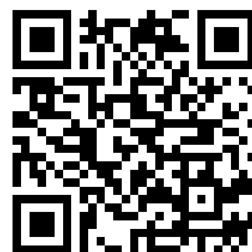

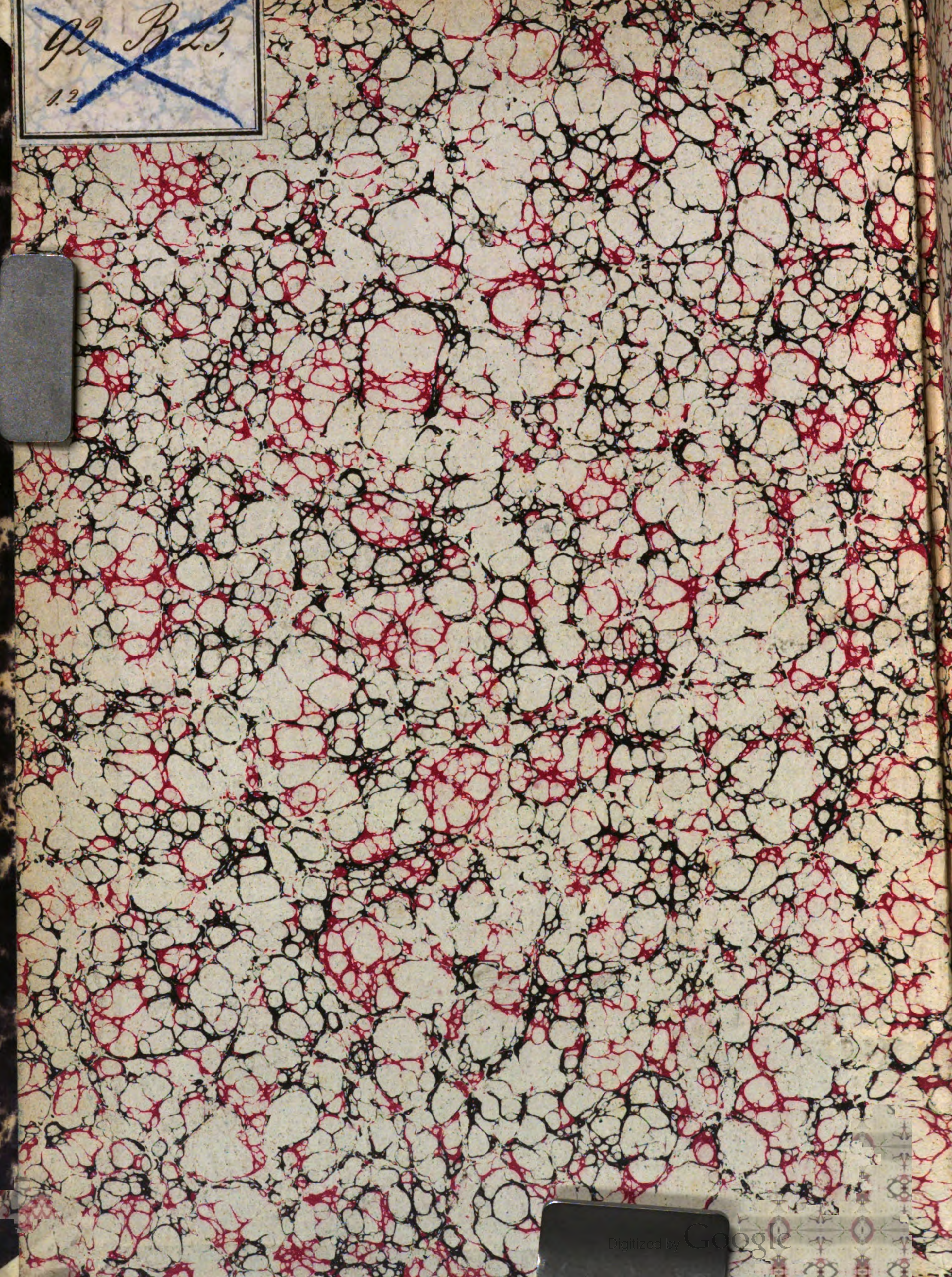
92. B 23.
1.2

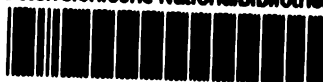

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Izdaje: **Matica ilirska.** 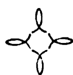 Urednik: **Gjuro Deželić.**

TEČAJ PRVI.

U ZAGREBU.

Štamparija i litografija Dragutina Albrechta.

1869.

SADRŽAJ.

Pjesme

a) izvorne.

b) prevedene.

Novele, pripovjedke, crtice.

a) izvorne.

b) prevedene.

Pouka.

Kazalište.

Književnost.

Životopisi.

Pošurice i Sitnice.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 1. U Zagrebu dne 23. siečnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Pjesma uz vienac.

Spjevao ju I. T.

jte, cvieće da beremo,
Dok nam krasni cviet se mili;
Ajte, vienac da vijemo,
Dok se niesmo zemlji svili!

Al po izbor dajte cvieća,
Vriedna oči zamamiti,
Da nam bude dika veća
Vienac sestram ponuditi!

Dajte smilja ponajviše
I bosilja mirisnoga,
Da iz vienca duša diše
Običaja narodnoga.

Dajte ruže napupile,
Jer na ruže nalikuju
Našeg roda ćerke mile,
Ruže ljubav naslućuju.

I ljubice dajte sinje,
Skromne, čedne poniznice,
Slike ćudi golubinje
A i nade tješilice!

I tratora i djurdjice
Vratiželje, dragomilja,
Miloduha, nizalice,
Perunike i kovilja.

I božura i nevena,
I naliepa i netika
Krasna cvata i imena,
Nek je slika i prilika!

I čajevke duhovite
Dajte braćo pjesmoplodna,
Da plemkinje plemenite
Što u viencu nadju srodna.

A uz cvietak dragocjeni
Jagodicu vrzte zrelu,
Veselo se da crljeni
I slast nudja omiljelu!

I po koju vlat pšenice
Uvijte mi pored cvieta,
Da u viencu golubice
Nadju zrnce mudra svjèta.

A trobojnom i trostrukom
Vrpcom vienac zapletimo,
Te ga liepom preporukom
U rod mili naputimo.

Vij se vienče ugodice
Oko mladog naraštaja,
Oko srca ljepotice,
Da ju cvieće s rodom spaja!

Vij se vienče oko živih
I pokojnih ljubimaca,
Da nam ponos pobudljivi
Spojiš s dikom praotaca!

Kô što tvomu kolobaru
Kraja nitko nesmislio:
Tako našem složnu maru
Viek se nikad nedovio!

Sudbina-jarac

ili

Profesorova vlasulja.

(Izvorna humoreska od J. J.)

Sudbina jarac! — Nečine li Vam se te dvie rieči kano dvie bačene kocke! Tu poslovicu — što li je — često sam slušao, a što upravo znači — neznam. Kako da neznam? Znam: kratćinom izraza i nesuvisnostju nutarnjega sadèržaja ništa nebilježi značajnije od nje prevèrtljivost slučaja i ćudljivost udesa; i zato sam ju izabrao za naslov ovoj pripoviedci.

A da je udes ćudljiv, vidimo svaki dan; da, što je ozbiljno i smiešno, u životu često razstavlja samo jedan koračaj, uvjeravamo se nemalo svaki dan. Najsvetčanije časove, najozbiljnije situacije, koje si velikim trudom i tanahnim dovijanjem priredjuje ubogi čovjek, izvratja na opako humor života, taj vražić, ta ljubezna protuha, koja se kroz svaku rupu provlači; taj nestašni dječarac, kojemu je sav sviet — poput kaleidoskopa — igračka, te ju bez prestanka obratja, gradeć u čas od krunah velikaških kape budalaške, od vitežkih ćordah čauške kobasice, od divan-kabanicah harlekinske plašte itd.

Nu na pustolova toga, što no s vrećom punom praporacah zaredjuje po svietu, vrebajuć, komu da ih objesi, jedva bi se tko mogao ljutje potužiti od veleućenoga Oktaviana Pecirepa. — Da čudna imena! Rekao bih, da se je slučaj s čovjekom toli ozbiljnim već onda pošalio, kada mu je to ime dosudio. I sbilja, Oktavian Pecirep težko da bi to prezime oprostio bio iztočniku svoga života, da mu nije uz tako — kako je sviet zloban — opasnu baštinu ostavio dosta staro plemstvo i s njim materijalno istina prazan ali po zvuku dosta blagoglasan predikat „de Cèrnilug“.

A što se tiče kèrstnoga imena: tko ga je kèrstio, tko mu li ga nadjenuo: neznamo; ali to opet znamo, da bi ljudi, u kojih je to vlasti, imali dobro gledati, da novorodjenim članovom našega pokolienja, nevinoj kumčadi svojoj, darom imena nenametju na pragu života breme, koje se kadkada neugodno nosi tja do groba. Čudna je stvar i s timi kèrstnimi imeni! Njekoja su od njih eminentno boljarska, druga gradjanska, a treća seljačka. Njekoja dolikuju stanovitim stališem te, kada se neskladaju, i nehotice smiešan refleks bacaju na onoga, koji ih nosi. Tako ime „Caesar“ bez dvojbe liepo pristaje i, bez ikakove druge zasluge, njeki préstige pribavlja vojniku; ime „Dominik“ može s ponosom nositi redovnik; dočim je to isto ime seljakom njekoga prediela naše zemlje, gdje ga je kaprica jednoga čovjeka mnogim poiznadievala, sav život ogorčilo. To sam napomenuo zato, što se ni ime Oktavijan nije medju nepoznatimi nikad pèrvi put spomenulo bez medjusobnoga sgledanja i kriomičnoga podsmjehivanja.

Stvar je naravna i ljubopitnost dovoljno opravdana, da sastavši se s čovjekom nepoznatim, želimo prije svega znati, tko je i što je; i zato od svih konvencionalnih zakonah družtvenoga občenja nije naravi ljudskoj nijedan primjereniji od medjusobnoga, trećim posredovanoga spoznavanja ili kako se tehnički zove p r e d s t a v l j a n j a.

S toga je i posve pravedna neustèrpljivost mojih čitateljah — a i pokojni Oktavijan Pecirep to bi mi, da je živ i pritoman, ljuto zamjerio — što baveć se već toli dugo oko njegove po nas, kako vidite, znatne osobe, propustih sve do sada predstaviti ga.

To ću sada učiniti onako, kako bi on sam učinio i kako je sbilja činiti običavao, dok se je „medju umèrlimi“ bavio:

„Oktavian Pecirep de Cèrnilug, kr. grammaticalium profesor u miru“. On bi bio rekao „emeritus“ i po svoj prilici dodao „publicus, ordinarius“ i taj naslov svoj propratio dèržanjem i pogledom, koji se mi ovdje opisivati neusudjujemo.

Kako se je desilo, te je naš Oktavijan, bivši plemić, i to s predikatom, i u ono vrieme, nasljednu ćordu djedovah svojih knjigom, spravištna rostra (govornicu) učiteljskom stolicom, corpus juris slovnicom zamienio: o tom razloga mi dati nemožemo; nu to mu rado u zaslugu pišemo, premda njeku šalu udesa i u tom naslutjujemo.

Oktavian Pecirep bio je čovjek veoma dobar, s malo prijateljah druževan, od njih dobro gledan i tražen, brižan čuvar svoga i tudjega poštenja u svaćem i najmanjem; i budući toga uvjerenja, da je pažnja družtvenih formah najbolja gojiteljica stalna prijateljstva i dobrih odnošajah medju ljudmi, dèržao je skrupulozno do pristojna vladanja i onoga, što se dekorum zove. Ako je svoj naslov od svakoga strogo zahtievao, nije ni od tudjega nikada ni slovca okèrnjio; nijednoga posjeta u svom životu dužan neostao; komplimenta nikomu neprikratio, nego ga, na liniju izmjerena, svakomu, koliko i kako ga idjaše, davao; i da s izbrajanjem svega nedužim: stanovnici maloga grada N. onoga vremena, prijatelji i znanci njegovi obojega spola, rado bi mi, da mogu, posvjedočili, da nisu doživjeli ni jednoga imendana ni rodjenoga dana, nijedne nove godine ili druge dobre sgode, uz koju im nebi on, rukovodstvom svojega kalendara, čestitao bio; pače, tko je od njih ikada kihnuo, da ga on, po starom običaju, zdravljem ponudio nije?

Uz strogo poštenje i skrajnu pristojnost bila je ozbiljnost glavna cèrta njegova značaja. Uz tudju šalu nije mario pristojno osmiehnuti

se; ali sám pošaliti se, kao da je dèržao stvarju pogibelnom; a ako bi mu se baš nadalo, nečinjaše toga nikada u svoje ime, nego bi si našao zamjenika u kojem od starih klasikah, kojimi se po zvanju i simpatijah svojih mnogo bavljaše.

Ozbiljnost i bi reći bojazljivost tu pripisivali su mnogi nesretnomu imenu njegovu. I nije doista šala — kako je sviet zloban — zvati se imenom ikoliko smiešnim, ako ga nezaštitiš dostojanstvom položaja ili osobnom važnostju. Ochsenstirnom i Rindskopfom nemože se bez pogibeli zvati, tko nije ministar ili predsjednik kakova vieća; Budalinu Tala, i kolikoga junaka, nemogaše ipak ime zakriliti od zlobnih pošalicah; Kobasica i Pecirep takodjer su imena, koja bez pogibeli mogu nositi samo ljudi, ako ne drugo, barem dosljedno ozbiljni.

Kažu, da se je u goripomenutom gradu N. dogodio jednom veoma neugodan slučaj, te se je osobi poglavarstvenoj, idućoj u svetčanom odielu s podpunom sviestju svoga ugleda laganim i važnim korakom preko tèrga u viećnicu, iznenada pas medju noge zapleo i malo te ju na nos neoborio; i naš profesor, očevidac toga dogodjaja, da je, uz smieh izokolne čeljadi, razmišljajuć o postanku i posljedicah komičkih situacijah, onda rekao i poslje često opetovao: „da bi volio biti zločincem nego čovjekom smiešnim“. Ali te rieči njegove da je čuo onaj vražić humora te odlučio osvetiti mu se.

On nije bio uviek samac, kao što je sada; od pet godinah je udovac, ali bez potomstva. Smèrt svoje supruge gorko je oplakao; nu u iskrenoj tuzi tješijaše se ne malo tim, što ju je pristojno, s gradskom bandom, dupliri i svimi cjehovi sahranio i spomenik joj od kamena načinio. Od nje je, što je živa, naslicdio psetance, kojemu je on nadjenuo klasično ime trojanskoga junaka Hektora, i sada mu je vierni pratioc i razgovor u samoći. Da je onda bio običaj, Hektor bi jamačno nosio bio bèrnjicu, jer je to osim drugih razlogah i pristojno; a da se inače razlikuje od svojih plebejskih drugovah, imaše oko vrata cèrljeni korlat i na njem malo zvonce.

O vanjštini njegovoj vriedno je, i ovaj put veoma važno, pripomenuti, da mu je glavu od čela do potiljka pokrivala umjetna vlasulja, koje je on imao dva eksemplara. Eufemistički govoreć: vihor vremena raznio je po malo njegda obilatu i bujnu plavu kosu profesorovu; i ako vihor vremena nije, kano ni zub vremena, uviek svemu kriv, što se nanj obara. Dosta je, da je oštetjenik oduzeti si ures naravni pošteno zamienio dosta viernom kopijom — jer tko bi išao brojiti sjedine, pri kojih ruka umjetnikova nije mogla postupati matematičkom točnostju; a to niti nuždno nije; jer narav, obavivši svoju zadaću, može lahko ustupiti mjesto umjetnosti te dopustiti štogod i krivotvorki taštini, nebojeć se da će, bilo na tjemenu bilo na licu, kèrparija vlasuljareva i ličilo ljekarnikovo nadomjestiti, da se neizda, ono, što je ona nemilostivom strogostju poharala.

Što je vrieme s glave odpuhalo, to je britva s lica pobrala, i tako si Oktaviana Pecirepa morate misliti kao čovjeka podpuno, brižno i gladko obrijana; jer po njegovih pojmovih i to zahtieva pristojnost, osobito kod ljudih, koji burmut piju, kano on. Toj ličnji dodajte ovelike šiljate podbradače (Vatermördere), koji kano dva tvèrda zida podporu daju klimavoj glavi; zatim ponješto izglodano ali čisto dèržano odielo. Zapamtite si još bjeloputno suhonjasto lice i na njem medju dva graorasta oka tanak, dugačak ravan nos. Zubi su još neizkvareni, ali zato rekao bi da ih kori mèršavo tielo. To će biti dosta osobne karakteristike; a ako čijoj mašti još štogodj oskudieva za podpunost slike, neka doda de communi professorum — non pontificum.

Od više godinah živi Oktavijan s malo mirovine u miru. Život mu je jednoličan, dnevni red nepromjeniv i svetkom i petkom. Dan mu odpočinje ranom misom u župnoj crkvi, u kojoj on ima svoje privilegirano klecalo i u njem stalan molitvenik; a večer zavèršuje partijom taroka, kojoj je igri on veliki prijatelj, jer je zabava pristojna i dosta kombinativna; i po dèržanju njegovu nakon igre vično oko lahko mogaše razpoznati, kako mu je sreća služila; jer zakazan „pagat ultimo“ vredijaše njemu toliko, koliko vodji po osnovi razbijena vojska.

II.

Taj muž, kojega sam Vam opisao, sjedi u večer dne 23. prosinca god. 18 . . u svojoj sobi, pušeć iz stivene lule i premetjuć njeku staru knjigu, kad na vrata pokuca i u sobu udje seljak s pismom od g. župnika.

„Ako sebi ništa pokvariti neimaš, meni ćeš doista veoma ugoditi, hotiješ li ovaj božić provesti kod Tvoga staroga Antuna.

P. S. Primiš li poziv, kola će u jutro doći.“

To bijaše kratak sadèržaj pismu.

Valja znati, da su dva starca bili prijatelji od djetinstva. U različitih se krajevih istina rodili, ali mnogo godinah zajedno u školu hodili, u njoj jedan do drugoga sjedili te si u raznih sitnih djačkih neprilikah uzajamnó na nevolji bili, uviek se dobro pazili, izvan škole neprestano drugovali, zajedno se učili i igrali, dapače zajedno i stanovali te se o glasovitih bazlamačah babe Ane obojica odgojili.

Školska pobratimstva znana su svemu svietu. Ja sam medju našimi starci tronutim sèrdcem gledao takovih odnošajah, potičućih iz djačkih vremenah te gojenih tolikom stalnostju i nježnostju, da uzoritije nemogu biti ni poznate „amicitiae Etonenses“ englezkih mladićah.

Odkako su se razstali i svaki otišao svojim putem, često su se i poslje sastajali, spominjuć u sèrdačnom razgovoru ono doba čista, nepomutjena uživanja malih i nevinih, od nikoga nezavidjenih slastih života, djećinske bezbrižnosti i zadovoljstva: sjetjajuć se drugovah i njihovih

prišvarakah, učiteljah i njihovih različitih navadah, medjusobnih šalah i vragolijah itd.

Nu kako je starost skanljivija: tako se ni oni dvojica, nudkajuć se i pozivljuć uzalud, već odavna vidjeli nisu.

Naš dakle dobri Oktavijan Pecirep pomisli u sebi: Hajde da dugo nesmišljam i da mu neodreknem, te dohvativ pisaću spravu napiše kratak odgovor i preda ga seljaku s malom napojnicom.

Vrativši se s partije, spremi se na put.

Sutradan osvane mu pred kućom jedna od onih antidiluvianskih kočijah, od kojih se je prije dvadesetak godinah vidjao još po gdjekoji eksemplar u župnih i malo-plemićkih dvorovih, i kojim bih ja, ako već biti ima, nadjenuo ime „puževah“.

Noću bijaše iza jugovine sjever okrenuo i podubok snieg zapao.

Razpitav kočijaša, kako se on i kako mu se konji zovu, da li od čega zaziru, jesu li čivije dobro utvèrdjene i drugo što je znati vriedno, prikupi bundu pa uvukav se u kočiju i namjestiv uz noge Hektora, ukreše vatre da zapali lulu, prekèrsti se i „u ime božje“ hajde!

Nakon dva sata vožnje po cesti, zavratja se nenačinjenim putem desno u selo. Tu putnike dočekala dobra pomoć, dva jaka vola, koja, u bratskoj slozi s konji, preko vagašah i čačka kola sretno prenieše, i za još uru vremena ukaza im se na briegu župni dvor.

III.

Domaćin svoga gosta na kućnom pragu dočekao, š njim se liepo izljubio, u dvor ga uveo i u ugodno ugrijanu, zanj odredjenu sobu spremio.

Pošto se je preobukao i domaćinu iznova pokazao, reče mu ovaj:

„Brate! prije svega molio bih te, da ovu kuću smatraš u svem kano svoju. Ja znam, da si ti čovjek obvikao svojemu njekomu redu; zato ostavljam Tebi, da odrediš kako ćemo živjeti, dok si ti ovdje.“

Profesor se zadovoljno nasmiehne i, položiv prijatelju na ramena ruke: „Hvala ti, brate, reče; druga kuća, drugi zakon; a ni ovim blagdanom običaja rušiti neću. Kako ti, tako i ja. Nego jedno će znam biti. Večeri su duge; a mi samci, stari panjevi, čim ćemo ih provesti? Ako si voljan, ja predlažem za večer partiju taroka; ali moram primietiti, da se obično i rado igram u četiri. Karatah evo!“

Župnik malo zamišljen postane, pa rekne: Neima nas nego trojica: ti, ja i učitelj. Nego znam način, kako da si pomognemo. Ne daleko, u pèrvom selu odovuda, ima mlad šumar, čovjek neoženjen, koji me često polazi; mladić ponješto živ, dà kadšto i nestašan, drugih mislih, drugih težnjah, drugoga ukusa nego mi, ali za nevolju ipak dobar; njega ću dobaviti; ali samo kako ću mu poručiti?

Nu u taj isti mah kao da mu nješto sunu kroz glavu, skoči i pozvoni te došavšega slugu zapita: Je li šumarov vezir ovdje?

— Jest, gospodine; upravo sam ga vidio u kuhinji.

— Vèrlo dobro, reče župnik radostno, i sjednuv uz pisaći stol, napiše cedulju i preda ju slugi.

Ovaj, ništa nerekavši, ode; nu da je komu izviriti na polje, vidio bi, kako je šumarovu veziru cedulju dretvom za rep kruto privezao, pa ga onda korbačem od glave do repa ljuto sastavio, te kó preko neba zviezda ode pošta preko polja, neobazrievši se dokle oko stignuti mogaše *.

Kad iza mala ručka pred večer bilo, eto ti šumara s puškom o ramenu i, stupiv u sobu, pozdravi domaćina, koji mu predstavi gosta svoga: „Veleučeni gospodin Oktavian Pecirep de Cèrnilug itd.“

Mladić pristupi živahno i hotijaše pružiti ruku profesoru, koji mu se umjereno nakloni i lakoničnim „drago mi je“ presieče pokus intimnosti, kojim se nanj bješe zaletio prišastnik.

U to s mnogimi komplimenti na sve strane udje i učitelj, čovjek pristar, smjerna dèržanja, ali u licu i govoru ipak onim izrazom krepke samosviesti, koju daje zvanje i koja se što življe na vidik izazvanom osjetjaše od onoga časa, odkako dozna, da stoji pred čovjekom istoga stališa.

To medjutim neosta sakriveno sokolovu oku našega profesora te se i on požuri, da zauzme „svoj položaj“. On to nuždnim smatraše, koliko god bi putah dospio medju ljude nepoznate. Ozbiljnim licem, važnim pogledom, izmjerenim govorom, dostojanstvenim kretanjem i nadasve pomoću njekoliko na bèrzu ruku improviziranih latinskih izrazah, doskora mu — u ono vrieme — podje za rukom do skrušenosti savladati učitelja; ali kod mladoga šumara, koji još pun bijaše nestašnosti djačke, gojene u njem suviše slobodnim i neodvisnim životom, pokazaše se sva ta sredstva bezuspješnimi. On mu se često u govor zalietaše, u burmuticu neponudjen posizaše, njekoliko mu putah dapače protuslovi: sve same stvari, koje nimalo nebijahu podobne mladomu Nimrodu pribaviti naklonost i zadovoljstvo veterana muzah.

O badnjoj večeri neću mnogo da pripoviedam. Samo ću napomenuti, da su praznovierju dosta pristupna profesora ne malo uzlovoljile kobne one badnje sviećice, od kojih se njegova bješe pèrva ugasila, i to — kako mu se činjaše —

---

* Kod nedostatnosti naših obćilah, priporučuje se ovo sredstvo osobito ljudem na ladanju. Stvar je historična, da su se tom vèrsti estafete služila kod nas dva dobra prijatelja župnika. Naravno, da u tom istom odnošaju moraju biti i obestrani psi, a osobito se priporučuju lovački.

ne bez krivnje i prokšenoga zapuhivanja onoga uzanj sjedećega derišteta.

Već se bješe ljuto pokajao, što zaželi igrati se u četiri.

Ali sada se neima kamo; već poslje večere sjedoše da se kartaju.

Mladi onaj čovjek u raztrešenosti svojoj njekoliko putah bješe karte zlo podielio i to — kako se opet profesoru činjaše — na očevidnu štetu njegovu. Osim toga imadjaše običaj, nesnosan za prave igrače, te neprestano bèrbljaše i svaku igru komentarom pratijaše.

„Vi, čini se, da ste vičan više sa ženskimi igrati se nego s ozbiljnimi ljudmi", reče napokon neuztèrpljiv profesor, nemogav više uzpregnuti svoga gnjeva.

Tako zlovoljnu neidjaše ni igra od ruke. U tri ure ništa znatna! — Napokon mu ipak padnu dobre karte. Pregledav pozorno bojno polje, razvedri lice i triumfatorskim glasom zavikne pèrvi put one večeri: pagat ultimo!

Već 12—15 mèrtvacah ležaše ubijenih i nesahranjenih na stolu, kad opazi, da se zloduh onaj na stolici ljulja, od čega se i stol dèrmaše.

„Dopustite", reče mu „da Vam primietim, da Vaše ponašanje, mladi gospodičiću, nije pristojno; jer valja Vam znati —

Nedoreče, a šumar — čega se je on i bojao — nauznačice skupa sa stolicom poleti i padajuć stol sa svim, što na njem bijaše, za sobom povuče i u ruševinah onih pokopa i profesorov „pagat ultimo."

„Dosta je" reče profesor; „tražimo si druge zabave"; i pri tom mèrkim pogledom izmjeri mladića od pete do glave.

Župnik, u sto neprilikah, pogleda na uru. „Vrieme je skoro k polnoćki. Tko želi u cèrkvu, neka se sprema."

„Ja idem" reče profesor.

„I ja" doda šumar.

„A ja moram" zaključi učitelj.

Prije polazka u cèrkvu dozove župnik staroga slugu Damjana te mu naloži, da ostane doma, jer se kuća nemože ostaviti sama. Svieću u sobi, gdje su večerali, ostaviše da gori, jer je to običaj svete noći božične; a Damjan imaše paziti, da se nedogodi kakova nesreća.

(Konac sliedi.)

Bogu.

I.

O Bože silni! sićušan crvak tvoj,
Kojemu sieva glavica s iskrice
Tvojega vječnog svjetla, otaj
Crvak miče se na slavu tebi.

Dahom mu svojim iskricu tu razsjaj,
Da tebi sija on što većom ljeskom
I kriesnicom bar da bude medj
Svjetlilonoscima tvoga slavja!

Uznešen žarkom ljubavi k tebi on
Gori od želje: shvatit, obsegnut i
Pjesme si viencem tvoje biće
Oviti; ali zemniku tužnom

Pamet se muti, um se zapanjuje
I klone misó tajnu motreći tvog
Bića tekuću kroz svu vječnost
I po bezkrajnosti svud razstrtu.

Kam' godjer krene duh mu se svagdje te
Vidi i čuje, svagdje tvojim se on
Divi čudesom i u svemu
Ljubavi, mudrosti i svemoći

Pozna ti trag; sva priroda govori
O tebi glasom svojih bezbrojnih na
Udiv stvorovah, ili mûkom
Kazuje na te, da jesi — svagdje!

Ti jesi! . . . a šta jesi? . . : kojim da te
Likom okruži, kako da zahvati
Ljudska te misó, kada ti se
Njoj otimlješ ko daljina oku

Na strane sve i svud? ah u zrcalu
Ljudskoga tiesnog pojma cjelovite
Slike ti nema — mjera nemož'
Da neizmjernosti, kap da moru

Bude okvirom! Ti sve nadilaziš,
Svih preko medjah ti se razširuješ,
Svih iznad stupnjah ti se dižeš,
A što o tebi u um siže nam,

To jeste ono malo, i sužnju što
Od neba silnog tiesan na prozor mu
Uze zasieva! — Šta si umu
Ostaje tajna do vieka; ali

U srdce svako, kom' se odtvaraju
Pram nebu čuvstvah cvieti, neprestano
Sipe, ko blaga rosa, viesti:
Kakav nam jesi, o Bože tajni!

II.

Ti jesi blag i dobar i milostan,
Ti jesi jak i mudar i pravedan,
Ti jesi svet i blažen — o ti
Jesi jednome na struku razvoj

Svijuh vrlinah! Um si nad ume sve,
Vječnik vremenah, car neizmjernosti,
Vladar udesah! Tebi nema
Para, ni druga, ni premca, niti

Takmaca: jedin ti si za sebe u
Svemiru bitnik, a sva druga bivad
Pram tebi to su praške*, što tek
Tvom se na suncu vide da jesu!

---

* Praška = Sonnenstäubchen.

Sve s tebe biva: vir si, iz koga svi
Životi teku, more, u komu se
Sve smrti tope, uzrok prvi
Svega na svietu i cilj mu zadnji!

Ti sve razvijaš i unapredjuješ
Mienom: sve ide i prolazi, svemir
Vječni je svemienj, ti jedini
Samo u njemu vječna si stalnost!

U vrieme misó kamo god zaroni,
Kam' godjer prhne ona u prostoru
Svud tebe nadje, ali tebi
Izkona nigdje ni konca: vječnost

Tvojim je viekom, vas sioni svijet
Tvojim je stanom! a u svijetu tom
Silnom nemine časak, niti
Kapljica kane, nit listak šušne,

Nit ptica pisne, misao krene il
Srdašce kucne igdje i ikada
Bez tvoga znanja: sve bezbrojne
Stvorove svoje i sve im znake

Obstanke i sve jave života im
Imadeš ti na umu, i svim se ti
Odzivlješ otcem pravednikom,
Ljubav bo tvoja svijuh je majka!

Sva sila, sva moć svieta ovog tvojoj
U ruci leži: njom svemogućnicom
Tvoriš i držiš i ravnaš sve
Sviete i vieke, i njom ih mrviš!

A tu uz moć i silu, koja tvojoj
U ruci leži, ona opet ti je
I blaga svakog puna, tako
Njom i usrećuješ sve što činiš,

I sreću svu u vlasti svojoj imaš.
O ti ju vječnim milosti poplavom
Širom razlievaš, i vaskolik
Sviet vječitim uzspjehom nataplješ;

Al joj i svaku kapljicu ujedno
Na vagi pravde strogo dosudjuješ
Jedincu*; ti sav sviet svojoj po
Volji udesuješ i periš i

Na boljak putiš; al slobodnoj ipak
Tim volji na put nestaješ nijednoj;
I tako ti i zlu na moru
Svieta valovat svakom dopuštaš;

Al vali svakom sleći se moraju
Opet medj stalne obale smjera tvog
I nosit obćem blagoslovu
Ladje: u tom ti višnja je mudrost!

III.

O Bože! tko da smogne iznieti na
Vidik vrlinah tvojih svekoliko
Obilje, tko da suncu svieta
Sve izbroji blagotvorne zrake?

Na koncu svaka pjesma umorna na
Podnožje pada tvom veličanstvu i
U skrušnji svojoj samo jošte
Tepati može moleć se tebi:

Ja samo tvoje zvučak sam milosti,
I prah je stan moj, ter povjetarce, što
Iz njega časkom dignu mene,
Unj me opeta i spusti evo.

Oprosti, Višnji, da se u tvoju ja
Zalećeh visost, vrh nedokućnosti
Odabrav svrhom sebi, da se
Omjerih tvome na neizmjerju!

Slavom se tvojom vjekovi svi ore,
Nebesa ječe njome i sunce ju
Svjetlom prijavlja suncu, a glas
Moj šta je sboru u tom svemirnom?

Što hak slabog na izdahu lahora
Uz huk vihrovah — što i praporca zvek
Uz tutanj zvonah — što i puć** u
More kamečka uz šum valovah! *P. P.*

* Jedinac mjesto pojedinac = der Einzelne, das Individuum.

** Puć = der Schall eines in's Wasser fallenden Gegenstandes. Vidj Vukov riečnik.

Pavit*.

Ponašio Milutinov.

Krasne li domisli u tetke mi, udovice S. u V., pozvati i mene na put, na koji se ona s kćerima svojima nakanila bila i to liepom, blaženom dolinom o...kom. Valjalo mi se do duše uprieti malko, dok mi to dozvoli upraviteljica zavoda, u kojem sam učiteljevala. Praznici bo na omaku bijahu a u drugo se doba ili kad ili nikad dopušćalo. Nu ljepucno uvijena karta gospodje mi tête gospodični K., te što sam tvrdo i rado obrekla, za deset dana slobode na isto se vrnuti, smože jih, pa mi netom milostivo, da prijateljski dozvoliše. — Sad se valjalo na brzu spremiti, jer se ja nikad u velike odievala nisam. Dobre volje a vesela srdca izvadim komad po komad, progledam, popravim, izgladim. Na skoro mnijah u svojoj prem često krat već pranoj opravi podobro pristati uza gospodske si sestrične. I

* Clematis vitalba.

obli si putni klobuk popravim, te kad netom u sjevastom putnom odielu, modrim lebdećim tračkom na smedjem slamnom škrljaku s ogledalom se na odlazku već hćedoh pozdraviti, odvrati mi ono ba šprijazno: Anice, prem ti je već trideset, opet si pristala! Nasmijah se na tu hvalu zrcala si od srdca, kô i nekoga dana, kad se mala moja učenica sva od straha presenetila, doćuv kako sam god svoj trideseti slavila. „Ala Bože reče mala, a lice joj na plać, kao da joj se na me smililo. Pa kad me veselu, ni malo sjetnu spetila, a ona će uzdahnuv nešto lakše: ma toga lje nitko ne vidi; molim vas, nekazujte živoj duši slova. Dobromu se tomu djetešcu činilo velikom nesrećom, navršiti već tridesetu godinu. Ljudski joj se nasmijah a ljubnuv uplašeni obražčić obećah joj, pred nikim, van da bi komu do toga bilo, i ne žugnuti. I to ju posve umiri. Mala, Milka joj ime bijaše — jako me ljubila, pa sad, gdje se na put spremah, po gotovu nikamo ni koraka već uza me. — „A što ćemo mi sad, kad nam vi otidete, draga gospodično? Ta bez vas bude ćame i driema velikoga". Takovih se rieči malo sita nagovorila, pa kad u ponedjeljak jutrom sjedoh u kola, da se odvezem do željeznice, gdje me tetka i sestrične čekahu, bile tuj pune stube ljubezne mlade čeljadi, toplih ljubaca i golemih želja; bilo tuj na pregršti nježnih pozdrava. Što je godj jezikâ uz mješovitu narodnost u zavodu našem bilo, svakim se sad putne želje oglasivale, a razlog je, što me učiteljicu — premučati ne mogu — svako u srdcu nosilo. Nu evo me već u kolih, milimi poziraji do njih dopraćene, a kašnje i na prozorih dosta se još vidjalo rubaca. Bez duška doleće mala Milka i plamenkom živim na lišcu došaptnu mi: prosim, prosim te, ne kazuj nikomu, koliko ti je godina. Ne mogoh se oteti smiehu i to joj bi jedini odgovor, jer konji povukoše a ona odskaka. — S prvine me ova prošnja na razstanku u smieh nagnala a kašnje se sbiljom provrže. — Trideset mi godina prosieće glavom. Mnogo tuj minu trenutaka, kod kojih se suzna i uzdisajna ustavih; srećni to bili trenutci, za čas jih ne stalo a tužni bili dani, što mi se za uviek u srdce ukopaše. Osirotjeloj već za rana bilo mi se tudjoj pokoravati volji i zlovolji. Ajme! ta ima li milosti, ima li dobrinje nada roditeljsku? Rodjaci, prijatelji âja bogme, ni jedni nam ne povratiše, ni ne nadomjestiše one dobrote, one ljubavi! To je, s čega mi oko prosuzilo, kad prolietati glavom uzeh trideset dugih godina. — Nu o koncu opet se nešto razvedrih, sjetiv se djelovanja, srećnoga učiteljevanja svoga, obrabrih se znajući da ne živem bez svake koristi po ljudski rod: današnji mi život razprši sve magle.

Evo nas na postaji. — „Nu bogu hvala, ljubezna Anko" pozdravi me umiljatim glasom dobra tetka, a na rieč „eto Anke" sunuše k meni vitke tri djevojčice. Stanite, stanite, rekoh, polagahno! Mislite li umah na me napadnuti a još mi se po pravici ni kazale niste. Iza šest godina nevidjelice evo vas opet zagledah a ja sam vikla na učiteljsku, da mi namah na koješta odgovorite. Je li ovo Julica, što me uviek mučila sbog one radnje, da samo zasliepi učitelje i tobož posve vještom se pokaže. I prekrasna vrana glavica poniknu i reče: „jeste gospodično sestrično, ovo je Jula". A ovo je odista mala plavokosa Milica, što je svakoga večera cielu menažeriju pupica (lutaka) u sobu dovlačila. Dà, dà, to je Milica, rekoše smijući se, a pupe su još i danas žive ali sad već na tavanu. Ljubnuh liepu plavku, koja se posve nježno u naručaj mi naslonila bijaše. — Ali evo tudjega čeljadešca, rekoh, najmladju k sebi privijajuć, ta nije li ovo mala za onda desetgodišnja Ljubica, cvietak moj, kako sam ju uviek zvala. Divna joj rumen obleti lice, kad me glavicom uputi, da jeste. Bijaše to zbilja ljubica! Ali kojim li rajskim cvietom bliedo ono djetešce procvalo bijaše. Vitak, tanak stas, maljucno pošinuta, istom kô ruža na držku ili kano mladjahna lozica, što se bez pomoćnika stabalca u zraku ljuljka. Ta vidjelo joj se, da se rado prislanja, obača. Ma glavica to bijaše dražestna, kakove moje oči dosle ne vidješe. Nije da je Ljubica prva ljepota bila, ne, mnogi bi joj koješta i na licu i na ustašcih i na nosiću možda popravili, ali se zamamna dražest razlila joj lišcem, dražest, koja mi se kosnula i dna srdca. Iz očica provirkuje iskrena, blaga duša a ipak se u njima zablistala djetinja nevinost, koja me posve zatravi. Ne domišljam se, da me ikad i tri put veća ljepota jače zanesla. Kad se ona k meni okreni, bilo mi je, kô da u proljeće zrem, sve tople nježne ćuti uzbudi se u meni, ko ružice na proljećni pozdrav. To bijaše Ljubica moja — odkad me prvi put ručicom i ljubcem pozdravi, do vieka ljubimče moje. U miljahnom bo tielu bijaše ćud vjerna, istinita, ljubka, upar ženska a duh vedar, uzgojen. Osobito znaj dražestno porumeniti, prozirnom kožicom sievni jasna krvca, obražčići istom poput ruže. — Nikad ne nadjoh tako istinite prilike pjesnikove, kao kad Ljubica porumeni a to se često speti, jer joj ma s jedne misli obrazci znaj zasievnuti. — Pa da posve dogotovim sliku, reći mi je, da je u Ljubice bilo prekrasnih crnkastih pletenica, kako danas malo gdje a ona jih smotaj na vunene uvojke, što no joj pram licu van tako pristajahu.

Kad se već jedno drugoga nagledasmo i načegrtasmo, bilo nam se požuriti za mjesto, jer evo već suklja dim iz novokove nemani, samovoza, već se uzpušila. U pretincu (coupéu), gdje nas petero ženčadi posjedalo, bila već dva gospodina. Ovo nije za pušioce, zapita tetka mi sprovodiča. Po pravici nije, odvrati on, zaškiljiv izpod oka na oba ova gospodina. Nerazgovietne odpoviedi, razumjeti ju možeš, kako ti godj drago. Ja se umirih svrnuv okom na

suputnike, koji se posve zanjirili u putne knjige. Mišljasmo da su Inglezi, pa moja najstarija i ponaglija sestrična Jula sve upleti sad ovu, sad onu inglezku, nebi li gospoda opazila — ali u taman. Ovo je pravi John Bull, šaptnu mi, na tiho. Pade Julici sunčanik, što se neprestance s njim igrala a mladi se stranci brže bolje sagnuše pa kad za tim nešto omučno ali blagozvuko hrvatski proustiše, eto ti nas za čas u velikom razgovoru s Moskovima — toga bo plemena bijahu. Upoznasmo se u brzo, kako to već obično biva, kad se onako kolesa šinjom odtisnu. Znajući — samo što se sastasmo — — da se već i razstajemo, otvorimo srdce suputniku za one tri četiri ure većma, nego li komu znancu godinu i godinu. Često se razstaneš kô s milim prijateljem, bar je tako meni već toliko puta bivalo.

Mladi naši Moskovljani krenuše iz Petrburga, da vide R., ako ništa, tako nam rekoše. U malo vidjesmo, da su naumili istim putem, kojim i mi, te tako namah ugovorismo, kuda sve budemo ići, da se skupa proveselimo. Nas čekahu u S. a novi naši prijatelji ustaviše se u E., da se nagledaju svetkovine u V., gdje se imadijahu sastati s dvima prijateljima. Tako proživismo cio dan ujedno, pa se razstadosmo kao stari znanci, radujući se novomu sastanku u Š. ili u J., dokle mi nakanili bijasmo. — Nisam naumila opisivati ovoga putovanja, ta se veće toliko izpisalo o krasotah i divotah ovih strana. A ni sama ne znam reći, kako mi je bilo oko srdca, kad prvi krat uočih prekrasnu ovu narav i slobodu. Premiljahno je to mjesto S., na uvit mu šumovite glavice; tko ga jednom vidi, sto puta ga se opet zaželi. Uputismo se odtale visom T . . . gore, kad što se siti nahodasmo pa sve do L., a odtale se odvezemo preliepoga dana do bisernoga Š. Ovdje ti bila stara gradina, okružila ju brda mračna i sumorna, nisu brda, veće puste gore ukraj onih bujnih luka. Jeleni i srne sve na jata tuda mirno pasle — sve to bilo bajno i čarobno. A divotna pogleda na onu gradinu i okoliš joj o mjesecu sjajnom; svu božju noć čovjek bi ondje na javi presnio! Kad se drugoga jutra brdu T. na tjeme popesmo, nebeski nas onaj razgled živo razžario i niz brdo iduće, a moskovski nam prijatelji puni veselja u susret dolećeše. Ne bijahu sami, već s još dva prijatelja, koji nam se umah kazaše: profesor H. i dr. K. iz B. Vidjelo se, da su već čuli za nas, pa se brzo i spoznasmo. Za čas vidjesmo svi, eto nam ugodnih po nas suputnika. Kršna to dva muža, na čelu si im vidjeo, da su ljudi od oka. — Profeseru H. ako je bilo 38—40 godina, liep plemenit stas, bliedo gospodsko lice, u oku turoban mir a gusta crna brada prema bliedomu licu kô smišljena. Posve drugačiji u svem bijaše puno mladji dr. K— žute brade i kose, zdrave brsti, vitka uzrasta, veseljak, dobričina. Posve čudnih očiu, kad uzmi što žešće govoriti, sve mu lice sievni i čudno se pretvori: al čista mu duša okom prozirala. Na skoro nas vesela ova ljudina za se prikovala ljubeznim i zabavnim svojim razgovorom. Nu uza to nezaboravismo mladih Rusa. Kako ga oni ljubezno, pozorno gledaj izvršiti svaku našu želju, samo što ju zaželi, kako se oni živo, iskreno zanesi poput djece, čim što liepa zagledaj: nije čuda, da nam sve to miliji bijahu. Iz R., gdje smo skupa razgledali gradinu i ona mjesta oko nje, odputovasmo u J., sva četiri druga vierno uza nas. Tuj se mi udomimo kod nekoga rodjaka. Uz njega i uz naše putne drugove, koji nas svaki dan propitkivahu, kamo smo s jutra naumili, ogledasmo vas onaj razkošni okoliš J... ne. — Krasni li to dani a za čas minuli! Tuga me obuzmi, kad mi padni na um, da mi bude sad na spustit krila, što su ovoj blagoj naravi i zlatnoj slobodi rado lepršala, pa će se na skoro opet stisnuti naput ptića u krljetci. Ali kad se sjeti sadanjega užitka, razgali se u čas sva briga a ja se nakanih, naužiti se svega do mile volje. Ali ga i bijahu to dani, što jih na primjer u D. proživismo, u tom čudnovitom gradu a na toli dragu mjestu. Pa onda T. i divni onaj pogled na liepe, ponosite kule L. K. i R., oj, krasnih tih dana zagledasmo svaki čas štogod nova, a kako nam se činjaše, sve ljepšega! Dodje bogme tako i zadnji dan, zadnji skok, a za taj odredili bijasmo V. Nije čuda da je svako žalno premišljalo, kako se sad na razstade vesela družina; nije čuda što se uz svakdanje drugovanje i naša srdca — u oči razstanka s prijaznimi suputnici nešto pokunjila bila. Ovo nam se glavom promitalo, kad stadosmo, vraćajuć se s K., ugovarat sjutrašnji put do V. Pred kućom ljubeznoga ujaka T. pozdraviše nas prijatelji malo ne žalostno, ta sami veselko, dr. K. reče uzdišući: o liepi dani, već li minuste. Prof. H. pratio je Ljubicu svega puta a K. je vodio dobru tetu, koja je neumorno a na našu radost svuda uz nas išla. Na putu već puno je Ljubica H—u zadavala posla. Svaki čas joj on to bolje omatao ogrtač oko vitkoga stasa, a kad večernji vjetrić zahladio, on se uskrbio, da mi se smieh natisnu, dok se sama u svoje misli nezamislih. Pred kućom se prenuh. Dakle sjutra, ako Bog da, sjutra V., bijahu zadnje rieči a mi — svako se za se zamislilo, polagahno tiho uza stube k ujaku. Moj je ujak — star mladac — znao pored sve bôle svoje opet vedar biti i veseo. Snažna, vrstna rodjakinja jedna upravljala s ono nešto gospodarstva i liepo nam bilo u njegovu domu. I s njim nam se bilo težko razstajati, meni po gotovu, jer su se moje sestrične vraćale u zavičaj svoj, pa je Julu i Milicu — čini mi se — nešto dvostrukoga kući privlačilo. Za što bo uzeše biesno trgati kićene one listiće, koje im ujo dobroćudo se smijući izruči, pa jih za čas ne stade. A što da bude od mene? Nigdje prave postojbine, nigdje ljubljenih otvorenih vratâ roditeljskoga doma —

tako mi je bilo. Sad se vrati, pa se stisni i pokori opet tudjoj volji i zlovolji, van da me kadkad možda spomen ovih dana nešto razblaži! Ove se noći ote mnogi uzdisaj srdcu momu, mnoga se tajna suzica odtisnu na uzglavje, a to ne s veselja, koga mi se sad bilo odbiti, već sa žudnje za majčinim srdcem, za otčevim okom; na ono sam rado se slanjala, u ovo sam toli milo zrela. Ali i ovomu plahomu prezanju siromašne sirote znadijaše blagi otac nebeski lieka: driem mi sklopi trudne oči a ugodan sanak odnjiha mi tielo.

U samu zoru dovrljaju prostrana družtvena kola pred naša vrata a mi za koj čas u njih. Odprati nas ujak do kola, gdje nas srdačno pozdraviše, razgleda imamo li svega, dade još nekoliko koševa i boca spraviti pa: srećan vam put, još bolji povratak, ali ne kasno, da vas i ja još vidjeti mogu; mi u rosnu zoru, vedri i blaženi. Gdje ostade ona tužica, kamo se vrgoše hmurne one misli sinoćnjega večera? Razpuhalo, razpršilo je kano sunce lagahan oblačić, sunce, što sada granulo zemljom i licem mojih okolnikâ.

Evo nas veće jednom i u V.! Nezaboravna zeleni, što nam se tuj zazeleni! Sveta tišina a vitka ona debla, javori, breze, bukve a izmedju njih po gdjekoja nasumorena jela, po koj ponosit hrastić. Božji nas dah ovdje pod ovimi stupovi njegova hrama zadahnuo. Liep se putac sve polagahno uz brdo vijuga i ne opažaš kako se penješ, po gotovu u ovakovu družtvu! Koliko li je puta djipio prof. H. k Ljubici, pa joj pružio pomoćnicu ruku, pomno ju vodio uzkim putacem, izpod koga je pjenovit potočić šumio.

Htjedoh sve u smiehu izmaknuti se pomoći dra. K., koju mi je neprestance nudjao, al. čvrsta mu desnica morade mojoj lahkoumnosti priteći, jer ja se okliznuh bez dvojbe niz kliku onu brinu, da me živo ne prihvati rukom za ruku. Prepala se bijah te i kako! Pa i neopazih, da me dr. K., još svejednako za ruku drži, a sad ju porumeniv izmakoh. Ali kad zahvalnim okom svrnuh nanj, srete me pogled, da mi se sva krv oko srdca stisnu i ne znadoh pravo za se onoga časa. — Za što takov pogled? srećom me trideset godina mojih naučilo, svladavati čuvstvo te ostati tobož mirnom, pa tako nagnem i sad (a pod silu) e šalu i pohitim bržim korakom, da stignemo ostale. Mladi Moskovi Aleksis i Konstantin N. već se s tetom, Julom i Milicom na vrh popeli pa nas gledahu pozdravljajući, smijući i drugujući se, kako sporo pristižemo. Ljubica se meni pridružila a oba gospodina mučeć za nama. Na skoro se i mi vrha dočepali pa nam već zazubice rastle za dobrim zalogajem, kojom bismo se iza ovakova hoda okriepili. Ljudi iz selca dolje skrbili za sve, velikom mukom uznieli vode a za što goriva trebalo je samo obieliti zub, nestade naše gospode a za čas ih eto natrag, svak po breme. Ta neima užitka do li ovakova hoda. Mislim, da je ovdje čovjek najbolji, jer sred veličastvene, predivne naravi ćuti, da mu se nje valja držati, ako je rad dostojnim biti. Tako mi se vidjaše i zamamna dražest Ljubičina. Nježni, vilinski stas usred zelenoga stabalja bijaše poput ruže u gaju, pa kad se ona onako miljahno o kakovu staricu bukvu nasloni, svaka nas zanesi predraga slika i svako se u nju čudom zagledaj. Konstantin, koji se živim svojim pjesničkim načinom svedjer domislit znadijaše liepoj prispodobi, zanešen kliče: prekrasna slika i prilika iste istovetne paviti. Tako da se odsele gospodična Ljubica zove a čim baš sada cvate nježni taj cviet, na noge gospodje i gospodo, pomozte mi poiskat to blago na ures kraljici našoj. Već davno Ljubica od bukve odstupila — naše ju poplašilo čudo — ali ipak zabranit nemogaše, da svi potečemo u potragu za tim cvietom. A za tili časak čusmo Konstantina, njemu sreća zapjevala a najbolje se i žurio — naišao on na krasnu svježu pavit nježnim cvietom nalik mrči (myrti) ovijenu, pa na njegov poklič svi se sakupismo, kojim nam je loša sreća bila. Ljubica kleknu — oj kojim pocrljenjelim licem — na trzancu a ja ju imadoh nakititi. Male vrščiće, što navrli bili u vis, iglami prihvatim pa se spleo vienac i u onoj se vranoj pletenici tako umjestio, da to nije djevojčica bila, veće prava šumarica vila. Sve od čuda zaviknu to mi bje najveća nagrada, a kad se sama puna veselja izpravih, srete me pogled dra. K., koji se po mojoj misli u Ljubicu upriet imadiaše — još vatreniji, nego li prvi put.

Ovoga se puta nemogoh oteti crljeni, prem se duboko sagnuh do glavice Ljubičine, ljubnuv ju, kad sam svoj posao dogotovila. Sve se sad klanjalo kraljici dragoj, koja angjeoskim nakitom svojim zatravit morade. A bezzavistne, ljubezne li bijahu Jula i Milica. Odista, još takova sklada, ma ni u sestara, nevidjeh. Tetka moja grijala se uprav o milini svojih kćeri, pa za cielo i mogla se i smjela se njime ponositi.

Baš se htjedoh s mappom izmaknuti kradom, da ponesem liepa stabalja za spomen, u to me tetka stisnu i šaptnu mi: znaš li Anice da možeš danas stati pored svake ove djevojčice, to je čudo, kako si danas draga, ni sama neznam, ali si tako pristala uz ovo lišće i zelen — sagove ove; evo me, ako toga ne priznaje i prof. H. Uz to me vinu šaljivo o grudi. Smijah se od srdca, čudeći se sama njenoj sljepoti, jer da majčino oko nije opazilo, kako je prof. H. sve do Ljubice i do nje jedine.

(Konac sliedi.)

POUKA.

O plesu.

Zdravoslovna crtica. Napisao dr. Ivan Dežman.

Zasěla opet Perunova kćerca, Apolonova drugarica, ona tanka i visoka vila, koju Grci Terpsichorom nazivaše, visoki prěstol i primila u ruke svoju zlatnu liru, da zakuca i prebire po svojih sedam žicah, da nam zaigraju noge i mišice, da joj se hotè i nehotè pokorimo svi; što nas je god Adamova kolěna na svih pet stran světa. Vidim ja, kako joj iz dana u dan čete rastu, kano da iz zemlje niču, pače što je god mlada i vesela sve pod njezin već barjak i uskočilo. Uzaludan bi mi posao bio mamiti vas na odpadanje od te nametnice, jer vidim, kako vam za njezinom milotom i ljubkosti oči zamiču, i srdce gine, a dobro mi je još u pameti Thamyrisova sudbina, komu plesačica vila pomogla oči povaditi i pěvanja ga lišiti, što se usudio mladić s njom i sestrami se njezinimi natěcati. Budi mi zato danas samo dopušteno o njezinom vilovnom kraljestvu koju prozboriti, razgledati sladkoće i trpkoće njegove, jednom da kažem: razpitati, jeli ples hasnovit, ili štetan, imamo li se njemu ugibati, ili uzanj pristajati, i kako, i kada, i zašto.

Da me koja ljubopitna ustašca zapitaju: Šta je ples? Imao bi jim s němačkim mudracem odgovoriti: ples je izraz nekog nutrnjeg stanja, koje se pojavljuje měnjajućim se gibanjem těla u obće, a napose nog, po nekom stanovitom redu, rhythmusu.

Ples spada na najzdravija kretanja těla, ako ga samo ne pretěraš i ako ga sa potrebitom opreznosti prema razhladi izvodiš. Ples služi osobito dobro za zdravlje i razvijanje mišične jakosti kod takovih, koji ili nemogu, ili neće na drugi način tělo věžbati n. p. gospoje i děvojke. Ovo kretanje těla ima se smatrati ne samo kano puko kretanje, nego kano kretanje spojeno sa veselim stanjem duše, uslěd upliva glasbe i spolne razlike; ples ne samo da razbodruje čitavo tělo i unapreduje fizično dobrostanje, nego i oživljuje dušu, te time unapreduje i poćudnost. Periodicitet plesnih kretanj, ono izměnično rastenje i padanje istoga, ravno držanje pristojnosti, za kojim tělo teži, podaju plesu mnogo prednosti pred ostalimi kretanji těla. Kako će děte, što veselo svakuda skakuće, kako će njega i jelo sladit i lice mu od toga cvasti, tako je i ples (koji se pogledom na dělovanje mišic s onim dětinskim skakutanjem još najbolje prispodobiti dade) za odrasliju mladež i muževnost od najveće koristi za zdravlje. Zato i jest ples upravo tako star, kako i čověk. Cahussac u svojoj knjizi: *traité de la dance ancienne et moderne*, tako se o njegovom postanku izjavlja: Čověk je izrazio svoja najprva ćućenja raznimi glasovi i micanji lica i čitavoga těla. Iz onih se pojedinih glasov razvio govor, i po dalnjem izobraženju glasba, a ono micanje lica i těla bude vremenom kretnja (Geberdensprache) i ples. Ples je dakle čověku isto tako prirodjen, kao i kret i govor. Zato se je i čověk u prvom početku služio s plesom, kao i s govorom, da izrazi ono praćuvstvo, koje pred svimi u čověčjem srdcu živi, čuvstvo naime, kad se čověk divi božanstvu i njegovu stvoru.

Da su se već u prastaro doba uvidile koristne poslědice plesa za dobrostanje i zdravlje, vidimo već iz toga, što je Lykurg, krojeć zakone Sparti, i njega se u njih sětio. Taj mudri zakonodavac, komu je bilo stalo, da mu bude puk zdrav i čil, odredio je, da se mladi Špartanci, počam od sedme godine, pred oltarom božice Diane u plesu podučavaju i věžbaju. Hram Diane, božice nevinosti, izabrao je taj mudrac sigurno zato, da se odklone sve moguće razuzdanosti, kojim ples toliko prilike daje i koje su Grkom već dosta poznate bile, jer je kod njih već onda plesna umětnost tako izobražena bila, da nam pověst 198 njihovih raznih plesov napominje. Kako vidismo, gojili su ples već u prastaro doba i to kao dio kultusa, osobito u Aziji, gdě ono puteno kumirstvo nije ni moglo biti bez plesa.

To je bio tako zvani religiozni ples. Zatim se ples izvodio i da se proslave javne svetkovine i kao takova izobraziše ga najviše Grci, kod kojih se plesu pridružila kretnja těla i u kojih je ples u najtěsnijem savezu sa pěvanjem, poezijom i glumljenjem stajao. Od Grkov prešla je plesna umětnost, kao i svaka druga, na Rimljane, koji upravo narodnih plesov ni imali nisu. Njihovi histrioni (igrači) plesahu na kazalištu po fruli, bez da bi pěvali i nastojahu kretom ozbiljnu stvar na směšan način prikazati. Od starorimskog pozorišta prešo ples na talijansko pučko kazalište, te od Talijanov i od Francuzov potekla novija plesna umětnost.

Ogledajuć se tako o ruci vile pověstnice po starijih narodih, nameću nam se, nekako i nehotè, narodni plesovi, da i nje razgledamo i o njih koju reknemo. Nećemo tuj napominjat onih grčkih Bachantic, kojim sigurno nije ples bio najglavnija zabava, kao ni iztočnim razuzdanim Bajaderam, il egipatskim Almam, već obazrimo se na narodne plesove novijih narodov. Francuzi imaju svoj *menuet* i svoju *française;* Talijani svoju *tarantellu* i *saltarella;* Englezi svoj englezki ples *(Anglaise);* Škoti svoj škotski ples *(ecossaise);* Španjolci svoje *Sarabandu* i *Fandanga;* Němci svoj *Walzer;* Česi svoju *Polku;* Poljaci svoju *Mazurku,* a mi Hrvati svoje narodno *Kolo.* Od tih napomenutih plesov osobito je razbludan španjolski Fandango, najpače, ako ga Andaluzkinja, koja je tako začarajuće lěpa, pleše. I němački je Walzer podosta razbludan i zato je isti ćudorednijim narodom n. p. Englezom upravo oduran. Isti Goethe, koji ga „der luft'ge deutsche Tanz“ zove i koji ga pěsmom veliča, priznaje i nehotè (opisujuć kako mu kod

njega ide sve „durch das Rückenmark bis in die grosse Zehe“) istom pěsmom razbludnost njegovu, a glasoviti ga je Bürger upravo anathemizirao svojom pěsmom, koje zadnja kitica ovako glasi:

Der Ausbruch wilder Au'rhahnsbrunst
Heisst, zum Exempel — Falzen.
Thut eben das mit Schwabenkunst
So heisst die Sache — walzen.

A naše hrvatsko Kolo? Ja držim, da mi se upravo s njime ponositi možemo i da ima jedva koji narodan ples, koj bi se s njim za prvenstvo natěcati mogo. Ako gledamo, kako njime narod razvija svoju milotu i ljubkost, kako njime postizava svoje vedrenje i druženje, kako njime pokazuje svoju čednost i pristojnost, moramo priznati, da odgovara i strogim moralnim i zdravoslovnim zahtěvom posvema. U tom karakteru našega narodnoga plesa ima se tražiti, po mom mnenju, više nego li u ičem drugom, ona velika antipatija našega naroda proti onom němačkom vrtoglavcu.

Nije mi sada toliko do toga, da govorim o plesnoj umětnosti, niti o narodnih plesovih, već o tako zvanih družtvenih plesovih s pogleda zdravoslovnoga.

Kakvi su danas družtveni plesovi, istina je, da više škode, nego li koriste zdravlju i njihova je, reć bi, najveća zasluga, da dovedu obadva spola u nekakvi ugodni, veseli i modom i običajem povladjeni doticaj. Škoda pako, koju ples prouzrokuje, potiče samo od ljudske ludosti, osobito mode, čitavu noć do jutra plesati i to drugu polovicu plesa punim želudcem; zatim od běsne brzoće plesa, koja je na uštrb svakoj graciji; onda od jakog stezanja gospoj; od golote gornjega těla; od lahkoumnog prehladjenja pilom i mrzlim zrakom. Često se i čuje: taj, ili onaj dobio sušicu, klěnut, uloge, jer se na plesu prehladio — ili umro od kapi na istom, ali ta napadanja su upravo tako nepravedna, kako i osudjivanje plesa, kao tobož nekakvog paklenog izuma, jer svemu tomu zlu nije ples kriv, nego nepamet ljudij samih, koji ili ne znali granic, ili, zaboraviv sve opreznosti obćih pravil razuma, lahkoumno se prehlade i osim toga još i prehladu zanemare. Koji je kod plesa na oprezu, onaj neće ne samo nikakve pogibelji od njega bojati se imati, nego će i ćutiti i njegovu moć unapredjenja zdravlja. Ples pako unapredjuje zdravlje isto tako, kao i kretanje těla, ako je isto prema njemu i ako je u svojoj měri i potrebitom opreznosti obavljeno. Korist od plesa, kao i od takvih kretanj je sledeća: 1. Mozak bude od duševne težine oslobodjen. 2. San bude pospěšen, radi trošenja mozkovnine, koja se onda u snu nadoknaduje. 3. Mišice dobiju veću jakost, silu, uztrajnost i spretnost, stranom radi bolje hrane, stranom radi věžbanja. 4. Pojavlja se glad i žedja, uslěd trošenja mišićnine i živčevine, kao i množenjem tekućih odsebak (osobito pota i mokrače). 5. Budu unapredjeni svi procesi potrebiti za uzdržanje hranenja, kano ti kolanje krvi, probav, disanje, odsebci i razvijanje toplote. 6. Oklobina čověčjeg těla bolje se razvija: kosti budu jake i čvrste, prsna i trbušna šupljina prostrana, hrbtenica dobro izvedena.

U nadi, da će ove redke i mnogi běsni plesač čitati i da ga time, ako moguće, od zla, koje ga može napasti odklonim, navesti ću i štetu, koju može čověku neshodno, nesmotreno i prekoměrno plesanje nanesti. Takvo će plesanje: 1. Proizvesti nekakvu slabinu poput klěnuti, uslěd prenapinjanja 2. Probudit će protinaravno hranjenje kretal, koje biva na uštrb drugih ustrojev, a osobito na uštrb umnih i ćudnih dělatnostij mozka. 3. Usaditi će klicu slabokrvnosti i blědobolji, uslěd prevelikog trošenja krvi. 4. Povećat će srdce i pridružit će k tomu tegobni hlapat, uslěd prečesta i jaka napora istoga. 5. Razširit će protunaravno pluća i probudit težko disanje, uslěd neshodnoga věžbanja prsiju. 6. Nagrdit će tělo, ako budu samo nekoje, a ne sve hrpe mišic rabljene. Dokaz tomu: širokoplećati, tankonožni t u r n e r i, kao i krupnonoge i těsnoprsne plesačice. Iz ovih prenavedenih razlogov nebi směli na ples ni misliti ljudi, koji od kakve kroničke bolesti boluju, koji krv hraču, il su predorljivi, il slabokrvni, ili od sušice, plućne nabuhline, navora, navale krvi na tako zvanih plemenitih ustrojih, ili na bolesti srdca boluju, ili na kaplju nagiblju.

Da ti bude pako ples koristan za zdravlje, pazi na slědeća: 1. Prije svega nebi se směle nezdrave, ljudmi i oděćom prenapunjene prostorije za ples rabiti, nego zdrava, prostrana, zračna města, medju kojimi bi najbolje bilo pod otvorenim nebom plesati (na što mi gradska děca, a robovi mode i kojekakvih drugih kumirov, dakako ni pomisliti nemožemo). Kako se svako zdravo kretanje ima lagano početi, pa onda sve više rasti i opet uměriti se, tako ima i svaka plesna zabava sa polaganimi plesovi početi, malo po malo u brže i konačno opet u polaganije preći; imaju se takodjer plesovi i tako měnjati, da ne naprežu odviše i jednostrano pojedine mišice, ili ustroje. Tako zvani pristojni plesovi (Anstandstänze) uvěk su najbolji. Iz početka se kod tako zvanih nizkih plesov (danses basses) nije ni skakalo, ni trupkalo, nego se kretalo svečanim korakom. Tako bilo n. p. u Francezkoj, pod Ludvigom XII, Franom I i Henriom II. Pod Katarinom Medici dobiše već gospoje bludniju opravu i plesovi budu živahniji, dok su došli do tih pomamnih i vrtećih plesov nove mode, koji su zbilja najgori i najnegracijozni. Kako tko poćuti u plesu vrtoglavicu, stuživanje ili stezanje u prsih, prekini odma ples i prodji se, pod rukom kakva druga, dvoranom. 2. Ne pleši puna želudca, zato ne po večeri i ne do kasno u noć. 3. Najbolje se očuvaš prehlade, ako ples ne preteraš niti žestinom, niti trajnosti; pazi da ne bude propuha u plesaoni, ili da ne sědneš na promah, kad počivaš; da iz opreznosti tananu

flanerastu haljinicu na koži nosiš, a po dovršenom plesu da ne sědneš odmah, nego se sve dotle šećeš, dok srdce mirnije ne kuca; i da ne piješ prije hladno pilo, dok disanje ne bude uměrenije; da ne izadješ još u onoj uzrujanosti, odma iza plesa, na mrzal zrak, ili na otvoren prozor, na otvorena vrata, ili na izhod; da se ne nasloniš, ili ne sědneš, još vruć, na mrzlu stěnu plesaone; da se ne razgališ naglo, u misli, da se čim prije ohladiš; ne opahuj pahalicom ili rubcem vrućega lica, jer možeš lahko kihavicu steći, vrtnje se dokapati, ili osipa se domaći. Iz toga istoga uzroka ne skidaj na maskiranih plesovih naglo krabulje, ili ono čim si glavu pokrio; ne podji odmah po dovršenom plesu u mokrih još od pota dolnjih haljinah na ulicu, ili u zimnu kočiju, nego se ogrni prije, pa se prodji u hladnijoj sobi, popij něšto topla: čašu čaja, pa onda tek podji brzim korakom kući, ili, voziš li se, dobro se umotaj, da zaprěčiš izparenje; ne razgovaraj putem il veoma malo govori. Kad dodješ kući preobuci se i legni. 4. Najbolje piće kod plesa, da ugasiš transpiracijom uvětovanu žedju i oživiš umorene živce, jest bademovica, kojoj ćeš dodati nekoliko žuhkih bademov. To je piće doduš proti modi, a i ne sladi naše današnje plesače, i kad drže za medicinu sladornu vodu sa sladkom koricom, to ostaje ipak, kao najbolje piće, limonada od voćna soka, koju nemoj pako studenu piti. Punč i čaj u plesnih odmorih umnažaju pot i umore živce, nakon kratke razdraženosti istih. Ludost je pako sladoled u plesnoj vrućini uzimati; nebrojene plesačice dobile su krozato slab želudac, krčeve i ginjenje. 5. Oděća budi u plesu ne pretežka, ni těsna, osobito ne oko vrata, na prsih i u strani dolnjih, kratkih rebar. Stezanje u struku i nespretno rabljenje jelekov u najvećom je stepenu kod plesanja škodljivo.

Nastojao sam dragi čitatelju, da ti prikažem ples i s dobre i sa zle strane, iskrenom željom, da te na dobro potaknem, a od zla obranim, na tebi je pako prosuditi, je li mi posao uzaludan bio.

Naše kazalište.

Malo je toga što narodima na veću diku i ponos služi, nego što im služi njihovo narodno kazalište. Ono je srjedište, u kojem se stiče sva snaga pjesničke umjetnosti, ono je najvjernije svjedočanstvo kulturnoga stanja narodâ.

Naše hrvatsko kazalište sve ljepše napreduje. Istina bog još mnogo tomu treba što nam ono nije takovo kakovo ga bismo željeli imati; nu kad uzporedimo krvavi početak istoga, kakav no bijaše prije ovo desetak godina sa njegovim današnjim stanjem, veseljem nam je priznati, da se je u to kratko doba toliko popravilo, da bi, kad bi udilj tako napredovalo, doskora do toga žugjenoga stepena dospjeti moglo.

Taj žudjeni stepen iliti svrha za kojom obzirom na naše kazalište idemo jest, da vremenom dodjemo do **hrvatskoga** kazališta t. j. takova u kojem će se individualna pjesnička snaga i individualno kulturno stanje hrvatskoga naroda zrcaliti. Za tom svrhom treba da upremo svu svoju snagu a da se kanimo dosadanjega neizvjestnoga stanja, u kojem bez stalne odluke za tudjim uzorima tapamo. Istina je, drama koja je lijepa, ostaje uvijeke lijepa, bila ona francezka, bila englezka, bila njemačka ko što i slika, načinio nju Francez, Englez oli Nijemac; ele baš upravo kako kod slikarstva lučimo francesku, holandsku, talijansku školu, koja svaka svoju posebnu individualnost imade, tako je i sa dramom: svaki narod imade svoju posebnu narodnju dramu i tek s ovom dospijeva do onoga pravoga umjetničkoga uživanja i naslade, koju nam dramatičko pjesničtvo pružati imade.

Do te svrhe nam je jošte dalek put, jer takova potpuno samostalna narodna drama stoji obično u savezu sa potpuno dozrjelim i ujedinjenim narodnjim mišljenjem i životom, koji obično iza velikih historijskih pokreta kod pojedinih naroda nastaje ko što kod Grka iza perzijskih bojeva, kod Engleza i Španjolaca iza reformacije. Kod nas za sada žalibože o takovim po narodnju dramu sretnim okolnostima neimade govora, ta nebijaše ga kod Nijemaca još za dobe Lesingove, koji u svojoj hamburškoj dramaturgiji ironički primećuje: Ueber den gutherzigen Einfall, den Deutschen ein Nationaltheater zu verschaffen, da wir Deutsche noch keine Nation sind! Ich rede nicht von der politischen Verfassung, sondern bloss von dem sittlichen Charakter!

Što nam je daklem činiti, da se toj svrsi čim prije primaknemo? Zar da čekamo dok nam se ti uvjeti ispune, il da se za drugim kojim putem obazremo? Ako ga ima, ludo bi bilo skrštenih ruku sjediti, a imade ga, drugi njime do te svrhe dogjoše a to su Nijemci. To je put teoretičke priprave. Kod Nijemaca se naime počeše, počam od glasovitoga kritika Lesinga, pjesnici i učenjaci svestrano teoriji dramatičke umjetnosti učiti, a narod tim njihovim naukama zanimati, na temelju te teoretičke priprave promakoše si svoje dramatičko pjesničtvo tolikim uspjehom, da doskora iza Lesinga do svoje narodne drame dodjoše, akoprem im se još nije onaj uvjet dozrjela i ujedinjena narodnjega mišljenja i života ispunio bio.

Mislimo daklem da bi i za nas, pošto imademo i na izbor dramatičkih komada i na izbor glumačkih sila i dramatičkoj umjetnosti odanu publiku i pošto visoka naša vlada sigurno neće propuštati, da naše kazalište i udilj što većma podupire, za sada najnužnije bilo da se sa teorijom dramatičkoga pjesničtva svestrano upoznademo te da se tim putem, koji nam je kraći nego li čekanje na one uvjete, gledamo do narodnje drame hrvatske dovinuti.

Moj prijatelj, naš pjesnik Franjo Marković razgovarao se je sa mnom ovih dana o toj stvari

i mi se ponudismo redakciji „Vienca“, da bismo bili spremni po mogućnosti naših sila u njenom časopisu toj kazalištnoj potrebi doskočiti, a ona nam evo ovu rubriku u tu svrhu ustupi.

Nas ćemo dakle dvojica u ovoj rubrici „Vienca“ gledati toj potrebi doskočiti. Ali kako? Stalnoga programa nismo, prema naravi naše zadaće u stanju opredijeliti. Kad nam se nametne takav komad, o kojem imade što bitna bud glede njega samoga bud glede njegove pretstave reći, mi ćemo razložiti ideju, konstrukciju i značaje drame pa ćemo pozorno rasudjivati, u koliko je svaki glumac pretstavljajuć svoju ulogu dohvatio misao svoga značaja i citavoga komada; a kad nam se što takova ne nametne, mi ćemo, pošto će time za mnogi broj „Vienca“ ostati dosta prazna prostora, nastojati da ga napunimo — a to je glavna strana naše radnje — estetičnim i historičnim raspravama o dramatičkoj umjetnosti, pisanim slogom svakomu dohvatnim. Od otih će rasprava one prve na ime estetične pasti na vrijeme zimske sesone našega kazališta i primijesit ćemo im historične samo u toliko u koliko služe na razjašnjivanje estetičke teorije. Ove estetične rasprave smo stoga odredili za zimsku sesonu, što će one imati dvojaki smjer: jedno će služiti na razjašnjivanje kritika o pojedinim komadima, a drugo će služiti svakomu, komu je nužno, na uputu što je dramatička umjetnost. Mislimo da će taj put: teorija spojena sa prigodomičnom praktičnom uporavom kod kritičke analize pojedinih komada biti najshodniji, da nas dovede za svrhom za kojom idemo t. j. da se upoznademo sa bitnošću dramatičke umjetnosti. Kad se tako pripravimo i upoznademo sa teorijom drame, upustit ćemo se poslije zimske sesone u historiju drame, kod koje ćemo osobitu pozornost na naše Dubrovčane svratiti. Strogo izvedene sisteme u tim člancima dakako nećemo držati, zašto i nemožemo, pošto i u redu komada, koji će se pretstavljati, sisteme neće biti. Lahko će nam se dakle svaki, koga bude volja, pridružiti moći, što ćemo sigurno objeručke prihvatiti. *Armin Pavić.*

Dosad nam se još nije nametnuo takav komad o kom bismo što bitna imali reći, s toga će nam se prvi komad naše radnje baviti sa općenitim razmatranjem dramatičkoga pjesničtva.

Ko što sve umjetnosti tako i dramatička imade svoj početak kod Grka. I nesamo da početak dramatičke umjetnosti kod Grka imademo tražiti, oni u njoj i do savršenosti, koliko je ljudma moguće, dodjoše. Megjutim grčka je drama potekla iz religioznoga grčkoga kulta i tako je individualnim grčkim životom mišljenjem i vjerovanjem šljubljena, da je ona forma i oni način kojom ona začinja dramatičku ljepotu, tako strogo posebna grčka, da je samo onaj pravu dramatičku ljepotu u grčkim dramama kadar razabrati, koji se točno u grčku vjeru grčki život i grčko mišljenje razumije. Nu Grci nebijahu jedino vrstni pjesnici, koji u drami do ljudima dostupne savršenosti dospješe, u njih se našlo i isto tako vrstnih teoretika dramatičkih, koji znadijahu bit dramatičke umjetnosti pojmiti, riječima ju izreći pa prema toj biti odrediti zakone i pravila, kojih se dramatički pjesnik imade držati. Ta grčka teorija drame je dakako sastavljena po grčkim dramama, ali ona ništa nemanje, pošto je isto toliko vrijedna ko i grčka drama, ipak nije tako sužena na grčko vjerovanje, život i mišljenje, nego je takove općenite vrijednosti kako su i općeniti zakoni i pravila kojima se ona bavi. Takovu jednu teoriju pjesničke umjetnosti u opće a napose tragičke i epske imademo od najvećega grčkoga a i opće od najvećega filozofa Aristotela. O toj Aristotelovoj teoriji držao je Lesing da je isto tako vrijedna i da su pojedini njeni zakoni i pravila tako stalni, potpuni i neoprovrzivi ko što su stalne, potpune i neoprovrzive Euklidove zasade. A i od Lesinga počamši je novija estetika doduše koješta k Aristotelovoj teoriji dodala, koješta od njegovih pravila dalje izvela, ali nije nijednim temeljnim zakonom ili pravilom njegovim potresla da bi ga oborila. Tako ta Aristotelova teorija ostade temeljem svake teorije o pjesničkoj umjetnosti u opće a napose o tragediji i eposu pošto se žalibože iza općenita uvoda u kojem o pjesničtvu u opće raspravlja jedino rasprave o tom dvojem sačuvaše, pa su s toga današnje, osobito njemačke teorije o pjesničtvu za svakoga pravo nedohvatne, ako se sa tim temeljem upoznao nije. Za nas će tim nužnije biti da se sa otim temeljem svake teorije upoznademo, što smo tek na tom, do iščekujemo hrvatskoga teoretika. S toga smo si uzeli evo zadaćom da naš svijet ovako prigodomice sa tom Aristotelovom teorijom tragedije putem čim lagljim upoznademo. Tu ćemo se i opeta svake sisteme kaniti i povadit ćemo samo toliko, koliko nam se čini nužno prema našoj kritičkoj analizi tragedija, koje će se pretstavljat.

Što je tragedija? Tragedija je ponajprije vrst pjesničtva. A što je pjesničtvo? Pjesničtvo je — po Aristotelu — oponašanje [1]. Pa što oponaša pjesnik? Značaje, afekte i čine. To jest sadržaj svake pjesme je nekakav čin [2], taj čin

[1] U grčkom stoji riječ μίμησις. S tom riječi je nešto neprilično kad ju prevedemo. Kod Grka je μίμησις postao terminus technicus, kojim označuju „u m j e t n i č k o o p o n a š a n j e č e s a“ kod Nijemaca je u istom značenju postala riječ Nachahmung. U nas oponašati imade podrugljivo značenje, ele mi se čini tako običan, da bismo ga mogli primiti, neka postane terminus technicus za to umjetničko oponašanje. Kod Kurelca sam čitao, posljedovati, a čujem da Srbi uzimlju u tom značenju i podražavati, i samostav ‚podražavanje‘.

[2] U grčkom stoji πρᾶξις, koje je opeta terminus technicus za onu zgodu koju pjesnik u pjesmi

vrši jedan čovjek ili njih više, ti ljudi su nekakvi, t. j. svaki od njih je nekakova značaja, i svaki se od njih u nekojem afektu nalazi kada taj čin vrši. Može se daklem i naprosto kazati pjesnik oponaša čin, jer se samo sobom razumije, da je podloga svakomu činu značaj i afekt onoga koji ga vrši [1]. Po sretstvom kojim pjesnici čin oponašaju, po kakvoći toga čina i po načinu na koji oponašaju, po kakvoći toga čina i po načinu na koji oponašaju, dijeli se pjesničtvo u različite vrsti. Po sretstvu n. p. danas lučimo pjesničtvo koje se služi slogom razvezanim od onoga koje vezanim; po kakvoći čina lučimo ono kojemu je dostojan i ozbiljan čin predmetom od onoga kojemu navadan i smiješan, po načinu na koji se oponaša lučimo ono u kojem nam pjesnik pripovjeda od onoga u kojem nam čitav razvoj čina tako stavlja pred oči, da sam ništa negovori nego oni koji dotični čin vrše. Pošto smo eto tako razvili što je pjesničtvo i kako se pojedine vrsti istoga luče, recimo što je tragedija. Nu prije toga nam je samo još toliko pripomenuti da Aristotel time što veli, pjesnik oponaša čin, nemisli reći da pjesnik kakav čin iz naravi naprosto kopira, ne, pjesnik nesmije prikazati čin kako se je slučajno dogodio, nego takav slučajni čin treba da pjesnik tako preinači i prikaže, kakav bi imao biti, da odgovara zahtjevima ljepote t. j. da ga idealizuje. Na prosto kopiranje kakova čina daklem filozof nemisli nego na idielaziranje. To njegovo mnijenje očituje se još boljma u jednoj drugoj izreci, gdje no veli, da pjesnik citavu zgodu može sam izmisliti. Toliko o tom.

Što je daklem tragedija? **Tragedija je vrst pjesničtva, koja govorom ukrašenim, sretstvom činećih a ne pripoviješću, čin dostojan i potpun, imajući neku veličinu tako oponaša, da pobugjujuć sažaljivanje i strah, čišćenje tih afekta postigava.** Pošljednjim dvjema izrekama označuje Aristotel djelovanje (Wirkung) tragedije na nas slušatelje. O naravi toga djelovanja reći nam je nekoliko riječi. Tragedija pobugjuje u slušateljima sažaljenje i strah. Da otu izreku učinimo svakomu dohvatnom valja nam najprije spomenuti što je sažaljivanje i strah, zatim kakav dostojan i potpun čin tragedija predočuje.

Sažaljivanje — po Aristotelu — jest neka bó, koja nas obuzme, kad vidimo da je nekoga bezasluženo stiglo kakovo pogubno ili bóno zlo, koje bi moglo i nas stići ili kojega od naših i to ako se ukaže blizu. A strah je neka bó ili nemir, koji u nama nastane uslijed pretstave kakova prijetećega pogubnoga ili bónoga zla. Kako vidimo ova si dva afekta u toliko odgovaraju, što sve ono sažaljivanje u nama budi, što bi, kad bi nas stiglo, u nama strah probudilo, a obratno je sve ono strašno, što bi kad bi koga drugoga snašlo, u nama sažaljivanje pobudilo. To je sažaljivanje i strah, da vidimo kakav je čin što nam ga tragedija predočuje.

U tragičkom nam se činu — veli Aristotel — treba da prikazuje kako koji junak, sin kakove dične i slavne porodice od srjetna postane nesrjetan. Taj junak — nastavlja — filozof — niti smije da bude posvema krjepostan niti posvema opak čovjek nego treba da bude nama t. j. nam ljudima kakovi smo obični ravan t. j. pogrješkam i manama podvržen. Takav dakle čovjek treba da bude junak tragedije, koja nam prikazuje kako takav junak postaje od srjetna nesrjetan. Da takav junak bude, to je s toga nužno, jer samo takova junaka nesreća budi u nama sažaljivanje i strah. Jer kad bi posvema krjepostan čovjek bio predmetom tragedije, njegova nas nesrjeća nebi ganula na sažaljivanje, na strah, jer vidjeti kako posvema nedužan covjek pati to niti je žalostno niti strašno nego je grozno; a kad bi posvema opak čovjek bio predmetom, njegova bi nas nesreća ganula na neko sućuće, ali ne na sažaljivanje i strah, nego samo na iskru sažaljivanja, na jednu vrst, kojoj je ime filantropija. Treba daklem da tragički junak bude kakav veliki i znameniti čovjek, inače čovjek kano i mi, kojega sa njegove vlastite i to goleme krivnje tolika nesreća snagje, da nam se čini ko da nezasluženo pati.

Hoćel da nesreća takova čovjeka u nama pobuditi sažaljivanje? Hoće, jer je sažaljivanje neka bó, koja u nama nastane kada vidimo da je nekoga nezasluženo stiglo kakovo pogubno ili bóno zlo, koj bi mogo i nas stići ili kojega od naših, a mi na tragičkom junaku i zbilja vidimo da nezasluženo pati, i da pati budući čovjek ko i mi sa krivnje, koju bismo i mi mogli počiniti i time u istu nesreću pasti. Ele je oto sažaljivanje ipak u nječem razlučeno od običnoga sažaljivanja naime u tom, što smo si u kazalištu ipak svijestni da onaj junak na pozorištu nepati u istinu. To je daklem sažaljivanje, koje u nama nastane, uslijed iluzije, da nekoga nezasluženo stigava nesreća, i može se takovo sažaljivanje za razliku od onoga koje nas obuzme kad u istinu koga vidjamo patiti, nazvati tragičnim sažaljivanjem. A hoćel da nesreća tragičkoga junaka u nama strah pobuditi? Strah je neka bó ili nemir, koji u nama nastane uslijed pretstave kakova prijetećega (razumije se nama) pogubnoga ili bónoga zla. Otaj strah nesreća tragičkoga junaka u nama nebudi, jer prvo u kazalištu nam neprijeti neposredno nikakovo zlo, a drugo nemožemo niti s toga na otaj obični strah misliti, jer kad bismo taj imali

opijeva. Nijemci imadu prema tomu Handlung — handeln, a meni se od naših riječi: čin radnja, zgoda, najbolja vidi čin — činiti.

[1] Kako je čin glavna svrha za kojom svaki pjesnik treba da ide i kako se treba da čuva u pjesmi prekomjerna opisivanja a ako mu se ovo već nužno nametne kako mu tu postupati valja, to je sve raspravio Lesing u svom Laokonu.

razumijevati nebi bio filozof mogao reći, da tragedija pobugjuje sažaljivanje i strah, jer kad nas strah obuzme onda nam duša za svaki drugi afekt pa tako i za sažaljivanje obumre. Nemisli daklem filozof na taj obični strah, nego misli na onaj koji je ingrediencija sažaljivanja. Tragedija naime pobugjuje u nama sažaljivanje, jer vidimo gdje tragički junak nezasluženo pati, a u tom sažaljivanju je namah i strah uključen, jer vidimo da taj junak pati sa krivnje, koju bismo i mi mogli počiniti pa time u isto takovu nesreću pasti. Daklem taj strah, koji je u tragičkom sažaljivanju uključen budi u nama tragedija, a možemo ga za razliku od običnoga nazvati tragički strah. To je daklem smisao riječi: Tragedija budi sažaljivanje i strah. Pogjimo dalje.

Tragedija pobugjujuć strah i sažaljene čišćenje tih afekta postigava. Što će to reći čišćenje tih afekta postigava? Evo odgovora.

Kod Grka se ekstasa, mahnita bolest duše, veoma često javljaše, Kako tada svijet bijaše lahkovjeran dogjoše na misao, da takova čovjeka liječe različitim svećeničkim ceremonijama. Takovu bi na ime maknitu čovjeku pjevali i svirali najuzburkanije melodije i vikali bi nad njime različite svećeničke formule. Tom tutnjom i halabukom došao bi mahnitovac u još veću uzrujanost te bi postao ko bijesan, nu kad bi se čestito izbjesnio, postajalo bi mu lakše, odlanulo bi mu i za čas bi posvema ozdravio. Takovo liječenje nazivahu Grci καθαίρειν = čistiti a stoga postade samostav κάθαρσις = čišćenje, koje imagjaše posvema religiozno značenje.

Aristotel je dakako uvidio, da to čišćenje ekstaze nevisi o onim misterioznim svećeničkim ceremonijama, nego je, ko sin lječnički i ko osobiti vještak u prirodoznanstvu, namah zapazio, da sa lječenjem takovih mahnitovaca biva isti proces ko i kod liečenja nekih bolesti, koje nestaju kad se u tijelu bolestnikovu podraži i uzburka ono što mu bolest prouzročuje. Tako se filozof, razabrav u toj katarsi medicinično-terapeutički momenat, posluži njome ishodištem za svoju teoriju tragedije. Aristotel naime dogje na tu misao, da će, ko što taj tutanj i halabuka pomuti i razdraži ekstazu t. j. afekt koji neimade nikakova objekta, pa ju upravo tim uzrujavanjem ublažuje, isto tako i za one afekte koji imadu stalan objekt, biti srjetstva, koja će im takovim paliativom poslužiti. I takovo paliativno sretstvo za najopćenitije afekte sažaljivanje i strah kojima je svaki čovjek podvržen nagje u tragediji.

Sada je samo jošte to pitanje riješiti u čemu se sastoji ona paliativna moć tragičkoga sažaljivanja i straha, koju oni imadu na naše obične afekte. Na to evo odgovora.

Tragično nam sažaljivanje i strah posvema dušom oblada, za čas nas ko omami i učini da tonemo u naziranju sudbine tragičkoga junaka. U tom naziranju vidimo kako tragičkoga junaka, doduše čovjeka ko i mi, ali ipak muža plemenita i sjajna i sa svojih krjepostih iznad običnoga svijetla stojeća, snalazi golema nesreća, i tim naziranjem dolazimo (ma i neznajući) do uvigjanja, kako je i najodličnijim ljudima dosugjeno da pate, i kako oni te patnje prema kojima su one obične što ih u svijetu vigjamo ništetne, i u svojoj smrti dično i pobjedonosno podnose. Time dolazimo (ma i neznajući) do nauke, kako je ništetan objekt, koji je obično predmetom našega sažaljivanja i straha, a u toj nauci nam našim običnim afektima sažaljivanja i straha odlahne. U tom leži ona naslada kojom tako rado u kazalištu boravimo.

Toliko za danas iz ote definicije, a drugi puta ćemo prigodomice uz analizu koje tragedije pripomenuti, čime čin tragedije postaje potpun i dostojan i čime djeluje na slušatelje tako, da u njima sažaljivanje i strah pobudi.

Sprogovor (allocutio) „Vi.“

Dramatovna razpravica u jednom činu*.

Piša V. P.

Osobe: Gospodja i Sintaktik, u družtvu, koje se ne pača u razgovor. Pošto je sintaktik gospodji predstavljen običnim načinom, i to po suprugu: Mila supružice! Ovo ti je g. profesor V. P— a mili V., ovo ti je moja supružica — progovori

Sintaktik. Da ste mi zdrava, milostiva gospo!

Gospa. Zdrav*a*?!

S. Ta dà, zdrava, valjda ne ćete zahtievati, da Vas pozdravim: Da ste mi bolestna!

G. Bolestn*a*?! — Zdrav*a*, bolestn*a*? Gospodine, oprostite, ali meni se čini Vaš način govora čudnovat, da ne reknem porugljiv.

S. Molim Vas Gospo, smijem li Vas zamoliti, da opravdate ove dvie tvrdnje glede čudnovatosti i porugljivosti.

G. To ćemo obaviti. Čudnovat Vam je način, jer nije običan; a porugljiv je, jer tako govori samo puk po Primorju.

* Gospodine Uredniče! Ima tomu do petnaest godina, što potakoh priedmet ove razpravice. Biti će opet kakvih desetak godina, što se na njekom sastanku povela rieč ob ovom priedmetu; medju inimi bijaše se njeki mladi suprug razžestio radi načina sintaktičkoga, koj mi je obikao; nu supružica, koja je bila više zavirila u sintaksu hrvatskoga jezika, poprime borbu u razgovoru, te me napokon zamoli, da bih sastavio razloge za ovaj način govora, da budu na pročit. Istina, da su oti razlozi jur od davna gotovi, ali evo ih istom danas na ogled. Pravac Vašega lista zahtieva, da ih dramatovane tiskam, oduzev im prestrogi lik púke pouke.

S. Ne mogu se s Vami pravdati glede nijedne od ove dvie tvrdnje, dok se složimo ili ne složimo o točnom značenju obiju rieči. Pristajuć posve na to, da je čudnovato što nije obično, pitam Vas, da li je što radi toga, jer je čudnovato, tim nepravo i neistinito, pače i nevaljalo, kad bi bilo i novo.

G. Nije doista; jer su željeznice u nas nove, kao i telegrafi; nov je i razvoj naroda hrvatskoga, pa ipak je prav, istinit, valjal — ako i čudnovat onim, kojim se čini nepriličan.

S. Prem da ne pristajem uz dokaze crpljene iz inoga obsega, kao što su željeznice i telegrafi, itd. ipak pristajem uz njih toliko, koliko su to izumi ljudskoga duha, kao što je i razvoj jezika. Pošto velite, da čudnovatost ne može biti zaprekom, da Vam se govori: Gospo, Vi ste zdrava, a gospodinu: Gospodine, Vi ste zdrav, pitati mi je: priznajete li to?

G. Priznala bih — ali mi razbistrite i drugu sumlju o porugljivosti.

S. Prije svega mi je reći, da ja ne pristajem uz autoritet naroda tako, kao da bih mogao prihvatiti svaki način govora, kojno živi po narodu, i to jedno radi prevelike raznolikosti u narječjih — a književni jezik mora biti jednolik, a drugo što književni jezik, ako se i ima razvijati na narodnom govoru, baš za to, jer se ima razvijati, mora biti uljudniji.

G. Pa zar vi mislite, da je uljudnije reći: Gospo, Vi ste zdrava, ili: Gospodine, Vi ste zdrav?

S. Svakako; jer mislim, da je uljudnost u ovom trojem: u načinu mišljenja, u načinu govorenja glede izraza, i u načinu ponašanja; da je pako uljudnost u sintaktičkom slaganju predikata sa subjektom, ili u deklinaciji ili u konjugaciji, toga jamačno ne će dokazivati nitko; a najmanje Vi, Gospina Milosti, koja ste lane svršila izpit učiteljice.

G. Molim Vas, gospodine profesore, prodjite me se predikata i subjekta i — —

S. Oho! zar tako? — Nu oprostite, ja se ne mogu proći onoga, što mi treba kano dokazalo; jer tim bi morao prestati svaki dalji razgovor.

G. Za što?

S. Za to, što bih i ja mogao nametnuti Vam silom svoju nauku, rekav Vam: Prodjite me se čudnovatosti, porugljivosti itd.

G. O to nije isto —

S. Oprostite, to je posve isto; jer ćete priznati, da nam se sve znanje osniva na znanih razlikostih. Tko bi rekao, da je ova Vaša odjeća od kambrika, a nije od svile (kao što jest), što bi Vi rekla?

G. Ja bih rekla, da taj ne zna lučiti kambrika od svile.

S. Eto vidite, upravo to velim i ja; tko ne zna, što je subjekt, što li predikat, tomu se ne može dokazati, da se predikat mora slagati sa subjektom.

G. Onda ste Vi izgubili parnicu.

S. Tko? Mi ili ja. Ako Mi onda je pravo izgubili, ako ja onda izgubio, izgubio, jer se pravdam samo ja s Vami, i nitko drugi iz ovoga družtva.

G. Ja se bojim, da ćete me smesti.

S. Ne bojte se gospo! Niti mi je namjera, niti se Vi smijete dati smesti; uvjeriti ćete se, da je to samo prividna smetnja, a nije zbiljna.

G. Izvolite daklje — ostadosmo na subjektu i predikatu.

S. Da ostadosmo, ali jošte prije ostadosmo na porugljivosti.

G. Da zbilja!

S. Gospina milosti, Vi znate, da ja ovdje shvatih pojam porugljivosti u tom, da se tobože mojim načinom govora Vam nanosi poruga. Izvolite mi reći, što je poruge u izrazu: Vi ste zdrava, ili mužkarcu: Vi ste zdrav!

G. Gospodine! Navikosmo, da se veli svakomu, kojemu ne velimo Ti, t. j. s kojim se ne *tik*amo: Gospo, Vi ste zdravi, ili Gospodine, Vi ste zdravi! Usljed one navike čini mi se, da mi se rugate veleć: Vi ste zdrava — jer tako govori samo narod na Rieci, u Bakru, u obće narod po Primorju — pa kada prenosite ovaj način i rušite naš dosadanji — meni se to čini kano ruglo — prem da upravo sada opažam, da —

S. Ali gospo, gdje je tu ruglo? Je li tu rugla, što Primorci, čestita i poštena i prava grana hrvatskoga naroda tako govori? Možete li pomisliti, da se Primorci rugaju sami sebi, govoreći ovako?

G. Ne mogu, ali njeko ni čustvo veli, da —

S. Gospo! zar vi čustvom ponjate i sudite? — Okanite se toga čim prije, jer je to posve kriv način mišljenja, sudovanja i umovanja. Ne kaljajte si razuma, razbora i uma, podmićuć čustvu, što ga ne ide. Ili zar ne govore Slovaci, Česi, Rusi ovako? Zar ne govore tako Francezi, Talijani? (prem da je u ovih u književni jezik efemerni oblik Ella). Zar Vi znate, da mojim, kao što velite, mojim načinom ne govori nigdje narod hrvatski? Zar ne vjerujete onoj anekdoti, pripoviedanoj u Nevenu? Ili zar je porugljivo samo za to, što se prenosi način govora s naroda u književni jezik? Ili zar mi ne govorimo kao i prosti narod: ja sam gladan, bili smo u družtvu, gledali smo, sutra nas ne će biti ovdje, i tim podobno.

G. Kako rekoste, zar da po Vašem načinu govore Česi i Francuzi?

S. Da, gospo, govore; ali to ćemo kašnje spominjati. Sada, molim Vas, da ostanemo samo na hrvaštini. — Je li Vi priznajete razliku izmedju ove dvie izreke: Vi ste dobar (jedan) i: Vi ste dobri (Vas više)?

G. Kako da ne priznam?

S. Dobro; daklje priznajete i razliku izmedju one dvie izreke: Vi ste, gospa, dobra —

G. Oho molim —

S. Oho molim ja; izvolite mi dopustiti ovu Vašu dobrotu samo radi primjera.

G. A drugako daklje nisam dobra.

S. Oprostite —.

G. Uzmite mjesto dobra drugu rieč.

S. Dobro. Gospo, Vi ste mlada i krasna.

G. Oho, Vi laskate dvostruko u isti par.

S. Ali za ime Boga molim Vas, izvolite zaboraviti samo na časak, da ste dobra, mlada i krasna.

G. Toga Vam ne će zaboraviti nijedna ženska niti za hipić najkraći; jer —

S. Ali gospo, radi primjera —

G. Ne mogu, nego ako hoćete da svežete primjer s istinom.

S. Drage volje — samo Vas molim, navežimo sada gdje prestadosmo. Daklje: Vi (jedna) gospo jeste dobra — a vi gospe jeste dobre.

G. Istina, jesmo sve — i sada Vam opet priznajem razliku.

S. Hvala Bogu. Sada, pošto imam dva Vaša priznatka, možemo dalje umovati. — Nu prije se moramo svratiti na subjekt i na predikat, t. j. na pravilo, po kojem ili kako se slažu. To Vam je u Veberovoj sintaksi razloženo. Glavno pravilo glasi —

G. Predikat se slaže sa subjektom u svem, t. j. u broju, u spolu i u padežu — tako sam učila, pa bih rada znati, kako ćete Vi to pobiti?

S. Dozvolite gospo, Veber pominje i to, da se ne slaže svakada predikat sa subjektom: n. p. Hrvati su narod. U ovoj su izreci prve dvie rieči u množini, a treća je u jednini. Šta ćemo sad?

G. To morate Vi znati. Priznajem i to, da se izreka: Hrvati su narod — inako izreći ne može, n. p. Hrvati su narodi — ili: Hrvat je narod.

S. Dobro. Sada, kada vidimo, da se ne slažu, ogledimo ih redom, pa ćemo naći

1) da se ne slažu u broju, kano što su primjeri:

Hrvati su narod.
Hrvatice su čest naroda.
To su jabuke.
To (ovo, ono) je nauk, nauka:

2) da se ne slažu u spolu:

Taj je posao ludorija.
To su jabuke.
Ja žena jesam čovjek, mi žene (djetca) jesmo ljudi:

3) da se ne slažu u padežu:

od kada je on djakom — ili jošte teži primjeri:

U njega nisu moje knjige.
U njega nije mojih knjiga. Dalo zapovjed — Dobili smo (govori ženska u ime sve obitelji) — nu o zadnjih primjerih ne budi medju nami govora — kano ni ob onom dodatku: da se predikat slaže sa subjektom u svem, ne samo u broju, u spolu i u padežu, nego i u sklonu i u spregu:

to je nov stol, ovaj je stol nòv
to je novi stol, ovo su oni nôvî stoli
ono je stârâ istina,
ova je istina stàra itd.

Tako isto ne marim ovdje pominjati iz Vukovih pjesama: Moli mu se gospoda rišćanska (Marko Kraljević i Gjemo Brdjanin) — sva gospoda pogleda na knjažev prestol (Vuk V. 454).

4) da se ne slažu ni u broju ni u spolu:

To su jabuke
Ovo su junaci itd. itd. što velite gospo?

G. Velim, da su to iznimke.

S. Nisu to iznimke, nego su to pravila, kao što je i pravilo: Vi ste, gospo, dobra, ili: Vi ste, Gospodine, dobar.

G. Kako ćete dokazati, da ono nisu iznimke?

S. Ovako. Gospo, je li istina, da se rieči: broj, spol i padež tiču oblika?

G. Jest, istina je.

S. Bi li se daklje moglo reći: predikat se slaže sa subjektom po oblicih, ako naime oblik znači vanjski omjer broja, spola i padeža (odnosno sklona i sprega).

G. Dakako da bi. Ali zar ima i nutrnjega omjera.

S. Ima — i taj se tiče sadržaja i obsega subjektova prema predikatovu, i obratno, ili inom rieči, tiče se sadržaja i obsega subjektova i predikatova, ili tako zvane sinteze.

G. Oprostite, tomu ne razumijem.

S. Ako ne razumijete, kriv sam ja, što Vam se neizrazih niti jasno niti razgovjetno; nu kušati ću to ovako: Ako se predikat ne slaže sa subjektom, to je ovo neslaganje samo prividno; jer lučimo evo tri slučaja

a) subjekt i predikat skladuju sadržajem ali ne skladuju oblikom;

b) subjekt i predikat skladuju obsegom, ali ne skladuju oblikom. — Pod ova dva pravila mogu se svesti sve tako zvane prividne iznimke, medju koje patri i onaj način govora: Vi ste, gospo, dobra — i: Vi ste, gospodine, dobar. — Napokon

c) subjekt i predikat skladuju i sadržajem i obsegom, t. j. skladuju oblikom — ovamo se broje tako zvana očita pravila: ja sam čovjek, žena, diete itd. One su mlade, ovi su stari itd.

G. Nješto ponjam, ali moram Vam reći, da mi jošte nije dosta jasno; ne znam bo što je sadržaj, što li obseg.

S. Sadržaj je, šta rieč znači, a obseg koliko rieč znači. Medjutim, ako jošte ne ponjate pravilnost ovoga načina, imam ja jošte inih dokaza.

G. Hajde da čujemo.

S. Je li istina, gospo, da se govori ovako:
Vi ste Petrović, Pavlović itd.?
Vi ste sin Ivanov?
Vi ste dobar čovjek?
Vi ste Petrovićka, Pavlovićka, itd.?
Vi ste kći Ivanova?
Vi ste dobra gospodarica?

G. Jest, sve je to istina.

S. A bi li valjalo reći:

Vi ste (jedan) gospodine, Petrovići, Pavlovići?
Vi ste (jedan) gospodine, sini Ivanovi?
Vi ste (jedan) gospodine, dobri ljudi?
Vi ste (jedna) gospo, Petrovićke, Pavlovićke?
Vi ste (jedna) gospo, kćeri Ivanove?
Vi ste (jedna) gospo, dobre gospodarice?

G. Ne bi valjalo; sada slutim —

S. Šta slutite?

G. Slutim, da možete imati pravo.

S. Tako je, rekoste posve pravo, da mogu imati pravo; jer prvi dokazi o prividnom neslaganju predikata sa subjektom imahu mi služiti samo za osnov dokazu ovomu: Ako se predikat prividno ne slaže sa subjektom uz obične uvjete govora, to je sasvim očito, da je mjesta prividnomu tomu neslaganju uz onako neobične uvjete govora, kao što je sprogovor „Vi", kojemu je značenje u porabi dvojako:

a) „Vi" za množinu ljûdi, i

b) „Vi" za pojedinca čovjeka.

G. Ali kako je postalo, i od kuda je običaj, da se pojedincu veli „Vi" mjesto „Ti".

S. Toga Vam ne umijem reći; ali je ciela istina, da je to i tako sada običaj u svih naroda, koje nazivljemo obrazovane. Vi znate, gospo, da je običaj silnik tolik i takov, kolika i kakova je relativna vriednost pojmu obrazovanosti. Nu okanimo se ovoga razmatranja, koje ne patri ovamo, nego držimo se žive istine, da se zaime „Vi" rabi dvojako, i da se tomu običaju uljudnosti oteti ne možemo uz sadanje pojme ob obrazovanosti.

G. Iskreno govoreć, ja prva ne bih rado pristala na to, da mi svatko govori „Ti".

S. Oprostite, gospo, o tom sada ne mojmo zadievati govora, nego snujmo dalje na onom osnovu, koj glasi: Vi ste Petrović, ili: Vi ste Petrovićka, ovo glavno pravilo:

Zaime „Vi" ako je sprogovor pojedinoj osobi slaže se kao predikat sa subjektom u spolu i u padežu dotičnom, ali se ne slaže u broju, nego ostaje radi pojedine osobe u jednini. Prema tomu mogu biti četir slučaja, daklje i četir posebna pravila:

1. Predikat je samostav: Vi ste trgovac (a ne trgovci), Vi ste žena (a ne žene)

2. Predikat je pridjev: Vi ste dobar (jedan, a ne dobri t. j. njih više, kada je samo jedan), i: Vi ste gospo dobra (jedna, a ne dobre, ili dobri, što je najdalje od svakoga slaganja). — Ovamo se broji i slučaj, ako je mjesto pridjeva prilog: Vi ste, gospodine, zreo (a ne zreli — što bi bila očita pogreška, jer predikatom ne može biti nikada pričešće, nego samo prilog) — Vi ste, gospo zrela (a ne zrele, niti zreli).

3. Predikat je substantiv i pridjev: Vi ste dobar trgovac (jedan, a ne: dobri trgovci), Vi ste mlada žena (jedna, a ne: mlade žene, ili pače mladi žene). — Ovamo se broji i slučaj, ako je pobliža oznaka samostavu mjesto pridjeva prilog: Vi ste, gospodine, uvehao cviet, ili uvehli cviet (jer pričešće može biti kao i prilog u predikatu). Ovim je pravilom podpunoma dosljedno

4) Predikat je sastavljeno vrieme glagola, budi kakvoga: Vi ste gospodine, rekao, došao, čudio se (a ne: Vi ste, gospodine, rekli, došli, čudili se) — Vi ste, gospo, rekla, došla, čudila se (a ne: Vi ste gospo, rekle, došle, čudile se, ili: rekli, došli, čudili se) — tako i u passivu: Vi ste, gospodine, štovan (a ne: štovani) — Vi ste, gospo, štovana (a ne: štovane, ili štovani) — Tako isto: To ste Vi, gospodine, koj veli ili: To ste Vi, gospo, koja veli — prem da je takodjer posve pravilno: To ste Vi, gospo, koja velite. Ali ne bi valjalo: To ste Vi, gospodine, koj bijaste (bi, budete) rekli, nego: rekao — niti: To ste Vi, gospo, koja bijaste (bi, budete) rekle (rekli), nego rekla. Razlog je očit.

G. Dobro. Ali što velite na prigovor Vi veliš, Vi pišeš, itd.

S. Na to je lasno odgovoriti: 1) tako se ne govori nigdje; 2) ne može se dosljednost izvadjati ondje, gdje joj nije omjera, osim ako je omjer šala, dosjetka itd. Ako ima primjer u francezkom razrječju: moi, j' avons pensé (mjesto: moi, j' ai pensé), to za nas ne može biti pravilo, što je u franceštini pogreška.

G. Rekoste, da ima podobni način govora u češtini, u franceštini —

S. Da, gospo, ima. Čeh veli mužkarcu: Proč ste mi ne psal? (Za što mi niste pisao?) — a ženskoj: Proč ste mi ne psala? — Talijan mužkarcu: Voi siete buono, amato — ženskoj: Voi siete buona, amata. — Francuz veli jednomu: Vous-êtes arrivé — jednoj: Vous-êtes arrivée — mužkarcem: Vous-êtes arrivés — ženskam: Vous-êtes arrivées — dakako samo uz glagol srednji (neutre).

G. Sada razumijem, jer ste me osvjedočio o razlogu istine. Hvala Vam na tumaču iskrena. Nu za što ljudi ne pristaju na taj način?

S. Toga Vam ne umijem reći; nu da i umijem, sumljam, da li bih Vam to na glas rekao, a težko bih to rekao na usta „Vienčeva". Da ste mi zdrava!

G. Da ste mi zdrav! S bogom!

KNJIŽEVNOST.

Živi li, napreduje li naša književnost?

I.

Prije dvie tisuće i još nekolike stotine godina življaše u staroj Atini čudan čovjek čudne navade. Za svaku stvar, o kojoj se zametnuo razgovor, prvo bi mu pitanje bilo: e pa šta jest to, o čemu hoćete da govorite, što spominjete i hvalite? Ovakim nesnosnim zapitkivanjem zadavaše svojim sugradjanom velikih neprilika — dok ga na posljedak na smrt odsudiše! Čovjek bi mislio, da si je sviet taj primjer „pravedne strogosti“ upamtio te se više i ne upušta u onaka nezgodna pitanja; al gle, nije istina. Još i danas, u prosviećenom 19. vieku, ne mogu se ljudi, kad što uspišu ili progovore, okanite onakih općenitih pitanja. To mora po svoj prilici vrlo mudro, vrlo zamamljivo biti? e pak za što se ne bih dao i ja zamamiti, da naslov koji sam stavio na čelo ovieh redaka, isturim u formi pitanja: šta je književnost? Jest zbilja, to bi bio upravo sokratski metod, da ovako počmem. Bi li s uspjehom istraživanja sretniji bio, nego li što bješe toliko i toliko puti pokojni Sokrate — to baš ne znam. Ta opominjem se, da sam nedavno čitao, kako si neki njemački filozof, inače mudar čovjek, razbija glavu pitanjem, šta je historija književnosti! Mislim, da se nije toliko spoticao o rieč „historija“, koliko o „književnost“. Čini se dakle, kao da i ne znamo, što ta rieč znači, kad nije ona ni filozofu posvem jasna — a ja nisam bogami još ni do „doktora“ filosofije dotjerao, kamo li do filosofa! Znači li dakle književnost gomilu ili makar gomilicu knjiga, koje se svake godine naštampaju u kojem god jeziku? ili ima zar književnosti i bez knjiga? ili da bolje rečem knjiga a bez književnosti? Gdje tko smatra dakako još i danas, da se pod književnošću razumievaju samo imena pisaca s godinom njihova rodjenja i smrti, te s naslovima njihovieh knjiga. Al gle, znameniti literatori našega vremena protestuju svečano, da bi historija književnosti značila puku historiju pisaca i knjiga, nego kazuju, da se u historiji književnosti ištu i d e j e te njihove n a u č n e i u m j e t n i č k e f o r m e. Ovi se dakle ljudi ne zadovoljavaju pukimi knjigami, njima se hoće još ideja. Komu sada da vjerujemo? bi li gdje kakovu konservativnu našincu, koji je s malim zadovoljan? bojim se, narugat će se našim zastarjelim pojmovom onaj učeni Niemac ili Francuz! Bi li ovijanu tudjinu? e, uznemirit će se hrpa nadriknjiga i pjesničića, koji su svi čvrsto uvjereni, da će im se neumrlo ime u našoj književnosti spominjati, ma i ne bilo u njihovih knjigah ni trošice ideja. Da se toj neprilici uklonimo, kažimo sa svim hrabro: *in medio veritas*, ili ako bi se zbilja koja „gospodjica“ i „ljepotica“ odvažila, da i o „književnosti“ čita, kako vriedni sudrugar „Vienca“ misli ali ja pravo ne vjerujem — protumačit ću joj, da to znači na hrvatski: istina je u sredini; sredina pak izmedju stara, konservativna našinca i ovijana stranca bila bi od prilike, da rečemo ovako: književnosti treba zbilja knjiga — ma se i ne prodavale, kao n. p. naše hrvatske — ali takovih knjiga, u kojih se ogledaju bud individualne ideje pojedinca čovjeka — a njih više na skup predstavljaju svoj narod — bud općenite čitavoga naroda na odredjenom stupnju duhovne razvijenosti.

Dopustite mi, ako i nije, da sam mudro izrekao, što znači „književnost“. — A jesmo li već i mi uhvatili tu mudru zvjerku? Imaju li Hrvati i Srbi svoju književnost? Čudna pitanja! pomislit će gdje tko. Ali ne mojte se čuditi, ako i ne baš s toga, što vam stari pjesnik-mudrac podvikuje: Nil admirari: ima u mene i novijih razloga iz novijeg doba. Nije tomu dugo, te napisa neki naš vrlo vriedni književnik, da d o s a d a u nas nije bilo p r a v e k n j i ž e v n o s t i. Do mala odazva mu se prijatelj još većom skeptikom te kimajući glavom reče, da jako sumnja, imamo li mi i s a d t e p r a v e k n j i ž e v n o s t i! Eto vidite, pripoviedam živu istinu. I do sada se do duše sumnjalo, ali o drugih stvarih: na priliku o tome, imaju li Hrvati zbilja trojednu kraljevinu bez Dalmacije; ili o tome, može li narod srbski postati sretan i slavan bez „cvajkamersistema“ — a sada počeše se prijatelji bogami i o tome pravdati, imaju li Hrvati i Srbi pravu književnost! Što za boga navede ljude na tako crne misli? Po mojem mišljenju jedan je tomu glavni uzrok, kojemu bi se istina težko bilo ukloniti bez nove seobe naroda: — sami na svietu nismo, a naši nas djedovi nastaniše tako, da sjedimo u blagoslovljenih i liepih krajevih, za kojimi su vazda strancem zazubice rasle; uz nas pa sami veći, mogućniji i napredniji narodi. Videći dakle naši književnici, kako je drugdje, a tudje nam se silom nameće, očajavaju s onoga, što u nas i jest i nije. Da nema domaćeg nehajanja a stranog nametanja, još bismo kako tako izdržali svoju sirotinju; al ovako sjajni, da rasipni plodovi bogatih kultura i literatura zapadnoga svieta dopiru preko naše volje već i do nas, zahvatila nas struja njihovieh valova, a mi istom što ne potonusmo u tome moru. Odatle vapaj i pomaganja.

Da se od ovakih navala obranimo, ne pomažu dan današnji ni kineski zidovi; da odolimo pogubnim posljedicam tudjeg utjecanja, tomu treba silnih moralnih bedema, kakovih žalibog u nas jošter nema. Slaba naša narodna individualnost, koja se i književnim životom očituje, trebalo bi da bude kao malen ali tvrd gradić trojakim bedemom opasana. Gdje njih

nema, zauzet će neprijatelj tvrdjavu na juriš te razviti na njoj svoj barjak. Prvi, ali najjači bedem narodne eksistencije — to je probudjena sviest narodnosti u familiji, ljubav prema svim pojavom domaćega, narodnog života u kući, što no kažu, na ognjištu porodičnom. Narod, u kojega se ljubav domovine kao najveća svetinja gaji u svakoj kući, u svakoj porodici — nema se rad šta bojati, jer se utvrdio obranom, preko koje ne će provaliti neprijatelj - tudjinac, ma sve druge naspe razrušio i sve ostale zidove predobio.

Ali koliko ima hrvatski narod kuća i porodica — ne mislim seljačkih, koje žive tek da jedu, već gradjanskih i gospodskih, imućnih i obrazovanih, gdje se penatom hrvatske narodnosti, hrvatske književnosti žižak pali? gdje je koji časak od dana, tjedna, mjeseca posvećen njegovanju hrvatske narodnosti, čitanju hrvatskih knjiga? Nehajstvo, da ne kažem preziranje, napram hrvatskom jeziku još uviek je i u samom gradu Zagrebu toliko, da su tudji čak oni prvi zvuci, što dopiru do nježnih ušiju nejačka djetenca iz ustiju gradjanske, gospodske, velikaške majke hrvatske! tudjom pjesmom uspava ono milo čedo u kolievci, tudjom riečju usadjuje u mladjahno srce prve nauke i opomene roditeljske! tudjom — ta stani, čujem vas gdje vičete; znam, rumen stida probija vam lica, kao i meni, što nam je u kući još uviek sve tako strano, tako neobično. — O hrvatske majke, slabe vi čuvarice hrvatskog jezika, hrvatske narodnosti, kad ćete se osviestiti! Uzmite nam sva paragrafima zajamčena prava na narodni jezik, gonite ga iz škola i ureda — ali zapalite žarku ljubav prema njemu u grudih naših matera, stvorite nam kuću i porodicu svjestnom čuvaricom hrvatske narodnosti: ne bojimo se ništa, pobjeda je naša!

A što je društvo i općina? raširena porodica, tako uče ljudi, koji se tim bave. E dakle, kako jedno, onako i drugo. Može li se i očekivati, da će život društveni vriediti u pogledu narodnom — o moralnom ja ne govorim — gdje ne vriedi život kuće i porodice? Čemu dakle da i pitam, kakva je konversacija naših gradjanskih, gospodskih, velikaških krugova? Kakvim jezikom susreta muž ženi, prijatelj prijateljici? kakvim li se udvorava gospodičić kod gospodjice? Eno vam krasna vienca zagrebačkih ljepotica u „narodnom“ kazalištu: zaredite „ložami“, da se uvjerite o njihovu zboru; ili neka vas nevidljivi duh Mefistov ponese medju sjajne redove rumenih lica u „narodnom“ domu, da se nasladite miloglasnim šaputanjem ljubavi u jeziku — njemačkom! Tako li nam je slab i trošan taj drugi bedem narodne eksistencije, drugi uvjet procvjetanju narodne književnosti!

Da još govorim i o trećem bedemu — o slozi narodnoj? Promjenljive je ćudi, kao i žena; nije badava ženskoga spola. Tucidid reče za ženu, da je najbolja ona, o kojoj se najmanje govori: tako je i sloga najblaženija ona, koja se najmanje spominje. Kamo sreće, da već jednom i mi prestanemo jednako govoriti i pisati to o slozi domaćoj, to o slozi i jedinstvu izmedju Hrvata i Srba, pak da budemo zbilja složni i ujedinjeni u svemu, što smjera na korist i napredak našega naroda. Kako smo danas, bile bi puke iluzije, puka maštanija, vjerovati, da je probudjena sviest našega narodnoga jedindinstva, kad je zbilja nema. Dodju si istina kad i kad seke u pohode, ali se brzo kući vraćaju; njihova je medjusobna ljubav stidljiva i ćudljiva, bez pouzdanja. S ovu i onu stranu narodnog životarenja stoji tek odabrana šaka obrazovanih sinova na vidiku i braniku, da jedni drugim ne zamaknemo sa svim ispred očiju, da se jedni drugim sa svim ne otudjimo: širi krugovi ne pojimaju jošter o tome žalibog upravo ništa.

Tako j e s t i to se zove *istina*; istina, koja nije baš svagda mila, ali onomu, koji je voljan slušati, svagda spasonosna. E sada razumijemo i ono napried, kako se mogaše osjetljivo srce narodnih književnika rascvieliti te posumnjati, da li u nas zbilja ima prave književnosti, gdje nestaje gori pomenutih triju, toli potrebitih uvjeta; gdje nema ni narodne kuće ni narodnog društvenog života, gdje nema ni sloge ni sviesti o narodnom jedinstvu.

II

Devetnaesti je viek viek asociacije, viek udruživanja. Dan za danom čitamo po novinah, kako se sklapaju nova društva, sastavljaju novi zborovi. U nas Hrvata bijaše do pedesete godine više pjesničkoga ushita, nego li ga danas ima; jesmo li zato sada zreliji i ozbiljniji, o tome ne ću da sudim. Nu tada bijasmo kao ptići poletarci, koji se vesele, što su po prvi put oćutili slast, da mogu na svojih krilih letjeti. Onih dakle godina zamisliše naši patrioti čudnu misao, koja poteče iz njihova domoljubnog zanosa, da sastave u Zagrebu kongres „slavjanskih“ filologa, da se dogovore o jednom književnom „slavjanskom“ jeziku! Uh to bijaše doista panslavizam per excellence, pred kakovim još i danas jeza hvata svakoga Nienca! Šteta, što je iluzije naših patriota razbio bečki ministar; može biti bi sviet doživio bio čudo nečuveno, kako zbor „učenih“ ljudi za zelenim stolom nov jezik gradi. Ele ministar zabrani, a „sveslavjanskog“ jezika nema! Bi li jednako smjela misao bila, te bi li i opet ministar zabranio, ne znam; ali svakojako preporučam razmišljanju naših današnjih patriota ovaj priedlog: da i opet sazovu skupštinu ili kongres ili konferenciju — kako ih je god volja; meni je pravo —, ali ne skupštinu od samieh filologa — strah me je, još bi se više zavadili, nego li već i onako jesu — nego od sviju književnika u opće, i to ne svih slavenskih — takova nam panslavizma ne treba — nego samo od književnika našega naroda, književnika hrvatskih i srbskih. U tu skupštinu imao bi pravo, pače i dužnost svatko

dođi, tko je već igda okusio gorku slast štampanja i prodavanja naših knjiga. Vjerni izvještaji, različita iskustva, svakojake zgode i nezgode — vjerujte mi, to bi bilo ne samo ugodno slušati, to bi bilo bez sumnje i koristno. Dužnost svakoga člana bila bi dakako, da istinski kaže ne samo, u koliko je komada koju knjigu štampao, nego i koliko je prodao te napokon komu je prodao. Tad bismo istom podpunoma u trag ušli tankim žilicam našega književnoga života, koji za sada samo naslućujemo iz kojekakvih bilježaka od upisnika i predplatnika na razne knjige i listove; tad bih vam i ja umio statističkom tankoćom osvietliti stanje naše književnosti. Prevarene nade, gubitci novčani, nemile susreće — to su tek neznatni, svagdašnji dogadjaji, kao u svakoj književnosti, o kojih bi se dalo istinabog zanimljivo pripoviedati, ali po cjelokupnu književnost velika značaja nemaju. Ali što bi mnogo značilo, te za književnost probitačno bilo, ovaki sastanak i dogovor pomogao bi nam, da pronadjemo, kakove nam knjige odsjekom najviše prolaze, dokle i u koje krajeve našega naroda dopiru i tko ih najviše čita. Istina, onako u općeno govoreći, mi već nešto i znamo, na kakove se stupove odapire naša knjiga. Znamo na priliku, da je do našega gradjanstva ili do našeg ženskinja, mogosmo se već odavna okaniti pisanja hrvatskih knjiga; znamo i to, da do danas medju činovnicima velike ljubavi prema narodnoj književnosti nema, a u bogataša i velikaša da se gotovo još ni rodila nije; znamo napokon, da su do sada najpouzdaniji prijatelji narodne književnosti bili sami književnici — tako je valjda svagdje u svietu —, a umah do njih njihovi prirodni druzi, svećenici — to već nije svagdje ovako —, i najposlije školska mladež, djaci, dakle oni, koji hoće da jednom postanu književnici. Toliko istina znamo, ali ovo znanje još nije dovoljno. Dobro uredjenoj državi nebi dosta bilo, da na priliku ne poznaje bolje stanja trgovine, prodje pojedinich vrsti robe, nego li mi što poznajemo književnost; ona bi se umah postarala, da sazove kojekakve komisije i što no zovu enquête, da sastavi odbore, koji bi potanko proučili dojakošnje kretanje trgovine te joj nove izvore tražili i nove putove krčili. A zar nema biti obrazovana naroda isto tako sveta dužnost, izučati kretanje i smjer književnosti te joj otvarati nove putove, kao baviti se istraživanjem interesa trgovačkih? Ako podizanje trgovine smjera na materijalno bogatstvo naroda, nije li podizanje književnosti glavni uvjet blagostanju duhovnomu? Bez jednoga i drugoga nema narodu sreće. Ne mislim time reći, da povjerimo državi, neka se ona za našu književnost stara: to je tek primjera radi spomenuto, da vidimo, koja nam je dužnost. Mi nismo ni dojako čekali na predloge od vlasti državne, kako bismo književnost digli, ne ćemo valjda ni od sada. Naš narod liepo kaže: dok diete ne zaplače, mati ga se ne sjeća. Dok obrazovani sinovi naroda sami ljudski ne započmu, gdje i treba državne pomoći, ne će se ona tako lako odazvati.

Tko se ozbiljno zauzima s našom književnošću, komu je milo o njoj razmišljati kao o uslovu narodnje slave i sreće, bit će se za cielo već i sam uvjerio, da je u našoj dojakošnjoj književnoj radnji, onamo od prvih decenija ovoga vieka, učinjena mnoga pogrješka: gradile se osnove, koje ne bjehu nigda u djelo privedene; raspisivale se nagrade, koje ostaše bez odziva; štampala se i izdavala djela, koja ne urodiše nikakovim rodom: — kraj toga nisu opeta u književnosti nikako ili bar vrlo kukavno zastupane nekoje nauke i struke literarne, kojih svakojako treba, gdje se literatura hoće da podići plodovi sustavnimi i nekom organskom cielinom. Potražite li uzroke tih stranih pojava, nije ih teško naći; sjetite se onoga, što sam upravo rekao: da ne poznajemo još pravo ni samih sebe ni naših književnih potreba. Tko će mi na priliku jamčiti za uspjeh, kada se trudim i mučim, samo da napišem „hrvatsku knjigu“, a niti znam, za koga je pišem, niti poznam ćudi onoga, komu sam je namienio? — da i ne govorim o tome, kako se riedko laćaju posla ljudi, koji su mu zbilja vješti, koji su valjano proučili stanje nauke onoga kruga, u koji spada njihovo poduzeće. Uzmimo na primjer, netko hoće da napiše knjigu za „puk“ — to je vrlo omiljeli tema našega vremena. — Da, lasno je reći i liepo glasi na naslovu „za puk“ — ali tko se poda tim imenom razumieva? ima li u nas već zbilja puk, koji bi čitao? Za tim, kako da se takva knjiga napiše? e, odgovor je sa svim kratak: popularno. Ali što vi razumievate i opet poda tom riečju? Znate li, kako mnogi naši pisci tu rieč shvaćaju? Njima je popularno, što bi nama bilo površno. Uzmi kakvu god knjigu njemačku — da li je baš odlikuje u svojoj struci, tko bi to znao? — prevedi je ili što je običnije a još gore, oguli je do kosti, ožmi iz nje sav sok — što ostane, onaj goli izvod — to vam je „popularno“ napisana knjiga. Hoćete li se još čuditi, što takve knjige nemaju uspjeha? da što velim o uspjehu? i takve se knjige prodavaju, pače i mnogo ih se rasproda — šta više, i čitaju ih djeca — to vam je taj naš puk — ali da će takovom knjigom probuditi volja do čitanja ili ljubav napram hrvatskom jeziku — oprostite, toga ne vjerujem. A velim vam: experto crede Ruperto!

Mogao bih još mnogo takovih ilustracija našega književnoga tumaranja naslikati, kako mi, ogledajući se lievo desno, videći što svuda oko nas biva, kako se vagdje u književnosti bez prestanka radi i napreduje, — iz najčistijega patriotizma zastranjujemo te snagu svoju, koja je i onako malena, zaludu trošimo. Šta dakle? Nema li tomu zlu nikakova lieka? E, ja se vraćam i opet na gori pominjanu literarnu skupštinu. Što ondje predlagah od šale, govorim sad od zbilje. Nema dakako nadanja, da ćemo tako skoro doživjeti kongres hrvatsko-srbskih

književnika. Ta kad već i ne bi drugih protivnosti bilo, ne dopušta nam, da se sastanemo, pociepanost mišljenja medju samimi književnici, jer im se ćud jošter ne može da podudari u jednoj misli, jednoj cielji. Za taku ideju treba istom da budemo uzgajeni i prepravljeni; i nju samu i način kako da se izvede, najprije da sa svake strane osvietlimo. Toj svrsi biti će posvećen jedan odjelak našega „Vienca“ pod zaglavkom „Književnost“. Na to dakle zborište, amo u skupštinu prikupljajmo se mudrim svjetom, liepim zborom, da se porazgovorimo o dobru i napredku naše književnosti.

III.

Što bismo dakle htjeli, da vam „Vienac“ o našoj književnosti javlja? da li, da vam marljivo obznanjuje knjige, koje izlaze u Zagrebu i Biogradu, Zadru, Dubrovniku i Novom Sadu? da vam ih hvali i preporuća, da ih kupujete, prinoseći po koje malen darak ali veliku zadušbinu na žrtvenik domovine? Jest doista i to — ali nije samo to. Minulo je već, rekao bih, doba onakova sentimentalnog shvaćanja naše književnosti, gdje se jednako kod svake knjige patriotizam ili požrtvovanje za domovinu u pomoć prizivalo. Barem bi trebalo, ako jošter nisu, da već jednom prestanu svi romantički odnošaji izmedju hrvatskih knjiga i njihovih čitatelja te mjesto kao dvoje zaljubljenih sa svakojakimi ljubavnimi hiri da budu čitatelj i knjiga kao vjeran drug i družica, koji se tako obikoše da jedno bez drugoga ni živjeti ne mogu. To je istom stanje normalno, koje se hoće postojanu napredku književnosti; po kojemu nije čitatelj hrvatske knjige nikakav vanredni rod od čovjeka, nije iznimka od pravila, već nešto što se u obrazovana naroda samo sobom razumije. Toga dakako nema dotle, dok se kupovati i čitati hrvatsku knjigu smatra patriotskim požrtvovanjem — bez realne koristi.

Naš je dakle cilj, ka kojemu će se i „Vienac“ bez prestanka uzvijati, da podignemo ugled našoj domaćoj književnosti, da mogbude odoljeti svakoj stranoj, a kod kuće da si osvoji srce bogataša i siromaka, učevna i neuka, starca i mladića. Pukim hvaljenjem, pukim preporučanjem svake knjige bez razlike, samo za to što je hrvatska, kako je u nas dojako običaj bio — priznajmo, da toga nigda postići ne ćemo. Dok nismo kadri dokazati čitatelju, da može i u naškoj knjizi naći isto onoliko mudrosti, isto onoliko nauke — ali više milinja i slasti, nego i u kojoj tudjinki, dotle nema književnost dovoljno poštovanja u društvu, dotle nema realna fundamenta, na kojemu ima biti osnovan svaki napredak.

Tomu se hoće, da marljivo motrimo kretanje naše literature s višeg i općenijeg vidika; da ispitujemo razne pravce, kojimi ili već jest udarila ili bi mogla udariti, hvaleći joj što je hvale vriedno, a protiveći se ondje, gdje se što ne bi činilo zgodno ili prikladno našim okolnostim; napokon da osobitom strogošću pazimo na utjecaj stranih literatura, da ne bi prekoračile, ako već nisu, onieh granica, gdje se i najspasonosnije djelo izvrgava na narodnu propast. Ne samo djela, već izdana, ako su dostojna, spratiti ćemo u narod — uzevši ovu ponositu rieč u onom uskom značenju, kako je sada — takvom preporukom, koja njihovu vriednost osvjetljava; nego i osnove, istom zamišljene, iznieti ćemo pred sud javnosti, koji će kako sve dobro unapriediti, tako sve zlo ukloniti. Život, koji bi se ukazivao u radnji naših književnih zavoda, ne ćemo smatrati ni „sitnicami“ ni „smjesicami“, nego ćemo o njemu pripoviedati na obširno, jer se u tome sadrži velik znak života narodnoga. Naročito o jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, tom najvišem zavodu za nauke u južnih Slavena, donosit ćemo od vremena do vremena vjerne izvještaje, želeći lakim načinom izlaganja obaviestiti o njezinoj radnji i one, kojim ne godi ozbiljni oblik njezinih naučnih istraživanja. Jednom riečju, htjeli bismo, da vam „Vienac“ donosi slike i sličice svekolikog književnog života kod Hrvata i Srba: bit će kad i kad svietle i vesele, kad i kad tmaste i turobne; u njih će se ogledati naša prošlost i sadašnjost a iz obojega naslućivati budućnost. Znam, da vam ne će biti nemilo, ako se koji put i na rodjenu braću, ostale slavenske narode obazremo te si malko i njihov književni rad razgledamo. Nadjemo li, da su sretniji od nas, uzet ćemo si ih za primjer, kakvi bismo imali mi biti; ako li ih gdje i u čem nadmašismo, biti ćemo im istinski plačidruzi.

Ovakav zadatak zamislismo: on se prikaza našoj pameti vrlo krasan i koristan, ako ga uzmognemo onako dosljedno i postojano izvoditi, kako nam ovaj čas pred očima trepti. Puno nas hrabri nauk, crpen iz historije raznieh naroda, dokazujući nam, da je nekoč i u njih onako loše bilo stanje književnosti, kao što je danas u nas. Ta kakova bijaše, da ne idemo dalje, literatura njemačka prije sto godina? Evo kako je opisuje slavni njemački literator Koberštajn: Što je boljega njemačka literatura u to doba na sviet izniela, kazuje on, to bijaše tek za malenu publiku srednjih stališa pisano; svjetina ne razumievaše ništa, ne uživaše ništa od toga sa svoje gluposti, a latinski izučeni „učenjaci“ i francuski uzgojeni „odličnjaci“ pogledahu s preziranjem na sve, što bješe njemačko! Kamo ćete gore? ne prilikuje li ovaj priekor sa svim na nas? A tko pomože njemačkoj književnosti? Nekoliko genijalnih književnika! Nadajmo se dakle, da se može, ako ne budu druge okolnosti posvem protivne, i u nas roditi danas sutra nekoliko takovih književnika. A mi ajde da im pripravimo put. Uzgajajmo šire krugove našega naroda, osobito pak našu veoma zapuštenu mladež, za razumievanje sve krasote i plemenštine, koje već i sada u našoj književnosti dosta ima; a književnu radnju svraćajmo sa kojekakvih

stranputica na pravu stazu, koja se nadje da je današnjim našim potrebštinam prikladna. Ako ovako složki uz djelo prionemo, ne će za dugo izostati blagoslovljeni plodovi našega truda, a mi ćemo radostno podvikivati: Naša književnost živi i napreduje! *V. J.*

POŠURICE.

Nov dan, nova sreća! To će toliko reći: dala nam se novim ljetom nagodljiva prilika, da se latimo pera i da pokušamo sreću!

A komu ćemo pisati? — Pisati ćemo našim dragim i milim krasoticam, jer tko nebi rad tetošio oko njih, tko jim nebi rad ušao u volju i nasladjivao se, budući vlastan napisati, da cieli sviet čita: Mile i drage moje zemljakinje!

A što ćemo pisati? Pisat ćemo pòšurice, to će reći sićušne novosti, ugodne i neugodne dogodjajiće, smiešne i turobne stvarčice, šaljive i zlorade pošalice, male ponizne željice, kojim bi Latin rekao „pia desideria" i ostale malješnosti, kojim drugdje u ovom listu mjesta nije.

Kadšto ćemo se osokoliti i skovati novu rieč novomu pojmu, novu poslovicu o kojem dogadjaju, da kola po gradu i po domovini, nebi li se sviet nasmiešio i počeo shvaćati dostižljivu silu i nezlobitu dosjetljivost naših pošurica.

Šale i pošalice, dosietke i domišljaji, šurke i naklapanja dobro će nam doći, bilo iz naše glave, bilo iz bolje od naše, samo da jih možemo uvrstiti medju cvieće našega vienca. Od sićušnih novosti napomenut nam je još iz stare godine neobičnu pomrčinu ni sunca ni mjeseca, već ovdašnjih plinovih svjetiljaka, koju si mogao u svakoj ulici naše priestolnice opažati i rukom hvatati. Od nevolje pometali i pozapalili sve po dvie svieće, gdje drugda po jedan plinov plamen plamtijaše — a mi se od nevolje dosjetismo staroj istini, novoj poslovici:

Tko mračnjakom zvat se neće,
U mraku mu treba svieće.

Maloj našoj domovini neuzmanjka nikojega vieka vrlih pregalaca, to će reći: smjelih duša, koje se uzkriljuju nebu pod oblake i tiem na glas dolaze. Evo nam glasovite Murske rodom iz junačke naše krajine, gdje u Londonu potresuje glasom, gdje pobunjuje uujne zlovoljnike a nepuni svoje kese, već podmiruje svoje bečke vjerovnike.

Naša slâvlja Malingerova (Malinarova), rodom Zagrebkinja pomutila Niemcem glave, te se Berolin i Monakov otimahu za hrvatsko čedo, na koje kad pomislim, nepada mi na um kiselo groždje, štono liji visoko bilo, već mi nehotice na san dolaze sladke i mirisne maline, štono ih jug uzgojio a sjever sladokusno zoblje. „Sic vos non vobis". — Al neću nikada više rabiti latinske poslovice, te budući mi nepada na um narodna, evo nove, koja zato nije nenarodna, što je na mom vrtu nikla:

Hrvat rodi i uzgoji,
Tudjin vodi i posvoji!

I sbilja Niemac umjetnik vodi našu djevojku a Monakov plaća miraz — srećno pošla hrvatska slâvljo!

Gospodična Vizjakova udvara se u Bukareštu bogatim rumunjskim boljarom pojastim hrvatskim pjevalom, a gospodična Trputčeva pjeva na hamburžkom gradskom kazalištu grlom, što ga je u Tuškancu po glasu južnih ptičica udesila.

Nebi žalio, da su te četiri hrvatske bjegunice otišle Omerpaši, koji je i sam glasoviti Hrvat, pa neka jih poturči i u harem pritvori, bar nebi zaboravile hrvatski; al ovako mi plaćamo i podižemo na noge i na glas, a tudjin otimlje, kao što je oteo i Omerpašu; a Omerpaša ako i nije prorok, on je bar najbolji turski vojvoda, komu je padiša skorih dana povjerio silnu vojsku, da pokori Grčku.

U Zagrebu nam je gospodična Vajzerova, vrstna guslačica, koja je na kraju stare godine u koncertu za Kolo skladno i umiljato odgudila liep komad francezkog majstora, te zavriedila i stekla silni pljesak.

Kad već spomenuh Kolo, vriedi da napomenem i želju Kolaša, da u Zagrebu sagrade sjajne dvore pjesmi i guslam. Prvi koncert u tu svrhu iznio liepu svoticu, da Bog da umnožila se skoro, te se Kolo našlo u dvoru, i od kola i dvora postao kolodvor makar i na Zrinskovu trgu, kad već nedobismo na onom kraju velike željezničke postaje, koja posve krivo krste kolodvorom. Bar da joj reku: „Kolostaj", gdje kola staju, kao što ima vodostaj, gdje voda staje!

Da smijem, ja bi Kolaše svjetovao, da se dogovore s Murskom i Malingerovom, te dva tri koncerta u Londonu i dva tri koncerta u Parizu, pa eto kolodvora!

Pozivamo uljudno i dragosrdno sva pjevačka družtva, neka nam se javljaju i kadšto nam kažu, čim zabavljaju svoje zemljake, i da li su izvojštila prvenstvo našoj pjesmi? Jedno se tieh družtava zove, mislim „Viencem", te smo po tom imenjaci. Mi ćemo dragovoljno i Kolu i Viencu i karlovačkoj Zori i petrinjskom Slavuju donositi pjesama, da jih mogu i pjevati i krasnosloviti. Svakojako trebalo bi na um uzeti, da neuzmanjka tamo Vienca, gdje će se pjevati i svirati. Svakomu pjevaču i svircu po Vienac, ako predplate, — pa ćemo im biti vjenčani kumovi!

Ako uzživnemo i izludimo od koga vještaka pomoć, gledat ćemo osobito onda, kad nam list donese krasnu koju izvornu pjesmicu, da joj i napjev natisnemo i razturimo.

Spominjući tako pjesme i Vienac, pada mi na um, kako je madjarski pjesnik Mirko Medve skorih dana predao našoj svietloj kraljici pjesmicu za rodjeni dan, pa se dostao zlatna uzdarja, a

čujemo i to, da je madjarsko kazalište u Pešti proglašeno dvorskim kazalištem, te da će dobivati iz spremice Njegova Veličanstva kralja godišnjih šestdeset tisuća! Tuj velesrdne i sjajne ruke pomažu!

A meni opet na srdce pada — ne Murska i Malinarova — već naše hrvatsko kazalište, pa bih želio pokorno i ponizno, bez zamjere i bez uvriede, ni o zlu zlo misleći, ni zlomu zlo sudeći, nebi li nam se liepi hrvatski jezik sa hrvatskih dasaka malko bolje naglašivao, i nebi li se dala namaknuti koja tisuća, da se stariji prievodi prerade prema napredku jezika. Najbolje bi bilo izvrstne prievode izdavati, da družtva i po drugih gradovih imadu što prikazivati!

Od kazališta dolazi se ponajprvo na trg sv. Marka, te mi um zadjenuo o crkvu, koja bi se imala velikim troškom popravljati! Neki mi rekoše, da bi bolje bilo od svete Katarine načiniti župničku crkvu, a svetoga Marka podignuti na nebesa! Rekao sam da se to mene netuka, i da se nemarim zamjeriti ni svetomu Marku ni svetoj Katarini, ali ako bi se što imalo popravljati, moralo bi se u veliko i poljepšati prema ostalomu napredku priestolnice!

Silazeći sa trga sv. Marka dopadnem pod kamenita vrata, a tu se vazda kamenim i drvenim od straha, neće li mi u prsi il u zatiljak iznebuha rudo — a od ruda, neima suda. A mračno je tamo, tjeskobito, nemiloduho i neliepo, da bi naš šaljčina Plemenčić, kadgodj onud prolazi, imao u sav glas zavapiti turski: uh — uh! Stoga bih pokorno i nemjerodavno predložio, da bi se skoro ruševine kamenitih vrata niz nove već dogotovljene i pridržaljkami providjene skaline preniele na Zrinskov trg i ondje se sastavile sa crnom materom zemljom!

Sudeći, da je dosta, zavezujem vrećicu, a ako se pošurice našinstvu sviknu, ja ću drugi put opet vrećicu razdriešiti *V. P.*

POZIV NA PREDPLATU.

Ujediniše se književni drugovi, a slavna Matica ilirska priskoči vriednu nastojanju ugledom i vjerom u pomoć, te tako se izpod njezinih krila evo prikazuje bielomu svietu

VIENAC

u zabavu i pouku najpače našim krasoticam, a dakako i našemu junačkomu spolu, te kamo sreće, da bude što veće to kićenije kolo čitajućega našinstva.

Čim se svaki bolji zabavnik diči, naći ćeš toga i u našem listu; naći ćeš u svakom broju izvrstnih pjesama i pripoviedaka, te u jednoj i drugoj struci izvrstnih prievoda, poučnih članaka o kazalištu, ob odgojivanju ženske mladeži, o vještini svake ruke, o napredku i boljku drage nam domovine, o pokretu i poletu domaće i tudje knjige, te o svakoj dobroti i ljepoti.

Prva će nam briga biti, da budu članci što izboritiji, druga da čistim, ugladjenim i bogatim jezikom pišemo, a da se tudjemu kroju i nakitu otimljemo.

Odazove li nam se našinstvo obilato, kao što se nadamo, biti će nam najpreča briga povećati sadržaj lista tekstom i ilustracijami, a iz toga i slikami za ručno žensko djelo i za mode.

Svladavši težke zapreke, skopčane kao što je poznato, sa svakim početkom, a još više s izdavanjem časopisa, evo prvoga broja! Pošto je ustanovljeno, da „Vienac“ izlazi subotom, to ćemo tri broja za ovaj mjesec, s kojimi se zadocnismo, naknaditi tako, da toliko puti, koliko uztreba, izadje „Vienac“ na poldrugom arku. Toga se držasmo evo već kod prvoga broja. Ovaj broj šaljemo za ogled bivšim predplatnikom „Dragoljuba“ i drugim poznatijim rodoljubom moleći jih, da i sami predplate i da druge upućuju na predplaćivanje na ovaj jedini hrvatski beletristički list. Svi po najbolji naši pisci biti će mu stalni suradnici. Već drugi broj „Vienca“ slati će se samo onim, koji na-nj predplate ili su članovi matice ilirske.

Uvjeti predplate jesu ovi: Na godinu za domaće 6 for., s pošiljanjem u kuću ili za vanjske poštom 7 for. Može se predplatiti na pol i na četvrt godine. Novci se šalju administraciji „Vienca“, akademičkoj knjižari Županovoj (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 2. U Zagrebu dne 30. siečnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Prokletnik

u Peckom jezeru. *

Spjevao I. T.

Od Peckoga k sjeveru
U gorskome jezeru,
Odkle vidiš Klinac grad,
Kupao se pastir mlad,
Po jezeru pljeskao,
Dragu vodom prskao.

Jer na istoj glavici
Na zelenoj travici
Draga šila bieli bez,
Po njem vêzla sitan vez,
Te će ruho imati,
U kom će se vjenčati.

Vêzak vêzla pomnjivo,
Poglêdala kradljivo
Na miloga vojna svog.
Čuvao ga dobar Bog,
Ako ban ga prokleti
U jezeru osjeti!

Jerbo prîčá svjetina,
A morda je istina,
Da je neki bludnik ban
Na dnu vode noć i dan
Proklet u tom jezeru
Za veliku nevjeru.

Proklela ga banica,
Proklela ga granica,
Prokleo ga star i mlad;
Zlu je svakom bio rad,
A jezero ovo je
Od plača mu gospoje.

I ban sbilja prokleti
Lelijanje osjeti,
I na bieli zirne zrak,
Te pastirov sgrabi krak,
I š njim žurno umine
U jezera dubine.

A draga mu zaplaka,
Do jezera doskaka
I poklečke u taj čas
Zavapila u sav glas:
„Kleti bane za Boga
Daj mi moga dragoga“.

Ali vrieme otiče,
Jezero se nemiče,
Žalostan joj ovaj viek,
Samo joj je jedan liek:
U jezero skočila,
Nebi l' smrt ih sdružila!

* Pecko je jezero u prvoj banskoj pukovniji na gori povrh sela Peckoga od prilike jedan sat hoda od Petrinje daleko; narod onuda sbilja priča, da je u jezeru neki prokletnik, koji kad osjeti, da se tko kupa u jezeru, povuče smjeoca u vodu i okuje ga u zlatne negve.

Već se draga davila,
Proklet ban se pòmìla,
Na rukuh mu mokar sav
Mladi pastir živ i zdrav,
S nogu krasna junoše
Zlatni lanci spadoše.

I dragu mu izvadi,
Na brieg drage posadi;
Veli starac biel ko snieg:
„Vjeru držte vieka sveg,
Sila vjerne ljubavi
Ovaj put vas izbavi!“

Sudbina-jarac
ili
Profesorova vlasulja.

(Izvorna humoreska od J. J.)

(Konac.)

IV.

Jadni Oktavijane! U zao čas si se kartati sjeo, a još u cèrnji na polnoćku pošao!

Vragoljane mali! Niti te tko čuje niti vidi, — ali ti si tu! — Dakako, da ti prapornjača, u kojoj te slikaju, i malo glasa daje, mnogi bi ti se rad ugnuo; što velim ugnuo? bježali bi od tebe i gorostasi, maliče silni! A nebi ni bježali; da si vidiv, da si dohvatljiv: u koga se zadievaš, komu mira nedaš, već bi odavna okovan čamio u najdubljih tamnicah.

Ni ja te nevidjeh; ali kao što Horacijevu jahaču, odtisnuvšemu se u sviet, da traži zadovoljstva i mira, kojega neimaše u sebi, iza ledjah na istom sedlu cèrna briga sjedi, tako ja mogu reći, da si ti na istom onom „pužu“, kobèrcajuć i keseć se po njem, dopratio ovamo našega putnika. —

Družtvo, dok je u sobi bilo, slabo je marilo što se vani sbiva. Nu već u triemu kućnom čuše „luctantes ventos tempestatesque sonoras“. U kotlini, u kojoj pod župnim dvorom cèrkva ležaše, vjetrovi se sa sva četiri kraja svieta u kolo uhvatili, snieg sa zemlje uzrujali te sav zrak njim vrie kano prašinom od draguljah. Od lomljave groma do pijuka svirale: u sve glasove javljaju se pušteni sužnji Eolovi, valjajuć se sa šumnih gorah otvorenimi dolinami i prodiruć kroz prolomine i najtanje pukotine. Pod nogami škripi, a dèrvlje puca. —

Hektore, Hektore! zlosretna psino! —

Liepo su ga prije odlazka iz kuće u bjelac povili i kraj peći sita i svim namirena spavat legli; ali u kući neobičnoj nehtje mu se ostati samu, već se i on iz svoga kuta ukrao i za njimi se, od nikoga neopažen i nečuven, napolje provukao.

Ali u župnikovu dvoru bijaše pseto Lila, — mati dvoje štenadi od šest nedjeljah —, imena ponješto odlična, ali porabe posve praktične i izgleda prostačkoga; niemo družinče, koje, bdijuć vierno danju i noću, kruh svoj služaše trudno te valjano i pošteno, kako ga služi i najbolji dèrvonoša ili noćobdija kod ljudih.

Medju tim psetom i malim Hektorom biše se za kratko vrieme od jednoga dana razvili veoma neprijazni odnošaji; ne po onih tajnih antipatijah, kojimi često ljudi na pèrvom susretu bez ikakova razloga jedan na drugoga hvalevriedno zamèrze, već po sravnjivanju vidivoga obestranoga položaja i udesa. Bit će da se je sèrdca kućnoga čuvara neugodno kosnula već paralela izmedju njegove kudjeljaste, prašne i trinom od ležaja natrunute, mjestimice od nemilih neprijateljskih zubih poizčupane dlake i svionih pramovah gostovih, onim od prilike načinom, kao što se medju ljudmi prekim okom gleda gunjina i kadifa. Blažije bi možda bio sudio, da je mesnatu svoju glavu, oblo tielo i silne košturine omjerio prema lasićjoj lubanjici te izpalim rebrom i kukovom onoga razbludnika; ali zar i kod ljudih široka pleća težaka, projom ugojena, negledaju s nenavistju na kukavno, ali sried razkoši ostèrvjelo tielo bogatirovo? Bit će da je stražar kući s negodovanjem opazio i bezobrazno banenje strančevo po toploj sobi, dočim on morade dèrhtati na zimi, te se samo kradom mogaše gdješto od očiuh kuharičinih zavući u krušnu peć pod ognjištem, dok ga žarilom opet iztjerali nebi.

Kroz otvorena vrata sobna bjehu oba psa izmienila već njekoliko pogledah, od kojih onaj snažnoga seljakâ bijaše mèrk i oštar, pun gnjieva i sèrdčana izaziva, a onaj blasiranoga gradjanina, kèrmeljivih očiuh, voden i mlitav. Nu ogorčenost domaćinova, i onako zlovoljna radi posta badnjega dana, uzrastje do najvišega stupnja, kad, medju nogama premetjuć i glodajuć u triemu kost od dva dana, smotri, gdje ona nametpuška gospodska iz puna pladnja mastnu kavu loče i skupi slador hrusta, kojim ga gospodar uz to zalaže.

Što uslied svega toga čekaše ljubimca profesorova, jasno su mu nagoviestili bieli zubi Lilini, kojimi se nanj njekoliko putah nasmijala bješe.

Još jednom ubogi Oktavijane! Ti i neslutiš, da će ta pasja mèržnja zlo izpasti po tebe.

Iz župnoga dvora posried cielca (sniega) od dva dobra pedlja vodi do crkve uzka, od cèrkvarah tu noć utèrvena i sklizka staza. Njom se naše družtvo lagahno i pozorno niz bèrdo spuštati počelo uz dvie svjetiljke, od kojih jednu nosaše šumar, a drugu učitelj. Kako je vjetar još sveudilj silno duhao, ugaziše na jednom u vilinsko kolo, maticu uzrujana zraka, iz koje se nedade ni koraka napried, već im valjade postati i počekati, držeć čvèrsto jednom rukom kabanicu, a drugom kape i šešire na glavi.

U tom najgorem času opazi Lila iz svoje kućice u dvorištu Hektora te se s oboje štenadi kano iz puške natisne za njim. Uz tiho vrieme bio bi se čuo taj juriš; ali kod one vijavice i huke u zraku neosjeti nitko ništa, dok sva povorka — Hektor kano zec napried a ono troje za njim — u najvećem tèrku neprojuri profesoru izmedju noguh, ukinuvši ga s njiuh i oborivši poput vreće u snieg. I za to bi lahko bilo, jer bijaše mekše od ikoje perinje; ali evo pravoga jada! Padajućemu one paklene nemani od vjetrovah u tinji čas i šešir iz ruke iztèrgoše i vlasulju s glave sčupaše ter oboje najprije u zraku njekoliko putah zavitlavši bez traga odnesoše.

Profesor, nemareć za šešir, bješe se u isti čas radi vlasulje mašio rukama za glavu; ali je vjetar brži od rukuh, i tako mu u njiuh ostade gola lubanja.

Drugovi pritèrčaše, da ga dignu; ali ih on gonijaše od sebe, vičuć iza svega glasa: „Dèržte mi vlasulju! nedajte mi vlasulje!“ Zapitkivahu ga jedan za drugim, jeda li se je ozledio, kako se je dogodilo itd.; a, on pokazujuć samo na Hektora, koji se od straha uzanj pritisnuo bješe, nemogaše izustiti druge rieči, nego sveudilj: „moja vlasulja! tražite mi vlasulju!“

Kano što se ranjeniku prije svega rana povija, pa onda o drugom misli, tako siromah župnik, zabrinut za svoga prijatelja, najprije iz džepa rubac izvadi pa mu njim glavu brižno povije, da se nerazhladi, a onda podju svi sa svjetiljkami, da traže vlasulju.

Obišavši sve dvorište u okrug, nigdje je nemogoše naći. U tu strašnu smetnju i groznu neizvjestnost pokuša pustiti zraku svjetlosti učitelj, smjernom opazkom: da su ju valjda ugrabile vile.

A budući skrajnje vrieme za cèrkvu, nepreosta ino, nego da se daljega traženja okane, a gosta da natrag kući odvedu.

Sprovedši ga i zaključavši za njim vrata, odu, obećavši, da će se što većma natrag žuriti.

Oktavijan Pecirep, našavši se sam u srednjoj sobi, gdje su večerali, i vidivši se nehotice u zèrcalu, težko se zamisli, kako će se ovakov tu baviti, kako li doma povratiti. Posve mekanično vèršeć uz to obične navade, otvori kovčeg, izvadi iz njega šarenu noćnu haljinu, te ju obuče i na divan sjedne.

Razmišljajuć do preko pol ure, kako bi si u toj nevolji pomogao, i nenašav nikakova načina, sav sdvojan odluči, da i nečeka družtva, nego da se što prije ukrade u postelju.

Upaliv svieću podje u obližnju sobu. Otvorivši vrata — eto ti nove neprilike!

Stari Damjan, popivši, kano na badnjak, njekoliko čašicah preko obične mjere, otišao da se u onoj sobi malo — što no vele — nalegne; ali ga san i vinko obhèrvali te na stolici tvèrdo zaspao.

Profesor se prepade, ugledav iznenada pred sobom čovjeka; ali i sluga, probudiv se od njegova ulazka, onako bunovan i supijan, a k tomu praznovieran, sjeti se dana, koji je, i doba, koje je, te pomisli da je duh, k čemu dakako mnogo doprinese i čudnovata toiletta profesovova.

Raztèrv si oči i dva tri puta, izbulji ih na onu prikazan te, prekèrstiv se, ritualno zapita: „Svaki duh svoga boga hvali, hvališ ga ti?“

Strah je priljepčiv. I profesora od sama sebe dèrhtavica spopadne; ali videć da će zlo biti, ako neumiri poplašena slugu, htjedne mu se približiti; nu on, braneć se objema rukama od njega, ponovi zadušenim glasom po propisu još dva puta ono pitanje; i kada nedobije nikakova odgovora, sčupa njeku čibučinu iz kuta i zavikne:

„Medjer govori, ili će biti batinah. Duh nisi, kad neodgovaraš, a ja se nedam plašiti.“

„Dà, čovječe božji“ uze ga miriti profesor, „ja i nevelim da sam duh, nego sam gost, koji sam sinoć došao. Budi pametan i mahni se belaja.“

To se starcu nedade vjerovati: „Odkuda gost, kada je gost otišao u cèrkvu. Ako i nisi duh, svakako si strašilo njeko. Govori tko si, ili se odatle nosi, jer ću te, bog i vjera izprebijati“, izdere se nanj gromovitim glasom, te bi bilo čuda od profesora, lišena svih sriedstvah legitimacije, da u taj par nestupiše u sobu, vratjajuć se iz crkve, župnik, šumar i učitelj.

Nesporazumljenje se u kratko razjasni i oštrim ukorom sluge od strane župnikove stvar se dovrši. Ovaj kušaše na sve ruke udobrovoljiti zlovoljna gosta, nudeć ga svačim, a na posljedku i svojom poluvlasuljom, koja samo tjeme pokrivaše. Uz župnika pristadoše i ona druga dvojica i jedva nagovore profesora, da s njimi po običaju jede hladnetine i popije čašu vina.

Poslje toga razidu se svaki sebi: učitelj doma, a ostali u svoje sobe.

V.

Tko od nas nezna, da se živi utisci duše, ugodni i neugodni, obično u snu opetuju, dok se opet neizgube. Pogorielac i brodolomnik sanjali bi, iza pretèrpljena straha i nesreće, po svoj prilici o strahotah požara i bure; a Okta-

*

vijan Pecirep, za kojega gubitak vlasulje u ovih okolnostih nebijaše manja nesreća od požara i brodolomja, o čem drugom da sanja, nego o svojoj vlasulji? Dà što više: drugi sni na časove dolaze ili se na mahove ponavljaju: njemu pako sinoćnja nezgoda bješe tako dušu obuzela, da mu se svu dragu noć motahu po glavi sáme vlasulje. Izmedju ostaloga bješe mu tvoreća te slike duša njegova priuščila, istina, još jednom sladko uživanje onoga časa, kad ga pokojna njegova Bibijana bješe malo izpred smèrti uz imendan obradovala novom vlasuljom; ali tu sliku izmjeniše doskora druge, istini priličnije, i najposlje posve vierna reprodukcija sinoćnjega dogadjaja, od koje se neugodno prenù, dèržeć opet rukama — golu lubanju. Koliko ružan bijaše san, toliko mu ružnija odgovaraše istina.

Dalje mu se nedade spavati, a već se i poodanilo bješe. Svezav opet rubcem glavu, digne se, noćnu haljinu navuče i papuče natakne pa, pristupiv k prozoru i skèrstiv na pèrsijuh ruke, opet se zamisli, gledajuć u dvorište. Pèrvo, što spazi, bijaše Lila, ležeć pred svojom kućicom pružena: glavu na prednje noge položila te posve naivno kadkada unj gori pogleda, nesluteć težkih jadah, što mu ih je zadala. Od toga predmeta svèrne oči na veselije prizore domaćega života: kako mlado tele po dvorištu smušeno skakutje; kako mačka, jutarnjom toilettom zabavljena, na dèrvištu sjedi te izpod oka na vrabce vreba, a razna se živad medjusobno igra ili čepèrkajuć po buništu oko nadjena zèrnja mali boj bije.

Napokon se pokažu na pozorištu dva šteneta — djeca Lilina —, u poveliku krugu jedno drugo naganjajuć i nješto si iz ustijuh otimljuć. Kada se stignu, borba svaki put iznova nastaje i za pobjediteljem i plienom nova potjera započimlje, — sve u onom krugu. Tako njekoliko putah bilo, i gledalac s prozora bješe se — zaboraviv tugu i nevolju — za čas u idiličke misli zanio, i njih odsjevak, blag posmjeh ukaza mu se na licu. Ali to sunašce razblažene duše u isti se mah za nov oblak sakri: čelo namèršti, usta na polu raztvori i, upoznajuć se u onaj predmet pasje igre, pomoću što očiuh što fantazije razorenu formu po malo sastavi, — ruke zalomi i s uzklikom: „Za ime božje, tà to je moja vlasulja!“ iz sobe na triem iztèrči: „Damjane! Ružo! Ima li tko živ? U pomoć, u pomoć!“

Na tu viku sva se kuća stèrče, i sàm župnik sa šumarom, za nuždu odjeveni, na dvor izlete te, više po pantomimici nego li po kazivanju profesorovu, o čem se radi razabravši, svi skupa za psi u potjeru podju i težkom mukom stradalicu vlasulju iz raljah im spase.

Na svu sreću u štenadi bjehu jedva probili mladi zubi, i tako šteta nebijaše znatna.

Što nadèrto bijaše, to kuharica na vlasulji pokèrpi i osušiv ju prema vatri uljem namaže i liepo očešlja, a župnik, šumar i učitelj — koji medjutim takodjer bješe došao — profesora njom svetčano opet ovjenčaju.

Mnogo joj oskudievaše od prijašnje ljepote, dapače mjestimice vidjaše se po gdjekoja nenadoknadiva praznina; ali se opet mogaše u njoj onaj dan pristojno, bez pogibeli rugla, medju ljudmi provesti.

I tako onaj vražić, što bješe pokvario, po zadaći svojoj opet popravi; jer bi drugačije bio okrutni mučitelj svieta, — a to on nije!

Čovjek je iza sretno pretèrpljene nesreće pomirljiv. I naš profesor mladomu šumaru, na kojega se sinoć razljutio bješe, oprosti i za revnost kojom se pri spasavanju vlasulje odlikovao bješe, ruku mu stisne i, u otčinskoj skèrbi za njegovo dobro, obeća mu poslati za koristno čitanje i pouku, čim se vrati, glasovito Seibtovo djelo: „Klugheitslehre oder die Kunst aus dem Umgange mit Menschen, die möglich grössten Vortheile zu ziehen“; učitelju pako u znak istoga priznanja ponudi velikom ljubežljivostju pèrstovet burmuta.

Vrativ se poremetjena dobra volja u družtvo, onaj dan veselo skupa provedu i kod večernje partije profesoru još suviše sreća posluži te, bez ikakove zapreke, načini sjajan „pagat ultimo“ i uzanj spremi u džep obilna „Židova“, koji mu imaše nabaviti novu vlasulju.

Sutradan se sèrdačno oproste i profesor se onim istim „pužem“ doma vrati.

Na polazku mu domaćin želeć sretan put ponovi poziv u skore opet pohode, a on mu smiešeć se odzove: „Ali ću ponieti obie vlasulje!“

O groblju Hipolitu Pindemontu.

Pjesma Huge Foskola.

Preveo ju I. T.

Ta zar se smrtni sanak lakše snije
U obilnome hladu kupresova,
U rakah tavnih plačem oplakanih?
Kad sunce žarko zamrkne mi množit
To krasno bilje, tuštu životinje;
Kad nekad legne um me zamamljivat

* Da bi se bolje razumjela ova klasička pjesan, evo nekoliko rieči. Ugo Foskolo slovi u italijanskoj literaturi kao znamenit pjesnik, osobito lirik, iz vremena francuske revolucije (1778 do 1827). Rodom Grk iz Zakinta, bješe oduševljen za slobodu i samostalnost Italije te moradijaše

Vrtoglavicom budućih vremena;
Kad, brate dragi, ogluhnem ti slušat
Milotu pjesme tugujućeg glasa;
I ù srcu mi kad umukne mûkom
Povòdljiv duh mi vile i ljubavi,
Prevrtljiva mi vieka duh jedini:
Povratit zar će dangubu mi ploča
Razlučujuća kosti mi od kosti,
Što smrt ih prosu po zemlji i moru?
Dà Pindemonte! i boginja zadnja
I nâda ista uzmiče od groblja;
U zaborav nam sve zamrknu stvari;
A sila čudna i radinà vazda
Sve tò više ih raztvara i troši,
Te čovjeka ti a i grob čovječji
I lik mu zadnji, ostanke zemaljske
I nebeske mu — preobraža vrieme.

Pa zašt se čovjek u mah prvi žaca
Popomisliti, što i izdahnula
Obustavlja ga na tog svieta kraju?
Nežive l' morda i u crnoj zemlji,
Kad svieta tog mu skladnoglasje zamre
A jak je sladkom sklad uzbudit brigom,
Dragòtom svojti buduć na pameti?
Oj rajski to je domjen milovanja
I rajski dar je ljudskom' pokolenju,
Da često živeš uz pokojna brata,
A pokojnici da nam živu uz nas!
Ta neka samo blaga mati zemlja
I prima čedo i uzgaja mladca,
Te svojim krilom zakloni ga nakon,
I svete kosti brani od vremena,
Od zlostavljanja priprostoga svieta,
Nek ploča ime čuva uklesano
A dub u cvatu neka svojim hladom
Milòdušice pepeo mu blaži!

Nemareć za rod nenamire čuvstva,
Ni nejma nitko povolje od groba!
Razbere li se poslie smrti bolje,
Tumarati će duh mu na 'nom svietu,
Il slietat Višnjeg milosrdje velje,
Zarasti će mu u koprive kosti,
Gdje mila drûga kajati ih neće,
Ni putnik čuti težka uzdisanja.
Što njim se narav javlja nam iz groba!

Pa ipak groblja milostivim očma
Po zakonu se uklanjaju novom,
Obnemari se ime pokojniku,
Ni ljubimcu si vilo za grob neznaš!
Što pjevajući u kolibi prostoj
Uzgojio ti lovor vječnim marom,
I ovjenčo ti glavu svježim viencem
A posmjehom mu ti ukrasi pjesmu,
Kom Lombardjane mehkoputce šiba,
U kojih samo omiljela rìka
Tićinu uz brieg i po adskih dragah
Pustòpašice plandujuće stoke.
Oj krasna vilo gdje si? Ambrozijskog
Neosjećam ti duha tvog božanstva
U gaju tome, gdje oplakuješ nam
Žalobitu si domovinu dragu!
Dohodila si, smiešila se njemu
Pod otom krasnom i mirisnom lipom,
Što poniklimi sad granami tuži,
Jer pjesnikova nezaklanja groba
Udvarajuć se tišinom i hladom!
Tumaraš morda po štokakvu groblju,
Da nadješ svetu Parinovu glavu;
A grad, što voli pievcem kukavicam,
Nedozvoli mu hlada, ploče, rieči!
A lupeževa sa vješala glava
Oskvrnjuje mu morda svete kosti;
U grmlju, kladju — čuje se gdje glodje
Pustòpsetina lunjajuć po jamah
I vijuć gladna, dok nenadje kôstî;
Iz lubanje li, skloniv se od svjetla,
Izmiljeti će pupavac, da lieće
Sa križa na križ po mrtvačkom polju,
Nesnaga plačnim poklikujuć glasom
Na zviezde tihe, obasjavše groblje.
I zaman vilo crnu noć zaklinješ,
Na pjevaoca da rosicom škrone,
Necvate jaoh cviet nad pokojnikom,

u ono uskolebano doba, kad se francusko gospodstvo kočilo po Italiji, radi svoga poštenja mnogo stradati, ali se održa sve do konca, koji je u velikoj biedi teško dočekao u Londonu, kao čist, nepodmitljiv i stalan karakter. Pošto bješe Italija kraljevinom proglašena sa francuskom vlasti (1805), očitovaše Foskolo više puti neustrašeno svoje nezadovoljstvo. U takvih prilikab, kad su odasvud nanj vrebali, pisa u Milanu divnu pjesan: Dei Sepolcri, kojoj uze za povod neku naredbu cisalpinske republike, gdje se zabranjivalo kititi grobove i spomenike. O toj pjesni sudi Ebert, uman poznavalac italijanske literature, da je duboka sadržaja a najvećega formalnog savršenstva; u njoj je duh klasičke uzvišenosti sastavljen sa samosviešću novijih vremena te se iz nje odazivlje duboka bol svega svieta. Kojom je vještinom naš pjesnik ovo klasičko djelo novije italj. književnosti pretočio u hrvatski jezik, pridržavši mjerilo izvornika, o tome će sudîti čitatelji sami. *V. J.*

Gdje nema slave od zahvalna svieta,
Gdje nema sûzâ ljubećega roda!

Žrtvenik odkad i vienac i zakon
Uljudiše nam ljudsko pokolenje,
Pristranit mare živući pokojne,
Da nekuže nam zraka i nemame
Na sela zvierî — žalostni ostanci,
Što priroda ih mienom neprestanom
Na osjet stavlja osjećanju drugom.
Krasotom dičnom grobnice se diče
I spomenici sagradjeni sinkom;
Tu bogovi se javljahu domaći,
I prahom djeda podkriepljena kletva
Bijaše strašna —: krasnim običajem
Domoljubna se uzdrža vrlina
I pažnja sveta kroz vjekove mnoge.
A svietu vazda grobovnim kamenjem
Onemiljelo popločivat crkve;
Ni vonj mrtački uz tamjanov miris
Negrštio se vazda pobožniku;
Ni gradska čeljad ljudskih okosnîcâ
Nesgražala se; samo trzale se
Izà sna majke i rukama golim
Pohićele bi čedašcu si milu
Obastrt glavu, da nečuje plača
Ni jaukanje jadnih narikača,
Ni plaćenoga žamora molećih!
Al čistom parom kupresovi, kedri
Nadahnjujući vjekovitu zelen
Razgranjuju se nad grobovi hladnim
U vječnu pamet, a u posudicah
Dragocjenih je žalostnîcâ sûzâ.
Dovinuše mu druzi zraku sunca,
Razvedrujuć mu podzemaljsku noćcu;
Jer ljudske oči gasnuć traže sunce,
A izdišući uzdišu za svjetlom!
Vodomet bistri siplje biser-rosu,
Na grobu goji ljubicu i trator:
Kad harnik dodje grob zalievat mliekom
I plakat muke dragim pokojnikom,
Miloduh rajski osjeti po zraku.
A mahnitošću milom Britankinje
Obljubile su prigradska si groblja
Satvoriv od njih vrtove si krasne,
Gdje s pokojnicom majkom se ročahu!
Gdje velikomu moljahu se Bogu,
Na kopno nebi l' vratio se junak,
Jadrenjak skršiv predobljenoj ladji
I sebe s njime sahraniv u more.

Al izumre li mar za slavna djela,
I zavlada li strah, bogatstvo svietom
Tad ù taman se poput slîkâ pakla
I mramorstupi na grobovih cakle.
Učenjak, plemić i bogataš veće
Prodičio si liepu Italiju,
Sagradio si grob u sjajnu dvoru,
A grb mu dičan najdičnija dika!
Oj smrti spremi tihi stan i meni,
Kad jednom kob se prestane mi svetit;
Ta namriet neću blaga ni bogatstva,
Već osjećanje namriet ću im žarko
I ugled živi slobodne mi pjesme!

Junakov grob ti potiče junaka
Vrline tvorit, dragi Pindemonte,
I krasna, sveta tudjinu je zemlja,
Gdje san borave slavni pokojnici!
Spomènik kadno vidjeh velikana,
Koj vladalačka ublažujuć žezla
Preotimaše lovore im slave,
Koj narodu si razodjede tajnu,
Odàkud suza, krv li odkud brizga;
Kad vidjeh raku onog, koji novi
Olimp u Rimu sazda nebesnikom;
I nakon kada vidjeh grob vještaka —
Pronàšaoca svîetâ kolajućih
Na sinjem svodu oko žarka sunca,
Nepomično štono na mjestu se vrti,
Poveden čime Englez se uzkrili
I tvrdji sinjoj pobilježi pûte:
Oj zemljo slavna — klikoh — blago tebi!
Životvoran je zrak ti, bistra voda
Razhladjuje te s apeninskih gora,
Vedrini tvojoj raduje se mjesec
I sjajnim sievom zlati tvoja brda
Veséljem berbe veselo vrijuća
A dràgom punom sêlâ i maslinja
Miloduh cvieća vitla se nebesom:
A ti Firenco prva čuknu pjesmu,
Kom prosu gnjev si Gibelin bjegući;
I rodi onog i unježi jezik
Sladkoustniku, vile pobratimu,
Što božka naga Rimljanom i Grkom
Zaodjeo nam najbjeljim odielom
U krilo Ladi nebeskoj ga vrativ:
Al triput blago tebi, zemljo draga,
Talijansku nam štono čuvaš slavu,
U hramu krijuć jedinu ju morda,
Jer s pristupnosti Alpâ i nesrećom
Svemògućom su oružje i stvari
I žrtvenici, domovina ciela,
I Bog zna, što sve u tudjinskih rukuh!
I koliko nam plamtenjem duhova

Po Italiji slavi sîne nade:
Na toliko će kob nam se razvedrit!
Vitorij takvim spomenici često
Sokolio si razgnjevljenu dušu,
Te kriveć boge grizao se mučke
Tumarajući najpušćim Poarnjem
I motreć tužna polja i nebesa,
Te bud' mu nitko neublaži brige,
Od nevoljice pobirao školjke
Na bliedu licu zene smrt i nada,
Predaniv dane uz te velikane
Iz kosti sievnu domovine ljubav;
Oj — Bog se iz tog pokoja mu javi
Na Maratonu grobovi junaka
I kosti prêdjâ potakoše Grke
Na hrabrost i gnjev proti Perzijanom!
A jedreć morem pokraj Eubeje
Mornari kroz mrak sievak opaziše
Od šišakova, mačeva siekućih,
I dim lòmača i oružjem svietlim
Oboružane čete rogobatne!
Kroz crne noći strahotnu tišinu
Razliegahu se pučinom bezkrajnom
I vojske gromot i trubalja trubnja
I topot kônjâ u propanj jurećih,
I krh kopîtâ o kacige mrtvih
I uz plač pjesma vesela i tužna!

Oj srećan li si, dragi Pindemonte,
Što mlad mi burno već prejedri more!
I ako kada krmilac te vrnu
Na domak tamo otokom egejskim,
Za cielo čuknu šapat Helesponta
O vitezovih prastaroga doba!
I čù ujanje plime i osjeke,
Akilovo si gdje nosi oružje
I nà kosti ga sklada Ajačeve;
Ta pravo čini smrt junake slaveć;
Ni previjanost, nit kraljevska milost
Itâčaninu nesačuva pliena,
Jer val ga uzgnan vražjim poticanjem
Sa korabljice bezputnice splinu.

A ì mene vam što vrieme, što slava
Po tudju svietu i goni i vodi,
A vile zovu spominjat junake;
Jer vazda ljudski napor im se mili,
Čuvarice su rakam, a kad vrieme
Primota koga hladnim krilma u grob,
Tad vile čudnu zapjevaju pjesmu,
Te jasnim glasom i umjetnim skladom
Prevaljuju ti sto vjekova niemih!
Još danas Troja — u trnje zarasla —
Znamènitim ti sbilištem se diči,
Po vilu srećnim, zaručenu Jovi
Od koje steče Dardana si sina,
A oda nj' Troja, Asarak polieže
Petdeset lôzâ i julijsko pleme.
Elèktra nakon začuv tužnu Parku,
Gdje reče poć joj sa bieloga svieta
U nepoznane kraje elizejske
Pomolila se Jovi izdišući:
Oj ako su ti ikad milile se
I kose moje i pogledi moji
I sladko bdienje — te bud viša volja
Nedosudi mi vrednijega dara,
Bar mrtvu dragu pogledaj s nebesa,
Elektra tvoja na glas da izadje.
Izdahnula mu, a nebesnik tronut
Zarîdav klonu neumrlom glavom,
Iz kose na nju ambroziju prosu
Posvetiv tielo i vilinu raku.
Erìkton tudier i pravednik Ilo
Počivaju ti, tuj Trojanke vrle
Razpuštiv kosu, zaman odklinjahu
Nadòlazeću muževom si propast.
Kasàndra tamo nadahnuta Bogom
Proricala je bieloj Troji razsap
I zapjevala sjenam tužnu pjesmu,
Netjačiće si vodeć zaplakala
Žalobit u glas čiloj omladini
Ovàko vapeć: Oj da ikad nebo
Povratit vam se dopusti iz Arga,
Gdje pâst vam bude konje Laertoviću
Oj zalud, zalud dom ćete si tražit!
Zidetinam će izpod ruševine
Kad sunce grane, dim se uzkuljati;
Al ipak tuj će Penatom trojanskim
Doteći mjesta u grobovih tavnih;
Jer božja pravda dat će, da nevoljnik
U nevolji si bar poštenje spasi!
Oj palme vite, kupresovi tužni!
Posadiše vas Priamove snahe,
Oj rastite mi, rastite što brže
Udovičkimi suzam zaliveni!
Zakrilite nam otce! Tko pohožan
Poštedi vaše sjekirom ogranke,
U rodu manje bit će mu opiela,
Ravnodušan će Bogu se približit.
Zaklonite nam otce! Nekad ćete
Priosjetiti u drevnom vam hladu
Sirotu sliepca, gdje tražeći pipa
I našav raku ljubi hladne kosti
Izpitkuje ih — a tajne će špilje
I cielo groblje muklim će lelekom

Poviedati mu, kako po dva puta
Razoriše nam Ilij nekadašnji,
A dvaput on nam uskrsnu iz zemlje
Veličajuć se niemim ulicami
Da bude ljepšim i posljednim plienom
Pelejerićem našim zlohudnikom.
Svetoduh pjesnik utješio duše
I proslavio argijske prvake —
Obilat dokle ocean se ljulja.
A i tebi će bit Hektore slave,
Sve dok se cieni krv za dom livena,
I dok nam božje žarkovito sunce
Odsjajuje se od čovječjih sûzâ!

Pavit.

Ponašio Milutinov.

(Konac.)

Nije joj ni na kraj uma bilo, da bi toliko stariji čovjek mogao segnuti ga šipčanicom. A ipak sam i sáma spetila, da moja Ljubica još nikad toliko krat ne porumenje, koliko odkad professor H. korak na korak uza nju se priliepio. Kako se je liepo ono oko namah stalo ogledavati, a vitki stas pregibati, kad bi on ili uz majku ili uz sestre joj išao, a ona bez njega bila! Uzalud bi ju onda i Aleksis i Konstantin najljepše hćeli zabavljati; ne bijaše tuj pomoći, dok ne dodji on, onda Ljubica opet sini svom prvanjom dražesti svojom.

Da li su domišljati Moskovi naslućivali, što se od njih sbivalo, kad bi H. ružice trgao, a Ljubica ih ljubko porumeniv primala, kako bi njih dvoje često puta muče jedno uz drugo išlo, ili kako bi se vita pavit o snažnom deblu, ona o njegovu ramenu slanjala? Činjaše mi se tako nekud, po gdjekoju riečcu takovu dovrebah, a ni oko neiznevjeri me valjda.

Takovih misli u glavi odoh i nadjoh sred šumske zeleni prikladno mjestance, odakle mogoh nekoliko stabalja motriti, baš kako sam željela. Nije van što sam sjela i nešto počela crtati — a više sanjarila, začujem viku i ugledam sa svih strana dojurivše dra. K., braću i prof. H. Nevjernice reče prvi, a sav se zapuhao i k mojima nogama bacio, koliko vas tražimo, koliko vas veće nevidjesmo? Znate li, da se gospodja teta jako uplašila a naša kraljica veliko srdnula, pa vam prieti nemilošću svojom; da se namah vrnete, reče Konstantin u šali. Od Ljubičine nemilosti lje nije šale, — odvratih pogledav profesora H. postranice, koji je takodjer kraj mene bio, — poslušati mi je, prem bih rado dogotovila radnjicu ovu. Ali već svaki ugrabio mi po koju stvar, jedan olovce, drugi obli mi škrljak, treći mappu. Meni ostade najbolje, reče dr. K. koji je do sad mučao — pruživ mi ruku, pa tako me na pol zasužnjenu, a na pol slavljenu pratijahu k čekajućim gospodjam.

Aha, rekoh, za to me vi trgoste tražiti tako žurno, objed je gotov!

Priznaše u šali, da jih je i to zeru podtisnulo, pa se spustismo pod žamoran stabar. I tuj blagovasmo mali ali smočan objed u veselju i radosti. Dugo se sjedilo za jelom; još ljepša bijaše saminja i mir onaj šumski, kad iz daleka, možda iz kuće šumarove, lovski rog zatrublje. Kad jeke ponestalo, te mi poustajali i svako si za počinak mjesto našlo na livadi — tetka malko na kraju da podriema — tad Ljubica reče: Oj ljubljena Anice, zapjevaj nam onu pjesmicu, što no ju toli rado slušam, baš bi sad pristala! A uz to me tako milo gledala, da joj nemogah odbiti prošnje, sve da joj i nisu sestrične i gospoda svojih besjeda pridružile. Nješto mi je bog dao glasa i sto puta sam mu veće za taj darak zahvalila, jer koliko je slab, opet je mnogu suzu, mnogu hvalu izvabio, a čim sam ovdje medju prijatelji bila, nije me trebalo dugo prositi, već sjednem nešto poviše ostalih bukva u hlad, zakružim okom po divnoj onoj zeleni oko sebe, zaboravim na sve, pa zapjevam žudjenicu pjesmu.

Kad ja svršila, sve tiho, samo profesor H. digao se, pa ponavljajuć zadnje rieči: „za tobom ginem“ uz Ljubicu smjestio. Ona sjedila na pridanku, što se poput priestola dizao više nas a i mi ostali imali smo liepa mjesta ali ne kraljevska. — Dr. K., Moskovi, Jula i Milica svedoše me niže. Čuj, reče K., ova mi pjesma ne ide iz glave i duboko mi se u srdce zasjekla. A ja svrnuv brže pozvah djevojke, da skupa zapjevamo i za malo izpjevasmo sve naše pjesme, što jih znadosmo. Liepo li je to u gaju odjekivalo! U to se Ljubica zamislila i uzela prisluškivati, — tko zna, da li našu pjesmu ili tri krat ljepšu melodiju srdca svoga. Tamnih mu očiu ne bijaše sad na njoj, duboke misli iz njih mu proziru; na jednom ustade, odmače se od nas pa uze pisati časak. Kao da mu je to ugodilo, povrati se skoro vedra lica med nas. U to se i tetka vruća obraza medju nami našla i mi ju veselo primili. Gospoda to stâla, to sjedila na okolo, H. se naslonio na stablo, K. se pružio u mirisnu travicu pa dražeći me dobacivao mi to klasja to ružica, dok ne rekoh, da bi imala i morala i gospoda štogodj učiniti, kad smo mi sbog njih dragovoljno toliko napinjale grlo i pamet. Na to se gospoda uzrujala, počeli nam izbrajati sve svoje zasluge oko nas. Nu ipak pravica ostade u nas, te čim smo profesora H. pisati vidjeli, navalimo na nj, da nam pročita

„ćuti svoje u gaju.“ Ne znam bi li ga sve naše silovite molbe preklonule bile, da se čudnovito blage očice k njemu ne uzviše i da ona ljubka ustaca ne izustiše: „molim gospodine profesoru! Mi na ovitak, a on baš od srca uzme čatjeti.

Toplo ono čustvo, skrovita bol, što se iz tih besjeda prosipala, svih nas se kosnula a na Ljubičinu se ručicu čista suza oborila.

Je li ju opazio? Neznam, ali on se skupio na miomirisnoj livadi njojzi do nogu, na licu mu mir i sreća. Dr. K. prihvati, da mu je samo jedno na umu, ali toga kazat da ne smije; Konštantina tobož grcavica napala, a Aleksis voljno medju nas sjeo, te nas s nekoliko ruskih priča i narodnih pjesama tako ugodno zabavio, da se netom tetka osjeti, kako je doba i kavi došla, jer voda već davno ključala. Djevojke se žurile spremiti posudje a ja pritisnula oko kave — uz neprestanu pazku dr. K. i Konstantina, koji mi je vas dan navro tumačiti, kako se to dobro u Moskoviji vari. Nu jednom sgotovismo njemu po volji i taj veliki posao, ter veselo posjedosmo piti, kako svi rekoše — najbolju kavu, što se ikad varila. Dr. K. još mi šaptnu, da nije čuda, što mu kava toli sladi, kad ju vilinje ruke spremiše. Zabranih mu šaleći se loše šaptalice i tako uredih, da me baš medju Konstantina i Aleksisa zapalo. Natmureno, da, reć bi, gnjevno lice ukaza se sada prema meni, pa se toliko oko Jule i Milice zabavio, da bih se bila srditi morala, da ne opazih, što je nakanio. S toga se i ja živo zapletem u razgovor sa susjedima, dok naglo neustade dr. K. Svi ga zapitahu, da ga što zaboljelo nije. Nije, odpovjedi srdito, nego idem u gaj, nebi li mi bolje misli došle. Napunim opet posve mirno čaše pa reknem samo: ne ćete li prije kavu izpiti? Primače se k meni, primi čašu, izkrenu ju — nestade ga.

Ta na što se mogao dr. razsrditi? rekoše Jula i Milica, na jednom je zavezao, kao da smo ga uvriedile. Da što djetco, primetnu tetka, kanite se toga, već poput njega bolje — u zelenu šumu. „Pravo“ rekoše svi, a Ljubica potrčav po obli si škrljačić, u uho mi zurnu: ta ne muči toliko siromašnoga lovca svoga. U to uteče, ni da joj se mogah odužiti. U nje sad bistro ljubovno oko, te je mogla dru. K. pogoditi žicu. Hćedoh s početka ostati kod tetke, nu kad ju malo za tim vidjeh u živu razgovoru s lugarom, uzmem opet mappu pa se odšuljam malko sanjariti.

Kakvih li mi čudnih mîslî puna glava, kakove slutnje i dvojbe! To me napokon tako svladalo, da mi se glava oborila i suze jedna za drugom u travu kapati otele. Liepu bijah našla zaklonicu te sam mogla, ni vidjena ni čuvena — naplakat se slatko — gorkih suzâ. Začujem stupaj ispod sebe i Ljubičin blagi glas, kojim je prof. molila, da joj ne pripovieda, ako mu je težko na srdcu. I opet Ljubice mila, reče, dužan sam srdce vam svoje raztvoriti. Sjedimo izpod ovoga stabla na klupu od trave i kamena, pa posluhnite časom poviest srdca moga. Vidjeh gdje sjedoše, vidjeh kako Ljubica porumenje, kad joj ruku prihvati i za sve pripovjesti u svojoj obustavi. Maknuti se niti hćedoh, niti smjedoh, jer bih se odala i blažen trenutak ljubovnikom pokvarila bila.

Bio sam još neugladjen dječak, djače, prihvati prof. H., kad me rodjakinja moja Dragojla spoznala i ljubit počela. Ona postade uzorom sanje moje, pjesma moja njoj se klanjala, nju jedinu slavila. Ona mi ljubav vraćala i mi se zavjerismo. Ljubio sam ju iskreno, slika joj bila mi zviezda i angjeo čuvar kroz sve hridi opasnoga djačkoga mi života. Vratim se s većega puta, znajući koli me vjerenica vierno ljubi ta redovito mi je pisala kratka ali srdačna pisma — vratim se liepa jesenskoga večera s dvogodišnjega puta u roditeljski dom.

Pozdravim roditelje i prva mi rieč bijaše: Dragojla. Uplaši me majčina smetnja i otčevo osbiljno lice, pitam dalje i doznam, da se je jedva tomu dvie nedjelje — s ljekarom gradskim pozakonila. Govorila je s majkom mi i rekla, da mi lje nije do sbilje bilo, da bi se stvar još jako otegnula bila, da joj se liepa prilika u ljekara vidjela, te da joj je dužnost bila pristati. A meni je baš do svê, do svete sbilje bilo, ljubio sam ju i štovao svim žarom osbiljne, iskrene ljubavi, vratio sam se srdcem punim želje — a sad me snadje gorko, gadno preziranje. — Kako sam se ponašao, kad mi roditelji polagahno svu stvar pripovjedahu, malo da me nije sram, Ljubice, kazivat vam, ali rana me prežestoko pekla, sulud bijah s goleme boli. Odletim u dom ljekarov, nadjem Dragojlu samu kod kuće. Kad me spetila, malko probliedje ali se uviek svladavati znala, tako i sad.

Gle Branko, eto te opet, da si mi zdrav! Pa mi pruži ruku da me tobož kano rodjakinja pozdravi. Odtisnem ruku, izbrojim joj oštrom besjedom, kako je nevjerna, malovidna bila, kako mi je život i sreću skršila, kako se ubojstvom druge duše ogriešila. Ne prestadoh, dok niz one blage mirne oči suza ne zarosi. Poletim na dvor i nikad ju veće oči moje nevidješe! Nju je opet sreća našla, mene do malo prije nije. — Ovdje prestane i pogleda ljubki stvor uza se; glavica s gustim onim vjenčićem od paviti duboko se spuštila i po svoj je prilici plakala, jer on naglo skoknuv viknu: Ljubice kaži plačeš li sbog mene? Ne mogoh razabrati, što mu suzno oko njeno odvratilo, jer se i moj obraz okvasio, nu kad se s njega magla digla, vidjeh — gdje je ljubav nježnu moju pavitinu uz čvrsto i čitavo deblo blago prislonila. On ju zagrlio a liepim mu muževnim licem zasjala prava sreća, lišce joj se na grudi njegove sakrilo a ruke se moje k tihoj molitvi za oboje sklopile. Sad k majci, k osta-

lim, kliče on slavstvujući, hod' Ljubice da jim kažemo, da si voljna mojom biti drugom.

Blaženo se smijući k njemu se vinu i oboje odoše. Ostadoh sama! — Kud sama, ruka mi se dirnu ramena, kad ja okom u vis, to ti dr. K. Preleće mi suzno još lice posmjeh te rekoh: nu jeste li se razabrali? Ta gdje bih bolje ili gdje bih ako ne uza vas, reče uljudno i sjede k meni. A jeste li spetili, što se medju nami dogodilo, nastavi, kako je mlada kraljica kralja našla svoga? Jeste li već davna ovdje, pitah ga zabunjena? A da, odvrnu mi podražljivo, vidjeh vas amo ići, pristanem vierno za vami ali ni žugnuo niesam, da čuti uzmognete svaku rieč medju nami. Ili da se sami naužijete, prihvatim brzo, nu paštimo se sad, da budemo polag, kad se mladenci jave.

Činjaše mi se, da mu do hitnje nije bilo, jer se diže polagahno. Našao sam za vas bršljan sa žilicami, pa sam dolje u selu i lončić dobio; biste li hćeli darak ovaj primiti, pa ga suncem oka svoga prigledati i gojiti a uz to malko i na me misliti i mene se sjećati? Tako su mu se besjede od srdca trgale, pa se u moje oči zagvirio. Bogo dragi, ni da mi je na um palo, da je danas zadnji dan, da mi se već sutra u zavodu nadaju.

On se na to sjetio, ali me je tako nježno spomenuo, da me se više kosnulo, nego li sam željela. Pružim mu ruku, pa mu reknem toplom besjedom iz srdca, da se do vieka sjećati budem ovih dana i ostat mu zahvalnom za tu dobrotu, što mi je ovim bršljanom vječit spomen ostavio. Poljubi mi ruku i tako ju stisne, da sam tajno zaželjela, da nas Konstantin i Aleksis pometu, ali baš sada nebijaše nikoga, pa tako sam čula — prem mi se glava vrćela i jedva se još držala, i uhom i srdcem pitanje: smije li me u P. potražiti, smije li doći? S lica moga i pogleda i njegov se obraz zažario? dobar li je bio i plemenit tada. Hvala vam mila, mila Anice reče mi i tiho poljubi ruku, pod rame ju vinu pa se vrnusmo muče a ipak sa sto misli k ostalim. Kad mi tamo, Ljubica brže preda me, a ja stanem dakako sve mudro slušati. Ljubnuh ju nježno i sto joj ljubovnih iskrica stresoh, a mudrica mi odvrati: kani me se Anko, vidiš li kako se dru. čelo mrska. Još mi cjelov dade, pa odhita k svomu ljubovniku, koji me s njom što toplije pozdravi, kano svoju rodjakinju. Kad im se dr. K. naradova, reče šaleći se a mene glednuv sa strane — prem se tomu izmaknuti radih — kako mu je priznati, da nije veće pošasti do ljubovne, a da su se na njem svi znaci ukazali. Ljubica se trgne smijati, dražiti, šapćati te mi se obrazi zagriju, nu čim je već bilo doba vraćati se, stade se mala naša povorka na povratak spremati do kola. Blaženo, zeleno lišće, reče prof. H., još prije nego li se razstasmo s ovim mjestom, blaženi hrame gospodnji, slava ti što mi angjela moga ukaza. Uz to k sebi Ljubu vinu, a angjelak ôte poput zemaljske zatravljene dieve suzit malko na njegovoj grudi, suzit suze blažene radosti.

Teta me na povratku posve zaokupila, nije se znala nahvaliti novoga zeta, a ja uza sve podpuno pristajala, prem su mi često misli drugud zalazile. Srećom tetka toga neopazi, a kad u kola sjeli i brzo se povezli, s prvine pjesmom i u razgovoru a u kašnju ruku mučeći do J., svi su ostali bez dvojbe zaboravili, da eto razstanka, samoj se meni to glavom vrzlo, to mi srdcem potresalo. Da li je i dr. K. na to mislio? Posve miran bijaše svega puta, a kad se u sutonu pognuh, da vidim, spava li, brže se k meni i on pošinuo. Ne mogah u zraku lica mu vidjeti, ali sam znala, da na me pazi.

Toga se puta razstasmo pred kućom, gospoda popodjoše s nami uz brdo pozdraviti dobroga tetka i naradovati mu se s Ljubičine zaruke. Ali i to minu i razstadosmo se iza mnoge još ozbiljne i šaljive besjede. Ja se praštah sama, jer ostali svi odoše u V. a dr. K. ravno odputova u B.

Kao u snu i danas se sjećam — neznam što se govorilo, što li radilo na razstanku ali nešto ostade, to sam znala i sa sobom ponesla, duboku, gorku bol kao neku groznicu oko srdca. Sedmice minuše, ja se opet primirim, ozbiljni me posao učiteljski na svoju obrnuo, te plamenak i želju za slobodom ugušio i već opet veselo prionem uz posao. Nu gluho mi doba svedjer najljepšim odmorkom bijaše, da se sjetim na ono, što sam malo pred tim proživila.

Često mi stizavala pisma od tete i od sestričnâ mojih i srdce mi gdjekad tajnom zanosila željom. Za sve sam doznavala i kako si svi prijatelji rieč zadaše, sastati se svibnja mjeseca kad Ljubičine udatbe, tako tudjer i mene željahu. Suza mi oko rosi, rieč njegova, upros njegov: smijem li doći ljubljena Anko, smijem li? u srdcu mi jekni. Rado li bih mu odgovorila! Da ga niesam vedrom si ćudi uplašila, kojom zastirati hćedoh ljubav do toga plemenitoga muža. Sve takova se pitanja naždeni, svu božju me noć muči i mnoga mi se suza odtisni baš s ove neizvjestnosti. Dan na dan sam prigledala bršljan na prozoru i svaki put zebla, da li se već dobro uhvatio i koji mladi listak pustio. Ne ima li ga još često uzdahnu i svakoga jutra bršljan obilazih.

Mlade moje učenice, i one jako pazile na moj bršljan te i nesluteć, koli mi je drag, posve se navikle pitati me: ne ima li ga još? Ja često porumenjih a moraj odvratiti: ne ima ga. Misli moja odputuj preko bršljana do darovatelja i sama se opet zapitaj: bude li doći? — Nedjelje jedne, liepe vedre nedjelje u mrtvu jesen prvi se mladi listak na bršljanu pomolio; vesela klikoh evo ga! Od tada se nada i mir u srdce mi povratio, rieči sam mu vjerovala i čim počmi prezati, ponovi samoj sebi: evo ga.

Jednoga dana kasno u večer sjednem uz glasovir i zapjevam pjesmicu onu, što sam u

V-u pod šušnjastim stablom pjevala. Srdce mi se uz glasove dizalo i talasalo a izmedju njih uspomena ljuljala. Pievajuć čujem gdje netko uljeze, nu čim sam se već navikla bila, da se ova ili ona učenica došulja slušat kako pjevam, izagnah pjesmicu do kraja. Na jednom mi se dvie ruke takoše i zamnie glas mili, nezaboravljeni, koj je čudno u srdcu mi odzvanjao. Kao u nesviesti klonuh na grudi vierne i u jedan mah nadjoh — sirota osamljena — zavičaj, nadjoh zaklonicu. Bijaše došao! treba li što više van da ponovim prezahvalnim slavljem srdca svoga, da danas, kad već godine iza toga minuše — presrećna supruga kliknem: Bogu milom hvala — bijaše došao!

Krupna šala.

Pripovieda I. T.

Bila nas dva vjerna pobratima, oba poručnika, oba neoženjena, oba pri istoj krajiškoj satniji i pod istim krovom.

Prijateljujuć narodu i svakomu poštenjaku biasmo to veći neprijatelji spletkarom i varalicam a najpače ostarjelim drugovom, za koje znadiasmo, da im nije svaki put posve čist posao.

I bojali nas se zbilja Takovići i Onakovići kao žive vatre.

Svi ti Takovići i Onakovići već su davno pomrli a veselo i draga srca napominjem, da je uz nas pristajao sav mladji naraštaj i da je bilo i nekoliko vriednih starih junačina, kojim smo vrlo u volji bili i koji su nam u nevolji često priskočili nečuvenim požrtvovanjem.

Sav slobodoumni naraštaj častničtva nazvao se fukarom i jaoh si ga onomu, koji bi se fukari zamjerio. A svaki poštenjak znao je, da joj se nemože zamjeriti.

Sjedoglavi poštenjaci, stari već satnici, pogotovo se otimali za nas i pozivali nas redovito na krstna imena, na božićne i uskrsne blagdane i na sborove.

Takvom sgodom dojurila bi fukara sa svih krajeva i bilo bi pjevanke i šale do volje božje.

U fukare bio glavni propis, da svaki ima svoga jahaćega konja, a kad je bilo kuda podalje odputovati ili gospoje povesti, onda od jahaćih konja izabrasmo i sastavismo najbolje vozce, samo da nedodijasmo krajišniku poradi podvoza.

Kad je bilo u poćeru poći, kad bi se od koga sela pomaganja čula, ili kad je bilo krajišniku drva davati, onda se fukara na brzih konjicih prva nadji na mjestu, a narod rado bi gledao našu dobru volju i našu brižljivost, te kad je svjeta ili uputa trebao, mi mu biasmo prva vrata.

S toga nam osobito volio i odlikovao nas četnik na kordunu B. G., inostranac doduše ali vrla junačina, te nam bio zakrilnikom u mnogoj neprilici.

I trebalo nam njegova zakrilja; jer smo sbilja običavali na sva usta govoriti i gotovo se zamierati, kad nam se što nepravo i naopako činilo.

Kad bi tko navalio zabašuriti kakvo nedjelo, eto ti nas koga, te navalice razglasi i raztrubi, što se dogodilo, dok nedočuo i sam pukovnik, te onda nije bilo druge, već istinu kazati.

Kad nam je koji zločinac predugo pri sudu boravio, mi napikaj starješine, da idu pred pukovnika plakati, da tomu čovjeku kuća propada.

Kad bi na mirovnu sudu vidjeli, da nije pravi groš, a mi složno udari na nepravdu i uputi stariešine, da pristanu uz nas. Iza takove sgode zlo i pomagaj; jer onaj, koji biaše skočio kakvu nepravdu izhoditi, navalio bi svu krivnju na nas; a tko je nepravdi u prilog bio, nemogao nas od ljutine ni pogledati.

A moj pobratim bio osobito kivan na takove bezdušnike i bivši junak od oka i ponešto zagrižljiv udesio bi gdjekada krupnu šalu, o kojoj se je potla dugo pripoviedalo.

Jednu ću vam takovu krupnu šalu onako pripovidjeti, kako se je na moje oči sbila.

Već je tomu davno, kad se je sbila, a o kojih su se kola lomila, i njih već davno zub neboli.

U bližnjoj satniji do naše bio satnik velika tvrdica, i pred starijim velika plašivica. Kad je bilo bojak biti, nebi za živa Boga sa strašna mjesta uzmakao; al kad je u mirno doba stariji došao, da razvidi, kako se narodu pravica dieli, onda jaoh i naopako.

U tvrdice bila liepa kćerka, a narednik naše satnije zapeo očima za djevojku više, nego je po njega probitačno bilo.

Zaludu išao prositi, zaludu djevojka zaklinjala otca, da ju dade za narednika, komu je prevoljela. Zaludu mu se i mi popesmo na dušu, i dokazivasmo, da je prosilac vriedan i da će postati častnikom, čim se opet s Talijanom zaratimo. Tvrdica nedao, te nedao!

Sve mu se činilo neizvjestno i, kako krajišnici vele — na dugu štapu.

A naopako po narednika i po djevojku dočuo neki trgovac iz Kostajnice, da ima u tvrdice puna kesa lisičjih očiu ili pravih žutih cekina.

Trgovac navalio na lisičje oči, kao koka na pšenicu.

Hvalio djevojačke crne oči, a na san mu dolazile proklete lisičje oči, koje su na svietu mnogu dušu zamamile i onesviestile, kao što i

prave lisičje oči zavedu budalastu koku na sjedalu, da sleti i dopadne teti u šake.

Trgovac se gradio bogatim i pretvarao se, da netraži nikakova imetka; a tvrdica satnik brzo povjerovao, jerbo mu je to za volju bilo a tvrdo mu srce nedalo ni pomisliti na prievaru. —

Uz to kesa puna žutaka bila još u njega, i to u okovanoj škrinji, na kojoj pokraj ogromne ključanice još dva lokota stražu stražiahu; a mučno bi bilo od tvrdice izmamiti ključeve i mučno izplakati, da drage volje dá koje lisičje oko.

Bio gotov račun. Satnik obrekao dati kćer trgovcu, a naš narednik da objesi zub o klin.

Vilovit i srčan junak naumio djevojku oteti, pa bilo, što mu drago.

Mi ga jedva odgovorismo od luda nauma.

Kašnje privoljela djevojka, da sama pobjegne od otca i da se u trećem selu krije, dok otac neodbije trgovca i neprivolji, da pobjeglica ide za narednika.

Ali mi podnipošto nedasmo da bude kojekakve pripoviesti, i da krivnja na narednika spane, jerbo je pukovniku mnogo stajalo do dobra glasa onih, koje za častničtvo preporučivaše. Tuj se dakle ni malo nebilo šaliti. A tko bi se bio i usudio djevojku u selu kriti, da nenaidje na trista jada.

Svakojako — bilo naopako!

Sada nam je reći koju o pukovniku. Bio naše gore list, grdna ljudeskara, odrješit kadšto osoran i neumitan, kao što to zahtieva vojnički zapt, van ako hoćeš, da bude dar mar i da mladji zanovieta starijemu. Bio veliki poštenjak, vrlo bistrouman, ali neugladjen ili, štono rieč, hrapav kao hrastova kora. Bile mu u običaju neke besjede, kojim se u ljutini nemogao odviknuti. Bio gdje nered ili nečistoća, namah bi se iz svega glasa oborio na krivca: „Gnjusu! Mrlutino!“

A kad bi grmljavina dogrmljela — i kad bi krajišnik koji za tim što zamolio, eto u bojana poglavara onaj čas, prostrana srca, i dao bi bio, što je smio i nesmio!

Častnike svoje zvao bi krstnim imenom, a na našem jeziku svakoga bi tikao.

Moj pobratim znao ga sponašati i sponašao ga često, kad je fukara sama bila.

A pobratim bio grdna ljudeskara poput pukovnika samo puno tanji od njega.

Bio pobratim vrlo kivan na tvrdicu, a smilila mu se djevojka, koju je otac nagonio, da podje za trgovca. Već vam rekoh, da nam je mladi narednik vrlo u volji bio a siromah snuždi se od neki dan još većma; jer je dočuo, da će mu trgovac u nedjelju, što prva dolazi, dragu prstenovati.

„Sila zakon mienja“ — reče moj pobratim i vidjeh, da je nešto ozbiljna smislio i tvrdo odlučio.

Nesmjelo biti prigovora, već samo gledaj, da dobro za rukom podje.

Pozovemo našega druga nadporučnika St., koji je s tvrdicom u istoj satniji služio i pobratim mu povjeri, što je naumio.

Počeo nadporučnik prigovarati, ali moj pobratim ni pet ni šest, već da mora tako biti.

Reče pobratim nadporučniku: „Ja sam smislio, ja ću i odkapati. Tebi je prosto tako činiti, kanda niesi s nama u sporazumku. Samo kad grmljavina progrmi, onda reci tvrdici, da neka gleda gromovnika ublažiti i neka svoju privolju pošlje na našu satniju“.

Ja omrknem u štopu i po noći dovezem od dobra prijatelja posudjen hintov.

Sjutra dan, kad se počeo mrak hvatati, uhvatimo konje u hintov, moj pobratim uze dugu kabanicu, te mi obodvojica u hintov, a moj će dječak goniti konje. Rečem mu, da se zagrne u gunjac i da metne škriljak na glavu mjesto crljene kape, što ju je običavao nositi.

Zastranimo kroz treće selo, tobož da dolazimo iz druge satnije, te polagano hajde do pred satnijsku pisarnu. Mrak se slegao na selo, nevidiš prsta pred očima. Srećom ili uputom nadporučnikovim nebio stražar pred vrati, već u stražarnici.

Hintov stane. Mene na srcu nešto zazebe. Činilo mi se, da je vrlo opasno, što začinjemo.

A moj će pobratim iz svega glasa zagrmljeti pukovnikovim glasom; „Gdje je straža? Gnjusu, mrlùtino!“

Izlećela sva straža na jedan mah iz stražarnice, kan da ju je tko iz kabla prosuo. Poredali se ljudi, puške pritegli, strahom protrnuli, a moj pukovnik oborit će se opet: „Tako li se služi mrlutine? Hoćete li da mjesto vas žene stražu straže, a da vi kod kuće čarape pletete? Gnjusi, mrlutine!“

Sve mûkom mûči, ni živa se duša nemiče.

Opet će moj krivi pukovnik: „Koji je zapovjednik straži?“

Zapovjepnik odgovori zatomljenim glasom, kako se zove.

„Andrija! zabilježi ga. Degradirat ću ga na godinu dana. Gnjusu, mrlùtino!“

Sva pukovnija znala, da je pukovnijskomu pobočniku ime Andrija. A toga Andriju sponašah ja ni besjede nerekav — a strah me ipak napopade, da bi nas mogli spoznati.

„Zovni de mi satnika!“

Zapovjednik straže prisloni pušku uz naslonjač i poleti po satnika. Siromah skakajući spotače se i tresnu o vrata, da nepodmetnu ruke, ode glava na trista komada.

Vražjega ti skoka, kada zagrmi gromovnik pukovnije. A komu je moglo i na kraj pameti doći, da to nije pukovnik?

Eto satnika. Opasuje sablju, a leti k hintovu. Oganj iz stražarnice na otvorena vrata malo pomaže razaznavati čovjeka od stupca.

Satnik stane, desnom se takne klobuka i drkćućim glasom javlja stereotipnu novost, da nema ništa nova u satniji.

„Niksnuc Hauptmann Mile!“ zagrmi krivi pukovnik. „Brojiš valjda žute cekine, ili prodaješ rodjenu si kćer za cincara. A straža ti — sve sami gnjusi, mrlutine! Nevalja ti posao, Hauptman Mile! Javi se u penziju! S Bogom! A ti diete sad ćeraj!“

Vidio sam, kako se trese tvrdica, a čuo sam kašnje, da je dugo još stajao na istom mjestu, i da je zaboravio bio spuštiti ruku, koju bijaše primakao klobuku, kad pukovnik reče „s Bogom!“ Neznam kako mu se sbivalo i kojim se poticajem duše dosjetio, da neima više na istom mjestu nepomično stati — već da mu je poći kući.

Došav kući pošlje namah po nadporučnika. Nadporučnik se tomu nadao i pripravan budući za čas došao!

„Ja sam ti zaglavio!“ Tiem tvrdica dodje nadporučniku u susret. Do polak noći bilo razgovora o nenadanu posjetu, o prodavanju kćeri za cincara i o nalogu pukovnikovu, da se javi u penziju.

Nadporučnik onako iz daleka natuknu, nebi li bolje bilo neudavati kćeri za trgovca, kad se je već pukovnik tako zlovoljno o toj udatbi izrazio. A kad bi pukovnika tiem ublažio — da bi se onda sigurno zaboravilo na zlokobni onaj nalog, da ide u penziju.

Motajući ovamo i onamo došla oba do zaključka, da je pukovnik u svojoj ljutini najviše naglasio udatbu kćeri za trgovca kao nedjelo, koje najvećma osudjuje.

Tvrdica još nebio cielim satnikom, te bi imao za dvista stotinjaka manje penzije dobivati, ako bi ostalo na onom, što pukovnik reče.

Za dvista stotinjaka svake godine promienio bi i drugi tvrdica ćud, premda se je naš tvrdi satnik težkom mukom nakanio pomisliti, da će imati zeta narednika podpomagati; a ipak je vidio, da je njegovo tvrdovanje i pukovniku zazorno.

Možete mi vjerovati, da se niesam dugo vremena poslje te krupne šale umirio.

Tvrdica satnik poslao zbilja sutradan svoju privolju, da mu se kći udaje za našega narednika.

Ja sam joj djeverovao a moj pobratim kumovao.

Tast narednikov bio zadovoljan, da pukovnik nespominje penzije; tekar poslie godine dana slučajno napomenu satnik samu pukovniku, koliko je nesrećan bio, što ga je pukovnik onako izgrdio. Rieč po rieč, te se ušlo krupnoj šali u trag.

Pukovnik nas dva preda se. Nije druge, istinu je kazat.

Opet zagrmlje grmljavina a nešto mi iz te grmljavine kao „Kriegsrechtliche Untersuchung“ u uhu zajeknu, da sam se onaj čas zakleo, da neću nikada više sbijati krupne šale.

I onako bilo odkapanja preko vrha i da nebilo četnika B. G., koji nas od sudskoga postupka obrani, zlo i naopako.

Naš se pukovnik potla sam po koji put sjetio te krupne šale, ali se svaki put pretiaše kažiprstom, tobož da smo srećno prošli!

A naredniku umah druge godine izhodio pukovnik častničtvo i ostao mu do kraja dobar, jer se je ipak nekim načinom i to baš povodom naše krupne šale smatrao začetnikom njegove sreće.

POUKA.

Upliv žênâ

na napredak znanosti.

Razpravio Henry Thomas Buckle *.

Priedmet, o kojem si preduzeh govoriti, jest upliv žênâ na napredak znanosti, bez sumlje jedno od najzanimivijih pitanja, što se može bud kojemu zboru predložiti. Zbilja je ovo pitanje ne samo zanimivo, nego i vrlo znatno. Ako uzmemo na oko, kako je znanostju čovječanstvo uljudnije postalo; kako je izpred svakoga koraka u pohodu i u napredku nârôdâ svaki put očit korak shodan u poznavanju; ako osim toga zamislimo, da ženam upliv sve to većma raste: to nam mora mnogo stati do toga, da iztražimo omjer njihova upliva na naše poznavanje. Na svakoj strani, u svih socijalnih pojavih, u odgoju djetce, u svojstvu i u duhu književnosti, u načinih obhoda i u običajih života, da i u postupu zakonodavaca, u povjesti zakonika i u odlukah sudaca ima mnogovrstnih dokaza, da si žene prodiru put, te da polagahno, ali sjegurno zauzimlju bolje mjesto, nego-li ga zauzimahu do sada. To je jedna od mnogih posebnosti, kojom se odlikuje današnja civilizacija i kojom možemo poznavati golemu razliku izmedju obrazovanijih zemaljah sadanjih i prijašnjih vremena. U najslavnijih davnih naroda bijaše ženam mjesto vrlo potišteno. Najsjajniji i najtrajniji spomenik rimskoga carstva i najplemenitiji dar, što ga Rim potonjemu svietu ostavi, jest njegova nauka o pravu: sustav ogro-

* Pisac znatnoga djela: History of civilisation in England. — Ovu on razpravu čitaše u Royal Institution 19. ožujka 1858.

man i skladan, izradjen krajnom vještinom, kojemu imamo zahvaliti, što nam je najčistijih i najobširnijih pojmova o gradjanskom pravu. Ne gledeć na veliki upliv, kojim ovaj sustav još dan danas djeluje na Francezku i na Njemačku, iz njega su se najobrazovaniji englezki pravnici najbolje učili; njim mogahu medju starijimi Bracton, medju novijimi Somers, Hardwicke, Mansfield i Stowell ublažiti oštra načela saksonskih predaka i prilagoditi nespretna načela davnoga običajnoga prava zahtjevom sadanjega života. Pa ipak je onaj slavni spomenik ljudskoga oštroumlja za čudo toli nepravedan prema ženam, da je njeki veliki pisac, govoreć o tom zakoniku, umno zamietio: žene su u tom zakoniku stvar, a nisu osobe; tako su bile lišene svakoga prava i podložene vlasti svojih ponositih i vladovitih gospodara. Što se tiče drugoga velikoga naroda davnosti, dovoljno je proći književnost starih Grka, pa ćemo uvidjeti, kako je ovaj živi i duhoviti narod baratao sa ženami ponosno, hladno, priezorno, pače posprdno i podrugljivo. Mjesto da žena bude drug, bijaše mu igračkom. Koliko su žene zbilja neznatno učestvovale na razvoju grčke civilizacije, očito je s čudnovate istine, da im upliv, neznatan kakono bijaše ne provr niti za najobrazovanijih vremena, niti u najobrazovanijih pokrajinah. U novijoj Evropi upliv je ženam napredovao koliko se je širila civilizacija i to skoro jednakim korakom. Prispodobiv pako kako Homer riše grčki život, a kako Plato i ovoga suvremenici, zateći će nas posve obratni omjer. Po običnom računu minuše od Homera do Platona četir vieka, za kojih Grci napredovaše znatno u umjetnostih života i u raznih granah spekulativnih i praktičnih znanosti. Nu ne samo da žene nisu učestvovale na ovom napredku, nego su, kao što pišu Plato i suvremenici mu o tadanjem stanju družtva, očito nazadovale; jer im upliv bijaše tada manji nego li za davnijih i divljijih vremena, što ih Homer opisa. Ova živa istina odgovora na pitanje o dobi, a ina odgovara za pokrajine. U Šparti bijaše upliv ženam veći nego li u Atheni, prem da bijahu Špartani suroviji i neznalice, a Athenjani obrazovaniji i učeniji. Iztraživati uzrok ovim nedosljednostim, bila bi stvar zanimiva; nu biti će dovoljno, svrnuti našu pozornost na ove nedosljednosti, kano na jedan od mnogih dokaza, da su slavne civilizacije davnine bile posve jednostavne i da propadoše, što družtvo ne napredovaše u svih čestih, nego ono žrtvova njeke svoje česti, da ujamči napredak drugim čestim

U današnjem evropskom družtvu nejma srećom nalika primjera, pa da zapitamo, kakov je upliv žênâ na ovo družtvo, to će svatko priznati, da je bio u obće veoma blagotvoran. Taj je upliv zapriečio životu, da ne bude samo praktičan i sebičan, on ga spasi da se ne izvrgnu u nemariš bez duha i bez promjene, i to tim, što mu pridade živalj uzoran i romantičan. Ovaj je živalj skrotio zor mužu, oplemenio mu ćudoredje, smanjio mu nasilje. U ovom je dobitak podpun i neporičan. Nu da tko zapita kakov im bijaše upliv ne na obće koristi svega družtva, nego na pojedinu korist, t. j. na napredak znanosti, to je taj odgovor teži. Iskreno govoreć valja priznati, da od največih ljudskih tvorova, koji čovjeka poučavaju ili zanose, nijedan nije od žene potekao. Sva su najizvrstnija djela pjesničtvu slikarstvu, kiparstvu, glasbarstvu od mužkaraca. Nejma žene, pa živjela ona u kako zgodnu stanju, nijedna ne obrete obreta, koj bi bio toli znatan, da zauzme znatno i slavno mjesto u povjesti ljudskoga duha. To su žive istine, koje se ne mogu poreći, i iz kojih se izvodi strogi i odrješiti posljedak. Izvodio se naime posljedak, i znatni su ga pisci javno izrekli, da u žene nejma najviših oblika za poznaje; da im je ovo izvan ženskoga obsega; i da bi se imale stegnuti na praktički, ćudoredni i domaći život, što im ga je zadaća oplemenjivati i poljepšavati; nu da ne mogu uplivati, niti posredno niti neposredno na napredak znanosti. te ako bi to pokušavale, da bi minule ne samo svoju svrhu, nego da bi súzile polje svojoj zbilja koristnoj djelatnosti, kojano ih ide.

Umah na početku javiti ću, da me evo ovaj večer pred vas za to, da pobijam ovu izreku, koja mi se čini da je toliko proti filozofiji, koliko je opasna; ja ju smatram tako krivom u teoriji, koliko štetnom u praksi. Nadam se, pa se i uhvam, da ću vas prije nego-li se razstanemo, osvjedočiti, da su žene, sprotno onoj tvrdnji sposobne djelovati na napredak znanosti i da su doista i djelovale; dalje, da je taj upliv zbilja tolik, da mu je težko naći medje i da se taj upliv, bio ma kolik, može koristno povećati. Dalje se nadam, da ću vas osvjedočiti, da se je ovaj upliv pokazao ne samo vremenice, uzbibav se riedko, naprasno i prolazno, nego da on djeluje po stalnih zakonih, prirodjenih ljudskoj naravi, te da, ako i struji kano doljnja voda, nevidna površnu motritelju, ipak je on jur proizveo najznatnije posljedke, te djelovao na lik, na izraz i na svotu našega znanja.

Da se ovaj predmet razjasni, valja nam najprije razumjeti, što je znanje. Njeki, koji se svojim običnim domaćim razumom ponose — a čim se tko tim diči, možeš ga scieniti, da jamačno u njega nejma ni obična i neobična razuma — reći će Vam, da je sve znanje u živih istinah (u činjenicah), sve ostalo da je tašto brbranje i teorija, i da nejma vriednosti do u živih istinah. Koji toliko govore o vriednosti živih istina, znadu može biti što je živa istina; nu očito je da ne razumievaju šta znači vriednost; jer vriednost njeke stvari nije svojstvo prirodjeno stvari, niti joj je sastavina, nego je puki omjer prema inoj kojoj stvari. Velimo n. p. u komadu od 5 šhillinga ima njeka vriednost; ali ona nije u novcu, jer da je u njem, gdje je? Našimi sjetili ne može se

ta vriednost ponjati; jer je ne možemo niti vidjeti, niti čuti, niti tipati, niti kušati, niti vonjati. Vriednost je lì i samo u omjeru, što je izmedju novca od 5 šhillinga i nječega inoga. Ovo vriedi i o živih istinah. Živim istinam, kano takovim nejma vriednosti nikakve, jer su one lì množina suvišnih trica. Vriednost žive istine nije joj čest ili sastavina, nego joj je odnosnost prema ukupnoj svoti svih naših sadanjih ili budućih znanja. Živim je daklje istinam vriednost samo možna i buduća, korist pako jedina, koja iz njih izvire, jest u tom, što možemo s njih umovati, inom rieči, da možemo iz njih izvadjati ideju, načelo, vladajuće njimi pravilo. Znanja nam nisu u živih istinah, nego u odnosnostih izmedju živih istina i medjusobnih im ideja, a prava poznaja nije u poznavanju živih istina, jer to je pedantizam, nego je u porabi živih istina, jer to je filozofija.

Smatrajući znanja na ovaj način, nalazimo da se luče na metodu, na znanost i na umjetnost. Prije nego li o metodi progovorim, valja ovoj dvojici medju označiti. Svoj je umjetnosti neposredna svrha ili veselje ili korist; znanosti je svrha lì sama istina; pa kao što su umjetnosti i znanosti svrhe različne, tako su razlike i sposobnosti. Umjetnosti je sposobnost, da dogadjaje promieni, znanosti da ih predvidi. Pojavi, kojimi se bavimo, vlada umjetnost, a znanost ih proriče. Što je znanost savršenija, to joj je veća sila proricanja; što je umjetnost savršenija, to joj je veća sila vlade. Zviezdoznanstvo zove se kraljicom znanôsti, jer je od svih ostalih najvećma i najprije napredovala; zviezdoznanac, odrekavši se náde, da će on pojavî uzvladati ili ih uzmienjati, znade često, kakove će se promjene zbiti i to mnogo prije nego li se zbivaju; u tom je znanju unapried dokaz točnoj mu znanosti. Tako odredi i znanost mehanika unapried, da uz njeke uvjete mora sljedovati njeki stanoviti posljedak. Pošto smo to učinili, prestaje znanost, a nastaje umjetnost. Sada nastupe djelovati svrha koristi i vladavost (sposobnost vladanja) i to tako, da kano mehanici mienjamo ono, čim bijasmo u znanosti mehanike zadovoljni da ga pogodimo u napried.

Jedna od najočitijih težanja napredujuće civilizacije jest, što ona traži znanstven osnov vladavosti, zastupanoj umjetnostju, i što ona tim daje proročivosti novu priednost. Dok je družtvo na nizku stepenu, njemu su mnoge umjetnosti, ali mu nejma znanosti nikakove. Poslje istom javi se znanost, a iza svakoga daljega koraka javi se sve to veća želja, da se podredi umjetnost pod vladu znanosti. Koji su učili povjest ljudskoga duha, znadu za ovu težnju tako, da mi se ne treba ustavljati dokazivanjem toga. Najznatniji je primjer može biti ratarstvo, koje kroz tisuće godina bijaše puka izkustvena umjetnost, osnovana na predavanjih izkustva, nu koju su ovoga vieka kemici podvrgli u obseg svoje sudbenosti tako, da je praktička umjetnost o gnojitbi zemlje protumaćena prirodoslovnimi zakoni. Najpreči će biti dalji korak, da se njeka čest ratarstva podvrgne pod vladu meteorologiji; a to će bitî, čim se uvjeti, o kojih stoje promjene vremena, svedu na tako obćenita pravila, da budemo mogli vrieme pogoditi napried. Obći posljedak umovanja, a i povjesti ob onom, što se je zbilja zbilo, daju nam pravo reći, da je poznaji najviši, najzreliji i najznatniji oblik onaj, kojim možemo znanstvene posljedice proricati: na ovaj oblik stegnuti ću sve ono, što Vam naumih kazati ob uplivu žêna na napredak znanosti. Što ću pako kušati dokazat, jest: da ima u duhu ženskom njeki živalj prirodan, vodać i valjda neuništiv, s kojega su ženske sposobne, ne da obrietaju nove znanstvene obrete, nego kojim djeluju najznatnije i najspasnije na metode, kojimi se obreti obrietaju. Buduć da su sva pitanja, koja se tiču filozofije metodine, osnov svim našim poznajam, to ću ponajprije što mogu u kraće spomenuti jedine dvie metode, koje vode do istine.

Znanstveni iztraživalac, koj je zbilja vriedan ovoga imena, t. j. onaj, kojemu je jedinom svrhom istina, dospieva do istine samo po ova dva puta. On može prelaziti s vanjskoga svieta u nutarnji, ili s nutarnjega u vanjski, na prvom putu iztraživa on žive istine, štono mu djeluju na osjete, kako da ih pravo pomisli; na drugom putu iztraživa on pomisli, što su mu u duhu, kako da protumači žive istine, zamiećene posredno svojimi sjetili. Začme li živimi istinami, to mu je metoda induktivna (uvodna); začme li pomislju, to mu je deduktivna (dovodna). Induktivni filozof skuplja pojave ili opažanjem ili pokusom i gradi na njih obće načelo ili pravilo, kojim se opažanje ili pokus tumači i dokaziva. Deduktivni filozofi crpe načelo iz onih pomisli, što su mu u duhu i tumači njimi pojave, sniziv se do pojava, dočim se na prvom putu diže s pojava. Mnogi su glasiti umovi uztvrdili, da je svaka pomisao (ideja) posljedak indukcije, te su n. pr. aksiomi u geometriji proizvod prijašnjega i neznaškoga opažanja. Tako isto tvrdi Mill u svojoj velikoj „Logici“, da svako umovanje prelazi zbilja s posebna na posebno, te da je gornjak u svakom silogizmu samo bilježenje prije stečenih poznaja. Da li je to istina, ili da je istina, što ini umovi tvrde, da u nas ima pomîsli prije izkustva, to je pitanje, o kom se prepiralo oštro, nu na koje se po mom mnienju sadanjimi pomagali odrješito odgovoriti ne može; barem mi nije namjera, da to sada kušam. Dovoljno je reći, da geometriju deduktivnom znanostju zovemo za to, što, ma joj do axioma dolazili putem induktivnim, induktivni je tu način posve neznatan, i što si o tom nismo sviestni, dočim su joj deduktivna umovanja glavnom sastavinom i tegobom znanostî.

Da Vam tû razliku predočim, razjasniti ću Vam ju na istom primjeru deduktivnim i induktivnim načinom jednoga te istoga pdmeta. Uzmimo da je njetko, koj piše o tako zvanoj socijalnoj znanosti, rad ocieniti upliv različne vrsti duhovne djelatnosti na osječno trajanje života, te da zapita, uzev za primjer sprotne djelatnosti pjesnika i matematika, tko da dulje živi od ove dvojice. Kako mu je riešiti ovo pitanje? Ako će induktivno, to će najprije kupiti žive istine, t. j. proći će životopise pjesnîka i matematika razlikoga razdobja, ponebja i razlikih družtvenih staleža, izlučiv najprije nepravilnosti, postale s okolnôsti, koje ne patre u ovaj priedmet. Posljedak će ovaj odjenuti u statistički oblik škrižaljaka o pomoru, te će prispodabljajuć naći, da ima uzprkos izvanrednoj velikoj razlikosti iztrošenih okolnosti, ipak obći osjek, s kojega se dovodi izkustven zakon i koj dokaživa, da matematici dulje živu nego li pjesnici. To je induktivna metoda. — S druge će strane deduktivni iztraživalac posve razlikom metodom doći do istoga posljedka. On će umovati ovako: Pjesnovanjem se bavi razmnjeva, matematikom razum. Djelatnost razmnjeve draži tielo većma, nego li djelatnost razuma. Što većma draži, obično je nezdravije. Što je nezdravo, hudi životu, i krati ga: daklje će pjesmovanje lasnje nahuditi životu nego li matematika, pjesniku je život osjekom kraći nego li matematiku.

Sada Vam je razlika izmedju indukcije i dedukcije jasna. Opaziste, da je svakoj metodi svoja vriednost, i da je zaključku sila mnogo veća, ako do-nj dolazimo na dva ovako razlika načina. Da to spojim o našu zadaću, kušati ću najprije ustanoviti dvie izreke. Prva je, da ženska narav volji način deduktivni nego li induktivni. Druga je, da žene tim, što deduktivni način mišljenja u mužkarcih promiču, promiču i napredak znanosti neizmjerno, ako i neznaške, jer su one naime znanstvene iztraživatelje priečile, da budu onako li induktivni, kao što bi bili postali. (Dalje sliedi.)

S Vidikovca.

I.

Liepoj djevojci.

Gospodjice!

Hvala Bogu, ter sam se poslie velikih mukah oporavio od duge i težke bolesti. Veselje je moje tim veće, što je ljubav jača i pogibeljnija bolest, nego li je bolest od izkvarenih sokovah tielesnih. Jer dok ovaj, nebojeći se nikakve gerčine, iz svih silah nastoji, da se rieši nevolje, onomu je strast pamet zasliepila, ter se usred mukah zdravim derži, pak svom silom hoće da bolestan ostane.

Mnogo je trebalo vremena i mozganja, dok sam se oslobodio strasti, koja mi je već bila i tielo i dušu osvojila: ali i to moram priznati, da mi je najviše vaša okrutnost pomogla, ter sam stekao zdravlje, koje mi ovoliko godi. Vi ste mi bili ranarnikom, ter ste nemiloserdnom rukom izrezali ranu, koja bi se inače bila upalila, pa me u duševni grob sahranila.

Ali sada, kad sam zdrav zdravcat, hoću da lučju razuma razsvietlim tamu duše vaše, pak da vam u zahvalnost, što ste mi i nehotice učinili najveće dobročinstvo na svietu, blažim načinom povratim, ako je još iole moguće, zdravlje, za koje ćete mi do smerti zahvalni biti.

Liepota je pokraj zdravlja, najdragocieniji dar, kojim Bog nadaruje dievojku. Ona ju čini samu sobom zadovoljnu, otvara joj vrata k svačijemu sercu, utire joj put u sva igrališta i naravi i umjetnosti ljudske; pače ona ju čini ne samo zlatom materinim, već ako je slobodno o Višnjem čoviečanski govoriti, ona ju uzdiže za ljubimca onoga, koji ju je tolikim nakitom uresio. Liepota je u dievojke pervi vabac, koji iz daljine privlači mladiće, da joj prosude plemenitost duše, pa se do smerti priliepe uz dragi liepak miline njezine. Mnoga dievojka najkrasnije duše samo je zato zasiedіela, što nije imala tielovnih dražestih, kojimi bi očarala i sputala serca mužkaračka.

Ćute to najbolje i dievojke same, pa nezadovoljne darom božjim, gledaju da umietnošću ljudskom izpune, što jim po njihovu sudu do uzorne liepote jošte treba. Zemlja jim u tom mora davati vode kišnice, praha čistitelja, mastih gladilicah. Po sebi kroje svilu i kadifu, oko vrata svijaju ogerlice, na ruke meću narukvice, a verh čela udaraju diademe, da u njihovu sjaju još sjajnije sjaju. Sve što rade, udesuju, već po materinu nauku, prama zakonom liepote. Il je dievojčica nespretno siela, ili perkosno odgovorila, ili ludo što prosborila, na sve to čuje jednu ter istu opomenu materinu: huj, to nije liepo. Zato krasotice nastoje, da što liepše siednu, što liepše pogledaju, što liepše progovore, što liepše hodaju. Zercalo, i malo i veliko, mora biti sviedokom i učiteljem sve u svem, liepote njihove.

Kamo sreće, da su se sve dievojke zadovoljile prirodjenom i na ovako nedužni način stečenom liepotom; ali mnoge idu žalibože jošte dalje, pa verbcu meću na verbcu, sve boje na sve boje, zlato na srebro, dragulje na stakla, a na licu, toj viernoj slici probijajućega božanstva, nesmije manjkati ni bielila, ni cernila, ni cervenila, ter miesto Ladah izilaze napirlitane Dodole; ali sve u nastojanju, da postanu liepše.

Nu ta liepota tiela bez liepote duše nije drugo nego vatra varalica, koja putnike zavodi na bezpuće bezkrajnih pustarah, gdie je svakomu od žedje za kriepošću poginuti. Premudri Tvorac nije mogao tielo dievojačko za drugo izpuniti tolikimi divotami, nego da se laglje verše duševne dužnosti. Dievojka je zato

stvorena liepom, da čednošću, žertvovnošću, miloserdjem tim više ugodi svietu, tim saveršeniji raj stvori viereniku, tim laglje izmoli i udieli podpore stradajućim, tim sigurnije pomogne stvoriti kraljestvo nebesko na zemlji.

I vi ste, gospodjice, liepa. Ali tko vam zato daje pravo, da samo s toga očaravate serdca mužkaračkâ, da jih napokon izsmijete? Nije li vas duša boliela, kad ste odbili onoga, koga ste tolikom umiećom, tolikom ljubežljivošću k sebi pritegli, koji vas je gledao kano angjela čuvara, koji je bio pripravan služiti vam do groba, koji je već u duhu s blaženstvom hodao po raju bračnom, koji je jur gerlio buduću porodicu svoju? Vi ste ga izsmijali, prezreli, prevarili. Prevarom se gerde najdražestniji potezi naravi čovječje, ter bi za Vas bolje bilo, da ste liep kip, nego liepa dievojka, ali šaralica. Kad za obće štovanje nebi drugoga trebalo, nego tielovne liepote, to bi preče bilo, da ste liep rubin, ili saveršeno koje dielo od zlata ili srebra: u svieta vam više ciene.

Nebojite li se, da će jedan prevarenik odkriti drugomu šaralicu, pa da će vas napokon prezirati svi oni, za kojimi ipak kano dievojka težite? Miesto vierenice postat ćete zasidielica, baba. Nebojite li se meržnje svojih sestricah, koje dobro ćute, da ste prezrenim vierenikom uciepili u serce nepovierenje prama cielomu ženskomu rodu? Neće li vas one zato na jezike raznieti? Miesto ljubimice postati ćete merženica.

Kad vas ništa nebi moglo na to skloniti, da budete razumniji, a da se neoholite toliko liepotom svojom, to bi vas doista moralo uputiti izkustvo, da neima nestalnijega dobra, nego što je baš liepota. Niekoliko kapih žalosti, niešto groznice, malo kozicah, pak eno vam lica blieda, nabrana, izsiečena, naružena. Ali ma i nebilo ništa toga, ma Vam se svi putevi života ružicami posipavali, vrieme će napokon, strašno vrieme, zubom svojim izjesti i izglodati sve dražesti tiela Vašega. Kamo ste onda pristali, bez liepote tiela, a sa gerdom dušom?

Ogledajte se oko sebe, pa ćete opaziti mnogo paunicah, koje su napokon pale u pandže grabežljivih orlovah, ter uzalud pište, noseći do smerti strašni teret tverdoće i okrutnosti svojih muževah. A pred očima Vam je susiedica Vaša, koja je, kano i Vi, niekoč čarala i šarala, a sada, pošto je siever odpuhnuo i raznio list po list sve dražesti njene, od svih zaboravljena samotuje i čemerikuje. Znajte, da neima za dievojku veće žalosti, nego izgubiti liepotu, kojom se je šepirila. Ljudi su joj merzki, družtva dosadna, ista narav, koja inače svakoga tužnika u svoje krilo materinski prima, ista joj je narav gadna, jer se u njoj kreću ljudi, motritelji sadanje joj gerdobe. Doista takovu ženu utiešuje samo rakva. Koliko bi bolje bilo, dok je vrieme, da većom pomnjom nastojite oko duševne krasote, koja sve to čišća sve to svietlija izilazi, što se više žeže u vatri svietovnih neprilikah. Te vam nitko nemože oteti, dok si ju sami neotmete. Niti smert, koja inače sve razčinja, nemože joj naškoditi; i poslie nje svietli se plemenita žena, kano kriepostna kćerka ili verla mati u pameti potomakah.

Istina, da su toj nadutosti vašoj mnogo krivi i mužkarci, koji bi se kano jači spol imali tverdim oklopom oboružati proti ljuvenim strielam dievojačkim, a oni su tako slabi, da se dadu zamamiti poput muhah. Ali pomislite, koliko ste se Vi, i drugčije od Boga krasni, meni za volju kitili, kako ste me bajno pogledali, kako ste me na svakom putu susretali, kolikim ste me miljem kod kuće dočekivali, kako ste za mnom kod svakoga dužega nedolazka uzdisali, kako ste se samo blizu mene sretnom cienili, koliko ste mi napokon blaženstvo obećavali: pa ćete uviditi, da bi čoviek morao biti jači od Herkula i Samsona, da tolikim čarom odoli. Tko da bez izkustva prouči svu dubljinu taštine i pretvornosti vaše? Prispodabljanjem se neda to postići, jer kano što ste Vi, premda čoviek, tielom posve različiti od ljudih, tako Vam se je i duša daleko razmakla. Miesto iskrenosti izabrali ste tajne, krivudaste staze, kojim neima izhodnjaka.

O da sam uzmogao shvatiti ove razlike, prije nego što sam se dao uloviti u podhibne mreže, koliko bih bio laglje odolievao dražestim liepote vaše. Smatrao bih ju bio kano robu, koja se izlaže u sjajnih staklenicah, da se vabe kupci. Motrio bih bio doduše dragociene ove izložke, ali bih ujedno zavirivao u nutarnje pretince duše vaše, pak nenašavši u njih iskrenosti, uklanjao bih se bio izložnici, koja što je sjajnija, to je varavija.

Prigovorit ćete možda, da i mužkarci često razapinju svoje mreže, pak izpivši poput paukovah poštenje, imetak i tielo dievojačko, ostavljaju okostnice. Pravedan sam, pak iz dna duše merzim takove ljude, koji se često oglušuju najsvetijemu glasu otčinskomu, ter bez serca puštaju, da uz lahkoviernu propadnu i nedužne žertve razuzdanosti njihove. Ali stoput više osudit mi je lahkoumnost vašu, kojom ste, titrajući se s najsvetijim ćućenjem ljubavi, htieli i izpiti mi tielo i ugušiti dušu, ter truplo samo baciti na ruglo svietu. Što je više niežnosti, stida i dobrote podielila narav ženskomu spolu, to se više traži od nje obzirnosti i miloserdja, tim se teže osudjuju protivni griesi. Pa napokon, ako uvidjate svu gerdobu sličnoga života mužkaračkoga, kako mislite da će se jednaki vaši čini odobriti i pohvaliti? Nitko nije vlastan zato zlo tvoriti, što drugi tako rade, kano što se nitko pametan neide utapat, što su drugi hotomice postali plienom ribah. A osveta, za osvetu, koju svi ljudi kano vražje leglo proklinju, nebi smielo ni znati serce dievojačko, koje je tolikom blagošću od naravi nadareno.

Smijat ćete se možda ovim mojim opazkam, ter ćete, kokošeći se liepotom svojom, smatrati

jih kano ukore onoga, koji se želi osvetiti sbog uvriede; ali ako se samo za čas otresete predsudah, uvidit ćete jamačno, kako su varave i ništetne te slasti vaše. Uvidit ćete, kako je slab temelj, na kojem gradite sgradu oholosti svoje, koja će se kod pervoga nepogodnoga vietra u razvaline srušiti. Pače ako se nedozovete, sami ćete izkusiti, kako se i Vam prevare naplaćuju prevarami, ter ćete napokon, lišena prolazne liepote, uzalud oplakivati griehe plahe mladosti svoje.

Ako Vam za to, da postanete krotčiji i čovječniji, treba ovakova prodikača, molite Boga, da vam ga što prije pošalje, miesto da nastavite na zlo upotrebljavati liepotu svoju. Onda ćete spoznati, kako Vam istinito govori onaj, koji je u vrućici bio ljubovnikom vašim, a sada ostaje iskrena sluga vaša

**

Naše kazalište.

2.

Dne 9. o. m. imao je prijam g. Brani. Predstavljao se je komad „Zvonimir drama u 5 čina od Dra. Jovana Subbotića“. Kazalište bijaše puno i općinstvo živim uzhitom pristajaše uz pojedine scene, u kojima se je pjesniku prilika pružila te je uveo prizore iz našega ustavnoga hrvatskoga života.

Veseli nas što je kazalište bilo puno, jer ga je koristnik zaslužio, drago nam je što je uspomena na tu sretniju prošlost hrvatsku općinstvo uznijela do živa ushita; nam se je ništa nemanje od otoga općenitoga ushita odijeliti. Mi od kazališta ištemo nasladu, koja izvire iz gledanja, kako umjetnici glumci, oživotvoruju misao umjetnika pjesnika. Ako je pjesnik znao svoju misao prema pravilima dramatičkoga pjesničtva izvesti, a glumci opeta prema pravilima svoje umjetnosti, pjesnikove, u mašti stvorene značaje iz kojih potiče dramatički čin u kojem je piesnikova misao sadržana oživotvoriti, naši su zahtjevi zadovoljeni, pa bio predmet dotične drame crpen otkud mu drago. Ako takova drama predmet crpe iz narodnje naše historije, pače ako si pjesnik odabere čin u kojem koji narodnji heros kakovu plemenitu narodnju ideu pobjedonosno usupor svim nepogodama izvede, našoj će se zadovoljnosti pridružiti još i narodnji ponos! Nu ako si pjesnik odabere takav predmet, a nezadovolji zahtjevima dramatičke umjetnosti, biti ćemo više nezadovoljni, nego da si je bio kakav drugi odabrao, jer nam je žao što je takova lijepa misao zaogjenuta ružnim ruhom i jer iz takova djela dolazimo do misli, da je pjesnik svoju pjesničku nemoć nakan prikriti ovako prividno lijepim plaštem, pa na taj način svijetu oči zavarati. Nama se je prigodom predstavljanja Zvonimira ta misao nametnula, jer nam se čini da taj komad u mnogom neodgovara pravilima dramatičkoga pjesničtva, a pošto se tiem mišljenjem svojim od mišljenja veoma mnogih ljudî odaljujemo, dužnost nam je, da se u obranu našu čim opširnije u razmatranje toga komada upustimo.

Dramâ imade po svom sadržaju dvojakih: jedne su historijske, druge gragjanske. Onima je predmetom koji iz historije poznati i znameniti čovjek, a ovima koji nepoznati, običnim ljudskim klasama pripadajući.

Za oboje ove vrsti stoji jedan glavni zakon, kojemu svaki dramatski pjesnik imade zadovoljiti, a taj jest: u svakoj drami treba da pjesnik predoči, kako se tragički junak zakvači sa kakovom silnom moći u boj. Iz otoga boja treba da junak pobjedonosno izagje. Ako tu pobjedu svojom smrti otkupi, takav komad zovemo tragedija, ako pobjediv ostane u životu, takav komad zovemo u užem smislu drama iliti igrokaz.

Obje ove vrsti dramâ mogu opeta biti razlike po razlikosti one moći s kojom se tragički junak zakvači. Gragjanske su u tom obziru trovrstne: tragički se junak bori ili sa opstojećim, njegovu htijenju protivnim okolnostima družtvenim, religioznim ili ma kojim drugim; ili se njegova strast zakvači sa strasti kojega drugoga pojedinoga čovjeka; ili se napokon njegova strast zakvači sa kakovom ideom. Historijske su opeta u tom obziru dvojake: tragički junak pada sa koje osobitosti svojega značaja u kakovu veliku pogrješku sa koje napokon podlegne, ko što n. p. Šekšpirov Koriolan; ili je u njemu zastupan kakav veliki princip pa se kao takav sa drugim kojim čovjekom u koga je opeta drugi kakav veliki princip zastupan zakvači, ko što n. p. u Šekšpirovu Juliju Cezaru, Cezar i Brutus.

Nad ovim razlikama megj pojedinim vrstima dramâ stoji opeta taj za sve jednako valjani zakon, da nam pjesnik nesmije zadjevicu, razvoj i svršetak toga boja kao kakav epski pjesnik jedno za drugim, laganom opširnošću pripovijedati, nego mu valja prikazati kako je taj cijeli razvoj toga boja neophodno nužni produkt značajâ, koje nam riše.

Naš Zvonimir spada megj historijske drame. Neimade sumnje da su ove, prema današnjim burnim svjetskim okolnostima, ako su vrijedne, daleko vrijednije od onih gragjanskih.

Ove su historijske drame najdičniji ponos narodâ, koji ih imadu ko što su Grci i Englezi. Mi Hrvati neimademo još u opće drame, ali kad nam jednom stane svitati, naša je prošlost, taj mučenički boj megj raznim državnim i religioznim principima i to krvavo klanje razgrijanih strastvenika, prebogata da pjesnicima za tu vrst drame pruži sve na izbor predmete.

U pogledu odnošaja ovih drama prema historijskoj istini ima dva mnijenja. Po jednom

se pjesnik imade strogo historijske istine držati, po drugom može prema svojim umjetničkim potrebama mijenjati što i kako ga je volja. Moje mnijenje u tom poslu, koje sam si od Aristotela usvojio, jest to: neka se pjesnik historijskim predavanjem lijepo posluži, a to će reći: neka ništa nemijenja u pogledu onih zgodâ iz kojih karakteristična osebnost junaka i njegove dobe potiče, a u ostalom neka sam pridodaje i izmišlja što mu prema njegovim umjetničkim potrebama svaki put treba. Toliko smije pjesnik mijenjati ali više ne. Jer zašto se pjesnik drži historijskih zgoda? Evo neka Aristotel odgovori: zato jerbo se gledatelju takove zgode čine vjerojatne, ter znade da su moguće, pošto znade da su se u istinu dogodile, a takove će zgode kad su pjesnički opjevane silnije djelovati nego one, o kojima slušatelj neznade, da li su se u istinu dogodile pa mu se tiem nečine pravo moguće i vjerojatne. Obzirom na gledatelje daklem pjesnik ide za historijskim zgodama t. j. obzirom na njihovo historijsko znanje, a obzirom na ovo stavljene su mu gornje granice. Jer u većine naše publike pjesnik mora da predmnijeva toliko historičnoga znanja, da će znati rasuditi, je li pjesnik pogriješio prema onim historijskim zgodama koje čine karakterističnu osebnost njegova junaka i dobe njegove.

Je li se naš pjesnik kod Zvonimira držao barem tih granica? Nije. Nama se nije u dokazivanje te tvrdnje upustiti, pošto je o tom već u „Naše gore listu“ od god. 1862 svoja rečena i pošto bismo još i to na toj drami lahko pregorjeli, kad bismo vidjeli, da je barem u ostalom pjesnik zadovoljio zakonima dramatskoga pjesničtva, nu on niti toga nije. Jer pitajmo se, na koju vrst historijskih drama spada Zvonimir, da li na onu u kojoj junak drame sa svoje krivnje pada u boj sa kakovom moći ili na onu u kojoj kao personificirani princip sa kojim drugim principom? Na nijednu, veće je aglomerat zgodâ, izveden bez obzira na pravila o dramatičnosti i tragičnosti čina a zaogjenut mislima i govorom takovim da se ni u jednom ni u drugom pjesnik ni iz daleka nije dovinuo do one visine i ljepote, koju u mislima dramatskih osoba i njihovu govoru ištemo.

U dokazivanju te naše tvrdnje voditi će nas Aristotelova teorija, koje će biti nastavak prvoga komada. U prvom smo komadu stavili Aristotelovu definiciju tragedije i razložili kako tragedija pobugjujuć, oponašanjem dostojna i potpuna čina imajuća neku veličinu, sažaljenje i strah, čišćenje tih afekta postigava. Danas ćemo nastaviti i kazati čime čin postaje dostojan potpun i neku veličinu imajući ili drugim riječima pod kojim uvjetima je pjesnik zadovoljio dramatičnosti i tragičnosti u raspoređanju svojih zgoda.

Aristotel stavivši definiciju tragedije izvodi iz iste njene dijelove putem empiričkim. U tragediji se na pozorištu oponaša čin. Taj se čin oponaša sredstvom scenerije, pjevanja (kod Grka) i govora, a sam čin je produkt značaja i mislî onih koji čin izvode. U tragediji dakle imade 6 dijelova: povijest [1], značaji, misli, govor, pjevanje, scenerija. Dobivši ovako empiričkim putem tih 6 dijelova, poregjuje ih po svojoj vrijednosti i važnosti u onaj red u kojem ih gore poredasmo. Iza toga prelazi o pojedinim tim dijelovima raspravljati i to po najprije o najglavnijem, rek bi o duši tragedije a to je povijest. U povijesti nam pjesnik zasporegjuje pojedine zgode u jednu cijelost. To raspoređanje, nastavlja, treba da bude prvo dramatički, drugo tragički izvedeno. Pošto nam je potanko razložio kojim će načinom pjesnik svoju povijest dramatički i tragički rasporedati, prelazi na raspravu o značajima. Rekavši i o tom svoju, daje pjesnicima neke općenite naputke, kojih se imadu rasporegjujući povijest držati. Pogledajmo našega Zvonimira prema ovim općenitim naputcima.

Kod rasporegjivanja povijesti — veli filozof — treba da ih si pjesnik što gogj može življe pred oči stavi, jer će tako smatrajući cijeli razvoj čina ko da je sam pritoman kod istoga, lahko viditi što valja i neće mu niti jedno protuslovje ostati sakriveno. Pod ovim protuslovjem razumije filozof, da pjesnik nijedne takove zgode nesmije spomenuti, o kojoj gledatelji ne bi znali kako je nastala. Te riječi obrazložuje jednim primjerom. Pjesnik Karkin uvodi u jednoj svojoj tragediji Amfijareja kako se iz hrama vraća, a nije bio kazao da je u nj ušao, gledatelji se nad otim rasrdili i komad mu propade. Kako smo mi u tom obziru prema Grcima tolerantni, evo primjera. U drugom činu petom prizoru dolazi sin Zvonimirov Radovan i pita:

Gdie je otac? Mogu l' k njemu ući?

Klonimir mu odgovara

I mi ovdie to bi isto htieli.
Šta je kneže, ti se brzo vrati?

Radovan.

Hučna rieka za mnom prosipa se,
Pa pohitah, da me nezakači.

Klonimir.

Ako misliš, da joj s' ovdie spravlja
Gat, naći ćeš, da si se varao.

Otkle Zvonimiru taj sin? Bog si ga znao pjesnik nigdje neveli! A otkle se vraća i ko ga je i pošto ga je tamo poslo otkle se vraća? Bog si ga znao, pjesnik ni dosad ni sele ni riječi o tom nereče! A zašto nemogu sva ta trojica k Zvonimiru? Legat je kod njega. Kakav legat, otkle je došao, pošto je došao, kako

[1] Grčki μῦθος, lat. fabula, njemački Fabel, franceski sujet.

je sa Zvonimirom ušao u svoj apartma? Bog sam si ga zna, jer pjesnik o tom ni riječi! Na to izagje Zvonimir prateći legata do vrata pa se vrati. Pa šta veli o tom legatu? Nigdje ni spomena o njem. To je pravi duh taj legat pa ga zato pjesnik nije ni poredao na prvoj strani gdje megj licima spominje potanko sve kraljeve, knezove, banove, župane, Blaža, Ljeposavu, čuvarke, četovogje, satnike, vojnike, glasnike, knjigonoše, momke i sluge i još više dvorana i knezova. Na to stupi Zvonimir k onoj trojici pa šta on svomu Radovanu? Evo

A ti već i natrag dodje, sine?

Radovan.

Ban Petar mi dobro put prekrati.

Zvonimir.

Ban je zdravo poranio.

Radovan.

Ovaj

Čas ulazi u Biograd slavno.

To je čitav dialog megj ocem i sinom, pa sad neka ko pogodi, otkle je taj sin, otkud je došo, pošto je došo, kako mu je ban put prekratio itd. itd. Ali sad se Zvonimir okrene knezovima i upita ih

Da li od vas kojega pozvaše?

Klonimir.

Već ako ne u pismu tvojemu.

Zvonimir
(smieši se).

Dakle spravni za sutra budite,
da podjemo tamo, ako bog da.

Kakvo je to pismo? odkle je to pismo? zašto se ban smieši? I tako to i udilj sve vrvi od takovih ko što Aristotel veli protuslovja. Ali ded pogjimo na drugi naputak.

Predmete koje si pjesnik odabere valja da ih najprije općenito nacrta, a tek na to da smišlja epizode. Kako Aristotel razumije riječi općenito nacrtati to nam sam jednim takovim općenitim nacrtom predmeta, koji si Euripide uze u svojoj Tauridskoj Ifigeniji, obrazložuje. Da li je naš pjesnik tim putem pjevajući Zvonimira pošao, toga ja neznam, ali mi je za daljnju raspravu nužno, da si po naputku Aristotelovu taj općeniti nacrt povijesti Zvonimirove učinim. Evo ga. Kralja Krešimira snagje samrtna ura. On izriče banu Zvonimiru svoju želju, da od njegovih dvaju sinovaca Stjepana i Slaviše onomu prvomu kruna zapane, jer mu ju je dužan ostaviti. Zvonimir sa svoje strane obriče kralju, da će on Stjepana na saboru priznati za kralja, al ako nebude volja naroda, da ga neće naćerivati. Iza smrti Krešimirove sazove Petar, protivnik Zvonimirov, prijašnji ban hrvatski, sabor i dade na njem Slavišu kraljem izabrati. Slaviša pozove Zvonimira u Biograd, da mu se kao krunjenu kralju pokloni. Zvonimir dogje pred kralja ali ga neće da priznade, jer ga nije sabor, njime sazvani, izabrao, nego sabor sazvani Petrom koji je bansku čast ostavio bio još za života Krešimirova, koji ju na to Zvonimiru podijeli. Pošto se Zvonimir još ni na izjavu Stjepanovu, da polazi u manastir, nehtjede pokloniti, tražeći od Slaviše neka sazove sabor pa neka na saboru Stjepan tu izjavu učini, da se vidi nečini li ju sada primoran, dade ga Slaviša u tamnicu baciti. Na to otpanu mnogi knezovi od Slaviše. Zvonimir se iz tamnice spasi i sakupi vojsku, da se sa Petrom pobije. Prije no se pobiju dogje Petru u tabor vijest, da su Slavišu ubili. Oba bana se pobiju, Zvonimir nadvlada i narod ga, pošto od Stjepana iz manastira dospje pismo, da se kraljestva odriče, prinuka da primi hrvatsku krunu. Zvonimir bude krunjen.

Pogledom na epizode, koje na to pjesnici imadu smišljati, nemože filozof već dosta riječi smoći, da pjesnicima stavi na srce, kako da te epizode treba da budu prema predmetu o kojem se radi neophodno nužne, kratke a ne razvučene, dramatski a ne epski rasporedane t. j. da ih nebude odviše ko što u eposu u kojem pristaju i takove koje strogo k glavnomu činu i nespadaju i napokon da megju sobom stoje u savezu ko uzrok i pošljedica. O svim tim zahtjevima neimade u našem Zvonimiru ni spomene. Tu ti imade prizorčića, broja im se nezna, a red ili im nije nikako motiviran ili nije dramatski t. j. nerazvija se činom nego bud koja osoba baci jednu dvije riječi na razjašnjenje.

Uzmimo n. p. drugi čin. Tu ti jedan prizor za drugim sasma protivnim slijedi, da se uz sve mozganje nemožeš razabrati kako to sve biva. U prvom prizoru preporuča umirući Krešimir prisutnoga Stjepana Zvonimiru i umre. Jedva je umro eto ti namah u drugom prizoru Bana Petra, koji je već odavna od Krešimirova dvora otišao, gdje se razgovara sa Mutimirom kako im lijepo ide posao za rukom što narod sve klikuje od veselja da će Slavišu kraljem izabrati, i jedva što oni nešto malo u razgovoru evo ti ko gljive iz zemlje Slaviše, pa pripovijeda kako je jednomu dječaku, koji je zinuo ko da će mu voz siena iz usta izići! bacio zlatac u ždrielo! a jednomu drugomu prostrijelio kapu pa mu svoju vlastitu na glavuru natuko. (Mimogred rečeno, pjesnik je htio u Slaviši vjetrogonju orisati, ali je u tom slabo uspio). Jedva što je Slaviša taj svoj bljutki govor svršio, evo ti Lapsana i Klonimira u Zvonimirovu dvoru pa se razgovaraju kako im se Zvonimirovo mirovanje i mudrovanje nedopada. Tek što oni nekoliko riječi, eto ti ko iz vedra neba grom Radovan. Jedva što ova trojica 7 deseteraca megju sobom, eto ti Zvonimira sa duhom legatom. Kad se taj duh-legat preko pozorišta

odsmuca počnu ova četvorica razgovarati. Zvonimir pita Klonimira i Lapsana da li su pozvani u Biograd. Ovi odgovore da ne van ako u njegovu pismu. Na to Zvonimir: dakle se za sutra spremite. Poslije toga Lapsan i Klonimir bana odgovaraju da neide, a ovaj se neda odgovoriti i pozove Klonimira sa sobom u sobu. Jedva su Radovan i Lapsan tri deseterca izmijenili eto ti Klonimira natrag i veli Lapsanu neka ide k Zvonimiru, i jedva što Klonimir i Radovan 4 deseterca izmijeniše, evo opeta Lapsana plešuća natrag. Klonimir ga pita zašto pleše, ovaj mu odvrati da tako Bugri uvijek čine kad su veseli. Čim to reče eto ti Zvonimira pa ih pita, zar su jošte tude. Oni odvrate, taki ćemo. Zvonimir k Radovanu veli: hajde sa mnom sine! Sad Klonimir spazi kroz prozor Petrove ljude. Zvonimir namah veli Radovanu neka se ukloni i nevigjen umakne, a poslije neka se Klonimiru javi, kojega upita, gdje ćete se naći. Klonimir veli kod otoka a Radovan na to ode. Sluga dogje i javi da je jedna četa došla i da želi sa Zvonimirom govoriti. Zvonimir veli: Neka dogju, doved'te ih amo. Na to ugje jedan satnik i zove bana neka pogje u Biograd k kralju Slaviši. Zvonimir veli doći ću. Satnik kaže moraš mahom sa mnom. Zvonimir pristane i na to rekne Klonimiru neka kaže ljudima koji na njega dole čekaju, da svaki pogje k svojoj kući. Klonimir i Lapsan odu za njima iza nekoliko riječi i Zvonimir sa satnikom. Evo to je u izvatku drugi čin. Neka mi tu sad iko dokaže ikakav savez pojedinih prizora! A tako ti i udilj prizori sve ko iz zemlje gljive! N. p. U trećem činu najedan puta Stjepan pred Slavišom veli Zvonimiru da se odriče kraljestva pa da ide boga moliti. A kako je Stjepan došo u ruke Petrove? Kako je postao najednoč takav tukmak? Nu dosta je o tom toliko.

Četvrti općeniti naputak što ga Aristotel pjesnicima daje jest, da jednakom pomnjom paze kako će povijest zamrsiti i razmrsiti [1]. Zamrsivanje povijesti pada u drami od njena početka pa do onoga časa u kojem junak postaje od sretna nesretan ili od nesretna sretan. Kako je naš pjesnik u tome zadovoljio? Nikako; zašto se u Zvonimiru povijest nerazvija ko što se u drami imade razvijati. U svakoj se naime drami do katastrofe sve zgode ujedinjuju u jednu točku, pa se iz ove svom silom razvale ili na sreću ili na nesreću junaka. U našem Zvonimiru pako je junak u prvom aktu sasma očaja od nesreće, u drugom je opeta na vršku svoje slave, u trećem opeta nesretan u četvrtom i petom opeta sretan.

To su naputci koje Aristotel daje pjesnicima, da ih si drže ravnalom rasporegjujući povijest i rišući značaje. Ko se ovih naputaka drži taj će postići da mu povijest bude dramatično i tragično rasporedana i da mu budu značaji valjano orisani, a ko ih se nedrži, taj toga nikada nepostignu; naš se pjesnik toga držao nije, s toga mu povijest nije ni dramatično ni tragično rasporedana i s toga mu značaji nijesu valjano orisani. Da vidimo je li tako.

Povijest da bude dramatički rasporedana valja da ponajprije bude cjelovita. Cjelovito je ono što imade početak, srjedinu i svršetak. Početak je ono što nestoji za čim drugim a iza česa nešto drugo stoji; srjedina ono što stoji za nečim drugim i iza česa opeta nešto drugo slijedi; svršetak ono što za nečim drugim stoji a iza česa više ništa neslijedi. Dobro rasporedana povijest dakle nevalja da čim mu goder počne niti se čim mu goder svršuje, već da počne s onim što joj je početak a da se svršuje s onim što joj je svršetak. To će se pako zbiti, ako je pjesnik zadovoljio drugomu zahtjevu, kojim mu povijest postaje dramatično rasporedana a taj jest da bude jedinstvena. Jedinstvena postaje povijest ne tiem da radi o jednom čovjeku, jer jedan čovjek može za svoga vijeka doživjeti mnogo zgoda koje megju sobom nečine jedinstvenosti; nego tiem da pjesnik takove zgode megju se splete, od kojih jedna iz druge potiče ko pošljedica iz uzroka. Treći napokon uvjet dramatičnoga rasporedanja povijesti jest taj, da nam pjesnik neopjeva svaku slučajnu zgodu svoga junaka, nego da ga stavi kano tipus bud kakova značaja, pa takove njegove zgode pripovijeda, koje nužnom ili barem vjerojatnom konsekvencijom iz naravi takova značaja potiču.

Kako je vidjeti ove tri karakteristike dramatičnoga razporegjivanja se megju sobom nadopunjuju tako da je prva sadržana u drugoj a prva i druga opeta u trećoj t. j. povijest je cjelovita ako je jedinstvena, a cjelovita i jedinstvena je ako zgode u njoj sadržane nužnim ili barem vjerojatnim redom iz razvoja predočena značaja slijede. Pošto je dakle najglavniji uvjet dramatskoga rasporegjenja povijesti, da zgode nužnim ili vjerojatnim redom prema redu kojim se faze predočena značaja razvijaju, slijede, ded da vidimo koje zahtjeve stavlja Aristotel u pogledu značaja.

Značaji veli Aristotel treba da budu prvo plemeniti, drugo dolični, treće podobni [1] i četvrto došljedni.

Zvonimir je značaj plemenit, ali nije doličan i nije podoban, jer nije niti najmanje došljedan. U prvom je aktu strastan ljubovnik i to veoma strastan tako da ga ljubav posvema oblada, te viče da će bana zaklati, kralja ubiti, a u drugom postaje razborit čovjek, koji je sablju na čiviju objesio pa sa legatom vijeća i mudruje, dočim oko njega neprijateljsko oružje

[1] Zamrsivanje i razmrsivanje uzeh prema grčkomu δέσις i λύσις a njemačkomu Schürtzung i Lösung.

[1] ὅμοιος = Naturwahr.

zveči. Uslijed toga niti je doličan niti podoban, jer niti je dolično i podobno da je strastven čovjek razborit, mudar i miran niti obratno da je miran mudar i razborit čovjek strastven.

Naravna je pošljedica da uz tako nedošljedno izveden značaj neće biti niti cjelovitosti niti jedinstvenosti u povijesti. Pa tako i jest. Prvi akt nije nikakav početak prema povjesti koju si pjesnik uze predmetom svoje drame, jer nije takav, da iza njega drugi slijedi ko pošljedica iz uzroka. Drugi je akt tolikim skokom od prvoga otskočio, da sam čitajući Zvonimira dva tri puta listao knjigu, nisam li čitajući štogogj preskočio[1].

Valjalo bi mi dalje uz Aristotela dokazati kako povijest u Zvonimiru nije ni tragički rasporedana a kad bi to svršio, dokazati, kako se niti u pogledu mislî niti u pogledu govora nije pjesnik dovinuo do pjesničke visine, do koje bi se u drami, najdivnijoj vrsti pjesničtva, dovinuti imao. Neda se tajiti ovaj put pozitivnosti sa negativnošću spojen t. j. kazati što pjesnik imade raditi pa primjerom pridodati što neimade, jako je zanimiv i poučan, nu pošto bi se tako rasprava odviše otegnula a imade i o drugim komadima, koji se megju to predstavljahu mnogo toga reći, ja ću završiti.

Iz dojakošnje rasprave mislim će svakomu biti jasno da je sud što s prijeda o Zvonimiru izrekosmo pravedan. Ako mi se prije nepruži zgodnija prilika da na kojem drugom komadu Aristotelovu teoriju nastavim, ja ću ju uz ovu raspravu o Zvonimiru nastaviti.

Predstavljao se je Zvonimir na pozorištu sjajem, koji dakako nije absolutno sjajan, ali kad ga usporedimo sa onim koji se prilikom drugih narodnih drama razvija, možemo se njime zadovoljiti. O glumačkoj vještini nemožemo tom prilikom mnogo reći. Zadaća je glumaca da se udubu u značaj pjesnikom orisani pa da ga govorom, izrazom lica i kretanjem tijela živa stvore. Da li je glumac tu svoju zadaću shvatio i izveo to možemo onda rasuditi, kada mu je pjesnik tome pružio prilike t. j. kad mu je orisao značaj kako se u razvoju čina postupaćno pod uplivom zgoda što se oko njega zbivaju prema ideji cijeloga komada razvija. Pošto o takovu razvijanju značaja u Zvonimiru neimade govora, nemožemo ni o toj glavnoj djelatnosti glumaca govoriti. U pojedinim momentima u kojima glavnije osobe, Zvonimir, Petar, Amiko, Ljeposava dolaze u afekte razvili su gospoda Brani, Mandrović, Freudenreih i gospodićna Bajzova na opće zadovoljstvo čitave kuće svoju poznatu deklamatorsku snagu.

Još nam je spomenuti da je naša kazalištna intendantura neka na politiku se odnoseća mjesta izbrisala. Toga nebismo ni spominjali da nije ta stvar neki dan osobitom razdražljivošću u novinama izašla na javnost. Naše je mnijenje u tome, da je to posvema pravo tako učinjeno. Kad bi takova mjesta neophodno nužno spadala u komad te bi isti bez njih gubio od svoje umjetničke vrijednosti, mi bi bili tomu protivni, nu ta su mjesta bez nužde upletena samo da svojom tendencijom osvoje slušatelje, a neimade većega barbarizma, nego da od kazališta mjesto hrama umjetnosti postane inštitut rasprostirući tendenciozna bud politička bud druga načelâ: umjetnost je sama sobom svrha!

[1] Oviem neka bude završena rasprava o dramatičnosti čina u Zvonimiru. Tiem dakako nije jošte sve što treba rečeno, jer sam jedino o glavnome junaku drame, Zvonimiru govorio, a i o ovome nisam svega što bi trebalo istaknuo; nu u toj drami je toliki metež da čovjek nezna kako bi počeo i čim bi svršio. Tako n. pr. Zvonimir ako odbijemo što rekosmo da nije došljedan značaj, jer je u prvom aktu drugačiji nego li u ona druga četiri, još ni u ova četiri nije valjano izveden. Uz značaj glavnoga junaka je najglavniji u drami onaj njegova suparnika, s kojim se dramatski boj zamiće. Takav je u Zvonimiru Petar. Motiv s kojega Petar tako bijesan politički protivnik Zvonimirov postaje tako je neznatan, da tom disharmonijom megj uzrokom i činima koji s toga uzroka nastadoše i u Petru imademo posvema nenaravan značaj. Što da teke reknemo o samovolji pjesnikovoj, koji suproti historijskom predavanju bez ikakove nužde toga slavnoga zatočnika hrvatske samostalnosti, učini robom tako ništetne strasti! Od ostalih značaja, jedina je Ljeposava koju je pjesnik na toliko orisao da u zglob dramatskih zgoda spada, a ostali su svi ko što Nijemac veli: „bei den Haaren herbeigezogen“, pa i ta Ljeposava, da negovorim opeta o nespretnom mijenjanju historijske tradicije, boluje sa istih mana nedošljednosti ko i Zvonimir: sprva je resolutna žena a najednom postane tako slaba da s te neodlučnosti napokon i poludi. Toliko o tom.

POŠURICE.

Obrnula zima iznenada i oštra je, kano oštra sablja. A stegla se u Zagrebu jedva do pod petnaesti stupanj R. Čudne li su naše Zagrebkinje i sudjeni im i nesudjeni otcevi, muževi i ljubovnici i još nijedan nosić ljudski neozebao, nijedna se ušesa pravo nezaskrletila, i već se tužimo na zimu. A kako bi bilo, da se zima u nas malo pomoskovila i stisla se tja pod 34. stupanj izpod

smrzlišta. Koliko bi nosova i ušesa postradalo? A trebalo nam zime, kao ozeblu sunca. Onomadne se malo poskorušilo, a već sutradan počeli slastičari i pivari lomiti i voziti led. Već i same poklade kano da niesu poklade, kad neima leda i sladoleda, a jadna nam i nesnosna ljeta, ako nebude u ledenicah leda.

Drugi dan se smrzlo ljudski, a danas je zima već na zelenku. Omladina pojurila na led, da se skliza. Neki s leda donieli na glavi kvržica i rožčića a u glavi bolje pameti, jer sada vjeruju, da se svačemu treba učiti!

Bože mili čudne li milote jutrom na južnom šetalištu po svježu zraku projuriti dva tri puta, zdravijim se i jačim osjećati, a bistro popomisliti ovo ili ono, kako bi nam moglo u prid biti dragoj domovini, po kojoj s visoka šetališta pozireš. Sunce na istoku odskočilo za nekoliko pedalja od zemlje i prosulo zlatne zràke po bielećih se krovovih a inje na kestenićih zatitralo i zaiskrilo, kao da su kestenići srebreni svjetionici, a po njih da je ponizano sitno drago kamenje. Vedro je. Nigdje magle. Eno Okića, Kleka — bielih starovjekih glâvâ! A s visine pod tobom vidiš na istoku kaptol i priestolnu crkvu sv. kralja, Petrinjsku ulicu, Zrinskov trg, a bliže k sebi Jelačićev trg i dolnju i gornju Ilicu, štono se od istoka put zapada pružila uz podnožje južnoga šetališta. Tamo eno nedočete Gundulićeve ulice, potekla tobož upravo k Savi a dokončala se kod plinarnice. Rada bi dalje — a nemože. A slavno ime Gundulićevo dolikuje liepo naprednijemu razvitku budućnosti! Napried Zagrebe!

Kad pogledaš poda se, sve kuća uz kuću. Počelo se iz svakoga dimnjaka dimiti, dimnjaci ti se čine kalpaci a dimovi, što ih hladno povjetarce na stranu potiskuje, čine ti se bielimi perjanicami u propanj jezdećega konjaničtva. Ali niesu to perjanice jezdećega konjaničtva, već su biele zastavice, što su ih zorom zagrebačke kuharice iztakle, da jave bielomu svietu, koliko su vriedne, a da su ugrijane gospodske peći i da je svarena kriva i prava moka, a uz moku i grudica cikorije. A sad će na zaintačiti: „Er gnodn, kafé is šon fertih." I pobrzat će na trg i reći će, da idu na „plac", kupit će hrena, da im bude „zos" i hrvatskog zelja, da im bude „cušpajz" i tako će vas božji dan sramiti se svoga, a tobože kititi se tudjim perjem, kao što si već i tudja imena nadievaju; jerbo

Po hrvatski dosad Janja
Zvala ti se od postanja;
Ugladjena gospoština
Sad joj veli: Liebe Nina!

A čuo sam poput Grabanciaša djaka kroz dimnjake čudnovati šapat kuhinjskih povijuša, kako su se zavjerila, da će se dati iznovice bermati, i da će si tom sgodom nadjenuti omiljela imena svojih ergnodena. Prisvojile si krinoline i šione, zašto se dakle nebi smjelo hrvatskoj kuharici reći: „Libe Melaní, Irêne, Malvine, Eglantîne, Budalîne, Uvelîne, Pometîne, Ruševîne, Mrlutîne itd.

Sbilja, znate li, kakvo je to zviere velociped? Dva kolesa, jedno za drugim, medju njima sedlo, a na sedlu čovjek, koji nogama kolesa pokreće i ravnovjesjem svojega tiela nastoji, da se sva sprava nestrovali. Mučno je pogoditi, ali kad se čovjek uvješti, leti kao biesan. Samo da dodješ u bieli grad Zagreb, pa da vidiš čudo. Pitaš me, čemu je ta sprava? Jedni vele, kretanju tiela zdravlja radi. Neki opet misle ničemu. Ja bi predložio, da se uza svako kolo udesi kaveni mlinčić, kojim bi kolo kretalo, pa tko bi hćio tri četiri puta projuriti okolo Jelačićeva trga, mogao bi za Karaljevu kavanu namljeti kave. Pitaš me, kako ćemo krstiti to zviere? „Brzònog" nebi valjalo; jer ima mnogo brzònogih ljudi, kojim se to svojstvo nemože odreći a nejezde na tom biesu. Samokret bi bilo priličnije, ali neznam, hoće li naši jezikoslovci pristati? Da se moj predlog prihvati i mlinčići nastave, ili u osovini sprava udesi, koja bi mljela, moglo bi se to zviere nazvati mlinogom, za koji se naziv u narodu znade. Čujemo, da u Parizu grade takove samokrete, na kojih će se moći vodom voziti i s parobrodi utrkivati. Ako se obazru vještaci na našu šalu, pretvorit će se ti samokreti u ploveće mlinove. U Sisku će se usipati pšenica, a u Zagrebu će se iztovarivati gotovo brašno! Koji napredak!

Davno je tomu, što smo čuli, da će se sajam premjestiti sa Jelačićeva na Zrinskov trg, a na Jelačićevu trgu da će se zasaditi nasad i liepo ograditi, da bude liepim Zagrebkinjam za pošet a u diku priestolnice. Mi bi živo željeli, da se skoro po tom nasadu prošećemo i nagledamo naših krasotica, i naslušamo sladkoga materinskoga glasa, kojim će nas divna ustašca još više začaravati, nego li prirodjenim rumenilom i milim smiešenjem!

Kod svietloga bana bila već dva sjajna plesa, a u zadnji ponedjeljak djetinski zabavak. Bilo sjajnih gostova, to velikaša, to dostojanstvenika i drugih odličnika. Gospoje i gospodične nadkrilile sjajnim odielom, nakitom i bogatim kovom svako nagadjanje. Veliki potrošak na sjajna odiela kosnuo nam se srca, a mi bismo sto kitica iz našega Vienca ponudili bili dičnim ljepoticam i posuli ih cviećem, da niesu onako nagizdane bile. Ta i vile diče se ljepotom, ali ni bog Apolo nebi za njih mario, da mora toliko na njihovo odielo trošiti. Dakle kitica iz Vienca onoj ljepotici, koja se drugi put u neskupo bielo odielo odjene i poput vile čednim nakitom zasine, da joj otca ili supruga u žepu nezaboli! Svietli ban i banica dočekaše liepe svoje gostove i gospodski ih podvoriše!

I naše „Kolo" prigotovilo ples i tombolu u strjeljani, te bilo mnogo polaznika i mnogo plesa i veselja!

I u „Dvorani" plesalo se nekoliko puta, te ako je božić Ljeljo tuj kakovo zlo počinio, molimo dotičnika, ako nije odviše smiešno i po

njega naopako, da nam u pošurice napiše, kako se je bojak zapodjeo i tko je dopanuo rânâ.

Murska ide dvorskoj operi u Beč kao pravi član a pogodba je po nju i koristna i sjajna. Vraćajući se iz Londona, vele, da će gostovati u Parizu — a zar se nebi ta naša glasovita Linda sjetila materinskoga glasa i našega Zagreba. Bar kad nam Nj. Veličanstva kralj i kraljica posjete glavni grad, zar nebi naša Murska, naša Malingerova i naš Stazić ili Stöger zapjevali u Zagrebu na hrvatskom jeziku?!

Na našem je kazalištu Zajčeva Meka svejednako dobra mêka, na koju se namečilo naše obćinstvo svaki put se rozgotom smijuć smiešnosti i previjanosti Plemenčićevoj. Ali žalibože nije smiešno, već je žalostno, što nam obćinstvo zanemaruje drame i vesele prikaze, pri kojih bi se moglo priviknuti ljepšemu jeziku, nego što ga kekavska prostač govori.

Kitica spomena sinu naše trojednice Mohoviću kapetanu trgovačkoga broda, koji je negdje lani spasio na moru više Franceza, a car mu Napoleon skorih dana poslao za to zlatnu kolajnu. Diči Te više Tvoje čovječtvo, nego li ta kolajna; ali i nju zdrav nosi i nezaboravi svoga roda!

Još po jednu kiticu srdačna pozdrava svim milim čitalicam našega Vienca. Vesele vam poklade! Pošuričar.

* * *

O komediji Alek. J. Fredra: Posaźna jedynaczka (jedinica kći), koju je na magjarski s naslovom „Egyetlen leány“ preveo Samuel Radnótfay“ te je igrana bila 14. pr. mj. u prisutnosti njihovih veličanstva u peštanskom nar. kazalištu, izjaviše se magj. listovi „Naplo“ i „Hon“ veoma pohvalno. „Lloyd“ o njoj veli: To je vesela, slobodna, krasna komedija, koja si je utvrdila mjesto u repertoaru. Naravni humor glavni je tom Fredrovih diela; daleko je on od tako zvane pikanterije, jer umije bez pretenzija, prostim načinom opisati vesele, komične strane života a njegova šala za cielo djeluje na srdce. — U Lavovu osnovalo se pod imenom „Prosvita“ družtvo za rusinski puk s istom svrhom, koju bi u nas imalo družtvo „Svjetlo“ da mu stigne zamoljena dozvolja. — Da se goli Kras u slov. Primorju pretvori u šumu, za to je opredieljeno iz drž. blagajne u Beču 10.000 for. Trebalo bi toga i hrvatskomu i dalmatinskomu Primorju. — Na željezničkih vlakovih počeše u najnovije doba praviti blagovališta i spavaonice s posteljami. Medju Chicagom i St. Louisom ima u sriedini vlaka uz kuhinju blagovalište sa dvie sobe, u kojem se može na jedan put smjestiti 50 ljudi. — U Irigu osnovala je gdja. Katarina ud. Pandulića žensku školu darovav u to ime 10.000 for. Slava joj! — G. Gjuri Daničiću, našemu zaslužnomu književniku i akademiku, izkazano je za njegov prievod staroga zavjeta previšnje zadovoljstvo nj. vel. careva austrijskoga i ruskoga. — Na sveučilištu u Djerptu (Dorpat) predaje sada g. Kotlarevski u ruskom jeziku „uvod u slavistiku“. — U Beču se osnovalo rusinsko družtvo „Ruskaja osnova“. — Profesor slovjenskih jezika i književnosti na sveučilištu moskovskom g. O. M. Bodjanskij, koj je kod nas prije pokreta g. 1848 njeko vrieme živio i g. 1864 opet Hrvatsku i prijatelje posjetio, prekinu sad poslie 25 godina svoja predavanja, a zamieni ga njegov učeni i daroviti učenik g. Aleks. Lvović Duvernoi. — Fotografijskih slika iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, koje uz mjesečnu predplatu od 2 for. izdaje s potrebnim opisom ovdašnji fotograf Standl, ugledaše svjetlo u velikom obliku: Zagreb s prvostolnom crkvom i Cetin-grad. Za ovima sliediti će: Jurjevac, Frankopanski grad Slunj, slapovi Slunjčice u Koranu, Plitvička jezera itd. — Kralj „Vondra XXVI“, iz českoga poslovenjena operetta, pjevana u ljubljanskoj „čitalnici“ i prva u njoj pjevačica, bivši član zag. kazališta, gja. Odijeva, omiliše obćinstvo tako, da se je operetta opetovala, a pjevačicu da je odbor „u znak obćenitoga priznanja“ odlikovao zlatnim medaljonom s verižicom.

POZIV NA PREDPLATU.

Sve ljubitelje hrvatske knjige i duševnoga naprędka ovim opetovano umoljavamo, da predplate i da druge rodoljube nagovaraju predplatiti na ovaj naš jedini zabavno-poučni tjednik Vienac. U ovom listu raditi će složno naše ponajbolje književničke sile; treba dakle nastojati, da mu čitajući krug bude radi narodnje koristi što veći.

Ciena je Viencu: Na godinu za domaće 6 for., s pošiljanjem u kuću ili za vanjske poštom 7 for. Može se predplatiti na pol i na četvrt godine. Novci se šalju administraciji „Vienca“, akademičkoj knjižari Županovoj (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Članci se piscem nagradjuju po ovakvom arku od 20 do 40 for.; molimo dakle i naše vještake na peru, neka se posluže danom ovdje svakomu sgodom, da i za narod naš napiše što zabavna i poučna i da mu trud bude nagradjen

Listovi na uredničtvo neka budu frankovani.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 3. U ZAGREBU DNE 6. VELJAČE 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Crna kraljica.

Spjevao I. T.

Po hrvatskoj miloj domovini
Na tom, onom mjestu kobnu
Dobru kadkad narodu se čini,
Da vidjeva gospodju turobnu,
U odielo crno odjevenu,
Blagu, skromnu, brigom zatravljenu.

Gdje ju vide, nesreća je neka,
Težka sudba s nemilosti neba,
Crna nužda i potreba prieka
Te pomoći na svu ruku treba,
A jer daje dare Gavanove,
Narod crnom kraljicom ju zove.

Gdje pomoći siromahu treba,
Gdje seljačka zaprosjači kuća,
Gdje već nema ni korice hljeba
A od svud je pomoć nemoguća:
Tu kraljica crna ukaže se,
Kruta novca i krušca donese.

Gdjeno majka oboljela stenje
I smrt ljuta već se doprimače,
A gubeći predrago življenje
Oko majke sirodčad se plače:
Tu ti crna kraljica se stvori,
Bolestnicu i lieči i dvori.

Gdje nesloga u kući se nadje,
Gdje nevjera u nju se uvuče
I dom strada sa nebratske svadje,
A drugovi idu, da se luče:
Tu ti crna kraljica doteče,
Oko dvora kuka i leleče.

Gdje poglavar opaki se desi,
Narod guli i po mitu radi,
Gdje se i Bog ljuti na nebesih,
Kako s ljudi postupaju ljudi:
Ob noć crna kraljica doleti
I ljuto se nečovjeku prieti.

Kad joj narod jedan po jeziku
Neće sloge, već ju nogom gazi,
Tad na svetom kralju, na zvoniku
Noćju pločnik viencem obilazi,
Crnu kosu kraljica si čupa,
Ruke lama, u prsi se lupa.

Tako s rodom trpi, želi, sluti
I nada se i strada i trne,
Koga može, dobru ga uputi,
Koga može, od zla ga odvrne;
Pomoćnica žrtve nežaleća
Tugom rod si na nevolju sjeća!

Tko duhove znade zaklinjati,
Da ju Bogom velikim zakune,
Neka kaže, tko je, sa šta l' pati
I razdaje blaga ruke pune,
Što li nekad na svietu je bila,
Ona bi mu tiho odvratila:

„Kći sam tužna Djordja Brankovića;
Bijah liepa, bijah Boga puna,
Živa duha, osjetljiva bića,
Nikad nikom' nenatrunih truna!
Nepokojna sad sam pokojnica,
Ja sam jadna Kata Celjskovica.

Od nesrećna od Kosova polja
Nosim ljagu crnoga imena,
Natrpljeh se jâdâ i nevôljâ
Kajuć svoga nevjeru plemena;
Podjoh mlada puna neveselja
Za bogata gospodara Celja.

Al nesrećni drug mi Ulrik s Celja
S bratom Mirkom i sestrom Barbarom
Pohitiše puni vražjih želja
Za rugotom, griehom i prievarom,
Gdje sjedoše, zlo i naopako!
Po Hrvatskoj proklinjo ih svako!

A Hrvatsku ja sam milovala:
Slobodna sam na hrvatskom kraju
Lastovala, djecu njegovala,
Tamošnjem' se svikla običaju;
S toga drûgu poizpriečah priečke,
Da prestane, moljah ga poklečke!

Al napokon Bog nam sudio je:
Uze druga, krvlju okaljana,
Uze još mi i dječice troje
Jelisavu, Djurdja i Jermana!
A ja opet da nedjela ružna,
Oplakujem nekriva, nedužna.

S toga nemam mira ni pokoja
Ni u grobu na 'noj svetoj gori,
Gdje carira Mara, sestra moja,
Sveto meni pokojište stvori:
Poteže me, gdjeno stradah živa,
Gdje mi troje dječice počiva.

S toga duh mi nepokojan seli
Po negdašnjoj miloj postojbini,
Kopa blago, milostinju dieli,
Kaje griehe, zadužbine čini;
A tek će se upokojit tada,
Kad vrlina — rodom nam zavlada!“

Krasna žena.

Izvorna pripoviedka.

I.

Poznavao sam za svoga vieka više odličnih i vrlih gospoja naših zemljakinja, koje bi mogle biti dostojnim priedmetom mojoj pripoviedci. Niesu umjele francezki natucati ni u glasovir kojekako udarati, ali su bile vrle domaćice, vjerne i ugodljive supruge i brižne majke svojoj dječici. Poznavao sam neku našu zemljakinju, čijoj su ljepoti zla usta mnogo prigovarala, a ipak ju sviet nazivaše krasnom ženom.

Krasan je običaj u našega naroda, da vrla čovjeka zove ljudinom a vriednu domaćicu i majku krasnom ženom. Omilio narodu pojam krasote i usvojio ga ocjenjujući žensku vrlinu, tobož što je žena najkrasniji stvor božji, i što se po umu i sudu naroda od krasote ili reci od andjela neda oddvojiti dobrota.

Čuo sam od prostoga naroda, gdje napominjaše takvu krasnu ženu. Zapitam za nju, a prijatelj mi župnik kazivaše u gostoljubnom svome dvoru, što ću vam sada potanko pripoviedati. Živa je istina.

U krajišnika Matića u Slovinu, tako vam se zvao nekada Slunj, bila čudna djevojka, imenom Marija. Bjeloputa i tankovita, kano vila, dičila se plavetnom kosom i sinjim očima čudne bistrine i umiljatosti. I ja sam zavirio u te oči i Bog i duša, zazeblo me na srcu, kao neki strah, koji toliko neodbija, koliko čudnom nekom silom privlači svaku živu dušu.

Pokojna joj mati bila umna žena svoje glave, upravljala kućom i suprugom si po svojoj ćudi, bila tiesna srca i nepogodljiva, gori joj bio jezik od turske sablje, te, budući joj čovjek milokrvan, mlitav i pristar biaše, karala ga često i bilo u kući dosta grieha.

Nebilo dana, kad nebi starcu Matiću odćitala, kakav bi zbilja imao biti, jer se starac slabo za što brinio a zatrašao je rado, što bi mu god novca došlo ruke. A ni kćeri Mariji nebi prostila pokojnica za živa Boga, kad joj nije što po volji učinila. „Čemu ti ruke“, veljaše kadšto „već da radiš; čemu ti noge, već da te za dobrom nose; čemu ti glava, već da misliš, što ćeš i kako ćeš raditi i za kojim ćeš dobrom poći.“ Marija od matere si naučila sve ruke ženskoga posla, sve molitve i čudo poslovica i priča, a i od kára palo po koje čisto zrnce na dno djevojačkoj duši, te tuj uhvatilo klice.

Mariji još nebilo punih 15 godina a mater joj zaokupi ognjica i smota ju u crnu zemlju. Bila mati sredovjeka, zdrava i okretna žena, te se moglo računati, da će ona sahraniti Matića al eto Bog odredio, te Matić zakopao i nju kao i prvu si ženu. S prvom je živio 20 a s drugom 15 godina.

Nećede se Matić po treći put ženiti, jer mu bila čudo u volji i na srcu jedinica kći Marija, te se bojaše, da bi maćeha mogla izagnati kćer mu iz kuće, a budući nebilo nikoga drugoga u zadruzi, do li Marije i roditelja joj, to ovi već davno odlučiše, da će se budući im zet imati priženiti u njihovu zadrugu.

Umah poslie ženine smrti počeo starac sumavati ovo i ono i brinuti se za dobra zeta, al u starca bili čudni pojmovi o ljudskoj dobroti i vrjednoći. Tko mu se znao ulagivati i tko je mario dangubiti i š njim u krčmi dug dan sboriti o tricah i kučinah, tomu bi prevoljeo na brzu ruku. Takva hulja i mudračina bio neki desetnik, ili po novom službovniku kùpnik od uprave Stevo Balàban, mlad čovjek, koga je zadruga držala o svom trošku najprvo na Turnju na ondašnjem vojničkom učilištu a kašnje u Karlovcu na pisariji. Na Turnju mu se svikle biele rukavice i cipele visokih petica a u Karlovcu pržolice i rujno svetojansko vince. A budući zadruga nemogla nasmagati tolika troška, nakanio se sudski pisarčić sastavljati za dobru plaću loše molbenice i tužbenice, nagovarati graničare, da se pred sudom nenagode, zavaravati svoje branjenike, naračunavati im velike troškove, pjančovati u prostu družtvu ciele noći, dok mu se nakon nije u trag ušlo. Da pisarčić nezagrdi većma na odvjetničkom klizavu putu, odpravi ga pukovnik satniji, premjesti ga k upravi, zabrani mu dolaziti u Karlovac i oštrim ukorom razprši mu sve nade, da će ikada postati častnikom.

Al Balaban koliko je pokliznuo na klizavici odvjetničke vještine, toliko više u narodnogospodarstvenoj struci usvojio si svojstva pukoga trošioca, dokon nagoditi teciocem svaku sgodu i priliku, da i njemu što više nateku, a on da žive svejednako o tudjoj muci.

Turio u nazadak svoju zadrugu, pa zaredio selom, kako će nagrditi i kumove i prijatelje. Uvještio se u pisarske poslove i sastavljao diobene i kupovne listove, nagodbe i oporuke. Nemogao se okaniti ni vruće janjetine ni dobra lisaćkoga vina, a biele rukavice i visoke petice na cipelah bijahu mu silnom nadom i slobodom, da će mu koji častnik dati svoju kćercu, te da će postati ipak častnikom, čim strogi pukovnik postane gjeneralom, a da se to što brže sbije, bila mu jedina i jutrenja i večernja molitva. Tako strogim i sduševnim poglavarom žele isti neprijatelji svaku sreću i napredak.

Ali poznavali častnici Balabana i naslućivali, da će bilo kad dolijati i zaglaviti, te s toga svaki odbio opasna prosca. Tako Balaban ostao neoženjen.

Namjerila ga sreća na starca Matića i videći da mu nijedan častnik neda kćeri i nadajući se, da u Matića uz liepu imovinu ima i dosta novčine, uzeo se ulagivati starcu, nabrajati mu svoje dohodke, obećavati mu, kako će liepo s njim postupati i paziti ga do smrti, ako ga priženi i upiše u zadrugu.

Slabašan se starac dao pretentati i pri vinu pozetio Balabana.

A Marija? — Nje starac i nemislio pitati, već joj samo nakanio sutradan naviestiti, da si je našao zeta, koji će ga smrti dohraniti.

Imam vam još kazati, da je Balaban bio žute riedke kose, koja mu bijaše na tjemenu ponešto opuzla, kao i gdjekojemu djaku na visokoj školi ne toliko od težke nauke, koliko od nedjela i vragovanja. I oči mu bile oslabile, te samo s toga nenosio naočala poput bečkih slabića, što takvim nagrdam u krajini neima ni traga ni glasa, a naš se nejunak bojao rugla i sramote.

Znalo sve selo, i svjedočile mu podbule oči i svakim jutrom bljedjana lica, da rad pije.

Kad je dakle otac Marijin sutradan iza ugovora s Balabanom kćeri si kazao, što je uglavio, ukipi se Marija i za malo odrješito reče: „Neću ga, volim u goru il u vodu!"

Prepao se starac u prvi mah, pričinulo mu se, da čuje isti istovetni glas svoje pokojne žene, Marijine matere.

Potla se osokolio i stao dobrim i zlim načinom slietati kćer si, da mu nekvari po nju i po se dobro udešena ugovora, štono ga Balaban već bijaše popisao i sladkim besjedami izkitio.

Marija sviestna i mirna stajaše, dok joj otac neizkaza svega, što mu je na srcu bilo. Tad mu reče: „Dragi otče! Ja ću te paziti i dvoriti i tetošiti oko tebe, ko što sam i dosad činila. Ja ću ti sve po volji činiti: al mi nemoj namećati čovjeka, koga mrzim. Ja za hrdju i pijanicu nemogu — nikad ni do vieka."

„Ali moraš!" — kliknu starac. — „Ja neporičem, što sam obrekao."

„Žao mi je otče" — odvrati djevojka — „al tako mi moje pokojne majke, koja mi je rekla, da se neka samo ondje nâdam dobru i poštenju, gdje je junačko srce i pregnuće — neću, te neću za Balabana! Eno ti puške, bolje ti je, da me sastaviš s crnom zemljom, nego da me daješ kukavici. Ili voliš, da si sudim sama? — Zaklinjem te pokojnicom majkom, nespominji mi više Balabana."

Tu nebilo druge, već pokoriti se. Nešto starac sam počeo uvidjati, da djevojka pravo sudi, a nešto se opet poplašio odrješitosti kćerine; jer joj je tvrdo vjerovao, da će sbilja u goru il u vodu, ako je neodustane nagoniti, da uzme onoga nesrećnika.

Nekako se starac izlagao Balabanu, da nije posao razvaljen; ali da je sinoć pri vinu zaboravio, što je tobož na umoru ženi si obećao, da neće kćeri udavati, dok nemine godina dana. Rekao mu, da se je jutros sâm nevolji dosjetio, i da Mariji ništa ni kazao nije. Neka dakle za Boga ništa nenapominje pred njom, jerbo je vrlo osjetljiva i od tuge za materom nepristupna.

Tako ta stvar legla. A Balaban se čuvao komu što natuknuti — bojeć se nove sramote.

Počeo do duše pozdravljati Mariju, kad bi se s njom sukobio.

Ali Marija niti ga kad pogledala, niti mu se nasmiešila, niti mu kad na razgovor pristala, do li

što mu svaki put običnom hladnom besjedom pozdrav odvrati.

Dosjetio se Balaban nevolji, a nebi smio reći, da se ga to nije kosnulo.

Marija bila najljepša djevojka u Slovinu. Svaka usta bila puna njezine hvale.

Nije do duše Balaban povirio u vilovite oči Marijine niti u njih ugledao devetoga raja, koga još nitko opisao nije na hrvatskom jeziku; — ali vitak joj stas, i dobar joj glas uzmutiše mu ipak srce; pregnuo bio, da ju dobije, a djevojka ga očevidno odbila.

Ostavimo ga, da se izjeda, da zlo misli i da zameće mrežu.

II

Čudno vam je svako žensko čeljade.

Čini mi se naliko na cviet u cvjetnjaku.

Kad ga paziš i zalievaš, kad mu uvehline skidaš, te ni mravu ni nikakvu skotu nedaš na njega, kad ga čuvaš od ljute bure i od žege žarkoga sunca: onda to ljepše cvate, to dulje traje i to više ti se mili.

Samo ono, što iz cvieta miriše, nemožeš namaknuti, nemožeš zamieniti; to je dragi Bog dao!

Ali tko nepazi, nenadgleda i nemiluje svoga cvieća, te mu dâ uvehnuti ili okržljaviti, da necvate, kako će mu nedužno cvieće mirisati?

Ima doduše liepa cvieća bez ikakva mirisa; ali ima i liepe ženske čeljadi bez duše.

Pomolimo se Višnjemu, da nam takvo nemirisavo cvieće na liepoj hrvatskoj zemlji neniče.

Moja Marija bila struk bosiljka, koji makar i uvehne, svejednako miriše.

Bog joj dao dušu, da se duši odzove, da andjeoskim krilma lepeće i lebdi nad onim, što joj je drago i milo!

Bog joj dao, da bude krasnom ženom.

Morda mi mile zemljakinje čitajući ovu pripoviest nevjeruju, da je prosta seljakinja vrstna sve ono osjećati, što bi ja rad, da natuknem.

Ima silnih dokaza, da nam narod oštro umuje, da umije svaku radost i žalost tanko razabrati i osjećati ali da umije i prêgnuti, to će reći, jakom voljom odlučiti se i za onim poći, što je pravo i Bogu drago.

Pokojna mati Marijina rekla si kćeri, da je bolje poštenje u siromaštvu nego bogatstvo u poštenju; da je bolje samotovati nego sramotovati. Rekla joj je: „Blago dobromu činu i svietlu obrazu!“

Rekla mati Mariji, da je krasna žena samo ona, koja pregne i uzmogne biti svomu čovjeku vjernom drûgom, svojoj dječici pravom majkom, svomu domu brižnom domaćicom a svemu selu liepim ugledom.

Ali da znate drage zemljakinje! Samo na mila i sladka majčina usta ta nauka romoni milo i prijanja oko srca, kao kad nam u tihi sumrak sjetno i milozvučno zazvoni na zvoniku pozdrav materi božjoj a svaka se duša upoboži.

Zato je Marija prêgla biti krasnom ženom. Zato i seljakinja može shvaćati i vršiti, što bi ja rad, da natuknem! Tu netreba Bog zna, kakve vještine, ni francuske, ni njemačke knjige, već samo liepa materina svjeta i uputa.

Ali je rekla mati Mariji i to, da nek se nada dobru i poštenju samo ondje, gdje je junačko srce i pregnuće.

Tiem si je svjetom Marija često razbijala glavu i izpitkivala se u potaji a u svojoj odaji, gdje bi se to junačko srce moglo naći i da li joj je takovo srce sudjeno!

Bože dragi! tko bi zamjerio djevojci, kad se obazire po svietu, nebi li zagledala drúga prema sebi! Čeljade za čeljade samo dočuje i jedno drugomu dodje u volju po samu glasu, što ide od usta do usta. Jedno za drugo propitkuje i izgleda sgodu i priliku, gdje će se sukobiti i pokušati, nebi li se srdce odazvalo srcu.

Minula godina dana, Marija čula za ovoga i onoga majčina sina, a svakomu se uzvio glas do neba, samo ona nehćela vjerovati svašta, već se radila dokopati prave istine.

Ponajviše puta padao joj na um Vid Dančulić, o kom glas puče, da se neboji ni vuka ni s gore hajduka, a nadje li se tko u nevolji, eto Vida prvoga u pomoć i sborom i tvorom.

Vid nenavršio još dvadeset i druge godine a već u četvrtu godinu bio vojnikom; jer se je u 18. godini dragovoljno dao u vojnike upisati to s toga, što mu se mililo vojnikovati, to s drugoga razloga, što mu je kuća siromašna bila te imajući dosta ženskih glava nebilo ni potrebe, da se Vid ženi, jer i onako djevojka iz bolje kuće nebi hćela u sirotinju, a sirotu dovoditi bila bi još gora nevolja.

Naučio samo hrvatsku knjigu te nemogao ni podčastnikom postati.

Neke osmice bio Vid u Slovinu na straži, a narednik ga poslao poslie podne, da mu ulovi u Slovinčici koju pastrvu. Starac Matić bio na onom kraju Slovinčice u nekoj krčmi i nakitiv se svojski te pošav kući skotrlja se niz brdo i zajauknu. Vid budući na blizu priskoči i podiže starca, al ovaj nemogao stati na desnu nogu. Posadi Vid kukajućega starca na kamen, pobere svoje pastrve, i odnese starca njegovoj kući, kuda ga je ovaj s krkače naputio.

Čula Marija u sobu očevo kukanje izlećela na prag i zakliknula: „Za Boga što je?“

„Nepitaj djevojko!“ reče Vid „već donesi brže hladne vode.“

Unio Vid starca u sobu, povalio ga na krevet, sozuo ga i upitav, gdje ga boli, opipa nogu oko gležnja i nadje, da si ju je starac samo izčasio. Uhvati Vid lievom izpod lista a desnom za petu, te polagačko desnom povuci, potegni, gležanj škljecni i eto noge umještene!

Za toga dodje Marija i donese hladne vode.

„Vrzi vedricu starcu do nogu, te podaj mi dvie čiste krpe.“ Reče Vid.

Djevojka mučke doda krpe, a Vid umoči obodvie, izažme jednu te ju okomota starcu oko gležnja. „Kako se ova umlači“ — reče opet Vid — „izažmi drugu, pa tako mienjaj svu noć.“

„Hvala ti neznani junače!“ Odvrati djevojka i uprv znalično vilovite oči u nenadana polaznika pridoda čedno: „Smijem li te pitati, kako ti je ime i iz kog si sela?“

„Ja sam Vid Dančulić iz Ladjevca; ove sam osmice ovdje na straži.“

„Mislila sam!“ izusti porumjenjela djevojka nehotice i tiše.

Sad istom upre Vid žarke oči u divno čeljade, koje mi već poznajemo.

Al i Marija imala u koga gledati.

Vid bio liepa ne odviše visoka uzrasta. Nemogao s neba dohvatiti zviezde. Crnim čarobitim očima nevjetrio kojekuda već mirno i dobroćudo gledao u čeljade, s kojim bi govorio. Crna mu kosa iznosila ozbiljno junačko lice južnoga kroja, crni mu brčići jedva prikrivali rumena usta, a kad bi se nasmiešio, da se čudiš brate dragoviću zavojitu nizu bielih sjekotića, kojimi se čilost i snaga na vidik iznosi.

A gdje je obraz, tu je i duša.

Čemu da duljim? Njih je dvoje najbolje osjećalo zatravitu silu i privlačivost mladosti i ljepote; a gdje je duša duši srodna, tu se brzo zadraže i srca a videći tu radost i sreću sam Višnji uzraduje se na nebesih, što je stvorio Adama i od Adamova rebra pramajku nam Evu, za koju kažu, da je do duše liepa ali i vrlo grješna bila.

Šta ćemo? Gdje nije žene, ondje nije ni kuće! A gdje nije junačkog srca i pregnuća, ondje i Evine praunuke često za nesrećnom jabukom segnu, što ju zmije pretvorene u ljudske podobe nudjaju.

Izzdravio starac Matić, odslužio Vid stražu, a budući je svaki dan obilazio starca, dodje i poslje izmjene, da se prašta.

Dočekljiv starac nepustio svoga pomoćnika bez ručka, Marija potajno zakitila Vidovu kapu bosiljem, poslje ručka starac zadriemao, a Vid se spremio, da ide.

Opazi bosilj za kapom, u Marijinu oku zaigra biser-suzica, a Vid razširiv ruke kliče: „Istina li, što ovaj cviet govori?“

„A vjera ti i Bog Vide! Istina li, što mi tvoje oči kažu?“ odvrati djevojka ni s mjesta se nemaknuv.

„Istina je, da si moja živa želja, i jedino mi uzdisanje!“

Poliše Mariju suzu i privi se oko svoga Vida, kao loza oko stabla.

„Ali sam ja siromah, nemogu ništa u zajednicu prinieti!“ Zabrini se Vid.

„Ti si moje blago i bogatstvo, većega mi nitko živ na svietu nedonese!“ Tako ga tješila djevojka.

Uglaviše, da Vid umah krene kući, a da u prvu nedjelju, što dolazi, donese jabuku. Obećala mu, da će jabuku primiti — i da bi ju primila, kad bi caricom bila!

Veselo se razstaše. Marija si otcu kazala, što je uglavljeno; starac jedva dočekao, jer mu se Vid udvorio; upis bude prijavljen i dozvoljen, ženitba u crkvi oglašena, i na samu sv. Katu starac Matić iztakne iz tavana crljeni barjak, svatovi se skupe, odvedu mladence u crkvu i Mariju Dančulićku dovede Vid njezinomu domu, da joj ondje, kako zlato reče, i robuje srcem i banuje glavom.

To samo kùpniku Balabanu zazorno i zazubno bilo, koji je na dnu sela naškiljivao, kako se na Matićevoj kući barjak vije.

Eto kako sam Vida i Mariju lahke ruke sastavio i vjenčao, a vi drage zemljakinje morda mislite, da je tuj već kraj mojoj pripoviesti, i da iza vjenčanja više ništa i neima, što bi vas moglo u srce dirnuti.

Meni se ni malo nemile pripoviedke, kojim je baš ondje završak, gdje istom pravi život počimlje.

O najkraćem vremenu ljudskoga vieka samo ob ona tri časka, dok zagledaš, zavjeriš i dovedeš djevojku, ciele su pripoviesti, a kakva je srećna ljubav poslje vjenčanja ili kakovom bi imala biti, kolike se tuj mučice premuče, kolikim se napastim čovjek varaknuti ima, zato nitko i nepita.

Obrekoh vam pripoviedati o krasnoj ženi, a nijedna pa i najljepša djevojka nemože se nazvati krasnom ženom, dok se neuda.

Izvoljite dakle drage zemljakinje malo odahnuti, malo se porazgovoriti, pa bilo i mene malo izkuditi, ako liepo nepripoviedam; al onda opet dodjite, netudjite se od svoga zemljaka, već slušajte ili čitajte i poglavak, što za ovim dolazi.

(Dalje sliedi).

Priegor.

(Šilerova „rezignacija“. *)

Preveo I. T.

U Arkadiji i ja vam se rodih,
I meni narav tad
U zibci bivšem radost prilagodi!
U Arkadiji i ja vam se rodih,
Al sûzâ samo dostadoh se mlad!

Mladòvjek čas nam jednom samo cvate,
A meni òcva već.
Tihòvit bòžak — plači dragi brate —
Zatonuo mi boljak sunovrâtê,
A prikazi je bilo bjeć!

Gle vječnosti me na tvom mostu veće
Oj strašna ti je vlast!
I čim ti vraćam povladicu sreće,
Otvoriti je moja ruka neće;
Za nìku neznam sreće slast.

I dodjoh tebi sudinjo upravo,
Da potužim se bar.
Na svietu hvale tebe hvalisavo,
Da zaklonjenim licem sudiš pravo,
Nagradjujući svaki mar.

Tu krivce, vele, na muke ćeš djeti,
A pravednikom dielit slast;
I srca jade na vid ćeš iznieti,
A providnosti tajnu razodjeti
Na račun mûkâ dosuditi last.

I prognan nać će domovinu novu,
A stradaoca minut svaki strah.
I božja ćerka, istinom ju zovu,
Odnemarena, znana tek po slovu,
Obustavila viek mi u taj mah.

„Naplatit ću te na onome svietu,
Ustupi viek mi mlad!
Nemogu drugo rieč ti dajem svetu.“
I prihvatih joj obvjet — onom svietu
A mladosti joj sreću dadoh tad.

„Još dragu daj mi, blago tvoga srca,
Ded Lavru dragi moj!
Na onom svietu plaća ti se krca.“
Iz krvava si iztrgoh ju srca,
I plaćuć dadoh dragu njoj.

„Tu zadužnicu plaćaju mrtvaci“
— Porugao se sviet —
„Podkupiše ti lažu silenjaci
Da zasjenu ti pod istinu baci —
Kad list uzvalja, biti će te smet!“

A jato zmija naklapajuć se ruga:
„Zar tebe straši stare klapnje šum?
Jer bogovom ti što je sva zasluga?
Da bolni sviet ti spase, čuvaju ga?
Za nevolju ih sazda ljudski um.“

Zamakla pod grob budućnost ti — što je?
I vječnost što je, tvoj oholi san?
A čast im samo, što u grobu stoje
I ljudi svojih strašila se boje,
Kad iz zle sviesti izmile na dan!

Tek lažna slika živućih tjelesa
I mumija nam vremena su baš,
Jer nade nam ih dragomastna smjesa
U hladnom grobu čuva od udesa
A bezsmrtnošću ti ih nazivaš?

„Za nadu samo — trulost je naukom —
Istìnita si dobra dó!
Šest tisuć ljêtâ smrt mučaše mukom,
Zar jedan mrtvac ukaza se pukom,
Da kaže svietu o nagradi što?“

---

* Iz života Šilerova dovoljno je poznato, s kolikimi se nevoljami i neprilikami imao boriti slavni pjesnik u prvih godinah svojega pjesnikovanja. Brigam i stradanju u svagdašnjem životu bjehu se za rana pridružile još i nutarnje oluje, koje su raskidale sjetno i neveselo srce pjesnikovo, što je jednako čeznulo za radostima kućevnog života, ne mogav ih dostići. U takvih prilikah, dok se pjesnik kolebao izmedju nepodmirenih želja i osnova, nemajući nigdje ispusta, rodi se njegova „resignacija“ g. 1784. W. Humboldt smatraše ovu i još jednu lirsku pjesmu (der Kampf) za najbolje, što je igda Šilerova lira spjevala, tvrdeći da ona nosi neki osobito biljeg Šilerov u neposrednom spajanju prosto izrečenih velikih i dubokih istina sa neizmjernimi slikami te u originalnom jeziku, koji je najsmjelije kombinacije podupirao. Noviji estetici nisu posve istoga mišljenja. *V. J.*

I vidjoh vrieme, gdjeno k tebi grnu,
A prirode nam za njim osta cviet
Pokazujući uvehlinu crnu,
A nijedan se mrtvac nepovrnu,
I uzdadoh se u bogova viet.

Žrtvovao sam sve radosti svoje,
Na sudu evo sudinjo me sad,
Čuj, preziro sam ruglo sveštokoje
A obziro se na objete tvoje,
Te naknadu bi evo, plaću râd!

„Ja istom mjerom ljubim svako diete"
— Nevidljiv genij kliknu u čas taj —
Dva cvieta cvatu, čuj me svako diete.
Da našastnika mudrog sreća srete,
Užitkom, nâdom zovu ti se, znaj.

„Necvate k jednu obodvoje cvieće,
Vjekovit sviet je i nauka bud!
Uživao se, tko vjerovat neće,
Tko vjerovati može, pregorjet će!
A poviest svieta sveobći je sud.

Nanâdo si se, neplaćen si time,
A vjera bila sreća tvoga sna.
Upitat bje ti mudre u to ime,
U vieku što se u tren nepoprime,
Nepovrati nam vječnost sva!"

Izsluženik.

Novela Sacher-Masochova.

Ponašio ju I. T.

Nije ono ljubav, nije,
Kada odeš kud po svietu,
A srce ti tiše bije,
Prevrtljiv si u pokretu!
Po Šekšpiru.

Tko se je ikada vozio na lahkom čamcu tihim morem i tko se je povjerio nevjernu polju ugodiv u pučinu, a da za njim zamakoše i ponestaše duhovite prikaze kopna i da za njim otoci pozatonuše, a on se sam našav da je slutimice popogledao put nebesa u ono more nad sobom, gdje se oblaci tihi lelijaju: taj bi me mogao razumjeti, kad mu stanem pripoviedati o galičkoj pusti, o zimskom snježnom moru, i o vožnji po tom moru na lahkokrilih sanicah. Svaka duša tu i tamo pouzdahne i uzme čeznuti. Samo što sanice strjelimke poput orla lete, a čamac se na vodi sileći napinje kao raca leteća po zraku. I samo što je bezkrajna pučina sniega ozbiljnija, strašnija i opasnija. Upireš oči u puku golotu, boriš se za život, osjećaš, da si smrti na domaku, da si u njezinu pozračju, da joj čuješ glas. — —

Namami me neko popodne liepa vedrina na put! Bijah dokon, al mi lisa bila oboljela a svaki konj neide dobro po sniegu. Zovnem Mauše-Leb-Katuna, visoka kočeša i rečem mu da upregne svoje pouzdane konje u moje sanice. Krasna, Bože, dana, tišina zavladala po zraku, a sunčane zrake netitrahu po izmagi zemaljskoj. Sališe se zrak i svjetlo u jedno. I u selu utišalo se, ni odkuda nečuješ glasa živa čeljadeta, zaniemile slamom pokrivene kućice, samo jato vrebaca polieće uz plotove i cvrkuće.

Zatekosmo nekoga seljaka, gdje vozi drva iz šume na maljeških sanicah i šepavu paripčetu, koje nebilo veće od ždrebeta. Ponešto već odrasla djevojčica išla po sniegu bosonoga za sanicami i viknuv prignula se, da u sniegu nadje spuzlu hvatljiku.

Sa gola briega okrenusmo nizbrdice uz jasni zveket zvončića, a pred nama puče neizmjerna, neshvatna i bezkrajna ravnica. A u zimskom odielu bila puno veličanstvenija. Svu ju zatomio snieg do koljena, samo po gdjekoja okljaštrena vrba, vâgovi od pustarskih zdenaca i nekoliko samotnih čadjavih koliba crnjaše se sa biela snježna kožuha.

Mauše Leb Katun počeo se tresti i povikivati. Čim zagleda ravnicu, kanda popi prieki otrov; poče na istočnu snatriti po biblijskih primjerih. U jedan se mah prebaci iz priedjela runjate životinje u priedjeo pâlmâ i kedrova; uze se vrpoljiti na sjedalu kao grozničav, uze se bočiti s pameti dovijajuć se tisući sporedjaja za ono, što nemogaše shvatiti i čim se sam izjedaše, dok mu nerekoh, da umukne. Za tim uze nešto bumbarati. Neznam da li je sam sebi koješta drndao, ili se je Bogu molio? Neznam da li se je nakon dovio sporedjaju? Bila to bezkrajna biela listina, na kojoj bezkrajne svoje račune pisaše i računaše te računaše.

Odjurismo prtinom.

Eno tamo dvorca a za njim seoca; zima sve posrebrila, trošne krovove i strehe pokrila srebrom, malješna okna izkitila srebrenim cviećem, svaki žlieb, svaki studenac obložila srebrenimi sviećami, svaku kržljavu voćku nakitila srebrenom kićinom. Vjetar smeo grdne

smetove oko svake kuće. Čovjek si izdubio ulaze poput jazavca ili lisice. Čini ti se, da se dim iz krova prodirući u zraku omržava. Oko dvorca strše visoki srebreni jablanovi. Kadšto se smrzao prašak uzdigne, kao roj dragušica i tisuća sićušnih sievaka mune zrakom.

Bjeloglava dječurlija uzplamćelih lica na dnu sela skače i koprca se polunaga po sniegu. Navaljala sniega i načinila od njega grdnu ljudeskaru i vrgla mu u razvaljene vilice dugu luletinu, iz kakove plemići puše. Na maljeških sanicah razvaganio se deran, a dvie liepe sivokose djevojke dugih pramova povuci potegni sanice na vrat na nos! Goropaština se uzkrilila nad njima poput ševe, kad se vine u vis veselo cvrkutati. Napopala djevojke smihavica, a deran se rozgotom odsmijuje izgubiv u sniegu kapu.

Pojurismo mimo šume.

Gdje li je šumi pjesma! Promukla lisica ževka, a vrana grakće. Uvenulo crljenkasto lišće poklopilo se jednoliko pod težinom sniega. Rumenkasta izmaga zaokupila šumu i zaokružila nebo. Vidiš pred sobom same snjegovite brežuljke a misliš, da su okorjeli valovi bieloga mora. A gdje se vedro nebo u to more topi, čudan se kries kriesi. Samo ono oko može u taj kries gledati, koje je obiklo gledati u žarko sunce. Za nama nestaje sela, nestaje rumenkaste šume; naposlednji vrščići golih brda zasievnuše još jednom i nestade ih, košto je nakon ponestalo i brežuljaka i pojedinoga drveća. Upadosmo u u bezkrajnu pučinu. Pred nama sam snieg, za nama sam snieg, nad nama bielo nebo kano snieg, okolo nas puka samoća, smrt, tišina!

Odminusmo kao u snu. Činilo se, da konji plivaju sniegom — a sanica ni nečuješ. Uz prtinu zagicao se mali sivi miš po sniegu. Kud ti oko dohvaća, nigdje dimnjaka, nigdje šuplja panja, nigdje krtičnjaka — a miš ipak nekuda brižno i obzirno brza. Kuda će, kamo li će? Eno od njega samo još malješne mrke mrvice. A sad opet nastala niema i gluha samoća. Činilo nam se, da se nimalo nepomičemo. Ništa se nemienjalo ni pred nama ni za nama, ni na istom nebu svrh nas. Okorjelo je nebo, nenaoblačeno; jednoliko, kano da su ga istom okrečili, nemiče se ni necakli se. Samo zrak zahladjuje, zabrekuje i reže kano staklo.

Baš reznu M a u š e - K a t u n a, uplašen ugrabi sniega, protrlja njim uho i navuče si suvratak kape na oba uha. Nakon konca morda nam stoje sanice poput ladje na tihom moru, miču se, ali se nepomiču s mjesta. Samo nam se čini, da se sanjčemo, jer ništa neima pred nama, ništa za nama. Tako nam se samo čini, da živemo. Zar živemo? Što će reći živsti, več b i t i? A k o g a n e ć e b i t i, o n o g a n i j e n i b i l o?

Eno, gdje leti gavran vesleć silno crnim krilma, leti mučke razvaljena kljuna. Zaokružio oko smeta. Il je gomila prudja, ili je ostavljen i skrkljušen plast siena, u kom gavran kobi miša? Nije ni gomila prudja ni plast siena. A oblieće i poskakuje gavran naokolo i krileći se ramlje i hodeći krila širi, obilazi odasvuda, popne se na vrh i stane kljuvati. Mrcina je. Ta eno već i vuka runjave kićmenice, uzdigao njušku te nanjuškuje, uhvati pravac i odkasa. Dojuriv poponjuši, popogleda gavrana, zaskviči i vine repom kao pas, kada nadje svoga gospodara. Gavran na vrhu sjedi te premukao, veseo lepeće krilima. „Pristupi de striko, bit će nam dosta obadvama!“ Pa kako se jedna hulja drugoj nasmiehnula!

Sunce je na počitku, sve po malo se pretvara u sjajnu paru. Nezapada, jer neima za što, već zatone u snieg. Snieg se tobož razpline kao raztaljeno zlato, zlatni valovi dolelijaju do nas, čudnovate boje doigraju po sniegu, a po sniegu ima natrušena židka srebra. Sunca nestane. Tisuće se njegovih zaostalih svjetala steku u jedno, pobliede, te samo još lagačka crljena sàpa lebdi po zraku, nakon i ta sàpa izčezne, sve potavni, zastudi, sve se ustieni.

Još jednom okom treneš.

A tada se ustoka ugna u nas iznebušice, kao britka sablja, kao mrzao led.

Nazremo u daljini sanice, gdje plutaju. Bjegući valovi zraka donose nam cinjikajući glas zvonca od onih sanica, sad ih nestane u pepeljastoj magli, što se letimice uzvitla po vidokrugu, u oblak se skrknu i zaljulja. U tinji se čas smrklo, bezpodobni a bielo sivi oblaci zakolali nebom poput strahovite mornarice sve jadro do jadra. Sad se ugnao u njih vjetar i naduo jih, valjaju se, — odonuda primiču se nama a mi odovuda upadamo u njih. Večerna se izmaga podiže i pretvara u čudne prikaze.

Žid obustavio konje.

Snuždio se i reče: „Eto nepogode, snieg će nas zamesti, bliže nam je u T u l a v u nego li kući. Što mislite gospodine?“

„Tjeraj put T u l a v e“.

Puknu dva puta bičem iznad konjskih glava.

Pobrzasmo napried. Maglene razglobice prhutahu oko nas kao ptice ovelikih mlohavih krila. Eno svetca na kamenitu stupu, tuj se na desnu ruku zakreće put T u l a v e.

Okrene vjetar šakomice udarati nam u zatiljak, zaùja strahovitim, jaučućim, bjesomučnim glasom, sune s visine u snieg, uzvitla ga, izprekida mu grdne oblake, ponabaca pahuljave grude u gomilu i hoće da nas zamete. Konji pognu glave medju noge i stanu puhati. Vihor uzvitla biele vitlove od zemlje do neba, mete ravnicu bielom metletinom i smete gorostasne smetove te njimi zatrpa ljude i blago i čitava sela.

Zrak nas pali, kanda je vreo a on se stinuo i vihorom raztepen leti mrvicami i, kad dahneš, uleti u pluća i žicne poput staklušinè.

Konji jedva koracaju, glibe se i prodiru kroz snieg, kroz zrak i kroz vjetar.

Snieg se pretvorio u živalj, u sniegu s nategom plivamo, snieg udišemo, snieg navalio, da nas spali. Narav se na najstrašnijem naporu stine i zaledi. Čestice smo sveobće studeni i okorjelosti. Čovjek shvaća, kako ima svieta, koji je zamrznuo u ledu, kako možeš neživljeti a niesi umro i netruneš. Ima tuj naskladanih gorostasnih slonova i ogromnih mamutova, a cieli su cjelcati. Tko zamre, poškakljaj ga u nosu, kinut će i oživljeti. Sve se smrzava. Misli vise kao ledene svieće o mozgu, na duši se uhvatila poledica, a krv se skrkla kao živo srebro. Čovjek nemisli više svojih misli; neosjeća više, ko što drugi ljudi osjećaju, ćudorednost i kršćanstvo pohvata se po kosi poput inja, što je življa u nas, na silnu se ruku na vidik izgoni. Kad nam čavao neće u zid, naljutimo se i udri ga de, dok mu nesmrviš glave; kad ti je čizma tiesna, baciš ju u kut i obrneš ljuto psovati. A ovdje se borimo za život, ali se borimo poput življa strpljivo, mučke, pregorljivo, i skoro nehajice. Stinuo se život, koji nam toliko omilio, okamenismo se, uledismo se, smrzli smo bobučići na borilištu življa.

Čovjek si opipa bilo, a nemisli da je njegovo. Bielom zavjesom odlučeni smo od naših konja, sanice nas nose po nepogodi, kao čamac bez krmila, bez jedra — rekao bi, da stoje.

Vihor uja, zrak žagri, snieg se vitla; nestaje prostora, nestaje vremena. Napredujemo li? Stojimo li? Noć li je, — dan li je? —

Polagačko odmiču oblaci put zapada. Polagačko odišu konji, već jih vidiš, kičme im se biele, snieg zagustio padati na kudjelje, a već je visoko zapao, ali si bar opet progledao i znaš, da napredujemo. Vihor se usîpao i valja se još skičeći po sniegu, magle se spuštile k zemlji i naliče na sive ruševine. Gdje smo?

Sve je naokolo snieg zameo, nevidiš nigdje puta, nigje gomile prudja, nigdje drvena križa, da ti bude kažirukom. Konji se glibe do prsiju a samo se još iz duljine vihor javlja pojedinim jenjavajućim hûkom. Stanemo i opet krenemo. Žid bičalom skida snieg konjem sa kičama. Dva gavrana prelete iznad nas mučke, jedva mašu krilma. Kako snieg pada, za čas ih zaklonio oku. Konji se otresaju i potežu življe. Umanjile se i odmrzle leptirice. Ali je u daljini još oblačno. Opet stanemo i posavjetujemo se.

Noć nastaje, hvata se mutna, oblačna pomrčina i zamata nas sve to više. Žid ošine konje, a konji navale kasati sve življim kasom. Zaskrleti se na jednom žarki pramen na vidokrugu. Obrnemo onamo, odkuda nam sinu. Pričinilo nam se, da se je sjajni mjesec skotrljao na zemlju i da će u sniegu sad nà ugasnuti; ali plamen buknu većma a oko ognja upazismo nekoliko mrkih ljudeskara.

„Seljačka je straža pri breziku“, reče Žid, „a za brezikom je Tulava“. —

Kad se dosanjkasmo na domak, pričini nam se brezik duguljastim mrkim zidom, od koga tuj i tamo odsievaše grdni oganj, što ga je seljačka straža na kraju brezika svojski podjarivala. U polukrugu tako udesiše ognjište, da je vjetar odgonio plamen od brezika, a dim se polagačko vucarao uz brezik i zapinjući o granje pomalo ga nestajalo.

Topla se svietla para uzparila oko ognja; stražari crnjahu se iz te pare kao mrki sjenovi. Žid im mahnu rukom.

Posjedoše a samo jedan dodje nam u susret.

„To je Balaban“, reče Leb Katun. „Zar nepoznajete daleko čuvena izsluženika?“

Doslužio u vojsci i bio poljakom Tulavske obćine, sviet ga po onoj okolici vrlo pazio kao službena i vjerna uzdanika. Više puti sam čuo o njem govoriti, ali mi se još nikada neudesila sgoda, da ga mogu poznati, s toga vam ga bistro i draga srca motrijah. Po visoku stasu i po držnji, po glavi i slobodnoj, omjerenoj kretnji poznah na njem namah i dobro, da je čovjek odriješite i stalne volje. Nije me ponizno, već me je uljudno pozdravio.

„Jeste li s nepogode postradali?“ Zapita nas i pogleda na konje. „Valjda je kočeš nastojao oko svoje dužnosti?“

Po svačem je plemić, komu si se svratio. Sve je na njem spretno i dostojanstveno. Odličice nudnu mi, da idem k ognju. „Konji su umoreni i znoje se“, reče mi; „a k tomu velika je pomrčina, morat ćete se tuj odmarati“.

„I hoćemo!“ rečem ja, jer sam željan bio onoga družtva oko ognja, a osobito izsluženika. Iduć preda mnom doskaka mu dječak u susret.

Pogladi ga po bieloj glavi. Sav se promienio. Opazih namah, da to nije čovjek, kojega bi mogao na prvi mah proučiti.

Ustadoše stražari oko ognja.

Zapitam ih: „Šta mi ga vi tuj radite?“

Svi pogledaše na izsluženika.

Ovaj reče ozbiljno: „Susjedna će se vlastela i valjda još po koji Poljak sastati danas u dvoru Tulavske gospoštine. Bit će tuj naslanika i spisova a i dogovora. U gdjekoga neće biti putnoga lista. Dužni smo dakle na oprezu biti. Moglo bi izaći djelo na vidjelo. To vam je sva naša mudrolija“.

A dječak će pridodati: „Stražimo stražu!“

„Po toj nepogodi?“ zapitam ja.

„Činimo, šta nam je dužnost!“ odvrati izsluženik. „Ako nam se izmaknu u toj vijavici, ipak smo bili tuj“.

Nebilo mu ni na kraj uma, da bi ga borba živalja, da bi ga pogibelj mogla zapriečiti, da nečini svoje dužnosti. Čudan čovjek.

Prihvati konje sprieda i priveze sanice k ognju, snimi sa sanica biljac i prostre mi ga po zemlji.

„Zemlja je suha“, veljaše mi izsluženik, „od jutra tuj poležkujemo, a primećemo gorivo,

te nam je svejednako oganj velik, da bi mogli vola izpeći".

I bilo svuda na okolo još vruća pepela. Plamen buktiaše ravno u vis ili ga vjetar uginjaše na protivni kraj od kola, u kojem mi stajasmo. Srebrene leptirice dolietahu i spaljenih krila kapahu u žeravicu.

„Doći će i Zavaljska vlastela", napomenu dječak".

„Da što!" odvratih ja; „liepim se gospojam mili snovati prevrat".

„Hoće li i ona gospoja doći?" zapita Žid a rukom potrepta izsluženika po ramenu.

„Šta me je briga!" odvrati izsluženik i mahnu glavom, kao konjic, kad hoće oćerati muhu, koja mu dodijava. Za časak sinu mu nešto na očijuh, kao nekakva tajna, kao nekakvo čudo, a na licu se nepromienio ni malo; potla upro oči u dim, koji se veraše po breziku.

Utišalo, samo još vjetar ponešto duvaše u vatru. Zavalih se i uzeh motriti stražare.

Poznavao sam onoga seljaka, koji s kosom u ruci na kraj brezika stajaše na oprezu i kad i kad dolazaše više da čuje, što se kod ognja govori, nego li da se ogrije. Ime mu bilo Mrak, a pogled mu bio odlučan i ozbiljan, kao što u svieh naših seljaka.

Ovoga ovdje, što čuči do mene pri ognju, nepoznam Ala je to nesgrapno čeljade. Odjelo se u kundrav sirak, rusku haljinu, glava mu nalići na padaći branik, ozgo je zašiljena, na dnu ošira. Na glavi mu umrljana biela šubarica. Gledajuć ga sa strane učini mi se, da je hrdjavo izrezan od stare, trošne, sive ljepenke, nos mu je vrlo dug, hrtast, tanak i prostački. A usta su mu neurezana kan da su ih nožice mimoišle, brada mu se izgubila u vratu. I mrske na obrazu bile su tako nespretne, svekoliko čeljade gingavo; a odsjevak od ognja nakazio ga još većma i neodoljivo smiešan mu sjen uzduguljio po sniegu.

Do njega ležao jedan potrbušice a mali ga bjeloglavac Jure zvao stricem Mongolom. Ima ondje neko razbojište, na kojem je pred više od dvjesta godina jedan tatarski čopor pobijen. Koje su onda zarobili, naseliše ih po opuštenih selih, i ja bi se okladio, da je Mongol tatarskoga koljena. Gotovo polovinom manji je od nakaznika Ljepenkovića, ali je mali lončić to bolje usadjen. Na golu obilatu zatiljku vidjelo se, da je jak, odjeo se u prtene lače i prten haljetak, razgaljene prsi zavalio u vruć pepeo a gole krakove turio u snieg. I ti si mi brajko Mongolu traljavo sagradjen. Medju široke kukove skrkljušile se obilate grudi, a što veliš, da ti je obraz, bolje bi bilo, da ga i nemaš. Oči su ti na hero zarezane a mali nos uzperen. A žut si kao žuta navist u čarobnoj lakrdiji a pletenu si čapku navukao na crnu riedku kostriet tja do velikih zašiljenih ušesa.

Poglavita je osoba svakojako izsluženik Frinko Balaban.

Koliko mu je godina? Tko će to znati, ali je svakojako bio čovjek od oka.

Bio čovjek od oka, koga nije valjalo zanemariti ni u satniji, ni u obćini ni kod ognja na seljačkoj straži. Suru zemljastu haljinu pritegao oko sebe crnim nosvjetlanim pasom i izilazio vitak i ugledan. Haljinu skopčao do vrha i sam od svega družtva omotao trošni rubac oko vrata, a trošne modre vojničke hlače spuštio na gradsku preko čizama. Za pas zadjeo mjehur s duhanom, kojim si kad i kad malu lulicu puniaše, za tim dugi nož. Ostali bili oboružani kosami i mlatovi, a Balaban imao jednocievku i popriečio ju preko koljena. Uz dva službena križića mogao si vidjeti još i treću vrpcu na njegovoj grudi. Oblom visokom šubarom od janjećeg krzna izilazila mu plemenita glava dostojanstvena kao u kakova Rabija, i strašna, kao u janjičara, šubara i kratka smedja kosa zaokružile čudan obraz, obraz blagih crta, tanahna nosa, tanahnih usta, crnomanjaste od službe zagorjele boje, štono uz obe žalobite crte do usta i uz oborene brkove na našem junaku neku osobitost izticahu. A pošteno mu se oko udublo pod guste vedje i stakljaše se, kanda ga je suzica pomočila pozirući mirno i svjestovito, da bi te na srcu zaboljelo. A uz tu blagoću pristajao mi i glas. Ta ljudina bila od pete do glave čila, na vojničku stanovita a sve, što se iz njega odzivalo, bilo slomljeno, svaki glas kao raztepen iz grudi odjekivao, a govor mu bio jednolik, svetčan.

Pokraj ognja bilo i jedno pašče; obično pašče neizrazite dlake, oko vrata obavila mu se crna pruga a glava mu bila liepa i mudra, kao u lisice. Spavaše na vruću pepelu položiv njušku na prednje šape, samo kad i kad vinu repom, kad bi čuo glas izsluženikov.

Svi stražari govorahu tiho, ozbiljno; samo Žid brbljaše.

„Ja bi znao za liepu ženku, koja bi vam pristala" poče Žid peckati u Balabana, „za liepu udovicu, a znam, koliko vam je do toga stalo, da je liepa, a što je još ljepše, u nje je veliko gospodarstvo. Što mislite? I ona je već pitala za vas!"

Pogledao Leb Katun redomice na svakoga, ali nitko nanj nepazio. Sad tekar zadrndao. Taknu se Balabana rukom i graknu na židovsku: „Bože pravedni! Zar se vi nećete ženit."

Žmirnu jednim okom i lukavo gledna na seljake.

„Zakleo se, zakleo se — a ljudina je — zakleo se, da se neće ženit."

Izsluženik ga prezirice pogledna, a Žid kašljucajuć odmigolio k sanicam i okrenuv ledja k straži dròpi na bak. Uzeo mahati nogama, nešto još računao, Bogu se pomolio i zaspao. Drnjkajući petama o sanice bio probudio psa.

„Miruj lisko!" prikriknu mu dječak.

Lisko glednu na Balabana i pošto mu ovaj ništa nereče, podiže se i dotetura zadnje noge protezajući do mene, onjuši me te odkasa k sanicam i onjuši konje. Prignuše konji glave a lisko podiže njušku, vinu repom i zacvilje veselo. Za tim njušnu malo u studen, kinu i doskaka opet k ognju te zavrie njušku u vruć pepeo.

„Eno čovjeka, gdje skače amo po sniegu", doteče kazati seljak, koji na dnu brezika na oprezu bijaše. Svi skočismo gledati, kud nam seljak rukom kazaše, sâm Balaban ostao mučke sjedeći.

Nakon kretnu malo glavom i nasmiehnuv se reče mirno: „Što će biti? Nepoznajete li dolaznika?"

„Ta to je Kolanko", zavijukuu Ljepenković češući se iza uha a vrlo se bijaše snuždio.

„Toga smo još trebali", uze zanovetati dječak Jure prekrstiv ruke pred sobom.

Izsluženik gibnu zlovoljno i prezirice šakom nice i obrnu meni govoriti:

„Da znate, gospodine, to vam je neki starac, ima mu više od sto godina, čudan starac, izkusan starac, mudar starac, samo što drnda koješta i djetinji smijući se ni zašto a kadšto i plačući ni zašto. Kad je čovjeku već sto godina, podjetinji lahko".

Dojurio staračko i izporučio izsluženika, koji je imao još koju o njem reći; bio to mali okretan čovječuljak klecavih ruku i nogu, upalih prsiju, žućkasta stara obraza, na kom već sve bijaše zamrlo, do li sivih mu sitnih i duboko upalih očiju, kojima nastojaše sve prokljuvati i sve pozobati.

U starca su čvrste čizme, tople lače, dugi ošuljani kožuh, kučmakapa šarenoga mačjega krzna a u naručju mu crljenoprutast uzglavnjak poput djeteta, a neimajući zuba u glavi hîtjaše govoreći, da ga kadšto niesi mogao razumjeti.

„Tu li ste mi jegulje?" zaintači kikoćuć se, zatim stade vrčati na nekoga, a to ja prečuh, potla slušao sam, gdje Balabana hvali.

Do njega i sjede i stade svakoga motriti redom, kako smo kod vatre sjedjeli, dok nedodje na mene red. Opaziv me izvitoperi skrkljušen vrat, uzvinu vedje, ustade se i triput se pokloni a tad se opet sjede.

„Vaša gospodska milost neće znati, tko sam i što sam", reče starac i poguta nekoliko besieda. „Znate, ja sam star čovjek, komu je sve pomrlo. Kakova me vidite, sâm sam na svietu. Lani još imadoh jednog gavrana, te pomislih, da će uza me poživljeti, ali i njemu smrt na rep stade. Sad u mojoj kolibi neima nikoga, do li mene. A tko da ostane kod starca? Pak još k tomu i sam nemogu spavati. To od starosti polieže. Čovjek se koječemu dosjeti. A po noći sâm se bojim, dà dà — zaduha se smijajući, da mu na nos sapa zažvižda. Onda vam steče magla noge, a snieg ruke, kojima u okna i vrata lupaju, a mjesec nadme obraz i zakrlješti velikim očma kao ludjak, a ludjak pita koješta, na što se nemože odgovoriti!"

Popostao. —

„A tada, gospodičiću ukradem se svaki put i odletim onamo, gdje znam, da ima ljudi".

Zabavljao me starac.

„Dakle vam odlane u družtvu?" upitam ga.

„Da pravo rečem, više mi je puta dugočasno tuj."

Ljepenković ga ljuto pogledao.

„Nevelim posve ništa" nastavi Kolanko. „Ali vam neima nigdje ništa, čega već niesam čuo. Znam sve, sve. A kad se gdje šta novoga uza staro priudesi, zar me je za to briga, što je Ivan većma ludovao od Vasilja, i što si je prevario i pokrao prijatelja. Mahnite me se. I vi ste takovi novaci. Balaban je jedini, kojega je vriedno slušati, s toga sam dotekao k vašemu ognju".

„Dakle vam je dugočasno življeti", zapitam čudan.

„Da što!"

„A želite li si smrt?"

„Pravu smrt? Želim".

„A što vam je prava smrt?"

„Prava mi je smrt, gospodine, koja je izdašna, koja živa čovjeka za naviek udavi".

„Boji se vječnoga života", reče Ljepenković nagnuv se k meni.

Svi starca pogledasmo. Bio sam čudan znati, što će reći; jerbo su naši seljaci rodjeni politici i mudroslovci, premda neumiju ni slovca čitnuti, ni percem pisnuti. Ima u njih istočne mudrine, ka u onih siromašnih ribara, pastira i prosjaka u tisući i jednoj noći, kojim se je Harun al Rašid svraćao. Nadao sam se, da ću čuti, što se svaki dan nečuje i što se ni u Hegelu ni u Molešotu nečita.

„A što vam je do toga vieka stalo?" zakala starac opet tiho i razgovietno: „Vi novaci, vi možete željeti, da duljite viek. Vi mladići možete. Ali onaj, koji je sve vidio, što čovjek vidjeti može, koji je sve doživio i sve pretrpio, što čovjek trpljeti može, — taj do duše — tuj se zamislio starac.

„Ali ja znam za nešto, što bi mi još strahovitije bilo", nastavi za koji čas.

„A to bi bilo?"

„Opet se roditi". Udari rozgotom u smieh.

„To mi bogme nije nikada na um palo" dosjeti se Ljepenković mozgajući" starina ima pravo".

Izsluženik zablehnuo se u oganj i zastaklile mu se oči, kao smrzlu. Starac gurnu ga laktom.

„Što mi ga ti veliš?"

„Bog da me sačuva!" odvrati ozbiljno izsluženik. „I neću, da se opet rodim.

„Nadate li se više od stotine prevaliti?" zadirnem opet ja u starca.

„Žalibože, žalibože!“ odgovori staračko. „Kad čovjek cielu stotinu godina opaža, kako je na ovom svietu, onda mu, gospodine, već i dosadi. Nadâ se čovjeku željeti, da dugo dugo san boravi pa da se, ako može biti, nikada i neprene“.

Zaglibio se u misli a uzglavnjakom stao ponjihivati.

„Neima druge, već da se čovjek veselo laća svoga posla“ doskoči besjedom izsluženik. „Čovjeku je činiti dužnost. To je najbolje. Da neima toga, što bismo na svietu?“

Više mi se starac na dušu popeo, nego li izsluženik.

„Čujte, prijatelju“ obrnem ga navijati, želja vas je dakle, da za naviek umrete, nebojite se dakle ni malo smrti?“

„I koliko gospodičiću!“ klimnu glavom kìkoćuć se. „Bojim vam se strašno smrti!“

„A kako to?“

„Evo ovako: dok još živem, nadam se, da će svemu kraj biti; zar nije istina?“

Učini mi se, da mi se je malim sivim očima uglibio duši do dna.

„A kad smrt dodje, kad trene trenutak, koga već stotinu godina težkim srcem izgledam, pa da onda živem iznovice ....“

Zape. A onda opet pobrza: „Molim vas gospodine! pogledajte me malo. Niesam ja očajnik, niesam propalica gospodar, a niesam ni nadriknjiga; ali mi je življenje dotužilo, posve dozlogrdilo, dovrelo do kostiju! Kad ljudi nadju koga, gdje se je objesio, čudom se čude — „Kako je stajao taj nesrećnik? Bože dragi, kako je stajao? Nikako“.

Malo postojalo i nitko neizusti ni besjede, oganj goriaše a dim se valjaše mlohavo put brezika. Vjetar bijaše posve jenjao.

Stogodišnja starina pogleda izsluženika.

„Evo nam još jednoga takova nevoljnika“ reče tiho i doda: „Nije li?“

Izsluženik klonuo glavom tja do prsiju i i mukom mučaše.

„Ali B a l a b a n e! deder pripoviedaj štogodj!“ —

„Pripoviedajte nam štogodj“, navrzem se se i ja na njega. Kažu da liepo pripoviedate“.

Izsluženik nasmiehnu se žalostivo.

„Bi li vam kakvu priču kazivao?“ zapita ugodljivo.

„Nemojte pričat“, već pripoviedajte što ste sami doživljeli“.

Starac poklima glavom povladjujuć mi.

„Zna vam više od gdjekoga čovjeka“, primetnu za tim.

Izsluženik potare se lahkom rukom po čelu.

„Što bih vam pripoviedao?“

L j e p e n k o v i ć izvitoperi vratinu i žmirkajući zlovoljan sitnim očima zapita:

„Što je ono bilo, što je Žid natuknuo?“

„Pripoviest neka“ odgovori izsluženik tiho, upustiv pogled u oganj, a tiha, neizreciva, boleća nas žalost zavlada mu obrazom.

„Pripoviest neka?“ zapita K o l a n k o znaličan.

„Jest — pripoviest, ko što više ima pripoviesti“.

„Zar ništa drugo?“ reče starac.

„Stara pripoviest — a nije ni kratkočasna“.

„Ljubovni je dogadjaj“ dodade L j e p e n k o v i ć stidljivo i slabim glasom te izpod oka zirnu plašljivo na B a l a b a n a.

„Bit će zaista štogodj čudnovita!“ kliknu K o l a n k o.

„Ništa čudnovita!“ odvrati izsluženik. „Dogodjaj, koji se svaki dan dogadja. Pripoviedat ću vam“ — i pošto ovaj gospodin želi, — ali bolje će biti, pripoviedat ću vam o ugarskom ratu. Krenusmo dakle —

„Valjda niesi navalio“ suprotnu se starac „da opet putujemo od Dukle da Košica. To bi već sedmi put bilo, ja sudim, da bi ipak štogodj drugoga —“.

Ništa drugo već onu pripoviest“ — uplete se L j e p e n k o v i ć.

„Kakovu pripoviest?“

„Onu pripoviast o K a t i n c i B a r a n s k o j tamo o milostivoj gospodji“ odvrati L j e p e n k o v i ć polutiho ali grkim prezirnim načinom, i reći ću, krivim okom, kojim u obće naše seljačtvo na plemiće pozire.

„Jeste li ju poznavali?“ Zapita izsluženik oborenim očima. Zatim umuknu.

Nijedan se neusudi ni besjede izustiti.

„Ja sam ju poznavao!“

Potresao glasom žalostno, kao što se potresuje na kraju naših narodnih pjesama. Osovio glavu, razmakao trepavice i velike, mirne, vidovite oči zasinuše sa blieda obraza.

„Sad će pripoviedati“ šaptnu M o n g o l i gurnu tiho L j e p e n k o v i ć a.

Upriličiše svi, da lagodice slušaju. M r a k, koji se je poput prave straže šetao, iz onih stôpa stade i nasloniv na kosu uze slušati.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Upliv žênâ
na napredak znanosti.

Razpravio Henry Thomas Buckle.

(Dalje).

Što se tiče tvrdnje, da su žene naravi većma deduktivne, a mužkarci većma induktivne, izvolite se sjetiti, da indukcija daje priednost posebnim živim istinam, dedukcija pako obćim zasadam ili idejam. Što žene vole deduktivnu i, ako smijem reći, idealnu metodu, tomu ima više razlôga. One su prvo razdražnije, punije zanesenosti i razmnjeve nego li mužkarci; one živu daklje više u svietu idealnu, dočim su mužkarci, radi hladnijega, tvrdjega i strožijega ustrojstva praktičniji, jer stoje pod vladom živih istina, kojim oni i veću znatnost davaju. Drugi razlog, za što žene vole dedukciju, jest, što im je zornost (intuicija) veća. Pogled im ne dosiže, doklje u mužkaraca, ali šta vide, vide brže. Odatlje im vazda napast, da prihvate pomisao umah, da zagonetku naprasito rieše — a tim se razlikuju od induktivnoga iztraživatelja, koj stupa polagahnije i tegotnije.

Da su žene deduktivnije od mužkaraca, jer brže misle nego li mužkarci, to je izreka, koja nije svakomu po volji, pa se ipak može dokazati na razlike načine. U istinu, ova bi se izreka mogla u obće priznati, da joj nejma one žive istine, da se tupi ona čudnovata brzina, kojom žene misle, ništetnim, priezornim i neslanim sustavom, štono se zove ženski odgoj, krateć im brižno što je znatno a tuveć im u glavu što je neznatno, i to tupi se dotlje, dok im se tanahni i živi duh prečesto neopravivo izšteti. Odatlje Vam je pojav, da je u žêna nižih staleža duh življi nego li u žêna viših staleža. Izvrstan liečnik (Dr. Currie) pominje u njekom dopisu, kada godj dodje radnik sa svojom ženom pitat ga savjeta, da ga je svaki put žena obaviestila jasno i točno, dočim je muž joj polagahno se svojim umljem domicao. Tomu dodajem jošte jednu opazku, štono ju zamietiše mnogi putnici, i ob istini koje može se svatko osvjedočiti, t. j. tko podje u tudji narod, a ne umije tudjega jezika, žene ga razumievaju prije nego li mužkarci, i s toga, ako u tudjem gradu zabludiš, bolje ćeš proći, ako se upitaš u ženske, jer će te mužkarac kašnje uzrazumjeti.

Ovi i ini razlozi, što bih ih mogao navesti, kano n. p. žene prije poznaju značaj, odlikuju se tanahnijim taktom, dokaživaju, da su one deduktivnije nego li mužkarci, i to s dva glavna razloga: prvo, jer su živije, a drugo, jer živu u idealnijem svietu, budué podražnije i uzhitnije, te se povadjaju za onim načinom iztraživanja, koj s ideje prelazi na živu istinu, pro-pustiv mužkarcem sprotnu metodu, koja sa žive istine prelazi na ideju.

Druga mi je izreka: žene promicahu znanost u velike, ako i neznaške tim, što promicahu deduktivni način mišljenja, i bdijahu nad njim, te bi bez njih mužkarci bili razvijali znanost odviše induktivno, a tim bi bili napredak našim poznajam zapriečili. Mnogi će od Vas na ovo jedva pristati, jer je od prve polovine XVII. vieka induktivna metoda kao sredstvo, kojim doznavamo prirodoslovne istine, u Englezkoj bio priedmet, ne umne divote, nego sliepa i servilna obožavanja, te se tvrdi neprestance, da su od Bakona ovamo svi znanstveni obreti obrećivani ovim načinom. Da je to istina, onda bi dakako deduktivni način ženskoga mišljenja napredku znanosti više hudio nego li koristio. Ali to nije istina. Nije istina, da su svi veći noviji obreti potekli iz načina induktivnoga, a ova okolnost, što se smatra istinom, jest dokaz, da su Englezi većma uspjeli u obretih, nego li u iztraživanju onih načela, s kojih obreti postaju.

Prvi primjer, što ću Vam ga navesti kano slavodobit deduktivne metode, jest onaj preznatni obret, štono se u anorganskom svietu steče — izumak zakona o gravitaciji Izaka Newtona. Od mnogih inih obreta Newtonovih njeki su istina induktivni, ako se naime svedu na priedhodna i pokusna iztraživanja, štono trebaju da pokusu bude uspjeha. Ali je sjegurno, da mu je najveći obret u pravom smislu rieči bio deduktivan, t. j. on izumi zaključak s ideja većma nego li sa žive istine. Pet ili šest godina kako sjede Karlo na priestol, sjedjaše Newton u vrtu, kada, kao što znate, pade jabuka s voćke. Da li mu padanje jabuke svrnu misli ovim pravcem, to je toliko nesjegurno, koliko je nebitno za moju svrhu, kojom Vam kanim naznačiti način, kakovim mu se duh zaputi, čim mu postade svrhom, da obrete zakon, t. j. čim mu se duh vijnu za istinom glede težnosti, i to za istinom višom, nego li što se do tada znavaše. Ogledjimo mu postupak. On sjedjaše, kano i prije i razmišljaše, a ne ustade, da čini pokuse o gravitaciji, niti podje kući protraživat zamjetbe inih, niti prispodabljat skrižaljke o zamjetbah, pače on ne nastavi razmotrivati vanjski sviet, nego ostade u čudu i u uzhitu, zadubiv se u misli, razvijajuć u svojoj nutrnjosti ideju iz ideje. Mišljaše: da bješe jabuka na višoj, pače na najvišoj voćki, što ju znamo, bila bi upravo tako pala. Dotlje ne bijaše mu razloga misliti, da bi se sila, s koje jabuka pade, mogla umanjiti; nu ako se ne može umanjiti, čemu da su toj sili medje? — Ako se ne može umanjiti, niti su joj medje, to se ona prostire izvan i preko zemlje; ova

sila bi sizala do mjeseca, i držala ga na putištu. Ako ova sila, s koje jabuka pade, može sizati do mjeseca, za što da ne siže i dalje? Za što da joj nisu u vlasti i ostali planeti, i za što da ih nežda, kojom teže za suncem onako, kano što teži mjesec za zemljom, ne goni da provale svoja putišta? Dočim mu duh tako prelazijaše s ideje na ideju, ponese ga pomišljivost u daleka prostorja, te sveudilj sjedeć, a niti čineć pokuse, niti zamiećuć, pače ne pazeć na ukone prirodi, dovrši najuznesenije i najvelikanskije razmatranje, što se ljudski duh smije usmieliti da vrši. Usljed netočno izmjerena promjera zemljina bješe pojedinosti, koje ovaj divni obret potvrdiše, istom dvadeset godina kašnje usavršene, kada Newton, nastaviv sveudilj isti postupak, uporabi Keplerove zakone deduktivno, te je tako najveći obret najvećega iztraživatelja prirode od početka do doćetka plod deduktivne metode. Vidite, koli neznatnu zadaću obavljaše osjeti pri ovom obretu! Ovaj je obret pobjeda ideje, drzovitost veleuma. On je izrod tako smiela a ipak tako tanka duha, da ga samo sa Shakespeare-ovim prispodobiti možemo. Ako se daklje uztvrdi, kao što to mnogi uztvrdiše, da je padanje jabuke bilo uzrokom obretu, pa ako se to navodi kano potvrda bezposlične i površne poslovice: s neznatna uzroka zbivaju se veliki dogadjaji, to se tim samo to kaže, kako su ovako govoreći ljudi nesposobni ocieniti ono, što naši vještaci za nas proizvedoše. S neznatna uzroka ne postade nijedan veliki dogodjaj, niti će ikada postati; a ovaj obret, veći od svih postade s uzroka, koj je dostojan proizvedenoga ukona. Uzrok obretenu zakonu o gravitaciji ne bje niti padanje jabuke niti što, što se sbi u vanjskom svietu. Pravi uzrok Newtonovomu zakonu bje Newtonov duh.

Najbliži primjer, što ću Vam ga navesti kano dokaz uspješne porabe apriorne ili deduktivne metode, uzeti ću iz rudstva. Uzev na oko priedmet sledčen (kristalovan), kao što ga nadjosmo u prirodi, moramo priznati, da na prvi pogled nejma što nepravilnijega ni ćudljivijega. Oblik je tomu priedmetu ma i jednovit ali ipak sav lik mnogolik, tako da razum smeta; prirodnim ledcem obično nije lik prvotan nego drugotan, odatlje mu je na pogled lik kano pobrkan i čudnovat. Ovi čudnovati ledci bješe od davnâ pobudili pozornost iztraživatêlja, koji na njih činiše pokuse svakojake induktivnim načinom: oni ih kalahu, trahu, mjerijahu po duljini i po težini, razlučivahu analizom, topljahu na vatri, djelovahu na njih kemijskimi agencijami, jednom rieči, činjahu sve, čemu se mogahu domisliti, kako da odkriju tajnu ledčenju; ali je ne odkriše. Napokon, kasno XVIII. vieka obrete Francez Hauy, čudo od čovjeka u čudu od vieka, i ràzloži, da su oni prirodni ledci, činili se oni ma kako nepravilni, ipak zbilja posve pravilni, da im se drugotni likovi od prvotnih luče pravilnim postupkom umaljivanja, zakonom, kao što ga on nazva, mánjka (manjitbe), a ovi zakoni, da su tako stalni i nepobitni, kao što su i zakoni većanja (rastbe, prirasta). Molim Vas, izvolite paziti, kako postade ovaj obret. Po svem svom bitku Hauy bijaše pjesnik, a najveća mu radost šetanje po vrtu (jardin du roi) i razmatranje prirode ne kano prirodoslovcu, nego kano pjesniku. Ako mu bijaše razum silan, to mu bijaše razmnjeva jošte silnija; nakana, opojiti si duh idejami krasote, svede mu pozornost najprije na bilinstvo, gdjeno su oblici dragotni, a šari prerazlični. Pjesnićkimi dari uživajuć dražesti u slikah krasote, napuni mu se duh idejami sumjernosti, tè nas uvjerava Cuvier, da usljed onih ideja zače vjerovati, da su prividno nepravilni oblici prirodnih sledaca u istinu pravilni: inimi riečmi, da i u njih ima krasota — tajna krasota — prem da je osjeti ne mogu poznavati. Čim mu se u duhu ova ideja ùkriepi, obret bje na polak gotov; jer on nadje ključ obretu, i nadje se na pravom putu, štono ga ini minuše, tim što se on idejom spekulativno približavaše, dočim ini uzeše rude pokusno t. j. sjetilmi doumljivati. Ne smatrajte ovu tvrdnju tlapnjom mojom, jer Hauy sâm veli nam u svom velikom spisu o rudstvu, da si je uzeo izhodištem ideje o sumjernosti oblika, i da se je s ovih ideja deduktivno dovio do svoga priedmeta. Ovim načinom, i naravno iza duge povorke sljedujućih nastojanja razgoneta on zagonetku, kojano se ne dadnu odgonetati priedhodnikom, koji su bili vješti, ali bez razmnjeve. Što rekoh glede prave povjesti ovoga obreta, tomu svjedoče jošte dvie znamenite okolnosti. Prva je, da, prem da se obće Hauy-u priznaje osnovateljstvo u onoj znanosti, to su mu motrila tako nezrela, da su mu kasniji kristalografi izjavili mjerenja kutôva krivimi; tomu se ne ćemo čuditi, ako uzmemo, da mu je kutòmjer (goniometer) bio nastroj veoma nedotjeran, a Wollastonov, osnovan na odboju (na reflexu) svjetla, ne bje tada jošte obreten. Druga je okolnost, da on bje zaboravio ono malo matematičkoga znanja tako, da je izradjivajuć podrobnosti svojoj znanosti morao učiti početke geometrije kano djačić prije, nego li mogaše svietu dokazivati ono, o čem se bje sam osvjedočio, i prije nego li mogaše uporabiti zakone znanosti s oblika na sustav rudstva.

Pomenutim primjerom ob uporabi onoga, što bi se moglo nazvati idejalnom metodom na anorganski sviet, dodati ću jošte jedan primjer iz organskoga svieta. Oni izmedju Vas, koji se zanimlju botanikom, znadu, da je najveća morfologijska razobćenost, što ju znamo glede bilja, veliki zakon o metamorfozi (o prietvorbi), po kojem su prašni konci, pjestić, vienčić, cvietov listić itd. na svakoj biljci samo popromienjeno (modificirano) lišće. Znamo da su ove mnogovrstne česti, razlike likom, šarom i oba-

vom (funkcijom) samo susljednji stupnji lista, kano razdobja povjesti biljkine. Naravno nastaje pitanje, tko je ovaj obret izobreo. Bijaše li to induktivni iztraživatelj, koj je sproveo čitave godine u pokusih i u sitničarskih motrenjih bilja, i koj je biline neumornom pomnjom skupljao, redovao (klasifikovao), krstio ih jedva izgovornimi imèni, sušio i u svojem biljevniku (herbariju) spravljao, da im uz dokolicu iztraži strukove, i da im izvodi zakone? Tomu nejma ni spomena. To Vam obrete Göthe, najveći pjesnik, kojega Njemačka rodi, a sviet ikada ugleda. Pa on to obrete ne uz prkos pjesničtvu, nego jer bijaše pjesnik. Sjajna mu razmnjeva, strast za krasotom i osjet oblikovni nadavahu mu idêja, s kojih se on pope deduktivnim sljedovanjem gore u visinu do zaključaka, a ne u nizinu. Stojeć na visini, i gledeć na nizinu, pòznade obćeniti zakon. Nakon toga sidje u nizinu i potraži potvrdu idejam. Kada se Göthe-ov obret oglasi, botanici ne samo da ga zanećkavaše, nego se razgnieviše nad idejom, kako da može pjesnik poséći u obseg njihove znanosti. Zar da čovjek, koj stihove tvori i teatre piše, čovjek puke razmnjeve, siromah stvor, koj ne zna ništa o živih istinah, ta koj ne rabijaše niti da bi mikroskop, niti činijaše velikih pokusa o rastbi bilja, taj da zakroči u sveti hram prirodoslovne znanosti, i da se gradi iztraživateljem? To bi bilo bezumlje. Nu Göthe, koj bje turio u sviet svoje ideje, mogaše mirovati i čekati. Posljedak znate. Ljudi živih istina podlegoše napokon čovjeku idêja; iztraživatelje prirode pòbiedi pjesnik na zemljištu njihovom, a uz ovaj obret prionuli bi i prigrlili ga oni isti, koji bi mu se bili rugali, da budu živjeli prije pedeset godina, i koji se drže jošte i sada svojega starinskoga nemariša, i koji nam uz prkos povjesti o naših poznajah vele, da su svi prirodoslovni obreti učinjeni Bakonovom metodom, i da je svaka ina metoda nedostojna pazljivosti, zdravo i razumno mislećih. — Jošte jedan primjer, pa smo ovu čest priedmeta obavili. Onaj isti veliki pjesnik nadje jošte jedan prirodoslovni obret upravo na onaj način. Šećuć jednom po njekom groblju blizu Mljetaka, opazi pred sobom lubanju. U tili čas pròsinu mu pomisao, da je lubanja od kralježâka, inom rieči, da je lubanja samo nastavak i pokrov kralježâka. Uz ovu sjajnu pomisao prionuše kašnje Oken i njeki veliki prirodoslovci po Njemačkoj i po Francezkoj; u Englezkoj pako istom prije deset godina, pošto ju prihvati Owen i pošto u znatnom spisu (Homologies of the vertebrate skeleton) dokaza joj znamen i svrhu i pošto pokaza, koliko je ona u prilog obćoj osnovi filozofijske anatomije. Istina je, da je to Göthe obreo prema kraju XVIII. vieka; ali je istina i to, da su pedeset godina kasnje englezki anatomi, uz prkos spravam i svim sekcijam, ovaj isti obret prezirali i ne marili za-nj, ali ga sada moraju priznavati. Izvolite paziti na osobite okolnosti, s kojih postade ovaj obret, što ga ne obrete vidar, prosektor ili liečnik, nego velik pjesnik i to u okolini, veoma podražnoj pjesničkoj ćudi: U Mljetcih, u mjestu, koje je kadro razpaliti pjesniku razmnjevu, u mjestu čùdêsa, pjesničtva i romance, slikarije i glasbe — kada Göthe posred pepela umrlih, pun onih čustava svetačnoga štovanja, usljed kojih čustava ljudski razum, sječan i zastidjen oslabi i onemože, a razmnjeva poleti u onaj isti idejalni sviet, gdje će se jednom nastaniti, i odaklje ona crpi svoje najviše težnje *. (Konac sliedi.)

S Vidikovca.

II.

Platonska ljubav.

Draga bratučedo!

Malo da nisam pukao od smieha, čitajuć tvoje zadnje pisamce. Ta kako nebih, kad mene pitaš, što je platonska ljubav. Zar misliš, da sam ozbiljnu knjigu zamienio spomenicom, ter dan i noć skladam pjesmice, kojimi da u zviezde skujem. Danicu srca svoga? Sve da se i nisam posvetio stališu, koji žensku smatra starodavnim spomenikom, koji od štovanja samo iz daleka motriš: odsudjivao bih ta nježna dangubila, u kojih se kaže sve i ništa, osim što se njimi daje jasno svjedočanstvo, do koje se je pretvornosti snizio porod ljudski. Često dodješ u pohode kakovoj štovanoj matroni, da se zahvališ na dobročinstvu kojem, kad Ti iznenada doterči lahkokrila kćerka, sa zlatnim papirićem, da joj u spomenicu što napišeš. Drugda si u veselu družtvu vatrenije progovorio što u slavu domovine, kad Te prisutna domaćica, gledajući sviet na durbin taštine svoje, preko spomenicah čini hvaliteljem svojih dražesti. Kad tako zboriš, pomisli ona, hvaleć domovinu, kako ćeš romoniti, kad očima ljubavi pogledaš onu, koja je s drugami svojimi uresom domovine. Listić se donese, a ti uzjašiv i nehotice pegaza, šibaš lievo i desno, neznajuć ni sam, kamo te krilatica zanosi.

Vjeran čvrstoj odluci, uviek sam odbijao slične nježne napasti, izgovarajuć se i ovim i onim, ter bih se i sada oteo izpod tvoga bremena, da se nebojim, da bi od mene uzbijena mogla zalutati po uputu njekomu, koji bi Ti mogao platonsku ljubav protumačiti, kako valja. Ljubav me roda našega nuka, da sakupim u pameti sve, što sam dosada čitao i mislio o toj stvari, pa da Te izvedem iz labirinta, u koji hoće njetko da te zavede.

---

* U Zadnjem stupcu na str. 40. podkradoše se ove pogreške: redak 3. priedmeta (mjesto *od*meta); 6. duhove (mj. duhov*ne*); 14. svoj (mj. ovaj); 18. iztraženih (mj. iztro*š*enih); 32. voli (mj. volji).

Neću da Ti namah s početka kažem, da je platonska ljubav, kojom se njetko nudi, zanjka; već mi najprije iskreno reci, govori li Ti o njoj starac od šestdeset i više godina; ili je elegantan mladić, pun života i uljudnosti. Ako je ovo drugo, onda vidim ponor, nad kojim lebdiš, ter se žurim, da te za vremena odanle trgnem.

Kaži mi, dražestnice moja, da li taj mladić želi biti često s tobom, i da li se i ti rado s njim sastaješ; udvorava li Ti rado, a primaš li Ti s veseljem njegove udvornosti; jesi li opazila, da on nemirno po Tebi zavirkuje, a Ti mu sa slašću motriš buktеće oko, cvatuće lice i stas mužkarački. Prima li Ti on u živahnijem razgovoru ručicu, a Ti se uznemiruješ pod doticajem njegovim. Ako sve to biva, onda budi sigurna, da vatra u tielu, a ne u duši gori. Okom, uhom, doticajem ćuti se putena slast, a duhom se shvaćaju duševne izvrstnosti. On pogiba za tvojim a ti za njegovim tielom: tu je slama pokraj iskre; pa kako hoćeš da se neporodi vatra kod prvoga sastanka? Zavodnik se pokazuje u ovčijoj koži, ali pod njom vučju ćud sakriva; najprije baci oko vrata zlatnu zanjku, pa ju kašnje željeznimi okovi stišće.

Zar misliš, da su se sve nesreće, koje ženske oplakuju, porodile od opake ćudi, od prirodjene izkvarenosti. Bože sačuvaj! Mnoge su ženske samo zato pale, što su prelahko vjerovale zavodljivim riečim onih, koji su jim platonsku ljubav preporučivali; pače mnoge su i samo zato nastradale, što su pouzdanije obćile s mužkarci, pa makar i pred roditelji.

Pa zašto nebi, viču nuditelji platonske ljubavi, zašto nebi djevojke obćile s mladići? Ta to biva bez nikakve zle nakane, samo od prijateljstva, kano što braća medju sobom obće.

Neimam ništa proti tomu, ali ta se bratinska ljubav pomalo ugrije, ter se obodvoje uslobodi. Što je napokon zlo, ako si pobratimi i posestrime kadšto ruku stisnu; a tko će namah viknuti na cjelov u nedužnosti? — Ali oganj se taj sve to većma razgara, a kriepost slabi, ter nemože da odoli navali: duh je jak, ali put slaba, pa napokon treba pasti.

Mužko i žensko već su po naravi dva protivna pola, koja se neprestano privlače, ter je jedno već samo zato pogibeljno drugomu, što su razna spola; a tko misli, da će se sačuvati tražeć pogibelji, taj radi proti izkustvu svih mudraca, koji uče, da se pogibelj bježat ima. Zar misliš, da je što drugo na početku porodilo samostane, nego briga ljudi, ukloniti se pogibeljim. Nesilim Te, da postaneš opaticom: to bi se protivilo živahnosti tvojoj; ali Te njedno iskreno svjetujem, da se živući u svietu kano opatica čuvaš onih mladića, koji ti kažu, da te nedužno ljube.

Kano da te vidim, kako si u nedužnosti i žestini svojoj planula gnjevom na ove moje ozbiljne opomene. Ta za Boga, reći ćeš, zar se nemože nedužno ljubiti dvoje ljudi? — Neću da te na dalje ljutim prigovori, koje tvoj nježni sviet toli težko podnosi. Pače i sam o tom osvjedočen, otvoreno ti priznajem, da to može biti. Ali dopusti mi, mljezimice moja, da primjetim, da se to može samo kadšto sbiti. Dvoje se mladića može nedužno ljubiti samo onom ljubavlju, kojom bližnji bližnjega ljubi. Ako djevojka nepazi, kakov je mladić s vana, liep ili grd, ozbiljan ili nježan, bogat ili siromah; već ako je duševne oči svoje uprla u dušu njegovu: ako ga rado ima, što je pametan, pošten, značajan; što umije liepo kazati ono, što je mudro smislio: riečju ako mu duša razlieva miris krieposti; onda, pa tek onda može se reći, da ga nedužno ljubi. — A sad sjedni malko počivati od duševne borbe, pak mi kaži onom iskrenošću, koja te tako liepo resi, je li ti svejedno, dolazi li Ti taj mladić često ili riedko u pohode, boravi li uviek u gradu, ili se zapućuje kamo, udvorava li ili neudvorava drugoj kojoj. Ako ti je to svejedno, onda budi mirna, ta se ljubav kreće još u granicah pristojnosti. Ali ako ti uz njega oko plamti, ako ti se uz lice vatra zapaljuje, ako mu prógovaraš sladje nego obično, ako si rado blizu njega, onda znaj, da neciениš u njem duše, koja bi ti imala biti uzorom vrline, već tielo, koje će te prije ili kašnje očarati, te ćeš zapjevati labudju pjesmu, zadnju, samrtnicu. Ako li mu povrh toga imaš uviek nješto prišaptavati, i u tajne ga svoje, kojih je svedjer puno djevojačko srce, uvoditi, onda budi sigurna, da će se iz te vaše otajnosti poroditi javni razgovori ljudi.

Žao će ti biti, koliko te poznam, što si za savjet pitala čovjeka, koji da već po zvanju svojem mora biti protivan platonskoj ljubavi, pak onamo iz bog zna kakovih knjiga izvodi načela, koja da se ipak protive izkustvu. Liepo se sjećam, kano da je danas, gdje Ti je Anka pripoviedala, kako njeki mladić često pohadja njeku gospodju, te se ovo dvoje tako rado imadu, da nemože biti više, pa ipak nitko nekaže, da je što griešna medju njima. Kad su skupa, govore o svaćem nježno i sladko, a kad se nemogu sastati, pišu si listove kano dvoje dragih, pa se ipak drže kano braća. To Ti je kazivala Anka, a Ti joj vjeruješ, kano svetomu pismu, neuvažajući, da je ona u toj stvari pristran svjedok, želeći dokazati družici, što si sama želi. Al se nadam, da ćeš kano pametna djevojka, koja je nješto čitala u svietu, znati, da je velika razlika medju svjedokom i svjedokom. Meni, koji neimam u tom nikakve koristi, i koji dobro poznam one odnošaje, možeš više vjerovati. Vidio sam jih i ja u družtvu: istina, vladaju se kano braća, pače u znak si prijateljstva t i kažu, pa ni ja nemogu tvrditi, da u griehu živu. Ali sam više puta opazio, gdje gospodji, kad se s mladićem razgovara, oko vrca iskre, kano usijano gvoždje na kovačkom nakovalu, a mladić samo da se neraztopi na toj žegi. Što misliš, gdje je uzrok da se od tih

iskarah požar neporodi? Gospodja je uviek okružena družtvom te stoji pod Argovim okom rodjaka čuvara. Ali sto života metnuo bih na okladu, da će jim se srca raztaliti, čim se prvi put na samu sastanu. Nitko nemože roniti u vatri, a da se neoprli.

Ali da i Tebi nješto dopustim, platonski se može dvoje ljubiti samo na razdaleko. I sam poznam takov par ljudi, ali jedno vežu dužnosti u jednom, drugo u drugom gradu. U listovih si odkrivaju duševne vrline: što je jednomu uzkratila narav, to on nalazi u drugom, pa se tako liepo medju sobom popunjuju. Mužkarac je imao boləšljivu ženu, ali se zato kano dobar suprug nije nikad oddaljivao od njezine postelje, pače ni poslie njezine smrti nije češće polazio gospodje, koju je ljubio.

Odavle ćeš, draga, razabrati, da se tako zvana platonska ljubav nimalo nesmućuje prostorom, daljinom, pače sve još jača biva; ako li je koja prestala, to budi osvjedočena, da je od platonske postala putena, ili da je prestala nada, učiniti ju takvom.

Ali ako još dosada nisi progledala, progledat ćeš jamačno, ako uvažiš, zašto te platonske ljubavi nenudja mužkarac mužkarcu, ženska ženskoj. Vidim Ti na ustijuh zlobni posmjeh, ter već misliš, da si me u škripac uhvatila: Jednostavno zato, što se ono zove prijateljstvo. Istina, ali zašto se prijateljstvo nezove platonskom ljubavlju, a platonska ljubav prijateljstvom? Čuj od mene razlog. Jerbot oni, koji se žele njihati u platonskoj ljubavi, nisu zadovoljni s onim, što prijateljstvo pruža; pak za razne stvari, neće da uzimaju jedno ime. Eto vidiš, već sam ovaj nagon ljudski mogao bi Te osvjedočiti, da se pod onim liepim imenom od Tebe drugo traži, nego što smiješ dati. Pokušaj der, pak reci onomu mladiću, da ćeš mu biti samo prijateljica, ter se i pram tomu čvrsto vladaj: ako Te neostavi za njekoliko dana, evo moje glave.

Još nepopuštaš, već misliš, ako se mladić vlada čedno, da se nemože dvojiti o čistoći njegovih namjera. — S početka se svatko tako ponaša; ali kad pocuti, da ga ljubiš, počet će pogledi svojimi razpirivati vatru u srcu tvojem, počet će uzdisati, plakati; a Ti nećeš moći odolievati pretvornoj mu tuzi: s njim ćeš uzdisati, plakati: onda će on proliti oko Tebe more razbludnih govora i cjelova, a Ti nećeš nigdje naći otočića, da se spasiš od sveobćega toga potopa. Meni se je čovjek, težeći za platonskom ljubavlju, uviek činio sličan čovjeku, koji se u čamcu bez vesala polagano odtiskuje od obale, da vidi, je li jaka rieka. Ali eno gdje ga prije nego se je i odtisnuo, nosi brzica, da ga utopi u crnom moru.

Ali želiš li znati, zašto se ta ljubav zove platonskom? Jer je zbilja neima. Plato, grčki filozof, napisa knjigu, kako bi se mogla stvoriti poštena i savršena država. Ali drugi mudraci, videći, da se zbog pokvarenosti ljudi nemože oživotvoriti takova država, prozvaše ju platonskom. Od onoga se vremena sve stvari, koje su u sebi liepe, ali nemoguće, zovu platonske.

Evo Ti razloga, zašto se nedužna ljubav medju dvie osobe razna spola zove platonskom; zato naime, jer je nemože biti, i jer ako i počme dobro, mora zlo dočeti.

Koliko poznam slične zavodnike, slutim, da Ti je tu ljubav preporučio ugledom onoga mudraca, koji da nije mogao svjetovati griešne stvari. Ali da Te ni tim nezavede, odlučno Ti kažem, da Platon nije nigdje preporučivao takove ljubavi; a da mi to sigurnije uzvjeruješ, eto Ti vlastitih njegovih rieči, koje je u 8. knjizi o zakonih o tom napisao: Tko ljubi tielo i njegovu ljepotu, sličan je gladnu čovjeku, komu se hoće voća: on se želi samo najesti, a nimalo neciení duše ljubljene osobe.

Ali ostavimo sve mudrolije, koje Ti mogu napokon otežčati lahku glavicu. Kaži mi prosto, što misliš, u čem Te želi usavršiti onaj, koji Te nagovara na platonsku ljubav? Hoće li da te nauči, kako ćeš si budućemu mužu bolje objed kuhati, ili košulje šivati, ili iskrenije progovarati, ili kuću čišće izmetati, ili djecu umnije odhranjivati? Hoćeš li pod njegom platonske ljubavi ljepše se u družtvih kretati, dražestnije i laglje plesati, bolje na glasovir udarati? Za ovo posljednje još bi nekako i mogla služiti, ali glasovi će tvoga glasovira poslie vesele poskočnice udariti žalostnom pogrebnicom djevičanstva.

Ništa od svega toga.

S menom hoće da često bude, da me razgovara i zabavlja, da bude jeka glasu momu. Nikad ljepše! Ali zašto Ti u tu svrhu neponudi ruke svoje? Što ga prieči, da nebude uviek s tobom, da te neprestano nerazgovara i nezabavlja, da nebude duša duši tvojoj? Tko djevojci drugu ljubav nudi, osim na podnožju božjega žrtvenika, onaj o zlu misli, njega mora djevojka tako na daleko držati, koliko je od nje daleko srce njegovo.

A znaš li napokon, da je djevojka slična pupoljku: pelud na listićih njegovih slika djevičanstva. Što se više prsta dodirne listića, to pupoljak sve to više gubi cienu, dok se napokon nepretvori uvehlom ružom, koju svatko na stran baca. Pazi, da obćeći mnogo s platonskimi mladići neizgubiš pred svietom pelud djevičanskoga glasa, jer onda ćeš uzalud uzdisati za mladićem, kojemu bi po dražestih i tiela i duha svoga mogla stvoriti pravi raj zemaljski.

Da budeš posve sigurna, ima li već tvoja ljubav prama onomu mladiću u sebi štogod griešna kvasa, pazi, kako će ovaj list na Te djelovati. Ako se s njega razžalostiš, onda Te u ime spasa tvoga molim, da bježiš svaku pri-

liku njegova razgovora, jer od toga će kvasa skoro narasti kruh pakleni; ako li čitajuć ga pomisliš, da ima i s drugimi ljudi razgovora i duševne zabave, onda Te manje ali svakako isto molim, jer od nedužnosti ima u tom tako tanka granica, da ćeš najpametnije učiniti, ako nebudeš prisiljena paziti na medjaše. Sve pako, što si od mene čula, primi onom dobrohotnošću, kojom sam Ti iskrenošću pisao, uvjerena budući, da sam samo zato tako malo upleo pobožnoga cvieća, da Ti kano svjetovnjačici od svjetovnoga sastavim vienac, koji će laglje čuvati djevičanstvo tvoje, na utjehu onomu, koji je nješto doprineo tomu, da se može s ponosom podpisati tvojim iskrenim bratićem.

**

KNJIŽEVNOST.

Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od pošljednje dvie godine.

Dvie godine u životu naroda nije baš mnogo, ali je dovoljno, da se prosudi, u koju ruku narod napreduje, u koju li nazaduje. Ja bih dakle, da sam na priliku statistik, ispitivao, koliko nam se u to vrieme ljudi rodilo, koliko li umrlo; da sam politički ekonom, pazio bih, da li nam materijalna snaga naroda raste ili opada; da sam moralista, motrio bih, kolika nam je javna i privatna moralnost, i tako dalje — sve sama zanimljiva pitanja, na koja ne znam do duše kako bi glasili odgovori onieh, koji su tomu vješti, ali bih rado slušao, kao po svoj prilici i vi, da nas hoće tko o tome, makar baš u Viencu, da obaviesti i pouči. Nu kad ja ovieh stvari ne razumijem, a ono hoću, držeći se narodne poslovice, koja veli: svaki popo u svojoj knjizi vješt, da vam pripoviedam, što je k n j i ž e v n o s t naša u pošljednje dvie godine uradila.

Za što sam baš pošljednje dvie godine odabrao, toga ne će svatko razumjeti, treba dakle najprije da kažem, da sam u trećoj godini „Književnika“ napisao članak pod naslovom: „Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od pošljednje dvie-tri godine“. Ondje ćete naći potanko pripoviedano, što nam je radila književnost od godine 1863 do konca g. 1866. Patriotičnu mladiću, kojemu bi može biti ovaj člančić do ruku došao, a i obrazovanoj djevojci, kojoj bi i za ovake stvari oko zapinjalo, preporučam srdačno, da si pročitaju, što je ono ondje napisano. Nije mi istina drago, što moram sam o svojoj stvari govoriti, nudeći vas, da je čitate; ali znam, vi ćete to odbiti na moju ozbiljnu želju, kojom bih htio dozvati u pamet vašu najprije ono, što je nazad pet do šest godina u našoj književnosti uradjeno, a za oniem nastaviti ovo ovdje. Imam i razloga, svraćati vašu pozornost na onaj pred dvie godine pisani članak. Ondje se govori o našoj književnosti u opće, čega nisam rad ovdje opetovati, prem da vriedi za danas isto onako, kao za onda; za tiem se ondje na pose pominju neka hvale vriedna djela naše književnosti, za koja mnogi od vas po svoj prilici i ne zna, da su na svietu, čemu se ja dakako baš ništa ne čudim. Jer hoćete li, da vam iskažem, kako se u nas pjestuje svako književno novorodjenče?

Knjiga izadje, evo je — o mukah prije porodjaja ne ću da govorim, o tome oni, koji nisu književnici, ne smiju ni što znati ni šta čuti —; naši domaći listovi (i to ne svi), smatrajući svojom patriotskom dužnošću, potvrde obično kratkom obznanom, da je zbilja izašla — i tim je posao svršen; o daljoj sudbini onog novorodjenčeta nitko si više ne razbija glave, osim jadnoga pisca, koji sada istom treba da gleda, kako će breme skinuti s ledja! Al gle, čudne stvari: nit pisac hiti, da knjigu preda u knjižarnicu na trgovinu, što bi ipak običan put bio, niti se knjižar otima za njom, da je dobije na svoje stovarište. Jedan i drugi umije navesti silu razloga za svoje opravdanje. Pisac nema velike nade, da će mu knjiga tim putem dalje prodrieti u narod, nego li njegovimi prijateljskimi svezami; po najviše zbilja i ne prodire — a ipak ondje žrtvuje trgovini velike postotke, paće kad i kad i knjige i novce, t. j. da me bolje razumijete, kad i kad ne dobiva ni knjiga natrag ni novaca za ono, što je prodano; ovdje pak, t. j. preko prijatéljâ stoji ga istinabog nešto više truda, ali ako su mu znanci po narodu vjerni i savjestni ljudi, prodat će više knjiga a prije doći do novaca. Tako umuje pisac, a tko mi smije prigovoriti, da ne govorim žive istine? Knjižar opeta zna, da ne će toliko hrvatskih ili srbskih knjiga prodati, da bi mogao o tome živjeti, jer ih i nema; osim toga mnogi pisac ne će da mu dade ni običnieh postotaka, dok se kod njemačkih knjiga, kojih su mu puni dućani, obilatoj prodji i velikim postotkom nada — i tako ostaje napram naškoj knjizi hladan; ako i dočuje, da je gdje koja izašla, ne stara se naručiti je za svoje stovarište, dok se ne najavi tko, da je baš želi imati. I to se u nas zove knjižarskom trgovinom. S ovakih neprirodnih odnošaja strada najvećma sama književnost. Mnoga nam se knjiga proklizne nekako preko prijatéljâ u sviet, tako da joj u dućanu ni traga nema; ona je ne samo za potonju generaciju izgubljena, nego već nakon pô go-

dine dana kao da je nigda ni bilo nije. Ali i one druge, koje su i došle u dućan, leže na stovarištu, niti se komu nudjaju, niti se komu glase; a jeste li vidjeli, što rade Niemci? kako o raznih prigodah i praznicih, n. p. o božiću njemačka literatura sipa u sviet kataloge, pune svakojakih književnih darova, svakojakih „vajnahcgešenka" i „festgešenka?" kako ih uz dnevnike i časopise i nama u kuću tura? Što pak radi jadna hrvatulja? ona leži skrovito u svom kutu, nikomu na putu! — — Koje čudo dakle, ako nakon pet-šest godina mladji naraštaj ništa više ne zna, kakovieh djela ima u hrvatskoj literaturi! Recimo da i jest bar koje djače puno plemenite vatre i oduševljenja, ali ono ne vidi ništa, ne čuje ništa — a stara je istina: što je daleko od očiju, daleko i od srca. Preporučam dakle još jednom, kad već nema drugačijih pobuda i ponuda, da si pročitate bar ono u „Književniku" — a sada da vidimo što su nam doniele dvie prošle godine.

I.

Hrvata i Srba ne rastavlja dan današnji u književnosti ništa do pisma, ali je ovo ništa upravo sve; jer i to samo sobom sa svim nevino sredstvo čini tolike zapreke književnomu napredku, da se ne može još gotovo ni govoriti o jednoj hrvatsko-srbskoj književnosti: tako se malo medju sobom podupiru istok sa zapadom. Za sada nema drugoga načina, kako bismo toj velikoj nevolji doskočili, nego li da nastojimo i tu razlikost obrazovanjem paralizovati, stavljajući na svakoga obrazovanoga Hrvata i Srbina taj postulat, da izuči jedno i drugo pismo, da mu ne bude jedno strano, drugo neobično. Koje će napokon nadvladati i kad će se to zbiti, o tome ne treba da se inatimo, jer se i onako to pitanje ne će riešiti inatom, već pretegom kulturnom. Pravdati se o tome sada, gdje nam nije još ni s koje strane zajamčena kulturna samostalnost — to znači ne samo dangubiti, već upravo griešiti protiv najsvetije dužnosti pravoga patriotizma. Nisam ja prvi započeo ovaku pjesmu pjevati, ovako se već odavna govori; a ipak ako igda to bi danas trebalo, da se taj glas ori svuda po književnosti, ne bi li već jednom bar naša mladež, a to je naša budućnost, shvatila veliki domašaj one ideje, koja je u tih riečih sadržana. Da nas jednih i drugih treba, ako smo voljni što vrstna u literaturi i kulturi stvoriti — bilo bi suvišno istom dokazivati; to ćete vidjeti i iz ovoga razgleda po našoj književnosti.

Kad sam pokupio naše hrvatske knjige od g. 1867 i 1868, vrstajući ih u neke vrste, da vam ovaj priegled sastavim, stadoh se čuditi i kameniti, ne vjerujući sam sebi, da smo zbilja tako nazadni u književnosti! Ta za boga, ako oduzmete nekoliko knjiga školskih, koje su većinom prievodi s njemačkih originala, za tim nekoliko djela naučnih, koje gotovo oni isti čitaju, koji su ih napisali, i napokon još neki zametak od literature za mladež — to nemamo upravo šta pokazati svietu kao samostalan plod duha narodnjega! Zar je duhovna snaga našega naroda toliko omlitavila, da nismo više kadri gotovo ništa originalna ni zamisliti ni izvesti? ili pak živimo u tako neprijaznu vremenu, koje nema baš nikakovieh pobuda za radnju književnu? — — Gdje je oduševljenje naših pjesnika, da odoli jalovome aleksandrinizmu, koji nam prieti u poeziji? kud li se djenuo negdašnji ushit naše mladeži, da se opre pogubnome kozmopolitizmu, koji je zavrtio njezinim mozgom? Kad je već sav sviet potegao za zabavom, za što nema u našoj književnosti bar kakovieh zabavnih elemenata? Ako može biti naše vrieme nije podobno izvoditi pjesama, punih patriotskoga žara i zanosa, gdje su nam bar ugodni romani, nježne novele, sladke pripovjedčice, u kojih bi se ogledala sva sreća i nesreća, sav život i običaji, sve želje i težnje našeg naroda? Nema ih te nema. Što to znači drugo, nego li da se naš „čitajući" sviet već posvema odbio od narodne knjige te ugrezao u tudjinstvo ili pak da ga još i nemamo, toga „čitajućega" svieta, da se još ne umijemo knjigom „zabavljati"! Kako drugačije da si protumačimo tolik driemež, toliko mrtvilo u našoj „liepoj" književnosti, nego li što nema u narodu takovieh potreba; a gdje nema potreba nema ni radljivosti — tako glasi jedno pravilo narodne ekonomije! Ni po čemu pak ne može se suditi, da bi nam narod imao većih književnih potreba, nego što ih je kadar podmiriti onaj maleni broj knjižica, koje se svake godine naštampaju. Jer eno, ni te malne ne može publika svladati — tomu su dokazom same knjige, što leže hrpimice na stovarištih ne rasprodane!

Gdje se dakle ipak ti koliki toliki plodovi naše „liepe", naše „zabavne" književnosti? Da počmemo sa pjesničtvom. Eno vam krasna i dubokoumna „Kohana i Vlaste" od Fr. Markovića, o kojemu je Drag. Jambrečak u „Dragoljubu" napisao liepu i zanimljivu, ali ponešto sentimentalnu kritiku. Ako i nije sve onako, kako kritika sudi, ipak se smije reći, da je Markovićev „Kohan i Vlasta" najizvrstniji pojav izmedju sviju poezija našega mladoga naraštaja, koji se rodio iza 48 godine. Markovićeva pjesan odgovara zahtjevom modernoga vremena, u nje nema samo formalne ljepote — pače upravo ta strana nije još dotjerana do savršenosti — nego i duboka nacionalnog sadržaja, ima duha i misli, a po tomu baš i postaje pjesnik reprezentantom kulture svoga vieka, i „učiteljem odraslih" naroda svoga, kako Aristofan o Eshilu reče. Nadam se, da nijedan obrazovani mladić ne će propustiti, da se ne bi upoznao s „Kohanom

i Vlastom"; ne će ga za cielo metnuti iz ruku bez velike miline i naslade. Uz ovu jednu pjesničku cielost poda nam već prije dvie godine zbirku sitnijih pjesama dr. N. Špun, pod naslovom: „iz mladieh lietah". Špunove su pjesme malo uvažene, može biti s toga, što je mladi pjesnik prerano zamuknuo. Dežmanov „Poletar" istom izašao, te nije kritika o njemu još ništa progovorila; nadajmo se, da će „Vienac" skorim ispuniti svoju dužnost. Do sele poznat je pjesnik „poletara" sa svoje vrstno ispjevane pjesme „Smiljan i Koviljka". Čudno je, te veoma nepravedno, što Kukuljevićev „Poturica", drama u 4 čina, ne bješe do sele u književnosti upravo ni malo uvažen; koliko se opominjem, jednom ga na pozorištu zagrebačkom prikazaše, dok još ne bješe djelo štampom izdano; ali o uspjehu kazalištnog predstavljanja ne valja u nas za sada još mjeriti pjesničke vriednosti; jer najbolje stvari obično propadaju a lakrdije se dopadaju. — Jednaku sudbinu s „Poturicom" dieli i Banov „car Lazar" tragedija, štampana u „Dubrovniku", zabavniku dubrovačke čitaonice za g. 1866. Ni o tom drugom originalnom djelu naše dramatske književnosti ne progovori kritika još nijedne rieči.

Oviem su svršene sve općenitije i veće publikacije naše poetske književnosti za dvie godine dana. Imamo istinabog još dosta nježne pjesmice Klarićeve „Našinke" (2 svežčića) — ali to već spada u tješnji krug literature za mladi naraštaj (djecu); imamo za tim idilu „Perivojkinju" od našega Kriesničara, ali joj je karakter sa svim lokalan, pače i čitava publikacija nosi na sebi neki privatan biljeg te se jedva smije brojiti u javne plodove naše književnosti. Efemerne je naravi te će se skorim zaboraviti pjevanje o Viškoj pobjedi, koju su Ljubiša i Savo Martinović nategli na gusle javorove. Može biti da je sramota, ali moram očitovati, da Pavlinovićevih „kotara i župnikovanja" nisam nigda ni vidio; ne mnijem dakle o tome ni rieči progovoriti, prem da mi je inače pop Mihovil poznat kao vrlo genijalan i duhovit, ali po nesreći i nešto maglovit pjesnik! Ostaje nam još nekoliko iz nova štampanih poezija i nekoliko prievoda. Matica je ilirska dotjerala preštampavanje Vrazovieh djela do četvrte knjige, ali mi se čini kao da je ljubav naše mladeži napram Stanku ohladnjela, jer se ovo liepo a vrlo jeftino izdanje slabo prodaje. Naš vrli Vežić, na kojega bjesmo gotovo i zaboravili, uvjeriv se da ima u njega jošter prave poezije, podao nam novo i popravljeno izdanje svoga „Nikole Zrinjskoga" — poredjivanje prvoga izdanja sa drugiem moglo bi potaknuti kritiku na vrlo zanimljiva estetska pitanja, što bi bio dostojan predmet za gdjekojega „učenika" u književnosti. Napokon svraćam pozornost sviju prijatelja prave poezije na latinicom štampani „Gorski Vijenac" od Petra Petrovića Njeguša, koji je prošle godine izdala Matica dalmatinska po tekstu, priugotovljenom za štampu od St. Ljubiše. Ne varam se, ako rečem, da je „Gorski Vijenac" Petra Petrovića Njeguša do sele u nas samo riedkim poznat bio, a mladež nije za nj po gotovo ništa znala. Evo ga sada u jeftinu izdanju (60 novč.), može se dobiti i u zagrebačkih knjižarnicah; preporučam ga svakomu, tko je voljan napojiti se na tom bistrom izvoru prirodne mudrosti najgenijalnijeg našeg pjesnika devetnaestoga vieka. Izmedju povećih prievoda spomena je vriedna Dežel̀ićeva „Franjica Riminska": to je prievod tragedije Silvija Pelika: „Francesca di Rimini"; za tim prievod Prešernova eposa „Krst na Savici", od istoga Dežel̀ića. Krasni nekoji manji prievodi kriju se po beletrističkih listovih, o kojih ću kasnije govoriti.

K ovim poezijam vezana sloga dodajte još nekoliko pripoviedaka u prozi, kao n. pr. dobre prievode, što su napose štampani iz Pozorova listka pod općim naslovom: „Posielo", ili Hartmanom nastavljeni „poviednik", zatim Deželićev prievod iz Silvija Pelika: „Le mie prigione" (moje tamnovanje) i ruski roman „Škopin Šujski" — pak je eto iscrpena sva „liepa" književnost naroda hrvatskoga za god. 1867 i 1868., koja nam se ukazala u posebnih knjigah. Ono drugo sitnije sadržano je što u listu „Dragoljubu" ili „Bosiljku", što u almanahu „Dragoljubu" — o tome nekoliko rieči poslije.

Tko ima ikolik pojam o neizmjernoj produkciji modernih literatura baš u romanu i noveli, začudit će se, kad opazi, da je naša književnost u toj struci najsiromašnija. U nas zaostaje samostalna novelistika čak iza strogo pjesničkih proizvoda: to je vrlo znamenit biljeg današnjeg stanja naše književnosti. Pobjeda kod Visa, koja je bar mjestom i materijom, ako nije duhom vezana za naš narod; grozno ubijstvo kneza Mihajla, drugih manjih zgoda ne spominjući, ovaki dogadjaji ostali bi u svakoj modernoj literaturi obilježeni povorkom pripoviedaka i romana — ali u nas se o svemu tomu umije tek pjevati. Nije li tim bolje, nego li i čim karakterisana nizina naše književnosti i naše kulture? Jeste li već čuli, da je i Udmanić dospio u našu književnost? i to kojim načinom? Neka njemačka protuha, po imenu „Slavoljub Rot glumac" napisao njemački, te si dao prevesti na hrvatski jezik „Život Jose Udmanića teškoga razbojnika", a da to lakše proturi u sviet, dodao s traga pjesmu „Hajduk" od — Branka Radičevića! Taj znameniti produkt strana varalice doživio je tri izdanja te je štampan latinicom i ćirilicom!! To je naša novelistika; tako će nam odivljati književnost!

Treba li nam već svakojako i zabave u književnosti, koju pružaju novele i romani — ja ne govorim ovdje o njihovoj estetskoj strani —, a ja mislim, da bez toga nikako biti ne mo-

žemo: to bi se imalo sastaviti kolo književnika, kojim su moderne literature dobro poznate, da se staraju za valjane prievode, što bi ih mogla, a nadam se, i htjela izdavati koja čestita knjižarnica. Preduzeće Hartmanovo sa „Poviednikom“ hvale je vriedno, ali da bude uspjeha i koristi toli trgovini koli književnosti, ne bi se imalo samo što god štampati, bez dobre osnove i plemenite tendencije, nego bi valjalo osobito paziti na izbor; a osim toga rekao bih, da za početak, koji je svagda težak, nije nikako zgodno da se veliki i dugački romani prevode, kao što su osnovatelji Poviednika dosta nespretno sa „Gitanom“ odpočeli. Ta ima u ruskoj, francuskoj, njemačkoj literaturi toli krasnih novela, toli liepih kraćih romana, koji su podjedno s estetske strane prave umotvorine, da ne moramo umah, dok smo još toli slabi, jurišati na velika djela, od kojih jedno po više knjiga napunjuje! Paralela sa književnom produkcijom na istoku pokazat će nam, da se ondje više knjiga za zabavu izdalo, dakle da je ondje veći trošak bio; ali dobra izbora ne bijaše ni ondje.

Dopis.

U Biogradu 22. siečnja 1869.

Počinjući ove dopise u poštovanom listu vašem, namjenjujemo ih u napried drugoj zapadnoj poli dvoimenoga naroda s jednim srcem, dušom i jezikom, u ime sve bolje sloge, uzajemnosti i sporazumljenja, koje treba da zavlada medju obadvie strane. To govorimo za to, što je naše tvrdo osvjedočenje, da nama treba sloga i sporazumljenje, što se hvala bogu ne veli prvo sad i ne piše prvo iz ovoga pera, nego je dovoljno poznato. A ni jedno ni drugo ne ćemo postići nikad, ako jedni druge ne upoznamo, ako jedni drugim ne budemo što bolje i podpunije znali, život i stanje, radosti i žalosti. Naša će dakle briga biti da prema programu ovoga lista priopćujemo hrvatskoj publici u pismih ovih književno i kulturno kretanje u braće Srba na istoku, neka bi se bar s jedne strane počela izvršivati dužnost tako sveta, i zadovoljila potreba tako davno probudjena, a nigdje ne zadovoljena. Na polju političkom u ovom smo poslu nešto bolje stajali, tamo nas je zajedničko sjećanje nesreće vezivalo: ali je iza političkoga kretanja ostajao ne bilježen i ne pažen cio književno-kulturni pokret koji u pošljednje vrieme biva sve znatniji, i koji je prava statistika i osnova, iz koje se dâ crpsti i učiti život narodni. U koliko možemo priopćivat ćemo promatranja svoja s ovih stranâ obzirući se da nam se ne izmakne iz vida ni paralela ovomašnjega kretanja sa tamošnjim. Neka nas samo ljubav tamošnje naše braće prati u onoj mjeri, u kolikoj smo mjeri mi radi poslužiti zajedničkoj dobroj stvari, upoznavanju, najboljem temelju ljubavi medju braćom.

Od naših književnih publikacija najnovija je i ujedno najznatnija Gj. Jakšića Jelisaveta kneginja crnogorska. drama u 5 dielova, koja izadje staranjem uredničtva „Vile“ (na 16-ni 215 strana zbijene štampe). Imalo bi se gledati na nju s više strana. Sa strane poezije, visokih, upravo uzvišenih i kićenih misli, djelo Jakšićevo malo ima sebi ravnih i može stati svietla obraza na svakom mjestu. Snaga je Jakšićeva osobito bujna na tome polju. Ali je baš može biti zbog toga na polju invencije, poetskoga zamršaja i grupiranja slabiji. To isto izlazi i u ovoj njegovoj knjizi, za koju držimo da je ipak mnogo iza sebe ostavila predjašnju njegovu dramu Seoba Srbalja. Već po prostoru može svaki vidjeti, da su piscu slabo bila na umu iziskivanja scene. Njegovi dijalozi, često prepuni poezije, može biti da bi koji put postigli sa svim protivan učin; potrebna jedrina i kratkoča dramatska često im se gubi zarad omiljeloga nakita koji najzad i dotuži misaonu čitaocu kad traje po nekoliko listâ. Ali djelo nije bez cjeline i vjerno izvodi svoju historijsku nauku. Škoda samo te se poeta nije u poeziji uzdigao na visoku objektivnost, da mu crteži i karakteri ispadaju još više snažni i puniji života, da mjesto romantičkoga nakita iznese više naslikan i predstavljen sušti život o kome piše. Toliko samo u glavnom radi smo da dokažemo, a vriedno bi bilo da se oko ovakoga djela povede ozbiljna kritička rasprava u našoj književnosti. Hrvatskoj publici jedva ako će i po imenu biti poznat pjesnik koji se na istoku medju Srbima toliko koliko Gj. Jakšić slavi. On je počeo pisati još g. 1852. u Srb. Ljetopisu nekimi ogledi za ono doba veoma živahnimi, za tiem se preselio u Sedmicu i tamo je i pod izmišljenim i pod svojim imenom pisao više lirskih i epskih pjesama, od kojih su nekolike savršene i podpune ljepote. Za tim je radio u Danici, Slovencu, Ljetopisu, Matici i Vili i u 1860 počeo je pisati i prozom neke škice, koje su punije slika, upodobljenja i nakita nego misli, i u opće ne vriede mnogo. Pored toga je i živopisac tako isto darovit, a učio se nješto u Minhenu i u Beču. Njegove su kompozicije pune ognja i života, ali slabo tehnički izvedene. Karakter poezije mu je stalno ozbiljan i uzvišen. Šteta je, te mu pored zlog stanja našeg izdavanja još ni do sad nijesu pokupljene pjesme; ali preporučujemo da se čekajući toga hrvatska publika upozna bar s ovom njegovom radnjom.

Od ostalih publikacija, da spomenemo prvo pravnikom da je ovih dana izašao „Zbornik zakona i uredba izdanih u knjažestvu Srbiji od početka do kraja 1868. god.“ (na 8-ni 65 str.) koji je izvan ostalih zbornika za historiju znatan još i time, što su unj smješteni i državni akti koji su izdani prilikom promjene koja nas zadesi iza nesrećnog topčiderskog dogadjaja. — Jedan od mladjih ljudi, koji

se dadoše na pedagogiju, gosp. Stevan V. Popović počeo je u Pešti izdavati „Sveske za pedagogiju,“ od kojih je prva već izašla i hvale je onostrani listovi naši. Žao nam je te neimamo knjige u rukama, da bismo mogli reći što više; nego to može ostaviti za drugi put, kad budemo govorili o periodičkoj literaturi našoj. — Od starinskih pisaca g. J. Filipović (koji još svoje prezime podpisuje sa dva *p*) izdao je prievod francuskoga romana Golub (na 8-ni 141 str.) Ako uzmete na um da se ovamo više ništa ne štampa starim pravopisom van „Ruže“ „Svetovida“ i „Zimzelena“ A. Andrićeva, od kojih se ničem i ne nadamo i izdanja našega sliepca Jeremije O. Karadžića, onda se teško da shvatiti kako nekadašnji ministar prosvjete još čuva staru modu. I jezik je tako isto slab. Rdjavo je, te nije naznačen franceski književnik, da bismo mogli znati kojom školom imamo posla. Običaj nekazivanja pisca još se, eto vidite, uporno drži u našoj književnosti. — Da spomenemo još jednu pravničku stvar, koja kao da se kod nas više protura na račun beletristike nego na račun pravnih študija. To je „kriminalna biblioteka znatnih krivičnih djela iz sviju evropskih narodnosti.“ Niemca dra. H. Temme koju prevodi g. Aksentije Mijatović. Izlazi u mjesečnih sveskah po 4—5 tabaka u 8-ni i sad je izašla i šesta sveska. Bit će Vam čudo, da se ovo djelo, namienjeno pravničkim študijam, tako kupovalo, da su se prve sveske razišle u 1000 eksemplara i dočekale i drugo izdanje. Ali kod nas je za književnost stalno pravilo: da svaka revnost za malo traje, i izdavalac se „Kriminalne biblioteke“ već vrlo tuži na neplaćanje svoje publike. — Medju zanimljive književne novosti metnut ćemo knjigu „Klasičnost u Grka. Po Rankavi i drugima izradio Božidar Bodi“, ginmazista iz pete škole (na 16-ni 35 str.) To će biti prievod s novogrčkoga, stvar ne dozrela i ne skuhana kao što i misliti možete, kad pomislite, da je s njom na javnost potrčao djak iz pete klase gimnazije. Još jedan znak izmedju ostalih kako se u nas književne stvari haotično i neuredno razvijaju. Jer, naravno, valja znati, da je i to moralo naći kupaca, pa da se naštampa. U pošljednje vrieme u opće bismo mogli opaziti kod naše biogradske omladine, da je obuzima žudnja što prije za javnošću i štampom, kao da će to kasnije u svoje vrieme uteći i minuti s lica zemlje. Spreme treba, ozbiljnoga učenja treba, a bit će uviek rano, da se na sviet izadje i naštampa, samo neka djela budu mogla što privriediti.

Od oglašenih djela da spomenemo dva, ali opet nesrećna. Prvo je Moselburgov roman: „Gospodar svieta“ (Herr der Welt) kojim se nastavlja fantazija A. Dumas-a oca „Monte-Kristo“. Vi znate da smo mi skoro prije dvanaest i više godina bili tako nesrećni, te smo dobili od M. D. Rašića preveden taj produkt francuskih roman-fabrika. Izbor znate kakav je, prievod je da gori biti ne može, jer i nije prevodjen s originala — i to se onda raskupovalo s vatrom i postalo je potrebno i drugo izdanje, koje izlazi od 1864 i dovršeno je prošle godine pri kraju. Isti preštampavač M. D. Rašićeva prievoda, neki Hadži Aleksa O. Popović postarao se sad i za produženje, i neko ga je namjerio na taj Muselburgov nastavak, koji će iznieti 6 knjizica. Tješi nas tiem, da je roman „preveden liepo i jezikom čistim i jasnim“. I tako se zabava održava na našem kraju, u kome svaka solidnija radnja u zabavnoj književnosti propada sa nestašice upisnikâ. — Za drugo nesrećno preduzeće držim pjesme gospodjice (ili gospoje?) Sofije Stefanovića iz Sombora, koja se tako podpisala, da se nezna je li je udata ili nije, makar da to naš jezik umije prekrasno razlikovati svojimi nastavci. Ona je u novosadskoj „Danici“ naštampala nekoliko pjesama vriednosti posve diletantske, ako ne ćemo reći nikakve, pa tad već počinje u knjige, nazvavši knjigu „Raviojlom“. Kako neumješnost ne umije ni sujete ni plemenite žudnje za poslom upotrebiti na korist! Kad mi pomislimo, koliko je polje rada ženam našim u prostoru kuće, učiteljstva, odgojivanja djece, i književnosti, koja u taj krug ide, kad pomislimo kolike dužnosti čekaju majke naše, kako li budućnost narodna i sreća narodna u njihovim rukama stoji; onda nam je čudo, kako još one mogu izlivati oduševljenje svoje u pjesmah, gdje ih mjesto pjesama čekaju svuda i na sve strane pune ruke posla. Protiv istinitog poetskog poziva mi ne bismo nikad ustajali, ali nam je dužnost uložiti svim ostalim glas opomene, gdje je strah kao ovdje od slabih pokušajâ, od zamamljiva glasa taštine i prazne slave svjetske. U djela daj da lijemo oduševljenje svoje, braćo i sestre srpske i hrvatske! Djela treba narodu našemu više nego pjesama više nego okušaja!!

I sad da ste mi zdravo, poštovani čitaoci i čitalice, nek je manje tame povrh sela i gradova naših a više svjetlosti! Starat ćemo se, da vam u drugom pismu i nastavimo i prinosimo, i da vas naš glasnik i obeseli i liep vam pozdrav donese od braće ispod Avale.

Σίγμα.

POŠURICE.

Kada dodješ u pohode i imaš zametnuti razgovor a nedotječe ti soli ili nemariš zabrazditi u razpravu, koja bi razigrala i dušu i srce, jerbo nevidiš uzletu dorasle duše i osjetljiva srca, onda

ti se od nevolje navrze na um i na jezik — vrieme. Netrebaš si razbijati glave, vrieme, kakvo, takvo je, naidje na jezik. Umne sile miruju, a jezik, samo da se glas čuje, uzme zavrljivati (exquirere vitiorum nimia): Ala hrdjava vremena u Zagrebu! sama magla i nujna kiša, kojoj se neće pravo, da nakvasi crnu zemlju.

Oj brajko pošuričaru! težke ti nevolje, kada neznaš, druge već o vremenu i to o hrdjavu. Što ću mu ja, kad je takovo? A u Zagrebu je bome hrdjavo vrieme. Pa kada se magla slegne na Zagreb i stane pookapljivati, onda neima šetnje ni po Tuškancu ni po Dvrcih, neima svježa zraka ni bistre misli, onda hajde brate Dragoviću u — goste. Kad je zlo vrieme, onda se najsladje pije. Da je meni sve ono vino, što se za hrdjava vremena u Hrvatskoj popije za domovinu, sagradio bi si biele dvore i još bi štogod preostalo domovini, koju pošuričar žarko — žarko ljubi, a nemože joj ništa namaknuti, do li svojih pošurica, kojim je mila domovina žarko sunašce, oko koga poput šarenih leptirica lepeću želeći mu se udvoriti.

Gosti su. Zelje je na stolu. Vješt nastolnik obzire se po svojoj državi, pala mu sjekira u med. Danas se on bâni i zapovieda, danas on zdravlje i sreću namjenjuje, danas on ljepotice dieli a bogme i kazan dosudjuje. Boči se s pameti, smišlja, bilježi si drugarice, dovija se na tiho doskočicam, koje ni pokojnomu lordu Firebrandu nebi na um pale, jer su hrdjavije od vremena, koje na izmaku poklada u Zagrebu duge oprave blatom kalja i nove male i velike tuljce nemilice zlostavlja. Nastolniku se glava puši, a još je u toj glavi malo vina, a i malo lije, na kojoj doskočice rastu. „Slavno družtvo! zelje je na stolu a bez zelja neima veselja! Bog živi presvietloga, velemožnoga, prečastnoga, ovakova i onakova, toga i onoga, i da mu sladje bude življeti i piti, s predragom i premilom našom domorodkom, groficom, baronicom, plemenitom i neplemenitom gospojom, gospodičnom“ itd. bez kraja i konca. Drage zemljakinje, kako vas junački spol pri vinu slavi i u zviezde kuje, da gdjekad same čujete, cvieće bi vam na obrazu cvalo — ili bi se na takovo hvalisanje zlosrdnule ili bi u prkos od tobožnjih domorodkinja postale prave domoljubke. U istinu drage i mile zemljakinje! Kakove ste nam, kad smo pri vinu, a kakove ste nam opet, kad niesmo pri vinu, na duši me boli, rad bi vam koju u brk —

Ali gle u vas neima brkova, pa tu se nemože u brk govoriti. U vas su krasna rumena ustašca, kojih brkovi niesu zaklonili, tè mi želja može oko njih lebditi i najsladje slasti smišljati i željakati. Na vašem lišcu viklo je cvieće cvasti, koje iz stidnoga srdašca niče i vanjsku vam ljepotu uzvisuje. Tomu se cvieću ja utječem, tim vas cviećem zaklinjem, nedajte se ružiti, budite dičnije domoljubke, nego što ste nam pri vinu. Dajte da triezní, ili ako hoćete opojeni vašom dobrotom i ljepotom u vašu slavu zapjevamo pjesmu, koja se pjeva gorljivim Madjaricam. Živile drage i gorljive Hrvatice, smiešila vam se rumena i sladka ustašca i izvojštila nam premamljivom silom obstanak plemenu i knjizi. Tom će žarkom silom i milom pomoći cvasti i zeleniti se ovaj Vienac i rojiti se naše vesele doskočice!

Nastolniku se jače puši glava, više je u njoj vina. Mnogo je zdravica, mnogo je muha i trutova a malo pčela iz te glave izletjelo, ali mnogo vinovice u nju uletjelo. Već jezik zapleće, govori su dùži i ako prednjakom ikakvu izvrstnost prigovoriti možeš, još puno lošiji. Nakon konca dodje na red i domovina. „Živila domovina!“ Dakako glavica je već puna, a zadnja je bila na redu domovina — a ta zadnja zdravica neima već mjesta u punoj glavi. A glava sutradań boli. Tko će sutradan misliti na domovínu? Hrdjavo je u Zagrebu vrieme!

Hrdjavo je vrieme, ajdmo u kazalište. Ali pobolievaju glumice, neće im se prikazivati, nešto im nije po volji. Na brzu se ruku ima ojavljena prikaza zamieniti drugom. Hrdjavo se prikazuje. Nujni smo, zlovoljni — rekao bi čovjek, da je nekomu stalo do te nujnosti i zlovolje, pa da nebi mario sav zavod upropastiti, jerbo jerbovići ako i niesu kranjski grofovi ali su prijatelji staroj hrvatskoj zavisti (vulgo: jalu) i zlobi. A vele, da ima jalnih i tvrdoglavih glumaca i glumica, pa da gdjekomu i gdjekada, kad mu baš nije prijam, nije mnogo stalo do dobre volje obćinstva. Čujemo, da gospoja dužnost kao strogo moralna osoba neima bezplatne ulaznice na daske. Mi bi znali za neki uztuk, za stari liek u mladoj prilici, a to bio nabavak mladoglavih mjesto tvrdoglavih članova. Na mladjih neostaje samo sviet, već ostaju i daske, koje sviet sponašaju!

Tom sgodom mimogred napominjemo, da gospodična Bajzova kani i radi prestupiti novosadskomu družtvu, te da će nam poslie uskrsa Talijani i Talijanice zapjevati, a naše će kazalištno družtvo valjda zaputiti po domovini u — goste.

Svršila se prikaza — krivi crni Otello zagrlio nezaklanu Dezdemonu, zavjesa se odmotala. Na zavjesi je grb trojednice, u ložah nitko se nemiče, svi polaznici ostaju na mjestu, valjda mislite, da im se mili gledati u trojedni grb! Tri put mi toga svetoga grba, varate se. Klupe se uklanjaju, prenose, na pozorištu se za zavjesom nešto namješta. Sve je gledalište sitnimi trobojnicami izkićeno, a iznad trobojnica eno zievajućih turskih glava — valjda zievaju na zastave, pa ili će ih ždroknuti ili se zievalicom rugaju tomu nakitu. Ima i drugih poredanih glava dremovnih, nujnih, ali su sve te glave mrtve. A žive glave još su na ramenih, to jest one u ložah i one ostalih polaznika našega kazališta, što ih po svietu i po parteru nose sve po dvie noge bez krila.

Zavjesa se uzmota, vojnička svirka veselo zaciliče plesaću — krabulje, čuvide, maškare će plesati. Eto najprvoga crnoga dimnjakara. Zle mi slutnje, bit će vatre. Eno i šarena harlekina s prakljačom i biela pirota budalasta obraza, velikih žepova, nespretna hoda. Eno Poljaka i

Poljakinje, dvoje dragih. Poljak, kad nenosi svoga narodnoga odiela, čini mi se, da umie po pet šest paprikaša u lievoj a po tri čaše piva u desnoj ruci k jednu donieti i brzo razpačati. Spretno je čeljade, okreće se oko Poljakinje, kanda mu je ona svakdašnji gost, koji mu nikada nezaboravi dva novčića za dobru podvorbu ututnuti, kad mu na polazku škriljak ili batinu doda. A Poljakinja nije baš iz Krakova, ali ipak ima čvrste krakove, čini mi se, da, kad nije na poljačku odjevena, metlom i peruškom i prtenom krpom svakomu prašku neprijateljuje, makar ga putničke noge iz priestolnice doniele. U obće većina je čuvida iz reda onih dvonožaca, koji ni sebi ni svomu neteku već svojim gospodarom pomažu trošiti i raztjecati. Gdje koje su čuvide sa drugoga svieta t. j. sa onoga na daskah. Nekoje su opet sa trećega svieta, kojemu svietu polovica manjka. Gdjekoji veseo djak i mladi činovničić, kada vide, da neima prave živosti, obuku se na brzu ruku i dodju zanovetati i visoko obćinstvo u ložah zabavljati. Pet šest harlekina i pirota, po koji dimnjakar, drotar i perecar, hrvatski seljak i seljakinja, desetak dvadeset domina i nekoliko sobarica, koje obično odjevene samo obraz krinkom zaklanjaju, to ti je naš krabuljski ples u kazalištu. Ovaj put čuvida sponašajuća krojača s nožicami i dvoje čeljadi, po glavi i po tielu zavješene samimi uvojkami od ostružina pobudiše obću pozornost.

Seljak i seljakinja posietili me u loži: „Kumpare ca nas nepoznaš?“

„„Koji bi vas bies poznao? Tko će misliti, da treba krinke i seljačkog odiela, da se ukažete svietu Hrvatom i Hrvaticom““.

„Ali tamo, odkud smo mi nije dobro niti pod čuvidom biti Hrvatom —“.

„„Pak ste došli amo — odoljeti srcu junačkomu!““

„Ši šjor! Tuj se smi liberamente poviknuti protivniku po hrvatski: u more!“

„„Gle sad se tekar dosjećam šali, to ste vi gosp. Plemenčiću! U Zagrebu neima mora, pak vam je lahko ovdje zastrašivati sviet povikujuć: U more!““

Došle druge čuvide, izturile seljaka i seljakinju — te eto ti vragometna pitanja:

„Ej dragi pošuričaru! ti si tobožnji hrvatski filolog, kako se naški dobro kaže: vic?“

„„Draga čuvido! toga pojma na hrvatskom jeziku neima. Osobito u hrvatskih maškara.““

„Ima, ima dragi pošuričaru! To ti je varnica, koja vrela iz naše glave skokne, čim mudra glava upazi kakvu nedotupavnost. Na primjer: Jučer pročita netko Vienac i ovaj čas skoči mi iz glave na Vienac tako vrela varnica, da sav Vienac izgori.

„„Pa kad baš varnica mora do nešta skočiti, neka se zove ta varnica doskočnicom! Ali svakojako mora varnica biti.““

„Hvala ti pogorioče!“ — reče odlazeć čuvida a mislim bio neki prijatelj naše knjige i Vienca, koji misli, da bi sve bilo u Viencu ljepše, kad bi se on mogao nakaniti, da za svaki broj napiše štogodj izvrstna, nedostižna, uzorita! Lakše je sa prikrajka zlobiti, nego li na vršaju pohvalu zadobiti! —

Hrdjavo je vrieme. More se burka, talijanska ladjica „Rosetta“ tamo negdje pokraj Čitavekije postradala i u pomoć zvala! Nedaleko od „Rosette“ projuri velika ladja, ali se na stradalicu neobazire. Neće, tako naše gore list kapetan M. Djuranović, koji na 9. dan pr. mj. opaziv nevolju zakrene svoju brzoplovku „Miloša“ onamo, gdje je pomoći trebalo, te nevoljnicu „Rosettu“ spasi i tja do Genove doveze. Živio Djuranović, nà mu kitice iz Vienca!

Za hrdjava vremena (tempora si fuerint nubila) poznaje se vrli prijatelj. Hrdjavo je vrieme, vidjet ćemo, hoće li nam domoljubke i domoljubi priskočiti u pomoć našemu Viencu, da nepostrada! Djuranovići gdje ste? *Pošuričar.*

* * *

Njegova preuzvišenost, g. biskup J. J. Strossmajer kupio za 320 for. lik Vuka Karadžića u naravnoj veličini od srbskoga umjetnika Dimitrije Tirola, te je ovaj lik poklonio jugoslavenskoj akademiji. Lik je vjerno i točno izveden, a jamačno najljepša slika, koja predstavlja neumrloga pokojnika. Velika hvala preuzvišenomu darovniku na tome liepom daru. Slika je već u Zagrebu, u akademičkoj dvorani. — Slovenci dobiše nov beletrističan list „Besednik“, uredjuje ga u Cjelovcu A. Umek; (godišnja ciena 2 for. 50 nvč., polugod. 1 for. 30). — U Trstu poče izlaziti mjesečni list „Pod lipo“, izdaje ga J. Vrdeljski. Tù će izlazit i humorističan illustrovan list „Juri s pušo“. — Papa se nedavno izjavi veoma oštro proti razkošnu nošivu ženskinja. Neki francezki pisac posveti mu svoju knjigu a sv. otac zahvaljujuć njemu medju inim pisa: Neka gospoje, hoće li si uztrajnom uzdržati ljubav i štovanje svojih supruga, pomisle na to, da jim netreba skupocienih uresa na glavu niti sjajnih odieća, nego će, veli, bolje uraditi, ako si budu izobrazivale duh i srdce, jer da sva slava proizlazi samo iz nutra“. Da je i te kako pravo pisao sv. otac, neosjećaju li to pretežko i mnogi hrvatski supruzi? — Od slika Mückeovih razdaje se već slika sedma: „Državni ugovor dvanaest hrvatskih župana s Kolomanom kraljem ugarskim“ (g. 1102). — Slovensko družtvo sv. Mohorja odlučilo je ove godine tiskati šest knjiga svaku u 15.000 odtisaka. — Učeni slavista prof. dr. vitez Miklošić odlikovan je kr. pruskim redom pour le mérite za zasluge oko znanosti. — Ljetos izlaze 393 slovjenska časopisa i to: českih 77, ruskih 198, poljskih 69, hrvatsko-srbskih 26, slovenskih 6, slovačkih 11, lužičko-srkska 3 i bugarska 3.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 4. U Zagrebu dne 13. veljače 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Pozdrav domovini.

(Byron, Childe Harold's pilgrimage).

Ponašio P. P.

S Bogom! s bogom! — rodni žali
Već s' otimlju oku mom;
Vjetar huče, riču vali,
A galebi grakću k tom.
Ono sunce gdje zapada,
Tamo je i nama poć;
Teb' i njemu s Bogom sada,
Domovino — laku noć!

Jutrom će se sunce popet
Iznovice nad taj sviet,
Ja ću more, nebo opet,
Ali tebe neću zriet.
Kuća mi je opuštena,
Tužno, tamno sve u njoj,
Hvata joj se drač po stiena',
Pas pri vratih cvili moj.

„Hodi amo, moje diete!
A šta plačeš tako — šta?
Valjda što nam vali priete,
Il bjesnilo bure — — — ha!
Neboj mi se, utri oko,
Jak nam brod je, lak mu kret,
I najbrži jedva sokô
Nadkrilio bi mu liet!"

„Nek se vali s vjetri taru,
Njih zaista nij' me strah,
Druga ali, gospodaru,
Bol mi ote srcu mah.
Spominjem se od ljubavi
Svoje majke, otca svog,
Kano što ja njih ostavi',
Ostavit će mene Bog!

Otac kano na rastanku,
Odoljet će jadu svom;
Ali majka i u sanku
Uzdisat će, znam, za mnom!"
„Neka, neka, diete moje!
Doliči ti suza ta,
Da su meni ćuti tvoje
Plakô možda bi i ja.

„Hodi amo, moj junače!
Za što si mi tako blied,
Zar već Francuz * na te skače,
Il te plaši bure jed?"
„Strahom mi se duh nebavi,
Gospodaru, niesam pla',
Al ženu si da ostavi'
Tâ me misô muči, tâ!

---

* Odnosi se na neprijateljstvo izmedju Francuza i Engleza za Napoleonovih ratova, kada je ova pjesma spjevana.

Da kažemo našoj mladeži — ovako pjeva Čajld Harold u prvome pjevanju Bajronova eposa: „Putovanje Čajlda Harolda". Sunce bilo na zahodu, a vitez Harold, ploveći morem, gleda posljednji put s ladje svoju domovinu Englesku, koja se u sutonu gubi ispred njegovih očiju. Ovu je krasnu pjesmu preveo na poljski jezik Mickievič: „Bywaj mi zdrowy kraju kochany!" *V. J.*

Ona s djecom stan imade
Tamo blizu doma tvog,
Šta joj tužna reći znade
Kad zazovu otca svog?“
„Neka, neka, moj junače!
Pravedna ti bol je tâ,
Ali ja sam ćudi jače,
Netugujem s takvog šta.

Jer tko da se poda kini
Rad ikoje žene tu,
Kad iza nas lako ini
Utješit će svaku nju.
Meni nije ničeg žao,
Nit se ičeg ja bojim,
Žalim samo, da sam stao
Nežaliti za ničim.

Samac ja sam, sâm do Boga
Sad na svietu: tko je kriv,
Da nemarim ni za koga,
Kad ni za me nitko živ?
Navikô na tudju hranu,
Znam da bi me — za koj čas
Da se vratim k svomu stanu —
Ugrizao i moj pas.

Zato ladjo, moje blago,
U tebi mi nade sve,
Nosi mene kud ti drago,
Samo natrag doma ne!
Zdravo, zdravo vode sinje,
A budem li i vas proć,
Zdravo hridi i pustinje,
Domovino — laku noć!

Krasna žena.

Izvorna pripoviedka.

(Konac.)

III.

Marija bila ozbiljno čeljade. O materinoj krepkoj volji okriepila si volju i prizatomila milokrvnu ćud, o njezinu bistru umu naoštrila si um i privikla hladnokrvnu mozganju. Od nje si čula i dobro pamtila, da je ženskoj glavi istom onda, kad se uda, na vidjelo izlaziti s ljepotom i dobrotom, da joj je istom onda biti vilom i andjelom; da srećna bude sama i da bude srećom svoga sudjenika, koga je uzela na dušu.

Privikla čistoći i redu, neprestala nastojati, da joj se sve bieli i cakli te, je milota bilo obazreti se po njezinu domu i oboru. A ona sama odievala se vazda u bielo čisto ruho, nemogla podnositi na sebi mrlje, u svako doba ugladjenom kosom i svietlim obrazom obavljala žurno i neumorno svoje poslove. U nje se nalazilo najbjeljega domaćega platna, što ga je sama otkala, najljepšega vêza, najljepših pojasova i krasno izkljećanih i iziveranih sagova. A kakvi je prekrasni torbak svomu sudjeniku otkala, vezom ga nadopunila i šikom ga pošikala?

Koliko joj se, Bože dragi, duša i volja odzivala svakomu zamišljaju i zahtjevu njezina Vida? Nedosadnom njegom i brigom udvarala se svomu sudjeniku, nikada ništa nečinila na izliku, nikada se neutvarala, nikada ga na tudje oči neogrlila a i negradila se žarkim suncem, štono sjaje svemu svietu i grije svaki živi i neživi stvor božji, nežagrila očima po mužkom svietu; već se sjala samo svomu Vidu, njemu bila na srdašcu zaklonjeno suho zlato, što mu vrijednoće nitko na svietu procieniti nemogaše, do li njega sama. Râd i briga, stid i čistoća vriede u ženskoga čeljadeta, koliko sama ljepota. Dovile se tomu ženske glave po krajiških selih i nastoje, nebi li se prodičile rečenimi vrlinami. A gdje se uz te vrline još i razbor i ljepota nadje, onoj kući ptičice pjevaju, košto su pjevale i Dančulićevoj.

Nije se Marija tudjila od svieta; nedjeljom bi se i svetcem uhvatila u kolo i izpjevala bi s drugaricami po koju pjesmu. Nebi se hvalila po selu svojim Vidom, nebi poticala tudje zavisti, već bi se uživala svoga sudjenika kao u potaji stečena blaga, da joj nitko nedozna za liepu sreću. Jer ima opakih ljudi, koji nikako netrpe velike sreće u bilo koga te na svaku ruku natežu, nebi li te sreće razvrgli, bilo samo od zavisti i zlobe, bilo da se osvete srećniku, ako im je čemu i nedužan krivac.

Takov opaki i zlobni čovjek bio Balaban, kojemu Marija bila kriva, što ga je odbila i prevoljela Vidu, prostomu vojniku, a Balaban bio, štono vele, pismen čovjek i po svoj satniji mudračina na glasu. Otac Marijin, budući slabe petlje, odao nekomu dobru prijatelju, da Marija pod živu glavu nije hćela za Balabana poći. Dobar prijatelj šaptnuo opet svomu uzdaniku u uho, a ovaj trećemu, treći četvrtomu, dok nije saznalo sve selo, što se je Balabanu sbilo. A i vidilo se, da Balaban nešto mrči na Vida Dančulića. Kad je ovaj bio pri satniji na službi, znao je Balaban svaki put nagoditi, da je Vida zapalo samo onamo pisma nositi, kud je bilo najdalje i gdjekad opasno poći. Makar bila najljuća cića

ili Bog zna kakva mećava ili vijavica, Balaban bi navalice odpravio Vidove drugove s kakvom bud zapoviedi u bližnja sela, a kad bi se već zamračilo, eto prešna pisma sa tri pečata na ovu ili onu kordunsku stražu, pa tko je na redu, da nosi. A Vid bio opet na redu, Balaban na izliku uzmi vikati i psovati, što Vidovih drugova još neima; al preša je, preša, tri su pečata na pismu, a pismo se ima najdalje do ponoći kordunskoj straži predati.

Vid budući služben i izvršljiv neopazio izprvice Balabanove zlobe, ali mu se treći put već činilo krivo, te samo oštro pogleda u Balabana, a Balaban nehotice porumenje.

Kazao Vid Mariji, što je opazio, a ona se prestravila i uzela ga zaklinjati, da se za Boga okani svake zadjevice. A Vid joj reče: „Nesvjetuj me Marijo, gdje je meni sa hrdje postradati i kukavici se uklanjati. Nespominji više toga, nediraj u zenicu moga poštenja, ta je zenica vrlo vredovna!“ Umukla Marija te poteci brže u kuhinju, jer joj suze na oči navrieše, bud što joj se na žao dalo, gdje se Vid prvi put okosi na nju, bud opet od milînâ, gdje to više i ponosnije osjeti, kakva joj ljudina dopade od Boga.

Žalostila se i stradala u potaji — bojeći se svomu sudjeniku, nebi li mu Balaban ipak mogao nahuditi, ali više se ponosila svojim Vidom, a duša joj tim ponosom okrilatila.

Četvrti put Balaban opet nemogao srcu odoljeti, već namakao red na Vida, kud je bilo ponajdalje poći, a Vid mirno primio pismo i sutradan donio odgovor.

Uvrebao potla čas, gdje mu se Balaban nemogao izmaknuti. Njih dvojica našla se na samu. „Kùpniće Balabane!“ reče Vid odriješito. „Niesam vikao tužiti se a i onako nebi mi koristilo; jer vi u napried umiete udesiti, kako ćete se u nevolji izlagati. A vi znajte, da malo kad premašim goluba u zraku; dodjem li samo još jednom lukavim vašim nagodjajem na red — a niesam voljan te sramote više podnositi, onda gledajte za dobe izpovidjeti ono crnih grîehâ, što jih je na vašoj duši. Vas promašiti neću!“ Kukavica Balaban protrnuo i nesmio ni zuba obieliti. A od sramote nesmio nikomu kazati, a kamo li Vida tužiti poradi one prietnje.

Za neko vrieme bilo mira a Vid bio radin i bistroum čovjek, išao za svojim djelom, kupio sad ovdje, sad ondje pogdjekoje blažče, urânio ga i prodao, od dobitka nabavio konje i tako sve više tekao a njegova se kuća liepo pomagala. Neimao kad obzirati se na svoga zlobnika.

Ali čim se više Dančulićeva kuća pomagala i Marijina sreća perjaila, tim se više iziedao Balaban, a da je bilo u njega toliko srčanosti, koliko je bilo zlobe i opačine, bio bi otrovao ili iz potaje ubio Dančulića, osobito, odkad mu se je zaprietio, da ga neće premašiti.

Domislila se kukavica drugoj opačini. Bio pri satniji lahkoumni mladi častnik više zagledljiv, nego li opak. Balaban ga trebao, izza njegovih se ledja mogao svetiti, a u neukost se njegovu uzdavao, da neće opaziti, kakvoj podloj kukavštini u prilog radi. Natuknu mu namjerice, da je Marija najljepša žena u svoj satniji, potla mu opet iz zagodja prišaptnu, da je Marija samo na izliku srameća, jer se Vida boji, poslije nekoliko dana ogrieši dušu crnom lažju, da ga je Marija dala pozdraviti.

Prevari se mladi lahkoumnik i poče se vrtljati oko Marijine kuće, pozdravljati ju, namigavati joj i kojekakve poruke slati.

Marija zaljuljala sinka te nebilo srećnije i brižljivije majke od nje. Milo si čedašce kupala, povijala, dojila, na božji ga zrak iznosila, pjevala mu, tepala mu, smiešila mu se, ljubila ga — i od jutra do mraka sto mu milina namakla, sto milina pokraj njega okusila.

Bože dragi ima li što ljepšega od sviestna, srdačna majkovanja? Ta eno i svietla grčka kraljica nestidi se nositi svoga sinčića po ulici i pokazivat ga ostalim majkam. A siromaška Marija, koja neumije čitati knjiga, neumije pisati bog zna kakovih pisama, ni risati, ni u glasovir udarati — ona da se odrekne majčine sreće? Majčina sreća da ju nespoji jače sa sudjenikom, u koga je junačko srce i pregnuće?

Zaman ti je trud mladi lahkoumniće! A zašto, Bog te ubio, cvieliš sirotinju i na dušu uzimlješ sreću vriedna i nedužna čeljadeta? Jer čim Marija opazi, do šta je častniku, briznu plakati — nenadajuć se nikakvu dobru, već samoj nesreći. Nesmjede kazati Vidu bojeć se, da će kakovo zlo počiniti, nesmjede sama kod kuće boraviti —: svaku bi sgodu uvrebao napastnik, da joj svojom ljubavju dodijava.

Okosi se ljuto na častnika, da nije liepo, što začinje i da ona nije nikakova bezstidnica ni nevjernica svomu drugu. Lakoumnik se do duše čuvao Vida i zastrašivao Mariju, da si sudjeniku ništa nekaže, jer da će joj ga upropastiti, ako se i malo makne, ili mu na put stane.

Što li će jadna Marija? Plakala, trpljela uvrjede, stradala, znajući dobro, ako Vid dozna, da će netko zaglaviti a i Vid se dostati težke nevolje!

Ovamo ju srce nagonilo, da Vidu sve dokaže, onamo ju um naputjivao, da većoj biedi povoda nedaje i da radje ona sama muku muči.

Prošla jedna osmica, prošla i druga — a častnik se nikako i nipodšto nehćede okaniti mlade vojnikovice, kanda je neki vrag izza njega stajao i svaki mu čas privikivao: napried, napried; na izliku se brani!

A i zbilja taj mu crni i zloradi vrag bio lukavi Balaban.

Došao red na Vida i otidje na kordun stražiti stražu a imao doći pukovnik, da vidi

satniju. Navalila gospoda, da se nasiplju ceste, biele i čiste carske i obćinske sgrade i da se okopavaju i čiste obćinski voćari. Uputom Balabanovim zapalo bilo Mariju da dodje prati pod u pisarni, uz koju njezin napastnik stanovaše. Bilo dosta drugih žena bez djeteta, a Marija se uza to umah dosjetila, od koga ta zapovied polieže i čemu sluti. Srećom nebilo Vida kod kuće i da svemu kraj učini, nakanila se Marija i otišla satnikovici plakati, da joj taj i taj gospodin o poštenju i o glavi radi, pa da voli u vodu skočiti, nego li sramotu u napredak podnositi, a kamo li u pisarnu ići, da pere pod. Povjeri još satnikovici, da nesmije Vidu si kazati, što joj zlotvori namieniše; jer da bi i njih i sebe upropastio.

Smilovala se satnikovica Mariji i izhodila u supruga, da Marija netreba doći, kamo joj bez nevolje zapovidješe. A izim toga prišapnu satnik častniku u uho, da se neka okani nedužna čeljadeta, jer ako Vid Dančulić išto opazi, da će gospodičića ujesti guja. A ta guja bila Vidova dugocjevka.

Došla Marija zaplakana kući te pred otcem kao i dosele krila, što joj bijaše namienjeno i kako se je ovaj put sama izporučila; jer otac nebio jak ništa premučati.

Minula Vidova straža, prestao častnik Mariju napastovati, ona se umirila i od onda vrlo pazila satnikovicu i njoj se gledala udvoriti.

Ali se eno stoput gora nevolja iza brda valja.

Došlo prešno pismo sa tri pečata i sa devet krstova. To je već bilo najprešnije, a pismonoša znajući za ono devet krstova nesmio nigdje stati ni počinuti, već juri što bolje možeš da pismo dodje za dobe satniku na ruke.

Za čas razturi se glas po svoj satniji, da prva i druga četa za koji dan polazi na Talijana. Više od dviesta vojnikovica zaplaka po slovinskoj satniji, više od dviesta matera i sestara pridruži se vojnikovicam, te jauk i lelek razliegaše se od glavice do glavice, od sela do sela, kan da je božja pošast podavila hametice sviet.

I Marija zaplaka ljuto i protrnu od straha popomisliv, da bi joj Vid mogao na vojsci poginuti. Pomilova svoga jedinca i škropnuše na milo djetinje lišce vrele majčine suze, a jedinac joj još neshvaćao, što su suze i uz majčino tetošenje boravio vesele dane, ni nesluteći, da mu je težka žalost svladala majku.

Vojnici se spremaju, preporučuju svoje žene i sitnu dječicu domarom, rodbini i kumovom a treći dan krenu slovinska satnija put Karlovca. Tko zamoli, dopušti mu se pozaostati, samo je imao sutradan za dobe u Karlovcu osvanuti.

Kada krajiški vojnici polaze na vojsku, prate ih donekle matere i žene, otcevi i braća ili tko mu drago od roda. Žalostno je pogledati takovu četu na putu osobito prvi dan. Nitko negleda na bog zna kakvi red ili vojnički zapt. Silna kolija idu za četom, tko se neima gdje povezti, ide pješice, mlada mu žena nosi prežalostna pušku a koji braće telećak. Svaki mu se gleda na razstanku čim udvoriti. Mati ako neima drugoga prištedka odkine škudu sa djerdana i da ju sinu na put. Hrane ga, poje ga — ljube ga, navijaju ga na plač.

A zar da se junak na odlazku srami suze ostavljajući ženu i djecu na tudjoj duši, a neznajući, hoće li se ikada vratiti?

Vid nedao ni Mariji ni tastu, da ga prate. Preporučio ženu i čedo starcu župniku, velikoj dobričini, preporučio ih tastu zaklinjajuć ga, da negubi duše i nezanemaruje kuće ni gospodarstva, koje bijaše pod Vidovom upravom liepo pošlo u napredak.

Izgrlio i izljubio ženu i čedo te otišao prvi uz satnikovu robu.

Marija ostala plačuć u oboru s čedom u naramku i s pretežkim srcem povratila se u opuštenu sobu.

I narednik od uprave otišao na vojsku, nebi li se ikako dostao častničtva.

Balaban postao narednikom te će odsele uz onoga lakoumna častnika zemljom tresti.

IV.

Bijasmo se, neznam već koji put, zaratili s Talijanom.

Veselo stupaše naša vojska napried a starac Radecki znao nagoditi i uporaviti, te je Talijan opet dobio batina. Tako se u nas govorilo onda.

U prvoj bitci dopao Vid težkih rana i smotao se crnoj zemlji. Tako kašnje kazivali, jer je bilo na onom kraju brzo uzmicati, te braća nemogoše ranjena ili mrtva Vida na brzu ruku iznieti.

Kad krajišničke pukovnije odu na vojsku, onda navru silna hrvatska pisma dolaziti poštom a da vidiš čuda, kako su liepo nakićena, koliko obiluju najnježnijimi osjećaji i mudrimi svjetovi. Tko je proučio naše narodne pjesme, osobito tako zvane ženske, vjerovat će mi, da je bilo pisama punih pjesničkoga uzleta i plastičkih izražaja. Ima do duše u tih pismih dugih povoraka spominjanja, gdje „milo i drago“ pozdravljaju i ovoga i onoga, kuma i kumu, svekra i svekrvu, svaka i pašanca, svasti i jetrvice i svu mnogobrojnu rodbinu.

Pisao i Vid Mariji onako jezgrovito, kako je obikao misliti, a naš narod neimajući drugoga duševnoga zabavka vrlo mnogo i bistro misli. Pisao joj, da mu vjeru čuva, sinčića njeguje i pazi, gospodarstvo nadgleda i na srcu ga nosi, kano što i on u snu i na javi svoje „žarko sunce“ uviek pred očima ima. Ako li bi po nesreći, kojoj je svatko kriv, tko je živ poginuo: da po duši radi, kako će bolje biti po nju i po nejaka sinčića..

Marija nakvasila pismo svoga sudjenika vrelimi suzami i stradala i žalostila se to više, što joj Balaban opet uze zamećati mreže.

Zaokupio joj ponajprvo otca i stao ga mamiti u krčmu, a staračko vazda željan dobre kapi vina namečio se brzo na bezplatni napitak. Zaludu ga odgovarao vriedni župnik, Matić počeo opet pjančovati, zanemarivati gospodarstvo i nepaziti na kćerine prigovore.

Satnikovica se bila preselila u Karlovac, a siromašna Marija neimala izim starca župnika ni žive duše, kojoj bi se mogla uteći.

Balaban napikao opet bezdušna častnika, da radi Mariju predobiti.

A poslie prve bitke pročuknu se u selu zao glas, da je Vid poginuo. Zajaukala nesrećna Marija i u prvi mah nikako nemogla vjerovati strašna glasa, dok nedodje drugo i treće pismo i nezasvjedoči žalostne istine, da Vida neima.

Tužna Marija omotala glavu crnim rubcem i plakala te plakala, da bi se uz nju i najtvrdje srce razžalostilo. Otac ju uzeo tješiti i za nekoliko nedjelja odustao od pića.

Od onoga časa, kad glas puče, da je Vid poginuo, promieni Balaban osvetno napadanje, u lukavu brigu za kuću Matićevu. Marijina vrjednost, Marijina ljepota i poveći imetak uzbudiše u njegovu srcu živu želju, da steče Mariju i uz nju liepu imovinu. Počeo ju žarko ljubiti i namećati joj se brigom i uputom. Zaludu ga odbijala, zaludu se zaklinjala, da će ostati udovicom do smrti.

Svojim ugledom pri satniji, svojim hvalisanjem, da dobro stoji i svojim svakdanjim potroškom zasliepio starca Matića, te ovaj opet pristade na zahtievanje Balabanovo, da ga upiše u kuću.

Dani, mjeseci proujali preko bieloga svieta, a Marija nepreboljela svoje žalosti, već se š njom posestrila, njoj se i djetetu svomu posvetila.

Dosadjivanje Balabanovo bila joj svakdanja grčina a to sladja briga i tetošenje oko djeteta.

Nehtjela privoljeti na upis Balabanov.

A Balaban okrenuo druge mreže zamećati i starca Matića sve to više zaludjivati i varati.

Posudjivao mu novaca, kupovao mu, kad bi uztrebao haljine i kojekakvu domaću spravu, prepisao na Matićevu kuću neki prievarom stečeni vinograd i obćinske zemlje, koju starješine i odbornici tobož samo Balabanu poklonili.

Naračunao svega skupa nekoliko stotina duga i uz privolju slaba starca dao u zemljištniku zabilježiti na svoje ime starčevu zadužnicu. Nekadašnji nadriodvjetnik dobro unovčio svoju vještinu i osigurao si uspjeh očevidna smjera, da se dostane i Marije i njezina imetka, s toga lukavo odvratio svoga nekadašnjega sunapastnika od siromašne Marije.

A Marija nizašto neznala, već radila i tekla, kako je obikla, odgajala miloga sinčića, svoju nedužnu siroticu i jedinu radost i utjehu.

Svojom neprietvornom tugom, svojim neumornim marom, svojom odlučnom strpljivošću u tolikoj nesreći bila krasna žena.

Prošla već godina dana, odkad Vida nestalo, rat se svršio i slovinska pukovnija vratila se kući. Tko nije vidio dolazka koje krajiške čete u zavičaj, onaj nezna, što je radost dočeka i povratka na širem obsegu, onaj nezna, što je ljubav roda u velikom okviru.

Gdje se na svietu sastaju tisuće ljudi k jednu sa ženami i djecom, s materami i s braćom? A ti su ljudi bili na strašnu mjestu, odkle se svaki nevraća.

Već kod prvih kuća štopskoga mjesta slegne se silna svjetina, nije svjetina već najbližji rod onih, koji dolaze, kojih je mogla zla sreća u tudjoj zemlji sahraniti.

Svirka svira uz bubot velikoga bubnja, pobočnici jezde na brzih konjih uz četu amo tamo i dovikuju vojnikom, da se nesbijaju, da se strieke drže i puškami nemigole; jer je ulazećoj četi prolaziti mimo gjenerala.

Sa strane zovka otac sina, brat brata liepim imenom, a vojnici čuju i poznaju glasove, srca im od radosti hoće da puknu ali se neobziru, već pritegnuv puške oštrim okom gledaju u starijega, dok se neprodje mimo njega, dok nakon posle oprostna govora četnikova, i poslije molitve neudari bubanj na razlazak.

Tad nastane dovikivanje, vreva; svjetina se pomieša medju vojničtvo, tisuće se ruku k jednu šire, iz tisuća očiju briznu suze i rodjaci vojnike razoružaju, nose im puške i telečake, a gdjekoji vojnik nosi od miline svoga bjeloglava sinčića, što mu ga mati na susret doniela, ili pak zagrli jednom rukom vjernu si ženu a drugom otca ili rodjenoga brata, te ga tako više nose nego li vode do prijatelja, do kuma, do svratišta, odkuda će na kolih kući.

Ali nebilo tuj Vida, nebilo tuj Marije ni nejaka Vidova sinčića, da ga srećan otac nosi.

Marija plakala kod kuće a Balaban dosnovao svoje lukave osnove.

Za dobre novce našao dva čovjeka, koja su svjedočila, da je Vid smrtno ranjen i da se je smotao zemlji. Balaban sâm odveo svjedoke u štop sudu, svjedoke zaprisegli i Vid mrtav, te mrtav.

Sad tekar sletio Balaban Mariju, da ga sebi priženi. Hoćeš, nećeš, morala pred mirovni sud, i tamo doznala, kako joj otac kuću zadužio, i da će im Balaban sve prodati izim kuće i podkućnice. Starac se Matić pred mirovnim sudom potužio na kćer, da mu je ne-

pokorna i da nerabeć takove liepe sgode sebe i diete ludo upropašćuje.

Tuj ju guja ujede za srce i pobliedjela, tugom poništena reče si otcu: „Kad si bez duše otče — upiši ga u zadrugu, ja mu nigda žena nebudem!"

To se uzelo, kao tobožnja privolja, Balaban napisao i izkitio izvještaj na pukovniju i budući se kuća Matićeva nemogaše smatrati sirotinjskom, dozvolji pukovnija pripis i Balaban neokolišući ni malo preseli se u Matićevu kuću.

Unesoše Balabanovu robu u Vidovu odaju a onaj čas zamagli se Mariji pred očima, jedva se dovukla do postelje i žestoka ognjica preotme za nekoliko dana toliko mah, da je liečnik otcu joj reko, neka ju dâ izpovidjeti.

Oči joj već bile upale, lica pobliedjela, a malo kad bila pri sebi.

Bio dan prekreta: ili će ognjica jenjati, ili će na gore okrenuti.

Marija u svojoj težkoj bolesti mnogo snatrila, o nikom drugom spomena nebilo, već samo o Vidu. Kad bi izžednjela, svaki put bi zovnula: „Vide! dušo moja, daj mi vodice!"

„Vide, sunce moje, dodji de amo, da ti rane obidjem!"

„Sunce žarko, na kojem si kraju, kad li ćeš me opet ogrijati?"

Sve tako snatrila i razgovarala se sa svojim sudjenikom.

Na dan prekreta bilo joj pod noć gore i sve se više po postelji bacala. Na jedan put se trže i kliče iz svega glasa: „Eno Vida!" Uhvati se obima rukama po srcu: „Nepucaj srce, eto ga! Eto ga već na raztokah." Sva se uzrujala, za tim kao poslije velika napora dahnu dušom i sleže se mirovati. Odlanulo joj. Poče ju znoj probijati, a otac pruži se do nje, po podu, jer ga san savlada: Do peći u kutu ležao i tvrdo spavao na svojoj posteljici Marijin sinčić, komu već nastala peta godina.

Zaskićao pas pred kućom, i jer Balabana još nebi kod kuće, ostaviše vrata samo pritvorena a pas turnuv vrata njuškom uleće u sobu i skoknu pred nekim do Marijine postelje. Pri slabu posvjetu malene uljene svjetiljke mogao si jedva razabrati, da je čovjek u vojničkom odielu. Pristupi k postelji i savije se do bolestnice te poljubiv ju u čelo zavapi: „Jaoh meni! takva li me dočeka!" Pas se uzpe uz dolaznika i zaskvića opet. Marija se prenu, i razmaknuv trepavice smiešeći se kao andjelak slabim će glasom: „Vide! Znala sam, da ćeš doći, da će me žarko sunce ogrijati." I biele joj se ruke obaviše Vidu oko vrata.

Netko pokuca na okno a Vid se osovi i pristupiv zapita: „Tko je božji!"

„Jaoh si ga meni!" Zajauka Balabanov glas iz vana i čulo se, da je netko kao uplašen podbrusio pete.

A Mariji se opet odtisnu uzdisaj tja od srca!

Jedva još mogla Vidu pokazati rukom, gdje mu sinčić spava. Koraći Vid do sinčića si, izljubi ga, sjede na klupu do Marije, a ona ga prihvati objeručke za desnicu, tobož da joj u snu neuteče, te obnemogla ali srećna i blažena tvrdo usnu.

Neide mi u prilog smjeru pripoviedati, što je Vid sutradan svojoj Mariji i tastu si posadiv sinčića na koljeno potanko kazivao, kako je naime izza prve bitke težko ranjen dopao Talijanom u ruke te u nekom selu čitavu godinu dana obležao, dok se nije malo po malo oporavio. U desnu ruku ranjen nemogao pisati a Talijani nebi ga razumjeli, sve da im je štogodj govorio.

A bijaše Talijanom na toliko u volju ušao, da su mu bogatiji seljaci smetnuli i dali na put preko trideset napoleondora.

Balaban nevriedi, da napominjem, kako je na brzu ruku odpirio iz Matićeve kuće i brže bolje odjurio u štop, da odpiše onaj dug s Matićeva posjeda; jer se bojao junačine Vida, kao žive vatre.

Kašnje je i onako kao kukavica i varalica sramotno zaglavio.

Eto vam radje vriedna Vida pokraj liepe Marije i sinčića; i neka ga tuj!

Vrjednoćom, vjerom i pažnjom, mukotrpnom ljubavi i istom slutnjom zavriedila ga krasna žena. *I. T.*

Povelja junačtva.

Spjevao I. T.

U saboru trih zemalja
Krepko sbori dika doma
Ban hrvatski, Bakač Toma,
Da nakitit liepo valja
List junačtva sisačkom junaku;
Kanoniku Blažu nam Juraku!

A djedovi tada naši,
Otci doma izabrani,
I biskupi i župani,
I ostali velikaši
Svi uzklikom Bakaču prilažu,
Slavu daju kanoniku Blažu.

Povelja se tad napiše:
Da Blaž Jurak pop junački
Branijaše grad sisački,
Suzbijaše sve juriše,
Zatiraše ljute janjičare,
Susretaše himbe i prievare!

I uz tri sta tek junaka
Da počini prava čuda,
Hasan-pašu suzbiv huda
Mirno snoseć grăd pušaka,
Kršolomnu grmljavu topova
I klockanje biesa Turčinova.

Zidovi se odroniše,
Vjerna druga već oplaka
I dvanaest smrt junaka,
Svi studenci zasušiše;
Al se Jurak branit pouztraje
U nevolji hrabra ljudina je!

Te Bukovca * četi daje
I o svom ju drži kruhu;
Četa brza na posluhu
Vjerua uza nj svud pristaje,
I jer vodja neustrašen stoji,
Ni četa mu ništa se neboji!

I već težku ranu dopa,
A Hasan mu nudi blago;
Al radio što mu drago,
Nepodmiti častna popa;
Jerbo Hrvat voli i umrieti,
Neg li rodu sramotu nanieti!

I kad slavni Bakač bane,
Na dan svete Mandaljine
Do pod Sisak vojskom vine,
I boj s Turci biti stane:
Tad u Sisku Jurak neoklieva,
Već izlieće i boj zapodieva.

I što Bakač Turke pobi,
I što Hasan tu zaglavi
A tabor nam sav ostavi:
Mnogo Jurak tu nadobi!
Pop hrvatski tako junakuje,
A po svietu za njega se čuje!

Prabilježnik tako piše
I pročita sabornikom;
A povelju svi uzklikom
Jednoglasno prihvatiše;
Petričević list taj nakitio,
Trojednice pečat udario!

Povelja je rodu dika
I saboru trojednice;
Osvjetla si sabor lice
Hvaleć hrabra dobitnika —
Bilo kada — majka domovina
Nagradjuje svakog vrla sina!

Izsluženik.

Novela Sacher-Masochova.

Ponašio ju I. T.

(Dalje).

Izsluženik poče: „Nesjećam se pravo, gdje sam se š njom prvi put sukobio. Da sbilja, čini mi se, bilo je u Tulavskom jošiku, kamo bijaše došla u lješnike, te se nabode na velik oštar trn. Bogme si ga ljudski bila ugnala u nogu, dropila na ledinu i počela plakati. A kad opazih liepu djevojčicu, gdje sjedi i ljuto plače, smilila mi se. Stanem kraj nje i zapitam ju: „Što ti je?“

Nehćede odgovoriti, već samo trzaše trnom nebi li ga izvadila, te zajeca jače. Sad istom opazim, što je mojoj tičici, čučnem do nje i rečem: „Neplači, sad ću te ga riešiti.“ Zamukla i nebranila, kad joj prihvatih nogu, te samo izpod oka glednu na me. Shvatim trn, potegnem ga, a ona šiknu samo sapom u se i eto izvadjena trna. Zatim povuče rubac s glave na lice, skoči i odjuri, ni samo da bi rekla „hvala ti!“

Kad bi me poslije toga dogadjaja upazila, brže bolje pobjegni izpred mene, kanda sam ljuto zviere ili gorski hajduk. A meni je bilo svaki put baš po volji, kad se gdje sastasmo.

Jednom s tovarom vraćajuć se sa sajma idjah pokraj konja, jerbo kola bijasmo natovarili do vrha, kad al ona pomoli se izza plota,

* Ima vlastoručno pismo Jurakovo, gdje kaptolu piše, da će obraniti grad sisački: „saltem nobis de vino Bukovac mittant.“ Za odalje čitatelje valja nam reći, da je Bukovac glasovita okolica vinska blizu Zagreba.

a čim ju ja spetih, šćućuri se i crnim očma zažagri kroz ivovinu na me, kano mačka.

Što se skrivaš Katice? Neću ti ništa nahuditi.“ Rečem joj i ustavim konje.

Ali se ona nepomoli.

Stanem duljiti: „Do šta je tebi stalo, da svaki put bježiš, čim me spetiš? Nemisli, da ću za tobom skakati.“

Za tim se opet pomoli, laktom si zakloni oči i ciganka prava poče se smijati. Ala bože krasna li bijahu u nje ustašca a bieli iz njih bieljahu se biser-zubići!

Stidljivo uze pitati: „Dolazite li sa sajma Balabane?

Odvratim joj uljudno: „Dolazim Katice!“

Uzdahnu ona: „Težke sreće, da mogu poput vas putovati po bielom svietu!“

„A kud biste ponajprvo Katice?“

„Na sajam, pa onda od grada do grada tja do crnoga mora, a ponajprvo rada bi vidjeti Kolomiju.“

Zar vas još nije bilo u Kolomiji.“

„Nikada!“

„Nikada?“

Osokoliv se malo i pogledav me srčano nastavi: „Još nikada nevidjeh nikakva grada. Je li istina, što ljudi kažu, da su tamo po dvie tri kuće, sve jedna na drugoj? Je li istina, da se plemići voze u njekih kobačah, u kojih ima po četiri kotača? Istina li, da ima grdna neka kućetina puna vojnika?“

Raztumačim joj sve to, a ona pitala štošta još vrlo smiešna, tko bi zamjerio, nije znala bolje! Nadalo mi se na smieh, tako je ludovala! Boga mi, zabezeknula se djevojka s moga smieha te namah opet zamače glavom za lakat, kao kokica kad uvre kljun pod krilo. Baš je zalazilo sunce, još dan današnji sve mi je kao onda pred očima i cesta i plot i krasna djevojčica. Nebo se za njom zarumenjelo, kano da je tko izza nje razkrilio žarkastu zavjesu. Moradoh š nje oboriti oči, lievom rukom hvatah se sad ovdje sad ondje za kola a desnom šarah bičalom po piesku.

U prvu nedjelju sastanem se sa svojom Katicom u crkvi. Nezamjerite, što ju svojatam. To mi je još od onda lud običaj. Nadjem ju dakle u crkvi, uzmem se bogu moliti i samo kad i kad zapnem očima za nju. Kad je poslije službe božje svjetina grnula iz crkve, načeti se čeljadi oko svete vodice, da sam imao ljudski rabotisati laktima, dok sam rukom zahvatio svete vodice i u grsti donio liepoj svojoj Katici. Nasmiehnu se na me, umoči prstiće u svetu vodicu, prekrsti se i poškropi umiljato i mene, pa onda ciganka odleće brže bolje.

Od onda bila mi je nehotice vazda na pameti. Velika to bijaše nevolja. Svejednako sam smišljao, gdje ću ju naći, a da se ipak čini, kanda je tobož ona pripetice naišla na mene.

Jednom bio sam na raboti kod vlastele te sukobim se š njom, kadno baš izadje iz dvora. Vlastelin u spavaću haljinu odjeven naslonio se na prozor i izturio čibuk, da puši i gleda. Katica se nečim zabavila pokraj mene a ja — kano da ju i nevidim.

Malo će za tim reći ona: „Idem ja Balabane!“

Ja iz tiha odvratim: „I bolje je, da idete. Što vas vodi u gospodske dvore? Tuj neima puno dobra za mlado i liepo čeljade poput vas.“

Katica porumenje, neznam da li od stida, da li od ljutine.

„Što vam je do toga stalo?“ Zapita ona nepozirući na me.

Zabunim se, u istinu, vrlo se zabunim.

Tada rečem ozbiljno: „Što mi je do vas stalo? Da znate, vrag ima svagdje posla, te mi je svake žive duše žao, koju odvrati od gospoda Boga.“

„Siromašna sam djevojka,“ odvrati ona. „Tko će mi što dati, tko će me prositi? A moram da živem i da se imam čemu veseliti kano i ostale ženske glave. Rada bi što zaslužiti u dvoru, novi rubac, ovakove liepe koralje, pa bilo i liep kožuh.“

„Što će tebi koralje?“ Zapitam ju.

„Ovako nemari nitko za me“ udari u izgovor ona.

„Tko to veli, onaj laže“ opovrgoh žestoko ja.

Velju vam, bijaše mi djevojče vragometno omiljelo. Dovih se, što mi je činiti. Sjetih se starih prîčâ i pjesama, kako se je car carici i siromašni ribar ribarici udvorio liepimi darovi, te stadoh spravljati grošić do grošića, dok nedodjoše sveta tri kralja.

U oči triuh kralja ogaravim se ja najprvi. Djak mi dao sa žrtvenika crljeni pokrovac te ogrnem se u njega, kao u plašt a od pozlaćena papira načinim si veliku šiljastu krunu. Ja sam bio crni kralj a moja dva dobra druga Ivan Stjepnik i Pazorak bila su dva biela kralja po kraljevski nakićena, a stričević mi Josip, što no ga ospice u crnu zemljicu spraviše, bio nam sluga, pravi pravcati Arapin.

Arapin nosio darove. Uhvatismo nas tri mudraca sa iztoka put pod noge, odpjevasmo po koji put iz svega glasa našu pjesmu a Pazorak nosio zviezdu na dugu štapu.

Mi upadosmo mojoj Katici u kuću a djevojke se razpršiše kao jato jarebica i udariše u viku, a otac Katičin nasmiehnu se i dohvati rakije sa police, da nas liepo dočeka. Moji drugovi zaredili piti, kako treba, a ja uhvatih smjerno Katicu za ruku poklonih se i stadoh govoriti: „Blagosivam te cvietu zapadnoga svieta! Mi tri kralja sa istoka, sliedeći zviezdu, što nam kaže put do spasa našega, dodjosmo u ovu zemlju, gdje za tvoju ljepotu

i dobrotu dočusmo. Stupismo u tvoju kuću, da ti se poklonimo i da te darivamo."

Namignuh stričeviću Josipu, crnomu Arapinu, da pristupi, iz torbe mu izvadih veliki crljeni rubac (povezaču) te ga ponudih Katici i izvadih još tri nîza liepih, velikih, crljenih koralja, te i njih joj pružih. I rubac i koralje nabavih za svoje grošiće u Kolomiji. Moja se Katica zabunila i pogrbila, porumenjela kao ružica i turila obie ruke medju koljena, ali očima žagrila vam po rubcu i osobito po nizovih koralja, kanda će ih sad nà pozobati, a ja ju vinuh k peći i posadih ju polagačko na klupu te joj ljubezno vrgoh darove u krilo. Za tim udarismo u krasan domjenak. Rekoh joj: „Liepa carevno! Do godine donesem vam krasan kožuh od sobolova krzna ili od biele granostajine, kako mi uzhtijete zapovidjeti." A ona će mi: „Veličani kralju arapski! Niesam careva kći, već sam siromašna seljanska djevojka, dosta mi je šubica od ovčije kože." A ja joj se opet uzeh udvarati: „Liepa si mi, kano careva kći, to ti je živa istina. U nas ti je drugi sviet, drugi narod, druga zemlja. Svaki čovjek ima punu stotinu, a kralj tisuću žena, ali ja znam samo za jednu žensku glavu, koja bi mi se mililа do na kraj vieka!"

Svi ostali udariše u veselje, počeše skakati, ijukati a Pazorak pograbi srčano moju Katicu s klupe i stade se vrtjeti š njom poput vrtaljke, a ja ostadoh sjedeći i gledajući, te me onda nešto počelo čudno boljeti na srcu. Sav mi se sviet pričini drugačiji, čudan. Ima u nas ljudi, koji nevide po noći, tako vam ja onda obnevidjeh po bielu danu; sviet, što ga motrih, nije bio ovaj naš sviet, činilo mi se, da negledam iz sebe u vanštinu, već da gledam s vana u se. A po noći opet progledah i opažah oko sebe čudnovate prikaze i po polju i po grmlju. Vidjeh vam po zraku, po vodi, po sjajnoj mjesečini, čega nitko drugi nevidje i čuh vam isto tako, čega nitko drugi neču i osjećah — ima tomu već puno, puno godina od onda, pa se nikako nemogu domisliti besjedam, da vam pravo kažem, što onda osjećah. Srce mi se širilo i opet stješnjivalo, sad bi polećelo, a sad bi se opet upanjilo. — Jaoh žalostna mi ludovanja!"

Izsluženik nasmiehnuo se žalostivo i zamigolio mučeć glavom.

„Treći dan poslije triuh kralja sretnem Katicu na putu."

Iz daleka mi već viknu: „Jesi-li se lugom umivao?" I uze se rozgotom smijati — od ciganije.

Hćedoh ju uloviti, ali mi se i ovaj put izmače.

Izza toga se sastajasmo često, i sve više duljismo razgovore, a ja dolažah k njoj i u kuću. Susjedi počeli prigovarati.

„Znaš, što vele ljudi?" Rečem Katici.

„Kako bih to znala?"

„Vele, da si moja draga."

„Zar niesam?" upita siromašno djevojče izvaliv oči na me. „Zar niesam od tebe dobila povezače i koralja?"

Ja umukoh.

„Sbilja veljahu tako ljudi i nitko nediraše u nas. Do skora se obistinilo." To izsluženik tiho izusti i tobož srameći se obori oči u vruć pepeo, blagi mu se sjaj prosu po obrazu, oči se zastakliše, kanda ih iz nutra sievak probi.

Zaredim motriti seljake. Kolanko slušajući nakostriešio obrve, stisnuo usta, Ljepenković i izza njega Jure oslonili se jedan na drugoga kao dva snopa, Mongol ležao na pepelu, kao riba na piesku: od čuda zaboravio mirno disati, već samo kad i kad podirao uzdisaje.

„Katica vam bila liepo i dobro djevojče" primieti Ljepenković meni brzorek „i ponosito čeljade bila, kao prava gospoja. Pa ide vam, gospodine dobri, kao carica, a liepa je kao vrag."

„I danas?"

„Još i dan danas!"

„Poljubio sam ju jednom u ruku" reče dječak a zaklieštio očima. „Uzvratila rukavicu i dala mi poljubiti, a ručica bila u nje biela puna i mekačka, kao u kakove plemićke."

„Bila vam liepo, dobro djevojče" ponovi izsluženik glasno, „bila vam marljiva, vesela, a pjevala radeći i plesala kao vila. Na svaku bi besjedu znala namah odgovoriti, a kad i kad bi se dovila mislim, kao kakva vještakinja.

Bila poveće čeljade smedje kose i blagih sinjih očiu, vedrih očiu — a opet kad što zabunjenih, plahih očiu, kao niema životinja. Kada u me pogleda, sievnu mi po svem tielu kao munja. Bila glave — uprav plemenite. U vlasteoskom vrtu ima žena od kamena, biti će nekakva stara boginja ili vila. Iste vam je onakove glave i onakovih strogih crtâ. Liepo čeljade i veselo kao ljeti veseo potočić na crnoj gori. Sve mi se lakše činilo nego li nje neljubiti. Bila mi sbilja najmilija duša na svietu. Mogah š njom govoriti, kao s rodjenom majkom, mogah joj sve kazati, sve povjeriti, jer me pred njom nebijaše niti strah niti sram, a kamo li da se pred njom uzoholih. Gdjekad bi se utišala i ozbiljila kao kakva svetica u crkvi, a mene obuzeo bi strah božji, kao kad se uzmem Bogu moliti ili izpoviedati. I sbilja, što mi je na srcu bilo, sve — sve joj izpovidjeh. Znala je svaki kutić i navičaj moje duše, njoj ni gospodu Bogu nebijaše ništa u meni prikrivena. A ona bila — kao moje rodjeno diete, kao niema životinja, koju si čovjek sa gniezda donese i prihrani. Čim ju pogledah, znala je, što mislim, što li želim.

„Čudne sreće!" nasmiehnu se. „Tobož kako ju sada shvaćam domišljajuć se svačemu, jer onda neznadoh, što je sreća. A nije mi onda

bilo ni na kraj pameti, da bi se to moglo ikada promieniti.

I tako, da vam kažem, dodje opet proljeće. A ja na njoj opažah nekakvu promjenu. Bila mi se Katica nešto uzoholila.

Nekog večera odvedem konje na napojište tamo, znate, u vrbik, gdje je zdenac na dizalo. Čekao sam ju dugo a to je prvi put mi učinila. Napokon ju opazih, gdje ide spretno poput tice pastirice. O ramenu unjihala vedrice i zapjevala vragolastu pjesmu:

Neidem u crkvu, da se Bogu molim,
Već idem u crkvu, što dragomu volim,
Idem da ga vidim pokraj kipa koga,
Jednom glej u popa, triput u dragoga.

Razkalašno pjevaše i potresaše glasom kao ševa, a mene obuhvatila bola. Poljubim ju i ogrlim a nerečem joj žalne rieči, ona neznala ništa dobra reći, nagnula grabiti vodu i napunila vedrice, ja joj ih podigoh i objesih na prut, a ona ih opet snimila.

„Što će to biti?“ uzela ona nožicom po vodi krnžajuć nagoviestati. „Moram ti ipak kazati. Vlastelin me slieta.“

„Vlastelin?“ klikoh uplašen.

Klimnu lagačko glavom.

„Zove me svojim zlatom, obuhvaća me oko pâsa, već me je jednom i poljubio.“

Naljutim se i lupim nogom o zemlju.

„Nemoj me samo zlostavljati“ zavrišta bojazljivo. „Obećao mi liepo odielo i dragoga kamenja, a danas nemam, da si kupim tračak; mogla bi se voziti na njegovih kolih i na četiri konja, kano milostiva gospodja, a ja neću.“

Nije se poduhvala uzglednuti.

Zapovjedim joj: „Pogledaj u me!“

Uzgleda; ali joj oči bile plahe, tudjevne.

„Neslušam ga, kad mi govori“ pobrza se praviti; „a zaprietih mu, da ću ga udariti, ako me poljubi.“

„Poljubio te je,“ rečem ja, „a ti ga niesi udarila.“

„Neću ga,“ nastavi Katica,“ a i zna, da ga neću, te mi se sveti. Štogodj mi otac od onda čini, nije mu pravo, otet će mu posjed a nas će odćerati iz sela, kao kradioce.“

„Nesmije toga činiti,“ razložim ja ludoj djevojci, „osokoli se samo. Ako nas Bogo blagoslovi, prosto bilo vragu kumovati. Neboj se dušice moja, veselice moja, prepelice moja! Zar me neljubiš više? — Osokoli se. Otimlji se.“

Poče plakati tako žalostivo, da mi je srce pucalo.

„Neću moći!“ zavapi Katica.

Uzleće ševa iz zelena usjeva i vinu se put nebesa.

„Eno ševa leti put nebesa, kamo sreća da mogu za njom!“ reče djevojčica.

Odvratim joj: „Molim te, neluduj. Ostani kod mene!“

„Od toga neima ništa,“ nastavi ona uzdišuć i utiruć si suze. „Neću mu se moći oteti.“

Konjic me počeo drpati, kanda mi htjaše nešto kazati, pogladih ga turobno, i briznuše mi suze na oči.

„A zašto bi se i otimala?“ odvratim ja, „Nitko se nemože oteti svojoj naravi.“

Katica medjutim pozorno motrila svoju sliku u vodi. Čudne li ljepotice! Slika joj iz vode začaravala, kano sjajno lice vile povodkinje, kojoj nijedna živa duša odoljeti nemože.

„Hoćeš li mi vjerna ostati?“ zapitah tiho.

Prestravih se. Savlada me strašna bojazan, da će mi ju oteti, da ću se morati š njom razstati. Rad bi bio klekao zaklinjat ju: Ostaj kod mene! — Ali Bog joj prostio!

„Nepuštam te!“ kliče Katica i baci mi se u naručaj. „Da sam liepa, kao rujna zora i da zarudim po tom polju, a nikad da nepotavnim — al ovako neznam, zašto mu se milim, nas smo dvoje jedno prema drugomu sličnije i priličnije. Nije li istina Balabane?“

Klimnem glavom, povedem konje u kraj i zamuknem.“

Prestade izsluženik, pripoviedajući dopušio lulu, odklopi poklopac, izstruga nožem pepeo iz lule, i natrpa ju opet duhanom vrže, truda na kremen, što ga za pojasom imao i poče nožem kresati. Sievnuše varnice, užežen trud ugodno i trpko zamirisa, a Balaban ga uturi u lulu, te nekoliko puti papnu.

„Još jednom govorah š njom,“ nastavi Balaban pripoviedati. „Nadjoh ju kod kuće. Otac joj bio na raboti. Nas dvoje bilo sâmo. Kad ju ogrlih, zadrkta i stade me ljubiti, da mi popucaše usne. Iznebušice se nasmieši.

„Pomisli si, da mi je kakvi veliki milostivi gospodin,“ reče Katica,“ tako na dohvatu, ko što si ti, pa da poput tebe uzdiše i očima žagri. Zar nebi to liepo bilo?“

Sastavila obie ruke na zatiljku, nagnula se u nazadak i zapiljila oči u tavan, kanda bi nešto snila. „Ponosne mi radosti,“ zažamorila, „takav gosgodin! Druge žene ganja bičem kano pse, a mene ljubi u ruku. Ti valjda toga nevjeruješ?“

Kako nebi vjerovao. Vidjela na meni, da sam gotov proplakati, pa joj me žao bilo. Razgladi mi kosu s čela i nasmiehne se. Jerbo dug čas neprogovorih, ustade i uze se češljati.

„Što ti je?“ zavika. „Neljuti me, jer ću“ — zaklieštila očima.

„Katice!“, zamolih ju, „Sjeti se vječnosti!“

Kolanko se uzvrpolio i milosrdno pogledao pripoviedaoca.

„Ja se baš sjećam vječnosti,“ odvrati ona. „Ovaj nam je viek kratak, a onaj dug, vječit.“

„Ali joj valjda niesi vjerovao?“ Uteče mu starac u besjedu.

„Sjede do mene,“ nastavi izsluženik.

„Što bi rekao Balabane!“ stade me zaludjivati „da sam ja za ovoga vieka vlastelinova

a na onom svietu samo tvoja. Tamo smo čisti duhovi, tamo ću i ja čistim duhom biti. Ovdje niesam. Ovdje sam žena, kao što su sve ostale."

Zažmirila očima, a ustma upriličila podmukao smieh, da sam onaj čas sav protrnuo.

„Da imaš biele dvore" stade se zagoniti u me „da mi možeš držati služavke i sluge, kola i četiri konja, da mi možeš iz grada donositi dragoga kamenja i sobolova krzna, kao što plemkinje nose, pa da si bar moguć seljanin, koji dosta grošića imade, nebih nikoga ljubila do li tebe, tebe jedinoga. Najdraži si mi čovjek na svemkolikom svietu."

Ogrlila me, zaplakala i slećela me ljubiti. A u meni se sve okamenilo od težke tuge. Činilo mi se, da sam okovan u lance, da će me objesiti, pa da se nemogu izbaviti.

„Znaš, što" zabrazdim nakon, „ja idem u hajduke, bit ću razbojnik, da ti mogu nadavati dragoga kamenja, srebra i zlata, sobolova i granostajeva krzna."

„A čemu?" odgovori ona mašukajuć glavom. „Uhvatili bi te i objesili za cielo, a od vlastelina dobiti ću sve, a neće mu nitko za to nahuditi; što misliš? Zar nije tako pametnije?"

„Odviše si milostiva!"

„Da što" reče, „neću da pogineš sbog mene!" Ogrlila me i poljubila nježno u zaplakane oči. U to dodje joj otac, pogleda na nas i vrže mlat u kut. Progovorim još gdjekoju š njim uljudnosti radi, onda izdrem iz kuće; bio blag večer, Katica pošla uza me, mućasmo obodvoje a onda ja pobrzam a ona zaostade, te uzmem žviždukati, a bogme nežviždukah od miline.

Sve vam se je to dogodilo još prvo 1848. godine. Još bijasmo vlasteoski podložnici i još im rabotasmo. Imao seljak dosta muke premučiti.

Zapalo mi sol voziti — na više dana puta. Nije pravo bilo — kriomice, znao sam, pa se niesam suprotnuo. To sam skrivio. To vam, da znate, bila moja nesreća, moja bieda. Čovjek se nesmije nikada svojoj slaboći podati. Tko se da zavesti preko svoga uma preko svoje volje, preko svoga srca, taj vam se zanemari na dužnosti, pravi je nitković. Hvala Bogu! Ja sam se popravio za dobe. Dužnost je vazda najpreča."

„Pa šta si mario činiti?" reče namrgodiv se Ljepenković.

„Bile zle godine!" zakuka Kolanko i uzdanu tužno. „Kad je čovjek tražio svoje pravo, dostao se od plemića batina. Bile zle godine, crni dani! Vas, koji ste mladji, slabo koji pamti one biede.

„Pa šta se sbilo, kad ste imali voziti sol?" zapitam življe, jer sam znao, da naši seljaci neumiedu dokrajčiti, kad zapodjenu razgovor o raboti."

„Izostadoh dugo vremena. —

Kad se nakon vratih, imao je dvorski svejednako dosta posla za me a Katica krila se od mene i uklanjala mi se plašljivo s puta. Dosjetim se namah nevolji. Najpošljednji put zadesim svoju dragu u crkvi. Nehotice naidjosmo jedno na drugo. Omotala glavu u svilen rubac a oko vrata obavila neznam koliko nizova koralja; na njoj nov kožuh, da ga niesam vidio, mogao bi ga na dvadeset koraćaja nanjušiti. Jedva pogledala u me, a pobieljela bila, kao iznovice ubieljeno remenje.

Povedem rieč: „Vrlo si liepa! A gdje ti je moj rubac?"

„Traži si ga!" Odgovori ona nešto ljuto a nešto i plašljivo.

Uprem oči u nju.

„Zar si pregnuo, da mi nahudiš?" Kliknu moja nesudjenica.

Odvratim joj: „Neboj se! Hajde, kud si zaputila!"

Poslaše me gdjekad u goru, da siečem drva. Tamo mi je dobro bilo. Kad bi vjetar zaurlao po vrševju i povaljao strvi, kad bi djetelj počeo kljuvati po stabovlju a jastreb iznad mene visoko u zraku stajao, po koji put samo krilma mahnuo i k jednu zagraktao, onda bih ja običavao ležati nauznaćke i gledati u nebesku vedrinu, a srce me nebi više boljelo. Kadšto bih se ozlovoljio — te pod nekim hrastom izšupljim šupljinu, da mećem grošić do grošića, pa da si kupim pušku. Imao bih bio dugo čekati.

Kad sam drva sjekao, zadesi me baba Brigita iz Tulave, ubirala onuda majkinu dušicu. Čudeći se pljesnu rukama.

„Vi siećete ovdje gore", reče baba, „a medjutim vam vlastelin preoteo Katicu."

„Što mi kažete!" odvratim joj: „Zar je već u vlasteoskom dvoru?"

„Kako nije? Bože dragi, nečuvena dogodjaja!" zaintačila baba pripoviedati. „Ključarica morala namah izdirati, vlastelin ju oćerao. A Katarina sada zapovieda. Kad donesem glîvâ u kuhinju a ona se desi u kuhinji, imam šta vidjeti. Puna joj glavica papirnatih kobasičica, a dugo joj oprava kao u velike gospodje, i puši smotku poput kakva velikaša. Ja se zagledam u nju ali nemarim poljubit je u ruku. A ona će: „Zar neznaš, kuda imaš prinieti moju ruku?" Pa udariv me po ustih pridodaje: „Eto tu bi ju imala prinieti!" I po drugi put me udari."

To mi baba pripoviedala, a pripoviedala mi i to, da Katarina sada stanuje po gospodski i da se odieva kao kakova rodjena kneginja, da iz srebrena posudja blaguje, na konju jaše i da ljude daje batinjati, koliko ju je volja.

Kadno onako u šumi samotovah, Bog mi prostio grieh, opet mi pane na um, da idem u hajduke, pa da palim plemićke dvore i da razapinjem plemiće kao jastrebove i da ih pribi-

jam na vrata od suhota. Ali moja saviest nehćela umuknuti već gdjegodj bio i kudgodj išo svejednako prigovaraše: „Do šta je tebi seljanine i seljanski sine? Što će tebi puška? Zar se želiš sam zaratiti sa svietom?“ Umirim se i ostanem u selu a to jedno dokončam na svaku ruku: „Da ću vazda činiti što mi je dužnost a da neću trpljeti, što je protivno momu pravu.“

Tako. Hajde dobro! Kad ali vam sretnem Kolanka, gdje se vucara po sniegu, kao nastrieljen pas. Moja ga Katica dala izdevetati, što ju nije hćio onako smjerno pozdraviti, kako je ona zahtievala. Stane mi Kolanko pripoviedati.

„Pomislite samo,“ upača se starac revno, „ta vam vladaše poput milostive gospoje i još gore. Znamo mi, kako je gospojam u takove gospode bilo. Nabavio vlastelin Katarini dva učitelja iz grada. Jedan bio Francuz. Svačemu se ućila, što treba da zna pisar ili i isti župnik. Svake osmice dodji po jedan zavežljaj knjiga na pošti, a sve je čitala i bog zna, koliko i kakvih novina a imala nekakvu veliku spravu od tanahna drveta u svojoj sobi te na njoj naučila svirati, da je sviet svakog večera pod njezinimi prozori stojao i slušao.“

Mongol se uze smijati tobož od ciganije a hvatljikom razgrtaše oganj. Za tim zabumbara:

„Da takovi ljudi nikada nemisle na pravdu božju!“

Starac zadre ljuto kašljati a u dubini prsiju čula mu se nekakva kvrka.

Izsluženik upiljio žalobite oči preda se; a obraz mu pokraj svega ostao neboleć, pust, neutješan.

„Je li vam bilo žao vaše drage?“ zapitam izslužena vojnika. „Da li tadaj veliku muku premućiste?“

„Nebi rekao! odgovori Balaban prekidice pušeć.“ Niesam joj se nikada zamislio osvetiti, ali kadgodj sam imao s gospoštinom posla, svaki put me zaokupi ljutina. Stalo mi bijaše do toga, da se čimgodj odlikujem, te se naučim ćitati, pisati i raćunati. Odrasao buduć nemogah polaziti učione, već navalih na djaka, da me podučava, a ja mu za to donesoh kad pile, kad gušće, kad duvana kriomice iz Sigeta nabavljena. Od onda vam zavirivah u svašta, u sveto pismo, u svete priče, u pripoviest o caru Ivanu strašnom, u povelje carice Marije Terezije, cara Josipa i cara Franje. Čitao sam štokoje zakone i pisao sam seljakom kojekakve tužbe, koje su predavali kotarskomu uredu. U cieloj okolici širom i križem nebilo ga, tko bi od mene bolje umjeo narod podgovoriti i napikati na gospodu, na te plemiće. Po svoj Galiciji nebijaše toliko parnica, koliko samo u našem selu, a sve sam ih ja pisao.

Kad bi se starosta (kotarski kapetan) zaputio po svom kotaru, bilo je svaki put cestom naćećenih tužilaca preko mjere. A svaggdje bilo mojega masla. Gdje sam mogao gospoštini ili vlastelinu išto nahuditi, nahudio sam svaki put a srce mi zagukalo od veselja, kao golubica. Nazvaše me do duše nadriknjigom i zaprietiše mi, ali me se svatko bojao, a nitko nesmio na me prstom pokazati.

„Izlemao je često gospodske kozake“ — povika Mongol a napopala ga smijavica. Lemao ih je bez uzroka u krćmi ili na cesti, gdje su mu godj došli ruke. A veljaše im svaki put, da ih zato bije, „što su toliko podle gospodske duše.“

„Ali uzmite na dušu.“ —

„A uzimljete li vi na dušu? Jeste li s dvora nieste li?“

„Ali“ —

„Hoćete li tajit?“

„Nećemo!“

„Dakle zaslužujete“ —

„Ali da svakoga izbatinjaju, tko batina zasluži, dragi moj“ govorahu kozaci „do godine već nebi bilo nijedne lieske u svoj državi, toliko bi trebao batina, a kamo ti klupe?“

Izsluženik se nasmiehnu.

„Na pošljedku dao me dvorski k sebi prizvati“ produlji ovaj, „i počeo me psovati buniocem, nadriknjigom, urotnikom i hajdukom.“

„Na klupu ga!“ viknu dvorski a lice mu se podbulo krvlju a ipak zabjegao za svetinu.

„Što je nam do njega stalo“, rekoše kozaci, „jak je dosta, te će još nas koga sastaviti s crnom zemljom.“ I nijedan nesmjede, da me se takne.

Za tim sćorla sam dvorski na me, zaduvao se, zakrlještio očima, kosa mu na glavi zaprhutala te zamahnuo batinom na me. Sćepam mu ruku i vinem njom na stranu, ruka mu zakvrćala, kao kad kamišem zavineš i izvadiš ga, da lulu izciediš.

Prihvatim mirno batinu, odnesem ju i vrgnem polagačko u kut, sve liepo uljudno, i kako bi drugčije, ta bilo je slavno poglavarstvo.

Od onda nedirali nimalo u me, dok jednom sam vrag neupriličio, da se na cesti sukobim s milostivom gospojom. Kola se uglibila u blato a kočeš se uzvrpolio na bàku šibajući nemilice konje, ali mu uzalud bilo. Čim me upazila milostiva gospoja, sgutoljila se u kut, kao mačka i zadrhtala. A ja stanem gledati.

„Dede junače pomozi!“ zamoli kočeš.

(Konac sliedi).

POUKA.

O krupnoći (korpulenciji), o njezinih uzrocih i o njezinom liečenju.

Zdravoslovna razpravica. Napisao Dr. Ivan Dežman.

Jeste li čuli što godj o Williamu Bantingu? Ako niste, ja da Vam kažem. Tomu je Englezu zanat bio mrtvačke sprovode priredjivati, što se u Englezkoj, kako Vam je znano, velikim sjajem čini. Zato se on i liepo pomogo, te mogao upravo gospodski živjeti. Hraneć se uvjek iz pune zdjele, opazi u svojoj tridesetoj godini njekakvim strahom, da svakim danom to krupniji biva. Ako prem se bio s kumom-smrću njekako na pola i pobratio, ipak mu se nije htjelo tako za rana u crnu zemlju. A držao je, da je krupnoća gotova smrt. Pohitao on svomu liečniku i svoje mu jade izjadio. Taj mu naredi, da si nabavi velik čamac, te u njem svakoga jutra uz veslo živo prione. Poslušao on svoga liečnika, al na svoju žalost uvidio, da će tim veslanjem zavesti se u onaj sviet, jer je on očevidno debljao, a to ponajviše radi toga, što bi iza veslanja ogladnjeo kao vuk, te se jelu nikako oteti mogao nije. Učinio, kao i svi bolestnici, koji na skoro neozdrave: ostavi svoga liečnika i potraži drugoga. Taj mu savietova, da jaše. I to on englezkom trieznosti činio, ali sve uzalud. Pošao za tim u toplice, utekao se mrzlicam, kupao se u slanoj i neslanoj vodi, pio liekove na viedra, a s *liquorom potassae*, tim hvaljenim liekom proti krupnoći, ni u snu se razstajao nebi. I ruske i turske ga kupelji izdale. Bio se već siromah i pomamio. Gdje samo začuo za kakva dobra liečnika, onaj bi ga čas potražio i za savjet umolio. Jedan mu med timi kaza: ta za što se Vi toliko mučite, da omršavite, gledajte mene, i u mene se liepo zaokružilo, pa šta da žalim za to, to je njekako i pristojno, pa k tomu i naravno, jer kad čovjek odraste, a ono ipak svake godine biva za funtu težji, a kad ta funta nemože visom, a ona mora širom. To ga tješenje upravo porazilo. Pomislio da mu nema lieka. I svakim se danom nadao smrti. I ne bi već ni pisnuo bio, al kakvi već jesu ljudi, stali mu se podrugivati i šalu s njim sbijati. Bio je doista malko i smiešan čovjek. Ta pomislite pristaru ljudinu, 5 stôp i tri palca visoku, a 183 funta težku: 53 funta težju, nego li ju po zakonu ide. Njegovim bi prslukom tri zdrava čovjeka zamotao bio. Dakako da je Banting još mršav bio prama drugim tako nakaženim ljudem n. pr. prama Eduardu Brightu, koji je u svojoj desetoj godini 144 funta, a jednu godinu prije smrti 584 funta težio, ili prema Frideriki Ahrensovoj, koja je u dvadesetoj godini 452 funta težka bila.

Kad već Banting tako zdvajao i nebo i zemlju i sve stvorove ljudske pomagao, namjeri ga providnost božja, kako sam pripovieda, na spasitelja svoga dra. Williama Harveya. Kako ga Harvey pogleda i pregleda, naredi mu, da ima baš naopako živjeti, nego li je do sada činio. On je naime prije sastanka s Harveyom gledao, da zlo živi i umjerena i lahka jela jede, a kad tamo — odredi Harvey, da ima dobro živjeti, i držati se olake (diaete) koju obično za ojačajuću držaše. Taj saviet Harveyov vidio se Bantingu veoma čudnovat, nu htio već prije smrti i njega poslušati. Banting se prije hranio ovako: za doručak uzeo bi mlieka i kruha, ili čašku čaja s mnogo mlieka i sladora, pa pržena kruha s mladim maslom. K objedu bi pojeo: malo mesa, mnogo kruha i tiestenine, a pio je pivo; po podne jeo je kao pri doručku; večera mu bijaše mlieko s kruhom. Harley mu pako naredi: čuvaj se kruha, mlada masla, mlieka, sladora, pive i koruna. Banting umah pomisli: a što onda da jedem, al mu Harley priskoči i napiše sliedeći jestvenik: za doručak 8—10 loti mesa (bubrega, buti, ili ina mrzla mesa, osim svinjetine), čašku čaja (bez mlieka i sladora), nješto dvopieka ili pržena kruha. Za obied dozvolio mu: 10—12 loti kakove godj ribe (izim lososa), kakvagodj mršava mesa, variva (osim koruna), peradi (izim guske) i divljadi, dva lota pržena kruha, a voća po volji. K tomu 2—3 čaše crvenike (vina), Xeresa, Madeire, zabranio Champanjca, Portvina i piva. Po podne dozvoli mu: 4—6 lota voća, 1—2 velika dvopeka i čašku čaja bez mlieka i sladora. Na večer dopusti mu: 6—8 loti mesa, ili ribe, kano o podne, i jednu do dvije čaše crvenike. Da bolje spava dozvoli mu, ako uztreba: čašu groga bez sladora, ili 1—2 čaše crvenike, ili Xeresa. Bude li mu dvopek, ili kruh presuh, to ga je imao pomočiti žlicom rakije. —

Kad mu to liečnik izpisa, zaklima Banting glavom, nu kad mu već kesa dopuštala, htio se i tomu podvrći. I gle čuda! Već za nedjelju dan osjeti se Banting mnogo bolje i svaki bi čaš popeo se na tezulju, da vidi je li opada u mesu. Na svoju veliku radost opazi, da svake nedjelje skoro za funtu laglji biva, te je za 38 tjedni 35 funti težine izgubio, a u obsežnosti za mnogo i mnogo palac otančao. On mogo tad uz skaline, niz skaline, sasvim lasno, mogao si je sam i čizme obuvati, česa nije prije godine i godine činiti mogo. Iz velike zahvalnosti na tom ozdravlju pokloni Banting 50 funta šterlinga siromakom i zavjetovao se svoje ozdravlje tiskom na sviet iznieti, da se i drugi ljudi tim okoriste. Ban-

ting održa rieč, i njegovo se pismo (letter on corpulence, adressed to the public) za čas razgrabilo, tako da je morao na skoro i po drugi ga put izdati. U drugom tisku svoga pisma dodaje on, da je od 26. kolovoza 1862 do 12. rujna 1863. za 46 funti omršavio, a za 12 palac u obsegu otanćao. Zali k tomu, da se nije dao prije liečenja fotografirati, da ga vidimo kakav je prije bio i tako Vam ga i ja, dragi čitatelji, nemogu in figura pokazati. Njegovo je pismo uzrujalo naravno oba svieta i tako je do skora došlo do tako zvane Bantingove (po pravici Harveyove) kure, kojoj se podvrgavaju svi, koji hoće du budu tanahni i okretni.

Da vidimo sada, li zbilja valja Bantingovo liečenje. Osniva li se na temelju znanosti? Slaže li se s današnjimi nazori Physiolôga, lučbenika i liečnika. Da odgovorimo na to pitanje, na dvoje nam je gledati: na tielo i na sustav mu, i na hranu.

Da budemo razgovjetniji, prispodobit ćemo čovječje tielo parostroju.

Kako se n. p. u parostroju drvo izgaranjem pretvara u jednovite tvari, koje stranom kao dim, ili para iz njega izilaze, stranom kao ugljen i pepeo zaostaju, tako se i čestice čovječjega tiela (kojim smijemo i hranu u njem pribrojiti) pretvaraju tako zvanim pretvorom (Stoffwechsel) u jednovitije tvari, dok budu na koncu iz tiela izlučene kano pogan, mokrača, izpara, ili izdisanje. Nadalje se slaže taj prietvor u čovjeku s onim izgaranjem i tim, da je kod obojih ponajglavniji kisik (oxigen), koj se u zraku nalazi. Kako se taj ondje sa česticami drva spaja, tako se i ovdje sa česticami tìela sdružuje i mienja kroz to njihovo kemično svojstvo. Zątim se kod obojih (i parostroja i tiela) razvija toplota, samo tim dodatkom, da u tielu ne vidjamo nikakva plamena, te je tuj to gorenje, rekli bi u tinjanje prešlo. I u parostroju i u tielu razvija se onamo gorenjem, ovamo pretvorom nekakva sila. Da se sila razvije, trebati će pako stroj neprestano grijati t. j. ima se u istoj mjeri, u kojoj se gorivo troši, drugim naknadjivati. Ne učiniš li toga, popuštati će sila malo po malo, dok ti napokon i sav stroj ne stane. Tako ti je i u čovjeka Da se razvija sila, kojom će raditi, treba u stanovito doba pribavljati nova materijala za njegov ´pretvor, a taj je materijal: jelo i pilo. Ne podaješ li mu toga, nestane života. Kako i parostroj, tako se i tielo usljed rabljènja sveudilj troši, i to trošenje sniziti će naravno i jakost, ako im se na prikladan način nepomogne. U načinu pako, kako se tomu trošenju doskoči, razlikuje se svaki i najsavršeniji stroj od čoviečjega tiela bitno, jer kod svakoga stroja rabi gorivo jedino za razvijanje sile, a ne i za nadoknadjivanje trošenja, dočim kod čovjeka hrana ne rabi samo za razvijanje sile, nego i podaje ujedno materijal, iz koga tielo, samo za se, sve one čestice, koje se usljed njegove radinosti potroše, nadoknadjuje i tim sveudilj samoga sebe popravlja.

(Konac sliedi).

Upliv žênâ

na napredak znanosti.

Razpravio Henry Thomas Buckle.

(Konac.)

Često mi se pričinjavalo, kao da je ovaj dogodjaj zamjerno nalik jednoj od najljepših epizoda u največem stvoru najvećega muža ovoga svieta: u Shakespeare-ovu Hamletu. Vi se sjećate onoga divnoga prizora na groblju, kada Hamlet hoda medju grobovi, dočim surova družina pjeva nad mrtvaćkimi ostanci, rugajuć im se i šalu provodeć. Vi se sjećate, kako velikoga danskoga mislitelja ovaj prizor dirnu, jošte i ne znajuća, da će grob, što mu ga pod nogom kopaju, objeti sve, što mu je na zemlji najmilije. Nu, prem da on to nezna, ipak je žalostiv, i diže lubanju, kano Göthe, a spekulativne mu sposobnosti počmu djelovati. Slike o propadanju obuzmu mu dušu, kada promišlja, kako su silni pali i minuli. U tili čas preseli mu se razmnjeva natrag za dvie tisuće godina, i mal da ne povjerova, da je lubanja, što mu je u ruci, lubanja Aleksandra (Velikoga) i uze prispodabljati duhovnim okom truble kosti s onim, što njekada bje u lubanji — možgjani bića i pobjeditelja ljudstva. Iza toga se seli u idejalni fizični sviet, kano i Göthe, te zapev o veliku nauku o neuništivosti tvari — koju mu suvremenici ponjati ne mogahu — uze dokazivati, da je glava Aleksandrova dugom povorkom susljednih promiena mogla služiti najgadnijim svrham, jer se tvar mienja, ali nikada ne uništi. „Za što“, pita Hamlet, „za što da ne bi mogla potragovati razmnjeva za plemenitim pepelom Aleksandrovim?“ Pa upravo, kada za ovom mišlju podje, prekide mu to jedan od onih muževa žive istine, čeljade praktično i prozaično, koji su vazda spremni obustaviti genija u polietu. Uz Hamleta stoji vjerni, nježni ali tupani Horatio, koj videć u svem tom snatrenje bolestne razmnjeve prigovara: „tko bi stvari tako razmatrao, taj bi ih razmatrao pretočno“.

Oh koja slika! Koja sprotnost izmedju Hamleta i Horatia, izmedju ideje i osjeta, izmedju razmnjeve i razuma. „Tko bi stvari tako razmatrao, taj bi ih razmatrao pretočno“. Tako smetahu suvremenici Göthe-u, tako se smeta razmatranju prečesto, tako se veleumu lome krila, tako se tôlî slobodna igra i poliet ljudskoga duha, jer se podlažu ideje živim činom, jer se daje priednost vanjskosti veća nego li nutrnjosti, i jer Horatii čina tôlê Hamlete pomîsli.

Mogao bih Vam još mnogo toga o tom priedmetu nabrajati, i rado bih Vam na široko razpredao ovako izdašnu zadaću, kakova je filozofija znanstvene metode, osobito radi toga što je ova filozofija u nas veoma zanemarena, prem da je veoma znatna za mnoge, kojim je stalo da se uzvise iznad sitnjarija ovoga časa i koji su radi iztražiti izvor našim poznajam i uvjete, kojim se poznaje teku. Nu bojim se, da sam dosadio Vašoj strpljivosti vodeć Vas na puteve, koji su tegotni jer su neobični, i jedva mi se je nadati da mi je za rukom pošlo, razjasniti Vam svaku točku. Pouzdajem se ipak, da glede obćih posljedaka ne ostade ništa tamna. Nadam se, da ne podigoh glasa u ovom zboru badava, i da prinesoh uješto, čim se ima opravdati poraba u znanosti one deduktivne metode, koju Englezi od dva vieka to nerazborito prezirahu. Nu ne mislite, kano da i na časak samo htjedoh manjiti vriednost sprotnoj, induktivnoj metodi. Toga né može nitko, tko je u ovoj dvorani, jer je težko zaboraviti, da je indukcijom u ovoj zgradi velike tajne prirodi izmamljene. Pod zaštitom i okriljem ovoga velebnoga zavoda obagitili su nam znanje doista vještom uporabom ove metode izvrstni muževi, muževi umnih sila i dubokih misli, koji stekoše štovanje suvremenika, a vriedni su ga i od potomićadi. Njih ide sva čast, a ja sa svoje strane rekao bih, bili štovani obilato, bez primisla i iskrenim darežljivim srdcem. Ali sam smiel uztvrditi, da nisu svi obrti postali onim omiljelim im načinom. Ja tvrdim, ima u ljudskoj duši živalj duhov pjesnovan, te koliko znamo, samohoć i bez uzroka, koj nam vazda i opet iznebuške i ne javiv nam se odkriva budućnost, te nagoni, da se laćamo istine kano slutnjom. Navaljivajuć na tvrdju, osvojimo kadkada citadelu, a vanjski naš obzid nije ni briga da ga podkopamo. — Da su veliki obreti na ovaj način obreteni, to osvjedoči najočitije povjest naše poznaje, pa gledeć s onoga što je učinjeno, na ono što se ima učiniti, osvjedočiti ćemo se, da je ovaj način sve to nuždniji. Našim se mislim širi obseg neobičnom brzinom; pa buduć da nam vidik uzmiče na sve strane, to neće moći puka logička djelatnost razuma obuhvatiti sav obseg ovoga prostranoga i neizmjernoga polja. Poslovanje je jur tako razcjepkano, da nam prieti opasnost većma priegledu nego li točnosti, dočim neima opasnosti, da će nam duh okržljavljeti, iztraživajuć istine pojedince; jer upravivši svu pažnju samo na pojedinu točku, bude nam shvatljivost manja i mine nas vidik u daljinu, što bi ju mogli priegledom daljim, ako i manje točno shvatiti. Žali Bože, očita je istina, da se je to jur zbilo, i znatna šteta počinila. Slušajte, kako misle i što govore, koji umiju da vode javno mnienje u znanstvenom svietu, pače koji ga i vode. Po njihovoj tvrdnji pobudi veliko čudo tko šta secifičnа i neposredna počini, n. p. tko obrete novu kiselinu ili novu sol, i zbila slava mu se raznosi; ako li pako čovjek, kano što Göthe ustanovi veliku i uspješnu ideju, kojoj je smjer u njekoj čitavoj vrsti iztraživânja izazvati priekret, i da se uvede novi način mišljenja počiniti novu dobu u povjesti ljudskoga duha, te ako se kao što je obično, tomu nazoru, postojeće žive istine uzprotive: tada se podižu tako zvani ljudi znanosti na oružje proti uzročniku ovakove novotarije, nad glavu mu se skuće oblaci, te bude prozvan sanjarem, dokolnim tlapavcem, koj se pača u stvari, što ih nije dovoljno triezno proučio.

Tako se zbude, da se veliki dusi tole ne bi li se mali digli. Ovo krivo mjerilo za izvrstnost pokvarilo je naš (englezki), jezik i izkrivilo obični način izraza. U nas je teoretik u istinu izraz priekora, mjesto da je izraz časti, kao što bi imao biti; jer tvoriti teorije, to je najveća obava (funkcija) duhu, radi toga najveći filozofi moraju biti najveći teoretici. To je pako tim sumljivije, što je, čim znanost većma napreduje, tim veća i nužda, viti se za transcendentalnimi nazori nad fizični sviet. Ka krasnoj nauci o neuništivosti tvari pridodje sada u novije vrieme i nemanje krasna nauka o neuništivosti sile, i sada istom začesmo opaživati, da po običnoj znanstvenoj metodi iztraživanja za promjenom i podjelbom dospješe, t. j. dalje ne možemo, da nam je zabranjeno razmatrati uzroke i bitnosti, te da se moramo zadovolievati samo pojavî, kojim nejma náde, da će im se penjati uzročnost i bitnost. Ako se ne varam, ima iješto u čovjeku, što teži za višim, nego li samo ovo pomenuto. Valjda se ne ćemo zadovolievati žadostnim vidikom, da u prirodoslovnih znanostih ne budemo nikada moći prekoračiti zakone suobstojnosti i susljednosti; jamačno nije ovo jedina svrha našoj poznavosti! Pa ipak ne može se dalje po strogih zakonih induktivne logike; jer je po ovoj metodi tù medja svoj znanosti. Po sreći nije indukcija jedino pomagalo, prem da je ona silno oružje, čuvano u riznici ljudskoga duha, kojim se oružjem počinila velika junačtva, i stekle sjajne pobjede; ali u onoj riznici ima jošte jedno oružje, koje je neću reći na oko jače, ali je mnogo oštrije, koje da su minuloga i ovoga vieka većma rabili, znanost bi nam bila dalje odmaka, nego li zbilja odmače. Da se bude gojila razmnjeva, da bude tješnje sveze izmedju duha pjesničtva i duha znanosti, prirodna bi znanost bila većma napredovala, jer bi si bili prirodoslovci namienili cilj viši i uspješniji, i jer bi bili više učesti probudili za svoje težnje.

S ovoga gledišta priznati ćete neizmjernu uslugu, koju žene napredku znanosti izkazaše. Kolikom i kakovom strastju rabimo izključno indukciju, bez ženskoga upliva bila bi ova strast jošte veća i izključnija, koliko smo odani izkustvu i robovi nasilju živih istina, to

bi nam to robstvo bez onoga upliva bilo i savršenije i porugljivije. Ženski smjer i navada mišljenja, obćenje sa ženskadijom, u dvie rieči: ženski upliv, koj se nezamietljivo širi po svem družtvu, a često toli znatnu na obstanak družtva djeluje, uzrokovao je više nego li sve ostale stvari, te nas pomakao u idejalni sviet i podigao nad prašinu, po kojoj rado plazimo, a tim je u nas pobujao one klice razmnjeve, kojih ima ponješto i u razuma vrlo polagahna i veoma nehajna. Čudnovata živa istina, da su većini duhovitih muževa, kao što znamo, bile i majke duhovite, i da više stekoše darova od matêra nego li od otaca — ova čudnovata i neoboriva živa istina može se, po mojem mnienju, najlašnje protumačiti zasadami, što Vam ih razvih. Mnogi će prigovarati, da to stoji o zakonu, kojim se značaj otčev prenosi kano baština na sina. Da je tomu tako, kako je, da što svatko priznaje, dočim polaze znameniti muževi od znamenitih matera, da, velju, obično se ne priznaje, znameniti muži ne polaze od znamenitih otaca? Ako se duh baštini s jedne strane, za što se ne baštini i s druge? Ja sa svoje strane sumljam jako, da se može ljudski duh prenesti s koljena na koljeno kano baština, dapače ja mislim, da glede omjera izmedju duhovitih muževa i njihovih matera, znatni upliv počimlje u istinu istom nakon poroda, kadno uzdjeluje smjer mišljenja, poseban spolu jednomu, na smjer spola drugoga i tim ga uzplemenjiva. Neznaške i počev od poroda nastane iskrena i nježna sveza izmedju deduktivnoga duha matere i induktivnoga duha sinova. Djetćkov razum, materinom razmnjevom ublažen ali i uzvišen, spasi se tim, da se ne izvrže samim razumom, sklonim na izrod; majkina ga razmnjeva štiti, da ne postane prehladan, prepraktičan, preprozaičan; različne sposobnosti i obave duha razvijaju se ovim načinom skladnije, nego li što bi se mogle razvijati pukim razumom. Tako se sbude, da savršen čovjek dozrieva igrom različnih sklonosti i tako se zbude, da najganovitiji i najsvetiji oblik ljudske ljubavi, najčišća, najviša i najsvetija sveza, koju nam narav podnosi, — ljubav majčina — postane promicalom znanostim i obretnikom izstine. U kašnje doba nastane često inih odnošaja, kojimi se ipak nastavlja i ponavlja pomenuti postupak, i osim njekoj izam, bez sumlje istinito velikanski muževi, razviše se uplivom ženskim, ne samo glede svojih sklonosti, nego i glede umnih sposobnosti. Ja kanim jošte i korak dalje, te sam smiel uztvrditi, da kojim ne bje ovoga upliva, vazda nam se kažu nješta nesavršena i krnja. Zamiećamo bo na duhu im nješto hladna, i uzalud nam je tražiti u njih one žarke vatrice, onoga izzračnoga i samohoćega bistva, bez kojega si ne možemo ponjati veleuma. Kojim je do toga, da se obseg znanosti širi, oni neka revno teže za tim, da bude ženski upliv veći, kako bi se svaki izvor ljudskoga duha kano pomagalo umah i hitro uporabio. Jer mi možete vjerovati, blizu je vrieme, da će nam svi ovi izvori rabiti i do krajnosti rabiti. Do skora nadoći će nam težeg posla, nego li bijahu svi do sada obavljeni; a tu ćemo naići na tegobe, kojim će trebovati, da ih uklonimo, pomoć svake vrsti i sila svake vrsti. Sada smo jošte u povojih znanja, što obavismo, to je istom prašak prema onomu, što nam je obavljivati. Jer u istinu, što znamo upravo? Prerado govorimo, kao da prodrsmo u sredinu i do jezgre istini, kao da toj božici odkrismo koprenu — a ono u istinu stojimo plaho i drhtavo pred vratima, u koja uljeznuti od straha ne smijemo. Najviši od tako zvanih naših prirodoslovnih zakona do sada su ti izkustveni. Njeki se žapaju od ove tvrdnje; ali je ona ipak ciela istina. Od prirodoslovnih obreta, što ih je do sada obreteno, jošte nijedan nije u savezu sa zakoni duha, koj ih obrete; tim znanju našemu nejma sjegurna osnova sve dotlje, dok se taj savez ne stvori. Na jednoj je strani duh, na drugoj je tvar. Ova su počela tako uzko medjusobno spojena, oni djeluju i prieče se tako zamjenito, da ćemo jedva zakone jednoga zbilja poznati, a da ne poznamo im zakone zajedničke. Ovo je bitno: jer su sve stvari u savezu i samo su česti jedne jedine, velikanske i zamršene osnove, — krasne drame, kojoj je pozorište vasionstvo. Koji Vam o prirodnih zakonih govorče, da su ovi zakoni prirodi nametnuti, ili da su ovi zakoni čest prirode, obsjenjivaju i Vas i sebe. Prirodnim je zakonom bitak, tielo, izraz i djelatnost jedino u ljudskom duhu. Oni su zakoni samo uvjeti, uz koje možemo poznavati pravilnost prirode. Ovi zakoni tumače vanjski sviet, ali živu u nutrnjem svietu. Do sada ne znamo skoro ništa o zakonih duha, a radi toga neznamo skoro ništa o zakonih prirode. Neka nas ne smetaju prazne ali glasne rieči. Govorimo o zakonu gravitacije, a ne znamo što je gravitacija; govorimo ob uzdržaju sile, o razdjelbi sile, a ne znamo što je sila; govorimo neznanjem nam samim dopadnim ob atomnih sastavinah tvari, a ne znamo niti što je atom, niti što je tvar — pače ne znamo, da li se smije o tvari (uz obično znamenovanje ove rieči) govoriti da bistvuje; do sada razbismo samo prvu vanjsku ljusku, tegnuvši istom površinu i koru stvari. Pred nami i okolo nas široko i netegnuto polje, kojemu medje da naziru u zalud se napinju: jer se ove medje gube u tmastih crtah tmaste budućnosti. Na tom polju, što ga je nam i našoj potomčadi prekročiti, nadam se tvrdo, da će razmnjeva toliko uzdjelovati koliko i razum. Pjesnovanje kriepiti će nam logiku, morati ćemo toliko ćustvovati, koliko i umovati. Nadajmo se daklje, da će razmnjevite i podražite duše jednoga spola

nastaviti, da ubrzaju napredak tim, da uzdjeluju na tvrdje duše drugoga spola i da oplemene. Ovom svezom razlikih sposobnosti, razlikih ukusa i razlikih metoda lasnje ćemo nastavljati put — put evo pred nami velik i sjajan, koj da se prevali hoće se mnogi viek. Eno u daljini vidimo liepu i obilatu žetvu, gdjeno će mnogi izmedju nas jošte mahnuti srpom; ali će ovrhano zrnje ostati većinom našoj potomčadi. Nu ne klonimo duhom, nego se radje nadom gojmo. Sav je razlog vjerovati, kada jednom ljudski duh sve svoje sile napne, da će lasno odoljeti svim zaprekam vanjskoga svieta. Kao što mi nadkrilismo svoje otce tako će nas naša djetca. Mi, koji se borimo proti silam prirode, i to često nesjegurno i nevješto, nismo jošte nikada na njih zavojštili na ovoga zajedničkoga nam dušmana svimi svojimi sposobnostmi. Priroda nas je daklje često porazila, podnesosmo mnogi i težki udes. Nu ljudski je duh tako pruživ, bezsmrtno i božansko je načelo u nas tako kriepko, da smo prirodom samo obsjenjeni, ali ne klonuli; upravo s naših poraza oživješe nam vazda izvori duhu kano pomágala, te se smijemo nadati, da će naši potomci, okoristivši se našimi neuspjelimi pokusi, uporabiti naš primjer, i da je niem u velikom boju izmedju čovjeka i prirode dočuvan onaj zadnji i odlučni korak, kojim će, polazeći s uspjeha na uspjeh, zadobljivati novu slavu, i kojim svaki boj bude svladan, a svaki se razboj pobjedom ovrši. * *V. P.*

* Ova je razprava prvi pokus, ponudjen našim čitaocem na ogled, da vide zamah i poliet, kojim je pošla književnost najnovije dobe. Znatnost razpravljena priedmeta, i znatnost onih priedmeta, što ćemo ih u „Viencu" priobćivati (ne samo iz ovoga pisca) mogla bi zahtievati, da u njekoliko rieči označimo pravac čitavomu nizu ovih članaka; nu preveliki obseg današnjega znanja po obrazovanom svietu i prevelika razlika u postepenosti ove obrazovanosti prieči nas u točnom označivanju toga pravca — s toga ne možemo reći šta ina, nego samo obećati, da nam je najpreča briga, upoznavati naše čitatelje s najznatnijimi pojavi svega razvitka sadanjega. Zadaća je ovo ogromna, ali su i zahtjevi današnjega vieka ogromni; prema tomu valja uzeti na um stanovište, na kojem je naš razvitak i velika naša zadaća: to su ona dva razloga, što nas ponukaše, da u „Viencu" donosimo članaka, kojim je priedmet svako pitanje bilo humanitarno bilo materijalno, bilo znanstveno, bilo socijalno itd. jednom rieči pitanja kulturna, štono nisu izvan obsega ili oblika „Viencu".

Uz ovo nam nastaje obvezanost, kada nam je uvesti ovako znatna pisca, kao što je Henry Thomas Buckle, da ga čitaocem predočimo nu ne onako samo u prevedenih ili izcrpljenih ili preradjenih mislih; nego da ga čitaoci pred sobom vide, kakov mu bijaše pravac duhu, kako on shvaćaše minulost, kako li budućnost, priobćivati ćemo iz velikoga mu djela (povjest civilizacije u Englezkoj) izvadke kano samostalne razprave.

Buckle se rodi u Lee-u dne 24. stud. 1822. Otac mu bijaše pomorski trgovac u Londonu. Pošto se u školi odlikova, osobito u matematici, dozvolješe mu roditelji, da u 14. godini ostavi školu, jer mu se napredak u školi činjaše odviše polagahan; nu i domaći mu učitelji budu suvišni, te tako on iste godine zaroni sâm bez rukovoda u nauke i u znanosti. Za četir godine samostalna ráda tegnu mu duh za zadaćom jednom, a tâ bijaše duhovi napredak i civilizacija čovječanstva; na tom polju uzradi on dvadeset godina neprestance i bez odmora. — Kao što se bijaše prije odrekao pomoći učitelja, tako se odreče i naumu otčevomu, da se posveti trgovini. Otac, kano i Miltonov, pristane na sve, podupirajuć ga obilato, a nakon svoje smrti (1840) ostavi dovoljno imetka sinu, kojemu je bila knjiga jedinom zalihom. God. 1857 izadje prva knjiga ráda, na kojem on poslovaše 20 godina svaki dan 10 sati; g. 1861 izadje i druga knjiga. Na prvu knjigu uzrujali se duhovi do mala; na drugu osobito Škocija. Buckle je ovim spisom kosnuo mnogi stalež; nazlobi je dobrahno nestalo u državnih ekonôma i u pravoslôva, ali Škotom i njihovomu svećenstvu ne može omiljeti.

Obje je knjige posvetio svojoj majci; u tom mu je sva duša; glede ostaloga Buckle je sudac strog, mnogomu prestrog. Buckle smatraše svoje tielo robom, a duh gospodarem — ovomu žrtvova on sve, onomu ništa, té tako zahtievana dokolica i putovanja za okrepu tielu ne mogaše pomoći: tielo bje strveno od premnoga ráda. Dobe, koje ljudi obično najvećma mare za uživanje svieta, one dobe on jur prôsu u sviet posljedak strogoga rada i napora, ne mareć za slavu, što ju mogaše steći na sveučilištih — posvetiv se mučeničtvu znanosti, kano Rasselas, Cicero, Plinij stariji, Ben Jonson, Izaak Casanbon, Adrien Baillel, Rob. Southey, a i nadkrilio

Naše kazalište.

3.

Od poslje Zvonimira do danaske predstavljahu se ovi komadi: Solidan suprug i opereta U Meku, Scribeov Sva su sredstva dopuštena i opereta Majstor Fortunio, Guckovov Uzor Tartifa, operete Veseli djaci i u Meku, Kazalištna bezumnost, Banova Mejrima i Mautnerova Eglantina.

Tartifu, Mejrimi i Eglantini posvetiti ćemo obširnije razmatranje, a one ostale komade uzimljemo gjuture.

Svi pjesmotvori što se na kazalištu predstavljaju spadaju na dramatičko pjesničtvo. Unutar ovoga obćenitoga pojma dielimo one komade, kojim je predmet ozbiljan i dostojan od onih, kojim smiešan i navadan; one obuhvaćamo pod obćenitim imenom tragedije a ove pod imenom komedije ili kako je danas običajnije reći vesele igre. I kod ovih glavnih dviju vrsti dielimo opeta one koje imadu predmet ozbiljan i dostojan na tragedije u užem smislu i na drame u užem smislu iliti običnije reći igrokaze, a one kojim je predmet smiešan i navadan opeta na vesele igre u užem smislu i na lakrdije. One tragedije i drame u užem smislu dielimo opeta na historijske i gradjanske a historijske opeta u dvije a gradjanske u tri vrsti kako to u posljednjem našem komadu razložismo.

Tako se diele pjesmotvori koji se na kazalištu predstavljaju. Pod timi pjesmotvori razumievam one umjetničke kompozicije u kojih nam glumci i glumice srjedstvom govora i kretanjem tijela prikazuju kakav čin. Nu iznad te vrsti umjetničkih kompozicija imade još i jedna druga vrst a to su umjetničke kompozicije u kojih nam pjevači i pjevačice sredstvom pjevanja koje sprovodi muzika i kretanja tiela ili pjevanja, govora i tiela kakav čin prikazuju. Te kompozicije diele se: ako im je predmet ozbiljan i dostojan zovu se opere, ako smiešan i navadan komičke opere.

Te diobe medju dramom i operom Grci nepoznavahu, kod njih bijaše glasbena kompozicija spojena sa dramom i ozbiljnom i smiešnom, nu činjaše doduše znamenitu ali ipak prema govoru podredjenu čest u njihovih tragedijah i komedijah.

Kako je ta dioba nastala?

Najprije se je tragedija posvema odružila od muzikalne prismjese a za njom i komedija. Tako muzika ostade u zabiti. Nu pošto se tako sestrica Euterpa našla ostavljena od svojih sestrica Melpomene i Talije, ona se ko od osvete stavi na noge, prizove ljude u pomoć i oni njoj samoj podigoše hramove pa tako nastade od pjesničtva posvema odružena opera.

Utisak što ga opera čini velik je i rek bi da svakim danom štovatelji njeni prema štovateljem drame brojem rastu. Nu nesamo da se u tom pojavu kazuje prevažna moć muzike, ona se još više kazuje u tome što u dramu prodire. Usporedimo samo utisak što ga danas čine operete t. j. vesele igre u kojih čine pjevanje i muzika prevažni dio, prema utisku veselih igrâ i lakrdijâ! Oto prodiranje muzike u pjesničtvo od velike je zanimivosti razmatrati; jer se iz njega učimo, da se muzika sa pjesničtvom opeta počimlje udruživati i da će se po svoj prilici doskora opeta posvema udružena naći ko što kod Grka bijaše.

Ako je to razmatranje istinito — a biti će istinito jer je očevîdno — koja je to srodnost medj muzikom i pjesničtvom uslied koje nekoč bijahu udružene a i opeta se počimlju udruživati?

Srodnost medj muzikom i pjesničtvom kazuje se već u opredieljenju, koje dobivamo kad se upitamo što je muzika; jer muzika je ko i pjesničtvo, slikarstvo i kiparstvo umjetnost. Pače srodnost medju svimi timi umjetnostmi kazati će se još i veća, kad dalje upitamo kakove su to umjetnosti; jer ćemo još i tude za sve dobiti jednako opredieljenje: sve te umjetnosti oponašaju, afekte, značaje i čine.

Eto u tome leži srodnost medj muzikom i pjesničtvom: obje te umjetnosti ko i ostale tako zvane krasne umjetnosti, koje gore pomenusmo, zanimaju i osvajaju sviet tiem što svaka od njih oponaša afekte, značaje i čine.

Nu uz svu tu srodnost, biti će medj njimi ipak nekakove razlike, pošto gore vidjesmo da je muzika jača i da većma osvaja nego li golo pjesničtvo, s kojim se počinlje udruživati. U čem stoji ta razlika?

U tome što kako malo prije natuknusmo nisu sve umjetnosti jednako jake u tom oponašanju. Najslabije su medju njima, slikarstvo i kiparstvo, za njima je pjesničtvo čitavo, za oviem pjesničtvo govoreno a najača je muzika. Ta relativna jakost pako visi o načinu kojim svaka oponaša i o načinu kojim na čovjeka djeluje.

Obzirom na ovo dvoje posljednje, diele se ote umjetnosti na dvie klase: jedne od njih afekte, značaje i čine tako oponašaju, da ih upravo žive pred nas stvore, tako da ih svaki nesetni razabire, druge ih samo slikovno prikazuju, tako da ih svaki nesetni ne razabire; one prve djeluju na sluh, ove druge na vid. Na prve spadaju pjesničtvo govoreno i muzika, na druge slikarstvo i kiparstvo.

Da bude svakomu dohvatno što rekosmo proći ćemo pojedine ove umjetnosti. U slici i u kipu nam umjetnik predočuje bud jednoga čovjeka bud njih više kako nešto čine i to tako predočuje da se na slici jasno razabire značaj i afekt iz kojega taj čin [1] poteče. Tude taj čin

---

sve ove. Razlog bijaše krivi pravac, kojim podje nauka i učenje povjesti (kao što ćemo to do skora u „V i e n c u“ objaviti).

Samotan mu život morao je štetno djelovati na praktičku stranu današnjega života, to državnoga, to javnoga; dokaz je tomu jasan, kako je krivo shvatio krmski rat; jer umotovanje i tudjenje, pače i neprekidno obćenje s istimi ljudi mora zastranputiti svakoga, bio on ma kolik duh, karakter, da i veleum: pristranost i jednostranost kvari si sâma svaki razvoj. Ali uz prkos ovim mahnam, Buckleova je povjest civilizacije u Englezkoj novi pojav u povjesti; jer je novo gledište, s kojega on smatra razvitak naroda i države.

Buckle prezimi zimu 1861/2 u Egiptu uz Nil, podje u Kaìro, poslje na Sinai, Sidon, odanlje u Damask; na putu zagledav s istočnoga Antilivana ravninu prema Damasku, zaviče: To vriedi više, nego li sve muke; umr u Damasku 29. svibnja 1862 žaleći u više puti, što p o v j e s t ostade ne dovršena. Osim toga pisa on: Mill Stuart on the liberty, to je više apoteoza nego li referat ili recenzija o Mill-Stuartovom spisu: O Slobodi — minule godine prenešeno i izdano ćirilicom — u tom spisu govori i ob obširnoj logici Mill-Stuarta; on the ultimate causes of the interest of money; on Bacon; on Shakespeare; on the influence of Northern Paletine on the origin of Christianity; ovu razpravicu, tiskanu u „V i e n c u“, i mnoge sitnice u Frasers Magazin.

Glede obsežnosti znanja Buckleu imaju samo dva premca: Giovanni Pico di Mirandola, koj 1485 u Fiorenci zatravi sve učenjake nu umr mlad, u 31 godini — i Alex. Humboldt — ali ih ipak Buckle nadkrilio: citati u povjesti tomu su dokaz, može se reći, strahotan.

[1] Pod činom se ovdje razumije dakako i ono što obično zovemo situacijom, a u pogledu slikarstva isključene su slike predicla iz naravi.

nije životno izražen, jer čin je gibanje, a slika se negiblje, niti taj čin tako djeluje da bi ga svaki razibarao, jer koliko ih je, koji razumiju, što je slikar htio predočiti i koje umjetna slika osvaja? U slici dakle ko ni u kipu nije čin upravo izražen nego su na njoj teke — ko što Aristotel veli — σημεῖα = znakovi afektâ, značajâ i čina sadržani ili kako bismo mi rekli teke slikovno su izraženi.

Od ovih se dviju umjetnosti koje na vid djeluju znatno razlikuju one ostale koje na sluh, a to je govoreno pjesničtvo i muzika. I tude nam umjetnik prikazuje čin pa dosljedno značaje i afekte iz kojih potiče, ele tu nije čin teke slikovno prikazan, nego je životno: valovi glasova visokih, niskih i srednjih, laganih brzih i srednjih talasaju se izmjenice i giblju ko što se i čin talasa i giblje; svaki razabire što se tu zbiva, svaki osjeća motive s kojih se to zbiva; svakomu se duša razblažuje, razigrava i uzrujava. Tu nisu kako Aristotel veli teke σημεῖα ἠθῶν nego su ὁμοιώματα = sličnosti. Ipak je još i tude neka razlika medju govorenim pjesničtvom i muzikom: ova djeluje lakšim načinom i više neposredno izrazuje čin nego li pjesničtvo govoreno. U pjesničtvu govorenom čujemo doduše glasove ko i u muziki, nu glasovi onoga sami sobom nedjeluju jošte na našu dušu nego teke sadržaj tih glasovâ kad se udruže u rieči, kod glasova muzike pako netrebamo teke sabirati glasove u pojedine cielosti nego svaki je sam sobom jedna cielost; kod slušanja pjesničtva nam se više manje um nateže, a kod slušanja muzike bez ikakova rada i napora uživamo.

I u čitanoj pjesmi se prikazuje čin, ele tu je još manje životno izražen nego li u govorenoj, pošto neima nikakova gibanja, a i djelovanje takove pjesme slabije je od govorene, jer manje neposredno djeluje i još više nateže um nego li govorena.

Napokon nam je jošte pripomenuti da Aristotel i ples broji medj umjetnosti, koje oponašaju afekte, značaje i čine. I plesači izrazuju neku situaciju a u toj njihovoj situaciji očituju se različiti značaji i afekti. Djelovanje plesa je znatno, jer nedjeluje samo na oko, nego i na sluh. Nu pustimo ples, kojemu danas više neimade mjesta medj krasnimi umjetnostmi, pošto je ovim svrha ljepota, a plesu danas mislim ništa manje nego li ljepota.

Kad me je već ovo mimogredno razmatranje svelo na muziku, nu da još rečem u čem se sastoji ta moć muzike, kojom ona dušu svakoga nesetnoga osvaja. Filozofi prije Platona i Aristotela mišljahu da u tome što su si naša duša i muzika posvema jednake, jer da i naša duša nije ništa drugo nego li harmonija ko što i muzika. To mnienje nestoji, jer harmonija je po nekom liepom razmjerju svedena jedinstvenost raznolikih čestî, a duša nije i nemože biti takova sastavina, nego je jednolika i čista. Neleži dakle u tom jakost muzike, nego eto u ovom. Valovi glasova u muzici kako se talašaju i gibaju jednaki su gibanju naše duše kad ju koji afekt osvoji. U toj jednakosti leži moć, koja čini da nam se duša glasovi muzike tako rado i tako silno daje osvojiti.

Toliko budi o tome rečeno a sad se daj vratimo na našu zadaću i recimo koju o tom Solidnom suprugu, Scribeovom Sva su sredstva dopuštena, kazalištnoj bezumnosti i o operetah U Meku, Veseli djaci i majstor Fortunio.

Svi ti komadi spadaju na komediju. Što je komedija i koji su zakoni i pravila za tu posebnu vrst dramatske umjetnosti?

Žali bože neimamo dosada podpune definicije niti iz te definicije izvedenih zakona i pravila za komediju. Pisalo se je doduše mnogo o tome predmetu, nu do sistematične nauke nije još niko došao. Od Aristotelove je poetike žali bože onaj diel u kojem se je o komediji raspravljao izgubio, a poslie njega se više nije nijedan tako ujedno učen ko i miran, razborit i svestran muž našao, koji bi i za tu jogunicu od pjesničtva znao odrediti tako stalna i nepomična pravila ko što su ona njegova za tragediju, o kojih Lesing reče: Besonders getraue ich mir von der Tragödie unwidersprechlich zu beweisen, dass sie sich von der Richtschnur des Aristoteles keinen Schritt entfernen kann, ohne sich eben so weit von ihrer Vollkommenheit zu entfernen.

Samo nam se je jedna Aristotelova izreka o komediji sačuvala, malo rieči ali mnogo sadržaja, evo je: **komično je neka mana ili rugoba, neka, jer nije svaka, nego samo ona koja nije pogubna i štetna.** Iz ovoga opredieljenja komičnosti, možemo si neku sliku o komediji stvoriti i iz nje se izvode svi pojedini zakoni što ih dosada o komediji imademo. Za volju te važnosti njene, daj da ju pobliže ogledamo.

Aristotel uz gornje opredieljenje komičnosti stavlja odmah i jedan primjer i to ovaj: Smiešno lice — veli — to je nešto ružna i izjerena a ne boli. Valja dobro paziti ružno a **ne boli**, Jer ružno lice samo sobom može biti i ne smiešno, jer može boliti t. j. može onomu koji ga već imade na štetu biti. Takove tjelesne mane su teke u nekoj situaciji smiešne, a same sobom bude sažaljenje, pače ako se nesreći prohte pa takove mane snadju čovjeka, koji u toj svojoj biedi kazuje veliku duševnu snagu, obuzeti će nas ljubav prema njemu, jer je ova sastavljena od počitanja i sažaljenja, a mi takova čovjeka sa njegove tjelesne biede žalimo a ujedno sa njegove duševne snage počitajemo. Koja je to situacija? Evo je razjašnjene primjerom Homerova Tersita, koji se obično stavlja kao uzor komične slike.

Tersite je u cieloj grčkoj vojsci, koja je pred Trojom, najružniji čovjek, on je strašilo i nakaza: grbav je, šepav je, škiljav je, rutav je, šiljoglav je, noge su mu izjerene a kosa

mu je tvrda ko konjska griva. Takav čovjek je sam sobom ništa manje nego smiešan, svaki će ga žaliti i samo surovu i prostu srcu biti će predmetom smieha, nu situacija, u koju ga pjesnik stavlja, čini ga smiešnim. Ta situacija je evo ova. Grčka vojska nemogavši u 10 godinâ osvojiti tvrdje sprema se kući: Sve veselo klikujući hrli na ladje. U tom času sidje boginja Atena s Olimpa i obodri junaka Odiseja, da sabere cielu vojsku u skupštinu i da ju gleda svojom besjedom nagovoriti da ne odlazi. Vojska se sabere i sve već na miru sjedi, samo Tersite šepa okolo i mrmlja te najednoč počne govoriti: koja ti je nevolja kralju Agamemnone, za čim ti opeta tvoje pohotno srce teži? Zar neimaš u svojih šatorih dosta meda i dosta ženâ koje ti m i dovedosmo kad koji grad osvojismo? Zar ti se hoće još više zlata, koje bi ti koji Trojanac donosio da odkupi svojega sina, kojega bi ti j a ili koji drugi junak svezana doveo? Ha braćo vi ste kukavice, ako namah za mnom nepodjete na ladje pa ne ostavite toga čovjeka, da vidi od kolike smo mu nužde. Doista i taj Akil je odviše popustljiv i nije čovjek od oka, jer da je, nebi si bio dao onoliku nepravdu činiti, ko što mu je ovaj učinio, otevši mu njegovu robinju.

Eto sad je Tersite smiešan. Ta grdoba i nakaza se gradi velikim junakom, prvi počimlje u skupštini govoriti i isti Akil mu se čini da nije još pravi čovjek! Tako Tersitova rugoba nije više pogubna, ona ga nečini bijednim stvorom, koji bismo sa nesmiljene sudbine njegove žalili, nego je prava uzorna slika komične prikaze.

Iz ovoga razmatranja dolazimo do druge definicije komičnosti, koju trebamo za komedije. Komično jest kad se dva protuslovja sukobe. Tako kod Tersita njegova rugoba i što se gradi najvrlijim junakom. Nu to opredieljenje još nije dostatno, nego i tu treba primjetiti, kad se dva protuslovja sukobe, ali se razrieše tako da se nikomu neučini pogubna šteta. Kad bi Tersite u Ilijadi tako bio prošao kako u Arktinovu eposu Ajtiopis prolazi, gdjeno grdi Akila što je ubio kraljicu amazonkâ Pantesileju pa ju mrtvu Trojancem dao da je svečano zakopaju, a Akil ga razjaren radi toga ubio, nebi više bio komičan, jer tu nas njegova smrt čini proti Akilu ogorčene, što takovu nesretnu ludu neprošiba ko što luda zaslužuje nego ga ko kakova sebi ravna razumna junaka kazni; tamo u Ilijadi pako ostaje smiešan jer ga snalazi kazna, kakova lude ide: Odisej ga oplete nekoliko puta skiptrom preo ledja, pa mu reče, ako taki neumukne, da će ga svući gola pa ga ćerati po skupštini neka ga ciela vojska vidi kakovo je ruglo, a on se tužan sjedne, masnice mu se nadmu preko ledja i ko tukmak preda se blejeć tare si skrivce suze koje mu preko lica brizgaju, a čitava mu se vojska povladjujuć Odiseja smije.

Otuda dobivamo opredieljenje komedije. I u komediji nam se prikazuje neki čin u kojem se junak, ko i u tragediji, sa kakovom sebi protivnom moći zakvaći u boj, ele taj se boj razlikuje od tragičkoga, što tu niko ne podlegava, nego se protivnici uhvate u koštac, malko se ko od šale hrvu, cecnu na zemlju i opeta se obojica zdravi dignu tek što se jedan od njih mrčuk zaprašio pa si smješuć se tare iz očiuh trûnje.

Uslijed toga opredieljenja razlikuje se komedija od tragedije jedno u stilu svoga oponašanja drugo u načinu kako je u njoj čin rasporedan. Tragedija koja si odabire najozbiljnije časove, najodlučnije trenutke čovječega života za predmet svoga čina, u svem se te mirne ozbiljnosti drži: iz govora, iz misli, iz metra iz svega govori tajna nadzemna uzvišenost; čin je rasporedan da se pojedine zgode, potičuće nužnom posljedicom iz predoćenih značaja nesmiljenom strogošću razvaljuju nad glavom nesretna junaka; nad čitavom pjesmom strahom i sažaljenjem slušatelj motri prekomjernu stalnost i gluhu nesmiljenost zakonâ božih. Komedija odabire si navadne časove ljudskoga života, pa su prema tomu govor, misli, metar lagani, zaodjenuti dosjetljivošću i humorom pjesnikovim; u činu neimade one stroge jedinstvenosti u rasporedanju, pojedine zgode nepotiču uviek nužnom posljedicom iz predoćena značaja nego su slučaju uzde puštene, da srnja i leprše dok mu se srcu prohtije, nad čitavom pjesmom se blisiće humor ljudskoga života taj — kako ga naš J. J. u prvom broju Vienca krasno opisa — vražić, ta ljubezna protuha, koja se kroz svaku rupu provlači; taj nestašni dječarac, kojemu je vas sviet — poput kaleidoskopa — igračka, te ju bez prestanka obraća, gradeć u čas od krunâ velikaških kape budalaške, od viteških ćordâ čauške kobasice, od divan-kabanicâ harlekinske plašte.

To je opredieljenje i to su zakoni komedije. Mnogomu bi se na prvi mah pričinio lahak posao prema tim pravilom pisati komediju, pošto je pjesniku tako slobodna ruka, nu upravo ta sloboda — u toj leži kamen smutnje, jer znati pogoditi srjednji put t. j. ne biti suhoparan i ne biti preslobodan, naći u tom neredu red, to je velika umjetnost.

Pjesništvo je u obće dar prirodjen, ali nijedna vrst pjesništva nevisi toliko o tom uvjetu koliko komedija. Komediji se hoće ne samo darovit pjesnik nego i slobodan darovit narod, što je veoma riedko naći. Komedija uzimlje predmete iz narodnoga života, a riedki su narodi, u kojih je život narodnji tako okretan, domišljat pun živosti, da pjesniku pruži gradiva njegovoj maštî. Uzmimo samo Niemce, koliko se kod njih pjesnici navlače i napinju, da stvore narodnju komediju, ali sve badava, u njihovih i najboljih komedijah, ima doduše mnogo dosjetaka, veoma su umjetno rasporedane, nu na

svakoj se vidi, kako se je pjesnik znojio kod svoga posla dok je sve to isciedio, neima u njih one naravne okretnosti i živosti u činu, nego se sve umjetnički razvlači. To nije može biti s koje partajičnosti rečeno, jer oni to i sami uvidjaju. Šiler je jednom svoga prijatelja Getea nagovarao, neka svu svoju pjesničku snagu napne i jednu komediju sastavi, ali mu taj velikan odvrati, da se nemože na to upustiti, jer da život narodnji u njih nije za komediju.

Dva su samo naroda u kojih je narodnji život takav, da se je komedija mogla udomiti, i kojih pjesmotvori danas na svih pozorištih gospoduju, jedan je stari grčki, drugi je franceski.

Ko što sve umjetnosti tako opeta i komedija imade svoj početak kod Grka, i ko što te umjetnosti ne samo da se kod njih zametnuše nego ih većina i do savršenosti se razvi, tako se ponapose komedija vinula do snage, u kojoj ju jošte nijedan narod nestignu. Ta grčka komedija dieli se u u tri dobe: staru, srednju i novu atičku komediju. Stara atička komedija sa svojim glavnim zastupnikom Aristofanom najjača je u komičkom efektu, jer pjesnikom one dobe nestavljaše država nikakovih granicâ. Bez ikakovih granica bud vjerozakonskih bud političkih uzimlju si pjesnici sve stališe i redove na kojih šta smiešna imade, i filozofe i pjesnike i državnike i heroe i bogove i čitav narod predmetom svoje šale, čitav sviet izvraćaju i dižu rek bi iz stožera zakona božih, po kojih obstoji, pa mjesto ovih stavljaju svoju maštu: nebo, zemlja, podzemalje, ljudi i bogovi sve se to pokorava pjesničkomu izumu. Kratko bijaše vrieme obstanku te fantastičke komedije, koja je ljude gledajuće hranila najjačom hranom uživanja, jer ih je učinila da su se za čas posvema zaboravili svoje zemne naravi i biede i našli gospodojući nad vasmirom.

Iza peleponeških bojeva nestade u Atini te neograničene slobode, a njome ugasnu ta fantastička vrst komedije.

Preko srednje atičke komedije, koja se bavljaše parodisanjem mitologičkih poviesti nastade iza Aleksandra velikoga nova atička. U ovoj uzimahu pjesnici predmete iz običnoga života i to ne smiešnosti pojedinih ljudi nego čitavih u svjetskom životu indiferentnih Stališa, koje zastupa takova osoba kojoj se već po imenu vidi, da nam pjesnik neuvodi pojedini individuum nego čitav stališ. Takovi su stališi škrtac otac, rasipnik sin, brbljava dojilja, jogunasta metresa, učeni učitelj, hvalisavi vojnik itd. Ovu novu atičku komediju, kojoj bijahu glavni zastupnici Diifil, Filemom i Menander prenieše rimski pjesnici Plautus, Cecilij i Terenc u rimsku knjigu, a od ovuda se preko čitave Evrope razgrani. Toj je komediji prema onoj fantastičkoj ime komedija karaktera.

Otakih se komedija već toliko pjevalo da su ti predmeti već iscrpljeni, pa tiem dosadni postali, ma bili i od najvrstnijih pjesnika. I iste Šekšpirove komedije te vrsti, neodgovaraju više pravo današnjemu vremenu.

(Konac sliedi.)

POŠURICE.

Oj krabuljni plesu!

Žao mi je kesu — tako smo njekada zlim srokom pjevali, dok smo jošte mladovali uz djevojke momkovali zeleni i veseli. Ali se ona žalost nije ticala kese, nego suha joj dna. To je bilo, pa se sada samo pominje, sada, kada podjoh na krabuljni ples mirnom sviesti, ne tražeć od nikoga pa bio ovo i ženski nitko, ništa do mira sviesti i mira onomu stroju za kolovanje krvi, što ga zovemo srdce, i što se na-nj baca tolika krivnja za toliko zlo.

Ne bojeć se daklje za ovaj svoj stroj posve ništa podjoh u krabulje. Tu se stanem razgledavati, i imam šta gledati, krabuljica veoma liepih — ali dalje ne smijem; jer bi se mogli dosjetiti, koji me vidješe na časak u razgovoru, pa bi se moglo doznati, što se nejma doznati, jer se samomu sebi zavjećah na šutnju; za to mi nemojte zamjeriti, ako Vam ne mogu kazati niti kada je bilo, niti gdje je bilo: bilo je medju krabuljami.

Jedna od tih pritajenih i preinačenih ženskih stvorova glednu me njekoliko puti onim žutim pogledom (izpod krinke svako je oko žuto, od biele podstave se meni barem tako čini), ali svaki ovaj pogled mogaše biti poguban drugomu — meni t. j. mojemu stroju ne hude ni očite striele s ne krita lica, kamo li će s one dvie krinkine rupe. Osim toga valja vam znati, da sam ja svoje j a s t v o ostavio onu večer kod kuće, a bio na plesu u pošuričarskom o n s t v u.

Pomenuto krabuljče stade ovomu mojemu onstvu zavirivati sve to smjelije u neuke oči, dok se jednom trgnu iz svoga družtva, pa rekav mu glasom krabuljskim: ček počekte, da se malo zabavim s pošuričarem — podje prema meni ne kano povijušica, nego za krabuljicu predostojno, pozdravi me običnim riekom, koj me nješto kosnu, i koj svemu našemu razgovoru dade pravac bodljikav.

Vršeć svoje držanstvo, eto Vam razgovora, kojim se ona umna krabuljica ne će uvriediti, pošto ovako dostojno, kao što i bijaše, iznosim na javnost dvie tri iskrice, nevine ali zanimive.

„Ja te znam“. Jao si ga nam!

„Veliš li ti to radi sroka, ili radi običaja?“ — Radi obojega i radi nijednoga.

„Ti ne haješ za moj razgovor.“ — To stoji o Tebi.

„Ali za ime Boga, što rekoh, da me smiješ kano vriedjati.“ — Ja ne vriedjam rado.

„Daklje sam ti dala povoda? Ali čim?“ — Uzmi pogadjati.

„Za što da me mučiš? Kaži mi —“ — Niti te mučim, niti ću ti šta kazati.

„Zar toga nisam dostojna?“ — Može biti, da jesi.

„Može biti? A zar ne u istinu?“ — Tako ti ja mogu to kazati, kada te neznam.

„Zar bi ti rado, da ti lice pokažem?“ — Stani, toga ne tražim.

„Ali ja bih rado, da to uztrašiš“. — Ponjam; nu žao mi je, što ne pogodi.

„Ti voliš biti smatran neuljudnim.“ — Ne volim, i žalim, ako si na takve misli spàla.

„Kako ne ću spasti, kada ne mariš niti me poznati, niti ne poznati.“ — Nejmaš pravo; ja ne marim poznati ti lice.

„Za što?“ — Jer ili nisi liepa —

„Pa onda ne vriedi.“ — Dakako.

„Ili?“ — Ili si liepa, pa ti je ljepota badava po mene.

„Za što badava?“ — Dva puta, poče dvostruko badava.

„Da čujemo; prvo —“. Prvo jer sam oženjen; a drugo jer ne marim tratiti vrieme, ni um, ni čustva, i t. d.

„Itd. itd. Možeš imati pravo; ali oprosti, ja ne vjerujem u tû mužkaračku kriepost“. — Valjda imaš razloga.

„Imam, da, imam, ali ne svojim — tudjim izkustvom!“ — Ne marim iztraživati, volim vjerovati; za to ti i vjerujem. Ali ti ćeš se slabo pohvaliti ovom zabavom.

„Ne, ne — o tom nije govora“. — Da, o čem.

„Ne bih se rado razstatí s Tobom ovako, ovako —“. Kako ovako?

„Gospodine! —“ hoj, hoj; ne zabudi draga krabuljice, da imaš právo reći mi T i, a ne g o s p o d i n e.

„Daklje znaj! Nisam došla niti vriedjat tebe —“. — Rekoh li to?

„Ne reče; ali za što ne mariš razgovarati se, kako se razgovara s krabuljicom?!“ — Ta zar se ne razgovaram tako? Ti si pod krinkom, ja nisam; tebe krije tajna, mene ne krije. Ti možeš reći šta te je volja, ja mogu reći samo ono šta moram.

„Ti si prestrog i preozbiljan“. — Ne rekoh li pràvo, da te žalim, što se sa mnom slabo možeš prošaliti.

„Ne žalim ja razgovora, nego žalim, što ti ne mogu izmamiti niti jedne ljubke rieči.“ — Ne znam, tko si.

„De pogadjaj“. — Eto nas opet na početku razgovora.

„A ti udri drugim putem.“ — Biti će ti žao.

„To stoji o tebi!“ —

Hajde da vidimo. Jesmo li se nas dvoje ikada razgovarali? — „Nismo.“

Sastali gdje ikada? — „Nigdje i nikada“.

Jesi li udata ili djevojka ili udovica? — „To ne patri ovamo.“

Imaš pravo; ali — „Ali ti ne pitaš kako bi valjalo.“

Uputi me, kako bi valjalo. — „Ja da tebe putim? Tà ti se hvališ, da si junak na umnom polju.“

Dobro; prem da se ne spominjem, da sam to ikàda rekao. — „Zar ti nisi pošuričar?“.

Da i jesam, što sliedi odatlje? — „Odatlje sliedi, da kada ho ćeš, možeš se s nježnim spolom razgovarati.“

Onda je parnica moja; jer se evo s tobom razgovaram. — „Ali ne razgovaraš nježno.“

To jest, ovo za t e b e nije d o s t a nježno. „Niti nježno, a kamo li dosta nježno.“

A šta držiš ti, krabuljice, o ženskom dostojanstvu. — „Ni to nije nježno; to je samo škakljivo.“

I nježno draga, i nježno, premda i veoma škakljivo. — „Ja mislim, da se u to niti krabuljici ne smije dirati.“

Veoma dobro, pače i odlično; samo da nije krabuljice ili krinke. — „Daklje ti bi ipak rado znati me. Znaj, da sam liepa i mlada i —“

I kriepostna, itd. itd. itd.; pače slušaj, ja predmnievam, da si o k r u t n o liepa, s t r a š n o mlada i d r a ž e s t n o kriepostna. — „Ti se šališ.“

Za što da se šalim? Ja k tomu dodajem i to, da si s t r a s t n o umna, ali i s t r a s t n o osvetljiva. — „Jesam i nisam; pa da sam osvetljiva, šta misliš, kako bih se sada tebi osvetila?

Meni? Vrlo lasno, da snimiš krinku. — „To je ne samo proti propisom, nego i proti tvojoj namjeri.“ —

Ali nije proti tvojoj ljeposti i osvjetljivosti. — „Kako da nije.“

Valjda nije. — „No, ne prèvari ti mene; ti misliš: ova bi mi se rada osvetiti — valjda ružnim licem; ne ne, moj dragi — ali d r a g i kao što se obično govori, ne misli“ —

O ja nemislim ništa! — „Mislio ti to, ili ne mislio — znamo se — a opet misliš, ako je liepa, evo je na tanku ledu — a ja sam ipak vidio ne samo liepo, mlado i čarobno lice, nego i doznadoh tko je; pa buduć, da joj se moj razgovor čini zanimiv, valjda — Prevariste se moj Umoviću! Ovakovimi doskočicami ne predusretoste Vi moje osvete. S bogom — ja Vam se evo osvetih.“

S bogom! — Ode, i ovaj se prizor prenaglo svrši; ali i ja se osvetih, i to ovako: Uzhititi me

ne podje joj za rukom. — Što joj rekoh, da je okrutno liepa, tomu je razlog krinka, — da je strašno mlada, to je vrlo sumljiva laska, jer mladosti strašne nejma, ili ako je ima, na kraju je; — da je dražestno kriepostna, to je podpuna istina, t. j. od mene. — U ostalom sumljam, — kako da rečem? — posve mlada, osim ako je namigušica. Nu i tu je težko suditi, jer sviet tvrdi, da pod krinkom smjelost raste — a to je u mene slaba prieporuka i po krinku, i po krabulje i po ovake plesove, i po zabave ovake. — Dalje tvrdi sviet, da pod krinkom raste osim smjelosti i doskočica. — To ponjam i samo uz ovo ponjam i smjelost — ali smjelost bez doskočice živa duha — ne, ne — za takovu smjelost ne marim.

Ova smjelost iz zakutka pače iz prikritka, zanimiva je s opreke svoje: znano a neznano — te je tim čudnovita, premda istinita — a ujedno i pojmovita. U ovo ime živjela krabulja!

Ako mi se prigovori, da je svaki pošuričar sebičan, jer iznosi na vidjelo crtice iz družtva, to se tomu ima dodati ovo dvoje: pošuričar čini to iz zahvalnosti za onaj časak umna razgovora, a drugo da se opravda, za što se s ovom ili s onom krabuljicom ne mogaše zametnuti znatniji razgovor: krabuljica ma kako liepa, s krinkom i pod krinkom može se s pošuričarem ugodno razgovarati samo uz razvitu duhovitost; odielo i nakit mine iz pameti, čim mine i krabuljica; diviti se krabuljičinomu svilaru, čipkaru, krojaču, sobarici, itd. to je za pošuričara svršen posao, i do skoro zaboravljen. Umna rieč i čisto čustvo bilježi on u dobroj pameti i svija ih u stručak Viencu — neka tu stoji na uspomenu kano i svaki ini cvietak.

Reći će mi se, da sam ovim zatvorio si vrata znaličnosti, da izza ovoga ne može se bivša krabuljica odvažiti ili zahtievati priliku, da ju poznam. To je istina i neka ostane, ne radi toga kano da se podpisani boji oštećene iluzije ili čega inoga, nego radi toga što mu je načelo u ovakovih okolnostih zadovolievati se osvjedočenostju, kojom mu se je strogo držati svojega uzvišenoga pošuričarskoga zvanja.

Dne 1. veljače sastao se mnogi i liepi sviet u prostorijah Njeg. pr. gospodina bana na ples. Pripoviedaju, koji su tu bili na predjašnja tri plesa, da je ovaj bio nad one. Pošuričar se je zadivio toliku sjaju i razboritu odielu, i nakitu u gospôdja i gospojîca; svih Vam izredavati ne mogu, to bi bilo težko — ali nada sve ide prvenstvo Njez. pr. gospodju banicu radi odlične izboritosti, gdju. M. radi očarbene jednovitosti, (sva u ljubičasto) i gdčnu. b. H. radi mladosti, gdju — da zbilja, sada istom osjetih, da sam njekoliko godina zaostao u ovoj vrsti pismenosti, te mi se valja opet upućivati i nastaviti gdje prestadoh — evo priznajuć nješto svoju nevještinu priznajem i stid, koj me obuze, kada mal da ne zapitah njeku gospu, da mi protumači krojstvo i nakitstvo — ali mi to zâbrâni ponos, te tako zapeh.

Njeki mi znanac piše, neka bih mu prigodice dojavljivao pojave družtvenoga života iz Zagreba. Moj znanko neće se srditi, ako to obavim ovako javno, i to u dvie primjetbe. — Jedna je, što mu je zahtjev preobsežan; družtveni je život u Zagrebu za pošuričara, bio to ja, ili koj supošuričar, za sada jošte takov, kakov bijaše i prije godinu dana; ako li ga krivo shvatih, razlog je u tom, što su pošurice istom ne davno u Zagrebu Viencem uhvatile nov koren, te se valja strpiti, dok ljudi upoznaju znatnost pošuričarsku. O družtvenom životu književnîka primaknu se misao istom ove dane zbilji, prem da je jur davno na usnutku.

Ovom mi je prilikom javiti njeku javnu tajnu, kako naime pošuričari moramo uzdisati za oskudicom privatne družtvenosti; nu priznavši ovu živu istinu gojimo sladku nadu, da će do skora naši velikaši i bogataši i ini premogaši začeti zimovati u glavnom gradu, da će si graditi palate, i da će se tuj nastaniti vile družtvenice. Mi pošuričari možemo ih i nepovlašteni od književnih suradnika uvjeriti, da si jur sada smatramo ugodnim državstvom pomagati ih u tom podhvatu. A da ovo nije tašta rieč, možemo javiti, kako ozbiljno mislimo na poljepšak glavnoga grada, i to pomenutim jur u Viencu nasadom po banskom trgu, i njekim priedlogom, koj smiera zdverce t. j. južno šetalište pretvoriti u propileje.

Ova je naša osnova u pomisli vrlo jednovita: od duge ulice u lovačku ima se prosjeći ulica vozna; na sjevernoj strani ote ulice t. j. izpod zdveracah ima se podići zimsko šetalište sa zimskim cvietnjakom, spojiv oba kraja zdveraca tako, da na svakom kraju budu skaline, a zgora šetalište prostrano, ravno, nasadjeno; bregovitu ulicu ukrasiti će vodnjak (Bassin) i cvietnjak; usred vodnjaka štrcati će vodomet, a odzgor padati će bujac bistre vode na podove, i odtjecati zajedno s vodom izpod zemlje. — Šta velite? Znam, šta velite: Novac. Novac će dati oni dućani, kavane, skladišta, gostione, kupališta, itd. što će se graditi zdvercem na obronku u zimskom vrtu, u kojem će se cakliti bazar zagrebački za svaku rukotvornu ljepotu, a na užitak svakomu.

Uz ovaj divni vidik, i uz ovako divno mjesto, kano što su zdverci, bio bi grieh, ne prigrliti ovaj smjerni priedlog. A tko da grieši rado?

Pošurice bez pričice ne valjaju; za to drage volje bilježimo, kako su dvie gospodje, nježne supružice, došle na krabuljni ples uz prkos odriješitu nećkanju svojih jačih polovica hižnoga blaženstva. — „Kako ćemo, kada nam ovi okrutnici, naša dva supruga ne dadu.“ — Draga ovako ćemo: kod moje tetke spremiti ćemo što treba, ali dakako na tiho i na tajno, da nam zmaji ne osjete. Svaki od njih dobiti će pisamce nježno. Ne kudeć ih nevjericom, ni da bi sjenčicom sumljice, ipak mislim, da će oni poći. Mi ćemo istom kasnje za njimi. Moja je tetica primila svu odgovornost na se — a primila je i trošak za dva crna domina — pa tako — „krasno, prekrasno —

Ti si prava vragolica. Ali čuješ, da ne bude neprilike. — Ne boj se!

Zbilja, zmajevi dobiše svaki svoje pisamce neznana rukopisa — ali se tu piše čustvom, da čustvom, pišu uzdasi kano da zuji primorska bura pače jugovina, jer se privalila srdca zmaju, baš koliko treba. — Jedan ima doći u takvom i takvom dominu, s tim i tim obilježjem. Zmaji, okrutnici ni da bi rječce jedan drugomu, nego svaki ode zoseb dakako ženice vjerne zaokupe svaka svoga i očati mu čitulju ob okrutnosti, o zasluženoj kazni i zmaji, dobre duše, upoznaše nevinu spletčicu — a teta napokon umiri razjarene zmajevice i okrivljene zmajeve, osudiv ih kako valja na parbene troškove — liepu večericu — za njih petoricu i jošte za treću zmajetinu, koj se razpupolji i svanu kano tetin stari znanac. Ovo sredstvo nije novo, ali je istinito, i kao što vidite plodovno. Bog si ga znao, tko mu je povod? Tako mi pera, vjerujte, ne zna *Pošuričar.*

* * *

U subotu će u akademičkoj sjednici u narodnom domu čitati gosp. Torbar: o meteorih u obće a na pose o slavetićkom. — U Berlinu sastavio se licej za više obrazovanje gospodja i gospodjica pod imenom: „Victoria-lyceum“. Ovdje se misli mladjim gospodjam i gospodjicam, po što su navršile više djevojačke škole, poput sveučilištnih predavanja pružiti prilika, da znanje svoje u prirodnih naukah, u historiji svietskoj i umjetničkoj, u historiji književnosti evropskih itd. dotjeraju do veće temeljitosti. Predavanja držat će najglasovitiji profesori berlinski, po četiri puta u nedjelju; medju ostalimi čitamo poznata imena: profesora Bonica, profesora Gnajsta, Holcendorfa, Lazarusa itd. Dne 14. siečnja bješe već prvo predavanje, koje je držao profesor Bonic, dokazujući, kako ženski spol, ma se i činio prirodom i običajem izključen od odredjenoga naučnoga zvanja, ipak po svojoj duhovnoj darovitosti ima podpuno pravo izkati, da bude dionikom i najvišega obrazovanja, koje se znanjem i naukami dobavlja: jer se bogatstvo i plemenština života ravna po obilju i visini naših pomisli. Nije još dosta, kazivaše govornik, da se žena tek divi velikomu napredku u pojedinih naukah, da se naivnim, jednostrano patriotskim načinom zanima za sudbinu svoje domovine, da se površno zabavlja ovom ili onom književnošću, već žena neka poput obrazovana muža za sve to pokazuje dublje, energično zanimanje. Probuditi ovu dubljinu, ovu energiju — to da je zadatak novoga zavoda. Tako rade u Berlinu. Ali popodjimo nešto bliže — u Peštu. I ondje se drže predavanja za obrazovane gospodje i gospodjice, po dva puta svake nedjelje, u kući neke gospodje Vašo (Vachot), a polazi ih, kako čitamo u novinah, cviet peštanskoga krasnoga svieta; ima ondje čak i grofica i barunica i kćeri ministarskih itd. Sve to sluša pomnjivo predavanja magjarskih akademika i profesora u magjarskom jeziku. Medju predavanji čitamo da je govorio Pulski o historiji umjetnosti, Gjulaj iz historije magjarske književnosti, itd. Ne bi li i u nas bilo toliko srca junačkoga, da se osmjelimo na takovo preduzeće? Ili zar u nas nema profesora, a nema li možda i gospodja i gospodjica? što nam dakle nestaje? — Nestaje nam dobra volja i ljubav prema — hrvatskomu jeziku. — U kalifornijskom San Francisku utemelji Jov. Franeta Radetić Kotoranin čitaonicu; odbor njezin moli evropske slavenske zavode knjiga, časopisa i slika za ures čitaoničkih soba. Tko želi braći u Americi čimegod pomoći, neka to šalje u Beč Med. stud. Pavlu Stoiću (Wien, allgemeines Krankenhaus). — I hrvatski goli Kras meće se pod šumu, rodoljubni gosp. šumarnik Fr. Kadić rukovodi taj posao u predielu svetojurske satnije od Senja do Prizne, te je lani na to potrošeno 8027 for.; isto tako radilo se u obsegu pukovnija ličke i ogulinske. — Nižegorodci zove se nova u Petrogradu u velike slavljena opera kapelnika Ed. Nápravnika. — U austrijskoj monarkiji ima od ovo 170 godina sad 3174 kolekture; zna se, da je mala lutrija, kao svaka hazardna igra, proračunana tako, da igrajući izgube; nu vladi taj otrov nosi godišnjih 15 milijuna, a to su krvavi znoj najsiromašnijih radnika. Sad je izašla jedna njem. knjižica, koja je dokazi u vlade i zastupstva učinila velik utisak, te se već pomišlja na to, da se mala lutrija dokine. — Orijaške li su novine „Times“, kad imadu kao što je izračunano do 20.000 redaka, do 200.000 rieči a 500 tiskanih strana u 8-ni. Da najvještiji brzopisac radi na dan punih 10 sati, jedva bi jedan takov broj napisao u 14 dana!

Da se može konačno odrediti, u koliko bi se komada štampao naš list „Vienac“, molimo, da se svatko požuri s predplatom. Tko se prijavlja kao nov predplatnik, molimo da izrikom kaže, treba li mu i prvi broj „Vienca“ poslati; jer smo taj broj u mnogo komada razaslali, čim bješe izašao te ne znamo, tko ga ima tko li nema.

Kojemu od gg. članova Matičinih ne bi „Vienac“ redovito dolazio, molimo da nam to čim prije prijavi.

Administracija „Vienca“
knjižara Županova (Albrecht i Fiedler).

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 5. U ZAGREBU DNE 20. VELJAČE 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Kameni svatovi.*

Narodna priča.

Spjevao August Šenoa.

I.

Pod vrletnim Susjedgradom
Živio vam starac mlinar,
Broji vreće pšeničnice,
Broji mlinar bieli dinar;
Srce mu se razveseli,
Smiešeći se starac veli:
„Vreće, kese, zemlju, mlin,
Sve će dobit dragi sin.“

Pod vrletnim Susjedgradom
Živi s njime mlinarica,
S njime broji, s njim se znoji,
Baš je vriedna gazdarica.
Kako bielo rublje sklada,
Šapće kroz smieh: „Snaho mlada!
Kada dodješ u naš mlin,
Bit ćeš gospa — goso sin!“

Ide vrieme, majka radi,
Štedi, kupi, redi, gladi,
Niže, kùpi sve to više,
Čeka, čeka i uzdiše;
Perje čiha, kuću sprema,
Maja čeka, snahe nema.
A jedinče, majčin sinče
Otcu starcu pripomoć
Radi tiho u svom mlinu,
Pa se muči dan i noć
Malo zbori — mnogo misli,
Valjda su ga jadi stisli.

Pa će jednom sinu majka
U pol plača, u pol smieha:
„Sinko život nije bajka,
Kad se ljubi, nema grieha;
Zakona je božjeg krivac,
Kad je mladić samoživac.
Gledaj sinko, ja sam stara,
S posla otac već malakše;
Mlada gospa redi bolje,
Mlada ledja nose lakše:
Pa bi ćako rado gledo
Od svog čeda milo čedo.
Liep si, mlad si, imaš čime,
Svuda slovi naše ime;
Nema nigdje takvog mlina,
Nema nigdje takvog sina;
Sto srdaca željkuje te,
Sto djevîcâ sčekuje te,
Dobre kuće, lica liepa:
Pamet ti je sinko sliepa!
Što ti duša sama tuži
Gaseć silom srca plamen?
Što se srcem neudruži?
Sinko, sinko ti si kamen!
Sinko, sinko moj, neveni!
Sinko dragi — daj se ženi!“
„Majko!“ klikne sinak mili,
O vrat majci ruke krili
U pol plača, u pol smieha:
„Nemoj dalje, da me koriš;

* Na brdu kraj Susjedgrada strši iz šumskoga zelenila njekoliko klisura čudna lika. O njih priča narod, što u pjesmi pripoviedam. *A. Š.*

Dà, od toga majko zboriš!
Kad se ljubi, nema grieha.
Nisam majko, nisam kamen,
Srce mi je cigli plamen;
A pri poslu revne ruke
Zatomljuju srca muke.
Ljubim majko, kunem ti se,
Više neg li zlatna zviezda
Ljubi neba vedre vîse,
Neg li ptice svoja gniezda;
Od sveg toga ljubim više,
Sva mi duša ljubav diše.
Čuj me! — tamo lice kreni,
Pa se majko nerumeni.
Šutio sam dugo — dugo,
Sada zbori moja tugo:

Bilo ljeto. Mutna noć.
Meni bilo u grad poć.
Tiho! Niti lišća šum
Muti svieta sveg počinak,
A tvoj majo dragi sinak
Gazi mirno gorski drum.
Kad najednom — na okretu,
Gdje se grada malo niže
Mala crkva k Bogu diže,
Kan da vidim sliku svetu.
Stanem — mutne tarem oči,
Tu s oblaka mjesec skoči:
I divotni sjaj razlieva,
Do propela,
Gdje je biela
Liepa, mlada klekla dieva.
Ja ni daha! — pa se sgurim,
Kao zmija kroz grm žurim.
Šutim, slušam: Ona plače,
Jeca, stenje sve to jače,
Zdvojno drvo spasa grli
Vapeć: „Bože neumrli!
Umire mi sliepi ćako;
Nisam silna ni bogata,
Ovaj mali krst od zlata
Dobro mi je moje svako:
Oj primi ga, bože primi!
Duše s otca mog nesnimi!“ —
Niem ko kamen tada stajah,
Ko da vidim, kako s raja
Ruka božja prestavila
Angjelića čudomila.
Smutila se moja pamet — —
To je moga milka zamet.
Sve sam dosad pritajivo;
Al sve noćju, al sve danju
Ovu sliku vidim živo:
Majko! ja ti ljubim — Janju!“
„Janju ljubiš nesretniće?“
Gnjevna majka gnjevno viće:
„Janju ljubiš prosjakinju,
Zabogarku, golotinju,
Biednu curu sliepca Tome!
Ti jedinac doma stara,
Bogatoga sin mlinara?
Liepo bome, dično bome!
Zato moje težke muke,
Da ih grabe liene ruke,
Zato liepa pogačica,
Da ju lomi nitkovica?
Ajd u biednu k njoj koljebu,
O crnom se gosti hljebu!
Odrpanku sladko ljubi,
Pa majčino srce gubi!
Vij joj vienac ti od sirka,
Steri postelj od koprive,
Gusle sliepca nek su svirka,
Kukaj, krpaj, da se žive!
Idi svietom, pjevaj, gudi,
Da ti darak diele ljudi;
Al se mlinu ugibaj,
Jerbo jadni sine znaj:
Ubila me striela mahom
Ak mi Janja bude snahom!“

Al iz mlina čuo sve to
Stari mlinar. Njega eto!
„Veži jezik! Ni da pisneš!
Gledaj ženo, da otisneš!
Vidiš! Kakva oholija!
Siromak sam bio i ja;
Stanovasmo pod koljebom,
Hranismo se crnim hljebom;
Dobri Bog je dao svašta,
Uz bogatstvo siromaštva:
Častno radi, skromno jedi,
Pa ti poso zlata vriedi;
Ženo! tebe bocka djavo.
To je, sinko! volja moja:
Janju ljubiš — pa je pravo,
Janja bit će žena tvoja.“
„Majko, majko nemoj tako,
Crne kletve sije pako;
Da su tebi moje oči,
Da ti srce tako skoči,
Da ti uho glas joj sluša,
Nebude ti tvrda duša!

Zakljinjem se majko bogu!
Pustit Janje ja nemogu!"
Stara šuti, gnjev svoj guta;
Stara šuti, ode ljuta.

II.

Oj veselja! Šta je? Šta je?
Po svem selu eto graje,
Stare babe lakte boče,
Razvaljuju čudom usta,
Iz kućica ljudi skoče:
„Ele čuda, čuda pusta!"
Svati idu! „Čiji kuma?"
„Mlinarova mlada sina;
Janju ženi! Roba fina!"
„Je l' taj dječak sišo s uma?
Gavan vodi curče boso!
To vam nije čisti poso:
Ak je liepa, ak je vita,
Nema Janja šupljeg boba,
Vrag u torbi ima oba;
Nije Janja bez kopita!"
Kuca zvonce sa vrleti
Kao kreljut nebesnika,
I na savez zove sveti
Dvoje mladih blaženika;
A po strmoj gorskoj stazi
K crkvi zvonka družba gazi.
Nejde stara. Kod ognjišta
Ogarak u vatru tiska;
Šuteć sve od jada piska.
Jadna Janja nezna ništa;
Da bi ona sve to znala,
Nebi sad pod viencem stâla.
Stara svatom ručak redi,
Tako mlinar zapovjedi,
Stari mlinar nezna šale —
Plam i gnjev joj lica pale,
Nadimlju se s biesa prsi.
Zove zvonce u hram sveti,
Sad će svati doći k svrsi.
Na prag kući stara leti,
Gnjevnom rukom srce tisnu,
Gnjevnim grlom ljuto vrisnu:
Ubila me striela mahom
Ak mi Janja bude snahom!
Kleta družbo na toj stieni
Kamenom se okameni!"
Zahujila olujina,
Razvali se nebesina,
Puče striela
Usred sela:
Bieli zidi liepog mlina
Crna sad su razvalina.
Svati, otac, muž i žena
Tvrd su kamen do kamena.
Stara svietom kud vrluda,
Kažu ljudi, da je luda.

* * *

Projurilo mnogo lieta
Preko liepog božjeg svieta,
A zidine Susjedgrada
Prah pepeo već su sada.
Jošte stoje kamen-svati
Lako ćeš ih prepoznati
Mladu, mladog, kuma vitog
I djevera kamenitog.
Pa kad usred burne noći
Munja crni oblak sieca,
Usred noći o pó noći
Njeki mukli glas zajeca —
Zvonce li je, što tu bije?
Nije brate, zvonce nije.
Uz rumeni neba plamen
Biela žena plače, stenje,
Grli kamen, ljubi kamen,
Da sve drkće kruto stienje;
Ruke joj se k nebu šire,
Burom zdvojni glas prodire
U pol plača, u pol smieha.
„Kad se ljubi, nema grieha."
Pitaj narod pri toj gori:
„Šta će ona rosna stiena?"
Pa ti narod odgovori:
„To su svati od kamena."

Sielo.

(Izvorna crtica iz družtvenoga života).

I.

U sjetnom smo Dubrovniku, u slovinskoj Atini, gdjeno u višem družtvenom životu naš jezik caruje i neda se iztisnuti iz srdaca liepoga i odličnoga svieta, prem ako tudjinstvo i ondje navaljuje zabavnom knjigom, da si izvojšti prvenstvo.

Nekad Dubrovnik slovio velikim prometom, državničkom mudrošću, bogatstvom — i pjesmom.

*

Danas je Dubrovnik samo sjetan i romantičan, ali još njeguje pjesmu, još u družtvenom životu mili materinski jezik zasladjuje duševnu zabavu.

Neću vam opisivati divna položaja sjetnoga Dubrovnika na položitu podgorju, ni krasnih mu na pogledu otoka, ni divne pučine morske.

U sjetnom smo Dubrovniku, medju vrtovi u nekoj vlasteoskoj palači.

Dvie krasne kćeri visokoga roda i plemena sjede na triemu medju narančami i cviećem.

Jednoj je ime Ljubica, drugoj Anica. Liepe su, milolike, plemenita stasa i pogleda.

Prosto bilo našim čitaocem nagadjati, kakovih su očiju, kakove li kose. Mi toga nenapominjemo, da nebi komu u Dubrovniku na um palo — iztraživati i dosjećati se, koje su to ljepotice bile.

Zametnula Ljubica razgovor: „Draga Anice! Čudno sam ti sjetna, odkad mi Orsat reče, da neima našemu narodu budućnosti, dok mu se ženske glave nenakane narodnu misao prihvaćati, narodni ponos uzpirivati i mladomu naraštaju sduševno majkovati.“

„Mila Ljubice! što si tim razbijaš liepu glavicu? Nas je Bog stvorio, da ljubimo, da na uzanom prostoru svoga dvora sreću dielimo i sreću same doživemo. Ostavimo druge brige bistroumnoj gospodi!“

„Ali draga Anice! I ja sam isto prigovorila, ali me Orsat uputi, da neumiemo ni pravo ljubiti, ako nam višji neki smjer neoplemenjuje ljubavi. On veli, da narodni ponos, da rodoljubje ženu tekar čini krasnom ženom. On veli, da će rodoljubka biti vazda zahvalnijom kćerkom, vjernijom suprugom i svjestnijom majkom. Čuješ, Anice, ja to posve shvaćam, pak sam ti se vrlo zabrinula, što dosle niesmo ni malo marile za narodni pokret.“

„Ali dušo Ljubice! Istina je, da narodnim ponosom nekako okrilati žensko srce, da je voljnije ljubav zavriediti i ljubav plemenitu nagraditi, da je jače pretrpljeti i pregorjeti; ali molim te, Ljubice, na nas neće ipak nikoja druga briga spasti, već samo da ljubimo!“

„Ljubezna zaštitnice ljubavi! Ta baš ljubav je ono široko polje, na kom nam je našu vlast i moć na vidik iznieti, zasvjedočiti. Zasladimo ljubav tu narodnim ponosom, uznesimo ju domoljubjem na obzorje duševne vrline! Svakom ljepotom i dobrotom budimo domovini u prilog!“

„Al u koju korist?“

„Da nam sinovi domovine budu rodoljubi, vrličine, poštenjaci, vjerni supruzi i naprednici — pak će nam i domovina napredna i čestita biti, a i mi srećne supruge i još srećnije majke.“

„Kosnulo mi se srca. Vidim, jest nešto, za čim ćemo poći. Nesnosna svakdanjica neka mine, da nemisliš samo ob odielu i nakitu, o gotovljenju slastica i morda o kakvu zabavku! Znati ćemo, da smo čemu na bielom svietu. Ali sladka Ljubice, kaži mi, što nam je sad činiti, da naše domoljubje zasvjedočimo?“

„Prvo i prvo: govorit nam je svagdje sladkim majčinim jezikom, a s toga i naučiti se pravilnije besjediti, nego što znaš talijanski ili francuski.

Drugo —, draga Anice! odlikovat nam je naše narodne prvake — i nagoditi, da istim putem svi podju, koji nam žele u volju doći.

Treće —, dušo! napajati sinke sokolove i kćerke golubice narodnim ponosom, narodnom samosviesti. A četvrto, peto i šesto — ženska je narav; nagoditi sve i svašto jednomu smjeru, samo kad je ženska duša smjer zamjerila i žensko srce na taj smjer prêglo.

Znaš li onu divnu kiticu Gundulićeva nadopunitelja:

Oj slovinska zemljo liepa,
Što sagrieši nebu gori,
Da te taki udes ciepa
I jadom te vječnim mori?

Znaš, kako pjesnik dalje veli, da ćemo
iz tmînâ
Na gospodski dan iziti
Kad paklenih dno dubînâ
Bratinska se mrzost hiti!“

„Dakle misliš“, prihvati Anica, „da nam je bratinsku mrzost u dno pakla strmoglaviti. Hoćemo li to moći?“

„Na što žensko srce prêgne, ono će i postići.

„Malo niesam zaboravila, Anice, danas će tvoj zaručnik na sielo doći.“

Anica se malo snuždi i reče: „Čuješ Ljubice, meni se nečini, da smo nas dvoje, ja i moj Zadranin, posve na čistu. Bijaše mi, odkad se poznamo, prilično u volju ušao. Ali evo, odkad je u Dubrovniku na posjetu, nekako je ohladnjeo, pak se bojim, da medju našima dušama neima pravoga spoja.“

„Nemoj ludovati, Anice!“ reče Ljubica. „Ti si odviše mudro čeljade, pak nećeš za tim ići, da se tvoja udatba razbije.“

Anica uzdahnu i nastavi: „Odviše ga ljubim i čini mi se, prenaglo mu se povjerih. Pak je s toga ohladnjeo.“

„Znaš što, Anice!“ prihvati namah Ljubica. „Tvojoj ljubavi neka zaslada treba. Nuder večeras na sielu da razigramo tvoga Zadranina, nebi li se dosjetio, što ćeš mu biti, ako te svomu domu odvede, i tko će imati žaliti, ako se ženitba razvrgne.“

„Pristajem“ reče Anica. „I onako mi se tvoja današnja ponuka u glavu upiljila. Rada bi znati, na čem sam i čemu se od budućnosti nadati imam.“

Ostâlo šapućuć uglaviše, neznam, što je; ni sâm niesam čuo, pa nemogu ni vama koji čitate, kazati, što su šaputale.

Poljubile se. Razstale se.

II.

Zamračilo se, nastala liepa tiha noć. U palaču medju vrtovi došetala se dubrovačka vlastela, unuci i unuke slavnih predaka.

Mi bi sad mogli nabrojiti dičnih imena i opisati stas i uzrast, podobu i način pojedinih dubrovačkih odličnika. Ali niesmo drzoviti dosta, da poput Ide Diringsfeldice uz ljepotu i dobrotu napominjemo i mane i nedike živućih odličnika, pa da svjetina onda može na njih prstom pokazati: to ti je onaj nekrasnik i neradnik!

Volimo i to premučati, da li i tko se tudji od svoga roda i plemena.

Milota je pogledati takovo sjajno družtvo, a tko će dvoumiti, da ljepoticam dubrovačkim pripada veći dio toga sjaja i dostojanstva, jer jim ga je majka narav narodila.

A da čujete ta krasna usta, gdje divno guču sladkim materinskim glasom, gdje označuju spretno i okretno svaku ljepotu i dobrotu, gdje upodabljaju živo i tankoumno svaku milinu i grčinu, gdje slično i vješto na vidik iznose sve zamišljaje i osjećaje krasnih duša: vjera i bog! vi biste se našli u devetom raju, gdjeno narodni ponos i domoljubje zasladjuju svaku last i povoljicu, svaki zabavak i užitak.

Pa da vam još rečem, kako su liepo i bogato odjevene te krasne gospodje i gospodične, da uz šušet svile i miloduh vatrena daha najljepši način, najumiljatija udvornost i najbistrija dosjetljivost uzvisuje diku krasnih Dubrovkinja: vi biste poput mene živom željom zaželjeli, da se preselite u D u b r o v n i k. Dajte mi palaču u sjetnom i romantičkom Dubrovniku, dajte mi lastovati i pjesnikovati u odličnom slovinskom družtvu, pa neka se slobodno zemlja trese, volim ondje biti sjetan i svoj, nego li drugdje pomaman i tudj.

Družtvo se već sakupilo.

Tuj je i gospodična L j u b i c a i gospodična A n i c a.

Neznaš, koja je ljepša, koja li duhovitija.

Natjecale se prijateljice milinjem i tankoumjem. Sad jedna zapjevaj a druga ju prati, sad ova zapodjeni kakvu šalu, a ona se iztakni krasnosloviti.

Začudio se Z a d r a n i n, A n i č i n zaručnik, odkud njegovoj zaručnici, tolika živost i umiljatost. Mišljaše dosle, da A n i c a neumie ništa ina, već samo se umiljato rukovati i sladko poljubiti.

Koji je bies ušao u toga angjela? Činila mu se ljepša, činila mu se vrednija.

Ali za čudo, A n i c a ga i neište, nemari se š njim sastati i negleda kao drugda uhvatiti sgodu, da mu zasvjedoči svoju bezkrajnu ljubav.

Nekakav se čudan oganj iz njezina oka kriesi, nečim joj se duša zaniela — bogme je ljepša, nego li je ikad dosad bila.

Nemogao Z a d r a n i n odoljeti srcu, već opojen čudnom srećom pohiće k A n i c i i prišaptnu joj u uho sladke rieči D u b r o v a č k o g a P e t r a r k e, I v a n a B i c a r a:

Ah, quel beato giorno
Tu il primo del mio amor!

„Liepi gospodičiću! od jutros nečujem dobro talijanski.“

„M a c o s a —“

„Nerazumiem!“ Odvrati mu A n i c a i rajskom se radosti nasmiehnuv skoknu medju družtvo.

Sad se opet iztače L j u b i c a, pope se na sâgom prikriveno podnožje, sve zavika: „Čujmo!“ a L j u b i c a krotkim glasom naviesti: „R o d u o j e z i k u od Petra Preradovića.“

I zače krasnosloviti i zače jasnijim glasom u srca dirati i kiticu po kiticu ponosom i nâdom, uzhitom i nečuvenom milinom tančiti, iznositi, nadopunjivati.

Sve mûkom mučaše, od srca se otiskivahu uzdisaji a na mnogom oku zatitra suzica radosti.

L j u b i c a svrši. Jednoglasna pohvala i srdačno rukovanje zasvjedočiše joj nenadani uspjeh a na glasoviru uze A n i c a prebirati spretnimi prstići po izobilju glasova i spajati glas do glasa u divni sklad, štono se u ljudskoj duši radja i odziva. I zapjeva divnim glasom: G d j e s t a n a k m o j?

Kad je već L j u b i c a na krilatih mislih bogoduha pjesnika uzhitila sve družtvo a napače milu si posestrimu A n i c u, tko mi neće vjerovati, da je razigrana pjevačica preumiljatom českom pjesmom sve duše zatekla i zatravila.

Medju udvornimi čestitaocî izglêdala i dočekala svoga zaručnika te veselo zapazila svjetlucanje mokra mu oka. Bože dragi, nikad mu najnježnijom ljubavi, najsladjimi besjedami nedovi suze na oko, a gle domoljubna pjesmica, sjetnim glasom izpjevana, učini ju srećnom dobitnicom.

Prûži mu liepu ručicu i reče tiho: „Kud je domoljubna pjesma doprla, ondje bi ja rada — da je stanak moj!“ Zabunio se Z a d r a n i n, kano da se otima nevidjenoj sili — a svako ga lice uvjeravalo, da u cielu družtvu neima jedne duše, koja se nebi radostno odzivala krasnu osjećanju, što ga izaviše dvie krasne posestrime, kano oganj iz kremena.

Igralo se družtvo, zabavljalo, dosjećalo — sve do u kasno dôba noći, a sva zabava bila plemenita i dostojna dubrovačke vlastele.

Kad se je bilo već razstajati, a gospoda se nemogla dosta nahvaliti dviuh posestrima, onda će L j u b i c a iznenaditi družtvo ovimi besjedami:

„Slavni unuci naših Gundulića, Čubranovića, Bunića, Palmotića, Zlatarića — da nam nebi zaboravili noćašnje hvale, i da se ponosimo vašim zadovoljstvom, evo desetak listića i olovaka, neuzkratite nam sreće i napišite u dva tri redka vaše osjećaje, a dopustite nama, da

vam za uspomenu našega siela porazdielimo nekoliko spomenica, kako jih komu namienismo!“

„Živila!“ „Izvrstno!“ „Prekrasno!“

Pohićela gospoda svak svomu stoliću i napisaše na brzu ruku prekrasnih dosjetaka, doskočica i pohvala. Kako i nebi? Ta Dubrovnik je staro gniezdo krilatih dosjetaka i doskočica.

Neki nepjesnik, a takovih je malo, napisao namiru vrhu devet najkrasnijih osjećaja iz devetoga raja, kojih je u zvonku tuču one nezaboravne noći od divnih dušica veselo primio. Podpisao se kao vjekoviti dužnik, koji nemože duga naplatiti.

Što su od prilike pjesnici napisali, pogodit će svaki, koji je u starih dubrovačkih klasicih proučio divno oštroumje, koje su svakojako djedovi namrli svojim unukom.

Zadranin napisao svojoj Anici:

Tâ me mraka noć izbavi,
Povrati me majci slavi;
Tê se noći dostah danka,
Razvedri ga moja Anka.

Svjedoči nam eto Zadranin sam, da se je te noći riešio Talijomanstva.

A što je Orsat Ljubici napisao, što li će odatle poliegati — to sam Bog znâ!

Tri četiri književnika, koja su bila na tom sielu, pripoviedala mi slavodobitno jurišanje dviuh dubrovačkih krasotica na cielo družtvo.

Al i književnisi pri tom jurišanju dopali rana; jer mi pokazaše spomenicu, koja od prilike ovako glasi:

Kraj tolikih vrstnih glava —
Mi smo knjigom sirotinja!
Dubrovačka vila spava
Na sramotu mora sinja!
Mâr slabašak, pero niemo,
Počivate samo često;
S tog vas klekle zaklinjemo:
Uhvatite duši mjesto!
Neka svakog Bog nadane,
Svaki zlatno pero imo!
Te nam dajte gladnim hrane,
Da se od vas netudjimo.

I. T.

Radost i muka pjesnikova.

Spjevao **P. P.**

Majka ima liepe kćeri
Na udaju uzporedo,
U njih joj je sve milinje,
Svedj ih pazi i ogleda,
Ljubi, mazi i njeguje,
A u misli već nagadja:
Kako koja udat će se,
Jer nedvoji ni najmanje,
Da će sviet se jagmit za nje.
To je radost sretne majke,
Ali majka uboga je,
Nema svile ni kadive,
Nema resa ni nakita,
Da bi kćerke odjenula
I pristojno izvodila
Bielom svietu na ugle le,
Veće mora jadna mati
Prnjami jih odievati.
To je muka tužne majke.

Ima pjesnik liepih misli,
I žarkijeh čustva ima,
U njih mu je sve milinje,
Svedj ih pazi i njeguje,
Mazi, ljubi, obožava
I visoke smjere snuje:
Kako će se dopadnuti,
Kad izadju u sviet bieli
I razviju čar svoj cieli.
To je radost pjesnikova.
Ali pjesnik oskudjeva
Na izrazu, na odjevu
Svojim mislim, svojim čustvom.
Uzor stoji pred njim jasno,
Ali tužan neuzspieva
Njemu riečju oblik dati,
Krpež mora u sviet slati!
To je muka pjesnikova.

Počela.

Iz Göthea ponašio **I. T.**

Kolika li počela su
Prave pjesme pravoj sili,
Da se nevješt čudi glasu,
A vještaku da se mili?

Ponajprije ljubav živa
Prvo nam je popievanje;
Srcu li se odaziva,
Glase skladaš sve to tanje!

Drugo nam je vince rujno,
Kad ugrijan um svjetluca,
Burnim pjesmam vrelo bujno;
Sklad o čašu čaša kuca.

Treće nam je čast umieću,
Kad se bojna trublja javi,
A Bog dade uz um sreću,
Te junaka pjesma slavi.

Četvrto je bezuvjetno,
Mrzit pjesnik da nežali,
Što je mrzko, rugavetno;
A da samo liepo hvali!

Zna li pjesnik ta počela
Razigrati i zasladit,
Narode će svieta ciela
Uzradovat i pomladit!

Izsluženik.

Novela Sacher-Masochova.

Ponašio ju I. T.

(Konac.)

Nije druge, prionem, podignem kolca iz blata i poturim jih u napredak a dočepav se kočeševa biča ošinem ga dva tri puta i rečem mu, da neka drugi put bolje vozi „milostivu gospoju."

Od toga se časa nemogla primiriti, znao sam za to, i s toga me dala upisati u vojnike."

„Sramila se, što joj je dolazio pred oči, te s toga moraše u vojnike" posvjedoči mu Kolanko.

„Onda gospoština upisivala vojnike," nastavi pripoviedati Balaban. „Kozaci me dopratiše u dvor, izmjeriše me o drvenu mjerilu, liečnik pokuca mi po prsijuh i upisaše me, odzvonjelo mi; mati mi kleče pred dvorskoga, otcu mi polećeše suze, a ona stajala na prozoru i gledala me nemilosrdno, gdje stojim jadan i i nevoljan. Proplakah od jeda. Ali u koju korist? Nebilo u mene grošića. Moradoh se namah zakleti i vrgoše mi na glavu vojničku kapu. Eto me vojnikom. Na našem odlazku zaplako malo i veliko a i novaci udariše u plač, svaki ponio na prsijuh krstić i sitnu kesicu napunjenu zemljom, što ju je svaki izpod praga svoje kuće izkopao. Bubnjar zabubnja, desetnik (kaprol) zapovjedi „marš!" (stupaj), a mi podjosmo kao niema životinja, kad ju pożdenu; zapjevaše svi u jedan glas, zapjevaše tužnu pjesmu. Ja stupah mučke napried i kad se već malo odmakosmo i kad zaminu selo i šuma i crkva i kad nikoga svoga već nevidjeh, uzeh premišljati i sve u jedno smislih: ići je na carsku vjernost; bar znaš, čij si."

„A kako vam je bilo za vašega vojnikovanja?" zapitam ga prežimice (gespannt).

„Bilo mi je dobro, gospodine" odvrati mi izsluženik i čudnom blagoćom pogleda u me. „Bilo mi je dobro. Nitko nezahtievao od mene do li pûke dužnosti, ni manje, ni više, a rado sam vršio svoju dužnost. Dodjosmo u Kolomiju, tu se učah najprvo sâm a poslje na skupu. A kad se privikoh pušci, onda se tekar osokolih i ponesoh, te mišljah, samo da bude rata!

U kotarskom gradu vidjeh, da ima reda na svietu; držali nas na stezi ali nečinili nam krivice, bilo kazni ali samo zaslužene, bilo pohvale ali samo zavriedjene, a gradjani se žapali nas, jer je svatko znao, da smo poštenjaci. Kad sam stražio stražu pred kotarskim uredom i čuo od seljaka, da su tužili plemiće i dostali se pravice, onda mi se tekar oblast ukaza kano krilo božje, da zakloni nekriva i nedužna.

I takovim mi se krilom pričini naša zastava, kadno se je svrh nas krilila, te gledajuć u nju snadje me zadovoljnost.

Ujedinismo se i složismo se u pukovniji, svi prilagasmo pojedincu, svaki pojedini cieloj zajednici, pravomu pomogosmo a krivcem i nitkovićem sudjasmo sami. Kad bi častnici i narednici već pozaspali, onda bi se mi došuljali u skup i sudili bi kradiocem, varalicam, pijanicam i ostalim, koji su nas sramotili, te bi im gore bilo, nego da su došli profuzu u šake, pod batine ili u težko gvoždje.

Za toga minula godina, a mi nekoga jutra uprtismo telećake i krenusmo put Ugarske. Iz Ugarske odosmo u Česku, iz Česke u Štajersku. Tako obredi i zapamti vojnik sve zemlje našega carstva i spozna mnogo ljudi, dostane se čedne ćudi i dosjeti se, da onako nije sve najbolje, kako se desi kod kuće. Omilio mi i Niemac i Čeh, a Čeh govori istim jezikom, kojim i mi govorimo."

„Sjećam se još dan današnji, kako ste prvi put na dopust došli u postojbinu," reče Kolanko zadovoljno. Biela haljina s modrim uvratkom pristajala vam vragometno. Ženske oči otimahu se za vama a ženska usta bila su vas puna. Rekla mi moja stara, a ona se u to razumievala, da je Balaban najkrasniji krasnik na deset milja u okrug. Ali nehćio znati ni za kakvu ženu."

Uhvati opet izsluženik duljiti: „Gospodin zna, da se je onda vojnikom na žao davalo, kad su imali ići na dopust. Kod kuće ostalo podložnictvo, rabota, samovolja i potreba, a u

vojnicih privikao bi čovjek redu, pravici i pristojnosti, pa da se drage volje vraćaš pod silu i u potrebu? Kad su one prezivali, kojim je prosto poći na dopust, sva satnija umukla, sâm se ja — neznam što mi je bilo na um palo — iztaknem i javim. Svi pogledaše u me. Te tako poslaše me na dopust.

Dodjoh kući, k otcu si i materi. U sivoj kabanici a kapu na glavi stupim u sobu, otac upilji u me oči i drkćuću ruku prinese do siede kose, a ja ga poljubim u ruku.

„Dobro je, da si došao“ reče otac.

Za tim udje mati, zavika i trže se grohotom smijati, da su joj suze polećele na oči. Pripoviedao sam im o našoj pukovniji i o zemljah, po kojih prodjosmo, a oni meni kazivali, što su o kom u selu znali. I susjedi navru u našu kuću, te se je tuj mnogo rakije izpilo.

Bilo mi sve pravo. Glavinjah kojekuda kao bolan. Nitko mi ništa nekaza. I ja mučah, al ipak mišljah, da je vlastelin odagnao Katicu, jer o njoj nećede nitko ništa prosloviti. A pak opet mišljah, ako je i nije odagnao, odagnat će ju skoro. To zaželjelo srce, a neznam pravo, čemu? Jer što da mi bude ona onakova?

Po koji put zaželjeh, da ju zateče velika potreba, nevolja i sramota, pa da joj ja uzmognem pomoći.

Nitko joj ni imena nespomenu, a ja nesmjedoh zapitati. U prvu nedjelju na poldanici pogledam gore pievnici. Tuj vam sidjela moja Katica kao milostiva gospodja. Bila liepa, puno ljepša nego li onda, kad je bila mojom dragom. Činjaše mi se vrlo blieda, bolestna i obnemogla, a velike joj oči kolale, kao u čeljadeta na umoru.“

Neko čudno, tiho svjetlo prosulo se po mirnu Balabanovu obrazu.

„Stinula se krvca u meni,“ nastavi izsluženik.

„Tko je ona liepa gospoja?“ zapitam nekoga djećaka, koji me nepoznavaše.

Izbuljio oči na me i reče mi. „To je milostiva gospoja, to je vlastelinovica.“

„Vlastelin ju sbilja uzeo i vjenčao se š njom očito pred žrtvenikom, pravo je učinio, ona mi sad bila milostiva gospoja.“

Izsluženik se nasmiehnu.

„Mogao sam ju svaki dan sresti,“ reče za tim. „Čemu bi to valjalo? — Odoh s toga u drugo selo raditi. I onako bio svemu kraj.“

Izsluženik umukao, ruke spuštio niza sebe, klonuo glavom, upro oči u vatru, u mjedene mu se crte utisnula opet duboka ravnodušna zbiljnost a oči mu se opet zakriesile, kao dva velika tiha kriesa. Sve umuklo. A okolicom zasierio sierak u tihoj svetoj tišini.

„Jeste li dopripovidjeli?“ zapitam ja, pošto malo pomučasmo.

„Jesam,“ odvrati stidljivo izsluženik.

„Istinabog, neima ništa osobita na tom, što doživiste“ rečem mu. „To se sbiva svaki dan i to lako dožive svatko, al u vašoj pripoviesti samo ste vi neka osobitost, čudan izvanrednik. Nepomisliste li nikada na osvetu, na vrâću?“

„Nikada,“ odvrati Balaban tiho. „I s kojega razloga da se svetim? Prirodila priroda. A komu da se osvetim s toga, što sam ja bio čovjekom, a ona ženom?“

Zatekao me njegov odgovor i žešće pomarim za njega.

„Niesi dakle nikakve zadovoljštine doživio?“

„Jesam,“ odvrati mi Balaban popomisliv malo. „Bilo to godine 1846., kad sam na dopustu bio i kad nam je nesrećnim poljskim prevratom velika bieda zemlju pritisla.

Na kraju mjeseca veljače nastala najljuća zima. One noći zapao silni snieg i zameo sve drumove i pute. Čekajte. To ću kašnje kazati. U ovaj mi se par mete sve nekako čudno po glavi, imam prvo ovomu gospodinu još nešto napomenuti. Dà, tako je bilo. Još prvo prevrata počelo se nešto mutiti, vlastela se učestala amo i tamo vozakati, pročulo se za sakriveno oružje.

U Tulavskoj krčmi sastalo se više seljana i seoski sudac. Dodje i naš vlastelin i reče seljanom: „Hoćete li uz plemstvo pristati, uz koga li? Ako ste naše pristaše, dodjite na noć k crkvi, odredit ću nekoliko strelaca s puškami, da vas prate.“

Na to mu reče sudac: „Nepristajemo nipošto uz vas; već pristajemo samo uz Boga i uz našega cara.“ Izza toga odpirio vlastelin a sudac reče svjetini: „Ljudi, da mi nijedan nepristupi k ovim plemićem!“

Naš vlastelin, onaj isti, koji se je s mojom Katicom vjenčao, ostavio u krčmi neko pismo. Svaki zavirivao u to pismo a nitko ga neumio pročitati. Tad se dosjeti sudac: „Zovnite mi Balabana, to je stari vojnik, taj će znati, što nam je činiti.“ — Zovnuše me dakle i ja im pročitam pismo.

Na čelu bilo napisano: „Svim Poljakom, koji umiedu čitati.“ Nasmijah se grohotom, jer u krčmi nebilo nijednoga Poljaka, ni nijednoga do li mene, tko bi umio čitati. U tom pismu stâlo, sjećate se valjda dobro, da je podložničtvo i rabota samo po sili i nepravdi postala — i da se seljačtvo s toga i Bog zna s kakvih uzroka ima složiti s plemstvom, da se podložničtvo i rabota ukine — itd

Bilo nešto istine u tom pismu, ali mi se dovismo toj zamami i spomenusmo, da su baš plemići naši tlačitelji. Kud puklo, da puklo, uglavismo, da ćemo se na noć sastati u krčmi.

I nastala ona noć.

I kako rekoh, bila strašna, ljuta zima, one noći zapao silni snieg i zameo sve drumove i pute, samo se šume iz daleka crnile, kano crne zidine po bieloj vedroj noći.

Sastasmo se u krčmi, svaki donio svoj mlat, ili istom nasadjenu kosu. Oko ponoći povedem nekoliko seljana i podjem u obhodju. Seljani se pobojali zla svršetka i počeli kukati.

Počmem ih sloboditi i reknem: „Samo ako im se u prvi mah ljudski opremo, onda ih se neimamo ni malo bojati.“ I eto za čas njekoliko sanica, a na sanicah plemstva, zakupnika i koje kakvih njihovih pristaša. Podjoše u dvor a kako nas opaziše, namah stadoše i jedan se pope vikati, da uz njih pristanemo, jer da je prevrat nastao, da je narod slobodan, da ga je plemstvo rabote oprostilo i da smijemo udariti na carske blagajne i Židove.

„Niesmo mi izdajice“ prihvatim ja „mi smo božji i carevi!“

Ja jedva izustih, a Poljaci opališe, ugnaše mi nešto sačme u meso, a zrnom ranili njekoga seljaka u nogu. Poviknem seljakom: „Napried!“ Te s lieva i s desna jurišamo na Poljake, poskidamo ih sa sanica i metnemo na njih stražu. Jedan se branio, te ga malo posegnem po glavi a nikoga drugoga neranismo. I kod krčme stali pucati, potečem tamo, što sam većma mogao, al kad dodjoh, bilo već sve svršeno. Plemić Bobroski ležao krvav na sniegu, a našega vlastelina obkolila svjetina i počela ga lemati; bili bi ga do mrtva dotukli, da ja nedotekoh, jer ga je već krv polila po licu. Izbavih ga.“

„Vi?“

„Dà što — ja ga izbavih! Bilo mi je do duše žao, što ga seljani nisu ubili, ali čim ja dotekoh, od onoga časa nije se smjelo to učiniti. Poljaci bi bili rekli, da sam mu se osvetio poradi Katarine, a ta bi nam potvora okaljala našu stvar.

Povezasmo njemu i ostalim noge i ruke, naskladasmo ih u njihove vlastite sanice i odvezosmo tu plemenitu robu kotarskomu uredu u Kolomiju, gdjeno sam predao do dvadeset plemića, novce im, ure i prstenje i sve, kako je trebalo. Gospodine, liepih tadašnjih dana! Bojak bila sirotinja sa svojim tlačiteljem, a svuda zavladao sveti red, na svakom razkršću bila naša straža, seljaci u poderanu prtenu odielu dolažahu kotarskomu uredu i vadeći tisuće iz njedara predavahu ih vjerno. Dadosmo, da gospoda opaljuju na nas, a onda ih razoružasmo i svaki bi bio glavu položio nadajući se onda, da će nestati svake razlike i svaki se čovjek dostati jednake slobode, svi da budemo pravom jednaki, svi jednaki! Na zapadnom kraju navališe poljski seljaci gospodu ubijati i mnogo se vojske načetilo po zemlji. Sve se izvrnulo drugačije, nego li se nadasmo. Ali ipak poslie dviuh godina ukinuše podložničtvo i rabotu, te je svaki seljak sada slobodnjak.“

„Što se dogodilo vašemu vlastelinu?“ zapitam za tim.

„Poslaše ga u neku tvrdjavu u sužanjstvo,“ odgovori Kolanko, „a ženka mu se tješila, kako je znala, dok ga četrdeset i osme godine i ostale poljske ustaše neoprostiše tamnice i negava.“

„U ono doba nakanim se po drugi put vojnikovati“ — reče Balaban, „te odem k svojoj pukovniji. Krenusmo namah preko Karpata put Ugarske, a bila već zima. Kod Košica, Tarčala, Kapolče i Izasega bilo okršaja — potla moradosmo nazad a ljuta zima zapodjela s nami boj. Mnogo ljudi putem popadalo, mnogo ih se smrzlo. Smiešeći se ležahu pozaspali po sniegu.

Čudnih vremena, gospodine! Pogibali ljudi jedan za drugim, ovaj od zrna, onaj od sablje, gdjekoji se utopio ili umro na putu, izvadiv iz njedara kesicu sa zemljom drage domovine i poljubiv ju. A svaki bi bio rad živ ostati do li mene, a baš mene smrt uminula. I počeh dvojbiti o koječem. Kakva je to bila pravica? — Za tim se vratih kao odpušten vojnik; jerbo mi bijaše otac umro.“

„Nevratiste se zarad nje?“

„Zarad nje?“ odvrati Balaban i sleže ramenî. „Ta ja sam odpušteni vojnik a ona velika gospodja! Vratih se dakle kući, otac mi bijaše umro, a za njim i mila mati. Ostadoh sâm. Posjed postao do duše slobodnim, ali roditelji sve poizprodali do li kuće i nekoliko voćaka. Sad mi kažite, kako vam se to svidja i šta sam znao činiti?

Niema mi se životinja uviek mililа, osobito kad je bila bolje pasmine. Najpače prevoljeh pčelam, proučih njihovu ćud i sagradih si pčelinjak i zasadih oko njega cvjetnjak tamo, znate, pokraj kuće. Odhranih si dva velika psa, prava dva vuka, i otac im sbilja bio pravi vuk; liepa su obadva, sivastih su očiju, a noćju im se kriese oči kao kresovi, ta znate, kakvi su. Poslie prihvatim se službe občinskoga poljaka. I mâčka vam imam“ nastavi izsluženik smijuć se po običaju galičkih seljaka, kad o mačkah govore; „izvadio sam malo màce iz vode, a sad je ljè grdan mâčak — ta znate ga.“

„Samo da mu vidite pse, gospodine, čudni li su!“ primieti Ljepenković od zavisti i čuda.

„Bogme i vriedi, da jih ima,“ reče Kolanko. „Takva poljaka još neimadosmo. Občina neka Bogu hvali.“

„Molim vas“, poče se Balaban braniti „nedodievajte gospodinu tom hvalom.“

„Nedodievaju mi, rado slušam, što se vas tiče.“

„Velika mi je čast.“

„To vam je bogme ljudina, koja nikad nezanemari dužnosti“, reče osbiljno Ljepenković i pokaza na Balabana. Kradljivci se ga boje, pijanice otriezne, kad se noćju š njim sastanu. Kad Balaban porez kùpi, više iznosi, nego li da dvadeset ljudi na ovršbu izašalju.“

„Kad je zastupnika u sabor birati, slušaju ga seljaci više nego li sudca ili povjerenika“,

uvjeravaše M o n g o l. „Ako želite, da vas naš kotar izbere, recite gospodine samo B a l a b a n u, narod će sve učiniti, kako on zaželi.

„Ali braćo susjedi, molim vas“, stade se opet vrlo smjerno braniti izsluženik. Ta zar sam učinio štogodj više od svoje dužnosti?“

„Nevelim od svoje strane ništa“, zakriještio K o l a n k o, „ali da čujete istom žene! Oj blago si ga njemu!“

„Neće nijedne da uzme“, nadostavi M r a k, koji je dosle pozorno slušao, a sad se opet nakanio, da ide na oprez.

„Jao si ga njemu, neće nijedne; j e r b o j o š l j u b i o n u d r u g u“ tresnu iznenada Ž i d, prenuv se i došav do vatre.

„Je li to istina?“ upita K o l a n k o osbiljno izsluženika gurnuv ga laktom u lakat.

„Istina li, da je nemožeš zaboraviti?“ zapodjede okliev ajući L j e p e n k o v i ć.

Izsluženik mučaše.

Nepretvarao svoga mirna, blaga i poštena ali k jednu turobna obraza. Pogled mu očiju bio opet mokar i svjestovit, a takov se pogled kosne srca ponajjače. Kosnuo se i moga srca, duboka tišina naravi zaniela mi dušu i kao što se od samotna ognja mirno odtiskuje dim u vis, tako se sjetna uspomena uzvi polagano izpred mene put nebesa. Čudno liepa, blieda glavica crnimi uvojci razkalašito obšušurena, žmirećih, plahovitom njegom zapaljenih očiju uzavila se iz pepela.

„Ludovanje! I to kakovo ludovanje!“ osieče se M o n g o l na nesreću B a l a b a n o v u a od moje prikaze ostade sjen, a oko toga sjena uzeo lakomo lizati plamen stražarskoga ognja.

„Trebalo bi, da rečeš toj ovakovoj i onakovoj gospodji Zavaljskoj: S r a m t e b i l o!“ oglasi se L j e p e n k o v i ć.

„Takva ljudina, pa da takvu nevriednicu ljubi“ stao ga žaliti K o l a n k o.

„Nežestite se toliko!“ reče izsluženik hladno, a bijaše opet pobliedio i obrve smrskao. „Šta se čudite tomu? Nevoljno djevojče moralo sirotovati a sgoda joj se nagodila, da može postati milostivom gospodjom. A zar naš vlastelin nebijaše liep i ugledan čovjek? Ja sam joj samo valjao, dok nije boljega stekla. Čini mi se tako, da ja idem biti vojnikom kojemu malomu knezu, a mogu vojnikovati u svoga mogućnijega vladara. To netreba po srcu odlučivati. Medju mužem i ženom srce ponajmanje preteže. Samo promislite razborito —

Velju vam, medju mužem i ženom najpretežnija je stvar, o čem ćeš živ ljeti. Razumiete li me?“

„Nerazumiemo“, rekoše nekoji.

A ja ga počeh razumievati, kamo naginje i prečudih se čudniku. Bijaše mu se duša razmahala, oči mu se kriesile te govoraše sbilja liepo onom naravnom rječitošću našega naroda.

„Čujte, jedino je, čemu se vojnikom privikoh, d a p r e z i r e m s m r t, d a s e n e b o j i m u m r i e t i. Bolje bi bilo, da čovjek umie smrt si željeti i smrt ljubiti. Baš odatle, što ljubimo život, polieže sva nesreća i naša nesreća uza ženu. Ako vam ijednu neistinitu velim, ubite me iz puške.“

K o l a n k o uze revno klimati glavom. Svi okrenuše prežimice slušati i isti pas podigao svoju lisičju glavu pazeći izsluženika.

„Ja sudim, da istinu govori,“ zapodjenem razpravu ja. „Sve naginje za potrebom, svatko živ osjeća, kako je tužno ovo življenje, pak se ipak svatko otimlje očajavajuć za to življenje, čovjek uzme bojak biti s prirodom i svakim drugim čovjekom, muž bije bojak sa svojom ženom i ista mu ljubav bitka je za življenje, Obodvoje rado bi življeti u svom djetetu, svakoje bi rado opaziti na njem svoje crte, svoje oči i svoju dušu, svakoje bi rado biti bivaocem boljim i savršitijim po svom drûgu, kojemu prednosti preotimljemo.

Izim toga rada bi žena, da žive sbog sebe i sbog svoga djeteta, ali o muževoj mùci. — Neznam, jesam li razgovietno kazao.“

„Posve razgovietno,“ povladi mu sve družtvo u jedan glas.

„Ako dopuštite gospodine,“ uzme opet besjediti B a l a b a n, „kazat ću vam, kako ja o tom mislim po svom umu i načinu.“

„Dajte prvo meni, da ja kažem“ iztače se staračko prieteći se svojim uzglavnjakom.“ „Vi govorite uviek. Dajte sad meni koju prosloviti.“

„Govori dakle.“

„Što sam hćio reći?“

„Sad taj nezna, što je hćio reći.“

„Dakle —“ poče staračko i zagreznu opet.

Udarismo u smieh.

„Smijte se samo. Palo mi je opet na um,“ reče starac veselo. „Nemajte brige, tako je. Zar nemora žena življeti, kao što žive i muž joj? A kako će? Ima mnogo koješta pretrpljeti, čega joj muž nepretrpi. Kako će da radi, kad ima diete, kad ga odgaja? Pa kad je tako svake godine, kako onda? Ž e n a n e m o ž e r a d i t i, k a n o š t o j e r a d i t i č o v j e k u. I onako neima od naravi uztrajanosti i nenauči ništa ljudski, nikakva zanata; naravski, da gleda življeti o muževoj muci, dapače da se gleda uz njega dostati sreće. Što sve mužko ima premučiti, dok se do išta dokopa — a liepa koja djevojčica samo zasine bielim lišcem, te od kravarice eto ti iznenada velike gospoje! Zar nerekoh pravo?“

„Pravo reče, starče!“

„Dopuštite dakle sad meni!“ poče opet izsluženik. „Okanio sam se toga, da boj bijem za puko življenje i da griešim, ko što drugi grieše. I onako sam već jednom postradao, te mi je toga preko vrha.

Bolje je po me, što mogu kazati, da će mi se kad umrem, oči za vazda ugasiti, da će mi se uboga duša upokojiti. Stoga mislim,

da je po čovjeka bolje, kad neima žene. Neište žena čovjeka, već čovjek ište ženu. Po tom je žena naprednija od čovjeka i može svoj račun s čovjekom udesiti, kako je po nju bolje. Šta da radi ženska glava, već da se okoristi na jadnu i smiešnu položaju mužkoga čeljadeta?

Da tko upane u vodu do usta, a da je nogama ugrezao u blato, da se mora zadaviti a vi ga možete izvući, pa da ima kesu zlata pri sebi, zar vam neće kese dobaciti na brieg.

Mudroj pako ženi nije samo stalo do kese zlata, ona svoga utopljenika vodi namah pred popa. Razumiete li me? Stoga se ženske glave nikada pravo netrpe, kao što se netrpe ni krojači niti pletikoratice. Svaka gleda, da svoju vrednoću bolje proda od druge. A nečini li pravo?

Neocjenjuje li se vrednoća ženina o njezinu mužu? Zar seljanska djevojčura, kad se uda za grofa, nepostane groficom? Muževo poštenje njezino je poštenje i žena se vazda više ponosi kojekakvimi naslovi i imetkom muževim, nego li muž joj. Pojmite li?"

„Ali ja nepojmim nikako," zlosrdne se Mrak, „kako ti možeš ljubiti milostivu gospodju Zavaljsku, tu svoju nevriednu Katicu, kad ti se je onako sramotno iznevjerila."

„Toga nećeš nikada pojmiti," okosnu se Balaban na Mraka.

„Pa ipak nevriedi nijedna žena, što čovjek sbog nje pretrpi," rečem ja tiho.

„Istina je, gospodine, prihvati Balaban, „nijedna žena nevriedi toga, što čovjek za nju osjeća, nijedna izim jedine matere. A da duljim o svojoj milostivoj gospodji, pitam, što mi je ona zakrivila? Niesam u mladu nedjelju rodjen. A k tomu — nagledao sam se življenja. Vidio sam, gdje se je ovo i ono zagledalo a bogme i ljubilo i cjelivalo te se napokon srećno i vjenčalo, a sad jedno drugomu nereče samo da bi jedne dobre besjede. Vidjte. Da se je Katica za me udala, Bog zna, nebi li je za malo bio izlupao. To vam je, vidite, ovako i onako baš ono isto.

Ljubav u čovjeku za malo jenja i velju vam, ženska glava čini pravo, kad se za dobe obazre na svoju sreću, dok je mlada i liepa i dok još čovjeku glava gori; brzo li to gorivo dogori, brzo li se ženska glava postara.

Uzmem maškati glavom.

„Što vam se nečini pravo gospodine?"

„Čudno mi se čini, da vi samo o toj prirodjenoj ljubavi govorite a da ste ipak živi svjedok drugoj ljubavi."

„Niesam ja zaniekao te druge ljubavi", reče izsluženik, „niesam nikada. Čovjek može srcem ljubiti,, kad ga radost takova spopane. Ali žena nemože. Velju vam i opet, ženska bi glava rada odvratiti, što mužko čeljade osjeća, — rada bi odvratiti, ali kako će premoći?

Kada svomu konjicu volim, kako me konjic gleda, skoro poput sviestna čovjeka, rad bi mi tobož štogodj mila reći, a nemože ino, već od mila u mene gurkati glavom. I čini se, da je turoban, a sjutra će veselo drugoga gospodara nositi. Mogu li im zamjeriti, mogu li ih tužiti i komu? Tko ljubi i punim srcem ljubi, mora se za dobe prilagoditi i pregorjeti, ili će naići na prievaru."

„Na svaku ruku", reče tiho, „sva nam je napokon mudrost, da pregaramo, da trpimo i da mûčimo.

I ako se čudite, što Katarinu tako dugo ljubim, to vam velim, da poštena ljubav nemora posjedovati svoga priedmeta podšto, podto. Neljubimo čeljadeta s toga, što je dobro ili zlo ili morda ćudoredno. Nipodšto! Neljubim je s toga, što je postupala sa mnom ovako il onako. Čeljade ljubi, jer mora, jer nam narav tobož neda, da izbiremo, već nas sili, da samo za onu jedinicu marimo. Takova ljubav podnosi sve, podnosi ruglo, smieh, udarce, zlostavljanje, krvoločnost, pa i nebrine se, da li joj se ljubav vraća; pa ni vrieme nemože je skončati, a vrieme skonča svaku stvar na svietu."

„Bože vriedna li supruga od vas," reče staračko pomučav malo. „Zašto se neženite? Svatko bi vam veselo svoju kćerku dao, a uz kćerku kuću, zemlju i grošića."

„Neuljudno bi bilo odbiti," odvrati izsluženik, „ali zar sam koga za to zamolio? — A kako da se ženim? Prvi put vam eto sve izkazah, sad me znate. I kad sam ljubio toliko iskreno i punim srcem, kako da ljubim drugu, ako li pak neima takove ljubavi, čemu da se ženim?"

„Kad čovjek bistro prosudi, pravo velite," reče Kolanko, „i to tim više, što vrieme svačemu kraj nagodi."

„Svemu nenagodi!" reče izsluženik a bio mu pogled liep i svjetao.

„Pa ipak," reče potla, istinu rekoste više, negoli itko drugi. Isto naše osjećanje sve to više jenjava; a veseli nas napokon, što nas je boljelo. Čovjek se sjeća obumrlih osjećanja, kao i dragih pokojnika. Što velite o tom drugovi? — Žalostno je, kad čovjek zna, da ono neće uztrajati, što osjeća. Zaboljelo me srce, kad sahranih svoje roditelje. Ali što je danas, toga morda do godine biti neće. Sve umire, kao i oblaci pod večer. Tako i zla nestaje.

Tko je voljan, sve može. Samo nemože bolesti i smrti odoljeti.

Kad bi narednik na salušaju pri pukovniji u koledaru prekrižio ravnodušno prošlu osmicu, razžalostih se svaki put, ali to je sve mala stvar! Od nestalnosti vremena i vieka tužnija je nestalnost i prevrtljivost našega mišljenja i osjećanja. To ti vam je prava težnja. Nije li to naravski? Svaki dan vidiš što novoga, sve se mienja oko tebe, drugačije je, kad si diete, drugačije, kad si čovjek, a ne možeš li nepro-

mjenice isti ostati, što zahtievaš od drugih, da se nepromjenjuju?

Za čas svi umukoše, a malo za tim začuše zvonce, gdje daleko, daleko i vrlo žalobito cinjiče.

„Netko je božji umro," reče starac i prekrsti se.

„Što vam nepada na um!" odvrati Mrak. To vam je plemstvo, koje se vraća kući sa Tulavskoga sastanka. Samo slušajte!"

Izsluženik ustane, ugasi polagačko oganj u luli, turi lulu u čizmu; a zatim izadje malo na čistinu, stane, snimi kapu, povuče sape u se i prinese dlan.

Zvonce dolazilo sve bliže i bliže.

Izsluženik vrgao opet kapu na glavu.

„Odpustila zima. Promienio se vjetar."

Za tim ode k ognju i prihvati svoju pušku.

„Junaci, sad valja ići na dužnost!"

I svi se poustajali i s kosami i mlatovî u ruku obkoliše Balabana.

„Pozor! Evo sanica." Viknu Mrak na kraju brezika.

Očajno cinjikanje približilo se, čusmo, kako koćeš puca bičem, kano da samokres opaljuje i čusmo već, kako duvaju konji.

Sad viknu onaj na oprezu: „stoj!"

„Stoj! Stoj!" povikaše ostali stražari i potrčaše do sanica.

I sanice stadoše, a iz medjedjih koža, kojimi sanice bijahu obložene, osovi se tankovita liepa gospodja zaogrnjena dragocjenim krznom. Odklonila koprenu od zimske kučme, te prosinula ljepotom i bogme strašnom bljednoćom. Oči joj se zaklieštile od ljutine.

„Što bi radi?" kliče bjesomučnim glasom.

„Putni list," odvrati straža u kratko.

„Neimam ga."

„Izkaznicu."

„Neimam je."

„A mi ćemo vas metnuti pod stražu." naviesti joj Mrak i prihvati konje za uzde.

Ostali primakoše se sanicam.

Na to će polutiho Balaban: „Puštimo ju, nek se vozi."

„Da ju puštimo, a zašto kad neima putnoga lista?"

„Poznam ju ja," reče Balaban. „Puštite ju, nek se vozi."

„Vjerujem ti, da ju poznaš", natuknu starac. „Puštite ju!"

Izsluženik se vratio k vatri i upro oči u plamen.

Ostali odmiljeli za njim.

„Tjeraj!" kliče stražar porugljivo.

„Gospodja se uvali u dragocjena krzna, koćeš puknu bičem, a sanice odlećeše prtinom.

Žid se smijao.

„Koja je to?" zapitam tiho.

„Ona."

„Ona?"

Ljepenković klimnu glavom i poče opet gurkati hvatljikom u oganj.

„To vam je gospodja Zavaljska" prišaptnu mi staračko. „Ona ista, koju je Balaban ljubio, i koju dan danas jošte ljubi."

Dug čas promučasmo.

Tada reče Ljepenković: „Vele, da nije srećna uz svoga gospodara; svejednako ima po jednoga dvorskoga krojača u dvoru a jeste li vidjeli, kako je blieda?"

„Al pogledajte samo sanice i konje, kakvi su!" dovrši Balaban. „Zar neima Krakuza i Kozaka? A velika ju gospoda ljube u ruku — pa nevidjeste li na njoj dragocjena krzna? Zašto nebi srećna bila?"

POUKA.

O krupnoći (korpulenciji), o njezinih uzrocih i o njezinom liečenju.

Zdravoslovna razpravica. Napisao Dr. Ivan Dežman.

(Konac.)

Hrana čovječja vrši dakle dvojake dužnosti: ona razvija tjelesnu, ili duhovnu snagu i tvori tjelesne čestice, tako one, koje naknadjuju jur iztrošene, kako i one, koje se prije postojavšim pridruže, kako se to kod rasta tiela i njegove težine opaziti može. Koliko se pako hrane za razvijanje sile, a koliko za tvorenje tjelesnih čestica upotriebi, to zavisi ob okolnostih i nije uvjek jednako n. p. kod djece rabi veća čest hrane za rastenje tielu, dočim kod odrasla čovjeka hrana samo nadoknadjuje iztrošene česti i razvija silu. Gdje se pako i kod odrasloga težina tiela znatnije umnaža, to nebivâ većinom onako, kako u djece, umnažanjem mesa, kostij, utrobe itd., nego kupljenjem sala.

Kod hrane, kano i kod goriva ne treba gledati samo na kolikoću, nego i na kakvoću. Mi smo privikli sada po glasovitom lučbeniku Liebigu jestiva na dvije velike hrpe dieliti: na tako zvana tvorna (plastična) jestiva i na dihava (Respirationsmittel). Sva tvorna jestiva u tom su si lučbeno veoma srodna, da ima u njih osobito mnogo dušika. Tako je dušik glavna sastavina svakoga mesa, pa mlieka i po tom svakoga sira. Nadalje ima takvih hranivih čestij u bielancu, u krvi. I u hrani, od bilinstva potičućoj ima takovih čestica. Takvo je n. p. liepivo u žitu, u mùci i kruhu; sočivnina u sočivu (leći, grahu, bobu itd.)

Medju dihava pako brojiti ćemo: razne vrsti mastij, slador, škrob, teklinu (gummi) itd. U tih svih nema dušika. Tvari te hrpe nalaze se skoro u svih jestivih, nego u raznoj množini. Tako ima skoro u svakom mesu sala; u mlieku sladora i sala; u mùci i u kruhu škroba. — Mlado maslo, salo, ulje — korun, pirinč, sago — slador, med, voće — sva žestoka pića, kano: pivo, vino i rakija — ti svi ne sadržavaju nikakvih, ili veoma malo tvornih čestica i spadaju zato izključivo ovoj hrpi.

Tvorna hraniva rabe u tielu osobito za hranjenje t. j. tako za nadoknadjivanje iztrošenih čestica, kako i za tvorenje novih. Zato se u obće jelo tim jačim i hranivim smatra, čim više takvih tvarij u sebi ima. Kao materijal za tvorenje sala u tielu ne služe takva hraniva nimalo, ili barem samo iznimno.

Dihava pako služe u tielu osobito za uzdržanje lučbenih promiena, koje se dihanjem (respiracijom) obavljaju. Zato ih i okrstismo tako. Upravo zato čine dihava glavni materijal za izvadjanje toplote u tielu, a razstvaranjem istih razvija se i snaga, jednako kano ti izgaranjem ugljena u parostroju — sila. Za hranjenje pako, za nadoknadjivanje iztrošenih tjelesnih čestica, ili za rastenje, za tvorenje mesa, kosti itd. nemogu tê tvari nimalo služiti. Zato i nisu iste upravo hranive, ali podaju glavni materijal za tvorenje sala u tielu. Sada već možemo lasno uvidjeti zašto je Harvey dozvolio Bantingu osobito plastična jestiva, a uzkratio mu dihava.

Po tom bi dakle najbolje bilo samo plastičnimi se jestivi hraniti, da se čovjek krupnoće oslobodi: ali se dokazalo mnogobrojnimi pokusi na živini, da u svakoj hrani, ako će život uspievati, ima biti tvarij iz obojih tih dvijuh glavnih hrpa. U protivnom bo slučaju gine i zdravlje i život. Tako nemože nitko od samoga sladora, ili škroba živjeti. I sva naša jestiva sadržavaju većinom česti obojih tih hrpa. Tako ima u mesu i vlaknine i bielanjka (dakle plastičnih tvarij), a ima i sala (dakle dihava) itd.

Akprem dakle sva jestiva sadržavaju česti iz obojih tih dvijuh glavnih hrpa, to je ipak razmjerje izmed množine plastičnoga jestiva i množine dihava u raznih za hranu rabljenih tvarih posve različno. U obće možemo reći, da u svih iz životinjstva dolazećih jestivih plastične (bielanjkaste) tvari, a u onih iz bilinstva — dihava (škrob i slador) pretežu. Samo u mlieku, ako prem i ovo iz životinjstva potiče, ima razmjerno mnogo dihava (sladora i sala.) —

Iz toga će svaki čitatelj uvidjeti, da je Harvey, napisav onaj jestvenik Bantingu, stalnoga se načela držao. Nego prigovorit će mi tkogod, zašto je Harvey dozvolio tolika žestoka pića, kad baš ta pića Liebig i Moleschott medju dihava broje. I tomu je lako doskočiti. Zakon, veli profesor Niemeyer, da alkohol u tielu izgori, osniva se samo na hipotezi. A baš Sečenov, Buchheim i drugi dokazaše, da alkohol u tielu ne izgori, nego iz njega (većim dielom) nerazlučen izadje. Ta vidimo i sami, da u jako pijana čovjeka nije ipak toplota izvanredno velika, pače uzprkos punim žilam i crvenu licu, izvanredno malena. Zato i smijemo tvrditi, da nije Harvey nimalo nedosljednim bio, kad je Bantingu dopustio piti žestoka pića. Pivo mu je pako zabranio, radi množine slada, što je u njem.

Na temelju rečenoga biti će nam lahko navesti uvjete, uz koje se krupnoća razvija, ili što je sve jedno salo u tielu smiešta. Salo se smiešta u tielu, ako ga više u tielo dodje, ili u njem napravi, nego li se potroši, i tako naopako: salo izčezava, ako se više potroši, nego li unj dodje. To biva najprije ako se hraniš takvimi jestivi, u kojih ima već gotova sala, ili bar takvih čestij, iz kojih se u tielu lako salo napraviti može. Med takovu bi hranu ponajprije brojili — mlado maslo, ulje, slaninu, tusto meso, mastno mlieko, mastne tiestenine, jednom rieči hranu, koju obilato masti začinjavamo. Kako mast, tako će i sva dihava: škrob, teklina, slador. To čine pako ovi na dvojaki način: ponajprije tako, da budu oni sami pretvorom u tielu u salo pretvoreni, zatim, da se oni slože s kisikom u tielu, koga bi trebalo za izgaranje sala, te tako štite oni salo od potrošbe prietvorom. Ovamo patre sva jestiva bilinstva, jer dihava u njih pretežu, tako osobito: kruh, pirinč, korun, tiestenine, repa itd. I pila, u kojih ima mnogo sladora i tekline spadaju ovamo, tako: pivo i sladka vina.

Kako je kakvoća hrane od velike znamenitosti za uskorjelu krupnoću, tako su opet na drugoj strani znamenite sve one okolnosti, kojimi se prietvor (i tim trošenje sala) u čovjeku povisuje ili umanjuje.

Ako li je prietvor u tielu veoma slab, kao n. p. u liena čovjeka, to se krupnoća tim laglje razvija, čim se on većma dihavi hrani. Zato nagiblju pospanci i phlegmatikeri na krupnoću, upravo radi slaba prietvora. Mnogo može na prietvor u čovjeku i snaga respiracije, koja većinom zavisi od veličine i snage plućiju. Zato će ljudi velikih, zdravih i snažnih plućiju manje nagibati na krupnoću, nego oni, koji imaju malena i manje snažna pluća, makar i njihova hrana u ostalom ista bila. Onizki ljudi, tiesnih prsiju, kratka vrata nagiblju veoma rado na krupnoću. Usuprot će pako sve to manje nagibati na krupnoću ljudi, u kojih se prietvor, na koj god već način uskorava, tako n. p. kod tielesne i duhovne radinosti. Grozničave bolesti, koje prietvor u tielu osobito povisuju i pri kojih još k tomu i svako se jelo odbije i probav pokvari, snizuju krupnoću često veoma naglo i u velikom stepenu.

Da reknemo još koju o posljedicah krupnoće. Kod srednje krupnoće smjestit će se salo većinom izmed kože i mesa, te ako ista

ne prekorači te granice, to će ona više koristna, nego li škodljiva zdravlju biti, jer se u takova čovjeka ono smješteno salo može smatrati ne samo kao materijal za organizam, koj se u sili može rabiti za razvijanje snage i radinosti, nego će osobito u studenijem podnebju i štititi tielo, da mu se toplota ne gubi, te će tim na njeki način nadomjestiti odielo. Ako li pako krupnoća veći stepen postigne, onda ne samo, da ista nagrdjuje tielo, nego bude upravo i teretna i mučna. O takvoj nam je muci Banting mnogo izpripoviedao u svom pismu, kako sam već ponješto i napomenuo. K tomu može pako takva krupnoća lahko i zdravlje poremetiti, da i životu pogibeljnom postati i to tim, što će se onda salo ne samo izmed kože i mesa, nego i u nutrnjih ustrojih smjestiti. Najpogibeljnijom bude pako krupnoća, ako se salo u trbušnoj šupljini, ili na srcu smjesti; u trbušnoj šupljini zato, jer čovjek do trbušine dodje, koja čim je veća, tim nesnosnijom biva, te mu u hodanju prieči. K tomu se umnažanjem sala širi koža, te se čovjek lako predere (okilavi). Najgorja je pako posljedica, što usljed množine sala u trbuhu bude i ošit podignut, te disanje zapriečeno i krozato klica mnogim bolestim usadjena. Još pogibeljnije su posljedice krupnoće, ako se salo oko srdca sabere. Često se salo i u samo srdce slegne. Tako usalovljeno srdce razširiti će se, ili će pući, ili će stati (usljed klienuti). A sve je troje gotova smrt.

Da saberemo sve u jedno, pa da se opitamo: kako da se dakle liečiš od krupnoće? Ako prem si možeš već sam, dragi čitatelju, iz jur navedenoga pomisliti, kako ćeš se očuvati, ili osloboditi toga nametnika, kako ga Banting zove, to će ipak biti shodno, da se posavjetuješ s kojim liečnikom, ili bar da se uz njegov nazor liečiš, i to s toga uzroka, što se tù rečeno naravno samo u obće upotrebiti dade, a prema pojedinomu se slučaju i raznovrstno postupati mora. Treba tuj više puti i ukloniti uzroke, na koje nevješt neće ni pomisliti. Tako potiče više puti krupnoća usljed slaba kolanja krvi, slaba prietvora, nestajanja krvnih bobica itd. Glavno će dakle biti, da ono izgaranje (kako ga već nazvah) u tielu na taj stepen dotjeramo, na kojem će se i smješteno salo u tielu iztrošiti, a zatim da novoga goriva (hraniva) dotle ne podajemo, dok se obilno sakupljeno salo izgaranjem ne potroši. To ćemo dakle ponajprije zdravoslovnimi sredstvi postići: izabirat ćemo jela po gore navedenih načelih. Netreba se pako robski držati onih propisa, nego više shvatiti duh i smisao istih, te prema tomu izabirati kakvoću i kolikoću jela i pila. Zatim ćeš svoj način življenja prema gore rečenomu urediti. Prije svega dakle okani se lienosti i dugoga spavanja. Osim toga trebati će kadkad i kakvim liekom pripomoći, čega pako nemoj činiti, ne opitav prije kakva liečnika. Tako nećeš ni bez liečnikova savjeta piti vodu iz Karlsbada, Vichy, Bilina, Seltersa, Emsa ili Marienbada itd., jer nije svejedno koju da piješ i kada ju piješ.

Ako pravo promotrimo, nije Banting i njegov liečnik pokazao samo kako se čovjek krupnoće osloboditi može, nego kako će i mršav čovjek mesa se domoći. Trebati će naravno Bantingovo liečenje samo izvrnuti t. j. hraniti se onakvimi jestivi, kojih on okusiti ne smije, a habati se takvih, kakvimi se on hrani.

Zato ovamo de! vi trbonje i suhonje, da zapjevamo slavu Bantingu i njegovomu liečniku Harveyu, jer od sada možemo i debljati i mršati, kako nas je volja.

Razvoj pisma.

Filolozi vele, da je svakomu današnjemu jeziku, i najobrazovanijemu dosta 500 korenitih slovki; jer da se od svakoga korena osjekom (t. j. od njekih više, a od njekih manje) može dovesti 50 rieči, a to čini 50 puti 500, t. j. 25.000 rieči: nu jošte vele filolozi, da u Hrvaštini ima mnogo više od 25.000 rieči — pa bilo njih koliko hoće, dok ne budu sve skupljene i tiskane (na čem se sada radi), nam je za ovaj put svrnuti se na divno čudo, da se ova množina hrvatskih rieči piše istimi znaci, kojimi se ili pišu, ili bi se barem mogle pisati sve rieči svakoga jezika, dočim bi se to jedva moglo pismèni grčkimi, njemačkimi, ćirilskimi, glagolskimi, evrejskimi, turskimi itd. — smatrajuć ovu tvrdnju s gledišta žive istine. Znatno je zapitati: ako se tisuće i tisuće rieči posve razlikih jezika, kao što su n. p. evropejski, mogu pisati istimi znaci, što ih zovemo pismèna, koliko ima tih znakova? Svako djače abecedče reći će Vam, da ih izvornih nejma ni trideset, ali sastavljenih, nadbilježenih, podbilježenih i inako promjenljivo izgovaranih da ima opet kakovih trideset — ali je svim ovim potonjim znatnost prema izvornim vrlo mala.

Mala ona četa od trideset značila, toli sitnih koli čudnovato izprevijanih potezila, počinila je u povjesti ovoga našega svieta više čùdêsâ, nego li ikoj obret ljudski, od kada je pametara; jer od njih nam je sve pismeno znanje. Nije nam zadaća ovim člankom kazati na veliku im znatnost po narode glede ćudoredja i obrazovanosti, niti nam je izbrajati službu njihovu za bezbrojne svrhe — jednom rieči, nije nam ovdje zadaća pisati znatnost povjesti njihove, nego u kratko pomenuti postanak i razvoj pìsmêna, počev od prve črknje ili záreza, kao što ih rabi naš narod na rovašu (ini ga zovu rabaš *rovaš* od *roviti*). U djelu Fr Račkoga Pismo slovjensko ima sve, što treba o tom znati; za to se ovdje ne pominje ništa, što je jur ondje pomenuto.

Postanak sadanjega hrvatskoga pisma svim nam je u živoj pameti, pače njeki ne prizna-

vaju, da je tomu pismu glede pravopisa, dà, niti glede orthoepije osnov gotov — razlog je tomu, jer ne luče orthoepije od pravopisa, pravopisa od pìsma, opet njeki ne priznavaju jedinoj filologiji právo, da ona rieši ovo pitanje, a opet stoji osnovana i opravdana borba izmedju etimologijskoga i fonetskoga pravopisa, velju, osnovana i opravdana radi toga, jer se n i j e d n i m od njiju s a m i m ne može pisati d o s l j e d n o, n. p. ra*dj*ati i ra*gj*ati. * Postanak sadanjega hrvatskoga pisma uči nas, da nisu svi znaci, što ih sada rabimo, postali zajedno u isti mah, nego prema potrebi i prema razvijenijemu znanju; ovo dvoje može biti razlog i daljoj preinaci. Kao što pismèna u nas nisu postala sva u jedan te isti par, tako nisu ni u inih naroda; ovako ne samo da smijemo umovati, nego i moramo. Današnje je pismo posljedak velikih i davnih preinaka, o kojih će i potonji sviet jedva mnogo izvjestnijega znati, nego što se sada zna; jer se zakoni tomu razvoju pomeše, traga im prvotnikom nestade tako, da samo analogijom možemo dovijati se neznanu im izvoru. Tuj će nam biti dokazivat, da su današnja pismèna zadnji, jednoviti i puki zamjenici neizmjernomu broju oznakovnih slika i znakova, koji jur bješe zaboravljeni, kada ovi naši znacî, i to samo njekolicina njih, lišena svakoga inoga suznaka, uzkrsoše kano znaci svaki za svoj posebni glas udešen i odredjen, te se zaputiše od roda do roda, kao što to obširnije piše Fr. Kurelac u govoru o prieporodu knjige Slovjenske. Čim se gdje nastane ovi znaci, to proklije tu i zametak povjesti.

U sjajnih prostorijah zadnje svjetske izložbe u Parizu obrete se medju rukotvori ljudskoga napora odjel, u kojem bje smješteno sve, što znači postupni razvoj ljudske povjesti raznih doba — na čelu svoj toj zbirci njekoliko fossilnih kosti, izkopanih iz tako dubokih steralja zemlje, da ih možemo uvrstiti u prazavičaj ljudskoga koljena, i to u dobu, što ju nova povjest zove d o b o m k a m e n i t o m, jer onda se nije znalo željezo, nego čemu danas služi željezo, to se sve onda obradjivalo k a m e n o m.

Gdje su danas države, gdje danas živu obrazovani ljudi, gdje danas duh ljudski vojsku zavojštio na svakoga duha natražkoga, gdje danas narodi i pojedinac uživa slobodu prije pol vieka jedva naslućivanu, jednom rieči, gdje se danas šire i cvatu kultura i civilizacija glavnom im svrhom i zadaćom, d a s i n i s m o o d n e p r i l i k e j e d a n d r u g o m u, d a d u h z a v l a d a t v a r j u, d a j e s v e m u č o v j e č a n s t v u u z o r ć u d o r e d n a s a v r š e n o s t: tù Vam je njekada bilo sve inako. Da nam pradjedovi mogu uzkrisjeti, pa da vide, što je Hrvat danas, a što bijaše za njih — a kamo li da se duhom prenesemo u jošte davnija vremena, kada su nam pokrajine bile puka šuma, močvara i barad, po kojih se čudna i ogromna zvjerad verala i klala o život, a siromah čovjek životario po spiljah i po čardacih, gradjenih od brvanja nad vodom, gdje se je jedva sakrivao od zvjeradi buduć više lovljen nego li sam lovac.

Onih voda i močvara, one šumadi i baradi nestade, voda otokom naplula i posula naplovom zemlje, pieska î kamenja čitave pokrajine, i tim pokrila živo i mrtvo, i to u više puti ili barem razlikim naplovom. Danas ruje i kopa čovjek zemlju; tim rovanjem i kopanjem nailazi na spomenike fossilne davnih prievrata, i tako vadeć rude i kopine, vadi i kosti, na kojih, divno čudo! razpoznajemo kamenom pisanih znakova, slika njekakva jelena, druga slika, gdje se bore dva medjeda, na trećoj slici razpoznaješ cviet, itd.

Ovi ostatci i spomenici ljudskoga traga probudiše i probudjivaju u nas čudo i razmišljanje, jer nas zanose u vremèna, o kojih u povjesti do nedavna nije moglo biti ni spomena. Misaoni iztraživatelji izvedoše odatlje živih istina, kojimi si ponješto možemo pomisliti, kakov od prilike mogaše biti sviet po bilju i po zvjerinju. Kamen našast oklesan, kao što su naši čekići i kladiva, brvanje ogorjelo, ostanci od gradjevine: to su nam danas putokazi k praživotu onih vremena.

Kao što sada ova znanost o pismu stoji, to možemo one slike, urovljene u fossilne kosti smatrati za p o č e t a k pisma, i to pisma posve čitna i razumljiva, pače mnogo čitnijega i razumljivijega nego li su mnoga pisma prije našasta, što ih vještaci jošte i sada odgonieću.

Prapočetci su svakomu pismu u tom, da je uzeto i urovljeno ono što se vidjelo, da se ustavnila slika po svom obcrtu. Pisanje je slikanje, a slikanje je pisanje, po svrsi im zajedničkoj: da se naime ustavni na spomen vidljivimi znaci ono, šta vidjesmo. To je očito sa zamjenite porabe rieči pisati, risati, slikati, itd. Sr. pisati i pastar (t. j. šar), graf-in, scribere, schreib-en, itd. ovim je zajednički pojam jedan tè isti, američkim rujokožcem pismo je slikanje, jedno s toga, što zbilja rabe šâre (Evropejca slikaju biela), drugo s toga, što slažu slike za j e d a n pojam. Ovo je pismo upravo svietovo razumljivo svakomu, tko zna šta znači znak svaki zoseb, a šta znače njih više zajedno. Divljak n. p. označi seobu u drugu krajinu ovako: šatorje, iza njega valovi jezera ili rieke. od šatorja do rieke tragovi ljudske stope — to je jasno, da ne može jasnije. Tako piše i naša djecurlija svoje misli po zidinah; ali je ovo običaj po svih neobrazovanih zemljah, tako se piše i za seljaka: Turčin puši, t. j. tù

* Tko zna za fiziologijsku razliku izmedju *dj* i *gj*, taj ih ne će nikada pobrkati, kano ni onaj tko im zna etimologijsku, čudim se za što ne pišu g g j e m. g d j e. Primorcu, koj ova dva glasa najbolje razlikuje, ne bi to moglo pasti na um.

se prodaje duhan, tako i hadžije (turski hodočastnici) naslikaju nad vratima njekoliko koliba i povred njih džamiju, gamilu (dèvu) s raknom (sagom, ćilimom) na grbi, a drugu gamilu na kojoj čovjek jaše, onda vlak željeznice, vodu, brod karvan, làva, i napokon džamiju i okolo nje pàlme — a to sve znači ja: kućegazda podjoh s karvanom, dodjoh u Suez, tu se nas sastade više hodočastnîka, prodjosmo sretno pustaru i dodjosmo sretno u Meku.

Ovakovo pismo ne može valjati za izraz svaki, nego samo za nevolju svakdanjega života, ako i priznamo, da se ovakovo prvotno pismo može usavršivati mnogo. Ali ovo usavršivanje upravo je zapreka razobćivanju, kao što je to očito u pismu kinezkom, gdjeno su znaci brojem tako narasli, da se obrazovanost cieni upravo po broju; jer za obična je pisara dovoljno, ako zna pisati koju tisuću znakova, ali za učenjaka se hoće od 60 do 80 tisuća, čemu dakako treba i do 30 godîna nauke i vježbanja.

Ako je prvi stepen pismu u slikanju, t. j. slikovno pismo, hieroglifika, to je drugi stepen u razvijenoj hieroglifici, a to je kinezko pismo arteka, egipatsko i asursko; treći je dakako pismo poput našega. R u n e se broje u posebni sustav iz medju hieroglifa i kinezkoga pisma.

Slikovnim pismom ne može se izraziti svaka misao, osobito tudjega jezika; pa ipak je i tu nužda pomogla; kako, ogledimo u artečkom pismu. Kada braća Franjevci dodjoše medju Arteke u Anahuak, da ih uče vjeru Isusovu, zahtievaše od pismenih Arteka, da prevedu Pater noster (otče naš) u svoj jezik, ali da ga i latinske rieči napišu svojim pismom. Svatko će se sjetiti, da je to tegotan posao za slikovno pismo, ali i ovu zadaću riešiše mehikanski rukopisci, i to načinom što se u nas zove r e b u s. Najprije moradoše povrći znamen svojih znakova, tè paziti samo na izgovoren i čuven glas tudjega jezika, odabrav iz svoga jezika slovke, štono su ikako srodne latinskim slovkam. Tako naslikaše zastavicu, što se u onom jeziku zove p a n, onda kamen, što se zove t e b e, smokvu kaktusovu = n a š, onda opet kamen = t e b e i tako za nevolju mogaše skripiti p a n t e t e n o š t e t e, što je imalo značiti p a t e r n o s t e r.

Lasnje obaviše prievod; od apostolskoga vjerovanja prve rieči: v j e r u j e m u b o g a s v e m o g u ć e g a naslikaše Indijanca, koj moljaše klečeć pred svećenikom, onda tri krunjene glave, čim označivaše sv. Trojstvo — Mariju slikaše bogorodicu s djetešcem itd. — Ovakovim pismom pisane su sve aztečke knjige, što su preostale do danas nespaljene; ali nigdje nije traga glasovnomu našemu pismu.

Dalji razvitak s ovakovoga pisma jest pisanje rebusom, kao što je očito u prvom pismu Egipatskom, Asurskom i Kinezkom; ovim bo narodom, koji su rado i mnogo pisali i pisati morali, bilo je do toga, da im se pismo čita brzo i bez pometnje. Tomu je bila velika polakšica u jeziku, jer su ovi svi jezici jednoslovčani. Evropski jezici ne bi se mogli pisati, jer n. p. hrvatska rieč v r a t a znači ne samo razlike padeže i broje nego i razlike pojme, kano i stotinu inih rieči v i n o i n e v i n o itd., dočim n. p. u kinezkom njeki znak znači slovka p a, bez razredne biljege Kinez ne zna šta znači p a, ali sa znakom biljke znači b a n a n u (njeki krumpir), sa znakom željeza znači b o j n a k o l a.

Ovaj i ovakov zakon o razrednih biljegah, štono je Kinezom najobćije pravilo, bijaše i starim Egipćanom prije 5000 godina pravilo. U znanosti se zovu one slovke stalnoga znaka s l o v č a n i z n a c i, a razredne biljege zovu se poznačni (determinativni) znaci. U Ponilju (uz rieku Nil) značijaše davnomu narodu n e f e r ili n e f e l njeku frulu (grčki n a v l a, n a u l a, lat. n a b l i u m). Stajaše li uz znak n e f e l znak k o n j a, to ota dva znaka značijahu zajedno ž d r i e b e, sa znakom čovjeka=m l a d i ć a, sa znakom žene=d j e v o j k a, sa znakom vojnika =n o v a k a, sa znakom plamena=v a t r u itd.

(Konac sliedi).

Naše kazalište.

(Konac.)

Osjećajuć se pjesnici tiem suženi, gledahu se vratiti onoj fantastičkoj vrsti, ali se radi uzda nametnutih od države nemogoše podpunoma u nju upustiti, nego samo na neke dielove. Tako nastadoše one komedije, kojim je predmet bajka, sviet vještica, vila i drugih vrhunaravnih bića, ko što je to u Šekšpirovu „Sommernachtstraum“ i drami „bura.“ Te komedije koliko su zanimive i koliko mašti pjesničkoj otvaraju široko polje, ipak nisu prema današnjim zahtjevom, jer je sviet dogmatičnom vjerom, obumro, da ga takove mitologijske slike zanimaju. Komedija treba da svoj predmet crpe iz sadašnjosti, koja vas sviet ponja i razumije. Druga jedna vrst novijih fantastičkih komedija vrgla se je, pošto joj nebijaše slobodno upuštati se i na vidik iznositi smiešnosti ostalih stališa sadašnjosti, na onaj, koji je mogla, a to su literati.

Te vrsti komedije su još neshodnije za sadašnji sviet, nego li one bojne, jer literatura i pojedina smiešna natjecanja i život naših književnika, te od svieta obično odieljenje kaste, to su stvari, koje su tek pojedincem poznata.

Jedina vrst ovih fantastičnih komedija koja je doslie uspjela, jesu parodije bud kojega svietu obće poznatoga pjesničkoga djela n. p. Homerove Ilijade, Šekšpirova Otela ili parodije čitave koje literarne vrsti n. p. tragedije, opere itd. kao što je komad kazalištna bezumnost koji se veoma dobrim uspjehom i sa svojih baš komičnih situacija i sa dobro predstavljenih glavnih ulogâ 17. o. m. predstavljao.

U takovih se okolnostih razviše u Francezkoj tri nove vrsti komedija. Jedne su u kojih se čitav čin razvija intriguom, druge koje si kakav čas iz gradskoga parižkoga života, bez mnogoga idealiziranja, onako kako se često u istinu zbiva, predmetom uzimlju, a treće su napokon operete.

Ove tri vrsti komedija običajne su na našem zagrebačkom pozorištu i omiljele su obćinstvu. Tomu neimade nikakova prigovora kad čovjek stvar samu sobom uzme.

Oti francezki komadi u kojih intrigua igra, osobito Scribeovi koji je u tome majstor, umiće su komičkoga života. U svakom se zapreda intrigua. Ta se intrigua takovom brzinom i takovom baš na čudo smjelom lukavosti protivnika razpredá pa na to opeta iznenada zamrsi, da gledatelj osvojen i od nadanja i od izčekivanja i iznenadjivanja do skrajnjega časa zabavljen ostaje. Scribe kod toga prekamikanja i trvenja zgoda nezanemaruje niti risanje značaja, osobe su kod njega ne po kakovoj stalnoj dosadnoj šabloni opjevane, svaka je individualizovana i životna. K tomu dolazi fina ljubežljiva dosjetljivost u uvadjanju situacija te zdrav i pikantan dialog. Tako je u njegovih znamenitijih komadih osobito onih kojim je historički sadržaj, kao što onaj glasoviti „čaša vode“, nu i neznatniji su još svedjer puni komičnoga efekta. Takav jedan neznatniji komad je njegov „Sva su sredstva dopuštena“ koji nam se 12. o. m. predstavljao. Taj je komad na našem pozorištu tim još neznatniji postao, što uz gospodu Freudenreicha, Mandrovića, Plemenčića i gospodičnu Bajzovu, koji su svoje uloge liepo izveli, gospodična Ružička nije na svom mjestu bila. O liepih izvrstnostih gospodične Ružičke, kojom se naše kazalište može ponositi, govoriti ćemo prigodom Mejrime, nu uz ove njezine izvrstnosti joj za sada jošte fali vježba, kojom umjetnici stiču sposobnost, da i one uloge u kojih je pjesnik nešto zaostao znadu tako izvesti da postanu zanimive. Takovi se nedostatci osobito ljuto kazuju na takovih komadih koji su kao otaj Scribeov sami sobom neznatni, pa ako još i igra u čem oskudjeva, sasma se izgube.

Slabiji su komadi druge vrsti, jer im se neznatan njihov predmet, a to niti u komediji nesmije biti, odviše drži tla a premalo diže u visine pjesničkoga idealizovanja. Pjesnik nam nesmije prikazati što se je dogodilo, nego što bi se dogoditi moglo. Ništa ne manje i u ovih granicah su francezki pjesnic i još tolike komične snage, da su i ti komadi ako i ne pjesnički liepi, a to barem zanimivi. Ti komadi postaju još zanimiviji, što se prigodom njihova predstavljanja sastane elita naših glumačkih silâ. Takov je komad „Solidan suprug“ što se je 10. o. m. predstavljao gospodom Mandrovićem i Freidenreichom i gospodičnom Perisovom te gospojom Sajevićevom tako liepo, da ga težko i u većih gradovih ljepše predstavljaju. Freudenreich je predstavljao smiešnoga slugu i to tolikom **naravnom** komičnošću da bi ga i u drugih komadih rado u takovih ulogah vidjeli, kad bi ga samo opet ko u onih njegovih doktorskih i bonvivanskih mogao shodno zamieniti. Plemenčić, koji obično u takovih komadih te sluge igra, odviše karikira, čim mu igra nenaravno izpada. Krasota igre u tom „Solidnom suprugu“ nas je tim više iznenadila, što se je taj komad tek pošljednji čas odlučio davati, pošto se s nepredvidjenih okolnostî za tu večer odredjena „Tetka i nećakinja“ nije mogla predstavljati.

U pogledu opereta napokon se mnienja najozbiljnijih estetika i mnienje obćinstva daleko razilaze: po onom su operete škandal i rasap pjesničke umjetnosti, po ovom neima veće zabave i naslade. Naš je u tom sud da su i operete same sobom uzete ugodan komički produkt. Predmetom svojim spadaju na fantastičku vrst komedije, jer ili se bave karikiranjem, ili parodiranjem ili svietom vila. Muzika i pjevanje svojom nad golim pjesničtvom prevažnom moći podkriepljuju komički efekt. Poviš toga još pikantan kostîm i osobita scenerija razdražuje čustva gledatelja. Sa ove posljednje okolnosti razglasiše operete škandalom. Nu ja ni tude neidem tako daleko, jer i te su stvari, b e z a z l e n o gledane sasma nedužne. Bogatstvom kostima i scenerija se gradovi ponose, pa neka bude, jer i pokazati se bogatim je neka, doduše neznatna, ali ipak neka vrst ljepote. Pikantnost kostima i situacija nas nešto doduše razputne čini, ali neka bude, ta tko će uviek na visoke ideale, tko uvjek na zbilju misliti, kad smo grešni ljudi i kad bez šale nebi ni mogli biti ozbiljni i bez mrćuk uživanja ne razboriti. Predmet naših triuh opereta je dobar za komediju i u situacijah imade komičnoga efekta, ali one partije u kojih se govori, te su mršave: sve dosjetke što ih ima nenadilaze daleko u vriednosti one Luluove: po noći sve su krave, htio sam reći robinje crne!

Predstavljaju se operete sjajem kostima i scenerije, da š njim možemo posvema zadovoljni biti, a to je nuždno, pošto taj sjaj čini glavni dio u toj vrsti komedije. I sa silami predstavljača se možemo zadovoljiti. Plemenčić kojega zapadaju najjače komičke uloge, u toj je vrsti komičke igre, karikiranju, neizcrpiv u efektu koli pogledom na mimiku tako i pogledom na kretanje tiela. Gospoda Ban i Sajević omilješe u svojih samostalnih ulogah, u kojih je dosele imasmo priliku vidjeti, cielomu obćinstvu. Gja. Norvegova svojim liepim pjevanjem i igrom dovoljno nadomješćuje druge nedostatke. Gja. Lesićeva ugodna je i svojim glasom i svojom igrom i svojom prikazom. Gdćna Kösslerova slabija je u pjevanju, pošto joj njezin inače jaki glas, kad se digne iznad srednje visine ili spusti izpod iste, nešto ljepše, ali je svojom

mladosti i umiljnom prikazom središte znamenitoga diela u tih operetah to je zanimivost i ljepota prikaze; igra joj je naivna, što mnogo nesmeta, pošto nije afektirana naivnost, nego koja od mladosti potiče. I ostale sile u podredjenih ulogah dobro pristaju uz cielost.

Tako ta stvar u pogledu tih francezkih komedija i tih opereta stoji kad ju samu sobom uzmemo, drugčije kad ju omjerimo prema zahtjevom što ih stavljamo na naše kazalište, nu o tom drugi put.

Pisamce uredničtvu „Vienca“.

Na sviećnicu.

U naravi je našoj, da uz ljepotu drage volje pristajemo, da se s dičnim rado družimo; hoće nam se valjda da budemo dielnici hvale i milovanja, kojim se liepo i dično svuda dočekuje! I ja sam zaželio, čitajuć prve brojeve „Vienca“, da Vam saberem kiticu cvieća, ili da Vam bar nadjem gdjegod dvie tri zrnate vlati, nebi li pristale uz ostalo Vaše obilje; al prebiruć u pameti, čim da Vam ugodim, domislio sam se napokon, pisati Vam uz kiticu i pisamce, kao što je običaj u ljubovnîka, kojim je srdce prepuno, te neznadu sve, što žele, izreći samom simbolikom cvieća. Dakako, za sada dobivate samo pismo, a kitica će biti drugi put, pa se nebojte, da ću Vam poslati mjesto cvieća oštroga trnja ili sitne bodljike: bodljikom izrànile bi se nježne ruke, kojih i suviše trebamo, da nas miluju i glade, a trnov je vienac i onako već odavno dodijao hrvatskomu narodu. Neka bude u „Viencu“ uz djevičansku čistoću misli i čustva i nevine šale, uz duboku skrušenost pred božjim veličanstvom i nestašnoga titranja, uz ozbiljnu pouku i lahke zabave: al neka nebude objestnoga zanovietanja i gorke omraze. Bože sačuvaj! neprigovaram ja toga u „Viencu“ nikomu, želim tek, da se priepor i način mu neprenosi s drugih strana i u ove krajeve. Drugo je prigovor, opazka, izpravak, razsudba: drugo opet doskočica, nadmudrivanje i oholo obaranje. Iskrenost pomaže jedina i ovdje i drugdje; zato Vam velim unapried, da sam nakanio učiniti njekoliko opazaka na Vaše članke o našem kazalištu, a to ne zato, da bolje kažem, nego što je ondje rečeno, već s iskrene želje, da sâm Vaš pomoćnik ne sadje s pravoga puta.

Čitajući prvi članak o hrvatskom kazalištu govorio sam sâm sebi: Gledj ti ovoga kritika, kako on na široko razkriljenih ruku ter lomnim korakom hoda po prostranom polju kazalištne umjetnosti; vidj ti njega, na kolike on komade sieče pravila Aristotelova, kako li je duboko zanjurio u davnu davninu! Al kad sam dočitao drugi članak, viknem gotovo na glas: nevalja mu posao; prenagao je! Ovo sam rekao najprije radi onoga ko.nadića na kraju, gdje se veli, da je naša kazalištna intendantura u Zvonimiru njeke na politiku odnoseće se izreke izbrisala, a ovo joj se povladjuje emfatičkom izrekom: umjetnost je sama sobom svrha. — Dakako! Al u tom slučaju nije trebalo reći, da su u. Zvonimiru njeke na politiku odnoseće se izreke izbrisane, već da su izbrisane one izreke, kojim tu po pravilih estetičkih neima mjesta. — Dà, dà! Ta rekosmo, kazati će Vaš pisac, da im ondje nema mjesta po pravilih estetičkih. — Jest, jest, velim opet ja, to rekoste vi; al o tom se ovdje i neradi, već se pita, s kojega su razloga izbrisane one izreke, a ne, kojimi razlozi vi to brisanje branite, pa pošto sami velite, da su izbrisane na politiku odnoseće se izreke, očevidno je, da razlog brisanju nije bila estetika već politika.

Nije mi borme do cjepidlačenja; al ako sama umjetnost nema biti na uslugu kojekakvim tendencijam, nemaju ni pravila njezina služiti tudjim ciljevom, što bi se moglo zbivati i hotice i nehotice. Trebalo bi ovdje razpraviti još i znamenovanje „tendencije“; valjalo bi izpitati, što je politika, što je sav državni život naroda: al neka za sada i ovo bude dovoljno, premda ja svega toga nebi ovdje ni spominjao, da pisac Vaših članaka nije još i na drugom mjestu nepravedan prama pjesniku Zvonimira.

Subotićevoj drami ja niti hoću niti mogu biti zagovornikom, al zato ipak niti dokučujem niti dopuštam, a neće valjda nitko ni dokazati, da je umovanje Vašega pisca osnovano na pravilih logike, kadno veli: Ako si pjesnik odabere predmet za dramu iz narodne historije, a neudesi ga prama zahtjevom dramatičke umjetnosti, dolazimo na misao, da je tim nakanio svoju pjesničku nemoć prikriti i svietu oči zavarati. — Moglo bi se ovdje doduše prepirati: je li ova „misao“ piščeva samo mnienje ili već gotov sud o zloj nakani pjesnikovoj; al uzmu li se navedene rieči u smislu, u kojem ih bez sumlje uzima većina čitatelja, mora se u njih naći neosnovano sumnjičenje pjesnika. Moguće je prvo, da g. Subotić misli, da hrvatskomu pjesniku i nesmije biti predmetom drame van dogodjaj iz narodnoga života hrvatskoga; za dokaz tomu može se on pozvati na množinu Niemaca, koji od svojih dramatičkih pjesnika već odavno zahtievaju, da im predmeti drama budu crpljeni samo iz narodnoga života njemačkoga. U tom slučaju nije mu bilo birati, već pokoriti se ovomu zahtjevu, koji možebiti da i nije bezuvjetno osnovan, al se nemože pokuditi kao nevaljao i sasvim pogrešan. A moguće je zatim i to, da pjesnik, odabravši si predmet drame iz narodne historije, nije ni mislio na to, da ga neće moći izraditi po pravilih dramatičke umjetnosti; dapače mogao je on uvjeren biti, da će mu to

sasvim dobro za rukom poći, premda svi vidimo da nije pošlo U tom pako slučaju nevalja o njem reći, da je liepim plaštem historičkoga predmeta hotio u napried prikriti svoju pjesničku nemoć; to bi se samo onda moglo kazati, kad bi se stanovito znalo, da si je viestan bio svoje nevještine. Sa same pako nevještine zaključiti na zlu nakanu, mislim da nije dopušteno. Il zar možebiti treba, da se već i sama nesposobnost žigosa kao grieh malo manji od prievare? Koliko ovako na pamet znam, svi su naši pjesnici novije dobe svoje drame crpili iz narodnoga nam života, a njeki se dapače nisu uztezali posegnuti za najzanimivijimi karakteri hrvatske historije; uzme li se zatim, da je jedva koji izmedju njih zadovolio strogim zahtjevom Aristotelove nauke o tragediji: što da se rekne o njihovom rádu s obzirom na dobru ili zlu volju, poštenu ili nepoštenu im nakanu? Ovakova konsekvencija biti će možebiti vrstna g. kritiku predočiti svu nesmiljenu strogost prenagla mu suda.

Hoću li dalje poći, pa produžiti svoje opazke, moram najprije izpoviediti, da ja Subotićeva Zvonimira niti sam kada čitao, niti u kazalištu slušao. To medjutim znam, da je stekao nagradu, pa da je kašnje javno prosudjivan; al upravo taj me sud prinuka, da ga nečitam, već da čekam, dok bude prikazan, nebi li on sâm u živoj slici i prilici oborio mnienje kritika. U toj me opet nakani smete smiešan običaj, ludo čustvo, zanesenost, što li — te dugo vremena promišljavam, dok se nakanim ići u kazalište, da vidim kakav znamenit komad; bojim se, pomutit će mi pozorište pojmove, raztepsti sve slike o velikih tragičkih karakterih. — Oh kakva bi to naslada bila, da nam je sudjeno na hrvatskom pozorištu vidjeti ono djevojče čisto i nevino, koje se titra na tom božjem svietu, kao kap rosice na zelenom lišću — dok ga vjetar s njega neobori. O zlu i nesniva jadna, grieha ni po imenu nepozna, sve joj je zanimanje kućni posao, sva briga materina ljubav i zadovoljstvo; al je sam vrag naperio na nju svoje oči, pošalje joj u susret mladića kao stvorena da zavlada srdcem djevojačkim; najprije ju zateče učtivim pozdravom i hvalom njezine ljepote, zatim joj pošalje sjajan dar, onda ponudi sladkimi riečmi, a napokon začara strastnim očitovanjem ljubavi i prisegom vjernosti; povjeruje luda, zamami se cjelovom, al s cjelova pada u grieh, s grieha u sramotu, sa sramote u zločin čedomorstva, otežčan ubojstvom brata i smrću matere. — A kolikom bi se napetošću slušalo i gledalo, kad bi nam znali prikazati uzor krieposti, koji se bori s najužasnijom zlobom! S ove strane domišljata okrutnost, a s one tvrda stalnost nevine žrtve: s obijuh napor svih sila umnih i duševnih — te se i nehotice moraš diviti zlobniku, da tim jače klikuješ nad pobjedom nevinosti. — Koliko li današnja književnost svega svieta ima takovih remek-djela, te smo njihovom divotom občarani budi s prikaze na drugih pozorištih, budi po samom čitanju! Pa kad ovako zaneseni podjemo onamo, gdje se i nemože zadovoljeti svakoj nam želji i očekivanju — vraćamo se kući mrzki i zlovoljni.

Čemu ja ovo pripoviedam? Što je Vam stalo do mojih običaja, što do mojih uzora i želja, a zatim do moje mrzosti i zlovolje? Hoću da Vam kažem, koliko držim do kazalištne umjetnosti, koja se neda uživati bez njeke svete zanesenosti. Ponajmanje pako smije nam Zvonimir biti stvar ravnodušna, obična, smišljena tek za puku, ili bolje rekav, za prostu zabavu. To je ime za nas puno znamenovanja, ne radi tragičkoga karaktera Zvonimirova, već radi uspomena s njim spojenih, radi misli i čustva, koja ono u nas pobudjuje s dične prošlosti hrvatskoga naroda. Evo vidite dakle i sami, zašto sam se uztezao ići u kazalište, kad su prikazivali Zvonimira; al zato moj ukus i moji zahtjevi netreba da su i ostalomu svietu mjerilom dramatičkih produkcija. A znajte, da ja ovdje negovorim samo za sebe, već za svu našu kritiku, koja nemože doduše ni promieniti ni ostaviti zakona davno utvrdjenih, al netreba ipak da svaki plod domaće vile razapne na križ najstrožih umjetničkih pravila.

Da nebude suvišnoga priepora, kazat ću ob ovom još dvie tri. Nema sumnje, tragedija je od svih umjetnina najvrstnija po stanovitih psihologičkih zakonih tako djelovati na gledaoce i slušaoce, da postanu moralno plemenitiji. Nema nadalje sumlje — hoćemo li da se ovaj cilj postigne — da tragedija ima u glavnoj stvari udešena biti po pravilih Aristotelove nauke o pjesmovanju, što ih taj mudrac nije sam izumio, već samo abstrahirao iz uzoritih tragedija grčkih. A ta mi pravila shvaćamo i poznajemo, kako ih njemački učenjaci protumačiše, niti bi bez te pomoći umjeli o njih na današnji način govoriti i razpravljati; treba bo znati, da je vazda bilo znamenitih francezkih estetika i veleumnih pjesnika, koji se u bitnih stvarih razlikovaše od mnienja Niemcî posvojena, kao što se o tom svatko može uvjeriti iz različitih tumača Aristotelove nauke. Mimogred budi rečeno, da s takova priznatka za nas nemože biti nikakve sramote, i da se upravo onim našim piscem netreba u tom obziru bojati njemačke priljepčivosti, koji su dosta smjeli zaroniti u davnu davninu, tamnu samu po sebi. Ako li dakle i jest istina, da se veliki cilj tragedije najpodpunije može postići samo uz rečena pravila protumačena na naš način: zato odtuda nesliedi podnipošto, da pjesnici, ili tumačeći Aristotela na način ini od njemačkoga, ili neshvaćajući ga posvema bistro, ili nemogući dokučiti ga u svem samim djelom i tvorom svojim — nisu vrstni išta valjalo spjevati ili na ikoji način koristno

djelovati na slušaoce i gledaoce svoje. Tko je ob ovom predmetu samo časak razmišljavao, priznati će drage volje, da se za tragediju hoće više i sposobnosti i vještine, rekli bismo, duha i srdca, nego što ga imadu kadšto i najvrstniji tumači estetičkih zakona. Reći ću kašnje još dvie tri o tom, koliko je za nas ogromna zadaća uzor tragedije, sada se pako usudjujem uztvrditi, da ima prilika u životu narodnjem, gdje umotvori, stojeći daleko izpod zahtjeva estetike, mogu biti ipak od prilične koristi. Ovo nam se upravo samo sobom kaže, obazremo li se na naše hrvatsko kazalište, koje nijedan sviestan rodoljub nebi htio dokinuti, pa ma kakove i ma kolike želje gojio o dotjerivanju hrvatske dramatičke umjetnosti, ili dapače lošim smatrao njezino sadašnje stanje. I sâm mu je obstanak po našu narodnost od velike koristi. A kako nemamo, a valjda i nemožemo za sada imati, uzoritih tragedija, crpljenih iz hrvatske historije, neka nam se nedaje na žao, što u onom bezazlenom hrvatskom občinstvu ima još toliko hrvatskoga srdca, te se raduje, poput djeteta, kad može gledati na pozorištu hrvatske junake — hrvatski život. Nedolazi ono onamo, da se nasladjuje samom umjetnošću; nedolazi možebiti, da mu kazalište raztvori srdce i potrese dušom; ono je i samo puno slutnja, želja i čustva, te traži valjda u pozorištu samo njeku pomoć, da na brzih krilih razmnjeve što laglje zaplovi po širokom moru narodnih nada. — Nerecite mi, molim Vas: to nije zadaća tragedije! I sam znam. Al udubite se samo malko u prošlost kazalištne umjetnosti novijega vieka, pa ste me dokućili. Dopustite mi jednu prispodobu! — Ima li slike u našega seljaka? — Ima. — Kakva je? — Ponajviše puta upravo ružna. A on nadahnut svetim čustvom za majku božju, moli se i pred tom prostom slikom skrušeno i pobožno, kao da je madonna Rafaelova. — Nevelim, da ova prispodoba pristaje sasvim uz stvar, koju hoće da dokažem, al ju ipak njekim načinom razjašnjuje. Da Vam medjutim nješto i pripoviedam! Ja sam Freudenreichovim Graničarom od njekada znao mnogo prigovarati; bilo o tom medju prijatelji dosta razgovora, kadšto i oštre prepirke, a tu je za me vazda najmanje vriedio poziv na občinstvo, koje rado ide u taj komad. Izkvarilo se Birch-Pfeiffericom, znao bi ja svaki put odgovoriti. Kad tamo, nadjem se njeke večeri opet u kazalištu, a prikazuju se Graničari; gledam, slušam, motrim občinstvo, rugam se piscu, a osobito onim prizorom sa strogim obrstarom, koji neće da pomiluje Iliju. Udaraj, govorah sam za se, koliko ti drago na srdce slušalaca, sûzâ lje nećeš vidjeti! Ide prizor za prizorom, situacija je na vršku: dolazi diete graničarevo s djetetom obrstarovim, mole se i plaču; ja kao da tražim zaštitu od nječega, obazrem se, ter opazim krajiškoga kapetana, ljudesinu ogromnih siedih brkova, upro oči u pozorište, kao da mu je zapovjed bila onamo gledati; pomislim zlorad: toga junačinu nećete lje omekšati svojom budalaštinom; jedva ja ovo domislio, a momu krajišniku pada niz tvrdolice suza za suzom; vidim, hoće da ih obustavi, al nemože; smrklo se i meni pred očima, a od toga časa nisam više oštro govorio o „Graničarih“. Nevelim medjutim ni sada, da je ta drama udešena po pravilih dramaturgije; a nebih ni onoga krajiškoga kapetana metnuo za sudca, gdje se dosudjuju nagrade za izvrstne dramatičke umjetnine: nu to smijem reći, da nije bez ikakve vriednosti kazalištni komad, koji je vrstan pobuditi u gledaocih ma koja nježnija čustva; da nije najgora stvar, kad ljudi u kazalištu plaču, osobito u današnje i lahkoumno i oporo te sebično doba. Prosto Vam bilo žaliti, što u umjetnostih nismo dalje dotjerali, al samom žalbom nećemo se napried pomaknuti. Najpreči je liek: radi i stvaraj svatko sam, koliko može i umije; smišljaj i piši, što najljepše zna; dotjerivaj svoja djela po najstrožih pravilih znanosti i umjetnosti, al nebudi prestrog presudjivajuć tudja djela. Možete mi dakako podviknuti: *medice, cura te ipsum!* al bez pravoga razloga. Ako sam i ja koji strogi sud izrekao o kojoj drami, nisam imao upravo nikakva povoda, da tu strogost ublažim; izrekao sam samo ono, što je sav ostali sviet preda mnom govorio jasno i glasno; nakana mi je pako takvom prilikom bila, obraniti občinstvo, da mu se n e n a m e ć u silom posvema nezreli plodovi.

Oprostite, razpútio sam se prispodabljanjem i pripoviedanjem, a trebalo bi, da koju ozbiljnu kažem o tom, kako tragedija visi o svoj prosvjeti naroda, kolik nam je za sada moguć napredak u dramatičkoj umjetnosti i što bi valjalo, po mom mnienju, raditi, da se tomu cilju primaknemo. Veli i Vaš pisac, da je kazalište najvjernije zrcalo kulturnoga stanja naroda, a ono mu se ipak hoće, da u zrcalu vidi, čega u životu nema! Zna on i sam, da je u poeziji više mudrosti i nauke, nego u samoj poviesti; a napose u najuzvišenijoj formi pjesničtva — u tragediji. Kako on toga nebi znao, kad je ovo Aristotelova izreka!

Nauka o pjesmovanju ustanovila je formu te umjetnosti: pokazala nam je, kako se pjesma ima udesiti prema svomu cilju; sadržaj je pako pjesme sam život, to jest pjesnik stvara i pretvara na novo život ljudski. Koliko se tomu hoće misli i idea, koliko oštroga uma i bodroga duha! Misleć na onu Vašu: umjetnost je sama sobom svrha, bojim se, da će mi se prigovorit tomu razlikovanju forme od sadržaja; al kako nisam nakanio prepirati se, dopustit ću Vam sve, što želite, a za sebe pridržati samo njeke nepobitne istine. Dopuštam Vam dakle prije svega, da u umjetnostih visi sve o formi, al odtuda nesliedi, da ta forma ima biti prazna,

ili samo naduta njekim nevidljivim duhom, kojemu se nezna za nikakvo svojstvo; jer da to bude, nestalo bi i pojma ob umjetnostih. Što bi na taj način imali vidjeti ili slušati, djelovalo bi na nas poput tobože liepe okolice u debeloj magli, za koju nam njetko reče, da je ima njegdje, al mi niti znamo pravo: gdje? niti se možemo nasladjivati njezinom ljepotom. — A napose u dramatičnoj umjetnosti! Ovdje nas imadu ganuti stanoviti čini i dogodjaji, kakovih nemože ni biti bez ljudi čustvujućih i mislećih. Velika je u tom razlika izmedju ljudi ove ili one dobe, jer su idee pojedinaca malone vazda plod posebnoga im vieka. Pominjem skrajni cilj i veliku svrhu ljudskoga života, ili da tako reknem: pominjem poznaju zakona o poredku svjetovnom. Kolika je tu razlika, ne izmedju skrajnosti čovječanstva, već izmedju naroda dobom doduše razdaleko stojećih, al bajnom prosvjetom tićućih se dosta uzko. Dopustite, da o tom nješto navedem iz njemačkoga pjesnika i filozofa, koji nam je svim poznat, a valjda i počudan. Govoreći on o posljednjem razlogu tragičkoga svršetka veli napokon, da u tom obziru nemožemo zadovoljni biti ni najvrstnijimi komadi grčkoga pozorišta, jer se na koncu svih tih komada pjesnik pozivlje na prieku nuždu, koja našemu umnost ištućemu umu ostavlja vazda nerazriešen čvor Taj se čvor razrješuje samo na najvišem i posljednjem stupnju, na koji se moralno obrazovan čovjek popinje i ganljiva umjetnost uzdiže, gdje izčezava svaka sjena nepovoljstva. Ovo se sbiva, kad se više neimamo tužiti proti sudbini, kad u nas nestane nezadovoljstva s njom, ter se ono izgubi u slutnji, ili bolje rekav, u jasnoj sviesti i poznaji svjetovnih zakona, po kojih se ravnaju sve stvari — u uzvišenom poredku, u dobrostivoj providnosti. Tad se našoj nasladi s moralne skladnosti pridružuje ugodna pomisao o savršenoj shodnosti svekolike naravi, a čini li nam se ova ipak povriedjena, te nas to u pojedinih slučajevih boli, potaknut nam je um, da takav pojedini slučaj opravda obćimi zakoni, pa tako dokine svaki nesklad u velikoj harmoniji svieta. Do te visine tragičkoga ganutka — veli rečeni pisac — nije se grčka umjetnost nikad popela, jer joj u tom nije bila zviezdom priedhodnicom ni vjera ni filozofija grčka. Zato on i misli, da je pridržano novijoj umjetnosti, koja po prosvjetljenoj filozofiji prima očišćen predmet, da i ovomu najvišemu zahtjevu zadovoli, ter tako razvije svoje svekoliko dostojanstvo: pa dodaje odvažno: Moramo li se odreći želje, da uzpostavimo grčku umjetnost — jer filozofički genij današnjega vieka i novovječna kultura u obće nije povoljna poeziji — to navedeni uzroci nisu bar na uštrb tragičnoj umjetnosti, na moralnom osnovu osnovanoj. Možebiti vratit će današnja kultura njoj samoj, što je otela svojkolikoj umjetnosti.

Evo me na širokoj brazdi! Jasno je i očevidno, da je s pomišljenim čovječanstvom laglje na kraj izaći, nego s čovječanstvom, kakvo je zbilja; s toga se mučnije i dokučuje zvanje pojedinih naroda, svih naroda u skupu, nego svrha čistoga čovječanstva bez tegotne razlike narodnostî. Zato i jest teža, al i zanimivija narodna, ili što je gotovo sve jedno, historička tragedija od svake druge drame. Vele, da su kod starih naroda, hoću da reknem kod Grka i Rimljana, umjetnosti istom onda sasvim procvale, kad su oni sami stali propadati. Čini se dakle, da je svakolika im sjajna prošlost bila uvjetom umjetničkoga razvoja, da je sva zanesenost prekrasnoga im života morala zakvasiti polje, na kom su uzrasli divni plodovi njihovih umjetnosti. Ako je tomu tako, nisu stari pjesnici narodu prednjačili, već su popošli njegovim tragom. I o narodih nove dobe veli se, da su ukusom ljepote upropastili čustvo slobode, a slavu umjetničke obrazovanosti platili gubitkom heroičkih kriepostí; al o tom je mučno izreći konačan sud, a na sreću i netreba. Ovo ja spominjem samo zato, što sam čitao u Vaših člancih, da se put do samostalne narodne drame — „koji je u savezu s podpuno dozrjelim i ujedinjenim narodnim mišljenjem i životom“ — može prikratiti, ili dapače obaći teoretičkom pripravom, te sam Vam rad kazati, da je to prevelika smjelost. Ob ogromnosti ovakove zadaće, o mučnom postizanju uzora tragičke umjetnosti — „u kojih bi se zrcalilo individualno stanje hrvatskoga naroda“ — lahko nam se uvjeriti, ako ni za časak nezaboravimo, kako je težko ponjati zvanje pojedinih naroda i kako mučno proniknuti savez izmedju umjetnostih i narodnoga života u obće. A još je laglje umovati o zvanju ili svrhi čovječanstva, laglje je razpravljati o životu starih naroda, laglje i pisati ob umjetnostih, nego do kraja pronaći zakone, po kojih se ravna razvoj današnjega svieta i vieka. Bez toga pako niti ima onoga dozreloga i ujedinjenoga narodnoga mišljenja, niti se može o njem mnogo govoriti.

Daleko bi me zavelo, da stanem nagoviestati, kolike se promjene kod drugih naroda pripravljaju, a negdje već i probijaju, u tom mišljenju s ogromnoga, volja Vas reći, napredka ili prevrata narodno-gospodarskoga, s uzdrmanih dosadašnjih uredaba družtvenih, s podižućega se na novom temelju političkoga života; al to treba svakako pamtiti, da je organizacija ljudskoga družtva u tiesnoj svezi s ideami o poredku svega svieta i da su pojedini ljudi, ma kako silni i mogući, dan danas jače nego ikada vezani na zakone, po kojih se ravna svekoliko čovječanstvo. Ovoga mi dakako nerazpravljamo, a napokon je nam Hrvatom za sada dosta, da se razgledamo po narodu — hrvatskom, pa se još ni tu nemožemo odviše daleko razastrieti. Iza poduljega dremeža ima gotovo pol vieka,

što nam se najbolje glave muče, da obrete valjanu formu državnoga života, kojom bi se prokrčio put narodnoj zajednici i po kojoj bi se koliko toliko primaknuli narodnoj budućnosti, svim nam maglovitoj, a nikomu čistoj i jasnoj, te bi znao narodu podviknuti: Ovim putem za mnom; ja vidim spas naš! Udario bih u žicu, koja tužno jeći, da stanem pripoviedati i razpravljati, što se je u nas u tom obziru još nedavno radilo i neradilo. Kaniti mi se toga s više razloga! Kad bi znao onako ljubko i tihano šaputati, da nas nitko nečuje, ako li čuje, da nerazumije jasno, svratio bi pozornost Vašu još i na druge uvjete narodnoga napredka; al ovako mi samo zuji po glavi: kultura narodna . . . kultura hrvatska . . . uzor tragedije — a srdce mi se steže; mislim, nestat će ga.

Sdvojiti nam zato netreba, i sâm sam rekao drugom prilikom: Ako nas je dobra sreća ipak i prije vremena nadarila veleumom, koji obara sve zapreke i leti napried pred narodom, ne za dva tri li koraka, već za cielo stoljeće, neće ga lje smesti naši prigovori niti obustaviti naša sumlja. Umom i vještinom morao bi takov veleum za cieli viek biti pred svojim narodom, a srdcem čvrsto uz njega! Nu mi smo čudnovati ljudi: velike bi stvari htjeli postići malimi sredstvi, a u običnoj i svakdanjoj radnji nećemo da znamo za pravila, za redovito slaganje i redanje, već navlačimo na sebe lik ženijalnosti, koji nam se ni malo nepristoji. Metode mora da bude svagdje, i veleum ima metodu, al svoju i posebnu.

Moje se „pisamce“ otegnulo, pa da prije svršim, preskočit ću mnogo toga, ter reći samo još dvie tri o najprečem putu k napredku kazališnom.

Kako za sada još neimamo narodnih tragedija, premda imamo pokušaja, i nehotice nam se nameće pitanje: zašto naši pjesnici nepišu radje veselih prikaza, ili kako još nedavno dosta hrdjavo govorasmo: šaljivih igrokaza? Ima ih, koji vele, da se još nezna, što je laglje napisati: tragediju ili komediju? Za pojam o komediji važna je i ova izreka Aristotelova: Zadovoljstvo što ga poćutimo, kad dobri ljudi budu nagradjeni za svoje patnje, a zli kažnjeni za svoje griehe, nije zadaća tragedije već komedije. Po ovom bi se moglo reći, da je laglje na umjetnu ruku udesiti predmet, u kom je po sebi samom dosta nauke, nego li stvarati tragedije. Ako pjesnik ima pretvoriti naravnu ljepotu, očišćenu od svih mahna, u božanski uzor, to se ovo u tragediji može postići samo osobitim načinom, gdje se u slušaoca i gledaoca tek patnjom tragičkoga junaka — dakle posredno — stvara uzor podpune ljepote. Ovo je dva tri puta zakučen put, koji je u komediji puno ravniji, a zato joj djelovanje neposrednije i laglje.

Da nezabrazdim opet stranputice, ob ovom za sada samo ovoliko. A kazati sam hotio to: Neka naši pjesnici pišu komedije, jer su za nje oni sami odgovorni. Predmeti tragedija vrlo su težki, predmeti pako komedija puno laglji. Štujmo zato dobru volju, kad se tko lati narodnoga predmeta, ili kad na djelo svoje napiše gizdavi naslov: historička tragedija, niti mu se radi toga rugajmo; komu se tu hoće biti strogu, neka ide u odbor, gdje se dosudjuju dramatičke nagrade. Oštre kritike hoće se tudjim komadom, punim prostote, a više puta i podle realnosti. Zato je po mom mnienju u nas glavna zadaća kritike, da pozorište očisti od tih prostota. U tu bi svrhu trebalo jednom na rešeto uzeti sav naš izbornik, al ne samo u obće, kao do sada, već komad po komad. Neću da smetam osnovu vašega pisca, jer je liepa i krasna, čini mi se tek, da je trebalo početi zdola a ne zgora. Bude li on hotio zadovoljeti svojoj zadaći, morat će najprije opozvati onu svoju izreku: Pošto imademo na izbor dramatičkih komada; pošto imademo . . . itd. S tim je dakako u savezu ona blažena misao i nada o kratkom putu, po kojem se nakanio „dovinuti do narodne drame hrvatske.“ Tu će se medjutim i on sam s vremenom předomisliti. Kazalištno naše ravnateljstvo može pako na svaki način uzkliknuti: Die schönen Tage von Aranjuez sind nun zu Ende.

Sve u kratko: Najpreči su liek našemu kazalištu: strpljivost s domaćimi pisci, ljubezno njegovanje hrvatske vile, oštra kritika tudjih komada. Ili možebiti: Manje kritike, a više pozitivnoga rada. I ja ću tako. Jesam li ovaj put pogriešio, oprostite; odkupit ću Vam se budući put kiticom; nebude li dosta liepa i mirisna, biti će valjda omašna. *I. P.*

Iz Addisona. *

Priobćuje J. J.

I.

U klubu, kojemu sam ja član, ima ljudi različita stališa, koji se kano zastupnici isto toliko vrsta ljudskoga družtva smatrati mogu. Tim načinom dobivam raznovrstna povoda i gradiva te doznajem što se sbiva u svih die-

*) Josip Addison rodio se je u Londonu dne 5. svibnja 1672, a umro u Hollandhoure, blizu Londona, dne 17. lipnja 1719, obnâšavši najviše časti prvoga tajnika kraljevskoga namjestničtva u Irskoj i poslje državnoga tajnika (ministra) Velike Britanije. Nam je ovdje poglavito spomenuti u kratko književnu radnju njegovu. Mimoilazimo pomanje pjesmotvore u englezkom i latinskom jeziku, putopise, veselu igru „bubnjara“ i žalostnu igru „katona“ i t. d. te želimo pozornost čitaju-

lovih i krajevih ne samo ovoga velikoga grada, nego svega kraljestva; a čitateljem mojim zaisto će goditi, kad doznadu, da jedva ima časti i zvanja, koje u našem klubu nije zastupano; da je dakle uviek njetko pritoman, tko nad njihovimi svakojakimi interesi bdije te se ništa napisati ili objaviti nemože, čim bi se njihova prava ili povlastice vriedjale.

Jučer na večer sjedjah dugo u tom krugu dobrih prijatelja i razni članovi kazivahu mi, što su oni i drugi o mojih sastavcih u ovom listu primjetili i kakov sam uspjeh u različitih klasah svojih čitatelja postigao.

Will Honeycomb pripoviedaše mi svojim veoma ljubeznim načinom, da se njekoje gospodje veoma srde na sloboštinu, kojom sam se usudio govoriti ob operi i pozorištu marioneta. „Ali vam na utjehu moram reći“ doda Will kao u zaporci „da nisu bile upravo najmudrije svoga spola“. Isto tako, da su se druge čudile, što sam stvari toli ozbiljne, kao što je odielo i equipage odličnih osoba, izabrao nišanom svojemu podrugivanju.

Htjede i dalje govoriti, ali mu prekinu rieč Sir Andrija Freeport. Reče, da su listovi, koje on (Will) misli, puno dobra učinili, i mnoge gospodje i djevojke da su se njimi popravile. Sva City da mi je zahvalna za plemenito nastojanje, kojim opačine i budalaštine, kako se u obće prikazuju, šibam, nestavljajuć ipak na ruglo pojedine ljubavne spletke i bračne škandale. „U kratko, ako se budete ugibati staromu, razgaženomu putu, da napadate gradske starješine i gradjane, te mjesto toga pero svoje okrenete proti taštini i razsipnosti dvorova, biti će Vam list od obće koristi.“

Na to mu reče moj prijatelj iz Templa * da se čudi, kako može čovjek pametan, kao Sir Andrija Freeport, tako govoriti. City da je od njekoć bila pravim zemljištem za satiru, i dosjetljive glave pod vladom kralja Karla da se nisu nikad ničim drugim ni podrugivale. Tada stade dokazivati primjeri iz Horacija, Juvenala, Boileau-u i najboljih pisaca svih vremena, da se ni budalaštine pozorišta i dvorova nikada tako uzvišenimi smatrale nisu, da se njimi nebi pošaliti smjelo, budi da su i od ma kako visokih osoba, zaštićavane bile. „Ali nakon svega toga“ doda, okrenuv se k meni „čini mi se da je od Vas preveć, što na članove sudišta udarate, te nevjerujem, da bi ste se to radeć na ikoj bolji primjer pozvati mogli.“

Moj dobri prijatelj, Sir Roger de Coverley, koji je sve to vrieme mučao, započe svoj govor sa Bah! te reče, da nemože pojmiti, kako se toliki razumni ljudi o budalaštinah tako ozbiljno razgovarati mogu. „Pustite, da vam prijatelj udara na svakoga, tko zaslužuje. Samo bih vas svjetovao, gospodine Spectatore!“ nastavi „okrenuv se i on k meni“ da se čuvate dirati u seoske plemiće. Oni su dika englezkoga naroda, ljudi bistrih glava i zdrava tiela. Moram Vam reći, da Vam od njih njekoji zamieraju, što s onako malo štovanja govorite o lisičarih (Foxhunters, Fuchsjäger).

Kapitan Sentry tom prigodom malo go-

ćega obćinstva svrnuti samo na njegove književne priloge za časopise „motritelja“ (Spectator) i „brbljavca“ (The tatler), kojim je on bio suradnik. Iza dana sramotnoga bezbožtva i razuzdanosti, koji sliedjahu za restauracijom i kojih se otrov još živo osjećaše u englezkom družtvu, stavi si Addison zadaćom, da oružjem dosjetljive šale i humora pobija najglavnije mahne i ludosti onoga vremena. Njegovi članci, pisani u formi alegorija, iztočnih bajaka, značajnih orisa, satira dà i pobožnih razmatranja, u kojih se je iztaknuo prvim vještakom tih struka, postali su u englezkoj književnosti *klassični*, što zaslužuju i izvrstnim sadržajem i uzornim slogom svojim. O vrstnoći tih proizvoda neka mjesto mene govori veliki povjestnik englezki Toma Babington Macaulay, koji je divnim svojim perom opisao život i djelovanje Addisonovo te govoreć o goripomenutoj časopisnoj radnji njegovoj izražava se o njoj na raznih mjestih ovako: „Kao satiriku morala *neima mu ravna*.“ „Kao motritelj života, naravi i najtanjih razlikosti u značajevih ljudskih stoji *u prvom redu*.“ „Ako želimo što životnijega od najboljih portraita Addisonovih, to nam se valja uputiti ili k Shakespearu ili k Cervantesu.“ Cienu humora mu označuju ova mjesta: „Što da reknemo o humoru Addisonovu? Čarobnu mu silu osjećamo, odoljeti joj nemožemo, ali uzalud kušamo razložiti ju.“ „Ako se — kao što Soame Jenyns mišljaše — dio blaženstva, koje uživaju Serafini i pravednici, ima pripisati tanku čustvu za ono što je komično, to njihova veselost nemože biti druga nego Addisonova; veselost koja najnježnijim sažaljivanjem slaboće opaža najdublje strahopočitanje za ono, što je uzvišeno.“ „O usluzi, koju su sastavci njegovi učinili ćudorednosti, neda se govoriti hvalom, koja bi prevelika bila.“ „I taj prevrat, najveći i najspasonosniji, što ga je ikada proizveo satirik, završio je on — to valja dobro pamtiti — *bez ijedne osobne navale*.

Muž, kojega je tolikom hvalom počastio Macaulay, zaslužuje da bude poznat od našega čitajućega obćinstva bar po njekoliko primjera, koje evo dajemo, njekim za ugodnu zabavu, a za uzor onim, koji bi od naših pisaca hotjeli pokušati svoju sreću u ovoj vrsti pisanja.

---

* Temple znači veliku, poglavito pravoslovcem za stan služeću sgradu u Londonu i podjedno pravnički sbor.

voraše. Samo mi priporuči, da nenavaljujem na vojsku i da u toj točki pozorno postupam.

Tako mi eto od članova kluba bi za dalje razprave oduzeto švako gradivo i bijaše mi od prilike kano onomu ubogomu čovjeku, koji imaše dvie žene, jednu za drugom, te mu prva nemogaše trpjeti crnih a druga siedih vlasi. Svaka mu izčupa one, koji joj bijahu mrzki a on kukavac osta gole, ćelave glave.

Dok sam o tom razmišljao, zauze se za me moj vriedni prijatelj, svećenik, koji tu večer na svu sreću pritoman bijaše. Za čudo da mu je, reče, kako se može ikoja vrst ljudi držati tako uzvišenom, da joj netreba tudjega savjeta; jer od pravedna ukora da čovjeka može štititi samo nevinost, a ne čast i dostojanstvo. Opačina i budalaština da se svagdje pobijati moraju, gdje god se nadju, i to tim jače, što je viša čast i položaj, u kojih se nadju. List moj, doda, da bi sirotinju samo još većma ucvilio, kad bi udarao poglavito na one, koji su ubožtvom svoga stanja i onako težko pritisnuti i ruglu izvrženi. Neominu, od koje koristi može za obćinstvo biti ovaj list, ako bude korio griehe i mane, koje su za kaznu zakonom premalene, a za opomene s propoviednice preveć frivolne. Tada me obodravaše, da poprimljenim putem bez brige dalje stupam, uvjeravajuć me, da, bili pojedinci ma koliko samnom nezadovoljni ipak se mogu nadati odobravanju onih ljudi, kojih je hvala čast onomu, tko ju steče.

Sav klub običaje presude toga muža s osobitim strahopočitanjem primati i ono, što on rekne, osvaja svakoga što poradi poštenjačtva i duhovitosti što poradi jasnoće misli i krepkoće razloga njegovih. Te tako Will Honeycomb izjavi prvi: Što je rečeno da je posve istinito i zato on da se odriče štednje i obzira, koje je zahtievao za gospodje. Sir Andreas izruči mi City istom prostodušnošću. Pravoslovac nehtjede da bude gorji od njih dvojice, a Sir Roger i kapetan pristadoše uz njega. Svi mi ostaviše prosto, da svoj rat na sve strane i čisto po svojoj volji nastavim, pod uvjet, da se kao i dosada s t e g n e m n a p o b i j a n j e i š i b a n j e o p a č i n e u o b ć e, a o s o b a d a n e v r i e d j a m.

To viećanje, vodjeno na korist čovječanstva, sjeti me one prepirke, koja se njekoč u rimskom triumviratu na njegovu propast dogodi. S početka stajaše svaki Rimljanin uza svoga prijatelja, dok se svi napokon neuvjeriše, da je to prognanju triumvira zaprekom. Onda svaki svoje prijateljstvo i srodstvo žrtvuje te tako se do valjane odsude dodje.

Pošto sam dakle sada tvrdo odlučio u stvarih krieposti i razuma neustrašivo napried stupati te se proti njihovim protivnikom boriti, oglušiti ću se u napredak svim prigovorom, koji bi mi se glede toga činili. Bude li Punsch bezsraman, kazat ću mu to otvoreno; p o k a ž e l i s e p o z o r i š t e g o j i l i š t e m b u d a l a š t i n e i neslanosti, neću se plašiti da to odkrijem, — u kratko namjerim li se budi u gradu, budi u dvoru, budi na selu na štogod, što pristojnost i ćudorednost vriedja, biti će mi zadaćom, da to što strožije ukorim. U ostalom moram svakoga tko mi izkazuje čast te ovaj list čita, moliti silno, da nikada nepomisli, da se ono, što ja reknem, na njega ili kojega od njegovih prijatelja ili neprijatelja odnosi. Obećajem, da neću nikada pokazati griešna značaja, koji nebi najmanje tisući ljudi dolikovalo, i da neću nikada priobćiti članka, k o j i n i j e p o t e t e k a o i z n a j č i s t i j e d o b r o h o t n o s t i i p r a v o g a č o v j e k o l j u b j a. (Konac sliedi).

SITNICE.

„Vila“, srbski zabavno-poučni časopis u Biogradu i „Centralblatt für Literatur und Bibliographie“, što ga je u Budišinu izdavao I. E. Smolar, prestadoše izlaziti. — Družtvo za poviestnicu i starine Jugoslavena u Zagrebu ima po glasu blagajnikova izvješća, priobćenoga dne 10. o. m. u odborskoj sjednici 5998 for. 39 novč. u obveznicah, u gotovom samo 29 for. 79 novč. a na dugu pri članovih preko 5000 for. Odbor je nauman nastaviti iztraživanje kraljeva u razvalinah solinskih. — G. prof. Matija Valjavac dobio je od hist. družtva nagradu od 50 for. za sbirku nar. kajkavskih pripoviesti. — Imetak zem. glasbenoga zavoda sastoji u 11.750 for. u razteretnicah 1. Esterhazijevoj srećki i 1. akciji narod. doma. Od te glavnice spada 1340 for. 84 nvč. na zakladu za utemeljenje nar. konservatorija. — Barunica Marija Bužanka darovala je nar. kazalištu našemu tri dionice u vriednosti od 75 for. istoga zavoda. Ugledali se i drugi velikaši u taj čin! — Kako Amerikanci poštuju još živuće spisatelje, pjesnike i umjetnike, može se vidjeti iz ovoga dogodjaja. Slavni francezki učenjak Eduard Laboulay, steko je prekrasnim romanom „Pariz u Americi“, veliku ljubav u Amerikanaca. On je pripoviedao ovih dana u jednoj parižkoj skupštini, da su mu iz Amerike pisali, da ga žele vidjeti i čuti. A jer je put skopčan s velikimi troškovi, zajamčiše mu putne troškove, bezplatan stan i za svako čitanje na besjedi nagradu od 800 franaka. „Nemislim da sam toliko vriedan“, reče Laboulay veoma čedno, „ali jim prijaznu za mene želju ne mogu odbiti.“ — Laboulayev roman „Pariz u Americi“, objavljen je u srbskih listovih, da bude ćirilicom izlazio, a nam piše iz Praga g. Stiglić, da ga je preveo na hrvatski jezik. Česka „matica lidu“ izdala ga je česki; nebi li ga u nas htjelo izdati družtvo sv. Jerolima?

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 6. U Zagrebu dne 27. veljače 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Pozdrav iz Like.

Vienac spleten — od cvieća ni traga —
Čudna čuda kojeno se peri!
Al se ufam da će ruka blaga
Mahnut od zgor sa zlaćanih dveri;
Te nam reći — Ne ostajte straga,
Doklen sreće staza vam biseri,
Nego žurno cvieće prinosite,
Njim žrtvenik domaći kitite.

Al' u Lici gdje vjetrovi ore
Hraste stare — jele tankovite,
Da u strahu odjekuju gore,
Borju u prah savijaju kite,
Još nam vile tog cvieća netvore,
Vitka struka — boje ponosite,
Da ga u taj vienac umiešamo
I što vriedi da mi tebi damo.

Ma ja dirnut od onog poziva,
Koji viknu gore sa nebesa,
Čustva njeka mah osjetih živa,
Kao da se svieta stožer stresa;
Ostah sdešen — duša mi odpliva,
Ota nova da gledi čudesa,
Koja riedko k nam smrtnim dolieću,
I žudjenu donose nam sreću.

Krenuh odmah — te počeh birkati,
Izmedj trave, izmedj mrzlih stiena,
Koje riedko žar sunčani zlati,
I napaja rosica medena.
Al' tko može kao sreća dati,
Kada nam je išto privržena,
Opet čudo! — našast cvietak klije,
Bliede boje — slabe mirodije.

Samo da se neostaje zada,
I mi ćemo ovaj cviet prinieti,
Koj nehlepi da druge nadvlada,
Nit da sebe vrh svih drugih kiti;
Već da kaže, da u nas jošt vlada
Duh prvanji, koji viek nas štiti,
Pokazujuć da bar naše vile
Nisu tudje raztjerale sile! —

I neće jih raztjerati lako —
Velebit je široka osnova —
U njem ima pretvaranje svako,
Svakdan tvore čudesa se nova —
Ima starac još podnožje jako,
Lomi silu objestnih valova,
Razprštano bjesnilo da móra
Opet mu se u roba pretvora.

Fr. T. Ličanin.

Vražja gora.

Pripoviedka kozačka.

Od Paulina Stachurskoga.

Divna li ti je naša Ukrajina! Kamo stupiš, svuda milota! kamo okom pogledaš, zaigra ti duša od milinja, da ni raja ne treba! Svega ima u obilju naša zemlja: i ljepote i rodnosti; krasote i sreće na izbor — divan li ti je to kraj! Bilo toga pred vjekovi i ostati će do vieka,

dokle bude naših ravnina, rieka i bregova. Proći ćeš svietom, a ljepšega kraja nećeš naći. Pak dadu li ti sámo nebo, raj ti dadu; al druge Ukrajine ni u nebu ne ima!... Ima ljudi na svietu, koji tuge i ne poznadu; a mi živemo turobni niti bezbrižna radost pristaje našemu licu. Pa i onda, kad veselo zaigramo kolo, i onda smo trezniji, nego li drugi kad se mudro dogovaraju. Tako nas je čudnovate rodila zemlja i ostati nam je takovim do vieka!

Mladi sokolovi, braća i druzi moji! Srce nam je udešeno za tugu, duša prianja uz bol a lica nam se natapaju krvavimi suzami... hej ne gubimo vjere, da nas tuga ne savlada!

Obasjati će sunce i našu Ukrajinu te neka bude samo slobode — biti će radosti i našoj duši i čilomu kozaćkomu srcu.

Uh braćo! I vi ondje iz luga, — i vi amo bliže — odazovite mi se! Srce uza srce, ruku o ruku — hura sloboda! hura naše doline! Vrag da nas ne svlada. Vječna mu propast i poguba poganoviću a s nama slava i preko groba!

Nije veselo ni meni na duši, a u srcu uzkipjela krv mučenička. Nedavni grobovi tužno zovu, vjetar buči sa stepa i donosi glasove a s njimi smieh vražji...

Ne smijte se krvnici! Vaša ura nije daleko. Već se čuje žamor po mogilah ukrajinskih... Na skoro ustat će osvetnici, opomenut će se davnih krivda, a majka naša Ukrajina sveta oprat će krvlju grdobu naših dušmana.

Čekajmo braćo te vesele godove; oni nas ne minu! A dok svane čas naše nade — sidjimo u grobove, da se porazgovorimo s duhovi. Tu je krv, tu plač, no i velika slava, koja će zapasti samo Ukrajinu!

I.

Na vrletnom briegu rieke Ušice stoji tvrd grad, te se ljubopitno ogleda u bistrih valovih. Na obronku mu leglo seoce — livade bez kraja, zaokružili ga lugovi i brežuljci, što no kite taj kraj.

To je grad slavne porodice Koreckih. Nisu tim slavni, što su kneževskoga roda, niti tim, što imaju zlata na kupove; već što ne ima na njih sûzâ siročadi, što krv ljudska ne kalja slavna roda; a što sviet pamti, nisu knezovi umirali u mekih perinah, već su padali u boju s vragovi otačbine svoje. U njih riekami utjecalo zlato u blagajnu; ali se nije izlievalo u mrtvo more, već bješe vrelom, iz kojega je crpala nužda, nesreća i bieda.

Duša Bogu, srce i glava domovini a blago siromahom; s toga se slavljahu Korecki, a osobito knez Ostafi, pošljednji iz onoga koljena, koje nije sidjelo na Korcu Volinjskom.

Mimo ostale vitezove življaše u veljem miru knez Ostafi. Drug Sahajdaćnoga, prebivao s njim za jedno u taboru i prikrajao haljine bisurmanom; dok nije sa smrtne rane oslabio, te ozdraviv u gradu — ostao za vojnu nemoćan. Lievu ruku uzeo mu Turčin a desnu probilo zrno, da se jedva jedvice može i prekrstiti a sablje trgnuti i njom mahnuti ne može. Duboko uzdahne, kad pogleda na družicu, koja se toliko puta uza nj borila, te poniče glavom.

Tužan ti bi bio život knežev, da neima poštovanja, što mu ga izkazuje sviet; da nema zasluge, što je stekao vitežkim životom; a osobito da neima kćerce, što mu je Bog čuva na utjehu, jer je knez tri sina žrtvovao domovini.

To djevojče kano da je okupala njekoč majka u selenu te dobila za nj krasotu od najljepšega cvieta, kad se jutarnjom rosom okupa — jer daleko — daleko ne bijaše ljepote, kao što je kneginjica Olena.

Jošte bijaše diete od 15 godina, i tko je jednom samo smotrio, zapanjio se, kano da vidi angjela s neba, jer u istinu bijaše ona angjeo s ljepote i s dobra srca, a duša u njoj čista kao voda iz našieh vrela, kao podoljsko nebo, kad neima na njem nijednoga oblačića a jasno mu sunce sija na utjehu ljudsku. Velika sreća, što je upravo bilo ratno vrieme, te sve, što bješe mlado, otišlo u boj; jer bi inače mladići gubili glave! Takova ljepota otimlje srce te bi se htjelo umirati gledeći u te modre oči i u ta koralna usta.

Ako i ne bilo nikomu do milovanja, jer je poganin pritisnuo zemlju do trista jada — ipak se svietom orila slava mlade Olene, krasne, jedinice kneza Ostafoga.

A najviše znao o njoj pripoviedati Prokop Džurilo, mlad kozaćki satnik, ako i ne rodjak knežev, bar sin njegova vojnoga druga. Prokop je uzrastao na kneževskom dvoru, te dan na dan motrio lišce kneževe kćerke.

Ala vam je bio kozak taj naš satničić! Kano da je bies u nj uljegao — tako je vatren! Kad brk zasuče, a crnom obrvi migne — tad djevojke, gdje koja živi, gini za kozakom! U plesu i svakoj igri ne imaš boljega od njega, u razgovoru s djevojkami tako je spretan, kao da se za to rodio; a slušaj ga gdje govori sa starci — uljudan je, razborit, da se čude siede glave... gledaj ga na polju junačkom: kako poigrava vrancem, a sablja mu sieva, tada lete poput snoplja bisurmanske glave, klanjajući se satniku Džurilu. Silan kozak, kakova ne ima u cieloj Ukrajini! Znao još netko za krasotu Olenu, i ne jednoč zatravljen, utonuo okom u licu kneginjice, a u prsima mu strujala nečista čustva.

— — — — — — — — — — — — — — —

Kneževu dvoru na zapadu podigao si nekako prije dvadeset godina grad njemaćki vitez došavši od nekuda iza mora; a sviet ga čudnovato zvao Hans grof fon Rotkirk. Sam Bog znao, za kakove zasluge dadne mu kralj zemljište, i tu se grof nastani, ogradi, sazidji dvor i dovedi u nj njemaćke plaćenike; a sam se ne znam kuda skitao, te bi samo ljeti do-

lazio u grad, gdje je ostajao do zime, i tada opet odlazio u tudji sviet.

Mnogo se govorilo o novom vlastelinu i njegovu jedincu sinu, no dobra veoma malo tako, da se sviet ugibao njemačkomu gradu, križajući se svetim križem, jer da ondje ima nečisti posla. — Svako pónoće čuo se iz grada djavolski vrisak, a iz kule na uglu sukljao pakleni oganj.

Ne dugo zatim pripoviedalo se tisuću pripoviesti o njemačkom gradu; a puk spreman vjerovati stvarim nadprirodnim prozvao ga „Vražjom gorom“ te križajući se obilazio bi sjedište grofa Rotkirka. Ni knez Ostafi nije vele ljubio susjeda, niti se mario s njime upoznavati; a kneginja razbolje se jednoč, što je uplašila ogromna sjena iz „Vražje gore“, i što je čula toliko strašnih pripoviesti; htjede ostaviti dvorac no knez Ostafi dade goru od zapada zasaditi šumom, te zakloni njemačko gnjezdo tako, da se vidjao samo žut barjak, što se je vijao s glavne kule grada Rotkirkova.

Od toga časa, što je šuma dielila oba dvora, umiri se kneginja te se je malo i spominjala „Vražja gora“.

II.

Bilo je to nešto malo prije vojna s nevjernici. Plemstvo se častilo, rogoboreći na saborih; kozačtvo čeznulo za vojnom igrom, ali Sahajdačni sjedio miran... a dok on sjedi, nije kozakom hora za pohod.

Što se ono u gradskom vrtu uz romoneći potok razgovara mlada breza s jergovanom? To nije mlada breza s jergovanom, ne! več pan Džurilo govori s jedinicom kneza Ostafoga.

Krasna mi para! nisu li premladi? Možda i ne znadu, što je srdačni razgovor...

Ho, ho! gledaj samo kako se sunce mienja u valovih; a pogledaj i lišce mlade kneginjice, kako ti se mienja!... A satnik? — Sreća što valovi o stienu pljuskaju — zaglušuju kucanje kozakova srca...

Upoznalo se oboje, ne treba mladim ljubovna nauka. Oko pogodi u oko, poput striele prvim pogledom, prsa planu, a na licu se pojavi krasota; srce za tren oledni a kasnije hoće da izkoči — i to je sve. Prije nego li mladi i opaziše, već im magla zastrla čelo, u srcu tiesno i ugodno u jedan mah a uzdasi rode pjesmu o dragome.

Tako nekako zaljubili se Prokop i Olena. Stoje zaljubljeni nad vodom; uzeli se za ruke i muče — pa ipak mnogo govore i ne motre se al se vide duši do dna. Cudna ti je ljubav dvoje mladih! — Oleno! reče kozak — kad se vratim s vojne, hoćeš li me srdačno dočekati? Djevojka privinu se na rame dragoga i milo mu pogleda u oči...

Htjede govoriti; no rieči joj zapeše na ustnama: nekoliko koraka dalje pade striela, te ružna, biesna ljudesina pojavi se iza stiene buljeći očima u mlade ljubavnike.

Opazivši ga djevojka, kriknu i privinu se kozaku, koji rukom nehotice posegnu za sabljom.

Oprostite liepa susjedo — progovori neznanac, nabijajući si škriljak dalje na glavu — ubio sam jastrieba, koji se primakao golubici; jer ja jastrieba ne trpim! i to vas je uplašilo... primetnu zlobnim posmjehom motreći ljubavnike. Satnik podiže glavu kao orao u lietu obustavljen.

„Tko si ti? vražja nakazo!“ viknu.

Zelenooka grdoba pogleda ga prezirno. Dok se vidimo, liepa susjedo! — Ha! ha! ha! odazva se djavolski njegov smieh, a on izčeznu.

Što biesa, viknu kozak, zar se i po bielom danu toče nad riekom zli duhovi! Vratimo se u dvor, reče uplašena kneginjica.

I doba je. Već je satnija spremna.

„Ali ti ćeš se vratiti, Prokope?“ zapita drhćući djevojka.

„Vratit ću se, golubice moja, vratit ću se sjajna zviezdice!“

Istom sada rekoše mladi, čega jim ne dade prije hudobnik reći...

Za kratak čas pokloni se satnik s vranca na sve strane; jasnim okom proniknu jošte jednom u dubljinu duše ljubavničine; mignu svojim i satnija podje.

Dugo gledaše netko iz grada za kozacima.

I u snu vidjaše kneginjica junake sa satnikom na čelu, koji bješe ponesao sa sobom, Bog zna čemu, srdašce mlade kneginje. Neka bi mu i bilo, da je otišao sam, al zašto uze to srce sa sobom?

A kad mladić djevojci srce otme, neda se to sakriti!

Tako i kod kneginje. Ne jede, ne spava, uzdiše, plače...

„Ej, nije dobro!“

Otac s majkom:

„Što je tebi? golubice! Što kriesnice?“ pitaju —

„Nije mi ništa, ništa, dragi otče, mila majko; to je samo onako...“ A suza kao biser toči se niz lišce, iz mladih grudi prodire uzdah.

No knez i kneginja nisu tako stari, da se ne dosjete istini!

Kako oni pitaju te zapitkuju — tako uvidješe, da je pan satnik djevojci zamutio mozak.

Knez se zamislio, a kneginja uzela moliti se Bogu.

A kneginjica plače, te krasota s lica pada.

„Umiri se dušo, neće Bog tvoje nesreće“ miri majka jedinicu.

„Oj“, uzdahnu Ostafi, „što ćemo s našom jagodicom?“

„Pomozite kako znate!“

„Niste li opazili, da je sokol blizu — sada plačete, pošto je jur golubicu ugrabio!“

„A tko je sokola pitomio? Tko ga je u našem gnjezdu nasadjao?"

„Ta tko drugi nego ja", odgovori starac nješto zlovoljno. „Al je zato čestit kozak! Piše mi upravo Ataman, da je u vojni kao živa vatra i samo što već nije postao pukovnikom. A još k tomu sin je moga druga Ostapa."

„Tako dakle?..." I ušuti kneginja uprvši pogled u sive oči muža svoga.

„Ta za našu grličicu ni kralj nije prevriedan; — no ona ga već ljubi."

„Tako, tako, moj sivi orle; neka se djeca uzmu."

„Bog dao sreću! Ta komu da i dademo kćerku, ako ne takovu momku."

„Oleno!"

— — — — — — — — — — — — —

Što se sgodilo, pozvavši kćerku, suvišno bi bilo pripoviedati. Suze, smieh, radost i sreća... tko je doživio — znade, a drugomu badava kazivati. Veselo je, kad sunce sija; veselo kad ptičice pjevaju, al nikada tako ne godi srcu, koliko kad se veli:

On je tvoj — a ti si njegova!

Olena je zdrava kao ribica; pjeva kao ptičica u gaju; cviećem kiti glavicu, a rumenac joj opet ukrasio lica tako, da stolistnica ruža stidljivo krije cviet pod lišće, jer ne podnosi tolike ljepote.

Veselo je u dvoru i sretno; a nitko ne sluti, da se veliko zlo sprema.

Zatopoću stope pred dvorskima vratima.

Stražar se krsti od čuda, jer što živi, nije ništa takova vidio.

Idu konjanici oružani halabardami, repovi jim na glavi, a zaogrnuli se kožami; na velikih konjih u mjedenih oklopih primiču se gorostasi; u sredini ciela koliba od mjedi i stakla, a u njoj, prosti Bože, njekakva nakaza sva u zlatu i dragom kamenju a uz nju nekakova druga zelenooka crvena grdoba, isto tako čudnovato opravljena.

Istom se straža od straha razabrala, nasta vika:

Graf Hans fon Rotkirk! Graf Fric fon Rotkirk!

Čudnovato, čudnovato! Toliko godina ne vidje grofa nitko, a sada, evo ga gradu u pohode.

I knez Ostafi ne malo se začudio; no dade pozvati goste u dvoranu.

Kneginja čuvši o pohodu strašnoga susjeda, zatvori se sa kćerkom u dvadesete sobe, te zovi tri popa, da se Bogu mole.

Posjet grofov nije dugo trajao.

Za kratak sat izadjoše gnjevni iz dvorane, oči od krvi nabrekle strašno jim se kriesile, kleli su i prietili se na svom djavoljem jeziku.

Knez Ostafi samo da živi u svom naslonjaču; ma i slabom rukom trga zlatan pas.

On se smijaše, njemački rob! taj latinski kuhar usudi se podići oko na pleme Koreckoga. Koji ga je bies nabrkao!

„Gospodine gubernatore! most dignite, nastavite topove prema putu. Čim se ta djavolska protuha sa svojom bagrom primakne na puškomet, palite, neka se u prah pretvori!... On se smijao! pi... on se usudio... Ljuto li se stari knez razgnjevio."

Do skora znadijahu svi u dvoru, da su njemački grofovi „Vražje gore" htjeli izprositi kneževu kćer; no da su se s dugim nosom povratili u svoje djavolsko gnjezdo.

Kneginja se onesviesti, čuvši o drzovitosti njemačkih susjeda, a kneginjica se zavjetova, da će utkati prečistoj bogorodici opravicu zlatom i biserom, što ju je izbavila iz vražjih čeljusti.

Skorim se zaboravilo u dvoru na neobične posjetnike; pan satnik poručio opet poklon kneževskoj porodici i glas, da će im za ne dugo pasti pred noge.

Ali nesreća se primiče kao na vjetrovih krilih kneževskomu dvoru.

III.

Vrativši se kući, držaše Rotkirki vieće.

Djavolska su ti to gospoda, tako se ljute, kano da će Boga oboriti, što nije pošlo po njihovoj želji!

Graja, krika, lupa kao u paklu. Stari se grof pjeni od biesa; mladi od ljutosti pse ubija i konje, šviga bičem slugam oko ušiju, da se sve uklanja od gnjeva zelenooka grofa.

Do kasno u noć ostao uzrujan njemački dvor; malo se izpilo napitnica, a mnogo se vikalo, kako već Niemci običavaju.

Nije boljelo grofa, što nije Korecke za sina izprosio, jer mu je mogao dovesti u grad sve Margarite i Herminegilde iz ciele Njemačke, al ga je pekla njekakva uvredljiva rieč kneza Ostafoga.

Zakleo se strašnom osvetom cielomu rodu Koreckomu za uvriedu grofa Rotkirka. Na osvitku bude stvoren zaključak: poslužiti se pravom barùnâ, udariti na kneževski grad, oplieniti ga, a djevojku oteti silom za ženu grofu Fricu.

Stari grof razposlao sluge na sve kraje, da vide, što gdje biva, da mu nebi možda òsnôvâ tko god oružanom rukom pokvario; a sam ostao kod kuće sa svojim uzdanikom.

„Hermane!"

Podli Niemac duboko se pokloni.

„Je li otišao zadnji transport?"

„Jest, otišao."

„Je li mnogo bilo?"

„Dvie sta tisuća, grofe. Franc ih je odvezo."

„Dobro! istina, da me je knez uvriedio; no neće li osveta cielu stvar pomrsiti .."

„Grofe! ta imamo i u Ugarskoj isto takav dvor. U čas pogibelji dignut ću kovačnicu u

zrak, a za tjedan dana imam novu u drugom kraju."

„Tako je, dakle osveta! Upokorit ću te, oholi kneže, znat ćeš, što je njemački grof."

— — — — — — — — — — — — —

Jesen je. Lišće na drvu požutjelo, te tužno šušti, potresano hladnim vjetrom; livade ostale bez trave i cvieća. Pa ipak je i taj pogled ljudem mio, i on lieči u tuzi bolestnu dušu.

Kneginjica Olena izšetala u vrt.

Cvieće povenulo; jasno sunce izgubilo dosta od svoje krasote. Tužno je djevojci, bol joj zamračila čelo, niti zna kako je došla do potoka, i to na mjesto, gdje se je sa satnikom razgovarala, gdje je . . Isuse! — vrisnu uplašena, opazivši žensku, koja ju odmah prihvatila za ruku.

„Neboj se ribice, svietla gospodjice: Daj ručicu, neka ti iztražim i sve kažem, da znadeš."

Kneginjica utrnula od straha. Oklieva, no velika je znaličnost svlada, ta ima li i gdje djevojka, da ne želi znati, što ju čeka, osobito kada ljubi? Nije dugo razmišljala, i mala ručica počiva na crnu dlanu ciganke. Starica razmišlja i klima siedom glavom.

„Sudjena ti je sreća i velika razkoš, dugi viek i gospodovanje — uze po običaju vračarica, tada zamuknu i žalobno pogleda u oči djevojčetu. Govorite, govorite bako! Evo vam groša, a bit će i više."

Vračarica tužno kimnu glavom.

Nedavaj golubice, reče, srebra i zlata neću, jer ne imam, za te vesele viesti. Da nije poginuo! — kriknu djevojče, probliedjelo kao krpa.

Živi, povratiti će se. Ali crn jastrieb zadavit će golubicu, a tužni će sokol odletjeti. Više me ništa ne pitaj. Jao golubici, jer se jastrieb već primiče! . . .

„Ne vjerujte joj kneginjice!" — odazva se u taj čas glas iza stiene i ista ona zelenooka grdoba, njemački grof, stupi pred djevojku.

Vještica bunca, kao u vrućici! Vama je sreća sudjena. Ja vas ljubim kneginjice, u mene bit ćete kraljicom. U našoj blagajni ima dosta zlata, dat ću vam puno sreće.

Vračarica izčeznu, kao da je u zemlju propala; a grof nastavi uplašenoj kneginjici: Otac mi je uzkratio vašu ruku, no vi ćete biti mojom.

Nikada! — viknu djevojka, i potrča prema dvoru.

Grof ju ustavi željeznom rukom.

Ti si moja — reče, jer mi se miliš! — te utopi zeleno, plamenito oko u licu kneginjice.

Sreća, što su u taj čas stigle dvorkinje tražeći kneginjicu.

Protrnuše od straha.

Grof maši se za samokres, no smotriv dvoranke nasmija se srdačno te pusti iz ruku Olenu. Kneginjica šaptnu: „Pomoć"! te se sruši od nesviestice.

Zelenooka grofa nestalo za stienom, samo se jošte ori njegova njemačka pjesma.

Dvorkinje priskočiše u pomoć mladoj gospodjici.

Cielu nedjelju ležaše kneginjica u vrućici; a za toga časa spremaše se u grofofskom gnjezdu mnogo toga za ljudsku nevolju.

Izaslani glasnici donesoše viest, da rat upravo najbjesnije bukti, a vojske da ne ima nigdje u čitavoj okolici. Sad je dakle hora, viknu stari grof, koji se još sada ljutio na kneza zbog uvriedljive rieči.

Frice!' valja nam osvetiti pogrdu imena Rotkirkova! Vodi si djevojku. — — — — —

Hej, gadno ti je to crvenokoso njemačko pleme! ne mrzi ga badava kozačka duša.

Podmuklo odlučiše osvetit se ti njemački grofovi.

Ne kao u nas po bielom danu, golom sabljom i razgaljenim prsima . . . tamnu noć odabraše njemački junaci.

Glave pokrili kacigami, odjeveni ne na ljudsku, krišom navališe na knežev dvor. Tko se opro, toga ubiše; ostale zatvoriše; a u dvoranu banù stari Rotkirk sa sinom.

Zdravo kneže! — viknu. — Jesi li mislio na njemačke svatove? . . . Gdje mi je snaša? Nećeš li nam je dati svoje volje, mi je uzesmo silom. Frice, ogledaj se za svojim lanetom!

Mladi grof s družinom odleti u druge sobe.

Ej, od kuda čovjeku tolika snaga, kad vidi protivnika pred sobom?

Knez jednom nogom u grobu maši se za težkim samokresom i dobro pogodi, jer se grof, kako je dug i širok strovali na kameni pod, a mjedeni mu oklop zveknu kao zločest novac.

Plaćenici se uzrujali. Nekoliko sulica probode Ostafoga; a ostali priskočiše grofu u pomoć. On ne izdahnu u jedan mah. Biesno mu oko zasja, izdere se „Fric!" i preda vragu dušu.

U isti čas dovukoše vojnici, na čelu jim mladi grof, u dvoranu: kneginju i kćerku.

Nije jim bilo težke muke; kneginja ugledavši mrtva si muža, pade mu na prsa i ne usta više.

Mladi grof duboko se zamisli, a tada namignu na svoje ljude. Jedni iznesoše grofa, a drugi onesviešćenu kneginjicu.

IV.

Mjesec dana prodje kao jedan čas. A mladoj Oleni je to ciel viek. Sjedi u tamnici zatvorena u najvišoj kuli Rotkirkova grada. Oko nje ljudi niema jezika, a srca gluha, kamena . . . . Djevojka jedva zna da živi.

Oh živi, jer se dnevice grozi na pogled sotone, zelenooka grofa, koji je samo zato ne vodi jošte k oltaru, što žali pokojnoga otca; al se zato djavolski igra s djevojčinom nesrećom.

Krasna moja! zašto plačeš? — pita — zaplakana oka mogla bi mi se onemiliti, a tad bih te dao svojim slugam. Vraže! prezirno ga pogleda kneginjica. O, kako te ljubim! — ciknu grof, buljeći zelenim okom. — Biti ćeš Rotkirkofka!

Kralj i Atamani ne pomažu tu ništa. Otac je moj sagriešio; ali njega više ne ima; a kad jednom svećenik ruke sveže, tada je sve badava! U nedjelju prestaje žaoba — u nedjelju stupiti ćeš k oltaru. U grob — a ti u pakleno ždrielo, gadni vraže!

U nedjelju otići ću sa ženom u Njemačku. Znaj to liepa kneginjice, reče hladno grof i izadje zatvoriv sam za sobom željezna vrata od tamnice.

Bože! bože! — ciknu Olena i pade na koljena pred slikom bogorodičinom.

— — — — — — — — — — — — — —

Vojna se nagiblje koncu. Ugodiv kralju i gospodaru Atamanu, vraća se satnik Džurilo sa kozaci u Ukrajinu. Hita, jer ga vuče ljubav za dragom, ljubav za rajem!

Jaoh! jaoh! kako ti je tužna ta ljudska dolina. Za rana razsvietli ti je sunce, a krstom si se uzdivio rajskoj krasoti — grad i grom uništi ti cviet života . . . Nije dobra ta čovječja dolina! Satnik ni nemisli, što se u dvoru zgadja. On se u mislih desi u poznatih dvoranah, ljubi koljena knezu i kneginji, a na junačke grudi privija dragu Olenu.

Kako je sretan, što sniva o tolikoj sreći! Satnik se zamislio: klonuo glavom, popustio konju uzde; a za njim stupa šumom hrabra družina.

Na razkršću konj satnikov naćuli uši, razširi nozdrve i zahrza.

Trgnu se Džurilo. Pred njim stoji baka vračarica.

Da ti gatam, slavni kozače! Bila sam u kneževskom dvoru. Podaj ruku! Kako je ondje? — upita živo satnik; a nemir mu se vidi na licu.

Doletjeli jastriebovi — poče vračarica — razorili gnjezdo, a ptičicu ugrabili, žuri se sokole, jer će jastrieb zadaviti ptičicu! . . .

Satnik ne shvati dobro nejasnih rieči ciganke; al mu srcem prosieče bol strahovite slutnje. Kozak pritegnu uzdu, a za njim poteče vjerna satnija.

Baka kima tužno glavom gledeći za junačkimi orlovi.

Kao striela leti pan satnik, a vjerni kozaci za njim; al neće zapriečiti nesreće, koja se već zgodila. Mjesto dobrodošlice dočeka jih strašna viest o tom, što se zgodilo u kneževskom gradu, i još strašnija, da grof Rotkirk danas vodi kneginjicu u Njemačku.

Napried! zagrmi satnik u očajanju i vjerna sablja sjevnu mu u ruci.

Hura! zaoriše kozaci, te skokom na vražju goru, da zaigraju igru kozačku. U dvoru tužan sat za mladu kneževu. Zelenooki grof dobi pismo iz Njemačke, te zapoviedi slugam, da budu spremni ostaviti grad za uviek. Još ove noći valja mu se zaputiti, a on neće da ide bez žene.

Oj! težko biednoj golubici! ta zar je i bog na nju zaboravio?

Silom dovukoše onemoglu djevojku u dvorsku crkvicu. Podkupljeni njemački svećenik čeka je na visokih stopah oltarskih.

Zelenooki grof, smiešeći se zlobno, poda ruku zaručnici.

Onesviešćenoj pročitaše rieči zakletve; a kad se niešto osviestila Olena, ošinu je poput groma uzklik gradskih službenika! Neka živi grofica von Rotkirk!

Već je svršeno, reče navlaš grof. Pozdravljam te grofice!

Tko očaja, ne pita kako će umrieti. Tužan vrisak prodre iz prsiju djevojačkih i nesretnica baci se sa stopa oltara.

Krv poteče mramorom, iz glave prsnu mozak — kneginja ne živi više!

U taj čas zaori po hodnicih pucnjava i kao angjeo osvetnik na čelu kozaka banu satnik u crkvicu.

Trupovi prostirao si je put do žrtvenika a na oči mu — trup.

Badava satnik, badava hrabar vitez — zaplače kao maleno diete, a sablja mu pade iz ruke.

Niti čuje, niti vidi, što oko njega biva; pred kozakom leži mrtvo tielo njegove drage; stišće joj ručice i tiho šapće: Oleno! kao da ju hoće probuditi iza sna.

Tvrd ti je to san kozače, kamo sreće da i ti možeš tako usnuti! . . .

Kozaci sami navališe na grofovu čeljad. Za čas visjaše grof Friz von Rotkirk mjesto barjaka s najviše kule; malo niže desetak njegovih uzdanika.

Hermana zatekoše momci u jami, gdje je upravo htio lagum zapaliti, da digne u zrak djavolsku kovačnicu. Sam sebe rinu u pakao; a kozaci ne dirnuše kupova novca, što su ležali u tih pećih — i dobro uradiše, jer to bijaše kriv novac.

Jasnim svjetlom zasja njemački grad; u žeravicu zadnji pade trup grofa Rotkirka.

Olenu sahraniše pokraj roditelja; a satnika uzeše, kao maleno diete kozaci medju se, i milovahu siromaka. Iza njekoliko godina poginu pukovnik Džurilo slavno u boju s vragovi, pa se i danas vidi njegov grob u stepah na ravnini. A nad vrletnim briegom Ušice još se poznaju ruševine njemačkoga grada, no ne ima smionika, da se usudi uzpeti na „Vražju goru.“

Bilo jih je, koji se polakomiše za zlatom, što tu na kupove leži, al jim bi starac nekaki okrenuo vratom i trup bacio u potok.

No to vam je živa istina, da o svetoj Ani velik plamen suklja iz prodora, te se čuje strašna vika i lupa težkih kladiva. Tada Rotkirki kuju vragu novce, da njimi sviet zavodi u propast. A u poznu jesen plaši tuj putnike grozan jauk, plač i lelek. Dvie okostnice lete nage nad gorom; a kad kada primakne se duh djevojke u bielu odielu. To je duša Olene i trpećih grofova.

Prevela Anka G—ova.

Zvanje Slavjanstva.

Spjevao P. P.

Božja sveta ruka razsu
Po širokom krugu zemlje
Razne puke i narode.
Po iskricu svakom dade
Svoga uma, svoje moći.
Komu dade oštroumlje,
Komu mudrost, komu blagost,
Komu jakost, komu nježnost,
A slavjanskom uz sve oto
Dade još i ljubav svoju,
Pa mu reče davajući:
Najveći si i najjači
I razširen svud po zemlji,
Zato čuvar njoj mi budi.
Kad joj sviet se izopači
Oštroumlje kad se smuti,
Mudrost kada precieni se,
Jakost kada razdivlja se,
Blagost kada razpusti se,
Nježnost kada razmazi se,
Ti osviesti, ti razbistri,
Ti ukroti, ti ublaži,
Ti okriepi, ti uznesi,
Ti mi spasi sviet na zemlji!

Donna Klara di Tordesillas

Odlomak iz španjolskoga rata g. 1811.

(Po Ad. Am. Kosinskom).

Bijaše to pod kraj godine 1811. Tek što je general Suchet bio osvojio Valenciju, vojska francezka bijaše zauzela svu obalu sredozemnoga mora, počam od Barcellone pa do predbrežja svetoga Martina, odakle za liepa vremena — osobito prije izhoda sunca, kad ovo nevriedja očiju jarkimi traci — možeš lasno viditi i zelene obale pukovite Ivize i gole smedje pećine žalostne Fermentare.

Malu četvrt milje od rečenoga predbrežja, ali takodjer na obali morskoj, leži gradić Tordesillas, koji je danas sav u podrtine razrušen, ali u vrieme, o kojem govorim, nije ga jošte bio dodirnuo ratni požar, koji je jur njekoliko godina biesnio poluotokom, ter je gradić taj bio bogat i pukovit. Cvjetao je osobito iz dva uzroka: prvo, što je imao malu lučicu, iz koje se je lahko tjerala trgovina s Ivizom, i kriomčarilo s englezkimi brodovi, krstarećimi neprestano u blizini; drugo, što se je zanj jako brinuo vlastelin.

Taj je vlastelin bio Don Antonio di Tordesillas, grof, grand prve vrsti, vitez Karlova reda, potomak starodavne ali već izumiruće obitelji Vespuca, koja je poticala od rimskih Vespucija, ter je svakoga stoljeća davala poviesti i legendam španjolskim po koga novoga junaka, ministra, ili znamenitoga prelata. Iz ove obitelji, ako se može vjerovati obiteljskoj tradiciji i mjestnoj kronici, vukao je lozu i onaj slavni Americo Vespucco, sretni takmac Kolumbov; glasoviti plovac, kojega će ime bez dvojbe doprieti do najkašnjega potomstva, što se je po njem i novi sviet prozvao.

Ali i za Tordesillu, kano i za druge gradove arragonske i kastilske, nadodje strašan dan muke, dan krvi i požara. Vojvoda G—rd—, nemećem mu imena, premda je i odveć poznano u poviesti okrutnoga na poluotoku rata — udariv glavni konak divizije u Santo-Felippu, odasla u Tordesillu malen odiel konjaničtva, četrdeset ljudi pod poručnikom L., ne toliko kano posadu, koliko kano prednju stražu proti gerilskim četam, i kano prednju stražu odjela, koji je imao priečiti, da se na obali neizkrcaju Englezi.

Poručnik L. bijaše mladić od 25 godina. Plavo oko, plava kosa i bielo lice davahu nedvojbeno svjedočanstvo, da nije bio sin zapadne niti južne Europe. Pak i doista, premda je od njekoliko godina služio u francezkoj vojsci, i premda je zviezda začastne legije resila mu široka prsa, zavičaj mu ipak bijaše daleko — bujne povislanske njive — Poljske.

Mlad, veseo i boljemu družtvu od djetinstva privikao, čim dodje u Tordesillu sa svojim odjelom i izravna s Alkadom male razpre glede ukonačenja, što prije podje u grad vla-

stelinski, koji na obali morskoj na malenu brežuljku važno uzdizao svoje gotičke turnjiće i brusilovcem pokrivene krove nad okolo stojećimi cipresi, zlatnimi vrbami i španjolskimi hrastovi mehka lišća i mirišućega cvieća.

Grand Don Antonio, ozbiljan starac, visoka stasa, što je pravo čudo u Španjolskoj, sied, jedan od onih pojava, koje hvalimo u ženialnih slikarijah Murillovih, primi mladića na pol uljudno, na pol studeno: uljudno, jer se u vrieme, u koje je živio, nije mogla prezirati mondura niti prosta franceskoga vojnika; studeno, jer Don Antonio nije mogao zaboraviti, da je grand, ogranak glasovitoga stabla Vespuca, a osobito, da je kano Španjolac, već po krvi otčevoj i mlieku materinu ljut neprijatelj Franceza, osobito sada, kad su oni sve njegove svetinje gazili, i vjeru mu, običaje i priestol izsmjehivali.

Bilo što mu drago, ili je mladi častnik svojom uljudnošću i ugladjenošću stekao štovanje Španjolca, ili je ovaj hotio zadobiti ljubav čovjeka, o kojem je visila sigurnost grada i okolice, a možda i iz drugoga koga uzroka — dosta, da je poslje pol sata, što se je š njim uljudno razgovarao, pozvao zapovjednika u grad na večernju zabavu, osobito zato što je sretnim slučajem odiel taj Franceza prispio u Tordesillu uprav na svetčani dan, na blagdan gradskoga zaštitnika, a narodjeni dan jedinice mu kćerke Donne Klare Vespucove.

Razumije se samo sobom, da je mladi vojnik s velikom radošću primio poziv, ter se što brže povratio u gradić, i stao žurno oblačiti, sanjajuć ob ovom i onom plesu, ob ovoj i onoj ljepotici španjolskoj, a osobito o kakovoj ljubeznoj sgodi, za kojom je pogibao, poput svakoga mladića od 25 godina. Pače kano čovjek, izmučen višegodišnjim ratom, hotio je za vrieme počinka steći dobar prid od krvavo zaslužene glavnice. Istina, da mu je u tih sanjarijah često pred očima sievnuo štilet, ali je smješeć se gonio od sebe te ružne misli; jer da se i oživotvore, zar bi ga to plašilo? Zar se on nije poznavao sa smrću, zar joj nije svaki dan, boreć se s gerillami i Englezi, u oči gledao? Smrt samo onoga plaši, tko ju iz daleka motri, ali tko joj je hiljadu puta u oči gledao i s njom se borio — onaj se je nimalo neboji, uprav kano što se grobar neboji duhova, toga strašila baba, djece i staraca.

Kad je okolo sedam sati na večer, o zapadu sunca, mladi poručnik stupio u plesaću dvoranu tordesillskoga grada, nadje ju posve punu. Što je samo bilo u okolici granda, hidalga i ljudi, zamjernih bogatstvom ili rodom; što su samo južni predieli Valencije i znatan dio Murcije imali dostojnih matrona, krasnih djevojaka, udovica i udanih gospodja, to si sve našao sakupljeno u gostoljubnom dvoru grofovskom. Doista, divno je bilo gledati to družtvo: najprije samo mjesto: dvorana duga i uzka, obložena šarenim mramorom, urešena obiteljskimi slikami, pretvorena u njeki cvietnjak divne krasote: pri stienah ponamješćena stabla pomaranča, kakta čudnovata lika, i onoga tropskoga bilja, komu iz cvieća biju sve boje duge nebeske i nad kojim lepršaju krilašca leptira; a miris tanji, dražestniji jošte od ruža. Ali što je taj mrtvi ures dvorane prama živomu nakitu, koji je mladića osobito zanimao! Ponosni to grandi aragonski, ponosni, kano kad su njihovi predji, obogaćeni blagom obojuh Indija, obrtnošću Nizozemaca i zlatom od polovice Italije, samo pred Bogom se klanjali, a neodkrivali glave niti pred Karlom petim. Žene jim, kićene Donne, sievajuće uvoji celjanskoga bisera, brazilskih brilianta, obavijajuće žutkasta ramena žutkastimi briselskimi čipkami. Napokon mladež španjolska, valencijska, djevojke smedje masti, crna oka, u bogatih odorah težke svile, za kojimi kad ti se otme oko, i nehotice ti jače bije srce u grudi, i nehotice, ma kako bio smion i razkošan, oboriš oko: jer onaj je pogled vatra, žeravica; to je razkoš utielovljena u jednom bljesku, razkoš djece juga, vrijuća, strastna, burna.

Poručniku blisnu oko radošću, a na ustijuh mu zaigra posmjeh zadovoljnosti. Plesaća mu se dvorana pričini rajem slasti, sreće: toliko je godina težio za kakvom mu drago bučnom, živahnom zabavom, ter se je ove, koja mu se pružila, nakanio užiti i duhom i srcem.

„Ovo je moj sin grof di Duro, ovo moja kćerka Donna Klara Vespucova“ progovori grand važno, predstavljajuć mladomu častniku oboje svoje djece, mladića i djevojku, koje je gôd sakupio cielo družtvo.

Grof di Duro bijaše mladić od trideset godina, malen, mršav, grd i crn, prava slika i prilika Španjolca u obće: oholost i lukavost, burna strastvenost i studena razboritost udaraše iz crnoga vatrenoga oka, iz bliedih ustiju i iz čela, u koje se je, pored mlade dobe, zarila mnoga duboka brazda. Donna Klara bijaše osobitom igrom naravi neobično slična bratu, ali koliko on grd, toliko ona krasna, koliko on ohol, strastan, toliko ona mirna i čedna. Odbit trzovitim dà prezirnim pogledom sina, a očaran angjeoskom harmonijom djevojke, reče častnik sam sobom:

„Tebe moram mrziti, tebe pako ljubiti moram.“

I vjeran osta tim riečim kroza svu zabavu: oholost za oholost, preziranje za preziranje vraćajuć mladiću, priljepi se, da tako kažem uz groficu, s onom nemarnom lahkoumnošću mladića, koji izabravši si u najmnogobrojnijem družtvu predmet štovanja i udvaravanja, samo njemu služi, uklanjajuć se drugim krasoticam. Je li se to postupanje častnikovo dopadalo Donni Klari, težko je znati; ali je ipak s njim rado plesala; a kad je glasba valcer

zaigrala, to je i za taj strastveni ples, na prošnju mladića, bila pripravna.

„Klaritto, zar ćeš valcer plesati?“ začu se iza krasnoga para hrapav i oštar glas, kakovu je sudjeno trpko svjetovati ili strogo opominjati uviek i svagdje. Častnik se brzo okrenu: Don Migust grof di Duro biaše progovorio te rieči.

Djevojka izvinu lahko bielu ručicu iz ruke Franceza, i odgovori na polak s posmjehom, a na polak sa zlo pritajenim strahom:

„A zašto nebih, moj brate?“

„Taj se ples nepleše obično u Španjolskoj; povrh toga, veoma si mu slabo vješta: možeš se izvrći smiehu, ogovorom.“

Donna, naklonivši se plesaču iskreno ali nješto turobno, htjede se vratiti na svoju stolicu; ali častnik ju zadrža, ter srditim i prezirnim pogledom plativ srditi i prezirni pogled Španjolca, reče:

„Nebojte se Donno, malo dobre volje i odvažnosti, pa ples će dobro ići; u ostalom neznam, zašto bi on na sebe svrnuo pozornost a osobito potaknuo ogovore, kad je, kako vidim, jur njekoliko para pripravnoga, pustit se našim tragom.“

I doista, na više strana dvorane, spremala se mladež na ples, koji što je bio malo poznat u Španjolskoj, tim je bio morda miliji, a uz strastnoga fandango i grdoga cara catscha, morao se i čednijim činiti. — Na opazku častnikovu težko bijaše što odgovoriti, poda mu ruku djevojka; Don Migust stisnu srdito usta, zagrozi se stisnutom pjestnicom i ode na stranu.

Ples je s početka zlo išao, osobito djevojku: očevidna njeka bojazan i zabuna stezala je slobodno kretanje krasnoga joj struka, vezala lahke skoke; ali u kratko ju živahna glasba i vir plesa zanese, zaboravi na bojazan i razkrili se na veseli ples sa svom nemarnom živahnošću djeteta, strastnom dušom Španjolke — a kad je glasba napokon zamukla, s razžarenim licem, s dižućima se žestoko prsima, sretna, vesela, baci se na bližnju stolicu: častnik do nje stade.

„Divno li plešete gospodjice“ — prišaptnu.

„O, nebiste vjerovali, kako ljubim, upravo obožavam taj njemački ples.“

„Za mene će biti uviek drag, uviek mio, odkad sam ga s Vami plesao.“

Živahnije još rumenilo preleti krasnim licem Donne; častnik joj pograbi ručicu, prisloni ju na svoja usta, a Španjolka iznenada zadrhta i probliedi.

„Ah! budite mirni, pustite mi ruku, pustite ju, pustite, on se srdi.“

„On? Tko bi smio? valjda niste zaručeni.“

„Nisam — neću — ali on — ali Miguelitto.“

Častnik nije znao, što da misli — pače htjelo mu se i nasmijati: toliko se bojati — brata!

„Gospodine“ prišaptnu mu ona, prišaptnu glasom tihim drhćućim, a rumenilo joj se neprestano prelievaše obrazom, čelom, licem: u oku si uviek vidio isti onaj strah: „smilujte se, uslišite mi jedinu moju prošnju.“

„Zapoviedajte — Dono — i život ću za vas rado na kocku metnuti.“

„Dakle smilujte se, prosim, molim vas gospodine! On! on vas motri, srdi se. Oh! prosim Vas, neplešite sa mnom, negovorite, nebavite se sa mnom na samu.“

U glasu, u oku i licu djevojke, bijaše toliko života, duha, prošnje, straha, da mu nije mogao odoljeti mladić: prišaptnuv joj nješto uljudna ode, ali ode ponosan s onim ponosom usrećenika, koji ljubovno svoje slavlje jur na polak izvojevano vidi.

Ali razgovor s drugimi donnami nije se častniku točio s takovom zanimivošću ni ugodnošću, kano s Klarittom: jedna je veoma malo znala francezki, druga je samo jednoslovčano odgovarala na rieku udvornosti. Od njekoga je vremena opažao takodjer, da mu se Španjolci uklanjaju, i da medju sobom šapću i razgovaraju, grof di Tordesillas neprestano je izlazio, kano da ima njekakva važna posla; Don Migust, uviek mrk i ohol nije mogao nikoga razigrati; srdit, zlovoljan i dosadan ostavi dvoranu i podje u vrt.

Noć bijaše liepa, ali mračna; na nebištu nijedne zviezdice, na okolo sve turobno šuti, a tu šutnju na čas samo prekinu gradska ura, bijući žalostno dvanaest sati. — Mladić se prebijao bez misli i cilja po tamnih alejah od šimšira, pomaranča i cipresa, dok je došao na vrhunac malena kamenita brežuljka, preko koga se vukao dosta visok zid, okružujući vrt: odanle vidik dalek na more, gradić i okolicu: tamo baci oko častnik, zadubljen u misli, što se daje lahko protumačiti turobnom tišinom na okolo.

U gradiću tiho, tamno kano obično u pol noći, ali stanovnici nisu još očevidno bili legli spavat, jer amo tamo svjetlost, iz prozora blisiću slaba mala svjetla. Poručnik se poče ljutiti, jer je prijeto načelo, pooštreno takodjer zapoviedju zapovjednika Valencije, da u svakom mjestu, gdje je posada francezka, stanovnici o zapadu sunca ugase svieće po kućah i legnu spavat; — ali za čas se ljutosti častnikovoj pridruži čudo, jer su svjetla ona, koja je držao za odsjev okana, počela sievuckati po ulicah gradskih, zatim oko kapije, napokon se razilazila uzduž po obali — jamačno njekakve ribarske priprave, pomisli častnik: ali uviek zlo, treba da izgrdim narednika; napokon ga zaokupi volja poletjeti u grad, osvjedočit so o uzroku tih znakova; kad se iznenada, njekoliko koračaja daleko, začuje njeki šapat na zidu, zatim štropot padajućih rušetina, a kroz pukotinu ograde pokaže se široko, suncem izgoreno lice, urešeno siedima jur brcima, izsječeno od čela dubokom parotinom, uspomenom kakove ljute bitke: to lice spozna mladić s mjesta, jer je bilo njegova

narednika, zemljaka i vjernoga druga svih truda, muka i slasti vojničkih.

„Ah, to ste vi gospodine poručniče!“ šaptnu vojnik, promoliv se do polovice tiela pukotinom „dobro što sam vas srio. Ti prokleti Španjolci očevidno o zlu misle.“

„Kako to, imaš li kakov dokaz, osvjedočenje?“

„Upravo neimam, ali njihovi sastanci, njihove šetnje po gradu u ovo doba nenavješćuju nam ništa dobra; uzalud pozvah njekoliko puta Alkadu, da raztjera hrpe i prisili, da idu spavat; al mi on odgovori, da jim je danas svetčani blagdan, god kćerke vlastelinove; kad je gospodin poručnik primio poziv u grad, da neće popreko gledati veselja i zabava puka.

„Ali te svieće što znače?“

„Ta uprav u tom grmu zec leži, gospodine poručniče, uprav tim si ja razbijam glavu, podjoh, da vidim, što to znači, tisnuh se za jednim, upravo je krenuo na ovu stranu, ta morali ste ga viditi, gospodine poručniče.“

„Nisam, ništa nisam vidio.“

„Čudno, barem je uprav amo išao! niti za korak nezadjoh s puta: ali što je to? pogtedajte gospodine na more . . .“

Poručnik pogleda, malo uzdrhta — protre si oči, kano da ga varaju utvorom kakvom, ali nije — dobro vidi, četvrt milje od mjesta gdje je stajao, blizu predbrežja, jasno smotri biela jadra brodova, pače i zastavu englezku i križ svetoga Jurja, crveni, kosi.

Vojnik predje sasvim na drugu stranu zida, htjede nješto reći, ali mahanjem ruke obustavi mu rieči častnik, jer u taj čas muklo, turobno zagrmi top englezkoga brodovlja, pa kano da je to ugovoren znak, u vrtu se sa strane palače diže halabuka čudna, divlja; nosi ju vjetar iz grada, skupa sa zveketom oružja, praskom samokreša i muklom pomaganjom, bi reć, straha, muka, smrti.

„Za boga, gospodine poručniče, izdaja, ubijaju naše“ viknu narednik, i rukom posegnu za širokom sabljom: netrgnu je iz korica niti na polak, kad samokres prasknu iz zida, a pošteni vojnik, pogodjen u čelo, muklo zajauknu jednom, i sruši se pred noge zapovjedniku . . .

Mladi častnik, uplašen brzo skoči na stranu: to mu spasi život, jer za čas prasknu opet hitac, tane se zad'je u koru visokoga cipresa, pred kojim je čas prije stajao, a uzastopce s hitcem, buknu, njekoliko koraka daleko na brežuljku, vatra žarka, praskajuća, iz kupa suhih grana, njetila i drugoga goriva. Takovi su ognji blisnuli iznenada, kano očarani, dugim potezom ponad obale morske, na predbrežju, okolo luke gradske.

Naravski sliepi nagon, spasiti život, uzdrma cielo tielo, usieče se u mozag nesretnoga mladića: u njekoliko skokova pobježe s brežuljka, dotrči do gušćare ogradske, zatim poleti u aleju, pače u hodaju tamnu, dugu — dalje u drugu i treću sličnu, kad ga iznenada zadrža ruka njeka, mala, mehka, šapat.

„Bježi, za Boga, bježi, ravno, doći ćeš do seibe, ondje stoji konj Miguelov, bježi! — Bijaše to glas zvonki djevojke, ali ujedno drhćući, žalostni, očajani, glas Donne Klare.

Težki pot lije se poručniku s čela, htjede se zahvaliti, ali mu zape sapa; bježi, začu opet šapat, nagnu bježati, bježi naznačenim pravcem, dobježe do seibe; kod nje je sbilja stajao parip, vatren, andaluzijski. Skoči nanj, ostruge zatjera u bokove brzcu, koji zahrza, svinu se i tisnu skokom po kamenitoj nu ravnoj cesti; ali njekoliko hitaca, strašna vika, kletve, medju kojimi je lako razpoznao hrapavi prsni glas Don Miguela, dugo su jošte šumili u ušijuh mladića.

Nije još bilo tri sata u jutro, kad stane u San Felippu.

„Gospodine, reče probudjenomu vojvodi, nosim Vam svoju sablju, i predajem se ratnomu sudu: sav sam odiel izgubio;“ i tu pripoviedi grozni jučeranji dogodjaj.

Gjeneral se poče brzo oblačiti, pozva pobočnika, izda zapovied, da se ciela divizija na put spremi. Poručniku odgovori:

„Žalim Vas iskreno, gospodine L. i što se mene tiče, priznajem Vas nedužnim, jer što može odvažnost i najbolja volja proti izdajstvu, strašnu, drzovitu: zadržite sablju, i mislite ne o ratnom sudu, već ob osveti. Osvetit ćemo se krvavo, bezprimjerno, strašno, kano što je i strašan bio grieh, koji ju podtiče.“

„Ali Suchet, ali Napoleon“ jecaše mladić, komu je čast vojnička bila draža od života, te je prigušivala sve druge izraze i misli.“

„Ah i oni će Vas priznati nedužnim, dati ću izvješće, kako treba; ali na stran s timi taštimi razgovori, uzmite jednoga od mojih konja, bit ćete kod mene u bitki, već se skuplja divizija.“

Tri regimente konjanika, dosta znatan odiel topnika i pješaka, koje su, koliko je bilo moguće, ponamjestili na vozarskih kolih, i mnogobrojnih konjih konjaničkih, bijahu za četvrt sata na put spremni: toj se brzini nemože nitko začuditi, tko je poznavao Napoleonove vojnike, osobito pod Suchetom služeće. S jednakom brzinom, uzprkos hrdjavoj i gorovitoj cesti, uzprkos trim miljam daljine, cieli odiel obkoli uprav o izhodu sunca cieli gradić Tordesillu, i osvoji ga bez velika odpora s njegovom lukom, predgradji i gradom, a uprav u 9 sati bijaše sve stanovničtvo ženske, starci, mladež i djeca bez oružja, obkoljeni od vojnika, ter drhćući očekivaše svoj udes, zatjerano na širok pieskovit prostor, protežući se od podnožja brežuljka, na kojem je grad vlastelinski stajao, do mora.

Gjeneral G—rd., ljubeći dobro vino i tečno jelo, zapovjedi, da se u istoj dvorani, gdje je

još prije njekoliko sati romonila vesela glasba i plesali plesači, za doručak prestre: taj se stvorio od vina, tiestenina i mesnih jestvina, preostalih od gostbe Španjolaca, ter kano čovjek, nemisleći i nećuteći ništa, sjede za stol skupa sa svojim štapom i množinom različitih oficira svoje divizije.

I poručnik L. bijaše medju uzvanicami; ali lice mladića bijaše bliedo, turobno: očevidna briga probijaše mu iz čela i oka.

„Jeste li sve sakupili?“ zapita gjeneral dragoga svoga pobočnika, koji je bio uprav u taj par stupio u sobu.

„Jesam, gospodine gjenerale! ni jedan ne fali, Alkada mi dade imenik, a i izvan imenika nadje jih se njekoliko, možete jih viditi na prozor ove dvorane.“

„A, tako!“ reče gjeneral, pridižući se po nješto sa stolice, da laglje pogledne kroz prozor „nebih hotio biti u koži tih nevoljnika.“

Govoraše opet o stanovnicih tordesillskih, koje, kano što sam jur rekao, dade zatjerati na obalu morsku.

„Ali što ćemo s njimi, gospodo?“ progovori, razmisliv časak, drugovom gostbe hladno, točeć si čašu šampanjca.

Oficiri u skok razno svjetuju — jedan jih htjede dati postrieljati, drugi povješati, najblaži govorahu o poslanju u Francezku i galerah.

„Bah“ viknu na nje gjeneral „galere, kakva to kazan! malo rabote, pak onda život; smilujte se, gospodo, jeste li zaboravili njihovu opačinu! Galere, za krv toliko vaših hrabrih drugova, nemože biti.

„Al jih odviše ima, gjenerale, da se postrieljaju“ prigovori njetko.

„Ta valjda nam nemanjka naboja; mislim, da jih nema više, od dvie hiljade, dva naša vojnika na jednoga: nije mnogo.“

„Ima jih pet hiljada, gospodine gjenerale“ prigovori pobočnik.

„Pet hiljada? To je zlo: gubitak praha ogroman, za tim treba vremena, a mislim, da nam ga ti prokleti Englezi neće mnogo ostaviti — najbolje — desetiniti.“

„Ali takovim se načinom mogu kazni izmaći pravi krivci“ prišaptnu glavni auditor divizije, koji se dosada nije nimalo miešao u razpravu, zaokupljen ogromnom paštetom, koju je neprestano sakatio velikimi odlomčinami, ja sudim, da bi trebalo ratni sud sastaviti, preslušati, razabrati.

Gjeneral odgovori hladnokrvno pijuckajuć suho vino u čašah naliveno.

„Pravo velite, gospodine, al i zato ćemo način naći: najprije postrieljajmo svakoga desetoga, zatim ćete sastaviti ratni sud, pak ako preostane koji krivac, neka posebe pogine. Mislim, da je to najbolji način složiti pravo s pravednošću.

Oficiri se klimanjem glava slože s gjeneralovim sudom: taj sud, s kojega se mi ljudi mira sgrožavamo, za nje je je bila stvar mala, običajna, a mnogim se je i dosta blagim činio, sjećajući se osobito sječe tarragonske, osvojenja Bajadoza, Leride i Osme.

„Ali tko će od gospode na se uzeti, da kazni zločince?“ reče gjeneral, obraćajuć oko kolom stola; ustavi ga na poručniku i reče:

„U istinu, čemu tražiti, ili zar nemamo gospodina L., to je njegova stvar: osveta će mu biti bez dvojbe sladka, iztrti će uspomenu prošle noći, gubitak cieloga odiela . . .“

Mladić se sgrozi, kano da se je iz duboka sna prenuo. O čem je sanjao, o čem mislio tečajem svih razprava, tko bi to mogao pogoditi? Nije jih niti čuo, a osobito u sriedi: čelo mu se duboko nabralo, oko kano stakleno, mrtvo, poglede bacalo. Gjeneral mu reče:

„Žurite se dakle; prije nego doručam, hotio bih da bude sve u redu. Stjerajte jih u šerege, uzmite vojnika, koliko vas volja, i strieljajte, ali pamtite, svaki deseti, bilo diete, starac, ili ženska, gospodin ili siromak, mora poginuti, poginuti bez najmanjega otezanja.

Usta mladića zadrhtaše, može da htjede progovoriti rieč koju ili groze ili izgovora, uzalud, sapa mu očevidno u prsijuh zape. Gjeneral ponovi zapovjed, a častnik sliepo ustade sa stolice, izadje iz dvorane, a za njim njekoliko častnika razna oružja, bijahu to diletanti ubojstva...

. . . I ubojstvo strašno, ali ne bezprimjerno u Španjolskoj, osobito u ovo doba, započe tada: preko pet stotina nesretnika poginu. Mladi častnik prelitaše šerege, brojeći redom, a gdje izgovori d e s e t, bijaše to strašan znak, znak smrti jednomu stanovniku nesretnoga grada: vojnici odrivahu žrtve, odvlačivahu jih na njekoliko koraka prama obali morskoj: tri hitca grunuše u jedan čas, a jedna duša više stajaše pred prestoljem vječnoga sudca.

Suzâ, tužbâ i jaukâ preostalih, spašenih od smrti, netrebam opisivati: jednomu su oteli otca, drugomu majku, trećemu sestru, brata ili jedino diete. Iz svega skupa najmirniji i glede svoga udesa najhladnokrvniji bijahu oni, na koje je pala kobna odsuda, imajuća jih razstaviti sa životom, sa svietom: nijedan od njih nije prosio milosti, ili ronio taštih suza; ako je i trpio, tu je muku skrivao u sebi, u svojem srcu i duši, bojeć se njekako, da neizjauče najmanju tužbu, ne izreče ni najmanje prošnje barbarskomu neprijatelju: to se za svakoga činilo sramotom, pogrdom Boga Španjolske i sama sebe!

Evo ovako brojeć i strašnu smrt dieleć, dodje mladi častnik do kraja drugoga šerega: oko mu se pomami, sva krv u glavu navali, tako da je malo pazio, gdje i na koga je pala grozna mu odsuda: ali kad ju je imao posliednji krat izreći, protre si rukom čelo, uzdrhta, jer ona pade tu kod Klaritte na grofa di Duro.

Dva žalostna uzklika, dva očajana jauka

iz dvijuh persiju trgoše se sada skupa: jedan prodre iz prsiju granda, drugi iz prsiju Klaritte.

„Milosrdje, milosrdje, budite milosrdni!“ kričaše ona.

A bila je obučena uprav kano jučer, kano sinoć, možda se nije bila još ni svukla: pa to je tako i bilo; jer biela joj oprava bijaše sgužvana, vienac ružični, reseći crnu kosu, uvehnu na polak, mantilla u neredu padaše na odjeću.

Ali ona bijaše liepa — liepa pokraj sve bliedosti lica, pokraj svih suzâ u očijuh.

„Milosrdje? Tko ti dopušća Klaritto tu rieč izreći?“ muklo šaptnu Don Miguel, izlazeć iz šerega, i izručujuć sebe bez odpora vojniku: „ja ga netrebam, neželim . . .“

„Vojnici ga htjedoše jur pograbiti, kad sam grand kriknu.

„Stoj, Miguele, ja ti zapovjedam, čekaj — i pristupi k mladomu častniku, koji je u čudnoj raztrešenosti i zabunjenosti razuma, gledao strašni taj prizor.

„Zapovjedite, gospodine, da se samo za čas obustavi smrtna odsuda, i slušajte, što ću reći.

Mladić mahnu bezsviestno rukom i zadrža vojnike. Don Miguel ostade ovdje, gdje je malo prije stao, niti bliedji niti manje ohol nego jučer, pače prezirni mu posmjeh oblitaše usta, a oko mu grozno sievaše, kad ga je bacio na francezkoga častnika.

Grof reče:

„Don Miguel nemože poginuti! on je posliednji od roda Vespuca, hoćete li primiti zamjenika?“

„Odsuda nije moja, već zapovjedajućega gjenerala! ja izvršujem samo njegovu zapovjed, šaptnu bezsviestno častnik.

„Javite mu dakle moju ponudu.“

Častnik se uzteže, ali iznenada — dobro — reče, jer Klarita bješe šaptnula:

„Smiluj se, molim te.“

A u očijuh njenih bijaše toliko prošnje, toliko suzâ i nade — poleti u grad.

(Konac sliedi).

Pjevalac.*

Iz Göthea ponašio I. T.

Kakva to je pjesma vani?
Slabo čujem odje;
Pjevaocu tomu mani,
Neka u dvor dodje!
Kralj namigne, plemče teče,
Plemče dodje, kralj mu reče:
Pušt' u nutar starca.

Klanjam vam se, svoj gospodi
I gospodjam liepim,
Sjaj od zvîezdâ taj mi godi,
A od čuda strêpim,
Divna li je ta dvorana
Svom ljepotom uljepšana;
Nije kad se čudit!

Zaže oči, gudit sjede,
I zapjeva milo;
Vitezovi u njeg glede,
Gospodje u krilo.
Glas se kralju srca hvata
Zlatni lanac snima s vrata,
Te ga pievcu daje.

Nedaj meni zlatna lanca,
Daj ga junačini,
Štono jašuć ljuta vranca
Sabljom čuda čini;
Daj ga svomu kancelaru,
Da uz drugi — pri svom mâru —
Zlatan teret nosi.

Pjevam, kano lugom ptica,
Da me čuju braća,
Te je pjesma ugodnica
Najljepša mi plaća.
Jedno samo voljan primi,
Rujna vinca natoči mi
Pun peharac zlatni!

Nagnuv pehar izpio ga:
Sladko li je bilo!
Čestit dom ti ljeta mnoga
Dajuć darak — milo!
Dâ li Bog ti sreću mnogu,
Sjeti me se; hvali Bogu!
Hvala ti na vincu!

---

* Krasnu ovu pjesmu gledao je prevodilac svojski na naš jezik pretočiti, da ostane onako naravna, prostodušna i jedra, ko što je u izvorniku, pa da bude uzorom našim mladim pjevaocem, nebi li polećeli pravcem velikanovim.

POUKA.

S Prozorja.

Gospodine!

Vaše mi pismo potvrdjuje, što sam već toliko puta sama pomišljala, da vi mužkarci nepoznajete žena, niti se trudite upoznat ih bilo kad ih dvorite ili korite. Ima vas, koji nikada nemislite, što je žena, a koji nješto mislite, to mu je gotovo i skrojen sud, da je žena za mužku zabavu i gospodstvo. Zato sam Vaše pismo i primila s čuvstvom strpljive rezignacije, koja nije bez ponosa. Ono je neobično grubo, no puno manje uvredljivo od onih, u kojih mi laskaste isto tako svojoj sujeti za volju kako me od sujete danas ponizujete. Vi mislite, da ste me ljubili, a ljubiste sebe, pa to vam je i bila Vaša bolest, od koje, nevarajte se, Vi još i danas bolujete.

Nevjernica! Za Vaš um, — u vas imade uma — biti će zanimivo, ako se za čas obazremo na ono, što je bivalo. Ja življah do razcvjeta djevojačke dobe u skromnom kružku svoje porodice. Otac sve da je znao, što treba kćeri osim udaje, morade skrbiti dan i noć malu zaslugu za svoju porodicu. Od majke sam i baštinila i razvijala čisto srce, umnoga odgojenja nije mi ni ona mogla dati. Malo znanaca što smo imali, razpitivala sam, što je dobra i koristna u hrvatskoj knjizi, da iz nje naučim, čemu neima nauke u domu. Donieše mi tudjih knjiga na svu sreću ne onakvih, koje sam istom kasnije upoznala i bez štete čitati mogla. Pamtite dobro, da sam samo slučajno došla u prvi mah do valjanih knjiga, koje su dobro sjeme mojega nutarnjega bića štitile i pripravljale dobromu plodu. Mlada moja duša zaroni u ideale odviše liepe, nego da bi mogli ikad postat istinom. A ja sam se na njih toli rado sunčala, kano mlada vesela ptica, kada se ljulja na grančici o sunčanih tracih. Ona nemože ni pjevati od preobilja blaženstva, pa kad otvori kljunak na pjevanje, radost ju zalikne. Oh, pod sunce bi poletila, da se za vazda opoji njegovom čistoćom i sjajnosti, da joj bude čista i sunčana pjesma, koja iz vesele grudi žubori.

Tako sam pod sunce lećela i ja, pod čisto sunce ideala, žedjajući samo ono, što je plemenito, krasno i muževno junačko. Da, muževno, junačko! Mi žene nismo junaci; tim veća u nas gori žedja junačkoga.

U nas je malen vrt, i u njem više zelenja, nego cvieća. Al ono malo cvieća sijaše krasotom i nježnošću. Ja sam ga svojima rukama njegovala i oživljavala svojimi cjelovi. S njim sam učila govoriti o nevinosti i ljepoti, u njega udahnjivala sanje svoje.

Rado sam polazila s majkom svojom u crkvu, a najradije onda, kada je u njoj najmanje svieta bivalo. Meni se ljubila tišina hrama božjega i glas orgulja, koji je svetost i veličanstvo njezino uzvisivao. Onda bi me radovalo njeko čuvstvo, što jedni zovu pobožnošću, a ja mu neznadoh ni imena ni bića. Samo sam znala, da sam bila dobra, kanda se nalazim s dobrimi dusi, u onih predjelih, gdje mi majka u djetinstvu kazivaše za angjele, da prhaju na laganih krilih u vjekovitoj svjetlosti. Bila bi onda s tužnimi plakala, s nesretnimi čemerila, s gladnimi posljednji zalogaj dielila.

Riedko kada dospjesmo na šetnju u svježu zelen okolice, na daleke vidike zaraštenih brežuljaka. Šum povjetarca, trepet lišća, gluhoća šume, polet leptira, uzklik ptice, hlad doline i u njoj romeneća od kamena do kamena voda, što kano biserje odmiče iz bistra zviranjka — potresahu tolikom milinom u mojem srcu, da još danas čuvam o njoj uspomenu, al vam ju ni sada kao ni onda nebi znala opisati. Istom kada je sunce leglo daleko negdje za gorom, razastrvši u posljednji čas grimizni svoj plašt u svu šir i dužinu okićkih glavica, kanda se nemože oprostiti sa zemljom, da se nepodiči svojim bogatstvom, vraćali bi se doma sa željom što skorijega opet sastanka.

Tako sam boravila zlatne danke na razkrižju medju djetinstvom i djevojačtvom, mal ne žaleć za dobom, koja izmiče, i noseć slutnju niečega neznana i nepojmljiva, što će donieti i odgonetnuti doba, koja se na široka vrata života pomalja.

U to se stadoše pojavljivati novi znanci u našu kuću. — Moja ih je majka ljubezno prihvaćala — moja neumjetna majka, koja mi jednoć bezazleno reče, što se govori o mojoj ljepoti. Moje je srce uzelo silnije trepetati svaki put, kada mi se ukazalo novo nepoznato lice mladenca. Razumijete li vi, jeste li vi ikada nastojali razabrati značenje i svetost prvoga trepeta u grudih počimajuće djevojke? Jeste li skrušili svoje misli, svoja ćućenja pred božanstvom ovolike nevinosti? Ja po malo počmem razabirati, zašto novi znanci, čemu njihovi gusti dolazi. Moje misli sadjoše iz očaranih krajina ideala u sbiljnost života, al ne da povenu na mrazu sbiljnosti, već da sravne i primjere život idealu. Ova rabota duha, izmjenjujući se s provalom preraznovrstnih osjećaja vrlo je zanimiva, al nije brez muke i boli. Kolike se njom razderu slike, kolike potonu sanjke, kolike se poruše zlatne kule!

Jeste li Vi, pregaziv u kolobar moje ljepote, pomogli meni u najpogibeljnijoj borbi života, da ju sretno pregorim? Jesu li mi pomogli vaši druzi, koje ste za takmace držali? Pošto dodjoste k meni, što mi donieste, što li od mene tražiste? Jeste li sebe upitali, kakva vam bijaše do ono doba mladost, jeste li za moju prošlost upitali, da po tom znadete

pojmiti sliku i moje i svoje budućnosti? Kamo idemo, za čim težimo i vi i ja? Za čim moramo težiti?

Od svega toga ni spomena. Kao u vašem pismu, tako i prije u životu govoraste o mojoj ljepoti, koja vas sliepljaše, ali mene osliepiti nije mogla, da više nevidim ideala, na kojih se ljuljalci ljuljah od rane mladosti. Ljepota vas je moja vabila, pa ste zaboravili onda, da jedna groznica može otresti cielo cvieće ljepote, u njoj ste se kupali, na njezinu sjaju žarke oči oštrili, rad nje mi dvorili; rad nje se sa mnom ponositi htjedoste. Pa sada, sliepi čovječe, meni dajete nauke o ljepoti i njezinoj prolaznosti!

No ako vi negledaste u dubljinu mojih grudi, ja pomno nastojah zaviriti u Vaše. Bio je jedan časak, gdje se uzkolebah kao trstika, ili da poplivam, da se privijem s cielim blaženstvom razmiljene duše uz Vaše grudi, ili ostanem ravna i slobodna sigrajući se s prokšenim vjetrom slobode. Vi nevidjeste straha ni suza, što me ono kratko doba kolebanja obhrvaše. Vaše oči zablištene u ljepoti nemogahu vidjeti moralna boja i ljepote, koja bistar um osbiljna mužkarca toliko zamamljuje i srećom očarava.

Što mi donieste, da vas opet pitam, osim fraza i hvale o ljepoti, frazâ i hvalâ, koje ma da kano varnice siplju iz ognjišta vašega uma, opeta su i ljepše i bolje i takve već davno od drugih vrcale, neostavljajući za sobom nikakva slieda svjetlosti, kamo li topline. Oh mene njimi ničija usta nikada neće ogrijati!

Nemojte misliti, da sam željela, a još manje očekivala heroe, o kojih vi mužkarci od dugčasa knjige snivate, a u svojem srcu neznate ništa. Htjela sam u Vas upoznati obična čovjeka, koji se netreba zazirati, kad ovu rieč izrekne. Htjela sam čovjeka, koji istinu i sam govori i na drugom ljubi, koji netrepa pred ničijim pogledom, nesvija ledja pred ničijom zapoviedi, koji sramotom nemože platiti udobna života i nezna straha pred nejasnom maglom, koja zastira buduće dane. On se nehvali junačtvom, al svaki je korak, svaki pogled, svaka žilica u njem junačka, njegove su rieči i djela slava i ponos junaka, udahnuta onim junačtvom moralnim, koje neuzmiče od grožnje pred pravdom i pravicom, a malo kada izriče rodoljubje, no izraste čini vam se u deset aršina visine, kad nasluti odakle krupnu pogibelj rodu i domovini. On nehvali u žene ljepotu, on joj nedvori laskom i nježnosti, al mu pogledajte u oči, u kojih se raztapa ćut požrtvovanja, štovanja, u kojih govori želja jedne jedine žudnje: plemenštinu gojiti i širiti u žene, koja je sudjena biti majkom njegove djece, njegovih sinova, budućih rodoljuba i junaka, otcu ravnih i time i poželjnih i milih, — gospodine, uz ovakva muža bila bi ja vrisnula od sreće i radosti, uz njega bi mogla prihvatiti križ života, da ga uz njega prinesem na Golgotu.

Vi nebijaste čovjek ovomu ravan, ni Vaši druzi nebijahu od vas bolji. Kad sam to upoznala, od onda nebijaše u meni kolebanja, ja se mahnuh tražiti u sbiljnosti, čim je duša moja proniknuta od mladosti, te volim sama hoditi — sama na trnjavu putu dieve usiedjelke, nego da sjena sramote i neslavja muževa padne na mene i nevina ona bića, koja žena na život izvodi. A vi to nevjerom zovete!

Napisah ovaj odgovor, ne da se branim pred Vami, jer se neosjećam pred Vami krivom; niti da razbacujem liepe rieči, jer je moje pero težko i tromo; al Vas možda moje pismo potakne, da toliko promatrate o mužkarcih, koliko se bavite izučanjem žena, pa ćete istom onda odgonetnuti karakter žene, kada se uvjerite o manah, na kojih upravo vrvi u današnje doba mužkaračko pleme u Hrvatskoj. Mi trebamo, da nas drugi pridižu i vode; vaše su ruke drhtave i za sada nečiste. Operite ih junačtvom, pa evo nas pokornih, a osobito mene, koja se nesrdi, vaše znanice.

Estetička obrazovanost.

Kako smo nakani poučnimi članci zatrpati bar gdjekoje praznine hrvatskoga knjižtva, mislimo, da neće biti s gorega, ako u njekojih naukah počmemo uprav s prvoga kraja, da nam tako bude lašnje, gdje se nadje prilika zaroniti i u dublje more ljudskoga znanja i umienja. U to ime priobćujemo evo vrlo poučne članke o estetici, kako ih čitamo u Schmidovoj encyklopediji, spisane direktorom Deinhardtom.

I. P.

I.

(Pojam ob estetičkoj obrazovanosti). Estetički je obrazovan, tko podpunoma osjeća i dokučuje ljepotu. Vidom očinjim spoznajemo svjetlost i šar, kako se i kolika se gdje pojavljuje, a estetički obrazovan čovjek osjeća ljepotu u svakom liku, u kojem mu se prikaže, te joj se raduje, pa ju umije i razlikovati od svega, što nije tako liepo ili dapače ružno. Ovo je estetička obrazovanost s teoretičke strane. Svaka je razvita obrazovanost nješto obćenita, te vriedi tek onda kao životna snaga, kad nije samo puki priedmet zoru i poznaji, već kad se napose i praktičnom pokazuje u svem, što čovjek čini i radi, da u svem, što jest i gdje nam se godj prikazuje. Od čovjeka na estetičku obrazovana ištemo dakle, da udešavajuć sav svoj život ima smisla za ljepotu: treba da stoji do nje u držanju i kretanju, u glasu i govoru, u svakom mu činu, u družtvenom obhodu, dapače u svem, što je uz njega i oko njega. Po ovom evo pojmu znamenovanje je i vriednost estetičke obrazovanosti u ideji o

liepom, a tko hoće da ju potanje pozna i bistvo joj pronikne, ter točno razlikuje od drugih vrsti obrazovanosti, mora se prije svega zapitati: što je bistvo ljepote, čim se razlikuje od istine i dobrote?

Ovo je već razjasnio Winckelmann, Lessing, Schiller, Solger, Hegel, Vischer i drugi, a medju ostalim mogu se Holhom izdana predavanja Hegelova ob estetici još uviek smatrati glavnim djelom, u kojem je jasno razložen pojam ljepote, premda bi se želielo, da u njem nebude njekojih abstraktnih formalizma. Pojam ljepote, što se nalazi u djelih ovih muževa, slaže se s onim pojmom, što si ga svatko može abstrahirat iz spîsa klasičnih umjetnika, i to ne samo klasičnih pjesnika, kao Homera, Sophokla, Shakspeara, Göthea i Schillera, nego još iz klasičnih umotvora slikarskih, kao Rafaela i velikih kompozitora, kao Händela, Haydna, Mozarta, Beethovena.

Al ovako liepo nije samo puko oponašanje zbilje, kako nam se slučajno prikazuje stegnuta i ograničena, a nije ni puki lik razmnjeve, koj si stvaramo ostavljajuć na strani zbilju; već je ljepota istinita zbiljnost.

U svakoj je zbilji božanska joj misao: sam njezin pojam, koj se svojim načinom bori i otimlje, da izadje na vidjelo, da postane živom istinom. Uzmogne li se „zbilja" popeti na toliku visinu u samom životu, da osebno joj biće postane savršenim izražajem božanske joj misli, to je liepa, ili bar liepa na svoj način. Za ljepotu se dakle hoće s jedne strane živa osebnost iliti osebno biće, al ne sanjarsko, već naravno i ljudsko, da ga svi poznamo; s druge je strane samo takovo osebno biće liepo, koje je postiglo svoje vječno zvanje. U ovom smislu može se i plodina nazvati liepom, ako nam se prikaže u osebnom obliku, u kom je savršeno izražena obćenitost vrsti njezine, kao što je n. pr. bilje većinom onda liepo, kad cvate.

I čovjek je liep, kad mu plemenito biće — misao Bogom unj zasadjena — pronikne osebni život, te je sav prama božjoj namjeni. Al i pojedino ljudsko djelo može se liepim nazvati, ako se u njem ćudoredan princip, po kom se čovjek ravnao, kad je gradio ono djelo, pojavlja podpunoma, te ga živa živcata u njem naziremo.

Uz ove primjetbe o pojmu ljepote može se pojam estetičke obrazovanosti, što ga gore prozvasmo smislom za ljepotu, sada pobliže označiti kao smisao za osebni pojav, koj je sav prama svojoj ideji; dakle teoretično: kao ćustvo i smisao za takova individua, osobna bića i pojave, u kojih je realizirano obćenito im bistvo; a praktično: kao takt i vještinu svoj posebni život, prem da je nanj udaren pečat naravne osebnosti, tako udesiti i razviti, da bude savršeni izražaj vječnoga i obćenitoga zvanja, što ga svako ljudsko srdce ima kao svoje shvatiti. Estetička obrazovanost nije dakle sanjarska tlapnja, kakovu nalazimo kod tako zvanih romantika, već je živo ćustvo i smisao za pravi život, za život podpun i istinit, uz to dakako i smisao za nesavršenost, na koliko se nesavršeno kao takovo samo onda može poznati, kad se izmieni pojmom savršenstva.

Pa koliko godj sve, što jest, teži za ljepotom, to jest, za tim, da se pojavi u svom osebnom obliku, u kom se pojam, ova duša svake zbilje, zrcali kao u svom drugom biću: to po pravilu ima opet različitih zapreka, koje nedadu da se pojam prikaže u svom savršenom liku, ter malo ne svaki bistvujući individuum zaostaje za svojom idejom i postaje samo krnjav joj izražaj, ako prem se prama ovakovu odlomku može u misli ipak sastaviti i cjeloviti oblik. Ovo valja i o samih pojavih u prirodi, prem da ti neimaju slobodne volje, već postaju bezsviestni s neodoljive nužde. O tom veli Göthe u svojih razgovorih s Eckermannom jasno, kao što je običavao, ovo: „Ja nisam podnipošto toga mnienja, da je narav u svih svojih pojavih liepa; njezina je namjena doduše vazda dobra, al neima joj uvjeta, koji se zato hoće, da nam se svaki put pojavi savršena. Tako je i dub stalan, koj može liep biti, al koliko tu treba povoljnih okolnosti, dok naravi podje za rukom, da nam ga prikaže u istinu liepa." A u duhovom životu ostaje se za čudo češće i očevidnije izpod vrška onoga savršenstva, što ga ljepotom nazivljemo, nego li u životu prirodnom, jer duhova individua ne samo što mogu vanjskimi zapriekami u svom razvoju razpriećena biti, već mogu i zlom porabom svoje slobode — slaboćom volje, opačinom, griehom, zlobom — izkvariti život svoj. Svaki je čovjek bez sumlje zato stvoren, da stanovitoj i posebnoj ideji zadovolji. Al koliko ljudi može uspjeti da dokuče ovaj idealni cilj! Ili su se na njih oborile nepovoljne okolnosti pa im nedadu, da se ćudoredno i duševno naobraze, kako bi trebalo, te moraju i nehotice ostati duševni patuljci, ili su pako sami svojom krivnjom osakatili uzor savršenosti, kojim su ponudjeni bili. I zato je ljepota samo slabo izražena u životu prirode i u životu ljudi, kako nam se obično i po pravilu prikazuje.

Namjena na ljepotu pojavlja se svagdje, al namienjeni se cilj postizava riedko kada ili nikada. Zadaća je dakle umjetnosti, da dokida protuslovje, što se nalazi medju stvarmi, kakove jesu zbilja i medju vječnom im namjenom, pa da nam stvara tvorine, u kojih je osobno biće u savršenoj harmoniji s obćenitim joj pojmom. Umjetnici su njekim načinom proroci, koji u namjeni stvâri naziru namienjeno savršenstvo, te su ujedno sposobni jasno i čisto prikazat ga bud u mramoru, bud glasom, bud riečju i činom. Njihova su djela osebne tvorine prama čistomu im pojmu, dakle savršene slike ljepote.

Tvorni umjetnik stvara likove, koji su upravo onakovi, kakovi moraju da budu i koji nam namjenu naravi prikazuju čistu, jasnu i odlučnu. Glasbeni umjetnik izvodi glasove i spaja ih tako, da su vrstni očitovati nam ukupni i čisti život idejalne ćudi. Al najjasnije pojavlja se ljudska osebnost sa svimi svojimi misli, s mišljenjem i sa zadaćami u samom činu, čin pako uz rieč, koja je i sama stranom najduhovitiji čin, a stranom najrječitiji tumač čina, izražava najjasnije i najvjernije ljudsko bistvo i ljudsku osebnost. S ove strane laća se pjesnik rieči i čina, da stvori ljepotu najvećega savršenstva, t. j. da shodnim osebnim izražajem izjavi sve, što godj u duhu živi i djeluje velikoga, dobroga i vječnoga.

Al kao što je umjetnost pravo kraljestvo ljepote, tako je i estetička obrazovanost svezana što uže s umjetnošću, te bi se estetička obrazovanost mogla nazvati obrazovanjem umjetničkim. Prije svega prepoznaje se estetička obrazovanost tim, ako se izpita, kako tko sudi o savršenih umotvorih.

Ako i neima na svietu mnogo produktivnih umjetnika, koji bi vrstni bili stvarati ovakove velike uzore, to se od naobražena čovjeka ipak zahtieva, da osjeća i ćuti, što su umjetnici u svojih djelih za sve vjekove stvorili. Tko nije u dubljini duše ganut, uzkoleban i zanešen, kad gleda madonnu Rafaelovu, kad sluša simfoniju Beethovenovu ili kad čita Iphigeniju Göthe-ovu, taj se nemože pohvaliti, da je estetički obrazovan, jer nepokazuje, da ima živoga čustva za djela, u kojih je idea ljepote bezsmrtnim načinom izražena. S ove strane čini nas estetička obrazovanost sposobnimi, da se s umjetnikom, koj je umotvor stvorio, njekim načinom sljubimo, a da zorove i pomisli, koji su u umotvoru, jasno i podpunoma uhvatimo u dušu svoju, te ih ondje njegujemo i razvijamo.

Al tko prave umotvore smisleno razmatra ter dohvaća, razlikuje se od prosta čovjeka i glede inih pojava života, u kojih naime nije savršeno izražena posebna im ideja, pa očituje svoju estetičku obrazovanost i tim, što obični nesavršeni život smatra umjetničkim okom, i što u namjeni stvâri poznaje omjer i ciljeve, koji su imali biti rezultatom postanka, da je sve onako, kako bi valjalo da jest. A komu treba u tom smislu nuždnije estetička obrazovanost, nego učitelju, koj po izjavah svojih učenika, često vrlo krnjastih, mora da osjeća lik, namienjen im od naravi, da naslućuje ideal njihov, i da prama tomu djeluje i utieče na njih? Osim toga mora se estetički obrazovan čovjek i s obzirom na sav svoj život vladati kao umjetnik, koj nastoji da svekoliko svoje biće i pojav mu jasno udesi prama velikomu principu. Ovo je praktična strana estetičke obrazovanosti, pomenuta već uvodom ove razprave.

Nije nipošto nesumljiv znak savršene estetičke obrazovanosti, kad se o liepom i krasnom mnogo razpravlja i govori, usuprot mora smisao za ljepotu najprije postati živim čustvom ter očitovati se kao praktičan nagon, da sve, šta imamo i što jesmo, šta radimo i činimo, tako udesimo, da postane zrcalom, u kom se bude zrcalila jasno i čisto ideja našega bistva, i da se pokaže sličnost našega života, kakov jest iz vana, s božanskom mišlju, koja je u nami — jer je to kriterij ljepote. Život ovako obrazovana čovjeka morao bi u svem nalik biti umotvoru, koj nam pokazuje u svemu, što živi ograničenim po prostoru životom, same liepe spodobe, a u svem, što po vremenu biva, veliko djelo, u kom kao i u liepoj pjesmi, jedna te ista velika ideja sve to silnije napreduje i napokon svaku protivštinu obara.

Razvoj pisma. *

(Konac.)

Egipćane smatramo za učitelje u pismu, jer ne ostadoše na ovom, nego razviše pismo i dalje, podavši njekim slovčanim znakom, kojim bje na kraju izgovora samoglas, čistu vriednost slovca t. j. pismena, stvorivši tako abecedu od 25 pismêna, ali pridržavši razredne znake, kojih se ne mogoše okaniti od bojazni, da bi se božje pismo okrnjilo, vjera tim oštetila, i spomenikom nakita nestalo. Tim nastadoše varijanti vrlo umni, kao što n. p. slovka *ab* znači mjesec; ovaj se pojam mogao obilježiti: 1. slikom polumjeseca; 2. slovčanim znakom *ab* i uz njega slika mjeseca; 3. slovčanim znakom *ab*, dodav mu pismena *a* i *b* i znak mjeseca; 4. pismèni *a* i *b* sa slikom mjeseca; i 5. samima pismenima *ab* bez znaka. Tim se je dakako postigla podpuna sjegurnost u čitanju, kao što to hieroglifaši svi redom tvrde; ali je takovu pismu velika mahna s nepraktičnosti, kao što to Englezi staroga vieka, t. j. Feničani umah i uvidješe, koji kano susjedi i trgovci za rana naučiše pismo. Ali ga oni svojom izvornošću prekrojiše na jednovitije, slažući pisanu rieč iz pismena upravo kao što je izgovorena rieč složena iz glasova: i to bje prvi korak uma ljudskoga, kojim on posvjedoči, da je u njem iskra božanstva.

Kako se razvi iz feničkoga pisma grčko, a poslje i latinsko, to je u pomenutoj knjizi Pismo Slovjensko razvijeno potanko. Ovdje nam je samo napomenuti onu živu istinu, da jošte i sada u taman rabimo četvere znake

---

* U 5. br. „Vienca“ na str. 110 II. stupcu izpravi: značića (mj. značila), potezića (mj. potezila), raboš (mj. rabaš); na str. 111. II. str. graf-ein (mj. graf-in), scrib-ere (mj. scri-bere), šáre (mj. šare); na str. 112. I. st. acteka (mj. arteka), actečki (mj. artečki), tete (mj. tebe).

za isto pisme, t. j. tiskaće i pisaće, a poseb opet od svakoga tako zvana mala i velika.

Njemački učenjak Dr. Arhuus predlaže, što su i ini prije njega, da se za njemački jezik poprime latinsko pismo, i da se poraba velikih pismena stegne na prieku potrebu. Istina, da je četvero pismo velika neprilika, osobito za početnu obuku, i da naši seljaci, koji šta uz pišu, pošto školskoj nauci, daklje i pisariji odviknu, obično pišu sve malimi pismeni; nu jedva je prilike, da će se velika pismena ikada iztisnuti iz običaja. Dakako i tu stoji, kao i s inom stvari, sve na dogovoru. Ne hajuć ja za izgovor, da mi ne moramo baš sve reformovati, ipak mi je priznati, da bi si stekao veliku zaslugu o naš napredak, tko bi jednolikost obrazloženu u jezik uveo barem glede pravopisa i glede oblikoslovja.

Kada Jonjani od Feničâna preuzeše pismo, tada se ovrši i započe nova doba u prosvjeti; s iztoka priedje ovaj poruk na zapad; ovaj poruk sveza sudbina iztoka o zapad. Spomenici od tisûća i tisûća nadpisa prosinuše uz obale Eufrata, Tigrisa, Nila.

Ako se danas ne zna za početak čovječanstvu, to se barem njekako može nagadjati doba početku ljudske obrazovanosti, i to jedni ju nagadjaju u Egiptu drugi u Indiji; svjedočanstva su po Egipat izvjestnija, ali onda u Indiji mogoše, buduć davnija, i prije propasti. Egipatski spomenici sižu 5000 godina prije Isukrsta, daklje su skoro 7000 godina živim svjedokom prosvjeti, i to prosvjeti ne početnoj, nego obrazovanoj, ostaloj klesanoj na kamenu, ritoj na drvu, pisanoj i šaranoj na drvu, na koži, na papirusu, crnilom a na početcih crvenilom. Na grobovih egipatskih očite su čitave vojske pisâra, odličnih i prostih, pišućih po četr-uglastih pločah, za uhom im jedno ili dva pisala, štono im bijahu kano pomoć i na izmjenu drvenu peru; tuj oni ne samo da pišu nego i računaju, i to desetičnim brojnim sustavom.

Da Vas želja mine za pisanim, reći ću Vam, da prije 7000 godina ne pisahu samo povjest i slavu vladarsku, povjest i slavu naroda ili odličnika, nego da pisahu i filozofijske stvari. Mnogo prije, nego li kralj Salomo napisa svoje mudre izreke u prilog svojoj potomčadi, pripoviedaše kraljević Ptahhotep za vladanja kralja Assa, t. j. kada se upravo dizale najsjajnije piramide — oblik najtrajniji — pouke mudre, koje su iste vriednosti kano i Salomove: Znanje mu je život, neznanje smrt. Na 17. strani njim pisanoga papirusa, štono se čuva kano najdragocjeniji ostanak davne davnine u carskoj biblioteci u Parizu, veli egipatski Salomo: „Budala je neposlušan i neradin; znanje on smatra neznanjem, kriepost opačinom, život smrtju.“

Iz ove pisarije egipatskoga kraljevića vidi se u ostalom, ne samo da je pismena umjetnost bila podpunoma razvita i razobćena, nego je i pojam o knjizi i o pismenom nasljedstvu sjajan dokaz, da se je knjiga štovala; jer Kakemni, egipatski veći dostojanstvenik, koj je stariji od Ptahhotepa veli na kraju svojih spisa: „Što je u ovoj knjizi, to vrši kao što napisah, jer će ti biti u prilog. Ove spise nosi sobom, i čitaj ih, kao što ih napisah; jer je to po dušu čovjeka bolje, nego li sve što ima u zemlji.“

U ovih je spisih ne samo gramatika veoma obrazovana i usavršena, nego i slog utančan, i na mnogu mjestu dosjetljiv do ironije. „Ne plaši nikoga, jer toga ne hoće Bog. Govori li tko o jelu, taj je gladan -- o bogatstvu i o pravljenju opêka, znaš tko je — da je koga ubio, rad bi te uplašiti — takovih se ljudi ne boje. -- Ako si razborit, odgojivaj sina u strahu božjem; ako ti je pošten i radin, i ako ti teče u kući imetak, podaj mu najbolju plaću. Ako li je zao, ne okreni srdce od njega, jer si mu otac, nego ga svjetuj. Ako je pako opak, tvojoj zapovjedi neposlušan, za tvoje rieči nemaran a uza i zlorek, udari ga po ustima, kao što zasluži. — Ako si se dovio dostojanstva, a prije bio siromah — prepatio mnogo, a sada si prvi u gradu: ne ponesi se, jer je sav blagoslov od Boga. — Posluh je bolji nego li sve, što ti je milo i drago; krasan je svaki sin, koj sluša otčeve besjede, i doživjeti će mnoge godine, jer je posluh Bogu mio.“ *

Što je udes sadanjemu svietu dočuvao ove spomenike, da ih ljudi razgoniećn, tu je slobodno naslućivati promisao; prijašnje barbarstvo bi ih bilo utamanilo, kao što je po svoj prilici utamanilo i mnogu prosvjetu po ovom našem širokom svietu — spomenimo samo, koliko je staro-hrvatskih glagolskih spomenîka propalo, da bi kada, nego netom prije njekoliko godina: znamo ga, koj se hvalijaše, da si je hrvatskimi knjigami i pismi peć ložio — ne od nevolje, nego od biesa na hrvaštinu. Žalostne osvete!

Spomenici pisani, pače užeženi u opeku, što se kopa i svjedoči sjaju povjesti Babilonske i Asurske, noviji su od egipatskih; ali su i ove opeke, kojih je svaka kano jedna strana lista, i koje zapremaju muzeje, svjedok rječit.

Da vidite, kako je pismo u Indiji razvilo još veličanstveniju književnost, evo Vam iz-

* Tekst tamačen po H. Brugschu, najglasovitijem Egiptologu, koj je ove dane, boraveć u Zagrebu, uredio egipatsku zbirku u našem muzeju i tu na jednoj mumiji našo veliku riedkost: nadpis na platnenom povoju pisan karskim pismom, štono bijaše na otoku Kreti u običaju. G. Brugsch opisati će u posebnom djelu našu egipatsku zbirku, koja je po njegovoj tvrdnji, vrlo znamenita. On se veoma pohvalno izrazi o našem muzeju, začudiv se, što u ovom kutu evropske prosvjete nadje zametak, kakovu se ne nadaše. — Malo li o nas znade sviet!

vadka iz hymnusa u Rig-Vedi, t. j. razgovor izmedju Panis-a i Sarame (Po Max Müller-u Panis=Paris, a Sarama=Helena).

Panis: Kojom namjerom stiže Sarama ovamo? Put je dalek i okukast. Šta želiš od nas? Kakova bijaše noć? Kako tî priedje vode Rasa?

Sarama: Dodjoh evo kano poslanik Indre, tražeć o Panis, vaša velika blaga; to me sačuva od straha i od pogube, te tako priedjoh vode Rasa?

P. Kakov je čovjek taj Indra? O Sarama, kakav je pogledati, koj je šalje iz daleka? Neka dodje ovamo, da se sprijateljimo i neka bude pastir našim kravam.

S. Ne znam, da bi se on podložio, jer si on podlaže sve. Duboke ga rieke ne mogu svladati. Vas će on, o Panis, ubiti i tuj ćete ležati.

P. Draga moja, one krave, po koje ti dodje, lete okolo krajeva neba. Tko će ti ih dati bez borbe? A naše je oružje preoštro.

S. Ako su vam rieči nepobjedne, ako su vam tjelesa za koplje neprebodna, ako su i puti do vas neprohodi: to vas Brihaspati ne će ni za što blagosloviti.

P. O Saramo, ona je riznica o stienje utvrdjena, puna krâva, kônja i bogastva. Panisi jû čuvaju, dobri čuvari; badava si se izmučila ovamo.

S. Neka dodju ovamo Rishi razjareni sa Somom, Ayasyom (Indrom) i s deveterim Angirasom; oni će ovo blago podieliti: onda će Panisi inako govoriti.

P. Tako si ti, o Saramo, ovamo došla, nagnana silom bogova; hajde da se posestrimo! Ostani ovdje, dati ćemo ti, o draga, njekoliko blaga.

S. Ne marim niti za bratimstvo niti za sestrimstvo; dobro to znade Indra i strahoviti Angirasi; za to se nosite odatlje, nosite se daleko; dajte izagnati krave, koje Brihaspati nadje skrivene, podajte drago kamenje itd.

Indijski komentatori napominju izriekom, da Panisi ugrabiše krave, t. j. svjetlo dana, Sarama ih traži, t. j. zora puca, Indra ih opet ote, t. j. sunce svanu.

Znatno bi bilo znati, koliko vrsti pisma ima na svietu; nu jer se to istom iztraživa, bolje će biti ostaviti ovo kasnijoj razpravici. Sada nam se nehotice nudi pitanje ovo: Živa je istina, da je razlikost pisma velika zapreka obćoj prosvjeti; ova se zapreka osjeća već od davna, kano i ona druga zapreka, razlikost u jezicih.

Ako li se ikada uzrieši ovo pitanje, glavni će mu biti uvjet jednost pisma i jezika.

O jednosti pisma ima od pokojnoga bosanskoga biskupa Šunjića knjižica: Ratio depingendi quaslibet voces homanas, t. j. priedlog jednoga pisma i jednoga pravopisa za sve jezike. Šunjić sastavi svoj priedlog za jezike, koje on znavaše i kojih je istina bilo mnogo, ali prema današnjemu, pače i tadanjemu znanju ne mogaše se nadati uspjehu, a to tim manje, što bi se jednim pismom i pravopisom stekla polakšica samo u čitanju, u pisanju i u tiskanju; priznajmo, da bi i to bio dobar korak, ali samo jedan korak.

Odkako u Evropu dopr glas, da je kinezko pismo ne samo razliko od našega. nego da se jedan te isti kinezki znak izgovara u sjevernoj Kini *tao*, u srednjoj *lu*, a u iztočnoj *jeng*, niknu u učenjacih misao ona, koju danas zovemo pasigrafija i pasilalija t. j. ne bi li se, i kako bi se izumio način pasigrafije, pisma takovoga, od kojega bi njeki znak Hrvati čitali kuća, a taj isti znak Niemci haus, Englezi house, Talijani casa, Francezi maison, Magjari haza itd Tim bi načinom postigao sav čitajući sviet jedan pismen, tiskovan i čitak jezik. S pasilalijom, t. j. s jednim jezikom govora, medjusobnoga sporazuma bila bi stvar teža, pače neizvedna. Tko želi obširnije ob ovom znati, čitaj Max Müllera Vorlesungen II. Serie, tu se pripoviedaju misli Leibnitzeve i priedlog englezkoga biskupa Wilkinsa, koj je to posve sustavno i znanstveno udesio. — Ovdje nam je pomenuti našega zemljaka Paića, koj je takodjer obreo sustav pasigrafije i pasilalije na sustavu, kakov je sustav brojni, razumljiv za sve narode, jer je jedan te isti svim zajedničan.

Glavnu svrhu pisma i glavne mu plodove priobćivati ćemo u člancih, vadjenih iz povjesti prosvjete. *V. P.*

Iz Addisona. *

Priobćuje J. J.

II.

O preseobi duše majmuna Pugga.

Will Honeycomb, koji se s ono malo znanja, što ga je kojekuda pobrao, rado iztiče, primjeti jučer u klubu, da se za nauk o preseobi duša ipak gdješto navesti može i da ljudi na istoku još uviek čvrsto u nju vjeruju. Pri tom se pozva na njeku viest Pavla Ricauta, po kojoj pravovierni Mohamedanci, kad su dobre volje, malih u krletkah zatvorenih ptičica nakupuju te ih izpuste, mnijuć, da su tim činom toliko privriedili, koliko mi, kada kojega od svojih zemljaka iz sužanjstva u Algiru izkupimo. „Valja vam znati, reče Will, da Turci svaku životinju kano potajnoga brata ili pretvorenu sestru smatraju te drže, da su

* U opazki pod članak I. „Iz Addisona" (br. 5.) podkrale su se osim njekih manjih ove znatnije pogreške: mjesto iztakmio, iztaknuo; mjesto koja s najnježnijim sažaljivanjem slaboće spaja, najnježnijim sažaljivanjem slaboće opaža; mjesto savršio, završio.

im se i u toj slici smilovati dužni. Oni tvrde, doda Will, da čovjek kada umre, duša mu ili u tielo drugoga čovjeka predje ili se zaodjene slikom kakove životinje, s kojom je za svoga čovječjega bitisanja glede ćudi ili udesa najviše sličnosti pokazivala.

Čudeći se ja, kamo Will tolikom spravom učenosti smiera, reče nam on, da je njegov prijatelj Jack Freelove dvorio njekoj gospodji, koja je papige, majmune i male pse neobičnom nježnošću ljubila. Hotievši ju jednom u jutro posjetiti, napisà joj veoma liepu poslanicu o tom predmetu. Kako Will kazivaše, bjehu posjetnika uputili u prijamnu dvoranu gospodjinu, da ju tamo čeka, i tu se njeko vrieme zabavljaše njezinim ljubimcem majmunom, koji uz jedan od prozora o lancu prikovan bijaše. Napokon opazi crnilo i pero te u ime majmunovo napiše svojoj milostnici pismo. A kad nje još sveudilj nebje, ostavi list na prozoru i ode za svojim poslom.

Do mala za tim udje gospodja u dvoranu te spazivši gdje majmun komadić artije posve ozbiljno promatra, uzme mu ga iz ruku. Kako nam Will kaže, do ovoga časa ona nezna, da li je Jack ili majmun napisao ovo:

„Gospodjo! Neznajuć govoriti, davno sam uzalud izgledao priliku, da Vam se odkrijem; sada pako, imajući crnilo, pero i artiju pri rukuh, poslužiti ću se tim povoljnim slučajem, da Vam pismeno priobćim života svoga poviest, koje ustmeno pripovjediti nemogu.

„Znajte, da sam prije tisuće od prilike godina bio indijski brahman, upućen u sve misterije, kojim, kažu, da se je i europski mudrac Pitagora od naše bratovštine naučio. Sa velike vještine u tih tajnih znanostih stekoh prijazan njekoga demona, s kojim se mnogo bavljah, u toliko, da mi obeća učiniti sve što od njega zaištem.

„Najprije mu očitovah želju, da mi duša nikada nepredje u tielo kakove nerazumne živine. On mi odvrati, da toj želji mojoj zadovoljiti nestoji u njegovoj vlasti. Tada ga zapitah, da li mi se kod preseobe duše nebi bar moglo ostaviti pamtenje, — sviest, da sam ja ono, koji u raznih životinjskih slikah životujem. To mi mogaše učiniti i obeća mi na poštenu rieč demonsku, da će mi tu želju izpuniti. Od to doba življah tako bezporočno, da me izabraše predsjednikom jednoga bramanskoga sbora, i tu službu obnašao sam do samrtnoga dana savjestno i vierno.

„Tada me primi druga podoba ljudska, u kojoj svoju ulogu igrah toli izvrstno, da postadoh prvim ministrom njekoga na obalah Gangesa vladajućega kneza. Tuj življah mnogo godina u velikoj časti; ali malo po malo liših se nevinosti bramanske, jer bijah prisiljen narod tlačiti i plieniti, da mi se gospodar obogati, dok na posljedku nezamrziše na me tako, da me gospodar, hoteći se izmiriti sa svojimi podanici, strielom kroz srdce smaknu, kad jednom na čelu vojske htjedoh upravo besjedom da ga pozdravim.

„Oživivši opet, nadjoh se u pol šume u slici šakala te stupim u službu lavovu. On obićavaše oko pol noći dići se i na plien poći. Tada ja imadoh zalajati blizu ležaja mu i on idjaše mojim tragom. Krenuh li mu pretila jarca ili divju kozu ili zeca, ostavio bi, nažderavši se sit, i meni po koju na pol oglodanu kost, da me obodri. Ali kad mi jednom u dva ili tri takova lova nepodje za rukom krenuti kakovu god budi zvier, udari me biesan šapom te umrieh.

„U sliedećoj metamorfozi dodjoh opet na dvie noge. Postadoh indijskim poreznikom; ali bijah razmetnik, i jer i ženu razsipnicu imadoh, zadužih se tako, da nesmjedoh nikomu na oči. Nemogoh iz kuće bez pogibeli, da me koji od vjerovnika nepograbi, i kad se jednom na večer po mraku ipak usudih da izidem, ščepaše me i u njekakovu kulu baciše, gdje nakon njekoliko mjeseci umrieh.

„Duša mi se po tom nastani u leteću ribu, i u tom jadnom stanju probavim punih šest godina. Kad bi u vodi plivao, eto ti za mnom u potjeru množine grabežljivih riba; a kad bi se poslužio svojimi letili, oborila bi se na me čitava jata ptica. Tako jednom letijah posried englezkih brodova, kad iznenada opazim iznad glave galeba i, zaroniv brže u vodu, da mu izmaknem, naletjeh u ralje gorostasnomu morskomu psu, koji me u tinji čas proždre.

„Za njekoliko godina nadjoh se na veliko svoje čudo bogatim bankirom u Lombardskoj ulici u Londonu, i sjećajuć se što sam njekoč radi oskudice novca trpio, postanem takova tvrdica, da sam doskora svemu gradu bio na ruglo. Bijah kukavan mali starčić; jer skoro poginuh od gladi, i kad umrieh, nebijaše na meni ništa do kože i kosti.

„Malo zatim spopade me strah i užas, kad se vidjeh pretvorena mravom. Nemogoh se doista snaći radi onoga majušnoga tjelešca; nu malo po malo promislih, da bi mi duša, ako se bolje neuzvladam, još u pogrdnije tielo n. p. kakova sirnoga crva zagnana biti mogla. Zato si dadoh truda, da svoje sadašnje dužnosti vierno vršim i podje mi za rukom doći na glas kano jedan od najvaljanijih mravi u svem mravinjaku. Jednom, stenjuć upravo pod težkim bremenom, pozoba me vrabac, koji u susjedstvu življaše i već mnogo jada medju našimi počinio bješe.

„Sada mi se okolnosti opet malo na bolje promiene. Cielo jedno ljeto provedem u slici pčele. Budući pako da mi trudni i oskudni život, što ga u posliednjih dvajuh stadijih provedoh, dodijao bješe, podam se protivnomu ekstremu t. j. postanem trutom. Kad jednom roju na čelu izidoh, da drugi uljenik oplienimo, budemo od protivnika tako hrabro dočekani, da većina

nas, a i ja medju njimi, na mjestu mrtvi ostasmo.

„Mogao bih Vam pripoviedati i o drugih još pretvora, kroz koje sam prošao. Bijah zasobce krojačem, rakom i sjenicom, u kojoj posliednjoj prilici budem uz božićne blagdane od njekoga mladoga nitkova ustrieljen, koji svoju pušku na meni ogledati imaše.

„Ali ću ominuti tê i još mnoge druge stadije svoga bitstvovanja te napominjem samo još prelaz u mladoga gizdelina, koji je Vam skoro šest godina dvorio. Sjećati ćete se, gospodjo, kako se je preodievao, kako je plesao, pjevao i sto drugih stvari izmišljao, da Vašu ljubav steče, i kako je napokon umro od nahlade, koju je pri njekoj serenadi pod Vašimi prozori na se navukao. Onaj siromašni mladić, s kojim ste tako okrutno postupali, bio sam ja.

„Jedva što sam to nesretno tielo ostavio, nadjoh se na njekom briegu Etiopije u sadašnjoj svojoj čudnovatoj prilici. Sluga njeke englezke faktorije ulovi me i u veliku Britaniju posla. Kako sam ovdje u Vaše ruke dospio, netreba mi kazivati; ali tó vidite, da nečeznem prvi put u Vaših veriga. Medjutim se u svom robstvu sretnim osjećam, jer sada neštedite poljubaca i ogrljajah, za koje bih sav sviet bio dao, dok sam čovjekom bio. U ostalom nadam se, da mi ove izpoviesti o mojoj osobi neće biti na štetu, nego da ćete i nadalje Vašu milost pokloniti prepokornoj Vašoj slugi

Puggu.“

P. S. „Vašemu psetancu još bih svjetovao, da mi ide s puta, jer, smatrajući ga najopasnijim suparnikom svojim, moglo bi se lahko dogoditi, da ga zubi uštinem, kako nebi rad.“

Naše kazalište.

4.

Drugčiji će biti naš sud — rekosmo u prediducém komadu — o francezkih intriguah i novih njihovih komedijah i operetah, kad sve to omjerimo prema zahtjevom, koje na naše kazalište stavljamo.

Ta svrha za kojom pogledom na naše kazalište polazimo jest, da vremenom dodjemo do naše hrvatske narodne drame. Nastaje daklem pitanje da li su te komedije i te operete shodno sredstvo, koje će nas u tome putu pomoći ili nas možebiti smetaju.

Žalibože smetaju nas, i to dvojako nas smetaju.

Prvo nas smetaju što se na tom temelju nikada hrvatska komedija nepodignu. Predmet komedije treba da bude takav da odgovara narodnomu životu t. j. značaji i situacije komedije treba da budu takove da ih narod razumije pošto se i kod njega takovih značaja i situacija nalazi. Takova će komedija pobuditi u nas pjesnike na pjesnikovanje i takova će komedija svoju svrhu podpunoma postići. Pobuditi će pjesnike na pjesnikovanje, jer će im dati primjer kako se komedija imade pjevati, a gradiva će u narodu dosta takova naći: postići će svoju svrhu podpunoma, jer će baveći se značaji i situacijami takovimi, kakove su cielomu obćinstvu poznate, u svih smieh potaći. Toj francezkoj intrigui i novoj komediji, predmetom su takovi značaji i situacije, kakove se samo u velikih gradovih i ponapose upravo u Parizu radjaju; stoga takove komedije, niti će promaći razvoj narodne komedije niti će u takovoj mjeri djelovati, da ju svi razumijemo te da se nad timi situacijami smijemo. Istina bog kod današnjega stanja komunikacije svaki nas je, što nas dolazi u parter i lože, u koji veliki grad zavirio pače i neko vrieme u njemu živovao, a o Parizu, ako i nismo u njemu bili, svaki nas je čitao; ništa nemanje taj je život, što nam se u tih komedijah, osobito novih, prikazuje, tako osobit, da ga može biti ovako spoljašno razumijemo, ali u svoj njegovoj cielosti, pravu njegovu jezgru shvatiti, tomu se hoće više no takovo površno poznavanje istoga: djelovanje takove komedije biti će za nas samo poličavo.

Drugo nas te nove francezke komedije i operete smetaju u toliko što zatiru u naše publike ljubav prama pravoj dramatskoj ljepoti.

Drama nam imade prikazati liep čin, kako se iz afekta i značaja razvija. U tom činu je sadržana jedna idea, misao, koja je pjesniku pred očima bila. Jedan od glavnih uvjeta ljepote jest, da predmet bude v a ž a n, dakle i u drami treba da č i n b u d e v a ž a n pa time i m i s a o, koja je u tome činu sadržana. Tako je za sve vrsti drame pa tako i za komediju. U komediji može biti razporedanje čina do skrajne granice mogućnosti pobrčkano, samo neka joj bude čin važan. Uzmimo samo Aristofana; fantastičnije već nemože čin biti razporedan, što je u njega, ali kolika je u svakoj njegovoj komediji važnost u činu! Komad može uza to biti koliko mu drago malen, kao što je n. pr. onaj od Roderika Benediksa „u oči nove godine“, koji se je ovih dana predstavljao. (Mimogrede rečeno, izpala je predstava toga komada, da si već bolje nemožemo željeti. Uloge su bile podieljene medj najvrstnije naše sile: gg. Freudenreicha i Mandrovića i gdć. Bajzovu i Ružičkovu, i svaka je svoju tolikim naravnim čuvstvom odigrala, da se je ciela kuća našla do suza ganuta. I g. Sajević i djeca i sluga sve je bilo na svom mjestu. Osobito se je gospodična Bajzova kano stara dojilja odlikovala. Ovoj gospodjici u obće služi na čast što jednakom vrlinom igra uloge m l a d j a n i h kao i s t a r i h ženskih, time se kazuje kano prava umjetnica, i rieči što ih Lesing o jednom mladom glumcu reče, koji se isto tako odlikovaše u ulogah mladih junakâ ko i u ulogah staraca, mogu se svim pravom i o njoj reći „Dieses zeigt von seiner Liebe zur Kunst; und der Kenner unter-

scheidet ihn sogleich von so vielen Andern jungen Schauspielern, die uns immer auf der Bühne glänzen wollen, und deren kleine Eitelkeit, sich in lauter galanten liebenswürdigen Rollen begaffen und bewundern zu lassen, ihr vornehmster, auch wohl öfters ihr einziger Beruf zum Theater ist.") Ta važnost čina pa posredno ideje u njem sadržano fali u tih novih francezkih komedijah i operetah. U njih se mjesto te važnosti nešto drugo iztiče, a to je pikantnost situacije n. pr. sujet solidnoga supruga je ovaj: Neki jedva oženjeni suprug dobije bezimeno pismo u kojem ga neko pozivlje na randevu na maskiranom balu. On to ženi dakako taji, uzme od sluge livre i ode na bal. Žena za to doznade, obuče se i ona na bal te poznavajući svoga supruga po livrei, upusti se š njime u razgovor, očara ga i uzme ga sobom u svoj stan pod pogodbom, da se dade zavezanima očima voditi. Ona ga dovede kući i tu u dialogu siromašni suprug sve gori od pohlepe, da mu već jednom odveže oči. Ona to učini a zasramljeni se suprug nadje u svojoj vlastitoj kući. Tu bračnu razmiricu izravna pismo, koje prispje od suprugova prijatelja, s kojim se bješe prije svoje ženitbe okladio, da će svojoj ženi uviek vjeran ostati, i u kojem mu javlja, da je on onaj bezimenik, koji ga na taj bal pozva. Eto to je čitava poviest. Razporedana je divnom dosjetlivošću, zaodjenuta je isto takovim govorom i misli, upletena je u nju epizoda medj slugom i službkinjom kakova se već nebi zgodnija uplesti dala; ali pitajmo se za važnost čina, pitajmo se da li je temeljem toga čina kakova obćenita važna ideja i doći ćemo do odgovora da je neima, nego da joj je temeljem jedna pikantna situacija, kako se u istinu može zbiti, a to je protivno zadaći pjesničtva, koje se neimade baviti tako individualnimi situacijami nego obćenitimi. Još gore je sa operetami. U ovih nesamo što u činu neimade nikakove važnosti, u njih se još i u govoru i u mislih mjesto pjesničke dosjetlivosti opeta pikantnost iztiče. U tih operetah nedjeluje ono što u svakoj vrsti dramatskoga pjesničtva imade djelovati: čin, značaji, misli i govor, nego skoro izključivo samo ono, što bi imalo jedino podkriepiti djelovanje tih čestî drame: scenerija i kostim. Te operete ako ih čitamo neimadu nikakova komičnoga efekta, a svaka vrst drame treba da i čitana svoju svrhu donekle postigne: tragedija da pobudi sažalost i strah, komedija da podraži smieh. Neka ko n. pr. odbije u opereti „deset djevojaka a za nijednu muža", karikiran kostim oca, razdražljive haljice, oklope i kacige onih desetero kćeri, neka odbije tu mimogrednu čest komedije, i što će mu smiešnoga ostati? —! U tom prevažnom uplivu scenerije i kostima, u tom prevažnom izticanju pikantnosti, situacijâ mislî i govora, nad važnošću čina i dosjetlivošću mislî i govora, u tome leži razvratna moć tih operetâ, kojom zatiru u naše publike ljubav prema pravoj dramatskoj ljepoti. Zašto? Jer svojstvo tih komedija nije ljepota, nije ni dražest nego je upravo razdražljivost, a kazalište, koje svoje obćinstvo počne tom razdražljivošću pitati, prije nego ga je pravom dramatskom ljepotom zadojilo, učiniti će, da će mu obćinstvo za pravu ljepotu svu ćut izgubiti. Tako je s našim kazalištem. Jedva što se na njem viša vrst drame udomaćila, eto se u njenom najljepšem razvoju zaustavlja, zasuta tom pogubnom bujicom tih razdražljivih komedija. Ako to dalje tako podje, mi ćemo doživjeti tu žalost, te će nam se u vječnoj dekadenciji pojimljanja dramatske ljepote, naše obćinstvo napokon zaustaviti kod komada ko što je taj, „njezin pokojni", koji se dva dana zasebce 13. i 15. o. m. davao. Taj pokojni, (bog dao te bi ostao za uvieke pokojni u našem repertoaru) skrajni je razmet svake dramatske ljepote. Čin mu je bez ikakove važnosti i smisla, razporedan je za volju najprostijih šala preko svih granica vjerojatnosti i mogućnosti, misli se i govor u prostoti sa šalami natječu, da neznaš, koje je prostije. Onu scenu medj Stazikom i Ergerom drže mnogi za izvrstno komičnu. Stara nakazna djevica i stari nakazni pisar ljubkuju! Da to je smiešno, jer se dva protuslovja sastaju: nakazna ostarjela doba i mladjahno ljubkovanje, ali samo bi trebalo zažmiriti t. j. čuti je smiešno ali viditi je više odurno nego smiešno. Nije to mnienje moja kaprica, Lesing mi je za ledji, koji to isto jednom prigodom u hamburžkoj dramaturgiji primetnu „die Einbildung eines sechzigjährigen Gecks und einer eben so alten Närrin, dass die Zeit nur über ihre Reize keine Gewalt sollte gehabt haben, ist zwar lächerlich; aber diesen Geck und diese Närrin selbst zu sehen ist eckelhafter als lächerlich". A i Lesing nije do toga mnienja došao iz kaprice nego povodom učenja grčke umjetnosti, toga neusušivoga vriela uzorâ za sve vrsti iste. Homer pjevajuć u trećem pjevanju Ilijade ljepotu Helene, spominje kako trojanski starci sjede na bedemu te spazivši tu krasotu, razgarani od njene dražesti šapuću medju sobom „nije čudo što Trojanci i Ahivi toliko vremena radi takove žene nevolje podnose, jer je strašno neumrlim boginjam licem nalika", a slikar Zeuksis naslikav o toj situaciji sliku, naslika nagu žensku i napiše na sliku one rieči, jer si je bio sviestan, da starce od ljubavi razgarane viditi nebi bilo liepo! Gospodična je Bajzova tu karikaturu od Stazike veoma dobro karikirala, ali čim ju je bolje karikirala tim je bilo sve to gadnije viditi i mnogo bi bolje bila učinila, da ju je manje karikirala, jer bi tim tu odurnost bila ponješto ublažila.

Toliko će biti dosta rečeno u obranu našega mnienja, da su te francezke komedije i operete po razvoj naše narodne drame zaprieka a po ljubav naše publike prema višoj dramatskoj ljepoti razvratne.

Što dakle odtuda izvodimo? Zar da te pikanterije posvema prognamo?

Ne! I to je neka vrst komedije, pa sama sobom uzeta, nije tako pogubna. Ko bi nas uvieke samimi ozbiljnimi dramami nudio i taj bi nam napokon dosadio, a i medj komedijami više vrsti čine takove dražesti, pogdjekada gledane, shodan odmor. Dakle ne to, nego drugo dvoje izvodimo odtuda.

Prvo da se više obaziremo na novo atičku komediju karaktera, jer samo ova može poslužiti temeljem, da se i kod nas vremenom digne narodna komedija.

Drugo, da se u obće uzme veći obzir na drame u kojih nas osvaja važnost čina. Eto skoro tri puna mjeseca prodjoše, svaki se drugi dan daje predstava, a medj svimi timi komadi vidjesmo tek 6 takovih većih komada, a ostalo su sve takove pikantnosti i operete bile. Veći obzir će se pako na takove komade uzimati ne samo tim, da budu brojem prevažni, nego i tim, ako se bude nastojalo, da nam se te drame predstavljaju istom pomnjom glumaca, istim sjajem dekoracije i kostima, kojim se te operete predstavljaju. Nastojanje oko sjaja dekoracije i kostima nespada na nas, nego ona oko pomnje glumaca i to samo donjekle t. j. dotle da ih ozbiljnom kritikom njihove igre obodrimo na što marljiviji rad i da ozbiljnom analizom takovih komada nastojimo svratiti obćinstvo na njihovu ljepotu.

KNJIŽEVNOST.

Biogradska književna pisma.

II.

U Biogradu 11. veljače 1869.

Ugledavši u trećem broju „Vienca“ prvo pismo, koje poslasmo, i zaradovavši se, što redakcija u svoj „Vienac“ vije i cvieće s naših strana, hitamo da nastavimo po obećanju svome, i žurimo se i s drugom kiticom s ponositoga briega na utoku Save u Dunav.

Nije davno, ali poslie našega prvoga pisma, slavile su ovamo naše strane najmiliju našu prosvjetnu slavu, upravo najmiliju i svenarodnu književno-prosvjetnu slavu. Ta je slava sveti Sava, koja se po naših krajevih slavi na dan 26. siečnja. Onako isto kako se viencem priče i pjesme narodne naš sveti Sava, naš prvi književnik i osnovalac stare prosvjete na istoku našem, sastavio s narodom u jednu nerazdvojnu cjelinu — slavi se i ljubi taj spomen i ta slava njegova po svem narodu našem ovamo na istoku. To je domaći patron i zaštitnik medju svetimi svih naših škola, i gdje god ovamo na istoku ima škole, ona ga slavi onako isto, kako svaka obična kuća srbska svojega domaćega patrona. Od kako je u Biogradu velika škola, ona je, kao najstarija medju drugami svojega naroda odmah s početka uzela medju svoje domaće običaje, da sjajno slavi dan prosvjetioca narodnoga. Tu se izvrše crkveni obredi po zakonu, i starinskim je običajem utvrdjeno, da se uviek skupljenomu narodu, koji se steče u velikoj množini i iz svih staleža gradjanstva našega, govori besjeda. Nekada se uviek govorilo o sv. Savi, dok se ta stvar za besjede nije podpuno omlatila i dok ovamo kod nas obične patriotske fraze niesu postale hladne za publiku, koja ih vječno sluša i vječno se uvjerava, kako one ne pomažu ništa. U novije vrieme mladji profesori načiniše od toga liepog običaja zgodnu priliku za javne lekcije o kojem predmetu iz nauka, udešenom popularno. Tako je već nekoliko godina. Ja vam toliko o tome pripoviedam za to, da vaša publika pozna ovaj naš liepi običaj, koji je vrlo ljubljen i mio u narodu, i za to, što mi čini veliko zadovoljstvo, gdje mogu s milinom govoriti o proslavi toga običaja ove godine. Tu je besjedu, o kojoj govorah, ove godine govorio rektor velike škole, naš slavni i štovani dr. Josip Pančić, i utisak iza nje ostao je prijatan, kako skoro nikad nije ovom prilikom. Predmet govoru uzeo je poštovani naučnik i profesor iz svoje struke, iz prirodnih znanosti, a to je Kopaonik i njegovo podgorje. To je izvod, popularna strana, iz posebite monografije, koju sprema za štampu g. dr. J. Pančić. Kopaonik je najznatniji vis u Srbiji i najznatnije rudno mjesto u starom državno-kulturnom životu srbskom. Govor je taj već štampan u podlistku „Srbskih novina“, i izaći će i u posebitoj knjižici. Poetičkimi riečmi izložio je govornik položaj tih miesta, prešao na rudnik, koji se u Kopaoniku i okolini nahode, govorio o ljekovitih vodah što se nahode po tih mjestih, pregledao floru i faunu s obzirom na praktičku porabu njihovu i završio govorom o Župi, jednome pitomom dielu dolina kopaoničkih, što je pun vinograda i rodi najplemenitijim vinom. Čestiti profesor pokazao je ogromno znanje, na koje smo se mi uviek navikli u njega. Završetak je obraćen omladini, i u njem su rieči, koje su velikoga značaja, te dopustite da ih ovdje privedem, neka ih čuje i tamošnja naša omladina. Izmedj ostaloga, i jedne nevolje najbolji su znak, kojim se mogućno osvjedočiti, da smo mi jedan narod! Evo šta veli g. dr. J. Pančić: Prionite onom živošću, koja se vašoj srećnoj dobi urodjena, da vrieme koje vam je izmjereno, što boljma upotrebite! Učite sve što vam prilika donese, a najbolje proučavajte svoju liepu postojbinu. Ne velim, da to činite u ovom pravcu ili onom, po ovoj ili onoj struci; svaki može izabrati sebi što je njemu drago, što nje-

govoj spremi, njegovu stanju i njegovim naklonostim najbolje odgovara. Nemojte misliti, da vam valja daleko putovati, pa da nadjete ono što je vriedno da se prouči. Svaki kraj u Srbiji, svako najmanje mjesto ima izobila stvarî, koje su nepoznate — — Eno vam vaših rodjenih sêlâ, koja svake godine pohodite. Šta znate o prošlosti svojih seljana, o njihovih običajih, njihovih dobrih i zlih stranah? Šta ste doznali o seoskom redu, o obćinskoj ustanovi, na kojoj ciela državna zgrada počiva? Šta ste pobilježili od onoga množtva liepih srbskih imena, pod kojimi je svaki kraj u vašem selu, svaki izbrežak, i svaka dolja poznata? Sve ovo i mnogo još drugo, što bi odviše dugo bilo da vam pobrojim, većinom je nepoznato, i čeka na vas da ga proučite. Čim budete bolje poznavali sve ono, što se na ljude i na zemlju, koja vas je rodila odnosi, tiem ćete umjeti bolje da primienite ono, čemu se u školah ili iz knjiga naučite, tiem ćete zrelije moći da sudite, šta je od svietskih ustanova, od važnih iznalazaka nauke i vještine za narod potrebno i koristno, šta li prerano i štetno. A što je za same vas najvažnije, čim budete bolje poznavali prošlost i sadašnjost, divote i bogate izvore svoga otačastva, tiem ćete ga s većom odanošću ljubiti, a ljubav otačastva ona je blagodjetna sila, koja će vas najbolje rukovoditi, da voljno snosite trude i žrtve, koje vas u budućem praktičnom životu čekaju."

Zar nije prieko potrebno, da i hrvatska omladina dobro upiše u svoje srce rieči slavnoga profesora?... To su rieči istine i života, rieči pokazane prvo na samom sebi djelom, pa tek izgovorene! Učite se, braćo i sestre, na tom primjeru, vrlina i sviest znak je civilizacije, a bez toga je svugdje u onolikoj mjeri veće divjačtvo, u kolikoj je mjeri veći spoljni bljesak i taština.

Kad smo već u podlistku jednih biogradskih novina, daj da pogledamo i u druge, — i tako nam danas na stolu nema novih knjiga. U ostalom mi pošljednih godina najnapredniji dio svoje literature upravo gledamo u novinah. Premda to mnogo ne tješi, ali nije ništa ni čudno ni zlo. Sve je zlo u ovaj mah, što je to jednostranost! Viek je naš viek populariteta svuda i svagda, viek demokracije. A novine su laki leptiri, koji su podobni da nam misli, znanja i rezultate lakim brzim i ugodnim načinom raznesu za čas, kud nam je volja. Što bi trebalo da imamo i dosta knjiga i važnih, to se u nas sve sleže u novine, a knjige idu na nižu liniju. Mi znamo kako su pošljednjih godina mnogi znatni književni proizvodi izdani u novinah. I u pošljednje vrieme izlaze u podlistku dviju političkih novina naših dvie zanimljive i važne stvari. Podlistak „Jedinstva" donio je za ova dva mjeseca, kako izlazi, historijsku monografiju iz pošljednjih godina naše kneževine u biografiji Andrije Stamenkovića, koju je napisao g. Jevrem Grujić. A. Stamenković je jedan od najznatijih radnika poznate i slavne naše sveto-andrejske skupštine od 1858 god., i njegov će život dati liepu zabavu i obavještenje političarom vašim, koji su radi znati naše stvari. Taj život je štampan i u osobitoj knjižici. G. pisac pripada takodjer medju najznatnije političke ličnosti naše, i pripada u liberalnu partaju.

U novinah „Srbiji" izlazi književni sastavak „Vladika crnogorski u Italiji," iz pera poznatoga Ljubomira P. Nenadovića, doskorašnjega načelnika minist. prosvjete, koji sad ne živi ovdje. Tu se opisuje bavljenje pokojnoga vladike Petra Petrovića Njegoša u Italiji 1851. godine, kad se je od prsobolje liečio. Dobro je poznata stvar, da se poetska djela ne mogu ni precieniti ni razumjeti podpuno, dok se nezna život poetin, njegov pogled na sviet i na stvari i njegov odnošaj prema njim. A mi u svoj našoj jadnoj literaturi, poplavljenoj vječitimi probami pjesnika diletanata na trpeljivih ledjih publike naše, nemamo ništa tako o životu našega zaista najvećega, najozbiljnijega pjesnika, koji je pjevao narod i njegovo veličje, a ne njemačke mjesečarke. I ko zna, — voli raditi i radi prije svašta drugo nego to. Lj. P. Nenadović u ovom putopisu tu nas je neizkazano mnogo zadužio. U tome se opet vratio s raznih visokoparnih poljâ, na kojih je s porazom prolazio, na polje putničkoga pisma, u kojem je osobito vješt, i ako njemu išta nabavi liep spomen u našoj književnosti, nabavit će mu ga putničko pismo, u kojem je ovamo kod nas još poslie 1850 prvi on udario temelj prema modernoj književnosti. Iz sastavka „Vladika crnogorski u Italiji," vidimo upravo sitni život ličnosti vladičine, njegove navike, zanimanja, i svakidašnje misli i miline, što nam je sve tako drago znati za uzvišenoga pjesnika „Gorskoga Vienca." Od knjiga na ovoj strani imam vam sad spomenuti samo jednu. To je Nečista kuća. Drama u pet radnja barona J. Aufenberga" [107 str. na 16-ni], štampana u Vukovaru troškom knjižarnice Aleksandra Vagnera. Ali bi bolje bilo da nije ni nje jedne, jer je i izbor i prievod (g. Aleksandra Popovića) tako hrdjav, da nije vriedno o tome više rieči i hartije trošiti.

(Konac sliedi.)

Obznana Matice ilirske.

Čišći račun, bolja ljubav — kaže narodna rieč. Nadamo se, da će i „Vienac" u veću ljubav kod naroda svoga doći, ako sada pošto je već nekoliko brojeva u rukama obrazovane publike, načinimo malen račun o našem preduzeću. Matica ilirska,

hoteći svojim, kolikim tolikim godišnjim prihodom, na što veću korist biti hrvatskoj književnosti, nadje i po svojem uvjerenju i po svjetovanju misaonih rodoljuba, da je u današnjem našem književnom stanju najpreča potreba podupirati razvoj narodne beletristike, kojom se goji narodna zabava. Tako se rodi misao, da se o trošku Matice ilirske izdaje valjan beletrističan časopis, u kojemu bi svi naši te ruke književnici učestvovali; a trud njihov sustavno i bezuvjetno nagradjivan bio — čega do sada naša književnost nije poznavala. Da se uklonimo konkurenciji, koja je, ubojita, gdje je slabačka književnost, kao što je naša, ne podnosi — ugovoreno bi s dotadanjim urednikom „Dragoljuba", da prestane izdavati svoj list, čim Matica započme izdavanje „Vienca", a tomu da bude on odgovornim urednikom. Jer više očiju više vidi a više ljudi više zna, sastavio se na poziv Matičin književni odbor, koji je medju sobom prema strukam podielio nadziranje i ocjenjivanje pojedinih članaka, koji će doći u „Vienac" — a tu je dužnost preuzelo iz ljubavi prema napredku hrvatske književnosti nekoliko najvrstnijih književnika.

Ovako se Matica ilirska postarala, koliko je god u njezinoj moći bilo, da priugotovi izdavanje vrstna beletrističnog lista, kojim bi joj s jedne strane pošlo za rukom našu liepu književnost podići i unapriediti, s druge strane otvoriti nove putove narodnoj knjizi, naći joj novih prijatelja. Koliko dosadašnji brojevi „Vienca" prvoj svrsi odgovaraju, prosudit će pravedna kritika samih čitalaca, koje se „Vienac" ne samo ne boji, već si je pače i želi, jer je rad svačijoj pravednoj želji zadovoljiti te svakim brojem ljepši izlaziti. U koliko opet je do sada i druga svrha postignuta, to je na nama da kažemo; a to ćemo i učiniti onako iskreno i otvoreno, kako može samo onaj govoriti, komu nije do koristi svoje već do koristi općenite, do koristi narodnje. Matica je ilirska odlučila sav prihod novčani od predplatnika, pak ako ustreba i velik dio svojih dohodaka potrošiti na „Vienac", ne tražeći nikakova dobitka. Sada dakle stoji do podpore sviju obrazovanih razreda našega naroda, da li će se taj jedini hrvatski list, koji je zabavi namienjen, ne samo održati nego i onako procvasti, kako bi dostojno bilo velikih materijalnih žrtava, koje se čine. Matica se ilirska ne može baš potužiti, da ne bi „Vienac" već i do sada našao bio dosta odziva, ali to nije još ni iz daleka onoliko, koliko bi moglo biti i koliko bi trebalo da bude. Trošak oko „Vienca" iznosi za svaki arak štampe i nagrade do 100 for., a kad se tomu pribije plaća redaktorom i troškovi administrativni, nije godišnji rashod manji od 6000 for. Po tome će svatko lako izračunati, koliko bi trebalo za „Vienac" podpore od hrvatskoga naroda, da mu se duga budućnost osigura; a po svoj prilici vjerovat će nam većina čitalaca, ako joj rečemo, da smo za sada još od onolika broja vrlo daleko.

Ogledajući popis dojakošnjih predplatnika na „Vienac" bijasmo za prvi mah u čudu, našavši mnogo iménâ iz takovih krajeva našega naroda, kamo i ne mislismo, da hrvatska knjiga dopire. — To nam bijaše velikom utjehom, jer smo se tim uvjerili, da smo prevalili ono prvo doba u našem književnom razvitku, kad je pisac sve svoje čitatelje dobro poznavao, te ih mogao poimence pobrojiti. — Ali s druge strane ne ugodno nas dira, što se sudeći po dosadašnjih predplatnicih ne možemo nikako pohvaliti, da bi „Vienac" nalazio dovoljno odziva ondje, gdje je do nedavna bila glavna podpora našoj književnosti — a to je naša mladež i naša viša inteligencija.

Koji su tomu uzroci, mi ne znamo. Ali da bude i to drugčije, pozivljemo sve prijatelje našega književnoga napredka, sve redakcije hrvatskih i srbskih listova, ravnateljstva narodnih čitaonica, razne literarne zborove hrvatske mladeži kod viših učevnih zavoda, da nastoje „Vienac" u što šire krugove preporučiti i raširiti.

Ako bi se kojom srećom skupio tolik broj predplatnika, da dohodci nadmaše troškove, bit će prva briga matice ilirske, da se listu ciena snizi — a tad će se moći i molbe onieh uvažiti, koji list besplatno ištu: do sada to ne bješe moguće.

Na ime „Matice ilirske" ***V. Jagić.***

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 7. U Zagrebu dne 8. ožujka 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

VILIN POKLON

NJIHOVIM VELIČANSTVOM

KRALJU FRANJI JOSIPU I KRALJICI JELISAVI

PRIGODOM NAJVIŠEGA DOLAZKA U ZAGREB

NA 8. DAN OŽUJKA 1869.

Stupa vila Hrvatica
U banove dvore
Krotka oka, stidna lica
Poput rujne zore;
Na njoj snieg je ruha biela,
Grimiz-kapa povrh čela,
A vitak joj stas
Paše modar pâs.

Nejma u nje tračka svile
Ni zlatnoga kova,
Al je mila krv u vile
I nada joj nova,
Te veselo napried stupa,
Ako nejma ruha skúpa,
Ima srce bar
I od Boga dar!

Veličanstvu dobra kralja
I kraljice divne
Čudna mîlja stid pomalja
I liepo im zivne:
„Dobro došla sjajna lica,
Kralj hrvatski i kraljica
U tih dvorac taj
Na hrvatski kraj!

Sirota sam, svietle krune!
Nejmam šta — do cvieća,
Donosim ga ruke pune
I malo umieća;
Nije, bog zna, kakvo blago,
Al ga vila daje drago
Sve do cvieta cviet,
Punu rukoviet!

Hrvatska je vjera jaka,
Duša bezazlena,
Kano nebo bez oblâka
Pjesma razgaljena,
Te veliča Veličanstva,
Radost želi od Božanstva,
Od njega Vam vlast,
Od Hrvátâ čast!

Svietli kralju, sjajna kruno!
Sa dolazka Tvoga
Naslućuje vila puno
Mára naprednoga!
Veličanskim blagim mígom
Kreni napried našom brigom!
Napredak i mâr —
Kraljevski je dar!

Oj kraljice, sunce jasno!
Vila zlatom piše
Tvoje ime miloglasno,
Želi svjetla — više:
Sini miljem milostivo,
Da odsieva svuda živo,
Da prosine sjaj
Sav hrvatski kraj!“

Uz slobodu pouzdanja
Vila dar predaje,
Kraljici se, kralju klanja,
Banski dvor se sjaje
Od kraljeve povoljštine,
Od milosti kraljičine!
Uz vilin će glas
Pristat narod vas!

I. T

Smiešan drug

ili

povodnik prvoj mi ljubovnoj pjesmi.

Izvorna crtica iz djačkoga života.

Bilo vam to tamo negdje poslije 1835. godine, kad je ona znamenita poslovica: „Narod bez narodnosti, tielo je bez kosti“ počela po liepoj hrvatskoj zemlji uznositi bistre umove i junačka srca.

Nekoliko nas tadašnjih zagrebačkih pravnika sklopilo malo družtvo čisto potajno, da nitko nije znao. Niesmo svoga družtva ni „sokolom“ ni bog zna kakvim drugim glasovitim imenom krstili. Niesmo sastavili nikakvih družtvenih pravila, da ih se nikada nedržimo; niesmo ustanovili prinesaka, kojih malo tko redovito plaća; niesmo izabrali predsjednika, koga nitko nesluša; a tako nam nije ni trebalo nabavljati kobnoga zvonca, kojim se predsjednici obikoše igrati i najumnije protivnike pobijati, po čem je u zlih ustah poslovica nastala, da je onoj pravici odzvonjelo, koja predsjedniku nije za volju.

Svega nam toga nije onda trebalo.

Mi se pobratismo narodnim ponosom i pobudjenom samosviesti, da moramo napried. Zadasmo si naustice tvrdu vjeru, da se nećemo nikada više sramotiti nakićenimi glavami, da nećemo ići za ludom dangubom; već da ćemo raditi umom i perom, kako mladjim pristoji, na kojih ima sviet ostati i da ćemo se veseliti pjesmom i šetnjom, svirkom i doskočicami, kako to mladi viek zahtieva.

Svemu tomu kano da se je potla sjeme zatrlo!

Liepa li nam tadašnjega djačkoga života, liepa li drugovanja i krasnih doskočica, želio bi, da je i danas tako.

Imadosmo ono doba smiešna druga, sokola iz vranjega gniezda. Zvali smo ga Jùrom. S njega nam omrznuo sveti Juraj i da smo imali komu kumovati, nebi nas nijedan pod živu glavu dopuštio, da djetetu bude ime Jurica, premda je to ime po našoj domovini vrlo bilo omiljelo.

Kad je tko jezikom pokliznuo, rekli bi mu, to je pravi Jùra. Kad tko nije znao profesoru odgovoriti, govorilo bi se: naučio kao Jùra. Kad je tko gambasto bavrljao ulicom, mi bi si umah prišaptnuli: ide kao naš Jùra. Kad je tko bez potrebe govorio, samo da besjeda neleži u njem, mi bi si umah namignuli, a takav bi namigljaj imao značiti: mlati praznu slamu, kao naš Jùra.

Sve što je traljavo, nespretno, nesgrapno i smiešno bilo, sve nas sjećalo na našega Jùru.

Možete si misliti, kakove su prednosti kitile našega druga.

Za Korbareva i Degoričina vremena bio ruglu izvrženi vjekoviti pater familias, koji je bilježio naše pogreške i samo imenom bio omjeritelj namienjenih nam krbača, jerbo već onda jenjala bila strogost starih silnika pod pritiskom narodnoga pokreta. Kad je Jùra svršio humaniora, tadašnju petu i šestu školu, predade molbenicu, nebi li ga primili u crnu školu, ali naš Jùra soleniter (svetčano) propade na izpitu u biskupskom dvoru, a od težke nevolje nadutlio se popodne na Lašćini dobra vina za male novce, što se danas nebi moglo dogoditi ni u Zagrebu ni na Lašćini.

Kašnje se proturao težkom mukom kroz logiku i fiziku i eto ga bogme s nami u jušu, da uči glasoviti „jus naturae“ i staroga „Verbecijuša“.

Kad je naš Jùra počeo párvu ili prvu latinsku školu polaziti, bilo mu je već četrnaest godina, možete mi dakle vjerovati, da je kod njega jus naturae, kad ga poče slušati, već ljudski uzeo mah otimati. Brada narasla — a nećakinja u dvoru njegva dobročinitelja bila u napun djevojka, plamenita oka, a na plamenu toga oka ožegao se naš smiešni drug, kanda se je goruća kuća nad njim strovalila, a on jedva živ izpod nje izkopao.

Kao pogorielac počeo obilaziti po gradu i uzdisati; jus naturae, što ga je djevojka tradirala (predavala), većma ga zanosio od Verbecijuša, te popustio Jura svojom

neizmjernom i nečuvenom marljivosti, koje mu je treba bilo, da slaboću božjega dara malo prikrije i barem slabi prvi red izvojuje.

Bio s Jùrom u istom dvoru i kod istoga dobročinitelja drug Brodjanin, veliki veseljak, poštena duša, i vjerni član našega družtvanca. Brodjanin bio vrlo bistroum i drage bi volje tumačio smiešnu drugu tamna mjesta koje mu drago nauke; s toga je imao osobito prâvo dirati dosjetkami i doskočicami u našega Jùru.

Kad se je Jùra sit čega napripoviedao, znao bi mu Brodjanin reći: moj dragi Jùra — mnogo je toga, smućkaj pa proli!

Kad je u školi koji gosp. clarissimus kao Doctor Juris utriusque vrlo nujno i nesnosno svoj priedmet iz pisanih svezaka čitao i pogrješno mislio, da to znači predavati, a san bi navalio na oči slušalaca, onda bi Brodjanin za Jùrom sjedeći smotao dugi komad papira i znao bi tiho i po više puti potegnuti smotuljkom Jùri oko uha, dok se ovaj nije dva tri puta ljudski ćušio i dok nije tiem sebi i smiehom braći izagnao sna iz očiju.

Kad bi naše družtvance naumilo poći na Šestine, ili u Remete, da slavi majales, znao bi Brodjanin kakogodj prevariti Jùru, da će ili profesor Mener lećeti u balonu ili profesor Mikušaj predočiti nam na umjetni način veliku dûgu od Medvedgrada do savskoga mosta, te takovom sgodom bijaše opet mnogo grohotna smieha i radosti, kad bi Jùra zapitav za Menera ili Mikušaja svoju bezsmrtno smiešnu nedužnost i nedotupavost po stoti put na vidik iznio.

Jura se nije nikad na Brodjanina naljutio, samo kad bi šala odviše krupna bila, odsjekao bi mu po kojega puera (nazvao bi ga deranom), pa mirna Bosna i Hercegovina.

Ali odkad bijaše opalio krila na plamenu oka djevojačkoga, kao muha o plamenu svieće, od onda nije bilo dobro šaliti se sa bezazlenim Jùrom.

Opazio do duše Brodjanin, da se Jùra nešto snuždio, ali nije ni pomislio, da bi se nesrećni Jùra usudio zagledati u nećakinju njihova dobročinitelja. Zaman ga pitao Brodjanin, da li su mu ladje u gradskom potoku potonule? Jùra neodgovori ni crne ni biele; ali starca Verbecijuša odnemario do zla Boga, izostajao kad i kad iz škole, te po čitave dane pò Maksimiru glavinjao i kasno u noć dokradao se svomu stanu. Kod stola nebi se usudio Jùra pogledati u ljepotu djevojku, jer da su se tegnuli sukobiti očima, opržile bi mu djevojačke oči kožu na licu, kao što su mu opržile srce.

A nehtio se odati pod živu glavu, nehtio biti smiešan pred djevojkom, nehtio uvriediti častna dobročinitelja.

A djevojka je radje govorila s Jùrom, nego li s Brodjaninom, jerbo joj se valjda opasno činilo primicati pùščani prah živoj vatri. Ali ta živa vatra nebio naš Jùra, s toga je š njim radje govorila, s toga je svaki put njega zamolila, da joj donese od trgovca grmljelice, vunice, igala ili što je već trebala svomu poslu.

Da je komu bilo pogledati, bio bi se grohotom nasmijao, kako se Jùra svaki put sit naljubio grmljelice ili vune znajući, da će te stvari liepoj djevojci doći u dotik.

Premda se naše družtvance bavilo osobito knjigom i širenjem narodnoga ponosa, to smo se ipak brinuli bratski i za ostale drugove, kad bi se u nevolji našli.

Žao nam bilo našega nekadašnjega „familijaša“, žao nam bilo našaga tolikogodišnjega druga, koji na svietu ničemu nebio kriv, nego samo svojoj bezsmrtnoj smješljivosti.

Odrede dakle braća mene, budué sam svim drugovom najviše u volji bio, da na ime braće i posve ozbiljski izpitam našega Jùru, što mu je i da pronadjem, kako bi mu se moglo pomoći.

Popnem mu se dakle prvom sgodom na dušu, uzmem ga pitati, zašto iz škole izostaje i zašto je odustao od svoje mnogo hvaljene marljivosti.

Porumenje Jùra u prvi mah, a za malo pobliedje, te stade drktati izpričajući se, da ga od neko doba već glava boli, pa da mu glavobolja samo u velikoj hladovini i na tišini jenjava. Nečinilo mi se vjerojatno, što veljaše, i popratim ga do dvora, nebi li opazio kakva lieka, da po njem poznam bolest, ili knjige, koja bi mu mogla bila pomutiti mozag.

Sjednem tobož nehotice uz pisaći stolić, na kom je bilo nekoliko knjiga, učinim se u prvi mah nevješt, te stanem prebirući prstima po stolu udarati na vatru, kanda sam nekoga biesa naslućivao. Čim opazih, da je Jùra spuštio glavu i da u me negleda, nastavih navalice utaman govoriti, kakva je to nevolja, što nam drug nemože učiti, a govoreći tako koješta — polagačko odvrnem na stolu pisaću podlogu i gotovo se zabezeknem.

Što mislite, mile moje čitalice, kakvu sam neman opažio u Jùrinoj podlozi? Prave, pravcate stihove od Jùrine ruke. Pogledam kradimice još jedan put, neima sumnje, stihovi su.

Jùra, pa pjesnik? Od onoga časa mrzilo me, što sam ikada počeo pjesnikovati. Navrzlo mi se na um, da su valjda svi pjesnici takovi smušenjaci, takovi smiešni ljudi, kakav je bio naš Jùra.

Ali, posestrimo vilo, kakovi li su to stihovi i kakovi su slikovi bili?

Nemoglo se to više nazivati lahkoumnim pjesničarenjem, koja se boljetica na mnogom

mladom čovjeku pokažu. Sve sama bogomrzka nagrda vilinskoga milinja, sve sami drzoviti nasrtaji na vedrinu zdrava uma.

Polagačko, nešušnuv ni malo, izvučem iz podloge kobni list, na kom je najludja ludost ovoga svieta napisana bila, prelomim ga i uturim u njedra.

Oprostim se sa smiešnim drugom i poletim brže niz stube gospodskoga dvora, na pragu sukobim se s plavokosom prekrasnom djevojkom, te ju uljudno pozdravim, a ona smiešeći se liepo odvrati pozdrav. Pjevajući odskaka uza stube, vidjelo se, da spada tomu dvoru.

Počelo mi svitati.

Odem braći, da im kažem, što je i kako je. Najprvo zapitam druga Brodjanina, da li kakva plavokosa djevojka ima u dvoru. Reče, da ima nećakinja njegova dobročinitelja.

A ja ni pet ni šest, već da se je Jùra zaljubio u domaću gospodičnu i da je s te ljubavi gotov sići s uma.

Trže se Brodjanin i lupi se desnicom po čelu.

Počelo i njemu svitati.

Tadašnji visokoškolci, ako su komu i zapinjale oči za djevojkami, vrlo se čuvahu i žapahu javnoga prigovora, da zanemarujuć knjigu idu za djevojkami a kamo li, da ozbiljnu ljubav prije reda započinju i tiem nedužne djevojčice ozloglašuju.

Ali da je nespretni Jùra srcu mah puštio, to je preko mjere ludo, to je odviše smiešno bilo.

Izvadim iz žepa Jùrina naklapanja, u kojih je bilo i mjesečine i sunca, i zaludnih uzdisaja i srećnih ogrljaja k jednu, pun koš rieči bez smisla i bez ikakve krasna sporedjaja.

A slično mu se činilo „srce“ i „vrpce“, „doći“ i „oči“, „čeznuti“ i „umrieti“.

Uze se družtvance grohotom smijati i proglasi pomamnu ljubav Jùrinu bezprimjernom ludošću a uhvaćen pjesmotvor atentatom na liepu umjetnost, poradi koga se krivac oštro kazniti ima.

Meni bude naloženo, da opjevam krasnu djevojku, koju mimogred samo jedan put vidjeh.

Druge subote izadje uz „Danicu“ sliedeća pjesmica:

Draga.

Andjelak je, živo čedo juga;
Divna li je, kao božja dûga!

Imena si odat nedopusti,
Sto puti je na dan mi na ustih.

Glavica joj puna nježnih šala,
Plava kosa do pasa joj pala.

Oko joj je oko golubinje,
Nježno li je, kano nebo sinje.

U tom oku plam je božjeg kriesa,
Blagi sievak zviezde sa nebesa.

U tom oku milost neizmjerna
I duša se javlja skromna, vjerna.

Lišca su joj, ko jabuka jedra,
U napun su zaklonjena njedra.

Stasom jela, a glasom je vila,
Sva je krasna, do Boga mi mila.

Što da duljim? Dično i znano je:
Sve su liepe zemljakinje moje!

Al najlepša plava mi je dika,
Nebesnica nježna, svetolika.

Cviet najdraži mog je perivoja,
Sladki oman moga nepokoja!

Nje mi udes zavriediti neda;
Jer je uzrok drugoga mi reda!

Pod tom pjesmom bio podpisan „Jùra“.

To mu bila od braće dosudjena kazan i to mu bilo propisani liek, kojim da se izlieči od ljubavne mahnitosti.

I sbilja Jùra dočepav se „Danice“, koju je svake subote u dvor donosio, naidje prvi na ljekovitu pjesmu.

Čita, čudi se, snebiva se . . .

A kad dodje na — drugi red, lupi se po glavi i uzkliknu: „Pravo mi je — i niesam je vriedan, niesam gledao, da zaslužim takova andjela, već sam se ludo dokopao drugoga reda. Odličnici! vaša je, ja je se odričem; sekundijaš (koji ima drugi red) nevriedi, da ga djevojka pogleda“.

Pregorio djevojku — težkom mùkom, okanio se pjevanja, a prihvatio se Verbecijuša, te je kašnje kojekako odvjetnikovao.

A nećakinja? — I ona čitała pjesmu. Znali smo, da će Jùra prilog „Daničin“ pritajiti, s toga poslasmo ljepotici drugi otisak, da nešalje našega smušenjaka po grmljelice i vunicu, i da ga nenagoni pjesme smišljati i začinjati, jer to nije tako lako, kao što je opremiti koga s golim grlom u jagode.

Za volju bila pjesmica plavokosoj nećakinji, kako joj nebi mila bila hvala, kad joj je i zrcalo svjedočilo, i Brodjanin potla počeo dokazivati, da je sbilja divna krasotica.

Pomislila čitajuć na liepa Brodjanina i tvrdo uvjerena bila, da je on pjesmu sagradio i u njoj svoje osjećaje izkitio. Tako pjesma kriva bila, da je bogata nećakinja prevoljela izvrstnu mladiću i da je u njega žarku ljubav ljubavju uzbudila; jer pisano stoji, da ljubav ljubav hvata. Jednomu je tako čeljadetu pomogla moja pjesma liekom, drugomu zametom ljubavi.

Srećne pjesme. Samo ona dva posljednja stiha promienio potla Brodjanin ovako:

Carica je svemu carstvu momu,
I najživlja želja mi na domu!

I primio na svoje ime pjesmotvor i osvojio djevojku i svršiv prava odveo ju svomu domu — a meni šîpak! Je li to pravo?

Kako mu drago, smiešan drug bio mi povodom prvoj ljubovnoj pjesmi, bio povodom ženitbi mila mi pobratima Brodjanina i bio povodom ovoj maloj pripovjedčici. *I. T.*

Vračarica.

Spjevao August Šenoa.

Na kraj sela stoji kuća,
Vračarica u njoj stara;
Jednooka grdesija,
Sviet joj kaže kuma Bara:
Ta je znala,
Što bi dala,
Da uroke s čeda snimi,
Da nemuti móra sanak,
Da ti rodi plavi lanak,
Da se srce srca primi.

A u stare vračarice
Raste cvietak — mlada ćerka
Krotka, ljubka kao janje,
Živa brza ko vjeverka,
Rujna, biela
Biser-Jela!
Mladi momci kolovodje
Klikćuć Jelu snube, kume:
„Sele Jele gledaj u me!“
Svaki momak prazan prodje.

Kada jednom baš u veče
Kuc kod Bare zoran mladić,
Tam za trećom negdje gorom
Stoji njegov bieli gradić:
„Bako slušaj,
Vari, kušaj,
Nješt me srce zaboljelo,
Imam zlata — dieva neće,
Eto jada i nesreće,
Bako lieka bi se htjelo.“

„Lako zato“ — na to stara;
Punom kesom mladić kuca
„Gola šala“ — grakće stara
I jezikom željno puca:
„Neka, neka!
Bit će meka;
Brinut će se Bara zato,
Svarit će joj vareniku,
Imat ćeš ju — svoju diku,
Ljubit ćeš ju — svoje zlato!“

Skoro Jela bledjet stala,
Kao biela visibaba,
Očara ju, rek bi čovjek,
Hudim okom huda žaba.
Maja Bare
Čini čare,
Čuči šapćuć kod ognjišta,
O mladjaku bilje kopa,
Pali svieće, pita popa,
Moli, kune, — al sve ništa.

Vrieme mine — Jela gine,
Mlado srce stenje, puca,
A pod srcem drugo srce
Jadnoj Jeli živo kuca,
Prsi lupa,
Kosu čupa,
Mladi goso maknu s mjesta,
Puče graja usred sela:
Ljudi! gdje je mlada Jela?
Od tri dana Jele nesta.

A četvrtog nadjoše ju
Ležeć pokraj brze Save,
Bara grli mrtvu ćercu,
Bara ljubi plete plave.
I pol vieka
Plačuć čeka
„Mladče! vrat mi janje bielo!
Oj vračarstvo moje kleto;
Mladče tvoga zlata eto!
Jelo, gdje si moja Jelo?“

Donna Klara di Tordesillas.

Odlomak iz španjolskoga rata g. 1811.

(Po Ad. Am. Kosinskom).

(Konac.)

Gjeneral, kano i prije, okružen častnici, jeo i pio i šale sbijao, poglêdajuć kadšto kroz okno prama obali, da napase oči smrću Španjolaca: reče onda za svakim novim hitcem:

„Njihova krv želudac mi draži.“

Kad je mladić ušao, zapita ga naglo:

„Dakle jur svi?“

„Svi, osim jednoga.“

„Zašto to? — primjeti nješto nestrpljivo.

„Odsudjenik hoće da nadje zamjenika.“

I gjeneral i nazočni častnici udariše jednoglasno grohotom u smieh, poručnik mučaše. Vojvoda zapita za čas, kad se jur nješto utišala prva navala veselja:

„Ali tko je taj domišljan?“

„Sin vlastelina grada, grof di Duro . . .“

„A, to je drugo, gospodo moja, reče tada gjeneral, obraćajuć se k svojim častnikom — to mienja stvar: nije to tako smiešno, kano što nam se s početka činilo; grof di Duro naći će bez dvojbe zamjenika za tane u prsa.“

„Kako to, što opet?“

„O, tako — reče gjeneral protežuć se na stolici — jer vam treba znati, da u ovoj zemlji, kano i u nas za Burbona, glupi i neizobraženi puk žrtvuje rado za svoga gospodara ne samo zdravlje, nego i život; često sam se o tom osvjedočio; ali gospodinu neće to tako lahko poći za rukom! Velike mi stvari, život kakove kukavice za njegov život: o nipošto, osim . . . ima li on brata — otca, ili sestru?“

„Ima otca i sestru“ odgovori poručnik.

„Ako jedno ili drugo primi smrt mjesto njega, dopušćam . . .“

Častnik uzdrkta — gjeneral igrajuć se hladnokrvno čepom butilje, reče polak sebi, polak mladiću:

„Primit će bez dvojbe — prvi otac! Čuo sam o njih, to je stara obitelj, ali jur izumiruća: da ga spase, rado će otac, majka, brat zamjeniti odsudjenika; ali ja trebam osvete, kazni: osvete, da se sva Španjolska potrese, da joj ljetopisi imaju što predati najkašnjemu potomstvu, trebam kazni uz prkos Mini, Longu, la Romani, uz prkos svemu svietu . . .“

Udari silno po stolu šakom, oko mu se mrko kriesi, guste se obrve stisnu: nije to bio čovjek, nego divlja zvier krvi, požara: okrenu se poručniku, i reče glasom jakim, strastnim:

„Slušajte me, gospodine: oslobodite grofa! oslobodite ga s mjesta samo pod taj uvjet, da ga otac, ili sestra zamjeni: ali zastupnik neka si svojom rukom, štiletom, bajonetom, ili čim mu drago, život uzme.

Nazočnici se sgroziše na te rieči, poručnik probliedi, htjede nješto reći, i poče:

„Gospodine gjenerale . . .“

„Ništa, neću ništa da čujem, nikakovih predloga: idite, ponovite mu moje rieči; htjedne li primiti uvjet, dobro, nehtjedne li, neka sam pogine, to je moja zadnja volja. Hej, vina, u naše zdravlje, gospodo!“

Zveknuše čaše, zarediše okolo stola, opet ista vika kano i prije, opet šale, smieh . . .

Kad je mladi častnik izašao na obalu, nadje okolo grofa tri stara sluge, klečahu pred nogama gospodara, koji je otirao suzu sievajuću u oku. — Don Miguel stajaše na istom mjestu, gdje ga je bio mladić ostavio, Klaritta jecaše muklo pokraj njega, sklonivši na prsa liepu glavicu. Narednik, zapovjednik vojnika odredjenih za strieljanje Španjolaca, reče dolazećemu sa smiehom:

„To su doista pravi domišljani, ti Španjolci, pomislite gospodine poručniče, ta trojica žele zamjeniti odsudjenika, i prepiru se takodjer, koga da ta čast zapadne. Tako mi Boga, bio sam u Egiptu, Italiji i Njemačkoj, a slična šta nisam nigdje vidio.“

S turobnim okom i čelom pristupi poručnik k nesretnikom: stari mu grof dobaci pitajući pogled, Klaritta šaptnu očajano:

„Za Boga, govori, je li pristao?“

Mladić joj ništa neodgovori, pače i oko odvrati, i turobno ponovi rieči gjeneralove grandu; ovaj reče mrko, ali hladnokrvno stranom sam sobom, stranom trojici podanika, kojim je rekao ustati:

„To sam si i mislio: taj Francez, to je kamen, divlji tigar; ali neka se vrši volja božja, barem neće poginuti naš starodavni rod, rod Vespuca.“

Pristupi k sinu i reče mu:

„Miguele, ču li odsudu barbarskoga gjenerala, budi pripravan, ali ti neimaš štileta . . .“

Častnik zapovjedi razvezati ruke Španjolcu i dati mu štilet.

„Što je to, što to sve znači? moj otče“ muklo šaptnu grof.

„Znaš poviest obitelji naše, hiljadu godina živi ona na ovom svietu, ja smo i ti zadnji joj ogranci; ali ja sam star, dobom iztrošen, ti si mlad: na tebi dakle ostaje njena budućnost, život, slava, ti moraš živiti.“

Živiti, i — odgovori mladić — nedoreče svojih rieči, ali slutio si jih po grčevitom trzanju tiela, po oku smućenu, turobnu.

U taj mu par poda vojnik štilet.

„Odtale s njim, odtale“ viknu Španjolac, silovito odrivajuć oružje, okrenu se poručniku i reče:

„Dajte, gospodine, nabiti karabinu, ja sam gotov.“

„Miguele“ ponosnim važnim glasom reče tada grand „tako li paziš na rieči otca, tako li mu tješiš siedine, izpunjuješ zapovjedi?“

„Nipošto, nikad, nikad!“ zamrmlja Španjolac. Grand nastavi, a glas mu drhtaše od gnjeva:

„Pred Bogom i pred ljudi odreći ću se tebe, svi će se predji odreći tebe, Španjolska će ti sva pljuvati u oči, rugati se imenu tvomu.“

„Otče, otče, smiluj se.“

„Ne, ne“ diže oči i ruke u vis, i jakim glasom reče:

„Proklet bio, sramotan, neslavan.“

„Dajte dakle željezo, dajte željezo“, vikaše Španjolac u sdvojnosti.

Jedan vojnik podje po bačeni daleko štilet, ali jedva što ga je donio, Klaritta, koja je s tihom žalošću gledala taj prizor, skoči k nesretnikom i reče:

„Miguelitto, mene ubij.“

Grand utopi svoja dva ognjena oka u crne oči djevojke i šaptnu:

„O, ti si moja kćerka, ti prava Španjolka...“

Ali namah doda žurno, važno:

„Ne, to nemože biti, to nesmije biti: ja ću poginuti, jer što je meni živiti, što ostaje meni na ovoj zemlji? Imanje poharano, najvjerniji podanici mrtvi, kralj u rukuh barbarskih, zemlja u njihovoj vlasti, vjera sveta pogrdjena. Povrh toga, za koliko ću dana ili sati naravsku smrt predteći, to nije vriedno brojiti.“

Ali djevojka stupi medju njega i brata, i zadnjemu jecajući šaptnu:

„Mene ubij, mene Miguelito, ja moram poginuti, ja sam kriva svemu, i krvi, što se je dosad prolila i što će se još proliti.“

Grof di Duro pitajuće tigrovo oko baci na nesretnicu i prezirno, mrko reče:

„Tako se dakle nisam prevario u slutnji, ti si ga spasila.“

Pokaza okom na poručnika.

„Jest, ja.“

„Pripravi se dakle, tebe mogu ubiti.“

„Ali mi opraščaš, brate?“

Prigrli, mjesto odgovora, drhćuću na svoja prsa, na bliedo čelo pritisnu gorući cjelov.

Grof gleda začudjeno, turobno oboje djece; što je bivalo u njegovu srcu, to zna samo Bog jedini, napokon reče:

„Ne, budi, što mu drago, i ja joj opraštam, i Bog će možda oprostiti, uslišati moju molitvu: neka žive. To je moja dužnost, to moj udes, uzmi štilet.“

Dignu oči k nebu, i stade gotov, da primi smrtnu ranu.

„Otče, tako ti uspomene moje majke, tako ti spasa duše, zaklinjem te, odustani, ja sam kriva, meni je poginuti, ti živi“ — vikaše padajući na koljena djevojka. Don Miguel doda njenim riečim glasom jakim, odlučnim:

„Radje ću se odreći predja, radje ću smrt podnieti, nego da moje oružje oskvrni tvoja prsa, Don Antonio. Kunem ti se Bogom, svetom vjerom našom.“

Grand uzmače dva koraka šuteć, ali očiju neodvrati od nesretnika: tà za čas imao je izgubiti jedinicu ljubljenu kćerku svoju. Don Miguel bezsviestno kuša jakost štileta drhćućom rukom.

„Miguelitto, ruke su mi vezane, nemogu razkriti prsiju, a kažu, da je smrt brža, udarac sigurniji, kad štilet u golo tielo udari: skini mi odjeću.“

Španjolac izpuni želju sestri, ali raztrgnuv odjeću, ostavi tanku košuljicu.

„Neće li ona priečiti, obustaviti oružje?“

„Pa da i obustavi, sestro, tvoja gola prsa zar da vide ti barbari, ti Francezi?

„O, istina, hvala ti“ šaptnu nesretnica, a lahko rumenilo preleti joj bliedim licem: nevoljnica, korak od smrti, nije zaboravila, da je ženska.“

Don Miguel dignu željezo.

„Stoj, stoj“ viknu tada častnik, koji je u niemoj sdvojnosti, u pomami, pometnji svih duševnih moći, gledao cieli taj grozni prizor: „uzpregnite se, idem gjeneralu.“

Don Miguel lahko klimnu glavom, preziran mu posmieh zaigra oko bliedih ustiju, opet dignu željezo, al mu Grand reče:

„Uzpregni se, neka ide, bit će uviek u vrieme.“

Gjeneral G—rd bijaše veoma veseo po dovršenom doručku, razvagani se po divanu, zapali cigaru — to je jedina dobra stvar u Španjolskoj — govoraše svojim častnikom.

„A vino, gjenerale, xeres, malaga.“

„Nisu prama našemu burgundu, našemu šampanjcu.“

Vrata se otvoriše, udje mladi častnik.

„No! poslje rada sladko je počinuti: nahraniv osvetu, nahranite tielo, ta valjda su već svi poginuli?“

Častnik izusti svoju prošnju.

Kakovimi se je izrazi, kakovim načinom služio, da na nju skloni gjenerala, neznam; ali kad je po njekoliko minuta ostavio grad, oko mu je plamtilo radošću, korak bio čvrst, žuran — već iz daleka, približavajuć se Španjolcem, vikaše:

„Milost, milost!“

Svi protrnuše, djevojka pade na koljena.

„Grof s Don Miguelom bit će poslan u Francezku; galere su jim jedina kazan, ali pod uvjetom.“

„Galere“ jauknu mladi Španjolac, a ironičan mu posmieh preleti preko ustiju „moj gospodine, to je još gore od smrti. Ali uvjet?“

Častnik se pocrveni nješto. „Da... da... Donna Klara bude mojom ženom . . .“

„Klaritto, spremi se.“

Djevojka uzdrhta — „Miguele!“

„Kako to? ti nećeš da umreš?“

„O ja se tako bojim, tako bojim!“

Oko joj bijaše puno suza, ter tražeći kano zaštite, podpore, okrenu se prama Francezu.

„Dakle nećeš da umreš, nećeš da odkaješ svoj zločin, hoćeš da budeš ženom neprijatelja Španjolske, ti posliednja od Vespuca!“ jecaše grof, mašuć golim blišćućim štiletom.

„Neću, neću, smiluj se Miguele!“ i sklopi ruke kano na molitvu.

Španjolac se tresao od gnjeva, oko mu plamtilo, sam pakao: nije to bio čovjek, nego zvier njeke krvi, divlji tigar, hiena: priskoči k nesretnici; — „moraš poginuti, viknu, moraš, poginuti.“

Nesretnica se brzo dignu na noge, baci se na Franceza: — „Brani, spasi, ja te ljubim, ja hoću da budem tvojom ženom“ — viknu, pade u njegove naručaje; ali u taj čas muklo jauknu: štilet bratov, vješto, s djavoljskim naumom, a sa sigurnošću bandite bačen, probode joj prsa . . .

Bilo je sve to djelo njekoliko sekunda.

* * *

Još iste večeri odreče se poručnik L. časti.

* * *

Kad se je godine 1812 francezka vojska žurila na pogubnu po se vojnu u Rusku, jedan se njezin voj, zvan španjolskim, ukonači u južnoj strani tadanjega kaliskoga departementa: štab glavnoga vojvode, kano i sam vojvoda, smjesti se na čas u seoce Gidlah, pače u ondješnjem velikom samostanu.

Gjeneral grof de G., vitez velike vrvce reda začastne legije, ljubimac Napoleonov, izkusan vojnik, maršal države u nadi ili od duga časa ili želeć izvjestit se o mjestu pozva k sebi gvardiana toga reda; ovaj neznajuć francezki, dovede za tumača jednoga od mladjih fratara.

Čim gjeneral opazi toga fratra, protare si rukom čelo, kano da se hoće nječemu dosjetiti, zatim izmjeriv i dva i tri puta pozornim okom mladića, udari glasno u smieh i kliknu:

„Tako mi poštenja, nevaram se, to je poručnik L.“

„Bio sam“ čedno odgovori fratar „istina, ali danas sam brat Mijo.“

„Brat Mijo! ti jedan od mojih najboljih častnika, vitez legije, pa sad svećenik, redovnik, — o moj domišljane!“

I smio se — mladić je šutio.

„Ali što vas je nagnalo u tu maškaradu? što za Boga!“

Mladić baci turobni proseći pogled na gvardiana, ovaj ga razumje i klimnu lahko glavom — brat Mijo odgovori:

„Tordesillas, gospodine gjenerale.“

„Tordesillas, što je to, što to znači?“

„Kako to, zar ste zaboravili, gospodine gjenerale, seoce u Španjolskoj, koje ste, ima tomu godina dana, predobili, i stanovnike desetiniti dali, u kojem...

„U kojem ste izdajstvom onih prokletih Španjolaca izgubili cieli odiel — a — a! sjećam se, ali sam jih i kaznio, premda istina, ne tako, kako bih bio mogao: pa se je ipak cesar ljutio; to mu je jamačno carica uši nabajala. Osobito pako, što je brat sestru ubio, da spasi život i obitelj, činila mu se divljom okrutnošću! ba, ba! da su vidili druge sgode! osvojenje Tarragone, na primjer. I pusti na slobodu Španjolca, koga sam bio na galere poslao, ali što se dogodi: lopov, ostaviv Francezku, sdruži se što brže s Wellingtonom, i sada mu je desna ruka, ter sultanu mnoge muke zadaje.“

„Zar grof di Duro?“

„Jest, tako mu je bilo ime, ali sad je drugo uzeo: da čitate novine, znali biste za to; ali to mi nikako nerazjašnjuje, zašto ste habit uzeli...“

„Grofica dî Torderillas imala je s vašom dozvolom gospodine gjenerale, biti mojom ženom.“

„A! istina. Nasmijao sam se, kano malo kad u životu, pali ste na koljena, plakali, baš pred cielim oficirskim sborom, govorili, da ju ljubite, da ćete se ubiti, ako nebude vašom ženom: bah! i druge slične gluposti . . .“

Mladi fratar neodgovori ništa, samo glavu skloni na prsa, i drhćućima ustima šaptaše ili molitvu ili tužbu. Gjeneral se smijao i šalio, a napokon stao nagovarati mladića, da habit skine i sablju pripaše: — „u istoj časti, reče, koju ste obnašali, namjestit ću vas u štabu.“

„Ne, gospodine gjenerale hvala“.

„Učinit ću vas kapetanom“.

„Ni to me neće skloniti, gospodine gjenerale.“

„Kako to? Zar ste u istinu za uviek udarili svoj konak u tom samostanu“.

„Za uviek, do konca svoga života, gospodine gjenerale.“

Gjeneral se razsrdi: „Pa budite fratrom“ prezirno viknu „budite fratrom, i sve što vas volja! kad je srce otupjelo na glas slave, kad se ruka boji mača: tako mi Boga, nikad Vam nije pristajalo biti oficirom! stid me je, da ste ikad služili u mojoj diviziji.“

Mladiču ponosno sjevnu oko — glavu dignu, rukom sliepo za lievi bok posegnu; ali čas samo trajaše ova uzrujanost, samoljublja uvrieda.

U crnoj zienici ugasnu vatra ponosa, čelo se prignu pokorno k zemlji: drhćućom se rukom udari u prsa i šaptnu:

„Bože, smiluj se! Bože, neuvedi nas u napast.“

POUKA.

Iz Addisona.

III.

Politički tapetar.

1.

Prije njekoliko godina živio je u mom susjedstvu veoma ozbiljan čovjek, tapetar, muž neobične djelorevnosti. Rano ustajaše i često bi se našao na trgu za dvie tri ure ranije nego ikoji od njegovih susieda. Namrštene mu obrve izražavahu njeku brigu, a svaki kretaj neuztrpljivost, koja zasvjedočavaše jasno, da mu se važne stvari motaju po glavi.

Opitav se jednom za njegov život i obćenje sa svietom, doznam, da je taj čovjek najveći politički novičar u onom kraju grada; da prije zore ustaje da „Postmana" čita te da je, prije nego mu se susjedi probude, često već dva tri puta bio do na kraj grada, da pogleda, jeda li je holandezka pošta prispjela. Imaše ženu s više djece; ali se življe staraše da dozna što u Poljskoj biva, nego li što mu se u obitelji dogadja; skrb njegova i strah bijaše veći za kralja Augusta, nego za najbližu rodbinu. Kada bi nestalo novina, i on bi se počeo sušiti; a kada bi duhnuo vjetar sa zapada, nebi ni časa spokojna imao. Taj nemirni život upropasti mu trgovinu, i kad mu ljubimac poljsku krunu izgubi, i on bankrotira te izčezne.

Na toga čovjeka i njegove okolnosti bjeh već odavno zaboravio, kad me prije tri dana u St. James-parku njetko iznenada zovnu. Bijaše moj stari znanac, tapetar. Po iznošenu i nepristalu odielu vidjeh, da je veoma osiromašio, jer premda za ono doba godišta bijaše dan veoma topal, on ipak nosaše vruću i široku haljinu, kolčak i veliku, dugu, čupavu vlasulju, i uz to kano nakit crne podveze, koje mu pod koljenom bijahu spučene.

Pristupiv k meni, htjedoh ga upitati za zdravlje, ali me on preteče, zapitav me šapćuć, da li posljednji listovi imaju pouzdanih viesti iz Bendera?*) Ja mu odvratih, da ništa o tom neznam i upitam ga dalje, da li mu se je najstarija kći već udala? A on mi odgovori: „Nije — ali molim Vas" doda „kažite mi iskreno, što sudite vi o kralju švedskom?"

Premda su žena i djeca tapetaru možda od gladi pogibala, poglavita mu briga bijaše ipak za toga vladara. Ja mu odgovorih, da kralja švedskoga smatram ponajvećim junakom našega vieka. „Ali" nastavi on „vjerujete li vi, da je, kako se glasa, i sbilja ranjen?" pa kad opazi, da ga ja začudjen motrim, doda: „No, ja samo htjedoh da čujem što mislite Vi." Odgovorim mu, da neimam razloga sumnjati ob istini te viesti. „Ali čemu je ranjen upravo u petu, a ne u drugo koje udo tiela?" zapita. „Jer ga je tane upravo tamo pogodilo" odgovorim ja.

Jedva što bje dovršen taj čudnovati razgovor, al se tapetar zadubi u razpravljanje o stanju stvari na sjeveru i pošto se njeko vrieme oko toga zabavi, izpovjedi mi, da je u neprilici, kako bi u sklad doveo viesti „Supplementa" s viestmi „Englezke pošte" te da je upravo gledao, što ostale novine o tom vele. U „Daily Courant-u" naime veli se: „Od pouzdane ruke javlja nam se, da je njeki vladar važne stvari na um uzeo." To glasi veoma otajstveno; ali „Postrider" ostavlja nas još u većoj tami, jer veli: „Stanoviti znakovi pokazuju, da njeki vladar snuje o koracih, koje će vrieme iznieti na vidjelo." — „Postman" nastavi tapetar, koji je inače veoma jasan, priobćuje tu novost ovimi riečmi: „Onomadnje ponašanje njekoga vladara daje puno povoda svakojakomu naslućivanju." — „Taj njeki vladar" reče tapetar „kojega se imenu svi tako hotimice ugibaju, čini mi se, da je —." Premda nikoga nebijaše blizu, ipak mi tuj prišaptne nješto u uho tako tiho, da ga nemogoh razumjeti; a da još jednom pitam, držah da nije vriedno.

U tom bjesmo izašli na gornji kraj Malla, i tu nadjosmo tri ili četiri stara momka, sjedeća jedan do drugoga na klupi. Doznadoh, da svi bijahu politici, koji se svaki dan oko podne tuj sunčati običavahu. Smatrajuć ih ja kano kuriozitete i podjedno kano prijatelje svojega znanca, sjednem uza nje.

Glavni politik klupe bijaše veliki branitelj paradoksâ. S puno važnosti priobći nam on: da se po njekih novih viestih iz Moskve čini kano da u crnom moru biesni bura, koja bi vremenom ruskoj pomorskoj sili štete nanieti mogla; ali da on sa svoje strane pod nipošto neželi, da Turci iz Europe budu protjerani; jer bi to našim vunenim rukotvorinam škodilo. Tada nam kaziva, da je po njegovu mnienju prevrat, koji se je nedavno dogodio u onom kraju svieta, potekao poglavito od dviuh slabo spominjanih osoba, i to od kneza Menčikova i vojvodinje od Mirandole. Tu tvrdnju podkriepi tolikim iz daleka natucanjem i tolikom napregom duboke mudrosti, da se njegovu mnienju morasmo pokoriti.

Tada se razgovor navrnu na točku, koja riedko ostane netaknuta, kada hrpa pravih, rodjenih Engleza skupa sjedi, naime na pitanje: da li bi u slučaju vjerozakonskoga rata protestanti od papista bili jači, ili ne? Riešismo jednoglasno za protestante. Njeki meni s desna sjedeći čovjek, koji je, kako se tečajem razgo-

* U Benderu, u Turskoj, bavljaše se u ono doba nakon poraza kod Pultave Karlo XII, kralj švedski.

vora pokaza, bio u zapadnoj Indiji, uvjeravaše nas, da bi za protestante bila šala papu potući na moru, te doda, ako ikada do takova rata dodje, da on mora izpasti na korist Antilla. Drugi, na kraju klupe sjedeći čovjek — kako poslje doznah, geograf družtva — primjeti na to, da i ako bi papiste iztjerali protestante iz ovih krajeva Europe te da od zla još gorje nastane, ipak bi nemoguće bilo izagnati ih iz Norvežke i Grönlanda, kada bi naime sjeverne vlasti složne bile i car ruski neutralan ostao. Tada nam utjehe radi priobći, da u polarnih krajevih ima zemalja neizmjerne veličine, koje niti su od protestanta niti od papista naseljene te zapremaju više nego sve pod rimsko-katoličkim gospodstvom stojeće zemlje u Europi.

Pošto smo se o toj točki dovoljno izjasnili bili, uze tapetar razpravljati o tovremenom ugovaranju mira. Uz to njeke vladare priestola liši, kraljevinam granice odmjeri i moć Europe velikom pravednošću i nepristranošću vagnu.

Napokon se s družtvom oprostim i odem, — ali još nebijah trideset koračaja daleko, a ono čujem gdje me tapetar opet zove. Ja ga pričekah, nadajuć se, da će mi prišaptnuti još koju političku novost, koju cieloj klupi priobćiti nehtijaše; — mjesto toga prišaptne mi, da mu uzajmim pol krunaša.

Od smiljenja s ubogim državnikom i da ga izbavim iz neprilike, u kojoj ga vidjeh, ponudim mu pet šilinga pod pogodbu, da mi vrati pet funti, ako Turčina iz Carigrada iztjeraju. On ponudu prihvati, ali nepropusti razložiti mi nemogućnost takova slučaja u obstojećih okolnostih i kako stvari sada stoje.

Ja pak ovaj broj svoga lista prikazujem svim onim vriednim gradjanom, koji više vremena trate po kavanah nego u svojih dućanih i radionicah, i kojim su misli toliko zaokupljene našimi saveznici, da uz to svoje mušterije zaboravljaju i zanemaruju.

2.

Najobičnija udvornost, ako se izkaže čovjeku dosadnu, pribavlja nam često množinu neugodnosti te se, ako nismo veoma na oprezu, smatra kano početak prijateljstva i intimnoga obćenja. To sam opet jutros živo osjetio.

Dvie ure prije zore čuh gdje mi njetko na vratih silno kuca, i to trajaše dotle, dok se djevojka u toliko opremi da mogaše sići i pogledati, što je. Donese mi glas, da je dolje njeki gospodin, kojemu se, kako se čini, veoma žuri te je rad govoriti samnom. Po njezinu opisu i po glasu, koji tja do u postelju čuti mogoh, razabrah, da bi mogao biti moj stari znanac, tapetar, koga nedavno u St. James-parku srio bjeh. Zamolim dakle djevojku, neka tomu gospodinu, bio tko mu drago, rekne, da mi nije dobro i da nikoga k sebi pustiti nemogu, nego, ima li mi što kazati, a on da pismeno ostavi.

Izporučivši to djevojka, donese mi odgovor: onaj gospodin da će u obližnjoj kavani čekati dok ustanem; a medjutim da mi poručuje, da su Francezi iz Glacisa protjerani, a Douai da je blokiran. Još joj imenova jedan grad, koji ona, kako se obnadje, uzput zaboravila bješe.

I koliko mi je milo slušati o bojnoj sreći svojih hrabrih zemljaka, to ipak nije upravo nuždno, da mi se to prije zore dojavljuje; i s toga me taj posjet u nevrieme razljuti. Ali jedva što sam svoju zlu volju malko savladao te opet zadriemao, kad me novo kucanje na vratih probudi. Otvorivši djevojka iznova vrata, čujem isti glas gdje pita, jeda li joj je gospodar ustao. Podjedno razumijem, kako ju čovjek moljaše, da mi kaže, da je došao priobćit mi novost, o kojoj će za dvie ure biti govora po svem gradu.

Došavši djevojka da mi to javi, zapoviedim, i neslušajuć je, da onomu gospodinu kaže: bile mu novosti kakove mu drago, ja da ću ih za dvie ure dosta rano doznati, i tako da ostajem pri svojoj odluci, toga jutra nikoga nepustiti preda se. Djevojka to obavi i vrata zatvori. (Konac sliedi).

Estetička obrazovanost. *

II.

Obrazovanost estetička prama znanstvenoj i ćudorednoj. Koja je razlika izmedju obrazovanosti estetičke pa znanstvene i ćudoredne, nije valjda nitko točnije kazao od Schillera u pismih ob estetičkom uzgoju, a jedva da je tko bolje od ovoga filozofičkoga pjesnika iztaknuo plodonosni upliv estetičke kulture na svaku inu, moralnu naime i znanstvenu. Glede one razlike veli on medju ostalim i ovo: Ljepota ne daje nam ravno pojedinih posljedaka ni za razum ni za volju, neima joj nikakve ni intelektualne ni moralne svrhe: njom se nemože naći nikakva istina pojedince, niti se njezinom pomoći zadovoljuje ikojemu držanstvu — al zato neimaju krivo ni oni, koji vele, da je estetičko stanje vrlo plodovito i za poznaju i za moralnost, jer da je u takovu stanju čovjek tê ćudi, da se u njem duhovi princip liepo slaže s osjetnim, a to je svekoliko zvanje čovjekovo, tim on rabi sva i pojedina si svojstva.

a) Znanstvena obrazovanost razlikuje se od estetičke poput ideje i ideala. Ideje su obćeni-

* U I. članku valja izpraviti ove krupnije slagarske pogreške: Na str. 134. 2. stupcu: treba da mu stoji do nje (mjesto: treba da stoji do nje); na str. 135. 2. stupcu: kad se izmjeri pojmom savršenstva (m. kad se izmieni pojmom savršenstva); zatim: postaju bezsviestno (m. postaju bezsviestni); napokon: dub je stabar (m. dub je stalan.)

tost u stvarih, koja se posvema čisto shvaća samom misli; ideal je pako nješto posebna, komu je ta pobliža namjena, da bude najsavršenijom tvorinom svoje vrsti, ili podpunoma realiziran pojam. Ideje se dakle shvaćaju umom i razumom, a ideal ili „liepo“ zorom, budi vanjskim, to jest, okom i uhom, budi nutrnjim, to jest, razmnjevom.

Znanstvena obrazovanost jest sviest obćenitih mîsli, zakôna i pravîla, estetička pako obrazovanost osjeća istinu i savršenstvo u osebnom pojavu. Ma da se znanost i bavi pojedinimi, dapače i osjetnimi stvarmi, n. pr. u prirodoslovju, to joj je zadaća ipak samo tâ, da u pojedinom te osjetnom dokuči obćenitost, to jest, zakon pojava. Ako se pako s druge strane nemože nikakva estetička obrazovanost ni pomisliti bez obćenitih refleksija, što se razabire već iz same naravi jezika, to se zato posebni biljeg estetičke obrazovanosti neima tražiti u budi čem obćenitom, već samo u osebnom zoru, u osjetu ciele i podpune osebnosti.

Razlikovale se medjutim estetička i znanstvena obrazovanost ma koliko i ma kako, one su uzajamno tako izprepletene i toli nerazdruživo svezane, da se jedna bez druge jedva i pomisliti mogu. Najviše ideje znanôsti dokučit ćeš sasvim samo onda, ako ti je osjet za ideale dovoljno izvježban po umjetnostih i po pjesničtvu. Poimence sviknut ćeš razmatranjem i naukom savršenih pjesničkih dîela sve po malo na obćenitost takvim naravitim načinom, da ćeš ju kašnje i samu za sebe shvaćati, kako se za filozofiju i hoće, ter baviti se njom voljno i slobodno.

Kao što se grčki narod, koj je temelj udario pravoj znanosti i umjetnosti, naravnim načinom popeo s umjetnosti i poezije do filozofije i do znanôsti: tako će još i sada svaki pojedinac samo na vrata ljepote unići u kraljestvo istine. Pa budući da se umjetnosti, prama raznolikosti života, razgraniše u bujno obilje oblîka, primiću one s jedne strane i djetinskoj sviesti različite ideje, a zanimaju s druge strane i odrasla čovjeka izućimi tvorinami. Za dokaz tomu svraća se pozornost čitatêlja na to, da je n. pr. muzika vrstna pobuditi čuvstvo i čeznutak rajski u svem svietu, dapače i u ljudih na znanstvenu ni malo obrazovanih. Osobito je pako u poezije takova neizcrpiva množ oblîka, kojimi se božanstvo rek bi pretvara u pût, da ju valja smatrati obćenitim sredstvom obrazovanja i pripravom za čistu znanost. Al i za isti znanstveni râd hoće se neprestana pomoć umjetnôsti, jer neumiješ li bar govoriti i pisati, neznaš, što si iztražio, shodnim načinom prikazati i priobćiti svietu, niti mu tim načinom možeš valjalo poslužiti. Kolika je dakle to žalost, što mnogi veliki učenjaci neumiju, kako bi trebalo, svoje misli jasno i razgovietno izkazati! Koliko bi oni više koristili narodu, da umiju djelovati na svukoliku svjetinu, a da ne žive gotovo nedokučivi samo u velikoj visini!

Estetička obrazovanost dobro će doći napose i znanstvenomu učitelju. Jer tko hoće da duboko djeluje, treba da bude vješt, kako će misli svoje i osvjedočenosti svoje prilagoditi različitomu stupnju obrazovanosti školske, dapače i različitim učenikom jednoga te istoga stupnja. Metoda pouke nije nego umjetnost obćenitu nauku tako udesiti, da ju učenik uzmogne shvatiti i da ga zanima. Al takovom umjetnošću najviše će se odlikovati, tko osim temeljita poznavanja nauke, u kojoj hoće da poučava, bude imao ujedno i živo estetičko čuvstvo, bez kojega neznamo obćenitost prikazati najshodnijom formom.

Ovoliko bit će dovoljno za pedagogičke svrhe o razmjeru estetičke obrazovanosti prama znanstvenoj.

b) Ali je još važnije za odgojitelja, da zna točno, što je i kakva je estetička obrazovanost prama nabožnoj i ćudorednoj, jer je konačni cilj svake obrazovanosti napokon ipak samo prava nabožnost i ćudorednost. A ćudoredna obrazovanost odnosi se ponajprije na volju ljudsku, te je onda do kraja dotjerana, kad čovjek umije slobodnim načinom svoju volju podrediti volji božjoj.

Hoćemo li, da na vidjelo iznesemo i točno odredimo, kakva je estetička obrazovanost prama ćudorednoj, valja nam pomnjivo razabrati i sa svih strâna razgledati pojam ćudoredne obrazovanosti. Tko dakle hoće da bude ćudoredno naobražen ima prije svega jasno i razgovietno spoznati božansku volju, zatim pako od svega srdca nastojati, da joj zadovoli; al k svemu tomu hoće se napokon još i sposobnost te vještina, da svoj ćudoredni zadatak najshodnijim načinom izvodimo u ljudskoj zadrugi; inače bo ostaje nam sva ćudorednost puko mnienje o njoj, ili tek čustvo nabožno zakopano u dubljini srdca.

Protumačiv estetičku obrazovanost kao smisao za liepo, velimo, da ni ćudoredna obrazovanost nije ništa drugo nego smisao za dobro, a ovo opet nije nego skladnost izmedju ljudske volje i božanskoga bistva.

Već iz ovoga ovdje razabire se, a izkustvo dokazuje još jasnije, da estetička obrazovanost neobuhvaća nuždnim načinom i obrazovanost ćudorednu, kao što u suprot ni ćudoredna estetičnu. Ima ljudi, koji su donjekle na estetičnu obrazovani, a ono su ipak sebičnjaci, kojimi vlada sama putena požuda. Naprotiv može se čovjek, koji na estetičnu nije ni malo ili vrlo kukavno obrazovan, od sve duše vladati po ćudorednih zakonih, što ih je jasno spoznao, te ga zato i zovemo podpunoma ćudorednim, pa ma kako neznatno bilo ljudsko mu djelovanje. Svladati samoga sebe, glavno je svojstvo ćudorednoga čovjeka, a to se u istinu kod ljûdi na estetičnu obrazovanih često slabo nalazi, budući

da s estetičkoga razmatranja, ako nije poduprto inom takodjer snagom, volja omlohavi, te se dopadnost osjetnih stvâri odviše širi i iztiče. Nu prava je umjetnost tu sasvim nevina; a gdje se ovakove štetne posljedice pojavljuju, ima im se uzrok tražiti u zloj porabi prave umjetnosti, ili u porabi krive i tobožnje umjetnosti, koja se donjekle krije u umjetnosti pravoj, prem da je očito protivna bistvu njezinu. Tako je i to zla poraba umjetnôsti, kad se one smatraju priedmetom pukoga užitka; jer valja znati, da tek samostalna neprodukcija smotrenih umjetnîna može uroditi zdravim plodom. I samo pusto čitanje ma i najboljih domaćih pjesnîka može nas vrlo lahko umoriti, prem da se i njim dobiva stanovita estetička kultura, n. pr. njeka vještina u stilističnom prikazivanju; al tko takove pisce nečita samo jedan put, tek da ih je pročitao, već ih čita po više putih, razmatra s različitih gledîšta, pa i usvojava i po tvari i po obliku, stapljajuć ih s duhom svojim: taj radi ne samo u prilog svojoj estetičnoj već i ćudorednoj kulturi. K nadriumjetnostim valja pako prije svega brojiti sve tvorine, koje se kriju pod plaštem umjetnîna, prem da'im je jezgra nećudoredna i nevaljala. I prava umjetnost prikazuje nam nećudorednih stvâri, ali pod samim tim vidom — dakle kao ništetne i nevaljale; nadriumjetnost pokriva nevaljalš tinu himbenim oblikom ljepote, da tim laglje zavede slabe duhove. Prava je umjetnost skroz i skroz ćudoredna; jer nastoji prikazati zoru ljudskomu ideje, koje su za čovjeka od neizmjerne vriednosti, te i njemu samomu davaju vjekovitu vriednost, zna li ih usvojiti duhom svojim i širiti po svem svietu.

Ako se s njeke strane i dopušta, da u umjetnostih neima upravo nećudorednih elemenâta, smjerajućih na demoralizaciju, to im se ipak prigovara, da odkidaju sviet od ozbiljna života, buneć gdjekoje ljude slaba razuma proti državnim uredbam, jer se je razmnjevi pjesnîka svidjelo naslikati sviet, u kom je sve drugčije uredjeno, nego li u ovom našem. Al ovaj se prigovor netiče prave, netiče se klasičke umjetnosti, buduć da nam ona prikazuje samo istiniti te ozbiljni život, naučajuć nas, kako da takov život shvatimo, težnje mu ocienimo i o što većem mu savršenstvu nastojimo; prava se umjetnost nebavi utvarom, već istinitom zbiljom. Usuprot neda se sasvim pobiti prigovor, da tako zvana romantička umjetnost, kojano svojih ideâla nenalazi u savršenoj zbilji, već u njekom svietu s one strane zbiljnosti — odkida ljude od života, povladjujuć njeki fantastični smjer, koj krepku radnju nemogućom čini.

Izkazav do sada u obće osvjedočenost svoju o tom, da umjetnost nije protivna ćudoredju, dakle niti estetička obrazovanost ćudorednoj, nismo tim nipošto još dosta rekli u hvalu estetičke kulture, ter dodajemo, da je ona bitnim sredstvom ćudoredne obrazovanosti, dapače da ju valja smatrati nuždnim uvjetom svake kulture, nećemo li, da ova uspjehom svojim bude stisnuta i ograničena na njeku malicu.

Obazremo li se još jednom na gore navedena tri momenta ćudorednosti, po kojih se ona sastoji s poznaje božanske volje, s ljubavi prama toj volji i sa sposobnosti i vještine božju volju izvoditi u ljudskoj zadrugi: dokučit ćemo vrlo lahko sa svih ovih strâna vriednost estetičke kulture za ćudoredni život.

Što se prije svega tiče poznaje ćudorednih zakôna, to znamo dakako, da su podpunoma razglašeni evangjeljem i apoštolskimi poslanicami; al ni sama vjera neprikazuje nam te zakone vazda samo abstraktnom formom, već ih predaje zoru našemu stranom pomoćju povjesti, stranom i pomoćju elementarnih umjetnîna. Medju takove umjetnine spadaju n. pr. parabole, u kojih nam se njekoje ideje i propisi ćudoredja i vjere toli razumljivo tumače, kako to abstraktnom naukom nebi ni moguće bilo. I pjesničtvo može nam rabiti kao malo što, da si vječnu valjalost ćudorednih principîja utuvimo, jer nam ono činom dovodi pred oči pobjedonosnu snagu dobrote i nuždni poraz zloće. Tko da se svom dušom nepotrese n. pr. u Shakespearovu Macbethu s užasnih posljedîca bezkrajnoga slavohleplja? A tko da u Göthe-ovoj Iphigeniji na Tauridi nespozna plemenitu i blaženu snagu ženskoga srdca, u kom se ćudoredno veličanstvo i izuća istina pretvorila u samu narav?

A nedokučuje li se sasvim lahko i to, da će se pjesmom, koja nam milo i liepo slikuje istinu i vrlinu, pobuditi naš nagon prama dobromu, usuprot pako da će nam se uzbuniti sva krv, kad se pjesmom nevaljalština prikaže u gnjusnom primjeru? Ne poznajemo li same svoje ludorije, nemoramo li se stiditi, kad nam se dobro udešenom veselom prikazom pred oči meće sva ludost našega vremena?

Valja medjutim priznati, da se poznaja dobrote i ljubav vrline može i drugim načinom steći, a kad što i puno bolje nego li estetičkom obrazovanošću; usuprot nemože se bez ove nikako biti, niti moralna kultura postići, uzme li se na um, da je samo na estetičnu obrazovan čovjek vrstan ćudorednim si duhom djelovati uspješno i mnogostrano na ostali sviet. Neima sumlje i najprostiji težak može biti ćudoredan čovjek, ako je sklon na dobro i ako prama tomu radi; nu njegova je obrazovanost dovoljna samo za ograničeno mu zvanje, niti bi on na drugom mjestu ovakvom svojom ćudorednošću išta dobra počiniti mogao. Tko je pozvan, da odlučno utieče na sudbinu mnogih ljûdi, da upravlja zapletenimi odnošaji, mora da umije razgoditi obćenitost u najrazličitije forme, dakle da je podpunoma na estetičnu obrazovan, jer se ova i sastoji u vještini obćenitost prikazati zoru i obćenite istine udesiti za stanovitu vrstu ljûdi. Samo estetički obrazovan čovjek osjeća živo osebnost, te zna, što dolikuje sva-

komu posebnomu biću, što li ne; sâm on umije plemenito mišljenje zaodjenuti takodjer plemenitom formom, ter svoje svekoliko vanjsko biće i sve što je oko njega tako udesiti, da bude dostojnim i rječitim izražajem plemenite mu duše. I bezuvjetna moć besjede, ter sposobnost govoriti vazda prama okolnostim, očita je posljedica estetičke obrazovanosti; jezik je bez sumlje glavna snaga čovjeku, koj hoće da djeluje ćudoredno: prava rieč rečena u pravo vrieme može mnogo. I najmanje i najsitnije stvari oplemenjuju se estetičkim obrazovanjem, a najsvetiji i najuzvišeniji odnošaji razvijaju svu svoju snagu samom umjetnošću i umjetničkom obrazovanošću.

Ovdje valja spomenuti umjetnost, na koliko i vjeri služi. Što bi bilo bogoštovje bez poezije, bez pjevanja, bez muzike, bez govorničke umjetnosti, bez sgrâda posvećenih službi božjoj? Bez umjetnôsti nebi ni bilo bogoštovja, a ovo je tim znamenitije i uspješnije, čim joj se više sîla umjetničkih posveti, da očituju svetost pobožnih čustâva; čim je u svih dielnika veća obrazovanost umjetna, bez koje se niti može razumjeti, što se prikazuje, niti prikazati, što se ćuti.

Kako je estetička obrazovanost vrstna oplemeniti i uzvisiti i najprostiju stvar, kazao nam je vrlo liepo Schiller u svojih estetičkih pismih: „Znamen je plemenite duše, da svagdje, gdjegodj se pojavi, umnim načinom na estetičnu pretvara svaku i najprostiju zbilju. Plemenitom zove se u obće svaka ćud, koja je vrstna i najkukavniji posao i najmanji priedmet svojim načinom pretvoriti u bezkrajnost. Plemenitim zove se svaki oblik, u kojem se i sredstvom rabljena stvar pojavlja samostalna. Plemeniti duh nije zadovoljan da sam bude slobodan; on mora da sve oko sebe, i ono bezživotno, slobodom obdari. Sloboda se pako nemože drugim načinom prikazati i očitovati van ljepotom."

Naše kazalište.

5.

U trećem našem komadu obećasmo Tartifu, Mejrimi i Eglantini obširnije razmatranje posvetiti. Poslie ovih se komada prikazahu na pozorištu od znamenitijih: Mosenthalova Debora, Šah kralju, Holbeinov Fridolin i Stiksova opereta Fridolin. Polazimo dakle da štogodj o svakom reknemo i to redom, kakav će se opravdati samom razpravom.

Guckovov Uzor Tartifa spada na komediju karaktera. Nema dvojbe, komad je veoma krasan; ta već i ime pjesnika je tako poznato, da kad ga čitamo, namah pomislimo, da izpod njegova pera nije štogod poteklo. Ime Guckovovo je u njemačkoj literaturi tako poznato, da se može punim pravom staviti izpred naslova njegovih pjesmotvora, a netreba mu se skrivati iza naslova, kako je to s imenom mladoga Terenca bivalo, kad se njegova komedija, braća, predstavljaše, te ju po viesti gramatika Donata ovako oglasiše: Adelphoi Terenti, non — veli gramatik — Terenti Adelphoi, quod adhuc magis de fabulae nomine poeta, quam de poetae nomine fabula commendabatur.

Tartif je ništa ne manje uz svu svoju krasotu, slabo na našu publiku djelovao. Sa kojih je to uzrokâ tako bilo, to ćemo pokušati, da razjasnimo.

Predstava tome neće biti sama kriva; jer su glumci i pojedince uzeto i naskupa u tako zvanih ensamble-ih dobro igrali. Dobro velimo, ali time nemislimo reći, da nebi moglo biti bolje, nego toliko, da se možemo zadovoljiti; jer tko bi tražio da se takovi veliki komadi na našem pozorištu bez ikakovih manâ predstavljaju, taj neka putuje u zemlju Utopiju pa neka si tamo traži Zagreba. Nekoje od tih mana u igri navesti ćemo, koje bi se, kad bi ih dotičnici uvažili, dale prevladati. G. Mandrović igrao je Moliera. Neda se tajiti taj je umjetnik med našimi mužkimi silami najodličniji. On jednakom ljubavi i jednakom snagom i spretnošću igra sve moguće nianse od uloga; od tragičkoga junaka do sluge, od karaktera do pijanice, od konverzacije do patosa se polje njegove djelatnosti stere. U toj ga njegovoj umjetničkoj djelatnosti podpomaže, što ni jednoga od njegovih drugova: uz shvaćanje i oživotvaranje karaktera, liepo i čisto hrvatski govori. Uz sve te njegove prednosti imali bismo mu ovaj prigovor učiniti. U deklamaciji razlikujemo iznad akcenta što ga svaka rieč imade još tri: etski, simbolički i logički. Etski se sastoji u tom, da glumac prema svojemu etosu, (značaju), koji svaki puta predstavlja, udesi glas (ton) svoga govora; simbolički, da osobitim naglasom iztakne u izreci one rieči, koje označuju nešto što ugodno ili neugodno osjećanje budi, kad to u istinu vidimo ili čujemo n pr. trune, gmiže, grmi itd.; logički, da pojedine rieči u izrekah i opet pojedine izreke u periodu, prema njihovoj logičnoj prevažnosti, prevažnim glasom iztakne, da nam tim ciela izreka ili cieli period kao cielost sluhom u dušu prodje. Proti ovomu pošljednjemu akcentu grieši naš umjetnik češće, kad dodje u afekt ili kad štogodj poduljega pripovieda. Ne svaki put nego samo češće n. pr. u njegovoj obrani pred policajnim ministrom te pogrješke nije bilo, ali u onoj pošljednoj sceni u kazalištu jest. Kad u takovu pogrješku zasrne, onda nam pojedine česti perioda, svaku jednako važnim glasom naglašujuć rasieće u komade i pušta nas, da si u misli sami od tih komada sastavimo cielost, a kod takova velikoga komada imademo i onako dosta razmišljati. G. Freudenreich igrao je Laroketa. Njegovoj igri nemožemo ništa prigovoriti, ali tim više njegovu hrvatskomu govoru; u tom mu je dobra trećina rieči

koje govori krivo naglašena. U manjih komadih, u kojih neimademo idealizovanih značaja, nego u kojih je čitav čin uzet iz života, kako se u njem takove zgode često zbivaju, u tih, velimo ta pogrješka nije tolikoga domašaja, jer smo u običnom našem životu na nju prilično obiknuli: ali u velikih pjesničkih umotvorih, tu jako ružno smeta, pošto u takove komade dolazimo u napetom izčikanju, da ćemo gledati sve same ideale, a kad tamo, prva nas izreka glumčeva iz te iluzije iztepe, jer mjesto idealnoga govora čujemo onaj, žali bože, obični, do zla boga izgrdjeni, koji nas od našega razmišljanja o ljepoti u značaju pjesnikom prikazanoj, svraća na žalostne misli, kako se ta mana naših glumaca, proti kojoj se već toliko pisalo, dosada još nije dokinula. Pošto se ta mana tiče, doduše g. Freudenreicha, ali još više i mnogih od ostalih glumaca i glumica, a takova je da se njome iluzija kod ovakih idealnih komada jako narušava, neće biti s gorega, ako primjetimo, da bi se ta mana trudom g. intendanta ovako dala dokinuti. Kad bi se članovi kazališta, u kojih imade sposobnosti a još više dobre volje, jednom sazvali pa im se razložilo, da imademo dva kratka i dva dugačka naglasa i pokazalo im, kako se koj izgovara, i kad bi se kod prvoga pokusa kod svake rieči, koju glumac krivo naglasi, odmah zaustavio pa prinukao, da si u ulozi naglas zabilježi, kod drugoga pokusa strogo pazilo, da li se je izgovor dotičnih rieči izpravio, mi kriv, ako bi se iza trećega pokusa kod predstave toliko pogrješaka našlo i ako se nebi, kad bi se tri velika komada tako svježbala, ta mana dokinula. Dakako to bi bio mučan posao; ali je neobhodno nuždan, jer nepravilan naglas je takova mana ko i nepravilno pjevanje, a kolikim se trudom uvježbavaju operete, da pjevanje bude čim pravilnije!! G. Plemenčić igrao je Matieja. O njem mi drug do mene stojeći reče: bies bi ga znao taj čovjek u svakoj ulozi ostaje Lulu. Ja sam nad tim razmišljao i doista sam se uvjerio, da je u karakterisanju mnogo jednolik; a mislim da mu ta mana potiče odtuda, što odveć tielom agira. To agiranje tielom posvema dobro pristaje — kako već rekosmo u ulogah ko što je Lulu, Midas, Viksie, Pazinić, jer tu se radi o karikiranju, t. j. pjesnik nam n. p. predočujuć u Midi (Liepa Galatea) smiešna mecenata umjetnosti, neprikazuje obćenitu sliku takova čovjeka, nego nam, abstrahirajuć od pojedinaca najjače komične pojedinosti, sastavi abstraktnu sliku, karikaturu, a glumac da tu sliku prikaže živu treba da nogama i rukama, licem i glasom radi; ali u ulogah ko što je taj dobroćudi gradjanin, tu se ne radi o karikaturi nego o obćenitu čovjeku, a to prekomjerno agiranje i svijanje tiela, od čovjeka učini karikaturu. Osim te mane još je i ta u njega, što se u govoru jako često potepe, te se, izrekav koju rieč krivo, na brzo izpravlja. Time nam dakako svu iluziju narušava. Glumac treba da čim više nastoji, da tako igra, da nas zanese u misao, da se u istinu zbiva to, što on prikazuje, a takove nas pogrješke ponajpače iz te iluzije trgaju. Time medjutim nebudi rečeno da je taj — kako se čini — ljubimac našega obćinstva za glumca nesposoban, nego ga samo sjećamo na te mane, koje će on uz svoje inače liepe sposobnosti lako nadvladati. Imali bismo predstavi pojedinaca i njihovu skupnomu igranju još gdješta primjetiti, nu rekosmo da predstava sama nije slabu utisku Tartifa kriva, za to o tom drugi put, jer je ovo za sada važnije.

Da li je komediju laglje pjevati nego li tragediju, toga ja nebih sa g. I. P. (Vienac 5) uztvrdio, nego bih rekao teže. Izvodio bih to iz opredieljenja komedije kako ga u 3. svojem komadu opredielih i živim su mi dokazom Niemci, koji su u tragediji mnogo toga učinili, ali u komediji su uz sve svoje naprezanje slabi. Badava, fali im uz teoretičan studium ona za komediju narodu prirodjena živost, kako je u Grka i u Franceza.[1] Tako je sa Tartifom. Velik se kazuje studium u crtanju karaktera, velika umjetnost u razporedanju poviesti, ali je sva ta umjetnost, ein Bild ohne Gnaden.

Daljnji razlog slabijemu utisku Tartifa na naše obćinstvo biti će taj, što je Laroket za komediju odveć zloban karakter, te ga pjesnik nije mogao tako izvesti, da iz boja sa svojim protivnikom (Molier) neoštećen izadje, nego se iza toga, za komediju odveć strogoga boja, osramoćen sprema medju ježuvite, a to je protivno opredieljenju komedije, koje u 3. komadu po Aristotelu nacrtasmo. Kad bi izreka g. I. P. zadovoljstvo što ga poćutimo, kad dobri ljudi budu nagradjeni za svoje patnje, a zli kažnjeni

[1] Da li je te sposobnosti u našega naroda i o tom bih dvojio ili bih barem rekao, da je za nju spretan, ali ga okolnosti prieče što je ne posjeduje. Komedija niče kod naroda u onoj epoki, kada je dospio do bezbrižna uživanja plodova sjajne svoje prošlosti. Molier žive za Ljudevita XIV, stara atička komedija cvjeta sa cvietom atičke slobode. Naša je prošlost doduše sjajna, ali mi od toga svega sjaja ne doživjesmo do danas nikakvoga užitka: naša je prošlost sjajna, ali je ta sjajnost krvava žrtva, na koju je dosada nebo gluho ostalo. Čitav karakter našega narodnoga pjesničtva je na skroz tragičan. Jedini Dubrovnik je imao sretniju prošlost, a kod njega je komedija i uspievala, kako se vidi iz one Marina Držića u Dubrovniku tiskane (kad bi nam se samo i ostale čim prije otisnule); ali gdje su ta vremena!! Medjutim toga neće nitko držati tako rečeno, da ja koga odvraćam od pjevanja komedija, nego je to samo moje mnienje, koje nuzgredno spominjem, jer je protivno onomu g. I. P.

za svoje griehe, nije zadaća tragedije već komedije bila i zbilja od Aristotela, kako on to izrično tvrdi, onda bi ono moje čitavo opredieljenje komedije, koje po Aristotelu izvedoh, bilo lažno, nu o toj izreci neima u Aristotelu ni spomena; on doduše veli u 13. poglavju tako nješto, ali to tako nješto je posvema nješto drugo nego što je ovo, što g. I. P. navodi. A naime započimlje u 13. poglavju razpravu o tome, kojimi sredstvi čin u tragediji postaje tragično razporedan i veli: junak tragedije nesmije da bude odviše zloban niti posvema kriepostan; zatim treba da od sretna postaje nesretan a ne obratno; zatim valja da sukob bude jednostruk t. j. da tragički junak pane, a ne dvostruk t. j. da se spase, a njegov zlobni protivnik da pane: ono prvo je bolje, a ovo drugo je gore; slabosti gledalaca — nastavlja — čini se ovo bolje, a pjesnici, pazeći na ovu, pjevaju po volji njihovoj. Nu pružiti nam takovu nasladu, to nije zadaća tragedije nego prije komedije: u ovoj se naime oni, koji su jedan na drugoga ponajpače kivni n. p. Orest i Ajgist razidju ko prijatelji te nijedan nepada od ničije ruke. Kako vidimo A. veli, da se u komediji imadu protivnici ko prijatelji razići, a to je ono isto, što ja rekoh, da se imadu neoštećeni iz boja rastaviti, a što g. I. P. veli, da dobri bude nagradjen a zlobni kažnjen, to kako vidimo činjahu mnogi tragici te tako preudesivahu tragedije, što je po A. krivo, jer takav boj prikazati, prije bi pripadalo komediji. Tim prije nije podnipošto rečeno, da je to zadaća komedije, jer što je njena zadaća, to nam se izrično kaže u onih riečih, koje iza toga prije sliede. U ostalom posvema povladjujem onu opazku g. I. P., kojom kaže, da je o Aristotelovoj poetici jako mučno govoriti, jer se njeni tumači jako razilaze; samo ću joj pridodati još toliko, da onaj, koji hoće da o toj poetici govori, treba da bude poman estetik, ali još mnogo pomniji filolog, jer tu razpru o toj poetici preuzela je klasična filologija, koja je tumač prilično ustalila, kako ga estetici bez nje nikada ustalili nebi.[1]

Dalnji razlog slabijemu utisku Tartifa biti će taj, što je historična komedija. Glasoviti englezki komentar Horacijeve epistolae ad Pisones Hurd, pridodao je svojemu komentaru razpravu o razlikah medju pojedinimi vrstmi drame. U toj razpravi — kojom se već i Lesing u svojoj dramaturgiji bavi — veli Englez, da je za komediju prikladnija izmišljena poviest, a za dramu istinita; zatim da su značaji komedije obćeniti, a oni tragedije partikularni. Molierov tvrdica nije slika škrta čovjeka, nego upravo škrtosti. Rasinov Nero pako nije slika okrutnosti, nego okrutna čovjeka. Toliko iz te Hurdove razprave.

Ako se osvrnemo poljem dramatskoga pjesničtva, doista ćemo naći da imade dramâ, kojim je predmet historičan, i više i da su svojim djelovanjem daleko prevažnije od onih tako zvanih gradjanskih; nasuprot da je komedijâ jako malo, kojim bi bio predmet historičan i da su ove manjega komičnoga efekta od onih, kojim je priedmet pjesnik budi sam izumio bud na kojoj pripoviedčici ga osnovao.

Ako se nadalje osvrnemo na naše opredieljenje komedije, u kojem rekosmo, da u razporedanju čina komedije neimade one velike stroge pravilnosti, kakova je u tragediji, nego da tu vlada onaj tako zvani red u neredu; naravno je da će nas u komediji nješto drugo svojom zanimivošću imati za tu manju važnost razporedanja nadoknaditi, a to drugo je zanimivost značaja.

Ta zanimivost u značajih nastaje tim, što ih u komediji, kojoj je predmet izmišljen, pjesnik može više obćenito prikazati nego u tragediji. I u tragediji (dakako historičkoj) nam pjesnik ne prikazuje baš posvema onako ljude kakovi su, nego ih i tude idealizira, ali je u tom poslu historičkom tradicijom stegnut: on si odabire crtati nekoga iz historije poznatoga junaka u nekih iz historije poznatih zgodah; u komediji ga pako ništa ne steže, jer tu si junake i zgode sam smišlja. Medjutim nesmije niti ovdje — kako to Hurd misli — tako daleko ići, da nam mjesto ljudî stvori abstraktne prazne slike, još i tu treba da mu značaji ostanu istini, ljudem podobni.

Ako je dakle istina, da su u komediji značaji više obćeniti nego u tragediji a da tu obćenitost time postigavaju, što pjesnik komedija nije historičkom tradicijom vezan, naravno je da će komedije, kojim je predmet historički, biti manjega komičnoga efekta, jer će značaji u njih biti manje obćeniti. Tako je s Tartifom u kojem su glavni značaji crpleni iz historije.

Osim te potežkoće sa Tartifom naprama našemu obćinstvu, dolazi još i ta što je u njem mnogo toga komičnoga, što je samo za nekolicinu našega obćinstva komično, jer većina u to nije dostatno upućena, a to je ona literarna opreka medju akademičkim aristotelikom, pjesnikom Chapelle-om i Molierom. Dakako komedija, ako hoćemo da na sve djeluje, treba da se bavi predmetom, koji je svim dohvatan.

Toliko o Tartifu. Iz svega toga zaključujemo da je Tartif velika, krasna **njemačka** komedija, ali da je za naše kazalište prerano došao, jer mu se hoće obćinstvo, mnogoga estetičkoga, historičkoga i literarnoga znanja.

[1] Prevoda i tumača Aristotelove poetike, izvedena po komentatorih kako sliedjahu od Castelvetra preko Lesinga pa do Vahlena, danas još neimade. Najnovije izdanje Franje Susemihla (Aris. Dichtkunst. Leipzig 1860) u mnogom je nedostatno, jer je izašlo, prije nego je Vahlen svoj komentar dovršio. U mene je takav prevod i komentar već odavno vremena gotov, ali nemože naći povoljna zaštitnika, da ga izdam na svjetlo. *Pavić.*

KNJIŽEVNOST.

Biogradska književna pisma.

(Konac.)

Dalje ću vam pomenuti o razpisanih nagradah naše novosadske „Matice Srbske.“ Prije kratkoga vremena Matica je oglasila natječaj ne manje nego na 19 diela i članaka svake vrste. Pomisliti će svak: u dobri čas, kad srbska Matica može jedne godine da razpiše i izda tolike nagrade. Ali se to čini. Ima već dvie tri godine kako Matica razpisuje ovake natječaje, pa se slabo ko odziva. Tako se iz više godina stekla ovolika čitulja „nagradonosnih“ zadataka. Čudimo se, kako se naši Matičari, videći da pošljednih godina pravilno u njekoliko putâ nisu dobili ni polovinu razpisanih diela, ne upitaju: od kud taj pojav? Ništa nema bez uzroka, pa bi i tu vidjeli, kako ima dosta neugodnosti, koje prate natječaje uviek i kojih radi ozbiljniji književnici riedko kad hoće da rade za njih, a osobito naučne zadatke. Ali što razpisuju nagrade za samostalna djela još bi se moglo oprostiti, nego je gotovo smiešno, što razpisuju 12 nagrada za članke u Ljetopis. Dužni su već dvie tri godine Ljetopisa, s gradjom možda stoji zlo, pa su se latili i ovoga načina. Ali zar ne bi bolje bilo, postarati se prvo da Ljetopis izlazi uredno, pa mjesto razpisa nagrada pozvati čuvenije pisce, da rade unj i odrediti honorar, kako svuda rade. U poslu literarnom mnogo i gotovo najviše čini slobodan izbor; nu tomu se natječajem negodi, a držimo da bi se, bolje onako ugodilo. Ima ljudi, koji misle, da ne bi zlo bilo, da Matica sastavi u jednu snagu, koja se sad dieli na list „Maticu“ i na „Ljetopis“, pa da izdaje jedan časopis, koji bi na priliku izlazio u mjesečnih svezkah. Tada se ove sitne nagradice ne bi morale ni razpisivati, nego bi novac od njih valjalo upotrebiti za taj časopis. Ovako se ne da sakriti, kako je snage malo i kako se razturila na dvie tri strane, pa se ni na jednoj nečini što bi dužnost bila.

Ali ako vam se u ovom pismu ne mogoh pohvaliti nikakvim gotovim djelom, drago mi je, što vam mogu spomenuti, da je oglašena predplata na jedno djelo i znatno i vriedno. To je Pariz u Americi, čuveno djelo slavnoga parižkoga profesora Ed. Laboulay-a. Djelo je to dočekalo u domovini 22 izdanja, i prevedeno je već na sve književne jezike. Nam ga je preveo g. V. Nikolić, mladić, koji je do sad radio nješto na beletristici u Vili pošljednje dvie godine. „Glavni cilj, piše g. prevodnik, koji proviruje kroz cielu knjigu, taj je, da nam iznese krasne blagodati podpune gradjanske slobode, da nas u zanimljivoj odjeći upozna sa državnim životom najnaprednije države na svietu, slobodnih država sjev. Amerike. Svi obrazovaniji i napredniji narodi uzimlju ih za ugled i dive se njihovu obćinskomu i državnomu uredjenju, njihovu porodičkomu i družtvenomu životu, njihovim narodnim školam, njihovu svemu. Eto sve se to crta i pripovieda u tom čuvenom Laboulayevu djelu tako zanimljivo i lako, da čovjek neosjetno dobija znanja o onome, što se inače može postići samo ozbiljnim proučavanjem i življenjem u američkom družtvu.“ Ja držim, da skoro nije učinjen tako dobar izbor za našu književnost kao ovdje. Laboulayev je roman doista roman novoga vieka, roman poezije, koja se ne gluši dužnosti, koju na nju polaže napredak vremena svoga, nego koja joj ozbiljno i vjerno služi. Ja se i sad sjećam s udovoljstvom kako se u tom romanu crta englezka familija, i kako sam u njoj s milinom našao usred civilizacije ostvaren i oplemenjen idejal našega naroda! Ali pravo, vaša je publika bolje poznata s tim piscem nego naša, jer vi imate od pr. g. u „N. Pozoru“ njegova Kralja Kudrova. Naš prevod Pariza u A. izići će u 3 sv. po 8 araka, i prvi će ugledati sviet s koncem ožujka.

Koliko je blizka sa životom ta knjiga, o kojoj svršismo razgovor, toliko je na protivnu stranu daleko od njega „Pasigrafija“, koju je još prošle godine iz Beča oglasio g. N. Pojatina. Rad je izdati u 4 sv., i svaki staje 50 n. N. P. pripovieda, kako je to nauka ovoga vieka, kako iz potrebe niče, kako u Minhenu ima za nju čitavo družtvo, kojemu je i sam „s poštovanjem član.“ I nam jadnikom, koji nemamo još ni prosvjetnoga hljeba dosta, u kojih toliki (upravo sav, jer onaj izuzetak je manjina koja izčezava) narod nezna ni čitati i gine ne umijući još čuvati svoga zdravlja i života, daje nadu g. N. Pojatinu, kako ćemo se po vremenu moći pomoću znakova i cifara razgovarati s drugimi narodi, kao s Japanci, Kinezi (dosta smo mi Kinezi i ne razgovarajući se s njimi), Niemci itd. Što se tiče ovih pošljednjih ja upravo jedva čekam vrieme kad ćemo se s njimi moći pasigrafijom razgovarati, a hvalio bih Boga, da smo i do sad tako mogli. Gdje ste vi do sad bili, dragi gospodine Pojatine? Zar ne vidite, kako ste nam jako trebali? O, nemojte se vi srditi, što mi ne slušamo vaše molbe, te govorimo o djelu prije, nego što smo ga pročitali. Mi imamo čast laskati sebi, da smo prorok, i oholi smo, te mislimo, da toliko znamo šta je pasigrafija, da nam mora biti do srca smiešno, kako se g. N. Pojatina žuri, da svaki nabavi njegovo djelo; a do dna duše tužno, kad pomislimo na položaj naroda i književnosti hrvatske i srbske i sjetimo se, kako mu služe i odgovaraju izučeni sinovi njegovi. „Sirotinjo, i Bogu si težka, a kamo li selu, u kojem si!“ — „Hljeba, hljeba, gospodaru! Ne vidjesmo davno hljeba!“ I dragi čitaoče, oprosti! Znaš, Srbijanci riedko dohode u liepu Hrvatsku, pa za to se ova lastavica tako razbrblja! U zdravlju do vidjenja!

Σίγμα.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 8. U ZAGREBU DNE 13. OŽUJKA 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

I žene ljube iskreno.

(Pripovjedka od I. P.)

U povećem družtvu ma tko stao pripoviedati, kakvu je čudnovatu stvar vidio, kakov li izvanredni dogodjaj doživio: saletjet će ga pripovjedači sa svih strana i čudnovatijom stvarju i izvanrednijim dogodjajem, a pripovjedkam neće biti ni kraja ni konca, dok godj ih se bude htjelo slušati.

Bilo se i nas nedavno sakupilo družtvance, gdje je njetko, da tobože podraži nazočne gospoje, poćeo pripoviedati o nevjernoj i himbenoj ljubavi žena. Al hoćeš dà! Ima ih vazda, koji toga više znadu a ljepše umiju govoriti, pa nemare reći i koju neistinitu, kad se pripovieda, tek da se govori i vrieme trati; evo ovako bilo i sada pripovjedaka i domišljatih i neslanih — o neiskrenosti ženskoj.

Slušao to i naš prijatelj Stanko. Iz prva si mislio, da on i nemari za takove ludorije, a kašnje stao se micati na svojoj stolici, kao da se je zabrinuo s njećega, malo zatim sav se zažario, rekao bi, dirnulo ga nješto u živac, a napokon poklopila ga njeka nujnost, iz koje probijaše tuga i žalba za njećim, što je njegdje daleko ili već davno bilo.

— Što ti je Stanko? zapitat će ga sestra primaknuv se bliže njegovoj stolici; a bud joj ne odgovori ništa, doda porugljivim nam namienjenim glasom: Ta ti i neslušaš, kako ova tvoja braća mastno pripoviedaju.

— Slušam, te kako slušam, odgovori on uzdahnuv duboko.

— Pa zašto uzdišeš, gdje bi se morao smijati, prihvati opet sestra, metnuv ruku na rame bratovo, a zaviriv mu u oči onim znaličnim i ljubeznim pogledom, kojim samo žene umiju gledati i pitati, te im jedva kada odoliš.

— Nemojte ga, molim vas, ni pitati, reći će na to sova kudilica našega družtva, to jest prijatelj nam Adam, koj neima druge mahne van što vazda upravo onim biedi sav ostali sviet, čemu je sam najviše kriv, zato zamahne što jače i ovaj put: Ima se žalibože za čim uzdisati, kad se govori o ženskoj vjernosti; ujela valjda i Stanka šarena guja, što ju obično ženom zovemo, pa to osjeća još i danas; prevario ga bez sumlje kakov andjelak, kojemu bi...

— Adame, Adame! vikne nas njekoliko, da mu žagatimo zla usta.

— Kažite mu, nastavi on tobože mirno i hladnokrvno, kažite mu, molim vas, neka vam pripovieda; imat ćete šta i čuti.

— Varaš se, moj prijatelju! prihvati sada Stanko. A uzhtijem li pripoviedati, biti će po svoj prilici protivno onomu, čemu se ti nadaš.

Na ovo uzklikne od čuda svekoliko družtvo, osim sestre Stankove, koja mu se objema rukama objesi o rame, moleć ga niemim glasom, da pripovieda. Tko će takvoj molbi odoljeti?

I.

Bilo ti je, sestrice draga, istom kakovih dvanaest godina, kad sam se ono god. 18**. vratio iz tudjinstva kući. Doživio sam donle svašta, što vam sada nemogu pripoviedati; al to znajte, da sam vidio svakakvoga svieta, a bogme i opakoga i da sam se naželjkao domovine. Premda sam dakle sav blažen bio s povratka medju svoj rod, to me ipak ni ovdje nije ostavila njeka sumnjičavost; učili me naime ljudi u tudjinstvu, da nam u životu ima biti glavnim pravilom: malo vjerovati; svačemu pitati za razlog; računati točno; držati se u svem onoga, što je očevidno; riečju: vladati se praktično i raditi prama svojoj koristi. Ovakova načela ostala su za me ponajviše samo pustom teorijom, izpoviedanom možebiti tek na izliku. Glede žena postao sam, istina bog, nješto tvrdokorniji i oprezniji, te nebih lahko povjerovao budi kakvomu očitovanju ili prikazivanju strastnih čuvstava. Znao

sam, dokle je u tom obziru dotjerala umjetnost, pa da čovjeku plovećemu po romantičnom moru ljubavi, valja misliti na to, da je takova plovitba mnogo puta udešena samo za zabavu.

Na povratku svom u zavičaj svratim se uz put k našoj tetki u Sokolovcu. Imao sam joj se zahvaliti za mnogu pomoć, kojom me je vazda pomagala, a znao sam osim toga, da će se vrlo radovati, kad me opet zagleda, jer sam joj od njekada najmiliji bio u svem našem rodu. I zbilja, nemože me se dobra teta nagledati i naljubiti, nemože dosta napitati, kako sam živio u tudjinstvu bez roda i bez doma, kako sam gdje prolazio medju tudjim svietom, s kim sam se poznavao, jesam li već jako željan bio kući doći, itd.

Kod tetke nadjem još dvie rodjakinje, kojih prije svoga odlazka nisam nikada ni vidio bio. Zapitam ju dakle, kakov su nam one rod, a ona čudeć se momu neznanstvu stane mi odmah tumačiti: Zar ti toga neznaš? Ah za Boga! Tvoj djed imao za ženu Katarinu Sokolićku, a stric ovih djevojaka, ili nije borme, već ujak njihov, al nije ni njihov, već njihove matere, imao takodjer jednu Sokolićku za ženu. Ta zar neznaš? — Vjeruj mi, rod ste si u dosta blizom koljenu. — Neznam, borme, draga tetice. — Ah kako neznaš! Da bogme, rod ste si; premda... Al što htjedoh reći? . . . Čekaj samo čekaj; ja ću ti to sve izpisati, pa da vidiš sam. — Nemarim znati potanko, tetice; bilo to rodbinstvo kakvo mu drago, djevojke su liepe i pristale, a meni je milo, što su mi u rodu, bar se mogu s njimi poznati bez priprave i okolišanja. — Vidj ti njega, zaključi ona ovaj razgovor, prieteć mi se prstom, kao da sam nješto skrivio.

Jedva se ovo svršilo, pomole se rodjakinje medju nami. Ružica bijaše djevojka od kakovih osamnaest, devetnaest godina, a Milka starija za godinu dvie. Svidjelo se teti djevojkam kazati opet tko sam ja, a meni tko su djevojke, premda sam već tri puta čuo, da su mi rod, a više nisam ni sada saznao.

Ružica, poslušav stojeć što se slušati moralo, sjedne odmah zatim u kut, a Milka čas bi postojala preda mnom, titrajuć se i nabacivajuć glavom, čas polazila i k prozoru i k zrcalu, pa se opet vraćala, gledajuć u me, kao da me pita: jesam li ti s voljom. Pomislim si: i jesi, pa joj zato reknem: Milko! medju rodom neima ceremonija, zato ćemo se *ti*kati, kao da smo si brat i sestra.

— Nemarim! rekne ona nehajno, okrenuv se naglo na jednoj nozi, a dodav istom za čas: al i s Ružicom.

— Dakako, ako je Ružici drago.

Ružica nerekne ništa, već pogleda tetku, kimne glavom, a za čas izadje iz sobe.

— Al zbilja, prihvati opet Milka, kao da se nječemu domislila, kako ću ti govoriti: stric, ujak, bratučed, nećak, kako li?

— Možeš po volji: danas stric, sutra ujak, onda opet nećak i tako dalje; ili ako te je volja, zovi me bratom.

— Za strica i ujaka si premlad, za nećaka prestar, a da te bratom zovem, bog zna, bi li me slušao, kao što se bratu pristoji.

— Zovi me dakle, kako te volja.

— Zvat ću te krstnim imenom, ako ti je drago.

— A kako ću ja tebe?

— I ti me zovi samo imenom; il ne, zovi me sestrom.

Ovo rekav okrene se brzo, potrči k vratam, ogleda se naglo i izadje van. Bože mili, pomislim u sebi, koketne li djevojke!

Ovaj put ostao sam kod tetke samo jedan jedini dan, a za sve to vrieme nije me ona s oka pustila.

— Da te se nagledam, sokole moj! Sav si na mater nalik! Još si ljepši odkad te nevidjeh! Ala će djevojke za tobom gledati! Ovakovimi je uzklici ona vas dan slavila moj povratak.

— Nemarim za to, draga teto! odgovarao bih joj ja hladnokrvno. — Ima meni sada kod kuće posla. Valja se brinuti za život.

— Ter kako! Al zato se nećeš kriti od ženskih poglêda; dapače ja se nadam, da ćeš me na skoro u svatove pozvati.

— Tetice, dan danas ženiti se!

— Da što? Gledj ti njega! Zar si to u svietu naučio? Naopako, diete moje, ako i ti budeš o ženitbi mislio, kao što žalibože misle mnogi današnji mužkarci! Bez žene neima reda u kući; bez djece neima blagoslova; bez obitelji neima mira i pokoja u životu. Bez žene što si, tko si?

— Nemojte, tetice draga, nisam ja toliki neprijatelj ženam; al vam velju, da ženeć se valja biti opreznu. Neživi se dan danas, kako se njekad živjelo. Tko si gospodarstva nije valjalo uredio; tko naime nije točno proračunao sav svoj trošak, a pobrinuo se za dovoljan dohodak — tomu taj vaš domaći mir i obiteljsko blaženstvo postaje pravim paklom.

— Ta da, sinko, gospodariti valja svakako! Al gdje ćeš ti gospodariti bez žene?

— Da bogme, teto, ako budem hotio kokoši na jaja nasadjivati, pobrinut ću se njegdje za njekakvu žensku. — Izrekavši ovo nješto naglije, opazim, kako se teti lice smrknulo, zato ju uhvatim za ruku, pa joj reknem nježnijim glasom: U ostalom, tetice draga, ob ovom je za sada prerano govoriti; budem li se hotio ženiti, bez vašega svjeta neće i onako proći. O vas sam uvjeren, da me iskreno ljubite, pa da me nećete zlo svjetovati. Kako neimam ni otca ni majke, vi ste mi sve moje na ovom svietu.

Za ovoliku povjeru povuče me teta k sebi i poljubi u čelo: Ti si moj! Medju tim je Milka došla bila u sobu tiho, te je nismo ni čuli. Nemogoh joj lica pravo razabrati, jer

mi suze s tetine dragosti pomutiše oči, al to opazih, da se je sva upravo preobrazila. Skakutanje pretvori joj se u veličanstven hod, previjanje tiela u ozbiljno držanje. Popostane malo pred nami, a zatim podje k prozoru. Za njeko vrieme okrene se opet k nam; mene dotle tetka posadila uza se na divan. Vidio sam, gdje me Milka pogledom svojim traži po sobi, a sukobiv se s mojim, upre ga u mene, te sam sav protrnuo.

— Milkice moja! uzme tetka govoriti nježnim i drhćućim glasom, Stanko ovaj put brzo odilazi, al se nadam, da će se vratiti na skoro ovamo. — Milka mi pruži ruku, pitajuć: Hoćeš li? — Hoću drago moje. — A onda još me zapita: Imaš li uza se svojih fotografija? — Neimam. — Dakle pošalji.

I poslao sam.

Na odlazku sprovedu me do kôla i teta i „rodjakinje"; poljubim ih svih, skočim gore, ter se odvezem u Zagreb.

Što sam ovdje radio, bilo bi suvišno da pripoviedam obširno. Al nješto vam moram kazati svakako. Prije svega bio sam poslom tako zaokupljen, da neimadoh kada mnogo misliti ni na tetku ni na Milku, a kamo li na Ružicu. Hoću li medjutim biti iskren, moram izpoviediti, da mi srdce nije ostalo baš sasvim pusto; obijala oko njega sestra moga najboljega prijatelja, s kojim sam tada mnogoga posla imao, sastajuć se ovako s njim svaki dan i polazeć vrlo često kuću njegovu. Znao sam i to, da tomu prijatelju ništa na svietu nebi milije bilo, nego da mu sestru uzmem za ženu. Djevojče bilo pristalo i spretno, pogodljivo i marljivo u kući a razgovorno u družtvu, u ostalom obične ćudi i svakdanjih misli; miraza je imala gotovo više, nego što je meni trebalo. Srdca mi ona zanieti nemogaše, al toga nisam ni želio; priviknuo sam joj, kao što znamo priviknuti stanu, pokućtvu i odielu, te se težko od njega razstajemo. Mislio sam si uz to: ovo je djevojka, kakvu bi tebi tvoja tetka našla. Imajući, kako vam već rekoh, mnogo posla, a spremajući se na još veći, i sam si govorah: Nikad bolje žene za tebe od ove; poezija u ženitbi i onako neuspieva rado, a tko se njom hoće nasladjivati, široko mu polje po svem svietu. Da mi tadašnje doba nebude bilo nesgodno za ženitbu — ja se vjenčah već odavno; al ovako odgadjasmo i same svetčane zaruke, premda se o našoj ženitbi već mnogo pogovaralo po gradu, gdje bi po običaju jedni žalili djevojku a drugi mene.

Za ono vrieme dobio sam doduše od tetke dva tri li pisma, al kako nerado dopisujem, gdje neima prešne potrebe, nisam joj odgovorio ni jedan put. Mogao sam to tim lakše propustiti, što sam znao, da će me dobra tetka i sama izpričati mojimi poslovi, a uz to možebiti još reći: Neće se njemu pravo ni čitati mojih listôva! Tko bi mu to i zamjerio! Pismo mi je nečitljivo, a šta mu i pišem!

II.

Bilo je proljećem god. 18**; moja se ćud nješta smrknula bila, a ni zdravlje mi nebijaše najbolje; da se dakle riešim grada, pošaljem po kola, spremim što sam trebao, pa se odvezem u Sokolovac. Nakanio sam ondje probaviti njekoliko nedjêlja, da se razigram na selu i okriepim na čistu zraku. Ima na tetkinom imanju liepoga lova, ima i kônja i pâsa, pa će biti zabave dosta; onako uzgredice pomišljao sam još: nebi li u tetke bila i mâza njezina, liepa Milkica; djevojka je to čudne ćudi, prava zagonetka ženska, koketka na svaki način, možeš se s njom pošaliti i zabaviti. Al dolazeć sve to bliže Sokolovcu, bio sam na Milku i zaboravio; spremao sam se, kako ću tetki pripoviedati o svojoj ženitbi; nakanih joj naslikati djevojku, kakovu znam da nevoli, a istom onda prikazati joj pravu sliku svoje zaručnice. Vidio sam ju već, gdje se ljutito mrgodi a nogom nestrpljivo trepeće, što tobože neznam bolje birati; veselio sam se, kako će joj se zatim lice razvedriti, kako će se milostivo posmješkivati i povladjivat mi, tapkajuć me rukom po ledjih i govoreć ljubezno: Ti nevaljalče nijedno!

Tetkin dvor stoji na brdu, te se vozeć na kolih mora ponješto obilaziti, da se lakše gore dodje; skočim dakle s kôla, pa podjem stazom. Došav u dvor i nepitajuć za nikoga banem odmah u prvu sobu preda mnom; al mjesto tetke nadjem u njoj mladu žensku s djetešcem na ruku. Zagledav me ona, vrisne iza glasa: Stanko! metne diete brže bolje na postelju, pa potrči van, vićuć opet iza glasa: Teto, teto! Stanko je došao. Vrativ se natrag, skoči k meni uhvati mi ruku objema rukama, upre u me svoje crne oči, kao da će me svega u jedan mah proniknuti, al nerekne ništa.

— Milko! jesi li ti to?

— Jesam! I svine mi se oko vrata, poljubi strastno, a onda padne kao umorena na divan.

Ja sav u čudu nisam znao što da mislim o njoj i što da joj reknem. Za čas poče ona: Jelte da sam jako spala u licu? Nisi me više ni poznao.

— Pobliedila si! Al nije ni čudo, kad ti je eno diete, koje hraniš.

— Moje diete? — i nasmije se grohotom.

— Ta čije je?

— Ružičino za boga; zar neznaš, da se je udala, nisu prošla ni dva mjeseca, odkad si ti ovdje bio. Pisala ti je, hvala bogu, tetka i zvala te u svatove.

— Jest, jest! Sjećam se . . . Imao sam previše posla . . . Nisam se mogao odkinuti — rečem jedva sabiruć rieči, a malo za tim poduljim smeteno: Dakle ti nisi udata?

— Ja udata? Pa da ti nesaznaš, kad se ja budem udavala!

— Dakle si zaljubljena.

— Jesam, i te kako! Ovo rekav ustane naglo s divana, lupne petama, pa skoči u dva koraka na vrata, mislio bi, neide nogama već leti na krilih. Otvore se vrata i evo tetke i Ružice. Ružica mi se nakloni, pa ode odmah k svomu djetetu, a tetka k meni: Nevaljalče nijedan! Tako li se štuje tetka? U malo ne dvie godine da bi samo glasa od tebe čuli. Al kad si evo došao, sapet ćemo te čvrsto; nećeš nam tako lahko izmaći.

— I neću, tetko draga! Došao sam, da ostanem kod vas bar pol godine.

— Rugaj se ti koliko tebi drago; al prije mjesec dâna znaj da iz Sokolovca nisi otišao.

— Ma velim vam, da neću. Evo je Milka i Ružica u vas, pa kud ću ljepše.

— Nećeš, ne! Ružica je udata za ljubomornoga muža, a i Milku ćemo na skoro zaručiti.

— S kim, za boga?

— S tobom, rekne sama Milka njekako srdito, mahnuv prama meni objema rukama, kao da mi nješto poklanja. A tetka će mi namignuti, da ju nemoj srditi. Svi se zamislimo; ja, jer nisam mogao dokučiti, što ta šala sa zarukami znači, a teta i Milka bog zna zašto. Napokon uzme opet tetka govoriti: Djeco, spremajte sobu za Stanka i namjestite mu postelj, a ja idem večeru naručiti i još njeke posle s družinom obaviti. Ovo rekav izadje, a Milka mi se uhvati pod ruku, pa me odvede u sobu za goste.

— Evo ovdje ćeš ti stanovati.

— Dakle u vašoj najljepšoj sobi!

— Ako nećeš ti, tko će!

— Znam ja drago moje, da kad je na tetkinu, mene zapada vazda i najbolje i najljepše. Al bi li me i ti tako liepo namjestila?

— Još ljepše! A zatim uzdahne, pa mi se glavom nasloni na rame.

Videći ja, da me nepušta, stanem se s njom šetati po ovelikoj sobi. Hodamo gore dole polahkim korakom negovoreć ništa. Meni je dakako ugodno bilo vodati liepu djevojku, al kako njoj? Ugodno i njoj bez sumlje, jer se sva k meni privinula. Zapitam ju i nehotice: Čuj me Milko! Kako je to, da me ti tako rado imaš?

— Ja tebe rado imam? uzvrati ona kao u čudu, a za časak nastavi: Ta ja te ljubim od sve duše.

— Ti me ljubiš od sve duše?

— Ta dà, ljubim te! Zar mi nisi rekao, kad sam prvi put s tobom govorila, da budimo kao brat i sestra?

— A dà, rekao sam.

— A nisi li me pitao, kako ćeš me zvati; pa zar ti nisam rekla, da me sestrom zovi?

— Jest, jest, rekla si.

— Je li to tebi žao?

— Bože sačuvaj!

— Pa kad sam ti sestrom, zar te nesmijem ljubiti kao brata svoga?

— Kako nesmiješ? Al djevojko promisli, da si ti liepa i zamamna.

— Što će to reći zamamna?

— Bože moj! Mogu li te ljubiti kao sestru? Neću li jače?

— Meni se čini, da neima jače ljubavi od bratinske. Al ako ti možeš nježnije ljubiti, meni je drago.

— Ako te pako budem manje ljubio?

— Kako te volja.

— Djevojko, s tobom ja neizadjoh na kraj! Ti si koketka, kakve nevidjeh za svega svoga života. — Na ove rieči odkine mi se ona od ruke, pa stane skakutati po sobi, gledajuć na me sad s ove sad s one strane. Malo što mi nedodija ova igra. Sjednem dakle na divan, zapalim cigaru i stanem pušiti igrajuć se dimom i ovako i onako; al Milki ovo povodom bilo, da mi rekne: Kako li ti liepo pušiš! Uz tebe i ja bi naučila.

— Možeš, draga, ako hoćeš.

— Htjela bi, al nemogu.

— Pa to napokon nije nikakva ni šteta.

— Da bogme da nije; samo mi je žao, što nemogu ovako uz tebe sjedjeti i s tobom pušiti. Nebih ti bar smetala, kad bi volio pušeć misliti, nego s menom govoriti.

Gotovo srdit s ovolike joj domišljatosti, uzkliknem: Oj djevojko! A ona dodje k meni, kao da sam ju zvao i sjedne uza me; privinem ju k sebi i hoću da ju poljubim u čelo, al mi ona ponudi usta. Poljubim ju i skočim s divana.

— Hodi Milko! rečem joj naglo, vidjmo što tetka radi i gdje je Ružica.

— Ružice nećeš danas više vidjeti; ona se nemiče od svoga djeteta: a tetka će se i sama javiti; neboj se.

Izadjemo u prednju sobu, pa se tu sretnemo s tetkom, malo zatim bude i večera donesena. Odmah poslje večere ponudi me tetka, da idem spavat, ako mi je s voljom, jer da sam umoran od puta. Ja prihvatim drage volje i mi se brzo razstanemo.

III.

Drugi dan ležao sam dulje vremena; godio mi je odmor. Donieli mi kavu u sobu, a ja pušio i čitao. Za njeko vrieme čujem žamor po kući, kao da se nješto sprema, a malo zatim zaviri Milka na moja vrata vičuć mi: Čuj ti pospanče! bit će odmah jedanaest ûra; teta je tebi na čast pozvala goste; doći će njekoliko naših susjêda — i žene im i kćeri. Čuješ li! — I tvoj zaručnik! viknem joj ja istim glasom! Ovo ju razsrdi, zaklopi vrata i pobjegne.

Jedva se ja opravio, a moja soba posfremila, evo i gostiju. Bili su to ljudi, s kakvimi se obično sastajemo u seoskom družtvu: omanja vlastela, županijski sudac, gdjekoji župnik, gospodarski činovnici, a uz njih gospoje im,

kćeri, nećakinje itd. Bilo ih je ovaj put preko dvadeset. Medju svimi zanimala me samo gospoja sudinja i njeki šumar imenom Vuković. Primala ih Milka, jer se tetka ponajviše po poslu bavila, a Ružica po sobah pospremala i za stol se brinula.

U tih gostiju bila puno veća pozornost za me, nego što sam si želio. Najprije me zapade čast primiti poklon gospoje sudinje, koja se te dužnosti riešila na sasvim spretan način, a odmah zatim sjela na divan uz Milku, uzev joj desnu ruku medju svoje male ručice, dragajuć i gladeć ju ljubežljivo. Dok bih ja sad s ovim sad s onim gostom govorio, ili gospoju mu, koja je čedno sa strane stajala, stolcem ponudio, one bi dvie šaptale, prateć na polak izgovarane rieči živahnim izražajem lica i očiju; opazio sam, gdje me je sudinja po više puti izmjerila pogledom, a onda posljedak svoga istraživanja priobćila Milki, kojoj je lice uz to svaki put planulo ponosom i zadovoljstvom. Govoriti sa sudinjom na pose nisam imao kad, jer su još uviek dolazili gosti; svaki bi se od njih meni na poseb poklonio, kazao mi ime i prezime svoje, dodavši tomu što laskavim što važnim licem: kolika mu je čast upoznati se s odličnim gospodinom, rodjakom predrage mu susjede, kojega je hvalom puna ova okolica. Primao sam te pozdrave mirno, misleć sveudilj na tetku: Tom je hvalom valjda ona tim ljudem uši nabajala!

Jedan od posljednjih gostîju bijaše ljudesina ovisoka, malo ne plamene kose, lisičastih brkôva, u odielu šumarskom, a čizme mu ilovačom zaprljane. Opazim ga, čim je stupio na prag od sobe; izbuljio oči, vidjelo se na njem, da traži njekoga, i to samo njekoga, a u ostalom da je sliep za sve oko sebe; taj predmet željnoga izgledanja bio sam ja. Našao me je. Kao što se pred jelenom lomi granje, kad trči gustom šumom, tako je i moj nesudjeni prijatelj prošao izmedju gostîju, otisnuv na stranu sve, što mu je put do mene priečilo. Pred menom se ustobi spuštenih k bedrom rûku: „Ja sam šumar Vuković; klanjam vam se slavni gospodine.“ Ovo rekav mahne se rukom brkôva, da ih zasuče, al ne sa dva prsta kakono se suču brčići, već cielom šakom. Pa kako se je meni naklonio, nakloni se i gospojam na divanu, neprogovoriv ništa, al namignuv im jednim okom, kao da će reći: Jesam li mu valjalo odrezao? Milka mu se uljudno zahvaljivala, a sudinja zlobnim posmješkom na ustîjuh, naglo dva tri puta glavom naklonila.

Obaviv moj šumar te važne poklone, stane se pozdravljati s ostalimi gosti, komu ruku stišćuć, koga oko pasa hvatajuć, koga po ramenu tukuć, i to bez razlike spola; čuo se ovdje vrisak, ondje hohot, a gdjegdje i tihi šapat: Zaručniče, kako se to vladaš?

Za malo vremena dodje i tetka u sobu; većina gostîju sastala se s njom već vani, al šumara još nije vidjela, dozove mu dakle prijazno i po domaće: Vuče, jeste li došli?

— Eh, milostiva gospo! ovakvom sgodom pa da se s vragom moram pohrvati na svakom koraku, ja vam dodjoh.

— Znam ja, odgovori mu tetka kao u šali, što vi možete; al kad ste nam za volju pripravni s vragom se pohrvati, mogli ste si za sada bar čižme očistiti. Kakve su vam?

— Oprostite, pomoli se on, došao sam pješke, jer sam uz put u šumi drva odkazivao.

— Dà, dà, neznate vi njega još, čulo se govoriti s više strâna.

Medjutim je tetka Milku izmienila, a sudinja gledajuć na čižme šumarove govoraše nješto o salonu. Milka prolazeć medju gosti podje i k šumaru; pogledav ga uzdignutom glavom, reče mu na šaljivu: Kad ste šumom došli, gdje vam je zec? Šumar se malko nasmieši:

— Gospodično! sad se zecevi netuku.

— Tako! klikne ona od čuda; a naš rodjak hoće da ide ovdje u lov.

— I ići će, prihvati šumar veselo, ako bog da — al na šljuke. A bude li mu se htjelo još ljepšega lova, odvest ću ga na lisice. Bit će trke i namaganja, al uteći nam neće nijedna!

Kad se on najljepše spremio, da mi svojim načinom naslika lovne slasti, zamnje po sobi glas: Juha je na stolu!

Ustajući da idemo k stolu, mahne mi tetka k sudinji; priskočim i uzmem ju pod ruku; u isti čas desila se uza me i Milka, pa kao da je znala, što želim, uhvati mi se pod drugu ruku, a ja joj šaptnem: Milkice sad ti poznam zaručnika. Na što ona samo pomrmlja: A ja svoga dragoga! Malo zatim reći će mi sudinja: Kakov vam se vidi naš šumar?

— Prekrasan!

Milka me zato ukori: Nerugaj se! Vuković je prost čovjek, al je dobar, pošten i stalan prijatelj; za tebe bi u vodu skočio.

— Kako nebi, odvratim rezko, kad sam tvoj rodjak. U ostalom nežesti se, draga sestrice, ja ću vam kumovati kod vjenčanja.

Dotle dospijemo k stolu; Milka se odmah odkine od mene, pa uzmakne do nakraj stola; mene pako tetka posadi uz sudinju. Posjeli smo tako, da sam ja licem bio upravo napram Milki, a šumar, koji je uz nju sjedio, napram sudinji.

Uz objed pripoviedaše mi moja drugarica mnogo toga i o šumaru i o Milki; nisam je pravo ni slušao, jer mi je misao zalazila na svakakve strane. Razabirao sam samo toliko, da si je šumar u glavu upilio, da će napokon ipak Milku za ženu izprositi, jer da joj neima mnogo nâda za drugu udaju, a on da je dobar gospodar, imajući već sada priličan imetak; tetka moja da mu je velika prijateljica, dapače prijazna i sama Milka. Od svega toga da nemože medjutim nikad ništa biti. Šta bi ona sirota,

ugladjena djevojka, radila s takovom mužetinom, koj je kao stvoren zato, da život provodi medju medjedi i lisicami? Njoj bi trebao muž, koj u velikom svietu živi; mogao bi se ponositi s njom. A nebi ni sam šumar toliko o toj ženitbi nastojao, da susjedi neprovode šalu s njim, dražeć ga sad ovom sad onom izrekom Milkinom, gdje ga brani, kad god tko na njega napane. Ja sve ovo čuo i nečuo; odgovarao bog zna što; a pogledao kadšto na kraj stola, gdje šumar dvori Milku, tanjure joj mienjajuć, vodu noseć, pazeć u obće na svaki mig njezina oka.

Došlo je dakako po običaju i do napitnîca. Teta postavi stola ravnatelja, koji je svoju dužnost vršio po starom zakonu. Napije me najprije s družicom, kao obično, a pridieli mi sudinju, zatim opet napose kao predragoga rodjaka i gosta tetkina. Valjalo mi se svaki put zahvaliti; pa premda sam na rieč tetkinu oprošten bio piti punu čašu, nisam se mogao oprostiti govora. Gledalo sve u me i načulilo uši. Riešio sam se dakle svoje dužnosti kako sam mogao, uplićuć u jednu zahvalnicu svaku vrlinu gospoje sudinje, a u drugu gostoljubivost moje dobre tetke. Al napije se napokon i domovini. Ponudi se napitnica najprije meni; i opet se upru oći u mene, a to tim više, što je stola ravnatelj nudeć mi čašu izazvao me njekim načinom na podulji govor. Nisam mogao odoljeti; opazio sam, kako se sudinja po nješto odmakla od mene, da me bolje čuje i laglje vidi; a vidio sam i Milku, kako se na stolcu izpravila, spremna na slušanje. Rekao sam možebiti ovo: Domovini napijati dičan je u nas običaj; ovo je najsvetiji naš spomen. Moguće je, da se kad što ovakova napitnica napija bez ozbiljnosti, bez iskrenosti, bez srdačnosti, bez sdušnosti, al i tad je to dokazom tomu, kolika je svetost domoljubnoga čuvstva, a kolik je grieh nehajstvo za domovinu. Tko i nećuti ništa, kad o domovini govori, stidi se ipak i stiditi se mora ovo izriekom očitovati. S toga neizmjerni ponos za svakoga pravoga rodoljuba, koj nas podiže do nebêsa nad podlom prostačinom; tim ponosom poneseni otet ćemo se kada tada tudjemu uplivu. Uvjeren sam medjutim duboko, da sve vas oduševljuje iskreno i sveto domoljubje; znam i osjećam, da na ovih čistih brdinah hrvatskih neima ni traga lukavstvu, sebičnosti i koristoljubju, koje se s tudjinstva preselilo u naše gradove, a zaokupilo malo ne sve, što samo za sjajnošću i bogatstvom hlepi. Tà potiče vas na domoljubje sve što živi oko vas i s vami. I starci vaši, od kojih nasliediste djedovine svoje, i djeca vaša, kojim pripravljate ljepšu budućnost, i žene vaše, vjerne vam drugarice u svem životu, i kćeri vaše, ovo zlato i biserje hrvatsko — sve ovo spominje vam neprestano i sveudilj — ljubav prema domovini. Pijem dakle i ja ovu čašu za namjenu vašu, očitujuć vam iskreno pred ovim svojim rodom, da mi nikad neće biti nježnije uspomene od ove na vas, na vaše družtvo, i na vašu ljubežljivu pažnju.

Neznam, sjećam li se pravo, ali mi se čini, da se družtvo sasvim uzkolebalo bilo iza moga govora. To znam točno, da je tetka k meni došla, da me je poljubila, pa da sam osjetio toplu joj suzu na svom licu; i sudinja mi je svašta ugodnoga kazala, a ja joj nagradio laskavom primjetbom, da se u njezinoj nazočnosti moraš i nehotice zanieti. I sama mi je Ružica mahala rukom ljubezno. Milka ostade nepomično sjedeć i gledajuć bog zna kuda; niti je gledala u me, niti u susjedu mi, a niti u ostalo družtvo, već njekamo, rekao bih u bezkrajnost. Sudinji se sjale oči od dragosti; htjelo joj se, da ju Milka pogleda, bacala u nje krugljice od kruha — al uzalud; čuo sam, gdje reče poluglasno: čudne li djevojke! pa stane s menom govoriti o svačem, dok nismo ustali od stola.

Napokon se družtvo počme razilaziti. Opraštajuć se gosti od mene, stiskahu mi ruku srdačno, pozivljuć me redom da ih pohodim; ovo mi je ponovila i sudinja vodjena svojim suprugom; a šumar Vuković ustobio se opet preda mnom, odgrćuć cielom rukom brkove i pripravljajuć se očevidno, da me izljubi: „Rodjače, zemljače, domorodče, dopustite mi!“ Razkrili ruke i mene nestane u njegovu naručaju. Pustiv me napokon, rekne mi iskrenom srdačnošću: Jelte, da ćete doći k meni? Priredit ću vam lov . . . da znate! A nećemo ni od kuće poći prazne torbe. Povedite sobom gospodičnu Milku, gospoju tetu i koga vam drago. Javit ću vam sutra rano, kud ćemo. Bit će, velim vam — i migne jednim okom kao za potvrdu svojih rieči.

Razišlo se sve, a mi ostadosmo sami, sprovadjajuć večer u njekakvoj praznoći. Razgovaralo se malo; teta je sjela uza me, držeć me za ruku, kao da se boji, pobjeć ću joj. Milka otidje s Ružicom, veleć nam, da će leći, jer da ju glava boli. Opraštajuć se s tetkom, spadne joj sasvim na prsa, a rukama ogrli oko vrata, rekao bi, moli ju, da ju pomiluje. Ja sam pako napokon zapalio cigaru, pušio i tumarao mislî širom svega svieta. Nanudila mi se njekoliko puta želja, da već sutra dan otidjem kući, al pogledav na tetku okanim se nakane, jer sam znao, da bi ju i spominjanjem takove želje vrlo razžalostio, a da mi ipak nebi dopustila otići. Kad je već sasvim smrklo bilo, oprostim se i ja od tetke, pa otidjem u svoju sobu, gdje sam još dugo čitao i pušio, a legao spavat kasno u noć.

IV.

Došav drugoga dana na zajutrak u tetkinu sobu, nadjem ondje rodjakinje svoje njekako čudne. Ružica držeć jednu ruku na ramenu Milkinom, drugom joj je rukom suze s lica otirala. Čuvši me, gdje ih pozdravljam, razidju se mirno i polahko, rekao bi, nije ništa ni bilo. Ružica podje k postelji, gdje joj diete ležaše,

povijajuć i zamatajuć ga i žurno. i pomno u različite rubce.

Držeć se prama Milki, kao da se srdim na nju, nagnem se odmah k Ružici, pa ju zapitam: A što ti to radiš? — Na put se spremam.

Medjutim poda mi Milka list preko ramena moga, progovarajuć slabim glasom. Piše ti šumar Vuković; čini se, da te u lov pozivlje; sluga njegov čeka na odgovor.

— Tako! bude mi kratak odgovor, a Ružici šaptnem: Je li Milka opravnik šumarov?

Ružica nerekne ništa, al uzdahnuv pridigne oči k meni, kao da me moli: Smiluj se!

Za čas dodje tetka, noseć pune ruke svačesa: Na Ružice! ovo je za tebe; ovo ovdje pošiljam tvomu mužu; a ovo je za maloga. Mahnuv se džepa izvadi još oveliku koprenu: Ovim možeš djetetu putem pokriti lice.

Ružica joj izljubi obje ruke, a tetka se okrene k meni: Evo ovako se nikad nemožeš sasvim smiriti. Ružica dobila pismo od kuće, da joj muž mora po poslu na put, pa ju zato zove, da se odmah kući vrati. Milka ide s njom.

— Šta! Zar i Milka odlazi? zapitam naglo.

— Ne, ne! prihvati tetka brzo, ona će ju samo sprovesti do sudinje.

— Ostaje li dugo ondje, reknem sada mirnije.

— Vratit ću se sutra, odgovori mi sama Milka blagim glasom, a otežuć malko doda još: Ako ti je s voljom, dodji sutra k sudinji, kad se budeš vraćao s lova; možemo odanle zajedno kući.

— Tko zna, hoću li ići u lov!

Za ovoga razgovora razdieli tetka kavu. Rodjakinje ju popiju što brže, pa se spreme na put i otidju.

Na razstanku zapita me Ružica, hoću li ove jeseni k njoj doći, da će i Milka tada za njeko vrieme kod nje biti; a ja joj odgovorim, da bog zna, gdje ću ja do jeseni biti, što li raditi?

Ostadoh sam s tetkom, a šumaru poručim, da ću doći bilo kada. Sjedeć s njom dulje vremena, gdje neprogovorismo ni rieči, sjetih se svojih misli na putu u Sokolovac, kako ću naime tetku podražiti svojom zaručnicom, al kad smo napokon stali razgovarati, opazio sam, da nije spremna na šalu. Medju ostalim tužila se, da je kuća pusta bez Milke. Čini se dakako, reče mi, da je djevojka osobite ćudi; al to napokon nije nikakvo ni čudo. Čeljade živeć u svietu bez roditêlja nemože biti kao svako drugo. Otac joj se protepao bog zna kuda, a napokon valjda i propao jadno; djeca òstala na brigi siromašnoj materi, dok i ona nije umrla borme ponajviše od nevolje i velike tuge. Odgojivala te dvie kćeri težkom mukom; izučit ih nije mogla, kako bi valjalo bilo, a ni pravomu redu priviknuti; Milka i umnija i ljepša od Ružice bila i maza materina. Još je i čudo, kako je djevojče uspjelo; razumije se u svašta, al sve gotovo samom svojom mukom, premda joj je najmilija zabava obilaziti po vrtu, snovati bog zna kakove osnove, sanjariti i tumarati mišlju po svem svietu. S toga joj i nestalnost u ponašanju; čas je vesela i prokšena, a onda opet nujna i turobna. Ja sam tomu već svikla, pa me sada samo to peče, što vidim, da sve to više propada i gine. Kad je k meni došla, bilo je djevojče još jedro i puno; al sad mi njekako kašljuca; bojim se za nju, premda joj nemožeš ništa ni svjetovati, čini se, nije siroti ni stalo do života. Da se obskrbi, valjda bi se umirila; kad bi se mogla dobro udati, te ju nebi nikakva briga trla, a da si još i srdcu ugodi, jamačno bi se sva pretvorila i okriepila. Al ona valjda nije za čovjeka odlična, nije za čovjeka, koji se u današnjem družtvenom životu hoće da iztakne. Ako i neidem više u gradove, a i ovdje se krstim mnogih ljudî, zadovoljna sa skromnim družtvom i dobrimi susjedi — to opet znam, što će reći prigovori: ti si ovakvoga i onakvoga roda! Muka je to, velika muka! Tko bi znao, kako je to bilo s otcem Milkinim? Nije bio baš sdušan čovjek. Vjenčao se sa ženom, nevjenčao?...Ona bila dobra duša. Nije toliko ni radi rodbinstva, već molila me jadna na umoru, da joj se smilujem djeci. Učinila sam sve drage volje. Al kako znaš, ni ja nemogu ovim svojim imanjem razpolagati po volji. Kako mi nije ostalo nijedno diete na životu, navalili na me po smrti pokojnoga ti têtka rodjaci njegovi, prieteć mi bog zna kolikimi parnicami. Da se sirota udovica riešim neprilîka, reknem im: Evo nek vam bude sve po smrti mojoj; grabite! Tako je moj Stanko! Ona se sirota Ružica sretno udala. Nije to ni težko bilo; učinit će ona svakomu po ćudi; uklonit se s puta, gdje može; pokorit se svagdje; šutjeti vas dan; a raditi, koliko te volja. Muž joj je nješto osorit, a i velika tvrdica. Što će mu ona? Za njezinu djecu skrbi. Milka ga nevoli niti bi mogla uz njega obastati. Kamo sreće, da se može udati! Šumar Vuković uzeo bi ju drage volje; al kako ju poznam, težko će ona u to privoljeti. Dakako, da joj je dobiti muža umnoga, krasnoga, slavljenoga!...Bože moj, tko će se dan danas odreći svieta, nâda, budućnosti; tko će si ženitbom put zakrčiti na sve strane? Bilo i toga njekada. A Milki nebi ni kod šumara zlo bilo. Medjutim prijazna mu je vrlo, te se više puta upravo od srdca ljuti, kad ljudi nanj ruglom navale, ili mu se smiju iza lêdja. Napokon tko zna?...Što ti veliš, sinko? — Završujuć ovako svoje i razlaganje i jadikovanje zaviri mi u oči, kao da u njih hoće čitati odgovor.

Sve je to spetljano — pomislim, al ne-

reknem; za čas pako padne mi na um: Teto! ja bih poslje podne išao u lov.

— Mislila sam, da ćeš sutra ići.

— I sâm sam mislio; al nebih mario poslje podne proći pješke; došao bih još dosta rano u Podbrezje; putem bih mogao ubiti koju šljuku; a za sutra je možebit Vuković našao kakovo lisičje duplo.

— Možeš sinko! premda je neugodno vrieme. (Konac sliedi.)

Skok u kolo djevojačko.

Spjevao I. T.

Igra kolo djevojaka
Pokraj biela Sarajeva,
Gdje se u siv plašt oblaka
Strma stiena zaodieva.

Gdje Miljacka teče rieka,
Sarajevke gdje se hlade,
Gdjeno dragi diku čeka
A dika se do njeg krade.

Rieka teče, časi lete,
Kolo igra, oko sieva,
Ljubavi se mreža plete,
Liepa sreća zapodieva.

Samo Ranko samotuje,
Na visoku stienu sjeda,
I uzdiše i tuguje
Te na kolo sjetan gleda.

Liepa Fata kolo vodi,
Ljepotom ga nadvisuje,
Ali majka tog nerodi,
Koga Fata da miluje.

Zalud Ranko bosilj slao,
U srce joj prêgo ući,
U tamburu udarao
Žarku ljubav pjevajući.

Fata dušom ponosita
Sve ljepotom k sebi svija,
Ali srca kamenita
Ljubav mrzi i odbija.

Jadan Ranko za njom hodi,
Za njom čezne, za njom vene,
A kad Fata kolo vodi,
Sa strme ju gleda stiene.

Kolo igra i plahuje,
Goropadni mladost pusta,
Iz kola se obiest čuje,
Kolo pjeva na sva usta:

„Tko je junak i sa stiene
Skočio bi svomu zlatu,
Da joj mrtvim srcem krene
Da zavriedi liepu Fatu."

Ranko čuje, al nehaje,
Sa svog mjesta nemiče se,
Kolo bješnjet neprestaje,
Zemljica se pod njim trese.

„S očiju ti Ranko neće"
Družica se Fati ruga;
„Na ruglo te zloban meće,
Neljubi te" — rekla druga.

I od rugla, od sramote
U srdašce ied joj kanu,
Gniev i zloba mah joj ote,
Fata Ranku rubcem manu.

Fata Ranku rubcem manu,
Osramotit Ranka hćela,
Nebi li se kud na stranu
Pomakao sa vidjela.

Sramotit se Ranko neda,
Neda dvojbit o ljubavi,
Te na Fatu još pogleda,
Na kraj stiene nogu stavi.

Biesno kolo još se vrti,
A sa stiene Ranko skoči
U sred kola, u skut smrti;
Na nju kliešte mrtve oči.

Kan da veli mrtvac Fati:
„Nemilka sam tvoga žrtva,
U život me nehtje zvati,
U smrt zovnu — nà me mrtva!"

Otisnu se iz kamena,
Iz kamena sûzâ rieka;
Fata crno odjevena
Žali Ranka do kraj vieka.

Dva sina.

Nacrt Marka Vovčka. *

S rusinskoga.

I.

Muž mi umro i ostavio iza sebe dvoje djece, dva sina. Valja zaradjivati, valja dvoje djece svoje gojiti i odhranjivati. Sama ne mogu da zbavim. Razprodah gdje god što imah. O kako je to čemerno, kad mi stanemo prodavati dobra, stečena i obljevena rodjenom krvlju našom.

I kojekako mučim se i nevoljišem, tjeram noći i dane jedne za drugimi. Tješim se i ponosim djecom, pa mi to koji put sve naknadjuje.

A djeca rastu, i već viju oko mene tanahne ruke svoje, i zbore medena usta mojih slavujaka!

II.

Andro mi bješe punačak, plava oka, kudrav; bješe deran živ i veseljak. Kadkad mi cio dan dosadi svojimi bezposlicami i dovede me do ljutine. Ali; časom se ljutim, a časom ga ljubim. On je bio stariji.

A Vasiljko — bješe tih, sumoran; niti ga čuti u kolibi, ni vidjeti na dvoru. Nekako volijaše zamisliti se. Može biti da je to za to, što se rodio u žalostnu godinu, poslie smrti moga muža, te mu se desila od boga tako mračna sreća.

Andro obleti sve selo, i evo ga crvena, nasmješljiva, puna šale; a ovaj zaista u taj mah sjedi gdjegod pod strehom: pregrće zemlju, ili iztražuje kojekakovo zelje, odkopava koješta — izgrebe crva ili uhvati leptira — misli i čudi se! Andro cikne, a on se sav strese kao u prepasti. Neki put opet legne u vrtu, pa po cieli cjelcati dan proleži na zemlji i ne maknuv se, kao da sve nešto osluškuje.

— Što si se, sinko zamislio? upitam ja.

— Kako je ogroman ovaj sviet, nano!

Bio je još diete, jedva šiparac, a znao vam je sve bilje po imenu — i ne samo po imenu, nego i kad cvieta i kakoviem cvietom — i kad ptice odlieću na zimovište i kad se vraćaju sa zimovišta. Sve je to Andro znao.

Reku mi često ljudi: tako je to njemu bog dao. Ne dirajte, to je njemu tako od boga!

III.

U duge jesenje večeri, kad mene već umori i satre posao — uzmem njih obojicu sebi na koljena, te ih počmem učiti dobru i pameti. Učila sam ih, kako sam i sama znala, pripoviedala im to za ovo to za ono — besjedila s njima. Ne potraje dugo, a moj Andrija stane zievati, dosadno mu je: stane oči trti, protezati se, dok i ne zaspi. Stane moliti: „Ostavi, mamo, molim te!“ A prestanem li, šta ti ne zametne! I skače i provodi igru — dokle ga san i umor ne svladaju. A Vasiljko ti mogaše sa mnom sjediti cielu noć kolika je duga, sve me sluša i sve mi radoznalo pilji u oči.

---

* Ako išta ima u slovenskih književnostih originalnoga slovenskoga tipa, i nečega što više nema ni u kojoj književnosti, nego je samo sobom procvalo spram slovenskoga sunca, ono je ukrajinska pripoviedka. Ona je nikla u poljskoj, ruskoj i goji se sad u rusinskoj ili maloruskoj mladoj književnosti. U rusku su je književnost unieli sami maloruski pisci, koji su nemajući maha u književnosti rodne si narodnosti mašali se srodne književnosti ruske, a tako je bilo i u poljskoj, samo što nam valja dodati, da su je tamo pisali i oni Poljaci, koji su se rodili po mjestih pomiešana poljskoga i rusinskoga naseljenja, ili iz vlasteoskih poljskih ili popoljačenih kuća, kojih ima dosta po ukrajinskih selih. U ruskoj književnosti se oviem genre-om proslavio svuda čuveni N. V. Gogolj. U najnovijoj probudjenoj rusinskoj književnosti osobito mjesto zauzima svojom živom pripoviedkom Marko Vovčok (pseudonim jedne žene književnice). Sam poznati J. S. Turgenjev nije smatrao za malenkost, da njezine skice pisane maloruski prevodi na ruski. Ona crta puk, njegov život, i njegove jade, i ljubi ga s podpunom ljubavlju najoduševljenijega suvremenoga demokratizma. Pripoviedke su pune boje, koju u njeno pero lije njezina prevelika ljubav k zanemarenomu i grješno od viših staleža zapuštenomu puku. Tako joj se kadšto pripoviedka penje na visinu socijalne kritike svega sadašnjega položaja družtvenoga usred civilizacije naše, kao što se može vidjeti liepo iz ove pripoviedke. To je dakle tendenciozno, povikat će gdje koji kritičar i pjesnik, koji bezbrižno pušta krila u oblake, da potraži novu abstrakciju i poslje propasti Heglove, a ne vidi kala u kome suvremeno družtvo narodno grezne i pored kojega nesmije mirno proći srce pjesničko, ako je pjesničko. Jer je život i njegovo stanje, onaj vjetar, koji izbija divno sladke i gorke glase sa tankih struna srca pjesničkoga! Nemojmo, da se pomisli u potomstvu, da smo na ovo manje mislili nego na suha pravila!!

Drugom prilikom gledat ćemo da još koju crtu Marka Vovčka pripravimo na ugled hrvatskoj publici. Za sad nek čita dva sina i nek se divi prirodnomu nacrtu seljanke majke njihove. *Prevodnik.*

I zaspimo. Probudim se noću, pogledim — moj Vasiljko ne spi.

— Diete, što ne spiš?

— Tako, neću. A, mamo, što je noć tako tamna i nevidna?

— Tako je bog dao, sinko, da je noć tamna. Spavaj ti samo, rečem mu, spavaj!

I on zamukne, ali se do neko doba nemirno premeće u postelji.

Često kroz prozor zasija mjesec, a Vasiljko ga stane gledati, ne svodeći očiju. A ja sam slušala od ljudi, kako nije dobro, da mjesec grije na uspavanu djecu, pa ih brižljivo zamotavam i govorim Vasiljku: „Ne gledaj Vasiljko, mjeseca, ne vàljâ se.“ On umukne. I jedva dodje noć, koju bi on prospao mirna duha, inače svagda, ili sna nikako nema, ili ga rdjava prividjenja muče.

Andro taki nije. Istom se javi večernjača i zadje sunce, on se već uspavljuje u sladak san, i namješta se, kako će mu biti zgodnije. A u jutru kad se probudi moj nemirko, eto ga urnebesom po kolibi to ovamo to onamo, da se jadna koliba iz temelja trese. Tako trči, skače, kliče i nemiruje, da sve pretvori u vrevu. Pa sve veselije, ljepše i milije s njime! Sad bilo ti po volji ne bilo, nemaš kud, i poviče se kad što nanj, i prieti mu se strahom.

Vasiljko je mladji, a uči starijega brata. Andro je bio hitar, i žestok kao iskra, svaki dan se, kad tri put, kad i češće posvadja s djecom po ulicah, ili se pobije za kakvu god malenkost.

Andro! reći će mu tada Vasilj, a što si ti neveseo?

— Tukao sam se, eto za što.

„Eto vidiš, Andro, nije te ni obišla nedaća za tvoje preveliko nemirovanje; da nisi pretjerivao, ne bi ti se to sada ni desilo i ne bi te morio stid, što su te drugi iztukli.

A Andro njemu:

— Ko bi opet tako kao ti sjedeći proveo viek?!

I opet odleti iz kolibe — niti ga je lako stići.

Vasiljko bješe tih i zamišljen. Bog bi znao, ko je njega toj pameti naučio. Drugovima ili će poći ili neće, uviek se brzo vrati doma: nigdje se on ne zasjedi, nigdje ne zaigra. Tako je samotujući i odrastao.

Nije bio ni razgovoran ni nasmješljiv. Bože, na koga li se taki umetnuo! A nije bilo djevojke u selu, koju Andro nije znao. On i posao radi, i radi ga zaista od srca, ali on nadje i kad će u šetnju i medju momke. A Vasiljko, lati li se posla, niti će očiju okrenuti, niti dušom poletjeti k čemu drugomu. Sva mu je duša bila za poslom.

IV.

O djeco moja, djeco moja!

Pronese se kroz naše selo glas, da će se te godine kupiti vojaci. Čim sam čula, uze me led na srcu. Pogledah djetiće svoje: ah, bože' liepi li su, mladjahni li su, nitko više takovih ne ima.

Jedno jutro — da bog da tako nikomu ne svanulo — rekoše mi, da je na Andriju pala kocka da ide u vojake . . . . .

— — — — — — — — — — — — —

Stanem spremati i namještati. . . . Čudne tude spremati svoje diete na nesreću i na biedu. A on mi već bješe uveo na oči. Kamo onoga mladjahnoga pogleda, onoga veseloga osmjeha?...

Kako ću vam ja pripovjediti tužnu priču o starih majkah, koje su u suzah za djecom svojom srce svoje izplakale? I mlade su oči plakale za njim i za njegovom divnom ljepotom! Hej kad on stane pjevati pjesan zviezdam sjajanim, sve selo mu odlieže. A i jeste sebi izpjevao divnu i liepu djevojku. Ljeti, u tihe tople noći dugo ja ležim beza sna, mislim i jadikujem i slušam njihovu nježnu i milostivnu besjedu. Počeh se nadati nevjestici lastavici, na utjehu sebi starici . . . . A moja nada ode za regruti! . . . .

V.

Za nove vojake zakazaše da ih vode u sriedu po ručku. Sjedim i čekam časa, — kad u kolibu uletje moj Vasiljko, zadihan, blied, i za njim dva čovjeka.

„Majko, valja opremati obojicu . . . gospodar je zapovjedio da se povede i Vasilj.“

Ja im ne mogah vjerovati.

„To ne može biti!“ rečem ja njima onaj čas . . . . „ta i gospodara je valjda bog stvorio.“

— Ne, majko, onako je kako su ti kazali, nemože drugčije.

I svi mi govore, a u meni srce živo mre: i čujem šta govore i gledam ih, i ništa mi se srca ne dodieva.

VI.

Tri se brojke krenuše. Sve u njih novi vojaci. Za njimi jezdi pratnja. I ja sjela medju svojimi sinci, pa se vozim. Put se izvijaše u daljinu, gaj i polja javljahu nam se u neprekidnom redu jedno za drugim.

I tako mi je bilo, kao da sam se podietila, niti što znadijah, niti pamćah, niti razumievah. Samo sva premrem od straha, kad pogledam na djecu.

Dodjosmo tamo gdje se primaju, i njih povedoše, a mi stojimo, pa čekamo. Mene kao da se uhvatio san, pa me čisto drugi bude, ko plačem ko smiehom. Moje izvedoše prve. Gospode bože moj! Ti si jedan velik i milostiv. Bolje bi mi bilo, da sam ih obojicu u zemlju sahranila!

VII.

Uvedoše me u nekakvu tamnu kuću, gotovo kao u podrum, niti znam i sama šta je ni kakva je. Nekakav Moskov sjedi: glavat, raz-

čupan, ne umiven, sav pod dlakom kao jež. To će im biti stariji, gospodin.

Stanem se klanjati i moliti: „nemojte, dragi gospodine; odvojiti mi mojih sinova od ljubavi svoje!“

Dam mu nešto i novca što sam imala, dajem rubac, i za djecu se brinem.

— Ne staraj se, bako! progovori on hrapavim glasom; vaši će sinci malko projadikovati — to bez toga neide u svietu, a poslje će im se omiliti: bit će to junaci eto tako kao i ja. Vidite li?

A ja ga pogledam svega. Crven, naduven, kao svaka soldačina, oči mu se zakrvavile i upale. Hej moj bože, hej moji sinovi, moji sivi golubići! Kako im je sad čista duša, kako vedro oko, kako im na dragom i ljubkom licu cvieće cvate!

VIII.

Oprostismo se. Djeca me izpratiše iza grada.

Još i sad kad ljeti bude omaran dan i prižeže sunce, sjetim se toga našega opraštanja. Idemo gradom . . . sve prodavnice, sva okna prahom s puta posuta; a za gradom tamne jele zaklonile pieskom pokriven put, kola ti projure izpred očiju kroz piesak, a sunce pali da izgoriš! . . .

IX.

Ostah jadna da samotujem i bolujem. Niti mi bi sanka ni odmorka. Radim sve na silu, niti što znam ni osjećam.

Prodje godina, prva, druga i peta . . .

Čisto me crni oblak obavio, samo što mi kroza nj sijaju dvie zviezdice, dva draga moja sinčića.

Po Božiću jedno veče sjedim i predem, i bješe već kasno u noć. Na polju vijavica, da se jedva koliba naša drži na temeljih, a žižak moj svjetluca.

Kad njetko na vrata — tuk, tuk! Odključam — Vasilj!

— Vasiljko, sinko moj! A gdje ti je Andrija?

— He, moja mamo, nema Andrije, Andrija ti je poginuo — neće više ustati.

A ja kao da sam znala, oplakivala sam ga i dan i noć. A bio je za život, oj, kako je bio! Bješe se i licem i rastom metnuo na baba: pa eto ode za babom i na onaj sviet!

— Jeste li, majko, ostarjeli, kako ste tu živjeli? Jeste li se nevolje napatili?

— He, kako mi se živjelo: ustanem — pa plačem, a ležem sa suzom u očih. Eto tako sam živjela.

— A ja sam, majko, došao da umrem kod vas.

Pogledam ga: jade moj! Mlad, zelen, a podgrizen.

— O sinko moj! Nedao Bog, da ti se steku rieči, težko meni što dočekah, da ih čujem!

A bila je sušta istina što je rekao.

Stade mi jadni Vasiljko venuti i tajati kao svieća. Naleža se i namuči i u proljeće umre.

Hoj! I on je mogao živjeti! Razstao je u dobru na slavu, a vojevanje i vojačtvo svu mu je snagu izsisalo.

— He, moja majko, nisam se ja na to rodio, da ljude u ratu ubijem, nije vojna za take kao što sam ja, govorio bi često, mrtav sam ja za vojnika i mlak!

Ležeći u mučnoj bolesti neprestano bi nješto mislio, i nikad nebi prestajao.

— O Bože, Bože, progovori, kako je divan sviet tvoj! A ja niti se naživjeh, niti naučih čemu u svietu — ostah ne poznavši ničega!...

A u posljednji čas progovori:

— Nisam ja, majko, živio, tek sam se spremao da živim.

Njih kao da njeko kosom pokosi — a ja ostah sama kao suha šibljika.

X.

Tješi me samo što mi koji put na um dodju djeca moja. Sve mi dolaze na snu maleni, nikada ih ne usnim kao momčiće.

I pred dušom mi uviek stoje kao živi.

Andro veseo i kudrav, jednako trči po kući i nemiruje, a koliba mi se čini jasna i svjetla. A Vasiljko povrh svoga cvieća i bilja sjedi, pa se zamislio.

Trgnem se . . . pustota! Posao čeka, živjeti valja, raditi valja, trpjeti muku valja!...

* * *

Živim i čudim se kako se koliba roni i stârî. Osjećam kako i sama postajem prah, kako me pamet izdaje, kako mi je sve veća magla nad očima, i čini mi se, da čisto živa u zemlju upadam! *Preveo St.*

POUKA.

Iz Addisona.

(Konac.)

Bivši mi, dvaputa pobunjenu, nemoguće opet zaspati, pobacam dosta zlovoljan odjeću na se te se njekoliko puta po sobi gori doli prošećem, misleć pun jeda i preziranja na te političke dobrovoljce, koji si sav trud, nesan i nemir prvih ministra naprćuju, a pri tom niti sebi niti domovini ni najmanje nekoriste.

I znamenito je, koli je mnogobrojna čeljad te vrsti. Ništa se nenalazi češće od krojača, koji su svoj mir europejskim poslovom žrtvovali, a čitave čete vratara sjede na okupu, da ministarstvu sude. Ulice su nam pune političara i nema gotovo dućana, komu gospodar nije državnik. Još sam o svem tom razmišljao, kad tapetara opet čujem na vratih, gdje djevojci mojoj predade list, moleći ju u najvećoj hitnji, da ga izruči gospodaru svomu, čim se probudi.

Otvoriv pisamce, nadjem ovo redaka: „Mr. Bickerstaff! * Već tjedan dana za Vami hodam, da Vam nješto priobćim. Čestiti gentlemeni, s kojimi se na kraj Malla na klupi razgovaraste, čuli su naime, da sam od Vas pet šilinga primio pod uvjet, da Vam za njih platim pet funti, ako Turčin bude iz Europe protjeran. Oni sada žele, neka Vam objavim, da je svaki od njih pripravan, pet šilinga od Vas pod iste uvjete primiti. Po posliednjih viestih iz Moskve, s tom obkladom danas stoji mnogo bolje, nego li je stojalo prije tjedan dana, i s toga nesumnjam, da ćete ju Vi prihvatiti."

„Ali nije to, čega radi se na Vas obraćam. Sjetiti ćete se, da sam Vam ja jednu rieč u uho prišaptnuo, kadno uzduž Malla idjasmo, te znate, što se je odonda dogodilo. Da mogoh biti s Vami danas u jutro, bio bih Vam još njeku tajnu povjerio; nu nadam se, da ćete do sjutra u jutro biti podpuno ozdravili, pa ću Vas potražiti u isto doba kano i danas. Privatne moje okolnosti takove su žalibože, da se po izhodu sunca u ovom kraju grada pokazati nesmijem."

„Povoljni glasovi iz Holandije, kano i potanje viesti o transakcijah, kojim se nadamo i o kojih Vam sjutra u jutro kazivati kanim, tako su me uzrujale, da već tri noći oka stisnuo nisam."

„Po svem imam razloga nadati se, da će Pikardija, — ostane li neprijatelj kod svoje sadašnje nakane da pred nami bjega — povesti se za primjerom, kojom joj je prednjačio Artois."

„Oni čestiti gentlemeni s klupe naložili su mi nadalje, da Vam kažem, da bi ih veselilo vidjeti Vas češće u svom družtvu. Dok stvari ovako stoje, probavljati ćemo tamo sve toplije ure prekodan."

„Sretni taj početak campagne pribaviti će nam, nadam se, veoma ugodno ljeto, i mislim koji put s Vami zadovoljno prošetati se, ako li kadšto dodjete u park. To je žalibože jedino mjesto, gdje se himbenosti svojih neprijatelja bojati nemoram. Da ste mi zdravo do sjutra u jutro u tri ure! Vaš

pokorni sluga itd."

P. S. „Kralj švedski još je uviek u Benderu."

* Mr. Isaak Bickerstaff Esq. bilo je ime, pod kojim je Rikard Steele izdavao list „The tatler."

Na tu objavu drugoga posjeta bio bih se bio još većma srdio, da u pismu nenadjoh natuknuto ob onih povoljnih viestih, koje sam poslje obširnije čuo. Uzprkos tomu zapovjedih djevojci, da halku (kucalo) na vratih omota, kano da sam sbilja bolestan, i tim načinom nadam se prepriečiti, da me u jutarnjem spanku opet nebune.

3.

Ako zagledamo u prekrasnu poviest domišljatoga Don Quixota de la Mancha ter ako vitežke vježbe i život slavnoga plemića na oko uzmemo, moramo se diviti tankomu duhu i oštroumlju pjesnikovu, koji svoga junaka ne samo u poglavitijih dielovih pripoviedke, koji se na ljubav i čast odnose, vještački opisuje, nego i u svih malih crtah svakdanjega života: u njegovu kućanstvu, njegovu pokućtvu, — bezdvojbenih znakovih rastuće ludosti, prije nego što se izda za bludi-viteza. Potriemak mu bijaše kopji, helebardami i kacigami uresen; hranom mu bijaše sočivica, a odielom bojna oprema. Malo spavaše, rano ustajaše i vrieme svoje po lovu sprovodijaše.

Kad se bdienjem i vježbanjem tiela za napore naumljenoga vitezovanja priugotovio bješe, valjade mu se još samo svom revnošću latiti nauka ter, prije nego li pristupi k praktičnomu dielu svoje zadaće, s teorijom ljubavi i boja putem knjiga o vitezih upoznati se. Da nježne strasti u njem razbudi, navodi ga Cervantes zanešena nad nježnimi, nejasnimi mjesti. Prisluškivajuć na vratih njegove učilnice, mogaše se čuti, gdje glasno i oduševljenim izgovorom čita: „Po uznositih nebesih, koja božanstvo Vaše božanstvenimi zviezdami rese, zaslužni ste zasluge, koju uznositost Vaša zaslužuje."

Takovimi mjesti (veli Cervantes) zanimaše se ubogi plemić te si dan i noć razbijaše glavu, da im smisao shvati i razmrsi.

I kano što u tom svi čitatelji poviesti Don Quixottove vide neizlječivu i smiešnu mahnitost njegovu, tako je sigurno, da i medju nami žive mnogi ljudi, koji su istom ludošću ošinuti, premda se u drugih okolnostih kreću. Kano što su veliki i koristni obreti gdješto slučajem postali i neznatan početak imali, tako ja naidjoh na uzrok zaraznoj (epidemne) bolesti te ruke, kad onomad udjoh u njeku kavanu te smotrih prijatelja svoga, tapetara, o kojega sam političkoj sgranjenosti jurve napomenuo.

To brvno u mozgu britanskoga podanika bješe se naime zametnulo čitanjem novina, kao ono u mozgu vriednoga Španjolca čitanjem vitežkih romana.

Moji drugovi, gospoda novinari, da si list napune, izvanredno su sretna talenta, te umiju kazati štogodj i nekazati ništa, namigavati i natukavati te neznatne stvari tumačiti tako, da običnim čitateljem glavu pomrse. Tom umjet-

nošću, stvarati rieči bez ikakova smisla, odlikuje se poimence moj duhoviti i glasoviti drug „Postman", i tomu talentu ja upravo pripisujem te je moj tapetar svoj zdrav razum izgubio.

Taj nesretni čovjek bio je ovo posliednjih godina glavnim govornikom propalih družtva i čitaocem u zakutnih kavanah. I jučer ga zatekoh u takovu krugu te zaklonjen oblakom dima mogoh ga motriti. „Postmana" u ruci i cielu hrpu drugih noviha pod pazuhom držeći, čitaše, sam svojimi primjetbami prekidajuć se, ovaj pod 30. svibnja iz Pariza pisani članak:

„Javljaju, da je danas stigao kurir s viesću, vojske da su se kod Lenca jedna drugoj tako približile, da su se uzajemno iz topova pozdravile", (dà, dà, tuj bi moglo što biti!) „te je sva prilika, da će prvi kurir donieti glas o sukobu", (bit će nam veoma drago!). „Drugi opet vele, da bi se stvar do 2. i 3. lipnja vući mogla, jer uz to vrieme maršal Villars očekuje pomoć iz Njemačke i iz drugih krajeva". (Do biesa! čemu to odgadjanje? Zar on misli, da za to vrieme i naše konjaničtvo tamo prispjeti nemože? Ali da vidimo, što veli dalje). „Očekuje se, da će se g. Albergotti, tom bližinom ohrabren, ljuto oduprieti". (Čini se da je i taj Albergotti jedan od onih, koji rado vide prevagu sa svoje strane!) „Knez izbornik bavarski, srdeć se radi nedobivena zapovjedničtva, zaiskao je dopust, da Nj. Veličanstvu njeku osnovu osobno priobći. Bilo tomu kako mu drago, to se obćenito govori, da kneza skoro ovdje očekuju, i tada ćemo biti potanje izviešteni o toj osnovi, ako viest u obće nije bez svakoga temelja." (No, taj list bar nikoga nenalaguje, već se uviek postavlja na siguran temelj. Neveli izvjestno, da knez ima kakovu osnovu, ili da će zaisto doći, jer, kako se čini, u obće još sumnja, da li je viest istinita).

Pošto je tapetar „Postmana" na taj način prorešetao, izpukne izpod pazuha Icaboda Dawksa listove, u kojih povjestničar medju ostalim veli: da se čuje, da će u Flandriji doći do bitke prije nego se vojske razstanu, i mnogi da žele, da ta bitka bude sjutra, na duhovsku nedjelju, kano i velika bitka ramilieska.

Njeki gospodin, koj bijaše šaljivčina družtva, nasmija se tim riečim te reče, da Mr. Dawksu, s njegovim dopuštenjem, dobar stoji za to, da se mi, bila bitka u nedjelju ili u ponedjeljak, prije ili poslje duhova, radi dana s njim prepirati nećemo. Štovatelj njeki toga gospodina diže se i tu dosjetku njegovu priobći susjedu kod drugoga podaljega stola, i mi se tomu svi radovasmo. — Takove primjetbe novinara o desenju stanovitih dogodjaja zapile se u glavu ljudem, kojim nije dano da imaju svojih misli te uslied toga sve, što tiskano uzčitaju, veoma važnim drže. Mr. Dawks zaključi svoj list frazom, koju sve družtvo sa zadovoljstvom primi: „Želimo, reče, svim svojim čitateljem sretne duhovske blagdane i još mnogo duhovskih nedielja."

Čestiti Icabod sbilja je od najosobitijih i najodličnijih muževa naše bratovštine. Njegov je slog dialektom izmedju pouzdana brbljanja i ozbiljne razprave, i listovi njegovi, kod kojih je mučno razlikovati, jeda li su tiskani ili rukopisani, pružaju nam, nakon svega što smo od drugih čitali, njeku duševnu razgalu. Ta dakle čestitka nepromaši kod nas svoga uspjeha te nadjosmo, da Icabod njom bješe podjedno dokazao svoju sposobnost za listonošu kao i za povjestničara.

Moj duhom bolni stari znanac podje nakon toga čitati viesti o stanju državnih poslova u „Daily Courantu", ali tu bijaše sve tako jasno i jednostavno opisano, da se onim sanjarom činjaše, kano da u dnevniku nema ništa novoga, jer naprama drugim listovom bijaše on kano poviest naprama romanu. Suvišna opetovanja, protuslovja, sumnje i nepouzdane viesti, to su upravo stvari, koje prazne glave zanimaju i zabavljaju, od svoga ih posla odvraćaju i mnoge od tih državnika u siromaštvo i bankerot sunovraćuju.

Novine našega otoka jednom su riečju pogibelne slabim glavam u Englezkoj, kao vitežki romani u Španjolskoj, te zato ću ja svom snagom o tom raditi, sav mogući trud i pozornost u to uložiti, da rastućemu zlu na put stanem. Moj stari znanac, tapetar, živim je dokazom, da takove bolesti ima.

Pročitavši sve novine, reče sav zabrinut: „Da ima biti mir, to bismo za izvjestno doznali, jeda li je ono bio kralj švedski, što je onomadne u Dünkirchen došao."

Malo za tim prišaptnem mu, da se samnom malo prošeće, i čim mi se dade prilika, sjedoh s njim u drošku te ga odvezem u Moorfields.* Putem bijaše miran, ali je u to vrieme Švedca, carem poražena, tja do Dnjestra sretno doveo.

Kad pokraj Willove kavane naidjosmo, mahne nam gospodar rukom da stanemo. To učinivši, čujemo od ozgor glas, kojim njetko kuneć tvrdijaše, da su ljudi u Francezkoj tako slobodni kano i u Englezkoj. Duhobolja nedade tomu čovjeku uvidjeti, da ga pobijaju vlastite rieči. Rekoše mu, da njetko dolje s njim govoriti želi. U čas pristupi k našoj kočiji i ja mu prišaptnuh, da imam nalog odvesti ga u Bastillu. Pokori se bez i najmanjega oklievanja, podpunom resignacijom, jer ludjakom te vrsti, koji su zanešeni za Francezku, i ime tamnice u toj zemlji ugodnije zvuči, nego li ime otčevine u svojoj domovini.

Ponješto neoprezno bijaše od mene, što sam ta dva ludjaka sastavio, jer se u čas zavadiše o veličinu svojih ljubimaca vladara. Jedan se borijaše za kralja švedskoga, a drugi za

---

* Izmišljena ludnica Mr. Bickerstaffa, u kojoj za strastne politike bijaše posebni odjel.

vladara francezkoga. Gentlemen iz Willove kavane sada je prvi susjed tapetarov u mom Bedlamu, dobiva primjerne liekove i „galantnoga Merkura“, jeda bi mu se mašta umirila uvjerenjem, da se i sbilja nalazi u Francezkoj. Ako bi kakogod opet u Conventgarden izmaknuo, umoljavaju se svi ljudi, da ga zaustave i mojemu nadzorniku Mr. Morphewu predadu. Podjedno molim sve vjerne podanike, da se svakomu razgovoru s njim ugibaju, ili barem, ako bi se za Francezku pobio, da mu reknu: „Sir, nadam se, da ćemo se vidjeti u Englezkoj.“

Estetička obrazovanost.

III.

Kako da se steče estetička obrazovanost? Što do sada ob ovom priedmetu rekosmo, napućuje nas na to, da se estetička obrazovanost crpi ponajviše iz pravih i savršenih umotvôra. Možeš si da kako smisao za ljepotu donjekle razviti i naziruć prirodu, u kojoj ima mnogo liepih stvâri, zatim smatrajuć ljudski život, a napose družeć se s obrazovanimi ljudmi, te se sretnim cieniš, ako si odrastao u krilu obrazovane obitelji, pa već doma priviknuo liepim formam. Al zato nevalja zaboraviti, da u životu prirode i ljûdi ima isto toliko ružnih koliko i liepih stvâri, dapače i više. Uzore ljepote i mjerilo, kojim ti valja mjeriti i razsudjivati, šta je u svietu liepa, naći ćeš samo u klasičkih, savršenih umotvorih, što ih najumniji ljudi posvema prosvietljenih narôda stvoriše i potomstvu prikazaše. Kao što nam duh u obće samo onda može planuti i razsvjetliti se, kad se duhu obrazovanih ljûdi i djelom duhovim približimo, voljno im se podâmo i i s njimi se rek bi sljubimo: tako će se u nas na pose i smisao ljepote samo tim valjalo razviti i naobraziti, ako u prava liepa djela kao utonemo. Ovakvimi djeli neka se temeljito bavi mladež, koja se hoće na estetičnu naobraziti; neka ih smatra sa svih strâna i marljivo izučava takovom metodom, da ih dokuči iz vana, to jest osjetom i pameti, a prihvati nutarnošću svojom, to jest duhom i razmnjevom, ter se s njimi posvema sprijatelji. Zabavljajuć se ovako voljno, pomnjivo i shodnim načinom savršenimi umotvori, koji najvredniji sadržaj prikazuju najljepšom formom, raztvoriti će se učeniku malo po malo sviest i razumak ljepote, a što je još više, i živo čustvo za sve što je liepo.

„Liepo“ nam se pako prikazuje u tri bitno različita oblika: kao lik, kao glas, i kao rieč i čin, po čem se i umjetnost dieli u troje, u obrazovnu naime umjetnost, u umjetnost glasbenu i u pjesničtvo. Nećemo li dakle, da nam estetička obrazovanost zapne o samom vanjskom svietu, već da se razširi posvuda, imadu nam ove sve tri vrsti umjetnôsti služiti za učila. Ušlo je već u običaj, a i naravno je, da u svih učionah, koje smjeraju na savršenu obrazovanost, barem risanje, pjevanje i pjesničtvo rabi kao učevno sredstvo. Dapače i gimnastička vježbanja mogu se ovamo brojiti, na koliko i ona tomu služe, da tielo privikne liepomu držanju i kretanju, pa da tako postane organom za prikaze duha, premda u ostalom ta vježbanja ponajviše samo na to smjeraju, da zdravlje okriepe i tjelesnu snagu pomognu. S risanjem je pisanje tiesno svezano: jer pisanje nije samo mekanička vještina, već i umjetnost, pa je i pravo, što se zove liepo-pisanjem, buduć da je vrstna pomoći razvitku mnogih bitnih estetičkih svojstâva, kao što je n. pr. smisao za pravilnost, čistoću, simetriju, pristalu formu, karakterističan izražaj itd. Postalo je kao samo sobom, te je i najkukavnija seoska učiona prihvatila ove sve tri forme ljepote; služi joj naime učevnim sredstvom i plastični i muzikalni i poetični elemenat; plastika barem formom liepoga pisanja, muzika barem choralnim pjevanjem, a pjesničtvo barem duhovnom pjesmom i lagljimi epsko-liričkimi formami, kao što je basna. Al viša obrazovanost razlikuje se od elementarne i tim, što joj rabe najsavršeniji umotvori, te se njihovom pomoćju u učenicih razvija jasan i živ zoro liepom.

O metodi, po kojoj se učiona ima bavit klasičnim umotvorom, valja ono isto, što i o svakoj drugoj metodi, mora naime da bude u isti čas i teoretična i praktična. Svaka je vrst obrazovanosti nješto obćenita, po svakoj njih treba da i umiješ i možeš štogod; po svakoj dakle pravoj metodi obrazovanja ima se ponudjena zadaća ne samo prihvatiti već i obraditi ter uporaviti. Ovako metoda estetičkoga obrazovanja nije tek teoretično razmatranje liepoga s različitih gledišta, već i praktično oponašanje istoga. Ovo valja o svih vrstih umjetnosti, ob umjetnosti obrazovnoj, o muzici i o poeziji. Hoćeš li da naučiš poznavati, koje su ljepote lika, to da kako moraš prije svega da vidiš u istinu liepih likôva: liepe slike, liepo vajarsko djelo, liepe sgrade, a možebiti i liepe okolice itd. Al samim gledanjem i razmatranjem liepih likôva nećeš cilja postići, treba ti i praktičnoga vježbanja risanjem i stvaranjem. Tko hoće da mu se razvije smisao za plastičnu ljepotu, mora najmanje mnogo risati. I onako će učenik samo tim načinom dobro vidjeti priedmete, pa i najfinije razlike opaziti, ako ih bude risao. Pustim gledanjem shvaćaju se stvari samo poprečno i u veliko; a risanjem sviknemo paziti pomnjivo i na pojedinosti, pa opaziti svaki diel, svaku stranu cielosti po veličini i po liku, po svjetlosti i po sjeni, po razmjeru i odnošaju prama ostalim dielovom.

Ovo isto valja po prilici i o muzikalnom obrazovanju. Tko hoće da čuti i razumije ljepotu glasôva, morao je ne samo slušati mnogo klasičnih glasbîna, već i sam svoj glas izvježbati pa i drugoj se još muziki naučiti, jer je

samo tim praktičnim vježbanjem moguće spoznati, o čem visi uspjeh muzike, i naučiti razliku izmedju bitnih i nebitnih stvâri. Za višu obrazovanost biti će dakle bitnim i nuždnim elementom pomnjiva obuka bar u pjevanju; osim toga neka izvode djački sborovi u istinu liepe komade, da se imaju na čem obrazovati; napokon neka se uhvati i upotriebi svaka prilika, gdje se može čuti klasična muzika.

Al kao što je poezija ideal svih umjetnôsti, tako je i estetičko obrazovanje ima na pose baviti klasičkimi pjesnici, a tu opet prije svega pjesnici svoje domovine. Izmedju pjesničkih umotvôra svoga naroda valja izabrati po najbolje pa tumačenjem i reprodukcijom pretvoriti ih u svojinu učenîka. Ovako će oni ne samo poznati i ljubiti ljepotu, već i samom svojom pismenom radnjom obrazovati ukus svoj.

Naše kazalište.

6.

I Šaufertov Šah kralju (prijam gje. Sajevićeve 18. veljače) njemačka je historična komedija karaktera, ali je ništa ne manje mnogo bolje djelovala nego li Guckovov Tartif.

Bolje je djelovala a ipak sama sobom uzeta u svojoj vriednosti zaostaje za Tartifom. U razporedanju čina su si obe nalik: u obima je to strogo, za komediju, akoprem je historijska, skoro prestrogo prema postupačnomu razvoju značaja izvedeno tako, da jedna zgoda za drugom ko posljedica iz uzroka teče; ali je baš tude Šah slabiji. Značaji u njem nisu onolikim psihologičkim študijem izvedeni ko kod Guckova te su njeke situacije tako slabo motivirane, da je na njih veoma povriedljiv skok glede vjerojatnosti počinjen ili da su svojim sadržajem, rekli bismo mršave. Tako je osobito ona scena, gdje se g. Montgomery i Lord Chandos sa svojima ženama groficom Mont. i Lady Chandos mire.

Rekli smo da glavna jakost komedije stoji u znamenitosti značaja, a vidimo da je baš u toj stvari Šah slabiji. Kako dakle dolazi da je ipak od Tartifa bolje djelovao?

Jedan će tome biti razlog taj, što se boj u Šahu komički razvija i svršava, česa u Tartifu nije. Englezki kralj Jakob biesni proti duhandžijam i goni ih sa svojega dvora, žene gdjekih lordova ga podpomažu i razdružuju se od svojih muževa duhandžija; napokon se kralj preko mnogih komičnih zgoda uvjeri, da ta strast baš nije tako pogubna, kako on misli, i da je tako mah preotela, da joj već svi oko njega i cieli narod podlegnuše, pa se sa svojimi protivnici izmiri. Tu se dakle dvie protivnosti, doduše ozbiljno, ali ni izdaleka tako krvavo ko u Tartifu sukobe pa se napokon neoštećene razidju, a to je opredjelienje komedije.

Drugi je razlog sam predmet. Ne da je predmet u Šahu važniji nego li je onaj u Tartifu, pače je manje važan, jer sva ta komedija s tim pušenjem jest, ako se čovjek neznade posvema prenieti u ono doba kad je bila zbiljna, prema današnjemu vremenu odviše djetinska. Ona konačna scena gdje kralj svim po redu iz njedara vadi lule, sjetila me je nehotice na moju djačku dobu, kad su naši poglavari u zavodu s nami djaci tako činili — ne dakle svojom važnošću, nije tom predmet Šaha razlog što je bolje od Tartifa djelovao, nego tim što mu tu manju važnost nadoknadjuje po predmet komedije neobhodno nuždna okolnost, da je svakomu razumljiv i dohvatan, što u Tartifu nije, u kojem se velik dio predmeta bavi onom literarnom oprekom medj Chapelleom i Molierom, pače je to ekspozicija čitava komada, a ta opreka je samo onim komična, koji se u onu literarnu borbu razumiju.

Treći razlog su misli i govor. Ni tu ne pretiče Šah Tartifa ljepotom forme ili sadržaja. Sadržaj Tartifa je, kako rekosmo važniji a te važnosti se i misli i govor drže pa već tim su i ljepši, jer što je važnije to je i ljepše. Kad tomu dodademo, da su i formom ljepši, biti će jasno da baš obratno ljepotom forme i ljepotom sadržaja misli Tartif pretiče Šaha. A ljepši su formom. Aristotel veli, da govor može biti dvojak etičan ili retoričan, etičan je kad ko govori kako mu srce govori t. j. prema svojemu značaju, a retoričan kad ko govori kako mu um govori t. j. po pravilih retorike. Onaj prvi način je bolji i tako činjahu stariji tragici svoje osobe govoriti, to su Ajshil i Sofokle, ovaj drugi je gori i tako činjahu Evripid i potonji svoje osobe govoriti. Da bude govor dobro etičan, treba da budu značaji dobro orisani, a vidjeli, smo da je u tom Šah slabiji od Tartifa, dakle će i govoru faliti u toliko etske ljepote, u koliko je taj etos slabije orisan. Dakle u Šahu su misli i govor i sadržajem i formom slabiji nego li u Tartifu, a ipak su bolje djelovali, kako je to? Tako, što je sadržaj Šaha dohvatniji i razumljiviji cielomu obćinstvu pa tim i misli i govor dohvatniji i razumljiviji, a to je glavni uvjet za komediju. Osim te lakše dohvatljivosti i razumljivosti govora i mislî u Šahu, dolazi mu u tom pogledu još i ta prednost u prilog, što prema Tartifu ne nastoji jedino situacijami komički efekt postigavati, nego i govorom samim, uplićuć u nj što više može dosjetaka. Te dosjetke u Šahu n. pr. ona udari na nju svoj tajnički pečat, sjećaju nas doduše tako jako na Šekspira, da je namah imitatora razpoznati, nu ipak dobro djeluju, pošto je onim, koji se sa Šekspirom poznaju drago i ovako ga se sjetiti, a koji ga nepoznaju, tim su, tim većma dobro došle.

Više nego sve ovo dopriniela je boljemu utisku Šaha ta okolnost što je predstava znatno bolje uspjela nego li ona Tartifa. Bolje je uspjela predstava jedno s toga, što su uloge prema

silam naših glumaca laglje, drugo što pojedini glumci nisu u većih ulogah smetali koliko u Tartifu. Tako je n. pr. u Tartifu velika uloga zapala g. Andrijevića i g. Plemenčića i pošto su te velike uloge obojica izkvarili, izkvarili su ne samo te dvie česti, nego su i čitavomu komadu mnogo štete nanieli, jer se je time cielost, lišena tih dvijuh glavnih podloga, razklimala ko što bi se i zgrada na pilovih počivajuća razklimala, kad bi joj tko dva glavna pila spodbio. O Plemenčiću rekoh u 5. komadu svoju, a o g. Andrijeviću žali bože moram sa svakim, s kojim sam o njem govorio, kazati, da baš nije za glumca. U njem je i tielo i glas obumro, te mi se u svakoj ulogi čini ko kakav drhćući duh, koji se iz groba digo. Za volju njegovih zasluga što ih je imao za naše kazalište uztezao sam se dugo, da to što rekoh rečem, ali za volju promaka predstavljanja dramâ nisam mogao obići, jer velika krivnja što operete zasuše na našem pozorištu drame, potiče bez dvojbe otuda, što se mnogo bolje predstavljaju. Da se ta po dramu pogubna bujica zaustavi, valja nam svom pomnjom paziti, da se taj najpreči uzrok dokine, t. j. da se pojedine glumaćke sile u svojoj igri poprave, a igra gosp. Andrijevića je žali bože takova, da joj pomoći ili popravka neima. I u Šahu su oba pomenuta glumca igrali i oba su opeta slabo na svom mjestu bili: Andrijević (Ljudevit Stuart) s one gore pomenute obćenite svoje mane, a Plemenčić (Armstrong) bio je kano luda, prema kralju i držanjem i glasom govora odveće familijaran; nu u Tartifu su im uloge bile dva glavna pilova na zdanju, a u Šahu tek čavli na tih pilovih pa nisu toliko smetale. I g. je Brani u Šahu (Lord Henrick Rich) mnogo bolje uspio nego li u Tartifu (Ljudevit 14.) G. Brani čini uz gg. Mandrovića i Freudenreicha triadu naših najboljih mužkih glumaćkih sila. Sa Mandrovićem dieli liep organ i liep hrvatski govor, ali za obojicom zaostaje u tom, što mu njegovo djelovanje nije tolikostruko ko kod one dvojice nego tek za njeke uloge dostiže. On doduše u svakoj ulozi shvati karakter, koji nam ima prikazati, ali se u riedkih umije tako u afekte prenieti, da ga ovi svladaju, da tim dobijemo živu sliku pjesnikove nakane, a da nam odviše neproviruje iz te slike glumac: on je glumac, koji radi razmišljajuć ali mu u mnogih ulogah fali čuvstvo. U scenah najvećega patosa tu je g. Brani silan, i ako ga zapadu takove uloge, u kojih od početka do kraja ostaje u takovu patosu, u tako zvanih patetičnih dramah, ko što je Fridolin, u kojem je igrao Roberta, tu je divan i čitavu kuću krene u zasluženo odobravanje: taj govor ljubomornosti, bjesnilom, očajanjem iz stožera pokrenute duše prodire mu iz dna tim strašnim čuvstvom osvojena srca, da se od straha lecamo i da nas od sažalosti suze premognu. Žao nam je, što ga riedko imademo priliku u takovih u pravom smislu tragičnih ulogah viditi, jer tu ga je bogme što gledati. Osim toga Roberta jedina je uloga Živana u Mejrimi te vrsti bila pa je i tu liepo izveo, a zašto nam se nedaje prilika da ga se i češće u takovih prigodah naužijemo?? Osim u tih ulogah još je g. Brani veoma dobra sila, kad ga zapadu uloge nebrigâ, ko što je to u Šahu (Lord Hen. Rich) bilo; tu je posvema na svom mjestu, jer kako rekosmo, on umije shvatiti karakter, a ona falinga bezčuvstva tu odpada, jer su to baš takove uloge. Nu kad ga zapadu uloge udvornih ljubovnikâ, koji tonu u toj čajnoj vrhzemnoj strasti, onda snemogne. U taj se afekt nezna prenieti, govor mu ne dolazi iz srca, a na gibanju tiela i lica mu se vidi, da ne osjeća ono što, govori. Takove vrsti uloga bijaše u Tartifu Ljudevit 14. U takovih se prilikah g. Brani običaje govorom zaletiti pa tako brza, da napokon od svega što je reko, ništa nerazumijemo. A u koju to svrhu čini? Ta takovi zatravljenici ljubovni ne samo da nisu tako brbljavi nego su baš nasuprot u govoru tihani, mirni; to brzanje ne ima druge svrhe mislim, nego da nam glumac nastoji pokazati, kako je dobro svoju ulogu naučio, a ponavljamo što često rekosmo: Glumci treba da čim više nastoje tako igrati, da nas učine zaboraviti, da pred sobom glumce gledamo. Tako su dakle ova trojica doprinieli, da je igra Šaha bolje uspjela nego li ona Tartifa. A nisu samo ova trojica nego i ostali, jer su, imajući laglju zadaću, bolje uspjeli.

SITNICE.

Svečani dani od 8. do 13. ožujka, kad su se u našoj domovini, napose u glavnom gradu Zagrebu, bavila nj. apostolska veličanstva kralj i kraljica s drugimi visokimi gostovi — ti dani minuše, ali uspomena njihova trajati će do vieka s više razloga a osobito, što je sabor tom sgodom jednodušno zaključio u Zagrebu utemeljiti sveučilište Franje Josipa. Ima izgleda, da će se i ta želja narodu našemu izpuniti. — Veliki francezki ljubimac-pjesnik Alfons Lamartine umro je 2. o. m. Njegove pjesme pribaviše mu toliku slavu i ljubav u narodu, da ga je 24. veljače 1848 oduševljen izabrao bio za regenta francezke skupnovlade. Ugodne stihove i nježne misli njegovih pjesama osobito „Meditations“ nedostiže do sada nijedan pjesnik. Narod mu je u novčanoj nevolji po dva puta pomogao nagradom izmaći se lihvarskim pandjam. Lamartine rodio se u Maconu g. 1790.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 9. U Zagrebu dne 20. ožujka 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Kralj Pasoglav.

Od V—ž—ća.

Od sjevera nagrnula vojska
strašna, brojna, iz zemlje neznane,
pak harajuć, ginuć i moreći,
sve do one prevalila strane,
velebitske gdje no strme gore
ponosito gledaju u more.

Strah obuze hrdju i junaka;
dragi Bože, goleme sablazi!
sve ti bježi u gudure puste,
kao sami da ih gone vrazi.
Ta, Podgorci [1], stari kremenjaci,
od kad babam postaše junaci?

Ali zaman! komu srce strepi,
taj junaku ozvati se neće:
po svieh selih i dvorovih bielih
samo divlji dušmanin se kreće:
kuće pali, zaoblice [2] peče,
tužno roblje na četvero sieče.

Ali hajde, krišom da gledamo,
kakvi to su risi i hajduci,
što Podgorje pritiskoše ljuto,
da kô srne pred gladnijem vuci,
junačine sad bježe bez traga,
a do juče nadhrvaše vraga.

Stâ se orit gromor-neromorje
zveketalâ, svirkâ i praporâ,
rozi zveče, gorom jeke ječe;
vrvi vojska od gore do mora,
povraća se s pljačke u tabore,
pak se skladni za to glasi ore.

Kad se silna sakupila vojska
u pritoki dviju Paklenicâ,
imaš vidjet čuda nevidjena:
grozne stase, a groznija lica;
gledaj, koža i tebi se ježi
pak se čudiš, da Podgorac bježi.

Narogljeno [3] i čadjavo lice,
male oči iz duboka vire,
izvraćene usnice, a usta
od uha se pak do uha šire,
kose duge, nepletene, crne,
nos pognječen, a uz brdo vrne.

Na glavi im mrkaš ubarina,
a risova koža preo tiela,
gole grudi, križa i taštine,
mač o bedrih, o ramenu striela;
jašu konje divlje nesedlane,
a priesnim se gnjusniem mesom hrane.

Srce nema obiteljske ćuti,
nit ga zvanje višeg Bića blaži;
harat, plienit i krv proljevati,
eto svega, šta im srce traži:
kada Bog se u gnijevu kara,
onda grozne takve stvore stvara.

Na jedanput uzvrlji se vojska,
i pomamno urlikati stane,
kićen vojnik na tigru konjicu,
hitra munja, pred šatore pane;
kralj se zove, i take je vlasti,
pak mu vojska izkazuje časti.

Misliš: sad će ognjenijem slovom
slavit vojsci djela neumrla,
ali kakva groza te protrnu,
kad mu govor provali iz grla?
mjesto ljudske skladovite rieči,
sad psom laje, sada jarcem veči.

Srca l' imaš, pogledaj mu lice:
povrh liepa od čovjeka struka
pasja glava a jarčeva brada,
ljuti pogled, kô u ljuta vuka;
najprie laje, a za tiem zaveči,
pak tek udre u čovječje rieči.

Kažu, da ga j' u griehu začela
kći kraljeva, na hvalinskieh prudih:
ljudski razum u pasjoj je glavi,
zviersko srce u čovječjih grudih;
rad junačtva i divljega žara,
tudjin posta kraljem od pustarâ.

Istom vojska za Podgorje zadje,
a Podgorci udri kako valja,
ali jao, u najžešćem mahu,
ugledaše Pasoglava kralja,
pak sudeći po njemu i ine,
misle: svi su vrazi iz dubine.

Grànu sunce, te zlatniemi traci
ide Božjem na susrete starcu:
biela brada seže do pojasa,
a još bjelje srce u njedarcu;
kleče starac, vruću suzu proli,
a još vruće sad se Bogu moli.

Molitva je biser u srdašcu,
Bog bez rieči vidi čistu želju.
Usta starac po izljevu kratku
čistieh čustvâ svomu stvoritelju,
pak u Boga uzdajuć se grede,
a noge mu žarkoj želji sliede.

Opet drugo ogranulo sunce,
a oko ti divnu četu spazi,
gdje praćena od nebesâ žarom,
hitno dóle i vrleti gazi;
a pred njome starac junak jaše,
koji juče Bogu se moljaše.

Plemena je junak Mutimirâ,
slavan župan od podgorske strane,
baš iz zemlje povrativ se svete,
nadje svoje dvore poharane,
i dom jao na ugaru brzu,
a sablasti, gdje po njemu vrzu.

Mah u ljute pohitio bridi,
narod kùpi i osvetu piri;
a kad narod ugledao starca,
suze roni, k nebu ruke širi,
pak uz vodju svojatna i draga,
i na sama evo hrli vraga.

Ide četa od istoka divna,
pa kad pala na pieske [4] uz more,
i drugu je ugledala četu,
gdje no jezdi pjevajuć niz gore:
od Gackoga junak ponajbolji
nosi pomoć bratu u nevolji.

Kad se dvije okrilile čete,
Paklenicu vodu prekorače,
te izadju vragu na oglede;
a ljut bjesnov na konje poskače,
pak već evo Pasoglava kralja,
a za njim se divlja vojska valja.

Divlji tatar iz redovâ gustieh
pròsu crne od strielâ oblake,
ali striele od oklopâ težkieh
odletješe, kô iverke lake;
za tiem vita koplja povitlaše,
pak ljut lave proti lavu jaše.

Dušman kopljem i mačevi mlati,
al kroz oklop nezadaje rane,
a naš junak svrne i porine,
pak rât viri već sa druge strane;
dà, smrt grabi i od našieh koga,
al dvadeset plaća za jednoga.

Triput danas starac se pomladi
od radosti nad junačkom srećom,
pa ni umriet baš mario nebi,
da nečezne još za jednom većom:
pùsti uzdu, nàženu putalja,
òde tražit Pasoglava kralja.

Kog si željan, na susret ti ide:
najprie sablje zazvekeću ljute,
a kad ove postadoše krne,
prihvatiše topuzine krute,
pak grom dere, triesk za trieskom treska,
a za trieskom još i munja bljeska.

Svaka vojska srcem drktajućim
gleda, komu poslužit će sreća,
jer onoga, koji sad pobiedi,
zna da čeka još pobjeda veća,
i da poraz onoj vojsci grozi,
čijeg vodju ostaviše Bozi.

Bog se dragi svomu smilovao;
gruhnu starac čela u sredinu
Pasoglava, da se onesviesti,
te ga skinu i preda se svinu,
a za uzdu ljuta sgrabi tigra,
pak dobitnik sada k svojim igra.

Bježi pusta Pasoglava vojska
na sve strane, kud ju oči vode,
ali niko neiznese glave,
jer glad mori, a Podgorac bode,
pak od Tribnja sve do Jasenicâ,
gòmile se dižu okostnicâ.

Pasoglava rane preboljevšeg
čuva starac u svoijeh dvori',
čuva njega do devet godinâ,
te miloštom i obiljem dvori;
niti laje, nit govori rieči,
samo kadkad kano jarac veči.

Kad deseta godinica krenu,
ali skladniem glasom progovara:
„ah dajte mi lahor-povjetarca,
„ah dajte mi sunčanoga žara,
„vidna dana, nebesâ miline,
„za čim srce na umoru gine“.

Kad od kule otvoriše vrata,
krasan junak na umoru leži,
željniem okom gleda nebo divno,
željnom usnom za lahorom teži,
pak zoreći i zoreći rado,
usnu smrću, kano čedo mlado.

Glas se pronie: u mladosti ludoj
da počini grdnu opačinu,
pak Bog da mu za pokoru težku
govor uze, svoju sliku skinu,
a pred smrću kajnu opet vrati
ljudsko lice i dar rieči zlati.

Večka kula u more s' ogleda,
iza mala sela Starigrada;
narod priča: da j' ostanak slavni
njekadašnjeg Mutimira grada,
a da ime Večke je dobila,
Pasoglavu dok je stanom bila.

---

[1] Zavezi se Velebitskiem zaljevom do naspram Selinâ, ponesi pogled velebitskiem podnožjem od istoka k zapadu, pak će ti se pronizati okom sliedeća sela: Jasenice, Seline, Starigrad i Tribanj; a oko tieh sela leže ti na široko raztreseni svakojaki priseoci, od kojih njekoje vidiš, a mnogi ostaju zaklonjeni. Tribanj sa svojimi priseoci skrajno je dalmatinsko podgorsko selo k zapadu, ali malo ti je šta od njega na vidiku, jer leži rasuto po dragah i zavjetrinah.

Puk je podgorski krasan, govori prečistom hrvaštinom; nagovor mu je veoma miljan i uljudan; naravi je vatrene, a kad treba i otresne, ali ipak plemenite i pitome ćudi, do samieh Jaseničana, koji prijanjaju za krvave svadje i zavade, a za prijašnjih vremena, odmećali bi se i u hajduke. Starigrad je na razvalinah znamenitijega rimskoga grada, pak je po tome dobilo i selo svoje ime. Tamo se nalazi, ponajviše uz more, i po samome žalu, svakojakieh rimskieh novaca; kud staneš kopati, eto grobovâ, pločâ, napisâ itd. Zidine su većinom porušene, ali im vire još posvuda temelji iz zemlje, dapače i more je zaderalo već jako u rimski zaseg, te je vidjeti mnogo zidnieh krnjevina podaleko u moru.

Kad pogledaš uz Velebit, prozinu pred tobom dvie goleme pukotine, koje su se razvalile nizom Velebita, počam odmah izpod vrška pak sve do podnožja, a odanle prodrla pred svakom do mora velika koritina. Istočna pukotina zove se mala Paklenica; jedna je na razmaku od druge gdje pol a gdjegdje i sat hoda. Kad okiši, ili kada snieg počme kopniti po Velebitu, onda nabreknu kroz one dvie pukotine dva plahovita potoka, kao ovelike rieke; vode proteku muljne i kalužne u more, a more požuti, kao što bi ondje narod rekao od nanosa njekoliko miljâ na okolo. Kad udari voda kroz one pukotine, onda reknu matere djeci: „došla je paklenica, hajte djeco u oplovke“, pak što je mladje i okretnije, podje za vodom, te kupi i hvata kukom, grabljami i rukami, svakojako drvlje, koje voda pronosi ili izbacuje na kraj, a dorasli ljudi vrebaju na klade i trupine. Takovo drvlje zove narod oplovci, a ići na taj posao, veli narod „ići u oplovke“. Kad je vrieme, suho, ili kad snieg nekopni, onda su Paklenice suho potočište.

Narod pripovieda: da je medju malom i velikom Paklenicom zakopano tako golemo blago, da bi ga bilo dosta za devet kraljevinâ da se pronadje, i s toga neima možda nigdje toliko iskača i kopača blaga, koliko onuda, ali nečuh da bi se bio još tko obogatio; ele s tiem blagom nevalja miešati Starigradske rimske novce. Ako se popneš pokraj velike Paklenice do sat hoda uz Velebit, opazit ćeš ovdje i ondje velike gomile kamenja, kao da su tamo naložene ljudskom rukom. Ja sam prošao onuda samo jedanput s gosp. grofom Franjom Fanfonjom, ali onda bijah preveć mlad, da bih mi bilo palo na um baviti se kakoviem izpitavanjem, pak nebih ni znao kazati, je li te gomile nanio čovjek, ili ih je narav tako naslagala; nu narod pripovieda: du su to grobovi junakâ od one dobe svieta, kad je čovjek obnimio desnom rukom veliki hrast, pak trznuv, iztrgao ga s korienjem kao baba repu, a onda prihvatio i lievom, te ga prebacio preko ramena, da ga nosi doma, a tko ga sretio na putu, taj ga pitao: kud pobro s držalom? a onaj odgovorio: skovao sam sjekiru, pak idem da ju nasadim.

Gdje utiče u more velika Paklenica, vidi putnik tik uz morsko žalo ostanke njeke oveće gradine; ostanci vire samo ovdje i ondje iz zemlje, ali stoji još jedna velika jaka i visoka stublina, ili okrugla kula, dakako samo goli zidi, bez krova i podovâ, a tu stublinu zove narod Večkom kulom. Sve što pjesma pripovieda o kralju Pasoglavu, o njegovoj vojsci i tamnovanju Pasoglavovu, pripovieda u jezgri i tamošnji narod; ali pripovieda i tako i drugačije; jedni bo kažu: da je kralj Pasoglav bio prave vražije pasmine, pak da ga nije mogla nadvladati nikakova vojska ni oružje sve dotle, dok nije došao njeki Biskup sveta života, te izišav mu na suprot pred vojskom s častniem krstom u ruci, bacio nanj proklestvo i protjerao vragove koji su ga pomagali i branili — a kad to uradio svetac, onda da su Hrvati ubili Pasoglava i izkorienili mu cielu vojsku; za tiem kaže priča: da je biskup dao izkopati u sadanjoj Večkoj kuli 99. sežanjâ duboku jamu, i obzidati ju živiem debeliem zidom, kao kakov studenac, pak bacio u nju Pasoglava i njegovo golemo blago, koje je, tobože, bilo prokleto, te ga nesmio nitko posvojiti, da neogrieši i neizgubi duše, a njekoliko sežanja povrh njega, da je dao zakopati i častni krst, da Pasoglav nebi izišao opet kada na ovaj sviet i udario u svoje stare opačine; a dok je tamo častnoga krsta, da se toga nije bojati, jer nesmije k njemu. Drugi pako pripoviedaju u jezgri od prilike onako, kao što i pjesma. Narod podgorski pripovieda o Pasoglavu kralju, o njegovoj vojsci i porazu u onieh stranah takoviem živiem uvjerenjem, i to li svježom uspomenom, kao da je sam bio svemu očevidac, pak

se misaonu čovjeku nemože na ino, nego vjerovati s našiem mravcem Kukuljevićem: da ta narodna priča ima svoju klicu u došašću divljih Mongolâ za kralja Bele, i u njihovu porazu u onieh ili obližnijeh stranah.

Po narodnom predavanju bitka je bila od Modrića pak do Starigrada, a to zahvaća sve, šta je ne samo ravna nego i poležna pod Velebitom, jer k zapadu zastrmeni i ustuboči se gora odmah od mora. Bilo bi vriedno izpitati: živi li od Tribnja, pak sve do grobničkoga polja, kakova slična priča u narodu, budi o vojni kralja Pasoglava, budi o Mongolih i njihovu porazu, pak bi se možda moglo zaključiti njekom pouzdanošću, da gdje žive još najživlja uspomena, da je ondje morala biti najbliže i bitka. Napokon priča narod da je rečena kula dobila ime večke od večanja Pasoglavova.

[2] Zaoblica. Cielo bravče, ili prase, s glavom, nataknjeno na ražanj, bilo tek pripravljeno za pečenje, bilo da se već vrti pri žeravci, bilo kad je već pečeno.

[3] Narogljeno lice. Ako tko ima preveć velike jagodnjače, Backenbein, onda narod veli da taj ima roglje mjesto jagodâ, a takovo lice zove se narogljeno.

[4] Pieski. To je podosta liepa ravnica u Podgorju pod Velebitom: leži uz more, i spadalo bi na Seline, ali tu Selinjani malo šta posjeduju, nego tu imaju svoje vinograde i masline Vinjerčani, to jest stanovnici mjesta Vinjerca, koje leži uprav preko Velebitskoga zaljeva, kao na jednome poluotoku, ima liepu, i kao što oni kažu slobodnu, to jest: sjegurnu luku, bave se mnogo mrnaricom i ribarijom, a i poljodjelstvom na koliko onaj kršan kraj dopušta, ali veoma vinogradarstvom i maslinarstvom. Oni vele da su Seline vinjeračka izselbina, i da su Selinjani bili prije njihovi kmeti, a zbilja Vinjerčani drže sve bolje i priličnije zemlje uz more, a Selinjane pritisnuli bolje k brdu.

Podgorci živu stranom tik uz more, a stranom na kratku odmaku od njega, ali za mrnaricu tako rekuć i neznadu, a tomu nije drugi razlog, nego što neimaju nigdje ma kakove luke, pak nemogu držati ni brodovâ, a neimaju takodjer ni vinogradâ ni maslinâ, osim Selinjanâ, ali i ovi veoma malo — nego se bave poljodjelstvom, vrtlarstvom, pčelarstvom, a imaju mnogo ovacâ, kozâ pa i govedâ i konjâ.

V—ž—ć.

I žene ljube iskreno.

(Pripovjedka od I. P.)

(Konac.)

V.

Razigrat se hoću, proć i razvedrit na čistom zraku! — To mi je bilo glavnom nakanom, kad sam od kuće pošao; a sad sjedim ovdje u Sokolovcu, igram se s djevojkom i trtljam s tetkom. Dobra je ona starica; al gdje ću ja slušati njezine pripoviesti? U lov dakle, pa bilo na što! Poslje objeda pozovem staroga Miška, da ide sa mnom i da povede psa. Hodajući dobro mi još poznatim Jalšikom, ubijemo njekoliko šljûka, ili bolje rekav: ubijem ja. Miško bi da kako govorio: ubili smo mi!

— Moj stari klipsane! znao bih ga putem podražívati, nevalja vam puška; nepogadjate ništa!

— Nevalja da bogme, odkada ste vi donieli te vaše nove; pucate s njih pomamno.

— Pucamo i pogadjamo!

A on da mi doskoči: Pogadjam i ja; vidim svaki put, kako je perje od šljuke odletjelo.

— Dobro dakle, dajte vi meni svoje perje, a ja ću vam svoje šljuke.

Ovako se razgovarajuć i šaleć dodjemo i do šumareva stana. Nije nam se nadao ove večeri, al veseo i presretan s našega dolazka spremio je za večeru, što ti ja znam koliko toga. Pripravio mi je i dobru postelju, a čemu sam se malko i začudio, metnuo na stolčić uz postelju i dvoje naše novine. U obće sam opazio, da mi u svačem ide u volju, kao da ga je tko godj poučio o mojih navadah.

Veseleć se na lov uranim sutra dan vrlo rano. Spavao sam malo, ali dobro, pa bio čil i bodar. I na Vukoviću se vidjelo, da mu je takovo jutro razkoš života. Okretan i brz spremao je, što još trebaše; ovdje naručivao, ondje zapovjedi dielio — sve u kratko i točno. Pošav od kuće reče veselo: Sad ćeš ti lijo dolijati, pa makar da ti krzno nevaljalo u ovo doba ni pušljiva boba.

Otisnemo se niz brdo; nije potrajalo ni pol ure, a mi se sustavimo u guštari šumskoj. Tiho i mirno namjesti mene i moga Miška uz jedan hrast: Evo ovdje joj je duplo. Ostante tu stojeć; ja idem na drugu stranu. — Polazeć on tihim korakom, a prieteć lugarem, prikupi pse još bliže k sebi: verali se tik uz njega; psetancu kratkih nôgu dovikivaše: Špiljane moj! hoho, hoho! Oj Špiljane moj! Za čas ga čujem, kako laje poput lisice, a zatim opet kako pse husti i podražuje: Hajd, hajd; hajd, hajd! Slušam i pazim, nestalo mi gotovo daha.

Potrajalo dugo vremena, a ja nečujem ništa.

— Pazte Miško!

— Pazim! neima ništa.

Kad tamo, leti k nam šumar: Zar nije izašla?

— Nije!

— Koga biesa! Cvili mi pašče strašno; obgrizla ga hulja. Da ti tvoga . . . uh!

— Nanjušila ona nas, reći će Miško, pa

se voli s psetancem poklati, nego nam pod ciev naletjeti; tu joj je očevidna propast.

— Neima ništa, reknem sada ja Vukoviću; treba psa izkopati. Idem s vami. Jedva mi malko zamakli, puče puška.

— Miško, pogodiste li?

— Neima sumlje; vidio sam, kako joj je dlaka prsnula u zrak.

Al nastane ceket pâsa i sve ti navali na ovu stranu.

— Je li ubijena?

— Neima joj traga!

— Izašla jest, da joj vrazi kožu probušili!

— Za njom, za njom!

— Janko! vodi gospodina dolje u brezje; pazite ondje pod velikimi hrastovi.

Otidjosmo! Hodajuć na okolo gotovo cielu uru dodjemo na mjesto, a tu opet postojimo dobrano vremena. Pušeć i šaleć se s Miškom opazim, gdje se preko jednoga polja na rubu guštare nješto miče.

— Eno, eno, gospodine! dovikne mi lugar.

— Vidim, vidim!

Začuje se opet mukli ceket pâsa.

— Gospodine! bježmo onamo dole livadom; na onom obronku ondje možemo ju ubiti.

Potečemo skokom, ostavljajuć Miška za nami. Prešav preko livade i oranîca, preskačemo šikaru, a tu opazimo, kako je lisica pred nami zamakla u grmlje. Vijugajuć ona po svom običaju i ovamo i onamo neizmakne mi ipak, te ju sretno sastavim s crnom zemljom.

I bijaše veselja dosta. Dodje dotle i Miško, a ja ga podražim: Jeste li vidjeli, kako joj je dlaka prsnula u zrak?

Lugar nas za tim izvede na put, a tu se za čas sastanemo s ostalimi lovci.

— Borme moj Vukoviću, reknem šumaru, ako odavle nije daleko do vas, prošli bi mi to malo puta odmah, jer sam se oznojio, pa se bojim, da ću se stojeć na vjetru prehladiti.

— Daleko dà? Nije, što bih čenuo.

Otidjemo dakle, a šumar nas počasti onim, što je za lov priredjeno bilo. Lovci svi zajedno objedovasmo, kao da smo u šumi, što je Vukoviću vrlo s voljom bilo, a i Miško povladjivao; čuo sam ga, gdje je glavom kimajuć svojim susjedom govorio: krasnoga li gospodina! Kako ga je medjutim odmah poslje objeda nestalo, a ja to opazio, te se potužio, da će mi nujno biti samomu kući ići, ponudi mi šumar svoga jahaća.

Liepo li to bijaše konjče! Čisto sam se prečudio, odkud njemu takovo zviere! Dobio ga, još je ždriebe bilo, pa sam odhranio.

— Gospodine! reče mi on kao zanesen, znate vi našu rieč: konja, pušku, lulu nedaj nikomu; al vam dao bih i srce svoje. Liepo li ćete jašiti na mojoj Zorki! Ide kao vila. Samo se bojim, svikla je na me, pa da vas gdjegodj nepoloži u grabu.

— Nebojte se!

Izljubi me šumar, a ja uzjašem, pa podjem kući. Dok me je Vuković sprovadjao, išla je Zorka uz njega mirno; al kad se on napokon od mene oprostio i natrag vratio, jedva ju krenem s mjesta. Dospio sam srećom već u polje, pa se mogoh otimati s prokšenom Zorkom; htjela me po njekoliko pûti sbaciti, ali vičan na takov prkos konjski, doskočim joj svaki put za vremena.

Došav cesti na vidik opazim kola, koja meni u očigled sustanu. Pogledav oštrije onamo vidim dvie gospoje u kolih, a spoznam i svoga Miška. Gledj ti staroga klipsana, kud je odjurio prije mene; biti će ono Milka i sudinja. Potisnem se jače. Imao sam proći malim potokom, al se Zorka trgne naglo natrag. Ja opet napried, te ju pred potokom ošini živo; sad se ona i propinjala. Nije druga, već okreni, pa kušaj na novo i tako dva tri puta, dok napokon neskočimo preko potoka, a onda skokom do ceste.

Bijahu zbilja one! Dojezdiv do njih sudinja skine koprenu, nek joj vidim veselo lice i one biele zubiće, koji su ženam toli potrebiti za dražestne posmjeske. Milka kao da htjede smesti moju učtivost prama sudinji i pobrkati nîz liepih rîeči, što ih netom nanizah na pohvalu njezine prijateljice, odgrne takodjer koprenu s lica — i lahkom rukom i stidnom čednošću; rekao bi, dignula je zastor s preliepe slike, kojom neće da se ponosi, premda joj vrednoću pozna. Obrazom joj probijala bistroća duha, na ustijuh treptjela slastna radost, a u očijuh plamtila ljubav, te im ni duge trepavice nemogahu prikriti svega žara.

Poćutio sam silno, da mi se valja oteti stravi; pomozi si dakle bilo ma čim i zato ju pecnem primjetbom: „Liepo li učini! Pozvala si me, da se navratim evo gospoji sudinji, pa da se zajedno kući vozimo, a ti na me i nepočekala!“ Uplaši se sirota, a sudinja ju uzme zagovarati, da je tomu Miško kriv, koj je po nalogu šumarevu k njim došao s porukom, da se neću nikud navraćati, jer da sam premnogo po lovu hodao. Da tomu neprigovorim, kazivaše odmah dalje, koliko je hvale Miško o meni pripoviedao: kakov li sam vješt lovac i koli prijazan s lovačkom družbom. Dodavala ona toj hvali i samu svoju i Milkinu, gdje me gledahu, kako sam se borio s objestnim konjem šumarevim. Milka uz to na me pogledavala kao moleć: Nemoj odbijati hvale; moja je i samo moja. Okrenem dakle i ja na hvalu, te joj je prijašnja radost na novo sinula licem.

Do mala dodjemo na razkršće, s kojega se sudinja odveze dalje u susret svomu suprugu, koj je njegdje blizo na komisiji bio, a ja sjašem s konja, pa uzmem Milku pod ruku, da prodjemo pješke ono malo puta do tetkina dvora. Lepršajuć išla je ona uza me, jedva joj se noge zemlje ticale, pa premda se po svom

običaju sva k meni svinula, slabo sam i ćutio, da ju vodim.

— S čega tebi danas, Milkice, ta dobra volja? zapitam ju putem.

— S tebe!

— A s čega je bila ona nujnost prekjučer uz objed?

— S tebe!

— Tko će to razumjeti?

— Ti!

— Nemogu, vjere mi.

— Jer nećeš.

— Hotio bih, da mi ti pomogneš.

— Čemu?

— Da znam što misliš.

— Neznam ni sama.

— Tko će znati, ako ti neznaš?

— Zna onaj — i pogleda prama nebu.

Držeć sve to za djevojački način razgovora, prestanem pitati, pa podjem šuteć sve do dvora. Tetka se uzradova našemu zajedničkomu dolazku, izpita me, kako sam probavio vrieme, što sam ubio, jesam li se možebiti nahladio u lovu, i sve takove stvari, kakono običavaju brižljive majke i dobre tetke. Poznalo mi se nješto malo na glasu, da sam se umorio i zato me ona ponudi čajem, pripravljenim na osobit način, da ga pijem u svojoj toploj sobi.

Zaspao sam uz ovakovu njegu tvrdim snom. Nije možebiti bilo ni polak noći, začujem užasan vrisak u kući. Nisam tegnuo ni svieće upaliti kad eno bane Milka na moja vrata, bosonoga, razpletene kose, u kratkoj suknjici, sviećom u ruci: „Stanko, za Boga! Gori! Vatra!“ Skočim s postelje i hoću da potrčim van, al mi ona uzdignutih rûku i na odpor pripravljena dovikne zapovjedajućim glasom: — Nesmiješ! Obuci se prije. — Neluduj! — Nesmiješ, velim ti; jer ćeš se prehladiti. — Posluhnem i nehotice, pa se brže bolje zaodjenem. Dotle je već dim stao probijati kroz pod u moju sobu. Ostaviv Milku kod tetke, koja je ruke lamajuć gore dolje hodala i jaukala, potečem niz stube i nadjem, da je soba pod onom, gdje sam ja spavao, sva u dimu; zapovjedim dakle družini, da bez oklievanja s vana razbiju prozore. Kad se na taj način moglo ući u sobu, vidjeli smo, da su se uz peć, koja se ložila s družinske sobe, zapalila drva. Pogasimo ih brže bolje i tako nestane za živi čas svake pogibelji. Tetka se dakako nije mogla dugo vremena razabrati, što sam lahko dokučivao, budući da joj je dvor drven bio, a ona zanj još i odgovorna svojti si. Tješio sam ju, kako sam najbolje znao; naložio uz to družini, da utrne svu vatru u bilo kojoj peći, osim od tetkine sobe, samo da joj je više sigurnosti bar za ovu noć. Ona nas sirota molila: „Djeco, neidite spavat; ostante tu kod mene, u velikom sam strahu“. Posjedamo ja i Milka na divan, a ona još svejedilj hodaše po sobi; potrajalo ovako dulje vremena, a napokon poklopi lampu poklopcem, da je manje svjetlosti, pa legne odjevena na postelj, a tu i zaspi.

Milka sjedeć uz mene šaptaše mi udušenim glasom neznatne stvari, dok i ona nezadriema. Nasloniv mi se na prsa usne dišuć tihim i mirnim disajem. Da joj bude sgodnije ležati, položim ju na koljena svoja, a glavu joj uzmem u naručaj. Spavala je andjeoskim snom; kosa joj spala preko ramêna, jednom rukom nesvjestno mene obuhvatila, a drugu pružila si uzduž tiela. Rubac se s nje razkrilio, il da joj bude mjesto krîla, il da nekrije bez potrebe bjelolikih njedâra. Gledajuć u nju pratio sam joj pozorno odisaje, kao da brojim kucanje na uri, kad nam označuje časove prevelikoga blaženstva. Bilo je u svitanje, lampa još gorjela, prvi traci svjetlosti pomolili se na prozorih, a ona se probudila. Uzdahnuv kao da je posljednji put, uzdigne oči k meni, pogleda me pogledom, u kom se stapala zahvalnost s milinom, i prošaptne: „Zar sam spavala?“ Prikupi k sebi rubac, poljubi me nježno, ustane i ponudi, neka idem spavat, a ona da će sjesti tetki k nogam i ondje bdjeti, da nebude sama.

Otidjem tihim korakom u svoju sobu i legnem neskinuv sa sebe haljîna. Kad je već sunce probijalo prozorom kroz zastore, probudim se, a Milka mi stoji uz glavu, odjevena odielom, koje liepo dolikovaše vitku joj stasu, rûku o pasu prekrštenih, kao da čeka na nješto.

Uhvatim joj ruku, a ona mi preda pismo. Otvorim i pročitam. Piše mi prijatelj, da se vratim odmah u Zagreb, jer da me čekaju važni poslovi. Ustanem i zapitam Milku:

— Gdje je tetka?

— Šta ćeš s njom?

— Moram odmah u Zagreb.

— Zar još danas?

— Odmah.

Kad se ovo tetki javilo, govoraše ona: Evo ga nà! Jedva je došao k nam, već mu je otići. Šta ćemo si! Posao ga zove. — Žurkajuć po sobah spremaše moje stvari, a Milka me zapita ljubeznim glasom:

— Hoćeš li nam pisati?

— Hoću.

— Odmah kako u Zagreb dodješ?

— Odmah.

— Al i kašnje?

— I kašnje.

— Mnogo pûti?

— Svaki čas.

Poljubi me i otidje skakutajuć.

VI.

Premda se s jutra sunce pomolilo bilo na obzorju, podigne se kašnje ipak debela magla. Sjednuv u kola zaogrnem se toplom kabanicom; al tetki nije ni to dosta bilo, pa mi donese još i gunj za noge, a Milka skine shwal s glave i metne meni oko vrata. Svakom drugom prilikom bila bi mi tolika brižljivost dodijala bila,

a sad sam s nemara, s čega li, dopuštao, da i to rade sa mnom. Napokon daj još ruku, te ju stiskaj, pa s bogom, s bogom! a zatim: vozi!

Čudno li ti je pri duši, kad se od svojih razstaješ! Pronikne te svega njeka neobična studen, obumro si na polak; s početka nit ti srdce ćuti, niti razum misli. Sva sreća što na kolih sjediš, bar se napried mićeš. Istom za njeko vrieme skine ti se sumor s duše i ti staneš opet disati i misliti.

Bilo i meni tako ovaj put. Tko bi znao, zašto? Nije valjda zato, što sam se nadao, da ću se kod tetke na selu razvedriti i okriepiti; a ja jedva došao, jedan jedini put po volji lov lovio, već se i natrag vraćam, Da li mirnim srdcem? . . . Uzdahnem i zapalim cigaru, pa viknem: Momče napried; vozi brže!

Došav na večer kući nadjem u svom stanu sakupljeno oveliko družtvo. Nadali mi se prijatelji pouzdano, pa došli k meni, da me dočekaju; zaokupe me odmah svakakvimi predlozi, neslušajuć ni malo moje pripovjedke o lovu i o slastih seoskoga života. Dakako, to su moji stari znanci, samo što sam im malko odviknuo. Uhvate me brzo u svoj vrtlog i razprava bude medju nami sve to življa. Govorilo se, predlagalo, pobijalo i izpravljalo bez kraja i konca; svršilo i zaključilo nije se ništa ni do polak noći — valjda samo zato, da imam i kašnje o čem misliti.

Ovako sam jednim skokom s dangube skočio u sredinu poslôva i u njih kao utonuo. Potrajalo to preko pol godine. Namučio se do zla boga!

Al gdje bi ja dospio sve to pripoviedati! Za sada vam budi dosta znati, da mi je za ovo vrieme pisala i teta i Milka. Tetka se tužila, da čuje opet o njekakvih svojbinskih spletkah, te bi željela o tom posavjetovat se sa mnom. Milkina pako pisma zanosila na romantičnu; bar se meni tako činilo u ono doba. A bilo u njih i tuge i žalosti preimnogo. Tužila se proti tomu, da joj tetka sve to više spominje udaju za šumara. Tužila se još jače proti svâku, koji da je onomadne, kad je kod sestre si boravila, upravo goropadio s njom, iztićuć joj medju ostalim, da neima nigdje nikoga, a što je još gore, ni imetka nikakova, pa da se ipak mâzi, te bi joj se htjelo biti suprugom velikoga gospodina; spominjao joj tom prilikom i pokojnu majku, što ju dirnu u živac i raz žalosti neizmjerno. Tužila se napokon i proti meni, što joj gotovo nikada nepišem. Tetki sam odgovorio, da ću doći k njoj, čim uzmognem. Milku pako utješim, kako sam najbolje znao. Bud što ju osim riěči nisam imao čim tješiti, bud što sam u ono doba i sâm jadan i čemeran bio, uzpišem joj pismo zaneseno: „Vriedna si ti, reknem medju ostalim, da počivaš na najvjernijih grudih, što se šire na ovom božjem svietu; dostojna si, da budeš pažena najnježnijom ljubavi i njegovana poput najkrasnijega cvieta. Neboj se, zlato moje, nadomjestit ću ja tebi, ako bog da, što si po svojoj majčici izgubila.“

Utjehe trebalo i meni samomu. Bio sam doduše oprezan u svaćem i pazio pomno, zašto mi se tko prijateljem kaže. Brat moje zaručnice znao je medjutim ipak steći moju podpunu povjeru, te sam ga već odprije zvao svojim najboljim prijateljem; činio mi se bar bolji od drugih. Djelovao je pako na me ponajviše tim, što je znao svaku stvar točno razložiti i svakoj si odluci naći dovoljnih razlôga. Pa premda je izmedju nas u posljednje vrieme nastala znatna razlika u mnienju, te se uzesmo hladnije gledati, dapače po malo i zazirati jedan od drugoga, reče mi ipak jednoga dana sasvim ozbiljno i njekom srdačnošću: „Dogodilo se s nami što mu drago, ti mojoj sestri ostaješ valjda onaj isti, koj si i do sada bio. Ni ona se nije prama tebi u ničem promienila. Bila bi zbilja čudna stvar, da djevojka mora stradati radi nas! Njezina bol dala bi se napokon i preboljeti, al ovdje se radi još i o poštenju; neda bo se tajiti, da je ona razglašena tvojom zaručnicom.“ Ovo me dirnu. Nedužna djevojka da strada radi naših priepôra? Pa onda poštenje! Jesam li ja vlastan uništiti svu njezinu budućnost? To bi bila prava kukavština s moje strane i zato to nesmije biti. Ovakova razmatranja prolete mi glavom kao munja, reknem dakle prijatelju naglije i odlučnije, nego što je možebiti trebalo: „Neboj se! Tvoja sestra jest i ostaje mojom zaručnicom. Za njezino poštenje jamčim ja s v o j i m poštenjem.“

Ovo očitovanje prihvati on drage volje, rekav mi umjerenim glasom: „O tom nisam nikad ni sumljao. A kako poznam razboritost tvoju, uvjeren sam, da ćeš dokučiti shodnost evo ovoga predloga. Ja želim, da novčani poslovi moje sestre budu sasvim uredjeni prije nego što se ona uda; jer što smo ja i ona nasliedili od svojih roditelja, još je u zajednici, te se mora istom razgoditi. Ti znaš i sam, koliko se tomu vremena hoće uz današnje naše pravosudje. Uvjeren sam medjutim i o tom, da će tebi drago biti, ako se naši odnošaji do tvoje ženitbe tako udese, da nebudu na uštrb ni tvomu pokoju, ni dobru glasu moje sestre. Zato mi se čini najshodnije, da otidješ na put ili pod izlikom, da imaš posla, ili radi zabave; kako te volja.“ Sve sam ja morao dokučivati, što mi prijatelj ovako predlagaše, a ovaj mi je posljednji predlog najmiliji bio; htjedoh već zaustiti: tà mogu otići k svojoj tetki; al me prijatelj preteče: Ti da kako i sam dokučuješ, da bi bilo jedno te isto, ostao ti u Zagrebu, ili otišao u Sokolovac; dapače ovo posljednje nebi moja sestra nikako ni pregorjeti mogla. Ni ovomu nisam znao ništa prigovoriti i tako bude u brzo ugovoreno, da idem na podalji put. I otišao sam, nejaviv o tom nikomu ništa.

VII.

Vrativ se kući iza više mjesêci sjedio sam njekoga dana u poslu za svojim pisaćim stolom. Bio sam u svačem jako zaostao. I oči mi se pomutile od čitanja i pisanja, i um umorio od mîsli, kad ono njetko kucne na vratih. — Slobodno! — Ogledam se. Dvie ženske idu veselo prama meni.

— Vi ste to! reknem kao od-čuda, al i nehajno. — Šta vi radite ovdje?

Pogledaju me zabezeknute, a ja ih ni stolcem neponudim.

— Kako si, Stanko? zapitaju me napokon bojazljivo.

— Posla imam, premnogoga posla.

Ovako stajahu te ženske još njeko vrieme preda mnom; jedna čas oči k zemlji obarala, čas si rubcem čelo otirala, a druga nogom po podu tipkajuć ogledavala se po sobi, na ustijuh joj treptio — neznaš, da li posmjeh, da li gorka žalost.

Napokon se ipak na toliko razaberem, te im ponudim da sjednu, ukoriv ih, zašto tobože već posjedale nisu.

Bila to Milka i Ružica; Milka vrlo blieda i propala.

Upitam ju: Što je tebi, te si ovako blieda?

— Nije ništa, reći će ona. Bit će možebiti, što smo noćas malo spavale, pa onda od puta, a bila sam nješto i bolešljiva ovo posljednje vrieme.

— Oporavit ćeš se ti opet.

— Hoću, hoću! Valjda na skoro. — I opet joj na ustijuh uztitralo nješto — neznaš, da li posmjeh, da li gorka žalost.

— A ti? reknem okrenuv se prama Ružici.

— Hvala ti na pitanju, prihvati ona čedno i mirno.

— S kim ste došle?

— S mužem Ružičinim, odgovori Milka. Ima on posla u Zagrebu, pa mu se jedva namolismo, da nas povede sobom.

— Pa tako iz nenada?

— Ta pisale smo ti, da ćemo doći

— Nisam dobio nikakvoga vašega pisma.

Na ovo mi Milka odgovori: Je l' moguće? al takvim načinom, da je na ovom pitanju zapeo sav nam dalji razgovor.

Napokon me Ružica pozovne, da ih dodji pohoditi u gostioni, gdje se mogu sastati i s njezinim mužem. Obećam, a one otidju. Pod večer podjem u gostionu; tu mi reknu, da su moje rodjakinje dugo na me čekale, al nemogavše dočekati da su se odvezle.

Korio sam sama sebe radi ove nemarnosti, pomišljajuć na sirotu Milku, kolikom li će žalošću putovati kući. Spomenuo sam se posljednjega boravljenja u Sokolovcu; sjetio požara, sladke noći, razstanka i obećanja, da ću joj češće pisati. Stvarale se preda mnom izmjenice dvie različite slike; slika bliede i propale djevojke mah preotimala. — A za tetku nisam ni pitao!

Mrzak sâm sebi neimadoh srdca, snage, čega li, da se bar pismeno izpričam. Prodje ovako njekoliko dâna, dobijem, kako sam se i bojao, pismo od Milke. Tužila mi se i izjadila gorko. Vrativ se one onomadne od mene u gostionu Ružica se ljuto razplaka radi ćudljiva mi ponašanja. Al ona bi to i zaboravila bila, da joj muž nebude opazio zaplakanoga lica; morala mu je napokon sve potanko izkazati. Goropadan on i onako izgrdi mene, ukori Ružicu, što se nameće, gdje ju netrebaju, a Milki se naruga radi uljudnoga joj i prefinoga rodjaka, o kom je toliko hvale na sve strane. „Voljela bi bila, pisaše Milka u svom pismu, propasti u crnu zemlju, nego sve ovo slušati, a slušati još od „ljubeznoga“ si svâka; voljela bi bila, da mu odmah prva rieč bude bila ljutim otrovom, koj te ubija, čim mu pridahneš; voljela bi bila, da si me zatajio kao kakovo nevaljalo čeljade, pa iz sobe iztjerao — sve bi to voljela bila, nego slušati njegovo ruglo. — Zatim još i žalost tetkina! Nadah se kod nje naći utjehe, al neznajuća joj od tebe izručiti ni prostoga pozdrava, nehtjede ona mnogo ni razgovarati o Zagrebu. — Da znaš, kako sam ti se veselila! Tvojim ljubeznim pismom u njedrih i tvojom slikom u srdcu vozila sam se u Zagreb, da te se nagledam i da te se naslušam, kad te nemogu vidjeti u Sokolovcu i kad mi od prevelikoga posla neimaš kad pisati: a ono ti već i zaboravio na me. Nevaraj se, Stanko, o meni! Nisam ja nakanila poremetit ti mira, pobrkat ti osnôva. Sretna te vidjet i zadovoljna, bila bi moja prevelika razkoš . . . Doživila sam ruglo od svoga svâka! . . S bogom!“

S ovoga pisma nije se samo tuga na me oborila; spopao me još i stid. Što da činim? Da joj pišem, pa da joj se pomolim, neka mi oprosti — neću li smiešan biti? Da ju obradujem draganjem, kao u posljednjem pismu — hoće li mi vjerovati? Mogu li ju praznimi riečmi utješiti? A što ću tetki reći? Molila me za savjet, a ja šutio sve do sada!

Smrknem se sav. Dobivao sam doduše i odsada pisâma iz Sokolovca, a medju ostalimi jedno, na kojem sam po naslovu poznao, da je od Milke, al ih neodpečaćena i nečitana turim medju ostala pisma. Bojao sam se valjda čitat ih.

I ovako mrk išao sam kadšto svomu prijatelju. Što mi ondje radi zaručnica? Znam li ja? Vidio sam ju dosta pûti, a i govorio s njom, kad je baš sgodno bilo. Potrajalo ovo dulje vremena. Sastajao se u kući prijateljevoj s različitimi ljudmi; dolazio onamo i njekakav višji činovnik. S njim bi zaručnica moja često govorila, pazila na svaku mu želju, odlikovala ga pred svimi ostalimi gosti. Nisam se tomu ni malo čudio, držeć sve to za običnu učtivost. Njekoga dana, neznam ni sam zašto i kako, stanem svojoj zaručnici govoriti o pripravah za

ženitbu; a ona mi rekne, da će se zato pobrinuti brat njezin. I pobrinuo se. Dodje k meni, kako se dolazi u gospodske pohode, pa mi javi svojim običnim načinom, jasno i razložno, te netrebaš o ničem više sumljati, kako se udaja njegove sestre nemože dulje odgadjati i da ona polazi za gospodina **, kojega sam u njega toliko puti vidio. Malo što mu zabunjen nerekoh: Drago mi je! Pozdravi me uljudno i otidje, a ja ostadoh u sobi, neznajuć što da mislim i što da radim, nežaleć u ostalom ni za prijateljem ni za zaručnicom.

VIII.

Koliko godj me u prvi mah zabuni izjava moga prijatelja, to ostadoh ipak prilično hladnokrvan sve dotle, dok nisam mislio na drugo nego na gubitak zaručnice. Ljutiti počeh se istom onda, kad sam se sjetio svoje teorije ob opreznosti. Zlo je prošla! Želio nesudjeni mi prijatelj, da mu sestru uzmem za ženu, dok je to njemu u prilog bilo, a ja privolio, nepovriediv tim ni malo načela svojih; kad su pako stvari drugim pravcem pošle, odbije me, nisam ni sâm znao kako, tek sam priznati morao, da pravo ima, što tako radi. On je dakako pravo radio; al bog zna, nisam li ja ništa skrivio, što sam bez potrebe ucvilio djevojku, koja me smatraše svojim rodjakom, svojim bratom!

Nujan i zlovoljan s ovakovih mîsli nisam bio za nikakov pravi posao; čitkarao bih istom štogodj i pospremao svoja pisma, da se riešim neugodnih uspomêna. Dopane mi rûku i neodpečaćeno Milkino pismo; pregledam ga dva tri puta, okrenem i ovamo i onamo, a napokon ga ipak otvorim.

Pročitav naslov „Sladki moj Stanko!“ Jedina moja i posljednja utjeho!“ — bio sam malo ne bacio pismo na stranu, bojeći se, bit će opet tužbe i jadikovanja. Al pogledav na prvi redak, pročitam trkimice i ovo: „Neboj se čitat ovoga pisma. Netužim se ništa; jer mi je već sasvim odlahnulo.“

Il što me je ovo ohrabrilo, il što nam je narav takova, te zaziremo samo od svakoga neugodnoga početka — uzmem čitati i dalje: „Bilo i suvišno, što ti pišem, neka ti nebude gorko. Kazala mi je tetka sve, pa premda nisam ništa novoga saznala, molim se ipak bogu, da ju blagoslovi radi prevelike joj dobrote i milosti.

„Nije meni ništa žao, sladki moj Stanko! A plačem samo zato, što znam, da ti neću više vidjeti sjajnoga lica; plačem, kad pomislim, da neću više slušati drage tetke, gdje bude pripoviedala o tvojih vrlînah. Kad na to pomislim, štrepim od suda liečnikova; u ostalom prestat će sve moje želje na ovom svietu čim saznam, da se ti neljutiš na me. I imaš se zašto ljutiti. Čemu sam došla k tebi u Zagreb? Čemu sam ti iza toga pisala ono čemerno pismo?

„Vjeruj mi, nisam ti nikad hotomice smetala mira; jer nisam ni imala nikakovih namiêra. Ljubila sam te, jer nisam inače mogla; dapače ljubila sam te prije, nego što sam ti zagledala lica.“

„Znaš ti i sam, koliko je dobra naša tetka vazda do tebe držala! Zaniela mi ona za tobom svu pamet; napunila srdce sladkim čeznućem za tvojom slikom. Ona nije nikad vidjela milokrvnijega od tebe djeteta, nije nikad čula o boljem i naprednijem djaku, nije poznavala umnijega i čednijega mladića.

„Koliko je ona smâgala prîča o tebi! Bivši još djetetom vidio si jednoč gladnu djecu sirote matere; dotrčao si kući i pripoviedao, kako ta djeca plaču, a da im mati neima što dati. Bilo se kod vas već posjedalo k objedu, pa ti reknu, da miruj, jer da će i ta djeca dobiti štogod, kad se vi najedete; al s tebe se nije skinula tuga, niti si mogao jesti, dok nisi vidio, da se i njim odnielo jelo. — Promisli, Stanko, doprlo je i do mojih ušiju, da je moja mati sirota bila!

„Pripovjedkam o tvom djačtvu nikad ni kraja ni konca. Al kolikim je istom ponosom znala tetka pripoviedati, da je u ona doba u tvom družtvu bilo mladîća razuzdanih i drzovitih; sam si ti bio vazda čedan, premda veseo i živ. Tko godj bi se tužio proti razkalašenoj mladeži, tebe bi spominjao kao dičnu iznimku. Odlikovao si se od svih drugôva i umom i snagom i svakom vrlinom.

„A koliko se s tobom hvalila dobra tetka, kad si pošao u tudjinstvo, da ondje sakupiš obilnoga znanja i izkustva!

„Vidjela sam ja i prije tebe dosta mlade gospode; al su to bili sami obični ljudi. Tvoja je pako slika lebdjela pred menom sjajna i divna, kakono nježna i prevelika ljubav slikuje uzore svoje.

„Težko li je tetka izčekivala povratak tvoj! Spominjala ga svaki božji dan. Došao si napokon. Sjećaš li se, kako si s njom razgovarao, a ja došla iznenada u sobu? Podao si se pun povjere njezinoj ljubavi; vidjela sam te obasjana samom milinom. Razkošnoga li za me čuvstva vidjet te ovakova, a zvati se sestrom tvojom!

„Otišao si brzo od nas. Prošlo je mnogo vremena, a ja niti sam te više mogla gledati, niti sam o tebi išta čula. Čeznula sam i ginula za tobom! Pomamne li radosti, kad si ono došao iz nenada! Al što da ti to pripoviedam; ta ti i sam znaš

„Jednu sam jedinu na tebi opazila mrnjicu onda, kad si se uz sudinju narugao šumaru Vukoviću. Mogli su to činiti drugi; al ti plemenit i uzvišen nad ostalom svjetinom! Vuković je sveudilj prepošten čovjek i stalan nam prijatelj. Spominje te vrlo često; pripovieda mi, kad god poželim, kako si kod njega u lovu bio, kakov si vješt lovac, kakov li izvrstan ja-

hač; donosi mi za liek svakakvih trâva, što ih babe u gori za me beru; neima ga nikad k nam, da mi s polja nedonese budi kakov cviet, znajuć da ja to cvieće vrlo ljubim i da mi je drago imati ga.

„Oprosti, dragi Stanko, što ti ovakovim pripoviedanjem dodijavam. Nije meni kad tim vrieme gubiti. Izpoviedat ti moram griehe svoje. Čudio si se možebiti mojemu držanju kod one gostbe, gdje si onako liepo govorio. Znam, da sam tada sagriešila. Obuzela mi je srce čudna želja, da budeš moj i samo moj. Htjedoh ju odmah iztisnuti iz grudi svojih, a to mi smuti svu dobru volju. Ljuto li sam plakala svu onu večer, još si me i drugoga jutra plačnu zatekao uz Ružicu. Oprosti!

„Sudinja mi onaj put raztjera mušice, bajajuć mi ob ovom i ob onom. Kakvu li sam zatim noć preživjela! Kamo sreće da budem u tvom naručaju usnula za sve vieke!

„Razstadosmo se naprasno. Preslaba sam, te ti nemogu svega pripoviedati, što je iza toga sliedilo. Nismo opet dugo vremena o tebi ništa čule; il dapače čule smo, da se ženiš; da uzimlješ krasnu i bogatu djevojku, sestru svoga najboljega prijatelja. Vjeruj mi, Stanko, ako boga znaš, da se radi toga nisam na te ni časak srdila. Ljubila sam te sveudilj kao i prije. Ta zar prava ljubav prestaje ikada? Il zar da sam te zato ljubila, što sam se nadala, da ćeš mi ljubav nagraditi? ... Oprosti mi, Stanko, ova pitanja. Glava mi gori; srdce silno kuca!

„Samo još njekoliko rieči . . . Više nemogu ... Pošla sam sa svâkom u Zagreb ... Neboj se; netužim se više ništa radi onoga, što je tada bilo; molim te samo, da mi oprostiš. Pa ako . . . al nesmijem kazati, netreba da kažem. Piši mi dvie rieči. Ovo je jedina i posljednja molba, koju na te upravljam. Tetku sam molila, da me pokopaju s tvojom slikom, koju na prsiju nosim. Znam, iztrunut će ona kao i ja; al da je u zadnjem mi času bar slika tvoja uza me.

„Stanko moj! Utjeho moja! s bogom!"

IX.

Znate i sami, kako mi je bilo iza ovoga pisma. Odlučio sam za stalno otići k tetki, da vidim još jednom sirotu Milku. Živa rieč bit će joj većom utjehom, nego ma kako ljubezno pismo. A napokon tko zna, nije li sva njezina bolest od prevelike žalosti. Sretnoga li mene, da kojim čudom ozdravi!

Bilo je pod večer, kad sam Milkino pismo čitao i odlučio poći u Sokolovac; hotio sam se brže bolje spremiti za put, da zorom ondje svanem. Sporo li bijaše to spremanje! Zamislio sam se svaki čas i posiedao dugo vremena. Iz tih me misli trgnu težki koraci pred mojimi vrati i goropadno kucanje. — Slobodno! — I prečudim se i skočim naglo k vratam. — Vukoviću! vi li ste! Kakove mi glasove donosite? — Al on stoji preda mnom, kao gorski hrast, negovori ništa, a krupne me suze teku niz tvrdo lice.

Znao sam sve. Pozovem ga i namolim, da ove noći ostane kod mene. Kada se umirio, pripoviedao mi je o sprovodu. — Liepo li ju pokopasmo! Nabavio sam krasnoga cvieća, izkitili joj skolke, a usried rûža položili liljan bieli — našu Milkicu. — I proplaće opet kao ljuta godina; plakao i ja s njim od svega srdca.

Malo nam odlahnulo. — Što radi tetka? — Preselila se k Ružici, a Sokolovac predat će svojti. — Pozove me još, da dodji k njemu, pomolit ćemo se zajedno na Milkinom grobu.

POUKA.

Iz povjesti civilizacije u Englezkoj.

H. Th. Buckle-a. *

I. Sredstva za povjest. Pravilnost u ljudskih činih. Zakoni im. Bez prirodoslovnih znanosti nejma povjesti.

1. Dosadanje gradivo za poviest. Od svega glavnijega ljudskoga znanja najviše se je pisalo u povjesti. Povjest je mnogim omiljela radi svoje znamenitosti. Osim toga čini se, kao da smo osvjedočeni ob uspjehu povjestnika, uzevši im na oko trud, te jer su mnogo radili, da su i mnogo naučili.

Ovo se vjeruje na široko i na daleko o povjesti, kojano se mnogo čita, i na koju se mnogo pazi, kada se godj u školarstvu ili šta preinači ili nova kakova škola podiže. Ovoj osvjedočenosti ima i osnova, jer je za povjest skupljeno gradivo ogromno i ugledno: politički i ratni ljetopisi svih zemalja skupljeni i naredno poredani, istinitost im dobrahno izkušana: povjest zakonarstva i vjere pomljivo izradjena, ali manjom pomnjom povjest o napredku u znanosti, u književnosti, u umjetnostih, u koristnih obretih, u običajih i u nared-

* Zarediv ovimi članci iz Buckle-ove povjesti prosvjete u Englezkoj sjetiti mi je čitatelja na ovo: Buckle (izgovaraj Bokl) napisa povjest prosvjete, i to kako se ova razvijaše i razvi u Englezkoj, nu ipak posiže često u razvoje inih naroda; Buckle zahtieva, da bi se povjest u obće imala inako učiti, nego li se obično uči, i to s toga, što je žali Bog istina, što se iz dosadanjega načina, kojim se povjest uči, narodi ne naučiše skoro ništa, vladari i vladajući samo što njim treba; Buckle je tako silno pogodio istinu, da, ako i prije, ali osobito iza ove njegove knjige, po svoj Evropi prenuše se učenjac i uči-

nostih narodnih; starožitnosti su svake ruke protražene, gradovi se i novci izkapaju i odgonieću, nadpisi se i abecede prepisavaju i prepoznavaju, hieroglifi se tumaće, stari se jezici uzgradjivaju iz našastih ostanaka; o promjenah u jezicih našasti su zakoni, filolozi bistre davnine i seobe narôda; politička ekonomija postade znanost, ona tumači uzroke nejednaku posjedu, kojno je najizdašnije vrelo domaćemu i javnomu nezadovoljstvu i nemiru; statistika tako se marljivo obradjiva, da znamo ne samo mjere tvarnih koristi, nego i ćudoredne osebnosti ljudske glede svakojakih zločina, odnošaja im i upliva s dobe, sa spola, s odgoja, itd.; s ovom koraca jednako fizička geografija zabilježenimi pojavi podnebja, plodîna i svojstava im; kemija iztraživa živež, broji mu sastavine i mjeri težinu i hranivost prema ustrojstvu ljudskoga tiela; da nam budu znanja o svem, što se tiće ćovjeka, obširnija, zarediše iztraživati svaku struku; ova nas iztraživanja po najobrazovanijih državah uče, koji su omjeri porodu, ženitbam, pomoru, koji li omjeri zanimanju, koji mieni dnevnoj zaslužbi i vriednosti joj, što se hoće uzdržavanju života, a što blagostanju. Ovakovih živih istina ima množina sabranih, metodički poredjenih i zrelih za porabu. Ovi posljedci, što ih možemo nazvati anatonijom naroda, osobito se odlikuju svojom točnostju u sitnicah; k ovim su dodani opet novi posljedci, kojim je smjer većma u obsežnosti nego li u izcrpnosti; jer ne samo da su zabilježena djela i značaji velikih naroda, nego su putnici i znatan broj najodličnijih naroda znana svieta proučili, te razlike i postepenost prosvjete popisali. Ako jošte dodamo, da je znaličnost današnjemu svietu nezasitna, da sredstva rastu, kojimi se tomu odolieva, to moramo priznati, da je vriednost stečenim živim istinam neizmjerna, kojimi se razvoj čovječanstva doznava.

telji, te jednim glasom zahtievaju preinaku u naučanju povjesti. Razumieva se pako samo sobom, da ova preinaka ne može nastati za tili čas, niti može nastati bez ove i ovakove nauke, kao što se povjest sada uči; ili inom rieči: Buckle zahtieva, da sadanja nauka povjesti bude osnov, jedan uvjet, i tim pomoć onoj mnogo većoj povjesti, za kojom mi svi težimo. Ovo treba posebice pomenuti, jer njeki, laznuvši samo vrškom po Buckle-ovih spisih pomisliše, da sadanja nauka povjesti nije ničemu.

Domala iza Buckle-a izdade nemanje znatni spis Hartpole-Lecky: Povjest ob izvoru i ob uplivu prosvjete po Evropi, onda Hoffmann: Fortschritt und Rückschritt der letzten 300 Jahre, a nedavno Draper: Povjest duhovoga razvitka po Evropi — djela jedno sjajnije od drugoga. Sve ovo uzimlju nehajaši, tobožnji prosvjetljaši i protivnjaci prosvjete za dokaz, da u obće ne treba učiti, jer jošte nema sustava pràva za povjest, zaboravivši, da sadanji pokret to isto čini u svih ostalih znanostih, i da na taj njihov način ne može biti nikakva napredka. Doklje nemam boljega, moram se pomagati čim mogu. Što Buckle pripovieda o razvitku prosvjete u Englezkoj, valja osim imêna i dôba takodjer o razvitku prosvjete u hrvatskoga naroda. Duh se pojavlja, razvija i djeluje skoro istim pravcem svigdje i svagda. Za nas, koji smo na početku prosvjete, nastaje poslovanje laglje, jer je toliko gotova; od ove tolicine samo da bilo sreće u izboru! *V. P.*

2. Povjestniku obseg znanja tiesan. Uzevši na oko, koja se je korist iz pomenutoga gradiva crpila, razvija nam se posve ina slika. Po nesreći je istina, da je povjest ljudskoga koljena doduše u posebnih čestih umno iztraživana, ali da se je jedva tko skanio, sastavljati ove česti i cielak i tražiti im savez. Svatko priznaje, da je iztraživanju u svih ostalih znanostih nužda razobćivati ih, i tu nailazimo na plemenite napore, kojimi su se obretavali zakoni za vladu živim istinam; samo povjestníci ne prionuše uz ovaj postupak, jer si mniju zadaćom, pripoviedati dogodjaje, pa ove prigodice nadahnuti ćudorednimi i političkimi razmatranji.* Tim je načinom svaki pisac povjestnikom; jer bio on nesposoban, ili s lienosti duha ili s nedarovitosti svoje, da piše o najvišoj struci svega znanja, dovoljno je, neka se koju godinu bavi knjigami, može napisati povjest bud kojega naroda i proslaviti se.

Ovako súžena zadaća morala je štetno djelovati na napredak našim poznajam; ona je zavela povjestnike, te im nije sila priznavati obširnih priznanja za toli obširnu znanost, pače za najobširniju znanost povjesti. Odatlje je jasno, za što jedan povjestnik nejma ni pojma o političkoj ekonomiji, drugi o zakonih, treći o vjerozakonih i o promjenah im, četvrti ne mari za nepobitne istine statističke, peti za ogromne uspjehe u prirodoslovnih naukah — prem da su ove struke za povjest najznatnije, jer o njih stoje omjeri po ćud i po značaj ljudski i po ukupni mu razvitak. Nu priznajmo, da je povjestnik njeki ovu, njeki onu struku njegovao, tim se je povjesti malo pomoglo, povjestnici se raztekoše po posebnih stazah, a imali su se stiecati — pomoć dokaza s analogije, sa susljednosti propadaše, nigdje sklonosti, koja bi dokazivala, da sve one struke podupiru povjest.

* Buckle, čini se, nahvalice ne pominje ovdje težnju i zadaću filozofije povjesti; ovaj prikor ne valja, jer je ovoj zadaća posve ina. *V. P.*

Prve polovice XVIII. vieka ustadoše dva, tri li velika uma, tuživša se na parložine u povjesti i kušaše joj pomoći. Ali su to riedki pojavi: u svoj evropskoj knjizi jedva četvorica podjoše putem, kojim se sjajni današnji uspjeh ostalim znanostim utvrdi.* Osobito pako ima od 100 godina traga obsežnijemu pogledu u povjestnika; od skupljena gradiva izlučiše svako poseb, čega prije u povjesti ne bje. To je prvi korak k pravoj povjesti, kojim pristupiše k umovanju, po mnoge opasnomu, ali po mnoge k bitnomu uvjetu znanja i sustavnosti, bez koje nejma znanosti.

Ako po povjest tim nastade bolja nada, nego li je mogaše biti prije, to valja ipak priznati, da to uz riedke izme ostade pukom nadom, jer je do sada malo učinjeno i slabo je uspjeha po iztraživanje onih načela, koja vladaju duhom i sudbinom naroda. U čem uspjesmo, pomenuti ćemo malo niže; ovdje mi je primietiti, da je o višem pravcu ljudskoga mišljenja povjest dosta nesavršena, i da glede toga vlada razvraćenost, kakovoj bi bilo mjesta samo u priedmetu, kojemu zakone ne znamo, i kojemu nejma osnova.

3. Zadaća povjesti o prosvjeti. Radi toga moramo željeti, da osnov ovakovoj radnji bude obsežniji, da se ona uzvisi do stepena, na kakvu su i ostale znanosti, i da s njimi uzskladuje: to je osnov i zadaća ovoj povjesti. Ovoj namjeni odoljeti, nije mi nade; ali je nade, da sam rad za povjest o čovjeku barem onoliko uraditi, koliko uradiše iztraživatelji u prirodoslovju, koji su prividne nepravilnosti i protuslovne pojave prirode protumačili i u sklad doveli s obćimi i neoborivimi zakoni, i koji su uspjeli, jer su strpljivim i neumornim duhom učili pojave prirodne i to nakanom, da joj nadju zakone; uporavivši ovaj način na pojave čovječanstva, moramo i mi uspjeti. — Jer je očito: koji niječu, da se povjestne žive istine mogu uzvisiti do obćenitosti, takovi smatraju stvar riešenu jur samim nijekom; pače što više: ne samo da pristaju na ono, šta nemogu dokazati, nego pristaju i na ono, što uz današnju znanost nije vjerojatno. Tko u obće zna dogodjaje zadnjih dvaju vjekova, bit će zamietio, da svako koljeno dokaživa njekim dogodjajem pravilnost i usudnost, a predjašnje koljeno dokaživaše sprotno. Tim je napredujućoj prosvjeti očit smjer, da nam utvrdjava vjeru u obćenitost reda, metode i zakonitosti. Odatlje sliedi, ako se žive istine ili čitavi nizi živih istina, jošte nisu sveli u zakone, da im tim nije jur dokazana nemogućnost. Tim nas podbada izkustvo, da priznamo za vjerojatno barem budućnosti, što se sadašnjosti čini nevjerojatno. Ova je uzdanica, da će se obresti zakonost, znanstvenomu iztraživatelju živa vjera uz prkos i posred meteža: u kojega povejestnika ove uzdanice nije, o tom velimo, da nije duhom ravan prirodoslovcu, ili je zapeo ob omjere družtvenih pojava usljed svoje nauke.

Oba ova uzroka zapriečiše, te povjest ne mogaše postati znanostju. Najslavniji povjestnici nemogu se prispodobiti duhu Kepplerovu, Newtonovu i inih. Što se pako tiče množtva u omjerih pojâva, tu ima misaonu povjestniku mnogo znatnijih tegoba, nego li prirodoslovcu; jer s jedne strane može prije posrnuti u razmatranju, a s druge strane nejma mu prilike uporabiti pokus, kojim prirodoslovac zamršene zagonetke rješava i tumači.

S toga ne mojmo se čuditi, da je nauka o životu čovječanstva jošte u povojih, sporedivši ju s napredkom prirodoslovnih nauka. Razlika im je tako golema, da, dočim i bez dokaza pristajemo na zakonost pojâva i na sposobnost za proricanje, to se ovakova zakonost ne priznaje povjesti, pače se nieće posve. Tko je daklje rad povjest uzvisiti koliko ostale znanosti, nadje se na zapreci; jer, vele, ljudskimi stvarmi upravlja tajnost i promisao. Na to bi se moglo odgovoriti, da ova tvrdnja nije dokazana, pače joj nije niti istinitost iztraživana, da se ona niti ne može dokazivati, i da ima proti njoj odrješita živa istina, a tâ je ova: čim većma šta poznavamo, tim nam je veća i uzdanica u zakonost, koja uči, da uz iste uvjete nastaju vazda isti posljedci. Ali će nas više zadovoljeti, ako uzmemo iztraživati ovu tegobu, i ako razpitamo razlog običnomu priedsudu, kojim je povjesti ostati na izkustvu, a ne uzvisiti se do znanosti.

4. Ljudski je čin posljedak čvrstih zakona.

To nas dovede na pitanje, štono je osnov svoj neizvjestnosti: stoje li ljudski čini, a tim i čini družtva pod njekimi stalnimi zakoni, ili da li su ovi čini posljedak slučaja ili usuda? Razmatrajući ove opreke naići ćemo na znatne istine.

Jedna veli: Svaki je dogodjaj sam sobom jedan i posljedak sliepa slučaja. Ovakovo ponjanje dolikuje samo narodu nevježi: izkustvo ga pobija, jer mu dokaživa stalno bistvo (pojav) i stalnu susljednost: ako n. p. njeka plemèna, koja se preseljivaju i kojim nema traga prosvjeti, živu samo o lovu i o ribarenju, to bi ovakovo pleme moglo vjerovati, da mu živež dolazi od slučaja. Nered i nepravilnost u lovu, čas većem čas manjem, ne bi ih naveo na ine misli. Nu da se dadu na ratarstvo, da se osvjedoče o dozrievanju žita, o skupljanju hrane, o priezimini itd. morali bi uvidjeti, da tu ima zakonosti; daljim razmišljanjem priznali bi, da tu ne vlada slučaj, nego strogi savez — da je svakomu pojedincu u tom savezu posebno mjesto i posebna zadaća, kojoj on mora odoljeti; kakova je ta zadaća, jedva će ju ponjati.

* Droysen to uči izriekom na kraju slavne knjižice: Grundriss der Historie. *V. P.*

Na pojmih, pače na nazorih o slučaju i o nuždi osnovaše se, tako ja mnijem, dogme ob usudu (praedestinatio, Vorherbestimmung) i o slobodnoj volji. To se sbi posve naravno: Uz povoljne uvjete steče narod više nego li treba; tù opaze njeki, da im netreba raditi; ovi se dadu na lastovanje, a ini opet na razmišljanje, od ovih se opet njeki okane dogadjâja vanjskoga svieta, i zarone u razmatranja o svom duhu, pa ako se tu nadje umnik, ili njih više, osnuju zakone novim filozofijam i vjeram, s kojih biva znatno djelovanje na narod, prem da su i obretnici opet pod uplivom svoga vieka i njegovih pojava tako, da se tomu ne može nitko oteti. Što se tù prozove nova filozofija, nova vjera, nije to stvor novih ideja, nego je to novi pravac za ideje, koje zarede najprije po većih umovih, a poslje prodiru sve dalje, doklje napokon pristane što silom što milom ne samo čitav jedan narod, nego od ovoga pozajme i susjedi, ili im se narine, da ne bude niti tko bolji niti gori. (Dalje sliedi).

Naše kazalište.

7.

6. veljače predstavljala se Mosentalova Debora u prevodu Dimitrovićevu.

Idea, sadržana u činu, koji nam se u Debori prikazuje velika je i liepa. U njoj nam se slavi ravnopravnost židova, ljudî koji su ko i svi drugi sposobni da se izkažu plemeniti. God. 1780 zaljube se u jednom selu, u kojem seljani svom mržnjom mržahu na židove, Josip, sin seoskoga sudca i jedno židovsko djevojče Debora, koja spadaše na jednu četu po tih krajevih boravećih židovâ. Kada to seljani doznadu planuše silnim jarom a oca Josipova dirne kap nad tim nečuvenim griehom svoga sina, koga bješe odredio da podje za Anku, nećakinju seoskoga župnika. Otac odgovaraše sina da se mane te strašne sablazni i da se kani te nevjere židovske, koja da ne znade za drugu sreću nego za novce, i da ga osvjedoči o istinitosti svojih rieči, pošalje seoskoga učitelja sa kesom novaca k Debori, da joj novce predade s nalogom, da se imade iz sela nositi. Ako Debora novce primi, onda će Josip biti osvjedočen, da su ti ljudi zbilja lakomi samo za blagom. Učitelj novce ponese, ali ne nadje Debore, nego jednu drugu židovku, kojoj predade uz oni nalog kesu. Ova ju pohlepno primi. Josip u misli da je Debora novce primila, odruži se od nje i uzme za ženu onu župnikovu nećakinju. Poslie se uvjeri da je krivo o Debori mislio, koja poslie nekoliko godina, mnogo koješta propativ, dodje u Josipov dvor i tu mu nevjeru oprosti.

To je od prilike sadržaj čitava komada.

Govor u toj drami je krasan; misli tako liepe, prema svakomu značaju, koji ih govori, udešene, da u riečih svake osobe čujemo njegovo srce; čin je dobro dramatski razporedan, t. j. i cjelovit je i jedinstven, i pojedine su zgode u njem tako razporedane, da iz faza razvijajućih se značaja jedna iz druge ko pošljedica iz uzroka teku.

Uza sve te prednosti ipak Debora za zahtjevi podpune drame zaostaje. Drama nas ima na sažalost i strah pobuditi i pobudiv u nas te afekte, čišćenje istih postići. Da se to zbude, treba da u njoj čin ne samo dramatski nego i tragično razporedan bude, a ovaj pošljednji moment, t. j. tragićnost razporedanja, taj je u Debori oskudan, pa time nedjeluje na nas onom snagom, kojom bi podpuna drama imala djelovati, nego to samo djelomice postigava.

O toj tragićnosti u razporedanju čina ostadosmo u našem 2. komadu, prigodom razpravljanja o Subotićevu Zvonimiru dužni govoriti, obećavši, da ćemo o njoj prozboriti, kad nam se zgodna prilika nametne. Pošto se je takova prilika nametnula, daj da se odužimo.

O toj tragićnosti čina veli Aristotel: čin u drami postaje tragičan: 1. nekimi osobitimi sredstvi; 2. svojstvom sâma čina.

Od onih osobitih sredstva jest prvo: da u tragediji bude zgodâ, koje se nenadano zbudu ali ipak nisu slučajne, nego se čine ko nenadana nuždna pošljedica koje prijašnje zgode; drugo: da se u prepletenih dramah, t. j. u onih, u kojih se čin ne razvija ko u prostih, u kojih nam se namah na početku prikazuje junak u patnji, u kojoj sve do kraja ostaje, dok ne podlegne, nego tako, da je junak izprva u sreći pa razvojem čina istom nesretan postaje, da se dakle u takovih dramah prelaz junakove sreće na nesreću, zbiva peripetijom ili upoznavanjem ili obojim skupa; treće da bude u drami patosa, t. j pogubnih i bonih ćinova n. p. smrt na javi, tjelesni boli, ranjenje itd.

Debora spada na prepletene drame; u njoj se doduše ne prikazuje — što bi po Aristotelu moralo biti — kako junak od sretna postaje nesretan, ali se opeta niti prosto čin ne razvija t. j. junak drame ne ostaje sveudilj u jednom afektu, nego su (Josip i Debora) izprva strastni ljubovnici, pa netom se ražljube. U razvoju čina imade dobrih nenadanih zgoda, t. j. takovih, da nisu puko slučajne, nego smo si sviestni, da je medju njimi neki savez n. pr. ona, gdje odmah na početku Debora bane medju seljane, koji viču da ju kamenuju ili ona, gdje dolazi Debora k ženi Josipovoj. A i dobrih patetičnih zgoda imade t. j. pogubnih i bonih, n. pr. gdje se spremaju, da Deboru kamenuju. A i prelaz od Josipove i Deborine ljubavi na neljubav biva peripetijom. To je ona zgoda, gdje učitelj nosi novce, koje mjesto Debori onoj drugoj židovki predade. Nu upravo ovo najvažnije mjesto u drami, to središte njezino, zlo je izvedeno.

Peripetija je jedna zgoda u drami, koja proti očekivanju onih, medju kojimi se zbiva,

onomu, kako bi izpasti imala, sasma protivno izpada. Takovih peripetija može biti na različitih mjestih u drami, a može ih i više nego jedna u jednoj drami biti.* Najvažnija medj svimi je ona, kojom prelaz u drami biva. Od svake se peripetije traži, da dodje nenadano, ali ipak ne slučajno, nego da ta nenadanost stoji u nekom savezu sa predidućimi zgodami, a najpače valja na onu glavnu peripetiju, kojom prelaz u drami biva, pozornost svratiti, jer se u ovoj točki, koja je obično na sredini drame, sav njezin efekt na vršku svoje jakosti steče te nas sudbina junakova na sažalost i strah pokrene. Najače su ove glavne peripetije, kada su spojene sa upoznanjem t. j. kada se uslied nje, osobe, medj kojima ta peripetija biva, ili ko prijatelji ili ko neprijatelji upoznadu.

Kano uzor takove peripetije stavlja Aristotel onu u Sofoklovu Edipu kralju. Edip bude od svoga otca Laja, kralja Tebanskoga, i matere Jokaste, čim se je rodio, predan slugi da ga ubije. Ovomu se sažali diete i predade ga pastiru korintskoga kralja, koji ga svojoj kraljici donese. Ova ga odgoji. Nakon mnogo godina poraste Edip do mladića i nekako doznade, da on nije sin toga korintskoga kralja i kraljice. Zato se spremi u delfijsko proročište, da doznade za svoje roditelje. Ovo mu reče, da ne ide kući, jer će si otca ubiti a mater oženiti. Edip misleći, da su mu u Korintu roditelji, samo da ne dodje tamo, podje u Tebe. Putem srete se sa otcem svojim Lajem i ubije ga. Došavši blizu Teba ubije Sfingu, a za nagradu, što je tu neman ubio, dobije kraljestvo Tebansko i udovu kraljicu, svoju vlastitu mater, za ženu. Ko kralj vladaše sa svojom materom-ženom, od koje ima više djece, sretno i sjajno. Na jednom zavlada u gradu kuga i pošalju u Delfe proročište pitati za što li kuga biesni. (Tu počimlje Sofoklova tragedija). U željnom očekivanju gradjanâ, što li će proročište reći, dodju odaslanici i jave da je proročište odvratilo, da će gradom tako dugo kuga biesniti, dok iz grada ne ode ubica svoga vlastitoga otca. Tražeći kralj toga ubicu, sve više dolažahu na misao, da je upravo on taj. U toj svedj rastućoj zdvojnosti kraljevoj dodje onaj korintski pastir, koji je bio doznao, da je Edip, to diete, koje je on od smrti bio izbavio, postao kraljem, i nadajući se velikoj nagradi, javi mu se kao njegov izbavitelj. (Tu počimlje ta glasovita perpetija, koja je spojena za upoznanjem). Kralj nevjerujući pastiru, dozove onoga slugu njegovoga, na kojega se pastir pozivaše, da ga je bivše diete primio, sluga dodje i sada Edip na svoju golemu nesreću doznade, svu svoju nesmiljenu sudbinu.

Kada prema ovoj uzornoj peripetiji, koja nas čini prozebsti nad strašnom nesrećom Edipovom, koji se njome od sretna kralja nadje ubicom svoga otca i oskvrniteljem utrobe, koja ga porodi, pogledamo na ovu našu u Debori, kolika tu razlika!

Učitelj dodje, da novcem izkuša Deboru, a mjesto nje nadje drugu židovku, koja pohlepno kesu prihvati. Hoće l' nas ta zgoda učiniti prozebsti? Neće, nego će nas razljutiti. Taj učitelj prvo ne bane nenadano ko onaj pastir, a drugo je to pošiljanje novaca i ta zamjena ove židovke sa Deborom tako nješto mlohavo, nevjerojatno, da nespretno, da se namah počimljemo ljutiti i zlovoljiti se, što će radi te nespretnosti sirotu Deboru bez ikakove njezine krivnje nesreća snaći, tako da slušatelja u kazalištu mahom volja snadje, da — ko što Hettner u svojoj knjižici „über das moderne Drama“ kaže — tomu učitelju zavikne, ma čuješ to nije Debora, nego druga jedna židovka. Pa tako ostajemo i udilj počam od toga prelaza u tom neugodnom čuvstvu ljutosti i zle volje, što ta sirota Debora sa takove nesmotrenosti tako p o s v e m a n e p r a v e d n o pati, a nipošto nas sažalost i strah ne obuzimlje.

Još manje je tragičnosti u činu Debore kada uzmemo kakvoću čitavoga čina razmatrati. Aristotel traži u tom poslu prvo: da tragički junak, čovjek ko i mi obični ljudi, sa svoje vlastite velike krivnje pane u nesreću; drugo: da se boj, koji tragički junak vodi, nesvršuje tako, da se on te nesreće izbavi, nego da u toj nesreći i podlegne. Većina pjesnika — veli filozof — pazeći na slabost publike, ne čini tako, nego se kod njih boj tako svrši, da se tragički junak spasi, a njegovi protivnici da podlegnu, nu taj način, akoprem slabosti slušatelja prividno bolje prija, ne valja, jer drame one prve vrsti, ako im predstava sasma dobro uspije, čine se mnogo tragičnije od ovih drugih.

Kad bi Aristotel danas živio, imao bi posla sa još mnogo većom većinom takovih svojom tragičnom vriednosti drugotnih drama i imao bi se na to obaziranje na slabost publike još većma tužiti, jer kad bi n. p. zavirio u zagrebačko pozorište, našao bi toliku pažnju naše kazalištne intendanture na slabinu živaca hrvatske publike, da joj se je za čitava 4 mjeseca jedna jedita drama toga najačega tragičkoga efekta — to je Mejrima — prikazala, a od ostalih ozbiljnih drama, koje su se davale, spadaju sve na drugotne, a medju timi je i Debora: i u njoj se napokon sve izravna i sprijatelji.

Nu ne imademo jedino u tom prijateljskom svršetku Debore tražiti razlog, što ona ne odgovara svijem uvjetom drame; jer imade dramâ, koje se i uz taki svršetak mogu i sa

* Kako vidimo Aristotel pod peripetijom posvema nešto drugo razumieva, nego što se obično mislilo. Držalo se naime, da je peripetija ono, što Aristotel nazivlje μετάβασις, prelazom u drami.

najaboljimi one prve vrste uzporediti; nego je mnogo tomu i čitav razvoj čina uzrok. U razvoju dramatskoga nam se naime čina imade sražaj razgrijanih ljudskih strasti predočiti i to takav sražaj, da nas motiv toga nesmiljenoga boja dirne na sažalost, a njegovo bjesnilo na strah. Takova sražaja neima u Debori. Značaji u njoj predočeni, svi su nekako idilske, blage, dobroćudne naravi, te nas boj tih ljudî čini turobne i žalostne nad njihovom ne zasluženom nesrećom, ali nas taj boj jako slabo uznese i potrese: Debora je, kad uzmemo sve u svemu, onakav što no Niemci kažu: Friedliches Rührstück.

U ostalom imade na Debori kako rekosmo mnogo toga krasnoga i prekrasnoga, te bi ona medju dramami podpunoga dramatskoga efekta, kano komad svojih posebnih krasota, veoma liepo na našem pozorištu pristajala, ali nas ovako osamljena ne može zadovoljit, jer bi nam imala pružiti podpunu nasladu koja iz drame potiće, a toga ne može.

Veoma težku, ali i veoma liepu ulogu Debore igrala je gospodična Ružičkova, koja je taj put i ono u Mejrimi, kano Mejrima, imala priliku, da nam pokaže sve svoje obilne umjetničke sposobnosti. Te njezine umjetničke sposobnosti tolike su, da se tu gospodičnu skorim nadamo podpunom umjetnicom vidjeti. Govor hrvatski joj je liep i prost onoga dialektičnoga načina, kako ga od drugih glumica, koje takodjer liepo hrvatski govore, čujemo. Taj način njezina govora jest onaj plemeniti, ugladjeni, kako ga čujemo u inteligentnih družtvih hrvatskih i kakav bismo željeli, da nam se na našem pozorištu udomaći. Uz taj liepi govor ju podpomaže njezin zvonki organ. Na njezinu shvaćanju i prikazivanju značaja vidi se poman studium, nego baš taj studium svojih uloga doveo ju je na jednu pogrješku, sa koje joj njezin govor uza svu jakost i čistinu njezina glasa, ostaje negdje nerazumljiv a negdje nije tako silan, kako je afekt, u kojem nam se glumica prikazuje. Ta pogrješka jest, da u svojoj igri odveć iztiče plastički momenat. Plastička se umjetnost iznad svih ostalih umjetnosti bavi oblici tjelesa: ljepota lîka to je njezino poglavito polje. Dakako da se i u tih oblicih svaki put očituje afekt i značaj i situacija onoga, kojega kip prikazuje, ali način kojim to umjetnik u kipu prikazuje, jest taj, da mu je glavna pozornost na ljepotu lika uprta. S afektî je ta neprilika, da ljepotu tjelesnu razcjere n. p. ljubomornost, jarost, gnjev i ista ljubav, svi takovi afekti čine da nam tielo iz svojega normalnoga stanja izadje: oči se izbulje, nozdrve razšire, zubi razkese itd. Samo u pojedinih momentih se na plemenitih ljudih, koji se u takovu afektu nalaze, kazuje tjelesna ljepota. Oni se znadu u svojoj plemenitosti za čas sabrati te se velikodušnom rezignacijom vinu i savladaju, da ne podlegnu moći tih afekta nego da ih pobjedonosno podnose. Te momente traži plastički umjetnik za svoj kip pronaći i u tih momentih vam može prikazati afekte, koji bi inače bili posvema izključeni iz njegova djelokruga. Tako je n. p. sa onim poznatim i glasovitim skupom kipova, koji prikazuju kako Niobi njezini sinovi i kćerce padaju od striela razjarena i povriedjena boga Apola i njegove sestre Diane. Tu si je umjetnik uzeo prizor največih patnja i muka, koli duševnih na majci toli tjelesnih na njezinoj djeci prikazati. Te momente najvišega i najsilnijega afekta i tjelesnih bolî mogao je umjetnik jedino tako prikazati, da nam je majku i djecu predočio u onom velikom momentu kako u svojoj plemenitosti ostaju gospodari svojih duševnih i tjelesnih muka, te im se iz njihova pobjedonosna lica i plemenita držanja tiela štije sva ogromna da bezkrajna moć njihove duše, kojom se, budući kukavno ne podlegnu, čine ko bogovi silni. Na ovoj plastički način prikazivanja dakako da glumački umjetnik treba da pazi, jer nam takovim plastičkim držanjem svojega tiela u jednom momentu pred oči stavi toliko, koliko nam sluhu našemu u bog zna kolikom govoru skazao nebi. Ništa ne manje ne smije glumac odviše taj plastički momenat u svojoj igri iztiсati. Zašto ne? Jer glumac nam ne igra samo za oko nego i za sluh, a pretežnim izticanjem toga plastičnoga momenta u svojoj igri slabi moć glasa. Zašto? Jer je u takovih momentih, u kojih se čovjek tielom sabere, da pokaže kako nije podlegnuo boli, koja ga muči, zapregnuta sila i jakost glasa, a mi od glumca tražimo, da vidimo na njegovu tielu jakost i silu afekta, koji njime vlada, ali da i u jakosti i sili glasa, tu jakost i silu afekta ko utjelovljenu slušamo. Tako gdčna. Ružičkova u Mejrimi i Debori, ne izlazeći u cieloj igri iz toga plastičnoga momenta, nije onoliki efekt postigla, koliki bi postigla, kad bi se bila pustila, da ju vidimo kako njome strast ljubavi i ljubomorsti biesni, kako ju kolje, i kad bismo u strahovitu od toga afekta potičuću glasu sam afekt slušali. To izticanje plastičnoga prikazivanja pristaje samo u pojedinih momentih drame t. j. na takovih mjestih na kojih se glumcu pruži prilika da se iza strašne oluje, koja mu je dušom biesnila i kojoj je bio podlegao za čas, sabere i u ponosnu držanju pokaže, da znade podnositi ma kako groznu sudbinu.

SITNICE.

— Dne 24. veljače priredila nam vriedna gimnazijalna mladež zagrebačka večernju zabavu, u kojoj bješe ugodno spojeno s koristnim. Tu se deklamovalo, pjevalo i gudjelo, a svrha bješe veoma plemenita, na ime čistim prihodom poduprieti siromašne učenike istog zavoda. Mi smo posve zadovoljni sa vještinom, koju pokazaše naši gimnazijalci u izvadjanju pojedinih dielova svoga programa; osobito precizno bijaše pjevanje zborova, za koje ide hvala revnomu g. prof. Kučeku, kao učitelju pjevanja. Sam program „koncerta“ (ljubljanska mladež davala je istodobno „Besjedu“) nije nam ni malo ugodio, jer nije imao nikakova narodnoga karaktera.

— Slovjenski mladići, njih 250 na broju, sastali se 1. o. mj. u Beču u skupštinu, da govore o sjedinjenju sveslovjenskom; govorilo, pjevalo i deklamovalo se skoro u svakom slovjenskom nariečju.

— O jubileju petrogradskoga sveučilišta pišu ondješnje novine ovo: Svečanost započe po programu 19. velj. sa zadušnicami za pokojne profesore i djake; dne 20. bijaše u dvorani plemića glavna svečanost, koju otvori rektor čitajuć svoju besjedu dobrodošlicu; za njim čitaše ministar prosvjete prev. reskript na sveučilište, koj je oduševljeno primljen i pozdravljen narodnom himnom. Ministar ujedno javi, da je car odredio prijašnjim i sadašnjim profesorom prigodom njihova jubileja povećati plaću, načiniti 100 zaklada za uboge djake s godišnjom svotom od 30.000 rubalja a 20.000 rubalja da se odmah podieli. Iza toga su primane deputacije. Poslje je prof. Pachmann govorio o sadašnjem stanju znanosti gradjanskoga prava u Ruskoj, zatim su proglašena imena novih zač. doktora i članova, a to su: metropolit Inokentij, vladika Vilne Makarij, knez P. P. Gagarin, pravosudni ministar grof Pahlen, general Ignatjev, akademik Groot, profesori Kassem-Bek, S. M. Solovjev itd. Prof. Andrejevski pročita zatim izvadak iz poviesti 50godišnjega rada petrog. sveučilišta. Napokon dieljene su nagrade djakom za njihove radnje. Svečanost svrši se narodnom himnom. U večer se prijašnji slušatelji sveučilišta skupiše na čast.

— Za 27. srpnja ove godine urečen je u neko mjesto blizu Newyorka kongres američkih filologa, kojemu je prva zadaća, da utemelji „Narodno družtvo za napredak filologijskih študija i iztraživanja u Americi“. Vidi se, da ni ti „praktični“. Amerikanci ne zaziru od filologijskih nauka, koji se mnogim našincem čine trice i bezposlice. Naročito da naša mladež uvidi, da se u Americi još čak grčki i latinski uči, što bi gdjetko u nas, da je na njegovu, umah dokinuo, pripomenut ćemo nekoja pitanja, koja će biti predmetom kongreskoga viećanja: 1. koliko se ima vremena na viših učilištih posvetiti študiju jezika? 2. Koliko od toga da ima doći na novije jezike? 3. Bi li dobro bilo, da se Amerikanac prije uči francuzki i njemački, nego li će latinski i grčki? 4. Koji bi bio najuspješniji način za nauk klasičkih jezika? 5. Po kojem sustavu valjalo bi izgovarati grčke i latinske rieči? itd. Kad će se naši profesori sastajati, da viećaju u boljku naših škola? Sad se „organizira“ naša domovina, a kad će se škole, taj temelj narodne budućnosti? Misli li se sve to obaviti birokratskim putem? — — Kako se obrazovani narodi, jedan drugomu, sve to većma približiti nastoje, dokazuju ne samo političke konferencije, evropejski kongresi itd. — nego i velika poduzeća u književnostih. A tko ne zna, da se mnoga uzvišena ideja iz knjiga brzo uselila i u život narodâ? Tako se sada u Bruselju izdaje djelo, namienjeno Nizozemskoj, Njemačkoj, Englezkoj, Francuzkoj i Italiji, pod naslovom: „Revue de droit international et de législation comparées“. Tomu je organu zadatak, da s vremenom po čitavom obrazovanom svietu ujedini prâvo i zakonarstvo. U prvom svezku ima liepih razprava od glasovitih pravnika i zakonoslovaca iz Genfa, Pariza, Berna, Berlina, Londona, Amsterdama.

— Austrijansko družtvo prijatelja liepieh umjetnosti bješe razpisalo natječaj za umjetnike austrijanskoga carstva na originalne crteže iz sviju grana umjetnosti, ostavljajuć umjetnikom izbor predmeta posve na volju. Izmedju priposlanih djela odabrano ih je 14, kao najljepših i najvrstnijih te su odredjena za buduću izložbu. Medju njimi nahodi se njekoliko umotvora od poljskih umjetnika, imenito od Antuna Kozakiewicza: „Oda na mladost“ (iz Mickievića), „Smrt Litvinova“, „Izprošena“ (od Krasinskoga), „Lirik“ (iz Mickievića); od Fr. Streita: „Siromaška porodica u Karpatah“ i od A. Kotsisa „Uzvraćeni maslenjak“ i „Dva žnjača“.

— Kod požara peštanske akademije dogodiše se, kako novine pripoviedaju, upravo grozne stvari. Kad su hitili, da spase galeriju, bacahu i najznatnije slike sa stiena nemilice na zemlju. Jedan težak uzeo, vele, Leonarda da Vinci pod pazuho te bježi s njim, kud ga volja. Jednomu Ticijanu probodeno, dok je na tlih ležao, lice. Slike Murillove, Velasquezove, Rubensove i Rembrandtove obilažahu od ruku do ruku; a nije li što god i u neoprane ruke dospjelo, o tom se još ništa pravo ne zna. Ovo budi ozbiljna opomena svakomu narodu, koji štuje nauke i umjetnosti, da se za takove inštitute nigda ne može dosta brige imati. Je li u nas sve, kako bi valjalo?

— Radi se o tom, da Francezka podigne u Parizu spomenik Lamartinu.

— U Italiji nastoje znanstvenosti pridobiti žene tim, što ih mnoge akademije i družtva izabiru za počastne članove. Dora d' Istria prva bje izabrana.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 10. U Zagrebu dne 27. ožujka 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Krvavi most.

Spjevao I. T.

Davno je bilo, tužno je dost,
Spominje i sad krvavi most,
Spominje tužne krvave sgode
Spominje davne prošlosti mrak,
Kadno je jake bilo gospode,
Ali im zakon nebio jak;
Vazda je sila nevolja svietu,
Ko što i bura zator je cvietu.

Davno je bilo, tužno je dost,
Spominje i sad krvavi most,
Kad je velikaš mišicom jači
Otimo slabim zemlje i dvor,
Sviko da plienja robi i tlači,
Zatrti brata nebio spor,
Nit mu se gledat kosnulo duše,
Gdjeno se sela, gradovi ruše.

Davno je bilo, tužno je dost,
Spominje i sad krvavi most,
Kadno su braća, stakla se na čem,
Mjesto da bratski zaištu sud,
Pravdu si sama krojila mačem,
Gadjala strielom bratovu grud!
Osvetom krvnom plamćeli ljudi
Zvjeradi divljoj slični po ćudi!

Pet sto i više godina već
Prošlosti u grob otišlo leć,
Kadno gospodar Medvjeda grada
Silnik Tarusti, mljetački sin,
Uz njega do dva Gusinga mlada
Podjoše činit krvavi čin;
Zagrebu čudna vojska se valja,
Karola, veli, hoće za kralja.

„Karola kraljem nećemo baš,
Vladislav kralj je krunjenik naš!“
Plemići tako, popovi viču,
Gornji i dolnji pristaje grad,
Vodje i hrabri ljudi se stiču
Potoku na most drveni tad,
Gdjeno se sada svodovi sveli,
Krvava da nam ranica cieli.

Davno je bilo, tužno je dost,
Spominje i sad krvavi most,
Braća se klala, braća se sjekla,
Krvlju zabrêkla mostnica, brv,
Izpod je mosta vodica tekla,
Povrh mu brvlja tekla je krv,
Hladnim se rakam odprle dveri,
Plakale majke, plakale kćeri.

Davno je bilo, tužno je dost,
Spominje i sad krvavi most,
Našlo se svakoj povoda zlobi,
Otrova srca stranački led;
Koji li dobi, koga li pobi,
Jedva je naći istini slied;
Vladale himbe, prievare mûkle,
Kašnje su vuka lisice vukle!

Davno je bilo, tužno je dost,
Spominje i sad krvavi most,
Mržnja je cvala, krvca se lila,
Narodu na um slegla se noć,
Vremena tužna, tužna su bila,
Nedao Višnji opet im doć!
Krvava širom mosta nam toga
Mostila samo ljubav i sloga!

Veslači.

Slika iz družtvenoga života, nacrtanu B. L—ćem.

I.

Muža pravog, moraš znati,
Neublažava nikad ono,
Što mu se odmah kaže sklono,
Neg mu se hoće nadigrati.
A. Niemčić.

G. Šumadić bio sve donekle odvjetnikom u Zagrebu. Marljiv, okretan, razborit steče u vremenu priličan imetak. Godinu dana prije, nego li počima ova pripoviedka, odrekao se on trudnoga odvjetovanja te primio službu državnu, koja mu doduše nije toliko nosila, koliko advokacija, ali je barma živio udobnije.

Ljudi prolazeći mimo njegove kuće vidjevahu svaki dan kraj prozora djevojku, ne već u prvom cvietu, ali još uviek liepu — sudeć tako na prvi pogled — sa prekrasnimi crnimi kosami, bielimi, nešto povećimi zubi, koje bi uviek pokazivala, kolikogod puta bi ju koji znanac s ulice pozdravio.

I danas sjedi gospodična Adelina kraj prozora; i danas svraća žarke crne oči često na ulicu. Nu danas nije vesela; pače njekakvi oblaci navukli se na bielo visoko čelo. Jadna je. A tko da se nejadi? Eno kako je projurio mimo g. Turić, adjunkt kod žup. sudb. stola, pa baš ni okom gore nesvrnuo. Kapetan Čordić mjesto da nju pozdravi, navinuo neoprezno govoriti sa Jelkom Matićevom, prvom guščicom u Zagrebu, kako sudi mademoiselle Adeline.

Pače i mladić, obično vrlo uljudni trgovac Cekinić, zaboravio je — čini se — da Adelina sjedi kraj prozora, jer se prošuljao mimo, kao da je što ukrao.

Nisu li to dovoljni razlozi, da se djevojka razjadi? Nije li gdčna. Adelina istinu govorila tvrdeć, da su mužkarci najnestalniji stvorovi božji?

— Ah eno dolazi papà! povikne Adelina finim sopranom. Na licu mu sija radost, na ustnicah posmjeh, hod mu je lagan; mora da mu se nješto ugodna pridesilo.

— Po svoj prilici je avancirao. Znadeš, tomu se svaki dan nada. Ako je tako, onda nefali njegovoj kćerki ona odjeća iz Cernadkova dućana, koja joj se toliko dopala.

— Alà silne mi graje, bude li kako veliš. Tu će se vikati na krivice. A što će tek od ljutine njegov protivnik odvjetnik Prpošić, taj brbljavac par excelence? Promisli majčice, taj neotesanac reče u nekom družtvu, da sam ja već priljetna ocvala ruža. Njegova kći Anka — prototip izabrane guske — pozdravlja me tolikim štovanjem, kao da sam njena baba. U tih ljudi neima baš ni za liek uma ni fina ponašanja.

— Ančica valjda misli, jer si ti za kakovih deset ili što više godina starija, da te valja osobitim načinom odlikovati.

— Mamà! ala si neoprezna, gnjevno će Adelina. Valjda ni ti neimaš drugoga posla, pa brojiš moja ljeta. K tomu govoriš na sav glas, da je tja Nina u kuhinju čula.

— No, no, umiri se moje drago diete, progovori blagim, tihanim glasom starica majka njena, netrebaš zbog toga planuti; Nina je otišla u dućan, čuti me dakle nije mogla. U ostalom nerazumijem, čemu da pritajivaš svoja ljeta? Može čovjek biti u dobi, ali k tomu uman, liep te zanimljiv, dok je drugi uzprkos svojoj mladosti dosadan i nespretan. Djevojka i priljetna, ako je inače valjana, može pače mora naći mužkarca, koji umije cieniti njena liepa svojstva, te joj rada prikazuje srce i ruku svoju. Krepost i dobrota nalaze i u našem vieku dosta štovatelja. Za primjer evo navodim ti Milku Cvietnićevu, koja se eto upravo udaje za mladoga profesora Simića. Svatko se mora radovati ovomu paru, jer je vrla djevojka našla i vrla čovjeka!

— Ha! ha! liepa li mi para! Žalit moram mlada čovjeka, što spaja svoj život sa onom nespretnoj seljakinji od sv. Šimuna sličnom tobožnjom krasoticom. Liepa li mi života. Niti se umie ukusno obući, a bome još manje fino kretati.

— Ali je radina, marljiva te umna djevojka, doda mati živahno.

— Umna! radina! što li još ne? blistavim okom i ogorčenim glasom prihvati Adelina. Da, tebi je svaka seljakinja umna, radina; svaka ti je djevojka milija, samo za vlastitu kćer neimaš srca, neimaš materinje ljubavi. Ja sam pred tvojim strogim sudom najgora, nemarna, stara! Naravska je stvar, kako da bude u tvom materinjem srcu mjesta za mene, kad ga eno sasma posvojio, izpunio tvoj ljubimac, moj bratac, dobri taj, razmaženi stezijanac od 18 god.

I mademoiselle Adeline lupnula prozorom te dignuv se naprasito, košćatom rukom privinula svoje duge bujne crne uvojke. Kako joj se žuč razlijala, bila bi ona i više toga prodikala svojoj majki, da nisu zaječili koraci dolazećega otca na hodniku. Imadjaše ona puno razloga drugačije, nježnije postupati s otcem. S toga ušuti, a majka dobra i strpljiva ponikne glavom te uzme na dalje gladiti gladćalom rubeninu svoje kćerke Adeline.

— Dobar dan djeco! povikne g. odvjetnik Šumadić; dobri glasi, liepe stvari! Ali sada pobrinte se za dobar objed! Za stolom pripoviedat ću vam svaku i najmanju.

Gospodja Šumadićka odletjela u kuhinju, a kćerka Adelina primakla se otcu, uzela štap i klobuk te postavila svako na odredjeno mjesto.

Za nekoliko časaka bio pokriven stol te obitelj sjela, da blaguje.

Bi li vam potanje nacrtao pojedine članove ove porodice?. Ljudi će nagadjati valjda ovako i onako, to je ovaj ili onaj. Zato ostavljam to, samo nješto u kratko. Glavu porodice g. Šumadića već poznajete, znate što je sada i što je prije bio; nije opak čovjek, prem da mnogi tvrde, da je ugrizljiv. Njegova žena blaga je dušica, takodjer već u godinah poodmakla, ali uza to ipak zanimljiva lica i premilena plava oka. Njoj prilikuje sasma sin Janko, mladić, koji je prevalio sretno gimnazijalne muke, postao „gospodinom" te se dao na pravoslovne nauke na zagrebačkoj akademiji. Adelina više licem i okom nalikuje na svoga otca, u nje vam se blistaju dva živa crna ugljena; vrane prebogate kose, koje se u debelih uvojcih nižu niz bieli vrat, te nježno rumenilo lica. Kao u otca tako vidiš u nje nješto ovelike ali kô snieg biele zube i poput karmina crvena usta. Uzrasta je visoka, suva, kretanja ponješto nespretna, troma. Njene ju tetke sravnjuju sa Junonom, a g. Neradić, daljni rodjak Šumadićev, tvrdi na sva usta, da ona spaja u sebi veličanstvo Junone sa krepošću i razborom Minerve. Ob ovom rodjaku samo još toliko imam spomenuti, da je taj studiosus juris dva puta na izpitu propao, da je prije bio koncipient Šumadićev, dok se još ovaj advokacijom bavio; a sada je auskultant kod suda te ujedno desno krilo svoga rodjaka u svih poslovih, a uza to oficiozni panegirista sjajnih kreposti gospodične Adeline.

Gospodinu je Šumadiću, čega god se mašio, danas sve sladilo; hvalio bi vještu kuharicu — svoju gospodju, a pri tom nezaboravio čašice dobra Bukovca. Kad se ovako liepo nahranio i napio, prinese mu Adelina smotku, tobože sa otoka Kube dovezenu, te kod crne kave započme ovako:

— Djeco! rekoh, da ću vam imam pripoviedati ugodnih stvari. Ti se ženko sjećaš na parnicu pokojnoga Kožića, koju sam ja nekoč vodio i dobio. Adelino, i tebi neće biti stvar sasma nepoznata, jer si već onda pamtila. — Malo kašnje umrie Kožić, ostaviv jedinca sina kao baštinika. Na smrtnoj postelji preporuči pokojnik i diete i imetak mu mojoj brizi, odrediv mu ujedno za tutora vriednoga župnika Mirkića. Pošteni ovaj starac liepo je vršio svoju dužnost, te mladoga baštinika dao u nauke, kako to ište njegova budućnost. Današnjim danom postao sin pokojnoga Kožića punoljetan, pošto ga je sud priznao i proglasio za punoljetna; danas je pročitana još jedan put oporuka pokojnikova, u kojoj ima nešto, što mi zadaje liepu nadu.

— A što je tato? priupitnu mademoiselle Adelina nježnim glasićem.

— Slušajte! Pokojnik opominje svoga jedinca, neka bude u životu krepostan i valjan čovjek. Nalaže mu, neka nastoji da izadje čestit sin domovine, kojoj treba valjanih, krepostnih i značajnih muževa.

— I opet o tom rodoljublju moram da slušam! Nemože li se niti oporuka bez toga sastaviti, primieti prezirno ponosita Adelina.

— Niti oporuka, a bome još manje ženitbeni ugovor, draga sestrice, dopuni zlobni Janko.

— Okanite se trica, djeco; nezakidajte mi rieči. Otac Kožić želi, da sin njegov nezaluta u kojekakve jaruge, kojimi tumaraju imućniji mladići današnjega vieka. Zato ga ozbiljno svjetuje, neka se čim prije — oženi, upućujući ga na mene, kao dobra svoga prijatelja, koji će mu kod toga na ruku biti. Nebi li mu ja mogao preporučiti, da se obrati na moga nekočnjega kolegu Prpošića? — On je, kako znate, u nekakvu rodu sa pokojnikom; pače pokojnik i želi, da si njegov baštinik izabere drugaricu ili iz moje, ili iz Prpošićeve porodice; ako se nadje što za biranje te ako mu se ovdje ili ondje koja dopadne.

— Ta valjda nije poludio, da bira onu guščicu Anku, zareče se Adelini.

— Ali ona ti je guščica liepa, živahna, a pleše kao božica Terpsihora, prigovori bratac Janko.

— A gdje si, boga ti, s njom plesao? Valjda kod Koroneloga, gdje se istom koracati učite; liepe li mi plesne zabave!

— Opet se prepirete!

— Prpošić, ala ti će se ljutiti i gristi, kad začuje, kako glasi oporuka! primieti gospodja Šumadićka.

— I te kako. Bio i on nazočan, kad se oporuka čitala. Nedalo mu se do kraja slušati. Jadnik morao uvidjeti, da se svagdje prednost daje meni i mojoj obitelji. K tomu njegova Anka još i nije za udaju; ima joj istom šestnaest godina.

— A kakov je inače taj mladi gospodin Kožić? upita znalično Adelina.

— E, pristao mladić, kćerko moja. Mlad, dobroćudan, sasma nepokvaren, a k tomu čedan, pače vrlo stidljiv; riečju mladić skroz čestita značaja, ali ponešto nespretan, jer se bavio mnogo knjigom, a riedko polazio u družtva i medju žene.

— Oh, ja ću ga već ugladiti, prpošno primieti Adelina.

— Ne viči hop, dok nisi preskočila grabe, doda porugljivo brat Janko.

— Drago moje diete, ozbiljno progovori otac, tvoja će biti briga, da ga pritegneš našoj kući. Nebude li tako, bit ćeš sama kriva.

— O neboj se otče! odvrati velikim ponosom ohola djevojka; taj mi neće izmaknuti.

Gja. Šumadićka uzdahnu; znadijaše bo, da se Adelina nemože pohvaliti baš nijednom po-

bjedom, kojom bi osvojila bila srce ikojega mužkarca.

— Još nješto. Ja sam mladoga baštinika pozvao na večeru. Ako hoćete, možete još kojega znanca ili prijateljicu pozvati, da nas bude više.

I sad ode svako za svojim poslom. Majka u kuhinju i smočnicu, da bude večera i gospodska i dobra, a veličanstvena Adelina u svoju sobu, da sa zrcalom, odjećami i novinami „Victoria“ drži ratno vieće, kakove treba priprave činiti, kojim li nakitom, kakovim li oružjem jurišati na srce mladoga Kožića.

II.

U liepo uredjenoj sobici kod „Janjeta“ sjedi mladi Božidar Kožić. — Upravo se vratio od suda, gdje su ga proglasili punoljetnim, čim mu je zajedno predana i uprava liepa imetka, što ga je baštinio od pokojnoga otca.

Mladomu vlastelinu šumi glava još od koječega, što je danas čuo. Njegov prevriedni tutor dao ga valjano odgojiti; razumio on dobro grčke i latinske klasike, poznavao stare dubrovačke pjesnike hrvatske, kao davne znance i prijatelje, te njihovimi divnimi besjedami hranio dušu i blažio srce; umio vješto udarati na glasovir i drugo koješta. Sve to dao ga izučiti razumni skrbnik, ali po parketih kretao bi se nesjegurno, nespretno, tromo; jer su njegovi učitelji držali, da će to lasno i sam, paće dosta rano naučiti i izučiti.

Božidar upravo se zadubio malko, slikajući si u pameti slike budućnosti, kad nenadano njetko: kuc, kuc na vratih, pa umah za tim bane u sobu g. odvjetnik Prpošić.

— Gospodine mladi, radujem se od srca današnjemu danu, te vam čestitam. Vi znate, da smo u rodu, dalekom doduše, ali ipak je rod, a po tom sam vam ja bliži od drugih. Nije li tako?

— Dà, dà, pravo . . . govorite, zapenta mladić smeten, neznajući što da na to rekne.

— Vidite, srce nedade mirovati; pohitih ovamo, da vam to izreknem, pa da vas pozovem na malenu večericu.

— Hvala liepa, gospodine; ali . . . ja sam već pozvan na večeru drugamo.

— Ah žalim, veoma žalim. Bog zna, možda mi je kakov neznanac pokvario današnju radost, jer se zbilja veselila ciela obitelj moja, da ćete večeras k nam na šalicu čaja.

— Oprostite; ali g. Šumadić pozvao me već prije k sebi za večeras na večeru.

— Ah tako, tako, odvrati hladno gospodin Prpošić; a licem preleti mu oblačić zlovolje. Ali na crnu kavu, sada poslje objeda morate doći; ili ste možda takodjer već kamo pozvan?

— Nisam, gospodine, nisam nikamo.

— Dakle bit će mi čast podvorit vas po podne crnom kafom i dobrom cigarom. Mojoj porodici bit će veoma drago, da će vas moći pozdraviti kao mila rodjaka.

Dakle u tri ure po podne. Za moju kuću znate? U jurjevskoj ulici; svatko će vam ju pokazati.

„Ah Bože dragi samo da čovjek nemora toliko obćiti sa ženami“, uzdahnų tužno Božidar, čim se Prpošić odmaknuo. Zar nemože biti zabave, družtva bez ženâ? Pa moj pokojni otac nalaže mi, da se ženim čim prije, da uzmem bud Šumadićevu, bud Prpošićevu kćer! A zašto upravo jednu od te dvie? Neima li drugih u Zagrebu, u Hrvatskoj? Pa u obće čemu meni žena? Nemogu li i sam liepo, udobno i slobodno živjeti? — Hm! Ali moj pokojni otac želi. Neka bude, vidjet ćemo, želja nije zapovjed.

Za koji časak eto našega momka doli u dvorani, gdje se dan za danom sastaju gospoda svake ruke na objedu. Bilo tu častnikâ od posade, činovnikâ mladih i starih, odvjetnikâ i mladih jurista. U Zagrebu znadu mnogi, da se u gostioni k „Janjetu“ d o b r o jede, svatko hvali ondašnju kuhinju i kuharicu, a bome i mladomu Kožiću razmahali se zubi, te upravo junački opletao tanjure, a i sladke kapljice pravoga „Guščerovca“ nekako mu glavu prosvietlile, misli mu okrilatile, te on dobio u čas nešto drugačiji pojam o životu i njegovih slastih.

Za njegovim stolom sjedjela još druga dva gospodina, jedan kapetan a drugi činovnik. Gospoda počela rešetati zagrebačke gospodje i gospodične. Jednomu priljubila se duša uz Ljubicu M., djevicu nježnu i ljubku, kao Silfidu; drugi neprestao u zviezde dizati Maricu N., djevojku vragoljastu, živahnu do prokšije, pri tom bistroumnu i vrlo dosjetljivu. I još njeke spominjala gospoda i hvalila ljepotu, čednost razumnost njihovu. Našemu Božidaru začele se rojiti kojekakve misli po glavi. Čemu se upravo sada ženiti? Pa birati medju dvie djevojke, kad Zagreb obiluje tolikimi i toli divnimi ljepoticami. Nije mi — mišljaše — baš prešno: u šest nedjelja, dva mjeseca, mogu koješta doživjeti, može mi se dopasti . . .

Nu dosta o tom. Tri su ure, meni je poći na crnu kavu do g. Prpošića. — Smiešna li prezimena? Zašto se onaj gospodin zove upravo Prpošić? Koliko su meni ljudi pripoviedali, odvjetnici nisu svagdje prpošni. — Al okanimo se toga filologičkoga mudrovanja, neka si tim taru glavu ljudi od zanata. Hvala Bogu, Hrvatska obiluje filolozî, dokaz su nam razne vrsti pravopisa, kojih imade toliko koliko i filologa, te često već poznajemo pisca po pravopisu i nepročitavši njegova imena.

Mladi Kožić našao brzo kuću Prpošićevu u Jurjevskoj ulici.

Na vratih dočeka ga g. odvjetnik sâm, pozdravi ga preuljudno i dovede svojoj gospodji, koja je upravo kavu u šalice natakala. Gospodja Prpošićka bila još prilično liepa žena, ugodna lica i zamamljivih očiju. Srdaćnimi riečmi po-

zdravi domaćica svoga gosta; ali se ovaj tako smeo i zabunio, da je velikim naporom na liepe one rieči mogao odvratiti: „Ah, goropadne li vrućine!“

— Jest, silna zapara, 28° po Reameauru, tako prikazuje moj barometar. Ali sjednite, molim vas.

— Pijete li rado sladku kavu? ljubite li mnogo sladora? upita domaćica mladoga Kožića.

— Ili možda vam se neljubi kava? U tolikoj sparini kava više škodi nego li hasni. Nebi li možda izvoljeli trešanja? Eno, pogledajte u vrt, moja kćerka Ančica uzela upravo sa stabla obirati. Molim vas, izvolite činiti, kao da ste kod kuće.

Mladić neznao, što da rekne. Opaziv to g. Prpošić, prihvati ga za ruku i povede u vrt, gdje je njegova kćerka Anka popev se na nizačak stolčić dovijala kitu za kitom trgajući liepe, debele trešnje. Do nje u travi igrala se dva dječarca, moljakajući pri tom svaki čas svoju stariju sestricu za koju trešnjicu.

— Ančice, evo ti dovodim g. Božidara Kožića, o kom sam ti već pripoviedao. On želi dobrih trešanja; deder ponudi ga gdjekojom.

— Radujem se, gospodine, da vas mogu pozdraviti. — Evo liepih, zrelih trešanja. Primaknite se malko bliže. — Zar me se plašite? — Ah, pazte, ova trešnja nevalja; vidite, da je još nešto zelena. Ali ova, gledajte molim vas, nije li tako liepa, da se čovjeku upravo žali zatrti ju. — E, djeco, po malo, našemu će gostu malo ostati, budete li tako nezgrapno motali.

Pod trešnjevim drvom bila naredna klupčica. Ančica sjedne, a do nje Božidar. Bio on velik prijatelj trešanja, ali mu se činilo, da su ove, što mu jih daje Ana, nekako slastnije. — Malo po malo i nestalo njegove plašljivosti, on s djevojčicom udari u razgovor, ona njemu pokazivala pojedine voćke, pripoviedala historiju svakoga drveta, pričala kad će ove trešnje dozrieti. A naš momak bome sluša pozorno, nosi malenu košaricu za Ančicom, pomaže joj privijati granate kite; riečju on se posve oslobodio, ohrabrio, pače malko i ugrijao. Vesela, umiljata i skroz naravita, pri tom vrlo dražestna Anka umjela ga ugrijati, zanieti. Bome nije žalio časa, koji ga je donio ka g. Prpošiću na crnu kavu.

Božidaru projurilo vrieme, a neznao ni kako. Bilo već sedam ura minulo, kad no se sjeti, da mu valja poći na večeru. Preporučiv se ljubeznoj domaćici, doduše ponešto neelegantno, ali ipak slobodno, ode praćen g. odvjetnikom, nezadovoljan, pače zlovoljan, što mu nije bilo moguće i duže ostati u krugu vrle ove obitelji. Na razstanku još će g. Prpošić:

— Prije no se razidjemo, molit ću vas nešto. Šumadić i ja protivnici smo, što politički što zbog nekih drugih stvari. Ta se razmirica izvodi još iz onih vremena, kada smo oba plaidirali kao odvjetnici, pa još ni danas nije utišana, pače prenesena je i u privatni život. Zato vas molim, nemojte pripoviedati tamo, da ste današnje popodne u mojoj kući sproveli. Znate, nebih rado, da toga radi ponaraste i veće neporazumljenje medju nami. Ja sam vam uzprkos momu zvanju čovjek, komu je mir nada sve ino.

Božidar obreče svečano, da će šutjeti. Nije se on mogao domisliti, da odvjetnici tek u sudnici bivaju protivnici, a izvan nje često su najbolji prijatelji.

Putem razmišljaše mladić o svem, što mu se danas slučilo. Ančica mu neprestano pred očima bila. Ljubezno, umiljato njeno ponašanje, dražestna naivnost mladomu su nepokvarenomu gospodinu ponešto mozgom zavrtjele. Stao on sravnjivati Ančicu sa Doricom, kćerju seoskoga bilježnika u župi svoga nekočnjega skrbnika. Veli hrvatska poslovica: „Tko nije vidio crkve i peći se klanja“. Tako se i Božidaru činila Dorica najljepšom i najboljom djevojčicom na svietu. Umjela ona svako ručno djelo, bila vješta kuharica, radina dušica, a nedjeljom prava gradska gospodjica, kad se zaodjela po zahtjevu mode. Ali kad ju on sada poredio s Ančicom, slika ove posljednje iztisnula seosku ljepotu sasma iz njegova srca.

Ovako zamišljen nadje se pred kućom g. Šumadića.

III.

Čedan salončić u kući Šumadićevoj danas se je svečano zaodjenuo; namještene su neke nove stolice, kožnati moderni divan prislonio se blizu kamina; u drugom kutu stoji glasovir, a na njem notâ, napjevâ od Šuberta, Straussa, Mendelsona, pače i neki komadi iz Offenbahove „liepe Jelene“; više mazurka, polka i valçera. Što neima nijednoga hrvatskoga napjeva, netreba se čuditi; kad budu hrvatski napjevi moderni u Parizu, Beču ili Pešti, onda će se pjevati i u salonu gdćne. Adeline; do toga vremena strpimo se. Pače skrbljivi otac nabavio pred nekoliko dana i nešto magjarskih napjeva, odlomaka iz magjarskih opera te nekoliko poputnica hoteći tim zasvjedočiti svoju osobitu ljubav prama susjednoj braći. — U bližnjoj sobi već pokriven stol, a uzanj namješten još drugi maleni, na koji bješe poslena gazdarica čas prije postavila spretni samovar za čaj.

U salonu žamore dvie tri li tetke, koje su pozvane, da budu svjedokom Adelinine slave. To su stare, mršave, žute gospodje, koje mnogo govore, rado čaj i kavu piju, ljube se ponešto i kititi, a osobito kritikovati i ogovarati. Njihova uvela lica pomoći će ljepoti gdćne. Adeline do podpune pobjede; opreka bit će svakako znamenita. K tomu blistajuća se sjajnost petroleom napunjenih svietiljaka daleko je povoljnija već ponešto ocvalim ljepoticam od prozaične dnevne jasnosti.

Osim pomenutih starih gospodja ima tu i dva tri li gospodina, dobra znanca kuće Šumadićeve, pa njeki mladi činovnik kod suda, komu je osobita naslada, finim se načinom podsmievati gdčni. Adelini.

Družtvance je podpuno. Samo još manjka Adelina i Božidar Kožić.

I upravo otvorio g. Šumadić usta, da zapita, koji je uzrok, što gost nedolazi, kad on bane na vrata.

Domaćin potrča predanj, uljudno se s njim rukova pa ga privede k ostalim gostom. Siromah Božidar smeo se do kraja, opaziv tamo tri, četiri li starije gospodje. Uzeo se on klanjati lievo i desno, ovako i onako; gospodje si nešto prišapćuju, njegova situacija nije baš najpovoljnija. Iz te nevolje izbavi ga Janko, sin domaćinov, zametnuv s njim razgovor o Ciceronu i Demostenu, Gunduliću i Čubranoviću i ob inih dikah hrvatske knjige novije i starije, što je Božidar veoma dobro razumio.

Otvore se vrata širom, a na pragu ukaže se — ponosita Adelina. Hôda veličanstveno poput kraljice. Milostivo nagiblje glavu amo i tamo.

— Ah, evo naše Delkice! zakukuriču tetke u jedan glas.

— Bože mili, prekrasna li djeteta! — Ah sjajne li toalete! Izborita li ukusa! Takova šta može jedina Delkica izvesti! Njene oči! A šta njene kose! Dala bih polovicu Hrvatske, da su mi takovi sjajni prami!

— Prachtvoll! zaviknu njeki stari gospodin.

— Unübertrefflich! doda mladi vragoljasti činovnik.

Tolika hvala možda bi smela drugu djevojku; ali gdčna. Adelina bud što je vikla takovu tamjanu, bud što se jačim, uzvišenijim duhom od inih djevojaka odlikuje: nje nimalo nezabuniše toliki pokloni. Gospodi klanja se graciozno — tako tvrdi njen otac — tetkam stiska nježno ruke, pače nemari i do nižih sniziti se, dozvoliv, da joj Neradić eksaltiranim načinom ruku poljubi. A zatim pohiti prama Božidaru Kožiću, navrne najčarovitiji posmjeh na ustne te pruživ mu ruku probesjedi najtanjim sopranom:

— Ah, liepo, vrlo liepo gospodine, da nas posjetiste. Moj papà pripoviedaše mi, da ćete ovamo doći. Radujem se srdačno vašemu dolazku. Tesék, sjedite kraj mene. Razumiete li magjarski.

— Ne. Više nemogaše jadni Božidar ni jedne rieči smoći.

— Žalim, morate naučiti što prije taj jezik. Vrlo je liep. Moj ga tata veoma hvali.

— Parlai vous français! hoće opet ona.

— Slabo. A vi gospodično?

— Je ne peux pas bien m' exprimer en français, parce que je n'ai pas l' habitude de le parler.

— Ali draga sestrice, upravo takovu izreku čitao sam danas u Ollendorfovoj gramatici francezkoga jezika, oglasi se za njom sjedeći brat Janko. Čekaj, ah, već se nesjećam pravo one strane, na kojoj je to štampano; hoćeš li, doniet ću rečenu knjigu.

— Okani se šale, namrgodjeno odvrati mu sestra.

Siromah Božidar sjedio kao na iglah. Nezna što da odgovara na sve to. Činilo mu se, kao da sjedi na izpitu pred strogim kakovim profesorom.

— Ali muzici ste nedvojbeno vješt?

— Da, malko umijem po glasoviru tuckati, a i u pjevanju podučavahu me.

— Nun, das ist schön. Ajte, zapjevat ćemo koju romancu.

I opet nove neprilike našemu junaku. Došao sa zla na gore. Gospodična povukla ga do glasovira, ali nebi on zapjevao, da mu tko pokloni carevo blago. U tolikom družtvu pa pjevati! Morala dakle sama Adelina. U nje bio njekakov sopran, glasak tanak, žviždeći, navriedja uha al nerazblažuje srca. Čovjek, koji je i što muzikalan, morao to s mjesta opaziti. Ali drugčije mišljahu gosti g. Šumadića. Na svršetku sastavile se svačije ruke te uzele gromko pleskati, a gospoda k tomu na sav glas vikala:

— Krasno! divno! Može se takmiti gotovo i sa Malingericom i sa Murskom.

— A gledjte, primietiše tetke, kako je ona pri svem tom čedna. Niti govori niti se hvali slavuljevim gr'ocem. Mogla bi pjevati na svakom velikom kazalištu evropejskom. Njena slava potamnila bi sve pjevačice današnjega vieka.

Usta svih zamnjela hvalom, sâm Kožić šuti. Gospodična Adelina klanja se na sve strane, pa zatim se približi mladomu Božidaru:

— Nu, što vi sudite o mom pjevanju?

Siromah, novajlija u družtvu ljudskom neznao, da valja hvaliti sve, što i drugi hvale; zaboravio jadnik na onu latinsku: „mundus vult decipi, ergo decipiatur.“ Na direktno pitanje Adeline morao bi bio i on odgovoriti jednakim načinom, ali iz te nevolje izbavi ga preugodna viest, da je čaj gotov.

Družtvo ode k stolu. Pridesilo se tako, te je Božidara zapalo mjesto kod Adeline. Pa neimadjaše razloga tužiti se na svoj udes. Njegova susjeda bila prama njemu ne samo veoma ljubezna nego i osobito pozorna; ona mu dodavala najljepše komadiće pečenke, sama vlastitom rukom u čaj slador metala i rum uljevala; riečju osobitom pažnjom pratila svaku njegovu želju. A pri tom pronašla ona, čudnovato, da se njihove želje, njihove misli i u najmanjoj stvarčici divno podudaraju. Na Božidara djelovaše to fino postupanje ugodno. On se opet osmjelio. Rieči mu tekle puno okretnije, slobodnije, razgovor mu se uznjihao pače popeo i do velike zanimljivosti, što mu pri-

znale drage volje njegova susjeda. Na kraju večere već on i više puta podizao glavu i podulje zavirivao u vatreno crno oko imposantne Adeline. U duši priznavaše joj: da se elegantno odieva, da ju resi prebujna crna kosa, kakove još nikada vidio nije, a oči da se kriese poput svetoivanskih kriesnica, i negovoreći o nježnom rumenilu lica te još daleko crvenijih koraljnih ustnicah. Doduše ostali sviet prigovarao bi tim ustnam ovo i ono, ali naš sa tajnami domaće toalete nepoznati Božidar neopazi toga.

Kad se poustajalo od stola, on joj već sâm od sebe ponudi ruku i odvede u salon. Kod igre na zaloge bila mu ona uviek u pomoć. Česa nebi razumio, raztumačila bi mu ona; kad bi što pokvario, ona ga zagovarala; kad on „pao u zdenac“, ona ga milostivo izvadila; s njim je „most gradila“ itd. Naravska je stvar, da je to probudilo obću pozornost. Otac Delkin motrijaše s posmjehom družtvenu okretnost svoje kćerke, tetke šaptahu jedna drugoj skrovite rieči, mužkarci bacahu nanj zavidne poglede; Janko, brat njezin, ironički se smiešio, a majka turobno-veselkastim licem pratijaše triumfe svoje kćerke.

Napokon vrieme odmaklo. Valja kući poláziti. Božidar obreče, da će sutra opet posjetiti obitelj Šumadićevu. Njega popratio do „Janjeta“ sjena Šumadićeva, Neradić. Putem govorili oni ob ovom i onom. Neradić ševrndajući ovamo i onamo uzeo hvaliti kreposti, liepa svojstva gdčne. Adeline, njenu dobrotu, čednost i ljubežljivost, talente i klasičnu naobraženost.

— Ala, sretna li muža, koga će zapasti toliko blago! uzdahne napokon patetički.

— Zbilja, gospodična Adelina imade liepih darova, primieti Kožić.

— Nije li? Dà, liepih, divnih talenata! Oh, kolike sreće, da sam ja na vašem mjestu!

— Pa kakova vam korist odatle?

— Ala ste prozaičan! Ne korist, sreća bila bi meni, pravo blaženstvo!

— Nerazumijem vas.

— Vjerujem. Gospodičnu Adelinu saletjeli silni prosci sa svih krajeva. Mnogi mladići polakomiše se za krasnom onom ružicom. Ali ona odpravi jednoga za drugim. Roditelji se ljutili; nu ona reče njim, da će tek za takova muža poći, kojemu se priljubi njeno srce. Ta misao mora se hvaliti. Tako se dogodilo, te Adelina još i danas djevuje.

— Ali u kakovoj svezi stoji ta okolnost sa mojom osobom?

— No vidim, moram vašoj pameti u pomoć priteći. Niste li opazio, da se Adelina s vami danas puno bavila, s vami najvoljela razgovarati, da su nju vaše rieči zanimale?

Naš Božidar bio tek čovjek, kao i mi drugi, pa se nečudite, ako reknemo, da mu je to laskalo, što je Neradić pripoviedao. U svakoga nas ima taštine, u jednoga više u drugoga manje; u svakoga po koji gran samoljublja. I Božidaru se njekako srce širilo od radosti, kad je začuo, da je toj ponositoj djevojci izmamio njeki interes. Milo mu bilo slušati, da Adelina odbivši tolike prosce njemu se priklonila, njega osobitim načinom odlikovala. Neima kratkovidnije mahne od taštine i samoljublja. — Radost njegova zbog toga zasja i na licu, a to smotri previjani Neradić, taj pokvareni diplomat, pa ohrabren tim nastavi:

— Da, tako je. Ali netajite, niti vi se nevraćate s onim čuvstvom kući, kojim podjoste od kuće. I vas se kosnula čarobna ljepota gdčne. Adeline. O, mi to opazismo. Netrebate se s toga rumeniti; u tom ste jednak mnogim drugim, koji obletahu onu vatru, ali si opališe krila. Razlika medju vami i onimi drugimi jest jedino ta, što si vi netrebate opaliti krila, ako budete umjeli valjano poslužiti se povoljnim svojim položajem.

Nu dosta o tom. Vam, vidim, netreba o tom čitati prelekcije. Kasno je, mi već predugo stojimo. Lahka vam noć gospodine!

— Lahka noć, odvrati zamišljeni Božidar.

Poslje ovakih dogodjaja neda se niti usnuti, a bome niti mirno spavati. Naš Božidar danas prvi put probavio nekoliko ura u povećom družtvu, koje se njim puno bavilo, oko njega se mnogo plelo. Danas prvi put naniela ga kob na dvie djevojke različita temperamenta, različita ukusa i naobraženosti. Pred okom njegovim diže se eno veličanstvena Adelina, hod uzajmila od kraljice, ponosita glava njemu se ljubezno naklanjala. Učila je mnogo, govori ovako i onako; neljube mu se njezini pojmovi o rodoljublju, a preziranje hrvatske knjige silno ga uvriedilo. Ali divne one vran-kose, bogati, obilni uvojci, sjajne oči, takova šta nikada još vidio nije; pa rumena lica, crvene ustne! Bože tko da odoli tolikim napastim? Al gle, kakova ono slika odgoni Adelininu? Djevica je kao rosna kapljica na proljetnoj travici, kao da se nebu odkrala iz krila te poletjela na zemlju. Dražestna, mila kao janješce, ljubka i blaga poput svetice. Govori hrvatski, ljubi gospodarstvo, marljiva je i poslena. Mladićevo srce trga se na dvie pole; tko će održati pobjedu? Vidjet ćemo, a do toga valja se strpiti.

(Dalje sliedi).

Želja zaman.

Svaki danak svojom zorom plavi,
Svaka borba svoje pjesme sniva. —
Oj sunašce, ti se samo javi,
Eto dana, srećna pjesma biva!

Moje srce jezero je ti'o,
Ogledalo j' nebu, suncu, zviezdi;
Svaka želja ka' brod hitar jezdi,
Nâd je svuda putovodja mio.

Svaka borba svoje pjesme sniva:
Uzmuti se to jezero mirno,
Mjesto sreće svuda strava biva,
Jezera se sotona dodirn'o!!

Svaki danak svojom zorom plavi,
Al' ja jednog žudio bih dana,
Da s' u meni jedna zora javi,
Jedna zora sjajna, osvještana.

Da zagrmim spram mašale sjajne
Sotonama nek se u prah zdenu:
Eto mraka, eto bezdne tajne,
Vitlajte se u krvavu pjenu!

Pa da sunce, a od riećce moje
Mirno sine na plavetnom svodu,
Mir i sreća da s' nikad ne dvoje,
Grdne strave da u pakó odu!

Nepomenko.

Bandit.

Izvadak iz spomenika mojega otca.

(Po Ad. Am. Kosinjskom).

Moj prijatelj Jovanne di Ariano bijaše jako dobre volje, ter se tiešaše i talijanski i francezki, kad smo u jutru, ostavivši Benevento, po hrdjavoj i kamenitoj cesti, stali na vrhu gore Fuska, s koga je oštro mu oko vidilo i podrtine starodavnoga grada Erigenta i vrhe dvorca Santo-Indelfonsa, koga je krov od cina, cielivan zrakami žarkoga lipanjskoga sunca, blistao izsred tamnozelenih stabala maslinova gajića: sav u plamenu, kano da ga je Morgana čarobnom šibikom pretvorila u dragu srebrnu rudu.

„Nije li istina, da je to liep kraj, divina Italia!" reče mi, taruć si od radosti ruke, a oko mu sievaše, lice plamćaše nutarnjim zadovoljstvom: „kakov to divan vidik, kakova harmonija naravi, plavilo nebesa, piramide golih klisura, zelen maslinovih šumica, srebrna vrpca djeteta Abruzzâ, biesnoga Calova."

„Samo šteta", odgovorih lahko se smijući „što na lazurno nebo nedopliva nijedan oblačić, da razhladi malko pripeku žarkoga sunca, što su maslinovi gajići predaleko, da okriepe sjenom, piramide tvojih klisura strme, kano put u nebo, a harmonija nas je naravi utrudila i konje znojem polila."

„Ali moj kapitane, kako možeš kazati što takova! Nu zašto da se čudim? Stanovnik studenih sjevernih pokrajina, ledenih sarmatskih prostora, može li pojmiti, može li razumjeti sina Abruzzâ, južnoga Talijana? Vikao stepam, na kojih neima ni misao ni oko gdje počinuti, zar da dražest ovih klisura, čarobnost ove divlje pokrajine razigra tvoje srce, tvoju maštu, tvoju dušu! Ah, Italijo! Italijo! tko da te neljubi, tko da te neslavi povodom poviesti prošlosti tvoje, i povodom čarobnosti, u kojoj si, premda ti se srušila veličina, a junaci su ti u grobovih, ipak do danas uztrajala."

„Nikad boljega od tebe, moj poručniče, pjesnika", odgovorih malo ne pucajuć od smieha: „kakova šteta, što se mjesto sablje nisi dao na pero, imali bismo nova Tassa, Danta ili barem Bocacca. Što se mene kasa, moj poručniče, pravo si rekao! Kano diete ravnina i leda rado gledam gore, ali na nje se penjati, to muke stoji; zato sam odlučio, poslje težkoga ovoga puta, i sam odpočinuti i dati nekoliko sati oduhe satniji; toga treba, kako vidim, jer premda sastoji ponajviše od tvojih zemljaka, ipak izmučena, prašinom i znojem polivena, težko se na vrhunac gore penje."

„Zar opet, kapitane, odpočinuti, a uprav smo na koncu puta, dočim do Santo-Indelfonsa ima samo dvie male milje."

„Dvie milje ovako strma puta stoje za četiri po utrtu ravnu drumu: dalje ići niti hoću, niti mogu. Hej naredniče! daj zapovjed vojnikom, neka sjašu konje, razuzdaju jih i napoje, pa sebi ručak svare."

Poručniku nije očevidno moja zapovjed bila po volji, jer oko mu se smrkne, čelo nabere, pa začme dokazivati, da je u Santo-Indelfonsu obilan doručak pripravila vlastelinka mjesta, markezica della Plata, te nije uljudno, pustiti ju, da nas dugo čeka.

„Molit ću za oprošćenje, što smo kasno došli", odvratih veselo, „pak ako nas, kano što veliš, čeka s doručkom, pojest ćemo ga za objed, pače skupa s objedom, jer znaj, ako je nas Poljake mati narav škrto nadielila pjesničkim duhom, a ono nas je u odštetu nadarila širokimi želudci."

Signor di Ariano, znajuć, da netrpim pravdanja podčinjenih častnika, neodgovori ništa, ali se uze previjati kano kazalištni pajaco, kad mu obćinstvo neće da pljeska, pak uzmaknuv šuteć nekoliko koračaja, prostre kabanicu po tvrdu odlomku pećine, baci se na nju, zapali napuljsku cigaretu, i zažmiri driemati, ili se barem pričini da driemlje.

Medjuto vojnici, primivši s veselim klicanjem moju zapovjed, poskoče što brže s konjâ, razuzdaju jih, bace jim siena, nasipaju zobi, koplja slože u male piramide, pa marljivo uzmu pripravljati doručak: ni na mene nezaboravi vierni satnijski kuhar: u čas naloži od prašća i rozgvah divljega trsja vatru, nadstavi kotlić, baci unj priličan komad ovnetine, nalije ga butiljom vina, posipa paprom, a mjesto soli pre

grst puščanoga praha, ter eto jestvine, koju bih krstio, sam Bog zna kako, ali to znadem, premda je zaudarala nješto po dimu, i bila čitavo zapaprena i na polak sirova, da je meni trudnu od puta, i gladnu još od jutra, osobito u slast išla.

Poručnik, Sîgnor di Ariano, koji je, premda rodom Talijan, obično gladan bio i rado ljudski jeo, diže se na škripu noža i aromatični miris sukljajući iz kotlića, sa svoga lega, izvadi novu cigaru, i kano da ju želi zapaliti, približi se k meni.

„Amo kolego“ rekoh mu tada, „nemoj se jediti, zaboravi na oslastni doručak tvoje markezice, pa se uhvati sa mnom oko vojničkoga zalogaja.“

Nedade se dugo prositi moj signor, cigaretu spravi u žep, i sjedne jesti; ali tek što je gutnuo malen komadić pečenke, zalikne se, zakašlje i naceri se, kano da ga je osa u jezik ubola.

„Per Dio immortale! što je to,“ reče, „to je otrov, to je vatra!“

„Pečenka alla pollaca,“ odvratih smijuć se, „malo paprena i preveć prahom posuta, ali zdrava i tečna.“

„Tečna!“ zamrmlja Talijan, „diavolo! osim za vaše poljske želudce.“

Uzalud ga nudkah, nehtjede se ni taknuti drugoga kusa — zato rekoh donieti nekoliko žemljićaka, kupljenih u Beneventu, dodah butiljicu sladka vina: nasladjivaše se, kano da je najbolje, a kad su i žemljičke i bljutavi sogiano jur počivao u njegovu želudcu, vrati mu se sasvim stari humor.

„Nu kako?“ rekoh mu tada, „nije li dobra bila moja misao, odpočinuti ovdje? Okriepit ćemo želudce, odahnuti konje, i s veselim licem, kano što se pristoji vitezom kralja Joakima, uljezti u markezićin dvorac.“

„Jest, čini mi se, da si imao pravo kapitane; ali nemožeš pomisliti, kako mi je težka svaka i najmanja odgoda, i kako bih rado što prije stići u Santo-Indelfonso.“

„A zašto?“ zapitah nješto začudjen.

„Zar neznaš, da je signora della Plata moja zaručnica?“

„Zaručnica? per Bacco, znam samo, da ju poznaš; jer kad si se prije nekoliko tjedana u Napulju vratio s njezina plesa na stradi di Toledo, cielu si mi noć nabajavao uši njezinom krasotom, mudrošću, bogatstvom i tako dalje.“

„Nemožeš pomisliti, kako ju ljubim.“

„Tim bolje za tebe i za nju, jer ako se želite uzeti, treba ljubavi, pa ma samo da se još više osladi med prvoga mjeseca ženitbe.“

„Ali ja neznam, ljubi li ona mene.“

„Kako to, tvoja je zaručnica, pa dvojiš o njenoj ljubavi? Per Dio, liepa je vaša Italija, ali čudni običaji: u našoj studenoj i ledenoj, kako ju zoveš, Poljskoj, barem zaručnici nesmiju dvojiti o medjusobnoj ljubavi.“

„Ali, zlo sam se izrazio Signore, nismo, već smo bili zaručeni; ako želiš, kazat ću ti cielu stvar u kratko.“

Neznajuć, kako da potratim vrieme, pristah rado na ponudu druga, zapalih cigaru, on zapali svoju, te nasladjujuć se slabim mirisnim dimom, ovako progovori:

„Treba ti znati, moj kapitane, da sam s Leonorom di Cintra d' Albertini, sadašnjom markezicom della Plata, po materi u rodu, ter se skupa odhranismo u Santo-Indelfonsu; roditelji naši, veliki prijatelji, odrediše, da se nas dvoje uzmemo; znao sam za to, pa se nisam nimalo srdio, dočim bih bio imao na daleko tražiti tako veselu, liepu i živahnu djevojku, kano što je bila moja Leonora. Da je i ona mene ljubila, o tom se brzo osvjedočih; jer kad me je otac poslao u napuljski Collegio Reale, da ondje dovršim nauke, ronila je gorke suze, lomila ruke, ter su ju jedva uzdržali, da za vozećim se nepobjegne pješice.“

„S početka bijah jako žalostan u Napulju, ali se skoro sprijateljih s novim stanjem svojim: nauci i zabave tako mi iztjeraše iz glave uspomenu Leonore, ter premda bi seposlje dvie godine bio mogao kući povratiti, namolih se ipak otca, da me je, tobože u svrhu podpuna naobraženja, još na godinu dana ostavio u starodavnoj Partenopi: u to vrieme sklopih poznani ti savez. Bačen u tamnicu, vlastitom se hrabrošću brzo trgnuh iz ruku sile.“

„Ovaj primjer odvažnosti nemogaše biti po ćudi knezu Mondovi — tako sam barem mislio — ter dokopav se iste noći Sperate *, što je imala u Livorno odploviti, za tri dana pristadoh u tom gradu. Bijaše jur on obkoljen francezkimi četami pod generalom Massenom: neznajuć ništa boljega, stupih u tu vojsku, u kojoj, kano što znadeš, služim do sada, moj kapitane. Što se Leonore tiće, ona se utješi u kratko poslje moga bjega, ter se u osamnaestoj godini udade za bogatoga staroga markeza della Plata, ali obudovjevši poslje godine dana, nastani se u Napulju, pak onda stekoh priliku ponoviti staro poznanstvo. Da ju ljubim, o tom nedvojim; ali ljubi li ona mene, to je pitanje, koje ću u Santo-Indelfonsu riešiti; jer iskreno ti priznajem, kanim joj otvoreno ljubav očitovati i stara prava spomenuti.“

Samo sam dva puta zadriemao tečajem pripoviesti poručnikove, a nisam nimalo spavao, kad mi je odkrio nakanu, uzeti markezicu: od srca sam mu to želio, jer izpovjedam, da sam ga ljubio kano malo koga Talijana, pak u istinu, razlikovao se je on od svih mojih drugova, napuljskih vojnika, koji su zatvarali oči pred golim mačem ili bajonetom, drhtali na njihov

* Tako se zovu veliki talijanski brodovi, odredjeni za trgovinu duž obala.

zveket, a kad nisu mogli uteći, onda su se onesvješćivali, osobito kad bi zagrmjeli topovi; usuprot je Signor di Ariano smjelo na juriš udarao, vješto kopljem kretao, a ako je kadšto sbabio u junačtvu, komu se to od neizkusnijih vojnika nije dogodilo?

Pol sata kašnje, pošto su jur ponešto odpočinuli i vojnici i konji, digoh četu. Moj se je drug opet veselio, stiskao mi ruke, cielim putem zviždao sonete i napjeve iz opere Cimarose; a kad smo za nekoliko sati ujezdili u dugu, kostanjî posadjenu aleju, koja vodi u dvorac Santo-Indelfonso, onda mu radost nije imala granica: podbada ostrugami konja, sili ga na vragometne skoke, tako da su i on i konj, posuti prahom i znojem, pred velikima vratima stali.

Dvorac Santo-Indelfonso bijaše, kano i svi napuljski dvorci, spomenikom davnoga napuljskoga sjaja i bogatstva njegovih stanovnika — zidovi vježica, ograda, pače i pobočnih gradjevina, bijahu obloženi caklećim se mramorom iz Monte Calcona, obseg dvorca bijaše znamenit, pobočne sgrade primjerene njegovoj veličini, ter nisam imao nikakva povoda brigi, kamo da smjestim satniju — dosta bi bilo prostora za cielu pukovniju, pače i zabrigadu. — Poručnik di Ariano, videć, kako pazljivo i s nekim čudom razgledavam ogromnost sgrada, prišaptnu mi u uho:

„Nu što Signore, jesi li u svojoj Poljskoj vidio što slična? to je kneževski stan, a kako veliko imanje, najmanje pol milje u okrugu.“

Nasmjehnuh se na tu primjetbu: „Moj poručniče!“ odvratih „istina, da bi se dvorac mnogoga poljskoga plemića lahko mogao smjestiti u družinskoj kućici ove palače; ali bi zato mnogi vaš markizat pače i dukat izginuo kano kaplja kiše u dobru koga našega i ne najbogatijega velikaša.“

Signor htjede nešto odgovoriti, ali neimaše vremena, jer se velika vrata dvorca naglo otvoriše, pa na čelu svih ženskih i sluga izadje nam na susret vlastelinka mjesta, markezica della Plata.

Bijaše to ženska najviše od dvadeset i pet godina — oko joj crno, vatreno — blistaše kano biser iza gustih i sjajnih trepavica — lice sitno, nešto smjedje, nebijaše bez čara, dražesti; ali to bijaše ljepota, koja se nam Poljakom nemili jako; nam, koji u ženskih hoćemo da vidimo angjelâ, a kad je tih nekako težko naći, tražimo barem nešto od njihove dobrote, blagosti, čara. U markezici je težko bilo naći te prednosti, pače na prvi si pogled mogao u njoj spoznati jednu od onih Rimljanaka, koje se za strogoga Catona nisu uztezale misliti o ubojstvu svojih muževa, koje se nisu strašile muka, ruka jim se nije tresla, otrov lijući u nektar; jednu od onih Talijanaka — kojim je krv potreba života, kojih je ljubav isto tako silovita i ognjevita, kano i Vezuv, al i jednako pogibeljna, a štilet ide često uzporedo s poljubcem.

„Oh! pomislih, nimalo nezavidim svojemu ljubljenomu poručniku; imati će ženu, od kakove me Bog čuvaj; gdje mu je bila pamet, gdje li oči, kad se je u nju zaljubio? Ali što da se čudim! Mudra narav zna što radi: za moga bi Talijana moja paprena pečenka bila otrov, za mene njegova ljubeznica; svatko ima nešto svoga, što mu je drago, premda gorko: neka se dakle žene, kad jih je volja: ako ona posegne za štilet, to i on umije njim kretati.“

Markezica nas gostoljubno dočeka, kano malo koji Talijan ili Talijanka, što jim se čini, da u svakom gostu vide neprijatelja svoga žepa, ter broje svaki komadić hrane, što jim po njihovoj milosti ide u grlo. — Jela bijaše u obilju, vina dosta, i to ne samo talijanskoga, slaboga i sladkoga, već i burgundca i šampanjca, toga miloga pila svim junakom velikoga Napoleona i njegovih saveznika. — Podkraj objeda napomenuh, zašto sam došao: da iztriebim čete razbojnika, što su se, ima više od godine dana, ugniezdili u Abruzzih, kojim je na čelu bio neki Fra-Bartolomeo, izslužen narednik kralja Ferdinanda, čovjek okrutan i drzovit, koji jedini nije hotio priznati kralja Joakima, kad mu se je već sav napuljski poluotok pokorio: udarao je namete na bližnja sela i gradove; ako mu se je koji uzprotivio, harao jih je i palio — napadaše na pomanje odjele vojske, zarobljene vojnike bez milosrdja ubijaše, isto tako i činovnike, pače i svećenike novoj vladi privržene — nedavno pokrade i vojničku blagajnu, koju je za Alvincovu pukovniju iz Beneventa u Mirabellu pratilo njekoliko vojnika: to probudi redarstvo, driemljuće od onoga vremena, kad je poginuo ministar Salicetti. Zapovjednik beneventski, general Bignon, dobi zapovjed, da pošalje jednu satniju, satniju ulana, to jest moju, i pješački batalijun pod pukovnikom Melpazzom, da posjednu gore i iztriebe bandite; za glavnu točku naših operacija naznačiše dvorac Santo-Indelfonso: od njega imasmo započeti vojnu, i stupati prama gori Irpinu i gradićem Bisacci, Lacedogni i Ascolu, do velikoga druma, što vodi od Napulja preko Avellina, Mirabelle i Cavose do grada Bara, poznanoga nam nekoč stana kraljice Bone.

Kad sam markezici razvio osnovu našega budućega vojnovanja, koju je slušala s većom pazljivošću, nego što se je bilo od ženske nadati, primjeti moj poručnik, Signor di Ariano:

„Čudim se draga rodjakinjo, da vas nije taj drzoviti lopov dosada uznemirivao, osobito što jur tri mjeseca boravi u ovih gorah, te je poplienio sva obližnja sela i dvorce.“

Udovica odgovori zarumenivši se malko:

„Vi zaboravljate Jovanne, da ovaj dvorac, premda u rukuh ženske, nije bez obrane, a povrh toga mogu, osim moje mnogobrojne družine, svaki čas pozvati i skupiti znatnu četu

podanika: priznajem vam ipak, da se nisam uzdavala u svoju silu, ter kad je Fra-Bartolomeo zaiskao odkupninu, dadoh mu ju rada, samo da se oslobodim od nepriličnoga pohoda."

„I bit ćete za uviek mirni od njega, rodjakinjo, neizgubivši niti jednoga karlina" reče moj uljudni drug, „ovaj mač" doda u vitežkom uzhitu, udarajuć snažno po balčaku svoga mača „jamči vam za vašu sigurnost."

„Ah!" odgovori s nimalo nepritajenom ironijom markezica „znam, da je gospodin Jovanne velik junak, osobito proti neoružanim sbirom; ali hoće li to biti proti Fra-Bartolomeu, neka mi bude prosto dvojiti; i on nosi sablju o boku i karabinu, iz koje, kako kažu, na 400 koraka nepromašuje nišana, a da je hrabar ter se neboji neprijatelja, to je barem u stoti nu bitaka dovoljno pokazao."

Bjedni moj poručnik probliedi očevidno na te rieči rodjakinje, i neznade što da odgovori; pritekoh mu u pomoć, ne toliko od prijateljske dužnosti, već što je dvojba, da ćemo mi upokoriti bandite, uvriedila moje samoljublje, kano zapovjednika vojne — te rekoh:

„Signora, kano što opažam, neuzdaje se u naše junačtvo, ter odviše vjeruje u sreću razbojnika; ali se nadam, da će za nekoliko dana promieniti svoje mnenje, ako se samo Fra-Bartolomeo, kakovim povoljnim po sebe slučajem, neizmakne bitki."

„Varate se Signore!" odvrati Talijanka naglo i njekako zabrinuto, „vojnik ste, ter morate biti hrabar, o tom nedvojim, niti mogu dvojiti; tà cieli vas sviet, kano što i zaslužujete, hvali; ali dopustite, da vam reknem, da niti vi gospodine niti vaša četa nije privikla bitkam u gorah; na ravnici je sve drugo: hrabro krećuć mačem i konjem, možeš se nadati sigurnoj pobjedi, ali nasred klisura nemožete se tim služiti, kako treba. Kano ženska nisam vješta vojničkoj taktici, mislim ipak, da imam ponešto pravo." (Dalje sliedi.)

POUKA.

Na slavi u Srbiji.

Opis narodnoga običaja u pripoviedci od Milorcda P. Šapčanina.

Sjedjasmo u kolih. Ni mukajet, što kiša sipi. Magla bješe još dosta riedka. Pred nama se gubio u daljini utrven put. Ja gledah Savu, kako se razlila pa se bieli. Ribarski čunići ni da bi se pomolili. Savismo desno kroz šumu, što bijaše okresana i proriedjena. U sinjavoj dolini kroz šušnjavo još granje vidjesmo nekokoliko zemunica. Cigančići nabacali suvaraka, zapalili pa se griju. Meni zeboše noge. Rado bih se bio i sam primakao plamenu da zagrijem pomodrele dlane.

— Ne bi s gorega bilo malo vatrice? zapitam moga druga.

— Bit će još dosta u selu.

— A do sela?

— Ne ćemo se smrznuti.

-- Bogme meni je hladno.

— A ti nagni.

Izvučem iz siena čuturicu, odčepim; pa u ime Boga.

— Dobra šljivovica.

— Da.

— Je li šabačka?

— Nije.

— Iz babina podruma?

— Da.

— Imate je dosta.

— Jok.

— A za ovake goste kao ja?

— Hm!

Takav vam je bio moj mili suputnik. Gleda konjma u uho ili kočijašu u šubaru, zievne koji put i spusti goleme trepavice pa žmiri. Rieči mu nisi mogao izmamiti tako olako. A smieh još nikada ne preleti preko njegovih usta. Živio je ali nije osjećao. Bog bi znao kakva mu se osjećanja vitlaše u duši, ali spoljašnji utisci odbijaše kao elastični. Čudan čovjek.

— Da prìvîknemo malo na dorata, počnem opet da učinim kraj mučanju.

— A za što moriti marvu?

— Suton je.

— Pa ima noći.

— A magla?

— Nije čvrsta, probit ćemo je.

— Ali put nastaje sasvim presrtan.

— Pa to nije ništa novo.

— A ako se konji spotaknu?

— Ispravit će se.

— A jendeci (járci, grabe)?

— Puni su vode.

— Ta velim, ako nagaze točkovi.

— Izgurat ćemo ih.

Hajde, izvlačit ćemo ih, pomislim u sebi, pa i ja ušutim. Zakunem se u sebi, da ne ću reći ni jedne do sela. Naslonim se na čatlov, a noge urijem u sieno. Vjetar poduhivaše, a ja mu se ni vješt ne činjah. Neka ga, neka svira, pomislim u sebi, pogledavši sa zadovoljstvom pocrvenjele obraze mojega susjeda.

Sve se većma smrkavalo. Već se poče slabo raspoznavati šta je pred nama. Čas po zapinjasmo o kakav nagorio dub ukraj puta ili sa svom silom tresnusmo o hrapave žile, što se oprečile po uzkome putu. Duša mi bi u nosu od silna truckanja. Ali opet mučah pa gledah preda se.

Bog i svi sveci bili su uz nas. Kroz svu muku i nevolju ispesmo se na jedan vis. Vidjeh pred sobom u dolu rastrkanu svjetlost, i čuh gdje psi laju.

— Vladimirci, prekinem opet mučanje.

— Zar već? — I ne došli, od kad putujemo.

— Ja nisam ni osjetio.

— A ja hvalim Bogu, da sam živ i zdrav. Nisam se toliko natruckao, od kako znam za sebe.

— Sladje ćeš večerati.

— Hvala liepa.

Tako se spustismo nizbrdicom u niz. Kočijaš je išao pred konjima i otvarao vratnice. Ja sam s čežnjom izgledao, kad će konji stati. I stadoše, kad dodjoše pred Jovića kuću. Sidjosmo se. Čeljad potrča iz kuće, da nas dočekaju. Jedni otvarahu vratnice, drugi držahu zapaljenu luč nad glavom, a starješina stao na kućnji prag pod strehom pa viče dečka da odbije pse.

Izljubismo se. Pitasmo se i za junačko zdravlje. Ja podjem s domaćinom u gostinsku sobu, a moj drugar ode u kuću. Spustim se na meki krevetac. Mirisavo sieno zašušta. Više glave zamirisa kita bosioka, što visaše pod slikom svetoga Gjurgja. O gredici višahu grozdovi i žute i rumene jabuke. Do vrata maleno ogledalce. Po dugačkom stolu prostrvena biela zastirka. Na stolu žežena šljivovica a za vratima vreće sa orasima. Sita jesen mirisaše u cielome domu. Moj sudrndula vrati se iz kuće. Bijaše veseliji nego obično. Vidjeh, gdje je zadovoljan.

— Već je porudjelo, reče mi, kad mu otac izadje u hodnik.

— A je l' čemu?

— Mlekušće ispod hranjenice. Oblo kao valjak.

— Oho!

— Pa gibanica kao rukav. Sad je baš strpaše u peć.

— Dobar muštuluk.

— A crno vino jako kao grom, rezi i sladne, kad ga piješ. Baš jàko udariše novu slavinu.

Gazda se vrati pa počesmo rakijati. Ispraznismo bogme pošteno srčence — dok puške pripucaše. Ciela se kuća užurba. Čuh gdje jeknuše vratnice i pred kućom konji zahrzaše. Izadjosmo pred mile goste na dobrodošlicu.

— Pomozi Bog domaćine!

— Bog vam dobro dao.

— Je si li rad gostom?

— Dobrim, ako Bog da — blagosovi!

— Bog te blagosovio, reče konjanik u bieloj bradi, i kad pridje bliže, poznadoh oca Živojina iz Nakućana. Za njim sve redom gosti — zvanice iz Zablaća, Mehova i Lojanica.

Sluge konje prihvatiše a mi u toplu izbu za gotovu sovru. Sjedosmo kako pristoji po redu i starešinstvu. U trenutku zadimi se čorba na stolu. Možete misliti kaka je od uhranjena nazimčeta. Jedan put ušutili pa se samo dali na posao. Boga mi moradijahu mienjati ispražnjene zdjele. Pa onda dodju druga jela, pečenje i gibanica. Napunismo čaše pa ustasmo u slavu božiju. Nategnusmo, zapjevasmo, puške pripucaše, a u hodniku zahuktaše bubnji, zveknuše dahire i zacijuknuše hegede. Nema veselja bez Cigana! Srca nam zaigraše od miline. Kucasmo se i pjevasmo:

Pit mi vino, pit mi vodu;
Od vode me noge bole,
A od vina bolje hode . . .

Reći povilismo. Rajko i Stanko zagrlili se, zapušili uho pa pjevaju, da se crvene zaušnjaci. Popa skinuo džube pa nakrivio kapu. Puno mu srce za punim stolom. Oblimi prsti prihvatio peharac pa pjeva tropar svetome „Pobjedonošče, velikomučeniče!“ — a prazne čaše padaju neštedimice.

Zatrese se hodnik, zacupkaše stidljive cure. Svirka sve življa, sve bujnija. Noge mi zaigraše. Skočih sa klupe, pa u hodnik. Uhvatih se za kolo pa povedosmo to na lievo to na desno, poskočismo, hitro, živo, sitno, sićano. Nema igre bez pocerke. Zaigrasmo i mačvanku, i oro i nedagrivnu.

Najljepša medju djevojkami Miljkovćeva Stanka. Vižljasta kao ptičica, a opet ponosna kao paunica. Sve joj je liepo, sve namješteno. Il' je ljepše lice, il je ljepši struk! Plave oči kao večernje nebo. Obrazi najedrali rujevinom. Vitice — kobne zamke za nestašno srce. O bielom grlu mincevi i taliri, a o pasu srmali kopče, pobre, kao dlanovi. Visinom je kolo nadvisila, ljepotom je kolo začinila — zapjevali bi guslari, da su samo čuli za nju.

Ja u sred kola pa digao glavu kao sukmetica. Djevojke se zgledaju pa se cere. Ja ni mukajet. Gledam čas po u Stanku, ona uskuburi očima tamo amo pa preda se. Kolovodja povodi, zabaca glavu, savija se, gleda u opanke pa zavrti nogama, izbacuje ih i zapleće kao pomaman. Eto ti i moga Ljubinka. Stade u sred kola — ukipi se kao Ruža u čunu.

— Hvataj se, sokole, podviknem obuzet orom za igru.

— Zar poslie ovake večere?

— Hej, ta gdje ti je mladost? Ostario si još sad. Smijte mu se djevojke.

Djevojke lukave pa se ne smiju. Povedosmo kolo letimice. On osta nepomičan kao kamen-grad. Stao pred čergare, pa gleda kako im vita gudala lete po žicah. Ne ticaše ga se ciela igranija. Pustismo se. Ja se šalih sa ljepojkama. On srkaše kavu ili ispijaše živu rujevinu. Umorismo se. Noge izdadoše, a oči se same zaklapahu. Ne mogadijasmo se oduprieti driemežu. Jedan po jedan ostavismo društvo. Sat pred zoru svi bijasmo u dubokom snu.

II.

Kad zabielješe prozori, poustajasmo. Izadjosmo u dvoranu pa na bunar. Dugo se klanjao visoki djeram natruloj stublini, dok se redom poumijasmo. Polivaše spavaćiva snaha. Obukosmo se pa se prodjosmo po avliji. Pred kuhinom čitav pokolj od živine. Jedni šuriše i poriše, drugi ispiraše. Pod strehom od vajata ošurene pujke (purice), što su prenoćile na mrazu. Nadisasmo se hladnoga jutra, ščvrsnusmo se na golomrazici. Krv nam poteče življe u žilah.

Vratismo se opet u kuću. Pismo kavu i rakijasmo. Prihvatismo se mesom sa ugljena. Pop-Živojina odazvaše u nuriju da čati molitvu bolnim. Čim se povratio, sjedosmo za sofru. Prekrstismo se pa u ime Božije počesmo slavu slaviti. Svieća je gorila na stolu, okusismo osvećeno koljivo pa počesmo jesti i piti. Ovako trajaše do večerna zvona. Ja ostavih goste za prepunim stolom pa izadjem u dvorište. Cigani svirahu i pjevahu kao i noćas. Djevojke se već nakitile pa jedna po jedna izlazi iz vajata ili dolaze iz sela.

Miljkova Stanka stoji kod kuhinje. Moj bratac Ljubinko prikrao se pa s njome divani. Gledam, djevojka se smieši, a on je uhvatio za ruku. Krstim se pa se čudim. Od kud u moga Ljube tako milostivo srce? Šta li još biti ne će pod ovim širokim nebom.

Zaigrasmo opet oko veselih svirača. Ja se uhvatih baš do Stanke. Gledam, pa se topim. Blagi bože, divno je ukrasi! Ruka joj u mojoj ruci, zažarih se kao u plamenu. Uzdahnuh Kradom pogledah u nebo. Ne mogoh ustaviti srce, da zaželi ovaka andjela.

Pred mrak pojahasmo konje pa u Zablać. Pjevasmo, pucasmo, poigravasmo žustre konjićke. Stadosmo pred vratnice Jelisija Berića. Visoki krovovi pomolili se kroz mršavo granje sa požutjelim lišćem. Badže (dimnjaci) se dime. U dvorištu pucanj, pjesma i žagor. Isturismo ledenike, konji zahrzaše. Čeljad otvori vratnice a veseo domaćin s rumenom bocom pa pred nas. Izljubismo se, pa kod ograde ispismo dobrodošlice. U nutri nas dočekaše, kao na krilih. Veselje planu kao podstaknuta žeravica. Gostiju bješe se skupilo oda svih strana, a mi nastavismo u Zablaću, što istom pred zoru bjesmo ostavili u Vladimircih.

Na polju, na sred avlije zapaljene klade. Crven plamen obasjao sve krovove u naokolo. U avliji kao u po dana. Izvan ograde obkolio nas mrak kao crno vazdušno stienje. Ja ostavih sobu a za mnom Ljubinko. Golomrazica brijaše, ali se vjetar ne čujaše. Stadosmo kod vatre, koja snažno gorijaše. Jeglenisah sa veselimi curami. Tu već bješe i Stanka i Ljubinkova snaha. Uhvatismo se za ruke, pa povedosmo oko plamena. Zagrijasmo se kao za bankom. Obredismo sve igre, koje znadijasmo. Počesmo i pljeskavicu. Ljubinko sa Stankom, a kad udarahu dlan o dlan, ona spuštaše oči pa gledaše preda se, a moj Ljubinko blenuo ni sam ne znadijaše kud. Igra, a ne igra mu se. Gleda, a ne gleda mu se. Hej što nisam ja pored Stanke!

Počinusmo i od igre. Stanka medju curicama pa me gleda kradom. Ja joj sukobim pogled, ona — preda se. Prodjem se gore dole oko plamena. Gledam da sam bliže nje. Kad joj se primakoh, pogledam gore. Na nebu se prikovale zviezde pa vedro kao staklo. Duša mi zatrepta, srce jače kucnu. Odlučih se. Uhvatim je na samo pa dalje od svjetlosti.

— I, Stanka, rekoh, pa dalje ni, biele, Steže mi se grlo.

— Ona se nasmjehnu.

— Hoćeš li da viknem na Cigane. Nek pucaju žice, nek prolome bubanj.

— A gdje je Ljubinko?

— Za stolom za cielo. Težko mu se razstaviti od vina. Grjehota je sjediti za sofrom kod takih djevojaka kao što si ti, Stančice!

— Ja niesam Stančica. Ja sam Stana.

— Velim da malo . . . .

— Djeci se tepa, prekide mi rieč; a ja nisam derište.

— Ta sad je takav običaj.

— Kod vas u čaršiji, a u selu ne.

— A bi l' ti voljela živjeti u čaršiji?

— Bože me sačuvaj.

— Šta, kadifli libade . . .

— Prije bih voljela umrieti nego da ostavim selo.

— Pa vistani od dječije i širita. E hej — da znaš kako bi ti stajalo varoško odielo, samo da promieniš ruho.

— Prekrsti se. Boga mi, vi ne znate šta govorite.

— Pa eto i Ljubinko seljak vam je puki. Trčao je selom u prljavoj košuljici. A sad je gizdav gospodičić . . . .

Drugo je Ljubinko, a drugo si ti. On je naše diete. A ti, ti si, da bogme, sasvim nešto drugo.

Nasmjehnu se hladno pa me ostavi. Zaboli me oko srca i ja gledah za njom bolno. Na njezinih obrazih još se ne bješe ugasio smieh. Opet se vrati Ljubinko. Primače se ljepoti djevojci, pa spokojno gledaše to u plamen to u vesele Cigane.

Ja se sneveselih. Otidem pod dud, gdje sjedjahu seljaci, piju i vesele se. Ne hvataše mi se srca ni njihova pjesma ni njihova rieč. Odoh u sobu. Sofra bješe iznesena i na zemlji stajahu pune boce. U naokolo po jastucih sjedjahu veseli gosti. Sjedoh do pop-Živojina. Čata zadriemao u uglu kod peći, glava mu se povijaše i tamo i amo. Donieše praznu košnicu pa mu je nabiše na glavu. Skoči kao oparen. Kobeljao se kao bjesomučan, dok se oprosti hrapave kapurde. Sve smo djipali od smieha. Obredismo još pa jednu zapjevasmo. Čiča Rajko pripovieda kako je opazio vilu niže vlasaničke mehane.

Popa Marko i ne diše, kad ko god priča o tamnoj noći, o vampirih, o vucih i baucih. Odupro se laktom o koljeno pa naslonio glavu. Sluša, sluša, a oči mu se zaokružiše. Zaškilji, zahrka i zaspa kao odojče. Kmet Radosav donese naduvanu volovsku bešiku. Zamahnu koliko igda mogaše, pa Marka u glavu. Dotače se grede, toliko odskoči. Popa Marka djipi usplahiren, pa mamuran skoči kroz otvoren prozor u avliju. Smijasmo se na sva usta i koliko nas grlo nosaše. Poslie smo se hitali bešikom (mjehurom) sve dok nije zaplavjela zora.

III.

Sutra po podne krenemo se ja i Ljubinko u Šabac. Konji su biesno jurili, a nas dvojica šutjesmo. Ja se bijah izgubio u mislih, a moj suputnik zažmirio pa gledaše pravo preda se. Nebo se bješe zamutilo. Krupan snieg lagano provijavaše.

Ja nisam ni vidio grmova u kraj puta, ni mehane mimo kojih prolažesmo. Duša mi je bila kod Stanke ili se vrzla negdje oko Miljkova kućišta. Htjedoh povjeriti drugu svoju raspaljenu strast, ali se uzdržah i ne rekoh ni jedne.

— Pa kad ćemo opet u Vladimirce, upitam Ljubinka.

— Skoro.

— Čisto bih živio u selu.

— Moja ti je kuća svagda otvorena.

— Ali si ti riedko tamo.

— Još samo do Božića.

— A onda?

— Odoh u seljake, omrazio mi ovaj bljutavi život u varoši.

— Zavidim ti.

— Još ne. Dok se oženim.

— A jesi li begenisao?

— I dao rieč.

— A smijemo li znati za ime?

— Stanka —

— Miljkova?!

— Da — ona.

Promuca kroz zube a ja prebliedih. Uzavrije mi krv. Čisto mi dodje da skočim s kola, da bjegam mrakom i dubravom. Noge mi zadrhtaše. Pred očima mi se smrče. U grlu mi se steže navala dubokih uzdaha. Tako dodjosmo u varoš.

Sretnem mater na pragu. Zaboravih joj i boga nazvati. Usplahiren bacim se na sofu. Mati trča za mnom.

— Tebi, sinko, kao da nije dobro.

— Ružno mi je.

— Da te nije probio vjetar u putu?

— Malo sam nazebao; varah je samo da se oprostim matere.

— Prodriemaj malo, sad ću ja odmah doći.

Poslie četvrt časa eto je sa tejom od zóve.

— Popij, pa odmah lezi, reče u punoj ozbiljnosti svoga materinskoga staranja.

Ja se pokorih.

Ali sam se za to iskustvom uvjerio, da tejovi slabo pomažu protiv razdragane ljubavi u srcu. A i ko će cielomu svietu najamiti lieka? — —

Iz povjesti civilizacije u Englezkoj.

H. Th. Buckle-a.

I. Sredstva za povjest. Pravilnost u ljudskih činih. Zakoni im. Bez prirodoslovnih znanosti nejma povjesti.

(Dalje).

5. Izvor nauku o slučaju i o slobodnoj volji. Prema pomenutomu sudara se nauk o slućaju vanjskom s naukom o slobodnoj volji nutrnjoj, a nauk o nuždi s naukom ob usudu, uz razliku, da su prvu razvili metafizici, a drugu teolozi. Metafizici začeše naukom o slučaju, kasnje prenesoše ovo načelo samosežtva i neodgovornosti na nauku o duhu, i tu postade slobodnom voljom, t. j. izrazom, kojim nestaje svake tegobe, jer podpuna sloboda, kano uzrok svakomu činu, jest bez uzroka, te je kano i slučaj izvorna živa istina, koja se ne može tumačiti (Kant: freier Wille, dem die blosse gesetzgebende Form der Maxime allein zum Gesetze dienen kann. Kritik IV. 128; hat für sich eigentlich keinen Bestimmungsgrund Metafizik V. 12. — ist unbedingte kausalitet der Ursache, Kr. II. 339.) Teolozi začeše nuždnom svezom i dočeše uz pomisli o redu i o zakonosti promisla, koj je od izkona sve odredio usudom.

Ova dva sprotna si nazora odgonetaše ljudsko bistvo načinom posve jednovitim i odlučnim; svjetina pristade uz njih, dakako pociepav se na dvoje, pomutiv izvore znanju, stvoriv razkolničtvo, rat i sve njegove nevolje. Umniji dusi misle, da ovi nazori nisu niti proučeni niti dokazani; njeki ih pače proglasiše bludnjami. Ogledjimo ih.

Ako tko i posumlja ob izvoru slobodnoj volji i usudu, kao što ga navedoh, ob osnovu, na kojem su sada ovi nazori, ne može se sumljati, t. j. nauk ob usudu razvi se iz teologijskoga priedmnjevka (hipoteze), nauk o slobodnoj volji iz metafizičkoga. Sljedbenici prvoga stoje na priedmnjevi (suppositio) neobrazloženoj niti dokazanoj. Višnji, prem da najveća dobrota, učini razliku izmedju odabranih i zlopakih, proklev milijune — jošte nerodjenih, ali kašnje njegovom dozvoljom postalih. (St. Ambrosius: Deus quos dignat vocat, quos vult religiosos facit; Neander IV. 287. — Calvin veli jošte gore, da to biva po svojoj volji; Mosheim's Kirch. Gesch. II. 103). Današnja crkva sudi o tom blaže, uzev na um, kako se ovo ne može slagati s inimi osnovnimi pojmi; pred sudom uma i znanosti ovaka je nauka neplodan priedmnjevak, jer lebdi nad obzorjem znanja, te nam nema sredstva, kojim bi ju mogli dokazati prȁvom ili krivom.

6. Osnov teologijski usudu, metafizički slobodnoj volji. Ako je usud postao iz škole manihejske, to je slobodna volja iz arminijanske; osnov joj je metafizička teza, da je čovječja sebesviest (Selbstbewusstsein) najviša; jer da svaki čovjek čustvuje i zna, da je on bistvo slobodno, niti da ima umovanje, kojim bi se čovjeku mogla izkoreniti sviest o slobodnoj volji. Ovoj se odluci, koja se opire svakomu običnomu načinu umovanja, hoće dva uvjeta, od kojih prvi nije nikada dokazan, ali je ipak može biti istinit, a drugi je bez svake sumlje kriv. Jedan joj je uvjet, da ima sposobnost neodvisna, što ju zovemo sebesviest, a drugi, da su joj odluke nepogrešne. Ali prvo nije dokazano, da je sebesviest sposobnost, jer najveći umovi vele, da je to samo stalež duha (t. j. zamjetba onoga, što jest ili biva u duhu). Ako je ovo istina, to ona nauka ne valja; jer recimo, da sve sposobnosti duhove, dok djeluju, jednako pravilno djeluju, kako se to može uztvrditi o svakom staležu duha n. p. o slučajnu? Pak recimo, da ovaj prigovor ne valja, odgovoriti ćemo, drugo, ako i jest sebesviest sposobnost, sva nam povjest tvrdi, da je ta sposobnost posve nesjegurna, jer: svaki stepen u napredku prosvjete, što ga čovječanstvo minu, odlikova se njekimi posebnostmi duha i osvjedočenosti, očite u vjerah, u filozofijah, u običajih svoga vieka; svaka ova osvjedočenost bila je za onaj viek priedmet vjerovanja, a sliednjemu vieku predmet poruge, a svaka ova osvjedočenost bila je srasla s duhom tadanjega čovječanstva, buduć im sebesviest, kao što nam je danas ona pomisao, što ju zovemo slobodnom voljom.*

Pa ipak ne mogu biti svi ovi posljedci istiniti, jer su si mnogi protuslovni. Dokaz sebesviesti nije dokaz istini, osim ako je istina u razdobju različna, a protuslovja da su jednako istinita. Izkustvo iz običnoga života dokaziva inako: uz njeke okolnosti vidimo, znamo, čustvujemo, osjećamo, mnijemo, o čem smo si sviestni da biti ne može. Prigovor, da ima razlika izmedju sebesviesti prave i pravilne, zahtieva prigovor: čim se razpoznaju ove dvie sebesviesti? Ako nas ova sposobnost može varati u niečem, čim se jamči, da ne vara u još njećem, ili u inom? Nejma li mu jamstva, to mu nejma ni vjere. Ima li mu jamstva, to je bitisanje ovoga jamstva nužda, kojoj je ona sposobnost sluga: tim je uništena nauka, da je sebesviest najviša.

Nu po sreći ne treba niti nazora ob usudu niti o slobodnoj volji* tko vjeruje, da povjest može biti znanost; jer ja ne zahtievam od njega, nego da prizna ovo: ako šta činimo, to biva s njekoga razloga, ili s njih više; da su ovi razlozi posljedice njećega predjašnjega, predjašnjih razloga; te daklje, ako znamo predjašnje i zakone mu, da možemo za cielo neposredne posljedke proreći. Na ovo mora pristati svaki zdravi duh,** koj ne vezi u kakvom inom znanstvenom sustavu, i ako mu sudovanje nije kako izopačeno; znajuć n. p. čiji znaćaj, znam u napried, što će i kako će u njekih okolnostih uzraditi. Ako li pako pogrieših, to mi bludnju ne treba upisivati u samoseżtvo ili i u ćudljivost njegove slobodne volje, ili nadprirodna usuda, nego ili nisam točno znao okolnosti, ili mu ne proučih dovoljno duha.

7. Ljudskomu je činu povod u predjašnjem činu, i to u činu ili duha ili vanjskoga svieta. Okanivši se dogme o slobodnoj volji, i one ob usudu, i ne imajući za sada, jer i ne treba, inoga osnova, prisiljeni smo, i to silom dokâza, što ćemo ih toliko puti pominjati, prionuti uz posljedak, da je svaki ljudski čin posljedica predjašnjega čina, koj je sam sobom povod, i to ili u čovječjem duhu ili u vanjskom svietu, svakomu našemu činu, poslovanju, djelovanju, itd. te tim da mu je žig, biljeg i pravac njekoj zakonitosti, t. j. uz iste uvjete i okolnosti zbivaju se isti posljedci. Pa buduć, da se sve, što se sbi, sbi kano posljedak nutrnji ili vanjski (ideje ili čini), il inimi riečmi: sve one promjene, štono čine povjest, i kojih je povjest puna — svi udarci, koji skobiše ljudsko koljeno — svaki napredak i svaka propast ljudskoga koljena — svaka mu sreća i svaka bieda mora biti posljedak dvoje djelatnosti: upliva vanjskih pojava na duh, i upliva duha na vanjske pojave.

(Dalje sliedi).

* Blanco White veli: Kako si čovjek može biti sviestan, da mu ne može ništ volje prinukati — to nije sebesviest, nego sud o niečem, što biti može, a nije sebesviest o niečem, što jest.

* Ovdje slobodna volja znači, da jur u samom duhu ima povod, kojim se on očituje samostalno od svakoga inoga razloga ili povoda; jer tko reče, da u nas ima ova sposobnost, kojom uzdjelujemo bez ikakva povoda, ali kada dodje do toga da se ova sposobnost očituje, da nas hotice ili nehotice vode povodi — taj reče jalovu tvrdnju, kojano ni malo ne smeta mojoj tvrdnji: jer je ona može biti ili istinita ili kriva, ali je do sada nije jošte nitko mogao dokazati.

** Kant govori o slobodnoj volji (Met. der Sitten V. 20, Prol. III. 268, Teod. VI. 149, Krit. II. 24. Werke II. 419 i 433) samo u transcendentalnoj nauci, te je ona kano propala posljedak Kantovoj filozofiji, a nije joj osnov. Schoppenhauer napisa o tom posebno djelo, ali ju razpravlja u svakom svojem spisu, dakako posve odrješito i svojim načinom.

SITNICE.

— Za izdavanje velikoga Grimovoga njemačkoga rječnika skupljaju se novčani prilozi kod njemačkoga sjevernoga bunda. Pruska je obećala na pet godina po 800 talira subvencije, pod tim uvjetom, ako sve ostale savezne vlade saberu godišnjih 700 talira. Niemci se tuže na toliku mlitavost svojih vlada, a mi se čudimo, da kraj nebrojenih akademija i tolika bogatstva u njemačkom knjižarstvu još treba za toli slavno djelo kako je Grimov njemački rječnik, u vlâda subvencije iskati. Što bi tad istom mi rekli? ili tko da se čudi, ako mi jednako na korist hrvatske književnosti prosjačiti moramo?

— U nekočnjoj ruskoj Americi izlaze na ruskom i englezkom jeziku novine: „Alaska herald, svoboda", koje donose uvodne članke u oba jezika. Kažu, da su ove novine daleko razprostranjene i izvan Amerike, po Sibiriji, Japanu i Kini. Sada su već gotovo svi slavenski jezici zastupani svojom žurnalistikom u Americi. Ima nade, da će do skora i naši vrli primorski Hrvati, kojih mnogo tisuća po Americi živi, dobiti svoga žurnalističkoga reprezentanta.

— Čim se više u Ruskoj diže duh slavenski te i u vladine krugove zasiže, tim se jače takmi Petrograd s Moskvom, koja do sele bješe središte slavenskih, ili bolje rekuć slavenofilskih ideja. Do skora kao da će joj preoteti prvenstvo Petrograd, gdje se i ne shvaća slavenska ideja onako jednostrano, kao u Moskvi. Tako su skorih dana vrlo svečano proslavili u Petrogradu godišnjicu sv. Ćirila. Služba bijaše u Isakovoj crkvi a služiše tri mitropolita: petrogradski, moskovski i kijevski i tri arhiepiskopa.

— Za stogodišnjicu rodjenja Humboldtova spremaju se u sjevernoj Americi podići mu spomenik. I to je krasan triumf duha ljudskoga.

— Kako magjarske novine pišu, posvetio je u najnovije doba magjarski ministar prosvjete barun Eötvös osobitu pozornost magjarskomu narodnomu muzeju; novine se nadaju, da će u tom pogledu doskora moći javiti o potanjih naredbah ministrovih. Za sada pripoviedaju, da je ministarstvo naložilo, da se pomno uredi knjižnica i galerija slikâ te da je za muzej naručeno nekoliko kipova glasovitih Magjara, kao su: Verböczi, Istvánffy, Zrinyi i Pázmán (Po nesreći nije nijedan od ovih velikana magjarskih rodom Magjar!). Kad ćemo jednom moći javiti i o našem narodnom muzeju, da mu je tko „osobitu pozornost" posvetio?!

— U Herkulanu počeše i opet izkapati starine. Zadnje kopanje bijaše prije 40 godina, te je zapelo o neki vrt, svojinu nekojega velikaša, koji ne htjede dozvoliti, da se na njegovu zemljištu iskapanje nastavi. Sada je taj vrt odkupljen te kad se posljednji put Viktor Emanuel bavio u Herkulanu, započelo je iz nova kopanje svečanim načinom.

Poziv na predplatu.

Ovim se brojem svršuje prva četvrt, a početkom travnja nastupa „Viencu" druga četvrt prvoga tečaja i otvara se nova predplata na ovaj jedini hrvatski zabavno-poučni list.

Izlazit će „Vienac" i nadalje svakoga tjedna u dosadašnjem vidu s odabranim sadržajem i uz dosadašnju cienu

na godinu za domaće 6 for.; za vanjske 7 for.
na pô godine za domaće 3 for., za vanjske 3 for. 50 nov.
na tri mjeseca za domaće 1 for. 50 nov., za vanjske 1 for. 75 nov.

Molimo učtivo svakoga rodoljuba u interesu narodnoga napredka i slave, da nastoji ovomu listu pribaviti što više predplatnika; predplata neka se šalje „administraciji Vienca" knjižari Fr. Županа (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Komu je koncem prve četvrti izminula predplata, molimo da je čim prije obnovi, jer bismo inače prisiljeni bili, šiljanje lista obustaviti. Isto tako molimo uljudno onu p. n. gg. predplatnike, koji su nam prvi put premalenu predplatu poslali, da izvole kod novoga plaćanja i ostatak za predjašnji rok prenumeracije podmiriti.

Dolaze na administraciju „Vienca" vrlo česte reklamacije bud za pojedine brojeve, bud za više ih na jedan put. Mi smo se uvjerili, da se odavle, iz Zagreba, list vrlo točno na poštu odpravlja. Molimo dakle svu gg. predplatnike — to je i u našem i u njihovom interesu — da malko kod dotične posljednje pošte upitaju, gdje su njihovi brojevi „Vienca." I nama dolaze listovi vrlo neuredno.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 11. U Zagrebu dne 3. travnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Resurrecturis. *

Preveo s poljskoga P. P.

Svijet taj je grobljem sûza, krvi, blata!
Svijet taj je svakom ko vječna Golgata!
Zalud duh se mota
Kad ga muče muke!
More nam života
Nema nigdje luke!
Udes nam se ruga sili!
Plienom su mu i junaci —
Ginu sveti — ginu mili —
Živu omražnjaci!
Sve se spleće — te se i smrsnut će,
Smrt na blizu — a daleku
Na vjekôva kasnom tieku
Mrtvih uzkrsnuće!

S tog otvrdnut valja — bit bez ćuti!
Sred krvnîka biti krvnik ljuti!
Ljudskom zloćom udarat na ljude!
Nenavidit — zlobit —
Morit — varat — robit —
Nek si darom sviet nadaren bude!
Tako valja! — il ništa nemoći!
Jed'mo — pijmo — zlatno smeće bud'mo —
Gojmo tielo — misli neutrud'mo —
Tako ćemo ponajbolje proći!

O! ne! o duše moj!
Natrag, natrag — stoj!
Tim oružjem vojak
Nesluži se odje,
Koji bije bojak
Zlu da na kraj dodje!
Samo žrtve svete
Tiha moć na svietu
Kob gnjetuću sgnjete —
To je sîla lav!
Zločestoće pako
Nalikuju snietu
I ko smeće svako
Vremena su splav!

O! poznaj sam sebe!
Vlasti se nemaši
Božje iznad tebe!
Al nemoj ni gniti ko blažče na paši!
S ove strane groba pred dobom uzkresah
Bud' ljudskim trpljenjem rodom iz nebesa,
Bud' uzornim djelom neumorna ráda!
Budi strpljivošću, koja sve nadvlada,
Koja grad svoj gradi iz ništa — poláko!
Bud' onim porazom namjere daleke,
Koji pobjedjuje na koncu za vieke!
Budi smirenošću u vrieme opako —
U metežu mjerom — strojem u razstroju —
Bud vječnom krasotom žića vječnom boju!
Samo farizejom i podlosti kuzi
Budi grozom — gnjevom — il svetim mučanjem.
I sa licumjerci nikad se nesuzi!
Svijem inim budi angjelskim dihanjem!
Bud' jim onom hranom, koja duše kriepi —
Sestrinom suzicom kad jim jad nahudi
A srćanim glasom kad jim srdce strepi!
Prognanim iz doma budi milim domom!
Beznadnikom tužnim sladkom nadom budi!
Mrtvo spavajućim bud' probudnim gromom!
U boju s tim paklom svieta puna zlosti
Svuda, svagda budi silom, koja sklanja —
Nad smrću silnijom silom milovanja —
Bud' paklom milosti!

I riečju i djelom, u službi i plaći
Razdavaj sam sebe svojoj miloj braći!

---

* Ova pjesma slavnoga poljskoga pjesnika Krasinskoga, prem da je na nekojih mjestih malo mistična, imade toliko liepih i liepo izraženih istina, da zaslužuje prievodom biti udomljena i u našem svietu. *P. P.*

Porazplodjuj sebe na čine živuće
Pa iz tebe jednog biti će — tisuće!
Budi i u negvah neutrudnim trudom!
Nek ti nedotuži nikad ništ' u tuzi!
Bud' si u prsijeh rodu zlatnom rúdom!
Budi nebo s zemljom spajajućim čudom!
Svetošću u uzi!

Nehiti umrieti, dok t' misó nerodi,
Ko u zemlji zrno dok se nerazplodi!
Dok si mukom nemož' biti dobitnikom —
Već jedino svojom — ne čovječstva dikom,
Nebud' mučenikom!
Vience prazne slave
Beru lude glave!
U pogibelj jaču,
Junačine skaču!
Al duh višje vlasti
Te prezire časti!

Tek kada ječeće sa obće potrebe
Dogadjâja zvono pozove i tebe
Za da se u odkup ti žrtvuješ za nje —
A ti uslišavši to zemlje pozvanje
Padneš, svladan dušom u pokornoj skruši,
Na prag, oba svieta koji tu razstavlja,
I tvojoj pred Bogom razkriljenoj duši
Tiho-tajnim dahom glas se božji javlja —
Ustan' — i ko borac dobjegli do cilja
S tabâna otresi prah zemaljskog gnilja —
Ustan' — i s ljubavi, što ljubeći gine,
Letne digni ruke nebu u visine!
Ustan' i krvnikom, koji traže tebe,
Sám na susret hrli i ponudi sebe
Tiho — mirno — blago — bez žalbe ikoje —
Milostivim gledom bezsmrtnosti tvoje!

Tad zaglavi bogat za budućnost plodom,
Smrću bud životu najvišjim urodom!
Što sviet prozva snom i morom
Učin' javom
Učin' tvorom,
Učin' pravom,
Nečim čilim i uznietim
Nečim svetim,
Što ko nož u srca
Duboko se vrca
I bode bez kraja
Prem tičuć se samo
Dahom uzdisaja . . .
Dok sviet, koj te kolje,
Sám neklekne dolje
I neprizna tamo,
Bog, dom i sloboda
Da su sviest naroda!

Kad s tekuće krvi tvoga tiela
Misó ti se bude zarudjela,
Misó tvoja bit će svjetla strujom,
Božje pravde plamtećom olujom
Nad gomilom bezbožnîka dole —
A njoj neće da odole
Ni topi ni tuci,
Ni laži ni strava,
Ni mudrost ni slava,
Ni kralji ni puci!
I o trećem dobu
Na muke ti grobu
S dogadjâja smjese
Nad bezdno krvavo,
Nerodjeno rodit će se —
Uzstat sveto pravo!

Veslači.

Slika iz družtvenoga života, nacrtana B. L—ćem.

IV.

Sutra dan podje Božidar da si malko pobliže razgleda Zagreb. Bio on već nekoliko puta u glavnom gradu hrvatskom, ali uviek na kratko vrieme, pod tudjom pratnjom. Sad slobodan upotrebi tu slobodu te odluči pogledati sve, što nam glavni grad ima liepa i — neliepa. Njegovo se rodoljublje ponosilo stolnom crkvom, tim sjajnim spomenikom davne hrvatske slave, veličine i ljubavi do umjetnosti, ali se gotovo razplakalo, kad je hodajuć po tiesnih sobicah hrvatskoga muzeja moralo gledati, da i ono malo narodnjega blaga leži bez reda i poredka, strpano amo tamo. Utješi ga medjutim nada, da će se i tomu pomoći. Divio se čarobnomu pogledu s južne promenade, ali ga sablaznilo nešto, pače vriedjalo. Uvrježilo mu se u srce, du je prvi biljeg obrazovana čovjeka: poštovati, ljubiti svoje. Al gle, praktični život u Zagrebu izvraća ovaj nauk te mu pokazuje, da zagrebačke ljepotice drže prvim biljegom naobraženosti: tudje iznositi na vidjelo, a svoje maćuhinski zametati.

Naći će se možda gdjekoja liepa štilica, pa će mi zamjeriti, što opet iznosim na svjetlo misli Božidarove o „domoljublju". Nu valja znati, mladići hrvatski, — s malom iznimkom — rado se bave domaćimi poslovi. Njih raduje, oni se ponose svim, što je hrvatsko, što diže slavu i veličinu naroda hrvatskoga. Pa takov vam je na dlaku i naš Kožić, pače njega se tim neugodnije dojmio onaj žalostni pojav, što je držao za naravski zahtjev, da čovjek govori onim jezikom, koji mu je Bog udielio, staviv ga u ovaj ili onaj dio čovječanstva, govorećega istimi zvuci; a nije pomislio jadan, da se u životu i naravski zahtjevi neslušaju svagda i jednakim načinom.

Al vidim, malo da nisam predaleko zabrazdio.

Ako mi bude iole moguće, neću u ovoj pripoviedci spominjati stvari, jednim poznatih drugim nepovoljnih.

Kad je Božidar prolazio trgom sv. Marka, da si ga bičevi gonio, nebi bio prošao mimo ona četiri izdubena kamena, a da malko nepopostane. Proučio on „Gubčevu bunu“ od I. Kukuljevića, čitao i zanimljivu dramu od M. Bogovića „Matija Gubec“; dà stao bi pa se zamislio.

Svrnuv okom na banske dvore uzdahnu i — podje dalje, razmišljajuć ob ovom i onom. Tih misli, da jih i znadem, nebih vam htio pripoviedati, jer ako i jesu misli slobodne, bome se rieči vežu na kazneni zakon; kad bih ja i hotio biti marquis Posa, nebi se valjda našao Filip, koji bi mirno slušao moju peroraciju i zahtjev za „Gedankenfreiheit.“

Božidar ogleda se i stane. Probudi ga zvonko pjevanje preugodne Mihanovićeve pjesme „Liepa naša domovina.“ Sluša požudno, neznaš, što mu jače godi: da li premileni glasić ili patriotićke rieči, što jih usta izgovaraju. Pogleda, eto ga upravo pred kućom odvjetnika Prpošića.

— Tko tu pjeva? Neka jeka u duši odgovara mu: Ančica. On još stoji, prozori su otvoreni, pjevanka već jenjala, ali on se nemiče. U tom ga opazi sâm g. odvjetnik.

— Dobro jutro gospodine Kožiću! Vi uraniste. No, tò je liepo. Nebiste li htio malko k meni.

— Drage volje.

Prpošić izadje pred svoga znanca te ga povede u sobu, gdje je do sada radio.

— Podjoh razgledati naš Zagreb, progovori Božidar pa, i neznajući kako, prispjeh evo i u ovu ulicu. Molim vas, nastavi mladić zarumeniv se tja preko ušiju, tko je ono u vašoj kući pred koji čas pjevao? Moram priznati, nastavi mladić još jače zabunjen, i pjevanje i pjesma vrlo mi se dopala.

— Ah, gle, gle! Nije baš ništa osobita. Vi biste rado znao, tko je pjevao? Nu —

— Tatice, jedan seljak čeka vani, želi s tobom govoriti. — Dobro jutro g. Božidaru!

— Eto vam pjevačice. Ančice, g. Božidar veli, da ti liepo pjevaš.

— G. Kožić blag je sudac, progovori nestašno djevojče.

— Oprostite gospodine, moram malko za poslom. Ančice odvedi g. Kožića do majke, pa ga zabavi, dok svršim posao.

Anka bila danas još dražestnija nego obično. Jednostavna jutrnja odjeća preliepo joj pristajala, bujne plave kose saplela u omašne dvie kite, pa jih naprosto smotala oko glave; iz očiju joj sjaje nevinost, svaki kret tiela, svaka besjeda dokazuje onu naravitost, prostodušnost te iskrenost, koja mora čovjeka neizkvarena ukusa zanieti.

Božidar podje rado za mladim svojim čičeronom. Ona mu kazivala sve, što je bilo u sobah i u vrtu. Privela ga do glasovira, kazivala mu muzikalne komade; a to su bili većinom hrvatski napjevi. Našao on tu i Lisinskoga i Livadića, sva djela Žličaŕa, što jih izdalo do sada „Kolo“, Jenkova i druge poznatije hrvatske i nehrvatske glasbenike. I tudjih bilo, ali ne premnogo. Na šivaćem stolu opazio najnovije brojeve „Dragoljuba“, neke romane prevedene u „Pozoru“ i liepo vezana djela Stanka Vraza. Zatim ga povela u vrt, pripoviedajući mu ob ovom i onom tolikom ljubkošću te se u duši Božidarovoj zametnula mala revolucija: slika ponosite Adeline bliedi, potamnjuje pred ovom čaralicom. On i nehotice sravnjuje jednu s drugom, te opaža, da će narav nadjačati umjetnost.

Vrativ se u sobu htjede otići; nu g. Prpošić zamoli ga, neka ostane kod objeda.

— Nećete naći biranih jela, niti stranoga vina, ali svega toliko, koliko hrvatska kuća smâže.

Božidar rado pristao na prošnju vrloga domaćine. Kuća Prpošićeva svakim časom postajala mu milijom. Zašto? Čitateljice razabrati će i same.

Kod objeda vladaše onaj srdačni ton, koji ćeš naći u mnogih kućah pravih Hrvata. Govorilo se svašta i o svačem; ali najviše o gospodarstvu, o njegovih manah, kako se u Hrvatskoj ukazuju, te o sličnih predmetih. U takovom razgovoru mogao se mladjahni budući gospodar i sam koješta naučiti i ugodno zabaviti. A kraj svega toga preostalo njemu dosta vremena, da pohvali Ančicu radi brižljivosti, kojom nastoji, da bude na stolu sve u liepom redu. Pa pošto mu je uz sav objed pritakala hrvatske kapljice, upalio se ponješto do pod konac objeda, te reče, česa mu nebi nikada u skroz normalnom stanju dopustila izustiti njegova plašljivost: da niti bogova na Olimpu ljepše nenapajaše Hebe.

Poslje objeda našla se još dva tri dobra znanca kod Prposića; medju njimi bio i nećak domaćinov, pravnik u trećoj godini, Vragolić. Čim se ovaj više kretao oko Ančice, tim se jače mrgodilo čelo g. Božidaru. A kad je smjeli djak uhvatio djevojčicu za ruku, nekakve smrtonosne misli navališe na junaka Božidara, nebi bio mario djaku zakrenuti vratom, da, da . . . nu da se nije bojao ogriešiti dušu, pa da mu se pružio veći povod.

Tajnom radošću gledahu ove pojave roditelji Ankini.

— Vidit ćeš, ženčice, naša Ančica održat će podpunu pobjedu.

— A bome, dragi Petre, bilo bi veoma kukavno, da mladost, ljubkost i naravitost podlegne umjetnosti te izučenoj koketeriji.

— Ala silne li graje, velike li tuge u našega znanca g. Šumadića!

— Pa recimo pravo, nastavi supruga g. Prpošića; naša Anka i zaslužuje svaku sreću. Bome, da i nije moje diete, ja bih ju ljubila kao svoje, motreći preliepa njena svojstva. O

fina li para! On mlad, pristao momak, bogat vlastelin, a Ančica kao ribica u vodi. Milostiva Adelina prsnut će od jada.

Sumrak se već hvatao ulica gradskih. Božidar liepo se i dosta sjegurno poklonio domaćici i drugim, te sretan i zadovoljan vratio kući.

Istom se on u sobi okrenuo dva puta, evo već na vratih Neradića.

— Poručuju vam pozdrav srdačni gospodja i gospodin Šumadić pa i „liepa“ Adelina, te mole, da se potrudite večeras na čašicu čaja.

— Hvala liepa, hvala liepa. Bit će mi osobita čast.

— Ali, bez zamjere, gospodine Kožiću, nevidjeh vas danas nigdje. Dva puta tražio sam vas ovdje, ali svaki put rekoše mi, da niste doma.

— Dà, izadjoh, da razgledam Zagreb. Nadjoh dva, tri li znanca, pa se zadržah s njimi malko duže.

— Tako, tako. Kada čovjek sastane dobre prijatelje, nerado se dieli od njih. Gdćna. Adelina mnogo puta spomenu danas vaše ime.

— Zbilja?

— Tako mi duše. A g. Šumadić mislio, niste li možda u odvjetnika Prpošića.

Božidar se dosjetio riečim odvjetnikovim, da nepripovieda, kako je bio kod njega. Pa će s toga:

— Kako rekoh, bijah s dobrimi prijatelji. A sad, ako izvolite, ajdemo; ja sam spreman.

Putem pripoviedaše Neradić koješta ob obitelji Šumadićevoj, hvalio skladni njezin život, izticao svagdje krieposti Adeline, a napose klasičnu naobraženost. Nije zaboravio niti toga spomenuti, da su ta svojstva njoj pribavila mnogo neprijateljnih duša, napose medju ženami, kojim manjka uzvišeni duh, pa nemogući se u tome s njom takmiti, čavrljaju svašta, samo da ju ikako omraze. A u takovu nečistu poslu osobito se odlikuje obitelj Prpošićeva, premda se to dade po nešto barma shvatiti, jer obje živu već prilično dugo u zavadi.

Božidar slušao mirno i šutljivo razlaganja svoga pratioca. Mnogo toga činilo mu se istini nalično, a primietio već i sám, da Prpošićevi rado bockaju Adelinu, gdjegod jim se prilika udesi. S toga odluči, da će biti pozoran na sve, što se bude govorilo i radilo.

G. Šumadić pozdravi Božidara prijateljski, gja. ljubezno, Adelina pako po običaju veoma graciozno. Njezina toaleta i danas je ukusna, kao i jučer, pače, rekao bih, još biranija; lica kao da su nešto rumenija, nu ovo može tek oštro oko po dnevu razabrati; ustne crvene kao jagodice, milina jih gledati. A kose, mili Bože, čim jih Božidar opazio, nekako mu se okrenulo srce. Valja priznati, djevojka je vrlo zanimljiva.

— Gospodine Kožiću, oglasi se Adelina, rekla bih gotovo, da ste već zaboravio našu kuću.

— To nije moguće, gospodično. Danas odlučih razgledati naš glavni grad, i sve njegove znamenitosti.

— No, pa što sudite o Zagrebu?

— Razvitak samoga grada, njegov udobni položaj pa i čedna ljepota upravo me ugodno zaniela. Ali, koliko sam zadovoljan gradom, toliko me zaboli gledajući život i način života njegovih stanovnika. Zbilja srce, koje ljubi svoju domovinu, mora zaplakati —

— Dà, dà, presieče mu besjedu Adelina; vi mužkarci sanjarite uviek o nekakvoj ljubavi domovine. Kinite sav ostali sviet s vašim idealom, pa tražeć jedinu ljubav domovine zaboravljate, da imade još stvorova božjih, kojim treba ljubavi kao svakdanjega hljeba, kojim je Bog odlučio, da živu i ob ljubavi. — No nemislite, da vas s toga korim; kašnje i vas će zaokupiti ine misli. Zar ne?

Za večerom razvio se govor o „ladanju“ i tu predloži Adelina, da se sutrašnjim danom izvezu do Medvedgrada. Svi radostno prihvate taj predlog, a napose ugodi on i Božidaru, koga je srce već davno vuklo onamo, da razvidi tu glavnomu gradu najbližu ruševinu iz hrvatske davnine. Ugovorivši još i uru, kada će krenuti, razidje se svaki k sebi, a Božidar u gostionu zabunjen jače nego li ikada prije. Što da počme? Evo dvie djevojke zaokupile dušu njegovu, a srce nikako nemože odlučiti, uz koju li bi prionulo, kojoj li se poklonilo. Borba zametnula se već dan prije, ali sada znamenito se razmakla, razžestila; nikako se nemože predvidjeti, tko će podleći, tko li slavnu održati pobjedu. Ali niti ta žestina borbe nemogaše zapriečiti dolazak nova gosta u prilici sladka sanka, koj je našega Božidara do brza savio u svoj naručaj.

Jutrom drugoga dana valjahu se dvie kočije kroz Novu ves prama Žaveru. U prvoj sjede: supruzi Šumadić, Janko i neki znanac; u drugoj gdćna. Adelina, Kožić, Neradić te nekakva na pó gluha tetka. — Adelina oprtila Božidara odmah kod kuće ovelikim durbinom, pa nekakovom mapom, u kojoj bješe naumila pojedine ljepše vidike nacrtati. Stalo njoj do toga, da pokaže mladomu vlastelinu, koliko je vješta u svih strukah, koje se po modernih danas načelih zahtievaju od djevojke, hoće li, da se računa medju prosvietljene i „umne.“

U Šestinah ostavilo družtvo kola, pa se pješke zaputilo do visokoga Medvedgrada. Adelina namah u početku neopisivom ljubkošću turnula ruke svoje pod rame Božidarovo, te ga ovako oprtila sladkim bremenom, da ju vodi uza strme brdine, da sluša njene romantičke izjave o davnoj prošlosti, kad su vitezi smiešećim licem padali u dvobojih zadi svojih odabranih, kada su hladnom krvlju lavovom iz čeljusti otimali rukavice, ili se divnim smionstvom bacali u Scillu, da ugrabe morskoj nemani zlatne pokale.

Tko je bio u Zagrebu, a nije posjetio razvalina medvedgradskih? Koga nije divan onaj pogled na jedan kraj hrvatske domovine očarao? Zato mi se okanit dalnjega crtanja. Toliko ipak valja spomenuti, da je Božidar po naročitoj želji ime Adelinino olovkom upisao na stiene medvedgradske, a odmah pod njim svoje.

— Ako ikada prispijem ovamo, vaše ime sjetit će me ugodnih časova, što jih danas uživam. Ovako htjede Adelina opravdati svoju želju, da bude Božidarovo ime pod njezinim napisano.

Bože moj, koga da takova izpoviest nesmete. To bijaše pravi atentat na čednost, il da reknem, na taštinu Božidarovu. Ovako liepa, naobražena gospodična toliku nalazi zabavu u njegovu družtvu! Srce mu se već prilično bilo ugrijalo, još jedna ili dvie onake navale i mora planuti.

— Nečini li vam se, gospodine, da tihano šuštanje grančica i hvoja, zanihanih lagahnim lahorom, nalikuje muklim uzdisajem mnogih onih žrtva, koje su njekoč, ni krive ni dužne, u groznih tamnicah ovoga grada čamile? Ja sam toliko toga čitala u romanih o sličnih predmetih, da mi se uviek koža ježi, kad pomislim na to. Pustimo to i vratimo se k ostalomu družtvu.

Odavle podje svakolika družina do malena žubor-potočića; posjede u debeo hlad, te do malo vremena zaboravivši „crnu kraljicu“ i njenu groznu družbu, metnuvši s uma prikaze „medvedgradskoga duha“ i slične pričice, zaokupi improvizirani stol te zametne žestoku borbu s pečenjem, kolači i svim, što je oprezna gazdarica poniela na utjehu svojim gostom.

Pod vedrim božjim nebom, u krilu divne prirode, duša se ljudska uslobodi, krila joj se odrieše kojekakvih spona i ona smjelije uzleće do visina nebeskih. Svakomu se odriešio jezik; tu se pripovieda, priča i iznose šale svake ruke. Božidaru nestalo one plašljivosti, on je danas živahan, pa ako često i pogrieši ovdje ondje, danas nitko toga nevidi. — Sama Adelina nekako je nujna, sjetna nevesela. Malo govori, kadšto lagano uzdahne, ali pri tom pozorno motri svoga druga i današnjega junaka. Hvali njegove besjede, vlastitom rukom pritače mu vina, ali ga brani, kada ostali navaljuju, da se za ovu ili onu napitnicu zahvali „iz punoga“. Samo kad Adelinu nazdraviše s njim, dopusti, da zadovolji „staromu običaju“.

— Ali što je tebi, Delkice? zapita gluha tetka. Ti danas kao da si oniemila?

— Nebi li nam gospodin Kožić znao razložiti tu raztrešenost g. Adeline? zapita Neradić.

— Ah prodjite se toga, odsieče kćerka Šumadićeva. U životu našem imade časova, kad nam dušu salete neobična osjećanja; neznamo odakle dolaze, kamo smjeraju, ali na nas djeluju silno. Tako vam je i meni danas. I govoreć ovo upre žarko oko na svoga susjeda. — Svatko od prisutnih razumio je podpuno, kamo naša dama od mode nišani, a je li ju shvatio Kožić? Toga vam neznam kazati.

Dan se već nagibao svršetku, kada se družtvance diglo na povratak kući. Adelina uviek na ruci Božidarovoj, za njimi roditelji, ali prilično udaljeni straga. Oni upravo došli do Žavera i zvonce zazvonilo pozdrav gospi.

— Vidite gospodine, prihvati Adelina, kad god slušam zvonce, uviek se sjećam Šillerove prekrasne pjesme „die Glocke.“ Ah, govorili vi što vas volja, njemačka je literatura prekrasna: Schiller, Göthe, Bürger — ali osobito balade ovoga posljednjega! To je božanstvena poezija!

— Vi dobro poznajete njemačku knjigu, ali ni hrvatska nije loša.

— Ah, moguće. Al slušajte: moj papà uviek govori: iz knjige hrvatske nećeš ništa naučiti. Dosta je, ako umiemo hrvatski govoriti; Hrvati ostajemo ovako i onako, a za drugo nije nas briga. Hrvatska nedaje nam ništa; treba se učiti njemački, francezki, jer to su jezici glasoviti, njihova je knjiga bogata, pa s toga i koristna. — Opaziv oblak na čelu Božidarovu doda još, to se sve dade izpraviti; moj tato valjda neima pravo, a ja vam obećajem, da ću se popraviti.

Poslje večere upita onako slučajno gja. Šumadićka Božidara, kada kani pogledati svoje dobro, i kani li ondje stanovati.

— Ah, gospodine Božidaru, meni se veoma ljubi ladanjski život. Nadam se, da ćete nas pozvat koji put k sebi.

— Bit će mi čast i radost velika, bude li htjela ciela obitelj posjetiti moje dobarce. Nu prije moram sám van, da sve razgledam. Bojim se, tamo nevlada pristojan red. A na pose valja mi cielu kuću obnoviti, novo pokućtvo nabaviti prama zahtjevu današnjega vremena.

— Tu bi vam veoma koristio savjet izkusne, naobražene žene. Jer neda se tajiti, žena čista, ugladjena ukusa u takovih stvarih bolje vidi i razabire od mužkarca.

— A bolje ni ukusnije ženske glave nemožete naći od moje Adeline. Oprostite, materinska ljubav nemože tu šutjeti; moja Delka odlično se razumije u takove poslove.

— Ali mamà, kako možeš takove rieči sboriti. G. Kožić još se nije očitovao. — I koketna Adelina privine se na drugu stranu, tobože da zakrije zastidjena lica.

— No, no, pridoda otac, majka nije ništa rekla, što bi moglo tebe u smetnju dovesti.

— Zbilja, liepa gospodično, dokazat ćete mi osobitim načinom svoje prijateljstvo, ako mi uzhtjednete u tom svojim svjetom pomoći. Iskreno govoreć, ja se baš mnogo nerazumjem u te poslove.

Tek sasma neizkusan čovjek, kakov je naš Božidar bio, neopazi one radosti, koja zasjà na

licu djevojčinu zbog one izjave. S toga primjeti brže bolje:

— Što umijem, rado ću učiniti, da bude vaš dom što ljepše i ukusnije uredjen. Buduća supruga neće se stidit, kada ju dovedete u svoje dvorove.

— O sjegurno ne. Moja kćerka tako će postupat, kao da uredjuje svoje stvari, dopuni diplomatički otac misao kćerkinu.

I starijemu, previjanomu mužkarcu mučno je dokučiti tajne namjere koketne, priljetne žene. Netrebamo dakle zamjeriti prostodušnomu mladiću, koji je sveto vjerovao, štogod ga članovi obitelji Šumadićeve svjetuju, na štogod ga upućuju, da biva jedino s prijateljstva, iskrene želje, biti mu u pomoć. A napose ljubkost, iskrena odanost te upravo sestrinsko brigovanje — tako on mišljaše — Adeline mililo se njegovu srcu, te iduć on kući a poviedavajuć u duši sgode ovoga dana sve to jače približavao se uvjerenju, da ona zanj osjeća, da bi pače tako izkusna, naobražena elegantna djevojka bila pristala, njemu povoljna žena. Ova misao dobi novu snagu, kad mu padoše na pamet preobilne kose, sjajne crne oči; njemu bijahu ti spoljašnji i — recimo iskreno — jedini ovi spoljašnji znakovi njene ljepote pravo vilinsko kolo. Kad se jednom unj zapleo, neda se nikako na polje, kao da je poslušao savjet, što ga dala majka svomu sinu Lazaru, veleć mu:

„Oj Lazare, da moj mili sine!
Kad ti staneš gledat djevojaka,
Negledaj im skuta ni rukava:
Već im gledaj hoda i pogleda:
Kako hode, kako l' pogleduju."

(Konac sliedi.)

Grad kraj mora.

Uhlandovu romancu ponašio I. T.

Vidje li kraj mora
Onaj visok grad?
Rumen iznad dvora
Oblak stere hlad.

Tobož se naginje
Grad niz strmi klis,
Tobož se uzpinje
U rumenkast vis.

„Vidjeh na kraj gora
Mjesec, morski brieg,
Vidjeh grad kraj mora,
Maglu oko njeg."

Zar valovi struje?
Lavori li hlad?
Odkud li se čuje
Žicâ, pjesme sklad?

„Tišina je mora,
Vjetru sad je mir;
Tužaljka se s dvora
Razliega u šir."

Vidje l', gdje se šeće
Kraljica i kralj?
Grimiz-plašt lepeće,
Kruna sja u dâlj.

Ljepotu podpunce —
Vode kćer u hram,
Kano žarko sunce
Zlatokos joj pram.

„Roditelje vidjeh,
Crno nose svi;
Nevidi se nidje
Ljepotica kći."

Bandit.

Izvadak iz spomenika mojega otca.

(Po Ad. Am. Kosinjskom).

(Dalje.)

Doista imala je pravo, ćutio sam to dobro; ali kako da priznaš, da u nastajućih bitkah s banditom imamo igrati rolu samo motreće vojske i kordunskih stražara, dočim je na istu vojnu bilo odredjeno i očekivano pješačtvo podpukovnika Melpazza! Nije li nas takovo priznanje, poslje hvalisanja poručnikova i moje podpore, moralo učiniti smiešnimi i pravimi vjetrogonjami; a biti držan vojničkim vjetrogonjom, kad si se ipak mogao nečim ponieti, nije li to trapilo staroga vojnika, nije li to imalo uzbuniti svu krv njegovu! — Rekoh:

„Istina, da će za mene i za moju četu, kano konjanike, bitka u gorah biti stvar posve nova; ali se nadam, da neće biti teža od drugih: toliko smo jur svladali prepona, da nam jedna više neće niti za čudo biti niti hrabrosti umaljiti."

„I to vjerujem, Signor Capitano! Tko se je s drugoga kraja Europe s mačem u ruci pro-

tukao sve do naših strana, s pravom se može ponieti hrabrošću i uzdati u sreću; zato Capitano! rado vjerujem, da ćete i u nastajućem kreševu s banditom pobjedu održati, osobito uz pomoć pješaka."

Hvaliti pješake u oči konjanika, nije li to bacati mu mraz na obraz, rugati se ponosu i pretjeranoj možda slavici njegovoj. Zato živo odgovorih:

„Zaboravljate Signora, da je konjanik bez ičije ma kakove pomoći obviknuo pobjedam: čitali ste valjda buletine velike naše vojske, te znate, da smo pod Jenom, Vagramom i u vašoj takodjer Italiji pod Milessimom, Paviom, Castiglionom i Mondovom, prije nego što su se pješaci i umiešali u bitku, mi ju izvojevali."

„Jest, istina, ali i na to se sjetite kapitane, da ste vojevali u massi i na ravnici s neprijateljem, koga je veličina Napoleonova imena jur na polak svladala, prije nego li je i zametnuo bitku. Ovdje je posve drugo: najprije gore, zatim neprijatelj posve druge vrsti, boreći se ne za slavu, ne za poštenje, nego za život: povrh toga, nestoji on u bitki poput austrijskih ili pruskih junaka: na šake, u vrsti, pripravan zadavati, a još više primati smrtne rane; već neprijatelj lukav, prevejan, koji pozna svaku stazu u gori, svaki kamen, svaku pukotinu u klisurah, koji neće uzmanjkati, da se neokoristi tim svojim položajem; sakriven u gušćari, zaštićen pećinom, zadavati će vam smrtnih udaraca, prije nego što uzmognete opaziti, odakle dolaze. Vjerujte mi Signore! boj s talijanskim banditom pogibeljniji je od svakoga drugoga: Bože daj, da vam ovaj, na koji se spremate, dobro za rukom podje; al ipak nedvojim o tom, ako je satnija pješakâ, koju spominjete, isto tako hrabra kano i vaša, kano i vi sami Signore!"

Pomisli si čitatelju čovjeka, koji bačen od četrnaeste godine svoga života u vrtlog rata, smjelo može o sebi kazati, da se u četrdeset bitaka, u kojih je sudjelovao, niti jedanput nije osramotio plašljivošću, niti jedanput zadrhtao; premda ga je bio neprijatelj obkolio, premda mu je prietio smrću, ili strašnijim još robstvom; čovjeka, komu je čast kapitana stare straže i zviezdu začastne legije sam veliki Napoleon podielio, koga je on poimence poznavao i svojim ga junakom zvao; pa si pomisli sada toga čovjeka u oči ženske, koje mu se je vatreno crno oko, svaka rieč, pače i posmjeh koraljnih ustiju zagrizao za dušu, vriedjao ga ološću, preziranjem, nevjerovanjem, porugivanjem njegove odvažnosti, njegove hrabrosti. Ah, to bijaše grozno! — Mužkarcu nebi ni stoti dio tih uvrieda dobro prošao, ali ženskoj što da prigovoriš, kako da se osvetiš! Sjeti se takodjer, da je krv u mojih žilah još jače kipjela, porad mnogih čašica dobra vina, pa se nećeš čuditi, da sam rekao markezici:

„Signora! ne za nekoliko dana, kano što je to obećao poručnik, nego sutra već dokazat ću vam, da će vojnik Napoleonov, bio kakve mu drago vrsti, kano na ravnici, tako i u gorah smjelo uočiti neprijatelja, ma kako on bio prevejan i ma koliko se uzdavao u svoju okretnost i nepristupnu logu, kano vaš bandit, exfratar Fra-Bartolomeo."

„Kako to Signore! bez pomoći čete podpukovnika Melpazza hoćete da udjete u gore, hoćete da zametnete bitku s Fra-Bartolomeom?"

„Jest, i to sutra, tako mi poštenja!"

Oči su se Talijanki kriesile čudnim neizvjestnim žarom: bilo je u njih nješto od bliska mačjih zienica, kad na plien vreba, nješto od prezira, koji je Buonarotti vješto podielio oku sotone, napastujuće Isukrsta; poslje nekoliko časova šutnje, u kojih kano da se je borila s mislima, i nekakvu osnovu snovala u glavi, reče:

„Premda nedržim, da bi se Fra-Bartolomeo ugibao bitki s vašom četom, Signor Capitano; ali da ga ipak netražite dugo sred klisura i gorskih propasti, mogu vam služiti provodići: dvojicu od mojih sluga, vraćajuću se jutros iz Montefalcona, napadne četa bandita, te jih odvede u šator svoga čeonika sred klisura gore Irpina, ali su se, ima tomu tek ura, kući povratili: oni vas mogu potanko izviestiti o jakosti i skrovištih razbojnika; povrh toga biti će vam oni i zato izvrstni provodići, što kano gorani poznadu svaku stazicu, svaku gorsku stranu."

Zahvalih se Talijanki na ponudi, a razgovor se drugamo svrati. Na večer, kad sam se u stan vratio, a krv se malo ohladila, uzdrhtah sjećajuć se nerazboritoga obećanja i hvalisanja svoga; jer kako bih se bio mogao nadati, da bi se konjanička satnija, stotinu i nekoliko ljudi jaka, mogla ogledati s jakom četom bandita, kojih je jakost po položaju najmanje deset puta više vriedila? — Dobro sam znao, da i proti manje brojnim i manje drzovitim razbojnikom, nego što su bili ortaci Fra-Bartolomeovi, nisu često dovoljni bili cieli batalijuni i pol brigade pješaka; tà tomu je nedavno dala primjer brigada generala Cecchia, koja je pred Jerolimom Cesarom, imajućim sa sobom jedva sto ljudi, s gubitkom morala uzmaknuti; osim toga, upušćajuć se u bitku proti zapovjedi vodje, nisam li na sebe uzimao odgovornost? ako neuspijem, nije li mi vojnički sud grozio smrću ili izgonom? — Ah! to je bilo strašno! ali nisam ipak mogao oklievati — založio sam svoje poštenje, a kad mu se je vojnik iznevjerio?

Sutradan o zori bijaše, prama mojoj zapovjedi, sva satnija pripravna na polazak: vojnici, hvala ne škrto podieljenomu vinu i obećanoj obilnoj nagradi, pokazivahu mnogo volje za rat. Krivudastim i kamenitim putem udarimo prama gori Irpinu, uznosećoj svoje gole vrhe visoko pod oblake; od vremena na vrieme sa-

stajasmo to seljaka u prnjah, to abručkoga pastira u zamazanoj kabanici, čuvajućega nekoliko ovaca ili koza; sad fratra iz Vika ili Arigenta, na mršavoj se mazgi žurećega iz kvešte u samostan. Na naša pitanja o banditih, svaki je njih klimao glavom i mrmljao:

„Bog zna, gdje su oni, Signore! jo suono uno puoverro homo, čuvam svoje stado ili mazgu, malo mareć, što se okolo mene sbiva! Pak i bravi nenapastuju nikad siromaha, kano što sam ja, jer znadu, da jim plien, što od njih dobiju, neizplati naboja, ili odlomčine štileta.“

Poslje dva sata puta stadosmo napokon podno gore Irpina; dalje nisu mogli konji putem. Da dodješ do mjesta, gdje se je po izvješću provodića skrivala četa zločinaca, trebalo se je derati po okomnih upravo klisurah, prebacivati duboke potoke, ili stupati nad bočinami jaruga uzkom i strmom stazom, na kojoj da poklizneš ili krivo stupiš, bio bi se strovalio, ter u bližnjoj prosjedi bez spasa poginuo; nije se ipak moglo misliti o povratku. Zapovjedih vojnikom, da sjašu s konja, da jih zatjeraju na pašu, te ostave na straži nekoliko prostih konjanika, pak odpočinuv malko, pustih se u goru. Poznam svu Europu, tko od gardista Napoleonovih da je nije poznavao! Grezao sam u blatu holandezkom, pekao se u pustarah egipatskih i sirskih, smrzavao u ledu sjevera; ali tako težka puta nepoznam, a nisam ga nikad niti prevalio, kano u ovoj vojni proti abručkim banditom! — Na svaki korak nova zapreka: ovdje potok dubok i krivudast, ondje jaruga, ovdje opet prolom klisure, živica žutikovine ili divljih maslina, a uza sve to pripeka sunca — sunca napuljskoga, talijanskoga, palećega u svem značenju rieči, buktećega ognjem!

Ali sve jur nadvladane zapreke nisu bile ništa prama onoj, koja nam se je sad pokazivala: — da dodješ na vrh Irpina, trebalo je preći jarugu, vijugajuću se sred gore, tvoreće nekako predprsje glavnoj gori. — Najsmioniji od nas zadrhta, kad je stao kod njezine čeljusti: pomisli si čitatelju dvie stiene, naježene sa strana prolomi, izprekrižane amo tamo pukotinami, stvorenimi ili potresom ili silom potoka za proljetna raztopa, u kojih je dubljini vodila staza strma, provaljena na više miesta, tik nad bezdnom potoku, koji je u dubljini na pedeset možda stopa kvrčao, šumio, hučao, od litica na litice, od pećina na pećine, izlivajuć silovito vodu svoju.

Jaruga nas nebi bila toliko plašila, da nije bilo straha, da su se u njoj ugniezdili banditi, hoteći se okoristiti svojim položajem, začuvši za naš polazak. Da je to tako bilo, nebismo li, ušavši u klanac, bili uhvaćeni? Nebi li nekoliko hrabrih momaka moglo uzbiti našu navalu, pače sve nas iztriebiti, bez nikakve težkoće i štete svoje? Ovom opazkom potaknut, skupih častnike u malo bojno vieće: Samo ja jedini i poručnik di Ariano, vodjeni više ohološću nego li razborom, bili smo za prelaz preko jaruge, svi su drugi svjetovali, da uzmaknemo, ili drugi prelaz tražimo; ali kad su se pozvani provodići zaklinjali, da neznaju drugoga puta, nisam sbilja znao, što da činim. Da se tu radi samo o mojem životu, nebih se ni časa predomišljao, ali žrtvovati nekoliko desetaka drugova, odgovarati za njihovu krv — to je bila preveć težka odgovornost. — Dok sam se ovako kolebao i u misli utapao, pristupi k meni podporučnik, hrabri moj zemljak iznad Pilice, Toma Kownacki.

„Kapitane, reče mi, dopusti mi primjetbu, našim provodićem zlo viri iz očiju, čini mi se, da su to izdajice: nije moguće, da gora, na koju svi obližnji stanovnici gone svoja stada, nebi imala drugoga ulaza, osim te jaruge. To mi je treća vojna na bandite, ter iz izkustva znadem, kako se malo može vjerovati seljakom, uzetim za provodiće; jer ili su u savezu s lopovi, kano što je to bilo u vojni generala Cechia; ili nisu bolji od njih, a znaš, da vrana vrani neće oka izkopati: izpitaj jih malko, blagošću nećeš s Talijanom kano ni s vragom ništa opraviti, neće škoditi mala grožnja.“

Nehotice svratih oko na dva podanika markezičina: bili su to mršavi, iztrošeni, ali koščati abručki gorani — poput ugljena crne, gustimi obrvami zamračene oči kriesile se zloslutno; bliedo jim lice i žuto-smjedje čelo, pokriveno šćetinastom kosom, izprerovale duboke brazde. — Vidio si na njih sva svojstva južnih Talijana: lukavost, opor, prevaru, strast i barem dva ili tri ubojstva — takovim sam ljudem povjerio svoj udes, što više život nekoliko desetaka hrabrih drugova. — Ali još je bilo u vrieme popraviti pogrješku — uvidih temeljitost podporučnikova savjeta, ter približiv se seljakom, gromovitim glasom rekoh:

„Dakle sbilja neznate drugoga puta na vrh Irpina, osim ove jaruge?“

„Per Dio immortale e Santa Maria non Signore!“

„Braćo, viknuh tada vojnikom, nema druge, treba mi svršiti preduzetu vojnu; uzmaknuti, nedopušta čast, jer što bi kazali drugovi pukovnije, ciela divizija, a osobito pješačtvo voja? Nebi li nam se svi smijali, rugali, da smo se od puka straha uztezali preći ovu jarugu, ogledati se sa šakom bandîta: Zar nam se oprezno nost nebi na plašljivost odbila? Napred dakle, provodići neka nam, kano i dosad, put pokazuju. Nu pamtite braćo! ako se u ovom klancu, kroz koji nam se treba provući, skrivaju banditi; ako od njihove strane opazite ma kakvu zasjedu, prije nego što se uzmete puškarati s lopovi, najprije ovoj dvojici taneti prsa probijte.“

Glasno „allons“ zagrmi u svem odjelu, strah od sramote poda i najplašljivijim odvažnosti; pogledah provodiće: na bliedom izgore-

nom licu opazih djavolski, čudni izraz strašne osvete i sdvojnosti; nekoliko rieči medju sobom progovoriše, pa se k meni približiše.

„Signore! reče stariji, mi smo i poveri huomini, vierne sluge markezičine, svi nas poznadu kano poštene ljude, izdaja, sam Bog vidi, nestanuje u naših srcih; ali zar možemo jamčiti, da banditi nisu sakriveni u ovoj jaruzi, zar imamo krvlju platiti revnost svoju, zapovjed gospodaričinu i volju da vam služimo? Smilujte se, Signore! opozovite zapovjed, inače nećemo da vam služimo za provodiće."

„Ne! to nemože biti, rieči svojih nikad neopozivam" odvratih mirno „vi, kano što ste to obećali, morate nas dovesti u tabor razbojnika."

Poručnik di Ariano šaptnu mi u uho:

„Ali pomisli kapitane, da je tvoja zapovjed sbilja čudna i okrutna; postupaš s timi bjednimi ljudi, kano da jim je sbilja dokazana izdaja: poznam jih odavna, jamčim za njihovu vjernost."

„Dopusti Signore, da radim, kako mi se hoće, znam što radim, skoro ćeš se uvjeriti, da moja sumnja nije bila bez razloga. Oj braćo! — pridodah obraćajuć se k vojnikom „nezaboravite na zapovjed moju, pak u ime božje napred."

Vojnici, pograbivši karabine, krenuše vrstimice; dva provodića, posavjetovavši se malko opet se približiše k meni.

„Signor Capitano!" reče mladji, „čini mi se, jest, sjećam se, nad klancem, negdje blizu odavle, mora biti staza na goru; ako dopustite, za čas ću ju naći."

„Aha! pomislih — strah ti je povratio pamet," pak obrnuv se redniku, rekoh:

„Uzmi četiri momka, te prati te dobre kršćane, ali ako i najmanje što opaziš, da bi htjeli pobjeći, neštedi nimalo, daj strieljati."

Kad su se provodići udaljili ponješto, rekoh poručniku:

„Nu što, zar nisam imao pravo?"

„Izdajice!" srdito viknu.

Za četvrt sata vrati se rednik, i s njim oba provodića, nadjoše rečenu stazu.

„Naglo mi pade na pamet: ako su u ovom klancu sbilja skriveni banditi, ništa laglje, nego udariti na nje s gora — rekoh sam sobom — i treba nam samo sakriti pohod i odvratiti od njega pazljivost lopova; prama tomu razdielih satniji; dvadeset vojnika ostavih pri ulazu klanca, preporučujuć, da viču i lupaju, te se kano na polazak spremaju; s ostalimi se pustih što tiše pokazanom od provodića stazom.

S početka je bila strma i težka, kano sve prednje, ali se sve to više širila i izravnjivala, tako da su skoro njom mogla bez pogibelji ići tri ili četiri vojnika u bojnom redu. — Popev se na vrh gore, s radošću opazih, da jaruga, koja nam se je sdola činila neizmiernom, nije bila šira od pol druge rali, tako sam ju dakle lahko mogao obkoliti — trebalo se samo osvjedočiti, jesu li sbilja u njoj razbojnici sakriveni? Nisam dugo o tom dvojio, jer doplaziv klancu do ruba i pogledav mu u dubljinu, smotrih za šikarom divljih maslina, u klisurnih pukotinah, sred rušetina kamenja — smotrih velim mrka izgorena lica bandita, duge jim karabine, gole za pasom štilete i široke sablje po boku.

Osnova bijaše gotova — na svaki deseti korak nad bočinom jaruge namiestih po jednoga vojnika — preostale postavih u zasjedu pri ušću — sve to nije trebalo ni četvrt ure — onda nadani od mene znak, ulani se tisnuše u klanac, prasknu nekoliko hitaca — a nekoliko bandita pade.

Strašnoga prizora, koji se je sada pokazao mojima očima, nije moći opisati: razbojnici su se u svem značenju te rieči, ulovili u vlastitu mrežu; nisu oni nas, već mi nje obkolili: izvrgnuti puškam vojnika, nemogući se doista braniti, pogibahu bez spasa, kamo li da se osvete; s groznom očajanom vikom, s divljom bjesnoćom bježeći jarugom, jedni se derahu po okomnoj stieni propasti, da do šaka dodju s gonitelji, drugi bježahu na obje strane klanca, da si bjegom život spase; ali se ni jednim ni drugim neizpuni nakana, penjuće se po klisurah lahko suzbiše dobro ciljani hitci, bježeće lahko poraziše u zasjedi ostavljeni ulani. — Upravo pet minuta: trka, kletve, nejaka vika sdvojnosti, jauk ranjenih i umirućih, napokon prasak pušaka, razbjegoše se u groznoj zabuni dubljinom klanca; kada iz skrovišta naglo izleti neki u crnu kaftanu, ogromnu klobuku, s karabinom u ruci, vitki i mladi bandit. — Nikad mi neće njegovo lice izpast iz pameti — nije mu bilo više od trideset godina — izgoreno mu lice imalo je nešto dražesti, pače mogao bi ga i krasnim zvati — crna je kosa nemarno lepršela po širokih ramenicah — oko, oholo, veliko, buktilo je u taj par sdvojnošću, biesnim gnievom i bezuspješnom željom osvete. — Stade na visoku stienu, stršeću takodjer nad propašću potoka — stisnu šaku, kano da bi nam se hotio groziti, nemareć za hitce mojih vojnika, nemareć, da mu je nekoliko taneta proujalo nad glavom. — Silnim zviždom dade znak ortakom, gromkim glasom progovori nekoliko rieči, kojih nisam ipak mogao razumjeti; pak uprav u taj isti čas, uzprkos predjašnjemu gubitku, zabacivši zaludnu nakanu, popeti se iz jaruge, razbježe se sva još četrdeset ljudi jaka četa uzduž nje, ter pod okriljem razvaljenih pećina, skršenih klisura, izčeznu u dubokih pukotinah.

S mjesta shvatih nakanu razbojnika; htjedoše jamačno u sigurnih skrovištih noć dočekati, ter pod zaštitom njezine tame izmaknuti iz težkoga zatvora: to jim mogaše lahko, barem većim djelom, poći za rukom. Nehtjedoh jim to dopustiti: razdielih satniju na tri diela — poručnika di Ariano ostavim sa trideset

ljudi nad bočinom jaruge, a s preostalimi se uputim u njezinu propast.

Nastade krvava bitka, s obje strane život za život: izgubih dvadeset ljudi što ubitih što ranjenih, i meni istomu tane nogu probi, al i stekosmo obilnu nagradu za trud i krv prolivenu; trideset i pet bandita pade, dvadeset jih zarobismo, samo osmerice bijaše sudbina za nas zagonetkom: videći bezuspješnost odpora, i nehoteći nam živi doći ruku, baciše se u korito potoka. Jesu li poginuli u prosiedi, ili su se nekako sretno spasili, to nemogaše nitko znati.

(Konac sliedi).

POUKA.

O vinu.

Zdravoslovna razpravica.

Napisao dr. Ivan Dežman.

Mučna li odgovora, da mi je kazati, tko je zasadio vinovu lozu. Toliko znamo, da je zadnji patrijarh sethskoga plemena, pobožni Noah, oko nje već nastojao, i njezinim se sokom često nakitio. I upravo radi toga, što vino razigrava maštu u čovjeka, pripisaše stariji narodi izum vina ne čovjeku kakvu, već bogovom. Tako su u Egiptu tvrdili, da je Osyris; u Grčkoj Dionys; u Italiji Saturn vinovu lozu ljudem podao, a i naši vinopije često napominju Vinka Lozića, za koga nebih znao kazati, spada li i on med kakve bogove. Prema tomu možete si lasno pomisliti, da su već stari Egipćani vino pili. A pili su ga i Grci. Za Homera bilo vinarstvo u Grčkoj dobro razvito. Aristotel imao je često priliku pijana čovjeka paziti i mnogu je jedru o tom napisao. I Atinjanin Mnesitheos pisao je o pijankah (κωθωνισμοί), koje on držao zdravlju koristnimi, samo primjećuje, da nesmiješ vino tiesteninom mezetiti i da ga ne smiješ neraztvorena piti, a prije nego l' legneš, da uzmeš povraćalo. Bithynski liečnik Asklepiades miešao ga je s morskom vodom i oporavljao je tim svoje bolestnike. I Rimljani su pili vino, kao i Grci: to suho, to vodnjeno. Ženam obojih naroda bilo je vino zabranjeno, a svaki bi se pijanica kaznio. Jedinomu se Mohamedu vino zamjerilo i on ga je u svom kuranu proglasio paklenim izumom, i strogo ga je svakomu pravovjerniku zabranio, al mu ga Turci zato ipak piju, kao što su ga pili narodi svih vremena do današnjega dana.

Čega ima u vinu? U vinu ima ponajprije (ne uplašite se dragi čitatelji) vode, i to 70 do 80 procenta, pa alkohola, sladora, tekline, izvadine, (Extractivstoff), kvasinovine, trieslene kiseline, ugljičnine, vinove kiseline i vinovih solij; crvena, modra i žuta mastila i vinovine (Oenanthaethera).

Po različnoj množini tih glavnih čestij diele se vina u četiri naravne vrsti: 1. u žestoka; 2. u trpka; 3. u kisela; 4. u pjeneća vina. Žestoka vina dvojake su vrsti: takva, u kojih se nije sav slador u alkohol pretvorio, koja su po tom i jako sladka (n. p. Frontignan); i takva, koja zovemo suhimi, pri kojih se vrenjem slador pretvorio u alkohol (n. p. Madeira). U trpkih ima osobito trieslene kiseline (Bordeaux); u kiselih vinovne kiseline i kvasinovine (austrijanska vina); pjeneća vina imaju slobodne ugljičnine (Champanjac).

Vino dobiva boju od kožurice, a miris (bouquet) od vinovine (Oenanthaethera). Ima u današnje doba žalibože više pokvarena, nego li prava vina i to osobito u naprednijih zemljah pokvarenoga takvimi sredstvi (n. p. olovnim sladorom, zelenom galicom itd.), koja su i zdravlju veoma škodna. U starije doba bili su u tom pogledu sretniji, te je zato škola u Salernu mogla o dobroti vina to izreći: *Vina probantur odore, sapore, nitore, colore.* U sadašnje doba vrlo bi se prevario, tko bi se na tu izreku oslonio; treba tuj često sva moguća lučbena sredstva upotrebiti, da prievari u trag udješ, a često i ova će te izdati; tako se je već usavršilo kvarenje vina.

Ako hoćeš, da ti vino (pri umjerenom pijenju) zdravlju ne škodi, to ti ima ono biti: ni odviš mlado, ni kiselo, ni težko, ni mutno niti zaudarati vinovicom, ni želudca kvariti, a u umjerenih obrocih glave se i ćutila ne kosnuti. Ni obrtnica ruka da ti nije u njega dirnula! Zato je bolje piti lošije, al naravno, nego li dobro, nu tvoreno vino

O djelovanju vina na čovjeka nalazimo već viesti u starom zavjetu. Djelujuća sila u njem je alkohol, a samo ponješto druge česti u njem (n. p. ugljičnina). Vino kao takvo nemože pod nikakvim uvjetom hraniti, nu ako ga umjereno piješ, unaprediti će ti probav, uskoriti će kolanje krvi, umnožati organičnu toplotu i transpiraciju kože i razpalit će te u obće, a osobito podražit maštu i probudit strasti, podati snagu i jakost i olahkotit gibanja mišica, uskorit razgovornost, koja se često u brbljavost izvrne. Zdravu inače čovjeku neće naškoditi umjereno piće vina, pače umnožat će mu živost i hrabrost i ugodno će ga podražit. Djeci i mladeži škodi vino veoma, i isti bi ga imali samo kao liek smatrati. Težaku će isto nuždno biti, osobito ako se nemože, kako bi treba, hraniti. Oporavljajuću će bolestniku često, a onemoglu starcu vino uviek od osobite koristi biti i zato ga neki zovu „mliekom starosti.“

Djelovanje će vina zavisiti naravno o raznih čestih, što su u njem. Zato neće biti sve-

jedno kakva vina piješ. U obće su bolja crvena, nego li biela vina; mlada će vina prouzročiti glavobolju, nadam i proliev; pjenasta vina pokvarit će probav; trpka vina podražit će trieslenom kiselinom slabost i sporost sluzavice u želudcu i umanjit će proliev; sladka, vatrena vina škodit će osobito punokrvnim ljudem i mladeži. Kod izbora vina pazi uviek na individualno stanje želudca i konstitucije u obće. Tko kisela jela ne podnosi, okani se kisela vina; komu treba brzoga lahkoga podražka, tomu će šampanjac pomoći; komu treba trajnoga podražka, za toga je Madeira, Tokajac itd.; tko se nemože pri stolu okaniti vina, imao bi dobra, lahka, crvena Bordeauxa piti, koj, akoprem podražuje, ipak ne omamljuje, a uzato steže i ne prouzročuje nikakve kiseline. Mlado, bielo vino pravi kiselinu, staro je vino za stolno vino prevatreno i podražuje odviše, a nema mu ni dobrotvorne, stežuće, trieslene kiseline. U obće zapamti si svaki, tko običaje pri objedu vino piti: malo vina unapreduje, mnogo vina kvari probav, jer vino može samo dražilom biti, kao i svaka mirodija, a to može ono samo onda biti, ako ga u malih obrocih piješ i ako ti nije ono običnim pićem.

Kao zdravoslovno sredstvo, može dakle umjereno piće vina probav unapriediti, samo pazi kakva ćeš jela uza to jesti, jer jela, koja ne sastoje iz takovih čestij, koje može alkohol raztvoriti (on raztvara n. p. masti, ulje, slador, trieslovinu) budu krozanj čvršća, jedrija, kruća, te ćeš ih naravno tim teže probavljati; neumjestno je zato uz žestoka u obće pića hraniti se n. p. sirom, bielanjkom.

Prekomjerno piće makar i drugčije dobra vina škodi ponajprije tim, što te opije. Takovo stanje opisuje Moleschot sliedećimi riečmi: Ako piješ vina, ili drugoga žestoka pića prekomjerno, onda se obmane sjetila. Pijan čovjek vidi predmete kao u magli, nejasne, il dvostruke, vidi mušice letjeti, iskre sievati pred očima, zveči mu uho, nit će svoga, nit tudjega glasa jasno čuti, a mjesto da govori kričat će i pjevat će i nehotice zlo. Pri tom razvija mu mačta nejasne, šarene slike, koje se brzo i bez ikakva saveza mienjaju. I pamet ga ostavlja tako, da će pijan u govoru zaboraviti, što je htio kazati, i po tom će mu i sud biti zamršen. Tako će planuti nepravednim gnjevom i biti osobito ćutljiv za sve prigovore i to tim više, čim više mu poremećena djelatnost alkoholom napunjena mozka točnost suda uzkraćuje. Prekomjerno piće vina čini te sanljivim. Ako piješ vino do prepune pijanosti, onda će ti duhovna djelatnost u takvoj mjeri biti poremećena, da ćeš pasti u nekakvo prelazno stanje mahnitosti. Sjetila će otupjeti, uzpaljena mačta radjati će raznovrstne nepravilne slike, svaka će razboritost izčeznuti, na posljedku izgubit će se i samosvjest, te će pijana uhvatit zamavica, dok ga težki san ne bude svladao. Prije toga ćutit će se umornim i slabim. Mišice izgubit će svoju pružnost, ustni će se kutovi spustiti, zenice se razširit. Mišična kožica u želudcu, pod pritiskom ošita i trbušnih mišica djelovat će često u protivnom pravcu, te će tako doći često do žestoka povraćanja. I disanje bude oslabljeno, nepravilno, bilo slabo i lagano. K tomu će se pridružiti sve veća nesigurnost i tromost u svih hotičnih gibanjih; jezik će tepati, ili će pijana govor i sasvim izdati, glava će klonuti, ruke opadati, noge pri hodanju križati se, pijan će se navijati i nemoguć čvrsto stati posrnut će i srušit se. Više puti će mu u takovu stanju i kaplja pasti.

To pijano stanje, koga mogu u ostalom i druga omamila, n. p. opium (akoprem sa specifičnimi nuzpojavi) proizvesti, bude uvjetovano usljed osobitoga djelovanja alkohola ponajprije na krvne cjevi i po njih na središte živaca, na mozag. Pijano stanje nije dakle posljedak navaljivanja krvi k mozgu, već posljedak u krvi samoj raztvorene i u mozag privedene vinovice.

Kod omamljenja vinom čini se, da je osobito prednji mozak podražen, čim će sva duhovna obavljanja istoga razviti veću djelatnost, kano dosjetljivost, vlast predstavljanja i sravnjivanja, radšta vino duh oživljuje i vedri. Povišena djelatnost istoga odkriti će u čovjeka njegov pravi značaj duše: tako će šiljoglav čovjek u pijanstvu biti obično skrušen i pobožan; široglav svadljiv i ljutit; onaj tvrdna čela zanesen i fantastičan; častohlepan i egoista bude u vinu preuzetan; sentimentalan bude ćutljiv, putenik bude ljubezan i pohotan — jednom rieči u vinu nemože se čovjek pretvarati, nego se pokazuje onakvim, kakav u istinu i jest. —

Kad se pijan čovjek probudi, bude mu još uvjek glava težka, jezik biel, a jelo mu se svako odbija. Ćuti se k tomu i umornim i za svaki posao nesposobnim. Takovu čovjeku kažemo, da je mamuran.

Svaki od vas, dragi čitatelji, može u stanje doći pijanomu priskočiti, jer si takvi kao djeca i tupoglavci neznaju pomoći, zato hoću, da vam dvie, tri rieči kažem, kako da mu pomognete. U lagljih slučajih iznesi pijana na zrak, ili poredi na krevet, podaj mu čašku kave, il čaja; 10—15 kapljica nišadorovice; Hoffmannovih kapljica ili 20—40 kapljica Mindererove žestine u čaši vode; hoće li, da povrati, a ti mu to uskori n. p. mlakom vodom, sapunom, il draženjem berisaljke. Kod težje pijana ima se najviše bojati za mozag, razreši mu zato ponajprije svako odjelo, osobito rubce oko vrata, položi mu glavu visoko i upotriebi gori navedena sredstva, pa obloži mu glavu mrzlom vodom. Mamurnomu ćeš čovjeku stegnuti jelo, podati čašku crne kave, kisela jela i pila n. p. srdjelj, sledov, limonade, ili octa s vodom. Rigavicu ukrotit ćeš gorčikovom vodom. —

Ako se čovjek riedko i ne baš čvrsto napije, to će mu vino malo, il nimalo škoditi,

nego ako bude često pijan, ili ako prekomjerno pije (makar se i vinom ne opio, što se baš i dogadja kod ljudij, koji mnogo i često piju, jer se tielo priuči tomu): onda će vino posaditi klicu raznim bolestim; oslabit će probavni ustroji; ohrapavit će grlo, oboliti pluća, nadoći će sušica, pokvarit će se srce; pojavit se ulozi, šuljevi, postradat će bubreg; stvorit se kamenac; koža se osuti (crven nos); živci i mišice iznemoći; snaći će te padavica i na posljedku i kap pasti.

Svagda pako trpi u pijanice najplemenitije u čovjeka: njegov moralno duševni život. Kako mu snaga tjelesna gine, tako će se gubiti svaka sposobnost za uzvišenije i duševne napore i nestajat će odpora proti prostijemu nagonu i strasti; u svakom će pogledu takav čovjek više i više propadati, podivljati će, da tako kažem, i na posljedku živit će jedino uz čašu i za čašu. Mjesto da bude glava i podpora obitelji, bude prokletstvo njezino. Dočim će mu ruke drktati i mišična snaga malaksati, il sasvim popustiti, bude uza to i na pola tupoglav ne sposoban za nikakvo druženje i za nikakvi posao, a dosta često pasti će sasvim u vinobol (delirium tremens) i napokon u trajnu duhovnu bolest, ako već prije od drugih tjelesnih, već gore navedenih bolesti ne pogine, ili sam sebe ne ubije, što se kod pijanice često dogadja. Pomor kod pijanice je 3 puta, kod mladjih medju njimi pače 5 puta veći, nego li sveobći pomor, a $\frac{1}{4}$—$\frac{1}{5}$ dio svih duhovnih bolestij, svih samokrvničtva, kano i $\frac{4}{5}$ svih zločina potječe upravo od pijanstva.

Kad sam uzeo pisati ovaj članak, htio sam, da iztaknem sve strahote pijanstva, nebi li tim mnogomu otcu spasio nadobudna sina, mnogoj obitelji jedinu podporu, a narodu svomu mnogo inače liepih umova koji bi mogli i sebi i njemu na diku biti. Priznati mi je sada, da mi nije pero niti iz daleka narisalo grozne posljedice pijanstva, jedne od najubitačnijih strastij ne samo za pojedinca, već za čitave porodice, pače i za čitava plemena. Što nije mrtvo pero opisati znalo, to uzmi ti, domorodni čitatelju, živom rieči slikati i moje će zrnce uz tvoju njegu najljepšim plodom uroditi.

Iz povjesti civilizacije u Englezkoj.

H. Th. Buckle-a.

I. Sredstva za povjest. Pravilnost u ljudskih činih. Zakoni im. Bez prirodoslovnih znanosti nejma povjesti.

(Dalje).

8. Povjest je promjena čovjeka prirodom, ili promjena prirode čovjekom. Samo iz pomenuta dva nazora može se sgraditi znanstvena povjest: s jedne strane ljudski duh, koj sluguje zakonu svoga bistva, i koj se, bez vanjskih uticaja, razvija po svojih zakonih; s druge strane priroda, koja takodjer sluguje zakonu svoga bistva, ali se svaki čas i vazda tiče ljudskoga duha, strasti mu budi, razum podbada, tè daje činu pravac, na kojega se duh ne bi bio zaputio bez ovih sudjelovnih upliva: odatlje nam čovjek, koj djeluje na prirodu, i odatlje nam priroda, koja djeluje na čovjeka — odatlje medjusobno djelovanje, iz kojega nuždno potječu svi ljudski čini i dogadjaji.

S ovoga nam je prvi zadatak, prihvatiti se metode, kojom da obretemo zakone ovomu dvojemu djelovanju; to nas pako vodi na predbježno pitanje: koje li je od oba djelovanja znatnije, t. j. da li većma djeluju misli i želje ljudske na pojave prirode, ili da li većma djeluju pojavi prirode na misli i želje ljudske; jer je očito, da se ima najprije iztraživati znatnije, i to s toga, što su mu posljedci zamjeritiji i ponjatniji, i što nam, obretšim zakone znatnijemu djelovanju, manje ostaje neprotumačenih živih istina, nego li da razljuštimo zakone manje zamjeritomu i manje ponjatnomu djelovanju. Nu prije nego li podjosmo ovo iztraživati, bolje je izbrojiti njeke od najodlučnijih ali živih dokaza, da ima zakonost u susljednih pojavih duha. To će pomenute nazore znatno podkriepiti, a ujedno će nas poučiti, koliko vriede sredstva jur rabljena, da se ovaj silni priedmet razjasni.

9. Statistika kaže zakonost (pravilnost) u činih glede na umorstva i na ine zločine. Koliko vriedi što postigosmo, vidi se ne samo iz velikoga obsega, štono obsiže razobćenitost pojâva, nego i iz vanredne opreznosti, kojom se to smatralo. Jer dočim se sva etička iztraživanja osnivaju na priedmnjevcih, osnivaju se iztraživanja, o kojih ja ovdje razpravljam, na indukciji (t. j. na dokazivanjih izkustvenih), na sabranih bezbrojnih živih istinah, skupljanih po mnogih zemljah, i izraženih u aritmetičkih skrižaljkah, koje su sastavljali muževi, ponajviše državni činovnici, kojim ne stajaše niti do kakove teorije, niti do kakve koristi.

S ovih i ovakovih izvora izvedoše se obsežni posljedci o ljudskih činih, o nepobitnih istinah, priznanih od svih stranaka. Tko je smatrao, što se je sve ovim postupkom obrelo, mora ne samo priznati naklonost, kojom sliede pojavi duhovnoga svieta, nego mora takodjer prionuti uz uzdanicu, da će nadoći jošte znatnijih obreta, čim se začmu uporabljati djelovnija sredstva, kojimi obiluje današnje stanje našega znanja. Ovdje nam je najprije dokazati, da bistvuje zakonost u ljudskih činih, obretena najprije statistikom.

Ljudski se čini luče, kao što to svatko znade, na kriepostne i na opake; ovi su čini u takovu omjeru medju sobom, da zajedno čine ono, štono zovemo svota (cielost) ćudorednoga ponašanja; čim je više jednih, tim je manje

drugih; pa čim je u naroda njeke dobe zakonost i metoda glede koje opakosti očita, to je očita i zakonost i metoda glede krieposti toga naroda; ili, ako se po njekom narodu može dokazati zakonost glede kriepôsti, to se ona može i glede opakôsti, i to s toga, jer se ova dva pojava*, kao što rekosmo, medjusobno dopunjivaju, čineć ujedno jednu cielost, narodni značaj ćudoredni. Inimi riečmi: ako se može dokazati, da se zli čini ljudij ravnaju po promjenah družtva, to moramo zaključiti, da se dobri čini ravnaju takodjer po promjenah družtva; odatlje pako moramo nuždno umovati, da su ove promjene posljedak s obćih, veoma razobćenih uzroka, kojino uzroci djeluju svojimi ukoni na čitavo družtvo, t. j. na sav narod, bezobzirce na pojedinca.

To je ona zakonost, što ju vadimo iz čina ljudskih, o kojih tvrdimo, da su oni lì posljedci stanja duž tvenoga. Tko na ovo ne pristaje, mora čine ljudske proglasiti ili posljedkom slučaja ili posljedkom usuda; čemu je daklje um? — Sada nastaje dokazati, da li je istina, da u ćudorednom ponašanju naroda, bud kojega, ima pravilnost i zakonost. Na to se ne može odgovoriti do statistikom.

Zakonarstvu je glavna nakana, braniti nekriva proti krivu; odatlje sliedi, da su vlade, čim opaziše znatnost statistici, umah odredile da se sastavljaju statistički izkazi o zločinstvih, što se imaju zakonom kazniti. Ovi se izkazi umnažaju dnevice tako, da su sada posebna književnost. Ovoj se književnosti zametnu u nas liep početak nastojanjem prof. Matkovića, a od naše vlade, koja teži toliko za obćim napredkom, nadamo se čvrsto, da će, uredjivajuć domovinu, uzeti svestran obzir na upliv statistike, kojoj je osnov b r o j, najshatniji izmedju svih dokaza, tako da ju mnogi zovu osnovom svakomu osnovu. Statistika je izvela na vidjelo takovih živih istina, kakovih prije ne samo ne bje, nego kakovim se ne mogaše nádati nitko, bio on i najveći um. Da se ovo podkriepi, dovoljno budi navesti dva tri posljedka, bez ogleda na ostale, ali uz ogled na savez im.

a) U m o r s t v o da je zločin, tako se mnjelo, kojemu nejma pravila, nego se zbiva bezredno. Ako naime pomislimo, da je umorstvo, ako i posljedak davno smišljane opačine, ipak takodjer posljedica naprasne strasti — da se nakanjenu umorstvu hoće zgode, riedke po povoljan uspjeh, a ipak mu je malo vjerojatnosti, da će zakonu izbjeći — da mu zgode ne stoje u vlasti — da u strašni tren nestane srdca — da odlučnost i neodlučnost vezi pod uplivi zakona, kazne, vjere, savjesti, dobitka, sljubavnosti, osvete, očajanosti: to nam se mora pričiniti, da su uzroci umorstvu tako pomrseni, da tu upravo nejma traga redu ili načinu, kojim da mu se odgoneću uzroci. Da vidimo. Živa je istina, da je umorstvu tolika pravilnost i tolika omjernost glede znanih okolnosti, kolika je morskoj plimi i osjeci, kolika li dobam godišnjim. Quetelet, zanimljuć se statistikom raznih država, skupio je sve podatke; posljedak je ovim neumornim i metodičnim zbirkam ovaj: G l e d e m n o ž i n e z l o č i n s t v a k a ž u n a m s e i s t i b r o j i s v a k e g o d i n e; to valja i o z l o č i n s t v i h, š t o i h l j u d s k i u m n e m o ž e, k a k o n o j e r i e č, p r o r a č u n a t i, t. j. ob umorstvih ili ob ubojstvih nakon svadje i nakon slučajnih okolnosti; p a č e i s t i n a m s e b r o j i k a ž u i g l e d e u b o j i t i h s r e d s t a v a, i g l e d e o m j e r a i m. Ovaj zakon proglasi on god. 1835, a svaka je godina do ljetošnje istinost ovomu zakonu dokazala. Evo vam jedan primjer od mnogih: pazeć od god. 1826 do 1845 obtuženo je u Francezkoj radi zločina toliko ljudi, koliko je mužkaraca u Parizu umrlo.

b) S a m o r k r v. Onim, koji mniju, da ljudski čini stoje većma ob osebnostih pojedinca nego li ob ukupnom stanju svega družtva, činiti će se ovo čudnovato; ali evo vam pojav jošte čudnovatiji. Od svih zločinstava nije nijedno toliko u vlasti pojedincu, koliko je samokrv. Nakana i pokus umorstva i ubojstva može se osujetiti, tomu ima dokáza svaki dan, dočim je tomu glede samokrvi teže doskočiti. Žalostni taj čin ovrši pojedinac veoma lasno, i veoma se riedko dogodi, da ga je tko na to drzkao, vanjskih pako zamršaja, koji bi mogli djelovati na odlučnost, tu nejma nikakovih. Po tom se čini, da se samokrv ne može svesti na obća načela, i da se obrete pravilnost zločinstvu, toli izrednu, koli osebnu, toli zakonarstvu nedosižnu koli redarstvu nezaprečnu. Tomu pomaga, t. j. svjedoči prividno proti našoj tvrdnji ova okolnost: i najtočniji izkazi o samokrvi jesu necjeloviti, jer o mnogih, koji se utopiše, ne može se dokazati samokrv, a obratno o mnogih samokrvih ne može se dokazati, da nije koja toja od njih samo s nesreće. I tako se čini, da je samokrv ne samo čin samoseg nego da je neshvatan i neustanovljiv.

Ali uz sve ove posebnosti goni nas živa istina, izvedena iz svjedočaba, što ih imamo, na zaključak, nesumljiv, da je samokrv lì posljedak obćega družtvenoga stanja, te da samokrvnik lì ono počinja, što je posljedica predjašnjih okolnosti. U njekom stanju družtva mora njekoličina počiniti samokrv — to je obći zakon; tko, to odluče posebni zakoni, ovisni ob obćemu zakonu, kojemu ovi sluguju, i kojemu je sila

* Njeki etici htjedoše izmedju čina dobra i opaka uvrstiti i n e h a j n e; pogriešivše proti glavnomu zakonu mišljenja (ob izključenom trećem); suzbio jih Pascal, zadavši kazuistici najsmrtnije rane ovim dilemom: I nehajni čini jesu s v o j i m u p l i v o m ili dobri ili opaki; jer ovim uplivom m o r a rasti ili kriepost ili opakost.

tolika, da ga niti sebuzdržje, niti strahote smrti * ne mogu odkaniti. Uzroke ovoj čudnovatoj pravilnosti pomenuti ću na svom mjestu, odoljev ovako samo živoj istini, znanoj jur od davna etičkomu statistiku, jer i ovdje kažu nam izkazi, sastavljeni po raznih državah, onaj isti zakon posvjedočen; svake godine isti broj počinjenih samokrvi, tako, da možemo dosta točno i za svaku sliednju godinu ili dobu proreći broj budućih samokrvi, ali uz iste uvjete i okolnosti družtvenoga stanja. Istinitost ovih i ovakovih zakona ne mogu pobiti nikakovi priedmnjevci, bili oni metafizički bili ma koji ini.

Prigovara se statističkim izkazom, da im brojevi nisu svake godine jedni te isti. Ovomu prigovoru ima tumač, kao i svakomu inomu prirodnomu. Uzmimo n. p. iz mehanike zakon o paralelogramu sila, koj je sam sobom istinit i neoboriv, pa ipak sila se diagonalna mienja s trvenja, s odpora uzduha, s nejednake jedrine priedmetove, itd. Nalikim se načinom tumače nejednaki broji, t. j. uzev na um, da su ćudorednomu svietu i zakonom svojim to priedmeti to uplivi mnogo veći po broju, a mnogo različniji po povodu po djelovanju, te je upravo golemo čudo, da nisu brojevi statistični jošt i većma različni.

c) Brak. Čudnovatim načinom ponavljaju se i brojevi brakova svake godine isti te isti (u Englezkoj), i što je jošte čudnovatije, ovisni su posve o cieni žita odnosno o zaslužbi (daklje ne o čustvu!), kao što je to čitava stotina godina dokazala. — Da li ovi factori mienjaju broj godišnjih brakova i po našem narodu, nije dakako iztraživano. Socijalno je stanje hrvatskoga naroda posve razliko od englezkoga, biti će daklje valjda i ini faktori odlučni.

d) Neizručivi listi. Osim pomenuta tri primjera (umorstvo, samokrv, brak) ima statističkih podataka, kojim ne umijemo uzroka protumačiti. Takov su pojav listi neizručivi, bilo radi toga što se naslov ne može pročitati ili ga nejma, budi što se radi pomienjena stana dotičnik ne može naći itd. za čudo, broji su isti te isti, i rastu stalnim zakonom. Ovakovih pojava, kao što su četir navedena, ima jošte množina. Ovdje se pominju ova četir, medju se vrlo razlika, nezavisna medju sobom, a ipak toli čudnovata.

Tko uze pravilnosti ovakove razmatrati mirno, tko se osvjedoči o velikoj istini, da su čini ljudski pravilni s predjašnjih uzroka, i da su nam to ma kako prividno ćudljivi i čudni pojavi, te kano takovi samo čest u velikom sustavu obćenitoga reda: taj je našao ključ i osnov povjesti, taj se čudi samo tomu, kako da se to nije prije obrelo. Razobćenija iztraživanja potvrditi će ovo sve to većma.

10. Da li je veći upliv na ljudske čine u duha ili u prirode. Dokazi, do sada navedeni, dodjoše nam iz statistike, iz znanosti jošte mlade, ali koristnije po dokazivanju, nego li su sve ostale znanosti zajedno. Ali bi pogriešio, tko bi uztvrdio, da nema inih pomagala, do li u statistici; jer upravo prirodoslovne znanosti, do sada nerabljene u povjesti, dokazivaju silno, da je u njih ogromna, pače glavna pomoćna sila za povjest radi toga, što nas je novija znanost osvjedočila, da je čovjek u toli silnom savezu s prirodom, kakov se prije ne mogaše pomisliti ni u najsmjelije mašte. Povjestnici, što ne znajući, što ne mareći za ovaj savez oddvojiše posve nutrnji sviet od vanjskoga; pače etici, teolozi, metafizici razvijaju svoje znanosti bez svakoga ogleda na prirodoslovje, dà često se i bore i pobijaju proti načelu, kojim bi se njihovo koje načelo moralo pomoći za koj znanstven stepen dalje. * Nu valja s druge strane priznati i to, da se njeki prirodoslovci odviše uzoholiše, pa prezrvši napore protivničke, ne pomogoše samoj stvari nego samo s jedne strane; na to ih vodi obilata množina svakdanjih obreta, uz koje pristaje sav sviet, jer ih rabi svakojako; ali vodi i jalov napor protivnički, koj ne mari napredovati, osim otimanjem gdje može, a šutnjom gdje mora: prava je srca malo u natragovića.

U ovoj razpri posredovati je povjestniku, i to tim da traži i da nadje prieporne točke, da im traži i nadje prieporne strane, pa da im proučene ponudi: tko je ustanovio uvjete za ovakovu pomirbu, taj je osnovao osnov povjestnomu svakomu iztraživanju. Buduć da je povjesti zadatak u ljudskih činih; buduć da su ljudski čini posljedak sukoba izmedju nutrnjih i vanjskih pojava: to nam je najprije iztraživati znatnost ovih pojava, onda zakonost im znanu i neznanu, napokon pomagala za dalje obrete iztraživateljem to prirode to duha. To je zadatak za II. i III. poglavje.

(Dalje sliedi).

Naše kazalište.

8.

Ako usporedimo zahtjeve Aristotelove, koje on stavlja u poslu dramatskoga čina, sa činom kakav nam se u Mautnerovoj Eglantini prikazuje, naći ćemo golemu razliku. Onaj zahtieva, da nam se u dramatskom činu prikaže sreća i nesreća čovjeka kao i mi obični ljudi pogreš-

* Ob ovoj zagonetci priobćiti ćemo kašnje u „Viencu“ najnovije znanstvene posljedke.

* Englezki, francezki, njemački i talijanski crkveni listovi opršе se s početka ne toliko Darwinovoj teoriji, koliko Huxleyovim izvodom; ali sada, proučiv što je na stvari, tvrde, da se to može tako u sklad dovesti sa zasadami crkvenimi, kao što to crkva učini okaniv se inquizicije, lomače, i mnogoga toga inoga. *V. P.*

kam podvržena, ali čovjeka u ostalom mnogo plemenitijega nego su obični ljudi i to čovjeka, o kojem znademo, da bijaše veoma slavan i sretan, n. pr. Edipa, Tiesta ili drugoga kojega odličnika iz takovih porodica; a ovdje nam se prikazuje intrigua, koja se sa jednim komadićkom papira zapodjenula proti jednoj pjevačici i mušice te iste pjevačice!!

Već se je mnogo o tom pisalo, da li su i takovi predmeti, koji nisu historični, prikladni za dramu, ili ih se valja posvema okaniti, a i ja sam u ovih razpravah već zanjurio u to pitanje, i što sam tamo natuknuo, to sada izrično velim, da su historični predmeti, koje Aristotel u drami traži, doduše u toliko shodniji, u koliko su važniji, jer se oko sreće i nesreće takovih historičkih junaka kreće i sreća i nesreća čitavih država, i jer nas nesmiljena sudbina, koja se ruši nad takovim junakom, većma potrese, pošto nam se čitava zgoda čini vjerojatna poznavajući ju već iz historije; ali da iz prvenstva takovih predmeta pred onimi, koji služe gradjanskim historijam, još nemožemo izvoditi, da su ovi za dramu posvema neshodni, pače niti da nisu, ako su valjano odabrani, posvema shodni.

I u običnom se životu, u tom gradjanskom se životu često nalaze primjeri takove, kojom pogreškom stečene, ali u svojoj ogromnosti sveudilj nezaslužene nesreće, da se od njih dadu tragedije izvesti, koje se svojom jakosti i vriednosti mogu i najboljim historičnim uzporediti. U takovih nam doduše gradjanskih dramah fali onaj momenat, koji historičnim dolazi u prilog, t. j. da se u njih prikazani čin nečini toliko vjerojatan, koliko u historijskih, koje nas time silnije uznesu, a fali im i taj momenat, što o sudbini njihovih junaka nevisi sudbina čitavih država; ništa ne manje i u njih može pjesnik važnost čina time potencirati, da nam ne prikaže kakovu individualnu sudbinu kojega nepoznanoga pojedinca, nego da nam u patnji pojedinca prikaže sudbinu čitava kakova stališa ili i sudbinu čitava čovječanstva, u kojem je gradjanin isto tako učestnik ko i svaki kralj i velikaš.

Ovakove gradjanske drame biti će nam uvieke dobro došle i one će, ma za historijskimi u tragičnom efektu ponješto i zaostajale ipak zadovoljiti zahtjevom koje od drame tražimo. Time niti smo prigovorili Aristotelu, koji traži da u drami bude predmet historičan, a opeta smo i predmetom gradjanskim dali svoje mjesto u polju dramatskih sujetâ. A nije baš ni sam Aristotel zabacivao takove gradjanske drame. On u svojoj poetici* stavlja zakone za dramu, kakovu on najpodpunijom drži, ali na mnogih mjestih hvalevriedno spominje i druga djela, koja nisu po kroju tih pravila, a ipak su vriedna. Tako n. pr. kako vidjesmo, traži od drame, da joj budu osobe historične, nu u tom poslu veli na jednom drugom mjestu, da u drami mogu biti samo jedno ili dva imena historična, a ostala izmišljena ili i sva izmišljena kako je to u Agatonovu Ἄνθος = cvietu, koji se ništa ne manje svijem dopada.

Toliko o tom odnošaju tih dviu vrsti drama. Da vidimo, jel da je Eglantina prema onim zahtjevom, što ih tražimo od gradjanske drame sastavljena. Evo joj od prilike sujeta.

Neki grof zaljubi se u (jednoj velikoj varoši) u (sadašnjosti) u jednu djevojku Eglantinu. Ta Eglantina pisala je svome bratu jedno pismo, koje je tako pisano, da bi ga, kad se otrgne naslov, svaki držao za ljubovno pismo. To pismo dobije u ruku jedan plemić, koji naslov od njega otrgne i ljubovnika Eglantinina zasliepi, da mu je nevjera. Ljubovnik i zbilja svoju Eglantinu pusti i izprosi za ženu Klaru, kćer jedne knjeginje, prijateljicu Eglantininu. Onaj plemić sa pismom dodje knjeginji i kaže joj, kako je on tim pismom odvratio njenoga budućega zeta od Eglantine, ali da će on to pismo, ako mu ga knjeginja ne odkupi, vratiti, i time sreću njezine kćeri Klare uništiti, jer će se grof sa Eglantinom opeta izmiriti, kad bude vidio, da mu nije bila nevjera. Knjeginja pismo kupi. Medjutim je Eglantina stupila kano pjevačica na pozorište i veliki aplaus stekla. Knjeginja, dobra gospoja, nije htjela ono pismo zlo upotrebiti, nego je volila pregorjeti, da joj grof ne bude zetom, a da se sa Eglantinom pomiri. Grof se hoće s njome izmiriti, ali se Eglantini slava pjevačice tako dopada, da mu doduše oprosti, ali da ga neće za muža, nego da ostaje pjevačica. Tako se grof i Klara mogoše uzeti.

Kada uzmemo evo taj sujet onako poprieko na um, svaki će uviditi, da cieli taj predmet neimade nikakove važnosti, jer se tu ne radi o nikakovoj obćenitosti, nego je sve individualno, crpeno iz života jedne pjevačice, i to crpeno bez ikakova idealizovanja upravo onako naravno, kako se takove intrigue i mušice u životu takovih kazalištnih ljudî nahode. A kada uzmemo dramu pobliže razmatrati, fali joj u razporedanju čina svaki tragični momenat. Čitava complicacija toga čina vrti se oko onoga otrgnutoga komadićka papira, o motivu tako neznatnom, kako samo komadić papira može neznatan biti i tako ne vjerojatnu, da nas, mjesto da nas učini pozebsti i na sažalost gane, drži u sveudiljnom čudjenju kako su svi ti ljudi nespretni, te ne dolaze tako očevidnoj intrigui u trag.

Taj se je komad ove sezone prvi put davao, i to na korist naše zaslužne gospodične Mace Perisove. Ja bih rekao, da smo se tim pokusom, koji nam se učinio, mogli uvjeriti,

* Prevod i tumač moj, koji sam u 5. komadu spomenuo, hvala budi onomu, kojemu na svem dobrom, što ga danas u Hrvatskoj uživamo, hvaliti imademo, već je pod tiskom.

da je izbor s tom Eglantinom posvema nesretno izpao. Tu mi se ne treba pozivati jedino na onu moju gori priobćenu kritiku, nego i na utisak, što ga je taj komad učinio, a taj je bio, da se je ona nekolicina publike što nas se je sabrala, nemilo dugoćasila.

Sigurno da su se izbornici poveli za tom okolnosti, što se je ta Eglantina na samom bečkom Burgthoru davala, nu ja mislim, da nam se nebi valjalo za takovom okolnosti baš sliepo povoditi. Jer i na tom se uzornom pozorištu ne davaju sami klasični komadi, ta time bi promašili svoju pozorištnu zadaću, koja se sastoji u tom, da obćinstvo zabavi, a niko neće jednolikošću zabaviti, ma nam on pružao bog zna kako liepih stvari. Ali mnogi misle, da je svaki komad, koji se na tom pozorištu prikazao, eo ipso i za naše pozorište prikladan. To bih ja odriešito zaniekao, jer nam valja na um uzeti; prvo da je Beč velika varoš, a drugo da je, ili da se barma drži njemačkom varoši, pa da će s toga mnogi od takovih svojom vriednošću drugotnih komada za njih imati neku zanimivost, koju za nas, kojim ta dva uvjeta fale, ne može imati. Već i efekt klasičnih komada visi kadkada i donjekle od takovih uvjeta, a svojom vriednošću drugotnih često upravo samo od takovih uvjeta. Tako će n. pr. te mušice pjevačice Eglantine za ljude, koji živu u velikih gradovih, pa im je život takovih ljudi poznat, i to dosadno otezanje govora o neznatnih stvarih za Niemca može biti imati kakovu zanimivost ali za nas nipošto.

Dakle sve, ako je u Beču ta Eglantina i uspjela, otuda još ne sliedi, da joj je izbor za naše kazalište opravdan. A je li baš tako sjajno uspjela? Ja je žali bože nisam vidio u Beču, ali to znam, da joj se, čim se je prikazala, stavila o bok travestia „Elegante Tini". Travestia i parodia se maša ili uzornih, klasičnih komada, ili takovih, koji daleko za svojom svrhom zaostaju; da Eglantina nije uzoran ni klasičan komad, to svaki sliepac u dramatskoj umjetnosti vidi.

U ostalom je izbor Eglantine za bečko pozorište i tiem opravdan, što ju predstavljahu umjetnici, koji i od neznatnih značaja svojom igrom umiju učiniti idealne, a naši su umjetnici na tom stepenu, da i od idealnih često učine neznatne.

SITNICE.

— Prielaz iz korizme u blagdane uskrsne — to je u blagom podnebiju zagrebačkom obično i prielaz iz zime u proljeće. Čini se, da će i ovaj put tako biti, premda nam je ove godine uskrs neobično rano uskrsao. Ob uskrsu mienja se koješta i u zagrebačkom životu te nastaje, što no kažu, nova sezona. Pošto su nas posljednji dani korizme za strogi post obilato naknadili milozvučnimi lamentacijami i ozbiljno liepim miserere u prvostolnoj crkvi, kamo je sviet i ove godine po običaju jatomice vrvio — stupismo uskrsom opet u sezonu mesojedja, i uza to ovaj put u sezonu — talijanske opere. Naš grad Zagreb ne bijaše već nekoliko godina toli „sretan", da bi se mogao bio nasladjivati slušanjem talijanskih opera: koje dakle čudo, što se sviet upravo zaželio te sreće. Nama je svakojako milo bilo vidjeti na uskrsni ponedjeljak — prva pjevanka, koja je počela s Verdijevom operom: „Maskirani bal" — „narodno" kazalište onako dubkom puno, premda je ondje pogled naš susretao mnoga lica, kojih za hrvatske sezone ne vidjasmo u zagrebačkom kazalištu. Bože dragi, pomišljasmo tom prigodom, kolika li sreća čeka zagrebačko **h r v a t s k o** kazalište, kada se svi ti zagrebački Hrvati — pohrvate! Al sada? Hvalite bogu, vi pohrvaćeni Hrvati što vas još tako mirno medju sobom trpi ono množtvo nepohrvaćenih Hrvata! Ili zar vam ne komandiraju već i sada zagrebački „markéri", „kelneri" i „komiji", da se bar za onaj časak, dok hoćete da Vam oni za Vaš novac na službu stoje, pretvorite u ugladjena Niemca: inače mogoste ostati u sred glavnoga grada trojedne kraljevine i gladan i žedan!! Čudne li strpljivosti ili nehajstva.

— U sriedu pred uskrs oglasio neki umjetnik — ne treba da mu znate imena — velik koncert u dvorani zagrebačkoga narodnoga kazališta. Kažu, da je taj koncert imao imati još veći kulturtregerski, vulgo njemački, karakter, nego li ga je zbilja imao; ali kako nam „Narodne Novine" kazuju, našla se jedna krasotica — dao bog, pohiljadile se **t a k v e** krasotice — koja, znajući da valja najprije da **s a m** sebe štuješ, ako hoćeš da budeš i od **d r u g i h** štovan, ne htjede dopripomoći slavi **n j e m a č k o g a** pjevanja u **h r v a t s k o m** gradu. Ovo je njeno postupanje svake hvale vriedno. Živila, ugledali se mnogi u njen primjer.

— U nas se raduju, kadgod koj Hrvat marljivošću i uztrajnošću svojom u tudjem svietu dodje do svoga cilja, s toga javljamo, da je 23. ožujka na bečkom sveučilištu dignut na čast dokrora medicine A. Lobmayer iz Rume, sposoban mladić, komu je na jednom izpitu glasoviti Opolzer rekao: „Bravo — vam bi se i sám kao bolestnik povjerio." Lobmayer je i gorljiv rodoljub, ljubi našu knjigu te je jošte kao gimnazijalni djak izdao za mladež knjižicu; on će, dá li Bog, i sada svoje znanje posvetiti našoj književnosti.

U zadnjoj kitici pjesme „**K r v a v i m o s t**" molim da se redak:

Vremena tužna, tužna su bila!

ovako izpravi:

Tužna vremena, tužna su bila! *I. T.*

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 12. U Zagrebu dne 10. travnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Veslači.

Slika iz družtvenoga života, nacrtana B. L—ćem.

V.

Drugi dan zaredio Božidar opet zagrebačkimi ulicami, pa došav slučajno do zlatarskoga dućana, dosjeti se, da je Adelina negdje u medvedgradskoj šumi izgubila naušnice. Gubitak taj kosnuo se njena srca, jer da je to bila uspomena od pokojne babice. — U Božidara novca dosta, nezna što da njim počme. Bilo bi dakle dobro i pristojno, misli on, da ja taj gubitak naknadim. Zadje u dućan, razgleda i potraži onakve naušnice. Trgovac reče cienu, a on vadi kesu da plati. Opaziv trgovac, da mu je posla s nevježom, pomisli, tu priliku treba upotrebiti.

— Vidite gospodine, kada čovjek imućan što poklanja, treba da bude poklon savršen. K tomu, što kupiste, liepo bi pristojala ova prsovnica i prsten. Gospodjica, kojoj namieniste ove stvari, neće se zbog toga nimalo ljutiti. Roba je valjana, možete se osloniti na mene; u Zagrebu se znade, da se u mene dobiva vrlo solidna roba.

Kožić povjerovao i kupio cielu „garnituru“, pa otišao dalje.

Na uglovih uličnih opazi cedulju, na kojoj se oglašuje, da će večeras u kazalištu talijansko družtvo pjevati operu „Rigoletto“. Nemajući toga večera ni posla ni zabave druge odluči, da ide u kazalište. Napregnuo uho i oko, te pomno slušao; duša mu se zaniela slušajući krepke, zvučne glasove baritona, koji pjevaše naslovnu ulogu, a razblaživala se nježnom pjevankom primadone. U zagrebačkom kazalištu — to je svakomu vrlo dobro znano — vrieme medju čini traje dugo i predugo, dosta preostaje časova, da se čovjek razgleda po ložah i parteru. Ali naš se momak slabo tim zanimao, inače bio bi morao u jednoj prizemnoj loži opaziti Adelinu s njenimi roditelji. Gospodična često naperivala svoja stakla u parter, gdje se bio namjestio Božidar, ali ovaj misli jedino na ono, što je čuo, radujući se već unapred onomu, što će još čuti.

Opera se svrši. Sviet izlazi. Mladi Kožić izadje te stane medju ostali mladji mužki sviet, koji rado gleda izlazeće, osobito ženske. I tu opazi obitelj Šumadićevu. Roditelji ga ljubko i srdačno pozdraviše, nu Adelina vrlo hladno.

— Dobar večer, gospodine, nagovori ga Šumadić. Vam se opera vrlo dopala, nije li tako? — Nećete li s nami?

— Veoma rado. I on se pridruži ostalim.

Putem govorilo se o svačem, ali Adelina ni da bi jednu izustila. Božidar k njoj, pita ju ovo i ono, ona ništa.

— Za boga, što se dogodilo gdčni. Adelini? Ona mi neodgovara. Jesam li vas uvriedio gospodično?

— O niste nimalo.

— Zaklinjem vas, recite mi, što vam dakle fali?

— Djetinjarije su, odvrati majka. To će opet proći. Neznatni su hiri.

— Biti u kazalištu, pa niti pogledom, niti okom svrnuti na nas; je li to liepo gospodine? pita žalostivim tonom Adelina.

— Nije liepo, priznajem. Ali oprostite, neučinih toga od volje. Jedno, kratkovidan sam; a drugo, nepade mi ni na kraj pameti, da ćete vi danas u kazalište poći. Jučer nerekoste o tom ni slovca.

— A da, u nevolji izvinjuje se čovjek, kako se može. Ali ti izgovori nestoje.

Kod kuće čekala već gotova večera. Svi sjednu k stolu; Adeline nema. Otišla ona u drugu sobu. Već se počelo jesti.

— A gdje je gdčna. Adelina? brižno zapita Božidar.

— U drugoj sobi.

— Neće li doći k stolu? Je li bolestna?

— Pogledjte sam, gospodine, odgovara

majka. Deder izmirite se s njom i dovedite ju amo.

Kožić ode.

Adelina sjedi na divanu. Soba na pó je tek razsvietljena. Poduprv rukom glavu bolnim izražajem motri dolazećega Božidara.

— Gospodično, molim vas, recite mi, što vam je? Podjite k stolu.

— Hvala, gospodine, neda mi se.

— Jeste li bolestna?

— O nimalo; meni ništa nefali.

— Ali to nije moguće! Tako ste turobna, gotovo plačna. Recite mi, liepo vas molim, gdje vas boli?

— Nigdje. Ali znate, iskrena sam, moram govorit istinu. Boli me veoma, da me danas nit pogledat nehtjedoste. Očevidno je, da nikada nemislite na me.

— Gospodično, neimate pravo. Ja mnogo i često mislim na vas.

— N. p. upravo danas.

— Ako hoćete, upravo danas najviše. Evo dokaza.

Tu izvadi mladić jutros kupljene stvari kod zlatara.

— Vi ste jučer izgubila naušnice, vam drage i mile. Onaj gubitak nemogu ja naknaditi, koliko god želim. Ali mišljah pokazati vam štovanje, a vi ćete meni osobitu radost, ako uzmete ovu malenkost, ne kao naknadu za vaš gubitak, nego kao malen dokaz, da vas se često sjećam i da vas osobito štuje moja duša.

— Ah to je prekrasno! sjajno! povikne gdčna. Adelina. — Nestalo s njena lica tuge, nestalo žalosti. — Ali gospodine, to je velik sjajan dar, mnogo stoji, kako da primim tako skupociene stvari?

— Nije preskupo, što god se vam daje, prihvati galantno mladić.

— Ali, gledjte, tu je i prsten! Gospodine mogu li ja i njega primiti. Znate li vi, što se prstenom poklanja, što li obećaje?

— Znadem gospodično, sve što i drugimi.

— Bože moj, Božidaru, prekine mu rieč uzhićena Adelina; što vi tu namjeravate, nemože se izvesti bez znanja roditelja. Bi li pitala dozvolu u njih?

— U ime božje; slobodno.

Gospodična skoči sa divana. Na ustnicah joj titra triumfirajući posmjeh; jednom rukom uhvatila Božidara, a u drugoj visoko podignutoj nosi zlatni prsten. Ovako potrči u drugu sobu radostnim glasom sboreći:

— Tatice, mamice, vidite, što mi poklanja g. Božidar. Prsten je.

— I to prsten zaručni doda Neradić.

— Smijem li ga uzeti, dragi roditelji.

— Djeco moja, Bog vas blagoslovio, te vam udielio svaku sreću, ganuto prozbori g. Šumadić, položiv ruke na njih.

— Živite sretno, ljubite se do smrti, plačnim tonom nastavi vriedna domaćica.

Božidaru se njekako to prenaglo, pače čudno vidjelo. Nu nevalja više o tom razmišljati. On je zaručnik gdčne. Adeline.

Sada tek zaredi živahnost za stolom. Sve je opojeno novom slašću. Jede se, pije, čaj je gotov; malena družba ugrijala se. Božidar sjedi kraj Adeline, motri njene crne oči, pače rukom svojom zahvatio obilne kose, nemože jih se nagledati. On je dobre volje. Vino i čaj imadu tù veliku zaslugu. Medjutim je brižni otac sastavio ženitbeni ugovor i predao Božidaru, da ga pročita.

— Dobro je, vrlo dobro, progovori mladić Šumadiću.

— A sada molim, upišite djeco svoja imena, da bude stvar do kraja u redu.

— Danas li već, gospodine taste? zapita Božidar. Nemora biti sve na jedan put, i sutra je tomu vremena.

G. Šumadić opazi, da nebi baš shodno bilo, mladića i dalje nagovarati, mogla bi se u njem kakova sumnja poroditi. Zadovoljan s ovim, što je već postignuo, odgodi drugo do sutra.

— Još nješto, djeco. Bog mi je svjedokom, ja ljubim svim srcem Delku, bit će mi veoma mučno s njom se razstati; mila mi je i draga, kao zenica vlastita oka. Nu što mora biti, tomu se protiviti nije pametno; pa kad se već mora izvesti, neka se ovrši čim prije. Ja ću se pobrinuti za dispenzaciju, da nebudete tri puta, nego samo jedan put u crkvi „ozvani“. I sve, štogod se k tomu hoće, ja ću sám izhoditi; vi djeco, nemorate se ni zašto brinuti, nego činite pripravе za svoju vlastitu osobu.

— A kada će bit vjenčanje? priupita tobože stidljivo Adelina, premda nemogaše radosti svoje prikriti.

— Ja mislim u nedjelju može se obaviti. Ja ću govoriti sa g. župnikom; do toga izhoditi ću dispenzaciju, u nedjelju bit ćete ozvani, a po podne, ako bude moguće, odmah i vjenčani.

— Neće li to bit malko prenaglo? upita Božidar. Na mom imanju sve je u velikom neredu, kako da dovedem svoju vjerenicu u onakovu kuću?

— O to ništa nečini, uplete se Adelina. Pače to mi je puno milije: ovako ću moći sama sve urediti, kako bude najbolje i najukusnije. A ono njekoliko dana možemo i u kući „naših“ roditelja probaviti.

— Da, tako, tako; to je valjan predlog, doda gja. Šumadićka.

Razpraviv još neka manje važna pitanja, koja su spadala na vjenčanje, ode Božidar praćen g. Neradićem u gostionu.

— O gospodine, uhvati rieč pratilac Božidarov, još jedan put: čestitam vam od srca. Vi ste zbilja, kako se veli, načinili pravi „terno.“ Ovake djevojke nema u cielom Zagrebu, pače možda ni u svojkolikoj Hrvatskoj.

— Mislite li?

— Ja sam uvjeren o tom. Svi zagrebački mladići zavidjet će vam, a ostale djevojke pucat će od jada, što ste upravo Adelinu izabrali za svoju vjerenicu. A znate li, koga će to najviše ljutiti?

— Neznam.

— G. Prpošića i njegovu ženu. Obje porodice neživu već davno u skladu, premda su nekoč oba supruga slovila s iskrena prijateljstva. Ali drugačije i nemože biti. Kako da se Prpošićeva Anka, to priprosto, ponješto šumasto djevojče, natječe s umnom, elegantnom Adelinom?

— Nevaljaju vam besjede, gospodine. Čast i poštenje Adelini, ali Ančica je Prpošićeva ljubezno, čarobno djetešce, koje mora svatko ljubiti, svatko poštovati.

— Ali morate priznati, da je, medju nami govoreć, velika guščica.

— Ni to nestoji. Ona umije sve, što treba valjaloj gospodarici znati; radina je, poslena, pače neumorna. K tomu dobra, iskrena Hrvatica, koja će umjeti svoga muža težnje shvaćati, u svem ga pomagati. A da znate: pjeva kao slavulj u dubravi. Riečju: djevojče prekrasno, prava je slast s njom obćiti.

Božidar bio se ugrijao. Njegovo otvoreno srce, bistar razum nemogaše trpjeti, da se čestitoj djevojci nepravedno sudi. — Neradić se nemalo začudio toli živahnoj obrani. Vidjelo se, htio opet nešto reći, ali se uzpregao. Nu vraćajući se kući zamrmlja sam sobom: Adelina treba da se čim prije vjenča, jer njezin vjerenik nije baš jako stalan i pouzdan.

Našemu junaku bilo nekako neobično, kad se sutra dan probudio. Sav jučeranji dogodjaj činio mu se pukim nestašnim sankom. U to njetko pokuca. Na njegov odgovor dodje poslužnik i predade mu pisamce, zamotano u fini couvert.

Otvori, pročita ga i reče čekajućemu poslužniku, da će doći.

Pismo bilo od Adeline. „Zaručnica“ pozivlje svoga zaručnika, da dodje danas na objed k „našim roditeljem.“ Božidara osvjedoče ove rieči, da nije sanjao. Živa je istina, on je zaručnik gizdave Adeline.

„Ha, uzdahne, kad je tako, neka bude. Moguće, da sam se i prenaglio, ali natrag više niti hoću niti mogu. Neka se vrši želja moga otca. Pa Adelina me i ljubi; bit ću sretan s njom.“

Tako se mladić tješio.

Podje u kavanu. Tamo našao odvjetnika Prpošića. Mladić se nešto smutio, mislio da će ga odvjetnik pitat o njegovoj ženitbi, a to bi mu bilo vrlo nepovoljno. Nu Prpošić nije ni s daleka slutio, što se sinoć dogodilo u Šumadićevoj kući. Bijaše još rano, niti mogaše Neradić, a niti Adelina raztrubiti cielim Zagrebom, kolika se sreća Božidaru nasmijala.

— Dobro jutro gospodine Kožiću!

— Dobro jutro, gospodine. Kako ste?

— E vidi Bog, a ljudi nemare. — Kako vi? Ako vam nije nespretno, ajte malko sa mnom, da se porazgovorimo.

Mladić privolio, te oba zajedno u Ilicu.

— Gle, istom sada mi palo na um, danas je rodjeni dan moje kćerke. Kad smo upravo ovdje, ajdemo u ovaj dućan, da štogod kupim Ančici; ona će se tomu jamačno radovati.

— Dok se budete vi s trgovcem pogadjali, dotle idem da kupim sebi nešto. Bit ću za čas kod vas.

Božidar otišao u prvi dućan i ondje kupio ukusan album za fotografije. „Adelini poklonih zlata“, uze on umovati, „neće se valjda Anki dati na žao, ako joj k njenomu rodjendanu poklonim ovu malenkost. Ovo ju nemože uvriediti, a opet bit će dokazom, da sam na nju mislio.“

Medjutim je Prpošić svoje poslove obavio pa se oba odprave u jurjevsku ulicu.

Božidar čestitaše djevojčici, pa ju umoli, da onaj darak uzme za malenu uspomenu od njega.

— Hvala vam liepa, gospodine Kožiću. Vaša čestitka mila mi je; ali dara primit nemogu; jer se to nepristoji. Ja mogu slobodno uzeti, što mi daju bližnji rodjaci, roditelji, ili — moj zaručnik; ali od drugoga pod nikakovu cienu.

Mladić se zažari, kao da si ga izćuškao. Adelina i Anka! kolika razlika u načinu mišljenja, u karakteru i odgojenju obiju djevojaka! Uzdahne tihano i metne album natrag u žep.

— Ali to vas nesmije razljutiti, primetne prijazno Ančica, spaziv njegovu zabunu. Mi ostajemo uzprkos tomu dobri prijatelji. Zar ne, vi niste kivan na mene?

— A tko bi to mogao i biti!

Budući već podne minulo, a Božidar obećao doći k svomu budućemu tastu na objed, morao je odbiti poziv Prpošićev, premda težkim srcem, te ode nekako nujan iz kuće, odakle je obično ponašao najljepše uspomene. I proti njegovoj volji nemaknula mu se misao: nebi li tebi bolje pristajala Ančica nego li Adela? Nu „factum infectum fieri nequit“; tješio se ovom Ciceronovom izrekom te ravnao korake svoje prama stanu svoje zaručnice.

Gje. Prpošićke nebilo kod kuće, dok se ondje bavio Božidar. Za koji trenutak prišla ona, ali ne po običaju vesela, nego tmasta, jadovita lica.

— No liepe li novice! povika već na vratih. Znate li, što se dogodilo?

— A što? zapitaju otac i kći u jedan mah.

— Kožić se ženi!

— Što? ženi? Ta malko prije bio je ovdje, pa o tom niti slovca nespomenuo.

— A znadete li koga uzimlje? — Adelu Šumadićevu?

— To nije moguće! klikne g. odvjetnik velikom emfazom.

— Sav Zagreb govori o tom. Nije li vam on ništa pripoviedao?

— Ni da bi jednu. To nemože biti. Sviet brblja koješta; jer je nekoliko puta bie tamo u kući, pa već babe zagrebačke izvele odatle ženitbu.

— I ja tako mišljah, nastavi gnjevno gja. Prpošićka; ali ovaj put prevarih se. Sve je živa istina. Vraćajuć se kući sastanem g. kapelana, a on mi kazivao, da je sám Šumadić bio kod njega, umolio ga, da buduće nedjelje oglasi mladence te ujedno predao molbenicu za dispenzaciju. Vidite dakle, živa je istina. Ona stara, izmrljana, liena i svimi bojami izmaljana dieva bit će ženom mladića neizkvarena, prostodušna.

— To je ružno, infamno! povika g. odvjetnik. Ona stara kostura umjela je neizkusna mladića zaplesti u svoje mrieže; ona, kojoj se svaki mužkarac ugiblje. To su paklene spletke. A ja već gradio kule po zraku ob udatbi naše Anke! — Kožić mora da se stidi svoje ženitbe, jer nije upravo ni pisnuo o njoj. — Ali čekaj, zakuhat ću vam kašu.

— A što ćeš učiniti? pita čudna znati gospodja.

— Toga još ni sâm neznam; ali nješto će biti. Ako neuzme Anke, neće bome niti one trole.

Jedva on to izrekao, evo sluge, nosi mu pismo.

Prpošić otvori ga, čita i čitajući smije se rozgotom.

— Eto djeco, pismo od Kožićeva tasta. Naviešta mi, da se njegova kćerka udaje za Kožića, pa nas pozivlje na maleni pir, što ga kani prirediti u Maksimiru iduće nedjelje. Ujedno moli me, da prekinemo dosadanje neugodne odnošaje, pa da budemo opet onako dobri, iskreni prijatelji, kao što bijasmo prije. A na svršetku napisa zaručnica vlastitom rukom želju, da joj bude naša Ančica družicom. No što velite na to?

— To je živo ruglo, odvrati ljutita domaćica.

— Ne, zloba je pomješana s osvetom. Pozivlje nas, da budemo tobože živi svjedoci slave kuće Šumadićeve, a nespretna Adelina misli jedino tada podpuno slavlje slaviti, kada bude naša cvatuća Anka uz nju stajala; jer kamo ćeš većega triumfa, nego gledati, kako je naravna umiljatost, ljepota i mladost podlegla u boju protiv umjetnosti i koketerije. No vidjet ćemo.

— A što si naumio učiniti?

— Još nisam sasma na čistu. Nu prije svega ovaj poziv prihvaćam. On mi je dobro došao, ako i neznam sada razloga tomu navesti.

Zatim prihvati g. Prpošić šešir, te izadje da se malko prošeće. Ovo bi uviek činio, kad mu je valjalo kakovu osnovu osnovati, ili važnu, zapletenu parnicu voditi.

Na putu prama Cmroku sastane svoga rodjaka, mladoga pravnika Vragolića i još jednoga dobroga prijatelja. Obima povjeri svoje jade, i oni tu razpravljali osnovu ratnu za buduću nedjelju.

Jer se bojno vieće drži tek medju pouzdanimi ljudmi, a ratna osnova nikomu nepovjerava, s toga nemogu niti ja čitatelju ni biele ni crne reći, što su ove tri osobe zaključile. Istom borba i njene posljedice pokazat će nam, da li je osnova umna.

Dok se ovo dogadjalo kod Prpošića, bavio je Kožić vesele ure u kući svoje zaručnice. Sastalo se bilo tu više prijatelja, znanaca, koji dodjoše, da čestitaju „liepoj" Adelini. Jače nego ikada danas joj kadijahu tamjanom hvale tako, da je napokon i sam Božidar morao vjerovati, kako je njegova zaručnica najsavršenija djevojka na svietu, pravi angjeo na zemlji.

Jur su minule i četiri ure po podne, ali gosti još sjede za stolom. Konverzacija vrlo je živahna, pače bučna, sama Adelina vodi tihane razgovore sa svojim „budućim", valjda kuju osnove, kako će prve nedjelje bračnoga života proživjeti.

Na jednoč njetko pokuca na vratih i umah zatim padne u sobu g. — Prpošić radostnim licem, plamenim okom.

— Sluga pokoran, slavno družtvo! Oprostite, ako sam u nevrieme došao. Al tvoj poziv dragi prijatelju — reče okrenuv se k domaćinu — tako je ganuo moje srce, da sam odmah pohitio ovamo, hoteći tim dokazati, kolikom sam radošću prihvatio tvoje predloge. Što bijaše medju nami neporazumljenja, budi zakopano u vječnu zabit; mi ćemo i opet biti stari vjerni prijatelji, kakovi bijasmo do nedavno; zajedno ćemo nositi tuge i gorčine, zajedno se radovati — sreći naše djece!

A sada, krasna gospodično Adelina, evo me, da vam izrazim veliku radost, te vam čestitam od srca k tomu važnomu činu. Vaše kreposti duševne i tjelesne dostojno su uvažene. Ja vam želim svaku sreću; a tako misli i moja žena, tako i kći mi Anka, koja se vrlo raduje, da će biti svjedokom vašega vjenčanja.

Svi gosti povladjivahu ove po formi toli srdačne rieči g. Prpošića. Šumadić radostan se digao, srdačno se rukovao sa svojim novo stečenim prijateljem, domaćica pitala ga, kako je zdravlje gje. Prpošićke, Adelina naklonila se milostivo, te pitala, kakovu će Anka odjeću nositi buduće nedjelje. — Jedini Božidar, mûče ga pozdravi, bio njekako smućen, zabrinut, moglo mu se opaziti, da ga je prisutnost g. Prpošića zabunila.

Još jednom uze sada cielo družtvo pretresivati program svečanosti za buduću nedjelju, te je napokon odlučeno: u Maksimiru objedo-

vati, a poslje podne u Zagreb se vratit, gdje će se crkveni obred obaviti.

Napokon se počmu gosti razilazit.

— No, što veliš na rieči Prpošićeve? upita gja. Šumadićka svoga supruga, pokle se već bili svi razišli. — Misliš li, da su mu one liepe besjede od srca tekle?

— To nisu. Ali Prpošić je razuman čovjek, pa je valjda imao na pameti onu njemačku: „Gute Miene zum bösen Spiele“. Promienit se više neda, pa s toga klanja se i on „fait accompli-u“.

— Ali Prpošić je zloban čovjek; on bi mogao koješta pomrsiti u vaših računih.

— To jest, u njega ima možda volje k tomu, ali neima prilike niti snage. — Meni upravo nije mnogo stalo do njegova prijateljstva; ali svakako valja priznati, da je moj poziv pravi remek diplomatičke previjanosti. Ja sam tim postigao dvoje: pred svietom pokazao, da želim pomiriti se s protivnikom, a ujedno osvetio mu se prekrasnim načinom, prisiliv ga, da bude svjedokom slavlja naše kćeri, koju je on toliko puta nemilo riečmi vriedjao, te joj se rugao.

— Doduše smiešno je malko, doda prezirno Adelina, da će ta gušćica iz jurjevske ulice biti mojom družicom, ali neka bude; i onako je to puka forma, a kašnje nećemo se valjda nikada više sastati u životu.

VI.

„Finis coronat opus“.
Stara poslovica.

Napokon svane toli žudjena, velikom nestrpljivošću očekivana nedjelja. Dan je prekrasan, da si ljepšega poželjeti nemožeš.

Adelina ustala rano, kamo ranije nego obično. Pa borme i treba tako. Danas valja sinuti novom ljepotom, sjati u ukusnoj toaleti, a tomu se hoće vremena.

Medjutim se već i roditelji njeni pridigli. Valja se pripravljati.

Bilo bi proti običaju i svim pravilom bon-tona, da idu roditelji ili mladenci danas u crkvu, gdje će se ozivati njihova imena. Zato naloži g. Šumadić svojoj desnoj ruci — Neradiću, da on podje u crkvu, tamo sluša, i čim bude svećenik ozvao mladence, odmah da potrči k njim u Maksimir. Za sve ove revne službe obećao mu g. Šumadić liepu nagradu.

Udaralo već devet ura. Gosti se sakupljaju, t. j. oni odabrani, koji će odmah iz kuće s vjerenici poći. Nadje se tu i g. Prpošić s Ankom i gospodjom svojom. Napokon dodje i zaručnik u jednostavnom, ali ukusnom narodnom odielu. Svi su spremni, samo nije zaručnica. Već tri debela sata sjedi ona u sobi pred zrcalom, i još nije gotova. Božidaru vidjelo se na licu, da neosjeća baš osobite sreće, niti mu je mnogo do toga, da što prije zauzme svoja prava kod buduće supruge; nu ovo čekanje muči ga, jer mora slušati neprestane pohvale, čestitke i druge ne svagda ugodne stvari. Napose vidjalo mu se, da iz rieči Prpošićevih viri više neka žalba, ili lagana ironija, nego li srdačno radovanje. I Anka bila se u početku smela, zabunila, časom bliedila, časom opet se zarumenjivala. Nu do brza svlada svoja čustva, te uzme slobodnije govoriti. Božidar pozorno slušaše njene rieči, bio je uvjeren, da mu ona zbilja dobro želi; ali nešto ga boljelo, kada je motrio tu djevicu, koja mu se nikada nepričini toli dražestnom, kao danas u svojoj bieloj, jednostavnoj odjeći.

Napokon zašušnji nešto u bližnjoj sobi; vrata se širom otvore i na pragu sobe ukaže se — zaručnica.

— A — a! Ovim pozdravom dočekaju gosti taj novi pojav.

— Prekrasno! Kolika sjajnost! Divna li je danas naša Delka! Tetke, rodjaci i prijatelji potrče prama Adelini, da joj čestitaju; g. Neradić uznositim patosom počme recitovati rieči iz narodne pjesme:

„Djevojka se suncu protivila,
Jarko sunce ljepša sam od tebe,
I od brata tvoga, brata tvoga,
Mjeseca sjajnoga“.

Prpošić se mukom mučio, da neprasne u grohotan smieh, što ga napinjaše slušajući ove redke; Anka poleti k Adelini, da joj čestita, a ova se snizi, te veoma uljudno metne svoju ruku u djevojčinu.

Hoćete li da vam opišem toaletu Adelininu? Čemu to? Promislite: sve što umjetnost može učiniti, da naknadi narav, ovdje je uporabljeno.

A znate li, tko se je najhladnije poklonio gdčni. Adelini? Njen zaručnik.

Većina prisutnih opazi to, ali mišljahu, kako je već Kožić u družtvu neokretan, plašljiv, da su ga mnoge i bučne hvale, donešene Adelini, smele, zabunile; ali u srcu da pjeva od uzhita, što je stekao takovu vjerenicu. Jedini Prpošić tumačio je tu okolnost drugačije pa i — pravije.

Napokon podje družtvo, posjednu u kola, te hajde u Maksimir. Adelina ponosnije, nego li ikada motri prolazeće, samo da nereče: vidite li, kakva sam; nisam li predobila vrla mladića? Da joj je bilo čuti ugrizljive primjetbe mladića i gospodična zagrebačkih, ponos njezin bio bi se snizio; ali kola ruže, a to bijaše sreća.

U Maksimiru dočekaju još drugi znanci kuće Šumadićeve mladence i njihovu pratnju, a medju timi našao se i poznati već pravnik Vragolić, i onaj mladi auskultant, o kom sam već govorio i koga vidjesmo nekoliko puta za stolom Šumadićevim, pa napokon jedan mladi laćman od Leopoldovaca, takodjer prijatelj Prpošićev. Prpošić dovede svoje prijatelje k rodi-

teljem vjerenice veleći, da je mislio ugoditi svim, ako privede dva tri vatrena plesača.

— Dobro nam došli! — pozdravi jih g. Šumadić vrlo prijazno. Upravo ti, brate Prpošiću, srdačna hvala, što si nam priveo ova tri mlada gospodina; ja sam gotovo i zaboravio na ples, a bez toga nesmije današnji dan minuti.

Adelina nemanjom prijaznošću nakloni se mladićem, pa kad se oni uzeli diviti njenim čarom, nadimahu joj se grudi, te plamenim okom zapinjaše svaki čas na Božidara, kao da će mu reći: Vidiš li, koliko si sretan, što si dobio takovu ženu? Sav sviet divi se mojoj ljepoti.

Družtvo podje da se prošeće Maksimirom. Ali napokon i šetnja dosadila.

— Sjednimo u čamce, pa se malko povezimo ribnjakom, predloži Kožić.

Svi prionu na taj predlog, samo se Adelina opiraše veleći, da bi mogla izkvariti svoju toaletu. Ali i ona se dala namoliti.

U najveći čamac posjele: Adelina i Anka, Kožić, Vragolić, laćman i g. Prpošić — a da bude tko stariji od mužkaraca — napokon i majka zaručnice. U druge smjestiše se ostali svatovi.

Stari Prpošić uzeo upravljati, njegovi prijatelji: Vragolić i častnik uhvatili vesla, pa tjeraj po ribnjaku, pjevajući vesele pjesme. Svi su živahni, radostni, pjeva se, šali i pecka. I Kožiću se jezik razmahao; zaručnica je osobito milostiva, draži oficira, ruga se pravniku, da je već sustao, da će si ruke nažuljiti itd. — U to se sastanu sa čamcem, u kojem sjedjahu ostali gosti. Krmanjoš nepazi, čamci mal da se nestrknuše. Vragolić hitro izvadi veslo, da odrine čamac, to isto učini u jednakoj namjeri s druge strane častnik, ali tako nespretno, da hoteć što jače odtisnuti, nekako mu se veslo odmaklo, te pljosnatim krajem vesla pljusnuo vodom u lice straga sjedećim: Adelini i Anki, tako da se u tinji čas voda curkom poletjela niz njihova lica. S toga nastala smetnja, čamac se uzljuljao, Vragolić hotio zapriečiti još veću katastrofu, te udri privlačiti kraju; ali u žestini dogodilo se i njemu što i častniku, te on s druge strane — neznam hoteći ili nehoteći — obje djevojke i majku njihovu sasma polijao.

U čamcu najveća zabuna, krika i vika. Adelina mal da nepade u nesviest. Voda curkom poletjela niz njena lica. Ali što je ono? Voda je crvena, pa istom bojom obojila njezinu odjeću, kamo god bi voda kapnula, svagdje si mogao opaziti crne ili žute ili crvene pjege na bieloj odjeći. U najvećoj smetnji prihvati ona rubac, da otare lice, ali otrvši jedan put, nestade do kraja na onome licu rumenila, na njenom rubcu ostala u pravom smislu rieči jedna čest njena crvena lica; dok su se na drugom vidjale malene stazice, što ih izdubiše tekuće kapljice. Kao što izdere bujica zemlju valjajuć se niz brdo, tako je i voda na licu Adelininu načinila malene biele stazice, ostaviv na svakom kraju crvene brežuljke. A da bude nesreća podpuna, kad je htjela skočiti na suvo, osklizne se, Prpošić hoće da ju uhvati, ali tako se nespretno vladao, da je mjesto Adeline nekoliko njenih crnih uvojaka uhvatio i pridržao u ruci. — Nastao grohotan smieh.

Roditelji zaručnice potuljeni, ona sama biesna; ostali nemogavši više uzdržati smieha, podlegnu napokon tomu naravskomu zahtjevu.

Napokon se nešto primiriše. Adelina hoće da uredi svoju toaletu, ali to je vrlo mučno. Nestalo rumenih lica i prekrasnih crnih obrvica; straga fali nekoliko uvojaka; ponosita zaručnica nalikuje sada još mladoj igračici kod kazališta, kojoj je često mazanje i ličenje kožu izjelo i lice naružilo.

I Anku zapadne upravo onolika porcija vode, kolika i Adelinu; ali na njenoj sniežnobieloj odjeći ni trunka crvene boje, pače njena rumena lica sada su još rumenija, ona svakolika sto puta dražestnija.

Još se neutišala ni na polak ta bura, kad evo trči Neradić. Na licu mu čitaš, da nosi tužne glasove.

— No jesu li mladenci ozvani? pita zabrinut Šumadić.

— Gospodine — nisu.

— Što, nisu? A zašto ne? Jeste li pitao svećenika?

— Dakako; ali on mi reče, da nije mogao ozvati, jer još nestignu — dispenzacija.

Šumadić se preplašio, nu do brza sabere se.

— Djeco ajdmo u gostionu. Što se nemože danas, obavit će se sliedeće nedjelje. Ajdmo gospodo moja.

— Ali papa, ja ovakova nemogu ići; ja moram kući; gdje su kola? Ta gospodine Kožiću, što stojite kao lipov bog; skočite pa naručite kočiju ovamo.

Nu Kožić nit se nije maknuo.

— Evo kočije gospodično, povikne oficir, ja sam se pobrinuo za nju.

Obitelj Šumadićeva i njeni prijatelji posjedaju u kola.

— No gospodine Kožiću, povikne Adelina, zar ćemo i na vas još čekati? Ajd, žurite se, sjednite ovamo do mene.

— Hvala liepa gospodično, ja ostajem ovdje.

Adelina htjela nešto dodati, ali kola polete i u tom štropotu izgubio se njen glas.

Sutra dan u jutro dobio je g. Šumadić ovo pisamce.

„Velecienjeni gospodine! — Ja sam uvidio i uvjerio se, da nisam podoban u bračnoj zadruzi pribaviti vašoj kćerki one sreće i zadovoljnosti, koju ona zaslužuje. S toga mislim, bit će bolje, ako odustanem. — Njena ruka je opet slobodna, ja se je odričem; ona može drugoga, možda vrednijega, njom usrećiti. —

Uz to vas molim, nekratite mi ni u napred vašega prijateljstva, Vaš ponizni sluga

Božidar Kožić."

Tri nedjelje kašnje sveza svećenik dvoje mladih i sretnih u crkvi sv. Marka vezom nerazriešivim. Anka Prpošićeva udala se za Božidara Kožića. Narav održa sjajnu i zasluženu pobjedu nad umjetnošću.

Kod stola sastao se liep broj znanaca i prijatelja g. odvjetnika; radovanje njihovo bijaše zbilja srdačno. Već na kraju objeda digne se domaćin te nazdravi:

— Bože poživi „veslače", koji vožahu „liepu Helenu" ribnjakom maksimirskim!

Grohotan zaori smieh po cieloj sobi; mladi Vragolić i oficir zahvale se „iz punoga".

Pripoviedaju, da je kašnje Adelina pošla za Neradića.

Putujući pjevalac.

Najnoviji pjesmotvor Emanuela Geibela najizvrstnijega sadašnjega lirika u Niemaca.

Preveo I. T.

Mjesečinom a kroz šumski hlad
Jaše sivca pjevalac nam mlad,
Po svoj zemlji dičan mu je glas,
A u svilu odjeo se vas:
Svomu jaše zlatu.

I pogibelj krije grdan panj,
Te lupeži navalili nanj;
Al oružje pod taj bace hrast:
„Pjevalac je, pjevaocu čast!
Svomu jaše zlatu."

Uz jezero tihi žamor čuj,
Biele vile kupaju se tuj,
Pjevaoca gleda stražar ljut,
Klanja mu se, želi srećan put,
Svomu jaše zlatu.

Rieka bùjâ, strašno šúmi šum,
Nebi sad te prevezo ni kum,
Neprevezav nikog na 'naj kraj
Pjevaoca prevezo je taj;
Svomu jaše zlatu.

O ponoći stigo do pod grad,
Ljute psine tuj zadaju jad,
Zapjevao, otvori se grad,
Psi veselo uzanj skaču sad,
Svomu ode zlatu.

I najljepša od krasota svih
Kraljeva ga zagrlila kći,
A pjevalac kliknu u taj par:
„Kamo sreće, da sam svietu car,
Sviet bi dao zlatu!"

Kraljeva ga poljubila kći:
„Car neljubi, ko što ljubiš ti!
Grb i mene smest će udes priek,
Al u pjesmi vječni vije viek
Pjesnikovo zlato!"

Bandit.

Izvadak iz spomenika mojega otca.

(Po Ad. Am. Kosinjskom).

(Konac.)

Manje bih bio mario za njihov bieg, da nije medju njimi bio sam glavom kolovodja Fra-Bartolomeo. — Poznah ga usred ljute bitke — bijaše to onaj isti mladić, koji je nedavno, domisliv se i zapoviediv da se skriju, spasio cielu bandu od konačne propasti. — U istinu morah se čuditi njegovu junačtvu, hladnoj krvi i ljutomu odporu u obrani — kamo sreće, da je to na bolje uložio. — Svaki korak, svaku stopu zemlje skupo nam proda — dvojicu mojih vojnika ubi sam svojom rukom — i tane, što je moju nogu probilo, izleti iz njegove karabine; a kad je odasvud obkoljen, izgubiv redom najodvažnije ortake, poizstrieljav naboje i slomiv sablju, vidio, da se nemože duže opirati — ne hoteć u robstvo pasti — bez oklievanja skoči u propast, duboku najmanje trideset lakata i nastršenu rušetinami klisura, šikarom trnja i gorostasnimi kakti.

Okolo četiri sata poslje podne, pošto smo ja i vojnici svaki svoje rane povili, nakon nekoliko uzaludnih pokusa, prodrieti u dubljinu potoka, da saznademo udes Fra-Bartolomea, digoh ljude i prispjeh sretno kasno pod večer u San-Indelfonso.

Rana moja bijaše lahka; ali se pogorša težkim nekoliko sati trajućim hodom, a osobito vidanjem satnijskoga ranarnika, člana

nekoliko učenih akademija, muža nedvojbene učenosti, barem namišljenosti, što je svakako hotio da u mojoj nozi nadje banditsko tane, dočim je ono ostalo Bog zna gdje sred klisurah gore Irpina. — Uzalud sam prosio, molio, zaklinjao, ljutio se — on je rezao, mrcvario moju siromašnu nogu, da je otekla, ognjojila se i mene zadržala nekoliko tjedana u postelji.

Što da radiš? trebalo je pokorit se sudbini; a nemožeš ipak pomisliti, čitatelju, kako sam željno izčekivao zdravlje, kako bih se bio rad sastao s markezicom, prezir joj prezirom platio — poružio ju u oči, kao što je ona mene ne davno poružila! — Niti pohvala kralja Joakima, niti vitežki križ reda oboje Sicilije, niti obećanje više časti nije me toliko veselilo, koliko to: što sam pobjediv i izkorieniv bandu, mogao joj pokazati, što je to vojnik — velikoga Napoleona gardista!

Nu dok sam, hoćeš nećeš, morao kod kuće mušice loviti i s dosadom vrieme tratiti, pijuć dekokte i povijajuć nogu neznam s koliko vrsti melema talijanskoga liečnika: moj Signor di Ariano nije gubio vremena, te je ciele dane boravio u družtvu liepe udovice, nekadašnje zaručnice svoje.

Nije ipak bio tako sretan, kano što je žudio, i kano što sam mu ja od srca želio: neprestano se je tužio na promienljivu ćud, čudni značaj i zadjevice markezičine. — „Nemožeš pomisliti, dragi kapitane", govoraše mi često, „koliko trpim: ljubim ju, al se je ipak bojim; želim dobiti njezinu ruku, pa ipak ćutim, da dobiv ju neću biti sretan: vabi me i odbija, draži i muči; gorka li doista života!"

Ali pod kraj tjedna bijaše bolje volje. — „Ljubi me", reče „osvjedočen sam o tom, dragi Signor Capitano! Shvaćaš li moju sreću, bit ću joj mužem, gospodarom ovoga dvorca: ostavit ću službu, stanovat ćemo skupa, nerazdruženi: draga mi Leonora danas stisnu ruku, ljubljenim me rodjakom nazva, sutra ću joj očitovati ljubav."

Smijao sam se siromahu i želio mu sreću; ali jutro nadodje, a on neočitova ljubavi, neimaše za to snage, kano što je govorio. — Toga dana dobih depešu generala Bignona — javi mi, da su naši zarobljenici na iztragi priznali, da je njihov kolovodja bio u savezu s nekoliko sluga markezice della Plata, osobito s ona dva naša provodića, zato jih pod stražom posla u Benevento — izviesti me takodjer, da Fra-Bartolomeo nije poginuo, kano što smo mislili: nekoliko ga seljaka vidje blizu Erigenta; čini se, da je našao utočište u okolici toga grada, a možda i u dvorcu San-Indelfonsu, zato mi preporuči što veću pazljivost i pretragu.

Vršeć tu zapovjed, svakoga sam dana po bližnjih gorah razašiljao patrole; vojnici, poticani nagradom od tri hiljade dukata, obećanom za glavu Fra-Bartolomea, nisu štedili ni truda ni muke, ali sve uzalud. — Okrivljenih markezičinih sluga nestade takodjer bez traga. — Tako proteče nekoliko dana: u to se vrieme moja rana, hvala jakoj naravi a ne ubojitomu liečniku, izliječi ponešto, te nakanih sutradan jutro sam glavom izaći sa satnijom u gore i nastaviti pretraživanje.

Kad sam objavio tu nakanu sakupljenim u mojem stanu častnikom, reče mi podporučnik Kownacki u poljskom jeziku:

„Ali moj kapitane, Bog zna, neradimo li mi, kano onaj muž u našoj poslovici, koji je tražio konja na njem sjedeći. Tumaramo po prokletih Abruzzih, penjemo se po klisurah, lomimo glave po jarugah, nemimolazeći nijedne staze i šikare, a na pretragu dvorca nismo ni pomislili."

„Još nešto, moj podporučniče", odvratih smijuć se, „zar misliš, da se Fra-Bartolomeo skriva medju našimi vojnici, ili medju podanici markezičinimi, od kojih svaki znade, kako ga bogata nagrada čeka, ako prokaže zločinca! Za tri hiljade dukata ovdje će, moj brate, rado prodati otac sina, brat brata."

Klimnu lahko glavom na ovu primjetbu moj nevjerni Toma, i reče:

„Zar svakako moraju znati markezičini sluge, da je lopov u ovom dvorcu!"

„Dakle sumnjaš na samu našu gostoljubnu gazdaricu?"

„Zašto nebih?" mirno odgovori.

Nemogoh se uzpregnuti, ter udarih grohotom u smieh. — Moj mi podporučnik hladnokrvno odgovori:

„Ako mi dopustiš, da se nekoliko trenutaka na samu s tobom porazgovorim, možda ćeš promieniti mnenje, ter ti se neće moja sumnja čudnom činiti."

Odpustih talijanske drugove, Kownacki mi reče:

„Treba ti najprije znati, da sam se u ovom dvorcu upoznao, nu malko na vojničku upoznao s Paulinom, sobaricom markezičinom: dobra djevojka, i za Talijanku ne uprav grda."

„Nedvojim o tom, već sam se više puta osvjedočio o tvojem dobrom ukusu."

„U dosadi mora čovjek tražiti zabavâ, u ostalom hotio bih se naučiti talijanski, da se bar nečim pohvalim, kad se kući vratim; znaš, da je najbolji učitelj liepa i mlada djevojka, nauk u razgovoru ide sam po sebi. Kad smo prije dva dana na večer hodali s Paulinom po vrtu, razgovarajući ob ovom i onom, neboga iznenada zadrhće i probliedi: pitam za uzrok, pokaže mi markezicu, gdje pobočnom alejom prama Belvederu trči; u rukuh drži neku košaricu, brižno šalom pokrivenu, u očijuh očevidan nemir, svrće jih lievo i desno, srećom nas neopazi, jer smo se što brže sakrili u trsjem gusto pokriveni shodić."

„Pa što dalje?"

„Što? Vratimo se u dvorac.".

„Pa zar je to cielo tvoje osvjedočenje o krivnji markezičinoj, dragi druže!“ rekoh pucajuć od smieha.

„Nije to sve, moj kapitane; ona večernja šetnja naše gazdarice u osamjelu i zabitnu sgradu metnu mi muhu u uho. U ovoj prokletoj Italiji čudne se stvari sbivaju često, pomislih sam sobom, nije komu vjerovati, izdajicâ kano pieska: sumnja mi se još više ojači, kad mi Paulina pod izpovjedno ime priznade, da joj gazdarica od nekoga vremena sad na večer sad po noći trči u Belvedere, uzimajući svaki put sobom nešto jela i pila. Koga ondje hrani, koga polazi, koga štiti? Nekoliko se puta došetah do palačice; vrata svedjer zatvorena, u nutri tiho, turobno; vraćajuć se danas sa šetnje, iznenada se sastah s markezicom: u maloj košarici, što je pod mantilom skrivala, opazih butiljicu šampanjca, mnogo tiestenine i komad pečenke. Probliedi opazivši me, prestraši se očevidno: na pitanje, na koju će stranu krenuti, odgovori nešto tepajući; iz uljudnosti htjedoh joj olahkotiti teret košarice. Uzdrhta, oko joj čudno sievaše. Nisam jako vješt u razsudjivanju ljudskih srdaca, al mi se čini, da je jako bila voljna upoznati oštricu štileta s mojima prsima: sreća možda za mene, da ga nije našla u njedrih: odgovori, da je to jelo za siromašnoga bolestnoga vrtlara, da ga ide tražit, i tako dalje: pretvorih se, da sve vjerujem, ter se u svoj stan povratih. To je sve, što znadem, al mi se čini, da je to dosta, a da nesumnjamo na našu ljubljenu markezicu.“

Nemogu zanijekati, da me nije uzdrmala viest podporučnikova — ali mi se ujedno nametnu primjetba — Bog zna, koga skriva markezica u svojem Belvederu? Talijanka neizabire mnogo ljubovnike, možda je komu a m o r o s u, komu c a v a l i e r u s e r v e n t u naznačila taj zabitni stan, da ga sakrije od svieta, a osobito od siromašnoga Signora di Ariano — bilo što mu drago, nemogah oklievati, morah pregledati dvorac, to mi bijaše dužnost — dužnost vojnika i načelnika vojne proti banditom; zar me nebi inače potvorili nemarnošću i neposluhom na zapovjedi poglavarstva?

Dadoh shodne naloge, pak pregledav satniju, povratih se jur pod večer u svoj konak. — Bijaše deset sati — poslje sparna dana hlad je ugodan, nakanih se njim okoristiti, ali ujedno pregledati okolicu dvorca, da lašnje osnujem osnovu za sutra: izadjoh u vrt.

Noć bijaše krasna, uprav napuljska, treba vam pako znati, da ona samo u južnoj Italiji zaslužuje pohvalu; po danu je obično vruće i sparno, kad se još umieša dušeći Sirocco, onda moraš proklinjati one, koji ti bajaju o ugodnostih talijanskoga podneblja. — Na nebo, ne tako plavetne slabe boje, kano što je obično naše, već tamno-lazurno, prozirno, ognjevito, iztaknu mjesec zlatni svoj kolobar. — Hiljada ptičica, sakrivenih nasred nebotičnih kestenja, javora i gorostasnih voćaka, pozdravi ga skladnimi pjesmicami. Bludeć u sjeni gustih aleja od zlatnih vrba, lovorika — tih liepih stabala velike Grčke — ruža i grdih bodljikavih kakta, i nehotice mi osvoji dušu mukla turobnost njeka. — Misao se sunu u prošlost, u krasne godine mladosti, provedene sred svojih i na svojoj zemlji. — Ah, ovdje je liepo, razkošno pomislih, ovdje je nebo bez oblaka, život bez briga, ovdje je raj — ondje nebo malo kad vedro, kraj studen i nevoljan, priroda skupa — ali ono je vlastit kraj, rodna zemlja, puna uspomena naroda, uspomena vlastitih. — Bože moj! brzo li hoćeš dati, da ju vidim, dopustiti, da na njoj stanujem, dozvoliti, da odpočinem poslje tolikoga truda i znoja, da zagrlim drage davne prijatelje, dobru sestru, ljubljenu braću, skučenoga otca!

Iz pameti mi posve izpade i cilj šetnje i markezica i banditi — posadiv se na klup od trave u gustoj aleji, okrećuć oči po laruznom prostranstvu nebesa, razblaživah se sanjarijami, vabljah dražestnu budućnost, izbrajah čarobne uspomene prošlosti — kad eto — gdje iznenada, ne daleko od sebe, čujem lupu nogah od dvie osobe, u kratko mi i razgovor do ušiju dodje. — Lasno razabrah blagoglasni, čisti, ali oštri i p r e k i d a n i glas markezice i mukli glas moga prijatelja poručnika di Ariano. Markezica govoraše:

„Dakle u sat poslje pol noći čekam te Jovanne! Sve je jur gotovo, konji u pripravi do samoga Salerna, putni listovi u redu, od tebe, opetujem, netražim ništa, ništa više, nego uru pomoći, da propratiš nesrećnike kroz straže ulanah do N u s k a.“

„Upropašćuješ me Leonoro!“

„Upropašćujem, veliš, a zar neznaš, kakovu ti nagradu u zamjenu dajem: posutra, sutra, kad hoćeš, biti ću tvoja, tvoja na vieke.“

„Ali čast, čast.“

„A, to li je ljubav tvoja, kojom se kuneš, ljubav, bez koje, kako kažeš, nemožeš živiti! Nije me briga, sve do tebe stoji, neprimiš li uvjeta, dobro, oni će poginuti, ali ja nikad, nikad, čuješ li, neću biti tvoja.“

„Ali smiluj se, mora li to uprav danas biti, dopusti dan za promišljanje, pripravljanje.“

„Neću ni časa duže, nego do jedne ure poslje pol noći, uzrok znadeš: onaj prokleti poljski častnik srete me danas, kad sam nosila jelo nesretnikom, jamačno jim nanjuši stan, nasmiehnu se porugljivo. Ah, zašto mu nisam mogla uroniti štilet u prsa, izguliti jezik iz grla! Ah, jamčim ti, da će sutra kapitan sav dvor pregledati.“

Odgovora poručnikova nisam mogao čuti, jer su i on i markezica krenuli pobočnom alejom vodećom u dvorac, ter sam po škripi vrata razabrao, da su unj ušli.

Nisam više mogao dvojiti o temeljitosti sumnje svojega zemljaka podporučnika, ali ono

malo, što sam čuo od razgovora markezičina, pokaza mi, da je u to zločinstvo i Signor di Ariano upleten. Poznavah ga — čast mu je sveta, ali koleba li se kada Talijan Napuljac medju njom i ljubavlju?

Bilo je polak dvanaeste, kad sam se u stan vratio — nisam dakle imao mnogo vremena za promišljanje: dva su mi se pružala načina, ili s mjesta pregledati dvorac, ili čekati do urečene ure, pak iz zasjede uhvatiti bježeće; ali jesam li na prvi način mogao biti siguran, da ću uloviti lopove — koristeći se noćju, poznanimi si skrovišti, nebi li mogli bez pogibelji izmaknuti; na drugi pako način nisam li izvrgavao poručnika težkoj odgovornosti, grkim od strane poglavarstva prigovorom? — Ljubio sam ga, kano što sam jur spomenuo, te me je srce boljelo na samu misao, osramotiti hrabroga druga.

Težka je to borba za čovjeka, ma kako jaka imao načela, borba dužnosti s nagnućem srca: misao o časti odluči ju ipak. — Nipošto! rekoh sam sobom, učiniti mi je, na što me savjest nuka — kolebat se nemogu; u ostalom uhvativ okrutnoga kolovodju razbojnika, zar neću naći načina, da izbavim poručnika iz težkoga stanja, u koji ga je luda strast bacila? Zar neće onda poglavarstvo kroz prste gledati krivnju nesmotrenoga mladića? Tjedan zatvora, premješćenje u drugu pukovniju, to će mu biti jedina kazna.

U tih mislih, izabrav deset vojnika, na kojih sam se odvažnost i razboritost mogao osloniti, krenuh što tiše na cestu u Nusko vodeću. — Mjesto nam olahkoti zasjedu; malu četicu sakrih s obje strane u gustoj šikari, te zapovjediv što strože, da se samo onda upotrebi sila, ako se silom opru, neuztrpno očekivah urečenu uru.

Nekoliko minuta poslje jedne ure opazismo malo družtvance, izilazeće iz vrta, bilo jih je petorica: markezica, poručnik, neka ženska i naša dva provodića u gorah. Izpoviedam, da sam se prevario u nadi, te sam se kajao s postupka, koji je toli markezicu, koli Signora di Ariano izvrgavao hiljadi neprilika, dočim su očevidno hotjeli spasiti ne Fra-Bartolomea, nego samo dva manje okrivljena siromaha. — Bilo što mu drago, moradoh do kraja izvesti nakanu svoju, jer dopušćajuć, da mi pobjegnu banditi, nisam li se izvrgavao sumnji i tužbi vlastitih vojnika, onih Napoleonovih vojnika, kojim nisi mogao naložiti da šute, koji se nisu uztezali kontrolirati čine svojih častnika, te su jim često bili ne samo tužitelji, već i sudci?

Na dani od mene znak malo družtvance u tren oka obkolismo. „Predajte se“, jakim glasom viknuh. Poručnik razpoznav me probliedi, uzdrhta i pusti iz ruke sablju, koju je u prvi čas navale bio iz koricah trgnuo. — Dva se seljaka dadu bez odpora uloviti — samo družica markezičina pograbi samokres, opali, a vojnik, koji joj je bio put zakrčio, padne bez života, ista sudbina stigne i drugoga — skočim tada, jakom rukom pograbim ruku ubojice — ter u drzovitoj ženskoj spoznam kolovodju abručkih bandita — strah i trepet Italije — Fra-Bartolomea!

Hrvanje je moje s banditom trajalo samo nekoliko časova, ter premda mi je priroda dala dosta odvažnosti i snage — nisam bio kadar duže se boriti; ali priskočiše četiri vojnika — pa drznika, rigajućega kletve, drhćućega od zdvojnosti i zaludne čežnje za osvetom, brzo na zemlju povalismo, svezasmo i nadvladasmo.

Onda tekar pomislih i na druge zarobljenike, a osobito na poručnika; ali kad sam se vratio na ono mjesto, gdje sam ga ostavio na početku bitke, krv mi stinu u žilah, zone me prodjoše, strašan prizor pred mojima očima — nesretnik, okaljan vlastitom krvlju, valjaše se po travi, boreć se sa smrću.

„Za Boga! što je to, što to znači?“ viknuh.

„Ubila sam ga!“ — odgovori mi porugljivi, hrapavi, strašni glas markezičin. Glednuh, nije, to nije bila ona ženska, to je bila sotona, srda, utvora neka paklena; oka buktećega, krvlju podbuhla, razčupanih kosa, lica blieda, žila na čelu nabreknutih, s golim tek omašćenim štiletom u ruci.

„Gospodjo! kako to, zar ste se usudili?“ jauknuh, iza kratka časa, kada sam se ponešto dozvao, razabrav se od straha, gnieva i boli.

„Ha, čemu se čudite, oholi Poljače!“ odgovori, neznate li, kako mi Talijani u Italiji nagradjujemo izdaju? krv za krv, pa zar nije pravo? On vam ga je izdao, upropastio Fra-Bartolomea, on je mene upropastio, moju sreću, moju budućnost: zato je morao poginuti: o da tako poginu sve izdajice! A sada sam ja u vaših rukuh, ubijte me! kaznite, kako vam drago, neuplaših se, neuzdrhtah; ali dopustite mi, dopustite samo za čas, da se s njim oprostim, s vašom žrtvom, s vašim neprijateljem Fra-Bartolomeom; jer smijte se, rugajte mi se, kako vam drago, on je moj muž, ljubovnik.

Trgnu se iz ruku dvojice vojnika, koji su pri njoj od časa poručnikove smrti s golimi sabljami stajali, i što brže poleti k jaučućemu, u negvah očajajućemu banditi. Približih se k drugu, živio je jošte, ali mu je rana bila smrtna, spas bez nade: štilet ugreznu duboko u prsijuh: stisnuh ruku nesretnika, htjede nešto progovoriti, ali sapa mu zape u grudih, usta pobliediše, lice pomodri, zastenja — i umre.

* *
*

Markezicu, koju sam u Napulj poslao, odsudi sud na smrt; ali tu kaznu, po nastojanju mnogobrojne i mogućne obitelji promieni kraljica Karolina na doživotnu tamnicu u Ospedale dei poveri. Kad je pala Joakimova vlada, pomilovaše zločinicu, i štovahu ju kano junakinju, ter se uda za nekoga od knezova sici-

lijanskih, pa možda dosad u časti i bogatstvu s njimi živi, Fra-Bartolomeo neizmaknu zasluženoj kazni, predaše ga vojničkomu sudu i sljedećega tjedna objesiše u Beneventu; ali tielo mu, zatvoreno u željeznoj škrinji, kano što je to običaj u Italiji, postaviše, na trepet bandita, na visok panj na cesti od San-Indelfonsa u Nusko. Dva seljaka, naši provodići priznaše na iztragi, da je jur od godine dana bila markezica u savezu s banditom: često mu je u svom dvoru davala utočište, izvješćivala ga neprestano ob osnovah i vojničkih četah poslanih da ga ulove. Ona je ustrojila i onu zasjedu u klancu gore Irpina, da upropasti našu četu — srećom udes htjede inače, kano što to iz moje pripoviesti znade čitatelj.

Što se tiče poručnika, Joanna di Ariano, pokopasmo ga sa svimi vojničkimi častmi na samostanskom groblju u Erigentu. S početka uzdrma smrt nesretnikova jako sviet u Napulju, cieli su se tjedan samo o njem razgovarali i žalili ga svi odlični i prosti ljudi; ali novi dogodjaji svratiše pozornost na druge stvari, iztroše uspomenu o nevoljniku ne samo u pameti drugova znanaca, nego i rodjaka, pa danas poslje trideset godina tko se sjeća, da je živio, da je poginuo žrtvom pomamne ljubavi i strastvene osvete. Ali zašto da se čudim, zašto da tugujem nad lahkoumnim, našoj se oholosti rugajućim značajem svieta! Nije li to naravna posljedica ogromne množine dogadjaja, koje nam vrieme donosi. Nadvladati to vrieme, predati potomstvu svoje ime, kolikim to podje za rukom! — Ah! i mene — tko će se poslje trideset godina mene sjećati, tko će mi na grobu posvetiti suzu, ili uzdah? Pak ipak nisam poput mnogo drugih samo sanjao o vječnoj slavi; zar nisam u toliko bitaka za nju rado izvrgavao život, prolievao krv? Bjedan je život čovjeka; a kad mu se budućnost sjajno nasmije, kad se mora razstati s njezinimi obsjenami, onda ovaj život nije vriedan zvati se životom. — On je ono stanje mrtvačko, bolno, koje je toli vjerno i liepo jedan od naših mladih pjesnika prispodobio mukam noćnih duhova.

POUKA.

Suviše učiteljka.

Ovaj bi se list medju ostalim imao baviti tako zvanim ženskim pitanjem, to jest, imao bi priobćivati razprave o zvanju i zadatku žena, o sadašnjem im stanju družtvenom, o uzgoju djevojaka itd. I sâm sam nakanio o tom predmetu reći gdjekoju za nas možebiti i neobičnu; al kako me je pretekao pisac pisama s Vidikovca, počekat mi je, dok on svoje svrši, da nepjevamo nas dva u jedan čas dvie različite pjesme. Medjutim neće valjda biti s gorega, ako gdješto iznesem na vidjelo, na što se uz put svomu poslu namjerim. Evo i za sada nješto.

U Berlinu izlazi od prošle godine „Stoa“, časopis namienjen interesom viših djevojačkih učiôna; u tom listu ima mnogo liepih članâka o ženskom uzgoju, a pišu ih kadšto i ženske glave. U jednom takvom članku opominje neka gospodična Terezija P. svoje sestrice, da se bez dovoljne volje i podpunoga zvanja nelaćaju učiteljstva.

U Njemačkoj diže se sada množina viših djevojačkih učiôna, a u gornjih im razredih pripravljaju se djevojke za učiteljice, premda ondje ima dosta i posebnih ženskih učiteljišta.

Ovo je sve vrlo liepo, veli gdčna. T. P., pa se ja tomu od srdca i radujem. Ta tko se neće radovati, kad vidi, gdje se onolikim mladim djevojkam nudja prilika, da se priprave za posao, koji će ih ne samo hraniti, već i srcu im ugadjati, pa ne dati, da im omrzne život, što kod ženskih često biva, kad nemogu da postignu zvanje svoje, za koje se baš nezna onako točno, kako se obično misli, s čega bi se imalo sastojati! Nikomu nije jamačno toliko do toga stalo, koliko nam ženskim glavam, da se prizna pravo naše na uzgoj ženskoga naraštaja; al zato netreba ni tu ništa pretjerivati.

Promotrimo onu množinu mladih djevojâka, što svake godine navaljuju u gornje razrede viših učiona, na posebna predavanja, u sjemeništa učiteljska, da se iza dvogodišnje priprave podvrgnu izpitu za učiteljke! Ima li u svih tih djevojâka iskrene volje, podpunoga i srdačnoga zvanja za učiteljstvo? Nema nipošto. Biva to često radi obiteljskih odnošaja, s taštine, od mode, sa siromaštva. Ono ostalo, misle takove djevojke, doći će samo po sebi. Râdi se dvie pune godine s naporom, a kadšto i dovoljnom marljivošću, i to obično od 16. do 18. godine. Pamet je još dobra, učilo se dovoljno, dodje veliki dan izpita, pojavi se kraljevska izpitna komisija, dobije se vrla svjedočba — i evo ti gotove učiteljke. Gotova je ona u dobi, gdje se mužkarac istom počima pripravljati za odabrano zvanje. Je li ikako moguće, poželi mlada učiteljka iza tolikoga napora, da se ogleda i po družtvenom životu. Zabavljajuć se u svietu vidi novih stvari, poćuti novih čustava. S toga opet nove želje, nove nade, a odabrano zvanje odmiče se sve to više u zaborav.

Al drugčije misle roditelji, drugo zahtievaju neumoljive okolnosti. Što je na uzgoj kćeri potrošeno, mora se nadoknaditi. Žalostnim srcem i uzdišuć laća se ona prve svoje službe. Valja sada stečene znanosti na vidjelo iznieti; valja

se pitati, jesu li dovoljne. Ima li iskrenosti, priznaje se, da nisu. Al kako da i jesu, kad ih nije duh usvojio, već samo pamet prihvatila. Mlada je učiteljka doduše koješta učila, al je malo mislila. Nepoznavajuć duševni život ni djetinji ni sam svoj, zapinje i posrće sad ovdje sad ondje, te se napokon ili uvjeri, da joj valja na novo učiti i napredovati — a tada može s vremenom još štogod i postići — ili pako sdvoji, te se probija tim tužnim životom, kako može i nemože. A koliko ih istom ima, koje ničega neuvidjaju, na ničem neoskudjevaju, za ničim neteže, već muče siromašnu djecu nedokučivim ravnodušjem!

Što sliedi odtuda? Evo ova molba: Ravnatelji i ravnateljke ženskih učiteljišta neka nastoje oko mladih djevojâka ozbiljno i otčinskom ili materinjom ljubavju, da se dobro izpitaju prije nego odaberu učiteljsko zvanje. Potrebno je ovakovim djevojkam pokazati, da ima na svietu još i druge poštene zaslužbe — a o zaslužbi se žalibože ponajviše i radi. Ima zvanja, kojemu bi one sasvim dorasle bile, da ih nekako nije stid latiti se posla, što ga mnogi obrazovani mužkarci s poštenjem obavljaju, te su ne samo zadovoljni sami sobom, već i koristni ljudskomu družtvu. Zašto se naše mlade gospodjice nebi pozornimi učinile na takova zanimanja, zašto se nebi takova posla i latile? Ta eno vidi se na francezkih gospodjah, kako li dobro pristaju u comptoire trgovačke. Il zar englezki poštarski i brzojavni uredi nerade prijašnjom točnošću, odkad žene u njih služe? Koliko osim toga ima prilika podupirati bolešljive domaćice i njegovati djecu-sirotu!

Valja napokon takovim djevojkam potanko razložiti, kolika je to muka, kad odaberu zvanje, kojemu nisi dorasle; kolik li se može počiniti grieh na mladih dušah povjerenih nedoraslim učiteljkam! I zato il nebi trebalo primiti u zavod il nepripustiti izpitu djevojâka, koje se svomkolikom umnom snagom nepokažu za to sposobne. Pa kad bih ja smjela štogod predložiti, što je dakako skroz protivno dosadašnjim nazorom, predložila bih, da se u sjemeništa neprimaju djeca, već odrasle djevojke, koje su iz učiôna prošle u život, imajuć ovako priliku riešiti se djetinskih misli, ter razširiti vidokrug svoj, i koje su, pa makar samo dvie kratke godine, bezbrižno uživale se mladoga života. Al da ovoga posljednjega baš i nebude, te živile one u zasbilja tjesnom domaćem krugu, u velikom možebiti siromaštvu, opet će naći vremena da probave, što su u školi naučile, da razmišljaju o samom sebi i da se razvijaju bez obzira na dužnosti prama tudjemu svietu. Probudi li se ovako u njih prijašnja želja, neka se slobodno late knjige; jer će to sada učiniti sviestno, dobrom voljom, valjalim sudom i jačom snagom.

Budu li učitelji obučavali djevojke, a ne djecu, biti će im obuka jedrija i ozbiljnija, a mi ćemo dobiti učiteljka, koje neće biti strah i trepet predstojnica i roditêlja, niti će ih ostali sviet žaliti, već štovati ozbiljno radi plemenitoga im zvanja. Ovakove djevojke biti će uzor svojim učenicam, a uz to i zadovoljne svojim zvanjem.

Neka mi nitko neprigovara, da se laglje uči, dok je pamet mladja; da žena prije dozrieva, nego mužkarac. S podpunim razumkom i sviestnom voljom i bolje i laglje se uči, nego u djetinjoj dobi; osim toga upućuje nas i sama narav, da odviše mlade još nismo za odgojiteljice, jer i najmladja mati prevaliti će nekoliko preko dvadeset godina, prije nego što dospije njegovati ne samo tielo već i duh svoga djeteta, a i tada biti će to istom početci, u kojih joj bude diete obučavati, biti će prvo svitanje duha, na koje joj bude paziti.

Dakle još jednom, držala bih za pravi blagoslov, kad djevojke nebi prije navršene osamnaeste godine polazile učiteljišta. —

Čini mi se, da će ovo svakako zanimati naše čitateljke, kojim sam za ljubav izpustio što Njemica na preveliku čast mužkarâca ističe o njihovom vazdašnjem čistom zvanju učiteljskom i objektivnom prijanjanju k svakomu poslu.

I. P.

Iz povjesti civilizacije u Englezkoj.

H. Th. Buckle-a.

(Dalje).

II. Upliv prirode na uredbu družtva i na značaj pojedinaca.

1. Na čovjeka djeluju podnebje, hrana, tlo i pojavi prirode. Od najsilnijih upliva prirode četir su vrsti, koje djeluju na ljudsko koljeno: podnebje, hrana, tlo i pojavi prirode oni, koji se zamiete okom ili sjetilom silnije potresnim ljudskom naravju, osobito mačtom i razmnjevom, kojeno su glavna zapreka razvitku i napredku. Svaki je narod na početku razvitka praznòvjeran; prirodom se obrazuje ovo praznovjerstvo i postaje vjera, i to tako jaka, da ju je i uz najveći napor uma, vremena i umnih sredstava težko izkoreniti. Ostaloj trojici uplîva: podnebju, hrani i tlu ne može biti ukon ove vrsti, ali je tim znatniji na uredbu družtva, jer s njih postadoše razlike u narodnostih. Svakomu je očito, da nam je najprije ogledati ovu trojicu, toli suvisnu medjusobno; jer hrana stoji o tlu i o podnebju, tlo o podnebju i o hrani, podnebje o tlu i o hrani, jednom rieči ob omjerih fizičke geografije.

2. Podnebje, hrana i tlo uvjet bogastvu. Glavna stvar, što ju narod vadi iz ove trojice, jest skupljanje bogastva, i to radi toga, što ako i jest istina, da razvitkom blagostanje i bogastvo raste, to je takodjer neoboriva istina, da bez bogastva nema razvitka,

i to nikakva ako nema ni bogastva nikakva: siromah narod ne može se razvijati, doklje se barem njekolicina ne obogati; čim više bude obogatjelih, tim je veća vjerojatnost razvitku. Narod, koj potroši što proizvodi, ne može ništa ostaviti za glavnicu, čim većma proizvodi, tim veća može biti glavnica a uz njeke uvjete i mora biti. Čim se inteligenciji osjegura život, tim se većma ova sama sobom bodri i podbada da smišlja sredstva, kojimi će biti inteligencije i veće i šire, itd.

Prvi je daklje uvjet družtvenomu boljku skupljanje bogastva. Ali u naroda nevježe stoji skorina ili brzina za skupljanje bogastva lì o kakvoći tla, i o ničem drugom. To je veliko zlo; jer izdade li godina, može narod do nove žetve propasti. Da se to ne zbude, valja mu pomisliti na ovo dvoje: a) na napor i na pravilnost u radnji, b) na prirod, što mu ga priroda daje uslied radnje i plodovitosti tla. Oba su ova uzroka posljedak prijašnjih prirodnih pojava; jer prirod stoji o plodovitosti tla, plodovitost stoji o gnojitbi, o vlazi i o toplini; napor i pravilnost u radnji stoji o podnebju. Uz veliku vrućinu ili zimu ne ima izdašne radnje; na radnju nedjeluje podnebje tim što radnika slabi ili jači, nego djeluje ukonom, kojim je podnebje očito u pravilnost svega življenja radnikova. Dokaz je tomu, što niti na sjeveru niti okolo polutnika ne pojavi se narod, kao što se pojavi njih više u umjerenom pojasu, koji odlučno živovaše za prosvjetu. Razlog je tomu, što u prehladnu ili u prevruću kraju narod ne može òbići na poslovanje, odatlje mu značaj ćudljiv. Ovaj je zakon tako očit, kao što mu je sprotnomu dokaz takodjer očit, n. p. razlika u vladi, u zakonih, u vjeri i u običajih s jedne strane u Švedskoj i Norvežkoj, a s druge strane u Portugalu i Španiji.* Pa ipak ima izmedj ove četir zemlje velikih nalika; ni u jednoj ne može se ratariti neprestance, jer u južnih ne daje vrućina i suša, a u sjevernih zima i kratki dan: odatlje nestalnost u značaju ondašnjim i sjevernim i južnim žiteljem, kojoj nestalnosti u žitelja umjerena pojasa ne ima traga.

Osim ovih velikih prirodinih upliva, koji djeluju na skupljanje bogastva, ima i inih okolnosti, koje osobito u naprednijega naroda djeluju i jošte većma; ali ovo se može u obzir uzeti istom u kasnije doba razvitka, jer prvomu je bogastvu uvjet jedino tlo i podnebje — tlo glede plodovitosti, podnebje glede napora i trajne radnje. Dokaz je tomu u povjesti; jer nema zemlje, koja bi se bila prosvietila samim svojim naporom, ako joj ne poslužiše ona dva uvjeta; tako je bitisala civilizacija u Aziji samo po onih velikih prostorih, gdje plodovitost tla davaše povoda skupljanju bogastva takova, bez kakova ne može uspievati umov napredak, a to su krajine od iztoka zapadne Kine do zapadnih žala male Azije, Fenicije i Palestine. Dalji je tomu dokaz, što su Mongoli i Tatari čim prodrše u one krajine stekli prosvjetu, ne manju od one, kojom cvatahu davne azijske kraljevine. Tako i Arabi, po svom zavičaju ne prosvietljeni, prosvietliše se u Perziji, u Španiji, u Pun-džabu svigdje osnovaše države, gradove, škole, knjižnice — Kordova, Bagdad, Delhi. Preko crvenoga mora, Afrika ostade netegnuta prosvjetom, osim Egipat uz naplove plodovitoga Nila. —

Po Evropi bijaše glavniji uvjet podnebje. Ova razlika dovede i razlike posljedke, jer uz nješto skupljena bogastva uzdjelovaše nadalje i upliv uvjeta, s kojega se ponajglavnije skupljalo bogastvo. Dočim bje u Aziji i Africi glavnim uvjetom plodno tlo, u Evropi bje zgodnije podnebje; ondje staja ukon ob omjeru izmedju tla i proizvoda t. j. o puku djelovanju prirode na samu sebe, ovdje ob omjeru izmedju podnebja i radnika, t. j. o djelovanju prirode na čovjeka. Prvi su omjeri manje zamršeni, daklje se tu i mogaše prije razvijati prosvjeta, ali si ne osjegura niti dobrote niti trajnosti; ovdje pominjemo samo mimogred, a kasnje ćemo to obširnije dokazati, da napredak djelovan, ne stoji u bogastvu prirode, nego u snazi ljudskoj. S ovoga je razloga evropska prosvjeta, na koju za početku djelovaše podnebje većma nego li sada, postigla stepen, kakovu nema traga u zemljah, po kojih proniče prosvjeta s tla. Prirodne su to sile uzprkos prividnoj veličajnosti, omedjene i stojne — dokaza nema, da su igdje i ikada porasle, pače da bi porasti i mogle dočim su sile ljudske, koliko kaže izkustvo i koliko smijemo umovati analogijom, ne omedjene i nestojne. Sposobnosti, kojimi si duh traži i nadje nova pomagala, jesu posebnosti li čovječje, to je očito, da je upliv podnebja (štono mu daje bogastvo jer ga goni na radnju) zgodniji po napredak, nego li je upliv tla, štono ova istina, daje takodjer bogatstvo, ali ne tim, što ga goni na radnju, nego samo prirodnim omjerom izmedju kakvoće tla i množine proizvoda (odnosno ciene mu), koju tlo skoro samo daje.

(Dalje sliedi).

* **Sve se ovo ima razumievati o stanju prvotnom, jer kada se ukoreni prosvjeta, nestaje ovih razlika sve to više, ali samo donjeklje.**

KNJIŽEVNOST.

Biogradska književna pisma.

III.

26. veljače 1869.

Današnje pismo govoreće vam o raznih ovdašnjih družtvih, početi ću sa nekoliko rieči o godišnjem skupu našega „Srbskoga učenoga družtva“, koji je držan u dvie sjednice 11. i 12. o. m. i koji će se još jedan put nastaviti. Težko i da vam je poznato, da je Srbsko učeno družtvo ove godine dobilo novo uredjenje svoje, koje je samo sebi lane još za života kneza Mihajla izradilo i koje mu je ove godine vlada odobrila i uzakonila. Ali ako neće biti poznat hrvatskoj publici ovaj sadašnji novi akt zakonski u životu našega učenoga družtva, bit će mu poznat onaj od 1864, kad je ministarstvo poradi nepovoljnih mu predloga učinjenih na godišnjem zboru i poradi jedne besjede Vladimira Jovanovića, koju nisu radi bili pustili da se u družtvu izgovori, suspendiralo družtvo i nakon sedam mjeseci sazvalo ga na novo, uzakonivši mu štatute, koje je ministarstvo izradilo samo po svojoj volji i nepitajući družtva. U tih štatutih je bilo i toga, da odsjek družtveni nije mogao sebi izabrati predsjednika, i da se kandidati za članove družtvene nisu mogli podnieti na izbor zboru družtvenomu prije, nego jih ministar blagoslovi!! U tih je štatutih uvršćeno prvi put i to, da predsjednika srbskomu učenomu družtvu postavlja vladalac, a nebira ga družtvo. Tako se je zatekla u Srbiji anomalija, da je obćina mogla i u najprostijem selu birati sebi kmeta, dokle učeno družtvo nije moglo sebi tako isto izabrati predsjednika. Sad je u novom uredjenju pobrisano mnogo onih stega uvedenih 1864 godine, samo je za predsjednika i opet ostalo onako, a to i nehotice krivicom družtva samoga. Gradeći družtvo predlog za ovo novo uredjenje za predjašnjega Hristić-Cukićeva ministarstva ostavilo je postavljanje predsjednika vladi, kao znak njezina „nadzora“ nad družtvom. Tako je i ostalo; ali valjda neće za vazda.

Na vaših stranah zanimati će ljude jedan članak novoga uredjenja, koji je upravo medju najznatnijimi, a to da redovni članovi našega družtva mogu biti Srbi, Hrvati, i u obće južni Sloveni, što je odavno još trebalo čekati od učenoga družtva u Srbiji. Vriedno je naspram toga znati, da je po uredjenju od 1864 redovni član mogao biti samo gradjanin Srbije, dakle samo Srbin.

Godišnji skup, o kome vam govorah, bio je po pravih toga novoga uredjenja. Na njemu je čitano obširno izvješće o stanju i radnji družtva u prošloj godini, i medju ostalim objavljen je poklon biskupa J. J. Strossmajera od 100 dukata carskih, koji je učinio družtvu, i odlučeno je zanj, da se upotrebi na kakvu specijalnu književnu svrhu. Kasnije će se odrediti na kakvu poimence. Na prvoj sjednici počet je izbor članova i izabrani su u počastne jednoglasnim odobravanjem gg. biskup J. J. Strossmajer (izbor je njegov propraćen glasnimi uzvici: Živio!), dr. Fr. Palacki, dr. L. Rieger, Tot Paulinija, predsjednik slovačke Matice i Jovan Sundečić. Tako isto izabran je u toj sjednici za redovnoga člana g. Gjuro Daničić, tajnik jugoslavenske akademije, naš poznati i slavni filolog i književnik. U drugoj sjednici nastavljen je izbor, i nehoteći dugo pisati o ovome radi štednje skupocjenoga vam prostora, javiti ću od članova samo one, koji su tamošnoj vašoj publici dobro poznati. Tako su u dopisne članove izabrani gg. Ivan Brčić, Sime Ljubić, Josip Torbar, Ivan Filipović i Mihajlo Polit Desančić. Na trećoj sjednici ovoga skupa sastavljat će se nov družtveni poslovni red.

Progovorivši o najstarijem učenom družtvu, da vam javim, da imamo od skora i novih družtava. Tako vidite, da se naš život polagano kreće da oživi. Možda će mnogim vašim zemljakom i smiešno biti, kad odavle pročitaju, da ovdje nije bilo dosle nikakvoga nego se tek sada sklopilo družtvo za poljsku privredu (poput vašega gospodarskoga družtva). A u stvari je tako. Ustav toga našega gospodarskoga družtva (družtva za poljsku privredu) uzakonjen je od vlade tek na kraju prve polovine mjeseca siečnja. Osnovači su jedanaest ljudi, medju kojimi su i dr. Josip Pančić i Čedomilj Mijatović. Sad je predsjednik za vrieme Milovan Spasić, a tajnik isto tako za vrieme Milan Milovuk. Družtvo je dobilo i priličnu pomoć od vlade, i starajući se oko zadatka, koji već priroda posla donosi ovakim družtvom radit će na izvršenju toga zadatka na tri načina: svojim naučnim stručnim časopisom, knjigami za narod, kojimi će se on pončavati gospodarstvu, i listom. List je taj družtvo već počelo izdavati. Ime mu je „Težak“, i od njega je već izašao jedan broj. Ovamo je poduzeće ovo pozdravljeno vrlo radostno, jer mi svi vidimo, kako naše osnove i sve naše književne i politične težnje najlakše mogu da se razbiju o najgeneralniju nemoć ovoga svieta, o sirotinju, što u pozivu na upis u ovo družtvo bješe liepo obrazloženo. „Od svake stotine ljudi u Srbiji, stoji u tom oglasu, devedeset i pet zanimaju se zemljoradom. Po ovome je poljska privreda danas jedini izvor za naše narodno bogatstvo; zemlja nam je i otac i majka; ona nas hrani, ona odieva, ona nam nabavlja oružje da se branimo; sve što imamo, od nje imamo. Ali priznati moramo i to, da je naš narod slabo nahranjen, zlo odjeven, sirotinjski stanuje, pored sve svoje dobre volje s mukom i nategom

prilaže na javne potrebe — nije što neće, već što nema". „Dajte da unapriedimo narodno gospodarstvo, dajte da se potrudimo da svaki Srbin postane imućniji no što je danas, pa smo onda namah neprijateljem strašniji, prijateljem miliji, književnost će naša cvjetati, a umjetnost napredovati". Ujedno vidite i književnu i naučnu našu nevolju u svih njezinih oblicih, kad se do sad ovako što nije podiglo. Ali mi ipak nemožemo još ništa kazati o nadah svojih, što se tiče ovoga družtva, ono se još nije uredilo, te mi neznamo na kakvu snagu računati možemo. Izmedju do sad poznatih osnovača samo su nam dva tri imena, koja znamo iz posla na ovoj struci. A tako družtvo može samo onda podpuno uspjeti, ako mogne u svoje vrste upisati koliko je mogućno svu snagu ove struke, kojom ga može ponuditi zemlja i narod naš. Inače zaista malo koje poduzeće može se bolje od ovoga pohvaliti, da je ugodilo živoj potrebi suvremenoj, tome idealu praktičnoga i znojnoga vieka našega.

Nego ja kao da sam prilično uskočio od književnosti naročito ako je pogledam po starinskoj skolastičkoj odredbi njezinoj, i ako je uzmem odciepljenu od kulture, što je u novije doba vrlo nezgodno. Zato ću od toga grieha okaljanom rukom još napisati nešto, što će vašim zemljakom biti još smješnije, nego ono malo prije. Ovdje se tek sad sklapa trgovačko družtvo „Sloga", i izdalo je neki dan predlog svojih statuta. Ja nebih vam ni pričao o ovome, da je to samo projekt, ali uz projekt stoji imanje družtva u nepokretnosti od vriednosti preko 20.000 dukata carskih u zlatu. Tu dakle već nemože ostati na samom predlogu. Namjera je toga družtva, da se ustanovi berza u Biogradu, da se podignu spomoćna sredstva našoj trgovini i radinosti, kao: banka, štedionica itd., i da se napredak i budućnost samomu družtvu obezbiedi. Do sad se o interesih trgovine od strane samih trgovacah brinuo samo jedan tako zvani „trgovačko-zanatlijski odbor", koji je bio kao vieće uz ministarstvo financije i ponajviše je radio o pitanjih, koja bi mu samo ministarstvo podnašalo. Sad će novo družtvo „Sloga" poći drugim putem, putem samostalna rada gradjanskoga, i ono će, nadamo se, ostvariti i davno namišljane osnove o banci u Biogradu.

U Biogradu radi i jedan dio omladinskoga glavnoga godišnjega odbora, kojemu je drugi dio u Novom Sadu. Radnja omladine vidi se u radnji pojedinih njezinih članova, u širenju pravca misli, koje je omladina na svojih godišnjih zborovih usvojila i u radnji pojedinih na osnivanju novih družina za razne prosvjetno-kulturne svrhe po narodu, kojim ipak ostaje kao glavna meta da čuvaju narodnost, gdje bi joj prietila tudjinska navala i da goje sviest o jednini narodnoj i potiranju plemenskih i provincijalnih nastranosti. Odbor samo obavlja sitnije poslove preko godine i stara se o zboru godišnjem i o štampanju knjiga što se izdaju troškom omladinskoga fonda, od kojih će nešto i ove godine izaći. —

Ovamo imaju naši velikoškolski djaci svoju družinu „Pobratimstvo". Tu skoro izdali su izvještaj o svom radu u drugoj poli prošle godine do početka ove. Ima zabavnih i pohvale vriednih ogleda u radnji naših mladih ljudi. Tako: M. M. Radovanović je čitao iz Drapera „O nervnoj sistemi kičmenjaka i čovjeka", St. Miličević iz Ed. Gramarda, s francezkoga, „O hrastu, ogled iz fiziologije bilja" i „Teoriju Darvinovu o postanku životinja i bilja", M. Davidović iz fiziologije Lewes-a „O spavanju i sanjanju". A Sv. Atanatijević iz istoga djela „Život i smrt", Gj. Bošković iz Cimermana „O magnetizmu u životinja", V. Ljotić „Besjede seoskog svećenika", prevod s ruskoga, a M. Gjorgjević „Poljska privreda", nekoliko odlomaka iz svojega djela. Osim toga bilo je i zabavnih stvari, a i od nauke još nekoliko ogleda. Mi držimo da bi se na ovako poslovanje svuda mogli ugledati i vaši hrvatski mladići po viših školah, jer tu je osim teorijske gotovo i praktička škola, škola ogleda na pravom radu. I stariji gimnazijski djaci naši imaju svoju družinu za zajednički praktički rad i obavještavanje pod imenom „Srbske nade", o kojoj vaši tamošnji čitaoci može biti da još pamte iz lanjskoga „Bosiljka". I ona radi složno, ali još nije objavila djelovanje svoje od prošle polovine godine, te vam nemogu o njemu ništa reći. Možebiti drugda.

Dobro se drži ovamo jedino umjetno pjevačko družtvo, i sad i ono nešto radi oko novoga uredjenja. Ovo pjev. družtvo svojimi besjedami iztislo je što se tiče obrazovanije publike sasvim iz ljubavi starinske balove, i što je vrlo liepo po stanje umjetnosti u nas, razširilo je za nekoliko godina kako živi, ljubav k umjetnoj pjesmi medju boljom publikom našom. Članovi su mu aktivni, kao što je i naravno, sve mladići, koji, razumije se, na svakom mjestu i u svakom družtvu poslje pjevaju pjesme u pjevačkom družtvu izučene. A kako se njegovi članovi razilaze iz Biograda u ostala mjesta po Srbiji, to ide sve dalje po narodu i svuda se širi obća slovenska umjetna pjesma. Čast vašemu štovanomu „Kolu", ali bih rad bio čuti, može li se ono pohvaliti, da je postalo razsadnik družinam i van Zagreba, kao što je naše pjevačko družtvo postalo van Biograda. Ima skoro devet raznih družina, koje pjevaju po raznih mjestih Srbije, a nijedno ih nebi bilo, da neima pjevačkoga družtva u Biogradu.

Najposlje da završim ovo pismo čisto književnim poslom. Znate za našu nevolju, da smo ostali bez ikakva čisto književna lista odkako presta izlaziti „Vila". Javio se već drugi po-

četak, naime: dvojica mladih ljudi, Todor Popović prakt. u ministarstvu i jedan pravnik Milenko Obradović objavili su, da će od ožujka izdavati list „Zoru“. Možete si sami misliti, da od toga nemože biti ništa. Neki dan je „Jedinstvo“ propratilo taj oglas primjedbom, rekavši „da nepojima kako će u našoj i ovako nejakoj književnosti nepoznatim urednikom „Zore“ biti moguće da bolje saberu umne i materijalne sile, koje su za obstanak jednoga valjaloga lista nuždne, — kad vriedni urednik „Vile“ nije mogao održati u životu svoj list, komu je valjanost obće poznata bila. Prema tomu i po našem žalostnom izkustvu mi mislimo, da će ovo pokretanje „Zore“ ostati samo prazan pokušaj, koji iztiče možebiti iz lične potrebe ili neogledane mladjahne žudnje za samostalnim radom; a to poslje i drugim ozbiljnim književnim preduzećem pobija važnost i povjerenje kod naše i onako slabe književne publike“.

Ako počne izlaziti, vidit ćemo pravac i vrednost i toga novoga književnoga lista. A za sad se preporučujem ljubavi i pažnji svojih čitalaca do drugoga vidjenja na skoro, u dobroj želji da sve zabavnije nastavljamo razgovore naše.

Σίγμα.

SITNICE.

— Aleksander Dreyschok, rodom Čeh, pijanista svietovnoga glasa, umro je 1. travnja u Mletcih. On je davajuć koncerte po evropejskih gradovih pokazao toliku virtuoznost na glasoviru, da je Cramer, čuvši ga prvi put u Parizu, poviknuo: „Dreyschok nema lieve ruke, ali zato ima dvie desne.“ Od g. 1862 bijaše D. profesor na petrogradskom konservatoriju, a od g. 1865 carev pijanista.

— Istočno-azijatska ekspedicija austrijske vlade ima uz trgovačku jošte i znanstvenu zadaću. Carska akademija znanosti u Beču zadala je više znanstvenih pitanja iz životinjskoga i rastlinskoga carstva osobito glede nekih u trgovini i tvorničarstvu rabljenih proizvoda, o kojih se nezna, kako postaju ili koji u obće nisu dovoljno izpitani. Glasoviti Darwin predložio je, da se na tom putovanju pazi osobito i na to: da li su posvuda srditi ljudi čela namrštena? je su li niemi znakovi jekanja ili niekanja isti, koji u Evropejaca? itd.

— Kod obrazovanih naroda ima sad već gotovo svaki veliki pjesnik čitavu galeriju slika na razne motive i karaktere svojih djela. Valerio Eliasz, jedan od najvrstnijih slikara poljskih, zgotovio je nedavno u Draždjanih dvanaest akvarela k slavnoj pjesni „Marija“ od Malčevskoga. Ove je nacrte poslao na lavovsku i varšavsku izložbu. Kao najkrasnije hvale: Stari mačnik s Marijom, Vaclav na povratku iz vojne k Mariji, kozak i bitka.

— Alek. Fényes, dopisujući član magj. akademije nabroji g. 1864 ništa manje no 6 milijuna 292.100 Magjara i to u kraljevini Ugarskoj 5,314.200 duša, Erdelju 832.000, Hrvatskoj, Slavoniji i Krajini 40.000, u Bukovini 15.000, Beču 50.000 i Rumunjskoj 40.000. Ako su tomu akademiku za sve spomenute zemlje brojevi tako istiniti, kako su za Hrvatsku, Slavoniju i vojničku krajinu, onda će on za koju godinu pomagjariti svu Evropu. U „statističkom nacrtu trojedne kraljevine“, koj je profesor dor. Matković napisao po službenih podatcih naše vlade od g. 1851, bijaše u Hrvatskoj i Slavoniji samo 11.521 duša i to po najviše u županiji virovitičkoj 6246 ili 3·7% i sriemskoj 3933 duša ili 3·7%, a u hrvatsko-slavonskoj krajini samo 400 duša.

— Za sravnujuću psychologiju naroda steko si je zasluga ruski pisac A. Hovanski u Voronešu svojimi „jezikoslovnimi znamenitostmi“, koje mu djelo vrlo hvale.

— Našim Niemčićem za liekove proti biesnu ujedu pâsa, u čemu su oni bili dosada pravi vještaci, prieti pogibelj prije no su na svoju tajnu dobili povlast. Dor. Guisan (De la rage, sa nature et son traitement. Lausanne. Bridel 1868) proti biesnoći smatra liekom sičanov kali.

— U Rusiji je koncem g. 1867 bilo 3455 versta (484 pruskih milja) željeznice, od kojih se je primilo čista dohodka 34,687.380 rubalja. G. 1868 bijaše duljina tih željeznica 5167 versta (688 m.) te je po računu petrogradskih novina dala čista dohodka 41,992.259 rub.

— Ruski brzojavni uredi premetnuše 1866 g. 1,416.351 viesti, od kojih se je dobilo 2,097.664 rub. čista dohodka. Brzojavna žica protezaše se koncem 1866 g. 34.748 versta (4864 m.); brzojavnih postaja bijaše ukupno 338.

Listovnica Vienca.

Gosp. V. J. Kapistranu Tomiću u Vukovaru: Imajte dobrotu poslanih 8 brojeva opet povratiti.

Gosp. F. Kačiću u Raab: Izvolite nam javiti, koji brojevi vam manjkaju a mi ćemo ih naknadno poslati.

Gosp. Drag. Vranu u Tomašici: Mi smo Vas kao člana Matice ubilježili te dobivate „Vienac“ odsele uredno.

Gdćni Evel. Prizrić u Djakovu: Nedokučujemo kako bi moglo biti, da Vam četiri broja fale; izvolite ih reklamirati, mi Vam nemožemo manjkajuće poslati buduć neznamo koji su.

G. Mrkšiću u Stazi: Prvi broj poslasmo.

G. Babiću u Biogradu: Prvi broj poslasmo.

G. J. Vukeliću u Otoccu: Peti broj poslasmo.

G. Frišu u Stivici: Prvi i sedmi poslasmo.

Administracija „Vienca“.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 13. U Zagrebu dne 17. travnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Kakvu Hrvati djecu jedu — Čini — Slava Bukovcu — Podrtine arquinske. — **Pouka:** Uz put ob uzgoju — Iz povjesti civilizacije u Englezkoj. — **Književnost:** Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine. — **Sitnice.**

Kakvu Hrvati djecu jedu.*

Spjevao August Šenoa.

I.

Što se muti carski Beč?
Dodje l' kuma kuga?
Repatica duga?
O sudnjem li danu rieč?
Nit mu prieti turski gnjus,
Nit je blizu ljuti Prus;
Ali plaha vreva
Tužne psalme pjeva;
Gradjan, seljak, velikaš
Drhćuć šapću otče naš,
Svud je graje, vike:
Joj po naše kike!

No u jedan hip
Baš na sveti kip
Usred trga
Svemu svietu tuj na oči
Mala kvrga
Suh krojačić munjom skoči
Prašan, blatan naopako,
Taj prosbori svietu 'vako:

„Braćo, ljudi čujte,
Onda jadikujte!
Jučer mrakom baš za poslom
U seoce izvan grada
S tovarenim idjah oslom
Oso napred, ja odzada.
Mjerim, mislim, mozgam, brojim
Što da krpam, što da skrojim;
Bum! zaori duga puška
Nakraj ceste iz grmuška
To vam moga sivca žac,
K biesu ludi magarac!

Šibaj i ja! Al o bože!
Neiznesoh ciele kože.
Šest me pòpa ljutih šaka
Kao tvrdo gvoždje svaka.
Jure sa mnom vrazi, jure,
Donieše me medj pandure,
S bogom sviete bieli,
Igle, škare ajd na klin!
Moja duša veli:
Smiluj mi se božji sin!
Staviše me polumrtva
U zelenu travu;
Tude ležah biedna žrtva
Ni da maknem glavu
Ležah mirno,
Pa sam žmirno,
Šta ti biesi rade,
Liepe vam parade!

Mrka četa tude sjedi,
Svi crveni kao rak;
Žarka vatra baš u sriedi
U polnoćni liže zrak,
Od dva hvata piju lule,
Svi su velki kao kule,
Ražanj im je čačkalica,
Kao vrazi crna lica,
A pod nosom hùlje mrke
Kao koplje nose brke
Sjede — sjede — bulje oči.
Gle! tu jedan divljak skoči:
„Oj junaci gdje su gajde
Juh! Nek teče rujno vino
Svi u kolo braćo ajde!
Na noge se omladino!"
Udri kolo — zemlja ječi
Zvuče gajde — toka zveči
Pandur pije, ijujuće,
U kolo me bogca vuče,
„Skoči mòre igloviću!"

* Glavni sadržaj ove pjesme je historičan. Vidi Memoire Franje i Friderika Trenka. A. Š.

Ríknu jedna crven kapa,
Jer te drugče fini tiću
— Mene pusti odmah sapa —
Spržih za pečenku
Našem vodji Trenku!"

Igram kolo, pa se vijem,
Skačem bolan, pušim, pijem,
Al su vrazi nagli,
Pa se meni smagli.

Tad zaviknu velik zijan:
„Jarčeviću laku noć!
Sada možeš kući poć,
Jer si mòre kruto pijan."

Ja vam digoh odmah skut
I pod brze noge put!
Mnogoput nas bog pokaro,
Kuga jela, Turčin haro,
Ali Turčin, Lutor, Hus
Sve je prema tomu brus!

Ti Hrvati paklovići,
Grabežljivi crventići
U Beč isti još će doć,
Neće minut dan i noć;
A što više — čujte biedu:
„Ti Hrvati djecu jedu!"

Na to cieli Beč zajeco:
„Avaj djeco, mila djeco!
Jao čuste l' našu biedu?
Ti Hrvati djecu jedu!"

II.

Minu noćca, minu sanak,
Sunce sipa zlatni žar,
A na noge skoči danak,
Bielog svieta barjaktar.
Poput roja crnog mravlja,
Sviet se sgrće i ustavlja,
Oknom, triemom sam je mrav,
Dvorski trg* je puncat sav.

A visoko na doksatu
Sva u srebru i u zlatu
Sried ohola
Sjedi kola
Zlatokosa, milja puna
Pramaljetna jošte kruna,
Svjetla divna kraljica,
Marija Terezija.

Sumorna je, snuždena je,
Dušmanin joj krunu grabi,
Grabi carstvu liepe kraje,
Njeni Niemci već su slabi!

* „Am Hof" trg u Beču, gdje su panduri defilirali pred Marijom Terezijom.

Tu zagrmi bubnja glas,
Čudno tutnji talambas,
Rog zaori, trublja jekne,
Pišti frula, zvonce zvekne,
Prva ide banda turska*
A za njome bistrim okom,
Smielim čelom, snažnim krokom
Četa stupa sad pandurska,
Čelo čete sjaj-čelenka
Vidiš — viču — Franju Trenka!

Divan vodja, divni momci,
Čelik duše, svietolomci:
Pa kako ga nosi hatac,
Markov, misliš, jaše bratac,
U desnici sablja sije,
U ljevici stieg se vije,
Stieg hrvatski neokaljan,
Vrla četa, vodja valjan!
Smjelo kroče momci liepi,
Zemlja drhće, ljudstvo strepi,
To su brate. to su oni,
Častnog krsta Mirmidoni!
Zavist laje: Vi divljaci!
Slava kliče: Vi junaci!
Dà varvari s kraja svieta,
Svietu mrzki i odurni,
Ali brzi, ali žurni,
Kada vapi pravda sveta!

Nu gle čuda! Pandur svaki
U junačkoj drži šaki
— Gdje mu duga stoji lunta —
M a l o d i e t e o d p r o f u n t a!

Grmnu puške do nebesa,
Da se cieli Beč potresa,
Nagne pandur čuturicu,
Srkne vinca po kapljicu,
— Niemci bleje, Niemci glede —
Zatim pandur diete jede.

Nasmieši se vodja Franjo,
Kraljici se liepo klanjo,
Stieg hrvatski malo prigne,
U stremenu brz se digne.
I prosbori: Oj carice!
Bog ti vedri milo lice,
Obrekosmo brzo doći,
Sad nas evo na pomoći!
Gladni jesmo svjetla kruno,
Sviet blebeće za nas puno,
Da ti Hrvat djecu jede;
Pusti zato bez uvrede
Kad baš djecu jesti treba,
Da ta djeca budu s hljeba!"

Nasmija se svjetla kruna,
Vedra, nove nade puna:

* Panduri su od svih vojnika prvi imali tursku bandu.

„Prosto vama djeco budi,
Pijte k tomu! Briga vas,
Što ludjaci baju ludi,
Bolji jeste, neg vaš glas!
Sad mirujte djeco draga,
Onda s bogom ajd na vraga!“

I zakliknu četa vrla
Iz sve duše, iz sveg grla:
Živila nam kraljica
Marija Terezija!

Brzo glas im zaorio,
Svuda prati Trenka slava,
Ali tko je pri tom bio
Neboli već nikog glava,
Niemci mole još i danas:
Osvrni se bože na nas,
Izbavi nas kuge, rata
Zle godine i Hrvata!

Ali Hrvat svakog prima,
Svet je njemu svaki gost;
Svakom dieli, štogodj ima,
Neima mnogo, ima dost,
Dodje stranac, kuću zidje,
I napita svoju biedu,
Al nijedan još nevidje,
Da Hrvati djecu jedu.

Čini.

Nacrt Marka Vovčka. *

S rusinskoga.

I.

Bože moj! kad je to sebe bilo, a kao da je juče! U mlade je godine — a davno su rekli: što čuješ ili smotriš za mlada vieka, ono ti se prividja i po pameti vrti do vieka. Sjedne ti onda stara baka, pa nam predući vunu stane pripoviedati, a mi, kao što znate, neslušamo nego gutamo rieči, gutamo ih cielom snagom duše svoje i slušamo, kako je nekada bilo na svietu i kakva su se čudesa nekada tvorila.

Živio vam je stari Kozak Zadoroško sa ženom (pripovieda nam jednoč baka). Dade im Bog te rodiše sebi sina kao sokola. O, divan li Kozak bješe narastao od njega! Divan i na konju, i na oružju, i na zboru, i na navikah, pravi pravcati vitez! I na domu mu bješe duša svesrdna i na mjestu. Svakoga je volio, a baba i majku volio je i štovao — da je težko i pričati tako. Starci se vesele i tješe djetetom svojim i zahvaljuju dobroti Gospodovoj.

Stari Zadoroško udje u godine i Gospod Bog pozva starca k sebi. On blagoslovi sina i ženu, reče da se nekidaju žalošću za njim i da ga liepo pogrebu — i po tom pusti Bogu dušu.

— Ustavi suze, nano, govorio bi Timoš staroj svojoj mami, tako samo srdiš Gospoda Boga!

— Predrago moje diete, a kako ću ustaviti suze, kad mi se same prosipaju iz očiju? S njim sam tiho i u ljubavi provela veseli mladi viek, i eto mi se zgodi, da u stare godine osirotim i ostanem bez njega. Kud god pogledam po kući, bilo po vrtu bilo po stoboru, svuda mi se njegova slika javlja.

— Ali je meni vrieme na posao, nano! reći će koji put Timoš. Da te odvedem k susjedi Ani, pa vi tamo provedite vrieme kako znate, a ja da se krećem.

— Pa liepo, liepo, moj sokole jasni! Hajdemo sinko, da podjemo do Ane!

A Ana je bila, kao i ona, udova, i imala kćercu jedinicu, što joj bilo ime Hima. Divno je djevojče ona bila, kao cviet u napun, oči joj bijahu pune svjetlosti. Hima je i odrasla zajedno s Timošem, kao bratac sa sestricom; zajedno su se igrali i zajedno ljutili i plakali, sve zajedno i sve u ljubavi medju sobom, pa su tako i odrasli svesrdno se ljubeći. Dešavalo se, da prodje dan, a Timoš nevidi djevojke, i srce mu se raztuži i sneveseli; a ona opet da iztoči suzama oči djevojačke pogledajući svojega crnomanjastoga momčića. Stari bi rekli: Pa neka ih, nek se ljube, mladi su; može biti da će ih

* U 8. broju „Vienca“ priobćili smo hrvatskoj publici jedan nacrt ovoga istoga pisca i progovorili tamo nekoliko rieči ob ovoj vrsti slovenske književnosti. Po svome obećanju sad evo priobćujemo i drugi nacrt. I hoćemo opet da se poslužimo krasnim običajem Vienčevim, što je započeo pratiti primjetbami prievode iz stranih književnosti. — U ovom nacrtu Marko Vovčok prosto fotografiše život narodni i uzima ga sa dvie tri strane u jedan put. Pokazuje narodniem načinom izvedenu ljubav, pokazuje surevnjivost i s tiem u svezi jedan dio praznovjere narodne i to najznačajniji, praznovjeru čarolija i čini. Svak će vidjeti koliko je vještine i istinitosti pokazano u nacrtu ovom, svak će se pri pričanju o činih osjetiti u sladkom djetinjskom dobu kad se na priče o vješticah i magjijah kostriešila kosa na glavi. Inače nema tu nijedne crte koju ne bismo mogli i mi za svoju priznati, jer osim zajednice obće slovenske nas Srbe i Hrvate veže za postojbinu ovieh pripoviedaka još i to, što je sadašnja postojbina njihova bila i naša postojbina prije ove, u kojoj smo sad.
Prevodnik.

Gospod i sastaviti jedno drugomu za druga, te ćemo se onda i mi osvojačiti.

A zar je opet malo bilo momčadi što je išlo za Himom kao občinjeno? Sva im se briga i staranje svršilo tiem, što bi uviek dospjeli za vrata. Ohola djevojka nijednoga ni da bi pogledala, prolazila bi mimo njih kao mimo turskoga groblja. U nje je na pameti samo crnomanjasti Timoš, ona njega pogleda svako jutro i svako veče. Nebude li ga — savije joj se tuga oko srca; ugleda li ga — uzme je veselje i milost, i sav joj je sviet milje i divota.

II.

Kad nam stara baka stane pripoviedati o negdašnjih ljudih, tako o njih priča kao da su joj pred očima, a i sama veli, da je ono što priča, bilo Bog te pita kad. Tako nam ona predući vunu stane na priliku i ovako besjediti:

Davno su rekli, da se sviet nemože obići bez nesreće: ni Himu nije crni udes obišao. Timoša ne bi jedno veče, ne bi ga drugo veče, ne bi ni treće. Himi se nespi te nespi, hoda po vrtu, hoda, kida mirisavo cvieće, što ga je sama sadila i zaljevala; ni za što već više nemari, jer se velika tuga i žalost usadi u njezinu čistom i vjernom srdašcu.

Već počinje i zora rudjeti. Timoš ide ulicom, ide veseo i prosto se vraća kolibi svojoj. Ona iztrči i susretne ga:

— Reci mi bar jednom riečcom, reci mi bar najmanje štogod; nije te bilo već dva večera, ni sinoć, ni preksinoć. Ako si me počeo zaboravljati, reci mi istinu, da znam.

— O djevojko, djevojko, reći će Timoš, kako si me sneveselila! Nemogu na ino, valja mi ti kazati crnu sudbu tvoju, da nama dvama nije mogućno biti zajedno.

— Nije mogućno! Valjada si ti sebi našao drugu djevojku, valjada ljepšu od mene? Da li te ona ljubi ovako od svega srca kao što te ja ljubim! Reci mi, čija je? Zarad nje će moj mladi viek propasti, kaži mi je bar, da vidim, kakva je?

— Nemoj se, Himo, na nju srditi; smjerna je to i dobra duša. Ona je sirota.

— To je Olena Bondarovna! Ona li? Do nje li ti to svako veče ideš? Ja izplakah oči svoje, cieo mi je sviet obnemilio, a ti se njom namislio oženiti, s njom u zajednici misliš dieliti zemaljsku sreću! Hej jade moj! Hej tugo moja što me snadje iznenada! A kako je, misliš li je odista uzeti za ženu?

— U nedjelju sam naumio prosce poslati.

— A što se tako žuriš? Možebiti neće sve s ponosom se svršiti?

— O nečastiva djevojko! Nedočekala da Bog da, da tako tebi drugi predkazuje!

— Čuješ, Timoše, ostavi se te moje nametne zamjenice, ostavi je se pri Bogu! Duše mi hoćeš se kajati cieloga vieka. Hoćeš se kajati, ali iz kajanja izlazka biti neće.

— A što da je ostavim!? Škoda, te ti se rieči uzaman prosipaju i gube; a neću ja izdati svoje djevojke po što sam živ, po što je sunce na nebu svjetlo!

— Nećeš je ostaviti? Razmisli se, Timošu te kaži i potonju, hoćeš li je ostaviti ili nećeš!?

— Da Bog da mi se oći vreliem pieskom zasule, ako je ostavim!

— E dobro. Vidjet ćemo i to, reče djevojće i šmurnu u kolibu.

— Djavolje djevojće! promrmlja Timoš i nestade ga u dubokih mislih. I u misli mu se privi na srce Olena, što je bila liepa kao ista zora, što je bila i svietla i poslušna i tiha, kao sušta golubica. I on je smotri, i pokliće: Neka me sviet nepozna, neka propadnem u njem, ako te izdam, grlićice moja!

III.

I utvrdi, da pošlje prosce u prvu nedjelju. Rano se poče dogovarati s majkom.

— Majko, reće, zamilovao sam djevojku i rad sam je uzeti za se, blagoslovi me!

— Neka te Bog blagoslovi, sinko! Eto se i ti okući, sokole moj! A koju misliš prositi, je li Himu?

— Nije majko, nego Olenu Bondarovnu.

— Olenu zar? A ja sam se sve nadala, da ćeš ti uzeti Himu. Divna djevojčica, i štuje me veoma. Nego šta ja znam drugo reći, ako ti se omilila Olena, uzmi Olenu, a meni će biti draga svaka nevjesta, samo neka tebe ljubi, sinko moj!

I poslaše prosce, ponesoše dare i zaručiše mladence.

Čuje za to stara Ana i kaže kćerci:

— Za cielo ti, kćerce, nije sudjeno biti drúga Timošu. A već sam držala u tvrdo, da ćete se ove jeseni vjenčati.

— A šta ima tvrdo ovoga svieta? mamo! odgovori Hima tužno.

— Nekidaj se kćerce, naći će se za te još bolji i ljepši. Ti si mi, Bogu hvala, liepa i mlada kao jagodica.

U veće ide Timoš do svoje djevojke i veselo mu je i lako, i sviet mu je sav u ljepoti; kad — pogle! Pred njim kao kakvo pravidjenje stoji Hima, blieda, nadmurena, i pita ga:

— I nećeš zbilja da onu sasvim ostaviš?

On se malo bješe trgao te reče:

— Bog s tobom nerazsudna djevojko! Zar ti nisi čula, da sam se ja već zaručio?

— Ja te pitam, hoćeš li je sasvim ostaviti?

— Bolje mi je umriet, nego bez nje viek provoditi.

— I to ti je posljednja rieč?

— Tà da, to ti u tvrdo velim, nemislim je ostavljati!

IV.

Drugi dan se istom zamoli Hima materi:

— Majko, hoću li poći tetki u goste? (A

tetka je ta živjela u drugom selu ondje u blizini).

— Idi kćerce, zašto ne! Možebiti će ti srcu lakše biti. I odprati kćerku do na kraj sela.

A Hima nepodje k tetki, već u divlji borik. Znala je ona tamo drugu tetku. Nikada je vidjela nije, samo je bila čula, da živi u tom boriku stara vračarica. Sad je eto i ona zatrebala jadnoj Himi.

Izadje Hima iza sela — a tamo dva puta polaze. Pogleda okolo — a nigdje žive duše nema, samo što kudrolista vrba šumori i što se čuje gdje negdje potok šumi u malenih slapovih. Pogleda, i podje onim putem, što vodi u borik.

Išla je i išla, prošla je i kamene gore i zelene lugove. Sunce je peče kako samo u po dne zràka njegova žeže; biele je noge sve o kamenje izudarala; duga joj se kosa o granje i šiblje izkidala; a ona ide i ide niti na to sve pazi. Prelazeći mostom bistru rieku pogleda u čistu vodu i čisto se sama od svoga lica prestraši; liepo se ni poznati nije mogla. „Jesam li to ja? Kuda li se djela djevojačka ljepota moja? A i na što mi sad ona, čemu mi je i dotle poslužila? Neka sve propada, samo neka mi tužno srce namjeru stigne!“

I prispje u borik. Zelen je i gust — krozanj oko pogledati nemože; sama tamnina i gluhota u njemu. Obazre se, a sunce već onizko; nebo se zagorieva i počinje rumenjeti.

Ide borikom slušajuć: čas nešto šušne na strani, čas se zanjiše breza, čas zafijuče štogod: „Himo! Himo!“ čas podje huka po borju kao da se požar zapodieva.

Ni sama nije znala, je li išla dugo ili nije — kad se pred njom ukazaše dva grdna hrasta, a medju njima sjedi stara žena, stara prestara, čisto ju već mahovina popala. U Hime se u očijuh i u duši sve okrenulo; a vještica je upita:

— Rad šta si došla draga djevojko? Što te dovede amo tako mladu i liepu?

— K vam sam došla, bako, da pomoći potražim.

I stade joj pripoviedati svoje jade i svoju pripoviest.

Onda će joj vještica reći:

— Šta hoćeš da te naučim.

— Hoću samo da me naučite pa ma šta, moljaše je Hima.

Vještica nadje nožić i nekakvo magjioničko perce:

— Pruži mi lievu ruku, djevojko!

Ona joj pruži.

I samo se zablista oštar nož; crljena krvca prsnu s otvorene rezotine. Vještica metnu perce u rezotinu, pa progovori:

— E, reče, sad podji, a imaš snagu da učiniš svojim neprijateljem što ti god volja.

Hima se vrće iz borika, a sunce već da zapadne. U sebi osjeća snagu vančovječansku... Učini se lastavica, pa poleti. Doleti do sela — a već bješe večer porumenjela. Lupi se o zemlju, pa se stvori starom babom i ustavi se pod oknom Oleninim. Pogleda — Olena sjedi medju drugaricami, sjedi kao punahna ružica, liepa, cviećem okićena; a oko nje tako tiho i veselo, i u nje pogledi tope se u samom milinju. A mladjahne joj drugarice guču oko nje kao zlaćane pčelice; zasjele oko stola kao rânô cvieće, a Olena ih kao ružica zadičila.

Hima pogleda, a srce joj se u prsih stade prevrtati. „O“ reče ona, „eto baš se oko nje prikupilo na cvieće kolo djevojaka, taman sam prispjela, nisam se zakasnila.“

Udje u kolibu; oni je pozdrave i stanu iz okola zapitkivati i suditi; a ona odkloni prozor, pruži ruku nasred sobe, pa progovori: „Pticom poleti liepa vjerenice, a vi drúge za njom! Letjele, dok je svieta i vieka, letjele i cvrkutale!“

Čim ona izgovori te magjioničke rieči, one prhnuše kroz okno jedna za drugom i stadoše lepetati krili. Tako odletješe jedna za drugom, a Olena napred.

V.

Čudnoga plača, nepokoja i straha što se poslje toga podnese u selu! Nema djevojaka! Izgiboše kao da ih je zemlja progutala! Timoš ide, a od tuge i od neočekivanoga jada neumje sebi mjesta da nadje. Ide iz jedne ulice u drugu, dok nesmotri Himu na vratnicah. Kako je spazi, odmah se sjeti, da je to njezino vračanje učinilo.

— Vražka djevojko, reći će joj on, ti mi zlo proreče! Da Bog da do vieka nedočekala časa veseloga.

Ona pogleda za njim i uze je žalost i nasmjehnu se po tom, pa reče: „Vidjet ćemo!“

Godina prodje. Stara mati se moljaše Timošu:

— Sine moj mili, sine! Potraži sebi drúgu, sokole moj! Koja ti korist u mene tako venuti! Ma koliko ti žalio, što je prošlo, vrnuti se neće. Utješi bar mene staru, neka bar ja svoga vieka radost dočekam, neka mogu zahvaliti Bogu i tebi, čedo moje!

— Mamo moja stara! Mučno se meni oženiti, ja neću nikad naći onake drugarice, kako sam se nekad bio namjerio!

— Uzmi sinko, Himu: dobra je to djevojka, a koliko mene štuje! Neka joj Bog naknadi srećom i blagoslovom. A i tebe od svega srca ljubi.

— Himu da uzmem, mamo! Ta ona je najveći moj neprijatelj! Ona mi je izklela nevolju moju!

— O sinko moj dragi! Zašto na to žaliti! Sve je volja božja! Da to tako nije sudjeno bilo, odkud bi to moglo biti, što ti je to djevojka od žalosti narekla!

I tako, kako je počela, malo suzami, malo umiljavanjem oko njega, ele ona nagovori sina da uzme Himu. Kažu kako voda i kamen izdube, pa tako je i ovo: oblieći danas, oblieći sjutra, oblieći

svaki čas, govori mu neprestano: oženi se, te oženi, požali staru majku što te je s mukom i ljubavlju odgojila, što je svoje zdravlje satirala žudeći da ti do ženitbe dorasteš — i Kozak na posljedku pristane da izprosi Himu i da se vjenča s njome.

I starica majka Timoševa dočeka i nevjestu, niti se mogaše naradovati, kako joj je poslušna i kako je prema njoj iskrena. I posluži je gdje joj god treba i skloni joj se; ugodi joj kao da joj je rodjeno diete. A okolo Timoša se vije kao vrieža bršljanova, niti ga odustavlja izpred očiju, makar da on bješe vazda turoban i nemilostan. Hima bješe na se sa svim zaboravila, sve jednako se vijaše oko njega i ugadjaše mu kao malenu djetetu; a kad bi dočekala da se Timoš osmiehne — Bože moj, bilo bi joj kao da bi je sunce ogrijalo, oči bi joj se zablistale i lice joj porumenjelo.

VI.

Jednoč on sjedi u vrtu, a ženica ukraj njega i tako sjedjahu mučeć. Ona njemu u oči zagledaše, a on bješe spustio glavu, pa se zamislio. Kad, a oni začuju gdje nešto lepeće i lepeće! Poglede, a nad njihovom se glavom vije cielo jato ptica i izmedju njih jedna niže svih lepeće vrh glave Timoševe. Osjeća on, gdje krili omahuje oko očiju njegovih.

Žena ga uhvati za ruku:

— Ustrieli mi ovu pticu, Timošu, govoraše mu ona, a bješe sva probliedjela.

— A što bih strieljao jadnu bezazlenu ptičicu kad mi ništa učinila nije!

— Ustrieli, Timošu! ustrieli dragi moj! moljaše ga ona stežući ga za ruku.

— Neću ustrieliti, škoda je o tome i govoriti.

— Nećeš? Onda tebe ništa nedira kad te tvoja žena moli, onda ti žena tvoja draga nije! To reče, a suze joj se s očiju skotrljaše na njegovu ruku i ožegoše kao da su od ognja bile.

— O ženice! reći će Timoš, odkuda ti take suze ognjene?

— Ognjene su, jer su gorke, Timoše! A zar sam ih ja malo iztočila? I na novo poče moljakati, da joj ustrieli pticu. On je opet nikako nehtje poslušati.

— Idi, reče mu ona, idi, ostavi me, ti nemilostivi, ti hladni čovječje!

Ona se otrže od njega i izidje iz vrta.

A ptićica se savijaše nad njim sve niže i niže. Timoš je gledaše, i tako mu tada bijaše milo to ptičje savijanje, da mu težko bješe s nje očiju skinuti; slušao bi, i nebi znao koliko, lepetanje njeno! I nešto ga uze tuga: i suze mu same potekoše iz očiju. I pade k zemlji, pa je obrosi suzami svojimi. Istom osjeti gdje nešto s visine šumi. Bješe crni vran; bješe razplašio jato ptica i onu najljepšu povitlao. Ona lećaše kao striela, a vran je obgonjaše i savijaše krili kao oblakom. Skoči Timoš, izašav izvan sebe, uleti u kuću te iznese pušku i ustrieli crnoga vrana, tako da je odmah pao ukraj njega. Pogleda Timoš — a ono ne bješe vran, nego njegova mlada ženica; izpod lieve joj ruke lopćaše crna krvca, a desnom držaše prvu njegovu dragu, ali ne u životu. Onako stajaše pred njim Olena urešena i okićena cviećem kao što bješe u kolu djevojačkom, onako bješe liepa i ponosna kao cvietak!

Olenu zakopaše kraj crkve pod višnjom. Čim su usadili krst, odmah se sletješe oko groba male ptićice, nanizaše se po njemu s vrha do dna i počeše cvrkutati najžalostnijim načinom. I tako svakoga proljeća dolaze te cvrkuću nad grobom Oleninim. To su njene drugarice što su joj došle na posielo u kolo djevojačko.

I Timoš se nije dugo potezao po svietu i njega na skoro izjede čemer. Koliba mu se razvali, vrata mu zarastoše travom burjanom, vrt mu se osuši, a duboki kladenac zasu se malo po malo. Sve obraste mahovinom i popade prahom. *Preveo St.*

Slava Bukovcu.

Spjevao I. T.

Liepa moja domovina
Radja svuda krasna vina,
Ali bolje ni krasnije
Od Bukovca drugo nije —
Samo zlato baš
Bukovac je naš!

Braneć Sisak J u r a k piše:
„Bukovca mi dajte više!“
Kaptol šalje, vojska pije,
Turke tuče i pobije;
Junak pravi baš
Bukovac je naš!

Srca grije, volje širi
Te ublaži i pomiri:
Daj Bukovca medj Hrvate
Da se slože i pobrate;
Dobra duša baš
Bukovac je naš!

Razigrava umne sile
Sa gorice mami vile
U glas ljudski milje sdieva,
A milinje Hrvat pjeva;
Pjesmam izvor baš
Bukovac je naš!

Daj ga mladu, ali malo
Nebi li ga razigralo;
Daj ga staru, koli bilo.
Nebi li ga okriepilo!
Liekom pravim baš
Bukovac je naš!

Daj ga čašu i pjesniku
Do opjeva zemlji diku,
Zagrebačkoj ponos gori,
Gdje takovo vince zori;
Pjesme vriedan baš
Bukovac je naš!

Podrtine arquinske.

Izvadak iz spomenika mojega otca.

(Po Ad. Am. Kosinjskom).

U ožujku g. 1811 odrediše me s mojom satnijom u grad Arquino, ležeći u Kalabriji Citeriora secunda.

Putnici zovu Italiju rajem, u kojem vrazi stanuju: slažem se s njimi, uz dodatak, da bi se mnogi dio Italije, osobito napuljske kraljevine, mogao prozvati ne rajem, nego paklom; medju ovakove krajeve spada bez dvojbe Kalabrija Citeriora secunda. Kraj brdovit, kamenit, mrk i divlji. Stanovnici mu nebave se niti trgovinom, niti obrtom, niti ribarijom, niti ratarstvom; od čega živu? To Bog zna i oni sami, jer premda su siromašno obučeni, na licu jim ipak nije zla viditi. Istina, da južnomu Talijanu netreba mnogo za život, ako ima flašicu ulja (tako su pripoviedali naši vojnici), i malu busenku u zahladju kostanja, eto ti gotove šalate i izvrstna za cieli dan jela. Kupiv u nedjelju za pol karlina makarona za deset, natrpa si njimi želudac za sav tjedan, ter tako zadovoljno i sretno boravi život, preplićuć ga od vremena na vrieme svatbom, po kojim ubojstvom, ili putom u gore, gdje ima prostrano polje, pa plieni putnike i puškaraj se s vojskom, kojoj je od djetinstva zakletim neprijateljem.

Osobito se pako Arquinjani davahu na zamamni zanat banditski, ter bijahu sumnjivi i Salicettu[1] glede saveza s razvikanim kolovodjom napuljskih razbojnika, Geronimom Cesarom, pa to bijaše uzrok, da se je ne samo moja satnija, nego i ciela polovica brigade generala Cecha poslala u kalabrijske gore. — Ali kad je on, zametnuv kreševo sa streljačkom pukovnijom majora Avinza, uzmaknuo prama sjeveru u pokrajine talijanske kraljevine, a Arquinjani, prestrašeni i porazom njegovim i našom pritomnošću, mirno se i odlično vladali: nisam imao uprav nikakva posla, što meni, koji sam bio obviknuo i huki bitaka i buki velikih gradova, nije bilo povoljno, pače mi je bilo dosadno, osobito što nisam mogao ni pomisliti na ma kakovo družtvo. Načelnik gradski nije ni čitati umio, a u sandalah je gradjansku stražu pregledavao. Opat se je gradski čuvao Franceza kano smrtnoga grieha, a djevojke i u obće sve ženske tako su bile ružne, stare i neugladjene, da bi bilo pravo junačtvo, zaljubit se u koju: uklanjao sam jim se takodjer brižljivo, probavljajuć vrieme kod kuće i na trgu vježbanjem vojnika. Ali pošto sam iztriebio sve tarantule po stienah svoga stana, plazeće po njih te amo te tamo; pošto sam po stoti put izprebrojio sva stakla na prozorih i opeke ne podu; pošto sam lulicom i cigaretami sav svod pocrnio; pošto sam napokon list po list pročitao ludoga Orlanda, koji mi je, mimogred budi rečeno, napokon dosadio: nisam znao, što da radim — kad mi eno, šetajuć po gradu, oko pade na podrtine staroga grada, nekadanje stolice margrofa arquinskih, stršeće na râtu klisure pol milje daleko od gradića.

Po stoti put možda pade moje oko na te čadjave, poderane i prolomljene zidove, ali mi nikad nedodje volja iz bliza jih gledati, tekar jutros dovede me znaličnost i dosada na uzklik:

„Izvrstno! potratit ću nekoliko sati.“

Misao — potratit ću nekoliko sati — kano što je Byronu zaoštrila pero, da napiše divne pjesmotvore o Laru i Korsaru, tako je ona običnim ljudem njetilo za mnogo ludih i nerazboritih čina. — Što se mene tiče, mene je potaknula, da pohodim podrtine. Objesiv o rame pušku, premda nisam bio nikakov lovac, metnuv u žep omašan kus pečenke i dvie zemljičke, oboružan i proti gladu i proti banditom, dadoh se na put.

Put je bio težak, jer je neprestano vodio uzbrdice na klisurasto brdo; sunce je tako nemilosrdno peklo, da bi sva obala bila mogla služiti mljetačkim podestam mjesto njihovih razvikanih olovnih tamnica. Na granatobojnom prostoru napuljskoga neba nije oko vidilo nijednoga oblačića; ali kad sam na zavoju puta srio nekoga poznatoga lazarona gradskoga, razigra on svoje crno munjevito oko najprije po lazurnom nebištu, za tim po prostranstvu mutnoga mora, ter kano zlovoljan lahko klimnu malom glavicom, pa mi poslje medjusobna pozdrava reče:

„Vi ste, Signore, u lov pošli?“

„Nisam, Signore[1], hoću samo da iz bliza ogledam podrtine vašega dvorca.“

[1] Glasoviti ministar redarstva napuljskoga za kralja Joakima.

[1] U Talijanskoj su svi Signori, kano u Francezkoj Messieurs.

„Mogu li vam za cicerona služiti? poznam svaku sobu, svaku dvoranu, znam, od koga je vremena i iz koje vojne svako tane u zidinah.“

„Drugi put moliti ću vašu pomoć gospodine; danas neželim tražiti u dvorcu historičkih uspomena, već samo mi:an kutić i nješto hlada za počinak i odmor poslje nesnosne vrućine.“

„Za hlad neće biti težko, ali dvojim, hoćete li, Signor Capitano, ugodno počivati: za dva sata bez dvojbe oluja.“

„Nije već još nešto! nebo bez najmanjega oblaćića, sunce prijatno još i preveć.“

„Ali jučeranji je Sirocco sigurno kazalo današnje oluje: more se pjeni i nadima, vjetar puše od Messine, magla se je jutros od Napulja vukla.“

„Tim bolje,“ odgovorih, „motrit ću iz bliza uragan talijanski, mnogo sam o njem čuo, nu nisam ga nikad vidio.“

„Bit će grmljavine i munja.“

„Sono bono Catollico.“

„Dakle buone dì Signore.“

„Buone dì.“

Lazzarone, ogrnuv se ostankom svilene kabaničice, možda plienom otetim kakvu putujućemu markezu, krenu prama gradu korakom važnim i ponosnim, ja se počeh opet penjati po klisurah.

Za četvrt sata bio sam ondje, kamo sam smjerao poći.

Podrtine nisu imale nikakva osobita sloga, kojim bi mogle na sebe povući pozornost putnika: sgrada je očevidno bila od vremena normanskih barona, stanovavših nekoč na ovih obalah, neukusne i težke gradje; u podrtinah joj i prolomljenih zidovih bila su amo tamo zadjevena, kano što je lazzarone opazio, taneta različite veličine, davajuća svjedočanstvo, da su k porušenju dvora mnogo doprinieli, ne samo vrieme, nego i ljudi: s nutra je bio posve razrovan i opustošen, sobe nabacane rušetinami i smetom, okna i vrata iztrgnuta, stiene razgrebene i potučene: samo jedna vježa na uglu, na čem se ima zahvaliti možda jakosti gradje, ili stanujućim u njoj lazzaronom, bila je manje trošna: na stienah od njenih soba blistahu još ostanci pozlate i freska dosta vješta kista, mramorje oko vrata i okana nije još bilo sasvim poiztrgnuto ili trošno: isti pod, premda lišen nekoliko ploča iskrastoga terraćina, bio je još u prijašnjem sjajnom stanju. U jednoj od tih soba, izmućen žegom i težkom šetnjom, legoh na odlomčinu mramorna stupa i sladko zaspah. Nagao potres, tutanj gromova i šum vihra probudi me ipak poslje malo vremena.

Oluja, koju mi je bio lazzarone naviestio, nadodje.

Uragani su talijanski obično tako siloviti i jaki, kano i strasti kipeće u grudih Talijana: jao onomu, tko se usudi ogledat se s njimi, tko hoće da jih zauzda.

Cielo obzorje nebesko, kamo sam samo mogao okom doprieti, pokriveno je tmastimi gustimi oblačinami, koje su svaki čas unakriž presiecale munje; vihar puše, huči, zviždа; gromovi pucaju sa strašnim praskom, neprestana grmljavina drma iz temelja podrtine — pogledah k moru: valovi se dižu i razbijaju jedan o drugi, vihrom gonjeni zapljuskuju po obali klisure: bijaše to strašan prizor, smies, bitka živalja, bitka neba s morem: nebo trieska gromovi, trese vihrom, grozi pljuskom kiše; more, poput tvrdokorna griešnika pod kaznećom božjom rukom, terza se, kipi gnjevom, blazni pljuskom valova, nadimlje prsa gorostasnimi talasi, kano da se hoće razpuknuti, kano da hoće pljusnuti svom snagom sdvojnosti, ljute mržnje, u oči, u lice vječnomu i kaznećemu biću.

Pol sata u niemu čudu, u skrušenu strahu gledah tu strašnu smies, ljutu bitku živalja, kad mi eno na uzburkanih morskih valovih smotri oko njeku bliedu i neznatnu točku: ova sve to više raste, ter za kratko vrieme razabrah malu ladjicu ribarsku, gdje ju vihar k obali goni. Mili bože, grozna li joj stanja, jidro na hiljadu krpa poderano, bije i biesni po izlupanoj katarki, voda joj pljuska u nutar kroz prolomljene daske i na oba boka, pri skršenom krmilu stoje tri osobe, sve zamotane u široke sicilijske plašte i pokrivene ogromnimi klobuci: vide pred sobom smrt neizbježivu, te bi reći, da se na nju mirno pripravljaju; jer nijedna neposiže za veslom, nijedna se neprigiba da izbacuje vodu, nijedna neće da se služi ostankom krmila, da ladji kakav takav pravac dade — istina, da bi to uzalud bilo, jer razpjenjeni je živalj bio jači od svakoga ljudskoga nastojanja, ali nisam bio jošte obviknuo gledati, gdje se čovjek mirno podlaže sdvojnomu udesu, čim se iztiču Talijani, osobito stanovnici napuljskih obala.

Izletih iz podrtine, ter vijugastom stazom, vodećom s râta na obalu, doletih nad zaliev morski, neku dragu sred klisura: po pravcu vjetra opazih, da će ladja onamo doplivati pa se ondje ob obalu jamačno skršiti; zato htjedoh po mogućnosti priteći u pomoć nesretnim brodolomcem, ako koga more na tu stranu izbaci, pa se i neprevarih u žalostnoj nadi svojoj. Jedva stupim na obalu, ladjica doleti do strme litice, pružajuće se u more nekoliko stotina lakata, tresne o nju razljuljana biesnim valom: muklo zaječi, i u taj se čas zaokruži, zavine i u drobne daščice razprsne: tri putnika utonu u bezdnu mutne vode; ali za nekoliko časova izplivaju ipak — strašan bijaše to prizor, kako se očajano trzaju sa smrću, s hučećimi valovi biesnoga mora: krv mi stine u žilah a oči se zaliju suzami. Ali kako da pomognem nesretnikom? Neimam ni užeta, niti pri ruci poluge kakove, da jim ju dobacim, pak jih tako laglje spasim — plivat neumijem, pak da i umijem, da se i bacim u strašni ži-

valj, zar bih se mogao nadati, da ću žrtvujuć svoj život spasiti brodolomce, nadvladati valove hrvuće se, skaćuće, bjesneće duž obale?

Jedan od trojice nesretnika, budi da je onemogao, budi da se je izručio volji providnosti, prestane boriti se s valovi, a ovi ga više puta i progutnu u bezdan i opet izmetnu na površje: bio je samo sto koraka od mene i obale. Al uza sve to, nije se nikako mogao nadati spasu; jer eto gdje se zaleti val jači od drugih, pa kano slabu stabliku trave smota tonećega, u čas ga zakopa u svoje razpjenjeno krilo, a u čas opet dojuri do obale, razlije se u pljusak, koji i mene, premda sam stajao na uzvišenoj klisuri, svega smoči i na tla obori — a po izmaku vala, što se je opet u čas dogodilo, opazim utopljenika tu pokraj sebe.

Nepočasih ni časa, bojeć se, da druga slična poplavica opet neodnese u bezdan brodolomca, obajeh ga oko pasa i brzo u podrtinu odnesoh.

Tek u sobi, u koju sam se bio malo prije utekao, mogao sam ga točnije oglednuti.

Bijaše to ženska, i to liepa talijanska ženska — a treba vam znati, da Talijanke, ako nisu ružne kano strašila i utvore Dantove, to su divno dražestne, čarobne i zamamne poput Rafaelove madonne.

Premda je lice mojoj neznanki bilo kano smrt bliedo, premda joj nisam ćutio bila, nisam ipak izgubio nade povratiti joj život, ter sam upotrebio sva sredstva, koja razum i izkustvo nalaže, da spasim nesretnicu . . .

I doista, na krasnom joj licu pojavi se poslje nekoliko minuta moje mučne pomoći, tanko rumenilo — mukao uzdah prodre se iz labudjih grudiju.

„Dio immortale! gdje sam?“ šaptnu, „Matteo! Matteo!“

Taj joj je Matteo bio možda brat, ljubovnik ili muž, možda je bio zajedno s njom u ladji, pak u ovaj čas, gdje mu ona posvećuje srdaćnu uspomenu, izdiše zadnji uzdah u borbi s uzburkanim valom!

Ali nije — prevari me žalostna slutnja — kano na jeku odgovori od vrata prednje sobe onesviešćenoj hrapav, mukao, grobni, tih glas:

„Io sono Paolina.“

Okrenuh se brzo, priznajem, da sam zadrhtao ponešto. Nekoliko koraka daleko stajaše Talijan — lice mi njegovo neće nikad izaći iz pameti — mršav, visok, drhtav, blied, sav mokar od kiše i valova morskih, očevidno jedan od brodolomaca.

„Niti koraka kročiti nemogu, noga mi je raztreskana“ šaptnu gluho, probliedi još više, sjede na odlomak mramornoga stupa, što je meni nedavno za postelj služio.

Pristupih k bolestniku, podah mu flašu s vinom, to mu okriepi ponešto iztrošenu snagu, zahvali mi se kretajem ruke i reče:

„Spasite ju Signore, spasite, ja ću se skoro oporaviti.

Ali kad sam hotio da onesviešćenicu pridignem s tala, ter joj ulijem u usta nekoliko kapih vina, pak kad sam joj zato obavio ruku oko pasa: sjevnuše oči Talijana, usta se grčevito trgoše:

„Čekajte Signore! to ću ja sam učiniti“, viknu naglo, podignu se i „ah dolore“ kriknu: bol ga noge prisili ostati na mjestu.

A, to mu je žena, pomislih, pa neznam, zašto mi je nekakvo žalostno ćućenje, možda slutnja stisnula srce i cielo tielo uzdrmala — al ipak neostavih onesviešćenice — spasavah ju, koliko se je moglo, a Talijan jecaše i mrmljaše.

„Kakova oluja! kakovo to prokleto vrieme! diavolo, nepreživih toga, sve je izgubljeno: infelice, nulla speranza. Dio che dura pena[1], bolje bi bilo poginuti.“

I stiskao je šaku, ili se tukao njom po mršavih prsijuh, da je bilo strašno i čuti i gledati.

Onesviešćenici se napokon sviest povrati, maljušnom alabastrovom rućicom protre si crne vatrene oči „Gesù Maria!“ šaptnu, „gdje sam!“ pogleda na okolo, oko joj se za čas ustavi na meni, zatim segnu do Talijana, blisnu srećom i razkošju: „Matteo, Matteo! Bog te je dakle spasio,“ viknu veselo, i htjede pobjeći k drugu, ali joj snage nestade.

„Zamoli ga, on će te sprovesti“, reče tada suhoparno mrki Sicilijanac.

Naslonjena na mojem ramenu, pristupi k mužu, primi mu ruku i orosi ju gorkimi suzami.

„Poveretta!“ zamrmlja Talijan; ali u čas, kano da mu je žao te utjehe, reče tvrdo: „Zahvali se najprije Bogu, a zatim tomu gospodinu, njima se imaš zahvaliti na životu.“

Mlada ženka pade na koljena, sklopi ruke, časak se je molila; zatim ustade, svrati na mene krasno svoje oko — lice joj se nešto zarumeni — i šaptnu:

„La ringrazio, la ringrazio mio signore[2]!“

„Avvertite Paolina[3], prsa su ti odkrivena.“

Lice siromašne žene poli svježe rumenilo, zamota se što brže u promočenu mantilu — oko joj se naglo svrati na Talijana. Pogodi jamačno po glasu onih rieči, kako mu je pri duši a možda i što misli, jer reče brzo i s nekim strahom:

„Ti trpiš Matteo!“

„Ah cara! tekar si sad opazila!

„Cuor del mio corpo[4], oprosti, glava mi još šumi, tako trpim.

„Ah!“

---

[1] Nesretna mene, nikakve nade. Bože, kako boli.

[2] Hvala Vam, hvala Vam, moj gospodine.

[3] Pazi Pavlino.

[4] Srce iz njedára.

„Što ti je?“

Obuhvati grubu muževu ruku svojimi gladkimi prstići, pritisne ju najprije na prsa, onda na srce.

„Non dovresti usar simili termini meco[1].“

Bio sam niemim svjedokom cieloga toga prizora, a srce mi je krvarilo i bunilo se. — Ona, to je bio angjeo dobrote i dražesti. — On — granit — klisura — čovjek od željeza, oštrica mača, kano što Talijani kažu.

Bol mu je očevidno rasla, jer je jecao muklo, pokazujuć nogu.

„Prokleta sklizavica na kamenu obale — uganuta, otečena. Dio! Što ćemo učiniti?“

„Dopustite, pogledat ću, razumijem se nešto u vidanje.“

Šuteć pruži nogu — razrezah veze sandulâ — htjedoh skinuti kožnate kamaše — al on pograbiv mi naglo ruku, viknu silovito:

„Ne! ne! sam ću povezati.“

„Al odviše ste slabi!“

„Smoći ću na časak dosta snage.“

Mlada se ženka prignu do uha bolestniku, te mu nešto tiho šaptnu.

On reče tada:

„Ah Signore, oprostite neuljudnoj zaboravnosti, tek što je minula pogibelj, slabost mi je i muka otela sviest, ter sam zaboravio na dužnu zahvalnost: spasili ste život mojoj ženi, ljubezno okolo mene nastojite . . .“

„To mi je bila dužnost, dužnost čovjeka i kršćanina,“ prekinuh mu rieč.

Oči Talijana blisnuše, sjevnuše, u njih se je očevidno izražavala radost. — „Vi ste dakle kršćanin, a ne Franceze“ — viknu.

Nasmjehnuh se malko, i rekoh:

„Io sono polacco.“

Čelo se bolestniku opet smrknu, opet šapat mlade žene — odgovori on nanj lahkim kretajem glave.

„Stanujem blizu“ — rekoh — „u bližnjem gradiću Arquinu. Ako želite, poslat ću ranarnika!“

„Ne ne, hvala, bol jenjava, mogu poći na put, nije mi daleko: do bližnjega seoca Santo-Ildenfonsa.“

„Više od dvie milje, signore, put preko gora i klisura.“

„Ah!“

Mlada ženka poče gorko plakati, Talijanu je bol i nemir rasao očevidno, kano da je nešto naglo odlučio, jer namignuv ženi da šuti, progovori obraćajuć se prama meni:

„Vi niste Francez, jeste kršćanin, mogu vam se povjeriti, io sono un povero uomo[2], Sicilijanac, odtisnuh se danas sa ženom koju vidite i s jednim prevoznikom iz Castro Reala, gdje stanujem i malu trgovinu tjeram: plovijasmo k Santo-Geronimu na pohod rodjakom Paolininim, vihar odnese predaleko lahku ladjicu, baci ju na ovu obalu: neimamo putnih listova, redarstvo nas može uhvatiti i u zatvoru zadržati; sudite dakle, neimam li dovoljna povoda strahu.“

„Vjetar puše od Lipare“, natuknuh, hoteć pokazati Talijanu, da se njegova prevara nije izmakla mojoj pazljivosti: on probliedi, bezsviestno posegnu u njedra, jamačno za skrivenim štiletom; mlada žena uzdrhta, u crnom joj oku sjevnu strah i trepet, ja rekoh mirno:

„Nisam il sbiro[1]; malo mi je do toga, odakle dolazite i tko ste; vojnik sam, il Capitano; moja je dužnost, boriti se, a ne pitati za putne listove; postupajmo dakle iskreno i otvoreno Signore; stradate, mogu vam pomoći; ako nećete da se znade za vaše boravljenje u ovih podrtinah, zadajem vam poštenu rieč oficirsku, da vas neću nikomu prokazati.“

Paolina me pogleda, a taj pogled bio bi najdraža nagrada nesamo za najprostiji čin, kano što je bio ovaj, nego i za najveću žrtvu, žrtvu života za nju. Talijan je još časak oklievao, ali napokon pružajuć mi žilavu i suhu ruku, reče:

„Uzdajem se u vas Signore, niste Franceze, to je dosta: per Dio, smilujte se, povežite mi nogu, ćutim, da neću dugo odoljevati prokletoj boli.“

Skinuv kamaše, opazih pod njimi odjeću gardistskih častnika kralja Ferdinanda, bielo sukno i ružičast okrajak: to je jamačno bio uzrok, zbog koga se je Talijan tako dugo uztezao poviti ranu.

Htjede nješto progovoriti, ja rekoh:

„Kazao sam vam, da nisam sbirom; kako se god zovete i koju god čast obnašate, možete biti sigurni, da ću zadanu rieč sveto izpuniti.“

Mlada žena pade na koljena, i Gesu Maria, hvala ti, plačuć šaptnu.

Noga je častniku bila zbilja uganuta, namjestiti ju nisi mogao bez boli.

„Morate njekoliko dana mirovati, niti se nemaknuti,“ rekoh povezav nogu.

Talijan je lomio ruke u sdvojnosti: „ah, jest, ćutim, prokleta oluja, pasti ću bez dvojbe u ruke Franceza, ubit će me, umoriti: che s'ha da fare? sono il più infelice?[2]

„Bisogna aver pazienza[3]“, odgovorih.

Častnik je ipak mrmljao:

„Težke li sudbine! ako ne smrt od krvnika, a ono smrt od glada, groznija jošte.

Liepa je žena lomila ruke, pogledajuć me očajano i moljno — razumjeh ju i rekoh:

„Ako hoćete Signore sa mnom dieliti priprostu hranu sudruga, mogu vam, nestanujuć

[1] Nebi smio tako govoriti sa mnom.

[2] Ja sam siromah čovjek.

[1] Uhoda.

[2] Što treba činiti, najnesretniji sam čovjek na svietu.

[3] Treba se strpiti.

daleko, njom služiti i donositi ju, a da toga nitko ni neopazi.

Talijan me opet pogleda onako pronicavo, znalično, kano što je to Van Dyck onako vješto iz naravi prenio u sliku Macchiavela; pogleda za tim ženu, pak poslje nekoliko minuta nepouzdana kolebanja, reče:

„Che fare Signor, sila i kola tare, ah prokleta noga! — hvala vâm, primam ponudu.

Kad je oluja ponješto jènjala, ostavih podrtine.

U stanu me je čekao žandarm s ovom zapovjedju ravnatelja redarstva:

„Zapovjednik posade arquinske osobito će paziti na častnika sicilijanske vojske il conte Matteo di Santa Cruce, koji se ovih dana ima izkrcati na kalabrijskoj obali s tajnimi nalozi svoga dvora na stanovnike Gaetske. Za živu glavu pomenutoga častnika obećaje se nagrada od 500 dukata, ili viša čast; polovicu te svote dobit će onaj, koj njegovu glavu donese. Može biti, da će na tom putu, kano što je bilo na nekoliko prednjih, pratiti grofa žena, mlada ženska od dvadeset godina.“ — Tu je sliedio potanki opis obojega, koji se je posve slagao sa strukom mojih brodolomaca; — na koncu se dodaje zapovjed, da se ova viest obznani vojnikom i Arquinjanom, a ujedno da se s mjesta odredi iztraga po cieloj okolici.

Svatko si može pomisliti, kakova su ćućenja potresala mojim srcem, kad sam pročitao pomenutu zapovjed: uhvatiti neoružanike, kojim sam znao za utočište, kojim sam nedavno pomoć pružio i za buduće obećao, pričini mi se prestupak, grieh proti časti; dočim me je s druge strane neposluh na zapovjedi poglavarstva napunjivao strahom, jer sam jur od mlada bio rob prijetih dužnosti, a običaj mi je prešao u narav — povrh toga, da se odkrije moj porazumak s progonjenici, kakova bi to bila strašna budućnost! Smrt nije ništa, ali sramota, izgon iz vojske, tamnica!

(Konac sliedi.)

POUKA.

Uz put ob uzgoju.

Više za pouku nego li zabavu.

Napisao I. P.

Nisam još nikada prodikao, pa neću ni sada; jedno zato što toga po svoj prilici nebih znao, drugo što su prodike ženam dosadne u zabavnom listu, a treće što mi se čini, da bi i najbolji govornik jedva štogod opravio, kad nemože vidjeti lica svojih slušalaca, te niti zna, komu govori, niti razabire, kako mu rieči djeluju.

Biti će, da i pisci utaman pišu, koji ništa neznadu o svojih čitaocih; valja to napose o povremenih listovih, kojim je vriednost izmjerena od dana na dan, od nedjelje na nedjelju. Smiešne li stvari, ako nam članke, namienjene nježnim ženam i krotkim djevojkam, budu možebiti čitali sami namrgodjeni mužkarci, koji žene smatraju, štono je rieč, potrebitim zlom, pisariju pako žensku ili za žene najvećom ludošću ovoga vieka! A ono opet nije druga, nego latiti se posla onako na sliepu vjeru, u blaženoj nadi, da tobože neće biti uzalud. Što bog da!

I ovaj je uvod samo za ljubav čitateljicam, koje nevole, da se odmah, bez ikakve priprave, govori o samoj stvari. Neprigovara se tim ni malo njihovoj ozbiljnosti; nu kako se naši pisci slabo na njih obaziru, čini se, da netrebaju ni one mariti za spise namienjene svemu svietu — izuzamši žena.

Ovo mi je valjalo napose spomenuti, jer i sam osjećam, da će ono, što sliedi, biti ponešto suhoparno.

A o čem se radi? O vrlo obćenitoj stvari: o napredku. Vele, da ovako, kako je sada, nije nikako dobro, pa da mora sasvim drugčije biti, ako hoćemo da bude bolje. Kad štogod ima sasvim drugčije biti, nego što je prije bilo, zove se to pravim imenom: prievrat. Al buduć da je ta rieč na zlu glasu, traži joj se svakojakih zamiena; jedna je takova rieč prievratu u zamjenu: napredak, premda je očevidno nespretno govoriti o napredku, kad si na zlu putu. U tom slučaju bilo bi puno sgodnije reći: nazadak, da ova rieč nije još gorega glasa nego ćak i sam prievrat.

Za rieči medjutim kako mu drago. Htjedoh reći to, a istina je živa, da nam nema dobra nikakova bez nova naraštaja; novu pako naraštaju da se hoće posebna uzgoja; a valjala uzgoja da nema bez vrlih matera.

Istom ovako nadati se je preobraženju družtvenomu, bez kojega nema napredka narodnoga; uredaba bo družtvenih tolika je sila i moć, da se o njih krše svi napori, koji nedopiru družtvu do korjena, do najtanjih mu žilica.

Volja koga govoriti, da ni sam uzgoj nije vrstan krenuti narod iz pravca, u koji ga odtisnu neumoljiva sudbina; volja ga jadikovati nad tom sudbinom, koliko mu drago: ja se s takovimi derviši nepravdam. Dosta mi je uztvrditi, da se većina današnjih socijalnih mahna i nevolja neće dokinuti bez korjenite reforme uzgoja.

A čim vežu i sapinju dan danas socijalni odnošaji pojedine ljude, i koje nevolje nastaju s ovih družtvenih spona?

Obilni užitak svega dobra na tom svietu glavnom je težnjom gotovo svih obrazovanih ljudi sadašnjega vieka. Ova nas težnja nebi toliko ni morila, da nije tiesno svezana sa svomkolikom kulturom današnjom Ubitačnim zahtjevom preobilnoga užitka otimljemo se samo onda, kad umijemo obćenitu kulturu navratiti na svoju ćud, to jest, kad smo na toliko prosviećeni i naobraženi, da se znamo zadovoljeti onimi posljedci kulture, koji se stiču osebnom vrlinom i posebnom nam radnjom duhovom.

Ovoga, čini mi se, nije težko razumjeti, al tko nebi ipak razumio, neka prispodobi dvie obitelji, koje su si družtvenim položajem sasvim ravne. Jedna od tih obitelji neka bude ugladjena samo na toliko, da uzmogne uživati sve, čim ju ostali sviet za plaću ponudi; a druga neka bude naobražena, što se dan danas ikad biti može. Sravnimo li užitke takovih obitelji, uvjerit ćemo se, da ona manje naobražena treba svega više, što se skupim novcem kupuje, nego li ova druga. Tà svagdanje nas izkustvo uči, da je užitak slabo ili površno obrazovanih ljudi ponajviše materijalne naravi, i da oni taj užitak dotjeruju, dokle im kesa doseže. Ovako je razlika izmedju takovih ljudi velika i u samom izboru užitaka, a još veća u načinu mu, to jest, u samom uživanju. Tko nije vidio ženu prostu al bogatu, brojeću se u obrazovani sviet? Koliko je na njoj svile, koliko li zlata, pa je li liepa? Nakrive nam se usta na smieh i nehotice, kad ju zagledamo. Sravnimo s njom ženu čednu, ugladjenu i umjetničkoga ukusa, kolika je u ove milina i dražest! Pa to nije nikakvo ni čudo. Prosta ženska treba silni nakit, samo da pokrije svoju naravnu nespretnost, dočim nas u istinu obrazovano žensko čeljade može uz malu pažnju na odielo občarati samim držanjem, hodom, pogledom i govorom svojim. A napokon da spomenem još i tako zvani užitak umjetnôsti. Bogat prostak kupiti će sliku za skupe novce, da se njom gizda pred ostalim svietom; naobražen čovjek uživati će za malu ulazninu slasti, o kakovih onaj bogatac ni pojma nema. Slušajuć liepu operu ili dramu biti će na umjetničku obrazovan siromak zadovoljan za nevolju ma kakovim mjestom, dočim glupi novčar nemari ni za najdivniji umotvor, ako mu se nemože na izliku čuditi iz stanice prvoga reda.

Tih je primiera medjutim dosta; treba tek opaziti, da se u navedenih sprotnostih govori vazda o p r o s t a č k o m bogatstvu prama o b r a z o v a n o j čednosti.

Glavna je pako stvar to, da je dan danas želja za užitkom što kriva što pretjerana. Pa buduć da toj želji nemožeš obično zadovoljeti, ako nećeš da se pokoriš zakonom, koji sticanje imutka i uživanje dobâra nesmiljenom strogošću vežu uz uredbe družtvene: naravna je stvar, da ti upravo ta želja sapinje svu slobodu.

Kojim načinom? Podpuni odgovor na ovo pitanje bio bi predug za beletristični časopis; al nješto se može kazati. Govori se i radi se ovdje ob užitcih, a ti se diele na različite vrsti. Ima i tako zvanih užitaka pristojnih. Što radi pristojnosti trošimo, proguta nam često odviše veliki dio dohodka. Medju takove troške od pristojnosti spada u nas, uz ostalo, stanoviti broj soba za stan, loža u kazalištu, svilene haljine, darovi poslužnikom itd. Taj trošak mienja se kadšto po vrlo finoj mjeri; savjetnik namjestničkoga vieća, smatran običnim činovnikom, može sasvim pristojno pješke ići, ili se voziti u najmljenih kolih, dočim bi se n. p. veliki župan, na neki način velikaš, morao voziti na svojih konjih.

Ovakova pristojnost nije dakako propisana nikakovim zakonom ni etičkim ni estetičkim, to jest, tko joj se nepokorava bezuvjetno, niti je gori, niti prostiji, niti ružniji od ostalih ljudi.

U obće se nemože a i netreba da se odsudi sve, što se rečenim načinom za pristojno drži; jer dok nebude kojim čudom podpune jednakosti medju ljudmi, biti će uvjek troška radi pristojnosti, dapače o tom potrošku visi s velike strane razvitak umjetnôsti i obrtnôsti, te bi bez njega jamačno sva kultura, i duhova, u nazadak udarila. Al zato opet treba izriekom očitovati, da nevalja samom veličinom ovakova potroška mjeriti vrlinu gradjansku, kao što se to dan danas žalibože obično radi.

Grieše tu ponajviše žene. Neimajuć one u obće — kakov im je današnji uzgoj — ni pravoga zvanja, ni zadatka svoga, dakle ni zadovoljstva same po sebi, al imajuć i previše smisla za ono pristojno, ginu i čeznu, da se u družtvu što više podignu. Radi toga nemogu i neće da zaostanu u potrošku radi pristojnosti, te nagone muževe svoje na žrtve, kojih je posljedica često moralna il materijalna propast. Ovo je dakako velika žalost, al je po narod puno gore, što im ta kriva težnja izopačuje sav uzgoj djece, i mužke i ženske.

Nije današnji nevaljali uzgoj postao sa same zle nakane! Puno mu je više kriva nevještina matera, koje sinove svoje ili upravo uzgajaju za f i n e g o s p o d i č i ć e, ili ih neuzgajaju nikako, prepuštajuć taj posao tudjim rukam ili sliepomu slučaju. Da one vode račun ob uspjehu slična uzgoja ili da umiju sbrojiti, koliko je takovih „nade punih gojenaca“ kukavno propalo, i same bi se prečudile, kako li naopako zadovoljuju svojoj zadaći. Možebiti, da gdjekoja njih slučajno i pozna njekoliko eksemplara toga običnoga pedagogičkoga kova: nu ili joj je znanje površno i nedovoljno, il se tješi ludom nadom, da je to kod drugih puka nesreća, a kod nje da će isti uzroci uroditi posve različitim plodom. Nije već još nješto!

Ovakova nada može se samo ondje gojiti, gdje se ni nemisli na to, treba li ženam nauka ob uzgoju, il gdje se nezna, zašto bi žene još bile, van da su žene.

A kako su istom mnogi otci jadni i kukavni prama ovakovim materam! Dvadeset mogli bi nabrojiti divljih demokrata, koji su ili odhranili ili odhranjuju djecu svoju za najsmješnije stvorove toga svieta — za krive magnate. Koliko ih ima vrlih i odličnih gospodara, koji su odhranili same razsipnike!

Kako li ovakvim pravcem propadaju i najljepše narodne nade, dokazuje nam stotina svagdanjih primjera. Ima ih i odviše tužnih, što ih ni navesti nećemo. A neizpravi li se današnji uzgoj mladeži, nije se ni za buduće nadati boljoj sreći.

Istina je, da pedagogičke teorije same po sebi neće preokrenuti zakôna o privredi i potrošku; al se o tom i neradi. Mahne današnjega svieta nisu nastale s prevelikoga bogatstva, već s neosnovanoga čeznuća za bogatstvom, sa želje uživati i ono, ćega zaslužiti nemožeš. Riec je u nas: neima blaga bez vraga. Ta je poslovica posve istinita, ako se vrag zamieni: primjernim sredstvom. Hoćeš li bogat biti, nebudi n. pr. književnik hrvatski, jer tu dakako bez vraga neima blaga.

Do sada nam se gadila samo ružna mesalliance medju rodjenom aristokracijom i najprljavijim novčarstvom, a sada je već i književnik „in diesem Bunde der Dritte." Tko ovaj pojav samo površno smatra, neće mu naći pravoga uzroka. Taj se ima tražiti u organizaciji današnjega družtva, kojemu su na vrhuncu stališi odlikujući se prevelikim potroškom. S toga nastaje dakako dvostruka jagma: i da dodješ do toga vrhunca i da uzmogneš mnogo trošiti. A tomu je opet naravna posljedica, da gospodujući stališi bud biesnom žestinom nastoje odbiti svaku navalu na svoju poziciju, bud se velikom podmuklošću bore za svoje gospodstvo. Tko dakle hoće da malom mukom živi u javnom životu, bez pomoći tih stališa biti nemože. I evo ovako sapinju uredbe družtvene slobodu pojedinaca.

A s toga one obične mahne današnjega svieta, proti kojim se toliko tužimo i kojim je, po mom mnienju, glavni liek na nov način uzgojen naraštaj; taj bi se intenzivnim obrazovanjem imao navesti na to, da u samom sebi, u svojoj osebnoj vrlini, traži sreću si i zadovoljstvo.

Dan danas ne samo što toga neima ili nikako ili samo vrlo slabo, nego se još i prostaćina tolikom drzovitošću širi, da nestaje sviesti za najobičnije poštenje.

Ovo je dakako samo slabačak glas, što ga ja ovdje podižem; trebalo bi proti tomu zlu cielo knjižtvo, dapače sav bi nam duhovi život morala ovakova težnja proniknuti.

Mučna je stvar, pozivati se na ma čije rodoljublje, a ja opet nemogu prešutjeti, da nam svaka dobra nada visi velikim dielom o rodoljublju pravih i iskrenih Hrvatica. Kakovo bi ono u obće imalo biti, o tom možebiti drugi put. Za sada samo još to, da sve matere u lutriju igraju, koje misle, da današnjim načinom uzgoja rade u korist svoje djece.

Nije mi nakana pisati podpuni nauk o valjalom uzgoju, al potaknut gdje koju misao i zametnuti govor o nepoznatih možebiti još stvarih, biti će dopušteno i u ovom listu, kojemu nije namjena pedagogička.

Iz povjesti civilizacije u Englezkoj.

H. Th. Buckle-a.

(Dalje).

II. Upliv prirode na uredbu družtva i na značaj pojedinaca.

3. P o d n e b j a, h r a n e i t l a u p l i v n a r a z d j e l b u b o g a s t v a. Drugo je znatno pitanje, pošto ima bogastvo, kako ima biti razdieljeno. Uz njeki stepen prosvjete, ovo je pitanje vrlo zamršeno, jer stoji o vrlo mnogih okolnostih; ali uz prvi stepen prosvjete lasno je dokazati, da razdjelba bogastva stoji, kano i skupljanje bogastva, posve pod prirodnimi zakoni, koji su uzrokom, da su najljepše česti našega svieta jošte i dan danas u neprekidnom trajnom i neodoljivom siromaštvu. Ako se ovo dokaže, to je dokazana i velika znatnost ovih zakona. Jer, buduć da je bogastvo izvor za vlast, to je očito, da uz jednake uvjete razpravljajuć razdjelbu bogastva, razpravljati je i razdjelbu vlasti, te poseći do izvora družtvenoj i političkoj nejednakosti — upliv je pako ovih, kao i protimba im, većom česti povjest svakoga civilizovanoga naroda.

U obće se može reći, čim se u kojem narodu začelo redovito skupljati bogastvo, da se ovo luči na dva razreda: na jedne koji rade, i na druge, koji ne rade — ovi su mudriji, oni su mnogobrojniji. Oba se razreda uzdržavaju radnjom prvih, ali se ravnaju i razvijaju umom drugih. Naknada je radniku z a s l u ž b a (plaća), umniku d o b i t a k. Poslje ovoga nastaje novi razred, štedeći, koji svoje prištedke davaju u z a j a m, i za to beru nješto p r i d a. Za to, što ovi štedeći ne troše stečeno, dobivaju d o b i t, odatlje nastaje razdjelba na troje: dobit, dobitak, zasluž̂ba.

Zasluž̂ba se mienja cienom. Čim manje radnîka treba, tim je manja zasluž̂ba. Ako ima bogastva, što se dieli medju gazde i radnike, to može uz veći broj radnîka zasluž̂ba biti manja tako, da se pitanje o zasluž̂bi sudara s pitanjem o pučanstvu. Valja ogledati uvjete, s kojih uz veliko umnažanje pučanstva pada zasluž̂ba.

Tu je na prvom mjestu hrana; jer uzmimo dvie zemlje, koje su u svem jednake do hrane, to će pučanstvo rasti u onoj, gdje ima dosta i jeftine hrane. Radi toga su znatni zakoni prirode, o kojih stoji hrana u raznih zemljah. Kemija i fiziologija davaju nam odgovore.

Hrana djeluje na čovjeka dvojako, i to samo dvojako glede žitka i bitka ljudskoga: 1) životna toplina, 2) nadoknada potrošene sile. Svakoj se hoće posebna hrana. Toplinu daje hrana, u kojoj nije dušika — nadoknadu pako hrana u kojoj ima dušika. Ugljik nedušične hrane sluči se s kisikom udihanim, tim se proizvodi ona pogor, kojim se obnavlja toplina. Dušična pako hrana, kojano se ne rado sluči s kisikom, štićena je proti pogoru, tim ona vrši svoju zadaću, nadoknadom sîla, koje se troše životom, radnjom itd.

Očito je, da je za obje ove vrsti hrane glavni uvjet podnebje. Po vrućih pokrajinah čovjek manje gubi topline, lasnje ju daklje i nadoknadi nego li u hladnih pokrajinah, treba mu daklje i manje nedušične hrane. S istoga razloga treba i manje dušične hrane, jer te sile polagahnije troše.

Odatlje sliedi, da se uz ostale uvjete lasnije može povećati broj žiteljstvu u toplih krajinah nego li u hladnih.

K ovoj okolnosti, toli znatnoj samom sobom, nadolazi i druga, da naime ljudi ne samo u hladnih krajih moraju više jesti, nego je hrana i skuplja, t. j. valja više raditi.

Zaslužba se ravna po pučanstvu, pučanstvo po hrani; hrane je u hladnih krajih manje, a treba je više: za to je zaslužba ili nadnica u toplih krajih manja nego li u hladnih.

4. Dokaz ovoj tvrdnji Irska, itd. U Aziji, u Americi i u Africi stolovaše prosvjeta samo u toplih zemljah i gdje bijaše nadnica mala — radnik moraše biti robom. U Evropi razvi se prosvjeta najprije u hladnih krajih, nadnica rastaše, bogastvo se moraše dieliti više jednako; tim nastajaše posljedice družtvene i političke, po razvitak prosvjete veoma povoljne. Prije nego li ovo uzdokažemo, valja primietiti, da i prividna iznimka našemu zakonu svjedoči, jer je doista iznimka, da je u obće hrana u Irskoj jevtina; ta je hrana krumpir, kojim se Irci hraniše više od puna dva stoljeća, a osim toga je jeftinija od svake ine zdrave hrane. Krumpir što naraste na rali zemlje, hrani dva puta toliko ljudi, koliko bi pšenica hranila, uzrasla na istoj zemlji. Po običnom računu bude uz iste uvjete i naroda dva puta toliko, što izkustvo i posvjedoči. Do nedavna rastaše pučanstvo u Irskoj za 3 postotka, u Englezkoj za $1 \frac{1}{2}$ postotka. Iza toga nastade posljedica, da je bogastvo u Irskoj pòsve inako razdieljeno nego li u Englezkoj, gdjeno pučanstvu broj prehitro raste; radi toga pada nadnica, prem da je tu radniku mnogo bolje nego li prije njekoliko godina u Irskoj. Irska je bila u biedi radi zle vlade, ali je toj biedi glavni uzrok mala zaslužba, ovisna o najprostijoj pristojnosti prosvietljena života.

To su posljedice jevtinoj hrani i to u zemlji, u kojoj ima više prirodnih izvora, nego li gdje po Evropi. Glede družtvenoga i gospodarstvenoga stanja vriedi isto načelo, da naime uz ine okolnosti hranom pučanstvo raste, a tim da se ravna nadničarstvo; ako je nadnica mala, a tim bogastvo nejednako razdieljeno, da je nejednako podieljena i politička snaga i družtveni upliv, t. j. normalni omjer izmedju bogastva i siromaštva stoji o prirodnih osebnostih. Tu je savez izmedju fizičkoga i moralnoga svieta; tu su zakoni, kojimi se ovi omjeri ravnaju; tu su uzroci, s kojih mnoga slavna prosvjeta donjeklje se razvi, pa propade, jer ne umievaše odolievati prirodi.

Azija nam kaže divan primjer razdora izmedju vanjskih i nutrnjih pojava. Radi navedenih zakona o hranitbi u Hindostanu je najobičnija hrana pirinč (riž), u kojem ima itako najviše hrane od svih žita. Sjeme pirinčevo nosi 60eri plod.

Ovako se pomoćju samo njekoliko fizikalnih zakona može pogoditi hrana narodu, znajuć krajinu, gdje on žive. Znatno je, što je na jugu indijskoga poluotoka pirinč morao ustupiti mjesto žitu, što se zove ragi, a nije ustupio mesnoj kakovoj hrani.

Ovimi posebnostmi podnebja i hrane nastade u Indiji ova nejednakost i razlika bogastva; to je tako od kakvih 20 do 30 viekova: silno bogastvo i silna siromaština, a uza to krajna nejednakost u uživanju družtvenih i političkih prava — narod je puko orudje u ruci bogataša, rob, kojim se ovaj hrani, lastuje i druge zarobljiva. Kolika je osjekom zaslužba ili nadnica u Indiji, to ćemo doznati posredno ovako: bogastvo se dieli na zaslužbu, najam, dobitak i dobit, pa buduć da je dobit osjekom točno mjerilo dobitku, to je jasno, da je u naroda zaslužba mala, u kojega je najam i dobit velika. Može li se dobit i čest priroda od najma ustanoviti, to je zaslužba, kano ostatak, našasta. Godine 1810 bijahu postotci 36 do 60. — Najam je u Englezkoj i u Škociji od brutto-priroda $\frac{1}{4}$, u Francezkoj $\frac{1}{3}$, u Indiji $\frac{1}{2}$; da od ove polovice narodu ostaje vrlo malo, to je preočito.

Osim ovoga tvarnoga zla nastaje i moralno: bogati prezire siromaha, bogatu raste moć, daklje ove nestaje siromahu sve to većma, pa pošto nas povjest vazda uči, da neima sile bez zlorabe, to je i očit razlog i uzrok propasti ondašnjemu pučanstvu, kojemu je zakonarstvo najžalostnije na svem svietu; evo samo jedan primjer: „ako sudra (pojedinac iz većine hinduskoga naroda), steče slobodu, darovanu mu gospodarem svojim, to on tim ipak ostaje rob te rob; jer neima stvora, koj bi sa sudre mogao skinuti robstvo, kojeno je njegovo jedino naravno svojstvo i stanje“.

Ovo je žalostna istina, kojoj nije prilike, da će je ikada nestati, osim ako se podnebje promieni; jer u povjesti neima primjera, da bi se narod, živući u vrućem pojasu i uz nagomilano bogastvo, mogao spasti od sjegurne propasti: takovu narodu neima znatnosti nikakove, glas

mu ne vriedi niti u obitelji, kamo li u občini, koje ni neima, a kamo li u državi, kojoj je svaki pojedinac, ako je siromah, samo rob, koj se ne opire nikada svomu gospodaru — prievrata je bilo, ali dvorskih, narodnih nikada. U Evropi bilo je to posve inako, ali samo odkada se javi sklonost za ravnotežjem u dieljenju bogastva i vlasti; tada se javi potreba, da se družtvo uredi po stalnih osnovah, koje se popromjenjivaju ili svaki dan javno ili tajno, prievratom ili duhovnim razvitkom, jednom rieči prosvjetom.

Sve što rekosmo ob Indiji, vriedi i ob Egiptu, o Meksiku, o Peruvu i o Braziliji. (D. sl.)

KNJIŽEVNOST.

Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od pošljednje dvie godine.*

II.

Rekoh onomadne, na koncu prvoga članka, da se na istoku naše dvoimene književnosti više knjiga za zabavu naštampalo nego li u nas, ali da to jošter nepokazuje većega napredka. Tako i jest. Višak, koji se ukazuje, valja odbiti na svakojake prievode sa stranih literatura, za tim na preštampavanje starijih knjiga. Ni ovo ni ono nije samo po sebi zlo; sve stoji do toga, kako se izvodi taj dvojaki zadatak. Što se mi služimo prievodima, tko bi se tomu čudio? ta zar se ne prevodi danas svuda po svietu? Ali to nije dobro, što moramo priznati, da se u nas gotovo najradje ono prevodi, što ni u samoj izvornoj književnosti ne vriedi mnogo, kamo li će istom za nas, koji imamo drugačijih i prečih potreba . . . Koliko ja god puti čujem, da se gdjekoji „kulturni" sin hrvatskoga ili srbskoga naroda, srknuv malko iz kaleža onih slasti, koje mu pružiše strani romani, odvažio u svom patriotizmu, da nas kakoviem prievodom njemačkoga fabrikata usreći — vazda mi pada na um, kako no jur davna u starom vieku, fini i kultivirani Grci uljudjivahu prostake Rimljane, prevodeći i oni njima, in usum populi svakojake grčke fabrikate. Ali znate, kako bi se ocevi naroda rimskoga radikalno opraštali nemilih gostiju? Oni bi izricali, da se svi filozofi, pjesnici, gramatici i ini šarlatani imaju iz Rima izagnati! Strašne li sirovosti rimskih otaca — pomislit će gdje koji usrećitelj našega naroda, koji si je stekao zasluga prevadjanjem „vječitog židova" ili preštampavanjem „Monte Krista" ili presadjivanjem Milbahinih historijskih plagijata. I zbilja, to bijaše okrutno postupanje, a nije ni onako ništa koristovalo; ali valja uzeti na um, da su rimsku publiku zaludjivali ljudi rodom Grci, a kod nas preuzimlju onu veliku kulturnu misiju sama domaća djeca — e pa kako da nemamo „obzira".

Nemojte od mene iskati, da vam izbrajam, u koliko je „oddelenja" i koliko svezaka izašao srbski prievod od „Cara Josifa i njegova dvora" od Luize Milbah; mislim, da je djelo prilično veliko te bi se ob istom trošku i trudu za cielo mogao bio prevesti bar onaj dio klasičke historije Šloserove, koji o tome govori: kolika razlika u koristi, što bi je takovo djelo pružalo našemu narodu, a ne bismo se pred obrazovanim svietom morali stidjeti, da smo narodu svomu istom preko djela Luize Milbahove otvorili put k poznavanju ideja vremena Josipova. Isto je tako suvišno bilo, što je po drugi put prepečatao Hadži Al. O. Popović u devet „časti" Rašićev prievod od „Monte Krista"; ili što je Svetozar J. Zdravković počeo, ne znam da li već dovršio, prievod „večitog Jude"; najposlije mogao nam je i A. Čvarković ljepšim i boljim načinom prikazati crte Napoleonovog života, nego što je i opet stao prevoditi „Luizu Milbah"! Čudne li ljubavi, koju nekoji biogradski prevadjači osjećaju napram toj svojoj Luizi!

Godina 1867 i 1868 donie u Srbiji još i povrh pomenutih djela znatan broj prievoda, medju kojimi su bar nekoji izbori svake hvale vriedni. Tako je u Valožićevoj zabavnoj čitaonici izašao: „Hećim baša ili dogodjaji Gjuzepa Antonelije doktora u turskoj službi od dra. Sandwitta" prevela M. L. M., u Biogradu 1867 str. 494. Opeta kao nastavak izadje ondje g. 1868 roman gospodje Žorz Sand pod naslovom „Uskok", koji nas svakojako sadržajem svojim zanima. U Novom Sadu u kolekciji Popovićevoj pod naslovom „Zabave Srpkinjama" dobismo podpun prievod Bulverovih „posljednjih dana Pompeja" od L. Kostića. Tko ne bi takovo majstorsko djelo rado preporučao našoj mladeži? Što ne vještinom pripoviedanja, a to nam se sadržajem preporuča za čitanje historijska pripoviedka: „Polje Kosovo ili Mileva kći cara Lazara" prevedena s češkoga; original pisa Prokop Hoholušek; prievod je izašao g. 1867 u Biogradu od Netera. — Hoćete li, da se ispnemo na visinu današnje romantike: eno vam „Rabotnika na moru" od Viktora Higa, preveo ih Gjorgje Popović, najprije u svojoj Danici, a poslije i na po se izdao, g. 1867 u Novom Sadu, u 205 strana. I poznati našoj ovdašnjoj publici Čoke zastupan je u nekoliko prievoda iz novijega vremena, kod Srba. Urednik „Ruže" izdaje posebne otiske iz svoga lista pod naslovom „Umne slike celog sveta": ondje su kao 2. i 3. svezka izašle pripoviedke Čokeove: „Deistvo ili ko dakle vlada" i „Pasulj"; a posebice štampan je Čo-

---

* Vidi „Vienac" br. 3. str. 66.

keov „tvrdica“ g. 1868 u Biogradu, u 95 str.; napokon iste godine izadje u Somboru, u prievodu Dimitrije Popovića pripoviedka Čokeova „Rakijska kuga“, u 156 str. — Omladinski zbor u Pešti, poznat u srbskoj književnosti pod imenom „Preodnica“, koji je već mnogi liep književnički talenat uzgojio, stavio se takodjer na izdavanje dobrih prievoda: namienjenoj kolekciji svojoj nadjenuše ime „Zbirka odabranih prievoda“; do sele izadje, koliko ja znam, u srbskom prievodu te zbirke pripoviedka M. Jokaja, pod naslovom „Gusarski kralj“. S francuskoga prevede maleno djelce Florianovo u Švajcarskoj M. Zečević pod naslovom: „Viljem Tel ili oslobodjenje Švajcarske“, a velikoga mudraca i prosvjetitelja francuskoga naroda Monteskija odabra si za prievode M. Gj. Milićević, sadašnji urednik liepog lista pedagogijskog „Škole“. On bješe već prije preveo poznato djelo „o uzrocima veličine i propasti rimskoga carstva“, a prošlih godina izdao u dvie svezke „persijska pisma“.

Ostavivši ne spomenute neke pomanje prievode, već ovo do sele izbrojeno svjedoči nam, da se zabavna literatura na istoku življe kreće, nego li u nas na zapadu; paće tko bi sravnio plodove posljednjih dviju godina s predjašnjimi, našao bi, da se zbilja pojavlja i neka kritičnost u izboru onoga, što će se prevesti. Velikih zasluga stekoše si u tom ime beletristrički listovi, Vila i Matica, koji su jednako pazili na kretanje zabavne književnosti, pak kad već nemamo izvornieh novela i romana, vazda preporućali, da bar izlaze dobri prievodi. Oćevidno je tiem želja za čitanjem znatno probudjena — i za to spominjem kao osobit znak, da zbilja naš sviet treba zabave, što urednik Danice, Gj. Popović, od nove godine dodaje k svakomu broju po pô tabaka prievoda kojega povećega romana ili pripoviedke u obliku malene 16ine, odakle će, kad se koje djelo svrši, izaći posebna knjižica. Ova je misao vrlo praktična, i nevjerujem da se ne bi rado i Vienac na to sklonio tek da nadje više pomoći i čitatelja u našega naroda.

(Konac sliedi).

SITNICE.

— Naš revni povjestnik i predsjednik jugoslavenske akademije dor. Franjo Rački izabran je za pravoga člana kralj. českoga učenoga družtva u Pragu.

— Što su Hrvati kroz mnoge godine željeli, te izgledali kano ozebao sunce, dobili su napokon ipak ovih dana — a to je najviši učevni zavod — „sveučilište Franje Josipa u Zagrebu“. Ovoj godini ostati će u kulturnoj poviesti naroda našega vjekovit spomen: u njoj bo je zakonom postalo: da se u glavnom gradu Zagrebu podigne universitet. Sad samo da nam što prije stupi u život; jer doista sve okolo nas i daleko od nas svojski napreduje; i mi trebamo da nezaostanemo barem za Kinezi, tim predmetom našega ruganja, tà i oni već imadu u Pekingu svoj universitet obširno opisan jednim člankom u prilogu k 85. broju „Allg. Ztg-a.“ Ali kako ga dobiše? Kinezki car odobri 26. veljače 1868 predlog i osnovu, da se u Pekingu odmah podigne sveučilište na državne troškove; vlada nepazeći na kojekakve predsude kinezkih stranaka izvela je carsku volju bezodvlačno.

— Kranjski sabor na predlog dr. Bleiweissa umoli vladu, da u Ljubljani načini pravničku akademiju. Kako javljaju „Novice“ ministar je javio, da to nemože biti, jer da bi za umnoženje pravoslovnih fakulteta trebao votum dotičnih korporacija t. j. sveučilišta. Čudna li odgovora!

— Skupština archeologa u Moskvi započe 4. travnja, na nju se prijavilo doći 112 ruskih starinâra. Uz tolike učenjake jedne struke valja priznati — zar ne, da ti Rusi nisu ipak onoliki barbari, kako su jih izvikali.

— Rusini u Galiciji i Bukovini proslaviše 24. pr. mjes. u Lavovu tužnu osmogodišnjicu — dan smrti njihova „bezsmrtnoga“ pjesnika Tarasa Ševčenka. U 10 satih bijahu svečane zadušnice a u večer u strieljani deklamatorno-muzikalna zabava, na koju s mnogih strana stigoše telegrami.

— Moskovskomu Rumjacoskomu muzeju darovala je kneginja Olga Stepanovna velekrasnu knjižnicu svoga pokojnoga muža kneza Vladimira Teodorovića Odoevskoga, koj je u nju sabirao razna djela kroz punih 40 godina. Ta knjižnica procienjena je na 60 tisuća rubalja! — I sam ruski car srdačnim pismom zahvali se kneginji na tolikom daru. Liepa li primjera našoj gg. velikašem!

— Naš poznati skladatelj g. Fr. Koch vrlo dobrimi članci u osiečkom listu „Slavoniji“ brani narodnu našu glasbu, koju ondje kvari i napada meštar kapele Schulz.

— U Novomsadu osnovalo se na dionice vinarsko družtvo sa zadatkom, da u sviet razprodaje naša vina; raditi je počelo sa 2500 vedara, medju kojimi su velikim brojem zastupana sriemska vina. Ovdje u Zagrebu govorilo se već davno o takvom za našu vinogradarsku domovinu toli nuždnom družtvu, ali je ostalo kod pukoga govora.

— Englezki spisatelj Toma Gilks u knjizi „A Sketch of tke Origin and progress of the art of Wood Engraving“, dokazuje potanko, da je umjetnost drvorêza cvala već kod Babilonaca, Egipćana i Kineza, poslje kod Grka i napokon se pojavila kod Niemaca u sriednjem vieku (g. 1423).

— Novine kažu, da su se papige priučile i podneblju englezkomu, prošle godine da ih je sedam vidjeno u Londonu.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 14. U Zagrebu dne 24. travnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Folketo.

Romanca od Grossia preveo V—ž—ć.

Lijep kano rumen-ruža,
kad se majskom suncu otvara,
jest Folketo, plemče mlado
od Toloze gospodara;
hrabar, smion, pojač vrli,
u sto jadâ majstor hrli.

Kad na biesnu jabučilu
u takmu se zapodjene,
pak položiv koplje vito
po ogradi treskat krene,
sveti Juraj da iztače,
misliš, koji zmaja smače.

Kad ga čuješ, gdje začinja
u žalobnieh pjesan glasi',
a plavi mu zarudani
po licu se prospu vlasi,
srce divnoj u sukobi
angjelu ga prispodobi.

U dvoru ga svome želi
na oružje junak pravi;
nema liepe provencalke,
kojoj srca nezatravi:
plemče al vjerno samo ljubi
svog gospara i svû ljúbi.

Kći je kneza Salamanke,
Nelda ime u djevice,
crne vedje, crne vlasi,
mlieko-ruža divno lice;
u Tolozi djeve nije
ljepše niti oholije.

Al ljubavi mladićevoj
ta ohola sklona nije.
„Još po vignju zaudara“
sebi šapće, gnjevom vrije.
Srce momku bez ugleda
baronova kćerca neda.

Cvieli plemče i nabraja
uz tamburu sveudilje,
nju jedinu pjeva, slavi,
svog goluba, svoje milje;
takmu trče, koplja lomi,
al neprija liepoj momi.

Za to gine, kano cvietak
usahnuli na svom busu,
suho lice izgubilo
od jagodâ pomast rusu;
a u oku modru krasnu
živi plamen već ugasnu.

I pogibe, da ga goso
neopasa za viteza,
i nedižo u milosti
od Narbone na čast kneza,
pak oholo to čeljade
za ljubu mu krasnu dade.

Vrvi vojska, a oružje sieva
put Toloze s ravna i uvalâ,
zakleo se vladar od Provence
da će skučit odmetna vazala.

Od baronâ i služnieh gradovâ
stieg ni jedan nije zaostao;
već k Antibu vojska je doprla,
i ljut vojnik pod šatore pao.

---

* Tomaseo Grossi spada medju najznatnije talijanske pjesnike 19. vieka. Rodio se koncem prošloga vieka a umro poslije godine 1850. Ova je njegova romanca po Italiji na veliku glasu.

A s Folketom jaše uzporeda,
Raimondo, milo govoreći:
„Za što uviek žalostan? ta liepa,
za kom čezneš, na skoro će doći?

Ta već leti putem u Narbonu
ulak, koga po nju sam poslao;
brzo od nje odtrgoh te, sinko,
pak se boli tvojoj smilovao.“

Eto dana, gdje čekaju Neldu,
eto drugi pa i treći prodje,
i četvrti, al ulaka nema,
a čekana ljepota nedodje.

Grad odmetni već otvori vrata
i nevjerni strovali se stieže;
a Folketo k vjernu jabučilu:
već ga dužnost nikoja neveže.

Prema svomu omiljelu dvoru
ciel dan jaše i prašinu piri,
pak zakrenu k jednoj varošici,
kroz zelene što masline viri.

Digne oko na doksat od zdanja,
pod kiem biesni valovi se ore,
pak ugleda ljepotu plačuću,
gdje poniela poglede niz more.

Po lijepom struku i obliku,
po odielu ona mu se stvara;
trepniem srcem k doksatu korači:
ta Nelda je, — junak progovara.

Na ulici ostavi konjica,
suman, jadan, do nje se odvaži.
„Ti mi ljubo, ti ovdje i sama,
plačna, kako, pa i zašto? kaži.“

Blieda, vlasî prosutijeh,
ali vedra ipak lica,
prozjenu joj preo drkćućieh
smieh oholi njeje usnicâ:
„Dalje stani“ liepa slovi,
„pak ćeš čuti, šta se dovi.

Rod oskvrnu plemeniti
podlo momče ti u meni;
ta diže te iz prašine,
al te zato neoplemeni
tvoj gospodar, sirov svate,
koj' me silom uda za te.

Ja nemogah te uvrede
krvi podniet, ni tog srama,
pak vitezu britanskomu
nesretnica! dadoh sama
za osvete svoje cienu
ljepost ovu potlačenu.

On me izda; iznenada
gromor srcem mi probije,
klisnem iz sna, i opazim
gdje se jadro vjetrom vije,
te brod tajom iz vidika
nosi groznog nevjernika.

Zaći dvaput i granuti
vidjeh sunce u svom vaju,
sama bludeć u suzami
po neznanu ovom kraju:
plačan prizor puku cielu,
koji mom se smilja cvielu.

Šta ću sada? zar skrušena
pred noge se bacit tebi,
u srcu te prezirući?
Tako podla jošte nebi'.
Dakle s Bogom, šta tu vidi,
otcu momu kazat idi.

Rekav, sunu ka prozoru,
te se nice od ozgora
brziem skokom sunovrati
u valove sinja mora,
a po krivieh jeknu žali'
pljusak i klik od pečali.

O klisure polome se
nježna uda krasna tiela.
Nje nestade; al izroni
mah koprena na vrh biela,
kružniem valom vir zapjeni,
a val krvlju prorumeni.

Ni jednom suzicom
vitez neženu,
nego u oklopu
crnome krenu
obalom, mučeći
i samcat hrleći,
dokle zamače.

Vjetrovi hujaju,
snieže se vali,
a on iz brodića
gleda s pečali
liepi i kićeni
zavičaj miljeni,
koji ostavi.

Kroz magle sjeverne
bez stanka hrupi,
na žala britanska
već nogom stupi,
i onog sukobi,
koji mu zarobi
srce ljubovce.

Mah koplja polože,
na razboj svrnu,
kô munje žestoke
konji nasrnu,
pak tako sunuše
i prsim gruhnuše,
da jedan ljusnu.

Tiem trenom iztrgnu
mačeve borci,
pak toli treskaju
udarcim gorci,
da jaki šljemovi,
i tvrdi štitovi
zvekom zvekeću.

Al ljuto bjesnilo
svladav u grudi',
Folketo priskoči,
i oštrac hudi
paklenom nasladom
takmacu mrženom
rinu kroz srce.

Smrtno mu bljedilo
licem se širi,
s kojeg na umoru
još groza viri;
bok rukom podpire
gdje krvca izvire,
kleca, izdiše.

Onda u korice
oštracem mače,
barona pogleda,
kojega smače,
al borcu s pobjede
na čelo nesjede
iskra radosti.

Pri izmaku od zemlje Španjolske
jednog brda na vrletnieh greda'
od podanka što iz vode viri,
a zelenu na Provencu gleda,
stoji kloštar što sluga sagradi.

Malo družtvo obranijeh gore
žive od bilja i čudna korienja,
sa kukulji spušteniem po licu
svaki spućen strunjaćom mučenja,
koje skinut za života neće.

Od zvečanja zvona pod udarci
viti luci u hodniku ječe,
a monasi gledajuć se mučke
jednog groba na okolo kleče,
a žalost im lice obujala.

Tko je starac što na tlu počiva,
na prsih mu ruke prekrižene
slaba svjetlost tinjajuće luči
sad mu licem zatmili, sad krene?
knez Folketo na umoru to je.

Sniega bjelja prosula se brada
po mantiji preko pasa siže;
od lagašna daha i uzdaha
sada trne, sad se gore diže,
kano pjena lagašna na moru.

Medju čiste od umora misli
starca vedroj u pameti sade,
od svečanog onog časa jača
jogunasta slika se prokrade,
koje duga nesvladaše ljeta.

Kano zadnjeg kad ju vidi dana,
oko sebe tumarat ju gleda,
s crnom kosom po plećih prosutom
sva u suzah, a u licu blieda.
Al je liepa ta ljuba nevjerna!

Sveti starče, na smrtnome času
tajnu suzu tajne roniš boli.
Šta te muči? Razumiem te, nećeš
vidjet one, koju ljublja toli
med obraniem opet na nebesih.

Kitica.

Crtica iz života u toplicah od I. P.

I.

Svršio se je kratki al i krvavi rat u Italiji, austrijanska je vojska na dva maha strašno potučena; naša se je krajina opet u crno zavila: postradale stotine hrabrih joj sinova. Nebi njim ni žao bilo ginuti junačkom smrću, da nije u tudjoj zemlji, gdje ih nestaje bez traga i glasa: neima im na grobu spomenika, neima ni hrastova križa. Ni râna se naši junaci toliko neplaše, kad ih dopadnu na junačku: čelo uz čelo, prsa uz prsa, iza ljute borbe i namaganja; tukli bi se oni i krvavih glava, al nemogu odoljeti ubojitomu oružju neprijatêlja, koje ih neubija pojedince, već kosi i obara hrpimice.

Ovo je bilo pa prošlo. Tko je zdrav ostao, kući se vratio, ne da se raduje životu, već da kune hudu sudbinu, koja nam narod tjera na nezahvalnu borbu. Bolestnici i ranjenici preneseni su u domaće bolnice, a koji se liečnikom oteše, razpršili se po svih toplicah carstva.

Jedan je takov bolestnik, kapetan Janković, zabasao, nije ni sam znao kako, u neke toplice, što su tik uz Hrvatsku.

Dolazi onamo mnogo i naših Hrvata, te se njim za ljubav zove jedno krilo velike sgrade njihovim stanom. Bilo ih je ondje i ovaj put. Tko bi im svim imena pamtio! Vidjeli smo više vojničkih častnika u miru: od majora sve do gjenerala; dva tri zagrebačka kanonika, po kojega činovnika, liečnika, profesora, trgovca: sve same stare ili vremešne ljude; a zatim još i nekoga gospodina Prigorca. Žena bilo je

mladih, starih, liepih i pametnih; a osobito se izticala neka udovica majorica i prekrasno djevojče, liepim imenom Ljubica. Osim ovih dviju treba dakako spomenuti i tetku Ljubičinu, zatim nekadašnju joj učiteljku, sentimentalnu, da nereknemo, vremešnu gospodičnu, napokon još ženu nekoga trgovca iz Varaždina radi vesele joj ćudi i neku vragoljastu doktoricu iz Kranjske. Bilo je tu i drugih krasnih gospodja, al budući gotovo vas dan u družtvu svojih supruga, nije nam se na njih toliko obzirati, premda su u ostalom svakoga štovanja vriedne bile. —

Družtva u toplicah mienjaju se vrlo brzo i često; jedni odlaze, drugi dolaze, te ćeš svaki čas imati novih znanaca — ako te je volja. Prigorca, majoricu, Ljubicu, učiteljku i Varaždinku zatekosmo ondje. Bolestan nije bio nitko osim stare tetke i možebiti učiteljke. Kapetan Janković i doktorica dodjoše kašnje.

Nije taj život toplički sam po sebi toli zanimljiv, kako se mnogim čini; kad što bio bi upravo dosadan, da ženska domišljatost neumije prirediti raznih zabava. Ako je ikakva prilika, one će jamačno zaplesti ma kakovu spletku. Sumljiva nagovieštanja i grizljive primjetbe nisu ništa izvanredna. Nadje se gospodja, koja će na jutarnjem sastanku svojoj drugarici štogod prišapćivati, a to će namamiti i druge gospodje, te će za čas iz šaptanja nastati dosta živa konverzacija. Opaze li, da te njihov razgovor ikoliko zanima, reknu ti: „Možete i vi čuti, dodjite bliže!“ I tad će te križ na križ izpitati, što si ovdje ili ondje opazio; što misliš o držanju ove ili one gospodje, kakov ti se čini onaj gospodin, koji je došao odmah drugi dan iza one gospodje u crnini. Čuti ćeš n. pr. „Dvorsku savjetnicu iz Beča, kojano stanuje u prvom katu, broj taj i taj, spopali su noćas grčevi, morali su ćak liečnika zvati; onaj mladi gospodin, što je s njom došao, onaj njezin nećak, otišao je sinoć naprasno, a isto tako iznenada došao joj je suprug.“ Zatim opet: „Znate li, tko je ona crnokosa djevojka, što je jučer kod objeda sjedjela uz onoga staroga gospodina ćelave glave? — Igraćica na njekom omanjem kazalištu. — Nisu se oni putem slučajno sastali! Kazao nam je gospodin **, da su u Gradcu zajedno sjeli na željeznicu itd.

Majorica je ovaj put stožer, oko koga se vrti hrvatsko družtvo. Liepa je ona žena, od kakovih 25—26 godina; tanka struka, prilično visoka, crnih, živih očiju; iduć sama, brza je i odlučna hoda; s mužkarci govori odrješito, na kratko, stojeć uz te izpravno, tiela maljueno natražke svinuta; glavu drži tako, da onoga, s kim govori, ponješto sa strane gleda: slikari zovu takovo držanje u četvrt profila. Vidi se na njoj, da je vojnikovica. Al čim dodje govoriti sa ženami, promieni se sva. Opaziv koju ljubljenu družicu, oprosti se naglo s mužkarcem, poposkoči, kao da se hoće riešiti prijašnje ukočenosti, te je za čas sva prama ćudi novoga si družtva. Dodje li u susret Ljubici, uhvati ju za obje ruke, poljubi u čelo i pogladi po glavi ili po licu, a sve to tolikom nježnošću i milinom, da joj se nemože oteti. Namjeri li se na učiteljku, upre u nju žalobivi pogled, kao da ju pita: što te boli: glava, srdašce? Potuži li se na glavobolju, moli ju liepo i krotko, da miruje; uzdahne li, neznajuć ni sama za čim, ona se drži, kao da podpunoma razumije vaje njezine. S Varaždinkom je brže gotova; tek da joj štogod rekne u povod doskočici ili šali, eto ti smieha dosta, pri čem učiteljka često zaboravlja na glavobolju, a i Ljubica se kadšto od srca nasmije.

Prigorca broji majorica u žensko družtvo. Bijaše on čovjek na oko sasvim običan, proniknut malko dublje, pokazao se je osobitim. Medju gosti našao si zapisano mu ime s dodatkom: literat iz Hrvatske, što se u zaslugu ili u grieh ima upisati nadzorniku topličkomu. I bio je književnik, jer se za svoga vieka vrlo mnogo knjigom bavio, a i pisao je koješta, al bez izticanja i pretenzija; činio je to namjerice i samo onda, kad ga je tko zaiskao za kakovu književnu pomoć, nemareć, hoće li mu se posao tiskati pod njegovim ili tudjim imenom. Od pisarije dakako nije živio, al nije toga ni trebao, budući od brata si dobivao priličan dohodak. Moglo mu je biti kakovih 38—40 godina. Lica bijaše prijazna, hoda i držanja ponješto nemarna; kadšto bi se ipak znao zaodjeti biranom odjećom, a je li se još izpravio i malko uzgizdao, zapele bi unj i mladje oči.

Hrvatskomu je družtvu u toplicah Prigorac vrlo u volju ušao. Ljubici bi donosio knjiga, kojih je u njega bilo po izbor; svjetovao bi ju, što da čita, i tumačio joj, što je željela; opažalo se, da uz nju vrlo rado sjedi i da s njom razgovara po cielu uru. Majorici bio je sasvim pouzdan: bi li mu htjela štogod naložiti, tucnula bi ga samo suncobranom po ramenu i pogledala, a on razumio njezinu želju bez tumača. Nije li družtva bilo na okupu, Prigorac bi ga morao dozivati i sakupljati; nije li se tetka Ljubičina usudila ići na šetnju, bojeć se predaleka hoda, on bi joj morao ruku ponuditi; je li se učiteljka plašila kiše ili preblade, on bi joj nosio kišobran il mantilu. Bio on učtiv, al mu učtivost nije bila dosadna, koja se svuda nameće te muči ljude do zla boga. U Prigorca bila prijazna i blaga ćud, te je po njoj živio, ne da komu omili, ili da steče čiju pohvalu, već da samomu sebi ugodi, a pomagala ga u tom osobita vještina, te je vrlo lahko i kao igrajuć umio zadovoljeti družtvenim dužnostim.

Našim Hrvaticam pridružile bi se kad što i druge gospodje, osobito ako se nije išlo u daleku šetnju. Ovakova su se družtva medjutim često mienjala, samo bi majorica svoje družtvance držala na okupu. Dolazak kapetana Jankovića i kranjske doktorice malo što joj ga

neporemeti. Prigorca je od to doba kadšto nestalo, kad je majorici najviše trebalo njegove pomoći. Htjela bi se n. pr. igrati u karte; bijaše joj pako najmilija igra „Mercante ala fiera“, kojoj ima mnogo učestnika, pa je zanimljiva s toga, što se jedne karte velikom jagmom dražbeno prodavaju, onda druge pomamnom naglošću okreću i prozivaju; toga nije nitko umio kao Prigorac.

Došav doktorica istim željezničkim povozom, kojim i kapetan, bila je već drugoga dana povodom šaptanju, osobito što se pomolila na šetnji vrlo nakićena, te je odielom svojim mogla jače potaknuti zavist nego li ruglo. Bijaše ona i zamamna i ćudljiva ženska, napunih obraza i razkošnih ustiju; bielim joj i gladkim licem probijala nježna rumen, mislio bi, nije ni naravna, da se u kupelji nebude vazda još jače porumenila. Više je marila za mužko nego li žensko družtvo, što se dakako mnogoj gospodi nije na žao dalo, premda se nitko nije mogao pohvaliti osobitim odlikovanjem. Kapetana je Jankovića pozdravljala upravo kao kakvoga staroga znanca, a uz to još dražila nekoga ukočenoga penzionirca, koj je prisizao, da je „Kranjica“ u njega zaljubljena, al da ga lje zamamiti neće.

Bilo je s toga i zabave i nagovieštanja svakakvoga.

II.

I uz one promjene, što su dolazkom kapetanovim nastale u hrvatskom družtvu, živjelo se je dosta ugodno. Iza kupanja i počinka, obično oko 9. ure, sastajalo se na triemu, što veže dvie razdieljene sgrade; tu su se i novine čitale. Poslje objeda izašlo bi se pod hladovitu sjenu kestêna, dok ih nije sunce razgrijalo. Obična šetnja bila je po prostranom vrtu, a pod večer bilo bi najljepše sjedjeti pod granatom „Lipom“, uz koju je i sjenica, a iz nje vidik kao prozorom otvoren na vrlo blizu rieku. Divna li ovdje prizora, kad sunčani traci koso padnu od vrška gôra u bistru vodu, tekuću po šiljastom kamenju. Sjaje se ona tad poput neizmjerne množine dragušica; a kad je sunce već sasvim na zapadu, te mu počima nestajati trakôva, prelieva se u malene valove izprekidana rieka čarobnimi bojami, dok napokon neobumre u škuroj večeri, žaleć muklim šumom za izčeznulom sjajnošću.

Svi gosti ovih toplica običavaju rano ustati, al kapetan Janković ustaje najranije i prvi se kupa, pa polazi u šetnju. Umije prekrasno risati, a to mu je sada bar nekakva zabava. Popinje se na brda, traži liepe vidike i okolice, dapače i pojedina su mu stabla dobro došla, da popuni svoje znanje o naravnih tančinah i da na što više dotjera umjetničku si vještinu. Na triem dolazi, kad se je šetnjom već umorio. Pozdravlja više vojničke častnike, a razgovara se malo s kim. Uzme kadšto i novine u ruke, al ih obično brzo na stran baca, kao da mu se na žao daje, što u njih čita. Sjedi tu prekrštenih nogu, naslonjen o batinu, nemareć gotovo za nikoga. Kako je visoka i tanka uzrasta, čini ti se, da je sguren, kad ovako u misli utone; blieda lica, nujnih očiju i odugih brkova više je nalik na žalostna pokajnika, nego li na vojnika. Dodje li doktorica, da zametne s njim razgovor, što ponajviše talijanskim jezikom biva, odgovara joj jezgrovitom kratkoćom talijanskih odgovora, što nju, premda razgovornu i vazda prijaznu, često zaplaši. Na govore svojih vojničkih drugova podigne kadšto glavu, al ju opet brzo obori, kao da mu nije s voljom što čuje, pa uzme batinom po podu šarati. Bude li Prigorac nazočan, te mu se uzhtije koju reći ob umovanju starih vojnika, trzne se on naglo, kao da je tko unj iz nebuha lupio. A rieči su Prigorčeve mirne i umjerene: govori, rekao bi, nehajno, al ipak dubokim uvjerenjem, što se pozna na jasnoći izrâza; nenameće svoga mnienja nikomu; može li koga uputiti o njem, vrlo mu je drago, te će govor nastaviti i vatrenije. Namjeri li se na tvrdoglavca, koj isto opetuje, što je malo prije rekao, premda bi imao upravo protivno reći, on će zašutjeti, nepokazujuć se ni malo srdit ili zlovoljan.

Trzao se je Janković ovakvom prilikom, jer je Prigorac riečmi izražavao, što je on tek osjećao ili slutio. Iz držanja i kretanja mu jasno si razabirao, gdje sâm sebi govori: Iz srca mi odgovore vadiš.

Nije dakle nikakvo čudo, što se on s Prigorcem vrlo brzo sprijateljio, dapače i pobratio, krijuć medjutim od ostalih gostiju svoja prijateljska čuvstva i radost svoju, kao da se boji za njih.

Prigorac mu bio živim slovnikom: pitaj ga za ljude ili stvari, o svem te umije ubaviestiti; kazuj sumlje, on ih razpršuje; zaišti utjehu, okriepit će te, jesi li sklon povesti se za razborom.

Nije se Janković mnogo u ono razumio, što se obično politikom zove, al je iskreno ljubio predragu si domovinu; bile mu želje vatrene i goruće, više puti kao da će mu grudi raztvoriti; nu misli su mu o koječem nejasne, izprekrižane prigovorî i umovanjem tudjih ljudi i nauka. Kako da mu nije mio i drag prijatelj i pobratim, koj ga prosvjetljuje žudjenom svjetlošću!

Nekoga je dana on kašnje ustao, pa kašnje i u šetnju pošao. Našao je Prigorca „pod Lipom“, gdje je čekao na gospodje, jer su imale onuda proći; sjeo je dakle uz njega. Čekajući uzalud, zametnu se obični razgovori kao sami sobom. Teku liepo i gladko, dok Prigorac medju ostalim nerekne bez posebne namjere, da stara krajiška slava potamnjuje, odkad krajina snagu svoju troši uzalud, i da se nezna, hoće li se na taj način ikada više ovjenčati lovor-viencem junačtva i pobjede. Sad se Jankoviću namršti

čelo, ustne mu zadrhću i on se sav ukoči. Ovo je prvi put bilo, gdje mu Prigorac nije po volji govorio. Za časak vikne upravo strastno:

— Ne, ne! To nesmije biti, to nemože biti, dok je nam živa na ramenih glava, dok je u nas ovih mišica, dok u tih žilah teče hrvatska krvca!

Pri tom se podignuo, te razkrilio ruke, kao da hoće od krajine odbiti toliku sramotu. Nujno mu se lice razžarilo a turobne oči planule živom vatrom. Da je ovaj čas osim samoga svoga glasa išta čuti mogao, bio bi mu do ušiju dopro pritajeni uzklik iz bližnje sjenice, odavajući i strah i zanesenost.

Prigorac se prečudio ovolikoj i nenadanoj strasti, al poznavajuć ljudsku ćud nije mu prigovorio ništa, već upro u njega blagi pogled, pobudjujuć ga na taj način, da dalje govori.

Janković, kao da se hoće odmoriti od napora, sjedne na prijašnje mjesto, pa za mala nastavi mirnijim glasom:

— Oh brate dragi! a gdje je junački skok, na koj vojnička krajina toli dugo čeka, ako nikomu ništa i nekazuje o njem? Odkad se ono na Magjare pošlo, gori u krajiških prsijuh jedna goruća želja. U mojih ju grudih užeže pokojni mi otac, a razpali do kraja — brat moj. — Uz te rieči pade mu na lice čemerna tuga, s koje se kao okamenio, samo što neproplače poput luda djeteta. Za časak se opet omekša:

— Znaš li ti, da mi je otac umro, nije bilo osam dana, što smo u rat pošli, ja i brat moj? Bio sam nadporučnik, a on najstariji kapetan svoje regemente. Postao sam dakako i ja kapetanom, premda mi jedva ima 24 godine; al koja radost s toga, kad poginu on, koj se je morao vratiti kao obrštar, da u duljoj vojni budemo ikoliko sretniji. Smrska ga prokleto tane neprijateljsko već u prvoj bitci! I onako sam bio jadan rad tugujuće matere, pa me snadje još i ta nevolja. Naše čete bile na razdaleko. Čuvši, gdje mi je brat pao, i smrti sam hrlio u naručaj, i sto si života želio, da ga sto puti osvetim. Dopao sam lahkih rana i ništa više, a on pogibe . . . Bila ti je to bistra glavica! Junačkoga srca i jakih mišica ima u svih nas; al gdje nam je njegovo znanje, gdje njegove misli i osnove? Natjerao on više puti u čudo svoje poglavare. I porječkao bi se kad što s njimi, al napokon mahnuo rukom: „Džaba vam! Doć će sunce i pred naša vrata!“ Znam ja, što je on mislio; znam, kakove je otac o njem nade gojio! Često bi mi govorio: „Sinko! starijega se brata drži, za Pavlom podji — onamo, gdje ti je djedovina“, pokazav rukom prama iztoku. „Il zar, momče, neimaš srca otet ju? Čekaj ti; ako me bog poživi, nemarim poginuti, samo da mi je zastavu našu razviti i krst podići, pa bilo i na ruševinah staroga nam grada; a vi poslje radite dalje i uživajte. Umrem li prije toga, eno ti brata. Da mu je samo doći do veće komande, znali bi čarapari, tko je Janković!“ — Sve te nade propadoše, pa u koju korist? Peče me to strašno. Mislio sam, poginut mi je od tih muka. Tvoji me razgovori ponješto razigraše; a kad tamo, i ti veliš, da nam je potamnjela slava i da krajišnikom neima više nikakove nade.

Ovo rekav pogleda Prigorca, kao da ga moli: opozovi! Prigorac znajuć unapred, da će do toga doći, prihvati razlagati mu obširno, kako ga je krivo razumio.

— Sve u jedno, reče napokon, nesreća je krajine, što silnu krv prolieva u tudje svrhe. Bila ona nekada narodna hrvatska vojska, a tad joj junačtvu nije nigdje bilo para; tad je strah i trepet zadavala neprijatelju.

— Pa zar neće i opet zadavati? zapita Janković, plašljivo očekujuć odgovor.

Prigorac mahne glavom, kao da sumlja o tom. Nu sumlja nije konačna odsuda, zato se Janković usudi nastaviti:

— Čuj me Prigorče! Kako smo u Italiji zlo prošli, pa kako nije prilike, da ćemo uz neprijateljstvo Francûza i drugi put bolje proći, misle mnogi naši krajišnici, da će Austrija prisiljena biti drugim pravcem poći, a da joj neima nade za sretnu vojnu van u istoku. Nije li to nam u prilog?

Prigorcu se ovaj put i preko volje pojavi na ustnah porugljivi posmjeh. Srećom toga Janković neopazi, zato i nastavi:

— Znaj, da to bude, mi poletjesmo preko kao ždralovi. Pa bilo ma što, samo da se otme vragu iz pandža, što je naše od starine.

— A onda ste se opet tukli za tudju korist.

— Veliš?

— Velim; al se neboj: nećete se na taj način nikada ni tući.

Ovo je Jankoviću dakako slaba utjeha; zato i dodaje Prigorac:

— Rekoh ti prije: Čeka nas ljepša budućnost, ako se nebudemo uzdavali u tudju pomoć. Ni stara se vremena neće povratiti; jer se sviet napred kreće, pa će doći, kakono tvoj brat reče, sunce i pred naša vrata.

— Al kad će to biti?

— Strpi se, mlad si! Nedaj, da ti ugasne u grudih goruća želja, što si ju nasliedio od otca i brata. Znam ja, težko je tebi pregorjeti njihov gubitak! Al si junak, pa se ohrabri, jer inače nemožeš vršiti sveti zavjet.

Janković uhvati Prigorcu ruku i stisne ju čvrsto, što je ovomu očitim znakom bilo, da ga je umirio; digne se dakle i podje s njim prama velikoj sgradi. Putem sretnu doktoricu; ona čisto vesela, što u kapetana vidi preko običaja vedro lice, stane smijuć se pripoviedati, da majorica sjedi na triemu sa starom tetkom Ljubičinom, pa da se srdi, što se je bez nje pošlo u šetnju.

— Danas ju svi ostaviše na cjedilu.

— Kako to! zapita Prigorac, ta nas dva nismo svi?

— Vas dva, pa onda još dvie, a da k tomu dodju opet dvie, bili bi gotovo svi.

— Nerazumijem vas, odgovori Prigorac u čudu.

— Je l' moguće?

— Nerazumijem u istinu.

— Pa kud su djevojke? Ljubica i učiteljka?

— Oprostite, gospodjo, prihvati Janković nešto oštrije, mi ih nevidjesmo.

— Zbilja?

Na to pitanje odgovori Prigorac mirnije nego Janković:

— Ja sam vas sve čekao „pod Lipom", misleći, onuda ćete proći, il se bar gdje na blizu pomoliti. Dodje kapetan i tu se razgovarasmo, čekajući vas uzalud. Djevojke su valjda zamakle stranputice.

— Biti će, rekne uštipljivo doktorica, da su sjele u kakovo skrovito mjesto, jer je učiteljka danas opet vrlo sentimentalna.

— Kako joj drago, promrmlja Janković.

— A vi danas valjda nećete biti opet mrki? prišaptne mu doktorica. — Jelte? Pitajuć ga ovo vrlo ljubežljivim glasom sustane, a on se i nehotice ogleda.

— Tako valja, kapetane; vidim ja, da ste vi danas poslušniji nego drugčije, zato ćete me pod večer voziti čamcem na vodi.

Janković ju pogleda od čuda, al nerekne ništa. Dotle oni došli do kuće, kapetan se na stubah oprosti, a njih dvojica podju k sakupljenomu družtvu.

— Dodjoste li! uzklikne majorica rekao bi nestrpljivo.

— A gdje je moja Ljubica? zapita tetka zabrinuto.

— Šeće se valjda s učiteljkom, odgovori Prigorac, kao da on za nju odgovarati mora.

Majorica ga pogleda, a on otidje da ih potraži.

Medju tim je doktorica našla svoga penzionirca, sjela tik uz njega, moleć ga na izliku vrlo vruće, da joj pokloni fotografiju, što ju je malo prije pokazivao ostalim gostom. Al neda on ni za živoga boga, šapćuć sam sebi: Neš vraže! Smiju se, koji to gledaju, samo se majorica bliže primiče svojoj susjedi, te joj nešto na tiho govori, a uz to povirkuje kradomice na doktoricu i na nesudjenoga joj druga. Kako se danas živo bavi svojim pletivom, te plete brzo, misliš, prste će si uganuti, razabireš jasno, da u njoj nešto kipi. Ni prokšene šale vesele Varaždinke nemogu joj smieha na lice natjerati.

Dok je ova polovica našega družtva u kući zabavljena, obilazi učiteljka i Ljubica širom prostrana vrta. Bile su one zbilja u sjenici uz Lipu, kad se Prigorac s Jankovićem ondje razgovarao. Najprije su mislile, potražiti će ih on ma gdje bile; al kad je ostao sjedeć pod Lipom, nehtjednu da bogme ni one izaći; kašnje pako nisu mogle, da nesmetu razgovora. Čule su sve, dapače i vidjele Jankovića, kad je ono skočio bio, zavjetujuć se strastno, da krajiška slava potamnjeti nesmije. Muževna odlučnost i zanesenost nije nikomu toliko s voljom, koliko ženam plemenita srca. Kakov se je sad prikazao, bio je kapetan živa slika i prilika pravoga vojnika i junaka. (Konac sliedi.)

Podrtine arquinske.

Izvadak iz spomenika mojega otca.

(Po Ad. Am. Kosinjskom).

(Konac.)

Sutradan — jedva počme svitati, a ja napunim žepove hranom, kakovu sam mogao dobiti, uzjašim konja i poletim u podrtine.

Na vratih od kule sretoh Talijanku.

Kako je bila liepa! — kako mila! Gledajuć ju, brzo mi se utisnuše u maštu madonne Rafaelove, angjeli Tizianovi, nimfe Buonarottove, ali sravnivši jih s njom, kako su bile nesgrapne, neskladne!

Smotrivši me Paolina, malko se pocrveni, pruži mi ruku — pritisnuh ju na usta.

„Zaspao je malo prije, svu noć nije spavao" šaptnu, pokazujuć maljušnim prstićem vrata od sobe.

„Dakle ga još uviek boli?"

„Što je bol tiela, ali bol duše!"

Sitna suzica orosi joj kristalojasno oko.

„Gospodjo", rekoh vadeć hranu, „izvolite primiti hranu vojnika."

„Ah, vi ste naš angjeo čuvar, Bog vam platio dobrotu."

„Jošte jedno", glas mi se je tresao, izricajuć te rieči, „moram vam probuditi supruga, imam važna razloga."

Nesretnica probliedi — strašna joj slutnja strahom proniknu srce.

„Per Dio! čemu, zašto?"

„Čitajte gospodjo", pružih joj zapovjed, što sam jučer dobio.

Pročitavši nasloni se na stienu od vježe, malo da se neonesviesti, jecaše.

„Tako jest, tajit se nemožemo više: Conte Matteo, to je on i ja, njegova žena."

„Za Boga, neplašite se gospodjo, još niste propali, dogodilo se što mu drago, ja vas moram spasiti."

„Ah, hvala vam, hvala!" šaptnu, ter prije

nego što sam se mogao uzprotiviti, pograbi mi ruku i pritisnu ju na usta.

„Što radite, gospodjo?“

„Ah, spasite ga, spasite, tim ćete mene spasiti, nebih preživila njegove smrti, kunem vam se.“

Kako je liepa, silna njena ljubav! pomislih sam sobom, ali pomislih bez ljubomornosti, imade bo ćućenja, koja ljepotom i čistoćom svojom obuzdavaju strasti naše — rekoh za čas šutnje:

„Za sat mi je pregledati dvorac, u to vrieme treba vam se skriti. Opazih alkovu pokraj sobe, u kojoj vam suprug počiva, vrata su joj neznatna i malena, lahko se mogu prikriti, u njoj treba da danas sav dan provedete.

„U Boga i vas Signore polažemo svu nadu svoju.“

„Ali vrieme bježi, dopustite gospodjo, da unidjem i probudim vašega supruga.“

„Časak se samo zadržite Signore! idem napred: nebih hotjela,“ doda zarumenivši se opet, „da znade, da sam s vami na samu provela koji časak: on — me ljubi.“

Ljubiti i ljubomoran biti, to je jedno te isto za Talijanku, po stupnju ljubomornosti sudi istinitost i jakost ćućenja svoga ljubovnika ili muža.

Poslje nekoliko minuta udjoh u sobu častnikovu, bijaše blied i izmučen — jecaše ljuto, ali ipak bijaše viditi, da ga više boli duša, nego li tielo.

Pokazah mu zapovjed, pročita ju pazljivo, pak baciv ju na stranu, zapita trpko, ironično:

„Kakovu čast vojničku obnašate gospodine?“

„Stotnik sam“, odgovorih, nemoguć pojmiti, što misli.

„Čestitam vam dakle na naramku podpukovničkom. Poveretto me! zahvalite klisuri, koja mi je nogu raztrieskala.“

„Signor!“ rekoh tada, sva krv, uzbunjena ljutošću, navali mi u lice, „samo me bolest i stanje, u kojem jeste, uzdržava, da nepotražim računa za rieči, koje ste nerazborito izrekli.“

„Il folle polacco[1]!“ zamrmlja mjesto cieloga odgovora.

Paolina me samo jednom na kratko pogleda, ali koliko je u tom pogledu bilo prošnje, boli, utjehe! Pojmiti, shvatiti ovaj pogled, pa se srditi, nije mi bilo moguće; zato progovorih mirno, svraćajuć se k Talijanu:

„Nedolazim, Signore, da vas izdam redarstvu, već da vas spasim; s toga ako se uzdajete u poštenje vojničko, slušajte trpljivo moje rieči. Pretražiti moram dvorac, i to ne za punu uru; ali budite sigurni, da u ovu sobu, osobito pako u onu alkovu neću unići; ondje se dakle morate skriti. Bit ću sretan, ako vas moje otvoreno i iskreno postupanje skloni, da opozovete i požalite gorke rieči, koje ste malo prije izrekli. Neću da vam tajim, da spasujuć vas, izvrgavam pogibelji svoju slavu pače i život, ali nemarim zato, jer rieč, koju sam vam jučer dao, a danas ponovio, za mene je sveta.“

Sievajuće oči Talijana preletiše od mene na ženu: neboga uzdrhta i probliedi, častnik jecaše:

„Ah, razumijem, ćutim to dobro, kako se žrtvujete za — mene — za Paolinu.“

„Matteo! Matteo! šaptnu mu ona prosećim glasom u uho.

Odtisnu ju lagano i reče:

„Signore! Primam vaš savjet, hvala vam na njem: jest, u alkovi bit ću mnogo sigurniji; ali gledajte, nemogu hodati, Paolina je preslaba, da me vodi.“

Talijan je bio lagahan, ter sam ga lahko prenio u malu tamnu alkovu, koja je možda nekoć služila vlastnikom za spavaonicu ili ljekarnicu.

Kad sam izlazio, htjede me sprovesti mlada žena, ali zadrža ju Talijan srditim pogledom i kretajem ruke.

Vraćajuć se u grad, pomislih medju ostalim:

Krasna, dobra, angjeo — kako može ljubiti toga nevriednika. Ah, to je sbilja nevriednik, nevjeruje niti u poštenje, niti u čistoću moga postupanja; ali savjest mi namah prišaptnu: ali zar ti radiš tako čisto, tako kriepostno, kako misliš? Bi li u pogibelj bacao život i poštenje, da ti njena ljepota i dražest nije zaniela srca i glave?

Savjest je imala pravo, ćutio sam to, znao, ljubio ju.

Ljubiti — vidiv ju tekar dva puta, progovoriv s njom jedva nekoliko rieči: to će se mnogomu čitatelju činiti ludošću; — priznajem, bila je to ludost, al je ipak nisam nadvladati mogao. — Često nam se srce podlaže strastim, koje sami prvi odsudjujemo, preslabi, da jim se opremo: one su kano spjev starodavnih sirena, nose propast, izlažu smrtnoj pogibelji slušatelje, pak ipak tko je osim Ulissa imao dosta volje i snage, da se zatvoriv uši spasi?

Došav u grad, skupih satniju te po naputku odredih iztragu.

Počeh iztraživati od podrtina dvorskih, ali za to odredih samo nekoliko vojnika, i to takovih, na kojih sam nemarnost računao — ostale poslah u klance i gore bližnje.

Zaredih u sobu blizu alkove, pa poslje kratke iztrage, rekoh onako hladnokrvno:

„Ni traga!“

Jedan od vojnika viknu veselo — prignu se i dignu sa tala zlatan lančić mljetačkoga djela, uzanj je blistao malen medaljon, a na njem vještom rukom naslikana slika Paoline.

„Morali su ovdje biti, treba iskati, možda ćemo kakov tajni prohod naći.“

Reče i poče razgrtati rušetine, prikrivajuće vrata od alkove.

[1] Biesna li Poljaka.

Silno ga pograbih za ruku, bližnja mi pogibelj prišaptnu izliku:

„Zar misliš, da su probijali zidove, ili su se u šaki tih ruševinah skrili pred našom potjerom: trči brzo poručniku, reci mu na moje ime, neka što prije razašalje nekoliko vojnika po stazah i putevih na gore vodećih, možda nisu još daleko odmakli.“

Vojnik izleti, ja pregledah s ostalimi dvorac, naravski, zanjušiv svakamo niti se nepribližih k vratima alkove.

Podrtine smo svakuda pretražili — nigdje ni traga čovjeku; iztraga po jarugah i sried klisura, kano što se samo sobom razumije, bila je bez uspjeha.

„Pak ipak taj je lančić očevidan dokaz, da su se ovuda morali skrivati“, mrmljaše srećni vojnik na povratku.

„Zar ga je morao uprav sicilijanski častnik izgubiti? U ostalom na medaljonu sam opazio sliku ženske, a ne mužkarca, pokaži ga.“

Vojnik pruži lančić — ogledavah neko vrieme medaljon onako hladnokrvno, pa rekoh:

„Liepo djelo: što ćeš s njim učiniti?“

„Prodat ću, ako se na kupca namjerim.“

„Dat ću ti deset napoleondora.“

Vojnik uzdrhta od radosti. „Gospodine kapitane, dvojim, je li toliko vriedan.“

„Što mi je do toga? Što rekoh, neporekoh: evo ti novce.“

Spravih sliku u žep mundure, bijaše ona blizu srca, koje je silovito tuklo.

Sutradan nova iztraga, ali u dalje strane; nu nepodjoh sam tamo, pretvarajuć se bolestnim, ali u istinu samo zato, da stečem priliku posjetiti podrtine i osloboditi nesretnike iz vlažnoga jim i tamnoga zatvora.

Kad sam, odgrnuv ruševine, ušao u alkovu, Talijan je sjedio na plaštu, u rukuh mu je sievao štilet, Paolina je klečala malko dalje.

„O, to ste vi S i g n o r e!“ reče spravljajuć željezo, „čuo sam cieli jučeranji razgovor u bližnjoj sobi, te sam bio pripravan na smrt: nesmotrenost moje žene bila bi nas oboje lahko mogla upropastiti.“

„Jest“, odgovorih, tepajuć ponešto, „ vi ste gospodjo slučajno ostavili u sobi svoj zlatni lančić.“

„Slučajno?“ zamrmlja Talijan ironički, jest, — kad je bila u nesviesti, kaže, karičica se odape — izgubi, a neopazi, ali vi ste ga jamačno odkupili S i g n o r e!“

„Nisam mogao toga učiniti, da neobratim pozornosti, nepobudim sumnje; ali, ako želite S i g n o r e, sutra ili posutra postarat ću se.“ — Tim sam svršio izgovor, jer nepriviknut prevari, nije mi lahko išla za rukom, glas se je tresao, ter i nehotice istinu izpovjedio.

Častnik mrmljaše hrapavo:

„Ah! čudno, ali vam ipak vjerujem Signore! — premda sličan odkup, mislim, nebi niti bio čudan, niti pobudio, kano što velite, sumnje — ali dosta o tom. — Paolino, nestenji, već mislimo radje, kako da se oslobodimo ovoga tiesnoga, vlažnoga skrovišta. Talijan, a osobito Sicilijanac, napolak je mrtav, kad neima čista zraka i sunčanoga svjetla; ali neznam, nije li za nas pogibeljno stanovati u prednjoj sobi?“

„Vojnike sam razposlao dvie milje odavle, večeras tekar povratit će se u grad, a kad se povrate, bez moje se dozvole nesmiju udaljiti iz svoga stana, tako ste dakle sigurni; ali budući da mi je po naputku svaki dan za njeko vrieme razašiljati straže, to nemožete, ako vam i zdravlje dopusti, prije tjedan dana ostaviti ove podrtine.“

„M a l'a d e t t a! prokleti slučaj — e c c o l' u l t i m a m i a r o v i n a, b i s o g n a c o n f o r m a r s i a l v o l e r d i D i o[1].“

Sprovedoh Talijana u prednju sobu, Paolina pohiti za nama — pogledav ju zadrhtah — liepe joj se oči zacrveniše od suza — licem se provuče bolestna bliedost.

Ostavih mrkoga častnika, pristupih k njoj.

„Što je to, vi ste gospodjo bolestni?“ rekoh.

„Nisam, jučeranja pogibelj, noć neprespana.“

Sitna je suzica titrala za svilenimi trepavicami krasnoga joj oka.

Razumjeh uzrok boli nesretnice — bila je ljubljena — kano što je to jučer priznala — zato joj je valjda grozna ljubomornost, sicilijanska ljubomornost trapila srce, ogorčivala život.

Sav sam plamtio od gnjeva, i trpio od pomilovanja —, ćutio sam, da sam ja prvi uzrok njezinih muka, pak ipak, kad sam ostavio podrtine, rekoh:

„Sutra ću u isto doba doći: oprostite, što se namećem; ali kako da vas inače obskrbim hranom? Osim toga, doniet ću sobom slikarsku mastilovku, to će biti izlikom za moje česte polazke podrtina.“

Talijan neodgovori ni rieči, samo jauknu tobože od boli, Paolina me kradom pogleda. — Luda, uzeh taj pogled za znak ljubavi, za pobudu.

Ljubav nas često egoiste čini.

Kad sam odilazeć pružio ruku Sicilijancu, reče mi mrko:

„I glede sebe, i glede vas, gospodine, što više želim, da mi zdravlje i druge okolnosti dopuste, što prije ostaviti ove podrtine.“

Pogledah Paolinu — ona šuti — ali njeno oko utopljeno u moje, osobito je blistalo.

Talijan bi bio s mjesta pojmio njene misli; ali ja, jesam li jih mogao ili smio pogadjati, shvaćati?

Pa su me ipak tako jasno, tako strašno opominjale, oko je u svom žaru tako glasno vikalo: Čuvaj se ga — neljubi me — on je

[1] Evo moje konačne propasti, treba se pokoriti volji božjoj.

ljubomoran, ljutit, osvetljiv — on je Talijan — Sicilijanac!

Kroz nekoliko sliedećih dana u razno sam vrieme polazio podrtine; častnik je posvema ozdravio; ali patrole su moje neprestano obilazile u okolici, možda duže, nego li što je to zahtievala dužnost i potreba.

Drhtao sam na samu misao, razstati se s Paolinom, jer sam ju ljubio, i to onom ljubavlju silnom, strastnom, pomamnom, koju talijansko podneblje, sparni Sirocco i žarko sunce u srce ulieva.

Ali nijednom riečju nisam izdao svojih ćućenja, niti jedan put nisam imao prilike s njom se na samu razgovarati — o tada — ćutim — nebih bio mogao uzpregnuti strasti, uzbunjujućih, razdirućih srce; nebih bio kadar uzdržati u dubljini duše misli kipećega, vrijućega izraza „ljubim te". Ali dočim su usta morala šutiti, u očijuh je buktila ciela pomama čuvstva — koju je žalibože — razumila ne samo Paolina, nego i muž joj ljubomorni.

Koliko se je puta valjao po tvrdoj svojoj mramornoj postelji, koliko je puta proklinjao tobože bol, a u istinu mene; koliko je napokon puta posegnuo za držalo svoga štileta, kad sam vatrene poglede utapao u dražestnom stasu, u crnom oku njegove žene, kad sam se usudio progovoriti joj kojom malom uljudnošću ili uslugom!

Onda sam uvidio — da je za ljubomornost najveća kazna, najveća muka — ljubomornost ista sama sobom.

Jednoga dana na večer odilazeć rekoh:

„Sutra dolazi pukovnik, da pregleda moju satniju; zato neću imati sreće, viditi vas, Signore!

Oko se Talijana znalično zaroni u moje; za čas odgovori manje turobnim glasom:

„Dakle do posutra Capitano, čekat ćemo vas neuztrpno."

Ali vrativ se u stan, nadjoh list vodje s viešću, da odgadja pomenuti dolazak. — Imao sam lazno, ter sam se htio tim okoristiti, ćutio sam bližnji razstanak s Paolinom, kako da zanemarim priliku, viditi ju jedan put više?

Sutra u deset sati bijah opet u podrtinah, ali tko da opiše moju sreću! — nadjoh ju samu — sjedila je u sobi pri oknu, koji gleda prama moru; liepo je lišce skrila pahljem malješnih ručica, te se je činilo, da se je zadubila u misli.

Na štropot mojih koraka, izpravi se naglo: „Oh to ste vi Signore!" šaptnu, a svježe joj se rumenilo proli licem.

Pritisnuh šuteć malu ručicu svoje ljubovnice na svoja izgorjela usta — ona reče:

„Matteo izadje danas u jutro, da potraži ladju, koja bi nas u Siciliju prevezla."

„S radošću ćete jamačno ostaviti ove kraje."

Šutjaše, ja nastavih glasom, uzburkanim pomamom sdvojnosti i boli:

„Hoćete li jih se bar jednom sjetiti?"

„Signore!" viknu tada, primajuć me za ruku, „slušajte rieči istine, rieči srca: tjedan, što sam probavila u ovih podrtinah, bit će uviek svet u pameti; on me je pomirio s vjerom u Boga, s vjerom u ljude, on je povratio duši davne obsjene djeteta, davnu moć nada i sanjarija. Jest, priznati vam moram, oddavna nisam znala, pojmovala, da bi kriepost, kakovu vjera nalaže, o kakovoj sam sanjala u liepih dnevih mladosti svoje, mogla postojati na ovoj smradnoj svojeljubnoj zemlji; ali sada, oh sada vjerujem, znadem, osvjedočena sam, da postoji...

„Jest", nastavi, sa sve to većom vatrom, „ona postoji, ona jest, ona je tako mila, kano život djeteta, tako čista, kano njegova misao, tako liepa i mogućna, kano sam Bog, ona mi u vas zablisnu!"

„Signora!"

„Ah, jesam li mogla misliti ili vjerovati, da bi se našao čovjek, ili biće, s ovakovom žrtovnošću, s ovakovim zatajenjem sama sebe, kano što je vaše. Što je to, baciti u pogibelj život za spas neznanke; ali zaštićivati neprijatelje, biti jim spasiteljem, biti jim angjelom čuvarom, posvetiti jim svoj život, poštenje, ah, to je mnogo, mnogo!"

Htjedoh joj prekinuti rieč, ona nastavi:

„Hvale Talijane, uciepljuju u dušu, u pamet, u misli nerazborite djece samoljubno obožavanje njihovih vrlina, slave jih i uznose do nebesa, pliešću jim što življe; pa da li pravedno? Zar se studene sjeverne strane, kraj leda i bezćuća, kano što oni kažu, neblista, nesieva takovimi vrlinami, takovimi ljudi, pred kojimi treba da na koljena padamo, čelom o tla udaramo? Signore! razstati se moramo danas, sada; zadnji se put vidimo; ali budite sigurni, vjerujte, da mi vaše lice neće nikad izaći iz pameti, da će vaš plemeniti čin uviek živiti u mojoj duši, da će meni nesretnoj, trpećoj vaša uspomena biti ono, što je za dušu djeteta spomen angjela; moje molitve, moje suze svega života biti će vam, vašoj sreći posvećene i Bog će jih uslišati, bit ćete sretni, bit ćete, ali ja! . . ."

Gorko plakaše.

„Signora! vi trpite, niste sretni, niste toliko, koliko zaslužujete . . ."

„Jest, čemu da tajim, nisam sretna: u ludoj sam zasliepljenosti obsjenu strasti uzela za dušu, blistavilo srca za srce; oholost i ljubomornost za ljubav; ah skrivila sam, ter moram trpiti, trpiti; trpit ću do vieka: poznajete li ga?..."

„Nema li nade? . . ."

„Ondje u nebu Bog će se ipak smilovati, požaliti nesretnicu. Ali dosta tih tužba" doda otiruć suzice, tekuće potokom niz bliedo lice: Bog zapovjeda, da čašu muka do dna izpijem: oprostit se moramo, oprostit na vieke, on, može nadoći, a onda . . ."

„Gospodjo!“ viknuh silovito, stiščuć joj ruku: „vi nemožete, nesmijete s njim živiti. Ah povjerite se meni, povjerite kano bratu, uzdajte se, moj je život na vašu zapovjed, moj mač...“

Trgnu ruku iz moje šake, nekoliko koraka uzmaknu, ter studeno, hladno s ponosnom važnošću reče: „Signore, on je moj muž.“

Zadrhtah, čelo pokrih rukama, i jecah bolno.

Opet se približi, opet mi primi ruku, i reče turobnim ali sladkim glasom:

„O! ostanite zdravo, Signore, ostanite zdravo i veselo! Vidit ćemo se ondje njegdje u nebu.“

Nasloni glavu na moje rame, jače mi stisnu ruku i gorko plakaše.

Njezino je srce na mojem tuklo, opasah drhćuću ruku oko vitoga dražestnoga joj stasa, sisah miris njena odisanja — bio je to čas, kakovih malo ima u životu čovjeka, čas sreće, raja, kad eno:

„Diavolo!“ zaori vika u sobi — „Maledetta! guai a te – pogini izdajice!“

I prije nego što se je nesretnica mogla obraniti; prije nego što sam ja mogao trgnuti sablju na njezinu obranu, pade, okaljana vlastitom krvlju, meni pred noge.

Štilet se Talijana okrenu prama mojima prsima; ali zadnji dar umiruće majke, mala sličica majke božje, izrezana na srebrnoj pločici — uzdrža udarac smrtni.

Sablja moja blisnu, zveknu — časak — a osvetljivi okrutni Talijan leži u potoku krvi pri truplu nesrećne žene...

Kasno pod večer vratih se u Arquino.

Pukovnik me je čekao u stanu — čelo mu, obično mirno i pogodno, razrovale su duboke brazde gnjeva, oko se kriesilo.

Do njega je stajao brigadir napuljskih žandarma.

„Čitajte, gospodine, reče mi mrko, bacajuć neki papir na stol.“

Bijaše to zapovjed ratnoga ministra.

„Il conte Matteo di Santa Cruce, izkrca se u podrtinah dvorca Arquina dne 14. lipnja za oluje; bjeg mu olahkoti zapovjednik grada, zato neka se bez otezanja pod jakom stražom u Napulj pošalje i pred ratni sud stavi...“

„Što ćete navesti za svoju obranu?“

„Truplo spomenutoga sicilijanskoga častnika leži u podrtinah dvorskih u gornjoj sobi vježe.“

Zapovjednik žandarma namah izleti, te se skoro mogaše uvjeriti o istinitosti mojih rieči.

Ja sam iste još večeri pao u težku vrućicu, ter se nisam oporavio, osim za nekoliko mjeseci.

Različito je i čudno od toga vremena bacao udes brod moga života; unakrst preletih svu Europu: dražestne Francezice, strastne Španjolke, ljubovne Niemkinje, krasne naše Poljakinje često su me dražile, vabile, zanosile srce liepim govorom, vatrenimi pogledi, nadarivale ljubavlju: ali mi ipak uspomena nesretne Talijanke nije izašla iz pameti, nikad nije njena slika ostavila mojih prsiju: i dosada na njih počiva.

POUKA.

Naše kazalište.

Na ovom mjestu njegovali smo do sada dramatičku umjetnost, što smo bolje znali. Nastavit ćemo to pomoćju vrlih prijatelja, dok ikako bude moguće. Ovaj put nije nam se latiti pera za pouku već za obranu.

Od nekoga vremena ima u domovini našoj različitih njemačkih novina, koje „s pukoga rodoljublja“ nastoje o prosvjeti i napredku hrvatskoga naroda. Što god rade i pišu — sve je sama čista žrtva. Sretna li naroda, koj je iz nenada stekao toliko prijatelja! Nezna im se ni broja, ni imena, ni domovine, ni prošlosti. Niču iz zemlje kao gljive, i jedva se pomolili na hrvatskom zemljištu, viču ti na sav glas: „Evo nas, da vam kukavicam pomognemo, da vas svjetujemo, da vas prosvietljimo — i spasimo. Izkrčit ćemo vam šume, posušiti polja, sagraditi ceste, namaknuti novaca, razširiti medju vami znanje i umjenje. Nadje li se glupak, koj toga nebi htio vjerovati, ili bi dapače posumljao o našoj nesebičnoj žrtvovnosti: nije samo glupak, nego i ništarija, koja se skriva pod krinkom rodoljublja, a tu ćemo mi krinku s njega skinuti; jer pravi rodoljubi mi smo — mi i nitko drugi.“

Ovo bi se gdjekojemu čitaocu moglo pričiniti šalom, a ono je opet prava, živa i žalibože žalostna istina. Prikazati narodu sve te „spasitelje“ u pravoj slici i prilici, nije naša zadaća, al o jednom njih moramo ipak da izviestimo hrvatsko obćinstvo, nečitajuće njemačkih novina.

Našao se junak, koj je, kako veli, drzovit dosta, da ustane proti narodnomu kazalištu u Zagrebu. Priznaje on izriekom, da nespada k onim transcendentalnim sanjarom, koji bi svom silom u pozorištu htjeli nazrieti zavod za višu moralnost i obrazovanost. Drži on kazalište za ono, što u istinu jest, za zavod, u kom se možeš ili zabavljati ili zievati. Najbolji je dokaz tomu, što dan danas velika publika u obće nemari za tako zvane moralne komade, a nasladjuje se usuprot pikantnimi, na lahku ruku spletenimi operetami, koje su doduše ugodne i zabavne, al zato — i suviše nemoralne.

Ovako misli i ovako sudi taj prosvietljeni „rodoljub“ o dramatičkoj umjetnosti. Nije dakle ni čudo, što za veliku krivicu, nanešenu svoj zemlji, smatra „ogromnu“ podporu, koja se daje narodnomu kazalištu u Zagrebu. Prava je bezobraznost, po njegovu mnienju, tražiti još veću, kad i ova nadmašuje zemaljske dohodke. Il bez okolišanja: Hrvatsko je kazalište suvišno; ono nije za drugo, nego da ugodi Zagrebčanom i njihovoj izpraznoj gizdosti: luduju, te bi se htjeli od svega svieta odružiti i sami za sebe živjeti; radi toga i smatraju hrvatsko kazalište potrebitim za narodni život. Al tko će na takove mušice trošiti krvave žuljeve naroda!

Ovoliko je taj delija rekao samo zato, što mu je srce prekipjelo s pravednoga negodovanja, u ostalom umije on i svjetovati narod trojedne kraljevine, kako će se što laglje podignuti. Čeka nas liepa budućnost, netrebamo je osnivati na smiešnom entuzijazmu; narod smo, koj može odbiti bedasto laskanje, i nije mu sile ovakovim načinom zasvjedočiti svoj narodni obstanak. Bila bi prava nesreća po zemlju, kad bi se rodoljublje imalo jagmiti za ovakvimi sredstvi, da uzdrži i razširi gradjanske kriepostí. Ovo bi bio „Treibhaus-Patriotismus“ i zato su simpatije za narodno kazalište puki „Unsinn“.

Ovo reče i onda završi nauk parábolom tobože u štilu evangjeoskom.

Zamjerili bi se razumnim ljudem, kad bi htjeli ili prepirati se s ovakvom mudračinom, ili obširno braniti narodno kazalište proti bezobraznu napadaju.

Takove glasove poznamo odavno. Preživjeli smo ono doba, kad se hrvatsko kazalište prije kakovih šestnaest, sedamnaest godina „s pukoga rodoljublja“ pretvorilo u h r a m njemačke vile umjetnice. Sjećamo se vrlo dobro tadašnjih psovaka na hrvatsko knjižtvo, sjećamo nesgrapna umovanja i drzovite nametnosti nepozvanih prosvjetlača. Današnji je postupak onomu nekadašnjemu nalik kao jaje jajetu. Hoće li istim onim plodom uroditi? Tko bi se usudio uztvrditi, tko nebi dapače od svega srca želio što odlučnije zaniekati! Al je li tim prestaje svaka bojazan?

Obstanak narodnoga kazališta visi za sada o volji vis. dalm. hrv. slavonskoga namjestničkoga vieća. Tko je dakle rad, da ga što prije nestane, znati će, gdje mu je pokucati. Zašto se uzalud muče ti „pravi rodoljubi“, pišuć članke, kojimi nam dodijavaju, a sebi neugadjaju; jer ono nije šala ni lahak posao, u nekoliko redaka strpati onoliku hrpu užasnih ludorija.

Dolje dakle s hrvatskim kazalištem brez oklievanja — ono ostalo doći će samo po sebi; jer napokon nebi da borme mogao grad, kakov je Zagreb, ostati za dugo brez ikakva kazališta; a kad već moramo da imamo kazalištnih zabava, nećemo se valjda mučiti jezikom, koj u nas nerazumije mnogo ljudi, kao što je n. pr. talijanski ili francezki? Uvidja dakle svako diete, da nebi bila druga, nego pozvati njemačke u m j e t n i k e; a kako dan danas sva kazališta zlo prolaze, morala bi se tim umjetnikom dati kakva takva podpora. Tko će ju dati? „Pravi rodoljubi“ jedva; jer bi oni takvom prilikom znali što drugo podupirati. Dale bi zemaljske zaklade.

Ovo je pravi put, da se dodje k cilju „iskrenih rodoljuba“, a ono drugo pusta danguba. Šta tu treba mnogo govoriti o tom, da hrvatsko dramatično knjižtvo nije bogato. Nije ni magjarsko, a nije ćak ni njemačko. Bože sačuvaj! Nećemo mi, da se uzporedjujemo s Niemci; želimo tek, da nas bog občuvaj od devet desetina njihovih današnjih dramatičkih produkta. A nismo ni tako drzoviti, da sami o njih sudimo. Čitamo, što nepristrana kritika o tom veli; znamo, da je prvo njemačko narodno kazalište razpisalo nagradu za komediju: izmedju dvie stotine jedva su dvie dostojne bile da budu nagradjene. Možebiti se to zato tako dogodilo, što se naši „pravi rodoljubi“ — ujedno i veliki umjetnici — nisu natjecali.

A tko bi i o tom uzalud rieči trošio, da je veliki grieh krvavimi žuljevi naroda podupirati „umjetnost!“ Ta toga nečini nijedan pametan narod. Rade li tako Magjari? Bože sačuvaj! Što je njihov sabor odlučio dati za podporu kazališta — to su trice. Sjećamo se dakako nješto o nekakvoj ogromnoj podpori, koju im je ono iza god. 1860 car naznačio iz blagajne tada još carevinske; al to nedokazuje ništa, jer je i onako bilo nezakonito. Što je pako sada nj. veličanstvo kralj svomu magjarskomu dvorskomu kazalištu namienio iz svoga — toga valjda nećemo zaviditi Magjarom!

O Česih, Poljacih, Srbih i drugih takovih divljacih nije vriedno ni pisnuti.

Carska kazališta u Beču dobivaju stotine tisuća za podporu, premda im je veliko pučanstvo prestolnoga grada naravnom podporom; al to je i pravedno i dostojno. Ono su uzoriti zavodi. Istina je, kritika navaljuje silno na ravnatelje tih kazališta, da im nevalja posao, da Beču propada stara umjetnička slava, da se velike podpore uzalud troše: al ta je kritika vještačka, kakvom se naši „pravi rodoljubi“ netreba da muče.

Napokon malo što nezaboravismo nješto: Narod smo, koj može obastati i bez kazališta, koj se može podignuti i bez umjetnôsti. Čemu sada uzalud trošiti novce? Kad se jednom razvijemo i okriepimo, neka voda nosi koju forintu i na te suvišne stvari.

O dakako! Dokinimo samo čim prije to hrvatsko kazalište, čuti ćemo ovaj razgovor izmedju kakvoga došljaka i dobroćudnoga Hrvata:

D: Kakov je ovo ovdje narod?

H: Zar neznate, da ste u Hrvatskoj!

D: Znam dakako; ta ja sam i nakanio doći u Hrvatsku. Čuo sam, da ovdje tudjinci

lahko prolaze, zato pitam i Vas: kakov je ovdje sviet, kakvi su ljudi?

H: Dobroćudni. Ako im samo malo u volju udjete, ljubit će Vas i častiti na sve strane.

D: Dakle se u Vas lahko zabavlja?

H: Ništa laglje nego to.

D: Pa čim?

H: Nješto se vremena u poslu probavi; a zimske večeri pozivati će Vas u svoja domaća družtva, pa zatim i na javne balove: imamo Dvoranu, imamo Streljanu. Ljeti će Vas povesti u svoje vinograde, pa da vidite.

D: Ah! To je vrlo liepo. A ima li u Vas kazališta?

H: Neima. (Ovo rekne dobričina Hrvat kimajuć glavom i nješto zastidjen).

D: Je l' moguće! Ta Vi ste podpuni barbari. Pa kako je to moguće, da ovoliki grad, glavni zemaljski grad, neima kazališta?

H: Vi valjda znate, kako je dan danas sve poskupilo. Hoće bome i kazalištni umjetnici da budu dobro plaćeni; pa koliko ih tu treba svakojakih!

D: Da bogme! To je i drugdje tako.

H: Lahko Vam!

D: Da znate, nije tako lahko. Al kazalište mora se podupirati. Što nemogu pojedinci, to učine gradovi, a što nemogu gradovi, to treba da učini zemlja i država.

H: Molim Vas, bilo je toga i u nas; al su dokinuli takovu podporu, veleći da je grieh javnimi novci podupirati umjetnosti.

D: Za boga! Ta to je opet novo barbarstvo.

H: Šta ću Vam ja, kad nedadu, koji imadu vlast u rukuh.

D: To je lahko reći. Al da ste Vi srčani ljudi, da ste odvažni gradjani, pa da ištete odlučno, vidio bih ja, tko će Vam se uzprotiviti. Tà vlada nedaje tih novaca iz svoga džepa! A napokon imate sabor, pa mu se potužite.

H: Molim Vas . . .

D: Neima tu ništa s Vašim „molim vas"; vidim ja, da ste vi u svačem zaostali za drugimi narodi; treba vam tudje kulture, a može biti nebi ni to s gorega bilo, da dodjete pod tudju vladu, jer sami neumijete svojimi poslovi upravljati . . .

Mogli bi još i drugi takov razgovor nacrtati, al nećemo da duljimo rieči. Kazati nam je samo još ovo: Neželimo podnipošto, da se obistini, što „pravi rodoljubi" toli žestoko urgiraju; dapače žalili bi iskreno, da se udarac namienjen narodnomu kazalištu izvede; a napokon se uzdamo u razbor visokih vlasti, da nenarodnim željam rečenih „rodoljuba" neće zadovoljeti. Kad bi se ipak dogodilo, čemu za sada možebiti nije ni prilike, tješili bi se tim, da će se opet vrlo brzo na bolje promjeniti.

„Pravim rodoljubom" imamo pako ozbiljno samo ovo jedno reći: Pozivate se na narod, na njegove krvave žuljeve; ištete drzovito u njegovo ime, da se dokine hrvatsko kazalište. Tko vam je tu narodnu volju očitovao, gdje vam je punomoć? Ako hoćete znati, što narod želi, pitajte ga na saboru zakonito zastupana. Ovako izjavljene mu volje bijasmo jedan put svjedoci — al tada on reče, da hrvatsko kazalište u Zagrebu ima obastati podporom narodnom.

I. P.

Iz povjesti civilizacije u Englezkoj.

H. Th. Buckle-a.

(Dalje).

II. Upliv prirode na uredbu družtva i na značaj pojedinaca.

5. Upliv prirode na razmnjevu i na razum. Pošto ogledasmo upliv hrane, podnebja i tla na vanevropske narode, ogledat nam je, kako djeluju prirodni pojavi na čovjeka glede na vjeru, na umjetnosti, na književnost, u obće glede na glavne pojave duha. Nu prije svega valja tom označit postanak, jer se tim istom dopunjiva ono, što malo prije iztraživasmo. Savez je očit u ovoj tvrdnji: Kao što se bogastvo skuplja i dieli uplivom podnebja, hrane i tla, tako se prirodnimi pojavi skupljaju i šire misli; prvo je bogastvo tvarno, drugo je umno; prvo razlagasmo koliko se to do sada sabranimi znanstvenimi dokazali može; no omjer izmedju prirodnih pojavą i pojava duhovih vodi na toli ogromna umovanja i zahtieva toliko gradiva iz svih znanosti, da mi je u napried posumljati o podpunom pače i dovoljnom razglabanju; s toga ćemo se zadovoljeti samo njekolicinom onih zakona, kojimi vanjski sviet djeluje na duh, koji ga vode na sjegurno putište i na naravni napredak.

S ovoga razredbenoga razloga luče se prirodni pojavi na dvoje: jedni djeluju najpače na razmnjevu, drugi na razum, i na logičko poslovanje umlja. Prem da je istina, da je razmnjevi i umu, svakomu posebna zadaća u zdrava duha, kojom je jedan drugomu na pomoć, te je ipak i to istina, da je često razum preslab prema razmnjevi, kojano ga lasno svlada, a tim i samotežno njim vlada. Jedna od glavnijih zadaća je prosvjeti razumom obuzdavati razmnjevu i podlagati ju umu.* Da li pako s druge strane neće razmnjeva slugovati, pače i robovati umu, to je pitanje vrlo znatno, ali se sada ne može niti nagadjati, kamo li rješavati. Jedino je istina, da uz svu dobru vladu uma razmnjeva jošte preteže; jer je tomu dokaz što u praznovjerju, što u krivovjerju prostoga naroda, ali i u pjesničkom štovanju, da ne reknemo obožavanju

* Istinitost ove tvrdnje osjeća i osjećati će hrvatski narod sve dotlje, doklje se ne zaputi na sjegurnu stazu objektivnosti: u bujnoj razmnjevi razlog je toli obilatu pjesničtvu u povjesti hrvatskoj.

svega, što je davno ili samo i povjestno, da bi gdje, nego u tako zvanih obrazovanih ljudih, koje davnina i povjest zarobi, sud im osliepi, a izvornost zaduši. Hrvatski je narod tomu sjajan dokaz tako, da nejma razreda družtvenoga, u kojem nebi bilo takovih, koji se o davnost vežu sâmi svimi duhovimi okovi neznanstva.

6. Čovjek vlastju prirode, priroda u vlasti čovjeka. Od prirodnih pojava najvećma djeluju na razmnjevu oni, koji bude čustvo straha, čuda, neizvjestnosti, neodoljivosti i ogromnosti; jer čim je jači koj od ovih pojava, tim kašnje skani se razum na ponjanje, a tim prije pozna čovjek svoju slabost, duh se pokunji pred neizmjernostju i nepojmovnostju. Gdje su prirodni pojavi manji, slablji, tu se i razum osmieli, jer je manje straha u ćudi ljudskoj, pojav se lasnje razmatra, kuša, tumači: zakoni se prirode shvaćaju, razobćivaju, sluguju.

Ako vidimo, da pojavi prirode toliko mogu gospodovati duhu, to je za cielo znamenita istina, da su to sve veliki izvorno prosvietljeni narodi medju obratnici, ili barem blizu njih, na koje djeluje priroda veličanstveno ali i opasno. U Aziji u Africi i u Americi zbilja je vanjski sviet u obće strašniji nego li u Europi; ovo vriedi ne samo o stalnih pojavih, kao što su velika gorja, velike rieke, velike medje, nego vriedi i o slučajnih, kao što su potresi, vihri, kuge, itd. Ove opasnosti djeluju koliko i veličanstvo prirode, jer djeluju na razmnjevu, kojoj je jedna od glavnih svojstava, da se radje bavi s neznanim. To ćemo dokazati njekojimi primjeri. (Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST.

Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od pošljednje dvie godine.

(II. konac.)

Dok smo ovako u prozi sa svim stegnuti na prievode, pjeva se radije originalno; a to i jest zbilja koji put posve originalno pjevanje. Moderni pojavi, strani i domaći, kao i dogadjaji dnevni natežu se na prostotu gusala javorovih — a to je često upravo onakva maškara, kao kad se o pokladah velikoj gospodi pohtjedne šale te se za smieh sebi i drugima preobuku o seljačko odielo. Svako pristaje u svoje, a stavljeno onamo, gdje mu nema mjesta, postaje smiešno Neka mi se oprosti, ele ja smatram upravo najvećom profanacijom narodne poezije, kad se s nje skida onaj djevičanski plašt, koji zastire izvor njen u neku tajnost, a to biva kada kakav današnji nadriknjiga, pouzajmiv okvir od narodnog pjesničtva, meće u nj razne pojave kulturne ili dogadjaje strane, koji s nama i s našim narodnim životom ni u kakovoj svezi ne stoje, ili da tim zabavi svoju besposlicu ili da koju krajcaru zasluži! A takovih pojava ima u nas, osobito u srbskoj književnosti, prilično mnogo. Za što ti ljudi, pitao bi ih čovjek, ne pišu ono isto prozom? jamačno za to, što uvidjaju ili bar slute, da u prozi ono ne bi upravo ništa vriedilo. Po čemu dakle vriedi? Zar po tome, što se slogovi broje? Može li nas za praznoću misli naknaditi puki narodni metar i nekoliko iz narodne poezije uzajmljenih opće poznatih fraza? U tu svojtu spadaju ovaka pjesnička „djela“ srbske književnosti, kao: od „penzioniranog kaznačeja“ Miloša Milosavljevića „Ratovanje Rusa i Turaka u spevu“ B. 1868 str. 44, i opet od njega: „Vojevanje Sardinije za oslobodjenje Italije g. 1859,“ B. 1868 str. 35. Ovamo ide i od Save Martinovića „ženidba Aleksandra Aleksandrovića“, koja prije nekoliko dana izadje u Zagrebu. Ovamo moram pribrojiti takodjer — gotovo se bojim izreći, jer galanterija čovjeku ne dopušta, da na ženski posao zlo govori — ali ipak, bar da čujete originalne naslove: „Slavopoj pedeseto-godišnjoj svetkovini“ — a to je „knjiga periodična u pesmama“, koju je spjevala „Danica Zorko-Raškovića“. Od tog djela izadjoše do sele dvie svezke; i zbilja mora da je gospodjica našla mnogo pohvale, kad se eno odvažila na izdavanje epskih i lirićkih pjesama u 12 svezaka pod ovim originalnim naslovom: „Milosplet Danice Zorke Raškovića Užičanke“! Znam, da je od toga prva svezka već izašla: kako će biti s ostalih jedanaest, ne znam; mi ćemo se medju tim lako strpjeti. Čemu nama ovakovo pjesničtvo, koje je gore od narodnoga a nema nijednog atributa poezije umjetne? Ta isto narodno pjesničtvo već nam znatno opada, kao što dovoljno svjedoče oba zbornika Petranovićeva, a ipak ima više prilike, da se sila prirodnoga genija sačuva čitava onuda po onih krajevih, kud je Petranović svoje pjesme sabirao, nego li po kojekakvih, kulturom poličenih ali još ne izgladjenih varošicah.

Najposlije da mukom mimoidjem mnoštvo „tugopoja“ i „žalostnih spjevova“, kojimi srbski pjesnici oplakaše užasnu katastrofu topčidersku — vriedno je ipak spomenuti, da je neki g. Ljubomir Danilović napisao u to ime „jugoslavensko pomračenje ili smrt kneza Mihaila“, od kojega da su imale čak dvie svezke izaći spomenut ću još samo kao suvišak pjesnički — to je najblaži sud — knjigu „Srpski car Stiepan ili smrt Dušanova“ Novi Sad 1868 od M. T. Jankovića, prvo izdanje bješe izašlo već g. 1858; napokon žao mi je, što radi nesretna izbora ne mogu drugačije suditi ni o versificiranom prievodu Davidovih psalama od g. O. Utješenovića. Meni se čini isto tako suvišno, da tko,

makar i sam Utješenović bio, uz Daničićev prievod Davidovih psalama stane presadjivati u naš narod tu uzvišenu poeziju evrejsku u formi narodnih pjesama, kao što je suvišno učiti naš narod u formi narodne poezije, što i kako bi trebalo da on pjeva o caru Dušanu i njegovoj smrti. Niemci su bar veliki kozmopolićani te rado govore svakom zgodom o „selbstcveku"; pa ipak slušajte vi, gospodo pjesnici, što vam jedan od njih, kojega glas nije posljednji u današnjoj Njemačkoj kritici, o izboru predmeta podvikuje: „Der Spruch Schillers „es soll der Sänger mit dem König gehen" hat längst seine Wahrheit verloren, wohl aber soll der Künstler seiner Zeit angehören, von ihrem Geisteswehen erfüllt sein; nur wenn er ihres Wesens Tiefe, ihre Art zur Erscheinung bringt, ist er ein Künstler. Und da ist es eben nicht gleichgültig, welchen Stoff er ergreift. Eine Kunst, die sich nicht mit dem Inhalte ihrer Zeit erfüllt, fällt in's bodenlose." Ove su rieči sveta istina te bi valjalo da si ih na srdce uzme mnogi naš današnji pjesnik i književnik, koji baš i nije ovdje spomenut — jer, to ćete mi dopustiti, da radi „penzioniranog kaznačeja" ovieh rieči ne bih ni navodio.

Odbivši dakle sve to, ostaju nam u novoj srbskoj poeziji, osim dramatike, još samo dva tri djela, koja bi trebalo iz bliže ocieniti, jer se javljaju kao samostalni i originalni plodovi a odgovaraju pojmovom umjetne poezije. God. 1867 izadje u Novom Sadu „Dženet" od Ace Popovića Zuba, na 107 str. — to vam je pjesma u dva pjevanja s ovim sadržajem: pjesnik sastaje se s Hafisom te ga taj ljubimac istočnog raja vodi, da mu pokaže dženet — sada dolazi obilat opis tog dženeta i onih blaženih stvorova, koji ondje borave — to su dakako hurije: one su vrlo krasne, u jednome se jezeru kupaju, i pjesnik nešto od toga vidi. Opominjete se za cielo sličnih prizora već u drugih poezijah; da im se na izvor vratimo, sjetimo se božanske komedije Dantove: to vam je u dženetu ono isto, samo malo drugačije, t. j. drugačije u toliko, što Hafis nije Virgilij, a Aca Popović Zub nije — Dante. U nijednom srb. beletrističkom listu ne naidjoh još na kritiku tog dženeta: to mi je za čudo, tim više, što bih rekao da pjesnik do svoje umotvorine mnogo drži, jer ju je ogradio poznatim „mit Vorbehalt des Nachdrucks- und Uebersetzungsrechtes." Mislim, da se baš nema bojati. —

Prošle godine izadje u Biogradu malena knjižica „Pastiri" od J. I. na 60 str. Kako kazuju, pjesnikovo je ime Jovan Ilić; ne znam, za što ga ne htjede čitava naštampati, jer se doista posla svoga nema stidjeti. Ovoj je pjesmi sadržaj izvadjen iz narodnog pričanja, o kojem već davna pokojni Vuk reče, da bi bila dobra gradja za roman (sr. u Vukovoj danici od g. 1829 priču pod naslovom „gradja za lep srpski roman"). Naš pjesnik načini iz 'toga idilu, u kojoj se pjeva život i ljubav srbskih pastira. Čitava je pjesma podieljena u deset dielova: Kosmaj, Pogled, San, Lov, Gozba, Bura, Ivandan, Vidjenje, Prsten i Svadba. Uzmemo li na um, kako se upravo u idili teško obraniti od lažljive sentimentalnosti, to ćemo već i onoga pjesnika hvaliti, u kojega te mane nema mnogo; a takovi su Ilićevi „Pastiri". Nisu doduše sa svim prosti od prekomjerne nježnosti; ipak lažljive sentimentalnosti ovdje nema. Pripoviedka je spjevana veoma ljubkim, milozvučnim jezikom: s te strane svaka čast „Pastirom". Milina jezika i stiha izmiruje nas i s oniem, čega inače ne bismo podnieli. S toga ja kažem, da je ova pjesma kao idila u nas osobite pažnje dostojna, jer joj u novijoj hrvatskoj i srbskoj literaturi nemamo što ljepšega porediti. Da je u pjesnika onoliko umjetnosti koliko prirodnog dara — bio bi nam kadar spjevati pjesmu od vriednosti Gete-ova „Hermana i Doreteje". Da li se u tome sudu ne varam, neka sude drugi, kojim ja čitanje „Pastira" odveć preporučam.

U prekrasnom izdanju, koje biogradskoj državnoj štampariji upravo na čast služi, izadje prošle godine prva knjižica sabranih pjesama g. Milana Kujundžića pod naslovom „Aberdar", prvi jek str. 136. Ove pjesmice bijahu već od prije mnogo poznate iz srbskih beletrističkih listova, a nadjoše î prikupljene u tu knjigu opeta mnogo odziva. I zaslužuju zbilja, da im se prikloni ljubav čitatelja, jer uza gdjekoje sitne igračke, koje tek lepršaju po knjižici, ima ovdje puno krasnih i misaonih pjesama, što ih je pjesnik spjevao o raznih prigodah novijega vremena ili kako on kaže, da se u njih „ogleda sviet u kome smo ponikli i vrieme u koje smo ponikli, sviet i vrieme, kao što su se u živome srcu kristalisali". Jedno bi se dalo pjesniku „Aberdara" prigovoriti: da je suviše težio, ne bih rekao za satirom ili ironijom, već za dosjetljivošću, koja mu ne urodi svagdje zdravim plodom. Ele svaki prijatelj umjetne lirike željno čeka na drugi i treći jek Kujundžićeva „aberdara."

I tim je red spomena vriednih umjetnih poezija u srbskoj literaturi najnovijega vremena završen. Kako vidite, vrstnijih plodova nema baš mnogo. Za to se nije čuditi, što nekoji stariji naši pjesnici jednako nahode marljivih čitatelja te žive u časti, koje su podpuno dostojni. Toga radi valja i njihova djela preštampavati, a u tome su Srbi mnogo praktičniji od nas Hrvata, ako i nije baš sve hvale vriedno, što rade njihovi „verlegeri". Sretna bijaše na priliku misao, da su u N. sadu preštampali pjesme ne zaboravljenoga Branka Radičevića. Da, čim je u nas manje prave narodne lirike, tim se radije i vatreni mladić i ozbiljni muž vraća k pjesmam Brankovim. Dva su pjesnika novijega vremena preranо morala ostaviti svoj narod — Branko i Stanko. Razcviljeni suvremenici podigoše Stanku spo-

menik: mladji naš naraštaj jedva ga već i po imenu pozna; Branko nema onakova spomenika: živi li bar u srcu današnje srbske mladeži? Ako živi, to si genij njegov i ne traži ljepšega spomenika, te je sretniji od našega Stanka. — Još biše preštampani prošle godine u Biogradu: „Gorski Vienac“ Petrovićev i „Čengić-aga“ Mažuranićev; ovo dvoje poredjeno vrlo nam je sjajno svjedočanstvo, da smo kraj sve naše kukavštine ipak toliko napredovali, te umijemo bez lude zavisti bar nekoliko najvrstnijih plodova novije književnosti jednako milovati, jednako poštovati. Dao bog te bi nam se broj takovih zajedničkih, i Hrvatu i Srbinu jednako milih djela, svakim danom množio.

U to doba, o kojem ovdje govorim, izadje na sviet jedan jediti spomena vriedni piesnički prievod, a to su „indijske pripovetke“ prevedene od Sime Popovića, u B. 1868, str. 183. U toj je knjižici pisac prikupio svoje prievode iz staroindijske poezije, imenito iz velikog eposa Mahabarate, koji su već prije štampani što u Vili što u Matici; djelo pokazuje vješta prevoditelja te je pravi dobitak našoj književnosti. Željeli bismo, da nam Sima Popović okiti literaturu sa mnogo ovakovieh prievoda.

Posebno značenje ima u svakoj književnosti, koja živi u narodu i za narod, dramatska poezija, jer je usko skopčana s institutom kulturnim, koji zovemo kazalištem. S toga se pravom ne bi smjelo ni govoriti o novih plodovih dramatike bez saveza s kazalištem. Ali moderno je vrieme gotovo u svakoj književnosti taj medjusobni savez tako pomjerilo, da imaju danas kazališta svoje samostalne repertoare, a književnosti svoje samostalne drame, komedije i tragedije, te jedno za drugo baš vrlo malo ili ništa ne haje. Taj neprirodni raskol preotima mah i u nas te će sa svim zavladati, ako ne budu gledali dramatski pjesnici s jedne, a kazalištne intendanture sa druge strane, da se sprijatelje i združe; bliži je ipak put kazalištu do pjesnika, nego li pjesniku do kazališta.

Kao svagdje, tako valja i u najnovijoj srbskoj dramatici razlikovati literarne produkte, koji napisani kolikom tolikom rutinom kazalištnom ne smjeraju dalje od efemernoga efekta na daskah pozorištnih, i prave dramatske umotvorine. U prvu vrstu mislim da će spadati „pozorištna igra u 4 radnje s pesmama“ pod naslovom „Amanet ili sreća u pepelu“, koju je napisao Jovan Demetrović u Tamišgradu 1868, str. 136; za tiem izvorna dramatska djela Nikole Nedeljkovića, člana srb. narodnog pozorišta, od kojih izadjoše prošle godine u NS. knjige dvie: prva pod naslovom „Dejan župan trebinjski, dramat u 5 delova“ str. 131, druga pod imenom „Kralj Milutin, dr. u 5 delova“, str. 148. — Mogu li se posljednje dvie godine pohvaliti i kojim djelom druge vrste, nije mi poznato; samo znam, da je godina 1868. izniela na sviet još dvie izvorne „historijske“ drame; jedno je „Miloš Obrenović vojvoda rudnički“ od Milenka R. Maksimovića, u B. str. 142; drugo je „Branivoj knez zahumski“ od dra. Polita Desančića, str. 180. Ovo posljednje djelo bijaše zimus već i predstavljano na novosadskom kazalištu; s kojim uspjehom, ne umijem kazati, jer sâm ondje nisam bio, a listovi kojih bi poglavita zadaća bila, da o tome govore, kao Matica i Danica, ne pripoviedaju nam ništa, makar da donosi osobito Matica članaka, koji baš slabo spadaju u „književnost i zabavu“. J. dr. Subotić napisa u najnovije doba opeta izvorno djelo, pod naslovom „San na javi“, koje on prozva „slikom iz prošlosti srpske.“ To djelo, drama, tragedija što li je, bješe već predstavljeno na pozorištu novosadskom i biogradskom, ali ga je kritika nemilice osudila poradi najružnijih, kako vele, tendencija. Nadam se, da će nam prijatelj iz Biograda u nekojem svojem književnom pismu o tom djelu nešto na po se progovoriti.

SITNICE.

— Buduće sriede poslje podne čitat će akademik J. Jurković estetičku razpravu „o komusu narodnjem“, a to će biti u nas prvi oveći posao te ruke. Zanimat će bez sumlje osim učenjâka i žene i mladež; zato im ovo i javljamo unapried.

— Vitalmeter zove se nov stroj za oživljenje zamrlih ljudi. Iznašatelj Pfeiffer činio je pred mnogom gospodom 4. o. m. u Kopenhagenu pokus tim strojem. Željeznu ciev u limenoj utvrdio je na liesu; iz te cievi u lies visila je kuglja, koje se je malo dotaknuo, a ona je turila na stranu križ na ormaru iznad zemlje sa staklenim pokrovcem; na to je iz ormara kroz nekoliko otvora prodro zrak kroz gore spomenutu ciev u lies. Sam iznašatelj dao se je u takvom liesu na pó sata zakopati u grob i razgovarao se je s gospodom iznad groba; kad su ga skopali, nije se vidio nimalo oslabljen.

— Slavenski odbor u Petrogradu poslà crkvi u Biogradu, u kojoj su slavenski apostoli sv. Kiril i Metod prije 1000 godina vjeru Isukrstovu propoviedali i narod krstili, veliko kandilo od zlata, i u pismu ove rieči: Ovaj maleni poklon budi vam znak našega prijateljstva i jemstvo za bolje i slavnije doba cieloga slovjenstva.

— Ruske gospoje nastoje oko toga, da se u Petrogradu i u Moskvi podignu sveučilišta za ženske. U Rusiji već imade više ženskih gimnazija.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 15. U Zagrebu dne 1. svibnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Kres, Kupiša i Rak.

Spjevao I. T.

Tri nam sela slave tri junaka,
Slave Kresa Kupišu i Raka!
Uz tri sela slavi zemlja ciela
Jáć mišica, ubojitost striela,
Junačko im srce i pregnuće;
Pregalac bo bojak bije ljuće.

Žalobito knjiga pripovieda,
Da nam zemlju crna snadje bieda,
Kadno sila tatarska se sgrnu
I u Ugre krvoločit srnu,
Kadno množtvo divlje, polunago
Skoči plienjat imanje i blago.

Divlje čete biesom pobješnjele
Sliepo srću u mačeve, striele;
Crno, strašno, azijatsko pleme
Provaljuje, kao božje vrieme,
Kao vihor, koji rašće lomi,
Kao rieka, što niz stienu komi.

Sve u počep poharale čete
A narod se nebrojeni smete;
Tko udobi sklonit se u gori
U zaklonku ljuta glad ga mori;
Po svoj zemlji neostalo ništa,
Do pustoši i tužna garišta.

I kralj isti u Hrvate bjega
A Tatari sliedom sliede njega,
Jer su kivni učinit ga robom
Il nad njegvim poigrati grobom,
Za njim jure preko Save, Kupe,
Pri moru ga odsvud zaokupe.

I već leži mrtvac do mrtvaca,
Nemož' nitko napried da koraca,
Nemož' nitko nazad da uzmiče,
Vražja četa slieće i urliče,
Kralj se Bela Bogu molit kleko
Držeć, da mu nije smrt daleko.

Već kraljeva četa iznemaže,
Nestaje mu najvjernije straže,
Kad al eto kano iz oblaka
Eto Kresa, Kupiše i Raka
Uz svojštinu sriemskih sokolova
Kralju pomoć nenadana, nova.

Mala četa, četerdeset glava,
Misliš, da je ljuti lav do lava;
Srcem velja, brojem četa mala
Kralju Beli na obranu stala,
Oko kralja stoji tvrdja živa,
A navala sve to žešća biva.

„Eno vodje, pomila se s jame,
Dokrao se, strielu peri na me!“
Kralj povika, Kres doleće s traga
I primjeri i preteče vraga,
Pogodi ga izpod crna čela,
Oba oka izkopa mu striela!

„Bože višnji vazda hvaljen da si!
Taj mi junak eto život spasi!“
Kralj svjedoči, Kres se k vragu savi,
U more ga živa strmoglavi;
Kralj svjedoči, da je četa mala
Nepomična kano stiena stala.

Kralj svjedoči, da je četa mala
Na šestnaest sokolova spala,
Da Hrvati pokraj sinjeg mora
Izhrvaše čast mu svietla dvora,
Da kraj mora uza stiene gole
Potukoše Tatare, Mongole.

Kralj to Bela zahvalno priznaje,
Mnogim plemstvo i imanje daje,
Pače Kresu, Kupiši i Raku
Sam svjedoči jakost, vriednost svaku,
Na gospodstvo braću uzvisuje,
Nek im slava daleko se čuje.

Ali nebi naum to junaka
Naum Kresa, Kupiše i Raka,
Već na zemlji, što im dade Bela,
Do tri liepa naseliše sela;
Jer tko radi i pokuša muke,
Taj, kad treba, junačke je ruke.

S toga zemlja slavi tri junaka,
Slavi Kresa, Kupišu i Raka,
Pradjedove trih hrvatskih sela,
Što ih plemstvom nadario Bela!
Ta tri sela* jedne krvi bratske
Tri su knjige poviesti hrvatske!

Brigadir.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva.

Pohrvatio F. M.

I.

Znaš li, čitatelju, one ovelike plemićke zaseoke, kojimi, ima tomu dvaest triest godina, obilovaše velikoruska Ukrajina? Sad ih riedko nahodiš, a za desetak lieta nestat će i zadnjega od njih bez traga, pa neka ih. Potočan ribnjak zarasao šikarom i rogozom, leglo plahieh pataka, kojim se riedko pridružuje oprezna rujavka; za ribnjakom vrt, a u njem dvoredi lipa, taj ures i dika naših crnozemnih ravnina, ljehe uvelih španjolskih jagoda, neprozirna čestа ogrozda, grozdjica, maline, a posried nje za umornoga časa težke podnevne omare već se sigurno pomolio šareni rubac o vratu mome služavke na dvorcu i zazvonio pronicavi joj glasak; tuj žitničica na trokračnih podlogah, oranžerijica, malahan povrtnjak s jatom vrebaca na plotovih i kusastim mačkom uz zarušeni kladenac; podalje granate jabuke nad visokom, s dola zelenom, s vrha posivjelom travom, vite trešnje, kruške, na kojih nikad ploda nema; zatiem nasadi cvieća: tuj je divlji mak, božur, pupoljci kopara, pak rada, rožac, grmešci tatarskoga pasjega grozdja, divljega čemina, sirene, bagrena a po gustih mirisnih, ljepljivih svržih stoji zuk pčela i obada; napokon gospodski dom, jednospratan, na temelju od opeke, zelenkastih prozora u uzkih okvirih, strmenita, njekada pomaštena krova, s pavlačicom, iz koje poizpadali nasloni, s krivim mezaninom, a u jami pod spoljašnimi stubami stari, tihi pas; za domom široko dvorište, po kutovih mu kopriva, pelin, lopuh; družinske kućice izlizanih vrata, na prodrtih im slamnatih krovovih čavke i golubovi; pivnica sa zardjalom vjetrnicom; dvie tri brjeze a na golih im vrsih vranja gniezda; a tamo podalje put, nastrt mekim prahom po kolotečinah, pak polje, dugi plotovi kraj konopljišta, siromašne drvene kolibice, a oko njih gaka gusaka s odaljenih zaljevnih livada. Znaš li, čitatelju, sve to? U samom domu sve se pomalo razmaklo, pomalo razklimalo — e pa šta! Stoji čvrsto, drži toplo; peći ogromne, pokućtvo tvrdo, doma načinjeno; bjelkasti, razgaženi sazi steru se od vrata po omaštenih podovih; u predsoblju trnovke i ševe u maljušnih krljetkah; u nuglu jestvané ogromna englezka ura nalik na tornjić, s nadpisom: „Strike — silent“; u sobi za gostove slike gospodarâ, naslikane na ulju, a na obrazih im bakrene masti sieva divlja strahota; gdješto ima i stara povita slika, na kojoj budi cvieće i voće, budi kakva mitologijska sgoda. Svigdje zaudara kiselinom, jabukom, pokostom, kožom; muhe zuče i bruje pod stropom i na prozorih; brzižugor iz nebuha zaigra brkovi zrcalu iza okvira... E pa šta! Živjet se da, pače veoma dobro da se živjet.

II.

Eto takav zaselak namjerih se posjetiti, ima tomu triest godina, — davno minulo doba, kao što možete vidjeti. Neveliko imanjice, u kom se taj zaselak nahodio, bijaše nekoga moga sveučilištnoga druga; zapalo ga bilo nedavno iza smrti neoženjena strica, a sam ne življaše na njem. Al nedaleko odatle počimahu prostrane stepne močvare, gdje se za ljetnoga prileta pticâ nalazilo mnogo šljuka: moj drug i ja, obojica bijasmo strastni lovci, te tako se dogovorismo, da ćemo se, on iz Moskve, ja iz svoga imanja, o Petrovu dne u njegovu dvorcu naći. Moj prijatelj zabavi se u Moskvi i zadocni za dva dana; a meni se bez njega nehtijaše na lov. Primio me stari mu sluga, imenom Narkiz Semjonov; obaviestili ga bili o mom dolazku. Taj stari sluga nepriličaše nimalo na Savelića ili Kaleba; moj bi ga drug od šale zvao Markizom. U njega bila neka samosviest, da i ugladjenost, a ne bez dostojanstva. S visoka gledaše na nas mlade ljude; a i druge vlastele ne počitaše osobito. O predjašnjem gospodaru govoreći nebi rieči mjerio, a svoju braću naprosto preziraše — sbog njihove gluposti. Sam on umio čitat i pisat, misli svoje izricao bi pravilno i razumljivo, a vodke ne pio. U crkvu bi riedko polazio, zato ga i smatrahu razkolnikom. Bio suhonjav, stasa visoka, lica dugoljasta i milovidna, nos mu oštar, a obrve se spustile; njih bio uviek čas uzvijao čas namrštao. Nosio bi čist, prostran surtuk i čizme do koljena s nalik na srce izrezanimi goljeni.

---

* Krašić, Kupčina, Draganić. U Draganiću čuvaju povelju Kresa, Kupiše i Raka. Gledaj Kukuljevićevu „borbu Hrvata s Mongoli i Tatari.“

III.

Na sam dan moga dolazka Narkiz podavši mi zajutrak i razpremiv stol ustavio se u vratih gvireći u mene te poigrav obrvami prozborio:

„Kako ćete vi, gospodine, sad vrieme probaviti?“

„Ja? Neznam pravo. Ako Nikolaj Petrović održi rieč te dodje, mi bi se zajedno odpravili na lov.“

„Dakle vi se, gospodine, negdje nadaste, da će on i doći u to doba, kako je obećao?“

„Doista nadah se.“

„Hm!“ — Narkiz će opet pogledati na me i, kao da me žali, poklimati glavom.

„Ako vam se mili čitanjem se zabaviti, nastavi on — od staroga gospodina ostalo knjiga — ja ću ih, ako izvoljite, donieti; samo ih nećete marit čitati, kao što se može predmnievati.“

„A zašto?“

„Puste su to knjige; nisu pisane za sadašnju gospodu.“

„Ti si ih čitao?“

Ni sam, nebih mogao reći. Sanovnik na primjer, čemu je ta knjiga? Nu ima i drugih, samo vi ni tih ne ćete čitat htjeti.

„A kakove?“

„Bogoslovne.“

Ja zamuknuo. Zamuknuo i Narkiz.

„Najviše mi to dosadjuje“, počeh ja, „za takova vremena kod kuće sjedjeti.“

„Prodjite se vrtom ili sadjite u gaj. Tuj ima u nas gaj za gumnom. Ne mili vam se ribu lovit?“

„Ima li u vas ribe?“

„Ima, u ribnjaku. Glavoč, pisak, kostreš, nahodi se. Sad im je doduše hora minula: srpanj će sad nà. Nu ipak moći je pokušati. Zapovjedate, da se udica priredi?“

„Priredi je, molim te.“

„Ja ću s vami poslati djećaka, da crve nabada, osim ako ćete sami poći.“

Narkiz očevidno sumljaše, namišljam li se ja sam odpraviti.

„Poći ćemo, makar, poći ćemo.“

Narkiz se nasmjehnu muče, al zinuv široko, pak ujedno uzviv obrve izadje iz sobe.

IV.

Za pó sata mi se odputismo na ribolov. Narkiz poklopio nekakav neobičan krilat klobuk i činio se još veličanstveniji. On postupaše napred skrojenim, ravnim korakom; dvie udice ljuljale se jednako s njegovih pleći. Bosonog dječarac nosio za njim zaljevač i lonac s crvi.

„Tuj, kraj nasipa na prievozu klupčica posadjena za udobnost“, uze mi Narkiz tumačiti, i pogledav preda se netom uzklikne: „hej! zar se naši jadnici već tu povalili?“

Ja podigoh iza njega glavu i opazih na prievozu na onoj istoj klupčici, o kojoj on govorio, dva čovjeka, kako sjede okrenuti od nas; oni sasvim mirno pecali ribu. „Tko je to“, upitah.

„Susjedi, odvrati zlovoljno Narkiz. Doma oni imaju šta i ništa, pa zato eto i pohode nas.“

„A dopušta im se?“

„Predjašnji gospodin dopuštao — osim ako Nikolaj Petrović... Ovaj dugonja — pojac izvan službe — to je sasvim loš čovjek; a taj podebeli, to je brigadir.“

„Kako, brigadir?“ prepanuv se ponovih. Odjeća na tom brigadiru bila malo ne kukavnija od pojčeve.

„Ja vam kažem: brigadir. Bio on i bolje sreće. A sad evo iz milosti zakutak mu odkazan, pak se hrani onim, što mu bog pošalje. Ali na, kako će to biti? Oni nam bolje mjesto preoteli. Trebat će vriedne goste maknuti.“

„Ne, Narkiže, neka bude; nediraj ih. Mi ćemo si tuj na strani već posjesti; oni nam neće kvariti. Želja me je upoznat se s brigadirom.“

„Kako vas volja. Al samo se, gospodine, nenadajte mnogu veselju od toga poznanstva: veoma ga izdala pamet te je u razgovoru tup, kao malo diete. I to ću vam kazati: iztiče mu osma desetka godina.“

„Kako se zove?“

„Vasilij Tomič. Po obitelji Guskov.“

„A pojac?“

„Pojac! Nadimak mu: Ugorak. Tako ga svi ovdje prozivlju, a kako mu je pravo ime, sam bog ga znao. Pravi šupljak. Protuha nekakva.“

„Oni živu zajedno?“

„Ne živu; ali vrag ih, znate, za rep svezao.“

V.

Mi se primakli prievozu. Brigadir izvalio na nas oči i na mah ih oborio na pluto. Ugorak skoči, trgne udicu, skide svoj ponošeni popovski klobuk, provuče drktavom rukom po žutih, opornih vlasih, pozdravi izvrnutom rukom i nasmjehne se muklim smiehom. Naduto mu lice odavaše ljuta pijanicu; oči mu sježene žmirkahu ponizno. On udri svoga susjeda u bok, ko da će mu na znak dati, da se valja pobirati.

Brigadir se maknu na klupčici.

„Sjedite, molim vas, ne starajte se“, naglo progovorih. „Vi nam nimalo ne smetate. Mi ćemo se tuj smjestiti.“

Ugorak ogrnuo svoj utli košuljac, sažeo plećima, ustnama, bradom. Tištilo ga, što smo mi tu. On bi drage volje bio odmaknuo, al brigadir se s nova zadubio motreći svoje pluto. Protuha kašljucnuo do dva puta, sjeo na sam kraj klupčici, položio klobuk na koljena, pod sobom posakupio svoje gole noge, skromno bacio udicu.

„Hvata li?“ ozbiljno upita Narkiz polako razmatajuć povraz.

„Tako nešto pet glavoča nadjosmo“, odvrnu Ugorak razbitim, hrapavim glasom, „a evo gospodin ulovio čestita kostreša.“

„Da, kostreša“, potvrdi zviždećim glasom brigadir.

VI.

Uzeh neprestance promatrati ne brigadira već njegov prevrnuti odsjev u ribnjaku. Taj mi se ukazivao jasan ko u zrcalu, nešto tamniji, nešto srebrniji.

Široki ribnjak hladovinom nas zapahivaše, hladovina lahoraše i od vlažne, raztrgane obale; i tiem ugodniji bijaše pohlad, što tamo ponad glave, u zlaćenoj i tamnoj plavoti nad hrpom drvlja pritisnula nesnosnim bremenom troma omara. Voda se okolo prievoza ne lelijala; u sjeni, što padaše na nju s pobrježnoga razsijana grmlja, blistahu se kao sjajna drobna puceta nestašni paučci, vijući svoje vječne kolobare; samo riedko, toliko da upetiš, zatitralo oko pluta, kad bi se riba mekom poigrala. Hvatala se veoma slabo: za cielo vrieme izvukosmo dva glavoča i piska. Ja ne bih umio reći, što me toliko mamilo brigadiru: njegova čast ne mogaše me se kosnuti, propali plemići nebijahu u to doba riedki, a sama njegova spoljašnost ne udaraše nimalo u oči. Izpod topla klobuka, što mu sav gornji dio glave do brade i vrata sakrivaše, vidjelo se rumeno, gladko obrijano, okruglo lice, malena nosa, maljušnih ustna i svjetlosivih omalenih očiju. Prostotu i slabost duševnu te njeku davnu, neutolnu bol očitovaše to ponizno, skoro djetinsko lice; u naduvenih, bielih ručicah s kratkimi prstići bilo takodjer nešto nemoćna, nespretna. Ja si nikako ne mogah pomisliti, kako je taj nebogi starac nekada vojnikom, zapovjednikom i to u Katarinino surovo doba biti mogao. Ne smetah očiju s njega: čas bi on naduo lišca, čas malo zahroptio kao diete, čas bolno i mučno žmirkao, kao što svi mlohavci. Jednom otvori široko i podigne oči; zapeše mu na mojoj slici vodi u dubini i taj mi se njegov plašljivi pogled učini čudno tronut, da skoro znaličan.

VII.

Ja se trudih da zapodjenem razgovor s brigadirom; al Narkiz me ne prevario: biedni starčić bijaše veoma slabe pameti. On se opitao o mom rodu i uprosiv me dva puta zamisli se, zamisli, pa napokon probesjedi: Al u nas je, kažu, bio takav gespodin. Ugorče, je li bio u nas takav gospodin? He? — Jest, jest, batjuško, Vasiliju Tomiču, milosti vaša, odgovori mu Ugorak, koj običavao s njim postupati kao s djetetom. — Bio je doista, nastavi. A izvoljite mi Vašu udicu dati, vaš je crvak sigurno pojedjen ... Ta i jest pojedjen.

„Jeste li izvoljeli poznavati Lomovsku porodicu?“ iznenada glasom napetim zapita me brigadir.

„Kakova to obitelj Lomovska?“

„Kakova? Nu, Teodor Ivanič, Evstihnej Ivanič, Aleksej Ivanič, onaj žid; pak Teodulija Ivanovna ... onda jošte ...“

Brigadir umah umuknu i obori oči.

„To bijahu sami znanci gospodinu,“ nagnuv se prišaptnu mi Narkiz. „Po njih, po istom Alekseju Ivaniču, koga on židom nazvao, dà, još po jednoj sestri Alekseja Ivanića, Agrafeni Ivanovnoj bio on, može se reći, svega imetka lišen.“

„Što ti tu pripoviedaš ob Agrafeni Ivanovnoj? uzkliknu u to brigadir, i glava mu se digla, biele obrve nabrale. „Gledaj u mene! Kakva to tebi Agrafena? Agripina Ivanovna, eto tako ju valja zvati.“

„Nu, nu, batjuško“, promuca Ugorak.

„Ti morda ne znaš, što za nju pjesnik Milonov napisao?“ nastavi starac, davši se iz nebuha, čemu se nimalo ne nadah, na vratoloman razgovor. „Ne uždene još bračne svieće“ poče on otezati pjesmu, izgovarajući sve samoglase na nos, a slovke an i en po francezki; čudno bijaše slušati iz njegovih ustiju taj savezni govor. — „Ne zublje“ — ne, nije to, već ovo:

Ni truli, prolazni kumiri,
Ni amaranti, ni porfiri
Ne daju slasti tol'ke njim
Već ljubav ...

To je za nas, čuješ li?

Već ljubav, što im srdca spaja,
Čeznućem, miljem ih opaja,
Da gori jedno za drugim.

A ti — Agrafenà!

Narkiz se nasmjehnu, nešto prezirno, nešto ravnodušno te progovori za sebe: Eto na čudaka! Nu brigadir opet oborio oči — udica mu izpala iz ruke te se poskliznula u vodu.

VIII.

„Al što, kako ja opažam, taj naš posao nevalja, trice“, prozbori Ugorak. „Riba, gle, nehvata ma ništa. Već je nesnosna žega a našega gospodina popala sjeta. Očevidno — bit će bolje doma poći.“ On oprezno izvadi iz špaga limenu bljudicu s drvenim začepkom, odčepi ju, naspe si trenca na dlan i podpraši jedanput svaku nosnicu.

„Eh, trenče moj, uzdahne ugrijav se — već je nemir zaigrao zubim. Nu dušice, Vasiliju Tomiču, izvoljite se dizati, doba je.“

Brigadir se diže s klupe.

„Stanujete li daleko odavle“, zapitam Ugorka.

„Ta nije daleko, neće bit ni vrsta.“

„Dopustite li, da vas pratim?“ obratim se brigadiru. Meni se ne dalo od njega.

On pogleda na me te s onim osobitim, ozbiljnim, udvornim, i ponešto usiljenim posmjehom, koj bar mene, neznam kako druge, uviek sjeća na napudranu kosu, francezke haljine s puceti sjajnimi, jednom riečju na 18. viek, progovori staromodnim prekidanjem, da će mu os—so—bit—to milo biti, i u isti čas izgubi se opet u svojoj tuposti. Tako se kavalir Ka-

tarinske dobe pomolio u njem na trenutak pa opet izčezo.

Narkiz se začudio mojoj nakani; al ja se ne osvrtah, što njegov krilati klobuk poklimava kudeći me te izadjoh iz vrta zajedno s brigadirom. Podupiraše ga Ugorak. Starac stupaše dosta hitro ko na drvenih noguh.

IX.

Idjasmo skoro ugaženom stazom po travnatoj dolini izmedju dva brezika. Sunce pripicalo; vuge se u zelenoj česti prizivahu, pored same staze praskahu horiši, po bielom i rumenom, nizkom cvieću polietahu hrpimice sivkasti metulji, pčele se pospane zaplitahu i tromo zujahu po nepokretnoj travi. Ugorak se prenu, oživi. Narkiza se bojao: življaše bo na njegove oči; al ja mu bijah tudjin, putnik, preda mnom se osokolio.

(Konac sliedi).

Zdravljice.

Spjevao I. T.

Zdravljice drago,
Najveće blago,
Dao mi te Bog!
Duša je vedra,
Šire se njedra
S osjećaja tog,
Sa blaženstva mog!

Novi se snaga,
Krv mi je blaga,
Mio mi je dan;
Cvietak me liepi
Mirisom kriepi
I nuka me van
Na taj zračan dan!

Hladi me hladak,
San mi je sladak,
Življet mi je slast!
Um mi se mladi,
Volja se nadi,
Zdravlje velja vlast,
Proljetna je last!

Srce se sgrieva,
Duša mi pjeva:
Bože zdravlje daj!
Zdravljice milo,
Stalno mi bilo,
Drag mi doma kraj
Pretvaraj u raj!

Kitica.

Crtica iz života u toplicah od I. P.

(Konac.)

Smotriv Ljubica Jankovića ovakova, i nehotice joj se potreslo srce. Do sada je život provodila mirno i bez strasti: nije joj čuvstvo planulo svaki čas i bez dovoljna uzroka. Bila je ona djevojka za čudo razborita i ozbiljna, premda još vrlo mlada. Rada je slušala umne razgovore, a bi li sama progovorila, rieči su joj bile jezgrovite, izrečene krasnim zvonkim glasom toli odlučno, da si morao reći: tako je i nikako drugčije. I ljepota joj je bila takova: tielo premda vitko ipak mirno, lice pravilno, čelo vedro, oči čiste i jasne, hod djevojački: ni prenagao ni gizdav.

Izišavše iz sjenice, uhvati se suviše tronuta učiteljka Ljubici pod ruku, da ju vodi, a za čas progovori:

— Ljubice draga, kako ti je? Meni je taj razgovor potresao svom dušom. Nikad ga zaboraviti neću. Bože mili, krasna li čovjeka!... Što ti veliš?

— Da je Prigorac pametan čovjek, znala sam i do sada; al tko bi rekao bio, da je u kapetana srce toli vatreno?

— Kako li žali za bratom; kolikom li strašću ljubi svoj zavičaj!

— Doista.

— A kako gine i čezne za slavom!

— Da si proslavi domovinu.

— Junačtvom hoće da se ovienča; vitežkom sabljom da otme neprijatelju nasljedje svojih djedova!

— I pravo je, jer je vojnik.

— Oh, ti razumno odgovaraš; al kako ti je oko srca! to te pitam Ljubice draga.

— Meni? Liepo!

— Nebuni te nikakav nemir?

— Dapače, ja sam presretna, što sam vidjela ovako plemenita čovjeka.

— I ništa više?

Na ovo posljednje pitanje neodgovori Ljubica ništa; došao im je u susret Prigorac, grozeć se prstom već iz daleka, a približiv se, rekne im, kao da ih kori:

— Liepo li uradiste! Htjela majorica ići u šetnju, a vi nekamo izmakle. Gdje ste bile?

— Pogodite? upita ga učiteljka.

— To je zagonetka velika kao ovaj vrt. Tko bi ju odgonetnuo!

— Nije veća nego ona sjenica uz „Lipu",

reći će učiteljka nešto naglije, da suzbije doskočicu.

— Dakle ste prisluškivale.

— Nije nam ni žao.

— Nije ni meni; al bog zna, nebi li se Jankoviću na žao dalo, da sazna.

— Tko će mu kazati? zapita učiteljka naglo.

— Neće nitko, odgovori Ljubica odlučno.

— Ako samo nije čuo moga uzklika!

Nerekav na ovo nitko ništa, podju šuteć dalje: imali su na što misliti. Dospjev na triem, požuri se Ljubica k tetki, izpričavajuć se, što je tako dugo neima. Majorica ju potapka, kao da ju bije, a Varaždinka će joj reći:

— Borme, pobojali smo se već, da nisu cigani ovamo zabludjeli; ovakvo bi liepo diete oni ukrali.

— Lahko je za cigane — primieti doktorica, a doda tomu odmah: Zbilja, sad smo svi, samo nam još kapetana neima.

— I netreba ga, odsječe joj majorica.

Čuvši ovo učiteljka, pridigne oči, kao da moli zaštitu proti tolikoj nepravdi; al nemogav ništa reći, čim bi dostojno suzbila majoričine rieči, primakne se bliže Ljubici i uhvati ju za ruku. Majorica nastavi:

— Znate li, da se meni taj kapetan čini upravo čudnovit. Došao je danas nešto kašnje kupati nego li obično, pa smo ga još zatekle u rimskoj kupelji. Što onako mrko gleda i s nikim negovori, marim ja; što kupajuć se brkove u vodu namače, briga mene! Al ružno je i nemože se podnieti, što mu košulja oko vrata nije svezana, već razgaljena. To se nepristoji. Gdje se on poštenja učio! Ako je on kapetan Janković, što misli, tko smo mi?

Slušali ovo svi nazočni vrlo pozorno: učiteljka se snebivala, Ljubica rumenila, doktorica porugljivo nasmješkivala, Varaždinka nogama po podu brusila, kao da je slušala stvar vrlo dosadnu, a Prigorac će reći:

— Radi toga nije vam se vriedno srditi. Ta šta vam je sagriešio taj siromašni kapetan? Sjedio je od vas daleko i neželeć, da nanj gledate, dapače ni nesluteć, da će se s vami sastati. Što velite da je mrk, ono je, gospodjo majorice, težka žalost. Prije rata umro mu je otac, a u ratu poginuo brat; u njih propale su mu najljepše nade. Mati i svastica mu u crno se zavile. Znajte, da to jako boli, te se neda tako brzo pregorjeti.

Uz te rieči učiteljki se lice sve to više razplamćivalo; a tko je Ljubicu dobro motrio, mogao je opaziti znak zahvalnosti, kojim nagradjuje ovu liepu obranu; majorica pako odvrati sada mirnije:

— Tà dà! Znam ja, što je takova žalost, i sama sam žaliboże udovica. Ali dragi Prigorče, na pristojnost nevalja ugladjenu čovjeku nikada zaboraviti.

— I ja velim; al vi znate dobro, da je samo ono pristojno, što sviet pristojnim smatra. Onu razriešenu vrpcu na košulji kapetanovoj nesmatra nitko od ovih gospodja nepristojnom.

Majorica kao da hoće pitati, je li to istina, razgleda se po družtvu, pa se pogledom najprije sukobi s Ljubicom, valjda zato, što se od nje ponajviše nadala povoljnu odgovoru; ali ova obori oči, a majorica prestane tražiti odgovore. Opaziv ovo Prigorac, rekne odmah, i preko svoga običaja laskavim glasom:

— A napokon, milostiva gospodjo, tko vas vidi i pozna, kako ste prijazna i blaga, neće nikad ni pomisliti na to, da bi vam se mogao zamjeriti takovom sitnarijom.

— Pa ja i nevelim više ništa, prihvati majorica nježno. A da vam pravo reknem, mene najviše to srdi, što se kapetan tudji od nas. Ako je žalostan, u našem će ga družtvu tuga puno laglje minuti, nego li u samoći. A nije to ni za zdravlje njegovo probitačno, što se toliko penje po gorah, kao da se na novo vježba za ratovanje. Sada nije vojnik već bolestnik, pa neka se lieči i odmara.

— Mlado je to još, reći će stari penzionirac, koj je uz doktoricu sjedio nešto dalje — pa misli, da na njegovih ramenih sviet počiva. — Rekne i okrene se, nije ga više ni briga za ništa.

Doktorica ga izprati porugljivim posmješkom, kao da mu je htjela reći: Nisu borme ni tvoja ramena odviše jaka.

Medjutim je došao na triem sam Janković, prijazniji i pristaliji nego li obično: razgovarao je ipak samo s Prigorcem. Doktoričine je zadjevice odbijao kao i do sada — premda nješto učtivije. Drugda bi mu se ovakova gospodja možebiti još i mogla bila do srca dokučiti, il ga bar zabaviti; al kako je jadan i žalostan bio, kad se je putem s njom sastao, dodijavala mu je svojom prijaznošću. Srdila ga je tobožnjom nametnošću i zato, što je to moglo biti povodom sumnjičenju; njezine lahkoumne šale vriedjale su tužnu mu uspomenu na otca i brata.

Nije ni doktorici stalo bilo do kapetana Jankovića, al je bila takove ćudi, te ju je veselilo, kad je vidjela, da joj prijaznost prama mužkarcem briga zadaje drugim gospodjam. Prepoznala je ona na prvi mah, kakve je naravi majorica, zato joj i nije drago bilo, što je Janković odviše kratkimi odgovori nagradjivao njezina sasvim prijazna pitanja. Bilo je to ono obično natjecanje, kojim se nekoje gospodje zabavljaju bez ikakva uspjeha. Videći doktorica kapetana u vrtu onako vedra lica, bila se je poveselila, da će joj šala za rukom poći, pa da će se s njim voziti u čamcu, koj nije ni malo za zabavu udešen bio; uz današnju zlu volju majoričinu moglo je za nju s toga biti mnogo smieha. Prevarila se medjutim u nadi i ovaj put. Janković nebi se bio ove večeri za živu glavu dao odkinuti od Prigorca, toliko je i potreban i željan bio njegova razgovora i utjehe.

Ma da i nije unapried znao, o čem da govori, bio je zadovoljan, tek da mu prijatelj razlaže svoje misli, a njega će onda razmnjeva na lahkih krilih laglje prenositi u obećanu budućnost: daj da se nasladjujem liepimi slikami, daj da plivam u razkošju. Razumio je Prigorac sve to dobro, cienio je zanesenost po pravoj joj vriednosti: vriedna je, koliko i pogodno vrieme marljivu i razumnu težaku; bez uvjerenosti i znanosti, bez stalnoga ráda pretvara se u razkalašenu sanjariju, u mehkoputnu dangubu. Dokučuje to Janković, samo mu nereci, da nam neima više nade nikakove.

Al nisu samo ova dva prijatelja nerazdruživa, i učiteljka čezne sve to jače za svojom bivšom učenicom: ima joj vas dan što pripoviedati, a kad negovori, ona uzdiše.

Prolazi ovako dan za danom. Družtvo se je topličko opet ponešto izmienilo: neki otišli, a neki nove znance našli.

Veseloj Varaždinki došao je muž: vidiš ga trgovca i gradjanina, kakvimi obiluju omanji gradovi. Obilazi ona s njim „znamenitosti“ toplica, ter mu kao takovim stvarim tobože nevieštu čovjeku tumači: s čega ovo, a čemu ono. Razgledava on sve točno, vidi mu se na licu, gdje računa: ovo me stoji ovoliko, ono onoliko; sada znam, na što mi žena troši tolike novce. Pokazuje mu i gdjekoje znance i prijateljice. Pozdravlja ih on učtivo, a čim manje do njih drži, tim dublje im se klanja. N. pr. „Ovo je gosp. Prigorac, glasoviti literat hrvatski!“ — Duboki naklon uz primisalje: čemu takovih ljudi na svietu; valjda zato, da toplice imadu više gostiju. Zatim opet: „Kapetan Janković!“ — Još dublji naklon, a u sebi: Znam vas; daleko vam kuća bila!

Nesudjeni drug liepe doktorice kazuje samo nekim pouzdanim prijateljem, da će sutra zorom otići. Boji se, saznat će „Kranjica“, pa tko zna kakove bi komedije sbijala. Doktorica je tu njegovu bojazan pogodila, pa se sutra dan zbilja od srca smijala i presretna bila, što joj je za rukom pošlo u strah natjerati dosta ružna starca, nemareć ni malo za ono, što gdjekoje gospodje o tom šapću. Prigorac, budući izkusan čovjek, sudio je o njoj, kako valja; ona mu i sama reče nekoga dana: „Čudni li su ti ljudi! Misle, da je méni ovdje stalo do ma kojega mužkarca. Da znadu, kakov mi je prekrasan muž: ljubezan, uljudan, brižljiv za me! Ljubi me kao zjenicu oka svoga. Voljela bih poginuti, nego njega ma čim uvriediti; al kad šalu provodim, o zlu nemislim.“ Medjutim je ipak nastavljala dosadašnji život: puku prokšiju. Naše joj je družtvo priviknulo, pa nit se majorica više srdila, kad bi zanovietala Prigorcu ili kapetanu, niti učiteljka čudila, kad bi iza kiše u bieloj dugoj odjeći prošla šumom u šetnju.

Uza sve to majorici je dosta teško bilo pregorjeti, gdje nije više absolutno vladala nad hrvatskim družtvancem; al gospodstva joj zato ipak nije nestalo: bilo je pod njezinom aegidom još sveudilj i šetnje i razgovora i igre u karte; dapače ni Prigorčeva poslušnost i učtivost nije manja bila, kad god bi se uz nju desio. Prem da se je taj njezin vazal po ćudi vrlo liepo slagao s Ljubicom, to majorica u toj slogi nije nazirala nikakve pogibelji. Da li je ona na što i smjerala, nije se moglo razabrati iz njezina ponašanja; jer kako je Prigorcu gospodovala, htjela je gospodovati svakomu mužkarcu, koj je slučajno uz nju boravio, a u ime toga gospodstva nije osim dovoljne učtivosti ništa tražila.

Uz Prigorca lahko je majorici napokon bilo i s Jankovićem zametnuti podulje razgovore. Na vojničku nije s njim dakako mogla na kraj izaći, jer je prama ženskoj odviše ponosit bio; udarila je dakle u svoju pravu žicu, pa pitaj ljubezno sad za majku, sad za svâsticu, sad za sirotu djecu pokojnoga brata, a sve to onako, kako se je Jankoviću moralo srca kosnuti. Šala je i običnu mužkarcu mrgodit se, kad se s mužkarcem sreta; razkoš ponosito dizati glavu, kad mu tko hoće da zapovieda: al ni grdna junačina neće srcu odoljeti, kad ga mehkim glasom zapitaš za tugujuću mater, jer si dirnuo u pretanku žicu, koja još od djetinstva zuji jednim te istim nježnim ćuvstvom. Nije majorica toga činila hotomice, već po ženskoj si ćudi, premda je inače s mužkarci na vojničku govorila. Pa kako je Jankoviću ono „pod Lipom“ planulo junačko srce, a oko sievnulo strašnom vatrom, tako mu se uz majoricu omekšala ćud, a čuvstvo razblažilo milinjem. Poznalo mu se to i na licu. I naravna je stvar. Kad si tužan izjadi se, a onda neka te tko razgovori ljubeznim razgovorom — sav si se preporodio: srcu ti odlahne, a misao i vid razbistri; što je do sada tmastimi oblaci prikrito bilo, svanut će jasno i svjetlo.

Razumieva se malone samo sobom, da su ovakove razgovore slušale i naše djevojke. Učiteljka bi glavu naslonila na rame Ljubičino, a oči utopila u kapetana. Sirota! I Ljubica motri Jankovića, al tad je gotovo ozbiljnija nego obično. Što uz to ćuti, na licu bi joj se jedva poznalo, da nesine po koj put kao suncem obasjano.

Gleda to Prigorac, razabire jasno što biva i sudi o svem kako valja. Lahko njemu, u koga je srce mirno! Al teško kapetanu, koj se sada više puti nadje u družtvu Ljubičinu, te bi s njom zametnuo i razgovor — da smije. Govori dvie tri rieči i ništa više.

Tetka Ljubičina spominje gospodji majorici sve to češće, da je već vrieme doma poći. Još koj dan, pa je svemu konac.

III.

Bilo je prije podne posljednjega dana pred odlazkom Ljubičinim. Janković je sjedio u sjeni visokih jĉla; prošlo onuda slučajno i ostalo naše

družtvance brojem podpuno. Sustanu dakako, a doktorica, kakva je bila, morala je uz kapetana opaziti risaću mapu, na polak sakrivenu, pa ni pet ni šest, već ju uzmi u ruke, te pregledavaj od početka do kraja. Hvali ona vještinu kapetanovu i vrsnoću pojedinih risarija, što je i ostale gospodje namamilo da gledaju. Sama je Ljubica ostala stojeć uz Prigorca. Prevrćuć list po list dodje se i do posljednjega lista, a tu učiteljka vrisne od čuda i od radosti: zagledala je sliku — Ljubičinu. „Prekrasno!“ — „Ah, dobro li je pogodjena!“ Pocrveni se bogme Ljubica, a siromah Janković sasvim se smete, tepajuć, kako je to samo prvi pokus, prva vježba u risanju ljudskih likova, čega on do sada nije još ni radio. Al neima druge, već primaj hvalu i čestitke. Kad je Prigorac pošao bliže da i on vidi, nije ni Ljubica mogla odoljeti. da si nepogleda slike. Znamo, kako se čedne djevojke drže, kad prolaze mimo samih zrcâla, gdje ih množtvo svieta glede! Bori se u njih sviest ljepote s djevojačkom stidljivošću, a tad hrle napried, kao da lete na lahkih krilih. Ovako je sada bilo i Ljubici. Za njom se podiglo sve družtvo, a majorica s Jankovićem ostala posljednja, skidajuć s njega smetnju ozbiljnim razgovorom ob umjetnostih.

Ovoga dana nije se više išlo u šetnju. Kad je sunce već na zapadu bilo, prodju učiteljka i Ljubica po vrtu, koj je s gornje strane šumom obrubljen. Tu su one same plandovale, a Ljubica nabrala rukoviet poljskoga cvieća. Na triemu ih dočekaju prijateljice; opaziv cvieće u rukuh Ljubičinih, nisu mogle odoljeti, da nepitaju, komu je namienjeno. Doktorica, misleć jedno a govoreć drugo, pojagmi se dokazivati, da je to Prigorcu uspomena na razstanak; a majorica reče, kao da zna izvjestno, da će to kapetanu biti nagrada radi dobro pogodjene slike. Jedni će pristati uz ovo, a drugi uz ono mnienje; medjutim ih smete Ljubica, pristupiv Prigorcu i kapetanu, koji su zajedno sjedjeli: tu razdieli kitu i poda svakomu polovicu. Doktorici se čičilo, da je kapetana zapao ljepši dio, Prigorac je hvalio domišljatost Ljubičinu, s koje je Janković sav blažen bio i negovoreć ništa. Za čas ustane i potegne Prigorca za sobom. Malo su šaptali, a onda konobaru nešto naložili. Za taj nalog saznala je i majorica.

Poslje večere otidje hrvatsko družtvance u salon, koj je u to doba obično prazan, al danas je dapače i razsvietljen. Tu je ono sjelo, kao da mu se razstati neće. Noćas imadu otići Ljubica, tetka, učiteljka i Varaždinka! Običaj je u gospodja, da takovom prilikom mnogo razgovaraju, spominjuć liepo probavljene dneve i uvjeravajuć jedna drugu ob iskrenom i nježnom prijateljstvu. Ljubica ostaje ipak vierna svojoj šutljivoj naravi, a učiteljka nemože da govori, jer ju je naprasno opet glava zaboljela. Janković je uzrujan kao nikad drugda. Nije medjutim dugo potrajalo, donese poslužnik prepliepu kitu cvieća, te ju preda Prigorcu. Uhvati on Jankovića za ruku, pa ravno pred Ljubicu. Sve se oči u njih upru, a Prigorac uzme govoriti: „Za vaš dar evo vam, gospodjice, uzdarja. Nije birano našom rukom, al ga dajemo od srca, što će vam moj prijatelj i pobratim zasvjedočiti, kad god uzhtijete.“ Živio Prigorac! prozuji salonom. Ljubica prihvati cvieće, obori nanj svoje liepe oči, pa prošaptne: „Hvala vam!“ Za čas pogleda Jankovića, kao da ga pita: je li istina? a zatim mu odmah poda i ruku, koju on strastno poljubi.

Što ti je junače, te si sav uzdrhtao? Ovo bi se pitanje jamačno pomolilo bilo na svačijih ustijuh, da gospodje nisu morale zaokupiti Ljubicu i razgledati liepu joj kiticu. Zuje i bruje oko nje kao roj pčêla, žamore i guču, rekao bi i krilma lepršaju, nagoviestajuć prijateljici preugodnih viesti. Napokon se izljube, pa onda s bogom. Oproste se i s Prigorcem i s Jankovićem, svaka na svoj način: što smijuć se, što uzdišuć, što klanjajuć se i dostojno i prijazno.

U toj sobi neima više obstanka našemu kapetanu, dapače ni drugovanje s prijateljem nemože mu namaći utjehe. Van dakle na zrak! Samo pod širokim nebom ima mu prostora dosta; samo ondje, gdje nitko uz njega nediše, gdje ga nitko nečuje, mogu mu se iz grudiju otisnuti težki uzdisaji. Al postojati ili sjedjeti nemože ni ovdje; zato obilazi lomnimi koraci po svem vrtu. Kasno u noć, kad se je trudni san oborio već na svu kuću, vraća se natrag, nebi li i on zaspao i laglje jutro dočekao. Uzalud! Uz onakova čuvstva, kakova sada njim potresuju, nije još nikad nikoj mužkarac od 24 godine mirno zaspao. Podigne se dakle, zaogrne kabanicom, probudi poslužnika, da mu dadne cigâra, kojih on ovdje do sada nije ni trebao, pa otidje van na novo.

Iz sjenice do „Lipe“ vidi se uz sjaj zvjezdovita neba na most, koj vodi k željezničkoj postaji. Tu ti on sjedne, zapuši cigaru, odbija dim za dimom, očekujuć željno, da vidi još jednom, ako i ne samu djevojku, koja ga je občarala, a ono bar njezinu sjenu. Za jutarnjega svitanja pročuju se koraci, a za čas prodje mostom njekoliko osoba, jedva ih razabireš, jer se onuda magla vere; al ona ondje u prvom redu izmedju dviju drugih ženski, to je Ljubica. Prisluškuje, gleda oštro i pazi, kako možebiti nije nikad ni na priednjoj straži usried rata pazio. Još samo korak dva, i eno je izčeznula u kolodvoru. Za čas zviždne para, zasuklja dim, a povoz se otisne tutnjeć i potresujuć zemljom . . . Ode kući i nestisnu opet oka.

Drugoga dana jedva je dočekao prijatelja, a kad se s njim sastao, rekne mu čudnom naglošću:

— Brate, prijatelju! nemogu ti zašutjeti, dapače moram ti izriekom očitovati, da meni u ovih toplicah neima više obstanka. Žao mi

je, što nisam noćas prošao; al čim dodje prvi željeznički povoz — ja odoh.

— Šta ti je, kuda ćeš? zapita ga Prigorac.

— Nepitaj me. Ja odoh, neznam ni sam kuda.

Ovoga Prigorcu nije bilo težko razumjeti; a kako je mladoga si prijatelja iskreno ljubio, svjetovao ga je bez okolišanja, što mu činiti valja.

— Možeš otići i treba da ideš; al me počekaj u Zagrebu. Znam se odavno s otcem Ljubičinim; idem s tobom. On je bogat čovjek; sva mu je sreća i blaženstvo kći jedinica. Dat će ti ju drage volje, bude li uvjeren, da ju daje u poštene ruke. A Ljubica te neće odbiti — to znam.

Šta ćeš više? Što se je god onim povozom vozilo sada sretnih ljudi, dapaće što ih je ikad prošlo onim željezničkim trakom, nije nikad nitko sretniji bio od našega kapetana. Oprosti se on s majoricom, kazujuć joj, kako je možebiti samo ona povodom prevelike mu sreće; oprosti se i s doktoricom, moleć ju, da mu nezamjeri, što joj nije dovoljno cienio prijateljstva; izljubi se s prijateljem; nadari suviše i poslužnike — pa ode.

Kako je majorica sama ostala s Prigorcem, te još istoga dana mnogo s njim razgovarala, čini se, da su nešto utanačili. Doktorica je o tom nagovieštala, gledajuć njih dvoje, kad su i na večer zajedno sjedjeli i o nečem vrlo pouzdano razpravljali.

Iza odlazka Prigorčeva nestalo je iz toplica i majorice i doktorice. Otišle su obje zadovoljne, premda doktorica nije tajila, da se je mogla i bolje zabavljati.

IV.

Tko je buduće godine posjetio ove naše toplice, vidio je izmedju ostalih dva liepa para oženjenih ljudi: kapetana Jankovića s prekrasnom Ljubicom i Prigorca s gospodjom nekada majoricom. Živjelo se je i ovaj put vrlo ugodno, al dogodilo se nije ništa zanimljiva. Ljubica postade živahnijom, Janković mirnijim, te je rado slušao primjetbe Prigorčeve, pa ma i skeptične bile, a majorica nije se više trebala bojati nikakva zanovietanja. I učiteljka dodje — opet za godinu dana starija.

POUKA.

Naše kazalište.

9.

U oči cvietne nedjelje svršila nam se je ovogodišnja kazalištna sezona sa predstavom Freudenreihovih Graničara. Imao bih o tih Graničarih nješto reći, a i o pogdjekom drugom komadu sam još dužan govoriti, nu prema običaju, kojega se prigodom svršetka sezona kazalištnih i drugdje drže kritici, koji si uzeše zadaćom da pozorno prate svaki korak, kojim je umjetnost pjesnička i glumačka pokročila, ne preostaje ni meni drugo, nego da prema svojim silam Vienčevu čitateljstvu učinim račun o ovogodišnjoj djelatnosti našega pozorišta, da se iz njega razvidi, da li nam je ono napredovalo ili je nazadovalo, te ću o Graničarih i o onom drugom, poslije zgodnom prilikom svoju pridonizati.

U tom mi je poslu najprije samim sobom početi te koju o mojem radu reći.

Kako sam u uvodu k ovim člankom spomenuo, bio se je samnom dogovorio moj prijatelj, da zajednički radimo. Mi i zbilja isprvice tako činjasmo, te se svjetovasmo što i kako ćemo. Nu doskora ostade sav posao na meni, što si držim za dužnost spomenuti, da tim sebe očitujem krivcem svih onih nedostataka, kojih će se u ovom mojim početnim i mladjahnim silam, lišenim tolike prijateljske podpore, pretežkom poslu, sigurno dosta naći.

Za ravnalo i „suprema lex“ u mojem radu, stavih si Aristotela, kojega nepobitna pravila o dramatskom pjesničtvu primjerah našim dramam, držeći se primjera i načina Lesingova u hamburškoj dramaturgiji. Ponješto sam se držao i Freitagove „Technik des Dramas“ i Tiekovih „Dramaturgische Blätter“, a u ocjenjivanju glumačke igre Rötscherove „die Kunst der dramatischen Darstellung.“

Ako sam se u načinu držao Lesinga, udaljio sam se od njega u principu, uzimajući sa Berneysom da je po Aristotelu umjetnost sama sobom svrha, kako ju i silni Göthe uzimaše, a to će reći, da se ona bavi liepim, i da je svu svoju zadaću izpunila, ako je izpunila i držala se pravilâ, po kojih sudimo, da je što liepo. Ako bud koja vrst umjetnosti tu svoju svrhu s uma smetne, te uprvši svoje misli na koju drugu svrhu, ovoj za volju bud znajući bud neznajući pravila krši, prestaje biti umjetnost. N. pr. tragičkoj je umjetnosti u toj sobstvenoj svrsi zadaća, da nam prikaže ljepotu strašna i sažalost budeća čina tako, da pobudjivanjem tih afekta u slušateljih njihovo čišćenje postigne. Ako je dramatik sva pravila, koja k toj svrsi vode držao; on je dramatski umjetnik, ako li nije za tom svrhom, nego za kojom drugom pošao, te u tom polaženju za volju te svrhe skršio dramatska pravila, nije više dramatski umjetnik.

Od toga sam dakle principa polazeći izvodio svoja razmatranja, koja nadjoše kao i svaka druga stvar i hvalitelja i prigovaratelja. Do

ovih drugih mi je sigurno više stajalo nego do onih prvih, jer od njih se nadah nauci. Nu žali bože što sam se samo jednim od njih mogao okoristiti, to je g. I. P. u 5. broju Vienca, koji se dostojnim načinom i razboritimi razlozi očito pokazao, da mi iskreno u lice svoja protivna mnienja rekne. Gosp. I. P. polazi u tom svojem razmišljanju, kao i pogdjekoji drugi estetici i kritici, medj kojimi je n. p. i sam Lessing, od moralne svrhe dramatske umjetnosti, i akoprem me svojim umovanjem nije ni najmanje uputio, da bih u tome imao krivo, ipak sam mu na tom njegovom prijateljskom pismu veoma zahvalan, pošto me je u izvadjanju svojega razmišljanja iz toga principa, o nečem osvjedočio, da mu posvema pravo dajem. To nješto izmedj onoga ostaloga, u čem se opeta s njime neslažem, je onaj moj prenagljeni sud, da je kazalištna intendantura s estetičkih razloga Subotićeva Zvonimira onako operušala. Priznajem, da sam u tom pogriješio, jer sam se poslije osvjedočio, da toj intendanturi i zbilja nije stalo do ozbiljnih estetskih obzirâ, nego do posvema nečesa drugoga. Od ostale gospode prigovaratelja se nisam baš ništa mogao okoristiti, jer g. I. Z. u „Pozoru“ reče drugimi riečmi nehotice ono isto, što sam i ja bio rekao, a svojom zaključnom izrekom, da je umjetnosti svrha dizati život do ideala, neruši, kako on to misli, one moje, da je umjetnost sama sobom svrha, jer ona diže život do ideala, to joj je i po Aristotelu zadaća, ali u tom dizanju života do ideala je sama sobom svrha t. j. ako je to liepo izvela, ona je sve izvela, što joj izvesti treba. Imaju još dva gospodina, koji kojekako i koječemu u mojih člancih prigovaraju. Pošto ta gospoda nikoga neimenuju, neću ni ja da njih imenujem, a neću ni da im odgovaram, jer takovu bezimenu polemiku držim i za nedostojnu i za neplodnu literarnu skiomahiju.

Toliko o mojem računu, dajmo se sada na račun o kazalištnoj djelatnosti za ovogodišnje njene sezone.

Kazalište je zavod, koji djeluje na obćinstvo. Ako je vriedno, naći će u obćinstvu priznanja i naklonosti; ako nije vriedno, naći će u obćinstvu prigovor i nemar proti sebi. Tako je obćinstvo najvjerniji odsjev vriednosti ili nevriednosti kazalištne. To nije prividno opažanje, nego je nepobitna istina, koja je posvema naravna posljedica dramatske umjetnosti. U dramatskom pjesničtvu, toj neumrloj duši, koja se u svojem tielu, na kazalištu, utjelovljuje, prikazuje nam se u živoj, svakomu vidivoj i dohvatnoj slici harmonija božih zakona, pod kojimi stoji u pogledu svoga htjenja gorostasni stvor čovjek. Ta gorostasna snaga čovječega htjenja, prikazuje nam se u divnih i jasnijih crtah u tragičnom boju, u smješnih i pridalekih u komičnom boju. Zavod, koji nam u tako dohvatnom idealu umije prikazati gorostasnu čovječu silu, nemože a da neosvoji svakoga pojedinca, jer se u njem kao u kakovu zrcalu ogleda u svojoj moći i snagi, koja je tolika, da ga čini slobodnim gospodarom na ovom svietu, što je čovjeku tako milo i ugodno, da mu već utvora toga gospodstva čini najveću nasladu. To je efekt one katarze straha i sažalosti, koju tragedija u nami postigava, a taj je efekt tolike moći, da je uslied njega kazalište od vjekova bilo zavod, koji je obćinstvo tako osvajao, da je ono uz tolike zapreke u sva vremena i sve vjekove ljudem najmilija zabava bila, za kojom su kao divjom nasladom opojeni hljepili.

Kad je tomu tako t. j. kad je obćinstvo najvjerniji odsjev vriednosti ili nevriednosti kazališta, da vidimo, kakav se odsjev u našega obćinstva ove sezone našao.

Žalibože veoma rdjav. Sezona nam ovogodišnja došla, bitisala i prošla, a ne zanjetila u obćinstvu ni na dolazku, ni za boravljenja, ni na odlazku baš nikakova oduševljenja, nego nasuprot nemar i nehajstvo za cieli taj zavod.

Tomu mogu biti tri razloga. Ili se je kazalište u obće preživjelo ili našemu hrvat. kazalištu kao takovu nema životne snage ili nije ni jedno ni drugo, nego je kazalište još uvieke onako važan faktor u životu ljudskom kako je dosada bio, a i našemu kazalištu nefali podnipošto životna snaga nego posvema nješto drugo, koje opeta može dvoje biti: ili obćinstvo, koje nema toliko oduševljenja za umjetnost, da bi rád kazalištni priznavalo, ili ravnateljstvo kazalištno, koje nije valjano, da bi se pod njegovim ravnanjem kazalište razvijalo kako bi trebalo i kako bi se moglo. Da vidimo, koje je od ovoga.

Da se je kazalište, u obće uzeto, preživjelo, takova misao može samo „Dravskomu“ piscu na um, ili da bolje reknemo, na bezum doći. Doista kada čovjek oduševljenje čovječanstva, počamši od predhistorijske dobe kod Inda i Kineza do najnovije dobe, kada požrtvovanje pojedinih naroda u Evropi, koji se upravo natječu u današnje dane, da čim uzoritije i divnije hramove toj umjetnosti podignu, kada cielo to golemo dà neizmjerno svjedočanstvo o važnosti kazalištâ, kada čitav taj sviet dokaza uzporedimo buncanju onoga pisca, koji se zaogrće plaštom materializma, a mjestimice kao kakov pater proti njemu i nehotice prediče, što da tomu patuljku odgovorimo? Ta što drugo nego ono, što je Heine jednom na svom putu njekomu bezumnomu dosadljivcu odgovorio, koji mu se u krasnoj gori bio pridružio, da ga prati pa mu stao buncati, kako je bog svega i svašta stvorio, a pjesnik, da ga se rieši, pridohvatio, da da svega i svačesa a medj ostalim i velikih magaracâ. Oprostit će nam čitatelji „Vienca“ što se u take gorke rieči uputismo, to nije inače naš običaj, ali držimo si za dužnost, da tomu dopisniku nješto reknemo, jer naša je domovina žalibože na sličnih tomu ljudih bogata, koji bi držali, da je ono nepobitna istina, što

im taj drug govori, kad mu se ko nebi odazvao, a kako da se drugčije toj neznalici odazoveš? Zar da se upuštamo u pobijanje njegove nećuvene definicije o kazalištu? zar da se obazremo na ono nesmisleno buncanje o grčkom i rimskom kazalištu? zar da se toj nenavidnoj zadiralici drugčije nego prezrenjem odazovemo? Ostavimo ga neka paradira u tom „Leiborganu“ sebi srodne svojte, koji i inače tomu članku slične misli o kazalištu iznosi. Tako jednom u svojoj radosti, što se jednoga večera u Osieku tri originalna komada njemačkih glumaca davala, uzkliknu „Drei einheimische Produkte an einem Abend! Wahrlich man denkt sich in die besten Zeiten Athens versetzt, mitten in die olympischen Spiele! Na zdravlje! pustimo te osječke Atinjane, koji misle, da je Olympija u Atini, i koji misle, da se u Olympiji teatra igralo!! Dosta.

Da li fali našemu hrvatskomu kazalištu kao takovu životna snaga? To mnienje više nije tako osamljeno. Imade ih mnogo, koji tako misle, ali hvala bogu, da su i to ili neznalice ili nenavidnici, oboje zla, koja su preneznatna da obore istinu svojim neznanjem, da do konačne propasti podgrizu dobro u svojoj nenavidnosti. Neznalice su, koji misle, da našemu hrvatskomu kazalištu kao takovu nema životne snage s toga, što ono za ovo desetak godina uz tako neznatna sredstva i uz tolike priepone nenavidnikâ nije postalo uzorno; nenavidnici su, koji, uzamši u pamet, kakovo je naše kazalište bilo prije deset godina a kakovo je sada, nepriznavaju, da je ono prema okolnostim, u kojih vazda stajaše, tako ogroman napredak učinilo, da se toj ogromnosti, ako se na sve što treba ozremo, upravo diviti imademo. Nije utvora što tu rekosmo. Vriednost i napredak kazališta se mjeri po dvojem: po vriednosti i napredku u njegovu repertoiru i po vriednosti i napredku u njegovu izvršujuću osoblju, to su glumci. U obojem ovom je naše kazalište za deset godina petdeset godina napredovalo. Tko bi prije deset godina i pomislio bio, da će nam za tako kratko vrieme stajati na razpolaganje tolik i takav izbor dramatskih diela, medju kojimi čitamo imena velikih pjesnika: Guckova, Scribea, Sardoua, Moliera, Mosentala itd. a i imena prvih dramatika evropejskih Šekspira, Šilera i Lesinga, i napokon, ako Srbe uzmemo za Hrvate, kako Srbi nas za Srbe, još i priličan broj domaćih dramatskih pjesnikâ? Kad tomu dodademo sedamnaest operetâ, možemo reći da nam tolik i takav repertoir odličnih i boljih tudjih komada, i manje odličnih, ali našemu srcu više milih domaćih, i napokon toliko omiljelih opereta na raspolaganje stoji, da se s tiem repertoirom možemo i mnogomu velikomu kazalištu usporediti. Što se tiče napredka u glumačkih silah, ta prodjimo ih redom, pa usporedimo njihovu ispravljenu hrvatskomu govoru, njihovoj doličnoj deklamaciji i njihovoj sadašnjoj igri kako prije deset godina govorahu, kako prije deset godina igrahu i kako prije deset godina urlahu, pa pridodajmo kako prije deset godina i ne snivasmo o tako skorom dolazku pjevačica hrvatskih, usporedimo sve to i dodajmo sve to, pa neka još ko šta rekne da nismo napredovali, da hrvatskomu kazalištu kao takovu nema životne snage! Doista to samo onaj može reći, komu je nenavidnost na sve ono, što je hrvatsko, zasliepila oči, ili koji u svom neznanstvu misli, da se preko noći radjaju Burgthori.

Kako dakle? Eda li je ovomu upravo ove godine nastalomu nemaru i nehajstvu našega obćinstva naprama kazalištu krivo, u ovome ugušeno oduševljenje za tako krasan i koristan hrvatski zavod? Istina bog oduševljenje za hrvatsku svetinju veoma mnogo o stanju temperature visi, a to je nješto tmuše i gušće nastalo, ali ništa ne manje, čovječanstvo napreduje, ako izuzmeš dravskoga pisca i njegove jednomišljenike, koji pràvo na čovječanstvo nespadaju, jer se čovjek od životnije tim razlikuje, što se sastoji od tiela i duše, a tomu piscu, sudeći po njegovu dopisu, fali duša, ili da mu po njegovu na materialistički reknemo, fali mu mozak i srce. — To bi po Hrvate bio velik nazadak, kad bi se u njem nestajanje oduševljenja za liepim na toliko razgranilo bilo, da bi ove godine cielim narodom pregnulo bilo.

Nepreostaje nam dakle drugo, nego da uzkliknemo „piscis a capite foetet“ i da uzmemo ovogodišnju kazalištnu upravu na račun.

Kako smatra naša kazalištna uprava hrvatsko kazalište i da li prema tomu smatranju i radi?

Smatra ga, kako se iz one njene plitke, jedne kazalištne direkcije posvema sa te plitkoće nedostojne, predstavke na sabor vidi, ama upravo onako kako i neprijatelji hrvatskoga narodnoga kazališta; a radi, kako se iz ovogodišnje, pod njenim rukovodstvom obavljane djelatnosti kazališta vidi, posvema prema tomu svomu, po naše hrvatsko kazalište smrtonosnomu smatranju.

U toj se naime predstavci veli doslovce. „A ipak je hrvatsko kazalište neobhodno potrebito i važan je faktor u našem narodnjem životu, jer se medju ostalim oni, koji nisu imali prilike slušati hrvatskoga jezika u školi, priuče tomu jezikn u kazalištu.“ Zatim „Tako mora biti zadatak uprave, privezati zabavom obćinstvo uz taj zavod, i to plodovi lakše vrsti n. p operetami; a kraj toga — što je kod našega obćinstva vrlo mučno — unapriediti zavod ozbiljnimi plodovi drugih naroda.“

I gore pomenuti pisac veli to isto: „Das National-Theater ist einfach ein Uebersetzungsinstitut geblieben, welches in seiner ganzen Organisation nichts Nationales besitzt, als den Mechanismus der Sprache“ i zatim onim drugim „Wir halten das Theater einfach für ein In-

stitut, in welchem man sich entweder unterhält oder langweilt."

Eda li je moguće, da se u mislih tako sudaraju i oni, kojim je dužnost nastojati o napredku hrvatskoga narodnoga kazališta, i oni, koji si uzeše zadatkom oboriti ga što prije?!

Jest, ako nam kazalište ostane u rukuh ravnateljstva, koje takove pojmove o zadaći i vriednosti hrvatskoga kazališta imade, neće ni čudo biti, bude li se žalilo na novac, koj se u to ime troši. Drugo dakako žale prijatelji hrvatskoga narodnoga kazališta, a drugo neprijatelji!

Ta nesmislenost se još jasnije kazuje, kada se ozremo na kazalištnu djelatnost kako nam se pod tom upravom ljetos pokazala, pa se iz nje osvjedočimo, da je ta uprava žalibože vjerno te svoje principe o kazalištu izvadjala.

Ako želimo, da nam hrvatsko kazalište bude vriedno narodnje podpore, ono treba da bude zavod, koji je cielomu narodu na ponos i na korist; ali polag principa sadržana u riečih kazalištne predstavke, i polag rada, koji su ove godine pod njenim ravnanjem obavljao, spalo je naše kazalište ove godine do inštituta, koji služi na časovitu zabavu i užitak njekih Zagrebčana.

Da bude hrvatsko kazalište cielomu narodu na ponos i korist, treba da bude hram prave dramatske umjetnosti; a pod upravom ljetošnjega ravnateljstva, odmače se ono od te svrhe i postade stecište degenerirane nazovi-dramatske umjetnosti ili da njemački reknemo, postade: Singspielhalle.

Naše će hrvatsko kazalište biti hram prave dramatske umjetnosti, ako glavnu pažnju svrati na najvišu vrst drame tudjih naroda, a uz to i na našu domaću dramu.

Ako podje za tima dviema glavnima svrhama, postati će zavod, koji će cielomu narodu biti na ponos, i postati će zavod, koji zaslužuje ime narodnje; biti će narodu i na diku i na korist. Na diku, jerbo je njegovanje prave ljepote po svaki narod dično; na korist, jerbo će tim putem unapriediti domaću narodnju dramatsku umjetnost.

Ljetošnja kazalištna uprava pustila je s vida i jednu i drugu tu glavnu pažnju, pače je i ono što su dosadanje uprave u tom poslu dobra učinile, svojim nemarom zatrla.

Pustila je tu pažnju s vida, jer uzmimo der ljetošnje novitete, koje pod njenom upravom dodjoše na pozorište. Evo ih: *Uzor Tartuffa*, *Tast za svašta*, *Banditi*, *Garibaldi*, *Pst*, *Na dan svih svetih*, *Stari mladići*, *Pozvat ću si kapetana*, *Velika radost velik strah*, *Brutus pust Cezara*, *Žigica medju iskrami*, *Kod glasovira*, *Parižki prnjar*, *Mnogo vike ni za šta*, *Kitica ljubica*, *Solidan suprug*, *Eglantina*, *U oči mladoga ljeta*, *Cin cin*, *Njezin pokojni*, *Šah kralju*, *Nenadana radost*. To su. Koliko je medju timi noviteti klasičnih komada? Tragedija niti jedna, a od komedija su, ako izuzmete Tartifa i Šah kralja, o kojima govorasmo, i Šekspirovu Mnogu viku, one ostale sve većinom kako se zovu plesantrije t. j. mali dosjetljivi komadići bez pravoga čina, nego sa neznatnom situacijom, komadići, koji se uzimahu kao introdukcija k operetam. A našla se medj njimi i dva svakoga narodnjega zavoda nedostojna grubeža, kakovi su Cin Cin i Njezin pokojni. A koliko se medj timi noviteti nalazi narodnih drama? Ama baš niti jedna, jer onaj Demetrov prigodni tablo u slavu careva boravljenja neće nitko medj drame pribrojiti, nego medj ono što jest, a to je što Niemci zovu „Gelegenheitsstück," kao takav može biti da je od kakove vriednosti.

Nu ne samo što medj noviteti nema nijedne klasične tragedije, nijedne narodne drame, izmedj tih 74 predstava u obće, koje se ove sezone davahu, jedino što se još ističe Debora, o kojoj svoju rekosmo, a ono ostalo su opeta sve same neznatnosti i operete. Od narodnih komada medju timi predstavami u obće imademo Zvonimira i Mejrimu. Zvonimira nam operušaše, a Mejrimu, jednom jeditom probom uvježbanu, turiše za najljuće zime na jedan dan, koji bijaše iza bala i za kojim drugi dan opeta bijaše bal, tako da se reć bi pet šest ljudî taj večer sakupilo.

Eto to je priegled ljetošnje kazališne djelatnosti, iz kojega se jasno razabire, da nam naše hrvatsko kazalište nije baš ni koraka napredovalo, nego da je upravo nazadovalo. Jer nesamo što skoro ništa povećega vriednoga novoga nevidjesmo, nego nevidjesmo niti onih vriednih povećih komada tudjih i domaćih, koje su prvašnja ravnateljstva sadašnjemu priugotovila bila. Pače i ovo dramâ, što se je davalo, davalo se nekako na silu: niti se je poskrbilo za marljivo vježbanje, niti se je trošilo na dekoraciju, niti na kostim, riečn tako se je maćuhinski sa timi komadi i sa glumci, koji ih igrahu, postupalo, da komadi zatekoše nedopadnosti obćinstva, a glumci, kako to iz sigurna izvora znademo, svu dobru volju izgubiše i stadoše razmišljati, kako bi se izmakli kojemu drugomu pozorištu.

Ljetošnja je uprava sve svoje nastojanje osredotičila o operete. Mi smo o tih operetah svoju rekli. One se tako uobičajile i toliko omiljele, da bi smiešno bilo, kad bi se ko njihovu obstanku protivio, ali su opeta takove, da bi nam kazalište sav karakter narodnjega zavoda izgubio, kad bi one postale glavnom njegovom svrhom, Koja svrha našemu kazalištu imade biti glavna, to smo spomenuli t. j. ozbiljna dramatska umjetnost.

Ravnateljstvo u svojoj predstavci samo mimogredno tu svrhu spominje veleći, da je u tom pogledu sa našim obćinstvom veoma mučno.

Što će to reći? Zar da obćinstvo nema ni sposobnosti, ni volje, ni ljubavi za ozbiljnu

dramu? Jest, ako ju budete tako maćuhinski njegovali kao ljetos, ne će ju imati, ali dajte ju njegujte, kako bi ju trebalo, pa da vidite!

A kako bi ju trebalo njegovati?

Neka bude na čelu kazališta zbor ljudi, ne diletanta u dramatskoj knjizi, niti diletantâ u kazalištnoj praksi, nego ljudi koji zbiljski bit dramatske umjetnosti razumiju, koji poznaju bit i historiju hrvatske knjige, da prema ovoj čine izbor; ljudi koji kazalištnu praksu ne da samo iz vana poznavaju nego su i sami praktici. Naš odbor, čast i poštenje njegovim ostalim krasnim i riedkim sposobnostim, pokazao je činom da tih sposobnosti nema.

Izmedj tih ljudi neka se za ravnatelja kazalištnoga odabere čovjek, koji je kadar sve svoje djelovanje upravo samo tomu poslu posvetiti, što članovi sadašnjega odbora, kako je poznato, nisu u stanju.

Kada budu takovi ljudi na čelu, ti će razumjeti učiniti da kazalište svoju svrhu postigne, a ne će propuštati najbolje zgode, koje k toj svrsi vode, kao što je n. pr. ta, da nam osoblje kazalištno čitavo ljetno doba ostane bez vježbanja i bez posla, kao da im ni jedno ni drugo ne treba. Zašto se to čitavo vrieme dangubi? Zar nebi bilo od najpreče nužde, da družtvo ostane aktivno, pa da se u to vrieme vježba i u novih komadih i u starih, da nedodje u nepriliku, da odmah iza prvoga pokusa u zimi stupi pred publiku s kakovim klasičnim komadom pa ga sa te prenaglosti gore igra nego bi ga moglo? Tim bi se dakako članovom ciela plaća morala davati, dočim ovako samo dvie trećine dobivaju, ali ta trećina plaće bi se, kad bi sa toliko i tako revno uvježbanimi komadi došli, sigurno većim posjetom kazališta nadomjestila. Dosta!

Ako se to izvede, bog nam unapriedio naš narodnji hrvatski toliko dični zavod, ako li ne, nego ako ostane kako smo ljetos pošli, od našega će kazališta odvratiti ljubav i oni, koji mu najveće dobro žele, pa će mu tako osamljenu i zavidjanu od neznalica i zavidnika zvonce kucati, česa ga bog očuvao!!

Armin Pavić.

Iz Addisona.*

Priobćuje J. J.

IV.

Kad sam se jučer u jutro sa sirom Rogerom izpred njegove kuće šetao, donese mu njeki seljak ogromnu ribu, koju, kako reče, Mr. William Wimble u zoru toga jutra ulovio bješe. Mr. Wimble posla ju sa svojom preporukom i poruči, da namjerava doći danas na objed Siru Rogeru. Podjedno preda momak pismo, koje mi, pošto se glasonoša udalji, moj prijatelj pročita. Evo ga:

„Sir Roger! Molim Vas, da ovu štuku, najbolju, koju sam ulovio u ovoj saisoni, primite. Odlučio sam doći i tjedan dana kod Vas ostati, da vidim, kako kostreši u Blackriveru pecaju. Onomad, vidivši Vas na kugljani, opazim na svoju stramotu, da na biču neimate žvigara. Ponieti ću ih šest komada, što sam prošloga tjedna sapleo te mislim, da će Vam to biti dosta, dok ste na selu. Ovo posljednih šest dana nisam odjahao s konja, jer sam s Johnovim najstarijim sinom bio u Etonu. Dečko je valjano prionuo uz nauk. Vaš, Sir, ponizni sluga Will Wimble.“

To čudnovato pismo, i poruka u njem, probudi u meni želju, da se upoznam sa značajem i odnošaji gentlemena, koji ga bješe poslao, te doznam o njem ovo: Will Wimble mladji je brat njekoga baroneta i vuče lozu iz stare porodice Wimble-a. Ima mu izmedju četrdeset i petdeset godina; ali nebudući za nikakovo zvanje odgojen i neimajući nikakova imetka, živi obično kod svoga starijega brata, i to kao nadšumar. On povorku pasâ vodi bolje nego itko u svoj zemlji te je na glasu sa svoje vještine u potraživanju zecevâ. U malih ručnih djelih, kojimi se obično zanimaju bezposleni ljudi, velik je vještak. S izučenimi gospodjicami (libellula) čudesa izvodi i sve susjedstvo udicami obskrbljuje. Budući dobroćudan, uslužan i već radi svoje obitelji ugledan, u svakoj se kući kano dobrodošao gost prima, te je posrednikom prijateljskoga obćenja izmedju gentlemenâ one okolice. Laline (tulipanove) lukovice od jednoga do drugoga u džepu prenosi te zamjenjuje mlade pse izmedju prijatelja od jednoga kraja grofije do drugoga. Will je osobiti ljubimac mladih baštinika, kojim više puta izkaže ljubav mrežom, koju je sám spleo ili psetom ptičarom, kojega je sam obučio. Kadkada i sestram i materam njihovim pokloni podvezače, koje je sám načinio te bude smieha medju njimi, kad ih zapita, kako su im pristale. S tih majušnih plemićkih talenata i dobroćudne šale postao je Will ljubimcem sve okolice.

Sir Roger još nebješe dovršio svoga opisa, kad sagledasmo glavom opisanika, gdje k nam

---

* Kako je Macaulay opisao englezku vlastelu na koncu sedamnaestoga stoljeća, nalik joj je za čudo hrvatsko plemstvo nazad kakovih možebiti samo 20—30 godina. Uzme li se još na um, da je i Addison živio u sedamnaestom vieku: dokučit će se vrlo lahko, zašto nastavljamo ove zanimljive članke. Ako u nas možda i neima podpunih Mr. William Wimble-a, al stričevića mu i nećaka naći će bez sumlje. Ova je ovdje satira o smiešnoj bezposlici liepa ilustracija k onomadnjemu članku „ob uzgoju“. Ovakovih satira trebalo bi i više; jer mnogi naši mladići misle, da je za njih bog zna kolika dika, što se povadjaju za tobožnjimi hrvatskimi gentlemeni i što oponašaju njihove lude običaje i dangubu. Ured.

dolazi. U ruci imaše njekoliko ljeskovih šiba, koje u Rogerovoj šumi uzput usjekao bješe. S jedne strane obveseli me iskrena dobrodošlica, kojom ga Sir Roger primi, a s druge strane dopade mi se očevidna radost, koja se vidjaše na licu gostu, kada ugleda dobroga staroga viteza.

Pošto se izpozdravljaše, zamoli Will Rogera, da mu da jednoga slugu. Po njem hotijaše odpremiti kutiju punu loptâ od perja njekoj gospodji u susjedstvu, kojoj taj dar prije pol godine obećao bješe. Jedva što nam Sir Roger ledja okrenu, kad mi čestiti Will uze pripoviedati o njekom gnjetelu, kojega je u obližnjoj šumi ustrielio, tę još o drugih dviuh triuh sgoda te vrsti — i jer je lov, za kojim ja idem i koji mene najvećma veseli, lov na riedke, neobične značajeve: to mene originalnost pripovjedaoca zabavljaše ne manje nego njega onaj gnjeteo, i tako ga slušah neobičnom pozornošću.

Sried te zabave zovne nas zvono k objedu, pri kom gentlemen, o kojem kazujem, bijaše sretan te vidi, kako su onu od njega ulovljenu štuku kao prvo jelo njekom svečanošću na stol donieli. Kad sjedosmo, poče nam veoma obširno pripoviedati, kako je ribu zaudio, njom se igrao, savladao ju i napokon na obalu izbacio, te ti i drugi slični detailli izpune vrieme za prvoga jedjeka. Zdjela divje peradi, koja sljedjaše, dade za ostalo vrieme objeda gradiva razgovoru, koji se dovrši novim obretom Willovim o poboljšanju cuvika (svirala vabica).

Kad po objedu odoh u svoju sobu, razžali mi se i nehotice nad čestitim plemićem, koji s nami objedovao bješe, te se nemogoh oteti boliezni, što se tako dobro srdce i tako radine ruke samo ništetnostmi bave; da od tolike uljudnosti drugi tako malo imaju i tolika vještina da njemu sámu tako malo koristi. Da se kod svoje blage ćudi i kod svoje djelorevnosti bude posvetio kakovu zvanju, eno ga od svih štovana i imućna čovjeka. Koliko bi n. p. trgovac s takvimi svojstvi privriedio i zemlji i sebi?

Will Wimbleovu životu nalik je život mnogih mladih sinova odličnih obitelji, koji se kano plemići radje propasti izručuju nego da se kakova posla late, koji je tobože izpod njihova striliša. Timi mušicami širi se naduhtost i prosjačtvo u mnogih zemljah Evrope. Sreća je za trgovačke narode, kao što je naš, te mladi sinovi, ako i nisu za koju od liepih umjetnosti ili znanosti sposobni, ipak nalaze puta, da se najvrlijim članovom svoje obitelji izjednače. Koliki su muževi City-londonske s malo započeli te do većega bogatstva dotjerali, nego starija im braća! Bit će, da su Willa u mladosti za nauk bogoslovja, prava ili liečničtva opredielili bili, ali da su ga roditelji, vidivši, da za to niti sposobnosti niti nagnuća neima, sama sebi ostavili. Nu budi da za više nauke nije bio prikladan, velika sposobnost za trgovinu jamačno mu se odreći nemogaše. Buduć da se po mom mnienju takovi odnošaji dostatno neuvažuju, pridržajem si do sgode opet o tom progovoriti.

Iz povjesti civilizacije u Englezkoj.

H. Th. Buckle-a.

(Dalje).

II. Upliv prirode na uredbu družtva i na značaj pojedinaca.

7. **Čovjek u vlasti prirode razvija većma razmnjevu nego li razum: prvi početci prosvjeti.** Od prirodnih pojava, opasnih po čovjeka, na prvom su mjestu potresi, jedno radi množine ljudi poginulih, a drugo radi naprasnosti, kojom potres dodje i mine. Vele, da ih naviesti vazda njeka promjena u povjetarju, koja neposredno djeluje na živčevlje, te tako duhu sposobnosti tim većma pomrsi; bilo tomu, kako mu drago, podpuna je istina, da mišljenjem pokrenu, da duh zavedu i da proizvedu stalne, njeke pomisli: strava, štono spopade čovjeka, djeluje bolno na razmnjevu, oslabi mu razboritost, a napuni ga praznovierjem, i što je gore, opetovanjem ovaj pojav razplamti razmnjevu većma, razigra čuvstva većma — u mjesto da duh nanj privikne. Čovjek gledajuć neprestani nemir pod nogama, ne moguć odolievati nemiru svoje nemirne sviesti, mora očajati sa svoje slabosti, predav se nadprirodnomu djelovanju, bilo ovo ma kakovo, strava ga goni da si traži spasa bilo u čem: tako postade praznovierje — pače tu morade postati.

Prem da su ovakovi pojavi prirode po Evropi vrlo riedki, a i manji, ali ih ipak ima, kao što to iberski poluotok svjedoči i to više nego li sva ostala Evropa; s toga je i praznovierstvo ondje jače i veće tako, da je i kršćanstvo njim punije nego li igdje po Evropi. — Ovomu pojavu pomagaju i ostali plodovi razmnjeve, a to su umjetnosti; odatlje porodi Italija i Španija tolike i toliko umjetnika — a porodiše u znanosti razmjerno veoma malo odličnih muževa — u prirodoslovnih znanostih ne ima iberski poluotok da bi jedno ime, koje je steklo evropsku slavu.

Da opasni prirodni pojavi razmnjevu draže, praznovierje većaju a znanostim prieče, tomu ima dokaza još u kojoj živoj istini. Narod nevježa sklon je, jer inako ne može, te si tumači svaku opasnost nadprirodnim uplivom; tim je očit razlog, za što takov narod opasnosti klanja, pače za što ju obožava; za to se štuje divlja zvjerad, zmije itd. Šteta, što ju ovakova životinja počini, razlog je nepovredivosti, odatlje svetosti.

Tako se borijaše prosvjeta po tropskih krajinah s tegobami, kojim po krajinah umjerena pojasa nejma traga, te su ove davno jur cvale,

dočim one jošt i sada čame na nizku stepenu prosvjete: zvjerad, vihri, potresi, tište ih kano mora. Nesreće, što ih snalazijahu i jošte snalaze, samo su jedna čest njihovim biedam; jer je veća čest u ćudi, u značaju, u duhu, kojim proizvadjaju, spajaju takove pomisli, kakovimi samo razmnjeva vlada nad razumom, kakovimi se narod goni samo na štovanje, a ne podbada na iztraživanje i na poznavanje prirodnih sila.

Ovim nam je takodjer jasno, za što je ljudsko zdravlje u tropskih krajinah više u opasnosti nego li u umjerenih pojasih. Tko se smrti boji, utječe se radje nadprirodnoj pomoći; kakov je život nakon smrti, o tom ne znamo ništa — neizvjestnost nam je tolika, da se i najhrabriji srdce lecne, kada samo na to pomisli Razum o tom šuti, razmnjeva snuje svoje neponjatne osnove; čega razum ne dokuči, toga se hvata razmnjeva; od čega opasna bolest raste, od toga raste i praznovierje; ovo je tolika istina, da prosti narod izvadja bolesti od njekakva božanstva, osobito bolesti opasne a naprasne. Evropa mišljaše, da je kuga bič božji, pače ima žali Bog i obrazovanih, koji to i danas tvrde, ali bez dokaza i nemisleći, kolik je krvnik takov bog. Ovakova je vjera tim jača, čim manje tko znade o liečničtvu. Uz ovo neznanje i uz obsežnije ili češće bolesti praznovierje je tim veće i jače. Borba izmedju boga zloduha i dobroduha očituje nam novi upliv vanjskoga svieta na duh, kojim stari sviet u prosvjeti ne mogaše napredovati. Azijske krajine, gdje se razvi prosvjeta, bijahu mnogo nezdravije, nego li evropske; kužne bolesti dodjoše Evropi sve s Azije; tako se može uztvrditi, da od svih opasnih evropskih bolesti nijedna nije izvorna.

8. Izvanevropejska prosvjeta s razmnjeve, evropejska s razuma. Ovo sliedi posve dosljedno; jer proti prosvjetam izvan Evrope bješe se zaklela sva priroda djelujuć samo na sposobnosti razmnjeve, a proti sposobnostim razuma. Današnjimi sredstvi mogla bi znanost ovaj važni zakon iztraživati i dokazivati, kako je u Evropi bivalo upravo sprotno, da su naime tù pojavi prirode obuzdavali razmnjevu, a razumu voljkali, da se je čovjek oslanjao na sposobnosti duha, bodrio se neprestance umom proti bezumlju i tim osnovao napredak.

Ne mogu se ovdje izbrajati iznimne posebnosti, s kojih je evropejska prosvjeta različna od svih ostalih prijašnjih; tomu bi se htjelo mnogo više znanja; ali napomenuti moram, da je poznati obću i obsežnu istinu jedno — a posve drugo istinu ovu razpravljati u potankostih, i dokazivati ih takovimi razlozi, kakovim se sjeti i najobičniji čitatelj. Tko je privikao na spekulacije ove vrsti, te od povjesti traži šta ina, nego li puko izbrajanje dogodjaja, taj zna, da čim je obćenitija i obsežnija tvrdnja uz zamršene okolnosti, tim je veća vjerojatnost prividnim iznimkam, te ako je teorija obsežnija, to su i iznimke bezbrojne. ali ipak može biti teorija posve istinita.

Glavne dvie zasade, što ih mislim da sam dokazao, jesu: 1) da ima njekih prirodnih pojava, koji djeluju na duh, budeć mu razmnjevu, 2) da ovakovih prirodnih pojava ima mnogo više izvan Evrope, nego li u Evropi. Tko ovo prizna, taj priznaje, da su posve ini ukoni morali se zbivati u krajih, gdje je razmnjeva zavladala, nego li u onih, gdje je zavladao razum. Da su se zbivali i protuukoni, to ovoj teoriji nesmeta, jer se ova drži samo posljedka, žive istine. Ovaj je daklje zakon znanstveno podpun. Sada bismo mogli odustati od pokûsa, kojimi se zakon ovaj potvrdjiva; ali da prigovoru doskočim, valja vam znati načela, kojih se držah, i primjere, kako ovi zakoni djeluju — i to u najglavnijih pojavih prosvjete, a to su ova tri: knjiga, vjera, umjetnost, pa kako i da su glavne im crte potekle s prirodnih pojàva.

(Svršetak II. pogl. sliedi.)

Jugoslavenska akademija.

Uza sve to, što nas politički dnevnici moraju preteći, držimo, da nam je dužnost obćinstvo vierno izvješćivati o radu jugosl. akademije znanostî i umjetnostî, naročito pako o javnih joj sjednicah i književnih publikacijah. Počimamo sjednicom od 28. o. m. Toga je dana, kako smo već objavili u br. 14. ovoga lista, čitao u 5½ ura večeri pravi član jugoslavenske akademije J. Jurković svoju estetičnu razpravu o „narodnom komusu“. U uvodu razložio je akademik pojam „smiešnu“ u obće, zaključivši definicijom Aristotelovom i objasnivši teoriju sa njekoliko primiera. Zatim je sliedila s estetičkoga gledišta ocjena smieha i dokazivanje, kako se dar za shvatjanje komičkih odnošaja različit nalazi kod pojedinih ljudi i čitavih naroda. Zabaviv se iza toga potanjom karakteristikom naše šale narodnje, prešao je na izbrajanje njezinih izvora te pokazavši, kako se žica šale narodnje u raznovrstnih formah provlači kroz sav jezik, počamši od pojedinih rieči do najvećih tvorina sloga, i kako se pri razabiranju šaljivoga gradiva izpitivaocu treba čuvati da tudje nepomieša s našim, izveo je, da je dosjetka u nas više slikovna nego refleksivna te da se u boljih i vrednijih pojavih osniva više na stvari nego li na rieči, po čem riečka (Wortwitz, Wortspiel) da je najlošiji izraz naše šale narodnje.

To pokazavši, stavio si je akademik pitanje o praktičkoj vriednosti svoga iztraživanja te je iz njega izveo dužnost za radnike oko knjige narodnje: za jedne, da gradju šale narodnje prinositi nastave; a za druge, da o toj gradji značaj šale narodnje uče i taj nauk da uporavljuju na više književne

s v r h e, imenito na obradjivanje naše k o m e d i j e i s a t i r e. Napokon se je bavio akademik pitanjem ob uvjetih obiuh rečenih struka, dokazujuć, da je njih uspješno obdjelavanje kod nas moguće.

Troškom i trudom jugosl. akademije izašle su ovih dana sliedeće knjige:

Rád jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî. Knjiga VI. U Zagrebu 1869. Str. 246. Ciena 1 for. 25 n. Sadržaj: O osveti, mirenju i vraždi po negdašnjem srbsko-hrvatskom pravnom običaju. Od dra. Bož. Petranovića. — Boškovićeva elementa materiae naprama današnjoj atomistici. Od J. Torbara. — Akcenti u glagola. Od Gj. Daničića. — Kaj so hodourni vrtinci (pisano slovenski). Od dra. S. Šubica. — August Šlajher, nekrolog od V. Jagića. — Književne obznane od Gjure Daničića, dra. Bogišića i dra. Petra Matkovića.

Stari pisci hrvatski. Knjiga I.: pjesme Marka Marulića. U Zagrebu 1869 str. LXXVII, 1—339. Skupio Ivan Kukuljević Sakcinski. S obširnim predgovorom od V. Jagića i I. Kukuljevića o književnosti medju Hrvati u doba Marulićevo. Ciena je knjizi 2 for.

Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium Volumen I: listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. Skupio Sime Ljubić. U Zagrebu 1869. Str. 466. Ciena 3. for.

Bit će prilike o tih novijih djelih naše jugoslavenske akademije napose progovoriti; za sada jih samo spominjemo i prijateljem hrvatske knjige preporučamo.

SITNICE.

— Do sada nije još nigdje objavljena — van da smo pregledali — krasna knjižica, što je izašla u Riečkom tiskarskom zavodu Emidija Mohovića pod naslovom: „Mladić uputjen na dobrotu, nauk i rad. Prvom talijanski spisao Cezar Cantù, a pohrvatio Ivan Fiamin.“ O tom djelcu bit će nam dužnost na pose progovoriti, premda se i sada može iztaknuti, da je preliepo pisano i vrlo marljivo prevedeno. Drago nam je još i to, što čitamo u prevodnikovu pripomenku, da je glasoviti pisac preuljudnim pismom dozvolio prevodom hrvatskim iznieti na vidjelo djelo mu, očitujuć tom prilikom podpuno priznanje našemu narodu.

— Victorien Sardou napisao je opet novu dramu „Otačbina“. Čin se sbiva u Belgiji za okrutnoga gospodovanja Albe, te se slobodnjaci belgijski odlikuju velikim rodoljubljem. Gledajući ovo kod prve prikaze mnogi Belgijanci, boraveći u Parizu, zanieli su se i odlučili zahvaliti se piscu sjajnim načinom, što je toli liepo proslavio belgijsko rodoljublje.

Žalibože se Sardou nešto razsrdio, pa neda svoga komada nikomu nego parižkomu družtvu u Porte St. Martin. S tim družtvom hoće da obadje sve pokrajinske gradove i Belgiju. Ovako se je do sada radilo samo u Englezkoj. Ni štampan neće biti taj komad, jer bi si njim, misli Sardou drugi zaslužili stotine tisuća franaka, a njemu nebi dali ni pare.

Medjutim našao se je toj oćutnosti dosta uspješan uztuk. G. Dorgeval veli, da se je nekim prizorom prije domislio, nego li Sardou. Ti prizori da se nalaze u librettu k operi Ivan IV, koj je već davno u rukuh g. Perrin-a, te o prvenstvu nemože biti nikakve sumlje.

— U Parizu izlazi sada veliko djelo o kazalištu pod naslovom: Histoire universelle du théâtre. Par Alphonsa Royer. Ovoga djela bit će pet svezaka; izašla su do sada dva. U prvom svezku razpravlja se iza uvoda glavno pitanje: u kakvom je savezu dramatičko knjižtvo svega svieta s kulturnom poviesti; zatim se pripovieda o kazalištu starih i iztočnih naroda, o novolatinskom kazalištu do 10. stoljeća, o prelazku s latinskoga jezika na narodne jezike u 11. i 12. stol., o kazalištu u Francezkoj i Njemačkoj u 13—15. stol.; napokon još o misterijih 15. stol., o kazalištu francezkom, nizozemskom, španjolskom, englezkom, njemačkom i perzijskom, i o francezkom za prve periode 16. stoljeća.

U drugom je svezku konac 16. i početak 17. stoljeća u Francezkoj (do Corneille-a) u Španjolskoj (Gil Vicente, Lope de Vega itd.) u slavenskih zemljah, u Njemačkoj i u Englezkoj (Shakspeare, njegovi predteče i nasljednici). Treći svezak namienjen je svršetku 17. stol., četvrti 18., a peti napokon 19. stoljeću.

G. Royer nije nakanio pisati poviest posebnih dramatičkih literatura pojedinih naroda, već hoće da sravnjuje različite kazalištne epoke i da sve to sastavi u jedno. U toj je nakani pisao i predsjedniku jugoslavenske akademije, moleć ga, da mu pošalje potrebito gradivo o hrvatskom kazalištu starije dobe. G. Pavić, baveć se i onako historijom našega kazališta, radi dakle već dulje vremena za ovo djelo g. Royera.

Uz Royera u Francezkoj piše J. L. Klein u Njemačkoj ogromno djelo pod naslovom: Geschichte des Dramas. Do sada je izašlo šest svezaka, a bit će ih možebiti i četrdeset.

Ovomu je broju priloženo izviešće i račun ob upravi Matice ilirske.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 16. U Zagrebu dne 8. svibnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Majčina dušica. *

Spjevao F. M.

Na slami sirota žena mre,
Ni šapnut niglednut ne more.
Nju slomi za kćercu skrban rad,
Nju mori sad bolest, mori glad.

A diete ju gleda i ludo mni,
Da majčica mirno, sladko sni,
Te postelj joj cviećem nastire, —
A majka od bola, glada mre.

Kad majka se prene iza sna,
Poljubit će kćerku, to kćerka zna.
I curica čeka dan, dva, tri,
Četvrti — pop majku u grob skrì.

Uzdahnu pop: „ah, ubi ju glad!“
Djevojče to čù — zna, što će sad,
Te rućicam' pljesk, pa bježi, bjež,
Gdje poljem stoji strnokos svjež.

Po strni skakće ko golub biel
I očicam' modriem danak ciel
Tu vlaće traži sve slog po slog,
I kupinu obrà i trn i glog.

I bježi na grob i stane zvat:
„O majčice, ustan, tu zlatna vlat,
Tu kupina sladka i glogov plod;
Nahrani se, draga, hodi, hod'?“

I zove i kuca: tuk, tuk, tuk,
Al majke nema, u grobu muk.
I čeka, i zove — sve zahman!
I plače, dok tih ju smiri san.

Tad niče iz groba blijed sjen:
„Oj majčina dušice, svij se k men'!
Nek bog te brani i hrani svet,
Koj hrani na polju drobni cviet.“

I curica majci večer svak
Donosi hranu čim pane mrak.
Već prošla jesen, zabielje snieg, —
Još diete traži izpod njeg.

Snieg mete a vihor huči ljut;
Kroz snieg si diete krči put,
I udje u nj, al nema je van —
Nad sniegom grakće crni vran.

Popuhnu jug, i ode snieg,
Zaplavi cvietkom dol i brieg;
I hrani i brani drobni cviet
On, koj sav sion hrani sviet.

Al očice modre sagnuo cviet
Te nujan čuči, na tlo je spet,
A rad bi pretrčat zlatnu strn,
A rad bi pretražit glog i trn.

Sve mirno u polju, lahor tih
Strn zlatnu ljulja, a na tlih
U modrijeh cvietku očica'
Sja rosa, za majkom suzica.

---

* Thymus, rumenkasto-plavkastih cvietova, rastući po sjenokošah i poljih.

Sestre.

Heyseova pripoviedka.

Šarlota Klotildi.

*U B. na 17. siečnja 186**

Znala si se za svoga vieka, draga Klotildo, puno čemu liepo domisliti, ali smiono tvrdim, nikad ljepšega domišljaja od onoga, kad se sjeti stare svoje prijateljice i kako bi liepo bilo, da joj poslje sedmogodišnjega njemovanja znamen pošlješ, da živeš i da me ljubiš. Sjećaš li se, kako smo se čitav sat prepirale ob onom stavku, štono meni bijaše omilio: Les grandes pensees viennent du coeur, a Tebi nikako nehtjelo u glavu, kako da srce misli? Sad ću ipak održat pravo; jer odkuda polieže velesrdna misao, „da je grjehota, kada ljubiš, nekazati toga onomu, koga ljubiš", ako nepolieže od tvoga srca?

Tako ti je to draga „crnoglavko" — nezamjeri, što te starim nadimkom od zavoda zovem; poslan mi svjetlopis kaže, da Ti od materinske brige niti vlasak pobielio nije. Pravo ću Ti reći: vrlo mi se kosnulo srca, da se je naše prijateljstvo razvrglo onako iznebušice. Da nebijah „mudricom", kako me Ti okrsti, bila bih se morda za koje vrieme utješila — al ipak nebi nikada shvatila, da se je moglo tako sbiti. Shvatila sam kašnje do duše, ali mi se nije dalo, da se utješim. Pojmila sam podpunce, da dragi suprug i milo djetešce mogu, da morda i moraju zapremiti sve tvoje srce. Ali mi to nepomože. Zar sam te pogrješavala manje uvidjajući, zašto me ti nepogrješuješ? Nikad ti nisam razumievala ljudi, nit sam im zavidila, kad su se tobož ponosili govoreć: „ako ti nemariš za me, nemarim ni ja za te!" Kanda je ljubiti, što je i trgovati, kadno prodavaocu ostane roba, ako kupac nije voljan ugovorene ciene platiti! A ni one poslovice neutuvih, da je veće blaženstvo davati, nego li primati. Kad si srce milomu vojnu predajem, činim samo, što nemogu nečiniti. Kao da dahneš u se ili iz sebe, a uza to te ipak često i vrlo zaboli. Blaženstvu je istom onda početak, kad se čega dostanem, a niesam se ni usudila tomu čemu nadati pa kad sbilja osjećam pravu sreću, čini mi se kao suvišak, kao nezasluženi dar, skoro kao neka sramota, tobož što mislim, da više dobivam, nego li dati mogu. Tako me eto, draga dušice, Tvoje pisamce zateče i donie mi u jedan čas više sreće, nego li mi je donosila moja tiha vjernost kroz toliko godina. I nemoglo pismo u bolji čas doći, jer nikada više nepožeğjeh samo kâpce ljubavi i sreće. Čitajuć ga samotovah više od Tebe, kad si ga pisala. Morda se ni crnilo nebijaše osušilo, kadno ti se gospodin suprug i mili sinak Ernesto povratiše sa željeznice. Vas cieli božji dan nevidjeh ni žive duše i čuvah kuću poput pepeljuše. Valjda znaš, a morda i neznaš, da sam poslije Tvoje udatbe ostala još pune dvie godine učiteljicom u našem prekudjenom a ipak premilom zavodu — i to od svoje volje. O mojih tadašnjih doživljajih drugi put naustice, ako bude dobre sreće, da na poziv Ti uzmognem doći. Samo mimogred Ti velju, da sam bila boljom učiteljicom nego li učenicom, da su me djevojčice ljubile a da me saučiteljice bar niesu mrzile te da je ista mlle. Clemence, kojoj bijah najviše zazorna (bête noire), prolila gdjekoju suzicu (quelques larmes), kad sam se od nje praštala. Za tim bilo mi je poći k otcu, dodijalo mu svejednako mienjati boravišta, otišao na odpust, da se može na miru baviti bojnom znanošću. Trebao me sada toliko, koliko sam mu prvo neprilična bila, da nije znao, što će od mene. Malo se promienio, samo nešto posiedio a u ostalom bio dobričina, šutljiv i ljubezan ćaćko, kao za moga djetinstva, samo je vazda mrko gledao, te je sviet mislio, da je krvopilac, a rodjena mu kći mogla ga na ranu priviti. Spominješ se valjda, kako sam uzdisala u zavodu osobito, kad bi gospodična Clemence svoju migrenu na meni izkalila: Oj da mi je kod kuće biti! Kamo sreće, da imam haljetak, hlače i klobuk, pa da mogu kao prvienac (cadett) vojnikovati u očevoj četi! Kad neimam majke, zar me neteče dvostruko pravo, da se užijem otca. I uživam se toga prava evo već četiri godine neukidice a niesam ga dosle ni sa sestrom dielila. Valjda Ti na um pada umiljata djevojčica, kad me je uz pomajku svoju, groficu F— posietila u zavodu i kadno se svatko božji i ista gospodična Clemence zagleda u nju. Vjeruješ li mi, da je od onda nevidjeh? Treba Ti znati, da grofica boravi uzamance godinu za godinom u Niči poradi slaba si zdravlja i budući Lilu obožava i otcu ju i meni s ljubomornosti neušti, kako ćeš i pomisliti, da smo joj mogli djevojčicu za koji tjedan izluditi. Ćaćko morao trpljeti, a težkim ju je srcem pogrješavao. Grofica bila najuzdanija prijateljica našoj majci a i znala je posve posvojiti diete mnogogodišnjom materinskom brigom. Pojmit ćeš, da sam i sama pogrješavala Lilu. Koliko sam dana samotovala? A koja mi je naknada, što sam tihomice dorasla do tobožnjega profesorstva ratne znanosti, prepisujući otčevo veće djelo. Sad se iznenada sve promienilo smrću grofičinom; ćaćko odputovao juče po Lilu, na novo ćemo početi življeti; mjesto vještine utvrdjivanja prionut ćemo oko znanosti predobivanja — to jest oko novote (nove mode), jer je Lila navikla na sjajno odielo, a pri svem tom nadamo se, da nećemo poremetiti domaćega mira. Nemogu Ti kazati, koliko se veselim malomu svomu janjetu. Sve mi je srce zapremila još onda, kad joj ništa nije do toga stajalo. Osam je godina mladja od mene, prava živa slika miloj nam majci,

koje nije ni poznavala, te mi se čini, kanda će mi se njom povratiti mila pokojnica, koju nam smrt prerano ote. Doista, draga posestrimo, niesam ni malo ljubomorna; čini mi se posve naravno, što je Lila otčeva mićenica a to s toga, što je na majku nalika. A buduć sam joj i sama više majkom nego li sestrom, netrebam „mudricom“ biti, ko što i jesam, da se skoro i radujem, što će Lila sunčanim svojim sjajem još većma iztaknuti onu pomrčinu, kojom me je maćeha narav pomrčila. Vjeruj mi, draga crnoglavko, ja sam ti se iz sbilja sa glasovitom premudrošću ili filozofijom pokumila. Dorasla sam do tolike majstorije, da se već i sa svojim „glavnim neprijateljem“ dobro pazim, premda taj neprijatelj nije ni malo umiljatijim postao, već se sve to više nameće.

Eto dosta sam ti se koješta nadrndala pa neka bude za danas kraj! Tvoga sinčića cjelujem a milomu Ti suprugu pružam ruku, zahvaljujući mu od srca, što je mojoj dragoj crnoglavci i blago i sreća, koja se pomila iz svakoga redka tvoga pisma. A sad da nastojimo, da nam se nît neodulji u nedohvat! Nepristaješ li? Po tisuću puti i vazda

Tvoja vjera.

Na 21. siečnja.

Mogu li vjerovati? Zoveš se mojom prijateljicom a nemožeš se ni s nategom dosjetiti, tko je taj moj „glavni neprijatelj“, o kom sam ti neki dan pisala. Zar nam niesu neprijatelji naših prijatelja isto tako neprijatelji? Oj crnoglavko! thou art not false, but thou art fickle! Zar sam ja povjerila tajnu toga neprijateljstva u njedarca Tvoja još onda, kad je još cvatom cvala, zar sam ja samo Tebi i Bogu plakala, da se sad nevještom činiš u poslu, koji mi se duše tiče? Da te nebezčastim, reći ću, da je to samo puka izlika, te da niesi od želje, već da si samo od nježne brige onako pitala u tvom pismu! Morala bi se sama opametiti, da si zaboravila sve moje slaboće i da povod i uzrok onomu neprijateljstvu nije prema tomu, da izpriča mnogoljetnu pizmu. Tko će znati, što bi ti mislila, da si ti na mom mjestu! Čovjek mora neke stvari doživljeti, da vidi, može li ih dotjerati kraju. Da na primjer izkusiš, je li tko sbilja nesnosan, moraš se s njim vjenčati; jer za koji časak i drugdje može štotko štošta podnieti. S toga sam već prvo opazila, da ti posve neshvaćaš, kako mogu zlobiti i kivna biti nesrećniku, s kim sam žalibože nerazrješivo spojena; premda smo svašto dielile, nije se taj nesrećnik toliko tebe, koliko mene ticao, mogla si ga i negledati, ili pokušati, da ga na najprikladnijem posvjetu motriš, mogla si se s njim razkrstiti ovako il onako! Ali jao si ga meni! Jedva se zorom prenuh, već mi pogled zape zanj; il sunce sjalo, ili noćju svjetiljka svietila, mrženikov se sjen navrzao svaki put na me; bilo, da se smijem, a on se na najneugodniji način smijao sa mnom; bilo, da se plačem, a on se sav pocrvenio a neizišao tim ljepši. Makar ja nakanih što čednije gdje pristupiti, svaki put se iztače preda me i bijaše povodom priedsudu o meni. Pa da se takova dosadnika nemožeš riešiti svega svoga vieka, da si na njem nemožeš srca izkaliti, jer neopaža mržnje i u božanskoj si nedužnosti misli, da je koristan dapače nuždan — što sam to pregorjela, najveća ti je majstorija moga mudroznanstva!

Dobro pamtim, kad smo ja i moj neprijatelj jedan uz drugoga življeli ni ljubeći ni mrzeći se. Dobro pamtim i onaj čas, kad se naše neprijateljstvo zapodjede. Bilo je subotom za risanja. Znaš, da sam preko mjere prevoljela toj umjetnosti, da sam jedina branila starca učitelja, kad ste vi šalu sbijale sa neupoznanim veleumom pitajući ga po stoti put, koji mu se veći čini, da li Rafaele ili Michaele Angelo. Tobože vrativ nam čast u zajam skinuo mi mrenu sa bezazlenih očiju! Dokopasmo se srećno do risanja glave, dobričina učitelj nacrtao kredom na ploči ogromni grčki nos. To me se nekosnu ni malo. Znala sam, da neimam grčkoga nosa, ali sam se tješila, jer mi se neumiljata upravnost potezova činjaše neliepom — bar na onoj ploči. Ali sad poče čudni čovječuljak sjenati onu nosinu, i svu pretežnost svrnu na svjetlište, koje da imamo na kraju nosne hrbtine prištediti. Kako više puti, tako i onda navalila neka opakost na nas. Svaka je uporavila svoje nemile poglede na susjedin nos i kikoćuć i smijuć se radila je ustanoviti svjetlište na nosnom hrtiću. Do mene sjedjaše Adela L—ska, na njezinu orlovskom nosiću spetih ja najnježnije svjetlište, što ga samo srce poželjeti može. Al u isti mah zapita zlorada smušenica iz svega glasa: gospodine učitelju, ima li nosova, u kojih neima svjetlišta? — Neima, odgovori dobričko, jer svaki nos, van da je posve nespretan, ima svoj hrtić i na hrtiću svjetlište. Nespretan nos zove se prosto pečurkom. — Ako je tako, reče djevojčica, onda je u Šarlote pečurka, jer na njezinu nosu nemogu naći svjetlišta.

Tebe nije bilo onaj put medju nami, jer bi se i dan danas jošte sjećala, kako je sva učiona udarila u dugi smieh, osobito, pošto je učitelj budući kratkovid, pristupio k meni sa znanstvenom ozbiljnošću i ogledav mi nos sa svih strana rekao, da sbilja neima na njem znakovita hrtića ni plastički oštro označene hrbtine, te da se po tom svjetlo po nosu razplinulo, što u ostalom, pridodade učitelj žaomice, iznosi sav nos nekom slikovnom milinom.

Naravno, da je ta estetička smrtna osuda u prkos ublažujućih okolnosti uzjarila smieh. Male su djevojčice najnemilosrdniji stvorovi na svietu. Ni neznam pravo, da li ženskomu spolu pravo pripada, biti blažijim, velesrdnijim i umi-

ljatijim od mužkoga. Učenicami budući nipošto niesmo andjeli, to će bar svi naši učitelji i sve učiteljice posvjedočiti, a i mi same znamo to najbolje. Što su nakon poslije više mjeseci prestale zadirkivati u me i podsmievat mi se poradi razplinula svjetlišta, tomu bijaše samo uzrok, što sam mudra dosta bila i rugalicam se pridružila, što sam sama nosetinu svoju crtala i pretjerivala više od najzlobitije drugarice. Ali Bog sam znade, koliko me je taj samorug suza stajao! Umah poslije onoga risaćega sata zatvorih se u kupalište i pred zrcalom uzeh se upućivati u nauku o svjetlištu a ta me samouka puno više pobi, nego li rugoviti smieh prijateljica. Znala sam već od davna, da niesam ni malo liepa; ali mi se to nečinilo velikom nesrećom. Izim mlle. Clemence, kojoj najviše stajaše do ugodljive spoljašnosti, svaka mi je prevoljela, samo ako je meni po ćudi bila; a u našem samostanu nije bilo sgode ko što je medju svietom, da se čeljade svojom ljepotom iztiče. U kupalištu uzeh prvi put motriti svoj obraz sa posvem idealnoga stanovišta, te nadjoh, da je ni manje, ni više, već samo sve na njem sprtljano, traljavo. Nizko čelo, uzke usne, male oči, pustoliko lice a — last not least — usred lica na široko zasadjena grdna nosetina, zloglasna pečurka! Oj Klotildice, to mi bio crni petak crnjeg očajanja, poželjela sam, da neživem, stala sam zamierati providnosti, što me je takovim strašilom stvorila. Opazih do duše u isti par, da sam liepa uzrasta, da su u mene prebieli zubići i obilata smedja kosa, uzane spretne ručice i malješke nožice. Ali zar se mogah tim tješiti? Uz grdnu nosinu bijaše sve u taman, sve samo razsipanje, makar što mi nemajka narav tobož od žalna srca još namakla!

Već onda bila u mene ona listnica, u kojoj su sličice mojih roditelja. Valjda ih se opominješ. Koliko puti motriasmo angjeosko lice moje majke i pitasmo se, da li je sbilja toliko liepa bila? Preko slike moga otca prelazila si brzo na dnevni red, premda mi je i ta slika premila bila. Sad ju istom prvi put dobro pogledam, da li na nju nalîčim, te opazim, da ni na otčevu nosu neima svjetlišta, a da ga, kako učitelj reče, nenadomješća slikovna milina. To ti bio moj obraz na dlačicu, samo uz tu razliku, da je otčev obraz uz obilate salupe i vilovit pogled malih bistrih očiju junačan i punolik izlazio, i da se taj obraz miloga mi i dobroga tatice meni svikao, da sam otca najsavršenijim čovjekom držala i do mila Boga ljubila. A sad da ti i to izpovjedim, draga posestrimo, sad ti počeh u istinu iz potajice zlobiti najboljega otca, što me je svojim nosom bez svjetlišta nadario u prkos tomu, što sam se imala djevojkom roditi i spolu pripadati, štono ga sviet od mila naziva krasnim spolom.

A baš onih dana dodje grofica i Lila na posjet i sjećam se, koliko te je ljepota djevojčeta zaniela, te mi reče: Sad istom vjerujem, da ima ljepotica, kakova je tvoja majka bila, jer će ti ju sestrica ljepotom nadkriliti.

Nije draga crnoglavko na izliku bilo, što me je onda sestrina ljepota uzhitila više, nego li i koju vas. Njezinoj sam se miloti radovala toliko, da sam sama sebe zaboravila. A zar je ona tomu kriva bila, što ja nenaličim na majku? Istom, kad je odputovala, obhrva me to crnja sjeta, dok se neosokolih, da tebi sve povjerim.

U istinu, sestrice, kako si ti zastupala parnicu mojega nosa, nemože se hrdjava stvar bolje braniti. Samo što sudac nebijaše nepristran, budući k jednu uvriedjena stranka. Sjećam se i sad, kolikom si revnjom revala olakšajuće dokaze navoditi, kako si nabrajala čitavu galeriju glasovitih muževa i žena grda nosa. Ali što je bio najgorostasniji i najgrdji ptičji nos prema onoj mlitavoj, neznačajitoj naraslici, prema mojoj nosini, koja nije ničemu drugomu, već da kihavicu ili lapavicu podnosi. Da sam bila u svaku ruku pravom grdobom, znala bi se bila utješiti. Zar neima ljepote, kojoj je Francez ime nadio: le beau du laid? Jedila me je na obrazu pljosnata prostota, malogradjanska mlitavost sviuh crta. Te crte činjahu mi se grdje od grdobe, činjahu mi se smiešne i suhoparne, svakomu osjećaju oprêčite do rugla.

Činilo mi se dapače, da su se te crte zaklele, nebi li mi vriednosti poništile i duši istoj svjetlišta pomrčale. Neznam, da li sam ti kazala, čemu se u nevolji dosjetih, da zlu doskočim pour corriger ma fortune; da sam se n. pr. jednom bolestnom pričinila i tri dana i tri noći u postelji proboravila imajući uza se dva velika francezka rječnika, u koje sam, čim osjetih, da sam sama, uklapala nos, da mu oblik išto uljepšam i bar ikakvo svjetlište iztisnem. Ali koji je bio tomu posljedak? Moj se neprijatelj zlosrdnu poradi tolika zlostavljanja, ljuto se pocrljenjè i oteče, da sam mu morala hladnimi oblozi paljevinu ublaživati. Od onda sam se okanjivala svakoga izpravljanja. Ali se uzesmo od to doba još većma mrziti.

Kad al jednom na nešto naidjoh —

Baš opažam, da je moj „glavni neprijatelj“ dosta toga pisma zapremio te da mu se je nakon jamiti odatle. Tant de bruit pour une pomme de terre! Kolike graje, da je zašto, hajde de! Ali za pečurku —! Dede, crnoglavko, molim te, spali ovo pismo namah, čim ga pročitaš! Moglo bi Tvomu vojnu doći ruke. Zažaruje mi se obraz, kad samo pomislim, da bi ga on tegnuo čitati. Stoj zdravo i daj mi što brže doglasi, nebi li se voljela dopisnice riešiti, koja na deset strana nezna dalje — od nosa. Tvoja Šarlota.

Na 26. siečnja.

Doista, sestrice, mogu ti se zakleti svim, što je mudrici sveto, da sam zadnje pismo

uz tvrdu nakanu dokončala, da neću više ni zapeti ob istom priedmetu, a nije mi ni u snu na um palo, da će ti do onoga nešta, na što sam naišla, toliko stajati, koliko je stajalo meni. A kamo li, da je to majstorska doskočica a la Šeherezade bila, samo da poželiš čitati i nastavak „zapisnika jednoga nosa.“ Ali kad sam već zabrazdila, neka ide sve u kvar. Bar mi pišuć o toj ludosti moje mladosti mine vrieme, dok mi se nepovrate otac i sestrica, a onda će biti koristnijega posla.

Na kraj svega čudim se, ako Ti niesam iz onih stopa pisala, da sam i na što sam naišla. Čini mi se, da sve nevjerno pamtiš, što se moga neprijatna sudjenika tiče. Morda niesi s uma smetnula naše samostanske knjižnice, u kojoj su ti do duše više oči zamicale za zimskimi jabukami, što su po stolovih poredane bile, nego li za ubranim duševnim plodom u smedju odielu pod bielim grbićem. Rado sam u toj knjižnici boravila, a sve sam se sedmice radovala suboti, kad mi je bilo u njoj ostati pun sât, buduć sam imala djevojčicam dieliti čitaće zabavice. Taj sam posao svaki put brzo obavila; malo se koja revna čitalica našla, a najmanje pitahu za ćudoredne i poučne spisove namienjene mladeži. Pripoviest Paul et Virginie najviše nas snenadjivala. (Samo tebi kažem, da sam neki dan opet čitala tu pripoviest i našla, da je vrlo dugočasna i čustvenita). Sama budući mogla sam dakle zahvaćati u ovaj i onaj pretinak, te sam se tako osobito povjestnicom koristila.

Jednom izvučem iz najdolnjega pretinka predrevnu knjižurinu, koje mi do onda nije bilo u ruci. Bila to davno već u zaborav vržena „povjestnica staroga svieta“ sa bakrorezi, na kojih se nalažahu sami obrazi. Bilo, što mu drago, popoištem stranu, na kojoj je bila rieč o Sokratu, o kom do onda nedoznadoh ništa drugoga, već da je bio mudroznanac i da ga s toga otrovaše. Zašto da se čovjek sa mudroznanstva otrovati ima, tomu se nemogah doviti. Toliko sam znala, da se je mlle. Clemence čujući koju o mudroznanstvu svetoduho sgražala. Kad ju za uzrok pitasmo, premučala ga je svaki put govoreći, da će se moliti Bogu, nebi li nas občuvao, da nedopanemo u šake kojemu mudroznancu, jer bi to vrlo opasno bilo našemu spasenju. Ali baš timi opomenami potaknu me, da se osmjelim i znaličnosti zadovoljim, te tako neprestadoh čitati, dok nedodjoh na kraj svemu dosta velikomu poglavju o Sokratu. Dočitav opazih namah, da nas je mlle. Clémence pravo opominjala. Ako su svi mudroznanci naliki na Sokrata, te su doista opasni ljudi, pravi zavodnici mladeži. Zasramih se sama, ali si sama priznadoh, da sam se unj u prvi početak našega poznanstva preko vrha zaljubila, te bi bila Bog zna kakovu ludost počinila, samo da ga jedan jediti put vidim, da mu samo jednu besjedu čujem, ili da se samo jednom s njim porukujem. Žalostno uzdanuh popomisliv, odkad ga već na svietu neima, pa da nikakve nije prilike, da mu kažem, koliko ga ljubim a kamo li da izhodim ikoliko njegova milka. To bezobzirnije, nebrineći se ni malo za spas duše, predadoh se strasti. Neumorice čudjah se njegovoj bistrini, razgaljenosti i strpljivosti naprema ludu svietu, njegovim domaćim i gradjanskim vrlinam. Ksantipu mrziah; pričinila mi se nalika na mllu. Clémencu te mišljah, da francezki govoreći šušljeta poput nje. Ona mjesta pak, gdje je rieč o njegovoj filozofiji, čitah opet i opet, dok se neosvjedočih, da jih prilično shvaćam, a zatim čitah opet ono, što se kaže o Platu, držeći ipak, da to sve ide u račun momu dragomu. Istom kad me je od dugotrajnijega umovanja i mozganja glava zaboljela, pade mi na um, da potražim na bakrorezu obraz svoga vojna, i tu ti je, draga crnoglavko, bilo ono nešto, na što naidjoh, i što je zamahnulo mojom sudbinom: i u Sokrata, moga potajnoga dragoga, bio nos bez svjetlišta, a nije se mogao pohvaliti, da mu slikovna milina nadomješća pogriešeno svjetlo.

Sad mi istom puče medju očima, zašto mi toliko silno omiljeo taj bezsmrtnik, zašto mi se činjahu naše duše srodne, zašto mrziah Ksantipu, koja je valjda pravilnim grčkim nosom svomu nesrećnomu drugu u volju ušla te koja s toga nije mogla naličiti na mllu. Clémencu; sad mi istom puče medju očima, kako je Sokratu pošlo za rukom, te je postao najvećim helenskim mudracem. Oko njega na bakrorezu sve sami najljepši grčki nosovi, pravi junački, državnički, duhovnički i umjetnički nosovi! Što je imao drugo činiti, već da nadomjesti ono duhom, što mu je nemajka narav na nosu uzkratila, da u bistru oku uzjari svjetlište, koje će zamračiti sve kaćiperne nosne hrtiće. Poradi svoga nosa postao je mudracem, toga sam se tako čvrsto držala, kao matematičke istine. Samo mi se čudno činilo, što pisac u poglavju o njem tu glavnu točku mimoidje te samo u opazci navede, da je Sokrat sam sebe uzporedio sa spremicom, u kojoj se čuvahu zlatni i srebreni kipovi bogova.

To u tom u prvi mah ostalo stati. Svojoj se tihoj ljubavi neiznevjerih, ali ipak nepokušah, nebi li s vremenom mogla, ako ne toliko mudra a ono bar toliko umiljata postati, koliko je Sokrat bio. Samo da sam znala ugoditi, t. j. samo da sam se odlučila poći za svojim nosom.

Ob osmoj na večer. Evo Lilina pisma, da će sjutra doći. To pismo dodje u dobri čas i prekide mudroslovnu razpravu, kojoj bi se onaj velikan, koga se tiče, nasmijao ili bar nasmiešio. Lahko se njemu smijati! Bio mužkać i znao je, koliko vriedi onaj božji kip u grdoj spremici. Znali su to i mnogi ostali. Ali ja

skromna djevojka ako sam i prikladna mudrovanju, bolje je, da o tom nikad ništa neproslovim, jer gospoda junačkoga spola netrpe, kad im tko drugi u kipce zaviri —!

Ali neka drugi sviet radi ili neradi, što mu je volja, ta čemu je mudroznanstvo obreteno, ako nije tomu, da mogu sve pregorjeti. Dosta mi je bilo godina, da sam mogla shvatiti svukoliku istinu talijanske poslovice: Chi bella non è, fortuna non ha. (Kad djevojka nije liepa, sreće ti se nedočepa); bila sam dosta mudra, te se dosjetih, da niesmo rodjeni s toga, da srećni postanemo, nego s toga, da dozrijemo, svaki na svoju ruku, jedan da se otruje, drugi da se omakne s napeta užeta u cirku, treći da umre na samotnoj postelji, pošto se je samo drugim u korist na ovom svietu mučio. Samo o nešto malo što se nije moja mudrost spotakla. Nadala sam se, da će me bar dragi otac ljubiti onakovu, kakova sam bila. Nakon konca zar me nije ostali sviet zanemarivao samo s toga, što sam si s djetinske odanosti izmedju nebrojenih svakojakih obrazova izabrala baš obraz miloga mi tatice? Po tom ćeš, draga, moći prosuditi, kako mi je na duši bilo, kad sam se poslije mnogogodišnjega nevidjenja opet sastala s njim i na otčevu dobroćudnu licu opazila onaj isti dojam, uz koji su me svi novi znanci prvi put sretali. Velikom se mukom svladah te nebriznuh u suze; moju premudrost kanda je vjetar oddunuo; držah, da sam najjadnija nevoljnica na svietu, te iskreno velju, da ima luteranskih samostana, nebih li se danas zvala sestrom Beatom i nebih li već bila okajala platoničke ljubavi, kojom sam ljubila pokojnoga Sokrata, te preostale grjehote i krivovierske svjetovnosti.

U dobri čas pade mi na um, da nam je otac valjda s toga prevoljeo majci, što nije na njega nalika bila. Pa da mu ta nalikost u rodjenoga djeteta milija bude, nego li u ogledalu? A nakon zar niesam vrstna u prkos svemu njegova srca predobiti? Trebala sam samo onoliko umiljatom biti, da mi se rodjeni otac neuzmogne oteti. Naumih dakle iskreno i počeh mu se sa svom strpljivošću i odanošću udvorivati, nemislim, da je ikad koja namiguša toliko oblietala kakova nemilostna junačića.

Pitaš me, koliko mi je pošlo za rukom? Otac mi nebijaše nikad dokazljiv (demonstrativan); od djetinstva nepamtim nikakva draga prizora. To pak nije malo, da sam za neko vrieme toliko vriednom postala, da bez mene nemože biti. Pomagala sam mu ovih godina misliti, snovati i raditi, veseliti se i žalostiti, te znam, da se ni u koga na svietu neuzdaje, koliko u mene. Nevriedi li to više, nego da sam medjutim postala opaticom?

A sad jedva jedvice — s Bogom! Neimaš se više bojati toliko duga pisma. Evo opet dobra glasa. Otac će i sestra putovati svu noć i u zoru im se nadam. Bar neću svega bogovjetna dana nestrpljiva biti i zaman širiti ruke, jer će mi na srcu osvanuti moje zlatno djetešce.

S Bogom, s Bogom!

Na 28. siečnja.

Evo ih sbilja. Sad ti, mila crnoglavko, dva, tri li vieka vijem. Ali nepomisli s toga, da si me skinula s vrata. Podala sam se opačini viernosti, i koliko se je u meni ukorienila, najbolje sam opazila baš ovaj put. U svu težku sreću, što sam ogrlila dobričinu otca i istim rukama zatim obuhvatila sestricu puno ljepšu, nego sam si ju snila, pomislih po sto puti, kako bi liepo i krasno bilo, da se još jedna kola dokotrljaju pa da mi iz njih izpane najmilija prijateljica i vidi svojim očima i vrškom napuni spremicu sreće moje, mjesto da joj moram u gluho doba noći, umorena dočekom silnih posjetnika, na brzu ruku štogodj načrčkati.

Draga Klotildice! Silna li čara od ljepote! Sve se je oko mene promienilo, odkad sam sladko djetinsko lišce iz dragocjena krzna izmotala i odkad su joj se sanovne velike oči pomalo razbistrile u potudjelu stanu, što joj ga ipak njezinim zavičajem krstismo. Stan i pokućtvo, sagovi i zavjese, sve mi se pričinilo starokrojno i posivljelo. Rekoh si po koji put otcu, da se moramo obnoviti kad nam se ponosno grofovsko čedo vrati. Ali otac nehtjede toga ni čuti; privikao jednostavnosti kao vojnik i nemari uzalud trošiti. Ovaj put je pravo činio. Kao iza čarobna udarca preobrazilo se sve samim dolazkom plavokose čaralice, pravo ću reći: nitko ni nepoglêda na zidove, već samo na nju, kako stupa, stoji, sjedi, kako se smije i uvojci potresuje — pusta krasota, samo da ju ljubiš. Isti mi se ljubezni, starovjeki i starokrojni tatica za deset godina pomladio, smije se grohotom, sjedi po čitavi sat za stolom pijući kavu i pušeći smotku za smotkom, a nemari za izpravljanje (korekturu), koje mu dosle bijaše najprečim poslom. I sam tatičin konjušnik Pjevalić osjeti na sebi, da su nam dva žarka djetinja okašca pozlatila nutarnje i vansko bitstvo. A Pjevalić bio na kratko nasadjeni nekadašnji stražmeštar, veliki prijatelj liepomu spolu a s toga nehtjede ni toliko poslušati, koliko našu kuvaricu, s kojom se evo već u desetu godinu kani vjenčati. A sad se pretvorio u stonogu, po deset puti na dan udje u sobu pitati, da li što zapovjedamo, pere se, to mi je Babeta kazala, mirisavim sapunom, da nezaudara po staji, našto se je Lila jednom potužila. Tatica natuca, da ćemo se više družiti, i da se nije Lilica za pokojnom pomajkom u crno obukla (a crnina joj krasno dolikuje), Bog i duša, tatica bi dao pod u velikoj jedaćoj sobi povoštiti, te eto za koji dan plesa!

Lilica, čini mi se, nebi se branila. Jer u prkos osamnaestoj godini i tim još djetinji, što

ju u veliko nesmućuje bilo što, kad je već prošlo. Tko umie zaboravljati, taj još nezna, što je življeti na svietu, a zar i stari ljudi nepodjetinje, kad opet stanu zaboravljati. Nije nipošto Lila nezahvalna na brizi, na majkovanju grofičinu. Ljuto plačući pripoviedala mi je, koliko je težko grofica posljednji put bolovala. A čim nam neki posjednik tužno spominjanje prekide, posušiše joj se suze u jedan mah, kao kapi kolonjske vodice, kad ti na stol kanu. Što je srce, draga Klotildo? Da li je samo čestica od nas, ili se sbilo sve naše jastvo — čuvstvo, sviest i volja — u tu zagonetnu točku? Znaš, što sam nekad o tom sudila. Prepirući se o „grandes pensées“ (velikih mislih) dosta sam o tom glagolila. Sad se ipak kadšto zabezeknem. Umah u prvotač kazala mi Lila, da joj dobra grofica ostavila sav svoj imetak. Primieti razumieva se samo po sebi, da će po sestrinski polovicu ustupiti meni, čim bude vlastna razpolagati. Možeš si misliti, koliko me je tim dirnula, prem da se i to samo po sebi razumieva, da ja nebi htjela primiti, što nju teče, nikad ni do vieka. Ali zar nije to liepo i srdačno i ljubeznivo, da djeteći um samo pomisli o tom? A uz to smijući se i grleći me odade prostoumice (naivno) svoje misli, da se tobož savkoliki sviet odnosi samo na nju, da sunce mjesec i zviezde samo njom sjaju i da joj svakolika svojština neima drugoga posla, već gledati, da joj maleške nožice na što mekšu mekotu dodju stati. Drage volje pripisujem to nezrelosti njezina uma, koja joj srcem pokreće. Tim pak uzdrmah si temeljnu misao, po kojoj je um ponizni sluga srcu, tobožnji računar i čuvar mu blaga. Šteta, što je moj potajni dragi više od 2000 godina pokojnikom. Taj bi mi doista znao uputiti.

Laku noć, draga crnoglavko! Danas sam se umorila odviše, nisam još privikla dvorskoj posluzi naše male kneginje. Samo da ju vidiš, kako se je svojoj postelji razblažila — moja je soba tik do njezine, vrata su otvorena, obidjoh ju tápom i poljubih ovaj čas u čelo — — vjerovala bi mi, da mi nijedna muka nedotežča, samo kad je u last sladkoj mi dušici. Najmanjom besjedicom može me nagnati, na što joj je volja: ta majke naše niesam se naljubila ni nadvorila, koliko je vriedila. Čini mi se, da imam taj dug odužiti sestrici, majčinoj slici i prilici.

Laku noć. Tvoje me je zadnje pismo vrlo uzradovalo. Velju ti, crnoglavko, mi smo se dvie od nekada razumievale, pa da se razumievamo i u napredak u knjizi našega vjekovanja, bilo redomice pisano, bilo medjuredice samo mišljeno. Tvoja stara Šarlota.

(Dalje sliedi).

U z n i k.

Od Lermentova, preveo I. T.

Otvori mi uzi vrata,
Na bieli me pušti dan,
Pušt me do mog mila zlata,
Gdje me čeka konjic vran!
Daj, da sladko ljubim lice
Crnooke krasotice,
Da na vrancu poput striele
Stepom jurim srećan vele!

Rešetka je previsoka,
Nebi vrátâ satro grom,
Daleko je crnooka
U visoku dvoru svom;
Vranac eno batrga se,
Pustopašce poljem pase,
Poigrava, juri stepom
I vijori kroz zrak repom.

Kutrim u se beznadice,
Obhvaća me goli zid;
A tinjanje svjetiljčice
Očinji mi vriedja vid;
Samo čujem topot vani
Stôpâ skladno pometanih,
Stražar noćnoj po tišini
Dobroćudan službu čini.

B r i g a d i r.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva.

Pohrvatio F. M.

(Konac.)

„Eto naš gospodin,“ zače Ugorak, „to je pravi izpostnik, a i kako nebi? Pak jednim kostrešom — gdje da se tiem nasiti? Van ako vi, milosti vaša, štogodj udielite? Tuj baš za zavrtnicom u krčmi ima izvrstnih kolačića od sijane muke. Bude li milost vaša — to ću i

ja veliki griešnik u toj prigodi za vaše zdravlje, vašu dugovječnost, mnogodnevnost iztrusiti čašicu.“ Ja mu pružih dvogrošku i jedva oteh ruku, koju on cjelivati navalio. On doznao, da sam lovac i dao se u pripoviest, kako ima dobra znanca oficira, u koga je švedska mindindengerovska puška mjedene cjevi. „Šta je tvoja obična puška? Izpališ je — pak tako će i doći u zaborav.“ Zatim će, kako je on sam uviek velik zanešenjak za lov bio, pak s njim, makar bio pop, zajedno prepelice lovio te ga dobrotvorstvom za uviek zadužio. „A glede Narkiza Semjoniča, produlji on otežući rieči, ako me on sudi, da sam veoma površan čovjek na tom svietu, to ja dodajem; on si je pustio obrve baš kao tetrieb te si utvara, da je svu znanost pozobao.“ U to se mi primakli krčmi, osamljenoj staroj koljebici bez zakućišta i kljeti; pod okancem izvalio se izmršavjeo pas, a njemu pred nosom čeprkala koka u piesku. Ugorak posadi brigadira na onizku sipu te u tren munù u kućicu. Dok on kupovao kolače, zalievao se čašicom, ja ne svodio očiju s brigadira, koj mi se, bog znao s česa, zagonetkom činio. U životu toga čovjeka, vidjelo mi se, mora da je nešto sasvim neobična. A on, činjaše se, ni ne znao za mene; sguriv se sjedjaše na sipku, prebirući medju prsti nekoliko gvozdikâ, što bješe ubrao u vrtu moga pobratima. Ugorak se napokon pojavi sa svježnjem kolača u ruci, pojavi sav crven i uznojen, na licu mu igraše radost čudna, kao da je naišo na nešto neobično prijatna i njemu nenadana. S mjesta ponudi brigadiru da okusi kolača, a taj i okusio. Mi se odputili dalje.

X.

Jake se vodke Ugorak živo nakresao. Stao brigadira tješiti, koj nagnuo napried brzati, poljuljujuć se kao na drvenih nogu. „Što ste vi, batjuško, tako neveseo nos objesio? Dopustite, da vam pjesmicu zapjevam. Odmah ćete se sasvim odobrovoljiti. Vi se nemojte u čudu naći, reći će prema meni; gospodin naš je veoma na oprezu — ej bože boj! Večeras ja gledam: na prievozu baka rubinu pere, tusta li mi se našla baba! A gospodin stoji od straga, od smieha, misliš, da će svisnuti. Boga mi! Ele izvoljite umah: pjesmu na zeca znadete? Ne gledajte u mene, jer ja nisam junak od oka. U nas tuj u gradu ima ciganica: gataj, gataj — pak zapjeva: grob! lezi pa umiraj! On široko razžvalio svoje mokre, crvene ustnice i sagnuv glavu k ramenu, zaklopiv vedje te potresujuć bradom zapjevao:

Leži zeko u grmu,
Jezde lovci kroz šumu,
Primiču se bliže, bliže,
Mučan zeko uhom striže,
Čeka smrt.

Što vam, lovci, dozlogrdih?
Kojim jadom vas razsrdih?
Što u kupus pasti znadem,
List po listak jeduć kradem,
Ta to nije vaš.
Baš!

Ugorak u sve to jači glas udarao:

Zeko u lug pobjegne,
Lovcem repom namigne:
Lovci dragi, bez zamjere,
Pod rep nek mi puške smjere —
Niesam vaš!

Ugorak ne pjevao više, on urlao:

Jezde lovci neveseli,
Zečjim tragom se zanieli,
Udrili u razgovor
I posprdni rogobor:
Nije to naš zec!
Kec!

Prva dva stiha svake kitice otezaše Ugorak pjevajući, a ostala tri veoma živo, uz to poskakivaše i poigravaše gizdavo nogama; a svršujuć kiticu pucao bi petama a uzkliknuv u sav glas: „Kec!“ prekobacio se. Nada ga njegova ne prevarila. Brigadir udri u tanak, srdačan hohot i zali se suzami, tako da ne mogaše dalje te se polagano posjedne, pokucavajuć se rukama po koljenih. Ja gledah na njegovo pomodrjelo, grčevito izkrivljeno lice, te mi se veoma smilio a osobito u taj trenutak. Osokoljen uspjehom Ugorak udario u poskok, ne prestajući brbljati: da — mu, da — mu, čarom — čirom. — Na pokon pao na nos u piesak. Brigadir k jednu prestao hohotati i pobavrlja napried.

XI.

Prodjosmo još do četvrt vrste. Ukaza se maljušna kuća drvenjara na kraju neduboka klanjca; na strani dizalo se krilo, krova na polak oborena, s jednim jedinim dimnjakom; u jednoj od dviju soba toga krila smjestio se brigadir. Posjednica toga dvorca, državna savjetnica Lomova, koja uviek obitavaše u Petrogradu, odkazala, kako sam kašnje doznao, to krioce brigadiru. Ona naredila, da mu se na mjesec podaje podpora i pridieli za dvorbu blunasta starica od dvorskih služavaka, što bješe svoj viek izvila u toj drvenjari. Premda ona slabo razumljaše ljudskoj besjedi, ipak mogaše, kako je mislila savjetnica, pomesti pod i čorbu svarit. Krilu na pragu obratit će se s nova brigadir k meni s prijašnjim osmješkom Katarinske dobe: ne želim li potrudit se u njegov apartamenat? Udjosmo u taj apartamenat. U njem bijaše sve do zla boga kukavno i prljavo, da je brigadir, valja da zamjetiv na mojem licu, kako me se kosnuo taj njegov brlog, sažev ramenima i pozažmirkav progovorio: „se ne pa . . . el de perdri . . .“ Što je tiem upravo kanio reći, ostalo mi tajnom. Povedši rieč po francezki, ne dostah od njega ni kakova odgovora na tom jeziku. Dva me predmeta osobito zatekoše u stanu brigadirovu: najprije velik

častnički georgijevski krst u crnom okvircu pod staklom, nad njim napis starinskoga rupisa: „podieljen pukovniku Černigovskoga Derfeldenova puka, Vasiliji Guskovu za juriš na Pragu godine 1794.“ A zatim poprsna slika na ulju krasne crnooke ženčice, dugoljasta i crnomanjasta lica, visoko uzčešljane i napudrane kose, na sliepih očiju i bradi ukrasni obliži, odjeća joj šara izrezana, sivkasto zarubljena, iz godine od prilike osamdesete prošloga vieka. Slika bijaše slabo djelo, ali sigurno veoma vierna: nešto živa i odrješita sjaše iz toga lica. Ono ne gledaše na gledaoca, kao da se odvraća od njega, ne bijaše osmješka na njem; grbina uzkoga nosa, pravilne no tanke ustnice, skoro ravne, guste malo ne sraštene obrve odavahu oholu, naprasitu, silovitu narav.

Ne bilo mučno pomislit si, kako je to lice strjelimce uzplamtjet moglo strašću ili gnievom. Pod samom slikom na neveliku stubu stajaše polu povenuta kitica prosta cvieća u debeloj gostari od stakla. Brigadir pristupi stubu, donešene gvozdike baci u gostaru te obrativ se k meni i dignuv ruku prama slici reče: Agripina Ivanovna Teljegina, rodjena Lomova. Dozvale mi se u pamet Narkizove besjede: s udvojenim pozorom pogledah na izražajno i nemilo lice žene, koja brigadira svega imetka lišila.

„Vi ste, kako vidim, bio kod juriša na Pragu, gospodine brigadiru, počeh ja ukazujuć na georgijevski krst, te ste znak odlikovanja uviek a imenito tada riedki stekao. Vi se sigurno sjećate Suvarova?“

„Aleksandra Vasiljiča?“ odvrati brigadir pomučav i kao boreći se s misli, „da kako, sjećam se, bio malen, živ staračko. Stojiš, ne mičeš se, a on simo tamo.“ Brigadir zahohota. „U Varšavu ujezdio on na kozačkom konju, sav u briljantih pa govori Poljakom: ja tu nemam ure, zaboravih je u Piteru, nemam, nemam, a oni: vivat! vivat! — Ludjaci! — Hej! Ugorče! Sinko! udri on zvati promieniv i podignuv glas (šaljivčina pojac bio ostao pred vrati). Ta kamo kolačâ? Kaži der Grunci, neka nam da malo kvasa.“

„Umah, batjuško“, čuo se glas Ugorkov. On uruči brigadiru svežanj kolačića te izpadši iz krila pristupio nekakvomu kuštravu, kostobolnu biću, valjda to bila bluna Grunka, i koliko mogah kroz zatvoreno okance razabrati, stao od nje tražiti „kvasa“, jer nekoliko puta zasebice jednom rukom udarao lievku na rt, a drugom mahao prema nam.

XII.

Na novo pokušah zametnuti razgovor s brigadirom, nu on bio očevidno sustao, te spuštajuć se na banak uzdahnuo: oj, oj, kosti moje, kosti, a razriešivao uz to svoje podvezače. Ja se tada našao u čudu, kako u mužkarca podvezače, ne domišljajuć se, da su ih u prijašnje doba svi nosili. Brigadir stao ne žapajuć se ništa polagano zievati a s mene ne svraćao otupjelih očiju; tako zievaju sasvim malena djeca. Jadni staračko, činjaše mi se, ne razumio posve mojih pitanja. Pak on na juriš uzimao Pragu! On, s golom sabljom u dimu, u ognju, na čelu Suvarovim vojnikom, nad glavom mu se vihori stieg, pod nogama trupovi nagrdjenih lica . . . Zar on, . . . on? Nije li to divno? No meni se sve nekako prividjalo, da u životu brigadirovu još neobičnijih dogodjaja ima. Ugorak donese biela kvasa u željeznoj posudi; brigadir se sladko napije, — ruke mu se tresle, Ugorak podržavao dno posudi. Starac brižno otare svoja bezzuba usta obima dlanima, pa opet ukočiv se preda mnom zaškrinu i zacmoka. Ja se dosjetih što je, naklonih se i izpadoh iz sobe. „Sad će počivati, primjeti Ugorak, izlazeć za mnom. Već se je danas odviše umorio, — jutrom išao na grob.“

„Na čij grob?“

„Agrafenu Ivanovnu išao pohoditi. Ona je tu na župnom groblju pokopana; bit će odavle pet vrsta hoda. Vasilij Tomič obadje ju bez promjene svake nedjelje. On ju i pokopao i o svom trošku ogradu načinio.“

„A je li davno, što je umrla?“

„Ima do dvaest godina.“

„Ona mu bila prijateljicom, što li?“

„Sav je svoj viek s njom proveo, da oprostite. Ja sâm doduše ne poznavah gospodje, a kažu, medju njimi sbivalo se koje šta — nu! — Gospodine, hitro pridoda pojac videći da se ja odvraćam, ne dopustite li, ne izvoljite li još na čašicu, a baš mi je sada čas u krčmu — ta pod ovim mojim gunjcem?“

Meni se ne svidjelo, da razpravljam s Ugorkom, te davši mu još dvogrošku zaputih se kući.

XIII.

Doma navalih propitkivati Narkiza. On se, čemu sam se i mogao nadati, vrpoljio, razmetao, čudom se čudio, kako mi je toliko stalo do nekakva pustolovca, i napokon izpripoviedao mi, što je znao. Evo što sam čuo:

Vasilij Tomič Guskov upoznao se s Agrafenom Ivanovnom Teljeginovom u Moskvi, skoro iza poljskoga pokreta; muž joj služaše kod gubernatora, a Vasilij Tomič bio na dopustu. On se tada u nju zagledao, al dopusta ne uze: čovjek samac, četrdeset mu godina, a imovine dosta. Muž joj do skora tegnuo umrieti. Tako ona obudovljela, bez djece, u nevolji, u dugovih. Vasilj Tomič dovio se njezinim okolovštinam, pustio službu, (pri odpustu mu dali brigadirsku čast) potražio svoju predragu udovicu, poizplatio joj dugove, izkupio imanje. Od to doba on se više ne dielio od nje i napokon se kod nje ukućio. Ona takodjer njega doista obljubila, ali ne htjela poći za nj. „Objestna to bila žena, primjeti Narkiz, znala bi reći: moja slobodica moja voljica.“ A koristila se

njim u svakom pogledu. I novaca bilo nešto u njega, a njoj bi sve tekao i namicao kao mravak. Al objest bi se Agrafene Ivanovne kadšto preko mjere razmahnula: ćudi bila neukrotne i drzka do zla boga. Jednom ona sa stuba srinula svoga slugu, a taj si baš tegnuo slomiti dva rebra i nogu. Agrafena se Ivanovna smela, s mjesta slugu dala zatvoriti u komoru, i dotle sama se ne micala iz nje i nikomu ne dala ključa od komore, dok nije prestala pomaganja i jeca u njoj. Krišom pokopaše slugu. „Makar bi se i bilo za carice Katarine,“ prošapta prignuv se Narkiz, „zabašurilo, jer je u ono doba mnogo takovo nedjelo ostalo pritajeno, ali tad se,“ i tu se Narkiz uzpravi i podigne glas, „zacario pravedni gospodar Aleksander blagoslovljeni, i stvar se zamrsila. Došao sud, izkopali truplo, našli se znakovi udara... izašlo djelo na vidjelo. Pak šta mislite! Vasilij Tomič uzeo sve na sebe. „Ja sam imao povoda, ja sam ga udario, ja i zatvorio.“ He, razumije se, odmah svi sudovi tamo na njega te na njega, i tako ga dugo, kažem vam, mlatili, dok mu nisu zadnji groš iztepli. I podjedno su ga mlatili, dok nije Francez došao k nam u Rusiju; tada ga tekar bacili. Al Agrafenu Ivanovnu je spasio, sasvim; on je njezin spas, to se mora reći. A i poslije do njezine smrti življaše u nje, i kažu, da je ona njega, brigadira staroga, potezala za kosu: pješe bi morao iz Moskve na dvorac imanjski, da pobire desetinu i druge daće. Iza njezine smrti s englezkim se milordom Huze-Huzom bio na sablju; moj milord bogme morao prositi oproštenje. Pak onda brigadir odanle odpirio. A sad se već on doista i jedva može brojiti medj ljude.“

„Tko je to, taj žid Aleksej Ivanič,“ upitah ja, „koj je pod njim jamu izkopao.“

„To je gospodin bratac Agrafene Ivanovne. Lakoma to bila duša, baš prava židovska. Sestri si posudjivaše novac na mjenice, a Vasilij Tomič bio kretnikom. I poizplatio se borme krvavo!“

„A ona grabežljivka Teodulija Ivanovna? Kakva je to bila?

„Takodjer sestra, i takodjer prevejana. — E, kubura, bieda!“

XIV.

Eto gdje se našao Verter, mišljah si spješeći opet sutra dan k brigadirovu stanu. Bijah tada veoma mlad i možda upravo s toga držah, da sam dužan ne vjerovati u trajnu ljubav. Uza sve to zatekla me i skoro porazila poviest, što sam ju čuo o njem, i živo mi se prohtjelo, da raztresem, razgovorim toga starca. Iz prva ću mu, snovah sam sobom, opet napomenuti Suvarova, mora da se u njem krije ma iskra njekadašnjega ognja, a zatim, kad se razpali, povest ću rieč ob onoj — kako se zove? . . . Agrafeni Ivanovnoj. Čudna mi imena za Šarlotu — Agrafena!

Vertera-Guskova zatekoh u posried maljušna povrtnjaka, nekoliko koračaja od krila, uz stare, koprivom zarasle stiene ne dogradjene kolibe. Po pljesnivih stropnih gredah toga stienja pijukom se ozivahu, neprestance omičuć se i lepršeć krili, kržljave tuke. Na dviju triju ljehah raslo koje kakvo kukavno zelenje. Brigadir jedva nekako izčupao iz zemlje mladu mrkvu i provukav ju kroz ruku, tobože da ju očisti, uzeo joj žvakati tanki korien. Ja mu se poklonih i upitah ga za zdravlje.

On me ne poznao, premda mi je odvratio naklon, taknuv se rukom klobuka, a neprestao jednako žvakati mrkvu.

„Danas niste pošli ribu lovit? zapitat ću ja, ne bih li mu tiem moju sliku u pamet dozvao.

„Danas?“ odvrati on i pozamisli se, a mrkva udjeta u njegovih ustiju sve to više izčezavala. „Da, Ugorak je znao loviti ribu. A i meni dopuštaju.“

„Dakako, dakako, vriedni Vasiliju Tomiču. Ja nisam tiem mislio . . . . Al nije li vam vruće? tako na suncu?“ Na brigadiru bio debeo podstavljen kaput.

„Što? vruće?“ ponovi on, kao da mene razumije, i do kraja progutao mrkvu i raztrešen podigao oči. „Ne izvoljite li potrudit se u moj aparamenat,“ progovori opet iznebuha. Jadni staračko bijaše jedinomu tomu rieku vješt.

Izadjosmo iz povrtnjaka. Nu tu se moradoh od nevolje zaustaviti. Medj nami i krilom stojaše golem bak. Oboriv glavu do zemlje povaljuje biesno očima, dahće težko i silno, i hitro kopajući jednom prednjom nogom visoko uzbacuje piesak širokim razdvojenim papkom, bije se repom po bokovih, i uz to uzmičući pomalo jogunasto potresuje rutavom šijom i riče, ne gromko već žalovito, užasno. Ja se, priznajem, uzmutih, al Vasilj Tomič stupaše sasvim mirno napried i kriknuv strogim glasom: „Nu ti prostaće!“ omahnuo rubcem.

Bak još pouzmače, prigne rogove i sune na stranu motajuć glavom desno i lievo.

On je u istinu na juriš uzimao Pragu, pomislim ja. Mi unidjosmo u sobu. Brigadir skinuo s uznojenih vlasi svoj klobuk i kliknuv: „fe!“ spustio se u stolac i pognurio.

„Ja sam došao k vam, Vasiliju Tomiču, okrenuh ja diplomatički, imenito za to, što ste vi služili pod velikim Suvarovom i u obće bili kod tako zamašnih dogodjajâ. Glede toga bih jako želio i potankosti doznati.“

Brigadir pogvirio u mene. Lice mu čudnovato oživjelo, ja se već nadah, ako i ne poviedanju, ono barem kojoj razgovornoj, povladjujućoj rieči.

„Ja, gospodine, imam skoro umrieti,“ progovori on poluglasno. Eto na, zalutah bezputjem.

„Kako, Vasilju Tomiču, promucah napokon. Po čem vi to slutite?“

Brigadir netom zamahnuo rukama, gore dolje, sasvim na djetinsku.

„Onda, gospodine, reče on, ... vi možda znadete. Pokojnica Agripina Ivanovna, bog joj dao duši lako, često mi se u snu prividja, i nikako je ne mogu uhvatiti. Ja sve letim za njom, a ne ulovim je. Prošle noći, vidim ja, stoji ona evo baš tako preda mnom ... i uhvatim ju. I ona se posve okrenula k meni i govori: Ajde, Vasinko; sad si me uhvatio.“

„A na što to kobi, Vasiliju Tomiču?“

„Na to, gospodine: sjedinit nam se je. Slava i hvala bogu; slava gospodu bogu, otcu i sinu i svjatomu duhu (brigadir zapojao) ninje i prisno i vo vjeki vjekov amin!“

Brigadir se stao krstiti. Više se ni čemu ne mogoh nadati od njega, i tako odoh.

XV.

Sliedećega dana prispje moj prijatelj. Ja mu pripomenuh o brigadiru i o svojih posjetih. „A da! dakako! ja znam njegove sgode i nesgode, znam dobro i državnu savjetnicu Lomovu, čijom se milosti on ovdje zaklonio. Dà, stani, ovdje mora da je, čini mi se, njegovo pismo na tu istu državnu savjetnicu, usljed kojega mu ona i odredila ono krilo.“ Moj prijatelj prokapao po svojih pismih i doista našao brigadirov list. Evo ga rieč do rieč, izuzam pravopisne pogrieške. Brigadir se kao što svi ljudi onoga doba u nekih slovah meo i pleo. Pridržat tieh pogriešaka nije vriedno: listu se i onako pozna tadanje doba.

Milostiva gospodjo!
Rajso Pavlovna!

Iza smrti družice moje a vaše tetke imao sam sreću pisati vam dva lista, jedan na prvoga lipnja, drugi šestoga srpnja godine 1815, a ona umrla šestoga svibnja iste godine. U njih sam vam bio odkrio čuvstva srca i duše moje, pritisnuta ubojitom brigom, jasnu i viernu sliku krajnoga mi očajanja, na koga moraše svaki žalostiv biti. Oba pisma bio sam, osigurav ih, poslao javnom poštom, a po svem i ne mogu sumnjati, da vam nisu pročitana. Iskrenošću svojom nadah se da ću uzbuditi vašu žalostivost na mene; ali vaša milostivost bila daleko od mene jadnika. Ostavši iza jedine mi prijateljice, Agripine Ivanovne, u najbiednijem raspu i nevolji, polagah uslied rieči njezinih svu svoju nadu u vašu blagorodnost; ona, sluteći već konac svoga života, naročito mi sama reć bi nadgrobnimi i meni nikad ne zaboravnimi besjedami proustila: „Druže moj, ja sam tvoja zmija i početnica sve tvoje nesreće; ja osjećam, koliko si ti meni sve žrtvovao, a ja te ostavljam u podpunoj golotinji i biedi. Po mojoj smrti uteci se Rajsi Pavlovnoj“ — to jest k vam — „i prosi i moli u nje pomoći. Ona je srca žalostiva, te ja sam uvjerena, da te sirotu neće ostaviti.“ Milostiva gospodjo, budi vam svjedokom svevišnji stvorac svieta, da su to njezine rieči, da ja njezinim jezikom govorim. A tiem osvjedočen o vašoj dobrotvornosti obratio sam se najprije na vas svojimi iskrenimi, prostodušnimi listovi; ali ne dostav na njih po dugom i dugom očikanju nikakova odgovora, ne mišljah ino, nego da se vaše dobrotvorno srce meni ogluhnulo. Ta vaša nenaklonost prema meni oborila me u veću još sdvojnost: kamo i komu da se ja bezkućnik okrenem! Nisam znao. Razbor me ostavio, duh se smrkavao. Napokon u podpunoj nevolji providnost mi namienila još pogubniji i ljući udarac, navrativ moje misli na pokojnicu sad a tetku vašu, Teoduliju Ivanovnu, Agripine Ivanovne sestru jednokrvnu, ali ne jednoćudnu. Ja si u svojoj pameti utvarao, da me je već od dvaest godina cieli vaš Lomovski rod posvojio, a najpače Teodulija Ivanovna, koja inače ne nazivala Agripine Ivanovne nego svojim srdašcem, svojom drûgom, a mene prepoštenim brižnikom Lomovskoga plemena, utvarajuć si ja to sve u punoj uzdisaja i suza tišini dugih bezsnenih noćih, pomislih si: e, ta to i ne može inače biti, te se obratih na Teoduliju Ivanovnu svojimi pismi. Ona me uvjeravala, da će i zadnju mrvicu kruha sa mnom podieliti. Tiem obećanjem oslobodivši se pokupih svoje neboge ostatke i podjoh k Teoduliji Ivanovnoj. Ponude, što ih ja sobom dovezoh, vriedne preko pet sto rubalja, primila ona s velikom radosti a i za novac, što ga ja ponesoh za svoj potrošak dragovoljno, ona uzela brigu, tobože da ga čuva; ja se tomu ne protivio, da joj ugodim. Ako me upitate, kako i uslied česa sam ja toliku vjeru imao u nju, to vam je na to jedini odgovor: bila je sestra Agripini Ivanovnoj i od porodice Lomovske. Nu jao i pomagaj! svih tieh novaca nestade mi u tilji čas, i nada moja, koju gojah o Teoduliji Ivanovnoj, da će ona i posljednju koricu hljeba sa mnom dieliti, sasvim se osujeti, da pače ta se Teodulija Ivanovna ugosti mojim dobrom. Poimence na njezin imendan, petoga veljače, poklonih joj zelene francezke tkanine za pedeset rubalja, lakat po pet rubalja; a ja sâm od onoga, što mi obećala, dobih: bieloga piketa na prsluk za pet rubalja, ovratnik od koprenice, koji su darovi, bez dvojbe, za moje novce kupljeni. Eto to je sve, što mi dobrotvorna ruka Teodulije Ivanovne udielila! To je ona posljednja mrvica! Ja bi mogao i dalje sasvim po istini na ruglo iznositi sve nepodobštine Teodulije Ivanovne prema meni, a na vidik moje i druge prekomjerne troškove, kao što, medju inim, za poslastice i južno voće, jer je Teodulija Ivanovna silna popašnica bila. Al ja ću sve to zamučati, da nebi vi takove viesti o pokojnici druguda razturali, a zatim, kako ju bog pozvao k sebi na sud te sve moje patnje od nje izpale mi iz pameti i srca, to

sam ja njoj davno kao kršćanin oprostio i umolio boga, neka joj i on prosti!

Ali, milostiva gospodjo Rajso Pavlovna! kako biste me mogli kriviti s toga, što sam ja viernim te iskrenim prijateljem vaše porodice bio, što sam tako dugo, tako žarko ljubio Agripinu Ivanovnu, žrtvovao joj svoj život, svoju čast, sav svoj imetak; što sam joj bio sasvim u ruku, te ne mogah ni sam sobom ni svojom imovinom vladati, već je ona po svojoj volji i mnom i mojom svojinom upravljala. Vam je poznato i to, da ja sbog njezina nedjela sa slugom nevino trpim težku sramotu. Tu parnicu sam iza njezine smrti predao na senat, u šesti odsjek; još nije riešena. Proglasili me sukrivcem, stavili me pod skrbničtvo, i jednako još sude zaglavnim sudom. U mojem zvanju, u mojih godinah takova je sramota nepodnosna. I samo tom kukavnom utjehom ostaje mi srce si miriti, da ja uslied toga i po smrti Agripine Ivanovne za nju trpim, a to zasvjedočuje nepromjenljivu moju ljubav i zahvalnost prema njoj.

U napomenutih svojih pismih dao sam vam bio obaviest i o pokopu Agripine Ivanovne, sasvim potanko, i kakve joj bile zadušnice. Prijateljstvo i ljubav moja prema njoj ne uzkratila joj po preimućtvu ni česa. Na sve to, — i za četrdeset dnevne molitve i šest nedjelâ čitanja psaltirova (osim toga propalo je mojih petdeset rubalja u papiru, kojimi je zapogodjen onaj kamen, koga vam napomenuh) — na sve to poharčeno je mojih vlastitih novaca sedam sto i petdeset rubalja u papiru, od tih je dano kao zadušbina crkvi podruga stotina rubalja takodjer u papiru.

Blagotvorna duša tvoja neka se osluhne glasu očajnika, survanoga u bezdan krvavih muka. Samo koga ti sažališ, može se u život povratiti postradalac. Premda sam živ, ali bolom duše i srca svoga sam mrtav; mrtav, kad se dozovem, što sam bio a što jesam: bio sam vojnik, služio sam s pravim i svjetlim obrazom otačbini svojoj, kao što se pravu Rusu i viernu podaniku pristoji, i odličnimi redovi bio sam nagradjen, i živio dostojno i plemena i zvanja moga.

A sad pod svakdanjom bezkrušnicom grbom mi se sagiba hrbat; mrtav sam doista, kad se sjetim, kakvu sam drûgu izgubio, i čemu mi život iza toga? Al sudbine si prestići nemoš, zemlja se ne rastupa, i prije ćeš se kamenom pretvoriti. A zatim kličem k tebi, dobrotvorna dušo, poslušaj obćeniti glas, ne izvrgavaj se obćenitomu priekoru, da ja za takovu bezgraničnu ljubav ni pristaništa nemam, pogledaj milosti svojom na me, obrati jezik zlobnikom i zavidnikom, neka slave tvoje vrline, pak, čistom vjerom dodati smijem, utješi u grobu dragu si tetku, nezaboravnu Agripinu Ivanovnu, koja neka za tvoju uspješnu pomoć nad glavom ti prostre svoje blagoslovne ruke; upokoj na izmaku života osamljena starca, koj se inoj mogao nadati kobi. U ostalom, s najdubljim poštovanjem imam čast nazvati se vašim, milostiva gospodjo, najodanijim slugom,

Visilij Guskov,
brigadir i kavalir.

XVI.

Nekoliko godina iza toga posjetih opet dvorac svoga prijatelja. Vasilija Tomiča davno već ne bilo medj živimi: on umro skoro poslje moga poznanstva s njim. Ugorak se jednako još držao. On me povede na grob Agrafeni Ivanovnoj. Željezna ograda okružavaše veliku ploču, na njoj je točan i sjajan nadgrobni napis pokojnici; a tuj iza toga reć bi njoj pod nogama dizaše se omalen humak, na njem se krst nakrivio: sluga boži, brigadir i kavalir Vasilij Guskov počiva pod tim humkom. Prah se njegov napokon zaklonio uz prah onoga bića, koje on ljubio tako bezkrajnom, bezsmrtnom ljubavi.

POUKA.

Nagovieštanja ob uzgoju.

Od I. P.

Bez uvoda il izprike neda mi se nikako početi, jer nekako slutim, da će se pedagogi različite ruke dignuti na me il nepozvana savjetnika, il zlovoljna skeptika, ili možebiti ćak pogibeljna novotara. Opazilo se do duše više puti, da se i učitelji drže vrlo sposobnimi za poslove, koji su razdaleko od njihova zvanja; al odtuda nesliedi, da oni nisu jedini vrstni temeljito govoriti i pisati ob uzgoju.

Da se ipak mir neporemeti na nikoj način, očitujem drage volje, da se sve, što ovdje ob uzgoju ili obuki bude napisano, ima podvrgnuti temeljitu sudu vještâka i vrstâka, a da bez njihove razborite potvrde neima valjati upravo ništa.

A napokon što i nakanjujem? Iznieti ću na vidjelo nekoliko opazâka iz praktičnoga života; kazati gdjekoju svoju sumlju, pa moliti, da mi se protumači, čega nerazumijem ni ja ni mnogi drugi ljudi; zatim izjaviti koju želju i možebiti štogod predložiti za razsudbu. Ovo su sve same nedužne stvari prama čednomu naslovu članaka, što ih počimam opet sasvim nevinim predmetom.

1.

Hrvatština u zagrebačkih djevojačkih učionah. Početkom one nove dobe,

od koje se tolikomu dobru nadasmo, godine naime 1860., sastala se dva prijatelja sanjara, da se porazgovore o koječem, što ih je odavno na srcu tištilo.

Nestalo je hvala Bogu tudjinstva! — to im bijaše prvi uzklik, to uvod svakomu razgovoru. Prevarili se oni dakako, jer je nestalo tudjinaca, a tudjinstvo ostade netaknuto. Nu pustimo ih da govore, vidjet ćemo, što je sliedilo za prvim uzklikom.

Nasnovalo se osnova liepih i sjajnih, izmamilo se stotinu nada prevelikih; medju ostalim reče jedan od ta dva prijatelja:

„Vidiš li, brate, u ovo nesretno doba, što ga jedva proživjesmo, usahnula nam je sva podpora knjižtvu, osobito beletrističnomu. Žene nam se odmetnule, djevojke odtudjile, a i sama djeca poniemčila. Sada je pako hrvatski jezik uveden u sve učione, počamši od najnižih do najviših. Od sada predavati će se hrvatskim jezikom odraslim i ozbiljnim pravnikom, a hrvatski obučavati i one maljušne djevojčice, što se jedva do učione dokovrcaju. Nemoj se ti ništa podsmjehivati ovim mojim djačicam; njim se ja više veselim, nego li ćak i tvojim pravoznancem. Pobroji, molim te, koliko njih ima! Uzmi samo one, koje su navršile desetu godinu. Od sada učit će sve nauke na hrvatskom jeziku, dapače izučit će potanko hrvatsku slovnicu i priviknuti sasvim hrvatskomu govoru. Promisli zatim, da će rodoljubivi učitelji i sdušne učiteljice u ta nježna srca zasaditi ljubav prama domovini i prama materinskomu jeziku — pa se nepomami od radosti! Znaj, svakih pet godina prirasti će ih više stotina. Proraćunaj, molim te, koliko će tih stotina biti, kad se pomnože do 9—10 puti. Napokon nemoj zaboraviti, da za sada samo o Zagrebu govorimo, a gdje je Osiek, gdje Varaždin, gdje Karlovac, a gdje još drugi manji gradovi? Velim ti, da se imamo nadati ogromnomu napredku. Šteta samo, što nam je knjižtvo još slabahno. Kamo sreće, da se dosta brzo nadje pisaca, koji bi pripravili liepih spisa svojim još ljepšim čitateljicam!“

Kad se jednom ovakov razgovor zaprede, neima mu ni kraja ni konca. A nije ni šala imati za deset petnaest godina tisuću novih čitateljica, koje se neće tužiti, da ti knjige nerazumiju. Uz ovakovu pomoć zavladali bi inače nemoćni pisci polovicom naroda i potisnuli ga napried, kako se nitko i nenada.

Takovu je nadu vrlo lahko podkriepiti obširnim umovanjem.

Vidimo, hvala Bogu, kolika je moć žena u obiteljskom životu; znamo žalibože, da je narod na polak propao, komu se žene otudjiše. Žena gospoduje i mužu si i djeci i ostalim rodjakom u kući, njezinim jezikom govori sva obitelj, po njezinoj ćudi ravna se sva joj okolina; što mati hoće to se čita, što ona želi to se govori, što ona dopušta to se radi. Patriotične žene uzplamtit će si muževe do zanesenosti; one će smilovanjem svojim nad uvriedjenom pravicom omekšati i najtvrdokornijega mužkarca. A kolika će istom čudesa počiniti s djecom si! Čustva njoj mila i draga neće iz zahvalnih im grudiju izčupati nikakva sila na tom svietu; njezin je jedan mig dovoljan, da se sva kuća opre tudjinskim zapovjedim.

A sve to dalo bi se možebiti postići, da nam žene znadu čitati hrvatsku knjigu, a mi da umijemo pisati, kako je njim ugodno.

Tomu bi pako naravna posljedica bila, da bi tudjim mislim i željam u nas nestalo hrane. Sada većinom žene prednjače mužkarcem, oponašajuć tudje mode i običaje, tudj govor, tudju smiešnu gizdu i tudje ludo gospodstvo: a tada bi one bile prva i najjača zapreka bujici tudjinstva.

Al koja korist sada o tom govoriti! Minulo je deset godina, a od svih tih velikih želja, a možebiti i pretjeranih nada dočekasmo — mućak.

Djevojačke učione u Zagrebu ili su od male samo koristi za hrvatsku narodnost, ili su upravo sjemeništa niemštine i u obće tudjinstva. Bože sačuvaj! neću ja toga obširnije dokazivati; drage su meni i potrebite moje oči! Reći ću samo ovo: Je li istina, da nam je malone sav mladji ženski naraštaj na tudji kalup izvrnut? A bi li se to dalo bar većim dielom zapriečiti, kad bi djevojačke učione bile, kakvim se nadasmo? Tko na ta dva pitanja odgovori: da, pristao je uza me, a krivce neka drugi traže.

Al napokon, ako hoćemo da budemo pravedni, neimamo nikoga kriviti nego sami sebe. Zar će se zavodi, kojim je i predstojnik i predstojnica i množtvo pomoćnica pusti Niemac, preko noći, za koju godinu, il ikada pretvoriti u prave hrvatske učione? Zar će ona pobožna ženska čeljad, koja pored zvanja svoga pozna hrvaštinu samo iz ono nekoliko školskih knjiga, odgojiti hrvatske djevojke? Zar će hrvatski jezik proniknuti duh učenica u francezkih školah s njemačkim nastavnim jezikom? Zar će se onim siromašnim trtljanjem u još siromašnijih čitankah, kojim se neke učione odlikuju, uzgojiti ljubav prama hrvatskoj domovini? Il zar da nam djeca iz austrijanskih školskih knjiga usisaju hrvatsko rodoljubje?

Ljudi božji, koji ravnate i upravljate školami, je li vi ob ovom razmišljate? Ili možebiti nije vriedno da se brinete za ovakove sitnarije! Nemojte za sada još prstom pokazivati na svoju višu djevojačku učionu; jer ćemo o njoj drugi put govoriti.

2.

Učiona i seljačke djevojke. Zapitaj desetak najodličnijih pedagoga, koja je svrha djevojačkomu uzgoju, svi će ti odgovoriti po prilici ovo: Djevojke imadu se odgojiti za dom,

za obitelj; njihovo je zvanje da budu valjale gospodarice, vierne žene, vrle matere; krieposti su im skromnost, poslušnost, radinost, pobožnost.

Umiju pedagogi mnogo govoriti o zadatku djevojačkih učiona; al kao da im je sav nauk namienjen samo gospodskim kćerim, a na devet desetina seljačkoga naroda ili siromašnijega svieta kao da i nemisle. Pa što je još gore, njihove su supozicije i u tom razlaganju često sasvim krive. Još bi i lahko bilo odgojiti djevojke za dom, da se po volji udomiti mogu. Al kolike se tužbe čuju dan danas o tom, da se sviet po gradovih neće da ženi! A kako će se i ženiti, kad se jedni ženiti nesmiju, a drugi nemogu! Žena neka živi u obitelji i s obitelju. Jest, da ju ima, ili da obitelji nisu sve to više prisiljene živjeti neobiteljski!

Očito je, da bi sav uzgoj imao namienjen biti pravomu životu; al je isto tako očito, da se pravila toga uzgoja kroje bez obzira na potrebe života, kakov u istinu jest. Za volju unapried utanačenih pravila gojitbenih pomišljaju i stvaraju si pedagogi često poseban i sasvim nov život.

Djevojke imadu se uzgojiti za dom, za obitelj — ovo pravilo nevalja za nikakve djevojke toliko, koliko za seljačke; jer ona svaka ima svoj dom, svoju obitelj; one bi sve mogle biti valjale gospodarice, vierne žene i vrle matere. Nemoraš li se dakle čudom čuditi, što se u seljačkih učionah, gdje se djevojčice zajedno obučavaju s dječaci, nemari ništa za posebnu im narav, posebnu ćud i posebne potrebe!

Il zar se obuka može odkinuti od uzgoja? Il možebiti ni netreba odgojivati seljačkih djevojaka? Moguće je i to. Nu tad ih pustite, neko rastu u miru božjem. Ako ih pako hoćete sbilja uzgojivati, nemučite ih nepotrebnim i suvišnim naukom, dočim ga ima i potrebita i koristna.

Šta će im vaše pripovjedke o kraljevih posvema nepoznatih imêna, ili o dogodjajih, koji u svem životu seljačkom neimaju nigdje nikakve anologije ili uporabe, koji se u obće hrvatskoga naroda samo mimogred tiču ili samo slučajno unj zapinju. Ta zar neznate, da su vaše čitanke izradjene u ono doba, kad se je ponajjače nakanjivalo hrvatski narod pretvoriti u nekakvo novo biće?

Šta će im vaši pojmovi geografički, koji iz duše djetinje moraju izčeznuti prije nego i najlaglji san? Al da! Nesmije njih minuti ni diplomacija, pa ih zato mučite velikim naslovom cara austrijanskoga! Mogu li one napokon iz škole prenesti u život vaša slovnička pravila i stostruke razredbe?

Poviest seljačkih djevojaka pripovieda se u narodnih pripovjedkah; zemljopisno pako im znanje razprostire se od kuće do livade i vinograda, od sela do župne crkve; prestolnica im je župni dvor, a Rim zavjetovna crkva majke božje. Tud one nauče prolaziti uz matere svoje i rod svoj, smatrajuć one plavetne i sive gore na dalekom obzorju tajinstvenim počivalištem sunca i mjeseca. Toj tobožnjoj gluposti neće se čuditi razuman čovjek, ako promisli, koliko se mi sami uz sav školski nauk i napor i uz desetak zemljovida namučimo, kad se namjerimo na orografičku studiju učena zemljopisca. Koliko puti probudilo je to u nas želju proći opisanom zemljom, da ju vidimo svojima očima, i da si tako nedokučive inače slike laglje utuvimo!

Tko seljačke djevojke hoće da odgoji za dom, neka im vježba ruke za posao, kojemu još nisu vješte, niti ih kod kuće ima tko u njem izvježbati. Ovdje se opet pokazuje čudna opreka izmedju gradskih i seoskih učiona. Gradske gospodične poučavaju se i suviše u ručnom djelu, pa rade stvari, kojih im u životu ili netreba nikako, ili se iz njih nemože izvaditi dovoljna korist; seljanke pako, kojim je svekoliko zvanje posao i rad, neobučavaju se u ručnom djelu ni malo, premda je očevidno, da bi im premnogo prudilo, kad bi umjele bolje plesti, presti, vezti i šivati, nego što od majke mogu naučiti. Trebalo bi njih poučavati u svem kućanstvu i gospodarstvu! Ta kakvo im je više puti kuhilo, a kakvo vrtljarstvo?

Obiteljskomu životu vične su one dakako same po sebi; al zato nebi nipošto suvišno bilo, da se navode i vježbaju u kriepostih, bez kojih neima pravoga mira i blagoslova u nijednoj kući. Jesu li sastavljači naših čitanka ikada pomislili na posebni organizam hrvatske obitelji? Je li njim ikada na um palo, da se neobrazuju sve ljudske duše na jedan način, i da se tisuć-godišnji život naroda, koj uviek jednim pravcem teče, zrcali i u duši pojedinih ljudi?

Ima prediela u našoj domovini, gdje je pjesma i popjevka do toga spala, da se njom ni malo pohvaliti nemožemo. Koliko bi tu učiona mogla pomoći te izpraviti, kad bi naši pedagogi umjeli udariti u pravu žicu! Pjesmom bi se i pripovjedkom pravilan govor puno laglje prenosio u život, nego li slovničkimi analizami. Al zato bi se htjelo, da pjesme za čitanke pišu, ili bolje rekav pjevaju, pravi pjesnici, a ne istom kakvi versifikatori, koji takvom igrom ubijaju dug čas i čamu dosadnoga si života.

Sve u jedno: Današnja je obuka seljačkih djevojaka dosta kukavna; a to se može izpričati dosadašnjimi naredbami i uredbami, koje na djevojke smjeraju samo uzgredice. Moje je nagoviešťanje o njih postalo s toga, što sam ih više puti vidio u školi i izvan škole. U školi sjede mirno, pazeć napetom pozornošću, a kući idu nujne i žalostne, te je sva sreća, ako ih putem glad spopadne, jer će tako laglje zaboraviti na pretrpljene muke i opet se brže bolje priljubiti svojoj majčici.

Iz povjesti civilizacije u Englezkoj.

H. Th. Buckle-a.

(Dalje).

II. Upliv prirode na uredbu družtva i na značaj pojedinaca.

9. Dokaz je tomu Indija i Grčka, jer su to dva pojava najobilnija, a i sprotnosti su im prirode najočitije. U indijskoj književnosti, uzev joj na oko najzreliju dobu, vlada razmnjeva pustopašna; vanjski joj je oblik pjesničtvo te pjesničtvo, proza neznatna; spisi o gramatici, zakonarstvo, povjest, liečničtvo, matematika, geografija i metafizika jesu pjesma te pjesma. Proza ne samo da je neobajana, nego je i prezrena; pjesničtvo tako obrazovano, da u samom sanskritu ima više vrsti umjetnih stihova, nego li ma u kojem evropejskom jeziku. Uz ovu posebnost duha stoji i druga, da je naime u svoj književnosti napor očit, kojim se ljudskomu razumu i umu prkosi: razmnjeva, o kojoj možemo reći da je bolestna s bujnosti, gdjegodj može, snatrī i leti u snatrenju kano najdivlja mačta, kao što svjedoče baš narodna djela: ramayana, mahabharat i parana — nu recimo, da to ova vrst pismenstva podnosi, ali kako da to podnose učevne knjige geografijske i ljetopisne. Nas prot, samo njekoliko primiera iz književnosti bud koje evropejske mogu svakoga uvjeriti, kako mogu i obrazovani narodi viekove trajati u lakovierju.

Izopači tko istinu razmnjevom, kako hoćeš, ne možeš toliko nahuditi, koliko štujuć davninu odviše. Ovo je štovanje prkos razumu, jer se ono razblaživa i uživa samo u pjesničkih čustvih, gojeć ih dalekim i neznanim. Posve je stvar naravska, da su za vrèmêna, za kojih razum ne bješe toliko razvit, ova čustva morala biti mnogo jača nego li danas, i da će kasnje nakon nas biti mnogo slabija nego li su danas, jer će čustvo o napredku sve to većma ojačavati, čim se većma razum razvija, kao što je danas jur barem u prosvjetljenijega uma mnogo veća nada o budućnosti, nego li je štovanje davnine. Da je prije ovo štovanje bilo jače, o tom ima dokaza na svakom listiću povjesti, kao što ga ima i danas u svjetine; odatlje poteče, što pjesnici pjevaše zlatnu dobu, sviet pun mira, bez zle pohote i bez svakoga zločina — što teolozi pričaju ob izvornoj krieposti i prostodušnosti čovjeka, s koje se svojom krivnjom odvrgnu — što davninari uče, ali krivo, da su tada ljudi bili ne samo kriepostniji i sretniji, nego i jači tielom, stariji, razboritiji itd.

Buduć da razmnjeva ovakove potvrdnje uz prkos razumu vjeruje, to je očito, da čim koj narod ovoga više vjeruje, da mu je tim razmnjeva i razvijenija, a razum nerazvijen. Indija je tu strašan svjedok: u sanskrtskih knjîgah ima čudo nad čudo i to toliko toga, da nadilazi svaku našu i najpješničkiju pomisao. Jedno je takovo čudo zbilja znamenito, doba života u tih starih junaka. Da su ljudi starih vremena dulje življeli, to se vjeruje u velike, stari zavjet svjedoči; ali to su sitnice prema tvrdnjam hinduskim, jer vele, da je čovjek obično živovao 80.000 godina, a svetac 100.000, velim pismom sto tisuća godina; nu to je račun samo osjekom, jer njeki živovahu i više, a njeki dakako manje; kralj Yudišthir vladaše 27.000 godina, kralj Alarka 66.000 godina — ali da umrše mladi; pjesnici njeki poživješe i 500.000; najčudnovatije ipak je čudo prvi kralj, prvi pustinjak i prvi svetac imenom: Parthama Raja, Parthama Bhiš-Khakara, Parthama Jina i Parthama Tisthankara; jer kada kraljem postade, bilo mu je 2.000.000 godina, vladaše 6,300.000 godina, odrekav se vlade okajavaše život jošte 100.000 godina.

Što je znatnoga, sve to prebaci Hindu u davna vremèna. Zakonarstvo hindusko, zakoni Menu-a, koliko se danas može razabrati nisu stariji od 3000 godina; najbolji hinduski pisci tvrde, da zakoniku Menu-ovu ima 1000 miiljuna godina.

Svemu je tomu povod u omiljeloj daljini, u ljubavi za neizmjernostju i u težnji za bezkrajnostju, koje ne mare za sadanjost, i kojih je indijski duh prepun svigdje i svakada, jer mu je glavno načelo dvoriti razmnjevi a razum ništiti. Za to su im dogme vjere, značaj bogova, lik hramova dokaz, kako uznositi i grozni pojavi prirode ćud narodu napuniše slikami velikanskimi i grozovitimi.

Tvrdnja ovoga našega nazora biva jošte jasnija, ako ju sravnimo s istimi staleži grčke obrazovanosti, koji su onim posve sprotni. Prema pojavom prirode, koji su u Indiji toli grozoviti, ovi su pojavi u Grčkoj manji i slablji, te ne mogahu napunjivati grčku ćud onolikimi grozotami. Usred azijatske prosvjete malaksa revnost ljudska s pojâva; osim trajnih pogibelji tropskoga podnebja tu su goretine, što se digle iznad oblačja, rek bi do neba; s njih potekle rieke goleme, kojim ne može ljudska umjeća niti tieka ravnati, pače niti jednoga jedinoga mosta premostititi; tu su prašume neprohode nikle prostorom neizmjernim; gdje njih nije, gole pustinje: sve to uzpreže ljudskoj sili i nakanu, kojom bi se ona smjela skaniti na borbu s prirodom: s obje strane opasalo more u vječnom biesnilu, vihri naprasni i viloviti, kakovih Evropa ne zna. Pa kao da se sve zaklelo, kako će ljudskoj sili ne dati se, uz toliko morsko žalo nejma da bi jedna lúka za pristanište.

U Grčkoj nasprot sve inako: i Grčka je poluotok, ali prema Indiji golemoj malen, jer sva Grčka nije kolika je kraljevina portugalska, t. j. od prilike četrnaestina od današnjega Hindostana. Grčka je tako njekako usred sredine, da lasno obćijaše s malom Azijom, s Italijom i s Egiptom — opasnôsti mnogo manje — podnebje zdravje — potresi rjedji — vihri neznat-

niji — divlje zvjeradi jedva šta — brda i najviša jedva trećinom dosižu koliko Himalaya — sniega, da se jedva znao — rieke ni nalik Indijskim i tih što su male, mogoše vojske pregaziti, a ljeti se i presušivale.

Ovoliko znatna razlika u prirodi morala je i razliko djelovati na duh; jer duh stvara ili sam iza sebe ili s vanjskih zamjetaba; ali s početka razvitka stvara svakako više s vanjskoga svieta, s razlika daklje uzroka bivaju i ukoni i posljedice razlike. Pojavi prirode u Indiji budijahu strah, u Grčkoj uzdanicu; u Indiji život malaksavaše s tolikih zapreka i s neprilika groznih i neponjatnih, za to se utekao pod zaštitu nadprirodnim silam, dakako pomoćju razmnjeve sve to većma napete, jer se čudo opet čudom tumačilo, i to sve to većim — ravnotežja izmedju razuma i razmnjeve nestajaše sve to većma. — U grčkoj moradoše postati sa sprotnih uvieta takodjer sprotne posljedice: Radi blaže prirode duh bje manje plah, za to se on lasnje usmieli razglabati prirodu, stvarati prirodoslovne znanosti — i jer je manje praznovjer, to su mu i bogovi prijatniji.

Šiva, prvi bog indijski, na oko je grdobna nakazetina, opasan zmijami, u ruci mu ljudska lubanja, ogrlje ljudske kosti, oči su mu tri, prema ćudi svojoj ogrnuo se tigrovom kožom. Žena mu je Doorga, kadkada joj je ime Kali, i inako — modra kao od kuge, dlan joj krvav, četir ruke, na jednoj lubanja diva ili gorostasa, jezik izplazila, opasale ju ruke svojih žrtava, ogrlje niz ljudskih glava.

U Grčkoj nejma takvim strahotan traga niti za prvoga razvitka. Indijsko bogoštovje razstavlja boga od čovjeka što većma, grčko ih spaja što većma. U Višne su četir ruke, u Brahme pet glava itd., grčki je svaki bog u ljudskom stasu i obrazu. Da bude i koj grčki umjetnik sjetio se nagrdi na liku boga, bud kojega, badava — to bi bili svi Grci priznali nagrdom, a ne bogom.

Ova je razlika očita i u oba vjerozakona: indijske knjige veličaju djela svojih bogova tako, da čim više bog počini, tim mu veća slava — grčki je svaki bog puki čovjek, svojstva mu, djela itd. sve ljudsko: Diana čistota, Venus ljepota, Juno ponos, Minerva ženske krieposti, Neptun brodar, Vulkan kovač, Apolo igrač, pjesnik i pastir, Cupido nestašni dječarac, Juppiter kralj dobričav i ljubkav, Merkurio viestnik i tatina itd.

Bogoštovje i sav vjerozakon starih Grka teži pravcem jednim te istim, t. j. primiče ljudske sile nadprirodnim; jer samo tako može se protumačiti obožavanje junačtva, čega u nârôda po tropskih zemljah ne mogaše biti uz pojmovanje, da je sva ljudska sila ništavna: Indi, Egipćani, Persi, Arabi ne mogoše se uzvisiti do ovakih pojmova, kakovimi uzbujaše Grci sasvim sprotno, dopitavši čovjeku sile nadprirodne. Tako postade Grčka uzorom, za kojim se kasnje povedoše i Rimljani: silan dokaz, kako se bitno razlikuje prosvjeta evropejska od svake ine. I u Grčkoj razvijaše se razmnjeva, ali obuzdana razumom, očita u tolikih grčkih spomenicih svake ruke, kojimi se i dan danas naš podraštaj razvija, i kao što se s jedne strane priznati mora, oplemenjiva.

Mimogrede napomenuti ćemo jošte jedan dokaz za potvrdu onomu, što rekosmo o prosvjetah po tropskih zemljah, a to je srednja Amerika. Prem da jošte nije svestrano protražena, ali dosadanje izkopine kažu nam, kano u Indiji i indje, da je sva prosvjeta osnovana na strašnih sustavih. Mexikancu, Peruancu kano i Egipćanu bog ne može biti u ljudskoj slici i prilici. Hramovi su im ogromni, njekoji vješto sazdani, ali je pravac i svrha im strahovanje. Slog je svim ovim težak, jak, stišten, grčki je lahak, vitak, uznosit; u onih je očit savez i težnja za neizmjernostju, za mačtavostju, za sintetičnim i za dedukcijom; u ovih za dospjetnim, za skeptičnim, za analitičnim i za indukcijom. Dalje ovo izvadjati ostaje vještijim; meni je dovoljno po zadaću, ako uspjedoh u dokazbi, da čovječanstvom vlada priroda, i da se povjest duhu ljudskomu ponjati može samo omjerom i povjestju prirodnih pojava.

(Svršetak II. poglavja.)

SITNICE.

— Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izabrala je u svojoj sjednici od 3. svibnja g. Simu Ljubića, akademika, čuvarom narodnoga muzeja.

— G. Jovan Pavlović razaslao je poziv na predplatu za novi list, koj će od Cvieti o. g. izlaziti u Pančevu pod naslovom: Pančevac; glavno će mu biti: „da njeguje prosvjetne i materijalne interese Pančeva i okoline, i da iste dovodi u svezu s obćimi narodnimi težnjami.“

— Nemože nam drago biti, što po nekih listovih čitamo o našoj Malingerici. U Berlinu nije ona najbolje prošla; neima u nje, veli kritika, glasa za opere poput Norme, te će biti istina, što je neki naš vještak već odavna tvrdio, da naime Malingerica nije vrstna pjevati van lirične opere.

— U Parizu izdaje glasoviti knjižar Levy svakolika Balzacova djela kao „édition définitive.“ Bit će toga po prilici dvadeset i pet svezaka u osmini; svaki svezak stoji šest franaka, al je zato izdanje sjajno.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 17. U Zagrebu dne 15. svibnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

U Mokricah.

Novela od I. Dežmana.

I.

Četiri ujarmljena vitoroga vola stojala pod sanami pred dvorcem zadruge Lendarićeve. Stojala ona vola više puti onako pred kućom i pod sanami, ali težko ikada mjeseca svibnja, gdje snjegovi od davna okopnjeli, livade pozelenile, i šume prolistale te po tom i saniku ni traga već ne bilo. Bili volovi još liepo pročešljani, pogladjeni i oprani, a sane kao da su juče sadjelane.

Čemu sane gdje sanika nema? Eno svrni okom na plot oko dvorišta, pa ćeš ugledati naslonjen nanj crn križ i na križu privezan otarak (rubac), što ga poslao Krašićki župnik po svojem crkovnjaku poručiv, da će i on onaj čas stići. A čemu sve te priprave? Unidji u zadružno dvorište i začudit ćeš se pokolju živadi, a najviše peradi. Čitavu su gomilu već ponakladali pred kuhinjskimi vrati, a još se ženi reduši nevidilo toga dosta, jer reče: velik mrtvac, velika daća (karmina). I bio doista umro zadružni gospodar Mato Lendarić, te mu se ukopci već počeli sakupljati.

Mato Lendarić bio za mala već milinak čitave zadruge, a i u domaćega župnika bio rado gledan, to radi bogate kuće, iz koje je poteko, to radi bistre glave, liepoga ponašanja i uztrajne marljivosti. Zato ga je župnik i učio čitanju i pisanju. Kao pismena smatrali ga zadrugari boljim od sebe i nisu se varali, jer je u njega bilo dobro srdce, neobičan razum i neumorna ruka. Za mlada ga već gospodarem izabraše. Bio on zadrugu liepo i podigo. Svako je u okolici Lendariće spominjao kao uzor marljivosti štednje i dobrostanja, a to je zadruga sve stekla po Mati Lendariću svojem dvadesetgodišnjem gospodaru. Znao je više puti govoriti Mato svojoj družini: Djeco moja i rode moj, to tako više neide; ako će svako po svoju, onda nećemo nikako. I uviek bi ga poslušali, akoprem se iz tiha mnogi opirali, pače gdjekad i grozili. Njegovoj se mudroj besjedi pokoravali i drugi seljani, te ga po Labaševoj smrti izabraše selskim sudcem i u toj ga časti svake godine iz nova potvrdiše.

Kao selski sudac dolazio je Mato često pred gospodu, te nješto gospodi, a nješto časti za volju sagradio Lendarić kuću svoju ugledniju i pristojniju, nego li su obično naše seljačke kuće, pridržav ipak u svem znak poriekla seljačkoga.

Bio zadnjih poklada, na sam mesopust, puko glas, da su njekakvi zlikovci odagnali njekoj siroti dvie glave volova, te dočuv Mato za to, onaj čas podigo hajku za lupeži i u trag im ušav čitavu jih noć proganjao, dok ih najposlje i uhvati. Tom prilikom pazeć Mato više na to, da se zlikovaca dokopa, nego li na se, pokvari se u tielu tako, da je morao već drugo jutro leći i nikada više ustao nije. Dolazili k njemu i vrači i vračare i bajalice i babe travarice i u Jaskanskom fratarskom manastiru dali pred majku božju dvie svieće zapaliti i tri mise odslužiti, ele od zla bivalo uviek gorje. Nije bilo druga, van s bogom se izmiriti. I kako bi Mato čovjek pošten i dobar lahko se s bogom izmirio, nu težko bilo mu je umrieti to poradi zadruge i djece, to poradi mnoga početa a nedovršena djela. Sakupi on oko sebe i svoga kreveta svu zadrugu i sa svakim se na dobrom razstajao. Kamen bi proplakao gledajuć i slušajuć Matu Lendarića, kako starijim preporuča i zemlju i stoku i kuću, dobre im savjete davajuć, a mladje na svako dobro upućujuć. Blagoslovi onda čitavu zadrugu: Da ste prosti i blagoslovljeni svi ovoga i onoga svieta i svaka vaša slamka na kući, pa ugledav do kreveta svoje mezimče sirotu Veru prime ju za ruku i reče joj: Komu ću tebe ostaviti? Verin otac, bivši bilježnik občinski, umro prije četiri godine,

kad je Veri dvanajst godina bilo. Za godinu dana umre joj i majka, te tako ostade Vera na brigi sudca selskoga, glavita prijatelja bilježnikova i krstnoga kuma ote sirote, koju zato i rado pod svoj krov primi. I nije se radi toga pokajao, jer ako mu nije ona na polju i šumi od koristi bila, al mu je u kući tako poslovala, da se svako diviti morao redu, čistoći i jednostavnoj udobnosti, na koje bi svagda u kući naišo. Najviše pako uzljubio Lendarić Veru u svojoj težkoj bolesti, u kojoj ga ona nastojala i prigledala kao otca svoga. Često mu ona spominjala: da zovemo liečnika, da vidimo šta će on reći, ta gledjte sve vam babe ništa nepomogoše. Mato uviek nekako odgadjao, a Vera uviek na to navraćala. Jednom mu i reče: Vidite, momu otcu bilo bi se moglo pomoći, pa i moja pokojna majka (bog joj duši lahko dao) uviek je govorila: hoćemo danas, hoćemo sutra, da vidimo hoće li još ova, ili ona trava pomoći. A znate i sami kako se svršilo. Tu stane djevojka plakati, a Mato ju tješio, kazujuć joj, da nije još tako opasno. U istinu se pako Mato bojao liečnika. Tako se u selu boje ljudi onoga, koj bi im mogo pomoći, a ne pomogne većinom, jer ga zovu, kad se ima grob kopati. Ko da onda pomogne? Obrani ti vodu, kad je već nasip podrovala i u ravnicu prodrla! Spasi ti kuću, kad je već sva u plamenu! Podupri ti dub, kad je iztruhlim vihar već uznjihao!

U zoru prednjašnjega dana, o kojem sam bio počeo pripoviedati, pogleda Vera Matu i vidje, gdje ga mrzao znoj probija, i ruke mu i noge trnuti počele, a ustne i nokti plaviti. Ne ufala se djevojka pitati, kako mu je, već ga ponudi jutrnjim mliekom, al se Mato ne ozva, već samo rukom mahnu, kano da će reći: tko pred boga ide, tomu nije na pameti ni jelo, ni pilo. Bila već Matu i rieč izdala. Poduprli ga mnogimi jastuci i sjeli ga na krevet, jer mu ležanje nedalo nikako dihati. Doletiše na to starci i babe vičuć: amo vodokrstne vode i samrtnu svieću, tomu već nema spasa. I kako on težko umirao, poviče baba Mara: Nemože on na perju umrieti, na zemlju ga položte, a vi drugi na koljena padnite i bogu se za njegovu dušu molite. Uzalud Vera odvraćala Maru od kreveta bolestnikova i molila ju, da ga nemuće kojekakvim bajanjem. Kako naši stariji, reče Bara, tako i mi, a vi kako znate. I tako zadružna čeljad prevraćala i navraćala umirućega na sve strane i najposlje na zemlju ga položili, gdje mu Mirko još i vina donese, da ga tobož okriepi.

Koliko god bilo u sobi čeljadi, sve doduše bogu se molilo i plakalo, al bilo je njekako vidjeti, da niti su molitve iz duše, niti suze iz srdca polazile, već se molilo i plakalo, jer je to tako običaj na umoru. Čudnovata li ljudskoga srdca! Svakdanjost molitve u većini ljudi počini, da molitelj gleda čim prije jedan „otče naš“ za drugim odmoliti, nemisleć pri tom upravo na ništa, van na gole i puste rieči. Jedina Vera nije molitve onako istoglasno pjevajuć molila, već iz tiha boga u pomoć zvala, gvireć u caklene oči umirućega.

Eto izmolise jedva troje molitve, poviknu Vera: Jaoh meni! Umre nam gospodar! Čitava zadruga za njom zaciknu. Bio odista Mato izdahnuo. Skoči na to čeljad, podere na pokojniku košulju, pa okupa mrtvo tielo, dok ne uvre (ukoči) i stade ga u haljine oblačiti. Poviče na to i Bara: Zatvarajte mačke i vaške, da ga nebi koje preskočilo, mogo bi se vukodlakom premetnuti, pa onda: nevež'te sveze izpod vrata, nekopčajte ništa. A Mirko: Obujte ga, pa šubaru na glavu, da neide gologlav. Vera donesla čislo i metne mu ga u desnicu, te prekrsti mu ruke i zaklopi oči. Doda Bara: Bolje zaklopi, da ne ostane gledajući, jer eto odmah jednoga za njim.

Polože tad mrtvaca na krevet, čelo glave upaliv svieću, a pred noge postave zdjelicu svete vodice i u nju kiticu bosilja. Pokrope ga redom svi, pokropi ga i Vera, pošav zatim cjelivati onu desnicu, koja ju često pomilova, te se od nje nikako nije mogla odkinuti.

Druga se čeljad kojekuda razbježala. Njeko ode župniku, da dopusti zvoniti na mrtvaca, drugi zaredi selom, da zove kumove, rod, susjede i prijatelje na ukop. Bližnji susjedi i sami došli, da škrinju tešu i križ naprave. To im je i dužnost. Što je žena bilo, udare sve u plač i lelek i stanu naričuć spominjati svako dobro djelo pokojnikovo i moliti ga, da pozdravi ovoga, il onoga na onom svietu, kako je ko već molitelju bližji bio. Doušili bili već i siromasi i ubogi u selu i okolici za mrtvaca, te i oni povrviše, da se mole za pokojnikovu dušu, a u istinu, da se nahrane i napoje, jer se tom prilikom nikomu ne krati jelo, ni pilo.

Kako se bilo silnoga svieta sakupilo, imala i pravo žena reduša, što se bojala, da neće ona gomila poklane živadi svih nahraniti. I Mirko bio pošo u pivnicu, gdje je on i najvolio bivati, da odredi, da niko nebude žedan.

Tako bio došo čas, da se ponese mrtvac na groblje. Kako već običaj u Krašićkoj okolici svaki se mrtvac na sanah u grob vozi, ma bilo liepo kao usried ljeta i najveće prašine.

Zato i vidismo volove i sane pred dvorištem.

Nadodje župnik, blagoslovi pokojnika i odredi, da ga na sane polože. Eto novoga plača i jadikovanja: Lele meni! Moj uzdani brate! Hrano moja! Njego moja! Diko naša! Bilo sada u istinu svakoga ganulo, kad pogleda, gdje se gospodar za navjeke iz kuće nosi. Stali mnogi cviliti i lice grebsti i kosu čupati, da bi reko: sviet će propasti. Sirota Vera stojala blieda, razprosute kose, gvireći razplakanim očima u škrinju i na mnogu rieč župnikovu, kojom ju htjede tješiti, niti da bi glavom maknula. Mislila ona na vječnost i na smrt i da je na njezinu onaj bi čas rado i umrla bila, da se može sastati s onimi od priekosvieta.

Podigo crkovnjak onaj križ, što smo ga vidili uz plot naslonjena i krenu putem groblja, kuda su bili već njekoji domari iz jutra pošli, da raku izkopaju. Sjednu tada na sane žene najbližjega roda, a Vera stane za lies i odu na groblje. Bara bila poniela goruću svieću i zdjelicu svete vodice i kad dodju na groblje poviče: Dajte ga otvorte, da ga još jednom sunce ogrije, da vidimo jesu li mu prsa ružom procvala. Nepristade na to župnik, već pokropi mrtvaca, izmoli nad njim zadnju molitvu i u hladan ga grob spustiše. Tada baci za župnikom svaki po grudicu zemlje veleć: da mu lahko duši!

Još nisu grob dobro zemljom ni zasuli, eto se Mirku počelo vedriti lice i progovori: Braćo i rode, kumovi i prijatelji! Da se povrnemo, odakle smo i pošli, da spomenemo još jednom pokojnika! I svi za njim kući potegoše. Jedina Vera ostala moleća nad grobom i da ju nije župnik podigo i kući povratio, bog zna, kako bi dugo ondje i ostala bila.

Prispjevši ukopci kući, operu ruke i sjednu za stol. I tuj će Mirko reči: Mrtvim pokoj, živim napoj! I posrknu živo iz pune posude. — Tako, dobro je, bogu na glas, nami na čast! Nosite što imate, da nahranimo i napojimo uzovnike. Netraže oni u nas računa, nego dobra jela i pića, dosta pečenja i crvenike vina. Donesle žene jednoga i drugoga. Zaredile napitnice po običaju: za izpokoj duše Matine, bog da mu dušu prosti! I povedoše govor o bolesti i smrti, o duši, raju i drugom takvom zgodnom razgovoru. Kad su poblagovali ustade Mirko i reče: Kumovi i prijatelji! Hvala vam liepa, što ste nam kuće gospodara tako liepo oplakali i do groba odpratili.

Koji nisu iz kuće bili ustadoše, da podju. Na razstanku stadoše cjelivati se i opet u velike plakati. Ostade napokon sama zadruga, te joj Mirko tako progovori: Kad nam je gospodar, bog mu duši lahko dao, umro, nemožemo ostati tako bezglavni. Treba da beremo novoga gospodara. Koga bi vi striče Ivane?

— Koga bi, van tebe.

— Nosite vina, doda k tomu Mirko i poče se izvinjavati, kako nebi on za taj posao bio, nu niti nečekajuć, šta će drugi na to, završi ovako: Kad nije drugčije, pa ću ja preuzeti, ako i nehote, to težko breme. Ako i neću baš moći prigospodariti toliko, koliko pokojni, al ću svakomu čuvati osobinu i neću se s vami tako prepirati, kako on, za svaku malu stvar i neću vas trošiti, kako on, koj bi bio najvolio, kad nebi čovjek ni prospao, već dan i noć kao marva radio. Ni gospoda mi neće tako u kuću dolaziti.

Timi je rieči napola već vinom omamljenu zadrugu Mirko lahko predobio, tim više, što je stric Ivan iz kuta uviek pijanim glasom bučio, da moraju Mirka i nikoga drugoga gospodarem prozvati. A bila su Mirko i Ivan dva glavita prijatelja, jer su obadva najvolila u pivnici hladovati, il u klieti usried vinograda vino tobož pretakati — iz bačve u grlo.

Tako zadruga izkliče Mirka gospodarem. U to baš unidje sirota Vera, skrojena koraka, poniknute glave.

Kad ju Mirko opazi reče: Evo vidite tu gospojicu, koja se badava našimi žuljevi hranila. I tu vam je pokojni, bog mu duši prostio, u kuću uveo, da ju hranimo, kan da nemamo svojih dosta. Netreba nam gospode u kući, pa još takvu, koja nezna, nego svakomu savjete davati i na bolji i redniji život, kako ona veli, navraćati. Kako nam je samo djecu pokvarila! Svako hoće biti počešljano i odjeveno i obuveno. Vi znate, kako je prije bivalo: kad je diete košuljicu imalo, bilo već gospodski odjeveno. Čemu djetetu drugih haljina? Moja draga gospice, mi vas nemožemo već u kući hraniti, van da skinete te svoje kićene oprave, pa da se po našu oblačite i po našu živite: na pašu, kad je vrieme paši; na vodu, kad za vodu; tako i na njivu i svuda. Ni toga vam nebi baš dozvolio, al vam je pokojni otac baš pošten čovjek bio, pa već njemu za dušu, neka vam bude.

Svi na to povikaše podosta napiti: pravo veli Mirko, ne treba nam tuj nikakvih gospica. Tu smo svi jednaki.

Na to će Vera Mirku smjerno reći: Kako je pokojni gospodar izdahnuo ni jednoga nisam časa pomislila, da bi ovdje ostala. Ja vam se samo liepo zahvaljujem na prijateljstvu, koga ste sa mnom držali i ako sam igda ikoga uvriedila, molim ga sada za oproštenje. Dozvolite mi samo njekoliko svoga siromaštva, što ga svojimi rukami stekoh, sobom ponesti, pa ću ići, kad mi već ovdje mjesta nema. U svakoj ću se molitvi sjećati ne samo pokojnoga gospodara, nego i svih vas, da vam bog naspori svaku sreću i svako dobro. I ode u obližnju sobicu, da pokupi svoje siromaštvo.

Te su rieči Mirka njekako zabunile, te reče reduši: De strino, podaj joj kolač na put i druga jestiva, ako joj se prohtije, nije djevojka baš tako zla srdca, i da nije gospodsko diete, mogo bi ju i pridržati.

U to izašla Vera, da ide iz ove kuće, u kojoj je četiri godine probavila. Bile to četiri mučne godine za sirotu djevojku. Nije ona u tom vremenu izgubila samo otca i majku, već morala još živiti u takvoj zadruzi, gdje su ju svi stariji članovi poprieko gledali kao nametkinju, i s njom se nerado družili. A k tomu došla još i veća nevolja: bila se Vera i zagledala. A to tako. Kako ona polazila kititi grobove otca i majke, prolazila bi uviek mimo dvorca imućnoga plemića, u koga bio sin Milutin. Bilo mladiću osamnajst godina; bio visok, tanak, vatrena oka i ugodna razgovora. Za čudo nije bio, kakvi su većinom plemićki sinovi, koji ne mare nego za lov i pustolovije, već pristajao uz go-

spodarstvo i liepo ga dizao. Vidjao je mladić više puti Veru mimo svoga dvorca prolaziti, i zapele mu oči na djevojci, te počeo on i k Lendariću dolaziti, da govori tobož o usjevih i žetvi i drugom gospodarskom razgovoru, u istinu pako, da se sastane s Verom. Gledao bi tuj često Veru, gdje je pri prozoru vezla, il predivo prela. Kako već djevojka stidljiva bila uviek bi mu poniknutih očiju na njegove uprose odgovarala, al uviek tako ljubezno i tako prijatno, da je Milutin upravo planuo za njom. Zato počeo i češće dolaziti k Lendariću. Ne prošlo dugo vremena oćuti Vera, zašto Milutin dolazi. Kako joj god nisu bili na pameti nego jad i nevolja i žalost, ipak poćuti u srdcu nekakvo neobično čustvo, nekakvu želju i težnju za nečim, bez čega joj se vidilo nemoći više obastati. Zato se uviek i radovala dolazku Milutinovu, neznajuć još ni sama, da ga ona već ljubi. Milutin osjećajuć žarku ljubav prama Veri ćutio je, kako joj mora istu i očitovati. Svaki put, kad bi pošo iz kuće, uglavio bi odkriti joj tajnu srdca svoga, pa ipak, kad bi god k njoj došo, nikad se nebi usudio toga izreći. Često put i nehotice ostajao do mraka kod nje, misleć svaki joj čas to izreći. Koliko god mu srdce žarkim plamenom buktilo, ipak nije preko ustiju prešlo niti jedno slovo, kojim bi joj čustvo svoje izjavio. — Blažena plahosti prve ljubavi! Divno li kitiš mladića, a još divnije djevojku!

Puče u to glas, da je bosanski paša Hasan sa svojimi begovi obsjeo Sisak, te da je ban Bakač podigo vojsku, da priskoči u pomoć kanoniku i zapovjedniku Siska grada, junačkomu Fintiću. Zapalo i Milutina s banovci poći. Kako je god Milutin Turke mrzio i otačbinu svoju ljubio u svaki bi drugi čas srnuo bio na poziv banov vesela srdca u boj, al ga sada taj glas veoma zabuni. Bilo se ipak pozivu pokoriti. Podiže malu četu kmetova, nu prije nego li krene, ode k Veri, neznajuć ni sam, šta da joj kaže. Kako ga Vera pod oružjem ugleda, ukažu joj se suze na očima: Milutine! kliče, kamo tako oružan? Uhvati ju tada Milutin za ruku i reče joj: Ove suze na tvojih očih podaju mi Vero moja snagu, da ti odkrijem, čega ti od davna tajiti mogo nisam, da ti kažem, da je moje srdce planulo prvim žarom za tobom i da odlučih od davna jedino za te i uza te živjeti. Evo, ljubljena Vero, došo pako sada poziv u boj i možda će se sve moje nade razpršiti. Bog zna, hoću li se iz boja vratiti. Znaj ipak, jedina Vero, da će moje vjerno srdce, i u zadnjem času za tebe još kucati. Izadjem li sretno iz boja, voljan sam s tobom dieliti svaku sreću i nesreću. U tvojih je rukuh, Vero, možda sudbina moja. Odbiješ li ovo srdce, koje do tebe djevojke ne znalo, poći ću u boj, da se nikad više ne povratim.

Veru oblijale suze i težkim srdcem uzdahnula: Bože moj! moram li baš ja tako nesretna biti! I uzklikne: Milutine! jedini moj Milutine! Hoćeš me ti zaista ostaviti? Nesmijem li ja ni jednoga trenutka sretna biti? Tu se djevojka nadje u Milutinovu naručju. Dugo stojaše oni onako nepomično, dok ih trublja vojnička ne sjeti, da jim se je razstati. Dužnost prema domovini i ljubav prema Veri ciepale Milutinu srdce i otezao sa polazkom. Najposlje ojunači se mladić i reče: Jedina Vero! Bog će me očuvati, sjeti se u molitvi i mene. Poljubi djevojku i ode pod Sisak.

Toga se je svega Vera u onaj čas sjećala i zato joj je bilo težko otići iz one kuće, gdje se prvi put s Milutinom sastala i gdje se on zakleo vjeru joj držati. Al videć nemogućnost ostati već ondje, odluči otići, neznajuć još ni sama kamo.

Kad su djeca i mladje djevojke u zadruzi dočule, da im polazi Vera, koja ih je tako milovala i svakomu dobru učila, obkoliše ju te jim se nije nikako mogla oteti. I stadoše ju moliti: Neidi Vero od nas! Šta ćemo mi bez tebe! I udare sve u plač. Videć žene djecu i djevojke za Veru se tako otimati, stale i one djevojku nagovarati da ostane. A šta muževi? Možebit bi i oni drugomu se domislili, da ih nije vino obladalo i uspalo.

Kako nije Veri nikako moguće bilo, da u zadruzi ostane, nisu ju mogla sva nagovaranja sklonuti da ostane i težko se dieleć sa ženami i djevojkami, a najtežje s djecom ode iz kuće.

Ode Vera iz kuće, a ni sama nije pomislila kamo, već udari vodjena njekakvim nutrnjim nagonom mimo dvorca Milutinova. Da je u nje bilo snage i odvažnosti bila bi i stupila u kuću, u koju je već po zakonu patrila, ali tako mogla je samo za njekoji čas sustati gledajuć one biele dvorove, odakle joj svakim danom Milutin dolazio. Zanesla se ona u pameti pod Sisak i vidilo joj se gledati ranjena Milutina, gdje leži bez pomoći i prigledanja i gdje spominje svoju Veru. Pa opet bi se ojunačila i pomislila, kako joj Milutin slavodobitno Siskom šeće, posjekav njekoliko uglednijih dušmana. Tako zamišljena stupala je u napried i baš joj se pričini, kao da je tursko zrno mimo njezinih ušiju prozujilo i vidilo joj se ugledati mrtva Milutina, kad nadodje na groblje.

Ugledav Vera križe i humce pohita potražiti grobove otca i majke i svoga skrbnika Lendarića. Dugo je nad svakim grobom molila i od svakoga se težko dielila, al najtežje od majčinoga groba. Iz njega kano da je ote rieči čula: blagoslovljena budi jedinice moja i ostavi ove krajeve, te potraži utecište u svoje strine, koja će te dobro dočekati i držati, dok ti ograne sunce.

U to se digla djevojka i ode putem nezamisliv ni sama kamo.

(Dalje sliedi).

Vjerenici.

Možda već misliš: ja nemarim za te,
Bujni me snovi valjda su zanieli;
Misliš: već tu je i zaborav tamni,
Što tako često dvoje milih dieli.

Možda već misliš: drugi neki čari,
Nevjera tu je, il' lakoum kleti
I mene mlada povitlao burno,
A tvojoj sreći već se zlokob sveti.

A komu je teže, moj angjele divni,
Komu je gore i kraj srca uže? . . .
Ta što je kratko, cio viek se čini,
Dugačko što je, trista puta duže!

Dodija vreva, sviet nam je dosadan,
Dosadna java, nesnosni joj zbori,
Od jednog dana, od trenutka često,
U jednom času cio s' pakô stvori.

Da sklopim oči, da ne gledam čuda,
Ni to se neda; a što b' drugo znao?
Smieh se i ruga najbrže dosadi,
Kad bih ih gledô i rugat se stao.

U toj se vrevi, sunce sred oblaka,
U toj se vrevi meni javljaš i ti;
A ja bih htio tebe, dušo, samu,
Da mi te kako od te vreve skriti.

Pa tako idem, gdje nikoga nema
I u snu sanjam, e si sa mnom ti,
Van svieta živim, razgovaraju me,
Tješe i blaže moji sladki sni.

Dok mogu — tako; a kad žudnja svlada
I sviet me zgrabi u kolovrt tvoj,
Onda se smijem, igram, pjevam, skačem,
Trenutke grabim, a svaki je moj! *St.*

Sestre.

Heyseova pripoviedka.

(Dalje.)

Na 13. veljače.

Neimaš razloga, što žališ na me, draga Klotildice! Nebijaše stanka ovaj put dulja, nego li drugda, što tobože niesam pogriešila prijateljice, bud mi je srce puno bilo sestrice. Kako da čovjek nepogrješuje onoga, što mu zbilja treba, da živе; imajući piti da netreba jela, imajući bistre oči da netreba dobra uha? Niesam ti ja baš toliko čedna, koliko ti misliš. Sva mi najmilija dobra neka su vazda i k jednu moja, u svako doba da ih se uživam, neću da bude izmjene momu radovanju, kao što se mienjaju vojnici — i kao što je viek ljudski samo niz pròmiena. Ako niesam toliko dugo proslovila besjede, tomu je uzrok, draga, što sam u duši zaniemila sebi samoj, neimajući radostna mudračkoga povoda, da račun činim ob onom, što sam doživila sama, ili što sam vidjela, gdje doživiše drugi. Nije me obuzela tuga, već na me naišlo prvi put nešto drugo, nekakva — neznam bolje kazati — „zaboravna dugočasnost“ i tjeskoba srca, koje se uza sve Sokratske ljekove riešiti nemogoh. Već me je minulo; negovorimo dakle ništa više o tom.

Ili baš govorimo o tom. O čem bi drugom i govorila, kad niesam ništa drugoga doživila? A danas mogu pravije kazati, nego li bi mogla prvo nekoliko dana. Onda sam tomu uzrok nalazila u drugih, danas ga većim dielom nalazim u sebi.

Jesam li ikad bila mlada? To bi, draga crnoglavko, baš Ti imala znati, ako se je moglo iole na meni opaziti; jer te poznam od devete svoje godine, pa tko nemladuje tieh ljeta, kada će mladovati? Bile smo do duše puno puti vesele, dapače i goropadne prvo i poslije onoga razdobna pronašašća svjetlišta. Dobro se opominjem, da me je takva goropaština spopala samo iza težke tuge, kojoj za uzrok niesam znala, a iznebuha utahirih se opet, a vi ostale istom počeste goropadnjeti. Nebi rekla, da sam ikoji dan bila neprestance bezbrižna i vesela ili da niesam po vas dan mislila. Prijalo mi, što sam bila takove ćudi. Kutreći u se, premda se često dovih hrdjavoj strani stvárî, bila sam ponajviše zadovoljna poput hroma čeljadeta, kojemu se omili ležati na svojoj posteljici. Prosudim li sad još, čini mi se, da niesam pravo mladovala, a nadjevak „mudrica“, koga se još prvo dostah, nego li grješnom svojom ljubavi počeh napastovati Ksantipina supruga, svjedoči mi, da sam se i vam činila starom ili bar staroumnom.

Pa ipak nemudrovah, već ljubljah sve, što bijaše mlado i što se nepodavaše prije reda brižnu umovanju; dapače rado bih zamienila bila i glasovite grandes pensées (velike misli) za malo lahkoumlja.

Potla boraveći uz dobroga i starovjeka taticu pomladih se, kako nigda, do pod šestnaestu godinu, premda vazda kuću čuvasmo. Samo nečim se nepomladih, a baš to nešto, koliko ja sudim, bezuvjetno treba, da se drugim mladi pričinjamo. Prava je, živa istina, što sad kazujem, tebi jedinoj, koja nećeš ni časak o tom sumnjati. Odkad znam, da mislim i osjećam,

nikad si nemogah pravo pomisliti, da uz mužku glavu viek vijem, da komu ženom budem. Vi ostale još za najmladjih svojih dana nasanjaste se site zaljubljenih sanaka. Mogu se zakleti, da sam, umujući i mozgajući dosta, tim si priedmetom manje glavu razbijala, nego li ikojim drugim. Tako bilo ne samo, dok sam s nosom u zavadi bila, već tako bilo i prvo i potla. A ni na tom nebijah odviše čedna. Da tko za me mariti može, ne samo da sam se uzdavala u se, već sam imala i svjedočanstvo tomu u rukuh. Ali što sam o strasti čitala i poslije sama doživila, tu mučicu da mogu ikada zadati pametnu čeljadetu, toga si niesam nikada pripisivala. Pa ipak nemogoh shvatiti, kako dvoje ljudi jedno biti mogu, a da ih nespaja prekomjerna sila, štono i „jastvo mrka silnika“ uništi, i sve zapreke obori, kano da munja raztali lance, kojimi je uznik za zid prikovan. Da o tom znam umovati, polieže od jednoga jedinoga doživljaja, po kom se i danas srećnom cienim, premda se stvar nepovoljno dokončala. Doživila sam onda živost puste mladosti, koje mi nije oskudica bila, već kojoj je samo povoda i udesa trebalo, da dozori.

Pripoviedat ću ti jednom, kako se to sbilo; nije ti to obična ljubovna priča. — —

Na 14. Mećava je i smrklo se strašno kao oko ponoći a istom je deseta pred podne. — Juče me zabunjivahu a sad pročitav ovo pismo, stid me je poslati ga, jer se tuj čudnom pometnjom prelazi od stotoga na tisuće. Mjesto da ti pripoviedam, kako smo boravili dane i zašto sam umukla, navalih pričati kroz dvie tri strane o razgovoru starih ljudi, o prošlu nam vieku i razudjujem (anatomišem) dobro ti poznanu i suvišnu osobu, my humble Self. Oprosti vjero moja! I pritrpi se još malo, dok se nepromiene okolnosti, nebi li ti mogla nadajuć se jače uspjehu obećati, da ću se poboljšati. Danas, na ovakvu zimskom danu bilo bi zaman; mogla bi pokliznuti nazad u stare griehe, u sjetne nevrline. Ali se toga neboj; u dobri čas po te neimah kad, da ti dodijavam, jer budući domaćicom imam puno posla. Otac je pozvao jednoga gosta, prijateljeva sina, mladoga profesora matematike i zvjezdoznanstva, štono ga skorih dana namjestiše na ovdješnjoj zvjezdarnici. Ako i nedvojbim, da će u Lilinih očiuh zvjezdariti i s toga zaboraviti na sve zemaljsko, to se ipak moram brinuti, da i zemaljsko u redu bude, s toga žureći se dolazim kraju. — Lilica zavješa se baš prievjesom od čipaka — a netreba pri tom poslu cjepidlačiti, jer i neima nakita, koji joj nebi dolikovao — liepo te pozdravlja i poručuje ti, da počma s tebe ljubomornom postajati (to bi prvi put bilo, da ima uzrok, ako joj je do zbilje). S Bogom sestrice izpovjednice! Ljubavnu priču, što sam ju juče prekinula, čitat ćeš za koji dan. Obdan, makar se je i smrklo, nemože se takova sablast na bieli list napisati. Šarlota.

Na 19. veljače.

Moram Ti, crno srce, najprije odgovoriti na Tvoje baš prispjelo pismo. Bože moj, što li sam Ti načrčkala, da si toliko zlobnu predstavljaš moju siromašnu Lilicu. Zar se tomu čudiš, što smo čudnovate dvie sestrice, da vrlo različito sborimo i ovaj viek i sviet različitima očima motrimo? Lila je prema svojim godinam umom premlada a ja sam prema mojim godinam prestara. A odkad je na svietu, sve se oko nje zavjetovalo, da joj neda starjeti ili pravo reći zoriti. Ali koliko joj valja zaklada naravi, vidim svaki dan na tom, što me samo malo muke stoji naputit ju u nutrašnjost, a ona me sliedi drage volje, s najumiljatijom znaličnosti, srce joj jače kuca, kao djetetu, kad mu pokazuješ tamničicu (cammeram obscuram). Istina je do duše, da se kakvim godj povodom opet trgne goropadnjeti, titrati se i družtvenomu se ništavilu podavati. Ali bi mi mudraci imali popomisliti, da svaki stvor svojoj naravi vjeran ostaje te da se kriviti nesmije, ako to sbilja punom mjerom čini. U koga neima „svjetlišta“ na nosu, lahko mu je u kutu sjedjeti i mudro rameni sliegati. Ali zar se nebi moralo takovoj kneginjici, u koje ima divan nosić, kao u moje Lile, koja je dapače sglobimice od pete do glave jedno jedito oveliko „svjetlište“, kruto zamjeriti, kad bi svoje svjetlo kacom poklopila, mjesto da ide za svojim zvanjem i da se svietli do mila Boga.

Krivo joj činiš, crnoglavko, žaleći me, što njezina taština vriedja sestri materinsko srce. Nije ni malo tašta u hrdjavu smislu. Zna ona za to, da začarava sav sviet, i morala bi gluha i sliepa biti, da toga neopaža. Al nevidjeh na njoj, da povijuške iztiče svoju osobu, da gramzi i lovimice ide za dobitmi, da neprestance zaviruje u ogledalo, da svejednako utančuje sladke svoje čarobije. Kad u koga ima dosta novca, te tim stečeni ugled pod pripadnicu prima, koja se sama po sebi razumieva, zar će mu tko one tisuće novca kao značajne mane spočitovati? To bi po bogataša samo onda bilo pravo, kad bi prezirao svaku ubogu kukavicu, kad bi se poput Harpagona savio svrh skrinje i opajao gledajući u svoje blago. — Imam razlog, što svoju od svega svieta razmaženu mitjenicu zovem „kneginjicom“. Na velikašku je vješta odličnu načinu, kojim štedi razsipnom joj rukom naravi darovane darove, a zna ipak, što je dužna svomu dostojanstvu, bud da joj pripada ljepotu si susretati nakitom, milinjem, umiećem i ostalim. A ima u nje mnogo darova i grofica se brinula, da se ti darovi uvješte. U mene, draga Klotildo, nebijaše nikada nikakva dara, do li onoga, da umiem pristati uz sviet i ljude. I premda štošta uzkraćena željkujem; to ipak nebi me ni za trenutak srećnom učinilo, da umiem poput moje kneginjice pjevucati, cvieće slikati i glumiti, čemu

joj se sav sviet čudi. Željela bi do duše, da sam prikladna kojoj umjetnosti. Al mi onda ta prikladnost nebi nikad dosta velika bila, pa da se imam ostalomu svomu življenju oporiečiti i u tisuću borba sunuti, ja bi dar božji u srcu hranila, kao i drugu nesrećnu strast, štono čovjeka opaja blaženstvom, dočim ga potresuje do dna. Nečinim li ti se smušenijom, nego što se mudrici dolikuje? Nebojim se biede, da će mi, kako se prića o trima željama, kobasica narasti na nosu. Ja ću se i odsele dičiti svojom nedarovitošću a tihomice sažaljivati svoju ubogu Lilicu, koja se mora toliko mučiti, da umie svakojake vještine prikazivati, ni nesluteći, što je vještina.

Samo na plesu je rodjena majstorica. Šteta, što tugujući za pomajkom nesmije na vidjelo iznositi toga si najosobnijega dara. Neki dan ju uvrebah, kadno nove cipelice dobi tja iz Pariza, jerbo tvrdi,. da nitko do li Francuza nezna ni glavi kape ni nogama obuće ljudski skrojiti. Cipele su u istinu najgizdavije, što ih je igdje vidjeti, i pristaju joj, kanda su oke nožice oblivene. Obukav ih trnapi iznebušice plesati po dvorani i vrćaše se više od pol sata okolo jedaćega stola, te niesam se je mogla sita nagledati. A plesajući se posve usbiljila i dostojanstvom zaodjela, kanda službu služi, a gizdanju na njoj nigdje ni traga; dapače dobro vidjeh, da nije ni jedan put pogledala u veliko ogledalo, premda je bog zna koliko puti mimo njega proskakutala.

Nakanih ti pripoviedati o našem novom doma prijatelju, ali evo ga na vrata, te premda nedolazi poradi mene, moram ja poradi njega dovršiti ovo pismo. Grlim te i ljubim starodavnom njegom. Popravi se crnoglavko, te potrudi se malo momu poštenomu obrazu za volju moju mitjenicu u volju primati, dok ti sama vragolastim očicama neukrade srca.

Š.

Na 24. veljače.

— — — — — — — — — — — — — — —

Dakle: On ti je velik, vrlo crnomanjast, vrlo tih i vrlo učen. Ovo se posljednje svojstvo najmanje na njem opaža. Kad bo se nas četvero sjedne sbor sboriti, onda nam naša kneginjica banuje, a zvjezdoznanstvo, o kom bi ga rada čula govoriti, nije joj u milosti. Čini se, da mu je to pravo. Tim se bolje može u našem družtvu poslije napora odmarati. A dolazi k nam malo ne svaki dan, jer se nije dao uvesti u nijednu drugu kuću izim naše, a nit ima volje, nit ima kad skitati se noćju uz vesele drugove. Kad drugi zaviraju u čaše, onda on pilji kroz stakalca svoga dalekozora u sjajne zviezde. Budué je vrlo sbiljan i tih, bojala sam se ga u prvi mah. Mišljah, da mu se činim velikom neznalicom, budué se ni najmanje nerazumievam u ono, što je njemu u glavi kao jedan put jedan, jer neznam na svemkolikom zvjezdovitom nebu ni za što drugo, već samo za mliečni put i za velikoga medvjeda. Ali se za malo dovih, da je ta čitava i osbiljna ljudina kadšto pravim djetetom, da je bezazlen, neuk, da nereknem, tudj svietu, da je zahvalan na svakoj pošalici, da je družeći se nepreuzetan. Koliko je vičniji na nebu, toliko se nevještiji čini na zemlji. Pak ipak ima oči u glavi i smiešno je bilo vidjeti, kako ih je razvalio, kad mu ćaćko moj reče: to mi je mladja kći Lila. Navikla sam tomu, da ljudi gledaju za njom po ulici, a kad tko mune uz nju uplahiren, gotovo mu zamieram ili ga sažaljevam, jer mi se čini šenut. Ali takva prostoumna obeznadka nedoživljeh, kakovo zateče našega mladoga zvjezdolovca! Pravo ću reći, da prvi dan nije oka s nje makao, i nevjerujem, da je znao, što je na pladnju rezao i u usta nosio. Istu Lilu, obiklu svakoj odlici, zabunilo niemo obožavanje i potla mi povjeri, da joj se taj polaznik vrlo dugočasan čini. Za neko vrieme porekla je to, jerbo se je Jure — već ga zovemo krstnim imenom — otresao prvoga straha njezine ljepote i u svu svoju umiljatost skuplja, da nesjedi prama njoj, kao naprema budi kojoj zviezdi stavnici, koja je milione milja daleko. Pri tom benavi toliko, da se je lišio Lilina štovanja. Ali joj to baš godi. Nedesi joj se svaki dan, da takovu znanstvenu velikanu može stati malom nožicom na zatiljak, da može obezumiti glavicu, koja se neonesviesti na svihkolicih nebeskih putanjah zviezda priehodnica i repatica. Po tom prvi put opažam na njoj nekakvo povijanje, tobožnju želju, nebi li mu zarobila srce, samo da ga posjeduje, a da nemari dati svoga srca u zamjenu. Dapače obuzima ju čudnovita ljubomornost, kad se dogodi, te Jure usred djetinjega ludovanja, kojim se zabavlja, zapne za slučajnu besjedu i udariv u ozbiljniji razgovor k meni se obrne i za neko vrieme tobože zaboravi, da dvorskoj službi nedoliči nikakvo drugo zanimanje. Onda se Lila nasumori i čas posjedi a zatim obnemogla podnositi skoči i poteče glasoviru ili što drugo zapodjene, čim ga opet samo sebi prikuje. I taj ti je čovjek pokraj nje sbilja — htjedoh reći d j e t e t o m al se djeca nedadu tako podmititi — on je dakle pokraj nje pravo rekši j u n a k o m; ili ima morda gdje bolji uzor junačkomu spolu, nego što je Herkules predući Omfali do nogu?

Netajim, da po koji put oslabim i na njegvu se slaboću — u dušu mu — zlosrdnem. Ali si zatim prišapnem, da je tako sve u redu, tako biva od početka svieta, od Eve i trojanskoga rata do dana današnjega. A za tim smognem toliko široke volje, da ono dvoje djece pretječem smušenimi doskočicami i da nam istoga staroga kadšto nepazljivoga taticu naša smijavica spopane. Oj Klotildice, mnoge ti

stvari prestaju u isti čas težčati, kad se čovjek odluči, da ih pod lakše prima.

Tvoja „mudrica“.

Na 3. ožujka.

Sunce sinu — za oblak zaminu! Evo mi na pisaćem stoliću mavi i miriše krasna kitica ljubica, Jure mi ju donio sinoć.

„Majci dar daruje,
Ćerci namjenjuje —“.

A sestra bez svjetlišta majkuje, a sestra sa svjetlištem djevuje i caruje.

Mislim, crnoglavko, da sam si zlo naslutila, hvaleći se, da se nas dvie razumiemo uredice i medjuredice. Od onda čitaš ti u svakom mi najnedužnijem pismu najcrnje stvari, a moje obrane povod su ti novomu napadanju. Ta što sam ti pisala, kad ti nije za volju pomislit si, da će se Jure i Lila uzeti? Samo da ih vidiš! Neki dan izadjosmo u šetnju, ja i otac uzporedo, a „djeca“ pred nama. Nevodjahu se izpod ruke, a Jure kanda se na ulici žapao i pogledati našu ljepoticu, nemislim, da je tko mimo njih prošao, nerekav si o njih: jedno je za drugo stvoreno! — Jer je i Jure liep čovjek, premda mu ljepota nepada toliko u oči, kao Lilina. Ali se na njem opaža mirna plemenitost, koja se na ulici tiem još više izticala, što je uz njega plavetan plamenak plamao, nesmiriv se ni samo za tren oka, a obsjavajući ga mladošću i ljepotom. Nećemo se o tom inatiti, da se nije sve postiglo, kad samo pristaje jedno uz drugo. A, medju nama govoreć, čini mi se često puti, da Lila dušom i srcem nije prema njemu, te me strah obuzima, kad iskreno pomislim, hoće li to diete ikada dozoriti ženovanju, da uzmogne toga vrjednika, dobričinu i visokana srećnim učiniti. Onda se opet tješim, da je to jedini čovjek, koji će vrstan biti Lilicu mi obćuvati, da se neizvrgne u običnu veliku gospoju. Samo da se jednu uru s njim porazgovoriš, pristala bi uza me. Samo da vidiš, kolika je u njega tankoumnost i njega uz krepkost, mir i vedrinu! Istina je živa, da mi kadšto nije povoljan, kakav je naprema Lili; sudim, da se odviše ponizuje, te da bi imao nju k sebi uznositi, mjesto da on silazi k njoj. Naprotiv je prema meni umah iz prvina obikao načinu, koji nemože biti umiljatiji, ni prijatniji na prijateljsku, ni svojtljiviji na bratsku. Već s toga dužnost ti je željeti, da tu ženitbu Višnji na nebesih utanači, nebi li ja stekla svaka, da mi bude na mjesto brata, koga niesam nikad imala. O glavnoj stvari niesmo nikad ni govorili, a ipak sam mu od prvoga početka uzdanica i saveznica. Već na trećem posjetu reče mi, premda se niesmo nikad nadmudrivali: Vi negdje mnogo mozgaste, gospodično Šarloto. — Po čem to nagadjate? rekoh ja. Po tom, kako slušate, odvrati on. Nasmiehnuh se i zapitah ga, da li mi upisuje u grieh, što nastojim razumjeti sve, što čujem, jerbo mnoge mužke glave sude, kada se žena usudi potajno misliti, da ju treba na prêlo poslati, kanda je krivotvorila novac. Neupisujem vam ništa u grieh, reče on; u moje majke bila mala knjižnica, a u knjižnici imala u najskrovitijem pretinku Šleiermachera i Fichtea uz uputnike u fiziku i anatomiju. Ostavila mi dnevnike pune visokoumnih razmatranja o Bogu i svietu. Doniet ću vam to blago; jedva ćete medju njim naći kriva zlata, premda će morda biti gdješto lakom rukom kovano. — Neki dan mi donie to blago u veliku moju radost. Vrlo bi ti rada prepisala štogodj iz toga zapisnika, da samo smijem. Ali mi je zavezao za dušu, da sam samo ja vlastna te svežčiće pridržati i proučiti. Jednom ih se Lila dočepala, pročitala nekoliko listića i vrgla ih u kraj, ni samo da bi slovce proslovila. Istinabog, većim je dielom samo grki plod ljudskoga vjekovanja.

Nečini se ipak, da je nesrećna bila. Od mila je pošla za svoga vojna, vitežkoga, mlada častnika, o kom nam je tatica pripoviedao, da je bio vrli drug. Je li dobro znao, što mu je bila ta krasna žena? Bar mi Jure reče, da mu otac nije ni znao za taj dnevnik. Nemogu se dosjetiti, zašto mu ga nije povjerila. Da sam ja udata, drug bi mi morao doznati sve moje misli prvo, nego bi ih dosnovala. Al eto opet stare pjesme o crnu komadu, što ga strast uvali čovjeku u torbu, eto stare pjesme o sili ljepote, koja se i s mudraci ženskoga spola rado goneta. Zar niesam ja sama tomu primjer? Onaj jedini put, što se svomu staromu Sokratu iznevjerih, zar se nezagledah svakdanjim načinom u nepoznana liepa čovjeka, komu ni besjede progovorila niesam? Istinabog, stvar se svršila puno drugačije, nego što se svršuju malo ne svi takovi romani.

Baš opažam, da sam previše već kazala, te neznam zašto da nekažem svega do kraja. Koliko si se od nedavna umajstorila medju redcima mojih pisama nailaziti na sablasti, mogla bi napokon naići i na to, da morda nesrećno ljubim kakva umjetna jašioca ili kotlokrpu. Ni pet, ni šest: zaljubila sam se u mlada Engleza odlične neke ali propale porodice, koji naprema našoj kući preko puta bijaše najmio tri sobe pribiv na vrata cedulju: Mr. Wilfors, professeur de la langue anglaise et française. Neću ti ga opisivati, činjaše mi se preliep i to zanimljiviji, što je ubog i sjetan bio i što se je prvo toga valjda ugodnijim poslom bavio, nego li sad — s novimi početnici sricajući Vicara of Wakefielda ili postavši marchand de participes. Nedodijalo mi po vas dan božji gledati kradimice iz moga kutića u Englezov stan, gdje on učaše djecu ili se sam samcat, u prosto sivo odielo odjeven, šetaše po sobi čitave ure, kanda izumljuje kakav veliki izum, šetajuć se munu kadšto preliepom bielom rukom

uz čelo, po koji put uzdahnu, po koji put i zievnu. Sve mi se to činjaše čarobito divno, dapače i kad se je, neznajući za potajnu gledalicu, uz okno stojeć brijao, pri kom poslu svaki put od straha protrnuh, kadgodj bi se Englez malo porezao. Svanu jednom bieli dan, a soba mu prazna — te prazna. Sad istom osjetih koliko sam zaljubljena bila; jer iznebuha onemilje mi život. Dva tri — dana podnašah tu prazninu. Napokon se osokolim i zapitam nesmetenim glasom našu služavku, hoće li se u kuću preko puta drugi stanari preseliti. Onaj se gospodin tamo nebrije više pri oknu. Tuj ti dočujem, da će se Englez za koji dan vratiti, i svoju mladu dovesti, s kojom je poslije vjenčanja otišao proputovati. Oko srca me steglo — Klotildice, neznam, da li si s ljubomornosti stradala. Ja sam samo taj jedan put muku joj premučila, ali mi je bilo za sav viek dosta! Nit mi tuj pomoglo moje starostavno mudroznanstvo, niti djelo, niti drugi zabavak, samo nešto me izliečilo — čudi se slobodno — izliečilo me ono, sa šta sam obolila, izliečio me pogled na tudju sreću, poznanstvo moje premice (naravski poznanstvo preko puta i kroz dva stakla), napokon premudri doum, da se isto tako u mladu gospoju zaljubim, ko što sam se zaljubila u mlada gospodina.

Nije ti ni težko bilo na pogledu njih dvoga ugrijati se i k jednu okaniti se ludih uzgrednih namišljaja. Kašnje sam jednom čitala T i e c k o v u najveseliju novelu „Izobilje življenja.“ Čitaj ju i ti, draga Klotildo, ako je neznaš, a pomisli si svrh toga, da je ono dvoje mladih što ljepše, pa mi se onda pitaj, nemora li na pogledu takove strastvene zajedničke sreće uminuti svaku žensku glavu i zavist i ljubomornost, ako i nije sa svoje neljepote obikla podsmievati se tomu, da bi mogla uzpaliti ičiju strast.

Neznam, kuda ono dvoje srećnih dopade. Poslije tri mjeseca odseliše iz onoga stana i nikad ništa iza toga nečuh o njih. Al od onda nikada se kašnje neiznevjerih svomu Sokratu, jer svakoj krivnji ima osveta na svietu, a na ovih mirnih redcih jedva ćeš poznati, kolike su o tragu im mučice i stradanja. — —

S Bogom! Eto već sam ovaj put i četvrti list popisala i jedva imam gdje zamolit te, da vjerno čuvaš tajnu moje izpovjedi, a najpače da je neodaješ puno strogomu gospodinu suprugu, jerbo želim, da on bolje misli o meni, nego li mislim sama.

Na 9. ožujka noćju o jednoj uri.

Dede pogodi crna, odkuda evo baš dodjoh? Odkuda druguda već od noćna zabavka, iz vesela družtva, gdje sam se pokazala dostojnom učenicom svoga atičkoga majstora, bud je i on umjeo propjančovati svu noć a nezapiti nijednoga izmedju pet mu osjećâlâ. I ja sam ti č e t i r i a morda i p e t čaša šampanjca popila, pa gle kako mi pero leti! Ali gdje je ta pijanka bila — nemoj si pogadjanjem razbijati crne glavice, jer u istinu uzvišeno mjesto, gdje se noćnom goropaštinom prodičismo, nije nikad, odkako sviet postoji, takovim načinom onesvećeno, ili radje ću reći, posvećeno. A bilo nas je (i mene računajuć) č e t v e r o dobrih duša a peti šampanjac a i taj ti je, Klotildice, bio dobar, dobar, da je po moga otca prava sreća bila, što su u njega dvie kćeri, koje na povratku na obadva kraja uzpored š njim stupahu pazeći, da se nespotakne o kamen.

Neokolišeći velju ti dakle: bili smo na z v j e z d a r n i c i! Davno već bijaše nam Jure obećao, da će nas zovnuti, kad što osobita bude. Jedva jedvice izvoljeo mjesec nagoditi, kako će malo pomrčati, na tu nas slavu pozvao Jure svečanim načinom. Srce mi jače zakucalo, kadno se uzpinjah uza stube do pazilišta, tako se valjda uzplahiri mlada plemkinja, kad ide prvi put u kraljevski dvor, da se predstavi. Mislila sam za cielo, da ću zaviriti u prozore nebeskim veličanstvom i vidjeti, gdje dragi bogo večera. Ele ako i nije dotle došlo, ipak bijaše vrlo znamenito, te sad istom mogu shvatiti, kako čovjeka na tom visu i pred čudnovitimi stakalci san mine. A još da slušaš, kako Jure sve to tumači! Naumih ga štošta pitati; povjeravam ti eto tiho: ima tomu tri nedjelje, što sam si bila nabavila knjigu „čuda nebeska“. — Proučih ju, koliko mogah. Bilo dakle u mojoj glavi mnogo pomršenih pojmova a Jure se samo čudio, odkud ih toliko i tolika im pometnja, dok mu nerekoh odakle moje znanje polieže. Trže se smijati a zatim me podvrže strogu izpitu. Čim punu vrećicu liepoga znanja do dna izpraznih, reče Jure otcu, da sam izpit „summa cum laude“ položila i da će mi doktorsku čast podieliti. Tad ti otvori vratašca maloj sobici, gdjeno običavaše u zoru počivati, ili kad je nebo oblačno, štogodj pisati. U sobici stajao okrugli stolić a na njem prestrto za četiri osobe, u sred stola cvieće i voće i druge zasladice a u kutu kabao s ledom a u ledu mrke boce sa srebernim začepom. Glete, gospodično Šarloto, ja sam slutio, što će biti, te sam priredio skromnu doktorsku čast. Veselo i svečano privede me k stoliću, na kom liepa ovisoka svjetiljka tiho goriaše, te stade službu domaćina i sluge obavljati neodoljivom umiljatošću, da se je ista Lila, budući danas čudne ćudi i neznajući zabaviti se nebeskim zvjezdovljem, malo po malo udobrovoljila, sve to ljepša postajala i sve više djetinjila i šalu sbijala. Ni tatice nevidjeh skoro toliko vesela. Napokon zapjeva Lila francezku narodnu pjesmicu, pošto je po koji put posrknula francezke pjenjušice, a da je bilo gdje — bila bi i poplesala. A kad bijaše dvanaest odbilo, ustade Jure i napuniv iznovice čašice poče od obiesti govor govoriti i nakaživati ga latinskimi crjepinami, a u tom govoru bilo mnogo govora o zviezdah

i očiuh, o dobrih vedrih, i svietlih ljudih i o takovih, koji svjetlo samo od drugih dobivaju, o putanjah, koje možeš proračunati i o repaticah, koje iznebuha i neprijavljene svom krasotom na nebu zasinu — a sve se to ticalo Lile. Istom na kraju govora sjeti se i mene, tobož da mu je poglavita namjena bila mene zadoktoriti, što napokon najsmješnijim dostojanstvenim obredom ovrši. Nikad mi nebi na um palo, da u toga tiha i ozbiljna čovjeka ima tako obilato vrelo šaljivosti. Al istinu naći ćeš pri vinu. Da mi nije dosle već drag bio, te bi se noći morala bila dosjetiti, koliki je to vrjednik.

Uprav bije druga po ponoći. Zavidim svojoj kneginjici, koja se je namah uvalila u posteljicu i već dugo spava. Djeca su sretni stvorovi, lako im je prespavati i radost i žalost. Starovjeko čeljade, ko što sam ja, ostaje na javi iza takova veselja, dok radost neizhlapi poput vina, koje u čaši stojeć i mutno postane.

Kušat ću da zaspim. Laku noć!

Na 24. ožujka 1869.

Niesam ti dugo pisala, jer mi nije bilo po ćudi, a danas ti pišem, samo da se nebojiš meni. Svi smo zdravi, a ništa se zla nije dogodilo, pa ipak je iza sreće one sjajne noći nastupila neka dotužljivost, koja se nadje poslije svake doktorske časti.

Pitam se, koji je tomu uzrok, pa se neznam ničemu dosjetiti.

Tatica se ustao a nije ga boljela glava, Lili se činilo ono odlikovanje vrlo povoljno i nezavidila mi s ljubomornosti moga doktorstva, Jure došao po podne i bio po svom običaju sbiljan, dapače tronut, pitao nas za zdravlje, a ja ostala jednolika, kao i dosele. Pa ipak bilo nešto u zraku, što nam nedalo lahko i neosjetice dihati. Najprvo mišljah, da je to naravski uztuk, štono poslije prevesele volje neizostaje. Ima tomu već dosta dana, pa mjesto olakšice svaki dan je teže.

Morali bi se već jednom izjaviti, da se ti nesnosni odnošaji razbistre. Dotežčalo nam svim, osobito meni, koja mrzim sve polovično.

I po Lilu bi bolje bilo, kako ja sudim. Ustanovila bi se, jer bi se mogla mirno oslanjati o svoje čuvstvo i shvatiti, da joj je dužnost postaviti si to čuvstvo središtem svoga bivanja.

Čemu li oklieva? Morda se još pravo u nju neuzdaje? Ali se neuzdaje ni u se, to opažam na svakoj crti njegova obraza, na dolazku i odlazku.

Draga Klotildo! sviet ti je čudan! Mi smo ti samo nestajuće piknjice u neizmjernom vasionom svietu, štono pred našim očnici puca, a niesmo vrstni ni najmanje tjelesine ni pognati ni ustaviti, kao što ni muha nemože ustaviti potekla kolskoga kotača, a od svega našega ništavila gradimo si ipak čitavi sviet neizmjerne važnoće, u kom nas može sunčana praška uzradovati a zrnce pieska raztužiti i u kom sprovodimo naše mikroskopske radosti i brige tolikom ozbiljnošću, kanda o tom, da pomakneš očnik za dlaku lievo ili desno visi sudbina čitavoga svieta. Dašto, zar nema mikroskop isto tako pravo kao i teleskop? Zar nije nevidljivost u malom, što je neizmjernost u velikom? Ako u velikom neima drugih granica do li naših osjećala i njihovih pomagala, onda u malom našem svietu nemožemo imati drugoga mjerila, druge ograde do li našega čuvstva i naše saviesti. Samo da možemo čuvstvo i saviest našu očistiti od izopake, kao što umiemo akromatička dalekovidna stakla izbrusiti!

S Bogom! Danas se zamišljam i bojim se, da ću te svojom tugom raztužiti. U tebe ima takvoj nevolji najpreči liek: mili ti sinak!

Na 30 ožujka.

Pravo imaš, sladka moja vjero: boljetica neka nadolazi na krv ili na dušu i skoro bi ti vjerovala, da bi i meni tvoj „domaći liek“ pomogao, te hvala ti na miloj sili, kojom mi taj liek nudjaš. Znam da bi se čudno oporavila boraveći koju sedmicu na tvom srećnom domu osobito sad ove proljetne dane. Nemogu, kako bi rada. Da odem sad od kuće, odgodila bi se na dugo odluka, koju sa sparovitom tjeskobom izgledamo. Jure nebi mogao, kao dosle, slobodno dolaziti, osobito kad se tatica svojim poslom zabavlja, jer bi tada Lilu nalazio samu. Po svietu se poizpričale čudne priečke, kad dodješ do njih, moraš stati i platiti carinu. Morda bi bolje bilo, da im se jamim s puta; nebi mogao Jure oskudicu njezina razgovora pretrpljeti, te bi od nevolje u sbiljnost udario. A morda nebi ni to pomoglo. Koliko puti sam po čitavu uru išla za kakvim domaćim poslom, samo da „djeci“ skinem s vrata duennu. A kad se povratih, Lila ti se udubla u svoj vez a Jure u šahovnu zadaću, na koju je naišao u kakvom ilustriranom listu.

I Lilu muka muči. U čudne ti djevojčice nepobjediv je ponos te neda nikomu zaviriti u tajne njezina srca. Mnogo bi mi olakšala, da mi se pouzda. Al kad joj ja samo iz daleka što natuknem, zaniemi onaj čas i prekopa mi puteve, te nemogu joj u pomoć.

A on? On ti se uglibio u mûk. Često govori sa mnom o svih stvarih, koje su mu mile i drage, govori sa mnom, kao s najstarijim uzdanikom te svu plemenitost i sve bogatstvo svoje naravi razgaljuje preda mnom; te čini mi se kadšto, da mu još jedna neizrečena besjeda lebdi na ustih, da svita iz njegovih očiu, pak opet da čudnom djevičanskom plahoćom uzmiče i ponire u dubinu. Tad ti iznebušice skoči, uhvati me za ruku, stisne ju živahno, kao što stisne bolestnik ruku liečnikovu ako i

zna, da u njega pomoći neima. Još ga na odlazku neka stega zaokupi, bori se s njom a nakon se trgne i odleti, a Lili nerekne ni s Bogom. Na čem se mi dvie onda obnadjemo, možeš si pomisliti!

To su ti nedohvatni sjenovi, crne sablasti, što se pustoliko poput dima oko nas magle, a moja premudrost, kojom sam se ponosila, iznemaga na domaku njihovoj nedotičnosti!

Isti mi dobri, bezazleni ćaćko, koji drugda zagrezao u posao žive kao pod ronilom (Taucherglocke) i neosjeća lelijanja valova, počimlje osjećati sparinu zraka te pogleda nas pitajući sad jednu, sad drugu. Što da mu odgovorimo?

(Konac sliedi).

Izpravci: U pripoviedci „Sestre“ u prvašnjem broju molimo da se čita:

Na	str.	290	I.	st.	5	red.	ozgo	m. poslje : poslije
„	„	292	I.	st	17	„	ozdo	„ naličim : náličim
„	„	„	II.	„	16	„	ozgo	„ olakšajuće: olakšujuće
„	„	„	II.	„	33	„	„	„ pomrčale : pomrćile
„	„	„	II.	„	20	„	ozdo	„ pocrljenjè : pocrljenje
„	„	293	I.	„	7	„	„	„ te: to
„	„	294	I.	„	32	„	ozgo	pred „nebih li“ umetni : neznam,
„	„	„	I.	„	11	„	ozdo	pred za neko umetni : mu
„	„	„	II.	„	10	„	ozgo	m. U : Uz
„	„	„	II.	„	14	„	ozdo	pred „nehtjede“ umetni : mene
„	„	295	I.	„	8	„	ozgo	m. posjednik : posjetnik
„	„	„	II.	„	8	„	„	„ mi : me
„	„	„	II.	„	13	„	„	izza „je“ umetni: na

POUKA.

Englezka vlastela na koncu XVII. stoljeća.*

Čudno li bi se prevario, tko bi mislio, da su englezki squires-i sedamnaestoga stoljeća nalik bili svojim potomkom: današnjim članovom parlamenta s vladanja, ili sadašnjim predsjednikom kvartalnih zasjedanja.

Novovječni je gentleman obično liberalnim načinom uzgojen, uči najprije nauke u izvrstnoj učioni, a zatim ga pošalju u odlični kolegij, gdje ima priliku napredovati u svih školskih znanostih; iza toga zaputi se vrlo često u tudje zemlje, a priličan dio života si provodi u glavnom gradu, odkuda polazi na vladanje, ugladjen gradskimi finoćami. Neima valjda nigdje ljudskoga stana, koj bi ugodan bio, kako je vladanjski stan englezkoga vlastelina: prekrasan mu park iliti perivoj živa je slika prirode, koju umjetnost poljepšava, ali nepreinačuje; razum i ukus nastoje složno, da sva sgrada bude puna poćudne miline i krasote; slike, glasbeni instrumenti i knjižnica podpunim su dokazom ovdje kao svagdje, da u toj kući stanuje čovjek odličnim načinom uzgojen i obrazovan.

Gentleman sa sela, koj je živio za vrieme revolucije, imao je po prilici valjda samo četvrti dio dohodka, što ga sada njegov nasljednik vuče iz istih onih zemljišta; bio je dakle prama ovomu gotovo siromak čovjek, koj je morao većim dielom živjeti na svom dobru. Putovati po kopnu, imati poseban stan u Londonu, ili onamo češće polaziti — mogao je samo gospodar velikih dobara. Može se reći za stalno, da od squires-ova, kojih imena čitamo medju tadašnjimi sudci mirovnici i lieutenanti (viši častnici narodne vojske) nije nijedan izmedju dvadeset njih jedan put u pet godina došao u grad, ili ikada za svoga života provalio put, kolik je do Pariza. Mnoga tadašnja vlastela nisu puno bolje uzgojena bila od družine svoje; nasljednik priličnoga dobra proživio je djetintinstvo i mladost u obiteljskom dvoru, često medju tutori ni malo boljimi od kučîša i lugâra; bi li što i učio, jedva je doteklo, da si uzmogne ime podpisati pod uhvatnicu. Ako je i polazio školu ili kolegij, vratio bi se obično prije navršene dvadesete godine u samotan dvor, a nije li bio jačega duha od običnih si drugova, nestalo bi mu brzo u seoskom poslu i zabavi akademičkih stečevina. Glavni i najozbiljniji posao bijaše mu briga o njegovu posjedu: pokušavao bi različito žito, opipavao odojke, trgovao na sajmu uz vrč piva s volovskimi trgovci i s kupci hmelja. Nebudući ni malo finijih sjetila od ostalih ljudi, veselio se kako se sav sviet na selu veseli; govorio je izražaji, kakvi su danas obični samo u najglupljih bedaka. Prisege, surove šale i proste psovke izgovarao je otegnutim naglaskom pokrajinskim, te se vrlo lahko odmah na prvu rieč razabralo, dolazi li iz Somersetshira ili Yorkshira. Nije se ni malo

* Buduć da smo onomadne spomenuli veliku naliku izmedju englezke vlastele na koncu sedamnaestoga stoljeća i hrvatskoga plemstva nazad kakovih 20—30 godina, čini nam se, da neće biti s gorega, ako priobćimo iz djela Macaulay-ova sav članak, koji o tom govori. Znamo dakako, da je njemački prevod Macaulay-ove povjestnice Englezke, kojim se i mi služimo, u nas jako razširen, al to nesmeta našoj nakani ništa. Biti će uza sve to po svoj prilici dosta naših čitatelja, koji te povjestnice nisu čitali, bud što su drugim poslom zaokupljeni, bud što im je odviše tudja; osim toga pako uči nas izkustvo, da se jednim čitanjem nemogu opaziti, a kamo li utuviti, sve ljepote obširnoga i velikoga djela. *Ured.*

mučio, da si stan izkiti, a je li što pokušao, bilo je obično vrlo nespretno. Stelja mu se nakupila pred prozori spavaće sobe, a tik pred vrati palače nabujalo zelje i povrtelje. Stol mu je bio obično natrpan izdašnim jestivom, te je goste vazda dočekivao srdačnom dobrodošlicom; al buduć da je u njegova stališa bila „navada stara“, da se pije preko mjere, a kesa mu nebi dosizala, da svaki dan velika družtva časti i opaja bordeaux-om ili kanarinskim sektom, pilo se je obično samo žestoko pivo. U to doba trošilo se zbilja neizmjerno mnogo piva, jer je ono tada u srednjih i nižih stališa bilo ne samo što je pivo i danas, već što je osim toga i vino i čaj i rakija. Ovakvo tudje piće donosilo bi se na stol osobito svečanom prigodom samo u bogatih kućah. Domaće gospodje, koje su imale pripraviti objed, otišle bi od stola, čim su se jela potrošila, ostavljajuć gospodu samu, da piju i da puše. Pilo i bučilo se ovako svega popoldana, dok se vesela gospoda nisu pod stol srušila.

Gentleman sa sela jedva je kada zavirio u veliki sviet, a što je takvom prilikom vidio, bilo je podobnije, da mu pomuti razum, nego li da ga prosvietli. O vjeri, o vladavini, o tudjih zemljah, o prošlosti nije sudio razumnije od sama djeteta. Takove misli nije on crpio iz knjiga, nije stekao razmatranjem ili zabavljajuć se s prosvietljenimi prijatelji; njegova je sva znanost o rečenih predmetih potekla od pradjedova, a predavana od koljena na koljeno uvriežila se je u svagdanje mu družtvo. Al zato je ipak svoje mnienje branio tvrdokorno, kao što običavaju neznalice, vične da im se laska. Bio je on žestok neprijatelj svačemu: mrzio je Franceza i Talijana, Škoćana i Irca, papistu i presbiterijanca, independenta i baptistu, quäkera i židova. I London mu je bio toli mrzak, da je to imalo ćak i političkih posljedica. Supruge i kćeri mu nisu ukusom i vještinom pretekle današnje ključarice i sobarice; šivale su i prele, kuvale vino iz ogrozda, pa kolače pekle.

Po ovom opisu reklo bi se, da se englezki squire sedamnaestoga stoljeća nije ni malo razlikovao od seoskoga mlinara ili pivara današnjega vremena: razmotri li mu se značaj pobliže, mora se ovakov sud prilično ublažiti. Bio on koliko mu drago neobrazovan i prost, u nekojih se je glavnih stvarih pokazao ipak podpunim gentlemanom. Budući član možne i ponosite aristokracije, odlikovao se je mnogimi vrlinami i mahnami, kao sva aristokracija. Porodični ponos podizao ga je nad Talbot-om i Howard-om; poznao je rodoslovje i grbove svih svojih susieda, umio pripoviedati, koji izmedju njih nisu vlastni držati grbonoše, a koji opet toli netretni, te su unuci alderman-a. Kao „poglavarstvena osoba“ upravljao je za svoje susjede bez naknade patriarkalnim pravosudjem, koje je i uz nebrojene gluposti i gdjekoje tiranstvo opet bolje bilo, nego li nikakvo. Bio je častnik milicije, a ovo vojničko dostojanstvo dizalo mu je cienu i u njega samoga i pred svimkolikim susjedstvom, premda je moglo kadšto izmamiti i posmješak vitežkim muževom, koji su vojevali u Flandriji. Nije medjutim to vojništvo bilo toli loše, da mu se glasno smiješ; u svakoj grofiji našlo se je starije gospode, koja su se mogla pohvaliti ozbiljnim ratovanjem. Evo ovoga je Karlo I. poslje bitke u Edgehillu učinio vitezom; onaj je opet još i sada imao obloženu ranu, što ju dobi kod Naseby-a; a treći je svoju kuću branio sve dotle, dok mu Fairfax nije vrata petardom razbio. Kad su se ti stari kavaliri svojimi omašnimi ćordami i kuburami pomolili u skupštinah milicije, bilo je sve ozbiljno i ratoborno, čemu se bez njih nije bilo nadati. I sama mlada gospoda, koja se još nisu mogla pobiti s oklopnici parlamenta, vidjela su na sve strane tragove netom minula rata i slušala pripoviesti o junačtvu svojih otaca i striceva.

Karakter englezkoga squire-a iz sedamnaestoga stoljeća bio je dakle sastavljen iz dva elementa, koja mi nismo vični vidjeti sastavljena. Uz tadašnje neznanstvo i nespretnost, uz hrdjave običaje i prostačke besjede držali bi ga danas za čovjeka plebejskoga roda i uzgoja; a u glavnom bio je ipak patricij, te se u veliko odlikovao i kriepošću i opačinom, što ju nalazimo kod muževa, koji počamši od poroda svoga zauzimlju visoka mjesta, a vični su autoritetu, smjernosti i štovanju samoga sebe. U današnje doba, gdje vitežka čustva nalazimo samo uz liberalne nauke i fine običaje, težko nam je pojmiti čovjeka, koj se vlada i koj govori i rieči naglasuje kao kakov vozar, a obaviešten je ipak o svem, što se tiče rodoslovja i običája, te voli razstati se sa životom, nego li pregorjeti, da mu se okalja čast kuće i porodice. Hoćemo li dakle da dokučimo i pojmimo seljačku aristokraciju, koja je bila glavnom snagom Karlove vojske, te riedkom viernošću branila interese njegova potomstva: moramo si pomisliti takove stvari svezane, koje se po našem današnjem izkustvu riedko kada ili nikada nenalaze zajedno.

Surovi, neotesani, putovanjem nimalo neugladjeni gentleman sa sela bio je obično Tory, pa premda žestoki privrženik nasljedne monarkije malo je mario za dvorske ljude i ministre. Nije on bez razloga mislio, da je Whitehall (kraljevski dvor) pun izmeta čovječega, i da je veliki dio novaca, što ih je dolnja kuća poslje reštauracije dozvoljela kruni, stranom po lukavih državnicih pronevjeren, stranom na lakrdijaše i tudjinske milostnice razsipan. Prkosito mu englezko srce potresalo se je negodovanjem, kad je pomislio na to, da se vlada njegove domovine pokorava zapovjedim francezkim; bud sam stari kavalir bud sin kavalirski srdio bi se žestoko na Stuarte, što su nezahvalnošću nagradjivali svoje najbolje prijatelje. Tko ga je

slušao, kako je proklinjao ili namienjeni si nemár, ili razsipnost, kojom se trošila sila novaca na kopilad Nell Gwyn-ovu i madame Carwell-inu: bio bi morao pomisliti, da je spreman na bunu. Nu njegova je ogorčenost trajala samo tako dugo, dok prestolu nije zagrozila ozbiljna pogibelj; a onaj čas, gdje su vladaoca ostavili na cjedilu ljubimci bogatstvom i častmi obasuti, sakupila se oko njega vlastela sa sela, mrka i mutljiva u bolja vremena kraljeva. Ovako se dogodi, da su iza dvadeset godina mrmljanja o zloj vladavini Karla II. pritekla mu u pomoć, kad je došao u najveći škripac, kad su ga ostavili državni sekretari i lordovi blagajne; ovako mu ona pomogla, te je stekao podpunu pobjedu nad opozicijom; a bila bi bez sumlje isto tako lojalno postupala i prama Jakobu, da se je još u zadnji čas mogao odlučiti, da nevriedja najsvetija im čustva. Bilo bo je jedne inštitucije, do koje su ta vlastela više držala, nego li i do same nasljedne monarkije, a to je bila crkva englezka. Nije njihova ljubav prama njoj postala s nauke i razmišljavanja; malo je tko izmedju njih vrstan bio iz svetoga pisma ili crkvene poviesti navesti razlôga, zašto joj sliedi nauke, zašto održava liturgiju i zašto se pokorava ustanovam, a smatrajuć ih jednom klasom nisu se strogo držali ni ćudorednih zakona, koji su svim kršćanskim sektam zajednički; nu izkustvo mnogih vjekova uči nas, da ljudi za vjerozakon bez milosrdja biesne i zanj se do posljednje kapi krvi bore, premda joj i nepoznadu nauka a obično neslušaju zapovjedi i propise.

KNJIŽEVNOST.

Biogradska književna pisma.

IV.

22. travnja 1869.

Iza posljednjega našega književnoga pisma pribralo se već dosta u našoj bilježnici, te eto sjedamo da tamošnje naše prijatelje i opet pozabavimo književnimi novinami s ovieh krajeva.

Za to vrieme izašla je u sviet i u prodaju jedna knjiga, koja se malo zakasnila, jer je na njoj bilježka prošaste godine. Ne bismo mogli nikako obići je u ovih pismih. To je „Putovanje po slovenskim zemljama Turske u Evropi“ dobro poznatih englezkih putnica M. Mackenzy-jeve i Yrbi-jeve. Mi ga dobismo u prekrasnu prievodu od g. Č. Mijatovića, koji svojim upravo neumorniem perom toliko vriednoga poklanja našoj književnosti, a pamtimo tu knjigu i za to, što je mezimče književne darežljivosti pokojnoga kneza Mihajla. Može se reći, da je ovo sad najbolje djelo u stranih literaturah, koje radi o naših stranah, koliko ljepotom i vještinom izrada, toliko istinitošću i visinom u dobro pogodjenih mislih o onome, što se piše u njemu. Naši književni krugovi mahom drže, da je mnogo iznad Kanitzeva posljednjega djela o Srbiji, koje je vrlo liepo precienio dr. P. Matković u posljednjoj knjizi akademijskoga Ráda. Ja držim, da mu je i u tome velika prednost, što je u njemu uzeto naše pleme u cjelini a ne u odlomku, jer mi je mnogo stalo do toga, da se strani sviet navikava smatrati nas u organičkoj cjelini našoj, što još uviek i sami sebi preporučivati moramo. A drugo u djelu englezkih putnica nema nikakva hvalisanja ni žudnje za naučnimi obreti i znanstvenom novinom, koja ružno stoji u Kanitza, kad se svaki lako uvjeriti može, da je pisao kao turista a ne kao naučnik.

Od istoga prevodnika g. Č. Mijatovića dobismo originalno naučno djelo za širi čitalački krug. To je „Kratka nauka o državnome gazdinstvu (gospodarstvu) ili nauka o financiji“, (152 str. na 8-ni) kojim je svrha, da se u narod rasprostre što više lake znanosti o državnih pitanjih, koja se mogu javljati kao zakonski zadatci pred skupštinom našom. Tim se djelcem hoće da pripravlja polje za ustavni život, koji mi toliko želimo za našu malu državicu uredjivanu od postanja po kojekakvih vlastničkih i centralističkih teorijah. Kako je ovamo literarna kritika neuredna, tako se ni o ovoj knjizi nije javila nikakva, a pisac je vrlo dobro poznat u ovoj struci sa svojih predjašnjih posala i do skora je bio profesor ekonomskih nauka na velikoj školi. Književni izrad je u pravom smislu vještački.

I iz prirodnieh znanosti javilo nam se tu skoro novo djelo čuvenoga dra. J. Pančića, koje jednom prilikom već pominjasmo u drugom pismu. Još godine 1864. počeo je g. J. Pančić izdavati svoju „Jestastvenicu za učenike velike škole“. U jestastvenici razumie g. dr. J. Pančić: zoologiju, botaniku i mineralogiju s geologijom. God. 1864 izdade dakle „Zoologiju po Agassiz-u i Lajunisu“, kao prvi dio, godine 1867 izda „Mineralogiju i geologiju po Naumanu i Bedantu“ kao treći dio, a tek ove godine izadje prije neki dan „Botanika po Schleidenu“. To su tri umjereno velike svezke, koje bi zaista po svačemu činile čast svakoj naprednoj književnosti i dika su sad našoj, naročito kad pomislimo, kolike smo književne sirotinje što se tiče prirodnih znanosti. I što malo čas rekoh za neurednost naše literarne kritike, moram i opet ponoviti. Nigdje nebi suda o tako znatnom i zamašnom poslu, gdje je naš naučnik držeći se najpriznatijih pisaca uložio i svoj toliki trud. Naročito se sjetite n. p. obilja imena i naučne terminologije u svih dielovih te Je-

stastvenice, koje je valjalo iz temelja stvarati i u čem je dr. J. Pančić toliko mnogo učinio, s velikim trudom sastavljajući potrebe naučne sa prirodnošću i blagom jezika narodnoga. Botanika hvata 402 str. na 8-ni i obogaćena je mnogim, što se nigdje više naći ne može, jer se tiče naših strana, o kojih se naravno tudji naučnici slabo žure.

U Novom Sadu izašle su dvie tri knjige drugčije sadržine. Tamo je zakupnik Platonove štamparije Josip Karolyi počeo izdavati „Knjige za narod“, koje ako se ne varamo sad izlaze po redakcijom g. A. Sandića. Niesmo ñi vidjeli tieh knjižica, te nam nije iz bliže ni poznata vriednost njihova niti znamo kakav je smjer, koja li osnova tih „knjižica za narod“. Do sad su izašle tri, i u te sve tri su biografije naših istorijskih lica, u jednoj Stevana Nemanje, u drugoj svetoga Save i u trećoj kneza Mihaila. Ove knjižice bit će u svezi sa prili no starom praktičnom idejom u našoj ovamošnjoj književnosti, da se na ime narodu dâ što više znanja, obrazovanosti i volje k čitanju preko takieh zanj zgodno ugodjenieh knjižica. Oko 1850 godine je ovamo družtvo srpske slovesnosti radilo taj posao i htjelo ga je započeti na novo oko 1864 zasnovanom već enciklopedijom nauka. Ali ti razni oblici „Narodnih biblioteka“, koji su se u nas bud u zabavnom bud u poučnom pravcu pojavljivali ili htjeli pojaviti, nikad niesu velike sreće doživjeli. Ta sreća bi bila, da izadju u pristojnom broju svezaka; da se još u pristojnijem broju razidju po narodu. I sjednim je i drugim u životu išlo mnogo teže nego u pameti književničkoj. Medju tiem sad se više nego ikad želi i osjeća potreba opet nekakve biblioteke za narod, u kojoj bi bilo gradiva za pouku i za širenje znanja u dalje krugove po narodu. U tome poslu bi valjalo imati dvie stvari dobro udešene: najprije, zgodno sastavljen raznolik a koristan materijal za te narodne biblioteke; a poslje narod spreman za čitanje. Narod za čitanje može spremiti kako valja samo škola; težko još tko tako kao ona. Materijal nebi valjalo da je jednolik, i vrlo bi korisno bilo, da se unj zbere sve, što je do sad u književnosti valjano uradjeno a moglo bi se složiti s planom i namjerom. Čuli smo, da se nešto i u Matici oko ovoga radilo, a imamo glasa da se o ovakih planovih i inače misli, te za to i ostavljamo ovu stvar, dok se što više neučini.

Na kazalištih ovamo načinio je veliku buku jedan Subotićev tablô „San na javi“, koji je izašao i štampan (N. Sad, 29 str. na 16-ni). I u Novom Sadu i u Pančevu predstavljan je na neizkazano zadovoljstvo občinstva; ovdje je davan uz dubkom punu dvoranu četiri puta uzastopce. Ali uz ovolik odziv občinstva našla je knjižica ova i odpora u jednom dielu biogradske publicistike (u ped. listu „Školi“ i „Vid. danu“) i to poglavito sa njekojih fraza, u kojih se poetskim fatalizmom hoće da protumači smrt kneza Mihaila i kneza Danila. Izlazi tamo, da Bog priziva oba kneza radi sloge srbske. U ovaj mah je Subotić skupo platio licenciju poetiku. Kritika u „Školi“ vrlo je vješto napisana i s više strana udara žestoko na Subotića samo što je ušla u list preko programa pedagogijskoga. Što se tiče samoga djela, ono zaista vriedi samo kao komad za kasu; pjesniku nije bilo stalo, da u zgodnom obliku kaže narodu koju nepoznatu misao i koji nov nazor politički, nego se spustio suviše daleko. Tako je unutra pravo svakidašnje prostačko smatranje i na Bugare i na Grke i na Carigrad i na slavu srpsku u novom osvajanju, da nimalo ne priliči današnjemu vremenu, koje ne mari mnogo ni za osvajanja ni za slavu srednjih viekova nego traži slavu pametnije budućnosti, koje valja i bratu i nebratu i prijatelju i neprijatelju da dâ „svoju kućicu, svoju slobodicu,“ jer bez toga nikad ne izadjosmo iz vieka viječitih pitanja, niti kad nadjosmo sloge, veličine, bratstva i bratske zajednice u budućnosti.

Valjalo bi, da sam vam već pisao što o koledarih naših za ovu godinu. Ta je struka književnosti preveć važna, jer je ona kanal, kojim pametni književnici i izdavaoci mogu proturiti u narod mnogo dobrih stvari, mnoge pouke i koristnih znanja. Ali se ja ne sjećam da je skoro godina bila tako mršava zabavnici kao ova. „Omladinski kolendar,“ koji je lani začinio svu našu koledarsku književnost i donio iz zabave i pouke uzorite stvari, ove godine nije još izašao i ako se zanj jednako oglašuje da će izaći. Inače od ostalih, koji su izašli, svi su taki, da ih je čisto šteta i po imenu pomenuti. Novosadski „Godišnjak“ smio bi se iznieti iz ostalieh. „Jugoslavenski Zabavnik Vienac nagrade“, koji izdaje jedan penzionirani kotarski kasir i ako je prilično velik, sa sviem je izpod nule literarne vriednosti, u vječitom ledu i sniegu. Državni koledar sa šematizmom Srbije ne mogu tu pominjati, a ostali su (i njih ima još svega četiri pet) prava židovska suha špekulacija, gdje se za male novce daje samo koledarski tabak, a propušta se prekrasna prilika, da se uzanj proturi još štogod, ili se pridievaju uz onaj tabak kojekakve stare loše knjižurine, koje se inače niesu mogle prodati, kao što svake godine čine ovdašnje naše knjižarnice. Kad sam o ovome mislio, čisto sam se i sam začudio, kako nam je ova godina s te strane nezgodna ispala. I tu se vidi, kako zbilja malo imamo suvremenoga praktičnoga duha evropskoga.

„I Orlić, crnogorski godišnjak stari i novi“ treba da ovdje spomenemo. To je više časopis nego koledar, jer osim koledara i šematizma crnogorskoga ima svoj zabavnik. To je knjiga koja već eto pet godina redovno izlazi u Crnoj Gori pod redakcijom vriednoga G. Sundečića.

U ovom godišnjaku nalazimo i članke od biogradskih pisaca, tako od Srećkovića (odlomak iz Srbske historije), od Dragaševića (pjesme) i od Sv. J. Zdravkovića (pripoviedka). Od pjesama najbolja mi se vidi „Moje milo i nemilo“ od Nikše Gradi, one su druge sve manje poetske vriednosti. I ove godine kao i do sad Orlić ima svoj zaokrugljen sadržaj, samo što ja ne znam koliko se on čita u samoj Crnoj Gori; da li je njegov sadržaj, koji je skroz literarnohistoričan, ugodjen potrebam njegovieh najbližih čitalaca. Ja mislim, da bi redakcija valjalo da to primi k srcu, te da bi se u Orliću moglo vidjeti i praktičnih stvarî za život, zdravlje, domaće potrebe itd.

Ne mislite da je zaspala i literatura naše nedonoščadi, koja nas vjerno prati kroza sve periode. Ima tako od jednoga učitelja s istoka Srbije knjižica „Milan i Mileva“ (48 str. na 16-ni), koja može poslužiti groznim primjerom književne zaostalosti. Pomislite, da se tu imitira našemu Vidakoviću, i to ne od šale, ne malo, nego u pravoj zbilji i tako, da čovjek mora malo pomisliti i o anatomskom stanju mozga u pisca. Nekakav opet Dimitrije Kostić izdade dramu u 3 razdiela pod naslovom „Aleksandar, sin Žarka Bogojevića, serdara Kruševljanina“ (na 16-ni 34 str.) gdje naravno nema ni pomisla ni o dramatičnosti niti kakvoj drugoj književnoj vriednosti. Ne vrlo daleko od ovoga stoji „Otmica ili osloboda Kruševca“ od nekakva Kruševljanina, (na 47 str. u 16-ni) u kojoj istina ima gladkih stihova i laka jezika i prilično obradjene spoljašnje strane literarne, ali je oskudica živih i novih misli i onoga životnoga smisla u cielom djelu, što iznosi i zadobija mjesto u literaturi. Iz svega se vidi, da i ovako poezija naglimi koraci pada. Kaludjer Filaret Petrović izdao je nekakvo bogoslovsko, kakvo li umstvovanje „O Bogu i djelima njegove premudrosti i sile“, koje je izašlo kao „Prvenac“, i naravno ne zaslužuje više rieči ni na drugom kom mjestu. Ako ičemu zaista je prošlo vrieme i bogoslovskim mudrolijam.

Za to što se nadamo, da ćemo se opet na skoro vidjeti i ostavljamo ovo pismo malo kraće nego što smo u prvi mah mislili, vrativši štošta u bilježnicu, da stoji za drugi put. Do vidjenja dakle. Σίγμα.

SITNICE.

— Jugoslavenskom akademijom znanostî i umjetnostî izdana izadje ovih dana na svjetlo „Flora croatica auctoribus dr. Josepho C. Schlosser et Ludovico de Farkas-Vukotinović.“ Zagrabiae 1869. Str. CXLI 1362. Ciena 6 for. Dr. C. Schlosser poznat je i u inostranom svietu kano vrstan botanik; zato smo uvjereni, da je ovim djelom, njegovim trudom od 30 i više godina, ova čest prirode naše domovine temeljito izpitana. Djelo je pisano latinski, kao što su ovakova djela obično pisana i drugdje; jer su namienjena strukovnjakom svih naroda. Pripravlja se medjutim izvadak ove ogromne knjige u hrvatskom jeziku a lagahnijoj formi.

— U umjetničkom svietu govori se sveudilj o velikom uspjehu, što ga g. Bałucky postiže svojom veselom igrom: „Radczy pana radczy“. Prikazivana je ta igra tri dana zasebice, a još ni trećega dana nije se moglo dobiti ulaznîca van ranim jutrom. I sami strogi kritici skinuše sa sebe mrku ozbiljnost, te udri u gromki smieh i pleskanje, kao da je za plaću. Da predstavljač glavne uloge nebude morao otići iz Krakova, bio bi se „Radczy“ prikazivao još svojih pet šest puti. G. Bałuckoga smatraju sada poljskim Sardou-om. Djelo mu je živo i okretno, glavni karakteri nacrtani i smjelo i odlučno, satirička žica probija sa svih strana a humora ima priek i prieko sve do kraja.

— Na petrogradskom kazalištu prikazuje se nečuvenim uspjehom historička vesela igra D. Averkijeva: „Frol Skabjejev“, koju smatraju najizvrstnijim plodom današnje dramatičke umjetnosti; ona je ovih dana i tiskom izdana.

— U Moskvi davaju česki umjetnici, kojim se pridružilo i neko talijansko družtvo, koncerte talijansko-slavenske. „Moskovskija Vjedomosti“ izvješćuju nas obširno o tih koncertih. G. Paleček, prvi bas českoga narodnoga kazališta, imajući prekrasan i neobičan glas, obrazovan je na umjetničku da nemože bolje. Stekao je osobito priznanje svojom partijom iz Mozartove opere: „Zauberflöte“; solo je morao na gromovito zahtievanje obćinstva ponoviti. Proriču mu evropejsku budućnost. — Gospodjica Roubalova odlikuje se obrazovanim i plemenitim ukusom i velikom vještinom. Osobito je uspjela dvopjevom Marcella i Valentine iz Hugenôta, a zatim nekimi českimi i ruskimi pjesmami.

— Sveučilište (académie universitaire) u Strassburgu razpisalo je nagradu od 3000 franaka za odgovor na ovo pitanje: „S kojih razloga i na koliko valja grčke i latinske pisce smatrati još i na dalje temeljem više literarne nastave?“ — Odgovori imadu se običnim načinom poslati tajničtvu sveučilišta do 1. kolovoza 1870; a mogu napisani biti francezki, njemački ili latinski; izključen od natjecaja nije nitko osim porotnika, koji će nagradu dosudjivati.

— Medju glasbenici u Rusiji zametnula se žestoka prepirka. Opere Rikarda Wagnera davaju se ondje sve to više, a proti tomu dignula se je opozicija, koju Wagner suzbija spisom: „Židovstvo i muzika“. Taj je spis upravljen na neku gospodju ruske aristokracije, iz čega se izvodi, da ona ponajjače zaštićuje muziku Wagnerovu, koju medjutim zagovara i novinstvo.

JURAJ HAULIK VÁRALJSKI

s. r. c. stožernik, hrvatsko-slavonski metropolita, nadbiskup zagrebački, opat b. d. Marije Topuske, vitez velikih križeva Svetostjepanskoga i Leopoldova, tajni savjetnik, doktor s. bogoslovja itd. itd. itd. ode na istinu dne 11. ovoga mjeseca.

Ne može biti zadatak ovomu listu opisati sva oveća dobra djela, kamo li sav život toga znamenitoga muža; ali kako je posljednjih 30 godina njegova vieka uzko spojeno s političnim i duševnim životom znatnoga diela naroda našega, i kako je pokojnik bio velik dobrotvor i književnomu družtvu, koje ovaj list izdava u sviet: zahvalna mu srca u vienac nevenov uplićemo ovaj listak.

Juraj Haulik rodi se 20. travnja 1788. u Trnavi a g. 1811 postade pop arhibiskupije ostrogomske. Dosta je rano zahvatao poslove, koji su se ticali i naše domovine. Godine naime 1822. obdržavala se u Požunu narodna sinoda crkvena, koja je i našim biskupijam krojila zakone, a na njoj je on kao jedan od sedam tajnika mnogo radio. Više se nam primakao, kad je g. 1830. imenovan savjetnikom kod kr. ugarskoga (i hrvatskoga) namjestničkoga vieća u Budimu, a već za sedam mjeseci dvorskim savjetnikom i izviestiteljem u kr. ugarskoj (i hrvatskoj) dvorskoj kancelariji u Beču. Za nekoliko opet mjeseci posta veliki prepošt zagrebački i prior vranski, ali uza to ostade i nadalje u Beču u službi. Iza smrti Alagovićeve imenova ga kralj Franjo I. dne 8. svibnja biskupom zagrebačkim.

Od onda mu je Hrvatska bila nova postojbina, koju ako i nije mogao ljubiti onim žarom, kojim mi milujemo rodjenu si majku domovinu, ipak je kao dobar posinak zahvalan bio podašnoj pomajci, koja ga je obasipala obiljem dobara zemaljskih.

Dva puta je bio namjestnik banske časti (1838 i 1845.) na slavu baniji i korist narodu. U saboru je ugarskom u Požunu branio češće hrvatska prava proti različitim navalam, osobito što je pri tom mogao takodjer raditi za svoja konzervativna načela i za bečku dvorsku politiku. Držeć on da ima svu svoju sreću, sve časti i odlike poslje Boga zahvaliti samo i jedino milosti kraljevskoga dvora, bijaše prejasnoj dinastiji i njezinoj politici dušom i tielom privržen; a sbog te odanosti opet u dvoru obljubljen.

Koje toj obljubljenosti biskupa Haulika koje opet moći bana Jelačića imadu se Hrvati zahvaliti, što je biskupija zagrebačka g. 1850 postala metropolijom, i tako se napokon izpunila želja naroda već g. 1227. izjavljena. Nadbiskupsku stolicu zasjede Haulik 8. svibnja 1853. Tim se je naša crkva otela gospodstvu crkve ugarske, pa tako barem jedan korak učinjen do podpune samostalnosti naše otačbine. Godine 1856. predloži nj. veličanstvo nadbiskupa Haulika rimskoj stolici za stožernika, što se brzo i izpuni. Postigavši ovako Haulik dostojanstvo nadbiskupsko i stožerničko, odlikovan k tomu sjajnimi križevi Svetostjepanskim i Leopoldovim: pope se što vrlinami svojimi što dobrom srećom gotovo na vršak časti crkvenih i svjetskih. Posljednje mu je slavje na ovom svietu bilo, kad je ljetos na 1. travnja od visoke škole peštanske dobio jubilarsku diplomu doktorsku.

Najstarodavniji pjesnik hebrejski kaže: dánâ godina naših svega ima sedamdeset godina i u krepkih osamdeset godina, a što je preko njih, muka je i nevolja. To se posvema izpunilo na visokom pokojniku. Krepke buduć gradje doživlje čil metu vieka ljudskoga, osamdesetu godinu; nu što je bilo preko njih, muka mu bijaše i nevolja. Cielu je osamdeset i prvu godinu poležkivao, pa prekoračivši nju, koračio je u grob.

Ali ako je i umro tielom, dobrimi si je djeli stavio spomenik vjekovit!

Svjedoči to liepa crkva sv. Kralja; svjedoči ubavi Jurjevac, dika i ponos gradu Zagrebu; svjedoče onih 800.000 for., koje je još za života darežljivom rukom razdao ubogim, crkvam, zavodom, školam. Ovih se svojih ljubimaca i ljubimica sjetio i u oporuci.

Spomenut ćemo samo ovdje, što je uzoriti pokojnik u vieku svojem darovao narodnim zavodom: narodnomu muzeju 6500 for., glasbenomu zavodu 6000 for., Matici ilirskoj 4000 for., družtvu za historiju jugoslavensku 4000 for., akademiji jugoslavenskoj 10.000 fr., za nabavu Kukuljevićeve knjižnice 2000 for., za jugoslavensko sveučilište 10.000 for., družtvu svetojeronimskomu 1600 for., kaptolu sv. Jeronima u Rimu 5000 for., preparandiji zagrebačkoj 31.000 for. itd. Utemeljio je i naše gospodarsko družtvo.

Toliki dobrotvor hrvatskoga naroda spominjat će se, dok bude samoga naroda.

Slava njegovu spomenu! Bog mu dušu pomilovao!

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 18. U Zagrebu dne 22. svibnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Nikoli Zrinjskomu.*

Sjevao P. P.

I.

Junače divni! rado li pjesma se
K tvojoj uzvija slavi, ko orao
K sunašcu žarkom, al nijedna
Nje se dovinuti kadra nije.

Ni moja ova! ali i ona se
Nek čuje, glasom neka si bude i
Slabim supiev bar jošte jedan
Više u sboru tolikih piesni.

Širom bo našoj sviet po domovini
Miloj poprima gusle i premda ga
Kukavca ovog doba bieda
Samo na plač navraća i lelek.

Ipako taruć oči i tugu si
Krijući dirka rado u žice i
Pjeva — oj pjevó on bi tebi
Pa mu i pucalo srdce uz to!

II.

Kad smrt oporni Siget pokorila
I nemilom u njem poudušila
Rukom svakoji dah života,
Veselo tada uzkliknu ona:

„Oj ja se mrakom danaske trostrukim
Ogrnut imam pravo, imadem i
Radost, jer junak ponajvećji
Danas se pokloni vlasti mojoj!

„Tu poda mnom i ti sad u nemoći
Ljudskoj si ležiš kano svaki drugi
Na zemlji rob moj; — sdrobljen mrav si,
Prašak u prašini, ništ u ničem!

„Trag tvoj sa zemlje minu, i vremena
Val, što no časkom glas nosijaše ti,
Umuknu, propast ponad tobom
Ždrielo si sklopi i — tebe nema!

„A ja koracam sad po razvalinah
I tvojih i tvog Sigeta ponosno
Dobitnicom, ja — nadživljujuć
Sve — u svemiru jedin sam život!“

Smrt tako; a duh tvoj o junačino,
Na to će svoje riešit se ljupine,
Obuć se svjetlom i uzkrilit
Let si u neba visine sjajne.

A smrt zlovoljna, muklo pokunjiv se,
Zamahne kosom triput za njime, al
Ubojiti mah joj nesmaže
U neumrlosti segnut kraje.

S tog plane gnjevom sva i zakune se
Kletvom prestrašnom, tom da će plemenu
Na zemlji svaki trag zatrieti, —
I već oddavna održa rieč si.

Zatró se Zrinjskim trag, al o bane, još
Do sada glas tvoj nije i nikad, u
Sve vieke, neće, dokle god nam
Vjekuje rod u junacih svojih!

III.

Mnogi i mnogi ljudi na glasu mru
Bez glasa ikog, smrt je života im
Dobitak vas; ti pako za smrt
Život si dobio neumrli.

* Ova je pjesma bila namienjena „Sievku Zrinjske zviezde“, ali nije na vrieme prispjela radi zaprieka, kojim pisac nije bio kriv, a toliko je u njoj liepih misli, da ju još i sada drage volje na vidjelo iznosimo. S porabom starinskoga mjerila, uz koje je pjesnik toli živo prionuo, nemožemo se dakako sprijateljiti; ali o tom neka sudi temeljita i nepristrana kritika. *Ured.*

Oj konca krasnog, koj se produlji u
Vječnost bezkrajnu! On ti je nagradom
Sigurno za čin, koj znamenit,
Odlučan bje za budućnost našu.

I tako jest: krv tvoja prolila se
U žrtvi svetoj domu i kralju, a
S rumêni njene čitavome
Rodu zarudje se lice nadom.

Nadom postojnom; jerbo od kada o
Tvojem junačtvu obi si rogove
Polumjesec, od tada već i
Sjaj mu sreće kržljavî jednako.

Tamni i tamni on, a uz njega sve
To — ljepše sieva zvjezdica naša, te
Na skoro otaj grb osmanski
Blistat će samo sa luči naše.

Na skoro mrtcem bit će tjelesina,
Koju na noguh držat ni pomoći
Tudje neznadu više; past će
Ona, po zaključku past će božjem!

Ter ljudi, božji radci, oddavna već
Grob hladan rede njemu; pri radu jih
Otom vodi duh tvoj, junače,
Taj nepomirljiv njegôv protivnik.

Junače Zrinjski! ponosno narod te
Zove svojim i rado ti spomenu
Grli, penjuć po njoj se rad u
Nebo bolje si sreće na svietu.

Već trista ljeta on te oplakuje,
A sad iz ruku smrti trgnó bi te,
Da mož', silom i sto života
Dao bi tebi; jer on već sluti,

Da samo junak — duh će ga spasiti,
Duh samo onaj, što mu najjasnijom
U tebi zviezdom za života
Svega prosinu. O slava tebi!

I tvom junačtvu slava, a blago si
Svim nama, koji tebe imamo i
Po tebi liep svoj uzor, kako
Braniti svedjer valja nam svoje!

IV.

Na grob polažem tvoj, o junače, i
Ja evo cvieća kiticu svoga, i
Škropim obilnim' suzicâm' ju,
Nebi li dugo ti svježa bila.

Opielo su već pjesme držale ti
Mnoge, i mnoga suza je kanula
Pri grobu tvom, rod naš vaskolik
Svedjer uz suze pjevó je tebe;

I dok bude u nas običavalo
Potomstvo svetu namirat baštinu
Slavnih si predja na užitak
Svome takodjer potomstvu, i dok

Budu ju davor-glasnice pjesme, ko
Ptica selica jata, prenosile
Sa vieka jednog viek u drugi
Preko zabiti na svietu, dotle

Svedj bit će piesni, biti će plača za
Tobom junakom, tebi nadivit se
Nijedno neće doba, jerbo
Neće nijedno većjega slavit'.

U Mokricah.

Novela od I. Dežmana.

II.

Prije nego li je sunce iza Samoborskih vrhova zapalo, sakupilo je još jednom svoje zlatne zràke i prosulo ih po onom putu, koj vodi gradu Mokricam. Na tom se baš putu pomicala seljačka kola i zasjala u njih ljepota djevojka. Sjedila djevojka na sjedalu od siena sbijenom, duboko zamišljena. Nit ju je mogo sjaj pozlaćenih od sunca glavica, nit krčanje Save, nit pjesme kući se vraćajućih težaka žalostnim mislim oteti. Sjedila ona nepomična, poniknute glave i da joj možeš u oči pogledati, činilo bi ti se, kao da se djevojka mìsli u debelom mraku, te da raztvorenima očima njekoga motri.

Javio se u to vozar: Gospice, eto nas u Mokricah. Gdje može ta vaša strina stanovati?

Pogleda djevojka vozara i kano od čuda zapita ga: Šta veliš? koga ti napominješ? kamo ti mene voziš?

— Ta gospice, kako dogovorismo, u Mokrice strini vašoj. Ako i nisu Mokrice velike, biti će više od dvie kuće, pa nebi rado zalutati. Valjda ste malo zadriemali, razaberte se, evo ovo kod puta prva kuća u selu.

Djevojci se i rieči ote i sve putovanje kao njekakvo sanjanje prividilo i jedva se k sebi povratila. Uvidiv u istinu, da nije više kod kuće, razabere se i kaza: Jesmo li već u Mokricah? To nemože biti, da bi tako brzo stigli.

Vozar se nasmjehnu, pa će na to: Dobar put i bolji konji, pa nije nikakvo čudo, te smo tako brzo dospjeli. I jesu baš vriedni moji konji, pravi posavci, da im slamku pokažem, poletit će kano striela. Meni gospice biča i ne treba.

Da je djevojci do razgovora bilo, pripoviedao bi joj vozar, kako njegovim surkaćem jednomu ime Macko, a drugomu Vidan, kako su

oba trogodca, zobi nigda i ne okusiv, ipak tako brzonoga; kako jedan predljivac, a drugi neposluh, al zato oba vozka. Kako da konjar nebi o konju svom znao kazivati!

Skoči djevojka iz kola, da unidje opitati se u prvu kuću, daleko li do njezine strine Stane, al eto ti znalične strine na pragu, koja zažmiriv malo očima i zasloniv ih desnom rukom pogleda na putnicu i upoznav ju zakliče: Verice moja, jesi li ti Verice moja? I dočeka ju u naručju svom. Htjede Vera, jer doista ono bila Vera, koju na kolih vidjesmo, svoju strinu pozdraviti i koječega ju zapitati, al strina povikne vozaru: De kume u dvorište s konjima, da ti se odpočinu, da zagrizu slamku siena. Što je jela za nas, biti će i tebi dosta, a vinom nas bog, hvala mu budi, prošle godine blagoslovio. Znat ćeš ti, koga si vozio. A ti, Verice moja, amo u sobu, da mi pripoviedaš, što tebe ovamo nosi. Prateć strina Veru u sobu i skidajuć joj ogrnjač s tiela i rubac s glave, stotinu joj uprosa dala, a na nijedno odgovora ne čekala. Kad Stana posjela Veru, onda joj kaza: Vidiš Verice, tu ćeš ti stanovati, ono su ti dva prozora, obadva niz Savu gledaju, u Hrvatsku tvoju. To su prozori za tvoje oči, je li Verice? Naći ću ti i posla, neboj se dušice. Imam ja dvie dobre (ne budi im zla) muzare u staji, nu u te mi nećeš dirati, te samo ja mazim, al živad svu ti prepuštam. Imam i vrtić oko kuće i u njem cvieća svakojakoga. Od sada ćeš mi ga ti zalievati i gojiti i rediti. I u kuhinju ti braniti neću, da vidim kako Hrvatice kuhaju. Još su mi i sad na jeziku one vaše paprike, a jela su vam sva premastna. Vidi se, da imate preveć vina. I večeri ću ti prikratiti Verice, da znadeš kako? podat ću ti preslicu. Evo tako će svaki dan biti, a nedjelja je božja.

Kako je Vera do rieči došla, a bilo to malo mučno uz rječitost strine Stane, upitala odmah za strica Nikolu.

— Doći će ovaj čas. Išo u grad po njekakvom poslu. Baš i nevidjam rado, da ide u grad. Ima ti u gradu grof, neznam je li čovjek je li nečastivi. Nema ti u čitavoj okolini duše, koja ga u dobru spominje. A kako i bi? Ko je bližji od brata? Ima i on brata. Pa kako su se gledali? Kako pas i mačak. A vjeruj mi, nije na onom drugom krivnja. Onaj je dobra srdca, oko prsta bi ga mogo priviti, pa je volio poći, da ga Turci pod Siskom zakolju, nego li da s njim i dalje živi. Da znaš pako, kako sa kmetovi postupa! A sa ženami, s djevojkami! Groznih bi ti stvari mogla pripoviedati. Nu neka ih, biti će tomu vremena. Ti mi i onako nesmješ dugo otići.

Došo i Nikola, Verin stric, kući i ugledav Veru veoma se njezinu dolazku razveselio i zapitao ju: Kako tvoj Lendarić, koj te nikako od sebe ne da, kako te je mogo k nam pustiti? Ja sam već dugo na to mislio i uprav se čudio, kako voliš kod njega biti, nego kod nas. Zar ti nismo mi bližji od njega? Ako ti je on i krstni kum, al sam ti ja rodjen stric. Ako i jesam s tvojim pokojnim otcem malo u zavadi bio poradi te siromašne baštine, što nam ju tvoj djed ostavi, al zato i njega i njegovu sam djecu uviek ljubio. Ti znaš, kako je tvoja pokojna majka na umoru meni nalagala, da te k sebi primem, da te pokćerim. Ja djece nemam. Ostani bar ti pri meni.

Stade djevojka pripoviedati, kako je Lendarić umro i kako bi ona i bila odmah u Mokrice došla, da ju on nije upravo prikovao za se. Bio joj on i skrbnikom, pa htio, kao pošten čovjek, da joj sve prije uredi, nego li se ona iz Hrvatske preseli. Kazivala dalje, kako joj zbilja i samoj mučno bilo razstajati se sa grobom svojih roditelja i htjela već napomenuti, kako je i Milutin nešto tomu kriv, što nije k njim prije došla, nu ipak od stidljivosti to zašuti.

Stana, onizka starica, nabrana lica, al vatrenih očiju, a okretna, kao da je u napunu mladosti, nije se mogla nikako rieči dokopati, ako i je svaki čas zakrčila govor sad mužu, sad Veri svojimi primjetbami i poslovicami. Uhvati Stana dobar čas te klikne: Dakle ti ćeš Verice sasvim naša biti. Vidiš Nikolo naše veselje, kćercu našu, da, da, Verice, ja ću te od sad kćerkom svojom zvati; i poljubi i zagrli Veru.

Vera se zahvali na dobroti svoje strine i reče: Trsit ću se, da zaslužim ovo liepo ime i hvalim boga, što u tebi drugu majku nadjoh.

U to prirediše večeru, te će strina: Ovamo Verice i ti Nikolo za stol. Verica će do mene sjediti. Je li Verice? I sjeli večerati. Uz večeru poče Nikola pripoviedati (kako to već svakomu prirodjeno), što mu se kroz dan zbilo i reče: Taj je naš grof, reći bi, podivljao. Juče mu se prohtje na šljuke pucati. Badava je bilo ga odgovarati, da su se od davna izselile. On naredi lov. Kad zbilja do podne niko nijedne ne ubi, tako se grof razljuti, da je kmeta, koj je reko, da će grof o Vidovu narediti možebit lov na medvjede, u razjarenosti s mjesta ubio. Njegov je tajnik, onaj crvenkosi Teobald, još gorji, nego li on, pače ja bih reko, da ga on na svako zlo i potiče. Kad se grofu neće šta raditi (a to svaki čas biva), ili nezna kako da vrieme potrati, onda mora Teobald priskočiti, a taj izmišlja uprav bogumrzka djela, nebi li tobož gospodara u smieh utjerao, ili kakogod odobrovoljio. Eno juče dade izvesti iz tamnice osam nedužnih sužanja, te ih zaprego pod — plug, nebi li tim gospodaru ugodio. A ne masti grof ruke svoje na kmetu samo. Nije tomu lakomomu razbludniku ništa sveto. Oh bože, bože! Ako se nebude tomu na put stalo, jaoh si ga nam! A ko da stane na put? Zar kmetovi? Ti ne ćute u sebi ljudske duše, tako su potišteni, te misle, da drugčije biti nemože.

*

Slušav Vera Nikoline rieči zazeblo ju oko srdca i požali, što je došla u krajeve, gdje takav okrutnik vlada.

Reče strina: Hoćemo Nikolo leći, biti će nam Vera od puta umorna. Pomolimo se bogu. I legoše spavati. Veri se na nesan dalo. Mislila na grofa i njegova brata, što pod Sisak ode, pa po tom na Milutina, na smrt, na roditelje, na Lendarića i tako u mislih čitavu je noć prebdila, polazeć često k prozoru, te gledajuć u svoju milu Hrvatsku i pominjuć sladko ime Milutinovo.

Kako zora odzorila, stupila je Stana u sobu Verinu, da ju zapita, kako je prvu noć pod njezinim krovom prospala.

— Hvala ti strino, dobro i bolje nego sam se nadala, odgovori Vera, da ne razžalosti svoje strine. I podje Vera sa svojom strinom, da joj pri kućnih poslovih pomaže. Tako prošlo njekoliko dana, te se Vera sasvim pri strini udomila, a strina nije mogla dosta nahvaliti poslenost i marljivost svoje kćerce Vere.

Da se ogledamo malo po samom gradu Mokričkom i da upoznamo bolje njihova gospodara!

Grad stojao na glavici uz rieku Savu i bilo iz njega pregledati liepi dio Savske ravnice, pa Štajerske gore i Zagorske i Kranjske. Bio grad suhim jarkom obkopan, koga su na dva mjesta premostili takvi mostovi, koje možeš podizati i spuštati. Sa svake strane takova mosta stojao dosta čvrst toranj, iz koga se moglo na most pucati, te ga tim i braniti. Izmed platna i nutrnjega zida, kojim je bio grofov dvor obzidan, bila su ponamještena gospodarska zdanja, a med njimi bio priličan prostor zasadjen što stablì, što sasvim čist. Na toj čistini znao se grof često džilitati. U dvorac, ili da reknem, nutrnji grad ulazilo se na dosta prostrana, kamenita vrata, koja su čvrstom željeznom rešetkom zatvarali. U prizemlju dvora bila spremnica i soba za pouzdanu čeljad. Odzgo nje u prvom katu bila liepa, prostrana dvorana, u kojoj je grof častio i dočekivao svoje odličnije goste. Do dvorane desno i lievo bile su pomanje grofove sobe. Na svakom je uglu dvorca bio dosta prostran toranj, a jedan izmed njih osobito čvrst, u koga se nije nego iz prvoga kata ulaziti moglo i to bi se unišlo u sobu, u sredini koje bio otvor, kroz koga bi spuštali sužnje i zatvorenike. Bila naime ondje tamnica. U drugom takvom tornju bila oružnica puna svakojake vojne sprave. Treći je toranj bio za čuvare odredjen, te se iz njegova vrška sva okolica pregledati mogla. U četvrtom pako tornju bila je jednom kapela, nego ju grof pretvorio u sobu za pušenje.

Tomu gradu bio gospodar grof Radgost, komu je, akoprem sredovječnu, sve znanje bilo poznavanje svoga rodoslovja, k tomu je bio, kako bi mi sada rekli, družtveno izobražen, to će reći, znao je jašiti, mačevati, udvoravati se, u tri jezika natucati nekoliko pustih rieči, a htio o svačem govoriti i sve znati. Uza to bio prevrtljive ćudi, nagle krvi, osvetljiva srdca, okrutan i nemilosrdan prema nižjemu.

Osam dana za onim, što prispje Vera u Mokrice dozove Radgost svoga tajnika Teobalda u sobu za pušenje, negdašnju crkvicu, te protegnut na dušeku čekao Teobalda, koji i brzo dodje. Teobald bio čovjek visoka čela, nabranih obrvica i dubokih očiju, tankonos i sladkoust, a k tomu oštrouman. Njegov je značaj bio: propadni sviete, samo da ja dobro živim, i kad je već u službi Radgostovoj bio, gledao je na svaki način, da pri njem ostane, nemareć počiniti za to i najmrznije djelo. Ta mu je služba mila bila, već s toga, što je upravo on s čitavim imanjem, da i sa samim grofom gospodovao, trebalo mu je samo grofu ugadjati i na svaki ga način zabavljati.

Kako Teobald stupi u dvoranu, nakloni se duboko grofu i u sto mu liepih rieči nazva dobro jutro čekav dalnje odredbe grofove.

— Sjedni bližje Teobalde. Imam koječega s tobom govoriti. Ponajprije imam ti se zahvaliti, što se za moju osobu tako brineš. Šta bi ja činio, dragi Teobalde, da mi toga najdivnijega pronašašća sadašnjega vieka neima, da mi neima duhana. Ja bi ga i prozvao razbibrigom i ubičamom i podigo bi Kolumbusu spomenik već zato, što je odkrio onu zemlju, odakle je mogo Ivan Nicot, kako mi ti reče, dobiti sjemena toga božanskoga bilja. Nebi li možda pravednije bilo Nicotu još veći spomenik podići, nego li Kolumbusu? Ta Kolumbus je na posljedku samo zemlju i ljude odkrio, ali Nicot! Živi li još taj bezsmrtni Nicot?

— Umro je nedavno grofe, bio je poslanikom francuskim u Lizaboni i prije 33 godine posijao je na oči Franje drugoga, kralja svoga, prvo sjeme toga bilja u Evropi. Težko je još svietli grofe dobiti toga bilja, ali za te gospodaru nepoznam ja nikakve težkoće.

— I nećeš toga požaliti Teobalde. Evo gledj kako se plavetni kolobari toga nebeskoga dima iz mojih ustiju dižu i sve se više razokružujuć onamo polaze, gdje im je prava domovina. Ja želim Teobalde i ne sijati više pšenice; sva ću polja duhanom zasaditi.

— I pravo ćeš učiniti. — Svietli grofe dopusti mi, da ti nješto možda neugodna javim. Da nije tako silno, nebi se usudio bunit te sada. Došo svietli gospodaru iz Siska momak, da ti javi, da je svietli grof Vilim, brat tvoj, grdno ranjen po Turcih.

— Šta? zar ostade živ?

— Ostade svietli grofe i želi, da mu pošalješ ljude i konje, da ga ovamo dovedu, da ovdje ozdravi.

— Ništa mu neću slati. Zar je meni stalo da ozdravi Vilim, moj najveći neprijatelj? Vilim, onaj bogomoljac i knjigotoč, koj misli da će pronaći, kako se zlato pravi; Vilim, koj buni seljake proti meni, koj ih na svaki način mazi i podupire i štiti i štedi.

— Pravo imaš, svietli gospodaru, u tom; sasvim pravo. On drži, da su seljaci ljudi kao i on, pa kaže, da ih zato nemože i neće tlačiti. Po tom se uzoholiše i počeli se već opirati. Zato se i mogo juče, svietli gospodaru, usuditi tvoj rob i podanik u lovu ti prigovarati, pače i bezbožnu šalu s tobom sbijati.

— Al ga zato i izplatih. Neka crkne. I vjeruj mi, više mi je stalo do moga šarova, nego li do ikoga moga kmeta. Zbilja, jesi li bacio u tamnicu ono dvoje nitkovića, što moga šarova izprebiše?

— Tvoju sam zapovjed onaj čas izvršio.

Zašuti grof i pušeć lulu namrgodi na jednom lice i povikne: Teobalde, Teobalde! Zar mi nemaš ništa više javiti? Teobalde, šta šutiš? Drugčje znadeš mnogo govoriti.

Teobald se poplaši i neznajuć, šta grof želi, il bojeć se, da je možebit odkrio kakav njegov nečist poso, poče ovako: Ja neznam ništa. Težake sam odpravio, kućne sam poslove uredio. I za sud sve je pripravno. Tvoji su dopisi i odgovori prijateljem i gospodi izpisani, treba da ih samo podpišeš. I džilit ti je priredjen, prohtije li ti se džilitati. Tu sam igru, svietli grofe, vidio u bosanskoga paše i mogu ti ju zbilja preporučiti, samo što se Turci džilitom u robove svoje bacaju. Ima ti smieha i zabave gledajući pogodjena roba, kako se svija i previja.

— Teobalde, ako drugo neznaš, a ja ću na tebi tu igru okušati — i pogledne ga takvim pogledom, da je Teobald, znajuć mu ćud, pomislio da ga razumije, te mu prihvati: Jesam ja, svietli grofe, na sve mislio, nijedna mi tvoja želja nikada pusta ne osta. Kad projašismo juče mimo kuće tvoga roba Pavla, što ga radi šarova zatvorismo, bila na zdencu Pavlova kći i ti se na nju. osvrnu. Ja te grofe razumjeh. Ona će doći danas još, da moli milost za svoga otca; ona će, svietli grofe, sama doći. Na svaku je žrtvu pripravna.

— Šta žrtvu, prihvati zlovoljno Radgost, kakvu žrtvu može Radgostu kći kmeta njegova učiniti. Nije li milost, i to ne mala milost u Radgosta biti i s njim razgovarati i s njim sjesti i s njim u veselju koj časak probaviti. Šta?

— To i ja rekoh, doda naglo uplašeni Teobald, ali na svoju sam nesreću napomenuo djevojčine rieči, a ti znaš kako župnik u crkvi tvojim kmetom ljubav sasvim drugčje tumači, pa se kmeti žalibože njegovih rieči i drže.

— Šta je meni do župnika? Koj to župnik bijaše? Ali Teobalde, Teobalde zar ti zbilja ništa nova neznaš, zar ti nikad u crkvu neideš? Ne vidje li ti dva puta već u crkvi njekakvu inostranu djevojku, liepu kao proljetan dan. I prime Radgost Teobalda za ruku i pogledav ga, kano da ga hoće proždreti, reče mu: Čija je ta djevojka Teobalde? Teobalde, ja moram s njom govoriti, ja moram sutra, danas još s njom biti.

— Svietli grofe o toj ti djevojci nisam htio govoriti, nemogav još sve doznati, nu to već znadem, da joj je ime Vera.

— Vera? Krasna Vera hoćeš reći.

— Jest, krasna Vera došla iz Hrvatske, gdje je pokopala roditelje i došla u pohode strini svojoj, koja ju čuva kao oko u glavi. Imenito ju pred tobom krije, svietli grofe, a neznam ni sam zašto. I meni se takodjer nije još desilo, da se s njom sastanem.

— Odmah podji k njoj i amo ju privedi. Ja ju moram viditi i s njom govoriti. Teobalde, kad bi ja ljubiti mogo, u nju bi se još i zaljubio. Čuvaj se džilita Teobalde. Idi, pače bježi, da ju ovamo dopremiš.

Ode Teobald, da gospodaru svomu i tu novu želju izpuni.

Ostade sam Radgost, zapaliv još jednom lulu poče opet razmišljati: Nedjelje i mise nedjelske kano da ih je bog za me stvorio. Tu se sakupi sav moj podanički sviet i nakiti se što najljepše može. Milina je gledati sve te ljepotice. Dobra je misao bila u moga Teobalda sagradit mi u župnoj crkvi onu malu stanicu do oltara, pa još bolja rešetkami ju gustimi sakriti. Iz nje mogu ja nevidjen sve vidjeti, a ipak me onda ljudi vide iz crkve izaći, i sam mi župnik priznaje, da sam svake nedjelje i svetka u crkvi. A kako i nebi? Ja rado u crkvu idem, veoma rado.

Ustade grof i uzme koracati po sobi, pa pristupiv jednomu prozoru, odakle je mogo niz Savu pogledati reče: Samo da se toga Vilima mogu osloboditi. Nagovorih ga, znajuć njegovo srdce, da podje s Ekenbergom Sisak oslobadjati i zbilja me taj ludjak posluša, da metne glavu u torbu za Hrvate i častni krst. Al moje me nade prevariše. Mora da se Turci izrodiše, kad ne mogoše takova zanešenjaka ustreljiti, koj srće u boj, kano lepir u svieću. Nego čekaj Vilime, ako dodješ, naći će Teobald i tebi lieka . . .

I ode grof ljutit iz sobe, da sudi podanikom svojim. Jao si ga onim, koji danas pred sud dodju! (Dalje sliedi.)

Baba briga.

Spjevao I. T.

Babetina stara, gadna,
I krezuba i šepava,
Vazda nujna, vazda jadna,
Svemu svietu dodijava,
Sjedokosa ta grdoba
Sprovodi te tja do groba:
Kuku lele druže moj,
Kud koračiš, joj, te joj!

Gdje je baba, vrag je blizu,
Tu je muke, tu je grieha,
Ubogi se ljudi grizu
S nerodice, s neuspjeha,
Ljuta baba za vrat sjeda,
Počinuti nigdje neda,
Kuku lele druže moj,
Nosi babu, pa se znoj!

Sviet se ludi izopija
Te u vinu brigu davi,
Ali ona nesnosnija
Sutradan se opet javi,
S njom se druži glad, golota,
Sirotinja, dug, sramota:
Kuku lele druže moj,
Krezube se babe boj!

Bože daj mi čiste sviesti
I vesela mladog mara
I pjesničke daj obiesti,
Da se u glas nov udara,
Da upjevat rodu gledam:
Babo brigo ja se nedam!
Veseo sam radin, znaj,
Babo s puta hajd u kraj!

Sestre.

Heyseova pripoviedka.

(Konac.)

Na 4. travnja.

Zašto li mi to učini? Zašto s toliko okrutnom razgovietnosti izusti dosudak sudbine moje? I po tom poznajem Tvoje iskreno i hrabro prijateljstvo; sudila si, da me moraš dirnuti u ranu, makar me i zaboljela, samo da se više nezavaravam neznajući, odkuda mi nevolja polieže. Draga dušice, davno već se dosjetih svojoj nevolji. Tko toliko sám sa svojim srcem boravi, znat će mu valjda za ćud, kao što i mati svoje diete razumieva i svaku mu željicu na licu razaznaje. I niesam ti dugo po mraku tumarala, za malo naidjoh na blaženu si nevoljicu. Samo mišljah, da mi je za rukom pošlo, tu nevoljicu tebi zakloniti; a stid me je, samo kad pomislim, da mi nevolja nije ni onim već tajna, uz koje živem. Ali se nebojim, svi ostali sami se o sebi bave a nepaze na me. Ti si mi daleko ali dušom ipak najbliža, a Bog zna, što sam Ti sve i pisala?

Kad već nije druge i pošto sam premučila prvi strah, da neprisluškuje tko moga jada, zahvaljujem Ti, draga dušo, što si se osokolila te imenovala mi boljeticu pravim imenom. Povodom Tvoga pisma poliše me ljute ali blagotvorne suze, prve suze, što mi ih je ta ljubav izvila. Ljubeznim i tihim načinom pristala si uz radost i žalost a blagimi besjedami pomilovala si me po sestrinski, da sam se shvaćajući gorko, koja se muka na me svaljuje, blažila i sladko tješila, te su mi tim moji jadi omiljeli. U istinu Ti si mi pomogla pretvoriti te moje jade u povoljštinu. Jer čitajući, što misliš o mom položaju, koliko Ti se nesnosan čini i kako želiš, puklo kud puklo, da se taj položaj promieni, uzeh to slobodnije opažati na sebi, da sam pored sve nevolje odličnije čeljade, bud mi je Bog dao, da osjećam te duboke svete i krasne boli i da svaki dan očima gledam, što mi udes krati i da svaki dan spoznajem nedohvatnu mu vriednost, te da se popravljam ugledavajuć se u toliko čista, visokoumna i umiljata poštenjaka, makar on i neznao za moju pažnju.

Istina je, sestrice, nemislim vazda tako velesrdno. Ima mračnih, malih, tiesnih časova, kadno me strast zadme, da nemogu danuti, kao kad se nakulja dim u zatvorenoj kući, gdjeno se je vatra porodila. Niesam ja angjeo, draga Klotildice, niesam nesebična, pitoma i mukotrpna svetica, već sam posve čovječanski stvor a niesam odviše dobrinji spretna i prikladna. To, čemu sam dorasla, težka je mučica uboge mi duše, a Bog mi dao te sam za rana umjela razabirati, što je pravo, što li dobro i čeljadeta dostojno, te jer je u mene bila jaka volja, malo po malo dokopam se vrjednoće, te poprečice bijah sama sebi dosta povoljna. Ali na ovoj zadnjoj silovitoj kušnji utuvih dobro, da je sva vrlina, koju umovanjem i pregaranjem stekosmo, malo čemu, kada vražja strast uzme podgrizati korien našemu životu. Bilo je dana, bilo je noći, draga Klotildo, kadno mišljah, da nemogu pregorjeti; muke sam mučila, prema njim bi i tvoje najtoplije pomilovanje bilo samo vrlo hladnom besjedom. To je minulo. Malo se po malo opametih. Ponajprvo uzdadoh se u svoj ponos; ali nepodje za rukom. Već ti jednom rekoh, da niesam vrstna pojmiti, kako se može čustvo zatajati ili posve izkorieniti s toga, što

mu neima odziva. Boljom mi je pomoćnicom bila ljubav sama, jer sam se trudila srce uputiti, da je njegova sreća moja sreća, poliegala i namienjena bila od koga mu drago. Ako je vrstnija od mene opajati ga srećom, onda je, rekoh si sama, i puno pravije, da njezin bude. Samo kad o tom posumnjah, navrzla bi mi se na srce gorka zloba, jadna zavist i do bjesnila dorasla želja, da on tako bistro gleda, ko što se meni pričinilo, da ja vidim; da mu tko božji snimi mrenu s očiu, koje mu ja, budući joj sestrom, snimiti nesmijem. Po više puti nakanih mu reći: Ostavite nas; odputujte kuda. Pokušajte, hoće li čini, štono vas ovdje občiniše, u daljinu sliediti vas sliedom, hoće li vas srce zaboljeti za onom, za kojom vam sad osjećala zamiču. Makar vas nikada više nevidjela, volim i to pregorjeti, nego da gledam, gdje se s nesrećom sretate! Pák sam ipak sve to premučala, polieže li to od moje jakosti ili od slaboće?

Noćju o desetoj. On je kriv, što sam večeras morala prekinuti. Baš mu hvala, bar mogu mirnije to pismo dovršiti. Bijaše preko svoga običaja veseo i razgovorljiv, a Lila je bila najšire voljice, posjedosmo za stô, da pijemo čaj, a Lila predloži, da udarimo u djetinsku igru, koja se zove „paklom“. Neznam, da li ju znaš. Glavno je u toj igri, da se moraju tikati, koji su se vikali i obratno, a tko pogrieši, daje zalog. Jure se nije nikad zarekao i tikaše me prostodušice, kanda mi je brat, a Lili malo koju i proslovi. Ali se i ona varakala i nehtjela ga tikati, te se nakon dosjetila govorit mu „taj“, samo da nebude ni „vi“ ni „ti“. Tatici se nadalo smijati, navalile mu suze na oči. Da je komu gledati bilo, mislio bi, eto uzora srećnoj obitelji!

Pa zar nemogosmo, nećemo li srećni biti, samo ako starija kći, koja se bijaše već uputila da postane razboritim čeljadetom, odustane uzmicati? Strpi se, draga Klotildice, samo malo! Groznica neizvjestnosti udomila je svu ostalu boležljivost u mojoj naravi. Čim se njih dvoje srećno sjedini, vidit ćeš draga, ja ću se ponašati, kako valja, i to ne samo izvanice; ja ću se sbilja r a d o v a t i, iskreno njegvoj i njezinoj sreći radovati te nitko im neće srdačnije č e s t i t a t i!

U dušu govoreći sudim, da ga jače i osbiljnije ljubim, nego što ga ljubi ono diete. Ali kad se niesam dovila tajni, da izpunim njegovo srce, što mu pomaže moga srca najbolje pregnuće? Zar da ga manje štujem, ako je podražen pregnuo doživljeti, kako će joj nezrelo djetinje srce do njegove ljubavi dorasti, ako je željan borbe, što ju uz Lilu boriti ima, da iz njezina srca iždene sve one male krive bogove, nebi li u tom srcu sam banovao! Ili da ga manje štujem s toga, što mu srce silno treba ljepote, kojom mu ja uz sve dobre sposobnosti nemogu u volju ući? Doista, da u njega neima nikakva ukusa pa da me pronadje liepom, neznam nebi li mu po mom sudu ciena spala, buduć bi morala o njegovu savršenstvu posumnjati.

Puklo, kud puklo, kud puknuti mora! Liepo te molim, posestrimo, okani se svake brige za me! Meni se nije nikad toliko jadovita činila sudbina djevojke zasidjelice, kad je dušom i tielom neodvisna i kad se po uzgoju i po naravi neima bojati duga časa. Pa zar neimam izim tatice još i tebe, zlato moje, i nedvojbeno pravo tetkovati tvomu Ernestu. Eto vidiš, ja nemogu nikako po zlu proći.

Jure te pozdravlja. Pitao me sad, komu toliko marljivo pišem. Moradoh mu o tebi pripoviedati. Reče: zar se nećemo jednom poznati? — I sama bi rada, nebi li mi posvjedočila, da je povod dostojan bio grieha, ako sam se samo za čas iznevjerila mudrosti.

Laku noć! — Sašeži ovo pismo, obećaj mi, da hoćeš! Nesmijem ga ni sama još jedan put pročitati.

Kamo sreća, Klotildice, da mogu uz tebe koji časak posidjeti i uhvativ Te za ruku, izpovidjet Ti od srca sve tajne, kao nekada, kada nam još djetinski jadi na srcu bijahu, kad nam je kakva školska ludorija zadavala mučicu! Čovjek se nikad nerieši škole.

Bog! Tvoja stara Šarlota.

Na 10. travnja.

Letimice samo, dok se kola neizvezu, napisat ću ti, draga dušo, dva redka, da ti kažem, koliko me je tvoje milo, mudro, razumno, ovaj čas prispjelo pismo dirnulo u srce. Oj zlatna posestrimo, ti bi rada, da doživem sreću čeljadeta, koje dobiva ljubovna pisma. Smijala sam ti se i plakala u jedan mah i to sve pod pritiskom svih taština plesnoga odiela, morala sam si oči izprati, samo da ih krv nepodbije i neuništi sviuh sredstava ljepote, što su ih na me natrpali. Nije do duše pomogla voda momu „glavnomu neprijatelju“; ali s tvoga pisma zažarilo se srce moje, te mi se čini, da sam preliepa, kad sam tebi toliko u volji i kad mi to toli milo kažeš. Rado bih si dala srcu, da prekipi, makar opet četiri puna lista napunila! Ali jedva imam kad, da ti ruku pružim. Gradski zapovjednik, stari otčev bojni drug, prirediо veliku čast u slavu putujućemu nasljednomu kneževiću L., te neprestao otca slietati, dok mu neobreče, da će Lilu dovesti, neobzirući se na naše tugovanje; uz Lilu moram i ja na mjesto plesovne pomajke. I Jure je pozvan, jer je učenjak na glasu i jer su ga i pri ratnoj školi negdje skoro namjestili. Al kad istom svoju Lilu upazi, kladim se, da će s njom plesati svaki ples, kog će mu milostivo namieniti. Oj Klotildo, liepo li je to diete! Ljubezno li je, stojeći pred ogledalom naravito, nekaćipereć se ni malo! Biela joj je opravica od „mulla“ modrim i srebrenim šikom

pošikana, u plavetnoj kosi djurdjic — da nezaudara po dosadnu plesnom udvorivanju, rekla bih, da je živa slika proljeću. A i ja sam ti se namučila i na vriednu si osobu pometala puno više, nego li staroj djevojci i svrh toga mudrici doliči. Kad napokon u ogledalu vidjeh, da sam posve odjevena i nakićena, ukebah se sama, gdje se zadovoljno smiešim, a Lili sam to zamierala. U istinu, da mi je samo drugi obraz uz moj stas i uzrast, uz ovu u sinje zelenu opravu i pod ovaj vienac od morskih ruža, sunca mi, nebih se trebala sramiti. Ali taj bezobrazni „glavni neprijatelj“ kvari sve. Zar nije to zloba? Ni danas neima na njem ni najskromnijega svjetlišta, ni najmanjega pokušaja, da nam svoju pustolikost „slikovnom milotom nadomjesti!“ Već sam se počela jaditi. Ali učini mi se probitačnije shvaćati stvar od smiešne strane. Napokon ima i u prostoumnoj dosljednosti neka veličina, neka vrst poštenjačtva, kojemu se moraš klanjati. „Nije u nje silna uma, ali je stalan značaj, nije u nje svjetlišta, ali je u nje srce, koje s dostojanstvom zna podnositi, što se promieniti neda“. I kad već nemogu ostati kod kuće, neću se bar dati zabuniti, već ću slobodno i zaplesati kao i ona, koja će najljepša i najdičnija našega spola biti. Da ću plesati? To je do duše još veliko pitanje; jer plesu treba bar dvoje. Ali Bog zna —

Čujem kola. S Bogom. Sjutra ili prekosjutra dobit ćeš izvještaj o plesu. Nuto evo si omrčih ruku crnilom! Sad ću nà — Lilo! —

Priek viek Tvoja lakoumna mudrica.

Na 11. travnja popodne.

Kiša pljûšti, ko iz kabla.

A i inače, srce moje, nepjevaju mi ptičice, kao juče, kad sam ti pisala onu ceduljicu. Nesrećna plesa! Pa ipak tko će znati, neće li nam travanjske nepogode donieti ranije liepa i postojana ljeta.

Veseo i ugodan bio je početak. Meni se mile velike, ugrijane prostorije, pune ljudi, koji su najljepša svoja odiela i najljepše svoje obraze iznieli na vidjelo, mili mi se zuj i struj počinjuće svečanosti, cvieće u posudicah, osvjetlano i čisto pokućtvo, liepa mlada lica zasjala dobitničkom nadom, i zadovoljna stara gospoda, štono se neopaženi smieše svojim sjajnim redovom. U toliko sam ti eto čudo ovoga svieta uz svu salamonsku mudrost, po kojoj je sve sama taština, a i kaca starca Diogena čini mi se najgadnijim stanom, u kom je ikada bezsmrtni čovjek stanovao. — Malo smo ih poznavali od tolike svjetine, ali i tomu se za čas pomoć našla. Podielismo se po sestrinski: Lili predstaviše mladu gospodu, meni staru. Valja ti znati, ja sam dobro primljena u stare gospode. Samo da mi je do toga stalo, imala bih na svaki prst po udvornika najljepših godina, tako od petdeset do šestdeset, te mogu ti povjeriti, da sam već udielila tri kotarice vrlo uglednim prosiocem, jednomu tajnomu savjetniku, jednomu gjeneralu i jednomu predsjedniku gradskoga suda (taj ti bijaše već djed, ali uz to veliki veseljak, te se kašnje s nekom neizbirljivom djevojkom vjenčao). Tako sam imala kad ovršivati dužnosti plesovne pomajke uz najbolju volju, tim više, što je premnogo plesalica bilo, a nijednomu se mladomu častniku nije na žao dalo, kad mu učtivu ponudu odbih. Jure dodje kasnije, kad se je već prvi ples dovršio. Nadje me namah i pozdravi me po običaju svesrdice, mišljaše ipak, da je dužan reći mi štogodj ugodna o mom odielu, a ja ga zamolih, da neka nehiti čuditi se, dok nevidi kraljice plesa. Ogleda se i spazi Lilu, obkoljenu četom udvorica, gdje se sjaje svojom mladošću i dobitničtvom. Niesam se voljan gurati i prodirati kroz onu četu dvoranika. A napokon i neplešem. — Ja mu se uproh u dušu, da je, budući doma prijatelj, dužan joj nazvati dobar večer i zamolit ju bar za jednu četvorku, koju mu je valjda pričuvala. Ako mislite, da mi je dužnost! Odvrati mi čudnim obrazom, jer na njem niesam mogla ništa razabrati. Ipak ode, a vesela starina, neki saborski zastupnik stade mi se gorljivo udvorivati, te mi zakloni strieku, kojom bi mogla vidjeti, kako se Jure udvara svomu zlatu. Iznenada začujem mu opet glas tik do mene. Mislio sam si, prišapnu mi tiho; priprosta zvjezdolovca nestaje na pogledu sjajnih redova i zlatnih naramica (epuleta). — Što? rečem mu, zar neplešete š njom ni francezke četvorke? — A on će: Izvolite draga Šarloto, poći uza me i biti mi na pomoći, nebih li se utješio. Eno dvaju naslonjača kod onoga stolića, na kom je cvieće. Odanle možemo gledati, kako će vreva mimo nas vrvljeti, a mi ćemo ostati na miru. — Pogledah mu u oči, ali se te ohole mužke glave znadu toliko savladati, da sam mu jedva opažala do usta ironičke potrzaje, kojimi je preboljevao hotimični nemar. Ali i to ga minulo za našega domjenka. Šalio se po starom običaju, kanda kod kuće uza svoje sjedimo, nazva me po koji put „Dragim doktorom“ i uze pitati o mom zvjezdoslovnom samoučju. Neznam, zašto me vriedjaše tim, što se je na silu veselim pričinjao. Sram vas bilo, rekoh mu, da ovdje možete hladnokrvno i tiho sjediti, dočim najljepše mlade plesalice mimo vas lebde. Eno tamo ulaze zakašnjele gospodične X.! Brže ajte na dužnost, zamolite ih bar za kotiljon, te budite ljubezni, koliko više možete. — Nasmija se i nemače se s mjesta. Tako mi vaše doktorske časti, draga Šarloto, reče, ja neplešem danas s nikim živim, izim samo s vami. — A vi ćete ostati sjedeći, ili će nas koje poreći zadanu rieč. Jer sam se i ja zavjetovala, a to se mojoj častnoj starosti pristoji, da neću nijednoj mladjoj oteti plesaoca. Baš se uze rugati mojim starim godinam, kad eto ti mlada častnika, koj nas skoči, zaklinjati,

da pristanemo u njihovu četvorku, jer im manjka samo jedan par. Jure skoči odkrili mi pazuho i reče smiešnom svečanošću: Na zviezdah pisano stoji, da nas dvoje nesmije sjedeći ostati. A udes udesio, te dospjesmo u istu četvorku, u kojoj će Lila plesati. Uzeh ju motriti, ali ni na njoj nemogoh ništa razabrati. Plesalac joj, neki mladi vrlo gizdavi diplomat, zabavljaše ju prilježno; ona udari po koji put u dražestan djetinski rozgot; a potla opet iznebuha zavjesi si obraz osbiljnošću, kao hladnom bielom koprenom. Jure pogleda kadšto na nju sbiljno i umno. A ona se uklanjala očivjestno njegovu pogledu. Što li ga u čudnovatom joj i zabunjenom srdašcu biva? Koliko sam srećna bila boraveći uz Juru, toliko sam s nje stradala i nevoljna bila, te mi drago bijaše, što ples ide kraju. Što vam je? zapita Jure vodeći me do naših sjedala. Vam se je smučilo. — Nemogu polusvjetla podnositi, odvratim mu na to. — Neznam, da li me je razumjeo. Medjutim se i on utahiri i zamisli te već nakanih iz boka upriličiti i usred svirke i dosadnoga plesnoga domjenka odluku izvojštiti, radi koje tri duše stradaju; ali u isti čas dodje gospoja domaćica i progovori sa mnom, a i Juru zaokupiše druga gospoda.

Sav taj večer nemogah š njim ni rieči više prosloviti. Samo kadšto nazrieh mu tiho oko, gdjeno iz one vreve zasinu; činilo mi se, da mu je čelo pobliedjelo, da mu ustne sve grče trzaju. Napokon ode a nebijaše se ni oprostio.

Boljelo me u moju i njegovu dušu, a žao mi bilo i Lile. Zar je kriva bila, nemogav spoznati, kakvo joj se srce nudi i koliko grieši svojoj sreći, što mu neširi ruku i neprevija ga svomu srcu, već ga na djetinsku mami i odbija, da joj nemože na dotik pristupiti! I sama Lila stradaše taj večer, a činilo se, kanda se i nemari više pretvarati. Vozeći se kući sgurio se otac, dremovan budući, u kut, a mi dvie umukle sjedjasmo sučelice, potražim Lilinu ruku izpod kabanice i stisnem ju kradomice. Nevrati mi zajma, ali joj uz svjetlomrcanje svjetiljaka ipak uvrebah dvie velike suze na očima, a oči bijaše ukočila i ustienila u crnu noćcu. Zagonetno to djetešce bilo toliko jako, da je otcu, kad joj nazva laku noć i uzgredice ju zapita, kako se je zabavila, vesela lica odvratila: da nikad nije toliko vesela bila. Tad nas poljubio ćaćko i otišao spavati. I Lila poteče bez obzira u svoju sobu, al ju ja objeručke obustavih. Uzmem joj govoriti, kao što samo mati govori djetetu, da mi očituje svoje srce. Ljubezno joj slietah dušu, da se razabere i razbistri, pa da i nas izvede na čistinu. Neko me vrieme slušala i osobitim načinom mrko gledala a po tom joj mlad obraz izilazio urvice zreliji. Al nereče ništa. Poslije toga opazih, kako joj se napete crte, koje se neprijateljski od mene tudjahu, razblažuju, kako joj se svekoliko silovitó sgrčeno biće uze taliti, dok me napokon iznebušice plačuć neogrli i silno jecajuć nezamoli, da se samo malo još strpim, da će se sve razjasniti, da nemože sad govoriti al neka ju samo u volji imam, jer i ona sama dosta strada.

Jedva ju jedvice umirih te nebi druge, već okanit se nastojanja, da joj one noći u čudno srce proniknem. Jutros osvanu nabreklih očiu i blieda a bljednoćom tom milolika, kako nigda dosele. Blaga je i tiha i radi na svaku ruku dokazati, da me voli. Ali zagonetke nemogu još odgonenuti.

Sad je red n j e m u. Kako dodje, govorit ću š njim očito. Dužan joj je neizvjestnost kraju dognati.

Što mi sad pomaže ono malo izkustva i razbora? U koju su mi korist najbolja i najstanovitija načela? Ta mi se načela čine, kao biljezi na kućah starih gradova, dokle je te i te godine povodanj narasao, kad je rieka ledom obustavljena prelila bregove. Morda mogu biljezi za povoljnih okolnosti tomu služiti, da znamo, gdje bi trebalo nasipe nasuti i rieku pregatiti. Ali od povodnja nemožemo se obraniti i čija je kuća na briegu, slaba mu je po tom pomoć, što zna, da prizemni sprat mora ustupiti vodi! — —

Na 14. travnja.

Što da o svem mislim? Kaži mi, ako znaš; u bolnoj mi se glavi sve to više smrkava i premda mi je žalibože u srcu sve jasno, neće da se iz njega otisne „grande pensée“, da razvedri maglu stradanja. Draga Klotildice, neuki li smo, kratkovidni, odvisni stvorovi! Što nam pomažu krila, kojima se naša siromaška duša diči? Pomažu toliko, koliko i krila pribodenu kukcu, koja mu to veću muku zadaju, što njima zaman lepeće. Da se nikada neobmanismo obmanom proste letnje, te da smo obikli vazda samo puzati, bilo bi to bolje po nas.

Tri ga dana nije bilo kod nas. Sam Bog znade, što je Lila s toga trpljela. Meni toga nije povjerila. Ali vidjeh bistro, da se je za ta tri dana za tri godine postarala. Tako se nije smjela stvar duljiti. Pisah mu dakle jutros, neka bi me popodne posietio, da mu imam kazati nešto. Lila bijaše otišla na pjevanku, a ja ostah sama kod kuće, srce mi poče udarati, bojala sam se, da mi nepukne čujuć mu korake, te nemogoh mu ni dobar dan nazvati. S tihoće njegove, premda nebijaše nezabunjena, osviestih se brže. Pitah ga, zašto nije potla dolazio. Jer je običaj bar zapitati, kako je čija plesalica spavala. Reče, da je imao velika posla, sjede se uz Lilin šivaći stolić, odvrnuv se od mene napolice, te uze motriti započeti vez, kano da je dokon brojiti bodljaje. Meni to bilo posve pravo. Negledajući u njega počeh namah prodikovati malu prodiku, kanda ju čitam. Rekoh, da zna, koliko mu volim poput prave sestre, želeć mu svaki napredak i sudeći, da je najbolji čovjek. Od nedavna da sam uzela o njem

sumnjati. Premda je on vičniji na nebu nego li na zemlji, to ipak da poznaje sviet i ljude, osobito ženske glave dobrano, dakle da može pojmiti, koliki je grieh, mladu se djevojčetu izprvice svojski udvorivati, a potla uzpregnuti samo napolice. Rekoh, neka mi oprosti, što mu u njeźnu tajnu diram, bud sam svojoj sestri na mjesto majke i s toga dužna odtisnuti kraju odnošaje, koji ju lišavaju pokoja i dobre volje a hude joj zdravlju. — Pogleda u me, kao da bi rad na mom obrazu razabrati nešto, tad svrnu opet poglede na vez i reče: Nerazumiem vas Šarloto. Ili ako vas razumjeti imam onako, kako velite, to sam uvjeren, da se vrlo varate. — To iz vas, dragi prijatelju, govori ponos, govori uvriedjeni mužki ponos! Morda bi, kad bih ju pitala, i Lila rekla da me nerazumije, ili da se varam u pogledu vašega odnošaja. Kad bih se dakle htjela i ja po Lilinoj duši oholiti, i kad bi pustila vas dvoje lude djece svakoje za svojim umom, tko zna, nećete li igrajuć se skrivača nagaziti na svoju nesreću. S toga se osokolih, dragi Jure, da s vami koju očitu progovorim, jer bi bar po godinah vi imali biti pametniji. Nemogu vam baš zamjeriti, što vas Lilino ponašanje zabunjuje. Nepoznajete ju, ko što ju ja poznajem. Bit će od toga razmažena djeteta vriedna krasna ženica, a čovjek, koj će umjeti taj pupoljak, grijući ga na svom srcu, u cvat razaviti, bit će srećan i presrećan. — Za tim mu pun četvrt sata hvaljah njezine vrle i umiljate sposobnosti, rekoh mu, da sam u prvi mah srećna bila gledajući, gdje baš on opaža te sposobnosti, i da se niesam bojala nijedne opasnosti, koja se obično nadje uz sjajnu narav, znajući, da će takva ljudina, ko što je on, taj biser osvojiti i u njedrih nositi. Draga Klotildo, bilo mi je po koji put pretežko, sebe samu u zaborav mećati, stari, davno sahranjeni jadi srca moga pojaviše se po koji put i htjedoše se upačavati. Tim žešće prêgnuh, da preko tih neovlaštenih priečaka priedjem na dnevni red, te rekoh mu napokon, da je i meni, svojoj vjernoj prijateljici, obvezan nagoditi te odnošaje na čisto, jer da s Lilinih zatajenih jada stradam i ja, te da niesam od onoga zlosrećnoga plesa nijedne noći spavala.

Tad umukoh a bijah preko mjere čudna čuti, što li će mi odgovoriti. Ali samo opazih, kako dva tri puta udesi usta, da progovori, pa ipak neproslovi ni besjedice.

Što vam je dragi Jure? Zar je to, što od mene čuste, toliko žalobito (tragično), da s nedohvatnosti i ogromnosti te žaobe moradoste umuknuti?

Tada Jure skoči na noge i k meni pristupiv reče: pravo rekoste, žalobito je. Oprostite mi, draga Šarloto, što ću vas, pošto mi toliko mila i nemila rekoste, ostaviti nemoguć odazvati se namah vašemu uzdanju. Neznate, koliko mi se je prepunilo srce. Strpite se još samo za malo. Jedno vam već sada obećajem: izhrvat ću tim nesnosnim odnošajem kraj, pa makar i na kocku stavio vaše vjerno prijateljstvo. Pružite mi ruku Šarloto! Hvala vam ipak. Ako ste me i uvriedili, dobra vam je nakana bila; i na tom vam hvala!

I držaše sveudilj moju ruku, kanda mu je težko puštit ju. Ipak se trže i odjuri iz sobe.

S njegova čudnovita načina, od duga govora i napora, koga me je majčina uloga stála, toliko klonuh dušom, da sam sama se našav udarila u grčevit plač. Istom, kad opazih, da mi otac dolazi kući, sieknuh snagom i životom. Odviše se bijah uzrujala, te se nenadah, da ću ravnodušnu besjedu premoći. S toga se pristrânih u svoju sobu i napisah Ti ovo pismo. Odlanulo mi malo, utahirih se, ali mi se još nije razvedrilo. Uzdajem se u njega, da će se brzom odlukom odazvati. Ali ako sam ikada mislila, da mu u dušu proničem, sad mi se zamagljuju oći, neshvaćam ga, kanda mi je posve tudj od negda, kao i u ovaj čas.

Pa se usudjujemo o prijateljstvu i ljubavi govoriti a nepoznajemo svoga sudjenika ili nesudjenika puno bolje, nego li što poznajemo one stvorove, koji morda obitavaju na Siriju.

Stoj zdravo i bar ti neprestani poznavati mene i nastoj, da ja poznam tebe.

Tvoja vjera.

Na 15. travnja.

Evo ti, dušo, njegova pisma. Jutros ga dobih. Čitaj ga. Niesam vrstna ni besjede pridodati. Zemlja se ugiba poda mnom. Jedva premažem perom kretati. — Može li biti? Š.

Jure Šarloti.

Na 14. travnja, noćju o jedanajstoj.

Želite, mila prijateljice! da se odlučim. Odlučit ću se. Već više tjedana znam, što mi je birati, što li činiti. Samo se nemogah snage dovinuti, da ono držim za možno i probitačno, što je nuždno. Hvala Vam, što mi priskočiste u pomoć i to Vašim te po tom najboljim i najljekovitijim načinom, ako mi i nieste ublažili boli. A morda mi je baš to trebalo, da se okanim oklievanja.

Ostajem, draga Šarloto, pri tom, da se ljuto varate vjerujući, da Vaša sestra mnogo za me mari. Naše su naravi prerazdaleke, naše misli i želje prerazlike. Ako se uz Vas i ona vara, vidit ćete, kako će se za malo dozvati pameti, čim se razstanemo. A dokon sam se ukloniti jedno s toga, da se i Vi uzmognete doviti netemeljitosti Vaše bojazni, a najviše sebe radi. Jer osjećam, da mi je dužnost, nemarim li zaglaviti, nedolaziti više u kuću, u kojoj sam preboravio nezaboravne časove.

Nemojte s toga, draga Šarloto, gore misliti o meni. Vjerujte mi, radio sam svim naporom razbora, nebi li si uzčuvao onoga blaga, kojim me Vi prijazno nadariste i kojega se neželim li-

šiti strastnimi zahtjevi. Komu ste Vi prijateljica, mogao bi zadovoljan biti. To sam ja mnogo puti svomu nezasitnu srcu govorio. Ali tko će oda šta odgovoriti srce? A kamo li, da sam se nadao obratiti Vaše srce. I da sam se usudio nadati — naš me pošljednji dogovor osviestio posve, bud me onda uputiste d r u g o j. Znam ja, da je ludo nadati se, nebi li se toli odriešita volja dala promieniti. Pa i previsoke misli mislim o Vašoj naravi, te nemarim izluditi ili na silnu ruku oteti, čim me nemožete drage volje udostojiti. Samo toliko dopustite mi se nadati, ako mi za koju godinu podje za rukom, moje čustvo prema Vam ušutkati i do topline bratinskoga prijateljstva umlačiti, da ću naći u Vas onu istu prijateljicu, od koje se sad za dugo praštam.

Pozdravite mi Vašega otca. Izpričate mu moj odlazak, kako Vas je volja. A zašto da nekažete i istine?

Netreba nas nijedno stid biti te istine. Jer što je ljudem činiti, već da se pokore sudbini?

Dok je vieka i svieta, Vaš Jure.

Na 22. travnja, u cjelcato proljeće.

Izgrdi me samo, draga crnoglavko! Sad sam ti ja crna duša, najcrnjom nezahvalnošću preko vrha nagrdjena. Za najjadnijih i najgrčih dana niesam znala dokrajčiti izvješćujući i izručujući srce svoje u sestrinska ti njedra, a sad, pošto je nenadana čarobna sjajnost u moj viek sinula, na kojoj bi se čeljade, koje me ljubi, tja do duše moglo ogrijati, sad eto prodje čitava sedmica, a ja ti ni samo jednim redkom nedomunuh, nerazširih ruku i neklikoh: Zlatna Klotildice! Blago si ga meni!

Ali što govorim o nezahvalnosti? Niesi li ti moja dužnica? Nije li u tebe ono pismo, ono najveće blago, što mi ga je maćehinska sudbina dosle dosudila, kanda je htjela jednim mahom zanemareno nadoknati? Ostavi ga samo u sebe, dok nedodjem glavom ponj uz onoga, koji ga je pisao, jer već uglavismo, da ćete vi prvi na svietu biti, kojim ćemo u pohode, kako spetim, da se Jure počimlje iz preobilate bludnje o meni dozivati. Onda neka se s tobom poznaje a ti ćeš mi onda valjda učiniti ljubav te koju dobru o meni prosloviti i kazati mu, da morda nevriedim svoje sreće, ali da ju to više trebam.

Jer da niesam, draga dušo, te jedine sreće doživila, bieda bi me bila zatrla, sad istom osjećam, da mi je ta priegorna borba (Entsagungskampf) uzrujala svu narav, te jedva premažem podnositi radost. Ako si morda po mojih pismih sudila, da sam junakinja, nije to ni malo prava istina; bilo me je samo sram povjeriti bezdušnomu listu, da mi je hvaljena premudrost bila traljavom šljakom te da sam u nju se upiruć mučno hramala hrdjavim putem, kojim me je dužnost uputila. Ono jutro, kad sam ti poslala njegovo pismo, i kad sam njega izgledala — zamolih ga jednim redkom, da dodje do mene — jaoh, Klotildo, kamo li nestade moje mudrosti, moje očite volje, mojih dvadeset i šest godina? Svako bi me diete bilo moglo u sram nagnati, a usred djetinskoga nerazbora činjah se sama sebi polu dostojnom sažaljaja, polu smiešnom. Kolikogodj si puti njegovo pismo pamećju ponovih i srce navrie, da zaijučem, šapnu mi kukavni razbor u uho: nemože biti! Sve će doći na vidjelo; valjda Jure drugačije misli, ili pišući nije znao, što piše. Ogledalo, koje za savjet upitah, pristade uz moju sumnju; za cielo misli koju drugu. Sama kaži, može li tebe misliti, ako mu je zdravo svih pet osjećala? — I opet natucaše srce: morda ipak misli tebe! Kad bi s neizmjerne sliepe ljubavi koje osjećalo pogriešilo, na primjer osjećalo ljepote, zašto nebi mogao tebe misliti? — I dočim me tako žamor prijaznih i neprijaznih misala zabunjivaše, spopane me iznenada novi strah, jer se sjetih Lile, što li će ona reći, ako je prava istina, što pismo veli? Tuj ti se opet nadjoh neuputna i zabunjena, te bi bio moj stari milostnik, pokojni Sokrat, sumnjičavo glavom zaklimao videći, kako njegova tobožnja učenica na izpitu zlo prolazi.

Ali slušaj sad: baš „kad nevolja najveća izadje, tada pomoć na blizu se nadje“. Čujuć gdje se vrata otvaraju, prepadoh se; mislila sam, da je on. Bijaše dobri mi otac, noseć pismo u ruci, što ga onaj čas dobi. Nà ga čitaj i reci, što o njem sudiš. Bilo vrlo ljubezno ljubovno pismo, pisano našoj Lilici, pismo mladoga diplomata, koji je na onom plesu neprestance š njom plesao. Opominje ju na poznanstvo od Nice, pripovieda, kako je od onda putujući po svietu nosio njezinu sliku u srcu te da i ona njega zaboravila nije. Veli, da nije bogat, te da ju može istom za godinu dana dostojno udomiti, kad postane poslaničkim savjetnikom. Budući za putom u Petrograd, kamo ga premjestiše, nemože pregorjeti, da ju nezapita, na čem je.

Lila dobila to pisamce prije pó ure, zapečatila ga opet i poslala otcu, a nedala se za tim na oči. Pušti me k njoj, dragi tatice! Djevojke umiedu same medju sobom takove stvari najprvo odtisnuti kraju. Rekoh i pokucah na vratih. Lila namah odsunula zavor i zažarena objesila mi se o vrat. Tuj netrebalo okolišiti. Živo uz vrat prislonila glavicu, da joj nevidim stida na licu, te mi tako zaklonjena kazala, da joj je baronić još u Nici zarobio srce, a ona da se je od njega oholo tudjila, bojeći se, da š njom samo šalu sprovodi. Buduć da se na brzu ruku š njom oprostio, sumnjaše još više i nastojaše velikom mukom, nebi li ga zaboravila. Potla joj se Jure približio, a ona, samo da se omami, gledala ga predobiti a svaki čas razgovjetnije opažala, da je sve utaman. I onako se ga žapala odviše, i što se na dalje to oteglo, to većma dušom klonula, dok na onom noćnom plesu življe neosjeti, na čem je. —

Kakvom je milinom to sve izpovidjela, samo da se od radosti snebivaš! Zovnuh otca i nadje nas na Lilinu malom odmaralu, gdje nas objedvie suze poliše. Karaj ju, tatice, tu ludu licumjerku, zašto je sve u potaji radila? Otcevom se doduše takove ljubovne spletke nepovjeravaju, ali rodjenoj sestri, jedinoj i toliko razboritoj i ljubeznoj sestri.

Smijuć i plačuć se ljubnu me Lila, a tad razširiv ruke poleće k otcu. U isti mah čuh Jurine korake na hodniku, ugrijana tolikom pokretnjom i uplakana podjoh mu u susret puno slobodnije, nego li bi bila pred četvrt sata premogla.

Što mu rekoh, što li mi odvrati, nećeš zahtievati, da ti pripoviedam. I onako je izvanredica, što činim, jer pomisli samo, da evo sjedi pokraj mene, i da me šalom i smiehom zabunjuje. Taj smušenjak ništa ti se nežapa moje pisarije. Svakojako, da sam za štošta znala —! Ja sam ti mislila, da ljubim osbiljnu, za znanost oduševljenu ljudinu, a opažam evo u zo čas, da nemari ni malo za zviezde i da zna pregorjeti isti prolazak Merkurov kroz putanju Marsovu, samo da čas dulje kraj mene poposjedi smijuć se mojemu ludu zanovetanju. Najludje ti je to, da sam se časa bojala, kada će se prvi put spomenuti moj „glavni neprijatelj". Vjeruješ li, Klotildice, da ti taj čovjek, znajući na nebu za svaku maglicu nikada ni iz daleka slutio nije, što je svjetlište? Vjeruješ li, da mi je povjerio, koliko mu je baš moj zloglasni „glavni neprijatelj" za volju, dapače veli, nebi se ni zaljubio bio u me, da sam se na mjesto svoga — dostala nosa medicijske Venere, ni neželi ga zamjeniti, makar se na zamjeniku našlo svjetlište, kakovo nije ni u sjajne zviezde danice. U svu sreću znamo mi „mudrice", koliko vriede ta pretjerivanja zaljubljenih mužkaraca. Svakojako se vidi, da tu ukusu neima ni traga i da trebam svu težko stečenu premudrost, da me nezaludi taj smušenjak i nepretenta pomisliti, niesam li sbilja kakva ljepotica. Zaista on ti tvrdi, da ako i neima u mene b e a u t é d e d i a b l e (vražje ljepote), da svakojako i podpunoma ima b e a u t e d e D i e u (božja ljepota), a ta da mu je puno milija.

Sada s Bogom, draga dušo! Ja ću ti od sele malo kad pisati, jer imam pune šake posla a i Jure je po vas dan kod nas. Sám će ti za koji dan pisati, jer su mu tvoja pisma vrlo omiljela; samo se boji, da ga nećeš moći iz njegovih pisama dobro poznati, jer da je nevješt dopisivalac. To ti eto veli onaj isti vještak, koji je pismo na 14. travnja napisao! Oj mužkarci, svi li se povijate! (To mu kazan — što neprestance zaviruje u moju pisariju!)

A sad ti nà još jedan poljubac, što sam ga baš pod kazan dobila. Nije li pravo čudo, s kolikom mudračkom spokojnošću podnosim nezaslužene kazni? Nezamjeri, draga Klotildice, tomu blebetanju! Zašto si željela čuti, kolika je moja sreća? Može li čeljade nešenuti premudrošću, kad poslije dvadeset i šest godina prvi put mladuje? Tvoja i njegova „draga".

Preveo I. T.

U risu.

Spjevao Ivan Zahar.

Izpod krila mrke noći vjetar uji,
Muklim glasom javlja sova bućoglava,
Da su tajni dusi zaigrali kolo.
Mòre, vukodlaci, vještice u struji
Vrzu se po svietu, smješe se oholo —
Takov život zemlji, kada sunce spava!

Je l' moguće živo biće da se javi
Sada u toj smjesi reda i nereda? . . .
Eno stupa biednik, otac djece biedne,
Kojoj za glad nema ni krušca da stavi,
Za utjehu srca niti suze jedne:
Težko stupa biednik, al ga tjera bieda!

Biesno grize ustne, zlobne rieči sprema:
„Onomu se hvali, koji te nepozna,
„Krvnice prirodo! Zemljo dol se sruši!
„Doli? Ne, od tebe većeg bezdna nema!
„Svuda krik se ori, da se zemlja gluši:
„Stvoriti čovjeka, to je miso grozna!

„Njemu dati nagon, a nedat što treba,
„Da mu zadovolji: mudro to nazovi,
„Koga volja! Mi smo roblje, a ne ljudi!
„Oj za život djece tražim koru hljeba,
„Molio sam nebo, al su zaman trudi:
„Kada bozi neće, pomoz'te vragovi!"

Jednoljetnu uzme šibu i obkruži
Oko sebe kolo, kletvu govoreći.
U to sine svjetlost, i miris nebesni
Razli se po svietu, ko rosa po ruži,
I miloglas zamni angjeoskih pjesni,
Pa se angjeo javi biedniku u smeći:

„Ajde stvore! Nebo čulo tugu tvoju,
„Pakô nesme! Zemski kalež silom ti si
„Satro naglom, rajsku kaplju sad okusi!"
On prinikne — mrtav pane. A zapoju
Neumrlim grlom pjesmu višnji dusi:
„Trpi, stvore! dokle živiš, srećan nisi!"

POUKA.

Sjemeništa za pučke učitelje u Pruskoj.

Kakove imamo pojmove o njemačkoj prosvjeti bit će zanimljivo čuti, kako se dan danas u prvoj njemačkoj državi brinu za pučke učitelje. L. W. Seyffarth, rektor neke gradske učione, napisao je o tom knjigu pod naslovom: „Sjemeništa za pučke učitelje", iz koje za sada bez primjetbe vadimo sliedeće:

Zasluga je Friderika velikoga i ministra mu Zedlitza, što se je školarstvo otelo crkvenim sponam i poslužilo narodnomu životu. Najsjajnije doba pruske nastavne uprave bilo je za ministarstva Altensteinova; a iza njegove smrti udarilo se pod Eichhornom god. 1840. natražke. Koliko god se prije brinulo za pučku učionu, sada je zavladao podpuni nemar. Dokazuje to medju ostalim neka naredba od god. 1845., po kojoj mogu vojnički podčastnici iza dvanaestgodišnje službe, pokažu li volje i sposobnosti za školarstvo, komandirani biti u sjemeništa za učitelje, da se 2—6mjesečnom naukom priprave za učiteljstvo. Da se grkost ove naredbe zasladi, opazilo se vrlo dobro, da učiteljski život nije baš jako zamamljiv, pa da se netreba bojati prevelike navale podčastnika služećih punih dvanaest godina. Ovakov je prezir ljuto uvriedio učiteljstvo i podrovao radost prama tomu zvanju, a osim toga je čast učione ponizio u očijuh puka. Prijašnji bujni život i slobodno kretanje na pedagogičkom polju prestade sasvim. Školske knjige, do sada hvaljene i slavljene, budu zabranjene, akoprem su sastavljene bile uglednimi činovnici. Nekim reskriptom od god. 1844. naloženo je svećenstvu, da pazi, kakvimi se knjigami učitelji služe, što čitaju i iz čega uče oni sami. Ovakove su naredbe morale dakako znamenito djelovati i na uzgoj učitelja u sjemeništih, kojim je uz to nestalo još i prvašnjih čuvenih ravnatelja, medju ostalimi i Diesterwega. A posljedice tomu postupku istom sad se pojavljuju: 1200 učiteljskih miesta zauzimlju bud nezreli preparandi, kojim bi i samim trebalo uzgoja, bud ljudi za učiteljstvo ni malo neobrazovani.

Glavnim su produktom ovoga vremena regulativi od listopada 1854. o uredbi sjemeništne, preparandske i elementarne nastave. Dočim je za Altensteina duhovni pokret slobodan bio u najširih granicah, propisuju regulativi sve potankosti, dapače i pojedine rieči. Svrha je školske nastave bila pod prvašnjom upravom obćenita uljudnost — ljudska obrazovanost — i razvoj svih ljudskih sposobnosti, da uzmogneš živjeti po svom moralnom zvanju; po regulativih ima se čovjek obrazovati za državu, crkvu, obitelj i gradjansko zanimanje. Svrha obrazovanju nije dakle više u čovjeku, već izvan njega; zato i jest prije sam čovjek bio glavnim predmetom obrazovanju, a sad je tvar postala glavnom stvarju. Po prvašnjoj je metodi valjalo načelo, nek se duh razvija, a sada se gleda samo na to, da se pamet napuni kojekakvim učivom i da se vježbaju vještine. Nije dakle nikakvo ni čudo, ako sjemeništa nisu više ono, što su nekada bila.

Prvašnja učiteljišta bila su namienjena obrazovanju za svekoliko pučko školarstvo, sadašnja pako samo onomu za početnu učionu jednoga razreda; nekada mogao si je pripravnik prokrčiti put do sve to većega napredka, sada pako može steći čisto mekaničku routinu za školnikovanje. Po današnjih regulativih sva se teoretička obrazovanost u tom sastoji, da učivom, kakvo rabi početnim učionam, bude pamet natrpana; a prave znanstvene discipline: pedagogika, metodika i didaktika izbrisane su iz osnova sjemeništnih, te je sjemeništna obrazovanost posve suvišnom postala. Jer učenici, koji su izučili gradske učione, znadu mnogo više, nego li gojenci sjemeništa naučiti mogu; a što se tiče obuke u ovih naucih, pa zatim vještine u čitanju, pisanju i računanju, to joj netreba nego kratke upute od vješta učitelja, a nipošto trogodišnjega tečaja. Nije li zadaća učitelju da obrazuje čovjeka, već da ga natrpa učevnim gradivom i da ga izvježba u stanovitih vještinah, a ono netreba ni njemu prave i posebne obrazovanosti; bit će mu dovoljno, da vidi kako drugi taj posao rade, pa da mu sam privikne. I jest smjer današnjemu sjemeništu, da pripravi orudje za svrhe razdaleko stojeće od obrazovanja mladeži. Ravnatelj nekoga gradskoga sjemeništa za gradske učione naznačuje svrhu sjemeništa sasvim jasno ovako: „Ono je državni zavod za obrazovanje učiteljskoga naraštaja, kakov državi treba radi njezinih interesa i namiena na javnih učionah". A neki saksonski ravnatelj sjemeništa veli sasvim naivno ovo: „Zadaća je sjemeništa uzgojiti gojence, da slušaju dobrovoljno svoje duhovne poglavare."

Uz ovakove nazore nije se čuditi, što se od budućega pučkoga učitelja vrlo malo zahtieva. Ta kakve se priprave čine za njegov uzgoj? Prije nego što se je pripravio za svoje zvanje, mora služiti kao učiteljski pomoćnik; u sjemenište ga pako primaju, ako iz vjerozakona zna na pamet katekizam, nekoliko izreka i psalmova, bibličku historiju i petdeset crkvenih pjesama; što osim toga zna, jedva će doteći za seosku učionu jednoga razreda.

Čini se medjutim ovomu piscu, da je suvišno, što neki čuveni pedagogi zahtievaju, da naime pripravnik prije nego što dodje u učiteljište ima nauke izučiti u kojoj višjoj učioni; već hoće da on uči upravo ono, o čem će i

sam danas sutra druge obučavati, dakle da se za učiteljište pripravi u pučkoj učioni; pa budué da osim toga predlaže, neka bi se dokinula razlika izmedju sjemeništa za gradske i za seoske učione: to drži, da je viša gradjanska učiona najboljom pripravom za budućega pripravnika, al tada takov zavod nesmije biti školom učenjaka, već pravom pučkom učionom. I sam učitelj sa sela mora da je sposoban obučavati ne samo u početnoj učioni jednoga razreda, već i u višoj pučkoj učioni, kakovih već i sada dosta ima, a još će ih više biti.

Iz Addisona.

Priobćuje J. J.

V.

Svaki stališ ima svoje dužnosti. Čojek koji si može sam izabrati zvanje, bez sumnje je sretniji od onoga, koji si ga nuždom pritjeran bira. Ali obojici je zadaćom, da se posvete radu, koji je ili njim samim koristan ili drugim spasonosan, i nijedan od sinova Adamovih nebi smio pomisliti na to, da se uztegne djelu, koje je naloženo našemu praotcu i potomstvu njegovu. Oni, kojim po rodu i po bogatstvu nije nužde da rade, dužni su potražiti si sami posla i djelokrug kakov, da čovječanstvu nebudu bezkoristnim bremenom i da se smatrati neuzmognu kano jedini nerabljivi stvorovi svieta.

Mnogi od naših seoskih plemića provode život svoj izključivo u lovu i drugih zabavah, koje polje i šuma pruža; i tim povodom reče jedan od najvećih pisaca Englezke, da na svakom od njih leži neko prokletstvo, ono prokletstvo, koje je sadržano u riečih Goliathovih: „Meso tvoje dati ću pticam pod nebom i zvierim u polju“. Jer premda rečene vježbe, kada se njimi umjereno služimo, mogu i tielu i duši prijati, to ipak život na selu pruža množtvo drugih zabava plemenitije vrsti.

Medju timi pako nečini mi se nijedna ugodnijom i za obće dobro uharnijom od nasadjivanja drveća. Mogao bih imenovati plemića, koga sudbina bješe u različite predjele Englezke dovela i koji svagdje ostavi te tragove bitisanja svoga; on nestanova u nijednoj kući, da nije oko nje klice bogatstva razasijao i potomkom vlastnikovim takov zapis (legat) ostavio. Da budu svi englezki plemići na svojih dobrih tako radili, bila bi sva zemlja velikomu vrtu nalika.

Ni ljudi u najvećih častih i dostojanstvih nebi takovu uporabu svoga vremena neslavnom smatrati smjeli; jer i u toj struci bilo je heroa, kano u svakoj drugoj. Tako se u knjigah slavi kralj Ciro, što je svu malu Aziju drvljem nasadio. U obljubi te zabave ima sbilja nešto velebna, jer ona ciele prediele oplemenjiva, zemlju poljepšava i nekim načinom stvarateljno djeluje. S toga zadovoljstvo, koje se iz nje crpi, naliko je zadovoljstvu pjesnika, o kom veli Aristotel, da ga djelo većma veseli nego ikojega drugoga pisca ili umjetnika.

Nasadjivanje drveća u jednom je još pridnije od skoro svih drugih zanimanja, što trajno uživanje pruža i što se djelo samo sobom, tvorcu pred očima usavršuje. Ako si sgradu ili drugi takov podhvat dovršio, domala i propadati počme. Vidiš gdje je vrhunac savršenstva postiglo, ali od toga časa već i razoru u susret ide; naprotí tomu, jesi li štogod nasadio, gledaš, dok si živ, kako svake godine to većom podpunošću uspjeva.

Ali to zanimanje priporučujem ja našoj vlasteli ne samo kano ugodnu zabavu, nego i kano velezaslužnu zadaću života, na koje izpunjenje trebalo bi da nas nukaju i moralni razlozi, ljubav prama domovini i obzir na potomstvo. Odnosno na ljubav prama domovini, dosta mi je napomenuti što svi opažujemo, da prirast šumskoga drvlja nestoji u nikakovu odnošaju naprama tamanjenju, i da narod možda za malo vjekova ljudskih neće moći smagati gradje za brodovlje. Da znam, da se čovjeku, koji o budućih pokolienjih tako govori, ljudi samoživi obično smiju, jer većina ljudi misli kano onaj stari kolegijat, koji, kada ga pozvaše da uz neku stvar pristane, koja nasljedniku od koristi biti imaše, ljutito reče: „Mi sve činimo za potomstvo; ali ja bih rad doživjeti, da ono jednom štogod za nas učini“.

Ja sa svoje strane zanemarenje plemenite dužnosti, koja se lahko izpuniti da, držim za grieh, koji se težko oprostiti može. Kad čovjek pomisli, da će nekoliko zasadjenih mladica onim dobro doći, koji će petdeset godina poslje njega živjeti, ili da možda kojega od svojih potomaka s toli malo troška imućnim dà i bogatim učiniti može, pa to ipak zanemari, taj čovjek ima doista uzahno srce, nikakovih viših načela ni pravoga čovjekoljubja.

Još ću nečim podkriepiti to što sam rekao. Ima poštenih duša, koje su od naravi sklone dobro činiti i čovječanstvu koristiti, ali žale te toga neumijn. Evo djelovanja koje je i za ljude slabije nadarene prikladno te uz koje prionuti može množina onih, koji neimaju sposobnosti, da domovini svojoj inače posluže i za potomstvo štogod učine. Neki moj prijatelj, kad bi mu od seoskih susjeda valjan muž umro, običavaše reći: „Trag će mu se još dugo vidjeti“, i ja to držim liepom nadgrobnom besjedom čestitu poljodjelcu, koji ostavlja potrajne sljedove svoga djelovanja na mjestu, na kojem je živio.

Po onom, što je rečeno, ja predmet ove razprave nemogu smatrati inače, nego kano zapovjest morala, koje obdržavanje, kako sam dokazao, nalazi nagradu već u slasti, koju pribavlja. Istina, nije od onih bučnih užitaka, kao što ih vrelokrva mladež traži; ali ako radost i nije tako burna, a ona je zato stalnija. Ništa negodi tako, kako udubiti se u promatranje svojih vlastitih djela i sprohadjati se

po sjeni, koju smo svojim trudom stvorili. Uživanje te vrsti miri srce i ublažuje strasti, koje čovjeku dušu muče, plodi dobre misli te nas usposobljava za spasonosna razmatranja. Mnogi od naših starih mudraca proveli su većim dielom svoj viek u svojih vrtovih. Sam Epikur nemogaše si putenih naslada pomisliti inače nego u takovu okružaju. Tko pozna Homera, Virgilija i Horacija, najveće duhove staroga svieta, zna i to, da su s oduševljenjem o seoskom životu govorili, i Virgilij da je o njem cielu knjigu napisao.

O kralju Pasoglavu.

(Dopis iz Beča uredničtvu „Vienca“).

U broju 9. „Vienca“ ima pjesma pod naslovom „Kralj Pasoglav“ od V—ž—ća; u opazkah riše pjesnik Pasoglava po narodnoj pripoviesti i gata, koju bi historičnu osobu taj kralj zastupati mogo. Nisam povjestnik, da tu historičnu zagonetku razriešim, ali imajući ono pod rukom, što bi se poveljicom moglo zvati, pripovjedčicu narodnu, mislim, da sam dužan dati ju na polje, to bolje, što pjesnik želju izražuje, da bi se potražile ine bajke o ovom Pasoglavu. Evo dakle pripoviedke, koja je na mjestu s usta pripoviedaočevih na hartiju prenešena. Doprimorski su Ličani skoro čitavi štokavci-ikavci, a od takova Ličana čuo sam ja pripoviedku ovu:

„U nekoje vrieme, pripovieda se, bio jedan kralj, imenom Atila. Ovaj isti kralj boradi ružne naravi i obličja, tio je svaki drugi dan, da ga jedan čovik iž njegova kraljestva brije, i doklen bi isti čovik svoj posa dovršio, puštio bi ga kralj odma smaknuti. Kada je doša red na jednog momka, jedinog u majke — razžali se majka nad svojim mizimcem, jer je znala, da ga više vidit neće, kad ga k tom krvoloku odprema. I onako ganuta jako, umisi mu pogaču za put od svojih prsa mlikom i metne je u torbu. Ajde ide on — ide — dodje kralju i dobije zapovid, da ga ide odma brijat. Dičak stupi u sobu, di je kralj bio, pa kad ga opazi, za malo se na zemlju ne svali od velikog strā, i jedva se osobita prić k njemu i obrijat ga. Nekako se nakani — uredi i obrije ga, kako treba, i čime on dospi, tio ga je odma kralj smaknuti. Dičak ga onda zamoli, da ga nesmiće, dok barem ono kruva nepojede, šta mu je matē u torbu vrgla. Ajde on mu odgodi život za nekoliko — a dičak bome izvadi krù i stane jesti. Kad kralj opazi krù, zaželi ga i on, a dičak mu još ponudi i tako stanu oba jesti. I onda mu valja udari u nos, da je krù kršćanskim mlikom zamišen, — pa reče dičaku začudjen:

— Hà, sad smo braća, sad te nemogu ubit, jer smo jedno mliko jeli; sad ajde kući, pa nekažuj nikom, kakvi sam ja, a ako ti se di navali kazat, a ti se prigni k zemlji, i zkopaj jamicu i kaži zemlji ovako:

„U Atila kralja
Pasja glava,
Ljudski trup,
Kozje noge!“

Bome dičak onda ode, ajde — ajde — nekoliko putem miran; kad al' na jednom — tako je valja božja volja tila, jere se kaže: da je prisegla zemlja raju, da se sva otajna znaju — navali se njemu kazat, a on onda se nije bio više moguć uzdržat, prigne se k zemlji, izkopa jamicu i reče:

U Atila kralja,
Pasja glava,
Ljudski trup,
Kozje noge!

i odmakne se dalje. Kad al' za nekoliko vremena po naredbi božjoj niknu onde trstika, a jedan je čoban uprav javio tuda svoje ovce, odriže trstiku, i poćme u nju pirit, da vidi, oće li mu dobra biti za ćurliku. Ali kad on počeo u nju puvat — o! ali ne ćurlika, ko druga ćurlika, van divani ko čovik:

U Atila kralja,
Pasja glava,
Ljudski trup,
Kozje noge!

i od to doba zna se svuda, kakav je bio kralj Atila, a od tada niti ga je već ko brijo, nit je on koga smica.“

Za razjašnjenje toga predmeta dopustite mi, da u kratko svoju misao napišem.

U pripoviedčici govori se o „kralju Atili“, o kralju ružna obličja i zločeste naravi, o kralju, u kom je nekakva tajna, ili bolje rekav neko božje čudo, koje se tek u nekojih okolnostih na njem očituje. Ovo očitovanje tajne moremo metamorfozom njegovom smatrati, i u ovoj točki se obje bajke dobro slažu. „Kralj Atila“ je krvolok, a takav je i „kralj Pasoglav“; onaj zdravi od svoga krvoločtva kušajuć kruha mliekom zamiešena, a ovaj umire gotovo preobražen u slici preliepa junoše. Glede njihove spoljašnosti treba reći, da su dvojci, da su braća, da su jedno, jer se narodna misao u stihovih pjesnikovih ovako očituje:

povrh liepa od čovjeka struka,
pasja glava a jarčeva brada

u narodnoj pako pripovjedčici ovako:

U Atila kralja,
Pasja glava,
Ljudski trup,
Kozje noge!

Pošto dakle Atila imade pasju glavu, a pasoglavu i onako taj nakit nefali, onda ostaje Atila kao zatočnik u pjesmi i bajci. Imajući osobu glavnu, mogu još nešto reći obzirom na pjesnikove opazke. Ondje stoji, da je „neki biskup sveta života“ izišao preda nj krstom u

ruci, da ga je prokleo i skoro s vragovi njegovimi protjerao.

Zna se, da je Atila skoro svu Evropu poplavio bio (balkanski poluotok neostade prost); zna se, da je i do Rima dopro, a da ga je ovdje papa Leo I. s velikom pratnjom i zaklinjanjem i pogodbami obustavio i spasio grad od razora. Ovo je historično tvrdo; je li pako naš primorski narod taj dogodjaj u Taliji načuo (dakako nasljedovno po Avarih) pak je tu istinitu priču po svojoj misli i prema svojim tegobam na neki abstraktniji način u bajku sveo: nije težko prosuditi i potvrditi, to bolje, što se je o biču božjem i bez ovoga dogodjaja dosta na balkanskom poluotoku i u domu i u polju govorikalo.

Drzovitost bi golema bila, kad bih ja mislio, da će se povjest ovim slučajnim radom okoristiti; a nije meni to ni zadaća, niti bih spao bio na misao ovo vam pisati, da me nisu besjede pjesnikove na to spomenule. Imajući nešto u sebe iz svojih kupljevina, pa jošte nešto od toga srećom na pjesnikovu besjedu udara, mislio sam ugoditi i pjesniku i čitatelju, ako vam to odpremim.

Dobro bi bilo, kad bi se u srednjoj Hrvatskoj, Srbiji i malo dalje zapadnjački potražilo, jeda li je tu ob ovih osobah govora, ili barem, da li se šta o „pasoglavcu" ondje priča; kod mene u Lici ovakova mu je u kratko slika: „Pasoglavac je golema ljudeskara, težko kosmata, na čelu mu u sredi jedno veliko oko, kojim kadkad štogod i prividi, a to mu nadomjesti dobar njuh, kojim osobito ljudsko meso brzo zaćuti. On je dosta nesklavuran, trom, stanuje u pustih mjestih i glavicah, tu imade svoju kolibu, nekakve bačve za ljude i kojekakvo posudje — a navadno po cio dan okolo hoda. Ljudi ga rado prevare. Pasoglavci su riedki u naših krajevih i zemljah." Po ovom je dakle pasoglav kiklops Omirov ili divji balačko arapskih bajčica! *P. Modrinac.*

SITNICE.

— Sprovod nadbiskupa zagrebačkoga, kardinala Jurja Haulika, obavljen je prekjučer svetačnim načinom. Nj. veličanstvo, cesar i kralj Franjo Josip I., bijaše zastupan svojim pobočnikom, majorom grofom Bechtoldsheim-om. Od višega austrijanskoga i ugarskoga svećenstva nije nitko došao; domaćih svećenika bilo je na sprovodu prieko 200.

— U subotu 22. o. m. čitat će u sjednici filologičko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî pravi član g. S. Ljubić historičko-kritička iztraživanja o glasovitom Markantunu Dominisu (Gospodinetiću) rabljaninu, na vlastito po izvorih mletačkoga arkiva i biblioteke arsenala parižkoga.

— Ovih dana izašlo je zanimljivo, u ovom listu već oglašeno, djelo: „Aristotelova Poetika. S grčkoga na hrvatski preveo i protumačio Armin Pavić." — Preporuča se što toplije naukoželjnoj mladeži.

— Pošto se je dosadašnji predsjednik kazališnoga odbora a i najstariji odbornik odrekao svoje časti, imenovalo je vis. namjestničko vieće predsjednikom toga odbora presv. g. Franju Žigrovića, dvorskoga savjetnika u miru. — Vele, da je naš članak o kazalištu (br. 9) povod toj promjeni. Ako je tomu zbilja tako, moramo očitovati, da našim željam samom tom izmjenom predsjednika još neće biti zadovoljeno; al budući da neznamo, što će se uz takovu promjenu sbilja na bolje promieniti, pa se osim toga bojimo, da će nas osvaditi s vječitoga nezadovoljstva, budemo li još koju želju izjavili — strpjet nam se je, dok nesaznamo sasvim točno, kojim je pravcem nakanio udariti novi odbor.

— Učiteljem i prijateljem pučke prosvjete javljamo radostnu viest, da Adolf Müller, knjižar u Brandenburgu, pripravlja novo izdanje ukupnih diela Pestalozzi-evih. Svakoga mjeseca izaći će dva svezčića po 6 araka, a biti će ih svega skupa trideset; ciena je svezčiću na predbrojku 6 sreb. groša.

Ob ovom izdanju veli „Magazin f. d. Literatur d. Auslandes" sliedeće: „Ovaj književni podhvat mora se nazvati pravom potrebom današnjega vremena. Veliki pokret na polju uzgoja i obuke, koj je u najnovije doba zavladao, bit će samo onda blagoslovan, ako svatko, tko se tim poslom bavi, bude poznao i dovoljno cienio istinita i vječna načela zdrave i valjale pučke prosvjete. A ta je načela prvi dubokim umom shvatio i odlučnom voljom proglasio Ivan Henrik Pestalozzi, početnik današnje pedagogije. Doista sve može u zaborav pasti, samo Pestalozzi ne, uz koga su prionuli najplemenitiji duhovi njegove dobe, o kom reče sam Fichte u svojih glasovitih govorih, da je temelj udario pravomu narodnomu uzgoju, koj je nastojanjem svojim i u kraljeva zemaljskih i u kraljeva duhovnih uzbudio nadu o preporodu narôda, u koga je oči upro sav tadašnji obrazovani sviet, koga su mnogi potražili u samotnom selu švajcarskom, da mu vide vedro lice, u kojega je spisih utjehe tražila i našla sama kraljica Lujza, kad je pritisnuta bila najvećom nevoljom i najtežom žalošću, te mu se oduševljena zahvalila „u imenu čovječanstva". Silnije nego li ikada prije drma nam sada dušom opomena njegova, da se sreća naroda mora osnovati na pravoj pučkoj prosvjeti, na obrazovanju i oplemenjivanju ljudî, da im se tako sposobnosti i duhovna snaga razviju prama vječnomu zvanju, prama čovječnosti, a ne da se tek mekanički dresiraju u prilog kojekakvim sistemom bud političkim, bud vjerozakonskim, bud filozofičkim."

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 19. U ZAGREBU DNE 29. SVIBNJA 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Kugina kuća.

Narodna priča. Spjevao August Šenoa.

Nad pučinom zadrktao mjesec,
Iz oblaka diže sjetno čelo;
Tužno gleda prema onoj strani,
Gdje do briega driema malo selo,
Driema selo kao galeb bieli
Na igalu zguriv se pod krila,
Nehajući, jesu l' vali sjeli,
Da l' još huji olujine sila.

Zdrava minu Marija,
Svud je mirna krajina;
Poboja se mali Rade,
Liep jedinac Jele mlade.
Skoči Rade preko puta,
Strininog se hvata skuta:
„Strino mila, strino sladka!
Maja mi je u grad pošla,
Maja nije natrag došla,
Strah je strino tvojeg Radka;
Vidiš vani noć je gusta,
Rade samcat — kuća pusta;
Noćju idu vilenjaci
I vještice, vukodlaci:
Pusti strino, — ja se bojim,
Da pod krovom spavam tvojim."
I zadriema mali Rade
Liep jedinac Jele mlade.

Nakraj sela stoji lipa stara,
Starija od ljudskog pametara;
A pod starom hladovitom lipom
Drven krst sa Isusovim kipom.
Naprot kipu čudna žena sjela,
Crnoj smrti posestrima biela,
Zmijska kosa niz rame joj pada,
Čelik zubi stišću se od jada,
Krvav mjesec oči su joj plamne,
A sred noći vijori se tamne
Biela halja, — gole kosti krijuć,
Crni vasduh bielim bićem bijuć.

U razpelo gnjevnim okom gleda,
Vehle usne s biesa joj se pjene,
Rad bi napred, — ali krst joj neda
Poć u selo, — ali eto žene,
Mlade Jele — gdjeno ide žurno,
Da ju ponoć nezastigne burna.

„Stani Jelo!" — biela prosi:
„U selo me odmah nosi,
Noć mi stazu zagalila,
Noga mi se utrudila!"
— „Da te nosim čudna seko!"
Kroz strah vrati mlada Jela:
„Potrena sam bome ciela,
Naše selo nij daleko,
Nà kapljice, pa se napi,
Na mene se tad uštapi."

Al sve življe biela prosi:
„U selo me Jelo nosi!"

„Neću kumo" — Jela veli,
„Ma ni za sviet neću cieli!"

„Nećeš? Znajder ja sam ona
Grobarica svesiona,
Koja ništi, hara, gazi,
Što po mojoj niče stazi;
Kud mi noga stane,
Trenom život sane;
Carstva minu,
Sela ginu,
Dub se suši,
Sviet se ruši,
Svuda, svuda rastu grobi,
Gdje se moja noga kobi.
Ako mariš živjet Jelo,
Ponesi me sad u selo!"

— Strašna ženo men' se máni!

— „Čuješ Jelo, stani, stani!
Ja sam zator smrtne krvi,
Štogodj dirnem, sve se mrvi.
Vojska pada
Iznenada,
Ne od sablje, ne od striele,
Neg od mene — žene biele.
Vodom plivam — burom srnem,
Zrakom letim — zemljom prnem;
Uzporedo
Sried postelje
Morim čedo,
Roditelje;
Morim popa i ratara,
Davim bogca, smaknem cara.
Ljudska kletva
Moja žetva,
Moja radost — ljudska tuga,
Razsap svieta moja biće,
Smrt čovjeka moje žiće,
Ja sam Jelo — kuma kuga.
Ili gini — il me nosi!“

„Vražji rode ma i tko si,
Ni za carsku svjetlu sreću
U selo te poniet neću!“
Zdvojno Jela vrati kugi.

-- Ti me nećeš, pa će drugi;
Ali čuj me u svem selu
Štediti ću čeljad cielu;
Žrtvu obrah si jedinu,
Glavu smrvih tvomu sinu.
Nuder Jelo! Neprkosi!
U selo me brže nosi,
Sve će kuće smrt obredit,
Ali tvoju hoću štedit.“

„Rade! Sinko!“ majka vrisnu,
Zdvojno rukom srce stisnu,
„Rade! Sinko! Tebe gubit,
Tebe gubit i neljubit,
Tebe da mi jedu crvi,
Sladka krvi s moje krvi!
Tebe više da negledam!
Ne ne zlato! Ja te nedam!“

— Nuder hoš li? Nemoj dugo!“

— Evo pleća! Ajdmo kugo!“

Čujder, čuj!
Tam i tuj
Šušti selom biela sjena,
Uz ulicu niz ulicu
Svaku dirnu kolibicu,
Tek bje jedna poštedjena.

Sjena hukne,
Srce pukne;
Sjena dahne,
Život sahne;
Pa kad muklo
Pónoć tuklo,
Svuda težko uzdisanje,
Svuda strašno umiranje;
Štogodj mrakom počinulo,
Nije zorom osvanulo.

Zaman zoveš i grobara,
Zaman popa i zvonara;
Od kuge je cielo
Izginulo selo.

Jela? — Nju mi goni stráva
Gdje kod kuće Rade spava.
Kuća sama,
Svud je tama.
„Rade!“
Glasa neimade.
„Sinko!“ vikne sad na vrati,'
Al joj jeka „sinko!“ vrati.
Čučne, plaho prisluškiva,
Dal se dahom sin oziva.
Ništ nediše. Pali svieću,
Nebi l' našla svoju sreću.
U komoru munjom hrli,
Ali — praznu postelj grli.
„Rade! Ču li? Dodje maja,
Evo sladkog zagrljaja,
Sto cjelova,
Halja nova
Rade! Sinko! Nevaljanče!
Što se skrivaš moje ránče?“

Sve preleti, sve prekapa
Sred dvorišta, kraj ognjišta,
Ali nigdje — nejma ništa.

„Ha! Tu, gledaj, leži kapa!
Njegva kapa! — Nebudali!
Već te imam tepče mali!
Ali čija usred puta
Ondje noga utisnuta?
To je njegva! Kamo? — Jao!
Od kuće je otišao!
Bože! — Ljudi! — Draga kugo!
Dajte diete, neimam drugo!
Rade! Rade! mili Rade — —“
Polumrtva na tle pade
Na koljena
Biedna žena.
Po zemlji se plačuć vlači,
Sto cjelova žarkih tlači,
Gdje su sinka stope male
Tuj u pjesku zaostale.

„Kleta kugo, kukavice!
Uzmi mene, varalice!
Sve ću sladka kugo dati,
Al mi diete — diete vrati!“

Za ogradom stoji kuga,
Vjetar vije plašt joj bieli,

U pol grožnje u pol ruga
Strašna kuga majki veli:

„Šta me kuneš ženo luda?
Kuću sam ti poštedila;
Zar je kuga kriva bila,
Da van kuće sin vrluda?
Tam kod strine ga zatekoh,
Pade on i pade strina;
Jelo ti već neimaš sina!
Što ti rekoh, neporekoh."
Na to s mjesta
Kuge nesta.

Iz starinskieh tad grobova
Proklijala čeljad nova,
Pomladi se malo selo,
Radi revno i veselo,
Na svih licih cvate sreća,
Ništ se kuge već nesjeća.
Samo gdje se bibavica
Na igalu grmeć pjeni,
Stoji kuća samotnica,
Pusta stiena na toj stieni.
Sve naoko vrieme shara,
Kuće vrieme neogriza,
Al nevidiš tu ni s bliza
Ni pješaka ni ribara.
Samo kada mjesec zasja,
Zlato sipljuć na to stienje,
Iz valova gromoglasja
Čudna pjesma čudno stenje:

„Tko ste božji ljudi,
Kazano vam budi:
Neželi nevolju
Susjedovu polju;
Njegvo poharano,
Tvoje razrovano;
Brata tko zagrebe,
Zakopao sebe.
To vam jela veli,
Ah vjerujte Jeli,
Pa molíte boga
Za jedinca moga,
Da mi da počinka
Kraj mojega sinka!"

Tude pjeva sliepa Jela,
Kraj postelje prazne čuči,
Kapu ljubi pjevajući.
Tako priča sviet iz sela.
Dom joj jošte dobe ove
Kuginom se kućom zove.

U Mokricah.

Novela od I. Dežmana.

III.

Šetala liepa Vera po vrtu svoje strine, da sadi i presadjuje, da prigleda i zalieva svoje milo cvieće: tulipane i sirotice, ružu i trator, jaglac i gjurgjic-cviet i jadić i bosilje i žuti sunčenjak i ostalo cvieće, što ga je u vrtu bilo. Sjećala se ona i spominjala pri tom svoga dragoga Milutina, koga je više puta cviećem darivala i škrljak mu kiticom nakitila. Što se u plahosti prve ljubavi neda riečima izreći, to kazuje cvieće, puno ljubovnoga znamenovanja. Od nekada znači karanfil (klinčac) ljubav, ružmarin suze, gorski cviet ljubovnika, potočnica uspomenu, pavenka nadu, plamenica (djulašik) poljubac, mrča udaju, (ženitbu), neven postojanost itd. Savija djevojka takovo cvieće tajnom i presladkom slutnjom u liepu kitu, kao da će svomu dragomu reći: U ljubavi uzdišuć (plačuć) za tobom šaljem ti uspomenu, nadajuć se, da ćeš mi skoro poljubcem vjereničkim zasvjedočiti svoju postojanost. I Vera utaknu ovaj put u njedra ovakovu kitu cvieća, da ju ponese hitroj Savi i njezinim ju valovom izruči, nebi li ju oni pod Sisak na brieg iznieli. Gledajuć cvieće djevojka i slušajuć milopojne ptice po gajih žuboriti razžalosti se i stade nehote pjevati i spominjati svoje zlato, što joj na vojnu ode. Ovako pjesma glasila:

Da sam ptica golubica,
Sve niz Savu letila bi,
Svoga dragog tražila bi,
Gdje moj dragi med prvimi,
Med prvimi, pod zastavom,
Sabljom maše okol sebe.
Ako dragog bog očuva,
Da me mahom k sebi prime,
Ako dragog posieku mi,
Nek i mene već ne bude,
Neg me u grob s dragim legnu.
Volim s dragim u grob iti,
Nego l' sama tak' živiti.

Pjevajuć djevojka polazila kući i baš stane na prag, kad ju srete Teobald. Nazva joj on odmah dobro jutro i htjede zametnuti razgovor, al ona uteče u sobu, iz koje baš izašla strina Stana, čuvši na vratih tudj glas. Zavikne Stana: Tko je božji?

— Domaći, prijatelji! Kako Stano, kako?

— Ti si Teobalde? Nikad bolje, sve biva gorje.

— Nemora baš tako biti.

— Daj priveži glavu (pomozi), ako možeš.

— Ako mogu? Hoću.

— Hoćeš ti o kukovu dne. Uvalio si nam crn kolač u torbu.

— Kako to Stano?

— Eto tako, da hoćeš, a ono nam nebi Pavla zatvarao, da bi zašto, van što ti se gospodarevu šarovu ne ugnuo. Nego moj brate, ako je tko jačji, no i bog je svačji, doći će i šarac pod mamuzu. Zar ti nije za dušu Teobalde?

— Kudgod duša, dosta družtva. Nego prodjimo se šale Stano. Što mi za Pavla veliš, to mi krivo činiš. Ako ga je grof zatvorio, nisam ga ja. Ja sam već i molio grofa, da mu oprosti i nagovorio Pavlovu Marušu, da podje moliti se grofu, i grof mi obeća pustiti ga. I tu ćeš dakle brigu prebrinuti. — Okrenu se tad Teobald Veri i nastavi: Vidite gospice, ja i Stana uviek se šalimo i u šali kadgod i zagrizemo, al se zato i prijateljski razstanemo. — Jest, Stano moja, što mi na grofa napadate, to vam moram svakako prigovoriti. Dok nije grofa bilo, uviek ste se tužili: nestade mi koke; voće mi obraše; na polju mi štetu napraviše, i svaki vas je čas bilo na sudu vidjeti. Sad toga više neima. Gledjte, to imate sve grofu zahvaliti. On drži u strahu kmetove, pa nije li tako pravo? A nebrine li se on i za obće dobro? Nije li vam puteve popravio i mostove pregradio i crkvu poljepšao? Budite pravedni Stano, takva gospodara nisu još Mokrice vidile.

— I nisu Teobalde. Što on puteve i mostove popravlja, sebi ih popravlja. Ne diže li on na to tlaku? Nemoj više Teobalde govoriti; čuju se već i tvoje gusle. Nego kaži mi, koja te sreća ovamo nosi?

— Evo čuo sam u vrtu njekoga pjevati i vidio tu liepu djevojku, pa kako da se ne navrnem? Svakako je to vaš rod, je li Stano? Mnogo vam i nalići. Bila ste u mladosti kao i ona vidjeti.

— Vera porumeni, a Stana odvrati: Grabi put pod noge, Teobalde, ti dolaziš zloradice.

— Hvala bogu i božiću! Da nebi ja smio znati, čija je ta krasna djevojka!

— Čija bi bila? Moja je.

— Lahko ju steče Stano, je li, lahko, a kako ju okrsti?

— Ako moraš i to da znaš — Verom ju prozvasmo.

— A gdje je dosad živila?

— Nije u gori. Ta bože moj, valjda se nisi zapopio, da ti na izpovjed idem. Sirota je djevojka, bez ikoga na svietu do mene.

— Moram vas prekoriti Stano, zašto se ne javljate? Boljeti će veoma grofa kad začuje, da mu nećete toga da kažete; ta znadete, kako on rado sirotu podupire. Evo može ona k njemu poći, da mu se izjadi, pa će ju svaki dan sunce ogrijati.

— Netreba ona ničije milosti. Zna ona da na kalini nerode jagode, ni na trnju grožđje, ni na češljugi smokve, pa ima dvie ruke, koje ju mogu hraniti.

— Ako milosti neće, naći će joj se služba.

— Makar mi na kozi orali, Teobalde, toga dopustiti nećemo. Imamo hvala bogu gdje leći. Ako je ovo i koliba, naša je, pa ako nemožemo kako bi htjeli, a mi hoćemo kako možemo.

— Po volji Stano, po volji, ne moraš ti mene slušati, nego moraš valjda i misliti, da je djevojka u napunu. Doći će prosci, treba i vieno spremati. Kod takvih je prilika grof obilate ruke.

U to ustade djevojka, da se ukloni u drugu sobu, a Stana primetnu: Već ako to nije dosta, onda nije ni more slano, Teobalde.

— Evo opet tvoje stare šale, al ta ti nevalja. Kamo li tako liepa djevojko? Uvriedih li vas možda tim, što vas molim, da vam ičim u pomoći budem? Vidite, liepa djevojko, to je moj velik grieh, ja bi rado svakomu pomoći.

Vera poniknu očima i reče: Gospodine! hvala vam na vašoj brizi, ja sada ničije milosti ne tražim i griešila bih, kad bi kakvu primila, jer bi tim uzkratila pomoć možebit potrebnijoj od mene.

— Izvinite me gospice, ja nisam to tako mislio. Nebi rado za ništa pod bogom vašega ponosa vriedjati. Ako me drugčije shvatiste, krivo me sudite. Imam najplemenitije namjere. Meni je od djetinstva prirodjeno za tudje se dobro brinuti. Toliko se mogu pohvaliti. Mogle bi vam mnoge sirote o meni pripoviedati. Oh, kako bi ja sretan bio, da mogu i vas u taj broj uvrstiti. — Hoćete li gospice duže vremena u nas ostati? Ima ovdje ljepote u izobilju. Vidjeste li crkvicu našu? Vidjeste li grad i u njem riznicu? Ja bi se usudio tumaćem vam biti. Je li Stano, hoće li vaša Vera duže u Mokricah ostati?

— Tko to znati može? Hoće, ako bog da.

— Evo dakle Stano zato sam i došo. Sutra je našemu grofu rodjendan. Ko nebi toga znao? Na velike se spremaju djevojke iz sela, da mu idu čestitati kao svake godine, nego kažu, da će ove godine biti tako liepo, kao nikada do sad. Vele djevojke, da će i Vera s njimi.

— Gospodine, odgovori Vera, ja nemogu nikako. Za mene nema veselja, ja sam ga od skora pokopala.

— Koga li krasna djevojko? Brata li? Sestru li?

— Roditelje!

— Vidite Vero, to sam i ja primjetio djevojkam, vidivši vas tugujuću, ali djevojke u selu misle, da bez vas nemože da bude ove godine čestitke. Tako ste im se priljubili. Čestitati, to svakako, gospice, možete, to će reći njekomu dobra željeti. Vi ste tako plemenite duše, da i ne možete nego svakomu dobro željeti. Vi nećete molbe čitavoga grada odbiti. Mogli bi zlobni ljudi i to reći, da ste gizdavi. Moglo bi onda i do toga doći, da nebude nikakve čestitke.

— Pa neka je i ne bude, doda na to Stana.

— To bi i najbolje bilo, reče Teobald, velik bi mi kamen od srdca odvalili. Na svoju sam nesreću o tom grofu već govorio. Meni uzmaka već nema. Mogli bi mi svi postradati. Šta bi grof reko? „Svake se godine mene sjećate, a ove godine nitko. Šta to?“ Vidite to bi ga ozlovoljilo, uvriedilo. S gospodom se nije šaliti Stano.

— E moj Teobalde, ti na daleko predeš. Kad vidiš, da Vera nemože, a ti pokucaj dalje. Zašto da ju silimo?

— Ja bi rado strino, reče Vera, da ti ne budem neprilična, al nemogu, nikako nemogu na to pristati.

— Odašta nemožete? Tako razborita, pa toga da ne uvidjate!

— Kako da ja idem pred grofa, ja sirota, da vodim ovdašnje djevojke pred tudjega gospodina.

— To bi i najmanje bilo, doda Stana. I biber je sitno zrnce, al izlazi pred gospodu, već pred našega gospodina grofa nije nikako dobro doći.

U to dodje kući i stric Nikola, a Teobald odmah oko njega: Evo striče, izbavite me velike neprilike. Sutra je grofu, kako znate, rodjendan, treba tuj kako svake, tako i ove godine kitu djevojaka izabrati, da mu odu čestitati. Djevojke u selu izabraše vašu Veru kraljicom. Jelde, vi mi obećajete, da ćete ju pustiti!

— Pa zašto nebi?

I Teobald ga primi odmah za desnicu i nastavi: Tako i valja! — Dakle Vero sutra svakako da ne pofalite! Strina se malko razljuti na nesmotrenost Nikolinu, te reče: Kako možeš Nikolo obećivati štogod u tudje ime? Baš smo se o tom i prepirali, da Vera neide. I Verica neće nikako da ide. Pravo ima.

— Pa zašto da ne ide? Idu i druge, idem i ja s njom. Teobalde mi ćemo doći. Teobald bojeći se, da nebi možda Nikola okrenuo vjerom, ode iz kuće rekav još Nikoli: Imam još njekoje pozvati, i odviše se ovdje zabavih. Bez zamjere Stano. Izvinite me krasna gospice. Dakle prijatelju Nikolo, da se vidimo sutra!

— Svakako.

Kako Teobald ode, skoči Stana na Nikolu: Pamet preda se Nikolo, pamet preda se. Nije tuj čist posao, vjeruj mi Nikolo. Treba i ženu kadgod poslušati.

— Još k tomu arciženu, kakva si ti, je li? Zašto da neide Vera čestitati? Ja držim, da bi mi grofa uvriedili tim. To bi i najmanje bilo, da se nemamo osvete bojati. Ti znaš Teobalda, taj bi grofu svašta nalagao i bilo bi koječega. Pa idem i ja s Verom. Je li Verice?

— Vera zašuti i suza joj se na oku pokaza. Na drugi upros reče: Ja neznam striče, mene njekakva groza hvata, kad pomislim na toga grofa. Je li striče, i ti ga negledaš rado?

— Volio bi ga pod zemljom viditi, to i bog zna, al ja grofa bolje poznam, nego vi. Treba da zlim gorje prigradjujemo. Pa idem, kako rekoh, i ja s tobom Verice moja. Gdje budem ja uza te, ničega se neboj. Vidim ja sladka Vero, ti nam dugo ovdje ostati nećeš, tebi se je seliti. I mi ćemo s tobom. Od davna ja snujem oteti se ovomu krvniku. Nego podji Stano, da nam što uvariš; ja iz šume dolazim. Uvidjeti ćete i sami, da mi sutra grofu moramo svakako poći. Neka samo malko zagrizem, dokazat ću ja vam to. Neće mene Teobald nadmudriti.

I odoše da sjednu za stol.

Pohitao medjutim Teobald grofu, da mu pripovieda, kako je udesio s Verom. Grof ljutit sjedio u svom naslonjaču gledeć svoga šarova s njim ovako razgovarajuć: Šarove, šarove, kako te je moglo ono pseto od Pavla iztući? Zašto mu se nisi opro, nanj naskočio, pa mu srdce izčupao? Tko bi i pitao za njega, ako bi i lipsao?

Ušuti grof, pa skoči naglo na noge i stade šetati po sobi brbučeć svaki čas prstima u kosu.

— Gdje mi je Teobald? Dva puta sam ga k sebi pozvao, pa mi ga još nema. Il nemože Vere sa sobom dovesti? Kako, možebit se opire djevojka? Zar se meni ikoja oprieti može? Postade opet, i zagleda se u sliku božice Venere, što je na jednoj stieni dvorane visila. Bio to preris one divne Venere, što ju Apeles naslikao: Venera, neodjevena, iz pjene tek morske izišav, izažimlje rukom mokru još kosu. Akoprem nije preris niti iz daleka naličio onoj slici grčkoga umjetnika, ipak se ona milila Radgostu, znajuć, da se matica iste na velike slavi, kao najsavršeniji umotvor, što ga igda ruka umjetnička naslikati mogla i za koga je car August sto talenata izplatio. Gledajuć Radgost ono dugoljasto lice, ono ovisoko čelo, one vedje nješto stisnute tako, da se oko maleno i kano žmireće pričinjalo; ona malena usta punih usana; u sredini obradka onu tek označenu jamicu, a čitavu bujnokosnu glavu malko nagnutu i nakrivljenu na vrat labudov — gledajuć Radgost sve oto klikne: O Venero, da je tebi Veru pogledati, odstupila bi joj onaj pojas, u kom bijahu sakriveni ljubav, čeznuće i blagi čar. Premamila bi ona tebi tvoje Hore i Gracije. — Kako je samo juče božanstvena bila! Kad mi reče moj sluga Goluban, da se ona zaputila u crkvu, pohitah i ja onamo, u stanicu svoju i tuj ju mogah sasvim iz bliza gledati. Bila joj gusta, plava kosa u uvojke upletena, ono crno oko poniknuto i na pola zatvoreno pogledalo bi samo kadkad krst na oltaru, pred kojim je klečala i tad bi ružičaste ustne se razstvorile, kano da mi hoće časak dopustiti ugledati biserne biele zubiće. I dugačke, biele ruke tako k molitvi složila, da ja mislim, da joj se bog ogluhnuti nije mogo. Oh bože, ja neznam što me je bilo tako zabunilo, te ne pohitah k njoj iz stanice u crkvu, da joj kažem, kako mi omili! Vero, Vero ti moraš moja biti!

U to otvori Teobald vrata, a Radgost potrči k njemu i zapita ga: Je l' Teobalde, ona već dolazi?

— Marušu li mislite?

— Kakvu Marušu? Teobalde, zar tako ti svoga gospodara služiš? Ja, koj mogu zemljom tresti, da se molim slugi svomu za nješto! Teobalde pazi, da se ne razsrdim na te.

— Svietli grofe oprostite svojemu najodanijemu slugi. Vi mislite na Veru.

— No, a kako da na nju ne mislim?

— Bio ja u nje. Djevojka je iz Hrvatske ovamo došla, jer joj roditelji poumreše. Otac joj bio seoskim biljежnikom. Sirota je, al za zlato ne mari. Odbija svaku joj ponudjenu službu. Ja vidih, da dobrim neide, pa mislim, da bi silom još manje išlo. Ti možeš, svietli grofe, poslati po nju svoje lugare, da ju ovamo doprate, i oni će ju dopratiti. Ako to učiniš, za uviek ti je izgubljena. Zamrzit će na te i nigda ti se podobriti neće. A izkusili smo već, šta će reći na silu ljubiti djevojku. Da nebijaše moga samokresa, svietli grofe, bio bi . . .

— Nemoj me na to spominjati, zakrči mu grof, ali ja ju moram svakako vidjeti. Dati ću ju dopremiti i to danas još. — Otac bilježnik, sirota sad, pa se momu zlatu, pa se meni opire! Teobalde, u tamnicu ju ponajprije baci — al ne, nemoj Teobalde, divna je, božanstvena je, ona se meni oteti ne smje. Još se nije nijedna meni otela.

— I ja tako mislim grofe. Zato eto ti moga savjeta. Sutra će doći djevojke iz sela, da ti po običaju k rodjendanu čestitaju. Na čelu tih djevojaka bit će Vera. Ona doduše nije pristajala na to, al stari Nikola obeća mi, da će svakako s njom doći. A Nikola običaje rieč držati.

— Sutra? Do sutra da čekam? Jednu čitavu još noć prebditi! Pa šta dalje? Govori!

— Imat ćeš, svietli grofe, priliku s njom govoriti. Omili ti duša njezina kao što je i obličje, onda bi se ja usudio opet ti savjetovati.

— Kako da mi ne omili? Šta bi ti onda?

— Ja bi onda obećao joj miraz i muža i čim prije bi joj ga našo.

— Šta Teobalde? Poludi li ti?

— Potrpi se, svietli grofe. Silom djevojke dobiti nećeš. Toliko sam već mogo razabrati i iz njezina govora i držanja Nikolina, strica njezina. Ima sada samo dva moguća puta: ili da ju ti uzmeš, il da ju za drugoga udaš. Da ju ti uzmeš, ta je mogućnost skoro nemoguća. Moram to iskreno odmah priznati. Moraš je onda za drugoga udati. Zar se nesjećaš grofe svoga i ovdašnjega zakona, da svaka nevjesta ima prvu noć pod tvojim krovom s tobom samim ostati. Ako taj jus stoji, a ti samo zakonito radi. I ne budi te briga; dobiš li djevojku, i njezino će srdce onda za te planuti. To je onda moja briga. Eno ti šumara Mladena, marljiva, triezna i liepa mladića, rado gledana u selu i u čitavoj okolici. Za njega ju udaj. Naći ću ja onda njemu već drugi dan po ženitbi posla u šumi, naći ću mu ga i nadalje. Svietli grofe, ti me razumiješ.

— Teobalde, sladki Teobalde. Moram se tvojemu oštroumju diviti.

— Svietli grofe, to je stvar naravna, po tom i u nas zakonita.

— Teobalde, dozovi mi Mladena, treba da mu kažem, da se mora ženiti, il ću ga iz službe tjerati. Kakvi to šumar-bećar. Takvih ja ne trebam, je li Teobalde?

— Pravo reče, svietli gospodaru, nu ja bi se usudio zamolit te, da meni prepustiš Mladena, da ga na to pripravim. Neće mi izmaći, budi osvjedočen. Pa onda nitko neće kašnje posumnjati na kakvu spletku. Treba tvoju osobu uviek zakloniti. Gospodsko lice mora da se uviek sjaji.

— Ti prevejana lijo! Neka ti i ta bude. Žuri se dakle Mladena potražiti. Ostavi me časak. Imam danas još silna posla. Trebalo bi mi ići susjednomu plemiću, bolestnomu Arturu, da ga kartanjem zabavljam. Obećah mu svakako doći, al obećah i Valentinu za cielo doći, da mu vidim konje, što jih je tek iz Bosne dobio. To bi bilo vriednije gledati, nego onoga suholjastoga bolestnika. A gle! I staroj grofici Leonori obećah za stalno doći. A šta da radim kod nje? Da govorim o njezinih mačkah i pticah, o glavobolji i o prošloj mladosti! Ostavi me Teobalde, da se odlučim, što ću i kako ću. Imam silnoga posla!

Teobald nakloniv se duboko svomu gospodaru ode iz sobe.

Kad Radgost ostao sam u sobi, zaboravi onaj čas na posjete, te poče opet misliti na Veru, koja mu nije nikako iz pameti mogla. Misleć tako na nju poviče: Pa zašto da ju ja ne ljubim? Jest, ja hoću da ju ljubim, ja ju moram ljubiti. Ja hoću da ju i uzmem. Teobald mi reče: ta mogućnost je nemoguća. Kako on to misli? Ako je ona u duši tako liepa, kano što je liepa vidjeti, zašto da ne pristanem uza nju. Na posljedku što je meni i njezina duša. Ja se hoću s njezinim tielom da podičim pred ljudmi, pred svietom. Pred svietom! . . . Ha, ha Radgoste! Radgoste, šta budališ? Ta nije djevojka ni plemićka, a kamo li grofica! Kako sam se mogo i časak tako izvanredno ludom misli zabaviti. Ne treba mi ni ljubiti je, ja hoću samo da bude moja, pa čega tuj treba? Kako se ja tako zaboraviti mogoh! Ja da ju uzmem? Ha, ha, ha!

U to se javi opet Teobald svomu gospodaru i prišaptnu: Svietli grofe! Evo baš Maruša došla moliti se za svoga otca, da joj ga na slobodu pustiš. Nemože kuća bez njega biti. Drobna djeca, nejaki starci jedva ga izčekati mogu.

Radgost dozvoli da dodje Maruša moliti se za svoga otca. Žalostne li djevojke!

(Dalje sliedi).

Zaručnica s bradom.

(*Po Ad. Am. Kosinjskom*).

— A kad to tako svakako hoćeš, pripoviedit ću malu pričicu, pače istinit dogadjaj, koji se je meni dogodio u Španjolskoj, ima tomu dosta godina, njekako trideset i četiri ili pet, data izpadaju njekako iz pameti, a to od onoga časa, kad mi je prokleta sablja austrijskoga husara izprekrižala lubanju u onoj bitki za koju znadeš pod Torgaom.

— Al ujače, hoće li pričica, koju ste spomenuli, biti autentična?

— Uh! i te kako! liepa li pitanja gospodine moj, a za koga me držiš brajko, zar sam ja kakva šalivčina, ili stihotvorac, ili dosadilo kakovo?

Starac se poče srditi, ja moli za oproštenje.

— Nisam Vas nipošto hotio uvriediti ujače, samo sam zato bacio onu nesmotrenu primjetbu, što se, kano-što sami kažete, Napoleonovim junakom nemože uviek na rieč vjerovati; ta zar mi niste jur davno sami pripoviedali o maršalu Junoti?

— Ha, ha! to mi je bio laža i paralaža, štono rieč, — kliknu udobrovoljeni jur starac — halabura, kakovu nije bilo druga u vojsci, sam se je Napoleon morao često smijati: kano na primjer onda, kad je opisujuć njekomu njemačkomu knezu piramide egipatske rekao, da su tako visoke, te kad se popneš na koju, možeš se rukom dodirnuti sunca, a ondje da je tako vruće, osobito u podne, da su dva znalična vojnička častnika ugljenom izgorjela. A to je gospodine moj, prava pravcata laž, bio sam ondje, na žive oči vidio, kazivat ću ti . . .

— Veoma dobro, moj ujače, slušat ću vas pazljivo; ali prije svega pričicu, koju ste spomenuli.

— Aha, pričicu, neka i to bude, pripoviedit ću ju, nasmijat ćeš se, jer imaš borami i čemu: pomisli, pomisli, da sam se ja oženio, barem imao oženiti u Španjolskoj.

— Vi ujače?

— Jest, ja sâm glavom, a već je i pop bio gotov i svjedoci sakupljeni, i cieli častnički sbor divizije, tja i mlada djevojka.

— Morala je biti liepa, kad vam se je dopala, moj ujače!

— Uh gospodine moj! liepa, strašilo crvena nosa, s golom glavom i sa ščetinastom pol lakta dugom bradom.

— Mlada djevojka s bradom! Zar španjolske žene nose bradu?

— Samo brkove, i to riedko, premda češće, nego li kod nas, drago moje: bradu nikad, da po čem bi se mogao spol razpoznati?

— Ali ste ipak rekli . . .

— Ah, rekao sam, pa tako je i bilo. Ali prekidaš mi gospodine moj pripoviest, to je zlo nikad neću do konca doći, jer od onoga časa, kad je prokleta sablja austrijskoga husara u onoj bitki pod Torgaom . . .

— Ta kako nebih, moj ujače, mlada djevojka s bradom, doista imam zašto prositi za razjašnjenje, da to maršal Junot kaže . . .

— Kazao bi jedan put u životu istinu.

— Meni se ipak čini . . .

— Eh, zlo ti se čini, drago moje, uprav u toj bradi leži ciela smiešnost pričice, kaži: hoćeš li nećeš li slušati, hoćeš li nećeš li prekidati?

— Prekidat neću, a slušat s najvećom pazljivošću.

— Slušaj dakle. — Starac zapali lulicu, pogladi sive brkove, razvagani se na stolici i reče:

— Najprije treba ti znati gospodine moj, kad je čovjek vojevao u Španjolskoj, bio je sasvim nješto drugo nego danas, prvo mladji . . .

— Za trideset godina.

— I nješto više gospodine moj, drugo čil, liep i vjetrogonja, štono rieč.

— Zar niste to i sada, moj ujače?

— Ej još nješto, starost nije radost, noge drhću, ruka drhće; poskoči se još nješto, to je živa istina, namigne se gospodji sudinji, to je druga, ali sve to nije ono, što je bilo. O da si me poznavao gospodine moj u ono vrieme, kada je kosa bila gladka upravo kano tvoja, brk omašan, lice puno, rumenilo na obrazu; kada je trebalo i gdje mu drago uzjahati vatrena sivca: klada ne klada, plot ne plot, gora ne gora, sve se to preskakivalo, na ništa nepazilo; a što tek onda, kad si, obukavši paradnu munduru, pripasavši sablju, objesivši zviezdu začastne legije na prsa, izbiksavši brkove, išao na ples, pred kakovom djevojkom stao! O gospodine moj, da je studena kano led, mrtva kano pećina, to si ju ipak ugrijao, srce joj predobio, jer nije ni riečitosti manjkalo, nisam uzalud učio retoriku u Lomzu kod otaca Piarista; o, čovjek je bio vragolan, gospodine moj!

— Jest, istina, pripoviedala mi je o tom, pokojna moja majka, ali pričica . . .

— Bit će umah, samo malo strpljivosti, dječko gospodine moj čio, veseo i zdrav, kad nas je Napoleon poslao s legijom u Španjolsku, nije moguće da nebi bio svrnuo oko na liepe ondješnje djevojke, da si nebi bio sam našao drage. Ja ju nadjoh u malenom gradiću Alkazaru, milju daleko od Sevilje; oudje se po zapoviedi pukovnikovoj nastanih sa satnijom.

— Liepa je to bila djevojka ova moja draga! imao si što i viditi! Krv s mliekom na licu, kosa crna, oko crno, a kriesilo se kano zviezda na oblačnom nebu; što tekar njena ručica, nožica! Moraš znati gospodine moj, da nad nožicami španjolskih Andaluzijanaka neima ljepših u cielom svietu: sgrapne, kano od alabastra iz-

kljesane, a maljušne! doista, dvie bi lahko namjestio — na dlanu.

Ime moje drage bilo je čudno, neima kod nas takovih, Donna Salvatora, bies bi si ga zapamtio! Bilo je tamo nješto: Oseti Faluncio, Gonzalves; čudni su to ljudi ti Španjolci, sve drugčije rade, nego mi; kod nas na primjer: čovjek noćju spava a danju radi, kod njih noćju svuda u gradu krika vika, kavane pune danguba, štacuni otvoreni, postolari šiju postole — jer ondje u čizmah neidu — krojači mantile i mante, a pjesnici kuju stihove, da imaju čim da se ipak odjenu ponješto. Zato je danju sve pusto po ulicah, osobito u podne, kano kod nas u pol noći, nevidiš žive duše, dosadno, turobno. Isto je tako i s imeni, kod nas je čovjeku dosta jedno, pošteno razumije se samo sobom, na primjer Gąsiorowski, Kozłowski, Baranowski, da je liepo i čuti; kod njih naopako, svaki plemić — a plemića zovu ondje hidalgo — ima jih najmanje pol kantara, sva ipak nit se spalo nit se stalo, čudna, divlja, jezik te boli, ako hoćeš da jih samo na polovicu izgovoriš. Gore jošte s njihovimi markezi i konti, ti pako neimaju ni mjere ni načina: zovu se po otcu, djedu, materi, ženi, svojem selu, šumi ili dvoru; da znaš kako se tko zove, da zapamtiš sve naslove, treba ti imati um Salamunov, pamet Holofernovu.

Ali što mi je bilo stalo do obiteljskoga imena moje Donne Salvatore, tko za to mari kad ljubi, a ja sam ljubio Donnu, al i ona je mene ljubila, štono rieč.

Kako se je počela, kako li porodila ta ljubav, borami neznam više, čini mi se tako, što sam ja bio mlad a mojoj je Donni bilo tekar sedamnaest godina, što smo dva mjeseca probavili pod jednim krovom, uviek na samu, što sam ja kako tako igrao gitaru a ona liepo pjevala, a napokon, što je tako Bog hotio, a to je bio najveći uzrok.

A ova moja ljubav nije bila takova, kakove sve drugo prednje u Napoleonovoj vojsci; jer treba ti znati, da se je ljubilo često i svagdje, gdje se je samo na stan prispjelo: to već nije bilo kano l' ordre du jour, nikomu se nije htjelo dosadno živiti, a svakomu veselit se, da se pako dosadi obraniš i na veselje potakneš, svakako je potrebna djevojka.

Ljubeći pako u istinu, valja ti znati, svakako te osvoji volja oženiti se, borami, luda volja, neznam, kako se u zdravoj glavi može poroditi; al i sa zdravom glavom neznam može li se tko ozbiljno zaljubiti, tomu treba ludosti, vrućice, sljepoće. Ti si mlad, zapamti si to, za mene je jur prekasno, a njekoč ljubeći nisam ni pomislio, da bi igda mogao tako umovati, kako evo danas s tobom.

Ali za ženitbu treba mnogo stvari, a što je najviše, po Napoleonovu zakonu, privole roditelja. Grdo pravo, borami, to je očevidno, kad ga je pisao cesar, nije morao ljubiti; ali je li on ikad u životu ljubio? Kažu da Josefinu, ba ba! nevjerujem toga, ta onda se nebi bio razpitao; pak i dopustiv, da je to morao učiniti za blagostanje države i korist svoje dinastije, zar bi ju bio ostavljao u Parizu, kad je sam letio u Talijansku, u Egipat ili u Njemačku: u ostalom zar će velik čovjek naći dosta vremena za ljubakanje? Čuo sam takodjer, i to iz vjerodostojnih ustiju, o prvoj njegovoj i najsilovitijoj kako ju je sam nazivao ljubavi; — znaš li gospodine moj, što je onda bilo zanj najveća sreća? Jesti višnje skupa s ljubeznicom ... Jesti višnje, složio bih se, ali na to stegnuti svoju sreću, nade i želje, — ta gospodine moj, čemu je krv u žilah, srce u prsijuh?

Premda sam poput svih drugih ljudi slavio vojnički veleum i nedvojbenu mudrost cesarovu, proklinjao sam ipak želju, koju je imao, miešati se u sve, a osobito u načrčkane zakonike: zašto nije to ostavio komu drugomu? Toliko je dangubećih savjetnika ostavio u Parizu, oni bi se više obazirali, ako ne na sebe, a ono jamačno na svoju djecu i rodjake. Osobito mi je ona točka tištila dušu, a kako da i bude drugčije? Ja sam ljubio, hotio se oženiti, a roditelji moje Donne Salvatore nisu o tom ni čuti htjeli, osobito pako otac.

Jer treba ti znati, čudan je to bio čovjek taj otac moje drage: Španjolac stare vjere, mrmljav, mrk i ponosit, ponosit kano da vlada cielim svietom, ili barem nosi naramnice francezkoga maršala; al je ipak bio daleko od toga, niti za kupnika (kaprala); zvižd ga je taneta plašio, zveket sabalja onesviešćivao, krvi nije nikad vidio, a kad su ga kano vlastelina imenovali vodjom narodne straže gradske, nije hotio ni primiti te časti, osim pod uvjetom, da se cieli batalijun vježba ne puškami, nego batinami, i da on mjesto sablje batinu za pas zatakne. Kad je to začuo naš general, malo da nije puknuo od smieha, al si ipak nije jako želio takovih častnika, pa je njekoga drugoga imenovao vodjom pomenute straže.

Ali je ipak Don Rodrigez vukao lozu od vojničke i veoma glasovite porodice: valjalo je slušati, kad bi se, ušav u vitežku dvoranu svoga dvorca, pamećiu prenio u stara vremena: pokazujuć težko oružje, kacige, oklope i sablje, pripoviedao bio o prevelikih zaslugah svojih predja; svaki mu je bio junak, svaki hrabar, jedan se je borio u Americi, drugi u Indijah, ovaj u Holandezkoj, onaj u Svetoj Zemlji — jedan je osvojio deset, drugi dvadeset zastava; pa to je i bila istina gospodine moj, jer Španjolci su njekoč bili posve junački narod: pišu u ljetopisih, da su oni Ameriku odkrili i njekoga francezkoga kralja zarobili. I sad jim još nemanjka junačtva, ali samo u gorah, ondje su lavi; ali na otvorenom polju, oko u oko, prsa o prsa, to je drugo; uzmiču kano horda

Židova, kojim su i jako slični crnima očima, smiedjim licem i dugim krivim nosom.

Zato, što je moj Don Rodrigez vukao lozu od glasovitoga i grofovskoga roda, što je sam bio grof i vlastelin njekoliko zaselaka, dvorca i njekoliko jutara klisura, golih, pustih, granitovih, što je napokon bio grand — a to je u Španjolskoj uprav ono, što kod nas viećnik — nehtjede ni čuti, da bi njegova kćerka bila moja, žena francezkoga poručnika, povislanskoga zemljaka, čovjeka neznana roda i praznih žepova.

Jer eto ti brate moj, premda plaća nije bila slaba, premda je satnija, kojoj sam bio na čelu, donosila svake godine njekoliko hiljada franaka, uviek je kod mene bilo pusto i tamno: to ti je već njeka sudbina u našoj obitelji, gospodariti nitko nezna niti neće, prištediti krajcaru još manje; ali tući se, to ide kano za plaću, ali na nesreću razbijanje nedonosi uviek novaca, a moji su putovali Bog zna kuda i kako po svietu: kad primiš plaću, krika vika, to ples, to igra i šampanjac, njekoliko dana i dan i noć, onda huči u ruke, spasuj se kako možeš, posudjuj i od ovoga i od onoga, zlo i naopako.

Moj je Don Rodrigez za sve to znao, pa kad sam mu, kano što se pristoji vojniku, u kratko i iskreno očitovao svoju želju, odgovori mi takodjer u kratko i iskreno, da mi Donue Salvatore nikako neda za ženu, da je odviše mlada, odviše neizkusna, neima velika imetka, pozna moj značaj i način života, pa se boji za budućnost, da bih jamačno za godinu ili dvie dana, potrativ miraz, zamrzio na ženu, učinio ju nesretnom, ili barem ugreznuo u biedi i nevolji.

Taj dictum acerbum razsrdi me ponješto, brk mi se naježi, rumenilo pojavi na licu, ruka me zasvrbi štono rieč, da pograbi sablju, ter izprekriži i izšara lubanju moga iskrenoga gospodina; ali srećom i za njega i za mene, na pamet mi pade: da to učiniš, s bogom gospodična Salvatora, otcoubojici zar bi mogla dati svoju ruku, a da ću ju jednom prije ili kašnje dobiti, imao sam jaku nadu: tà, pomislih sam sobom, i u moju će se glavu jednom navrnuti pamet, popravit ću se, neću se kartati, ostavit ću razuzdane prijatelje, a odreć ću se šampanjca, pa će sve biti dobro i liepo; Španjolac će se udobrovoljiti, dat će mi svoju kćerku za ženu, a ako i bude skup s mirazom, to će kapetanska plaća doteći za dvie osobe, osobito što se božjom pomoćju može i viša čast postići.

Uljuljan u tu sladku nadu, mirno gledah u budućnost, ter jur zarana počeh snovati osnove, kako ću na domaćoj njivici sretno živiti — jer vojna mi je jur nješto omrznula — kako ću izplatiti dugove, tišteće mi selo; kako ću, okružen tucetom liepe dječice, ugodno starost probaviti, kad mi se te liepe kule iznenada strovališe: ni pet ni šest pukovnik posla zapovjed, da s mjesta ostavim Alkazares, ter podjem u Pueblo de Calzada, u maleno seoce ne daleko od Ossune, kotarskoga grada.

Oj bilo je onda plača gospodine moj kano tuče: draga moja Salvatora nije se mogla utješiti. Kad se već Španjolka zaljubi, to ljubi bez šale, cielom dušom, cielim srcem. Moja osnova hiljadu osnova: htjede sa mnom pobjeći, ubit se, otrovati, i Bog zna što ne jošte. Na bjeg rado pristanem, a na štilet ili otrov nikako, kano što si gospodine moj možeš lasno pomisliti; ali pobjeći, zar je to lahko? Otac, majka, duegna (dojka), stara grda copernica čuvaju groficu kano oko u glavi, same nepuštaju ni korak daleko, kamo li na razgovor: samo se slučajno sastadosmo na samu: rekoh joj: Neplači, moja draga, stalno se uzdaj, prokleti je Pueblo samo dvie milje daleko, moć ću te i pohoditi, pače i često; možda se nadje i za otmicu prilika, možda se i udobrovolji otac: što se mene tiče, uzdam se u Boga, bit ćeš moja žena.

U Calzadu nije me za šalu pozvao pukovnik. U bližnjih su se gorah Sierri Algodanali pojavili gerilci, i to u velikom broju, napadali na pojedine naše čete, plienili privržena nam sela, prodirali tja do Utrere i Ossune, gdje je bio glavni stan maršala Soulta, onoga istoga, koji kako znaš gospodine moj i sada još živi, te je, kako novine pišu, u velikoj milosti kod kralja Filipa pače i prvi mu ministar.

To ti je onaj Soult, koji nije badava nosio glavu na ramenu, a maršalski štap u ruci, koji je nedavno na juriš oteo Badajoz, osvojio Sevillu i hametom potukao španjolskoga generala Blanka: razsrdi se strašno, što ga četa seljaka — kano što je gerilce po primjeru Napoleonovu zvao — smije dražiti u samom glavnom stanu, te svakoga dana odpravljaše nove čete, da jih polove ili barem razprše. Ali sve uzalud: vraćahu se one izmučene, a kadšto i prilično prorešetane. Jer Španjolci, čim bidočuli za naš polazak, namah na noge pa u gore, a onamo nebi jih ni bies mogao stići: a kad se je usudilo poći — onda pravi sudnji dan, zlo: iza šikara, iza klisura, iz jaruga, odasvud i svigdje smrt i poraz, konji bi i ljudi padali, niti nesluteći, odakle zvižde taneta, s kim treba vojevati; jer ti prokleti gerilci, poznavajući svaku stazu, grm i kamen, skrivali bi se za nje i ubijali naše bez straha za svoj život.

Ovih drzovitosti nemogaše više maršal podnositi, ter pozvav pukovnika, reče mu:

— Gospodine L., sutra ćete sa svojom pukovnijom poći u gore — pa stajalo što mu drago, morate jedared tomu zlu na kraj stati, bandu uništiti; skupite sve svoje satnije, uzmite dva batalijuna pješaka, pa napred; ali jednom vam još ponavljam: ili ćete Španjolce pameti naučiti, ili poginuti.

Pukovnik neoklieva dugo, a niti nemože oklievati: prvo, zapovjed je jasna; drugo, snažni

hrabri junak neplaši se nimalo vojne, premda je mogla biti pogibeljna: skupi pukovniju, izabere si malu šaku pješaka, pa kad je sve bilo spremno na polazak, pozove nas častnike ciele čete u ratno vieće.

Različita bijahu u tom vieću raznih ljudi mnienja: jedan hoće da se podje desno, drugi lievo, jedan da se obilazi, drugi amo tamo kreće, ali nitko nemisli na ravni put, to mi se učini jako smiešno, te čim na mene red dodje, živahno i poljski viknem:

— Eh, moj pukovniče, sva ova gospoda veoma mudro svjetuju, ali to nije nikako po naški, čim počmemo manevrirati desno, lievo, sa strane, s traga, nikad neće biti konca. Španjolci će poći, odakle su i došli, a još će nas i izsmijati; ja mislim, kad već treba ići, to na staru, sablju u ruku, pušku na pleća, pak u ime božje napred pred sobom ravno, marš...

Pukovnik se malko nasmije, vidi se, savjet mu je pogodio žilicu, al ipak reče:

— Ali moj poručniče, nepoznajete mjesta, u gorah nije tako lahko ići ravno, kao što mislite, u ostalom s gerilci je teži posao, nego s urednom vojskom, nestoje u redu po vrstah, već vojuju iz zasjeda na stranačku: povrh toga, staze su sred klisura strme, jaruge uzke, iduć po vašem savjetu . . .

— Eh, prekinuh ga naglo: zar će ove gore biti prve, koje smo prebacili. Sjetite se g. pukovniće, Some Sierre, ili Sierre Morene; obilazeći, kano što ova gospoda svjetuju, zar ćemo jih moći predobiti?

— Što kaže? zapita pukovnika major, vodja dvijuh batalijuna pješaka.

Pukovnik mu protumači moje rieči.

Major, čovjek uman, hrabar vojnik, koji je u kratko poslje toga postao pukovnikom i generalom a zvao se Excellemens, zamisli se nješto: — ima pravo — zamrmlja, odvede pukovnika na stranu, pa su nješto živahno ali tiho medju sobom šaptali, napokon se razidju, a pukovnik pristupi k meni:

— Gospodine poručniče, reče, dobar ste nam savjet dali, primit ću ga rado, ali možete li ga vi glavom izvršiti?

— Zar ja, gospodine pukovniče? a dakako, ako mi zapoviedite, ta vi me poznajete jur od tri godine, pa znate da nisam plašivica: borilo se je u njekoliko bitaka, nebrojeći Njemačke, evo ovdje u Španjolskoj pod Saragossom, Madridom, Badajozom.

— Jest, jest, znam za to, poznajem vas veoma dobro, poznaje ciela pukovnija, znam, da vam srce nije plašljivo, oko neće zažmiriti, ako i sablja zvekne, tane uz uho prozuji; zato sam vas, moj poručniče, nakanio metnuti prednjoj straži na čelo, ići ćete prvi na gerilce, ići ćete ravno, kano što ste svjetovali.

— Ako ravno, dobro, ničega se neću uplašiti: bacit ću se na batalion carrè, dakako s mojom satnijom.

— Dat ću vam i drugu, ako hoćete.

— Ne, hvala, dosta mi je moja.

— Valja vam ipak znati, da neće to biti kakavgod posao, teži nego što mislite: kad udjete u klance, vodeće u skrovišta Španjolaca, trebat će ili pobiediti, ili poginuti.

— A kakov bih ja bio vojnik, moj gospodine pukovniče, kad bih se smrti bojao? Prije ili kašnje svakako će ona doći, a bolje je na borilištu od neprijatelja, nego li u postelji mirno: u ostalom, gojim čvrstu nadu: ta Španjolci nisu wawelski zmajevi, koje je ono kralj Krakus podavio; neće me živa pojesti, nebi me mogli probaviti! Vi zapoviedate, a ja ću poći; ako ravno, tim bolje.

— Sutra o zori da ste gotovi . . .

— Veoma dobro, gospodine zapovjedniče.

Čim počme svitati, ja naprvo, podjemo k goram, a te gore, gospodine moj treba ti znati, to nisu takove, kakove sve koje si kod nas vidio, one glasovite Lyse, Svetokrižke, Svete Katarine, Krakovske i Sandomirske, niti se nebi mogle umivati u španjolske: ondje su gospodine moj gore, da jedva vidiš vrhunac svakoj, a goli kamen, tvrda stiena, nasred njih tekar jaruge, provaline često tako uzke, da jedva dva konja uzporedo hodaju, što tek staze — prave kližavice za mačke ili koze, uzke, krivudaste, razvaljene propastmi; ako krivo stupiš, poklizneš — s bogom gospodine moj, neimaš za što da se uhvatiš, propao si na vieke viekova, do dna nećeš doći, a tielo će ti se na komade razletiti.

Evo ovakovim klancem trebaše nam poći, pukovnik nam ga naznači, a sam se poče s majorom amo tamo kretati duž gore, očevidno da ju obidje. — Ah, pomislih, nabajao ga je Francez, kako ovaj svira tako on pleše; ali neka jih, ja ću po naški zaigrati; kad mu po barutu zaudari, vidit ćemo, neće li se ostaviti mudrih manevra, neće li poći kako Bog zapovieda. Hej junaci u red.

Moji vojnici čovjek do čovjeka sve sami Mazurci, sve sami Povislanci, čili, zdravi, uzrasli poput jele, a uprav jih je dvie stotine bilo, namah se uzporave, poglade brkove, zazveknu sabljami: ja skočim pred front na svojem plavcu, pak da stvar ipak ljudski počmem ter po primjeru starih naših hetmana govorom razpalim na rat vojnike, viknuh:

— Junaci, znate li, pošto ste ovamo došli? Tući se gospodine moj, i sjeći u nakriž i po naški, po glavah, gospodine moj, a ne po rukuh i laktih. Tako se bijući sve će dobro poći, jer to ipak nije bitka s vragom niti s coprnicami, već jednostavno sa Španjolci, a vi znate gospodine moj, što su to Spanjolci, nevriede ni prebijene pare; ta čim se ono hrane? šakom riže i travom, kano kakve guske: vi jedete meso, nisam vam škrt s vinom, dao bih vam i rakije, da se može dobiti; zato vam se je boriti odvažno, hrabro, kano što se drugoj satniji pristoji, jer inače gospodine moj, što bi rekao sviet, što

cesar Napoleon, a što tek naš knez Josip Poniatowski i gospodin pukovnik! Zato junaci gospodine moj, neka se svatko prekriži u ime božje i preporuči zaštiti blažene djevice Marije Čenstohovske, pa napred.

Niti si nemožeš pomisliti gospodine moj, kako je ovaj govor djelovao, kano da je tko u škrinju praha iskru bacio: najprije zaori gromoviti hurra, zatim stade svaki vojnik brkove gladiti, sabljom zveketati, čelo nabirati, kano da bi hotio iz temelja dići gore sa svimi Španjolci, što su ondje svoja skrovišta imali. — Ho, pomislih sobom, s tako odvažnom satnijom moram ipak nješto mudra izvesti; razredim ju upodva, preporučim opreznost, dadem znak, pa sva satnija, ja na čelu, skočimo u klanac.

Prokleta puta! S jedne i s druge strane stiena uprav okomna, kamenja i klisura, kano da jih je tko nasijao, do vrha gore daleko, najmanje pol milje — ondje je bio cilj naše vojne, ondje je zapoviedio da ga čekamo pukovnik: hodali smo korakom, gledajući pazljivo lievo i desno. Svuda niemo, pusto, ni žive duše nevidiš, kad iznenada ni pet ni šest, pif paf, dva taneta zazvižde nad mojom glavom.

Pozor! vrisnuh tada iza svega grla, bez potrebe istina, jer je jur svaki vojnik trgnuo sablju ili naperio koplje; ali s kim da se borimo? gledam, pogledam, niti makac, nikoga nevidiš, a taneta kano tuča, borami gospodine moj kano tuča zviždaju, zveče, šume nad glavom, oko ušiju, pred nami, za nami, prava Sodoma i Gomora, pa se svaki čas sad ovaj sad onaj vojnik sruši s konja, i konj padne takodjer; jer su nas na nišan uzeli, kano što ti gospodine moj uzimaš divlje guske ili race: — ha, to je zlo, pomislih sobom, kako vidim, nije svaki ravni put dobar; ali što da radim — napred ići, zlo; vratit se, nije moguće; ostati na mjestu, još gore: — hej, junaci, viknuh, napred za mnom, koliko može konj skočiti, nije ipak moguće, da su sav klanac posjeli, napred!

Kamo i zašto sam tako letio, nisam doista znao, ali da sam dobro učinio, što sam jim hitnju preporučio, to sam odatle razabrao, što nas je poslje njekoliko časova samo kadšto doseglo koje tane, samo kadšto koji nespretnik ili ranjenik pao s konja. Ovo je moje postupanje očevidno u čudo natjeralo a možda i uplašilo gerilce, jer kad sam se natrag oglednuo, opazih, gdje se sad ova sad ona crna glavurina pomoljuje iza klisura, iza pukotina ili iza grma koga: zatim zaječi iznenada zvižd, ciela povorka, a moglo jih je tri stotine biti, izleti iz svojih skrovišta, pa u skok za nami — ja još brže u goru, pa tako smo bježali i jedni i drugi, samo što moja četa na konju, a oni pješice, zato smo i znatno odmakli.

Uprav je pol sata trajala ta gonitba, medjuto su stiene klanačke počele njekako niže bivati, put nije bio tako strm: naglo pogledam pred sebe, kad eto već i vrhunca gore, klisura gola ali široka i pljosnata; gledam bolje, bah, nije šala gospodine moj, njekoliko desetaka platnenih čadorova, njekoliko koliba, pače gradjevina od ilovače, drva i divljega šikarja spletenih, očevidno tabor bandita.

— Junaci! u red, pa juriš — viknuh, malo mareć za to, što su vojnici težkim putem umoreni bili — tu mora biti posada; pak se i neprevarih: prije nas puče njekoliko njihovih pušaka, iz koliba i šatora izleti roj Španjolaca, ženske, djeca, stari, malo koji valjani čovjek: skočismo na nje, bijaše to samo zabava a ne bitka, tko se je hotio boriti, opirati, pade, zarobljivati nismo imali vremena, veći se dio nevoljnika razprši lievo i desno, kamo jih je Bog vodio, vrišćući i kričeći, što jim je grlo donosilo.

Ali to nije dosta: u kolibah čusmo nemir, viku, jauk, a sve to u našem i francezkom jeziku, razumjeh uzrok, to su bez dvojbe naši u prednjih bitkah od briganda uhvaćeni zarobljenici; zato razdielih brzo četu na dvie pole, jednoj rekoh da bude gotova dočekati onu gospodu, što su za nami trčali klancem, s drugom poletih u kolibe, iz kojih se je razliegala ona čudna vika koju sam spomenuo.

Tako mi bora, negovorim za šalu, kose mi se naštrše na glavi, kad udjem u jedan šator: pomisli si gospodine moj, u njem je bilo zatvoreno više od dvie stotine naših zarobljenika. Svi povezani kano osnovi, polugoli i gladni, mnogo njih jur bez duše ili na umoru. U tren oka zapovjedih presjeći puta, oh, bila je to radost, veselje! Nevoljnici, kano da su iz grobova ustali, kano da su se preporodili, tješahu se i veseljahu, to isto bijaše u drugoj i trećoj kolibi, riečju, do pet stotina Franceza i naših oslobodih težke tamnice.

— Gospodine poručniče, gospodine poručniče! zagrmi onda s obje strane vika; s jedne mi javljaju, da su gerilci iz jaruge samo njekoliko koračaja daleko, s druge, da se je našlo u šatorih mnogo razna oružja, sabalja, samokresa i pušaka, očevidna to oružnica Španjolaca; ako me je jedna viest uplašila, druga me je opet utješila.

— Hej braćo — viknuh oslobodjenim drugovom. Tko vas ćuti dosta snage, neka se što brže naoruža, osveti za svoje muke, smjelo i odvažno, pa ćemo napastnike naučit Boga moliti.

Gromki allons zaori, cielo množtvo poleti što brže u oružnicu, a moja se četa u tren oka pomnoži sa pet stotina polugolih, ali za to hrabrih vojnika: ta mi pomoć dobro dodje, jer kad sam doletio stražećoj četici, morade već zametnuti krvavu bitku najmanje sa hiljadom Španjolaca.

Bog zna, odakle jih je toliko niklo, jamačno iz drugih jaruga i gora, a borili su se kano sami pakleni vrazi, dva puta udarih na juriš, moji su se junaci hrabro držali, nisu štedili ni sablje ni koplja. Al ipak nije bilo moguće razbiti jih ili suzbiti, dosadjivali su nam

presiljem svojim, dobro kano uzprkos pogadjajućimi hitci, svaki su čas za koji desetak umaljavali moju četu.

Boga mi, to nije šala, pomislih sobom, ako tako samo uru potraje, neće mi ni jedan vojnik ostati, to je još gore, nego prelaz klanca; evo, što to valja manevrirati, mjesto po ljudski ići napred; da je pukovnik s cielim vojem tako učinio, kako ja, nijedan od onih prokletih bandita nebi bio prošao s čitavom glavom. Ali što to koristi, neka se vrši volja božja, kad se već treba tući, neka se tuče do posljednjega momka, stid bi bilo ustupiti, kamo li podat se: — hej, junaci, dolje s konja, pak u kolibe, ondje ćemo se laglje braniti.

A treba ti opet znati gospodine moj, što sam zaboravio kazati, da su ovi šatori, pače i cieli tabor bili okruženi istina nizkim, ali za to jakim kamenitim zidom, koji su jamačno sami brigandi podigli, ter smo se iza njega mogli proti pretežnijoj sili i duže i s manjom pogibelju braniti, nego na otvorenom polju; to jedva dočekaju moji vojnici: u tren oka preskoče zid, tko je imao vremena, odvede konja u kolibu, pak onda se poče u ime božje strieljati lievo i desno.

Ali ni sad se nepopravi naše stanje: kano mravi navališe Španjolci, ako si koga ubio, deset jih skoči na isto mjesto, a bilo je tu krike vike — bome i dosad mi još zuji u ušijuh, a kad mi se sanja po noći, uviek me ona probudi. Gerilaca je sve to više bivalo, jer su se na njihovu viku slitali sa svih strana, a moja se je četa svaki čas umaljavala: taneta su zviždala nad glavami, zvečile vile, sablje, sjekire, jer ta rulja nije bila oružana po ljudski, niti po vojnički, nego kako jim je slučajno došlo što pod ruke. Hm, pomislih, to je zlo: — jur sam poizpalio samokrese, utrudio se leteć te amo te tamo — trebat će tu valjda ostaviti griešno tielo; ali što je do mene stalo, nu toliko hrabrih momaka, ciela satnija, svi svoji! — Ali u to, prosu se i iz klanca, kojim smo došli, i iz drugoga na protivnoj strani, množina naših vojnika, zaori gromka vika: Vive la France, Vive Napoleon! — Pukovnik nadodje s cielim svojim vojem.

Biedni su Španjolci bili ulovljeni kano u mrežu, u istinu žao mi jih je bilo, jer premda su to puki lupeži, izdajice i razbojnici, ter se neumiju tući u vrstah, već samo puškaranjem muče naše, ovdje su se ipak hrabro borili, borili i onda, kad se već nisu mogli nadati pobjedi: više jih od polovice pade, a druga dodje u robstvo. Povezasmo drznike, kano i oni naše negvami, užeti, uzdami, popalismo šatore i kolibe, taj njihov tabor, pak što brže natrag.

(Konac sliedi).

POUKA.

Nagovieštanja ob uzgoju.

Od I. P.

3.

Najprije nešto o emancipaciji žena. Na koncu prošloga stoljeća nije znala još ni kći križevačkoga podžupana svoga imena podpisati: dan danas pako uči u nas svaka sirota djevojka ne samo pisati već i risati, dapače uči po dva tudja jezika, a osim toga zemljopis i poviest, fiziku s kemijom, zoologiju, botaniku i mineralogiju itd. — dakako svega po malo, reći bi, samo za pokus.

Silni pokret današnjega vremena uhvatio je u svoj vrtlog i ženski uzgoj, te jako uzdrmao i malo ne već oborio staru predsudu o nedoraslosti ženskoj za umnu radnju.

Čuje se, istina, još i dan danas mnogo toga o rugobi emancipiranih žena, o smiešnoj im učenosti, o nenaravnom uzgoju; al u isti čas nastoje gotovo isti ljudi, koji ovo govore, o višem obrazovanju žena, o samostalnosti njihovoj. Jer napokon tko zna točno kazati: što je emancipacija žena, što li nije? Mužki je sviet u tom obziru pun predsuda i slaboća; dapače i učeni ljudi, premda moraju priznati istinu, otimlju joj se, dok god mogu.

Glasoviti Roscher, glede emancipacije žena vrlo konzervativan pisac, veli o tom u svojoj sistemi narodne ekonomike ovo: „U ostalom mora se priznati, da je u sasvim napučenih zemljah neka reforma ženskih socijalnih odnošaja silno potrebita. Čim je manja vjerojatnost za veliki dio djevojaka, da će se udati; čim je nestalnije utočište, kojemu se uz razklimane obiteljske veze imadu nadati pod starost u otčinskom domu: tim prije i brže morale bi se odstraniti pravne ili običajne zapreke, koje prieče te se žene nemogu posvetiti gdjekojemu zvanju, kojemu su inače naravnim načinom sasvim dorasle. Ovako bi se samo nastavio put, na kom je dokinuta stara kuratela ženskoga spola. Bit će kadšto jako potrebito, da se i znamenito dalje podje, al to će uviek biti žalostno.“

Priznaje se dakle, da ženske, ma koliko htjele, dan danas nemogu više živjeti po starom načinu, već da se većim dielom moraju brinuti prije svega, kako će si bez sramote kruh služiti. Ako je to nuždna posljedica današnjih socijalnih i gospodarskih odnošaja, koji nisu postali krivnjom ženskom: zašto im se krati potrebita sloboda? Žene treba da su slobodne u poštenoj zasluzbi, ne pako u razkalašenosti i dangubi, a to je njihova emancipacija.

Čudnih li o tom pojmova! Najlaglje je ženske uplašiti, kad im se rekne: to se nepristoji; al je J. Bentham već davno dobro primietio: je li se pristoji, da mužkarci prodavaju igračke, da trguju čipkami i ženskim nakitom, da su krojači ženskoga odiela. A napokon smo mi strogi sudci samo sirotam, gizdavomu pako gospodstvu klanjamo se do crne zemlje. Pitajte nas: čemu žene jašu? — Jer im je drago, jer ih je liepo vidjeti. — A nije li to proti onoj ženskoj čednosti, proti krotkoj im ćudi, proti njihovu zvanju, koje ih na kuću upućuje i o kojem se toliko govori?

Od razboritih ljudi prosto je jahati svim ženam, koje umiju i mogu; ali oni mužkarci, koji se od milinja snebivaju, kad vide gospodju groficu, gdje dosta nespretno sjedi na svom vrancu ili bielcu: nesmiju se mrgoditi, kad vide žensku, koja ili ozbiljnu knjigu čita, ili umije bolju stvar napisati nego mnogi mužki pisac, ili se na svoju ruku bavi gospodarstvom i trgovinom, ili samostalno nastoji oko svojih poslova, hodajuć po uredih i pisarnah bez pratnje i ceremonija.

Kad šetalištem prodje djevojka nepočešljana običnim načinom, ili kad se koja žena kratkoga vida pomoli na ulici s očali na očijuh: eto ti psikanja — Blaustrumpf — živila emancipacija — daleko smo dotjerali — itd. A kad tim istim mužkarcem posluži sreća, te uzmognu sjesti k nogam krasne ali dangubne gospodje, koja nehajno pružena u longchaise-u nježnimi prstići smata cigarete, pa jednu za drugom upaljuje, odbijajuć iz „d i v n i h u s t i j u“ plave kolobariće dima — tad hoće da polude od razkošne miline.

Neću da ovo dalje razlažem, jer bi mi se nagovieštanje izvrglo u šalu i pustu zabavu, a to mi nebi s voljom bilo. Kad se govori o djevojačkom uzgoju i o zvanju ženskom, mora se i nehotice spomenuti emancipacija žena, a tu je opet dosta reći, da ovim dvim riečim malo tko zna pravoga smisla.

Koliko god se neki pedagogi u teoriji muče strogom definicijom ženskoga zvanja, da izbjegnu svemu, što po emancipaciji zaudara: praktični je život ipak već daleko premašio pobožne želje tih konzervativnih pisaca. Uzalud su im napori proti težnjam cielih naroda!

Francezke žene imadu odavna veliku moć u družtvenom životu, pa se sasvim krivo misli, da to valja pripisati samo dražestnomu im čaru i ljubkosti. Veća je njihova sila. U Francezkoj gospoduje državna vlast obično samo na toliko, na koliko umije poslužiti se socijalnim organizmom naroda, a s toga je od nekada velik upliv Francezkinja na državne poslove, s toga one slabo i mare za politička prava, za koja se Amerikanke otimlju.

U Francezkoj vrši se političko pravo i uz suffrage universelle u istinu ponajviše samo posrednim načinom, t. j. socijalnim uplivom, u Americi pako neposredno ter izravno, rek bi, toljagom u ruci. Zato i jest emancipacija žena u Americi neposrednija nego igdje drugdje i svakim danom sve to veća. Uza sve to brinu se i one ponajprije zato, da budu slobodne sa socijalno-gospodarske strane, pa zato i neima gotovo nikakova načina zaslužbe, kojega se one nebi laćale. U Americi ima držâva, gdje tri i četiri puta više učiteljica nego li učitelja obučava ne samo žensku već i mužku djecu; osim toga ima ondje do sada 300 doktorica medicine; u New-Yorku ih ima, koje vuku na godinu 10 do 15.000 dolara dohodka, dakle najmanje 20—30.000 for. našega novca.

Englezka razlikuje se bitno od Amerike, a ono je ipak nedavno londonsko sveučilište izdalo reglement, gdje se propisuju uvjeti, uz koje će se od sada sedamnaestgodišnje djevojke primati medju sveučilištne slušateljice. Ovi su uvjeti dosta težki, al zato su puno laglji na sveučilištu u Cambrigde-u, gdje se djevojke primaju za pripravu, ako su vješte aritmetici, englezkoj poviesti, zemljopisu, jeziku i književtvu, pa ako su vrstne napisati kratke englezke sastavke. — Kad već o tom pripoviedamo, neka znadu naše čitateljice i to, da ove godine u Zürichu osam gospodjica uči medicinu.

A kako se istom u Njemačkoj nastoji oko ženskoga uzgoja! Viših djevojačkih učiona imadu Niemci sve po izbor: u samom Berlinu njih četrdeset. Uza sve to podižu se ondje i liceja za više djevojačko obrazovanje, na kojih predavaju sami sveučilištni profesori. Osim toga ima ondje učiôna, u kojih se djevojke pripravljaju za posebna zvanja; naročito ima mnogo učiteljišta ženskih i to različite ruke, zatim glasbenih i risaćih učiona, napokon ima i posebnih družtava, koja iztražuju, kakvi bi načini za žene najsgodniji bili, da si uzmognu kruh služiti. Žensko književtvo napreduje u Niemaca kao malo gdje, a u časopisih ženam ili djevojačkomu uzgoju namienjenih nadju se često izvrstni članci pisani ženskom rukom. A što je najznamenitije, traže oni riešenje ženskoga pitanja na socijalnom polju.

Dokâza dakle dosta, da se žensko zvanje, a po tom i svrha djevojačkoga uzgoja, uzalud steže na mali samo prostor, što ga neki te neki pedagogi nebi nikako htjeli prekoračiti; uzalud je doista govoriti i pisati: ženska je stvorena s a m o za dom, s a m o za obitelj, kad se tomu goropadnim načinom protivi savkoliki socijalno-gospodarski organizam današnjih država.

Neima sumlje, prekrasne su slike, što ih neki pisci znadu naslikati o kućnom blaženstvu, o domaćem raju, u kojem bi mužkarci imali biti mali bogovi, žene svetice, a djeca angjeli; al teorije pedagoga treba da su više nego liepe slike.

Kad ljudi nebi visjeli o neizmjernih potreba, ili kad nebi ni moguće bilo, da im oskudjeva,

što se životu svakako hoće, ili kad bi svatko bez obzira na ostali sviet mogao sam za sebe privrediti, što god i koliko god treba njemu i njegovoj obitelji: tad bi dakako takove teorije valjale i za život. Al tko je ma samo zavirio u one žalostne knjige, koje razlažu često još žalostniju teoriju o pučanstvu, okanit će se jamačno takovih poetićkih slika. Slušajmo n. p. ove gorke rieči glasovitoga Engleza Malthusa († 1834). „Tko se je rodio u zemlji već napučenoj, a obitelj ga nemože hraniti, ljudsko pako družtvo njegove radnje netreba, taj neima ni najmanjega prava, da traži za sebe budi koj dio živeža, taj je posvema suvišan na zemlji. Na velikoj gostbi prirode neima za njega couverta. Priroda mu zapovieda, da ide odkuda je i došao; neće li, ona će sama izvršiti svoju zapovjed."

Ove mrzke izreke zlovoljnoga Engleza nemogu biti istinite; al toliko ipak dokazuju, da je na tom svietu težko živjeti, da se bez velike borbe, bez silnoga napora nemože proći. Ako to, onda neima i nemože biti prepiranja i jogunluka: ovako ću živjeti i nikako drugčije.

Upućuje nas žalibože statistika, da se veliki dio pučanstva nikada neženi; ima zemalja, gdje se svake godine gotovo samo polovica onih mužkaraca oženi, koji bi se ženiti mogli. N. p. rodi se svake godine 10.000 djece, od tih preživi 18. godinu 6000, oženi se svake godine 2200 parih, ostaje dakle neudatih djevojaka najmanje 800.

Nesjećam se doduše, da sam u hrvatskih novinah ikada čitao ženitbenu ponudu, al sam zato u albumu neke gospodje u Beču, koja je ovakvimi oglasi i pozivi provodila objestnu šalu, vidio slike, i nekih hrvatskih odličnih gospodična. Obrtnost sa ženitbenimi ponudami i s ovakvim posredovanjem u nekojih je zemljah na veliko dotjerana. A sve to dokazuje, da ženitba nije stvar, koja sama sobom dolazi.

Kad sam već u rieči, moram još nješto kazati i o životu obiteljskom.

Obitelj jest i ostaje najnaravnijom inštitucijom ljudskoga družtva; u njoj uspjeva najljepše kriepost i uljudnost; zato će ona uviek biti uzorom ćudorednoga savršenstva. Al žalibože je današnja organizacija radnje i gospodarske privrede takova, da s mnogih strana neodoljivom silom ograničuje i osakaćuje obiteljski život. To biva ponajviše tako zvanom diobom i ujedinjenjem radnje, i to ne samo neposredno kod obrtničkih radnika, već i posredno kod velikoga diela onih ljudi, koji spadaju u red potrošnika.

Ljudske se potrebe najlaglje namiruju što jeftinijom produkcijom ujedinjenih sila, a to tjera ljude, da izadju iz obitelji i da se podadu zajednici. Eno željeznica, gostiona, kavana, kazališta, šetališta, toplica, javnih kupelji, praonica itd. Sve to je protivno obiteljskomu životu.

Koji smo u svojoj domovini živjeli na razkršću stare i nove dobe, osjećamo i ćutimo vrlo dobro razliku izmedju nježne brige, kojom svaka obitelj pazi svoje članove, pa izmedju buke i nemara, kojim nas u javnom prometu nepoznati ljudi zaglušuju i u rebra guraju. Da navedem samo jedan jedini primjer. Obiteljski život nečuva i nebrani ništa toliko, koliko djevičansku stidljivost svojih mladih kćeri. Kad je u prijašnje doba ovakovo diete odličnijih roditelja — reći ću podžupana, odvjetnika, velikoga bilježnika županijskoga — imalo poći u pohode svojoj strini ili teti, pratili bi ga i otac i majka, te bi si djevojku u posebnih kolih tako rekav samo prenieli iz jedne kuće u drugu, a ona uz to nebi nikoga vidjela do svojih roditelja i rodjaka. A kako danas? Dan danas mora ona sjesti u željeznička kola medju tudjinske putnike, koji nemare za ničiju ni stidljivost i udobnost; dan danas mora se djevojka za putovanje ne poseb odgojiti.

A napokon zaboravljaju pedagogi, koji sav djevojački uzgoj namienjuju obiteljskomu životu, da obitelj dan danas vrlo često nezna zadovoljeti ni onim gojitbenim dužnostnim, za koje se nemogu izvan nje nigdje naći valjali namjestnici. Vrlo mnogo se tomu hoće, da obiteljski uzgoj bude prama zahtjevom pedagogičkim, pa zato su i ovdje i drugdje, bar s materijalne strane, gotovo samo aristokratičke familije vrstne uzdržati podpun ustroj obitelji.

Sretan li je, tko može svoju obitelj sa svih strana tako urediti, da u svem i svačem bude prama svomu pojmu, t. j. da zadovolji svim dužnostim, radi kojih je bar u misli začeta; al odtuda nesliedi, da se sav uzgoj djevojaka ima i onda namieniti izključivo samo obiteljskomu životu, kad se je bojati, da će gojenica jedva ikada tako sretna biti, da uz dragoga si supruga postane kraljicom uzorne obitelji.

Istina je, ove se nade neodriče do stanovite dobe nijedna djevojka; al je li razborito ovakovoj nadi za volju zanemariti sve priprave za što sretnije samovanje? Koliko god je udaja vjerojatna, toliko je i samovanje moguće. Koja se djevojka neboji ovoj mogućnosti u susret poći, ima se i u ženitbi nadati boljoj sreći, jer nebudući na nju prisiljena može birati prama svomu srcu, što kod djevojaka za obiteljski život navlaš uzgojenih nebiva baš odviše često. Zato ja i zagovaram prije svega gospodarsku emancipaciju žena. Neka one samo ostanu krotke, čedne, nježne, nabožne, al neka uz to nauče samostalno i poštenim načinom kruh služiti — neće se jamačno kajati.

A zašto govorim o svem tom toliko, gdje no hoću da nagovieštam ob uzgoju? Zato što se bez pojma o zvanju ženskom nemože ništa jasna i stalna kazati o svrhi i zadatku djevojačkoga uzgoja. Žensko se pako zvanje nemože pojmiti bez poznavanja gospodarskih uvieta, o kojih visi zaslužba i živež.

Jugoslavenska akademija.

U sjednici filogičko-historičkoga odsjeka jugoslavenske akademije, držanoj dne 22. o. m., čitao je pravi član, g. Sime Ljubić, kako onomadne objavismo, razpravu s naslovom: Istoričko-kritička iztraživanja o glasovitom Markantunu Dominisu (Gospodnetiću), navlastito po izvorih mletačkoga arkiva i knjižnice arsenala parižkoga.

O Markantunu malo se do danas pisalo, a to površno i krivo. Rodio se u Rabu g. 1560 od plemenite i po vriednih muževih slavne porodice. Stric mu Antun Dominis, senjski biskup, odpravi ga još neodrasla u Loret na nauke, gdje se umah izkaza osobitim umom nadaren, te ga Ježuvite navabe, da stupi u njihov red. Još neredjen za svećenika bude učiteljem krasnih nauka u Veroni, zatim matematike i naravoslovja u Padovi, gdje se oglasi navlastito po svojih optičkih iznašašćih. Primiv svećeničke redove, ostavi stolicu sl. Galiteu, pa prodje u Brešiu, gdje je najprije predavao retoriku, zatim logiku i filosofiju, ovu po Platonovih načelih, a tim privuče na se svu srčbu ondašnjih peripatetika. Kašnje bje jošte učiteljem matematike na rimskom pitomištu, te nezadovoljan ježuvitskimi načeli, ostavi onaj red, a stupi u službu kod rimskoga dvora.

Padnuv mu stric Antun god. 1595 u bitci proti Turkom pod Klišem, bude uz nastojanje carskoga i mletačkoga poslanika imenovan upravljateljem senjske i modruške biskupije. Tada započe Markantunovo djelovanje na diplomatičkom polju. Primorski su Uskoci naime za austrijsko-turskoga rata, preko mletačkoga zemljišta u Dalmaciji, često provaljali u Tursku na plien; al' buduć da su se Mletčani Turčinu nakloni izkazivali, napadale su ih njihove ladje po moru; s čega je razdor medj republikom i Austrijom dnevimice rasao. Dominis kao senjski nadpastir stavi se, da uzprežuć Uskoke taj razdor digne. Po papinskom nalogu od g. 1598 do 1602 neprestano putuje iz Praga u Gradac i obratno kao posrednik u tom poslu medju ona dva dvora i Mletčani. Izmisli tada i predloži više načina, kako da se toj razmirici na kraj dodje, i njegovi su predlozi uviek uzklikom primljeni, kao što se vidi iz njegovih mnogobrojnih listova, no žalibože nisu nikad iskreno izvedeni radi odpora u onih dvorjanicih, kojim je grabež Uskoka na korist bio. To ga težko omrazi pred Uskoci, koji, iskresavši Rabatu i senjsku posadu na komade, stave i njemu zamke, da ga ulove, al budući mu ono prijavljeno bilo, znao im je izbjegnuti i u Rab se spasiti.

Prošav u Rim, papa i republika suglasno ga odaberu za spljetskoga prvostolnika; moleć u isti čas za privolju i kaptola i spljetske občine, koji su po davnoj navadi za se zahtievali pravo izbora; ali usljed spletaka stožernika Aldobrandina budu njegovi dohodci oglobljeni težkom nesnosivom podarbinom na korist stožernikovih dvorjanika, što ga kašnje zaplete u težke, dugotrajne borbe ne samo sa obdarenimi dvorjanici nego i rimskim dvorom, koj mu je, pošto se opirao nezakonitomu nametu, zapriečio ulaz u crkvu, te mu svaku i najpravedniju molbu u svakojakih poslovih pastirskih odbacivao. Ovo umjetno razdraživanje povede Dominisa na osvetu. Proučiv duboko ondašnju pokvarenost rimskoga dvora, zače tada osnovu svoga djela: De Republica Ecclesiastica. Za mletačke obustave (interdikt), za koju u Dalmaciji ni svećenstvo ni narod nisu ni najmanje marili, pošto su ju pravom smatrali za sasvim svjetovnu izpraznost stranačku, stupi Dominis, jedini medju mletačkimi biskupi, kao javni branitelj republike proti Rimu, i napisa razpravu: Dell' autorità legitima potestà de' Principi temporali nel far leggi et governar lo stato suo; contra le vane pretensioni della Corte Romana. Ova bude u Rimu odsudjena, gdje se tim mržnja proti njemu sve više razvi, te su njegove molbe u poslu nadpastirovanja još odličnije odbačene, akoprem njegovo ponašanje u poslovih svoga zvanja bješe u obće svake pohvale vriedno. Dominis toga radi to veće uznemiren, dokončaje svoje djelo: De Republica Ecclesiastica; no videć, da ga nebi mogao na svjetlo dati, ostajuć na katoličkom zemljištu, a uz to da mu se nije ničemu nadati od Rima, van skrajnoj kazni, izposluje najprije, da mu bude nasljednikom na spljetskoj stolici rodjak mu Sforza Ponzone, a zatim čuvši, da ga je sv. oficij tražio od vieća mletačkoga desetorice, pobjegne iz Mletaka preko Švajcarske u Heidelbergu, gdje daje na svjetlo svoju knjižicu: M. A. de Dominis Arch. Spal., suae profectionis consilium exponit 1616, ter preko Holandije u London, gdje je sjajno dočekan i svim potrebitim obskrbljen.

U Englezkoj znao si je Markantun prokrčiti put do najužjega kraljeva prijateljstva; te su mu podieljene najviše časti, a u dvoru najredja odlikovanja. U parižkom rukopisu o častih kaže se: Titulorum Ecclesiasticorum (samo) nota est haec: Magister hospitalis dicti de Savoye, secretarius equestris ordinis. S. Georgij vulgo Jarretiere, Decanus Windzorum, Decanus Wolveranton, Prepositus Collegij de la Celsa; a s tih samo služba vukao je golem prihod. Tada poda na svjetlo svoje ogromno djelo: de Republica Ecclesiastica, koje je umah opet tiskano i na više jezika prevedeno; zatim jednu malu propovjed, pak Scagli de Naufragio Cristiano; Istoria del Concilio Tridentino glasovitoga Sarpia, od koje 4 knjige prevede na latinski jezik, nadalje: Sorex; De potestate regia itd.

Rim je medjutim neprestano tražio, da ga ma kojim načinom navede na povratak. Napo-

kon pokuša, da ga pustimi obećanji nabavi. Bude za taj posao ovlašćen Godmar, poslanik španjolski u Londonu. Ova pritisnuv ga tvrdo, napokon ga na povratak pridobije; nego je vjerodostojnije, da je sam Dominis oćutiv u duši potrebu povratit se u krilo katoličke crkve, od koje se faktično odvratio bješe (akoprem je on uviek tvrdio, da se nje tvrdo drži i njezinomu sudu svoje djelovanje i mnienja podlaže), uzeo i upotrebio tu priliku, da svoju nutrnju namjeru izvede. Sada dobije papinski list, kojim mu se ne samo sve opraštalo, nego mu se kazalo, da će se i u ostalom sve točno obdržati, što mu Godmar bude obećao. U tom se raznese glas po Londonu, da Dominis putuje u Rim kao kraljev povjerenik u poslu sbliženja englezke sa rimskom crkvom. Da je u tom bilo bar nješto istine, neda se nipošto tajiti; no kralj ipak, da utaloži nezadovoljstvo, koje se toga radi podiglo bje u narodu, prisili Dominisa, da tu stvar pismeno zaniječe, te mu potom zapoviedi, da za dvadeset dana iz Englezke otidje.

Iz Londona prodje Dominis u družbi carskoga poslanika u Brusseles, gdje ga ondješnji papinski poslanik u svoj dvor primi i častno pogosti. Tu je on morao pismeno opozvati i odsuditi sve svoje dosadašnje nauke i djelovanje, a zatim primi konačni oprost. Infantica darova mu 1000 škuda, a stožernik Queva 500. Tu napisa list na Josipa Italla: De pace religionis. Dodje u Rim 29. listopada 1622, i bje radostno primljen, navlastito od Grgura XV., njegda njegova učenika, koj ga s potrebami plemenito oskrbi. Morao je samo obnoviti zakletve, i napisati po nazorih sv. oficija knjižicu: M. A. de Dominis Arch. Spal. sui reditus ex Anglia consilium exponit.

Smrt Grgurova bje za Dominisa neuklonjiva propast. Podignut 6. kolovoza 1623 Urban VIII. (Barberino), neprijatelji Dominisevi ocrniše mu Markatuna tako, da je još 20. travnja 1624 bačen u tamnicu sv. Angjela pod izlikom, da je na novo krivovjerski zabludio, jer se ustručavao pisati proti svomu djelu: De Republica Ecclesiastica. Bude iztraga započeta, koja istina Dominisa navede, da izpoviedi njekoja kriva načela, ali je vjerojatno, da se je i tada kao što i prije samo u tom smislu izrazivao, kao da su to gola njegova mnienja, za koja bi želio, da mu budu temeljito oprovrgnuta, te da će ih se onda odreći. Medjutim upade iznenada (31. kol. 1624) u bolest, a 8. rujna u bolji se sviet prestavi, a to prije nego je iztraga svršena. S. oficij dade ga po liečnicih razparati, dakako da začepi usta onim, koji su već tada i poslje tvrdili, da je s otrovi poginuo, a liečnici bar to izrekoše, da su mu pluća našli s obje strane razpaljena.

Prije smrti odreče se Dominis svečano svake krive misli proti katoličkoj vjeri, kao što se drznula izpoviediti i sama njegova posmrtna odsuda, i primi sva svetotajstva za umiruće, dapače zapita i papinski blagoslov i obće oprošćenje. Uzprkos nedovršenoj iztragi, i da se sa katoličkom crkvom sasvim svečano pomirio, njegovi protivnici nisu svoje osvetljivosti niti poslje mrti mu spregnuli. Sv. oficij sam dokonča iztragu i skroji odsudu po svoju, te 21. prosinca sakupio veliku množ svećenstva i naroda u crkvu la Minerva, i davši tu prinieti truplo Dominisevo, u mrtvačnici za takovu svečanost navlaš shranjeno, te njegovu sliku i spise, pročita onu odsudu, naime da bude sve do javno na stratištu Campo di Fiore izpaljeno, a prah u Tiber pobacan. A zašto? Evo razloga: **apparendo** (kako se čini) che 'l detto Arciveciovo Marc' Antonio era stato infetto di quell' heresie medesimamente dopo 'l suo ritorno, i to usljed obtužbe tacitamente podnešene. Temelji dakako nedovoljni, navlastito kada se je radilo o čovjeku, koj se već prije smrti bješe podpuno s crkvom izmirio.

SITNICE.

— Netom je izašlo: Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučanje mladeži nacrtao Prof. Sime Ljubić Knjiga II. U Riečkom tiskar. kamen. zavodu Emidije Mohovića. Ciena za predbrojnike 1 for. 50 nvč. za druge kupce 2 for. Učeća se mladež može kod spisatelja u narodnom muzeju dobiti I. knjigu iste poviesti za 1 for. Za ovom sliedit će III. knjiga. U njoj će se nastaviti književna poviest jugoslavjanska najnovija, te i politička do danas, a dodat će se i politički nacrt onih naših državica, koje se danas vladaju ili su se negda samostalno vladale, naime Crnagore, Dubrovnika i Poljica.

— U „Revue des deux Mondes“ ima razprava francezkoga akademika g. A. de Quatrefages-a o porieklu životinje i bilja, gdje se dakako govori i o glasovitoj majmunskoj teoriji, pa se razglaba ne samo nauk Darwinov, nego i Karla Vogta, Lamarikov itd. Povodom tim pita pisac: „Kako je to moguće, da se obćenito misli, da je Darwin uztvrdio: čovjek je unuk majmunov? Tà upravo usuprot tomu priznavaju svi nčenjaci i usried najžešće polemike, da se majmunsko poriekło čovjekovo u nikojem obziru nemože priznati i da se na poseb posvema protivi teoriji Darwinovoj“.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 20. U Zagrebu dne 5. lipnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Uzdah.

Gledajući tvoje biće,
Duh mi trepti i prelića,
Sad roneći tvom dubljinom,
Sada leteć tvom daljinom:
Što si ognjen kao plamen,
Čemu težak kao kamen,
Zašto brzaš naglom riekom,
Prebacuješ viek za viekom,
I na putu, kud polaziš,
Ti zaprieke nenalaziš?

Tu u srcu, u tom stanu,
Gdje su želje na mejdanu,
Gdje caruje slast nebesâ,
Gdje se jarost pakla stresa —
Protuslovlja tu je stanak,
Tu ti slaviš rodjen-danak.
Stalnom svrhom ti se rodiš:
Sliepca želju svietom vodiš;
Ti joj tepaš kad postane
Ti joj plačeš kad izdahne!

U stvorenja dugom redu
Ti si nalik živom čedu,
Što je tumač razgovora
Izmed boga, izmed stvora.
Osjećaja za visinu
Nema glasa, rieči ginu;
Samo uzdah jak je sjeći
Ovaj svemir svojom rieči,
Kad bezglasan s grudi šumi . . .
Višnji čuje i razumi.

Prirode si vjerno diete:
Njena radost ogrije te,
A oledi tuga njena —
Ti si k svemu vjerna sjena,
Razlikosti svakoj srodan,
Svemu skladan, prilagodan.
Ti se radjaš svakom dobom,
Svaki prostor puniš sobom,
I kad bi te tielo krilo,
Već ti nebi mjesta bilo.

Slobodan si, sve ti svladaš,
Kad sa srcem srce skladaš,
Što s razstanka tužna ginu —
Pozdrav nosiš u daljinu!
U niemosti rieč si glasna,
U nesviesti sviest si jasna.
Žuboreći i bukteći
Liek si, koj nam dušu lieči,
Koga, leteć iz svog stana,
Nesustavi vlast tirana.

Kad u ovoj suznoj doli
Mlad se život gdje pomoli,
S tmine iduć započinje
Brodit ovo more sinje,
Sudba ciela predanj stane —
Tad zaplače i uzdahne.
To je, štogod motri, čisli,
Prvi izraz prve misli.
O nebitka noći tamne —
O životu zore plamne!

Tko da tebi cienu stavi,
Kada prvi žar ljubavi
Uztalasa mlade grudi,
Silu božtva tu probudi?
Štogod bukti i što tinje,
Što vijori, što rominje,
Nevin sanak, čista java:
To se tebi povjerava.
Dok uzdasi takvi traju,
Angjeli se s'njih radjaju.

Najdublji si i najteži,
Kad iz tiela duša bježi,
Sieda starca smrt obleta.
Iz sustava tvarnog svieta
Trgaju se trudna krila,
Jedna volja — jedna sila.
Vjeran drugar zemskog sina
U tminu ga vodeć s tmina,
Odgovor si tuj prošlosti,
A pitanje budućnosti.

Nikad takov nezašumi
S prsâ milom narodu mi!
Budi izraz sile mlade,
Sviesti, volje, vjere, nade —
Nikad smrti ni sdvojenja:

Što je krivo, to se mienja . . .
Leti, ognjen uzdisaju,
K mojem domu, mojem raju;
Reci onoj maloj četi:
Rod će živit, krivda mrieti!

Ivan Zahar.

U Mokricah.

Novela od I. Dežmana.

IV.

Tko bi ti izbrojio, domorodni čitatelju, sve jade, što ih Turčin našemu narodu zada? Što je mora, da je crna tinta, veli pjesma, jedva bi ih čovjek izpisati mogo. Od Kosova i prije njega pa do Grahova i poslje njega nebrojene su se bitke bìle. I bìle su ih oboje stranke velikim junačtvom, ali k tomu obično i žestinom, koja je kadkad u bjesnilo prelazila. Ta junačtvo je tursko na fanatizmu osnovano, a može li takvi čovjek u boju drugo što, nego li bjesniti? Takvu biesnu četu pobiti, kad brojem pet, šest puti nadmašuje kršćansku, to je čudo od junačtva. I mi ih većinom pobismo, pa zato ko ne vjeruje u čudesa, trebalo bi mu izpisati njekoliko primjera iz naše prošlosti, da vidi što može narod potišten, kad mu dogori luč do nokata, kakono se kaže. Sreća i bog za svakoga silnika, što treba svakomu narodu silnih uvrieda i težkoga tlačenja, dok do samosviesti dodje, al jao si ga njemu, kad on na svoje noge stane i na svoje oći progleda. To je Turčin prečesto osjetio. Da vam i ja orišem takvu krvavu zgodu!

Bilo mjeseca lipnja godine 1594, kad su Turci pod Hasan-pašom navalili na Sisak. Baš prije devet godina ugovori hrvatski kralj Rudolfo sa sultanom Amuratom primirje na devet godina. Al su se Turci toga slabo držali. Znao bi o tom pripoviedati Skender-beg, požežki paša, koji već buduće godine provali u Hrvatsku i iz nje jedva živ uteče. Nije ni šale bilo namjeriti se na Gjuru Šubića od loze Zrinovića. Znao bi pripoviedati nadalje i Ferhat-paša, koji je htio svoga druga osvetiti, pa provali tja do Ljubljane, al ga vraćajućega sretne Tomo Bakač sa 200 Hrvata proti njim deset hiljada i do noge ga potuče. Znao bi pripoviedati i sam Hasan-paša, koga veliki vezir Sinan i prije nego li izteče primirje posla u Hrvatsku, da po njoj robi i pali. Došo tako i Hasan pod Sisak, utvrdiv se prije na Kupskoj obali polag Petrinčice i premostiv Kupu. Siskom su tada zapoviedala dva junačka popa, oba kanonika: Blaž Gjurak i Mato Fintić. Ti dični junaci krstom na prsijuh, a sabljom u ruci bili su uviek, gdje je pogibelj najveća bila. I vatrenom rieči sokolili svoje junake. A znamo šta može slovo, koga progovore sveta usta, koja su istinu uviek zborila. Znamo šta može slovo, koje potiče iz čista srdca, koje je bilo uviek samo za svako dobro zanešeno. Tko da ne plane, kad mu takvi govornik klikne: Ustani rode! Krst nam gaze, braću tlače, žene i djecu u robiju vode! Skoči, pomozi, umri ako treba, kao što i ja hoću, da spasim rod svoj, zemlju svoju! Umri pošteno, da sramotno ne živiš!

Videć oba kanonika, da je naših u Sisku premalo, a Turaka pred Siskom i odviše, poruče na sve strane, da im priteku u pomoć. Došo ban Tomo Bakač sa svojimi banovci, medju njimi, kako znamo, Milutin; došo Melkior Rader sa 500 konjanika, došo i Ekenberg sa Štajerci i Kranjci i med njimi grof Vilim, Radgostov brat. Rekoše Kranjci i Štajerci: Hrvati su naša braća i susjedi naši. Treba da im pomognemo. Gasimo već vatru, kad u susjeda gori; laglje svoju kuću obranismo. Koliko su Hrvati krvi već prolili, da očuvaju sebe i nas od Turčina. Hoćemo i mi jednom za nje svoju krv proliti. — Divnih li rieči! Blažene li bratske ljubavi!

Kako bi pomoćna vojska na izskupu, pozdravi ju ban Bakač: Hrvati, junaci! Tko danas pogine, spominjat će mu se ime na vieke. Sjecite bez oprosta, i dok jednoga bude Turčina, da mi ne povrnete sablje u korice!

I povede ban na udarac vojsku. Za njim prionu Petar Bakač sa svojimi uskoci, pa Krsto Obručan, Ekenberg i ostali. Sukobe se dvie vojske kod Pešćenice. Nebje to bitka, već upravo pokolj. Pade Memi-beg zvornički, pade Mehmet, hercegovački paša, a sultanov nećak. Videć ovoga Vilim svega u srebru i zlatu, pomisli: to je ugledniji junak, toga da posječem, pa ne žalim umrieti. Ali Mehmeta branila odabrana četa. To Vilima ne uplaši, već povede svoje ljude u četu. Silne li krvi učiniše! U jednom času skoči sto duša iz grdno razsiečenih tjelesa. Dade sreća i sablja otvoriti Vilimu put do samoga Mehmeta i izazva ga na mejdan. Nebi tu govora o mejdanu. Turci obkoliše Vilima i htjeli već iz njega trista jada da učine. To opazi Milutin i povede šaku svojih, da obrani neznana junaka. I tako je liepo udario, da je Vilimu za čas ledja očuvao. Tad naskoči Vilim i posieče Mehmeta, koji se lavski branio. Pade Mehmet, al pade i Vilim. Rani ga turski četnik i bio bi ga prepolovio, kako žestoko zamahnu, da mu nije Milutin udarac svojom sab-

ljom odbio. Odbjegoše tad Turci, a ostade Milutin i videć neznana junaka još živa, digo ga sa zemlje i odveo iz boja. U to se i boj navrši, jer su naši Turke u Kupu utjerali i pilićnik im iz nje ne izpliva. Udavi se i Hasan-paša, koga dade ban iz vode izvaditi i dostojno pokopati. Bio Hasan junak na glasu, pa mu htio ban izkazati čast, koja ga je išla. I pravo je učinio. Nikoga ne mrzi mrtva!

Pade u boju i naših mnogo. U samom Sisku, koga bili Turci jurišali, pade Mato Fintić i mnogo drugih dičnih junaka. Oj Fintiću, hrvatski sokole, junačkom si smrti poginuo, da obraniš domovinu, pa mi zato nikad umrieti nećeš. Prikovao ti je narod ime za zviezdu, koja nigda potamniti neće. Divno li se sjaji nad hrvatskim nebom!

Kako se boj navrši, izmoli Milutin od bana dozvolu, da povede kući grofa Vilima, koji mu se imenom javio i s kojim je sam ban često junakovao, nebi li mu rane izvidati mogo. Ban mu reče: Hrvatski se ponesoste! Podji Milutine i da brže dospješ, eno ti na poklon dva hitra konja, što ih Hasanu otesmo, pa vozi svoga prijatelja i u moje mu se ime zahvali. Sjedne Milutin na kola svoga novo stečena prijatelja i odjuri s njim.

Vilim bio grdno ranjen. Posječe ga Turčin preko lievoga lakta i prsiju do same oprsnice. Sreća i bog što mu liečnici pri ruci bili, te mu mogoše ranu sljubiti i sašiti, da se ne jazi. Nije ni bila zato tako grdna vidjeti.

Milutin sjedeć uz ranjenika i videć kako junački trpi, na svaki je način gledao, da ga razvedri. Opaziv da je Vilimu težko govoriti stade ga on razgovarati. Kazao mu se, čiji li je i odakle, pa nastavi:

— Evo svietli grofe . . .

Prekinu ga Vilim: Nemoj Milutine tako, reci mi brate. Na krvavom se polju pobratismo.

— Dakle brate Vilime, imam te umoliti za nješto. Hoću da se ženim, ako bog da. Ti mi moraš kumovati. Zagledah se u djevojku punu svakoga milja. Da znadeš Milutine, kako sam se veselio u boj proti Turkom poći, pa eno kad dodje do toga, tako sam težko polazio. Kako i nebi? Ostaviti svoju Veru, pa u krvavi rat poći! Pri razstanku joj odkrih ljubav. Vidiš, Vilime, to me boli. Zašto joj nisam zašutio, da ju ljubim, kad mi je već bilo u boj poći. Koliko je sirota od onoga časa suza prolila za mene! A da sam poginuo pred Turkom, za navieke ju onesretih. Nebi li bolje bilo, da podjoh i ne oprostiv se s njom. Il da joj, šuteć o ljubavi, rekoh: idem na put po svom gospodarstvu. Al zaručnici svojoj morao sam iskren biti, a u boj morao sam otići.

— I pravo učini, reče Vilim. Domovina je prije ljubavi. Za nju ti je i najveće sreće se lišiti. Domoljubu je uviek svaku osobnu korist sveobćoj korist i podrediti i žrtvovati. Tko toga ne čini, domoljub nije. Nije li ljubav osobna korist. Žena, djeca, blago i svaka druga sreća — nisu li to osobne koristi?

— Oh Vilime, dragi Vilime, nemoj više toga duljiti. Ja ljubim domovinu i podjoh za nju u boj i ne prêdah pred neprijateljem, al ja bar sada ne mogu lučiti jedne ljubavi od druge, paće od kako ja Veru ljubim, mnogo sam zanešeniji za svako dobro doma svoga. Biti će što je i Vera takva. Da je smjela sirota, težko bi i ona kod kuće ostala bila. Oh koliko puti mi je ona to i izjavila! I vidiš ni jedne mi rieči ne reče, da ne idem u boj. Paće, ja mislim, da htjedoh ostati, ona bi me prekorila.

— Dvojim Milutine. Nu ti se svakako ženi. Kad si ti mogo onaj čas, kad si joj ljubav odkrio i s njom se zaručio, otići u boj i tako se junački u najvećoj pogibelji držati — ti se ženi. Ti ćeš uviek i kašnje takav biti. Tebi ženitba neće nikad smetati, paće, kako primieti, vatrenije ćeš dom braniti, kano lav, kad mu na laviće ko navaliti hoće. I uzgojit ćeš prema sebi djecu svoju, zamjenu svoju. Al vjeruj mi, Milutine, tko na ote žrtve pripravan nije i ko nije osvjedočen, da će ih podnieti, taj neka se ne ženi. Prvom će prilikom — možda i razcviljenim srdcem — pogaziti najsvetije u čovjeku: poštenje svoje.

Bio je Vilim te rieči vatreno progovorio, te ga zato, slabašna još, izdala bila snaga. Opaziv to Milutin naredi kočijašu, da stane s konjima, da odpočinu gdjegod u hladu.

— Nebi li do Save gospodaru? Ovaj smo čas u krčmi, pa bi i nam i konjem ondje laglje bilo.

— Pa vozi. — Za čas stigoše krčmi. Podigo Milutin Vilima i povede ga u sobu, da se malo odmori. Ako i je Milutin kola zelenim granjem zaslonio bio, velika omara bila Vilima ljuto saharala. Dok Vilim počivao, ogledao se Milutin po krčmi i eto vidi znance iz Lendarićeve zadruge. Predusrela ga Bara i poviče: Znala sam ja, da će nam se gospodin zdrav kući povratiti. Reče vam, još djetetu, stara ciganka: Za toga se neće ni sablja skovati, ni zrno saliti; taj će na postelji umrieti. I bog ju poslušao; al ne prije, nego li vam budu unuci, kakvi ste Vi sad? Hoće dobri bog, hoće.

— Kako Baro doma, kako?

— Dobro se ne pozna, dok se ne izgubi. Zlo je. Propio nam se gospodar. A gdje je on pijan, ko da bude triezan? Bilo već i mrtvih. Ubiše nam Ivana, vi ga znate, pijanicu i njega. Pa da bi tko? Domari ga zaklaše u vinu, u svadji. Nema više ni reda, ni straha, ni blagoslova božjega u našoj kući, odkada nam Mato umre!

— Baro, to mi je nož u srdce. Mato Lendarić umro? A kud dospjela Vera?

— Bog vas pitao. Još je njoj dobro, što se mogla odmah iza smrti Matine izseliti, al šta ćemo mi siromasi, prikovani za ono malo

*

zemlje, što nam ju nije Mirko s Ivanom i s drugimi još poharačio. Mi iz ove kože nikud nikamo.

— Baro, kaži ti meni kamo Vera, ja te za Veru pitam.

— Gospodine, ako ljudi ne lažu, išla je u svoje nekamo u Kranjsku, u Mokrice, kamo li.

— Komu je išla?

— Što ja znam. Ne tarem si ja glavu za druge. Mene moja čizma tišti. Evo moram na sud radi toga ubojstva. Gospodine, Lendarići su bili prvi kad otidoste, a na skoro biti će zadnji. To će reći dobar gospodar. Zaslužio je, da se tupim nožem zakolje.

Milutin nije ni slušao više, šta je Bara pripoviedala, već se zamislio, što mu je Vera otišla i sjetiv se, da je Vilim nakanio baš u Mokrice svojemu bratu, potrči k njemu i upita ga: Brate Vilime, ima li još ko u Mokricah osim vašega dvora, što nebi kmet bio? Evo doznah, da je moja Vera onamo pošla. Umro joj skrbnik. Siromah Mato, bio duša od čovjeka.

— Toga ti ja, Milutine, nemogu kazati. Ja ti u Mokricah malo stanovah. Dok mi je otac još živio, rado sam ondje bivao, al odkako Radgost gospoduje, mrzi me onamo ići. Kako ozdravim, gledat ću, da mu se uklonim. Nemogu gledati, kako on okrutno s narodom postupa i kako bezbožno i razuzdano živi. Došlo bi do prigovora, možda i do svadje, pa volim iz puta mu ići. Brat mi je. Popraviti ga itako nemogu. Toliko znadem.

Milutinu je bilo sada svakako do toga, da čim prije u Mokrice stigne i zato ga razveseli, kad mu Vilim reče: Brate Milutine krenimo na put i tebi se žuri u Mokrice.

Odoše tako putem. Za čudo su bila oba šutljiva: Vilim od rane, a Milutin misleć na svoju Veru. Pustimo ih zato, da vidimo, što u Mokricah biva.

Puče zora i rodjendanu Radgostovom. Ustade grof danas i prije sunca. Bilo što mu je Vera na pameti bila, bilo što se i drugim ljepotam veselio, nikako se sa snom sastati mogo nije. Zapalio lulu duhana, pa stade po sobi šetati i njom se ogledavati. Bila je naime soba izkićena množinom slika. Nije baš nijedna potekla od umjetničke ruke, al to Radgosta i nije bolilo, on se ipak njimi nasladjivao. Slike prikazivale su prizore iz grčkoga bajoslovja. Na jednoj bilo je n. p. sliedeće prikazano. Leucip zaljubi se u liepu lovicu Daphne. Preobuko se zato u haljine lovačke nymphe, da može s njom se sastajati u nadi, da će ju vremenom predobiti, ele se zaljubi u lovicu i Apolo, te uputi djevojke, da se idu kupati. Time što naravno Leucip nije se smio svlačiti upoznaše u njega mužkarca, te ga nymphe i pogubiše. Slika prikazivala moment kupanja. Na drugoj slici vidilo se, kako bog Pan lovi krasnu Syringu. Povladjivao Radgost tu umjetnost, veleć, da je pohotnost Panova divno predočena. Na trećoj slici bilo živimi bojami sliedeće naslikano. Danaus imao, kako znamo, petdeset kćeri (sretna li Danausa!). Morajuć bježati pred svojim bratom u Grčku nestalo mu putem vode. Posla on njekoliko kćeri, da traže vrutak vode hladne. Ode i Amymone, nego opaziv u šumi jelena, odapne strielu na njega, ali mjesto jelena pogodi spavajućega Satyra. Probudiv se Satyr i zagledav krasnu djevojku skoči na nju, da ju silom obljubi. Neznajuć ljepota u velikoj nevolji, kako si pomoći, pozove u pomoć boga Neptuna, koj i dodje, potjera Satyra, i bude sretniji od njega. Iz te priče nije vam težko pogoditi, koji si momenat slikar izabra, da mu bude slika dostojna zbirke Radgostove. Na jednoj bi opet slici, kako se Diana sa svojimi Nymphami u gargafičnoj dolini kupala, te ju zateče Actaeon, koji se nije htio nasladjivati samo gledanjem toga prizora. Med drugimi još slikami da vam spomenem one tri divne sestre: Euphrozinu, Aglaju i Thaliju, što ih pod imenom Gracija često zajedno naslikane vidjamo. Da nisu one bile naslikane kako ih je Apeles slikao, to jest odjevene, samo se kaže. Nad krevetom pako svojim imao je Radgost u mjesto križa sliku, na kojoj je bio naslikan bog Jupiter, kako se pretvorio u bika iz ljubavi prama Evropi, te ju baš na svoja ledja uprti, da ju ponese u Cretu. Pod tom slikom liepo bi pristale bile one vrste, što ih 160 godina kašnje o tom glasoviti Lessing napisa i koje su od prilike ovako glasile: Badava je Jupiter kao bog nebo joj pred noge polagao, badava molio joj se i udvoravao, kao čovjek. Prezirom bi ga uviek odbila. A najposlje, — čudnovate li božice! — dade se ona od — bika obljubiti.

Ostalu vam zbirku nemogu nikako na tanje tumačiti. Dosta da vam kažem, da je bila tuj Thamar, Phryne, Lais, Thais, Lamia, Cleopatra, Messalina itd. i da su bile ote sve tako naslikane, da bi mogo pod svakom njih stojati napis Lukrecov: Sakrivaju one brižljivo sve tajne dražesti pred svakim, koga žele u svoje mreže uplesti i pod jaram svoje ljubavi skučiti.

U to došle i sluge Radgostove, da ga za sjajni doček priredjuju. Bilo to za Radgosta veće pitanje, nego li oslobodjenje Siska. Donesoše sluge razne blagodahe, osobito miska i ambre. Drugi mu stadoše rediti kosu i bradu. Baš u ono doba podigla se bila dva biskupa njemačka: Sigismund u Magdeburgu i onaj drugi u Halberstadlu čudnovatom žestinom proti bradam. Reći bi uzprkos tomu, što se počeli njemački grofovi uslied nagovaranja tih biskupa brijati, uzgoji Radgost liepu bradu, kojom se osobito dičio. Nosio je bradu en queue d' hirondelle kako bi Francuz kazao. I za oto se čitav jedan dan s Teobaldom inatio. Težko mu je bilo odlučiti se, bi li nosio bradu en

éventail, ili en feuille d'artichaut, ili kako već spomenuh. To je bilo za njega veliko državno pitanje. Uzgoju pako svojih brkova osobitom se uztrajnosti posvetio bio. Na odielo je bolje pazio, nego li na sve imanje svoje. Danas imenito moralo je sve biti izkićeno, ta danas ima Radgost obaviti znamenit posao, dočekati čestitke k svomu rodjendanu. Nakon dugih priprava i prigovaranja i psovanja bio je na posljedku za doček spreman. U istinu bilo smješno gledati sredovječna čovjeka, svojih 40 godina, kako se kiti, kao jogunasti mladić, kad hoće, da podje prvi put svomu zlatu u pohode. Na jedno bio je ipak Radgost sasvim zaboravio: na govore i moguće odgovore, što bi ih tom prilikom imao, ili mogo govoriti. Na to ga upravo Teobald sjeti, koji stupiv u sobu reče, da se kita djevojaka iz crkve već k njemu uputila.

— Kako da ih pozdravim, dragi Teobalde? Kazati ću im, kako im i prošle godine rekoh, kako me raduje, što se sjetiše moga rodjendana, pokazujuć mi tim svoje iskreno štovanje i veliku privrženost. Završit ću, kako mi je to najsretniji dan u mom životu. Je li Teobalde? Al reci je li i Vera došla?

— Jeste svietli grofe. Ako dozvolite dakle gospodaru, ja ću uvesti čestitaoce u veliku dvoranu.

— Podji Teobalde. Sretna li danas dana! Ja ću s njom govoriti.

Ode Teobald i sakupi djevojke, koje se po zapovjedi njegovoj morale što ljepše izkititi i povede ih u grad i u dvoranu. Da su s djevojkami i otci njihovi i starješine i drugi ugledniji kmetovi došli, samo se kaže. Znao je Teobald svoje namjere uviek dobro sakrivati.

Uvede ih dakle u dvoranu. Tavan je dvorani bio načinjen iz izprekrižanih balvana, koji su i umjetno urezani bili, a pod bio popločen bielimi četverouglastimi pločami. Preko njih prostirali se bogato urešeni sagovi. Po sagovih bilo je razprosuto miomirisno cvieće. Stiene su dvorani bile turskimi ćilimi pokrite. Ćilimi kano da su biserom izvezeni, musivna (mozaika) lica, a po njih visile su slike predja grofovih i sred tih rodoslovno stablo, izpod koga bili su namjestili pozlaćen stolac, na koga je imao sjesti danas Radgost.

Sakupivši se svi čestitaoci u toj dvorani, reče im tako Teobald: Braćo i prijatelji! Potrpite se časak, moram vas grofu najaviti. Oh, kako će on danaske sretan biti. Zato vi, kojih je rod možda u tamnici, najavite se, moguće je, da pomiluje koga. A vi Vero, prišaptnu joj Teobald, onako mi ga pozdravite, kako vas naučih.

Tim ode Teobald po Radgosta.

Ostanu u dvorani ti, da ih tako okrstim, pod moraš čestitaoci i med njimi Vera sa svojim stricem Nikolom. Bila Vera kano i druge djevojke u bieloj haljini obučena, koja joj je divno pristojala. I po licu joj danas biele ruže cvale, a oči kano da će sad iz njih suze skočiti.

— Dragi striče, reče Vera Nikoli, kamo ti mene povede!

— Neboj se Vero, zato ti i obećah, da ćemo još sutra iz Mokrica u Hrvatsku. I meni je već dodijalo ovdje živiti. Vidiš, sladka Vero, da nismo došli, Radgost bi se sigurno uvredio i tako razljutio, da bi nas oboje u tamnicu bacio. Znam ja njega. Nego Verice moja, ničega se ne plaši, ja sam s tobom, a u mene je i mala puška.

Otvore se u to širom vrata, trublje zatrubiše i unidje na smjeh se držeći i glavom klimajući Radgost. Čuo se dvoranom po gdjekoji: Živio grof!

Unišav Radgost, potraži očima po dvorani Veru i pošto ju ugleda, stade oči svoje na njoj pariti. Vera nije htjela ni da ga pogleda — od straha li? il od mržnje? već na tle pogled oborila.

Kad sjedne grof na svoj stolac, skoči Teobald Veri, šaptnu joj nješto na uho, prime ju za ruku i povede pred Radgosta.

Progovori tad Vera od prilike ovako: Došli smo, da ti rodjendanu čestitamo... Dadoše mi evo tvoji kmetovi kitu cvieća, da ti ju u njihovo ime podam... Nadaju se oni liepomu uzdarju, da će ti danas ostati tamnica pusta, da ćeš danas svim sužnjem slobodu dati. U toj nadi i ja se danas za tebe bogu pomolih...

Čuvši to Teobald probliedi kano stiena i kad vidje grofa lice mrgoditi, uze on govoriti: Oprosti, svietli gospodaru, što ti ova nevina djevojka ne umje onako svoje čustvo odkriti, kako bi želila. Zabunila ju i neobičnost mjesta i sjajnost tvoje osobe i odlično družtvo, koga predvodi i u koje ti ime želi svaku sreću izrazujuć ti ujedno svoju najponizniju zahvalu za riedku brigu, kojom kmetove svoje paziš. Uzkliknimo zato braćo: Živio nam grof Radgost, naš brižljivi otac!

Toga puta nije Teobald mogo zavarati Radgosta, ćutio je grof, da je Vera samo pod veliku silu pred njega došla i da mu nije nimalo sklona. Osjećao on, kako ljepota djevojčina svakom mu žilicom potresla i tolike želje pobudila. Odluči zato, on silnik, možda prvi put u svom životu, ne svetiti se djevojci, već što ljepše s njom postupati, da ju kako podobri. Pristupiv k njoj, primi joj iz drkćuće ruke kitu cvieća i reče: Krasna djevojko, tvoja će se želja odmah izpuniti. Teobalde, pohitaj k tamnici i otvori joj vrata, neka izadju iz nje svi nesretnici, koji grdno mene i zakon povriediše. Neka se sjećaju moje milosti i zagovora ove divne djevojke.

Zaori sad iskreni: Živio grof! i Teobald ode, da izpuni zapovjed gospodarevu.

Tad nastavi grof: Da vam djeco moja izkažem, koliko mi ugodiste srdcu, što se današnjega dana sjetiste, odlučih još danas jednu

izmedju djevojaka vjenčati sa svojim šumarom Mladenom, komu sam naumio na uspomenu toga dana, za njegovo vjerno službovanje, pokloniti jednu moju zemlju u Hrvatskoj.

Koliko je god u dvorani bilo djevojaka, svaka bi rada za Mladena pošla bila; bio on od oka mladić, pun šale, poznati kolovodja u čitavoj okolici. Uza to radin kao crv i uviek triezne glave. Jedina je Vera na to najmanje mislila, akoprem bi joj se stric Nikola tomu od srdca poveselio bio.

Reče tada grof Veri: U te se je, krasna djevojko, moj Mladen zagledao i za njega te ja prosim. Striče Nikolo, je li? Vi tomu nećete uzkratiti svoga blagoslova?

Htio stric već progovoriti, kako bi njega vrlo radovalo, da se to dvoje uzme, znajuć Mladena poštenim i riedkim mladićem. Al prije nego li bi progovorio, pogleda Veru, a njoj pale dvie debele suze niz lice. Nereče zato Nikola ništa, a grof ustane opet i dodje pred djevojku, koja je sad na svem tielu zadrhtala, prikučiv se bliže svomu stricu. Nikola razkrilio lievu, kao da će Veru braniti, a desnom mašio se prsiju, rekao bi, za nječim je posegnuo. Grof se nadje u velikoj zabuni. Ćutio je, da mu nema u blizini Teobalda. Zamukoše svi i bilo bi do mučne situacije došlo, da nije baš onaj čas stupio u dvoranu Teobald vodeć mlada, nepoznata junaka.

— Svietli gospodaru, prihvati Teobald, ovaj dan kano da hoće razprosuti svu sreću božju na tvoju glavu. Uprav stiže u grad tvoj junački brat Vilim, koga već oplakivasmo. Težko je ozledjen, al nadamo se, da će ranu preboljeti. Mi ga u najljepšu sobu namjestismo i sluge mu podasmo i po vidare poslasmo. Da nije bilo ovoga junaka — pokaza Teobald na neznanika, a taj se u to Radgostu pristojno pokloni — koji ga od Turske posjeklice obrani, od davna bi grof Vilim u grobu počivao.

Radgost reče neznaniku: Da ste mi dobro došli! Komu imam toliku sreću zahvaliti? Kako vas smijem zvati viteže?

— Milutin mi je ime, Hrvat sam i borio se o boku vašemu svietlomu bratu. — Do sada stajala Vera sveudilj oborene glave, nevideć ničega, jer su joj suze pomutile vid, nu kad začu te rieči, klikne glasom do srdca prodirućim: Milutine!...

Obazre se Milutin i prepoznav svoju Veru priskoči k njoj i reče: Vero, kako ti ovamo dospje? U ovo mjesto, u ovo družtvo? — I Milutin jedva se uzdrža, da ne ogrli i ne poljubi svoje zlato.

Teobald videć već o čem se radi, progovori Milutinu: Hrvatski junaće, nebi li vi pripoviedali svietlomu gospodaru, kako obraniste gospodina grofa Vilima.

— Svietli grofe! izvinite moje uzklike, al eto sastadoh se iznenada sa svojom zaručnicom, koju nevidih puna tri mjeseca i nemogoh stisnuti srdca svoga.

— Zar je Vera vaša zaručnica? zapita ga naglo Radgost.

— Jest svietli grofe i ako bog da skorom moja nevjestica.

Zazebe grofa u dnu srdca, al mu odmah sinu misao u glavi i tajeć svoje čuvstvo doda: Hrvatski junaće! Kako da vam naplatim neizmjernu žrtvu, koju meni i momu domu pokazaste, kad bijaste pripravni svoju glavu uložiti, da izbavite moga preljubljenoga brata. Recite mi, kako da vam se odužim? Moja oružnica, moja konjušnica, moja riznica, sve vam je otvoreno. Podjite u nje i vadite iz njih, što vam srdce zaželi. Kad bi ja još smio — silio se pri tom grof da bude osobito ljubezan — usudio bi se zamoliti vas, da se u mom dvoru sa svojom divnom zaručnicom vjenčate. Vi ćete mi tu ljubav svakako izkazati. Vi ćete dopustiti, da vam ja gostbu priredim. Pripoviedati će se o tom vjenčanju, kad nas već ne bude.

Milutin, ne sluteć ni najmanje, kakve pri tom potajne misli grof zamisli, odvrati: Što vam junačkoga brata izbavih, to mi je, svietli grofe, dužnost bila, ta došo on svojevoljno braniti Hrvatsku, i svaki bi Hrvat na mom mjestu to isto učinio. Što mi nudjate svoj dvor za svatbu, na to vesela srdca pristajem, tim radje, što mi je već grof Vilim obećao pri ženitbi kumovati.

Radgost stisnu u to ruku Milutinu i reče: Kada se dakle mislite vjenčati? Ja mislim da nema nikakve zaprieke.

— Da je na moju, ja otezao nebi, nu mislim treba da pričekamo, dok ozdravi grof Vilim.

— Nadam se u boga, da ne bude težko ozledjen. Čuti ćemo liečnike. U ostalom pristajem uz vašu želju. Kad mi je današnji dan tako sretno osvanuo, neka mi i veselo smrkne. Ja mislim, da mi danas još taj sveti posao obavimo.

— S moje strane, svietli grofe, neima prigovora. Čim prije budem mogo Veru sasvim svojom zvati, tim ću prije svoj sretni život početi. I Vera će tako misliti.

— Tako jest viteže, ali molim vas, vodite me ljubljenomu bratu Vilimu, da vidimo, kako mu je, hoće li moći kumovati.

I Milutin ukaza se pripravnim Vilimu poći.

U to pristupi Radgost Veri i reče joj: Ja vam, krasna djevojko, čestitam najiskrenije i scienim se sretnim, da se mogu nazivati vječnim dužnikom onoga viteza, za koga vi još danas polazite. I primi Radgost Verinu desnicu, da se s njom rukuje.

Ko da vam opiše, kako je grofu sada pri duši bilo?

U to se Milutin upozna sa Nikolom, Verinim stricem i zamoli ga, da mu poprati Veru kući, kamo obeća i on onaj čas prispjeti.

Grof Radgost pako reče zamišljenomu Teobaldu: Teobalde sjajnu mi gostbu danas priredi, a vi djeco, što vas je god u dvorani, pri njoj mi se nadjite, da proslavimo moj rodjendan i povratak ljubljena mi brata Vilima i svatbu njegova spasitelja Milutina.

(Dalje sliedi.)

Zaručnica s bradom.

(*Po Ad. Am. Kosinjskom*).

(Konac.)

Sad tekar nastade radost i slavlje cieloga voja, kad se s plienom i sa zarobljenici u Calzadu vratismo; jer prvi krat, odkada je trajao rat, podje našim za rukom, na jedan put i u jednoj vojni uništiti i uloviti bandu gerilaca i osloboditi toliko zarobljenika; zato već sutradan dodje maršal Soult s cielim svojim štabom, generali i pukovnici, pa kad je naša četa stajala na smotri uprav u jučerašnjem bojnom redu, približiv se k frontu viknu:

— Bravo vojnici! junački ste se borili, zadovoljan sam s vami, ventre gris! nenosite uzalud sablje o boku i karabinu na ramenu, cesar će to doznati, sutrašnjim ću mu glasnikom sve opisati, bit će križa i časti. Ventre bleu! hrabri ste!

Kad su naši junaci glasnim viva la France, vive Napoleon, vive le maréchal Soult! izrazili svoju radost, maršal se okrene pukovniku, stisne mu ruku, i reče iza svega glasa, jamačno zato da ga svi mogu čuti:

— A vam se pukovniče osobito zahvaljujem, dokazali ste, što znači odvažnost sdružena sa znanjem vojničtva; ali borami neznam, kako da vas nagradim, jer od bitke pod Bajadozom predloženi ste za brigadira, skoro će vam jamačno poslati cesar imenovanje, imate jur krst začastne legije, imate čast baronsku. . . .

Planu svježim rumenilom liepo i plemenito lice pukovnika, pokloni se maršalu običnim vojničkim načinom, pogladi brkove, a bijahu mu crni poput gavranova perja, i odgovori:

— Svakomu svoje gospodine maršale. Po Bogu i pravici neimam mnogo prava na vašu pohvalu jučeranje pobjede; njetko ju je drugi zaslužio, osnovu bitke dao i vješto ju i hrabro izveo, na njega neka se vaše kneževsko gospodstvo milostivo obazre.

Maršal se začudi ponješto — pukovnik mu kaza moje ime, pripoviedi mu savjet, koji sam dao, smjeli prelaz klanca, zauzeće tabora, bitku koju sam ondje s gerilci zametnuo. Pohvali bome moju odvažnost, prisobnost i opreznost, više nego sam i zavriedio, više nego što bih bio sam da sam hvastavac učiniti mogao.

— Ho ho! viknu onda svojim gaskonjskim razriečjem maršal; jer ti valja znati, da je bio rodom Gaskonjac, pravi francezki Zagorac: svaku rieč preokrene, čudno razvuče, da su Francezi, koji dobro znadu svoj jezik, pucali od smieha. Ho ho! gospodine poručniče, sad već vidim, da ste bez šale junačina, satnija, kojoj ste privremeno na čelu, neka bude vaša, a možda ćemo još i više što učiniti, možda ćemo zviezdu začastne legije, koja resi prsa vaša, priuresiti još oficirskom kokardom; ali sve to nije dosta, takova odvažnost, požrtvovanje, hrabrost veću nagradu zahtieva. Ventre bleu! kažite mi, neimate li nikakve želje, potrebe: govorite slobodno, tako mi poštenja, učinit ću sve, što budem mogao, pa da potražite i moga dragoga sivca.

To je doista bila najveća žrtva, koju je maršal mogao učiniti, jer je uz svoga sivca bio kano i ja uz svoga plavca privezan i dušom i tielom. Konj i vojnik često su kano dva najbolja prijatelja, dva rodjena brata, razlučiv jih razžalostit ćeš obojici srce; ali što je meni bilo stalo do maršalova sivca? čil je bio istina, u bjegu bi ga samo moj plavac mogao stići, i to na ravnu drumu, ali ne po gorah i pješčarah; druga mi se je misao vrtila u glavi, ni pet ni šest padne mi na pamet, treba kovat željezo, dok je vruće, maršal mi je milostiv, mnogo vriedi i pri cesaru i u cielom svietu, odbiti mu štogod, nije moguće: ako se za me zauzme kod andaluzijskoga granda, dat će mi on jamačno liepu svoju kćerku Salvatoru za ženu.

Rekoh smjelo:

— Svietli kneže, gospodine maršale, hotio bih se oženiti.

— Neimam jako rad oženjenih častnika, to je samo nered u vojsci, ali s vami je sve drugo; gospodine pukovniče, dat ćete mu dozvolu.

— Ali to nije dosta svietli kneže: da se tko oženi, po kodeksu treba imati dozvolu roditelja, a uprav otac moje drage neće za to ništa da znade.

Maršal se nasmjehnu malko. — Ali borami moj dragi, neznam, kako da vam ja u tom pomognem.

— Oj, liepo i jako liepo, da se vaše kneževsko gospodstvo za mene milostivo zauzme.

— Ha! dakle želite, da vam u svatove dodjem? Ventre bleu, prvi ću put u svom životu morat vršiti ovu dužnost, ali što je do toga, tako hrabromu častniku, kano što ste vi gospodine, dužan sam služiti cielim srcem i cielom dušom; ali tko je ta sretnica, koja je znala predobiti srce vaše?

— Liepa djevojka samo je kao za Španjolku, svietli kneže, nješto smedja, a zove se Donna Salvatora, otac joj — eh, tko da ono izgovori cielo ime — Don Rodrigez, vlastelin je gradića Alkazara, nedaleko od Seville.

Maršalu se čelo zamrači ponješto: — Don Rodrigez di Faluncio velite? O to je zlo, poznam ga, tvrda glava, težak će biti s njim posao, nadima se u svojem i predja si grandstvu, kano što orguljar svoj mieh nadima, k tomu je plašivica, nemože razumjeti hrabra kano što ste vi vojnika.

— Uprav zato, što je plašivica, imam tvrdu nadu, jer što neučini dobre volje, to će od straha, osobito ako mi vaše kneževsko gospodstvo blagoizvoli biti zaštitnikom i zagovornikom.

— No kad nemože inače biti, a zadao sam rieč, neka bude, ali ja moj dragi, nemogu sam poći, danas i sutra imam smotru, bojno vieće, i Bog sam znao kakovih sve posala; ali dà: ja ću list napisati, a vi ćete ga uzeti i poći, kad vas volja, a da se stvar sigurnije obavi, i gospodin pukovnik s vami, dajem mu savršenu punomoć u tom poslu.

Kako reče dobri i hrabri Soult, tako se i dogodi: još iste večeri odvezoh se s njegovim listom u žepu u Alkazares, drug mi bijaše pukovnik, koji je u ime maršalovo imao biti prosac.

Španjolac nas primi studeno ali uljudno. Donna Salvatora, kano što se je nadati bilo, s radošću. — Poslje večere zamolismo hidalgu u posebnu sobu: podah mu list, ponovih svoje očitovanje prije njekoliko tjedana učinjeno, pukovnik uze dugo i široko govoriti o mojem vojničkom talentu, hrabrosti, milosti maršalovoj i liepoj budućnosti, koju mogu stići. Ali Španjolac nebijaše svim tim osvjedočen: studeno i važno recitiraše svoje izgovore, pukovniku laskaše, uzvisivaše do neba maršalove zasluge, čestitaše mi na njegovoj milosti — željaše mi, kano što je kazivao, iz svega srca sreću, naramnicu generalsku, naslove, časti; ali summa summarum, što se kćeri tiče, nehtjede mi je nikako dati.

— Nu, što ćete učiniti moj kapetane? reče mi pukovnik na večer, kad smo išli spavat u naznačenu nam od granda sobu.

— Što ja znam! odgovorih turobno: neka bies uzme tvrdoglavoga Španjolca. Borami nerazumijem, što traži od mene.

— Ja znam: novaca, naslova, i mirna života.

— Kako to mirna života?

— Pogrieših, htjedoh reći, uredna.

— Pa zar sam ja lopov kakvi?

— E tko to kaže, malo preveć živ, karte, čašica i sabljica često bez uzroka: starci a osobito Španjolci neimaju toga radi.

— Eh, moj gospodine pukovniče, prihvatih nješto srdito.

— Eh, moj kapetane, prekinu mi rieč pukovnik — nesrdite se, radje mislite, što treba raditi: ljubi li vas Salvatora?

— I te kako, okrutno, kaže, da bez mene nemože živiti.

Pukovnik predje njekoliko puta po sobi, zveketao je sabljom, gladio brkove i zviždao pod nosom, očevidno je nješto snovao; ali treba da ti o njem nješto kažem: bio je to izvrstan čovjek, veoma plemenita roda, otca je imao ministra, čovjeka od oka, ali s toga se nije nadimao, kano što bi drugi radili, hrabar, vitežki, mali pravdaš, mali silnik, često se je nagrdio častnika, kad mu nije što po volji bilo, i meni se je to kadšto dogodilo, ali se je namah i opraštalo, jer jedva prodje zla volja, a prodje za čas, jur sve dobro, šali se, smije se. — Drug osobit, kano što nisam ja nimalo štedio svoje poručničke plaće, tako nije ni on svoje pukovničke: novac kako je lahko u žep ulazio, tako je još laglje iz njega izlazio, a otvorena duša i srce: kad bi koji častnik njegove pukovnije zaigrao kod karta, dug učinio, a vjerovnik gonio, on bi prvi u pomoć priskočio, svoticom kojom franaka podupro, i konja kupio, kad ga nebi koji mogao odkupiti, i savjetom bi pritekao i za svakoga se zauzimao kano za rodjenoga brata, kad bi se na koga general ili sam maršal razljutio. Oj mudar je to bio čovjek, dobar — da ga oko rane oviješ — i sada još živi, a neka živi na mnoga lieta, dobro nikad predugo . . .

Kad je njekoliko puta prešao po sobi, brkova se dosta nasukao i ruku oko sablje utrudio, stade pred menom, koji sam turoban, prekriživ na prsijuh ruke, šuteć sjedio, pa me zapita:

— Dakle velite, da vas ona ljubi.

— Jest.

— I da hoće da vam bude ženom.

— Dašto.

— Kažite mi, odakle ste rodom?

— Kako to, zar vi neznate toga, gospodine pukovniče? iz Žmudze, stoji to u mojem dekretu.

— Iz Žmudze velite, veoma dobro: pa što rade vaši zemljaci, kad djevojka ljubi, a roditelji neće da privole na udaju?

Otvorih oči široko — a otimaju — odgovorih.

— Otimaju? jest, čuo sam za to.

Pogleda me i nasmije se tako izrazito, da mi mrena s očiju pala, skočim s divana i viknem:

— Jest, istina, nije druge, i ja sam jur na to mislio, ali mi se je uviek nametnula njeka zapreka, a osim toga strah, da se vi gospodine pukovniče, nerazljutite. Vive Napoleon! Kakva škoda, da se nije to već davno učinilo.

— Varate se moj brate — reče pukovnik uzprežuć moje vesele uzklike — sada, danas

je tekar vrieme. Poznajete vojničke zakone: da ste ju još prekjučer oteli, grand bi vas bio sigurno tužio, maršal bi bio uzeo sa zle strane, išli bi bili pred sud, pa ako ne tanę, a ono bi vas bili protjerali..

— Da, da, razumijem to dobro, s gospodinom maršalom neima šale, kad je dobar, dobro, kad zao, Bože sačuvaj! Ali sad je druga, nije li istina? Pukovnik dopušta, a knez će jedno oko zatvoriti.

— Hm! neznam jošte, svakako će to biti prestupak, treba dobre protekcije: otmica neće jamačno bez sablje poći za rukom; audacem fortuna juvat: kušajte.

— Kako to, zar još danas?

— Danas će biti ponješto težko; trebalo bi ipak dogovorit se sa Španjolkom.

— Da, da, istina.

Ali kako da se dogovorim, u tom grmu zec leži; grand, grandica, a nada sve prokleta duegna, kano što sam malo prije spomenuo, neprestano su ju čuvali; niti one večeri nisam mogao ni rieči na samu s njom progovoriti; uviek mi je jedno od njih bilo na vratu. Napisati list, to je jako lahko, ali teže poslati ga dotičnoj osobi, španjolskoga sluge nepodmitiš lahko.

Glavu sam ja razbijao, glavu je razbijao pukovnik, nije nam na um pala nijedna pametna: u istinu manje bi trebalo misliti, da sastaviš osnovu bitke, da osvojiš Gibraltar ili Kadyx, nego da dodješ do moje liepe Salvatore.

Izmučen, turoban izadjoh u vrt.

Noć je bila mirna, mjesec je svietio, da je uprav godilo; hodao sam amo tamo bez cilja i misli i gledao stranom visoke okresane ciprese kano piramide ili gorostase kakove, stranom visoke zidove dvorca, kad iznenada začujem škripu nad glavom, pogledam gore, oblok se na prvom katu na polak otvori, a na njem se pokaže liepa Salvatora.

Tako mi boga gospodine moj, liepa je bila: obrazić kano ruža tek razvita, kosa kano heban, usta dva koralja, samo su joj manjkala krila, pa bi bila kano jaje jajetu slična angjelku, kako ga slikari slikaju po crkvah; a gledala me je tako ljubezljivo, a šaputala tako blago, da je srce skakalo u grudih, sva krv kipjela, vrela po žilah; nisam istina čuo što je šaptala, jer sam bio, kano što sam rekao, dolje, a ona je bila na prvom katu, ali sam dobro razumio, da su to morala biti ljubovna očitovanja, te me je volja osvojila poći tamo k njoj, i podjoh, i počeh se derati to po oknih to po okružicah, što više gore, sve to brže, te napokon dosegoh do okna i uhvatih se za rešetku željeznu.

Oh, proklete li željezne rešetke! Da nije nje bilo gospodine moj, iste bih večeri bio oteo Španjolku, nebih danas živio sam na svietu, turobno, kano onaj podpaljeni hrast u šumi, bez cilja i bez slasti, već bih imao ženu, mladu, liepu, od sedamnaest godina, i sina, dječka, mladića poput tebe gospodine moj pod brkom, a možda i pol tuceta druge djece. Ali čemu te uspomene! Što je bilo bilo, bilo pa prošlo, samo mi je žao, škoda, oh škoda!

Što smo šaptali s Donnom Salvatorom, kako nam je prošla večer, paće noć ciela, to si možeš ipak misliti, gospodine moj, a kad sam spomenuo otmicu, uplaši se nješto s početka, ali napokon na sve pristade. Složismo se, da nevalja oklievati, ima se dogoditi jurve sutra po noći uprav u dvanaest sati, pa da se neprevarimo glede sobe u ogromnom dvoru, ona će o rešetku objesiti bio rubac, a na okno će postaviti goreću lampu.

Nije li istina, gospodine moj, da je to bila prekrasna osnova, stvar kano na pol gotova; pukovnik je tro ruke, kad sam mu sutradan sve pripoviedio, jer nije mu bio u volji Španjolac i glede oholosti i glede upornosti njegove, a mene je za jučerašnji dobri savjet iskreno hotio nagraditi. Sastavišmo u dva bojno vieće, u kojem odlučismo, vratit se u Calzadu, očitovati maršalu cielu osnovu, ubaviestiti kneza, i sve prirediti za bližnje viencanje.

Al u Calzadi nam se pomiešaše nješto računi: s početka se dopade maršalu osnova, nasmjehnu se takodjer; ali kad ju je stao razmišljati — jer ima bistru glavicu, i premda je vojnik od mladih nogu, ništa nečini nerazmišljeno, kako se je to često dogodilo i dogadja — zamisli se malko i reče;

— O nipošto, moja gospoda; liepa je vaša osnova, misao doista osobita i smiešna, al oživotvorit ju, to je u istinu nemoguće, jer bi ne samo za vas, nego i za mene imala zlih posljedica; sav bi se dogodjaj jamačno izopacio i krivo opisao u novinah ne samo inostranskih nego i naših, sva bi Europa vikala horrendum, prozvala me zločincem, načelnikom bande vjetrogonja, nemarećih ni za svoju čast ni za čast žena: liepe borami stvari! To bi nam još trebalo, zar se je malo potvora bacilo jur na mene! Zar je malo bilo nedavno vike, sjetite se, za one sevilske piskare, koje sam u svoju palaču u Pariz poslao. — A cesar? Uh! oprostio bi, da koji grad oplienim, drugih deset upalim, ali ovakovu stvar, nikad, poznam ga, nerazumije što je to ljubav, igre vojničke, tući se, tući, to je sve za njega.

Šutio sam mjesto odgovora, ali mi se čelo zamračilo, lice potamnilo, isti je pukovnik kosu vukao, brkove na dole vukao, očit znak, da mu rieči maršalove nisu bile po ćudi; opazi on to, pa mi sa smiehom obraćajuć se k meni reče:

— Dao sam Vam ipak rieč, rad nerad moram biti dionikom ugovora, koji ste s pukovnikom učinili, vidim, da bez svoje Španjolke nećete biti sretni. — Tako mi bora, žao mi vas je moj dragi, ostavljate kavalirski slobodni stališ, hoćete da uzmete ženu, a neznate, nerazumijete, što je žena! Koliko bi se ljudi želilo da

je moguće razženiti, ja prvi; al na stvar: ja moj brajko nebih bio proti vašoj osnovi, samo kad bi se sve moglo tako urediti, da bude i vuk sit i ovca ciela, kad nebi na primjer ni ja, ni vi, ni pukovnik bili kompromitirani. Zar se nebi toj vašoj otmici mogao dati drugi vid, više romantičan, a manje pogibeljan, da nebiste Vi sami stekli Donnu, već tko drugi mjesto Vas? A vi da biste bili kano obranitelj, da biste učinili tobože žrtvu, uzimajuć ju za ženu. Pah, treba samo razmisliti, vi ste Poljaci izvrstni za takove spletke, u ostalom: — tu se zamisli ponješto — otmite kako Vam drago, pače kako znate, ali ponavljam, ne sami po sebi, pokvarilo bi vam to budućnost, već pomoćju koga trećega; u pukovniji na primjer imat ćete kakvu kukavicu, komu bi se to moglo na ludost odbiti, koji bi bez muke za sebe i bez štete za svoje ime, mogao podnieti zatvor od njekoliko mjeseci, ukore i careve i moje.

Pukovnik se nješto zamisli, ali moje oko plamnu nadom, pače i sigurnošću, milost i rieči maršalove potaknuše u meni liepu misao. U našoj je pukovniji služio pače se uz nju priljepio njeki Zawadowski: tko je bio, plemić ili muž, siromah ili gospodin, toga nije nitko znao, a i nitko za to mario, ali je to ipak bila čudna figura. Za sablju i konja tako je bio stvoren, kano ja za čihanje perja ili predenje kudjele, ali za to brbljavac, hvastalac: pred bitkom trebalo ga je samo viditi! Koliko je on Španjolaca potukao, koliko jih nadvladao; sablju je oštrio, brkove biksao, deset samokresa nabijao; ali kad je do posla došlo, uh, uviek mu se nješto dogadjalo: sad je zimnicu dobio, sad ga je konj bacio i potukao, a kontuzija mu je ruku ili nogu osakatila. Smijali smo se kukavici, ali on je malo za to hajao, njemu se je činilo, da je velik junak, drugi Sobieski ili barem Chodkiewicz, da samo on odlučuje udes bitke, pa bih se okladio, ako još živi, da sve susjede i znance muči svojim hvastanjem, zasjenjuje svojimi sretnimi bitkami u Španjolskoj, odvažnošću, junačtvom. O ti hvastavci, to su ti bez iznimke, nitkovići, pa ti kažem, ako sretneš koga gospodičića, koji ni pitan ni moljen počima izbrajti bitke, u kojih da je sudjelovao, i junake, koje da je jatomice na komade sasjekao, nevjeruj mu ni rieči, jamačno je varalica i plašivica, koji je, kad su taneta zviždala ili sablje zveketale, negdje u grabi ležao ili kola čuvao, ili je njekoliko milja daleko od bojnoga polja, kamo su ga po hranu poslali, babam lonce razbijao, ili se s kokošmi za jaja otimao. Pravi valjani vojnik uviek je čedan; za što bi se i hvastao? Zar neće nikoga naći, koji bi tu dužnost na sebe uzeo; u ostalom zar mu nije čista savjest najveća i dovoljna nagrada? Ali ipak, ne samo u vojsci, nego i medju sobom, koliko nećete vi gospodo pisci romana, novela i stihova, naći ovakovih Zawadowski.

Kad sam se sjetio ovoga gospodičića, umah mi pade na pamet, to mi je uprav čovjek, kakova maršal spominje. Pripovjedih to umah, pukovnik potvrdi moje rieči, a Soult bijaše zadovoljan, da će ciela stvar na dobro okrenuti, sam me podbode, da se što prije primim posla, otmem djevojku i k oltaru ju dovedem; obeća takodjer, tako mi je bio dobar, da će mi sam glavom u svatove doći.

Sretan, kano da su me na sto konja metnuli, nepočasih časa, već poletih k svomu junaku slamnate glave. U to je vrieme obavljao službu pukovnijskoga auditora, ali ga nisam ipak zateko kod pera, jer kažu, da je njim kretao kano i sabljom — već kod samokresa, čistio jih, nabijao, uz oko prislanjao, kano da ima sutra deset dvoboja, ili da mora zametnuti bitku s cielim batalijunom Španjolaca.

S plašivicom i hvastavcem najlaglje ćeš na kraj izaći, pak ni ja se nisam natrudio, da na svoju osnovu sklonim vikača.

— Nu što Todore — rekoh, ime mu bijaše Todor, to se ti bez šalje pripravljaš na rat, dok mi mirno balandujemo.

— Naravski, kolego — odgovori — dobar je vojnik dužan na sve pripravan biti.

— Smiluj se Bože Španjolcu, koji ti put zakrči!

— Raztrieskat ću mu lubanju do mozga, evo gle ovaj samokres, nikad još nije promašio cilja, pa smo se ipak više puta tukli, borili.

Primi u ruke nedužno oružje, naperi ga na protivnu stienu i reče:

— Hoćeš li dokaza, vidiš eno onu mušju pjegu, eno ondje za prst pod zrcalom, što stoji oklada? butilju šampanjca, pogodit ću u samo središte.

— Nasmjehnuh se nješto, — na jeziku me je pekla poruga, uzdržah ju ipak i rekoh:

— Eh, čemu da se okladim, to bi bilo toliko, koliko novce iz moga žepa, izvaditi, pa jih u tvoj metnuti, zar nepoznam tvoga dobroga oka i jake ruke? Ho kolego, po perju se ptica pozna, tvoja je slava ustanovljena još i odviše.

Malo da nisam prasnuo u smieh, izgovarajuć one rieči, moj jih ipak auditor uze za gotov novac: malo mu tielo čini se da raste, oko mu gori, ruka zvekće po balčaku ogromne sablje, koju je uz pas pripasao, pače uz koju se je sam pripasao.

— Samo mi je to za čudo — dodah, videć gdje su simptomi samoljublja moga kolege jako uzbudjeni — samo mi je to za čudo, da čovjek, kano ti, hrabri junački mjesto da stupiš u vojsku kano linijaš, mjesto da stičeš slavu, redove, časti, tratiš vrieme, ubijaš snagu po biroih. Hm, gospodine moj, to je zlo, šteta ne samo za tebe, nego i za poviest, za vojsku, što kažem za cielu domovinu.

Moj hvastavac obori oči na tla, primi na se sliku četerdeset-godišnje djevojke, kad ju progone mladim liepim ljubovnikom, i odgovori:

— Ah, dragi moj kolego, dobro ćutim temeljitost tvojih opazaka, budi uvjeren, da sam jih često i sam sebi činio; ali što da radim, takov mi je udes, nesretna sudbina, jal moj brate, drugovi me neljube, trun sam jim u oku, pukovnik detto, pa kako kažu, zlo me je opisao ne samo brigadiru, nego i samomu maršalu: znam ja, odakle to duva, to je od one proklete bitke pod Okanom, jamačno se sjećaš, htjede da sa pedeset vojnika raztepem cieli roj gerilaca.

Sjećao sam se sbilja te vojne, ali stvar je ovako bila: Zawadowskoga je bio pukovnik pod navedenim gradom poslao da uhodi, ali ne podpuno za pol sata povrati se blied i drhtav, neučiniv ništa; bio je u šikari pokraj druma srio četiri španjolske lienčine, te je proti volji podčastnika i vojnika uzmaknuo pred njimi. Time nebijaše naravski zadovoljan pukovnik, oduze hvastavcu švadron, ali da neupropasti kukavice, i da ga neliši kruha i časti, imenova ga auditorom.

— Da da, moj kolego, istina, bila bi prava ludost, sa šakom vojnika, koju si imao, zametnut bitku s cielim rojem gerilaca — rekoh za čas jedva prigušujuć smieh u sebi: — ali što da radiš, poglavari su često neznalice, nepoznavaju okolnosti, kad kažu koju, misle, da je to dovoljno jamstvo za sretan uspjeh; ali moj brate, da sam ja na tvojem mjestu, nebih se olienio, već bih se borio s njom tvrdokorno, morao bih nadvladati, pokazati cielomu svietu, što umijem, što mogu; za bitke nije ipak težko, uz svoje prokušano junačtvo, uz valjano vojvodstvo, nije moguće, da se nebi iztaknuo i silom stekao štovanje pukovnikovo.

— Da da, moj kolego — odgovori — imaš pravo, i ja tako za zbilja mislim, u budućoj ćeš bitki viditi, jest vidit ćeš; à diable auditorstvo, pera, linijali, papiri, bacit ću jih, spaliti, sgužvati; s ovimi samokresi, s ovom sabljom udarit ću na najgušće šerege neprijatelja, što ću jih uzeti sam na sebe, jest sto, a neću uzmaći sigurno, pak ako i poginem — jer poginut ću, ćutim — pokazat ću ipak svietu, pukovniku i svim častnikom pukovnije, da Todor Zawadowski nije uzalud jio kruh vojnički, mač pasao po boku, i nosio ime svoga otca — jer valja ti znati kolego — moj je otac bio hrabar vojnik za konfederacije barske . . .

— Ali moj Todore — prekinuh mu rieč, nehoteć više čuti kakve nove laži — zašto da se tako žalostno žrtvuješ, zašto da pogineš? Nije li bolje živiti u častih i dostojanstvih, za koja si kano stvoren, treba se samo iztaknuti kakovim slavnim djelom. O, uprav imam za tebe osnovu, liepu, izvrstnu, radi se ob osvojenju njekoga dvorca dvie milje odavle, maršal meni povjeri tu vojnu, za danas po po noći, ali ja sam bolestan, izmučen, rad ću ju tebi ustupiti.

Moj Zawadowski probliedi kano krpa, iz ruku pusti samokres: — vojnu kažeš, — zastenja, vojnu na dvorac, možda i na tvrdjavu. Ah, to je zlo, to je drugo, bolestan si, šteta, al ni ja nisam zdrav, uprav danas, moram ti priznati, otvorila mi se je rana na nogi, jako me muči, nebih mogao uzjahati konja, dobio sam ju na dvoboju u Krakovu, strieljali smo se na tri koraka; drugojakih dvoboja nepoznam, kad se bije da se bije, život je o vlasu visio.

— Velika šteta — rekoh kano hladnokrvno — gubiš liepu priliku! Pomisli, da taj dvorac nije nikako utvrdjen, a ciela posada, samo grof španjolski s njekoliko starih sluga, bez puškometa će uzmaći, a radi se samo o tom, da se amo u naš tabor dovede njeka osoba, jako važna za maršala, za koju bih lahko mogao kazati gdje stanuje, žrtva netreba uprav nikakvih; ali slava je sigurna, moglo bi se pripoviedati o pretrpljenih mukah, o zapriekah, o ljutoj obrani Španjolaca. Ta znadeš, vojnik se može kano i lovac bez grieha malo i hvastati, riečju, mogla bi se stvar tako predočiti, da bi maršal sutra u biletinu mogao oglasiti: Auditor pukovnijski, Todor Zawadowski, oficir osobita junačtva i pokušane odvažnosti osvojio je na čelu male čete važnu točku Alkazaru, koju su ustaše tvrdokorno branili, i to neizgubiv nijednoga vojnika, dočim je Španjolaca tri sto ili četiri sto palo: — vrag je vrag, može te i u legiju premjestiti, kapetanom imenovati. Liepa borami prilika: drugovi će te pouzdano opet paziti, pukovnik će se osvjedočiti o netemeljitosti svojih predsuda.

Zawadowski je pazljivo slušao, nije ga mimoišao nijedan moj izraz, oči su mu se smiešile, maljušno mu je tielo raslo, zaboravi na ranu, na muke, koje je malo prije spominjao, pograbi moju ruku i viknu:

— Kapitane, daješ li mi poštenu rieč, da je sve, što si govorio, istina?

— Dajem veoma rado.

— Da u dvorcu, koji treba na juriš oteti, neima drugih ustaša, osim grofa i njekoliko starih mu sluga?

— Koliko znadem, neima, tako mi poštenja.

— Da će se sa stotinom vojnika moći osvojiti važna tvrdja?

— Sa deset, kolego.

— Što je to stotina, uzet ću dvie stotine, uviek je ljepše čuti: „vodi dvie stotine pješaka“.

— Nije, nije, moraš se zadovoljiti sa petdeset, maršal i pukovnik nedadu, da se više uzme.

— Petdeset, neka napokon i to bude, ali je li to dovoljna sila?

— Jamčim ti, da je jako dovoljna.

— Neka se dakle vrši volja božja. Slušaj me: u toj pogibeljnoj vojni, kad tako hoćeš, zastupat ću te rado, kano što se pristoji dobru prijatelju i drugu, pa da treba vlastiti život

žrtvovati, pogibelj me nimalo neplaši; koliko misliš, koliko samokresa da uzmem sobom.

Smijah se iskreno — da kako u duhu — ali na glas se zahvalih štovanomu si prijatelju, želih mu sreću, lovoriku, slavu i legiju. Primi se on hitro posla, pa jur rano u večer, oboružan sa šest samokresa, sabljom i sa tri štileta, na čelu od petdeset što hrabrijih vojnika pukovnije, dosta je dobro igrao svoga konja.

Onda zapoviedih, da se doveze kočijica, koju sam bio posudio od jednoga našega generala naročito za otmicu Salvatore.

— Što je to, čemu to? — zapita moj junak.

— Ta kazao sam ti, da svrha ove vojne nije toliko, da se dvorac osvoji, koliko, da se dovede njeka znamenita osoba, koja u njemu stanuje.

— Tko je ta osoba?

Biesna mi misao pade na pamet, htjedoh do kraja sprovesti šalu sa štovanim junakom, nekazah mu niti spola nitiststališa oteti se imajuće osobe, odgovorih samo:

— Veoma je, kano što sam jur napomenuo, znamenita.

— Ha razumijem, grand koji?

— Nije.

— Prelat, biskup?

— Ni to nije.

— O jamačno koji general gerilski, možda Mina, Llonga, Castanuos ili La Romana? Ded kaži.

— Nije, nije, nemogu ti kazati, maršal zapoviedi, da se to tajno drži, u ostalom sam neznam dobro: preporuči samo, da se što više štuje, čuvaj Bože uvriediti ju ma i najmanjim djelom ili riečju, onda smrtna kazan, razstrieljanje, bojni sud, razumiješ li me?

— Bojni sud, smrtna kazan, — probliedi auditor; a kad bi htjela da se brani?

— O to neće, nikako neće, u ostalom, izručit ćeš joj evo ovaj list — napisao sam bio mojoj Salvatori list veoma nježan, liep, vatren, potičući na polaz, kažući joj uzrok, zašto nemogu sam doći: — kad ga pročita, bez dvojbe će i rado s tobom poći; možda će malo oklievati, ali zamoli, neka se žuri, podtakni: u ostalom imaš glavu na ramenu, na licu ćeš mjesta uviditi što ti je uraditi, osobito nepromaši sobe . . .

— Da da! svjetiljka na prozoru i bio rubac na rešetki, nikad neću zaboraviti, u pakao bih pogodio.

— Dobro, idi dakle, negubi vremena, povrati se što prije, nestrpljivo ću te čekati.

Auditor je gladio svoje sežanj duge brkove, oholo se je kočio na konju, razredi četu, preporuči opreznost i hitnju, pak u čas ga nestade izpred mojih očiju.

*
* *

Vrieme se je za mene, gospodine moj, kano što si možeš lahko pomisliti, vuklo kano puž; prodje jedan, dva, tri i pet sati, a momu auditoru ni traga ni glasa; malo da nisam poludio: po mojem računu, trebao je za put najviše četiri sata, ciela stvar u Alkazari nije ga mogla zadržati više od četvrt ure, zašto dakle nedolazi? Zar se je Don Rodrigez jače opro nego što sam mislio? Zar se je na putu na kakvu zapreku namjerio, na gerilce bandite, Bog ti sam znade, o čem sve nesnivaju zaljubljenici, a ja sam bio, kano što sam rekao, zaljubljen do ušiju.

Napokon nadodje pol noći, vrata se moje sobe otvoriše široko, udje maršal, obučen kano da ide cesaru na ples, u svetčanoj zlatom bogato obšivenoj uniformi, na prsijuh redova kano da si jih nasijao: francezki, njemački, talijanski, švedski, španjolski; po boku zlata sablja, klobuk trakom obšiven s malom perjanicom, na noguh ne čižme poput običaja, već cipele, svilene koljenke. Tako mi Boga, pomislih, nijedan se kapetan, ne samo naš nego niti francezki, nije tako sjajno ženio kao ja: a to sam mogao kazati bez hvastanja, jer u mojem su se stanu, premda prostranu, jedva mogli smjestiti gosti: cieli štab maršalov, generali i pukovnici roja, pobočnici, častnici viši i niži, tko je samo mogao, taj se je sakupio; bilo je i ženskih: žena mjestnoga alkade, i naše francezkinje ukusne, liepe i svježe i u istinu mnogoga mojih kolega osvoji želja oženiti se, i sam pukovnik kliknu.:

— Borami, vi ste sretni, kano malo tko, moj kapetane maršal, knez dalmatinski, u svatovih, cieli častnički sbor kano svjedoci, uzimate ženu liepu, mladu, i pravo veleći, dobra roda. Oj moj brate, hotio bih biti na vašem mjestu.

U blizoj crkvi župnik je mjestni čekao u ornatu i štoli pri oltaru, pukovnijska je glasba posjedala po koru, svietiljaka i svieća gorelo je bez mjere i načina: riečju, sve je bilo gotovo, sve osim mlade djevojke — prokletomu auditoru ni traga ni glasa.

Jedan sat izbi jur na uri, maršal poče nestrpljiv bivati, a ja rekoh osedlat konja, da poletim vidit, kad nam napokon sa sevilske strane dodjoše do ušiju najprije slabi, zatim sve to jači uzklici. Izpadoh iz stana, za menom tko je mogao, čuje se jur štropot konja i glasovi liepe Marsiljanke: jamačno je hvastavac zapoviedio vojnikom, da glasno javljaju njegovu pobjedu.

Prvi on, pretekav nješto četu, stade pred mojim stanom: priskočih što živahnije:

— Što, kako?

— Sve sretno, na juriš sam oteo, neproliv nijedne kapi krvi, a to je tvrdja, tvrdja od oka.

— Ali ona osoba, je li ovdje, jesi li ju dovezao?

— Da što, bilo je malo otezanja, lista nije nikako mogla razumjeti, ali sam ju ipak sklo-

nio, liepo umolio: ta zašto bi bila na ramenu glava?

— Neslušah dalje, zakvrčaše kolesa od kočije, poletih k njoj, kad maršal, koji je takodjer izašao pred kuću, viknu:

— Čekajte, to je moja dužnost kano svata, ajdemo skupa.

— I podjosmo kočiji, za nami cieli sbor častnika, moje je srce tuklo, kano da po njem bije bat od sto funti.

— Vivat! — vikahu nazočni — vivat mlada djevojka!

Otvorih vratašca: — Isuse i Marijo!

Maršal odskoči za dva koraka, ja probliedih kano krpa.

— Za Boga, što je to, što to znači?

Pomisli si gospodine moj, podah ruku, izvedoh iz kočije, fratra Bernardina, s dugom bradom od pol lakta, s cokulami na noguh, u habitu tamnosive boje, s čislom na habitu!

— Do vraga! — viknuh u ljutosti, sdvojnosti, jakom rukom skidajuć s razpienjenoga paripa sitnu figuru auditora: — kaži mi, govori čovječe, što je to, koga si dovezao.

— A koga? Koga si rekao, koga sam našao u onoj sobi, gdje je bila svjetiljka na oknu, bieli rubac na rešetki.

— Ali to je imala biti ženska, djevojka, Donna Salvatora, djevojka mlada, liepa grofica!

Auditor raztvori široko oči, svi nazočni, pomažuć maršalu, smijahu se, koliko jih je grlo nosilo —; ali što je sa mnom bivalo, netrebam ti pripoviedati.

* * *

— Pa kako se je sve to dogodilo, moj ujače? Je li to bila bludnja auditorova, ili drugi koji uzrok?

— Auditor, Bog i duša, nije bio u ničem kriv, izpunio je što sam mu naložio, koga je našao u naznačenoj sobici, toga je i dovezao. Prokleti Don Rodrigez, on mi je zameo tu kašu.

— Kako to, odakle je saznao, da ste mu htjeli kćer oteti?

— E što bi, da je znao za našu osnovu, nevjerujem — puhnulo mu je ni pet ni šest u glavu, da se odveze u Sevillu, možda se je htio ukloniti mojim dalnjim pohodom i svatbi maršalovoj. Pošav onamo, uze sobom ženu i Donnu Salvatoru, kojoj se jamačno nije smilila ta osnova; ali što ćeš, moraš, strah, nije bilo moguće protiviti se.

— Ali Bernardin, kako se je on stvorio u spavaćoj sobi grofičinoj?

— On? sasvim jednostavno: dodje na kveštu u dvorac, a buduć rodjak intendantu, ovaj mu dade za konak najbolju sobu, koju je mogao naći, a to uprav sobu liepe Salvatore; jer treba ti znati gospodine moj, da su za ono vrieme svećenici mnogo znamenovali u Španjolskoj, ne tako kako sada: što je bilo najbolje, to za nje.

— Jest, znam za to; ali još jedno pitanje: a svjetiljka na oknu a bieli rubac u rešetki?

— Eh, rubac je bila sirota objesila, očevidno neznajući jošte za put u Sevillu, a svjetiljku je sam fratar postavio: slučaj gospodine moj, slučaji putuju po svietu, neima ništa čudna.

— A sa Španjolkom niste li se nikad više sastali, moj ujače, niste li osnovali drugu sretniju osnovu za otmicu?

— Još nješto! nećeš stići vodu što u more teče, jučerašnjega dana nikad više: možda bi bilo i pošlo za rukom, da nije bilo onoga prokletoga Engleza Wellingtona, on nas je zaokupio onda; maršal, premda hrabar junak, morade uzmaći, najprije pod Madrid, zatim kad je cesaru do gusta jur bilo, i pod Tuluzu, u Sevillu nestupi više moja noga.

— A niste li što čuli za Donnu, niste li propitkivali?

Starac je brkove na dole pogladio, iznova lulu napunio, nješto s tiha sebi zamrmljao, što? nisam mogao čuti, raztuži mu se ipak oko, zamrači čelo, a kad sam ponovio pitanje, odgovori nješto srdito:

— Zapamti, gospodine moj, u inostranku nezaljubi se nikad, pa bila i najljepša, najkriepostnija, uviek je to ipak druga rasa, drugo pleme i glava i srce: svoja svoga lasno razumije, pak ako i htjedne sudbina, da neuspije ljubav, to te ipak neće draga namah zaboraviti, neće te izbaciti iz srca kano uvehlo cvieće iz criepa. Moja Španjolka, kano što sam za izvjestno doznao, udade se njekako pol godine kašnje za granda svoga rodjaka. Dobro uradi, vidi se, da je tako sudjeno bilo; dao joj Bog sreću, ako još živi . . .

— Što se mene tiče, moj ujače, bio bih joj vratio šilo za ognjilo, pa kad Vam je draga za drugoga pošla, bio bih se i ja oženio.

— Hm! Ima i tomu razlog, i to neloš, želiš li ga znati?

— I te kako.

— To ti je taj: mi nismo pisali stihova, niti šarali pripoviesti, mi nismo pazili na sviet i srca, nismo znali, kakovim putem treba da idu; ali smo imali srce i u sviet vjerovali, zato je čovjek od srca drugi nego čovjek s glavom: o čem vi sanjate, mi smo to dobrovoljno radili, pak eto ti uzroka, zašto se i ja nisam oženio, a i ti mi dobar savjet dao.

— Ali moj ujače!

— Ali moj netjače! pripoviedio sam ti pričicu, više ni rieči; utrudio sam stara prsa; dogara svieća, vrieme ić spavat — lahku noć!

POUKA.

U horu kupanja.

Napisao dor. I. Dežman.

Čistoća je najljepše ličilo za sve dragosti, a ta se može dobiti samo čestim pranjem, ili kupanjem. Grci, na koje se mi mladji u svih estetičnih stvarih rado oziremo, i ovu su estetičnu istinu s običnom ćutljivosti shvatili, te nam zato medicejska Venera nije bez razloga prikazana kako upravo iz vode izilazi. Nije umjetnik u tom kipu hotio samo formu u njezinoj liepoj goloti prikazati, nego i predočiti nam ideju: da je najveća čistoća, koja se upravo kod tiela iz kupelji tek izišavšega svakako pomisliti mora, nerazdruživa od najveće milokrvnosti. I glasoviti Ovid veli: Čistoća popravlja, što godine kvare, pa negdje drugdje: Nečistoća je najbolje sredstvo proti ljubavi.

Prali su se i kupali, kako nas poviest uči, već najstariji narodi i to ili iz zdravoslovnih ili iz liekarskih uzroka. Prosper Albino veli, da su stari Egipćani iz zdravstvenih uzroka toplo se kupali, a po Freindu bilo je godine 640 po Isusu u Aleksandriji 4000 kupelji. Homer veli za Ulyssa, da se je u Circinoj palači kupao. Grci su držali sve vruće izvore za svete i posvetili bi je Herkulu, bogu jakosti. Hipokrat napominje često kupelji i opisuje korist i štetu njihovu. Moses i Mahomed, uvidjajuć potrebu kupelji, prisilili su svoje sljedbenike na to tim, što su kupanje med religiozne obave uvrstili. I Rimljani su do kupanja mnogo držali. Plinij pripovieda, da se nije u Rimu kroz šest vjekova drugčije ni liečilo, nego kupanjem. Osobito je pako ušlo u običaj kupanje, kad je oslobodjenik Antun Musa mrzlimi kupelji cara Augusta od njeke težke bolesti izliečio, radi česa ga je car bogato nagradio i vitezom učinio.

I u srednjem vieku držali su mnogo do kupelji. Tako znamo da je Grgur VII. kad je cara Henrika IV. prokleo, medju ostalim zabranio mu i kupati se. I Niemci nebi nijednoga vitezom učinili, koj se nebi prije okupao; i zaručnici, dà i svatovi njihovi moradoše prije svadbe okupati se.

Koliko su god kupelji potrebite, to su one ipak često zlom porabom prouzročile, da su čitava plemena omehkoputila i propala. Ta vidimo Rimljane za vrieme careva najvećim luksusom kupelji kititi i veoma ih marljivo polaziti, da mogu razuzdano u njih dane provadjati, pa su upravo zato i počeli propadati. Tako je i s istočnimi narodi. Uvjek će tople kupelji, uz kojekakve razbludnosti biti na propast, dočim će mrzle, ili da boljem rečem hladne kupelji, umnožati živost, jakost i duhovnu snagu. Zato pravo veli latinski pjesnik: Kupelji, vino i ljubav drže u snazi nam tielo; kvari ga upravo isto: kupelji, vino i ljubav.

Djelovanje vode na tielo dvostruko je: proteže se naime na kožu, pa onda na druge ustroje i sustave, osobito na sustav živčani. Raznovrstno djelovanje kupelji ima se pripisati toploti vode, formi (voda tekuća, para, slak, kiša itd.), u kojoj na čovjeka djeluje, zatim trajanju toga djelovanja i napokon individualnosti, na koju djeluje.

Od osobita je upliva uvjek toplota vode, zatim lučbene joj sastavine, a onda jedrina, njezin pritisak, mir, kolebanje i udaranje; uz to valja paziti na to, je li čitavo tielo, il su samo njekoje česti u vodi, i napokon jesmo li mirni u kupelji, ili ne. Po toploti se i diele kupelji na mrzle, hladne, mlake, tople i vruće.

Ovomu je zdravoslovnomu članku, namienjenu dakle samo zdravim ljudem, svrha govoriti osobito o hladnih kupeljih, kao zdravlju najkoristnijih, nu dotaknuti mi se je ipak i drugih s njekoliko rieči, nebi li mnogoga okorjelca na pravi put svrnuo.

M r z l a kupelj nesmije iznad 15° C. imati, a potresti će živčani sustav u obće putem refleksivnim. Iza toga će umnožanjem organične toplote sliediti reakcija od strane istoga. Na pose pako visiti će djelovanje o trajanju upliva mrzle vode na čovjeka. Kad čovjek bude duže vremena u mrzloj vodi, poćutiti će po čitavoj koži njekakvu studen, pa grozu, koža bit će blieda (slabokrvna), bìlo maleno (60, da 50 i manje udaraca u jednoj minuti) i hlapat srdca će se pojaviti. Nadodju često i grčevi u raznih mišicah osobito u nogah i rukah; glavobolja, cvokotanje zubî, slabina, 'dà i smrt. Zanešenjaci za mrzlice tvrde, da mrzle kupelji osobito jačaju čovjeka. Je li bič za umorna konja zato jačilo, što će njime udaren za kratko vrieme bolje bježati? A što će biti na posljedku od takovoga konja, ako ga sveudilj bičem tjeraš? Kako bič prema konju, tako je mrzla voda prema čovjeku, osobito ako je taj čovjek još slabokrvan. Mrzla će voda dakako odmah djelovati: čovjek biti će ugodno podražen i prividno ojačan, po tom će neuk pomisliti, da mrzla voda jači, a ono nije nego onaj bič, koga spomenusmo. (Nećemo tim dakako reći, da neima bolesti, gdje nebi ona dobra bila.)

Mrzla će voda stisnuti krvne cievi po koži, podražit će podosta mnogobrojne živce oćutnike, koje se podraženje po njih, kao po žici, u mozak prenese; ako se to opetuje, onda će, po svoj prilici, radi prevelikoga potroška živčevine i krvi, podražnost i djelatnost živaca bolestnim načinom il povišena, il najzad snižena biti. Zato i jesu svi prijatelji mrzlica bliedi i podražljivi (nervozni kako drugčje velimo) i tuže se sveudilj na glavobolju, na nesan, na hlapat srdca, na osobitu ćutljivost prema svjetlu i zvuku, da i na grčeve, pa rado se uplaše i prekomjerno

su ćutljivi i uvredljivi, te muče i sebe i druge porad svojih živaca. Jednom rieči mrzla voda, rekli zanešenjaci za mrzlice što im god drago, jest i bude otrov za ljude slabe na živcih i slabokrvne. U vodi izpod 10° C. neka se nitko nekuplje. Nevični tomu, ili slabašni ljudi, starci, žene, djeca neka neidu u kupelj izpod 15° C.

Hladna je kupelj, ako joj toplota ima 15 do 20°C. Te su kupelji i najobičnije, jer su, ako ih shodno upotriebiš, zdravlju najkoristnije. Velika je korist, kad možeš hladnu kupelj na otvorenom mjestu imati, jer kod svake kupelji treba gledati ne samo na vodu, nego i na mnoge druge okolnosti, tako n. p. na čist zrak, na bibavicu, na slobodnije kretanje itd. Prvo djelovanje hladne kupelji biti će nutrnje prenapunjenje krvi, stisnućem i izpražnjenjem krvnih cievi na površini. Izadješ li pako iz hladne vode, što valja da uviek učiniš, kako te groza uhvati, pokazati će se drugo djelovanje, koje si upravo postići namislio, t. j. krv će, imenito taruć tielo kad se s plahtom brišeš, iz nutrnjih ustroja prema koži navaliti, periferna će se toplota tiela povisiti, isto tako povisit će se izhlapnjenje i izlučenje (kroz bubreg), otvoreni proboji (pori) unapredit će transpiraciju; čovjek se tada ćuti laglji, živahniji, jačji, jer se je snaga živčana povisila, a nutrnji ustroji od krvne navale oslobodili. K tomu će i glad nadoći.

Kupanje u moru, osim drugih velikih prednosti koje ima, bolje je nego ono u vodi, još i s toga, što možeš u moru porad njegove temperature mnogo duže ostati, nego li u vodi.

Mlake kupelji (od 21°—30°C.) već nisu zdravomu čovjeku tako koristne kao hladne, još manje pako tople (od 30°—36°C), ili vruće (preko 36°C). Dokaz su nam tomu takve kupelji, kojimi se služe iztočni narodi, osobito Turci, Egipćani i u Hindostanu. Karakterizira takve kupelji rafinirana putenost, koja u njih vlada, te nije ni malo čudo, da po njih tielo oslabi i napokon da se satre.

Tko se dakle ima (hladno) kupati? Osim male djece, staraca, oporavljenika i bolestnika svaki se čovjek ima hladno kupati (naravno potrebitom opreznosti) i to zimi u banjici, a lieti u riekah, jezerih, a najbolje u moru. Kupati se u većem prostoru već je s toga mnogo bolje od kupanja u banjici, što se ondje čovjek svakojako kretati može, dočim je u banjici primoran dûže vremena u jednom te istom položaju ostati. Kloni se stajaće, zaudarajuće, kalne vode i potraži tekuću na pjeskovitom tlu. U družtvu kupati se bolje je i zato, što osim živahnijega kretanja i veselo stanje duše podpomaže djelovanje kupelji.

Ljudi, koji na srdcu, ili na prsih boluju, na sipnji ili prsnoj vodenoj bolesti stradaju, ili koji nagiblju na navale krvi prema mozgu, na kaplju, na zamavicu, grčeve, padavicu, hlapat srdca, sušicu — nesmiju se hladno kupati. Ne dopuštaju kupanje takodjer kojekakvi krvotoci, prezebe i vrtnje.

Obćeniti zakoni pri kupanju jesu: 1. Neidi nigda punim želudcem u kupelj, zato je najbolje ići u vodu u jutro prije kave, u podne jedan sat prije objeda, i popodne prije večere. 2. Akoprem je umjereno kretanje prije kupelji koristno, neidi nikada prebrzo do kupališta tako, da se ugriješ, ili ća umoriš. Neposredno pred kupelji počivaj dotle, dok te je sav znoj minuo, srdce se primirilo, disanje se uredilo i čuvstvo umornosti se izgubilo. Onda se ali ne prepolagano svlači, da se ne prehladiš. 3. Većina je ljudi predugo u vodi. Naravno, da to visi o toploti vode. U hladnoj kupelji biti će po prilici 4 minuta dosta ostati. Plivači ostaju duže u vodi, jer im radi većega kretanja ne bude tako brzo studeno. Ima ih koji se odpočivaju goli na briegu vode, da unidju opet u vodu. Bolje je svakako, ako se već sunčati hoćeš, da to činiš prije, nego li u vodu ideš, i to omotan plahtom, a kako iz vode izadješ, odmah se omotaj i taruć se osuši. Kako u vodu dodješ operi odmah prsi i glavu, zaroni u nju i okreći se živo. 4. Po kupelji moraš se svakako proći, ali ne tako, da ćeš trčati. Svrha toga kretanja jest uzdržati čustvo ugodne toplote tiela i lahkoće, a prema tomu udesi i kretanje, kako već toplota zraka dopušta. 5. Za svakom kupelji moraš tielesno i duševno počivati bar pol sata, dok se krv u organizmu sasvim izjednači, pa onda tek možeš štogod založiti. Ako jedeš odmah iza kupelji, može te lahko groza uhvatiti, jer uzbunjena još krv, kad se želudac podraži jelom, jače će prema njemu navaliti. 6. Ne kuplji se više nego jedan put na dan, a nemoj se u rieci kupati sve do kasne jeseni, jer ćeš živce predražiti, prehladit ćeš se lahko i vrtnje (Rheumatizma) se dočepati. Ako si, bud kako, zaprečen kupati se, a ti se svaki dan hladnom vodom oprezno od glave do pete operi.

Na koncu budi nam dopušteno, da izreknemo još jednu želju. Kod velike potrebe kupanja za zdravlje, prieka je nužda graditi javna kupališta ne samo u velikih gradovih, nego i u najmanjih. Treba pako da bude i najsiromašnijemu čovjeku moguće kupati se u tih kupalištih, zato udarite što moguće nižu cienu za porabu njihovu; ta upravo najsiromašniji dio naroda najviše ih i treba, to radi čistoće, to radi jačanja tiela. Gledajte dakle svi, koji oko dobrostanja i sreće naroda nastojite, da olahkotite kupanje po gradovih i cienom i dobrom naukom, što će se i tim postići, da kupališta nebudu daleko od grada već u sredini njegovoj, ma imali vodu vodovodi onamo dovesti i parom ih u nakapnice (bassine) tjerati.

Čistoća nije samo pristojna dužnost izobražena čovjeka, nego je od največega upliva za

uzdržanje zdravlja. Nečistoća tiela unapredjuje i nečistoću duše i ćudorednosti, dočim u protivnom slučaju ništa tako ne popravlja iste, koliko čistoća na tielu i u kući. Dà, smijemo upravo i to uztvrditi, da nam današnji dan množina vode, ne manje nego li množina sapuna, koga troši pojedinac ili čitavi narodi, podaju prilično tvrdo mjerilo, te se njim može mjeriti ne samo njihovo dobrostanje, nego i stepen njihove obrazovanosti.

SITNICE.

— Ovoga je tjedna talijanska „vila pjevačica“ u hrvatskom kazalištu svršila svoj posao običnim u nas načinom. Najprije čula se je hvala do nebesa. Prva opera pjeva se da nemož bolje; jer što nevalja odbija se na dar mladosti, popunjuje i izpričava vrsnoćom prvih pjevača. Kod druge opere čuo se ne samo mukli šapat nezadovoljstva ili podmuklo mrmljanje, već podpuno negodovanje, koje nemogu suzbiti ni zaštitnici talijanskih pjevačica, ni „fanatici umjetnosti“, ni obrana „revne“ policije. Nije druge, već bježi u Italiju pa mienjaj pjevačice. Na bolje nije se dakako promienilo ništa, te se i druga i treća opera na redu jedva nekako protukle; sve je mlohavo i slabo do jedinih fanatika, koji će, vierni svojoj ćudi, uztrajati pa ma što bilo. Četvrtu operu — novu, nečuvenu, veličanstvenu — prozove veći dio obćinstva škandalom. Katastrofa je neizbježiva. Talijanski impressario odriče se nezahvalna posla, te ga predaje „nesebičnu i dobroćudnu“ Niemcu, koj s umjetničke zanesenosti obilazi svietom, te se slučajno nadje i u Zagrebu, da spasi od propasti i razsapa talijansku operu. Još nekoliko predstava, a onda jauk nad gubitkom, tužbe medju podhvatnikom i pjevači — a napokon čupanje i vika za policijom.

S malom promjenom bivalo je to u Zagrebu uviek ovako s talijanskom operom. A tko je tomu kriv? Obćinstvo jamačno nije; jer se ono vazda žrtvuje umjetnosti te mu strpljivosti samo onda nestaje, kad se prevara već rukami pipati može. Al ima ljudi, koji vele, da i podhvatnikom talijanskim nije nikad druga namjera, van da se žrtvuju svojoj strasti, koja ih goni u Zagreb, premda znadu, da će ovdje stradati. Ovo bi dakako bilo nerazrešivo protuslovje, kad nas izkustvo nebi učilo, da ovakovi zagovornici tudjih podhvatnika ili hotomice krivo govore, ili da su to oni siromasi duhovni, kojih svuda i odviše ima. Sjećaju se Zagrebčani onoga nekakvoga Brambilla, koj je nekoliko puti u Zagreb doveo pjevačko družtvo, pa kad mu se napokon ipak posao raztepao, stalo ga je naučati nekoliko „prijatelja umjetnosti,“ kakvo bi mu družtvo sastaviti valjalo, da se uzmogne održati, a on se podboči, pa im rekne porugljivo: — Za veliku li budalu vi mene držite, moja gospodo, kad mislite, da ja u Italiji nebih znao naći boljih pjevača nego vi svi skupa! Nu jesam li ja zato podhvatnik, da gubim novce vam za ljubav? Ja hoću, da što više dobijem, a to se po mom izkustvu samo tako može, kako ja radim, a ne kako vi svjetujete. — Bome ima pravo. — I tim se svršio kratki razgovor, koj priobćujemo za nauk dobričinam, neka se jednom okane lude misli, da će se tudji podhvatnici žrtvovati radi naše zabave.

— Riešiv se za ovaj put Talijâna, vrieme je, da mislimo, kako ćemo što prije i što laglje podignuti hrvatsku umjetnost. Uvjereni smo, da bi se uz dobru volju i razborit postupak talijansko pjevanje dalo zamieniti hrvatskim. Što je moguće bilo prije dvadeset i pet godina, zašto da bude nemoguće dan danas! Al valja se okaniti gospodske bezbrige i nemara sa narodne stvari, kojim se neki ljudi običavaju gizdati, da tobože pokažu, kako su daleko odmakli u prosvjeti i koli visoko popeli u umjetnostih, ter ovako zaslužili pohvalu tudjih nadriumjetnika, plandujućih u Zagrebu samo zato, što im u domovini njihovoj neima ni mjesta ni zaslužbe. — Kako bi se to izvesti dalo, može kazalištni odbor saznati, kad god uzhtije.

Štovani gospodine uredniče!

Uslied objave, koju sam u „Viencu“ od 15. svibnja t. g. čitao, nalazim se prinukanim očitovati, da sam svekolike radnje, iztraživanja i botanička putovanja po Hrvatskoj izveo u družtvu i u načelu podpune uzajamnosti sa svojim prijateljem g. Vukotinovićem; biline, koje je on sam opisao i kao nove imenom označio — kao što i one koje sam ja opisao ili ozvao — nose ime nas obajuh upravo onako, kako i u radnjah, njekoč uzajemno izradjenih Waldsteinom i Kitaibelom za Ugarsku; nemože dakle u tom obziru biti govora o manjoj ili većoj zasluzi mojoj ili g. Vukotinovića; jer smo uviek po mogućnosti revno skupa radili, dieleći svakom prigodom vjerno i jednako trud i brigu, te s toga držim za posve neumjestno ikojemu od nas dvojice, koji smo napisali Floru hrvatsku, pripisivati kakvu prednost, još manje izključive zasluge.

U Zagrebu 20. svibnja 1869.

Dor. Schlosser.

Listovnica Odpravničtva.

G. N. Fantinu u Grobniku: Poslane novce primismo.

☞ Ovomu je broju priložen „Izkaz o prinescih za jugosl. sveučilište“.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 21. U Zagrebu dne 12. lipnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Vrzino kolo.

Spjevao F. M.

Velebita vrhom izvi se kolo vilinje,
Ko zviezdicâ bije sjaj mu daleko, daleko,
I kroz mrak se blišti širinom pučine sinje.
Iz tmine po oblak odasvud hitar poteko
Ko srebrenast konjic, bujna se vijori griva,
Pod kopitom zviezda po zviezda sipa se živa.
A tko ih to pravi? Tko kolu vilinskom jaši?
Crnorusi to su djaci grabancijaši.

Svih dvanaest jur davno oni promučiše škola,
Svim mudricam knjigam silna prometaše slova,
Kih grobne ko križe nad žićem pobì laž hola,
U crne im črte sjaj zlatni istine skovà,
U kapljici crnoj sviet, boga, ljubav utapa,
Kip naravi divni krpom i kožom zaklapa.
A ljudstvo? A narod? On mrakom i zlom se kini;
Visoka da mudrost za nizki svijet se brini?!

Medj truleži, kostmi, djaku bi mučno te mučno;
Ko ševa se dignu, da pravu životu se vine,
K visini, gdje luči valovi krkore bučno,
Gdje narav iz šara zemnog, nebeske vedrine
I zvjezdovnog kriesa veselo ruho si snuje,
Gdje svieta vru vrela i dah svestvorac gdje duje,
Tu hoće da roni, da liba, plije i plije,
Svak stvorak da prozre, kak srce mu igra i bije.

Povrgoše knjige, vršku Velebita krenu.
Tu vile ih u vir tajnijeh zarone čara:
Lahkoputni sinu, očima novima trenu,
U grudih im planu srce nebeskoga vara.
Dlan o dlan, i eto tanahan konjic zahrže,
Zlatogriv to oblak, na svakog po jedan se vrže,
I bijelim svietom vrzino kolo odprši,
Te trinajstu školu djak grabancijaš sad vrši.

Sa sunčanim trakom roni u morske dubine,
Od zviezde se k zviezdi s molitvom djetinjom krili,
I s dugom nebeskom na okrug svietom se vine,
I s rosom u grudi cvietka i travke se mili,
I s vijorom ljulja stovjeko dubje u gori,
I s lahorom šapćuć s žitom zlatovlasim zbori,
U srca se s glasom zvona večernjega krade,
Sva sladka im čustva i sve gorčine saznade.

Sav obredi sviet, i u sve udje, sve vidje;
Al čarobne sveze, koja sve sklada i redi,
Sve stvara i hara, ne sazna nigdje te nigdje.
I oko mu mrkne, žar čisti srca se ledi.
Velebita vrhu skok na skok natrag poreni,
Sve iskri se konjic, i vrelom pjenom se pjeni.
U vrzino kolo djaci se opet sjate,
Iz sveznale knjige zadnju da tajnu čate.

Zavrti se kolo, zazvoni milopoj vilâ,
I mrakom se dalje te dalje pjesma lelija;
Iz mraka se nov i divotan svijet pomila,
Nevidjenim krasom sve jače, jače se sija,
Te svevidna djakom luč iz očiju sukće,
I duh im se krili i srce plameno bukće —
Sad zadnja im tajna, sad sveza svestvorna sviće:
Krasota je pravo svijeta žiće i biće.

Zamuknula pjesma, svemirska krasota nestà,
Al djakom se duše u žaru krasote utope:
Razpršene na sto i na sto trake joj miestâ
U jedan zažele plamen da spoje i stope,
Da ljudstvu ga nose, bez krasa, svjetla što čami,
Da otmu ga jadom, nizosti, robstvu i tami,
Od konca do konca krasota da ga prošine,
Ko izhodno sunce sve morske tmaste dubine.

Što liepa se svietom nadje, sad u kup se hita:
Trak sunca i zviezde, šar cvieta i rose zlato,
I čovječjih čustva i misli najljepša kita,
Plavote nebeske, zemske zeleni čar na to,
Bljesk mramoran lika ljudskih, i milosklad zvukâ.
Zavrti se kolo tri puta, tri puta zahukà,
Te oganj se izvi iz hrpe divan i krasan:
Krasote to oganj viek viekom čist i jasan.

Suhozlate kupe djakom sad vile podiele,
I svaki u kupu prečista zahvati plama.
Dlan o dlan, i eto oblaci tu se zabiele,
Pa opet svijetom koj tamo koj amo odprama,

Ko srebrenast konjic, bujna se vijori griva,
Pod kopitom zviezda po zviezda sipa se živa.
A tko ih to pravi? Tko širom zemlje ih jaši?
Krasonoše to su djaci grabancijaši.

U Mokricah.

Novela od I. Dežmana.

V.

Odoše Radgost, Milutin i Teobald posjetiti Vilima. Otvori Teobald sobi vrata, a Radgost potrča svomu bratu i reče mu: Jedini brate! Hvala višnjemu, što mi se povrati. Je li dragi Vilime? Rana nije baš opasna? Reci mi, molim te, da nije, da me ne ucviliš još više. — Vilim ležao na krevetu skoro nepomično, ne ušajuć na bratov upros. Na tolike sladke rieči jedva i otvori oči, da pogleda pridošlice. Bio ga put osobito umorio i rana presvojila Kako upozna svoga brata, reče mu slabašnim i prekinutim glasom: Brate Radgoste! Oprosti mi, što dolazim ovamo pod krov otca svoga, da se razstavim sa svietom na tom istom mjestu, gdje i moj premili otac. Vjeruj mi, brate, laglje ću ovdje umrieti. Jedno te imam umoliti: Pokopaj me do otčeva groba, pod hladom onih čempresa, što ih ja njemu zasadih.

Radgost bio bi iztisnuo, da je mogo, suzu iz oka, nu nemogav se na plač nikako prisiliti reče mu: Nemoj brate o smrti i pokopu govoriti. Evo ti tvoga pobratima Milutina, koji je u nas svoju zaručnicu sreo, pa hoće da se vjenča u Mokricah. Ti mu obeća kumovati, je li?

— Rado bi, ako bog da, rieč održati.

— Milutin kani još danas se vjenčati; hoće da putuje u Hrvatsku.

— Milutine, brate, je li to istina? Ti hoćeš da me ostaviš. Ti bježiš pred mojom smrti.

Teobaldu nije bilo nimalo po ćudi, da se Milutin s Verom ženi, a najmanje pako da se još onoga dana vjenča. Bojao se on, da će mu se spletke odkriti, osnove pomrsiti, te da će Milutin ukloniti se pohoti gospodarevoj. Znao je on dobro, što ga onda sa strane Radgostove čeka. Trebao Teobald vremena, da se dovije novoj lukavštini i da ju izvede. Želeć tim otegnuti ženitbu reče Vilimu: Svietli grofe! Vitez Milutin pripoviedao nam, kako mu obećaste kumovati. Mi se zato tvrdo nadamo, da će vitez u nas ostati, dok vam ranam odlane. Nemože dakle danas ni govora biti o vjenčanju.

— Šta veliš? Upane mu naglo u rieč Radgost, oštro pogledav svoga tajnika.

Na to će Milutin: Ne kanim ja brate Vilime nikud od tebe. Bog će dati, da ti ranam na skoro bolje bude. Dotle ćeš mi dozvoliti, da ti nastojnikom i prigledníkom budem. Za to vrieme neću na vjenčanje ni misliti.

Radgosta to otezanje veoma razljuti, pa prihvati žestoko: Gospodo! Gosti su pozvani. Kako da se opravdam pred njimi?

Milutin mu odvrati: Opravdat će te, svietli grofe, rane brata svoga.

Videć Teobald, da bi se ona dvojica poreći mogla i zamisliv već svoju osnovu reče im: Svietla gospodo! Rekoše mi vidari, da nije rana tako opasna, jer se nije nutrine tiela dotakla. Sljubiti će se brzo. Svietloga je grofa samo put veoma umorio. Njemu će već sutra mnogo bolje biti. Kako i nebi? Bratski doček, otčeva kuća, prijateljsko prigledanje, počinak, to mora svietlomu grofu pomoći. Pričekajmo gospodo do sutra. Ako bog dade — a bog će dati — te svietlomu grofu odlane, možemo sutra svetkovati vjenčanje viteza Milutina. Osvjedočen sam, da grof Vilim neće tada kratiti svomu pobratimu najveću sreću života, tim manje što može vitez Milutin i iza vjenčanja pri njem ostati. U našem gradu ima još mnogo liepih dvorana, a sluga u izobilju. Sve će vam viteže Milutine na službu biti, samo da možete čim duže pri svom pobratimu ostati.

Reče na to Vilim: Jest Milutine, nemoj ti čekati, dok ja ozdravim. Vjenčaj se sutra. Rado bi, moram li umrieti, vidjeti te još sretna. I htio da Milutina za ruku primi, nu jakost ga izdala.

Teobald hoće na to: Treba svietlomu grofu počinka. Svietli gospodaru vidjeti je na vami, kako se težko kidate od svoga brata, koga već mrtvim mnijaste. Ali ja vas u ime te bratske ljubavi moram umoliti, da se oprostite s njim, jer duševan mu napor još više škodi, nego li tjelesan. Hoćete li i vi Milutine?

Radgost se okrenu i ni jedne ne rekav izadje zlovoljan iz sobe.

Milutin pristupi Vilimu i reče mu: Da bog da sutra u boljem se zdravlju vidjeli!

Odoše tako od ranjenoga grofa. Milutin pohita svojoj Veri, a Radgost s Teobaldom u dvoranu.

Kako dospje Radgost u dvoranu zakliče: Teobalde! Ja te više ne trebam. Takvoga slugu nemogu nego prezirom od sebe odbiti. Ti meni odgadjaš vjenčanje! Da mi nije bilo za malo, na komade bi te sasjeko bio. Pa zašto još odgadjaš! Jer Vilim boluje. Marim ja što boluje. Neka umre, na grobu ću mu plesati. Opet čitav jedan dan čekati! To su grozne muke! Toga ja podnieti nemogu. I stade kao mahnit dvoranom šetati.

Nakon dugoga moljenja, tješenja i dokazivanja sa strane Teobaldove mogo se on grofu tako izjaviti: Svietli gospodaru! Za konjske me repove privežte, na vatri me živoj pecite, gladom me i žedjom ubite, ali ja jedino za vaše dobro radim, ne pazeć pri tom ni na sreću, ni na glavu svoju. Nisam ja u ludo tjerao, da se odgodi vjenčanje. Skupo bi mi platili vjenčanje Vere s Milutinom. Vera bi bila imala, svietli gospodaru, poći za Mladena i nikoga drugoga, a najmanje za Milutina, čovjeka od sablje, prijatelja Vilimova, koj se po tom može svaki čas osloniti na kmetove tvoje, a ti Vilima obožavaju. Pa još gospodaru ti mi podje toga Vilima na kumovanje pozivati, da bude i on pri svadbi. Na takvi način do Vere nikada doći nećeš. I završi Teobald krepkim glasom: Vera ti je gospodaru izgubljena.

Na te rieči Radgost stane, kao da je odrvenio, pa je samo gledao u Teobalda, nijedne mu nemogav odvratiti.

Nastavi Teobald: Nema, svietli gospodaru, druge pomoći, već odstraniti Milutina. Ja slutim, da će nam on mnogo jada zadati. Odpraviti ga treba. Najmi čovjeka, koj će reći, da iz Hrvatske dolazi, da su Turci opet zauzeli Sisak, da su bana Bakača uhvatili, da su ga pogubili, da na Zagreb jurišaju. Kaži i više gospodaru, samo da otide Milutin. Tjeraj ga, gospodaru, bogom te živim zaklinjem, tjeraj ga. Postade tad Teobald, pa gledeć u Radgosta nastavi: Il se želiš sigurnijim, bržim sredstvom poslužiti? Imamo otrovi, da otrujemo sve Mokrice!

Radgost, koj je Teobalda sve nepomično slušao, prene se na rieč: otrov, te pograbi Teobalda za ruku i reče: Otrovi! otrovi! Daj samo otrovi! Gdje ti je otrov?

— Gospodaru, u mojoj sobi, ako uztrebaš.

— Pohitaj, al čekaj, moram i ja s tobom. Otrovi! otrovi! Da se svetim tlačitelju sreće moje.

Odmunuše u sobu Teobaldovu. Izvadi tuj Teobald iz dobro zatvorena kovčega škrinjicu, u kojoj su bile poredane sasvim okrugle, onizke kutijice s raznimi naslovi otrova, kakav je u njih bio. Stade Radgost pohlepno čitati imena tih otrova: trubeljika, naljep, bunika, smrdac, sićan, zmijin jed . . . Ha! Ovamo spasitelju moj! zakliče i pograbi željno kutijicu zmijina jeda i reče: Ovoga, ovoga, koj dugo ne muči. Ovim ću ja tebe Milutine pogostiti. Al Teobalde kada bi ga otrovali? I kako? Svakako danas još. Trči, zovni ga k meni na večeru. Skupu ću mu večeru prirediti.

— Svietli gospodaru! Odgodi do sutra, ta znadeš da se Vera ima prije vjenčati. Nikad ljepše prilike do sutrašnje gostbe. Kad budemo svršili blagovanje, napij mu čašu za sretan put. U tu ću ja čašu sasuti svu kutijicu zmijina jeda.

— Za sretan put? Neka mu bude. Za sretan put — na onaj sviet.

Sustavi se tad Radgost i kao da se je nječemu dosjetio reče: Al Teobalde i Vera ima za sretan put piti. Ti joj moraš prirediti ljubovni napitak; ona mora planuti za svojim budućim gospodarem. Uzmi Teobalde čarobnoga samdokasa, taj me još nigda izdao nije.

— Svietli gospodaru, vi imate ljubovne napitke pri sebi, u svojoj spavaćoj sobi.

— Gle kako sam zaboravljiv!

Kad su u tom razgovoru bili, začuje se štropot, Teobald se trznu i reče Radgostu: Za boga gospodaru! Štropot u obližnjoj sobi! U njoj grof Vilim leži. Ja ga pokraj sebe nastanih, da pazim na njega, hoće li ko k njemu dolaziti i šta će s njim govoriti. Moramo biti na oprezu. Da nas nije gospodaru čuo! Moram se osvjedočiti. I pohita Teobald odma u obližnju sobu.

U toj je sobi, kako znamo, ležao doista bolestni Vilim. Mučeć se ondje silnih muka čuo hodnikom žurno hodati i naglo otvoriti vrata obližnjoj sobi. I začuje bratov glas, gdje spominje otrov i Milutina. Uzdrkta sav u tielu i zaškrinu zubima te u onom strahu, da će mu pobratima otrovati, otvori desnicu da posegne za sabljom. Dodje mu grozna misao na bratu se svom okrviti. Dižuć onemoglo tielo iz kreveta tražio je očima po sobi posjeklicu, a napinjao uši, da uhvati svaku izdajničku rieč, koju su ona nebratska usta izgovarala. Velikim se naporom iz kreveta dizao. Ne dizala ga iz njega vlastita snaga, već otrovne rieči Teobaldove i misao izbaviti prijatelja, koj mu nedavno život spasi. On, vičan na Lastavici svojoj, poput zviezde preko polja se vinuti, jednim je korakom htio do ubojna oružja koraknuti i treptećim srdcem na noge se digo. Zajapri se u licu i pjehajuć hoće da skoči uzdanici svojoj i već opruži desnicu i otvori šaku, al mu koljena zaklecala, smrče mu se pred očima i pane nauznak na zemlju.

Tako usried sobe ležećega grofa nadje Teobald i prikuči se k njemu u nadi da je možebit izdahnuo, al videć da još dušom diše nije mogo, da ne rekne; Mora da je mačjega legla! Nego neće dugo. Tomu otrovi ne treba. Tad odtrča, ostaviv ga onako usried sobe ležeća.

Došav Teobald Radgostu zapita ga isti: Šta je Teobalde?

— Ništa gospodaru. Brat ti se s dušom bori. Ja mislim, da će sutra jednoga grofa manje biti.

— Bog te uslišao! Nego podji sad Teobalde sa mnom, da se dogovorimo, kako ćemo s Verom, kad joj zaručnika otrujemo.

Uzev grof onu kutijicu otrovi sobom odoše u samotnu sobu za pušenje, da snuju svoje paklene osnove.

Dok oni radili o glavi Milutinovoj, pohita ovaj, oprostiv se s Vilimom, Veri svojoj.

*

Vera sjedila do svoje strine Stane i nikako se nije mogla utješiti, što joj Milutina još nema. Tri se mjeseca strino, reče Vera, ne vidjesmo. Tri mjeseca dužja nego li tri vieka.

Stade i Stana govoriti: Draga Verice! Da ti istinu kažem i meni nije nimalo pravo, što još ne dolazi. Ja ga još ni vidjela nisam, pa se čini da ni njemu nije do toga, da me znade. Moram ga prekoriti, tê mu oprostiti neću. Koliko ti je siroti već suzica iztjerao bez ikakve potrebe. Pa bog znao kamo je otišo!

Na to se javio Nikola: Mahni se Stano luda razgovora; zar neznaš, da je Milutin došo s grofom Vilimom ovamo, pa ti već deset puti rekoh, da je otišo s Radgostom k njemu. Šta mi uviek jedne gusle gudiš?

U to čula Vera koracaje i poviče: Evo ga, dolazi! I odtrča na vrata. Došo zbilja Milutin i kako stupi na prag susrete ga Vera riečima: Milutine, jedva sam te dočekala. Već sam se i bojala za te.

Uhvatio Milutin djevojku za ruku i reče joj: Podjimo u sobu, sve ću ti kazati. Al najprije da ti pozdravim strinu, koje još ni vidio nisam, a i sa stricem Nikolom jedva koju progovorih.

Strina ni ne čekala, da ju Vera Milutinu prikaže, već sama pred njega iztrča i poviče: Evo me netjače, sladki Milutine, moram ti istinu reći, da se na te malo i ljutim. Gdje si nam tako dugo? Koliko je već od toga, što se povrnuo moj Nikola s Verom, a tebe nikako dočekati nemogasmo. Rada sam bila poznati kobca, koj će meni moju senicu odvesti. Pitala sam već doduše moju Vericu, kakvi si i ona mi reče: Ako u kolo — on kolovodja; ako u vojsku — on prednja straža. Ali slušati i gledati nije svejedno. Nego, Verice moja, liepa ti se sreća smije. Baš ste jedan prema drugomu. Bog vas blagoslovio! — Bez zamjere Milutine; kakva sam, takva sam. Što u srdcu, to na jeziku. I ogrli Milutina.

— Oprostite mi strino, reče joj na to Milutin, što nisam onaj čas s Verom mojom k vam potrčao. Htio je grof Radgost svakako posjetiti sa mnom svoga brata, pa mu se nisam mogo nikako izvinuti. Grof je težko ozledjen, pa već njemu, pobratimu svomu, za volju moradoh s Radgostom poći. Vi mi nećete dakle zamjeriti, nećeš ni ti Vero moja?

Reče Nikola: Ne prosi, gdje te imaju slušati. Sjedni Milutine. Nisi ni ti od željeza, odmori se malo, pa daj Stano štogod i na stol. De Milutine pripoviedaj ti meni kako je to s Turci bilo. Jeste li ih posjekli štogod, jesi li ti koga? Kako i nebi? Takvi se junak nekloni mejdana.

— Jesam striče i ja nješto posjeko. Silne li vreve i meteža bijaše, kad ih pognasmo. U Kupu ih toliko utjerasmo, da ih je voda jedva gutala. Nego, da ti istinu kažem, ništa me tako ne poveseli, nego da izbavih grofa Vilima. To je moje najljepše junačtvo.

— Kako Milutine, kako? Pripoviedaj ti to meni.

Morade tu Milutin sve potanko izpripoviedati, opisati pojedine turske vodje i konje njihove i odielo njihovo. Slušao ga Nikola, kao da je u crkvi. I Stana se bila primakla Milutinu, pa uzvila glavu, izvalila oči, nagnula uho i stojala kao da se okamenila. Težko da je ikada tako mirno pripoviedati slušala.

Kako poblagovaše reče Nikola: Meni je djeco poći u mlin, nego do večer, ako bog da, nastavit ćeš Milutine svoja pripoviedanja. U tebe su zlatna usta. De Stano gledaj, da ne bude ni do veče stol prazan.

Ta primjetba nije Stani nikako povoljna bila i neufajuć se ništa prigovoriti zamrmlja samo nješto priečajuć se na Nikolu.

Odoše Milutin i Vera u vrt. Sjedoše pod lipu, koja baš u najljepšem cvietu bila. Reče tuj Milutin: Jedina Vero! Evo me, hvala bogu, opet s tobom nakon duge borbe i velike pogibelji. Tvoje su me molitve štitile. Junačka mi sreća priskočila. Od sada se nećemo tako skoro dieliti. U daleku svietu, usried boja i vatre, na oči smrti ćutio sam jedina Vero najbolje kako te ljubim. Jesi li i ti Vero na mene mislila?

— Milutine, dvojiš li o tom? Milutine štedi srdce moje.

— Oh ne, ne! Ćutio sam ja kako mojoj Veri mora težko biti svakim me danom izgledajuć. Zato i jesam odmah poslje bitke pohrlio, da te potražim, al na putu sretoh babu Baru i ona mi reče, da je Mato Lendarić umro i da mi ti ode u Mokrice, u rod svoj. To su mi bili novi jadi. Nada i bojazan pale na moje srdce i u ovom strahu, hoću li te naći u Mokricah, velike sam muke mučio. I da ti istinu kažem, nisam te rada sreo pred grofom Radgostom.

— Milutine, sladki Milutine! Da znadeš koliko sam suza radi onoga posjeta prolila! Ja se nikako grofu dala nisam. Tebe ljubeć i tebe izgledajuć volila sam u kući, il u vrtu samotovati, nego li pred cara izići. K tomu mi je Stana grofa tako orisala, da sam pred njim upravo uzdrktala. Jest, Milutine, pravo imaš, da me koriš, ja, tvoja zaručnica, ne usudih se toga tvojemu stricu kazati! Zato i jest bog me tako kaznio. Pane nam u kuću grofov tajnik. Navali da moram poći grofu čestitati, a stric Nikola pristade na to. Reče on: Ako neideš, pitati će grof, zašto nisi došla i veliko će se zlo izleći, jer je grof osvetljiva srdca. Ni suze moje, ni prigovori moje strine ništa ne pomogoše. Stric uze mali samokres u džep, pa mi reče: Vero, podji sa mnom. Ničega se neboj. Ja ću te još danas u Hrvatsku povesti. Podji, jer će mi još kuća i stoka, a možda i sam ja postradati, ako neideš. Ja ti se Milutine izgubih. Da se onaj čas na planinu naslonih i ona

bi se srušila bila. Vidilo mi se, kao da idem pred zadnji sud. Ja govorih: neidem, neidem, a ipak ti se nadjoh na jednom pred grofom. Oh sladki Milutine, volila bi bila u zemlju propasti, nego slušati njegove razgovore. Znadeš, šta mi reče?

— Šta za boga?

— Vi ne smijete više djevovati, reče mi, danas još želim vas udati za Mladena, šumara moga. Ja, koja sam tako tajno krila i pred strinom i pred stricem ljubav prema tebi, ovaj čas bila bi spomenula ime tvoje i rekla pred čitavim zborom, da neću za nikoga poći, da sam već zavjerena — al kad eno u taj čas baš ti unidje. Oh Milutine! Sam mi te bog onaj čas posla. Kako sam god došla pred grofa težkim srdcem, al vesela od njega otidoh. I došav strini svojoj pripoviedala sam joj odmah o tebi i o grofu Radgostu, kako me je htio udati za šumara, pa onda kako me je silio, da se nas dvoje još danas vjenčamo. Na to mi strina primieti, da to grof često čini, da on često sili na udaju djevojke, osobito kćeri kmetova svojih. Ja ju zapitah o uzroku toga postupanja, a ona mi na to reče: Verice, hvali bogu, da ti je Milutin došo.

Milutin na to skoči, uze djevojku za ruku i stade hodati po vrtu. Hodao je zamišljeno, ni jedne ne progovoriv. Vera gledajuć zabunjena Milutina nije si nikako mogla protumačiti uzrok njegove zabune. Uzdrkta doista Milutin; sinù njemu pred oči ono pravo, koje je imao plemić na kmetove i na djevojke njihove, imenito pri udaji. Bilo mu sad jasno, što prije nikako uviditi mogo nije: zašto je naime grof Radgost htio, da se on tako brzo vjenča i zašto mu je htio tako sjajnu gostbu prirediti. Znao je, da je Vera hrvatsko diete, nu ipak se bojao prevare. Stotinu mu se misli u jedan čas mozgom pognalo.

Kliće tada Vera: Milutine, sladki Milutine! Šta mi se tako zamisli? Kakve su ti opet muke na srdce pale? Prikloni mi uho, usliši molbu moju: Krenimo u Hrvatsku, jedini Milutine! Okani se i gostbe i veselja, bježmo iz ovoga nesretnoga grada.

U to se Milutin razabra i kaza joj odlučno: Jest Vero, poći ćemo u Hrvatsku. Ja idem prije još Vilimu. Da vidim kako mu je ranam.

— Neidi Milutine u grad, tako ti ljubavi naše!

— Nemogu tako ostaviti svoga pobratima, ja ga moram još vidjeti.

Vera se nije nikako mogla umiriti, što je Milutin odlučio u grofov dvor poći i kroz plač mu reče: Zar me Milutine opet ostavljaš? Opet moram za tobom drktati? Opet te moram u strahu izgledati!

Vodeć Milutin Veru kući govorio joj, kako on mora još Vilimu poći i tješio ju tim, što će se za čas povratiti.

Izprativ zaplakanu djevojku u kuću pohita Milutin Vilimu.

Kako on unišo u sobu Vilimovu uplaši se od groznoga pogleda. Ležao je kod samih zatvorenih vrata sasvim protegnut, iznemogli Vilim. Njekoliko naime vremena, odkako ga je Teobald ostavio, bio se malo primirio i kako se osviesti, odmah reče u sebi: Ja moram Milutinu poći, moram mu to javiti, ma srušio se mrtav pred njim. Bože, bože, samo da nebude prekasno! I u toj stalnoj odluci sjeknu on snagom i htio se pridići, al kakov je bio, da tako rečem, krnjoruk, nije se nikako mogo osoviti, te nješto plazeć, nješto pobaučke hodeć težkom se mukom do vrata doljumao i kako je tu htio posegnuti, da otvori vrata, prevari ga snaga, bol ga obhrva i on se sruši na zemlju.

Našav ga Milutin još tako ležećega skoči k njemu i zapita ga: Brate Vilime, kako ti ovamo? kod samih vrata?

Vilim ugledav svoga pobratima, težko uzdahnu i reče veoma slabim, prekinutim i jedva razumnim glasom: Hvala ti bože!

Digo je tad Milutin Vilima i poneso ga u krevet. Reko bi da mrtvo tielo nosi. Položiv ga na postelj, stade ga pitati, što ga je iz nje diglo. Vilim stisnuo grčevito Milutinovu desnicu, kojom ga je ovaj primio bio, i onako ga gledao, kao da mu hoće kazati, da ga ne ostavlja. Htio mu nješto i progovoriti, al nije nikako mogo od velike slabosti i silna napora. Da je čovjek od kamena, potekle bi mu suze gledajući ranjena Vilima, kako pokuplja svu ostalu snagu, da izusti rieč jednu. Vidio mu i Milutin na očiuh i na licu, kako bi on rado srdce odkriti, te ga stade pitati za svaku moguću želju. Sve te uprose Vilim je zatvorenih očiuh, glavom kimajuć zaniekao. Stade onda Milutin po sobi hodati i svašta pred pobratima iznašati, misleć da će pogoditi želju njegovu. Kad al Vilim silnim naporom jedva šapćuć mogo prekidno tako se javiti: Čuvaj se Radgosta ... Otrovi! ... Sutra pri gostbi ... Zdravice za sretan put ... Otrov ... Otrov ...

To rekav spusti opet glavu, koju je bio malo podigao, u jastuk i uzdahnu duboko, kano čovjek, koj se težke brige oslobodi i tako je milo gledao Milutina, kano da mu hoće reći: Jesi li me razumio? I bog zna, je li ga razumio! Gledajuć tako pobratima sasvim već iznemogli Vilim, primirio se i za malo vremena i usnuo.

Videć Milutin gdje se Vilim primirio i usnuo zamislio se duboko i polazeć iz sobe kaza odrešito: Jest, ja moram ostati u Mokricah, moram. I ode od Vilima, komu je baš vidar dolazio.

U to bila se i noć uhvatila. Sve se je u gradu upokojilo bilo. I Radgost podje, da legne spavati. Al se njemu, misleć na Veru i udaju njezinu, dalo na nesan. Skoči iz kreveta, pa potraži onaj ljubovni napitak i grčevitom ga rukom stisnuv reče: Evo pobjede moje! Nećeš

mi se dugo otimati! Dugo je tako gledao samdokas u ruci, pa sav uzdrktao u tielu. Zato i legne opet. Uhvati ga žestoka glavobolja: vidilo mu se, kano da se nebo i zemlja i sav svemir u najvećem metežu jedno drugo pobijaju. Pa onda kano da mu se glava vrti. Stale mu se prikazivati slike svih ljepotica, što ih igda u svom životu vidio i upoznao. Pa činilo mu se kano da k njemu u krevet dolaze. U onoj zabludi mačte svoje kliče: Jesu li to klapnje, jesu li živi stvorovi? Šta, da nisam občinjen? Bježte sablasti! I u onom bjesnilu skoči iz kreveta, da pograbi nož i bio bi se možebit njim i ubio', da se nije na sreću primirio. Utrnu tad svieću, misleć, da mu je polutamna soba kriva, što mu se takve slike prikazuju. U mraku zadremao malko. Eno ti u sanji činilo mu se, kano da se je pretvorio mudrim Salomonom i da sjedi medju svojih devet stotina žena i da s njimi svakojaku šalu zbija. I kad je bio u najvećoj razkoši, činilo mu se, kano da je pao u bezdno nekakvo med svakojake nepodobe, prikovane težkim gvoždjem i svakom mukom izmučene i nakon dugoga boravljenja stade ga njekakva nebeska glasba dizati iz one propasti, te se on nadje kao Muhamed medju svojimi 725 hurijskimi djevojkami. Jedna mu se osobito divna pričinila. Reče joj on: Amo nebeska odalisko, da te zakadunim i posegnu rukom, da ju za borne svite uhvati. Al eto grozna mu se slika prikaza: Gorostasan čovjek, komu se mjesto kose zmije oko glave savile, a oči mu bile duboko, duboko upale i nisi vidio nego kad i kad po koju žarku strielu iz njih sinuti. Lice, sama sazdana kost, bilo mu modrasto, a iza ljubičastih usana bilo je vidjeti samo četiri velika, šiljasta zuba i na svakom je rtu njihovom blistala se kaplja zmijina jeda: kaplja poput jagode velika. Desnom je rukom ta avet držala blor zmiju za rep i vijala je s njom po zraku i vikala: Ovamo Radgoste, ovamo na mejdan, mene prije povali, pa eno ti svih 725 hurija.

Od velike muke i straha nadje se sav u znoju i prene se od sna. Upali opet, sav drkćuć još, svieću i dugo se nije mogo razabrati. Uhvati tad zvonce i stade zvoniti i vikati Teobalda.

Dotrča Teobald sav uplašen i zapita ga: Šta je gospodaru, za boga!

— Ne pitaj. Samo sjedni pokraj mene i nikamo se nemiči. Grozna li to sanja bijaše. Nikad još takve noći doživio nisam. Daj duhana, daj vina, daj otrovi, umiri me, zakolji me, samo da se tako ne mučim.

Teobald dohvati duhan i poda mu bocu dobre crvenike, kojom se često Radgost znao kriepiti i nalijao mu čašu. Evo, gospodaru. Na propast svim tvojim neprijateljem!

— Je li, Teobalde, otrovi u vinu?

— Bože moj gospodaru, vi još sanjate. Ne vidjeste li odakle sam vino uzeo?

Uhvati Radgost lakomo čašu vina i stade ga srkati. I kad bi god odahnuo, zapita Teobalda: Dragi Teobalde, sutra ga hoćemo svakako otrovati, je li mili moj?

— Hoćemo gospodaru svakako.

— A hoće li onda Vera moja biti?

— Da čija bi bila gospodaru?

I pijuć Radgost sve više onoga žestokoga vina, sve redje bi i sve bolje tepajuć spominjao sanju i otrov i Veru, dok ga najposlije vino nije prevarilo, te ga upokojilo.

(Konac sliedi.)

Petar Gavran mrke sreće.

Crtica iz života krajiškoga. Pripovieda ju Milutinov.

Jesensko se doba primaklo i ono se zeleni po malo gubi, što je preko ljeta oku godilo i nježnije ćuti budilo. Ubogi narod pokosio, požeo, pokopao, počupao, što mu je ljetna suša na hridovitom, vododernom zemljištu golotna i suhušna lica ostavila. Ovrli, omlatili, oplievli, ovijali ljudi ono nešto žita, to jest ječma, pšenice, proje, kukuruza itd., i žene već konoplje počupale i u vodu pometale. Požutjela gora, ponestalo lista, zamukle i ptice: obamro život.

Do pol dne se u satniji zemljarina brala. Težki to namet siromaši, koja jedva da se na božić omrsi. Ako i nije velika, ali je žalost smagati ju. Dobri kapetan dosta već čekao i čekao, ali mu „od ozgo“ mira ne dadu. Lahko se je nebesito nadimati i ljutito porez izgoniti onomu, koj ne vidi nevolje ili za nju ne mari. — Stroge zapoviesti opet satniji došle, pune prietnje i još koje čega. Nije druge, pritegnuti valja gospodare. Starješinam trista neprilika, i ona malica, što bi još voljna bila, snhotna i na svaku ruku oskudna, šupljih opanaka a prazna želudca, po vas dan službu vršiti i poreze izgoniti — i ona malica ove godine slabo se nekud odtiskuje. Potreba je gospodine i neimuština do Boga, svaki taj odabranik pučki javlja. Ali druge ne bi, svi gospodari danas doći moralu, inače se dostadoše zla još i gorega.

Došli ljudi, što tko smogao, to i donesao; oko pol dne kući jih razpustili. Desetak njih, imućnika tobož, u krčmi se ustavilo, da što založe i kapljom toli blagotvorna bodritelja dnevnu brigu bar za koji časak da uklone. Medju njimi i Petar je Gavran, stari vuk, kako su ga u selu mu zvali.

Ovoga Petra sve je selo dobro pazilo i liepo držalo a bilo već starcu blizu do sedamdeset godina. Još i danas dosta je jak, pa ovisok,

plećat, nešto već pošinut, sied kô ovca, debelih još i sad brkova i crnih očiu, koje izpod zavojitih obrva, kad jih nadigne, čudno sievaju. Inače starac čist i pristal, na licu mu sbilja i tajnost neka, kô mukla bol; ali je razborit u svem i uljudan.

Njega je kapetan * * rado imao, rado slušao i kad bi išta vedre ćudi bio k sebi ga dozivao, da mu Perin njegov priča i povieda, što je sve doživio, čuo i vidio. Nu danas mu ne trebaše slati po Perina, jer se starac, plativ ostatak zemljarine, pučki porez i svoju godišnju dimnicu, malo dulje zabavio i mrvicu nakitio bio u „svačijoj kući“.

Sjedi kapetan u čitaćoj sobi do prozora, pa se motreć lišće na dvoru požutjelo i sam raztužio i snuždio, jer mu sporedjaj života neskladna istom pristajao uz priliku jesenskoga lišća. U to momak njegov u sobu stupi i javi, da je došao Petar Gavran. Reci mu, neka udje, odvrnu satnik i k vratima glednu. Eto Petra ćedno i uljudno, kako to naši graničari znadu, kad im gospoda nisu odveć na gospodsku, već i u njih ljude naziru, još im i za biedno živovanje haju.

— Pomozi bog, gospodine kapetane!

— Bog pomogo stari moj Perine, odvrnu umiljato satnik. Baš pravo da si došao, a već si nekud na me pozaboravio bio.

— Nisam boga mi, gospodine, van nije dalo djelo, a sad bogu hvala pospremio, što sam imao i danas sve daće namirio, pa došao, da vidim, što radite.

— Hvala moj Perine, hvala, eto to tako; hajde sjedi, pa bi li da kapljicu donesemo?

— Liepo hvalim, dosta sam danas, ne bi valjalo preko mjere. — Nu dobri kapetan nikad Petra odpravio nije, a da mu ne ponudi čašicu vina.

Uzeše govoriti o ljetini i o nerodici, o solici, što jim puno kvara naniela, o paljevini, što cielo selo po ne davno gole duše u prosjake vrgla, pa se djedoše i na hajduke, što baš tada u listu se verali, dva Stanića, a rad male stvari. Rieč po rieč uzè Petar kuditi bjegunce, što su hrdje pobježali, kad su umjeli crno zlodjelo počiniti. Kapetanu nikad bolje sgode, doznati koju veće jednom i o tmastoj prošasti Petrovoj, o kojoj je sviet svašta žugao. Znati bo valja, da je Petar proživio trinaest dugih godina „na vabrici“, kako bi jedni rekli, „na pisariji“ kako bi se drugi rugali, u istinu pako — ne žacaj se — radi umorstva u tvrdom ih Z . . . odtamnovao.

Već nekoliko puti kapetan se nalietao, da ga izmudri, da ga navede, kako bi mu jednom proslovio rieč o svom tamnovanju. Još više mu do toga bilo, što je sviet — ta sav okoliš — i danas tvrdio a stari ljudi viekom prisizali, da je Petar ni kriv ni dužan, kao od majke rodjen, postradao. — Danas mu se vidje sgoda baš prikladna, da starca Petra i onako nešto sbornijega na pripoviest, izpoviest li, skani, da izvabi iskru iz kremena.

— Ma Petre, i tebi je bilo tamo negdje davno vrludati, gdje no kosovice sude, je l' da?

— E gospodine, drugi su to divani, nisam se ja verao s kakova nedjela, ali zla usta zlo rekoše, zli ljudi u zlo upletoše i najpravednijega. Šarena ima svieta, ništa je djetel. Nu sad je sve prošlo, neka bude; ali vjeruj, nije Petar zvierske ćudi nit kamena srdca ikada bivao. Ta čudo bi vam znao kazivati, nu ostavimo to. Na tiesna vrata duša izlazi; evo me stara groba, ali kad bilo bilo, pred boga se izići ne bojim. Vjera tvrda i od suhoga zlata bolja je i ljepša, a nevjeru i bog je prokleo i ljudi je se boje. Nevjera me ljudska il neljudska na zlo nagna i sto mi jada zadade. — Pukla na me puška, pa eto još i danas jeka joj se razlieže.

— Nije tako Petre. Evo treća godina, što te ja znam, nisam li ti uviek dobar bio. A ti vidiš, da i ja s nečovjekom drugčije se gledam. Pa narod sav te liepo pazi, ako si što nekad i zagazio bio — mladost ludost. I tako svatko veli, da s tvoje ruke nikada naš čovjek zabugario nije. Ako je moj nebore što s Mujom i bilo, to i bog prosti. Ma kaži mi jednom, kako se to dogodilo, evo ti je vjera, da živu stvoru nikada o tom ne pisnem.

— E moj gospodine dobri, imao bih vam što dugi dan ljetni kazivati; puno je toga preko mene pregrmjelo. Da mi je pobro moj Radoš živ, uhvano ga ni on nebi Petra okaljao. A ovako pomislite možda, da sam pod starost šarati uzeo; sakloni bože!

— Toga se ne boj, tvoja mi rieč staračka, ko da je knjiga, te me lje strah nije, da na hero kreneš, već kazuj čovječe, učini mi jednom tu ljubav, pa i ti onda zapoviedaj meni.

— Ali bi vam dugo bilo, jer se u mene sporo rieč niže, nit umijem onako kititi?

— Neka Petre, sve ti po tenani, dovrže satnik sve to veće nestrpljiv i radoznal, i pritoči Petru a sebi zapali lulu i k starcu se primače, kao da i sam ne želi, da jih itko drugi čuje. Nakrenu Petar čašu i na stol ju vrže pa odćepi.

Baš kad vam je tako stalo, a vi čujte, čega živ krst od mene niti je čuo niti čuti bude. Ima tomu —, bome davno bilo — kad mi se brat Vasilj ženio. Izprosio curu u nekoga Maksima Milaka — ljepota djevojka i još maza materina, poštena roda i bogata.

Puna nas kuća djelatne čeljadi, svi još u snagi bili ili u snagu stupili, a što devet puti bolje u slozi živili. Liepo li nam tada Bog davao! Po dvadesetero goveda, po dvanaest konja, sto ovaca, toliko i koza u nas bivalo. Lahko bi se tad zemljarina plaćala! Ma bio rod u klasu, plod u blagu, napredak u svem. Nije narod tada u diobu i nekakve nove pra-

vice udarao, ali se boga mi znalo i čulo, kad je tko krstno ime slavio ili djevojku dovodio ili krštenje praznovao.

Kako je red bio, upišu mi brata u vojake, istom se nebog vjenčao bio. Stane služiti, a ja već odprije služio. Danas je to, gospodine, šala; tuj se pitalo, tko je vrstan ponesti mušketu, a da mu se krvav žulj na ramenu ne nadme. U nas teklo snage prave, a srdca smo bili žestoka.

Zametne se rat, zovnu da bogme našu vojsku na Talijana. Mene su već u jeseni izpisali, a brat mi podje i ostavi Ljubu — tako njegovoj ženi ime bilo. Težko li se razstajao od svoga zlata! Ona bi još nekako i podnosila muku, dok joj je mati na životu bila; al jedva se naša četa od doma odputila, oboli joj draga odgoja i umre. Od sada ne možeš da ju gledaš, a da se nad njom ne razplačeš. Prebirala kao sinja kukavica i često bolovala. Tuga ju posve obhrvala, te bi nam samo onako ginula izpred očiju. Babe naklapale i o koječem nagovieštale; donosile liekove i kojekako bajale, al sve uzalud. Skinula bi sirota Ljuba tugu sa sebe, da ju vojno njezin razgovara, da uz nju posjedava i da joj lice gladi! Al gdje je on! Pa da joj bar glasovi dolaze od njega. Hoćeš dà! Ima njemu sad drugoga posla. Kvrcnuli se naši nekoliko puti živo s Talijanom i ljudski se počešljugali. Bježi digan ko i danas. Ma gdje bi on pred našim čovjekom obastao! Slabe je petlje, a gdje se graničari pomole, traga mu nestane. Dodju nam napokon glasovi iz Italije. Pokresale se vojske pošteno, a Talijani navrnu na naše i puškom i lumbardom; još stali bacati i nekakve kotliće ognjene. Vrag se perio, gdje je takov kotlić pao; pobi ljudstvo kan' da bi ga kosom pokosio. Stajao naš bataljun do nekakva zida, al ti opet kotlić kao iz oblaka baš sried naših. On na zemlju, a moj Vasilj ni pet ni šest, već s njim u šaku, pa preko zida. Razleće i razpršti se onamo, a da toga nebi, tri sto jada počini od naših. Skoče gospoda i eto ti momu Vasilji srebrne kolajne.

Čula to Ljuba i sad joj se lice prvi put opet razvedrilo. Stane me moliti i zaklinjati, da idem u štop, pa da u gospode izprosim, neka bi se njezin Vasilj onako dičan kući vratio. Uzalud joj ja govorim, da to nemože biti, pa da je sto kolajna dobio; uzalud joj kazujem, da će se on i onako vratiti, ako se je rat svršio; ako li nije, da ga pustiti neće, ma da nam sva kuća propadne. Al da znate, kakva je žena, kad si što u glavu utuvi! Nemože da miruje. Obilazi kumove i susjede, tražeć nekoga, tko će joj pismo sastaviti, da ga na regementu odpravi; pa kad se ne mogao nitko naći, uzme nešto troška i otidje onako slaba i kukavna ranom zorom od kuće — ravno u štop. Vratila se istom u noć, a ne izprosila ničega. Sad još i gore na mene navaljuje; htjela bi, da joj nadjem čovjeka, koj će samomu Vasilju pisati, neka se brže bolje kući vraća, jer da je žive zateći neće, bude li oklievao. Gdje ću ja njega zvati, da bježi izpod zastave? Znam ja, kakav bi se sijaset iz toga izlegao!

U to se gane u selu nekakva prieka bolest, prosti bože, davila ko kuga. Umre mi žena i stariji sin — a kakav momčić, ljuta rano moja! Malo zatim i brata Marka pretrže, a ja ostadoh u tugi i žalosti sa svojom majkom i sinom Malešem. Pritisnula me ovako nevolja, pa i mozak pomutila. Napiše mi pisar pismo, odpravim ga bratu, zoveć ga, da se kući pašti, jer evo propadosmo. Ne prodje treća nedjelja sasvim, hrupi ob noć kriomice Vasilj. Kaza mi, da je, kad mu nikako ne dali, uteći morao. Sakrijem ga i prikričim kućanom i susjedom, koji su zanj pročuli, da ne bi pod živu glavu što dokazali. Ali već sutra dan eto ti straže oko kuće. Zovnu me na dvor, da jim kažem za brata Vasilja. Svoj je svoj; ta kako bi svoje meso jeo? Stanem se otimati i nećkati, a oni uzmu kuću premetati. Ne nadju ništa, sa mnom u gvoždja. Podjem u kumpaniju, isto ponovim, drugi dan puste me kući. Ali moj Vasilj uzeo handjar, pušku i dvie male, odjenuo se i obuo pa u same pô noći rekne ženi: S bogom, Ljubo, ja odoh, da se za me ne zna. Bolje da se samac gdje zametem, nego li da i brat prav zdrav za mene strada. A volim mahom poginuti na skoku, nego li da me ko zločinca vežu. Dodjem kući, sve mi Ljuba kaže. Kuku meni, sada još i gore. Osmi dan čujem da se Vasilj Turske dočepao.

Bio neki Murat Malbaša, od davna se s našom kućom znao i za blago s otcem trgovao. Sto ga puti podvorismo, što je hulja na našu hinio. K njemu se Vasilj dokrade i pobrati s njim u nevolji a on ga sbilja na vjeru i uze — crna mu pamet. Glasalo se, da svakoga bjegunca na vješala popnu. Dočeka Murat Vasilja i primi ga pod svoj krov, i vjeru mu dade, da se ničega ne boji. Ali gdje je u Turčina vjera! Ne prošlo ni mjesec dana, već se Murat amo dogovori, da će izdat Vasilja za petnaest dukata. Straža se naša ob noć odšulja onamo, a kako se moj junaković ne dao živ uhvatiti, ubije ga Murat svojom rukom.

Tko crnji, tko žalostniji od mene. Ljuba nije preživila ni tri dana svoga Vasilja, a stara mi majka uze kukat i bugariti, do boga se čulo. I zakle me, da ne imao roda ni poroda, da se ne užio vida očinjega, ako brata svoga ne osvetim. Čemerni dani nastupiše. Dotuži mi život, zasliepim. — Bio u mene kum kršteni, pokojni Radoš Samčević, pobratim moj davni. Njemu jedincu — što mi Maleša na krstu držao — jade sve izjadim. Planu u meni gnjev i pizma. Žestoku sam muku i ob dan i ob noć mučio: zažmirim. Sastanem se s Radošem i rečem mu: Slušaj kume, čuj me pobratime, ili glavu Muratovu, grdne ubojice moje, il ću

svoju položiti glavu. E sam naumio, pa što bog da! Jesi li mi druže od pomoći? Čas ne mine, da mi on na umi nije. Dok zaklopim oko, krvav Vasilj poklečke me moli, da ga svetim, da Murata tražim.

Hoće Radoš! Uzme on pismeno, da tobož blaga nešto na kordunu proda, pa upiše čovjeka iz sela — meni nalika — za gončina. Ponesemo oružje, krenemo na put. Zora nas nadje već u Turskoj. U grmovih nekih predanimo i sve tanko uglavimo. Valjalo nam pse namamit, pa Murata tako na njihovu lavu izvabiti. A čim se on u mraku zabieli, da ga s crnom zemljom sastavimo. Tako i bì. Došuljamo se, kad noć već primakla — a bilo kô u rogu — do pod njegov čardak. Svaki prema uglu potleuške se dovučemo i ponamiestimo, dok nas psi ne oćutiše. Bili to mrki vuci, nadmu se na nas, da nas razderu. Eto ti biela nešto na hodaji. Sidje i uze još bolje huckati žeravnu paščad, bojeći se valjda kakove tatbine. Po glasu ga obadva poznasmo. Planu puška Muratova u mrak, a mi u njegovu vatru zažegosmo. Sinuše varnice a puška rek' bi samo jedna puče kano jasni grom. Razdreča se Murat i k zemlji se sljoska. Sad mi srdce kivno na mir dodje, umah mi lakše bì.

Ali moja sreća davno vodom odplovila Trgosmo se da ćemo natražke, a komšiluk Muratov preda nas. Bilo jih više. Zadadoše iz pušaka malih, jedva glavu iznesosmo. Dohvati me jedan kolcem po vrh veza, samo što se održah i da ne bi kuma — zlo. Handžarom nekako prokrčismo put, umakosmo. U cik zore mi opet u grmu, gdje smo jučer danili. Kad ogledati puške, ali gadara moja i sad nabijena. Izdajnica ne dade mi utamanit ubojice brata moga. Radošu je bolja sreća bila. — U mrak se krenemo i našega kraja srećno dočepamo. Kad mi kući, ali straža iz zasjede na nas. Već nas Turci prijavili bili. Obkoli nas momčad i otme pucati. Zažeže Radoš na nje a ja ga bratimiti uzmem, da ne gubi svoje krvi. Al ljutit on, što nas naši progone, zažeže i po drugi put, a kao da mu se na žao i ne daje, što je dobro pogodio. A zatim nagnemo u bieg na sreću. Izpucaše za nami, Radoš uskoči, a mene tane k zemlji povali. Obkole me, predam se, svežu me. Kud sve tud i to, u kreševu malom po nesreći poginuo vodnik Sava Mrkobradić! Radoša ne poznaše, mene uhvatiše, dva prisižu, treći visi.

Odvezoše me u bolovište. Sto sam puti kugu kumio, ne htjede me prieka umoriti. Rana na lievoj nozi zacieli, premjestiše me u zatvor i vrgoše pod sud. Što li sam tuj tek biedan pretrpio; ma ni vode hladne dosta puti ne htjedoše dati. Oj moj kapetane, kakov me aditor izpitivao! Satrti me htjeo, što svedjer kazivah, da sam Turčina ubio svojom rukom, a Mrkobradića da niti nazreo nisam. Po sto se je puti na me zalietao: Kazuj, tko je s tobom bio? Nitko gospodine, svaki put mu bì moj odgovor. Naždeni se on opet i sve vrišti od jeda, ali tvrda je vjera u Perina bila. Zasječem si u glavu: sjeklo te peklo te, kuma svoga odati ne smiješ. Ta duša me boljela za Radoša; pusta to bila ljudina, a dobar mi od vajkada prijatelj i pobratim. A i kako bi, ta nisam li ga sam zvao, nije li on jedino rad mene glavu u torbi nosio, nisam li mu tvrdu vjeru dao? — Lezi danas, lezi sutra, navršim ravnu godinu i pol. Sudiše me na petnaest godina s dvostruka umorstva. Učiniše me i ozvaše zločincem, a evo je danas bog i vjera, da sam prav zdrav bio. Za Murata to jest moradoh uraditi što mi ljubav bratovljeva donosila. A Radoša ne smjedoh ni za Boga izdati. Odvedoše me u Z . . .

Od kuće mi kadkad glasovi stizali. Krvavo se promicalo ono sirotčadi moje, nitko jim do boga nit razumjet nit pomoći mogaše. Treće godine dopade mi crn glas jedan, da mi je stric umro, a onda još crnji drugi, da se majka moja prestavila. Sam Maleš na životu, na ognjištu osta. A njega kum Radoš k sebi uze i prehrani. Kad sam tada živ ostao, valjda mi već umrieti ne vele.

Navršim trinaestu godinu; puste me kući, kako rekoše, gdje sam uviek dobro se vladao.

Ide sada dvadeseta godina, bilo istom negdje o svetom Iliji. Ječam ljudi pokosili i pšenicu već ovrli. Sparina bila velika, ali sve na polju u poslu. Liepa dana na domaku, istom sunce no početak — ja pred kuću banem. Bože liepo li mi, strašno li mi tada oko duše bilo. Nemogoh se nagledati sladkih onih prodolica, što onako pukle izpod kuće naše. Činilo mi se, kao da je vas sviet moj. Gdjegodj ptica zapjevala, meni je pjevala, gdje potočić žuborio, meni žuborio i sunašce nad goricom meni je sjajilo. A s druge ruke, râno moja, znadoh, da me ne ima tko dočekat nit poljubiti biedna. I da mi nebi djeteta, nikad već oči ove kuće moje nevidješe.

Ja pred kuću, a momak preda me. E ga ljepšega smislio nebi i pristalijega. Nazovem mu dobar večer, a on se nešto smete, prihvati mi boga i po vodu krenu brêmom na ramenu; ustavim ga: Hrano, čij si ti?

Reče junoš na pola zlovoljan: Što te briga stari.

— A ma čovječe briga me da što; čij si, kako ti ime?

Pogleda me pa uzdahnuv reče: Ničij djede, kako se ovako na samštini ronim. — I suza mu niz lice se obori.

— Ta gdje ti je otac, mati? umiljatim glasom nastavim, a u meni srdce hoće da pukne.

— Mati davno već u grobu, a otac — kamo sreće da zanj i ne znam; kamo sreće, da je i on već pod zemljom.

— Ao diete moje, ti li si to Malešu! Vris-

nem i k sebi ga vinem ne znajući, gdje sam ni kako mi je. U mom vieku takove mi se suze ne trgoše. A moj Maleš sav se okvasio i diete se ustaviti ne dalo. — Odvede me u kuću i pritisne noge prati, usta mi ljubiti i ruke i noge, i kroz suzu kazivati, kako je sve pomrlo a na njem ostala kuća i žitak, pa sve palo na bogštinu, na malicu malu. Još dovrže, kako nit bi krova, niti njega bilo, da ne bude kuma krštenoga.

Prve noći okom ne trenusmo, prem me diete dosta pominjalo, da si trudan mira dam. Sutra dan svojta dodje mi okolna i bilo tuj milošta na veliko. Nu prvi se požuri kum mi Radoš. Pobielio i on, jedva se nagledasmo. Pao ja po njem, pa se vieran pobro razplakao kao diete malo.

Stare kosti moje iznemogle, izprosim djevojku Malešu i dobra me namjera na čeljade namjeri, da evo danas bogu hvala opet ničega željan nisam. I unučad moja liepo raste, meni na razgovor pod starost suhu. Oporavismo se; ono zamrla gospodarstva — pošteno stečena — opet oživi.

I stara me još žalost saleće, ugrabi mi smrt Radoša moga. Bog mu prostio! Čovjek je bio, pusti čovjek — neka sam zanj se i pomučio, za vjeru je znao. Ovo Petar reče i još dovrže: Oprostite moj dobri gospodine kapetane! A onda ustade starac duboko tronut i sunu u noć, da vrli satnik i ne znade lahku mu nazvati.

POUKA.

Nagoviештanja ob uzgoju.

Od I. P.

4.

Čemu u obće uzgoj djevojački? Čini se na prvi mah, da nije ništa laglje, nego li odgovoriti na ovo pitanje. I doista kazat će ti nanj okorjeli pedagog, ako hoćeš, jednim duškom pet šest odgovora gladko i brzo, kao da govori o svagdanjoj i obće poznatoj stvari: a kad tamo, znat ćeš o tom sada, koliko si znao i prije.

Neki glasoviti njemački pedagog, pišuć o zadatku viših djevojačkih učiona, veli: Učione imadu u djevojaka razviti naravne sposobnosti s obzirom na buduće im zvanje u ljudskom družtvu. — A drugi isto tako glasoviti učitelj u Njemačkoj veli ovo: Zadatak djevojačkoga uzgoja označen je tim, što je žena stvorena za dom; ženska ćud ima neprestano zabavljena biti nabožnimi misli, a da joj se um razvije, neka se tako obrazuje, da uzmogne jasno shvatiti bitne ideje i zakone, koji se pojavljuju u različitih znanostih.

Da uzmogneš razumjeti ovakove odgovore, trebalo bi ti prije svega znati: koje su te naravne sposobnosti djevojaka; kakvo im je buduće zvanje u ljudskom družtvu i što je to ljudsko družtvo; a zatim bi morao još znati: koje su te bitne ideje i zakoni pojavljujući se u različitih znanostih?

O naravnih sposobnostih ženskih veli Plato, da su u bitnosti jednake mužkim sposobnostim, a da se od njih razlikuju samo slaboćom ženskom; ovoga su mnienja i nekoji noviji filosofi, dočim Schoppenhauer, govoreć o ženskih sposobnostih najporugljivijim načinom, nedrži žene za drugo van za čevrljuge i blebetuše, u kojih je još i naravni nagon za tatbinu. Razumieva se samo sobom, da se nemožemo slagati s njemačkim mrziženom, o kojem nam gospodje, poznavajuće njegovo mnienje, rekoše, da je jamačno bio ružan i gadan čovjek, nalik jopcu, koj za svega svoga vieka nije znao steći milost žensku. Al ova ogromna sprotnost izmedju filosofa staroga i novoga vieka dokazuje ipak na svaki način, da se mnienja „mudraca“ glede ženski jako razlikuju, neće dakle ni pedagogi naprečac znati, kakove su im sposobnosti. A iz toga opet sliedi, da zadatak djevojačkoga uzgoja nije dovoljno označen tim „razvojem naravnih sposobnosti“; jer se ovako jedna nepoznata stvar tumači drugom nepoznatom stvarju, što nevalja i valjati nemože.

A je li jasnije ono drugo pitanje: o ženskom zvanju? Kolika se i tu pokazuje opreka, kad se sravni skrajnost amerikanske emancipacije s turskim robstvom žena! Ta je pako opreka za nas dosta znamenita, promislimo li, da se s jedne strane nemožemo oteti struji, koja nas sve to jače tjera prama pravcu amerikanskomu, a da smo s druge strane ipak još i susjedi Turaka, i to ne samo zemljopisnim položajem, nego i koječim drugim.

Lahko je nadalje govoriti o ljudskom družtvu, al je težko znati: što je ono? Dokazuje to i neka hrvatska osnova za više djevojačke učione, gdje je „ljudsko družtvo“ pretvoreno u „kuću i narod“. A nije ovo pitanje ni suvišno, hoćemo li ozbiljno izpitati: čemu da si uzgajamo djevojke?

U starijih pedagogičkih spisih govori se često o takvom uzgoju djece, da budu danas sutra čestiti gradjani iliti državljani; tim je svekoliko zvanje ljudi iliti čovječanstva stisnuto u dosta uzke, a kad što i nenaravne, granice državnoga života. Ova je želja izrečena i u nekoj hrvatskoj osnovi zakona za pučke učione, gdje se veli, da učiona ima biti živo i pristalo

udo u tielu crkvenom i državnom. Biti će, da zatočnici te osnove nisu ni znali, kako je ovakova ustanova o zadatku učiona uzko svezana s onimi misli, po kojih se svekoliko ljudstvo dieli u dvoje: u izvršitelje državne vlasti i u pokorne i poslušne podanike. Što je tu državi dodana crkva, mora se smatrati nenaravnim kompromisom, koj se eno izpred naših očiju razkida u cislajtanskih zemljah. Biti će dakako, da ti zakonarci neimaju ni pojma o tom, kako se zahtjevom čovječanstva nemože nikako zadovoljeti samimi državnimi inštitucijami, ma da se one i sasvim priljube crkvenomu životu. Ima čovječanstvo i osim toga zadataka, kojim valja zadovoljeti posebnim načinom: spominjemo samo narodno-gospodarske zadatke, koji se nemogu riešiti po nikojoj sistemi državoslovnoj. (Vidi Mohlovu monografiju: Die Staatswissenschaften und die Gesellschaftswissenschaften.)

Al da se povratimo svomu predmetu! „Ljudsko družtvo“ mora dakle da je nešto više ili nešto drugo, nego li država ili državna zajednica. I o njem su pojmovi različiti, a ta se razlika proteže od staroga robstva ćak do nekih socijalističkih utopija. Ovo spominjemo zato, da pokažemo, kako nas pedagogi, govoreći u obće „o ženskom zvanju u ljudskom družtvu“, hrane praznimi frazami.

U tom grmu zec leži! Po našem mnienju riešit će se pitanje o zadatku ženskoga uzgoja samo onda, kad se bude znalo: što je ljudsko družtvo i kakvo je?

Prije nego se tim pitanjem ponešto zabavimo, treba da se obazremo još na one „bitne ideje i zakone pojavljujuće se u različitih znanostih“. Nije li u spoznaji tih ideja i zakona sva mudrost ovoga svieta, a možebiti još i nešto više? Zašto se dakle namienjuje sirotam djevojkam ovako ogroman zadatak, kojemu po mnienju mnogih pedagoga i onako nisu dorasle? Htjeli bi ih oni stisnuti na neku neplodnu malicu, al neće da to izriekom kažu, pa se zato služe izrazom obćenitim — il nejasnim il pretjeranim.

Ova je obćenitost i neizvjestnost misli i izražaja prošla i u našu osnovu za višu djevojačku učionu, koja u §. 2. naznačuje svrhom uzgoja: „da se djevojke upoznadu s glavnimi predmeti jezikoslovno-poviestne i realne struke, i da se nabožnim odgojenjem i temeljitim znanjem pripravе za svoje buduće zvanje u kući i narodu“. Tko nevidi na prvi mah, da su ti „glavni predmeti“ samo sredstvo, a „priprava za buduće zvanje“ da je prava svrha uzgoju? Šta će to reći: „Upoznati se s nekakvimi predmeti?“ Pa od čega su zatim one „struke?“ A kad se napokon „temeljito znanje“ sravni s učevnimi predmeti i njihovom razredbom u viših djevojačkih učionah, vidi se, da je ta temeljitost na deset miesta ograničena dodatci: u kratko — u koliko je moguće — najvažnijimi predmeti — najznamenitijimi pojavi itd.

Sve je ovo prama poslovici, da bude vuk sit i koza ciela. Nemože se odoljeti zahtjevu današnjega vremena, da se i djevojke obrazuju, a ipak se zazire od prevelike im učenosti. Odtuda to polutanstvo u mnogih učevnih osnovah za više djevojačke učione, pa i u našoj.

Ova neizvjestnost nezamjerava se nikomu na poseb; al neka se bar nerekne, da je u nas već ovim prvim pokusom viša djevojačka obuka dotjerana do bog zna kakova savršenstva. Neda se dakako tajiti, da je i taj pokus velik napredak prama dosadašnjoj praksi nekih djevojačkih učiona od pet i šest razreda; kao što se i to mora naročito iztaknuti, da bi zakonska osnova za pučke učione, koju gore spomenusmo, sav djevojački uzgoj u nazadak turila, da po nesreći sbilja zakonom postane. Ima u njoj § i o viših djevojačkih učionah, da mu se bog smiluj! Po tom su §-u nauci u viših razredih oni isti, koji i u prva četiri razreda djevojačkih učiona, al u većem obsegu i po sistemi propisanih knjiga. — A koje su te knjige? sadašnje ili nekakve nove? Ako su dosadašnje (školske) knjige, šteta vremena, da se o tom govori; ako su nove, onda je opet sve skupa golema budalaština. Ta što to znači? Evo ovo: Za sada još neznamo, koj je zadatak viših djevojačkih učiona, i zato neka taj zadatak bude prama knjigam za sada još nepoznata sadržaja. To je upravo naopako. Školske knjige imadu se spisati prama već ustanovljenoj sistemi nastavnoj, a neima se sistema ustanovljivati prama knjigam, koje će se istom spisati.

Nije nam ni malo s voljom prepirati se s otcevi rečene osnove; al to moramo svakako još spomenuti, da oni možebiti i nevide golemo protuslovje, u koje se neprestano zapliću; bit će to valjda zato, što su unj do glave ugrezli.* Već je i dosadno, koliko se toga go-

* Neima sumlje obistinila se u nas opet izreka Savigny-ova o nesposobnosti našega vieka za zakonarstvo, kao što ona svaki čas istinom postaje i kod naših jednih i drugih susieda.

Bilo u nas nekad svakakvoga rugla s onih mnogih §§-a austrijanskoga zakonarstva, a sad smo evo i mi stekli osnovu zakonsku o samih pučkih učionah, koja broji preko stotinu §§-a. Tko ima vremena a nežali truda, da toliku po svoj prilici jalovu osnovu pročita, uvjerit će se, da su u njoj zanemarena sva pravila zakonarske umjeće; spomenut ćemo nekoja: U zakonu treba da su samo obćenite izreke — glavna i odlučna načela — propisi, koji se mogu neposredno uporaviti — stanovita zapoviedi, a ne želje il savjeti. — Zakon nesmije da bude sam sobom protuslovje, a treba da bude razumljiv i nesumljiv; da nebude u njem ni manje ni više ni drugo, nego što je zakonar hotio, a da bude kratak itd. itd.

vori i piše o tom, da je uzgoj djevojaka namienjen domu i obiteljskomu životu i da se one imadu tako uzgojiti, kako će danas sutra biti dobre matere: a ono se opet predlaže, ustanovljuje i zapovieda, da se povjere i izruče ženskoj čeljadi, koja se je svakoga doma za sve vieke odrekla, te nesmije o obitelji ništa ni znati.

Ta i sami pedagogi razpravljaju često pitanje, može li uzgoj u „zavodu" biti onakov, kakov je u obitelji; pa kao što se s jedne strane nastoji o dokazu, da predstojnice zavôda mogu gdješto biti zamjenice materam, budući imadu i same djecu, a i sva im je kuća po domaću uredjena: to se opet s druge strane posve razložno tvrdi, da se obitelj bez otca nemože ni pomisliti, a pravoga otca da nemože nitko zastupati. Golemo je dakle protuslovlje, kad upravo oni ljudi, koji vele, da mnogo drže do doma i do obitelji, zagovaraju, dapače izriekom propisuju uzgoj u zavodih, u kojih ne samo što neima otca, al neima ni poočima.

Ob ovoj osnovi valja podpunoma, što je več odavno rekao J. Bentham: „Kakove rieči, takov zakon". Starovječne misli izrečene su tobože cifrastim u istinu pako nesgrapnim jezikom, što se ponajbolje razabire iz onoga „liepoga" prevoda njemačkoga, za koj svaki Hrvat mora željeti, da ga u tudjinstvu nečitaju.

Jer kakova je n. pr. strahota, kad se u nekom §-u veli: „Am geeigneten Platze soll für die männliche Präparandie ein entsprechender Flächenraum bestimmt werden als Uebungsplatz für die Volkswirthschaft". Dakle preparandi imadu se medju ostalim vježbati i u tom, kojim se pravcem najsgodnije grade željeznice. Istina je, u hrvatskom tekstu stoji za „Volkswirthschaft" — pučko gospodarstvo, a to se je možebiti njemački imalo reći: Wirthschaft des Volkes. Na svaki način je i ovo nespretnost tim veća, što je pojam i o pučkom gospodarstvu tako širok, da se ono nemože izvršivati na prostoru od jedne rali. Pučko gospodarstvo je više ili bar drugo, nego što je gospodarstvo poljsko iliti ratarstvo, ono je s njeke strane dio narodnoga gospodarstva.

Al ti dobri ljudi pobrinuli su se i za šalu; ustanovili su konvikt za preparandice, gdje one ili bezplatno il samo za malu plaću dobivaju: „Kost und Quartier nebst anderen Bedürfnissen". Nemojte se zato brinuti: te će vaše djevojke imati svaki čas svoje „Bedürfnisse" i bez vas.

A napokon samo još jedan primjer: Školske knjige za višu djevojačku učionu imadu se spisati po pravilih pedagogičkih. Čuda velikoga! Sviet je do sada mislio, da se čitanke za djevojačke učione sastavljaju po pravilih kolarskoga ili tesarskoga zavoda! — Neuvedi nas u napast!

Da medjutim reknemo nešto i pozitivna o pitanju, kojim se ovaj članak bavi, valja nam iztaknuti, da je najveća pogreška svih onih običnih pedagogičnih teorija ta, što ili za sve razrede pučanstva grade jedna te ista pravila gojitbena, ili zanemaruju veći diel naroda, brinuć se samo za one djevojke, koje se tobože imadu nadati gospodskomu životu. Obazremo li se na tu razliku dovoljno, puno ćemo laglje dokučiti bududuće zvanje djevojaka u ljudskom družtvu, a laglje i ustanoviti, koliko i kako ih obučavati valja. A „naravnih sposobnosti" bit će u njih, za ono za što se uzgajale budu, onoliko koliko i u mužke djece za zvanje muževa.

Reći nam je bez okolišanja, da se neimaju sve djevojke jednakim načinom uzgajati: seljačke djevojke neka ostanu seljanke, gradjanske pako djevojke neka se uzgajaju za obrtnost, a gospodske makar i za gospoštinu.

O seljankah rekli smo onomadne svoju, a ovdje dodajemo samo još to, da u Europi malo ima naroda, gdje bi seljačtvo bilo posebnim, snažnim i za život sposobnim stališem, kakvim je u nas. Može se ono doduše i raztvoriti, al tad će ga veći dio poći u nazadak, u bezkućanstvo; napredovat pako i podignut može se samo u seljačkom organizmu. Na ovo nevalja nikako zaboraviti, kad se govori ob uzgoju seljačkih djevojaka, o kojih neima u nas primjera, da bi se socijalno na više podigle bile; niže mogu pasti, kad idu u služkinje te postanu gradske težakinje a napokon i prosjakinje.

Razlikujuć ovako nekakve stališe, neborimo se proti „jednakosti" ljudi, al nećemo da hotomice nevidimo, kakvo je dan danas hrvatsko družtveno stanje; s toga i ono razlikovanje gradjanskih i gospodskih djevojaka. U gradjanske djevojke brojimo sve one, koje moraju misliti na to, kako će si danas sutra same kruh služiti. U nas se razboritim načinom malo može i tobožnjih gospodskih djevojaka oteti takovim žalibože prozajičnim mislim; jer tko ikako bolje pozna dvie generacije na primjer zagrebačkoga pučanstva, morao se je uvjeriti, da je gospodstvo naših gospodična najnestalnija stvar toga svieta.

Družtveni razredi mienjaju se u nas toli naprasno, da sâm jedan čovjek, ako je ikoliko stariji, pamti nekoliko takovih promiena. Od trideset godina izmienile su se, na primjer u Zagrebu, gospodujuće obitelji dva tri puta; a neima se ta promjena pripisati samo političkim pretvorbam, već upravo družtvenomu kolebanju i nestalnosti gospodarskih odnošaja.

U nas neima nego samo nekoliko pravih aristokratičkih obitelji, a sve je ostalo, što se tim imenom zove, već u drugoj ili trećoj generaciji izmješano ne samo plemićkom već upravo „plebejskom" krvi, buduć da se oni prosti plemići, kojih je u nas toliko bilo, nemogu brojiti van u puk.

Može se i o tom svatko uvjeriti, tko išto svieta pozna, da u Zagrebu neima nego vrlo malo tako zvanih „boljih“ obitelji, kojim bi se djed na starom Grecu ili izpod njega rodio bio; a nije to samo kod činovničkih obitelji, koje spadaju medju najpokretnije elemente družtvene, već i kod obitelji trgovačkih i ostalih gradjanskih.

Ovdje dakako nemože za sada biti govora o tom, da li je sve to sreća ili nesreća po narod, pa se ovolika nestalnost družtvena samo zato spominje, da se pokaže, kako se po dosadašnjem izkustvu malo tko može uzdati u to, da će mu obitelj ostati na relativnoj družtvenoj visini, do koje se on sam nekako popeo.

Socijalnih štatistika neimaju još ni drugi narodi, a kamo li da ih imamo mi, koji neimamo gotovo ničega; al kako je u nas i bez toga sve vrlo prozirno, te znamo na pamet koješta, što se drugdje samo iz pisma čita: bit će dovoljno, pozovemo li izkusnije ljude, da se obazru oko sebe. Mnogo se u nas nevôlja pokriva koprenom gospodske gizde, al se i ta skida pred onom nekolicinom velike, bogate i milostive gospode, koja kadno kadšto u Zagrebu borave.

A sve ovo navodimo opet samo za dokaz tomu, da nevalja uzgoj djevojački, koj se neobzire na razliku družtvenih razreda, te nije udešen prama različitim potrebam družtvena stanja, kakovo ono u istinu jest. Zato i smatramo sav uzgoj sa socijalnoga gledišta; zato i govorimo o tako zvanom ljudskom družtvu; zato i hoćemo napokon, da se zna, što je ono i kakovo je. Kako pedagogi to družtvo spominju, vidi se na prvi mah, da je ono u njih stvar sasvim abstraktna; a djevojke da se u viših učionah uzgajaju rekao bi pod tom naročitom supozicijom, da svaki njih ima više tisuća miraza, a na svaki način toliko dohodka, da može danas sutra mirno i bez brige živjeti.

Mi smo usuprot uvjereni, da se samom pohlepom, popeti se u visine družtvene, neće nikada dokinuti mahne, kojih je socijalni organizam sadašnjega vieka prepun. Ako je tu u obće moguć popravak, za kojim se od davna ide, valja najprije o tom nastojati, da se svaki družtveni razred prije svega u svojem današnjem položaju zapomogne. Uzgojimo li dakle takove djevojačke naraštaje, da nam se nebude bojati nevôlja, s kojih one dan danas i bez svoje krivnje često stradaju; pripravimo li im budućnost zajamčenu vlastitom njihovom snagom: dokučit će se svrha djevojačkoga uzgoja kao sama sobom, koju sada neznamo postići ni uz zamršene osnove.

Današnja je obuka djevojaka na svaku ruku krnjava i nedostatna. Ništa u njih nije životu namienjeno; od tisuću žena, koje su nauke učile u običnoj učioni od tri ili četiri razreda, a poslje neučile više ništa, neznaju njih tri napisati u budi kojem jeziku tri redka bez ogromnih pravopisnih pogrešaka. Što u školi nauče, mogle bi znati i bez nje. A tako zvana viša obuka bila je sve do sada tašta gizda. Sve bi se djevojačke učione morale na novo ustrojiti i razdieliti po stalnih i promišljenih načelih. Jedne bi se učione imale namieniti gradjanskomu životu, a djevojke u njih pripravljati se za obrtnost; u drugih pako mogle bi se one znanstveno obrazovati, a tu bi našle mjesta i gospodske djevojke. Nu o tom će se svakako još nastaviti ovo nagoviještanje.

KNJIŽEVNOST.

Prievod Demostenovih govora.

Piše Armin Pavić.

Ove godine zamislila je knjižara g. Lavoslava Hartmana, da u hrvatskom prievodu izda stare grčke i latinske klasike. Literarni urednik toga poduzeća jest g. J. V. Kostić i njegovi su Demostenovi spisi, svežčić I., olynthski govori 1, 2, 3, prvi svežčić u toj namjerenoj zbirci grčkih i rimskih klasika u hrvatskom prievodu.

Tomu liepomu poduzeću ne možemo nego se od srca radovati, jer ne znamo koja bi stvar našoj mladoj hrvatskoj knjizi bila od veće koristi, nego da joj se svi književnici i čitatelji njihovi svestrano upute u knjigu staru klasičnu, na kojoj se je knjiga svih prosvjetljenih evropejskih naroda uzgojila. I s toga može svatko uvjeren biti, da naši prigovori, koje ćemo u pogledu tih Demonstenovih spisa niže priobćiti, ne potiču, nego da g. Kostića, urednika i kako se vidi glavnoga dionika u tom poduzeću, prema onoj našoj više očiu više vidi, upozorimo na neke, po našem sudu, nedostatke, koji bi se u buduće na korist tomu poduzeću mogli ukloniti.

Kao svaka stvar na svietu tako i to poduzeće ima svoju svrhu i na posljednjem listiću Demonstenovih spisa nam knjižara Hartmanova veli, da je taj posao poduzela „namjerom, da najslavniji duševni proizvodi Grka i Rimljana nadju i u našem narodu prav odziv kakav su našli već davna i davna u drugih naroda pa da se uzmogne svaki štovatelj i ljubitelj prosvjete upoznati i bez znanja grčkoga i latinskoga jezika s toli izvrstnimi spisi, koji će mu jasno predočiti slavnu prošlost Grka i Rimljana, iz kojih će se upoznati životom i slavnimi djeli naroda u poviesti toli slavna i dična, a nuz to će mu duh naći u ovih spisih najveće duševne hrane pokraj zabave, pouke i naslade, jer će

mu se okriepiti na izvoru krasote i duboke mudrosti.“

Da li su naši Demonstenovi spisi prema toj obćenitoj namjeri, da budu svakomu, i onomu koji ne zna grčki, na zabavu, pouku i nasladu i što se tamo još sve nabraja?

Nijesu! Prevoditelj je doduše stavio knjižici uvod i pridodao je prievodu amo tamo neke bilježke, ali je u tom uvodu goli i suhi nacrt historije grada Olinta a u bilježkah su li historične i stvarne opazke, koje oboje nije ni iz daleka takovo, da grčkoj knjizi nevještu čitatelju bude na zabavu i nasladu pače niti da ga dostatno poduči.

U grčkoj knjizi nema spisatelja, koji bi iole vještu piscu pružao toliko prilike, da se razmahne u liepo i zanimljivo pisanje, kao što je Demosten, ali s druge strane opeta nema spisatelja, kojemu se treba da ga razumiješ toliko pripraviti koliko upravo njemu. S čelikkarakterom Demonstenovim, tim najtragičnijim državnikom ovoga svieta, propada u valovih iskvarenosti i razrujanih političkih stranaka država atinska, razcvali cviet najljepše ruže, koju ikada bogovi u bostanu ovoga svieta svojom rukom zasadiše i uzgojiše. Koji momenti u tom uzvišenom životu najdičnijega govornika ovoga svieta, koji momenti da plemenito srce mladića osvoje da mu se divi, da muža svrate od pohlepe za prividnom nazovičasti, da cielomu narodu predoče, da je najspasonosnija svrha i nastojanje svake države čuvanje svoje historične dike i slave, a najpogubnija političko nehajstvo i trulež, kupljena pod cienu privremene udobnosti! Od svega toga u našem prievodu ni spomene, a bez svega toga taj prievod onomu, koji grčke knjige ne pozna, nije od nikakove koristi, jer je pripravа za čitanje Demostena tako obsežna, da većinu takovih ljudi treba takovim načinom osvojiti, da ne žale truda, koji imadu uložiti. Ako ko rekne, da su to črčkarije, da se to bez takovih ekspektoracija jasnim razlaganjem daje postići, dobro, neka bude to razlaganje kako hoće daleko od pisana onakim načinom uvoda. samo neka se u njem reče što je nuždno, da se Demostenovi spisi razumiju, ali u našoj knjižici nema ništa, što bi neuka, bud u politički život Atinjana, bud u narav i način njihova govorničtva, uputilo, a bez te upute ostaju Demonstenovi govori za onoga, koji ih ne poznaje od drugud, ne razumljivi, pa po tom čitanje takova prievoda ne zabavno nego dosadno.

Time je dakle g. Kostić tom knjižicom tu jednu svrhu promašio, a to je tim čudnovatije, što on nije prvi, koji se kod nas pačeo Demostenom baviti. Ima u Letopisu srbskom od g. 1867. članak g. dra. Jovana Turomana „Dimosten kao govornik i državnik“ i u tom članku ima toga mnogo više nego u Kostićevih prievodih, pa s toga svakomu, koji grčki ne zna, a o Demostenu bi rado nešto u hrvatskom jeziku čitao, svjetujem, neka se radje svrati tamo, jer ne će ni tamo doduše naći podpuna nacrta o Demostenovu djelovanju, pošto se pisac u pogledu obuke Demostenove mjesto historičkimi i važnimi stvarmi bavi onimi poznatimi anekdotami i pošto je najvažnije Demostenovo političko djelovanje, koje pada od razorenja Olinta do keronejske bitke, preskočio: ali je ništa ne manje ipak zanimljiva sličica o Demostenu izvedena.

Ako nijesu Demostenovi spisi prema toj svrsi izvedeni, da vidimo jesu li prema drugoj. Može biti je prevodilac svu svoju snagu upro, da u hrvatski jezik pretoči krasote grčkoga govora tako, da mu se onaj, koji original poznaje, divi, što je hrvatski znao tako liepo reći ono, što Demosten grčki reče?

Nije! Prevodilac nastoji te se u prievodu drži u svem teksta, a tim mu se dakako periodi i izreke proti naravi hrvatskoga jezika čas odveć stežu čas odveć natežu; njemu je stalo da rekne što je Demosten rekao, ali ne pazi da rekne onako, kako je Demosten rekao, t. j. da bude Hrvatu onako liepo taj hrvatski prievod čitati, kako je Grku grčki, a upravo to se od prievoda govornika traži. I u tom je obziru gospodin Turoman bolje uspio, koji je 1. i 3. olintski govor u prievodu upleo u onu svoju razpravu pa ipak je taj prievod dvie godine stariji od Kostićeva!

Preostaje nam da te spise još prema trećoj svrsi, koja bi im preostala, rasudimo, a ta jest, da budu u pripomoć onim, koji se grčki uče, dakle da budu, kako djaci kažu, prozajker.

Niti prema toj svrsi nijesu! Jer čas ima u njih ogromnih, golemih pogrešaka, gdje prevodilac smisao grčkoga teksta posvema krivo uzimlje, a čas opeta manjih, ali ipak pogrešaka, gdje prevodilac smisao nije upravo onako pogodio, kako je u tekstu. Uzmimo prvi govor, pa da vidimo nije li tako!

Odmah prva izreka počimlje golemom pogreškom: „Scienim, muževi Athenjani, da biste vi mnoge novce platili za to, d a b u d e b j e l o d a n o h o ć e l i b i t i n a s r e ć u n a š e m u g r a d u , o č e m s a d a r a z p r a v l j a t e.“ Muževi Athenjani nije hrvatski, nego treba samo Atenjani; ne kaže se novce platiti, nego novce dati. Ali pustimo te malenkosti, kao što i onu, što prvu izreku ne uzimlje kako stari tumači i Redanz i Turoman nego kako Westerman, jer kamo sreće, da se je svigdje barem ovoga držao. Nu kako je mogao prevodilac grčku izreku, koju Turoman sasma dobro prevodi „šta će koristno po državu biti pri tom, o čemu se sad savjetujete“ „zamieniti onim „da bude bjelodano... razpravljate“, kojemu, ja barem, nikakova smisla ne mogu naći, ne znam što da tomu rečem. U istom paragrafu prvom opet je krivo prevedeno: „da vam bude iz svega kolikoga lasan izbor koristnoga predloga“, jer u grčkom nije finalna izreka, nego je konseku-

tivna. Ni Turoman ne prevodi sasma dobro: „tako da vam je lako izbrati iz svega ono, što je od hasne“, jer onaj γνῶναι treba futurom prevesti, i ja bih rekao: „te ćete tako lasno iz svega moći odabrati što je koristno.“

U drugom paragrafu onaj: „da vam se valja podhvatit odnošajah onih“ niti je hrvatski, niti ima smisla, niti je podpuno, nego treba da bude: „da vam se sam ima valja primiti one stvari“ (Tur.). U istoj izreci opeta onaj: „mi pako — neznam kako da sudim o našem odnošaju prama Olynthu“ niti kaže ono što Demosten, niti ima smisla, jer ako iko to je sigurno Demosten znao, kako ima suditi o odnošaju Atenjana prema Olintu; bolje je: „a mi, kako se pri tom vladamo, ja ne znam“ (Tur.)

U ovom istom paragrafu (dakle u 8 redaka) ima još jedna treća velika pogreška: mjesto onoga: „da zaključite odmah pomoćnu vojsku i da ju spremite što brže, da odovud pripomognete“ treba da bude „da pomoć zaključite i da se čim brže spremite, da odovud ú pomoć priskočite.“

Preko nehrvatskoga: „to je najveći strah da on razvrati sve odnošaje“ mjesto: „najvećma se treba toga bojati, da sve ne prevrne i sebi zadobije“ i preko krivoga što dalje sliedi: „kao čovjek lukav i vješt okoristiti se okolnostmi“ mjesto pravoga: „lukavi muž taj, što umije dobro upotrebiti okolnosti“ (Tur.), dolazimo na 4. paragraf. U ovom mjesto: „Pored svega, muževi Athenjani, najkoristniji vam je ono, što je nedobitno u okolnostih Filipa,“ koje podnipošto ne kaže ono, što je u tekstu treba da bude. „Medjutim, Atenjani, što je kod Filipa najteže svladati, (der Punkt wo F. am schwersten zu fassen ist Red.), upravo to je nam najpače u prilog.“

Mjesto retorski mlohave, smislom neizvjestne, sliedeće izreke: „to bo da on sam odlučuje sve i javno i tajno pa da je ujedno i vodja i gospodar i blagajnik te da je sam svugdje kod vojske, mnogo koristi, da se obavljaju ratni poslovi brzo i u vrieme, protivi se poravnanju pako, koje bi on rado učinio s olynthjani“ treba da bude od prilike: „jer to, što je on sam svemu, javnom i tajnom, gospodar, što je ujedno i vojvoda, i vladalac, i blagajnik, i što je svuda lično kod svoje vojske; to mu je pri brzom i blagovremenom izvršenju ratnih poduzetaka od velike koristi; nu pri izmirenju, koje bi on s Olinćani rado učinio, baš je protivno.“

U petom paragrafu mjesto: „i Amfipolićanom, koji“ pa „i Pidnaijanom, koji“ treba da bude „onim Amfipolićanom, koji“ i „onim Pidnjanom, koji.“

U sedmom mjesto: „i to kako bi vam ponajpaće koristilo“ — „i to kako je vas najkoristnije.“ Zatim mjesto: „i možda dotle dok bi si u tom sviestnu postali“ koje nema smisla — „i samo donekle bi tako mislili“.

U devetom mjesto: „dragovoljno“ i „neznatnijim“ „voljno“ i „poniznijim“.

U istom paragrafu mjesto: „te ga postavismo tolikim, kolikim nigdje nepostade nijedan kralj makedonski“ treba da bude: „i do te ga visine podigosmo, do koje se nikad nijedan maćedonski kralj nije bio popeo“ (Tur.).

Retorski slabo i nehrvatski i na nekoliko mjesta nesmisleno prevedene su u jedanaestom paragrafu izreke: „Pa tako glede na državne odnošaje ne spominjaju se zahvalnosti oni, koji nisu valjano uhvatili sgode, ma jim se sluči što koristna od bogovah: jer se po zadnjem uspjehu sudi svako sredstvo, koje je prije u ruci bilo. S toga vam se, ljudi Athenjani, valja živo brinuti za ostalo, da udesivši opet taj rat izbrišemo sramotu s naših čina“ — mnogo bolje u svakom obziru prevodi Turoman: „Pa tako je i u državnom životu: oni, što udesno vreme nisu kako valja upotrebili, sve ako im je i došlo od bogova kakvo dobro, toga se ne sećaju, jer po onom, što se na posledku zbilo, presudjuje se sve ono, što se pre dogodilo. S toga treba mi, Atinjani, da se svojski za ostalo pobrinemo, te da to popravivši zbrišemo ljagu, što je na našim delima“. Naš je prevoditelj zavirio u Westermana ali veoma površno, pa je tako nešto rekao česa Demosten nikako nije mogao reći.

U 13. paragrafu ne valja: „i kamo bi god tko rekao“ bolje je: „i kamo se samo pomisliti može“ (Tur.). U 14. nema „pazite kako će to jedanput prema očekivanju na kraj izaći“ — nikakva smisla, jer je baš protivno onomu, što Demosten veli: „onda razsudite, kakvom se svršetku imate nadati“ (Tur.).

U paragrafu 15. niti je hrvatski niti ono što Demosten veli: „ako bismo ga pustili u nemar? — nego treba: „ako mi ruke skrstimo?“ (Tur.).

I u sliedećoj izreci istoga paragrafa: „ali zaista ako to bude, strah me je, muževi Athenjani, da istim načinom, kao što oni, koji posudjuju lahkoumno na velike postotnice trajeći obilno svoj život malo vrieme kašnje izgube i svoju staru imovinu, da ćemo tako i mi pokazati, da smo bili u mnogom vjetrenasti i da smo tražeći svekoliko po ugodnosti kašnje došli u nuždu činiti mnogo i tegotno, što nismo hotjeli činiti pa da ćemo metnuti u opasnost ono, što je u samoj zemlji“ — ne samo da ne kaže što Demosten, nego nema ni samo sobom smisla; valjalo bi da bude od prilike: „Zaista, Atenjani, ako se to zbude, strah me je, da se, isto tako kao što oni, koji pod velike kamate lahkoumno novac posudjujući, kratko vrieme u lasti proživiv, kašnje i stari imetak svoj izgube, da se ne pokaže, da smo isto tako i mi pod skupu cienu lahkoumni bili, i da svigdje udobnost tražeći, kašnje ne dodjemo u nuždu činiti mnogo nesnosna, i čemu se nismo nadali,

te i ono ne stavimo u pogibelj što je u vlastitoj zemlji našoj."

U 17. § ima „navaliti" mjesto „pustošiti". U 18. ima hipoteza „ako će zasjesti — preobladati će!!" U 19. ne valja: „a te novce uzmite" jer je λαμβάνετε indicativ a ne imperativ. Osim drugih potankosti u ovom i sliedećem paragrafu ne valja u posljednjem: „o nekih drugih novčanih sredstvih" jer πόροι nisu sredstva nego izvori.

O Filipovoj moći i njegovoj spremnosti na boj, koje se u paragrafu 21 prevodi, nema u Demostenu ni spomena, kao što — još neke malenkosti mimoilazimo — ni o odnošajih prama Thessaljanom, nego o njihovu ponašanju.

Osim drugih sitnica nema u paragrafu 22. „doći će mu sasvim do gusta izdržavanja najmljenika" nikakova smisla.

U 23. nevalja „i svakako" nego „i jednom rieči." Osim drugih malenkosti u 24. i 25. ne valja u ovom hipoteza: „ako bi se moć olynthska opriela, onda ćete," niti toga Demosten veli nego: „ako se Olint održi." Isto tako ne valja sliedeća hipoteza: „ako bi pako F. zauzeo", niti u 26: „ako jim nebiste pripomogli vi", nego: „ako zauzme" i „ako im nepomognete". Osim drugih sitnica u paragr. 26., 27. i 28. ne valja u 27: „baš razboritim", nego „razboritim barem". Dixi.

SITNICE.

— Dr. Kenner priobćuje u posljednjem, t. j. svibanjskom i lipanjskom svezku lista (Mittheilungen) c. kr. bečkoga središnjega povjereničtva za izpitivanje i sačuvanje starina pod naslovom: Römische Inschriften aus Mitrovic tri kamena nadpisa, koja su u Mitrovici izkopana. Ovi su nadpisi za poviest naše domovine za rimske dobe od velike vriednosti; jedan je od god. 354, drugi (grčki i kršćanski) od god 352, a treći po svoj prilici iz III. vieka. Ali nije nakana naša, da ovdje o tih nadpisih govorimo, već su nam oni povodom svratiti opet prijatelje naših starina na onaj zavod narodni, u kojem bi jih valjalo čuvati. Iz Kennerove naime razprave doznajemo, da je ona dva kamena nadpisa c. kr. pukovnik Šarić poklonio c. kr. starinarskomu kabinetu u Beču, komu su sada na urehu. Ne znamo, kada su ova dva spomenika (od god. 352 i 354) došla u Beč; ako su prošle ili ove godine, onda nam se to na žao daje, jer vidimo, da se naše starine u tudje muzeje posiljaju i poslje oglasa jugoslavenske akademije, kojim je ona imenovala u raznih krajevih domovine povjerenike za sabiranje spomenika za naš narodni muzej i pozvala rodoljube po svoj domovini, da takove u njega šalju. Zar nam nije dosta, što smo neimajuć svoga muzeja obogatili bečki i peštanski najdragocienijimi spomenici, kojimi se oni ponose, a mi bismo imali razloga stidjeti se sa svoje domoljubne nemarnosti. A napokon mislimo, da pojedini poglavari nisu vlastnici starina, što se nadju u području njihova upravnoga kotara te bi jih po volji mogli poklanjati; zato bi čuvari nar. muzeja imali javiti zemaljskim vlastim, kad se što takova dogodi. Možebit da smo mi ipak bliži krajini, nego li je Beč.

— U matematičko-prirodoslovnom razredu jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti čitat će danas po podne o šestoj uri g. Ljud. Vukotinović, pravi član akademije, razpravu o tvorbi i njezinom trajanju.

— Naša zemljakinja, gospodična Mallingerica, pristala je ipak uz kr. operu u Berlinu; imat će za svako pjevanje 180 tal. a pjevat će svakoga mjeseca najmanje sedam puti. Pet mjeseci bit će na dopustu.

— U Krakovu je umro prošloga mjeseca Apolon Korzeniowsky, pjesnik poljski. Obogatio je on poljsko knjižtvo mnogimi dramatičkimi djeli, spjevao liepih pjesama, pa još i vojevao za svoju domovinu, al radi toga nekoliko godina i tamnovao u Sibiriji.

— U bečkom videnskom kazalištu prikazivati će na skoro „Otačbinu", glasovitu dramu od Sardou-a.

— Vesela igra „Frol Skabjejev" od D. V. Averkijeva, koja je u Petrogradu nečuvenim do sada uspjehom prikazivana, priredjuje se već i za češko narodno kazalište.

— U Parizu sastavilo se družtvo za zakonarstvo svih naroda; predsjednik mu je Edouard Laboulaye. Zadatak je ovomu družtvu učiti zakone različitih naroda i tražiti praktične načine, kako da se poprave pojedine grane zakonarstva. Družtvo imat će svoj posebni časopis: „Revue du droit international"; do sada ima ono u samoj Francezkoj 250 članova, a medju timi ponajbolje državoslovce i odvjetnike. — Svraćamo na to pozornost naših pravnika, jer bi se i nam jednom valjalo posla latiti. Nemožemo li činom uticati u zakonarstvo svoje domovine, neće biti s gorega, budemo li se bar pripravljali za budućnost — a bez nauka i znanosti neima toj pripravi nikako početka.

— Administracija umjetnosti u Parizu razpisala je carsku nagradu od 100.000 franaka za najizvrstniju umjetninu, koja je postala za posljednjih pet godina. Nenadje li se djelo vriedno te nagrade, dobit će ju na dar družtvo obrazovnih umjetnosti u Parizu.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 22. U Zagrebu dne 19. lipnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Vječni oganj.

Spjevao F. M.

Pokraj Pjene Trebuša se, grad litvinski, dizo
Ko mrk stražar; preko Pjene pruski već je kraj.
Posried grada hram na briegu povisoko sizo,
U njem titra Perunova ognja sveti sjaj.

Mrak je hramom, tek obasjan kip Perunov tracî
Iz svjetiljke vječnog ognja, i tek sunca plam
Zahodeći pada na trup, što se nice baci
Pred kip bogov i tu leža savdan sam te sam.

Tko je? Da l' je mrtav, živ li? Misliš, da ne živi,
Al čas težak čuješ uzdah, a čas grozan cviel,
Vidiš, gdje se s boli strašne ko crv sgažen krivi,
Čuješ biesnu kletvu, da se hram potresa ciel.

Sad se diže i uzpravlja, k oknu tiho kroči,
Bliedo lice ožaruje zadnji sunca trak,
Za njim gledeć prem ko stiena mukom se ukoči,
Suzâ tok mu dugom bradom gubi se u mrak.

A što plače? Što ga tišti? Kamen zaplako bi,
Jer Trebuša, grad litvinski, sad će uždit kries,
Da proslavi, što Litvina Niemac pokla, pobi, —
Proklet grad, on danas slavi svog izdajstva bies!

Tvrdi kamen zaplako bi, kako neće Kruko,
Perunova ognja sluga, Prusu ljuti vrag.
Mnogi Prus u bitci s njega smrtno zajauko,
On, tudjincu neman strašna, rodu otac blag.

Tlapi mu se jurve vidjet kletog kriesa plamen
I po rodnom gradu slušat Niemcu slavospjev,
Te on lije suzâ potok kao hridan kamen,
Suzami da gasi kries, da gasi bogov gniev.

Al na vrata hramu hrupi uzbjesnila četa,
Bućna pred kip bogov srće, gdje je vječni plam,
Na njem luče zapaljuje, pa iz hrama lieta
Urlajući: kries će uždit vječni oganj sam!

Izlećela četa biesna. Kruko gleda, stoji —
U grudih mu srce stalo, krv mu kano led,
Namršteno čelo mu se smrtnim znojem znoji,
Lica sahnu, oči gasnu, s groze posto — sied.

K vječnom ognju gleda, a pak zaiskre mu oči
Divljim sievom, i u lica vrati mu se krv;
Grči piest i sile oganj žilam' mu se toči,
Zariče ko ranjen lav, ne više sgažen crv.

Pred kip padši bogov uzdrktale ruke pruži:
„O Perune, sad ću svršit tajni zavjet svoj!
Drzkom rukom bies tvoj vječni, sveti plam okuži,
Izdajnički bies i bruk odnese oganj tvoj.

Ote ga iz žiže zlatne, gdje je viekom sjao,
Njim da užge krvoloku, tudjem bogu kries.
Ali jao izdajicam, stoput jao, jao!
Sažgat će ih svete vatre razputani bies.

Razputat ću vječnog ognja silu slovom bajnim,
Što svom slugi dade ti, ko osvetničku moć,
Neka oganj razbaci se valom, brzim, vajnim,
Da grad sažge i sve u njem — a i ja ću proć!"

Oknom mjesec prosinu na bradu bielu, dugu
Suha starca, što bje jutros junački još muž.
On pozire na trg dolje, množtvo gdje u krugu
Oko kriesa stoji silna u vis i u duž.

Uz kries vidi Kruko mila dva si stajat sina,
Dvie bi suze za njih dao, al ne mogu teć.
Vidi ženu, čedo drago ljulja ruka njina,
Srce bi mu za njih puklo, al mu puče več.

Jao! Vidi sieda otca, zamišljena, tužna,
Život svoj bi dao zanj, al živ više nij'.
Pak on moli, da si drage spasi izdajstva kužna:
Bože, djecu, ženu, otca, vječno ne ubij.

Pruživ ruke prema kriesu zašaptao bajno,
Zadrktale ruke, ustne, ko pod mrazom cviet,
A što šapće, mora da je strahotom bezkrajno,
Vidiš ustne modrit mu se, oko gasnut, mriet.

Klonu ruka, klesnu noga, usta mu zamuknu,
Te on pade mrtav na tla pred Perunov kip.
Kries na trgu silno buknu, ko da bura huknu,
I razli se kano more, a u jedan hip.

Vjekovi su mnogi prošli, grada više nema,
A gdje bjaše, tud se kamen nagomilo crn,
Živa stvora tude nije, pustoš sva je niema,
Ne prolieće tud ni gavran, ne niče ni trn.

U Mokricah.

Novela od I. Dežmana.

VI.

Odnoćila ona užasna noć i osvanu Petrov dan, tako vedar i tako blag, da bi reko zavladati će svietom onaj sveti sklad, koj neda griehu otrovna zuba ni izmoliti. Na jednom samo mjestu podmladilo se nebo, ali sjajno sunce uprlo svoje žarke zrake u taj bieli oblačić, koj se namah i razilaziti počeo.

Kroz taj oblačić padne jedna blaga sunčana zraka na bliedo lice Vilimovo i potjera mu izpred zenica onaj težki san, koj je bio na njega pao, kano da ga je zaklao.

Probudiv se Vilim počeo onako slab i satrt sam sobom govoriti: Bože, bože! Kakvi li to dan juče bijaše! Moj brat, moj rodjeni brat da otruje spasitelja moga! O zemljo, zašto se ne raztvoriš, da proždreš toga nečovjeka? Pa ja još moradoh slušati sva snovanja nebrata moga! Pa ja još Milutinu ni jedne o tom ne mogoh ni reći, ni poručiti. Poručiti? Po kom? Ima li jedna pouzdana duša u čitavom gradu?

Stane, pa prešav desnicom preko čela i očiju, kano da se je nječemu dosjetio, nastavi: Ta zar nije bio jučer u noć Milutin u mene? Zar nisam ja s njim o otrovi govorio? — Bio je Milutin u mene, dà, bio je, 'al bože, bože šta ja s njim govorih? Jesam li mu ja spomenuo ono otrovano vino, koga se čuvati ima? I položiv opet desnicu preko očiju stade razmišljati o svih zgodah prednjašnjega dana.

U to unidje u sobu župnik Bogdan i približi se Vilimu i reče mu: Svietli grofe! Izvinite me, ako sam vam možebiti nezgodan. Čuvši, da ste nam se iz boja povratili, nisam mogo odoljeti srdcu, da vas ne dodjem u ime svih kmetova i u ime moje pozdraviti i za vaše zdravlje opitati. Čujemo, da ste težko ranjeni. Mogu li molbe naše štogod pred sveviśnjim, nećete dugo bolovati. Svietli grofe! Sedam me već godina (od smrti vašega dobroga otca) ne bijaše u tom gradu i akoprem me danas iza tih sedam godina prvi put u grad pozvaše, nebi bio ni došo, da nisam znao, da ću u njem naći našega štitnika i dobročinitelja. I evo me najprije pred vašim svietlim licem.

Vilim pruži ruku župniku i radostna mu lica kaza: Hvala vam prijatelju na srdačnom pozdravu. Zašto vas u grad pozvaše?

— Poručiše mi iz grada, da se njeki hrvatski vitez želi vjenčati s hrvatskom djevojkom. Oprostite mi svietli grofe sumnju. Da nije to opet kakvo nasilje? Il otmica kakva?

— Dragi prijatelju! Nije ni jedno, ni drugo. Vidite prijatelju, tomu je vitezu ime Milutin. On mi je život spasio i dopremio me po mojoj želji ovamo. Htjela sreća, te se sreo ovdje sa svojom zaručnicom i tako kani ženiti se u Mokricah, da mu uzmognem kumovati. Ja želim, ako i slab, danas još otu svetu dužnost obaviti; moglo bi mi i gorje biti. — Pripoviedao dalje grof župniku o Milutinu sve potanko tako, da je minula župnika svaka sumnja o tom hrvatskom vitezu.

Prispje na to Teobald, koj je pri vratih prisluškivao, što je ovo dvoje govorilo, i nakloniv se župniku podje Vilimu, te pogledav ga, kano od čuda, reče: Hvala bogu: ta vi ste svietli grofe danas, kano da se iz nova rodiste. I oko, i lice, i glas sve je to bistrije, vedrije i jasnije. Moja se je slutnja na našu sreću obistinila. Oh kako će to obradovati Milutina, koji jedva čeka, da se uzmogne vjenčati. Dakle danas svietli grofe? Smijem li mu ja taj dobroglasnik biti?

— Danas svakako, al gdje je Milutin?

— Bio već ovdje, al ga odvratih, misleć, da još spavate.

Ozlovolji to Vilima, nu nije se usudio dalje izpitivati, bojeć se da nebi Teobald posumnjao, da on znade štogod za njegovu osnovu.

U to se javio župnik: Vjenčanje će se svakako obaviti u gradskoj kapeli, je li gospodine tajniče?

Teobald, koji nije nigda više ni mislio na kapelu i koji je po grofovom nalogu, kako znamo, bio dao iznieti i oltar i svu crkvenu spravu iz nje, našao se sad u velikoj neprilici i primieti zabunjen: Zar nebi u župnoj crkvi?

— Meni bi pravo bilo, ako to grofa Vilima ne smeta.

Vilim će na to: Hoćemo u kapeli. Ja ne mogu sam poći. Trebat će mi pomoći. Zašto

da mučimo ljude do župne crkve? U kapeli svakako. Teobalde, javite to grofu.

Teobald se nakloni grofu Vilimu. I župnik videć već grofa nješto iznemogla oprosti se s njim.

— Gledajte prijatelju, reče Vilim župniku, da se često vidimo. Vi ste mi uviek dobro došo.

Teobald potrča Radgostu, da mu kaže, da treba na hitro urediti kapelu, a župnik se uputio k stricu Nikoli, da se opita za Milutina i Veru.

U kući strine Stane bilo sve spremno, da podje u crkvu. Dali na Veru svečano odielo, a na glavu vienac djevojački. Strina Stana iznese još pred Veru lonac zemlje i reče joj: Evo Verice, ti si se smijala, kad sam te na Ivanj-dan prisilila, da posiješ ovamo sedam zrna pšenice. Evo Verice gle, kako je uzklijala, pa se klice savile kao prsten. Evo svatbe tvoje.

Dotrča u to Nikola i doviče: Evo nam gospodina župnika s Milutinom. Jeste li spremne?

Dodjoše ona dvojica, koja se putem k Nikoli sastaše i upoznaše.

Milutin odjeven najljepšim ruhom i nakićen bielim perom za kalpakom podje odmah k Veri i reče joj: Ljubljena Vero, tebi se je sad dieliti s ovom kućom. Od koga ćeš blagoslov izprositi? Od koga, ako ne od vriednoga strica i dobre strine?

U to će djevojka pasti na koljena, a Nikola će djevojci: Podji s bogom djevojko! Da te srete sveti Luka, da ti obrne svaka dobra ruka; da ti bog dao sreću, kako bi ja rad; da izidješ iz ovoga moga doma u dobri čas, a udješ u onaj, u koji se krećeš, u bolji čas! — I blagoslovi djevojku.

Počme zatim Stana blagoslivljati, nego kako joj plač nedao od žalosti, što se mora tako brzo razstati s Verom, jedva izrekla: S bogom Verice moja! Nemogu ti nigda ništa, nego ti bog dao sve ono, što ti ja želim.

I tako se izljubiše i što je bilo slabijega srdca, to je i zaplakalo.

Odoše svi u grad. Putem priskoči Nikola župniku i reče mu: gospodine župniče! Da vam istinu kažem, nije mi pravo, što se ovo dvoje tako naglo uzimlje. Nismo mogli ni svatove sakupiti, ni pira prirediti. Pa vidite i to me boli, što Milutin hoće, da se u gradu obavi svatba. On veli: grofu Vilimu za volju. Ja znam da bi grof Vilim k meni i u kuću došo. Nije on tako gizdav, kako njegov brat. Ta vi to župniče najbolje znate.

Stade župnik miriti Nikolu, eto se javi u to i strina Stana: Bog me ne slušao! Ta ženitba nemože nikako sretna biti. Nit ima tuj prikumka, ni prikumke; ni starosvata, ni starosvatice; ni djevera, ni djeveruše; ni čauša, ni gajdaša, ni bubnjara; ni pustosvatova, ni uzovnika i da nije mene grbave starice, nebi imao ko ni posvjedočiti, da se ovo dvoje uzelo, jer će kum Vilim i onako za koj dan, kako kažu, pred boga. Al gle! Imamo mi djevera, eno moga Nikole, gdje pod stare dane djeveruje! Zato i je danas naherio škrljak, pa ga šimširom okitio.

Dodjoše tako u grad. Dočekali ih nakićeni sluge i povedu ih po stubah cviećem urešenih u veliku dvoranu. Župnik Bogdan podje u obližnju sobu, da se priredi i po crkvenu odjene.

Dugo čekaše ostali u dvorani sami. Donesoše napokon sluge u nju Vilima i akoprem je Teobald strogo naložio slugi Golubanu, da ima paziti, da zapreči svaki mogući razgovor Vilima s Milutinom ipak i sam s njim dodje, ne uzdajuć se valjda ni u najvjernijega grofova slugu.

Kako zapaze svatovi Vilima potrčaše k njemu, da mu cjeluju ruku, al će na to Vilim: Mir s vami! Brate Milutine prikaži mi zaručnicu. — Stupi Vera pred Vilima i on tako djevojci: Želi vas i kum, liepa Vero, viditi, a želi vam i čestitati i malu uspomenu dati. I pokaza grof djevojci zlatan prsten i reče joj: Uzmite ovaj prsten, koga je moja pokojna majka pri svojem vjenčanju nosila. Ja ga držim dobrokobnim, jer kako je bio on u mojih roditelja začetak svake sreće, tako da bude i vam navjestnikom svakoga blaženstva.

I Vilim prstenova djevojački prstenjak.

Stidna djevojka grofu plaho odvrati: Svietli grofe! Nadam se u boga i u dobro srdce Milutinovo, da će se vaše iskrene želje izpuniti, a gledati ću da budem dostojna nositi prsten majke vaše.

Tad će grof, koga od umora grlo izdavalo, nješto slabijim glasom nastaviti: I tebe moj dragi Milutine moram darovati. Evo ti sablje otca moga. Osvietlala ona više puti lice našemu plemenu. Nije mi žao najljepše uspomene otca moga; znadem, da će ona tvoje bedro resiti. Znadem, da ćeš ju povaditi da istinu braniš i grieh satareš. I bila ti na čast!

Poda tim Vilim sablju Milutinu, a taj odpasav svoju reče: Dragi pobratime! Takvi dar uzdarje traži. Primi moju uzdanicu, kojoj je sreća priskočila, te obranila te od navale turske. Primi ovu sablju, začetak pobratimstva našega. U dobru se s njom ponosi, a u zlu se s njom posluži. Kakogod ni mene nigda izdala nije, neće ni tebe brate Vilime nigda izdati. Sjećaj me se, kako te god ja iz pameti nigda svrgnuti neću.

Poljubila se oba pobratima.

Skoči i Stana pred Vilima i htjela mu govoriti, kako će njih dvoje danas kumovati, al po nesreći dojaviše sluge, da dodju svi u kapelu, kamo se grof Radgost upravo uputio.

Podjoše svi u crkvicu. Grofa Vilima pako odnesoše sluge onamo. Župnik Bogdan dočekao pri oltaru zaručnike. Baš klekoše zaručnici pred oltarom, kad unidje u kapelu grof Radgost. Mrkim okom pogleda po crkvici, jučeranjoj još sobi za pušenje i laganim korakom stupao k oltaru.

Dok je župnik po crkvenom zakonu govorio i službu božju obavljao, zamislio se Radgost i ovako u sebi govorio: Ja bi bio prije na smrt pomislio, nego na to, da će mi ikoji pop u kuću još dolaziti. Radgoste, Radgoste, vele si se u malo dana promjenio! Evo za volju bratu, koga preziréš i za volju slugi svomu, koga svaki čas smrviti možeš, dopustio si, da ti tvoju najmiliju sobu u čitavom gradu, tvoju sobu za pušenje, u crkvu premetnu, da unesu u nju, što sam ja davno iz nje izbacio i u ropotiju zahitio. Čudnovata li udesa ljudskoga! Ja da dižem crkve! U takvu već priliku doći ne smjem. Već sutra spalit ću i oltar i sve, što je preostalo. Moram biti muževan!

U to baš župnik upita djevojku: Ljubiš li ti Milutina? Uzimlješ ga drage volje za svoga zakonitoga muža?

— Ljubim ... Uzimljem ... Te rieči nisu prošle mimo uha Radgostova. Kano da su ga dva noža ubola, poćuti ih on u dnu srdca svoga. Udari mu krv u obraze, kano da mu hoće srdce tim reći: Radgoste, Radgoste! Može li tebe ko ljubiti, bi li tebe ikoja drage volje uzela?

Stojao kano poražen. Dovrši se svečani obred. Svi pristupe mladencem, da se rukuju s njima i svako im dobro žele. Jedini Radgost kano da je iz kamena. Skoči k njemu Teobald i prišapnu: Gospodaru, nećete li i vi čestitati?

— Okani me se. Idimo iz toga mjesta, meni je tuj neobično, mučno.

— Al za boga gospodaru, šta će reći svatovi? Vera se vašoj čestitki nada.

— Šta veliš? Dà, Vera se nada ... I ode Radgost k Veri kano njekakvi samokret i čestitao joj i s Milutinom se rukovao, al gledao, da čim prije iz crkvice izadje.

Dodjoše svi u dvoranu. Pozove tuj Radgost na stranu Teobalda i zapita ga naglo: Je li gostba priredjena? Jesi li i kmetove u grad pozvao?

— Svietli grofe sve je uredjeno, kako dogovorismo. Najveće privrženike Vilimove pozvah u grad. I slugam naredih, da ne štede s vinom. Ako dodje do sile, da budu seljaci razoružani, pijani. I prikučiv se Teobald još bolje Radgostu prišapnu mu: I otrov je priredjen.

Na te rieči Radgost kano da je opet oživio. Paklenim se posmjehom nasmija i udje med mladence i svatove. I svomu bratu priskoči i za ruku ga primiv zapita: Kako ti je danas brate Vilime?

— Hvala bogu, bolje, mnogo bolje. Da mi je samo više snage!

— I ta će doći brate. Silne li krvi izgubi! Je li Milutine? Oh junački viteže, kako li ga samo oteste oštrim čapljam onih divljih nepodoba ljudskih. Nego, hvala bogu, da je i to prošlo. Nećemo toga ni spominjati više. Pa danas još! Danas ćemo samo o veselju govoriti, je li viteže? A šta naša mladenka? Kako samo pobožno sluša župnika Bogdana!

Podje tad Radgost k Veri i reče joj: Gospojo Vero, dà, gospojo već (nasmješiv se opetova grof) zašto tako tiha i ozbiljna? Nije gospodin župnik za vas tudjin. Evo reče mi moj Teobald, da je gospodin župnik najstariji vaš znanac, on vam je i nadjeo to krasno ime, on vas je — krstio. Je li gospodine župniče?

— Jest svietli grofe. U tom baš razgovoru i bijasmo. Pripoviedam upravo sada mladoj gospoji, kako sam ju za tudjinku držao, a kako mi Nikola spomenuo i kako se sada sam sjećam ja ju baš u našoj župnoj crkvi krstih. Pribjegla joj bila majka ovamo, rodu svomu, pred Turci, pred Ferhat pašom. Kada minu pogibelj odnese nam maloga angjelka, kako ju strina Stana mazeć nazivala.

— Dakle gospodine župniče, pravo rekuć, gospoja Vera je Mokričanka.

— I jest svietli grofe.

U to došo sluga Teobaldu, da mu javi, da je stol gotov. I Teobald to Radgostu dojavi. Radgost će onda: Idemo gospodo, da blagujemo. I uzev pod ruku Veru, odvede ju, nečekajuć da mu ona ponudu prihvati.

Dodjoše u dvoranu za blagovanje. Bio stol skoro pretrpan svakojakim božjim blagoslovom i svakovrstnimi kitami cvieća.

Radgost posadi Veru na jedno čelo stola, a Milutina na drugo. Do Vere na desnu stranu posadi Vilima, a do Vilima župnika Bogdana. S lieve pako strane Veri sjedne on sam, a do njega Nikola, dočim su do Milutina sjeli Teobald i strina Stana.

Čovjek bi reko i nadao bi se bio, da će kod svatbe i kod stola sve sama vesela lica vidjeti, da će se šala provadjati, pjesma oriti, al nebi pri ovoj svatbi veselju ni traga. Ima li pri stolu jedno veselo lice? Pogledaj ih redom. Vera zamišljena, uplašena, što mora sjediti do Radgosta; svaki bi čas tako milo pogledala svoga Milutina kano da mu hoće reći: Milutine predaleko si mi; gledaj da me otmeš ovoj muci i ovomu družtvu. Milutin sjedio poniknute glave i nije se na razgovore Teobaldove skoro ni osvrtao; druge se misli bile pognale njegovom pameti.

Opazi Radgost to obće neveselo stanje i poviče: Nu Teobalde, neka svirači zasviraju i seljaci u dvorištu zapjevaju, nebi li nam mladenci veseliji bili.

Dodao bi na to župnik Bogdan: Svietli grofe! Mladenci su na taj dan većinom šutljivi. Znam ja, da bi oni najvolili na samu o ljubavi govoriti i osnove budućemu životu snovati. — Prisilio bi se tad Milutin, te bi koju progovorio.

Za čudo je i Stana šutljiva bila. Vidilo joj se na licu, da nije u svojem običnom družtvu. Pa onda ona u sebi govorila: Ja kuma, pa mi nisu ni dali, da kićenu granu jergovana zadjenem u sobi za gredom iznad stola. Pa kako

sam ju još nakitila bila! I kolačići i suhimi šljivami i svakovrstnom poslasticom. I dva goluba iz tiesta poda nju sam privezala bila. — Dosta sam kumovala, al takve još svatbe doživila nisam.

Nikola se javio: Moja gospodo! najbolji je govornik vino. Još da nam ga može čauš služiti, koji umije pripoviedati kako je pečenim komarcem i pol kapi rakije nahranio sedam kopača i opio ih trinajst, da su bili pijani kao mandjuka.

Teobald priskoči odma i nalije mu čašu najboljom crvenikom. Na to će Nikola: Ne velim ja Teobalde za sebe, ja se dobro držim, ali vi ste svi pusti vodopije. De Milutine prioni za mnom. Još se nebi ni otrovati mogo, što si ga popio.

Prenu se na to Radgost i Teobald, prene se i Vilim, koji je do sada sve mirno sjedio. Ta kako se i nebi prenuo? Nebi on za cielo ni došo za stol, da mu nije bilo pomoći svomu pobratimu od otrovanja.

Nosili su sluge jela, reko bi, svu su Savu pregrabili i goru pretražili i gnjezda razgnjezdili.

Ustade tad Radgost i prime kupu u ruke: Da pijemo gospodo za zdravlje ovo dvoje mladenaca! — Zarediše onda napitnice i bilo je reći, da je družtvo nješto veselije, nego li na početku objeda.

Došlo tako i do konca objeda. Ustade opet Radgost, al ne ustade, kako bi to kod prijašnjih napitnica ustajao. Da ga je ko motrio, vidio bi, da niti je tielo tako kočio, nit desnicu tako mirnu držati mogo, nit u govoru tako odrešito govorio.

I motrio ga je Vilim i kako je opazio na njem onu nestalnost tiela, ono kolebanje duše, uzdrkta sav i reče u sebi: Bože, bože, evo crna oblaka, iz koga hoće grom da udari. I otvori Vilim uši i upre oči u brata svoga.

Reče tad Radgost: Kako smo gospodo za mladence i za svaku njihovu dobru sreću pili i svako naše dobro spomenuli, treba da pijemo još za njihov sretan put. Kakogod su nam mili i dragi, trebat će se ipak s njimi dieliti. Bog nam ih pratio i šestokrili arkangjel zakrilio!

I uzme grof dvie pozlaćene kupe, koje su pred njim stojale i u koje je već prije objeda sasuo bio Teobald u jednu zmijin jed, a u drugu ljubovni napitak. Stade grof u nje crveniku točiti.

Probliedi na to Vilim, i gledajuć brata puniti one čaše vidilo mu se je kano da ga je stao ko noževi sjeći i srdce mu iz prsiju trgati i u onoj muci pogleda on Milutina, al Milutin digo veselo glavu i vedroga lica upre svietle oči u Radgosta.

I Vera, videć kako se je Milutin u jedan mah tako neobično razvedrio, razveseli se i reče u sebi: Igraj srdce moje, eno ti veselâ Dragana tvoga! Da hoće samo skoro izpiti tu čašu, da krenemo jednom! — I da nije tako stidljiva, bila bi povikala: Žuri se, ne oklevaj Milutine! Prihvati čašu, zažmiri očima, pa ju bez preduška izpi. — Al se Vilim gledajuć Milutina još bolje uplaši i pomisli: Sveti bože! evo kako čeka ovo janje mirno na tog mrkoga vuka, da naskoči nanj. Težka li grieha moga! Milutin ipak ništa o otrovi nezna. Ja moram tu čašu iz ruke moga brata uzeti, pa makar ju sam izpio. I htio da izmoli od brata čašu, da ju tobož Milutinu poda, al ga predteče Teobald, koji priskoči k Radgostu i primiv od njega čašu ponese ju Milutinu.

Da si Vilima usried srdca nožem pogodio nebi ga težje ozledio! On pane u naslonjač. Niti je mogo što reći, nit svojih misli ikako izjaviti. Jedino pruži drkćuću ruku na stol, kano da hoće za nječim posegnuti.

Skoči Milutin na noge i vesela lica prime čašu u ruku i podigne ju i pridrža onako, kako da hoće, prije nego li ju izpije, nješto progovoriti.

Pogledali se Teobald i Radgost i vidilo im se na paklenom posmjehu, koj im je oko ustiju lebdio, kako im se duše sastale u jednoj misli: naša je pobjeda!

A duša Vilimova? Borila se sa junačkim srdcem. Htjelo srdce sakriti sramotu na bratu i plemenu, pa bilo spremno poginuti onom ljutom otrovi, samo da ne ostane takva ljaga na imenu grofova Mokričkih, al duša nije htjela griešnika tajiti, ubojicu štititi. I oblada duša i kliče: Milutine, Milutine!.., Upanu mu u rieč Radgost i Teobald: Mir sada! da čujemo prije Milutina!

Uze Milutin namah govoriti: Gospodo! Ja primam ponudjenu mi čašu veselim srdcem i želim se s njom ujedno zahvaliti na sjajnoj gostbi, koju mu svietli grof priredi . . .

Nakloni mu se smješeći Radgost, a Vilim videć pogibelj pobratimovu pokupi svu snagu i upiljio oči u onu kupu, kano gladan lav, kad hoće na plien naskočiti.

Nastavi Milutin: Kakogod sam uvjeren, da mi grof Radgost svaku sreću želi i kako sam uvidio, da je spreman sa mnom svako dobro podieliti, to se usudjujem i ja umoliti ga, da ovu čašu, u znak stalna prijateljstva, sa mnom podieli. — Pruži tim čašu grofu Radgostu.

Uzdahnu Vilim: Hvala ti pravedni bože! a grof Radgost probliedi kao stiena. Nije se usudio ni pogledati Milutina, a kamo li primiti čašu iz njegove ruke.

Priskoči mu u pomoć uplašeni Teobald, koji drkćućim glasom ovako prihvati: Kako možeš gospodaru sad već za sretan put piti? Nije li nam grof Vilim još bolestan, ne obeća li vitez Milutin ovdje ostati, dok svietlomu grofu bolje bude? Ne mora li napokon i nevjestica danas još kod tebe ostati?

Plane u to Radgost kano da je bies u njega unišao i reče Milutinu: Mjesto da podielim s tobom ovu kupu, podielit ću s tobom srdce

Vere tvoje. Tvoja Vera mora danas moja biti. Ti ga znaš taj jus, koj mi to dopušta. Ja se toga prava držati hoću. I pogleda Veru tako pohotno, da je ona od onoga pogleda trepetati počela.

Skoči Milutin kano pomaman i reče: Vera je moja žena i ne pripada pod nikakvi zakon van pod božji i moj. Hrvati si neće dati od grofa Mokričkoga zakone krojiti. — I htio tim, da skoči k djevojci, al ga Teobald zaustavi i reče mu: Ta vam ne valja viteže. Vera je vaša supruga, al je ona rodjena u Mokricah i otac joj bio kmet naših grofova, pa se ona i vjenčala u grofovoj crkvici. Vi se dakle hrvatstvom vašim obraniti nemožete.

Podigla se silna buna. Milutin kliče: Vi mene otrovati htjedoste. Zato mi i podaste onu zlatnu kupu. Znao sam ja, da me kanite otrovati, zato sam i došo vam na gostbu, da vas svietu odkrijem. Podle povukuše! Kad nije u vas srdca da sami izpijete onu kupu, a vi hoćete, da mi poštenje pogazite; al tako mi obraza moga na zla se čovjeka namjeriste.

Čuvši Nikola o otrovanju i uvidiv namjere grofove uteče u dvor, da kmetove podigne. I Stana zakliče: Rekla sam ja, da nam ta ženitba ne može dobro svršiti. Župnik Bogdan htio miriti razdražene junake, al Milutin skoči, odtisnu Teobalda (i bio bi ih deset odtisnuo, kako je ljuto navalio) i poleti prema Veri. Tada Radgost povadi sablju, a lievom rukom pograbi Veru i zakliče: Teobalde oružaj mi sluge, i htio je da umakne s djevojkom u svoje sobe.

I Vilim je planuo i kako mu je lieva ruka povezana bila, stisnuo je koljenima korice sablji, da ju desnicom iz njih izvadi, al ogoli još naglije Milutin sablju i doleti kano munja kakva pred Radgosta i kliče mu: Radgoste! tako ti boga tvoga, ostavi se žene moje! I htio je da pograbi Veru, koja se otimajuć Radgostu od straha već izgubila bila. U to zapjeni krvavom pjenom Radgost i zaškrinu zubima, te zamahnu sabljom, da udari po glavi Milutinovoj. Milutin odbiv udarac urinu mu sablju iznad srdca u težko dišuće prsi. Sukne iz rane crna krvca grofova i prolije se po bieloj haljini Verinoj. Uhvati Milutin Veru oko pasa i odskoči s njom, a Radgost pade na zemlju. Priskoči k umirućemu župnik Bogdan, da ga s bogom pomiri, al mu grof hropeć odvrati: Ja tvoga boga ne trebam — i odvrnu se od njega i pusti griešnu dušu.

Klonu tad i Vilimu ruka i on reče: Pravedna li suda božjega! Otčeva ga je sablja posjekla!

I eto silne buke po dvorištu. Kako bio Nikola medj seljake ušo poviče im: Braćo, svi propadosmo! Eto, grof je Radgost otrovao vino momu Milutinu, i hoće da ga izpije. I bog zna, nije li ga i nam otrovao! Braćo moja, kad ste vi na gostbi pri Radgostu bili? Nikada, braćo, nikada! Ne gosti vas on uzalud, ne služe vam uzalud tako izobilno sluge njegove vino. Šta da vam duljim govor? Ko vas ne zna Radgosta? Ne stoje od gizde njegovi panduri u gradu pod oružjem. Vidio sam ih ja sada braćo. Na ove sam ih moje oči vidio! Dižte se braćo, jer će na skoro krv pasti.

I neka padne, kliče Pavao. Braćo i drugovi, nastavi taj, bog nas je liepo ovdje sakupio. Ko se medj nami na njem svetiti ne mora? Ne pitajmo se šta ćemo, već ostali braćo, il propali, juriš na grad! Da ga upalimo, da ga razgradimo i razvalinom onaj bič božji zasujemo!

Svi listom ustadoše i potrčaše proti gradu. Eto im na susret s oružanimi panduri Teobalda, koj se žurio grofu u pomoć.

— Ovoga držmo, ovoga držmo! Svi na to povikaše i padoše na Teobalda kao težki grâd, kad na grozdnu lozu padne.

Žalostno li je bože gledati čovjeka u biesnilu njegovom! Padoše na Teobalda, razoružaše ga, i odielo na njem pokidaše i kosu počupaše i oči povadiše i stadoše ga rezati, bosti, sjeći, kidati i ugljenom žgati i stadoše vikati, bože ne vikati, već zavijati: Katranom ga mažmo, pa ga zapalimo grofu na čast! Na kolac s njim, pa u vodu! Kamenjem ga zasujmo! I tako ga na komade raznesoše i psom ga navrkanim bacaše, da ni mrâka s mrâkom ne ostade

Jurišali tad grad. Htjeli se i Radgosta dočepati. Navališe u dvoranu baš kad je Radgost izdahnuo bio.

Videć ih onako gnjevne i krvi zamrljane uvaliti u dvoranu susrete ih župnik Bogdan i podiže krst i poviče: Ljudi božji mir s vami! Stante djeco, ja vidim na vami krvi, ne dao bog, da je to ljudska krv! Svi povikaše: nije to ljudska krv, to je krv Teobaldova! Ali još je jedna zvier ovdje, ovamo ju dajte da zvierski s njom postupamo.

— Nemojte tako djeco; vi ste kršteni ljudi, duša u vami živi. . . . Evo vam silnika vašega u svojoj krvi ugrezla. Poginuo je gorje nego li je živio. Ni sam mu se bog ne smilova. Njegova je duša već prokleta, a u srdcu mu nečastivi već sjedi. Djeco moja pred paklom krstom se brante.

I jedva župnik ljude primirio i tada im prihvatio: Evo nam braćo i prijatelji svietloga grofa Vilima. Htio on umrieti za krst i za tudje dobro. Takvi nemože ni silnik, ni gospodar, takvi može samo otcem biti.

I padoše kmetovi pred njega, a on im reče: A vi budite sinovi moji, da živimo u slozi i miru božjem. Da zataremo s otim neljudskim zakonom, koj vam svetinju braka vaših skvrnio, onu mržnju, što ju proti grofovom gojiste.

Tad će Milutin, koj je jedva svoju krv primirio i dozvao k pameti Veru, pristupiti s njom k Vilimu i reče mu: Možeš li mi pobratime oprostiti? Pala je krv brata tvojega.

— Brate Milutine nisi ga ti, njegov ga je grieh i pravda božja ubila!

Ostade još njekoliko dana Milutin s Verom u Mokricah, dok je Vilim sasvim okrljao. I vidio je Milutin, kako je ulazio u grad mokrički i pop i plemić i kmet i svaki bio liepo primljen.

Htjela Vera pri odlazku u Hrvatsku strica Nikolu i strinu Stanu sa sobom povesti, al joj stric reče: Radgost je mrtav! Bog vas pratio djeco! Liepa je vaša Hrvatska, al gdje smo se rodili, tu želimo da nam i grob pukne.

Po želji g. pisca javljamo njegovim književnim prijateljem, da mu način pisanja (kratki genitiv itd.) mienjamo jedino radi jednolikosti, bez koje beletristički list nemože da bude.

Ured.

Riedki pjenez.

(Polak šale polak istine.)

Svakakvih ima ljudi na svietu! Al tko bi rekao, da ih ima onoliko učenih, koji veći dio znanosti preziru; da ih ima onoliko neučenih, dapače smiešnih, koji od znanôsti i za znanosti živu?

Eno na primjer izvrstnoga pravnika, koj je na uzka vrata Justinianovih inštitucija unišao u ogromno kraljevstvo pandekta, a opojiv se duhom Cajevim, Papinianovim, Ulpianovim naučio tumačiti tisuće §§a današnjega europejskoga zakonarstva: takovu je pravniku na ruglo svaka druga učenost; a tko pravnik nije, il je kljuse, il kljusetu ušati bratučed. Eno zatim historika, koj na folijantih spava, listinami se pokriva, a onda se u samih citatih vâlja — kako se porugljivo nasmješkiva, kad vidi, da osim njega ima još i drugih ljudi, koji se usudjuju služiti božanstvenom umjetnošću Kutnogorskoga! A zar napokon neima učenjâka, koji hoće da sve istine toga svieta izreknu matematičkom formulom, te se uz to čudom čude, kako može policija mirno gledati, gdje pjesnici hodaju po ulicah slobodni, kao i drugi ljudi, a trebalo bi da su zatvoreni u ludnicu? itd. itd.

Ovo su jamačno čudni ljudi, nit se možeš od njih nadati velikoj koristi za znanost i knjižtvo. Al da istom vidiš njihova pritucala, kakovih imadu ponajviše one grane znanosti, kojim treba sabirâča! Drugo je učeni i prosvietljeni starinar i umni prirodoslovac, a drugo opet pobirkalo starih pjeneza, knjiga, slika, autografa, zatim kukaca, leptira, kamenčića itd. Pravi učenjak traži često u malih stvarih uzvišene istine ter uhodi tragove velikim zakonom; a nadriknjiga i pritucalo nastoji o znanosti, da si ubije čamu i dug čas, ili da se pokaže učenim i originalnim čovjekom, s čega kad što postaje pasija iliti strast, — ili da ima ob čem živjeti.

O takovih pobirkalih priobćujemo evo — bez zamjere — kratku pripovjedku, kako ju nadjosmo u nekom njemačkom časopisu, držeć se pri tom poslovice, da je svake šale polak istine, al samo polak a nikako sve. Pripovjedka glasi ovako:

Poznali smo nekoč sabirača pjenêza, zvao se Mudrović, a bio je glasovit pjenezoslovac. Taj se je čovjek više mučio i trudio, da sakupi nekoliko starih pjeneza, nego-li da si djecu uzgoji kako valja. On je više novaca potrošio na pjeneze starih Fenićana, Grka i Rimljana, nego li gdjekoj čovjek na svu svoju kuću. U njegovih si ormarih vidio najljepše grčke i hebrejske talente Čim je stariji pjenez bio, tim mu je više vriedio. Jednom rieči, taj je čovjek drhtao od radosti i lakome želje, kad je opazio stari pjenez, bio on od zlata, srebra, bakra, olova, kože, ili kakove mu drago tvari.

A nije on bio sam takov ludjak; imao je drugova i mužkih i ženskih. Neka gospodja Novčarićka i neki gospodin Dobrinić bijahu mu najbolji prijatelji, vierni dielnici njegovih slasti i lasti, radosti i žalosti numismatičkih, a uz to posjednici znamenitih sbiraka bezkoristnoga metala — kakono običavahu govoriti prijatelji dobrih tekućih novaca.

Nekom osobitom sgodom pozove njih trojicu i još dva druga prijatelja starîna na široko i daleko poznati nadzornik kr. numismatičkoga kabineta u *, da dodju k njemu, da razgledaju pa da se čude pjenezu, što je istom nedavno nadjen, te mu nigdje na svietu para neima. Radilo se, akò se nevaramo, o fenigu iz dobe rimskoga cara Galbe, koj dakako običnu čovjeku nije vriedio ni prebijene pare, al „poznavalac“ ga nebi dao bio za nikakve novce. Nova novcata banknota od tisuće forinti nije vrstna bila naše prijatelje starina vabiti i mamiti, kao što ih je vabio ovaj komadić izlizana pjeneza bez slike i prilike.

Drhćućim srcem primaknu se tajinstvenomu spremku, u kojem je ležao riedki pjenez. Otvore oprezno staklom pokriveni i bielim papirom obloženi prediel te izvade čudno čudovište.

Mi ga neznamo opisati, jer ga nikad nevidjesmo, al nam se čini, da je to bila nekakva mala stvarca, otrcanih i zubastih okrajaka, nečitljiva napisa, koj se je otimao i povećalu.

„Evo ovo je Galba!“ reče čuvar svečano.

Pjenez je kôlao iz ruke u ruku, pa kad ga se svi nagledali, načudili, svoja „znanstvena“

mnienja o njem izrekli, polože ga natrag u spremak.

A jesu li ga sbilja opet onamo metnuli? Pregledali su, razgledali, pohvalili i nahvalili se mnogih pjeneza iz različitih spremaka. Napokon imao se završiti pregled — svečan dan za strastne vještake — a nadzornik se već nakanio, da zaključa točno sve spremke; al kad tamo, vrisne iza glasa:

„Gdje je moj Galba?“

„Šta vi mislite o meni, dragi prijatelju!“ rekne Mudrović razdraženo, jer mu se činilo, da ga nadzornik sumljičavo motri. „Držite li vi mene za tata?“

Na ovaj način prosvjedovao je svatko proti sumlji, da je onaj riedki pjenez u džep turio.

„Al, moja gospodo, netko ga ipak mora imati“ — rekne čuvar strašivo. „Bilo bi suvišno da vam kažem, kako o tom pjenezu visi moja sudbina; ta prije nekoliko časova imali smo ga još u rukuh! Recite mi za Boga, što da činim?“

„Gospodine!“ odgovori gospodja Novčarička, „ako imate ovdje kakovu žensku, ja sam pripravna da me pretraži.“

I ostali pohodnici očituju, da su na to spremni. Sam Mudrović probliedi te vikne ogorčeno:

„Nije mi na kraju pameti, da se kao prosti tat dam preiskati. Da me se nije taknuo ni mužkarac ni ženska glava!“

„Vi ste moj osobni prijatelj, il ste to bar bili do ovoga nesretnoga časa“ — odvrati uzdišuć jadni nadzornik. „Sile proti vam nemogu upotriebiti, gospodine Mudroviću; al se nadam, da napokon ipak dokučujete, u kakvom sam škripcu.“

„Dokučujem sve, al toga nedokučujem, kako je nestalo pjeneza!“ odgovori naglo i žestoko Mudrović. „I zato velim na novo, da se nedam preiskati.“

Nadzornik se nakloni družtvu čustvom, koje možeš razumjeti ali opisati nikako. A zatim sjedne, da napiše izvješće svomu poglavarstvu; medjutim otidju mrki i zlovoljni prijatelji starih pjeneza.

Koji su s Mudrovićem bili u kabinetu, držali su za stalno, da je on ukrao onaj riedki pjenez i zato se od ovoga časa namrgode proti njemu. Nadzornik kabineta prestao je takodjer pozivati ga, kao što je prije običavao, kad god bi dobio što staroga i riedkoga iz Pompeja, centralne Azije ili orienta. Svatko je bio uvjeren, da se je Mudrović svojom strašću za starinami dao zavesti na prostu kradju. Jasno je dakle, da je ta sumlja siromaku Mudroviću bila na golemi uštrb; svaki se je posjednik pjenêza bojao njegovih dugih prstiju.

Za kakovih pet godina nadju u Mezopotamiji nekakov mali pjenez iz dobe Valerija Maksima, a ondješnji konzul nabavi ga za skupe novce. Nadzornik numismatičkoga kabineta, premda još uviek mrke volje radi nenaknadiva gubitka, utješio se ponešto ovom dragocienom riedkošću, te je Valeriju namienio posvećeno mjesto, s kojega je Galbe nestalo. Namještajuć ga onamo, osjeti pod papirom nešta tvrda; odmakne papir, i eto ti čuda i radosti — našao se je Galba.

Nekoliko časova posveti molitvi, zahvaljujuć se dobrostivoj providnosti, što mu je dala, te se je namjerio na svoje preveliko blago; al zatim se sjeti i Mudrovića, s kojim je prekinuo prijateljstvo, dapače ružno ga i uvriedio.

Odkad sviet stoji novac je mnogo zla počinio, a ovaj put još i onda, pošto je već nekoliko stoljeća u utrobi zemlje počivao. Ovakvo je razmatranje uzdrmalo nježnim čustvom nadzornikovim. Odjene se za vizitu, pa otidje najprije gospodinu Dobriniću, a s njim gospodji Novčarički, moleć ih, da ga odprate k Mudroviću.

Ovaj se siromak čovjek nije imao cielih pet godina ničim tješiti, van svojom čistom savjesti i bogatom sbirkom numismatičkom. Pohodnici nadju ga u dragocienom kabinetu, gdje je povećalom motrio i razgledavao Farao-a, što ga je dobio izpod egipatskih piramida, a sad se mučio sumljom, nije li pačinjen. Opaziv pohodnike, potrese s njim ugodna slutnja i zato vikne čuvaru: „Dakle, jeste li ipak jednom našli svoga Galbu?“

„Jest, našao sam Galbu“ — odgovori nadzornik, izgovarajuć ime svoga „unicum-a“ još i sada ozbiljno i svečano.

„Pa zato i dolazite“, primieti Mudrović smješeć se — „da se izpričate radi sumlje, koju ste nepravednim načinom na me svalili.“

„U istinu“, prihvati sada gospodja Novčarička — „sumlja je bila proti vam, gospodine Mudroviću. Oprostite, al mi si neznadosmo onaj čudnovati slučaj drugčije protumačiti.“

„I to samo zato, što ste bili smeteni, pa ste se vrlo žestoko protivili premetačini vaših džepova“ — doda gospodin Dobrinić.

„Dakako, moja draga gospodo — ja se tada nebi bio dao za živu glavu preiskati. Al sad ću vam kazati, zašto sam se tomu protivio i protiviti morao. Izvolite, molim vas, sjesti; pokazat ću vam nešto.“

Pošav k ormaru, pritisne pero na tajnom predielku, pa izvadi pjenez zamotan u tankom papiru i preda ga nadzorniku: „Ovo je najdragocienija stvar moje ciele sbirke.“

„Ta to je Galba!“ — klikne nadzornik u velikom čudu. Primaknu i ostali glave snebivajuć se od radosti.

„U istinu, to je Galba. Vidite dakle, da niste imali pravo misleć, da ga neima van u kraljevskom kabinetu. Dva dana prije nego što ste me pozvali, da dodjem k vam, dobio sam taj riedki pjenez. Spremiv se, da idem gledati vašega Galbu, metnuo sam svoga u džep, hoteć ih oba sravniti. Vidio sam odmah, da su si

sasvim nalik, pa me je već peklo na jeziku, da vam kažem, da neimate „unicum.“ Al kad ste kliknuli, da vam je nestalo pjeneza, morao sam zašutjeti, što bi vam toli rado kazao bio. Promislite moju zlu volju i smetnju! Da ste me onda pretražili, pa našli u mene Galbu, nebi me ni Bog obranio bio od osvade, da sam tat, a što je gore, bio bih izgubio svoje preliepo blago. Volio sam dakle, da bude na meni sumlja, nego da me sasvim pokrivite i obsudite s tatbine.“

Nije druge, već kazuj sada redom, kako ti je žao, što je nedužan čovjek malo ne stradao radi pukoga slučaja; nu nadzornikovim je licem ipak probijala neka zla volja, što se je njegovu tobožnjemu jedincu našao duplikat.

„Nesrdim se na vas, premda ste sumljali o mom poštenju“ — rekne napokon Mudrović, al sada ste uvjereni, da me vaš Galba nije mogao zamamiti na hrdjavo djelo, jer sam već imao, što sam kod vas istom steći mogao nepoštenim načinom. — A sada mi izvolite kazati svoje mnienje ob ovom egipatskom pjenezu.“

POUKA.

Englezke kavane i novine na koncu XVII. stoljeća.

(Iz Macaulay-ove povjestnice.)

Dvor Karla II. bio je ročištem i središtem svih političkih spletaka i gospodskih radosti. Tko se znao uvući u milost kraljevu ili steći podporu njegove ljubovce, mogao je sretnim postati, ma da nije vladi nikakve usluge učinio, a državnoga ministra nikada i nevidio. Ovako se dobivalo zapovjedničtvo nad fregatom i nad satnijom vojnika; ovako se je moglo izmoliti pomilovanje bogatoga zločinca i dobiti u zakup krunsko dobro uz uvjete najpovoljnije. Kad je kralj izjavio svoju volju, da odvjetnik bez prakse postane sudcem, ili da se razuzdani baronet podigne na čast pairsku — mrmljali bi doniekle ozbiljniji savjetnici krune, a napokon bi se ipak pokorili previšnjoj zapovjedi. Na taj način tjerala je sebičnost ciela jata natjecatelja pred vrata kraljevske palače, otvorena vazda podlim molbam. Kraljeva je kuća „čestitomu družtvu“ bila otvorena dan i noć; samo skrajni whigi nisu smjeli doći. Riedko kojemu gentlemanu bilo je nemoguće doći pred kralja; a tko mu se jednom propisanim načinom poklonio, mogao je k njemu ući i bez poziva, da gleda i vidi, kako kralj objeduje il večera, kako pleše il u karte igra; mogao je slušati, kako kralj govori i pripovieda, a to je umio majstorski.

Ovako postade Whitehall (kraljev dvor) izvorom svih novosti. Kad se šaptalo ili pogovaralo, da se dogodilo što znamenita, ili da se nešto sprema, požurio bi se sviet u dvor, da sazna istinu. Galerije dvorske bile su nalik današnjim sobam klubova; bilo je tu vazda sijaset ljudi, koji su nastojali da saznadu, kakove su viesti došle nizozemskom poštom, je li već prispio glasnik iz Pariza, hoće li Ivan Sobiesky potući Turke? itd. Pazilo se na primjer na to, kojim glasom nj. veličanstvo govori s lordom predsjednikom, da li se smije ili mrgodi na šale čuvara tajnoga pečata; prama tim znakovom nagadjalo bi se na dobro ili na zlo; a ta su se nagadjanja u tinji čas raznjela po svih kavanah od St. James-a pa sve do Towera. I zato se kavane toga vremena moraju smatrati važnom političkom inštitucijom.

Bilo je doba, kad se parlamenat nije sakupljao; kad je municipalno vieće gradsko prestalo tumačiti volju gradjâna; kad javne skupštine, govori, zaključci i ostali dielovi današnje makine za agitacije nisu još u modi bile; kad nije bilo ničega, što bi moglo bilo nadomjestiti novine današnjega vremena. Uz takove okolnosti bile su kavane glavnim organom javnoga mnienja u englezkoj prestolnici.

Prvi takov etablissement uredio je pod republikom neki turski trgovac, koj je medju muhamedanci priviknuo kavi. Bilo je vrlo ugodno imati mjesto, gdje se svaki čas možeš s prijatelji sastati i svu večer uz mali trošak u družtvu probaviti; i zato su se kavane brzo razširile. Svatko spadajući k višim ili srednjim stališem polazio je dnevice u svoju kavanu, da čuje novosti — i da o njih razpravlja. Svaka je kavana imala jednoga ili više svojih govornika, a svjetina se divila njihovoj rječitosti i pozorno ih slušala. Iz tih govornika postade ono, čim danas novinare smatramo, četvrti naime stališ države.

Dvor je dugo vremena velikim nemirom motrio, kako ta nova „vlast“ sve to veća biva; pod upravom Danby-ovom pokušalo se zatvorit ih; al bilo je ljûdi od svih stranaka, koji nemogoše biti bez svoga običnoga ročišta, te se je zato velika graja podignula proti onoj zabrani. Vlada nije se usudila uzprotivit se ovakovoj jakoj i obćoj želji, pa je od svoje zabrane odustala tim više, što se o njezinoj zakonitosti moglo jako sumljati.

Od toga vremena minulo je deset godina, te je i broj i znamenovanje kavana svakim danom sve to veće bivalo. Tudjinac bi s mjesta primietio, da su kavane zavod, kojimi se London odlikuje od svih ostalih gradova; da je kavana zavičajem Londonca, i da tražeć

koga, nevalja pitati, stanuje li u Fleet-Street ili Chancery-Lane, već ide li u grčku kavanu ili k nebeskoj dugi?

Iz kavana nije bio nitko izključen, ako je mogao svoj penny na stol položiti; al zato je ipak svaki razred, svaki stališ, svako vjerozakonsko ili političko mnienje imalo svoje posebno sastanište. Uz perivoj St. James-a skupljali bi se gizdelini, kojim se s glave preko ramena vijale crne ili žute vlasulje, ni malo manje od onih, što ih danas službeno nosi kancelar i predsjednik dolnje kuće; ove su se vlasulje dobavljale iz Pariza, odkuda je pravi gizdelin potezao sav svoj nakit: svoj izvezeni kaput, svoje franžami obšivene rukavice, pa i žnore i rese svojih hlaća. Govorilo se ovdje osobitim dialektom, kojim su još i onda, kad ga je već nestalo bilo iz odličnoga družtva, glumci na usta lorda Foppingtona u londonskih kazalištih zabavljali svoje obćinstvo. Uzduh ovakove kavane zaudarao je samim miomirisom, kao da se ovdje parfumom trguje; duhan se je u tom družtvu strašno prezirao, van ako je bio najfiniji i najmirisniji burmut. Bi li kakov glupak, nepoznavajući kućne običaje, uztražio lulu, uputio bi ga brzo rogoboran smieh gostiju i kratak odgovor konobarev, da će po njega puno bolje biti, podje li u drugu kavanu. I doista, nije mu trebalo daleko poći, pa se je namjerio na kavanu zadimljenu kao da je stražarnica; mnogi se tudjinac nebi znao dosta načuditi, kako mogu toliki ljudi zanemariti svoj dom, pa ovdje sjedjeti u neprestanom dimu i smradu.

A nije se nigdje pušilo jače, nego li u Will-ovoj kavani; ova glasovita kuća medju Covent-Gardenom i Bow-Streetom bila je posvećena znanostim. Ondje se je govorilo o pjesničkoj slobodi i o jedinstvu mjesta i vremena; ondje je bila jedna stranka za Perrault-a i novovjećne pisce, a druga za Boileau-a i starce; ondje se je žestoko razpravljalo, nebi li bolje bilo, da je „Izgubljeni raj“ rimom izpjevan; ondje je napokon zavidni pjesničarac svojim slušaocem razlagao, da je trebalo „Spašene Mletke“ izžviždati.

Pod nikojim krovom u Londonu nije se moglo u jedan mah naći i vidjeti onoliko različitih ljudi koliko ovdje: Eno uz earl-a sa zviezdami i križevi svećenika u mantiji s popovskom kapicom, uz objestnoga praktikanta prâva stidljivoga mladića sa sveučilišta; a osim toga još u odrpanoj surini prevadjača i sastavljaća indeksa. Sve se je to jagmilo, da dodje bliže stolici, na kojoj je sjedio John Dryden; zimi bi mu stolicu namjestili u najtoplijem ćošku sobe, tik uz peć, a ljeti na balkonu. Bila je to neka milost, kad se je moglo pred njim stajati i pobožno slušati, gdje razlaže svoje mnienje o posljednjoj tragediji Racine-ovoj ili o razpravi Bossu-ovoj o epičkom pjesmovanju. Je li mladoga kakvoga zanešenjaka ponudio burmutom iz svoje burmutice — pomutio mu je tim mozak.

Bilo je i takovih kavana, kud je trebalo poći, kad su se tražili najglasovitiji liečnici. Doktor John Radcliffe, imajući u to doba u Londonu najveću praksu, dolazio bi svaki dan ob onoj uri, kad je burza bila puna ljudi, iz svoje kuće u Bow-Streetu u Garraway-ovu kavanu, gdje je kod posebnoga stola nanj čekala množina ranarnika i ljekarnika.

Bilo je zatim i puritanskih kavana, gdje se nije nikada prisege čulo, a kratkovlasi se ljudi zabavljali, govoreć na nos o daru božje milosti i o vječnom prokletstvu; bilo je nadalje i židovskih kavana, gdje su se susretali crnooki mjeničari iz Mletaka i Amsterdama; a bilo je napokon i kavana papističkih, gdje su Ježuvite po mnienju pravih protestanta snovali osnove, kako će grad zapaliti i srebrne kuglje lievati, da njimi kralja ubiju.

Kavane su tim načinom promicale dosta velike interese londonskoga pučanstva; to isto nemože se nikako reći o drugih ovakovih inštitucijah, n. p. o gostionah, poštah itd.

Razpošiljati pisma na različite strane Londona, nije u početku bila zadaća poštanskih ureda; nu pod vladom Karla II. neki je gradjanin londonski, imenom William Dockwray, velikim troškom uredio poštu za penny, koja je u glavnih ulicah, osobito blizu burze, šest i osam puti, a drugud po četiri puta na dan raznosila listove i pakete. Kao svaka poboljšica našla je i ova svakojakih protivnika; osobito su se proti njoj uzšepirili poštari, smatrajući ju dakako pogibeljnom za svoje interese. Uz sve to održala se je ona ipak. Al kolika razlika izmedju nekadašnjega prometa i današnjega! Nije šala, danas se sedamdeset puti više listova razpošilja poštom, nego li u ono doba, kad je Jakob II. zasjeo prestol.

U tadašnjoj poštanskoj torbi nije ništa bilo tako zanimljivo kao listovi s novicami. G. 1685 nismo imali ničega, što bi ikako nalik bilo današnjemu londonskomu novinstvu; niti je u ono doba bilo glavnica, niti vještine, koja se ovomu poslu hoće; al nije bilo ni slobode, bez koje neima novinstva, kao ni bez glavnice i vještine. Tisak u ono doba dakako nije bio pod cenzurom, te je svatko mogao na svoju pogibelj izdati prodiku, pjesmu, pripoviest, a nije mu trebalo tražiti dozvole u javnoga činovnika: al zato su se ipak svi sudci jednodušno slagali u tom, da se ta sloboda neproteže na novine i da po obćem pravu englezkom nitko nije vlastan bez kraljeve dozvole proglašivati političke novosti.

Dok su whigi vladali, nije se mnogo marilo, bi li se kad što uzradilo proti tomu pravilu, te su neko vrieme izlazile različite novine, al nijedne više van dva puta na tjedan i to u sasvim malom formatu. Sav materijal takovih novina od godine dana jedva bi sada dotekao za dva broja Times-a. Nu kako su whigi pro-

pali, mislio je kralj, da se može opet latiti svoje povlastice, i zato nisu pod kraj njegove vlade izlazile nego jedne jedine Londonske novine. Ovaj je list izlazio svakoga ponedjeljka i četvrtka; bila bi u njem obično po koja kraljevska proklamacija, dvie tri adrese torysta, dva tri imenovanja ili povišenja u čestih, po koja viest o bitci izmedju carske vojske na Dunavu i turskih janjičara, zatim opis kakvoga glasovitoga pustahije, a onda oglas o velikom pjetlovu boju, pak napokon razpis nagrade, tko nadje ovoga ili onoga psa. Sve ovo bilo je strpano na dvie male strane; a što se je javljalo znamenita i odlučna, bilo je napisano slogom suhoparnim i posve formalnim.

Kadšto je vladi ipak bilo u prilog, da zadovolji znaličnosti občinstva, a tada je izišao list, pripoviedajući stvari obširnije; nego li obične novine; nu uz sve to pazilo se jako, da se nekaže ništa, što bi namjeram vladinim protivno bilo. Premučale su se n. p. najznamenitije parlamentarne razprave i političke parnice, o kojih nam poviest pripovieda.

U glavnom su gradu kavane nadomještale takove novine; tud su se jagmili Londonci, da saznadu novosti, a tu se je i moglo čuti, kako su prošloga dana s nekim whigom brutalno postupali na sudu; kakove strahote pripoviedaju listovi iz Edinburga o muci, kojom muče covenanter-e; kako je pomorsko zapovjedničtvo prevarilo krunu nabavljajuć hranu za brodove; s kakovih je težkih prekršaja čuvar tajnoga pečata osvadio državnoga blagajnika, koji krivo pobira dimnicu.

Tako se još i moglo proći u glavnom gradu; al kako da saznadu zanimljive novosti ljudi stanujući daleko od političkoga pozorišta? Valjalo im je pisati posebna pisma. S te potrebe postao je novi zanat. Pisari novôsti trčali bi iz jedne kavane u drugu, da sakupe što više viesti, jagmili bi se u sjednice sudišta, da slušaju razprave zanimljivih parnica, dapače prošuljali bi se i na galerije u Whitehallu, da vide, kako se kralj drži: da li se smije ili mrgodi? Ovako se je sakupljalo gradivo za poslanice, koje su bile namienjene pokrajinskim gradovom i cielim stališem; iz ovakovih vriela crpili su znanje o suvremenih dogodjajih i sudci i svećenici i svekoliko plemstvo na selu. Mora se uzeti, da je u Cambridge-u bilo isto toliko ljudi, koliko u ma kojem gradu kraljevine osim Londona, koji su željni bili saznati, što u svietu biva: a ono nisu ipak pod vladom Karla II. ni doktori prâva ni magistri umjetnosti u Cambridge-u imali drugoga načina da saznadu novosti, van da čitaju londonske novine.

Šta su dakle imali činiti? Morali su se uteći londonskomu novičaru. Bio je to znamenit dan, kad je ovakovo pismo prvi put prispjelo iz Londona u jedinu kavanu u Cambridge-u. Odanle su ga pako težko izgledala mnoga bogata vlastela, te je u nedjelju dana prošao kroz ruke dvadesetim obiteljim; plemićem je bio na zabavu cieli mjesec dana, a rektori uzimali iz njega predmete za oštre prodike proti whiggismu i papinstvu. Suvišno je gotovo i spomenuti, da u tadašnje doba nije bilo nijednih pokrajinskih novina, a da u svoj kraljevini nije bilo štamparne osim u prestolnici i u sveučilištnih gradovih.

Vlada se medjutim nije zadovoljela, da puk samo Londonskimi novinami poučava u politiki; u ovom listu nije bilo ničega osim novosti, nu drugi list izdavan zaštitom dvorskom sadržavao je komentar bez novosti. Ove je novine uredjivao neki stari pisac torystičkih pamfleta, imenom Roger Lestrange; a bio je okretan i lukav, pisao je oštro i krepko, premda mu je slog zaudarao po surovosti i prostoti, koju su u kazalištnoj garderobi i u krčmi držali za domišljatost; zloba se njegova nije pritajila u nijednom redku. A još se ovomu listu i mogla oprostiti ogorčenost, kad je počeo izlazati, jer su tad whigi vladali, te se je imao boriti proti mnogobrojnim neprijateljem. Kako se je s jedne strane žestoko navaljivalo, moralo se je s druge strane nemilostivo i odbijati. Al već god. 1685. bila je satrta sva opozicija; plemenit čovjek nebi bio služio orudjem, da vriedja stranku, koja nemogaše odgovarati, nebi bio povećavao žalost prognanîka i porobljenih obitelji. Nu proti zlobi Lestrange-ovoj nije te mogao štititi ni grob ni najveća tuga. Posljednjega mjeseca za vlade Karla II. umrie u Newgatu od samoga mrcvarenja i stradanja W. Jenkyn, proslavljeni propovjednik dissenteraca, kojega su okrutno progonili i to radi nikojega drugoga zločina, van što se usudio slaviti Boga načinom kod svih protestanta u Europi običnim. Nije se moglo nikako zapriečiti, da tom prilikom neprodru simpatije puka; sto i petdeset kučija išlo je sprovodom, ni sami dvorski ljudi nisu krili žalosti svoje, dapače i malo misleći kralj pokazao se je ozbiljan. Nu Lestrange udario je ipak biesno vikati, smijati se i rugati slabićem, očitovao je glasno, da je stari neznabožac i varalica pretrpio samo najpravedniju kazan, što se pomisliti može; zavjetovao se zatim, da će rat voditi do groba, dapače i preko groba proti svim licumjercem i mučenikom. Ovakvim je duhom bio uredjivan list, koj je toristička stranka u obće, a ladanjsko svećenstvo na poseb, smatralo svojim glasilom.

Poštanskom torbom raznašano knjižtvo bilo je glavnom, da gotovo jedinom hranom, kojom su se hranili svećenici i sudci na selu. Seoski župnik nije često imao ni onih knjiga, što samo bogoslovcu rabe; a plemići i vitezi u grofija nisu više puti smogli ni onoliko knjiga, koliko ih se dan danas može naći u služinskoj sobi velike gospode ili za ormarom u posve siromašnoj kući.

KNJIŽEVNOST.

Biogradska književna pisma.

V.

22. svibnja 1869.

U predposljednjem, trećem, pismu pisah vam o raznih družtvih u Biogradu, i tada mi bješe mjesto da progovorim i o fondu Ilije M. Kolarca, pa sam propustio. To sam danaske rad dopuniti, da nebi ove slike sasvim krnjave ostale.

Zaklad taj ustanovio je poštovani naš rodoljub trgovac jošte 1861 godine, zavjetovavši se, da će svake godine o Vidovu dne (15. lipnja po našem istočnom koledaru) kano danu boja kosovskoga položiti po sto dukata u zlatu u ruke odbora izabranoga vlastitom voljom njegovom. I ako mi imamo dosta protiv radnje toga odbora, ipak nam je ovdje priznati, da je on i za ovo kratko vrieme prilično koristi donio našoj književnosti, izdavši nekoliko knjiga ponajviše dobro izabranih i izradjenih. Njegovom pomoćju izašla je „Istorija francezke revolucije“ Migneta i ako u hrdjavu prievodu Lj. P. Nenadovića, za tim Feslerov „Marko Avrelije“ od sadašnjega ministra Matića u dvie svezke, Leopolda Ranka „Istorija srbske revolucije“ u prievodu Stojana Novakovića (dosle samo prvi dio), uvod u „Istoriju narodnoga obrazovanja kod Srba“ od A. Vasiljevića, i osim toga podpomognuto je nekoliko dobrih zabavnih djela i prievoda. Lanjske godine podpomognuta su samo tri djela, pomenuto djelo A. Vasiljevića, „Aberdar“, zbirka pjesama M. Kujundžića i izdavanje „Vile“, jer je uredničtvu priskočeno u pomoć s jednom sumom novaca. U radnji je ovoga zaklada do sad gotovo uviek tako išlo, da se skoro nijedne godine nije utrošila na nagrade sva darovana suma, nego je uviek preticalo, te se to poslje davalo na kamate. Tako i sada ima ukamaćenih više od 250 dukata u zlatu. Ali su u odboru ponajviše ljudi, kojim je puno više stalo do drugoga čega nego do sitnih književnih briga, kojim nisu one svakidašnja i omiljena zabava. S toga je cieli tok radnje odborske veoma pasivan. Čeka se t. j. da se što pošlje, pa se i to često čudnovato cieni. Aktivnosti, pokreta iz sriedine samoga odbora i iz njegove pameti do sad se još vidjelo nije. To dolazi malo i za to, što su znatan dio toga odbora tako zvana ovdje „velika gospoda“, koja rieč imadu i svoj poseban literarni značaj. Bilo je n. pr. prije desetak godina ovdje tako u običaju, da je svaki „veliki gospodin“ morao imati sve zemaljske literarne počasti makar ne umio ni onoga svoga službenoga rada čestito napisati. Odtuda su medju članova „Srbskoga učenoga družtva“ došli mnogi koji nisu oglasili štampom nijednoga jeditoga redka od svoje umne radnje, pa tja i taki, kojim je sva umna radnja na književnosti prievod kakvoga tudjinskoga romana pa i taj hrdjav ili loše izabran. Sad se već nemože predbaciti ovamošnjim radnikom ili obćinstvu da drži, da je svaki „veliki gospodin“ ujedno i znatan književnički autoritet i važan glas u svakom književnom i naučnom pitanju; ali se zli tragovi od staroga običaja i danas vide i potežu.

Od bilježaka naredjanih za današnje pismo mogu vam iztaknuti na prvo mjesto kao važan književni dogadjaj izdanje „Bukvare za osnovne srpske škole“ (16-na 72 str.), koje je prvo izdanje novijim pravopisom (s jotom) u domovini neumrloga Vuka. Čisto me uzmu sentimentalne misli, kad se sjetim onoga silnoga, dugačkoga, zapletenoga i zažučenoga procesa, kojim se stekla ovom malenom knjižicom pobjedica prirodnosti i zdravomu razumnomu shvatanju pitanja o čitanju i pisanju. Što je bilo cilj borbi, u kojoj je Vuka i smrt zatekla, ono se tek sad postiglo. Tek sad je naštampana knjižica, koja će u mnogome pomoći brži tok razvijanja pismenosti u narodu. Uzmu me sentimentalne misli za to, što mi izgleda kao znak prilične nerazvitosti, da su tako prostoj i dobroj misli iznošene na put tako velike smetnje, da je toliko vremena trebalo, dokle su te smetnje sasvim odstranjene. Istom lani u proljeće podpisa pok. knez Mihailo slobodu pravopisnu u Srbiji bez ikakva ograničenja. Nekolike knjige za osnovne škole o viših klasa naštampaše se još za njegova života, a Bukvaru bi sudjeno tek sad ugledati svieta. Tim je ujedno savršeno skinuto s dnevnoga reda i izmedju samih interpelacija zlokobno pitanje pravopisno, koje je jedno vrieme upravo proždiralo ono malo duhova, koji su se kretali na javnoj radnji. Mjesto njega će doći nova i nova pitanja i pitanja, zadaće jedna za drugimi; ali će biti zla sreća naša, ako se bude sve zadobijalo ovakom hitrinom kakvu ju u ovom pitanju vidimo. Veća gomila obrazovanih ljudi, veća masa znanja u gomili i u puku jedina su sredstva, kojimi se može olakšati i ubrzati razvitak i odluka svakoga pitanja. I to nebi trebalo nigdje u južnom Slovenstvu, da se izpred očiju izgubi.

Za to se upravo sa svakom milinom može pozdraviti pokret, koji se od godinu i po opaža u cieloj našoj biogradskoj štampi u korist popravljanja i prekrajanja škola. Izlazilo je na sriedu više pisaca, sastavljena je najprije jedna pa sad druga komisija, koja radi i dogovara se oko ovih stvari. Vidi se, da je u Srbiji sad od najobrazovanijega do najobičnijega gradjanina zavladalo duboko duševno uvjerenje, da sva budućnost, sva sreća naša stoji u dobro razpravljenom i izvedenom pitanju o školah i javnoj nastavi u nas. S toga je bilo osjetiti u književnosti jaku struju na pedagošku stranu.

Još prošle godine u početku jeseni javio se list „Škola“ pod uredničtvom jednoga sekretara ministarstva prosvjete, g. M. G. Milićevića. List se izdaje sasvim na privatnu ruku i ako je urednik činovnik u ministarstvu, namienjen je čisto školskim stvarim i uredjuje se vješto, samo što je snaga, koja ga radi, dosta malena i jednostruka, a to sa naših domaćih prilika. Ministar Matić izdao je treći dio svoje „Nauke o vaspitanju“, a prije nekoliko dana pokazaše se dvie pedagoške knjižice od Stevana D. Popovića (sad pisara u ministarstvu prosvjete a do skora državnoga pitomca na jednoj od pedagogičkih škola u Germaniji). „Praktično predavanje iz računa I.“ (na 16-ni 36 str.) — i od Milorada Popovića Šabčanina, poznatoga pjesnika: „Poslanica učiteljima osnovnih škola“ (na 16-ni 86 str.), u kojoj se živo i zgodno govori o više raznih stvari iz pouke. Dosta rade i učiteljski zborovi, koji viećaju po cieloj Srbiji i o kojih je svaki put čitati i u „Školi“ i po drugih listovih biogradskih. Potreba bi bilo i još većega ne toliko kritičarskoga i pretresalačkoga koliko naučnoga i stručnoga rada na ovom polju, za koji se nadamo da će malo po malo i javiti se na književnoj areni našoj.

Od narodnih umotvorina javiše se u posljednje vrieme taman tri različne svezke, o kojih vam dosle još ništa pisao nisam. Prvo su Jovana B. Vojinovića „Srpske narodne pripovjetke,“ (na 16-ni 111. str.) drugo: Blagoja Stojadinovića „Srpske narodne pjesme I.“ (na 8-ni 192 str.) namienjene spomeniku pok. kn. Mihajla, i treće: Miloša S. Milojevića „Pesme i običaji ukupnoga naroda srpskoga, prva knjiga“ (na 8-ni VIII i 243 str.) O svih valja da vam rečem bar po dvie tri rieči. Jovan B. Vojinović je nekoliko priča štampao još u „Vili“, ali su ovdje sasvim nove i ponajviše vriedne i liepe priče. Tako je to knjižica prilično važna spram oskudice pokupljenih priča narodnih u književnosti našoj. U njojzi je svega 15 priča narodnih, samo što redakcija i izdanje nisu u dostatku kritike i dovoljne književne vještine. Za Stojadinovića zbirku nemože se reći nikoji drugi sud do onoga, koji je izrečen svim zbirkam narodnih pjesama, što su izlazile u posljednje doba. Zbirka Milojevića je sasvim zamašnija stvar i bit će muke dok se u kritici rasprave sve zabune, koje može podići ta knjiga. Ciela kolika je obuhvata samo o b r e d n e p j e s m e, razmještene po praznicih tečajem godine, onako kako je Miličević crtao „Život Srba seljaka.“ Valja vam još znati da je naš g. Milojević neka vrst vašega A. Starčevića samo u odori slavjanofilskoga pobožnoga mišljenja o starini; ali ovaj njegov posao i ako iznosi čudna starinska i mitoložka imena, o kojih dosad nije čuveno u naših narodnih pjesmah i ako iznosi i nacionalni prozelitizam za ime srbsko, koji često puta vrlo civilizatorski i novovječnim zvukom zvoni — opet je izradjen i izdan krajnje nekritično i hrapavo. Pogrješke su stamparske upravo nesnosne, transkripcija vrlo nesigurna i krajnje nejednaka, izrad literarni često nebrižljiv, a pažnja na dosadašnji rad i kritiku preveć malena. Što se tiče strane filoložke, ta je u žalostnom stanju i s toga je grdna šteta što je materijal, na svaki način dragocjen, dopao ovako lošega izdanja. G. Milojević je trudoljubiv čovjek, ali šteta da on u svom trudu nepokazuje nikakve metode.

Dobili smo i dva dokumenta za noviju historiju u svezku pod naslovom „Stare mane, stari jadi“ (na 8-ni 48 str.) Ta je knjižica preštampana iz makulaturnoga ovdašnjega lista „Ruže“ i u njojzi je najprije pismo pok. Stojana Simića vicepredsjednika savjetskoga, Gjorgju Protiću b. ministru unutrašnjih posala i odgovor istoga. Jedno pripada u vrieme 1845, a drugo 1846 godine.

O uskrsu se javi na sviet i jedna svezka poezije. To su „Pesme Dragaševićeve“ (na 16-ni 200 str.) Dragašević, oficir i urednik vojničkoga časopisa „Vojina“ koji ovamo u Biogradu izlazi pomoćju ratnoga ministarstva našega, bit će i hrvatskoj publici poznat po pjesmah u Leptiru i Nizu jugoslovenskoga bisera N. Stokanova. Ovo je podpuno izdanje njegovih pjesama. O pjesmah ovih ponajviše je dobro mišljenje u književnom obćinstvu našem, što vam pokazuje već i to što se na ovu knjigu skupilo ne manje nego 1780 upisnika, koje je ovdje broj posve riedak i još većma od kako u posljednje doba poče mnogo knjiga izlaziti. Ja bih pak rekao da je u njih poezija srednje kakvoće (a to baš i jest ono što je za šire obćinstvo). S toga bi baš volio da je g. Dragašević ovo izdanje malo kritičnije sastavljao, pa ma i nebilo podpuno, jer bi tim dobile one nekolike vrlo liepe i nadahnute pjesme. Ovako je s toga ušlo više komada, koji se ni malo neodlikuju ni poezijom ni mislima, što čisto kvari harmoniju. Izdanja svojih pjesama sa strane historičkoga interesa pjesnici bi uviek bez štete mogli ostaviti svojim potomkom i njihovoj radoznalosti i nepristranosti.

Neka još spomenemo knjige, o kojih smo već pisali u ovih pismih, kad su objavljene bile, a koje su sada ugledale svieta. Tako je izašao u prievodu vrlo čestitu od Vl. Nikolića prvi diel E. Laboylay-eva romana „Pariz u Americi“ (na 16-ni 155 str.) Izašla je i zbirka pjesama Sofije V. Stefanovića (I. knjiga na 8-ni 123 str.) pod naslovom „Ravijojle prvi let,“ o kojoj smo još u prvom pismu onako negalantno govorili i drzki smo da i dalje pri onome ostanemo. Od „kriminalne biblioteke“ izašao je svezak VII. u kojem je „Šarlota Kordaj.“ Prijateljem zdravlja i liečenja valja da spomenemo članak dra. I. Valente preštampan u broširu iz stubaca „Vidova dana“ pod naslovom „Biogradska bolnica u godini 1868“ (na 8-ni 32 str.)

Ostavljajući za sad za šesto pismo još nekoje važnije knjige, koje su već po prodaonicah i na stolovih, obratit ćemo se danas k svršetku i pregledat ćemo nemili diel literature nedonoščadi. Nemožete čisto pomisliti da je našla prevodioca i kupaca knjiga kojoj je ovaki naslov: „Prirodne opsene sviju vremena i naroda. U velikoj sbirci najlepših, najznamenitijih i najpoučljivijih veštačkih pojava iz fizike, kemije itd. Po Filadelfi, Bošku, Petroelju, Delberu, Bekeru i drugima napisao C. F Leischner a po želji i trudu svome milom rodu Ljubomir Danilović“ (na 8-ni VIII i 144 str.) niti biste se mogli načuditi kako se taj izdavalac razmeće da je ugodio potrebi i želji narodnoj, o čemu je puno naći u oglasih njegovih. Čisto je čudo kako je sad na koricah te iste knjige oglasio da će izdati nekakov „Katihizis zemljodelske kemije“ iskustvenu pouku o blagorodjenju zemlje. Dakle „Prirodne opsene“ i sad „Katihizis zemljodelske hemije“! Da nam nije poznato kako on to sam neradi nego plaća drugim te mu izradjuju, onda bi nam bilo za čudo, odkud u nepretrgnutu redu iz jedne iste glave dvie take misli. — Ovamo pripada i gdjekoje izdavanje narodnih umotvorina u zbornicih koje je sišlo na krajnju nekritičnost i djetinjariju što ćete lako razumjeti, kad vam kažem, da se toga posla laćaju i djaci iz gimnazijskih klasa, zatrčavanje o kojem vam i prije drugom prilikom pisah. Neki od starijih djaka (vel. škole) Miloš Stojanović oglašivaše nekakvu dramu, a gotovo neće biti odavde daleko ni „žalostno pozorje u tri radnje“ Alek. M. Vukomanovića načelnika lovačkoga sreza (policajnoga starješine) koj se zove „Polazak na Carigrad ili smrt cara Dušana“. Čudnovato je, kako čovjek u ovako vrieme i usred naroda u takvu poslu može još dospjeti i na dramatske poslove!!

I tako do vidjenja, a nama će najmilije biti, ako se tada imade razgovora o poslovih malo bolje sreće. Σίγμα.

SITNICE.

— Ovih dana izadje „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga VII. str. 266 sa tri tablice. Ciena 1 for. 25 nč.“ Sadržaj mu je ovaj: Pokus monografije runjika od Lj. Vukotinovića. Bogomili i Patareni od dra. Fr. Račkoga. Prilozi k trgovačko-političkoj historiji republike dubrovačke od dra. P. Matkovića. Druga razprava nastavit će se u sliedećoj knjizi „Rada“.

— Srpsko učeno družtvo izdade ovih dana na sviet: Srpsku bibliografiju za noviju književnost od 1741—1867 god. Sastavio Stojan Novaković. U Biogradu 1869. Str. XXIV i 644. Ciena 2 for. Ovom se knjigom popunjuje „Hrvatska bibliografija“ od Ivana Kukuljevića (1860. 1863.)

— Od srpske ili hrvatske gramatike Gj. Daničića izašlo je na pose peto izdanje oblika srpskoga ili hrvatskoga jezika. U Zagrebu u štampariji Dragutina Albrechta 1869. str. 120. Ciena mu je 70 novč.

— Uz lanjskoga „Mladića upućena na dobrotu, nauk i rad“ prikazao nam je g. Ivan Fiamin ove godine „Poštenjaka iliti Pravice i dužnosti“ po Cezaru Cantù. Na Rieci slovi tisk. kamen. zavoda Emilija Mohovića.

— U sjednici matematičko-narovoslovnoga odsjeka jugoslavenske akademije, držanoj dne 12. o. m., čitao je pravi član g. Lj. Vukotinović razpravu „O tvorbi i njezinu trajanju“.

G. Vukotinović misli, da svatko, uvaživ velika i vrlo važna odkrića i iznašašća novoga vieka, mora priznati, da prirodoslovne nauke znatno napreduju, a kraj tomu napredku da se podnipošto neda označiti. Stvaranje započe dakako s najnižimi ustrojstvi, a stopram poslje mnogih te mnogih silovitih prevrata dodje red i na savršenija bića, dočim je sila najgrdjih i najopasnijih stvorova poginula i izčeznula.

Sada istom zauze čovjek, slika i prilika najvišjega bića, svoje mjesto, sposoban i sklon, da pozna i slavi božju svemogućnost, ali preslab, da ju umom svojim shvati, razborit, te hoće, što je dobro, ali preslab, da i čini, što dobrim pronadje.

Stvaranje traje još sada bezprestance u svih fizičkih i kemičkih učincih i u svih carstvih prirode vlada čil život, u vodi i na kopnu još dan danas vidjamo, da se tu mnogo mienja i pretvara.

I duh čovječji radi neumorno i napreduje razširujuć svuda medje obćenitoga znanja. Naći ćemo i čovjeka na višem stepenu, sve opreke izravnat će se s vremenom, a medju fizičnom i moralnom naravlju nastat će bez dvojbe povoljnije suglasje!

— Od fotografičnih slika iz Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i krajine vojničke, što ih izdaje Ivan Ad. Standl, fotograf u Zagrebu, izišao je ovih dana četvrti svezak. — U sv. I. ima „Prvostolna crkva zagrebačka“, s opisom od I. K. S., zatim „Cetin-grad“, s opisom izvadjenim iz Lopašićeve razprave. U sv. II. su „Slapovi ili raztoke Slujinčice“ s opisom od I. T. U sv. III. „Grad Slunj“ s opisom od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga i „Jurjevac“ opisan I. T. U sv. IV. napokon „Grad Ozalj“ i „Grad Samobor“ oba opisana Ivanom Kukuljevićem.

Ove slike odlikuju se osobitom čistoćom i jasnoćom; a kako je g. Standl vješt fotograf umio je slike svoje snimiti s najljepših strana, te je domoljubu drago vidjeti toliko krasota domaćih i dičnih spomenika hrvatske prošlosti. Vriednost sli-

kam povisuju obširni opisi preliepo napisani. Nadati se je, da će se g. Standlu naplatiti ovo djelo, koje je naumio na daleko razastrieti, ako nadje dovoljne podpore. Dosadašnji svezci izadjoše točno po programu, t. j. svakoga mjeseca po dvie slike. Ciena je svezku 2 for. Predbrojiti može se sveudilj u knjižari Županovoj (Albrecht i Fiedler) i Galčevoj i kod samoga Standla u Ilici br. 747.

— Iz Virja nam piše g. Ferdo Rusan, da je onuda prošao i prama Zagrebu krenuo narodni glasbenik, g. Franjo Šav. Koch, osiečanin. Zabavio se u Virju četiri dana, skupljajuć pučke napjeve za sbirku i onako već vrlo bogatu.

— U „Revue de l' instruction publique“ ima članak pod napisom „Caveant Consules“, u kojem se Francezi opominju, da se čuvaju konkurencije Niemaca; u tom članku veli se medju ostalim: „Grâce à nos lois trop douces sur le droit de domicile et sur la naturalisation, surtout grâce à nos moeurs bienveillantes, qui acceptent et encouragent trop facilement la concurrence étrangère sur notre propre sol — les Teutons nous envahissent comme il y a quinze siècles, mais cette fois en silence et par degrés.“

A napose govori se proti njemačkim učionam u Parizu, kojih ondje ima premnogo te se prefekt Hauszmann pozivlje, neka nedopušta, da se djeca francezkih državljana pa ma i Niemci bili opajaju njemačkim patriotizmom.

Ako se Francezi moraju otimati nametnosti njemačkoj, što da činimo mi? U nas se niemština sve to više širi bez potrebe i bez ikakve koristi za kulturu, a mi marimo i nemarimo za to. Uplašit će nas ma kakov tudjinac, rekne li gizdavo, da njegova namjera nije druga, nego širiti prosvjetu, a mi se odmah pobojimo, da će nas smatrati za barbare, ako se usudimo o tom posumljati.

— Mjeseca svibnja umro je u Českoj čuveni učenjak i češki pisac: Ign. I. Hanuš. Bio je autoritetom u slavenskom bajoslovju; poznavajući ovu nauku potanko, iznio je na svjetlo mnogo istina, kojimi se znanstvena češka literatura obogatila. Kao sveučilištni knjižničar pokazao je veliku organizatornu silu, te je knjižnica pod njegovom upravom bila i pregledna i pristupna i obće koristna.

Hanuš se je rodio god. 1812. od korjenitih českih roditelja u Pragu. Narodna samosviest probudila se u njem, kad se je sa Svobodom i Jos. Jungmanom učio na gimnaziji u Pražkom Starom mjestu. Svršiv filosofiju otišao je u premonstratske redovnike, gdje je obljubio filozofiju i starinarstvo. Okaniv se medjutim redovničtva učio je prava, pa je g. 1835. postao u Beču adjunktom svoga dosadašnjega profesora Lichtenfelsa. Godinu dana zatim postane doktorom prava i redovitim profesorom filozofije u Lavovu. Ovdje se je po zvanju svom bavio starinarstvom, a god. 1842. izdao je djelo: „Die Wissenschaft des slavischen Mythus“, o kojem je kašnje i sam napisao oštru kritiku. Pravoslovnimi nauci bavio se je još i kao profesor. Za školu je pisao različite njemačke filozofičke knjige: Logiku, psihologiju, metafiziku i etiku. Iz Lavova prodje u Olumuc, gdje je neko vrieme novine uredjivao, a kašnje pomoćju prof. Helceleta i Kabeša na filozofičkom fakultetu zaveo češki odiel; od toga vremena poćeo je pisati češke knjige. G. 1849. pozovu ga u Prag, gdje je predavao „Rozbor filozofije Tomy ze Štítného“.

Profesorom ostade samo do god. 1852., jer je ministru Thunu više stalo bilo do ježuvita nego li do znanosti. Hanuš sumljiv s hegelianstva morao je ostaviti učiteljstvo. Da proživi bavio se privatnim obučavanjem, a uz to marljivo radio na českoj knjigi. Bavio se je napose i glagolskimi studijami, te je izdao djelo, da sv. Ciril nije pisao ćirilski već glagolski, što je i nas Hrvate zanimalo.

— Odbor gradeći narodno kazalište u Pragu javlja proglasom, da mu je slavensko družtvo u Moskvi poslalo tisuću rubalja za nagradu najboljoj tragediji, kojom će se otvoriti narodno kazalište česko. Razpisuje se dakle natjecaj za tu nagradu; predmet tragediji ima se uzeti iz poviesti slavenske, a prije svega iz poviesti češke. — Osim toga razpisao je sam odbor još i ove nagrade: 1. Tisuću forinti za najbolju veselu igru. 2. Tisuću for. za najbolju veliku dramatičku operu. 3. Tisuću for. za najbolju komičku operu. Pisci libreta k onim operam, koje budu nagradjene, dobit će po tri sto forinti.

— Po berlinskom ljetopisu za narodno gospodarstvo i štatistiku ima sada u Berlinu 110 javnih učiona, medju timi 10 kraljevskih ili gradskih gimnazija, 13 kralj. ili grad. realaka, pribrojiv ovamo i četiri više djevojačke učione, zatim 50 srednjih i početnih učiona, 35 učiona pod posebnim nadzorom družtava, crkava, zavoda itd. i 2 učione židovske obćine. Privatnih učiona ima upravo 100, a medj timi 32 više djevojačke učione. G. 1867. bilo je u tih učionah 40,674 učenika i učenica, dakle 1987 učenika i 1685 učenica više nego li god. 1866.

Poziv na predplatu.

Koncem ovoga mjeseca završuje se prvo poljeće, a početkom srpnja počima novi rok predplati za „Vienac“; molimo dakle učtivo rodoljubivo obćinstvo, da za vremena ponovi predplatu, a osim toga da izvoli nastojati, kako će se ovomu listu što više novih predplatnika nabaviti.

Buduć da se „Vienac“ izdaje samo radi narodnoga napredka, neće nam se zamjeriti, što ga na novo i srdačno preporučujemo zaštiti svih rodoljuba, koji su s nami

uvjereni, da je u današnjem našem književnom stanju najpreča potreba podupirati razvoj narodne beletristike; ova molba upravlja se na poseb na članove „Matice ilirske“, koji će „Vienac“ i odsada bezplatno dobivati.

U drugih okolnostih bilo bi možebiti suvišno spominjati, koliko je do sada učinjeno, da se ovaj naš jedini zabavno-poučni list što više podigne; al ovako kako jest valja nam naročito iztaknuti, da većina beletrističkih hrvatskih pisaca nije uzkratila pomoći našemu poduzeću, pa da će nas i u buduće podupirati. Pomoćnici bili su nam ovoga poljeća: P. P., I. T., Janko Jurković, Vladislav Vežić, Vinko Pacel, Adolfo Veber, Vatr. Jagić, Stojan Novaković, Aug. Šenoa, Armin Pavić, Blaž Lorković, Dr. Ivan Dežman, Franjo Marković, Ivan Perkovac, B. Milutinov, Ivan Zahar. Samo uz toliku pomoć bijaše nam moguće nakititi „Vienac“ mnogimi izvornimi pripoviedkami i poučnimi članci.

Kolika nam je podpora na novo obećana, nadamo se pouzdano, da će se „Vienac“ na skoro natjecati s onimi listovi u inostranstvu, koji same izvorne pripoviedke priobćuju. Za iduće poljeće imamo što gotovih što obećanih pripovjedaka od J. Jurkovića, Ivana Trnskoga, Ivana Dežmana, Franje Markovića, Ivana Perkovca i Augusta Šenoe.

Osim toga nastojat ćemo, da nam pouka bude sve to jedrija, a uz to čitljiva i ugodna; drago nam je dakle, što možemo javiti štovanomu obćinstvu, da će nam list od sada kititi i tanko pero Miškatovićevo, a g. Božić, dosadašnji konzulatski dragoman u Sarajevu, da će za nas pisati „Slike iz Bosne“, koju je nekoliko puti proputovao, te ju pozna kao malo tko od naših pisaca. Pobrinuli smo se nadalje i zato, da uzmognemo liepo pisanimi članci ugoditi čitateljem, kojim je najmilije štivo prirodoslovna pouka.

Osobita nam je pako utjeha i radost, što smo uvjereni, da nam pjesnici-ljubimci hrvatskoga naroda neće uzkratiti svoje dosadašnje dragociene pomoći.

Kazalištna kritika i književne preglede nastavljat će sadašnji pomoćnici, što je jednakim načinom na korist i našemu listu i narodnim zavodom, kojim je njihova radnja namienjena.

Jedna nam je vruća želja do sada svakako neizpunjena bila — neima nam iz Dalmacije nikoga, da nas obraduje bogatim pa ugladjenim narodnim govorom, kojim se pisci iz preko Velebita odlikuju; al se nadamo, da će se ipak i oni odazvati pozivu.

Što je još drugih pravednih želja, koliko o nas visi, učinit ćemo, da im se sve to više zadovolji. Medju ostalim nismo još s uma smetnuli prvo obećanje, da ćemo povećati sadržaj lista tekstom i ilustracijami, a iza toga i slikami za ručno žensko djelo; dapače bilo bi nam vrlo drago, da možemo već od nove godine uz gdjekoju pjesmu priobćiti i napjev.

Za sada izlazit će „Vienac“ u dosadašnjem vidu i uz dosadašnju cienu:

Na godinu za domaće 6 for., za vanjske 7 for.

Na pol godine za domaće 3 for., za vanjske 3 for. 50 novč.

Na tri mjeseca za domaće 1 for. 50 nvč., za vanjske 1 for. 75 nvč.

Predplata neka se šalje „Administraciji Vienca“, knjižari Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Ostale knjižare u trojednoj kraljevini i u susjednih nam zemljah, naročito u Osieku, Varašdinu, Karlovcu, Zadru, Dubrovniku, Novomsadu, Biogradu, Ljubljani, koje bi se htjele baviti razpačanjem „Vienca“, neka nam se jave; ponudit ćemo ih vrlo povoljnimi uvjeti.

Tko osim toga sakupi deset novih predplatnika, dobiva jedan iztisak „Vienca“ na dar.

Ravnateljstvo Matice ilirske.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 23. U Zagrebu dne 26. lipnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Tamničar.

Spjevao L. Š.

U dubokoj tamnici
Leži junak zatvoren;
Već odavna u njoj zdvaja,
Već se k živim ne pribraja.

U dubokoj tamnici
Nitko na njeg ne misli.
On je jadan zaspo tude,
Proklinjući sviet i ljude.

U dubokoj tamnici
Pića, jela ne prima.
On je starac zamro tude,
Zaboraviv sviet i ljude.

U ljepoti dvorani
Slavu slavi gospodar;
On se mužem vraća sada,
A djetetom bjego tada.

U ljepoti dvorani
Sluge zove gospodar:
„Čami l' tko god gdje u tmini,
Svim sloboda danas sini!"

U ljepoti dvorani
Njemu sluga odvrati:
„U nas neima tamničara,
Samo jedna sjena stara."

U dubokoj tamnici
Jasno svjetlo zasjalo,
Svatko hrli sjenu gledat,
Svatko stane pred njom predat.

U dubokoj tamnici
K njojzi stupi gospodar:
„Tko si, dobar ili zao,
Je li mrtav, je l' zaspao?

U dubokoj tamnici
Starac glavu podigo —
Sborit nezna — zubim škrinu,
I u rukuh umro — sinu.

Ustanak u La Chiesi.

Od A. Kosinjskoga.

Skučenu dobom, mnogimi nepogodami i jadi slomljenu staru vojniku oprostit ćete, domorodni čitatelji, što se laća pera, u prošlost se mišlju zanosi, te vam iz nje jednu sgodu nacrtat kani. Ta nije li i meni i mnogim od vas, čitatelji moji, prošlost jedino i sve na svietu, nije li ona naš život, kad nam je budućnost samo ono nekoliko desetak dana, a i ti mrazni, jadoviti, puni bola i gorčine. Kad se je tko već primako toj strašnoj točki života zemskoga, da je pred njim samo za koj korak grob, a za njim ciela pučina zanosnih milina mladosti, razkoši, veselja, može li mu se na ino, da se ne obazre, ne utješi uspomenom na ono, što je ljubio, u što je vjerovao, na što je upirao sve nade svoje? Oj, i smrt je tada manje težka, jer ju ublažuje ta misao: živio sam, a ne zahman. I druga me još misao nuka k peru. Crtajuć nekoliko, ma i ne znatnih i ne zamašnih zgoda iz svoje prošlosti, potaknut ću možebit

koga od davnih mi drugova, da podje mojim tragom te uspomene burnoga, promienljivoga života braći i poviesti sačuva.

Skoro imenovan podporučnikom bio sam po zapovjedi brata mi, generala brigadskoga, odredjen u posadu mala mjestanca La Chiese, u mletačkoj Terra firmi, milju daleko od Verone.

Ponosan zlatnim epuletom, gizdav na gizdavu, vatrenu konjicu, na čelu četi od trideset samo ljudi, oko podneva, za težke omare ako i u sried proljeća stigoh u rečeno mjestance.

Bijaše u njem gluha tišina, zatvoreni dućani i kuće, malo bi tko promunuo na ulicah, trg pust i prazan, a kad sam poslao seržanta u gradsku kuću sa zapoviedju, neka se sakupi magistrat, da nam odrede stanove a za konje staje i hranu, odvratilo mi se, da tamo ni žive duše nema, da su i gospodin podesta i gospoda viećnici u crkvi.

Sjetih se da je nedjelja, i to cvjetnica, velik svetak po svem kršćanstvu a imenito u Italiji, te skočivši odmah s konja zakazah: Hoćeš, nećeš, čekat nam je, dok se vrate ta gospoda. Vi razuzdajte konje, postavte ih u sjen pod triemove kućne, a seržant imaj brigu za nje; hoće tko od vas, vojaci, u crkvu, može me pratiti.

Ali nitko se pozivu momu ne odazva. U razkalašnost francezkih vojnika i naši se ugledali, te zaboravili pobožnost domaću. Do duše u bojnom ognju, kad stoji zvižduk kugalja nad glavami, tresak i prasak granata na okolo, kad se u svakoj grozi i strahoti desno i lievo vije smrt, onda si mnogi goruće molitve davne mladosti pripominjaše, majci se božjoj i svim svetcem u zaštitu izručaše; ali kad bi minuo strah, iza krvavih vojna čas odaha nastupio, zaboravili bi brzo i molitve i zavjete i obećane mise i voštanice, provodili bi kao i drugovi im Francezi razkošan, razpušten život i sve dužnosti čovječje s uma smetali.

U crkvi, koja u tiesnoj ulici vodećoj od trga ponosno dizaše svoj toranj, nadvisujući okolne sgrade, velika bijaše naloga svjetine: grme orgulje, tresu se zidovi od buke i bubota talambasa i trubalja i pjeva pobožnika. Proturav se težkom mukom do sredine crkve, pozornim okom ogledavah se na okolo. Crkveni srednik bijaše veličajan, zidovi ukrašeni tisućami freskā, u mramornih, drvenih i sadrenih izdubcih bez broja svetaca: nu ipak malo marih za njih, al to više za sviet, što se mota, gura, il u klupih pobožne molitve k nebesam podiže. Otmenije osobe mjestanca, to jest podesta, viećnici, žene im i kćeri, zapremahu klupe, odredjene za svećenstvo, i pružajuće se s lieva i desna uz veliki oltar. Zahman se naprezah, da se primaknem do njih, od naloge ne mogah nikud nikamo; zatim iza dovršene mise, uhvaćen u vir razilazeće se raznimi izlazi svjetine, potiskivan, gnjeten, guran sa svih strana nadjoh se iz nenada pred spomenutim mjestom.

U Talijana je običaj iza mise na cvjetnicu, da si znanci pače i neznanci medjusobno izmienjuju po paomu il stručak cvieća. Tko bi zanemario taj običaj, razvikali bi ga bezbožnikom i karbonarom. To mi bijaše poznato i hoteć prisutnim, medju kojimi sam imao koje vrieme proboraviti, pokazati, da sam dobar katolik, obratih se k najbližoj mi osobi, što sjedjaše u klupi, a u ruci držaše oveliku kitu, te ju zaprosih za koj stručak iz njezine kitice. Bijaše to mlado, krasno, dà prekrasno djevojče. Dvoje crnih, plamenitih očiju utopila u moje, valjda neznajući što da učini, al kad ponovih svoj upros, dodajuć neobične u ustima francezkoga oficira rieči: „Sono buono Christiano“, živ joj rumenac oblio krasna lišca, te mi drhćućom rukom podala dio svoje kitice, paomu i koj stručak lovorike. Stvar tako prosta u sebi ipak se je kosnula obližnje hrpe. Sto se očiju obratilo na mene, sto očiju blistalo tako grozno, mrko kao da sam najveći zločin počinio, oskvrnuo vjeru i crkvu. Drhćućoj i još rumenećoj se djevojci približi se nekakav Talijan, suh, upao, žut, premda mlad i ne ružan, živo ju uhvatio za ruku, rekao: hajdmo brzo, i po tiho joj nješto na uho prišaptnuo. Krasna se Talijanka što brže ogrnula crnom mletačkom mantilom, prekrstila se, i mućê, s mladićem pod rukom, izčezla sried rulje, što se pred njom smjerno razstupaše.

Poznavao sam Talijane, imenito mletačke, znao sam, da su nas, kao prisiljeni samo prijatelji Franceza, iz dna duše mrzili i samo izgledali sgodan čas, da pokažu što su, i kako mogu našimi vragovi biti. Ne divih se dakle ni zlokobnim pogledom svjetine, ni drhtu krasne mi darovnice posvećenoga cvieća, i već hoćah za drugimi izaći iz crkve, kad mi se približi nekakav visok, mrk Talijan, na polak crnac, u crnu plaštu i odielu od baršuna, na njem se sjao zlatan lanac s medaljom sv. Marka, obični to znak podeste.

„Gospodine“, zamumlja mrko, „vi ste sigurno od odjela francezke vojske, koj je po prijavi vrhovnoga veronskoga načeonika danas imao ovamo stići.

„Tako je“, odvratih, „ja sam vodjom toga odjela.“

Talijan se ponosito nakloni. „Dužan sam vas, gospodine, prositi, da oprostite, što vas nisam odmah primio i stanove porazdielio. Današnja crkvena svečanost, na koju moradoh kao pravi kršćanin poći, neće možda nikakvim izgovorom biti.“

„Podpunim, gospodine, imenito, što ni služba moja ni vojaci ništa s toga trpili nisu.“

„Izvolite se odmah sa mnom potruditi, odgoda će se nadomjestit, stanovi će biti ugodni, kao što ćete se brzo uvjeriti.“

To će bit izvanredan pojav kod Talijana, pomislih si, i podjoh za mojim mrkogledjom podestom u gradsku kuću.

Hodeći preko trga zaustavih se časak pred svojim odjelom; s mjesta me saletiše prošnjami; jedan hoće po sieno, drugi po vino, ovomu treba brijač, onomu krojač, a ni jedan ne spominjaše vina, premda sam vidio, da ga je svaki od njih žedan.

Nerazborito bijaše ali moglo se oprostiti mladu vodji, koj se sam tek skoro izmaknuo strogosti vojničkoga zapta, da sam malo ne polovici cieloga odjela dopustio po mjestu se razići, uz pogodbu, da se brzo povrate te se mogu stanovnice razdieliti. Prodje ciela ura, dok su signor podesta i gospoda viećnici izmudrili, u koju će kuću koga ukonačiti, kamo će smjestiti konje i prtljagu. Pošto se sve opravilo, reče mi podesta: Gospodine lajtnante, ako vas je volja, možete u mojoj kući stanovati. Neće vam biti stan sjajan, ali povoljan, što je prvim preimućtvom u malahnom mjestu, i u kući uboga mletačkoga patricija.

S te se ponude nadjoh u veliku čudu, ugledni bo mletački patriciji nerado bi u svojih kućah smieštali oficire francezke, da pače, kad je nužda bila, težko si ih i sklonuo na to. Ipak primih da kako ponudu te razaslavši vojnikom stanovnice podjoh s gostoljubnim podestom k njegovu stanu.

Stupajući ulicami razgovarasmo o zanimljivih u onaj par dogodjajih, o postupu francezke vojske, sreći mladoga joj vodje, strahu Austrijanaca, i već bijasmo, kako reče uljudni i razgovorni moj Talijan, blizu njegova doma, kad nam iz zavoja ulićnoga nenadana buka ušiju dodje. Podesta probliedi, zadrhće, poprisluhne na viku, i zakrikne: Za boga, razpoznajem glas Don Antonia, glas kćeri moje!...

Za čas bijah na mjestu meteža, i doznah mu povod. Nekoliko mojih vojaka, očevidno razigranih vinom, okružilo dvie osobe, djevojku u crnoj mantili, i mlada, namrgodjena Talijana, koga sam na mah prepoznao pratiocem krasne moje dariteljice u crkvi. Talijan se bacao od gnieva, grozeć se piestima, sipajuć kletve, te otiskivao jednoga od vojnika, što je oko pasa objevši Talijanku poljubac joj htio pritisnuti. Ona se otimala u njegovih rukuh, zvala kroz plač u pomoć, al lica joj razpoznat ne mogah, jer je bilo gustom mletačkom koprenom prikrito. Čim pristupih, razmakoše se vojnici, te pustivši svoje žrtve postaviše se u red. Djevojka se bacila u naručaj svomu drugu, vičuć: Pomoć, Antonio! Sada tek mogoh joj ugledati lice: bijaše to moja mlada krasotica iz crkve. Gnievan upitah vojnike, što će taj njihov nalet. Najsmjeliji od njih izpraviv se i taknuv rukom klobuka odgovori: E, ništa to, gospodine poručniče, to je samo mala zabavica, Matija je htio poljubiti otu Talijanku, pak su podigli graju, ko da se ruši sviet.

Tornajte se na svoje mjesto, zakriknuh, svojim konjem, na trg; napadač će sad četiri ure na straži stojati, a sutra cieli dan o kruhu i vodi u stražarnici probaviti.

Vojaci zamrmljaše nješto, prestupak im se činio malen, kazan velika: za doba one dugoljetne vojne nije se strogo kažnjivalo. Krivac se približi, hoteći milost prositi il razjasnit mi svoju pogriešku. Ne htjedoh slušati, ponovih osudu i kad je on s drugovi otišao, obratih se k njegovim žrtvam. Oboje se veoma upropastilo, nu oko mladićevo zablistalo kadšto ognjem biesna gnieva i osvete, a djevojčino se zalilo suzami srama i straha. Podesta pritrčav u taj mah uhvati ju u svoje naručje, i tješeć ju, potiho joj nješto šaptaše.

„Veoma me boli, gospodine, razuzdanost mojih vojnika, al zadajem vam rieč, da će tako strogo kažnjena biti, kao da se vam nanesena uvrieda moje osobe tiče.“

„Oh! da sam imao bodež“, odvrati mrko mladić, „krojilo bi se pravo bolje i brže.“

„Umiri se, Antonio“, zavrnča podesta, „zaboravljaš što i s kim govoriš; još nije doba...“

„Bože! približi ga što skorije“, zašapta mladić. Malo hajeć za rieči njihove, rekoh krasnoj znanici: „Gospodjice, vi po svem tielu drhćete, vi ste tako slaba, možda dopuštate, da vam podam ruku i dopratim do kuće.“

„Ne, gospodine“, zakrči mi rieč ponositim i krepkim glasom Antonio. „Signora je moja zaručnica, ona može a da sebe ne uvriedi samo moju ruku prihvatiti, premda osjećam težko, da moja ruka nije te sreće vriedna, kad ju čas prije ne bijaše vriedna obraniti proti očajniku.“

Rekav to uhvati ju baš silovito za ruku i odvuče za sobom. Pozaostah s podestom, on mi se nakloni: „Dužan sam vam se, gospodine, zahvaliti, na što moj budući zet od gnieva ne imaše kad pomisliti. Da ne bijaše vaše vitežke pomoći, moja bi kći osramoćena bila.“

„Ne hvalite, gospodine, za to, što bi svaki oficir i čovjek čestit na mom mjestu učinio, pače, kao što rekoh, ja vas imam moliti, da izpričate neuljudnost vojnika, a obećajem, da ću kao što sad, tako i u buduće postupati. Izvolite uvjeriti mještane vaše o mojoj dobroj ćudi i misli te odluci, strogo kazniti svaki prestupak mojih vojnika.“

„Hvala vam, gospodine, na vašem obećanju, nu, oprostite mi, dvojim, hoćete li ga sasvim izpunit moći. Toliko ljetnom vojnom, zlim primjerom vrhovnih vojskovodja osiliše se vaše čete tako, da nam nisu saveznici već najgrozniji neprijatelji. Al bog će se ipak smilovati republici, vieće mletačko neće zaboraviti, da smo njegovi podanici; stat će se tomu na kraj te ako i nećemo biti sasvim sretni to barem osobno obezbiedjeni — do mala, ako bog da.“

Što će te rieči podestine kazati, razumjeh na svoju nesreću tek kašnje, tada hajah za njih i ne hajah, pripisujuć ih skoro nanesenoj uvriedi te nasilju, što ga naša vojska doista činjaše Mletčanom.

Razgovarajuć se još nekoliko časova o koječem prispjesmo napokon kući podestinoj. Bijaše to dom dosta prostran, liepo sagradjen, spomen i ostanak davne slave i davnih sretnih vremena, kakovimi se starinami punim pravom Italija ponosi. Stan, odredjen mi u drugom spratu i odieljen od ostalih prostorija, bijaše prostran i čist; dva neobična u Talijana preimućstva. Gostoljubni podesta ostavi me u njem, pozvavši me uljudno na objed, koj po njihovu običaju imaše biti pod večer.

Urediv se koliko toliko u svom novom stanu, izadjoh pobliže pregledat mjestance. O njem samom malo bih što znao reći, al o njegovih stanovnicih da kažem koju. Jedni trguju s Veronom i Mletci, a drugi, i to većina, živu kao i drugdje lazaroni talijanski: gladuju, skitaju se, ljenčare. Takovih danguba sve bijahu ulice pune, svakoj su kući privrat zakrčili, svigdje se razvaganili, gdje bijaše zaklona od sunca, il pregrst slame il kup smeća. Strašne nakaze, kukavna na njih odjeća il pravije dronjci, što im jedva prikrivaju golotu, vlasi razkuštrani, lica, da te groza hvata, tako su mrka i divlja, oči prave talijanske, ognjevite, zlokobnim se rugom kriese izpod gustih, crnih trepavica, kad prohodim pokraj njih; da pače kadšto sam načuo i škrgut i psovke te gospode: prokleti Francuz, nećeš se dugo šepiriti. Ne marih, neka se kosure i sprdaju, jer to bijaše jadnikom jedina utjeha zato, što smo mi proti zajamčenim traktatom njihovom zemljom zavladali, njihovim se kruhom hranili, i zadnji im dronjak odirali.

Više me zatekoše mnogobrojne hrpe otmenijih mještana, razsijane po raznih ulicah. Svigdje se vatreno razgovarahu mašuć živahno rukami, kao što je običaj u Talijana. Čim bi se ja primaknuo, razišli bi se sasvim tiho, samo bi se koj mrkim pogledom na me izpriečio. U tih se hrpah izticale dvie osobe: poznati već Don Antonio, i nekakav Mletčanin, visok, namrgodjen, suhonjav, u crnu, svilenu plaštu i takovu kaputu; kad sam poslje pitao Don Antonia, kakav je to čovjek, reče mi, da mu je rodjak, trgovac iz Trsta. Moradoh se tim odgovorom zadovoljiti, te premda mi se nekako nije vidio taj signor merkante, ne htijah ga pitati izkaznice, već zato, da sumnjom ne uvriedim gostoljubnoga podeste, te da ne izadjem na glas s policijske revnosti.

Pa ipak sam bio dužan to učiniti, jer je nezadovoljstvo po svoj Terra-firmi sve to više probijati stalo, narod se razmirivao, kavge se zametale, a imenito izmedju puka i naših vojnika dolazilo do krvavih sukoba. Al u La Chiesi nadah se da će inače biti; gdje god naidjoh na vojnika te ga upitah, kako se je nastanio, svaki bi mi jednako odgovorio: Oj, gospodine poručniče, to je pravi raj to mjesto. Naši gospodari, premda im iz očiju gviri nevolja a lakti iz rukava, primaju nas ko rodjenu braću, ne štede piva ni jestiva, a vino nam daju čisto i jako kao nigdje.

Sunce se naginjalo zahodu, kad sam se stanu vratio. Podesta me nestrpljivo očekivaše. Ušav u jedaću sobu nadjoh u njoj nekoliko osoba, mjestnoga opata, čovjeka utovljena, nos mu ružicom cvate, a grozno je razrok, pak Don Antonia, prijatelja mu kupca, i još po kojega znatnijega mještanina, a najpače krasnu moju znanicu signoru Ottaviju, kćercu gospodarevu. Posadivši me na čelo stolu dvoriše me, hraniše, pojiše mnogo više i srdačnije nego što si se mogao nadati; nu razgovor se nikako razpresti ne dade uz sav trud i napor podestin. Opat škilji, da je strahota gledati, Don Antonio šapuće čas sa zaručnicom, čas svojim bratučedom, trgovcem tršćanskim, drugi govorahu u pol glasa srdito i jadovito, nagledajuć se to više čašam na dno što su manje rieči trošili. Istom kod stola opazih, da podesta i signora Ottavia crninu nose; upitav ja za kim, odgovori mi djevojka suznim okom: majka mi je prije tri mjeseca umrla.

Te joj rieči bolna probudiše čustva u mojem srcu, dan dva prije došlo mi bilo pismo iz domovine, koje mi nije godilo kao svako prijašnje: majka, predraga moja majka javila mi pogibeljnu svoju bolest. Ne sakrivah toga gospodični Ottaviji te žalostnom nekom slutnjom obuzet kazah joj: ah, gospodjice, da znadete koliko trpim! Ja tuj u tudjoj, dalekoj zemlji život provodim, svaki ga dan na kocku stavljam, a tamo daleko, ostavljena od sve djece, od mene, koga kao najmladjega najžešće ljubljaše, gine mi majka u boli i plaču. Bože, zar me nećeš nikad njojzi povratiti, nikad joj utješiti materinskoga srca, zar nam i grobovi tako odaljeni biti imaju, kao što daleko razstavljeni život sprovodimo!

Nedohitan bol, neizreciva sjeta, ljubav sinovlja suzu mi iz oka potisnuše; potekla ona niz lice, ne sakrih je, ne zastidih se je, a djevojka ju zapazila. U pogledu, što mi ga tada bacila, sva joj se krasna i ćutljiva duša odsievaše a ujedno čudna neka smjesa milosti, straha i sućuti, da pače opazih, da se je nješto sgrozila, pobliedila al brzo ukorena divljim pogledom zaručnika si i otca sakrila liepa lica u drobahnoj ručici te mučeć sjedila za stolom. Kad smo se svi poustali, bučilo mi vino u glavi, težke mi uspomene ležale na srcu. Iza medjusobnih naklona i zahvala približih se djevojci.

„Dužnikom sam vašim, gospodjice, danas ste u crkvi dobrotu imala te strućak palme sa mnom podielila.“

„Želite li svoj dug platiti, gospodine,“ odvrati naglo, „kazat ću vam kako.“

„Jest, gospodično, i dajem vam rieč oficirsku, da ću kao svetu svaku vašu zapovjed izpuniti.“

Bojazljivo bacila oko na okrug, živ joj rumenac polio lica, i šapnula mi tako potiho, da sam jedva i čuo: Čuvajte se, gospodine, vina, a osobito večeras.

Ne mogoh razumjeti zabrane njezine, a zalud bih se nadao razjašnjenju, jer je ona nakloniv se meni i svim prisutnim hitro izpala iz dvorane; i bratučed tršćanski trgovac spremao se na polazak.

„Kako to, signor Alfonso, začudi se podesta, već na put? ne bili još koju kupicu?"

„Hvala, gospodine dragi, prije noći moram u Veroni biti, znadete, kakova me dužnost čeka." Podesta se časak zamisli.

„Tko zna, ne bili bolje bilo, da ja s vami u Veronu podjem. Antonio će me ovdje zamieniti."

„Činite, kako vam se najbolje vidi."

„Pa dobro, u jedanaest ćemo se ura na večer sastati, još imam nješto posla obaviti u La Chiesi."

Trgovac ode, za njim i Don Antonio.

Upitam podestu: „kakovi poslovi zovu tako naglo gospodu u Veronu."

„Ah, veoma težki, trgovački, ja sam u zajednici sa svojim bratučedom, sutra rano imademo ročište na sudu."

Htjedoh se odaljiti u svoj stan, al me zaustavi gospodar.

„Što? Tako brzo? tek je osma ura, ostanite, gospodine, koj časak, evo nova butelja, a nadje se i druga, vino je dobro, izvrstan lacrima Christi."

Sjetih se opomene Ottavijine, a osim toga ne bijahu mi žarka pića u volju te odvratih: ako dopustite gospodine, rado ću se još jednu uru zabaviti u vašem družtvu, ali kupice, oprostite, neću se ni dotaknuti, i onako sam već odviše pio.

Toj sam odluci ostao vieran, ne dajuć se svim prošnjam gospodarevim i ponukam razrokoga opata. S te moje postojanosti nadjoše se ostali gostovi u čudu, pače nemiru, razgovor im ne išao od ruke te za malu uru svi se razidjoše.

Vrativ se u stan opazih, da moja dva poslužnika nisu imala mjere u pilu, kao što ja; obojica tako se bili okitili vinom, da su uprkos mojemu gromovitu karanju za čas kao zaklani zaspali. Al na moje oči nedao se san, čudan neki nemir, smeća, slutnja skore nesreće ovladaše me sasvim; zalud razgonih nesnosne misli, zalud se mašah knjige, pera: ne mogu te ne mogu naći mira ni pokoja. Tako prolažaše ura za urom, ponoć bijaše na domaku, ja još ni oka stisnuo. Meka me postelja tištila, zrak me u sobi dušio, ustadoh, ogrnuh se lako te nasloniv se na prozor gledah na ulicu. Nebo bijaše pogodno kao što obično u Italiji, na ulicah mračno i tužno, samo kadšto prohodjaše mučeć koj zakašnjeli mještanin, koj lazarone tražaše si sgodan ležaj. Odbije polak dvanaest, turobni zvuk zvona probudio u meni težke i ujedno sladke misli; zavezoh se pameću u prošlost nedavnu, pa ipak tako mi daleku i nepovratnu; ta ura bijaše njekoč u roditeljskom domu znak za nas djecu, da imademo na počinak ići. Majka bi nas blagosivala, otac svjetovao, stari učitelj opominjao i nauke u pamet dozivao. Ah, zašto je čovjek uviek sretniji prošlošću nego li budućnošću? zašto, kad u onoj sklada svoje slasti i uspomene, ovu si jedva nadami ukrasiti smije?

Neznam, kako bi se još dugo milim uspomenami zabavljao bio, da mi naprasit dogadjaj ne svrati drugamo misli. Na gradskom vieću odbilo dvanaest, jedva je dozvanjao zadnji udarac i nestajao mu zvuk u daljini, kad eto na crkvenom tornju tri mukla, otegnuta udarca zvona kao viestnici pogreba zazveknuše.

U isti čas cielo mjesto kao da je oživilo, na ulicah raznovrstni zahučali glasovi, osobito domom podestinim nastala žurba i vreva.

Ipak sam do mala odgonenut mogao, na što sve to smiera, sabrah razpršene misli u red: u vlastitoj mi sobi zaškripio lagahan korak na sagovih te obazriev se ugledah preda mnom krasnu gospodjicu Ottaviju. Bijaše blieda i drhtava, oči joj plahe, kosa razpuštena. Vrata, na koja bješe unišla, bila su u stieni sagom sakrivena i stojahu sad na polak otvorena.

„Bože, hvala ti," zašapta ona, „još ga mogu spasiti. Gospodine," reče naglo me uhvativ za ruku, „ako vam je život drag, pohitajte za mnom."

„Za boga, što to znači, gospodjice?" kliknuh, nemogav se od čuda razabrati.

„Ne pitajte, ne iztražujte, samo vas uspomenom vaše majke zaklinjem, ne gubite ni časka, žurite se — oni već idu."

Doista začuh na stubah tihu škripu kao od opreznih koračaja nekolikih osoba te neznajuć, što radim, bez misli, bez volje, dadoh se za liepom djevojkom. Idjasmo nekoliko trenutaka tamnimi, u zidu sakritimi skalinami, zatim uzkim i nizkim potremkom, i do mala se nadjoh u dosta prostranoj, slabom svjetiljkom razsvietljenoj sobi, očevidno u stanu djevojke Ottavije.

„Za boga, raztumačite mi, gospodjice, čemu sve to? čemu ste me na bjeg natjerali? što je to?"

„St! st!" prošapne u strahu, čujete li?" — pak pokaže prstom na strop. U istinu, u sobi nad nami, gdje bijaše moj stan, razliegahu se krepki koraci po podu, lomnjava kao od razbacivana pokućtva, žamor nekolikih osoba, a najpače zveket sabalja i drugog oružja. Na jednom sve umuknulo, samo tih šapat kao pitanja i odgovora moglo nasluhnuti napeto uho. Al u kratko nastala opet buka i vreva, stakla na prozorih silovito razbita zazvečala, na uličnom pločištu upravo pod prozorom, do kojega stajah, razlieže se mukao tutanj kao pad dvaju s visoka bačenih tjelesa, a odazvaše mu se

grozni uzklici, divlji grohot, urlik znatne gomile ljudi i na dvoru i na gornjem spratu kuće.

Srsi me prodjoše cielim tielom, krv mi u žilah ledom stinula, kad sam na mig Ottavijin kroz režke žaluzijam pogledao bio na pločište poda mnom, gdje se oblita vlastitom krvi kočila dva razbita, raztučena tiela: odmah ih prepoznah kao trupove mojega sluge i vojnika ordonanca.

„Razumijete li sada,“ šapnu mi Talijanka, „da je to ustanak u La Chiesi, ustanak u Veroni, krvav pokolj po svojoj mletačkoj Terra firmi!“

Strahovita viest, grozan pogled dvaju trupova do kraja mi utrnuše zadnju iskru razbora, i da ne vidjeh pred sobom krasnu Talijanku, da ne slušah njezinih rieči, da mi silno bijuće srce dokazom života ne bijaše, sav bi taj užasan prizor držao bio za težak, lažan san.

U taj par bijaše već sva kuća na noguh.

„Traže vas“, šapne Ottavija. Nemogah o tom više dvojiti: na okolo tutnji lupa, na pritvoru, po stubah, po svih sobah kuće.

„Ne bojte se“, reče mi opet djevojka, „neće vas naći, Antonio neće dopustiti, a kad bi . . .“

Čelo joj velike kapi znoja pokrile, groza ju prošla po tielu, oko joj gorilo, kad mi je uhvatila ruku i tako zborila:

„Čujte, gospodine, tu se radi o smrti ili životu nas obojice. Spasila sam vas, jer pogubit vas nisam mogla, nisam smjela. Izbavio ste me iz ruku današnjega mi napastnika, ljubite majku svoju, to sam vidjela, razumjela, po tom ne možete zao biti, niti jedan od krvnika nesretne ove zemlje; krv bi vaša pala na sviest, na dušu moju, vikala bi za osvetom, ne dala mi spasa. Al znate li, gdje vas sakrivam? Ta soba, to je moja spavaonica, a ja sam zaručnica Don Antonia, kći čovjeka, koj nikad, nikad nebi podnio sumnje, kamo li uvriede siedim svojim vlasim i starodavnomu si plemenu; a on, Antonio, što bi reko, bili razumio moj povod, razumio svetinju postupka moga? Kad bi oni simo unišli, odkrili vas, poginuti vam je, i meni je poginuti!“

I padši na koljena i lomeć ruke doda: „Gospodine, poštenjem vašim, majkom vašom, spasom duše vaše molim, zaklinjem vas, ako li udju — ja sam slaba, plašljiva žena, možebit bi me izdala snaga, možebit bih promašila udarcem, smilujte mi se tada, gledjte, uzmite ovaj bodež, te njim sebi i meni skončajte život.“

Utisne mi odista u ruku kratak, milanski bodež, pljosnat i širok, oštar i svjetao. Al spetih, da je za sebe pridržala drugi, zlatni mu se držak zlokobno blistao izpod crne mantile.

U taj mah štropot se razlieže u obližnjoj sobi: zadrhtah. Tko mi neće to oprostiti? komu je smrt tako blizu, tako sigurna, kako da ga strah ne savlada? Samo bezumnik ili bezočan hvalisavac smije tvrditi, da se smrti nikad prepao nije, niti tada, kad mu zablisnulo željezo neprijateljevo nad glavom, kad ga smrt u hladno, košteno naručje obuhvatiti htjela.

Ottavija stajaše na strani pokraj vrata, do mene, izvadiv bodež iz njedara; ja sam slušao. Sav moj život, sva ćutila skupila mi se u sluh; najtiši ćuh, najpridušenije slovo u obližnjoj sobi ne uteče mi uhu, ozivalo se u srcu, u glavi mojoj.

Pregledav za nekoliko časova svaki kutić, prebaciv, premetnuv svaki stolčić primakoše se ubojice vratam od sobe, u kojoj se nalažah.

„Nije moguće, da izadje iz te kuće, da se sakrije pred nami, tražmo, tražmo“, reče jedan.

„Još jedna samo vrata, unidjimo“, reče drugi.

Uhvati za kuku.

„Stoj!“ zagrmi srdit i odrješit glas. Poznah da je Don Antonijev. „To je Ottavijina soba, moje zaručnice soba.“

„Što zato,“ reče netko, „moramo ju kao što i druge protražiti.“

„Per dio immortale! Toga ja nedam, nikad nedam!“ krikne Antonio i odrinuv onoga, što se bješe uhvatio kuke, baci se medju vrata i ubojice. Mukao žamor negodovanja proču se usried hrpe. Netko viknu:

„Što to? signor Antonio! hoćete nas priečiti, da ne tražimo? Zaboravljate na svoju prisegu? Smrt svim Francezom!“

„A tko je više njihove krvi prolio od mene? Tko je zasnovao njihovu propast? Tko bi išao i dušu svoju gubit porad jednoga nitkovića njihova? Al tako ne ide, kažem vam, ta je soba sveta, ne ulazite u nju.“

Ipak ne osvjedočiše te rieči ubojica, žamor se podigo, križali se odgovori.

„Kad se radi o spasu države, viknu neki, „o glavi lupeža francezkoga, onda na stran svi obziri kakove svetinje, izdajica, koj se opire našoj volji.“

Don Antonio trgne sablju.

„Samo preko trupa moga ćete unići.“

Ciela se hrpa na to odmakne za korak', ne znajuć što da rade. Talijan progovori opet, al mirnijim glasom: „kad se svakako osvjedočit hoćete, kad ne vjerujete u poštenje najplemenitije od vaših djevica, dopustite, da jedan sam unidje; poznate me, možete se pouzdati.“

„Dobro, vrlo dobro,“ jednoglasno povikalo desetak grla. Don Antonio unidje. Toga trenutka opisat ne mogu: na njem stojaše moj život, život ili smrt dviju osoba. Ottaviji plamtijaše oko. Jedva zaručnik joj otvorio vrata, stupio u sobu, ona ga silno uhvatila za ruku, pokazala na mene, i prst na usta položila. Don Antonio lecnuo se, pobliedio: oko mu iskrilo gnievom, priezorom, očajanjem, sablja u ruci zablistala. Zadržala ju djevojka.

„Ubit ćeš ga, odat neprijateljem! . . . kunem ti se, onda si ubio i mene!“ šapnula ona muklo i hitro trgnuv iz njedara bodež, upravila ga u svoje prsi.

Kretnja joj bijaše tako živa, tako izrazna, da sam, kao da već vidim gdje brizga krv iz krasnih joj grudi, protrnuo; još jače zadrhtao Don Antonio. Izmjeri nekoliko koraka po sobi, oko mu plaho, smućeno, čelo bliedo, dubokimi bori izrovano; u zdvojnu bjesnilu stiskaše balčak sablji te približiv se Ottaviji šapnu muklim iz dubine prsiju glasom: „Nesretnice! prevarila, ubila si me!“

Ne čekajuć odgovora izadje.

„Što? jest?“ zahuče divlji glasovi u obližnjoj sobi.

„Nije,“ odvrati muklo Antonio.

„Diavolo! sam ga vidjeh prije četvrt ure na prozoru, vrag se je sam umiešao; al hajdmo dalje, spješmo, tražmo!“

I potrčaše i po cieloj kući stoji iz nova lupa i trjeska silovito otvaranih vrata, razbacivana pokućtva, razbijanih ormara, zveket sabalja i karabina.

Ottavija zasunula i ključem zatvorila vrata; blieda kao smrt drhtaše po svem tielu primičuć se k meni.

„Ah, gospodine, on ne vjeruje u moju ljubav, u moje poštenje, razumijete li to?“

Iz očiju briznuo joj potok obilnih suza, muklo, bolno jecaše ona, te onemogla s težke boli pade u naslonjač. Tako prodje četvrt ure, on mi se činio dugim ko čitav viek muka i pečali. Na jednom razlieže se vesak koračaja u bližnjoj sobi, polagano zakucalo na vratih naših.

„Tko je?“ zapita tresuć se djevojka.

„Jo sono,“ odazove se šupalj, grozan glas.

„On! Don Antonio! Bože smiluj se meni, smiluj se njemu.“

Brzo otvorila vrata, ušao Talijan. U oku mu se odsievale sve muke, što mu se svijale oko srca i duše: gniev, žalost, zavist, zdvojnost. Zaručnica pala mu pred noge, pootisnuo ju, ustala se, silna neka odluka zasjala joj u velikom, crnom oku, otrla si brzo suze i rekla glasom tihim al krepkim:

„Antonio! poslušaj koj časak: radi se o tvojoj sreći, o mojoj budućnosti i životu. Kao što si mi mužem imao biti, budi mi sudcem i krvnikom, ali slušaj.“

„Dobro“, zavrnča on zdvojno.

„A sad mi odgovaraj kao svećeniku na svetoj izpoviedi: jesi li me ljubio?“

„Zar toga ne znaš? Zar možeš dvojiti?“

„Da, znadem, i vjerovah ti, al odgovaraj jošte: jesam li ti ikad riečju, mišlju, kakvim najmanjim činom, kretom, migom povod dala, da dvojiš o mojoj ljubavi, koju sam ti zavjerila prije godine, koju sam ti obećala vječnom, neokaljanom, uz postelju umiruće mi majke?“

„Ottavijo, smiluj mi se!“

„A sad smiješ o njoj dvojiti! Sada, kad sam prinukana milosrdjem, zahvalnošću, spasit htjela ovoga nesretnika, iztrgnuti ga okrutnoj smrti, umirućoj majci ga povratiti! Antonio, zar si zaboravio, da sam ja žena? zaboravio, da si me, kako ti sam govoraše, najviše s toga ljubio što nisam kao ine domorodkinje okrutna i osvetljiva?“

„Ottavijo!“ kriknu mladić zaneseno, padajuć na koljena pred dragom i suzami joj oblievajuć ruke, „oprosti mi, oprosti čas mahnitosti, čas zaborava: al sjeti se, da sam Talijan, da mi je težko izčupat iz srca ljubomor, sumnju, koja mi u krvi biesni, usadjena, ulijana u krv od mala. Ah, vjerujem ti, vjerujem! Ti si, nevina, ti si dobra — angjeo si. — To je sva tvoja krivnja. A tko ti je nebi izpričao, oprostio? Ja ću to s mjesta dokazati.“

Rekav to ne počeka ni odgovora zaručnice, ustane, primakne se k meni, ruku mi stisne i reče:

„Vi ste prvi Francez, kojemu pružam bratinsku desnicu, kojega hoću prijateljem zvati, budite mi prijateljem i vi, ma i ne bilo to iz osvjedočenja, il rad mene, to barem iz zahvalnosti prema krasnoj izbavnici vašoj, mojoj zaručnici.

Ručeć mu ruku odvratih besjedam plemenitoga mladića; sad se tekar sjetih, da se još nisam Ottaviji zahvalio za spašen život. Zajedno s Antoniom padoh pred njom na koljena, govoreć — ja rieči zahvalnosti i veličja, on ljubavi i novih prisega. Odkrivši si izmjenice svu dušu i srce, reče djevojka obrativ se svomu zaručniku i pokažujuć na mene:

„Učinila sam, što sam mogla, na tebi je, Antonio, dovršiti; sprovedi ga iz mjesta, dok je ovdje, život mu je u pogibelji“.

Čelo se Talijanu opet zamračilo, muklo šaptao on:

„Promisli, Ottavijo, što zahtievaš! Na krst, na spas duše prisego sam smrt svim Francezom; ako izbavim ovoga, ne obaram li na sviest svoju zločin, krivorotu?“

„Oh, bog će ti oprostiti, bog je dobar; zar je milost pred njegovim licem grieh, milosrdje prestupak?“

„Tako, kolebat se ne mogu, ne smijem“, klikne živo mladić, „ti hoćeš, to je meni dosta: prisegoh smrt krivcem, ali na duši ovoga ne leži ni jedna suza nesretne ove zemlje, znam to dobro; a osim toga on je moj brat, moj prijatelj, njegova bi krv uviek na dušu moju kapala, ljagom joj bila i prokletstvom.“

Na novo stisnuh ruku mladićevu. Ottavija mu bacila pogled ljubavi i zahvalnosti, a on nastavi: „čekajte ovdje koj čas, donesem vam svoju odjeću, morate se u nju preobuć i sa mnom što prije poći. Sigurno znate put u Balsamo, tamo stoji vaš odjel, tako moćan, da nanj ne smijemo navaliti, al požurit vam se je. Podesta se može svaki čas iz Verone povratiti, onda — smrt vam je sigurna; znajući on tajne prolaze, kojimi ste se zaklonili, svemu će se dosjetiti“.

Što je obećao, to je držao; za malo bio sam preobučen, i sasvim upokojen, kad mi reče:

„konji stoje spremni, sam vaš vranac nosit će vas, gospodine. Ako vas susretnu ustaše, ne zaboravite, da ste mletački patricij, poslan stanovnikom Terra-firme, da im budete na čelu proti Francezom“.

Razstanka svoga s plemenitom Ottavijom neću opisivati; dosta je bilo suza s oboje strane. Jezdeć tiesnimi ulicami svaki čas naidjosmo na oružane čete, ponajviše lazaronske; one se ipak odmah uklanjale s puta, čim bi poviknuo Antonio: Spješimo u Boromeo, nemamo ni časa počasiti, Viva Santo Marco e illustrissima republica Veneta! — Viva Santo Marco, odazvali bi se hrapavi uzklici. Za nekoliko časova bijasmo izvan mjesta, mogosmo uzdu pustit konjem i razgovor zapodjeti.

„Vi ste sigurno jedini spašen od francezkih vojnika, jedini ne samo u La Chiesi, nego i u Veroni, Vicenzi, Padovi“, reče moj drug; „svigdje je ustanak, svigdje pokolj: rukovodi ga ratoborni patricij Provera, koga ste pod imenom tršćanskoga kupca u kući moga tasta jučer vidjeli. Talijani se sjetiše davnih vremena, vieće se mletačko prenulo iz mrtvila. Duždje napokon pojmio, da valja ratovati, ima li se spasit država.“

„Ali kakav će biti konac svemu tomu, odvratih, naša je vojska mnogobrojna, Buonaparte, vrhovni joj zapovjednik, jest nepobjediv“.

„Odzvonilo je sreći izroda korsičkoga, hrabri nadvojvoda Karlo zatvorio ga je usried ledovitih koruških gora, on se mora biti s mužem, pravim vojnikom i s bojnimi Slavjani, a što je najviše, sa samom prirodom, propast mu je sigurna, a Italija opet sretna.“

Ne htjedoh zanesenjaka iz sladkih mu snova trgati, zamukoh, jer ne mogah dvojiti, da će ova buna kao i sve prijašnje za kratko utišana biti, a tad neće ni on ni i koj buntovnik strogoj kazni uteći. Taj muk moj razumlje Don Antonio, jer progovori turobno:

„Kad se ipak nebi smilovao bog nad nami, kad nebi tolikoljetne muke i trapnje dotegle da izbrišu naše težke krivine, mislite li, da je tako duboko spala Italija, da su joj se sinovi već tako izrodili, te nebi medju njimi ustao ni jedan novi Procida, novi Bruto, novi Manzaniello?“

„Al dopustivši“, rekoh, „čega se svaki razborit čovjek bojati može, da će vas nade prevariti, da će naša vojska kao što iz toliko inih tako iz ovoga boja dobitnicom izaći, kakova je tad vaša sudbina, gospodine, kakova sudbina vaše zaručnice, plemenite Ottavije?“

„Ah, za mene se ne bojim, ja, potomak Cornara, rodjak Morosina, ako ne uzmognem pobiediti, znat ću umrieti! Smrti se ni malo ne plašim, al pravo imate: Ottavija, Ottavija!“

Suza se zasjala u oku mladićevu, turobna slutnja skupila mu čelo u bore, ruku mu pružih i rekoh:

„Po svom bratu, sada vodji legionskom, imadem koliko moći u vlade, u svakoj zgodi sjetite se na to, nać ćete u mene bratinsku pomoć i neugasivu zahvalnost.“

U to mi Don Antonio ruku stisnuo.

„Ah, možebit je sretna kob vašu izbavu udesila, nedosežni su božji puti, ne zaboravite samo zadane rieči, izbavnice, koja se za vas žrtvovala, ne zaboravite, kad bi se utekla pod vaše okrilje.“

„Nikad, nikad! zaklinjem vam se poštenjem svojim, uspomenom majke svoje.“

Tako razgovarajuć prevalismo do jednu milju, minusmo pokraj seoca Boromea, tad zaustaviv konja progovori drug:

„Odavle ste bez pogibelji, vaš odjel utaboren je pol milje daleko, nu kad bi vas ipak kakova ustaška četa napastovala, ne zaboravite gesla: „Viva Santo Marco“, pustit će vas bez zaprieke, a sad: s bogom!“

Za četvrt sata bijah već u stanu francezkoga generala Dubois-a, koj čuvši kako se od Verone prasak pušaka razliega baš patrole izašiljaše, da se sazna razlog puškarenju: njegovu osnovu promieniše moji glasovi, te je sav konjanički puk što brže poveo na obranu veronske tvrdje i pokor buntovnika.

Svaki mojih čitalaca znade, kako su se žalostno razpršile sve nade Mletčana. Zviezda Buonapartova, što dosad živim svjetlom sijaše, imala se još dugo i dugo mladomu junaku blistati, koj je svoje ime pored Cezara, Karla, Aleksandra, il ponad njih zabilježiti pozvan bio. Talijanska vojna bijaše samo predteča drugim krvavijim, znamenitijim: ako i jest za onda mnogi naslućivao buduću mu veličinu i moć, ali nitko ni snivao nije o cesarskoj kruni, a onda o svetoj Heleni, o tom vulkanu hranećem vulkan, o tom pećinastom, dalekom grobu vladara od polovine evropske, silnika, pred kojim se tresao sviet.

Jedva mjesec dana iza pripoviedanih zgoda Buonoparte si u Koruškoj, gdje je imao grob svoj naći, nove lovorvience ubrao. Nadvojvoda Karlo, jedini stup Austrije, pobjednik Jourdana, Massene, Mora, nemogaše ni srećom ni snagom odoljeti mladomu zapovjedniku. Beč se tresao, car morao generala za mir prositi. Tad je odzvonilo mletačkoj državi: njoj bijaše pasti na jedan mig, na jednu rieč novoga gorostasa naobraženoga svieta — Napoleona. Iza Leobenskoga primirja izreče vodja talijanske armade strašnu ali pravičnu smrtnu osudu gospodarici mora, sramote, krilatim lavom svetoga Marka. Rieči, kojimi je odbio mitno srebro i zlato izrodjenih potomaka Dandola, Morosina, Zenona, sačuvala je poviest, jer bijahu dostojne buduće veličine cara Napoleona. Te rieči mogu se takmiti s najkrasnijimi onih junaka rimskih i grčkih, kojih su djela potomstvu predali Plutarch i Nepos. Napoleon govorio poslanikom republike ovako:

„Da mi nudite sve blago Perua, da mi sav vaš posjed zlatom pokrijete, nećete tim ni jedne

izdajnički prolivene kapi francezke krvi odkupiti! Sram vas, jao vam! niste znali vojevati, morate ginuti."

Naša vojska poplavila s nova svu Terrafirmu. Ustaše morali izgubiti, svaki oružjem u ruci uhvaćen bio strieljan, praštalo se nije ni komu. Nekoliko kompanija naše vojske posjelo Palma Nuovu, mjestance šest milja od Mletaka odaljeno; stiže i prednja straža velike armade a budućega dana general Serruvier, izaslan da pokori veronske buntovnike, pedeset zarobljenika pod jakom stražom poslao, a ujedno prispjeo vrhovni zapovjednik italske armade sa cielim štapom svojim. Ja ne mogoh ni dolazka mladoga junaka ni dopraćenih zarobljenika vidjeti, jer me u okoliš na patrol poslali bili. Za roblje me nije bolila glava, ali ne vidjeti toga čovjeka, pred kojim su drhtali Niemci, pred kim na koljena padala ciela Italija, koj je na čelu malene i najnuždnijih potrebština lišene vojske znao nebrojne redove neprijateljske razbiti, toga čovjeka nevidjeti, bilo bi za mene vojnika nehajstvo, sramota i griehota. Obukoh se dakle što prije u paradu te tobože da posjetim brata uputih se glavnomu stanu, smještenu na drugom kraju mjestanca u kući podestinoj. Prolazeći kraj gradske viećnice, gdje su na brzu ruku glavnu stražu tabora uredili bili, kaže mi neki od drugova: „pomisli si, kakva me neugodna dužnost sutra čeka, valja da s. je pukovnik zabio u glavu, da će mi zasoliti; moram predvoditi odjel odredjen, da strielja te potepuhe talijanske, — prokleta služba volio bih cielu uru na arkolskom nasipu pod zviždukom austrijskih taneta stojati, nego I vršiti dužnost krvničku."

„A je li vrhovni vodja već podpisao odsudu vojnoga suda?" upita neki od prisutnih oficira.

„Tomu je bila prva stvar čim je došao; pripadao sam, kako znate, i ja sudu, te sam sve mogao vidjet i slušati. Nekoliko jadnika bacilo mu se pred noge, proseć zahman milosti. On m odvrati: samo krv vaša može mi iz pameti izbrisati, ako i ne sasvim, spomen na onu, koju ste vi izdajnički prolili."

I gospda odaslanici mletački prošnjami nanj navališe, menito jedan, sied i dostojanstven starac, suzami moljaše za život svoga rodjaka, zadnjega, kako veljaše, potomka znamenite i starinske prodice iz zlatne knjige mletačke. Morao si vidjeti Napoleona u onom trenutku: malen njegov stas činjaše se ko da raste u gorostasa, okomu plamtilo, glas mu se tresao, kad je odgovrao:

„Zlatna vaša knjiga jest laž, plemstvo vam spljesnivilo i agnjilo, sjajna vaša imena okaljana su nevaljalstvom izrodjenih potomaka, zahman molite gospodine, on mora poginuti, mora tim više što je on prvi poticao na ubojstva, što je onajžešći vodja buntovnikom bio. Sve što mogu učiniti jest to, da sutra o izhodu sunčanu prvo tane osvete njegovu grud probije."

„Ne znaš li imena tomu Talijanu?" upitah nekom bolnom slutnjom potaknut.

„Tko bi ga zapamtio il razlučit mogao medju tolikimi jednakoglasnimi imeni, nu čini mi se, da je bio rodom Veronac, ili odanle negdje iz okoline."

„Sigurno je za život toga istoga buntovnika prosila Napoleona neka mlada i dosta krasna žena, baš kad je dovršio pregledavat našu kompaniju", odvrati neki oficir.

„Mlada žena!" klikoh zatečen, jer mi Don Antonio i Ottavija živo svanuše pred očima.

„Djevojka oko osamnaest godina, crnomanjasta, liepa stasa?"

„Da", odvrati čudeć se drug.

„A što joj odgovorio Buonaparte?"

„To isto što i mletačkomu odaslaniku; mora poginuti."

Zaboravih na cielj svoga dolazka, zaboravih da sam htio vidjeti junaka italskoga, poletih na stražu, sreća mi poslužila, bio je na njoj na redu moj dobar prijatelj i domorodac i drug iz djetinstva, hrabri Mihalj Potvoroski, kapetan.

„Dopusti mi, da si pogledam talijanske zarobljenike."

„Prije ure prosila me to isto neka mlada, pristala djevojka, htjela si pohodit muža il dragoga; a koga hoćeš ti obaći?"

„Kašnje ću ti kazati, sad se žuri."

Dragovoljno mi izpuni volju, sam me povede; u tri četiri zamazane, nizke i vlažne škulje bili su nesretnici stisnuti, sputani debelimi gužvami, a neki pače prikovani o zid težkimi okovi. Medju timi u posebnoj izbi bijaše i Don Antonio. Ottavija mu do nogu klečaše blieda, drhćuća, sva se u suzah raztopila, vlasi joj razpušteni, odjeća u neredu.

Protrnuh. „Ah, to ste vi, gospodine," reče zarobljenik turobnim glasom, „opet se vidimo i to mnogo prije, nego što sam se u La Chiesi nadao."

Ottavija mi pade pred noge, muklo ječeć: „Spasite ga!"

„Za boga, prijatelju," rekoh drugu, „daj nesretniku okove skinuti, zadajem ti poštenu rieč, da neće bježati."

„Ta i ne može", odvrati poručnik, „zidovi su debeli, rešetke jake, ali što želiš, to je proti izričnomu nalogu pukovnikovu. Nu šta za to, neka ti bude na volju, marim ja za jednu dvie ure zatvora."

Pozove jednoga vojnika i za čas spadoše negve s nogu Mletčaninu.

U nekoliko rieči pripoviedi mi taj svoje zgode. Oni se borili hrabro, ali stisnuti pretežnom silom naše vojske, sramotno ostavljeni, bez svega živeža i streliva morali izgubiti. On sam, Don Antonio, prije tri dana u okolišu bolonjskom obkoljen sa svih strana, izdan od vlastitih vojaka pao u roblje, Ottavija ga pje-

šice nekoliko milja sprovodila. Suze potekoše iz očiju plemenitoga mladića: „nesretnice, kakova joj sudbina, kakova budućnost“, zajeca muklo.

„Ne žalostite se: još nije sva nada izginula, Buonaparte će se smilovati.“

„Smilovati! kad se je pobjednik smilovao pobjedjeniku? Danas o podne bacila se ona, jadna, umirajuća, pred njim na koljena, molila ga suzami. Znadete li, kako joj vaš junak odgovorio, koliko ga se kosnula sdvojnost djevojke? S priezorom ju odbio, ostavio bez utjehe, veleć: mora poginuti.“

Ne znadjah što odgovoriti.

„Oh,“ nastavi Antonio, „smrti se ne plašim ni malo, u deset bitaka vidjeh ju iz bliza, ne drhtah pred njom. Al ginut smrću zločinca, ginut i znati ju bez roda, prijatelja, zaklona, — i otac joj već u grobu, sama samcata na širokom svietu, potucat joj se od nemila do nedraga, ah to je užasno, to je moj pakao!“

Zablisnuše djevojci oči, za ruku ona uhvati ljubeznika te reče krepkim glasom:

„Antonio, misliš li, da neću biti tebe dostojna, misliš, da je krv Dondola prestala žilami mojimi teći? Pogineš li ti, poginem i ja; ako mi srce ne pukne, nadje se bodež. Ah, doda glasom krajne sdvojnosti, tako mi krasno svitaše život, toliko nada gojih o njem, tako se vjerovah njemu: pak umriet! ali umriet za jedno s tobom, to mi je opet utjehom.“

„Ne zdvajajte,“ rekoh im nemoguć duže slušat im jadanja i očajanja, „ja ću pred Buonaparta, kazat ću mu sve, kazat mu, koliko sam vam dužan, on će se smilovati, on će vam oprostiti, plemeniti Antonio.“

Bacila mi djevojka pogled pun ponuke i zahvalnosti. Talijan ne vjerujući poklimao glavom — izadjoh. Hrabri moj drug poručnik reče mi na razstanku:

„To su tvoji spasitelji iz La Chiese, o kojih si nam prošloga mjeseca pripoviedao?“

„Da.“

Njihova sudbina i meni je jako na srcu, taj je Talijan, kao što vidim, plemenit i hrabar mladić, a žena mu, kakova privrženost, kakova žrtva! Nu imaš li koliko nade?“

„Poći ću k bratu, mora me predstaviti Buonapartu.“

„Bog ti pomogo i dao, da se što prije s dobrimi glasovi povratiš.“

Nadjoh brata u podpunoj uniformi, baš je imao izaći na vojno vieće i na večeru vrhovnomu zapovjedniku, pripoviedah mu cielu stvar, moljah ga za pomoć. Žalostno poklimav glavom odvrati:

„Sve je zahman, ja ga poznam: podpisao je odsudu, neće promieniti ni slova. Ni vidjeti ga ne možeš, sad je vojno vieće. Al, vjeruj mi, učinit ću sve što uzmogu, prosit ću ga, možda se neće ogluhnuti prošnji ratnoga druga. Odgovor ću ti javiti po adjutantu.“

Prošla ura, odgovora još nema. Svaki će razumjeti, koliko sam trpio. Jedva na uzmaku druge već ure stiže adjutant s pisamcem brata mi. Bijaše u njem:

„General nije ni slušati htio, pače se je razljutio, što sam se s takovom prošnjom nanj obratit mogao. To su prave njegove rieči: „Jedan spašeni ne može naplatit tisuće ubijenih“.

S neizrečenom sdvojnosti odlećeh na stražu.

„Kako je, što je odgovorio Buonaparte?“ upita me prijatelj.

Pokazah mu pismo.

„To je kamen čovjek, srce mu je željezna bojna kuglja, kažem ti, taj će nekad gospodar svieta biti“.

Unišav mi u izbu zarobljenikovu, pogleda me Antonio oštro, pronicavo, i trpko se nasmjehnuv reče:

„Da! nisam li pravo imao, umirat mi je!?“

Pokrih si lice rukom, i da mi se ne vide suze s oka se vijuće, i da si poohladim čelo: upalilo se bilo tisućom raznovrstnih čustva, od kojih se sva krv uzrujala. Dvie pune ure probavih s nesrtenici, a kakovih sam se muka mučio, sam bog znade, čovjek toga opisati ne može. Iz nebuha sunula mi u glavu sdvojna misao neka, takova misao, koja te kao što poslovica kaže, nuka da se utapajući slamke uhvatiš. Napomenuo sam, da sam prvu mladost zajedno s poručnikom Potvoroskim probavio, al dvie nas stvari još jače jedno drugomu vezale; što je ljubio sestru moju, i dužan mi bio svoj život u bitci pod Tagliamentom.

Zanesen zahvalnošću bio mi onda prisegao, da se u svakoj nezgodi u pomoć njegovu uzdati mogu, radilo se o glavi, o sreći il poštenju. Obećanjem tim nakanih se sad poslužiti. Bijaše to strašna kušnja, dà okrutnost; razumio, znao sam to dobro, al ipak nisam oklevao, te ostaviv roblje odvedoh prijatelja na stranu i rekoh mu:

„Mihalju, u tvojih je ruku moja čast, moja budućnost! Ne oslobodim li Don Antonia, bit ću na uviek propao, njegova smrt neć mi duši mira dati ni pokoja, život će mi otrovati, do očajanja nagnati; smiluj mi se, pomozi mi!“

Hrabri moj drug probliedje na te rieči i zašapta muklo: „al kako?“

„Dopusti mi, da ih kradom izvedem.“

„Što za boga, čovječe!“

„Zadao si mi vjeru, sjeti se bitke pod Tagliamentom. Obećao si mi pomoć i zahvalnost.“

Prodje on nekoliko puta gore dolje po sobici, na čelu ga krupne kapi znoja probile.

„Ne, tako ne, zajeca.“

„Dakle kršiš vjeru?“

Oko hrabroga mladića kresnulo bljeskom uvriedjena ponosa, žarom svih svetinja srca. Reče muklim i šupljim glasom: „hoćeš? Dobro, radi kako znaš, pogineš — poginem i ja.“

Strašna mi istina sinula tad u glavi. Ako izbavim Antonia, ne zalažem li svoj život, ali

još život najmilijega mi pobratima? Zakoni su vojnički strogi, gniev Napoleonov strašan. Prijatelj će biti kažnjen kao čeonik straže zarobljenikâ, a ja kao izveditelj njihov. Nu zatinjala slaba nada, al svejedno nada: brata mi rieč nješto valja, vrhovni ga zapovjednik ljubi, pak će ublažit sud, povrh toga vodje, oficiri, vojnici neće pristati na sramotnu smrt svojih zemljaka, drugova, dionika svih muka i velikih pobieda. Ta iskrica daleke nade zaglušila glas razuma, strah i nepokoj pritulila. Zanesen zahvalnošću pritisnuh na grudi plemenitoga prijatelja, lica mu suzami orosih i skokom se povratih do tamnice Talijana.

„Jest, za čas ste slobodni,“ klikoh mu.

Don Antonio zadrhta, Ottavija mi se baci pred noge, ja nastavih: „za četvrt ure ostavit ćete preobučen strašno to mjesto, sam ću vas sprovesti kroz tabor; samo da ste spremni!“

Htjedoh otići, zadrža me Antonio.

„Izbavljajuć nas ne stavljate li svoga života na kocku?“

„Jeste li vi na svoj život mislio sprovodeći me iz La Chiese?“

„Dakle ću ostati,“ odvrati odrešito.

„Antonio,“ užasno kriknu Ottavija, „ti hoćeš poginuti, ti hoćeš moju smrt!“

„Povera mia! oboje ćemo zajedno ginuti, ima li te to do očajanja nagoniti?“

Djevojka dalje lomila ruke i jecala zdvojno, ljubav ju seberadom učinila. Muke i suze njezine ukriepile me još jače u mojoj odluci, ganule me. Rekoh zarobljeniku: „Ne tajim, da spasujuć vas u pogibelj dovodim i sebe i čeonika straže, prijatelja mi od djetinstva. Al imamo nade: brat moj general, drugovi, na pokon uspomena davnih zasluga može nas očuvati; ako li ostanete ovdje, ako ne primite žrtve moje, nitko vas smrti ne otè, ubijate sebe i Ottaviju!“

„Slušaj ga, slušaj,“ prosila kroz plač djevojka

„Ne razborit ste, odviše plemenit mladić! Zločinstvo bi bilo vašim se lakoumljem poslužiti,“ govoraše Mletčanin.

Al napokon sklonjen mojimi razlozi, suzami Ottavijinimi, a možda i naravnom u svakoga ljubavlju života, pristade na moju ponudu.

„Za koj čas donesem vam vojničko odielo, pod njim ćete sav tabor proći, uz to i vam i Ottaviji po konja dadem. Došav do prve poštarske postaje sigurni ste, Tirolska nije daleko.“

„Ali novaca! nemam ni cekina!“

„Ja ću s vami ono nješto gotovine podieliti.“

Pao mi oko vrata, Ottavija me krepko za ruku uhvatila... Za mal četvrt ure bio sam opet tu dovedši slugu, što bijaše jednaka stasa ko Antonio: da ne pobudim sumnje u stražarâ, ostavih toga slugu mjesto tamničara, a ovoga izvedoh svojim ga plaštem ogrnuv, Ottavija podje za nami. Kad smo ostavljali stražu, poručnik mi šapnuo: „geslo današnje je Arcole, pamti si, pak s bogom.“

„Sutra se vidimo,“ odvratih.

„Jest, vidimo se ili u tamnici ili pred vojnim sudom.“

Protrnuh na te rieči, ali se ne htjedoh ni ne mogoh više na njih osvrtati. Slugi rekoh da napried vodi dva konja do poštarske ceste što ide od mjesta k Treviji, ja sâm pratih do nje svoje oslobodjene Talijane.

Prolazeć mjestom i taborom oko mjesta razsijanim susretosmo više put patrole, samodrugo iduće oficire i vojnike; čim bi opazili moje odielo i prihvatili geslo, pustili bi nas bez zaprieke. Već se radovah, da sam brzo i bez težkoća sasvim izbavio moje prijatelje, kad eno možda tristo koračaja od zadnjega lanca straže nekakav nam francezki oficir put zakrči.

Nikad mu neću lica zaboraviti; bilo mu najviše trideset godina, srednjega bijaše stasa, bliedih obraza, široka čela, nosa orlovskoga, oko mu crno, bistro, pronicavo, pogledom bi ti prodiralo do dna srca. Odjeća mu čudna, klobuk trokutan, zlatom obrubljen, mundur bez svakoga uriesa i znaka, visoke kirasirske čizme, sura kabanica kao što ju sva vojska nosila.

„Kamo drugovi u tako kasno doba?“ upita mirnim ali krepkim glasom.

„U službenu poslu, druže,“ odvratih hitro, hoteć se što brže oteti dosadniku.

„A na koju stranu, ako smijem pitati?“

„Kakovo imate pravo pitati?“ odvratih mu ljutit.

„Ja sam oficir glavnoga štaba, a uz to sad ovdje na službi: tako ćete mi oprostit radoznalosti.“

Taj me se odgovor nješto kosnuo, al ipak ću mu na to sasvim mirno: „Hitam po zapovjedi generalovoj do trevijske pranjge.“

„To je čudna stvar, kolego, tamo ne stoji ni jedna predstraža naših vojnika. Al može bit se varam, napokon znana mi je viernost i dobra volja Poljaka te vam ne imam ništa prigledat ni prigovarat. Ovaj je gospodin,“ reče obrativ se Talijanu, „takodjer oficir?“

„Ali sad se ne mamo kad razgovarati, moja je stvar prešna, ne smijem ni časa počasiti, rekoh brzo, hoteć se izbaviti od nesnosnoga pitaoca i pozor njegov odvratit od Don Antonia.

„Ta možemo se iduć razgovarati,“ mirno odvrati oficir, „kapetan trevijske straže moj je dobar prijatelj, dà on mi je i na srcu.“

Protrnuh na te rieči, jer ako nas kako veli sprovede do trevijske pranjge, neće li on lasno odkriti, da je zapovied generala, kojom se zaklanjah, samo puk izgovor, samo plašt prikrivajući kakovu vojsci pogubnu namjeru, neće li on na to navrnuti pamet kapetanovu? A onda nema spasa od zatvora i sigurne propasti! Proklinjah u sebi nesretni susret, proklinjah što se Don Antonio il Ottavija ne mogu poslužit običnim u Talijana sredstvom, bodežom, da se

napastnika izbave. Smrt njegovu željah u taj par, ona bi mi slašću i razkošjem bila.

Prevalismo zajedno baš polak puta, Francez ne zatvarao usta te premda mu nitko nebi odgovarao, govoraše on mirnim glasom o krasnoj pogodi, o čistom nebu talijanskom, razpitivao, u kojih smo se bitkah borili, a najpače kako se zovemo. Došav do malena četverokutna mjesta, okružena šatorjem batalijunâ generala Serruriera pozaustavi se on te reče:

„To će mjesto o sunčanom izhodu poškropljeno biti obilnom krvi. Vrhovni zapovjednik naredio je, da se tu strieljaju talijanski zarobljenici."

Ottavija zastenja muklo, Don Antonio zadrhće, oficir kao da za to ne haje te nastavi: „Prvi će poginuti Don Antonio, patricij mletački, kolovodja pokolja u La Chiesi, jedan od najradinijih buntovnika. Buonaparte žudi najpače njegovu smrt i nije se dao molbami veoma znamenitih osoba ublažiti. Buduć da mu se doglasilo, da neki mladi oficir iz zahvalnosti i nagnuća prema tomu buntovniku život mu spasit hoće, to je on najstroži oprez naložio čeonikom patrolâ na pranjgah, te ja baš hoću da zapovied glede toga vodji trevijske straže odnesem."

Grom nas sve ošinuo. Don Antonio problied je i protrnu, Ottavija se onesviesti te pade dragomu u naručje.

Ah, neima mi drugoga puta, moram sve odkriti, pomislih si i povukoh okrutnoga Franceza nekoliko koračaja na stranu.

„Znate li, gospodine za dušu i boga?" — „Tako barem mislim", odvrati on mirno. — „Dakle me slušajte časak, tajit vam duže ne mogu, u vaših je ruku život ili smrt triju ljudi." — „Kako mi se čini, jest." — „Što, zar se domišljate?" — „Pače osvjedočen sam: vaš drug je Don Antonio Cornari, mlada žena je njegova supruga, vi, gospodine . . ." — „Dosta, dosta, zakrših mu rieč. Ali znate li, kakove dužnosti vežu moj život sa životom ovih nesretnika? Znate li, zašto ih hoću izbaviti?" — „Čuo sam jučer cielu tu sgodu; Don Antonio spasio vam život za pokolja u La Chiesi." — „Što biste dakle na mojem mjestu učinio?" — „Ja? sudruže moj mladi, to je pitanje, na koje ću vam težko odgovoriti, pače da me poznate, vi ni pitali ne biste. Ipak vam kažem, da bih htio imati prijateljâ kao što ste vi, ali pod sobom takvih ljudi imati — to je drugi razgovor." — „Dopuštate dakle, da ih oslobodim?" — „Kad hoćete svakako, protivit vam se ne mogu, samo ću vam jedno reći: znate li u što srtate, znate li, što vas čeka?" — „O, i te kako znadem, smrt!" — „I ne bojite se je?" — „Kunem vam se, da se je ne bojim."

„Možebit imadete nade, da ćete joj izbjeći, da zagovor brata, drugova, vodjâ umire gniev Buonapartinov? Ne nadajte se tomu, znam ga dobro od djetinstva, to je čovjek tvrde glave, u osveti strašan. Ako poželi vašu kazan, nitko vas je na svietu ne izbavi."

„Ponavljam, da sam na sve pripravan. Kad mi je birati izmedju smrti i sramote, svakako volim smrt. Al hajdmo, za boga, i onako sam mnogo vremena potratio."

„Ludjače," zamrmlja oficir, „al ipak — ah još ima ljudi, kojim čast i poštenje nisu prazne rieči."

Ottavija brigom Antonijevom došla nekako k sebi; za koj čas bijasmo na pranjgi, konji nas čekali kod nje, komandant nas bez zaprieke pustio i tako se nesretnici spasili.

* * *

Sjutra oka podne bio sam već na vojnom sudu.

Kad se pri izmjeni straže jedan zarobljenik manje našao, zatvoriše vitežkoga mi prijatelja poručnika Potvoroskoga. Premda sam znao, da će radje poginuti nego li odkrit pravoga krivca, ne skanjivah se ni malo i sam se predadoh sudu. Oko pete ure pod večer sabrao se sud, naš prestupak bijaše jasan, dokazan vlastitimi izjavami, o odsudi se ne mogaše dvojiti — odsudili nas na smrt.

Osjećaš li, čitatelju, što mi se u srcu sbivalo? Pojmiš li, što je čuti odsudu smrtnu iz usta, koja nepoznadu milosti? Nu što mi je bilo do mene, ali moj prijatelj imao s moje krivine umirati, s moga nerazbora; to mi je bilo strašno. Pukovnik, predsjednik suda, izreče muklo: sjutra rano o šestoj uri budite spremni, gospodo!

Ja i pobratim mučasmo koj čas obojica; al za malo žalosti, jadom, očajanjem obhrvan padoh mu na grudi, plačuć: oprosti mi!

On mi odvrati tupim glasom: Oba smo kriva, a ja još više. Kao stariji te izkusniji nisam se smio osluhnuti prošnjam tvojim. Ah, tvoja me smrt više boli, nego li moja, što će tvoja majka reći, što će reći ona!"

Mišljaše tu na moju sestru, zaručnicu svoju, suza se odronila iz oka hrabroga mladića, suze se izvile i mojim očima. Ah, ima boli, kojih jedan čas pretegne tisuće godina najtežih muka, kojih ne možeš u rieči sbiti te ako su i davno minule, uspomena im uviek te muči, srce ti kida i krvavi. Pukovnik mahnu rukom, žandarmi se primakli, da nas u zatvor odvedu, kad netom . . . vrata zaškrinuše široko otvorena — u suru, bogato zlatom izvezenu munduru, s generalskimi epuleti, prepasan svionom trobojnom tkanicom, ušao moj sinoćnji znanac, otajstveni francezki oficir, pratilac do pranjge trevijske. Svi mu prisutni što brže mjesta dali, sudci se ustali smjerno a kad se primaknuo stolu, oko kojega su sjedjeli, pukovnik mu uručio spise, tičuće se naše razprave.

General ih pregledao pozorno, mučê; a uzev zatim odsudu u ruke pročitao ju sasvim pak

sgrabiv pero zaderao nješto pod njom pisati. Napisav primakne se k meni.

„Gospodin me pozna?“

„Poznam“, odvratih žalostivo.

„Pročitajte.“

Doda mi zlokobni papir pak izadje.

Svi se prisutni silno uzbunili, najpače članovi vojnoga suda ostavivši svoja mjesta obkoliše me, radoznali što je napisao taj meni nepoznati čovjek.

Evo, što sam čitao:

„Glede na mladost i povod prestupka okrivljenikâ izrečenu im osudu, ako i jest pravična, ukidam: osim toga i podporučnika K. i poručnika Potvoroskoga u sadanjih im častih premieštam od odjela, u kojem služe, u glavni moj štab.“ Podpisano: Buonaparte.

S poljskoga preveo F. M.

POUKA.

Strmoglav s prozora.

Znamenito je, što naš narod jedini od svih slavenskih naroda govori „zlatni“ Prag. U srednjoj Europi Prag se je prvi razvio do vriednosti, krasote i bogatstva vladalačke prestolnice. No tko je prvi od naših pradjedova vidio njegovu krasotu i bogatstvo; te utisak, što ga usljed svega veličanstva osjetio, izustio u naziv, „zlatnoga Praga“? Kakovimi savezi, kojimi pripoviedkami razprostrlo se i uvriežilo ovo ime u hrvatskom narodu?

Danas nema više ponosita kraljevskoga veličja u zlatnom Pragu; no tko prolazi njegovimi sumračnimi ulicami, svakim korakom nabasa na mučeće a ipak živo izrazite svjedoke velikih ljudi i velikih dogadjaja. Mnoga je oluja provitlala českom zemljom i stresla se nad zlatnim Pragom; mnogi su jadi pritisli česki narod; tragovi davne sile i bogatstva vidivi su u Pragu još i danas. Kada prosine bliedi mjesec navalja debelu sjenu u tiesne ulice pražke, a vi stojite nad Vltavom pod dvostrukim čarom otajstvene mjesečine i hladnoga povjetarca, onda vam se čini, da romon valovah sbori o ljubeznu srcu pravedne Libuše, a hladno povjetarce o surovu junačtvu českih „panova“ i vitezova srednjega vieka. Pa nehotice ponesu se napokon oči u vis na Hradčin.

Hradčin je kraljevski dvor, u kojem su osobito rado stolovali Ferdinand I., Maksimilian, Rudolf i Matija, prvi kraljevi Česke i Ugarske iz porodice habsburžke. Izpreden je on od mnogih krila, a početak gradnje pada mu u 14., svršetak pako u prošli viek. U Europi će jedva biti ljepše položen kraljevski dvor od pražkoga Hradčina. Divota medjutim, koje se tuj mogu viditi i uživati, nemislimo ovdje opisati. Tko u Prag dodje, nije mu ni moguće otići, da nepregleda znamenitosti i spomenike hradčinske. A od svih je najzanimivija jedna priprosta soba, u kojoj svaki Čeh i svaki putnik, kad uzadje u Hradčin, najduže probavi, da se nasluša pripoviesti, koju u kratko označismo naslovom ovoga članka. Nije to pripoviest o strasti i slasti ljubavi; ona je kratka, al je početak i povod tragičnim udesom ljudi i naroda, navlastito českoga.

Dogadjalo se to god. 1618 mjeseca svibnja. Vladao je za onda kano car njemački i kralj česki i ugarski Matija brat Rudolfa II., sin Maksimiliana i unuk Ferdinanda I. Svietom je u ono doba kretala borba vjerozakonska, kao danas narodna. Tražilo se reformirati crkvu, kao danas državu. Princip starine i princip novosti imao je svoje prijatelje i protivnike. Borba medju njimi premda se vodila ljuto i trajala dugo, nije bila još dospjela do stalne i konačne odluke. Promjenljiva sreća, gdje je danas zapjevala pobjedom, tu je sutradan porazom zakukala.

Car i kralj Matija bio je na strani i na čelu starine. Tamo ga je postavila tradicija, uzgoj i interes habsburžkoga svjetovladja. Izdavao se revnim katolikom, a pokazao se nedobrim kršćaninom i zlim bratom, otevši Rudolfu intrigami i urotom česku i ugarsku krunu. Da se čim prije zaogrne kraljevskim plaštem, sročio se s českim narodom, koji je od Husovih i Žižkinih vremena prijanjao uz protestantizam. Al nevjeran brat nije mogao ostati vjeran saveznik. Premda je kao pretendent prestolja zakletvom obrekao poštovati prava česke crkve, čim se uzape na prestol, to i počme njezine temelje podkapati. Pa kano što u svako doba ima sliepih robova vlasti, našao je i Matija pomoćnika svojoj nepravdi. Medju njimi osobito se odlikovao Slavata i Martinic, kraljevski namjestnici u Českoj. Nasiljem, lukavštinom, korupcijom, svakim sredstvom izvodili su oni reakcionarnu politiku svoga kralja. Druge je vrsti bila u ono doba aristokracija česka nego danas. Potekla iz sama naroda, proslavljena od vjekova u borbi s narodom i za narod, uživajuć u državi najveća prava, ona je vršila i najteže dužnosti, stavljajući se redovito i odvažno na čelo svakomu pokretu, kadgod je trebalo ustati na obranu domovine. Sbilo se tako i u ovom slučaju. Dugo je ona suzbijala bezobzirnu navalu kraljevskih namjestnika, a uvidivši, da druge obrane nema, zaključe joj poglaviti kolovodje grofovi Thurn, Kinsky, Šlik, Lobkovic,

Smiricky, Rupa, Ričan i ostali, da pogube Slavatu i Martinica, dignu prevrat i ako bude moguće proglase Česku neodvislom.

U Pragu još postoji palača, za onda svojina Smirickoga i uz nju starinska kula. U oči sabora, koji je bio urečen na 23. svibnja, odsude kolovodje opozicije kraljevske namjestnike na smrt. I domisle se u českoj historiji navadnoj proceduri, te odrede strmoglavit ih kroz prozor, kano što se dogodilo hrvatskim Lackovićem u saboru križevačkom.

Osvane odsudni dan 23. svibnja. Mnogobrojno velikaštvo i gradjanstvo sabere se u glasovitoj dvorani vladislavskoj. Iz nje odmah po njekoliko stuba popinje se u zemaljsku kancelariju: uredovnicu kraljevskih namjestnika. Priprosto njezino i nespretno pokućtvo: širok hrastov stol s podnožjem u nakriž, njekoliko visokih, neudobnih stolica, i dvie drvene škrinjice uza zid, kako je u onaj kobni dan stojalo, čuva se do današnjega dana nepromienjeno, da bude potomstvu za vjekovitu uspomenu. Sabor se otvori, nastanu upitkivanja s početka mirna, al malo po malo sve gorčije i žešće tužbe, na koje su namjestnici jedva mogli odgovarati, dok se nesvrši zaključkom sabora: da su namjestnici Slavata i Martinic pogazili prava zemlje, te se stavljaju izvan njezinih zakona.

Digne se vika: kroz prozor s njimi! Vilim Lobkovic zadje za Martinica, uhvati mu ruku i sklopi za ledja tako kruto, da se nije mogao ganuti. To isto učini Thurn Slavati. Privuku ih svakoga k drugomu prozoru. Poduprv se nogami u zid moljahu plačući milost; Martinic iskaše izpoviednika. „Izruči bogu dušu“ odviknuše jedni, drugi opet: „Jest, dovest ćemo ti ježuvitske varalice“. Dignu ga s poda; bio je omotan u kabanicu i mačem opasan, gologlav; takav mu lik visi u zemaljskoj kancelariji i sada. Za jedan čas visaše u zraku. Padajući čuli su ga, kako zaziva ime Ime Isus i Marija. „Vidit ćemo, da li mu pomogne njegova Marija,“ rugaše se za njim Kinsky, a onda se nagne nad prozorom i videć ga u grabi od dvaest osam rifah dubokoj živa i nepozledjena, vikne zapanjen: „Duše mi, Marija mu pomogla“. Sada se začuje glas grofa Thurna, koji je sa Slavatom stojao na drugom prozoru: „Plemenita gospodo, evo vam i drugoga“. Do mala nadje se i Slavata u grabi. Padajuć razbio si je on glavu o zid. Od toga, što je pao u grabu, nije se niti njemu ništa dogodilo. Na treći prozor hite stališi tajnika Filipa Fabricija. I on ostade nepovriedjen. Prišav k sjedećemu Martinicu, upita komičnom naivnosti: „Čim sam ja zaslužio, da visoki stališi mene traktiraju kao vas veliku gospodu?“ Videći gospoda odozgo s prozora, da su im mrženi protivnici ostali živi, navale na njih iz pušaka strieljati. Nijedna nepogodi cilja.

U to dolete dvorske sluge u grabu. Odmah do kraljevskoga dvora stojaše palača kancelara Lobkovica, koji se na svu svoju sreću u Beču bavio. Njegova žena Poliksena bila je sestra Slavati. Sluge odvedu tamo Martinica i Slavatu, Fabricius umakne na Vltavu, preveze se preko i prošulja se preobučen iz Praga. Zadobivši plemstvo, nadiju mu ime von „Hohenfall“.

Poliksena Lobkovicka skrivši svoga brata i njegova druga, odleti bez duše k ženi grofa Thurna i moljaše ju klečeći, da se zauzme kod svoga muža za život kraljevskih namjestnika. Obuzeta gorkom slutnjom, obeća joj Thurnica izpuniti želju, govoreći, da će doći vrieme, gdje će ona tu istu milost prositi od Lobkovicke.

Njezina se slutnja sbilja ispunila. Slavata i Martinic pobjegnu iz Češke u Beč i pomognu daviti češki prevrat, koji je bio obuzeo cielu zemlju, a svršio se u bielogorskoj bitki onako, kano ugarski kod Vilagoša. Kralj Matija umre, a Ferdinand II. uzme carsku i kraljevsku krunu. Rodjaci mu iz Španije pošalju u pomoć silnu vojsku i još silniju blagajnu. S malom iznimkom izginu pod krvničkim mačem sve porodice češke; njihov se imetak podieli medju španjolske , talijanske i njemačke generale, koji nisu hajali za prava i ustav češke kraljevine. Narod češki uspava se mrtvim snom od dva puna vieka. Medjutim se je trudom seljačke djece prenuo godine 1848, a danas je na putu, da osvoji sam svoju domovinu tim lašnje, što se potomci preostalih u ono kobno doba porodica počimlju opet sjećati svoje češke narodnosti.

Ferdinand II. oborivši češki prevrat, neimaše kada radovati se svojoj pobjedi. Iz českoga prevrata nikne triest godišnji rat, te na pozorište stupe silne junačine Tilly, Gustav Adolf, Wallenstein i drugi. Jedni su izginuli na junačkom mejdanu, drugi kano Wallenstein od ruke ubojničke, koju je ravnala lukava i nezahvalna politika. Nestalo je svjetovladja, propale su kraljevine, izumrla porodica Gustava Adolfa, izumrlo je mnogo i silnih stvari, a češki narod, koji kano sahranjen ležaše, živi još i danas. Njegova djeca hodočaste u zemaljsku kancelariju i čudnim osjećanjem promjeruju grabu pod njezinimi prozori. *J. M.*

Umjetničko obrazovanje žena.

Priznao tko ili zaniekao sposobnost žena za višu znanstvenu obrazovanost; želio ili neželio, da im se otvore do sada čvrsto zabrtvena vrata, na koja se jedina može ući u hram nauka i prosvjete; pripuštao ih strogim izpitom il dovikivao im dubokim negodovanjem staru rieč: *mulier taceat in ecclesia*: dopustiti mora ipak svatko, ma da je i najžešći protivnik svega što zaudara po emancipaciji žena, da bi bilo nada sve koristno, a nipošto na uštrb onoj ženskoj ćudi, koja se prevelikom brižljivošću čuva i brani, kad bi se žene temeljitije nego li do sada obrazovale za umjetničko zanimanje.

Oko nam samo ono vidi sasvim točno, što se je gledat priviklo, duh nam pako samo one stvari shvaća, a ruke samo onaj posao rade, o kojih su poučavane. Kad se dakle sveudilj govori, da žena ima čuvati i njegovati ljepotu; kad mnogi ljudi, koji se protive uzgoju žena za rad i zaslužbu, navode tomu za razlog, da bi im tim načinom nestalo onoga svojstva i zvanja: to je prije svega potrebito, uzgojiti ih tako, da uzmognu spoznati i kako valja procieniti, što je sbilja liepo formom, što li pristalo šarom, a što opet odlično ukusom.

Možebiti da će štovatelji „ženske naravi" ovakov uzgoj smatrati suvišnim, držeći, da žena ima sama po sebi upravo zato smisla i ukusa za ljepotu, što joj je narav uzkratila sposobnosti za stroge nauke; nu žalibože dokazuje nam svakdanje izkustvo, da to nije istina, jer vidimo svakoga dana dapače svake ure, koli krupno žene grieše proti dobromu ukusu i toilettom svojom i nakitom stana svoga.

Pa ako se i dopusti, da ima blaženih žena, koje, osjećajuć što je liepo, umiju vazda pogoditi i što je právo; ako se zatim i nemože tajiti, da krasna okolina vrlo povoljno djeluje na ukus ljepote: to se ipak priznati mora, da su ovo samo iznimke, koje potvrdjuju pravilo, da se i u žena i u mužkaraca ima smisao i ukus za ljepotu dotjerivati redovitim upravo na to smjerajućim uzgojem.

Ako li ove misli ob obrazovanju žena valjaju u obće, to ih treba dobro razmotriti i na poseb. Pravedan je zahtjev današnjega vremena, da se nastoji o tom, kako će žene sve to vrstnije biti da si kruh služe: treba dakle iztraživati, kojim se to načinom najlaglje može postići; neima sumlje žene mogu sve što trebaju za pristojan život zaslužiti umjetnošću i umješnom obrtnošću. Pošto se o tom nastoji, da se prokrče novi putevi onim i onolikim ženam, koje si dan danas moraju svojima rukama zaslužiti sav živež: ima se prije svega na to gledati, da te staze nebudu odviše sgažene i da po njih nehoda suviše ljudi. Ne gledeć na višu umjetnost, kojoj se svakako hoće velikih i izvanrednih sposobnosti, očevidno je, da su ti putevi naznačeni umješnom obrtnošću, u kojoj može i ženska svagdašnjega talenta te sposobnosti srednje ruke uz dobru volju i priličnu marljivost dosta daleko dotjerati. Pominjemo samo xylografiju, radnje od slonove kosti, slikarstvo na drvu, na slonovini, na porcelanu, zatim litografiju i crtež za različite tkanine itd.

Nu hoće li se, da ženske uzmognu ovakove poslove raditi, ili dapače odlikovati se njimi, to treba da živo prionu uz nauk; a ovomu se nauku hoće opet strpljivosti, osbiljnoga rada i oštre pozornosti, a to nije baš svaki put zanimljiva zabava. Radio tko što mu drago, bez neprestane vježbe neće do ničega dotjerati; i zato neima nauke, koju bi trebalo ženskim jače dokazivati, a njim opet srdačnije prihvatiti, nego što je ta, da im uz svaki posao, kojega se late, valja prionuti i osbiljno i temeljito. Bez toga nemože se nigdje nikakov uspjeh postići.

Gdjegod se razpravlja tako zvano žensko pitanje, premnogo se gleda na umjetničko obrazovanje žena, i gdjegod se nastoji o tom, da budu vrstne zaslužbi, podižu se umjetničke i risaće učione.

U Englezkoj dotjeralo se u tom obziru najdalje učionom u Londonu, na Queen-Square-u, koja se zove *„Femal School of Art."* Bila je ona najprije sastavni dio umjetničke učione u *Somerset-House-u,* al je poslje odkinuta odanle, pa počamši od god. 1860. samostalno uredjena. Radi te samostalnosti imala se boriti mnogimi težkoćami, al je napokon vrloj predstojnici za rukom pošlo ne samo dugova ju riešiti, nego još i dotle dotjerati, da se uzdržava radnjom svojih učenica, koje budu češće nagradom odlikovane; ovako radeć nauče se one toliko, da mogu sasvim mirne biti o svojoj budućnosti.

Kraljica i kraljevne brinu se u veliko za ovaj zavod. Kraljica odlikuje svake godine najbolju učenicu zlatom medaljom, a što je god čipaka na pirnom odjelu englezkih princesa sve su u ovom zavodu narisane. Poviše tih učenica uči sada na kraljevskoj akademiji.

Nešto je mladji ovakov zavod, koj je postao u Parizu pod imenom Notre Dame aux arts, a kašnje je prenešen u Neuilly. Kao što je Ljudevit XIV. utemeljio u St. Cyru zavod, da se u njem pristojno uzgajaju kćeri plemića, koji su u službi kraljevoj ostarjeli a imetka nestekli: tako je ovaj put narod a ne vladalac utemeljio Notre Dame aux arts za kćeri onih muževa, koji su služili umjetnostim, znanostim i u obće javnoj koristi, a umrli su neostaviv obiteljim svojim dovoljna imetka za pristojni uzgoj djece. U tu svrhu ima poviše bezplatnih miesta; kad toga neima, odpušta se štogod od obične ciene za obuku i obskrbu, koja u ovom zavodu u obće nije velika.

Djevojke se ovdje obrazuju na znanstvenu i na umjetničku; umjetničko obrazovanje biva glasbom i risanjem; a obuka u risanju dieli se opet na dvoje: jedne se djevojke obrazuju za višu umjetnost, a druge za umješnu obrtnost. Veliki dio učenica ovoga zavoda služi si kruh obukom u muzici, a još veći dio živi od umješne obrtnosti, naročito od crtanja tkanina, od drvorezarstva, litografije itd.; isto tako hrane se mnoge ovakove djevojke umjetnim vezom osobito crkvenoga odiela i nakita. Na izložbi od god. 1867. odlikovane su radnje ovoga zavoda, a štiti ih na poseb car i carica.

Napokon je prije nekoliko godina i u Berlinu zaštitom pruske kraljevne, a podporom državnom utemeljen ovakov zavod, u kom do sada ima kakovih osamdeset učenica, koje se najprije u obće, i to teoretično i praktično, obrazuju za umjetnosti, a kašnje se prama spo-

sobnostim i posebnim željam posvećuje bud višjoj umjetnosti bud umješnoj obrtnosti. Nekoje od ovih učenica bit će na skoro po kraljevskoj akademiji u Berlinu izpitane za učiteljice risanja, te se imaju nadati upravo liepoj budućnosti; a ima ih i takovih, koje si već sada dosta zasluže ilustracijom novina i crtatanjem tkanina.

Ovo su tri glavna zavoda za umjetničko obrazovanje žena u glavnih gradovih velike Britanije, Francezke i Njemačke; al ima njih i manjih, n. pr. u samom Londonu i Berlinu, zatim u Edinburgu, Dublinu, Lyonu, Stuttgartu, Monakovu, Draždjanih itd. U najnovije vrieme utemeljena je i u Beču učiona za risanje, kakvo se hoće umješnoj obrtnosti. U tih učionah obučavat će se i djevojke.

Ovim načinom napreduje se silno po svem svietu, a na skoro neće biti obrazovane ženske, koja nebi vrstna bila zaslužiti si sve što treba. Kao što je dan danas golema sramota za zdrava mužkarca, nezna li si sam kruh služiti, te se već i bezposlice moraju prikrivati budi kakovim zvanjem: tako će se na skoro i ženske stidjeti sa današnje neumještine i neznanstva. Za sada pada dakako radi toga sva krivnja na slavnu gospodu mužkarce, u čijih je rukuh vlast, a neće da ju na dobro upotriebe.

Ovaj put neka bude dosta ovo samo površno spomenuti, al nastati će na skoro ozbiljno pitanje: Što je u nas do sada učinjeno za umjetničku obrazovanost žena, koja je po svakom načinu i moguća i dopuštena i plemenita i koristna?

SITNICE.

— Tiskom i nakladom A. Jakića u Zagrebu izašlo je drugo izdanje „Djela Ivana Gundulića. Različite pjesni.“ Str. 236. Ciena 60 novč. — „Razum u životu. Napisao Dr. Jaime Balmes, a preveo Josip Rieger.“ Str. 90. Ciena 30 nvč.

— Glasoviti Doré, poznat i u nas sa svoje ilustracije svetoga pisma, radi sada na ilustracijah Dantove „Divine Commedie“. Do sada je dogotovio Inferno, Purgatorio i Paradiso. Ilustracija raja da je divne ljepote.

— Čitatelji političkih novina sjećaju se govora, što ga je Don Emilio Castelar govorio na 20. svibnja o. g. u španjolskom saboru na korist republike; o tom govoru pišu sada i novine namienjene samim znanostim i umjetnostim, te ga hvale kao najsavršenije rhetoričko djelo novije dobe.

— U New-Yorku spremaju se, da prikažu „Otačbinu“ od Sardou-a. Preradjivanje ove drame nadzirao je sam pisac, pa je uz to još i napučivao amerikanske ravnatelje kazališta, kakova da budu dekoracija, nošnja i druge ovakove stvari.

Poziv na predplatu.

Koncem ovoga mjeseca završuje se prvo poljeće, a početkom srpnja počima novi rok predplati za „Vienac“; molimo dakle učtivo rodoljubivo obćinstvo, da za vremena ponovi predplatu, a osim toga da izvoli nastojati, kako će se ovomu listu što više novih predplatnika nabaviti.

Buduć da se „Vienac“ izdaje samo radi narodnoga napredka, neće nam se zamjeriti, što ga na novo i srdačno preporučujemo zaštiti svih rodoljuba, koji su s nami uvjereni, da je u današnjem našem književnom stanju najpreča potreba podupirati razvoj narodne beletristike; ova molba upravlja se na poseb na članove „Matice ilirske“, koji će „Vienac“ i odsada bezplatno dobivati.

Za sada izlazit će „Vienac“ u dosadašnjem vidu i uz dosadašnju cienu:

Na godinu za domaće 6 for., za vanjske 7 for.

Na pol godine za domaće 3 for., za vanjske 3 for. 50 novč.

Na tri mjeseca za domaće 1 for. 50 nvč., za vanjske 1 for. 75 nvč.

Predplata neka se šalje „Administraciji Vienca“, knjižari Fr. Županа (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Ostale knjižare u trojednoj kraljevini i u susjednih nam zemljah, naročito u Osieku, Varašdinu, Karlovcu, Zadru, Dubrovniku, Novomsadu, Biogradu, Ljubljani, koje bi se htjele baviti razpačanjem „Vienca“, neka nam se jave; ponudit ćemo ih vrlo povoljnimi uvjeti.

Tko osim toga sakupi deset novih predplatnika, dobiva jedan iztisak „Vienca“ na dar.

Ravnateljstvo Matice ilirske.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 24. U Zagrebu dne 3. srpnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Pjesma i Hrvatica.

Spjevao I. T.

Posestrimo Hrvatice,
Sborenje mi i pjevanje,
Žicam sitne tamburice
Najjasnije cilikanje!
Tebe pjesma želi,
Tebi se veseli!

Srdašcu se tvom privija,
Na njem samo mjesto traži,
Po zraku se glas lelija,
Blagoglasjem uho blaži,
Tebe mi oblieće,
Kano leptir cvieće!

U dušu se tebi krade,
U živac bi dirnut rada,
Tvoje želje, tvoje nade
U besjede slične sklada,
Što osjetiš mila,
Pjesma posvojila.

Tvoje lasti, povoljice
Pojmi, širi, udešuje,
Praznoću ti dokolice
Blagoumjem izpunjuje,
Osjećaje sladi,
A volju ti mladi.

U nevoljah toga svieta
Milosrdno pritječe ti,
Jači dušu čeljadeta,
Kako će se zlu oteti,
Samo dobru sluti
A na bolje puti.

Posestrimi pjesma sbori,
Duše svoje da negubi,
Da negrieši i nespori,
Već da žarko dom si ljubi,
Da od milka mila,
Rastu rodu krila!

Tako pjesma tiho, smjerno
U svojštini svoje ište,
Hrvatice srce vjerno
Jedino joj utočište:
Suza iz duboka
Kud će, već put oka?

Al da kći se Hrvatica
Našoj pjesmi neodziva?
Da je tašta nevjernica
I našemu ruglu kriva?
Da nam neće milja
I tudji se sbilja?

Onda žice popucajte,
Pucajući s nemilosti
Zadnjim glasom zaridajte:
To je izrod, Bog joj prosti!
U te crne zmije
Naše krvi nije!

Onda, vilin pobratime,
Okanmo se mila glasa,
Zaboravmo roda ime,
Nema tim nam više spasa:
Gdje se kćeri tudje,
Smrt u narod udje!

Memoari stare grešlje.*

Od J. J.

I.

Bijah sinom siromašnih roditelja, koji su me do osme godine kod kuće držali i, kako su znali, odgojivali, kako mogli u školu opremali, a napokon, njekom dobrom srećom, ili, da pravo reknem, pomoću možnih zagovornika u njeki zavod smjestili. Pokojna moja majka — bog joj dao duši dobro —, kako bijaše mehka srdca, prepuna ljubavi prama nam, djeci svojoj, i kako preko gora našega zavičaja nebijaše vidjela ni samo pedlja drugoga svieta, odpravljajuć me u zavod — koji bijaše jedva pol dana od rodnoga mjesta našega — ono posljednjih njekoliko dana često bi me, kradom od otca, k sebi privukla i, uzamši mi glavu medju one mile ruke, sva bi mi blažena u oči poglédala, pa bi onda na jedanput plakati briznula, a za čas se opet ljubko smiešila i s nova me dragat uzela, svakako me svjetovala, a na posljedku uviek bi dodala: „pa nam često piši, hrano moja.“

Tolikoj ljubavi majčinoj odazvaše se sve sile duše moje. I koliko, po slaboći djetinjoj, poslje možda neučinih, za onda odlukom podpuna muža bjeh odlučio, da ću ju u svem poslušati: da ću se učiti, da ću se dobro vladati, da ću na nju uviek misliti i da ću joj često pisati. A da naročito uzmognem zadovoljiti ovoj posljednjoj želji njezinoj, bijah se po siromaški obskrbio svom listo-pisaćom spravom, samo neimadoh pečatnika. Da ga si nabavim, ili da mi ga nabave, o tom nasmjedoh ni misliti. Za ono doba medju djaci s v o j pečatnik bijaše atribut gospodstva i medju stvarmi, koje se poželjeti mogu, stojaše na onoj visini aspiracija, na kojoj stoje danas zlatni lanci i ure — zlata materinih. — U starom obiteljskom ormaru, poznata kroja poput tabernakula crkvenih, s množinom svakojakih ladica, bijaše u jednoj od ovih medju drugom sitnom ropotarijom s t a r a g r e š l j a (novac), liepo izrazita lika; — nju uzeh, da mi bude pečatnikom, dok nestečem svoga.

Od svih stvarih, koje imadoh u životu, nebijaše mi nijedna tako vierna, kao ta zamjenica pečatnikova. Ona me po svih mojih raznih putevih pratijaše, od djetinstva do muževne dobe. I koliko bijah čuvaran i pazljiv: mnoge stvari, i krupnije i vrednije i meni milije, izginuše premetačinom dosta nestalna života, silnim seljakanjem od mjesta do mjesta; nu svaki val, koji bi me dalje ponio, i koliko bi drugoga progutnuo, moju bi grešlju uviek na suho izbacio i na vidik mi iznio.

Bijaše u mene ujak svećenik, koji me je jednom uz imendan za čestitku tvrdom križarom nadario. Prvi trošak od nje bijaše mi pečatnik sa znakovi vjere, ufanja i ljubavi i početnimi slovi moga imena. Srdce mi od radosti silnije kucaše, kad ga prviput u vosak utisnuh; čustvo, koje me obuze, bijaše srodno onomu, kad si nakon više godina prviput vidjeh ime naštampano. A kako, mišljah, da će mi se tomu istom obveseliti majka! Znadoh, da će kod prvoga lista, urešena tim novim pečatom, prije nego li ga otvori, ona slova izljubiti i suzami natopiti; jer će joj se mjesto hladnih i tudjih crta novčanoga nápisa prikazati iz nenada očima pouzdani, riečiti, živi znakovi imena, upisana u srdcu njezinu.

Od kako stekoh taj pečatnik, povrgoh grešlju, i potucaše se po svih kutovih moga maloga djačkoga i potonjega gospodarstva. Ali, kako rekoh, sto puta se zametnù, i mišljah ju izgubljenom — pače i nemišljah više na nju — i sto puta se opet ukaza. Gdjegod bi što tražio, tuj bih n j u našao; gdje bih što premetao, tuj bi o n a izpala. Ako bi ju izmeli: i na buništu bi se opet našla; k pralji bi otišla i opet bi se povratila; djeca i mlade mačke bi se njom igrale, i opet bi došla na svoje mjesto. Obično boravište bijaše joj na posljedku medju pieskom u mastioniku (tintarici). Tuj bi po njoj, pišuć, mastilom štrcao, i dogodi mi se jednom te u hitnji, napisav gotov list, zagrabim žlicom da ga pospem; al kad tamo, i ona se pridruži te mi sve pismo zabrlja. Ljutit, hitim ju kroz otvoren prozor, pomisliv u sebi: „kako me se je ova hrdja nadovezala! neka ide do biesa!“ — Nu za časak: kuc, kuc na vratih i u sobu stupi mali uličnjak te improviziranim poštenjačkim držanjem pruži mi moju grešlju: „Ovo će, reče, biti vaš novac, jer je izletio na vaš prozor i meni upravo na glavu pao. Ako sam i siromak, pošten sam te vam ga donosim.“ Dobro se bješe dovio mali! Uz jevtinu slavu poštenja, mjesto mrtve dobi živu krajcaru, a ja grešlju opet bacih u piesak.

U to doba dodjoše mi rukuh spisi Addisonovi, te naidjoh gdje pripovieda, kako ga jednom večeri bješe pohodio prijatelj, čovjek silna razgovora, kojim bi mu vrcale misli i primjetbe koliko nove toliko neobične. Izmedju ostaloga tvrdijaše, da se hoće više uma tihu i samotnu nego li bučnu i nemirnu životu. Mnogi ljudi našega vieka da se nječim grade s toga, što se neprestano tamo amo vrzaju te čine koješta male ili nikakove vriednosti. To govoreć, spazi na stolu domaćinovu njekakov novac i u brzo smisli primjetbu, da mnogi od onih vrzala nisu doživili ni polovicu onoga, što bi nam mogao pripoviedati onaj novac, da govoriti umije.

* G r e š l j i k a (ili grešlja) das Gröschel, numuli genus (novčić). Vuk. Stef. Kar.

Tom opazkom prijateljevom zaplodiše se u duhu Addisonovu „memoari šilinga“, koje pročitavši, nemogoh da nepomislim na svoju čudnovatu grešlju; i kao što se o razgovoru onoga prijatelja bješe razigrala mašta Addisonova, tako plod njen, ona domišljata pripoviest sgoda šilingovih, bijaše pokrenula mojom ponješto življom razmnjevom.

K tomu nadodje još jedna okolnost, podobna u onaj čas pobuditi vjeru u tajni savez i najslučajnijih prigoda. Kad je mene upravo najživlje zanimala pripoviest Addisonova i moguća srodnost sudbine izmedju njegova šilinga i moje grešlje: dodje mi sestra i, nauma pìtati gusku za Martinje, zaište, da joj dam, ako je još gdjegod, onu grešlju, da ju skljuka u gusku, kako će se bolje upitati; jer da se to tako drži i čini — s dokazanim uspjehom.

Upravo sada, to mi se učini sumnjivo. Odreknem sestri i mjesto grešlje dam joj drugi novac; nju pako, mjesto u piesak, stavim na ormarić uz postelju, nakaniv da ju gdjegod bolje spravim.

Bila je večer i, došavši doba spavanju, legnem te po običaju uzmem knjigu — i to opet Addisona — da čitam. Prevratjajuć list po list stvari poznate, dodjem opet na poviest o šilingu. Zanesem se u misli, a po malo i u san. Svatko zna, da je to stanje polusna za otajstvene stvari — kojekakove prikazni — najprikladnije. Učini mi se, da nješto zuji, kano glasom maloga zvona, i odmah zatim čù se rieč ljudska: Χαῖρε! — — — ave! — — — zdravo! na koji posljednji pozdrav otvorim oči i imam što da vidim.

Kakogod šiling Addisonov, tako se moja grešlja na rub osovila. Potezi maloga lišca počeše joj oživljavati i razmicati se; iz odsječena vrata porastoše ramena, ruke i ostalo tielo, te predamnom stajaše podpuna slika čovjeka, lakat od prilike velika, živa proletara današnjega kalupa, od glave do pete otrcana, kroz kapu propalih vlasi a kroz čizme prsta; nu lica veoma umiljata i izraza u njem dobroćudna — te poskočiv jednom nogom i izmahnuv kapom, još me jednom pozdravi: zdravo!

Ja ga zapanjen pogledam.

„Što me tako gledaš, reče, čemu li se čudiš? Da li ovomu momu odielu? ili jeziku, kojim te pozdravih? Nečudi se ni jednomu ni drugomu. Sve ćeš znati. Odielo mi liepo dolikuje; a jezik sam, premda tudjin, vremenom naučio; a to je čini mi se manje čudo, nego što njeki (e) od vas svakojake znate, a s v o g a neumiete.“

„To je sve dobro, reknem mu; nu tko si ti?“

„Ja sam tvoja grešlja. Znaš, kako sam te se od djetinstva vierno držao, i sve to vrieme gledao sam priliku, da ti se odkrijem i da ti pripovjedim sgode mnogovječnoga bitstvovanja svoga. Taj nagon oživlje u meni tim jače, kad danas čuh, da imam tečaj života svoga zaključiti korjenitim raztvorom u želudcu guskinom. Svatko je rad poslje sebe ostaviti kakovu uspomenu. Čuj me dakle: nećeš se kajati.“

„N. B. Prije nego počmem: Tebi se možebit čini, da bi meni, kano g r e š l j i, valjalo govoriti u ž e n s k o m s p o l u. Nu ja se držim generičkoga svoga svojstva, kano n o v a c; i buduć taj u vas m u ž k o g a spola: nebudi ti na spačku, što se služim t i m spolom. To je — da se razumijemo“ —

„Rodio sam se na otoku Cipru (odkuda i c u p r u m, bakar), u vrieme kada su Grci taj otok Perzijancem oteti ratom kušali. Neću da ti na široko kazujem, kako su me iz zemlje izvadili, od truse oprali, vatrom stopili, u štap skovali i u kovnicu dovezli te novac od mene načinili. Jednoga se ugodno i s ponosom sjećam; kad naime gotov izpod tiskala izidoh i kušalac, udariv menom o kamenu ploču, reče: dobar je! t. j. da nisam šupalj ili inače nedotupav. A to za to spominjem, što mi se čini, da bi taj postupak kadkada bio veoma potrebit i kod v a s, ljudi, prije nego vas u t e č a j s t a v e. — Nu to je samo onako uzgred rečeno.“

„Najprije dakle bijah g r č k i bakreni novac.“

„Neznam, koje si ti misli o seobi duša. Vi ljudi o tom dosta govorite, ali, čini mi se, malo znate, a još manje osjećate. Početnik toga nauka, moj zemljak one dobe, Pytagora, bijaše jedini te se usudi uztvrditi o sebi, da za doba trojanskoga rata Euforbo, sin Pantoov, nebijaše nitko drugi nego on (naime Pitagora), i za dokaz tomu pozivaše se na štit u hramu Junoninu kod Mikena, kojim se on kano Euforbo bješe služio i na kom bijaše sbilja zapisano ime toga junaka. Od to doba čuje se medju ljudmi, da je ovaj ili onaj nalik ptici, zecu, majmunu, divjemu mačku, konju itd.; nu nitko se o sebi nesjeća, ili možda neće da kaže, da je kad bio takovom živinom, pa ma i čim boljim. Ali zato ja ipak vjerujem u seobu duša ili produžnju bitstvovanja u obće. Vi se ljudi toga valjada nespominjete, jer se bez sviesti radjate i bez sviesti umirete; jer mnogi od vas ni u životu nezna što je jučer jio, a nekmo li bi znao što je njekoč bio; nu zato se ipak kod množine od vas pokazuju tako očiti tragovi i gotovo neposredni nastavci inakih predovoživotnih eksistencija, da bi se moglo prstom pokazati i sigurno reći: ovaj je, prije nego što postade čovjekom, bio — ovo, a ovaj — ono, te bi se po gdjekoji našao u veoma blizu srodstvu sa svietom Ezopovih basna.“

„Što se mene tiče, izvjestno znam i opet ti velim, da sam najprije, i to dugo, bio grčki bakreni novac. Iza kako je naša kultura već davno bila osvojila život rimski i stari Katon već odavna pod siedu glavu bješe morao učiti grčku slovnicu, za vrieme cesara Tiberija, nadje se u Ateni njeki gladni retor, inače privrženik Stoe, te neimajuć ni kaše da se njom nahrani, a misleć, makar da su grčki pedagogi

Rim poplavili, i za njega da će se možda naći gdjegod koja bolja korica hljeba: spremi malo poputbine: vrećicu smokava — koliko se mogaše sigurno pronieti od sikofantâ* — njekoliko glavica češnjaka, dva tri somunića hljeba, pa krene na put u Rim s gotovinom od jedne drakme u bakrenom novcu, medju kojim bijah i ja.“

„Pristavši i izkrcavši se u Brundiziju te obračunavši što je putem potrošio — jer ostalo morade odveslati na brodu — nadje se još prilično pri novcu, o kom, što proseć što od svoga trošeć, što pješke što povezački, stigne sretno u Rim, i ja s njim.“

„O tom čovjeku neće biti više razgovora. Toliko ću samo još spomenuti, da je s vremenom postao glasoviti čankoliz (parasit) i lakrdijaš njeke senatorske obitelji u Rimu.“

„Dogodi se, da je u to doba cesar Tiberio morao s vojskom u Panoniju, da uguši pobunu. Po duhu onoga vremena i taj vladar bijaše više Grk nego Latinac te na svom dvoru strane mudrace grčke rad prikupljaše i s njimi se zabavljaše. Jednoga od njih bješe sobom poveo i u Panoniju. Nu ubogi čovjek, nevikao onomu podnebju i hrani, najede se jednom jabukâ petrovačâ, dobije groznicu i umre. Kad bijaše da se sahrani, nasta neprilika za propisani obol (novac), koji ide Charonta u ime prevoza na onaj sviet. Uzžurbali se dvorani carevi, obilazeć i propitujuć, neima li tkogod kojom srećom novac, da dâ. Kad eto ti njekoga brijača — inače gradjanina rimskoga i legionara careva — kod kojega se, došavši u Rim, bijaše najprije nastanio onaj moj retor iz Atene, te uzev brže bolje nož, izpori njim iz kabanice novac, koj mu — premda proti reglementu — služijaše putcetom — i to bijah ja — pa ga tamo dade. Njeki primjetiše, da mora biti obol, a ovo da ga je samo osmi dio, te se zapodje prepirka, hoće li biti dosta prevoznine. Napokon pametniji uvidješe, da je bolje išta nego ništa; a to potvrdi i brijač, kazujuć, kako ga je retor menom za nevolju namirio, pošto ga već bješe obrijao. „Neka se nagadja tamo dolje sa starim prevožčikom, da mu ono drugo popusti“, rekoše napokon, pa me mrtvacu u usta utisnuše, dodavši tim mastniji kolač za troglavo pseto.“

„Pokopaše nas, i ja mišljah, da sam se za uviek s ovim svietom oprostio. Nu tko je ikada podvojio o izpraznosti grčke vjere, odnosno na onaj sviet: evo živa dokaza mene, koji mogu posvjedočiti, da niti smo mi vidjeli Charona niti Charon nas; nego probaviv i ja i moj filosof više godina medju krtovi šest stopa pod zemljom, dodju jednom te lopatami izbace i mene i njega.“

„Što s njim bje — neznam. Mene u Sisak odnesoše i na brzu ruku r i m s k i m novcem prekovaše.“

„Od to doba mnogo sam se kojekuda potucao. Koliko bijaše cesareve zemlje, svagdje me je bilo, dok me napokon s mnogimi drugimi nestiže žalostna sudbina te nas u pokrajini Noriku njekakav čovjek, siromah i tvrdica, u vrt pod krušku u kotlu zakopa i umre.“

„Došavši opet na ovaj sviet, postadoh ovim što sam: c. kr. g r e š l j o m.“

„Kako vidiš, nepromieniv sućtva, u tri sam se lika svietu prikazao. Tri sam vlade prebavio: jednu republikansku i dvie carske, ali se svojemu demokratičkomu značaju neiznevjerih. Nisam rad nikoga učiti; nikomu neprigovaram; — samo kažem.“

„Kad se na tu svoju prošlost osvrnem: moram reći, da ni malo nezavidim svojim gospodskim drugovom od srebra i zlata. Istina, bijah uviek novcem ubogarâ i djece, novcem božjim škrabice crkvene, novcem prosjačke podjele; ali zato i provodijah svega vieka život slobodan, idući neprestano od ruke do ruke; vidjeh mnogo svieta, obveselih mnogo malih srdaca, utroh i po gdjekoju suzu skrajnjega potrebnika; dočim oni zlatnici i srebrnjaci viek svoj ponajviše u bogatirskih sanducih i škrtačkih kesah pročamiše, obiljem dodijaše, nedostatkom sve zlo počiniše. Ja nevidjeh mnogo gospodskih dvorova, neizidoh izvan kruga p o t r e b e; ali zato nevidjeh niti onih dosadnih i lakomih lica; nemorah služiti mitu niti na polju Martovu (u skupštinah) niti na forumu (sudovi); nemorah služiti nasilnomu otimanju, izdajstvu, otrovu, podmitanju oporukâ, podvodničtvu, bludničtvu, ubojstvu. Neka se i veli: nevriedi ni poture, probijene krajcare itd., al se netiče nas bar ono, što se iz važnih ustiu reklo: „Z l a t o i s r e b r o n e z n a m d a l i m i l o s t i v i i l i o s v e t n i b o g o v i d a d o š e (ljudem).“

„Ti ćeš pomisliti jamačno: da brbljave grešlje! — Prosudi, kako bi tebi bilo sladko govoriti, da si stotine godina morao mučati. Zato se još uztrpi.“

„Vraćam se na svoju posledniju fazu, kad postadoh c. k. novcem.“

„Tu me iz kovnice, kroz više ruku, kroz koje samo prodjoh, dobi posve nova njeki javni blagajnik u ovoj zemlji, pa digavši me pod plaću, pokloni me, odmah prvu nedjelju zatim, na voće sinčiću, koji mu bijaše ljubimac. On me dade seljanki, seljanka na selu pekaru, pekar me izmjeni provizuru, kod kojega se zimi igraše svaku večer na karte malo družtvo, i u tom družtvu ljepota kći domaćinova. Ovdje moram postati. Potegnuv djevojci loša sreća u igri, segne otac u džep, izvadi me i rekne: „Evo ti za b o l j u s r e ć u, zlato moje“ i po-

* Sykofanti zvali su se oni, koji bi koga radi zabranjena iz Atike izvoza smokava tajno prijavili. Poslje je ime to prenešeno i na one, koji bi prokazivali i druge stvari, nego što su smokve, te se danas zovu denuncianti.

gladi ju po licu. U toj službi, koju bi mi mnogi zavidjeli, dobro se ponesem, i da vidiš kako su me one liepe ruke njegovale, one liepe oči pazile, ona sniežna njedra čuvala! Dok jednoč nedjeljom na polazku u crkvu nezabugari tužna pjesma: „Krajcarak je malen darak, al velika zadušbina.“ Kano golubče u gnijezdu ganu se nješto u srdcu djevojačkom. „Hoće li me dati?“ — dadè me.“

„Dotle sve bijah sretan i zadovoljan; kad odatle još kroz njekoliko ruku dospjeh u ruke njekakvim malim nevaljancem, koji, uzamši zrcaline, posrebriše me i staroga njekoga Grka (trgovca) na pola sliepa za orožčiće prevariše.“

„Tom nesretnom domišlju malih zlikovaca dokopah se opet sužanjstva i najcrnjih dana života svoga.“ (Konac sliedi.)

Jadvigin zavjet.

Iz Revue des deux mondes, napisao Amédé Achard.

Preveo Vladimir Pacel.

Poljska emigratija zauzimlje osobito mjesto u parižkom svietu. Neznatnimi vojnici tiče se radnîka, izkusnimi vodjami onih junačkih vojska, koje su se opirale njekoliko tako strašnih mjeseci svim silam Ruske, mieša se ona medju aristokratiju prigradja Saint-Germain, medju najumniju, i medju najradiniju stranu francezkoga družtva. Ona je sad dolje, sad gore, ona je svigdje, ona je štovana, bojana, ljubljena. U ovih staležih, koji su razsuti i raztepeni, kao grane gromom razsječenoga hrasta, skrivaju se čedni junaci, koji su čudesa počinili, te se iztiču zapovjednici, koji su izveli čudesa smjelosti, uztrajnosti i hrabre vještine. Medju svimi timi prognanici stoji njeka vrst bratinske skupnosti; oni se medjusobno podpomažu i zaštićivaju. Jedna ih veže sveza: ljubav nerazkidiva prema odsutnoj domovini. Oni koji umiru, ostavljaju ju onim, koji se radjaju te svi spadaju, siromasi kao i bogati, k Poljskoj, koja ostaje neumrla u njihovih srdcih.

Ovaj položaj, kojemu ima njeka nalikost s onim židovskoga naroda, bludeća po svietu, te progoneća u snu uzkrsnutak svetoga Jerusolima, učini iz poljske porodice kao njeko pleme imajuće svoju physionomiju i svoj značaj. Godine se mienjaju ali njih ne mienjaju. Valovi žrtava dolaze ju ojačivat razdobljem, te ju pomladjivaju ciepljenjem nove krvi, kojano je dobila krst požrtvom. Život ovih pobjedjenika je smiešan žalostmi i nadami, gorkimi žalostmi, silnimi nadami, oni su uviek pripravni opet početi, uviek na uslugu prievratu, oni nepoznavaju mira inače nego po slučaju, ne stanuju u Francezkoj, koja je većinu njih posinila, nastane se ondje, te obraćenima očima prama onoj strani, odaklje svjetlo dolazi, nadaju se uviek, da će ih štropot topovâ odmah natrag pozvati na obale Visle, njihove svete rieke.

Ovo očekivanje, koje ni malo ne popušta, niti stalne pobjede njihovoga nepomirivoga neprijatelja, niti slabost politike, niti izdajstva udesa, mieša u njihovo živovanje njeko pustolovno počelo, koje smjera da izčezne po ostaloj Europi. Čovjek bi ih nazvao izabranimi za žrtvu; oni dobivaju kušnje o tom u pameti, te kad dodje hora, ponude mu svoju slobodu i svoju krv. Oni učiniše podjarmljenoj i krvavoj domovini žrtvu budućnosti — oni znadu da je sve, obitelj i sreća, — njihovo te ova vjera uzdržava im duhove na visinah, do kojih ne dosiže biedno slavohlepje svjetine. Oduševljenost, ta riedka stvar, žive u njih.

Za vrieme početka ove pripovjesti, poznavaše većina osôbâ, na koje se može prilično odnositi kakvoća Parižanâ, barem po izgledu, generala Ivana Zeleskoga, jednoga od najodvažnijih boraca velikoga ustanka god. 1831. On imadjaše navade savršene pravilnosti. Svaki dan, zimi u dva, ljeti u pet sati jahaše Elysejskimi poljanami lagano, korak po korak, oholim držanjem, akoprem bijaše naslonio glavu lahko na prsi, držeć u ruci šibu, koju nikad neodlagaše. Grof Ivan bijaše čovjek srednjega stasa, nu takove skladnosti u razmjeru uda i kretnje, da si ga je čovjek lahko pomisliti mogao, većega, nego li bijaše u istinu. Počimaše suholjavjeti, kao što se to opaža kod ljudi, koji su izkusili dugotrajne napore, ili na koje starost napada, on propadaše. Imadjaše široke pleći, jak kostur, suho lice, malu i njежnu ruku, oči sive, glavu oblu s pjegami, sivih vlasi oko sliepih očiju rudastih, glas sladak, malko tresuć se, pogled dobar i suzan, prilika spavajućega čovjeka. Kad bi se pobudio, promienilo bi se sve to. Bijaše to preobraženost. Oni, koji ga vidiše u bitci nemogahu ga zaboraviti. Kod prvoga hitca blistaše mu se oko žarom, obraz mu se sjaše, glas mu postade gromovit. Bijaše to ognjomet, koj provali uz riku topôvâ; nu u najžešćoj provali ostade on sebi gospodar, vidjaše i ravnaše sve. Ostaviv njeku konjaničku pukovniju, počev od prvoga sukoba s ruskimi četami, bijaše stekao nad svojimi vojnici izvanrednu vlast. Na njegovoj strani uzeše kosci bateriju. Njemu bijahu prirodjena svojstva muža ratoborna, pravednosti i hitrine pogleda, izvanredne smjelosti spojene s krajnom mudrošću, munja oduševljenosti, žilavosti koju ništa nezateče. Ivan Zeleski uztraja u bitci do kraja, rabeć svoje stražnje čete u zadnjem naporu. Kad bi pro-

lazio prednji red obkoljen šakom razderanih i ranjenih ljudi, potekoše suze biesa niz njegova lica. To bijahu prve, koje je prolio od početka sječe i paleža.

Čudom bje grof Ivan spasio polovicu svoga imetka smještena u Englezkoj po nagovoru jednoga svojih prijatelja. Kašnje uze si za ženu njeku bogatu baštinicu velike vojvodine Poznanjske, koja se zaljubila u njegovu slavu, te koja je podpuno sretna bila za vrieme od deset godina. Ona mu bje rodila kćer, koja bijaše iza Poljske ono, što je najvećma ljubio. Rodjena u progonstvu, rastaše ondje Jadviga, pokazujuć da će naličiti materi si ljepotom a otcu pako značajem. — Grof Ivan Zeleski stanovaše sa svojom kćerju u njekom hotelu blizu Elisejskih poljanâ. Mnogo je putovao, vodeć sa sobom Jadvigu u London, u Madrid, u Rim, u Berlin, nu vraćajuć se uviek u svoje gniezdo, gdje je, hvala množtvu svojih sunarodnjakâ, koji ga pohadjahu, dihao skoro zrak svoje izgubljene domovine. Svagdje, i u višjih krugovih bijaše liepo dočekivan. Ova neprestana putovanja i kretanja, koja ga stavljahu u doticaj s tolikom phisionomijom, davahu Jadvigi radin i muževan odgoj, u prilog njezinomu duhu, koj joj postade zreo i jak prije vremena; nu ona držaše o svom rodu njeki temelj uzhita, koj ju sačuva od suhoparnosti svieta, kojim je prolazila. Već u tih lahkih odnošajih, gdje može mlada djevojka uvidjeti ono, što jest ili što će biti, energija i odvažnost grofa Ivana pokazaše se sama sobom na njoj.

General imadjaše izkusna i stalna prijateljstva u svih priestolnicah gdje je boravio; uznos svoga značaja, veličina svoje bezkoristivosti, vjernost u zatajivanje samoga sebe, razjasnivaše sve to. U broju onih prijatelja, bijaše onaj, koj je prvo, najmilije i najpouzdanije mjesto zauzimao, njeki Magjar, grof Matija Kloska, koj mu bijaše bojni drug za vrieme rata 1849. Kad se je Ugarska bila podigla, nebijaše Zeleski manjkao bačiti se onamo, te odnesti tamo oduševljenošću svoje hrabrosti izkustvo izcrpljeno na drugih bojnih poljanah. Grof Kloska, koj je takodjer ostavio konjaničku vojsku, i grof Ivan bijahu se sreli u dvadeset slučaja, gdje su se natjecali u hrabrosti i požrtvovanosti. Njihovo se prijateljstvo započe načinom natjecanja i borbe, koja se izvrže po malo u mržnju. Slučaj bijaše o tom odlučio inako. Njekoga dana, dobiv nenadano nalog od provizorne vlade, bijaše grof Zeleski odvažno zametnuo bitku, žestokom kretnjom Kloska osjegura pobjedu, koju opornost i junačtvo njegovoga vodje nemogaše steći ni većimi silami. Oba su se generala tražila usred slavja, jedan na drugoga ponosit, gonjeni uzhitom kakovim se tamani svaki nazlob, njihove se ruke bijahu sjedinile. Prijateljstvo koje nesmjede ništa promieniti, nastade, da bude utvrdjeno.

Pošto bje Ugarska potlačena, nadjoše se Kloska i Zeleski opet u Parizu. Spoznanstvo dublje od onoga što su zavriedili, utvrdi njihovu iskrenost. Medju oba generala nebijaše nikakve fizične nalikosti. Magjar bijaše velik, suh, gibiv kao mačka, lica blieda i nježna, okružena šumom plavih valovitih u duge snopiće podignutih vlasî na vedru čelu. Grof Kloska imadjaše sina Stjepana Klosku, koga njegovi prijatelji medju sobom zvahu Pišta, obiteljski diminutiv, koj se rabi u magjarskom jeziku. God. 1849. bijaše Stjepanu dvadeset godina; tada pako, kad nalazimo Magjara i Poljaka u Parizu, bijaše mu dvadeset šest do sedam. Stjepan Kloska bijaše živa slika otca mu, s onom živom izboritošću i sjajnošću, koja je drug mladosti. — Obitelj Zeleskieva zauzimaše osobit položaj medju svimi poljskimi obitelji, koje su potražile utočište u Francezkoj. Njegova se plemenština broji do početka one monarkije, koja je spasila kršćanstvo s Ivanom Sobieskim, te koje nestade Kazimirom Augustom Saskim. Pripovjedalo se je da su tri Zeleska poginula sabljom u ruci, sjedeća na bielcih, jedan ubijen od Rusâ, drugi od Turakâ, a njeki treći od Švedâ. Ivan Zeleski nije se nadao isto tako liepoj smrti. Pogovaralo se je, to bijaše barem priča u Podoliji, odaklje mu je porodica, da, kad već mora jedan Zeleski u godinah umrieti, vidjaše svoju sjenu proći mimo sebe! Da je imao jakost bika i mladost mjeseca svibnja, godina bi ga odniela odlazeća. Jednoga dana upitan ob ovoj priči, bijaše grof Ivan pokušao drugi pravac dati govoru; nu, natjeran pitanji: — E pa dobro! da, istina je reče."

Grof Kloska, kojemu je za prvi put potvrdio ovu legendu, stisne mu ruku. — Vjeruješ li ti to u istinu? kaže mu. — Vidjet ćeš. —

Takova bijahu ova dvojica, koja se posjećahu svaki dan god. 185., te koji neimadjahu nikakvih tajna jedan pred drugim. U prijateljstvu grofa Kloske bijaše njeka vrst odsjene označene štovanjem, u ovom pako grofa Zeleskoga njeka odsjena obkoljena dostojanstvom. Odanost bijaše jednaka s obiju strana. Jutrom ili večerom susretahu se, i bio koj godj početak govoru, nezakasniše nikada postići udaljene krajeve, gdje im je ostalo srdce, s jednom češću njihove krvi. Govorahu o mrtvih i ob onih, koji su one preživjeli, o žrtvah, koje su snieg Sibirije, ili sjene tvrdjâva proždrle, te se izazivahu cielom voljom na nove borbe. Bijahu to dvie mirne duše, pune podzemaljskoga djelovanja, dva nepokvarena bića, koja su olujami prošla. Imadjahu jednu nogu na svietu, jednu u prievratu. Četa oduševljenih progranika, tajnih poslanika, i zakletnikâ idjaše iz hotela Zeleskoga u hotel Kloske, pazeć iskru, koja bi morala zametnuti oganj Europi, te prisluškivajuć uhom kod najmanjega hitca. Grof Ivan i grof Matija bijahu tomu duša.

Otac puštaše Jadvigu neograničenom gospodaricom svojih činâ. Ona sprovadjaše ciele dane u knjižnici hotela, gdje je upotriebila čest vremena da može uzdržati dopise grofove, malo ju vidjevahu, mnogo ju tražahu. Najveća oporava joj bijaše šetati se u njekom velikom vrtu, koj je graničio s ulicom Gabriel. Noć ju kadkada ondje preseneti, sjedeću na strani, motreću svietlucanje zviezda, ili igru svjetla, razlivenoga mjesecem po lišću. Ona negovoraše nikad o sanjarijah, koje su ju ondje suzdržavale. Jadviga se nečinjaše nikada siljenom udati se, akoprem joj bijaše tada više od dvadeset godina, premda su ju bogatstvo miraza i njezina ljepota već označivali nevjestom mnogoga prosca. Kad se je pred njom prozvalo ime jednoga od njih, podsmjehivala bi se te nepromjenljivo odgovorila: Imam vremena čekati, pa i čekam.

Ista sloboda s najširjimi pravci, koje je podnosio njezin spol, bijaše upravljala uzgoj Stjepanu, koj je na svoj način rabio imetak svoje matere, umrle prije njekoliko godina, kao i one Jadvigine. Grof Kloska, kod kojega je ratovao u Ugarskoj, bijaše zahtievao da proputuje Evropu i Iztok. Ovaj zahtjev odgovaraše previše načinu Stjepana, da ga nebi bio sliedio. Ove neprestane odsutnosti neškodjahu iskrenomu prijateljstvu koje je skapčalo dvoje mladih ljudî; oni se vidjahu često za vrieme riedkoga boravka Stjepanova u Parizu. Njihovo prijateljstvo, malo uzdrmano sa strane Jadvige, srdčano i otvoreno sa strane Stjepanove, imadjaše tada priliku da se uzbudi. —

Bijahu velika protuslovja u značaju ovoga mladoga čovjeka, stalan skup skupljen u osobitu vatru, njeki uznos što ga glas i pogled odmah izdadoše, i mnogo čednosti. Ljubljaše živ život. Grof Kloska znavaše ga dobro, te znadjaše da njegovo otčinsko dostojanstvo nestajaše više u pogibelji. Ova sjegurnost izbodjaše iz okolnosti koja je pustila duboke tragove u duhu Stjepanovu, tako kao što je kadkada dovoljan vjetrić da prigne drvce. U vrieme, kadno htjede Ugarska podleći naporom ruske vojske, zaboravi njekoga dana Stjepan jošte mlad, dužnost, za koju je odgovornost na se preuzeo, radi njeke gospodje koju bijaše susreo u aristokratičnom svietu Pešte. Kad se probudi, onesviešćen radi pogreške koju počini, oslobodjen ove prolazeće nesviesti, mišljaše da mu je poštenje poginulo. Otac mu preuze njegovo mjesto, te popravi sve. Uništav u bitku, mislio bi čovjek da je izčeznuo samo da izpuni tajne zapovjedi. Kloska mu nepredbaci ništa, nu Stjepan opazi na njegovih očiju odsjaj mûkâ, koje bijaše podnio. Ovaj strašni čas stavi medju nje svezu, koju Stjepan nikada nepokuša razkinuti. —

Jedno jutro, Ivan Zeleski unidje k Matiji Kloski. — Hoćeš li zatvoriti tvoja vrata? kaza mu; ja imam s tobom govoriti.

Matija zazvoni, te dade znak da se nitko nepusti unići. — Evo ostarjeh zače Zeleski. Da umrem, bi li ti pristao na to, da se skrbiš za moju kćer?

— Što ti tu govoriš? zaviče Magjar.

— Sasma jednovitu stvar. Pitam te, bi li ti privolio na to da se brineš za kćer mi u slučaju da umrem.

— Bez svake dvojbe; nu zašto mi govoriš o tom?

— Tielo ti je od željeza.

— Željezo se potroši: pa zato valja na budućnost misliti. Da se dogodi nesreća, ja nebi htio da Jadviga sâma ostane. Ja sam mislio na tebe.

— To si dobro učinio. Moja kuća bit će kuća tvoje kćeri; da te nesreća snadje, imao bih dvoje djetce.

— Hvala.

— Ima i nješta boljega za učinit; ja imam sina, on je dobar dječko . . . Hoćeš mi obećati za njega ruku Jadviginu?

— Dodjoh da ti to predložim. Djevojka u njezinih godinah, pa liepa kao što je ona, živuća pod istim krovom, to bi moglo imati neugodnosti . . . Ženitba to sve popravi. Nije li se Stjepan zaručio?

— Nije, samo ljubaka. Putuje Italijom.

— Trebalo bi ga pozvati kući.

— Ti želiš barem da se ta ženitba čim prije obavi?

— Bez svake dvojbe. Ja sam glavom donio njekoliko papirâ, koji će ti dati točan pojam o mojem imetku. On je veoma umanjen, te ostaje jedva toliko, koliko pripada kao svojina Jadvigi, s njekojimi ostatci mojega imetka. — Toliko Poljaka strada oko mene . . .

— To nije ništa, reče Kloska, odrinuv papire, koje je grof Ivan razširio po stolu; nu ti govoriš kao čovjek, koj bi mogao sutra izčeznuti. — Nikada te nevidjeh takova.

— Ja bih mogao u istinu sutra umrieti.

— Jesi li bolestan?

— Nisam.

— Daklje što ti je?

Zeleski namrgodi lagano čelo. Kloska upili svoje oči u njegove. Njeka uspomena proleti naglo pamet mu.

— Može biti da? . . . nastavi on.

— E pa dobro, jest. Ne pitaj me . . . Moglo bi se sgoditi, da bi moj umoreni duh postao plienom pustolovnih sanjarijâ; možda i tajnih istina, koje su mi utekle mojoj razglobi dozvolile čitati budućnost. Budi što mu drago, jučer mišljah da se vidim, te njeki nutarnji glas kazaše mi, da ću umrieti.

Kloska ščepa grofovu ruku. — Ma to su trice! zaviče on.

Zeleski pokima glavom. Hoće li tvoj sin biti suprug mojoj kćeri? upita.

— Za stalno.

— Pa dobro, piši mu.

Digne se, pruži kriepku ruku svomu prijatelju, te u onom času, kad ju izpusti: — Ah! odgovori, Jadviga ne zna ništa o svem tom, osim što sam mislio na Stjepana za nju; ne govori joj ništa o naših namjerah.

Poslje kako je grof Zeleski ostavio grofa Klosku, ovaj, jošte sasma uzbunjen, pisa svomu sinu, da pohiti kući. Znalo se je, da Stjepan putuje po Italiji, nu to, što grof Kloska nije znao, bijaše, da nije sam putovao. Stjepan življaše tada u cieloj uzbunjenosti ljubavi, koja činjaše, da za njega na zemlji i na nebu, u sadanjosti i u budućnosti, nebijaše drugoga do jednoga bića, jedne žene, grofice Marije Lobogovićeve. Zajedno bijahu prošli velik dio poluotoka, za tim se povuče grofica u njeku villu na obali morskoj, medju Luccom i Livornom, kamo je Stjepan došao da ju opet nadje, nadajuć se, da će ga otac i vrieme pustiti u toj samoći. Villa, sakrita za maslinovim drvećem, u sjeni njekoga priedbriežja, bijaše veoma oddaljena od ceste, te je za to bilo težko doći onamo, ako ju čovjek nije tražio. Bijaše zakopana u dubljini doline pune svježosti, mirisa i sjene; imadjaše na obzoru, s jedne strane nizke i valovite brežuljke, s druge modro i neizmjerno more. Marija i Stjepan ne šetahu se nikada daleko. Njihovo zemljište ne imadjaše više obsega nego li vrt. Kretahu se medju istimi gajevi, stupahu istimi stazami, sjedjahu nakraj istih vrêlâ, bludjahu večerom dubljinom istih obala, a onaj kut zemlje, što ga diete svojima očima shvati, zadovolievaše im. Bijahu ondje jedan s drugim.

Grofica Lobogovićeva spadaše njekoj uglednoj porodici Českoj. Znala je sav plamen i svu oduševljenost ovoga uzhićenoga i sanjarskoga plemena, koje je imalo svoje proroke u Janu Hussu i svoje junake u Janu Žižki. Udata za rana za grofa Lobogovića, razstavi se od svoga muža radi okolnosti, s kojih krivnja ne bijaše na njojzi. Neizmjernim imetkom, kojim mogaše svoju razmnjevu pásti po svih priestolnicah Evrope, većma znan po svih kupalištih nego li u svojoj pukovniji, imao je grof nestalnu ćud i promjenljiv ukus, koji mu ne dopuštahu na istom mjestu dugo boraviti, i ljubiti dulje vremena istu osobu, ili istu stvar. Mienjao je da mienja. Imao je na njeki način želju — bolest za neznanim. Odatlje neprestani izlieti, i odsutnosti, koje ne prestaše nikada.

U dvadeset i trećoj godini, nadje se grofica sâma, usljed logičnih posljedica glede navada grofa Lobogovića. Ne bijaše medju njima nikakve izprike, nikakvoga prekorivanja: on joj pusti porabu njezinoga vlastitoga imutka, dodav mu veledušno dio svoga, te se ne susrietahu više drugdje nego li na putu. Marija bijaše sirota, te ne imadjaše djece.

U dvadeset i trećoj godini ne živi čovjek dugo sâm, osobito ako je čovjek sličan grofici Mariji. Bila je to jedna od onih žena, koje se čine, da su opredieljene od neznana boga, da živu mlade, i da umru uviek mlade. Ona je bila puna oduševljenosti i čustava, ne računajuć nikad njima, te podavajuć im se istom silom. Posljednja činjaše joj se uviek sâma istinita. Physionomist bio bi spoznao njezino nutarnje bistvo po licu joj, stroga moralnost mogla bi se uzžalostiti s ovoga obreta, tajna simpatija nebi mu škodila. Marija je imala djetinske široke, jasne, svjetle, modre oči, koje se mienjahu po vremenu, i stanovita svojstva ćudi, kojimi ona ne mogaše gospodovati — kadkada slične modromu nebu, kadkada sive, za tim prelievajuće se u zeleno — usta sjetljiva, s ustnami nježnih obrisa, zaobljenu bradu, nos kratak i tanak, povijušno vladan ružičastimi i hlapatnimi nosnicami, i vite obrvice. Njezin veseli smieh crtaše male jamice na licih, kojih nježna koža bijaše biela kao ruža. Njezin hitri i podatni um razumievaše sve, te se priučavaše svemu. Njezina je nesmotrena narav protuslovila laži. Kad se je smijala, bijaše sretna; kad se je plakala, bijaše to radi žalosti, i sreća ili nesreća — sve je moralo buknuti.

U vrieme kad je grof Mariju bio ostavio, nješto bludeća, nješto žalostna, žaleća za onim, što nije smjela više vidjeti, nu ćuteća u dnu mladoga si srdca rieku života, bijaše nadošla u Pariz u družtvu jedne svoje prijateljice mladosti, koje suprug spadaše k poslaničtvu austrijskomu. Zabave dolaze brzo pred ženu osamljenu i zamamljivu, koja ih traži. Grofica susrete Stjepana u odličnih krugovih. Naglost njihove ljubavi mogaše učiniti, da se vjeruje na ove priekrete, koji samohotno buknu i provale. To bijaše u istinu jedan od onih udaraca groma, o kojih govori Stendahl. Sgledaše se i uzljubiše se.

Sukobiše se na njekom plesu. Gospodarica kuće predstavi Stjepana Mariji, koja osjeti, kao da joj se saspe vatra u grudi. Pošto su prve rieči medjusobno izmienili, primakne se njetko grofici, da ju povede na ples. Stjepan pobliedi naglo. On ju sliedjaše pogledom, dok ju je ples u svojem vrtlogu zameo. Ona nadodje na skoro na svoje mjesto. — To je strašna stvar taj valcer, reče Kloska; da ja ljubim, nebi nikad više ona plesala, koju bi moje srdce izabralo.

— A vi? kaže Marija, koja baci na njega svoje velike oči.

— Ja? . . . Ona bi imala moj život.

Njetko se približi opet ka grofici.

— Neplešem više, odgovori ona.

Stjepan malo da ne zaklikta.

Na taj se način darovaše jedno drugomu.

Onaj dan, koj bi morao list, koga je grof Kloska pisao svomu sinu, nadoći u villi Forli, Stjepan sjedeći na mahovini, u sjeni omorikova gaja, imajuć na strani kod sebe otvo-

renu knjigu, kojoj listove vjetar sâm okretaše, gledaše nestalno preda se. Marija se približi, te metnuv prst na njegovo rame, reče: Na što ste mislio?

— Mislio sam ... Šutite, zaviče ona. Sgadjam da niste mislio na me. Nebi li me vi već ovinuo rukama, i to jednom za drugom, i obadvjema zajedno, ako se ne varam? Radi koga ili radi čega me izdavate, kažite mi? Ah, koliko malo mi nalikujete. Ja, ne imam drugoga do vas u pameti, u srdcu, u nadi. — On ju privuče k sebi, ona to dopusti. — Mislim kadkada, odgovori ona, na davne dneve, kad vas još ne znavah. Kakove vike, kolika nemira! Življah u kolu žênâ, s kojimi sam imala muke saznat, čemu živu. Uvjek plesi, svetkovine, putovanja ... A ja mišljah, da su mi ure popunjene, jer nebijaše ondje ni jedne koja nije bila radina ... To bijaše praznina i bezposlenost; sada me opet podpaljiva njeko čustvo sretne savršenosti, te sve ono, što me obkružuje ima govor, kojega milina me proniče ... koliko sažaljivam one, koji su ostali na svietu, gdje se neću više pokazati!

Stjepan joj pade pod noge. — Što bi bilo iz mene, zaviče, da te izgubim?

Ona se nagne prama njemu, da se dotakne njegovih ustana. — A tebi, prošapta ona, biti će to sutra kao danas i sve dojduće dane kao sutra?

Stjepan htjede odgovoriti. Piesak jednoga drvoreda škripaše na kraju vrta; čovjek se pokaže na putu grmlja narančina, držeć poslužonik u ruci. — Ah! još i listovâ! zakrikne Marija.

— Bijahu to i zbilja listovi. Ona ih primi neuztrpljivom rukom, te razbacav ih po travi, reče: Zar nas nisu mogli zaboraviti, nas, koji zaboravismo na cieli sviet? Dobro je biti daleko od svih onih, koje čovjek poznaje!

— Okrajkom lepeze kojom se je igrala, prebaci njekoje listove razbacane po travi. — Od koga bi to sve moglo biti? prihvati ona. Ja imam prijateljâ kojim neznam više za imena. Jesu li u Parizu, u Beču, u Londonu? Kako je to daleko sve, i kako ružno!

Prolazeć, obuhvati Stjepan njezinu ruku. Njegove oči padnu naglo na jedan od tih listovâ. On ga pograbi, i kaže: — Od moga otca!

Njeki užas proleti lice Stjepanovo, koj je otvarao zavoj. — Što je? zapita grofica.

— Vidi, odgovori, pruživ joj list.

Trenuv okom, pročita ovo njekoliko riečî: „Dodji odmah, trebam te“. Ona se približi živo Stjepanu. — A ti ćeš odputovati? reče ona.

— Mora biti, to je moj otac!

Suze pomoče oči Marijine. — Mi smo bili sada tako sretni, reče ona.

Za tim, zavikav užasno: — To je bez dvojbe, kakova zakletva, možda poslanstvo! Uvjek slučaji! uvjek krv!

Ona proplače. Stjepan ju primi u svoj naručaj te poljubiv joj čelo, lica, i oči: — Čuj, nije to ono što ti misliš, reče. Znam veoma dobro kao i grof Kloska, kako stoje naše stvari. Ništa mogućega u tom času možda kašnje, za jednu ili dvie godine.

— Nu što onda?

— To je ono, što ne znam. Nu ja znam moga otca: jer mi piše ovako, mora da je to težka stvar.

— A ti ne slutiš ništa?

— Ništa.

— Da te hoće oženiti?

— Kakva budalaština.

— Medjutim ako bi on to hotio?

— Zar ti ja ne pripadam?

— Ti bi odbio?

— Ti o tom dvojiš?

Ona mu se objesi o vrat. — Znaš li ti česa se bojim? odgovori Stjepan.

Marija ga pogleda nemirno.

— Bojim se da nije bolestan.

— Imaš pravo, treba odputovati.

Ona se digne, te idjaše lagano sa strane ville. Dihaše težko, te gledaše oko sebe. Čini mi se da je sve žalostno sada. Vidiš li, sunce ne peče više. Ah, taj list! kako imah pravo da ga nisam htjela!

Stjepan ju tješaše, te joj govoraše nježno; nu on imadjaše kao i ona srdce razkinuto.

Tri dana kašnje, unidje on kod svoga otca, koj ga čekaše. — Evo me, što je?

— To je, da ću te oženit.

Stjepan mišljaše da je krivo čuo. — Što veliš? kaže glasom uzbunjenim.

— Velim, da ćeš se oženit s kćerju našega prijatelja Zeleskoga.

— Jadvigu! Nu od kada? i zašto?

— Razložit ću ti to. Ti poznaš moje sveze iskrenoga prijateljstva s grofom Zeleskim; već od njekoliko godina, njegova kći i ti življaste jedan s drugim. Ja nisam mogao sanjati bolji savez.

— Nu da je moje srdce zauzeto?

Grof se Kloska podsmjehnu. — Znam; ali tebi ima dvaest i šest godina ...

Stjepan se prenu.

— U ostalom je moja rieč dana, doda Kloska.

Stjepan pobliedi kao mrtvac. Bijaše to udarac kano buzdovanom. Nasta tišina. — Danas će te jošte, odvrati Kloska, grof Zeleski predstaviti svetčano svojoj kćeri. Stjepan ostavi svoga otca u položaju neopisive onemoglosti.

Tako bijaše ono česa se je grofica Lobogovička bojala, istinito. Htjedoše ga oženiti, nije se čekalo na njegov dolazak, nisu ga pitali za savjet. Sva njegova nada bijaše uništena, sve njegovo ufanje uništeno. Budućnost mu se zatvori. Što da čini sada? Posljednje rieči otčeve odjekavahu mu uvjek u uhu. Ovdje bijaše grozna zaprieka, neizprosiva ... Sati prolažahu, čas se

približavaše, kojega je morao ići grofu Zeleskomu, a on počuti žestoku žudnju da vidi Mariju. On joj napisa samo ove rieči: „ne počasi časa . . . dodji umah!“ Mišljaše da je skoro spašen, ako je ona kod njega.

Poslje podne dade se sa svojim otcem ka grofu Zeleskomu, koj ga primi sa znakovi iskrena prijateljstva, nu ozbiljno kao otac pružajući ruku čovjeku, o kom stoji sreća svoga jedinoga djeteta. Njeka misao razbistri naglo duh Stjepanu; valjda bijaše spas ovdje. Prije nego li zametnuše razgovor dalje, reče grofu Zeleskomu: Hoćete li mi dopustiti da govorim samo časak s gospodičnom Jadvigom?

Jadviga i Stjepan odu u vrt. Ona bijaše malo uzbunjena, nu podsmjehivaše se, zadovoljnim licem, koje činjaše da joj se je obraz razsjao od radosti. Za nju bijaše on niem. Ovo što je imao kazati, bijaše tako težko, kako da se približi takovomu priznanju. Doklje da ga tjera? Stojalo što mu drago, sada je trebalo prodrieti, te samo Jadviga mogaše to.

— Vi znate uzrok mojega boravka ovdje? kaže napokon.

— Moj otac se je pobrinuo, te me je o tom obaviestio.

— Dopuštate li mi govoriti kao prijateljici, najboljoj prijateljici, koju bih imao na tom svietu?

— Vi to možete učiniti tim slobodnije, što zaslužujem naslov, koga mi dadoste. Ja jesam, te ću bit uviek vaša prijateljica.

— Eto, što me je potaklo, da vam odkrijem svoje srdce. Vi ćete mi oprostiti škakljive stvari, koje vam imam priobćiti, misleć, da sam to dužan učiniti i za vas, i za sebe.

— Ne znam da li ćete mi činiti mukâ; nu neću imati ništa da vam oprostim, jer ćete vi iskreno govoriti. — On ojača svoj glas, iduć polaganije. — Vi znate, reče, da je vaš otac bacio oči na mene, da budem vaš drug u životu?

— U istinu . . . Već prije njekoliko dana, preteče me. Pače ja bi samo to dodala, da me nije ovaj predlog iznenadio. Činjaše mi se naravno da se kći grofa Zeleskoga udaje za sina grofa Kloske.

— Medjutim, Jadvigo, ova ženitba jest nemoguća.

— Nemoguća! Pa za što?

— Nisam slobodan.

— Vi ste oženjen? zaviče ona probliediv.

— Ne, ja ljubim drugu.

— Ah! — reče ona; za tim, nastaviv hod: — Je li to mlada djevojka, kojoj glasu ste vi škodio, te za koju se vi kao čovjek poštenja smijete žrtvovati?

Stjepan oklievaše. — Oh! vi možete sve kazati, doda ona . . . Vi znate da ja nisam bila uzgojena kao u zavodu, te da su mi se otvarala vrata ovoga svieta za rana; smatrajte me, daklje, molim vas, kao žensku, s kojom se može govoriti . . .

— Nije to mlada djevojka.

— Daklje udata gospodja?

— Jest.

— Vidjela sam to, akoprem toga nerazumijem . . . Nu na što vas to veže? Gospodja koja je odpala od svoje vjernosti, koju vjernost može ona zahtievati?

— Ah! Vi je ne znate!

— Znam da će izniknuti tako', kako je postalo. Za što hoćete da stvar minula zaprieči stvar vječnu?

— Nu kad ju ja ljubim?

— Zar mislite, Stjepane, da vas ja ne ljubim takodjer?

On ju pogleda, sasma začudjen. Ona pocrveni. — Treba veoma da to bude, odvrati ona, da vam ja priznam ono, što ste mi vi kazao. To što me izpričaje, jest, da ta ljubav nije od jučer... Već je više od šest godina da traje...

— Šest godina! opetova Stjepan.

— Slušajte me, pa ćete razumjeti . . . Moje je srdce koje no govori . . . Ja sam bila skoro jošte diete, kad je ta ljubav započela. Bijaše to u našoj dragoj domovini za vrieme rata. Jedne noći idjaše oddiel honvedâ pod vojvodstvom moga prijatelja Gabora Eckelsy-a, koj me pošalje mojemu otcu s osobitim nalogom, da ne gubim ni časa. Kiša padaše. Na jednoć razsvietliše vidokrug crveni trakovi, a tutanj pušaka zagrmje. Tada otidje naglo njeka žena na pol gola iz tmine, te sasma uzbunjena, bježeća putem, obuhvati stegno Gaborovo. Krik izleti joj od njezinih ustnica: Moja kćeri! te ona pokaza rukami selo u plamenu; nu vaš je prijatelj imao zapovjed. On spusti glavu. Tada vi, uzdignuv ju: — Vodite me, kazaste, ja sam slobodan, neće se kazati, da bi bio imajuć konja pod sobom, i sablju u šaci ostavio bez pomoći plačuću mater . . . Vi se toga sjećate?

— Dà, dà!

— Ona skoči, vi ju sliediste. Honvedi idjahu laganije, a ja gledah sve u noć. Prolažahu časovi, koji mi se činjahu kao godine. Na jednom se začuje biesan galop, a dvie sjene minuše zajedno u tamu Vi držaste pred sobom malu kćercu na polak mrtvu od zime. — Učinjeno je, kazaste vi, kako? ne znam; nu ovdje su žive; jedna i druga. — Gornjom stranom vaše ruke otrste si njekoliko kaplja krvi, koje vam tekahu po obrazu. Ja, prignuv se uhu žene, koja me je sprovadjala, rekoh joj: — Vidiš li toga čovjeka? Stjepan Kloska bit će moj suprug, ili ja odlazim medju opatice, zaklinjem se. Vi živite, ja sam vaša.

— Nu znajuća i ono što znate?

— Da, znajuća i to. Čini se kan da vas je to zateklo Stjepane: to je zato jer niste nikada zaronio na dno duše, koju je jedna jedina nada obuzela . . . Ja sam vas uvjek vriednim ove

ljubavi priznavala, te se ćutim u stanju sve dužnosti toga primiti . . . Te sada bi se ja morala odreći toga sna, kojim se je gojila . . . sva moja mladost. Nu žali bože, moj prijatelju, ja sam previše vidjela ovaj sviet, ja sam previše salonâ prošla, a da se nebi njekoji od zastora pokrivajućih ih, razdrli. Mogla sam pogoditi, kako ove biede srdca postaju i izčezavaju, ovi iznenadi duha, kojimi čovjek oskvrnjava onu rieč, koja se ne može uporaviti na čustva, koja mogu minuti, ali koja bog ne posveti.

— Jadvigo! vi ju ne znate!

— A ja, ja se znam! — Ja se u nju ne uzdam da vas ljubi, kao što vas ja ljubim. Ona je ljubila dva puta, pa će i treći . . .

Jadviga i Stjepan učiniše njekoliko koraka šuteć. Stjepan idué utiskavaše svoje pete u piesak; grizaše si ustne. — Jadvigo! molim vas, učiniti da se odrečete vi, odvrati on; samo jedna rieč vaših usta, te je ova ženitba obustavljena . . . Ljubit ću vas kano sestru . . .

— Ne, ili vaša supruga, ili ništa.

— Nu gledajte kakva budućnost . . .! Nerazriešiva sveza, pa naša razdružena srdca! Uzdignuv glavu izrazom ponositim reče ona: — Ja se pouzdajem na budućnost.

— Daklje se vi odlučiste?

— Dà.

— Jednoga dana kad budem vaš suprug, nećete mi ništa predbaciti!

— Ja znam, na što se obvezujem, žrtva će mi bit lahka.

Stjepan lupnu nogom. — Bog mi je svjedokom, da sam vas upozorio! zaviče.

Vrata koja vodjahu iz hotela u vrt, otvoriše se. — Je li dovršeno? upita nježnim glasom grof Zeleski, ukazav se na skalinah.

— Svršeno je, reče Jadviga.

Stjepan se vrati kući u stanju, koje je graničilo na ludost. On je sve kazao, izuzev jedno ime, sve učinio da se oslobodi te niti jedna karika lanca ne bje raztrgnuta. Prokune Jadvigu. Njezina ljepota ne zasliepi ga, njezina ga ljubav ne dotakne, njezina ohola pouzdanost u budućnost razsrdi ga. Sve što dolazi od srdca kojega čovjek ne ljubi, ili nas rani il nam se ne dopadne.

Što mu je stalo do toga požrtvovanja, koje bijaše tako sjegurno za njega? Čemu ova strastna nježnost, tko je zahtievaše od nje? Za što je ona trebala čuvati u dnu svoje duše tako davne uspomene? Ako bi prolievala kasnje krvave suze, bila bi njezina pogrieška; nu ona koju ljubi nebi li jih još većma gorućih prolila?

Ne pripovjediv sve svomu sinu, priobći mu grof Kloska njekoje česti o razgovoru s grofom Zeleskim, i ob odnošajih u kojih bijaše zaključena njegova ženitba s Jadvigom. Stjepan odkrije ovdje nove zaprieke da se obustavi ženitba. Cielovito priznanje svomu otcu, bi onaj položaj samo još većma otežčalo. Kako bi grof Kloska dopustio misao vječne sveze sa ženom, koja nosaše ino ime od njega? Bijaše li to uzrok, koga je mogao primiti, da može svoju rieč opozvati? Medjutim su dani prolazili; a on skoro ni ne vidje Jadvige, i to samo njekoliko putî u družtvu. Ništa mu nije dopustilo misliti, da se je ona povratila drugim mislim. Grofica Lobogovićka, nije smjela oklievati dolazkom u Pariz. Ona nadodje, a on, ubavješćen biljetom, pohiti k njoj.

Marija mu primi ruke, te ga pogleda. — Nije li se nesreća sbila? reče ona.

— Žalibože! jest.

— Da li nije možda vaš otac bolestan?

— Nije.

— Da što? Ah! ja zgadjam. Ženitba.

On klonu glavom neodgovoriv. — Ah! biedno srdce. Pa dobro! ostavite me; nećete me nikad više vidjeti.

Na te posljednje rieči crtaše se utisak tako strašne sdvojnosti po licu Stjepanovu, da se je ona na jednoč s timi biesi utisakâ, koji bijahu u njezinoj naravi, bacila u njegov naručaj. Nu iz ove ženitbe, neće biti ništa? Stjepan klonu glavom. — Vidjet ćemo ja hoću ostati mirna odvrati ona, ne razumijem te pravo... Tu ima jošte nješto, što mi ti tajiš.

— Ima žrtava, što ih čovjek može zanijekati otcu, od kojega primi život, čovjek pripada tielom i dušom onomu, koj ti je spasio poštenje.

— Što hoćeš kazati?

— Imao sam svoj sat slaboće; bez mojega otca bila bi ona ura na imenu mojem ostavila neizbrisivu ljagu. Što misliš o vojniku, koj uteče?

— Ti?

— Gledaj moju bljedoću, pa ćeš vidjeti da li lažem! Pripadam grofu Kloski, a njegova mi je volja zapovjed.

— Daklje je on tù?

Stjepan klonu glavom.

Drhćućimi ustnami, prokrižanimi s tisuću olûja, kojimi se mienjaše srčbe s ljubavju, sdvojnosti s milosrdjem, položi grofica naglo ruku na srdce Stjepanovo, zapita: Pa ako ju uzmeš — nju — bi li me uvjek ljubio?"

— Više nego li ikada!

Ona neće imati od tebe ništa do ime?

— Ja ti to kunem.

— Ah! nebih bila mislila da te ljubim tolikom strastju!

Skoro za tim doznaše svi prijatelji poljske i ugarske emigratije, da će se kći grofa Zeleskoga udati za sina grofa Kloske. To bijaše da bi se ova dva jednako junačka naroda spojila u njih. Sa svih strana dolietahu čestitke obiema obiteljima. U crkvi ih objaviše. Zeleski je hitjeo sa ženitbom, kao čovjek koj se boji da neće više dugo živjeti, te da povjeri svoju kćer u sjegurne ruke. Ne bijaše više govorio

grofu Kloski o svojih slutnjah; nu oćutilo se je, da jedna jedina misao njegovim životom gospoduje, te da misli da su mu ure odbrojene. Svakoga dana vidjaše Stjepan Jadvigu. Ona ostade kao i prije, naravna. Kad ju nije motrio, bacaše na svoga zaručnika duge poglede, kao da mu je htjela prodrti na dno srdca, te ondje čitati tajnu svoga udesa; kad su im se oči susrele, ne odvrati ona svojih te ništa u njezinom držanju ne pokaza, da se boji, ili da se žalosti. Njekoliko dana prije, nego li će nadoći urečena svatba, Stjepan ju pozva na stranu, te reče: Jošte je kada; imaste se kada promisliti!

— Za što da se razmišlja, kad je odluka čvrsta?

— Vi daklje ne promieniste odluke?

— Ne promienih.

— Ni uzprkos onomu, što vam rekoh?

— Baš u prkos tomu ne promienih.

Stjepan ju pogleda sav u čudu. — Zar bih ja bila odustala, da vas bude snašla težka bolest? Toga vi ni sâm ne možete vjerovati. Vaša je duša tim obuzeta ... Doći će dan, Vi ćete biti sam, i sam stradati, pa za to ja da odustanem? Znala sam čekati, i čekati ću.

— Daklje neka vam se vrši volja! Moja me savjest neće moći koriti.

Svatba se obredi u crkvi sv. Madeleine u prisutnosti družtva izborna i sjajna. Jadviga u nevjestičkom odielu prosja kano sunce. Blieda pod bielom koprenom prodje ona čvrstim korakom kroz svjetinu, koja ju gledaše. Napred na prvom mjestu, opazi ona njeku ženu u crnu stojeću ravno nu izbočila glavu da bolje vidi, lica biela kao kost, obliedjelih ustnica, bistra oka; naslonjena na naslon stolice drhtahu joj ruke. Suočiše se, Jadvigu zazebe srdce, nješto joj zavika: To je ona!

I zbilja to bijaše grofica Lobogovićka. Ona se bijaše Stjepanu zaklela, da neće doći na obred, pače se bje zaklela i sama sebi; nu u zadnji ju čas gonjaše njeka sila neodoljiva. Htijaše vidjeti svoju takmicu, kakva li je u sjaju a može biti i svojom prisutnošću Stjepanu se u misli navrći. Mnoge žene ne mogu se oteti da ne stradaju, te u vječnoj borbi vole plakati kada ne mogu očaravati. Marija se provuče do crkve, udje u nju više mrtva nego li živa, ali ju ipak uzdrža njeka sila. Nu čim se otvore na crkvi vrata, nadje se na onom mjestu s kojega je ne bi bila ganula nikakva sila, i gdje ona protrpi tisućeru smrt. Stjepan ju opazi umah. Ona ga pogleda žarkim pogledom. Kada on idjaše mimo nje, ona u očajanom pogledu podnoseć muke sjaše od radosti uz pomisao: Barem su mu misli kod mene.

U ovaj čas ne misljaše niti Jadviga na Stjepana; jer se ne mogaše oteti od one strâne ženske, koja joj ukaza čelo od mermera. Tamno vidjaše, da se pred njom otvara kalvarija od svoje čiste krvi; nu zar u ovo krajno doba da reče ne, da bi i mogla, ne bi ... Kada s oltara podje u sakristiju, pod rukom Stjepanovom, ona žena u crnu nadje se pred njom nepomična. Stjepanu zadrhta ruka; ona reče: Dà, ah, nisam se prevarila.

Grof Kloska bio je dao urediti razi zemlje u svom hotelu stan za sina i snahu, i to sa strane, s koje se ulazi u prigradje St. Honoré, uzduž straga pruživ se vrt uz rue Matignon. Ovamo uvede Stjepan Jadvigu. Pod večer skupiše se na večeru oboji roditelji i najiskreniji prijatelji. Nu do skoro mladjenci ostadoše sami. Ivan Zeleski ode posljednji. On zagrli Jadvigino čelo, kano da ju gleda posljednji put, a stisnuv zetu ruku reče: — Ja sam vam ju dao — za nju ćete mi pred Bogom odgovarati.

Stjepan se pokloni tiho. Malo za tim, ostavi Jadvigu u družtvu njezinih dvorkinja, i pozdraviv ju ode. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Slike iz Bosne.

Nacrtane Kl. Božićem.

Bosna per Europam ceu sol radiaverat olim
Cujus nunc radios luna bicornis habet
Fertile Bosna solum fuit, auro, sale, metallo
Illyrici cornu copiae ad instar erat.
P. Vitezović.

Priznata je istina, da Turska zauzimlje najljepše krajeve Evrope. Slučaj, sudbina li dovela me u jedan kraj ove države, koji je prirodom tako blagoslovljen i krasan, da se može smatrati pravim biserom izmedju evropejskih zemalja Turske. Svi putnici, koji su proputovali Tursku i južno-iztočne krajeve Evrope, priznaju, da je Bosna ne samo najkrasnija zemlja na evropejskom jugo-istoku, nego jedna od najljepših zemalja Evrope. Niemci joj daju prvenstvo pred romantičnim Thüringom, Talijani pred krasnom Lombardijom, Francezi pred čarobnom Provençom, a Švajcari, ponositi ljepotami svoje domovine, rado priznavaju, da je Bosna prirodnom ljepotom prava takmica, u mnogom prvenka Švajcarskoj.

Slušao sam iz ustiju rodjena Švajcara, koji svoju domovinu na tanko pozna, da položaja, kakav je Jajca grada sa vodopadom Pive u Vrbas i predielom od Jajca do Jezera, ove male Venecije talijanske, nije u Švajcarskoj vidio; a prelaz Karaule-planine izmed Jajca i Travnika, dolina Neretvanska od Konjica do Jablanice, Sanska dolina, s Ključem tužne uspomene gradom, i Vrandučki klanac da se takme za prvenstvo s najljepšimi panoramami švajcarske. Ali nije na te točke i prediele stisnuta ljepota

Bosne. Ramska kotlina, gore Srebreničke i Višegradske, grad Zvornik na bistroj Drini, prediel izmed Tuzle i Gračanice, Maglaj na Bosni s okolinom, Zeničko-polje, Ripački-klanac, Krupska dolina, Gornje- i Dolnje-Skoplje, Kupreška-vrata sa Šuljagom-planinom, takove su ljepote prirodne, da će ih i najvještije pero jedva naslikati.

Ova ljepota Bosne dolazi od neprestano promjenljive konfiguracije njezine površine, izprepletene neprekidnimi lanci visokih planina od 2500' do 6000' visine, sačinjavajućih doline, humlje, drage i tiesnace, kroz koje se vijugaju žuboreće rieke i romoniti potočići. Toliko je tu obilje voda i izvora, da ih se u Bosni računa preko 8000. Bujno ruho kraljestva bilinskoga odieva divnim zelenilom poljane i doline, brežuljke i najkrajnje vrhunce visokih planina, a kroz nje proviruje amo tamo koja gola hrid, da monotonost zelenila razbije; a to sačinjava pravu ljepotu Bosne.

Tko je hrvatskim Zagorjem u lipnju proputovao, može u misli začeti slabu sliku ovoga perivoja, koju narodna pjesma kratko ali živahno označuje riečmi „Bosna ponosna", „Bosno bašćo svih milina", a za koju bosanski musulmani kažu „da je nema u sedam kraljeva".

Ali nije Bosna Hrvatom znamenita s prirodne ljepote. U Bosni žive naša braća, s kojom smo nekada imali sretniju prošlost, i s kojom se nadamo dieliti bolju budućnost. Historija nas je za dugo odtrgla jedne od drugih, te smo si sada tudji po svem, osim po jeziku i običaju. Historija stvorila je i ondje i ovdje različite odnošaje, pa izmienila koješta u socialnom životu, što neće ostati bez upliva na budućnost.

Novi državni obraz zemlje, nametnut joj od ruke neprijateljske napredku i prosvjeti, i opreka novoga vjerozakona s kršćanstvom, satrla je mnoge stare običaje, dirnula u način života javnoga i kućnoga i stvorila odnošaje takove, koji u jednom te istom narodu poremetiše izraz jedinstva. Nije ovdje kao što kod drugih naroda razlika samo medju gradjani i seljaci, plemići ili neplemići, već se običaji i način života mienjaju i u pojedinih razredih pučanstva, što je do kraja protivno jedinstvu narodnomu. A nije samo muhamedanski živalj uzrokom ove razlikosti; i kršćanski živalj je razdvojen, jedan stojeći pod uplivom rimskim drugi pod bizantijskim. Ova tri življa staviše se jedan prama drugomu tako osorno, da su izključili svaki ukupni ili medjusobni interes; stvoriše tečajem vremena tri faktične narodnosti, koje su danas po osmanskoj vladi ne samo službeno kao takove priznate, nego se u svih javnih poslovih s njimi postupa kao sa tri različita faktora, kojim je u novije vrieme pridruženo još i židovstvo.

Ovo raztrojstvo u vjeri stvorilo je trovrstne odnošaje, te je u Bosni socijalno stanje, kakova nema danas u evropejskih zemljah, gdje luč prosvjete, blago nauke na temelju „jednakosti ljudske" izgladiše razmirice vjerozakonske; u Bosni vidiš još kod svake sljedbe vjerske upliv vjerozakona na običaj života, a k tomu je kod kršćanskih sljedaba prodro u kućni život aziatski običaj, naročito u pokućtvo i hranu. Kršćani bili su primorani udesiti kućne običaje prama gospodarevoj volji nešto iz straha, nešto da mu laskaju.

Musulmani poprimiše vjerom običaje turske, koji sačinjavaju malo ne bitni dio vjere, ali ni vjekovi neizbrisaše iz njih sve tragove prvobitnoga im života, te kad im staroga poriekla nebi poznao po jeziku, poznao bi ga po načinu života.

Jedinstvo narodno sačuvano je u jeziku podpuno, zatim u mnogih pravnih običajih, u istovjetnom tjelesnom typu, u čednoj al i nesložnoj i zavidnoj ćudi, čim su Bošnjaci prava naša braća.

Iz ovoga vidi se na prvi mah, koliko je zanimivo izpitivanje narodnoga značaja bosanskoga, kojemu jedinomu ima Turska zahvaliti, što u Bosni gospoduje; al vidi se ujedno i to, koliko je težka zadaća shvatiti pravo stanje stvari. Treba usried naroda proživiti više godina, da uzmogneš ovo stanje proučiti i prosuditi. A to ima biti zadaćom naših učenjaka i književnika, koji će u tom naći ugodna i harna posla.

U posljednje vrieme pisano je prilično mnogo o Bosni u geografičnom topografičnom i etnografičnom kao i u političko-trgovačkom obziru, ali sva ta djela i izvješća još su nedostatna u mnogočem. Pa premda je koješta osnovano samo na předmnjevah i na hypotezah, kao što nije drugačije ni moguće u mnogom obziru: to ima ipak dovoljno pisanoga materijala o Bosni, da se svatko ponješto uzmogne uputiti o stanju budi prirodnom, budi družtveno-političkom ove naše posestrime. U izpitivanju tom pretekli su nas dakako tudji ljudi, te su stanje stvari manje više shvatili po tudjem interesu i po krivih supozicijah, ako i nisu to svaki put hotomice učinili. Kad se samo nekoji krajevi zemlje, kojoj ima preko 1100 □-milja, prelete brzo i naglo, nemože se uhvatiti ni površna geografička slika, a kamo li da se valjalo razsude različiti socijalno-politički odnošaji. Koliko li vriede izvješća nekojih tudjinaca o toj zemlji, vidi se, kad se na um uzme, da ovi ljudi neznadu narodnoga jezika, i da im nije moguće naći tumača na putu, koji bi evropejske jezike znao tako, da uzmogne na sva pitanja točno odgovoriti, te većina pisaca sudi o zemlji po vanjskom utisku, i uz nekoliko zlo razumljenih izreka pratioca — običnoga zaptije (žandara) — o narodu, o narodnih težnjah i mislih. Posvemašnje primitivno stanje zemlje — izuzam nekoja središnja mjesta, pomanjkanje nauke, orientalni indiferentizam, sumnja Osmanlija proti

svakomu, koji se o drugom čem zanima nego o gnjezdu, gdje se tko rodio, uzrokom su te se često dogodi, da ti seljak ili nezna ili se boji kazati imena sela ili gora obližnjega sreza, a kadkad i vlastitoga okoliša. Od straha nesmije ti se seljak, a ni gradjanin, potužiti ma na najveće nepravde, a stranci uzimaju ovu šutnju, ovu odtudjenost Bošnjaka, za tupost, glupost i nemarnost, dočim naš čovjek, ako je stekao povjerenje u puku, brzo upozna bistrinu njegova uma, lahkoću shvaćanja, plemenitu težnju za oslobodjenjem i kipeću osvetu proti tlačitelju pravde i časti.

S toga i jesu do sada sudovi tudjinaca o puku bosanskom izrečeni u korist elementa musulmanskoga, kao tobože najplemenitijega, kao najboljega diela pučanstva; tudjin sudi po izvanjskom vidu a ne promišlja, da je musulman gospodar, a kršćanin da je sluga i uz sve hatišerife i hatihumajume rob pred sudom i u družtvu.

Crtajuć ove slike napomenuti ću sva djela i izvješća, koja su u novije vrieme pisana o Bosni i koja pokazuju, kako je ona znamenita svoj Evropi. I namjeravane željeznice svjedoče za njezinu trgovačku i političku znamenitost.

Nije ni Turska nikada s uma pustila znamenitost Bosne za svoj obstanak. Odkad ju osvoji neprestano je nastojala, da ju faktično podloži i priveže središnjoj vladi u Carigradu. To joj je godine 1851 pošlo za rukom tekar onda, kada je našinac čovjek, koji je poznavao ćud naroda — neslogu — uzeo na se taj posao, te pošto je, kako kažu musulmani bosanski, postignuo, da jedan drugomu vatru na glavu nalaže, učini ju sbilja pravom turskom zemljom. Od onoga vremena vlada je svagda nastojala, da Bosni udari obraz musulmanski, dočim je ona dotle imala više oblik narodni, sa feudalnimi odnošaji, kakovi su postojali u Ugarskoj i Hrvatskoj, i koji pogledom na posjed postoje i danas izmed gospodara i kmeta.

Evropejske velevlasti svratiše takodjer svoju pozornost na Bosnu odmah kako je Bosna po Omer-Paši osvojena i utemeljiše jednu za drugom svoje konsulate u Sarajevu, a nekoji i u Mostaru i povukoše Bosnu u svoje političke kombinacije, jer drugih interesa i nemaju. Austrija jedina imade velike trgovačke interese u Bosni, svu bo uvoznu i izvoznu trgovinu posreduju trgovačke kuće austrijske u Beču, Trstu i Pešti, izuzam tursku robu, koja se unosi iz Rumelije ili se neposredno iz Carigrada dobavlja.

Ovi su konsulati svojimi izvješći dosta doprinjeli, da se Bosna prouči, ali kako oni svi osim austrijskoga zastupaju samo političke svoje interese, vide oni stanje zemlje više bielo nego crno, (prama poštenju i savjesti dotičnoga konsula) ali obično ponajviše krivo.

Proživio sam u srcu zemlje preko četiri godine, proputovao sam ju većim dielom, da njezine prirodne ljepote razgledam i stanje naroda upoznam. Ob ovih prirodnih ljepotah Bosne a mimogred i o životu naroda nacrtati ću koju sliku, nedržeć ni iz daleka, da ću izcrpiti budi koji predmet, jer bi zato morao biti i dobar pisac i vješt strukovnjak. Moje slike imaju tu svrhu, da pobude interes o važnoj susjednoj i srodnoj zemlji i da potaknu naše književnike i učenjake na rad na ovom neobradjenom polju, na kom će naći bogati i zanimivi materijal, za koji će im naročito tudjinci harni biti, jer se u novije vrieme i kod njih ipak pokazuje želja, da budu pravedniji i istinitiji.

Narodna glasba Jugoslavena.

Piše Franjo Š. Koch.

Arci, že jdou jiní cestou hladší,
Těžce my a pozdě za nimi,
Tím jsme ale a naš narod mladší;
My co jiní dokazali známe,
Než to skryto přede jinými,
Co my v knize lidstva býti máme.
142 son. Jan Kollár.

Uvod.

Spomenika, što se tiču vjere, državnoga prava, jezika i pjesničtva plemena jugoslavenskih, već je izniela na vidjelo revnost naših učenjaka, al za umjetnost, koja je najnježnija dadilja srca čovječjega, za glasbu nije se dosad ništa sabiralo ni iztraživalo. A s gledišta glasbene teorije ocieniti pučke popievke, jedva je koj narod, osim Talijana, pokušao, pa tako se ni slavenski teoretički spisi o pjevanju, na priliku češki, ni najmanje ne osvrću na narodni piev. S toga se ova naša razprava obziru vještaka i občinstva nadati smije, budući u dvostrukom smislu novina, u koliko hoće pokazati, koji su spomenici stare glasbe jugoslavenskih plemena, i koja je vriednost današnjih pučkih popievaka s gledišta muzikalne teorije.

Od kojega je zamašaja za nas riešenje onih obaju pitanja, svatko će razumjeti, jer svatko barem osjeća, od koje da je vriednosti glasba za obrazovanje naroda i kako ona silno na srce pojedinca djeluje. Nijedna druga umjetnost nije tako uzko srasla s jezgrom, s pravim bićem čovjeka, ni jedna ne izvire tako u sredini srca niti se svojim tokom opet povraća u srce, kao što glasba. Glasbom se, kako Oken liepo veli, očituje čeznuće naše, da se bogu povratimo.

Glasba izražuje ljepotu najpravičnijim načinom, jer ona sama sobom ne može ničega reći, što bi ćudorednoj vrlini na uštrb bilo, kao što to može slika ili stih. Ljepota glasbena dojima se doduše — kano i sve ostale liepe umjetnosti — osjetne naravi čovječje, ali samo zato, da osjetnost složi s duševnošću; ona spaja dva svieta, kao što vjera spaja zemlju s nebom. Zato si prijateljski ruke pružaju umjetnost i vjera, zato ne može ono, što se vjere tiče, biti bez ljepote u višem smislu.

Treba li glede vriednosti glasbe za narodnu prosvjetu spomenuti stare Grke, koji su glasbu smatrali glavnom polugom djetinjega obrazovanja? Spartanski dječaci i mladići nisu se stidjeli iskreno priznati svoju nevještinu u znanostih, al su se ponosili svojom pjevačkom vještinom. Platon i Aristotel, koji malo ne glede svih načela političnih posve različito misle, slažu se u tom, da glasba silno oplemenjuje značaj narodni i upravu državnu; u obće se je mislilo kod Grka, da gimnastične vježbe kriepe i snaže tielo, a glasba da dotjeruje značaj i ublažuje surove, silovite strasti, uz koje bi ljudi inače zadivljali. Kao što Grci, tako su i drugi narodi dobro spoznali moć glasbe, a poznadu ju i današnji narodi, poznamo i mi, pa ipak kako malo radimo za nju?

Dvie, tri knjige bogoslužnih grčkih napieva, nekoliko pjesama rimokatoličke i protestantske crkve, dvie, tri svjetovne pjesme iz XVI. stoljeća, 70—80 od prilike narodnih napieva to je sve, što se je dosad starijega i pučkoga glasbenoga gradiva našlo, sabralo i tiskom na vidjelo iznielo. A mi neimamo samo narodnih napieva bez broja, već i silu starih glasbenih rukopisa, što no su doduše koje kuda raztepeni, ali se ipak naći mogu.*

Domaći povjestnici spominju samo gdješto glasbu i što se na nju odnosi; kako će dakle saznati umjetnik, koj hoće da prouči slavensku glasbu, za njezine izvore? Da on i ima sbirku pučkih napieva, još mu ne može biti jasna narodna glasba. Ne valja bo misliti, da se u samom pučkom pjevu sve nalazi. Tomu nije tako ni glede jezika ni glede glasbe; jer da nema n. p. nauke o staroslavenskom jeziku, nebi se u njem mnogo toga uprkos golemoj Vukovoj sbirci nikako protumačiti dalo; a to valja i glede glasbe.

Mnogi jugoslavenski pučki napjevi bili bi bez ikakova smisla, da ih hoćeš po pravilih zapadnoevropske glasbe razčlanjivati; kod mnogih ne bi mogao ni od prilike osjeći starine, da mnogo toga ne razjašnjuju stari narodni napjevi katoličke a imenito grčko-iztočne crkve, kao što i neke pjesme, koje su u raznih viekovih zabilježene.

Ne smijemo se dakle samo na to stegnuti, da sabiremo sadanje pučke napjeve — a kako je to od prieke nužde, osjećao je i nezaboravni Lisinski —, već treba da izpitujemo i stare napjeve i druge stare glasbine, jer obziruć se samo na današnji pučki pjev narodna bi se glasba jednostrano razvijala.

Kakova to narodna glasba? — Jest, jugoslavenska narodna glasba; ona glasba, koja osnivajuć se na estetično vriednoj i krasnoj osebitosti i značajnosti narodnih popievaka svih jugoslavenskih plemena a spajajuć slične medjusobne glasbene osebine pojedinih plemena jugoslavenskih u jednu umjetnički obrazovanu i usavršenu cjelinu s pravom će se zvati i glasbom, to jest umjetnošću, i narodnom, to jest jugoslavenskom glasbom. Takova će umjetna narodna glasba najstavniji vez biti, što će svih nas čustva s najkasnijim potomstvom kao u jedno ognjište, jedan plamen spojiti.

Da se taj visok cilj postigne, treba da se za narodnu glasbu što revnije brinemo, treba da ju gojimo i njegujemo, ako nam je čustvovanje naroda, dakle njegova budućnost na umu. Nu bila ma kolika zanesenost, ma kako čvrsta volja i muževna odluka, da se što više podigne narodna nam glasba; bilo ma koliko nuždno ne oklievati s djelom, već na sve kraje domovine zakliknuti: na rad! ipak je od potrebe, da se prije stvar točno promisli, ter izpita, da li je onaj cilj, to jest narodna jugoslavenska glasba, moguć i da li će se trud naplatiti?

U tu svrhu stavljamo si sliedećih glavnih šest pitanja:

1. Imademo li mi u istinu narodnu glasbu, t. j. ima li ona toliko osebitosti, da ju možeš od glasbe inih naroda točno razlikovati?

2. Pripada li naša glasba samo sadašnjosti, il imade li historijskoga temelja, koji se dade dokazati?

3. Je li naša narodna glasba obrazovna, imade li u njoj životne snage i kako visoko dade se dotjerati?

4. Je li vrstan hrvatski jezik za glasbu, t. j. može li biti napjevnim tekstom?

5. Imade li usavršivanju naše narodne glasbe podlogom biti glasba starih Slavena ili sadašnja pučka, a u koliko bi se valjalo obazrieti na sadašnje stanje obće, svjetske glasbe?

6. Treba li nam u domovini viši glasbeni zavod utemeljiti i što bi ovomu glavna zadaća imala biti?

Cilj je ovoj razpravi na ta pitanja potanko odgovoriti.

* To dokazuje I. Kukuljevića „Slovnik umjetnika jugoslavenskih“ i P. Šafařika „Geschichte der südslavischen Literatur“, a nešto doznade pisac vlastitim izkustvom.

SITNICE.

— Naš revni „zbor duhov. mladeži zagrebačke“ izdao je za školsku nagradu prikladno djelce „Božidar“, pripoviedku poznatoga Krišt. Šmida. Stoji vezana 23 novč., a u zlatorezu 40 novč.

— Ljetos slavi se stogodišnjica mnogih znamenitih muževa: g. 1769. rodio se ne samo Aleksander Humboldt, već i Napoleon I., Wellington, Ney, Soult, Cuvier i Brunel. Osim toga je one godine izdan prvi patenat na parostroj James Watta i na samopreljku Arkweightovu.

— O zdravlju u školah izdao je Dr. Friedrich Falk knjigu: „Die Sanitätspolizeiliche Ueberwachung der Schulen.“ Veit & Comp. Leipzig. U toj knjizi ima množina materijala, kojim se mogu poslužiti učitelji, oblasti i roditelji, ako im je stalo da znadu kako se učione imadu graditi, kako razredi urediti, kako učevno vrieme razdieliti itd.

— Glasoviti E. Renan izdao je prvi svezak svoga „Sv. Pavla.“ Ovim se djelom produžuje, kao što je poznato, historija Isukrsta i apoštola.

Poziv na predplatu.

Ovim brojem počima novi rok predplati za „Vienac“; molimo dakle učtivo rodoljubivo obćinstvo, da za vremena ponovi predplatu, a osim toga da izvoli nastojati, kako će se ovomu listu što više novih predplatnika nabaviti.

Buduć da se „Vienac“ izdaje samo radi narodnoga napredka, neće nam se zamjeriti, što ga na novo i srdačno preporučujemo zaštiti svih rodoljuba, koji su s nami uvjereni, da je u današnjem našem književnom stanju najpreča potreba podupirati razvoj narodne beletristike; ova molba upravlja se na poseb na članove „Matice ilirske“, koji će „Vienac“ i odsada bezplatno dobivati.

Kolika je podpora „Viencu“ namienjena, nadamo se pouzdano, da će se na skoro natjecati s onimi listovi u inostranstvu, koji same izvorne pripoviedke priobćuju. Za iduće poljeće imamo što gotovih što obećanlh pripoviedaka od J. Jurkovića, Ivana Trnskoga, Ivana Dežmana, Franje Markovića, Ivana Perkovca i Augusta Šenoe.

Osim toga nastojat ćemo, da nam pouka bude sve to jedrija, a uz to čitljiva i ugodna; drago nam je dakle, što možemo javiti štovanomu obćinstvu, da će nam list od sada kititi i tanko pero Miškatovićevo, a g. Božić, dosadašnji konzulatski dragoman u Sarajevu, da će za nas pisati „Slike iz Bosne“, koju je nekoliko puti proputovao, te ju pozna kao malo tko od naših pisaca. Pobrinuli smo se nadalje i zato, da uzmognemo liepo pisanimi članci ugoditi čitateljem, kojim je najmilije štivo prirodoslovna pouka.

Osobita nam je pako utjeha i radost, što smo uvjereni, da nam pjesnici-ljubimci hrvatskoga naroda neće uzkratiti svoje dosadašnje dragociene pomoći.

Kazalištnu kritiku i književne preglede nastavljat će sadašnji pomoćnici, što je jednakim načinom na korist i našemu listu i narodnim zavodom, kojim je njihova radnja namienjena.

Jedna nam je vruća želja do sada svakako neizpunjena bila — neima nam iz Dalmacije nikoga, da nas obraduje bogatim pa ugladjenim narodnim govorom, kojim se pisci iz preko Velebita odlikuju, al se nadamo, da će se ipak i oni odazvati pozivu.

Što je još drugih pravednih želja, koliko o nas visi, učinit ćemo, da im se sve to više zadovolji. Medju ostalim nismo još s uma smetnuli prvo obećanje, da ćemo povećati sadržaj lista tekstom i ilustracijami, a iza toga i slikami za ručno žensko djelo; dapače bilo bi nam vrlo drago, da možemo već od nove godine uz gdjekoju pjesmu priobćiti i napjev.

Za sada izlazit će „Vienac“ u dosadašnjem vidu i uz dosadašnju cienu:

Na godinu za domaće 6 for., za vanjske 7 for.

Na pol godine za domaće 3 for., za vanjske 3 for. 50 novč.

Na tri mjeseca za domaće 1 for. 50 nvč., za vanjske 1 for. 75 nvč.

Predplata neka se šalje „Administraciji Vienca“, knjižari Fr. Županа (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Ostale knjižare u trojednoj kraljevini i u susjednih nam zemljah, naročito u Osieku, Varašdinu, Karlovcu, Zadru, Dubrovniku, Novomsadu, Biogradu, Ljubljani, koje bi se htjele baviti razpačanjem „Vienca“, neka nam se jave; ponudit ćemo ih vrlo povoljnimi uvjeti.

Tko osim toga sakupi deset novih predplatnika, dobiva jedan iztisak „Vienca“ na dar.

Ovaj broj pošilja se na ogled.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 25. U Zagrebu dne 10. srpnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Memoari stare grešlje.

Od J. J.

II.

„Moj novi gospodar, kojega imadoh priliku češće vidjeti, bijaše malen starčić, čudnovata lica i objesene glave — poput hiene —, krezub, krmeljivih očiju, obilate ali razčupane kose, neobrijan, neopran, mastan i po svaki dan prilično odrpan. Od težke lakomosti i njezine rodjene sestre nenavisti i tielo mu se osušilo i duša usahla; kad bi išao, sve bi kosti na njem grohotale; a kad bi govorio, jedva bi rieč po rieč mucajuć smagao i pri tom bi nemirno, bojazljivo onima svojima malima staklenima očima strigao. Najznamenitije mu bijaše pogledati prste na ruci. Od samoga brojenja kano da su mu se sgrčili, i bez prestanka prebiraše njimi, kao da sve nješto hoće da grabi. Nemirne usne uviek mu šaptahu; ali nikada ni pozdrava, ni molitve, ni blagoslova, nego od jutra do mraka lihvarske kamate, o kojih bi dapače i noću sanjao i kroz san govorio. Neimaše ni časa mira: gdje bi sjeo, tu bi odmah i ustao pa bi se naglo — kano nješto tražeć — uzhodao, pa opet sjeo i opet ustao. Najmilije mu mjesto bijaše uz ladicu novčanu. Sve po kući zaključavši i u svaki kut prije zavirivši, nju bi otvorio, pa kesu po kesu u ruke uzimao, u nje zagledao, na svaku se osmiehnuo — i to mu bijaše jedini smieh — pa ih onda opet sve zatvorio — osim kada bi novce brojio ili ih svjetlao. Kad bih ga tu sjedećega gledao, često mi na um dodje ono pseto u jaslah, koje niti sámo ječma nežderaše niti ga gladnu konju dade da ždere. A bijaše u starca i sbilja takov konj — jedini nećak — koji medjutim, i koliko mu starac nedade, znadijaše dobro, da će ga on — onoga zlatnoga i srebrnoga ječma — jednoč ipak žderati. A to upravo bijaše tvrdici strašna muka. Da je moguće one kese sobom u grob ponieti: to bi on najvolio; pokloniti ih: strašne misli! a uništiti ih: neda se. I s toga bi ga sve groze spopadale, kada bi pogledao onoga zdravoga i veseloga mladića, pa pomislio, da će on jednom lahkoumno trošiti, a možda i u brzo razsuti ono, što je on svega života, trapeć se svakom oskudicom, spravljao. Već sada nevaljani dečko ono malo, što imaše, često večeri u razkošnih sastancih potipaše, dok on o suhu kruhu i pljesnivu siru uz smrdljivu svjetiljku uzdišuć brojaše svoju još koj dan imovinu, a poslje toga potepuha sigurnu baštinu.“

„Da se vratim, gdje sam ostao: Kad me starac od djece za orožčice primi i njim, što idjaše, sitna novca vrati: uze me medju one svoje željezne prste i, odnesavši me u sobu, otvori ladicu, razveže jednu kesu i bacivši me u nju reče: Sedamdeset i pet!“

„Čim se ladica zatvori i sve umiri, očujem u povelikoj kesi u susjedstvu žamor njeki i, prisluškujuć pozorno, razaberem, da se govori latinski.“

„A, to su Rimljani“ pomislim u sebi. „Valja se pritajiti.“

„Za tu mrtvu ili, kako ju zovu, numismatičku družinu, valja mi napomenuti, da ju je, kako poslje doznadoh, njeki seljak iz okoline onoga grada na svojoj njivi izorao i grku izpod ruke prodao.“

„Upravo nukahu jednoga izmedju sebe, da pripovieda, ili, kako mi se činjaše, započet jur razgovor da nastavi.“

„A on rieč preuze: Dakle Libon Druso i Firmijo Kato bijahu dobri prijatelji. Jednom poslje užine sjedjaše upravo Libon — pristao, zdrav i vatren mladić — u triemu, grizkajuć kojekakove poslastice i srčuć iz zlatne kupe izabrano vino, a uz to kadkad pogledajuć na slike predji svojih i težko uzdišuć. Kad eto ti Firmija Kata, rimskoga viećnika; od brza se hoda zasopio i uljegav u triem: da si mi zdravo!

dovikne prijatelju. On mu liepo odpozdravi, na noge se skoči i, srdačno mu ruku stisnuv, mjestom ga ponudi i odmah zovne roba: — „Vrč Falernca, momče!

Kad se vino donese i rob ih posluži, odpravi ga gospodar pa će svomu gostu i prijatelju: Jedva sam te čekao. Kakove mi glase nosiš? Dosada si ih uviek dobre donosio, mili moj Firmijo.

— Sa zlimi bih se i nevratiti volio. Čvrsta volja i srdce odano savlada i najveće zapreke. Prokleti lihvar bijaše opor i tvrd kano stiena; „mladić se je već jako zadužio, reče; imetak mu sve na manje ide; jamstvo sve lošije biva.“ — „Nisam došao, kažem mu, da slušam tvoje prigovore; od Libona ti ni dosada nije bilo krivo, pa neće ni odsada.“ — Jedva se skloni i dade — ali uz trideset po sto. Evo ti novca! — Liepa Lidija do večeri te očekuje. Rufilla joj je odniela zlatne narukvice i iz carskoga vrta kitu cvieća. Uzalud se trudi onaj izažeti tupoglavac Pomponijo: Lidija je tvoja!

— Ti si moj, mili Firmijo; danas si opet zaslužio da te poljubim. U tvoje zdravlje! reče uzhićen mladić i poljubi si prijatelja.

— I u tvoje, krasni Libone, prihvati gost. Ali sada valja da koju progovorimo i o drugih stvarih. Bio sam kod zvjezdoslovaca; oni dobro nagovieštaju; vrači im potvrdjuju, a i onomadnji ti se san povoljno tumači. Sreća ti odasvuda namiguje. Dok je vremena i sgode, valja raditi; silnik sve to goropadniji biva.

Libon ga tužno pogleda. — Okanimo se, boga ti, tih poslova, reče i, podignuv kupu: „U nas obojice zdravlje!“ napi.

— U naše zdravlje, a propast silnikovu! doda Firmijo. — Neskanjuj se prijatelju! Unuku Pompejovu i Skribonijinu, bratučedu cesarevićâ tako se nepristoji. Pogledaj, kako te priekorno motre slike slavnih predji tvojih!

Mladić se nasmije. -- A ti radi što znaš, reče, i kako znaš. Kada sve bude gotovo — ja se neodričem.

Za malo dana nadjosmo se, taj krasni prijatelj i ja s njim, u dvorovih Tiberijevih. Potraživši tuj njekoga Flaka Veskularija, pouzdanika cesareva, uze ga na stranu te mu prišaptnu: Imamo izdajicu! Javi me cesaru, da me pusti preda se. — Nepustiše ga, već morade sve izkazati Veskulariju. Poslje nadodje njeki Trion — glasoviti sykofant — te uboga mladića strašnimi obtužbami smotaše i, od svih najboljih prijatelja ostavljena, pred senat dovedoše. Dok se branijaše i težkoj sudbini otimaše, vojnici mu kuću obkoliše, i on, videć da mu je poginuti, pošto se uzalud bješe molio robovom da ga ubiju, sam se dvaputa nožem u utrobu udari i umrie.

Po njegovoj smrti obreh se iz nenada u kesi Firmija Kata, onoga krasnoga prijatelja, odkud i znam, da su dobra onoga nesretnika medju obtužitelje njegove podieljena; a bijaše ih, kako čujem, koje povrh toga bjehu zapale i preture izvanrednim načinom. —

„Ta pripoviedka bje od svega kupa primljena izrazom najvećega nezadovoljstva. „Sramotno!“ povikaše svi u jedan glas. A ja sad već mogoh znati, da je družtvo gospodsko; jer, osim same stvari, onaj, što bješe pripoviedao, činjaše mi se, da govori ugladjenim jezikom Kaja Julija Cesara.“

„Na to se iztaknu drugi i ponudi družtvo još zanimivijom pripoviedkom. Kad mu povladiše, uze kazivati ovako:

U rimskoj pokrajini Suriji življaše za vremena cesara Tiberija žena imenom Martina, na glasu radi vještine u varenju svakojakoga otrova.

K toj ženi dodje jednom matrona rimska, lica koprenom zagaljena; i stupiv u sobu, ogleda se najprije na sve strane, te uvjeriv se da su nje dvie same, odkri lice, a domaćica se natrag trže, duboko se nakloni i nehotice joj se izmakoše rieči: Plancina, supruga Pisonova!

— Dà, ja sam Martino! Neboj se. Samo ako nas nitko nečuje.

— Same smo.

— Dobro, dakle; kazat ću ti u kratko. Jednoga, žedna slave, žedna osvete, treba da napojimo! — i uklopi joj u ruku kesu punu zlatnika, medju kojimi, jao! bijah i ja. — Nu svari mu napitak, kojim smrt lagahno lazi, ali — pamti za boga! — sigurno stiže. Ti si tomu vještakinja; ti ćeš to umjeti.

— Umijem, ako ćeš na dan; nu neće li biti pogibelji? Lagani otrovi, kadgod su se tražili, bili su gospodskim životom namjenjivani, pa poslje biva neugodna razpitkivanja i govorkanja.

— Opet ti velim, neboj se. Takova gosta još podvorila nisi; ali je povladjeno odonuda, odkuda će se morati ušutkati svako razpitkivanje i neugodno govorkanje.

— Dobro dakle. Do večeri će biti smrt pod krovom — Germanikovim!

— Šuti, prokleta ženo, skoči Plancina i rukom joj usta zatisnu, koprenu namaknu i žurnim korakom ode; paklena pako kuharica smrtonosno bilje prebra i kotlić nastavi.

Što se poslje dogodi, neznam. A mora da bijaše ipak razpitkivanja i govorkanja, jer ona strašna žena, zvana u Rim, morade i sama, svoje volje i iz svoje ruke, kusnuti smrti, ali takove, koja lagahno nelazi, nego s mjesta ubija.

Tada preuze rieč treći i pripoviedku, gdje je prekinuta, kano očevidac, ozbiljnim glasom i jedrim slogom povjestnika nastavi:

„Cesar Germaniko, tielom jur iznemogao, kad mu već valjade umrieti, progovori prijateljem okolo sebe ovako: Da i svojom (smrću) umirem, pravedno bih se i na bogove tužio, što me mlada rodbini, djeci i domovini, preranom smrću otimlju. A ovako, opačinom Pisonovom i Plancininom smaknut, posljednju vam ovu molbu na srdce stavljam:

Javite otcu i bratu, kakovimi bolmi razcviljen, kakvimi zasjedami opasan, vele jadan život najružnijom smrću svrših. Ako se je tko od mene čemu nadao; ako me je tko od rodbine ljubio te ako me je tko za života i mrzio, oplakati će me, gdje njekoč slavan i tolike bojeve preživivši, ženskom opačinom poginuh.“ I malo za tim umrie. Ožali ga pokrajina i izokolni narodi; ožališe ga strane zemlje i kraljevi: muža u najljepšem cvietu života, tielom krasna, duhom velika, ljubezna prijatelja, blaga neprijatelja, supruga jednoj ženi, otca sigurnoj djeci, na oružju junaka — prema Aleksandru — velikomu.“

„A tko vas je poznavao Popeu Sabinu?“ priupita četvrti.

— Da li onu liepu ženu divne ljepote, koja, obtužena od Mesaline, bojeći se strahotâ zatvora, sama sebi smrt zadade u isto doba, kad i Aziatiko vuhvenstvom iste Mesaline i od bezsramnih ustiu Vitelijevih junačkom smrću poginu?

— Ne tu, već istoga imena kćer njezinu, Cesara Nerona potonju suprugu. Crna duša, da se rieši svoje prednjače, uboge Oktavije, kojoj dan vjenčanja bijaše mjesto sprovoda, uze kesu zlata te njom podmiti jednoga od sluga Oktavijinih, da najružniju sumnju baci na gospodaricu, podmetnuvši krivcem njekoga svirača iz Aleksandrije. Što da se dokaže, uzeše mučiti svu žensku družinu, dok se medju ostalimi nenadje jedna, smjela srdca a oštra jezika, te liepomu Tigelinu, u toj stvari iztražitelju, a inače konjušniku i drugu svih pustolovstva i opačina Neronovih, biču svih poštenih ljudi, neskresa dvie tri, od kojih mu se ja u djepu, a čini mi se i podplati na noguh porumeniše, — a on se neporumeni. Oktaviju odtjeraše u Kampaniju i mjesto nje sjede Popea uz koljeno Neronu.

Nebijaše dosta! Još je kriva, jer je živa. Podkupiše opet njekoga Aniceta, muža dokazane vrline, ubojicu matere Neronove, te za dobre novce i liep dvorac obiedi iz nova preljubstvom Oktaviju. Odpraviše ju za tim na otok Pandateriju i tamo ju za njekoliko dana kruto svezaše, po svem joj tielu žile pootvoraše i, da krv brže izteče, u vrelu ju kupelj baciše, mrtvoj glavu odsjekoše i Popei, da ju vidi, donesoše. —

„Ja bijah, prihvati peti, krvavom nagradom ljutomu prokazivaču i varalici Kosucijanu, koji, nemogavši ništa poštena ni valjana očima vidjeti, odluči da potajnimi tužbami uništi sveta muža, živu kriepost, Traseu Peta. Prišuljavši se k cesaru Neronu, uze ga podpaljivati, spominjuć mu, kako je onaj buntovnik, kad se je ob Agripini (materi cesarevoj) viećalo, iz senata izišao; kako je za Antistija, što je cesara pjesni pogrdio, na smrt odsudjena, blaže glasovao; kako se je Popei u sprovod doći kratio; kako ga već tri godine u viećnicu neima itd. — I eto ti! jednoga dana bijaše Trasea pod večer u vrtu, razgovarajuć se s Demetrijom filosofom, kad mu od prijateljâ njeki javi, da ga je senat na proizvoljnu smrt odsudio. Podje u triem i tamo srete kvestora konzulova te, razumievši što mu se nalaže, na obje si ruke žile presječe i, prosipljuć po zemlji krv, dozva bliže kvestora pa mu reče: „Žrtvujem Jovu izbavitelju. Gledaj, mladiću! Nedao bog, da pogodim; u ostalom, rodio si se u takovo vrieme, gdje si srdce valja utvrditi odvažnimi primjeri.“ —

„A u isto doba, nastavi šesti, ja se okaljah rukama Ostorija Sabina, viteza rimskoga, tužitelja Soranova, čijega štićenika Egnatija, čovjeka i inače pod poštenjačkom krinkom nevjeru, lukavca, lakomca i pohotnika, on novcem nasla, da si upropasti prijatelja. Strašno bijaše pred okrutnimi sudci uza stara otca pogledati mladu kćercu, izpod dvadeset godina, udovu prognanika Poliona, kako se moli, kako zaklinje sudce, kako im se pred nogami savija i žrtvenik rukama objima, okrivljena onom hudobom od čovjeka, da je nakit mirazni i djerdan izpod vrata na vrače potrošila. „Jesam, reče jadno diete; drago kamenje, odielo i častne znakove dadoh za onoga, za koga bih krv i život dala. A dadoh, da od vračâ doznam, hoćete li ovomu dobromu otcu život prostiti.“ To rekavši, htjede otca ogrliti; nedadoše joj, i presudiše: smrt neka si oboje biraju. —

„Kada Neronu, preuze sedmi, bješe dodijalo po kući i vrtu pjevati, već mu se prohtje kano javnomu umjetniku najprije u Napulju prikazati se — od čega se i sruši kazalište tamošnje —; vraćajući se on odtuda preko Beneventa kući i ustavivši se u gladiatorskom borilištu Vatinijevu, dospijem iz ruku cesarevih u ruke onoga šoštara, nagrdna tiela i neoprana jezika, te moradoh biti svjedokom, kako nečistim uplivom toga i drugih njekih nevaljanaca zaglavi odličan muž Torkvato Silano, presjekav si i on, po običaju onoga vremena, žile na rukuh. Prije toga bijah zadugo u rukuh Senekinih, dok ga neobtužiše, da je preko mjere obogatio, te sjajnošću vrtovâ i dvorova već i vladara sama nadkrilio; da slavu govorničtva jedinomu sebi prisvaja, i pjesni da je upravo od onda graditi počeo, odkako se je cesar u tu umjetnost zaljubio; kad kočijaši, da mu se smije; kad pjeva, da mu se ruga. — I smrću učenik namiri naukovinu učitelju. —

„Još jedan htjede kazivati o podkupljivoj pravdi Suilija, nesdušna sudije, ali tim glasovitijega sykofanta, po kojega dojavi poginuše dva rodjena brata, što je jedan od njih sanjao o vlatnom viencu s naopako okrenutim klasjem, ili, kako drugi kažu, o lozovom viencu s bjeličastim listjem, na cesarevoj glavi; jer što mogahu značiti drugo ti sni, nego: jedan glad, a drugi smrt Klaudijevu.“

*

„Nu u tom zaštropota ključ od ladice i naš starac, s krpom sukna i bjelicom u ruci, izvadi nas, kesu po kesu, da nas malo prosvjetla.“

„Kad nas natrag spravi, nastade strašna vika medju izpremiešanimi Rimljani. „Idi od mene, strašna sliko, nemogu te podnieti! Što me mučiš? Zar ti nije dosta osamnaest stotina godina!“ poviknù jedan ćelave glave i krastava lica; a to bijaše Tiberijo, goneć od sebe Germanika. „Što si mi se popela na dušu, okrutna ženo! Zar još nije okajano? Odvrni oči, nemoj me tako gledati!“ vapijaše drugi, i to bijaše Neron, braneć se od matere Agripine. „Udavismo se u krvi! pomagajte!“ zaurlaše više glasova, i nasta jauk, dreka, vika, molenje, proklinjanje, — kao u sried pakla!“

„U tom užasnom družtvu provedoh još njeko vrieme, dok starac neumrie, a baštinik me nebaci medju djecu u svatovih.“

„Tko me uhvati, upoznà me u lažljivu ruhu i, riešiv me pogibeljna varka, dade me dalje, i tako dospjeh i u tvoje ruke.“

„Sad sam gotov; — sad mi je odlahnulo; i jer je i onako prošlo moje vrieme — sada me podaj g u s k i!“

Na to se probudim — svieća jur bješe dogorila; raztarem si oči i, razmišljajuć o tom čudnovatom snu, nadjem da nije ništa, nego d a s a m r e k a p i t u l i r a o — i v i s m e n o m — n j e k o l i k o o d l o m a k a i z r i m s k o g a p o v j e s t n i k a T a c i t a.

Jadvigin zavjet.

Iz Revue des deux mondes, napisao Amédé Achard.

Preveo Vladimir Pacel.

(Dalje.)

Sama u njekoj velikoj sobi, koje veličanstveno pokućtvo, i svilene tapete na ništa ju ne sjećahu, slušaše Jadviga napetim uhom. Srdce joj kucaše, kao da će pući. Ona gledaše pred sebe. Zrcalo razsvietljeno sviećami, koje joj bijahu ostavljene na toileti, razsvjetljivaše joj lice. Ona bijaše bjelija od svoga ogrtača musselina. Idjaše li da opet vidi Stjepana, pa što će joj kazati? Dvoja se vrata bijahu zatvorila za njom; ona je to dobro čula. Bijaše li druga soba osim one, u kojoj ju ostaviše? Ona se sjeti da grof Zeleski i mati mu ne imadjahu više od jedne. — Oni se ljube! mišljaše ona.

Ona se približa k prozoru lagano, kao da se boji da ju tko ne zateče, odvrne zastor, te pogleda pred sebe. Vrt hôtela se prostro pod ovim prozorom. Bijaše ovdje velikih stabala punih proljetnoga lišća; a slavulj pjevaše u grmlju. Mjesec, koj plivaše vedrim nebom, bacaše na travu, kroz gusto granje trake svjetla, usred kojih se blistahu krasuljci kao srebrne zviezde. Lagani ćuh vjetra puhaše starim brestikom, te ga òvi zračnim životom, punim žamora. Tisuć mîsli obuze Jadviginu dušu. Čelom pritisnutim o staklo, očima izgubljenima u polusvjetlu ove vedre noći, pitaše se ona, nije li imala krivo, što je povjerila svoj život srdcu, njoj tudjemu. Što joj se je dalo, njoj, koja je sve dala? A u to ona poćuti u sebi neizcrpivo vrelo nježnosti i blaga žrtvovanja, koje je željela izliti. Nemogaše biti da ona ne steče slavu nad nehajstvom, koje joj je Stjepan dokazivao. Ona bijaše i mlada i liepa i umna, a duša joj ne bijaše obuzeta drugimi, nego li plemenitimi misli. Ona izpitivaše svoje uspomene. Čitav joj bje život posvećen Stjepanu. Ništa ju nije moglo odvratiti od ove ljubavi. Ona se je njemu uzčuvala, kao što se čuva svjetiljka u svetištu. Bijaše nemoguće da joj on ne padne jednoga dana k nogama molit ju za oprost, što ju je krivo poznao; kako će mu ona oprostiti, te kojom srećom!

Napokon izvrgne joj se sanjarija u drugu priklonost. Ona je zatekla u svietu mnoge tajne, koje je zlo shvatila, nu kojih čitanje i uzgoj što ga primi u različitih priestolnicah — kamo ju je prognanstvo tjeralo — dopustaše joj, da shvati uzroke i posljedice. Ona bijaše vidjela sûza, što ublažiše podsmjeh — za tim novi podsmjeh, što provre usred plača, a sve to nepostojano, prolazeće, bježeće. Gradili su ljudi na piesku, pa se njeki dan probudili usred biede. Ona se sjeti propalih života žênâ, od kojih svatko bježi. Ni sukrivci ovih nebijahu sretniji. I njih obuhvati dvoja čest nemira i protrpljene poniženosti. Ne može se sbiti, da sin grofa Kloske, onaj isti, koga je ona vidjela tako dobra i veliko-dušna, ostane duže u takovih uvjetih. Tim se nipošto ne mogaše dugo pásti njegovo srdce. Klica boljih čustava bijaše u njem. Ura bijaše blizu gdje je tražio ljubav u dužnosti, pred licem božjim, u svetosti ženitbe, u razkoši blažene nade i zajedničkoga života. On će poznati, da je sve ostalo samo pjena i prašina...

Lagan štropot čù se na jednoč iz druge sobe. Jadviga okrene na pol glavu, sasma uzbunjena. Pričini joj se, da njetko oprezno stupa; ona se stisne u zastore. Štropot se približi, za tim umukne. Da li se je prevarila? Kako je ostala nepomična, obrnutim licem k strani prozora, osluškujuć jošte, mišljaše da vidi sjenu koja prodje vrtom. Piesak škripaše pod žestokimi koraci. Ona pozna Stjepana. On izvadi

ključ iz svoga žepa, otvori vrata na pol sakrita u bršljanu, te izčezne. Oblak proleti oči Jadvigine; srdce joj presta kucati, ona načini slučajno jedno dva koraka, te pade na rakno kao mrtva. Jedno ju čustvo života ipak ne minu, bol stradanja. Na polak otvorenima očima, mokrim začeocem i dlanom, srdcem stisnutim u škripcu, vidje kao kroz zrcalo, da prodje bielo lice žene u crno odjevene, da upre na nju svoje vatrene oči. Daklje ju ova nadvlada. Kano kamen njeko doba iza toga podboči se Jadviga napokon na lakat, te pogleda oko sebe. Točan pojam ob istini povrati joj se tada. Nepomiriva borba započe, borba svakdanja, trudna, okrutna, te bez mira i pokoja Po tom što je bila naumila, pomisli na vlast, koju imadjaše neznana nad Stjepanom. On joj kazivaše, nu ona mu nevjerova. Sada vjerova; mahnuv rukom po čelu, uzpravi se i reče: — Dobro! jam sam udova.

Drugoga dana, poslje noći bez sna, oćuti ona utisak težke umornosti. Što da čini svojimi dugimi dnevi? Ona se odvuče do prozora gdje joj se pokaže istina, otvori ga; piesak maloga drvoreda uzduž zidine vrta, kaza još utisak od Stjepanovih koraka. Ona htjede umrieti na tom mjestu. Suze bi ju bile olakšale, nu ne mogaše plakati. Što je postalo od one hrabrosti i od one nadutosti, što ju uzdrža, kad joj se Stjepan izpoviedaše? Ona se je tada mislila tako sjegurnom za budućnost! Koja ohola nada u njoj! Koja stalnost da sve pobiedi žestinom svoje ljubavi! Je li to jedna od onih nesrêća, kojim se težina može izmjeriti istom, dok nas potlači? Izdana prvoga dana, oćuti se ona propalom. Što će biti dojdućega, a što kasnijih dâna? Ona spusti svoje ruke uzduž tiela te osta uništena na stolcu, očima uprtima na vrata vrta.

Spomenuv se, da ju mora otac u jutro posjetiti, oživje opet. Mogaše trpjeti ona, nu on ne. Ajde! govoraše sama sobom, ja sam odabrala! Na noge se! Ona zazvoni, te se obuče, da ga primi. Pogledav se u zrcalu, prestraši se sa svoje bljedoće. — Ma ako me ovakovu vidi, doda ona, saznati će, da me očajanost uništuje! Ona se namaže crvenilom, te se uredi. Videća se tako orumenjenom, podsmije se žalostno. To će biti moja prva laž, mišljaše ona.

Na doručak ukaže se Stjepan u jutarnjoj odjeći. On joj primi ruku, pa ju htjede poljubiti. Jadviga ju trže. — Jošte ne, reče ona, nu do skora, ako vas je volja.

Stjepan ju upita pogledom. — Moram vas nješto moliti, odvrati ona, moj će otac doći, a vi ćete mi poljubiti ruku pred njim. To je mala prievara, što vas prosim, dà, samo mala. Vi ćete moći sa mnom činiti što hoćete, ja sam se žrtvovala, nu on, njega čuvajte.

— Zapoviedajte, ja ću učiniti, što vam bude volja.

— Što me bude volja? Jeste li u tom sasma sjeguran?

— Jesam, jer, znajuć ono što vi znate, nećete zahtievati više, nego li na što mogu pristati.

— Imate pravo, hvala vam na dobrom mnienju o vašoj ženi. Ja ću vas možda njekoč mrziti; nu ja vas neću nikada prezirati, jer me niste prevario. — Ja sam bila na prozoru ove noći, kad ste vi izašao.

Stjepan se strese. — To ne bijaše čustvo znaličnosti, što me tamo tjeralo, ja vam prisižem.

— Vjerujem vam. — To što sam vidjela, oblakšava nam medjusobnost ... da možda bih bolje učinila da sam vas slušala ... Vi niste mogao znati, što se je sbivalo u mojem srdcu... Kada čovjek živi u snu, misli, da se može sve zbiti. Sada je prekasno, nu vi ćete pristati, — ja mislim, ako vas umolim radi moga otca, da čuvate barem vanjsku pristojnost. Kad bi mogao pomisliti da sam nesretna, on bi umro. Pa za tim neću, da na vas zamrzi. Pred njim usiljavat ćete se, da mi izkažete nješto nježnosti, nješto što priliči nagnuću, koje može mlad zaručnik gojiti za svoju mladu suprugu. Kad ga ne bude više ovdje, oprostit ću vas od toga.

— Ja gojim veliko prijateljstvo prema vam; Jadvigo, iza mjesec dana će mi lahko biti sjećati se toga.

— Za vas, kao i za me — odvrati ona, ne osvrćuć se na taj odgovor. Ne pristoji se, da bude sav sviet obaviešten o tom položaju. Pouzdajte se u ljubopitnost jednih, a u zloću drugih, da se sve dozna; smjelost je tu bez koristi ...

— Imate pravo.

Najaviše grofa Zeleskoga. Jadviga potrči pred njega. — Nalazim vas zajedno, to je dobar znak, reče on, pa pruživ ruku Stjepanu, reče: Dobar dan, moj sine, vi ćete jednoč poznati srdce, koje sam vam predao da ga čuvate.

— Hoćete li ostati s nami na ručku? reče Stjepan.

— Ako vas ne smetam ...

— O kako? zaviče Jadviga, koja ga posadi medju sebe i Stjepana.

Ona zametnu razgovor, te ga uzdržavaše veoma okretno. Grof Ivan, ne sumnjajuć o ničem, ne opazi ništa, te mišljaše, da je posve sretna. Uviek pun misli, da neće više ni godine proživjeti, razgali mu se srdce. Mogaše mu izčeznuti mir; kći mu je bila podupor i čuvar, koj ga ne ostavi. Ručak se svrši, Stjepan se držaše kojekako, sila koju si je nametnuo, grozaše se, da će postati vidljivom. Mužkarci umiju manje negô li žene svakdanje lukavosti, okretne vještine u malih stvarih sačinjavajućih obični osnov sgodam, dočim u neobičnih lasno zapnu. Jadviga udari u zvonak smieh. — Ah! kako se vi znate slabo prečinjati! reče ona. Zar ne vidim da vam manjka vaša smotka? Umiriti se, ja neću da mi žrtvujete ikoju od vaših navada; vrt je ovdje...

hodite pušit. Moj će vam otac kazati, da sam pametna.

Stjepan posluhnu, sretan da može uteći za časak smetnji, koju bje oćutio. Jadviga mu stakne ruku pod otčevu, pa, porinuv ih reče: Ne žapajte se radi mene. Zar niste kod kuće? Činite barem kao što i Pišta.

Zeleski, uzhićen, sidje u vrt. Ostav sâma, pa zatvoriv opet vrata, uhvati si Jadviga glavu rukama; zatim reče padnuv na naslonjač: — To je da poludim. Hoće li svaki dan tako biti? zaviče ona ... Još četvrt sata, pa bih bila poginula!

Medju tim dodje grof da se nadje sa Stjepanom, te reče odvukav ga na kraj vrta: — Imam vas zaprositi za uslugu, moj prijatelju, više nego li to, prošnju na vas uporaviti.

— Na mene? Govorite.

— Hoćete li mi obećati da mi nećete odvesti kćeri prije nego li ova godina mine! ... Ja nisam zadovoljan s mojim zdravljem, pa ne bih htjeo odieliti se od Jadvige.

— Ništa više?

— To je dosta ... Vi morate kadkada putovati, ja to znam ... Možda mislite takodjer svoju ženu odvesti u Švajcarsku, ili u Talijansku ... Buduće ću vam godine povratiti vašu slobodu.

— Umirite se. Ako bih morao ostaviti Pariz, odputovati ću sâm.

— Hvala vam, neznate kakovo ste mi dobročinstvo izkazao. — Kad budete vi otac, razumjet ćete me. — Ni rieči od svega toga Jadvigi, jelte?

Obidjoše vrt dva tri puta. Njekom kretnjom izbriše Stjepan nehotice idući trag svojih koraka utisnutih u piesak. Nješto zamumlja u njem u prisutnosti ovoga starca, kojega je štovao, te ista njegova strast za groficu Lobogovićku ne uduši ovaj nutarnji glas. — Što ćutite? reče mu zabunjen. Je li to neprilika, muka? Niti vi ni moj otac niste mi nikad o tom govorili.

— Oh! to nije možda ništa, nu čini mi se da sam kao ovo stablo kojemu kora jošte nije čvrsta, a lišće zeleno, dočim se unutra stabar razpada na prašak.

Stupiše opet u salon, Jadviga se bje postavila uz glasovir. Grof sjede. Pogled se Stjepanov uputi jedan ili dva put prema uri. — Moj prijatelju, reče Jadviga, vi imate sastanak ... Vaši bi se prijatelji na me srdili, da vas im sasvim uzkratim. Nisam sâma; ... dakle podjite.

Ona se približi Stjepanu te mu pruži ruku dopadnim načinom. On ju poljubi, pa ode.

Oholi otac povuče svoju kćer k sebi. — Uviek je tako tvoja mati radila, reče on, te s toga ju ne mogoh ostaviti. Budi uviek ista, a Stjepan će te ljubiti sve više.

Tako počev potraje život Jadvigin u istih okolnostih, na očigled bje sve u redu. Bio bi potreban veoma oprezan promatralac da vidi na dno. Svake noći izadje Stjepan kroz vrata na vrtu, skoči u kočiju, koju je uzeo na kraju ulice Matignon sa strane Elysejskih poljana, dade se odvesti u Saint-James, gdje je grofica najmila villu, te se vrati opet onuda u prosvitak istim putem. On je imao slugu vojnika, koga je na njekom bojnom polju spasio, koj bi se bio ubiti dao za njega. Samo on znadjaše točno život svoga gospodara, kojmu nije trebao ni zapoviedati da šuti, toliko se uzdavaše u njegovo mučanje, i u sliep posluh. Sobe ostale služinčadi imadjahu svoje prozore na prigradje Saint-Honore, te ne mogahu tako ništa vidjeti što se je dogadjalo sa strane ulice Matignon. Što se tiče vrtljara, taj nije počimao svoje djelo prije desete ure, da ne prikine san grofici Kloskoj. Više puta ručaše Stjepan polag postelje svoje žene. U takovih okolnostih, i u prisutnosti sobarice, koja ih služaše, izkazivaše joj on svaku uljudnost.

Grofica Lobogovićka, stanujuća u Saint-Jamesu, življaše ondje sasma u zabiti, ne primajuć nikoga, i zadržavajuć kod sebe Stjepana, kao da je htjela opet početi život u okolici Bolonjskoga gaja, kojno bijaše vodila na obali toskanskoga mora. Grom, koj udari u njihov život, ne mogaše umnožiti silu ljubavi grofičine; nu ona buknu, ako se može ovako izraziti, tim žešće. Ona bijaše nemirna i turobna, s gibanji srčbe i ljubomorstva. Brojila je ure, koje je on sprovadjao kod Jadvige, te ih nalažaše uviek veoma dugimi. On ju zateče njekoliko puti plačuću i sdvajajuću, ili srditu i žestoku, pripravnu na svaku odvažnost. Ne bijaše više do jednoga sredstva da se zlu izbjegne: to jest potaći ga. Njeke nesmotrenosti, paće drzovitosti, prolažahu nevidjene Parizom, koje se u neizmjernosti njegovoj utapljaju. Grofica Logobovićka imadjaše ljepših dana kad je sprovela večer u kazalištu, sâma sa Stjepanom u loži razi zemlje, ili njekoliko ura u jutro na konju u samotnih drvoredih gaja. To bijaše zabranjena voćka, a têk joj se činjaše u tom sve izvrstniji. Medjutim nadje ju jednoga dana usred kovćêga i svežânja. Činilo se je kan da se seli. Pogled joj je bio tmast, a glas uznemiren. — Što je? zapita Stjepan.

— Ništa, samo ja odlazim.

— Vi odlazite?

— Bez sumlje; jučer ste vi bio u operi s groficom Kloskovom. Za dana ste uzlazio i silazio Elysejskimi poljanimi dvadeset puti s njom; ja ne imam više ovdje nikakvoga posla ... Inače pogibam. Za jedan ću sat već biti daleko.

— A kuda idete?

— Zar ja znam? ... U Švajcarsku, na obale Rhena, možda u Italiju, da opet vidim onu villu, gdje ste me ljubio.

— E pa dobro, putujte, ... ja ću za vami.

Ona se ukoći sva porumenjev, i zakriesiv očima. — Zbilja! ... Kanite li vi to ... Vi?

— Da, ja. Ja dišem samo ondje, gdje ste vi, — vi to dobro znate.

Grofica mu pruži ruke. — Ah! ti mi vraćaš život! . . . Ove večeri, hoćeš li?

— Ove večeri.

Ona sčepa glavu Stjepanovu medju svoje ruke, te ga zagrli strastveno. — Vidim sada dobro da me ljubiš! Bila sam veoma nesretna, vidiš! . . . Jučer mal da ne umrh . . . Bila sam na Elysejskih poljanah, u kočiji, onaj čas kad si se ondje s njom šetao. Slučaj me tamo dovede, . . . ne, ne slučaj, nu nada da ću te ondje sastati. Morala sam te vidjeti. Dvadeset puta htjedoh se već baciti pod noge tvojim konjem, pa zavikati: Evo me! evo Marije! Činjaše mi se, da me ti nebi bio zaboravio mrtvu. A ja plakah pod koprenom. Napokon se svrši ova šetnja. Na večer mi predloži jedan od mojih starih znanaca iz Praga, jedini koga vidievam, jer je odkrio moju zabit, da podjemo u operu. Davalo se je il Trovatore; u zadnjem činu ima izražaja boli, koji me očaravahu i uništavahu, a tebe ne bijaše . . . Čim dodjoh poletješe moje oči dvoranom: a eto još i ona, i ti s njom! Mišljah, da ću poludjeti. Nisam više čula, niti sam vidjela . . . Rekoh si: On ju ljubi, sasma sjegurno! — Uplašiv se mojim mučanjem, pogleda me moj stari prijatelj. — Što vam je? reče mi. — Uhvatih ga pod ruku, odosmo. Ostadoh na nògû cielu noć; čim svanu odlučih odputovati. Nebih te bila opet vidjela, niti bih ti bila pisala. Mislila sam, da te ne ljubim više. Ti se vrati. Ja te obožavam!

Ona plakaše i smijaše se sve na jedan put. — Ah! kako ću biti sretna ondje, zače ona pleskajuć rukama. Nitko medju nami, nitko!

Ona ga pogleda naglo sasma uzbunjena. — Ti me ne varaš, . . . ti ćeš doći?

— Biti ćeš obvezana vjerovati to ove večeri. —

— Onda ostani! Što ti treba ostaviti me? Da odeš, uzbojala bih se.

— Ostajem.

Istoga dana dobije Jadviga list, u kojem ju Stjepan obaviešćuje, da je prisiljen odmah odputovati za silnim poslom. — Ne uznemirujte se, reče svršujuć, ako bi se moja odsutnost morala produžiti preko mjesec dana, ja ću vas o tom obaviestiti.

Poslje kako je proletjela ovaj list, u kojem nije bilo Stjepanu težko zakriliti istinu, padoše ruke Jadvigine na koljena. — Samo ako se povrati? reče si ona. Ona nije imala više mnogo nade u budućnost, koja joj bje obećana; nu ovaj nagli bieg, u kojem ona odkri otmicu, nadkrili jošte njezinu bojazan. — Ja mu ne imam ništa predbaciti, reče si još, on mi bje sve odkrio. Ah! on drži okrutno svoju rieč...

Ona uze list, te promišljavaše u njem svaku rieč. — Dà, to je u istinu ovo, odvrati ona umoreno; ovaj silni posao, to jo ona . . . Putuju zajedno . . . On će me obaviestiti ako bi se morala njegova odsutnost produžiti dulje od mjesec dana . . . Mjesec, dva! . . . Koliko će mjeseci minuti, prije nego li ga ja opet zagledam?

Ona začu korak otčev u bližnjoj sobi; brzo skrije list Stjepanov za pokućtvo.

— Zar si sâma? reče grof.

— Dà.

— Što ti je? Ti si sasma blieda.

— Stjepan je morao naglo otići. Bio je ovdje sada . . . Nadodje list, zove ga jedan od njegovih prijatelja, jedan od najboljih. — To je težka stvar, reče mi Stjepan, ne imam pravo oklievati. Oprosti mi. — On me zagrli, pa ode.

— Odlazi li daleko?

— Da, ja mislim, . . . u Njemačku ili u Taljansku . . . Ne sjećam se, tako sam bila smetena! . . . To je naš prvi razstanak.

Jadviga nasloni svoju glavu o rame otca si; njezino se srdce umanjivaše budúć prepuno, ona poče plakati. Grof si prodje rukama vlase. — Pošteno srdce, reče misleć na Stjepana, on mi ju pusti, on mi je održao rieč . . .

— Ne treba mu to zamjerit, odvrati on glasno; mužkarci imadu svete dužnosti, pred kojimi im nije dopušteno udaljiti se.

— Oh! ja mu ne zamjeravam. — On mi reče da će mi pisati. — Ja vas žalostim plačuć. Ali je žalost jača od mene.

— Siromašno drago diete! I on mora biti veoma nesretan. — Jadviga osta više dana bez glasa, suzdržavajuć svoje suze, i tamanjujuć svoju pečal. Ona učini isto očitovanje grofu Kloski, koj ju zapita za novosti svoga sina.

— Pa vi ne znate ime onoga prijatelja? reče.

— Ah! da, . . . vam to mogu kazati. To je Gabor Eckelsy: nu on mi preporuči kao u tajnu. Jadviga pisa nješto kašnje Gaboru da mu javi, da je morala služiti se njegovim imenom da razjasni putovanje njegova prijatelja Stjepana, obvezanoga odputovati naglo u okolnostih zahtievajućih najveću tajnu. Gabor Eckelsy joj odgovori, da je svoje ime i svoja osoba vazda na službu Stjepanu i njegovim. Prvi list koga Jadviga od Stjepana dobi, bje datiran iz Florence. Ne govoraše joj o svojem povratku. Kad je otvorila zavoj, zatvarajući ovaj lakonički list, udari iz njega ugodan miomiris. — Ah! reče ona, razderav pisamce, ona htjede da doznam sve . . . Minu mjesec, pa i drugi, a Stjepan se ne vrati. Crna pečal izjedaše Jadvigu. Približavahu se tada prvi dani studenoga; grof Ivan oslabljivaše sve to više nu odolievaše. On je bio kao čili stabar, kojega su udarci vjetrôva stresli, nu koga jošte drži u zemlji jako korenje. Njegova nježnost za Jadvigu postade dublja i žešća, dà materinska njekim načinom. Od odlazka Stjepanova osobito, vidievaše ju svaki dan, često i dva puta. On objedovaše kod nje, ili ona kod njega. On nije ništa osim toga mienjao u svojih navadah; on bi izlazio u isti

sat, jašuć u prošet svaki dan na Elysejskih poljanah. Nu Jadviga, koja ga izpitivaše nemirnom brigom, opazi mu nješta neobična u izrazu pogleda; podsmjeh mu ne bje više isti. Ona ne bi znala reći što ga uznemiruje, ali tim bje većma uznemirena. Vidjela je dobro, da grofa Klosku ista pečal mori.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Grkinje Safo i Erina.

Piše Armin Pavić.

I danas se još divimo pojavu, kada se koja ženska proslavi djeli osobite duševne darovitosti, kamo da se ne divimo takovim pojavom u starom grčkom svietu, u kojem su odnošaji odgojivanja ženskoga roda još mnogo nepovoljniji bivali, nego što su danas!

Grci smatrahu zvanje ženske, da radja djecu, da bude gazdarica u kući i njegovateljica muževlje udobnosti; prema tomu bivaše odgojivanje ženskoga roda, a o današnjih zahtjevih, koji se pitanjem o emancipaciji žena zametnuli, ne bijaše kod njih ni spomena.

Nisu doduše sva grčka plemena, niti su svi vjekovi jednako nesmiljeni u tom zametavanju ženskoga roda bili. Kod Homera nam se stanje njegovo mnogo blaže ukazuje, nego u historičkoj dobi, a u ovoj je mnogo blaže kod nekih plemenâ ajolskih i kod dorskoga u Šparti, nego li je kod Atinjana; ali i kod onih je žena još uviek više zametavana, nego što je danas kod nas.

Kod Grka je podlost, lukavština, bezsramnost ženskoga roda narodnje osvjedočenje, od kojega poteče njegovo zametavanje, koje se u tom narodu tako uvriežilo bilo, da se i najprosvjetljenijim umovom njegovim, kao Platonu i Aristotelu, sasvim naravno činjaše.

To po ženski rod nepravedno i gorko narodnje osvjedočenje sačuvalo nam se je u narodnjoj priči grčkoj, kako ju u pjesmah Hesiodovih čitamo.

Ta priča glasi. Rekao je grčki bog otac Zeus braći Prometeju i Epimeteju, neka napuče sviet. I upute se braća, i napuči se sviet svakojakimi životanjami a napokon i ljudmi. Kada su sve dovršili bili, uzme Prometej Zeusu žrtvovati, i prevari čovjekoljubac Zeusa. Kosti volovje zamota u salo, a meso u kožu, i rekne Zeusu, neka si odabere, koji dio mu se ljubi. Zeus pograbi objeručke za salom, i našav se prevaren, ne dade Prometeju nebeske vatre, da je medju svoje stićenike ljude podieli. Bez nebeske vatre bili bi se ljudi poklali, što njihov štititelj Prometej nikako nije pregorjeti mogao. S toga se uvuče u grčko nebo, olimp, i tu ukrade nebeske vatre, koju ljudem u štapu na zemlju donese. Kada je Zeus zagledao, što se dogodilo, odluči se na ljudih Prometeju drugačije osvetiti. Naredi glasovitome bogu umjetnosti Hefajstu, da umiesi zemlje i vode i da toj smjesi dade lik ženske, svojom ljepotom neumrlim božicam slične. Božici znanosti i umjetnosti, Ateni, naredi, da ju nauči ženskim poslovom, da umije presti i vezti. Božici ljubavi Afroditi naredi, da joj lice obtoči krasom, da joj udieli trudnu dražest i domarajuće brige. Bogu lukavštine Hermeju naredi, da joj dade bezsramnu ćut i lukavi značaj. Tako naredi Zeus, a bogovi ga poslušaše te stvoriše ženu, kakovu im je Zeus stvoriti naložio. Nazvavši ju Pandora (od svih darovana), jer ju svi bogovi darovahu, odvede ju na Zeusovu zapovied telal nebeski, Herme, Prometejevu bratu Epimeteju. Epimetej, zaboraviv na opomenu svoga brata, da ne prima od Zeusa nikakova dara, da ne bi šta zla primio, prihvati dar, i prihvativši ga upoznade, da je zlo primio. Prije naime življahu ljudi bez zla i bez bolesti, koje je sve Prometej u veliki jedan sud zatvorio. Nu žena Pandora odklopi sudu poklopac, i sva se zla i nevolje i bolesti svietom razletiše do jedine nade, koja u sudu ostade, jer je Pandora, prije nego ova poljećeti mogaše, zaklopac zatisnula bila. I tako nastade ženom u svietu zlo, kojemu ljudi nikako ne mogu izbjeći, jer koji se oženi, oženio je zlo, a koji se ne oženi, opet zlo, jer pod starost nema djece, da mu budu podpora i da mu budu baštinici imetka, nego ga tudji ljudi pakostno grabe.

Tomu nepravednomu preziranju pa tomu zametavanju ženskih kod Grka — što je da kako u pjesmi pjesnički prećerano — krivo je dvoje.

Jedno što su Grci narod orientalan, a još i danas u naroda oriantalnih, i u našem, žena mnogo poniznije i neznatnije mjesto zauzima, nego li u naroda zapadnih; a drugo su osobite okolnosti grčkoga života.

Kod Grka ne bijaše život muževa glavno na kuću vezan, nego na javnost. Sva djelatnost pojedinaca usredotočila se je kod njih u obavljanje i skrb za državne poslove. Skup svih pojedinaca gradjana upravljaše državom; svi bijahu ravnopravni državljani. Tako je pojedincu malo vremena ostajalo, da se za kuću skrbi i brine, malo da u njoj i za nju živi; bila mu je preča skrb za veliku kuću državu, od koje blagostanja i sreće visaše sreća i blagostanje njegove kuće.

Danas je drugčije. Niti su svi gradjani dionici državne uprave, niti su oni, koji jesu, u tom ravnopravni, nego je odlučna skrb za dr-

žavnu upravu u rukuh nekolicine. Danas ljudi nisu sasvim zaokupljeni državom, niti im države treba koliko u staro vrieme, da postignu svoje opredieljenje; al je tim veći zadatak žena u ljudskom družtvu.

S toga je današnje dane neobhodan postulat postao, da odgojivanje žena bude prema višim svrham, nego što su tako zvani kućni poslovi.

Kod Grka je — kako rekoh — bilo drugčije. Muž je djelovao za javnost i u javnosti državnoj. S toga je Grk prijateljstvo, koje mi tražimo u ženi, dioniku našega nastojanja oko blagostanja kuće i ljudskoga družtva, tražio u dioniku svoga nastojanja oko blagostanja države. I naše liepe fraze o mužu i ženi, da su dvije pole, dva tiela i jedna duša, i što je toga više, prenosio je Grk, da označi savez dvaju prijatelja. Današnje toliko opjevane romantike i idealnosti ljubavi medj mužkim i ženskom Grci ne poznavahu podnipošto, i što ih ima grčkih ljubovnih pjesnika, nijedan od njih nije tu ljubav drugačije opjevao i proslavio, nego kao požudu za tjelesnom slasti.

Iz takovih se je okolnostî dakle kod Grka zavrglo zametavanje ženskoga roda. Te su okolnosti doduše kadre, da tu njihovu nepravdu izpričaju, ali nisu kadre, da ju opravdaju. Tu nepravdu kažem, a da je i zbilja nepravda, tomu su dokazom mane, koje se otuda kod njih izlegoše.

Grk nije u ženskom družtvu radi zabave boravio, nego samo radi naslade. Odgojivanje i život Grkinja bio je sasma od odgojivanja i života mužkih odieljen. Obično do petnaeste godine boravila je Atinjanka kod majke, od koje se nije drugo naučila nego presti, vezti i što ih drugih takovih kućnih poslova imade. Od književne naobrazovanosti ni spomena, i jedva ako je naučila čitati i pisati. Školâ ženskih nije bilo nikada, pače je djevojče jedva kada iz kuće izlazilo, van na crkvene svečanosti. Ovakovu u svietu neizkusnu i neuku djevojku zaručnik više puti ne bi ni vidio, nego bi s roditelji ugovorio ženitbu i odveo ju u kuću. U kući živila je takova žena posvema odieljena od svoga muža, ili u gornjem spratu ili otraga u kući; izključena od svake gostbe i zabave u kući, nije imala drugoga prava nego nadgledavati i rukovoditi kućne poslove. Žena nije obično iz kuće izlazila, i kad je već kud pošla, uvieke si je lice koprenom zastrla. Kod javnih svečanostî bivale su i žene, ali svaki put od mužkih odieljene.

Taj od žena odieljeni i li na mužko družtvo stegnuti život Grka uzrokom je, što se u mnogih njihovih književnih proizvodih opaža, da im fali ona nježnost, ugladjenost, finoća osjećanja, koja je plod našega boravljenja u družtvu žena, koje te kreposti rese. Ta se mana kod Grka ponajpače očituje u njihovoj komediji, u kojoj, kako je inače uzorna, dolaze takove krupne šale, kakove bi se danas na pozorištu činile odurne.

Ova neukost i neizkusnost žena učinila je, da muževom nisu dotekle niti za onu skrajnu neznatnu svrhu; s toga je u srcu njihovu nastala tjesnoća, ta nesnosna muka, s koje tražahu lieka u ne naravnih nasladah; s toga i zavladaše u starom svietu neke grdne mane, pa i obćenje s heterami, koje bijahu tako obćenite, da se u takovom odnošaju ništa neobična nije naziralo.

Uz ovakovo razmatranje, uviditi će svatko kolika je bezumnost, kada se još i dan danas, gdje su se okolnosti posvema promienile, uzima tvrditi, da žene nisu nego za kućne poslove i da ih s toga samo prema tomu valja odgajati.

Sreća te je broj takovih ljudî danas stisnut na neznatnu nekolicinu, a stisnuo ih duh vremena, promienjene okolnosti, a ponajpače triumf samih ženskih, kojih se u svako doba pokazalo tako darovitih, da je jasno, da je i u nje bog usadio moć, da se i do najveće duševne krasote vinuti mogu. Medju timi će jedno od prvih miesta ići naše Grkinje Safu i Erinu, zašto su proslule u vrieme, koje po nje tako nesgodno bijaše.

Život ovih Grkinja manje nam je poznat, nego što je njihova slava, od koje pretiču usta različitih grčkih pjesnika, i koja nam se u malenih odlomcih, koji od njihovih diela preostadoše, posvema zaslužena ukazuje.

Safo se je rodila po nekih u Eresu, a po drugih u Mitileni, glavnom gradu otoka Lesba, na kojem stanovaše eolsko pleme Grkâ, kod kojega kretanje žênâ ne bijaše tako neslobodno kao kod Atinjana. Godina njezina poroda pada pod konac 7. stoljeća prije Isusova poroda. Neko vrieme življaše udata za bogatoga Grka Krkola, od kojega porodi kćerku Kleis zvanu; o njoj pjeva ona u odlomku, koji nam je preostao od jedne pjesmice: imam liepo čedo, bujnome cvieću tielom naliko, Kleidu ljubljenu. Oko 596 g. podje — ne zna se zašto — u Siciliju, nu doskora se opet vrati. Odsada se bavljaše u krugu odabranih svojih prijateljica, koje podučavaše i s kojimi zajednički skladaše pjesme, dok ju smrt ne zateče.

Jedna i to najznamenitija iz kruga tih pjesničkih družica bijaše takodjer Lesbljanka, pjesnica Erina. Akoprem je umrla premlada, već u 19. godini, steče Erina ništa ne manje sa svojih pjesama preveliku slavu. Prijatelja starine obilaze neobično očajna čustva nad udesom ljudskoga života i njegova truda, kad promisli tu dvostruku nesmiljenost sudbine, što naime pjesnica u pupoljku svojih godina umre i što nam se od njezinih toliko slavljenih djela skoro ništa nije sačuvalo. Od svih njezinih pjesničkih djela najvećma se slavi pjesma „preslica“, o kojoj spomenici vele, da su joj verzi tako krasni,

da se mogu s Homerovimi uzporediti. Žali bože te nam od toga čudotvora nije baš ništa preostalo do jedine viesti, po kojoj se možemo od prilike upoznati njegovim zanimljivim sadržajem. Pjesnica je bila od mislî za svojim dragim zaboravila na svoj posao; rad toga ju majka strogo ukori i za poslom joj poći zapoviedi, a djevojka sjede u tom čustvu k preslici i sastavi pjesmu, kojoj od toga ostade ime preslica. I od ostalih njezinih pjesama nemamo danas nego jedan jedini epigram, o kojem možemo pouzdano reći, da je od nje. Taj je epigram pun klasične jednostavne ljepote i kompozicija mu posvema odgovara pravilom, koja o epigramu valjaju. Ovo je nadgrobnica na grob Erininoj prijateljici Baukidi. Baukida prizivlje iz groba stupove, koji su na njem i Sirene, kojih se kipovi na grob metahu bud kao simbol rječitosti bud kao tuge i napokon žaru, u kojoj joj pepeo, neka svakomu kažu, tko je, kad je umrla, kako joj je ime, i odkuda je rodom, i napokon, da joj je tu nadgrobnicu stavila njezina prijateljica Erina. Ovo posljednje, zašto se Baukida moli, jest drugi dio epigrama, koji se svaki put od dvie česti sastoji; u prvoj, koja je obično dulja, čini se priprava, a u drugoj pjesnik kratkom, oštrom izrekom kaže veliku misao, koja nas iznenadi svojim mnogim sadržajem, jasnim nam usljed priprave prvoga diela. O oštrini i znamenitosti ovoga drugoga diela, prema kojemu prvi ne smije da bude odviše otegnut, visi dobrota epigrama. Valja paziti kolika je srdačnost prijateljstva u onom zadnjem uprosu Baukide sadržan, jer je tim pjesnica htjela označiti, da je s pokojnicom u tolikom prijateljstvu živila, da joj je još i mrtvoj dar njezine ruke i uma tako ugodan, da se njime ponajpače ponosi. Epigram glasi ovako:

Stupi, Sirène moje, i ti jadovna žaro,
  Mrtvoga tiela mog u koj je neznatan prah!
Na grob moj dolazećim pomoć zovnite božu,
  Bili ti iz grada mog, bili iz drugoga kog,
Recite da sam djevojka umrla, i to:
  Otac da nazvao me Baukidom nekada je,
Tenjanka da sam, i još svi nek doznadu:
  Erina družica taj nadpis da stavila je.

To je što o životu i djelih Erine i o životu Safe znademo; o djelih ove posljednje sretni smo te možemo nešto više reći.

Kažu nam spomenici, da se od nje negda nalazilo devet knjiga liričkih pjesama, epitalamia ili himenea (svatovskih pjesama), himnâ (hvalospjevâ na bogove), napokon elegijâ, epigrama i jambskih pjesama (invektivnih pjesama, spjevanih u jambih, od kojih pjesmam ime). S tih djelâ steče si pjesnica kod Grka toliku slavu, da ju držahu za neki izvanredni, nebeski stvor. Pjesnik Plato i neki drugi pjevahu o njoj u epigramih, da nije istina da samo devet muzâ ima, jer Safo je deseta. Hermesianakt veli o njezinu obožavatelju zemljaku pjesniku Alceju, da ljubljaše slavulja. Mnogi ju nazivlju ženskim Homerom te kao što pod „pjesnik“ razumievahu Homera, tako pod „pjesnica“ Safu i ne mećuć joj imena. I čini se, da je triezni Strabo u ime cieloga grčkoga naroda govorio, kada je o pjesnici rekao: življaše . . . Safo, čudovito neko biće; jer što je pametara ne može se niko spomenuti, da se je igda koja ženska pokazala, koja bi joj se u pjesničkoj vriednosti ma samo izdaleka uzporediti mogla. Pa tako i Plutarh o njoj veli, da bijaše božanstvom nadahnuta kao kakova Pitia ili Sibila.

Tako Grci njezinu pjesničku slavu slavjahu A ne manje joj se još poslje punih šest vjekova klanjahu pjesnici rimski. Ti pjesnici izkazivahu svoje štovanje grčkim svojim uzorom tim, što njihove pjesme prenašahu na svoj materinji jezik. Kad bi nam više od Safinih djela preostalo bilo, sigurno bismo u njih mnogoj Catullovoj i Horacijevoj pjesmi našli izvornik, pošto i od ovih dviuh pjesama, koje nam preostaše, od druge kod Catulla (51) čitamo prievod, a kod Horaca u onom njegovu glasovitom „dulce ridentem Lalagen amabo, dulce loquentem“ [1] očitu reminiscenciju toga osobitoga štovatelja Safinih pjesama, koji joj u mnogih svojih odâ spomenik stavi spominjući njezinu neumrlost vatrenimi riečmi, od kojih su ponajpače poznate ove:

. . . . Spirat adhuc amor,
Vivuntque commissi calores
  Aaeoliae fidibus puellae. [2]

Od svih njezinih djela preostale su nam jedino dvie pjesme, spjevane metrom, koji od nje dobi ime „Safički metar“, tri epigrama i nekoliko veoma krnjih odlomaka od pjesama; ništa ne manje, i to je dovoljno, da nas osvjedoči, kako ona slava, kojom ju radi njezinih djela slavljahu, nije precerana nego posvema zaslužena.

U prvoj pjesmi prizivlje, zaljubljena a ne ljubljena, pjesnica svoju zaštitnicu, božicu ljubavi, Afroditu, da joj, kao i prije u takovih zgodah, pritekne u pomoć te svojom lukavom moći učini, da joj ona, za kojom toliko gori, ljubav odvrati. Pjesma glasi u prievodu, dakako mojem, ovako:

Afrodîto! k priestolu zlatnom, kćerce
Vječnog Diva, lukavče, molim ti se,
Da mi biedom ne mučiš niti tugom,
    Boginjo, duše;
Veće amo dodj, ako igda prije
Mojim molbam milosna iz visîna
Pomoć pruži, očeve dvore pustiv,
    Kadano dodje

[1] Sladko se smiešuću Lalagu ću ljubiti, sladko zboreću.

[2] Jošte diše ljubav, i jošte žije plamen razlieven po strunah eolske djevojke.

Zlatnim koli, liepe podpregnuv pod nje
Brze vrebce, koji te prieko crne
Zemlje pršeć krilima s neba svjetla
Kroz zrak vožâhu;
Brzo vazda stigoše; a ti, sveta,
Neumrlim lišcem se sladko smiešeć,
Pita, koja bjeda me mori, zašto l'
Pomoć prizivljem,
Koju l' želju mahnitim srcem svojim
Najveć žudim; koga mi opet želiš
Mrežam smamit ljubovnim? Ko ti srce,
Safo, zakida?
Bježi li te, doskora će te sliedit,
Ako dare nè prima, davat će ih,
Ne ljubi li, doskora će te ljubit
Protiva volji.
Dodji i sad, težke mi snimi jade,
I sve što mi jadovno srce želi
Da se zbude, izpuni: ti mi glavom
U pomoć dodji.

Mnogi će se začuditi, što se Afrodita na vrebcih vozi; s toga valja upamtiti, da lukavoj božici ljubavi bijahu svete sve životinje, koje se mnogo ljube, kao vrebci, golubi, zecevi. I kao što je danas običaj, da ženske rado imadu u sobi kanarce, s kojimi se sigraju, tako u stara vremena njegovahu vrebce, kao ptičice božice ljubavi.

U drugoj pjesmi pjeva Safo svojoj prijateljici, koja se udaje, da će onaj, kojega ta sreća zapane, presretan biti, jer da je tako dražestna, da se je sama pjesnica svaki put, kad bi joj nasprot sjela, od njezina čara smamila. Evo je.

Neumrlim bogovom, mislim, onaj
Muž je sličan, koji mi napram tebi
Sjedi, pa ti iz bliza sladki govor
Pohlepom sluša,
K tome posmjeh dražestni; što mi vaj u
Grudih mojem srdašcu steže bilo.
Jer čim tebe ugledam do mala mi
Ne stane glasa;
I svedj jezik trne, a ispod tanke
Kože tielom prolazi živi plamen,
Na oči se stere mi crna tama,
Uši mi šume,
Mrazom znoj me obtiče, tresom sva se
Tielom tresem, bljedju neg suhi onaj
Busen strah obuzima, da tu s mjesta
Ne pustim dušu.

Od epigrama glasi prvi:

Ribaru Pelagu otac Menisko postavi ovdje
Veslo i mrežu k tom, spomenik života zla.

Drugi:

Timade pepeo ovo je, prije udaje koju
Dozvala bcgiuja bje k crnoj odaji svôj,
Za kom mrtvome još si britkim željezom kosu
Čarobnu družice nje s glavâ odsjecaju svîh.

Do trećega nisam mogao doći.

Iz priobćenih dviu Safinih pjesama možemo zaključiti, da je u njezinih pjesmah u obće buktila silna vatra ljubavi, kako iz nijednih pjesama bud kojega staroga pjesnika; ali da je ništa ne manje taj izražaj bezkrajne strastvenosti znala nedobitnom gracijom pjevanja tako oplemeniti, da ju je iz kruga ružne putenosti uzvisila u više sfere. U obiuh priobćenih pjesmah pjeva nam pjesnica goruću, ništožeću, prekomjernu ljubav — osobito u drugoj koju jedan grčki estetik drži uzvišenom u toj struci i u kojoj po njegovu sudu nema rieči nego je ciela sve sama vatra — a sve to jest i plemenito i naravno izraženo; nijedna stvar, nijedna misao nije dvojbena ili dvolika, sve je jednostavno i jasno, a izrečeno govorom naravnim, prostim svakoga siljenoga pjesničkoga ukrasivanja. Čustvo vaja i slasti, prikazano je istinito i kao iz naravi snimljeno, da ga svaki, koji pjesmu čita kao na sebi živo osjeća te mu se ne treba uznositi u kakove nedohvatne ideale.

Takova poezija i takova pjesnica mogaše se dakako samo kod strastvenoga ejolskoga plemena roditi; ostalim Grkom bijaše takav pojav posvema neobičan, a napose Atenjanom. S toga se nije čuditi, što se vremenom u istiuh drugih Grka, osobito prieko atičke komedije, koja i običnije pojave, kao n. pr. Sokrata, do zla boga znadiaše karikisati, o životu i strastvenosti Safinoj raznieše glasovi, po kojih bi dična pjesnica upravo ruglo od ružnih strasti bila.

Tako se je razniclo, da ono njezino liepo živovanje u krugu svojih prijateljica bijaše posvema puteno, a da u obće tolike ružne strastvenosti bijaše, da je, budući joj ljubljeni neki Faon nije ljubavi vratio, bila s uma sišla te se u mahnitosti s predbrežja Leukate u more bacila. Otuda se svako puteno obćenje žena medju sobom uobičajilo nazivati Safičkom ljubavi, a takav mahniti skok radi ljubavi Safički skok.

To cielo pričanje o ljubavi Safe s Faonom izvelo se poslje na mitologičku. Faon bijaše brodar na skeli, koja iz Lesba na Kios i obratno brodjaše. Jednom dodje u grdnu babetinu pretvorena božica ljubavi Afrodita k njemu, i umoli ga, neka ju preveze; on ju od srca rado primi i, ne znajući koga vozi, preveze ju, kamo ga bijaše zamolila, velikom pomnjom. Za nagradu mu božica dade škatulju punu masti, i kad se je njome namazao bio, postade najljepši čovjek ovoga svieta. Tako se u njega sve Lesbljanke zaljubiše, a ponajpače Safo, koja se, kad joj ljubav nehtjede vratiti, u more bacila.

Koliko je to cielo pričanje nepravedno po Safu, ipak je posljednje dobro poslužilo, jer je predmetom za kip glasovitoga Sienskoga kipara Giovanni Duprè-a. U tom kipu, koji bje dogotovljen 1859, predočena je pjesnica u onom momentu, kako je odlučila u vodu se baciti. Pjesnica sjedi poniknutom glavom na jednoj pećini ; desna joj ruka leži preko prebačene desne

noge u krilu, a lievom se oslonila o pećinu; pod njom leži na desnu stranu pećine bačena lira, na kojoj su strune popucale, a raztrgani lovor vienac pjesnice visi nad lirom o pećini. Koliko je pjesnik u raztrganu viencu i popucalih strunah lire vješto znao naći simbol na strašni moment, u kojem se nalazi pjesnica, još mu je veća umjetnost, što je djelovanje toga strašnoga momenta na tielu pjesnice dobro prikazao, a osobito na melankoliji, koja joj na licu sjedi. Prikazivanje melankolije glavna je snaga toga umjetnika, i tako je taj kip najbolji od svih što ih je načinio. Prerisan je u „Zeitschrift für bildende kunst“ od Lützova, Beč 1869, str. 1.

Da je to cielo bajanje nepravedno i neistinito, to će svaki već iz pomenutoga slavljenja naše pjesnice uviditi. U tom slavljenju se doduše jedino njezin pjesnički dar slavi, i akoprem je težko pomisliti, da bi tako ružna pohotna duša tako krasnim plodom rodila, moglo bi napokon ipak biti; nu imademo i o čistoći njezina života dokaza, koji su mnogo stariji i pouzdaniji nego oni o njenoj pohotnosti.

Lesbljani kovahu sliku njezine glave na svom novcu, Plato ju zove mudrom i krasnom ženom (krasan ima u grčkom ono značenje kako i u našem narodu dolazi u onoj pripoviesti našega Trnskoga „Krasna žena“.) a najpače nam čistoću njezinu svjedoči anekdota iz njezina života, koju nam je Aristotel sačuvao.

Alcej, suvremeni pjesnik i zemljak naše Safe, koji ju zove častnom i svetom, bijaše u pjesnicu zaljubljen. Jednom joj se pjesnik bio primakao i rekao: „Rad sam ti nešto kazati, ali me stid zaupreže“, a ona mu prihvatila: „Kad bi ti šta plemenita i liepa na srcu bilo, a jezik ti se nebi pleo da što ružna reče, ne bi ti oči stidno pozirale, nego bi odriješito pravednu stvar izrekao.“

Ta liepa crtica iz njezina liepa života, koja nam se sačuvala u jednom prastarom i prekrasnom „terracotta basreliefu“ (kod Welkera Alte Denkmähler II. Taf. 12, kod Overbeka Gesch. d. gr. Plastik I. str. 135) i one ostale viesti, dovoljne su da nas o čistoti Safina života osvjedoče.

Istina, pjesme joj bukte od ljubovne strasti, ali je stara stvar, koju već Catull pjeva, da pjesnici nisu onakvi, i da nisu sve ono doživili, što u pjesmah spominju.

Viesti o pohotnosti Safinoj veoma su mlade i nastadoše iz karikiranja atičke komedije. Poznato je, da je, n. pr. Sokrat, u istinu sasvim drugčiji nego ga komedija prikazala, pa tako je i Safo, kojoj se divimo radi njezine nedohitne pjesničke krasote i mi, kao i sva stoljeća i svi narodi.

Narodna glasba Jugoslavena.

Piše Franjo Š. Koch.

I.

Imademo li mi u istinu narodnu glasbu, to jest: ima li ona toliko osebitosti, da se može od glasbe inih naroda točno razlikovati?

Svaki narod na svietu ima svoje narodno pjesničtvo, pa tako ima i svoje napjeve i plesove, a kao što je umjetno pjesničtvo niklo iz narodnih pjesama, tako se neda tajiti, da se i narodna glasba osniva na pučkom pievu i plesu. Pjesničtvo jednoga naroda razlikuje se od pjesničtva drugoga pravo reći samo u tom, čim što izražuje, jer se jezici razlikuju glasovî, riečmi, govorničkimi figurami itd.; a glede onoga, što izražuje, glede misli i čustva, slaže se u nekih glavnih točkah. Narodne pako glasbe luče se samo u onom, što izražuju, a ne u tom, čim to izražuju, budući da svim narodom rabe ista izrazila, isti zvukovi i rieči, isti muzikalni glas.

Po ovom se razumije, zašto imade obća glasba a nema obćega jezika: glasbi su svuda jedna te ista sredstva, a jeziku nisu. Različna pako poraba sredstvâ pokazuje, kako se može govoriti o narodnih glasbah.

Ima ljudi, koji kažu, da nema narodnih glasba, a to dokazuju ovakvimi razlozi: u materiji glasbenoj, t. j. u glasovih i njihovih kombinacijah, kojimi postaje melodija i harmonija, ne može biti tolikih i tako bitnih razlika, kao što u materiji pjesničkoj, u jeziku; nadalje, pjesnički se proizvodi dadu prevoditi u tudje jezike, a glasbeni se nikako ne dadu, i to s toga, što je glasba jezik svim narodom razumljiv; napokon, ona glasba, koju bi tko možda htio nazvati narodnom, mora se pravo zvati pučkom glasbom, budući da ona vrst glasbe, koja to ime nosi, nije samostalna umjetnost, već je samo reć bi služkinja pjesničke i plesne umjetnosti te ju zato ide mjesto samo u nižih strukah glasbenih.

Razumijem, zašto neki ljudi tako misle. Oni su se svojim za mladosti naučenim nazorom tako svikli, da ih se ne mogu otresti, nit bez predsuda stvar razmatrati; njim je uviek na pameti ta jedina misao: glasba je obće dobro svih naroda, ona je jedna u sebi nerazdiona cjelina. I u drugih strukah drže se ljudi više vjekova ukorenjena netemeljita načela, dok se svestranim razmatranjem strukovnjaka ovakovi krivi nazori ili ne izprave ili sasvim ne odbace. Ja ću ovdje, pobijajući u kratko navedene razloge, pokušati, da koliko toliko pripomognem bistrenju ideje o narodnih glasbah.

Materija je glasbi pravo uzamši ista koja i jeziku: svakoj glasbi rabe glavni zvukovi, t. j. akustično izmjereni intervali, kao što rabe jezikom glavni glasovi, vokali i suglasnici. U jednom jeziku ima takovih glasovnih niansâ i

sastavâ, kakovih drugi koj jezik ne poznaje, a baš tako ima kod raznih naroda raznih previsokih ili oslabljenih intervalâ, kojih nema u diatonskoj i hromatskoj škali, te ako nije tko tim niansam navikao, ne može ih svojim grlom izpjevati, kao što ni jezikom svojim ne može izgovoriti nekih tudjih niansa i sastava glasovnih. Dakako da takove glasovne i zvukovne razlike još ne čine narodnosti, jer su si n. p. talijanski i hrvatski jezik mnogo slični u glasovju, pak su to ipak dva te kako različita narodna jezika. Narodnost jezika stoji više u izvadjanju i fleksiji riečî, u porabi i redanju rieči te izreka, u periodah i frazah, a narodnost glasbe u porabi glasbenih rieči, t. j. akordâ, u frazah melodijskoga kroka, u glasoklonih itd. Ako se u kojoj glasbi č e s t o pojavljaju osebite sliednje akordâ (Akordfolgen), osebiti ili izvrnuti glasokloni u obratnom razmjerju, zatim osebitosti u melodiji i u konstrukciji stavka ili periode, to je tim dokazana n a r o d n o s t te glasbe.

Što se glasbeni proizvodi ne dadu prenositi kao što se dadu pjesnički prevoditi u tudje jezike, to nije dokaz, da nema narodnosti, već je dokaz upravo zato, da je ima; n. p. čardaš se neda prevesti na englezki zato, što je njegov čustven sadržaj takav, da ga razumije samo narod, u kom i za koga je nikao, a ipak su u čardašu isti glavni zvukovi, koji i u englezkom anglaise.

„Glasba jest jezik, koga svaki narod, svaki čovjek razumije.“ Svaki narod, svaki čovjek razumije u tom smislu glasbu, da ju sjetilno pojimlje te opaža, da ona kao igra zvukovâ djeluje na njegov sluh, dakle on ju u toliko razumije, što ju osjeća, čuje; al da li ju ćuti, da li ju pojmi? Göthe je glasbu, to jest klasičnu ili obću glasbu, veoma sgodno nazvao svjetskom literaturom. Svatko naobražen učio se jeziku glasbe, i zato ga svatko razumije; glasba je dakle svjetska literatura, kao što je u srednjem vieku jezik latinski bio svjetski, jer mu se je svatko naobražen učio te ga razumio. Novim su viekom ipak uzkrsnuli pojedini narodni jezici, a naobražavanjem svakoga pojedince pokročila je obća prosvjeta tako, kako nikad nebi bila, da je ostao uviek latinski jezik svjetskim. Dakako da bi možebiti opet trebalo svjetskoga jezika, koj bi rezultate napredka u pojedinih jezicih spojio te valjda i dalje dotjerao. Za glasbu ima takova obća sveza razvoja pojedinih narodnosti, t. j. rečena svjetska ili obća glasba, koja se i po tom smije sravniti s latinskim svjetskim jezikom, što se razvila na temelju rimske crkvene glasbe, gregorianskoga pieva. Nu ideja, da može biti samo obće glasbe a nikakovih narodnih, baš je onakova i onako štetna predsuda, kakova je bila ona, da za evropske narode nema kulturnoga jezika osim latinskoga. Al ta je predsuda na sreću pala, pasti će i ona glede narodnih glasba.

Rekosmo, da je glasba samo svim onim razumljiv jezik, koji su joj se učili, i to samo ona glasba, kojoj su se baš učili. Zahman ćeš gdjekomu narodu il čovjeku svirati Beethovenovu muziku; on će ju osjećati, čuti, možebit će joj se kao novini diviti, al neće je ćutiti i razumjeti, nit će joj se srdcem odzivati kao što ćuti i razumije domaće si napjeve zato što dolikuju njegovoj duši, te izriču ono, što je njemu u srdcu. Što znači to drugo, nego da ima glasbe samo za taj i taj narod; da ima narodnosti u glasbi?

Na zadnji prigovor, da ne valja reći narodna već samo pučka glasba, a ta da je sasvim nizka vrst glasbena, dade se ovako odgovoriti. Istina bog, ima plemêna, kojih se glasba ne može nazvati narodnom, kao što ima i takovih, kojih se pjesničkim proizvodom ne smije reći: narodne pjesme, već samo: pučke pjesme. Ali već je dr. Subotić u svojoj poviesti književnosti rekao svietu, da naše narodne pjesme nisu pučke pjesme već upravo narodne. One nisu izraz proste seljačke klase, već karakterni proizvod i izraz cieloga našega naroda kao osebine medju drugimi narodi; dakako proizvod našega naroda u jednoj mu samo epohi, naivnoj, umjetnički i znanstveno nerazvijenoj. Pak ako su naše narodne pjesme tekstom svojim kod največih muževa evropskih, Göthea, Herdera i drugih, kao divne i preizvrstne priznanja stekle, to se dade a priori tvrditi, da i napjevi tih pjesama moraju krasni, divni biti, jer u epohi živa proizvadjanja pučkih pjesama narod nikad nestvara teksta bez napjeva, već uviek oboje zajedno, u isti čas. Gdje je dakle izvrstan tekst, mora da je i napjev valjan, jer je oboje proizvod jednoga duha, jedne pjesničke zanesenosti. A što se mora a priori očekivati, to potvrdjuje izkustvo. Sbirka naših pučkih napjeva, kad bude podpuna, osvjedočit će svakoga: da ima sila melodija jugoslavenskih, koje su i sadržajem i oblikom upravo u m j e t n i č k i liepe, nadalje da Jugoslaveni ne imadu samo po koju vrst pučkih pjesama, kao što Tirolci „Jodler“, Austrijanci svoje „Vierzeilige,“ Magjari „čardaš,“ već da se kod njih nalaze sve vrsti: lirske i epske, naivne i satirske, crkvene i plesne melodije i to toliko njih, koliko se nitko nenada, a timi melodijami moguće je osebitim, originalnim načinom izraziti sve čustvene momente, kojih samo ima izreći glasba. Ja dakle Subotićevu izreku glede pučkih naših pjesama prihvaćam i za napjeve, te velim: naši pučki napjevi nisu samo pučki, već upravo narodni, a to smijem tim više tvrditi, što je jedan od najglasovitijih današnjih glasbenika evropskih, vidivši nekoliko jugoslavenskih napieva, rekao, da našu glasbu čeka velika budućnost, ako mnogo onakovih melodija u puku živi. Dakle za napjeve naše našao se je Göthe.

Što bi bio sviet rekao, da smo mi dalje pisali latinskim i crkvenoslavenskim jezikom,

pošto se je jeziku, formi i sadržaju naših narodnih pjesama onako zadivila Evropa? Morda bi se kod Niemaca sastalo bilo družtvo, koje bi na temelju narodnih pjesama hrvatsku literaturu dalje razvilo bilo. To je nevjerojatan paradokson, ali kod naših narodnih napieva neće biti paradokson, ako ih mi ostavimo u nemaru, pazeći na tudje rieči: „nema narodne glasbe.“ Velika muzikalna epoha prošla je u Evropi, produkcija je glasbena na umoru, treba novih motiva i misli; već sad posižu tudji glasbenici za našimi napjevi, pak bi ih s vremenom mogli sasvim pobrati i oteti, iz naših krila izčupati perje, njim se okitit, okrilit i vinuti u visinu, a mi bi onda, operušeni, goli golcati, zahman jadikovno vikali za njihovim lietom: našima krilima letite orlovski liet, našim grlom pjevate divne pjesme. Skrajnje je vrieme, da mi sami saberemo to naše glasbeno blago, i mi sami da ga umjetnički razvijemo, jer i u našem narodu po nekih krajevih obamire produkcija i pjesama i napieva.

Što dakle glasba jugoslavenskih plemena ima sve elemente, kojimi se koja muzika može sama sobom bez pomoći i uzora tudjega savršeno umjetnički razviti, to ju čini narodnom glasbom.

Ne može se medjutim svaka pučka glasba smatrati osobitim narječjem obće glasbe, buduć da nema svaka dovoljno osebitosti u onom, što izražuje, te bi se od obće glasbe kao osebina razlučivati mogla; a gdjekoja pučka glasba nije se opet samosvojno razvila, već je svoje osebitosti izručila obćoj glasbi, kao što n. p. česka i lužička narodna glasba, te se je njom obća glasba dobrano obogatila.

Narodnu glasbu Jugoslavena nije dosad stigla žalostna kob česke glasbe, al ne možebit s toga, kao da je u nje premalo osebitosti te ne može bogata gradiva pozajmiti obćoj ili svjetskoj glasbi, već tomu su ovi razlozi. Narodna glasba Jugoslavena razvila se je u susjedstvu takovih zemalja, koje ili nisu marile za slavensku glasbu (Turska), ili nisu htjele tudjih živalja u svoju narodnu glasbu primati (Italija), a napokon bila je ona od siela svjetske glasbe, to jest od Njemačke, odviše odaljena, nego li da bi se mogla u obću glasbu pretočiti.

Mi dakle ne trebamo opet osvajati svoje narodne glasbe, kao što Česi sada, jer nam je hvala bogu u naših rukuh, i to sa svom svojom izvornosti.

Jugoslavenska glasba ima jasnih, izrazitih oznakâ u ritmu, u napjevu, u glasbenom sustavu, u glasoklonih (cadenz), u niansivanju, pak stariji joj napjevi takodjer u vrsti glasja, u harmoniji i modulaciji. Modulacijom razlikuje se ona bitno od glasbe svih evropskih naroda, imenito ne slavenskih.

Ritam nije udešen — osobito u baladah i ljubovnih pjesmah — posve po zakonih njemačke i talijanske glasbe. Po ovih je stalno pravilo, da ima u pučkoj pjesmi jedna vrst takta ostati od početka do kraja, zatim da ima naglas padati na težki dio takta itd. Naš se pako ritam ravna po prozodijskom časomjerju.

U mnogih pjesmah, što su kadšto samo do osam taktâ duge, ima po tri razne vrsti takta, ili, što će skoro isto reći, mnoge su pjesme skroz recitativne.

Takvih primiera ima doduše i u njemačkih popievkah, nu u njih je recitativni ritam samo slučajan a nije nipošto karakterna oznaka njemačkoga pieva.

Njemačka pjesma „Prinz Eugen der edle Ritter“, što ju je pod Biogradom izmislio neki prost vojnik, teče takodjer neobičnim taktom, koj je pravo uzamši više recitativan nego li je petočetvrtina; nu takovih slučaja ima u njemačkoj pučkoj popievki samo malo, dočim ih ima kod nas toliko, da se recitativnost može smatrati osebitošću jugoslavenskoga pučkoga pieva.

U napjevih pravoslavne crkve pojavljuje se recitativnost još više nego što u pučkih pjesmah, dapače oni se nipošto ne dadu svesti u pravilan takt, ako im nećeš tekst tako izkvariti, da postane nesmislom.

O tom predmetu napisao je ravnatelj pjevačke kapele ruskoga dvora, Aleksej Lvov, temeljitu razpravu, što ju je god. 1859 objelodanio u berlinskih glasbenih novinah „Echo“ pod naslovom: o slobodnom ili nesimetrijskom ritmu staroruskoga crkvenoga pojanja. Ovdje ću da navedem završetak toga za nas zanimljivoga članka.

„Mnogi su skladatelji pokušali, da svedu takove stare napjeve u pravilan taktov tok. Tako su postale glasbine, koje se doduše slažu s ritmičnimi zakoni, al je zato u njih razkinuta molitva od pieva, koje se jedno od drugoga ne smije razstavljati. Osim te doskočice, da se produžuju i opetuju rieči, nisu se ujedno usudili da artikuluju rieči: a tim je nestala tekstu sila, pače kadšto i smisao, tako da pobožnici u crkvi skoro ne mogahu razumjeti, što se pjeva. A nije se samo tekst tako izkvario, već je i glasba izgubila svoju ljepotu. Taj pokus, da se po pravilih udesi starorusko crkveno pojanje, pošo je posve zlo za rukom, dapače potrošen na to golemi trud i napor dokazao je baš protivno: da se najme uprkos svakomu nasilju, kojim su se rieči natezale, uprkos svim doskočicam i mudrolijam proza nikako neda složiti s priznanimi zakoni glasbenoga ritma. A da su muževi daroviti i ugledni zašli tom stranputicom, to moraš najviše s toga žaliti, što mnogo nespretnih oponavljača pod okriljem njihova ugleda grieši, te je tako u posvećenom kraju umjetnosti prosto polje pogubnu pravcu.“

Zašto sam ja, razmatrajući ritmiku naših pučkih pjesama spomenuo starorusko crkveno pojanje, to ću u sliedećem odsjeku razjasniti. Ovdje budi samo rečeno, da su skoro sve naše balade, onako kako zvone u ustijuh naroda, puka

proza, te da se većina njihovih napieva tako malo sudara s pravilnim tokom takta, kao što i ruski crkveni piev.

Taj prozodijski ritam mora se s toga, što je tako čest, smatrati karakternim znakom narodne glasbe.

Napjev. Iztražujući napjev pučke pjesme, moramo poglavito pitati, kakav mu je čustven sadržaj, to bo je značajno u napjevu, ne pako njegovo pomicanje razmedjâ (intervalâ); jer neda se osjeći, da se ova pučka glasba najvoli pomicati u sekundah ili tercah, a ona u kvartah ili septimah. Doduše ima jugoslavenska pučka pjesma i u tom pogledu dosta osebitosti, budući da u pučkih napjevih dolaze četvrtinići glasovi, kojih možeš uhom jasno razabrati. Ovi polagani prelazi od jednoga glasa k drugomu nisu samovoljni ni slučajni, jer ih pjevač, ponavljajući pjesmu, izvodi uviek na isti način.

Mora te zateći, kad opaziš, kako su mnogi napjevi točno udešeni prema toku rieči: kako taj pada il se diže, tako isto pada il diže se melodija. Dao sam si kad što po koju pjesmu deklamaciji vještim čovjekom krasosloviti, pak sam iz toga uvidio, da se pomak razmedjâ po visini i dubljini tako slaže s tekstom, da ga nebi bio ni najtočniji glasbeni računar umjetnije, ili bolje reći naravnije mogao izmjeriti.

Neima dvojbe, da seoski izumilac napievâ nesvjestice stvara, jer što znade seljak o matematici, o zakonih ljepote i o suglasju! Al svakako dokažuje navedena skladnost melodije s tekstom, da je naš pučki pjevač posve sabran, kadgod stvara napjev. On ne može izhitrivati napjeva, kad je ili na pola ili posve bezsviestan. Čudne li opreke prema drugim narodom, koji su baš onda najvredniji izumiti pjesmu, kad ih je rujno vince neobično razigralo! I to će biti razlog, da je malo koja naša napitnica čemu. Većinu ih izmisliše gradski ljudi, koji, hoteći sakriti siromaštvo svoga izumlja, upotriebiše najotrcanije napjeve drugih naroda te ih prikrpaše na hrvatski tekst, kao da će njihovu dosadnost na ruglo metnuti. Neke pako srbske i crnogorske počašnice tako su ozbiljne i dostojanstvene, te na prvi mah razpoznaješ, da to nisu baš prave napitnice, već blagoslovne molitve, što se pjevaju prije prve čaše.

Što se tiče čustvenoga sadržaja, to u jugoslavenskih pučkih napjevih nema one strastvenosti ni sladčine talijanskih melodijâ, nit one namigušnosti, putenosti francezkih, nit one ozbiljnosti, težine njemačkih, nit onoga grobnoga narieka magjarskih melodijâ, koje se u čardašu razkalašuju do razuzdanosti —; jugoslavenska je melodija plemenita, mila, puna duboka čustva, a opet i zanesena, il puna iskrene i žalostive bezazlenosti, a ponajprije: puna izvornosti.

Vriedno je spomenuti, da od zemalja, gdje stanuju Jugoslaveni, imade svaka drugi glavni glasbeni značaj. Tako su napjevi bugarski sumorni, starinski, originalni, uzvišeno pjesnički, te od velike glasbene vriednosti; hercegovački, crnogorski, bosanski izražuju junačtvo ili duboku bol; srbski nisu tako starinski kao što bugarski, al su svakako veoma zanimljivi: mužke su pjesme junačke, hrabre, a ženske nježne i izražajne, značajne i slikovite; u Hrvatskoj je melodija na crkvenu, ali i srdačna, zanesena, kadšto i veoma vatrena; u Kranjskoj: sjetna, ugodna, umjetna, nu zanoseći na njemačku; u Primorju i u Istriji: sanjarska, ljubka, pošaljiva, vragoljasta; u Dalmaciji: mekušna do talijanske sladčine; u Sriemu i po ostaloj Slavoniji: živahna, vedra, laskava, blažena; u Bačkoj: vesela, razkošna, obiestna, pecava, porugljivo jadolika.

Sastavba (Konstrukcija.) Sastavba napievâ većinom je veoma čudnovata, n. p. ima jedan stavak od dva odsjeka sa četiri razna motiva, pomak razmedjâ sasvim izvornim načinom izmienjivan, nenadani podkratci zadnjega stavka itd. Tu se može još spomenuti, kako se prate plesanke, uz koje se u istinu pleše. Pratnja jugoslavenskoga pučkoga plesa bitno se razlikuje od pratnje njemačkoga, francezkoga, španjolskoga; jer kod njega valja baš protivno od onoga, što je pravilo kod ovih. Plesovi, koji se kreću taktom dvočetvrtinskim (četveroosminskim), imadu na prvoj osmini u basu akord, a na drugoj samo jedan glas. Naravitosti plesa i svrsi plesne glasbe, da se najme takt jasno udara te se djelovi takta uzmognu točno razpoznavati, toj rekoh svrsi dolikuje, da dodje na naglašen taktov dio akord a ne samo jedan glas. Prvo je kod naše, a drugo kod nekih tudjih plesnih glasbâ, osobitost dakle naše nije kriva, već sasvim naravna.

Neću tiem kazati, da bi se n. p. i valcer imao na našu pratiti; sigurno koji u koraku valcerovu, da se na prvu četvrtinu ne stupa težko, a tomu sasvim dolikuje, što je udar prve glasbene četvrtine slab, a druge i treće jači. Nu ima dosta drugih plesova, u kojih ide na prvi taktov dio težak korak a u drugom se ima okrenuti, pak tu bi dobro došao naš način pratnje. Al dugom navadom ukorenila se ta nenaravnost te se čini naravnom.

Glasokloni (Tonschluss ili cadenza) riedko su podpuni cieli glasokloni, izuzam u najnovijih pjesmah, koje ponajviše nisu nikle u samom puku. Često se nalazi nepodpun cieli glasoklon s nadstojećom tercom, a neke pjesme završuju u takovoj vrsti glasja, štono je s tonikom u drugotnom srodstvu, n. p. vrst glasja D—dur, završetak E—dur. Nu ponajčešći — dakle baš narodni — glasoklon jest onaj na gornjoj dominanti.

Nije doduše prema obćenitoj glasbenoj teoriji, ako glasben komad završuje poluglasoklonom, te po njoj je takav komad veoma nesavršen; nu kad čovjek stvar bez predsude promatra, to jest kad može zaboraviti svoju

ukorenjenu naviku na podpun cieli glasoklon, to mora priznati, da imade u toj nepodpunosti osobite draźesti, te da su u dominantnoga glasoklona mnoga preimućtva i ljepote.

Dominantni klon neprestance potiče slušaoca na veliku pažnju te ne dosadjuje ni onda, kad se pjesma deset do dvanaest puta ponavlja; a pravi cieli glasoklon umara slušaoca i pozornost mu ubija, ako se napjev češće opetuje. Dósada, što ju u takovih slučajih poradja cieli glasoklon, bila je bez dvojbe uzrokom, što su se kod kitičnih pjesama izumile zapremice (Zwischenspiele), u kojih se rabi modulacija ili figuracija ili oboje, a jedna i druga smiera tamo, da se uho slušaočevo okriepi i na pozornost pobudi.

Budući da je dominantni glasoklon kod naših i pjesmenih i plesovnih napieva najćešći, to ne poznaje naš pučki glasbenik takovih zapremica; pjevaocu daje samo tim malo odaha, što napjev, dakako „cifrajuć" ga malo, opetuje na svojem glasbilu. A je li dominantni glasoklon slučajan u našoj glasbi, imenito plesnoj? Nije. On spaja i veže konac glasbenoga komada s početkom u neprekidnu cjelinu, a isto tako je u onom liku, u kojem se namieštaju plesaći, t. j. u kolu, neprekidan okrug sastavljen. Dominantni je dakle glasoklon u glasbenoj pratnji za naš narodni ples, za kolo, sasvim shodan, nuždan, on dolikuje plesu kao vierni njegov glasbeni izraz.

Doista se dakle može dominantni glasoklon — barem za nas — smatrati zakonitim i valjalim, kao što je pravi cieli glasoklon zakonit u novovjekoj glasbi, ili u crkvenoj glasbi katoličkoj onaj tajinstveni glasoklon, koj od dolnje dominante prelazi u toniku.

Osim toga je dominantni glasoklon naših pjesama i od neke povjestne znamenitosti. Kad najme sravniš sjevernoruske pučke pjesme s jugoslavenskimi, naći ćeš, da su mnogi napjevi posve slični; nu ujedno ćeš opaziti, da ruski napjevi većinom imadu prvi i drugi dio, a naši, što no su slični ruskim, samo jedan, i to prvi dio; nadalje ćeš vidjeti, da kod ruskih napievâ završuje drugi dio u tonici, ili kadšto u uzporednoj maloj vrsti glasja, a prvi dio većinom u dominanti.

Uslied toga smijemo se domišljati, da jugoslavenski napjevi, što su istovjetni sa sjeveroruskimi, polaze iz one pradobe, kad su razstavljeni sad slavenski narodi zajedno u skupu obitavali; jer pošto je obćenje slavenskoga juga sa sjeverom prekinuto, nije moguće, da bi si ta dva kraja priobćivala bila svoje izumljene napjeve. Kad su se kašnje pojedina veća plemena razišla, te pošla u nove zavičaje, zaboravljahu sve po malo stare svoje napjeve u toliko, da se samo na prvi im početak sjećati mogahu, ili vjerojatno je i to, da novi slavenski pokrštenici nisu smjeli il nisu htjeli svojih starih, poganskih pjesama sasvim u pameti zadržati. Neda se odlučiti — barem dok nema temeljitih iztraživanja u tom pogledu — da li se nisu stari napjevi drevnih Slavena svi u dominanti završivali i da li nije drugi dio ruskih napieva izumljen tek u kasnije doba.

Ja to medjutim slutim samo glede sjeveroruskih pučkih napieva, sličnost — kadšto doslovna — južnoruskih s našimi polazi valjda još iz drugoga uzroka. Godine 1751. naseli se nekoliko tisuća Srbâ pod kapetanom Tekelijem i Hrvatom u južnoj Rusiji, i to u guberniji jekaterinoslavskoj. Doseljenici, većinom iz Bačke, pak iz sriemsko-slavonske, potiske i maroške krajine, pozvaše svoju naseobinu „Novom Srbijom", te nadjedoše pojedinim mjestam domorodna imena, kano: Pančevo, Zemun, Slankamen, Vukovar, Zenta i t. d., što dokazuje, da doselice nisu htjeli zaboraviti svoje domovine, pak sigurno ni svojega pieva. Južnoruske pučke pjesme nisu onoliko starinskoga kova, kao što sjeverne, a i plesni napjevi južni nježniji su i življi od onih oko Petrograda.*

Osim prije spomenutoga cieloga i poluglasoklona ima još i drugih vrsti glasoklona, koje spadaju u starogrčke glasovrsti, — osobito u bogoslužnih pievih, onda u bugarskih, bosanskih i mnogih srbskih pučkih pjesmah.

N i a n s i r a n j e. Kako se izvode jugoslavenski napjevi, o tom napominjem samo ove glavne pojave. Ponajglavnija niansa jest plahi prelaz od forte na pianissimo, a taj prelaz ima razloga u naravi hrvatskoga jezika, gdje se rieči izgovaraju na mahove te se prva slovka rieči većinom veoma krepko naglašuje, a druga veoma tiho; zatim ima osobito neki „tremolo" i originalan, osobit „mezza di voce", štono se opaža kod pjevanja. „Polu-staccato" rabi se manje; glasovi se ili posve vežu, ili se izvadjaju „staccatissimo." —

Odgovor na prvo pitanje jest dakle: naša glasba ima m n o g o o s e b i t o s t i te se može punim pravom smatrati i z v o r n o m, s a m o n i k l o m, n a r o d n o m glasbom.**

---

* Vidi sbirke ruskih pučkih pjesama od. M. Bernarda i St. Karpènka, izdane M. Bernardom u Petrogradu.

** Radi nekojih čitalaca treba izriekom opaziti, da ovi članci nisu oni isti, što ih nedavno priobćiše „Nar. Novine". Ondje pobija g. Koch krivo mnienje nekoga osiečkoga glasbenika, a ovdje razlaže na pose i u veliko svoje misli o narodnoj glasbi Jugoslavena, te je ovo već davno napisano, al je žalibože sve do sada netiskano i neizdano ostalo. *Ured.*

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 26. U Zagrebu dne 17. srpnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Dusi narodne straže.

Polak šale, polak istine.

Napisao Aug. Šenoa.

Nekoga dne mjeseca ožujka a godišta 1848. čitah, sjedeć u starom naslonjaču svoje babe, u Brlićevoj slovnici o „carici Mariji Tereziji i mladom Vukasoviću“. Očekivao sam učitelja. Buduć nezrelo djače nisam ni sanjao, kakva je bura, strovaliv priestol Ljudevita Filipa, dohujila bila do naših strana. Znao sam doduše, da se nešto komeša po Zagrebu, al onih godina uviek se komešalo kod nas, s toga sam mirno čitao i čekao.

Dodje deseta ura, pa dodje i moj učitelj, pravnik zagrebački. Bielo sam ti ga pogledao. Na glavi mu crvenkapa, na prsijuh vrpca trobojnica.

— Šta je to, gospodine učitelju?

— Znak narodne garde.

— A šta je narodna garda?

— Svi ćemo biti soldati, odvrati ponešto popularno moj suhonjasti mentor.

— Zar i ja?

— Da, kad ponarastete. Došla je iz Beča viest, da smo svi slobodni, jednaki; zato i moramo svi biti soldati.

— Pa imate li i pušaka?

— Da bome! Dodjite samo po podne na Ciglanu. Biti će prva muštra.

Od onoga dana driemala je moja gospa gramatika u zapećku, glava mi bijaše puna ratobornih misli, i ja nejačak posvetih se dušom i tielom zanatu Kraljevića Marka. Nu varao bi se, tko bi mislio, da se je moja ratoborna kariera počela tek ožujskimi dnevi g. 1848. Već odprije probudila bje kaptolska „purgarska garda“ davorske misli u mojoj mladjahnoj mašti.

Divne li doista čete! Junakorodna Šparta nije rodila takovih junaka. A osobito moja kumpanija iz Laške ulice! Koliko se puti nisam nadivio sivim pantalonom s crvenimi rubovi, koliko puti neostavih kolač i kavu, da gledam crvene perjanice purgarskih bubnjara; a tek na malo tielovo — kad su junaci iz Laške ulice pucali složno kao kukuruza u žrvnju!

Zato i nebih zanemario nijedne purgarske muštre. U to doba godine mogao si po četvrtcih vidjeti na Ribnjaku za biskupovim vrtom do tri vojske. Purgarsku četu u kaputih, po vrućini bez kaputa, kojoj je zapoviedao velikom batinom maličak kramar iz Laške ulice; ratobornu dječurliju, kojoj sam ja bio generalissimusom; a napokon četu bielih gusaka iz obližnjih kuća pod vojevodstvom siva gusâka.

„Šturm!“ zapištio bi kroz nos kramarčić, a vriedni purgari poletili bi nagnutimi batinami proti biskupskomu vrtu, pri čem je samo trbonjasti krčmar Funtak zaklipsavao kao šepav racman.

„Udrite dječaci!“ zaviknuo bi ja, i za jedan hip osvojismo najbliži šipkov grm.

„Gva!“ zagakao bi gusak, pa ni pet ni šest polete sve guske u mlaku!

Nu kako rekoh u ožujku g. 1848. odzvoniše staroj kaptolskoj straži, premda se je tomu svojski opirala; odoše po netragu sivi pantaloni, crvene perjanice i moje muštre na Ribnjaku. Al za kratko utješih se. Novi duh, gromorna glasba i crveni klobuci narodne straže, velike muštre na Ciglanici izbrisaše mi brzo iz pameti municipalne, sredovječne uspomene iz Laške ulice. Odsada vidjevao si me samo za velikim bubnjem narodne straže, a na meni pet do šest kokarda.

Prvi put razljutih se na Ciglanici čitavo. Ja, bivši zapovjednik, mišljah prema junačkomu si ponosu, da mi učitelj nemože biti manje od generala. Kad onamo, al eto ti sramote! Moj učitelj s kremenjarkom od pol centa prost pro-

stak i ništa više; pa baš u čitavoj djačkoj legiji najviša glavurda, samo da sviet bolje vidi, da je prosti gardista. Mal da neudarih u plač. Od onoga dana vjerovao sam tvrdo, da mi učitelj nerazumije ni deklinacija. Na sreću dobih skoro drugoga učitelja, stražmeštra u djačkoj legiji, u koga sam junačtvo osobito cienio, premda je kod njeke „oštre muštre“ nehotice iz puške ubio kravu.

Al kud se djedoh? Gdje su mi dusi narodne straže? Predem kao snaša u zimsku večer, govorim kao loš propovjednik, komu uvod neima ni kraja ni konca. Oprostite mojim neklasičkim stranputicam! Šta ćete? Svatko rado prebire knjižicu, iz koje je djetetom učio azbuku. Nu pošto glava mora svakako logićki svezana biti sa repom, nakašljite se malo dragi slušatelji pa onda dalje!

Narodna straža bila je dika Zagrebčana, a peta četa opet dika ciele narodne straže. Da su Trojanci ugledali pred svojim gradom crvene klobuke pete čete, nebi doista trebalo bilo deset punih godina, da padne Prijamovo carstvo, i Aleksandro veliki bio bi s petom četom jamačno dopro do kitajskoga zida. Kraj svega toga junačtva znali su blebetavi jezici — kojih je već za ono vrieme u Zagrebu mnogo bilo — bajati, da se peta četa nije popela ni do taktične azbuke, da nezna ni toga, što je „desno kret!“ što li lievo kret!“ u kratko, da je ona orahova vojska.

Zbilo se često, da se je na zapovjed „desno kret“ okrenuo mlinar Žižak na desno, a brijač Gregurić na lievo, da su se njihovi nosovi nemilo poljubili, i da je Žižak odnio od parade čitavu kvrgu; al pitam vas po duši, je li mario bezsmrtni Akil ili glasoviti Hektor za takove sitnarije; a napokon nije li dosta, da je srca u junaka? a da je u petoj četi bilo srca, tomu budi svjedočicom ova pripovjedka.

Mudri zapovjednik pete kumpanije znao je i tomu po sebi neznatnomu zlu doskočiti. „Junaci!“ zaviknu jednoč glasovitim grlom! „Junaci biede nas zli jezici, da neznamo nit pušaka podprašiti, da neznamo, što je „desno kret“, što li „lievo kret“. Nu ako je ljudska kleveta velika, veliko je i vaše junačko srce! Znadem, da vam je lahko tihim prezirom pregorjeti podle ove sumnje, i da možete kao velodušni slonovi, nehajući za žalac ujedljive muhe mirno, očekivati hip, koji vam imade junačke glave ovjenčati vječnom slavom! Junaci pete čete! ima časova, gdje se i visoka gamila spustiti mora na nizku zemlju; a tako moramo i mi raditi; da nam u tih malenkostih nebude obraz crn, valja nam paziti, što je „desno kret“, što je „lievo kret“. Prije svega pazite na desnu ruku, t. j. na ruku kojom se križate; pa ako vam ni to nebi dovoljno bilo, gledajte uviek na moju sablju; mahnem li na desno, a vi krenite na desno, mahnem li na lievo, a vi krenite na lievo, to će vam biti najbolji liek proti podloj kleveti.“

Dovijavost kapetanova probudi nenadani uzhit u petoj četi, koja mu se zahvali gromovitim „Zivio!“ Od onoga dana nisu već zli jezici imali razloga rugati se ovoj uzoritoj četi, jer joj je kapetanova sablja bila nepogrešivom magnetičnom iglom. Dà, zavidile su joj sve ostale čete, kako se je vješto kretala i junački vladala. Samo jednom zaboravi kapetan svoju krmanjsku dužnost, djenuv sablju u korice, pa je naravski bilo komešanja i na desno i na lievo. Tom je prilikom gardista Goljčević, inače član poštovanoga krojačkoga ceha, nemilo povriedio kurje oko svoga kapurala Milkovića, nu kako rekoh Akil i Hektor nisu marili za takove malice.

Mogo bih vam još kojekakvih zgoda i nezgoda pete čete pripoviedati, bila bi ih čitava knjiga, nu neću da vam dosadim dragi štioci.

Bilo je pod večer liepa ljetna danka, kadno se sastaše n bratinskom kolu, u glavnoj straži pete čete, najodličnije glave kumpanije. To glavno ročište čuvenoga sbora bila je razizemna kuća u Ilici. Kućica imala je samo dvie sobe, veću i manju. U većoj bijahu duž zida namještene daske, na kojih su gardiste blaženo hrkali; nad driemnimi glavami visila narodna trobojnica; usried sobe stajaše stol, na njem na polak dogorjela lojanica, crvene čake sa konjskim repom, prazan vrč, vinom nakvašene proklamacije, oglodane kosti puranove itd. U kutu stajalo je nekoliko težkih pušaka. Druga t. j. častnička soba bijaše manja ali urednija. Kožnat divan, nekoliko slamnatih stolaca, ovelik stol, na stolu raporti, zadnji broj „Narodnih Novina“, dva tri li bulletina, dva polića Bukovca, zdiela paprikaša, karte, zdjelica turskoga duhana i hrpa magjarskih cigara.

Tu se nije hrkalo. Dočim je prosta momčad raztezala u velikoj sobi dnevnom službom utrudjena uda, pjevalo, pilo i govorkalo se živo u častničkoj sobici — sve na korist javne sigurnosti.

— Molim te, okreši svieću, uze govoriti veseli kapetan Budić, komu je modra kapa na hero i devetero stajala. Kapuralu Milkoviću, okreši svieću, nevidim pred nosom ni keca; ja bi sve sapunare zagrebačke stavio pod prieki sud; gori im roba kao za mrtve dušice ... A! tako! Sad vidim! ... Nu junaci, tko je junak? Ja velim „Va banque!“ — To rekav iztrusi čašicu Bukovca.

Kapural Milković nije se pačao u karte. Šetao je šuteć, zaogrnut bielom vojničkom kabanicom amo tamo. Na poziv kapetanov zaustavi se, okresnu svieću, pa šetaj dalje.

— Nu, na polje junaci! nasmjehnu se debeljasti kapetan, zafrknuv brkove. Ja velim: reste!

— Kapetane! Nebio ja laćman pete čete, ako se niste danas vragu zakaparili. Troppo i troppo! Na kralja dodje baba, a na babu kec! — Te je rieči govorio okrupni goso Cvarić, kobasičar po zanatu a laćman po časti. Zlovoljno baci karte, pa pošto ga je vince malo užgalo bilo, skinu s vrata vojnički ovratnik.

— Lagano kapetane, prihvati veliki brkati stražmeštar Crnilović. činovnik — pečenka se vrti na ražnju, da vidimo, tko će ju razkrojiti. Ja imam jedanaest — doda razklopiv karte.

— Ha, ha, ha! A ja — dečka i keca! Pol dvanaest, gospodo! nasmija se Budić, da mu je dugme na prsluku puklo. Iztrusiv čašicu, očisti stol pred sobom; kobasarove škude i stražmeštrove dvadesetice podjoše u torbu šaljivoga kapetana.

— Sve! zamrmlja Crnilović trzajuć lievi brk. — Hm! Sve!

— Sve! ponovi laćman kobasar, taruć si s čela debeli znoj. Neprisjele vam moje škude, znam da neće u vaših rukuh spljesniviti. Nu za boga kapetane za jednu vas milost molim. Vi ste vragmetan štipavac! Štipljite me, jedite me slobodno, kad smo medju sobom; al negovorite pred mojom starom, da ste me razkrstili s nekoliko mojih križevača, jer bi mi te nesretne ubjeglice ogorčale svaku žlicu juhe, svaku kaplju vina od Gjurgjeva do Božića. Moja stara i onako kao da je koga toga vraga izpipala, pa psuje i gardu i laćmaniju i sve novotarije. Pustimo za danas karte i onako ste nas čitavo ogulili! Pijmo radje!

— Dà, pustimo karte, doda Crnilović; trebat će skoro na inšpekciju k barutani.

Kapural Milković ustavi se, pa reče pogledav svoj sat: — Još imamo dva sata vremena. Tek je deset! pa šetaj dalje.

— Netužite se na mene, junaci! viknu veseli kapetan, skočiv na noge. — Nisam ja lakomica, željna vaših škuda. Sveta dužnost nuka me kao vašega kapetana, t. j. vašega kumpanijskoga otca, da se brinem za svoju djecu. Dobivajuć od vas kartami novaca, neželim se obogatiti, već samo skupljati i štediti ih za više duševne svrhe, da jih kao neizkusni mladići neprotepete na puste razkoši, s kojih bi vaša duša i junačka snaga postradati mogla. Na gledjite, pa pipajte istinu mojih rieči, srknite zlatne plodove moga nauka, nastavi kapetan, izvadiv izpod hrpe raporta košaru punu šampanjskih boca, i spusti ju na stol pred laćmana.

U dobar čas po gospodina Cvarića pade ova nenadana bomba pred njega, jer kako je moralnu propovjed kapetanovu tronutim srcem slušao, nagnuo je glavu napred, te stade sve više klimati i klimati, tako da se je njegova junačka perjanica skoro s lojanicom na stolu poljubila. Cvarić prepade i probudi se u dobar čas, pa zakliknu kao iz sna:

„Pijmo ga, pijmo ga
Sve do dana bieloga!“

Crnilović trgnu brže bolje Cvarićevu sablju iz korice, da plemenitu pjenušicu rieši njezine staklene tamnice a za tren pucali su čepovi po častničkoj sobici, kao da se prosipljú kartači i granati na glavnu stražu pete čete.

— U junačko zdravlje! dignu kapetan tanku čašu pjenjušice.

— U zdravlje Kraljevića Marka pete čete! ozva se Crnilović.

— Dà, živio kapetan! zaviknu Cvarić, skočiv na slamnati stolac, te mu se perjanica na klobuku njihàla, kao klip u zvonu sv. Kralja. — Ali — ali — vi ste moja gospodo, oprostite, vi ste kukavice! Šta gucate sladki nektar iz staklenoga napršnjaka! Sloboda neka vlada. Svatko pij, kako hoće, kako može. Ja hoću da obilnije srčem zlatne plodove kapetanovà nauka! Pri tom napuni si laćman čašu na stolu stojeću šampanjskim vincem, noge mu stadoše poigravati na prostoru, na kojem bi, kako se veli, i pop plesati znao, i zabugari tankovitim grlom:

Dudu, dudu,
Imam babu hudu,
Poslo sam ju repu kopat,
Ona išla mošta lokat!

Sladka pjenjušica okrili za kratko junačka srca pete čete zlatnimi krili, da je bilo čuda i pokora.

— Silentium, gospodo! zaviknu napokon kapetan, sloboda je liepa stvar, al kraj nje ne smijemo zaboraviti junačkoga si ugleda! Mi smo zvani, da sačuvamo red i mir, a vi se previjate, kao da ste vragu uskočili iz torbe, pa bučite kao na ciganskom vašaru. Govorimo sad koju o poslu. Šta ima nova u narodnoj gardi?

— Dà, štilencijum gospodo! poprati laćman na pol driemljuć kapetana.

— Pune vreće novosti, prihvati Crnilović, i slavni odbor sigurnosti na gradskoj viećnici ima pune ruke posla, da ublaži razjarene strasti. Pro primo protestira kaptolska kumpanija proti naredbi, da garda ima nositi crvene klobuke. Modre čake hoćemo, viču kaptolci, i zbilja su jučer sa modrimi klobuci pošli na glavnu stražu. Neznam kako će odbor sigurnosti ovo osjetljivo pitanje riešiti, valjda će kakov pododbor viećati o tom. Pro secundo moram pripoviedat vam pričicu doista smiešnu. Neki dan bijahu gornjogradjani na glavnoj straži, medju njimi i gospodin Franković. Valjda ga svi poznajete?

— Kako nebi poznali toga čudaka! ozva se laćman.

— Dà, zaista čudak, pravi prototip stare kajkavske hrvaštine; biesan politik, velik štovatelj svih mogućih psića i mačića, inače dosta imućan, ugledan gospodin pa k tomu prost gardista.

— Pa zašto biesa nisu starca gospodina načinili laćmanom, da nemora nositi težke lunte. Tomu baš netreba velike pameti; reče kapetan.

— Dà, — netreba velike pameti, doda na pol iz sna Cvarić.

— Ta nudili su mu sve časti počam od narednika sve do kapetanije. Al starac neće. Kadno se ustrojavala narodna garda, zamienio je Franković jedan od prvih skupštinarsku sablju sa težkom luntom branitelja domovine. Al oficir nije nikako htio postati. „Neću, ter neću, makar me postavili za šerežanskoga harambašu“ odgovorio bi razjaren na sve ponude. „Hoću baš da nosim pušku. Mislite li, da sam kakova šeprtlja? Ako sam i bielobrk, nije mi jošte bies izsiso mozga. Soldat je soldat! Punctum! Lako je cifrati se i zveketati kosturicom po taracu, al pravi junak neboji se puške. Na, gledjte golobradovići“ nastavi dignuv lievom rukom pušku, „je li gospodin Franković kukavica ili junak! Ej kad smo mi mladi bili itd.“

Neki dan podje i Franković sa svojimi drugovi na glavnu stražu, a zapovjednik bijaše mu sin, laćman.

Stari Franković nije htio stražiti nego pred banskimi dvorovi. Tu je stajao u crvenkastoj surki, bielih pantalonih, pod bielim cilindrom, na ramenu držeć težku pušku, ukočen kao svetac od kamena. Mladi Franković, velik šaljčina, da se naužije staroga tatice, pošeta jednom pred banske dvorove — a tatica laćmanu „pušku pred prsa!“ Pošeta laćman drugi put, tatica stade malko žmiruckati i brci mu poigravali kao ljutitu mačku, al i opet pred laćmanom „Pušku pred prsa!“ Tako je stari mladomu jedno deset puta prezentirao, al kod desetoga prezentiranja naježili mu se brci čudnovato, te u pol glasa poviknu za sinom laćmanom. „Tepče — da kažem gospodine laćmane — gdje si se poštenja naučio, mrcvariti staroga otca — imam pokorno javiti!“ Kad su ga gardiste s toga kašnje bockali, osječe se na njih: „Red mora biti; tu neima ni otca ni sina, tu je straža i oficir; pa da mu nisam izkazao časti, morao me je strpat u buturnicu!“

Cvarić nije tomu ništa primjetio, već gromovito hrkao.

— Ha, ha, ha! pravi prefriganac taj mladić Franković, nasmija se kapetan.

Dok se je tako pričalo, govorkalo, pilo i pušilo, šetao je Milković zlovoljan po sobi amo tamo, kao straža zaboravljena na samotnu mjestu.

— Nu brate Milkoviću, osvrnu se kapetan na kapurala, puhnuv oblak turskoga duhana iz čibuka; nu brate Milkoviću, čudan li si svat. Nejedeš, nepiješ, nepušiš, šutiš kao mrav, pa vrndaš po sobi kao medved po svojoj gajbi. Koja ti je nevolja? Reci, sbori, govori!

— Ako boga znaš, kapetane, poštedi me danas, odvrati Milković, volio bih da se na meni kola slome, nego da govorim o razlogu moje tuge.

— Jok, brate! nećemo tako — na to će kapetan, nismo se tako pogodili; tako ti subordinacije govori; to je zapovjed kapetanova.

— Čast i poštenje kapetanu, al tuga srca netiče se vojničke službe.

— Gle ti cjepidlake! Vojnički nevojnički! Kapetan je vaša glava a vi ste uda; glava pako mora sve znati, što uda rade. Ugledajte se u laćmana, doda, lupnuv dlanom driemajućega Cvarića po ledjih, taj mi raportira svaku gromovitu prelekciju, što mu ju daje gospa Cvarićka u kobasarnici! Cvarić skočiv iz sna tro si je palcem nekako crvenkasti nos pa dodao mekanički — dà, dà svaku prelekciju!

— Dobro! odvrati žestoko Milković; hoću da vam sve dokažem, al mi se zavjerite, da ćete biti mojoj osveti na pomoći. Hoćete li?

— Osveti? zapenta Cvarić.

— Evo ruke Milkoviću! reče kapetan pruživ mu desnicu, „il u vatru il u vodu“; znam, da nećeš počinit nikakve ludorije!

(Dalje sliedi.)

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

Znana je stvar, da su nam stari Grci u svih onih strukah umjetnosti, koje u ono vrieme njegovahu, više ili manje uzorni.

Tako se iznad svega kao nedosižni ističu u plastici, i to bud u klesanju bas- i hot-relifa, bud u onom pojedinih kipova, bud napokon u onom cielih vrpâ od kipova. Komu da su nepoznati relifi na atenskom partenonu, ili vrpe na oba pročelja istoga, ili olimpski Zeus, ta nedosižna djela Fidijina? Mironov diskobol, Poliklelova Junona, Praxitelova Afrodita, Laokon, Farnežki bik, Nioba, sama su takova djela, da je dan danas dovoljno samo im imena spomenuti, da se svaki naobraženi čovjek svojom misli u taj umjetnički raj plastike vine.

Tako je s njihovom arhitekturom i slikarijom, samo što nam je učinilo vrieme, kojim sve nastaje ali i ne staje, da si tek iz neznatnih podrtina i preostataka moramo stvarati podpuno savršenstvo njihova partenona, olimpskoga i ostalih hramova i drugih javnih zgrada, i slikarije neumrloga Polignota, Zeuxida, Apelesa i drugih. Velim da si ga tek moramo stvarati, ali smo tomu ovlašteni, jer su ovi neznatni ostanci svojom umjetničkom vried-

nošću tako znatni, da sigurno ne ćemo pogriešiti, ako tako učinimo.

Tako je napokon i s njihovom literaturom, u kojoj nam za svaku vrst uzorî služe: za epos Homer, za tragediju Ajshil, Sofokle, Euripid, za komediju Aristofan, za govorničtvo Demosten, za liriku napokon, izmedj ostalih, i naš Anakreon.

Mnogo su ti pjesnici i govornici prenašani na sve evropejske jezike, ali težko, da je ikoje djelo toliko prevadjano i tako pjesnike i čitatelje osvojilo, kako sbirka ovih pjesama, koje ćemo priobćiti u hrvatskom prievodu.

Prvi put ugledaše te Anakreontove pjesme svjetlo u Parizu, izdanjem Henrika Stefana g. 1554; od tada se u tinji čas, na mnoge evropejske jezike prevedene, cielom Evropom razgraniše. Osobito osvojiše njemački književni sviet, i u 18 stoljeću je težko kod njih naći pjesnika, koji se ne bi bio poveo, da po načinu ovih pjesama i sam ih nekoliko izpjeva.

Kod nas su Hrvata te Anakreontove pjesme do danas ostale u hrvatskom prievodu nepoznate. Našao sam doduše u rukopisu djela Babulinovićevih iz 16. stol. njih nekoliko prevedenih, ali samo nekoliko i te su na dubrovački način razredane u strofe, u kojih se verzi sriču i štono se veli slobodno su prevedene. Tako je i dr. Ante Starčević onih 8 u Nevenu od g. 1853 preveo.

Ja sam si ovom radnjom uzeo zadaću, da te pjesme prikažem u hrvatskom jeziku u onom metru i koliko je moguće doslovce onako kako su u originalu, da time dobijemo na hrvatski prevedena Grka Anakreonta a ne Hrvata, kako to biva kad ga skujemo u strofe i sroke, kakovih i kojih Grci ne poznavahu pa uslied toga još bivamo siljeni da mjestimice rieči originala nemilo natezamo a mjestimice opet nemilosrdno krnjimo, kako to u gore pomenutih prievodih biva. Uz to sam dodao tumač u koliko je potreban, da pjesme svakomu budu razumljive. Mnogomu će se koješta od tih bilježaka činiti prestrogo za beletristički list, stoga mi je unapried reći, da sam imao cielo naše čitajuće obćinstvo na umu i da sam ćak i ono gledao čim lagljim načinom izvesti, što je Mörike svojemu njemačkomu prievodu dodao, prievodu koji izlazi u zbirci „Deutsche Volksbibliothek der griechischen und römischen Classiker“. U tom mi je poslu najprije nešto o pjesniku Anakreontu reći.

Anakreon rodi se god. 559 pr. Is. u gradu Teju (Teos) na obali jonskoj. Kada je persijski kralj Kiro bio malu Asiju osvojio, iseli se medj ostalimi gradjani i naš pjesnik sa svojimi roditelji u trački grad Abderu. Mora da se je naš Anakreon već veoma mlad kao pjesnik bio proslavio, zašto ga već prije 532 godine bijaše pozvao otac Polikrata, tirana na otoku Samu, na želju toga svoga sina, da mu bude učiteljem u muzici i pjesničtvu.

Taj Polikrat osvojio je 532 godine nasiljem svu vlast nad otokom Samom t. j. postao je tuj tiranom. Da si učvrsti i osigura svoju vlast, sagradi si palaču, koju obkoli kulami i zidovi od 12. stopa, da su se još do današnjega dana sačuvali; okruži se silnom kopnom i pomorskom vojskom, kojom se u tinji čas učini gospodarem cieloga mora.

Pošto mu je tako sreća silu bila podpomogla te se ćutio da je neprijatelje svoje za taj čas ukrotio, podje, po običaju svih takovih grčkih tirana, o tom nastojati, da si dobrimi i liepimi djeli i ljubav naroda osvoji.

U tu svrhu učini svojom darežljivošću otok Samos središtem ciele tadanje grčke umjetnosti i književnika: najglasovitiji plastici, rezbari, liečnici, graditelji i prvi pjesnici one dobe što u službi njegovoj stajahu, što na dvoru mu življahu te mu svojimi umotvori slavu utvrdiše i raznješe.

Njegovim nastojanjem podignu se na Samu velika biblioteka i tri graditeljska čudotvora: Herajon (hram boginje Here, kojoj taj otok bijaše glavno pristanište), morska luka i vodovod. Ta tri djela spominje stari sviet prostim izrazom polikratska djela, a osobito je treće od ogromne graditeljske vještine. Taj vodovod naime bijaše kroz jednu goru prieko 4200 stopa dugačko proveden, a tunel kojim je tekla u jaružici od 3 stope širine voda, bijaše naskroz 8 stopa širok i 8 stopa visok i dobivaše mjestimice svjetlost odozgor kroz probijenu goru.

Dakle na dvoru toga Polikrata življaše naš Anakreon, od nekoč učitelj a od sada prvi prijatelj njegov. Život na tom dvoru bijaše posvema prema orientalnoj razbludi udešen: dvorane bijahu pune najljepših dećjaka, koje si je tiran po izbor iz raznih gradova sakupio, stolovi pucahu pod teretom najodabranijih jela, a u zlatne kupe lievahu se najbolja vina bez mjere. Takav život prijaše upravo naravi našega pjesnika, kojega lira i nepjevaše drugo nego udobno i ugodno uživanje svakoga dana.

Pripoviedaju nam spomenici, da je Anakreon svomu dobrotvoru tako mio bio, da se ovaj na njega ne bi bio razljutio ma mu je više puta ćak i ljubav kojega dječaka preotimao. To nas pako može osvjedočiti, jedno o tom, da se pjesnik nije zaboravio svoje muževlje časti i prosta prilizica postajao, a drugo, kako je taj Polikrat umjetnika znao kao umjetnika štovati. Nema dakako dvojbe, Anakreon je svako iole liepo djelo svoga dobrotvora pjesmom ovjenčao, ali sigurno toga nije od same ružne prilizivosti činio, nego bar ponešto budući osvjedočen, da mu je slavljenik slave dostojan. Tako nam se u dokaz neokaljanosti njegova značaja sačuvala viest da mu tiran jednom htjede pokloniti 2 talenta ((5000 fr.) a on ih odbio riečmi, da bi mu takav poklon san smetao.

Anakreon ostade na Polikratovu dvoru sve do smrti toga tirana, kojega 522 nasilno ubiše.

Naskoro iza toga po njega tužnoga dogodjaja, pozove Anakreonta atenski tiran, poznati Hiparh, na svoj dvor. Tiran pošalje po njega ladju na pedeset vesala i uvede svečano pjesnika u Atenu, gdje i opeta blage godine boravljaše. Tu prijateljevaše s prvimi atenskimi muževi i s glasovitim grčkim lirskim pjesnikom Smionidom cejskim. Nu ni to boravljenje ne bijaše dugotrajno; Hiparha smaknuše 514. braća Harmodije i Aristogejton, i našemu povjesniku ne bijaše više u Ateni obstanka.

Kamo li odovud bješe pošao, nezna se; u obće znademo o potonjih zgoda njegovih samo još toliko, da je u 85. godini svoje dobe umro, zadušiv se zrnom od groždjica, što će da simbolički naznači, da ga je bog Dionisos (Bako), bog vina pa tim i groždja, k sebi uzeo.

Sugradjani Tejani podigoše pjesniku poslije njegove smrti spomenik i kovahu sliku njegovu na svom novcu. Na jednom takovu novcu sjedi bradati pjesnik i udara u liru; na drugom stoji nag. I u Ateni mu bijaše mjeden kip na Akropoli podignut, koji ga prikazivaše kano vincem okićena starca. I napokon ima još jedan mramorni kip od njega, koji g. 1835 kod Montekalva u Sabini iskopaše, a sada se u vili bogese nalazi. Pjesnik sjedi na stolcu, koji četiri lavje noge podupiru, noge je prebacio, lievom drži liru odozgor a desnom ju dole bije.

Svi spomenici se slažu, da Anakreon li omamu svjetskih slasti pjevaše; ali ga opet najvriedniji brane, da mu pjesme ne bijahu baš otrovne svojim sadržajem. Jedan od njih veli, da su mu pjesme doduše pune od liepe kose Smerdiseve, od Kleobulovih očiu, od dražestî Batilovih, jer Anakreon ljubljaše kao i Sokrat svako lijepo tielo; ali će svaki u tih pjesmah i umjerenost pjesnikovu razabrati. I u obće ciela starina priznaje njegovim pjesmam, da su dražestne, ali i da su častne, te Plutarh veli, da pri vinu ne valja razgovor o Platanovih dialozih voditi, jer da bi on i kad bi se koja Anakreontova ili Safina pjesma zapjevala, od štovanja kupu na stranu vrgao. Spomenici ga zovu „ugodni“ „sladki“ ali i „mudri“.

Kako gore rekoh, Anakreontove pjesme osvojiše svojim miljem cieli evropejski sviet: na sve strane ga prevadjahu, na sve strane ga oponašaju.

Sried toga silnoga utiska tih pjesama, nadalje istraživanje njemačkih klasičnih filologa u 19 stoljeću i izreče, da ove pjesme, koje pod Anakreontovim imenom kolaju, nijesu Anakreontove, nego da su zbirka pjesmicâ od različitih pjesnika u različita vremena sastavljenih, a jedan od njih pače uztvrdi, da su narodne grčke pjesmice, koje u kasno vrieme neko sabra.

Ovo posljednje mnienje posvema je osamljeno i težko da će koga privrženika naći, ali u onom prvom se više manje najglasovitiji njemački filolozi današnjega dana slažu.

Mi smo vikli te nekim uvjerenjem, da su ti nemački foršeri u svojoj bezposlici kadri sve moguće dokazati, pravo se u ta njihova istraživanja ne uzdajemo; s toga mi valja pripomenuti, da su do toga istoga rezultata i učenjaci drugih naroda prije tih Njemaca došli. Ti su talijanski glasoviti kritik Fr. Robortello (1557), Francez Lefèbre (Tanaquillus Faber umr. 1672), otac glasovite Ane Dacier, Holandez Corn. de Pauw (umr. 1799).

Neka se dakle čitatelji strpe da im navedem dokaze, koji su te učenjake do toga rezultata doveli, što mi je i stoga nužno, jer će se tim narav naših pjesmica bolje razbistriti; a povrh toga još će i značaj grčke lirike u obće i njezin odnošaj prema rimskoj ukazati.

1. Već i sam naslov, pod kojim nam se ova zbirka pjesama sačuvala, svjedoči, da nije od jednoga pjesnika, nego od njih više, od kojih su nekoji Anakreonta oponašali. Taj naslov glasi: Anakreontove pjesme pri vinu u polujambih i pjesme Anakreontske. K tomu nam je još dodati da pred nekimi od tih pjesama izrično stoji ime kojega drugoga pjesnika spomenuto.

2. Spomenici sačuvali su nam do 170 citata iz Anakreontovih pjesama, a od svih tih se samo 2 mogu u ovih pjesmah naći.

3. O Horacu nam je poznato, da je u svojih pjesmah veoma mnogo Grke oponašao i na latinski jezik prenosio. Sudeći po njegovu životu i po naravi njegovih pjesama ne ćemo pofaliti ako uzmemo, da je sigurno mnogo Anakreonta oponašao i prenosio, pa opet i tude ne možemo u našoj zbirci nego samo dva mjesta naći, o kojih se vidi, da ih je na umu imao.

4. U onih nam se 170 odlomaka prikazuje Anakreon kao pjesnik silnoga žara i energičnoga čustvovanja; a u naših pjesmicah je titrajući se i sigrajući se starac.

5. Metrika grčke lirike jest na skroz umjetna, raznovrstna i komplicirana, a u naših pjesmicah dolaze ili posvema jednostavni katalektični jambi ili takovi, u kojih prva stopa ima dvie kratke slovke, i ti su još u nekih pjesmicah mnogo nepravilni, česa svega u onih odlomcih nema.

6. Obći karakter naših pjesmica jasno govori, da nijesu iz klasične dobe grčke literature. Lirici ove dobe naime odlikuju se te im je poezija naskroz realna, svakoj pjesmi je sadržaj iz života crpen; našim je pako pjesmicam temelj naskroz idealan, fantastičan, umjetno forsiran: iz njih se jasno razabire, da nijesu od pjesnika, koji svojim pjesmam sadržaj iz vlastitoga života i zgode koje mu se desiše crpe; rieču većina ih nosi karakter aleksandrinske dobe, kojega u onih odlomcih podnipošto nije naći.

7. Medj Anakreontovimi ljubljenimi dječaci spominju spomenici imena Batilos, Smerdies, koja se uz imena Kleobulos, Leukaspis i Simalos doista u odlomcih nalaze; dočim u naših pjesmicah osim Batila nema nikakova imena, nego sve od samih bezimenih dječaka vrvi. Tako niti imena poznatih Anakreontovih ljubovcâ Eurifile i Kalikrite u naših pjesmicah nigdje ne dolaze. Napokon nam spomenici kažu, da Anakreon često u ljubavi nesretan bijaše (jedan epigram mu liru zove lira zlosretne ljubavi) a o tom u naših pjesmicah jedva da je spomen, kao što niti o Polikratu, kojega sigurno često spominjaše.

8. U naših se pjesmicah spominje slikarija kao rodska umjetnost i Parti kao obće poznat narod, dočim nijedno za vrieme Anakreontovo još ne bijaše.

9. U naših pjesmicah dolazi bog ljubavi Ero naskroz kao jogunasto, zadirkavo diete prikazan. Tomu u cieloj staroj umjetnosti nema traga, nego nas sjeća na epigramatske dosjetke i na Lisipovu plastičku umjetnost dobe Aleksandrove, u kojoj se Ero tako prikazivati počimao. U odlomcih nam se Ero sasvim drugčije prikazuje, tu Ero pjesnika „silnim čekićem kao kovač izkova, a na to ga zaroni u ledenu gorsku vodu“.

10. Spomenici nam kažu, da je Anakreon pjevao pjesme, himne, jambe (invektivne pjesme bud političkoga bud privatnoga sadržaja), i elegije, a od svih tih vrstî nema u našoj zbirci nego pjesama (Lieder).

11. Dialekt Anakreontov jest skoro čisti jonski, a u naših pjesmicah je veoma mnogo dorizmi ispremiešan.

Kad ovim dokazom usporedimo:

1. Da su i da još i danas pogdjeki učenjaci a još više pjesnici tvrde, da je barem većina tih pjesmica sadržajem i načinom klasična,

2. da mnogi od onih dokaza odpadaju, ako se uzme, da su se slučajno u našoj zbirci samo jedne vrsti Anakreontovih pjesmica, i to slučajno baš ne najbolje sačuvale — najzgodnije ćemo učiniti da se pridružimo onim, koji tvrde, da medju timi pjesmicami:

I. Od Anakreonta i formom i sadržajem potiču: 26, 30, 40.

II. Barem sadržajem potiču od Anakreonta: 1, 4, 5, 8, 9, 11, 14, 18, 20, 21, 25, 28, 37, 39, 45, 54, 55.

III. Nijesu od Anakreonta, ali su iz klasične dobe grčke knjige: 2, 24.

IV. Barem u svojoj sadašnjoj formi ne mogu biti starije od 2 stol.: 10, 31.

V. U dobi Julianovoj i Justinianovoj sastavljene su od epigramâ: 6, 7, 23, 33, 36, 38, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 51, 56.

VI. Po primjeru drugih Anakreontâ nešto su nemarno metrički sastavljene: 3, 10, 13, 15, 16, 22, 27, 29, 32.

VII. Rad mnogih manâ, osobito prosodičkih, ne mogu biti starije od 7 stol. poslje Is.: 17, 34, 53, 12.

One odlomke Anakreontove, izostavio sam iz ovoga prievoda; jedno što su odveć krnji da bi koga osim filologa mogli zanimati, a drugo što su tako komplicirana metra, da ih je kod nas, dok još nemamo stalnih pravila metričkih, težko prevesti. Poredane su pjesme svojim sadržajem, a za volju onim, koji bi ih s originalom željeli usporediti, metnuti su kod svake brojevi izdanja, „Moebius Gothae 1826“, koje mi je ovdje pri ruci bilo.

I. Pjesnik nam kaže o čem će pjevati:

1.

Lira.

Atrîde ću da pjevam,
O Kadmu ću da pjevam;
Al s barbita mi strune
Gle samu ljubav ječe.
Promienih jednom žice
I svu promienih liru,
Da uz nju slavna djela
Junaka Hrelja pjevam:
Al s lire opet žice
Odpievahu mi ljubav.
Oj! sbogom za uvieke
Junaci, jerbo lira
Li samu ljubav pjeva.

Lira i barbit, koje je jedna vrst one prve uzimahu se za pratnju k pjevanju jonskih i eolskih lirskih pjesama, dočim kitara i ostali instrumenti služahu za pratnju viših pjesničkih vrstî prigodom javnih svečanostî. Pjesnik nam dakle veli, da za njega, koji je uz liru vikao pjevati, nijesu više vrsti pjesničtva. Od tih viših vrsti, spominje epos. Atridi su naime sinovi Atreja Agamemnon i Menalaj, kraljevi grčke vojne pred Trojom, koju Homerova Ilijada pjeva; Kadmos je fenički heros, koji, tražeći svoju od Zeusa u bika pretvorena odnesenu sestru Evropu, u Beociju dodje i Tebu sazida, a jedan epos homerski Tebais zvan pjevaše zgode, koje se u Tebi zbivahu; Hreljo je poznati Herkules, kojega junačtva opjeva u jednom slavljenom eposu Herakleida zvanom pjesnik Peisandros. Naša je pjesmica klasične jednostavne ljepote, i uz svu svoju laganu, titravu formu puna čustva te ju mnogi rimski i novi pjesnici oponašahu.

2. (16).

Razliki bojevi.

Tebanjana ti vojne,
On bojeve pod Trojom,
Ja svoje robstvo pjevam.
Ne zasužnji me konjik,
Ni pješak, niti ladje;
Već vojska druga, nova,
Iz očiu me bijuć.

Kako se vidi, tu je ono isto što i u prvoj pjesmici malo drugčije spjevano a upravo se iz toga može zaključiti, da je težko od istoga pjesnika kao i ona. (Dalje sliedi.)

Jadvigin zavjet.

Iz Revue des deux mondes, napisao Amédé Achard.

Preveo Vladimir Pacel.

(Dalje.)

Stjepan medjutim došav u villu Forli, zaboravi se ondje. Imadjaše ondje časova u kojih se je pitao, da li je u istinu oženjen. Što je bio dužan u obće ženi, koja nosijaše njegovo ime, i koja ga čekaše? Kad ju je on uzeo, zar nije ona znala, da on nije više sám svoj? Ostao kod grofice Lobogovićke, pokoravaše se zakonu višemu od svih čovječanskih zakona, glasu svoga srdca, kojega je ona dragovoljno primila, kao što ga je i on dragovoljno ponudio. Grofica osjećaše ćut neizmjerne sreće. Ona je dobro vidjela, da ju nije Stjepan prevario, te da je bio sasma njezin. Ovoj uzhićenosti svoje ljubavi, koja bijaše tada u svem svojem naponu, pridruži se čustvo stečenoga slavja.

Što se tiče Jadvige, ne mogaše dalje naći novih izlika, da opravda odsutnost Stjepanovu. Ona mu bje pisala da ga obaviesti ob onom što je ona učinila glede Gabora Eckelsy-a, te se izpričavaše što je to učinila bez njegove privolje. Nikakov prikor u obće u njezinih listovih, ništa što bi ju moglo odati, da ona zna razlog njegovoj odsutnosti. Stjepan se ne mogaše suzdržati, da toga ne prizna. On se čudjaše toj uznositosti značaja, ovomu stalnomu zatajivanju, ovomu strogomu čustvu dužnosti, ovomu dostojanstvu; nu za čas mal da se na nju ne razsrdi. Da se je ona njemu opirala, bila bi mu ravna. On se je ćutio skoro razoružanim. Njezina neuzkolebiva uztrpljivost, njezina ravnodušnost, njezina djekinska čistoća, zabode trn u njegovu sreću.

Dok se je to sbivalo, njekoga dana bivši kod svoje kćeri, grof Zeleski, probliedi naglo, uzkoleba se i pade. Liečnik ne pritaji Jadvigi težkoću pogibelji. Pristupiše, da pomognu žestokoj navali, da povrate grofu porabu svojih osjećala; nu tjelesne sile bijahu izcrpljene. Zeleski bijaše se približio svojemu zadnjemu času. On je to znao. Kad si opazi kćer kod svojih nogu, sav u suzah, pruži joj ruke. — Već je tomu dugo, da sam ja pripravan, reče joj; treba nam reći s Bogom. Ja odlazim manje žalostno, buduć te ostavljam u rûkû Stjepanovih.

Jadviga odpravi depešu svomu suprugu. — Moj otac umire, javi mu; žurite se, ako ga hoćete vidjeti. — Depeša zateče Stjepana u podpunoj zanesenosti; nu dva sata kašnje bijaše na putu u Pariz. On je mogao oprostiti se od Zeleskoga, koj življaše još samo ciglim ostatkom svoje volje. Konac mu bijaše tako miran, kao što mu bijaše život nemiran. — Eto već je mnogo dana da sam se oprostio sa zemljom, govoraše svojoj kćeri, gledajuć da ju utješi. Bog je dozvolio da budem spreman . . . Smrt koja dolazi, neće me nipošto zateći.

Jadviga i Stjepan kleknu pred njim, držeć svako po jednu ruku. Matija Kloska stojeć, razparanim srdcem, gledaše gdje umire onaj, koga on vidje u vatri bitaka. Za čas se uzbuni glava Zeleskoga. Progovori rieči bez saveza, koje ga dovedoše natrag u duhu k borbam svoje prošlosti; za tim mu se oči zasjaše čistim plamom, a izraz zadovoljne ozbiljnosti prospe mu se po licu. On se obrati prama Stjepanu i reče. — Ti si učinio moju kćer sretnom; pratio te moj blagoslov.

Stjepan prigne glavu. Čas poslje, ne bijaše više Ivana Zeleskoga.

Za vrieme sliedeće godine, povuče se Jadviga u samotnu zabit; ona ne vidjevaše do njekoliko starih prijatelja onoga, koga je oplakavala. Ona sáma mogaše ocieniti objem svoga gubitka. Smrt grofa Ivana učini kao prazninu u njezin život. Ona nije vidjela ništa što bi moglo izpuniti ovu prazninu. Matija Kloska bijaše kod nje češće nego li Stjepan, koj joj se ipak još ne grozaše da će se udaljiti. Njeko vrieme premetala je ona u pameti najstrašnije odluke. Koje dobro mogahu joj godine obećati? Otca ne bijaše više, supruga ne bijaše nikad, za što da produlji ovu smrtnu borbu? U najvećoj žestini svoje sdvojnosti, suzdrža ju pruživost mladosti; ne ostavlja se život u dvadesetoj godini, osobito kad je čovjek dobio od otca primjer postojanosti, i nauke najveće krieposti. Ona ga vidje njekada u nepogodi korak za korakom popuštajuć zemlju osvojenu dušmanom, nu borećega se bez prestanka. Dužnost joj bje povadjati se za njim. Ona je živjela pod istim krovom, pod kojim i Stjepan; za što da ne pokusi zadržati ga kod sebe? Bijaše li nemoguće odkriti tajnu draždesti, koju je druga posjedovala? Zar je ona hotomice zametnula borbu? Da li joj je valjalo priznati se pobiedjenom neizcrpiv prije sve sile? . . . Pa onda, ona ga još uviek ljubljaše.

Jadviga, oporaviv se od prve onemoglosti, u koju ju baci smrt grofa Ivana, trsjaše se da odkrije dar, kako će se dopasti Stjepanu. Ona je imala s njim stidljivih bockanja, sakritih nježnostî, laskavih podanostî, koje bi bile osvojile jednom jedinom navalom dušu manje napadnutu strašću. Prvi ju pokusi ne prestraše, ona dapače podvostruči ljubezne brige: umetne u svoj položaj s njim bojazljivu i ljubezljivu odanost; ona se odjene njekom vrsću draždesti. Žena se pokaže na mladoj djevojci, kao liepa okolica pod laganom maglom, kojoj pare jutro razgoni. Nije se činilo, da je on nju ostavio

jedan dan niti da ga ona ima ičim prikoriti. Podsmjeh ga primi, podsmjeh ga pozdravi. Grižnja saviesti prodiraše možda dušu Stjepanovu; nu to bijaše sve. On je bio ljubezan s Jadvigom, pun neznatnih opreznosti i ništa više. Medjutim je ćutila Jadviga, da ju groznica nadvladava; ona je imala noći bez sna, a dubokih umornostî danju. Nada, koje se ona htjede popasti, ostavi ju. Ona oćuti ovu onemoglost, koja spopade putnika u podnebju, gdjeno mu varava pieska nestaje izpod nôgû. On hoda, al ne napreduje. Mala vrata vrta otvarahu se opet. Žena u crnom se povrati.

Njekoga jutra ne mogaše Jadviga ustati. Ona se napne, te stupi nogom na zemlju; sve joj se okrenu okol očiju, ostade ukočena do kreveta. Žestok se priekret očitova a ludovanje ju spopade. Za njekoliko sati bje ona u pogibelji. — To je smrt njezinoga otca, koja ju ubija, kazalo se je kod njezine postelje. Stjepan se postavi pred nju; ma nebi trebalo prisizati, da misao žestokoga sebičarstva ne prolazi njegovim duhom. Grof Lobogović ubi se loveć vepre u šumah erdeljskih. Ipak poslje osam dana ne stane sve pogibelji. Jakost, čvrstoća njezina tiela, spasi Jadvigu. Bliedim posmjehom pogledavaše okolo sebe ovu bračnu sobu, koja joj spravi toliko mukâ, te dozvav Stjepana reče mu: Molim vas za oprost da ne umrh.

— Jadvigo! zaviče Stjepan.

— Za što da lažem? Bi li me vi bio sažalio, kažite mi? Bolestnici imadu kadkada dar dvojega života. Preksinoć, noćju imala sam oči otvorene. Činjaše mi se, da sam ustala iz groba. Opazih vas. Vi ste koracao lagano, prignutom glavom, idući od ovoga prozora k ovima vratima. Vidjah sjenu vaših misli na vašem čelu, bijahu crne. Ja sam sliedila strašan napredak. Da je Bog saslušao moju molbu, bio bi me u tom času uzeo.

— Molim vas negovorite tako . . . kakve vas misli napadoše?

— Jedine pravedne i istinite, koje mi dodjoše, odkada nosim vaše ime. Vidim sada dobro, da imadjaste pravo. Ne treba se radi toga na me srditi. Ako vi trpite, od nas dvojice treba više sažaljivati mene. Ja sam bila zasliepljena svojom ljubavlju. Činilo mi se je ne moguće, da vi ne budete jednoga dana od toga proniknut. To bijaše samoljublje, pa tim propadoh.

Stjepan se pomaknu, kao da se hoće dočepati njezine ruke. — Oh! Vi ju možete primiti, reče ona, pruživ mu svoju bliedu i osušenu ruku; to će biti uviek ruka poštene žene. Zatim se zamisli jedan čas. — Ruka prijateljice, ne znam više, doda ona jošte.

Te kako ju Stjepan oprezno gledaše: Može biti da će njekoč slučaj ogorčati ranu, doda ona; ako vi budete onda nesretan, ja ću takodjer možda biti bez milosrdja.

Njezina se ruka polagano izmače Stjepanovoj, koj ne odgovori. — Bilo kako mu drago, doda ona, popošutjev malo, vraćam vam vašu zadanu rieč . . . Licumjerstvo je nepotrebno medju nama. Moga otca ne ima više, ne mogu se na njega pozvati. Izvolite smatrati sve što godj činite, kako hoćete.

— Nu vi sáma, Jadvigo, što naumiste?

— Ništa, što vi nebi mogao odobriti. Sjetit ću se, da sam kći Ivana Zeleskoga, te ću živjeti, ako na to pristajete, pod krovom, gdje nas je sjedinio. Vi ćete ovdje ostati, ili ćete otići po vašoj volji. Ja bih voljela radi njegove uspomene ugnuti se sablazni, da se razpitamo. Osim, ako vi zahtievate . . .

— Ja nisam nikad na to mislio.

— To mi je čudo; tada se nije na to mislilo; odvrati ona ojačiv glas. Što se mene tiče, ja bih se povratila u sviet u kojem sam rodjena. Uz nestatak vaše ruke, imala bih ruku grofa Kloske. Da nastavim život u zabiti, pošto izmine rok žalosti, moglo bi se misliti, da je to kazna, koja mi je podieljena radi njeke tajne pogreške, a to je sumnja, kojom ne kanim okaljati svoje ime.

Napor, što ga ona učini da uzmože govoriti, bijaše doveo živu rumen na lica Jadvige. Ona si metne ruku na goruće čelo. — A sada, doda ona, slobodan ste povratit se k . . .

Ime izdahnu na ustnah joj. Iz nenada udari ona u jecanje, pa sakriv si lice medju ruke, zaviče: — Ah! Stjepane, da ste vi htjeo!

Pošto grof Lobogović umre, ne pokaza grofica nipošto iz vana neutješive boli, budući slobodna u svom staležu, držeć se obzirnosti prema ostalomu svietu. Suzdržana u Českoj prigodami zapletenih baštinskih poslova, i puna neuztrpljivosti, pozove ona Stjepana. Jadviga bijaše oprezna. On odputova. — Osim ako vam se otac ne razboli umirite se, reče mu ona, nećete više ništa od mene čuti.

Urediv stvari u rodnoj si zemlji, vrati se grofica natrag polagano u Pariz kroz Švajcarsku. Pače časak naumi desiti se na obalah jezera genefskoga; nu Pariz ju privlačaše potrebočami, koje je ona izkusila, možda i neznaške, uzdrmati tišinu, i mrzlo kraljevsko dostojanstvo staroga hotela, gdje se je ona sakrila na maloj strani u Pragu. Stjepan nadje stan Jadvigin otvoren. Jedna od prvih osoba, koju ondje susrete, bje prijatelj mu Gabor Eckelsy, koj se ne uzmogne uzdržati, da se ne podsmjehne, videć ga. Njekoliko mjeseci bje preobrazilo groficu Kloskovu. Bijaše to sada velika gospodja u najboljem smislu rieči. — Hoćete li mi izkazati čast, da ostanete ovu večer sa mnom? reče mu ona umah na početku dolazka. Imam njekoliko osoba kod objeda, koje će biti očarane da vam mogu ruku stisnuti.

— Je li moj otac ovdje? zapita Stjepan, zatečen i nješto zabunjen s ovoga dočeka.

— Uviek je ovdje, odgovori mirno Jadviga.

Prenavljanje izčeznu; nu on nadje opet u staji svoje konje, a u kolnici svoju kočiju. Kuća bje veoma prostrana. Grofica Kloska primaše redovito njekoje prijateljice, koje sprovedoše život kod nje. Skoro se dade na to da otvori svoje salone, koji dokazivahu, da su postavljeni medju najsjajnije u Parizu. Pošto je čustvo prve navale usnulo, prepusti se Stjepan ovomu načinu života; on mu dopusti svaku podpunu slobodu. Grofica Lobogovićka, namješćena u njekom hotelu prigradja Beaujon, bijaše u njegovom susjedstvu, te je on mogao sprovesti kod nje svoje vrieme prigodice, a njegova se odsutnost i neopazivaše.

U to vrieme popromjeni se ljubav grofice Lobogovićke prama Stjepanu. U ljubavi ima strasti, kao u bježećoj vojsci, koju vodi pobjeditelj: kad ona ne napreduje više, to je pripravna uzmaći. Grofica u podpunom posjedu onoga koga ljubljaše, progleda prvi put okolo sebe. Ona bje sretna; nu bje li joj dosta ove sreće? Ona je promišljavala Stjepana. Kad je nadošao, primi ga ona istom oduševljenošću; nu, čim ode, zaroni se ona manje u njegove misli, ona življaše manje misleć na njega. Nije izbjegavala zabave, skoro ih je tražila, to bje sva promjena. Odjevena u crno i to jošte kad je Jadvigi žalost bila na izmaku, nije se mogla grofica Lobogovićka pokazati pred svietom tako često; nu ona otvori svoja vrata, a hotel se napuni. Što se tiče Stjepana, kakov je bio u vili Forli, takov se nadje usred vreve parižke: Grofica Lobogovićka bila mu je jedina misao, jedini kumir. Ona skupi sav njegov život kao što skuplja staklena leća u svom ognjištu sve iskrice svjetle zrake.

U to isto doba dotrči grof Matija jednoga jutra svomu sinu. — Imam ti važnih stvari kazati, reče mu, povedav ga u svoj kabinet. Ti znaš da je Europa na prosvitku takovih priekreta, koji mogu opet uzdrmati udes kraljestava. Oluja buči sa strane Italije. Novosti, koje mi dolaze iz naše zemlje, čine, da se bojim, da se dogodjaji ondje ne prenagle prije sgodna časa. Emissari ruju svikuda propoviedajuć bunu. Ja mislim, da tomu čas još nije prispjeo. Samo se bojim, da se ne prolije uzalud krv po Ugarskoj. Treba da se jedan od nas vrati brzo u našu milu domovinu, pa da zaprieči lude pokuse. Ti si odabran za to poslanstvo, kojemu ima pogibelji, jer treba prodrieti u pokrajinu, gdje smo bili jedan i drugi osudjeni na smrt. — To nije ništa, reče Stjepan.

— Smielost i lukavština nisu same vrsti, koje treba uzeti u pomoć u tom poduzetku, doda Kloska, stisnuv ruku svomu sinu, treba u tom i sjegurna takta i oprezno promatrati ljudi i djela. Tko zna? oni koji udaraju jednom navalom oružja, diele možda mnogobrojnije pomoći, nego li mi to mislimo; ti ćeš onda imati punu moć dati znak buni. Ja ću skoro za tobom.

— Pa kad valja da odputujem? zapita Stjepan, koj je mislio na groficu Lobogovićku, dočim je njegov otac mislio na Ugarsku.

— Imaš kad oprostiti se s Jadvigom. Tvoja je žena kći Ivana Zeleskoga, ona se jamačno neće protiviti tvojemu odlazku.

— Bez dvojbe . . . Daklje ove večeri?

— Ove večeri, ili najkašnje sutra.

Sirota Marija! zamrmlja Stjepan.

On podje polagano prama hotelu prigradja Beaujon. Što da reče grofici? Kako da joj izjavi toli strašnu novost? Da mu ona predloži sliediti ga, kojimi će on dokazi uspjeti, da ju od toga odvrati? Za stalno joj neće govoriti o svih pogibeljih, koje će nastupiti, te kojih bi manjina mogla njegovu glavu poslati na stratište; nu ona bi jih odkrila. Lagati ću, reče si, ja ću joj predočiti ovaj put kao šetnju. Kašnje će mi ona oprostiti, što joj nisam kazao istinu . . . kad se vratim!

Grofica ne bje sâma. Bio je ondje s njom njeki Talijan koga su joj predstavili nedavno, markiz Giovanni Rispoglio, koj je došao iz Rima, odaklje ga je prognala papinska policija.

Razgovarahu se veselo; Stjepan se pusti u razgovor. Govorilo se je o zabavah parižkih i o mogućnosti rata, koj se je naslućivao. Markizu nije manjkalo uma, jer mu je bio živ i veseo; grofica se smijaše. Nakon četvrt sata, udalji se markiz. Ostav sâma sa Stjepanom, pruži mu Marija obje ruke. — Ala je dražestan taj markiz Rispoglio, reče ona, nu da je ostao pet minuta dulje, bila bih ga tim kaznila, što ga nebih primila prije tjedan dana.

Stjepan joj poljubi obje ruke. — Vas ljube svaki dan više.

— Ja to dobro uvidjam. Hoću li vas vidjeti večeras?

— Žali Bože! ne, ni večeras, ni sutra.

— Ah! pa za što ne?

— Putujem . . . moj otac to hoće . . . nu to neće bit za dugo.

— A kamo idete?

— U Njemačku.

— Uviek putovanja! Kojom to prilikom? Ne bijaše o tom jučer govora.

— To je nepredvidljiv dogodjaj, prijatelje izvući iz zla u koje padoše neoprezno.

Grofica uzdahnu. — Ja ne znam zašto ljube Pariz, odvrati ona, a čovjek se ne može u njem nikada osloniti na sutra.

Za tim, nasloniv obje ruke na ramena Stjepanova, reče brzo: — Ti mi nješto tajiš?

— Što hoćeš da ti tajim? Moj otac nješto boluje, pa u položaju gdje se radi ob osobah nam milih, pa buduć da ne može on putovati, to putujem ja.

Grofica obrisa suzu, što joj kapnu lagano na lice.

— Al da putujem s tobom? reče ona.

— To ne može biti, jedan me od mojih prijatelja prati.

— Ajde, doda ona, zagrliv ga, putuj, pa svigdje gdje godj budeš, misli si, da sam uza te.

Stjepan se povrati kući, lišen velika tereta: stvari se obaviše bolje, nego li se je sâm nadao. Marija bijaše pametna. Ona je plakala, bez dvojbe i očitovala volju sliediti ga, nu ne provali nijedan trak onoga očajanja, kojega se je on bojao. Sve je išlo na bolje, ali njega obuze nestalno čustvo neprilike; možda je žalio što nije imao pobiti suza, kojih se je bojao iz prva da će ih sresti.

Pred Jadvigom nije mu se trebalo pričinjavati. Mogao se je ne povratiti s toga puta, za to se htjede s njom srdačno oprostiti. — Oprostite mi, reče on, zlo, koje sam vam počinio; nu ja nosim sobom žalost, što vas ne mogu učiniti onako sretnom, kao što ste vi to zaslužila. Ako me bude vaša osveta progonila, ja ću se bojati, da mi blagoslov vašega otca ne bude na teret mojemu životu.

— Okanimo se toga, odvrati grofica Kloskova. Vaš mi je otac sve kazao. Ja sam vas ljubila, jer ste njekoč bio velikodušan i odvažan sve do krajnosti; nu učinite svoju dužnost. Ja nosim vaše ime, pa mi je sve ono sveto, što se tiče čestitoga imena. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Slike iz Bosne.

Nacrtane Kl. Božićem.

I.

Sarajevo.

(Prva slika.)

Najveći i najljepši je grad Bosne Sarajevo, turski Bosna-saraj, ovo političko i trgovačko središte zemlje. Temelj su mu položili god. 1465. plemići Sokolović i Zlatarović,* koji se prvi poturčiše, kad su Turci grad „Vrh-Bosna“, dva sata zapadno od današnjega Sarajeva, razvalili i uništili. Tragovi ovoga grada nalaze se još danas kod vrela „Bosne“, koja ondje blizu izpod Igmana-planine izvire. Znamenito postade Sarajevo tekar poslje podpunoga padnuća bosanskoga, kad je god. 912. po turskom (po našem računu god. 1511 došao prvi carski upravitelj u Bosnu, zet carev Usref-beg, te sagradio na jednom visu tvrdjavicu sa dvorom (saraj) i dao ga obzidati četverouglastim bedemom s jednom kulom na svakomu uglu. Malo po malo preseliše se u ovaj grad žitelji nekadašnjega grada Vrh-Bosne, a kad su izpunili grad, spustiše se u dragu na obali riečice Miljacke, i tako razvi se varoš, koja u kratko vrieme postade glavnom u zemlji i središtem trgovine. Ali nije moglo Sarajevo mirno napredovati. Bosanski plemići, koji neprimiše u početku turske vjere iz osvjedočenja, nego samo da mogu zadržati svoja imanja, nerado su gledali, da se u ovom gradu učvršćuje upliv Osmanlija, te su često na varoš napadali, dok su upravitelje carske primorali, da drugamo prenesu svoju stolicu; i sbilja je ona prenašana bila u Travnik a nekada i u Banjaluku.

Ovako tumače bosanski musulmani prenos stolice vezirske iz Sarajeva, no ja mislim da su takodjer i drugi politički razlozi sklanjali vezire, da prama zapadu svoju moć sakupe, a to radi lagljega ratovanja proti susjednoj Hrvatskoj i Ugarskoj. Istina je, da su Bošnjaci upotriebili slabost osmanske vlade u sredini zemlje na svoju korist, te su vremenom tako se učinili neodvisnimi, da carski upravitelj — vezir — nije smio dulje od tri dana prebivati u Sarajevu.

Godine 1697. osvojio je Sarajevo Princ Eugen Savojski, te pošto ga je dao pljačkati dva puna dana, zapali ga i otidje natrag. S njim se iz grada izseliše svi katolički žitelji i mnogi iz okolice, po nekom predavanju do 40.000 njih.

Tako se vojna Eugenova, koju neki njemački spisatelji nazivlju slavnom, svršila razorenjem najljepšega i najbogatijega grada Bosne i velikim oslabljenjem elementa kršćanskoga, što je bilo uzrokom njegova političkoga i trgovačkoga nazadka.

Prediel grada, gdje su kršćani stanovali, zove se još danas Latinluk, a kameniti most na Miljacki do Lantiluka „latinska čuprija“.

Kao središte bosanskoga plemstva i trgovine i sielo janičara podiglo se na novo Sarajevo i u njem je do najnovijega pokorenja Bosne po Omer-paši bilo ognjište bosanske neodvislosti, ali i urota i spletaka svakojakih. Od god. 1851 Sarajevo je izgubilo svoj stari značaj kao političko središta autonomno-bosanskoga života, te je postalo središtem političko-državnim zemlje u smislu otomanskom.

Sarajevo ima vrlo romantičan položaj. Ono leži stranom na obalah Miljacke u dubokoj dragi, koja se iza Bentbaše, istočnoga kraja grada, više sati jugoistočnim pravcem izmedju planina Romanije i Trebevića vrletno proteže i najkrasniju panoramu sačinjava — stranom na sjevernih goletih 5000' visokoga Trebevića i na istočno-sjevernih stranah brda Borije i Mrkavine, dočim se prama zapadu otvara u krasnu ravnicu prama Sarajevskomupolju, koje zauzima prostor od blizu 3□ m. Ovo polje zatvaraju opet od juga obronci Bjelaštice, na kojoj se snieg do polovine srpnja ne razkopnjuje, od zapada Igman, od sjevera Hum sa svojim lancem brežuljaka, a sredinom polja vijuga se gizdavo rieka „Bosna“, dok se

---

* V. Jukić, povjestnica Bosne. Zagreb 1851.

izmedju sjevernih bregova neizgubi prama Visokomu.

Miljacka izvire u Romaniji planini 5 sati sjevero-istočno od Sarajeva; primiv mnoge potočiće iz vrletnih gudura, teče od Bentbaše sredinom grada od istoka k zapadu u širini od 50 koračaja te sačinjava svojom dolinom gornji dio Sarajevskoga polja, a utiče kod Reljeva u Bosnu, jedan sat sjeverno od vrela Bosne. Preko Miljacke, koje su obale u gradu $1-1\frac{1}{2}$ hvat visoke, osim liepe kamenite na jedno oko sagradjene Kozje-čuprije $\frac{3}{4}$ sata istočno od Sarajeva na starom putu u Carigrad, vodi još 8 velikih mostova, širokih od 2 do 3 hvata, od kojih su 3 kamenita iz 15. vieka.

Sredina grada s jedne i druge strane Miljacke na ravnici imade najviše nahrpanih kuća, osobito na desnoj obali, gdje je čaršija (trg, pazar), koja obuhvaća prostor od pol ure hoda. Četiri glavne ulice, široke 3 do 5 hvatih, presiecaju varoš uzporedo Miljacki od istoka k zapadu, a šest užih ulica sieče varoš poprečno od juga k sjeveru. Ove su ulice dosta pravilne, dobro kaldrmane i kroz svė nje može se voziti kočijom; naročito su dvie glavne ulice makademizirane ceste. Na desnoj obali stanuju skoro izključivo kršćani obojega obreda i židovi, dočim na lievoj ponajviše Turci stanuju i tu su svi uredi, konaci i sve javne sgrade. Strane grada, koje se kao krila na bokovih i stranah napomenutih gora podižu, imadu razštrkane kuće po vrtovih, zasadjenih svakojakim drvljem i voćem, a izmedju njih podižu se biele džamije sa visokimi munarami, kojih se šiljata kubeta, cinkom pokrivena u zraku blistaju.

Ovaj kontrast bjeloće kuća i džamija s mnogobrojnimi sjajnimi tornjevi munara, sa zelenilom bašća i visokih drveta, daje gradu dražest osobitoga pogleda, kakovu samo varoši Turske imadu. Najljepši pogled na Sarajevo je od grada pol sata istočno na visu, jer od tuda se vidi čitava panorama varoši. U sredini velika gromada kuća s mnogobrojnimi munarami džamija; na stranah desno i lievo kuće i džamije posred zelenih bašća; a prama zapadu bujna poljana i razsijane po brežuljcih i podnožjih gora begavske kule i ljetni dvorci.

Grad ili tvrdjava, od koje se prama zapadu otvara opisana panorama, jest pravilni, na mnogo mjesta razvaljeni četverokut, kojemu su krinolirani zidovi preko dva i pol hvata visoki a jedan hvat debeli. Na svakom uglu ima po jedan razoreni osmerouglasti toranj; samo je onaj na zapadnoj strani sačuvan, na kom se svaki petak i po drugih državnih svečanostih turska zastava vije i topovî puca. Obseg gradine je do $\frac{3}{4}$ ure, i u dolnjih i srednjih prostorijah ima 7—800 kuća i drvenih koliba, u kojih smiju samo Turci stanovati, više džamija, mala jedna kasarna i jedan magazin za džebanu.

Sjeverno krilo bedema potegnuto je po kosi brda, koje prama sjeveru strmenito i naglo silazi u prodol prama glavnomu boku Romanije. Istočni bok prostire se na istočnoj kosi glavice, koja do jedne visoke hridine ponosito upada u uzku guduru prama Bielavi; ova hridina nakićena do polovine gustom šumom podiže se izpravno te gorostasno iz Miljuckine vrletne doline i prikazuje oku veličanstveni prizor. Južni bok spušta se strmo dole prama Miljacki, a zapadni pada umjereno prama dolnjim predielom do Bentbaše, odkuda nastaje ravni grad, ili kako ga puk zove „Varoš.“ Prama Bentbaši od juga visi nad Miljackom veliki klisurasti brieg, po njem spuštaju se u zelenih bašćah skoro do vode turske kuće, koje sačinjavaju Ašik-Mahalu, t. j. „ljubovnu ulicu“ jer po onih bašćah pjevaju po danu turske djevojke, a rano u jutro i u večer dolaze se umivati na hladnu Miljacku, te ih s javne bašće na Bentbaši draže turski momci i kamenčići se na njih nabacuju s desne obale. Osobito proljećem sastaju se tu svakoga jutra rano ljepotice turske, a momčad im pravi ugodne zabune i ljubezne zasjede. Negda mogli su samo Turci kroz Ašik-Mahalu prolaziti i na Bentbaši kavu srkati i nargilju pušiti, ali sada je Bentbaša svakomu otvorena, samo nesmije vlaše s turskimi ljepoticami šale provoditi. Takve zabave je Allah samo pravovjernim namienio; one im predstavljaju po prilici sliku dženeta, u kojem će pred njimi po zelenih livadah, po razkošnih bašćah i bujnih obalah hladovitih rieka skakucati i igrajući ljuvene pjesme izvoditi liepe hurije, da im dugo rajsko vrieme prikrate.

Ovaj poetični izvanjski oblik s orientalnom scenerijom, koj odgovara lastnomu i lienomu načinu života, osnovanu u vjerozakonu musulmanskomu, uzrokom je, te je Bošnjaku-musulmanu Sarajevo najljepši, najveličanstveniji grad, što ga njegova mašta slikati može. Svaki Bošnjak ponosom govori o svom Sarajevu. Pripovieda se, da je prije nekoliko godina neki naš čovjek proveo dva Turčina iz Sarajeva kroz Beč i pokazao im sva javna mjesta, sve bečke znamenitosti, pak kad ih je na koncu zapitao: „Dakle kako vam se dopada Beč“, dobio je za odgovor: „Jesi li ti bio u Sarajevu?“ Na odgovor: „Nisam“ odvratiše oni: „Eh kod nas u Sarajevu je ljepše!“ I sbilja jest Sarajevo, po svjedočanstvu ljudi koji poznavaju Tursku, poslje Carigrada najugledniji i najčišći grad turski na kopnu. Ta čistoća i ljepota nemože se dakako sravniti s našimi gradovi, nego ako se uzme u obće neurednost, nečistoća turskih miesta i gradova, valja priznati, da se Sarajevci neponose uzalud svojim Sarajevom. Ako se izuzmu obale Miljacke, osobito u sredini, koje služe kao smetljište svakoga izmeta iz ulica, iz kuća, kud se bacaju mrcine i ostale nečistote, te čine sbilja na stranca vrlo neugodan utisak, ulice su dosta čiste. Unutrašnjoj ljepoti grada škode neizmjerno i čete pasa ranjenih,

šugavih, bez ušiu, bez nosa, bez oka, što ga izgube u borbi jagmeći se za kost ili mesurinu, koju im kadkad mesari bace. Više nego polovina tih pasa osakaćena je i izranjena. Svaka mahala ima svoje pse, i nema neugodnijega prizora, nego kada koj pas zaluta u drugu mahalu; tada sva četa nanj napada, lajanju i vijanju nema kraja ni konca, dok im se neizmakne i u svoje ležište nedospije. Osobito je po noći neugodan, kada često na ure po svih mahalah podigne se ukupni lavež onih divljih četa. Uz svu im divljačnost sreća je, što na nikoga nenapadaju, ako ih nedraži, a riedko kada i na stranca. I po noći, kada sviet fenjerom prolazi, sasvim su mirni; ali ako je čovjek bez fenjera, mora da je dobro naoružan štapom, jer će ga vrlo lahko napasti. Za čudo je i to, da premda gladni, izloženi ljetnoj žegi i zimskoj studeni — jer spavaju često usried sniega — nema još slučaja, da je biesni pas koga ujeo. Musulmani ih miluju tim, što im mirno živiti dadu; kažu, moglo bi biti, da je u kom duša insanska (čeljadeta) te ako po noći što neugodna sanjaju, kúpe u jutro više somuna (hljeba), pak razdiele med pse svoje mahale.

Mahale su ulice i predieli gradski, što se ovamo po njemački zove Stadtviertel; ovih ima preko stotine, i u svakoj po jedna ili dvie džamije. Više mahala sačinjava džemat (parokiju, občinu vjersku) i svaki džemat ima svoga imama (paroka, propovjednika). Na čelu džemata stoji jedan taksildar, koga po selih kršćani zovu knezom. Taksildar je turčin, hrišćanin, kršćanin ili židov, kako u džematu obitavaju pretežno jedna ili druga vjerozakonska sljedba, jer svaka sljedba obično ima za sebe svoj gradski prediel. Osobito Turci netrpe žitelje druge vjere u svojih mahalah.

Taksildari imadu paziti na red u svom džematu, kupiti vergiju i askeriju (porez i vojninu) i ostale daće. Oni spadaju u razred afija ili policaja.

Sarajevo je sielo bosanskoga namjestnika — valije — svih političkih, sudbenih i vojničkih središnjih oblasti zemlje; šest evropejskih konzulata; ima do blizu 5000 kuća i do 40.000 stanovnika. Jukić uzimlje u „Bosanskom prijatelju“ od g. 1861 stanovničtvo Sarajeva na 81 tisuću, a to po popisu od god. 1850; ali u ovom popisu ima se razumjevati broj pučanstva u nahiji, kotaru sarajevskom s gradom Sarajevom.

U Sarajevu kao znamenitu središtu trgovine bosanske, premda ono sve više gubi od te znamenitosti, stiču se svi glavni putevi zemlje, i to veliki povozni drumovi u Brod i Brčku na Savi, u Zvornik preko Tuzle, u Sjenicu preko Višegrada i dalje u staru Srbiju, u Trebinje preko Foče i Stolca, u Metković preko Mostara, u Livno, Bihač i Banjaluku preko Travnika, što Sarajevo čini znamenitom točkom strategičnom.

Ovaj opis Sarajeva daje topografičnu njegovu sliku, ali uči podjedno o njegovoj trgovačkoj i političkoj važnosti. Znameniti broj njegova pučanstva s razlikoćom vjêra, koje sve imadu mnogo primitivnosti, podaje materiala za razne slike od većega interesa, nego li je topografični opis. Nacrtat ću ih nekoliko u sliedećih brojevih.

Narodna glasba Jugoslavena.

Piše Franjo Š. Koch.

II.

Pripada li naša glasba samo sadašnjosti, il imade li ona historijskoga temelja, koj se dade dokazati?

Često se izrekla i priznala ta istina, da je piev isto tako star kao što i jezik, ako nije stariji. Neki pisac veli: „djeca obično pjevaju prije nego što govore, a i ljudstvo moralo je već za svoga djetinstva pjevati.“ Neda se ni misliti, da nebi bili ljudi još u davnoj davnini pieva imali, te da su tek onda stali pjevati, kad su bili do neke pitomosti dorasli, ako i jest jedno pleme više štovalo vile, a drugo manje. Stari Slaveni njegovahu pjesmu kao malo koj drugi narod; to dokazuje i rieč Niemac, kojom su Germana, susjeda si, nazvali, hoteći naznačiti, da on manje pjeva od njih.

A glede današnjih Jugoslavena dade se tvrditi, da nema ni jedan narod toliku silu pučkih pjesama i plesnih melodija kao što oni. Da naznačimo njihovu idealnu zadaću, koje doduše s nesretnih povjestnih okolnosti nisu još posve izvršili, rekli bismo: taj narod živi, da pjeva; jer svaki posao, svaki dogadjaj, svaku svetkovinu, bila radostna il žalostna, prati piev i glasba. K tomu je Jugoslaven upravo obiknuo izumljivati napjeve. Kad pastir, ratar, guslar il gajdaš pjeva il svira novu svoju skladbu na večer svojim domarom, to ga oni ne razglase, da je osobito darovit za glasbu, nit se tomu kao riedkosti dive; Jugoslaven drži izumljivanje napieva za posve naravnu stvar, bez koje čovjek ne može biti. A kod toga neprekidnoga stvaranja napievâ najviše se je tomu diviti, da oni ipak ne zaboravljaju starih svojih popjevaka, a to je dokazom, kako se tu njeguje glasba. Drugi narodi zaborave kadšto stare svoje popievke, pače i one, koje su izumljene u doba prilično razvijene naobraženosti. Inače je kod Jugoslavena. Napjevi, više vjekova stari pače još iz poganske dobe, i danas živu u ustijuh naroda. Uslied toga se razumije, zašto im se je tipus čist uzčuvao. Kod drugih naroda često nisu ni malo srodne nove popievke starim; one imadu posve drugi značaj, starim zvukovom nema u njih ni traga. Jugoslaveni pjevaju još dan danas pjesme, koje pjevahu prvi kršćanski Sla-

veni. Napjevi, što bijahu kod starih kršćana u porabi, donjekle su nam sačuvani; majka im i pjestinja, crkva, sahranila ih je i pievom i pismom.

Popievke pravoslavne crkve onako su i onoliko izvor slavenskih pučkih pjesama, kano što je stari crkveni jezik izvor nekih slavenskih nariečjâ. Srbske i ruske crkvene popievke pokazuju, da nije samo pjesma pučka već i plesna glasba s crkvenim napjevom u najužem savezu, kano da su one iz njega ili on iz njih nikle.*

Ima li se vrelo slavenske pučke glasbe dalje tražiti te izpitivati, gdje da je crkva crpila, to će nam se odgovor sam sobom odjaviti, ako uzmemo na um, da je crkva i ruska i srbska svoje bogoslužje i crkveno pojanje primila od Grka.

Slaveni imadu u obće mnogo sličnosti sa starimi Grci. Igara, što još uviek kod Jugoslavenâ obstoje, nalazimo u najstarijoj dobi kod Grka. Ples horos, koga Homer u 18. pjesmi Iliade opisuje, nije drugi van naše današnje kolo. Homer pjeva o tom plesu „horos" ovako: tamo plesahu mladići i krasne djevice, držeći jedno drugo za ruke.

Tako poskakivahu u liepo odmjerenih koracih, kao kad sjedeći lončar uhvativ rukom svoj kotač kuša, da li se dobro vrti (to je naš lik kolo), a zatim opet u redovih poskakivahu jedni prema drugim. (Tako je i u srbskom plesu „Paračinka.") Medju njimi pjevaše bogom nadahnut pjevač uz gitaru (kod nas gajdaš, dudaš). Dva vodje (naši kolovodje) okretahu se, počinjuć pjevati, kroz sredinu (to je lik „zmija" u kolu) —. Da su naše narodne pjesme s Homerovimi u koječem, imenito u slikah, prispodobah, konkretnoj i naivnoj naravitosti, veoma slične, da je recitativno izvadjanje grčkih rapsoda reć bi isto što naših guslara, to su naši učenjaci dovoljno razjasnili. Miklošić u österreichische Revue o srbskih narodnih pjesmah, Jagić u „pabircih narodnoga pjesničtva." Po tom je sasvim vjerojatno, da su i napievi starih Slavena s grčkimi mnogo srodni bili te da se je kod pokrštenih Slavena uveden od Grka crkveni piev jednako osnivao na grčkoj kao na poganskoj dosad slavenskoj melodiji. Da kod nas uvedeno grčko bogoslužje nije zabaciti moglo starih slavenskih napieva, već da ih je iz poganske porabe prenielo u kršćansku, to se dade tvrditi s toga, što se je ono u obće narodnomu duhu slavenskomu prilagoditi gledalo. Crkveni slavenski jezik samo se je u sintaksi za grčkim svetim pismom povadjao, a tako se i slavenski piev pravoslavne crkve poslužio grčkimi napievi samo kao uzori u veliko.

Ako i jest klasična grčka glasba našoj u nečem pravac dala, to ipak nisu naše pučke pjesme posve po njezinih pravilih gradjene; kašnji naraštaji nisu se ogluhnuli napredku glasbenomu. I Jugoslaveni, ma bili dobri kršćani, nastojahu se u koječem oteti crkvenomu uplivu, poćimahu svoje popievke sve to više za svjetovne svrhe udešavati te kušahu sami stvarati napjeve i to prema ukusu svoga vremena i u duhu tadanjega im narodnoga života. Slaveni ne mogahu uz svoju odličnu darovitost i osobitu ljubav za glasbu i pjesničtvo nipošto ostati kod prvih početaka; narav ih poticaše, da što nova stvore. Šafařik veli posve pravo: Glasba, piev i ples jest prirodjen Slavenu; on ih je u staro doba isto toliko njegovao kao što i danas, a danas ih negoji manje nego li njekoč.

Kod nekih slavenskih plemena opaža se još uviek velik upliv crkve na pučku glasbu, imenito kod Bugara i Srba. Popievke bugarske većinom su u grčkih vrstih glasja (u dorskoj, frižkoj, lidskoj, mikrolidskoj, eolskoj vrsti) a i srbske mnoge; u slavonskih i hrvatskih ima tragova grčkim vrstim glasja, ali malo. One jugoslavenske grane, kojih je Luterova reformacija dosegla (Slovenci) ili kod kojih je upliv tudjinstva silniji bio (Hrvati u Medjumurju) nemaju ništa staroslavenskoga u svojih spjevih, pače imadu i malo šta jugoslavenskoga.*

To je naravno. Bugarin, padši prvi pod turski jaram i odaljeniji od evropske prosvjete nego što je Hrvat ili Srbin, ne mogaše uzporedo ići s izumi glasbenimi; on je ostao kod onakova pjevanja, kakovo je posvetila i utvrdila crkva, te ne znadijaše, da su mu braća drugim putem udarila. A što su bugarske pjesme većinom u grčkih vrstih glasja, nije zato bugarska glasba grčka već slavenska, dà najviše slavenska; jer bugarski narod nebi imao toliku nečuvenu silu pučkih pjesama i to u raznih grčkih vrstih glasja, da je crkveni piev bio osnovan na sasvim stranoj narodu glasbi, već mora da je ta tudja grčka glasba bila narodnoj iz poganske dobe veoma slična, pak su se grčki i slavenski elementi sasvim stopili u jedno te je i ono, što je grčkoga, postalo skroz narodno, slavensko. U Medjumurju, gdje je u pučkih napievih magjarski čardaš mah preoteo, malo ima napieva i svi su jednolici, svi su po čardašu.

U nas dakle živi dvojaka pučka glasba, stara i nova; al te dvie nisu jedna od druge tako razstavljene, da bi u svakoj drugi tipus bio izražen. One zajedno sačinjavaju jedan lanac,

---

* O tom se je osvjedočio pisac iz ruskih i srbskih crkvenih napieva, što ih ima u svojoj sbirci, te iz hrvatskoga sbora iz 16. vieka od pjesnika Hektorevića.

* Nešto slična ima i glede pučkih pjesama Lužičkih Srba. Zaslužni sabirač J. E. Smoler veli na str. 25. I. dielu svoje sbirke: „Njekotre hlosu z nich spjewaju so cylje po starocyrkwinskim a pokazuja na starodawne časy; z wetša wšitke pak maja znamjo Slowjanskich pjesničkow na sebi; druhe njemskemu spjewanju so pšibližujo swjedsja wot swojeho póznišeho nastaća."

u kojega je karike duh i ukus vjekovâ jasnimi slovi urezan. Ta su slova dosta čitljiva i razumljiva te mogu kadšto i povjestniku što to tamna razjasniti; jer se napjevu pjesme većinom mnogo točnije razpoznaje doba nego li tekstu. Subotić veli u spomenutom već djelu: „Pjesme preuzeše sinovi od otaca, te one se pretočiše uviek u onaj oblik jezika, što obstajaše kod živućega naraštaja; tako je postalo, da i one pjesme, koje sbore o najdavnijih vremenih, isti jezik imadu s onimi, štono pjevaju o kakovu dogodjaju iz našega vremena“. Takva se promjena nije sbila kod starih napieva; novi se napjevi stvarahu, al stari ostajahu, kakovi su bili prije.

Pravi izvor današnjih slavenskih napieva ima se tražiti u poganskom slavenskom pievu, koga je kršćanstvo još manje moglo iztisnuti nego što je izkorjenilo stare poganske nazore, imenito nije kultus vila propao već se je krepko uzčuvao, a s njim i starinski piev; a dojilja i čuvarica našoj pučkoj glasbi ima se tražiti u slavenskoj crkvi. Crkva je izborom, porabom i razprostiranjem starih grčkih i slavenskih napieva pievu slavenskomu pravac dala, te nanj udarila pečat narodnoga značaja.

KNJIŽEVNOST.

Biogradska književna pisma.

VI.

10. srpnja 1869.

I opet o knjižarskoj trgovini!... Ne znam, kako je tamo u vas, ali je amo u nas knjižarska trgovina dogrdjela mnogomu neprijatelju čitanja, a valja da znate, da medju neprijatelje čitanja ide ponajprije onaj koji smrtno mrzi, da mu se o jednoj stvari i po dva tri puta u novinah piše. Al da prodjemo ipak na stvar. Neprijatelji se lako ne pretvaraju u prijatelje.

Mi smo ljudi koji bismo radi putovati brzo i ugodno, a mjesto željeznice imamo samo obične seoske putove, i mjesto dobrih valjano pripravljenih kola samo nekakva, koja su do juče volujska bila. Držim, da će mi svatko odobriti, da sam pogodio cilj ovim uporedjenjem, kad kažem, da mislim tim našu knjižarsku radnju, taj promet kovanoga književnoga blaga a narod, toga trgovca što stoji na sriedi medju potroškom i proizvodiocem. Svakome je poznata ta naša nevolja i svaki jedva čeka, neće li se kako god naći mudra glava, koja će se ovoj narodnoj nevolji dosjetiti. Na istoku — u nas — počelo se o tome prije saznavati i uzdisati i kontagiozno jadikovanje prešlo je i na vas tamo. U nas su se oko toga brinula i družtva i vlasti, jer je, na ime, Srbsko učeno družtvo i zapodjelo ozbiljan razgovor, a za tiem se prihvatilo i ministarstvo prosvjete, koje je tu skoro oglasilo u novinah posljednji konkurs. U vas je ostalo na priedlozih i čini mi se, da je ova stvar povela k uredjenju družtava za pučku književnost, „družtva sv. Jeronima“ i „Svjetla“ koje se još ni ustanovilo nije.

O pitanju dakle koje nas je pravedno toliko zanimalo, i o kojem se prema njegovoj važnosti po mom mnjenju još malo i pisalo i radilo, javio se ovamo čuven pisac s naročitom knjigom, prvi koji mu je posvetio zbiljsku pažnju. To je i kod nas dobro poznati g. Og. Utješenović Ostrožinski. Ko dobije i pročita ovu knjižicu, bit će mu na njoj mnogo više zahvalan nego na „pretakanju“ psalama Davidovih u stihove, koje mi više liči na kaprice i obkladu nego li na ozbiljan književnički rad. Knjizi je g. Utješenovića podpun naslov: „Misli o važnosti, pravcu i sredstvima unapredjivanja književnosti srbsko-hrvatske“ i prodaje se na korist Srbskoga učenoga družtva. U Zagrebu će se moći dobiti u knjižarnici Županovoj. (Do sada je neima u nijednoj našoj knjižari. Ured.) Cio sadržaj g. Utješenovića knjige dieli se na osam poglavlja, osim uvoda u kojem se u obće govori o tome, šta je i na što je književnost. Tako je u ostalih poglavljih rieč: o književnom pismu našem, o obradjivanju narodnoga jezika kao književnoga, o pravcu stvarne radnje književne, o povremenoj štampi, o kritici kritike, o književnih zavodih i zadrugah za rasprostiranje književnosti u Českoj, o knjižarskoj trgovini stranskoj (naročito njemačkoj i našoj kakva je sad) s jednim priedlogom o uredjenju naše knjižarske trgovine, i o mecenatstvu knjige naše. Knjižica je pisana živo i zanimljivo, i mi držimo, da je podpuno vriedna da unidje na svaka srbska i hrvatska vrata i da se svuda k srcu primi radi plemenita, visoka cilja, kojemu je namienjena radi unapredjivanja naše nejake književnosti. Unapredjivanje pak književnosti ne znači ništa drugo nego unapredjivanje naše narodne kulture, unapredjivanje narodne slave i narodnoga ponosa. A mi se svagda tiem hoćemo da dičimo i da ponesemo. I opet ne prestaje književničko jadikovanje, opet se hrdjavo kupuju srbske i hrvatske knjige. U ostalom slažući se podpuno s g. Utješenovićem u glavnom pogledu kojim gleda na naš narod i na njegovu budućnost i kojim razmatra svoje pitanje, mi bismo se odvojili od njega u mnogih sitnijih pitanjih. Za mnoga, kao što je ono o jeziku, držimo da su pleonazam u današnje vrieme, jer se iznose na polje nesvršenih pitanja, a ovamo po narodu i književnih krugovih svuda u obće počinje smatrati za svršeno. A i u ostalih stvarih ja bih ostavio često više

mjesta nego on, ne bih svuda ulazio u sitnice, da predlažem i unapried slikam ono što će upravo život sa svojom raznolikošću i bezobzirnošću na sitne uzroke odlučiti možda sa sviem drugčije nego što mi mislimo. Najviše mu hvala na posljednja tri poglavlja, koja mi se čine najjedrija i najpunija istinite koristi. Kamo sreća, da naše mecenatstvo postane ne milost i sklonost velikaška nego ogromni odziv iz mase!! Na svaki način g. Utješenoviću velika hvala na njegovu djelu — tek želim da se ne čita onako malo kao što se obično čitaju naše knjige i da ovdje ne bude daleko od misli do djela. (Konac sliedi.)

SITNICE.

— Imamo iz inostranstva priobćiti viest, koja će jamačno obradovati prijatelje narodnoga nam napredka. Naš mladi zemljak Gjuro Pilar, rodom iz Broda u Slavoniji, imaše dne 28. lipnja o. g. javnu razpravu na sveučilištu u Bruselju u Belgiji, da dobije čast doktora pridieljena tamošnjemu fakultetu prirodoslovnih nauka (la faculté des sciences). O toj javnoj razpravi zabilježi L' Indépendance Belge ovu kratku obznanu: „Predmetom razprave bijahu prievrati zemaljske kore. Kandidat je razložio i branio svoj posao odličnim načinom (d' une manière remarquable), a porota, odlučivši poslije posavjetovanja da zaslužuje najvišu odliku, proglasi ga dosljedno doktorom pridieljenim sveučilištu.“ Kod ustmene razprave sudjelovahu profesori H. Lambotte, M. Mourlon i Salquin. Pismena razprava izadje u Bruselju pod naslovom: „Les révolutions de l' Ecorce du Globe par Georges Pilar, docteur en sciences naturelles“; ima je 158 strana. Čestitamo mladomu doktoru; čestitamo mu tim radje, što si izabra nauku, geologiju naime s pomoćnimi strukami, koja se kod nas do sada najmanje gojila, a koja bi za našu domovinu mogla od velike koristi biti. Nadamo se, da će dr. Gj. Pilar u toj nauci uztrajati.

— Iz pregleda imetka i računa jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî, koj ona dne 30. svibnja priobći, vadimo to, da je koncem godine 1868 njezin imetak u blagajni iznosio 280.581 for. 46 ½ novč.; sav prihod, kojim je ona god. 1868 razpolagala, iznosio 13.881 for. 43 ½ nč. od koga potroši 42.218 for. 20 nč. tako da od prihoda god. 1868 prelazi na tekuću godinu 1.663 for. 23 ½ novč.

— „Pall Mall Budget“ pripovieda, da je Buckle prije na ruski jezik preveden bio nego li na francezki, a Darwina da su u Rusiji u isti čas čitali kad i u Njemačkoj, John Stuart Mill pako da je ondje u svačijih rukuh.

S čega i kako se to ovako sbilo, kazat ćemo radi tiesnoga prostora u kratko. Kada se je krimski rat po Rusiji onako nesretno svršio, uvjerila se je ruska vlada, da joj valja nastojati oko prosvjete naroda, jer da bez umnih i obrazovanih činovnika neima i nemože biti valjale državne uprave; naputila je dakle cenzore, da nebudu odviše strogi. Uz ovakovu slobodu smatrali su novinari i književnici najprečom potrebom da razlažu, što je i kakova je parlamentarna vladavina. Al toga se je ipak vlada uplašila i zato brže bolje doviknula žestokim novotarom: Nećete ne! Znanstvene razprave neka vam budu, al političkih nedam. Najumniji izmedju ruskih književnika prihvate ovaj kompromis, pa stanu učiti i prevadjati djela najboljih evropejskih pisaca. Mladenačkom snagom i žestinom bace se oni u valove, kojimi se talasa učenost današnjega vieka; zaneseni silom i jasnoćom novih misli late se posla a sada krče put novomu pravcu i zamašnomu napredku. Ide to da kako kojekako, pa bi vlada htjela zagatiti nabreknutu rieku duhovnoga pokreta — al nemože. Cenzura je za znanosti u Rusiji prestala; u sudištu pako, gdje se sudi tiskarskim prestupkom, sjede mladi prosvietljeni sudci, koji nisu podli, da odsude sami svoju uvjerenost.

Nu u Rusiji brinula se je vazda uz svjetsku i duhovna cenzura za spas naroda; a to obstoji još i dan danas. Dakako da je vlast kaludjerska sada ograničena na same vjerozakonske predmete; a „sveti otci“ brane svoje pravoslavje tim, što na druge napadaju. Ako dakle hoćeš tiskom razglasiti ma kakovo vjerozakonsko mnienje, dopustit će ti to duhovni cenzori, rekneš li koju na obranu njihove vjere. Bez ove doskočice nebi Buckle-ova djela u Rusiji možebiti nikada svjetla ugledala bila; nu prevodilac dopusti svetomu otcu, da uz najpogibeljnija mjesta krivovjerskoga spisa napiše nekoliko opazaka i tako prodje sretno mimo vira kaludjerske gluposti. U 5. poglavju II. knjige razlaže Buckle upliv svećenstva u Škotskoj u XVII. vieku; na ovo primieti velečastni cenzor: „Ovo poglavje pokazuje sasvim jasno, kako se razlikuju vjerozakonska mnienja pravoslavne ruske i škotske crkve. Rusko je svećenstvo vazda vjerno bilo svojemu pravomu zvanju; vodilo je narod i upućivalo u vječne istine, a svećenstvo u Škotskoj, dapače u svoj zapadnoj Evropi, brine se samo za svjetske stvari, pa kvari radi toga sam uzvišeni nauk vjerozakona.“ Na drugom mjestu veli Buckle: „Vjere ima u svakom čovjeku prama tomu, kako i na koliko spoznaje istine toga svieta; zato se vjera ravna po različitih karakterih, te ju nemožeš stisnuti u jednu jeditu formu“. Ovomu dodaje kaludjer: „Dakle vjera nije savez ljudi s niečim, što je preko toga svieta, već je stanoviti odnošaj čovjeka prama svojemu duhu. Kakova je to svjetlost? Odkuda dolazi? Kojim pravcem ide? Kamo smjera? Na to nezna nitko odgovoriti. Dakle Buckle nevodi ljude k svjetlosti već u tminu.“

Ovakvimi primjetbami nada se „sveti otac“ da će raztepsti upliv Buckle-ovih ideja, što ih je sistematično razvio u svom velikom djelu.

Izdaje: Matica ilirska. Urednik: Gjuro Deželić. Štamparna Drag. Albrechta.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 27. U Zagrebu dne 24. srpnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Noćni konjik.

Spjevao Ivan Dežman.

Liepa Draga naočice gine,
Nit joj lieka, nit joj boli znadu.
„To su čini!“ Majka se dovine,
„Basmom treba doskočiti jadu.“

Eto k dievi bajalice stare,
Prouči joj crte sred desnice,
Na srdce joj ruke meće gare,
I pogleda njojzi u zenice.

„Sa mnom Drago! Ne jadaj mi više.
Ako srdce može ti podnieti,
Da učiniš, što čaranje piše,
Ti još danas dragog ćeš vidjeti.“

Huji vjetar, mrak se crni hvata,
Eno putem groblje na pomolu.
„Želiš, Drago, da ti baba gata,
Iz groblja mi daj lubanju golu.“

Prenula se Draga blieda, niema
I zadrhta i suza joj kanu.
„Žurno, žurno — povrata već nema —
Dok se dusi iz groblja ne ganu.“

Sinu dievi pred oči nevjera,
Kucnu srdce, da se prepolovi,
Kleta sumnja na groblje ju tjera —
I nadje se za čas med grobovi.

Ko utvara plaho se pomiče —
Čuj dva reda zubâ ljuto škrinu.
Moma trnu i od straha ciče,
Jer pod nogom lubanja joj sinu.

Obim rukam' u neznani diže
Onu glavu, težku poput klade,
S njom odmunuv bajalici stiže,
I u ruke ko mrtva joj pade.

Proseć, ištuć, grozeć, proklinjući
Uze baba vodit, nosit dievu.
Tak' će svôj se kućari dovući,
Gdje joj kotal stoji na ogrjevu.

Kuha voda i bobucî kipi.
„U var, Drago, lubanju uturi!“
Pljesnu voda, tonu glava. Djipi
Baba, pa se ka zapećku zguri.

I samdokas odanle povadi,
Prieskoč korjen i vratolom travu,
Na ljeskovac sve troje nasadi,
I njim stade prevraćati glavu.

I trostruku nad njom basmu reče —
Eto voda krvavo zapjeni,
I prekipiv krvav mlaz poteče,
Te djevojku šikćuć pocrveni.

„Oj za boga stani babo, stani!“
Cvileć dieva iz kuće izpane.
— Bježi, Drago, kući, ne preda'ni,
Jer će dragi na prag da ti bane. —

Zasja mjesec. Pred Draginim dvorom
Mladi vitez s svojim bielcem stade,
I zavija šarov ljut oborom,
I Draga se svojoj kući krade.

„Jesi l' ti to zlato? Moj Dragane!“
— Jesam Drago. — „Sjaši vjero moja,
Da ti Draga oko vrata pane.“
— Nemogu ja imat tuj pokoja.

Žurit mi se; dvorac novi stekoh,
Pust mi osta. Držiš vjeru Drago?
Ja tad tvrde rieči ne porekoh,
Već te hoću uzeti zanago. —

„Hoću, zlato, samo majku zvati,
Da nam svetog blagoslova dade.“
— Nikog, nikog! Sedla mi se lati;
Il ostani, il sjedni odzade. —

Sjednu dieva, hitar konj zagrebe,
Pas ušuti, konj u šumu ušo,
Mrkom šumom Draga drhće, zebe,
Pita konjik: „Bojiš li se dušo?“

— Negda predah; zadnji rat kad minu,
I kad podjoh vojsci u susreću . . . —
Eto vučje dvie zenice sinu,
Na jahače žarke striele meću.

„Tjeraj konja zlato!“ Konj poleti,
Plaha dieva Draganu produži:
„Prikrade se k meni Branko kleti,
I na tebe tako se potuži:

„„U robstvo nam tvoje zlato pade,
Skupu cienu naši ponudiše,
Prezre izkup Dragan i ostade,
Za dušmankom jer Eminom diše.““

— Branko tako? Ti mu nagnu uho?
Leti konju gorom, dolom leti,
Minulo nam veće doba gluho,
Daleko nas imaš još ponieti. —

Uzmahuje grivom konj, fijuče
Vjetar, Dragan k sebi plašt savije,
I na glavu kacigu natuče,
Pomno nješto pred djevojkom krije.

Pita Draga: „Reci mili meni
Kamo tjeraš? To je bezputica,
To su grozne, propastne strmeni,
Kud će jedva proletiti ptica.“

— Tud naprečac preko gore treće
Moj je dvorac. Bojiš li se dušo?
Hiti mi se, konj posrnut neće,
On je put taj često već prokušo.

Uza me se pribi samo bolje. —
„Oj Dragane! Kaži sad istinu,
Ja pretrpih mnoge već nevolje,
Jesi l' igda ljubio ti Eminu?“

— Drago! ti još sumnjaš? Sumnjo kleta
Zar još uviek ti progoniš mene? . . . —
Tad se vesnu, reć bi s priekosvieta
Ko ridanje izmučene žene.

Ženska sablast pretrča prek puta,
U dub stari plaha tad ulježe,
Škripa drvo, tutnji zemlja. Ljuta
Cika iz njih srdce dievi reže.

„Jao meni jedini Dragane,
To su puti ljuti, nepovrati.“
— Stisni srdce dušo, da ti lane! —
Munjom leti bielac brzovati.

I ukaza mjesec sred pustoši
Kako pada voda u ponore,
Buče slapi, a pjena se troši,
Iz pjene se grozne slike tvore.

S prva sitne, sve više bujaju,
Dok do divske napnu se strahoće,
Skobiv se tad prsnu i padaju,
Čim iz vode drugih množ klokoće.

„Drži konja, nemoš preko vode;
Sa životom tu ti smrt se roči.“
Dragan na to bielca svog ubode,
I na obluk vodu konj preskoči.

— Čuj me, Drago, Emina me ljubi . . . —
Ciknu dieva gledeć na visine:
„Zviezdo moja gdje si? Padni, ubi
S mojom srećom i sreću Emine.“

— Ne nagli se! Gledaj zviezdu tvoju:
Trepti, gine, hoće da se prospe —
Čuj me samo: Gledeć otac svoju
Kćercu vehnut reče: „„Vrieme dospe!

Robujuć ti Emini ukrade
Mlado srdce; u te se zaljubi.
S blagom mojim uzmi nju mi sade,
Da te sablja moja ne pogubi.““ —

Sve u tamu dublje, u planinu
Brza bielac. Po obroncih štekće
Pasjad ljuta. Eto posvjet sinu
I grohotom, bukom gora jekće.

Vještice su pri veselju svome,
Sviete njima sove, sviete ćuci,
Dvori šišmiš, mrtoglavac k tome,
Malik konje drži im pri ruci.

Glednu dieva, ježa ju uhvati,
I svojemu zlatu se privinu,
I drhćućim rukam' obuhvati,
Mjesto tiela suhu — oklobinu.

„Jaoh zlato! — Basmo kleta!“ Reče
Dieva. Dragan njojzi: — Znaš što rekoh
Ja dušmanu? „„Nek me sablja sječe,
Al ja Dragi rieči ne porekoh.““

Hitro konju, hitro skokom gore!
Gledaj, Drago, dvorac se pomalja,
Gdje med križi noćne svieće gore,
Gdje vukodlak po grebih se valja. —

Glednu kradom dieva, krv joj staje,
Život gine, duša joj se miče.
„Zar još baba o vjeri mi baje?
Zar još sumnjaš?“ Dieva tad zakliče:

— Bože sveti! To je groblje pusto! —
Konj zahrzav med grobove ušo.
„Na tvoj poziv odavle sam usto,
Podaj ruku; bojiš li se dušo?"

Prasnu zora, konj u grob propade,
Za njim nesta bliedoga konjika.
Srdce puče, život ju izdade
Pade na grob Draganova dika.

Dusi narodne straže.

Polak šale, polak istine.

Napisao Aug. Šenoa.

(Dalje.)

Kad su se kapetan i ostali častnici čašom vina zavjerili bili, progovori kapural ovako:

— Osveta i ljubav su one dvie sile, koje mi u ovaj tren svu dušu izpunjaju. Gorim od ljubavi, ginem za osvetom. A pitate li, kamo smjera otrovna striela moje osvete? Na gardistu Goljčevića, hudoga demona moje ljubavi.

— Mali Goljčević hudi demon tvoje ljubavi? zapita u čudu Crnilović.

Svi udariše u gromoviti smieh, da su se ćak gardiste u prednjoj sobi iz sna prenuli.

— Ako je vam do šale, meni je do zbilje. Čujte samo. Znano vam je svim, da mi je Baričevićeva Jelica zaniela dušu i srce; znade to i onako svatko, tko naše novine čita, gdje sam njezinu ljepotu i svoju nesreću opjevao u kakovih 800 stihova. Jelica je diete liepo, pošteno i razborito, pa ako sam možebit previsoko zamašio, prispodobiv ju s Laurom, Ladom, suncem itd.: to je kraj svega toga ipak vriedna iskrene ljubavi. Nemogu kazati, da mi je s prvine ljubav nesretna bila, niti znam, zašto sam u svojih ljubovnih pjesmah toliko jadikovao...

— Jer je to običaj naših liričkih pjesnika, primieti Budić poluglasno, kao da sam sobom govori.

— Da vam pravo kažem, uze opet Milković, nisam imao rad šta jadikovati. Jelica je duša od djevojke, te nevješta umieći gospodjica, koje čovjeka čas primamljuju, čas odbijaju, a kraj svega toga srca neimaju. Jelica pristala je brzo uza me, i do mala pogadjala su nam se srca i usne, da netreba bolje. Al nepogodi se s nami tertius aliquis — stari Baričević, tvrdica na glasu. Saznavši, da moje pjesmice idu njegovu Jelicu, da ih Jelica dapače veoma pobožno čita, odčita on njekoga dana svojoj kćeri paprenu litaniju, kojoj je jezgra po prilici bila:

Mladi jurat,
Vinski brat,
Kartaški svat!

Nevelim, da u tih nepjesničkih stihovih neima zrnca istine, al što je i najtrieznija mudrost ljubavnomu srcu, koje nečuje, nevidi, nemisli, već samo gori. Jelica i ja smatrasmo staroga Baričevića bezćutnikom, okrutnikom, te zaključismo neodustati od svoje pjesničke ljubavi.

Ljubav nepoznaje ni jama, ni graba, ni plotova, pa zato veli već stari rimski pjesnik, da smo vazda željni onoga, što nam je zabranjeno ili hrvatski govoreć: trešnje su najsladje, kad si ih ukrao. Mi se ljubljasmo i sastajasmo potajno; nu nemisli nitko zla, jer, kako rekoh, Jelica je djevojka vrlo vriedna, i kao što bjeh odlučio poslje prvoga sastanka uzet ju za ženu, tako nemislim ni danas inače. Baričević nije slutio o tom ljubkovanju ni mrve. Djevojke su najdomišljatije, kad dozrievaju za muža, pa je i Jeličina hitrost znala izkustvo staroga tvrdice sto puti prehiniti i zavarati, i nejedan put prevedosmo ga žedna preko vode. Najveća sreća bijaše nam narodna garda. Drugi ju smatrahu obranom domovine, nam bijaše štitom ljubavi. U prvi mah čini vam se to možebiti smiešno, al je ipak živa istina. Kad sam ja bio kod vježbe i parade, mogla je Jelica gledati mene, a ja Jelicu bez straha od njezina otca; kad je starac bio na straži ili u službi, opet smo se mogli sastati gdjegodj u perivoju, na šetalištu, nečuveni i nevidjeni od starca. Pri tom su me moji drugovi gardiste svojski pomagali. Budući tvrdica bijaše Baričević i velik muktaš, t. j. čovjek koji nikoga nečasti, al se daje častiti pilom i jelom od svakoga do mile volje. Gardiste zalievali su nesudjenoga mi tasta rujnim vincem do obilja, da mu je služba kod garde vječna mamura bila. Nije dakle čudo, da mutne oči starca neopaziše naše ljubavi. Nu kako je svakomu dobru i zla sreća usudjena, tako postigne i našu ljubav nevolja. Više puti će se i vižle zaletiti orijašu pod noge, te srušit ga iznebuške. Velika je to istina, moja gospodo; istina, koju sam gorko izkusio. Mojoj sreći zaleti se nehotice pod noge čovuljak — hud demon — te sruši u prah sve sladke sanjarije. A kako već spomenuh, taj hudi demon je mali gardista Goljčević. Nije u njega pizme ili zle volje proti meni; ljudi njegove vrsti ni nemogu biti himbeni ili zloradi; nu zla kob izabrala je upravo njega za orudje proti meni. Čujte samo. Jednom podje stari Baričević sa svojom četom na glavnu stražu. Eto liepe prilike sastanku s Jelicom. Da se uvjerim o sigurnosti našoj, podjem k straži, pa zapitam, kamo da je Baričević odredjen, jer da imam štogodj važna s njim govoriti. Na straži mi kažu, da

će to danas težko biti, jer da je Baričević odredjen da čuva njekakov transport na Ciglani. Obukav kod kuće paradnu uniformu, poletih blažen k Jelici. Podjosmo šetati na Žverce kraj glavne straže. Goljčević me zapazi, zazvoni strašno, zatvori oči, razjazi usta, te zapišti — misleći da i kapurala ide velika počast — iz svega grla „Gve — rrrr — aus!“ Gardiste izletiše na polje, medju njimi — kuku lele! — i stari Baričević. Jelica probliedi, ja se stvorih kamenom, Baričević pobiesni, garda se nasmija, a nesretni Goljčević stade za mnom vikati „Gospodine Milkoviću — molim pokorno — gospodine kapurale, molim vas, stanite malko.“ Al ja smeten ponaglim kao da me bura nosi, mrmljajuć ljutito: „Do biesa i ti i tvoja straža i tvoj pozdrav i tvoj transport.“ Kašnje sam saznao, da je onaj transport već dan prije krenuo put Varaždina, a straža narodne garde da se vratila našav ono mjesto prazno. Suvišno bi bilo pripoviedati, što je sirota Jelica s toga pretrpila. Osam dana je nevidjeh, a onda mi opet sine sreća na kratko vrieme. Njekoga četvrtka imao je Baričević stražiti stražu kod vojne kase za dvorištem stare jezuitske palače. Hvala bogu, danas ću bar vidjeti Jelicu. Ja brže bolje k mojemu zlatu. Kad zakrenem u njezinu ulicu — o himbo paklena! — mjesto miloga lišca moje žudjenice na prozoru staro mrko lice Baričevićevo, gdje dimi iz čibuka. Pitam na glavnoj straži: zar je Baričević najmio za tri dvadesetice drugoga gardistu, da mjesto njega straži? Koga je najmio? — Goljčevića!

Al ni to nije dosta. „Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo“ veli latinski pjesnik. Odlučih podmitit hudoga si demona. Siromah djak neima velike garderobe; ni ja nisam žalibože imao nego surku i podosta otrcan zobun. Nemogući sastati se s Jelicom, a hoteći ipak u duhu poljubiti miljenicu, prodah židovu surku, da kupim dragoj kiticu ruža i da namirim listonošu naše ljubavi — staru služavku. Poslav po njoj kiticu svojoj dragoj, povrati se za čas taj naš neliepi postillon d' amour, pa mi izruči, keseć se djavolski, sitnu knjigu od Jeličine ruke. Piše mi draga, da će joj otac na tri četiri li dana u Zagorje radi njeke baštine, da će ona u petak s družtvom u Maksimir, a ja da dodjem svakako onamo. Prepadoh se čitavo. Od utorka do petka neima nego četiri dana, surka kod židova, a otrcani zobun neide u fino družtvo. „Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo“ rekoh i opet, pa ni pet ni šest naručim Goljčeviću, da mi sašije novu surku. — Al sigurno do četvrtka na večer, gospodine majstore! — Nebojte se gospodine kapurale, odmah ću ju skrojiti! — Dodje četvrtak; bio sam uzrujan; malo sam jeo, mnogo pjevao. Dočekah mjesečinu, al nedočekah surke. „Doniet će ju sutra zorom!“ mišljah, pa legoh zlovoljan. Dodje zora, dodje podne, dodje druga ura, rok našega sastanka, al surka nedodje. Deset puti poslah po surku, tri puta posla Jeličino družtvo po mene. „Surka nije gotova, majstor je išao na sajam u Petrinju!“ reče mi poslanica, krezuba baka. „Nemogu od kuće, zub me boli!“ rekoh Jeličinoj služavki. Bože, koliko sam paklenih muka onoga popodne pretrpio! Očajanje, sramota, ljubomornost uzkolebaše moje jadno srce. A uzrok svemu tomu bijaše — Goljčević! Drugi dan dobih istinabog surku, a moj demon molio me tisuć puti za oproštenje; ali koja korist. Jelica zatvori prozore pred mojim nosom. Al i Goljčevića postiže zla sreća, odsudiše ga na tri dana zatvora, što je bio bez dopuštenja pošao na petrinjski sajam, mjesto na glavnu stražu. A šta vam učini nesretnik? Podje k Baričeviću: „Gospodine, reče, znam ja, rad šta ću sjediti. Imao sam vašemu budućemu zetu sašiti surku, da podje s gospodičnom Jelicom u Maksimir, pa je nesretnjak nisam načinio. Molite ga za mene, da me oslobodi buturnice!“ — „Jeste li poludili? Kakvoga zeta?“ — „Nu valjda gospodina Milkovića!“ — „Idite vi s vašim zetom do biesa majstore! Ja neimam zeta, nit mi je moja kći na pazaru za kojekakve vjetrogonje!“

— Šta velite na to gospodo? Nu sad pri kraju, jer je skoro i polak noći, neću vam dosadjivati pripoviedajuć trista drugih nezgoda, kojim je Goljčević uzrokom bio. Razložio sam doduše Jelici u elegiji „Kobna surka“ nesretne zamršaje naše ljubavi, i već se je počelo mekšati uvriedjeno djevojačko srce; al kad je ono došao dan velike muštre na Jelačićevu trgu, obeća mi Jelica pismeno — jer je stari pazio kao zmaj — da će me s prijateljicami gledati s prozora. „Hvala bogu, dobro je!“ mislih si. U jutro podjoh k svojoj kumpaniji, svjetal i snažan kao bog Davor, kad je išao božici Ladi. Čizme bijahu mi ponješto tiesne, a kurje oko mučilo me strašno. Stisnuh zube odlučiv junački pretrpiti taj neznatni jad. Vojska se razredi, glasba zaori, a mila i liepa Jelica pojavi se na prozoru. Srce mi kucaše od radosti. Kao kapural stajao sam na desnom krilu četice, baš nedaleko od Jeličina prozora. Kraj mene stajaše Goljčević. Najednoč zagrmi zapovjed „Desno kret!“ Ja i ostali na desno, a Goljčević na lievo i težkim podplatom na moje kurje oko. — Ta jeste li poludili; na desno! zavrisnuh biesan. — O—o—oprostite, zapenta moj demon i pogazi drugom nogom moje kurje oko. Htjedoh ga probosti, kako sam ljut bio, al tu zaviknu zapovjednik: „Napred stupaj!“ — Napred, da napred! Dok je četa junačka napred stupala uz zvonku glasbu, klipsao sam ja kao šepav jarac, previjajuć se od boli, a ujedno sladko smijuć se svojoj Jelici. Bio sam valjda veoma smiešan, jer Jelica i prijateljice udariše u glasan smieh, da su se sve previjale i napokon prozor ostavile. Smiešnost je smrt ljubavi, a uzrok mojoj smiešnosti bijaše i opet — Goljčević.

Sad ste čuli, što ste htjeli; sad vidite, da sam jadnik, sad održite zadatu vjeru. Tako svrši turobnim glasom Milković.

— Tvoja priča je doista i tužna i smiešna, i skoro bi čovjek pomislio, da si je njeki hudi duh izabrao Goljčevića ostavom tvoje zle sreće. U ostalom neznam, kamo ti rieči smieraju, odgovori kapetan, težko uzprežuć smieh.

— Dà, neznamo kamo te rieči smieraju, doda Cvarić ponješto bojazljivo.

— Osveta proti hudomu duhu! to je sve što vam kazati mogu, odvrati Milković.

— Ja te nerazumijem Milkoviću, reče Crnilović; osvetit se hoćeš Goljčeviću, a sam priznaješ, da u njega neima pizme ni zlovolje, da ti ga je uviek sliepi slučaj bacio pod noge.

— Dajte mi onu zlobnu otajstvenu silu, koja mi je Goljčevića bacila pod noge, pa ću se njoj osvetiti. Nu mogu li sudbinu uhvatiti za kiku? Nemogu! Ergo što vidim, toga se držim! Pereat Goljčević.

— Ali kako da te osvetimo? Valjda netražiš za kurje oko krvi? zapita Crnilović.

— Dà, valjda netražite krvi, doda bojazljivo Cvarić.

— Šta je, da je, samo nek je osveta.

— Silentium! Znam šta ćemo, zaviknu veselo Budić, probudiv se iz čudnih misli. — Straža!

Unidje gardista.

— Pošljite pouzdana gardistu unutra! zapoviedi kapetan. Stanite; tko straži stražu od polnoći kod vojničke pekare?

— Mikica Krakić.

— Kod barutane?

— Martin Goljčević.

— Dobro je.

Straža pozdravi gospodu, pa ode.

Na to nastade šuškanje i muškanje u sobici. Samo se kadšto čuo smieh u pol glasa ili koji mukli „živio!“

— Ali puška je nabita! šapnu Cvarić.

— Ništa zato! reče kapetan.

— Ali moja stara! doda opet Cvarić.

— Šutite! — Ajdmo gospodo! završi kapetan.

Utrnuše svieću, izadjoše na polje i skoro nestade gospode izpred glavne straže pete čete.

Bilo je blizu liepe ljetne polnoći. Iz jasnoga neba probijale tisuće zlatnih iskrica; mjeseca nije bilo na vidiku. Nad zemljom sterao se tanak mrak; ni dašak nije lahorio noćcom; sve je tiho, sve je mirno bilo. Kuće, drveće, grmlje stršilo je u tom sumraku u vis kao glave crnih orijaša. Tko je Zagrebčanin znade jamačno, gdje se vojnički hljebac peče, t. j. da se tehnički izrazim, gdje je c. kr. vojno obskrbno upraviteljstvo, gdje li stara barutana. A Nezagrebčaninu kazat ću u kratko: vojna pekarna stoji kraj savske ceste za hladovitimi kesteni, a zakrenuv od ceste na desno poljskim putem doći ćeš do kuće samotnice, stojeće ne daleko od ledine, Ciglanica zvane. Ta je kuća stara barutana.

Kod barutane stražio stražu gardista Martin Goljčević. Neću da ga opišem na široko. Bio je malešan, suh, uglasta lica, do kože ošišane kose, po staro-hrvatski podrezanih brkova, krupna nosa, debelih obrva itd. Goljčević premda majstor, bio je ipak kukavac, te si je svoje groše krvavo zasluživao. U njegovu malu krojačnicu u petrinskoj ulici nisu se navraćale gospodske mušterije, pa budući čovjek skroman nije mu nikad bilo ni na kraj pameti, da podigne svoj posao na veliko; živario je podosta siromaški. Nu ako mu je narav uzkratila bila velik um, odlikovala ga neumorna revnost i radinost; ako u njega i nije bila duša od junaka, bilo je bar srce dosta dobro. Nu kako se nejako diete otimlje za djedovom velikom batinom, tako se i Goljčević otimao za javnimi častmi. Kod sprovoda nosio je obično debele voštanice, kod procesijah bio je bakljonoša u crvenoj kabanici, kod grada desetnik, kod pete čete gardista i to oduševljen, da si mu jedva para naći mogao. Taj čovuljak stražio je dakle stražu kod barutane od 11 satih do 1 sata po polnoći.

Takov posao nije baš ugodan. Sve naokolo bijaše tiho i mračno, visoki topoli stajahu podalje kao duhovi; na Ciglani gomila topova, a kraj njih šuljala se sjenka graničarske straže. Samo kadšto zalajao bi s daleka kakov kućni pas, samo kadšto zaviknula bi graničarska straža: „Halt berdo! Patrolj vorbej!“ Pa onda sve tiho i mirno kao u grobu. K tomu je i barutana više nalik na košturnicu nego na barutanu. Goljčeviću nije baš ugodno pri duši bilo. S početka šetao je žurno amo tamo. Brzo se uznojio; puška mu bijaše težka. Prisloni pušku na zid, pa stane sjedeć brojiti ure, koje su se ozivale sa svih zagrebačkih tornjeva. Al i to mu je dosadilo; ura bije samo svakoga četvrt sata. Goljčevič sjeti se, da mu se otrglo dugme od vojničke haljine. Sjedne, svuče kaput, izvadi iglu i nît i prišije si dugme u gluho doba pri svjetlilu nebeskih zviezda. Sad je zvono na tornju milosrdnih sestara izbilo jedanaest i tri četvrta. Goljčević izbroji sate, malko se nakašlje, pa segne junačkom desnicom za „srabljivcem“ (vrčićem), što mu ga je vjerna Kata doniela bila. Nagnu jedan — dva puta, pa stane fićukati. Dobro je sokoliti dušu u gluho doba duhova. Nije on doduše vjerovao, da ima noćnih prikaza, al je bio pobožan. Gucnu četvrti put i to ljudski. Eto polnoći! Najednoč zamauknu negdje za grmom mačak. Goljčević se prenu. Čuj sad opet zakuriknu pjevac, a on probliedi, pa uhvati pušku. Bože, što je to! Poslje pjevca ozva se sova, poslje sove magarac, poslje magarca kos, poslje kosa bundaš. Tâ čitav pakleni sbor! Gdje? odkud? Valjda je Goljčeviću vince smutilo ćutila. Al čuj! gle! Kraj

puta za glogovim grmljem nješto huška i šuška! Goljčeviću ježila se koža. Sad! — Sad! Iznad svakoga grma bieli se nješta! Biele utvore dižu se u vis — rastu — kimaju glavom — primiču se mučke barutani. — Goljčevića oblio ledeni znoj; grčevito je stiskao pušku. Da puca? Može li zrno nahuditi duhu? Sad su već blizu! — Napokon se ohrabri junački sin, jer zna što valja proti duhovom.

— Potari vas sveti križ! drhćuć izdere se na duhove.

— Mu — u — u! odgovoriše duhovi, pa sve bliže.

— Potari vas sveti križ! zapisnu nesretni stražar tanjim glasom, pritišćuć se uz vrata barutane.

— Mu — u — u! ponove duhovi, pa za dva koraka napred.

— Potari vas sveti križ! uzdahnu Goljčević sdvojno po treći put — al duhovi, inače vikli stati na treći doziv krsta, nahrupiše biesno na barutanu. Sumrtav sruši se Goljčević, puška pade, razbi srabljivac i puče od sebe.

— Za pet rana božjih! Puška je pukla, zaviknu muklim glasom jedan od duhova.

Trr! zagrmi jedan put; trr! drugi put.

Graničari kraj topova, čuvši da je do barutane puška pukla, stadoše nabacivati se olovom iz pušaka za duhovi, a duhovi razabraše dobro, kako su zrna probijala plot kraj njih.

— Bjegajte duhovi! Graničari nas gone!

— Joj! Joj! Što će moja stara —

— Bjegajte! Spasite petami ugled pete čete.

Kao da si ih prosuo iz topa, jurili su biesni duhovi cestom prema vojničkoj pekari.

Al jao! Eto ti zle namjere!

Dok je kod barutane krojačić zaklinjao duhove, pojavi se huda kob i na drugom mjestu, nedaleko užasnoga pozorišta. Kod pekare stražio stražu Mikica Krakić, dugonosi dugoljan, komu bi bačvar lako bio savio duge krakove u obruče. Mikica bijaše gladan — vrlo gladan, želudac mu je mrmljao kao bubanj pri paradi. A kako i nebi! Šest sati stražiti, pa neokusiti mrvice, ni poliznuti kapljice! Dà, šest sati! Kapural bio je u obće zaboravio, da diše kakov Mikica na svietu. A vjerna drugarica Mikičina? S ljubomorstva nedonese mužu ni ogorjela paprenjaka!

Vojnički pekari pekli su upravo kruh. Miomiris frižkoga profunta žackao Mikičin dugi nos. Vele, da toplo izparivanje jela može nahraniti gladna čovjeka. Mikica nije se žaliboże uvjerio ob istini ove hipoteze. Želudac mu je biesnio. U odaji pekare nanizali bieli pekari liepo čislo crnih hljebaca. To je junak Mikica svojima očima gledo. Časak se svlada, al za čas nadvlada krvnik želudac. Odaja tamna, do hljebaca neima nikoga, pekari se bili vratili k peći. Nuder Mikice grabi! šapnu nečisti duh. Lahko, lagacko zavuče se Mikica u odaju, uhvati dva tri li hljebca, pa bjež na polje. Al jao, cieli niz hljebaca razvali se i padne na tle, a štropot taj probudi pekare. U tren izletiše oni na polje, pa toljagom po Mikici!

— Držte tata! Držte razbojnika! zaurla brašnata vojska.

Jadni Mikica baci pušku pa udri bjegati. Al u čas, kadno zakrenu na savsku cestu, nagazi na četu bielih duhova, hrlećih od barutane prema savskoj cesti. Groza ga popade, znoj ga oblì.

— Bjegajte duhovi! zagrmi četa duhova.

— Otale furije moje savjesti! zavapi Mikica jureć prema gradu.

On napred, duhovi za njim, za duhovi bieli pekari, lupajuć toljagami duhove, a najzad graničari lupajuć kundaci pekare.

„Otale utvore!“ uzdahnu Mikica, razmičuć duge krakove kao komarac za ljetnoga večera, i kao što baciš janje biesnim vukovom kada te gone, tako baci Mikica biesnim duhovom ukradene hljebove.

Al sve žešća i žešća postade hajka, kao da su grobovi otvorili svoju utrobu. Stenjanje, vapaji, uzdasi, štropot, biesna krika: „Bjegajte! Držte! Stante!“ razliegahu se gluhom noćcom, biele sjenke i crne utvore jurile su skačuć savskom cestom, da su se mirne gradjanke u svojih posteljah križati stale.

U to se izvi na nebo krvavi mjesec, da užasnim svjetlom ožari strašno pozorište. Sumrtav dohvati se Mikica grada, usopljeni spasiše se duhovi, al gle! jedan ponajdeblji od duhova, na koga su batine padale kao tuča na mladu pšenicu, zadjenu se nogom u nesretni krušac, zadjenu se i poljubi nosom crnu zemljicu.

Uhvatiše graničari debeloga duha, pa što vidje mjeseče, krvavi putniće? Iz biele odore — iz ponjave izvi se paprikaški nos, poslje nosa debela glava, poslje glave omašan trbuh — izvi se, prosti mi bože! živ živcat jadni kobasar Cvarić.

O Cvariću! žalostna ti majka! Prvi put za svoga vieka pope ti se trbuh do njeke duhovitosti, pa gle sramote, odmah izpipaše vražji nokti, što se skriva pod lavjom kožom rectius bielom ponjavom.

— Vodite me, kud vam drago, nataknite me na ražanj, braćo graničari, zamoli Cvarić plačućim glasom, samo me za ime božje netjerajte kao hrtovi vepra?

(Konac sliedi).

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

(Dalje.)

II. Ljubovne pjesmice.

3. (20).

Ljubovnikove želje.

Kći Tantalova nekoč
U suznu hrid se stvori,
A kćerca Pandiona
U lastu pretvori se.
Ja da sam zrcalo ti,
Da vazda u me gledaš;
Ja da sam haljina ti,
Da viek na tebi budem;
Ja da sam ladna voda,
Da tielo tvoje perem.
Oh! dievo da sam mirha,
Da tielo tvoje mažem;
Il vrpca na tvih grudih,
Il gjerdan oko vrata,
Il sandala bar da sam,
Da nogom gaziš mene.

Tantalos bijaše kralj Lidije i Sipila u Frigiji i imadjaše kćer Niobu, koju oženi tebanski kralj Amfion. U tom braku porodi Nioba šest (drugi vele drugi broj) sinova i isto toliko kćerî. Nad tom se bračnom srećom Nioba veoma pooholila bila i došavši jednom medju Tebanjanke, kako su žrtvovale božici Leti, iz svega grla govoraše, čemu žrtvuju toj boginji a ne radje njoj, koja je od boginje mnogo sretnija i častnija, pošto je dvanaestero djece porodila a boginja samo dvoje. Boginja se Leto nad tom povriedom potuži svojoj djeci bogu Apolu i boginji Artemidi (Diani). Ovi dodju i Niobina djeca popadahu, pred očima majke jedno za drugim od striela božanskih, kojih ne bijaše vidjeti odkle dolaze. Majka Nioba trčaše od boli nesviestna sve do Sipila, gdje se pretvori u kamen, s kojega neprestano majčine suze teku. Taj mitos od Niobe, slavljen je od največih pjesnika i drugih umjetnika grčkih, kao primjer za najnesretniju majku ovoga svieta. Poznata je ona glasovita vrpa Niobidâ iz mramora, koja se sada u Rimu nalazi te ju broje medju najizvrstnije kipove što ih sviet poznaje.

Pandion bijaše kralj u Ateni. Jednom ga neprijatelji tako obkoliše, da mu je do gusta bilo došlo. On pozove u pomoć tračkoga kralja Tereja, a ovoj mu priteče i dobije za nagradu kćer Pandionovu Proknu za ženu. Proživiv s ovom u sretnom braku godinu dana i dobivši sina Itis, prohtije se Prokni družtva svoje sestre Filomele i umoli muža, neka podje u Atenu i neka ju dovede. Terej ode i dobivši od otca Pandiona dozvolu, vodjaše Filomelu iz Atene u Trakiju. Na putu mu se pohoće Filomele i on ju obezčasti; a da ne bude kadra svojoj sestri toga izdati, odvede ju u samoću i odreže joj jezik. Nu Filomela odkrije svojoj sestri cielu zgodu, izvezavši je u jednom vezu. Sestre se na to pri jednoj svečanosti sastanu i u dogovoru zakolju Tereju sina Itisa, pa mu ga za pečenku na sto metnu. Terej se na to zaleti za sestrama, a na prošnju njihovu pretvore bogovi sve u ptice. Proknu u slavulja, Filomelu u lastavicu, Tereja u futavca a Itisa u fažana. Mladji spomenici vele obratno Proknu u lastavicu, a Filomelu u slavulja, što se još i danas drži. I taj je mitos, kao priča o užasnoj nesreći, često od pjesnika spominjan, skoro svaki put kada se slavulj spominje, a bez slavulja nema mnogo pjesama.

„Il vrpca na tvih grudih.“ Tu se razumije vrpca, koju Grkinje izpod halje nošahu, da ova na prsima bude što ljepše pribrana.

„Il sandala bar da sam“. Grci veoma mnogo idjahu bosi i po ulici, a u kući još više, ili bolje reći uviek, jer kad godj bi u kuću, makar i tudju, došli, uviek bi obuću skinuli. Obuća bijaše raznolika a najobičnija sandale (τὰ σάνδαλα). Sandale bijahu podplati, koji se remenjem više ili manje umjetno podvezivahu, tako da ili samo jedan idjaše prieko sredine dolnje noge ili pako uz ovaj još jedan medju nožnim palcem a često još i treći medju malim prstom, koji se onda vješto preko noge preplitahu.

Ovakovih pjesama, koje navode želje ljubovnika, ima svaka literatura na hiljade. Naša je pjesmica puna dražesti, ali prva četiri verza jamačno nijesu već od njezina početka k njoj spadala. Ti mitosi o Niobi i Filomeli spominju se u klasičnoj dobi na takih mjestih, na kojih se radi o najtragičnijem čustvu, i samo u kasno doba ih mogaše ko pridružiti k ovakovoj pjesmi t. j. u doba, u kojoj nijesu više znamenitost tih priča osjećali, nego ih samo kao antikvarske spomenike poznavali.

1. (21).

Dvostruki plami.

Dajte, dajte, liepe žene,
Pit mi vina sve na dûšak;
Jer od silne veće žege
Eto od vas izdan stenjem.
Vience cvieća bakovoga,
Da se vjenčam dajte amo!
Žarom mi se čelo žari.
— Al Erôta biesne plame,
Jadno srce, čim da blažim?!

Ljubav je pjesniku nemilo čelo i srce razgrijala; onomu prvomu lasno mu je u vinu liek naći, ali drugomu se ne da. Sve na dušak piti, uzeo sam za grčki ἀμυστὶ πιεῖν, koje je tako bivalo, da je dotičnik zinuo te si iz neke

visine u usta vino lievao. Pjesnik traži vience cvieća bakovoga, da se vjenča, zašto je kod Grka bio običaj te su pijući bili uviek ovjenčani viencem kako kojim; naš pjesnik eto baš onim od bakova cvieća, a to je bršljan. Bog vina Bako i ljubavi Eros, ne dolaze više u naših pjesmicah kao silna božanstva plodnosti, sklada i kulture, kako u stara vremena, nego su postali: onaj vječni veseljak, a ovaj jogunasto diete, kako ga danas (Amor) običavaju prikazivati, t. j. kreluti, tobolcem i lukom.

5. (22).

Pristanište.

Tu u sjenku moj Bathyllo
Sjedni diete liepo j' drvo;
Meko trese svoje lišće,
Kako nježno slušaj šušti.
Čuj, gdje kraj njeg žubor vrjela
Smamljivim te vabi tokom.
Ko da nuto prodje videć
Toli liepo pristanište.

Ova nježna pjesmica mnogo nas spominje na onaj glasoviti opis onoga pristaništa pod platanom u Platonovu Fedru, tako da bismo mogli reći, da je Platonu pišuću onaj opis na umu bila. Nekim učenjakom se čini, da ova pjesmica spada kao nastavak k onoj gornjoj; nu mislim da se jasno razabire, da je svaka sama sobom podpuna, a da su svojim karakterom (ona nemira, ova nježnosti) tako različite, da ne mogu jedne cielosti činiti. Batilo jest jedan od dječaka, koje Anakreon ljubljaše. (Ta ljubav prama dječakom bijaše, kako to drugdje opazih, kod Grka posvema obična stvar). O ljepoti toga dječaka, koji na Polikratovu dvoru kao flautaš i kitaraš služaše, pripoviedaju spomenici da bijaše čudo od ljepote, i Polikrat postavi mu u hramu Here spomenik, koji nam Apulej ovako opisuje: „Napokon stoji pred oltarom od tirana Polikrata postavljeni kip Batila. Tako je savršeno izveden, da mi se čini, da nikada ništa izrednijega vidio nijesam. Prikazuje mladića, kojega ljepotu je vriedno viditi. Kosa mu je s prieda u dvije pole razdieljena i preko lica pogladjena, a odostraga pada mu bogata do ramena, bacajući sjenu na zatiljak, koji se kroz nju pokazuje. Zatiljak sočan, pun; dolnja strana lica nadignuta; lica se izpod očiju zaokružuju; sried bradice rupica. Držanje jest posvema kao u kitaraša. Pogled mu, kao pjevaču, na boginju uprt. Tunika (košulja) bogato, šareno izvezena i grčkim pojasom pripasana, pada do nogu; hlamis (plašt) prikriva mu ruke do pregiba; ostalo u bogatih naborih dole visi. Kitara mu visi na kajasu, koji je nakićen na polak izdjelanimi kipovi. Ruke su mu nježne, dugoljaste; lieva, kojoj su prsti na razno, dira u strune; desna doličnim držanjem privodi kitari plektron (čim se strune biju), da ju bije, čim prestane pjevanje; do toga kao da još iz oblih usta, preko na polak otvorenih ustanah glasovi pjesme teku. Taj kip prikazuje jednoga od Polikratovih ljubljenih dječaka, koji pjeva slaveći prijateljstvo."

(Dalje sliedi.)

Jadvigin zavjet.

Iz Revue des deux mondes, napisao Amédé Achard.

Preveo Vladimir Pacel.

(Dalje.)

Putovanje se Stjepanovo dovrši u položaju nenadane sreće. Dogovori, koje je imao s prvimi vodjami urotničke stranke, pribaviše mu osvjedočenost da jedno gibanje, u položaju u kojem je našao zemlju, ne bi drugo dovelo nego nekoristno prolievanje krvi. On je imao dosta upliva da dovede vodje na to, da se okane toga podhvata, pa prošav kroz njekoliko županija, koje ga sjećahu drugova svoje mladosti, mogao je misliti na povratak u Pariz, nu zaputi se drugim pravcem mnogo daljim.

Kad je napokon stignuo na granicu Francezku, bje više od tri mjeseca minulo, a nije čuo ništa o grofici Lobogovićki, kojoj nije poslao više od dva tri lista. Čim se je većma približavao Parizu, srdit na polaganost željeznice, postajala je njegova neuztrpljivost sve većom i većom. Kako će ju opet naći? Sada povraćajuć se, nije shvatio kako se je mogao odlučiti na put. Tri mjeseca daleko od nje, ne bijahu li to tri mjeseca oduzeta od ostatka njegova života? Budućnost neće mu ih povratiti. Ljubljaše ju biesno. Odsuće bje za njegovu ljubav kao udarac vjetra, koj podpiruje plamen. Napokon nadodje. Grofica bje u njekom malom salonu, sjedeća pred oblokom, naslonjena glavom na dlan, nješto blieda kano da sanja. On ju zazove; ona zaviče, htjede se dići, pa pade onesviešćena u njegov naručaj.

— Ah! ona me uviek ljubi! mišljaše on.

Čim grofica otvori oči, udre u plač.

— Nu umiri se! zaviče Stjepan; ja sam to, neću te više ostaviti!

On joj je govorio dugo glasom najživlje napetosti, pritisnuv ju na svoje srdce, zovuć ju najnježnijimi imeni, sav izvan sebe, opojen radošću, kao lud! Ona se ne ganu, već ga gleda, te plače, vraćala mu po koj poljubac, zadrkta naglo, proplače još žešće, najposlje klone glavom na grudi Stjepanove, te jeca.

— Nu što ti je, reče on.

Ona se uzpravi. — Meni? ništa. To je iznenad. Ti si me uništio. Bijah sama, mišljah... Ti nedodješ i, prije nego sam te vidjela, ti si mi pred nogami... Htjedoh umrieti...

Kad je Stjepan morao ostaviti groficu Lobogovićku, htjede bit sretan, a bio je nesretan. Je li ga ona tako dočekala, kao što je on želio?

Jadviga ga dočeka, kao da ga je vidjela dan prije, te mu bje prva pružila ruku. — Ja sam saznavala po vašem otcu sve, što ste učinio, reče mu ona. Rodna vam je zemlja donesla sreće i drugim, koje ste vi odvratio od pogibeljne staze. Ja sam zadovoljna s vami.

Pošto se on ukaza zabunjen ovim pozdravom, doda ona podsmjehom: Praštam vam sve zlo što si ga počinih sama sebi tim, što podjoh za vas. Ja sam vam bila i ostajem prijateljica.

Ona stajaše tu kano njetko komu je misao slobodna, pitajuć ga o raznih dogodjajih putovanja, o tegobah koje je podnio, o zamršenih pogibeljih, koje su mu u susret došle, o vjernih prijateljih kod kojih je odpočinuo. On ju obaviesti o svih malenkostih ovoga pustolovnoga poslanstva. Dovršiv on pripoviedanje reče ona: Ja vam ne imam od moje strane ništa pripoviedati. Vi znate što znači život pun malih dogodjaja, koji imaju vriednost, koju i zrno pieska. Svi si dani naliče. Na primjer, ja sam mnogo razmišljavala...

— O čem?

— O meni i o vas. Posljedica je dobra, vi ćete kod toga bit na probitku. Posljednji put, kad sam s vami govorila ozbiljno, klilo je nješto u mojem srdcu. Mlada se žena težko odluči, da ne bude nipošto ljubljena. Ona misli da ima pravo sve zahtievati, pače i od onoga koj joj ništa ne obeća; za tim sam bila ja pod udarcem velike nesreće, radi toga postadoh nepravedna. Sada sam se i tomu odrekla.

— To će reć, da me ne ljubite više?

— U suprot, ja vas ljubim veoma, nu to nije više ona ista stvar. Da ja mogu nosit vaše ime, kojim se ponosim, a da nisam vaša žena, to bi bilo prekrasno. Pó nesreći se ovo zlo ne može preinačiti. Treba daklje da se vi glede toga na što odlučite. Uzesmo se kano ljudi koji naumiše živjeti bez prevelikih briga, naš život može još dobrih časova imati. Moj život teče kao bistra voda po mahovini. Polovica ovoga života posvećena je mojim prijateljem, druga polovica pripada ostalomu svietu, koj ga ne prezire. K meni dolaze mnogi, vidjet ćete. Dopada im se kod mene, pa dolaze ovamo. Na moju je molbu grof Kloska uzeo ložu u operi. Ako vam se rači sprovadjati nas, učinit će vam se ondje mjesto. Ja sam počela plesati, to je uzrok, s kojega mi ples nije dosadan. Čini mi se, da se sjećam da vi izvrstno plešete. Prvi put kad se sretemo, učinit ćete mi ljubav, pa ćete sa mnom plesati. Nisam baš nevješta. Jašim mnogo, skoro svako jutro. Nješto glasbe, nješto čitanja, gdjekoja čaška čaja još k tomu, pa tako vrieme prolazi. Eto moga života; vaš će ostati onakav kakav jest, to vam je velika srećka.

Stjepan bijaše nješto zabunjen. — Zbilja, doda Jadviga, kako je to, da vas nije grofica Lobogovićka sprovela na vašem putu? Bijaše tu valjda pogibelji.

— Ona to nije znala, odgovori Stjepan, grizuć si ustne.

— A zar ona to nije slutila!

Jadviga poreda njekoliko crayôna pred njeko risanja, koje je risala u onom času, kad bje Stjepan ušao. — Jeste li vi opazio oči grofice? doda ona. Ja ne znam dražestnijih, nu mienjaju se svaki čas, čas liepo vrieme čas ružno. Kakove oči, takovo srdce, veli njeka poslovica.

— Poslovice lažu.

— Tako budi.

Ona stavi u red svoje škatuljice i papire. — Vi znate da vas ja ne suzdržajem? doda ona. Moja su vam vrata uviek otvorena, a vi ćete ostati kod mene tako dugo, kako vam se svidi; nu ne mislite da ste obvezan produljiti ovdje vaše posjete. Ako imate daklje kakva posla ondje, ne žapajte se.

— Neimam posla!

— Ah! tim gorje, ja odlazim.

Odlazeć od grofice Lobogovićke, bijaše Stjepanu srdce žalostno; odlazeć od Jadvige bijaše mu težko. To što mu je ova rekla ob očiju svoje takmice bijaše istina, a kako bje to, da mu se ono, što mu se njekoč pričini dražešću sada nedopade? Odkada odputova, promieni se sve oko njega. Jadviga nije više ista, nu to nečini ništa; ali grofica Lobogovićka mu se pričini s novim licem, to ga uznemiri. Stjepan, zamisliv se jednom, podje razmišljavati minulost. Zašto nije grofica sbilja opazila za vrieme njegova odlazka, da joj on nješto taji? Njekada se ona nebi u tom prevarila bila; ona mu čitaše onda u očiju. Pa zašto one suze na dan njegova dolazka, kojim naglost podnipošto ne uzmože izpričati? Žalostna, ganuta to bje pravo; nu suze, koje se ne posušiše, to ne bje naravno. Stjepan se izgubi u tisuć predmnieva, nu s nijedne se ne razabra. Rieči Jadvigine dolažahu mu bez prestanka na pamet. Zašto ona oznaka njezinih očiju? Žene se poznavaju medjusobno; one se proniknu jednim pogledom. Sve ga je to uznemirivalo. Od njegove odsutnosti, nastanila se je grofica Lobogovićka u dolini Montmorency-a, gdjeno je odkrila, blizu Eaubonne-a, kućaricu skritu u zeleno. To je mjesto bilo napunjeno velikim drvećem. Čovjek je ondje mogao pomisliti, da je na kraju svieta. Stjepan nije propustio navrnuti se onamo svaki dan; nu ondje mu se podnipošto ne dopadne tako kao u Saint-Jamesu i u Forli-u. On je ondje naslućivao, da je nješto nastalo medju njim i groficom. Kadkada mu se svidi

jašiti. Bijaše to sredstvo udobno, te koje mu je služilo kad mu se je prohtjelo. Njekoga dana idué pješice, sasma u svojih mislih, vidje gdje njetko k njemu jaše naglim skokom, te koj od mjesta, gdje ga je opazio, nadodje do njega za tili čas. Bijaše to markiz Rispoglio. Rukovaše se. Markiz je nosio utaknutu ružu netom ukinutu.

— Vi idete grofici Lobogovićki? zapita ga Talijan.

— Idem.

— Ja dolazim odanlje. To je pravo gniezdo od kuće. Čovjek bi rekao da je sagradjena po kraljeviću, za nastanak putujućoj vili... Svagdje sjena, svagdje cvieće...

— Vi znate dobro to mjesto?

— Oh! ja sam onuda obašao sve kutove.

Oba se mladića razstadoše, jedan idué korakom, a drugi leteć kao ptica naglim korakom. On je bio veoma ugodna lica, ovaj rimski markiz; glave pune izraza, oholih očijû, ponašanja lahkoga, pun soka, kao mladika, kojoj u grane vjetar udara. Uspomena one ruže, koju nosaše zataknutu, proganjaše Stjepana. Za što mu bje lice tako sjajno i sretno? Malo kašnje udje Stjepan kod grofice. Ona se je šetala u sjeni, s ružom za pasom. Oči joj bijahu nježno modre i sjajne. Govorahu njeko vrieme, on smućen, ona raztrešena, puštajuć polagano izlaziti rieči sa ustnice, jednu po jednu, kao da se je mučila tražeć ih... Časom bi, gibanjem punim bezbrižne priklonosti, uzimala ružu, koju je imala za pasom, mirisala je, te ju milovala. Ova ruža sjeti odmah Stjepana na onu, koju je markiz Rispoglio nosio.

— Dajte mi ovu ružu, reče naglo.

Ona utrgne sasma svježu s ružičina busa, te mu ju ponudi.

— Ne, ne ovu, siljaše Stjepan; drugu, onu koju vi u ruci imate.

Grofica zatezaše. — Vi nećete?

— Ova mi je ruža dana.

— Pa vi držite do nje?

Ona ušuti, pa metne uzprkos tomu cviet na ustne.

Stjepan joj primi žestoko ruku. — Markiz Rispoglio vam je dao ovu ružu, a vi ga ljubite? zaviknu.

Ona htjede govoriti, zacrveni se, pobliedi, pa počme jecati.

— Ah! ja uvidjam sada, doda Stjepan. Vaše današnje suze razjasnjuju mi vaše onomadnje suze. Daklje, vi ga ljubite već odavna?
— Grofica nije imala više moći, da odgovori.
— Ah! kukavno srdce! nastavi Magjar, ostavljena vam bjehu tri mjeseca, pa od ove ljubavi, koja bi morala trajati cieli život, ne ostaje ništa!

Grofica, koja prestade dihati, sklopi ruke. — Ah i vi imate pravo! reče ona naporom, prokunite me, iztjerajte me iz svoje uspomene. Ja sam sve zaslužila, a vi mi nećete ništa reći, da si nisam sama sebi rekla sto putî; nu vi neznate kako sam ja nesretna. Svake noći plačem, svakoga dana hoću poludjeti... Ah! da sam ja znala, kako bi vam bila rekla: odvedite me sobom! Ja bih voljela umrieti...

Ona si skrije glavu medju svoje ruke, pa pade onemogla na klupu. Stjepan ju motraše sdvojno, nu skoro ganut. Ova bol ne bje pričinjena, ove suze ne bjehu lažljive, jer dolažahu možda od zabludjele duše, nu iskrene. Moglo se je misliti da će ovi uzdisaji raztrgati ove nježne prsi. Nehotice metne nježno ruku na grofičinu glavu. Odmah se je ona dočepa. — Što hoćete da činim? doda ona. Zapodjedite ja ću vas slušati. To je samo navala groznice, to će minuti. Ah! siromašni dragi prijatelju, kakova vam ja zlo činim! To nije moja krivnja, hodite! Ja sam dosta molila, da ne ljubim nikoga nego Vas... Ja sam bila tako sretna još nedavno; ništa nego jedna želja, jedna misao, vi te vi.

Iznovice obliju ju suze, za tim reče, pritisnuv si ustne na ruku Stjepanovu: — Vjerujte! ja sam sjegurna da, ako ostavimo ovu kuću, da ćete vi taj biti, koga ću ljubiti.

— Misliš li? reče brzo Stjepan, pa da ti rečem: Hodi, hoćeš li me sliediti?

— Odmah!

— Pa dobro! ti ćeš vidjeti, da li te ja ljubim. Mi ćemo zajedno izčeznuti, pa nitko od onih, koji nas okružuju, neće nas više vidjeti.

Grofica mu se baci u naručaj. — A ti ćeš mi oprostiti, pa ćemo biti kao njekada! zaviče ona.

Čim Stjepan ostavi villu Eaubonne, napuni ga njeka vrst ludosti. Najčudnovatije osnove kolebahu se u pameti mu, ali on nevidje u njih nijedne izvedljive. Ima tu moralnih položaja, gdje nas ništa više ne preseneti. Misli se, da su lasne sanjarije, o kojih sinoć mislismo da nisu vriedne razmišljanja. Čovjek ima krila da može letjeti nad zaprekami, ništa ga ne prieči, niti budalaština niti zločin. Čovjek je bio nepokvaren, pa postade pokvarenim. Otac mu, koga štovaše, te komu je učinio u njeko drugo vrieme žrtvu svoje slobode, žena mu, koju je počitavao, sve je bilo ugrabljeno uplivom strasti. Samo jedna stvar činila mu se neobhodno potrebita, iztrći groficu uplivu, koj ju okružavaše. Za drugo nije mario.

Vrati se daklje u Pariz da učini naredbe potrebne za odlazak; nu vrieme je minulo, kadano junaku pomagahu krilati konji i krilati zmajevi.

Najmanja zapreka zaplete se u tisuć vrstî, treba sve predvidjeti, te posebnost korakâ, na koje se odvažismo zahtieva da se duh prisili na razmišljanje, kojim se prvi plamen prilagodjiva slučaju. Mnogo stvarî, na koje Stjepan nipošto nije pazio u prvom trenutku svoga povratka, dodju mu sada na um. On je ostavio groficu zauzetu za ozbiljnu glasbu, duboku, strastno idealnu i sanjarsku njemačku, on ju opet nadje zaljubljenu

u strastnu glasbu, ćutljivu i sjajnu taljansku. Njezin omiljeli cviet, kojega joj šar i miris najbolje ugadjaše, te od koga ona imadjaše uviek po po koju kiticu na sebi, bijaše ljubica, a sada je ljubila samo još ruže. Sve ove vanjske promjene, zar ne kažu korenitu nutrnju promjenu. Kako je to da ih nije opet opazio? Ima li sila, koja može učinit ono, što jest da ne bude? Je li zbilja taj odlazak liek? On mu preda groficu, nu vrati li joj tim i ljubav. Njeki mu je glas vikao da ne. Pa ako ga ona više neljubi, kakov će im bit život u stranoj zemlji, dočim su jedan o drugom sablaznju vezani, koja im prieči u sviet. Stjepan je poznao raj, on je spoznao i pakao. To bje za stalno grofica, koja mu je izjavila da putuju, nu na koj način? Ona je imala možda plamen žrtve, nu to bje ipak žrtva.

Stjepan se oledi s ove misli. Čim većma je iztraživao sâma sebe, izkušavajuć svoj položaj tim većma izčezavahu posljednje nade, kao što nestaje suhoga lišća s drveta, što ga bije jesenska kiša. On se zaputi u Eaubonne s njekim žalostnim rogoborom, slušajuć uzprkos njeku nutrnju silu, koja ga goni. Kad je on amo stigao, bila je tamna noć. Debela i mirna sjena zatvarala je tu okolicu, a vjetru nigdje ni traga. Negibivo drveće kao da spava pod nježnom vedrinom zviezdja. Stjepan prodre u perivoj laganim korakom. Jasna svietiljka svietljaše s jedne sobe razi zemlje, gdje opazi groficu sjedeću u naslonjaču, glavom medju rukama. Kosa joj bje u neredu; ona je nosila još onu istu odjeću, koju je imala onoga poslje podne. Mogao bi bio čovjek pomisliti, da se nije pomakla s mjesta. Sakrit u sjeni njekoga gustoga grmlja, motraše ju Stjepan. Bila to sâma slika sdvojnosti i onemoglosti. Kad je podigla glavu, bje joj cielo lice natopljeno suzami. S ružom u ruci cielivaše ju svaki čas žestoko. Stjepan se udalji; da je unišao, bio bi ju ubio.

Njegov san od jednoga dana izčezne. Njegovo se srdce zakrvavi; nu savjest mu se oporavi. Da mu je isto samoljublje divlje bilo, to nebi bio mogao grofici zapovjediti kaznu da ga sliedi, jer ga je ona ljubila. Ah! Jadviga bijaše veoma osvećena! On sprovede noć na nôgû. Ova tvrdokorna potreboća, koju čovjek izkušava da oživi svoju bol, prisili ga da otvori sva pisma, koja mu je grofica Lobogovička pisala njekada. Svaki redak, koga je proždirao, ulazaše mu u srdce, kao striela ostaviv nakon sebe ranu. Kako ga je onda ljubila! pa kako joj je on vjerovao. Jutro nadje Stjepana u tom strašnom promatranju. Čim dočita posljednju stranu, za njekoliko sati odluči šta će.

Kašnje ode ka grofici. Ona ga primi bliedim podsmjehom, pa, pokazav mu svoju putnu odjeću, reče mu:

— Vi vidite, moj prijatelju, ja sam spremna.

Na to odgovori Stjepan, pozvav ju da sjedne. — Treba da saberete svu svoju hrabrost.

Ona ga pogleda sva zabunjena. — Ako tko dodje ubaviestiti vas da se je markiz Rispoglio pobio u dvoboju? — —

Zapita ona. — S vami?

— Sa mnom . . . On vas je ljubio . . . Ja ga ubih.

— Bože!

Glas joj zape u grlu. Stjepan htjede za čas zadaviti ju, nu utaživ svoju bjesnoću reče: — Razaberite se, to bje samo kušnja . . . Markizu nije ništa. Vi mi dajete spoznati jednim krikom, da ga ljubite.

Grofica osta sasma blieda pred njim. Kad se nadje vani: — Pa me ona nije suzdržavala! reče on, obrativ na polak glavu kao da vidi, da li ga ona nesliedi.

Ponos mu dade jakost da nastavi put; nu na prvom zavoju puta, kad no nije mogao više vidjen biti, onemogne mu naglo srdce, a on padne na kamen.

(Dalje sliedi).

POUKA.

Slike iz Bosne.

Nacrtane Kl. Božićem.

I.

Sarajevo.

(Druga slika.)

Od 40.000 stanovnika sarajevskih odpada poprieko 30.000 na muhamedance, 5500 na pravoslavne, 500 na katolike (sa stranci) 2500—3000 na židove i 1000 na Cigane. Mora se odmah primietiti, da nema ništa nesigurnijega u Turskoj nego li statistika pučanstva. Do sada se popisivahu samo familije radi poreza i dâća, pa zato su mnoge obitelji iz naklonosti ili uz mito bivale sasma izpušćene; mnoge naročito nisu uvadjane u službene popise, da se kontrola plaćenih poreza neuzmogne voditi. S toga su nastale tolike brojevne razlike u pogledu stanovničtva sarajevskoga, te su neki uzimali ga na 60—80 tisuća, neki na 25.000. Ovomu posljednjemu broju protivi se obseg grada, na veliko razprostrta trgovina potrošna i kretanje puka kod javnih svečanosti i na pazaru. Osim toga imade nekakav popis mužkaraca od godine 1866, po kojem je žiteljstvo, uzamši razmjerni broj ženski, iznosilo ukupno 36.000 stanovnika. Pošto se znade, da ovaj popis nije podpun i da je u Bosni ženskî u obće više nego li mužkaraca, može se kazati, da cifra od 40.000 istini blizu stoji. God. 1867/68 preduzet je po nalogu vlade službeni popis svega žiteljstva

obojega spola, ali je dotična komisija naišla na ogromni odpor kod muhamedanaca, koji drže protivno zakonu, da se ženske popisuju, i zato neima dvojbe, da mnogi nekazaše broj ženskî. Mnoge obitelji nehtjedoše ni primiti u kuću komisiju; naročito je to bivalo u Sarajevu, tako da je vlada duže vremena pretresala, bi li se silom poslužila; bojeći se medjutim razjarenosti obćega fanatizma, zadovoljila se nekoje familije po kazivanju susieda upisati. Same su žene smatrale kao sramotu sebi nanešenu, što se njihovo ime i doba od njih traži; mužkarci muhamedanski, smatrajući žene po zakonu religioznom kao bića bez računa u družtvu ljudskom, kipili su jedom i gorčinom na ove naredbe. Kolikogod je istinito, da u familiji muhamedanaca-bošnjaka faktično žena nije zabačena kao kod pravih Turaka, za koje se nemože reći, da imaju familiju u našem smislu, opet je običaj vjerozakonski izjednačio ga u vladanju javnom naprama ženam sa surovim Turkušem.

Žalibože nemože se znati ni za točan broj pravoslavnih, jer se vladike grčki nebrinu za uvedenje urednih matica; ili ako imaju, kao što se nemože sumnjati, točan broj duša u svojih kancelarijah, nedadu ih javnosti, da se neuzmogne kontrolirati globarina, koju od puka uzimlju. Narod bo uzdržava sve svećenstvo, vladiku, pa plaća u Bosni 22.000 groša godišnje patrijarhu carigradskomu.

Židovi skrivaju takodjer pravi broj svojih pred javnošću radi poreza, ali još više iz vjerozakonskih razloga.

Samo katolički župnici, Franjevci, imadu redovite matice živih, vjenčanih, rodjenih i mrtvih svake godine, i podnašaju ih svomu ordinariatu, koj svake četvrte godine izdaje šematizam. Po šematizmu od godine 1864 bilo je u Sarajevu 75 familija katoličkih, 63 bračne i 239 duša ukupno. Lani na koncu godine imala je katolička obćina preko 100 obitelji, jer se nekoliko stranskih naselilo. Parokija katolička proteže se van grada i brojila je god. 1864 1191 dušu, a 204 obitelji, od kojih 236 bračnih. U obće je dokazano, da se katolici najviše pomnožavaju u Sarajevu kao u cieloj Bosni; nu židovi, koji su još u malenu broju u zemlji, množe se brže nego li katolici.

Žiteljstvo je Sarajeva osim židova i Cigana, kao u svoj Bosni, mimo sandžaka novopazarskoga, gdje je pomješano s Arnauti, izključivo hrvatskoga i srbskoga plemena. Turaka pravih, iliti Osmanlija porieklom i obitelju može se reći da nema, jer one familije, koje su ondje ostale, pošto je Bosna osvojena bila, preliše se tečajem vremena u čiste Bošnjake i zaboraviše turski jezik. Turaka Osmanlija imade samo po varoših, gdje kao činovnici živu, a najveći ih je kontingent u Sarajevu. Oni sačinjavaju cielu zemaljsku vladu, a Bošnjaci su samo prisjednici u medžlisih, kojim svagda predsjeduje Osmanlija. Ovih činovnika imade u Sarajevu do 600, gdje su ustrojili čitavu burokraciju po evropejski, te ih zato Evropa smatra „kulturträgerî“ u istoku.

Židovi su španjolski, koji se u vrieme inkvizicije u 15. vieku u Tursku naseliše. Oni i sada govore medju sobom španjolski, kao svi njihovi suvjernici u Turskoj, ali naučili su radi poslova narodni i turski jezik; nu ima mnogo ženskih, koje neznadu ni riečce osim španjolske.

Cigani, koje Turci nazivaju polunarodom, bieli su i crni; prvi su muhamedanci obrezani kao ostali muhamedanci, ali ih ovi neprimaju u svoje bogomolje, niti u groblje; imadu po sebi džamiju. Crni cigani su pogani, ali se priznavaju k Turkom. Medju sobom govore ciganski, ali znadu i narodni jezik.

Oni stanuju izvan grada iza potoka „Košove“ koj od zapada čini medju Sarajevu. Prediel, gdje ovi Cigani stanuju, zove se ciganska mahala i sačinjava predgradje Sarajeva.

Vojnička posada Sarajeva sastoji se od dva bataljuna pješaka, Bošnjaka, jedne baterije topčija Osmanlija, dva buljuka (eskadrona) konjanika mješovitih narodnosti.

Sarajlije su liepoga uzrasta, jakoga stasa, obloga pravilnoga lica. Mužkarci su po prieko do $5^1/_2$ stopa visoki, imadu široka pleća, glavu pravilnu, čelo otvoreno i visoko, nos srednje veličine a lice liepo razmjerno. Žene su ovelike, većinom čvrstoga ustroja, obloga i pravilnoga lica, dražestnoga držanja i vatrenoga živoga oka; razvijaju se brzo: u 14 godini rekao bi da im je 18—20 godina. Oči su u obće kod mužkî i kod žena velike crne i modre, a riedko sive. Kose crnomanjaste a ne čisto crne, više nagiblju plavim nego li crnim; rastu obilno, osobito se ponose žene bogatimi pletenicami. Oštrina vode ili klime lišava ih rano najljepšega uresa: zubi, tako da su često djevojke od 20 godina krezube, a umjetnost nije još dotle dospjela da nemilosrdnu narav kazni za zlobu spram ljepotica. Nekoji misle da pretjerana poraba „sladka“ još za djetinstva škodi zubim, a to bi se kao dalo opravdati tim, što se ova mahna samo u boljih kućah pojavljuje.

Mužki nose kose kratke; glavu briju sada samo Turci i ostavljaju na sred glave mali pahljić, koj slože pod turban. Neka predsuda kaže, da Turci zato ostavljaju onu kiticu, da ih za nju Muhamed uzmogne pograbiti i u dženet (raj) povući. Pravoslavno svećenstvo nosi dugu kosu, koju za vrieme službe spušta po ramenih.

Nemože da ne padne u oči nekakva razlika fizičnoga karaktera Muhamedanaca, koji ti se na prvi pogled čine, da su čisto druge narodnosti. Nije to samo puna velika brada, koja ga od brijanoga raje razlikuje, ili velikom čalmom pokrivena glava! Vjerozakonska načela, način mišljenja i življenja različit od kršćanskoga djelovao mu je na prirodni razvitak tako, da mu je i slika lica dosta orientalna, koja se još većma

iztiče u mirnu, ozbiljnu, dostojanstvenu i nećutljivu držanju izvanjskom. Ova razlika nije tako velika po selih i manjih mjestih, gdje muhamedanac živi pomješan s kršćani, nego se opazuje najviše u gradovih, gdje živi staro plemstvo i više manje po turski izobraženi gradjani.

Židovi, koje ondje službeno i obično zovu „Jahudija", ne samo da se razlikuju od svih drugih viera, nego i od ostalih svojih sunarodnika u Evropi. U Tursku došavši našli su se skoro u svom elementu, te su odjećom, načinom života postali pravi istočnjaci, tako da se dade zaključiti, da predstavljaju primitivne židove prije dobe Krstove, samo što su izgubili svoj jezik, od koga su jedino pismena zadržali.

Muhamedanci su sarajevski po staležu plemići i vlastela, spahije, trgovci i rukodjelci. U novije vrieme počeli su se u trgovini živo natjecati s pravoslavnimi kršćani i židovi, i to uz nagovor i podporu vlade. G. 1867 poslala je ona dvojicu glavnih trgovaca sarajevskih u Pariz i London s preporučnimi pismi na tamošnja poslanstva, a lani drugu dvojicu u Beč i Berlin. Vladina je namjera u toj stvari očevidna; želi naime i trgovinu spraviti u ruke turske i paralizovati svaki upliv kršćana pravoslavnih, koji su do desetak godina nazad bili jedini trgovci u savezu s evropejskimi tržišti. Židovi su ih u tom brzo nasliedili, ali kroz često prevarne falimente izgubiše vjeresiju u inostranstvu; ovaj gubitak nastoji vlada izpraviti preko muhamadanaca. Za vladu je jednako, da li muhamedanci ili židovi gospoduju trgovinom u zemlji, jer su joj židovi više odani nego ćak muhamedanci; njoj je samo do toga da raja nedobije snage. Muhamendanci su takodjer bakali.

U rukodjelstvu su muhamendanci prvi toli glede marljivosti u radnji, koli glede kakvoće robe.

Pravoslavni su najviše trgovci i njihove kuće su najsolidnije do sada, neću reći samo kapitalom, nego i poštenjem firme i dovoljnom vještinom trgovačkom. Prve kuće su: Em. Jeftanović, koj da je tako dobar patriot, kao što je bogat trgovac, smatrao bi se prvim čovjekom u Bosni; Braća Hadji-Ristići, u svakom obziru čestita obitelj; braća Savići; Despić; braća Besara; Jeftanović Antonaki, najizobraženiji i najneodvisniji trgovac; Bakrač i mnoge druge. Zatim su nekoji krznari, ćurčije, trzije (krojači) ekmečije (pekari), nadalje dundjeri (graditelji), nadničari. Oni sačinjavaju narodnu inteligenciju.

Katolici su krznari, kovači, osobito prave mlinove na glasu za kavu, dundjeri, nadničari.

Židovi su trgovci, mnogi činovnici financijalni, šarafi (mjenićari), rukodjelci, bakali (kupuju i preprodavaju živež).

Cigani se zanimaju kovačijom; prave drveno posudje, u ostalom vode život skitalački.

KNJIŽEVNOST.

Biogradska književna pisma.

(Konac.)

Od rada naučnoga javila su se za ovo malo vremena dva djela, jedno: St. Novakovića „Srpska bibliografija za noviju književnost 1741—1867" (na 8-ni XXIV i 644 str.) a drugo: dra Aćima Medovića „Male hirurgijske usluge i prva pomoć u povredah tiela za izučene berbere u kneževini Serbiji, sa 171 drvoreznom slikom" (na 8-ni IX i 411 str.) Ono prvo djelo izadje troškom Srbskoga učenoga družtva, a ovo drugo troškom državnim, a po ocjeni školske komisije. Naučna se djela ili specijalni prilozi za nauku, kao što je bibliografija, ne ocjenjuju u ovakih pismih, za to mi i nijesmo radi izticati se pred naučnu kritiku. Za St. Novakovića bibliografiju, o kojoj je već javljeno u ovom listu da je izašla, imali bismo samo dodati plan, po kom je radjena. Za osnovu je uzeto hronologičko izlaganje jedne godine za drugom u alfabetnom redu, za tiem sliedi priegled strukovni i trostruk registar: na imena pisaca, na imena knjiga, kojim se nezna pisca, ili im je ime bolje poznato nego li piscu, i na imena historijska i neknjiževna koja se budi po čem pominju u književnosti. I ako se dakle ovom knjigom za srbski dio popunja „Bibliografija" I. Kukuljevića Sakcinskoga, opet je ovo djelo radjeno sa sviem na drugih osnovih, nego li Kukuljevićevo.

Što smo prije samo pominjali, to sad i očima vidjesmo. Pred nami su i dvie knjige izdane fondom srbske ujedinjene omladine to je „kalendar" za 1869 i „Omladinska zajednica" za 1868 godinu. Što smo u jednom od predjašnjih dvojih pisama pominjali za čisto književni rad srbske ujedinjene omladine, ono kao da se naročito htjelo potvrditi ovimi knjigami. U ovu knjigu „Omladinske zajednice", koja istina hvata 170 str. na 8-ni, ušli su samo protokoli omladinskih triju skupština umjesto izvrstnih članaka, koji su kitili prvu knjigu. Mi ne govorimo to što zamieramo, što su protokoli štampani, nego što „Zajednica" nije nastavljena onim istim književnim sadržajem, koji se javio u prvoj knjizi. Protokole je potreba bilo naštampati ovako u knjizi, da ih svak ne mora tražiti po novinah, koje se samo na riedkih mjestih brižljivo čuvaju, pa ne mogu ni doći do svakoga, kao što može knjiga; ali je valjalo naknaditi to, izdavši u isti mah i jednu knjigu

„Zajednice“ sa sadržajem čisto književnim. Spominjemo to poglavito s toga, što su protokoli velikoj publici stvar poznata, te s toga joj je valjalo i nešto novo dati. Što se tiče ovogodišnjega „Omladinskoga kalendara“, on ako kritičkom vriednošću članaka i ne ustupa prvomu, opet mu je sadržaj daleko siromašniji od prvoga. Kad imam rieč o jednom koledaru, barem da vam pomenem i drugi, koji ako nije znatan po liepu i vriednu sadržaju, znatan je po gniezdu, od kuda je izletio i po prvini svojoj. To mislim Jovana B. Džinića „Prvi bosansko-srpski kalendar“ na 58 str. na 8-ni štampan u vilajetskoj štampariji u Sarajevu. Mi malo srećniji suplemenici divnoga naroda i rodjaka naših u Bosni dopadnemo čudnih osjećanja, puno sentimentalnih, kad nam dodje do ruku vidljiv znak sirotinje i nevolje bratske. Ali i ako je to tako, meni je dužnost priznati, da je ovaj koledar vještije sastavljen nego mnogi drugi koledari i na samih naših stranah, makar da je prosta kompilacija iz književnosti naše. Barem niesu u njem bezsmislice i nevriedne stvari, nego je iz književnosti srećnije braće pokupljeno ono, što upravo treba Bošnjaku. Neka je dakle čast tako savjestnim početkom.

U Novom Sadu se od neko doba vrlo riedko javljaju knjige. Osim omladinskih knjiga izadje tamo nedavno od Ćeha J. Podgradskoga, Leposava i njeno gubilište. Satirična drama u tri radnje, s pesmama i predigrom“ (na 16-ni 4 l. 151 str.) Satira se tiče novosadskih političkih pregonjenja; dobro je te bar nije na strani klerikalaca i magjarona novosadskih. Inače nije nikakve osobite literarne vriednosti, što se može vidjeti već po tome, što piscu nije bilo žao oko toga sklopiti ruke i pisati s a t i r i č n u d r a m u kod tolikih prečih stvari u književnosti.

Od E. Laboulay-eva „Pariza u Americi“ izašao je ovamo već i drugi svezak na 2 l. i 144 str. na 16-ni. Kroz malo vremena izaći će i treći, kojim će se cielo izdanje završiti.

Katiheta biogradske gimnazije Ž. Jovičić izdao je ovamo prievod čuvenoga djela N. Wisemane-ova o katakombah, pod naslovom „Pećine (katakombe), priča iz prvih viekova hrišćanstva“. to je ono isto čim je već hrvatska strana naše književnosti obogaćena prievodom J. Zorića 1865 (Fabiola, crkva u katakombah) samo što na ovom našem izdanju nema ni imena piščeva, i po tom vidite da prievod, niti je s originala, niti je prevodilac znao za hrvatski prievod, a nema sumnje da mu je i jedno i drugo i treće dužnost bilo. Ali ne samo to, nego je prievod, u ostalom prilično izradjen i izveden po ruskom preradjenom izdanju ne znamo čijem. I ako ovaka stvar nije u pravom književnom redu, ipak volimo gledati, da se tako liepe stvari i po prievodih i po preradjenih izdanjih prenose u našu književnost nego li da se ona pretrpava drugim koječim, što absolutno nikakve vriednosti nema.

Vladika šabački Gavrilo, koji živi odlučen od vladičanstva u manastiru, izdao je prievod „Besede sv. Vasilija u spomen četrdeset mučenicima“. Prievod taj propratio je još su dva priloga, od kojih je u jednom: šta veli Šiler za prvo družtvo čovječansko a svoje misli kazuje po Mojsiju, a u drugom: o crkvenom pojanju i pjevcih u istočnoj crkvi. Cielo hvata 61 str. na 8-ni, a štampano je u Biogradu. Vladika je Gavrilo poznat kao vješt prevodilac i dobar stilista. On je predje izdao od istoga sv. Vasilija poznate „Besjede na šestodnev“. Nego književnost, po našem mišljenju, niti je što izgubila ni dobila ovimi prievodi.

K velikomu našemu pitanju, o školskom preobražaju imamo danas upisati broširu prof. biogradske realke M. Valtrovića pod naslovom: „Nekoliko rieči o novom uredjenju tehničke škole u velikoj školi biogradskoj“ (Biograd, vel. 8-na 16 str.) kojom se razpravlja priedlog o novom uredjenju tehničnoga fakulteta u velikoj školi, kako ga je predložio zbor profesorsk i velike škole. Ovakih je kritika manje više vješto izradjenih množtvo izašlo u ovdašnjih listovih, od kako se ovamo vodi pitanje o preuredjenju škola. — Od praktična pedagogijskoga rada valja mi spomenuti „Praktično predavanje iz računa II“, koje je na učiteljskom sboru biogradskih učitelja držao g. Stevan D. Popović. Ovo drugo predavanje zahvata štampano 92 str. na 16-ni. Vriedno bi bilo čuti kakav god stručan sud o ovome, jer se mi mnogo nadamo od našega mladoga pedagoga St. D. Popovića.

Hiteći da završimo pismo imamo spomenuti sitnije publikacije. Ne varamo se, da će trgovce na vaših stranah zanimati da pročitaju, kako su ovamo izašli „Statuti prve srbske banke, potvrdjeni ministarstvom financije 3 (15) Juna 1869.“ Vriedno je takodjer na kraju javiti i za novo preštampavanje ćirilicom čestitoga Kačića. Najprije ga je preštampao ćirilicom Medaković 1849 i 1850 u Karlovcih i Zemunu u ono revolucionarno doba. A sad ga preštampava naš mirni hadž Aleksa O. Popović, koji će ga na trojih kolih raznieti tja do samih Bugara. Sad je u Biogradu izašla prva knjiga na 8-ni na 128 str. Siromah Kačić! Nije valjda ni sâm u snu snivao da će i dalekim pokoljenjem i tako na dalekih stranah biti možda prvo štivo! Kako je blagosloven trud vriedna književnika!! Σίγμα.

O mecenatstvu naše knjige. *

C. Cilnius Maecenas bio je rimski vitez plemena etruskoga, pouzdanik cesara Avgusta, velik zaštitnik i velikodušan dobrotvor slavnieh latinskieh pjesnikâ Virgila i Horacija; umro je osam godina prije narodjenja Isusa Hrista.

* Ovaj odlomak priobćujemo iz netom oglašene knjige Utješenovićeve, da u čitatelja pobudimo volju čitati ju svukoliku. *Ured.*

Mecenas je obesmrtio ime svoje uz imena ovieh pjesnikâ, kao i posvuda, gdje se govori o prijateljima i dobrotvorima književnosti i umjetnosti.

Od tada nazivlje se mecenatstvom djelotvorna ljubav i podpomaganje književnikâ i umjetnikâ, i ono se broji medju najplemenitije navade (prave plemenite strasti, passions nobles) velikašâ i drugieh ljudî imovitieh, čiji visoki duh kadar je da ponja i shvaća uzvišeni zadatak spisateljâ i umjetnikâ naroda svoga, kao prosvjetiteljâ njegovieh, koji užižu i razpaljivaju sveti oganj duha božjega, vesele i utješavaju srce ljudsko i razgaljivaju dušu milinama umjetnosti, poglavito pjesničtva, te podižu čovjeka iz zemaljskieh nizinâ u sunčane visine svojieh uzorâ.

Svaki narod, koji nije sasviem divlji, imade takovieh plemenitieh nosilacâ prosvjete i obrazovanosti, a imade i svojieh Mecenâ, što slove s velikodušja prema spisateljima i umjetnicima naroda svoga.

To je stvar obična u narodâ i ljudî obrazovanieh. Ali i u onieh narodâ, koje smo mi navikli, da držimo za neobrazovane, u narodâ azijatskieh, kakovi su Turci, Arapi, Perzijanci, Indijanci, Kitajci itd. takodjer je takovieh plemenitieh prijateljâ i dobrotvorâ svojieh književnika i umjetnikâ. (Sliede primjeri.)

Da jadna ti mecenatstva u nas, s maliem, dičniem iznimkama dakako, medju koje na slavenskom jugu spada na prvo mjesto, kao zviezda predhodnica: slavni vladika djakovački, Strosmajer.

Napiši najkrasniju knjigu, izmuči se, izlij u nju rodoljubivu svoju dušu, segni u nebesa i dohvati iskru ognja nebeskoga, da ugriješ srca po narodu svome; izcrpi znanje i mudrost čitava svieta i prospi svjetlost po duhovnom mraku tužnoga naroda svoga; izloži time i udoban položaj svoj družtveni zlobi protivnikâ tvojieh i naroda tvoga: što će reći k tome oni ljudi, koji su pozvani, da budu Meceni narodne knjige tvoje? Ta Mecen našega spisatelja već je onaj, tko mu jednu knjigu uzme!

Mnogi, premnogi prvaši, boljari, dostojanstvenici, bogataši, tako zvana „inteligencija“, kao i ona mrtva strana naroda tvoga, kojoj je knjiga samo artija, da njome sir zamotava, dakle malo ne svi oni, koji su gospodstvom, imanjem, znanjem i brojem najjači u narodu tvome, na tvoju knjigu ni obazreti se neće, i malo ćeš ih naći medju predbrojnicima na ikoju knjigu našu. Stotina će ih izaći na bieli sviet, da ih oni ni vidjeti ne će. Krasni spol primiti će knjigu narodnu u ruke, pa će je hvaliti i nečitanu s njezinih pirlitanieh koricâ, i medju njih stotinu jedva će se naći jedna, koja će je pročitati. Nije njemački roman.

Ali tudja književnost, tudji spisatelji i umjetnici moraju se podpomagati, dakako, bilo to samo „da se čovjeka okane!“ Za lične interese i spletke baca ti se zlato i u vodu hladnu, pa iz zagodja proliti će se zlatniem nožem kadšto i najplemenitija i najnedužnija krv. Ali za narodnu književnost nije ni probijene pare!

Ima ljudî, koji će nešto i učiniti, ali bez načina i blagoslova, poput ponosite gospe Gavanove, izgorelu koru hljeba na vrh popučice. Samo da zvono zvoni.

Ima ih, a ti su mi najnesnosniji, što će ti uzeti knjigu, ali je ne čitati, nego baciti gdje u kut, kao onaj tobožnji rodoljub, što se bio predbrojio na jednu Vukovu knjigu, pa kad mu je donesu, a on ti je poljubi, pa metne na policu govoreći: „Liepa moja knjigo, ne diraj ti u mene, ne ću ni ja nikada u tebe“ — Evala!

Pokojni Vuk znao je kao nitko, što je naše mecenatstvo, pa siromah i umre od te bolesti. Ele u oči smrti bijaše se zadužio izdavanjem četvrte knjige pjesamâ, te obrati se na dvie strane, gdje je sudio, da bi bilo i dužnosti da ga se sjete. Ali s jedne strane stigne mu sasvim ne očekivan odgovor, da „nema“, a s druge blizo istoga izvora „da se nije pronašlo molbi zadovoljiti“.

Kad ti moj Vuk primi te nemilostive pozdrave, nadje se u čudu, i kao da mu puče prenategnuta srčana žica, leže iz onieh stopâ, da već ne ustane, i više ne okusi zalogaja hljeba. „To li sam dočekao!“ — „Ta je li moguće?“ To su bili posljednji uzdasi za svoj narod i svoje prijatelje (!) vele zaslužnoga Vuka.

Prividno zdrav zdravcat, sruši se siromah starina Vuk, poput starovjeka hrasta, iznutra već prladovita s velike starosti svoje, ali s polja još zelena i rodovita, sve koristniem rodom radjajući dokle mu ne podsječe i ono malo životne snage, što mu pod korom bijaše, nezahvalna ruka čovječja. Tako se ne čine osvojavanja moralna.

Tko je poslje smrti Vukove njegov i njegove književne ostavštine veledušan Mecen bio, znati će se, dokle traje narodne knjige naše.

Oviem riečima smjerao sam da dokažem, da je narodna knjiga naša sirota bez otca i majke, koja se potuca od nemila do nedraga, kojoj će malo gdje dati da pristupi pod krov dvora gospodskoga, kao što se dogodi angjelima na pragu dvora bogatoga Gavana:

„Kakovi je taj vaš Bog
„Koj ne može hraniti
„Svoje sluge kod sebe,
„Već ih šalje do mene?“

Al ostaje nam ta utjeha, da se može i od naše knjige reći, kad ona podje od praga Gavanova i njegove ponosite gospodje

„Od samsova braneći s'“: —
„Susrete ih Stevane,
„Vjerna sluga Gavana“

i dade angjelima jedino janješce svoje na put Božji.

Ovaj naš Stevan, on je pravi Mecenas narodne knjige naše! a to je ona sviestna rodo-

ljubiva strana naroda našega, koja se ne gradi Mecenom od nevolje i bez dobre volje, nego samo što osjeća, da čini dobro djelo narodu svome, i da u srcu svome uvažava i priznaje zasluge spisatelja i umjetnika svoga, pa će i od siromaštva svoga nešto dati za narodnu knjigu.

Gdje nam Stevo priskoči svojom za pojedinca neznatnom, ali u skupu dovoljno obilnom podporom, tu je pravi Božji blagoslov, i spisatelju nije metanisati pred onima kojiem je zlatno tele Bog.

Takovo mecenatstvo iz dubljine prave narodne sviesti, malo, al uz mnogo ruku„ s blagoslovom u ime prosvjete i obrazovanosti naroda svoga, ne na prikaz, nego na zamjenu trudova našieh njihoviem, od strane ljudî, koji su voljni, da se poduče i razvesele knjigom našom — takovo mecenatstvo probudjiva samosvjest i pouzdanje duhu i srcu rodoljubivieh radinâ u duhovnom vinogradu naroda svoga, da im se obnovljavaju orlova krila za duhovni polet.

Takovo mecenatstvo zaklanja spisatelja od ništenja i ponizivanja, i sokoli mu dušu do prave nezavisnosti moralne.

Dakle: živio nam Stevan!

Tamo smjeraju predlozi ovi. K toj visokoj meti, braćo, dajte nam se popeti, ako znate što je slava i sreća roda svoga. I hoćemo ako Bog da.

SITNICE.

— Neima u Evropi gotovo prosvietljenoga grada, u kojem uz sve naučne zavode nebi bilo redovitih predavanja za različite stališe i ljude, koji su učionam već davno odrasli; a na mnogih mjestih namienjena su ta predavanja naročito ženskomu spolu. Hvala Bogu, što možemo javiti, da se je i u Zagrebu dogovorilo više književnika, kako će buduće zime zabavljati ovakovim načinom i žene Hrvatice; dapače odredjeni su već i pojedini predmeti, o kojih da se govori. Predavanja ova trajat će od 15. listopada o. g. do početka poklada buduće godine, pa će se onda u korizmi nastaviti. Što još znati treba, oglasit će se koncem rujna.

— S mnogih državoslovnih diela i članaka glasoviti profesor **Bluntschli** izdao je sada knjigu pod naslovom: „**Charakter und Geist der politischen Parteien**“, kojom se mogu poučiti ne samo obični čitatelji već i državnici. Politički život narôda visi o strankah, a gdje neima političkih stranaka, neima ni političke slobode. Premda Bluntschli, kao pošten pisac, netaji svoga posebnoga mnienja, po kojem ide prvenstvo liberalizmu, to je knjigu svoju ipak napisao što objektivnije, držeći, da se narodi samo borbom i trvenjem mogu doviti najsavršenijim formam državnoga života i da se jedino na taj način može snaga naroda prokušati i dotjerati do najvećega savršenstva. Zato se po njegovu mnienju političke stranke nemogu smatrati bolešću državnoga tiela, već usuprot znakom, da je život naroda, u kom se pojavljuju, zdrav zdravcat. S ovoga gledišta razlaže pisac pojam političkih stranaka i tumači im znamenovanje: ima tu govora ob ultramontanskoj stranci, o nauci Stahlovoj i Rohmerovoj, o radikalizmu, liberalizmu, konzervatizmu i absolutizmu. Knjiga se završuje poglavjem o psihologičnom principu politike.

— Dne 14. rujna slavit će se u Berlinu i po svoj Njemačkoj stogodišnjica Aleksandra Humboldta. Da se ta uspomena dostojno proslavi i da se dostojan spomenik podigne ovomu velikanu znanostî i ljubimcu naroda, predložio je prof. dor. Virchov, neka se u Berlinu osnuje i utemelji prirodoslovni muzeum, koj nebi bio namienjen učenjakom već pouci običnih ljudi. Ovo je ovako predloženo prama dvovrstnomu djelovanju Humboldtovu, koj se nije odlikovao samo učenimi iztraživanji, već i spisi namienjenimi svemu narodu. U ovom muzeju poučavat će se svekoliko pučanstvo Berlina, te će biti neprestanim dionikom znanstvenoga napredka; po njem će se izjednačiti razlike stališa; a napokon bit će obranom proti predsudam i gluposti: najjačim protivnikom mračnjâka.

Žao nam je, što nemožemo priobćiti svukoliku osnovu ovoga muzeja; čini nam se, da je ovo vrlo praktična misao te se slaže s težnjom učenjaka u prosvietljenom svietu, koji svi o tom nastoje, da ogromnu množinu današnjih znanostî što više razšire medju narodom. Ovakav pravac preporučuje se osobito književnikom nedoraslim za svestranu znanstvenu produkciju.

Listovnica Odpravničtva.

G. Ostoja Vučković u Bunić: Možete sve prije izašle brojeve dobiti.

G. Janku Pašiću u Pečuh: Novce primismo.

G. Radosl. Šegercu u Stolnombiogradu: Izvolite nam javiti, koji brojevi fale; oni su bez sumnje na pošti u Belovaru.

G. F. Vukeliću u Otočac: Četiri broja „Vienca“ stoje 56 novč.

G. J. B. u Šipku: Molimo za predplatu.

Gdčni. R. B. u Pregradi: Mi smo vam list bili obustavili, ali sad je sve u redu; namiru poslasmo.

G. Studenac u Canfamaru: 3 for. 50 nvč. predadosmo uredničtvu „Kat. lista“.

G. Florianu Kapetanoviću u velikoj Peratovici: Bit će vam poznato, da se predplata za „Vienac“ franko šalje! Vi to učinili niste, dakle nam 21 nvč. dugujete.

☛ Ovomu broju priložen je oglas knjige: Misli o važnosti, pravcu i sredstvima unapredjivanja književnosti srbsko-hrvatske.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 28. U Zagrebu dne 31. srpnja 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Aspazia.*

(Od Leopardi-a preveo V—ž—ć.)

U mojoj se kad i kada misli
tvoja slika, Aspazio, javi.
Sada pućnieh po mjestih bjeguća
zablisne mi u drugieh licih,
a sad opet po poljanah glusieh,
vedriem domom, il pri zviezdah tisieh,
kano slatkiem probudjena skladom,
još u sklonoj na bojazan duši
podigne se ona pojav divna.
Koli njegda ljubljena, o bozi,
moje milje, moje srdbe ljute!
Još mirisa osjetio niesam,
što sa cvietne podigne se luke,
nit ulice dahnuše mi gradske
miloduhom od svježega cvieća,
da onaku vidio te nebih,
kano onog što bijaše dana,
kad, u krasnieh priklonjena spratih,
mirisućieh od proljetna cvieća,
u odielu ljubičaste masti,
spazih tvoju angjeosku sliku;
bok na sjajno ponagnula krzno,
i otajnom oblivena lašću;
kadno tebi ugodnici vještoj,
žarki, zvonki vrćahu cjelovi
tvoje djece na usne savite,
a vrat malko povinuvši sniežni,
nje, neznavše za razloge tvoje,
onom divnom prigrljaše rukom
na skrivena i željena njedra.
Novo nebo, nova zemlja, divna
luč božanska u misli mi granu.
Tako u bok, baš nimalo nagí,
tvoja ruka rinu silom živom
striel mi, koju zabodenu nosah
lelećući, dokle onog dana
dva se puta nepovrati sunce.
Luč božanska u misli mi granu,
a to, ženo, bje ljepota tvoja.
Sličan slijed ponašaju vazda
i ljepota i muzični skladi,
koji često čini se da vieste
velju tajnu neznanieh nebesâ.
Ranjen smrtnik od mila se tako
u kćer svoje zagleda pameti,
u ljubljenu zamisao, koja
veću stranu obnimlje nebesâ;
sva u licu, ćudi i govoru
slična ženi, što zanesen dragi
misli, smeten, da gleda i ljubi;
pak i onda, kad se s ovom grli,
samo onu miluje i ljubi.
Al napokon kad opazi bludnju,
i da j' predmet zamienio drugiem,
stane s' srdit, te i ženu često
krivi krivo. Razum ženski rietko
do one se digne slike divne;
pa ni onog, čim ljepota njena
pozadahne vrla ljubovnika,
nit zamišlja, nit razumjet može.
Miso takva u onome tiesnom
nemože se razkriliti čelu.
Mau vatrena na krijes pogleda
plane nada vojnu prevarenu,
man duboke, nepoznate, traži,
a i više, neg muževne ćuti,
od onoga, koji mužu nije
baš nimalo po naravi premac.
Ako j' mekljih i nježnijih udâ,
al je zato nevrstnijim ona
i slabijim obdarena umom.
Tako nit ti, Aspazio, niesi
nikad dosad zamisliti mogla,
čim si sama za njekoje vrieme
moju bila uzpirila misô.
Neznaš kakvu neizmjernu ljubav,
muke gorke, neizustne smutnje,
burne tlapnje, u meni probudi,
nit će ikad ponadoći vrieme,
da 'š razumjet. Na takovi način

nezna vještak skladnieh romanâ,
šta on rukom, šta li glasom budi
u onijeh, koji ga slušaju.
Sad je ona Aspazia mrtva,
koju toli ljubljah, te nestade
mog života njekadanjeg milja,
samo kadkad, kano sablast draga,
pojavi se i izčezne pusta!
A ti živiš, i ne samo liepa,
neg takove još ljepote divne,
da sve druge nadkriljuješ njome.
Al žar onaj, koji ti uzpiri,
utrnu se, jer neljubljah tebe,
neg božicu, koje život bješe,
a sad grob je, u srdašcu mome.
Onu ja sam obožavô dugo,
a nebeska ta ljepota njena
omiljela toli mi bijaše,
da, prem poznav od početka jasno
tvoju narav, zamke i prievare,
za tobom sam željan pristajao,
sve dok ona bijaše mi živa,
samo zato, što sam u tvojieh
svedj motrio krasne oči njene,
ne zaveden, neg miline radi,
sa nalika onog sladjahnoga,
dugo robstvo podnositi voljan.
Sad se hvastaj, ako možeš, kaži:
da si spola od tvojega sama,
radi koje nemarih podnieti,
da oholu ovu snizim glavu;
da si sama, kojoj svoje volje,
dadoh svoje srce nedobitno.
Kazuj da si prva i potonja,
bar se uzdam, vidjela moleće
moje oči, a pred sobom mene
drhtajućeg (od gnieva i stida
gorim kažuć), da bez mene mene
kako pazim tvoju volju svaku,
tvoj čin svaki, svaku riećcu tvoju,
radi tvojieh kako bliedim hirâ,
kako opet radost me obsine,
netom mi se ljubeznom pokažeš,
i na pogled svaki oka tvoga,
kako oblik i mast lica mienjam.
Nesta čara, te prekršen s njime
leži jaram, a meni je drago,
jer prem da je sjetno neveselo,
ipak poslie duga robovanja,
duge tlapnje, dragovoljno primam
sa slobodom povraćeni razbor.
Bez ganućâ i nježnieh griešakâ,
život ovaj, i ako je nalik
u sred zime bez zvijezdâ nojci,
opet mi je od ljudskog udesa
i utjehe i osvete dosta,
da se pružen sad ovdje na travi,
nepomičan i danguban smiešim
motreć more, kopno i nebesa.

---

* Grof Jakov Leopardi, veliko je ime u književnosti talijanskoj. Rodi se u Rekanatu dne 29. lipnja 1798. godine od stare i slavne porodice, a umrie dne 14. lipnja 1836, dakle u 38. godini svoje dobe.

Bio je velik filolog, filozof, pjesnik i duboki učenjak, a stilista u talijanskome, grčkome i latinskome jeziku, kakova neradja svaki viek.

U 17. godini svoje dobe, napisa djelo „Saggio sopra gli errori popolari“, u kojem pokaza nečuvenu učenost za svoju, tako rekuć, još djetinju dobu. U 19. godini napisa tri ode grčke, koje učenjaci uzeše kao drevni ostanak grčke klasične dobe. U 20. godini napisa u jeziku trečentistâ djelo pod naslovom „Volgarizzamento del martirio de' santi padri“ koje Cesari, najtanji poznavalac trenčentistâ, i njihov najveći zagovornik, uze za klasični umotvor iz trinaestoga vieka.

Pogledav na njegov kratak život, ostavio je Leopardi nakon sebe toliko valjana rada, i takovieh rodovâ svoga uma, da mu se ime može natjecati sa najplodovitiem pisci, kojiem život dosegnu do najviše starosti.

Prijateljevao je s njemačkiem, engleskiem, talijanskiem, švedskiem i francezkiem učenjaci, kao s Niebuhrom, Watzom, Thilom, Botheom, Akerbladom, Sinnerom itd. U 30. godini bijaše pozvan kao učitelj grčkoga jezika u Berlin, čega nehtjede primiti.

Svoja filologička djela i učene radnje, predade učenjaku Niemcu Sinneru učitelju filologie na parižkom sveučilištu, koji je toga već mnogo i izdao.

Od pjesamâ, da nije spjevao drugieh, nego samo ovo njekoliko, kao: onu na Italiju; onu vrhu Dantova spomenika; onu velikomu učenjaku Angjelu Mai-u kad nadje Ciceronovo djelo o republici, onu za udaju svoje sestre Pauline, u kojieh se svijeh prelieva najplemenitija i najžarenija ljubav prema svomu narodu i svojoj otačbini, te plamti najživlja želja, da se Italija digne do jedne državе i slobodna naroda, a napokon, il Rosorgimento, kad se bijaše pred smrću oporavio ponješto od svoje težke bolesti, u kojoj se zrcali plemeniti i žalobni izliev duše, koja se nebi rada odieliti jošte od ovoga svieta, da Leopardi, velim, nije spjevao drugieh nego samo te pjesme, bile bi i te dovoljne, da mu ime ne umre dotle, dok bude talijanskoga jezika i književnosti.

Nazočnu pjesmu spjevao je Leopardi, sluteći svoju skoru smrt, za to mu zuji žica žalobom i očajanjem, pak kao što mu je bilo najzad sve izprazna obsjena, tako mu bijaše postala obsjenom i sama ljubav. Zamisao Leopardieva u toj pjesmi, ta je: da plemenite ćuti ljubavi, koje bijahu sunule u njegovom mladjahnom srcu, nebijahu probudjene čarom i miljem ljube, u koju se bijaše zagledao, nego da bijahu plod uzora, koji si on bijaše stvorio u misli, kakova bi imala biti njegova ljuba, pak s oviem u ljubnoj zanesenosti ljubu obistovjetio ali najzad upoznav bludnju, to jest: da ljuba nije onakva kakovu ju on bijaše zamislio u svojem uzoru, izčeznu uzor, a ljubav

krenu od gole zbiljnosti, pak tom svojom žalostnom kobi zakobi i drugiem, uzev svoju nesreću srca, kao obće načelo za sve inc. Ele akoprem je ta pjesma plod bolujuće vatrene duše u slabu i bolestnu tielu, ima u njoj opet mnogo istine i ljepote, pak sam se za to, i što je u Italiji velike ciene, dao na taj prievod, a ako mi doteče vremena, možda ću prevesti još i koji drugi plod toga velikana. A naše krasne neka nezamjere ni pjesniku ni prevoditelju, nego neka dokažu postojaniem miljem srca, da ih je pjesnik nemilo osudio.

V—ž—ć.

Dusi narodne straže.

Polak šale, polak istine.

Napisao Aug. Šenoa.

(Konac.)

Kako je graničarska straža uhvatila jadnoga Cvarića, odvede ga pred odbor sigurnosti — koj je u to doba noći mirno spavao. Al nije šala, gdje graničari vode laćmana narodne garde! Kastelan gradski, u velikoj neprilici radi ovoga izvanrednoga dogodjaja, pošalje odmah pandure k svim pojedinim članovom odbora, javljajuć im, što se je dogodilo. Čuvši odbornici, da je ćak jedan častnik narodne garde po graničarih uhvaćen, zatim da se namjeravalo učiniti njekakav atentat na barutanu i na vojničku pekarnu, pa da je radi toga polovica grada uzbunjena — pomisliše onaj čas na urotu, te se brže bolje sakupiše, da viećaju o naredbah potrebitih za sigurnost grada. U onoj zabuni pojavila se u odboru različita mnienja: jedni mišljahu, da ovaj prevažni dogodjaj treba najprije javiti svietlomu banu; drugi htjedoše, da se bez oklievanja sazove svakolika narodna garda, pa da odbor u porazumku s višimi joj častnici odredi što treba; treći predlagahu još odlučnije naredbe. Napokon je zaključeno, kako je svjetovao vodja graničarske straže slušajući ovu zamršenu razpravu; to jest, neka se za sada uhvaćeni laćman naprosto zatvori, pa ako bi bilo pogibelji, da će pobjeći, neka se u gvoždja okuje; a zatim neka se mala četica narodne garde odpravi k barutani i k pekarni, da ondje straži do jutra. Osim toga je još odredjeno, da predsjednik odbora o svem tom osobno i potanko obaviesti glavnoga zapovjednika narodne garde i da za sve moguće slučajeve nastoji kod njega izposlovati, da se od barutane do gradske viećnice sve na 50 koraka ponamiesti jedan gardista, a kod same viećnice da ih bude njekoliko na okupu, koji će biti u savezu s glavnom stražom; napokon da jedan odbornik bude izmjenice svu noć na viećnici.

Kad se to sve ovako uredilo, odputi se četica narodne garde, praćena graničarskom stražom, da izvrši svoj nalog. Na mostu izpred vojničke pekarne razdieli se u dvoje. Koji su ovdje ostali, nisu imali drugoga posla, nego pretraživati kola, dolazeća iz preko Save ranim jutrom u Zagreb. Težja se činjaše zadaća onim, koji su odredjeni bili, da k barutani podju. Najvećom opreznošću stupalo se napried sve korak po korak, i kako je četici proći bilo njekakvom jarugom, zape jedan gardista o nješto živa. „Šta je to? Stojte! Ovamo, ovamo!“ Na ovu viku prigne se ljudesina graničarska, uhvati nješto, nezna ni sam što je: da li žak s pljevom natrpan, da li ovelik maćak, komu se ovdje razstati bilo s tim čudnim svietom, da li napokon ljudsko biće; — nezna što je, al uhvati i jednom rukom digne u zrak. Jaoh! pod rukom silnoga graničara koprca se mali Goljčević. Na polak mrtav od straha bio se jadan zavukao ovamo, neznajući još ni sada, što se je to s njim dogodilo. Čim ga je vodja narodne garde razpoznao, uprti ga graničar na ledja, pa ga praćen dvojicom gardista odnese na viećnicu. Ovdje ga predadu odborniku sigurnosti, koj je velikom ozbiljnošću htjeo vršiti nad njim dužnost svoju, t. j. izpitati ga križ na križ; al nemogav od njega dobiti odgovora, koj bi povodom bio cielomu nizu pitanja, lati se napokon posljednjega lieka za takove slučajeve: dadne ga turiti u buturnicu, gdje se je siromak pomalo osviešćivao, a napokon i prečudio, kad je razpoznao Cvarića, nesluteći dakako, da je to jedan od onih strašnih duhova sa Ciglane.

Ovo je ovako bivalo na viećnici. Ostali duhovi spasivši se sretno, sjedoše časak da odpočinu kraj plota u svilarskoj ulici; za čas im ipak malko odlahne. Sjedjahu šuteć; nebijaše im do razgovora, već do ožuljenih ledja.

— Ljudi! reče napokon kapetan, izravnav si ponješto smlaćene kosti; ljudi, neima fajde! Čitavo smo se osramotili. Četvorica podjosmo na bojište, a s bojišta vraćamo se trojica težko ranjena; debeli nam laćman propade.

— Ako mu i nije kaplja pala, padale su na njega batine; težko će ih se lišiti od Gjurgjeva do Kraljeva, a stara kobasarica neće mu bogme râna zavijati melemom — doda Crnilović.

Naša dva junaka njekako su na silu vadili iz tužne duše ove dosjetke, jer im bome nije bilo do šale. Treći duh, Milković, upro snuždeu lakte u koljena te objesio tužnu glavu. Nisu ga bolile batine, al ga je bolilo srce.

— Kiselice! durnu ga kapetan, liepa ti hvala; baš si nas danas radi te tvoje Jelice zapleo u vražje kolo. Od muke i halabuke još

sam i sada pijan, pa da me ledja zbilja nesvrbe, mislio bih, da sam snivao. Koja ti korist s toga? Jadnika Goljčevića nabrkali smo čitavo, al se dokopasmo i batina; neznam do duše, odkuda je nikla ta paklena četa, što nas je nemilo vijala, al facit je: tvoja Jelica na vrbi svirala!

— Žalibože, na vrbi svirala, uzdahnu Milković, al mi se srce bar nasitilo osvete.

— A ledja nagrijala se batina. Gratias ago! odgovori mu Crnilović.

— Ne junaci, reći će odrješito kapetan, mraz nam nesmije pasti na obraz! Per ardua ad astra! Kad smo već tu nesretnu duhovsku uniformu navukli, iztjerajmo mak na konac.

— Šta mislite? zapita Crnilović.

— Ja mislim i znam, odgovori Budić, da je čovjek ljubovnik muha bez glave, a sto puti gori, kad je k tomu stihotvorac. Osvetljivost tvoja, dragi kapurale, da mi oprostiš, velika je ludorija bila, pa hvali bogu, da smo si samo malko opržili papke. Ljut sam, puko bih od jada, osobito kad pomislim, kako je naš kobasarski „pagat ultimo“ zlo prošao. Al kako je, da je, ja si utuvih u glavu, da duhovi pete čete moraju još jednom jurišati, a nišan nek im je Jelica, vjerenica našega kapurala. Duhovi pete čete ajdmo u snuboke!

Milković gledao je kapetana njekako čudno, kan da mu pravo nevjeruje. Medjutim krenuše duhovi na put, te je bilo govora i ovamo i onamo, kako da se Jelica snubi i kapuralu nasnubi.

Dodjoše duhovi u odaleku ulicu doljnjega grada i stadoše pred kućom samotnicom. Premda razizemna imala je ipak prozore tako visoke od zemlje, da nisi s ulice u nju poviriti mogao. Bila je, kako rekoh, samotna, jer su se s desna i s lieva prema ulici protezali drveni plotovi susjednih vrtova.

— Sve je tamno i tiho u kući, reče Crnilović; valjda spavaju; samo ondje na ćošku prema dvorištu drkće u prozoru njekakvo svjetlo!

— To vam je soba mojega nesudjenoga tasta; pamtim ju dobro!

— Ded stražmeštre, zapoviedi kapetan, u tebe su najduži krakovi, zajašider na plot, pa vidi, što stari grabežljivac radi.

Crnilović pope se na kapetanova ledja i zajaše na plot.

— Nu što je? Vidiš li ga?

— Vidim, odgovori čudni jašilac, pruživ dugi vrat iz biele ponjave kao gusak, kada vodu pije, — vidim; stari tvrdica razredio je pred sobom škude i cekine, kao kakovu vojsku!

— U dobar čas! reče Budić. — Natrag dusi moji!

— Pa šta ćemo sad? zapita Crnilović.

— Vidjet ćeš odmah.

Ovo rekav Budić, stane na tiho razgovarati s Milkovićem. Poslje ovoga razgovora skine zaljubljeni kapural sa sebe ponjavu krivih duhova, pa odjuri prama onoj strani, gdje je idući ovamo vidio s daleka nekoliko gardista.

— Crnilovića, stani ovamo, zapoviedi zatim kapetan Budić, a onda zajaše na njega, pa skok preko plota.

— Ded sada i ti Crniloviću!

Skočiv i on sretno na tudje zemljište, nasmija se malo ne odviše glasno, a tad reče: Ako mi nismo gori od hajduka, nezvao se sveti Bono iz Vukovara svetcem!

— Ukloni se, molim te, malko za onaj kurnjak, šaptne Budić Crniloviću, a onda pohiti k zadnjemu prozoru u dvorištu, skoči na klupu pod njim i pokuca tri puta. Za malo otvori se prozor, pa se nanj pomoli ženska glava.

— Ti li si Janko? prosbori u pol glasa ženska.

— Jesam! šaptnu Budić pretvorenim glasom, skloniv glavu za vinovu lozu penjuću se uza zid.

— Jesi li poludio! Što mi dolaziš u gluho doba noći kao kakov hajduk.

— Nemogu spavati, pa ti dodjoh na razgovor.

— A da ti gospodar Budić kući dodje, pa da te nenadje! . . .

— Za njega nije me strah; ima on cielu noć posla kod garde. Barice! nješto ću ti reći; al budi pametna. Daj mi ruku.

Kako je Barica podala Budiću ruku, pomoli on glavu iz vinove loze, pa joj rekne sasvim ozbiljno: Čuj me Barice, tvoj Janko hrče kod kuće kao jazavac; ja sam glavom — Budić.

— Za ime božje! prepade se ženska i zamota se čvršće u vuneni rubac; vi —

— Neboj se Barice! Slušaj me!

U to zapuhnu lišćem noćni vjetrić; od šuškanja nisi mogao razabrati, što služavka s Budićem šapće, samo se kadšto čulo: „Ali kako bi mogla — pa da gospoda saznadu“ — itd. Napokon umiri se ženska, te rekav: „U ime božje, neka bude!“ zaklopi prozor. Budić otidje k svomu drugu Crniloviću, koj sveudilj stajaše za kurnjakom.

U sobici na ćošku kuće sjedjaše medjutim u visokom naslonjaču, za orahovim stolom kraj male uljenice stari Baričević. Na glavi mu vezena kapa, na nosu zlatni naočali. Pred njim da vidiš čuda i blistavila: škuda do škude, cekin do cekina, kao vojska kadra osvojiti sviet! Baričeviću činilo se, da mu se zlatna i srebrna djećica smieše sjajnim okom. Od radosti micala mu se kapa na glavi, spuzle mu naočali niz nos, a kožice na okrajku očiju nabirale se na smieh. Premetavao je cekine sad amo sad tamo, kao da hoće sastavljati geometrične slike. Ruke mu drkćuć zaigraše, bubnjahu po stolu, i sgrnuv napokon sve zlato i srebro u jedan kup, stadoše kopati po hrpi. Sada zagrabi opet šaku zlata, digne ju u vis, spusti komad po komad na sjajnu hrpu, kao da Danajina kiša kaplje na orahov stol. Nosnice mu se širile, oči bli-

stale i stara mu glava klimala kao djetetu. Bio je blažen. Najednoč osovi glavu, oči mu zabljesnuše, i starac se maknu na stolcu. Šta je to? Šušanj lišća! Ništa! I mirno je kopao dalje po zlatu. Al sad kao da je nješta zaškrinulo. I opet tiho. Valjda su starinska vrata! Plaho pogleda siromak Baričević gvozden, otvoren sanduk, stojeći kod peći.

U njem je nješto zabljesnulo. Ludorija! Mjesečina pade na škude u sanduku. Lud si Baričeviću! Poberi zlatnu dječicu, nek spavaju u sanduku, pa legni i ti, već je davno minula polnoć. Al sad — sad — bože! kao da je grom zagrmio, kao da se zemlji utroba trese. Rrr! razvale se vrata, vjetar utrnu svjetiljku a u sobu padoše — dvie biele, strahovite nakaze. Škude i cekini kotrljali se po podu; polu stojeć polu sjedeć zapanji se Baričević, hvatajuć grčevito šakama naslon stola. Pala mu kapa s glave, spuzle mu naočali do nakraj nosa, a usnice tresle se od groznice. Mjesečina titrala mu se preko ćelave glave, da je zlato u sanduku sve plamtilo, a iz tmuše bielile se dvie glave, stojeće kao kamen do kamena. Rieč zape starcu u grlu, ni vapaja nemogaše iztisnuti, prsa uhvati vrućina, a na čelo mu skoči debeli znoj.

— Griešna dušo! zavapi veći od duhova, dnevi su tvoji izbrojeni! Ruka providnosti presjeći će nít kukavnoga ti života. Nisi vriedan, da gaziš zemlju ovu; ti neznaš boga i klanjaš se zlatnomu teletu. Sjajno mrtvilo okovalo ti je dušu i srce, te kuješ iz znoja drugova svojih zlato, da ti se oči napitaju vražjom nasladom. Al višnja osveta predat će te plienom nečistomu duhu, i kao pljeva o vjetru, tako će pravda božja razpršiti gomile griešnoga ti blaga!

Mirnim korakom podje tada duh k sanduku te stade grabiti i razbacivati po sobi srebro i zlato. Svaki zveket škude prorazi Baričevićevo srce kao oštar nož.

— Osviesti se! nastavi duh; ostavi put grieha i bludnje; povrati se u siromaštvo svoje, da ti nebude više prilike griehu. Zato ćemo sobom ponieti sjajno ovo mamilo u crnu zemlju!

Baričević tresao se kao šiba na vodi; htjede skočiti, al kao da je zakovan.

U to zaori s vana ženski glas: „U pomoć! U pomoć! Razbojnici razvališe vrata! Ubiše nas!“ Na taj ženski glas ozva se s ulice mužki glas: „Otvorite, evo pomoći!“ Kućna vrata zaruže a Milković uleti golom sabljom i navali junački na duhove: „Otale izrodi pakla!“ te ih napokon iztjera iz kuće. Duhovi bijahu ovaj put vrlo poslušni, pa ni pet ni šest, već brže bolje u vrt, iz vrta u grm, iz grma na polje, a tako ih nestane u tamnoj noći.

Stari Baričević bio se srušio na stolac, užas ga onesviesti. Doleti Jelica, doleti Bara i ne malo se začudiše jedna od zbilje, druga na izliku, videći gdje Milković čuva golom sabljom staroga lakomca.

Jelica porumeni pod svojom bielom kapicom više puti, nu kako se je brinula oko otca, nije imala kada progovoriti Milkoviću ni riečce.

Napokon probudi se starac.

— Jesu li ponieli moje škude; jesu li me porobili?

— Ni dinara nisu odnieli ti lopovi, jer ih u dobar čas iznenadih! utješi Milković starca.

— Hvala vam — hvala, zapenta slabim glasom Baričević. — Oprostite, nisam mislio, da ste tako plemenita duša! Hvala vam izbavitelju moj!

— Sva je sreća, da sam patroljom ovuda prošao. Mi smo svu noć na noguh. Strašne se stvari dogadjaju po Zagrebu! U velikoj pogibelji, koja nam prieti, pomislio sam najprije na vas i na vašu kuću, koja mi je osobito mila. Nu sada mi dopustite, da svoju momčad pošaljem u potjeru za lupeži, koji su odavle izmakli.

Zatim izadje Milković na ulicu, pa se za čas vrati.

— Za boga, zašto ste stražu izpred kuće odpravili, reče mu sasvim zastrašeni Baričević.

— Ništa zato, odvrati Milković. — Ako dopustite, ostat ću ja do jutra kod vas, da vas čuvam i branim.

— Hvala vam, molim vas za tu dobrotu, plemeniti mladiću!

Od škuda i cekina nije manjkalo ništa. To je starca vrlo uzradovalo. Radost, strah i užas pomutiše mu pamet i tako se može lako razumjeti, da je Milkovića smatrao svojim spasiteljem. I Jelica zahvali mu se sladkim posmjehom i milimi riećmi, pa premda joj se cieli taj noćni prizor čudnovat činio, nije htjela razbijati si o njem glave. Kako bilo da bilo, dobro je bilo.

Stari Baričević uvjeri se ovim drastičnim primjerom, kako je dobro imati u kući angjela čuvara, pa umoli Milkovića neka se nastani u njegovoj kući.

Nastanio se, al nije mogao dugo ostati, da nedadne povoda blebetavim jezikom govoriti, kako se nepristoji, da mladić i djevojka pod jednim krovom stanuju. Da ga sada odtjera — toga Baričević nije mogao nikako učiniti; nije dakle bilo druge, nego riešiti se predsude proti juratu i zasnubiti ga s dragom kćerkom. Medjutim je Milkoviću minulo vrieme juratske prakse, te se je mogao podvrći odvjetničkomu izpitu, što se je u ono doba hrvatski vrlo nespretno zvalo: „cenzuru dati.“ Sretno izaći izpod te cenzure nije bilo ni malo teže nego što je na primjer dan danas napisati molbu za mjenbeni platežni nalog. I evo ovako su za čas očišćeni bili Milkoviću svi putevi, koji vode u raj bračnoga života.

Jednoj je stvari ipak trebalo izčekati kraja; trebalo je vidjeti, kako će se svršiti iztraga, koju je odbor poveo proti Cvariću i Goljčeviću. Sa siromašnim krojačićem svršilo

se brzo: izbrisan je iz narodne garde, budući se kukavicom pokazao. Sa Cvarićem bilo je medjutim teže. Šutio je on junački, nehoteć nikako izdati svojih prijatelja; a kad bi morao odgovoriti, tajio je sve po prieko. Al mu napokon i to dodija; jer mu se stali groziti, da bi iztraga proti njemu povedena mogla potrajati njekoliko godina, koje bi on u zatvoru dosta težko probavio. Našao si je dakle prevejanoga odvjetnika, koj će ga braniti pred odborom sigurnosti. Taj izmisli sasvim finu osnovu. Imao je Cvarić blizo barutane ogradu za kupus, repu, krumpir itd. Gonila ga njegova predraga supruga, da koliko toliko pazi na tu ogradu, jer da će joj tati sve pokrasti. Ovo upotriebi odvjetnik za obranu svoga klienta; opiše sudcem, kolika je to muka, kad žena mužu neprestano baje jednu te istu stvar; gdjekoj muž da će počiniti ma vraga, samo da se te neprilike rieši. A onda reče, kako je Cvariću stalo bilo do mnogo uzvišenijih stvari nego što je repa i krumpir, — pa doda emfatički: obrana domovine sveta je dužnost svakoga pravoga rodoljuba, koju je Cvarić hotio vršiti dušom i tielom, da to uzmogne, htjede se jedan put za svagda riešiti kuhinskih neprilika. Ovu je odlučnost odvjetnik Cvarićev hvalio kao jednu od najvećih vojničkih kriepostí. Zatim je pako na široko razlagao mudru mu osnovu, nemogav nikako pregorjeti, da joj domišljatosti nepohvali. Cvarić se je naime zaodjeo kao duh, da poplaši tate. Što je ta osnova tako zlo prošla, nemože se okrivljeniku u grieh upisati. On je učinio svoje, a da će na svom vrtu naći pol kumpanije vojnika, kojim je najmilija zabava noćju krumpir izkapati — toga on nije mogao predvidjeti. U mjesto da drugi bježe, morao je bježati on sam, i tako se dogodi ona gungula, za koju svatko na svietu može odgovoran biti, samo ne Cvarić.

Odbor je na svu sreću spomenuo i onaj zulum kod Barićevića. Odvjetnik Cvarićev ovo je jedva dočekao, pa sjajno dokazao „alibi“ svoga klienta — naime „alibi“ u zatvoru. „Sdušnomu“ čovjeku bila je ovo liepa prilika govoriti o paklenoj zlobi, koja progoni nedužnoga mu klienta.

U ostalom bila je ta obrana kojekakva, a i sam Cvarić reče svomu prijatelju, da je ono o pol kumpaniji vojnika očevidna a uz to još i pogibeljna laž; jer da u nas za onda nije bilo vojnika osim graničara. Ako se ta kleveta na graničare banu doglasi, bit će zlo. — Nebojte se, utješi siromašnoga Cvarića mudri odvjetnik, upravo to valja. Što o laži govorite, toga nerazumijem; mi se držimo još uviek onoga: „quod fecisti, nega“; tu dakle nemože govora biti o pukoj istini. U ostalom moja obrana valja s više razloga. Odbor sigurnosti uplašit će se, što su tu vojnici upleteni, pa bojeći se zamjere, obustavit će iztragu.

Ovo se tako i sbude, samo što je jadni kobasičar lišen laćmanije. Nije toga žalio ni on ni stara njegova; ona je dapače nad njegovim junakovanjem izgovorila nadgrobno slovo, kojega nije nikada zaboravio. Svi ostali dusi mirno su prošli.

Nije minula možebiti ni godina dana, nestade narodne straže, nestade i junačke pete čete. Kapetan je opet parnice tjerao, laćman kobasice pravio, stražmeštar tužbe protokolirao, Goljčević halje krpao, a Milković ljubio milu si ženku Jelicu i čuvao tastove škude.

Kod svatbe bijahu svi dusi pete čete; na svoje veliko čudo bje pozvan i hudi demon kapuralove ljubavi — mali krojačić.

U razgovoru o narodnoj straži zametne se govor o nesreći, koja se ono na Ciglani dogodila jadnomu Goljčeviću i kolika mu je kod garde krivica učinjena; da ga utješi, reče mu Milković:

— Vi ste junački služili i za nagradu vašega junačtva vraćam vam obveznicu na 200 for., što ih momu tastu dugujete.

Krojačiću smutila se pamet, nije ni sam znao, da li od čuda ili od svatovskih zdravica.

— U zdravlje duhovom narodne straže! podignu na jednoć Budić čašicu.

— Hvala liepa na toj uspomeni, odvrati Cvarić; vaša osveta nišanila je na magarca, pa je lupala po sedlu, t. j. po mojih ledjih.

— Dajte si mira laćmane! nasmija se kapetan, svaki od duhova odnio je liepu porciju batina.

— E pa živili dusi narodne straže! kliknu veselo Cvarić, dignuv punu čašicu.

Dusi se kucnuli, tast i krojač čudno se pogledali, Jelica se nasmješila a Milković poljubio svoju ženicu.

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

(Dalje.)

6. (32).
Račun.
Sve lišće li u šumah
Izbrojiti mi možeš,
Broj valova pronaći
U moru umiješ li,
Tad istom ću te pustit,
Da moje ljube brojiš.
Ded najpre iz Atêna
Upiši dvadest ljuba . . .
E petnajst jošte dodaj.
Zatim ih iz Korinta

Pripiši cielu četu:
Jer grad je taj Ahâjski
Na glasu s liepih žena.
Upiši mi sa Lezba,
Iz Jonske zemlje zatim,
Iz Karije, sa Roda,
Dvie tisuće ljubovca.
Što stade? dalje piši.
Još ne spomenuh Sirskih
Ni Kanobljanskih ljuba,
Nit rodne još iz Krete,
Po gradovih gdje Ero
Divljom se bani strasti
Što? hoćeš da ti brojim
Koje su za Gadejri,
Za Baktrani i Indi,
Sve srca mog ljubovce.

Iz Korinta cielu četu. Već Homer kaže, da su u Ahaji, gdje Kornit leži, liepe žene. U Korintu se osobito boginja ljubavi Afrodita štovaše i njezin hram na gradskoj kuli bijaše na velikom glasu; kao i mnoge i krasne Hetere, koje najradje u tom velikom trgovačkom gradu, radi mnogih bogatih stranjskih trgovaca, boravljahu. Korint je rodni grad one glasovite Lais (Wieland Aristip) zvane Hetere, pred vratima koje nekoč ciela Grčka ležaše i koja svoje dražesti za neizmieran novac prodavaše; otuda prirečje: nije svakomu dan posjet u Korintu. Kanobljanke, Kanobos (Canopus), nekoč grad na ušću Nila, bijaše glasovit s raškalašenosti svojih gradjana. Isto tako Gades (Gadejri), današnji Cadix. Baktra, današnji Balkh u Afghanistanu.

Sadržaj pjesme imademo si ovako izveden misliti. Neki drug ponudi se svomu prijatelju, veoma rado ljubeću pjesniku, da će mu sve ljube, koje je igda ljubio zbrojiti. Pjesnik veli, tomu treba valjan račundjija. Kad mu se drug javio da se ne plaši računanja, uzme ovoštenu tablicu i stilos (držalce) a pjesnik mu diktuje. Iza 17. verza zablesekne se drug od čuda i pusti iz ruke držalo. Pjesnik mu veli: ha! još nijesam spomenuo (sve što je do 24 verza). Kod 24 verza si imamo misliti kako drug uzklikne: hu za boga! a pjesnik nastavlja što je do svršetka.

Ovakova šala danas je ugodna, ali klasična nije. Iz dobe Anakreontove ne može pjesma već s toga biti, što se u njoj spominju narodi kao dobro poznati, o kojih u ono vrieme jedva da se je što moglo čuti.

7. (33).

Gnjezdo Erotâ.

Ti lasto, ptico draga,
Svakôga ljeta dodješ,
I ljeti gnjezdo gradiš,
A zimi opet odeš
Il k Nilu il u Memfis.
A u mom srcu udilj
Bog Ero gnjezdo gradi.
Tek jedan počne pršit
Već drugi gle dozrieva,
A pomalja se treći.
Cvrk jogunastih ptica
Zaglušuje mi uši.
Još nejake Erôte
Odrasliji ti hrane,
A čim odrastu ovi,
Mah opet druge legu.
Ded odklen tomu pomoć?
Jer tolike Erôte
Ne mogu vikom splašit.

Pjesnik nije kadar da Erotike, vikom se na nje derući, rasplaši; čim se on više otimlje tim mu oni u srcu postaju jogunastiji. To će biti smisao nejasnih dvaju posljednjih veraza, koje nije do sada kritici pošlo za rukom da im značenje konačno pronadje ili ispravi. U grčkom glase: οὐ γὰρ σθένω τοσούτους Ἔρωτας ἐκβοῆσαι. Neki ih posvema odbacuju, ali se čini da bez njih pjesma nema pravoga svršetka. Nebi li koja bistra Hrvatska glava pronašla što bi tu učiniti valjalo?

8. (46).

Nevoljâ ljubovnikâ.

Jao teško jest ne ljubit;
A još teže jeste ljubit;
Al nada sve još je teže
Kad ti ljubav ne vrati se.

* * *

Za rod ljubav već ne hâje;
Krepost, mudrost — mrska joj je;
Samo novac joj se mili.
Bio proklet koji prvi
Za novcêm je smagnut stao!
Rad njeg brata ne znaš svoga,
Otca, majke ne znaš svoje,
Rad njeg sviet se mori, kolje.
Što je gore — pogibljêmo
S njega mi, koj rod smo ljubit.

Ili je u ovoj, inače lijepoj pjesmici, iza četvrtoga verza nužni prielaz izginuo, ili imademo prva četiri verza za jednu, a ostalo za drugu podpunu pjesmu uzeti.

(Dalje sliedi.)

Jadvigin zavjet.

Iz Revue des deux mondes, napisao Amédé Achard.

Preveo Vladimir Pacel.

(Dalje.)

Drugoga dana, probudiv se poslje noći sprovedene grozničavim snom u hotelu prigradja Saint-Honore-a, kojega je njekim načinom mimoišao, osjeti se kao čovjek, koj je sve izgubio za njekoliko satî. Po njekom čudnovatom učinku moralne optike pričini mu se, da su mjeseci i godine oddielile sadašnji sat od sinoć. On opažaše za sobom njekoga mladoga, sretnoga, sjajnoga Stjepana, koj koracaše, gledajuć u zviezde, a na njegovo mjesto dodje drugi njeki žalostni, onemogli, umoreni Stjepan. Jedan dan bijaše suvišan za ovu preobraženost. Misao da ide u Eaubonne, da vidi groficu, pa da pokuša posljednju navalu, spopade ga za jedan čas; nu čemu? Neće li se sraziti sa samom istinom? Za tim ga uzbuni svoja slaboća, on htjede izići iz ovoga stanja sdvojnosti, koja mu obuze cieli bitak. — Ta o čem se je radilo najposlje? O ženi, koja je njega ljubila, a ne ljubljaše ga sada više. Pa zar je to šta nova? Nije li ga moralo pripraviti na ovaj razriešaj dvadeset sličnih dogodjaja? — Nu savjeti filozofije, i poduke izkustva, kad vam je srdce u prepirci, jesu kao nasip granja proti žestini rieke. Kad se bje dosta prokarao, ne vidje Stjepan ništa do jedno, to naime, da je grofica za njega propala, a propade i njegova stalnost.

Dnevi prolažahu lagano i nespretno. Jedne večeri nadje se on pred villom Eaubonne. Sunčane zrake razsvietljivahu zapadajuć vrške drveću, isto se cvieće ljuljaše na stapkah; nu cjedulja visaše na ogradi ulaza. Vrtljar, koj ga prepozna, pozdravi ga, pa reče približiv mu se: — Gospodin zna valjda da je gospoja grofica odputovala, ima tomu već tri tjedna.

— Da, ja znam, odvrati Stjepan, dubokim glasom.

Odputovala! to bje za to, jer Stjepan nije više susretao nigdje markiza Rispoglia.

Premda je bio taj udarac strašan, bio je ipak Stjepan odviše muževna značaja, nego da se poda slabim savjetom boli. Junački se je borio proti ovoj prvoj nemoći, koja sliedjaše ove žestoke priekrete. On se poda još dalje priedlogom otca si; on se zaputi, prodje Englezku, Njemačku, Talijansku, i hvala neprestanim naporom, uztraje mu duh u svojoj naravnoj jakosti. Kadkad bi dolazio u Pariz, desio se ondje njeko vrieme, miešao se medju sviet, te tražio u čitanju istu hranu, koju je nalazio u poslovanju. Narav ima neizcrpljivih izvôra za hrabra srdca, koja primaju kušnje života, ali se nedaju nipošto od njih suzbiti. Jakost postiže Stjepan bojem. Već je zauzimala manje mjesta u njegovom duhu slika grofice Lobogovićke, na pol izbrisana raznolikošću posala, kojim se je predao. On se ćutio slobodnijim, te više gospodarom sâma sebe, a najbolje svjedočanstvo, koje je mogao dati sâm sebi, bijaše to, da ju je manje mrzio. Nadavalo mu se je sâmomu na podsmjeh, kad je pomislio na zakletve, koje bijahu izmienili, i na muke, kojim se bje podao. Jedna od najvećih bieda srdca jest, što ne može više ćutiti izgubljena čustva, te što im ne može ponjati ni uzbudjenosti ni dubljine. Što! toliko uznesenosti, pa za tim toliko sûzâ za tu sjenu. Pa koje je priednosti ona imala nad svojimi sestrami, ovaj promienljivi stvor? Čovjek nevidi više u njem tragôvâ u ovom nutarnjem zrcalu, koje je njekada tako nježno odbijalo milost i dražest, te koju ako ju čovjek kašnje susrete, čovjek motri njekakovom vrstju presenećenosti.

Eto ovih usta, kojih najmanji podsmjeh razvedri dan kao sunce, evo njezinih očiju, istoga su žara, iste duge trepavice osjenjuju im vedje, a medjutim neima više ista zraka, koja ih oživljuje; čine se da im ne ima struke, a poznadu im se slične, možda i ljepše, pozdravljaju se uzdahom skoro poruglјivim sjetiv se, da bi čovjek bio za njih umro. — Ja sam pogriešio, što ju nisam ubio, govoraše si Stjepan, a ona se tako naglo preda mnom pokaže, ja ne znam više, da li joj ne bih pružio ruku.

Njekoga dana dozna on posrednim njekim glasom, da grofica Lobogovićka putuje po Škotskoj s markizom. On osjeti samo jednu ćut žalosti. — Sirota Marija! mrmljaše on; za godinu, možda za šest mjeseci, gdje će ona biti? i s kim?

Jadvigu milovaše tada otmeni sviet, te u svoj sjajnosti svoje ljepote. Uzprkos svojoj odnosnoj samoći, u kojoj ju pusti njezin suprug, bijaše ona obkoljena sveobćim štovanjem. Ništa nije trošilo njezin dobar glas, kojemu bje stalnost i prozirnost čista. Grof ju je Kloska obožavao. On se je čudio, da ju sin njegov nepočitava tako, kano on.

Ušav pod ženitbeni krov uz pogodbe, koje su mu bile nove, te slobodom duha koju nikad nije imao, pazio je Stjepan sve to većma suprugu svoju. Jednakost njezine ćudi, njezin duh, dopadnost i sjegurnost njezinih odnošaja, njeki takt, koj se pokaže u najmanjih stvarcah, učiniše njegovu kuću jednom od najugodnijih u Parizu. Sa svojstvi, koja bi bila mogla izpričati mnoge zahtjeve, ne imadjaše Jadviga ni jedno od njih, osim onoga, dopasti se svojim prijateljem, pa biti njim sjegurna i stalna u malih svakdanjih dogodjajih. Treba da se žrtvovanje razdaje u malom, kao što čovjek izmieni zlatan novac, da ga može podieliti kao milo-

stinju, tako govoraše ona. Svi oni, koji joj se približuju, bjehu dirnuti od toga ljubeznoga značaja, pa govorahu o njoj uviek istom nježnošću i istim štovanjem. Ovaj sklad pohvale uništi Stjepana; on pogledaše Jadvigu, on ju slušaše, on ju vidje na poslu, te saznade, da joj se barem pravednost vraća. Bez njegova znanja duh mu prispodablja obje ženske, i to na štetu grofice Lobogovićke. Jadviga imadjaše isti dar zavedljivosti, uznositosti, ali većma sakrite i ozbiljne.

Sve postupce dodje on do toga, da je s njom svoj život proveo. Njeke večeri bijaše on pred njom, režućom listove njekoga novoga svezka, koga joj poslaše, te sasma obkoljena obiteljskimi predmeti svoga bića, reče ona pogledav ga: — Vam je bolje, jelte?

— Što razumievate tim?

— To je veoma jednovito. Smatrajte me kao da vam nisam žena, pa odgovorite . . . Što je s groficom?

— Ona putuje, odgovori Stjepan.

— Dvojim. Vrata su od vrta uviek zatvorena; to će bit, a dogodjaji su jači od umovanja, o kojem vam ja govorah njekoč. Na primjer, čini mi se, da se ikada podam ludosti, to bi stekla oprost uztrajnošću. Uztrajnost je takodjer posvećenost. Nije li to vaša misao?

Stjepan prigne glavu, ne odgovoriv.

— Ima pjesama, koje imadu više redaka, pa se pjevaju uviek istim napjevom. Ja sam dobro vidjela čas, u kojem priekret buknu. Žalila sam vas, nu što sam mogla učiniti za vas. Vi ste mnogo stradao?

— Mnogo.

— A sada?

— Ja sam joj oprostio.

— Ah! — podviče Jadviga, kojoj se oči zakresiše naglo; za tim reče veselim glasom: — Vi ste bolji nego li ja, doista.

Ona dokančaše razrezivanjem listôva svoje knjige; za tim reče, metnuv ju na stol: — Na njezinom mjestu, ja vam nebih bila oprostila, da se više ne srdite na me.

— To je neobično.

— Ne, to je na žensku. Ne ponjam kako se može čovjek zadovoljeti nehajstvom za onim, u koga prije ljubav pobudismo. Ako me ne ljubite više, mrzite me — nu ne snizujte me zaboravnošću.

— To je ponos — to me tješi. Ja sam bio snižen, što još nisam našao u vas pogrešaka.

— Oh! laskanja od vas prama meni, čemu to? Vi znate dobro, da sam vas oprostila licumjerstva.

— Usuprot, zar ste mi vi nametnula laž kao dužnost?

— Okanimo se toga, vrieme će se pobrinuti, da vam odkrije, da ne imam samo ponosa u svojem čustvu . . . Imala sam priliku vidjeti groficu za vrieme vašega putovanja po Ugarskoj, ona je plesala.

— Plesala! zaviče Stjepan.

— Dà; pa zašto nebi?

— Ništa, nastavite.

— Ona plesaše veoma dobro. Ja ju motrah, dok je prolazila mimo mene; bijaše to očevidno jedna od najdražestnijih žênâ, koju može ples pokazati da se sviet čudi. Dobro! prvi me pogled osvjedoči da ona nije bila stvorena za vječnost ćutî, na koje ste se vi opirao.

— Žali bože! ništa ne traje.

— Ništa, osim onoga što ne prolazi, odvrati Jadviga ponosno.

Donesoše čaj. — A sada, nastavi ona, prije nego je podvorila Stjepana, hoćete li i opet početi?

— Oh! ne.

Jadviga se poče smijati. — Eto uzklika, o stalnosti kojega čovjek nebi sumnjao; nu brodarom, koji su najviše kleli na oluje, dosadi kopno, te idu opet na more. — Sbilja, hoćete li da nastavim?

— Ah! to se pitanje ne tiče moje osobe; mi se razgovaramo, a za ostalo se brinite vi.

Ovaj razgovor ne dirnu dosta živo duh Stjepanov. On ode ponješto uzbunjen, nevjerujuć, da Jadviga tako malo mari za njega. Tu ne ima nikakove igre u njezinom ponašanju, glas joj je naravan, skoro prijazan kano od osobe, koja vas je svojom blagohotnošću predobila — i ništa više. Kad je htjeo podnieti ovu vanjkost, nepomagaše ga u tom ništa, dapače njeko nehajstvo i njeka mu se okorjelost uzprotivi. Vrieme je obavilo svoj posao. Ona ohola Jadviga, koja nije pojmila, da se čovjek može promieniti, bje preobražena, te ne gledaše više na nijedan ostatak čustâvâ, koja bje ona njekoč gojila.

Kad je čovjek živjeo dulje vremena pod uplivom njeke izključive strasti, od koje ne preostane ništa do sâme sjene, pojavi se njeki pojav, kojemu oni, koji mu se podavaju, jedva mogu razpoznati narav. To je s početka velika neugodnost, kao da se kane sva počela naglo razstaviti, na kojih vam se osniva život, te vas za to spopade čustvo duboke umorenosti; za tim se snebivate, većina posâlâ, kojim se ljudi podavaju, pričini vam se prosta i kukavna. Čovjek ne dokučuje kako im se može podati, jer im ne ima srdačnosti ni svjetla te jer silazi sa svjetlih prediela u tamne i mrzle. Njekada služahu samostani kao utočišta njekim ranjenim dušam, koje potražiše ondje skrajni pokoj poslije kako su izkusili skrajni nepokoj. Ima ovdje ljudi, koji, pošto im se skrhaše uzori, nevraćaju se više k njim, već se skriju u poslovanja, kojimi oni tako uspievaju, da ih naporom silne volje kano nestane; nu drugi nježnije i raztezljivije naravi, ne mogu se udaljiti za dugo od

ondje, gdje su živjeli. Kao jelen, koj se vraća u gustu šumu, gdje su nanj psi navalili, tako i ljubav traži lieka za rane od onih, koji su ju pobudili. Ženska izdaja pobudi u njih divlje čustvo odklonosti; malo se po malo jedna od njih oslobodi ovoga tamnoga zajedinstva, raste, čista i sjajna kao zviezda na kraju obzora, sakrije ih svojom svjetlošću, prodre ih svojom jasnom milošću, a srdce traži oporavu.

Čas ovoga priekreta odbi za Stjepana; nu sve gledeć Jadvigu pažnjom znatnom, sve to jačom, poče on nasljedovati one vojnike, koji, pošto su se svršili ratovi, u kojih je tekla njihova krv, obraćaju svoju djelatnost na književnost, pa se late pera, koje su mnogi medju njimi kao učitelji vodili. Naravna priklonost njegova duha ganu ga na to, da pripoviedi prizore, koje je vidjeo. Od ove prve navale do povjesti ugarskoga ustanka bijaše samo jedan korak. U tom su mu pomogli svoji osobni zapisci i otčevi. Grof Ivan Zeleski ostavio je osim toga velik broj pisama i dokaznica, koje su bile kao rudnici, u kojih je mogao prekapati, te u kojih nadje mnogo vriedna gradiva.

Ovako se upotriebe večeri. Jadviga, koju on obaviesti o svojoj osnovi, zanimala se je za to, te mu je služila često za pisara. Pregledavala je dopise svoga otca, saćuvane njekom svetom brigom, te izvadi iz njih njeke česti, tičuće se dogodjâja g. 1849, prepisivala ih je na pojedine listiće, te ih priobćivala Stjepanu. To je bila daklje njeka vrst zajedničke radnje, po njega vrlo koristne. Ona mu olahkoti posao svojom prisutnošću, a osladi ga pazljivošću, koju je u to uložila. Od ovoga poduzetoga nastojanja u obće porodi se tjesnije prijateljstvo. Jadviga ulazaše u Stjepanovu sobu, i ne zvana, pa ako i nije onamo došla, ćutijaše naskoro da mora k njemu dolaziti.

Stjepan je sprovadjao Jadvigu u operu, on je jašio s njom; vidjahu se zajedno u družtvih. To nije bilo bez podsmjeha; da se je nalazio u istih zapuštenih drvoredih Bolonjskoga luga, kud je njekada protrkivao s groficom Lobogovićkom. On prepozna ondje opet drveće i stranputice. Ondje bje ona zakriknula od straha, opaziv ljuticu, kojoj trag ostade preko puta; ovdje se bje njezin konj, preživo ošinut, poplašio; ondje se ona suzdrža, da ukine glogovu grančicu, kojom si uresi klobuk. Na ovoj sjenatoj stazi šetali bi polagano, pješice, uz zaton sunca. Kad ga je preveć tištila množina uspomene, postade ozbiljan, a njeka sjena žalosti razastre mu se licem. Izbjegavao je prolaz kroz Saint-James. Oko Jadvigino ne mine nijedan od ovih bjegućih pojâva. Ona je znala za tu tajnu, pa se za to nije pokazala ni odviše nehajna ni odviše hajna.

Bio žalostan, bio veseo, ona mu je pristajala uz ćud. Kadkada ga zapita naglo; tako jednoga jutra, sustaviv naglo konja, reče ona: — Zbilja, zašto ste, ima tomu već prilično dugo, vi zavikao: Ona plesaše! kao da htjedoste reći: Ona je mrtva! Što je bilo na tom tako čudna?

— To se tiče njekoga obećanja, koje mi ona učini.

— Zar vam obeća, da neće više plesati?

— Upravo to.

— To je veoma težko za mladu ženu, koja je iz zemlje, gdje se pleše od mladosti, a i veoma dječinski.

U tom zamukoše. Jadviga pročešlja rukom tanku grivu svoga konja.

— Da ja od vas tražim, da ne plešete više, doda Stjepan, bi li mi vi to obećala?

— Doista nebih!

— Za što ne?

— Jer vas ništa ne opunovlašćuje od mene to zahtievati, pa jer to dolazi od vas, nebi moglo bit ino, nu posljedak hîra.

— Nu da budu ti hiri, kako ih vi nazivljete, ozbiljni?

— Nebih ni onda. — Jadviga nastavi milovati vrat svoga konja, koj liepo poskakivaše, pa reče podsmiehnuv se Stjepanu: — Ne treba moj prijatelju, motrit me začudjeno timi velikimi pogledi. To je zato tako, jer to ne može biti drugačije. Ja se slažem s vami da ondje, gdje srdce kuca, imadu najdjetčinskije stvari svoju vriednost. Ubod gumbašnice može učiniti bol uboda noža; nu kad je srdce dalo svoj odpust, što čine ove trice?

Prolazeć od milovânjâ na ukore, popravi ona svoga jahaća jednim udarcem biča, koj htjede krivo skočiti, te gledeć uviek Stjepana nastavi ona: Vaše me pitanje navadja na to, da vam drugo namienim. Vjerujete li vi, da bi obećanje, koje bih vam ja bila učinila, dulje bilo trajalo, te imalo više sjegurnosti, nego li ono, koje vam bje dano po njekoj drugoj ženskoj.

— Može biti.

— Ja vam se zahvaljujem za dobro mnienje o meni . . . Ja mislim da ga zaslužujem, a to radi toga, jer se ja neću nikad tomu izvrći da zadam rieč, o kojoj neću bit sjegurna, da ću ju držati.

Ona pritegnu opet uzde svoga konja, pa ode velikim skokom.

Iste večeri preda Jadviga Stjepanu zamotak pisama, za koje je bila pisala više od petdeset listova starim prijateljem grofa Zeleskoga. — Pa si zapamtite, da vam ih ja nisam obećala, reče ona smijuć se.

Njeko vrieme za tim bila je Jadviga na njekom plesu, odjevena à la fantaisie. Sve joj se je divilo; Stjepan ne maknu oka s nje. On je ćutio, da u njem raste te se povećava nemir, kojemu je sve znakove poznavao, a kojega nije suzbijao. Videć ju gdje prolazi s jednoga naručja u drugi u viru njekoga valcera, ugrize ga u

srdcu njeko čustvo sljubavnosti i pečali. Sada nije mogao više dvojiti o tom, da ljubi, i to ovaj put svoju ženu; nu to ne buknu onako kao što je grofica Lobogovićka izkusila; to bje požar, koj je dugo tinjao, te koj naglo pokrije se plamenom. Ovaj mu se ples pričini vječan. Obkoliše Jadvigu, pa uzprkos njezina slavlja, bijahu joj žene, zauzete magnetizmom njezinoga čara i s njezine dobrote, simpatične.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Slike iz Bosne.

Nacrtane Kl. Božićem.

I

Sarajevo.

(Treća slika.)

Razlika vierâ donosi sobom ovdje toliku razliku imena, koliku nigdje u evropejskih zemljah nije naći. Muhamedanci kvare svoja imena, jer ih prilagodjuju narodnomu zvuku; pravoslavni, premda imadu skoro ista imena kao i katolici, izgovaraju ih drugčije, tako n. p. oni kažu: Gjorgje, Antonije, Joco, a katolici: Juro, Ante ili Tuna, Joso. Ovaj izgovor je različit i kod ženskih imena.

Vladajuća su imena kod pravoslavnih za mužkarce obično imena apoštola, zatim Jovo, Joco, Risto, Simo, Niko, Mićo; Vaso, Glišo ili Gligorija, Makso ili Maksim, Jefto, Kosta, Todor ili Tošo, Manujlo, Stevo, Lazo, Cvijo; a ženska Joka, Milka, Mara, Andja, Daša, Goša (Gospava), Cvija, Ana, Petra, Savka, Jelka, Gjurgja, riedko Ljuba.

Kod katolika su za mužkarce obična imena apoštola, zatim Anto, Juro, Frano, Stipo, Lovro, Niča ili Nikola, Križan, Rade, Tade, Grgo; za ženske pako: Kata, Mara, Ivka, Orša (Ursula), Jurka, Anica, Janja (Agnes), Cîca (Cecilija), Andja (Andjela), Petruša, Perka ili Pera. Na prvi mah mislio bi čovjek, da izgovor imena neima znamenitosti, ali to nije tako. Pravoslavnomu je neugodno, da mu rečeš: Juro, Ivane, Stipe; ni katolik neće da ga zoveš Gjorgjem, Jovanom; izgovor je imena u njih karakteristikom vjere. Zasjeca to u život jače, nego što bi mislio, jer se po izgovoru imena često mjeri simpatija ili povjerenje. Ovo kao da se i tim potvrdjuje, što bosanski radnici katolici, kada u Srbiji rade, nazivlju se mjesto Ivo, Juro, Anto — Jovo, Gjorgje, Antonije, misleći da će tim imati više simpatija.

Muhamedanci imadu najviše arabska imena kao: Mujo (Mustafa), Suljo (Sulejman), Omer, Smajo (Ismail), Ibro, Ibrišim (Ibrahim), Salko (Sali-ja), Juso ili Jusuf (Josip), Mehmed (diminut Mešo, Mešan) Ahmed, Uso, Juho, Mahmud, Šaćir, Feiz, Osman, Rašid, Ćamil, Hafiz, (ovo se daje takodjer kao naslov onim, koji se dobro uče), Adem, Emin, Safet, Began ili Bego, Šerif, Dervo ili Derviš, Alaga, Murat, Zia, Bećir, Selim, Hasan, Husein, Tefik, Ali-ja, t. j. Ilija, odkuda poslovica: do podne Ilija, po podne Alija, jer Turci vjeruju, da se je Ilija po podne poturčio, pak budući u Bosni, valjda za uspomenu prošlosti kršćanske, slave Ilijin-dan, to ga svetkuju od podne. Ženska imena, budući one žive u haremu, a ljudi se malo na javnosti o ženah spominju, teže je saznati, no obično imenuju se: Fâta, Fatima, Fâzla, Nâzla (po izbor čeljade), Hairia (milostiva), Anče (Andjela), Hajka, Mejra ili Mejrima (Marija). Kada hoće da označe ljepotu ženske pridodaju: dilber, pa bude dilber-Fatima (krasna Fatima), (gjul-Mejra (liepa Mejra). Cigani imadu ista imena kao i Turci.

Židovi rabe biblička imena a nikada evropejska, te se zovu: Salamon ili španjolski Salamonićo, David ili španjolski Davićo, Jako (Jakov), Isak, Josef, Esra, Mošo (Mojsija), Rafo, (Rafael) itd. Isto tako imadu i žene samo biblička imena, no budući i one same za sebe živu i sa ženami ili familijami drugih viera vrlo riedko obće, to nisam mogao njihovih imena ubilježiti.

Ako se dva nepoznata čovjeka sastanu, pa ako muhamedanac ili katolik nagovore pravoslavnoga, te mu neznadu imena, kažu mu: Risto ili Jovo; pravoslavni pako vele katoliku: Petre, a pravoslavni i katolici muhamedancu: Mujo. Kao inštinktivno poznaju kršćani jedan drugomu vjeru, premda ih u ostalom označuje i izvanjsko držanje i pozdrav; katolik kaže: hvaljen Isus, a pravoslavni pozdravlja svagda: pomoz Bog. Imade poslovica: Od Turčina Muje, od raje Petra daleko, jer neznaju za šalu, t. j. opaki su i zločesti ljudi. Kad katolik ili pravoslavni pozdravlja muhamedanca, nagovori ga uviek turski: A h š a m h a i r o l a; S a b a n o s h a i r o l a beže, efendija ili aga, t. j. dobro večer, ili dobro jutro beže, efendija, aga; na što dobri muhamedanac odgovara: A l l a h r a z i o l a Jovo, Petre itd., t. j. bog daj dobro, ili neka bog da sretno i ugodno. Al je malo muhamedanaca, koji će raji tako odgovoriti; to samo pravovjerni suvjerniku odvraća, a raji kaže A k y b e t i n h a i r o l a, t. j. tvoja posljednja neka budu sretna, a alegorično znači ovo: da se i ti na koncu poturčiš. Ovakova odzdrava neće muhamedanac nikad odvratiti muhamedancu, jer bi to bila velika uvreda, a neće ni otmenijemu raji, osobito ako razumije turski.

U razgovoru upotrebljuju pravoslavni trgovci

u Sarajevu medju sobom naslov gospodine, ali najobičnije šior. Ova od talijanskoga „signore“ izkvarena rieč unešena je valjda iz Dalmacije, preko koje su prije trgovci putovali u Trst, dok nije otvorena bila željeznica Sisak-Zidanimost, pak kao što obično naš narod rado pristaje uz tudjinštinu, misleći, da će se oplemeniti, ako nauči zlo promrmljati nekoliko tudjih rieči: tako su i Bošnjaci usvojili naslov šior. Manjim trgovcem, mehandjam (krčmarom) i dobrostojećim rukodjelcem kaže se: gazda, n. p. gazda Pero, gazda Risto.

Žene boljih obitelji zovu se medju sobom gospoja (ne gospodja), n. p. gospoja Stako, gospoja Savko, i dadu se tako nazivati od ljudi i žena nižjih razreda; one pako nazivlju ove posljednje gazdinice ili seko, a tako se medju sobom imenuju i prijateljice. Djevojkam nekažu nikada gospoja, ili gospodična, nego ih zovu po imenu ili takodjer seko. Djevojke medju sobom osim naslova seko dodaju i krstno ime: n. p. seko Maro, seko Joko, seko Petra itd.

Ovaj običaj sliede i katolici u Sarajevu i u obće po varoših, te nastoje u svem izvanjskom životu, a i kućnom običaju, izjednačiti se sa pravoslavnimi. Samo je katolički elemenat vrlo slab u varoših, trgovinom se vrlo malo zanima, nego najviše rukodjelstvom i ratarstvom i zato imade malo katoličke gospode.

Muhamedanci osvojili su u svojih naslovih posvema azijatski običaj, zato oni nikada medju sobom ni druge vjere ljudem neće reći: Dobro jutro, dobra veće, gospodine, gazda itd., nego uvjek gore napomenute pozdrave, a za sebe po danu imadu još: merhaba, što bi nekako odgovaralo našemu: pomozi bog. Na ovo se isto tako odgovara: merhaba. Od podne do abšama (večeri, zahoda sunčanoga) pozdravljaju se sa „selam Alek'ium, koje Bošnjaci izgovaraju alećum, a na to se odgovara: Alećum in selam. Selam znači pozdrav, Alek'ium, sretni sveti. Ovimi riečmi smije samo muhamedanac muhamedanca pozdraviti, a raja za živu glavu nesmije se usuditi ovako Turčinu na pozdrav odgovoriti, ili ga njimi pozdraviti, pak ni izustiti ih pred Turkom, jer bi mogao imati vrlo neugodnih posljedica. Ako čovjek Evropejac na taj način pozdravi muhamedanca, viditi će mu na licu odmah uzrujanost i prevraćanje očiu, no neće imati neprilike, jer mu se to upisuje u neznanje običaja; takav stranac neka bude medjutim uvjeren, da neće čuti nijedne ljubežljive rieči od uvriedjenoga fanatičnoga muhamedanca.

Kao što pravoslavni tako i Turci vrlo se počitljivo medjusobno ponašaju, zato neće nikada jedan drugoga prosto po imenu zvati, nego mu svagda priloži nadjevak, beg, efendija (turski efendi), aga. N. p. kako si Sulejman-beg; što radiš Rašid-efendija, gdje si bio Osman-aga? Na ovo se odgovara: Šućur (hvala Bogu) dobro sam, beže; čitam, efendija; u džamiji, aga. U nagovoru nekaže muhamedanac nikomu gospodine, ni Evropejcu; a konzularnomu činovniku n. p. reći će: beg, ili efendum, a otmenijemu raji gazda. Muhamedanac neveli nikomu Vi, nego uvjek Ti, dočim kršćani obojega obreda skrupolozno rabe uvjek Vi, a muhamedancu kažu Ti, samo mu dodaju počastni naslov, te i najkukavnijemu Turčinu kažu aga. Muhamedanac bio i prosjak, kad govori o sebi, nikada nekaže Ja, nego svagda Mi s glagoljem u višebroju. N. p. na pitanje: kako si? odgovara; dobro smo, zdravi smo, bili smo u bašči, došli smo s puta itd. Ovaj običaj nije nikako turski, nego je morao ostati od starih bosanskih vremena, kada su seljaci i kmetovi govorili gospodi Oni, jer najviše Osmanlije, n. p. valija ili mušir (maršal) nikad neće kazati biz (mi) nego ben (ja). Ovim „mi“ hoće muhamedanci da izraze svoje staro plemstvo i gospodstvo, a manji su to morali usvojiti kao znak svoga prvenstva nad rajom.

Nije ova hipoteza bez razloga, jer muhamedanski zakon nivelira sve klase, a Turci-osmanlije nemaju nikakova staroga plemstva porodičnoga. Da se ovo niveliranje još izrazitije pokaže, nemaju Turci imena obiteljskih, nego samo imena osobna, n. p. Ibrahim, Osman, Omer itd. Slava njegovih diela i velike lične zasluge neostaju obitelji, nego dotičniku, dok žive. Sve što je slavno, plemenito i veliko, to kiti i resi ime i kuću sultana. Težnja je Muhamedova bila, da svi budu pred njim jednaki, a on jedini slavan i velik, a sultani, koji se smatraju nasljednici Muhameda učiniše od vjerozakonskoga načela političko, te su od vladajuće obitelji cielomu narodu svoje ime dali. „Osmanlija“ od sultana Osmana.

Bošnjaci su vazda zazirali od takove jednakosti, jer im je težko bilo zaboraviti staru obiteljsku slavu, mnogi bo su dali Bosni svoje bane, vojvode i kraljeve, te su imali i diplome. Kad ih je novi zakon primorao, da se odreku svoga obiteljskoga imena, čim su u narodu izgubili naravni ugled, stvorili su si umjetni auktoritet, i tako se veličanstveno nazivaju: Mi. Vidi se već iz toga, koliko im je težko bilo odreći se imena familije, što su nekoje kroz stoljeća, uzprkos zakonu i običaju, zadržale stara porodična imena: kao Kulenović, Filipović, Sokolović, Čengić i mnoge druge, premda se službeno nikada nepišu kućna imena, nego samo imena osobe i otca, tako da se ime mnogih porodica sasvim satrlo. Zvaničnici nepišu dapače ni obiteljska imena kršćana, nego samo ime dotičnika: otca mu i mjesta, što će s vremenom od velikoga zamršaja biti u realnih parnicah o posjedu i vlastničtvu.

I židovi sliede obično primjer Turaka, te pridodavaju vlastitomu još otčevo ime.

Pravoslavni pišu se obično obiteljskim imenom, ali sinovi stavljaju izmed obiteljskoga i

vlastitoga imena i otčevo, n. p. Petar J. (Jovin) Petrović, te s vremenom izmiene nasljednici obiteljsko ime, — imenom kojega bivšega člana itd. Ovako je dvojbeno, imade li u Sarajevu obitelj pravoslavna, koja preko 100 godina nosi isto ime. Dosta je krivo ovim promjenam pomanjkanje matica, te često nekadašnji nadimak ostane imenom obiteljskim. Osobito imade trgovačkih firma u inostranstvu, koje jedva da su komu poznate u Sarajevu; tako se familija Despićeva u trgovačkom svietu van Bosne pozna pod imenom Nikolića, familija Krleta pod firmom Ilijića.

Prišvaraka ima toliko da bez njih nema gotovo obitelji, i to kod svih viera.

Mnoge obitelji uzimaju kao naslov rieč Hadji. Običaj je osobito u Turaka, da svatko, tko iole može, pohodi barem jedan put u životu ćabu, t. j. grob prorokov u Meki i tamo mu kurban prikaže. Kurban je žrtva, sastojeća se u tom, da dotični hadji ili kako Bosanci kažu hadjija dade zaklati jedno dva ili više bravčeta u tom svetom mjestu, nadajuć se tako odpustu grieha. Tko je zapriečen može i drugoga mjesto sebe poslati, a mnogi na smrti odrede, tko će zanj pohoditi ćabu (turski K'ába.) Kada se takav hodoćastnik natrag povrati, zove se hadjija kad god se s njim govori; n. p. kako si adjija, gdje je adjija, a u pismu adji-Omer, adji-Derviš, pak taj naslov iz počasti njegovoj ženi a poslje i djeci pripada.

Pravoslavni i katolici u prvašnja su vremena mnogo hodočastili u Jerusolim, a i sada polaze premda riedko nekoji i odvedu sobom i ženu. Po običaju muhamedanskom zovu se i oni hadjije, koj se naslov izmedju vlastitoga i obiteljskoga imena umetne, n. p. Spasoje hadji-Tripković, i u svakom družtvu nagovara ga svatko hadjijom, a ženu mu, ako i nije bila u Jerusolimu, hadjinicom. Ovaj naslov ostao je mnogim kućam, te je trgovačka kuća u Sarajevu i u inostranstvu pod firmom „Hadji-Risto Söhne“ poznata, a u Sarajevu se zove, hadji-Ristić, jer im je otac bio hadjija. Tako je i hadji-Tripković postalo već obiteljsko ime.

Židova hadjija nema, jer oni većinom, kada prestanu trgovati i kad namjeste djecu u posao, polaze u Jerusolim pa tamo živu i umru. Svake godine polazi više obitelji iz Sarajeva, da u Jerusolimu čeka došašće Mesije.

Kršćani medju sobom davaju si nadriimena; pravoslavni zovu katolike šokci, a posljednji pravoslovne vlasi, no hvala izobraženijim trgovcem i mladjim fratrom, ova poruga izčezava svaki dan, a prvašnju mržnju zamienjuje na obću radost medjusobna snosljivost i rastuća bratinska ljubav.

Muhamedanci zovu kršćane obojega obreda Vlasi, ali u razgovoru rišćani i kršćani.

Pravoslavni nazivlju sebe Srbî, katolike Latinî, a oni sami sebe „Kršćanî“ a jedni i drugi Muhamedance Turcî, kao što se i sami nazivlju, i to pravimi Turci, te za oprieku zovu strance „Osmanlijami“, niti će ikada Bošnjak-muhamedanac Osmanliji kazati, da je Turčin, ili mu reći: brate, dočim u govoru sa pravoslovnimi ili sa katolici, čuti ćeš svaki čas „brate“. Bošnjak-Muhamedanac netrpi Osmanlije, a ovaj prezire Bošnjaka, tako kad hoće da se nepovoljno o muhamedancu izrazi kaže, dosta da je Bošnjak; je li on Bošnjak?

Svi vjerozakoni nazivlju strance kauri, t. j. nestanujući u Turskoj, premda se može uzeti, da je kaur pokvareno od djaur-nevjernik, a strance obučene po evropejski zovu Švabom, bio on ma koje narodnosti, i zaziru od njega, dok god ga neupoznadu iz diela, da im nije neprijatelj. Uzrok tomu nazovu je, što su mnogi nevaljalci zloupotriebili povjerenje nesretnjaka na njihovu još veću štetu, i što mnogi skitalice dodjoše u Tursku službu tražiti i postadoše najžešći dušmani naroda, opadajuć ga i u sumnju bacajuć kod vlasti. Zato naš čovjek kad dodje medju nje, dugo će vremena ondje živiti, dok malko povjerenja zadobije.

Narodna glasba Jugoslavena.

Piše Franjo Š. Koch.

III.

Je li naša narodna glasba obrazovna; ima li u njoj životne snage i kako visoko dade se ona usavršiti?

Glasba se sastoji iz ova tri bitna diela: iz napjeva, ritma, suglasja (harmonije). Kad se iztražuje, koliko je koja narodna glasba obrazovna, pripada kod toga pitanja napjevu tek treće mjesto: jer stvaranju napieva nema granica te se mogu neprestance izumljivati novi napjevi i u narodnom duhu. Ta samo od osam glasova može postati 40.320 različitih glasovnih poreda. A budući da se taj svaki glasovni pored različnim bud dužim bud kraćim trajanjem glasôva i drugimi kojekakvimi ritmičnimi preinakami može sto i sto puti preobraziti, to se već kod glasovnoga poreda od osam glasova vidi neizcrpivost napjevnoga stvaranja. Zato i stoji obrazovnost koje glasbe više o tom, da li je bogata suglasjem i ritmom, nego li da li je bogata napjevom.

Napjev je u glasbi ono isto, što je u slici naris, a suglasje u glasbenom komadu tò, što u slici mast. Ako se mora slikar samo temeljnimi mastmi služiti, to će mu slike odviše jednolike postati, imale ma kako različit naris.

Koja je narodna glasba navikla služiti se samo naravnimi suglasji te ne poznaje smiešavanja, modulacije, prelâza, ta glasba postaje jednozvučnom, makar da je bogata napjevî, te sbog te svoje jednoličnosti neće ona biti u većoj

mjeri i u narodnom duhu obrazovna. Velim: u narodnom duhu; jer u duhu obće glasbe može se dalje obrazovati svaka pučka glasba, samo ju treba podpomoći suglasnimi sredstvi obće glasbe. Al tom pripomoćju prestaje biti narodnom ona prvobitna glasba te dotičnomu naravitomu puku neće biti po ćudi tudje suglasje.

Naša glasba nije tako stegnuta na sama naravska suglasja; modulacija je u pučkih pjesmah izvanredno bogata. Kako i nebi bila, kad pripada dvojemu vieku, staromu i novomu!

Tko nije dosta duboko zaronio u bitnost jugoslavenske narodne glasbe te ju poznaje samo iz četvoraka, potpurija, ili iz kôlâ, po naravi kopiranih, taj će kazati, da jugoslavenska glasba nema suglasnoga bogatstva, tobože što je on već veoma mnogo jugoslavenskih napieva čuo, koji nisu osnovani na ni jednom drugom suglasju van na tonici i dominanti.

Mi imademo doduše jednu vrst napieva, koji ne poznaju drugih suglasja osim tonike i dominante (te akorde označuje narod slovkami „da" i „mu"); ali oni napjevi, po kojih se popievke pjevaju, imadu mnogovrstnih suglasnih promiena. Nu ti napjevi nisu tudjincem tako poznati kao što plesovni, budući da još nisu izcrpljeni.

Da su jugoslavenske plesanke jednostavne i jednolične, to se samo tako čini, i to zato, što se u njih rabe samo naravna suglasja i što puk u toj vrsti neizmjerno mnogo stvara, a nije onoj prividnosti taj razlog, kao da su svi ti napjevi na jedan kalup. Iztražujuć potanje naše plesanke začudit ćeš se njihovoj napjevnoj i ritmičnoj raznolikosti.

Što je naša plesna pratnja glede suglasja jednolična, tomu je krivo prvobitno, za modulaciju nesposobno glasbilo, na kojem se plesanke izvode, to jest gajde ili dude.

Naša bi narodna glasba samo u veoma uzkoj mjeri obrazovna bila, da naše pučke pjesme ne podnose ni kakovih drugih suglasnih spojeva osim onih, što ih mogu izvesti gajde, ili da se narodu njegove popievke čine otudjene, ako se u njih nalaze modulacije. Al tomu nije tako; mi bo imamo još dva druga instrumenta, koji su prikladni za modulaciju, a rabe puku isto tako često kao što i gajde, to jest gusle i tambura. Promotrimo si malo pobliže ta glasbila.

Gusle su elegično, zvukom svojim violi slično glasbilo, prepeto jednom žicom, (kadšto i dvima) što je spletena iz više konjskih struna a gudi se po njoj oblučnim gudalom. Ozivnica (resonanca) gusala nije od drva, već od životinjske kože. Guslami se prate osobito balade, junačke i ljubovne pjesme, riedje napitnice ili ine vesele pjesme, a nikad ples.[1]

O starini gusala kaže V. Jagić u historiji književnosti I. str. 22: „Naš narodni instrumenat, gusle, nije tek od nekoliko vjekova, već od najdavnije starine, jer je to obća slovjenska rieč."

Gusle su izvorno, pravo narodno glasbilo Slavena, koje je popravljeno postalo talijanskimi i njemačkimi guslami.[1] Naravno da to jednostruno glasbilo nije podobno izvadjati suglasja, nu ta jedna struna ne prieči ništa, da se nebi mogao napjev u velikih i malih intervalih dizati i padati te da postanu modulacije i prelazi pak da se onda isto tako i pjesma sama razširi.

Čim je stvaranje suglasja prešlo (oko god. 1400—1450) talijanskomu i njemačkomu narodu, nastojahu taj glasbeni ures u svoje popievke uvesti i Jugoslaveni, koji bjahu učestnici prosvjete. Buduć da im tadanja glasbila, gusle i tambura, ne bijahu prikladna za suglasja, počeše tamburu, koja bijaše prije ugodjena jednoglasno (unisono), u kvintah ugadjati, dodavši joj više žica i popravivši ju i u drugom koje čem.

Tambura je neka vrst lutnje, razmjerno malena tiela — narod ga zove kašikom — a duga vrata („divčike, ručice"). Na njoj su prepete četiri žice, a u Bugarskoj, gdje ju bugarijom zovu, šest, osam, dà i više tankih kovnih žica, u koje se bije perom, zarezanim kao čačkalo, ili na isti način zaoštrenim komadićem drvene kore („terzianom"). Hvataljka tamburina od različne je dužine, ima joj jedna do pet stopa, a prepriečena je krstnicami, koje su hromatički poredane te obsižu nješto više od dvie oktave. Kod mnogih tambura primašica

---

[1] „U Bosni, Hercegovini, Crnojgori kao i u briegovitih predjelih Srbije nalaze se po najviše gusle, koje pjevaču za sprovadjanje njegove pjesme služe. Riedko ćeš ondje muža naći, koj nebi znao igrati gusle, pače i žene i djeca razumiju se u to. Oko Save i Dunava redje ćeš što takova naći. U Sriemu, Bačkoj i Banatu vide se gusle samo kod sliepaca, pak zato se tamo gusle zovu sljepačke gusle. Sliepci uče navlaš taj nastroj; ali im ne služi uviek za pjevanje junačkih pjesama, često oni i svoje prošnje tim sprovadjaju." I. Radetić „Nješto o narodnom pjesamstvu."

[1] U djelu Fried. Zamminera „Die Musik und die musikalischen Instrumente" nalaze se dvie slike indijskih glasbila „ravanstron" i „rebab", kojimi se danas imenito na Javi služe, a veoma su nalik na naše gusle, osobito ravanstron. Nu oba ta glasbila tudjega su izvora, što Zamminer ovimi riečmi tvrdi: „Wahrscheinlich sind beide Instrumente nicht ächt indisch, sondern von den westlicher wohnenden asiatischen Völkern eingeführt." (Na Slavene je dakako zaboravio). A dalje veli: „Aus dem merkwürdigen Instrumente Rebab sind Viola, Violine, kurz alle Streichinstrumente unseres Orchesters hervorgegangen."

ima i krstnîca s glasovi četvrtinići, a tambure sekundašice imaju samo krstnice s cielimi glasovi. Gornja „glasnjača daska“ (Resonanzdeckel), kako ju narod zove, nema nikakova izreza, već 15—20 manjih ozivnih rupa („izlâzâ glasa“). Četverostruna tamburica („primašica“) ovako je ugodjena: prva žica — od prilike dva puta podvučeni *d* — jest temeljni glas za ostale tri žice, koje su jednako ugodjene, te čine kvintu od prve žice. Kod tambure (sekundašice) daje prva žica jedan put podvučeni *d*, druga jedan put podvučeni *a*, treća i četvrta dva put podvučeni *e*.

Taj instrumenat mogaše zadovoljiti tadanjim glasbenim zahtjevom, to jest djetinstvu suglasja, te postade za mala prvim narodnim glasbilom; al nije se on zato tako štovao, kao da je zvuk tamburin ljepši od zvuka gusala, dapače zvuk njezin zriče i nema ništa pievna u sebi, već se je zato obljubila tambura, što su se na njoj izvadjati mogli svakovrstni dvo- i trozvuci.

Tambura — to ime polazi od potresavoga, drhtavoga udara ili tremola, što ga proizvodi terzian — rabi se i za pratnju pjesama i za izvadjanje plesovne glasbe. Nu kolo tamburaševo nije tako jednostavno kao što je gajdaševo; tamburaš drži, da nije prema njegovoj časti oponavljati „paursko kolo“, t. j. gajdaševo, već si on stvara kola po sustavu svoga glasbila.

Tambura ide medju najstarije instrumente sa žicami, a kod nas poznavahu ju već u najdavnijoj dobi, a to se može odatle slutiti, što se ona u najstarijih hrvatskih i bugarskih pjesmah spominje. U Forkelovoj „Geschichte der Musik“ I. 83. navodi se egipatski obelisak u Rimu, „Guglia Rotta“, na kom se nalazi lik s glasbilom, što sasvim priliči tamburi. Forkel ga zove „Colascione“, a g. 1767 svirahu braća „Cola“ u Njemačkoj na tom glasbilu te izadjoše na glas.[1]

Neću da odlučujem, da li su Jugoslaveni tamburu primili od Turaka; nu oko Napulja ona je jako u običaju, a zna se, da su se ondje pod konac XV. vieka mnoge hrvatske obitelji naselile, pak da su ti naseljenici još do danas sačuvali svoju narodnost, osobito u miestih Aquaviva, Campobasso, i San Felice Slavo.

Što su gusle i tambura od davnih vremena u porabi kod Jugoslavena, i što se suglasje i modulacija ne protivi duhu narodne glasbe u pjesmi i plesu, tim je dokazana obrazovnost jugoslavenske narodne glasbe. Preostaje još da pitamo, ima li u njoj životnih počela il neima li?

Životna snaga koje narodne glasbe stoji samo na neograničenoj porabi ritmičnih figura. Jer kao što se može napjev dušom, a suglasje tielom glasbe nazvati: tako se ima ritam smatrati životnim življem, bilom glasbenoga komada. Što može više kajdovne vriednosti, više vrsti takta koja narodna glasba rabiti, to će ona duže i stavnije obstajati; a što se više mora držati stanovitih ritmičnih načina, to će joj obstanak kraći biti. Ili da drugačije kažem: hoće li koj narod uzke i tiesne granice svoje narodne glasbe tim razširiti, da si dopušta veće ritmične slobode, to se može njegova glasba veoma lako otudjiti. Tako prestaje n. p. poljska glasba (po sadanjih pojmovih o njoj) poljskom biti, ako se odrekne svoje obične trodjelne vrsti takta u svojih pjesmah, i punktirane vrsti kâjdâ (nôtâ) u mazuru. Još užje su granice madjarskoj glasbi. Madjarske pjesme i narodni ples čardaš drži se izključivo dvočetvrtnoga takta, zatim ples njihov — a ponajviše i pjesme — dviju ritmičnih figura. Neima li u „lassuju“, „csárdasu“, „kōru“, sinkope i zaglavka u načinu mordenta, onda oni prestaju biti madjarski. Da bez sinkope madjarska glasba nikako ne može biti, vidi se odatle, što mnogi ljudi u svakom glasbenom komadu naslućuju reminiscencije madjarske, ako ima u njem sinkopa: tako se je sviet navikao uviek te uviek sinkôpa nalaziti u madjarskih plesankah i pjesmah. Noviji skladatelji čardaša gledahu toj ritmičnoj ograničenosti tako pomoći, da su gradili napjev više u istovrstnih taktovnih djelovih, a zaglavak bez mordenta. Odatle je sliedilo, da je čardaš postao galopom te se nije milio puku, barem ne onoliko, kao što stari čardaši od Lavote, Čermaka, Rosenfelda, Biharija i drugih. Tad mišljaše madjarski glasbenik — Ciganin — da će čardašu staru silu tim povratiti, ako moderni čardaš natrpa nadutimi groznimi modulacijami; al vratolomno poskakivati gore i dolje, desno i lievo po guslah, to nije nuždno kod čardaša, već je nuždan rečeni ritmični način. S madjarskom glasbom može se dakle dvoje dogoditi: ili će se ona — po njezinih današnjih pojmovih — otudjiti, ako si dopusti veće ritmične slobode, ili će ostati u svojih uzkih granicah, a onda joj nema umjetničke budućnosti.

Glasba Jugoslavena u tom je pogledu tako malo vezana na i kakove formule, kao što nije ni talijanska ni njemačka. Ona može u najširoj mjeri rabiti sve ritmične figure, sve vrsti takta, a ipak će ostati slavenska. Ona se ne može iztrošiti, već može do najkasnijih vremena kao jugoslavenska narodna glasba vjekovati.

[1] Gledaj članak „Colascione“ u Heinr. Kristofa Kocha „Musikalisches Lexikon“.

SITNICE.

— Bogata sbirka slika, koju preuzvišeni pokrovitelj hrvatskoga naroda i na pose jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî toj svojoj najmilijoj štićenici pokloni, pomnožala se znamenito prigodom prodaje umjetnîna pokojnoga uzor. stožernika.

Preuzvišeni pokrovitelj ovlastio je preč. gosp. predsjednika akademije, da u njegovo ime, a po svom uvidjanju, odabere i kúpi što godj bi mu se činilo shodno, bez obzira na veličinu žrtve, koju bi kupovanje stojalo. Izbor je, kako se i bilo nadati, veoma sretno izpao. Imaju tu ponajprije, prema svrsi kupovanja za narodnji zavod, tri slike domaćih predmeta, izvedene od pokojnoga Zasche-a: jedan savski prediel, jedan šumski prediel i slika o običaju Zagoraca, kako pri žetvi odabranoj djevojci klasjem glavu kite. Zatim prekrasan idealizovan portrait od Van Dika; Herodiada od Karla Dolcia, Ecce homo od Caraccia, Oproštaj Hektora i Andromahe od Hajesa, Preduća Rimljanka s djetetom u krilu od Spire, napokon dvie prekrasne genre-slike od Tenniera. Nabavljene su te slike za 5614 for. i štovanomu je obćinstvu prosto, da si ih u pisarni jugoslavenske akademije pogleda.

— Drago nam je, što možemo javiti, da se je profesor dr. Matković odazvao pozivu nekojih svojih prijatelja, te će početkom buduće školske godine predavati „ljudem odraslim" nauku štatistike, bez koje nema znanosti političke u najširem smislu rieči. Nemože biti zadaća ove predbježne obznane, da obširno tumačimo potrebu i korist takovih predavanja; dosta je znati, da je nauka štatistike u nas mnogo vremena strašno zanemarena bila. Nadajmo se medjutim, da će se i u nas obistiniti rieč: znanost je moć.

— G. Vjenceslav Zaboj Mařik izdao je nedavno dvie pučke knjige: Ivana Kopeckoga Prirodoslovje za pučke, obrtničke i više djevojačke učione. Sa 166 slika. Ciena 1 for. — Zatim: Kratko Prirodoslovje. Za mladež pučkih učiona. Sa 36 slika. Ciena 30 nov. vezano 40 novč. — Drugi put progovorit ćemo o tih knjigah obširnije.

— Ovih dana izadje knjižica: S u m p o r n e t o p l i c e k o d V a r a ž d i n a u H r v a t s k o j. O p i s à j i h I v a n K. T k a l č i ć. Zagreb 1869. Str. 111. Ovo se djelce, koje će dobro doći onim Hrvatom, koji traže liek u onih toplicah, dieli u ove odsjeke: Toplice u prastaro doba. Zagrebački kaptol postaje vlastnikom Toplicah kod Varaždina (početkom XII. vieka). Uprava kaptola zagrebačkoga kao vlastele u topličkom posjedu. Liečbeni naputak pri liečenju pićem ili kupanju u Toplicah. U prilogu su tri listine od god. 1181, 1225 i 1500. U knjižici su kamenopisi predstavljajući Toplice i vrelo.

— G. J. Vorgić, župnik andrijevački oglašuje ovo djelo: Poviest trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od najstarijih vremena sve do danas.

U ovom djelu popisani su redom svi dogodjaji: Dinastije, koje su vladale; sve bitke bez iznimke; sabori držani i njihovi zaključci i u obće sve, što na poviest spada. Djelo je pisano posve prostim slogom, da ga i najprostiji razumjeti uzmogne.

Djelo će iznosit 9—10 tabaka u manjoj osmini, a ciena je 80 novč.

Tko skupi deset predplatnika jedan mu iztisak na dar.

P. n. gospoda mole se, da novce blagoizvole slati: Veleučenomu g. Luki Dabiću, spiritualu u Djakovu, i to do zadnjega kolovoza o. g.

— F e r d i n a n d B r o n i s l a v T r e n t o v s k i, pisac i filosof poljski, osnovatelj sustava mudroslovnoga „sloveno-poljskoga", kako ga on sam prozvà, preminù naglo u Friburgu. Trentovski se rodi 1808 u Varšavi, poslje poljske bune god. 1830 izseli se iz Poljske i nastani se u Friburgu, u velikoj kneževini Badenskoj. Razprava „de vita hominis aeterna" (1838) pribavi Trentovskomu stolicu filosofije u Friburgu. U početku pisao je njemački: Grundlage der universellen Philosophie 1838. Vorstudien zur Wissenschaft der Natur 1840; za tiem je pisao poljski; najznamenitija su mu djela: Chowanna, czyli system pedagogiki 4 toma. Stosunek filozofiji do cybernetyki. Poznanj 1846. Myślim, czyli loika 2 knjige. Demonomania. Trentovski je radio, kao što je ne davno očitovao K. Libélt, sve do smrti na novom velikom djelu mudroslovnom, koje bi imalo sadržavati sustav svega znanja ljudskoga. Trentovskoga djela poznata su onomu naraštaju hrvatskomu, koji se izmedju 1842—49 rado zanimao knjigom ostalih slovenskih plemena, što je sada kod naše omladine došlo izvan mode.

Odgovori uredničtva.

G. J— u L. Žao nam je, što nemožemo upotriebiti vaš prevod Horacijeve ode; čini nam se, da nevalja izvorni metar starih klasika zamieniti novovjećnim mjerilom. — Ni onaj vaš prevod njemačke pjesme nije za nas. Izvolite o tom čitati Kochove članke. „Wenn die Schwalben heimwärts ziehen" ostaje i u hrvatskom prevodu njemačka pjesma.

G. P. T. Vaš prvi dopis primismo odavno, a drugi istom jučer. Vaše je pismo tako zaprljano, da ga samo oni mogu čitati, kojim nije žao vremena tratiti. — Čini se, da zahtievate, neka bi se „Vienac" ilustracijami nakitio. Istina je, to smo obećali, ako stečemo dovoljan broj predplatnika; nu buduć da tih predplatnika još neimamo, nemožemo za sada vašemu z a h t j e v u zadovoljiti. — Nadje li se tkogod, da nam i ostalo vaše pismo pročita, odgovorit ćemo vam koliko uztreba.

G. L. B. u V. Hoće vam se, da „Vienac" donosi anekdota poput „Fremdenblatta!" Nepoznamo vas, zato neznamo, govorite li osbiljno il se šalite.

G. M. D. na R. Jeste li rieč održali?

G. L. u G. Vaša je pripoviedka primljena, al joj treba izpravka.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 29. U Zagrebu dne 7. kolovoza 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Pod kruškom.

Novelica od B. Lorkovića.

I.

„Ljubav je samo jedna, ali se razilazi u tisuću raznih trakova."
La Rochefoucauld.

Sparni ljetni dan zamienila hladna preugodna noć. Na plavetno-škurom nebu igraju kolo milijuni zviezdica, a njihova sjajnost naknadjuje ponješto svjetlo liena mjeseca, kojemu se neda zabroditi nebeskom pučinom.

Na obronku neznatna brdašca ponosito sjedi dosta prostran dvorac, a iz njegova hlieva izjašu upravo u ovaj par — može biti okolo devete ure — dvie osobe, te polete hitrim korakom napried.

Rado bih vam sve potanko opisao, čitateljice liepe; rado bih vam kazao, kako zovu taj gradič, u kom predielu leži, tko i što mu je gospodar; nu plašim se nagadjanja i nagoviestanja, zato budite zadovoljne, reknem li samo ovo: dvorac onaj leži u preliepom hrvatskom Zagorju, vlastnik njegov, recimo, zove se Višnjić.

Gospodin dakle Višnjić poletio na hitrom vrancu napried, a sluga Jurić za njim. Gospodinu Višnjiću nebilo još ni četrdeset godina, a da svietli žarko sunce mjesto što je škurasta noć pognala zemljom, svatko bi rekao: neima mu ni toliko lieta. Na konju sjedi kao momak od dvadeset i pet godina; lica mu rumena, a živahno kretanje tiela dokazuje gotovo mladenačku, neslomljenu snagu.

Višnjić je, kako kod nas vele, čovjek bogat; malo ih imade u Hrvatskoj, koji bi se tu s njim natjecati mogli; k tomu muž vrlo ugledan, štovan, razborit i — vrlo dobar gospodar. Po ovom sudeć morali bismo zaključiti, da je on i sretan, pa bi to jamačno i bio, da neima rane, koja ga kadšto živo zapeče: neima nikakova potomka. — Bio se oženio još u sasma mladih ljetih, življaše sretno, ali supruga mu umre prije njekoliko godina neostaviv nikakove živ e uspomene na njekadašnju zajedničku sreću. — Medjutim nadje ipak utjehu i zamienu njeku u svom nećaku, mladiću, koji no je nedavno svršio gimnazijalne škole. Brat Višnjićev, udovac takodjer, umre pred godinu dana, a na smrtnoj postelji izruči jedinca svoga bratovljevoj ljubavi i skrbi. Pa se umirući brat sbilja i neprevari, Višnjić prenese svu ljubav na mladića toga: pazio ga otčinskom brižljivošću, svjestno se brinuo, da bude čestito odgojen, svestrano naobražen te vriedan dičiti se u narodu hrvatskom dobro čuvenim imenom Višnjića. I kasna noćna šetnja, na kojoj sretamo revnoga strica i tutora, u tiesnom je savezu s osobom mladićevom; nu o tom malo niže.

Karlo — takovo je ime nećaku — baštinio je po otcu liep imetak, stric mu namienio takodjer cielu svoju imovinu, on će biti čovjekom bogatim; budućnost, i to sjajna budućnost, osjegurana je sa svih strana. Tko dakle da se brine za dalje? kako da se baštinik toli sjajna imutka tare glavu knjigom? — Gospodin Višnjić bio je medjutim čovjek praktičan, k tomu dosta naobražen, pa je ovako smišljao: u današnje vrieme ogromna imovina u rukuh šuplje glave gubi pó ciene; nije me volja, da moj nećak bude danas sutra, živuć na svojih imanjih, tražio jedinu zabavu u lovu ili da bude moderni jockej, kao što su mnoga mlada hrvatska gospoda; želim i hoću da bude mužem naobraženim, koristnim članom čovječanstva te valjalim sinom domovine. Zato mora još učiti. Ali samo što? U glavi mu se neprestano vijalo, kamo da ga pošalje? Na visoke li škole, da uči pravoslovje, gospodarstvo, ili ga poslat u vojsku? Ovo posljednje nimalo mu se nesvidjalo. Najpovoljnije bilo bi mu, da prouči pravoslovne znanosti, jer jedino ovakim načinom mogao bi — g. Višnjić tako je kombinirao — najlašnje dospjeti u —

sabornicn. Višnjić je scienio, da neima veće časti poštenomu patriotu od one: zastupati narod; ali da se tomu hoće obširna znanja, jer neima veće nevolje, nego li gledati, gdje narod zastupaju — neznalice. O svem tom imalo se za koji dan odlučiti. Brižljivi stric je u ostalom tvrdu odluku bio učinio neprotiviti se, izabrao si nećak ovo ili ono zvanje, samo zahtievaše da mu se posveti cielom dušom, svom snagom.

Višnjić bio se oženio već u dvadesetoj godini. Premda je i on, kao njekoč Ljudevit XIV, mogao reći pri smrti svoje žene: ovo je prva žalost, koju mi zadade; to je ipak odlučio nastojati, da mu se nećak što kašnje oženi. Zato se osobito brigovao, da nezametne kakova ljubovanja za njegovimi ledji, kako to već umiju mlada gospoda sa dvadeset godina. Pozorno motrijaše svaki korak nećakov, zavirkivao bi u njegove tajne pute pa nemario i dalje posegnuti, nebi li doznao, kako je sa Karlovim srcem.

Tako upravo dodje rečenoga dneva u sobu nećakovu. Mladića nebilo kod kuće. G. Višnjić obzirom na svoju dvojaku dužnost, kao rodjak i tutor počeo mirnom sviešću prekapati pismo i knjige mladićeve. Nenašav ništa htjede već otići, kad spazi u kutu medju novinami album. Željeć viditi, kakove su osobe u njem poredane, otvori ga; već medju prvimi slikami opazi komadić papira. Razmotav ga uze glasno čitati:

Ljubezni prijatelju!

Večeras u deset čekat ću te u vrtu pod velikom kruškom . . . Ako me ljubiš, dodji svakako, ali točno u deset. U kući sve će tada već spavati. S Bogom! Tvoja uviek vjerna

D r a g i c a.

— Eto na! vikne g. Višnjić; nije li ovaj poziv pravi rendez-vous? pa u tako kasno doba noći? . . . Djevojka pozivlje moga Karla, da ju posjeti u vrieme, gdje već svi, pa valjda i njeni roditelji, spavaju! . . . Pa neka mi tko prodiče o ženitbi ili o kreposti ženskoj. Ja ću mu pripoviedat čudnih priča! Jadni moj nećače, u kakove li te mreže uhvatiše. Propao si, ako te neizbavim! — U Višnjića bila fantazija živahna, ona mu slikala sve traljave posljedice, koje iz ovakovih sastanaka mogu poteći. Zavedena djevojka, uvriedjeno poštenje ciele obitelji, sramota, ili — ženitba mora zapasti nesmotrenoga Karla. Rodbina djevojčina tražit će zadovoljštinu, imat će posla i sudovi ili će ustat savkoliki mužki spol, te bud sabljom bud pištoljom u ruci zahtievati, da se krvlju opere ljaga nanešena njihovoj obitelji. — Uvidi, da mu valja radit i to odvažno; Višnjić u obće nebijaše, što no vele Francezi l' home des demi maines. Zatvoriv album izadje iz sobe te hajd upravo u štalu. Tu nadje Jurića, gdje snaži i kefa vranca, najmilije konjče nećaka mu. „Evo, već se čine priprave noćnomu putovanju. Nu to je račun bez krčmara.“

— Čuješ li, Juriću! Pitat ću te nešto. Da si mi točno te iskreno odgovarao, inače protjerat ću te s mjesta iz službe. Jesi li me razumio?

— Jesam njihova milost, izpenta siromah, a kefa mu pri tom pala iz ruku.

— Mladi gospodin jaše često u šetnju, a ti uviek s njim, je li tako?

— Je, njihova milost.

— Pa kamo jaše svaki dan.

— Prosim milostivoga gospodina, uviek na isto mjesto.

— Dobro, ali na koje mjesto?

— Prosim ponizno, milostivi gospodin, ja... ja . . .

— Ja . . . ja . . . Nepentaj, s mjesta ću te protjerat, nebudeš li istine govorio. Dakle?

— Jašemo u bližnje selo Široko.

— Upravo u Široko?

— Ne, nješto dalje. Za selom leži liep malen dvorac, ima zelene kapke, prekrasan vrtić, veliko dvorišće i . . .

— Dosta. Tko stanuje u tom dvorcu?

— Nekakav pristar već vrtlar, neliepa sobarica i pristala kuharica.

— Lopove, protjerat ću te ovaj mah, nebudeš li sve po duši kazivao.

— A da, sada se sjetih: stanuje tu i neka tek pred mjesec dana iz Zagreba onamo nadošla gospoja sa svojom kćerju. — Boga mi, njihova milost, to je živa istina; tako mi duše!

— Kćer zovu Dragicom; vidiš li, da sve znam. Koliko je godina toj kćeri?

— Milostivi gospodin, to je pravo diete; najviše, ako joj ima šestnaest godina.

— Je li liepa?

— Mladi gospodin vele, da je liepa, kao sv. Katarina u našoj crkvi. Ima tako liepe oči, i . . .

— Netepi više, nego te pitam. — Mladi gospodin zapovjedio ti, da mu prirediš konja, pa da ćete zajedno prije desete ure izjašiti. Kamo ste nakanili?

— U Široko.

— Koliko ste puti već ovako kasno jašili onamo?

— Tako mi sv. Roka, još nijedan put. Danas prvi krat naloži mi mladi gospodin, da se priredim ovako kasno na put.

— Dobro.

Višnjić, saznav sve što mu trebalo, ode da učini shodne naredbe. Osnovu je brzo sastavio. Nećaka pošalje k bližnjemu susjedu i vlastelinu preporučiv mu u pismu, da Karla zadrži svakako do drugoga dneva kod sebe. On sám pako zasjedne nećakova vranca te poleti, praćen Jurićem, na ljubovno ročište mjesto nećaka, kako je već u početku ove pripovjedčice rečeno. — Nekoliko časaka prije urečene ure stignu putnici na mjesto, Jurić pokaže gospodaru na lievo položeni bieleći se dvorac.

— Milostivi gospodine, evo kuće.

— Vrata su valjda otvorena? Nije li možda kakov pas gdje na blizu?

— Nije. U ovoj malenoj kućici na ulazku u bašću stanuje sám stari vrtlar, koji se redovito i točno svako veče opije, te već davno hrče u svojoj postelji. Ima tu još jedna ili dvie ženske, nu i one polaze sa kokošmi spavat. S te strane netreba se ničega bojati.

— Još nješto, hoće Višnjić. Kako krste pridjevkom roditelje te gospodične Dragice?

— Od roditelja sama je mati živa; otac je umro već davno. Zovu ju gospojom Mikićevom. Vele, da je to vrlo dobra gospoja, milokrvna srca, da . . .

— Ala ti se jezik razmahao! Je li ta gja. Mikićeva bogata?

— Sudeć po tom, da neima nijednoga konja-jahača, niti „post-zuga“, niti mnogo poslužnika mogu zaključiti, da nije bogata.

Konji stanu pred vratima vrta. Višnjić skoči dole, preda konja Juriću te koracne prama vratam. Ova nisu zaključana. Pozorno otvori je i neznajuć kamo zaputi se prvom stazicom, na koju slučajno nabasa. Mjesec još se nepomolio, ali ljubko sjevkanje zviezda toliku je ipak svjetlost širilo, da si mogao, kako no veli englezki pjesnik, i samu tamu razabirati. Popošav kakovih dvadeset koraka opazi Višnjić omašno stablo a pod njim nješto bjelkasta. „To je ona“, pomisli i odpravi se ravno k drvetu. Bio već prije odlučio djevojci s mjesta reći, tko je, da bude znala, s kim joj je posla.

— Gospodično, prihvati domaknuv se klupe. na kojoj ona sjedjaše, vi očekujete ovdje Karla Višnjića. On nemože doći, mjesto njega došao sam evo ja, stric mu i tutor. Molim vas, neplašite se toga. — Dužnost mi zapovieda bodrim okom pratiti sve korake i čine moga nećaka. Slučajno došlo mi do ušiu, kakova ga sreća zapala, da mu vi, gospodično, osobitu sklonost pokazujete; slučajno ušao sam u trag i pozivu k noćašnjemu tajnomu sestanku. Momu nećaku nije bilo vremena, da osobno dodje ovamo; izvanredne okolnosti zapriečiše ga; mjesto njega evo dakle mene. Tužna je to zamiena, ali ovaj put nije drugčije moguće bilo.

Gospodjica, koju je Višnjić ovako nagovorio, ustane sa klupe, uzmakne korak dva natrag, popostane pa udre u plač. Tako se barma činilo Višnjiću.

— O neplačite gospodično, zaklinjem vas, neronite suza; to me vrlo peče. Zadajem vam poštenu rieč, ob ovom, što sada medju nama biva, neće nitko ni riečce doznati. Pa neimate niti razloga stiditi se koraka, što ga danas učiniste. Vi namjeravaste, nedvojim o tom, momu nećaku potanko razložiti, da mu nevalja način, kako se kani vašega štovanja i vaše ljubavi dovinuti. Hotjela ste mu reći, da pošten mladenac, želi li stupiti u kakov odnošaj sa čestitom djevojkom, mora to izpoviediti na bielom danu, a prije svega ubaviestiti o tom svoje starije. Ja sudim, ovo po prilici reći, bila je vaša namjera. Ali dopustit ćete mi, ma i uvaživ dostojno sve te razloge, ovaka noćna ročišta nisu ipak uviek sretna, pače nose gotovo svaki put nemalu pogibelj sa sobom. Bože sačuvao, da ja dvojim o vašoj krieposti, ali promislite, da sada mjesto mene sjedi kraj vas dvadesetgodišnji mladić, kolike tu napasti za vas oboje? Kriepost je roba vrlo nježna, treba s njom obzirno postupati, inače lasno se zamrlja; posuda je to krhka, najmanji neoprezni udarac i ona se razbije na tisuću komada. Vjerujte momu izkustvu pa, molim vas, slušajte moj savjet.

Djevojka mlada nesmie nikada ništa činiti, nikamo otići, a da nebi majka toga znala; a napose pravi je grieh ovako važnu stvar, kakova je ova vaša, podhvatit, a ne reći o tom majci ni slovca. Dopušćam, možda je takov običaj u gradovih kod njekih djevojaka, nu te nemogu u svem i svačem biti uzorom, a još manje ogledalom sretnoga obiteljskoga života. — Ja držim, majka je prva i od Boga dana čuvarica krieposti svoje djece; tko se nezaklanja za taj štit, lasno se ozledi.

Moj nećak nije lahkouman; pošteno i plemenito misli uviek i u svakoj sgodi; ali on je još zbilja mladić neizkusan, komu treba misliti prije svega na knjige. Nije gospodarom svojih čina, niti svoje imovine; dopustite, reći ću iskreno, ja niti nemislim, da će se moći tako brzo oženiti, ja ću ga bar priečiti u tom, koliko budem najviše mogao . . . Vidite, govorim iskreno, pa želim od srca, da moje rieči izvolite uvažiti. Hladno razabiruć osvjedočit ćete se, gospodično, da negovorim u vjetar, pa i ovaj moj posjet neće vam se na žao dati, kad znadete, kakovi su razlozi povod mu dali.

— Ali gospodine, vi ste veoma strog, pomoli se drhćući glasić.

— Čini vam se tako, gospodično. Istina, nisam uviek birane rieči rabio, ali oprostite, kad čovjek dugo na selu živi, minu ga takove fraze. Nu što god rekoh, mislim, nije vas moglo uvriediti. Ja vas nepoznam, jedva znam vaše ime, vaše majke nikada nevidjeh, nepoznam vaših obiteljskih, imovinskih niti inih odnošaja, zato možete mi vjerovati, da govorim iskreno, a nevode me pri tom 'bud kakovi posebni interesi. — S toga molim vas još jednom izvinite dobrostivo moj dolazak, a to, mislim, možete učiniti tim lašnje, što vas uvjeravam, da je poduzet u najboljoj namjeri. — Ovako svrši Višnjić svoju prodiku.

Rekoh već, da je on bio muž dosta liepih godina, t. j. ne star, k tomu okretan, razgovorljiv. Umio se liepo na salonsku izražavati, premda je tvrdio, da se riedko kreće na parketih. Umiljatom, laskavom riečju znao bi do boga izpraviti, što se prije u njegovom govoru činilo tvrdim i uvredljivim. Prvi mu bijaše sada posao skrenuti rieč na druge predmete; nedotaknuv se više ni slovcem pravoga cilja

svomu dolazku, zabrazdi na sasma drugo polje i tu se pokaza kao vrlo vješt pripovjedalac te fini poznavalac ženske ćudi. Umoli gospodičnu, neka dozvoli, da uru namienjenu drugomu sretnijemu smije on s njom provesti, jer da u tom neima nikakove pogibelji.

S početka vodila se rieč o stvarih svakdanjih, kašnje predju na drugo polje. Zapodjene se besjeda o čustvu i srcu, o plemenitih svojstvih dobre i liepe žene, koja čim su redja, tim jih treba jače štovati. Gospodična Dragica razvijaše svoje nazore jasno i razgovjetno, pokazivaše zreo um, shvatljivu pamet i veoma zdrav sud. Višnjić joj uviek potvrdjivao što je govorila; oba pronadju, da su njihovi nazori u glavnih predmetih suglasni. Kad je on razlagao osnovu, kakova mora da je žena u današnje vrieme, ona mu u svem pravo davala, pače primietila, da žalibože u Hrvatskoj neodgovaraju žene u obće svojoj liepoj zadaći. Višnjić se divio zrelomu razboru; rado je i opetovano priznavao, da su djevojčine rieči nanj silno djelovale. U potaji zavidio bi svomu nećaku, što ga ljubi takova djevica, uvjeren budući, da on nevriedi njene ljubavi. Dragica ga gotovo sasma očarala, zaniela.

Jedna je ura iztekla, kao da si ju sa dlana puhnuo; Višnjiću bilo vrlo mučno, ali se ipak morao praštati sa čaralicom susjedom. Na odlazku umoli ju, neka mu dozvoli samo još jedan sastanak, ali neka ga predstavi svojoj majci.

— To nemože biti, gospodine Višnjiću. Upravo prije jedne ure rekoste mi, da nevalja djevojci bez materina znanja ništa činiti, ni koraka koracnuti. Ja ću sutra majku o svem izviestiti, što mi se danas pridesilo, o čem govorasmo, pa se prama onomu ravnati, što mi ona bude rekla.

Napokon ipak uglaviše, da će za osam dana, ili štogod kašnje Višnjić doći u kuću gospoje Mikićeve; nećak Karlo da ga ima dovesti.

Vraćajući se domu svomu laganim korakom uze g. Višnjić sám sebe izpitkivati, svoje srce na račun pozivati. Bilo mu nekako neobično, kako se već davno neosjećao. I nehotice morade priznati, da mu se djevojka vrlo ljubi, da ga je — uzprkos njegovomu izkustvu i hladnomu razboru — milinom svojom svladala. Što se može odatle poroditi? pita sama sebe. Ja nuzljub vlastitoga nećaka! Nije li ovo ludo titranje nestalnoga srca? Kako se mogu nadati, da ću ja sa svojimi godinami iztisnuti mladića u prvom cvietu iz srca mlade, dražestne djevojčice? — Medjutim nova baš nebi ništa bilo, to se već više puti dogodilo! Tko znade, ljubi li zbilja Dragica moga nećaka? Sumnjam, da ga neljubi; jer čemu tada ona nježna nagovieštanja, one miline rieči upravljene upravo na mene? Karlo još je premlad, meni se čini, u njega neima sposobnosti probuditi strasti, o kojih visi sreća i nesreća cieloga života. A što još više, čini mi se, da tako sudi o njem i sáma Dragica; pa neima krivo. — Karlo je svršio gimnaziju, nezreo za ljubav, kao i za svako ino važno djelo. U njegovoj dobi nevalja računati na postojanost; poput leptira poleće od jedne djevojke do druge. Do duše i meni se negodilo drugačije, kad sam bio njegovih lieta. — Ali što: tada i sada! kolika to razlika! U moje vrieme bijaše mladić sa dvadeset godina gotov muž; danas još su djeca, a ljubav jim nestašna zabava. Izkvaren viek nemože radjati zdrave generacije. To je moje načelo.

Gospodin Višnjić zaronio je duboko u misli ovake i njim slične, te se onda istom prenuo, kad je vranac pred vratima dvorišta morao stati.

— Juriću, jesi li ti gospodičnu Dragicu dobro vidio?

— Jesam, njihovo gospodstvo; mladi gospodin jašio je više puti u Široko, a ja s njim. Tu sam vidio frajlicu čisto s bliza.

— Pa je li zbilja liepa?

— Hm, vrlo liepa; meni se barem jako dopada; ima takve očice . . .

— Dobro, dobro; nepripoviedaj, što te nepitam.

Višnjić sjaše. Iduć u dvor razmišljao na svaku ruku, odakle to, da ga ta djevojčica toliko zanima, da mu svaku misao na ino grabi; a on je još niti nepoznaje; nije nikada vidio njena lica, nezna upravo ništa pobližega o njoj.

Jutrom sliedećega dana vrati se Karlo s prijateljem Višnjićevim u dvorac. Siromah mladić nije si nikako znao protumačiti, zašto ga dao stric internirati preko noći kod dobra susjeda.

Čim se stric i nećak znali na samu, uzme prvi vrlo ozbiljnim glasom.

— Karlo, doznao sam, da polaziš kuće i družtva meni nepoznata, da druguješ s osobami, koje nebijahu nikada kod nas. Da ti bude jasno: ti polaziš njeku gospoju Mikićevu?

— Dragi striče! . . .

— U te gospoje kažu da ima liepa mlada djevojka, umna te umiljata?

— To je živa istina, moj striče, doda živahno mladić.

— Gle, gle, kolikom žestinom potvrdjuješ moje rieči! Tebi se djevojka mili, ti joj, kako vi mladi Hrvati velite, udvoravaš?

— Striče i — to je istina.

— A jesi li ti mlado momče promislio, da je djevojčica ona član vrlo poštene obitelji, da kao takova nemože biti predmetom lahkoumna ljubovanja; da je njen položaj toliko uzvišen, te nemože nikako biti loptom mladenačke nestalnosti, a da tim nezatare svoje budućnosti, svoga poštenoga glasa.

— Sve sam to dobro promislio, pa upravo...

— Dosta. Nemožeš se potužiti, da sam te ikada proganjao, ljubim te kao vlastito diete, nu dužnost mi je zapriečiti odnošaj, iz kojega nemože nikakovo dobro poteći. — S toga, mo-

lim te, okani se kuće gje. Mikićeve. — Ti me znadeš, kad što prosim, nečinim to iz objesti, pa se nadam, da ćeš svestrano uvažiti moju želju.

— Dragi striče, vi ste prestrogi!

Tim se razgovor svrši. Karlo ostavi turoban sobu svoga strica, a ovaj zadovoljan sám sobom izadje da se prošeće. U njega bilo tvrdo uvjerenje, da ljubav medju njegovim nećakom i Dragicom nije niti može biti stalnom, on ju držao za plod dugočasja, pa nebudu li se dva tri dana vidjeli, nestat će je do kraja.

Na dvorištu približi mu se Jurić.

— Milostivi gospodin su moj pravi gospodar, oni me mogu protjerati, kad jih je volja, s toga moram vjernije služiti njihovomu gospodstvu, nego li mladomu gospodinu. Evo pisma...

Lukavi Jure predao je pismo, adresirano na Karla, u ruke g. Višnjiću. Ovaj pročita napis, otvori mirnom dušom list te čita:

Sladki prijatelju.

Dobro znadem, zašto nisi jučer došao; zato opraštam ti rada nedolazak. Ali večeras dodji svakako. Čekat će te na običnom mjestu te u rečenu uru. Tvoja uviek vjerna

Dragica.

„Čudne li zagonetke? Tko da mi ju razrieši? Rekao bih, nemari za Karla, pa evo pozivlje ga i drugi put na sastanak! Tko je ikada proučio ćud djevojačku? — No bilo kako mu drago; ja ću i večeras onamo!“

(Konac sliedi.)

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

(Dalje.)

III. Pjesme pri vinu i koje bodre i pozivlju na uživanje svjetskih naslada.

9. (4).

Uživati ću dokle mogu.

Povrh mekog lišća mirte,
I busênja lotos trave
Pružen želim da napijam.
Ero neka, sputiv halju
Iznad ledja papir-vezom,
Rujno vince amo služi.
Jer ko točak brzih kola
Život kretom obraća se;
I kad smrt nam kosti smrvi,
Ležat ćemo šaka praha.
Čemu mirhe na mom grobu?
Čemu zemlju da mi kvasiš?
Mene radje, koj ti živem,
Mirhom maži, ružicom mi
Kiti glavu, zovni ljubu.
Ero! prije nego podjem
Medj podzemnih sjenâ kore,
Svedj razbijat brige žudim.

K. v. 2. Lotos jest trifolium melilotus, koja u Grčkoj bujno raste te u staro doba i za vience služaše. K. v. 4—6. Tu je Ero kao mladić prikazan, a ne kao diete, što nam svjedoči, da je ova pjesma, ako ne od samoga Anakreonta, a to barem po kojoj njegovoj pjesmi sastavljena. Nutrnja strana egipatskoga rogoza, *biblos ili* papiros zvana, uzimaše se za papir, *a i za uža*, jedra i napokon za veze, kojimi se koješta na odjeći vezaše. K. v. 11—15. Grci se i u životu veoma rado, osobito bradu, mazahu mirisnim uljem od ružice i mirhom, i vjenčahu si pri vinu glave osobito ružicami, koje bijahu bogu ljubavi svete. A i kad umrše, grobove im mirisnim uljem škropljahu i parfima im u žare metahu. Na grobove se umrlim donašahu žrtve (rimske inferiae), sastojeće se od vina, ulja, mlieka, meda i vienaca od razlikoga cvieća; ono se lievaše u zemlju, a ovi se vješahu na spomenike na grobu. K v. 17. Da sjene u podzemalju i plesahu, to nam pjeva i Virgil. Aen. 6. 642.

Ciela je pjesma naskroz klasična i sadržajem i načinom izraza, a osobito verzi 9—14 jasno govore, da je, ako ne od Anakreonta, to barem po kojoj njegovoj pjesmi sastavljena.

10. (15).

Za čim me želja mori.

Ja ne marim za blago
Od Sardâ kralja Giga;
Nenavist me ne mori,
Ne zavidim tirânom.
Ja želim mašću mirhe
Da omastim si bradu,
I ružicam vam želim
Da okitim si glavu.
Za danas ja vam marim;
Ko od nas zna za sutra?
Dok dakle zdravlje služi,
Ded pij i bacaj kocku,
I žrtvuj bogu Baku,
Da bolest kakva došav,
Ne zaprieči nas piti.

O lidijskom kralju Gigi (Gyges) kolahu u staro doba čudovite priče. Plato pripovieda kako sliedi: „Da je bio pastir u službi kod tadanjega kralja Lidije, i da je iza silne kiše i potresa raskinuo se komad zemlje i nastao jaz u onom kraju, gdje stado pasaše. Spazivši i začudivši se tomu, da je sišo i spazio medj ostalim čudnovatim što pripoviedaju i konja mjedna, šuplja, imajuća vrata, na koja prignuvši se

da je spazio unutri mrtvaca, koji bješe veći nego su obično ljudi. Taj da drugo nije imao ništa na sebi, nego na ruci zlatan prsten, koji skinuvši i na svoju ruku metnuvši da je izašao. Kada se poslije toga pastiri po svojoj navadi sastaše, da kralju mjesečni račun o svojih stadih podnesu, da je i onaj medju nje došao imajući prsten na ruci. Sjedeći tako medj ostalimi da je slučajno obruč od prstena okrećući k sebi ga u nutrnju stranu ruke okrenuo; a čim se je to dogodilo, da je iz vida izginuo sjedećim, koji govorahu o njem kao da ga nema. On da se je na to začudio, i dirkajuć opet prsten, obruč okrenuo, a okrenuvši ga postao vidim. Vidivši to, da je kušao prsten, imali tu moć, a da mu se svaki put tako desilo t. j. kad bi obruč nutra okrenuo da je postao nevidim, a na polje vidim. Proučivši to, da je nastojao kralja izviestiti. Došavši, da je ženu mu obezčastio, i zasiedajući mu s njome, ubio ga i kraljestvo stekao.“ Pater historiae Herodot pripovieda ovu posljednju pustolovinu Giga svojom ugodnom i poznatom epskom obširnosti ovako: „Taj Kandaule ljubljaše svoju ženu, a ljubeći ju mišljaše, da ima ženu daleko od svih žena najljepšu. Budući tako mišljaše, Gige naime bijaše jedan od njegovih štitonoša, kojemu se i u ozbiljnijih stvarih povjeravaše pa tako i hvaleći ljepotu svoje žene. Za malo vremena, bješe bo Kandaulu dosudjeno zlo, govoraše Gigi ovako: „Gigo, budući mislim, da mi nećeš povjerovati govoru momu o ljepoti moje žene (jer su uši nevjerovnije od očiu) učini da ju budeš vidio nagu.“ On iz sveg glasa zaviknuv, reče: „Gospodaru, kakvu to bezsviestnu rieč reče, zapoviedajući mi, da gospoju moju gledam nagu? ta odjeću skidajući skida ujedno i stid žena. Već odavna su liepe rieči ljudi izumili, iz kojih se učiti valja; medj ovimi je jedna: prigledaj svaki svoje. Ja vjerujem, da je ona od svih žena najljepša, i molim ti se ne traži od mene bezakonja.“ Ovaj govoreći tako otimaše se, bojeći se, da mu se od tuda ne izleže koje zlo, a onaj mu odvrati ovako: „Ohrabri se, Gigo, i ne plaši se niti mene, da može biti samo iskušavajući tebe taj govor govorim, niti žene moje, da ti se od nje ne bi koja šteta učinila; jer ja ću se već poskrbiti tako, da ne će niti znati, da od tebe bje vidjena. Ja ću te naime u sobu u kojoj spavamo iza otvorenih vrata postaviti. Kada ja unidjem,. doći će i žena moja da legne spavat. Blizu ulaza stoji stolac; na ovaj će odielo sve komad po komad skidajući metnuti, i tako će u mnogom miru dati se, da ju budeš mogao gledati. Kada od stolca podje u postelju doći ćeš joj iza ledja, i od toga neka bude tvoja skrb, da te ne vidi kad budeš izlazio na vrata.“ Ovaj, budući se ne mogaše oteti, bijaše spreman; a Kandaule, kada mišljaše da je doba spavanju, dovede Giga u sobu, i odmah zatim dodje i žena. Ušavšu i skidajuću odielo razmatraše Gige. Kada se našao iza ledja ženi idućoj u postelju, izadje iza vrata i ode. I žena ga zagleda kad izlažaše. Proučivši što joj muž učini niti zaviknu, akoprem od stida svladana, niti se pokazivaše, da je što spazila, imajući na umu osvetiti se Kandaulu. Kod Lidjana naime, a skoro i kod svih ostalih Barbara, i mužkarcu kada ga ko gola vidi na veliku sramotu služi. Tada dakle tako nekazujući ništa bijaše mirna. Nu čim prva zora svanu, učini sluge, za koje mišljaše da su joj ponajpače vjerne, spremne i dozove Gigu. Ovaj misleći, da ona od svega što se je zbilo ništa ne znade, dodje na zapovied. Običavaše naime i prije, kad god bi ga kraljica zvala, dolaziti. Kad Gige dodje, govoraše žena ovako: „Sada ti od dva puta, koji su pred tobom Gigo dajem izbor, kojim hoćeš da kreneš. Ili naime Kandaula ubiv mene i kraljestvo Lidije uzmi, ili ti odma ovdje umrieti valja, da ne budeš u svem slušajući Kandaula u buduće gledao, što ti ne pristoji. Dakle ili treba da on, koji to zasnova pogine, ili da ti koji me nagu gledaše i činjaše što ne valja.“ Gige se kratak čas čudjaše govoru, a zatim ju moljaše, da ga ne sili, da bude primoran na takav izbor. Pošto ju ne mogaše sklonuti, veće vidjaše, da je u istinu nužno ili gospodara pogubiti ili da on od drugih bude pogubljen; odabere da sam ostane na životu. I tako pitaše govoreći ovako; „Pošto me siliš, da proti volji svoga gospodara ubijem, nude da čujem, kojim ćemo mu načinom do glave“. Ona prihvativ reče: „iz onoga istoga mjesta neka bude navala s kojega onaj mene izdade golu, a navalit ćemo kad zasne.“ Pošto uglaviše osnovu, nadodje noć (ne mišljaše Gige drugo niti mu bijaše ikakva zamjena, nego trebaše ili da sam pogine ili da Kandaule) i on podje za ženom u spavaću sobu. I njega ona davši mu mač sakrije za ista vrata. I poslije toga zasnuvši Kandaule izadje iza vrata te ubivši ga dobije i ženu i kraljestvo Gige.“ Bogatstvo toga kralja od Sarda (glavni grad Lidije), postade već prirečjem. „Bacaj kocku.“ Grci i Rimljani veoma rado pri vinu igrahu na kocke. Ko je najsretnije bacio, što se zvaše Afrodita, taj bje izabran Simposiarhom t. j. stola ravnateljem.

11. (23).

Blago ne vriedi.

Da blago može zlatom
Odkupit ljudem život,
Ko tvrdac bih ga čuvo,
I smrti, kad bi došla,
Da prodje, dao bih ga.
Nu kada ljudem život
Odkupit nije dano,
Što uzalud da plačem.
Kad svakom smrt predstoji,
Od koje zlato hasne?
— S tog ja ću braćo piti,
I pijuć rujno vince

Medj prijatelji biti,
I dušecih na mekih
Ljubôvcu grlit moju.

Može biti se ta pjesmica odnosi na ona dva talenta, koja Polikrat bijaše ponudio pjesniku, a on ih odbio govoreći, da bi mu takav poklon san otimao.

12. (24).

Kako treba živeti.

Pošto na sviet dodjoh ovi
Da se umre na njem mučim,
Znam za vrieme, koje prodjoh;
Koje proć ću, za to ne znam.
S toga s uma crne brige!
Ne ću da se družim s vami.
Dok cilj ljudski ne stigne me,
Šalit, smijat, plesati ću
Sa lijepim bogom Bakom.

U ovoj pjesmi 7. verz nema smisla, jer bi baš obratno moralo biti „dok cilj ljudski ja ne stignem“, zatim želja pjesnikova, da će s Bakom plesati nije podnipošto grčka; s toga učenjaci sude, da ta pjesma ne može biti iz grčke dobe, a početak joj je i zbilja tako kršćanski, da nijesu pofalili, koji misle da je negdje u 10 stol. u kojem manastiru postala. Zanimiva je u toliko što se iz nje učimo što nije grčki i što nije klasično.

(Dalje sliedi.)

Jadvigin zavjet.

Iz Revue des deux mondes, napisao Amédé Achard.

Preveo Vladimir Pacel.

(Konac.)

On se vidje napokon sâm uz nju u svojoj kočiji, gdje ju je zamotao u kabanicu s tisuć opreznosti i brižljivosti; on opazi u sjeni, pod svilenom kapom, njezino liepo lice, koje oživljavaše izraz radosti, pa ćućaše kroz njezinu odjeću milu toplotu njezina tiela. Doskora udje kočija u dvorište hotelu. Jadviga skoči lahko stubami, pa podje po njih, vodjena i poduprta Stjepanom. Ovdje u njezinoj sobi bijaše jasna svjetiljka; jasan oganj praskaše na kaminu. On sjede, te ju gledaše. Jadviga, koja je svrgla kabanicu, prikaže mu se opet u sjaju smijuća se u svojem nakitu iz vilinske bajke. Uzbunjena jošte nješto, šetala je amo tamo, pa dok je ona mimo njega prolazila skladno i gibivo, razsvietljivao je plamen svieće bielu ružu njezinih ramena, i svjetle nabore atlasa, koj joj je padao s njezinih bokôva, te joj tim digao stas. Svježi mirisi zapliše oko nje te opiše osjećala Stjepanu. U taj ju par on izvan sebe, te dotaknut uglom njezine odjeće, suzdrža rukom, pa privukav ju k sebi zažamori: — Jadvigo, draga Jadvigo!

— Kanite li sa mnom govoriti? reče ona nješto zabunjena.

On ju privuče bliže. Sobarica udje, idući sad amo sad tamo. — Strpite se, reče joj Jadviga, ja ću vas zovnuti. — Šta je daklje? nastavi ona, pošto se je sobarica udaljila.

— Zar ne vidiš da te ja ljubim, pa da umirem uz tebe? zaviče Stjepan.

Jadviga probliedi. — Vi me ljubite? reče Jadviga.

— Kao lud, kao bezuman! . . . ja te obožavam.

Ona se slabo uztegnu, da iztrgne svoje ruke, koje on stiskaše. — Ah! odvrati ona žalostnim glasom, evo rieči koju bi ja bila njekada naplatila svom svojom krvlju! Vi ne znate kako sam vas ja onda ljubila; sad je već prekasno.

— Ne govori toga! Zaboravi prošlost, koju ja mrzim. Ja ću opet stopiti tvoje srdce silom nježnosti. Jadvigo, gledaj me, a ti ćeš uvidjeti da me možeš učiniti jednom riečju najsretnijim čovjekom.

Ona mu se izvinu. — A što ste vi učinio, da zaslužite ovu rieč? Ja sam plakala, ja sam trpjela, ja sam imala dânâ molitve, i dânâ očajanja, ništa vas nije ganula, a najednoč, ovaj čas, velite mi: ja vas ljubim — a vi mislite da je to dovoljno, da bude sve ono izbrisano! Što mislite vi, kakovo da je u mene srdce?

— Ja ne mislim ništa, ja te ljubim, zaviče Stjepan. Da, ja te nisam spoznao, da, ja sam imao najnezahvalnije i najtvrdje srdce; nu ja sam se promislio, ja se proklinjem, te ne ima ni jedne žilice na meni, koja ti nebi pripadala . . . On ju pokrije vrućimi cjelovi te ju držaše drhćuću stisnuv ju na svoja prsa. Očajanim se naporom ona oslobodi, te se zamota brzo u rubac čipkami izvezen, koj tu visaše, pa stanuv pred njega, rukama prekrštenima na prsih, zaviče ona: — Ah! vi ste okrutan, vi me uništujete! Šta hoćete od mene? što izčekujete? Zar nije bilo dosta sûzâ u mom životu! . . . Vi ste kod mene, a ja sam vaša žena, ta to znam! . . . Ja znam i to, da sam ja to htjela, te da vi imate sva prava; nu ako vi tražite cjelova na ovih ustnah, to ćete ovdje naći samih strahota.

Stjepan odstupi sasma drhćuć do dna sobe. Jedan se čas uzdrža na pragu; Jadviga bje neuzkolebiva u svojih nakanah, sliedeć ga vatrenim pogledom. On baci vratima, pa pobježe.

Drugoga dana pokaže se Jadviga pred Stje-

panom trudnija i bljedja nego li ozdravljela žena, koja kuša ponovljene sile. Ona mu pruži ruku.

— Nas si obojica imamo mnogo praštati, reče ona; ljubite me li vi dosta, Stepane, da prištedite meni, tako kao i sebi u buduće žalosti slična dana?

— A vi, Jadvigo, kažite mi, mrzite li me vi tako, da vam je ista moja prisutnost mrzka?

— Ne, ja vam to prisižem; nu njeka me stvar potiče, da budem tvrda i zla, prije nego li da se pretvaram. U meni ima zlôbâ, koje ključaju, te koje se probude prvim udarcem. Bi li vi htjeo od mene ovu iztrošenu i lažljivu priklonost, koja je sada u modi medju mužem i ženom?

— Oh! ne bih, zaviče Stjepan.

— Ja to mišljah. Svaki će od nas imati svoj dan gorke slobode... Ja sam trpjela sve ono, što vi trpite. Medju nami je njeka tajna sveza.

Pa i ne pogledav ga, doda ona slabijim glasom: — Ove prijašnje zlobe dokazuju, da moje srdce nije mrtvo. Čekajmo!

Dnevi, sliedeći ovu izjavu, bili su posebne nježnosti, pod kojom se sakrije mnogo nemira. Jadviga i Stjepan pazili su jedan na drugoga: ona se je bojala možda povratka one oluje, koja ju je smela, a on je tražio, da čita na njezinom licu znakove onoga, česa se je imao bojati ili nadati. Šta je ona htjela reći onom posljednjom riečju: čekajmo!

Bijaše li to istinito čustvo, koje joj udahnu čustvo žene, koja sažaljuje izgubljena čustva, te želi da se opet probudi? Ili bijaše li joj kazana po njekom milostivom duhu, kao što čovjek tješi bolestnika lažljivimi obećanji? On si preduzme iz prva miriti ju, izbjegnu nalaziti se prečesto pred njom, te neulazeć u njezinu sobu, osim ako ga ona dade pozvati, nije mogla za dugo ostati niti nehajna, niti vedra; prečesto se je vraćala na njeka pitanja, i to tako umjetno, kako se ne bi zamietilo, da joj se misao oko toga vrti. — Stjepan udje u svoj kabinet, te se dade na posao neumorno. Nakon njekoliko tjedana spopadne ga velika malodušnost, jer ne opazi, da ikoliko napreduje u srdcu Jadviginu, koja ga je ljubezno susretala uz podsmjeh, kao sestra, nu kao sestra, koja se brata kadkada leca. Medjutim duhne jednoga jutra Gabor Eckelsy k svojemu prijatelju kao vjetar.

— Ču li, reče mu, nitko nezna više, što ti je; ja možda dvojim; nu na tebi je izraz mrtvaca koga su otjerali iz svoga liesa, osvjedočiv ga, da još živi. Ljudi se ogledavaju, šapću, to se ne pristoji. Treba da izadješ iz te neprilike; uradi kao što ja.

— A šta ùradi ti?

— Ja putujem. Tuku se u Talijanskoj. Vidim kako se opet vesele odvažni druzi, koji čarkaju sa strane brda, da provale u Tirolsku. Miris praha čini uviek mnogo dobra. Hodi, a za osam ćemo dana imati veselje, te ćemo udarati sabljom... K vragu onda, ako misliš na što drugo.

— Pa dobro! evo moje rieči... ja ću s tobom.

— Daklje se pripravi, u šest sati ćemo biti na putu.

Gabor se udalji, a Stjepan sadje u konjušnicu, te izabra dva konja, prikladna za službu. Stari husar, kogano je imao za slugu, zapleska u ruke, začuv da se ide u rat, te se zakune, da će za šest sati moći u kola. Grofica, doznav o tom odlazku, čestitaše Stjepanu na poduzetku. — To je muževno, što činite, reče mu ona; od njekoga vremena ne prepoznajem vas.

— Stjepan pocrveni lahko, nu podignuv glavu: — Kloska umiruć, Kloska živeć, Kloska vazda, reče smjerajuć na devizu svoje obitelji.

U vrieme razstanka stisnu mu Jadviga žestoko ruku. — Ako vas snadje nesreća, reče ona, jedno vam neću nikad oprostiti, ako me ne obaviestite o tom.

U brdinah, usred šûma, u životu punom slučâja i bitâka, prenoćiv kadkada pod vedrim nebom, probudjen njekoga dana pucnjavom, utrudjen hodanjem, brojeć svoje dneve po zasjedah i po čarkanjih, kadkada mal da ne očaja — očajanost ga je junačila većma nego li mu drugove. Postavljen sa šakom momaka u njekoj zabiti, gdje neima niti izravnih niti sjegurnih obćênja s glavnim stanom, riedko mu se pruži prilika, slati Jadvigi novosti, od koje i on riedko kada primi glas. Poslje nješto žestoke borbe kod Varèsa razprostre se glas, da je težko ranjen. Jednoga jutra vidješe, gdje dolazi žena u taborište. Stjepanov husar, koj je konje snažio, spozna ju. — Gospodja grofica! zaviče on.

— A gdje ti je gospodar? zapita ga ona živo.

— Eto ga ovdje, odgovori husar naznačiv skrovište lišća, u kojem je Stjepan prenoćio.

Ona potrči onamo. Počimalo se je trubit u boj. Stjepan se ukaže na pragu svoje sušice.

— Ah! živ je, zaviče ona.

— Zar ste vi mislila, da sam mrtav?

— Čitala sam vaše ime u novinah medju ranjenici...

— Pa za to dodjoste? reče on, pruživ joj ruke. On ne dovrši. Duboko ga čustvo htjede udušiti; nu ona odvrati odmah drugim glasom: — Budući da ste vi na nògû, i hvala Bogu zdrav, ja se udaljujem.

— Dopustite barem, da vas sprovedem, doda Stjepan hladnokrvnije.

Jadviga dodje na konju, vodjena njekim provodićem po stranputicah.

— Znate li vi, da tane može naglo žviždati mimo naših ušijû? reče Stjepan.

— Pa dobro! vjerujete li vi, da sam ja odgojena u Ugarskoj, ima tomu deset godina?

Ova rieč sjeti Stjepana na prošlost. On vidje u pameti nečist i crn put, nebo sasma pokrito oblaci, laganu kišu kvaseću zemlju, obzor

pun tmine, kojom se blistahu sjaji požara; on ču kriku prestrašene matere, koja je skakala na put, te se primi za Gaborovu čizmu, kao što tada. — Jadviga je, na konju, mirna i odvažna uz iste pogibelji. A što se sve sbi, od onda do sada?

— Ne sjeća li vas ovaj pohod na ništa? reče on.

— Ah! vi se toga sjećate? Bila sam tada još veoma mlada!

Ona ne progovori o tom ništa dalje, za to zamuknu Stjepan. Što da znače ove rieči? Smjeraše li ona na svoje godine, nježne kao proljeće, ili na svoje njegovanje, kojeno domala oturobi, i od vremena usahnu. On se ne usudi upitati ju.

Na pol puta, začuše naglo pred jednim brežuljkom žestoko puškaranje. Bržim skokom nego li je misao, uzpne se Stjepan i njegova pratnja na njeki brežuljak. Tada vidješe u dolcu četu, koja se, suzdržana na putu, povuče natrag, na koju navali veća sila. Pomoć mogla bi ju izbaviti. Oči se Stjepanove obrate prama Jadvigi. — Ovdje je moje mjesto, reče on.

— Ja to znam, odvrati ona mukom.

— Nu kako ćete vi?

— Sve stranke počituju ženu . . . Ja mogu sama poći u ovo selo dolje . . . Vi hodite k vašim.

Ona je bila blieda kao smrt, govoreć tako; nu glas joj se nije tresao. Stjepan joj primi ruku, te ju cjelunu živo.

— Ako se ne vratim više, Bog vas čuvao! zaviče on, pa sliedjen svojimi konjanici, sidje u galopu strminu brežuljka. Tri časa kasnije, izčeznu u dimu.

Pod večer, te dok je Jadviga stupala po putu, uzbunjena, grozničava, izgubiv pogled sa strane nasipa, gdjeno je vidjela Stjepana kako navaljuje, izadje četa vojâka iz sjene, koja se zače razširivati po okolici te se približi. Ona priteče. Četvorica njih nosaše nosiljku i ranjenika.

— Stjepane! zaviče ona.

On se htjede dići, groza ga prodje po svih udih, te se onesviesti.

Kad otvori oči, opazi Jadvigu kod svoje postelje; htjede se maći kan da ju kani privući k sebi, nu pade natrag, ustmi na ruci joj. Istom iza njekoliko dana, mogao je vidar, koj mu rane poveza, jamčiti za ranjenika. Pod konac boja, u koj ga zavede njegova oduševljenost, udari ga zalutalo tane duboko u grudi. Kašnje mu se pogorša stanje. On se sâm nije branio proti navalam zla. Sva sila bje satrta, te je za svaku bolest želja bolestnoga podpora proti smrti. Jadviga se toga uplaši. Ona ga ne ostavi ni danju ni noćju, sretna kad joj se pričini da jače i pravilnije diše, a opet zadrhta kad mu navala kašlja trgaše prsi, te kad se pokaže na njegovih ustnah crvena pjena. Njeke večeri, mal da ne zaglavi bolestnik priekretom. Vani nepogoda, nutri ga duši; osušjelima rukama motaše izvan popljuna, jedva što ču i vidje. Jednom se rukom srete s Jadviginom; on ju pogleda, te ju pozna u prozirnoj tmini sobe: — Vi ćete postat udovica, vi ćete bit slobodna, reče on, odrinuv ju.

Jadviga pade na koljena, pa zaviče sklopljenima rukama: — Moj ljubljeni Stjepane, ja te molim, živi za me, živi za Jadvigu! . . .

On je živio sbilja, a Jadviga ga mogaše vidjeti na nògû, te izvan one kukavne sobice, u kojoj je smrt na svoj plien vrebala; nu liečnik, koj ga bijaše liečio, ne sakri joj da je trebalo vrlo velike i neprestane opreznosti; za to joj reče: On je na njeki način od mrtvih uzkrsnuo; Bog vam ga povjerava, njegov je život kao titravi plamen, koj se vidi na kraju požara . . . Iza žestoka ganutka, može ugasjeti za tili čas . . . Bdijte nad njim . . .

Jadviga i Stjepan odputovaše u južnu Talijansku, putujuć polagano; sjajnije ih je sunce čekalo u Fiorenci. Stjepan se baci u svjetlost toga sunca, kano u kupelj; doskora se oporavi. Putovao je od grada do grada, boraveći svigdje, gdje ih zanimaše slavni spomenici, i slavne okolice; ovako, jedno uz drugo boraveći, opojiše se putovanjem. Bol nam se kaže u tisuć oblîkâ, te se ustali neizcrpivim ponavljanjem — tim se povećava; sreća nam se kaže samo u jednom obliku — u zanesenosti. Ljudi vele, da ima sretnih narôdâ, kojim ne ima povjesti; takovih ima i pojedinâcâ. Da je tko zapitao Stjepana iza proživljena dana svakoga, on bi bio odgovorio: — Ja sam bio s Jagvigom. To je sve, to bijaše i dosta.

Tako stigoše u Napulj; željni samoće, skriše se u Sorrento. Tu se upoznaše doskora sa svakom stazicom. Tu bi ih ljudi sretali vazda samih, tražećih zabitnih miesta, s kojih u hladovini topla narančišta mogahu gledati more, zaokruženo obalami, kano u čaši. Tu čitaše, razgovaraše se, i šutješe; tu ih obuze jednaka sila dubokih i sladkih čustâvâ. Jadviga naziraše na Stjepanovu licu, sve to manje bliedom, kako mu se vraća zdravlje i život; ona to gleda svaki dan znatnim napredkom; snaga mu se povrati podpunoma, pluća mu disaše u ozdravljelih grudih; pogledu mu nestade oštrine, obične uz groznicu; na licu izčeze bolno žutilo i ono strašno rumenilo groznice.

Njeku večer, uza zaton sunca, sjedeći u u vrtu, kojemu zelene valove razstavljaše od mora valovi morski, gledaše u žar zapada. Štropot kônjâ, štono zamnje uz cestu probudi ih u motrenju. Ogledaše se i opaziše dvoje jašećih hladom pignôlâ i naranâčâ — prepoznaše groficu Lobogovićku i markiza Rispoglia. Grofičina koprena vijaše se vjetrom, a ona prignuv se konju prema vratu, disaše živim zrakom, koj no joj udaraše u lice; kriesniju očiju, posmjevniju ustiju, minu ona, neopaziv ni Stjepana, ni Jadvige.

Stjepan uhvati Jadvigu za ruku, te upilji u nju svoje ustne. Za tim opazi, gdje joj na trepavicah uztitraše suzice, i progovori joj: Za što plačete?

— Dozvolite mi ove suze, odgovori mu Jadviga; ovo su prve suze što ih plačem od sreće. Kad je ovo dvoje mimolazilo, niti probliedjeste, niti uzdrhtaste. Da vas ne ljubljah do sada, sad bi vam se moje srdce dalo.

Približi mu se, te sasma tiho, zažarena lica, zače ona: Znadite: Moja vas ljubav neostavi ni jedan dan. Ja to osjećam danas. Vi bijaste vazda u svakoj mojoj misli, i u svakoj mojoj nadi — ali mi ne bijaše povjere. Sumljah sama o sebi, jer me pobiedište toliki nepotrebni napori; najpače pako sumljala sam o vas. Sada vjerujem — moje vam se je srdce otvorilo.

Noć ih snadje u pavillonu, gdjeno su morali zadnje dane sprovesti, u zaklonu od vjetra. Tu gledaše u vedru noć, i u blizo more, štono se talasaše srebrnimi valovi. U visu nad njimi svietljaše zviezdištem mjesec po žarkom modrilu. Žamor valovâ pjevao je s obale. Čuh hladna uzduha propuhkovaše gibkim granjem čemina. Jadvigi se nàda u taj par, da gleda u njeku înu noć, kadano sâma, drhtava, nepokojna čekaše u zatravljenosti, s koje joj srdce prestade kucati; prozirala je u noćnu sjenu, štono joj se u tihani vrta ukaza neizmjerna; ona se sjeti onoga kobnoga časa, za kojim nadodje toliko okrutnih časova, koji joj mladost osudiše na samotovanje, a ljubav na zaborav. Sada, njetko uz nju uzdrhta, oduševljen istom nježnošću, i istom nadom; prodje ju njeka uzhićenost, njeka neizreciva bol, njeka tajna bol, s koje ona oživi. I ona uzdrhta, izvinu joj se uzdisaj. Stjepan, koj u tmini razabra stidno rumenilo, obujme ju naručjem, i reče: Sjećaš li se, bit će tomu godina dana, bijah uza te, sâm, kano danas, ali ti me ne ljubljaše tada.

Jadvigi se oči pomutiše, te predav mu se u naručaj, reče mu na pol onemogla: Moj Stjepane, vjeruješ li, da te ljubim sada?

POUKA.

O voću.

Zdravoslovna razpravica. Napisao dr. I. Dežman.

Po naravoslovnih zakonih dieliti ćemo voće na tri razne hrpe: na pećkovice (Steinobst), na jezgričavo i na jagodasto voće, ne uzam u obzir voće u komini (Schalenobst), kano n. p. mandulju, orah, kestenj itd.

Medju pećkovice brojiti ćemo n. p. breskvu, trešnju, šljivu itd.; medju jezgričavo voće: jabuku, krušku, mušmulju itd.; medju jagodasto voće: groždjice, groždje, jagode, maline, smokve itd.

Čega ima u voću i u kakvom razmerju? Njemački lučbenik Fresenius uzeo je iztraživati 18 vrsti običnoga voća i to: breskvu, mandalicu (kajsiju), trnovaču šljivu (Pflaume), reinclaude, mirabeljku, malinu, kupinu, resnicu (Heidelbeere), groždjice (ribiz), šljivu, ogrozd (agroš), krušku, jabuku, višnju, dudinju, trešnju i groždje. Njegova su iztraživanja pokazala, da ima u voću: vode, sladora, tekline, pektina, bielanjka, vlaknine, mastila, kiselinâ, masti i soli.

Sladora ima najmanje u breskvah i to 1,57%, dočim ga u jagodah 5,73%; u jabukah 8,37%; u trešnjah 10,79%, a u groždju 14,95% ima. Voćni slador premetne se u tielu stranom u mliečnu kiselinu, stranom u škrobovinu (dextrin), a stranom ostane sladorom.

Što se tiče vode i ostalih česti u voću, to je izmedju njih sliedeće razmerje: U sto čestih vode ima n. p. u jagodah 16, u breskvah 17, u jabukah 20, a u groždju 28 što raztopljivih, što neraztopljivih česti. Imajuć dakle voće u sebi mnogo vode, koja se brzo usiše, podaje tim voće i krvi i drugim odsebnim procesom ponajviše vode.

U jagodastom voću ima poprieko mnogo više slobodne kiseline, nego li u ostalom voću. Plemenjenjem pako voća gubi se u njem kiselina, a množi slador.

Što se hranivosti voća tiče, to će jedno jaje, koje teži 45 gramma i u kom ima 5 gramma bielanjkastih tvorina moći zamieniti jedva 550 gramma trešanja, 690 gramma groždja, 1260 gramma jabuka, a 2000 gramma krušaka. Trebajuć pako na dan 130 gramma bielanjka za hranitbu i uzdržanje poslena čovjeka, to bi on morao po tom od najhranivijega voća skoro 30 funti na dan pojesti, da se uzmogne uzdržati.

Blagovonje voća visi o eteričnom ulju i o voćnom aetheru, kojih u njem ima.

Radi velike množine vode, koja se nalazi u voću, jest isto više hladilo, nego li hranivo, pa se zato i pazi ponajprije na okus njegov. Okus pako voća visi 1. O razmerju izmed kiselinâ, sladora, tekline itd. što ih ima u njem. 2. O oštrini blagovonja. 3. O razmerju izmed raztopivih, neraztopivih čestî i vode. O tom razmerju visi ponajviše i ono ugodno čustvo, što ga čovjek jeduć voće u ustih ćuti. Voće će se topiti tim prije u ustih, čim manje bude u njem vlaknine. Dobrota dakle voća raste s množinom raztopljivih česti u njem.

Kiseli okus voća potiče većinom od jabučne kiseline, nu ima osim toga u njem i četrunčine, vinovne, trieslene i šiščane kiseline.

Znamenitost voća biva tim veća, čim se više aequatoru približuješ, jer je ono u tropičnih predielih većinom obćenito hranivo.

Voće okriepljuje, razhladjuje. Ako ga umjereno jedeš, onda ćeš ga lahko probaviti, jer ćeš za probavljenje istoga trebati samo malo želudačnoga soka i drugih probavnih sokova i jer ti neće podražiti niti probavila, ni živčani, ni cievni sustav. Jedeš li ga pako mnogo, onda probavila neće toliku množinu moći tako brzo probaviti; nadalje će slador i kiselina unaprediti izlučenje crievnoga soka. Po tom će se pokazati razne tegobe u želudcu, nadmi, zavrte i prolievi.

Izkustvo uči, da će kod duljega hranjenja voćem kolanje krvi bivati laganije, a živčana će se životnost umaljiti, krv će pako bivati vodenija. Jedeš li mnogo kisela voća, onda će ti i sveobće hranjenje postradati i salo se u tebi gubiti. Dà, glasoviti Haller veli, da je na sebi izkusio, da tim i razne strasti slabije bivaju, a pamet kano i duševna snaga da popuštaju. Da se to pokaže mora naravno čovjek duže vremena ili voćem, ili biljevnom hranom, koja je u tom pogledu njemu sasvim ravna, izključivo se hraniti.

Da voće ne naškodi zdravlju mora biti sasvim zrelo i nepokvareno. Osobito se čuvaj mnogoga, il možebit pokvarenoga voća za vrieme kakve pošasti kano ti kolere, il srdobolje, jer ćeš laglje, jedenjem takvoga voća nagibati na te bolesti. Svatko, tko rado proliev dobije, ili koj ga ima, il na trošnicah (Zehrkrankheiten) boluje, smije samo malo i to najbolje kuhana voća bez ljupina i koštica jesti. Usuprot će oporavljujućim se od upala, punokrvnim, il na zapeci bolujućim biti osobito koristno i više voća jesti, jer voće tanji krv, unapreduje izlučenje na crievnoj glenovici i zavojito gibanje crieva. Prigotovljeno voće laglje ćeš probaviti nego li priesno. Za priesno voće treba uvjek zdrav, jak želudac. U slabom želudcu prouzročiti će voće kiselinu i nadam, a neprobavni dio (vlaknina) istoga može lahko i krčeve uvjetovati. Da nije naš želudac pokvaren i oslabljen kojekakvim vrućim jelom i pilom, mesom i svakovrstnom mirodijom i da smo od mala naučni na priesna jela i hladnu vodu, kako no su divlji ljudi, onda nam nebi ni veća množina voća nimalo škodila; ali naš želudac naučan za tolike podražke treba upravo iste, da uzmogne probavljati i zato se pokaže slabim, ako dodje unj jelo, koje nimalo ne podražuje, a takvo je upravo voće. Kuhano il podušeno voće manje nadimlje i manje u obće škodi od priesnoga. Začinjeno voće, tako zvani kompot, probavljiv je i za slabiji želudac, osobito kompot zrelih krušaka i jabuka dobar je da razhladjuje bolestne i oporavljenike.

Rekav to o voću u obće hoćemo još po dr. Klenckeu napomenuti nekoje najobičnije vrsti voća na pose.

B r e s k v e će kod upaljena želudca, ili slabe probavi rado poroditi krčeve u želudcu, zavrtu i proliev. Gladke breskve, tako zvane nektarine, bolje su od drugih, nego ne jedi ih dok ne budu na repu narozane (runzlicht), a iz nutra žute. Bojiš li se, da će ti naškoditi, a ti pij uza to malo vina, ili ratafije (likera od trešanja).

K a j s i j e (mandalice) okriepljuju, ako ih malo jedeš, ili ako nisi naklon na želudačnu kiselinu. U protivnom bo slučaju prouzrokuju zavrtu i proliev. U obće ne pij za njimi mnogo vode. Najslastnije su, ako ih sasvim zrele od stabla ukineš i na mjestu pojedeš, jer stoje li samo dva sata, već se njihova slast gubi. Ukineš li ih prije zrelosti biti će brašnate i suhe.

Š l j i v e možeš priesne, osušene i kuhane jesti, nego svagda malo, i nemoj za njimi vode piti, jer rado u želudcu kipe i prouzrokuju time nadam, proliev i zavrtu. Ljudi slaboga želudca imali bi ih samo kuhane ili podušene jesti, a želudci naučni na jake podražke samo s ratafijom. Ljudi, koji ležak (Lagerbier) piju i priesne šljive jedu, pokvare si osobito probavila, a za vrieme pošasti često i poginu od toga.

M a l i n e su ugodne slasti, kiselosladke i blagoga vonja. U njih ima slobodne četrunčine. Možeš ih jesti priesne il sladorom posipane, a sok iz njih rabe za limonade, koje ugodno hlade, okus popravljaju i ponešto čiste tielo.

J a g o d e lahko su probavljive, a za ljude pune krvi i žuči upravo koristne. U staro su jih već doba rabili, a i sam Linée rabio jih je s dobrim uspjehom proti ulogom. Njekoji će iza mnogoga jedenja jagoda dobiti na koži osip poput vrbanca. U obće imaju ljudi, koji težko probavljaju, oprezno jagode jesti. Laglje ćeš ih probaviti, ako ih sladorom i vinom pripraviš, nego li mliekom.

K r u š a k a vriednost visi o kakvoći njihova mesa, okusa i soka. Čim više ima u njih kamenitih konkrementa, čim su suše ili krhke, il siromašnije na sladoru: tim manje vriede kruške. Čim se bolje u ustih tope i čim sočnije njihovo meso: tim su slastnije i probavljivije. Zrele i u ustih razilazeće se kruške pokriepljive su i priesne i kuhane, nego ako ih nješto više pojedeš, naduti će te, a ima li u tebe slab želudac, onda ih nemoj nego podušene i to malo samo jesti.

J a b u k e su veoma koristno voće, koje svojim kiselkasto-sladkim svojstvom žedju gasi, krv umiruje, odsebke probudjuje i radi sladora i škrobovine, što ih u njih ima i hrani. Priesne jabuke možeš i za liek jesti kod naklona k zapeci, ugrušenja krvi, haemorrhoida, punokrvnosti i nagibu na uloge, samo će glivobolni (skrofulozni) i bliedobolni morati se čuvati biljevne kiseline. Osobito dobre su pečene jabuke proti zapeci. Pečene i posladorene jabuke koriste proti promuklosti. Koj dobro probavlja, spavati će bolje, ako na večer sočnu, sladkokiselkastu jabuku pojede.

Trešnje hlade svojom kiselinom, a svojim blagovonjem i sladorom ugadjaju. K tomu ima u njih i hranivih čéesti. Trešnje se od višanja lučbeno samo krozato razlikuju, što imaju prve mnogo više sladora u sebi.

Dobra smokva mora sasvim pravilan i izrasli svoj oblik imati, meso njezino mora biti žuto poput oraha, u njoj mora biti sladora drobljenca (Krümelzucker), u ustih mora se lahko topiti, i sladka a ne bljutava biti, a izvanjski bieli zamot mora biti slador, a ne pljesan. Ako je taj sladorni zamot prejak, onda se već smokva kvari. Imajuć smokva mnogo sladora i glena u sebi, to je ona i hraniva i utažuje razdraženost glenovica, dušnika, crieva i mokrilâ.

Grožđje zrelo i od skora trgano služi za koristno liečenje proti žutici, haemorrhoidalnim poteźkoćam, sjeti. Grožđje djeluje proti tim bolestim razstavljajućimi ljekovitimi silami svojih kiselina i soli.

Voće ćeš trgati čim više moguće za suha vremena i ne o poldnevnoj pripeci. Ljetno voće izvadi malo prije, nego što sasvim dozrije, jer će ti se drugčje brzo pokvariti, zimsko voće mora pako ostati čim duže na stablu i pazi, da ti se ne povriedi.

Prije nego li završimo, da odgovorimo još na jedno pitanje. Je li zdravo priesno jelo za zasladu (Nachtisch) jesti? Klencke se punim pravom tomu protivi veleć, da je to proti zdravoslovju, jer ne buduć voće nikakvo dražilo, nemože ni želudaćne živce na veću djelatnost kod probavljanja podražiti, što bi upravo pametna svrha zaslade imala biti, kako to i Englezi običavaju davajuć za zasladu komadić ljutoga, nemastnoga sira. Voće poslje objeda i poslje sitosti nemože nego želudac pretrpati i krozato te može samo nadimati, te je za to priesno voće kao desert nespretno i škodljivo.

Narodna glasba Jugoslavena.

Piše Franjo Š. Koch.

IV.

Je li prikladan hrvatski jezik za glasbu, t. j. da bude napjevnim tekstom?

Ja se neću glede toga pitanja oslanjati na izreke naših pjesnika, koji su u svojem žarkom domoljublju hvalili hrvatski jezik; jer gdje ima narod, da ne ljubi svoga materinjega jezika, i gdje ima narodnih pjesnika, kojim nije svetinja onaj jezik, u kojem pišu? — Ja ću da se stavim na nepristrano stanovište obćenitih zakona, te ću što kraće ono navesti, po čem se može koj jezik liepim, blagozvučnim i prikladnim za glasbu smatrati.

O izvanjskoj ljepoti jezika hoću tim radje da navedem dra. A. B. Marxa, što je on svoje misli kratko i jezgrovito izrekao — a on je uglednik. „Milota ili obćenita ljepota oblika — veli Marx — osniva se prvo: na liepo poredanoj izmjeni glasova, imenito samoglâsa, jer jednozvučno nagomilavanje jednakih, ili oporo i prečesto sudaranje nejednakih glasova uništuje umiljat i bujan zamah glaskovanja; drugo: na ritmovanju sumjernom a ipak slobodno se razvijajućem, na dražestnoj izmjeni i razmjernoj igri naglâsa, na dužini i kratčini, težini i lakoći naglašivanja; treće: na takvom glasopadu govora, koj svojom uznositošću — udaljenom jednako od silovite žurbe kao što od ukočena i troma postajanja — čini, da već u samom jeziku neki odsjaj melodije prosieva, pa ipak da se ne prekorači granica izmedju jezika i prave glasbe."

Nutarnja ljepota jezika: bogatstvo riečî, poredanje njihovo, način izražaja itd. ne tiče se našega predmeta, te zato se nećemo u nju pačati.

Pievu su dakle osobito oni jezici prikladni, u kojih ima najviše jasnih samoglasa, nikakvih prieglasa, nikakvih dvoglasa, nikakova nagomilavanja suglâsa i više samoglasnih nego li suglasnih okončaka.

Jasni vokali imadu zato prednost pred muklimi (dubokimi), što se kod njihova izgovaranja u pjevanju usta tako drže, da su najspretnija izvesti plemenit glas. Prieglasi ö, ü (u hrvatskom ih jeziku nema) još više prieče dobar položaj usta, jer se ustnice odviše razvlače, te usta izgledaju nalik na kakav lievak. Dvoglasi *ai*, *au*, *eu*, *ie*, mogu se kod brza govora prividno ko jedan samoglasnik izgovoriti, ali ne mogu kod pjevanja, u obće ne mogu ondje, gdje valja dugu kajdu, što ide na dvoglas, izdržavati; jer onda se treba ili na jednom ili na drugom samoglasu zaustaviti n. pr. di-e-va, pa-un*, ma-i-ka (majka), ha-i-de (hajde).

Nu najveća zapreka izvadjanju liepih glasova jest nagomilavanje suglâsa; jer samo samoglasi dopuštaju glasu da zvoni, dočim svaki suglas prieči manje ili više pievni glas. Ništa drugo nego jedino okončci suglasni čine tekst napjevni kadšto nerazumljivim. Svaki pjevač dužan je najme, da slovke, koliko samo može, vokalî zaključuje, budući da se samo na njih glas držati može.

Imade li dakle koj jezik više suglasnih nego li samoglasnih okončaka, to mogu slovke često posve nerazumljivimi postati, jer je njihov izgovor u pjevanju različan od onoga u običnom govoru. Prispodobe radi navodim početni stih Schillerove pjesme „An der Quelle sass der Knabe" u pet različnih jezika, te prepuštam pro i contra nepristranim strukovnjakom.

Njemački:

u govoru: An der Quelle sass der Knabe
u pjevanju: A-nde-rque-le sa-sde-rkna-be

* Rieči s dvoglasom „au" imade u hrvatskom jeziku veoma malo, sa „aü, eu, ei" nijedne.

Magjarski:
u govoru: Forrás mellet ül a fiú
u pjevanju: Fo-rra-šme-le-tü-la fi-u

Francezki:
u govoru: L' adolescent à la source
u pjevanju: La-do-lö-sa-nta la su-rs

Talijanski:
u govoru: Alla sorgente sedeva il giovine
u pjev.: A-la so-rgje-nte se-de-va i-lgjo-vi-ne

Hrvatski:
u govoru: Kraj potoka mladić sjedi
u pjevanju: Kraj po-to-ka mla-di-ćsje-di.

U kojoj mjeri imade hrvatski jezik ostale izvanjske ljepote (izmjenu samoglâsa, glasopad), to netreba dokazivati onim, koji poznadu jezik iz vlastite porabe, ili koji ga iztraživahu iz znanstvenih obzira; a onim, kojim se hrvatski jezik od vajkada ne mili, dokazati htjeti, nebi se trud naplatio. Ali zamučati ipak ne mogu, da se, glede glasbene ciene, hrvatskomu jeziku samo talijanski predpostaviti može. Toga nisu morda Hrvati ili Srbi, već Niemci, Francuzi, Česi, Rusi (Goethe, Grimm, Schlözzer, Possart, Talvy, Vialla de Sommiers, Jireček itd.) već davna priznali.

Da se još koje šta u hrvatskom jeziku izgladiti ima, te da mora učitelj pjevanja učenika gdje koju riec drugačije pjevati učiti, nego što se ona piše, to se neda tajiti; prst, vrh morat će se uviek izgovarati sredinom izmedj *a* i *e*; majka, miruj kano: „ma-i-ka, miru-i"; radi dvojakoga izgovora: snïeg, bïel, bièli, krièpost, dièva, ne ima mora se vazda i svaki put izgovarati: snïeg, bïel, bièli krie-post, diè-va, nej-ma. Al takovih pravopisnih neobzirnostih na piev imade u drugih jezicih mnogo više nego li u hrvatskom, pače u talijanskom jeziku imade takovih promiena: piše se giorno, signore, trattare, troppo, a pjeve se „gjo-rno, si-njo-re, tra-ta-re, tro-po".

Posljedak ovoga iztraživanja izričem u kratko na sliedeći način: Glasba Jugoslavena imade sve one vlastitosti i sva ona pomagala, da se može zadržavši svoj narodni značaj do najvišega stepena obrazovati.

„Svetost crkvene glasbe, veselost i pecavost pučkih napjeva, to su one obje osi, oko kojih se kreće prava glasba. Ovim dvojim prouzrokuje ona vazda neuklonivu posljedicu: pobožnost i ples. Ako se oboje pomieša, nastaje pomutnja, ako se koje oslabi, nastaje dosada, a hoće li glasba prionuti uz poučne pjesme i njim slične, onda postaje hladnom." (Goethe).

One obje osi prave glasbe imamo mi u podpunoj cjelosti. Mi imamo staru i novu crkovnu glasbu: glasbu grčko-iztočne i onu — sadanjoj pučkoj glasbi bližu — rimo-katoličke crkve; mi imademo dvoje vrsti pučkih pjesama: jedne su po starom, a druge po novom glasovlju (glasbenom sustavu); dà, mi imademo i dvoju plesovnu glasbu: naravne melodije gajdaša i frulaša, pak glasbu tamburaša, koja je djetinstvo već prerasla, te je kombinovana.

Nije li to bogato gradivo? . . .

Ako bude providnost tako dobra i pravedna, ko što je bila Njemačkoj i Italiji, gdje blagi vladaoci i domoljubni plemići glasbu svoga naroda ljubljahu, te ju svakim sredstvom podupirahu; ako se oni, koji su pozvani, jednim duhom oduševljeni sklone na to, da obćenitosti jugoslavenske glasbe za volju koju od svojih dosadanjih glasbenih navada žrtvuju, te se bratinskim načinom sjedine o tom, kako se ima obrazovanje započeti: to ćemo i mi skoro steći izvrstnih glasbenih sila te se orlovim lietom uzvinuti u visinu umjetničku.

Ivan Evangel. Purkyně.

28 srpnja umro je u Pragu dičan sin česke zemlje, jedan izmed onih veleuma, koji su, skršiv okove staromu kojekakvomu predsudju, krčili put ogromnomu i izvanrednomu napredku našega doba, snujuć nove staze naravnim znanostim. Umro je toga dana profesor fizijologije na ondašnjem sveučilištu, dr. Ivan Evangelista Purkyně, čovjek, koj je kroz duže vremena bio ne snovateljem, već s neke ruke upravo predhodnikom svim iztražiteljem naravnih znanosti, i kako se je god bio popeo do visine učenjačke slave, nije nikad metnuo s oka prosvjetu i napredak svoga naroda, te je on Čeh dušom i tielom marljivošću, uztrajnošću, značajem i plemenitim srdcem u svako doba jedino za svoj narod živio. I pоćutio je češki narod, koga je u njem izgubio, kad je povrvilo odasvuda mlado i staro, učeno i neučeno, da zaplače na njegovom grobu i da zaklikne: Ivane! Postigo si najveću sreću na ovom svietu: bio si ljubljen od čitavoga naroda, a tu si ljubav pošteno i zaslužio.

Purkyně rodio se 17. prosinca 1787 u Libochovicu, gdje mu je otac služio pri gospodarstvu kneza Dietrichsteina. Izučiv u rodnom mjestu niže škole, pa u Mikulovu gimnaziju ušo je med piariste, da bude učiteljem, ugledav se u primjer slavnih piarista Voigta, Dobnera, Konarskoga itd. I zbilja bude po dovršenom novicijatu poslan za učitelja na stražničku gimnaziju. Već onda (1805) počeo se zabavljati českom literaturom, učiv uza to marljivo talijanski i

francuski. Došav buduće godine u Litomyšl upoznao se s novijom filozofijom njemačkom, imenito s Fichteovom. Željan slobode, da se može sasvim posvetiti nauci, izstupio je iz manastira, te je pošo u Prag, gdje se je učio filozofiju. Barun Hildeprandt uzeo ga tu za odgojitelja svoga sina Ferdinanda, i njegovom je podporom stao učiti Purkyně medicinu omiliv mu osobito fizijologija. Posljednje dvie godine na sveučilištu, bivši praktikantom u odsjeku kirurgičnom, steko si priznanje i prijateljstvo dr. Fritza, tadanjega profesora kirurgije, koj ga je preporučio generalnomu pruskomu liečniku dru. Rustu za učiteljsku stolicu očnih bolesti. Purkyně nije mogo toga mjesta primiti, jer nije još doktorom liečničtva bio, nu to ga je potaknulo, da čim prije takvim postane, napisav tom prilikom inauguralnu disertaciju: *Beiträge zur Kenntniss des Sehens.* Tim si je spisom veliko priznanje steko odkriv prirodnim iztražiteljem njekakav novi sviet. I sam Goethe, baveć se tada sličnimi nauci, osobito ga je hvalio. Od toga vremena posvetio se sasvim svomu zvanju, ne samo učeć tudja iztraživanja i tudje spise, nego i sam samostalno iztražujuć, nadao bo se tim popeti se do kakve učiteljske stolice. Akoprem je više puti zaprosio takvu stolicu na pražkom sveučilištu, uviek su ga odbili, nego mu je zato Dr. Rust pribavio stolicu fizijologije na sveučilištu Vratislavskom. Tom je prilikom pošo bio u Berlin, a odatle u Weimar k Goetheu, s kojim je ondje nekoliko vremena u prijateljstvu proživio. U Vratislavi imao se prve godine boriti s velikimi neprilikami. Profesori, a još više mladež zamrzili bili na čovjeka, koji je proti volji fakulteta onamo došo, a još k tomu iz Austrije došo, odakle se, kako govoraše, nikakvomu dobru nadati nije bilo; nu već za kratko vrieme omili svojim znanjem i čednim ponašanjem svakomu. U Vratislavi podigo on prvi fizijologički institut, kojim si je činom proslavio ime za navieke.

U to se je doba slavio petdesetogodišnji doktorski jubileum fizijologa Blumenbacha u Göttingenu. Izabra zato fakultet Purkynju, da i on napiše nješto tom prilikom. Napisao je: *Symbolae ad ovi avium historiam ante incubationem,* u kojem je spisu on prvi opisao i naslikao klični mjehurić (Keimbläschen), koji je po njem i dobio ime Purkyněv mjehurić. Tim je obretom na velik glas izašo, te si je svakim danom novo priznanje steko i proglašen bi upravo za osnovatelja fizijologije, napisav mnogo i mnogo spisa, koje mi na ovom mjestu naravno ni nabrojiti nemožemo. Nastojeć tako oko stroge znanosti zabavljao se je i s pjesničtvom i gojio je osobito poznavanje slavenštine. Prema tomu je on i recenzirao u Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik (Berlin 1827—45) literarne spise tičuće sa Slavenstva n. p. Šafaříkovu *Geschichte der slavischen Sprache;* Bowringovu Cheskian anthology (London 1833); z Oleska *Piesni polskie i ruskie;* Kopitarovog *Glagolita Clozianus* i Šafaříkovu i Palackijevu: *die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache.* Da si možemo pomisliti njegovu izvanrednu marljivost moramo znati, da je osim svojih profesorskih dužnosti, iztraživanja i sastavljanja medicinskih spisa, preveo na češki jezik jedan dio pjesama Schillerovih, dio Tassova Jerusolima oslobodjenoga, a nekoliko godina kašnje i liričke pjesme Schillerove. Svi ti prevodi imaju i sad u českoj književnosti veliku cienu. Prema svojoj ljubavi za česku zemlju i za Slavenstvo u obće nastojao je, da i Niemci upoznaju slavenska djela, te je pisao kritike o slavenskih spisih u njemačke novine. Tako je n. p. govorio o Jungmannovom riečniku; o Kollárovih pjesmah; o Svatopluku Hologa, od koga je potonjega i prvo pjevanje u njemačke hexametre preveo. Njegovim je nastojanjem bio i pozvan slavni Čelakovski na katedru slavenskih jezika u Vratislavu.

Godine 1848 bio je Purkyně na slavenskom kongresu u Pragu, gdje bi pri jubileumu pražke universitete imenovan doktorom filosofije, a jednu godinu zatim postao je profesorom fizijologije na pražkom sveučilištu. Dolazkom u Prag nije si on nimalo poboljšao materijalno stanje, nego jedino, da se povrati u domovinu i da se uzmogne posvema svomu narodu posvetiti, primio je ponudjeno mu učiteljstvo. Urediv fizijologički institut stade on odmah predavati u českom jeziku. Svako će uviditi, da je to za ono doba velika smjelost bila, nu Purkyně imajuć pred očima svoj narod nije se ničim zastrašiti dao. I zbilja nije se Bachova vlada usudila česka predavanja takovoga učenjaka zabraniti, nego je mučke podnašala, što nije smjela javno zapriečiti. Uzeo je zatim Purkyně podpomagati raznovrstne naravoslovne liste, stvarajuć česku terminologiju i postigav time za česku literaturu velike rezultate. Nego ne samo učenih družtva, već i drugih n. p. zabavnih družtva bio je revnim članom znajuć, da će tim narodnu stvar unaprediti. Uza takvo domorodno nastojanje nije se dakako bečkoj vladi osobito milio, te akoprem su ga sa svih strana svieta odlikovanji upravo obsipali, iz Beča mu nikad nijedno ne stiže. Nemogav napokon u Beču ipak pokazivati stranomu svietu takovo očito zapostavljanje toga veleuma, imenovaše ga članom bečke akademije, a malo zatim dobije i krst Leopoldov. Sva ta odlikovanja nisu se Purkynja nimalo kosnula, te nisi na njegovih prsiuh nikad vidio nijedne od onih mnogih kolajna, koje su mu razne vlade poslale bile. Jedino ga je uzhitilo, kad ga je češki narod godine 1861 izabrao za svoga poslanika na sabor, gdje je on muževno branio pravice roda svoga.

S velikom učenosti, s filozofičkim umom spajalo se u njem i vatreno pjesničko srdce, oduševljeno za sve, što je liepo i veliko, ljubeće i čitavo čovječanstvo i pojedine ljude. Dva

velika svojstva bila su još u Purkynja i to izvanredna čednost, koja mu nije dopuštala, da o samom sebi govori, zato i nisu njegove zasluge bile ocienjene onako, kako je zbilja zaslužio. Drugo mu je neprocienjivo svojstvo bilo ljubav k mladeži, koju je na svaki način podupirao i na rad nagovarao. I kako god je star bio (umro je u 82. godini), ipak nije nikad ruke prekrstio. Ako nije u školi bio, zatekao si ga il u kakvom god českom narodnom družtvu, gdje je svojim savjetom i izkustvom svrhe njegove promicao, il je sjedio kod kuće med knjigami i pri sitnozoru, koji mu je do takve slave pripomogo. Radi njekojih akustičnih problema učio se pred nekoliko godina i guslam, a za narodnu umjetnost bio je tako zanesen, da je svaku večer u českom kazalištu bio i onda, kad se to činovnikom u grieh upisivalo.

Purkyně oženio se bio sa kćeri slavnoga fizijologa i profesora u Berlinu Rudolfija, s kojom je imao četvero djece, nego ga je od sve obitelji preživio jedini sin Emanuel, sadašnji profesor u šumarskom zavodu u Mladoj Boleslavi.

I tako ti nacrtasmo u kratko, domorodni čitatelju, život velikoga učenjaka, koj pored sve ogromne književne zabave nije nikad propustio boriti se za svoj narod, za jezik i slobodu njegovu. Zato i jest pri njegovoj smrti proplakala sva česka zemlja, protužilo citavo slavenstvo. Njegovo je ime već prikovano za nebo i sjati će se dok bude svieta i vieka. U tu se zviezdu ugledaj hrvatska mladeži i nikad ti ljepše sreće, nikad slavnijega života, nikad mirnije smrti.

SITNICE.

— Koncem prošloga mjeseca dogradjena je kuća u staroj kazalištnoj ulici, pa predana narodnomu zemaljskomu muzeju. Sada se uredjuju sbirke, te će se do listopada u veliko urediti, koliko to sadanji ormari dopuštaju; ovako će se i taj zavod koncem rečenoga mjeseca valjda otvoriti. Ima koješta, što bi trebalo učiniti za razvitak ovoga toli znamenitoga zavoda. Prije svega valjalo bi popuniti osoblje, koje je njegovimi pravili ustanovljeno. Glede toga je uprava muzejska svoju dužnost izpunila, dočim je imenovala čuvara, pa bi ona, čim stigne potvrda, imenovala i drugoga pristava. Neznamo iz kojega se razloga s rješitbom ovoga predmeta oklieva toliko mjesecî. Za napredak narodnih zavoda potrebito je svakako, da se visoke vlasti u tom poslu neobziru na ništa, van na zahtjeve znanostî, koje nepodnose primisalja.

Osim osoblja valjalo bi prigotoviti nuždne ormara, koje jugoslavenska akademija, kako čujemo, već od godine traži. Prvo uredjenje muzeja stoji da kako više troška; ali bez toga nemože se proći. Dobro uredjene i popunjene sbirke i knjižnica neobhodno su potrebite i sveučilištu, koje se imade u Zagrebu otvoriti. U muzeju imade hrpa knjiga, koje se nemogu urediti, jer niti imade osoblja ustanovljena kod knjižnice zaključkom posljednjega sabora 1865/7, niti potrebitih ormara. Znanosti i učećoj se mladeži bilo bi na veliku korist, kada bi se muzejska knjižnica uredila i kada bi se s njom, kao što je potaknuto, sdružila knjižnica pravoslovne akademije. Ili kako si možete pomisliti sveučilište bez muzeja i knjižnice? U obće nam je velika javna knjižnica potrebita kao oko u glavi.

— Pristav našega zemaljskoga narodnoga muzeja, g. Spiro Brusina, priobći u srpanjskoj svezci parižkoga časopisa „Journal de Conchyliologie“ razpravu pod naslovom „Gastéropodes nouveaux de l' Adriatique.“

— U Parizu izlazeći tjednik „Revue des cours littèraires“ donosi u posljednjoj svezci od 25. srpnja br. 34 iz pera Lj. Legera sastavak: „les travaux de l' Academie d' Agram“, u kojem se francezkomu književnomu obćinstvu opisuje dojakošnje djelovanje naše jugoslavenske akademije, te se ono veoma pohvalno ocjenuje.

— Ovih dana počeše izlaziti dvie novine, koje bi rado zastupati interese slavenske u francezkom jeziku: „Correspondance Slave“ u Pragu, dva puta na tjedan, a stoji 6 for. na pol godine — i „la Confederation orientale“ u Genevi u Švajcarskoj, jedan put na tjedan, a stoji kod nas 9 for. na pol godine. Na posljednji list prima predplatu i knjižara Svetozara Galca u Zagrebu.

— Onim, koji razumiju češki, preporučuju se dvie knjižice od I. Perwolfa: „Slovane, historický nástin“, i „Uhry a východní otázka“. Obje su nedavno izašle u zlatnom Pragu.

— U Beču izadje knjiga „Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopold's I. von Adam Wolf“, koja je za našu poviest zato znamenita, što se u njoj (str. 236—335) hrvatsko-ugarska urota, kojoj je knez Petar Zrinjski stojao u nas na čelu, pripovieda ponajviše po rukopisih tajnoga državnoga arkiva bečkoga i Lobkovićeva u Roudnici u Českoj. Čujemo, da jugoslavenska akademija misli izdati sve spomenike odnoseće se na ovu urotu, koje su kolovodje god. 1671 zaglavili; za dvie godine bit će dakle tomu dvie stotine godina.

— Francezka akademija znanosti (l' Institut de France) dosudila je u svojoj sjednici od 7. srpnja o. g. Hinku Martinu, francezkomu povjestniku, za

njegovo djelo „Histoire de France“ nagradu od 20.000 franaka. Kada će se kod nas književni plodovi ovako nagradjivati?

— I našim je čitateljem poznato djelo Edouarda Laboulaye-a: Pariz u Americi; preveli su ga Biogradjani te je spominjano u ovom listu. Taj isti pisac napisao je i historiju sjedinjenih država sjevero-amerikanskih, koja se sada izdaje u njemačkom prevodu s uvodom od prof. J. C. Bluntschli-a. Ovo djelo hvale i preporučuju književni časopisi na svaku ruku, pa navode iz njega liepih primiera, od kojih ćemo i mi nekoje priobćiti.

Evo n. p. krasne paralele izmedju Francezke i Amerike. L. veli: „Mi smo još uviek kao morom pritisnuti s političkoga obožavanja djedinskih nam pogrešaka i zabluda. Zamašno junakovanje srednjega vieka, slavlje i vojevanje Ljudevita XIV. i Napoleona I., družba države s crkvom, jedinstvo rimske uprave, plemenitost plandovanja i prostota mekaničke radnje — to su predsude, kojimi smo zakvačeni. Politici, pisci i pjesnici naši traže ideale svoje u prošlosti. Ljubav za slobodu i jednakost, težnja za državnom upravom, uz koju bi se najviše cienila radnja — nalazi se tobože samo u ljudî slaba ili dapače opaka duha. Liepa je u nas samo vlast, a svekoliko nastojanje naše slavlje i pobjeda . . .

Nadalje: „Sravni li se amerikanska revolucija s francezkom (od god. 1789), uzme li se na um, kako je ona uz rodoljublje i požrtvovanje amerikanskih državnika sretno uspjela, a kako se ova jadno svršila radi strastî, gluposti, nepravednosti i zloće ljudî, koji ju svedoše na krive puteve: dokučit će se lahko, kolika nam je potreba, da prestanemo i klanjati se bolvanu revolucije i obožavati staru vladavinu. Mladoj Francezkoj netreba taštih uspomena, već razumka i ljubavi za slobodu . . .

„Takne li se tko prâva francezkoga naroda, mi smo zadovoljni, uzmognemo li izpjevati nekoliko pjesama-podsmješnica proti silniku svomu. U Englezkoj bori se narod tvrdokorno, dok javno mnienje nije na njegovoj strani i dok vlast nemalaksa. Tako je bilo i u kolonija; pravoslovci zauzeše ondje prvo mjesto . . .

„Naša je revolucija bitka, amerikanska pako parnica . . . U nas je pobjeda sretna posljedica jednoga dana. Vlast netom pobjedjena može se za čas osvetiti. Al pravna odsuda, potvrdjena javnim mnienjem, postaje zakonom; ona se priljubi državnim uredbam i običajem narodnim . . .

„Naše osnove konštitucija pozajmiše svoje uvode iz Amerike; ovako je lahko protumačiti, zašto se sloboda u svakom našem ustavu nalazi samo na naslovu . . .

„U Americi niti je bilo visokih časti, niti mastnih služaba, niti odlikovânja, koja se diele medju tašte ljude, kao što se sitni novčići diele medju prosjake. Ondje niti je bilo vojske, niti tvrdjâva, niti posâda. Ondje niti si mogao ljude podmititi i prekupiti, niti zastrašiti. Uzmi vladam strah i nadu, što će im ostati, te bi trajalo do vieka? Neostaje ništa do ljubavi naroda, koja se neda steći van pravednošću . . .

„Englezom se nikako nerači centralizacija i obćenita jednoličnost; a za tom idu sve evropejske vlade, gdje su narodom utuvljeni rimski pojmovi . . .

„Koloniste pritisnuti, značilo je u jeziku onoga vremena brinuti se za javne interese. Ovo se još nije promjenilo; pod izlikom javnoga interesa ugnjetava se sveudilj pravo i sloboda . . .

Pripoviedajuć o množini zakonitih prigovora, molbenica i povremenih spisa, kojimi se Amerikanci nastojahu braniti proti „materi“ zemlji, veli L.: „Moraš se čudit i diviti ovomu odporu podkriepljenu razlozi i dokazi, ovoj neumornoj strpljivosti, ovoj oštroumnosti i domišljatosti pravoslovaca amerikanskih. Zavadiš li se s Francezom, prva mu je rieč: Pobijmo se! Saksonac te zovne, da ideš s njim pred sud . . .

„Mi se oslanjamo na pusti slučaj, Saksonac brani svoje pravo svimi zakonitimi načini, a oružja se laća istom onda, kad već ništa nepomaže. Naša je poslovica: „Bog štiti Francezku!“ Ovo je liepa rieč, ali je nepodpuna; jer nam Bog svoje zaštite nije nigdje obećao, nebudemo li se sami branili; on se nije nigdje obvezao, da će nas braniti od naših pogrešaka i zabluda. „Bog i moje pravo“ vele Englezi; ovo je podpuno, jer daje svakomu svoje, i Bogu i ljudem . . .

„Diplomati i krasoumni politici vele, da svietom vladaju interesi, ovo je obmama; svietom vladaju ideje. Interes je osoban, mnogovrstan, različit, a ideje su obćenite, te se oko njih ljudi skupljaju hrpimice . . .

Odgovori uredničtva.

G. J. Žao nam je, što „Tamburaša“ nemožemo primiti. Da nam niste pisali, neka vam rukopis bez „izgovora“ povratimo, ako nije za nas, kazali bi vam, zašto ga odbijamo.

G. J. Životopis Humboldtov primismo. — Hvala vam! — Ono je kriva estetika, koja zazire od jedrih poslovica.

G. P. T. Hvala na nauku! Tko bi se bez vas ikada domislio, da se za dobrim objedom moraju gosti ponuditi voćem, pa makar nezrelim i gnjilim! Vam bi se valjda htjelo, da „Vienac“ iza liepih pjesama, zabavnih pripovjedaka, jezgrovite pouke donosi i pikantna izvješća o kaznenih parnicah, zatim pripovjedčice iz demi monde-a, a napokon nekoliko anekdota, ma da su već sto puti izpripoviedane itd. — O vašem bi postupku, da ste redaktor, valjala neka vrlo drastična hrvatska poslovica!

G. Dr. H. P. u K. „Noćnoga konjika“ nije opjevao samo Bürger, već i Mickiewicz pa i Erben; al kao što nije Mickiewicz „imitirao“ Bürgera, tako nije ni naš pjesnik oponašao ni ovoga ni onoga pjesničkoga velikana. Je li vam poznata narodna hrvatska pripoviedka: „Cura jaše z mertvecom?“ U njoj je samoj povod Dežmanovoj pjesmi, premda je poznao i one starije pjesme, kao što ih je i morao poznati. Bitne razlike svih ovih pjesama spoznat ćete na prvi mah, ako ikoliko prispodobite n. p. pjesmu Mickiewiczevu s pjesmom Bürgerovom.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 30. U Zagrebu dne 14. kolovoza 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zrinjski.

Takvi junak nikad neumire,
No ostaje da se spomenuje.
Nar. pjesma.

1.
Uvodna pjesma.

Oj Hrvatska, sladka domovino,
Od vajkada zemljo mukotrpna,
Ti bojište bogom izabrano,
Gdje se svietu o sudbini sudi,
Na tebi je već hrvatsko pleme
Sviet otelo božjoj nepodobi,
Što ga divlja odljuditi htjela;
Na tebi je već hrvatsko pleme
Sviet otelo pomamnu poganu,
Što krst htio nogom pogaziti;
Na tebi će viek hrvatsko pleme
Biti spremno svijet izbaviti,
Lavski braneć dom svoj od propasti.
Hvala tebi sveti zakrilniče,
Kadgod svijet grozno uzbučio,
I planuo plamom ništiteljem,
Te reći bi, u mràke će prsnut,
I u nevid pepel se razprašit,
Ti podade Hrvatskoj junaka
Živa srdca, zanosite rieči,
Koj je znao Hrvatskom pokrenut,
I od smàka svijet izbaviti.
I zacikne jednom sve kršćanstvo
Pred ordijam' turskoga silnika,
I bilo je veće pomisliti,
Zavladat će koran nad istinom,
Eto sinu med Hrvati sunce:
Usta slavni bane Zrinoviću,
I podiže Hrvate junake,
I sakruši zmaja osmanskoga.
Zrinoviću, svega svieta diko!
Tvoja djela nebeske su pjesme,
Izpjevane hrvatskim junačtvom.
Pusti zràku plemenite duše,
Da božanstvom svojim me nadahne,
I prem' tebi srdce mi razpali,
Da zapjevam rodu hrvatskomu
Divne pjesme, tobom sačinjene,
U davninu braću da zanesem,
U vremena slave i junačtva.
Vjekovi su, rode, uminuli,
U junačtvu još ti premca ne bi;
Otvor srdce žarkom rodoljubju,
I prioni dušom uz Hrvatstvo,
I što njega kreće i veliča,
Pa vjekovi opet će izteći,
Ti mi nećeš porednika steći.

2.
Čiji li Zrinjski?

Zavadi se sedam kraljevina
Oko slavnog roda Zrinovića;
Nije šala takovih junaka,
Liepo se je s njimi podičiti
I njihova djela pominjati,
I još reći: moje su to krvi,
Negda b'jasmo na svijetu prvi.
Otimlju se zato kraljevine
I njihovi kralji gospodari;
Jedni kažu: od vajkad su moji,
Drugi kažu: nisu nego moji.
Ljuto su se kralji poriečili,
I medju se hoće da pomore,
Da pobodu zlatnimi noževi,
Al odtrča kralju Hrvačane
I dopremi knjige starostavne
I on braći tako progovori:
Braćo moja, krune pozlaćene,
Zašto ljutu zamećemó kavgu,
Kad imamo knjige starostavne,
Neka knjige istinu nam kažu.
I dozove posvećenu glavu
Iz pustinje starca pravdokažu,
Koji neće pisma izvrnuti,

Da im čita, što govore knjige,
Na koga će biti Zrinovići.
Premetao pravdokaža knjige,
I iz pisma stade pominjati
Junačinu Stjepana Šubića,
Što ništio Tatre i Mongole,
Zatim Pavla kneza Bribirskoga,
Što topio mljetačke korablje,
I krunio Karla Anžuvinca
U Zagrebu gradu prestolnome.
Planu u to kralju Madžarine:
A šta čitaš otče o Šubiću
I pominješ kneza Bribirskoga,
Ide kavga sada o Zrinjskome.
Prihvati mu bielobradi starac:
Evo sinko, da ti pravdu kažem,
Uhvati se loza u Primorju
Usried krša, gdje uspjevat može,
I procvate junačkim imenom
Ta Šubićî knezovî Bribirskim,
I privi se loza oko Zrinja,
Onog dičnog hrvatskog timora,
I porodi loza Zrinoviće.
Zrinovići hrvatskog su roda,
Koliko ih svietom junakova,
Pre Nikole i poslje Nikole.
Prista svaki rado uz istinu,
Ne pristade kralju Madžarine,
Već on uze tako govoriti:
Knjige jesu iz artije biele
Može papir svašta podnijeti,
Ja Nikole nedam pod nikako,
Nikola je roda Madžarskoga.
Pravdokažu oto raztužilo,
Gdje mu hoće istinu oborit,
Te on ode u pustinju svoju
Stade ondje jade jadovati.
Čula jade zelena gorica
Prokaza je sivomu sokolu,
Sokol kaza bielomu oblaku,
Oblak kaza zviezdici Danici
A Danica svetom Petru kaza.
Kad to čuo Petre na nebesih
On dozove Zrinjskoga Nikolu:
Oj Nikolo, sladka njego moja!
Zavadi se sedam kraljevina
Oko tvoga roda junačkoga,
Djeni na se svilenu dječermu
A preko nje plavetnu dolamu
Uzmi kalpak, za njim čaplje pero
A pred njime biser dragi kamen,
Uzmi zlaćen oko grla lanac
A o bedru uzdanicu svoju
I štit bieli u lijevu ruku,
Budi kakvi b'jaše pred Turčinom
Kad si za nas krvcu iztočio,
Pa stvori se tamo medj kraljeve
I kaži im koga si ti roda,
Da kraljevska ne proteče krvca.
To Nikola jedva dočekao,
Kako Petar sveti naredio,
Tako bane redom izpunio,
I stvori se on čas med kraljeve.
Kada kralji bana ugledali
Od čuda su boga pomenuli
I krstom se svetim prekrstili,
Al će njima bane Zrinoviću:
Ko knjigama davnim ne vjeruje,
Taj iz mojih nek ustiju čuje:
Hrvatska me majka porodila,
Hrvaštinom sladkom uljudila,
Hrvatska me slava junačila,
I umrieti častno naučila;
Što sam dičan Hrvatstvo me diči.
Sjajni zbore braćo i kraljevi
Hrvatsko je ime ponosito
Ja sam volij s raja da izpadem,
Neg Hrvatstvo svoje da izdadem. —
To ban rekav u vječnost uminu.
Na to kaza kralju Madžarine:
Da sam danas braćo izgubio
Pola krune i pol kraljevine,
Nebi toga tako požalio;
Krune mogu opet se dobavit,
Nemož više junak da osvane
Kakvi b'jaše Zrinoviću bane.

Pod kruškom.

Novelica od B. Lorkovića.

(Konac.)

II.

Des Menschen Hirn fasst so unendlich viel und ist doch manchmal auch so plötzlich voll von Kleinigkeiten.

Lessing.

— Karlo!

— Dragi striče.

— Malo prije stiglo mi je pismo iz Zagreba od moga odvjetnika. Javlja mi, da je dobio parnicu, što ju već davno vodi proti barunu M. Novci su već utjerani, treba jih samo uzeti. Nemogu sám ići, jer će danas doći trgovac, da kupi vino. Ti rado ideš u Zagreb; evo pisma, kojim molim odvjetnika, neka tebi novce uruči. Spremi se na put, Jurić ide s tobom… No, nije li ti s voljom ovaj nalog?

— Dragi striče, znadeš, da te uviek rado slušam. Netajim, ovaj put volio bih ostati kod kuće; ali kad želiš, idem.

— I pravo imaš; vjeruj, nećeš se kajati. Mladić ode.

„Čitao sam mu na licu, govoraše Višnjić sam sobom, da nerado polazi, pa s toga mišljah, da će mi se jače protiviti. Kako već re-

koh, u njega neima prave ljubavi, zaboravit će on Dragicu prije nego što sam smio i misliti. Iskreno govoreć nije mi baš nimalo žao, da je u ovom slučaju tako lahke ćudi, samo neka bude drugdje uviek postojan.“

U večer oko devete ili nješto prije uzjaše Višnjić vranca, pa hajd znanim putem u Široko. Za selom skrene k spomenutomu već dvorcu. Noć je kao i jučer i bez mjesečine dosta jasna, ljubovnim sastankom vrlo prijatna. Vrata u vrtu širom su otvorena. Priveže konja o bližnje stablo te se zaputi prama naznačenomu drvetu.

Da istinu rečem, začne Višnjić kratak monolog sám sobom, ovo moje putovanje imade puno smiešna u sebi. Moram priznati, da ovake pustolovine nimalo nedolikuju mojim godinam. Pa kakov cilj svemu tomu? Iztisnuti vlastitoga nećaka iz srca mlade, liepe djevojke? Nisam li njegov nuzljub in optima forma? — A što istom, ako objestna djevojka sa mnom puku šalu provodi? Najkrepostnijoj djevojci nefali prilična dozis taštine. Dopušta, da joj stariji mužkarci laskaju te ju liepimi riečmi pitaju; nije joj žao, ako joj pred noge mećemo i srce; a okrenuv ledja rugaju nam se pa dopisuju sa mladići! — Medjutim, zašto bi se to upravo na mene imalo odnositi? produži g. Višnjić, motreć velikim zadovoljstvom vlastitu osobu; niti sam toliko star, niti — medju nami govoreć — ružan. Nedavno pače reče mi barunica X., da sam muž najljepših lieta, da mnoge mladiće u svaćem nadkriljujem. A barunica X. uma je gospoja, nelaska nikomu, govori uviek istinu, kao da ju iz evangjelja čita. — Pa čemu tajiti, nije li upravo Dragica jučer svom pozornošću slušala moje besjede, njekoliko puti natucnula koješta o mom ljubeznom ponašanju te finom obćenju. Zašto da muž mojih godina neiztisne mladića lahke naravi te nestalna čustva. Postojanost i značajnost umiju liepe žene vrlo dobro cieniti. — Imadem mnogo razloga misliti, da Dragica neljubi Karla, pa tad neima ni govora o kakovom nuzljubstvu; nitko mi nemože prigovoriti, da ubijam sreću vlastitomu rodjaku, da mu otimljem blago.

Ovako se tješio, sličnimi riečmi zagovarao je g. Višnjić svoj postupak. Samo jedno ga još peklo: nije znao, što će reći djevojci, kakovim se načinom njoj približiti, kako opravdati svoj današnji dolazak? Bi li navukao krinku razjarena rodjaka i tutora, ili namaknuo onu uvriedjena ljubovnika? Jedno i drugo vidilo mu se nespretno, nu prije nego li se mogao odlučiti ovamo il onamo, sjedio je već kraj noćne vile te držao njenu drhćuću ručicu u svojoj. Djevojka se tomu nije protivila.

— Oprostite gospodično, što evo i drugi put dolazim ovamo, kamo pozvaste moga nećaka. — Dopustite, sve ću vam u kratko razložiti.

Mjesto odgovora začuje zaljubljeni Višnjić lagani posmjeh.

— Gospodično! vi niste uvriedjena, nije vam žao, što sam j a došao? vi se nadaste momu dolazku? O molim vas, govorite, ali govorite iskreno!

— Nemogu reći, odvrati ona umiljatim glasom, da sam vam se stalno nadala, ali držah, da će doći ili nećak ili stric. Da je Karlo došao, bila bi mu obširno te ozbiljno čitala lekciju, kakovu ste vi meni čitali jučer, te mu priobćila mudre nauke, kakvimi ste vi mene dobrostivo nadarili. Nebude li tako, mišljah, dospje li pismo vaših ruku, tada mi je ostala nada, da ću vas vidjeti.

Koga da ovake rieči neusreće? G. Višnjić neuvidi, čemu da i na dalje suzpreže svoje čustvo! Iz posljednjih rieči djevojke činilo mu se, da se Dragica nećaka sasma odriče, da zanj nemari, pače, da joj je vrlo povoljan stričev dolazak. — Tu se dakle neima više plašiti, da kvari sreću vlastitomu nećaku; tà djevojka ga neljubi, to je jasno kao sunce. — Ali sada zavrtjelo se u njem novo pitanje, kako da izkaže djevojci, što osjeća? — No muž okretan u ovakih prilikah umije se brzo dosjetiti shodnomu oružju prama načinu vojevanja.

— Gospodično, što vam imam sada reći, možda će vas zateći, a možda vam se činiti pukim protuslovjem onomu, o čem vam jučer govorah. — Ali ja s e uvjerih ovaj čas, da srce naše najljepše teorije, najučenije svjete obara jednim udarcem. — Mogoste već jučer opaziti, da su vaše rieči, vaša osoba silno na mene djelovale. Vaša slika — ako ju i vidih tek noćju — neprestano me je pratila; kamo god krenuh, samo vas sam vidio, samo vaš sam tihano romeneći glasić slušao. I čemu da nerečem, o čem mi srce neprestano sbori, što mi duša svom snagom osjeća: j a v a s l j u b i m.

— Ali gospodine, vaš nećak . . .

— O gospodično, svomu nećaku želim svaku sreću, ali ovaj put mislim, da ga je ta božica ostavila; vi mu niste sklona, čemu to nijekati ili tajiti!

— Gospodine Višnjiću, nečudim se, ako me vaš nećak ljubi, on me je vidio, on me poznaje. Ali vi nevidjeste me dnevom, nepoznajete me pobliže, mogu li vjerovati, da je to prava ljubav o kojoj govoraste?

— Možete vjerovati, tako mi duše, sasma vjerovati! Niste li nikada čula one izreke njekoga Niemca, koga li; „Die Liebe ist noch mehr als eine Vergrösserungsbrille?“ Mislite li, gospodično da me je noćna tama priečila zagledati u vaše lice? O varate se, Dragice; ja vas vidim, vrlo dobro vidim; vidim vaše fine crte na nježnom licu, vidim prekrasnu vran-kosu, premileno oblo lišce; vidim, kako oko vaših drobnih, preljubeznih usnica leprše najčarobniji posmjeh, koji bi me sretnim učinio, da znadem, je li meni namienjen?

Gospodjica uzmakne nješto natrag; potegne još jače rubac oko tiela; Višnjić je poduprt

svojom dosta živahnom fantazijom prilično točno i vjerno naslikao spoljašnost svoje noćne družice. Moguće, da ga je u tom pomagala i prilično jasna noć, jer ako i nije mjesec svjetlio, opet se sitne zviezdice toliko razganjale noćnu tamu, da si prilično mogao razabirati crte kraj tebe sjedeće osobe.

Još su oboje njekoliko časaka zajedno sjedile. Višnjić blažen i sretan držao je njenu ruku te joj obećavao dosmrtnu vjernost. Na razstanku ipak izprosi još toliko, da mu obeća i treći rendez-vous.

Nitko sretniji od njega! Cieli bi sviet bio zagrlio, u svakoj je zviezdici nazrievao mileno oko ljubezne Dragice, te od pukoga milinja recitirao — Niemčićevu pjesmicu:

Oj zviezdice,
Ak vas milo
Djevojčice
Oko čilo, itd.

III.

Višnjić ili nije bio dovoljno zaljubljen ili mu je tjelesna nemoć ušutkala radosti duše: on je ovaj put spavao mirno do desete ure prije podne. Kad se je prenuo, opazi kraj sebe slugu, koji je već evo treći put došao bio, da gleda, je li mu se gospodar probudio.

— Je li se mladi gospodin vratio iz Zagreba?

— Nije jošte.

— Stjepane, kad dodje moj nećak, reci mu, neka dodje ovamo. Jesi li razumio?

Istom sluga iz sobe, eto na vratih Karla.

— Dobro jutro, dragi striče!

— Bon jour, mon chére.

— Oho, dragi striče, odkada vi na francuzku? Do sada toga neopazih.

— Ta zar ja nesmijem napredovati s ostalim svietom? Moramo i mi stariji ljudi pokazati, da nismo baš sasma zaostali za mladežju! Voilà!

— Ti mi se rugaš, striče . . .

— E budalištine, nerazumiješ li šale? No što si obavio u Zagrebu? što nova u našem glavnom gradu?

— Evo novaca i drugih pisama, što ih odvjetnik pošilja. Novosti zagrebačke pripoviedat ću ti drugi put, sada te neželim razljutiti, jer si dobre volje, kako vidim. Bio bi grieh tu dobru volju kvariti.

— Mudro sboriš, o žalostnih novostih kašnje, a sad o niečem drugom. No jesi li već zaboravio na gospodičnu Dragicu?

— Kako da zaboravim ono, o čem danju i noćju mislim?

— Ti dakle zbilja ljubiš tu Dragicu?

— Jamačno, i ljubit ću ju uviek.

— Uviek? jadno momče; a jesi li ti uvjeren, da i ona tebe ljubi?

— Neimam nikakova razloga protivno misliti.

— Al nisi je vidio već dva dana?

— Nisam.

— Pa zar nisi radi toga žalostan?

— Iskreno da govorim, dragi striče, nisam.

— Dakle je neljubiš?

— Svaki dan sve više.

— A nebojiš se nikakova protivnika, nuzljuba?

— Ne, jer nije moguć.

— Iluzije mladenačke! Da govorimo otvoreno! Ja ljubim tvoju Dragicu.

— O to mi je vrlo drago, moj striče. Ti ćeš se uvjeriti, kad ju budeš potanje upoznao, da je milena i tvoje ljubavi dostojna djevojka.

— Nu ja nalazim, da je već sada posve zavriedila moju ljubav. Uz to promisli još moju, ili bolje rekav svoju nevolju — primjeti Višnjić turobnim tonom; ona . . . ljubi mene.

— Živila! po tom poznajem svoju Dragicu. Tako i valja. Moraš znati, da mi je obrekla, da će te ljubiti kao vlastitoga otca.

— Ti ili nerazumiješ ili nećeš da me razumiješ, govorit ću dakle posve jasno: Dragica ljubi mene više nego li tebe, ona voli mene nego li tebe; pa da hoću, doveo bih ti ovamo za mjesec dana dražestnu strinicu, a ta preliepa strinica zvala bi se Dragica. — Razumiješ li barma sada? Mislim, da sam dosta jasno govorio.

— Posve jasno, moj striče, odvrati Karlo stiščuć i grizuć si ustnice, jer ga bio saletio goropadan smieh. Poleti iz sobe, samo da se dobromu rodjaku nemora u brk rozgotati.

E bien, hoće Višnjić ponješto zlovoljan, jer mu neizmaće oku, kako se Karlo mučio, da pritaji provaljivajući smieh. Ja sam ti rekao sve, učinio sam te opreznim na budućnost, više od mene zahtievati nemožeš. Nisam kriv, da djevojka ljubi mene, a ne tebe. Večeras govorit ćemo ozbiljno te otvoreno. Ali će se moj lahkoumni nećak zabezeknuti, kad ga sutra povedem u kuću gje. Mikićeve, a ova mu predstavi Dragicu kao zaručnicu — moju!

G. Višnjić pod večer se obukao ljepše, elegantnije, premda je crna noć prikrila — da govorim s pjesnikom — gore i doline, to njega ipak nesmeta; rekao bi mu, nakitio se, kao da polazi u svatove.

Kad ura naviesti obično doba, osvjedočiv se, da mu nećak spava, uzjaše vranca pa krene prama Širokomu. Ovaj put medjutim činilo se, kao da se bogo Ljeljo nanj razljutio; noć je vrlo škura, silni oblaci gomilahu se, sa zapadne strane sievahu žarke munje, a čula se kadšto i mukla grmljavina iza Ivanšćice. Nu tko je ikada čuo, da su slične nepogode priečile zaljubljena čovjeka, kad valja posjetiti drago svoje? Obično se govori, da mladost jedina nepoznaje prepona u ljubavi, da ona jedina u žestokoj vatri svojoj srce sliepo preko svake pogibelji pa ne riedko i u očevidnu propast. Nu izkustvo dokazuje, da jednakim, ako ne i goropadnijim skokom skače

i zrelije doba. Da su upravo, kako je rieč narodna, „fratri padali iz neba", Višnjića nebi to bilo moglo odbiti od noćne vizite.

Privezav konja po običaju pred vrtom krene prama stablu, gdje boravljaše predmet njegovih najnježnijih osjećanja. Nadje stablo, ali na klupi — nikoga! Noć je doduše tamna, časom bi nebom preletio sjajni bljesak te razsvjetlio sve predmete, ali Dragice ni pri toj svjetlosti nigdje nevidje. — Snašla našega Seladona velika nevolja, nezna što da počme, česa da se lati! Traži na sve strane, napokon zovne ugušenim glasom Dragicu; mjesto odgovora osjetí iznenada, kako se nanj spustile te ga živo pritisnule četiri krepke ruke! Dva mužkarca obore se nanj vičuć što jih je grlo nosilo: „U pomoć, u pomoć! Evo tata, mi ga držimo! Teda negda dovinusmo se tvoje glave, zlobni lopove". Starac vrtlar, koji se je ovaj put za čudo trieznim pokazao, jer je inače obično pijan, stane s mjesta inkviziciju držati proti jadnomu Višnjiću: Tko si, što si? Kazuj, govori. Lopov si! Kradeš nam svake noći krastavce, dinje, kruške i jabuke. Čekaj ti, sad nećeš više uteći pravici čovječanskoj.

— Šuti, gursuze! zagrmi Višnjić ogorčen; misliš li pijana glavo, da se pravi tat nebi umio bolje braniti — Ja nisam nikakov tat, evo uzmi ovo, pa šuti te me pusti s mirom.

— Gle, gle lopova! uze vrtlar objestno, nudi mi kukavica novac, što no ga možda prije pó ure gdjegod ukrao. — O da, sada mu je tiesno, želi svoj opaki život odkupiti tudjim novcem, da može nastaviti liepi zanat. Ali iz toga neće lje ništa biti. Badava ti sve, sada si se ulovio u škripac. — I tad uzme vrtlar vikati: Evo tata!

Na dvorcu otvorio se prozor, a na njem se ukaže ženska.

— Njihova milost, nastavi vrtlar, ulovismo tata. Bi li ga gore doveli?

— Slobodno.

Svatko će priznati, da je položaj Višnjićev bio vrlo škakljiv; jadnik silno li se uzbunio. Nu što mu je činiti? Protivit se? To bi mu moglo pripraviti još većih neprilika. Poda se svomu udesu te podje mirno sa svojom pratnjom u dvorac. — Dovedu ga u tamnu sobu; za njim se postirao vrtlar i drug mu. Na to dodje vlastelinka iz druge sobe sa sviećom u ruci. Ruke joj ponješto drhtahu. Zaviriv u lice neznancu nestane joj svakoga straha, pače licem proleti ironični posmjeh. Uvidiv da je tu goropadna pometnja reče:

— Moj vrtlaru, ti si danas pijaniji nego li obično; tupa glavo, kako možeš poštena čovjeka lopovom krstiti! — Medjutim ostante oba u toj sobi; a vi gospodine, okrene se prama Višnjiću, izvolite sa mnom u sobu.

Bilo mu jadniku kao djaku, koji je svoju zadaću do zla boga pokvario, te nezna kako da to opravda pred učiteljem. Soba, u koju ga privede domaćica, bila je vrlo ukusno uredjena; pred njim stajaše gospoja od kakovih trideset dvie tri godine, ali nježni potezi ugodna svježa lica, njezino naravno a pri tom živahno kretanje, vatrene oči zasvjedočavahu toliku snagu mladosti, da bi čovjek sudio, neima joj više od dvadeset i pet. — Odievala se jednostavno, ali ukusno, vadeć iz mode, što je pristojno njezinomu stališu i njenoj dobi, a odbijajuć svaku pretjeranost te izopačenost. — Smetnja Višnjićeva rastijaše u geometričkoj proporciji, jer čuvši njezin fini glasić, bio bi se zakleo, da je to glas Dragićin, ali ova posljednja, činilo mu se, da je struka nižega.

— Molim vas, gospodine, da dobrostivo izvinete uvriede, što vam jih nanese moj vrtlar; taj stvor božji više je pijan, nego li triezan; u svojoj gluposti nazrieva u svakom strancu tata. Žalim od srca, što vam se to dogodilo. — No sada dopustite, da vas upitam, kako zabludiste u moj vrt u ovako kasno doba noći?

Višnjića je ovo pitanje smelo do kraja! Kako da se izvine, kako li da odgovara toli dražestnoj gospoji? On je došao bio, da vidi mladu djevojku, da joj ponudi ruku i svoje srce, a kad tamo, evo ga pred gospojom toli čarobne ljepote, da njegova i najbujnija mašta nemogaše u dostojnijoj ljepoti načarati sliku Dragice.

— Milostiva gospojo, poče nakon podugačke stanke, htio sam — mislio sam . . . Što da rekne? Nije mu se dalo navesti pravi razlog, plašeć se, da tim neomrazi Dragicu; a ipak je morao nješto odgovoriti; ali misli mu se tako zapleše, da je uzalud tražio iole prilično sredstvo, koje bi ga bilo moglo izvesti iz onako nepovoljna klanca.

— Vi mi neodgovarate jasno, čestiti gospodine? Vi ste valjda putujuć kamo drugamo zabludili upravo u moj vrt?

— Milostiva gospojo, mučno odvraća Višnjić, vjerujte mi, neimam časti poznavati vas, niti sam znao, da je ovo vaša kuća . . . Nu . . . vaš vrtlar, ona pijanica ima vrlo liepu kćerku, da . . .

— Oprostite, moj vrtlar neima nikakova djeteta.

Nova ćuška Višnjiću; u laži su kratke noge, stara je hrvatska poslovica; ako ikada osjeti Višnjić sada, koliko imade istine u toj narodnoj besjedi.

— Bit će dakle, nastavi nesmiljena domaćica njekakov drugi povod vašemu posjetu! Nebi li ga ja smjela čuti?

— Dolazim iz bližnjega sela. Baveć se tamo opazim preliepu djevicu. Podjoh za njom . . . Oprostite, nisam znao, da je to vaša . . .

— Ja vas nerazumijem moj gospodine. Oprostite dakle, da sam vas i tako dugo ovdje pridržavala. Ako izvolite možete otići, moji ljudi neće vas u tom priečiti. Neplašite se.

Ove suvo izrečene besjede dozovu Višnjića pameti; radilo se tu o poštenju njegovom pa

možda i ciele jedne obitelji. Odluči dakle s istinom na polje, puklo kud puklo.

— Milostiva gospojo, vi me odpravljate i drugčije niti nemožete učiniti; nu ja sam uvjeren, vi ćete me dobrostivo slušati, čim uzmem pripoviedati cielu istinu. Vi niti nepitaste, kako se zovem? To učiniste valjda, jer mislite, da nije vriedno znati ime čovjeku, koji se noćju skiće po vašem vrtu. — Vidite . . . tužim sáma sebe.

— Ah zbilja, u zabuni izmaklo je to pitanje; nu bilo bi mi svakako milo saznati, s kim mi je čast govoriti?

— Ja sam Višnjić, vlastelin imanja uru odavlje udaljena.

— Višnjić? Prezime to dobro mi je znano. U moju kuću dolazi mladić, koji nosi jednako ime.

— On je moj nećak.

— Radujem se, da mi je čast poznati strica, o kom nam je Karlo mnogo dobra pripoviedao. Ali dopustite, odatle još nemogu zaključiti, kakovu povodu imadem zahvaliti vaš kasni posjet?

— U ovoj kući stanuje mlada, liepa gospodjica, odvrati Višnjić laganim glasom. Moj nećak, momčić mlad, pošten, ali upravo radi svoje mladosti ponješto nestalan, zaljubio se u tu gospodjicu — dvori joj. Ove noći imala bi se bila oba sastati u vašem vrtu. Ja sam u tom sastanku nazrievao pogibelj prieteću njemu i djevojci, pa sam mislio, da . . .

— Mlada gospodjica? utekne mu u rieč domaćica; molim vas o kom govorite? Možda o mojoj kćerki Dragici?

— Dà, moram priznati premda nerado, da o njoj govorim. Vaša Dragica obreče momu nećaku, da će ga kako već prije tako i večeras čekati . . . Nu uvjeravam vas, milostiva gospojo, niti vaše poštenje niti vaše obitelji neće tim nimalo stradati. Meni bijaše čast govoriti sa gospodičnom Dragicom, ja sam joj sve rekao, te budite sjegurna, da se neće više . . .

— Gospodine, prekine mu i opet domaćica besjede umiljatim glasom, moram reći, da moja kćerka ima majku, koja tolikom opreznošću bdije nad svakim njenim korakom i svakim činom, koliku i vi razvijate pazeć na djela svoga nećaka, te nisam nikada s uma smetnula, da mi valja kao majci bodrim okom pratiti djelovanje nestašnoga djeteta. Je li Dragica pozvala vašega nećaka na ljubovno ročište, nemogu vam reći; nu budite uvjeren, da sam umiela zapriečiti njezin dolazak. Već su tri dana prošla, što moje kćeri neima kod kuće.

— Tri dana? Dakle nisam ja s njom govorio?

— Niste, gospodine Višnjiću!

— Ali ja sam se ipak već dva puta sastao te govorio s jednom gospodjicom ovdje, u vašem vrtu.

— To znadem!

— Dakle prekrasna ona noćna vila bijaste vi, milostiva gospojo?

— Odbiv onaj „prekrasna“ od sebe, priznajem da sam ja bila.

Višnjića oblije rumenilo stida. Što da čini? Stideć se svoje smjelosti, a uzhićen slikom liepe gospoje umoli oproštenje sbog smjelosti; očitova, da ju zbilja iz svega srca ljubi, te kolika bi zanj sreća bila, da mu se ljubav ljubavlju vraća.

— Ali, gospodine, vi se nemožete zadovoljiti ovim quid pro quo? Vi me držaste za djevicu od šestnaest godina; tko mi jamči, da se sve, što radite, ne odnosi na moju kćerku?

Majci dar daruje
Ćerci namienjuje —

nije li tako?

— Nije milostiva gospojo; sve što govorim, tiče se jedine vas. Al morate priznati, moj je nećak sukrivac vaše čarobno izvedene urote proti meni?

— Priznajem, ali istom poslje našega prvoga sastanka u bašći. Jadni mladić gotovo da nije sdvojio, kad mu zabraniste polaziti našu kuću. Evo vidite, tko pod drugim jamu kopa, sam u nju pada!

Sliedećega dana prije podne pozove Višnjić nećaka k sebi.

— No, mladi gospodine, koji se govor Ciceronov tebi najviše dopada?

— Onaj proti Katilini.

— Pravo imaš, zato se u buduće čuvaj urota, jer u njih može čovjek lasno i zaglaviti.

— Urote proti toli pogibeljnomu mužu, kao što je moj stric, uviek su dopuštene.

— Dobro, dobro. No sada nješta nova. Ja ću se ženiti.

— Ženiti? pita tobože u čudu prpošni nećak; ta valjda nekanite uzeti Dragice?

— Tepče! Ne. O podne vidit ćeš moju buduću ženu i svoju strinu. Prije nego li podješ na sveučilište obavit ćemo pir.

— A ja, dragi striče?

— Kad se vratiš sa sveučilišta možeš dovesti u kuću i Dragicu.

O podne bila je u dvorcu gje. Mikićeve malena čast. Tu se nadjoše stric i nećak te mati i kćerka. Ova posljednja bijaše jedva šestnaestgodišnje, umiljato, živahno i mileno djevojče, ali g. Višnjić primieti, da nije onako čarobna te ljubežljiva kao što joj je majka. — Na tu primjetbu odvrati Karlo jednostavni: „chaque a sa façon.“ — Pod objedom nazdravio je nećak sreću i dugi život zaručnikom, a pod prozorom vikao pijani vrtlar traljavim grlom: Živio Višnjić, živila kruška! Mjesto na večer, opojio se već o podne!

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

(Dalje.)

13. (25).

Bezbrižnost.

Kad rujno pijem vince,
Počivaju mi brige.
Što da se plačem, trudim,
Što brigami da koljem?
Umriet ću da i ne ću:
Što da se svietom mučim?
Daj pijmo dakle vino
Dar liepog boga Baka;
Jer pijuć rujno vince
Počivaju nam brige.

14. (26).

Blažen koji pije vino.

Kad Bako u me udje,
Počivaju mi brige:
Mislêći da sam Kreso
Sklon liepoj pjesmi bivam,
I vjenčan bršljan viencem
Sve prezirući ležim.
— Ded toči; ja ću piti.

* * *

Diete nosi kupu; jerbo
Vincem kićen na zemljici
Volim ležat nego mrtav.

Ova je pjesmica očito od dvajuh odlomaka sastavljena, od kojih je drugi sasvim drugim metrom nego prvi sastavljen. Inače iz obiju bukti plamen prave Anakreontske poezije.

15. (27).

Sin Diva kada, Bako,
Liâjo, razbi-briga,
Darôvnik rujna vina,
U srce unidje mi,
Mah u kolo me vuče.
Još drugu slast uživa,
Koj rujno ljubi vince:
Plesôm mu Afrodita
I pjesmicom ugâdja,
Mah u kolo ga vuče.

Bako se zove Liajo (Λυαῖος) od grčkoga glagola λύειν riešiti, koje označuje, da nas vino riešava crnih briga. Što se na svršetku pjesme veli, da Afrodita ugadja pjesmom i plesom, to nije podnipošto grčki, koji si ne mišljahu nikada Afroditu u takovu odnošaju prema ljudem, te nam uz cieli ostali karakter ove pjesme jasno svjedoči, da nije nego pozna imitacija one gornje (14.) pjesmice.

16. (39).

Pjesma pri vinu.

Kada rujno pijem vince,
Tad mi razgrijano srce
Pjeva muzam slavospjeve.
— — — — —
Kada rujno pijem vince,
Tad sve težke brige moje,
Tad sve crne misli moje
Razgone mi morski vihri.
Kada rujno pijem vince,
Na šalê me spremni Bako
Oda cvieća miris-zrakom,
Razblagana vincem, vrti.
Kada rujno pijem vince,
Berem cvieće, pletem vience,
I glavû si vjenčajući,
Pjevam mirna žića slasti.
Kada rujno pijem vince,
Miomiris dišuć mirhom,
I u krilu držeć djevu,
Skladam pjesme ljubovnice.
Kada rujno pijem vince,
Te iz kupa punih vina
Nakitim si srce, tada
Kolo ljubim djevojačko.
Kada rujno pijem vince,
Od tog korist meni pada,
Tu ću uzet, tu ponieti;
A umrt ću s ostalima.

17. (41).

Opet to, ali slabije.

U veselju pijmo vince,
I pjevâjmo boga Baka!
On je kolo pronašao,
Njeg vesele glasni zbori,
Kao Ero ima srce,
Afrodîta ljubi njega.
Njime smama vinska nasta,
Njim veselje porodi se,
Njime jadi tišaju se,
Njime mire težke boli.
Kad dječaci liepe puti
Nose kupu vina s vodom,
Od nas boli kao vihor
Razigrani huje zrakom.
S tog hvatâjmo pune kupe,
Crne misli odlagajmo.
Jer koja ti korist teče,
Da se mučiš težkim brigam?
Ko budućnost od nas pozna?
Umrlim je nepoznata.
Vinca kićen kolo igrat,
Mirhom mazan šalit ću se,
Medj lijepim djevojkama,
Medj dječaci liepoputnim;
Ko baš hoće nek se muči
Kako ga je volja brigam'.
U veselju pijmo vince
I pjevajmo boga Baka.

18. (42).

Blažen život.

Vazda su mi Dionisa
Veseljaka mili plesi;
Milo mi je gosteći se
Uz mladîća liru biti;
A nada sve još milije,
Kada, cvietom hiacinta
Okitîvši glavu moju,
S djevojkama šale zbijam.
Za navist mi srce ne zna,
Za jednu tu ljudsku srdu.
Zlorekoga od jezika
Uklanjam se tupim strielam.
Mrzim kavge kod čašica
U vesêlju kad pijemo.
Medj mladjâhnim djevojkama
Uz barbita plešuć zvuke,
Miran život uživajmo.

19. (63).

Pjesma Basilijeva.

Homersku mi liru dajte,
Al bez krvavieh struna;
Dajte kupu da je punim
Kako punit propis kaže,
Da nakićen kolo igram,
I da vinom još ne svladan,
Skladajući uza strune
Od barbita pjesme, pojem.
Homersku mi liru dajte
Al bez krvavieh struna.

Rukopis, u kojem nam se Anakreontke bjehu sačuvale, spominje toj pjesmi ime pjesnika Basilija, koji nam inače nije poznat od nikud. Pjesmica je u toliko još zanimiva, što uz onaj 4. verz imamo priliku pripomenuti, da je Simposiarh (stolaravnatelj) svaki puta odredjivao, koliko će se lievati vode u vino, koje Grci nikada suho nijesu pili, i koliko će svaki čaša piti. (Dalje sliedi).

Obitelj i odhranjivanje.

Pripoviest po talijanskom. *

E da li se još domišljaš Milovana, onoga našega druga u školi, s kojim smo za one divne a toli malo cienjene mlade dobe često se razgovarali, često se prohadjali. Ala ga je bio dobričina! ma nam je trebalo pritajiti, da smo ga rado imali; jer je prijateljstvo bilo sumnjivo našim glavarom, sumnjivo ono čustvo, što je najboljom utjehom u nepogodah ovoga nam žitka, i kojoj mi valja pripisati malo oslasti, što se primješala grčinom, kojom su me pîtali do sita. A zato im se napose nije mililo vidjeti nas u družbi, jer im se to činila danguba, što je on bio u latinštini slabić i nije si mogao upiliti u glavu skladanja; periodi mu nisu bili zvonki, a u hexametrih nije dobro redao daktile uz spondeje.

Iza onoga vremena moj me je udes daleko zanesao, te ga već nevidjeh a niti sam što čuo o njem, premda se ga dobro spominjah, kako su mi svi na pameti, što mi njekad veće ili manje srdcu prirastoše. Ima tomu njekoliko dana, hodio sam po navadi, pješke putujuć, kroz nove mi krajeve; jednoga jutra dodjoh u . . ., stanem časak na trgu pred crkvom, gledajuć na njoj slikarije, eto ti mi njekoga u susret, te me zagrli i poljubi. Bio je Milovan.

Pri takovu milju i uljudnosti njegovoj palo mi na um, kako su me toliki mrzlo dočekali, kad se našli u većoj časti; a činili mi se to mrzliji, što je mene nevolja niže vrgla. Pitao me je o mojih zgodah; ja mu ih na kratko izpripoviedam: ta proste li su one, što ih mogu kazati! Duge i zamršene, što se kriju, valja mi ih kriti, da se s menom zajedno zagrebu i pokriju. A kad je on doznao, da sam se ja onako samo skitao, ištuć razgovor i zaborav — E danas bar ostat ti je u mene; zar ne, ako me ljubiš? i pripomenuo je koješta tako iskrenom i neprečinjenom ljubezni, da se ja pozivu njegovu nemogoh oteti. I kako mi je to zatim godilo? Kad je Bog hotio otca poštenjaka obdariti dobrim sinom, ćega mu posla? Dobra prijatelja na put, koji ga je doveo u krilo dobre obitelji.

A bila je doisto dobra obitelj našega Milovana. Netom moj otac opazio (veljaše mi on), da ja nisam za nauke, znaduć da se i bez njih može postati čovjekom poštenim, pridržao me kod kuće, u domaće me poslove uputio. Gdje se ja našao, kako mi je po ćudi bilo, nisam mu već jada uzrokovao, što no ih je bilo oćutiti, kad je pitajuć učitelje, uviek doznavao, da slabo učim, da samo klupe derem i ništa veće. A meni se ipak vidjelo, da vriedim koliko i drugi, ako ne za latinštinu, a ono za druge stvari. Ja se oženio, nastojao svoje zemlje i Bog mi je nasporio.

* Radi nekih čitatelja valja nam izriekom primietiti, da je ovo više razprava ob uzgoju nego li pripoviedka. A zatim: ta je razprava naperena proti humanističkomu pravcu naukâ, te ju svukoliku nemožemo odobriti, al ju rado prihvaćamo na koliko vojuje proti očevidnim mahnam formalistične obuke. G. prevoditelja, koj je izdao onu dva krasna spisa za puk: „Mladić na dobro upućen“ i „Poštenjak“, molimo, da nam oprosti, što smo prisiljeni slovničke mu osebitosti udesiti prama volji i ćudi Viencevih čitatelja. *Ured.*

U tom pogovoru dodjemo u kuću: kuća priproste čistoće, kako je po selih običaj; a prvo što zagledam, bila mu je žena sa djeteš-cem na krilu.

Vi gradske žene i gospoje, vaše kićene klieti, gdje na mekih krevetih, trome s objesti i oholosti, prebirete knjige razkošne taštine i izkvarena miloduha, ili se zanimate dangubnimi poslovi, prisluškujuć ništavetne rieči onih bezposlica, koji vrieme ubijaju polazeć od pohoda na pohod: prikazuju li sliku tako liepu i milu, kao pogled na majku, koja vlastito si djetešce hrani? Slika toli divna, da vjera, kad nam hoće prikazati priliku one, koja je najbliža do Boga, da nam ulije ljubav i pouzdanje, nezna ju bolje prikazati, nego božanstveno djetešce dojeću!

Kako njoj je prijatelj moje ime spomenuo, ona trgne meni u susret, sva vesela. — Čula sam vas često spominjati od moga Milovana kako mladića učena, književna . . .

A ne mladića dobra? pretrgnem joj rieč. Jest, i to, doda ona.

A ja na to: O to je pohvala, koja mi najviše laska.

Djevojčica po prilici od pet godina, koja je veselo po kući skakutala, obradovà mi se baš iskreno, valjda i privabljena kojom slasticom, što joj ju darovah. Uputiv se stan razgledati, dodjem u obližnju sobu, a eto ti djevojčice, koja je bila potekla darak s bratom si podieliti, dječakom svojih osam godina, a taj prestao pisati, da se sestri odazove.

Ogledasmo vrtlac, koga moj prijatelj sam nastoji, i tu prije kuša što će seljakom da preporuči, koji, kako je i pravo, vrlo su oprezni, nisu li štogod još izkušali. Sobe bile su po seljačku ma liepo uredjene, ponajviše starim pokućtvom, jedna ili dvie s novim, što ga opet vremenom drugo zamieni za drugih zaručnika. U jednom ormaru bilo nješto knjiga, koje mi s njekim ponosom ukazà, veleć: da nepomisliš, da sam se ja gluposti zavjetovao. Bilo ih je malo, al dobrih, kako bi trebalo da budu prijatelji: uz sveto pismo i njeke nabožne knjige opazim djela Franklinova, Robinsona, Pavla i Virgjiniju, Manzonieve zaručnike, po koje koristne gospodarske novine, nješto poviesti, te basana i pripovjedaka, i što prijatelji njegovi složili.

Zatim me odvede pozdraviti mu majku, čitovatu staricu, kojoj si mogao na licu opaziti pokoj i vedrinu, znamen mladosti čestito preboravljene. Ona ti me primi, staroga prijatelja svoga Milovana, onim iskrenim i srdačnim čustvom, što ga naši gradski obziri i pristojnosti često udušuju; pak ti onda stane sina si hvaliti . . . Oj! hvale s ustiju naših starijih vriede veće, nego li sve laskanje i pokloni, što ih smaže taština. Al pošto joj je on sa smjernosti pretrgnuo rieč, ona okrene nevjestu veličati, što je toli ljubeznjiva, milostiva, smjerna i dobra gospodarica, da ih svih veseli i razbistruje, jer je sama sobom zadovoljna. Milovana to ganulo i on joj stisne ruku onom prostotom čusti, što s djela viri a ne zvoni s golih besjeda.

— Ako ja k tebi dodjem, veljaše mi, ti mi pokažeš knjige, pisarije, učene radnje i tvoje i drugih: pravo je, da ti ja pokažem svoje poslove.

Tim me odvede na polje, gdje je zadovoljno kao pisac, koji dogotavlja svoje djelo, pokazivao mi ovdje izkrčene njive, ondje izkopane rove, tamo dalje na tisuće jasika, s druge opet strane dudove, redove loza, prieloge. Zatim predjemo, gdje je skup seljaka kosio pod sunčanom pripekom, al uza to veselo pjevao; posjedamo pod hladom gledajuć težake, pripominjuć se mlade naše godinice, bezbrižnu našu tadašnju radost, sudrugove, što se udesom amo tamo raztrkali, te njeki na dobro a njeki na zlo krenuli; naše učitelje i nauke. — Sad reci mi po duši, veljaše mi prijatelj, što si se s onih nauka okoristio? Po mojoj misli, po misli čovjeka, koji se razumije u žito i sieno, a ni zere u vaše Cicerune, nauci imali bi biti stvar, koja vriedi nješto za život. Bora mi! Najljepše su one godine: na zemlji onako spravnoj nebi li čudan bio, da travu samo posijem, koju mi treba čupati, kad mi se baš hoće ploda imati? A čemu ti je za život, znadeš li pravila, kako se dobro jezikom govori, što ga je pred dvie tisuće godina govorila čeljad, koje već neima? A pak utiskali bi nam u glavu tolika imena država, gora, voda, toliko opisivanje zemlje, da ti ja za veće godina nisam toliko razumio, koliko jednoga samo dneva, kad sam se popeo na vrh one gore, odakle stadoh gledati sunce od njegova iztoka pak do zapada. K tomu bi nam poviesti pripoviedali: što je učinio taj kralj, što onaj car i vojvoda, kao da smo čeljad, s koje budu vremenom sami državnici, knezovi, gjenerali. Bili tu Pelopide, Epamimonde, Timoleoni, Bruti, koji ubijaju i gone iz svoje domovine gospodare, kao da su to primjeri, koje nam valja nasljedovati. A iz one poviesti, iz onih pisaca virilo njeko vladanje i ponašanje, da se Bog smiluj, te neznam kako da ga u sklad privedem s evangjeljem i družtvom, kakovo je danas. One junake glasovite u ubijanju naroda nećemo li ih punim pravom prozvati razbojnici? A tamo Spartani, kojim je zazorno umieće i obrtnost, koji nemaju srebra ni zlata, idu gledati, gdje djevojke gole mejdan diele, žene si izmienjuju a za razkoš dižu hajku na neboge helote. Tu ti si uviek proti blagu pripovieda, a pjesnici nam govore, da ga treba vrći u more; da je bila bogumrzka misao brodarenje izmisliti; da je kvar vidjeti djecu, gdje uće računati . . . To li su pravila u skladu sa sadašnjim družtvenim životom, komu je imetak temelj i podloga? komu da

koristi danas, gdje se nimalo gore neživi, nego je to bivalo tada?

A što da reknem o pravilih skladanja, kojimi su nas učili periode slagati i liepo ih spajati u govoru. Tu ti je muka bila, jer sam po naravi pisao i kako mi je na um došlo. Gle bukveša, govorili bi, ta to se nebi ni u običnom govoru reklo. To je prostački, nije podobno. Da im zadovoljim, silio bi se drugač pisati, al onda bi ti pogriešio proti skladanju, pokvario bi smisao, izgrdio izgovor, i u onih ponositih a praznih riečih reko bi više ili manje, nego li bi ćutio. Neću ni spomenut onoga, oko čega se vrtio razgovor jur po navadi: ratovi, govori ljudi, za koje Bog zna kako su ti razliko od nas mislili; čim nam trebalo moždjane mutiti, da pogodimo kako bi bila Veturia besjedila, da odvrati Koriolana od namjere opustošit si domovinu, il Hanibal napominjao vojsku, kako da pohara zemlju, gdje lozica i naranče rastu. — Okaniv se velikih nauka, gdje mi se pridesi govoriti o dugovanju mojem ili moje postojbine, misliš li, da mi rieči nedosta? ili da pišem onako griešno, zašto bi nam za mlada ofurili prste. Tu ti znam, čim mi je posla, podobro ga razumievam, u glavi mi se razbistri misao, kako da to reknem. A iskreno ti velju, i ako ne bez stida, a ono me duša ne boli, da što sam god u školi naučio, izuzmeš li čitanje, pisanje i računanje, sve sam ti zaboravio, nit mi se još slučilo, da mi se je zato bilo kajati. A ti, što je tebi privrglo?

— Meni? odgovorim. Oh sa mnom bila je čisto druga; pošto sam preboravio do dvanaest godina po školah nenaučiv ništa više od tebe, bilo mi je iznova učiti, kako da nikad ništa ni učio nisam, da se najprije korice hljeba dokopam, a iza toga nepovoljnosti.

I uzdahnem. On me je razumio, pogleda me i stisne mi ruku, stane malko, pak nastavi: Al reci mi istinu, sjećaš li se, da bi se oni naši silni učitelji starali bili nadahnuti nam čustvi čovjeka poštena? Upoznavati nas družtvom, u kom bi imali jednom življeti? učiti nas što je čovjek; odakle i kamo ide? što ti je ova smjesa, koju družtvom ljudskim zovu? i da makar kako se vidjelo štogod veliki dobitak, nema ti dobra, do dobro tvoreć? A bez toga što ti ga je nauka i odhranjivanje? što ga je ono za Boga, ako prelazeć u družtveno odhranjivanje, treba ti ponajmanje zametnuti i rušiti ono, što u školah steče? A sad, vidiš, ovdje na polju bolje mi služi i vrieme i novac. Na zdravlju bi stradao; sad neznam što je bolest; učeć poznati sebe i ono malo, što ih je oko mene, čini mi se više doznavati nego sa poznanja svih junaka Kornelijevih i Plutarhovih.

O tom i koječem se pogovarajuć, krenemo kući, kamo nas zvalo poldašnje zvono; u to ja odobravao njegove rieči, koliko se dalo, kako valja svakomu, što se knjigom bavi, al skroz i skroz hvalio sam u srdcu roditelje mu, da nisu si, kako mnogi drugi, zabili u glavu siliti na slobodne nauke, koji se rodio za provrtnost. Bili bi morda odhranili hrdjava pravoslovca ili izprazna piskara, čim sad imaju valjana i razborita poštenjaka.

Videć dječarca trčati nam vesela na susret upitah ga: a ovo diete, kako misliš odhraniti?

Prve mu godine, odvrati, povjeren je čeljadetu, koje mu u pamet i srdce usadi najbolje sjeme: to mu je majka. Oh! majčina krila! Nema ti pedagogičke vještine, koja se može njezinom naukom takmiti. A što bude do mene, priučim ga životu, poštenju i ljubavi bližnjih. Prebivanje mi na selu olakša, da bude češće s onimi, kojim da hasni, nego li s onimi, od kojih mu je pomoći očekivati, i da mu se u srdcu nerazvije ponos do dobrote, s koga su mi i otac i djed na glasu bili. A hoću da ga nauk ni cigle suze nestoji. Kad bude znao čitati, pisati i računati, govoriti jezikom naroda našega, lasno će druge naučiti, koji uviek koriste; upozna se matematikom, fizikom i onimi znanosti, koje hasne svakomu stališu, dokle se odluči za put, kojim mu je do posebna strukovna znanja doći. Ma velju ti, što mi je na srdcu, nije mi sile izručiti ga učiteljem, jer mi se čini, da treba prve godine pustiti tjelesnomu razvitku, bez čijega zdravlja čemu vješta pamet? A naučiti će i docnije, toga se nebojim, u godinu dana dobre volje, čega nebi u tri zlovoljno. Medjutim nije vrieme, što ga s nami boravi, uzalud straćeno.

A o tom sam se osvjedočio iz njekih razboritih odgovora dječaka na pitanja, koja mu se prigodno preda mnom učinila.

Ušav pod triem, jošte smo se pogovarali, kad nas prekine pjevanje priprosto ali umiljato dječinskih glasova. Bila ona dva dječarca, koji su majci na diku popjevali po pučkom napjevu pjesmicu, koju im je njihova prijateljica složila.

Do dna duše ganut poljubih neizrecivom čusti ono dvoje djece, blažajuć roditelje, pri kojih ljubavi rastu u bratskom milovanju.

U takovu družtvu možeš si misliti, da je još najmanji užitak bila hrana spravljena nam dobrom starom majkom, koja se radovala kazujuć, kako je ovo plod njezina vrtla, ono njivice, al najtečnija začinba bio iskren razgovor i prostodušna dobrota.

Za ručka bio sam opazio, gdje dječak sprema od svake hrane dielak, a roditelji činili se nevješti. Kad se razpremilo, on se digne, prišapne nješto u uho majci, a ona mu: idi, ako gospodin dopusti; kako ja pokimnuo, on ti spravi u obrusac, što je pričuvao od hrane, i ode skačuć.

Kamo ide? popitam majku: valjda igrati? ili na užinicu sa svojom družbom.

Nije, rekne ona. Imamo u susjedstvu siromašnu bolestnu udovicu, za koju pričuva svaki dan štogod, a u subotu i vina.

Za koji časak eto ti ga natrag vesela i bistra kao angjela, koji vodi u nebo dušu povjerenu mu za životna putovanja.

Meni se činilo postanuti boljim sred tolike dobrote, zagılim prijatelja i reknem: Blago si ga tebi, al i vriediš.

Da mu je to bio jedan od najljepših dana života, netreba ti pitati. A htjedoh držat si uspomenu i tebi ju poslat, da ju čuvaš uz one, što ih uzajmice sabiremo o priprostih naših sgodah, da se na nje spominjuć tješimo u poznijih, morda pustih i žalostnih nam godinah. Kad staneš ovu čitati, padne ti morda na um upros, nadjoh li s gola dobriće? Žalibože namjerih se i na pakostnike i to tako, da sam gdjekad razcviljene duše sdvojio o dobroti ljudskoj, te bi uzkliknuo: Sramota! čovjek je u istinu najgore djelo stvorčevo: ohol ujedno i potlišan, prevarenik i zapletavica, pleme puno mržnje, zavisti, sebiralo i nevjerno.

Al onda bi se spomenuo čeljadi dobrotvorne, prostodušne, ljubezne, svete, kojom se susretoh za zemaljskoga putovanja: tada bi se psost okrenula u pjesmu slave Bogu, čija su djela sva dobra.

To ti pako jamčim, poštene mi vjere, da zlikovaca nenadjoh med onimi, koji zaziru od nemirna ponosa, od političkih spletaka, koji će silom da sviet usreće, od ohola koristoljubja; nikad med siromašnom i djelavom čeljadi, nikad med onimi, koji stradajuć na nebo se oziru.

S toga Bogu dika i slava sa siromaštva, slava sa poniženja i nevolje!

POUKA.

Narodna glasba Jugoslavena.

Piše Franjo Š. Koch.

V.

Ima li obrazovanju naše narodne glasbe temeljem biti glasba starih Slavena ili današnja pučka glasba? A u koliko bi se valjalo obzirati na sadašnje stanje obće glasbe?

Rekosmo, da ima svaki domorodni umjetnik, koj hoće da pripomogne stvaranju naše narodne glasbe, zabaciti dosadašnje svoje osebitosti i posebne nazore u glasbi, gdjegod to zahtjeva njezin razvoj i napredak, te da se ne smije tvrdokorno držati mnienja, kojemu je priviknuo. Stojeći u opreci sa dosadašnjimi običnimi nazori, usudjujem se ovdje svoje mnienje razviti o tom, kako bi se i kada narodna glasba obrazovati imala; pripravan sam medjutim okaniti se gdjekojega dapače svih svojih nazora, čim mi se dokaže, da ovi mogu na uštrb biti napredku i jedinstvu naše narodne glasbe.

Stara (crkvena i pučka) glasba Jugoslavena ne smije jedinom podlogom biti našoj narodnoj glasbi. Zašto? Premda je glasba starih Grka i starih rimskih kršćana uzorno liepa i dubokoumna; premda ona visoko može zanieti i uzhititi*, te se mora svakomu slavenskomu skladatelju svjetovati, da glasbeni sustav starogrčki pomno prouči: to ja ipak nebih staru grčku i rimsku glasbu hotio uzeti za jedini temelj razvoju naše glasbe; jer tim nebismo stvorili narodne glasbe za današnji naraštaj jugoslavenski, već nekakvu glasbu za davno već prošla napolak zaboravljena koljena, glasbu prošlosti.

Slaven štuje doduše po svojoj naravi starinu, i čuva ono, što je od otaca preuzeo; al sadašnjost je i budućnost ipak preča za život nego li prošlost. S nasladom čitamo spise starih Slavena, s djetinjim štovanjem sjećamo se staroga bogoslužja, s milinom slušamo stare crkvene popievke i starostavne pučke napjeve; dà, jezikoslovci nastoje, da stari jezik u koječem opet na nov život uzkrise; puk se sjeća starih poganskih obreda u svojih igrah, običajih i bajkah; puk pjeva i svira s pobožnim uzhitom napjeve, koji polaze od pradjedova: al mi ne govorimo staroslavenski, naše bogoslužje i naši vjerozakonski običaji drugačiji su, a ni naše današnje pučke pjesme ne glase baš onako, kako no stare.

Mi ne smijemo s uma smetnuti starovite glasbe, bila to glasba pravoslavne, bila glagolaške ili latinske katoličke crkve, ne smijemo ni napieva, što ih je napisao Hektorević, Bunjolić, Gučetić, Jelić, ali starovita glasba neka ostane ono što jest: starovita. Ona neka je sveto pismo, u kom možemo često savjeta tražiti, duh si okrilit i okriepiti il svoju maštu njim uzprezati; al ona ne smije biti kalup, na koj bi imali udariti svoju noviju glasbenu odoru.

Nitko neće na to doći, da po slogu biblije piše list, razpravu il novine, a tako mislim, da je i glede naše narodne glasbe. „Što je sveto

* „Kenner halten die Ausführung der Meisterwerke des Kirchengesanges durch die vortrefflichen Chöre der Sixtinischen Kapelle zu Rom, für einen der erhabensten Kunstgenüsse.“ (Fr. Zamminera „Akustik“ str. 405).

Cienjeni moj prijatelj S. L. pripoviedaše mi, da je putujući u Moskvu u ruskoj crkvi u Vilni slušao sbor pjevan od sto osoba, i da ga je uzvišenost i divotno niansiranje pieva tako ganulo, te se je uzneo u višje krajeve, pak da nikad nije slutio, da mogu plagalne popievke tako divno uzhititi.

ne smije nikad svjetovnim postati, a što je svjetovno ne smije se uzvinut htjeti do svetoga, jer tada postaje jedno i drugo nenaravnim.“

Nu zato ipak ne mislim, da imamo na staru crkvenu glasbu tako zaboraviti, kao da je nema, kao da se je preživila; mi treba da imamo crkvenu glasbu, i to narodnu, al ju ne smijemo pomiešati s pučkom glasbom; jer onda bismo za neko doba tamo dospjeli, kamo neki drugi narod, kojega se crkvena glasba jedva dade razlučiti od opere. Crkvenom glasbom slavenskom širi se okrug naše narodne glasbe. Nekoji skladatelji bavit će se samo crkvenom glasbom, te će stvarati umjetnine u starovjekom duhu. Al ne moramo imati posebne crkvene glasbe za to, da tim oponašamo Niemce, nego zato, što smo ju imali u najstarijoj dobi, što ju imamo jošte, i što imamo pravo, da ju na umjetnički način dalje razvijemo, te novimi proizvodi obogatimo. To će reći: mi moramo crkvenu glasbu odlučiti od pučke, pa našu narodnu glasbu obrazovati, samo na osnovu živuće pučke glasbe.

Mogo bi doduše tko pitati, koja je izmedju pučkih glasba najznačajnija, najviše jugoslavenska, budući, da se pjesme Srba, Hrvata, Dalmatinaca, Slavonaca, Bugara itd. ipak u koječem razlikuju?

Ni jedna od njih nije najviše jugoslavenska; sve one zajedno jedno su srce i jedna duša. „Ništa pojedina nije najviše, nego tek cielina.“ U glasbi nije tako, kao što u jeziku, gdje se je jedno nariečje — hercegovačko — moralo primiti kano najljepše; glasba se osniva na nješto drugih načelih nego li jezik, ona je više idealna nego li realna, ona je čustvo a ne filozofija, njezina tvarnost, njezino izrazilo jest u svih granah isto.

Marljivim sabiranjem i živahnim izmienjivanjem pučkih napieva stopiti će se sve pokrajinske osebitosti, što ih ima glasba kojega plemena jugoslavenskoga, u jednu jedinstvenu cielinu. Pa ako se kod takova postupka i to dogodi, da n. p. koje skladano (izvorno) kolo ne bude glásilo posve onako, kako si ga misli Dalmatinac, Hrvat ili Srbin, to će ipak svatko u njem naći odjeka iz svoje domovine, te kod pojedinih miesta od prilike onako misliti, kao onaj dječak, što no je, kad bi god leptira po zraku lepršati vidio, znao u sebi zakliknuti: i ti si sigurno jedan od onih, koje sam ja u svom staklu odhranio, pak onda na slobodu pustio.

Nemojmo misliti, da će se naša narodna glasba, ako se postavi na temelj današnje pučke glasbe, uviek kolebati, te da će se skoro svaki naraštaj naći u nevolji, da ju počme na novo obrazovati; jer valjda će se sada sabrani pučki napjevi, kao što i izkustva i izumi današnjih strukovnjaka sačuvati knjigami i spisi; zatim može napredak samo postupan biti a ne na skoke, a napokon možemo se nadati, da jugoslavenski narod neće preko noći zaboraviti svojih napieva. Da se pojave smione i umne glave, koje bi svojimi djeli narodnoj glasbi takodjer izvan domovine steći znale priznanja i upliva, to bi i sada sabrani i kašnje obstojeći pučki napjevi, kao što i prijašnji i kašniji umotvori izkušnim kamenom bili, po kom bi tadanji vještaci mogli suditi, kako se je daleko narodna glasba od prvobitnoga si cilja odmakla, i kako se može na put stati izopačenju, ako se naime tim sudcem bude novi pravac sbilja krivim činio. Bude li im se on shodniji činio kašnijemu ukusu, to mi sadašnji ništa ne možemo proti tomu imati; jer mi nemamo snage, da budućnosti dajemo umjetničke zakone.

Naša je zadaća, da ukupnost jugoslavenskih pučkih pjesama koliko više možemo pismom sačuvamo, da ih proučimo, očistimo i obrazujemo, tako da nam sasvim udju u srce i dušu. Nadalje se imamo brinuti, da se stvaraju novi umotvori i odgajaju nove sile za budućnost. A tu svoju zadaću imademo tim prije izpuniti, što se već sada neki znakovi pojavljaju, koji mogu na uštrb biti jedinstvu naše narodne glasbe. U onih jugoslavenskih krajevih naime, koji su se najviše otudjili od slavenskoga glasbenoga življa, proizvadja se najviše nove glasbe, pak oni uslied svoga višega prosvjetnoga stepena misle, da su pozvani za kolovodje u narodnoj glasbi. Ako se nećemo glede naše narodne glasbe skoro pobliže porazumieti te nastojati, da se ne čini vrednijom pučka glasba jednoga plemena od glasbe drugoga, to smo za 10—15 godina ili u tudjih ruku, ili u takovoj pometnji, da ćemo se samo velikim naporom izplesti moći. Ne zaboravmo na česku glasbu! Dademo li da prevlada ova ili ona pokrajina, to se lako može kakovo glasbeno razriečje uzdići do jugoslavenske umjetne glasbe, bez obzira na to, da li puk svigdje ima ovakova glasbena čustva i misli, ili drugačija nego što se u onoj glasbi očituju.

Mi treba da imamo pravu narodnu glasbu, glasbu takovu, koja iz ukupnosti jugoslavenskih napieva proizlazi, i koja se je odgojila u svojoj domovini, a ne smije da bude pokrajinska glasba ili izvarak obće glasbe.

Kod obrazovanja naše narodne glasbe valja se dakako obazirati na obću glasbu, ali ništa više nego li obazirati — uzorom u strogom smislu rieči ne smije nam ona biti. Ona nije više nikakva politički samostalna država, koja prepisuje te uvodi zakone tudje države, bili oni ma kako valjani; jer riedko će oni odgovarati pravnim nazorom, potrebam i običajem njezinih gradjana!

Budući da se je u ovoj razpravi izraz „svjetska ili obća glasba“ (Weltmusik) češće spomenuo, to neće možda s gorega biti, ako se reče, što ja pod tom riečju razumievam. Da se izrazim posve razumljivo, neću na široko zalaziti, već postavljam samo jednu prispodobu.

Svjetsku glasbu mislim si kano rieku, kojoj su pritoci pojedine narodne glasbe. Što više vode pritoci doprinose rieci, i što je ona osobitije masti, teka itd., to će veći učinak njihov biti, što ga čine na cjelinu. Najveći glasbeni pritok, što utiče u rieku središnje, obće glasbe, jest bez dvojbe talijanska narodna glasba. Što ona tako silno na svjetsku glasbu djeluje, to dolazi odatle, što se je talijanska glasba u svojoj značajnoj osebitosti kod kuće razvila, što ona nije nikakav surogat, nikakva kopija, već izvorna glasba. Narodni skladatelji talijanski obazirahu se doduše uviek na teoretične promiene u svjetskoj glasbi, ali samo u koliko one ne mogahu na uštrb biti njihovoj narodnoj glasbi. U posljednjih Verdijevih operah opaža se upliv Wagnerove teorije, al ipak neće nikomu na um pasti, da Verdijevim operam poreče talijanski značaj; dà, one su možda narodnije od opêra Paccini-a, Donizetti-a, Rossini-a, Bellini-a. — Verdi se iznovice bavljaše oko toga, da pronikne u talijanski pučki piev, te on nije samo u njegovu duhu nove melodije skladao, već je dapače mnoge talijanske pučke napjeve upotriebio u svojih operah n. p. u Rigolettu; tako mi barem kazivahu strukovnjaci Talijani.

Priznajem, da je u Italiji bilo muževa, i da ih još ima, koji pisahu ili pišu obću — ili ako tko voli reći — klasičnu glasbu, kao što i bijaše rodom Jugoslavena, n. p. Händl (Petelinček), Giarnovichi (Jarnović), Tamparica i drugi, koji stvarahu za svjetsku glasbu; al talijanskih svjetskih glasbenika nema nikako više, nego što ima talijanskih narodnih skladatelja. Ugledajmo se u tom pogledu u Italiju!

Naša narodna glasba mora se samostalno razvijati, ima li ostati narodnim blagom, ima li svjetskoj glasbi nove piće pridonieti i po ostaloj Evropi poštovana biti.

Hoće li ikad dotle dospjeti? — Nema dvojbe da hoće. Već sada, dok je još u kolievci umjetničkoga razvitka, donosi ona obćoj glasbi nove hrane*. Pak da zavirimo u fabrike operêta! Skoro u svakoj opereti, što se načini u onoj golemoj djelaonici, nalazimo gdje koja mjesta, u kojih se je na slavensku glasbu — dakako uviek pod kakvom izlikom — ljubezan obzir uzeo; tako u Offenbachovoj „Hochzeit bei Laternenschein“, „Schöne Helena“, „Parizer Leben“, „Die Hanni weint, der Hansi lacht“ — u Suppéovoj „Zehn Mädchen und kein Mann“, itd., a već i skladatelj „Bankban-a“ čuo je kolo svirati. A kako se tek prijazno preradjuju naši pučki napjevi (po najviše plesni) u raznih „Srbskih“, „Slavjanskih“ četvorkah, u prigodnih koraćnicah, u potpurijah? . . . Nu i Robert Volkmann — jedan od novih klasika — sjetio se u svojem op. 11. na Slavene; ali što je više od svega toga, sam Beethoven nije se stidio kopirati hrvatske pučke napjeve u jednoj svojoj sinfoniji.*

Ne navodim toga ovdje, da spomenute muževe okrivim plagijatom, jer u svakoga od njih ima dosta tvorne sile i umjetničkoga ponosa, te im se ne treba uticati takovim sredstvom; već sam ovo zato napomenuo, da se Jugoslaveni raduju, što su njihovi napjevi omílili glasbenomu velikanu, kao što je Beethoven, čim je on pred cielim svietom vriednost naše pučke glasbe sjajno zasvjedočio.

O slobodi žena.

Žensko se pitanje u današnje doba tako živo razpravlja, toliko se o njem govori i piše, da mu se nemogu oteti ni najokorjeliji konzervativci, da ga neznadu ušutkati ni najrječitiji zagovornici mužkaračkoga preimućtva; žensko je pitanje danas na dnevnom redu velikoga parlamenta, kojno se zove ljudskim družtvom. U zakonarskih skupštinah, u knjižtvu, s učiteljskih stolica, u ozbiljnom dogovoru, na veselih zabavah, u privatnoj pouci i u javnih prelekcijah — svud se zameće i razpravlja to pitanje. Trebalo bi nam posebnoga lista, da o njem potanko izviestimo svoje čitatelje; pa kad ne možemo kako bi htjeli, a mi ćemo kako možemo.

---

* Poznati Ludwig Nohl veli u Beethovens Leben: Što se je Austrija u glasbi do najvišega stepena podigla, što je ona tako nadmašila sva njemačka plemena, to ima zahvaliti svojim istočnim elementom. Poznato je, koliko imadu dara sve slavenske grane za svaku vrst izvadjanja glasbenoga. Finiji ustroj i veća živost svih ćutila i mišica u Slavena čini, da su za umjetnost tako sposobni . . . Ovi vatreni, veoma okretni narodi imadu plesnih napieva na stotine, gdje ih Niemac samo do deset ima, a u svih njihovih pučkih napjevih provire duboko čustvovanje. Haydn, Mozart i Beethoven upotrebiše u svojih kompozicijah mnogu slavensku pučku pjesmu, a Beethoven je to veoma rado i često činio.

* Spomenuti Nohl kaže u biografiji Beethovenovoj: „Po Schindleru doznajemo, da je pastoralna sinfonija br. 6 (opus 8) postala ljeti g. 1808 u Heiligenstadtu (gdje imade i slavenskoga pučanstva). Tu je majstor Beethoven šećuć se po njivah i šumah umilnu širinu i jednostavnost seoskoga života opet u dušu svoju primio. Život s naravju i s naravnimi seljaci probudi u njem novu tvornu silu, te je on u 6. sinfoniji, tom ženijalnom djelu, točno kopirao osebitost seoskoga glasbenika.“ Ja sam za prvu melodiju te 6. sinfonije već našao izvorni slavenski tekst. Pjesma ta počimlje: „Kiša ide trava raste“, a pjeva se kod ugarskih Hrvata.

Onomadne je u Lipskoj neki gospodin Zerboni javno govorio o ženskom pitanju, a njegova su predavanja tiskana kao posebne razprave, iz kojih vadimo samo onoliko, koliko treba da se protumači, kojim se je načinom zametnula u ženah želja za tako zvanom emancipacijom.

Taj govornik smatra izvorom te želje gubitak nekadašnjega preimućtva ženskoga, pjesničkoga naime nimbusa, kojega uz današnje običaje mužkaraca sve to više nestaje, il ga je već sasvim nestalo. Ovo je dakako jednostrano razmatranje, jer se gotovo samo sobom kaže, da se svaka stvar može ne imati na dvoji način: il se nije nikad ni imala, il se je imala, pa izgubila.

Neimâ sumlje, da žene bar s neke strane, u neko doba i u nekih državah nisu bile nikada slobodne, dapače da su robovale i da robuju još i dan danas tudjoj i opakoj požudi. U ovom je dakle slučaju posvemašnji nedostatak slobode izvorom želje, da se ona steče. A neda se s druge strane tajiti, da je ovdje kao i drugdje puno jača i krepčija želja za gospodstvom, koje se dugo vremena izvršivalo a napokon izgubilo. Mora se dapače priznati, da je mudar govornik, koj ovdje traži izvor ženskoj emancipaciji; jer si je tim načinom udesio predmet upravo na govorničku.

Uzima se dakle, da su žene nekada božanskim načinom štovane bivale i da im se mužki sviet smjernom pokornošću klanjao; a toga da je s vremenom nestalo. Nemogav žene ni zamamnom dražesti, ni na visoko dotjeranom umiećom steći na novo toga gospodstva, odlučiše promjeniti svoje družtvene stanje, otet se vlasti mužkaračkoj i živjeti na svoju ruku.

Ovo je žensko očitovanje potreslo svietom, mislio bi zemlja se uzdrmala u svojih stožerih; strašivice smatrali su ju najpogibeljnijom socijalnom revolucijom, novim barbarstvom, razorom svekolike kulture. Neznajući više za sebe vikahu jedni: „Nestalo je idealne ljepote, nestalo je ženske nježnosti, propala je za sve vieke i poezija i svaka milota.“ Još jače vikahu drugi: „Ta u žena neima potrebite snage, neima naravnih sposobnosti za takov život; propadoše one, propadosmo i mi.“

A žene, razmisliv i promotriv sve što je do sada bivalo, rekoše: „Premda mužkarci za sebe ištu svu i svaku slobodu, to opet hoće da žena bude skup svih krieposti, da bude prava svetica, a ovo dokazuje, kad bi tomu dokaza trebalo, da je kriepost prije svega potrebita za život. Priznavajuć ovo mužkarac, ište od žene bezuvjetno, da bude kriepostna, a tim priznaje i svjedoči, da ženu drži smjelijom, jačom i sposobnijom za kriepost, nego samoga sebe, jer ište od nje, čega sam vršiti nije svakad voljan. Mužkarac neima se čim dovoljno braniti, da svoju slobodu zlo neupotriebi: treba dakle da mu žena bude ravna i ravnopravna, da mu bude ravnovjesjem u njegovoj slobodi; ovako neće ključ od vrata, neće Damoklev mač jamčiti za vjernost i blaženstvo braka, za čistoću i kriepost života; slobodna žena nagradit će plemenitim vladanjem vjerna si supruga. Žena živuć u javnom životu izbrisat će iz svoga riečnika pretvornost, lukavštinu, himbenost itd.“

Ovako su govorile žene i čini se, da su dobro govorile. Naše je današnje družtveno stanje nalik velikoj bolnici, koja je sasvim okužena zloćestim uzduhom. Velika je dakle po njega sreća, što su žene otvorile prozore i vrata, da uzmognemo laglje dihati. Kad god nas vječna pomisao hoće svesti na nove i bolje staze, mora s nami postupati ili oprezno i mudro kao nježna majka, ili krepko kao strogi otac, jer smo mi uz svu svoju mudrost još uviek velika djeca. To smo ondje opet dokazali, gdje se srdimo na žene, što hoće da nas iz sliepe ulice, u koju zabludismo, izvedu na novi i široki put. Naravnih sposobnosti ima u žena za to dovoljnih, neka im se samo dopusti, da ih razvijaju i vježbaju. Kakve su žene nekada bile, a kakve su danas! Razlika je ogromna na korist današnjega svieta. A s čega je ta razlika? Sa slobode žena u javnom životu. Čim je francezka žena stekla evropejski glas svoje neprispodobive gracije? Tim, što se već odavno kreće u javnom životu. Čim je veći prostor, na kom ti se valja kretati, tim je veće vježbanje a zatim i veća vještina. U nekih je državah slobodne Amerike žena mužu sasvim ravnopravna: ona je dionicom izbornoga prava, predaje sa katedre znanstvene predmete, lieči bolestnike, poučava mladež u javnih zavodih i privatnih kućah. A Amerikanci su razumni i prakticni ljudi, te nebi toga dopustili bili, da se nisu uvjerili, kako su žene za sve to podpunoma sposobne . . .

Pošto je govornik iz poviesti naveo silu dokâza o svakoj sposobnosti ženskoj, pita, kako se je moglo dogoditi, te je žena u svako doba i kod svih naroda ostala stegnuta na samu kuću; kako je postala odvislom? Tomu ima različitih uzroka; medju ostalimi i ovo je jedan. Žena dodje kadšto u stanje, gdje je muž dužan dvostruko brinuti se za nju, te skinuti s nje sve muke i tegobe toga života. Nu to je zatim ušlo u običaj, pa je napokon na ženu spala sama briga za kućne poslove. A sposobnosti su ljudske takove, da ih nestaje, kad se ni malo nevježbaju; tako se je dogodilo, da se je sam muž za sve brinuo, a žena o njegovoj milosti visila. Da se ta odvislost uzmogne podnieti, pretvorena je kuća u hram domaćega života, gdje je žena bila svećenicom, ako ne božicom. Ženi je to prijalo, mužu još bolje; nu to stanje niti je bilo naravno, niti je moglo potrajati, jer se ljudski život neprestano razvija. Žene morale su saći sa svoga prestolja u domaćem hramu; one su s vremenom nesposobne postale za ulogu božice; odkinute od svih stečevina duhovnoga života, zanemarile su znanosti

i umjetnosti. Muž se je sve više naobražavao, tražeć sve to veće savršenstvo, a žena je spala sve to niže, dok izmedju nje i muža nije nastao golemi duhovni jaz. Koji su to stanje doživjeli, a nisu vidjeli, kako se je razvilo, morali su pomisliti, da žena već po naravi svojoj nije mužu ravna, a to nije istina.

Žene su upravo čudne sreće. Buduć da smo vični slušati gdje se govori, da za ženu nije nego kuhinja i kolovrat, to se je proti njihovoj slobodi i ravnopravnosti podigla žestoka reakcija. Svaki im čin i svaki korak podvrgnut je oštroj kritici, dapače i najtajnije im slaboće iznešene su na vidjelo. A ono se i nemisli na to, kako je ovo smiešno. Žena zatvorena u kući bavi se samimi sitnarijami, a ima posla s prostom družinom; je li dakle za čudo, što ju svaka malenkost može razdražiti? Muž obilazi svietom, pa boravi većinom izvan kuće, gdje si družtva bira po volji, te mu duh nalazi hrane u izobilju; žena mu toga nezavidi, jer kao što muž hoće da mu žena bude netaknuta, tako je ženi drago, ako joj je muž što savršeniji. Uz ovakve okolnosti nevalja dakle oba spola mjeriti jednim mjerilom, nevalja rugati se ženi, čini li se, da je jadna. Tà žalost i tuga ženski je atribut. Prigovara se ženam, da ne mogu nikakove diskusije mirno na kraj svesti, a neiztražuje se ni malo, da li je ono sve razumno, što bi one priznati imale. Kakvi su u tom obziru mužkarci, dokazuju toliki sabori, gdje prepirkam i žestokim prizorom neima ni kraja ni konca.

Muž brani obično socijalno stanje, što ga je sam stvarati pomogao; žena pako zagovara naravno stanje ljudi a zazire od oponašanja. Žena vojuje svojim oružjem, a ne našim; ona govori čovjeku, a ne gospodinu i državljaninu; ona nemari za naše razloge, jer su umjetni, prividni i protivni naravnomu stanju stvari. Ovako vriedi ona mužu vrlo mnogo, jer ga neprestano popravlja, što će joj on napokon i nagraditi potrebitom slobodom.

SITNICE.

— Odbor nar. kazališta pripravlja se marljivo za buduću saisonu. Čini se, da je osobitu brigu posvetio opereti. Koliko god nas je volja bila, da reknemo na novo, kojim bi pravcem hrv. kazalište po našem mnienju poći moralo: to smo ipak prešutjeli sve svoje želje, dok nevidimo na činih, kako shvaća novi odbor svoju zadaću. Jednu si opazku medjutim dopuštamo već sada. Čuli smo, da se i opet namjerava hraniti nas Benedix-ovom muzom. Od te pako muze zaziremo već odavno, nemareć ni malo zato, što su u carskom kazalištu u Beču istom ovih dana prikazali nov komad toga pisca. Bog zna, nisu li upravo „Die relegirten Studenten“ po nalogu našega kazalištnoga odbora na hrvatski jezik prevedeni? Mi toga komada da kako još nevidjesmo, al čitasmo o njem u nekih bečkih novinah kritiku, za koju bi šteta bila, da ju naš odbor nečita . . . Uvjerio bi se njom po svoj prilici, da Benedix, dosadan Niemcem, mora da je dosadan i nam Hrvatom. Veli se u toj kritici, da je on prava opreka Falstaffu: i sam je mrzak i drugi ljudi moraju da su uz njega mrzki. Žalostno je vidjeti, kojim je glupim načinom čin toga komada začet i razpreden; kakve su mu osobe puste i dosadne; kakov li prost dialog. To je komad s kugljane, gdje ljudi zasukanih rukava zločesto pivo piju i još gori duhan puše. Filistarstvo, koje se gradi veleumjem; njemački „Gemüthlichkeit“, koj se svega boji, što mu može dobar tek pokvariti. Uz ovakve komade briga nas, ma da se sva domovina prevrne, ma da gradjanskim družtvom potrese pokret, koj će svemu svietu novo lice namaknuti — mi smo zadovoljni, ako u kazalištu o svem tom čujemo koju kukavnu dosjetku, pa ako zatim uzmognemo sjesti uz čašu piva i žvakati svoju lulu.

— U Petrogradu je na novo izašla Gribojedova klasična vesela igra: „Gore ot uma“.

— Szujski je u Lavovu izdao tragediju u pet čina pod naslovom: „Zborowscy“.

— Prof. Grigorjev iz Petrograda preveo je onaj dio Ritterova zemljopisa, koj nam prikazuje iztočni Turkestan. Ruski učenjak propatio je ovaj prevod kritičkimi primjetbami, koje iznose na vidjelo mnogo Ritterovih pogrešaka.

— U Bernu je viećnik Schenk govorio nekom svečanom prilikom o tom, da bi se ženam moralo dopustiti, da govore i viećaju ondje, gdje se radi o djevojačkih učionah, pa da bi one čak kod školskih oblasti morale namještene biti. — Ovo nije nikakvo čudo, jer su u bernskom kantonu sve pučke škole u ženskih rukuh, a djevojačke učione za ručno djelo nadziru sami ženski odbori.

— O budućnosti žena izašla je u Parizu ova knjiga: „Renovation da la Femme, par Mme. Françoise de Lacoste.“ — Negdje kašnje priobćit ćemo iz nje nekoliko izvadaka.

— P. A. Pjatnickij, putujući nekoliko godina po slavenskih zemljah turskoga carstva, da ih temeljito prouči, učinio je na svom putu množinu fotografičkih slika, koje prikazuju različite krajeve, narodne tipe, mjesta, sgrade, starine itd., a sada će sve to izdati kao album s putopisom. Deset svezaka stoji 50 for. Čisti dobitak toga djela namienjen je slavenskomu odboru u Petrogradu i Moskvi..

— Niemci se mnogo zanimaju s Turgenjevom; a i Hrvati mogli bi ga dosta dobro poznati, da

im se hoće čitati pripoviedaka, koje nisu skrojene po običnom kroju. Ima ih u nas prevedenih nekoliko, pa bi ih se još više prevelo i tiskalo; al se je bojati, da će uzalud zapremati knjižarske police. Čekat nam je po svoj prilici, da nas Niemci pouče, koliko su one vriedne, da onda i mi oči otvorimo. Evo kako piše „Europa“ o Turgenjevu: „On je tako vješt pripovjedalac, da mu se nikako oteti nemožeš. U nas se u veliko cieni umjetnička vještina ovoga ženijalnoga risara karaktera i života; a znamo osim toga i to, da njegove pripoviedke silno djeluju na obrazovanje i napredak ruskoga naroda. Pozna on i zemlju koju opisuje i bilje koje na toj zemlji raste; neima mu ni na pojedinih ljudih, ni na cielom družtvu, ni u odnošajih, što ih čitatelju prikazuje, nigdje ništa pritajena; neima tu ni osbiljne ni komične, ni liepe ni ružne crte, koju oštro oko neumoljiva psihologa nebi opazilo, koju on nebi velikom strpljivošću i ljubežljivom pažnjom vjerno opisao. I ono što se čini, da nije znamenito, opisati će točno, ako pomaže tumačiti predmet ili osobu koju; radi toga su njegovi opisi vjerni i istiniti, puni života. Uz sve to je jezgra njegovih pripovjedaka zdrava i omašna. Radilo se o psihologičkih ili socijalnih problemih, ob obćenitih ljudskih, ili na poseb o ruskih mahnah, svakad će se čitatelja nešto kosnuti, kao da čuje poznati glas iz viših sfera. U pojedinih karakterih prikazuju nam se cieli stališi, ljudi jednoga pravca, koji nas i sami po sebi vrlo zanimaju. Napokon je u Turgenjeva očita demokratska žica; on prikazuje vaskolik ruski narod, a ne samo služinčad gospodujućega plemstva...“

— Ugodno je čitati, kako se sa svih strana diže reakcija proti kazalištnoj razkalašenosti. U Woltersdorff-kazalištu u Berlinu pjeva i pleše poznata kankanistica Mlle. Finette, pa koliko je inače velikomu dielu obćinstva mila i draga, to se ipak svaki put podigne žestoka opozicija, kad se ona frivolnim načinom usudi mamiti požudu gledaoca. — U iztočnoj Pruskoj očitovalo je poglavarstvo kazalištu u pruskom Kraljevcu svoje negodovanje radi toga, što je sasvim nemoralno; uz to je ravnateljstvu rečeno, da će izgubiti kraljevsku subvenciju, ako mu se kazalište na skoro nepopravi; ono ima biti zavodom za obrazovanje naroda, a ne sjemeništem nevaljalštine, prostačkih lakrdija i gadnih prikaza. — Središnji pako odbor družtva za uzgoj i prosvjetu puka i za obskrbu ženski u Stuttgartu izdao je poziv na obrazovane njemačke gospoje i djevojke, u kojem posvema osudjuje nevaljali komad „Die Mottenburger“. U takove gadne lakrdije neka neidu ni same žene, a neka još nastoje, da im ni muževi nepodju. — U toj lakrdiji prikazuje se magistratska sjednica, gdje izvjestitelj predlaže molbu neke predstojnice djevojačke učione, da se čim prije podigne nahodište; u sjednici je slučajno i neudata sestra gradskoga načelnika, pa kad se glasovalo o rečenoj molbi, podigne se i ona. — Kad su u Lipskoj zabavljali obćinstvo Offenbachiadami: „Schöne Helena“, „Pariser Leben“, „Grossherzogin von Gerolstein“, reče „Europa“, da se nezna, da li je veća frivolnost da li dosadnost tih komada.

— Sjećamo se dobro, kolika se je graja ovoga proljeća u Beču podigla, kad je u dvorskom kazalištu gospodična Ziegler-ova iz Monakova debutirala kao gostinja. Bečani ju slušahu „frenetičkim“ uzhićenjem! A sada je ona bila u Lipskoj, pa je odanle morala proći tek na polak pohvaljena od ne odviše stroge kritike. Prigovara joj se, da igrajuć mnogo puti jednu te istu ulogu postaje odviše mekaničkom, da nastoji samo o pleskanju i povladjivanju, a zato da zanemaruje glavne stvari, pa da traži što u komadu može najjače ganuti. Gospodična Ziegler-ova slabo shvaća svoje uloge, i zato joj je igra puno bolja u novovječnih komadih nego li u pravih klasičnih umotvorih. „Frau von der Strass“ u Laube-ovih „Zlih jezicih“, pa onda „Adrienne Lecouvreur“ razumije ona vrlo dobro, al nerazumije „Djevice orleanske“, a još manje „Iphigenije“. Ta gospodična ima u ostalom i svojih mušica: hoće joj se igrati mužke uloge, pa se je prihvatila i Shakespearova „Romea“, al nerazumije o njem upravo ništa. — Ovo javljamo za ravnanje hrvatskim glumicam, ako im je možebiti već duhnulo u glavu biti hrvatskom Zieglericom.

Odgovori uredničtva.

G. Krunoslavu J—: Vaše su pjesme pokušaji, kako i sami velite; kušajte dakle još više njih izpjevati. Budu li druge, kakove su prve, kušajte i po treći put i po više puti. Il će vam se vaša vila odazvati, il dodijati taj nezahvalni posao. — Viencu je ciena na čelu napisana.

G. K. u K. Nečudimo se, što ste čitajuć nekoje pjesnike poželjeli i sami pjevati; palo nam je na um, što Goethe veli u Wilhelm Meisters Lehrjahre: „Sieh nur die Knaben an, wie sie jedesmal so oft Seiltänzer in der Stadt gewesen, auf allen Planken und Balken hin und her gehen und balanciren bis ein anderer Reiz sie wieder zu einem ähnlichen Spiele hinzieht.“.

G. L— u R. Pitate nas, što radi pisac nagoviestânja ob uzgoju? — Čeka, dok se svrši povorka različitih članaka u „Viencu“, koji mu sav prostor zapremaju. Bit ćete posluženi, nebojte se!

G. P. T. Svjetujete nas, da za volju čitateljicam kadšto i praznu slamu mlatimo! Budući pako slutite, da u nas te robe neima, bili ste tako ljubežljivi, pa ste nam poslali nešto od svoga suviška. Da nam drage čitateljice vide, kako bi se uz vas dobro zabavljale, evo za primjer vašega tumačenja slavenske zastave: „Biela boja znači nedužnost, jer su Slaveni vazda mnogo jada podnosili; modra boja znači mučeničtvo, jer tko mnogo pati, tomu nabreknu žile, a žile su modre; crvena boja znači krv“. — Nije li to prekrasno? A sad evo još jednoga primjera vaše domišljatosti: „Čudnovato je, što ljudi od vajkada mrze sve one, kojim se ime dokončava na r o n. n. p. Neron, Ciceron, ratni ministar Roon, franczka rieka Rhone itd.

G. I. B. u K. Vaši su nam članci dobro došli. Hvala Vam! Molimo Vas medjutim, da se samo malo vremena strpite, jer nam se je u ovaj par mnogo gradiva za pouku nakupilo. — Ono posljednje valja za Vas kao i za sve druge pomoćnike.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 31. U Zagrebu dne 21. kolovoza 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zrinjski.

3.

Porod Zrinjskoga.

Na nebu je zviezda osvanula,
A pod njom se oblak sakupio,
I oblak je čudo od oblaka:
Bijel vam je kano snieg ponovac,
Sorav vam je ko lieskova kuka,
A čupav je kano nadžak baka;
U njem meće svjetlica zasobce,
Pa ne ide ko oblaci idu,
Veće pada kano gladan jastreb
Iz visine neba polnoćnoga
Na dvorove dičnih Zrinovića.
I pre neg će na gumno poleći
U sedam se pahulja raztvori,
I iz svake sudica se stvori,
A munja se sabljom premetnula.
Nju pograbi sudicam vodjica,
I ovako namah progovori:
Oj sudice, oj mile družice!
Evo čedo u Zrinju se našlo,
Pod pojasom gospodje Jelene,
Mužke strane, loze Zrinovića,
Otcu Niki treći već posobac,
Treba usud da mu usudimo.
Reče prva: sudice, družice!
Budi silan kano i lav silni,
Budi lijep kano pramaljeće,
Budi mudar kano i zrak što je,
Koj sve znade, jer prodire svuda.
Druga na to: sudice, družice!
Budi lica Maksim Crnovića,
I desnice Miloš Obilića,
A bogatstva tvrdoga Gavana,
I nek umre na prestolju zlatnom
Od starosti, prtenog oružja.
Treća kaza: sudice, družice!
Nek ga majka sutra već udavi,
Kad će dojeć nad njime usnuti.
Na to će im vodjica prihvatit:
Evo seke ove sablje svietle,
Kojoj ima sedam sto godina,
Što ju paso Ljutovid župane,
Tjerajući iz zemlje dušmane.
De mu sablju ovu udielimo,
I junačtvo njemu usudimo.
Budi dika rodu kršćanskomu,
Budi groza rodu osmanskomu,
Banovao sretno i veselo,
Ženio se jedan i dva puta,
A da bude čudo nad sva čuda.
O smrti mu suditi nemojmo,
Van nek umre po slobodnoj volji:
Nek obere zrno janjičarsko,
I sa zrnom slavu neuvehlu;
Il nek kalja vjeru založenu,
Pa nek živi stotinu godina
U obilju i razkoši svakoj. —
Nakon zbora ljuta i žestoka
Najposlje mu tako i usude.
U to prvi pjetli zapjevali,
Umuknule sudice družice,
U sedam se pahulja pretvore,
I pahulje u oblak se skupe,
Te se oblak iznad gumna nadvi,
I nevidom nebom se pognao.
Al u gradu čedo se javilo,
Plače diete i mira mu nema,
Miri majka bielim mliekom čedo,
Miri majka sladkom pjesmom čedo,
Nema čedu mira, ni pokoja,
Dok najposlje otac mu nadodje
Noseć s gumna darovnicu sablju.
Kako diete sablju ugledalo,
Otvorilo ruke i prstiće,
I na smieh je usta ugodilo,
Pa mu zato i sablju podali,
I dijete sablju pograbilo,
I od nje se više ne dielilo.

4.

Zrinjski pokazao junačtvo pod Bečom.

Zasja mjesec krvave ograde
Odzdo Beča, odkud ne dolazi,
Zatitrale nebrojene zviezde
Ne na nebu, već na polju ravnom.
Ne bio to mjesec odzdo Beča,
Već to bio car osmanski glavom,
I na njemu čalma od skrleta,
I na čalmi mjesec od bisera;
Ne bile to nebrojene zviezde,
Već to bila koplja ubojita,
Što ih nosi vojska sultanova,
Da obori tvrdju na Dunavu,
Da iz tvrdje munarete gradi,
Da poruši crkvu Stjepanovu,
Da sagradi mečet iz kamena,
Kakva nema u turskome carstvu,
Nek se čuje po krštenom svietu,
Što je sultan njemu dosudio:
Ol klanjati svetca Muhameda,
Ol nositi rajine okove.
To su caru Karlu doglasili,
Diže care vojsku i vojnike,
Da susretne ohola Turčina,
I vojsci će tako progovorit:
Jao sinci, moja djeco draga,
Pohvali se sultan iz Stambula,
Da će tvrdju našu oboriti,
Da iz tvrdje munarete gradi,
I poruši crkvu Stjepanovu,
Da sagradi mečet iz kamena,
Kakva nema u turskome carstvu,
Da se čuje po krštenom svietu,
Što je Sultan njemu dosudio:
Ol klanjati svetca Muhameda,
Ol nositi rajine okove.
Nego znate moja djeco draga,
Pred pričesti stojim, iza izpovjesti,
Što ću reći, dušom ću ponieti:
Ja mu nedam moga Beča grada,
Dok je meni na ramenih glava.
Jednim glasom vojska odjeknula:
Nedaj care svoje prestolnice,
Mi smo spremni prije izginuti,
Neg Turčinu Beča odstupiti.
Car povede odabranu vojsku,
Da odbije turskog napadnika.
I liepo se vojska ponijela;
Do podna joj dobra ruka bila,
A od podna bila još i bolja,
I da nije med dvie vojske pala
Mrka noćca sa debelim mrakom,
Izgiboše Turci svikolici.
I kad care vojsku k Beču vrati,
Tako njojzi na izkupu kaza:
Hvala vami moja djeco draga,
Liepo meni ime podičiste,
Al je mene tuga obuzela,
Što mi Turčin svilen barjak ote,
Na barjaku dva vezena svetca:
Svetog Niku i svetog Iliju
Niku vezle kneginje u dvoru,
A Iliju gospodja carica,
Pa će mene ona zapitati:
Kud smo djeli muku od tri lieta.
Van da ima kogod medju vami,
Tko će caru svomu priskočiti,
Tko će barjak svilen ugrabiti.
Svi junaci nikom ponikoše,
I očima zemlji pogledaše,
Ne poniče Niko Zrinoviću,
Već se nudi caru čestitomu:
Svietla kruno, ogrejano sunce!
Evo ima dvaest mi već lieta,
Pa još nisam mogo pokazati,
Da sam dičnog roda hrvatskoga,
I junačke loze Zrinovića.
Ja sam voljan barjak potražiti,
I za njega glavu uložiti.
Kad pogleda Karlo Zrinovića,
Niti reče hodi, ni ne hodi,
Veće njega suze polijale,
Jer se boji poginut će momče
U Turčina tražeći barjaka.
Ali zato Zrinović ne mari,
Već samodrug u noć otišao,
I on turske straže sustigao,
I on stražam tako progovori:
Prebjeg jesam, caru me vodite,
Da Karlovu izkažem mu vojsku.
Straže momka padiši povele.
Sjedi care u svome čadoru,
A do njega paše i veziri,
I gledaju zarobljeni barjak,
I na njemu dva sveta štitnika.
Pita sultan paše i vezire:
Da tako vam dina i korana,
Kakve su to kaurske prilike?
U to udje mladi Zrinoviću,
Nit se junak do zemlje prikloni,
Niti ljubi skute ni rukave,
Već on uze namah govoriti:
Turski care, od svijeta glavo!
Ja sam bio u Karlovoj vojsci,
Načine me ondje barjaktarom
Nosio sam ovaj barjak silni,
Ali htjede care da me gubi,
Što vam predah iz dobra barjaka,
Pa prebjegoh tebi četovati.
Daj me care med tve janjičare,
Da se svetim caru izdajnome.
Sultan njemu mudro prihvatio:
Pre ćeš mi se more poturčiti,
I proroku momu pokloniti,
Pa ću tebe za svoga primiti.
Nego sjedni amo, da mi kažeš
Kakve su to kaurske prilike.
To Zrinović jedva dočekao,
Prime barjak u obadve ruke.
Kako njega momak lahko prime,
Mahnu lievo njime, mahnu desno,
I povali paše i vezire,

Kano snoplje po zelenoj travi,
A cara je kopljem od barjaka
U zlo mjesto uprav pogodio:
U povije, izmed oči dvije,
Povali ga u meke dušeke,
Pa odtrča s barjakom u ruci.
Al se paše na noge skočiše,
I skočiše za njimi veziri,
Jedni dižu cara iz dušeka,
Drugi dižu hajku za kaurom,
I za malo, ta za trenak oka,
Podigoše hiljadu junaka,
Da hvataju mladog Zrinovića.
Jedni trče pješke bez pretrga,
Drugi konje hitre poklopiše,
I za njim se niz polje pustiše.
I malo je 'časa postojalo,
Što je pješke za njim potrčalo,
To sumorno poljem popadalo,
Što na konjih za njim pohitilo,
To je konje svoje sustavilo,
Pa se hvata zrna i strelice,
I dohvaća njimi Zrinovića.
Kada prvo zrnje poletilo,
I s njim striele jedom nakaljene.
Reć bi oblak težki se prolomi,
I grȁd krupni iz njeg propadao,
I strijele iz njeg se prosule.
I bilo bi čudo nevidjeno,
Kad bi junak čitav izašao,
Deset zrna kroz kalpak projuri,
Troje lice mlado okačilo,
Jedna striela na Iliju pade,
Al Ilija strielu povratio,
Ubi njome iz Mostara agu.
U to Zrinjski primako se gradu,
I s barjakom u grad uljegao.
Njemu podje care u susrete,
I za carem kićena gospoda,
I ovako car ga pozdravio:
Zrinoviću, liepa nado moja!
Ja sam bìo bitke nebijene,
I slušao čuda svakojaka,
A na takvo ni mislio nisam.
Na to njemu Zrinović odkaza:
Putuj care liepim carstvom tvojim,
Pa ćeš doći Lici i Krbavi,
I doći ćeš plahovitoj Savi,
Onuda ti Hrvat junakuje,
Onuda se i za bolja čuje.
Evo tebi svilena barjaka,
Evo želje tvoje izpunjene.
Primi care svilena barjaka,
Dade za njeg tri tovara zlata,
Još Mrkaša vilovnoga ata,
Što je imo nosit kraljevića,
Neka nosi sada Zrinovića.

Posestrima Poljakinja.

Pripovieda I. T.

I.

God. 185* otišla prva četa neke graničarske pukovine u Galiciju caru na viernost. U toj se četi našla i dva si od mladosti vjerna druga, dva neoženjena častnika. Jedno im bilo krstno ime a u obodvojice blaga ćud i bistri pojam poštenja, od koga nikad ni za dlaku neodstupiše.

Jedan, Ivan H. bio već satnik a drugi Ivan K. nadporučnik. Ivan H. bio crnomanjast, vitka stasa, najsmjeliji jašilac, pravi krasnik, znajući za svojo prednosti. Ali ih nikad nije izticao, već se samo vidjelo na sigurnosti njegova drugovanja sa ljepoticami, da zna za svoju cienu. S toga je i najsrećniji bio i prerado boravio u ženskom družtvu, o koječem znao s gospojami i gospodičnami gugutati, s njima kavu piti, poslasticami život zasladjivati, peckajući uz to svejednako i zanovetajući oko koje krasotice, dok ju nebi razdražio i nakon umiljatom pažnjom predobio. U povodu tanka si ukusa umjeo je najljepšu brzo razabrati i nezamierajući se nijednoj nju ipak odlikovati. Kad bi se kojom nerukom dogodilo, da izmedju dviuh ljepotica neznaš, koja je ljepša, on bi ti oko jedne i druge prionuo, i mjesto da se sam odluči, prepustio bi obima premicama, da se otimlju za njega, te da jedna drugu iztisne. Koliko je za onda trebao, toliko se je razumievao u vojničke poslove a svakdanjemu vještbanju nije bio veliki prijatelj, znajući dobro, da će graničar znati na strašnu mjestu postajati, i gdje hora bude složno udariti na neprijatelja. Budući uz to slaba zdravlja nije ni u jednom mjestu mogao živ obastati, da se uz koje žensko srce neprivije. Nije do duše svoje dobiti nikada na javu iznosio, ni baš pravo pomislio, da se ženi a kamo li, da bi od zbilje i strastno za kojom pogibao. Zato se nebi ni izjedao, kad bi ga koja ljepotica odbila ili započeto prijateljstvo prekinula.

Samo kad je svoga zelenka uzjahao, ili kad je bilo bratu pa makar i prostomu vojniku priskočiti, onda bi nam taj ženski mitnjak zaboravio na žene i na milu dangubu u ženskom družtvu.

Nadporučnik bio nevisok, jedar i zdrav, dosta krupan ali okretan čovjek, obla lica, grahorastih očiju, bistra uma, ali udvorivanju nevješt. Medju braćom bio veseljak a medju vojnici dobričina svjetovalac, na svako nedjelo kivan i s toga na službi oštar, kao oštra sablja. Imao podučavati podčastnike, te s toga i mrzeći svaku dangubu rado se bavio knjigom, u Taliji naučio talijanski a u Galiciji iz prvih stopa počeo učiti poljski. Služeći uza svoga

*

druga u istoj satniji i budući mu doglavnik i uzdanik držao je svu satniju u najboljem redu a čuvao si boležljiva druga, da se nenajadi te da neima poradi službe ni najmanje neprilike, nikakva odkapanja.

U takvu odnošaju budući pazila se ta dva pobratima sve to više, nadporučnik bijaše vazda spreman u prilog svomu satniku skočiti u vatru, a satnik hvaljaše svoga nadporučnika do neba i odlikovaše ga svakom pažnjom milo i drago. Kad je nadporučnik imao kamo putovati, prisilio bi ga satnik, da jaše njegova konja ili bi našao povoda poći u isto selo ili varošicu, te daj zapreći i plati priliku a nadporučnik nebi trebao potrošiti ni samo novčića. U satnika bilo vazda dobrih smotaka, te čim bi nadporučnik u sobu stupio, ili makar bi se i na ulici sastali, svaki put mu pruži satnik otvorenu spremicu smotaka i reci: „Daj, ime, zapali!“

To veliko prijateljstvo bilo zazorno jedinomu četniku, koji, bivši prigovorljiv, jednom bez pravoga uzroka uvriedi satnika H. pred četom, a ovaj potla službenim načinom pristupi zahtievajući podpunu zadovoljštinu. Oporeče četnik svoju besjedu, al od onda vrebaše i režaše iz busije na oba prijatelja, spreman nahuditi jednomu i drugomu.

Kako rekosmo, satnik nemogao ni u jednom mjestu živ obastati, da se neprivije uz žensko srce. Tomu se u Galiciji namah u početku našla dobra sgoda, jer ga nastaniše u plemićkom dvorcu a tu u starice udovice bila liepa kćerka, imenom Cecilija.

Cecilija bila prava živa Poljakinja, plave obilate kose, modrih velikih očiju, tanka kano jela, spretna i umiljata kano košutica a baš je navršivala 19. godinu. Bila svojski uzgojena, znala poviest svoga naroda, poznavala dobro poljsku, francesku i njemačku književnost, bila vješta svim domaćim poslovom a napokon udarala u glasovir bolje, nego li se to obično čuje, valjda za volju svetoj Ceciliji svojoj nebeskoj imenjačici.

A ljubila je svoju domovinu, svoj narod živo i strastno, žarko i bezobzirno. Čista i vatrena duša nemogaše inako.

Poznavaše naš satnik žensko srce. Stao Ceciliji u opreku, napastovao njezino domoljubje, biedio zbiljnimi i šalnimi potvorami njezine smjerove, prietio joj se, da će ući svemu u trag veleći, da već zna, što je njemu u Cecilijinu dvorcu namienjeno. Samo ju moljaše, da mu kaže dan, kad će poginuti, da se može izpovidjeti i pričestiti.

Srce mu od radosti zaigralo, kad se djevojka stala braniti dokazujući plemenitost i očitost poljskoga domoljubja. Satnik govorio njemački a ona nikada ni besjede druge, već samo poljski. Izprvice malo, a potla svaki dan više razumievaše satnik milo gugutanje vatrene te Poljakinje.

Ona ga nukala, da govori hrvatski, dapače pitala za svaku stvarcu, kako se zove po hrvatski, ali satnik nehtjede od goropaštine drugačije s njom besjediti, već samo njemački, rekav joj, da je to tobože jezik svekolike vojske pa da se nesmije po hrvatski ni Bogu pomoliti!

Cecilija znala svaki dan uhvatiti sgodu, da koju s dječakom satnikovim proslovi. Naši su graničari u tudjem svietu vrlo ugodljivi i poslužni. Satnikov dječak za malo se udvorio svojom spretnošću i udovici i njezinoj kćeri. Cecilija prepuštila mu zalievanje i čišćenje svoga cvieća i tom se sgodom služila, da propita štošta i da nauči po koju besjedu hrvatsku.

Satnik se pričinio, da toga ni neopaža, a dječaku si zapovidjeo, da bude što poslužniji i poslušniji.

Poslije više nedjelja palo satniku na um ozbiljno uztvrditi, da je oženjen, a Cecilija nevjerovala toga, ali ipak jedva dočekala sgodu, da zapita dječaka, a ovaj joj prostodušice reče, da se gospodin satnik valjda šali. Te si šale neznala djevojka protumačiti ali se ipak zatekla na nekoj brizi.

Od to doba zavladala sumnja u njezinoj duši, a neosjetice bila se privikla zabavnomu inatu satnikovu videć, da joj suprotuje samo na izliku, nebi li izmamio iz nje djevojačkoga prostodušja, kao što se ognjilom izmami iskra iz kremena. Ušao joj graničarski krasnik u volju ali ipak se nije usudila pokucati na uvratinah satnikova srca, da li se može ući u to skrovište. Ljubav u obće nije drugo, već nastojanje, da nas tko ljubi. Čim dakle Cecilija opazi, da njezinim željam i osjećajem u satnikovu srcu neima živa odziva, uzpregnu malo, a samo što nije razširila ruku, da poleti očekivanoj ljubavi u susret. Što je drugo i smierao svojom tvrdnjom, da je oženjen, već da suzbije najsladje nade krasne djevojčice. A ipak rekosmo, da nam graničarski krasnik nije mogao pregorjeti, da se neprivije uz žensko srce. I sbilja rekao bi čovjek, da je u svaku ruku nastojao predobiti Cecilijino srce, ali kad je imalo do živa doći, trgnuo bi se iz svoje sreće i stao bi se drveniti prema čeljadetu, koje morda obuhvaćaše svomkolikom njegom.

Treba nam istinu kazati, da se nježne čitalice nezlosrdnu na nas, što je u našega junaka toliko prostrano i toliko neodlučno srce, te što je na njem krivnja, da na dušu uzimlje djevojačku sreću. Budući, kako već natuknusmo, slaba zdravlja, opažao je naš satnik na sebi, da neće dugo viek viti. Kašljucao je često i svake godine po koji put bacao krv. Znajući dakle za svoju nevolju, kako je mogao nedužnu djevojku na dušu uzeti i nadi povoda dati, da će ju uzeti? A budući osamljen na svietu, kao okresano drvo na čistini, kako da nezaželi milosti nježne duše? Zašto da podje neljubljen

s ovoga svieta? Neimajući ni brata ni sestre zašto da neposestri bar divna andjela, koji bi vrstan bio zasladit mu sav viek i pretvorit mu bieli sviet u čarobit raj?

Čovjek je najviše željan ljubavi, kad mu se ljubit krati, najviše posiže za njom, kad mu se u nepovrat izmiče.

Nije se dakle naš satnik mogao okaniti najsladjih želja, najljepših sanova ovoga svieta; a ipak je bio sduševan dosta, da nestrmoglavi nedužna čeljadeta u beznadicu vješto uzpaljene a okrutno pogažene ljubavi.

Drugda je naš satnik prekinuo u jedan mah sve niti, kad bi opazio, da će koja djevojka njegove pohode, njegovo prijateljstvo i pažnju na ime prave ljubavi primiti, te morda sama silnim ognjem planuti. On je samo ljubkao.

Ovaj put sbilo se drugačije. Cecilija bila prekrasna dušica, Cecilija činila mu se ženskim uzorom, Cecilija umjela mu izpuniti svu dušu i sve srce, Cecilija mu se približila s angjeoskim pouzdanjem: njoj dakle bijaše dužan razlog dati o čudnu si postupanju.

Našla se tomu za malo dobra sgoda. Desio se sám uz Ceciliju. Ohrabri se naš junak hrabrošću poštenjačtva i reče: Cecilijo, gledao sam, da svratim pozornost vašu na se. Radio sam, da vam udjem u volju, pa da mi se oglase i najtanje žice vaše duše. Počele se žice oglašivati i ja sam bio najsrećniji čovjek na svietu. Al opazih na vašem pouzdanju, na vašoj pažnji, da vam se čudne želje radjaju u srcu. Kamo sreće, da im se odazvati smijem! Ali draga Cecilijo, ja sam vrlo slaba zdravlja, moja će bolest za koju godinu mah oteti i spraviti me u grob. Nemogu dakle vaše sreće na dušu uzimati, nemogu vaš biti — a nemogu vas neljubiti. Neimam nikoga svoga na svietu, Bogom vas sestrim, budite mi dobrom sestricom, dajte, da uz vas za koji čas zaboravim težku nevolju, što se moram tudjiti i tudj ostaviti ovaj bieli sviet. Ali vaše srce čuvajte vojnu prema sebi, nespajajte ga s grobom!"

Protrnula djevojka slušajući čudnu, svečanim načinom izušćenu izjavu, otimala se dosad nepomišljenoj misli o opasnosti satnikove bolesti, a na kraj mu tužna govora udarila u suze, činilo bo joj se, da se je u isti mah pridružila bezkrajnomu sprovodu, koji je sve ulice zapremio, sva srca ljuto razcvielio.

„Draga Cecilijo!" nastavi satnik. „Netugujte, neplačite — a ni nekažite mi sada, što nakaniste činiti, nespominjite mi nikada riečce o mojoj bolesti — već ako možete, ako smijete biti mojom sestrom, ako ste mi voljni dopuštiti, da se ono malo vieka, što ću ga još proživiti, naužijem vaše vedre duše, vašega prijateljskoga pogleda; vi sjutra obucite ono modro odielo, koje vam toli krasno dolikuje. Netrebate nikomu ništa kazati, netrebate se nikakovih dužnosti podhvaćati, samo budući mojom potajnom sestrom nesmijete odbijati moje ljubavi i pažnje, nesmijete zamierati mojim sladkim šalam, nesmijete osudjivati moga udvorivanja, kojim vas neću zavaravati, već kojim ću vaše veledušje slaviti, ko što slavi ozebao putnik žarko sunce, makar ga i na svršetku puta ogrijalo! A sad s Bogom!" I stisnuv joj sitnu desnicu ode.

Cecilija ostala stati i gledati za krasnim nesrećnikom, tobože kao istom zaručena al i k jednu ostavljena zaručnica. Muka je to bila mladoj djevojci odreći se najsladjih želja a u isti se čas prihvatit žalostna sestrovanja, imajući olakšati bratovo stradanje i skončanje. Vidjet ćemo, što će učiniti velikodušna Poljakinja.

„Ime! dodji sjutra oko podne do mene, poklonit ćemo se mojoj gospodarici i njezinoj kćeri." To reče satnik svomu pobratimu na razstanku poslije večere.

„Doći ću", odvrati nadporučnik, i onako me nije dugo kod njih bilo a svaki dan dolazim k tebi u njihov dvorac. Samo te molim, nemoj se što zamisliti, pa da ostaviš besjedu na meni, ja bi volio pristupiti i odgovarati najzubatijemu gjeneralu, nego li domišljatoj djevojci, koja za svašto pita."

„A ja te baš s toga zovem, da me izporučiš, ako bi mi se smučilo!" nastavi satnik.

„Što je ime, za Boga, da te nije opet zaboljelo, pa se bojiš navoru krvi?" zapita nadporučnik.

„Nepitaj me, već dodji. Samo ti velju, ako se Cecilija prikaže u modru odielu i ako se zabezekneš od njezine divote, onda ću ja izporučiti tebe. Lahku noć!

„Lahku noć!" i braća se razstadoše.

Satnik nije mogao zaspati do pred samu zoru, a nadporučnik jedva se pružio, koliki je dug, namah usnu i sit se do zore naspavao. Nije imao kad ni sanjati, a gotovo mu žao bilo, da mu nije na san došla modra divota. Satnik još spavao, a on već pregledao dva oddjela satnije, izplatio ljude na pet dana i preporučio podčastnikom, da nedadu ljudem ni u čem pregoniti; jer se je tadaj u Galiciji tuj i tamo pojavljivao kratelj. Došao kući, popisao od ljudi primljene novce, što ih krajišnici po običaju svojim ženam pošiljahu, obavio perom druge službene poslove, a tad se blažen spuštio u naslonjač, zapalio smotku i nastavio svoj — najmiliji zabavak, uzev čitati — Mickievića.

Koga biesa? Krajišnik da je čito Mickievića? Prava, živa istina. Nadporučnik Ivan K. čitaše Mickievića i nasladjivaše se divnimi umotvori toga velikana. A, Boga mi, nije bio panslavista, ni, Bog zna, kakvi zanesenjak.

U ono doba bilo je triuh vrsti krajišničkih častnika, jedni su bili graničarski sinovi, koji su mnogo i mnogo godina kao narednici (felbabe) carsku pušku nosili te su se napokon tež-

kom mukom častničtva dokopali. Drugi su bili častnički sinovi, te s toga vojničke nauke proučiše ili u gradačkoj prvienačkoj satniji (Cadetten-Compagnie) ili u matematičkoj učioni na Turnju ili u Bjelovaru. Najsrećniji se cienjahu oni častnički sinovi, kojih sreća dopade doći u novomještansku vojničku akademiju, odakle se imadjahu poslije osam godina vratiti kao častnici. Takovih su bila jedva dvojica ili trojica u svakoj pukovniji. Treće su vrsti častnici bili tudjinci, koji si izhodiše premještaj u krajinu ili da se žene, ili budući već oženjeni da dobro živu.

Od korednika postavši častnici bijahu svi oženjeni ili udovci, većim dielom štedljivi i brižni za svoje obitelji, kojim s vojske najmanje treći dio plaće pošiljahu Gdjekoji imajući mnogo djece, življahu samo o polovici plaće, a druga se polovica dostavljala doma porodici. Bijahu to točni izvršitelji viših zapoviedi, nečitahu nikakovih zabavnih knjiga do li Kačića ili Vuka, nekartahu se za novce, na vojsci imadjahu vazda pune ruke posla, a kad im bijaše lazno, popiše u družtvu koju čašu vina, zapjevaše po koji put ovu il onu narodnu pjesmu, a noćju počivahu i kriepljahu se pokojnim snom.

Od prvienaca ili neposredice iz akademije postavši častnici bijahu skoro svi neoženjeni, poznavahu glasovite Pönicove i Willisen ove vojničke spisove, pravdahu se o bitkah velikoga Frice i još većega Napoleona prvoga, trošiahu na vojsci svukoliku plaću, kartahu se rado ciele noći pa ipak naznačivahu pravac duhu častničkoga sbora, bijahu mu veliki sudci a kad je gdje tiesno bilo, hrabri pregaoci i prednjaci. Prigovarahu često neumjestnim zapoviedim i nesnosnu cjepidlačenju, u Taliji naučiše talijanski a u Galiciji poljski. Drugujući u taborih s linijaši i konjanici a po gradovih s vlastelom i drugimi odličnici ugladiše se i umudriše, dapače napojiše se ponosom i poštenjačtvom te izadjoše za neko vrieme od nestašnika značajne ljudine. Mogao bi vam dosta takovih ljudina nabrojiti, koji se ni istini ni pravdi, a bogme ni domoljubju neiznevjere nikad ni do vieka. Takove ljudine nelupaju koješta na sva usta, a klanjaju se veleumom sviuh naroda.

Te su vrsti bila ona dva pobratima i imenjaka, stojeća sa svojom četom u Galiciji na posadi.

Bilo u krajiškoj vojsci vazda i tudjinaca, gdjekada izvanrednih poštenjaka a po kojiput i zloglasnih mrzilaca i ozlogasitelja našega naroda.

Takva kuga bijaše četnik one graničarske čete, u kojoj naša dva prijatelja služahu.

Napopao se nekoga mladoga častnika, koji se bijaše galičkomu židu zadužio te s toga htjede ga četnik sudu predati. Naš satnik Ivan H. doznao za nevolju, podmirio u potaji Žida, Žid odustao od tužbe, a četnik nabrusio još većma zub na satnika H. i njegova pobratima. Svaki čas preglédao satniju, uzeo psovati i zlostavljati ljude — ali sduševan se satnik neznao drugačije riešiti goropadna napastnika, već jednom, kad se je četnik opet sit napsovao nedužnih ljudi, stade pred satniju i reče, da je i četnik čuo: „Junaci! Ogriešio bi dušu, da vam nereknem — vriedni ste i poslušni; ako ima kakva prigovora, ja sam kriv!“

Sad je istom bilo trista jada! Četnik javi pukovniku, što se je dogodilo, i najcrnjim crnilom pišući zahtievaše, da se i satnik i nadporučnik premjeste u domovinu te tamo stave pred sud. Srećom, što pukovnik nije bio odviše nagao čovjek!

Ali četnik omrznuo do zla Boga i vojniku i častniku, žive duše nije bilo, koja bi za njega marila.

U toj nevolji bila je prava sreća po našega nadporučnika Ivana K., što je poslije nekolikomjesečnoga boravenja u Galiciji već razumievao Mickievića i što ga je ono predpodne toliko pazljivo i razborito čitao.

Čitaše baš u „Gražini“ onu utjehu, da susjedi kadšto poslije svadje, zlobe i mržnje odljute srce i ljubavju mirnom jedan drugoga zovnu: prijatelju! „I sdruže mače, kad zahtije sloga!“

„Bog bi dao!“ reče sam sebi nadporučnik, vrže knjigu na stolić, gdje će ju doveče opet naći te pohiće oblačit se, jer je doba bilo ići u pohode vlasteli, kod koje mu drug stanovaše.

Vojničko je preimućstvo brzo se odjeti. Nadporučnik jedva poče i eno ga već odjevena, ugladjene kose i zasukanih brčića, opasa sablju, ode i već kuca na satnikovih vratih.

„Dobro došao imenjače! Ajde da sreću pokušamo!“ Tiem ga pozdravom dočekao satnik.

„Valjda niesi dobre volje. Negrieši brate duše!“ Prihvati nadporučnik.

„Neboj se, ime! Nadajmo se nebeskoj modrini.“ Dovrši satnik, prihvati kapu i otvoriv vrata prinuka druga, da prednjači.

Dodjoše do dvorane, junoša ih prijavio i brzo se povrativ otvorio širom na dvorani vrata.

Vjerovat će mi krasne čitalice, da su oba pobratima osjećala neku tjeskobu na srcu, jedan budući od naravi plah na takovih pohodih, drugi pobojav se, da će poljačka krasotica uzpregnuti.

Udjoše, starica sidjela na mekušcu (divanu) a Cecilija pohićela polaznikom u susret, bila odjevena u — modro odielo.

Satniku se nebo razvedrilo, pruženu si desnicu prihvati blaženom udvornošću i milom njegom, da je tko pazio, bio bi mogao vidjeti, gdje se oči satniku zasjaše, neznam, da li od suza zahvalnica, da li od sievka munjevine, što od srca u oko mune, kad nas liepa sreća iznenadi.

„Dobro mi došla gospodo krajišnici!“ Reče Cecilija, da prikrije nastup strašne beznadice i žalosti. Desnica joj bila zarobljena u satnika, a nesmjela je uztezati, ni nesmjela opet zane-

mariti nadporučnika, te s toga mu pružila ljevicu, a ovaj se našao u nevolji, jer lievom rukom držaše sablju, da mu neudara po podu a u desnoj mu bila kapa. Malo nevrgao kape opet na glavu, samo da mu desnica bude prosta. Al se dosjeti, povjeri lievoj uz sablju i kapu a desnom prihvati pruženu si ljevicu i pokloniv se opet ju spusti. Doprati ih Cecilija do majke. Satnik zapodjede domjenak rekav starici: Klanjamo se, milostiva gospodjo, vašoj blagovolji i nebolikoj modrini vaše gospodične kćeri!"

„Hvala vam!" odvrati starica. „Da ste mi zdravi i veseli u našem družtvu! Srećna sam svaki put, kad vas vidim. Kćeri prepuštam, da opravda svoju modrinu."

„I nije šala moja današnja modrina," reče Cecilija „nije ni slučajna već upravo smjerovna. Rada bi tom modrinom reći, da mi ni duša nije oblačna već vedra i da netrpim oblaka ni na čijoj duši. Dapače ja sam spremna vazda vedrom biti, samo neka i drugi uza me vedri i veseli budu!"

„Mi ćemo se, gospodično" reče satnik „toj velikodušnosti odazvati. Da smijemo, modrim bi se odsele pojasom pasali, ali kad eto nesmijemo, vaša će nam modrina vazda lebditi pred očima i kano što se ševa uzdiže veselo pjevajući po nebeskoj vedrini, tako ćemo se mi u vedrini vaše plemenite duše uzpinjati do visine ljudskoga blaženstva."

„Liepo rekoste" odvrati Cecilija, „ali nesmiem te hvale pod pravi novac primiti, dok neopazim, da u našem družtvu zaboravljate namrštivati čelo i svoje prijatelje odbijati od sebe."

I tako titrahu se za dugo, mati Cecilijina navikla takovim udvornostim ni neuzimaše na um tieh besieda, a nadporučnik K. nemogaše se dosta načuditi tankoumnosti i umiljatosti gorljive mlade Poljakinje, misleći i radujući se tomu, da se tuj tajna ljubav zameće i dvie krasne duše spajaju.

Ali ino se sbivalo u duši mlade Poljakinje. Vidla ona, da je samo zabava, samo danguba čudnomu krasniku, al je i vidla, da taj krasnik mukotrpno svoju nevolju podnosi i da bi ga morda upropastila, kad bi mu uzkratila zamišljenu sreću. Od milovidna krasnika postao joj nesrećni pobratim.

Čula ona od naših častnika, kakvi se zavjet čini na jugu pobratimstvom ili posestrimstvom. U tu se misó udubla i kao prava sestra stala tetošiti oko satnika, velikom pažnjom nadgledala njegovu podvorbu, pod kakvom godj izlikom izmamljivala ga u svjež zrak, naputila ga, da jutrom i večerom istom nadojeno mlieko pije, zabavljala ga svirkom i mudrim razgovorom, pjesmom i čitanjem, jednom rieči: sestrovala mu, kao rodjena sestra. A srce njezino? Srce se to u tugu zaodjelo, utiesnilo, u strogu dužnost sapelo, a neširilo se, nelagodovalo, neprocvalo cvatom, bud ga tobož božje ogrijalo sunce.

Koliko Cecilija, toliko i nadporučnik nastojaše svojski, da se satnik čuva, a hrdjavo mu zdravlje nije se pred njim nikad ni napominjalo, premda liečnici veljahu, da bi lahko još i desetak godina mogao bio proživiti, kad bi prave podvorbe bilo i kad bi se sám čuvao.

Dočim naša dva sokola tuj dane boravljahu i u vlasteoskom dvorcu sladku dangubu sprovadjahu, dojuri nekog večera glasnik satniku, da je četnik oboljeo od kratelja. Poruči satnik po nadporučniku te iza male prepirke, tko da ostane pri satniji, sjedoše obadva u kola i odvezoše se u bližnji gradić, gdje im četnik stolovaše. Opaziv dva druga našao se četnik u čudu, ali se bogme nije imao kad ni čuditi, te bi samo po koji put zavapio: „Pomozte braćo!" A braća zaboraviše njegvu pizmu i zlobu, te prionuše svojski tarući ga po tielu i grijući mu želudac i noge, samo da ga znoj probije. Zalievahu ga čajem, slobodjahu ga liepom besjedom a nemakoše se svu noć od njegove postelje. Ali sve bilo zaman. Nešto strah, nešto slaba narav nedade mu nadjačiti silovite i opasne boljetice. U zoru izdahnuo četnik u prkos bratskomu nastojanju naših poštenjaka, kojih je toliko mrzio i napastovao.

Pokopaše graničari svoga četnika tiho i dostojno, pokopaše zatim još jednoga nadporučnika, a pri njegovu pokopu suza navrla na svačije oko; poslije smrti izišlo na javu, tko je komu bio u volji. Kamo sreće, da gdjekoji mahnitasti poglavar čuje svjetinu, što takovom sgodom lupa.

Naš H. bio najstariji satnik one čete i s toga primio privremeno zapovjedničtvo. Svoj četi odlanulo. Namjestni se zapovjednik uzeo brinuti za svaku polakšicu, izhodio, da se vojnikom svako jutro daje ugrijano vino, obustavio kojekakve obhodje i suvišne parade i sreća mu u prilog bila, te nitko više nezaglavi u Galiciji, dočim od domaće svjetine mnogo ih pomrie. Dapače naši krajišnici spasiše mnogo čeljade brzom pomoći i tako udjoše bratskomu narodu u volju, te se svaka duša raztužila, kad iznenada zapovied dodje, da se ima krajiška četa vraćati put domovine.

(Konac sliedi.)

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

(Dalje.)

20. (6).

Gostba.

Oko naših glava vienci
Od ružica ovjenčani,
Pijmo sladko smijući se;
Gle uz barbit nam djevojče
Bršljan lišćem okićene,
Štape boga Baka noseć,
Sitno tanko poigrava.
A mladîć nam svilne kose,
U veselju bijuć liru,
Miomiris ustam nježnim
Milog glasa pjesme poje.
Ero, vide, zlatokosi,
I s njim liepi bože Bako,
I božica Afrodîta,
Starcem milo na goštenje
Radostni nam nadolaze.

Štapovi boga Baka zovu se grčki θύρσοι, koji se uzimahu od biliñe ferula communis zvane. Te tirse nošahu Grci kod svečanostî Bakovih i plesahu s njim u ruci kod gostba, bijući se od šale medju sobom. U toj šali bi se često baš ljudski timi tirsi oplitali, ali bijahu tako mekani, da nikomu nijesu naudili. Poznata Franceskinja Ana Dacier veli u svojih bilješkah k Anakreontu, da se u posljednja četiri verza imade maskerada razumievati, a ta opaska može posvema pravo govoriti, zašto i kod Ksenofonta, gdje opisuje gostbu, dolaze na svršetku dvoje mladi preobučeni kao Bako i Ariadna.

21. (13).

Raznolika mahnitost.

Velî se rad Kibèle
Da polumužki Atis
Po gorah silno vičuć
Ko mahnitovac trča;
Na žalu vrutka drugi
Kod grada Klara pijuć
Od vode Febu svete
Ko mahnitovci viču:
Ja pako rujnim vincem
I mirhom se opojiv
I liepom mojom ljubom
Viek mahnit žudim biti.

K v. 1—4. Kibela bijaše majka bogova i zaljubi se u frigijskoga mladića Atis zvana, kojega namjesti svećenikom svojega hrama pod uvjetom, da ostane nevin. Ele Atis na sve obećanje zagrize s jednom Nimfom u jabuku. Na to ga Kibela učini mahnita i nesretni si Atis u toj mahnitosti svojom rukom odsječe živac muževnosti. K. v. 5—8. Kod grada Klaros zvana u maloj Aziji bijaše glasovito proročište boga Apolona, koji se zove i Febo. U jednom lugu kraj hrama teciaše vrjelo, u kojem bijaše proročna moć te se svećenici proroci svaki put kad bi imali proricati iz njega napojiše.

22. (31).

To isto drugčije.

Daj pusti, tako t' boga,
Bez mjere daj da pijem,
Viek želim, želim biesnit.
Alkmèon stade biesnit,
I Orest, bosih nogu,
Čim izraniše majke;
Ja nikoga ne ubiv,
Nu pijuć rujno vince,
Viek želim, želim biesnit.
Biesnjâše negda Hreljo
Tobôlcem svojim strašnim
I ìfitêjskim lukom,
Biesnjâše nekoč Ajant
Za štitom silnim sjekuć
Sa Hektorovim mačem;
Ja kupicom u ruci
I viencem tim u kosi,
Ne lukom, niti mačem,
Viek želim, želim biesnit.

Alkmeon bijaše sin Amfiaraja i Euridice i postade ovim načinom ubojica svoje majke. U Tebah se zavade sinovi Edipovi Eteokle i Poliniče o vladi. Bjehu naime ugovorili, da će izmjenice svaki godinu dana vladati; nu pošto bje Eteoklova godina istekla, nehtjede od vlade odstupiti. Poliniče ode u Peloponez i sabere najveće junake, da Eteoklu otme Tebe. U tom sabiranju dodje i do proroka Amfiaraja, koji videći u napried, da će taj boj po Poliniča zlo ispasti nehtjede poći. Poliniče podkupi na to ženu njegovu Euridiku jednim gjerdanom, da ga ona na boj sklone. I zbilja ona ga sklonu; vojna zlo ispade i Amfiaraje, kojega u bjegu rastvorena zemlja u se prime, naloži svomu sinu Alkmeonu, da ubije za to majku Euridiku, za što je on kao prorok znao, da ju Poliniče bijaše podkupio. Iza smrti tih pelepoñezkih junaka pred Tebama, povedoše sinovi njihovi iznovice vojnu, da svoje roditelje osvete. Euridika se i taj put dade podkupiti, da sina Alkmeona opet na vojnu sklone. Vojna sretno ispane i Alkmeon na to izvrši nalog očev te ubije majku; na što bje poludio ali poslije se opet izliečio. Tako je i Oreste svoju majku ubio. Oreste naime bijaše sin poznatoga kralja grčke vojske pred Trojom Agamemnona i njegove žene Klitemnestre. U desetgodišnjem odsuću Agamemnona iznevjeri se Klitemnestra svome mužu i življaše s Egistom u bludu. Kada se je na to Agamemnon s vojne vratio, ubiju Klitemnestra i Egist Agamemna, da mogu i

udilj skupa živiti. Kći njihova Elektra pošalje s jednim slugom nejakoga brata Oresta kralju Strofiju, prijatelju Agamemnovu, da tu odraste i odrastao dodje te otca osveti. Tako se i zbude. Oreste odrastao dodje sa svojim prijateljem Piladom te ubije majku i Egista. Na to poludi i Erinije, srde osvetnice, nošahu mu kudgodj hodjaše izranjeno tielo majke pred oči, dok ga bogovi te mahnitosti ne riešiše. Pjesnik ga ovdje zove bosonogim, što je biljeg ludosti. Drugčije opet postade Hreljo (Herakles) lud. On naime dodje jednom u Tesaliju i dobije na mejdanu kćer kralja Eurita Iolu. Kada mu poslije otac nehtjede kćeri dati, ubije mu sina Ifita s njegovim vlastitim lûkom i tako, budući mu Ifit bijaše prijatelj, poludi. Ajant opet bijaše vodja u grčkoj vojsci pred Trojom i to za Ahilom najjači. Njegov štit od sedam volovljih koža bijaše kao toranj. U jednom dvoboju s prvim junakom trojanskim Hektorom, ne mogući jedan drugoga nadjačati, izmieni s njime oruže: Hektor mu dade svoj mač, a Ajant Hektoru svoj pojas. Kada Trojanci bjehu Ahila ubili, otimahu se Ajant, najsilniji junak, i Odisej, najmudriji, koji će od njih dobiti njegovo oruže. Sud dosudi da dobije Odisej, jer da je od veće koristi Grkom bio nego Ajant. Na to se Ajant nadje tako povriedjen, da je s uma sišao te izišav u noći da pokolje cielu grčku vojsku, pokolje u ludosti svojoj svu marvu što ju Grci u taboru imahu. Videći u jutro što je počinio, od srama se sam s onim Hektorovim mačem ubije.

Ova pjesma, kako je viditi, ispreda sadržaj prediduće na široko, navodeći mnoge primjere mahnitovaca; i baš to nas uči, da je valja da poznija imitacaja one prediduće, koja je svojom jednostavnom ljepotom mnogo bolja i više klasična nego ova, kojoj je viditi kako joj je stalo, da se sa čim više primjera ističe.

23. (19).

Kako da ne pijem.

Gle! zemlja crna pije,
A zemlju pije drvlje;
Gle! sunce pije more,
A mjesec pije sunce:
Pa čemu da me koriš,
Što i ja rado pijem.

24. (11).

Odgovor.

Djevôjke govore mi,
Anàkreonte star si;
U zrcalu ded motri,
Gdje nestala ti kosa
I plješivo je čelo.
Nu da l' ja imam kose,
Il nemam, toga neznam.
Al doista vam znadem,
Da starca baš tim više
Veselje, ljubav patri,
Čim bliži jeste smrti.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Crtice iz bojnoga odsjeka.

Od Ivana Perkovca.

Kad je ono prije nekoliko dana umro u Zagrebu stari Tošo Gjurgjević, vlastelin i narodni zastupnik, čitalo se o njem u novinah, da je god. 1848 bio ravnateljem bojnoga odsjeka u banskom vieću. Ovo nije istina. Govorilo se dakako pokojnomu Gjurgjeviću: hrvatski Kriegsminister: al tko će šalu za istinu držati.

Starac Gjurgjević bijaše dobrićina a uz to i ćudljivica. Rodio se doduše od seljačkih roditelja, al oženiv se s plemkinjom bogata roda nije stekao samo liepa imanja, već si je nekako prisvojio i običaje vlasteoske. A bila su ta vlastela vazda na šalu spremna, netočna u izrazih, obilna na riečih i pripovjedčicah, a uz to suviše malična, osim toga još gizdava s tobožnjega bogatstva i zanoseća na velikašku; gradit se gospodstvom, vlašću i uplivom bijaše im najveća naslada. Kako većina sadašnjega naraštaja nepozna i poznati nemože ćud takove vlastele, smatra se kadšto i ono origalnim, što je sgoljno opnašanje, pa se drži za zbilju i istinu što nije nego mušica i šala. Tako je s vremenom prihvaćena i ona lakrdija, da je Gjurgjević bio hrvatskim ministrom rata. Kad to govore ljudi, kojim je drago sramotiti naš pokret od god. 1848; kad ponavljaju tudjinci, koji o naših stvarih ništa neznadu i kad vjeruje mladež, koja je u ono doba jedva svieta ugledala: nije se još ni čuditi. Al za čudo je i na žao se mora dati, buncaju li ovako muževi ozbiljni, koji su god. 1848 i sami bili članovi hrvatske vlade! A i to se kadšto dogadja. Ja nisam Gjurgjeviću nikada zavidio nedužnoga veselja s generalskih hlaća, što ih je jednom s objesti obukao, al mislim, da zato još nije dopušteno šalu provoditi s vladom, koja je, ma koliko joj se prigovarati moglo, ipak hrvatska bila. Ovo me je potaknulo, da makar i prije vremena priobćim nekoliko crtica o djelovanju bojnoga odsjeka u banskom vieću, da se bez potrebe nešire kriva mnienja, koja jednom ukorjenjena mogu istinu zabašuriti za sve vjekove.

Bilo bi dakako vrlo probitačno, kad bi se još za sadašnjega naraštaja napisala podpuna monografija o našoj godini 1848; nu tomu se hoće mnogo priprava: valjalo bi imati u rukuh sve spise onoga vremena, koji se sada još kriju

što u javnih, što u privatnih arkivih; trebalo bi, da se prije svega poznadu zapisci onih muževa, koji su tada bili kolovodje, ili bar sasvim blizu izvorom; moralo bi se u obće oko te znamenite točke naše poviesti nastojati obilnom marljivošću. Ja ću dakle nacrtati samo ono, što sam u ono doba sâm vidio, čuo i čitao, onako na pamet kako se sjećam bez ikakvih bilježaka, pri čem mi je dakako žao, što se u ovom listu moram okaniti refleksija, koje bi prodirale ćak do današnje dobe.

Dogodjaje god. 1848 neće nitko valjalo shvatiti i razumjeti, tko neuvaži golemo komešanje različitih dapače i protivnih ideja, koje se u ono doba na dvie strane križahu i pobijahu. Godina je 1848 prenaglo na nas navalila; tadašnji pokret nije bio neposrednim rezultatom prvašnjega nam političkoga života. Demokracija i federalistične ideje navalile su na nas iz nebuha, pa su se s jedne strane morale boriti s ostanci feudalne aristokracije, a s druge strane sa starimi nazori državopravnimi. Ideja narodno-državne samostalnosti morala se je nagadjati s dinastičkim interesom i s vojničkimi tradicijami. Ovako su po naravi svojoj konzervativni stališi ponavljali samo rieči i izraze tadašnjega vremena, a od ozbiljnih zahtieva i posljedica demokratičkoga principa vrlo su zazirali a u potaji i protivili se velikom energijom i lukavošću.

Nije dakle nikakvo ni čudo, što je vlada, koja je u ovakovu stanju preuzela kormilo zemlje, bila odmah s početka na polak slomljena. Uz sve to bijaše u ono doba u narodu našem mnogo snage, te je uz neke uvjete o njem visjela sudbina habsburžke monarkije. Da se je odmah na početku pokreta našlo muževa, koji bi na pravac, kašnje kojekako tražen, oči svoje uprli bili, moglo se je u sgodnom času sasvim neodvislo raditi i sloboda hrvatskoga naroda sačuvati netaknuta.

Al kao da se na to ni mislilo nije! Sada se dakako obćenito priznaje, da tadašnji sabor nije radio dosta oprezno, kad je Jelačiću-banu bez prieke potrebe i bezuvjetno povjerio diktaturu. Sjećam se dobro onoga dana, kad je u saborskoj sjednici krajiški zastupnik Matić taj predlog iz nenada učinio, a sabor s uzhićenjem prihvatio. Ni ogromna vika, koja u ono doba pratijaše takove zaključke, nije mogla u gdjekojem skromnom slušaocu udušiti refleksiju, da je diktatura po svjedočanstvu historije vazda vrlo pogibeljna vlast, osobito s toga što se obično daje u ruke vojničke.

Jelačić je kao diktator pošao u rat, pa smo već za samoga rata imali žaliti prenaglo prama njemu povjerenje. Na prvom svom povratku iz ratišta nametnuo nam je svojom diktatorskom vlašću tiskovni zakon, kojim je do mala uništena sva sloboda štampe, a kašnje je kriepošću te vlasti dao u Hrvatskoj proglasiti oktroirani ustav od 4. ožujka g. 1849. Ona je naredba proti štampi bila popraćena zakonom o inostrancih, s čega se vidi, da su konzervativci one dobe znali, što se u Zagrebu snuje. O tom medjutim kašnje.

Pošav u rat imenovao je Jelačić ovelik odbor, al samo polovinom iz saborskih članova, kojemu je povjerena bila sva upravà zemlje. Taj se je odbor prozvao banskim viećem; na čelu mu bijaše banski namjestnik: Mirko Lentulaj; a razdielio se u pet odsieka: za poslove nutarnje, za pravosudje, za prosvjetu, za poslove financijalne i za poslove ratne. Načelnici tih odsieka bijahu Metel Ožegović, Janko Kuković, kanonik Moyses, Ambroz Vranicani i grof Otto Sermage, pukovnik. A kako je ovaj posljednji pošao odmah u rat, zamienio ga je Aleksa Kukuljević, koj se je kao kapetan neke ugarske regemente protukao u Zagreb. Gjurgjević je bio savjetnikom u odsjeku pravosudnom i odsjeku bojnom; radio nije u nijednom odsjeku ništa.

Organizacija banskoga vieća i pojedinih odsieka bila je vrlo jednostavna. Načelnici, podnačelnici i savjetnici služili su bezplatno, obavljajuć uz to i druge svoje službene poslove, ako su ih slučajno imali; perovodni i pisarski činovnici dobivali su neznatnu plaću, s početka najviše po 30 for. na mjesec. Bansko je vieće pod predsjedničtvom namjestnikovim sastavljeno bilo od načelnîka i podnačelnîka; njegove su zaključke imali vršiti pojedini odsjeci; nu ti su i samostalno mogli koješta učiniti, ako ih je samo volja bila. Banski namjestnik nije imao nikakve kontrole za zaključke banskoga vieća, te je bez prigovora podpisivao, što god bi mu činovnici pojedinih odsieka na podpis donieli.

Zadaća bojnoga odsjeka bila je, da se brine za obranu zemlje proti mogućim nasrtajem neprijateljskim; prvim početkom bijaše mu sav posao popisivati i skupljati slobodojake; za popis taj odredjen je Herman Bužan banskim povjerenikom, nu on je tu tolikom pedanterijom postupao, da se prije rat svršio, nego što je zadovoljeno nalogom banskoga vieća. Uzalud su ljudi oštroga uma kudili ovakov naopaki postupak, uzalud porugom pratili toliku sporost: konzervativci nisu nikako mogli ni pojmiti, kako bi se dužnost ratovanja mogla sdušno drugčije podieliti, van po historičkom pravu; tu dakle nisu odlučivale potrebe rata, već stare listine, iz kojih se je račun vadio o prinesku različitih kuća za konja i konjaničku spravu. A da su se ti prinesci davali u gotovu novcu, još bi se kojekako prošlo; nu po nesreći morale su slobodnjačke kuće dati i konja i konjaničku spravu in natura, osim toga i odielo za svoga momka; razdieli dakle konja, odielo i spravu konjaničku prema trećini, četvrtini, osmini diela, kako se je naime razdielila starinska kuća, dužna davati po cieloga konjanika, a da nikomu krivo neučiniš!

Ovaj starovječni način službovanja nije imao na svu sreću nikakvih nesretnih posljedica; radi samoga njega nije nitko propao. Al je druga bila s ostalom narodnom vojskom.

Iza ožujskih dana svatko se je sam oružao, kako je baš mogao i u oružju vježbao, kako je najbolje znao. Pošto je iza odgodjena sabora u Zagrebu tišina zavladala, razišla se je djaćka legija po svoj domovini, a jedan dio pošao je naročito u požežku županiju, da ondje narodnu stražu vježba. U tu svrhu razaslano je po zemlji i nekoliko krajiške vojske, koja no se netom vratila bila iz Italije. Ovako se je stvorila množina kojekakvih narodnih ćeta, nu bez oružja za rat, bez pravih zapovjednika i bez potrebite discipline. Napokon su mnoge takove čete prošle k Dravi, da čuvaju zemlju od Magjara.

U to doba došao sam ja k bojnomu odsjeku, koj je za onda smješten bio u sjevernom krilu banske kuće. Imali smo razi zemlje dvie male vlažne sobe. U jednoj je bio podnačelnik Aleksa Kukuljević, a u drugoj Vatroslav Bertić, tajnik toga odsjeka. S ovim sam poćeo raditi kod jednoga stola, koj je usried sobe stajao; stolca smo za sebe imali dva, a jedan suvišni, koj je gotovo svaki dan poslužio Gjurgjeviću, kad bi prije podne došao, da pita: što imamo novoga? Bio sam možebiti puna dva mjeseca u bojnom odsjeku, a nisam znao, da je Gjurgjević ondje savjetnik, tako se je on malo pačao u naše poslove. Da su pravi birokrate mogli zaviriti u naše uredovanje, bili bi se prepali od čuda. Imali smo sašitu knjigu papira, pa smo u nju pisali svoje koncepte. Nu za čas mi reće Bertić čudnim humorom: Sada to već neide; naš ustroj postaje kompliciranim, moramo dakle radnju razdieliti, pa i papir. — Posao nam se ponajviše vrtio oko nekoliko konja i nešto novaca, što smo ih odpravljali na pojedine momke kod uredne vojske. Toga konjskoga posla sjećam se češće. Jednom mi je Bertić predao dopis generalkomande o nekakvom bolestnom konju, da ga riešim. Riešavao sam ga po dva puta, al prave žice nisam nikako mogao pogoditi; uzeo je dakle on taj predmet k sebi i metnuo na svoj stol, gdje je ležao još nekoliko mjeseci, pošto je već davno otišao bio iz našega odsjeka.

U obće je ono uredovanje vrlo mlitavo bilo i meni samomu dosadno. Kašnje se to promjenilo i ja uvidio, s čega i zašto je naš posao morao jalov ostati. Kad je mjeseca listopada jedan dio naše narodne vojske izpred neprijatelja pobjegao, a na Dravi poginulo nekoliko stotina seljaka iz brdovačke i stubičke okolice, povjerovao sam i ja novinskim dopisnikom, da su onoj nesreći krivi pojedini častnici i zapovjednici; nu Bertić me za čas drugačije uputi.

U banskom vieću bilo je glede narodne vojske dvoje mnienje. Jedni htjedoše, da se narodne čete taktički razrede, dobro naoružaju i vojničkomu zakonu podvrgnu; po njihovom mnienju valjalo je po svoj zemlji ustrojiti uredne čete narodne vojske, koje bi se prema potrebi mogle popunjivati i pomnožati; imalo se je u obće raditi odlučno i krepko, tjerajuć svaku naredbu do kraja. Ovako su govorili, koji su znali, što je vojska i što je rat. Bertić nemogav ništa opraviti u banskom vieću, utekao se je Narodnim Novinam, razlažuć ondje svoje misli. Nu tko bi bio uputio o shodnoj organizaciji vojske Mirka Lentulaja, Benka Lentulaja, Janka Kukovića, Franju Novaka itd.!

Najžešći pako protivnik urednih i dobro ustrojenih četa bijaše sam Metel Ožegović, načelnik nutarnjega odsjeka, koj je odlučivao gotovo o svih poslovih banskoga vieća. Njemu je bilo dovoljno, da se Leopoldova regimenta popuni, a na dravski kordun da se pošalju čopori seljaka naoružani istom kakvimi puškami, predvodjeni županijskimi sudci, bez discipline, bez municije i redovite obskrbe. U ono vrieme govorilo se je, da se Ožegović boji „demagogičkih spletaka“ naperenih proti ostankom podaničkim i da se zato protivi oružanju svega naroda.

Bilo to medjutim istina ili ne, ludoj propasti onolikih ljudi kod Drave krivo je svakako to, što one čete nisu bile organizirane. Bertić se je svojim protivnikom osvetio tim, što je iza onoga poraza medjumurskoga napisao naredbu, koju je banski namjestnik bez prigovora podpisao, i kojom je za narodne čete na Dravi propisan vojnički zakon, da se svaki vojnik-bjegunac ima objesiti, a svaki vojnik-nevjera posjeći.

Ovo je ovako bivalo, dok smo mogli još samostalno raditi; kašnje je bilo drugčije. Nu medjutim je Bertić premješten k uredu graditeljskomu, koj je njegovim poticanjem ustrojen pod načelničtvom Zornbergovim, a Kukuljević se je vratio k vojsci. Za podnačelnika pozvan je u naš odsjek Petar Preradović, uz njega je kao savjetnik radio Utješenović. Sad se je istom stalo ozbiljno ustrojivati narodnu vojsku.

(Dalje sliedi.)

Narodna glasba Jugoslavena.

Piše Franjo Š. Koch.

VI.

Trebamoli u domovini više glasbeno učilište i koja bi mu glavna zadaća bila?

Kad uzmemo na um, koliko je vriedna glasba za odgajanje puka, kako je obrazovna naša narodna glasba i puna životne snage, a kako se ona sad još u povojih umjetnosti nalazi; kad pomislimo zatim, kako je potrebno, da se bujni vrutci jugoslavenske pučke glasbe u jednu rieku sliju i da se râd na skoro u veliko započme:

bit će nam jasno, da je više glasbeno učilište jedna od naših najpravednijih želja. Nu recimo, da već ima novaca potrebitih utemeljenju takova višega učilišta; recimo, da je već sigurna dozvola sabora i vlade za otvorenje toga zavoda; recimo, da bi se za razne učevne struke vrstni učitelji mogli naći: to se ipak za sada ni u Zagrebu ni u Biogradu ni nigdje drugdje nebi mogao otvoriti takav zavod, budući da ili nema nikakovih, il ima veoma malo teoretičnih i praktičnih priprava k tomu.

Mi ne imamo ni glasbenih učevnih knjiga na hrvatskom jeziku ni obsežnijih sbirka pučkih napieva, gdje bi bilo pjesama od svih jugoslavenskih grana; a ni djela starijih domorodnih skladatelja nisu sabrana i uredjena, paće nisu nam pri ruci ni ona novijih: Lisinskoga, Livadića, Stankovića, Šlesingera itd., a bez tih naučnih sredstva težko će narodno glasbeno učilište postići svoj pravi cilj. Jer taj sigurno nije drugi van da se na glasbenom učilištu osobito narodna glasba njeguje, te da razvijajući se daroviti mladići obljube narodnu glasbu i u njoj se naobraze, a nije valjda taj cilj, da se domaćoj mladeži prilika dade naobrazit se u glasbi u obće. Tà i na drugih miestih imade izvrstnih učilišta učenju i nauci obće glasbe. Glavnice što treba da sealože za obstanak takova zavoda, gdje se svjetska glasba uči, nebi se kod nas izplaćale, a zemlja bi mnogo manje trošila, kad bi se sposobni mladići i djevojke na zemaljske troškove šiljale na tudje konzervatorije, da se tu naobraze.

Onim mladićem, koji bi se na zemaljskom glasbenom učilištu u svjetskoj glasbi izučili, zahman bismo pod tom pogodbom stipendij za daljne nauke u inozemstvu dali, da svršivši te nauke od prilike šest godina u domovini ostanu; jer da i ostanu, zato što bi morali ostati, to ipak nebi velike koristi od njih bilo: oni nebi ćutili ni razumjeli narodne glasbe, te bi čeznuli za onim danom, kad bi mogli opet u tudjinu poći, da si tamo nadju mjesto po svojoj volji.

Druga spona mora ih spajati s domovinom, a ne ugovor na šest godina! Najviše se mora o tom nastojati, da bude njihovo glasbeno znanje skroz narodnoga značaja te da se novi putevi prokrče, kud će jugoslavenski glasbenik svoje znanje i proizvode svoje u sviet razturiti moći. Skroz pohrvatiti može se dakako samo skladbouka, jer izučen pjevač il vještak na kojem instrumentu može svoje umieće pokazivati ne samo u Dalmaciji i Srbiji, već i u Njemačkoj i u Englezkoj. Predavanje skladbouke bila bi dakle glavna stvar na narodnom glasbenom učilištu*. Hrvatske pjesme pjevati će vješt pjevač — bio Francez ili Niemac — samo ako privikne izgovoru hrvatskoga teksta i osobitomu niansiranju slavenskoga pieva; isto tako svirat će talijanski guslar gusleni part iz Lisinskove opere Porina: al glasbena komada u duhu slavenskoga naroda neće moći stvoriti ni najizobraženiji tudji umjetnik, jer se nije od mladosti naučio slavenski glasbeno misliti.

Ni nečuvši opere „La madre Slava" ni operete „Serežani" izreko sam svoj sud, da će ovi glasbotvori valjda veoma malo slavenski biti. Toga ne rekoh iz pristranosti, il nepromišljenosti, već zato što je sasvim lahko uviditi, da se čovjek u Napulju i Beču ne nauči slavenski glasbeno misliti. — A kad sam kašnje povirio u ona dva djela, nadjoh u skladatelju od „La madre Slave" strastvena, darovita Talijana, a u onom „Serežana" odrješita, praktična Niemca, al u nijednom Jugoslavena, dà, niti Dalmatina (Strmića) ni Hrvata (Kōcka).

Nu može li to uz sadanje stanje naše narodne glasbe inače i biti? — Ne može. Biti će inače, ako budemo imali narodno glasbeno učilište u pravom smislu rieči. — Ako li se na pitanje, kako je ipak Lisinski mogao u slavenskom duhu komponirati, odgovori: Lisinski je bio genij, to taj razlog nije dostatan, jer ima tomu i više drugih razloga. U svoje vrieme razpravljat ćemo kritički o njegovih komponizacijah, a za sad navodimo samo veoma sgodne na ovom mjestu rieči Rikarda Wagnera: „Die Sprache, ihr Ausdruck und ihre Fortbildung ist nicht das Werk Einzelner, sondern einer geschichtlichen Gemeinsamkeit; nur wer unbewusst in dieser Gemeinsamkeit aufgewachsen ist, nimmt an ihren Schöpfungen Theil." —

Sigurno je krasno i dično, što možemo pokazati na domaću djecu, koja se odgojiše u domovini, pak danas kao svjetski skladatelji, kao pjevači opera, umjetnici na guslah ili glasoviru odlična mjesta u glasbenom svietu zauzimlju, n. p. Zöllner, Suppè, Zajc, Murska, Mallinger, Trputec-Terée, Vizjakova, Vodička, Šteger, Epstein, Špiller itd. Al recimo iskreno, osim slave, koju si domaća djeca u velikom svietu stekoše i koja pada i na domovinu ne uživamo od njih nikakove druge koristi.

Morda će tkogod posumljati, hoće li će se na zagrebačkom glasbenom učilištu toliko učenika skupiti, da bi se za struku skladbouke izplatila 3—4 učitelja? Ti učitelji nebi se dosta izplatili, kad bi mi htjeli zagrebačko glasbeno učilište urediti na način lipskoga ili berlinskoga, budući da sigurno neće u odielu skladboučnom ni četvrti dio toliko djaka biti, koliko

* „Nur dort, wo die theoretische Seite der Musik mit männiglichem Ernste erfasst wurde, sind die Glieder zu finden, aus denen die Kette der musikalischen Heranbildung des gesammten Menschengeschlechtes zusammengesetzt ist; nur solche Nazionen zählen zu den Kulturvölkern im musikalischen Sinne." — Iz članka „Die Reakzion gegen den Kultus der Tonkunst" u bečkoj Reformi br. 42. 1865.

u odielu za piev ili gudnice; ali ja mislim, da su za početak, pače za duže vremena, jedan dva učitelja dovoljna, osobito ako se nastoji oko toga, da se takovi muževi steku, koji mogu osim skladbouke i poviest, estetiku itd. predavati, i ako se naukovne ure tako razrede, da može po jedan učitelj doteći za dva razreda.

Učenik skladbouke, koj je svoja četiri razreda na narodnom glasbenom učilištu svršio, nije doduše još posve gotov s naukom; ali svoj glasbeni pravac, svoj glasbeni značaj morao je već dobiti, a kašnija obuka, što će ju imati od koga tudjega umjetnika ili od koga tudjega učevnoga zavoda, neće njegovu glasbeno-narodnomu tečaju mislî više od velike pogibelji biti.

Dakako da neće svi učenici imati ni volje ni uztrajnosti, ni sredstva, da svoje glasbene nauke na široko razgrane, a ni na bečkom il lipskom konzervatoriju ne imadu svi učenici volje k tomu. Isto tako neće samo tvorni umjetnici izaći iz zagrebačkoga glasbenoga učilišta; ali nam pomažu doniekle i takovi, koji razumiju narodnu glasbu, te ju mogu iskreno, bez himbe ljubiti. Već tim ćemo mnogo postići, ako n. p. učiteljski pripravnik, svršivši dvie tri godine na glasbenom učilištu, kašnje kao pučki učitelj bude znao pučke pjesme svoje bližnje okolice pobilježiti, ili kakovo kolo složiti, pak crkveno pjevanje puka na pristojan i razuman način rukovoditi.

Koliko je ono prvo vriedno, to sam spomenuo govoreći o tom, kako bi se imali svi pučki napjevi u jedno sliti. Koliko je narodna plesovna glasba vriedna, to se ne može ovdje obširnije razpravljati, nu nješto budi mi dopušteno, da o tom reknem.

Plesovni napjevi sačinjavaju radi svoga upravo narodnoga značaja, svoga izrazitoga ritma i laganih, pecavih, živahnih melodija veliku cest — ako ne baš polovicu — svake narodne glasbe. Plesna glasba širi se mnogo brže od ikoje druge vrsti glasbene; ona prije prodire u krv, te ostaje duže u pameti, jer se je kod veselja ono, što je veselo, čulo i prihvatilo. Kod nas to žalibože još malo ljudî shvaća, te se mnogi domaći skladatelji stide složiti kolo, misleći, da će tim okaljati svoju umjetničku čast pa ipak su veoma veliki muževi pisali plesnu glasbu: Mozart, Beethoven, Haydn, Weber, Kontski itd. i Lisinski, Livadić, Stanković, Kalauz — a nisu tim izgubili svoga ugleda.

Zar da pripoviedam, koliko ima njemačka glasba zahvaliti „Valceru“ i na kako visokom stepenu on danas stoji? — U Beču su veoma rano uvidjeli vriednost plesne glasbe. Stari „Ländler“, koj se je prvobitno i na gajde izvadjao, nije imao kao ni naše kolo nikakovih suglasnih izmiena, i zato je slovio isto tako sa svoje jednozvučnosti kao što i naše „kolo“; ali Lanner i Strauss nisu se na to stezali, da oponavljaju gajdaške napjeve, oni zadržaše samo duh, samo značaj pučkoga „Ländlera“, te ga preradjivahu i glede suglasja i glede oblika po svojem slobodnom umjetničkom shvaćanju. Strausovi valceri „Aus den Bergen,“ „An der schönen blauen Donau“ i drugi ne glase doduše onako kao što sredovječni tirolski jodleri, ili kao pjesma: „O du lieber Augustin“, al su svakako njemački.

Lisinski, Livadić, Kviatovski a i pisac ove razprave nastojahu, da u svojih kolih suglasnomu i oblikovnomu sadržaju zadovolje. I u buduće morat će se tako raditi; budemo li odviše vierno oponavljali pučki oblik, izticati će se u prejakom svjetlu slabija strana našega plesnoga napjeva.

A što ćemo i kud ćemo s tolikimi skladatelji? Onako ćemo, kako n. p. Njemačka sa svojimi učenici umjetnosti: pustit ćemo ih, neka si sami svoju struku odaberu, te si sami službu traže, al uz to ćemo paziti, da se naše glasbene potrebe povise. Za sada imademo crkava, gdje treba ravnatelja sbora, tako u Biogradu, Cetinju, Djakovu, Ljubljani, Karlovcih, Pakracu, Pančevi, Senju, Temišvaru, Zagrebu itd.; imamo kazališta, gdje treba ravnatelja orkestra, tako u Ljubljani, Novom Sadu, Osieku, Rieci, Varaždinu, Zagrebu itd.; imamo glasbenih družtva i glasbenih škola; pjevačkih družtva u svakom gradu i u većih miestih Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, u Srbiji, Bačkoj, Banatu, u slovenskih zemljah, gdje si učitelji i ravnatelji sbora mogu mjesta naći; imamo gradskih glasbišta, a i svaka pukovnija u granici ima po jednu kapelu, kojoj treba kapelnika. — Sve te potrebe mogu se još i povećati, a trebalo bi, da ima i svaka gimnazija, svaka realka svoga učitelja za pjevanje i glasbu, a osobito da se zapisi i inimi darovi zemaljska glasbena zaklada utemelji, iz koje bi skladatelji opêra i ini muževi, koji bi se na tom polju odlikovali, mogli dobivati godišnju nagradu.

Oni narodni glasbenici, koji neće javnih službi, imadu prilike, da u zemlji privatna glasbišta, privatne glasbene škole ustroje. Jedan se može baviti skladanjem, drugi sastavljanjem učevnih knjiga, treći kritikom glasbenom itd. Kako je to široko polje! Pa ako se bude na domaće sinove osobit obzir uzimao, ako se Jugoslaveni upute, da domaćim sinovom s tih i tih razloga pripada prednost, to će poslenici lako posla naći. Ne budimo zabrinuti u tom obziru za budućnost, samo da imamo jednom narodno glasbeno učilište!

Nu ponavljam: nemojmo se varati, te ne utemeljimo prije onoga zavoda, dok ne bude dovoljno gradiva — napisanoga gradiva; inače bi se zahtjevalo od dotičnih profesora nješto, što nije moguće, najme: da sami sabiru gradivo, sami učevne knjige pišu, a uz to učenike s dobrim uspjehom podučavaju. Svako to za sebe jest već potežka zadaća. Učitelj skladbe ima dosta truda oko toga, da čustvo glasbeno kod učenika probudi, darove mu goji, dušu mu

za narodnu glasbu zanese, na stvaranje ga potakne, te predavajući mu temeljito svoj predmet i podupirući ga početkom u njegovu radu dotle dovede, da se nauči bez pomoći koracati. On ga mora naučiti, da znade razlikovati što u glasbi valja, a što ne valja; on mu mora primjeri pokazati ne samo to, kako se u narodnom duhu sklada, već i kako se u narodnom duhu ne sklada; a k tomu on treba glasbovina, koje se tiču narodne glasbe.

Napokon kako da predaje učitelj hrvatskim jezikom, kad neimamo još dovoljnih tehničnih glasbenih izraza? Da je hrvatski jezik rječit, o tom nitko ne dvoji; nu i to je istina, da glede znanstvenih i umjetničkih izraza još koješta manjka. To se može lako izpuniti, a da ne moramo za svaki umjetnički izraz novih rieči kovati, nit ih stvarati prevadjajuć prema tudjemu jeziku, neka vještaci nalazeće se narodne izraze, koji su kadšto veoma izvorni i shodni, potvrde za umjetničke izraze, pak mirna Bosna.

Da se što prije jedinstvo glasbenoga jezika kod nas postigne, to bi, mislim, najbolje bilo, da se njemačko- ili talijansko-hrvatski rječnik sastavi, u kojem bi svi tehnički izrazi bili, a tek onda mogli bi se glasbeni naučnici sastavljati. Nu da izraze toga rječnika i Srbi i Hrvati priznadu i usvoje, zato bi se imala postarati jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti te skupiti sbor jezikoslovaca i glasbenika iz svih krajeva jugoslavenskih, a ovi bi sabrano gradivo za rječnik uredili te odlučili, kojom se riečju koj glasbeni pojam izreći ima. Takav rječnik doskočio bi jednim mahom našim teoretičnim glasbenim potrebam, te se gdjekoje jednostrane misli i izrazi pojedinaca ne bi mogli uvriežiti.

Ja sam prije pet godina za svoju porabu poznati Lobeov „Katechismus der Musik" na hrvatski jezik preveo. G. Milovuk iz Biograda vidivši kod mene taj prvi pokus, obveseli nas ljetos srbskim prevodom istoga katekizma, štampanim u Biogradu. Kako iz njegova prevoda vidim, razlikuju se naši glasbeni izrazi veoma, što mi doduše ne smeta da priznam, da on jezik dobro razumije, da naravi shodno prevodi i često baš pogadja; al će ipak što šta u knjizi biti, uz što neće ni Srbi ni Hrvati pristati. Iz takovih različnosti glede izraza moraju se poroditi prepirke, barem kod učenika, od kojih jedni uz ovoga, a drugi uz onoga učitelja s vatrenom strašću pristanu. Dobar glasbeni rječnik prekinuo bi takove razmirice; pred njegovim odlučnim glasom zamuknula bi svaka stranačka prepirka. (Konac sliedi.)

Strašila na kazalištu.

Ovih dana zabavljao je zagrebačko občinstvo profesor Kratki-Bašik stranom poznatimi čarobijami stranom novimi prikazami. Njegova su strašila izum najnovijega vremena, te smo ih na našem kazalištu sada prvi put vidjeli. Nije dakle ni čudo, što su sve pristupne prostorije svaki put pune bile izabranoga občinstva. Predstave profesora Kratki-Bašika diele se na dvoje: na proste čarobije, kakove obično vidjamo i kod inih profesora ove struke, i na fizikalne pokuse, kamo spadaju i rečene prikaze strašila. Prema tomu je različita vriednost ovih predstava; umjetnosti u strogom smislu u njih dakako neima. Proste čarobije obmamljuju občinstvo, a izvode se pukom vještinom, to jest osobnom okretnošću predstavljača, koju podupiru vješto sakriveni aparati, dapače i porazumljenje s nekimi osobami izmedju občinstva. U manjih gradovih i na selu snebiva se sviet od ovakovih čudesa, pred obrazovanim občinstvom cieni se samo relativna vještina takvoga „profesora." Nagradi li občinstvo pohvalom vješto izvedene fizikalne pokuse, to se ono tim klanja samo neizcrpivoj sili ljudskoga duha, koj neumornom uztrajnošću motri i iztražuje prirodne pojave, ustanovljuje njihove zakone, te ih uporavlja ne samo na svagdašnju nam korist i zabavu, već i za dalnja iztraživanja, po kojih znanost teži dospjeti do zadnjega pravoga uzroka prirodnih pojava. Občinstvo bi se ono ružno odalo, koje bi sjajnost takovih fizikalnih pokusa smatralo zaslugom predstavljača, on bo nije nego orudje učenjaka, što je Kratki-Bašik kod pokusa s električnim svjetlom na neki način i priznao. Ti pokusi s električnim svjetlom u zrakopraznih (Geisslerovih) cievih pomoćju Ruhmkorff-ova munjomagnetična navodila moraju da uzhite gledaoce svojom čarobnom sjajnošću. Zato ćemo te pojave negdje kašnje posebnim člankom protumačiti, a za sada hoćemo da u kratko razjasnimo, kako se strašila prikazuju na kazalištu i to tim većma, što je ovo stvar novija te se kao nekakva nedokučiva tajna nameće občinstvu.

Englezki fizik Pepper izumio je istom prije malo godina stroj u velikom, kojim je u Londonskoj politehnici pred mnogobrojnim občinstvom veoma obmamljivo prikazivao strašila, a za kratko je vrieme njegov izum uveden i na kazališta. Bitni dio toga stroja jesu zrcala, nu ne zrcala obična, kako ih rabimo u svojoj kući, s traga amalgamovana, već jake, veoma fino brušene ploče od zrcalna stakla, kako ih vidjamo na većih dućanih. — Bit će poznato, da se zrak, noseći naš glas, u obće zvuk, od drugih predmeta odbija, te ga opet svojim putem kao jeku do našega uha donosi. Podobno se odbijaju i sunčane, u obće svjetle zrake od drugih predmeta. Ovo odbijanje je prije svega nuždno, da u obće možemo vidjeti predmete; bez njega bi sav sviet zastrt bio tamnom noćju; mi bi vidjeli samo izvore svjetla: sunce, zviezde stalice, oganj, bljesak; ali niti bi vidjeli mjeseca niti druge planete, niti što je na zemlji; našemu se oku nebi prikazalo ništa osim n. p.

komadić trula drveta, koje bi svojim vlastitim svjetlom za nas dragocieniji bilo od najdragocienijega alema. — Kao što svaki pojav u naravi ima stanovite zakone, tako se i svjetlost odbija po nekih zakonih. Pruživa kruglja, ako upravnim smjerom udari o stienu biljara, vraća se istim smjerom natrag, ali ako se koso sastane sa stienom, to pod istim kutom odleti od nje na protivnu stranu. Po istih se zakonih odbijaju i svjetle zràke. Tko hoće da se uvjeri ob ovoj istini, neka kroz malu luknjicu u prozoru pusti tanku sunčanu zràku u tamnu sobu i neka ju uhvati običnim zrcalom: prema tomu, kako se zrcalo bude nagibalo k sunčanoj zràki, naći će, da se svjetlost vazda odbija na drugi kraj sobe. Čim ravnija, savršenije ugladjena je ploča, na koju svjetle zràke padaju, tim savršenije, pravilnije odbijaju svjetlo, t. j. zràke se vraćaju u istom redu, u kojem su dopale, nu drugim smjerom, a naše oko primivši ih, traži im izhodište u ovom smjeru, t. j. ono vidi sliku predmeta, od kojega su zràke na dotičnu ploču došle. Mjesec n. p. šalje ozgor svoje zràke na površje vode, a naše oko prima ih protivnim smjerom, ozdol, te nam se čini, kano da bi dolazile od slike mjeseca u vodi. — Da laglje shvatimo, gdje mora postati slika predmeta, pomislimo si, da se zràka, koja od predmeta upravo (okomito) pada na zrcalo, odbija istim smjerom natrag, da dakle dva puta ide u ovom smjeru, zato se čini, kao da dolazi iz daljine dva puta veće, dakle s mjesta, koje jest za zrcalom isto tako daleko, kao što je daleko predmet pred zrcalom. Ali u onom se mjestu prividno sakupe i druge zràke, što od predmeta koso dopiru do zrcala; mi zato vidimo sliku isto tako daleko za zrcalom, kako je daleko predmet pred njim. Izkustvo s običnimi ogledali svakoga očevidno o tom poučava. Naravska posljedica toga zakona jest, da se slika mora vidjeti kosa, ako zrcalo nagnemo prema osovnomu predmetu, jerbo zrcalu jest onda bliži gornji kraj i slike i predmeta. Hoćemo li, da se slika vidi opet osovna, to je nuždno i predmet nagnuti, dapače još više od zrcala.

Neravna, hrapava površja odbijaju takodjer svjetle zrake po istom zakonu, ali sbog njihove hrapavosti svjetlost se od njih širi na sve strane, s toga nam se čini, da kako prividno,kao da se sama svietle, a tim nam baš postaju vidljiva. Da bi u naravi bilo posve gladkih tjelesa, to bi se u njih druga tjelesa samo zrcalila, a njih samih nebi mogli ni vidjeti, kao što sbilja često neopažamo staklenih ploča, ako su čiste i dobro brušene. — Ali tjelesa neodbijaju svu svjetlost, već upijaju neki dio i pridržavaju; ovaj dio izčezava za naše oko. To su poimence crna tjelesa, koja mal ne sve zràke upijaju a skoro nikakvih neodbijaju. — Ako su ploče prozirne, to još prolazi i jedan treći dio svjetlih zrâka, te čini, da predmete i iza takovih ploča vidimo. Staklena dakle ploča i odbija i propušta svjetle zrake. O tom se može svatko uvjeriti pri običnih pločah naših prozora; mi u njih vidimo i svoju sliku, dakako slabu, a jasniju, ako im je zadak tamniji, i vidimo zajedno predmete iza njih.

Ova dva uvjeta — propuštati svjetlost i zajedno ju odbijati — nuždni su zahtjevi za zrcala, kojimi se stvaraju spomenuta strašila. Gledalac mora naime vidjeti i prostor iza zrcala, gdje se predstavljač bori s onimi utvorami, i mora zajedno vidjeti slike tih utvora. I na našem kazalištu moralo se opaziti, da je preko ciele širine pozorišta bilo sastavljeno veliko zrcalo od visokih, dobro brušenih staklenih ploča; ova stiena od zrcala bila je nješto nagnuta prema pozorištu, da se u njoj zajedno ništa neodbija iz samoga pozorišta. Pred zrcalom u njekoj dubljini bilo je prikrito pozorište za osobe, koje su strašila predstavljale. Prostor iza staklene stiene bijaše prilično taman, dielom da se staklo samo nevidi, dielom, da bolje djeluje kao zrcalo. — Buduć da je stiena od zrcala napred nagnuta, to bi se slike predstavljača vidjele u kosom položaju. Da se ovo izbjegne, mora predstavljač biti naslonjen o njeku kosu stienu; nu buduć da mu je onda samovoljno kretanje skoro nemoguće, to se on kreće samo naslonjen o stienu, a njegovo gibanje s mjesta na mjesto priredjuje se posebnimi koli, na kojih je dotična kosa stiena učvršćena.

U malenom si ovaj pokus može svatko lasno doma načiniti. Toiletno zrcalo, koje naš liepi spol vazda pri ruci imade, stavi se na ormar, pa se prilično nagne. Jedna osoba neka drži n. p. sviećnjak pred zrcalom, al dublje od njega; druga osoba neka se kao gledalac sjedne prilično daleko, n. p. dva hvata od zrcala. Dok bude prva osoba sviećnjak osovno držala, viditi će ga gledajuća osoba koso, nu ako se bude sviećnjak istim pravcem još jače nagnuo nego li zrcalo, to će se njegova slika vidjeti upravna. Visina, u kojoj valja držati sviećnjak, da se vidi ciela njegova slika, i koliko ga treba nagnuti, da se vidi upravan, lasno se pokusom pogodi. Ovaj pokus poučava zajedno, da zrcalo nesmje biti amalgamovano, ako se hoće da se predmeti vide i iza njega.

Cieli nutarnji prostor za predstavljače strašila mora biti preobučen crnim aksamitom, da samo od razsvietljenih osoba postanu slike za zrcalnom stienom. Slike su tim jasnije, čim su sjajnije razsvietljene predstavljajuće osobe, zato se u tu svrhu rabi ili Drummontsko ili električko svjetlo. Imade li duh izčeznuti, to treba svjetlo samo prikriti. Dok se osoba polagano razsvietljuje, vidi se s početka na mjestu, gdje se imade duh pojaviti, neki sjajni žar, koji polagano na se prima sve točniju podobu, dok se pred uplašenim junakom nestvori podoba duha, lagahnim korakom, ničim nepriečena k njemu se približavajuća. Junak se bori, maše, bode mačem, nego ruka i mač zaman lete zra-

kom, duhu on nemože nahuditi — dok opet neizčezne istim nedokučivim načinom, kojim se je bio pojavio.

A kako bi bilo, da od čuda zapitamo borećega se junaka, šta li je vidio, a on da nam odgovori, da nije vidio ništa, kao što ni mi nevidimo svoje slike tražeći ju za zrcalom? Odtuda sliedi, da predstavljaču treba osobite vještine, jer mora potanko znati, gdje i u kojem se pravcu strašilo prikazuje obćinstvu. X.

SITNICE.

— U oči rodjen-dana nj. veličanstva cara i kralja predstavljala se u narodnom kazalištu prvi put Zajcova opereta: Majstor Puff, a uz nju vesela igra od Benedixa: Tvrdoglavost ili Hvala bogu, stol je prostrt. — Radi kraljevskoga sajma predstavljat će se danas poznata opereta: Deset djevojaka a za nijednu muža. U toj opereti pjevat će prvi put g. Grbec. — Mjeseca rujna bit će valjda opet nekoliko predstava, a redovita saisona počet će 15. listopada. — Predstavljačko osoblje popunit će se jednom Poljakinjom iz Černovica i g. Gjorgjevićem, koj je primljen pokusa radi.

— Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdala je knjigu VIII. svoga „Rada". (U štampariji Dragutina Albrechta u Zagrebu str. 220.) Sadržaj je toj knjigi: O meteorih u obće i napose o slavetićkom od J. Torbara. — Pleme Berislavićâ od M. Mesića. — O slogu hrvatskom od A. Vebera. — Bogomili i Patareni od dra. Račkoga. — Književne obznane: Komparativna mitologija od V. Jagića. — Najnovija izdanja slovinskih književnih starina trudom I. I. Sreznevskoga od V. Jagića.

— Od „Starina", što ih izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izašla je ovih dana knjiga I. (U štampariji Drag. Albrechta u Zagrebu str. 236.) Sadržaj joj je ovaj: Knjiga Konstantina filosofa o pravopisu od Gj. Daničića. — Rukopis Vladislava gramatika. I. Pregled. II. Život sv. Ćirila. III. Pohvala sv. Ćirilu i Metodu. IV. Život Ilariona episkopa moglenskoga, od Gj. Daničića. — Bugarski rukopis pisan god. 1277, od Gj. Daničića. — Prilozi za povjest bosanskih Patarena od dr. Fr. Račkoga. — Spomenici za dubrovačku povjest u vrieme ugarsko-hrvatske zaštite. A. Povjest i listine. B. Izvodi iz „Lettere e Commissioni di Levante" od dra. P. Matkovića. — Ugri u Mletačkoj od S. Ljubića. — Ogledi stare hrvatske proze. I. Život sv. Katarine. II. Zakon primanja u bratovštinu od V. Jagića.

— U vojničkom Sisku izlazit će od 1. rujna dnevice nove političke novine pod naslovom: „Zatočnik". Urednici su: Josip Miškatović i Ivan Vončina; ciena im je na četiri mjeseca u Sisku 5 for. s poštom 6 for.

— Od svih koledara za god. 1870 prvi je izašao „Koledar i ljetopis društva Sv. Jeronimskoga". (U Zagrebu tiskom Karla Albrechta.) Osim običnih koledarskih stvari ima u toj knjigi liepe pouke za puk. — U ljetopisu družtvenom pripovieda dr. Posilović gladko i umiljato zametak družtva, radnju privremenoga odbora, viećanje i zaključke prve glavne skupštine i radnju privremenoga odbora od 21. kolovoza 1868 do 1. srpnja 1869. Uz ljetopis štampana su imena članova i pravila družtva. — Ivan Truski razložio je pjesmom „Rodu knjiga" naum družtva. Pjesma je dakako didaktična al i liepa. Uz nju je od istoga pisca pripoviedka: „Krasna žena", čitateljem Vienca i onako poznata. — Od dra. Franje Ivekovića ima „Život Jeronimov", a od Josipa Torbara „Ptičja skupština", u kojoj se ptice šaljivim načinom zagovaraju i brane od ljudskoga progonstva.

Ciena je knjigi 40 nvč. Ovo je dakako malo za punih sedam araka; al da je moguće morao bi pučki koledar još cieniji biti. Tko je prijatelj narodu, ovu knjigu neka preporuča i razprostire na sve strane; jer u njoj neima nego sama zdrava duhovna hrana.

— U Zagrebu se sastavilo družtvo učitêlja, zove se „Zajednica učiteljska"; svrha mu je obrazovanje i sve to veći napredak samih učitelja; pravila su tomu družtvu već potvrdjena. U „Napredku" pako čitamo izjavu, koja je vrlo nalik protestu; ima više učitelja, koji vele, da toga družtva nisu osnovali. — Ovo je nekakva zagonetka, a bit će po svoj prilici i spletka ma s koje strane.

— Ne davno je u Parizu izašla knjižica: Les populations de l' Europe orientale, par un Français" (str. 87), u kojoj se pisac, mislimo poznati Adolf d' Avril, odlično očituje proti dualizmu u habsburžkoj monarkiji a za federaciju.

— C. akademija nauka u Petrogradu izdala je nedavno „čtenija 2 fevralja 1868 v pamjat Ivana Andreeviča Krylova", koja izpunjuju 40 araka. Krilov je našim čitateljem poznat sa svojih glasovitih basna i satira; o njih se u toj knjizi svestrano razpravlja; pa su osim njih u prilozih ondje naštampane njegove komedije i komička opera „Kofejnica".

— Onim, koji se bave slavenskom mitologijom, bit će zanimiva razprava docenta na gradačkom sveučilištu dra. Gr. Kreka: „Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie. Wien 1869. Str. 92.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 32. U Zagrebu dne 28. kolovoza 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zrinjski.

5.

Zrinjski ubio Kocijana.

Dopadoše s tihe Une glasi:
Zrinoviću žalostna ti majka!
Ti se gradiš čuvenim junakom,
A Hrvatom kakva nigdje nema,
Koj bi dao život za kršćanstvo,
I za grudu naše zemlje slavne,
A ti posla silnu izdajicu,
Kojoj nema nigdje pristaništa,
Da se širi gradom kostajničkim,
Da na tvoje njega ime drži,
Al ti nema vjere u nevjeri;
Kako amo ljuta zmija dodje,
Odma stade šurovati s Turci,
I sad hoće, da jim grad predade,
I da podje kralju Zapoljskomu,
Gdje će, veli, tebe dočekati,
Da udrite skupa na Hrvate,
I Zapoljskog njima nametnete.
Tak o tebi Kocijane kaže.
Kada čuo glase Zrinoviću,
Zapali se obraz na junaku,
I zadrkta srdce za prsima,
On ni časa jednog ne počasi,
Već se baci konju na ramena,
I poleti svojoj Kostajnici.
Kako junak Kostajnici dodje,
Susrete ga silni Kocijane:
Dobro jutro sladki pobratime,
Što te amo nosi iz nenada?
Odvrati mu Niko Zrinoviću:
Ne pitaj me, što me amo nosi,
Već otvori u gradu odaju,
Da ti ondje dvije rieči kažem.
Tad junaci u grad unidjoše,
I za stol će odma posjedati.
Nosi Grabuš vina rumenoga,
Hojšić sluga meze im dodaje.
Usta tada Niko Zrinoviću,
I podiže punu kupu vina,
I ovako junak nazdravio:
Bog da ubi cara Sulejmana,
I Ivana kralja Zapoljskoga!
Ne prihvati Kocijan mu čaše,
Već on uze na to govoriti:
Nemoj tako sladki Zrinoviću,
Već ovako meni ti nazdravi:
Bog da živi cara Sulejmana,
I našega kralja Zapoljskoga!
Planu u to Niko Zrinoviću,
Pogledao mrko Kocijana,
Prospe vino i polupa čašu,
I tako mu srdito zakaza:
Zmijo jedna, šarena ti vjera!
Zar te zato uklonih ja svietu,
I prihvatih nevolje bratimstvo,
I ključe ti moga grada predah,
Da ih nudiš caru osmanskomu,
Da pogaziš ime Zrinovića,
I otvoriš pute dindušmanu,
U slobodnu našu banovinu?
Njemu na to Kocijan odvrati:
Što si mene bratski zaklonio,
Rado bi se tebi odužio.
Evo brate, istinu mi kaži,
Šta je Nadažd, šta je Kegleviću,
Oba sada od Hrvatske bana,
Prema tebi najvećem junaku,
Što vas ima junačka Hrvatska?
Na njima su časti svekolike,
A na tebi brate još nijedna,
Al ti nadjoh sudca pravednoga,
Baš u glavi kralja Zapoljskoga:
On ti nudi cielu banovinu,
Da banuješ s njome ti jedini.
Odvrati mu Niko Zrinoviću:
Ne moj mene tako ti kušati;
Ja ne znadem kralja Zapoljskoga,
Veće znadem kletog buntovnika,
Koji razdor sije med Hrvati,

Al iz toga osveta će nići,
Urodit će ljutimi noževi,
Te će lažu raznest na komade.
Tad mu u rieč Kocijan upade:
Ako ti je mala banovina,
A ja znadem cara Sulejmana,
On će tebi Bosnu udieliti,
Liepu Bosnu i Hercegovinu,
I Hrvatsku, što se Beču klanja;
On je voljan tebe okruniti,
I hrvatskim kraljem pripoznati.
Kad to čuo Niko Zrinoviću,
Jedva mogo od jeda izreći:
Kini mi se zmijo spred očiju,
Da mi krvca gnjevom ne uzkipi,
Da na mjestu tebe ne ukapim;
Sa Turčinom druga bit ne može,
Van da s njimi krv i nož budemo,
Ili Turci zginut, il Hrvati.
Kad se vidje Kocjan u nevolji,
Od ina se njemu ne mogaše,
Već Nikoli tako progovorit:
Moram brate istinu ti kazat:
Ja predadoh Kostajnicu Turkom,
Doć će Mehmed, grad će ti uzeti,
A na ime kralja Zapoljskoga,
Pa kad nećeš k Turkom ti prestupit,
I kraljevat pod zaštitom turskom,
A ti ćeš mi Turčinu robovat.
Oto rekav silni Kocijane
Uzdade se u junačtvo svoje,
Povadio sablju iz korice,
Stade vikat svoje uzdanike:
Šerif bega i Aliju ljutog.
Skoči Šerif, priskoči Alija,
Al povadi sablju Zrinoviću,
Jedva mahnu svojom uzdanicom,
Već odrubi obadvima glave.
Tad na ljutog navali Kocjana,
Stade s njime po sobi se nosit.
Junak bjaše silni Kocijane,
Junak bjaše mejdan znadijaše,
Stade radit Zrinjskome o glavi.
I bilo je grozno pogledati,
Kak se žeste obadva junaka:
Mršte čela, a škripaju zubmi,
Mašu gvoždjem po gluhome zraku.
Dobra sreća najzad priskočila,
Zahvatio Kocijana Zrinjski
Posred pasa, ukide ga s glasa.
Tad Nikola vojsku sakupio,
I na mrtvog kazujuć junaka
Ovako je njojzi zakazao:
Evo ovdje ovu junačinu,
Što je mogla više sunca sjati,
Pa je jadno sada poginula,
Jer je u nje crna duša bila,
Što nemože zlatu se oteti,
Pa će za njeg obraz pogaziti,
Vjerom krenut, izdat domovinu.
Al tako mi boga velikoga,
Tko vas misli šurovati s Turci,
Svakog ćemo tako nagraditi,
Svako će nam sablju poljubiti;
Sa Turčinom druga bit ne može,
Van da s njimi krv i nož budemo,
Ili Turci zginut, il Hrvati.
Nebojte se, moja braćo draga,
Uz nje pako, uz nas bog će stati!

Posestrima Poljakinja.

Pripovieda I. T.

(Konac.)

II.

Graničari, kad su koju godinu na vojsci, pak kad iznenada pukne glas, da će kući, od velike radosti stanu poigravati, pjevati i jedan drugomu privikivati vesele besjede i doskočice. Sva se četa uzvrpoli, jedan sklada veselo svoju robicu u telećak, drugi čisti pušku i uljem ju podmazuje, a tiho joj govori: „Nanosio sam te se i načistio, kad dodjemo kući, mile će te ruke prihvatiti i u tanko ruho zamotati, da nehrdjaš na polici, a moje će se ruke mjesto tebe latiti pluga i motike, da priradim dječici krušca. Uz tebe sam dangubio dosta i nenatekao svojim ništa, doba već je, da se razkrstimo!“ — Nije ni čudo, od tisuće junaka, što ih ima u svakoj četi, malo koji nije oženjen, malo koji neima od srca poroda. Kako da se nevesele povratku? Zar češ graničaru zamjeriti, kad u tudjem svietu budući uprti sinčića svoga gospodara a pomišlja si blažen, da noša svoga sokola na krkači? A zapovied je došla, da će kući, a kratelj ga nije zadavio u dalekom svietu, a vjerna mu se druga i djeca nadaju i vesele, kao ozebao suncu! Pak da se neraduje krajiški vojnik, kad je na polazku u domovinu?

Opazili to Poljaci, opazila to i Cecilija gledajući i slušajući, gdje dječak satnikov poskakuje, kovčege satnikove pjevajući izprašuje, robu u njih trpa i sam se na put sprema. Pošteno ponašanje krajišnika, njihovi običaji, njihova poslužljivost, njihovo veselje na polazku, sve se to mililo Cecilijinoj duši, a Miladin, tako se zvao satnikov dječak, bio joj brz na posluhu, bió voljan i veseo, kad ga zvala, zašto pitala ili kuda šiljala. S toga videći, gdje Miladin satnikovu robu sklada, doniela mu liep svilen rubac, da ponese svojoj ženi, i liepa kupovna platna, da si dá dječici sašiti liepo ruho. Miladinu polećeše suze na oči, steglo ga oko

grla jedva mogao izustiti: „Hvala vam — do neba!“

Ali što je od satnikove posestrime? Kud je zamahnulo njezino sestrovanje? Zar se je samo titrala ljubavju svoga pobratima? Nije li se glas o skorom razstanku kosnuo njezina srca?

Žensko je srce veliko čudo božje, žensko je srce vrstno priviknuti i odnemariti, pomilovati i odtudjiti se, pregorjeti i nežaliti, prkositi i podavat se, trpljeti i goropadnjeti na sto načina, sa sto uzroka. Žensko vjekovanje nije drugo, već neprestana kinba i revnja srca. Što ženskoj glavi srce veli činiti, često je bolje od onoga, što joj um zapovieda.

Cecilijino srce smilovalo se nesrećniku, Cecilijino srce nasladjalo se pregarajući namišljenu sreću i vršeći težku dužnost, da neodbija satnikove ljubavi a da sama neljubi. Cecilijino srce znalo se žrtvovati a žrtve nezahtievati. Odnemarila satnika kao nesudjenoga dragoga posve, a kao pobratima pazila i žalila ga punom mjerom. Misleći na skori razstanak pitala se, tko će oko njega tetošiti, tko će ga tješiti i sloboditi, tko će mu s uma tjerati tužne misli o njegovoj bolesti, o blizom skončanju? — Omiljelo joj njezino požrtvovanje, pak joj žao bilo nedodvorit ga smrti. Takovo vam je žensko srce.

Vidjeo to požrtvovanje naš satnik i često ponerući u dubinu njezina golubinjeg oka i milujući objeručke njezinu desnicu veljaše joj: „Bog će vam tu zadužbinu naplatiti!“

Ele bilo se razstajati i najteži čas preboljeti. Satnik osjećaše, da se za vazda razstaje sa svojim nesudjenim zlatom, sa svojom jedinom i pravom prijateljicom. Činilo mu se, da je na umoru — suze ga obliše, trže se iz naručja liepe Poljakinje, vinu se na konja i trgav sablju iz korica poleće pred sakupljenu četu i poviknu: „Zum Gebeth!“ (Pomolmo se!) Pokleče četa i snimi klobuke a trubači zatrubiše pobožnicu, koja i okorjelo čeljade u srce dira. Na povik satnikov podigoše se opet naši krajišnici, prekoramiše puške, krenuše se desno u dvorede a satnik H. povika muklim glasom: „Bataillon marche!“ Pozdravi sabljom još jednom svoju nesudjenicu, pa nikad više!

I nadporučnik K. prolazeći mimo dvora prinese sablju grudma i spuštiv ju nice učini počast poljskoj krasotici žaleći svoga druga, što mu Bog nije dao zdravlja i sreće, da vodi toga angjela svomu domu!

Srećno stigla četa u svoju postojbinu. Satnika H. zapala neka od štopa podalja satnija a nadporučnik K. postavši na povratku satnikom dobio satniju tik do njega, za dobre pô ure mogao drug drugu dojahati i tako se malo ne svaki dan sastajahu. Izprvice držao se H. dosta dobro. Blažiji zrak u domovini prijao mu vrlo, ali čim se pojavila zima, spopade ga opet kašalj i okrenu sve na gore.

Nesmio nikud nikamo iz kuće a kad nebi mogao doći pobratim, nije imao s kim, da se samo porazgovori. Sav se dugi dan mučke šetao po sobi ili sjedio pred svojim pisaćim stolom neprestance gledajuć u svjetlopisnu sliku u preliepom okviru od modra baršuna. Bila slika posestrime Poljakinje.

Obećala pisati i pisala mu, ali on nečitao nijednog pisma, jedno s toga, što je Cecilija pisala poljski te bi ga velike muke stalo razumievati po izbor izreke; a drugo, što ga je savladalo neko nehajstvo, neki mrtvi nemar; te se bojaše, da ga iz toga polusna neprobudi umiljata Poljakinja.

Kad je prvo pismo došlo, reče si pobratimu K.: „Na ti, ime, Cecilijina pisma, ti ga i onako bolje razumieš od mene, a vriedno će biti, da ga čitaš, da proučiš toga angjela. Možeš se nadati najsladjemu zabavku, mene bi ubilo, da na svojoj samoći razabirem njezine divne prednosti, njezine sladke besjede — a da nečujem njezina živa glasa. Srce bi mi puklo, što je nemogu zagrliti, nemogu svojom nazvati. — S toga mi, brate, i nekazuj, što piše, već se nasladjuj sám i da sirota nebude uvriedjena, odgovaraj joj u moje ime, što znaš i hoćeš. Ona i onako nepozna moga rukopisa, te ćeš mi učiniti veliku uslugu, ako me izporučiš i na mjesto mene svaki put odgovoriš. Vidiš, kako mi je. Piši joj sve, piši joj, da sam ju strastno ljubio, da sam uz nju samo srećan bio na ovom svietu. Reci joj, da ni na onom svietu neću zaboraviti njezina sestrovanja. Mojoj zahvalnosti neima dočetka, ako se obistini neumrlost duše, kojoj se nadam.“

Pristao pobratim i dobivao od drúga sva Cecilijina pisma te redovito na svako pismo odgovarao podpisujuć se vazda „vjernim pobratimom“. Nemože se lako pomisliti zanimniji način obćenja s umnom ljepoticom od toga dopisivanja. Cecilija pisala pobratimu i razgaljivala svu svoju liepu dušicu, a nije joj ni na kraj pameti dolazilo, da tko drugi ta pisma prima i odgovarajuć joj njezinom dušicom pokreće. Satnik K. znao je, tko mu pisma čita i na njih odgovara, ali pišući na tudj račun nije mogao znati, da li se pravo pritvara i da li nepredočava nevjerno duševna života bolestna si druga.

Zapala me sreća, te sam sva ta pisma čitao. Cecilija, kako rekoh, pisala poljski a satnik K. odgovarao hrvatski. Izvadit ću iz tih pisama, što mi se čini prikladno popuniti vjerodostojnim načinom i na kraj izvesti pripoviest, koju pripoviedam.

U prvom pismu pisala Cecilija medju ostalim: „Odkad odoste, nema dana, kad se nespominju u nas vrli graničari. Jedni pripoviedaju, kako su im vaši vojnici drage volje pomagali pri svakom poslu. Drugi se hvale, kako su ih hrabri pomoćnici smrti izbavili. Treći nemogu zaboraviti, kako su im krajišnici s dje-

com liepo postupali, u naramku ih nošali, na koljenu ih gegali, dočim su djeca drugim vojnikom vrlo zazorna i nepriličua. Velju vam dragi pobratime — sve selo žali odlazak vaše čete, a ja se radujem, što su se toli bistroumni i dobrodušni ljudi povratili svojim porodicam, da uzmu samo svoju i svojih korist preda se, a da nemoraju srca si zavaravati milujući i pazeći tudju djecu. — Stara Katinka Cibuljskova plače, što joj neima na stanu vašega druga nadporučnika K., koji ju iztrže iz šaka krivodušnih vjerovnika. Bog mu plati, veli starica, jer što mu je još odkupa dužna bila, to joj je nadporučnik na polazku poklonio. — Ja samo Vas žalim, dragi prijatelju, vi se nepovratiste nikomu svomu, a što vam je milo i drago bilo, kako mi rekoste, nesmije vaše biti. I ja se rado pribrajam onim, koji su vam, srcu dragi — i s ponosom zovem se Vašom posestrimom. Dopustite mi dakle, da Vam i pismeno sestrujem, da vam sestrinskom pažnjom po koju brigu na čelu razpudim.

Pišite mi što ob odielu i običajih ženskih glava u krajini, osobito ob uzgoju častničkih kćeri, što o sebi misle, što vas dan rade i koje su im najmilije dangube?"

U drugom pismu raduje se Cecilija u veliko, što je već dobila odgovor i što po tom odgovoru vidi, da ju je pobratim vrlo dobro razumio. Zahvaljuje se, što ju blagoumice svojim angjelom naziva i što ju obasiplje bezkrajnom ljubavju. — „Malo neprekoračiste medje bratinskoga prava" piše mu, „ali vam prosto bilo pred Bogom, što tolike striele odapinjete na moje siromašno srce. Ako li sam Vašoj duši povod svakomu plemenitomu pregnuću, a to je naš zadatak na bielom svietu, onda Vas Vašom ljubavju zaklinjem, pregnite junačkim srcem i osvjetlajte si lice, jer što mi o ženskom svietu po krajini pišete, tužno je sbilja i treba na brzu ruku lieka. Može li i što žalostnije biti već neumjeti ni kvasa u kruh umiesiti, ni jestojske začiniti, ni povrtelji nasaditi? Sve je, velite, prvobitno, neugladjeno, neutančeno. Dajte za Boga brže kakvu domoljubnu gospoju uputite, da djevojke iz sela k sebi priziva, nebi li jih u ženski posao uvježbala, bit će joj za dušu! Uzpirite u častničkih kćerih ponos i domoljubje, ko što ga mi Poljakinje s materinskim mliekom, usisamo, pa se neće od svoga roda tudjiti, ni rádá sramiti!

Molim Vas, pozdravite Vašega prijatelja na moje ime, ja mu čestitam, što je postao satnikom, koliko o njem sve po malo doznajem, veliki je poštenjak, al mu nemojte kazati, da ga toliko hvalim."

Odgovarajući na to pismo valjda je namjestni pisalac s uma smetnuo ćud i narav svoga pobratima, te je odao svoje domoljubno srce i svoje dične nakane; s toga u trećem pismu pisala Cecilija: „Čudom se čudim, koliko se u domovini promieniste. Kada sa mnom govoraste o domoljubju, često sam se jedila, što se svakoj pretjeranosti rugaste i što od svakoga uznosa dvie trećine odbijaste. A sada mi se čini, da Vam je domoljubno srce otelo mah, te se izjedate i tugujete, što neimate uza se više domoljubnih pregalaca. Istinu Vam kažem, to me veseli, ali da sam na Vama prvo opazila to silno pregnuće, nevjerujem, da bi bila mogla odoljeti srcu i neljubiti Vas više, nego li Vi mene ljubljaste, kada mi se pretvaraste mudrim umjerenikom. Posestriste me, a ja pristadoh i ušutkah svoje srce, da se neodživa, gdje ga nezovu. A Vi sad sestru si napastujete i dirate u žice, koje žensko srce zamamljuju. Zabranjujem Vam iznositi zlato na vidik, za kojim mi srce čezne. To nije pobratimski. A dočim tako, pravo reći, vilujete, tužite se na kraju pisma, da Vam je svaki dan to gore. Nevara li bratac sestre, netitra li se navalice s djevojačkim srcem?"

Zastupajući svoga pobratima bio do duše naš pisalac od tadaj oprezniji, ali ipak sliedeći misli i osjećaje tankoumne Poljakinje nemogaše premučati i zabašuriti jeke, kojom mu se odazivaše puno srce. Mililo mu se zavirkivati u liepu dušu Cecilijinu, a kad bi posietio bolestna druga, nemogaše oka svrnuti sa njezine slike. Da je imao s Cecilijom naustice razpravljati brige i želje svoga srca, bio bi se žapao govoriti; da je mjesto svjetlopisne slike pred njim stajala živa Cecilija, nebi se strašivica poduhvao glednuti joj u golubinje oko, bojao bi se, da će se na žeratku toga oka opržiti.

Medjutim mu pobratim H. oslabio u toliko, da se je jedva mogao na postelji pridignuti. I sbilja okanio se i sam svake nade, da će moći ikad više službovati. Javi se dakle bolestnim i zamoli, da se stavi na mirovinu. Pobratim mu ponudi u svom stanu liepu, zračnu sobu i tako se preseli bolestnik iz svoje samoće u preliepo selo do potoka, gdje mu pobratim satnikovaše.

Naravski, da se je to pisalo Ceciliji i budući se dala živa sgoda, opisao joj K. svoj satnički stan i krasni položaj sela. Otelo mu pero mah te joj pisao tom prilikom i to, da braća samo pogrješuju posestrimu, koja bi im poljačkom gorljivošću pretvorila selo u raj božji a sve seljačke djevojke primjerom i uputom u same dobrotvorne i lakokrile angjele.

S toga Cecilija zamierala u četvrtom pismu svomu pobratimu, što grieši o nju i mêku joj meće na visoko, kamo se uzpeti nemože. „Koliko bi" pisaše Cecilija, „rada obići i vidjeti Vas i vašu domovinu na jugu i kolika bi mi posestrimska dužnost bila na posjetu tom razvedriti Vašu dušu i obodriti Vaše dičnim domoljubjem uzplanulo srce; to ipak nemogu i nesmijem prekoračiti medje, kojom se ženski dobar glas zaokružuje. Vaš prijatelj K., u kojega dvoru sada stanujete, i onako se je dosta tudjio od mene i samo na odlazku činjaše se

nešto malo sjetan, sve dakle da imam pravo doći, žapala bi se toga poštenjaka, komu, čini mi se, niesam po volji stvorena, jer me svega puta eto ni nepozdravlja. Ili morda od ljubomorstva premučaste mi, da se K. po koji put mene sjeća. Nebojte se, dragi prijatelju, ja sam Poljakinja i ponosim se, što mojim poticanjem planuste tolikim domoljubjem, koje se iz svakoga redka Vaših pisama javlja. Vjerujte mi, da Vas i nepoznam u glavu, pa da ste kozičav i Bog zna kako nagrdjen, a da samo jadna smijem svojiti Vaše domoljubno srce, ja bi Vam vjerna vjerenica bila. Al ovako, kad mi to nije sudjeno; Vaša sam od svakoga zadražívanja zaziruća najvjernija posestrima Cecilija."

Sad nebilo nikud nikamo, već da marljivi dopisivalac reče koju o sebi samu. „Istina Bog" izpričivaše se Ceciliji na tudje ime „prijatelj mi K. više puti reče, da Vam doglasim njegov pozdrav i poklon, al imajući o poglavitijih stvarih pisati, zaboravih te običajne nadostavke svijuh pisama. Tko nebi, s Vami dopisujuć si, zaboravio takovih mimogredica? Medjutim mogu Vam vjeru zadati, da bi se satnik K. cienio vrlo srećnim, kad bi Vam mogao ičim u volju ući. Dapače gotovo nemogu podnositi, kad došav u moju sobu nezna očiju svrnuti s Vaše slike. Istina, nesgrapan je i nepitom, plašljiv i nespretan, ali mu je srce prostrano i puno.

Sve to više iznemažem te nemojte se čuditi, ako Vam prestanem pisati. Prijatelj mi je K. obećao obavieštivat Vas o postupu moje težke bolesti. Priek viek Vaš zahvalni pobratim."

Morao K. nagoviestit, što se je imalo za koji dan dogoditi, jerbo je bolest pobratimova otela bila mah i samo mu još čuvahu dušu.

Videći bolestnik, da sve kraju ide, zovnu svoga pobratima i tiho mu reče: „Eno, ime, u onom kovčegu moje oporuke i zapečaćena pisma, koje namah poslije moje smrti pošlji Ceciliji. Brate, ja ju tebi ostavljam, nemoj odbiti toga angjela, ako se sklonom ukaže — moju poslednju i jedinu želju izvršiti. Ona će ti pisati. S bogom brate!" I još se malo mučio, tad poslednjim uzdisajem oprosti se sviuh muka, sviuh želja i nada na bielom svietu.

Vjerna mu prijatelja poliše suze i prežalostan sjeo namah pisati Ceciliji, da joj na kratko javi smrt njezina pobratima. Pisao joj poljski, priložio priepis oporuke, kojom pokojnik sav svoj nemali imetak ostavlja gospodični Ceciliji **skoj, priložio i zapečaćeno pismo pokojnikovo.

Sa zvonika male župne crkve razliegao se žalobit cinik glasnoga zvona, a dječak pokojnikov kasaše turoban na pokojnikovu vrancu u štop, da poštaru preda pismo na Ceciliju. Tamo našao odgovor Cecilijin na predjašnje pismo, u kom K. još na ime pokojnikovo govoraše sam o sebi.

Dobro li dodje taj odgovor pokojnikovu prijatelju! Ponie Cecilijinu sliku u svoju sobu i pogledajući u krasno čedo čitaše na poljskom jeziku od prilike ovaj posljednji odgovor pokojniku: „Mili pobratime! Drago mi je, što mi pišete o Vašem prijatelju. Ja sam tvrdo vjerovala u njegovo poštenjačtvo, dapače držim, da u malo koga ima tolike značajnosti i dobrinje, kolika je u njega. Samo mi se činjaše nezajedničan, nepristupan i potreban onoga uznosa, kojim obiluju Vaša pisma. Čudna sam znati, koje mu čustvo srcem pokreće', kad nemože svrnuti pogleda s moje slike. Morda me žali, što sam druževna i povjerljiva. Ozbiljnikom je vazda zazorno žensko zanovetanje. Ali tomu nas je Bog stvorio, da se nedrvečimo od svieta mužkom premudrošću.

Nemogu tajiti, da me neka čudna težnja poteže u domovinu hrvatskih sokolova, u tu jedinu našu zemlju, gdje neima plemskoga preimućtva, da zazire od narodnoga običaja i da oddieljuje svoju korist od koristi zemlje. A neima u vas ni onih poljskih pijavica, koje prostoj svjetini zajmom tobože pritječu u pomoć, a tiem ju upropašćuju, samo da svoje žepove napune. Blago si ga toj vašoj zemlji, kad jednom uljudba i radinost pretegnu većinom naroda!

Ta me je têžnja potezala, kadno se odlučih, da Vam sestrujem po običaju Vašega naroda. Rekla bi, da mi ista mati povladjivaše to prevolievanje. S toga mi je i Vaš drug u volji bio i štovala sam ga svesrdno, ali mi nije na um došlo izaći mu drugim čustvom u susret, nego li kojim me on odlikovaše. To će Vam malo koje žensko čeljade na sva usta kazati, ali poštenjak je svakoj mio a njegva je stvar vidjeti, je li srce prema srcu. U tu žicu zaigraste i Vi, dragi pobratime, u početku našega poznanstva, ali za dobe uzpregnuste i neograničenom uzdanošću i svojom nesrećom opredieliste mi stanovište. S toga stanovišta može i mora žensko srce voljeti svakomu zatočniku, svakomu velikomu junaku, pjesniku i drugomu umjetniku. Ali bio velikan, koji mu drago, pa izabrao izmedju svojih štovalica i najmeću, neće prava ljubav buknuti u njezinu srcu dok i velikanovo oko nesine munjom božjega ognja. Pravoj se ljubavi hoće ljubavi, da doraste do vrline požrtvovanja a sreći do vrška.

To velim i pišem pobratimu, a nevelim i nenamjenjujem Vašemu drugu, koji se je, kako mi pišete, zagledao u moju sliku, a slika mora trpljeti, nemože ni povladjivati ni zlosrdice suzbiti.

Znam, da ste mukotrpan i jak, neću Vas dakle ničim sokoliti, samo posestrimsku ljubav i žalost pred oči Vam stavljam i u duhu uz Vas bivam te sam Vaša nesudjenica."

Imao satnik K. dosta o tom razmišljati. Imao i drúga pokopati, ostavštinu mu popisati i pisma urediti, dok Cecilija neodluči, što će joj se slati, što li prodavati.

A i posljednje ne njemu već pokojniku namienjeno pismo kosnulo se njegova srca. Zar nije napomenula njegove nedruževnosti, njegove neslobode i oskudice uznosa? Težko bi mu bilo kazati, da onaj uznos na ime pokojnikovo pisanih pisama polieže od uzleta njegove duše, da onih pisama nije pokojnik, već da ih je on pisao. Pa ipak u svojoj prostodušnosti netajaše mu Cecilija, da joj je kao poštenjak, kao značajnik u volji. A da li se mogaše vrstnim cieniti, da razigra tu njezinu volju, da ognjem žarke ljubavi ugrije tu plemenitu i sviestnu dušicu, pak da se smije usuditi dražim i vrjednijim joj biti od pokojnika? A baš pokojnik mu je ostavio i preporučio Ceciliju rekav mu na umoru, da si neda oteti toga angjela, i da će mu Cecilija već pisati.

Što li će mu Cecilija pisati? — Zar da joj nepiše sám, koje mu čustvo pokreće srcem, kad s njezine slike nemože svrnuti očiju?

Neima dugo Cecilijina pisma, neima satniku odgovora, što mu je činiti od pokojnikove ostavštine. A nesmije se povodom posljednjega Cecilijina pisma pravdati, nesmije joj se odati, da ga je razpečatio, mjesto da ga je Ceciliji povratio, jer je došlo poslije smrti onoga, komu je pisano bilo.

Zabrazdio naš satnik u velik posao, nasipavao ceste, u susjednu selu gradio novu učionu, nedjeljom sazivao svjetinu i čitao joj „gospodarski list“, svjetovao ju, da bude radina i štedljiva, nastojao, da bude napredna i da bude ponosna. Kad bi selom prolazio i opazio, da oko koje kuće nije čistoće ni reda, jao si ga onda planinci. Nije nijedne psovao, ni grdio, već je samo blagim načinom znao reći, da je čistoća i Bogu mila, te da je osobito ženskomu čeljadetu sramota trpljeti nečistoću i ako još jedanput takov nemar zateče, da će dati po svih selih razglasiti, koje su najnemarnije planinke. Tiem je dotjerao, da je milota bila niza selo poći; uz cestu zasadio jablanove, te se putniku činilo, da u tom selu bog zna kakva bogata vlastela hladuje i banuje.

Nepripoviedam toga, da hvalim satnika K. i da bude zavisti. Bog dao, te ga nadkrilili svi ostali satnici po našoj krajini i svi veliki i mali sudci po našoj nekrajini. Ja pripoviedam o satnikovu domoljubnom revnovanju, da mogu natuknuti, kako je svemu tomu ponešto i domoljubna Poljakinja povodnicom bila. Tko neće dvostrukom revnošću nastojati oko plemenita zadatka, kad je do toga zadatka stalo carici njegova srca? Samo da té naše carice znadu velesrdno željeti i od želje neodustajati poput posestrime Poljakinje!

Nabrajao sam satnikove poslove i s toga, da vide mile naše čitalice — svietlo im lice! — kako satnik K. nije imao kad očajavati ili morda u vodu skočiti, što poslije smrti satnika H. više tjedana minu, a od Cecilije ni glasa čuti nije bilo.

Napokon davno izgledano pismo Cecilijino dodje.

Neću vam kazivati, kako je satniku čudno bilo oko srca, kad je to pismo primio i u ruci nerazpečaćeno prevrtao.

Osokolio se, razpečatio i pročitao ga strjelimke šibajući očima po crnih redovih.

Da neduljim šale, već da ugodim vašoj znaličnosti, evo pisma od rieči do rieči:

„Štovani gospodine! Imala bi Vas držati za pokojnika, jer se mjesto njega a po njegovu svjedočanstvu gradiste mojim pobratimom. Njega mi nije, nebi mi dakle smjelo ni Vas biti, ako je ono istina, što mi toliko puti napisaste, da ste moj vjerni pobratim.

Ili bi doznav, da nieste onaj, kojim se gradiste, morala kazati: Čuvido! ja te nepoznam. Snimi krinku, da te vidim, tko si; ili se razstajmo i neduljimo šale, koja samo za čas valja.

Ali znam iz pravoga dopisa pokojnikova, da se samo njemu za volju gradiste njim samim jedino s toga, da nežalim nanj s njegova nemara.

A moram i ono vjerovati, što mi pokojnik o vas pisa, da marite za me i da sam Vam vazda na umu. Uzmem li još uz to iznovice pretresati i razabirati Vaše dopise, to vidim na prema se umna domoljuba i plemenita pregaoca i vidim štošta, što mi je na ime pokojnikovo zazorno bilo a sad mi se na Vaše ime mili.

Još nešto. Pokojnik me svojim bratstvom zaklinje, da podjem za Vas i, čini mi se, u taj račun ostavlja mi sav svoj imetak; jer inače nebi mogla shvatiti, zašto nije svega ostavio Vam, koji mu od nekada bratovaste i smrti ga dodvoriste.

Ja Vam neznam, što će od toga biti. Kako stvar shvaćam, morala bi ili za Vas poći ili se imetka odreći. Tako mislim, gospodine poštenjače, da biste i Vi na mom mjestu radili.

Nemogu reći, da ću za Vas poći, jer neznam, što Vi o toj stvari mislite i što će nakon reći moje srce, koje izza krinke dosta zaludiste.

Imamo još kad svemu tomu na kraj doći; ali neimamo kad sporiti, da se nesjetimo Vašega i moga pobratima. Želim dakle, da mu dadete izklesati liep spomenik a na spomeniku udubsti ove besjedu: „Nit je doželjeo želje, nit je doživio sreće.“

Dok nevidim, hoću li se morati baštine odreći, imenujem Vas svojim punomoćnikom, pokojnikova vranca svakojako poklanjam Vama, ali nemojte misliti, da mi je na umu bilo Vas tiem darom podmititi, da neradite tako, kako bi se ja morala odreći sve ostale ostavštine.

Nadam se, da pišući mi nećete više krinke na obraz mećati i da ćete mi doglasiti štogodj o pokojnikovu dječaku i njegvoj porodici.

Moleći se za dušu pokojnikovu i oslanjajući se na božju milost, koja me je dosle zakriljavala, Vaša sam štovalica Cecilija.“

Pisalo se amo i tamo sve u jagmu, satnik K. nebi Ceciliji u oči glede nikada rekao, što joj je na bielom listu prostodušice pisao. A Cecilijino srce i onako naginjalo sokoljemu gniezdu, čuo sam potla, da joj je i majčino srce nekada kucalo za krajiškoga sokola, za onoga Dmitrašinovića, koji je za Poljsku postradao. Hrabro posestrimsko pregnuće, kojim je pokojniku sestrovala, bratski svjet i želja pokojnikova, isto ono žapanje od ozbiljnosti našega junaka, materina vesela privolja, sve, sve bilo u prilog krajišniku, sve se nagomilalo na srce Cecilijino, te poče nehotice težko uzdisati.

Znate i same, milolike čitalice, što onda biva, kad vam je tko vazda na umu, kada njegove prednosti, njegove sladke besjede zaokupe i stegnu siromašno srce a iz stegnuta srca uzdisaj za uzdisajem polieće nebu nad oblake, kao tiha molitvica, kad je čovjek sreći na domaku a nebi rad, da mu se sreća izmakne.

Dosta toga. Cecilija udarila u junačku desnicu a duhovnik i Višnji otac sa nebesa blagoslovio.

Želio bi, da vam ih je, drage čitalice, sad vidjeti, kako se paze, kako se izpod ruke vodaju po liepom krajiškom selu, gdje jih svaka duša ljubi i hvali, gdje domoljubna Poljakinja žensku omladinu oko sebe kupi, svjetuje, gladi i pitomi i sve ju ruke radit uči i sve jim domaće ljekove kazuje, i u svašto ju a najpače u poticanje domoljubja i narodnoga ponosa upućuje, nebi li jednom porodu majkovala, ko što eno majkuje posestrima Poljakinja sinku si sokolu i kćeri si golubici!

Još samo jedan prizor prvo, nego li zastrem zastorom selo, gdje sreća niče, kud Poljakinja nogom stupi.

Svake godine na zadušnice eno vam vrh sela na groblju ciele obitelji u crno odjevene oko spomenika od tvrda kamena, na kom pisano stoji: Nit je doželjeo želje, nit je doživio sreće.

A pobratim K. i posestrima Poljakinja, kojih je sreći pokojnik povodom bio, uzdahnuli bi nad grobom toga poštenjaka i proslovili bi tiho: Lahka mu zemljica!

*** Molim, da se u ovoj pripoviedci u broju 31. „Vienca“ na strani 533. u lievom stupcu u 17. redu odozgo mjesto „ljubkao“ čita: ljubakao, a na strani 535. u desnom stupcu a u 24. redu odozdo na mjesto „nadjačiti“ čita: nadjačati.** *I. T.*

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

(Dalje.)

IV. Starčeva radost.

25. (34).

Djevojci.

Ne bjegaj, dievo, videć
Siedu mi moju kosu,
Nit mi se, jerbo cvjetaš
Mladosti cvietom krasnim,
Kloni ljubavi moje:
Vidiš kako u viencu
Lijepo vazda stoji
Uz ružu liljan bieli.

26. (35).

Starac mladić.

Dodûše star sam, ali
Od mladih više pijem;
I ako treba plesat,
Ko Silen ću med vami
U kolu vesel igrat,
Sa sudićem u ruci.
Bez trâga s timi štapi!
Ko želi bojak biti,
Nek ide, nek se bije.
Dijete! nuder kupu
Sladkôga u nju vina
Natočiv nud donesi.
Doduše star sam, ali
Od mladih više pijem.

Obe ove krasne pjesmice sigurno su iz klasične grčke dobe. Ova pošljednja (26) ne ćemo pofaliti ako reknemo, da je upravo od Anakreonta; dočim nas u prvoj možebiti smeta nešto nepravilno mienjanje metra. O štapovih i bijenju s njimi, što se u 26. spominje, vidi bilježku k 20. pjesmi.

27. (36).

Najbolja znanost.

Što me zakonima mučiš,
Što govorničkim tricam?
Čemu govornički ukras,
Kad ništa nekoristi?
Ded radje pit me uči
Iz čaša slatko vino;
Ded radje šaliti se
Sa zlatnom Afroditom.
Već me sieda krije kosa:
Ded miješaj vodu s vinom
I u slatki san me ljuljaj!
Skoro mrtva pogrebst ćeš me;
Mrtvi ništa već ne žude.

Pjesma ne može s toga biti iz dobe Anakreontove, što se u njoj spominju govorničke

trice, pod kojimi imademo sofističku retoriku razumievati, koja mnogo poslije Anakreonta cvjetaše.

28. (47).

Plešući starac.

Rad starca veseloga,
Rad mladca plesat vidim.
Kad starac kolo igra,
Po kosi samo star je,
Po srcu pako mladić.

29.

Starac s mladimi.

U družbi te medj mladići
Videć, odmah se pomladim.
Kolo, kolo, namah kolo
Starac željno igrat žudim.
Nuder stani, slatka dušo,
Daj ružice, da se vjenčam.
S uma sjeda starost moja:
Mlad medj mladim igrat hoću.
Nosi, prijo, od bakova
Slatka grozda sladjan sok mi,
Da vidite snažna starca,
Kako skladno umje pjevat,
Kako ljuto umje piti,
I nakićen slatko biesnit.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Naše kazalište.

10.

Novi odbor, koji bi poslije našega pošljednjega komada (9) od gg. Žigrovića, Vukotinovića, Trnskoga, Jurkovića, Melinčevića i Šenoe sastavljen i imenovan, jest uzrok, što se do sada u „Viencu“ tek mimogrede kazalištem zanimasmo, jer mišljasmo, da nam valja pričekati, dok se podpunoma osvjedočimo, kojim li će putem taj novi odbor udariti.

Po što se sada više nemamo tek na govor o nakanah toga odbora oslonjati, nego mu ih na predstavah, prikazanih 17. i 21. kolovoza očima gledasmo, evo nas da raspravljajući i rasudjujući započeti rad njegov, pripomognemo napredku našega kazališta, kojemu sigurno od srca želimo veće dobro, nego li će biti negodovanje onih ljudi, kojih će se naše rasudjivanje ticati.

Dakle čini se, da taj odbor, ne samo da ne će naše kazalište sa sklizave nizbrdice operetske pikanterije, raskalašenosti, nazoviumjetnosti, otrova svratiti uzbrdice k eterskim visinam i svjetlosti, kakova bi imala obasievati pravi hrvatski hram umjetnosti; on će tomu letu u propast još većma uzde pustiti, nego svi dosadanji odbori. Žao nam je, što se držimo osvjedočeni, da u tom odboru ima ljudi, koji isto tako u ovom poslu misle kao i mi, ljudi sa svoga ozbiljnoga i prošloga i sadanjega rada za sve što je liepo svakoga poštovanja vriedni, ele uviditi će i sami, da govoreći nijesmo drugčije mogući govoriti nego uzimajući kolektivni odbor.

Taj odbor najmio je, da te operete budu još mastnije i čim većma se ustale, četiri nova pjevača; pozdravio je hrvatskoga kralja k njegovu rodjen-danu na hrvatskom kazalištu Benedixovom tvrdoglavom komedijom i operetom Zajčevom Majstor Puff; podičio se je pred hrvatskim narodom, sabranim na kraljevu sajmu, Rosenovim Garibaldijem i opeta operetom Majstor Puff.

Ako naš odbor vjeruje u vile u oblacih — a sva je prilika da vjeruje, jer su u njem svi do cigloga sve sami pjesnici — neka pomisli, kako li ih tužnim licem naša hrvatska Talija iz oblaka motri, jadujući što ju oni isti muževi, koji joj za dobe prieporoda naše knjige zborom i tvorom pomogoše hram dići i u nj ju navabiše, nemilice iz njeg gone, dovodeći u nj nakazu od umjetnosti, uz koju njenoj plemenitosti obstanka nema.

Mi smo već lanjske godine dokazivali, kako su te operete, i same sobom uzete po zemaljski narodni zavod nedostojne, i relativno prema zahtjevom našega hrvatskoga kazališta na po se uzete, štetne njegovu razvoju kao takovomu.

Nedostojne su, jer hrvatsko zemaljsko narodno kazalište treba da bude hram umjetnosti, u kojem se njeguje samo ono što je liepo, koje treba da bude mnogostruko a ipak jedinstveno i cjelovito, važno i u toliko moralno, u koliko ništa liepoga ne može po moral otrovno biti; operete niti su jedno, niti drugo niti treće, nego su bezredno zbacano prnje, bez ikoje vriednosti, ničemu ne služeći nego očito tomu, da razdraži naša ćutila i svjetini rastruje dušu.

Smetaju razvoj naše narodne dramatske umjetnosti, jer je ova na uzgoju, a kao takovu ju sve smeta, što k umjetnosti ne dovodi nego odvodi; truju našu publiku, jer ju upoznavaju s rasapom svake umjetnosti, prije nego se je zadojila pojimanjem prave ljepote.

Obično se viče iz protivnoga tabora: „Ta i u velikih se gradovih opereta njeguje i dopada se, zašto ju mi nebi njegovali, kad se i našoj publici dopada“. Jest njeguje se, ali na kojih kazalištih? Je li na državnih ili na privatnih? Na privatnih. Naše je kazalište državno, nije privatno. Jest, vidili smo i sami, operete su u Beču na privatnih kazalištih pune puncate; ali smo i to vidili, da su stalni gosti u njoj: plebs

i sentina grada, i da si ju ljudi od ukusa nekoliko puti pogledaju pa im je dosta; ali smo se i o tom osvjedočili, da skoro svaki Bečan poznaje sve umjetnike Burgthora i opere ne u jednoj ulozi nego u svih glavnih njihovih ulogah Takovoj publici, koja ima toliku dramatsku umjetnost, koja poznaje tolike dramatske umjetnike još će uviek te operete kvariti ukus, ali šta da o našem obćinstvu govorimo! Ta ono je diete u poznavanju dramatske umjetnosti, pa kojemu bi otcu palo na um djetetu davati za zabavu gole, pikantne nemoralne slike i igračke? Obazrite se jednom po publici, kakova se kod nas u operetah stalno sastaje, i recite mi da li ta publika zastupa hrvatski narod, kojemu je kazalište namienjeno?!

Brišite dakle te operete; ne stalo ih s našega pozorišta; na polje s njimi!

Mi smo i lanjske godine, doduše ne tako ujedinjeno, ele ipak smo sve te razloge proti operetam naveli, a uz sve to smo im barem uzgredični obstanak njihov branili, rekavši „da bi se njihovu obstanku bilo smiešno protiviti, po što su obćinstvu toliko omiljele“. Jest to smo rekli, a nije ni čudo, jer došavši iznenada u Zagreb i prinukani da o kazalištu pišemo, nadjosmo na njem tolik kaos u izboru komada, da ne mogosmo iz njega prave žice ufatiti, o koju bi svoj sud oslonili: bio je tu tolik metež, da nijesi bio u stanju s mjesta razabrati, koju li nakanu odbor s kazalištem ima a koju bi imati morao; bilo je tu toliko pljeve, da nijesi znao, koja ti većma kvari razvoj našemu kazalištu. Tapajući amo tamo, bojasmo se odrješito postupiti proti kojoj stvari, za koju bi samo ikakav razlog mogao vojevati.

Ako sam lani rekao, da bi se smiešno bilo obstanku operetâ protiviti, jer su obćinstvu toliko omiljele, to mi je danas reći, da bi čudo bilo, kad se toliko mjesecî poslije toga, sam razmišljajući o zvanju našega kazališta i sredstvih koja bi ga k tome vodila, i s drugimi o tom dogovarajući, i knjige o tom učeći, ne bih bio uvjerio, da je taj razlog omiljelosti sasma ništetan prema onim ostalim, koji su proti obstanku opereta.

„Publika je već prije htjela operete a ne drame, pa mi ćemo im volji ugoditi.“ Ko vam je to kazao, da nije htjela drame i da ih neće? Zar smo mi na našem kazalištu ikada i imali podpune osobito narodne dramatske predstave, da biste mogli reći, nije ih htjela ili ne će ih?

„Ta baš i zato, jer nemamo narodne drame i jer dramu u obće nijesmo u stanju pravo prikazati, mi ćemo čekati dok to bude, a dotle ćemo ovako.“ A kad ćete do toga bez kazališta, koje će jedino tu svrhu podpomagati, doći? Nikada, jer nema pod suncem jednoga naroda, koji bi bio do dramatske umjetnosti bez takovih kazališta došao.

A nije niti istina. Naše je obćinstvo mnogo nagnuća i ljubavi prama drami kazivalo i ona bi na tom dvojem do sada daleko bila uspjela, da nije. ne znam komu, bog mu prostio griehe, bilo na pamet došlo učiniti od našega kazališta nekakov šuć muć, koji nije niti drama niti opera. Od toga se je časa ono nagnuće i ljubav počela gubiti i izgubit će se sigurno posvema, ako vi iole na tom putu ustrajete. jer — veli Goete u Wilhelmu — doch sehe er freilich ein, dass die Neigung eines Publicums dadurch noch mehr auf Abwege geleitet und dass bei so einer Vermischung eines Theaters, das nicht recht Oper, nicht recht Schauspiel sei, nothwendig der Ueberrest von Geschmack an einem bestimmten und ausführlichen Kunstwerke sich völlig verlieren müsse. Najbolji dokaz, da je obćinstvo nekoć dramu od ljubavi polazilo a da operete polazi, jer nema što t. j. od dugog časa, jest ova paralela. Na carev dan i kraljev sajam, na tolike svečanosti po Hrvatsku, imalo bi kazalište već radi svečanosti puno biti; a ipak vidjesmo ljetos, sve da se prvi put davao Majstor Puff, i lože i parter prilično prazan; a spominjem se napram tomu, da je prije četiri godine, kad se na te dane davao Zvonimir i druge drame, kazalište tako puno bilo, da smo kao renge stajali jedan do drugoga. Što da istom govorim o urnebesnom efektu, kojim one drame na publiku djelovahu, prema driemavosti, koja ju ljetos obuzimala!

A kad bi i zbilja obćinstvo to željelo, zar bi mu valjalo ugadjati, ma da smo i osvjedočeni, da mu zlîm ugadjamo. Kazalište je zavod, na kojem se plemenitost gledalaca odgaja. O takovih zavodih i u obće o svih takovih stvarih govori Aristotel u svojoj etici i politici... „Uh pustite nas s tim Aristotelom, već ste nas do sita s tim šalabakterom namučili“. Dobro pustit ću ga za taj put, ne jer je vaša volja i jer se sad baš o tom radi da volji svjetine ne valja ugadjati, nego jer se ne spominjem, da li igdje Aristotel o tom odnošaju kazališta govori. Nego uzet ću Goetea, kojemu sigurno ne možete reći, da bijaše „abstraktan idealista“. Taj Goete dakle veli u Vilhelmu „Es ist eine falsche Nachgiebigkeit gegen die Menge, wenn man ihnen die Empfindungen erregt, die sie haben wollen, und nicht die sie haben sollen.“ Na to mu prigovara sugovornik: „Wer das Geld bringt, kann die Waare nach seinem Sinne verlangen“, a on mu odgovara: „Gewissermassen, aber ein grosses Publikum verdient, dass man es achte, dass man es nicht wie Kinder, denen man das Geld abnehmen will, behandle. Man bringe ihm nach und nach durch das Gute Gefühl und Geschmack für das Gute bei, und es wird sein Geld mit doppeltem Vergnügen einlegen, weil ihm der Verstand, ja die Vernunft selbst bei dieser Ausgabe nichts vorzuwerfen hat“.

„E pa dobro, mi ćemo vam dopustiti, da je tako, ali šta ćete, vidite i sami, da je kod drame danas prazna kuća, kod operete puna,

kasa bi nam trpila, moramo ju prikazivati.“ Narodno zemaljsko kazalište nije tomu tu, da na dobit pazi, nego da bude zavod i dostojan i koristan zemlji.

„Ama ne radi se tu o dobitku, nego o obstanku, družtvo je veliko, ne možemo trošak smoći, ako kuća bude prazna“. Dakako za dramu i operetu ne možete troška smoći, to je istina, ali za dramu samu ćete ga sigurno smoći. Njegujte samu dramu; isprvice će vam kuća biti mnogo prazna, poslije će jedan dio, kad se ispravi prikazivanje njeno, svoje volje doći, drugi će primoran, jer drugoga nema gledati i kuća će opet biti puna, i tako će vremenom, kad se prikazivanje njeno usavrši, svi radostno dolaziti. Istina je, za valjano dramatsko družtvo i predstavu, ne bi doteklo što bi se od ulaznine i loža dobilo, ali to je zemlja vidila, pa je, da se taj manjak pokrije, odredila subvenciju, što može prema našim silam veću, kako se čuje 24.000 for.: a vi mjesto da tu subvenciju upotrebite za pokriće onoga manjka, trošite ju na operetu, od koje narod nema nikakove koristi, nego tek nekoji rasputni svemu liepomu i narodnosti tupi Zagrebčani nasladu i dražilo razvodnjena impotentna ukusa. Dobro, ako te operete i zbilja toliko nose, a vi ju davajte svaki drugi dan, na koji je sada kazalište zatvoreno; komu je baš volja neka se nasladjuje, ali neka se uzdržaju od toga dohodka, a ne da se za nasladu takovih ljudi troši krvava krajcara naroda.

„No znate, odbor i sam uvidja, da te operete ne samo da ne usavršuju našu hrvatsku dramatsku umjetnost, nego još i ovo što se do sada od nje pomoljilo ugušuju, ali on kani na tih operetah operu uzgojiti.“ Ama manite me se takovim govorom, ta u odboru su sve sami razboriti ljudi, kako bi ti poduzimali operu uzgajati sredstvom, koje dramatsku umjetnost razorava. Preko opereta operu uzgojiti! . . . Ta to bi bila takova misao, kao kad bi ko, hoteći kojega učenika odgojiti idealnim slikarom, davao mu s početka same karikature risati, ili kao kad bi ko, hoteći komu uzgojiti jak želudac, dao mu otrova.

Evo ovo su razlozi od kojih polazeći navieštamo, da ćemo svu našu kritiku usredotočiti u to, da gledamo odbor svratiti od toga kaosa na našem pozorištu i nukati ga, da svu svoju pažnju napne na dramu. Operete se dakako ne dadu preko noći ukinuti, po što je osoblje već najmljeno, ali neka se barem oko toga s mjesta počne nastojati. Kad pjevačem mine rok najma, mogli bi se, koji su vriedni, uzeti u dramu, a koji nije od njih za dramu taj nije ni za operetu.

A i ovako će odboru još uviek dosta posla ostati, da vodi kazalište k svojoj svrsi narodnjega zavoda. U tu bi svrhu po našem sudu imao ponajprije njegovati narodnju dramu. Što je valjana, trebalo bi namah na daske, što se lahko dade ispraviti, trebalo bi se poskrbiti da se ispravi, a za nove originalne komade bi se valjalo raspisivanjem dostojnih nagrada pobrinuti. Od tudjih komada bi se po našem sudu samo najbolji imali davati, t. j. klasični, jer tako će se u publici ustaliti ukus za ono što je liepo i samo uz tę ćemo si narodnje pjesnike odgojiti, a ni jedno niti drugo, ako im dodjemo zlosretnim dosadami, kao što je ta nesretna Benediksova tvrdoglavost. Sluga prostirući sa svojom vjerenicom služkinjom stol, kad ga prostrieše, moli, sili, neka rekne: fala bogu stol je prostrt; ona ne će. To čuje gospodar, istom od tri mjeseca oženjeni, i pripoviedajući svojoj gospojici veli, takova se kavga medj nama sigurno nebi mogla dogoditi. I sad počimlje medj ovim dvojem ista ludorija. Otac i mati žene dodju na večeru i zapitav što su zaplakani i doznavši počnu medj sobom istu ludoriju. Sad se počnu mirit. Mladi gospodin kupi od žene jednim šalom one rieči, od služkinje obećanjem da može za tri mjeseca poć za slugu, a materi se slučajno izmaknu. To je komedija! Ima li tu ikakove mogućnosti ili vjerojatnosti u činu, ima li i kojega spretnoga momenta, koji bi te iznenadio, bez česa komedija ništa ne valja, ima li ikakvih karaktera; a dialog kakav je taj!! Zašto sluga sili da mu vjerenica tako rekne? Jer je i bog rekao stvorivši sviet, hvala bogu sviet je gotov! Zašto se mladi gospodin ne će da pomiri? Jer mu to čast i poštenje ne bi podnosilo! Za takovu ludoriju angažirati čast i poštenje, za takovu ludoriju razvlačiti silan, ozbiljan dialog, kao da se radi o bog zna kakovoj znamenitosti! Kako je komad bezsmislen, tako bijaše i ciela igra, jer svi igrahu odveć ozbiljno, mjesto da su pjesniku pomogli pa da su ozbiljnost izvrnuli u prikazivanje pričinjene ozbiljnosti, pod kojom bi se naziralo kako je sve to šala. Svi se htjedoše ozbiljno ljutiti, a to dakako ne ide kad se nemaju čemu, nego se svakomu vidi kako se mora siliti, što igru čini dosadnom, kao ono vrdanje Plemenčićevo po pozorištu, i ono vječno šetanje Freudenreichovo, i onaj prekomjerni plač Perisove sve za ništa te ništa. Jedini g. Štefanović nas bijaše igrajući starca iznenadio, jer ga baš valjano odigra. Njemu je doduše prema ostalim nešto sretnija uloga pomogla, ele mi mu se radujemo napredku, jer ga doslje i u takovih ne mogasmo pohvaliti. Šala, koja se je 21 ispred operete davala: Garibaldi od Julija Rosena, sretnije je odabrana, ali još nesretnije igrana nego Tvrdoglavost. Glavnu ulogu je imao gosp. Freudenreich i čudimo se s njegove poznate vještine, da ju je posvema krivo shvatio. Imao je prikazati školnika Ribića, koji si je utuvio u glavu, da je odredjen za kakovu veću svrhu u čovječanstvu, s koje bi mu ime postalo u historiji zabilježeno za vjekove. Ljudi neznatni, koji si takova šta uobražavaju te su od neke više ideje osvojeni, nuždno

treba da u svom ponašanju budu dostojanstveni. Svaka se dostojanstvenost očituje u nekom gravitetičnom miru; dostojna u dostojnom, smiešna u smiešnom, ali mir mora da bude. G. Freudenreich je taj zahtjev promašio i prikazao nam učitelja kao ševrdalju, pa ga je ta pogreška svela te uz sve vrdanje i siecanja zraka rukama i trganje, ipak nije prikazao čovjeka osvojena od koje više ideje, nego od nikakove: sasvim obična smiešna školnika, ali nikakova izvanredna, što bijaše namjera pjesnikova.

U komadiću koji se 22. o. g. mjeseca prikazao: „Iznašao je prah“ — sasma prilična franceska intrigua — imao je g. Freudenreich ulogu obična smiešna vlasuljara, koju je istim načinom samo nešto blaže u agiranju igrao kao i Ribića, a tu je bilo posvema na mjestu i zadovoljio je cielo obćinstvo.

Poslije te intrigue davala se i opet opereta! Taj put „Deset djevojaka“, u kojoj je igrao novo angažirani tenor Slovenac g. Grbec, ili po cedulji kazalištnoj Grbić, kao da Grbec nije isto tako hrvatski kao i Grbić! Ne znamo koliko bismo od njegova u visini više hrapava nego zvonkoga, čistoga glasa i ispresiecana pjevanja odbili na prehladu, koja ga kako kažu morila, i na očiti trema; o tom ćemo biti kadri suditi, kad ga budemo češće čuli, ali po njegovu hrvatskom govoru i igri možemo odrješito reći, da nismo nikako kadri razabrati, kakove će uloge u operetah i u obće i na po se prema svomu velikomu angažmanu moći igrati. Gospodična Kösslerova osvojila je ovaj put obćinstvo osobitim uzhitom. Ne govorimo toga od laskavosti, jer imamo toj istoj gospodjici i prigovarati, a to jest, što na pozorištu, čim joj se prilika pruži, pažnju s pozorišta na publiku svrati, pa tim s publikom teater igra. Operete i onako nemaju ništa dramatskoga, a takove svojevoljnosti još i taj ništa čine ništavijim. Isto tako ne razumijemo, zašto odbor dopušta, da gdčna. Ružičkova u toj opereti igra, kad očitim negodovanjem igru kvari. Njezina je suknjica, kad uniformirane izadju, za pedanj duža nego u drugih, ne će da se svija i da od svoga tiela ruglo zbija. Mi bi joj zamierili kad bi se tako osorna kazivala ma u najneznatnijoj ulozi štatistice, koja se ne može smatrati sramotnom, ali u ovakovoj, koja može, ne zamieramo. Ako se ta za dramu toliko sposobna umjetnica srami noge preko koljena publici kazivati, ima u tom mnogo veće pravo nego one, koje se ne srame, i odbor bi mnogo bolje učinio, kad bi tu ulogu Engleskinje, ako ju druga ne može preuzeti, izostavio, ili za tu ulogu drugu kakovu djevojku najmio. Klakerâ je taj put bilo više nego igda. Mi se tomu ne bismo čudili, kad im ne bi bio kralj jedan ostalih novo angažiranih operetskih pjevača! To je nesmisao, ili da stvar pravo nazovemo bezobrazluk!

Narodna glasba Jugoslavena.

Piše Franjo Š. Koch.

VI.

Trebamo li u domovini više glasbeno učilište i koja bi mu glavna zadaća bila?

(Konac.)

Što još o zadaći narodnoga glasbenoga učilišta imam reći, u malo ću rieči kazati.

Glasbeno narodno načelo ne smije se dotle pretjerivati, da bi učenik prezirao svjetsku glasbu; jer ne gledeći na to, da su i Jugoslaveni obću glasbu usavršiti pripomogli, vriedna je ona, da se vele hvali i uzvisuje. Al zato ne valja kod svakoga slučaja pozivati se na Beethovena, Schumanna, Mendelsohna, jer će se za učenika narodne skladbe i u jugoslavenskih, českih, ruskih glasbenih komadih naći primiera. Prava korist od studija klasičkih glasbenika nije ina nego zanesenost, kojom mogu nadahnuti učenika; on se ne smije za njimi sliepo povadjati, jer to ne znači stvarati. A bude li učitelj skladbe uviek samo Beethovena spominjao (koj se doduše mora zvati suncem na glasbenom nebu), to može slavenski učenik glasbe lako naviknuti načinu mišljenja ovoga velikana, pa neće stvarati jugoslavenske glasbe, već preživati Beethovena.

Neka se ne troši odviše vremena na poznavanje raznih, osobito starijih umjetničkih oblika obće glasbe. Dan danas ne skladaju Niemci „menueta“ kao Mozart i Beethoven, ni varijacija kano Jelinek, Sterkel, Freistädtler, gdje je jedna thema imala često 10—16 varijacija, dapače i sonâta se sad redje pojavljuje.... Što se jače takovi oblici u duši učenikovoj ukorene, to će on teže stvarati izvorno. Kod nas će s vremenom neki umjetnički oblici, reć bi, sami sobom postati i za pjesmu i za plesanku i za instrumentalnu skladbu. Wagner i Liszt dokazaše, da se još uviek mogu stvoriti novi oblici. U pjesničtvu umjetnom razviše se ritmični i metrični oblici takodjer iz pučke pjesme. Tako je i oblik našega narodnoga kola niknuo iz puka; dakako da se je moralo kolo na umjetnu izradjivati, pa će se morati još i nadalje izgladjivati. Gledajmo proniknuti u narav glasbe; potaknimo učenika, da i on o tom nastoji; uputimo ga, kako može iz naravna oblika umjetan oblik postati! Fernov veli: „Vrhunac svake umjetnosti jest, da se liepo ne prikaže kano umjetnost, već kano narav u umjetnoj ljepoti.“

Treba se osobito obazrieti na staru grčku glasbu, te o njoj dosta obširno razpravljati. O grčkoj glasbi ima sila spîsa i od njemačkih i francezkih i talijanskih pisaca; i Rusi i Česi pisali su izvrstnih razprava o staroj glasbi, a i Jugoslaveni mogu nekoliko svojih muževa napomenuti, koji su se bavili grčkom glasbom.

I. Kukuljević veli u svojem „Slovniku umjetnika“ o Franji Patriciju ovako: „Petrić Franjo — rodio se na otoku Cresu g. 1529 — veoma je umno pisao o načinu pjevanja starih Grka i o njihovoj tetrakordi, a prvi iznašao i razjasnio pravila, polag kojih se je pjevalo u starih korih.“

Napokon se imade još osobito preporučiti, da se u odjelu za skladbouku uči takodjer i deklamacija.

Ako učenik shvati glasbeni sadržaj jezika, ako se nauči razumjeti, da pjevana rieč pravo uzamši ništa drugo nije, nego li razvučenim načinom govorena, zvučno izdržavana rieč, dakle da piev nije drugo van govor glede zvuka razširen, a da nije glasbeno grgotanje: onda će on laglje stvarati naravite prave melodije, nego li ako se u ono nije uputio.

Čudit se je, da se na konzervatorijih nauk deklamacije ponajviše preporuča samo budućim pjevačem opera, dočim bi baš budućemu skladatelju trebalo toga znanja. Pjevač nemože po svojoj volji deklamovati, on mora svoj part u melodičnom pogledu tako izvesti, kako mu skladatelj prepiše, a ne smije se na to obazirati, da li se skladani napjev s naravnim napjevom teksta slaže ili ne slaže.

U prvom odsjeku ove razprave spomenulo se, da se mnogi naši pjesmeni napjevi s tekstom, što im služi, izvrstno slažu. Zar da u tom pogledu naobražen glasbenik zaostane za pukom, te manje razumije od toga, nego li pučki pjevač, koj po naravi stvara? . . . Pravi skladatelj neće suvišnom tančinom, reć bi težkim računom, iz modulacije jezika izvoditi napjev, ali deklamacija će ga na nju nehotice navesti, on će joj sviknuti, te će se čustvo njegovo protiviti svakoj nenaravnosti napjeva.

Louis Köhler, koj je to znamenito pitanje u svojem izvrstnom djelu „Die Melodie der Sprache“ osobito potaknuo, kaže na strani 21.: „Die Ansicht, dass in der hier gegebenen Weise — die Melodie aus dem gesprochenen Satze herauszufinden — Jeder Gesangsmusik schaffen könnte, ist unbegründet, denn nicht Jeder deklamirt richtig, weiss den Ton herauszulauschen, versteht die Töne in Noten zu setzen und das Ganze abzurunden; die Schönheit und Angemessenheit der Form und die Harmonisirung nicht einmal mitgerechnet. Jeder aber der obige Fähigkeiten besitzt, kann jedenfalls guten, gefühlvollen und also auch wirksamen Gesang geben, wenigstens besseren, als viele Komponisten von Süden und Westen.“

Ovamo spada i Richarda Wagnera djelo „Oper und Drama“, i Minkwitza „Ritmische Malerei der deutschen Sprache“. A jednostavna ali sasvim praktična knjiga „Erstes Sprach- und Lesebuch (III. dio) od Hinka Deinhardta (u Beču kod Zamarskoga) može biti kažiputem, kako bi se knjiga deklamatorna za učenike skladbe urediti imala. Skladatelju neće jezik dovoljno razjasniti sama gomila pravîla o deklamaciji, već sbirka pjesama, himnâ, prizora iz kazališnih komada itd., gdje su sgora nad tekstom postavljene glasbene note, pokazujući od prilike visinu i dubljinu, dužinu i kratčinu izgovaranih slovaka.

Ovimi predlozi nije još izcrpljen nutarnji ustroj prave učevne osnove narodnoga glasbenoga učilišta; ima još više potankostî, o kojih bi se trebalo posavjetovati i dogovoriti prije nego što se ona utemelji.

Smisao ove razprave jest dakle u kratko ovaj: Jugoslaveni imadu pravu, na povjestnom temelju osnovanu narodnu glasbu, koja ima potrebita pomagala i životne snage te se može do višega savršenstva podići. Za odgajanje našega naroda od prieke je nužde, da se utemelji narodno glasbeno više učilište, ali bila bi nesretna misao, kad bi htjeli taj zavod prije otvoriti, nego li budu spremljena učevna sredstva. Bude li se kojgod strukovnjak htio na to dati, da se prihvati ustrojivati narodno glasbeno učiliste, neimajući pripravljenih učevnih sredstva, to će on ovaj posao preuzeti možda više za volju sebi, nego li narodnoj svrsi. Nadalje: narodno glasbeno učilište nesmije se udariti na kalup ma kojega mu drago svjetskoga konzervatorija. Ako već obćenitost glasbe zahtieva, da se koješta pozajmi u svjetskih konzervatorija, to se neka bar ono ne propiše kao uzor, što je na tih zavodih danas već zastarjelo, te dan danas samo zato još obstoji, što se ne popušta rado od starinskih uredaba. — Nikad nije sramotno poprimiti ono, što je dobro, polazilo to odkud mu drago, ali smiešno bi bilo, kad bi se, utemeljujući sasvim nov zavod, osvrtali na zastarjele ideje, a ne na ono, što dolikuje novomu vremenu...

Budi mi dopušteno da završim ovu razpravu riečmi Rousseau-a u Emilu: „Bilo mi je do toga stalo, da obću pozornost svratim na ovaj predmet, a držati ću da nisam zahman vrieme potratio, ako sam — makar moje misli i ne valjale, barem u drugih dobre potaknuo.“

Dodatak.

Dovršujući svoju razpravu dodje mi rûkû kritika o Antunu Rubinsteinu, ravnatelju petrogradskoga konzervatorija, umjetniku na glasoviru, koj je lani po Njemačkoj koncertovao. Budući da ova razsudba moju nadu u budućnost slavenske glasbe potvrdjuje, to ne mogu odoljeti želji, da ju ovdje ne dodam, pa još nekimi opazkami ne popratim.

U 11. broju njemačkoga časopisa „Gartenlaube“ od god. 1868. veli se, da se Rubinstein može smatrati prvim sadašnjim glasovirnim umjetnikom u Evropi i nasljednikom Lisztovim. Antun Rubinstein rodio se je 18. studenoga god. 1829 u nekom selu blizu Jasija, djed mu je bio izraeličanin a otac odgojen u vjeri grčkoistočne crkve, kojoj i naš umjetnik pripada.

Odrasao je u Moskvi, a kašnje je više svoje glasbene nauke slušao kod Dehna u Lipskom.

Iza tih opazaka ocienjuje kritika djelovanje Rubinsteinovo ovako:

„Pored ogromne tvorne sile, što je ima u ovoga umjetnika, nemože se predvidjeti vrhunac njegova razvoja, premda mu je individualnost već zamjerna; u nekih područjih ne samo što ne zaostaje iza epigona, već se odlikuje kao prvak i jedinac. Izumljivanje mu je samoniklo, uzletno, a nije pokunjeno i jedva smognuto: ono je muževno, zdravo, duboko i žarko, veliko i silno. On vrlo lahko vlada svimi oblici i sredstvi; ukus mu je izborit i tanahan, pravac skroz plemenit. Uzmemo li na um obćeniti značaj Rubinsteinove glasbe i način mu, kako u glasovih misli i čustvuje: priznati nam valja, da ta glasba posvema dolikuje razvoju sviesti novoga vieka, dapače da doniekle izražuje upravo taj razvoj. On je širinom melodije, bogastvom i tanahnošću suglasja novovjek umjetnik u najplemenitijem smislu, koj se odličnim načinom kreće na absolutno glasbenom polju. U pievnih skladbah ne ide on za tako zvanom melodijom jezika, već za melodijom čustva. On se ne može ili neće uzvinuti do te visine, da bi u svojih instrumentalnih skladbah izražavao filozofične ideje; usuprot ugadja raznolikoj ćudi ljudskoga srca na pregnantan način. Povadja se najviše za pravcem Mendelsohnovim i Schumannovim, na koliko se za samonikli um reći može, da se za ikim povadja. U melodijah nije Rubinstein tako elegičan i sentimentalan kao što je Mendelsohn, nije tako sumoran kao Schumann, al je krepčiji od obojice. Njegova je glasba ponajviše voljno vesela; dotužit će kadno kadšto, ali svemirnom tugom jadikovati neće nikada. Na Beethovenov um i vještinu sjeća nas neki strogo markirani, odrješiti, oštro izrezani relief njegovih temata i vazda im novo i vrlo razmnjevito promjenjivanje; na Schuberta pako čustveni iz srca podirući vir melodijâ i naravna čarobitost pieva.“

Ovom slikom pogodjena je sasvim vierno ne samo Rubinsteinova glasba, već ujedno i ruska pučka pjesma. Tko iole poznaje rusku pučku glasbu, morat će priznati, da su u nje sva ona značajna svojstva, što se ovdje pripisuje Rubinsteinovoj glasbi; ona je samonikla, uzletna, ne boluje s nestašice mislî; muževna je, zdrava, duboka i vruća, velika i silna; napjev joj je na široko snovan, suglasje bogato; ona je dubokočustvena, ponajviše vesele ćudi, al nipošto trivijalna, kadšto nujna, ali bez jadikovne svemirne boli; ima strogo markiran, odrešit, oštro izrezan relief temata, a promienjivanje je njihovo puno fantazije. —

Ove značajne vlastitosti ima ruska pučka pjesma samo u naravnoj prostoti, a Rubinsteinova glasba u umjetničkoj ljepoti. „Ali bio umjetnik gdje mu drago i činio se čim mu drago, latio se zadâća ma kojih, on je ipak prije svega sin svoga doba i svoga naroda. Osjećanje, nazori, ideje, pače i sredstva njegova stvaranja pripadaju njegovu narodu i njegovu vremenu; njegovo je djelo ideal i uduševljen odsjev svieta i časa, u kom i kad je živio.“ (A. B. Marx.) Kad bi Rubinstein imao bio prilike, da svoje nauke svrši u Ruskoj a ne u Lipskom kod Dehna, to bi mu sigurno i glasba još u većoj mjeri izvorna bila, te bi Rubinstein medju Niemci bio sbilja jedinac, i to u svakoj struci.

Nu ovako mu je svietska glasba samo rusku odliku, samo temelj mišljenja ostavila, a zapriečila je nehotice, te mu se narodni glasbeni značaj nije mogao skroz razviti, živo se osviestiti, te mišlju i radom oživotvoriti. Rubinstein je zato, što se je taj razvoj u njem zaustavio, postao ruskim svietskim glasbenikom, a u Njemačkoj štuju ga kao novovječnoga skladatelja; jer mu u glasbi ima dosta toga, što je Niemcu tudje, barem dosad neobično.

Ako je istina, što ovaj kritik u Gartenlaubi veli, da Rubinstein najme kod svojih pievnih skladba više pazi na melodiju čustva nego li na melodiju jezika, to ja dvojim, hoće li ikad one ruske pjesme, što ih je on skladao, narodnim obćim blagom, narodnimi pjesmami ruskoga puka postati; jer onda su njegove pievne skladbe više instrumentalne, nego li takove, koje bi iz teksta ruske pjesme — reć bi — same od sebe proizlazile. Što je Rubinstein ne samo ruske nego i njemačke i francezke opere skladao, potvrdjuje, da on pravi narodni skladatelj nije. Način glasbenoga mišljenja, način izražaja, u kratko: glasbeni slog koje osobe ostaje u svih okolnostih isti, te se ni malo ne mienja, da li skladatelj izumljuje napjeve za njemački, francezki ili ruski tekst. Tako se je n. p. Rossini dosta namučio, da njemačku operu napiše; on si je zato izabrao sasvim njemački predmet, uredio je instrumentaciju na njemačku; al zalud — „Vilim Tell“ jest ipak više talijanska nego li njemačka opera.

Ako se dakle samo slavjanskomu prizvuku u svietskoj glasbi toliko čude i dive, kao što to s Rubinsteinovom glasbom biva: kakav uspjeh, kakav utisak učiniti će tek takova narodna glasba, koja umjetnički i ženijalno razvijena, al sačuvana u podpunoj izvornosti, stupi pred zapadni sviet? —

Ne velim, da će glasba sjevernih ili južnih Slavena jednoč sasvim zavladati svjetskom glasbom te ju skroz promieniti, ali sigurno će ona, onako kao i tudj jezik kad ga naučimo, razširiti obzorje, i način mišljenja i način izražaja. „Svaki jezik gleda da drugimi sredstvi istu cilj dostigne; u svakom imadu izrazi za istu stvar neku drugu niansu; osobito na etičnom polju ima svaki narod čustava, nazora i ideja osobitih i posebnih, pak nadje za njih i rieč, kojoj se smisao nikad nemože sličnom

riečju drugoga koga jezika sasvim točno prevesti.“

Ozbiljno smatrajući tu stvar, može se svietska glasba a mogu se i njezini zastupnici radovati, videći gdje pojedini narodi teže za tim, da si pučku glasbu na svoju razviju; pravedna je želja, da oni nastojanje, kojim se polje glasbeno razmiče, negledaju priekim okom, već da ga podupru što jače.

F. H. Aleksander Humboldt.

Piše D. J--k.

Veliki govornik francezki Massilon, govoreći nad truplom Ljudevita XIV. posmrtno slovo, izusti znamenite ove rieči: „Velik je Bog, a da je on u istini velik, vidi se najbolje onda, kad veliki ljudi polaze sa svieta“. To što je Massilon rekao za vladara, komu se o veličini može i sumnjati, pristaje kuda kamo bolje za velike duhove, koji su svjetlom luči dubokoga uma svoga pomagali bistriti i razsvjetljivati tamne pojmove o znanju i umienju. Medju ovakove dobrosrećnike i usrećitelje čovječanstva spada bez svake i najmanje dvojbe muž, komu smo nakani život nacrtati štiocem svojim na pouku a mnogomu mladjemu umu, u kom tinja božanstvena iskra duhovitosti, na pobudu i pregnuće. F. H. Aleks. Humboldt može se reći, prva je zviezda od svih prvica na nebištu njemačkoga, a smjelo bi se kazati, i evropskoga učenoga svieta. Od njega bo potiče sav noviji pokret i prekret na polju znanosti naravoslovnih: on mu je bio kolovodjom u podpunom ove rieči smislu. Pa što je velika riedkost imao je on starijega od sebe brata Karla Vilima, koj mu je bio u slavi učenjačkoj dostojnim premcem.

Da nam slika bude savršenija, prije nego stanemo crtati našega velikana, mislimo da ćemo štiocem ugoditi, ako priobćimo glavne crte iz života brata njegova.

Karlo Vilim bar. Humboldt rodio se 22. lipnja 1767 u Potsdamu, ter je potonjim svojim životom i djelovanjem zavriedio, da ga danas broje medju najumnije učenjake te najplemenitije i najslobodoumnije državnike. Izgubivši on i brat mu Aleksander za rana otca si, u sedmoljetnom ratu majora i pobočnika vojvode Ferdinanda brunšvižkoga a kašnje komornika kraljevskoga, bude zajedno s bratom si pod vodstvom najglasovitijih za onda učenjaka Campe-a, Kunsha, Löfflera, Engela, v. Dohma upućen i obućen u raznovrstnih znanostih. Svršiv u Frankfurtu na Odri sveučilištne nauke pravo i državoslovne uputi se u Göttingu, gdje je uz tadašnjega slavnoga klas. filologa Heyne-a sav prionuo za stare klasičke znanosti a uza nje i za filozofiju Kantovu. G. 1789 odputova s nekašdanjim svojim učiteljom Campeom u Pariz i Versailles, da budu ondje — kako potonji veljaše — pri pokopu francezkoga despotizma. G. 1790 stupi u državnu službu kao savjetnik legacioni, ali se je već sliedeće godine okani; ove se iste godine i oženi te napisa prvence svoje: „Misli ob ustavu državnom, potaknute revolucijom francezkom“ i „Misli o pokusu, ustanoviti medje državnomu djelovanju“, djela koja nisu tiskom objelodanjena, ali su ona najjasnijim dokazom, koliko je slobodoumljem viek svoj preteko. Iza g. 1794 življaše u Jeni u usku prijateljstvu sa Schillerom i drugimi jednomišljenici, pa u to doba padaju mnogi njegovi pjesnički i znanstveni proizvodi, kao što je i njegovom pobudom u to vrieme mnoga Schillerova pjesma prhnula u sviet. Liep je tomu trajnomu prijateljstvu spomenik ostao u kašnje objelodanjenih dopisih medju Schillerom i W. H.* Iza raznih putovanja probavi W. H. g. 1797—99 sa svojom obitelju koje u Parizu koje u Španjolskoj, odakle se vrati kući s bogatim znanstvenim plienom. Godinom 1801 počima njegovo državničko djelovanje, jer ove se je godine po želji pruske vlade primio časti minist. rezidenta u Rimu, kojim je i ostao sve do godine 1808. Tude si on pribavio onu ugladjenost i okretnost, koju je kašnje naročito kao diplomat toliko puti sjajno zasvjedočio. Povrh toga bijaše zanj Rim zgodno i prostrano polje znanstvenim iztraživanjem, koja su se sada, budući on neprestano obćio s prvimi učenjaci i umjetnici i u njihovih ih podhvatih svom mogućom darežljivošću podupirao, razgranila i na filozovske, estetske, filološke i arheološke predmete. Pošto se g. 1806 nad Pruskom i cielom Njemačkom slomilo tudje gospodstvo, sve je pogledalo na W. H. kao na jedina muža, koj bi bio vrstan probuditi Niemce iz njihova dremeža. Zapade ga s toga g. 1808 ministarstvo prosvjete i javne nastave, te bude pravo govoreć on zametnikom i osnutnikom berlinskoga sveučilišta, komu je ne samo pribavio što vrstnijih učitelja, nego mu je i podielio toliku slobodu učenja i slušanja, da nije mario dokinuti dotadanju zabranu, polaziti tudja sveučilišta, premda je ona smierala na okrepu političke, vjerozakonske i znanstvene samosviesti naroda u tudjinstvu ogrezla. U jeseni 1810 postade tajnim državnim ministrom, te je s tajnimi naputci u Beč odaslan nastojao iz svih

* Kolikom je željom za umnim iztraživanjem upravo plamtio W. H. vidi se najbolje iz onih Schilleru pisanih rieči: „Jedva mogu odoljeti želji, da sve vidim i sve izpitujem, na koliko je moguće. Čovjek, čini mi se, zato i živi, da sve što ga okružuje reć bi samim sobom pretvori i učini svojinom razuma svoga. Život je kratak, pa bih želio, kad mi čas moj pridje, da ostavim čim manje predmeta, s kojimi nebih bio došao u doticaj“. Divne li ponuke za mladež hrvatsku, da se i ona pusti na puklo polje znanstvenih iztraživanja! Samo ovakovim čustvom opojeni dusi mogu izvesti stvari, kojim vjekovi slavu šire.

sila oko oslobodjenja Njemačke. Pošto je god. 1813 započeo rat za slobodu njemačku. zastupao je Prusku kao njezin punomoćnik kod svih pregovora o miru u Pragu, Chatillonu i Parizu, te je uz državnoga kancelara Hardenberga nastojao izvojštiti ne samo što pravednijih probitaka od Francezke nego i polučiti slobodne inštitucije za Njemačku, ili mu se to nastojanje razbilo o sumnjičavosti, sitničarstvu i natražnjačtvu tadanjih diplomata. Bolje je sreće bio g. 1816, kadno je imenovan članom zemljištnoga povjerenstva za Njemačku i zamienikom pruskoga saveznoga zastupnika grofa Goltza, pa mnogo doprineo uredjenju njem. saveza. Otišavši kašnje u Berlin pa pozvan u državno vieće i u odbor za sastavak obećanoga ustava odlikova se u obojem činu svojim slobodoumljem i bude doskora držan za glavu opozicije. Nemogući Hardenberg više odoljevati svomu takmacu gledao ga je tim odstraniti, što ga je imenovao g. 1818 izvanrednim poslanikom najprije u Londonu a kašnje u Aachenu. Sliedeće bi mu godine povjerena uprava obćevnih i staliških poslova sa sielom i glasom u drž. ministarstvu. Potiskivanje njegovo i navaljivanje, da se već jednom izvede obrečena ustavnost pa i protivničtvo njegovo proti karlovarskim zaključkom, koje bi nazivao „sramotnimi protunarodnimi i pobunljivimi za misaoni narod" kao i sistematička njegova opozicija proti Hardenbergu liši ga doskora njegova dostojanstva i povrati blagoslovnomu djelovanju sukromnoga života, Koliku je privrženost stekao u ministarstvu vidi se odatle, što su s njimi dva ministra Boyem i Beyme položila listnice. Istom poslje deset godina 1830 bude opet pozvan u drž. vieće bivši godinu dana prije načelnikom za gradnju i uredbu kralj. muzeja odredjenoga povjerenstva. Za sukromstva svoga življaše okrom što je bio zaputio u Pariz i London, ponajviše na svom obiteljskom dobru Tegelu, gdje je oko sebe skupio zbirku najvrstnijih umotvora vajarskih. Kao član najuglednijih akademija i znanstvenih družtva nije za našega Vilima nikada manjkalo svakovrstnih ponuka i pobuda za što veću radinost duševnu sve do njegove smrti, koja je 8. travnja 1835 prekinula nit slavnoga mu života. Za nagradu razgranjenih zasluga svojih bude obdaren g. 1818 šlezkim dobrom Otmachovom i mnogobrojnimi redovi.

Ako je već njegovo javno djelovanje veoma znamenito, to bismo skoro rekli, da izčezava naprama divnim plodovom njegova književnoga rada. U taj idu osim jur spomenutih dvaju spisa njegovi „Estetski pokusi", pjesme, medju kojimi se osobito ističe njegova elegija „Rim", i savršenom formom i dubokom čustvenošću i misaonošću odlikujući se soneti. Poznavanje grčkoga jezika i stihotvorstva mnogo je on promako svojim prevodom Aishilova Agamemnona (Lipsko 1816). Humboldt nam je opet poput tolikih — čovjek bi skoro smio reći — malne svih većih učenjaka dokazom, koliko je duboko ćućena potreba i korist klasičkih studija. Ova obćenita praksa učenjačka najbolje pobija ljenive prigovore i majušne sumnje nekih naših ljudi o životnoj snagi i moći klasičkoga obrazovanja. Jedan od najvrstnijih stilista hrvatskih, koj nije nikakov filolog, zavapi jednom, kad se zametnuo razgovor o klasicih: Braćo neima vam ništa bez klasičkoga izobraženja.* To budi samo mimogred konstatirano. — Poglavito djelovanje književno W. H. odnosi se na tek za njega započeto sravnjujuće izpitivanje jezično. U ovu struku spadaju njegove najtemeljitije i najobsežnije studije. Kao prvi plod njegovih iztraživanja o baskičkom jeziku izašlo je djelo: „Izpravci i dodatci Adelungovu Mitridatu o kantabrskom i baskičkom jeziku" (Berlin 1817) pa i u istinu uzorita njegova „Ocjena iztraživanja o praseocih španjolskih preko jezika baskičkoga." (1821). U tu istu struku jezikoslovnu spadaju i njegove veće akademijske razprave: „O epizodi Mahabharata poznatoj pod imenom Bhagavad-Gita" (Berlin 1826) „O dualu" (1828) „O srodstvu mjestnih prislova sa zaimeni u nekih jezicih" (1830). Ali je svakako najznamenitije i najglasovitije na tom polju djelo njegovo: „O kawi-jeziku na otoku Javi" (1836—40, 3 svez.), ali je istom po njegovoj smrti izašlo**. Uvod tomu djelu, koj je i napose izašao pod naslovom: „O razlikoj gradji jezika čovječjih i njihovu uticaju na razvitak čovječanstva", pokrenuo je s temelja novijim jezikoslovjem i nov mu pravac podielio. Što da pokriepe što opet da ociene ili dalje razviju u njem izrečena načela napisali su n. p. Schassler svoje: „Die Elemente der philos. Sprachwissenschaft W. von H-s". Steinthal: „Der Ursprung der Sprache im Zusammenhange mit den letzten Fragen alles Wissens", „Die Klassifikation der Sprachen" itd. Ali kakogod je W. H. bio velik učenjak i diplomat, tako je on umio biti i nježan prijatelj i ljubovnik, čemu svjedoče njegovi „Listovi jednoj prijateljici" (Lipsko 1847. 3. sv.), u kojih ćeš naći riedko obilje najtananijih opažanja, sudova i ćućenja. Ali je vrieme preći na njegova još i slavnijega brata.

(Dalje sliedi.)

* Ja hotimice pišem rieči izobraženost, izobraženje itd., jer mislim, da su i svojom kompozicijom i blagoglasjem bolje od kašnje okroirane naobraženosti, uzobraženosti itd. (? *Ured.*)

** Potanje viesti o W. H. kao jezikoslovcu možete čitati i u „Književniku" teč. II. sv. II. u Jagićevu članku: „Slovjensko jezikoslovje" l. 521 i sl.

SITNICE.

— Družtvo svetojeronimsko utemeljeno lani za izdavanje i širenje pučkih knjiga obdržavalo je 21. o. m. drugu glavnu skupštinu, na koju se sabralo 26 članova. Predsjednik preč. g. Gajdek s veseljem spomenu u uvodnom govoru, kako je družtvo ljetos znatno napredovalo gledeć i na broj članova i na družtvenu glavnicu. Zatim se sjeti pokojnih dobrotvora ovomu družtvu: stožernika Haulika (u glavnicu dade 1000 for. i svake godine 300 for.) i biskupa Ožegovića (obeća za svaku godinu 50 for.); pa napomenu i živuće zaštitnike: biskupe Strossmayera, Dobrilu i Vitezića, a od visokih vlasti zagrebačku generalkomandu, kojoj se imade družtvo zahvaliti na liepu broju članova iz krajine. Napokon iztaknu predsjednik neke prepone napredku družtvenomu, kao n. p. što gdjekoji govore, da je to družtvo klerikalno. On reče, da nesmije biti zazorno nijednomu pravomu prijatelju naroda našega, što su svećenici prijatelji puku, niti što njeguju vjeru, na kojoj se i onako osniva vas život narodni; pak bi bila već i to sreća po narod, kad bi seljaci počeli čitati molitvenice (akoprem se družtvo tom vršću knjiga neće baviti), jer bi barem čitali. — Za tim je čitao bilježnik svoj izvještaj. Iz njega se razabralo, što je odbor učinio od prve glavne skupštine do sada i pozvao pisce, koji bi imali kakov valjao pučki spis, da ga uz svoje uvjete pošalju odboru; zamolio jednoga pisca na pose, da radi o historiji naroda hrvatskoga za puk; učinio zametak knjižnici, u kojoj bi bio izbor ponajboljih inonarodnih pučkih spisova; imenovao u raznih krajevih naše domovine povjerenike, koji će promicati družtvenu svrhu; napokon na sviet izdao prve dvie knjige svoje „Pučke knjižnice“: „Pijanca“ u 4000 komada i „Koledar i Ljetopis za god. 1870“ u 3000 kom. Članova ima sada družtvo 810, lani do prve skupštine samo 98. Žalostan je pojav, što imade iz provincijalne Hrvatske i Slavonije, izuzamši svećenike, najmanje članova. — Nadalje su skupštinari doznali iz izvještaja blagajnikova, da družtven imutak iznosi 11.150 for. u papirih, 184 for. 10 nvč. u gotovu i knjige za prodaju. Za trošak imadjaše ljetos 1212 for. 1 nvč. — Saslušavši skupštinari izvještaje bjehu pozvani, da čine primjetbe ili nove predloge. Tu se sada medju ostalim potaknu pitanje o zakladi Draškovićevoj, nebi li prama nakani pokojnikovoj mogla pasti na korist ovomu družtvu? Nu skupština bude odmah izviještena, da je zaklada za nagrade pučkim piscem a po naročitoj volji pokojnikovoj povjerena upravi „Matice ilirske“. Najduže se razpravljalo o predlogu gosp. Francelja prof. realke iz Varaždina, da se u družtvo primaju takodjer godišnji članovi sa godišnjim prineskom od 1 for. ili manje; nu taj predlog bje barem za ljetos zabačen. Zaključeno je takodjer zamoliti vlasti, da knjige izdavane ovim družtvom odredjuju za nagradu djeci u pučkih učionicah. — Na posljedku izabran je upravni odbor (gg. Balenović, Bošnjak, Gajdek, Iveković, Posilović, Rašić, Švinderman, Tkalčić, Trnski) i odbor za priegled računa (gg. Marić, Horvat, Rašić).

Pridodajemo ovdje, da se družtvene knjige mogu kupiti u knjižari Hartmanovoj: Pijanac vez. za 40 nvč., nevezan za 30 nvč., a koledar za 30 nvč. (a ne 40 nvč. kako je bilo posljednji put u „Viencu“ javljeno.)

— Dodjoše nam u ruke godišnja izvješća svih naših srednjih učilišta, izuzamši ono riečke gimnazije, koje će valjda izaći tek koncem ovoga mjeseca, kada se ondje zaključuje školska godina. U svakom je izvješću po običaju neka razprava; u zagrebačkom: Homerove pjesme, njihovo mjerilo i njihov jezik od V. Bratelja; u varaždinskom: Opazke k Veberovoj latinskoj slovnici od Fr. Pongračića; u osiečkom: „de Horati in sales numerosque Plautinos animadversione“; u karlovačkom: „Giacopone da Todi i njegovo doba“ od o. Ivana Žibrata; u požežkom: „Vriednost i korist dušoslovja za praktičan život i njegov upliv na umjetnost i druge znanosti od G. Križana; napokon u izvješću kr. velike realke zagrebačke: „Meteorologijska motrenja“ od I. Stožira. U ovih je bilo učilištih 70 učitelja i 1.413 učenika; zagrebačka gimnazija imala je najviše učenika, naime koncem godine 509.

— Bit će poznato, da je u glasovitoga Davisona zdravlje već odavno poremećeno; sada pako javljaju novine, da vrlo često luduje i da neima nikakve nade, da će ikada više ozdraviti.

— U današnje doba preotela je mah nauka, da si ni poviest ni život politički nemože valjalo i podpunoma shvatiti bez poznavanja ljudskoga družtva. Tko neumije točno razabrati socijalne snage političkih stranaka, nemože im nikako razumjeti djelovanja ni proračunati uspjeha. Zato preporučamo onim svojim čitateljem, koji se politikom bave, najnovije djelo Dra. Rossbacha: Geschichte der Gesellschaft. (Würzburg. A. Stuber 1869.)

Odgovori uredničtva.

G. P. T. Primili smo danas list s poštarskom biljegom: sv. Ivan i s pečatom **P. T.**; poznavajući u ostalom i pismo vaše, bacili smo to črčkanje neodpečaćeno i nečitano u košaru. Nedosadjujte nam! I. P.

G. V. K. Žao nam je, što vaša posve subjektivna pjesma nije za nas.

Ovomu broju „Vienca“ priložen je:

1. Program i poziv na predplatu na „Zatočnik“.

2. Izkaz prinesaka za jugoslavensko sveučilište.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 33. U Zagrebu dne 4. rujna 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Nesretni prijatelji.

Pripovieda Armin Pavić.

I.

Je li moguće, Delimiru, pa tolika nesreća! Ta bio je medj nami drugovi najugodniji, svakomu ugadjaše, svi ga ljubljasmo; kud bi mu se najednom narav tako promienila bila, da bi si, kako se govori, smrtnoga neprijatelja stekao? A ta nije. Jedni govore ovako, drugi onako, a obično u takovih slučajevih nije baš ništa u stvari. Pa Pero! Ta taj bijaše od djećačtva s njim dvoje tielo jedne duše. Kad bi se već Delimiru što tako grozna dogodilo bilo, ne bi ni ovaj ostao nesrećom netaknut, a ipak se o njem ništa ne čuje. Ali ako je ipak što u stvari?

Tako razmišljah sam sobom, idući u večer u Karaljevu kavanu, da novosti čitam.

Jedva sjednem čitati, eto me smete neki mladi, veoma ubradjeni čovjek, i poznatim a ipak nepoznatim glasom rekavši, sluga sam ponizan, uza me sjedne.

Kako je običajno, da se iz uljudnosti ovakovu nepoznatu znancu kazujemo, kao da ga poznajemo, držah se i ja tako i razgovarah s njime, dakako prema njegovu početku sve: po gospodine.

Najednom me trznu, uskliknuv, a zar me ne poznaš, svoga Sriemca Dušana?

Iza pozdrava s mojim prijateljem i medjusobna ukoravanja, što se jedan drugomu nijesmo javljali pismom, upadem mu pitanjem, da li je putem čuo štogodj izvjestna o Delimiru.

Jesam. Putujući iz Njemačke kući, boravio sam pó godine u Osieku, i imajući s Delimirom koješta o gospodarstvu govoriti, pisah mu, pa se tako više put razgovarasmo, pri čem mi svaki put javljaše, kako liepo u V. uz svoga Peru žive. Kad se bio raznio glas o njegovoj nesreći, pisah Peri, neka mi sve potanko javi, da znam na čem sam, i on mi brate i zbilja odgovorio, i kako potanko. Zar to nije čudo od našega Pere, koji na svakoga, do svoga Delimira, bješe tako mrk?

Umolim prijatelja, podjosmo k njemu i poče mi čitati taj odgovor.

Da ti pripoviedam, što li se s našim nesretnim Delimirom dogodilo! To od mene tražiš u svom pismu, koje mi iz onih osječkih ravnica u ovo V—sko predbrdje jučer stignu.

A zar ti nijesu cielu tu žalost valovi šumeće naše hrvatske Drave odovud donieli?

Koliko put sam već od nesretna časa, odkako mi se od srca drug odkinuo, samotan na obalah njenih pod večer ležao i u živu muku ciele ostale naravi u turoban šum njenih valova gledao turoban, jer mi je sve mišljenje i čustvovanje moje turobno: sliepcu sve je tamno.

Činjaše mi se svaki put, da dragohotno slušaju moje jade, i čim ih duže i pazljivije razmatrah, tim mi se očitije na razgovor nudjahu.

Munuše mi na to u misli toliki u srcu razcviljeni pjesnički junaci, kako svoje jade govore vodi, da ih nosi do koga im treba; sva mi mjesta, sela i gradove, koje nam Drava pere, kao munja misli preletiše, dok se neustanoviše na obalah osječkih, na kojih te vidjeh, kako kao i ja ležiš te iste valove pitaš, zar ti ne nose od mene glasa o nesretnom Delimiru, s kim, kako znadjah, pošljednje vrieme toliko dopisivaše.

Tako se često razgovarah s valovi Drave i pripoviedah im tužne jade moje, da ti ih nose, a valovi kao da me prijateljski slušahu i nošahu.

I za čas mi odlahnu, jer kad prijatelju jade rekneš, polovicu je tim na sebe primio; ali dakako sve to bijaše san, koji je po probudjena

tim mučniji, čim mu bijaše ugodniji: blažen komu je dano te vječno sniva!

Kako da ti počnem, kako da ti svršim!? Nesreća mi se Delimirova čini tako usko sliepljena sa svakim trenom našega boravljenja u V., tako srasla s nesretnom razlikom naravi moje i njegove, da mi se vidi kao naravita pošljedica već najranijega poznanstva našega. Zadovolji se da ti ju spripoviedam tako, kako mi bude srce snosilo.

Odkako se s Delimirom u Beču rastadoh, ostade on na još jednu godinu tamo, a mene zapane služba u Osieku, odkuda me do mala pokrenuše u V.

Grad V. pruža stranu čovjeku za koji čas dosta prilike, da se rastrese, pače prema Osieku i njegovim nesnosnim elegičkim ravnicam, u kojih mjesto nesnosnih arza pentametarskih žabe skaču, a mjesto vreve vječnoga daktilskoga naricanja komarci zuje — prema tim ravnicam, koje estetici sravnjuju elegijam, u pogledu čustva, koja bude, V. te isprvice i zabaviti može.

Ima oko njega veoma liepa okolica, koja je doduše od grada nešto podaleko, ali je baš to dobro, jer tako ju čovjek ne može u nekoliko dana obići, što bi veoma nezgodno bilo, zašto mu inače ne preostaje više mnogo toga ugodna.

Od toga ostaloga dakako da prijatelja starine i hrvatske prošlosti ponajpače neki stari plemićki grad zanima, koji sried varoši stoji. Taj u našoj historiji toliko znameniti grad, da kako da veoma tužno izgleda: zidovi i krovovi su mu lomni, gdjegdje uvaljeni, u šancu mu se oko njega ljute guje i parcovi legu, noću ga sove obliću; ali šta te žalostne istine prijatelja naše historije smetaju, pače nije li mu sav taj gad veoma zanimljiv, kao simbol nekoga diela prošlosti toga grada? A sadašnjost? Šta sadašnjost, ja u taj čas poznajem samo prošlost i budućnost; ona je ljudska, ova boža: što je bilo, bilo je po volji ljudî, što ima biti, toga nijedna ljudska sila ne učini drugčije.

Sried grada je veoma ugodna promenada; šteta te je odveć malena, da ti se iduću oko nje tako mozak zavrti, da ju moraš isto toliko putî opeta na drugu ruku obići, da ti se odmota. Ali „Was klein ist, ist herzig“ samo kad ne bi bilo onoga smradnoga kanala, što posried nje protiče te kao stimfalske močvare ne daje drugim pticam, da se za duže nastane, nego bućoglavim. Te ptice su osobite bagre, da ih u drugih krajevih ne ćeš naći: dvonoge, bez kreluti i bez pera, sasvim ljudem nalik, a ipak nijesu ljudi. Ima medju njimi jedan kralj. Ime im je haemerrhoidarii V—nenses, a kralju pripada još epitheton significans princeps, dakle: haemerrhoidarius V—nensis princeps (Princip V—skih hemerojidariâ). Velika bi korist bila, kad bi ko rod tih ptica iskorenio, ali ko će? Pripovieda se, da je polubog Herkules one na stimfalskih močvarah iskorenio, ali mislim da ovih ne bi, zašto je to mana, proti kojoj bi i sami bogovi uzalud vojevali, kamo li polubog, a o ljudih ne ću ni da govorim, tim ne preostaje nego da im se do smrti daju kljuvati.

Daljnih osobitostî nema u gradu nikakovih, ako ne, da su mu ulice veoma blatne i nepravilne.

A kako ljudi? Zar tih nema, da ih i ne spominjem? Ima ih preko 10.000 glava, da li i isto toliko duša, toga ne bih rekao. Kako je to smiešno što smo vikli te marvu brojimo na komade, a ljude na duše. Nije li mnogo pametnije, da ih na glave? Jer glavu ima sigurno svaki čovjek, koji živе, razlika je u toliko što je u jednih mozak u drugih slama; ali koliki imaju dušu? Zar sikofanti, špicli, izdajice, lihvari i što je toga ostaloga gada, imaju duše? Bezdušni su, jao bezdušni, a ima ih toliko, jao toliko!

Moj predstojnik u službi čudnovat je čovjek. Ne znam rad šta, ele to znam, da je prvi hemerojidarij čitavoga grada i da mu je i tielo i duh tako iznemogao, da mu više nema, ne može dugo obstanka biti, a on se ipak svom silom smrti opire. Strašan je to boj, koji mu sve sile nateže, da kojemu drugomu poslu i ne dospije, pače da ni drugoj nikakovoj misli ne dospije, nego jedinoj, koja o tom boju radi. Ali je pri tom neoborive ustrajnosti. Sve omame, kojimi ga smrt u svoje koštasto naruče vabi, bezprimjernom odvažnošću suzbija: cigare, lule, pivo, vino, ples, glasni govor, čestit objed, svako iole tegotno razmišljanje, pa bilo ma o kako liepoj stvari, sve te i još ostale slasti, koje čine život životom, ni da ih prinjušne. Tomu je stvorenju svaki čovjek smrtni neprijatelj, koji mu slučajno dimne cigaru pred njim, za četvrt ga ure od šetnje ili spavanja zaustavi, iole mu što misliti zadaje, što ne bi spadalo u krug njegovih razmatranja o djelatnosti toga i toga lieka, toga i toga načina životarenja; koji mu to učini, pod tim tako dugo ruje i kopa, dok ga se iz svoje blizine ne rieši; a znade kopat i rovat, kao kakav gnjusni štakor. U ostalom je doktor filozofije. Uh kako se već zvaše onaj rimski car, koji svoga konja učini konsulom, i kakvo ono zviere jednom u Padovi proglasiše takovim doktorom, konja ili tele?

Pošto sam bio razgledao onu okolicu i upoznao se s nekimi ljudi, s kojimi mi služba poznanstvo nalagaše, bilo mi je doskora svega dosta, i ostadoh sam samcat s mojimi misli.

Kaže se, da je misaonu čovjeku najljepša takova zabava. Moguće, da nijesam dosta misaon, ali rekao bih, da ta izreka mnogo visi o kakvoći misli, koja u mnogih slučajevih i najnedužnijim ljudem nije takova, da ih ne bi više satirala nego hranila, a kamo istom meni.

Velikomu grješniku najnesnosnije je društvo njegove samotne misli; ali nijesu li oni narodi

veliki grješnici, koji bezbrižno gledju i podnose da im se otačbina trga na komade, da im se djeca prodaju za novac?

Stavimo dakle n. p. da bismo smjeli reći, da pripadamo takovu narodu. Nije li svaki čovjek član svojega naroda, a nije li svakomu mladiću najpreča misao ona na svoju otačbinu? Pa kako da misli budu komu od nas najmilije društvo, a da ga upravo ne bi satirale? O rudera ruderum dissipatae, quondam gloriosae patriae nostrae! (Prnje od prnja nezasitnim kurjaci rastrgane, nekoć dične domovine moje.)

U sviet me je vuklo, tražio sam prijatelja, koji bi osjećao kao i ja, da mu se tužim, da mi pomogne jad nositi; ali onoga jednoga prijatelja, kojega imah, nigdje, a bez njega sav sviet oko mene kao da se je u pekare pretvorio; sve za kruhom ide, sve na kruh misli, to im je jedina misao, šta misao, jedini zanat.

U tom bih položaju bio zdvojio, kad ne bih bio iza godinu dana, koja bješe protekla ili bolje reći propuzla, koncem mjeseca rujna od Delimira dobio pismo, da je nauke svršio pa da je i njega zapalo u V.

II.

Bijaše pod večer jednoga rujanskoga dana, vrućega štogodj rujanski dan može vrući biti. Sunce zalažaše, a od dnevne se žege utrudjenoj u san ljuljajućoj se zemlji zažari oko očiu crven, kao čovjeku, kad mu ćustva zarone u more kakove velike slasti, a ja stajah na V—skom dravskom mostu, čekajući svoga prijatelja Delimira.

Gledajući s mosta preko beskrajno ravnim pravcem pružajućega se druma iz V. u obližе mjesto, i znajući da ću zdravim očima svojima već iz daleka upaziti ogromnu arku V—skoga dostavnika pa se tim skorije vidivu dolasku moga prijatelja radovati moći, razmišljah kako je jedva nekako slučaj naravi ujedinio svoje sile, da želji moga srca podpunoma zadovolji. Ha drumom se daleko vidi, a kola su tolika, da ih iz daljine možeš razabrati.

Pa gle! eno iz daleka, daleka cakli se na žaru zalazećega sunca limom okovana V—ska arka; ljubav i želja da ću eto sad prijatelju pasti oko vrata, okrilati mi vid, da izrazito vidjeh kako se arka na ogromnih perih svojih, kao prava arka na valovih morskih ljulja, okrilati mi sluh, da čuh kako se kočijaš dere gromkim glasom nad konji, kao kapitan kakove arke nad driemajućom momčadi svojom. Blagoslovih još jednom na prijateljstvu slučaju naravi, koji kao da je hotomice ujedinio sile svoje, i zavjetovah se, da ga nikada više ne ću s krvoločtva njegova biediti, što na jednu ruku ljudem daje a na drugu uzima.

Jedva rekoh već i porekoh. Nema u svietu slasti, za kojom ne bi žuč nadolazila; razlika je što jednom brže, drugi put sporije, jednom više boli, drugi put manje.

Šta je? E šta je — kola se ne miču. Ja siromak se veselio mojim zdravim očima, daleku drumu, ogromnim kolam, a zaboravio misliti na dostavničke V—ske ramave, čorave, sipljive, mršave, izdišuće mrcine. Moje srce bije podeseterostručenom brzinom od veselja, da prijatelj dolazi, ali šta konji u obće, a šta na po se V—ski konji razumiju o bijućem srcu, o čekanju na prijatelja!

Ma ti V—ski konji su qua tales na glasu, ali danas se ta kola baš nikako ne miču. Kao da su se i zbilja u pravu arku pretvorila: istom kad im povjetarce iza ledja zaduhne, jedva da se za palac maknu.

Ne preostaje mi drugo, već se zaputim i podjem na susret.

Jedva nekako dodjem do kola.

Kao jedna duša dvojega tiela zaviknemo ugledavši se i ja i prijatelj iz kola u jedan glas ho! ho! Konji, bajage, kao da ih kočijaš zaustavio, s mjesta stanu, da pokažu, kako su dobro svježbani i puni se zadovoljstva nad svojom revnošću izkašlju.

Prijatelj skoči, kočijašu naložim neka sve stvari njegove preda u gostioni k janjetu, (ne znam je li „k bielomu“ ili „k zlatnomu“, da nije ni jedno ni drugo, to znam) u kojoj sam sobu za nj naručio, kočijašev glas zaori, bič zafijukne do sto puti zrakom, oplete se do sto putî konjem oko kostî, kola škrgnu kao arka kad se iz luke diže, maknu se, mi im odmaknemo, i eto ti moga Delimira na mojih a mene na njegovih grudih.

Izljubismo se, postasmo koji čas razgovarajući se i polako se u razgovoru zaputismo putem u V.

Oh kako se slatko razgovarasmo, kako se mnogo razgovarasmo, da svaki čas morasmo postajati.

Nude da pripoviedam, da čujete.

Al gle! komu da pripoviedam, a da mu ne dosadim tim našim slatkim razgovorom? Koga da zanimaju presretni razgovori dvaju prijatelja, koji se iza godine dana žudjeni ugledaju? Kako si? — kako si? — kakva je ona gora, ovo otok, ovo šuma, ovo kuća, koliko je do grada, kad si pošao iz Beča, gdje si objedovao itd. koga da takovi razgovori zanimaju?

A kako su zanimljivi, kako slatki, kad ih prijatelj s prijateljem, nakon godine se dana našavši razgovara.

Već starosjedi sliepi Homer negdje pjeva, da su zaljubljenici presretni, kad se nadju da se na samu porazgovore, pa makar se ne imali nego o drveću razgovarati. A koja je ljubav čišća, svetija, stalnija nego ona dvaju prijatelja, koji si ciljem svoga života krasotu kreposti istaknuše? Stari Grci smatrahu ju najvišom ljubavi, pa se doista kod njih ukazaše takovi primjeri svetosti i stalnosti ljubavi dvaju prijatelja, da je viditi, kako to mnienje nijesu u zraku izumili, nego ga na vidivih pojavih nau-

čili i postavili. Kod nas su dakako danas, gdje no se obično čovjek dieli, ne na tielo i dušu, nego na tielo i trbuh, takovi primjeri mnogo redji, ali su baš tim dragocieniji.

U tako liepu razgovoru, kao što je prijateljstvo liepo , dodjosmo preko malte. Tu stigosmo kola, koja bismo bili i onako stigli, sve da i nijesu konji preko mosta polovinom koraka išli, a kod malte se opet naužili slasti stajanja od koje se ne daju tako lako oćerati.

Delimir se slatko nasmija primjetivši, gle i si naručio kočijašu za moje stvari, a mi ćemo mislim, prije od njega u V.

I ja tako mislim.

Pa kako da se ne nadje niko, koji bi u V. konkurenciju činio s tim poduzetnikom. Ta to bi bio koristan a ipak posvema lahak posao.

Da, brate, na ta su ti pitanja ovdje već tako obćenite dosjetke postale, da su se ćak i vrebci na krovovih o njih cvrčuć do sita načvrčali, pa ga za njimi i naš tobožnji satir graktati stao, ali . . .

Satir, upade prijatelj, kakav je to list, čuo sam nešto o njem u Beču i to ne najbolje glasove, ali ga nikako nigdje nijesam mogao naći. Mislim, da ne će biti tako rdjav, kao što se o njem govori. Satira je britka, ali je dobrá, kad je pravedna, a kod nas ima dosta mana, da bude pravedna.

Poniknuh glavom i da nije žar zalazećega sunca već izginuo a sumrak se spustio bio, bilo bi mi se spazilo kako me silna crven od stida licem obli, od stida što sam u taj čas Hrvat. Htjedoh prijatelju reći, da će ga još uvieke prerano viditi i čitati, ali on mi na zabunjenosti mojoj prouči odgovor, a da mu prvim korakom što ga je na hrvatsku zemlju kročio ne ogorčim zemlju, svratim i izvrnem na šalu.

Primakosmo se onoj kućici i u njoj oštariji, koja u V. idući na desnu ruku iza mosta stoji. Glasovi narodne medjumurske glasbe me na nju sjetiše i ja rekoh prijatelju: vidiš, to ti se zove villa, ali nije villa, nego je oštarijica, u kojoj se V—ska inteligencija običaje na čunje igrati, i zanimljivo ti je tu gospodu gledati i slušati im tehničke izraze: probij centrum, prisloni je o plot i što je toga više.

Dodjosmo do kućice, i kako baš slučajno bješe nedjelja, u sobi, koja se zove sala, uhvatiše se kočijaši, kuftići, gemajneri i kfrajti s vilami sudoperkami i muzaćami te udri tramblan, da ih od praha skoro i ne bijaše kroz otvorene prozore viditi, akoprem dvie lojanice u sali gorahu.

E ta tu nema čunjeva, niti ko probija, niti ko prislanja, ta tu se pleše.

Ma kugljana, odvratim prijatelju, je u grmlju za kućom, a sada je već mraćno, inaće bi vidio.

Nasmija se licem prijatelj, meni nad tim srce, postupismo u kojekakvu razgovoru i eto nas u D. . . . koj ulici.

Tumačeći mu znamenitosti te ulice, kako se na lievo zavraća u K. . . . čku, a na desno u M. . . . sku, koje obje odgovaraju onoj u starom Dubrovniku „medj crevljari“ zvanoj, eto nas kod janjeta.

Pred vrati gostione sedjaše pet pasa: Bimbo, Lord, Milord, Hektor i Hekica, svi uprti na prednje noge, kao kakove oživjele male sfinge pred kojim starim persijskim dvorom. Nosovi njuškaju, ušima trepću, pazeći na dolazak svojih gospodara, pri čem svi u jedan takt dostojanstveno glavama s desna na lievo kreću, i kad slučajno kojega gdje počne klati ter ga iz te harmonije trzne, žuri se, da se čim brže očeše capom i opet se u svoju prijašnju dostojanstvenu pozituru postavi.

Kako me psi ugledaše, skočiše svi u jedan mah do nas, ližuć mi se i vrzuć oko nogu, da im se jedva otrgoh.

Zar su svi ti psi tvoji?

Nije niti jedan, nego su od gospode, s kojom ovdje večeram. Običajemo oko sedam satî dolaziti, a oni se u to vrieme nadju pred gostionom, i ako slučajno gospodarâ još nema, čekaju ih. Mene osobito vole, jer sam slab pri večeranju, pa im dosta ostane.

Kako psi zapaziše, da ćemo u gostionu, oni ti, misleći da ćemo k večeri, podignu repove i svi u jedan mah, lajući pasji kvintet, navale blagovalištu na vrata. Kelner, komu je to svakdanji znak, da družtvo dolazi, pohiti na vrata. Ja mu razložim što je i za čas nas predade u ruke sobarici. Ova nas odvede u sobu, koju bijah prijatelju naručio.

Dok si je tude Delimir prah oprao i iskefao, nadodju teda negda i kola. Unesoše stvari, prijatelj se preobuče i podjemo, da se malko gradom prošećemo i znamenitosti mu, koliko se bude dalo, razgledamo.

Prošavši se jedno po ure i razgledavši u to vrieme sve, što je na V. zanimljiva viditi, odemo u gostionu na večeru.

III.

Za stolom, za kojim običajem večerati, sjedjahu kao obično, najprije prvi s desne strane pročelja.

Taj prvi, kao i svi ostali, sudjelovaše i sborom i tvorom pri prevratu našem od poslije god. 1835.

Osim toga jednoga zajedničkoga biljega cieloga društva, još je i u tom jedan drugomu ravan, što svaki od njih bijaše u ono doba spisatelj.

Razlikuju se pako pojedini medju sobom jedno tim, što nijesu više svi onoga istoga političkoga osvjedočenja, kojega god. 1835 bijahu. Ta to bi bilo u Hrvatskoj čudo nečuveno. Zmija svake godine jedan puti kožu mienja, a većina naših ljudi?!

U toj razlikosti mnienja odlikuje se onaj prvi tim, što još udilj drži, da je onako naj-

bolje, kako je on već tada mislio, a o ostalih se ne zna kako misle, jer svaki čas drugčije govore; nu ja bih rekao da ne misle ništa.

Druga je razlika medju njimi i opet baš u onoj istoj stvari, koja im donekle svim kao obćenit biljeg pripada.

Bijahu svi u ona vremena književnici. Ali onaj prvi se iznad njih ističe tim, što bijaše već onda na glasu književnik i što još i sada kao takav slove; oni ostali bijahu jedno već i onda neznatni, a sada im žila književnička posvema usahnula, i kad ih slušaš govoriti pa im na to djela čitaš, vidiš da ona vremena ushita ne bijahu u njih nego oni u vremenih, vremena se promieniše, promieniše se i oni.

U ostalom pripadaju svi članovi skupa sa mnom služećoj klasi; u tom smo vjerni sinovi svoje domovine, ta jabuka nije daleko od debla pala: sluga mati, sluga sin.

Do toga prvoga, imenom Viljevca, sjedi Antić, kojega mnogi V—ci drže prvim šaljivdjijom. Pa zašto ne, ta i vola kadkada zapada abacija!

Do Antića sjedi opet prekovelebićanin Milivoj, nedavno veliki gospodin, sada ništa, jer se na nj iskesio Pišta. Stari Grci govorahu „u borbi s nevoljami, kazuje se ko je muž“. Naš Milivoj baš je od protivnosti toga liepoga rieka jadna slika. Kad je tonuo u gospodstvu, kazivao se je muž, i te kakav muž; a odkako je pao radi svoga osvjedočenja u tobožnju nevolju, kazuje se kao kakovo diete, koje plače, kad mu za stolom po volji krvničkoga očuha ili maćehe ostanu kukuruzni žganci mjesto slastica, kojimi se goste djeca očuha ili maćehe, akoprem ono veće pravo u kući ima nego ova. Pa da se sviet nije preokrenuo!

Na lievoj strani sjedi prvi do pročelja otče Vukoslave. Ne nazivljem ga otcem s toga, što bi može biti kojemu samostanskomu redu pripadao, nego što ga bog blagoslovio s dvanaestero ponajviše ženske djece, te mu se tim slast otčevanja tako prirodila, da svakomu neženjenu čovjeku u gradu želi, kad već ne može otcem, barem tastom biti.

Do otca Vukoslava sjedi Zlatković. To mu ime — prije se drugčije nekako zvao — nadjenuše u ona zlatna vremena hrvatskoga ushita rad zlatnih njegovih kreposti. Slabo zlato, bolje nikakovo zlato, rdja ga se primila. U ostalom je prvi gentelmen cieloga grada i aranžer svih balova i koncerata.

Unidjosmo, i kako društvu već odprije bijah govorio, dovedem im Delimira i predstavim njim njega, a njemu nje, svakoga pojedince.

Sva gospoda se digoše i pozdraviše ga liepo, svaki prema svomu karakteru. Viljevac mu pruži ruku primjetbom, da ga veseli što je došao tako naobražen čovjek, kako mu o njem pripoviedah, koji se rado knjigom bavi. Vukoslav s primjetbom, da će se svi roditelji veseliti, što u grad tako plemenit mladić dolazi i stavi mu k srcu, da ne propusti u kuću mu doći. Zlatković, da ga veseli, što je baš u tako zgodno vrieme došao, te će imati priliku na balu do osam dana V—ske krasotice viditi. Šaljivdjija Antić zasoli pozdrav jednim od svojih najboljih vicova, da mu se dolasku veseli, jer su vinogradi veoma obrodili, pa bi se on i drugovi mu bili utopili u vinu, kad im ne bi takova friška nova sila u pomoć pritekla. Milivoj niti mu što reče niti mu se slatko kao drugi nasmija, nego mu izražajem skrajne zdvojnosti samo ruku stisnu i duboko uzdahnu.

Ja za vrieme toga pozdravljanja namieštah moj i Delimirov jesenski kaput i naše šešire po klinovih i pozdravih se s onih pet pasa, sa svakim pojedince nekoliko prijaznih rieči progovoriv.

Posjedasmo, Delimir na pročelje, gdje do sada ja običavah sjediti, ostali na svoja navadna mjesta a ja nasprot Delimiru.

Pošto se društvo u običnom razgovoru sa stranim Delimirom bilo, kako je u takovu slučaju obično, vinom nešto okitilo, stupi termometar društvenoga stanja u drugu fazu.

Viljevac zapodjene s Delimirom razgovor o literaturi. To je već obćenita mana, kojom boluju književnici kao i svaki zanatlija, da ne mogu časa jedan uz drugoga bez razgovora o svom alatu i zanatu počasiti.

Ostalo se cielo družtvo namrgodi nad Viljevcem, što im odvlači Delimira razgovorom u takove krajeve, koji su im dosadni, i akoprem se svi nad tim ljutili, ipak nepuštaše Zlatkoviću bon ton da prigovara, Milivoju crne misli, tako da jedini Antić jednim od svojih vicova, koji ćemo radje premučati, svoje negodovanje izreče.

A Vukoslav? E brate Vukoslav, ne samo da se nije mrgodio, nego je pače Viljevca uzeo braniti, akoprem mu, otcu dvanaestero ponajviše ženske djece, još manje bješe do knjige nego onim ostalim.

Pa kako to? E otče ti je Vukoslave bio promjerio u razgovoru dušu Delimirovu te na colštoku svoga razmatranja, vječnom praksom svježbanu, pronašao, da bi tomu djetetu vremenom mogao tastom postati.

Desio se tu naime prije razgovor o pitanju, nije li najbolje po samake, da se žene. Samak Delimir pristajao uz Vuka da jest, a odtud Vuku dosta nade.

Da se dakle pokaže kako bi on, ako bi mu se desilo postati Delimirovim tastom, znao cieniti težnje svojega zeta, bilo mu se pokazati, kako knjigu cieni. Šta sve roditelji za ljubav svojoj djeci ne podnose!

Viljevac se dakle i Vukoslav otresu na Antića, i onaj se s Delimirom sjedne u kola mislî te put Grčke a Vukoslav se uspne na bak, i nepomično u nje gledaše.

Antić se upusti sa Zlatkovićem o djevojkah i ženah V—skih i o balovih, a ja se uprem o desni lakat i zapodjenem s Milivojem razma-

tranje, kako je žalostno, kad čovjek za svoje poštenje, marljiv rad i iskreno ali mirno osvjedočenje bude tako nagradjen kao on. Ja mu se uprem dokazivati, da je to doduše žalostno, ali da mi se čovjek, koji nad takovom neznatnom nevoljicom izgubi od žalosti svu sviest, čini, kao da sve one kreposti ne bijahu baš čista svojina njegova, jer bih rekao, da je nemoguće da takav čovjek ikada može postati diete, koje se nevolji ne zna drugčije oprieti nego suzom. On mi te tvrdnje suzbijaše emfazom, a šta vi ste idealista.

Tu se raskrstismo. On ostade mukom suznim očima preda se gledajući na krugljice kruha, koje prstî meckaše te preda se na stol metaše, a kad ih nekoliko namecka, svomu ih Hekici pod stol bacaše; ja još svedj o desni lakat uprt, lievom rukom lagano po stolnjaku bubnajući, razmišljah o bezobrazluku ljudi, koji svoje kruhoborstvo pa odtud potičuće opačine proti poštenju i svome i svoje otačbine zaodievaju nesmislenim govorom, da to tako duh realističke filozofije, koja sada svietom vlada, sobom donosi, a da su poštenjaci ništa, izginuli fantom izginuloga idealizma. Kao da nije od idealizma bliži korak do okorjele podlosti, nego od realizma. Idealista priznaje bogom danu ideu, u tu postavlja sve svoje mišljenje sve svoje vjerovanje, ideja jest, a čovjek nije. Realista ne poznaje nikakove ovislosti od koje vanjske moći, sve što bogom jest, jest, t. j. dobiva svoju životnu snagu iz sama sebe, samo je sobom dovoljno, a čovjek je najviše što pod nebom ima. Dakako i idealizam je u svojoj čistoti uzet častan. Uzmi istinu najvišom idejom, za njom se ponesi, za nju stradaj i u stradanju se kriepi vjerovanjem, da ona jednom mora nadvladati, pa evo ti krasna čovjeka. Ali kako je od toga kratak korak do kukavnosti svjetine. Oni se pitaju što je istina i odgovarajući si ne uzimlju istinu subjektom definicije, nego predikatom, te vele, istina je da kruh svietom vlada, ergo to budi cilj našega nastojanja, za kojim su nam sva sredstva dozvoljena. O vi kruhoborci, koji si u tom sramotnom boju za tim ciljem sramotite i gazite svoje poštenje i prava otačbine, ne zaogrčite se tim nesmislom tobožnjih realista, jer niti ste to niti ste idealiste; i jedni i drugi su ljudi, ali vi ste, ako nemate šta nego svoje poštenje gaziti samokrvnici i lopovi in spe, a ako uz to i prava svoje otačbine, lopovi ste in natura.

Tako o tom razmišljah, u zapećak preda se gledajući. Delimir, videći gdje zamučah, i valja da u misli, da mi je dosadno, povuče me u svoj razgovor s Viljevcem i Vukoslavom, koji se za čas od otca stvorio slušateljem djakom.

Vozeći se na karucah razgovora po polju grčke knjige, dodjoše i na pitanje, kako Grkinje živovahu.

Ustaviše se kod onoga suda, kojemu prva grčka žena Pandora, poslana od Zeusa u sviet kao bič boži, bješe zaklopac podigla te iz njega sve nevolje svietom izletiše, do jedine nade, koja ostade, jer Pandora, prije nego poletje, zaklopac zatisnula bijaše.

Delimir me dakle upita, kako ja to prieporno mjesto razumijem.

Ja svojim gornjim mislim htjedoh da pridonižem prispodobu o onom sudu i srcu hrvatskoga mladića, koje sve nevolje obliću a jedina ga nada na bolju budućnost ne ostavlja nego hrani; ali do toga se bila već mnoga čašica otočila i napose u Antićev želudac oskliznula, da je stanje družtva već u treću fazu došlo.

Antić zaori a što ste već do suda došli? Dakle dajte gospodo kad smo već kod suda, dajte da si natočimo. Ja si gospodo točim ovu čašicu i nazdravljam ju našemu gostu itd. što već obično sliedi.

Sad se počelo čašica za čašicom i sve se razgrija do Milivoja i mene; nas ne mogaše vino osvojiti: njega od žalosti, mene od ljutosti što se žalosti.

U vinu se čovjek kazuje kakav jest, a Delimir se ukazao, da se sve uznielo od njegove umjerene iskrene prijaznosti.

Počelo se i pjevati te Delimir opet svojim ugodnim tenorom osvoji cielo družtvo a ponajpače gentelmena Zlatkovića, koji je medju ostalim i veoma dobar muzik, te se odmah uzradovao, kako će mu Delimir dobro paradirati kod koncerta, koje će aranžirati u dobre svrhe, a novce u svoj džep potezati.

Kad se nekoliko toga odpjevalo, uznese se Zlatković i ponudi Delimiru bratinstvo, a za njim svi ostali.

Iza tih čašica dodjoše još mnoge druge sve do 2 ure poslije pó noći, kada se rastasmo.

(Dalje sliedi.)

Zrinjski.

6.

Zrinjski obranio Zrinj.

Bijela je vila klikovala
S ljuta Kleka, visoke planine,
Te doziva Niku Zrinovića;
Oj Nikolo, zlo ti jutro bilo!
Il ne čuješ, ili čut ne smiješ,
Kako Uzref paša ti dolazi,
Da udari na Zrinjsko ti gnjezdo,
I hvali se paša po svoj Bosnoj,
Po svoj Bosnoj i Hercegovini,
Da će gnjezdo vaše razgnjezditi,
Podaviti u njemu sokole,

Razma tebe Niko jedinoga,
Koga hoće u gvoždje baciti,
Da te vodi svietom u povodu,
Da se hvali svojoj Turadiji
Tvojim robstvom i junačtvom svojim.
Kada junak glase razumjeo,
On Ivana brata dovikao,
I ovako njemu probesjedi:
Oj Ivane, moj rodjeni brate!
Ide s Bosne neki Uzref paša,
I ako je u njega desnica,
Kakva mu je ljuta jezičina,
Izgibosmo od nje svikolici,
Razma mene, tvog rodjenog brata,
Koga hoće u gvoždje baciti,
Da me vodi svietom u povodu,
Da se hvali svojoj Turadiji
Mojim robstvom i junačtvom svojim.
Nego brate, ako boga znadeš,
Obazri se ovom okolicom,
Nebil' četu kakvu pokupio,
Koja s hrani mačem po krajini,
Kano soko krilma po oblaku,
Da mi paši pripravimo ručak:
Iz pušaka vrućijeh krušaka,
Od noževa crvenoga vina.
Kad to čuo Ivan Zrinoviću,
Skoči junak, kako suha munja,
Ode bojnu četu sabirati.
Gleda njega iz kule Nikola,
I Nikoli oči utekoše,
Te uhvate suncu na izhodu
Ljutog momka, pod njim konja biesna,
Sve kurjački kasa preko polja,
Za njim našla vojska se je silna,
Primiče se gradu Zrinovića.
Oto Zrinjskog vele poveseli,
Pokupio svoju četu bojnu,
I očima vojsku prebrojio,
I nabroji tri stotine druga,
I drugovom na izkupu reče:
Braćo moja, ubojni junaci!
Jeste li mi srdca kakovoga,
Da mi danas Turke dočekamo?
Trebat će nam i na smrt misliti,
Ali braćo budimo Hrvati,
Pomislimo na stare junake,
Kako valja mrijet na mejdanu,
Za slobodu svoje otačbine.
Mreti danas, ili mreti sutra,
Pod sramotom ja ostati neću.
Na to vojska Niki odjeknula:
Vodi samo kuda tebi drago,
Mi smo sablje tvoje prokušane,
Sjeci njima kako ti je drago.
To je junak jedva dočekao,
Dade gradu vrata pozatvorit,
I izredi vojsku na obranu,
Al eto ti biesna Uzref paše,
On sustavi izpod Zrinja vojsku,
I na tefter vojsku prebrojio,
Izidje mu dvadeset hiljada,
Pa doveze tope baljemeze,
I lubarde, čim gradove pali,
Te namjesti tablje i topove,
I sam prvu vatru oborio
Na sokolsko gnjezdo Zrinovića.
I on bije sa tri strane grada,
Sa tri strane, a tri puna sata,
Tad krvavom pjenom zakrvavi:
Jala, kardaš! Juriš na dušmana!
I vojska je njega poslušala,
Kako naglo na Zrinj udarila,
Za bedem se rukam uhvatila.
Trči Zrinjski tada po bedemu,
Kano soko po jelovu granju,
I on hrabri svoje vitezove:
Ne dajte se braćo zastrašiti,
Sad će nama liepa pomoć doći,
Vidjet ćete jada od Turčina.
I on stade sjeći jurišnike,
Kan da kosi po bedemu travu.
U njega se vojska ugledala,
Stade sjeći, gdje joj se namahne.
Grebu tako mači grebeštaci,
A škrguću kosti od junaka,
Za dva puna kijametna sata,
Tad odstupe Turci od bedema,
I Hrvati od bedema skoče.
Gleda Uzref vojsku saharanu,
Viče iz nje pašu Seidima,
Viče za njim Jemin, Ašin bega,
I ostale viče vojskovodje.
Od trojice nitko se ne glasi,
Od petero jedva jedan glasi,
I još ovaj neveselo kaže:
Kreći pašo još ostalu vojsku,
Da ti listom tu ne izginemo.
Za to Uzref neće ni da čuje,
Već pokupi zdravu jošte vojsku,
I dvie rieči svojoj vojsci kaza:
Hvala tebi vojsko na junačtvu,
Gdje mi ubi Niku Zrinovića,
I polomi hrvatsku mu četu.
Sad jurišom hajdmo iznovice;
Gotovo je nama Zrinjsko gnjezdo.
I na drugi juriš ju povede.
Kad to vidi Niko Zrinoviću,
On sabere pomamne junake,
Jedva njemu natekla stotina,
I ta stade sobom žuboriti:
Tko će sili božjoj odoljeti,
Tko l' pobiti sve careve Turke?
Al to Zrinjski kan da i ne čuje,
Već ovako vojsku pozdravio:
Momci moji, lavi odabrani!
Treba Turke jošte jednom odbit,
Al nemojte sve mi je izsjeći,
Jer će ljuto brat me prekoriti,
Kad sa vojskom ovaj čas priskoči,
Da mu nedam ni sablje napojit,
A kamo li glava naskidati;
Na bedeme braćo, na bedeme!
Vrve Turci u grad sa tri strane,

Bože mili čuda nevidjena,
Da se može bane raztrojiti,
I kugu bi crnu postidio,
Kako davi vojsku Uzrefovu.
Pada vojska niz bedeme tvrde,
Zemlja ječi, vedro nebo zveči.
Pada Turčin, Turčin ga zamjeni,
Ali nisu hrvatski junaci,
Nisu oni drvo vrbovina,
Kad posječeš, da s omladit može;
Tkogod pade, zamjene mu nema.
I to Zrinjskog vele uzbunilo,
I već htio lagum potražiti,
Da grad digne nebu pod oblake,
Eto kiše grozne iz nenada,
Prosule se puške od Hrvata,
Od lijepe vojske Ivanove.
Kada Uzref zapazi Ivana
I za njime vojsku odabranu,
Svoje Turke natrag okrenuo,
Nebil' kako uzbio Ivana,
I na njega oganj oborio.
Al to vidi Niko Zrinoviću,
Te na gradu vrata otvorio,
I iz grada juriš učinio.
Stade cika tananih pušaka,
Stade jauk ranjenih junaka.
Što Turadi Nikoli uteče,
To dočeka žestoki Ivane,
Što Ivanu žestokom uteče,
To je gusta šuma zaklonila.
I zakloni nesretna Uzrefa,
I bez čalme i bez sablje britke,
I bez konja i oružja svietla.
Tako gnjezdo svoje obranili
Oni dični hrvatski sokoli:
S malo družbe, ali slave mnogo,
A ja vama taj izvedoh ugled,
Da se njime braćo uznesemo,
I u zgodi takvi da budemo.

POUKA.

Crtice iz bojnoga odsjeka.

Od Ivana Perkovca.

Dan danas težko je i vjerovati, kako su se u nas god. 1848. gdjekoji poslovi lahko obavljali. Bertić je mjesto sebe u bojnom odsjeku, gotovo i nepitajuć nikoga, namjestio Franju Barača, koj je kašnje istom lahkoćom kao kapetan prošao k narodnoj straži na Dravu. U ono doba nisam dakako dokučivao postupak Bertićev, premda mi se sumnjiv činio; al nije minula ni godina dana, a ja sam se nekim tužnim čustvom čudio njegovu oštroumlju. Rat proti Magjarom jedva se je i započeo; mi puni najljepših nada i zaneseni za Jelačićem banom nismo ni mislili o ničem van o velikoj sreći naroda: a on je već predvidjao, kakov će ratu biti svršetak po našu domovinu; znao je, da će sve račjim tragom poći, i zato si je za vremena potražio mirno i sjegurno mjestance.

Al kao što se je Bertić brinuo za sebe, tako nije zanemario ni svojih prijatelja; radio je medju ostalim, što je ikad mogao, da Preradović u Zagreb dodje. Iz bojnoga odsjeka imalo se je o tom pisati banu. Barač je po duhu tadašnje dobe mislio, da će neodoljivim razlogom udariti na Jelačićevo srce, ako što jače iztakne pjesničku vrlinu Preradovićevu i zato ga je sjajnimi riečmi dizao nebu pod oblake. U banovoj kancelariji moralo se nekomu na žao dati, što se je tobože reklo, da je rodoljubivi pjesnik i kao častnik vriedniji od inih častnika, te nam je ban poslao dosta oštri „obrisač.“ Medjutim je Preradović ipak u Zagreb premješten. Jedva je on u bojni odsjek došao, nakopao sam si ja malu nepriliku na glavu. Bili smo dobili molbu grada Križevca, da se ondje dokine nekakva straža. Neznam, da li je zamršenost štila ili moja suvišna revnost bila uzrokom, te sam mislio, da Križevčani traže dokinuće **narodne** straže; otidjem dakle s tim pismom k Preradoviću, koj naših poslova nije još ni malo mogao poznati, pa mu stanem dokazivati, da su Križevčani filistri, da im je već dodijalo domovini služiti, da bi se rada oteti najplemenitijoj dužnosti pravih rodoljuba itd. Načelnik mi moj prebrzo povjeruje ter odluči, da se toj nepatriotičnoj molbi nemože i nesmije zadovoljeti. Da naredba bojnoga odsjeka bude uspješnija, napišem još i člančić za „Nar. Novine“ s obligatnim uvodom: Eno ljudi čuda golemoga u malomu gradu Križevačkom itd. Za nekoliko dana eto ti velike deputacije iz Križevaca, koja je u bojnom odsjeku vatreno branila rodoljublje svojih sugradjana, a u uredničtvu „Nar. Novina“ žestoko zahtievala zadovoljštinu, dokazujuć, da Križevčanom nije dodijala narodna straža, već one noćne straže na cestah, koje su u ona doba imale paziti na sumljive putnike. Dobrota Preradovićeva i domišljatost Šulekova rieši me na lahak način za onda dosta velike neprilike.

U obće se je s Preradovićem živjelo kao u raju. S Utješenovićem nije se tako lahko prolazilo. I sam nada sve radin, marljiv kao mrav, a točan kao birokrat zahtievao je strogo, da svatko radi koliko ikad može; a red je uvodio ne istom kakav, već upravo vojnički. Moralo se sve zapisivati u dvo- i trostruke zapisnike i registre, držali smo redovite sjednice, poslovi se riešavali točno i oprezno, a o svačem se račun vodio; od oblasti tražili se odgovori i izviešća prema dalečini od Zagreba sve za tri, osam i četernaenst dana; službeno je

vrieme trajalo, dok je ikakva posla bilo: od ranoga jutra do kasne noći. U ono doba nije takova strogost nikomu dodijavala; jer se je tada još služilo i radilo od srca; samo jednom imao sam sa svojim savjetnikom mali rancontre. Držali smo prije podne sjednicu, pa me je zapalo riešiti kakovih dvadeset manjih komada; poslje podne radio sam na tom, dok god nisam svršio, a onda metnuo sve skupa za reviziju na stol svomu poglavaru; al on mi drugi dan moje koncepte povrati, da se tobože u tako kratko vrieme nemože ništa valjala učiniti; to me je srdilo, pa sam mu treći dan sav svoj posao opet ponudio na pregled, nepromjeniv nigdje ništa — a onda je sve dobro bilo.

Utješenović je u ono doba mnogimi osnovami zasvjedočio veliki organizatorni talenat, što će mu danas sutra i historija drage volje priznati. Medju ostalim probudila je pozornost njegova osnova zakona o narodnoj vojsci. Uz bojni odsjek radio je odbor, kojemu je namienjen bio zadatak, da tu osnovu sastavi; duša tomu odboru bio je Utješenović. Po njegovoj osnovi imala se zavesti obćenita dužnost vojevanja; on je svoje doba pretekao za cielih dvadeset godina; načelo narodne obrane činilo se onda malo ne smiešnim, a danas se izvodi na sve strane. Utješenovićeva je osnova znamenita bila još i s drugoga gledišta; po njoj je imala hrvatska vojska tako uredjena biti, da je mogla sama sobom obstojati i u rat poći; ona je imala biti za sebe cjelina, od koje bi se razmjerni dio uzimao za vojsku ukupne monarkije. Pored velike snage hrvatskoga naroda bio bi on s te strane nadmašio i veće narode, što se je u osnovi s obzirom na stanje turskoga carstva izriekom izpoviedalo.

Al kud sto tud i to. Uz sve ostale nade i osnove god. 1848. propala je i ova u vrtlogu absolutizma. Tko može medjutim znati, bi li tadašnji sabor, da se je na novo i sastao, prihvatio bio Utješenovićevu osnovu? Kad su o njoj pripoviedali staromu Mirku Lentulaju, reče on svojom poznatom flegmom: „Čuju! iz toga nebude ništa. Utješenović je graničar, pa je odrastao pod kaprolskom batinom; al ja se nedam pod nju, niti bi rad, da mi djeca ili unučad pod nju spadnu.“ To se u ono doba pripoviedalo za dokaz, kako li je starac domišljat, oštrouman i oprezan. Sada dakako znamo i vidimo svi, da nije bio baš proročanskoga duha. Ono o kaprolskoj batini plitka je doskočica, koju je lahko izreći bilo i čovjeku bez duha. A da je ovaj dobri starac oštrouman bio, morao je predvidjeti, da se obćenita dužnost vojevanja, budući posljedica današnje civilizacije, neće za dugo odgadjati; a onda bi i to morao bio znati, da uz nju prestaju batine. Nu stari se Mirko Lentulaj nije ničim toliko odlikovao, koliko flegmom i nekom vrsti humora — u starije doba posljedicom gospodske bezbrižnosti i plemićke voljnosti. Nesebičan i pravedan, zatim razuman i učen prema svomu vremenu, a liberalan s dobroćudnosti, stekao je tim veću privrženost i štovanje, što je bio članom ilirske stranke. Kao administratora varaždinskoga zapalo ga je samo po sebi odlično mjesto u saboru, a kašnje i kod domaće vlade; al velikih državničkih sposobnosti nije u njega nikada bilo. Što je njegovo bansko namjestničtvo prošlo bez nesreće, ima se pripisati osobitim okolnostim, da nereknem slučaju. Da u ono doba bude bilo pritiska ili navale izvana, ili da su kod kuće uzavrjeli bili nemirni elementi, ili da su se sukobile bile dvie razjarene stranke — uz staroga Mirka mogli su Hrvatsku upropastiti sto puti. On se je pokorio auktoritetu Jelačićevu, pa ga je slušao u svem i svačem; da li su i drugi tako radili, nije se toliko brinuo. Inicijativa i energija bile su mu nepoznate stvari, te ga ni vrlo važni dogodjaji nisu mogli trgnuti iz običnoga njemu nada sve dragoga mira. Da pripoviedam o tom samo jedan jedini slučaj! Kad je Jelačić-ban kod Hegyesa potučen bio, doprli su o tom u Zagreb vrlo crni glasi; bansko se je vieće odmah sakupilo i naredilo mnogo toga za obranu domovine, pa sve to ozbiljno i odlučno. Bojni odsjek imao je izvršiti te zaključke; radili smo do devet sati na večer; jednim je četam spremljena zapovjed, da otidju u Slavoniju, druge da se pomaknu u Podravinu; županijam je naloženo, da dižu nove čete a povjerenici odredjeni su za popis naroda itd. Već su čak i kuriri naznačeni bili, koji će važnije naloge raznieti, i štafete na pošti naručene, da se razlete po zemlji: a kad sam ja s hrpom pisama došao k staromu namjestniku, da ih podpiše, rekne mi sluga: Gospodin su u postelji. — Ništa zato, odgovorim mu naglo, recite gospodinu, da sam iz bojnoga odsjeka. — Sluga otidje k njemu, a ja čujem iz nutra odgovor: „Reci mu, neka sutra dodje“. — Molim vas, kažite gospodinu, da ovo nije obična stvar, već vrlo prešna. — Sluga otidje na novo, a ja opet čujem iz nutra odgovor: „Reci mu, neka nebude neprilična“. — Srdit s ovakva odgovora, viknem slugi glasno, da me i stari čuje: Kažite gospodinu, da ja moram još večeras s njim govoriti, pa da zato neidem nikuda, dok to nebude. — Jedva sam ovo izgovorio, već sam čuo iz nutra odgovor: „No reci mu, neka unidje, kad je tako dosadan“. — Unišav stanem starcu razlagati, da sam donio za podpis one naredbe, koje su prije podne u sjednici banskoga vieća odredjene povodom glasova s ratišta; a on mi odgovori strašnom flegmom: „Čuju, večeras još nebude Magjâra; iz Hegyesa do Zagreba je jako daleko. Prosim ih liepo, nek idu doma; već je jako kasno.“ — Vrativ se u bojni odsjek našao sam nestrpljiva Utješenovića: „Gdje ste do biesa tako dugo?“ — Gdje sam! Evo nam pisama; neće da podpiše. — „Kako neće?“ — Kad sam kazao sve, kako je bilo, čuo sam nešto, što je nalik bilo kletvi; a za-

tim pograbe moj načelnik i savjetnik kape pa odu kući.

Stari je Lentulaj u svem svom poslovanju bio ovakove ćudi. Kad su odmah iza svršena rata u Ugarskoj petorica šestorica magjarôna kući došla, odlučili i zaključili su neki vikači u upravljajućem odboru županije zagrebačke, ljudi prazne glave i kukavna značaja, da se oni odprave natrag u Ugarsku. Tomu se je protivila i liberalna žurnalistika i sam banski namjestnik, koj je županiji strogo naložio, da ih pusti u miru, al nije imao srca, da svoju naredbu izvede, premda je imao sile k tomu dovoljne. Ja sam sve to kao izvjestitelj „Slavenskoga Juga“ gledao i motrio, pa sam vrlo žalio, što nisam imao onaj čas vlasti banskoga namjestnika; a žalio sam to, što sam dobro poznao i sebične razloge onih vikača i hrdjavu im ćud.

Od onakova načelnika zemlje, kakov je Lentulaj bio, nije se bilo nadati odlučnu postupku u nikakovih a ponajmanje u ratnih poslovih.

Koliko je ono snaga i koliko spremnost na žrtve bila tada u našem narodu, pa kako se je s njom malo postiglo uz upravu i zamršenu i slabu. Naša vojna sila na Dravi bila je sastavljena što iz narodnih četa, što iz krajiške i druge carske vojske; zapoviedali su joj stari austrijanski generali i drugi viši častnici: sjećam se Nugenta, Dahlena, Benka, Burića, Bogovića, Trebersburga itd. Kakove su ti zapovjednici ratne osnove imali, toga niti smo onda znali, niti možemo sada znati. Vidjelo se je, da naša vojska obilazi Dravom, te je čas na ovoj, čas na onoj strani; u kukavnoj Kaniži bila je bar deset puti, pa se toliko puti i povratila. Čini se, da oni stari strategi nisu ni malo znali obranu zemlje kombinovati s ofenzivom, koja bi bila i austrijansku glavnu vojsku izdašno podupirala i magjarskoj vojsci ozbiljno smetala. Odlučni je čin bio, što je domaća krajiška vojska podpomagana oružanim narodom Osiek još za vremena zauzela; kašnje je mogla ta tvrdjava u rukuh magjarskih vrlo neprilična biti Jelačićevoj vojsci.

Uz ovakovo ratovanje dolazile su u Zagreb često i povoljne i neugodne viesti. U optimizmu glede ratnih dogodjaja dokučile su staroga Lentulaja samo „Nar. Novine“, koje su vještim načinom sve viesti na dobro tumačile. Kad se je jednom u Zagrebu pročulo, da general Dahlen misli na uzmak, pa da se kani zakloniti za Savom, zagovarale su one mudrost te zamisli; nu Zagrebčani bi se bili liepo zahvalili na konfuziji, koja bi s ovakove u tadašnjih okolnostih sasvim nepotrebne naredbe nastala bila. Gradovi odaleko stojeći od ratišta bili su mnogo oćutniji za ratne pogibelji, nego li sama pogranična mjesta. Tako su se jednom Magjari, čini mi se, kod Čadjavice na Dravi pomolili bili, a Požežani poslali u Zagreb Svet. Kuševića kao kurira, da traži za boga što više može pomoći i oružja. Odavle je on odpravljen u Beč, da to isto ondje traži; nu on si je našao službu kod ministarstva austrijanskoga, kud je već prije njega prošao bio za dvorskoga savjetnika naš načelnik nutarnjega odsjeka.

Kuševićeva imenovanja za ministarskoga koncipistu sjećam se dobro iz dva uzroka. Jedno srdio sam se na naše novine, koje su tu viest javile kao nekakvu stečevinu; a drugo imao sam malu prepirku s mojim načelnikom radi svjedočbe, koju je Kušević od nas tražio. Gjurgjević je donio u naš odsjek njegovo pismo, a Preradović ga je meni dao, da napišem zahtievanu svjedočbu. Neznam kojim povodom ili s kojega je uzroka onaj koncept bio sasvim kratak i suhoparan, al je i takav odpravljen. Za neko vrieme dodje opet Gjurgjević s jadikovnom tužbom Kuševićevom, da svjedočba nevalja, pa da mu se napiše po formularu, što nam ga pošilja. Ja sam po zahtjevu tadašnjega vremena držao, da nemoram ništa napisati, što se s mojim uvjerenjem neslaže, pa sam rekao, da neću. Ovo je moje nećkanje moglo potrajati neko vrieme i bog zna, bi li se ga bio okanio, da mi blagi načelnik nije namignuo nekako kao da će reći; nebudite ludi, ta što vam je stalo do jedne svjedočbe! Od prkosa prepisao sam točno Kuševićev koncept.

(Dalje sliedi.)

F. H. Aleksander Humboldt.

Piše D. J—k.

(Dalje.)

Friderik H. Aleksander Humboldt, rodio se u Berlinu za dvie godine kašnje od svoga brata, 14. rujna 1769. Prve je učitelje imao koje i brat mu te je kao i ovaj g. 1788 zaputio na sveučilište u Göttingu, gdje se s velikom gorljivošću pod Heynovim vodstvom dao na klasičke nauke i ćak napisao djelce „o tkalačtvu grčkom“, koje u ostalom nije tiskom izašlo. Tu se zametnula i prva ljubav k prirodoslovju koje preko predavanja vrstnih učitelja: Blumenbacha, Beckmanna, Gmelina, Lichtenberga i Linka, koje opet za izleta u divnu i bujnu okolicu vanjsku. Plod je prvi ovih izleta kao i klasičkih studija bio spis: „Ueber die Basalte am Rhein, nebst Untersuchungen über Syenit und Basanit der Alten“ (Berlin 1790). Prvi mu je znatniji put uz g. Forstnera bio g. 1790 od Mogućа (Mainza) preko Belgije Nizozemske Englezke u Francezku, i on je najprije u njem pobudio pozor na daleke tropičke zemlje i zametnuo odluku, da jih protraži i izpita. Nu ipak vrativši se toga puta kući posveti se ponajprije praktičnoj struci financijskoj, te je jedno vrieme polazio trgovačku glasovitu akademiju hamburšku, na

kojoj mu se i liepa zgoda pruži, da izuči novije jezike. Probaviv iza toga pet mjeseci u roditelja dade se na rudstvo, te je 1791 polazio rudarsku akademiju fiburšku i kao plod ovih studija napisao istom kasnije izašlo djelo: „Flora subterranea Fribergensis et aphorismi ex physiologia chemica plantarum". Postavši jur god. 1792 prisjednikom rudokopnoga odsjeka a doskora i vrhovnim upravljateljem rudarskim u franačkih vojvodinah steče si u tih častih i za znanost velikih zasluga svojimi učenimi iztraživanji o rudarstvu kao i u praktičnoj struci svojimi često veoma opasnimi pokusi s nekakvom njim samim satvorenom neugasivom svjetiljkom i disalom (Respirationsmaschine). Od god. 1792 upozoren Galvanovimi obreti stade sakupljati gradivo za prvo svoje veće djelo: „Ueber die gereizte Muskel und Nervenfaser nebst Vermuthungen über den chemischen Process des Lebens in der Thier- und Pflanzenwelt." (Berlin 1797—99. 2 sv.)

Medjutim nepuštaše on s vida tropskih zemalja, pa smrt njegove majke, zbivša se god. 1796 primače već davna gojenu želju, da se dade na znanstveni put. Zahvaliv se dakle godine 1797 na svojoj tadanjoj službi, da se uzmogne u podpunoj nezavisnosti podati naukam prirodoslovnim, svrati se najprije u Jenu, gdje se upozna i sprijatelji s tadanjimi korifeji liepe literature njemačke; s Goetheom i Schillerom, zatim zaputi u Italiju s namjerom, da prouči i iztraži ondješnje vatrenike (vatromete, vulkane). Ali tadanji nemiri i buna talijanska nedade mu izvesti te nakane nego morade prozimovati u Solnogradu i Berchtesgadenu, gdje se upozna sa Lavosl. Buchom i s njim upusti u metereologička motrenja. Na poziv lorda Bristola, da s njim učestvuje kod ekspedicije u gornji Misir (Egipat) odputi se u Pariz, da bi nabavio potrebitih strojeva, ali ekspedicija ta bude ratobornimi Bonaparti i zatvorom Bristolovim osujećena. Medjutim ga u Parizu najslavniji učenjački sviet u svem predusretao i na ruku mu išao, te mu direktorij dade dozvolu, da se pridruži ekspediciji Baudinovoj k južnomu moru, a kad je i ta bila odgodjena, odluči on na ponudu švedskoga konzula Skiöldebranda, preko Algiera i Tunisa zaputiti u Egipat, gdje bi se mogao priklopiti francezkoj ekspediciji.

Nu kad je i ova nakana zapela tim što nije prispjela švedska ladja prevoznica — i okolnosti nepovoljne bile, provede A. H. s biljarom (botanikom) Arméom Bonplaudom, s kojim se medjuto upoznao, zimu u Španjolskoj, da odavle u zgodu s koje španjolske luke odplovi u Misir. Posredničtvom saksonskoga poslanika bar. Forella bude odveden na dvor aranjuezki i tu liepo dočekan, pa tako se zbude te je njegova putna osnova sasma protivnom kolijom zakrenula. Prvi naime državni tajnik Don Mariano Louis de Urquijo upravi pozornost Humboldtovu na španjolski posjed u Americi te mu izposluje dozvolu, da one krajine ne samo bez ikakve zapreke nego još i podupiran i podpomagan ondješnjimi oblastmi proputuje i na sve strane protraži.

Prije nego ga stanemo pratiti na tom putu, da se malo ogledjemo na njegove dosadanje zapreke putničke. U tri četiri puta mu se razbila plemenita nakana, da putuje onamo, gdje bi mogao naći hrane nezasitnomu duhu svomu, ali ga to nije moglo odvratiti od toga podhvata. Drugi bi čovjek svagdanjik bio duhom klonuo, nazirao u tih preponah možda ćak i prst božji, koj da ga odvraća od puta, što bi mogao biti skopčan sa silnimi težkoćami i pogibelji životnom, ili bi ga bila uhvatila zlovolja i dreselje s tolike nedaće. Ali sve to nemogaše smesti velika duha i silne volje Humboldtove. Što je bilo više zaprieka, to je većma rasla njegova želja i vruća žudnja, da izvede namjeru svoju, zapreke koje su se jedna za drugom gomilale, jačale su još i čeličile tvrdu njegovu i odlučnu volju. Da bi Bog dao narodu našemu u omladini njegovoj ovakovih u dobru gvozdenih značaja.

Sredinom svibnja dakle zaputi A. H. sa svojim prijateljem Bonplaudom iz Madrida u Corunu i ukrca se 5. lipnja 1799 na fregati Pizzaru. Za dva tjedna pristanu naši putnici u luci St. Cruzu, uzpnu se na Pik i saberu na tom dônda još slabo poznatom otoku vrlo zanimivih bilježaka o njegovoj prirodnoj kakvoći. 16. lipnja stupiše prvi put kroz pokrajine sadašnje republike Venezuela, koj je trajao cielih 18 mjeseci. Ostavivši u veljači 1800 po drugi put obalu zapute iz Caraca, kamo su bili prispjeli, preko znamenitih zelenih stepa kalabačkih k rieci Anpuri i Orinoku. Preko slapova aturskih i majpurskih prodru do najjužnijega medjaša španjolskoga, naime do tek 2 stupnja širine od polutnika udaljenoga porta San Carlosa na Rio-Negru, pa onda zaploviv opet Orinokom vrate se u Cumanu, pošto su prevalili prostorinu od 375 geogr. milja, putujući ponajviše prašumskom pustoši i divljačinom. Na tom su putu znanost obogatili osobito tim, što su dugo vremena dvojbenu rasojbu (bifurkaciju) Orinokovu na zviezdovnih opažanjih utvrdili. Štiocem našim nebi godilo pa ni koristilo, da jim pobrojimo svu onu stranu dosad možda ni nečuvenih imena svakojakih pokrajina, rieka i gora, koje su naši putnici prehodali, prebrodili i preskakali: to može zanimati samo strukovnjaka, geografa, botanika itd. Povadit ćemo dakle važnije putničke podatke i priobćiti znamenitije posljedke ovoga putovanja.

Oba naša putnika ukrcaju se poslje ovoga prvoga puta za Havanu, gdje su proveli nekoliko mjeseci, a kašnje krenuli u Cartagenu, da odatle zapute u Panamu. Nu nemogav od nepogode izvesti ove nakane zaplove uzgor riekom Mandaljenom i poslje 54 dnevne plovbe stignu

u Hondu i popnu se na visočinu bogotsku, odatle preko raznih prediela stignu na gorski zaravanak Los Pastos a poslje 4 mjeseca 6. siečnja god. 1802 u Quito. To su protražili krasnu visočinu quitsku i lanac okružujućih ju neizmjernih gora vječitim sniegom pokrivenih, te se uspeli na mnoge dotad još nepostignute visine. Na Chimboraso stigoše 23. lipnja 1802 do 18.096 stopa visine, najviše točke na zemlji, da koje se ikad prije popela noga ljudska. Da se dohvate skrajnjega još za 2000 stopa višega rta branila jim pukla propast. Iza toga preko više nizova planinskih i prašuma prispješe visočinom caxamarskom u gorski grad Micuipampa i na južni obronak kordilera peruvanskih. Tu na Alto de Guangamarca prvi si put sa 9000 visoka stanovišta napasoše oči gledajući silni bezmjerni, bezkrajni veliki Ocean.

Odavle odputovavši u Limu, gdje su prohod Merkurov motrili, zaploviše velikim Oceanom i poslje tegobne plovbe prispješe 1803 u Acapuleo, odakle preko Tasca stignu u glavni grad Mexiko, kamo se protraživši okolinu i izmjeriv vatromet Jorullo povratiše, da bi si bogatu svoju zbirku raznovrstnih bilježaka i zamjetaka uredili. Poslje toga uzpevši se opet na dva vulkana i promjerivši jih prispiju preko hrastika xalapskih u Vera-Cruz i Havanu, gdje je H. dotjerivao gradivo za svoje g. 1826 u Parizu izdane „Essai politique sur l' île de Cuba“. Na to se ukrca u Filadelfiju s Bonplaudom i Carlosom Montufurom, sinom marquisa Selvalegre, vele za znanjem pohlepnim mladićem, koj jim se već u Quitu bješe pridružio. Provedši H. još nekoliko tjedana u prijateljskom obćenju s Jeffersonom, oprosti se sa zapadnim kopnom 9. srpnja 1804 i izkrca 4. kolovoza s oba svoja suputnika u Bordeauxu.

U Parizu, gdje se je sprva smjestio, zabavljaše se najprije pretečnom uredbom bogatih svojih zbiraka i bilježaka o svojih zamjetcih na ogromnom polju naravoslovnom, geografskom i etnografskom. Zatim se dade s Gay-Lussacom na lučbeno iztraživanje dahokruga i ode s njim putovat u Italiju, odakle se god. 1805 vrati u Berlin. Sad bi bio imao pratiti kraljevića pruskoga Vilima na dvor francezki (godine naime 1808) ali ne budući tadanje okolnosti Njemačke povoljne i probitačne za objelodanu tako obsežnih diela, kao što jih H. bješe zamislio, ostade s dozvolom kraljevom još duže u Francezkoj. Odtuda je sve do 1827 obitavao u Parizu, gdje je i god. 1807 izašao veliki njegov putopis u dva izdanja (u kvartu i foliju — svako u 29 svezaka sa 1425 bakroreza). Prvi njegov odsjek pod naslovom: „Voyage aux régions équinoxiales du nouveau continent“ (Pariz 1809—25. 3. sv. sa zemljovidom) sadržaje povjestni izvještaj. Kako mu se brat Vilim (vidi s preda njegov životopis) odrekao vrhovne uprave za nastavu u Prusiji, saleti Hardenberg našega učenjaka, da bi se on toga posla latio, nu on voljaše i nadalje ostati čednim učenjakom nego li postati visokim dostojanstvenikom, i to tim radje, što su mu u glavi gorile nove putne osnove. Liepa doista zrcala za mnogoga Hrvata, da ostane i nadalje nezavisnim makar i siromašnim književnikom ili od toga svakako imućnijim odvjetnikom i gospodarom, a da se ne polakomi za čašću kakova vel. župana ili odsječnoga savjetnika, kad ga na to nepozivlje korist domovine.

Državni kancelar ruski Romancov pozva našega Humboldta, da sudjeluje kod ekspedicije ruske, koja je imala poći iz Sibirije preko Kašgara i Yarkanda na tübetsku visočinu, ali s buknula medju Francijom i Rusijom rata ne bude od toga podhvata ništa.

Veliki politički dogadjaji iza prvoga i drugoga mira parižkoga odvedoše po tri puta H. u London: prvi put s pruskim kraljem, drugi put s glasovitim učenjakom francezkim Aragom u ono vrieme, kad mu je brat Vilim poslanikovao u Londonu, a treći put sa slikarom Valenciennesom 1818, te je bio i na ahenskom kongresu. Izprativši još kralja na kongres veronski pa onda i u Rim i Napulj vrati se na Pariz, London i Hamburg u svoju njemačku domovinu i namjesti u Berlinu, da bi tu umah započeo svoja predavanja o naravoslovnom svietopisu (kosmosu).

Druga doba djelovanju Humboldtovu puče pozivom cara Nikole, da se pridruži bogato obskrbljenoj ekspediciji na Ural i Altaj, kinezku Zungariju i kaspijsko more. Ehrenberg i Rose bijahu pratioci H. na ovom putu, komu su glavni posljedci: rudokopna protraga zlatnih i platinskih slojeva, dokazi da ima demanta i izvan obratnika, važne astronomske opredielbe, mjestne i magnetske opazke, geognostičke i botaničke zbirke. Putovalo se preko Moskve, Kazana, preko ruševina staroga Bulgara u Jekaterinburg u perila zlatna uralska i platinska nižnejtagilska, dalje preko Bogoslavska, Vrhoturja i Tobolska u Altaj, odatle k vojničkoj postaji kinezkoj blizu Zaisan-jezera u Zungariji, onda od Altaja prema zapadu preko stepa išimskih, petropavlovskih, omskih, miaskih u Slatust, Orenburg u ogromne solinovne i Ilesk u čerkezkoj stepi, najzad preko Uralska, Saratova i drugih miesta u Astrahan i kaspijsko more pa preko Voroneža i Tule natrag u Moskvu. Putovanje trajaše 9 mjeseci, za kojih se je 2320 milja prevalilo, a opisano je u Humboldtovu djelu: „Asie centrale, recherches sur les chaines de montagnes et la climatologie comparée“ (Pariz 1843. 3 sv. njemački prev. Mahlmann 1843—44 — a ruski? ima li ga, Bog zna?) Put je ovaj za znanost tim dobitkom urodio, što je na predlog Humboldtov carska akademija zavela magnetske i metereološke postaje počam od Petrograda do Pekinga. Pokret g. 1830 trgnu ga u svoj vrtlog ali ga sasvim tim nemogaše oteti prirodoslovnim studijam.

Pošto je kraljevića izpratio k zadnjemu saboru poljskomu a kralja u Toplice, bude odaslan u Pariz s nalogom, da čestita i prizna u ime Pruske Louis Fillipa, koj je zasio medjutim na prestol francezki i s kojim se je H. već odprije pobliže poznavao. Odanle je on imao i tu zadaću, da je preko jedno 15 godina časomice izvieštao svoj dvor o političkom stanju Francezke. Tomu vremenu pripada izdanje njegova djela: „Examen critique de la géographie du nouveau continent“ (Pariz 1835—38, 5 sv.) Nakon toga još jednom pohodi Pariz i putova s kraljem Vilimom IV. jedan put u Englezku a drugi put u Dansku. Po tom se za stalno smjestio u Berlinu, gdje je negledeć na svoju običnі, život ljudski jur davno premahnulu, dobu još uviek mladenačkim duhom i živošću nastojao oko svojih studija, od kojih mu je bez dvojbe glavnim plodom njegov „Kosmos — Nacrt prirodoslovnoga svietopisa“. (Kosmos — Entwurf einer physischen Weltbeschreibung. Stuttgart und Augsburg 1845—47—58. 4 sv.) Poznat je distihon našega P. Preradovića o tom djelu: „Kosmosom nazvo si djelo glasovito svoje — Pol svieta fali u njem, cieli slavjanski rod.“ Ako i jest nepravedan bio veliki Niemac, što je preko nas za onda još i manje poznatih Slavjana preskočio, to mu djelo njegovo ipak vriedi, da se s njim upoznamo. Ako nam vrieme i okolnosti iole dopuste, gledat ćemo da iz Kosmosa priobćimo nekoliko zanimivijih i laglje razumljivih članaka, nebi li u nas probudili veću želju i ljubav za ozbiljnu nauku i znanstveni rad.

Ako i jest A. H. neobičnim obiljem gradiva, sastojećega se od raznovrstnih opažanja i vlastitih iztraživanja, više nego itko na svietu obogatio i u napred pomako prirodoslovje, to se ipak njegova izvanredna darovitost najbolje ondje ističe, gdjeno on vlastite svoje zamjetbe i izkustvo dovodi s tudjim svih vjekova do tik svojega vremena u savez te odatle umije izvadjati divne i nenadane posljedke. Dočim je on na svojih putovanjih mjerbu visine spajao s iztraživanjem toplomjernih odnošaja i kakvoćom tla, pa kraj toga se pomno obazirao na bilinstvo, pribavi si tim bogatu zalihu bilježaka, iz kojih se duhovitom i oštroumnom kombinacijom i prispodobom koje medju sobom koje opet s množtvom na kraju svieta opaženih učina rodila nova znanost: biljopis iliti nauk o zakonih, po kojih je toli bezkrajno oblikovito biljstvo preko površine zemaljske rašireno. Ali dočim je on dokazao, od kolika je preobražujućega uticaja tihi na oko i pasivni rast bilja ne samo na oblik i tvorbu zemlje, nego i na stanje naroda i na povjestni razvitak čovječanstva počam od pradobja, steče bilinstvo, koje je prije njega bilo prilično suhoparnom i mekaničnom naukom, novo lice i postade ponajzanimivijom strukom znanosti prirodoslovne, te kašnje mnogimi strukovnjaci prema načelom Humboldtovim dotjerivano raztvori divni vidik u tajne tvornice čudesne majke naravi. Njegovi su učenici, gdjegod se mari za nauke prirodoslovne, razprostranjeni te u njegovu se duhu i po njegovih načelih godimice sve to više izpituje i znanstvenomu motrenju raztvara kopno, more i zrak, pa čim su važniji posljedci, koji se postižu kombinacijom znanosti, medju kojimi se nekoč nije ni najmanje srodstvo slutilo, čim se oni uz ma kako nepristrano i strogo izpitivanje pokazuju istinitijimi, čim se više izpitivanje naravi oslobadja otajstvene tame i gatnja, pa čim se jasnije i razgovetnije njezini učinci i nevježam, t. j. nestrukovnjakom mogu predočiti, tim više će se Humboldtova metoda morati u buduće uzornom priznavati.

(Konac sliedi.)

Najnovije stečevine u astronomiji.*

Piše Ignj. Bartulić.

I.

Zviezde-padalice.

Želiš li, domorodni čitatelju, s nami zajedno koji časak ugodne duševne zabave provesti u ovom za duševnu zabavu nimalo povoljnom vremenu, podji s nami, nećeš se kajati! Mi ćemo ti ovdje predočiti život naroda i njihovu težnju posve druge vrsti i uznosite naravi. Vodit ćemo te na polje velikih stečevina i osvajanja, što no jih čovječanska krv nije natopila, da odtuda mržnja naroda nikne. Vodit ćemo te na borilište, gdje svatko dobiva, nitko negubi. Pokazat ćemo ti natjecanje raznih naroda ni najmanje u namjeri, da razpirimo mržnju medju njimi, nego da jih u tom zajedničkom duševnom napredku obodrimo. Ovdje ćeš, mili čitatelju, učiti poznavati velike duhe i njihovo djelovanje, no ne takove, koji slavu traže u tankoumnih zasiedah i izpredenih lažih, nego u pronadjenju istine. Neće ti ovdje smetati, stupi li na borilište tih genija sad junak kakov Talijan, sad kakov Francez, Englez, Niemac? Nedolaze oni na borilište, da se medjusobno bud pobiju, bud nadvladaju, nego oni stupaju odvažnim korakom, da se u zajedničkom radu i nastojanju podupru, da znanost obogate. Nepitaju oni od tebe nikakva dara, do li možda počitanja, koje si napokon onomu dužan izkazati, koji svoje dane i noći zvanju najpouzda-

* Pod ovim naslovom kanimo izdavati povorku članaka, koji se nalaze u knjizi „Naturwissenschaftliche Volksbücher von A. Bernstein, 20 Bd. Berlin 1868“. Mi jih hrvatskoj omladini predajemo s nakanom, da joj se njimi duh navrati na stazu, na kojoj će divne naslade naći. Nadju li članci odziva, biti će dalnja naša briga, da po tom i na drugo polje predjemo.

nijega i najslobodnijega duševnoga rada posvećuje.

Najprije idu ovamo sitni bježeći putnici u nebeskom prostoru, te bludilice nebeskih tjelesa, nazvane zviezde-padalice, koje mi ovdje čitatelju u njihovu pravom biću i njihovu istom sada doznalu znamenovanju predočujemo. Ujedno ćemo govor povesti o zviezdah-repaticah, kojih je narav istodobno sa zviezdami-padalicami odkrita; jer moraš, mili čitatelju, znati, da su ova dva čudnovata nebeska pojava, od kojih je jedan po praznovjerju prošlih vjekova biednim stanovnikom zemlje viestnikom zla, drugi pako viestnikom sukromnih željah njihova srca bio, da su dakle zviezde-padalice i zviezde-repatice medjusobno veoma srodne, a obretenje ovoga srodstva pomoćju najnovijih iztraživanja dalo je čovječjemu oku sgodu prozirati budi u najudaljenije svjetovne prostore budi u doba, daleko — daleko za nami ležeće.

Za jasne noći možemo u svako doba godišta opaziti, kako ovdje ondje pokoje osamljeno svjetlo u nebeskom prostoru proleti. Ovakva svjetla nalika su zviezdam, koja medju zviezde-stajalice od nevidljive ruke bačena, poput striele čas dulji, čas kraći put prosûnu, te onako izčeznu, kano što su naglo i čarobno postala.

Kadkad im je lêt tako nagao, da jim se put za naše oko kano svjetla crta ukazuje; dosta puti teku one prilično lagahno, te se poput zviezde ukazuju, koja svojim sad dizanjem sad padanjem svjetle pozdrave nosi od jednoga nebeskoga kraja drugomu. Kadšto pako neproizvode one u našem oku samo utisak svjetle crte, nego ostavljaju za sobom svjetle tragove, koje za njimi u slici repa sûnu i dulje na vidiku ostaju, nego li sama leteća zviezda.

Mnogo redji nego li ovaj ovdje napomenuti pojav jest dolazak tako zvanih ognjevitih zmajeva, koji svjetlim blistavilom po jednom kraju nebeskoga prostora prolaze, ali često poput kakve rakete čudnovatim štropotom dojezde, da se nalik triesku groma ili zagrmu topa razpadnu. U takvih trenutcih moći je opaziti, kako neki svjetleći komadi na zemlju padaju. U mnogom slučaju pošlo je za rukom te se našlo takvih komada 10—15 stopa duboko pod zemljom. Kadšto zatečeni su takvi komadi jošte posve vrući. Kad jih se po tom stalo izpitivati, doznalo se, da sastoje iz kamenosličnih tvari, koje se iz vana kano u ognju stakle. Nalazi ovi, prozvani meteori, kùpe se marljivo i izpituju bud što jim se spoja, bud lučbenih sastojina tiče. Iztraživanja, u posljednje vrieme učinjena, pokazuju čudnovatim načinom, da se u njih samo takve tvari nalaze, koje su na našoj zemlji većinom razširene. Tê pako sastojine jesu: željezo, nikel, kobalt, mangan, chrom, bakar, sičan (arsen), cinak (tutija), kali, natron, kremen, fosfor, sumpor i ugljen. Ine kakve i na zemlji nepoznate tvari nije mogla ruka vještaka u tih nebeskih jezdiocih dosada pronaći.

Srodstvo izmedju ognjenih zmajeva i zviezda-padalica davno su već prirodoslovci naslućivali. Tako su nalazivani komadići meteora, sitni jedva koliko grašak, koje su iz dovoljna razloga za nalaz zviezda-padalica držali, kano što su meteori (veći komadi) nâlazi ognjenih zmajeva. Odatle se izvodilo, da oba pojava, ognjeni zmajevi naime i zviezde-padalice, nisu inače nego u njihovu prikazu različita: zviezda-padalica naime, kad je blizu i time veća, da je ognjeni zmaj, manji pako i time udaljeniji ognjeni zmajevi da u nebeskom prostoru kano zviezde-padalice jezde.

Pravac, kojim se svjetle brazde na nebu ukazuju, kano i prediel, kamo se padalice strmoglavljuju, veoma su različiti radi neznatnih i riedkih pojava, koji se za skoro svake vedre noći prikazuju: mi bo jih na svakoj strani neba i u svakom zemaljskom pojasu vidjamo. Buduć da se isto tako naglo i nenadano ukazuju, kano što brzo izčezavaju, nije se sve do najnovijega vremena moglo pozorno i uredno jih motriti. Samo ovdje ondje dogodilo se slučajno, da se jedna te ista padalica u momentu padanja i jedan te isti ognjeni zmaj u istom momentu na različitih mjestih istodobno motrio. Odtuda nastala je mogućnost mjeriti udaljenost njihovu od zemlje te se pronašlo, da zanimivi taj prizor, što no ga òko na krajnjem rubu zviezdastajaćica opaža, ništa drugo nije nego prikaz, koji se unutar atmosfere naše i to jedva u daljini od 20 milja sgadja.

Medjutim se od početka našega stoljeća izkustvom doznalo, da su u godini neke noći, gdje se zviezde-padalice ne samo veoma često i u čitavih jatih vide, nego takodjer da u tom slučaju veoma pravilno iz jednog te istog kraja dolaze, odakle se kano iz kakva središta na sve strane razpršuju. Tim načinom moglo se marljivim opažanjem, mjerenjem i računanjem zagonetnomu izvoru tih pojava u trag doći. Jedna od tih povoljnih sgoda pada izmedju 9. i 11. kolovoza svake godine; druga se često sbiva u gdjekojih godinah i to izvanredno jasno u noćih izmedju 11. i 14. studenoga, dočim često mnoge godine minu, da se mjeseca studenoga u tom pogledu išta znamenita dogodi.

Da te, mili čitatelju, sa veoma čudnovitimi i svako očekivanje nadmašujućimi posljedcî upoznadem, do kojih se u najnovije doba ova struka znanosti dovinula, moramo ponajprije na oči uzeti pojave zviezda-padalica obzirom na dobu te jih u neki red metnuti.

Osamljene zviezde-padalice, što no jih svake skoro vedre noći u različitih pravcih kresati vidimo, zovemo nepravilne. Mi jih ovdje samo na toliko spominjemo, u koliko ćemo se kasnije opet na njih povratiti, pošto saznademo, kako se njihovo pojavljenje, koje se očito svakomu redu protivi, s njime podpuno slaže.

Zviezde-padalice, što no se mjeseca kolovoza jatomice na nebu ukazuju, prozvane su pravilnimi. Kako je jurve napomenuto dolaze one samo s jednoga te istoga prediela nebeskoga, pružajući nam skoro pravilno svake godine ponavljajući se prizor, kojemu se sada istom čvor razvezao.

U studenom dolazeće zviezde-padalice nejavljaju se svake godine pravilno, nego istom nakon kakove trideset i tri godine, javljajuće se tada u mnogo većih jatih, nego li one mjeseca kolovoza, pa uz to kroz nekoliko godina uzastopce. I ovo u studenom dolazeće jato dolazi s jednoga te istoga prediela nebeskoga, ali neima nikakve srodnosti s onim prvim od mjeseca kolovoza. Jesu li se pako ova u studenom dolazeća jata tri do četiri godine jurve prikazala, prodje opet kakovih trideset godina, da se vidjeti nedadu. Istom poslje ovoga roka pokazuju se opet kroz nekoliko godina, da se opet nakon toga pravilnoga vremena izgube.

Što su dakle ti jasni nebeski gosti? Odkuda dolaze i kamo putuju?

Odgovor na ova pitanja, onako udešen, kako ga dotična znanost u najnovije doba pronašla, biti će predmetom sliedećih naših zabava, odakle ćeš se, mili čitatelju, osvjedočiti, da živiš u vieku, koji se toli dičnimi obretî i izumî ponosi.

Molba i upros.

Prije godinu dana razpisao je odbor upravljajući hrvatskim kazalištem nagradu od 150 fr. za šaljivu igru, koja je uz to imala udešena biti još i za piev i za ples. Uz ovakove uvjete nije se nikomu htjelo steći nagradu, koja bi jedva dotekla za valjao prevod. Kazalištni je odbor sada svoju ponudu ponovio; bojimo se, da će i to biti uzalud. Znamo dakako, da hrvatski narodni zavodi žalibože nerazpolažu silnimi novci, pa da nemogu nikakvoga književnoga rada nagraditi po pravoj mu vriednosti; al ako naše nagrade, koje kao velike stvari razglašujemo po svih novinah, nemogu biti bar pristojne, nemojmo „milostinjom“ vriedjati i onako dosta puti uvriedjeno narodno čustvo hrvatskih književnika. Istina je, pravi pjesnici nepjevaju i nepišu za samu plaću; al kad im se već daje nagrada, neka bar nebude uz sve ostalo još i na polak ruglo. Ponosa nam treba, a ne potištenosti; zanesenosti a ne kruhoborstva! Nežurite se, da uzgojite književne službenike, koji jedva čekaju, da se pomoli gospodin ištuć službu njihovu, pa se onda još i pohrvaju u jagmi za kojom kukavnom forintom. Ako neimate novaca za dostojne nagrade, a vi pozovite rodoljubive pisce u ime narodnoga napredka, u ime predrage domovine, da vam u pomoć priskoče; umjetnošću ih mamite, rodoljubljem ih kumite, da narodnomu kazalištu posvete ma i obterećenu snagu svoju. Al ako to hoćete, znate i sami, da nesmijete zagušiti, dapače da morate vi prvi pobuditi nadu u razvoj narodne umjetnosti, razpaliti ljubav k hrvatskomu kazalištu u pravom i plemenitom smislu, gdje je lakrdija, danguba i nevaljalština unapried izključena za sve vjekove.

Slavni odbor hrvatskoga narodnoga kazališta neka nam dopusti, da ga upitamo ovom prilikom još i za jednu malenkost. Natjecaj za nagradu, o kojoj govorimo, čitali smo ovih dana i u zagrebačkih njemačkih novinah. Je li njemački razpis toga natjecaja po samom odboru odredjen, kao što bi se po onoj mu formi, kojom je tiskan, misliti moralo; ili je ono za ubaviest njemačkih čitatelja samim uredničtvom onamo uvršćeno? Nežalimo mi ničega; al ako je ono prvo istina: onda znamo, da kazalištni odbor radi po poslovici: trla baba lan da joj prodje dan. Ta za Boga, šta će poziv na hrvatske književnike u njemačkih novinah? Il hrvatski pisci nerazumiju hrvatski; il bi hrvatske drame morali pisati njemački pisci! *I. P.*

SITNICE.

— Neumorni dr. Ljudevit Leger priobći u „Revue des cours littéraires“ br. 36 od 7. kolovoza odlomak svojih čitanja o slavenskoj književnosti, naime: „La littérature slave en Bulgarie au moyen âge. Les Bogomiles“. Leger čita u „Collége-u“ u dvorani prozvanoj od slavnoga Gersona.

— Glasoviti poljski slikar Matejko naslika veliku sliku na uspomenu tristogodišnjice lubelske unije (1569). Kritika hvali taj umotvor.

— Kod K. Wilda u Lavovu izadje u tri knjige poljski prievod našim čitateljem poznate H. T. Buckle-ove „historije civilizacije u Englezkoj“. Sve tri knjige stoje samo 12 for. a. vr. t. j. izpod polovine ciene izvornika.

— Slavni pisac i kritik okô teksta sv. pisma dr. Tischendorf, profesor u Lipsku, dobi carskim ukazom plemstvo rusko „zbog velikih zasluga za znanost u obće, a osobito za Rusiju, koja krozanj dobi najstariji rukopis sv. pisma“. Ovo je odlikovanje i za to znamenito, što je prof. Tischendorf drugi poslije Schlözera (1804) inostranac, koj je radi znanosti uzvišen na čast ruskoga plemića. U ostalom „codex sinaiticus“, koj se u ukazu napominje, izdan je carskom upravo sjajnošću, te se može vidjeti u knjižnici našega zem. narodnoga muzeja, kojoj ga car Aleksandro II. veledušno pokloni.

— Dojduće godine školske predavat će 165 profesora na kr. sveučilištu u Berlinu,

i to: na fakultetu bogoslovnom 13, pravoslovnom 17, liečničkom 47, a mudroslovnom 88. A naš narod čezne od toliko godina za sveučilištem, koje bi u početku imalo jedva toliko profesora, koliko jih imade na berlinskom pravoslovni fakultet! Pa nije jedino berlinsko sveučilište u Njemačkoj ovako razgranjeno; tako n. p. na sveučilištu u Tübingenu, jednom od srednjih, predavaju 73 profesora. Ovo je sveučilište i za to znamenito, što se razdjeluje već sada u više fakulteta po glavnih granah, naime u bogoslovni, pravoslovni, liečnički, mudroslovni, državno-gospodarstveni (staatswirtschaftlich) i prirodoslovni. A mi bismo zadovoljni bili s dobro uredjenim bogoslovnim, pravoslovnim i krnjim mudroslovnim! Čedne doisto želje!

— Poznato je, da se Rusi žure prevadjati izvrstna djela evropejskih literatura, a osobito se rado bave englezkim knjižtvom. Nedavno su opet izašla nekoja djela glasovitoga Johna Stuarta Milla, po imenu: „O slobodi“ (prevedeno je lani i srbskim jezikom) — „Utilarismus“ — „O robstvu žena“. — Ovo posljednje djelo velikoga Engleza zaredat će na skoro cielim svietom. Mill je osobiti prijatelj ženske slobode, pa drži, da je nerazložna pokornost ženskoga spola prama mužkarcem glavnom zaprekom ljudske obrazovanosti i savršenstva.

— U Lavovu je izašao zanimljivi roman umnoga pisca romāna T. T. Ježa „Asan“. Taj je roman počeo izlaziti već god. 1860. u „Dzienniku literackom“, al ga je cenzura tada zabranila. Opisuju se u njem napori Bugara, da se rieše grčkoga jarma, dok su pod njim stenjali. Pisac ovaj umije prekrasno slikati tadašnje stanje Bugarske, koje se nerazlikuje mnogo od današnje im nevolje; umije razpaliti strašnu vatru u potištenom narodu.

— Antun Rubinstein dogotavlja velik oratorium: „Gradnja babilonskoga tornja“, koj će se prvi put u Kraljevcu izvoditi.

— Ristorica igra sada u Rio de Janeiro. Car je svaki put u kazalištu. Kad su nekoga večera čitali odu na umjetnicu, slušalo je to svekoliko obćinstvo, pa i sam car, stojeć i kapom u ruci.

— U Njemačkoj se sveudilj čine priprave, kako da se na sve strane proslavi stogodišnjica Humboldtova. U Hamburgu kane utemeljiti Humboldtovu zakladu, kojom bi se podupirale radnje njemačkih mornara u meteorologiji i hydrografiji. — U Vratislavi utemeljeno je družtvo Humboldtovim imenom prozvano, kojemu je namiena nastojati o prosvjeti puka, izdavajuć i šireć dobra djela, poučavajuć sviet popularnimi predavanji, nabavljajuć učionam učevna sredstva itd.

— Ženski uzgoj zanima nas kao ma koje veliko pitanje, zato javljamo svojim čitateljicam, da je gospoja Louise Büchner izdala znameniti spis: „Weibliche Betrachtungen über ein weibliches Thema“. (Darmstadt, Wittich'sche Hofbuchdruckerei.) U Darmstadtu ima odbor, a na čelu mu je princesa Alice, kraljevna englezka, te nastoji o promicanju ženskoga obrta. Taj odbor preporuča što jače može Büchneričinu knjižicu, jer se u njoj razlaže znamenovanje ženskoga ručnoga djela, te se ište, da se obuka u ručnom djelu temeljito preustroji. O tom bi vriedno bilo, da misle i naši nadzornici i ravnatelji djevojačkih učiona, a na pose bi potrebno bilo, da nam koj vještak kaže, dokle smo do sada dotjerali u toj po djevojački uzgoj toli znamenitoj stvari. Kako sami poznamo ovu granu obuke, rekli bismo, da joj neima prave svrhe, da visi o staroj navadi, pa da je većinom samo danguba i pusta zabava, koja niti pomaže formalnomu obrazovanju niti je vrstna poslužiti praktičnoj koristi.

— U Pragu izlazi kod Kobra veliko djelo pod naslovom: „Svjetozor za mladež“. Ovo je djelo namienjeno zornoj obuci; slike su prekrasne, a tekst je pisan vještim piscem Jehličkom.

— U Lipsku izašla su svakolika djela slavnoga Leopolda Ranke-a. (Leopold von Ranke's sämmtliche Werke. Erster bis zwölfter Band. Leipzig. Duncker und Humblot 1868—69. Gr. 8. Jeder Band 1 Thlr. 15 Ngr.)

— Englezka spisateljica Miss Braddon dobiva toliko novaca od svojih romana, da se u gospodstvu može natjecati svakom bogatašicom; vozi se ona po Hydeparku na liepih doratih, a sluge su joj odjeveni zelenom livree-om.

— Woolner je dogotovio kip lord Palmerstona; „Athenäum“ hvali vrlo to djelo. Palmerston je prikazan u onom času, gdje govori; stoji čvrsto na obijuh noguh, lievom se rukom podbočio, a desnu napried pružio. Zamišljen je sav u misao, koju hoće da izrekne, a uz to zaboravlja na ostali sviet. Sve mu je tielo proniknuto intenzivnom idejom, koja ga je onaj čas zaokupila.

— U bečkom dvorskom kazalištu prikazat će mjeseca rujna Gründorfovu „Noblesse oblige“.

— Klara Zieglerova dolazi ovoga mjeseca opet u Beč; prikazivat će u dvorskom kazalištu: Izabelu, djevicu Orleansku, Ifigeniju, Medeu, Juditu i Deborah.

Odgovori uredničtva.

Gji. M. F. Genija primamo drage volje, al moramo počekati, dok bude u „Viencu“ prostora, da uzmogne savkolik na jedan put izaći; takva se parabola neda ciepati na komade.

G. R. S. u P. „Muzikantska Liduška“ sasvim nam je po volji. „O starosvjetskoj vlasteli“ nismo još ništa odlučili.

G. Sl. O. Ljubav je dakako presladko čustvo, te se nimalo nečudimo onomu šaljčini, koj je rekao, da je svaki glupak jedan put za svoga života i pjesnik, t. j. onda kad se prvi put zaljubi; al je li odtuda sliedi, da se umotvori takovih pjesnika moraju štampati?

G. A. B. Pitate nas, gdje se mogu dobiti gosp. Ivanom Fiaminom prevedene pučke knjižice? U knjižari Svet. Galca. „Mladić uputjen na dobrotu, nauk i rad“ stoji 50 nvč, a „Poštenjak“ 40 nvč. Tko treba poviše iztisaka može ih dobiti u uredničtvu „Vienca“.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 34. U Zagrebu dne 11. rujna 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Lopudska sirotica.

Spjevao I. T.

I.

Silna li je voda hladna,
Kad nabuja i nabane,
Kad zašumi goropadna
Zagoneć se niza strane;
Tko će stat joj nasuproti,
Tko li bies joj da ukroti?

Silna li je vatra živa,
Kad se otme i razplane
Plamen bukne od goriva
Te se s vjetrom kumit stane;
Tko da pakó takav gasi,
Iz ždriela mu žrtvu spasi?

Al je jača i silnija
Ljubav žarka u čovjeka,
Kad ju ljuta kob suzbija,
Kada raste od zaprieka:
Sili, goni, umom svrne,
U pogibelj čovjek srne.

Takva ljubav žarkovita
Steže srce golubinje
Djevojčeta vilovita,
Liepe Mare Lopudkinje,
Te za dragim živa gine
I željet ga nepočine.

A Mara je u braće si
I planinka i služkinja,
Kući drži, kuću resi,
Ko nijedna Lopudkinja;
S toga za te, liepa Mare,
Do dva brata puno mare.

Al nikako niesu radi,
Da te ljubi s tvojih hvala
Gospodičić onaj mladi,
U kog si se zagledala,
Na Andriji što manita,
Perom piše, knjigu čita.

Perom piše, knjigu čita,
Da ga mine živa želja
Djevojčeta vilovita
S težke volje roditelja,
Jer se srami ta vlastela
Posnašiti čedo sela.

Siroticu sve silnije
Ljubav muči, ljubav prva,
A od braće k njoj nesmije
Drag joj krasnik sa ostrva;
Za njihove dogovore
Samo znalo sinje more!

Jer nemogla pregorjeti,
Jer nemogla odoljeti,
Bezumice Mara leti,
Gdje pogibelj prieka prieti,
Za morem je krasnik ubav,
Tamo sili silna ljubav!

Za radom si obdan ide,
A kad mrtva noć napada
I zviezde ju samo vide
A prvosan braću svlada:
Sirotice iz odaje
Krišem u gust mrak nestaje.

Do mora se krade sinja,
Na ostrvu zublja gori,
Nazire ju Lopudkinja:
Tamo sladki razgovori,
Tamo joj je živa želja,
Sladki pokoj, radost velja!

I u more Mara stupi,
Šireć ruke otisne se

I plivati zaokupi,
Lagodan ju val ponese,
Na ostrvu ljubav sjaje
I plovitbi pravac daje.

Od Lopuda do Andrije
Daleko je poplivati,
More mnogo neman krije,
Može bura zaujati . . .
Kako toga da se sjeti,
Kad je dragi na pameti?

I k ostrvu doplovila,
Kano Lada krasnolika
Iz pjene se već pomila
Divno čudo s nevidika,
Divna sreća Božidaru,
Koj dočeka svoju Maru!

O vratu mu vjerna visi
I srećna mu tiho veli:
„Ti si moje sunce, ti si,
Koje su mi tuj prenieli,
Da nas sinje more luči
I nevjeri da nas uči.

Al te ljubim to silnije,
A more je i od ljudi
Sirotici milostnije,
Neće meni da nahudi,
Već pomaže s valom teći
I nosi me mojoj sreći!“

Za tom srećom Mara pliva
Do Andrine one hridi,
A sve misli, da je kriva,
Misli, da ju tkogod vidi,
Te bi mogla braća čuti,
Kud ju vode noćni puti.

Čuva Maru more sinje —
To nevjerno ljudem polje;
Neda svoje junakinje,
Da ju morska neman kolje,
Ljubavi se more čudi,
Pak joj neće, da nahudi.

II.

Vuk je sbilja strašno zviere,
Kada gladan krvoloči
I nedužno janje dere,
Strašan lav je, kada skoči
I žrtvi si smrt zadaje;
Al zvjeradi narav ta je.

S tog je čovjek još strašniji,
Kad svoj svomu propast snuje,
Kad izmami otrov zmiji,
Brata svoga da otruje;
Kad u duši nije duše,
Strasti milost kad utuše.

Takove su dvie strahote
Dva nebrata i krvnika
U lopudske te sirote,
Odkad ribar s nevidika
Nehotice vidje Maru,
Gdje dopliva k Božidaru.

Glas se čuknu ondje, odje,
Razniele ga tetke, kume,
I do braće nakon dodje,
A braća se obezume —
I neznadu od ljutine,
Od sestre si što da čine.

Čini im se preopaka
I grješnica težka grieha,
Pak se boje dosjetaka,
Pripoviesti, rugla, smieha . . .
I već sami sebe krive,
Što im sestra takva žive.

Múće braća bezumnici
I krvavo pogledaju,
A što sude sirotici,
Zavrjeda im nije raju;
Po bezbožnu hoće činu,
Da sa sebe ljagu skinu.

I smrče se noćca kobna,
Zublja planu na otoku,
A već sjede braća zlobna
U svom čamcu bok o boku
Pri obali kod Andrije,
Od stiene ih vidjet nije.

U to Mara iz odaje
Tihim tapom ukrada se,
Kroti srca uzdisaje
I spušta se u talase,
Sinjim morem plov ugodi,
Kud ju zublje plamen vodi.

Drugda mnila, da već čuje
Doček mili, glas ljubavi,
Da pjesmice izumljuje
I liepost joj dragi slavi,
Da ju milim okom gleda,
A da joj se vraćat neda.

Taj put nije prava vjera
U radosti te nebesne . . .
Nesnosan ju nemir tjera,
Grudi su joj tiesne, tiesne,
Híti nekom' zlu uteći
I k dragomu pridobjeći.

Dugo pliva Mara liepa,
Po je puta moglo biti,
Tad se zublje brat dočepa
I na čamac s njom dohiti:
Put visoka vesle mora
Dva nebrata, dva zlotvora.

A za zubljom u povodu
Liepa Mara pravac mienja
I hiteći u nesgodu
Neopaža zavodjenja,
Sirotica pliva, pliva,
A već predug put joj biva.

Misli, blizu biti mora,
Jer joj snage već nestaje,
Te podigav glavu s mora
Ogleda se na sve kraje,
Zubljom, vidi, maše neko,
Al je još joj predaleko!

A joj jadno more sinje!
Mnogu l' žrtvu ti poguta;
Al od Mare Lopudkinje
Nitko crnje nezaluta,
Nitko s bratske neljubavi
Ljubeć tudier nezaglavi!

Već se Mara zlu dosjeća,
Da je zašla na pučinu,
Da je zublja smrtna svieća
Polazećoj na istinu . . .
I podiže pomaganju,
Al se gluše braća na nju.

Obnemogla zlo će proći,
Umriet joj je, vidi sama,
Niodkuda glas pomoći,
A sustala ručicama,
Još spominje Božidara
I u more tone Mara.

Nebesa se natmuriše,
Sinje more Maru žali,
Zlotvori se povratiše,
Nikad mira neimali;
Skučen tugom prevelikom
Posto dragi redovnikom.

Nesretni prijatelji.

Pripovieda Armin Pavić.

(Dalje.)

IV.

Noć svojim tamnim težkim krilima prikrivaše sviet: spokojno snivajuće pravednike i bdeće, zlo u glavi vrzuće napastnike i njihove ucviljene, zdvajajuće žrtve.

Ja ucviljenik ležah na postelji i okadjivah gustim dimom iz svoje dugačke lule nad posteljom mi pršeća čustva moga otrovom svieta isušena srca.

Dolazak moga prijatelja još od dječačke dobe, njegova nepromienjena vesela ćud, svrnu mi misli na sav naš zajednički život, na cieli moj život odkako počeh osjećati, da živem.

U devetoj se godini sastadosmo, obojica već od pete bez roditelja, u jednom od naših zavoda. Kolika sličnost, a kolika ipak razlikost: što ja u zavod dodjoh, to bijaše od milosti, a što Delimir, to bijaše milost za one, koji ga primiše; ja siromak, on od bogatih roditelja.

Do toga vremena življah poslije smrti mojih ne bogatih ali ipak nešto imućnih roditelja u kući moga skrbnika, koji se bijaše sviestno za ono, što mi od očevine bješe ostalo, poskrbio, da se nikada ni krajcara našla nije.

Na krstu me zapalo ime Petar, kao da su slutili, ne da će se na mojim ramenima divna crkva podići, nego da će me sviet mrviti i razbijati, da menom drumove utre, po kojih će volovi, konji, mule i magarci gaziti.

Bio sam diete, ali koliko putî sam suzami u očiuh slušao, kad bi se koji znanac k onomu skrbniku na objed, mojom očevinom priredjeni, navrnuo i spaziv me upitao ga, ko sam i čij sam, a on mu tvrdo odvratio: a nekakvo nevaljanče od pokojnoga Gjure; sam me je bies tentao te sam si ga na vrat dao strpati; kad bih ga se samo kako mogao riešiti.

Bio sam dječak, ali kako me silno suze obtekoše, kada me taj skrbnik pomoću mojih predobrih školskih svjedočba o pučkih učionah u onaj zavod privede i predstojniku izruči rieči: Nesrećo! sad sam te, vidiš, tolikom mukom obskrbio, čuvaj se, da to ne izgubiš, jer ja sam sve učinio, što sam mogao, i više ne ću.

Odkako sam si postao sviestan života, nijesam drugo osjećao nego guranje, preziranje i zametavanje, a od devete se svoje godine nadjoh samo diete ostavljeno i izgubljeno u beskrajnoj pučini ovoga svieta i plakah za majkom, ali mi ju suze ne dozvaše, da mi priteče, da me uzme k srcu i majčinom ih njegom utiška roneće gustim curkom preko lica.

Tako me već u devetoj godini čajnost obuze, i najmilije mi se vidjaše u samoći sjediti i suznim očima u knjigu gviriti.

Tim mi načinom nauci veoma dobro uspievahu, bijah uviek prvi, ali mi od toga nikakova korist ne niknu, koja bi mi bar u čem djetinstvo moje učinila slatkim.

Mojim drugovom dolažahu roditelji svakoga poljeća, i kako koji mogaše komu svjedočbu dokazati, taku mu roditelji radost iskazivahu; ja svoje o prvom mjestu nošah predstojniku, koji ih ladnim „dobro“ pročita i povrati, dopustiv mi svaki put, da se mogu preko praznika ukloniti smrti glada, t. j. da mogu u zavodu ostati, pod uvjetom, da za stan i hranu, koju sa slugami ujedno dobivah, čistim žlice, noževe i vilice i brišem tanjure.

Tako se već u dječačtvu priučah sviet na suzne oči gledati, sva mi njegova veselja bijahu dosadna.

Koliko puti me drugovi dječaci u svom biesu nagonjahu, da se pustim samoće i s njimi u cik i skakanje udarim, ali sve badava. Kad bi me koji put i uvukli medju se, bijah, budući šali neprivikao, tako nespretan, da im sve veselje pokvarih. Ili bih, kad je bilo da se sudca igramo, koga tako krvavo opleo, da bi ga suze oblile, da bi ga jauk stao, na koji bi predstojnik dotrčao, i doznavši što je, osramotio me rieču „denique vidi se ko je prostačina“. Ili bih kod sklizanja koga tako podkovao, da bi si glavu probio, pa bi opeta ostao prostačina; rieču kod svake igre ostadoh prostačina: bilo mi se nje toliko od svieta u krv prelilo, da mi već, kao što se kaže, u krvi bijaše.

Medjutim ljutina i predstojnika i drugova, svaki put bi se tom rieču prostačina i slegla, jer me inače, nemahu doduše rado, ali me radi moje marljivosti i darovitosti nehotice štovahu te mi u malenkostih gledahu mojoj nespretnosti kroz prste; nu činjahu to nekim osobitim izrazom sažaljenja nada mnom sirotom, a to me sažaljenje bolilo, jao bolilo.

Da su me štovali i žalili ujedno, bili bi me ljubili; nu kad im bijah uzrok da me štuju, zaboraviše me štovati: tako im ostade štovanje hladno, sažaljivanje povredljivo.

Riedki su ljudi tako plemenita srca, da bi oboje ujedinili; jedan od tih riedkih bijaše moj nezaboravni Delimir.

Zdravo, čilo, pomnjom roditelja niti razmaženo niti zanemareno, nego blaženim srednjim putem odgojeno diete', jedino baštinče tolikoga imetka, da ga savjestnim skrbnikom doticaše a još uviek baštinčetu preticaše, otvorene pameti, dobra srca, koje mu iz plavih velikih očiu odsievaše blagošću i čistinom kao proljetno čisto jutrnje nebo — sve to ujedinjeno učini, da već od djetinstva nekim samostalnim čustvom a poslije razborom shvaćaše stvari kako jesu, i kad bi pronašao koju dobrom, iskrenom ju ljubavi štovaše.

Tomu jedinomu prodrieše od djetinstva čustva, a od poslije razbor kroz okorjelu koru jada, koja se na mom srcu bješe naslagala.

Naše prijateljevanje bijaše već od djetinstva, od prvih dana što se upoznasmo iskreno i vruće, kao i danas, ali dakako u početku nam naš odnošaj ne bijaše jasan; osjećasmo ga, ali ga ne razumievasmo.

Ali kako ga osjećasmo!

Aristofan tumači kod Platona ljubav, kao nevidljivu silu, ujedinjujuću dvie pole, koje od prije bijahu ujedinjene, poslije se rastaviše, pa se rastavljene bez prestanka traže i našavši se, toliku slast nad tiem osjećaju, da bi se najvolile opet ujediniti.

Kad godj ono liepo mjesto čitam, svaki put mi pane na um i pred oči mi se stvori, kako se u onom zavodu u večer, za vrieme od večere do spavanja, često ja i Delimir, dječaci, ugibasmo cićoj zimi, legavši obućeni u krevet. Zagrlili bismo se i utonuo bih na njegovih grudih, kao da mi se duša s njegovom splinula, a na njegovu bih bijuću srcu slušao, kako i njime isto osjećanje kao i menom vrije: dvie smo se polovine bile snašle.

U dvanaestoj godini našoj, pretvori nam se naš medjusobni odnošaj već nešto jasnijim; već si istakosmo neku zajedničku svrhu, ma i samo dječačku.

Bijaše nekoga četvrtka. Pitomci zavoda bijasmo u Jurjevcu na regraciji. Ja kao obično s knjigom (bila je to nekakva grčka slovnica na hrvatskom jeziku) u samoću. Taj put se desilo baš pod onaj veliki kišobran na ulazu. Čitajući tude, dodje nekakva Talijanka sa svojim djetetom i sa sluškinjom za to diete. Sjednu s druge strane stupa i počnu talijanski govoriti. Ja sam već onda talijanski toliko razumio, da sam razumio što govorahu, jer ne bijaše nego o mojoj marljivosti, što tu sjedim i čitam, dočim mi drugovi veselo skaču. Akoprem su govorili i baš o meni govorili, nije me smetalo, jer sam bio veoma zabavljen, da proučim hrvaštinu u mojoj grčkoj slovnici: što je bilo grčki primjera te sam razumio, ali hrvatski, ti su mi glavu razbijali. Donese slučaj Delimira i on sjede do mene. Za malo se vremena one Talijanke dignu, i opravljajući se da podju, govorahu gledajući na nas. Delimir, videći da o nas govore, a ne znajući što, upita mene. E gospoja ti je zapitala služkinju, koji joj se od nas dvojice bolje dopada, a služkinja joj odvratila, da ti. Delimir me milo pogleda, što mu, kako je bilo viditi, iskrenu istinu rekoh, i kako već onda bijaše vatren za svietom, umoli me, da podjemo za odlazećim Talijankama i da ih ja upitam, koliko je sati, da budu vidili, kako se razumjelo, što govorahu! Ja sam da kako bio odveć nespretan, da mu tu ljubav iskažem, nego mu reknem, da ću s njime poći, ali neka ih on upita, i naučim ga talijansku izreku. Delimir se namah dosjeti „e ali ako se one sa mnom u daljni razgovor upuste pa prouče, da sam samo toliko kao papiga od tebe naučio, kolika bi to sramota bila“. Pri tom ostane i mi svrnusmo na razgovor, kako je liepo, kada čovjek čim više jezika poznaje. Ovaj trenutak bijaše Delimiru poticalom, da se je odsada stao i drugimi nauci nego školskimi baviti. Idući kući cielim putem razgovarasmo, kako ćemo odsele zajednički čim više raditi, pa tako od toga časa postadosmo pravi prijatelji, koji si već stalnu svrhu istaknusmo.

Što sam ja doslje bio svojom marljivošću Delimira u znanju pretekao i što bih ga svakih praznika pretekao, to je on svojom bistrijom pameti u toliko nadomjestio, da nam u tome ne bijaše zaprieka našemu prijateljstvu, koje se lahko razvrgne, kada je pri zajedničkoj svrsi

jedan mnogo pretežniji od drugoga, tako da jedan samo daje a ništa ne prima.

Tako probavismo do sedamnaeste godine svoje, natepajući već franceski i talijanski, a pročitavši mnogo toga njemačkoga: isprvice Krištofa Šmida i druge takove djetinske dobroćudnosti, a poslije bogme i Bürgera, Lenaua, pa mnogo od Šilera, Goethea, Wilanda, Lesinga i Seumea.

Ova tri posljednja, u ona vremena dakako veoma škodljiva auktora, morasmo istom preko kakove slovnice čitati t. j. na otvorenoj slovnici imasmo zabranjenu knjigu i sjedeći ledji prema predstojnikovim vratima, čim bi ova škrgnula da će izaći, mi knjigu u džep pa gledaj u slovnicu. A pošavši od kuće s knjigom u slamnjaču. Znali smo, da ti ljudi neće na tu misao doći, da bi koji takovi auktor mogao u slami biti; ta ne bijaše ni u njihovoj glavi!

Poslije toga stade vreva od god. 1859. Mladež se preobrazi u preporodjenom ushitu za narod i narodnost.

Nas smo dvojica i dosada poznavali hrvatsku knjigu i hrvatsku prošlost, ali kako u onaj čas sva zemlja hrvatska bijaše crnom tamom zastrta, ne ukazivaše nam se u onom svjetlu, u kojem nam se ukaza, odkako se te tame počeše razilaziti, da se tiem gušće opeta spuste.

Sunce nas je svićuće hrvatske ljepše budućnosti u mladosti, u jutru našega života bilo zateklo, da za rad bijasmo svježi i spretni, i odsada nas obuze viša zajednička svrha, svu svoju snagu uprieti i za otačbinu raditi.

Sad se već više drugova ujedinismo. Bila je liepa svrha, kojom se mladež hrvatska tako rado i lahko opojava, kako joj se, čim nešto omuževi, lahko iznevjerava. Koliko puti se pri mjesečini zajednički kunijasmo, sve otačbini žrtvovati, a koliki se više manje kunijahu lažno, kao što bijaše svjedok lažan, koji nas s neba gledaše.

Pišući po novinah pjesmice i druge članćiće o žalostnoj prošlosti a o sjajnoj budućnosti Hrvatske, dodjosmo na glas kao nadobudni sinovi Hrvatske. Sve nas milovaše, sve nas dragaše i ja već sama sebe ne poznavah.

Jedva svršismo gimnaziju i jedva se oni ljudi dočepaše gospodstva, koji nas ponajpače milovahu, već postadosmo prenapeti i opasni. To je kletva ljudi: čim im dopane veće gospodstvo, tiem postaju plašljivije sluge!

Obojica odlučismo na filozofičke nauke. Ja se da kako nadjoh u položaju one babe, koja bi bila pošla u Rim, kad bi bila imala čim. Donesem dakle molbenicu, da mi kakovu milostivu podporu udiele, ali prenapeta sirota ostade ne uslišana.

Nade mi utonuše, ali mi se u srcu željezna volja nastani i ja odem u Beč, skucav jedva za put nekoliko groša.

Učeći filozofiju te grčku i rimsku knjigu u najnevoljnijem položaju života, primajući milostinju od saučenika i podučavajući za novac naučih krasotu svieta, narodnjega i čovječjega zvanja, prava i moći poznavati u svjetlu savršena ideala, a sam ne bijah nego jadan rob. Nije težko biti rob, ako ne znaš, da si čemu boljemu stvoren, ali znati što bi imao biti a ne biti, to raskida srce i pojedincu i cielim narodom! Uz moga bi mi Delimira dakako bio život u mnogom povoljniji; on bi im od svoga bio rado davao, koliko bi trebao, kad bi mi bio mogao davati, koliko nijesam mogao primati, a da se ne ogriešim, ukidajući mu priliku sviet uživati, kako mu srce željelo.

U takovoj disharmoniji medj mojim položajem u svietu i mojim shvaćanjem istoga, postadoh odgojiteljem mladeži u V. Odgojitelj mladeži, kojemu nijesu od mladosti nego najcrnije uspomene ostale; član živoga čovječanstva, koje ne poznavah nego iz knjiga. Kako bi znao živiti, koji nikada živio nije, kako bi poznavao sviet, koji nikada u njem ne bijaše!?

Tako se zatekoh u svietu biesan, ne poznavajući u njem slatkih grudih, do onih Delimira; bez njega mi sviet ostao još pustiji, sad sam opet s njime, oh da mi se nikada rastati nije.

Te sve misli mi promunuše pameću, posljednjom usnuh.

V.

Od najveće ozbiljnosti do smiešnosti je samo jedan korak.

Kako sam u onoj slatkoj misli s Delimirom na grudih bio usnuo, stvorila mi u snu duša svu našu zajedničku budućnost. Nastanih ga u liepu stanu, proputovah s njime svu okolicu, rieču, svaki dan ga posjetih i sad s njim na dužnost službenu, sad na veselje. Kad tamo jedno ga jutro posjetih; „nema ga doma, taki će doći“ reče služkinja. Ja odem u sobu, izvalim se na divan i pušim, čekajući ga. Začujem po hodniku korake, ha evo ga. Vrata se otvore i dva druga vode Delimira krvava, probijeniem grudima. Djipim s divana, panem mu oko vrata i poljubim ga u vruće, znojno čelo.

„No, zavikne zagorka Maričika, za pet ran boži, kaj su se zmislili gospon“ i jedva mi se, baciv iz lieve ruke cipele, iz desne šalicu s kavom, otrgne iz koštasta ogrljaja moga.

Bijaše naime jutro svanulo, i kako svaki dan tako i ovaj unidje u sobu, kad me je baš slučajno onaj grozni san mučio, moja Aurora, zagorka Maričika, noseći jutrnju okrjepu: ako ne rosu, ono kavu, ako ne sunce, ono kao sunce okefane cipele i ja skočivši s divana, skočim u sviticah i košulji s postelje te mjesto vrućega i znojnoga čela, smrću se borećega Delimira, poljubim od kefanja cipela ugrijano i znojno čelo Maričike, ogrliv ju što sam mogao iskrenije.

Videći na čem sam, još sanen protrem oči i rekavši „hvala bogu san je laža, a java istina“, odem nasmiehnuv se k prozoru.

Maričika ponosnom ljutitosti, misleći da je taj slučaj njoj namienjena ozbiljnost bila, ode po krpu, da otare izljevenu kavu i drugu donese.

Za čas se obučem i odjenem pa eto me kod Delimira.

Kako je?

E malo mi se od jučeranje vožnje i vina razgrijala krv, ali šta to, ajdemo na zrak da se ohladim.

Kud ćeš da te vodim? zapitam.

K predstojniku je našemu valja da još rano?

Koliko je sati?

Pol osam.

A nije, baš je najzgodnije. U šest ustaje, u sedam zajutrava, a od sedam do osam šeće po sobi, da mu exhalira noćna sparina, da privikne životu i da ne bi, izišavši onako odmah u zrak, u odveć veliki kontrast došao.

Ta idi nemoj karikirati čovjeka, valja da nije baš takova kukavica.

Vidit ćeš, ajdemo.

E pa dobro.

Dodjosmo do hodničkih vrata, na koja treba pozvoniti, dok ti se otvori. To je za to učinjeno, da predstojnik svaki put prije začuje, kad ko dolazi, da ne bi s iznebuha banulim posjetnikom u razgovor došavši preveć naglo iz kontrasta mučanja u onaj razgovaranja pao, nego da se na to prije pripravi.

Pozvonismo i otvori nam njegova gazdarica, mlado, veoma liepo diete, ali probljedilo i propalo, kao da je vaz dan oko žive smrti.

Pred sobnim vratima uputim brže Delimira o veoma važnoj stvari, da za boga ne propusti u titulaturi govoriti. Sve one titulature, koje ga po njegovih diplomah idu a na razgovoru, spoljašnosti i ponašanju mu ih razabrati nije.

Sluga sam ponizan rekoh, pridonizav sve ono prnje od naslovâ, evo vam vodim našega kolegu Delimira.

A drago mi je, dajte gospodo izvolite hoćemo šetati po sobi, šta bi sjedili, u jutro je najbolje ovako prije šetnje po sobi se proći.

Poredasmo se, ja s lieva, Delimir s desna i udri po sobi gore dolje.

Nije li vam jučeranja vrućina naudila.

Jest, prihvatim predstojniku, baš mi se je tužio, da mu se je krv uzvrućila.

E pa za boga, pazite, čuvajte se, možete u bog zna koliku bolest pasti, jeste li što uzeli? reče predstojnik i odmaknuvši malo glavom, da mu nebi exhalacija razgrijane Delmirove krvi plućam naudila, razmatraše ga kao liečnik kojega velikoga bolestnika.

Delimir se nešto neugodno iznenadi nad tim silovitim mu nametavanjem bolesti, ali kasno je. Predstojnik mu stane pripoviedati sve slučajeve svojih nebrojenih groznica, kijavica, reuma itd., koje bi ga bile snašle, kad se ne bi bio odmah u početku pobrinuo i u korjenu ih utamanio, tako da je hvala bogu uviek zdrav i čil ostao. Tentaj amo, tentaj tamo, i moj Delimir morao bogme sjesti. Donese gazdarica čašu limonade, predstojnik izvadi uru i čeka pet minuta, dok se je mukom sjedeću Delimiru bilo utišalo, i sasuvši u limonadu prašak dodade je Delimiru, neka si brže lievom rukom nos začepi i limonadu ispije.

Nije li vam bolje.

A dakako prihvati Delimir s izrazitim pogledom na mene, da ga čim prije izbavim.

Predstojnik nam još nekoliko svojih slučaja pripovieda, kako je dolazećim bolestim sretno se uklonio, dodavši iz svoje prakse crpeno medicinsko razmatranje, da se po njegovu sve bolesti diele na dolazeće i prave, da samo one prve treba paziti pa da drugih ne će ni biti, a koji propuste onu prvu paziti pa ih druga snadje, tim je već prekasno, za te nema lieka.

Tu izpruži desni prst kao kakav filozof, kada koju veliku novu istinu dokaže i mi primjetivši „istina“ a misleći svaki u sebi „tebe je već druga vrst snašla“ teda negda srećno ispadosmo na ulicu.

Prve rieči Delimirove bijahu: a koji te je bies tentao te si me turio u toliku nepriliku?

Da ti dokažem kako nijesam pretjeravao, kad sam ti malo prije o njem pripoviedao.

Istina bog, čudnovat je to eksemplar od čovjeka, ali se inače čini dobar.

Nehtjedoh ništa primietiti nego tim više misleći vodah ga k drugovom i po kućah, da si stan odabere, dok ga napokon odabra.

Liep si stan odabra. Kuća je baš na promenadi. Od sobâ u koje dodje, ima jedna samo jedan prozor, a druga dva i sried njih vrata s doksatom na promenadu.

(Dalje sliedi.)

Tippo Saib.

Amerikanska crtica od L. Du Bois-a.

Imade junaka, koji nisu ni malo prema tomu, da budu predmetom kakovu romanu, a niti svi „preux chevaliers“ nebi bili zanimivi vitezi. Tippo Saib niti biaše liep, niti naobražen a borme niti sjajna roda, nego pravi pravcati crnac ružne glave, debelih izbočenih ustnica, kratkih vuni naličnih rudeža a kože crne, da si crnije ni pomislit nemožete. Kretao se nespretno i mučno, lagano shvaćao, o svem malo umio. Ali ipak pročitav do kraja ovu

pripoviedku uvjerit će se čitatelji, da je bio muž dostojan svakoga štovanja, da je bio značaja uznosita.

U Americi besnijaše grozni gradjanski rat, još se ga svatko sjeća, jer se nedavno svršio. Južne države (konfoederirci) amerikanske velike republike digoše ubojito oružje proti sjevernim (unioniste); jer su ove posljednje zahtievale, da se ukine robstvo. K ovim buntovnim južnim državam pridruži se i sjeverna Karolina. Kad su počeli i u njoj sakupljati momčad, dovinuo se njekako i g. John Fernald, do sada jednostavni nasadnik, časti kapetana. Kad ga pozva vlada, neka joj pošalje dva tri li crnca, da pomognu utvrdjivati Roanoke-Island, odvrati on ponosnim, pouzdanim glasom: „jamačno“ pa ode kući, da razmišlja, kako da zadovolji tomu obećanju. Valja bo znati, John Fernald, siromašni baštinik razsipnoga otca i djeda, posjedovaše cigli i to vrlo zapušteni nasad (plantage) Mosmoor, jednoga samo konja, koji je imao nositi gospodara u rat, pa njekoliko krava i svinja. Družine u njega bilo malo: jedan rob, Tippo Saib, žena ovoga posljednjega Marcy, diete njeno imenom Scipio Africanus (g. Fernaldu milila se zvučna starinska imena) i Aphrodita, obično Frita zvana; mlada crnica djevojka, koja obavljaše kućne poslove, dočim su Tippo Saib i žena mu njive obradjivali.

Životarilo se u kući ovoj kojekako, gospodar dokazivao bi robinji Friti psovkami i korbači, da valja štediti, a gospodarica opetovaše iste rieči kadšto oštrim jezikom i dosadnim mrmljanjem. Tippo i žena njegova bavili se, kako rekoh, po vani obradjivajuć i sakupljivajuć kukavnu ljetinu. Crnac taj bijaše desnom rukom — pače i više — gospodaru, bez njega morao bi Fernald do kraja propasti, a ipak nebilo u njega drugoga roba, kojega bi bio mogao u gore obećanu svrhu vladi predati. Mr. Fernald siromašan, kako već biaše, nemogaše ni za živu glavu namaknuti toliko novca, da kupi drugoga roba. Iz te neprilike činilo mu se, da ga može jedno spasiti. Valjalo je Marcy Tippa i Scipia prodati, za dobivenu svotu kupiti i poslati na odlučeno mjesto drugoga roba; Friti bude dosudjeno, da obavlja ne samo kućne nego još i sve one poslove, koje je dosele Marcy radila. Osnova bude odmah izvedena, Tippova žena i diete budu prodani njekomu trgovcu roblja, koji je odvuče na jug.

Ali što je rekao, što li osjećao Tippo Saib, kad mu jednoga dana ugrabiše i ženu i diete? Što je osjećao, to znade jedini Bog; a što je rekao? Evo sliedeće:

— Masa, reče g. Fernaldu, vi ljubite svoju malu missy (gospodičnu) Alicu?

— Dakako, moj Tippo.

— Pa što bi vi, masa, učinili, da malu gospodičnu tudji ljudi odjare u daleke strane — tako daleko, da nebi nikada o njoj što čuli niti je vidili?

— Budalaština, Tippo! povikne kapetan Fernald. Kod vas crnca može se takova šta dogoditi, ali moje diete — to su posve druge stvari!

— Neshvaćam, masa, nikako nerazumjem, primjetne Tippo, lagano tresuć jadnom si pokunjenom glavom. Scipio bijaše doduše crn, a mala missy Alica je biela kao jaje; nu i ja sam crn, pa ljubljah s toga jednakom snagom diete moje, meni sasma podobno. Nemogu nikako shvatit toga, masa Fernald.

Tippo stajaše podbočen o sjekiru blizu gospodara; pogled njegov, neizmjerno turoban, ali nipošto osvetljiv, zabadao se u zemlju; razmišljavaše jadnik ob hudoj sreći života svoga, koju osjećaše ali narav njenu pojmit nemogaše. Fernald uzrujan i ljutit, pucketaše svojim korbačićem i mlatijaše njim po travi i cvieću, neznajuć što da odgovori. Prodje njekoliko minuta, Fernald osjećaše, da zabuna njegova goropadno raste; pa u istinu on je u ovaj čas svojim plašljivim licem u podpunoj opreki bio sa tihim bolujućim Tippom. Napokon se Fernald digne, izmrmlja njekoliko praznih utješivih rieči i zamakne naglo u kuću.

Oba netaknuše niti riečju više toga predmeta; nu sliedeće nedjelje, posljednje pred odlazkom kapetanovim k vojski, velikom je dobrotom pazio posljednji svoga roba šutljiva Tippa; na ovoga je to, premda se činio, da toga neopaža, silno djelovalo. Kapetan Fernald ode na vojnu, Tippo podvostruči sada marljivost radeć od rana jutra do kasne noći na polju, dočim se siromašna Frita uvijala pod dvostrukim bremenom svojih posala; gdja Fernaldova, pritisnuta tugom i nevoljom i siromaštvom oboli opasno. Njena jedina kćerka, ta milena sjajna trogodišnja Alica svojim je miljem i djetinskom nježnošću majčino srce tješila, svojom angjeoskom nevinošću cielu kuću zadahnjivala.

— Što radi gospodja? zapita Tippo jednoga večera — mjesec dana poslje odlazka gospodareva — stupiv u kuhinju, da uzme kablicu, u koju običavaše mlieko dojiti.

— Zlo, zlo, odgovori Frita osorno, zatim doda: Doći ću i ja i pomoći ti krave podojit Tippo, nu prije valja mi malenu missy Alicu u postelj spremiti.

— Netreba Frito, odvrati crnac, mogu to i sám učiniti.

Nu Aphrodita snujuć posebne osnove dodje ipak za njim. Tu udari gorko bugariti, jadikovati o nevolji i nesnosnom jarmu svom, pa napokon doda:

— Tippo, ja kanim pobjeći odavlje.

— Pobjeći? A kamo, Frito?

— Kamo? No, na sjever. Valja ti znati, Tippo, gospodji našoj biva sve gore; malo prije

zapovjedi mi neka ti reknem, da ideš po liečnika.

— Gdje stanuje liečnik?

— Prvi, koga možeš naći, stanuje u Vestonu. Gospodja misli, da podješ do njena brata te mu rekneš, kako boluje, pa da će težko pridići se iz svoje bolesti.

— Dobri bože, Frito, zar toli opasno boluje?

— Čini mi se, odvrati Frita stoičkom hladnokrvnošću, dodav tomu: zato sam naumila uteći prije, nego li prispie ovamo masa Charles; jer taj nas boga mi neće milovati, ma umrla njegova sestra ili ostala živa. Znadem dobro močvare, gdje se naši njeki posakrivaše čekajuć sgodu, da uteknu na sjever.

— Jesi li vidila Petra? zapita Tippo. Petar bijaše brat Aphroditin, ter je pred njekoliko dana bio pobjegao sa jednoga od susjednih nasada.

— Nebrini se zanj moj starko, odvrati Frita lukavo glavom kimajuć. Želiš li i ti bez ikakova napora steći slobodu, dodji večeras sa mnom k močvari.

— A ti bi mogla ostaviti opasno bolujuću gospodju i malenu misy? pita Tippo.

— Bila ona bolestna il nebila, meni je robovanje dogrdilo! Večeras pruža mi se zadnja sgoda, da se pridružim ostalim, jer oni kane prije zore na put. Rekla sam Petru, da ću oko ponoći k njim prispieti.

— Nebi li se to moglo učiniti i sutra u jutro, pošto budem pozvao liečnika k bolestnoj gospodarici našoj?

— Ne, glupi crnče, odgovori Frita. Oni će noćas, čim se mjesec pomoli, na put: a ja ti baš neću da kažem, kuda će krenuti. Već sam ti i onako odviše pripoviedala, ali nedalo mi se otići, a da i tebi nepružim prilike dovinuti se zlatne slobode. Govori Tippo, što si naumio činiti?

— Hvala ti Frito, nastavi poslje kratke stanke Tippo gladeć vrat mladoj, njemu najmilijoj kravi; hvala ti; nu mislim — ja ću ovdje ostat.

— E dobro; ja ti velim, da si ti najveća budala na svietu, doda ljutito djevojka, digne punu kablicu mlieka na glavu te krene iz štale.

— Počkaj malko, samo jedan časak, vikne Tippo. — Nemisli, da sam ti nezahvalan na liepoj ponudi, a možeš bit uvjerena, da sam tako željan slobode kao i ti; nu iz Vestona nemogu se vratiti prije sutra jutra, a to je prekasno, kako tvrdiš. Odavlje do Vestona neimà nikakove kuće; odkako je naš gospodar otišao, nedolazi amo ni živa duša; otidjem li još i ja, naša bi jadna gospodarica zajedno sa djetetom morala poginuti od svega zla, jer joj nebi imao tko pomoći.

— Gospodar Fernald nebijaše toliko milosrdan kad je prodao tvoju ženu i tvoje diete, primjeti Frita.

Taj udarac jeknu nenadano veledušno i mekano srce jadnoga roba zakrvavi od silne boli. Nasloniv glavu na vrat mlade krave zajauče gorko; vruće suze poleto niz crne obraze.

— Vjeruj Tippo, nisam hotjela toliko te razžaliti, poče Frita ponješto smetena opaziv gorku bol starca roba; nu ja nepojmim, zašto nebi i ti onako radio, kako je gospodar s tobom postupao. Brini se za sama sebe, a za drugo nek se nebo skrbi.

Tippo otare si oči rukavom svoje debele rubače pogleda djevojku mirnim posmjehom i reče:

— Frito, ja ipak volim ono činiti, što bi želio, da je i meni masa učinio bio.

Ove rieči neizgovori on onako mekanični, kako bi je bili izbrbljali mnogi njegove biele braće; zlatnoga ovoga pravila, koje toliko na ustnah, a vrlo riedki u srcu nose, nije on čitao u sv. pismu, možebit nije nikada o njem ni čuo; ono potiče iz naravskoga obilja njegova djetinjega srca, istoga onoga srca, koje pritisnuto gorčinom boli iztisnu mu pred njekoliko časaka gorkih suza.

Frita počeka još njekoliko minuta, napokon vrati se u kuću zatrupiv velikim tropotom vrata za sobom. Tippo pako ode u svoju koljebu, priredi si kukavnu večeru te legne i zaspi onako, kako običava spavat čovjek, koji radi na dan četrnaest urâ.

Sliedećega dana ranim jutrom podje Tippo Saib gospodarici, da sasluša zapovjedi i naloge njene za put u Veston, a ujedno da se uvjeri, je li Frita izvela svoju namjeru. Kuhinjska vrata nadje širom otvorena, ali u kuhinji, osim stare kudrave mačke, neima ni živa stvora; ognjište je pusto, nikakovih tuj priprava za zajutrak.

Ona je u istinu otišla, te ostavila gospodaricu samu, promrmlja Tippo. Uze on sada razmišljati, što mu valja u tih okolnostih činiti.

Dok je on tako stajao ter si zabrinut glavu česao, začuje za sobom na hodniku slabašno capkanje bosih nožicâ; pa za malo ukaže se na vratima malena djevojčica, zaogrnuta tek noćnom rubaćicom, drhćuć od zime a po nješto i od straha.

— Striče Tippo, moljaše mala, zovi Fritu, ja sam gladna; Frita neka me obuče i donese mi jesti; vrlo sam gladna.

— Jadna mala missy! povikne Tippo; ali ove rieči izgovori onako nježnim glasom, kakovim obično samo ljubeće majke govore.

Djevojčica dodje bliže, turne svoju ručicu u veliku crnu desnicu Tippa. Ovaj klekne na jedno koljeno, a na drugo posadi umiljato diete; ovo posljednje savije obie ručice oko vrata Tippu ter se neizrecivom milinom nasloni na njegova široka prsa.

— Stric Tippo vrlo je dobar, reče mala. Alica ljubi strica Tippa, nu Alica je gladna!

— Mala missy mora natrag u postelj, a Tippo donieti će frižkoga toploga mlieka; hoće l' tako dobro biti?

— O dobro; ali donesi i mami mlieka, nastavi diete. Mama je vrlo hladna, ledena pa neodgovara Alici, kad ju ona zove.

Tippo se sgrozi.

— Mala missy mora Tippu pokazati, gdje je mama, reče crnac. Diete osklizne se sa njegova koljena, prihvati ga za prst i povede hodnikom u veliku spavaću sobu, u kojoj se gospodja Fernaldova za svoje bolesti obično bavila.

Odkriv glavu, zadje crnac sa počitanjem u sobu. Nedaleko od postelje stane i pogleda liepo, bliedo lice, obrnjeno upravo k njemu. Nije mu ni trebalo bliže se primaknuti. Imade vam njeko osobito čustvo, oštrije od oka ili ikakova doticaja, koje čovjeku sjegurno naviešća, da je negdje na blizu smrt haračila. Ovakovo čustvo snadje i Tippa, ovako čustvo mora da je i neznajuć kako osjetilo i nevino diete, jer se čvrsto privinulo uz svoga crnoga pratioca.

— Alicu zebe, mrmljaše mala; Alica neće ovdje duže da ostane.

Tippo odvine lagano djevojčicu od sebe, primakne se tihano na prstih k postelji, pokrije finom bielom plahtom bliedo lice umrvše te izadje iz sobe zaključav vrata za sobom.

— Mala missy neka dodje amo, progovori blagim, utješivim glasom djevojčici, koja no drhćućih ustnicâ i plačnih očiû stajaše na dolnjoj skalini i missy neka pokaže svoju odieću, da Tippo bude mogao Alicu obući, tad će Tippo kravu podojiti, pa će Alica zajutrak dobiti.

— Dobro; ali daj i mami topla, jako topla mlieka, da se ugrije, pa da bude opet s Alicom govoriti mogla, moljaše djevojče jecajućim glasom.

— Mama netreba ničesa više, mala Alico; ona jede sada boljih stvari, kakovih joj mi nemožemo dat, primjetne svečanim glasom Tippo, komu su u ovaj par titrali pred očima vrlo maglušasti te vrlo materijalni pojmovi o nebeskom raju i njegovih slastih. (K. sl.)

Zrinjski.

7.

Zrinjski potuko Turke pod Peštom.

Zakukaše u Budimu Turci,
Uz koljeno silnog Mustaf paše:
Haj pomagaj dobri gospodaru,
Sad je hora polazit na ćabu,
Mi bi rado kući se vratiti,
Al ak drugčje biti nam nemože,
Ti nas vodi iz Budima grada,
Da sječemo proklete kaure;
Mučno nam je živit na uzuru,
Zahrdjat će sablje u koricah,
Ol zevka će iztrubnut desnice,
I pusto će srdce omekšati.
To je paša jedva dočekao,
Popeo se gradu na zidine,
I na durbin kaure uhvati,
Gdje bi mogo na nje udariti.
Gledeć paša vojsku i kaure
Od straha mu ruka zadrhtala,
Izpade mu durbin iz desnice,
Viknu paša, što mu grlo dade:
Na noge se moji janjičari!
Ide dušman, da ga susretnemo.
Jedva oto paša dorekao,
Već mu gradu vrata otvoriše,
Te povede na udarac vojsku,
Al pred njime čete izrediše
Petar Perenj i Lisandro Vitelj.
Reče Vitelj vojsci odabranoj:
Treba li vam kakva uglednika,
U mene se braćo ugledajte,
Ja ne marim danas poginuti,
Ak uzmemo tvrdoga Budima.
I on kucnu svoga sedlenika,
Ode sjeći Turke janjičare,
Za njim prista vojska svakolika,
Kano vijor zazornik nemili,
Koj je spreman zemlju razkrsati,
I utrobu njojzi iztrgati,
Al vijoru odapre se gora,
Silna gora: kršni janjičari.
Bože mili sile sve jednake!
Sad bi reći zaman vijor juri,
Sad bi reći odmiče se gora,
Ali dugo tako ne postoja;
Zaman krstu snaga i junačtvo,
Zaman njemu vojevoda Mavro,
Zaman Perenj, zaman Ivan Ungnad,
Kad se Turci sve jednako mlade,
Kano lišće u proljeću mladom.
I već Turci ludi pomisliše,
Do noge sad raju posjekosmo,
Eto stiže jato brzoletno,
I pred njime krvožedan soko.
Ne nosi ga slava, ni dobitak,
Već ga nosi ljubav i bratimstvo.
Još ne pade jato na bojište,
Već zakliče divlja Turadija:
Bježmo braćo, eto nam Hrvata!
I pred njimi Niko Zrinoviću;
Nemože se njima odoljeti.
Pa će Turci, dosad biesni vuci,
U jato se pretvorit goluba.
Med nje padu sokoli Hrvati:
Mato Hrvat, Juro Poljičanin,
I Farkašić i Alapić Ivan,

K tomu četir stotine viteza,
Stali oni Turke razmicati,
I sa crnom zemljom sastavljati.
Razžeste se ljuti janjičari,
Ja kako su divlji pobjesnili,
Hakom bi te jednim otrovali,
A pogledom oštrim prosukali,
I u klupko jedno te sabili,
Napadnuše Niku Zrinovića.
Da pogledaš brate iz daleka,
Ti bi reko, stoglava aždaju
Dvie stotine pandža izpružila,
U junačko da ih rine meso,
I junačke da razklopi prsi,
Da iztrga ono srdce živo,
I njegovom krvi se napoji.
Kada vidje oto Zrinoviću,
Odista se malo pobojao,
Jedan tren bi, s lica krv se zgubi,
Drugim trenom lice se zažari,
Stadu žile od krvi bujati,
Skoči Niko sjeći janjičare,
Iz svakoga dvije pole gradeć.
Oto vidiv hrvatski vitezi,
Oto vidiv kršćani ostali,
Silni juriš na Turke učine,
Ne praštajuć nigdje nijednomu.
I da nije Dunav se iztako,
Da odnese nekoliko duša,
Ni piličnik njima ne uteče,
Na bojištu već svi pogiboše.
I nebrojnim gdje grob Turkom puče,
Puče slava banu Zrinoviću,
I svijetom riječ se prosula:
Zrinoviću od Hrvatske diko,
Ti već nikad umrijeti nećeš!

POUKA.

Crtice iz bojnoga odsjeka.

Od Ivana Perkovca.

Uz dogodjaje god. 1848. vrzaju mi se vazda po glavi i različite osobe, što ozbiljne i dostojne, što smiešne i kukavne. Ja ih evo crtam nenamjerice, kako mi koja na um padne. Uz bramarbasa, koj naglim korakom dolazi, brzo govori, mnogo obećaje i još više zahtieva, a prvom se dobrom sgodom zna ukloniti pogibelji ili zakloniti u službu — sjećam se i siromâka, koji čedno mole, pa se i nesrde, kad ništa nesteku. Sjedio sam nekoga dana za poslom, narodna se je vojska imala preustrojiti, kad se ono došuljao u sobu sasvim tiho i krotko malen odebeo čovječac, punih crvenih obraza, ponešto sguren. — Šta želite? — Molim vas, htio bih govoriti s gospodinom načelnikom. — Jedva on ovo izgovorio, pomoli se Preradović na vratih; mahnem dakle rukom svomu gostu, da mu se sada može zadovoljeti želji. On se primakne, a načelnik ga upita za čestito ime. — Ja sam N. N., kapetan narodne garde, inače krčmar iz Buševâca. — Govoreć ovo sagne se, da uhvati ruku načelnikovu, pa da ju poljubi. Preradović uzmakne za korak, a u meni se od stida uzbuni sva krv. Kapetan je narodne vojske, pa hoće da kapetana poljubi u ruku! Bockalo me je nešto po svem tielu, kao da je tko sto igala na jedan mah u me zabadao. — Šta želite dakle? upita ga načelnik ozbiljno. — Molim ponizno vaše gosopdstvo, ja sam pošao s narodnom gardom na Dravu; tu sam služio o svom trošku . . . nije borme šala! . . . Molio bih ponizno vaše gospodstvo, da me na novo primite za častnika, pa i nebio više kapetanom... Taj se je odgovor tako dugo otezao, da sam se ja već sav oznojio bio od stida; nu na svu sreću odpravi načelnik dosadnoga molitelja vrlo brzo, premda blagimi riečmi, veleći mu, da on za narodnu vojsku nije; ako ima kakovu drugu molbu, neka se javi političkoj vlasti. Za nekoliko vremena pregorio sam onu sramotu tim laglje, što ju nitko spominjao nije. Kašnje je moj tobožnji kapetan novine raznosio po Zagrebu, a ja ga kadšto pomilovao, premda mi je nekada onako nemilo povriedio bio narodni ponos. Al što zato? Ta koliko smo i prije i poslje vidjeli kukavština puno većih, nego što je bila želja propaloga krčmara da zasluži koju forintu. Pa zar služe svi vojnici na svietu samo radi časti? Historija novijih i starijih vremena dokazuje protivno; al se to nemože i nesmije smatrati nikakovom nesrećom. I za plaću mogu se naći dobri vojnici, što je i nam u ono doba izkustvo dokazalo.

Narodna je hrvatska vojska na dva maha uredjivana, svaki put s boljom plaćom za častnike, pa je napokon dotle dotjerana, da se je mogla ogledati sa svakom urednom vojskom. Nu takovu organizaciju valja vazda povjeriti vještakom. Tadašnji načelnik bojnoga odsjeka obavio je taj posao pomoćju svoga vrloga savjetnika sigurnom rukom, mirno i hladnokrvno, al ipak odlučno i vrlo brzo. Takova i jesu svojstva dobroga organizatora. Tko vas dan lomače i viče, neprestano se tuži radi prevelikoga napora i svud naokolo pripovieda, kako mu je težka i ogromna zadaća: taj obično ili bez glave radi ili neuradi ništa. O uredovanju bojnoga odsjeka nije se u ono doba gotovo nigdje ništa ni čulo; a on je opet za nekoliko mjeseci vrlo mnogo uradio.

Imali smo mi tada osam podpunih četa pješačkih i napose šereg topolovačkih šrežana; bilo je toga kakovih petnaest tisuća momaka.

Sva je ta vojska dignuta bila iz županije zagrebačke, križevačke i požežke. Zagrebačka je županija imala četu jastrebarsku, lekeničku, zagrebačku, sveto-ivansku i severinsku; požežka županija četu požežku i pakračku. Osim toga davala je Hrvatska i u ono doba momaka za carsku vojsku, pa je poslala u rat i slobodnjačkoga konjaničtva. Za dalnju potrebu bilo je novih deset tisuća momaka popisano, koji su se svi mogli za 14 dana ne samo dignuti, već i na Dravu odpremiti.

Sve ovo moralo se je odmah u početku rata učiniti; od ožujka do listopada bilo je toliko vremena, da se je narodna vojska mogla dovoljno izvježbati i banovoj vojsci od velike koristi biti. A to bi se valjda i učinilo bilo, da nebude onih s preda natuknutih zaprieka.

Protivnici narodne vojske i potajni neprijatelji svega narodnoga pokreta znali su odlučnomu radu i postupku na svakakve načine prigovarati; medju ostalim jadikovali su na izliku, da neimamo dovoljnoga oružja. Kad se je pako stalo o tom ozbiljno raditi, dobili smo iz Italije najboljih za onda pušaka u izobilju. Da kako da je to bilo oružje carske vojske oteto zarobljenim Piemontezom; al naša je svakolika tadašnja politika svezana bila s carskimi interesi. Odtuda medjutim nesliedi, da mi bez carske pomoći nebi bili mogli dobiti nikakvoga oružja. Koji su u ono doba čitali novine, sjećat će se, da je u naše primorje došao bio brod pun oružja. Kako je u nas tada sve zamršeno bilo, nije se zanj nitko javio, premda je po nečijem dogovoru onamo dopremljeno.

Osim toga valjalo se dakako brinuti još i za odielo, municiju, obskrbu i plaću narodne vojske. Momčad narodnih četa pošla je na Dravu u svojih običnih haljinah, koje nemogu vojnika dovoljno štititi proti nepogodam vremena; trebalo je dakle najprije nabaviti kabanica. Opanci nisu najbolja obuća za Podravinu i Medjumurje, al u onih okolnostih morali su poslužiti mjesto čižama. Osim toga dobila je sva narodna vojska jednolične kape, a proljećem i kratke haljine iz platna poput uredne vojske. Odielo častnika nije bilo ni malo narodno, nu dosta spretno; u početku služili su se oni narodnimi bojami, al ih kašnje zamieniše carskimi da se izjednače s ostalom vojskom.

S prvoga kraja stradala je narodna vojska na svačem, pa i na municiji. Ovoj nestašici doskočilo se brzo i podpunoma kao nijednoj drugoj. Nabavljeno je dosta baruta i olova, a zagrebačka streljana pretvorena u fabriku fišeka, koja je uz ravnanje vrlo vještoga kapetana Wegheimera na veliko obskrbljivala svu našu vojsku municijom. Preveliki dio Zagrebčana nije u ono doba ni slutio, koliko u njihovu gradu ima pogibeljnoga streljiva, pa da bi jedna iskra za tinji čas mogla sav Zagreb u zrak dignuti. Ta je pogibelj medjutim sretno minula, a streljana je zagrebačka onaj put bila odkad obstoji najkoristnija hrvatskomu narodu.

O plaći i obskrbi narodne hrvatske vojske neznam na pamet mnogo kazati, jer je to ponajviše bio posao pjeneznoga odsjeka. Toliko svatko zna, da je narod u ono doba mnogo žrtava žrtvovao za obranu domovine, a da mu nisu urodile željenim plodom. Zato se i nemora smatrati prevelikom nesrećom, što je napokon sva narodna vojska po carskom eraru obskrbljivana.

Kako je naš pokret od god. 1848 po zlu prošao, moramo bogu hvaliti, što narod uzanj nije suviše stradao; historija će medjutim svakako konštatirati, da je on na žrtve spreman bio i da je uz dobru upravu mogao počiniti čudesa od rodoljublja. Namjera je ovim crticam samo ta, da se djelovanje bojnoga odsjeka nezabašuri kojekakvom neslanom šalom i ludimi pripovjedčicami. Obilnijim iztraživanjem dokazati će se, da su muževi upravljajući tim odsjekom banskoga vieća dokučili svoju zadaću, da su slabimi sredstvi i uz velike zaprieke stvorili znatnu vojničku silu, koju je samo dobro upotriebiti trebalo. Hladnokrvna energija i odlučnost Preradovićeva, koja se očitovala činom a ne riečmi, pa zatim neumorna radinost i velika vještina Utješenovićeva bit će još i potomstvu primjerom, kako valja nastojati oko javnih poslova. Uz svakakvu mlitavost, polovičnost i nepouzdanost njihova je zasluga oko hrvatske narodne vojske trostruka. Trebalo je narod popisivati, za narodni popis pako izdati dovoljno jasne a opet kratke propise; trebalo je na brzu ruku ustanoviti dužnost vojevanja i u tu svrhu opet učiniti potrebite ustanove; valjalo je naći shodnih organa, koji će nepristrano i brzo dizati momčad za narodnu vojsku; dignute čete valjalo je u zaptu držati i zato ih povjeriti pouzdanim zapovjednikom, a uz zapovjednike četa odabrati valjale častnike.

Mora se priznati, da su od županijskih sudaca nekoji odličnim načinom znali zadovoljeti svojim dužnostim. Ja ih svih navesti nemogu; al to znam, da su Rubido, Mirko Šandor i Karolji bili na vrlo dobru glasu. Nu momčad je narodnih četa spala kadšto na dosta malen broj; trebalo se je dakle pobrinuti, da budu po potrebi popunjene, da se nitko svojoj dužnosti neotme, da se bez propisanih uvieta nikomu dopust nedozvoli, a ponajviše da se bjegstvo zaprieči. Jastrebarska je četa bila jedna od najljepših, ali s različitih uzroka jako demoralizirana; trebalo joj naći zapovjednika strogoga i vještoga. Javio se u ono doba u našem odsjeku slučajno nadporučnik Halavanja-Radojčić, Preradovićev drug iz vojničke akademije. Primio je bez oklievanja ustmeno si ponudjenu čast, pa je za nekoliko nedjelja pretvorio svoju četu u uzor-četu: poslušnu, redovitu, vazda podpunu, dapače mnogobrojnu. Za niže častnike ponamješteni su krajiški podčastnici.

Kolikimi se je težkoćami i tu valjalo boriti bojnomu odsjeku, neka izmedju ostalih dokaže ovaj jedan primjer. Nije težko dokučiti, da stari županijski sudci, i više vičući nego li radeći županijski odbori nisu bili baš najpouzdaniji organi krepke i brze uprave. U nekom se kotaru zagrebačke županije uz nikakve ni naredbe, ni opomene, ni prietnje nije mogao izvesti narodni popis; nalagalo se to i samomu podžupanu uz njegovu osebnu odgovornost, al uzalud. Bojni je dakle odsjek odredio, da se onamo pošalje banski povjerenik, a u tu je svrhu odabran neki manji županijski činovnik, o kom se znalo, da umije zadovoljeti podieljenim si nalogom bez obzira ni išto van na službenu dužnost. Tomu je povjereniku već i dekret bio pripravljen, al se je to po nesreći kazalo banskomu namjestniku, u mjesto da se je bez razlaganja tražio njegov podpis; a on će prama svojim starovječnim mislim: Čuju, to neide! Nad podžupanom nemože nitko imati vlasti, tko nije više, ili bar toliko koliko on sam.

Sve bi se to pregorjelo bilo, da nebude ban odbio ponudjenu si pomoć od 10.000 momaka. Bojni je odsjek u toj pomoći ponudjenoj mu u odlučnom času, kad je naime kod Hegyesa potučen bio, nazirao triumf svoga djelovanja. Nu od bana dodje odgovor, u kom se medju redci moglo čitati: Timeo Danaos et dona ferentes.

(Konac sliedi.)

F. H. Aleksander Humboldt.

Piše D. J—k.

(Konac.)

Povrh znanstvene znamenitosti imaju iztraživanja (Humboldtova) i veliko poetičko značenje, koje je on umio ali uviek na shodnu mjestu sa znanošću spojiti. Gdjegod je trebalo narav u njezinu skupu zorno nacrtati, tu je on bio pjesnikom i slikarom, koj je umio najbiranije rieči i najukusniju oblik uporaviti. Dosta će biti ako u tom pogledu spomenemo H. veličanstvene naravite opise tropskih krajeva. Njegove su radnje u pojedinih strukah glede obsega i raznorodnosti isto tako čudnovate i reć bi nepojmljive. Više od 700 miesta opredielio je putem zvjezdoslovnim i to od takovih njekoč španjolskih naselbina, kojim se jedva za obalu znalo. I zemljovide np. rieka Orinoka, Mandaljene, mexikanskih pokrajina itd. risao bi sam ili za putem ili u Parizu. Nadalje s tlakomjerom u ruci uzpinjao se na najviše vrške kao na Chimborazo, Pik Tenereffe itd. te do 460 visina promjerio, pa tako za visomjer Amerike skupio sigurnih a za mnoge prediele jedinih podataka. I podneboslovje je H. znamenito promaknuo i raširio, budući si dnevice što točnije zapisivao, što bi važna zamietio u meteorološkom termometičkom i električnom pogledu te je klimatologiji podielio pravac, kojim su kašnje i drugi strukovnjaci udarili, i osovio ju na temelj, koj se i danas obćenito priznaje i kao jedino valjanim odobrava. Pa buduć da je po svom običaju sve što bi mu od drugih strana svieta do znanja doprlo, upotrebljivao, položi tim temelj sravnjujućoj klimatologiji. Nadalje je i geognoziji pomagao, riešiv ju zarana vladajućih do konca prošloga vieka nazora, koje svojim skupnim nacrtom gorskih tvorba Amerike koje opet pojedinimi djeli, koja su tiskana u 5 odsjeku njegova ogromnoga putopisa kao: „Physique générale et geologie“ „Essai geognostique sur le gisement des roches dans les deux hémisplères“, Fragmente de geologie et climatologie asiatique“ — sve u Parizu tiskani spisi. I vulkanski odnošaji u gorostasnih orijaških planinah quitskih i meksikanskih kao i Vezuv podvrgo je on svomu točnomu motrenju, te je znao o njih podavati izvrstnih razjašnjenja. Više botaničkih diela strogo sustavna sadržaja dokazuje, da je i na tom polju umio samostalno raditi; ali glavno mu je djelo te struke bilo tičuće se biljopisa pod naslovom: „De distributione geographica plantarum secundum coeli temperiem et altitudinem montium.“ (Pariz 1805.) a prije njega je izašlo djelo: „Essai sur la geographie, des planses.“ Njim i Bonplandom sabrani biljevnik (herbar), koj je preko 5000 vrstih fanerogamičkih bilina a medju njimi 3500 novih sadržavao, urede i porabe stranom oni sami stranom pako Kunth, te je kao 6. odsjek njegovu putopisu uvršten u raznih spisih, koje bi ovdje bilo dugo izbrajati. I zoologija je njegovim putovanjem znamenito obogaćena, ovamo spada u drugom odsjeku njegova putopisa tiskani spis; „Recueil d' observations de zoologie et d' anatomie comparée. Drugo opet sjajno djelo: „Vues des Cordillères et monuments des peuples indigènes de l' Amerique“ slika veličanstvene prizore andeskih planina i spomenika davno propale prosvjete u krajolicih, koji su s umjetničkom vještinom spojili naravitu vjernost i točnost. Znanost gradjevnih spomenika starih Mexikanaca Peruvanaca pomače Humboldt dalje do jezičnih i kulturno-historijskih iztraživanja ob onih narodih, kojemu su posljedci pobilježeni u djelu: „Essai politique sur la rogaume de la Nouvelle Espagne (Pariz 1811, 2 sv. sa zemljovidom.)

Pokraj tih omašnih diela, koja su bogato skladište učenosti, objelodanio je H. mnoge manje radnje od nemanje znanstvene važnosti, kao što su — da jih samo pobrojimo: O nautičkoj geografiji srednjega vieka, djelo koje je mogao napisati povjestnik, koj je bio podjedno i astronom i prirodoslovac, zatim lučbena djela u zajednici s Gay-Lussacom izdane, našašće isotherma, pokus o gimnotih kao i o disalih riba

i mladih krokodila, mnoge razprave iz fizične geografije pa i učešće kod tudjih radnja svakovrstnimi prilozi i članci. Pokusiv već prije (god. 1808.), skoro poslje svoga povratka iz Amerike u svojih „Pogledih na prirodu“ posljedke svojih tražnja u obćenitijem shvatljivijem i ugodnijem obliku svietu priobćiti, dade se već pod kasnu večer svoga bogatoga i mnogo pretrpjeloga života na „kosmos“, da u njem predoči načinom svakomu izobraženomu čovjeku razumljivim i ugodnim pojave tjelesnih stvari u obćenitom savezu njihovu, narav kao našimi nutrnjimi silami kretanu i oživljenu cjelinu, dakle svietopis u smislu najvećem i najobširnijem. U prvih dvajuh djelovih naslikana je slika ukupne naravi, onda je nacrtan povjestni razvitak čovječje naravske upoznaje tečajem vremena, ostali djelovi pobliže razvijaju naše današnje znanje o naravi glede na svodište kao i nutrinu i vanjštinu kopna. Tu su strogo znanstvenom razpravom prirodni zakoni, na koliko su dosad upoznani sigurno razloženi, ali ujedno abstraktno gradivo u tako ugodnu i zorovitu obliku predočeno, kakov ćeš jedva u kojem djelu ove struke naći moći. Tu ćeš vidjeti, kako se strogi učenjak s vilami i gracijami grli i bratimi, te si je pribavio temeljitu klasičku izobraženost. Samo pod skroz osobitimi okolnostmi, koje su se sukobile u životu Humboldtovu, mogla je nastati knjiga koja će biti vjekovitim spomenikom nazora o svietu i prirodi naše prosvjetne epohe. Djelo ovo nekako u „vjeroizpovjedju o svemiru stvorbe“ imalo je takov uspjeh kao nijedno drugo iz kruga prirodoznanstva, te je prokrčilo put prirodoslovnim naukam i zanimanju u najširih krugovih. U sve je veće evropske jezike — u engleski već 4 puta prevedeno, te se je preko njega zametnula ciela literatura o kosmosu, koja se stranom u tom sastoji, da nasljeduje, razjašnjuje i popunjuje stranom da pobije neke njegove zasade. Ovamo idu osobito Schalltrovi i Cottini „Listovi o kosmosu“ i od god. 1852. u Parizu izlazeći Abbé Moignov: „Journal de Cosmos“.

Nemalu si je zaslugu za promak prirod. znanosti H. i tim stekao, što je stupao u zajednicu sa sposobnimi i vrstnimi ljudmi, te jih ili rukovodio k važnim potragam, ili jim znamenitim ugledom svojim, koj je imadjaše u vlada i pojedini učenih korporacija, potrebitu pomoć i podporu pribavljao. On je povodom, te su se magnetička motrišta do Sibirije i Pekinga i u najzabitnijih naselinah engleskih osnovala; njegovim je nastojanjem Pruska već g. 1828 u svojih rudokopih naredila termometička opažanja, koja su kašnje po naredbi ruske vlade u sjevernoj Aziji nastavljena. U obće sav znameniti napredak, koji se u zadnjih desetljećih u Pruskoj opaža, ima se osobito njemu u zaslugu upisati. Humboldt je zadnje desetke svoga života, dosta zabitno proživio u Berlinu i na svojem obiteljskom dobru Tegelu, ali je ipak uza sve, što je pokretalo knjištvom, znanošću, domovinom, svietom i čovječanstvom, što življe prianjao. Pod najveću je starost još glavom vršio prava i dužnosti gradjanske kao birač. Njegovi odnošaji prama kraljevskomu domu pruskomu bijahu naročito za Vilima IV. osobito tiesni, premda nije nikad tajio svojih slobodnih nazora o politici i vjeri. Što se ove tiče, čini se da uz zamašna druga iztraživanja nije imao kad dublje u nju zaroniti darovitim umom svojim, a u drugu ruku kao da je vjekovito motrenje prirode duh njegov odviše sputalo za vanjštinu, u kojoj je valjda sve naziralo što se i o duhovnom svietu može misliti i pojimati. Dobro se još sjećamo, kako su poviše puta najučeniji bogoslovi i svjetovnjaci protestanti držeći se pozitivnoga kršćanstva udarali na njegove izjave.

Tako je medju ostalim on g. 1858 oporavio se od predzadnje težke bolesti svoje prijatelju svojemu Nizozemcu od prilike pisao: „Ich war schon nahe daran, die blauen Dinge mit eigenen Augen zu erblicken, und ich muss gestehen, es that mir doch ein wenig bange vor ihnen. Doch Gottlob jetz ist alles schon vorüber, ich stehe wiederum gesund da“ itd. Stvar ova dakako neodlučuje mnogo za samu vjeru: jer povjest broji nebrojenih duboko učenih muževa, koji su bili kršćanstvu kraj sve svoje učenosti postojani prijatelji i vjerni sinovi, a bilo je još više takovih, koji su mu iz svih sila o glavi radili. Jer netreba nikad smetnuti s uma što je neki veliki učenjak tek iza vrlo burna i pustopašna života pristavši u luci kršćanstva rekao: „Za kršćanstvo se hoće dvie stvari: um i srce, nijedno samo nije dovoljno; a najviše stoji do života. Kušaj najprije kršćanski živjeti pa će ti kršćanstvo bez dvojbe omiljeti i drage ćeš volje vjerovati u njegove uzvišene istine“. Mnogo je i oholost i slava kriva, u koju se učenjaci kadšto zaljuljaju, pak dočim u svojoj nauci u svakojake hipoteze, samo ako koje pod tvrdkom kojega obožavanoga imena, tvrdo vjeruju, hoće da jim u vjeri bude sve na dlanu, a o njoj ozbiljno razmišljati nedostaje jim vremena, jer ga tobož znanstveno iztraživanje sasma pocrpljuje.

Nu sasma jasno i razgovetno — na koliko bismo mi mogli znati, nije Humboldt nigdje izpovjedio kršćanstvu protivnih načela, zato ostavimo radje sud o tom onomu, koj proniče u srce i dušu čovječju, da se nebi možda činilo, kao da smo željni što odkinuti od velike slave, kojom su ga suvremenici i potomci uviek a naročito ljetos na stoljetnicu njegova rodjenja voljni obasuti. To budi ća od naših misli.

Kako je sa sjajnih svojih diela bio velika upliva na najvišem mjestu, rado ga je on ulagao, da njim promiče razne znanstvene podhvate. Premda se i njemu što već tolikim vrlim smrtnikom prije njega dogadjalo, da se je

često prevario ili neharnošću bio nagradjen, ipak je sačuvao čovjekoljubivo, plemenito srce, te ga nije mrzilo čitati rukopise, pisati predgovore, uvode, preporučnice i pomaljajućim se umnikom krčiti stazu znanstvenu. Dopisivao bi vlastoručno, premda mu se dopisivanje budući obćio sa znanstvenimi temenjaci svih naroda i zemalja i mnogo puta raznimi drž. vladami bio pitan za savjet u važnijih znanstvenih pitanjih i podhvatih, ogromno razgranilo. Nevaram li se i od nas je Hrvata g. dr. Matković tako sretan, te je primio nekoliko redaka od ove čudotvorne ruke.* — Dakako da je bilo i čuvidnih čovuljaka, koji su toga velikana učenjačkoga svojimi listovi napastovali, samo da se mogu ponieti kojom njegovom rukom napisanom riečju. Sve do svoje prevelike starosti sačuva si divnu snagu i živost duševnu. Već prije nekimi bolestmi oslabljen umre 6. svibnja g. 1859 u 90 god. života.

Česa nemogosmo naći u njegovu životu, to je ma kakov spomen o ljubovnom kakovu odnošaju. A. H. nikad se neoženi. Spominje se još više, kako smo negdje čitali, da se možda nijedan odnošaj životni tolikom živošću i izrazitošću neiztiče kolikom upravo ljubav, pa opet o nijednom s manje rieči nebiva spomen u životopisih. Ali to dakako nesmije nježnomu spolu biti zazorno ili ga ćak odbijati, da svim srcem naravski ako koga srce izbilja vuče — prianjaju za književnike i učenjake.

Znatni je prvašnji svoj imetak žrtvovao svojim znanstvenim tražnjam i njihovoj objavi te nije nakon sebe nikakova blaga ostavio. Svoju dragocjenu knjižnicu oporući svomu vjernomu slugi i pratiocu Seifertu. Dnevnik njegov, koj se je našao medju rukopisi, nije se prema njegovoj oporuci smio objelodaniti rado zato, što je u njem uz neke strogo privatne stvari bilo i vjerozakonskih opazaka, za koje je volio, da sviet nedozna za nje. Čovjeka u obće na smrti malo drugačije misli obadju od onih, što je gojio za života i čila zdravlja. U tom nam je i Voltaire najboljim dokazom. Pošto je 10. svibnja sprovod mu kneževskom čašću i velelepjem u Berlinu obavljen, budu mu sutradan sahranjeni zemaljski ostanci u obiteljskoj grobnici. Tko bi se htio pobliže upoznati sa životom toga največega svoga vieka učenjaka neka si pribavi sliedeća djela. Klencke A. v. H. Leipzig 1852, Juliette Bauer Lives of the brothers H. Lond. 1852; Löwenberg A. v. H. Reisen in Amerika und Asien Berlin 1843. A komu um i srce za prirodnimi znanostmi žedja, najbolje će učiniti, ako se prihvati samih diela Humboldtovih, te nam Hrvatom iz njih ono izvadi i ponaši što je za naš strogoj znanosti još slabo dorasli um najlaglje probavljivo te najviše potrebno i koristno.

A od naše se akademije nadamo, da će kojim svojim članom strukovnjakom i medju Hrvati podignuti nezaboravan spòmenik mužu svakoga slavja predostojnomu.

* Rukopis njegov neobično nečitljiv i nepravilan kao da potvrdjuje onu napolak šaljivu tvrdnju o hrdjavu pismu slavnih ljudi i velike gospode. — Nego da je A. H. nešto ružnije pisao, nije se ni čuditi pokraj one strave njim izpisanih diela.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

II.

Nepravilne zviezde-padalice.

Ponajprije malo nam se je zaustaviti kod ovih nepravilnih padalica, te istom sada naumismo promatrati pravilne, t. j. padalice u jatih, kamo smo jato mjeseca kolovoza i ono jato pritegli, što no se nakon svake trideset i treće godine pojavljuje. Da li se pako one nepravilne padalice, koje prividno bez svakoga reda svake skoro vedre noći preko godine nebom vrludaju, s vremenom neće moći pribrojiti pravilnim te i one na taj način doći u broj redovitih, stalnih gosti nebeskih, to će se istom kasnije razjasniti i pokazati. Slutiti se dade o tom već unapried tim više, jer znademo, da su mnogi pojavi u prirode dotle za nepravilne držani bili, dokle jim se za zakone doznalo te time njihovoj obćemu redu pristaloj naravi divilo nije. Nije li možda i ovdje to isto? No nećemo da budemo odveć znalični, a možda nebi ni dobro bilo već sada na početku čvor razvezati. Doznademo li, da smo jih izrazom „nepravilne“ samo obiedili, mi ćemo jim drage volje — šilo za ognjilo vratiti.

Nije dosada bilo bez muke i truda, da se doznade zakon i pravilo i za ove osamljene padalice; ali nemogući doznati i izpipati odakle su, kamo li teku, to se je bar pokušalo, da se vrieme njihova prikazivanja statistički uredi.

Jedan francezki učenjak g. Coulvier-Gravier dao se tomu poslu, sastaviv što iz vlastitih što iz stranih mnogogodišnjih opažanja veoma marljivo izradjen popis o broju zviezda-padalica i to za svaku uru noćnu preko godine. Ovaj njegov posao u prvi mah je pitanje više zapleo nego li razriešio. On je naime doznao, da je broj ovih noćnih skitačica prema broju zemaljskih mnogo zamašniji. Nastupom noći raste jim broj postepeno sve do zore. Uzmemo li noć popriečno, t. j. ljeti i zimi uzevši noć od 6 ure u večer do 6 iz jutra, tada je napomenuti Coulvier-Gravier do ovih popisa došao: izmedju 6. i 7. u večer proliće popriečno 6 padalica nebom u svih mogućih pravcih; po 10. uri naraste taj broj već na 8; oko polnoći ima jih već 10 na broju, oko 1 ure po polnoći narasao je taj broj već preko 12. Oko 3. ure križa jih nebom 16—17; u 4 ure ima jih već redje,

upoprieko ima jih oko 14; o 6. uri pako nenadilaze broja 12.

Pa što odatle izvodimo?

Kano što dan i noć uslied okretanja naše zemlje oko svoje osi nastaje, biva to isto i našimi urami (obzirom na vrieme). Ali brinu li se zviezde-padalice, ako su sbilja daleki gosti nebeski, za to okretanje zemlje, za te naše ure i za te naše noćobdije? A možda niti nisu one tako daleki gosti nebeski, nego su možda djeca našega zrakokruga? Možda dolazi ovo dizanje i padanje njihova broja u pojedinih urah noći uplivom i promienom topline našega zrakokruga? Ali — kad bi to istina bilo — zašto nije tako bitne razlike glede toga broja u noćih ljetnih i zimskih?

Odtuda vidimo jasno, da je ovaj nalaz Coulvier-Gravierov napomenuti čvor jošte više zavezao, mjesto da ga je razvezati pomogao. I u istinu stalo se odtuda izvadjati takvih stvari, koje su se od istine sve to više udaljivale.

U sred toga meteža ustade oko konca god. 1866 zviezdoslovac milanežki bistroumni Schiaparelli pred začudjeni sviet radnjom, kojom je nesamo ovaj pojav, nego čitav prikaz zviezdapadalica, i to budi osamljenih budi u jatu dolazećih, na sasvim novo stanovište doveo. Mi ćemo o plodovih preumnoga rada velikoga ovoga muža našim čitateljem mnogo — veoma mnogo priobćiti: njega bo ide čast i dika, što je u hramu znanosti prtinu utro, koju su za ovo kratko vrieme mnogi i mnogi jurve dičnimi radnjami veoma uspješno za njim nastavili. — Ako još stroga znanost u ovaj hip i oklieva ovoj toli mladjahnoj stečevini biljeg podpune nepobitnosti udariti te ju u tom vidu pred učeni sviet iznieti: to ona na novo posvjedočava, koliko joj je do savjesti i opreznosti stalo, a to je veliko njezino preimućtvo! Mi pako kano glasitelji njezini tim se više ponosimo, čim je ona čednija. Radi toga ipak bez svakoga straha i oklievanja rado oglašujemo hrvatskomu obćinstvu ovo njezino uznosito slavlje doznavši, ko li je prvi korak k istini čudotvorno i tako hitro izvodio istinu za istinom, razjašnjenje za razjašnjenjem. Suglasje ovo, u kojem sva sjajna radnja, izvedena u družtvu nekih slavnih francezkih, englezkih i njemačkih učenjaka stoji, najboljim nam je dokazom, da nas nastupljena staza prevariti neće.

Ali — pritegnimo uzdu našemu toli radostnomu i nebotičnomu uzletu! Nesmijemo bo poput naših svjetlih noćnih skitalica u tolikoj žestini hrliti, neželimo li upravo time navući na se sumnju, da smo onako zagonetljivi, kano i same padalice. Radi toga podjimo korak po korak znanstvenomu iztraživanju učenjaka Schiaparellia. Hoteći pako to učiniti, moramo ponajprije odgovoriti na jedno malko prije stavljeno pitanje, koje nam se kano prividno od glavne stvari odvadjajuće samo od sebe bilo nametnulo, a to je: stoji li kakov savez sa zviezdami-padalicami, našimi urami i našom diobom vremena? — Nam je sada od potrebe mnogo mira i trieznosti, da na ovo pitanje koliko moguće jasno i shvatljivo odgovorimo.

U potankosti mathematične radnje Schiaparellieve, iz koje bi se uvidjelo, da su zviezdepadalice u svojem pravu te za njihova nastanka i nestanka mnogo točnije nego li nadgled Coulvier-Gravierov, u te potankosti nemožemo se po naravi stvari i obziru, u kojem naprama većini čitatelja hrvatskih stojimo, upuštati. Ovdje budi samo to rečeno, neka se unapried znade, da se račun, i što se onoga popriečnoga broja, one razlikosti u godištih i motrilištih tiče, s time podpuno slaže. Nam je moguće zadatak ovaj samo u obćenitih crtah riešiti, no ipak ćemo nastojati, da sve navedemo, što na sámu stvar spada. Dakako da će si i domoljubni čitatelji morati malko glavu trti, a bez toga nije se moguće oteti tomu poslu: razbijanje bo glave t. j. razmišljanje najbolji je liek sada i bio je vazda proti tolikim i tolikim zabludam i bolestim. A pridodje li taj uvjet od strane milih čitatelja, tada smo osvjedočeni, da smo jim jedan časak ugodne zabave pribavili.

J. St. Mill o slobodi.

Javili smo onomadne, da su u ruskom prevodu izašla filozofička djela Johna Stuarta Milla; nadamo se, da će se hrvatsko obćinstvo s vremenom pobliže upoznati s tim velikim piscem današnjega vremena, a nam neka bude za sada dopušteno, da za utjehu svoju i svojih čitatelja navedemo nekoliko njegovih riečî o slobodi mislî i govora.

Mill veli medju ostalim: „Izreka, da narod neima nikakvoga razloga ograničiti vlast, koju sam nad sobom izvršuje, mogla se je dokučivati sama po sebi, dok je vlast naroda bila predmetom naših snivanja, ili najviše onim blaženim dobom i stanjem, za koje se iz knjiga znalo, da ga je nekad negdje bilo u davnoj davnini . . . Nu s vremenom je nastala demokratička slobodna država, koja zauzima znameniti dio svekolike zemaljske površine, a ta je država postala jedna izmedju najmoćnijih družica u velikoj zajednici naroda. Kao što sviet misli i sudi o svakom velikom pojavu historičkom, stao je misliti i suditi i o vladavini osnovanoj na izborih i na odgovornosti. Sad se je spoznalo, da izražaji, kakvi su „samovlada“ i „vlast naroda nad samim sobom“ nisu sasvim prama svomu pojmu. Vlast izvršujući narod nije vazda jedan te isti s narodom, nad kojim se ta vlast izvršuje; a samovlada, o kojoj se toliko govori, neznači to, da svatko sam sobom vlada, već da nad pojedincem vladaju svi ostali. Volja naroda neznači ništa drugo, nego volju najmnogobrojnijega i najokretnijega diela u naroda, t. j. većine, iliti onih ljudî, koji si znadu

pribaviti vlast većine. Narod dakle u tom smislu može poželjeti da ugnjetava jedan dio samoga sebe, a tu zlu porabu vlasti treba, kao i svaku drugu, za vremena zagatiti.“ Sada je i u Ameriki i u Englezkoj obće priznatim aksiomom, da ljudstvo družtvo treba da bude na oprezu proti tiranstvu većine; ovomu tiranstvu protivi se Mill isto tako odlučno kao svakomu robstvu.

Mill se neprotivi samo vladam, koje hoće da ugnjetavaju slobodu, već i suverenim narodom, koji sami nad sobom vladaju. „Da je, veli on, svekoliko čovječanstvo jednoga te istoga mnienja, a samo jedan pojedini čovjek da drugčije misli, to ipak svekoliko čovječanstvo nebi imalo većega prava ušutkati ovoga pojedinca, da ušutka sve ostale ljude. Kad bi se „mnienje“ moglo smatrati privatnim posjedom bez vriednosti za druge osim samoga posjednika: to bi povreda ovoga posjeda bila samo osobna nepravda i tada bi se moglo svakako razabirati, tiče li se takova povreda mnogih ili samo pojedinih ljudi. Nu svako je nasilje, koje se nanosi budi čijemu mnienju, po biću svom grabež počinjen na svemkolikom čovječanstvu, na potomstvu i sadašnjem svietu, na onih koji su istoga, i na onih koji su drugoga mnienja, dapače ovi su posljednji takovim grabežom jače povriedjeni nego li oni prvi. Jer ako je ono mnienje pravo, to se jednim uzima prilika da bludnju zamiene istinom; ako li je krivo, da se opet drugim otimlje nešto, što vriedi gotovo koliko i sama istina, to jest otimlje im se dublja i življa spoznaja istine, koja sijne sjajna kao sunce kad se sukobi s bludnjom“.

Ako se bore dva mnienja, pa ako svaka stranka ima u nečem pravo, to nije sama borba, pa bilo ma kako žestoka, toli pogibeljna kao što je pogibeljno, da se ugnjete budi koja od borećih se stranaka. „Dok su ljudi prisiljeni saslušati obje stranke, dotle se još uviek nadati da će se izmiriti; istom onda, kad se pazi samo na jednu stranku, nastaje pogibelj, da će bludnja postati predsudom i da istina neće djelovati više kao istina, jer postaje budući pretjerana neistinom. Istina će se samo na toliko priznati, na koliko svako mnienje, koje je odlomkom istine, nadje saslušanih zagovornîka.

Sloboda mnienja i sloboda očitovati svoje mnienje potrebita je nada svim i bezuvjetno za duševni razvoj čovječanstva, s kojim je usko svezana tjelesna sreća ljudi. Ovo dokazuje Mill sliedećimi razlozi: 1. Ugnjeteno mnienje, ako i nije posve istinito, može biti istinito bar dielomice. Tko bi ovo tajio, tvrdio bi ujedno, da je nepogrješiv, a zna se, da nepogrješiv nije nitko. 2. Buduć da je obćenito, javno i pretežno mnienje o ma kojih pitanjih, a naposeb o pitanjih vjerozakonskih i političkih, riedko ili nikada posve istinito, to se samom borbom različitih mnienja može doći istini do dna. 3. Al uzmimo, da je koje mnienje ne samo dielomice već posvema istinito, to će ga nebude li krepko i ozbiljno opadano, većina njegovih privrženika prihvaćati poput kakove predsude, nećuteć mu istine i nedokučujuć razloge. 4. Napokon je i obće priznato mnienje u pogibelji, da će mu nestati znamenovanja, da će oslabiti i da neće živo djelovati na značaj i čine državljana, ako spadne na to, da ga ljudi budu izpoviedali onako na izust bez uvjerenja i oduševljenja. Ovakovo mnienje nije od nikakve koristi, dapače ono je štetno, budući prieči drugomu mnienju, te nemože zavladati sviešću i razumom svieta . . .

Prestat nam je, jer da hoćemo sve izpisati, što nam glasoviti Englez iz duše govori, nebi nam članku bilo ni kraja ni konca.

SITNICE.

— U Pragu su slavili sjajnim načinom 500-godišnju uspomenu narodjenja Husova. Sladkovsky je uzveličao svetkovinu prekrasnim govorom. „Květy“ nam prikazuju liepih slika na uspomenu te svečanosti: Rodni dom Husov u Husincu; kuću u Pragu, gdje je Hus stanovao; Hus na lomači i Husovo paprsje, kojim će se nakititi rodni mu dom u Husincu i obitalište u Pragu.

— 14. o. m. slavit će se po svem svietu stogodišnjica A. Humboldta. Toj svetkovini posvećeni su s naše strane članci o njegovu životu.

— Poznata njemačka spisateljica, gospodja Tereza (gpja. Oeser) izdala je listove na mlade zaručnice, koji se mogu preporučiti i hrvatskim zaručnicam. Ta je knjiga izašla u Hamburgu i Leipzigu kod J. Richtera.

— U Manchesteru postavit će se u gradskoj viećnici kip Oliveru Cromwellu.

— U bečko dvorsko kazalište primljen je gospodin Savić bez pokusa, kao što je to inače običaj.

— Propala su dva njemačka kazališta: u Pešti i Lavovu. Peštansko njemačko kazalište bilo je samo za silu sagradjeno, pa se mora buduće godine porušiti. Njemački poduzetnici htjedoše od grada dobiti bezplatno kućište i k tomu još novčanu podporu, da si sagrade novi hram umjetnosti za „Eselshaut“ i za Gallmayericu; nu gradsko ih je zastupstvo tom molbom odbilo. Lavovsko je pako njemačko kazalište bilo podupirano poljskom Skarbekovom zakladom; a to je sada na žalost Niemaca prestalo.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 35. U Zagrebu dne 18. rujna 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Starac na grobu.

Još na cjelov časa posljednjega
Okrenu se sunce iza briega
K sestri zemlji — i svud mrak zavlada.
Sieda glavo! ti još sad na groblje?
Gdje je tmina, gdje je smrti roblje,
I gdje svieta klone svaka nada!

Sjednu starac na grob jedan pusti,
Poljubi ga studenimi usti,
Kapnu suza — zadnja starcu snaga!
Tu mu leži vrelo osjećajâ,
Tu mu leži sunce prošlog raja,
Tu mu ljubu vječni sanak draga.

„Pozdravljam te", starac šapne ti'o,
„Davni grobe!... Zdravo, zdravo bio!
Iz daleka svieta danju, mrakom
K tebi me je vukla sila tajna.
Još taj pogled! pa nek ura skrajna
Odbije mi, što odbija svakom!"

I prošlosti misli obilate
U nesviest ga, u tih sanak shvate,
Te on vidje kano iz vidika
Tečaj svieta, svjetlo mu i tminu,
Kad pred oči trudna duha sinu
Prošlih dneva ova jasna slika:

Mrak je, mrak, i kud se bića veru,
Briegom, jazom, u razlikom smjeru,
Trn je cvieće, po kom tipajući
Gdjetko stigne no za vrieme kratko
Tobož mjesto umiljno i gladko,
Da se smjesti, ko u rodnoj kući.

Crne srde tvrdo vežu čete
U verige, u krugove klete,
S kojih prosto ni gmiženje nije;
Al šumračjem vjetar podigne se,
Škrine gvoždje, zemlja se potrese:
Opet četa tminom napred smije.

Silna jeka gromu svakim časom
Užasnim se odaziva glasom,
Ko da puca nebo u dva kraja.
Strah i groza sve i svud potresa,
Drhću srca s jala zla i biesa,
Blagost, ljubav nigdje jih nespaja.

Razlila se krvca s ljuta boja,
S težnje napried rieka teče znoja,
I lešine u jaz grdni šalje.
Kadkad samo, nalik jačoj sjeni,
Napred stupi orijaški genij,
I svost cielu makne malo dalje.

Rasijane na tisuću trakâ
Sievnu zviezde kadkada iz mraka,
Tek jednomu jedna gledat dana;
Pa tko sada s rasvietljenom sviesti,
Dok mu sieva, gdje se nenamjesti,
Nikad više nenalazi stana.

Ko mušice, kad pozdravlje glasi,
Da života jednodnevna časi
Na rubu su vječnoga prestanka —
Titrajući sa žićem se diele:
Tak se množtvo sgrnuv bolno vele
I umorno pada s mračna danka. —

Svud zajeknu zvona iz tišine,
Starcu ode san, i slika mine.
Pogled baci preko svojih lieta,
I zadrhće kano prut na vodi;
Vidje, da mu život kraju hodi —
Al nežali ostaviti svieta.

„Strašne slike! istinite priče!"
S preobilne duše starac kliče.
„Od koljevke pa do sniežnih vlasi,
Od uranka do zapada tavna
Takva bila moja sudba slavna,
Takov sviet je, o vi prošli časi!

Ja ju vidjeh, zviezdu toga žića,
Što nas kriepi, slavi i veliča.
Zviezdo jasna, o ljubavi mila!
S tvojih zraka božje oko gleda
U dol ovu, u to more biedâ —
Sve je ništa, ti najveća sila!

Ti si staza do zorice slave,
Ti ognjište za misli gizdave,
S tebe ponor koljevkom se čini;
Ti u svakom zrncu se pojavljaš,
Ti božanstvu pravu cienu stavljaš —
Ti si vodac u magli i tmini.

Za uvieke glas mi tvoj odzvoni,
O životu kloni i ti, kloni! . . .“
Zadnja snaga tu ostavi starca,
Klone glava, slab ga i nejačak
Još mjeseca obasiuu tračak —
I odprati zemlji u njedarca.

Ivan Zahar.

Nesretni prijatelji.

Pripovieda Armin Pavić.

(Dalje.)

VI.

Započesmo službu običajnom službom božom u crkvi.

Novi profesor Delimir u V., danas ga je u crkvi moći gledati. Kolika to novost za V. kad samo glas dodje o kojem mladiću, da će u V. doći, već ga znatiželjnošću razgrijana mašta V—câ vidi, akoprem ga nikada ni vidili nijesu, znadu o njem koješta pripoviedati, akoprem o njem nikada ništa ni čuli nijesu. Takav ti čovjek deset putî prije u V— dodje, nego je i zbilja došao.

Svaki sam dan već 14 dana prije njegova dolaska imao muke V—cem dokazivati, da će istom za 14 dana doći; badava, ti su ljudi svaki dan tako osvjedočeni bili, da je već tu, da sam više putî i sam mislio, gle ti njega, došao je a ipak mi je pisao, da će istom taj i taj dan doći.

A ko da si i ne da od tih ljudi dokazati, da je crno bielo i obratno, kad se je to jednom upravo ovako zbilo.

Podjoh samotan, u svoje misli zaduben, na šetnju i prolažah slučajno kraj prozora gospoje Kelinke, koja se s petero za udaju doraslih djevojaka ponosi, i, ne sluteći nikakova zla, začujem najednom iz visine glas „gospodine, gospodine“.

Pogledam i zapazim iza šalufa punano, rumeno lice gospoje Kelinke, kano punani mjesec iza oblaka.

A, molim, dakle je gospodin Delimir već došao?

A što bi došao, istom za osam dana dojde.

A zašto ste vi s menom tako malo afrihtik, ja dobro znam, da je došao.

Ta nije.

A kako ne bi molim vas, ta denes je već bio pri Kolačevki i jako je, jako nezinoj kćeri kur delal.

Ma ko vam je to kazao?

A tako se razgovara po varošu, već svi to znaju. Molim vas kažite mi kako zgleda.

E plav je, visok, mlad pristao čovjek.

A baš je sad takov gospodin kroz ulicu ovud prošao, i ja sam još mojoj Lotici rekla: sigst Lotica, ovo je sigurno ti novi profesor.

No hvala vam što ste mi kazali, idem sad za njim, da ga stignem.

Tako sam i zbilja u misli, da je tu, pošao daleko ulicom, koja se kao dugački konac vuče. E možda je došao, zapitao za gimnaziju, tude doznao gdje ko stanuje, pa prvomu boljemu otišao. Vidiš ti njega.

Kad ga nijesam našao, otišao sam usopljen Kolačevki, da je pitam je li to i zbilja istina, da je kod njih bio.

A nije kod nas bio, ali došao jest, odsio je kod janjeta, momu sinu je Luntović rekao, da mu je sin kazao, da mu je prijatelj njegov rekao, da ga je vidio, kako je iz kola izlazio.

Ja u razgrijanosti svojoj i nevideći kako je taj izvor veoma dvojben, bježi k janjetu i jedva se umirim začuvši, da su kola posvema prazna došla.

Možete si dakle misliti, koliko i šta se je sve govorilo i koliko se je gledalo, kada se Delimir in persona nalazio u V., i koliko se po izbor V—aka sabralo u crkvi, gdje ga imahu priliku prvi put gledati i kako se tu brzo čitahu strane u molitvenicih, da okrećući list imadu priliku okom do njega svrnuti; gdjekoja bijaše i tri puta cielu knjigu pročitala.

Na večer bijaše zabava i ples u čitaonici.

Delimir dakako nije smio faliti, a uz njega nijesam ni ja.

Ples započe i već je sve usried bahantske mahnitosti. Ja umijem plesati, i već sam u svom životu kadkada plesao, ali nijesam još nikada na balu bio i još nikada nijesam sa ženskom plesao: od mojih je plesačica jedan gemajner kod financijalne straže a drugi pisar kod računovodstva. U onom su naime zavodu

učili moji drugovi za novac plesati, ali dakako bila bi povrieda moralnosti, kad bi predstojnici zavoda isposlovali, da se na te ure učenice kojega instituta s pitomci sastaju, nego je valjalo da drug dječak s drugom dječakom pleše. Kao da se tiem načinom manje nemoralnosti zbiva! Ja dakako nijesam od samoga učitelja mogao učiti, jer je trebalo platiti, a bilo bi me u onom jadnom položaju i stid pred očima učitelja, tolikih drugova i predstojnika skakati. Tako mi nije preostajalo nego da izmedj drugova, umolim koga, da moju pohlepu zasiti. Tomu mi poslu nije jedan dotekao, nego sam trebao dvojicu, da mi najprije jedan pokaže kako se ima djipati, a zatim da me svaki za jednu nogu zgrabi i na broj jedan, dva svaki ju put u potrebnu poziciju izkreči. Ta dvojica su dakako bila prvi plesači, kojim dan i noć nije bilo na umu, nego kojekakovi koraci, a kako je navadno s takovimi ljudî, nedodjoše dalje nego do gemajnera i pisara. Tako je da kako onda bivalo; danas kao da postaje bivati obratno.

Ja dakle nijesam plesao, ali sam tiem imao priliku to mirnije i pozornije svu tu vrevu razmatrati.

Zanimljiva je slika ovakov javni ples, ili bolje reći zanimljive su nebrojene slike, koje čovjek na ovakovu plesu ima prigodu razgledavati. Nebrojene, jer se svakim kretom druga stvori.

Najzanimiviji su od plesača, koji ples osjećaju. Stanoviti afekti, značaji i čini, koje dotični ples i glasovi svirke sadržavaju, žare im se na licu, čitaju im se na kretanju, koje biva sasvim naravito, bez ikakova afektiranja; naraviti je produkt osjećanja, kojim bukte. Čine se kao preporodjeni i preobraženi, noge kao da im se netiču zemlje, dušom su i tielom pretvoreni. Koji ga ne osjećaju, ili plešu od uljudnosti ili da se pokažu, kako su vješti plesači. Prvim je lice ozbiljno ili uljudno, kretanje mirno, omjereno točno prema taktu svirke i najviše ako se dva puta salom okrenu. Drugim lice nema nikakova karaktera, jer kao majmuni smiešeći se puni zadovoljstva gledju po sali, da li im se ko njihovoj vještini divi, kretanje im je afektirano, precérano se vrte i podeseterostručenim taktom se bacaju po sali, gurajući se i lievo i desno.

Plesačice sve ples osjećaju, ali ih se prima narav plesača i jedna ti čas sva gori budući sdružena s plesačom kojega je ples osvojio, čas je mirna, uljudna, čas se baca salom bez stalna osjećanja.

Kad se te vrsti svaka sa svojim podvrstima izpremiešaju: zaljubljenici, bogati, siromasi, nazovi aristokrati, aristokrati, činovnici, oficiri, zanatlije — koliko se tu slika prikazuje!

K tim slikam, koje iz te vreve nastaju dolaze raznolike štafaže.

Manje ili više sretne, manje ili više stare majke, kako uzkraj zidova sjede; jedne zadovoljne što im se kćerka već obskrbila svojim budućim, druge sigurne što se toga nemaju plašiti, treće zabrinute da li će zimus što biti; ali sve nekako sretne, videći kako im djeca bezbrižno uživaju. Uz nje dolazi koja bolna slika, u nemaru ostavljene djevojke, kako si s majkom nastoji ugušiti nepriliku i uklonuti se očima pritomnih, medj kojimi ima toliko bezobraznih, kojim takovi prizori najveće veselje na plesu čine.

Od majkâ udaljeno stoje stari roditelji, kao dubovi u štafaži kakove slike, koja prikazuje pod vedrim nebom plešuću mladež; kao dubovi, kojim se čita, da bi mnogo toga iz svoje mladosti znali pripoviedati. Čas zadovoljstvom gledju uspomenu svoje mladosti, pa se upute k vistu ili tarokom.

Napokon dolazi još najnesnosnija štafaža, neki mladi ljudi, koji zapremaju mjesto preda se gledeći, niti što radeći niti što misleći; nemaju nikakova znamenovanja i tako su nespretna štafaža, kao kad bi ko sliku iz mlada života otmenih mladića i djevojaka, štafirao bukvama.

Dočim ja to tako razmatrah, plesaše Delimir osvojen čustvom i osjećanjem, da ga svjetlija i milija nikada vidio nijesam, a vidjao sam ga uvieke.

Kad bi nadošao odmor iza kojega plesa, uzeo bi ga oče Vukoslave, koji se ponosio njegovim prvim poznancem, pod ruku i šetao bi se s njime po dvorani, da mu pokaže koliko ga cieni i kako bi se on ponosio kad bi se njime u svemu dao voditi. Ali Delimir mu znao u tinji čas toliko toga liepoga govoriti, da mu se je odužio za to osobito odlikovanje i pronašao, kako će mu se odkinuti, jer ga je veselilo, da se s cielim družtvom zabavi, koje si je do malo bio osvojio, da ga svi veselo gledahu i na mene povirivahu, kao nenavidni što mu bijah najbliži prijatelj.

Muškarcem obično biva na plesu, da rasudjuju, koja im se čini kraljicom, ja sam muškarac; oko mi zape o Slavicu.

Bilo to djevojče, koje jednim glasom svi držahu najljepšom u svem V.

A i jest bila liepa.

Bila je plavka, najljepša plavka što sam je igda vidio, ljepša nego sam igda mogao i pomisliti, da umrl stvor može liep biti.

Plavke su redje liepe nego crnke. Crna kosa i crne oči lakše čine lice liepim, jer je u njih mnogo dražesti i vatre; plava kosa i plave oči, kad su bog zna kako liepe teže čine lice liepim, jer u njih nema vatrene dražesti, nego krotke umiljnosti, koja lice veoma lahko čini vodeno, hladno. Ali kad se jednom sluči te se na kojoj plavki ujedine sve krasote, koje tomu spadaju, daleko nadmašuju krasotom one druge. A na Slavici se sve ujediniše.

*

Stas visok, vitak, punane sniežne grudi, i zaobljene pleći i ruke, resila je glava oživjele Polikletove Here: bogata sviona i zlatna kosa prepletena kao kruna povrh čela, oči velike plave, cakleće se od ljubovnoga vlažnoga žara, lica rumena kao pavuljasta jabuka, ustanca i za njima sitni gusti zubići rumeniji i bieliji nego koraljem oko snježnoga punoga vrata joj prikopčani niz bisera. Sva bijaše ne ko što su obično plavke, miljušni blagi plavi angjelak, nego veličanstvena blagost, zaodjenuta bielinom, bojom njezina srca i duše.

Pa itako slabo se plesači oko te divote držahu. Doduše plesahu bez prestanom iznimkom jedan za drugiem s njome, ali oko drugih se za vrieme izmedj dvaju plesova motahu i udvoravahu, a Slavica ostajaše sama uz svoju majku. Majka ju gledaše očima najvišega zadovoljstva i ponosa nad svojom divotom kćeri, iz očiu joj provirivaše rieč, evo ti sve što godj imam; kći joj odvraćaše očima zahvalnosti i priznanja, ali joj se u tom pogledu ipak neka bol lomila. Št a to može biti? Ja dosada nijesam o toj djevojci znao nego krstno ime, jednom je samo vidio i čuo, da stoji baš u onoj kući, gdje se Delimir nastanio, da ju drže najljepšom u V., ali me u mojoj neukosti i omrazi svieta sve to malo zanimalo, da se pobliže za nju upitam.

Čim ju više razmatrah tim me većma prozebalo, kad godj bi se desilo te bi se kraj mojega kutića, u kojem razmatrajući sjedjah, s kime plešući okretala.

Eto nadodje oko ponoći veliki odmor i Delimir, odplesav sa Slavicom pošljednji ples, vodjaše ju pod rukom kroz dvoranu.

Moje se srce već dotlje bilo pohotomilo, da me je vuklo ovako zgodnu priliku upotriebiti, primaknuti se k tomu paru i sa Slavicom govor zapodjeti.

Odlučim u sebi tako, hoću da se dignem, ali kako ću joj započeti govor?

Srce mi u tome razboju medj željom, da govorim i medj neznanjem što da govorim, udaraše u grudih, kao da će ih probiti.

Ah život se ne uči jedino iz mrtvih knjigâ! Koliko sam ih pročitao, koliko sam govora na pamet znao, koliko put sam se i pri najzamršenijih pitanjih u filologičkom seminaru s mjesta pripravan našao govor zapodjeti i nastavljati, a sada ne znam što da reknem jednoj djevojčici, s kojom me srce vuče na razgovor!

U tom zdvojenom razmišljanju, kako da započnem teda mi negda pade na pamet jedan način, kakav način!

Ne ću nju nagovoriti, nego Delimira, to je lakše. Kazat ću mu, kako je sretan što takovu divotu kraj svojih grudi voda!

Ali što ću za tim?

E ona će se na to otimati toj pohvali — tako se nekako barem u knjigah ovakovi razgovori čitaju — a ja ću na to kazati, da podpunu istinu govorim, jer da je tako krasna, da bih ja, kad bih si kod kojega slikara njezinu sliku naručivao, tako ju naručivao, kako je Anakreon onu svoje drage naručivao, samo bih ono što Anakreon veli o crnki promienio prema njoj plavki. Razmislim brže da li mi je u pameti ta ciela pjesma — jest

Slikaj izvrstni slikaru
Odsutnu mi kako reknem
Slikaj moju drugaricu.
Najprije mi slikaj kosu,
Svionu a bojom crnu

tu ću metnuti „bojom zlatnu“

Još u vosku ako možeš
Slikaj mirhom gdje odiše. itd.

Ha, sve je u redu, ta će joj se pjesma sigurno dopasti. Ta osvojila je cio sviet, obuzela je Lesinga, da ju je uzorom opisivanja ženske krasote uzeo. Time imam dosta materijala, a za dalje šta bog da i sreća junačka.

Dignem se — sirota — namjestim kravatel, popravim objema rukama kaput oko vrata, pogladim kosu, izkašljem se i zaletim k Delimiru i zaustavim ih.

O prijatelju ti si bogami sretan, gdje takovu divotu na svojih grudih vodiš, ko bi se s tobom — reknem njemački, misleći da drugoga jezika Slavica ne razumije.

I zbilja Slavica nježno se nakloniv, odvrati odbijajućom zadovoljnosti i samosviesti, da sam istinu rekao, molim gospodine, vi ste odviše blagi u svom rasudjivanju; ali, nesreće moje (sada vidim dakako sreće) te je to franceski odvratila, a to me tako iznenadi, da me čudeća se jedno što ona franceski govori a još više, što znade da ja franceski govorim, u kontekstu uzbuni, da sam mjesto da recitujem onu Anakreontovu odu, začudjen zapitao, a kako, vi, gospodjice znadete, da ja franceski razumijem.

Zloćest glas se doduše brže širi nego dobar, ali kad je na kom šta tako dobra, kao vaše poznavanje franceštine, kako da to ostane tajna u ovako malenu gradu, kao što je V., odvrati Slavica, iskrenom ozbiljnosti, uzam s vrata niz bisera za koraljnu kopču i metnuv ju medj zubiće, da joj ustne nadvisujuć rumenilom koralj a zubići bielinom biser, sinuše u još ljepšoj ljepoti.

Bože! to bijaše prizor, to bijahu rieči, da mi se smaglilo te nijesam znao što da počnem, što da reknem, nego ostah kao zapanjen gladeći si desnom rukom kosu prieko glave i već htjedoh poražen da okrenem ledja i uteknem, ali me Delimir, hoteći me izbaviti, zaustavi.

Vidiš Pero koliko je gospodična pravednija od tebe: ona tvoje izvrstnosti poznaje, a ti njezine ne poznaješ, jer ne znaš, da ona i hrvatski krasno govori i ti bi ju sigurno bio hrvatski nagovorio, kad bi toga bio znao.

O zašto pravednija — upade odmah Slavica čisto, nježno hrvatski — ta ja to nalazim posvema naravski, da sam gospodina profesora tako malo zanimala, te mu nije stalo do toga,

da o meni bud što doznade, a najmanje o hrvaštini mojoj, o kojoj i onako ne bi ništa vriednoga doznao.

Uh! kako me je krv bila oblila. Sve da sam i znao što reći, ne bih bio mogao, jer mi jezik bio protrnuo i, akoprem sam jakih živaca, noge mi se stanu tresti, da sam se okrenuo i nerekavši ništa utekao kao poparen u drugu sobu.

Do mala dodje Delimir, da me utješi s te neprilike, svrnuvši na posvema drugi razgovor, ali ja se prividno opeta sabrah nu vješto oko mi mogaše nepriliku na licu čitati.

Ples se primicaše koncu i već bijaše Slavica (ja sam ju iz prikrajka motrio, kako se spremaše i ode) i druge otišle, ali mi ostasmo do svršetka.

Sve se svršilo i ja odpratim Delimira do kuće. Na prozore Slavičine bješe vidjeti, da valja da već snivaše, jer svieća više ne goraše, što snivaše, toga ne bješe vidjeti.

Rukovah se s Delimirom i odem leć da spavam; ležao jesam, ali spavao nijesam.

VII.

Život, nezapriečen nikakovim zlom, najveće je blago i kojim u dio pade: mili su, ugodni, a kojim ne pade, nemili su, neugodni. Tako je i sa životom u svietu.

Sretni, kojim već od djetinstva pade u dio te nikakovim zlom nesmetani sviet uživaju, ali još sretniji, koje smetaše, pa se najednom te zapreke oslobode; s očiu im pada tama i ugledaju se u svjetlu, koje im je prema onim u toliko ugodnije, što ga, poznavajući svoje prvanje zlo, bolje umiju cieniti.

Pa tako se i meni desilo. Moje grozno siromaštvo mi do sada nedopuštaše, da stupim u sviet, nego ga jedino iz knjiga poznavah, a kako da te mrtvo slovo nauči, čemu treba žive vježbe?

Što sam u mladosti svojoj u sviet dolazio, bilo je uviek prema dieliteljem milostinje ili prema odbijateljem mojih pravednih molba: ne zna se koje je po čovjeka gore.

Stupivši u službi na samostalne noge, navuče me ova te sam i nehotice u sviet dolazio, ali mi se desilo kao da ko brodarenju neiskusna metne u čamac neka morem brodi.

Bili bi me valovi proždrli, kad se ne bih još za dobe bio namjerio na prijatelja Delimira, koji me vozajući morem nauči krmanjenju.

Kako je to lahka nauka. Naučiš se ugibati desno, ugibati lievo i više ti ne treba, valovi te sami nose.

Evo tako i mene u svietu, liep je, nije više toliko mrk i sve mi ljepši i svjetliji postaje.

Kolika je tu bujnost, kolika raznolikost. Ta kad bi čovjek vječno živio, još bi mu se činilo, da je premalo živio.

Meni se crni dani moje najranije mladosti tako ukorjenili u dušu, da mi je i danas još samoća najmilija, ali mi se iz te samoće ne čini sviet više omrazan: jer je i ta samoća jedan kutić od njega.

Još mi je i danas najmilje samotovat, po knjigah prekapat i s Delimirom se razgovarajući o stanju se naše otačbine tješiti (kao da sami govori što koriste), a on me razumije, pa nikada ne sustane. Ali i ostali ljudi oko mene mi nijesu više mrski, nego samo indeferentni. Moja ironija i sarkazam razblagaše se u šalu. Vukoslavova pohlepa za tastbinstvom, Dragoljubove lakrdije, Zlatkovićevo gentelmenstvo, nijedno mi više krv ne uzrujava, nego me na smieh nagoni; jedinu Milivojevu sramotnu malodušnost, i principa hemerojidarija gnjusnu kukavštinu, toga dvojega ne mogu prekuhati.

Prošla je zima, prošlo je proljeće i nadošlo je veće žarko ljeto.

Cielo to vrieme obilažah s Delimirom po okolici V—a i po kućah njegovih i akoprem se najradje vraćah iz tih zabavâ u svoju samoću, ipak mi ne bijahu omrazne, jer i moja je samoća cio sviet: svom žestinom moga srca ljubljena Slavica i moj prijatelj Delimir.

Prvi put ju posjetismo nekoliko dana iza onoga plesa i kako ju onda zatekosmo, tako ju i danas svaki put nadjemo, i kako mi tada ljubovni mlazi prolažahu dušom, tako mi još i danas prolaze, kadgodj sam kraj nje.

Sjedjaše kraj prozora pri vezu; njoj nasprot majka, šivajući neku opravu.

Prijazno nam pozdravu odzdrave i namjestismo se: ja na divanu kraj Slavičina stolca, Delimir na stolici izmedj majke i mene, kako se i danas svaki put poredjujemo, iznimkom, što kadkada majka u drugoj sobi boravi te Delimir njezino mjesto zauzme.

Razgovarasmo o koječem, što se prigodom ovakova prvoga posjeta razgovara, ili bolje reći, ono troje razgovaraše, jer mene jedva da dvie tri rieči odgovora na pitanja zapade, a u ostalom sjedjah i razmatrah i slušah, kako se najjednostavniji, prazni govori vremenom razmatahu u najugodnije i zanimljive, vještinom razgovarača.

U toj vještini poniela se Slavica velikom oštroumnosti — u koliko se ovakovo vježbom naravito postalo razabiranje najzanimljivije točke u razgovoru može oštroumljem nazivati — i ljubeznom živosti, u kojoj se medjutim lomila neka bol i presiecao ju po koji put dubok uzdah. Majka je svoju divotu kćerku, kad godj bi Delimiru vješto izvrnula ili spodbila koju tvrdnju, pogledala sretnim, zadovoljnim majčinim posmjehom, koji govoraše, evo ti diete uzmi sve što ti majka može dati; kćerca joj odvraćala pogledom djetinje iskrenosti i priznanja zahvalnosti, ali joj se u očima neka bol lomila.

Djeca pate za griehe roditeljâ svojih!

Bila majka Slavičina, kći nekih po gradovih i selih obilazećih njemačkih glumaca, ostala za rana za svojim mužem, nekim ofisirom,

udova s dvoje nejake djece: starijim sinom, koji se bavi u Gracu učenjem muzike, i mladjom kćerkom Slavicom. Roditelji joj bjehu živi u starosti svakoj zasluzbi iznemogli, djeca nejaka, i otuda golema sirotinja.

Siromahom otvoreno je kraljestvo nebesko, ali koliko ih dodje u nj, koliko ih ne podlegava drugoj istini, da je siromaštvo najveće poticalo na grieh i opačinu?!

Kako da siromaštvo uboge udove, ostale bez ikoje podpore s nemoćnimi roditelji i dvoje nejake djece, ne zasliepi toj siroti oči te i onakovu pomoć nevolji svojoj i svojih ne smatra dozvoljenom, ne smatra za pomoć, koja nije nego odmoć!?

Bješe udova još mlada i liepa ostala (mora da je bila liepa, jer joj kći posvema nalik, a kakova će ta biti, kad postane majčicom dvoje djece!) i nadje se nesrećom nekakav bogat, pohotan čovjek, oženjen imajući petero djece u kući. Taj se s udovom upozna, oko mu zape, i tako nastade odnošaj, s kojega stradaju dvije obitelji: i njegova i njezina.

Od toga časa ima u kući Slavičinoj svega, što životu treba u izobilju, ali šta to sve koristi, kad se grjesi ne daju pred svietom sakriti, kad se tudjih, tako vidimih griehâ, tajni grješnici tolikom zlobom hvataju i zlorekim ga jezikom podeseterostručavaju, da svoje tajne sakriju.

Sav se V—. od te nesretne obitelji odvrnuo i preziranjem ju smatra nedostojnom, da joj se daje s njimi družiti ili da se s njome druže.

Odtuda oni česti duboki uzdasi Slavičini, odtuda ona bol u očima, koja odvraćaše majčinoj ljubavi tužnimi riečî, jao majko svega mi daješ, što možeš, ali što ću kad je kletva ovoga svieta, da djeca pate s griehâ svojih roditelja; neka bude, patit ću, jer te je valja da nerazložna ljubav prema meni, nejakomu tada djetetu, na takav čin sklonula: oh da te nije sklonula, da si ostala sirota!

Kako ju te rieči, njezinih očiu i njezinih uzdaha rese, kako joj njezinu divnu ljepotu čine čistom i svetom! Kako me je taj čajni angjeo očajao, da sam se od njezina svjetla razblagao i rasplinuo kao od čajnih zraka debele mjesečine, koja me u mojoj mladosti toliko put tužnim svojim svjetlom u nebeske visine privukla, da si uživajući gledanje tamošnjega svieta vidam nevolju svoju!

Rasplinuo sam se u svjetlu njezine duše, zaodjevene tolikom divotom, ljubim ju. Sviet mi se čini liep, vječno proljeće ga resi, jer je ona na njem, a ja kraj nje.

Sviet s kojim se poznajem ne smaže već dosta, kako bi mi se kad se na samo s menom sastane napeckao, što drugamo tako često zalazim a k njim tako riedko, ali ja se tomu peckanju sretan smijem a ne velim im ništa.

Prijatelj Delimir gleda moju ljubav, milim, prijateljskim očima i radostno mu srce svaki put na oći sine, kad od prilike svaki peti šesti dan od svojih knjiga se otrgnem i k njemu dodjem i pozovem ga, da skupa k njoj podjemo.

Njega druga društva valja da više vesele, ali me velikom pripravnosti svaki put sluša.

Prvo vrieme bi uviek majka uz nas ostala, ali odkako se bolje upoznasmo, znade si svaki put posla naći, da sami ostanemo.

Delimir se posadi nasprot nje kod prozora, ja uz nju na divanu.

I za tinji čas se družtvance razgrije nevinom šalom. Delimir se s njome sigra, šćipka joj vez, kihoće se; ja sjedim i blažen ih razmatram, samo kad kada im u rieč padajući. A kad padnem, Slavica me uvieke takvim počitanjem, pažnjom i napetošću sluša, da sam već od rana na njoj opažao nagnuće napram meni, i u tom se opažanju scienio presretnim.

Za čas se Delimir obično digne i igra po glasoviru i pjeva; ja se sjednem na njegovo mjesto i uzmem joj knjigu, koja joj obično pri vezu otvorena stoji i pripoviedam joj o životu dotičnoga spisatelja, o njegovu stilu, karakteru, a ona vezući sluša i pogledava često na moju pripoviest ili se za čas na ruku nasloni lišcem i sluša, dok joj šta osobito zanimljiva ne svršim, a kad svršim i nastavim, opeta dalje veze.

Odkako proljećem cvieće stalo cvietati, svaki put joj ga po stručak donesem. Ona ga svaki puta prima ljubavî, kao da bi joj ga rodjeni bratac, iz tudjine nadošav nosio. Brzinom probere cvieće po stručku: ovo znači nadu, ovo štovanje, ovo ljubav, ovo ženidbu, ovo to, ovo ono i izvadiv štovanje i ljubav, vlastitom mi ih rukom na srce u kaput prikopči.

Štuje me i ljubi!

Kad podjemo na večer skupa u šetnju, svaki put se k meni pridruži, a Delimir k majci i pripoviedam joj o literaturi i našoj i njemačkoj i franceskoj, i govorim joj o svietu, a ona me pozornim, sestrinjim očima sluša i pita što ne bi razumjela, i nježno prigovara u čem misli, da krivo imam a odmah odustane, kad ju uputim. I razgovaramo duboko se jedno u drugo očima prozirući sve dok do kuće ne dodjemo, i tu se još težko rastanemo, i tu mi se svaki put zahvali na mom strpljenju i prijateljstvu, i iskrenim mi žarom ruku stisne.

Delimir je sretan, gledajući nas i nezavidja mi, nego uživa, kao da je sam u mom položaju. Prijatelj je, da ga i inače osjetljivi slučaji ne smetaju, nego ih blagošću podnosi, scieneći se sretnim što svoga prijatelja sretna vidi.

Jednom se na jednom plesu — sad i ja već plešem — obojica na jedanput k njoj zaletismo, da ju za ples umolimo, i akoprem Delimir nešto ranije doskoči, ipak se k meni nagne.

Ja se još htjedoh ispričati „molim Delimir je prije došao“ ali ona, ljubeznim posmjehom na Delimira osmjehnuv se, reče, „a Delimir može čekati“ i počitanjem mi se ponudi. A Delimir vrativ njezin ljubezni posmjeh, još ljubeznijim, ne reče ni rieči, nego osta dok svršismo da poslije nas nastavi.

Bože, hoće li nam ko tu svićuću zoru našega budućega raja raspršiti!?

(Konac sliedi.)

Kraljevini

u okolici zagrebačkoj.

Spjevao I. T.

Rado li ga u te gledam
Krasni grozde kraljevine,
Rado pod tvoj čokot sjedam,
Da me samo želja mine;
Jerbo ti je rumen pusta,
Ko u dike krasna usta!

Rado li te zobljem, rado,
Jerbo si mi sladost sama,
Željkovanje vazda mlado
I razhlada i zamama:
Svaki mi se zobljaj čini
Dragiu cjelov u istini.

Rado li te evo hvalim
Krasni grozde kraljevine,
Jer si groždjem nad ostalim
Čast nam ciele okoline;
Od groznice liek si meni,
Zdravlje si mi u jeseni.

Naše vile tebe slove,
Naš u volji kralj te imo,
Njegvim groždjem dom te zove,
Svi se tobom ponosimo,
Nije šala, tvoja dika
Nejma nikog protivnika!

Tippo Saib.

Amerikanska crtica od L. Du Bois-a.

(Konac.)

Zadovoljna tim odcapka mala i donese do brza svoju odieću. Velikim naporom i tek naputkom same djevojčice obuće napokon Tippo kćerku svoga gospodara, zatim uzme diete na rame, drugom rukom prihvati posudu te podje da podoji krave. Svršiv i to vrate se oba u kuhinju. Tippo nadje negdje u ormaru komad kruva, zakuva mlieko i priredi zajutrak djetetu, koje je već igrajuć se sa mačkom, zaboravilo na sve tuge i nevolje. Sad sjedne crnac na kuhinjski prag, upre oba lakta na koljena, glavu osloni na ruke i — zaroni u misli težke i važne. Osjeti da se nalazi na razkršću svoga života. Pred njim puknuše sada dvie staze. Jedna vodi k slobodi — k toj davna željenoj slobodi, tomu nebu jadnoga roba — druga k neprestanomu još mučnijemu robovanju; jer g. Bennet, brat gje. Fernaldove, bijaše poznat u cieloj okolici kao čovjek tvrda, nesmiljena srca; nevrati li se kapetan Fernald živ iz rata kući, Bennet postaje zakonitim tutorom male Alice, pa uslied toga prelazi Tippo u njegovu vlast. Crnac digne glavu te upre čvrsto pogled prama sjeveru. Na jednoć zasja u tamnom mu oku živa vatra; zatim svrati pogledom na malenu djevojčicu, koja se veselo s mačkom igrala te ju ostatkom svoga jela hranila. Jadno diete nije moglo slutiti, da je sudbina njegova života položena u ruke čovjeka priprosta, komu je otac njegov sve najmilije oteo bio.

Tippo vrlo je dobro poznavao sve puteve i staze po obližnjih šumah, dobro je znao, kojim su putem bjegunci udarili, pa je bio uvjeren, da bi je mogao ili dostići ili sam na sjever uteći. Nu on je i to dobro znao, da će možda i više nedjelja izteći, a k samotnu nasadu da se neće ni živa duša svrnuti; da si jadno diete nemože ni za jedan dan nabavit potrebne hrane. U duhu vidio je Alicu, kako moli kruha, kako dan za danom pogiblje od gladi, dok neizdahne, ili možda u nevolji pošav u šume tražit hrane još groznije zaglavi; mašta mu predstavi mrtvu gospoju, njemu i njegovoj obitelji njekoć blagu gospodaricu, kako leži nepokopana u sobi, dok napokon počev trunuti postane strašilom. — Tippo pokrije rukama oči, njegova osnova je gotova, put izabran, kojim odredi poći. Otjerav izpred očiu čarobnu sliku slobode, koje se mogaše lahkim načinom dočepati ustane, uhvati diete u naručaj i zapita ga blagim tonom:

— Hoće li mala missy poljubiti strica Tippa?

I tek on ovo izrekao, već je savila oko njegova vrata biele, malene ručice, a grimizne ustnice djeteta pritisnuše se na crno lice njegovo. Muž taj, komu je sloboda, reć bi pred nosom stajala, — valjalo mu samo rukom pružiti za njom — taj muž odabra radi tudjega djeteta — neprekidno robstvo!

Tippo morade pješke putovati u Veston, a pri tom nosijaše osim Alice još svežanj pun odieće i nješto hrane za sebe. Sliedećega dana stigne u kuću gosp. Benneta, izpripovieda svoju jednostavnu poviest, preda njemu diete pa počeka, da čuje, kakovu će mu sudbinu odkrojiti.

— Mrtva? tvoja gospodarica mrtva pa tako naglo? govoraše u čudu Bennet. Počekaj ovdje, dok predadem djevojčicu mojoj gospoji.

— Alica neće da ide, Alica hoće ostat pri stricu Tippu, izjavi diete tolikom odvažnošću, da ju je napokon crnac morao sám odnesti u sobu. Ljubezna tetka umiri doskora plašljivo diete, te ono ipak dozvoli, da se Tippo odmakne u kuhinju, gdje ga crnkinja kuharica svačim podvorila.

Sliedećega za ovim dana odpravi se gosp. Bennet, praćen Tippom, jednim svećenikom i dviema drugima osobama do samotne kuće Fernaldove. Tu dade tielo svoje sestre na kršćansku zakopati, uzme sve u sobi nalazeće se vriedne stvari i dragocjenosti, zatvori vrata i prozore te ostavi cielu sgradu pustu i praznu. Pismo poslano kapetanu Fernaldu, u kojem mu prijavi šurjak smrt žene, dodje neotvoreno poslje njekoliko nedjelja natrag. Tudja ruka napisala u zamotku lista, da je kapetan Fernald pogibeljno u glavu ranjen, da posve u nesviesti leži, pa da će po svoj prilici samo još njekoliko dana proživjeti. U takovih okolnostih misljaše g. Bennet, da je vlastan razpolagati baštinom svoje nećakinje Alice te ju unovčiti.

Tippo nemogaše steći milosti u nova gospodara, odsele nastanu njemu dnevi daleko crniji od prijašnjih. Nepotuži se on s toga pred nikim, ali u glavi osnova je gotova, namjera tvrda: prvom sgodom pobjeći iz kuće tvrda gospodara. Nu ovaj posljednji kao da je slutio, što nakanjuje Tippo, s toga postupaše s njim sve strožije, pa da za uviek osujeti njegov bjeg, ponudi ga vladi kao radnika za razne tvrdjave. Ponuda bje primljena, a ujedno dobije g. Bennet čast kapetana u jednoj kumpaniji dobrovoljaca, što su ju u Vestonu sakupili i koja se upravo spremala na put. Tippo šuti kao grob, ni sada nepotuži se ni živomu stvoru sbog te nove promjene u svom životu; pače iz tamna mu obraza sjaše njeka radost, svaka promjena dobro mu je bila došla.

— Molim, massa, rado sam viditi malenu missy Alicu te joj reći: s Bogom prije nego li otidjem; dozvolite li mi to? pitaše Tippo gospodara.

— Neluduj! odgovori ovaj, baš je Alici stalo do tebe! A neimam ni vremena da čekam; dakle napried!

Al gle, istom on ovo izrekao, čuje se skakutanje po skalinah, a slabašan glasak vikne:

— Hoću da idem k stricu Tippu. Pustite me. Hoću da vidim moga dragoga strica Tippu.

Gospodar i rob okrenu se i tu opaze trčuću Alicu, uzrujanu, od jada ili trčanja sasma crvenu. Tippo digne i privine djevojčicu na prsa, dočim je ona saviv ručice oko vrata njegova cjelovala mu oba lica i usta.

— Hvala, hvala mala missy, reče Tippo spuštajuć ju na tlo. — Činilo mi se kao da bez toga nebi bio mogao otići. Bože blagoslovio malu missy! Ako se više nikada nevratim ovamo, Alica sjećat će se danas ili sutra, kako sam ju ovamo nosio i kako bi radostnim srcem položio za nju i život moj — zar ne, toga neće zaboravit missy Alica?

Da, rado te imadem, striče Tippo, ti si tako dobar? odgovori diete. — Ali zašto si tako turoban? zapita mala a bolni izraz prosinu joj licem.

— S Bogom, mala missy! vikne Tippo i neizustiv više ni slovca potrči za svojim gospodarom, koji je nestrpljiv budući jur prilično odmaknuo bio.

II.

Vojska sjevernih država osvoji otok Ronoake, a branioci njeni čete južnjaka (konfederirca) pobjegnu što ih noge ponesoše na kopno. U taboru pobieditelja zavlada radovanje, slavlje i pouzdanje u budućnost; u taboru pobjedjenih pako nezadovoljnost, malodušnost i želja za osvetom. Oni riedki častnici poražene južne vojske, kojim osta ponješto bar hrabrosti i nade, uzmu osnove osnivati, kako bi jednim mahom uništili prodiruće čete unionista (sjevernjaka). I tu uvide, da je prije svega nuždno točno razabrati, gdje neprijatelj leži i kolika je njegova snaga; a upravo o tom njihovi su dosadanji podatci vrlo neskladno i različito glasili.

Valjalo je dakle recognoscirati. Za taj posao prijavi se mnogo častnika; izabrana budu: kapetan Bennet i laćman Fosdik. Čim se zanoćilo latiše se oni svoga podhvata. Noć bijaše tamna i kišovita; straže vojske unionističke postavljene na raznih točkah, gdje se mislilo, da bi se neprijatelj mogao izkrcati, neopaze noćnih putnika. Laćman izadje kod malena zalieva na suvo; odavlje mogaše pregledati sav tabor sjevernjaka; kapetan Bennet odplovi nješto dalje prama sjeveru, da uhodi tvrdjavu i posadu u njoj se nalazeću. Primaknuv se odredjenomu mjestu, šaptne Bennet veslaču — Tippu, neka pripelja čamac k obali.

Tu počeka malko, da se uvjeri, neće li ga tko opaziti. Uvjeriv se, da neima nikoga, ustane i hoće da skoči na kopno, al tu nenadano pade mu preko glave do po tiela zanjka (Schlinge), koja se umah i tako čvrsto stisne, da su mu ruke kao tielu prikovane ležale, niti mogaše ma baš ni za dlaku njima maknuti. Za ovimi pade mu na tielo i više zanjka koje mu sapeše vrat i ostala uda. Sve to izvedeno je tolikom

hitrinom, da je kapetan bio prije razoružan, nego li je mogao i samo slovku izgovoriti.

— Lopove, što to znači? vikne napokon.

— Tiho massa, šapne Tippo afektiranom brižljivošću, negovorite na sva usta, mogli bi nas Yankei (sjevernjaci) čuti.

Strašna psovka uvjeri Tippa, da je njegov gospodar vrlo dobro razumio ono ruganje. Al do brza uvidi da spas njegov zavisi jedino o naravskoj dobroćudi onoga, u čijoj se vlasti sada nalazio, uguši dakle svoju ljutinu te progovori, silujuć se, prijaznim glasom:

— O Tippo, valjda neimaš nakane u nevolju me rinuti te me predati prokletim Yankeom. Sjeti se moje žene i djece — sjeti se Alice i —

Da, gospodaru, zaleti mu u rieč Tippo; a vi se sjetite, kako ste mi branio reći malenoj Alici i posljednji s Bogom; kako ste uviek znao zaprieċiti te nemogaše ona ni riečce progovoriti sa mnom crncem, koji ju ljubi. — Ali nije to uzrok sadanjemu vašemu položaju. Mislim, gospodaru, vaše misli o sjevernjacih osnivaju se na krivih podlogah; s toga dat ću vam prilike, da je izpravite. Sad idemo zajedno u onu tvrdjicu da vam Yankei uzmognu ne samo vanjski dio nego i nutarnji svestrano pokazati. A to je svakako više, nego li se nadaste — zar ne massa Bennet?

Rekav ovo digne Tippo svoga uznika te ga ponese tolikom lahkoćom na obalu, kao da mu je maleno diete na rukuh.

— A sada, massa, reče položiv ga na piesak, birajte. Hoćete li, da vas nosim kao snopić slame, ili ste voljan dobrovoljno ići u tvrdjavu?

— Kako da idem, crna nevjero, kad su mi noge sapete? odgovori gnjevni kapetan.

— Pripravan sam razriešiti spone, ako hoćete mirno sa mnom poći te nikakove buke dizati.

— Ded, lopove, rieši me tih —

— Dosta je; čini mi se, vi ste neotesan; bit će bolje oprtim li vas na ledja — primjetne Tippo ozbiljnim, korećim glasom pripraviv se da izvede, što je rekao. Nu kapetan Bennet, uvidi da bi neizmjerno smiešan bio njegov položaj, kad bi ga crnac kao kakvu vreću vukao u tvrdju: zato ponovi prijašnje obećanje, ali daleko uljudnijim načinom. Tim zadovoljan razrieši Tippo na toliko užeta, da je Bennet mogao prosto koracati. Zatim prihvati krepkom rukom uže, omotano oko vrata kapetanova svjetujuć ga, neka za Boga nekuša pobjeći, jer bi ga tim prisilio da tako nemilo stegne zanjku, kako bi kapetana za uviek prošla volja gaziti zadanu rieč. Bennet slušaše smrknutim licem ove rieči, ali je točno izvrši idući mirno pred svojim njekadanjim robom do tvrdjavice, gdje nadju stražu. Ovdje izpripovieda Tippo sa njekoliko rieči, što se dogodilo. Častnik naloži mu, neka odvede kapitana u glavni stan, gdje je u homerički smieh i hohotanje predao svoga uznika. Malo kašnje odprate kapetana Benneta na sjever, te ga smjeste u njeku tvrdjavu gdje je mogao, premda proti svojoj volji, studirati utvrdjivanje gradova.

I Tippo Saib zaputi se na sjever, ali ne kao uznik. Prvi put za četrdeset godina počuti on slast, koje nitko nemože dovoljno ocieniti, tko nije sám u robstvu gorke dane boravio; da smije slobodan hodati, slobodno se kretati kamo ga je volja. Jednu godinu proživi u Massachusetu hraneć se zaslužbom ruku svojih; čim je pako sjevernačka vlada dozvolila, da se i crnci mogu uzimat u vojsku, stupi on u prvu crnačku kumpaniju te se posveti ovomu novomu zvanju svom snagom i neuzkolebivom uztrajnošću. Borbe medju unionisti i konfederirci bijahu grozne; Tippo odlikovaše se u svakoj prilici vitežkim junačtvom; a ovo, pa njegovo uzorno ponašanje podignu ga do časti, kakovu crnci danas u amerikanskoj vojski postići mogu; dne 10 srpnja 1863 pratijaše on kao sergeant svoga kapetana u bitku, s njim i s ostalimi jurišao je i on tvrdjavicu Wagner.

U divljoj navali provali Tippo medju prvimi napried boreć se kao muž, koji znade, da ob uspjehu borbe zavisi sloboda ili robstvo njegovo. Već obori trojicu na zemlju, kad netom speti silno podignutu sablju, koja se htjela spustit na glavu njegova kapetana, koji je upravo do njega stajao te svoju momčad slobodio. Kao munja iztakne Tippo bajonetu, sablja udari mjesto u glavu kapetanovu o bajonetu ali tolikom žestinom, da se s mjesta na dvoje prelomi. I što bi okom trenuo okrene on oružje u namjeri, da ga zabode u prsa svomu neprijatelju. Pogledav i nehotice neprijateljskoga častnika preseneti se — prepozna u njem kapetana Fernalda, svoga njekadanjega gospodara. Samo njekoliko časaka krzmaše, ali tko da misli ograniči vremenom? Za kratko ovo vrieme sjeti se on svoje žene, koju mu oteše, svoga djeteta, njemu toli mila i draga, o kom ništa kasnje nečù; dosjeti se muka i kina, koje morade sám snositi — ogorčen prihvati još čvršće ubojito oružje u ruku. Nu prije nego li bi smrtonosni udarac izveden, prije nego li je kapetan Fernald mogao podići ruku na vlastitu obranu, proleti Tippovim osvete željnim duhom nova uspomena. Bijaše to slika ljubezne malene, zlatokose djevojčice, koja moleć pruža k njemu biele ručice! Samo za tren zatrepta ta slika pred njegovim okom, ali i taj bijaše dovoljan. Spustiv ubojito oružje vikne hrapavim glasom: „Odlazite massa, ja nemogu da umorim otca missy Alice!“ Zatim skoči divljom krikom napred tražeć drugoga neprijatelja. Fernald se podigne, izvuče psujuć svoj revolver, naperi na Tippa i probije plemenito srce muža, koji mu spasi jedino blago, što mu je preostalo na ovom svietu. Ovako nagradi on Tippa,

pošto mu je već prije prodao u robstvo ženu i diete! Divlja bojna vika pretvori se u smrtni vrisak na ustna Tippa Saiba, koji se smrtno ranjen sruši na zemlju.

Tippo spadaše u broj onih padših crnaca, koje su ogorčeni neprijatelji zajedno sa mladim njihovim kapetanom bacili i zakopali u jednoj jami, da tobože ovako osramote junačkoga kapetana. Tamo počiva Tippo. Njegova slavna djela nepjevaju se u pjesmah, niti jim se dižu spomenici, možda i zato ne, što nije narode zatjerao u robstvo, tisuće dao poubijati, da na grobovih njihovih gradi sebi slavoluke; nu dok se bude štovala kriepost, dotle će i svatko poznavajuć život i čine njegove sjegurno uztvrditi: Tippo Saib bijaše velikan u krieposti.

Pohrvatio B. L.

Zrinjski.

8.

Zrinjski postade banom hrvatskim.

Sveta usta zemlji prozborila:
Ustaj zemljo u kraljevo ime,
Biraj sebi po svetome pravu
Uzdanike, što ti srdce znadu,
Pa je šalji stolnomu Zagrebu,
Da beremo bana hrvatskoga.
Tak u ime kralja Ferdinanda
Biskup Bakač Hrvatom prozbori,
I on posla banske pozivnice
Svim vladikam naših dvijuh crkva,
I hrvatskim redom velikašem,
Što imadu glasa na saboru,
Još dozove velike župane,
K tomu banske časti doglavnike.
Tu se niko glasu ne ogluši,
Sve povrvi stolnomu Zagrebu,
I tu vidje Bakač oko sebe,
Po izboru najbolje sinove:
Zrinoviće, slavne Frankopane,
Draškoviće, Oršiće, Stančiće,
Kegleviće, Tahe, Vojkoviće,
Lenkoviće, Krušića, Sekelju,
Alapića, Bakića, Banića,
Vidošića, Ivu Babonića,
I što godje dična i ugledna
U hrvatskoj slavnoj banovini.
I povede biskup pozvanike
Liepoj crkvi svete Katarine,
I on prizva u pomoć im boga,
I ovako onda progovori:
Sjajni zbore i gospodo dična!
Dva se ljuta dižu več dušmana:
Ljuti Francuz i krvavi Turčin,
Da na kralja silu nam obore,
Da mu otmu zemlje i gradove,
Sve ustaje veće na oružje,
Branit kralju zemlju od dušmana,
I Hrvatska koleba se težko,
I čuju se glasi: na oružje!
Al joj nema zakonite glave,
Ka bi mogla želje pokupiti,
I iz banske zaoriti kuće:
Dižite se Hrvati junaci,
Treba branit slavnu domovinu,
Evo vami bana hrvatskoga,
Koj je spreman u boj vas povesti,
I izgubit život za slobodu
Naše slavne, dične banovine.
Sjajni zbore i gospodo dična!
To na moja kralj vam usta kaže,
Vi se kralju pako odazovte
Po razboru i slobodnoj volji.
Kad to čuli banski pozvanici,
Jednim grlom oni zaoriše:
Bog da živi kralja Ferdinanda,
I njegova bana Zrinovića!
I digoše Nikolu Šubića,
Da ga tri put narodu ukažu,
I odjekne sav hrvatski narod:
Bog da živi kralja Ferdinanda,
I njegova bana Zrinovića!
Takvi treba junačkoj Hrvatskoj.
I što reče narod na svom zboru,
Na to kralju i prije pristade,
Te sad Bakač tako progovori:
Oj Nikolo, roda Zrinovića!
De pristupi božjem žrtveniku,
Da položiš desnicu junačku
Na presveto božje jevangjelje,
Da pred bogom živim se zakuneš,
Da ćeš čuvat vjeru kralju svomu,
I braniti zemlju od dušmana.
I zašuti crkva svakolika,
Svakom igra srdce od radosti
Gledajući Nikolu Šubića,
Eto ide junak nad junaci,
Kako ide sva se zemlja trese,
Potresuje turska carevina.
I pristupi božjem žrtveniku,
I položi desnicu junačku
Na presveto božje jevangjelje,
I stade se tako zaklinjati:
Sveti bože, u svetom se mjestu,
I na sveto tvoje pismo kunem,
I prizivljem meni da svjedoče,
Što je godje u tvom dvoru svetih,
Da ću držat vjeru kralju svomu,
I ka Hrvat rodom i starinom,
Da ću branit svoju otačbinu,
I slobodu njenu vajkadanju,
I pravice krvi zadobljene,
I pokoran svakomu zakonu,
Da ću vršit njega bez obzira,

I suditi, kak istina traži,
I paziti, da mi banovina
Sve to više teče i dospjeva,
I kadagod dušmanin zadjede
Meni svete granice Hrvatske,
Ja ću sablju svoju povaditi,
Da odbijem kleta napadnika,
A dodje li dušman otimati,
Ja ću dići kuku i motiku,
I prvi ću pred Hrvati poći,
Da pokažem, da sam spreman svagda
Prolit krvcu za Hrvatsku zemlju,
I volit ću prije poginuti,
Neg li grumen Hrvatske odstupit.
Šta ti bože evo zavjetovah,
To sam voljan vazda održati,
Tako meni Hrvatstva mojega,
I osvete tvoje goropadne!
Kada bane oto dorekao,
Pred crkvom će narod zakliknuti:
Amo bane, ti obrano naša,
Da se s tobom poveseli narod.
Al izadje bane Zrinoviću,
I ovako rodu progovori:
Braćo moja i družino moja!
Prva nam je dom svoj obraniti;
Hrvatska je sad u pogibelji,
Pašte sablje, hvatajte oružje,
Da čekamo cara Sulejmana,
Da idemo njemu u susrete,
Nek' oćuti hrvatsku desnicu,
I nek čuje našu riječ složnu:
Svi smo spremni prije izginuti,
Neg li grumen Hrvatske odstupit.
I sav narod njemu odjeknuo:
Svi smo spremni prije izginuti,
Neg li grumen Hrvatske odstupit.
I odoše čekat Sulejmana,
Slaveć djela Zrinovića bana.

POUKA.

Crtice iz bojnoga odsjeka.

Od Ivana Perkovca.

Dolazkom Rusa u Ugarsku svršilo se hrvatsko ratovanje proti Magjarom. Jelačić je u svom odgovoru iz Hegyesa ovo naročito naveo uzrokom, za što mu netreba ponudjene od banskoga vieća pomoći. O tom nije se u ono vrieme nigdje ništa javno govorilo, a još manje pisalo; al tko je znao što biva, nije se mogao oteti tužnim slutnjam. Približavala se silnim korakom reakcija, premda se ona očevidnim načinom već onda pomolila bila, kad je razpušten kromjeržižki sabor.

Ona ljuta čas tajna čas javna borba dvajuh protivnih principa, koja se svršila tom reakcijom, očitovala se u našoj domovini kadšto bljeskom prevratnih osnova, a kadšto tutnjavom vojničkih zapovjednika.

Bili su to očevidni znakovi buduće oluje; al tko je za njih ozbiljno mario! Moglo se je u ono doba smatrati malenkošću, što je Medjumurje valjalo oteti austrijanskim komandantom, pošto je po nekoliko puti oteto bilo magjarskim povjerenikom; moglo se je držati za neporazumljenje, što su neki djelovi Slavonije ostali bez potrebe pod vojničkim zakonom, pošto je neprijatelj iz njih već protjeran bio: al kako se je moglo prezrieti sve ono, što je s Jelačićem i s hrvatskom vojskom bivalo, kad se izpred Beča povratila u Ugarsku? Kojim je plodom urodio žalostni povratak Jelačićev iz ratišta mjeseca svibnja g. 1849, kad ga je u Zagreb pratio general Stillfried, a ovdje svjetovao tadašnji kanonik Moyses? „Tihim negodovanjem“, nekojimi „oštrimi“ članci u novinah; al nikakvim činom! Mislilo se bez sumnje na odpor; nu bansko je vieće tako sastavljeno bilo, da se od njega nije bilo nadati odlučnu koraku; a što je u ono doba bilo mladjih muževa u službi i saboru, stranom su snovali, i ništa nego snovali, osnove različite vriednosti, stranom uzdali se u sliepu sreću.

Tadašnji natražnjaci znali su dobro, da su tako zvani „radikalci“ sve od početka g. 1848. u nekom savezu bili s „revolucijom“. Očitovao se taj savez u pojedinih buntovnih brošurah, u nekih člancih „Slavenskoga Juga“ pod redakcijom Kušlanovom, zatim putovanjem u Pariz, talijanskom ponudom novca i oružja, šurovanjem naših ljudi s agenti poljske emigracije itd. Što je tadašnja revolucijarna stranka u Evropi mogla smoći, dala bi bila Hrvatom drage volje, da ih je mogla predobiti na svoju ruku. Znali su o tom koješta pokojni Kušlan, Dragutin Župan, Andrija Brlić i još drugi. Nu kakva je bila dispozicija našega naroda u ono doba, trebalo je prevelike smjelosti, da se tim pravcem štogod učini. Ovo moje nagovieštanje razjasnit će se možebiti danas sutra gdjekojimi zapisci starijih muževa, ako od straha nisu sažgani; ja samo to znam, da je štamparski zakon od god. 1849. i naredba o inostrancih izdana za uztuk ovakvim po svoj prilici nepogibeljnim prevratnim težnjam; naročito su veliku pozornost probudili neki članci u „Slavenskom Jugu“, što su ih pisali dva u Zagrebu boraveća Srbina, čini mi se, iz kneževine.

Uz onaj štamparski zakon i sve što je za njim sliedilo znali su neki razboriti muževi, koji nisu zapleteni bili u nikakve prevratne osnove, da se Jelačić ni najboljom voljom neće oteti pritisku bečkomu, pa su razmišljali, kako

da se hrvatski narod otme očevidnoj sramoti. Čuo sam, da su i na to mislili, kako bi se stari Mirko Lentulaj privolio, da se odrekne banskoga namjestničtva, pa da ga preda krepčijim rukam. U tom slučaju nije težko bilo popuniti bansko vieće odlučnimi rodoljubi i tako pomoćju vješto upravljane štampe pripraviti u svoj zemlji sasvim zakoniti i redoviti odpor proti svim naredbam i odlukam bečkim. Ovoj je osnovi u prilog bila narodna vojska, koja dakako nebi mogla bila odoljeti austrijanskoj armadi, al bi bila izazvala očito i faktično nasilje bečke vlade, koja da bude najvjernije privrženike dinastije silom razoružala, bila bi nam odmah onaj čas pribavila simpatije svekolike Evrope.

Ovo nisu moje konjekture, već misli tadašnjega vremena, a danas niti je lahko niti sasvim sgodno izricati o njih svoj sud. Neima dakako sumnje, da se je pokret godine 1848. svršio, kako u nas nije nitko niti predvidjao niti želio; a istina je i to, da se nije nitko ganuo, da se takovu završetku uzprotivi. Bansko je vieće jednom prosvjedovalo proti proglašenju oktroiranoga ustava, a „Slavenski Jug“ pisao proti njemu, dok nije zabranjen. Da li je to sve bilo, što se je moglo učiniti? Bansko vieće, županije, gradska zastupstva, štampa, narodna garda mogli su zahtievati nastavak sabora odmah iza katastrofe kod Világoša; ovako se je napokon i bez sabora moglo očitovati javno mnienje hrvatsko, pa uzdržati neprekidnost jedne te iste misli o našoj samostalnosti sve do novijega vremena Ali tomu se je htjelo dvoje: jedno, odlučni i razboriti vodje, koji bi se bili na čelo postavili takovu pokretu, a drugo manje vladinih pouzdanika. I o tom je danas težko govoriti, osobito u ovom listu, buduć da se bez nekih paralela s današnjim vremenom nebi moglo proći.

Nemogu zajamčiti, da li je istina, al sam čuo, da su se zapovjednici narodnih četa dogovorili bili, da neće predati oružja, kad im stigne zapovjed, da imadu svoju momčad razpustiti; dapače da je Mirko Šandor, zapovjednik lekeničke čete, pridržao na svom imanju ne samo svekolike svoje oružje, već i množinu municije, što se je napokon ipak saznalo, a on neznam kako izpričao. Mi smo medjutim u Zagrebu mirno gledali, kako je n. p. prekrasna četa Antuna Rubide učinila posljednu počast svomu zapovjedniku, pa se onda razišla po selih; čulo se tom prilikom iz mnogih ustiju: šteta liepe čete, što nije ničemu poslužila.

Iza toga povratka narodne vojske imao je bojni odsjek dosta posla s njezinimi častnici, koji su na svakakve načine tražili da budu obskrbljeni. Službe se onaj čas još nisu dielile, a drugoga načina namiriti te ljude nije bilo. Velika većina narodnih častnika povratila se je u prijašnja svoja zvanja, a neki su si našli i novih privremenih služaba; nu neki su i nadalje htjeli ostati vojnički častnici. Komisija sastavljena iz članova bojnoga odsjeka i generalkomande izpitivala im je sposobnosti, te je nekolicinu zbilja zapala „sreća“, da budu, premda u manjem činu, premješteni u urednu vojsku.

Napokon se je bojni odsjek bavio još zakladom Jelačića bana za nemoćne vojnike. Pravila je tomu zavodu osnovao opet Utješenović, koj se je zanj sdušno brinuo. Sjećam se, da se na tri stvari mnogo mislilo: jedno, da se zakladom u Zagrebu upravlja, a tim se je htjelo postići, da se nepotroši na tudje svrhe; drugo, da joj glavnice budu hrvatskoj vjeresiji u prilog; a treće, da zaklada postane svojinom narodnom, kad joj ponestane svrhe. O toj zakladi davali su se javni računi, kad se ništa nije ni znalo o budi kakvoj javnosti.

Neimajući dulje vremena nikakvoga posla bavili smo se literaturom, te je „Slovo o puku Igorevu“ revidirano u sjednicah, gdje smo sjedjeli nas tri: Preradović, Utješenović i ja; jedan od nas imao je pred sobom hrvatski prevod, drugi ruski tekst, a treći česki prevod, pa se je tako rieč po rieč prispodabljala i izpravljala. Ja sam se da kako presretnim smatrao, što sam mogao poslužiti starijim književnikom, kao što je u obće tadašnja mladež nalazila najveću nasladu u takovu radu.

Padajuć na sve to niže grane i bansko vieće i sav narod, izčeznuo je bojni odsjek pred tadašnjom novom erom, kao da ga nikad ni bilo nije. Počeli smo uredovat u banskoj kući, a svršili smo u magjarskoj kazini. Nezaboravna je u mene uspomena tih posljednjih dana naše samostalnosti, gdje smo sjedjeli na pospremanih pismih, svezcih i zapisnicih, kao na razvalinah svoje prošlosti. Mene nije tištila nikakva briga „o budućnosti“; o tom sam bio za onda miran; al trostrukim mi se je čemerom zasjekla u srce ona strašna žurba, kojom su se svjedočbe pisale, da se započme juriš na nove službe. Banski namjestnik podpisuje samo još do dvanaeste ure — orilo se po svih uredih, a bilo ih je već priličan broj: nutarnji odsjek, financijalni odsjek, uz njega neka vrst računarskoga ureda, zemaljska blagajna i graditeljski ured, zatim odsjek prosvjete i pravosudja, pa napokon bojni odsjek; dakle kandidata i kompetenta dosta! Već je minuo bio odlučni čas, kad me Preradović iznenada zapita: Šta vi netrebate svjedočbe? — Danas me je gotovo stid kazati, kolikom sam mu gorkom žalošću odgovorio da netrebam. Ponudio mi je dakle on svjedočbu od svoje strane, a ja sam ju primio dragovoljno i vazda čuvao kao uspomenu sretnih vremena. Preradović me je razblažio svojom dragošću, a Bertić ucvilio gorkom ironijom: „Zar vi nećete službe tražiti?“ — Pod Flukom nikada! — „Oh junačtva!“ — Bilo nebilo junačtvo, to se neslaže s mojim poštenjem. — „A hoće li se slagati, ako vam palci budu virili iz čižama?“ Da sam mogao, bio bi ga probo, al odgovoriti mu nisam znao ništa.

Završujuć svoje crtice ovim kratkim razgovorom, hoću samo da pokažem, kako se je u obće svršio naš pokret; a možebiti će se na skoro naći pripoviedalac svoj onoj dobi, da ju prikaže i sadašnjemu naraštaju i kašnjemu potomstvu u jasnoj i podpunoj slici.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

III.

U zoru ima najviše zviezda-padalica i zašto?

Evo nas odmah sa odgovorom na pitanje: zašto je broj zviezda-padalica u zoru skoro tri puta tolik, kolik je u večer?

Oštroumni odgovor Schiaparelliev, pretočen iz njegove matematične radnje u jezik i govor obični, jest ovaj:

Osamljene zviezde-padalice, kano što smo vidjeli, križaju u različitih pravcih po nebu. Toliko jih leti s desna na lievu, koliko s lieve na desnu, tako isto toliko od zdola gore, koliko od sgora dolje; toliko napokon s prieda u nazad, koliko od zada u napried. Pravac dakle, kojim u lêtu svojem teže, neodlučuje riešenja našoj zagonetci.

Kad već pravac ovoga lêta ili gibanja na nas neima nikakve važnosti, tada se mi niti osvrtati nećemo a i netrebamo na sámo to gibanje. Radi toga dovoljno je predstavit si, kano da zviezde-padalice, ta sićušna tjelesa nebeska, svojega posebnoga gibanja niti neimadu, nego da u prostoru nebeskom, reć bi, plivaju.

Ali mi nesmijemo s uma metnuti, da naša golema zemaljska lopta u svojem okretanju oko sunca orijaškim lêtom leti. Pa nije li to orijaški lêt: četiri njemačke milje u jednom ćasku (sekundi)? To pako neznači drugo: dokle njihalica na naših sekundnih urah jedanput tik tak odbije, odletjela je naša zemlja kano n. p. od Zagreba do Jaske. A to je doista liepa brzina!

Kako tu mora biti po naše zviezdé-padalice, kad jih jezdeća zemlja na svojem putu susretne?

Nemora li se tuj isti prizor prikazati, kakov vidimo, kada zrno, iz topa bačeno, kroz jato nebrižnih mušica sûne? Prednji dio zrna biti će posut uginutimi mušicami, zadnji pako kraj njegov ostaviti će za sobom u onom jatu prazninu, te će biti obćuvan od uginutih mušica.

Kano što to lasno uvidjeti možemo, možemo i to razumjeti, da na cielom prednjem dielu lopte na jedan te isti način mušice neće biti popadale. Točka, stojeća na čelu prednjoj strani, biti će, jer okomice na jato upada, najviše mrtvaci posuta te, ako je jato dosta bilo veliko, moći će se na istom mjestu cieli kup mrtvacâ nabrati. Okolo tê točke neće mušice tako na gusto padati, nego će broj žrtava na zrnu tim redji biti, čim je dotično mjesto od prednje točke više udaljeno.

Zakon ob ovom poredanju ili smieštenju na različitih okruzih i prostorih lopte može se veoma uspješno znanstvenim načinom dokazati; ali i bez računičnoga znanja može si čitalac jasan pojam o istinitosti navedenoga stvoriti.

Kad bi dakle naša zemlja onako naprosto i upravno prolazila prostorom nebeskim, prenapunjenim onakvimi tjelešci zviezda-padalica, kano napomenuto zrno topovno jatom mušica, nebi nikakva truda stajalo dokazu, da bi se na najprednjoj točki njezinoj malo po malo velika gomila pàlih zviezdica t. j. čitava hrpa samih meteorah sakupiti morala. Te kano god što bi račun taj pojav dokazati mogao, dokazao bi on jošte, na koji bi se način takvi meteorići po ostalom prostoru naše zemlje razrediti morali. Ali drugo je naša zemlja, a drugo zrno, bačeno iz topa! Prije svega pripada našoj zemlji neka osobita vlastitost, nazvana teža, koju topovno zrno neposieduje. Zemlja će dakle ravno tomu prednjim svojim krajem u onom jatu zviezda-padalica načiniti šupljinu, ali uslied tê njezine napomenute vlastitosti dogodit će se, da će zadnji njezin kraj na se privući ovakvih zviezdica, radi čega će se dogoditi, da će i na zadnjoj strani naše zemlje morati po koj meteor pasti. Ali osim toga sasvim drugčije stoji stvar sa tako zvanom najprednjom (jezikoslovci neka oproste taj izraz!) točkom naše onako naglo jezdeće zemlje!

Dočim se naime naša zemlja, kako jur navedosmo, u svakom časku po četiri milje na svojem putu oko sunca pomiče, okreće se ona tom zgodom ujedno oko svoje osi, koja je veoma strmo prema onoj stazi postavljena. Uslied ovoga okretanja mienja naša zemlja svaki čas svoju najprednju točku. Niti jedan časak nije ta točka ista. Na polutniku pomiče se ona za 1422 stope od iztoka prema zapadu i to u svakoj sekundi. Za 24 ure imala je svaka točka njezina, ležeća na obodu najvećega njezinoga okruga, sgodu i sreću, za jedan časak biti najprednjom točkom na njezinu putu.

Uslied toga nemože se zemljopisno naći nijedna čvrsta točka na zemlji, koja bi se dičiti mogla, da je predvodila ostale točke. Takva točka mienja uslied okretanja naše zemlje svaki čas svoj položaj. Ali unutar ove vjekovite promjene može se ipak neka fizikalna biljega za onu najprednju točku naći.

Predstavimo si naime, da se sunce po prilici u središtu staze naše zemlje nalazi i da je na okrenutoj mu polovici njezinoj dan, dočim se na odkrenutoj od njega polovini zemlje noć nalazi; pomislimo si nadalje, da neka točka zemlje, gdje se ovaj hip podne nalazi, uslied okretanja njezina prama zapadnoj točki hrli, koja se iza one pódnevne točke u stazi nalazi i obratno, da neka točka zemlje, gdje se

ovaj čas polnoć nalazi, prema izhodnoj i pred njom u stazi ležećoj točki spješi: to se uvidjeti može, da svakoga hipa izhodna ili jutrnja točka naše zemlje sreću imade biti ujedno prigodom tê letnje naše zemlje najprednjom točkom, dočim ujedno zapadna ili večernja točka neprestano na protivnom t. j. najzadnjem mjestu biti mora.

Pošto dakle jur znademo, da na najprednju točku naše zemlje i najveća množina meteornih tjelešaca pasti mora i pošto smo ovaj čas doznali, da se pod najprednjom ovom točkom razumievati mora samo ona točka, koja se ondje nalazi, gdje upravo sunce izlazi: to na prstih svatko može izbrojiti, zašto se prije izhoda sunčanoga mnogo više zviezda-padalica opaziti mora, nego li poslje zapada sunčanoga. — Čovjek, motreći marljivo od večera do jutra zviezdepadalice i bilježeći jih uru po uru, neće a i nesmije se čuditi, opazi li, da jim je broj pred zoru veći. U večer bo bijaše on u najzadnjoj točki staze zemaljske, gdje broj zviezdapadalica i onako najmanji biti mora. Ali i neopazivšemu ništa tjeraše ga okretanje zemlje napried, dok se u zoru nenadje na tako zvanoj najprednjoj točki staze, uslied čega morao se broj padalicam povećati. A da nebi u zoru sve to svjetlije bivalo, morao bi taj broj u momentu, kad bi ona točka upravo u sunčani izhod došla, takodjer najveći biti!

To vam je, mili čitatelji, liepo riešenje zagonetke, što no ga je tankoumni Schiaparelli izmislio. Riešenje ove zagonetke izvedeno je ovdje radi obzira, u kojem, kako već rekosmo, sa većinom naših čitatelja stojimo, dosta površno, navedši ipak sve ono, što na samu stvar spada, dočim je napomenuti učenjak u svoju radnju uveo i u njoj uvažio sve one uvjete, koji ju u očima vještakâ toli divnom čine. Ovom svojom radnjom ustanovio je on zakone kod tako zvanih nepravilnih zviezda-padalica obzirom na njihovo prikazanje i broj u pojedinih urah noći, te nas time pripravio, da ga na njegovu znanstvenu putu dalje sprovoditi možemo, gdje ćemo glavnu našu brigu uložiti u pojav pravilnih zviezda-padalica i to od mjeseca kolovoza, te ćemo tom prigodom doznati stvari, kojimi će nam se duh u neizmjerne prostore nebeske i davna — davna vremena nastanka i nestanka njihova prenieti!

Mi za ovaj čas ostavljamo nepravilne zviezdepadalice i prelazimo na razmatranje jedno, koje na prvi mah sa dosadanjim u nikakvu savezu nestoji, ali odati moramo već sada, da je jedva nekoliko mjeseci iza oglašene ove Schiaparellieve radnje proteklo, te su učenjaci stali čitava jata padalica, brojenih do onda medju nepravilne, metati u red pravilnih, no ne samo to, oni su nas time, što se do danas u tom pogledu doznalo, stavili u položaj, te ćemo jednom i ob osamljenih padalicah pod izviestno kazati moći: odkuda nam te klatnice dolaze? kamo putuju? što li kod nas tražiti imadu? što jih k nam dotjeralo? i kakva sudbina njih i njihove srodnice čeka?

Ali za sada podjimo lagahno u našem predmetu dalje.

Juraj Stefenson

utemeljitelj željeznica.

Alexander v. Humboldt veli u svom Kosmosu medju inim: „Svim granam prirodne znanosti jednaku pozornost obraćati, osobita je potreboća sadašnjega vremena, gdje je materijalno bogatstvo i rastuće blagostanje naroda osnovano na pomnjivoj porabi prirodnina i prirodnih sila. Najpovršniji pogled na stanje Evrope uči, da pri nejednakoj borbi toga svieta i pri uztrajnom oklievanju svakako do toga doći mora, da se narodno bogatstvo sveudilj umanjujuć napokon i uništi; jerbo je životna sudbina držâva takova kakova i prirode, u kojoj, kako Göthe veoma umno veli, neima mira u gibanju i radjanju, i koja je svoje prokletstvo bacila na svako stojanje. Samo ozbiljno oživotvorenje lučbenih, matematičkih i prirodoslovnih znanosti može na put stati svakomu zlu, koje s ove strane prieti. Čovjek nemože na narav djelovati, nemože si prisvojiti nijednu njezinih sila, ako nepozna prirodnih zakona po mjeri, po računu. I ovdje leži moć u narodnom obrazovanju; s njim bo ona raste i pada. Znanje i spoznaja jesu radost i povlast čovječanstva, one su česti narodnoga bogatstva, više puti i naknada za mnogo blago, kojim je priroda čovjeka slabo nadarila. Narodi zaostavši u obćenitoj obrtnoj radinosti, u porabi mehanike i tehničke kemije, u razboritom izboru i pomnjivom obradjivanju prirodnina; pri kojih štovanje takove radinosti sve vrste pučanstva nepronikne, neobhodno će stradati u svom blagostanju. Oni će tim više stradati i propadati, što više budu napredovale susjedne države, gdje se znanost i obrtna umjetnost živahnom uzajamnošću podupiru i snagu svoju pomladjuju.“

Tako govori muž, koji je, slavan kao učenjak i znamenit kao državnik, znao bolje nego li itko drugi shvatiti duh vremena i potreboće sadašnjega vieka. — Obrazovanost nesmije biti samo krinkom neke vrsti ljudi; ozbiljno duševno znanje i spoznaja mora prodrieti u sve vrste naroda; svaki stališ mora iz znanosti u obće, a naposeb iz prirodnih, na kojih je osnovano umno obradjivanje prirode i njezinih proizvoda, za sebe crpiti sve, što ga usavršuje u njegovu radu. Duševnom radnjom rasti će ne samo narodno bogatstvo, nego jačiti će se i duh pojedinaca i cieloga naroda, te će njim odoljeti svakoj nevolji. Samo obrazovan narod ima osjeguranu budućnost, samo njega ljube i štuju i drugi prosvjetljeni narodi, a neprijatelj neusudjuje se dirati u sveta njegova prava; narodi

glupi propadaju u nuždi i siromaštvu a napokon u robstvu drugih naprednijih naroda.

Juraj Stefenson, utemeljitelj željeznica, sjajan je primjer, kako samo duševna radnja, praćena čvrstom voljom i neumornim trudom i siromašnoga čovjeka nizkoga roda dovodi tja do neumrle slave. Juraj Stefenson rodio se je god. 1783 u selu Wylamu, blizu Newcastlea u Englezkoj. Otac mu bijaše grijač pri parnom stroju kod tamošnjih ugljenika. Sbog siromaštva nije se mogao pobrinuti za nikakovo naobraženje svoje šestero djece, jedino je nastojao, da ih ćudoredno odhrani. Juraj, njegov drugorodjeni sin, morao je, dok bijaše još premlad, doma paziti na mladju djecu, kašnje je kao pastirče stupio u službu k arendatoru majura u susjedstvu. Kada je i tjelesno bio ojačio, počeo je raditi u ugljenicih, gdje postade u svojoj četrnaestoj godini grijačem. Parni stroj stajaše nedaleko otčeve kuće, a Jurici omili tako, da je već kao malen dječak iz ilovače sgotavljao modele parnoga stroja. Ova težnja za višim znanjem podvostruči se kod mladića Jurja, pa ga eno već u sedamnaestoj godini vidimo, gdje od grijača postaje strojnikom, više dakle od svoga otca. Tim mu je pružena prilika, a i osbiljno je nastojao, da potanko iztraži uredjenje parnoga stroja, koj bijaše njegovu nadzoru povjeren, jer nije mu se hotjelo ostati prostim slugom, već je želio biti umnim gospodarom svoga stroja. Ali rano izkusiv, da na samom stroju nemože sve naučiti, što mu treba znati, počeo je u osamnaestoj godini polaziti večernju školu, gdje je istom čitati i pisati učio. Za nedugo stekav bolji položaj oženi se, nu supruga mu rano umre, ostaviv mu sina Roberta. Od žalosti ostavi kuću te obadje pješice Škotsku, vazda i svuda novim izkustvom umnožavajuć svoje znanje. Ali ga opet zateče žalostna viest, da mu je otac oslieplo. To ga prisili, te se namah vrati kući pa preuzme skrb za svoje roditelje i za svoga jedinca Roberta do njegova bo valjanoga uzgoja stajalo mu je najviše. Parni stroj mu sada postade opet najmilijom zabavom. A sbilja prouči moćju potrebnih knjiga parni stroj i njegovo djelovanje temeljito i do najsitnijih potankosti. — Akoprem je dvanaest sati na dan pri stroju radio, to mu ipak njegova zasložba pokraj skrbi za domaćnost nebijaše dovoljna, da si pribavi knjiga i inih sredstva za svoje usavršenje. Da si priskrbi u tu svrhu potrebit novac, tražio si je još druge nove poslove: tako je s prva svojim susjedom krpao obuću, poslje im je pravio i obuću novu, zatim proučiv na svojoj uri, kako su ure ustrojene, popravljao ih je u cielom selu, napokon je krojio i odielo za radnike u ugljenicih, te je još dan danas njegov kroj u njegovu selu modom. — Koliko to truda povrh svakdanje radnje kroz 12 sati pri stroju! Ali baš tolikim duševnim i tjelesnim naporom, koji je njegovo zdravo i jako tielo sretno podnielo, silio se je i ojačio njegov duh tako, da je kašnje u težko doba čvrsto uztrajao, gdje bi mnogi ini zaista duhom bio klonuo.

Pošto je Stefenson svoj stroj i druge tudje strojeve vazda s dobrim uspjehom popravljao, to se je brzo na daleko razniela viest o njegovu temeljitom zvanju. God. 1810. pozove ga ravnateljstvo ugljenika u blizom Killingworthu, da popravi parni stroj, kojemu nijedan strojnik ciele okolice nemogaše naći pogrješke. A vještini Stefensona podje to za rukom već za pet dana. Ovo bijaše povodom, da je dvie godine kašnje postao strojnim kovačem kod velikih ugljenika Killingworthskih; a ovaj bolji položaj riešio ga je težkoga ručnoga djela te mu je mnogo više pružio prilike, da se usavrši u mehanici, koju je kao i matematiku i kemiju prije dvie godine počeo učiti od arendatora majura blizu Killingwortha, upoznav se š njim, kada je tamo bio popravljao spomenuti stroj. U ugljinicih Killingworthskih učini Stefenson brzo mnoge znamenite promjene, kojimi se je mnogo prištedilo na silah prije upotriebljavanih, poimence podje mu za rukom, da pomoćju parnih strojeva olakša opremu i prevoz ugljevlja iz ugljenika. — Usljed toga mu je povjeren nadzor nad strojevi svih tamošnjih velikih ugljenika. Tom prilikom dodje mu prvi put na misao, da bi se parni stroj dao upotriebiti, da vuće i vozove po kolomijah. Baš u ono vrieme činjaše se nedaleko pokusi sa Trevithikovim parovozom „Black billym“ a i Stefenson išao je, da ovaj voz pogleda. Pokusi s tim parovozom nepodju doduše za rukom; nu to nesmete Stefensona ni najmanje, da nebi sam pokusio načiniti parovoz, dapaće ovaj ga je pokus uvjerio, da je parovoz moguć. Priobćiv svoju misao lordu Ravensworthu, glavnomu posjedniku Killingworthskih ugljenika, dobio je od njega potrebit novac, te je u 10 mjeseci sagradio prvu lokomotivu „Mylord“, mnogo bolju nego li bijaše „Black billy“, koja je za jednu uru 600 centi ugljevlja odvezla 4 englezke milje (nešto manje od jedne naše milje). Ali budué da ova brzina nije veća bila od brzine konja, a ni trošak manji nego li pri konjih, to su posjednici ugljenika, koji su jedini ovo poduzeće podupirali, sdvajali na svakom daljnjem boljem uspjehu, a Stefensona zanešenjakom a njegov stroj igračkom nazivali. Sve to neuplaši Stefensona, bijaše bo čvrsto uvjeren o konačnom sjajnom uspjehu, kada se je izjavio, „da će lokomotiva jednoć svaku drugu silu za tegljenje daleko nadkriliti.“ Njegov „Mylord“ radio je dan na dan, a Stefenson neumornim trudom novimi izumi korak za korakom ga usavršujuć a zajedno i cestu shodnije priredjujuć, uredio je željeznicu u bitnosti, kako ju dan danas imademo. Njegova druga lokomotiva, sagradjena god. 1815 a usavršena mnogimi popravci i novimi izumi, može se smatrati kao uzorom

svih sadanjih lokomotiva, God. 1816. uzeo je Stefenson u družtvu s bogatim i poduzetnim Loshom patenat na popravu željeznica i gradjenje lokomotiva.

Na uzgoj svoga sina svraćao je vazda najveću pazljivost, pošiljao ga je u školu pa kašnje u više zavode, a crpeć za sebe iz njegova znanja djelovao je uzajamno na njega opet svojim praktičkim smjerom. Teoretički i praktički obrazovan mogao mu je sin kašnje kao inženir nadzirati i rukovoditi gradjenje željeznica.

Lokomotive sagradjene god. 1816 na željeznici ugljenika Killingworthskih zadovoljile su podpuno, tako da tamo još dan danas isti strojevi težke vlake s ugljevljem brzinom od 5—6 engl. milja za uru voze, a trošak pri njih nije veći od sadanjih savršenijih lokomotiva. — Uzprkos svemu tomu trajaše to još više godina, dok se sviet sklonuo graditi željeznice za lokomotive, dok se je napokon družtvo ugljenika Hettonskih odlučilo, Stefensonu povjeriti gradjenje željeznice u dužini 8 engl. milja (niješto više od $1\frac{1}{2}$ milje), što se je u ono vrieme smatralo ogromnim djelom. Ova željeznica bijaše otvorena 18. studena 1822. — Željeznice bijahu dosada samo mjestne, samo pri ugljenicih uvedene, ali Stefenson je neobičnom svojom postojanošću nastojao, da se željeznice razšire i da se javno te obćenito rabe. Napokon je god. 1822 počeo graditi prvu željeznicu za javni prievoz iz Stocktona u Darlington a 1825 predan je prometu glavni njezin dio. Al najsjajniji pokazao se je duh Stefensonov pri željeznici Manchester-Liverpoolskoj, započetoj g. 1826. Bijaše tu svladati novih, neobičnih zaprieka, a jedino uztrajnost i neizcrpivu silu duha Stefensova ide zasluga, da je ova željeznica otvorena već god. 1830. Najznamenitija djela, što bijahu ondje izvedena jesu, tunel izpod grada Liverpoola, most preko Sankeyskoga kanala po kojem plivaju ladje jedrenjače, osobito pako velika močvara Chat Moss, preko koje Stefenson sagradi čvrst nasip, koji je još do danas dobro sačuvan. — Ova željeznica bila je već sagradjena, a poduzetnici nisu se još odlučili bili, kakovom bi silom odpremali robu. Stefenson bijaše odlučno za parovoze, a premda su iste novine naprosto zabacivale sistem parovoza, to je ipak ravnateljstvo dioničarskoga družtva odlučilo se za lokomotivu te razpisalo nagradu od 500 guineah (5250 for.) za najbolju lokomotivu, koja bi stanovit teret stanovitom brzinom vukla. Dne 6. listopada 1829 nadtjecala se je lokomotiva „Raketa“ sagradjena Stefensonom i njegovim sinom Robertom sa tri ili četiri stroja inih fabrikanta. Raketa je sjajno pobiedila, njezina bo djelatnost bijaše tri puta veća, nego li što su zahtjevali stavljeni uvjeti.

Od onoga časa bijaše slava Stefensonova utvrdjena, jer ovim je danom počela nova doba željeznica a Stefenson vodio je od ono doba gradnje mal ne svih željeznica tja do god. 1840. Sagradiv si sa sinom veliku fabriku za gradjenje strojeva u Newcastleu doveo je lokomotivu do sadanjega stupnja savršenosti te je stekao velik imetak. God. 1840 otišao je stanovati na svoj ljetni dvorac Taptonhouse blizu Chesterfielda, nadziruć jedino još ugljenike, kojih bijaše posjednikom, a dragovoljno savjetujuć i podupiruć svakoga svojim bogatim izkustvom, dok je ondje umro dne 12. kol. 1848.

Kakov je sjajan primjer Stefenson za svakoga obrtnika! Sin siromašnoga grijača, bez imetka, bez svake podpore popne se do neumrle slave! A što ga dovede do onoga stupnja, da li tjelesna, da li duševna radnja? S početka sam grijač zaista bi kao i njegov otac do smrti ostao bio težakom, da mu se neprobudi duh. Duševna radnja ga najprije rieši mekaničke tjelesne radnje, ona ga dovede do novih izuma, njom steče imetka — duševnom se je radnjom proslavio za vjekove! Da bi se u mladoga Jurja ugledali i naši momci! U 18. godini istom počeo je učiti čitati i pisati; bez tudjega nagona — sam je težio za duševnim obrazovanjem: a u naše prosviećeno doba, gdje se svakomu školami pruža prilika za svestranu obrazovanost, nadješ i one nedjelne škole mal ne prazne. A njeke koristne poučne knjige, makar bi i manje stajale nego što se potroši na jedan mah u krčmi, uzalud ćeš tražiti kod mnogih zanatlija. Ovako nemojmo se čuditi, ako nas obrazovani tudjinci budu oklievajuće pretekli, a naš sviet čim kasnije tim više propadao; a to će za stalno doći, dok se naši ljudi nelate i duševnoga posla, dok budu ostali puki rukodjelci — puki težaci svoga zanata! X.

SITNICE.

— U Londonu su nedavno prodali na dražbi iztisak Shakespeareovih djela za 338 šterl.; djelo je izdano god. 1632. a dva mu lista fale.

— U novom svietu radi se o emancipaciji t. j. o političkoj i socijalnoj ravnopravnosti žena na toliko, da je pr. mj. u Washingtonu obdržavana mnogobrojna skupština govorila već i o reformi ženske toilette. Kad se crncem daje pravo glasa, mišljahu prisutne gospoje, da i njih idu sva prava, kojih se uživaju muži, pa i to: da one idu u mužkom odielu gdješto možebiti pomiešanom sa ženskim. U skupštini bijaše više doktorica tako mješovito obučenih.

Izpravci: U 7. pjesmi Zrinjskoga molimo da se izpravi: U stihu 36. mjesto zazornik — razornik; u st. 37. mj. razkrsati — razkopati; u st. 71. mj. jednim — jêdnim; u st. 73 mj. te — se; u st. 76. mj. aždaju — aždaja.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 36. U ZAGREBU DNE 25. RUJNA 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Branimir.

Pripoviedka. Napisao Ivan Zahar.

I.

I zadnjim žarom pozlati sunce grad Zagreb, i kao prepuno težkih misli klone za gore, za one zelene gore starca Okića. A koja li duša nije uzdahnula: kamo zapadaš ti naše žarko sunce?... uzdahnula i zaridala gorko! Bilo je to one godine... onoga dana — zar ga ne znate? O vi žalite nanj, al nemislite, nije dan kriv... U gradu sve u dubokoj tugi besviestno leži, tone u strahu, zdvojenju i ljutini. Jedni suze rone, drugi brižno idu od kuće do kuće, pitaju i brzo odmiču dalje; ovi si taru glave svakakvimi osnovami, oni se saviru u skrovišta: — svi su puni neobična čustva... Tajna noć nepospe svoga crnoga odiela nijednom zviezdom, niti si mjeseca nepokaže; ona sama, tužna starica od vjekova, svako pravo prisvoji sebi. I tako jedva se razabrati dadu ljudi, što prolaze ulicami. Poznati — tko bi jih poznao?

— Jesi li ti, Pavle? začuje se tihani glas u tmini tiesne ulice.

— Jesam... čini mi se. U jadu, strahu, brigi i nevolji izgubio sam pamet. A ti, ti si Radovane?

— Nezovi me ovim vedrim imenom, kojim si me do sada zvao, jer ne radost, no tuga probija sve biće moje.

— Je l' istina, da Branimir...

— Leži u krvi.

— Nije li mrtav?

— Još nije.

— I ti ideš po ulicah, neprisluškuješ svakomu udarcu srca njegova, negledaš smrt i život u opasnoj igri — neumire ti dah, neporaža te želja... Ti ideš —

— Zaustavi taj oštrac prikora i slušaj: ja već treći put po liečnika idem, da se narugam njegovoj vještini i znanosti, jer Branimira...

— Ajdmo, Radovane, poletimo brže od vjetra i brže od glasa, s kojega danas sva plemenita srca po svietu plaču!

Oni kako su se pojavili u noći, tako u noći izčeznu. Malo zatim začuju se drugi glasovi.

— Evo, kako je sve tiho i mirno: po ulicah neviče nitko; netrče, nerivaju se, i mi se neimamo bojati za svoj život.

— Biti će, da je danas konac učinjen svemu. Sada već nemože biti sumnje, tko će pobiediti. Sila je na našoj strani.

— Vi niti neznate, koliko je ovaj dan meni u prilog.

— Valjda i svim nam?

— Al meni osobito... Melinu vi poznate?

— Po imenu samo, no s njenim otcem imam poslova.

— Znam. O srećna slučaja! Vas ću trebati, grofe. Moram odmah ići k Ljubovići. S bogom do sutra.

Glasova nestane i dvie se crne slike razminu u noći. Prijašnji mir opet se povrati, i vraća se lako: ovakov tajni razgovor tek je lagani vjetrić, koji se slabašnim krilom dotakne površine vode, potrese slabe valove, i prošav kako je došao ostavi vodu mirnu.

Tako isteče čas za časom u dosadnoj niemosti i ljudi i prirode. Ure zagrebačkih tornjeva stanu doglasivati svietu, da se već razgone duhovi po zraku u svojoj niemoj, tajnoj igri. One odbiju jedanaest sati, pa opet umuknu, te bezćutne ure. Neima već žive duše nijedne, niti se ikakov glas dojavlja. Al što se ono miče kao sjena, kao duh, i crno i gluho, crnije od tamne noći? Na onom mjestu, gdje je seljački kralj pod žarkom krunom izpustio dušu, zaustave se tri crne slike; preko glave su zavijene crnim plaštem, stoje bez lica, bez razgovora. Neima na njih ni tračak bieline, kao da su

došle izreći strašnu odsudu. Niti vjetrić nepromahuje, niti ikakov šum trepti po zraku. Samo se čuje kucanje srca — ne, vi sjene, vi niste bez duše! Ujednoč u dubokom basu kao iz dna zemlje protutnje ove rieči*:

„Ej bane, bane! zapamti to sebi:
Da dojde on čas, gdje na grobu tebi
Upisana bude ta nadgrobna slava:
Ovdje leži bana vjerolomca glava!“

Još nije izumro ni zadnji treptaj zraka, a sjenâ već neima na onom mjestu: one odprhnu u obližnju ulicu. Kad su zaokrenule, da odu u jednu kuću, na susret jim dodju hitrim korakom tri vojnika sasvim naoružana.

— Stante!... Povežite jih! zagrmi glas jednoga, po svoj prilici vodje ove male čete.

— Kad višji dusi proriču osvetu, niti se korak zaustaviti neće! klikne sjena, i u isti mah kao silnim vjetrom povaljeni hrastovi ležahu vojnici pod vrati. Kada su ustali, oporavili se od zabune: ulica je mirna, tamna, prazna. Stvoru kakovu nigdje ni traga ni glasa. Možda su se ona trojica zaklonila u kuću? Nije moguće, da se u tol kratak čas vrata i otvore i zatvore, a sva su vrata po ulici zatvorena. Ovako pomisle vojnici i odu svojim stereotipnim korakom dalje.

No sliedimo sjene! One u istinu sunuše na vrata, gdje jih je netko već čekao i brzo zatvorio za njimi. Bliedo rasvietljenimi skalinami podju u prvi kat, otvore jedna vratašca i unidju u sobu. U njoj slabi žižak tinje i jedva daje dosta svjetla, da se može razabrati ono nekoliko ljudi; no dobro se opaža, da su jim jadovne duše. Prozor od sobe gleda na ulicu; s desna prozoru ima pisaći stol, na njem razbacano nekoliko knjiga, a uzanj sablja s crvenim pripasajem. Na stolcih kraj stola sjedi više osoba, mladih ljudi, kakovi se u nas zovu „nada otačbine“. Svi su obrnuti prema krevetu, što stoji na protivnoj strani stola. Uz krevet digao glavu bieli pas; u ovoj polusvjetloj sobi, punoj težkih uzdisaja, i za njega ima što osjećati, čemu se žalostiti. Besvjestan bolestnik leži na krevetu, njegov gospodar, a nad njim sagnut liečnik povezuje rane, promatra kucanje srca. I sam zabrinut, još veću zadaje brigu. No njegova zabrina suha je, hladna, znanstvena: što da počuti srce navikla liečnika starca? Kad kada začuo bi se u gluhoj sobi liečnikov šapat „mira, mira treba“.

Unišav u sobu zapitaju šaptom sva trojica:

— Kako je, doktore? A taj šapat odavaše glas Pavla i Radovana.

— Dosele još nije gore, odvrati u kratko starac.

— Ima li nade?

— Hvala bogu, što nemogu reći, da je neima.

* Historička istina.

Evo, ovakva pitanja i ovakvi odgovori ispunjavahu tišinu u sobi. — Dovršiv liečnik svoj posao, preporuči svim, neka nebune bolestnika, i izajde hitrim korakom van. S bolnim pitanjem pratile su ga prijateljske oči: sva nada u njem bijaše položena. No najvećma zabrinut gledaše u ovaj par Radovan, on sa svojom naravi mirnom, tugaljivom, više nalikom na skromnost grlice nego li zloradost jastreba. K tomu on je vrlo ljubio ovoga bolestnika Branimira, a u ovo čustvo prijateljstva slievalo se još drugo, možda i čustvo jače: zove se rodoljublje. Al tko da o njem govori današnjemu praktičnomu svietu? — Pavao isto je tako osjećao; no što je u Radovanu bila umiljna toplina, nit bukteća nit razorna, to je u njem žarilo, palilo... da, u njem bijaše velika žestina. Osobitost kažu u njega, što malo komu vjeruje, i nevjeruje u prvi mah. Ma kako jasna bila stvar, on se boji, ima tu zakučastih misli. No zato u sebe on vjeruje stalno, bez mjere: eto njegove sebičnosti! Da, on je živio ni o kruhu ni o vodi, već o svojoj sebičnosti; i ljudi bi govorili: tebe će uništiti sebičnost tvoja. Al nemislite o njem zlo: sebičnosti ima više vrstî, u njega bijaše najplemenitija. Nezaslužiti nigda ukora, raditi uviek dobro, no pretjerano i žestoko, bez stalne osnove i naprečac; koriti svakoga sa zlih djela i navade; opominjati, svjetovati do smješnosti: eto njegove nekoristoljubne sebičnosti!

Kada se počeo voditi tihi razgovor, uprkos zabrani liečnikovoj, mogao se razabrati poznati već glas mladića, koji je sat prije razgovarao na ulici. Zvahu ga Josip Odranski. On je u ovaj krug prijatelja dolazio više slušati nego li govoriti. U njega se Branimir pouzdavao vrlo, no zato je vrlo o njem sumnjao Pavao. U ovaj par činilo se, da se Odranski više zanima, nego li brine.

— Nečujete li uzdisaj? upita Radovan primaknuv se bolestniku.

— Čini se, on se budi, odgovori Pavao.

Branimir odklopi oči: muka, borba i želja svieta tonula je na dnu tih oči. A Radovan sagne se ponad njega, i suze mu poteku niz bielo mladenačko lice.

— Ti se budiš? izlane on. Daj probudi se, utješi nas pogledom svojim... Zar te boli jako?

— Ne, neboli sada, potihano progovori Branimir... Josipe! klikne iza male šutnje.

— Evo me, svaki tvoj mig očiju pozorno motrim.

— Možeš li mi štogod učiniti za ljubav?

— Za tebe raditi uviek mi je bilo tako milo!

— Uzmi moj prsten... tamo u ormaru.

— Što da s njim učinim?

— Odnesi ga Melini, ako neprebolim... pisati ja nemogu.

— Zar da Josip odnese? naglo upita Pavao.

— Da, Josip.
— A ne ja?
— Ne ti, nego Josip.

Mrki pogled baci Pavao na Josipa; ovaj protrne, stupi za dva koraka unatražke, podje k ormaru, nadje prsten i brižno ga spravi.

Bolestnik opet uzme govoriti:

— Je li svjetlo vani?

— Noć je tamna, odgovore mu.

— Noć je? Nije ... Istom se otisnule ladje uz hrvatsku obalu. Kralj Krešimir, dobri starac, gleda svoju hrvatsku kraljevinu; sva se ona sagnula nad more i ogleda si lice. Velika je ona i nikoga se neboji. Plovi, Krešimire, ti si na svojem moru i svoju gledaš kraljevinu. Nemože ti je nitko oteti! Tko te neljubi, boji se tebe ... Zar nam nije liepo? Svjetli kralju! tvojih podanika nitko nemuči; svi su slobodni i zdravi ... Samo sada ...

— Kol krasno bulazni! kliknu slušaoci u jedan mah.

— On bulazni! ponovi Josip iza ostalih.

I čeznuće, i bol, i strast mune preko lica svim. Za malo pošute, misli jih težke savladaju, a onda poteku suze. Imale su zašto ...

Branimir neprogovori više ni rieči: Zaklopio mu i oči i usta okrepljujući san. Da ga u snu nemute, uzmu se drugovi praštati jedan za drugim; posljednji se oprosti Odranski, a u sobi ostanu Pavao i Radovan sami. Kad su se iza Odranskoga zatvorila vrata, potiho rekne Pavao Radovanu:

— Što se tebi čini o povjerenju, koje Branimir daje Odranskomu?

— Valjda ga zaslužuje.

— Čim? molim te.

— Zanima se za nas, dolazi medju nas, mlad je čovjek, ne baš darovit, no po svoj prilici pošten; a zašto bi bio nepošten? šutljiv je, no to nije najgore svojstvo mladića.

— Ja imam o njem posve drugo mnenje. Ako ikomu, njemu ja ništa na svietu nevjerujem. Nisi li opazio, kako hvata svaku rieč, a sam neveli ništa; i kad ju je uhvatio, čini se, da samo zato otidje iz sobe, da ju gdjegod upotriebi — na zlo dakako ... Meni je vrlo žao, što je Branimir njemu predao prsten, da ga nosi k Melini.

— U tom nevidim nikakve pogibelji. Što bi on s prstenom?

— Ti ćeš se sjećati, što ti velim; moja je slutnja, ako ikada, sada opravdana. Odranski će zlorabiti povjerenje!

— Nebih žalio, da istinu govoriš, samo ako nam Branimir ostane na životu. Onda je strah radi Odranskoga suvišan.

— No mislimo na ugodnije stvari, rekne Pavao dok je ura tukla. Odbilo je 12 sati.

Bijaše to zadnji čas 29. srpnja godine 1845!

(Dalje sliedi.)

Zrinjski.

9.

Zrinjski potuko Tatare.

Zatrepeta čitava Ugarska,
I strah udje u sav rod kršćanski;
Crni glasi zemlju pritisnuli,
I zlokobni ječe urnebesom:
Opustile stare se planine,
I izpale iz njih zvieri divlje!
Gladni vuci i medjedi silni,
Biesni risi, lavi i tigrovi,
Sva se divljad u krd jedan zbila,
Pa pod pustim tatarskim imenom
Navalila na krst po Jevropi.
Niti štedi starost po ležištih,
Niti štedi nejač u dojačtvu,
Gdje grad stoji, razgradit ga hoće,
Gdje zid stoji, razkopat ga hoće,
Što je živo, ak i nerodjeno,
Sve na strielu hoće nataknuti,
Što od striele poginut né može,
Sve to hoće vatrom uništiti,
A što vatra uništit ne može,
Sve to hoće vodom podaviti,
Jer se krdo prokleto zareklo
Zatrt ljude i sve što je ljudsko,
I kud godje krdo prohodilo,
Svoju riječ pustu održalo,
I kako je krdo okusilo
Sladke krvi roda krštenoga,
Ljute žedje utulit ne moglo,
Već uzbjesni biesom paklenijem,
Čini jade veće od hudobe,
Čini pako rajem prividjati.
Bože mili, bože dobrostivi!
Tko će biću otom na put stati,
Kad uzmiču najbolji junaci?
Al se našo jedan dičan junak,
Koga neće muke poplašiti,
Kada treba krstu priskočiti,
Ime mu je k zviezdam prikovano,
Uz hrvatsku slavu i junačtvo:
Čitaju ga Zrinović Nikola.
Skoči bane na noge lagane,
I dozove Grgu Farkašića,
Dva Hrvata, Niku Kadovića,
I on njima tako progovori:
Ako čuste štogod za Tatare,
Ne pitajte kuda kanim poći,
Već potrči svaki domu svomu,
I opremi sebe i konjica,
I dovedi od oka mi četu,
Da idemo Tatare potražit.
To družina bana poslušala,

Kupi četu kako koji može,
Ban sakupi hiljadu Hrvata,
Sve junaka srdca slobodnoga,
I posjede konja od mejdana,
I on braću tako pozdravio:
Braćo moja, hrvatske desnice!
Sav sviet stoji o Hrvatstvu našem,
Svuda idu samo jedni glasi:
Ak Hrvati sad nas ne izbave,
Otići će svijet po neputu.
Sviet će morat opet sastanuti.
Dična braćo zemlje zaželjene!
Tako vama hrvatskog imena,
I tako vam roda krštenoga.
I tako vam svakog božjeg stvora,
Pokažimo svietu čitavomu,
Da je u nas volje i junačtva
Izgubiti i to jedno srdce,
Da otmemo svijet iz neruku
Nepodobnih otih nestvorenja;
Pokažimo, mila braćo moja,
Kad se svijet utiče Hrvatu,
Da se Hrvat oglušiti neće,
Već je spreman tielom i životom
Zakriliti pred grijehom pravdu.
U smrt braćo za Hrvatsku slavu,
I za život roda krštenoga!
Da je junak koji od kamena,
Te bi rieči njega pokrenule,
Kamo nebi sokolske Hrvate.
Oko bana svi se sakupili,
I svoj život na vjeru mu daše,
Nek ga troši za hrvatsku slavu,
I ne štedi za sav rod kršćanski.
I pojuri vojska s Zrinovićem,
Kakono će mrka zla godina,
Kojoj munja svijetli sušnica,
I padoše na planinu kršnu,
Odkle polje duboko im puklo,
E na polju bog i sreća dade,
Plandovala ona ljuta divljad:
Nemilostni oni ljudomorci,
I zapale do neba kresove,
Pa će skakat oko vatre žive,
I neljudskim zavijat glasovî.
Tad zagrmi njihov Kan bezdušni,
Mahnuv žezlom, zmijom opletenim,
I izusti rieči nerazumne,
Te izvede dvanaest robova
Tri svezane biele robinjice,
Krasila ih mladost i ljepota,
Resili ih krsti na prsima,
Dičila ih kršćanska molitva,
Al to Kanu srdca ne maknulo,
Već on baci žezlo na travicu,
Time znamen svoj divljadi dade,
Da naskoči na robinje one,
I divljad se biesna pomamila,
Stala kidat s robinja odjelo,
Pa je zgrabi vikom goropadnom,
I u živu vatru je pobaca.
Kad to vidi Zrinović Nikola,
Zadrhtao u čitavom tielu,
Težko bi ga i smrt pridržala,
Da s planine kršne ne projuri
Sa Hrvati na Tatare divlje.
Da se makne Klek i Tatra gora,
Pa da udri jedan živim stancem,
Tisućljetnom druga hrastovinom,
Nebi bilo težjega sukoba,
Med Hrvati što bi i Tatari.
Poletila koplja i strelice,
Od njih sunce jasno potamnilo,
A od truplâ zemlja se sakrila,
Podigla se vika tisućgrlna,
Da s' ne čuje uka ranjenika.
Ide divljad pod zapovjed u boj
Pred kandžijom i batinom težkom,
Ide Hrvat srdca veseloga,
Za Hrvatstvo i za rod kršćanski,
A pred svimi ide Zrinoviću,
I do njega Farkašić Grgure.
Da se može junak premetnuti
Ženskom glavom lica babinoga,
Ti bi reko i zakleo bi se,
Da su ušle med Tatare biesne
One dvije ljute ljudomorke
S prekomora i sa prekosvieta;
Tak padali pred njimi Tatari,
I crnom se dušom razstajali.
Kad to vidi uplašeni Kanu,
Pokri glavu glavom od medveda,
A na tielo udri risovinu,
Pa pokupi svu ostalu vojsku,
I napane ona dva junaka.
Al to spazi Niko Kadoviću,
I sa četom banu priskočio,
A ban njemu tako poviknuo:
Udri Niko s četom po krajima,
Ja ću udrit s četom po srijedi,
Svi radimo, da ne ode glasnik,
Sec'te sabljom, a gazite konjî;
Svi moraju danas poginuti.
U to banu Kan se ukazao,
Ja kakav je Tatrin nepodoban,
Zadrhtalo srdce u junaku,
Ban u sebi tako progovori:
Što si mi se srdce uplašilo?
Jednom si se od majke rodilo,
Jednom ti je srdce i umrieti!
U to strielu Tatrin odapeo,
I okači bana po ramenu,
Pa za strielom Tatrin naskočio.
Od kako je gavran pocrnio,
Nije zmije guja dočekala,
Ko što Zrinjski Kana tatarskoga,
I stali se buzdovanî tući.
Kak žestoko oni udaraju,
U zemlju im konji propadaju.
I iznami zveket od oružja.
Iz planine planinkinju vilu,
I vila se tako oglasila:
Nemoj bane tako udarati,
Jedva goru listom zaodjenuh,

Već mi lišće na zemljicu pada.
Nemožeš ti Kana umrtviti,
Van da sgodiš njega u povije.
Tako bane s Kanom se jačajuć.
Poteže se jednom buzdovanom,
U zlo miesto Kana udario:
U povije, medju oči dvije,
Dvije pole s vrata odpadoše.
Kak poginu divlji Tatarkane,
Tak i vojska sva mu izginula,
Uze bane svoju vojsku kupit,
I junake zvati po imenu.
Devet plače, a desetog ljubi,
Jedva skupi stotinu junaka,
Al nadošle hiljade kršćana,
Što ih Tatri bili zarobili,
Da se banu poklone hrvatskom,
Tad ban vojsci i kršćanom kaza:
Dižmo braćo visoku gomilu,
Nek se znade gdje iztraži Hrvat
Divlje pleme roda tatarskoga.
I gomilu oni podigoše,
I na nju se Zrinoviću pope,
I ovako junak progovori:
Viečna pamet hrvatskim mrtvacem!
Hvala tebi bože na nebesih,
Ak i ljuto danas postradasmo,
Hrvatska je svijet izbavila,
Hrvatska nam poginuti neće!

Nesretni prijatelji.

Pripovieda Armin Pavić.

(Konac.)

VIII.

Prošlo je već 14 dana što nas službeni poslovi zapriečivahu te ne bijasmo kod Slavice; danas su obavljeni, odem k Delimiru, da podjemo.

Dodjem, nadjem i pozovem ga; ali prijatelj mi mjesto veseo, nešto zabunjen, mjesto pripravan, zateže, odgovarajuć mi, a šta ćemo tamo, ajdemo radje kamo u samoću na šetnju.

E pa dobro odvratim i nebrojene težke misli mi se slegnu na dušu i zaprieče svaku daljnju rieč.

Na taj mir me navelo opažanje što prijatelja već oduže vremena vidjeh nešto snuždena te se toj snuždenosti i pošljednja dva puta, što bijasmo kod nje nije oteti mogao.

Sjednem dok se prijatelj opravi, kada se bješe opravio, odosmo, ne prosboriv ni jedan slova, dobar sat hoda izvan grada i sjedosmo na obalu Dravsku.

Na obali bijahu, na gustom busenju, dva stabla, jedno do drugoga, a kraj njih, žuboraše vrjelo, tekuće iz obližega gaja u Dravu.

Pružismo se svaki pod jedno stablo licem u lice, uprti, ja o desni, Delimir o lievi lakat.

Nježnim šušnjem šuštaše podvečernjim vjetrićem burkano lišće na stablih, vrjelo neumornim slatkim žuborom skaktaše kraj naših nogu, a našim se srcî ciepahu težke, burne misli, kojih težina toliko teža u ovakovoj oprieci s miljušnom naravi postaje.

Delimir ležaše, desnu ruku u njedra turiv, neizviestno, mirno, nešto ukočenim očima preda se gledajući. ja, čupkajući lievom busen pred sobom, kadkada ga pogledavah.

Bože! šta će momu prijatelju biti, da ga niti najveće veselje svoga druga ne veseli, da samoću traži, kojemu život toliko mio bijaše? Hiljadu mi misli s te jedne prolažahu, a med svimi mi se nijedna ne činjaše vjerovatna.

Dok tako muče ležasmo, spusti najednom Delimir lievu ruku, kojom mu glava bijaše podprta, na busen, sakrije lice o ruku i jecaše, plačući, plačući.

Privučem mu se vrh glave, nadignem mu čelo, šta je za boga prijatelju?

Delimir obori glavu u moje krilo i plakaše; uzgrijana mu glava grijaše moje krilo; glas mi se ustavio, da ga ni rieči nemogoh upitati.

Kad mu u suzah ponešto odlanulo boli, okrene se u mojem krilu licem prema licu, lievom me obuhvati oko vrata i mokrim me očima nepomično gledaše.

Što je za boga Delimire?

Ništa, ni rieči, mukom u me gviri.

Zapanjim se od straha, da mu nije bolest mozak premogla i zaviknem: „Delimire, šta je za boga“ uhvativ mu ruku o mom vratu, da mu se istrgnem.

Ne plaši se prijatelju, nije mi ništa. Ljubio sam ju — htio sam ju ne ljubiti pošto sam vidio da me ne ljubi — a ipak ju ne mogu ne ljubiti.

Sine mi u umu moja sretna ljubav sa Slavicom; zavrije mi krv nad otom nepoznatom sotonom mojega prijatelja, i ne znajući ko je, upitam ga, pun prezrenjem, a **k o g a** si to ljubio?

Pravo se ljutiš, pravo ju mrziš, ali da si prije premogao u tvom prijateljskom srcu, da te je ljubav prema meni radje uputila na odvraćanje od takova saveza, dok još bijaše vrieme. Ah da te je, a da te nije na one prijateljske žrtve, koje si mi donosio, ustežući se meni za volju od svojih zabava, a sileći se, da se meni za ljubav dugočasiš u našem družtvu. Sad je . . .

Srce mi stalo udarati, da mi prije nego bijaše svršio, izbi na usta rieči: dakle Slavica.

Da brate Slavica, onaj angjelak griešne majke, taj ùpućeni grieh, ah kako se je hinio, vidio si ga, kako bijaše ljubezan, kako nježan. Ona, koja se pred tvojima očima znala pretvarati, kao moj angjeo, koji će me vječno usrećiti, da ti se srce u grudih nad prijateljevom srećom veselilo, ona me nikad ni ljubila nije. Htjela me je u svoje mreže splesti, da ju uzmem, jer joj (kako mi jučer pisa) nije drugi put preostajao oteti se udatbi svojoj s nekim grdim bogatirom, komu svi ljudi vrata zatvaraju.

Stanem se tresti kao šiba i da sakrijem svoj nemir, otrgnem se prijatelju iz zagrljaja, dignem se i nagovorim ga, da podjemo obalom kući, jer se tobože već prilično bio sumrak počeo zemljom spuštati.

Pošavši obore me misli, kako mi je prijatelj mogao svoju ljubav zatajivati, kako mi je mogao premučati što si već i znanci ne zatajivaju, i za čas što me nije najnepravednije mišljenje na nevjeru njegovu obuzelo.

Da ljubav jest blaga strast, dok oko tebe u prvom momentu što si ju stao osjećati lahori kao proljetno povjetarce; blaga je strast dok te osvojena njenim žarom razgrijava te bezbrižan, ne vidiš nikakova oblaka, koji bi ti vedrinu plavetnoga neba smutio; ali kad ga spaziš i sumljajući staneš o njoj mozgati, strah te nad izgubljenim rajem učini nesviestna i postaneš nepravedan, a koji je prema svomu ljubljenomu nepravedan, samu je sebi nepravedan.

Kakva neprijateljska nevjera. Zar se nije uvieke pred menom kazivao veseo u njenom društvu? Nije li uvieke kao bezbrižno diete u svom osjećanju živio, da samo neuko diete, kao što sam ja, ne mogaše razabrati, što osjeća? Da, koji sviet samo iz knjiga misli proučiti, tomu bi trebovalo, da čustva njegova bližnjega budu na čelu naštampana, i bog zna ne bi li mu još i tad na pamet banula sumlja, nije li štamparska pogreška u pismu, kad mu što ne bi u prilog palo. Nijesam li si sam kriv, što mi o tom nikada govorio nije, ne dolazeć mu nikada s drugim govorom nego o knjigah? Pa ako ga držim za nevjeru što mi se tobože zatajivao, nijesam li ja sam nevjera? Nije li moja nesretna nespretnost kriva, što sam mislio da mi svaki na očima ljubav mora čitati, a da sám najočevidnije na njegovim očima čitao nijesam? O! ali ona. Ona mi cvietke štovanja i ljubavi na grudi pribadaše, u družtvu svakim najmanjim povodom meni svoju opreznost svraćaše, na plesu me pred njim odlikova, ruku mi vrućim osjećanjem stiskaše, a njega ljubljaše. A! valja da joj bijaše na misli najednom obojicu u svoje mreže splesti, pa kad joj se prvi lakši izmaknuo, zdvojila je i na meni drugom, težem, da se najednom obojice odrekla.

Sumlja mi se o prijateljevoj ljubavi umirila, gnjev i pohlepna osvetljivost, rad nevjere njene, te vjerne druge izdane ljubavi, stisnuše mi srce; prisiljenim se smiehom ovih desnom rukom prijatelju oko vrata, rekavši, a hvali bogu, brajne, što si se tim njenim zlosretnim spletkam izvinuo. Zar smo se boljemu od nje i nadati mogli: jabuka ne pada daleko od debla, kakav otac takav sin. Ded spripoviedaj mi, kako te je zaplela i kako si se je sretno izbavio. Ded, brajne, bit će ti lakše.

„Zagledali smo se na onom prvom plesu, što ga pri mojem dolasku posjetismo. Pohodismo ju skupa. Doskora me sila ljubavi k njoj pritegnula. Počeh češće dolaziti, počeh svaki dan dolaziti. Duše nam se, tako sam mislio, stopiše i splinuše u jedno, i što godj bih osjećao, što godj bih zaželio, činilo mi se pisano na njenih očiuh i na njenu srcu, na kojem toliko put glavom oslonjen ležah, činilo mi se tu pisano da i ona osjeća, da i ona želi. Nebrojeni su dokazi tobožnje bezkrajne ljubavi, koju mi iskazivaše. Kad godj bih jutrom iz kuće, čekaše me na hodniku i činjaše mi se da čeka sretna blažena, kao jutrnja zora na dolazeće sunce. Gledaše me očima, u kojih mi se žarahu bezbrojni traci beskrajne ljubavi. Svaki mig moga oka s doksata bi razumjela što veli. Što da ti duljim, i sam si vidio, kako me sreća osievaše. Usried te sreće, dodjem, bit će mjesec dana, i zatečem ju samu u kući; čelo namršteno, oči zaplakane. Privinem ju na svoje grudi i cjelovi joj razvedrim namršteno čelo, isušim joj zaplakane oči. Što je dušo, upitam ju drkćući od prevelike slasti njenoga zagrljaja. Suze joj se obore licem i padahu biserne, debele i o desno mi rame oslonjene glave preko otvorenih sniežnih njedarcâ njenih, zavodeći mi oči u vrtao dviu doslje nevidjenih, zlatnih jabuka. U rujnoj magli nesviestne slasti prodrieše mi do šumeća sluha nježni njeni titravi glasi, kao glasi eolske harfe u tišini rumenilom zalazeća sunca ražarene proljetne naravi, „ako ti reknem, dragi, izgubit ću ljubav tvoju, ako ne reknem opet ću ju izgubiti“. „Negovori, rekoh, dušo, o ljubavi, dok te strah još usteže te čuvaš pred ljubovnikom tajne, ne mori me daljnim mukom svojim.“ „Ovo je, Delimire, valja da zadnji čas moje sreće, prevelika je već uzrasla; majka mi brani daljni takav odnošaj s tobom, čini joj se iz tvoga veseloga života u družtvih cieloga grada, da ne misliš sa mnom iskreno, stavlja mi pogodbom žrtvu od tebe, koja će tebi prevelika biti, zahtieva da me u nje isprosiš.“ „U toliko je, dušo, ta žrtva za mene prevelika, što veće sreće ne poznajem, nego dozvolju, da te odsele i pred svietom mogu nazvati svojom“.

Radost i ushit joj razigra krv prieko sniežnih licâ, zažari joj oči najvećom srećom i zadovoljstvom; nagne se nad moje ustne posmjehom, u koji se svi eroti pretvorili, i poljubi me afroditskim nektarom orošenim ustnama, žestinom, koja mi sva čustva zaždi buktećim plamenom — ne vidjeh, ne čuh, nego se najed-

nom osjećah da tonem u beskrajnom uživanju rajske jabuke.

Prodjoše ti nezaboravni časi, kao časi, za njimi nadodjoše časi kajanja, prevarene nade, izdane ljubavi, ti se otežu, kao vjekovi.

Kad nam ne bi slastno uživanje, zamrsivalo bistro razabiranje te nas ne bi zanjurilo da pošljedice vidimo, a ne pitamo za uzrok! Krv mi se umirila, stadoh razmišljati i dodjoh do strašnih mislî.

Zašto joj majka nagli, zašto traži, da je isprosim? Zar im se nijesam dovoljno očitovao, da samo u njoj živem? Boje se, sudeći po mom životu, da se vremenom ne bih pridomislio i pronašao, da nije za me. Pa čemu se toga boje? Kad bi i zbilja do toga uvjerenja došao, zar mogu zahtjevati, da je uzmem?

Tako se najprije počeh bojati, da na me vrebaju, da me kane silom u mrežu zavući, a od bojanja postajaše i postade osvjedočenje.

Ali djevojka. Moguće, da roditelji tako snuju, ali djevojka, što je ona tomu kriva, ne ljubi li me ona, bez ikakove namjere? Hm! istina je nepomična, ona me ima rado, ali nije li joj tu ljubav može biti podnjetila želja za tako zgodnom udajom, kojom joj ne bi nestalo udobnosti života, a postala bi gospojom, da ga može pred svietom i u svietu uživati, česa sada ne može? Bit će, jer da joj to nikad nije na um palo, ne bi se podnipošto mogla odvažiti, da mi reče, česa joj posvema čista ljubav nikad ne bi reći dopuštala.

Ljubav mi je stala računati, i računajući pretvori se od žarke, žestoke krasote u hladnu odrtu račundjiju.

Da najprije mi kćer podmetnuše samu, da me suzama gane, na što se otvorenim, iskrenim govorom sklonuti me osjećahu slabi. Majka se pakostnim smjehom osmjehnu, kad ju u nje prošah, misleći sad te imamo. Djevojka mi postane mrska, njena kuća još mrža, dà, jednom prilikom i odurna.

Sabraše se naime jednom djed njezin i baka i dvoje kopiladi od matere, unidjoh i sad me mati toj sabranoj družini predstavi kao svoga zeta. Stari mi djed, iznemogli glumac, i stara mi baka, iznemogla glumica, puni zadovoljstva pružiše ruku, ladnu od smrtne pakosti njihova veselja, što me jedva jednom ufatiše. Sjednem, kopilad mi se stane vrsti oko noguh i činjah mi se, kao da su u meni kupili jopca, koga će u sviet vodati, da si njime kruh služe.

Sav se smetem od tih groznih slika mojih budućih svatovâ.

Djevojka mi moju smetnju opazi i podsmjehivaše se. Od njezine prijašnje ljubežljivosti i prijaznosti ni traga; tu je bila već iza prvoga moga zamišljenoga posjeta poslije onih nezaboravnih časova, smetnula, i čim me vidjaše više zamišljena, tim postajaše hladnija i hotomice me stavljaše na muke, kazujući se bezbrižna, što joj više tobože nemogu izmaći.

Ne znam više kako, ele znam da se brzo digoh i odoh.

Dodjem u svoju sobu i odlučim sve prekinuti. Sjednem da joj tu odluku pišem. Sva mi se prošlost u tom trenutku stvarala pred očima i sretni časovi naše ljubavi oboriše me mislima, ne činim li krivo, ne sudim li prenaglo? Nije li može biti smieh njihov, smieh iskrena veselja, nije li može biti njena hladnoća posljedica moje zamišljene sumljivosti? Nije li može biti tomu angjelu premoglo srce te videći me, da me ne može usrećiti, toliko me ljubi, da će podnieti i tu žrtvu, te me voli s drugom sretna, nego s njome nesretna viditi.

Napokon se odlučim tako joj pisati, da ne prekinem posvema, nego da se po njezinu odgovoru uvjerim, da li sam se prevario ili nijesam i napišem doslovce, još ga se svakoga spominjem, toliko me mučna razmišljanja stahu: Gospodično! Čini mi se od nekoliko dana, kao da se kajete s prenagljene odluke vaše. Žao bi mi bilo, kad bi mi se ta sumlja pretvorila osvjedočenjem. Izvolite me čim brže vašim odgovorom te moje mučne neizviestnosti izbaviti. U V. 2. kolovoza. Delimir.

Na to pismo ti dobijem odgovor, koji mi svaki daljnji odnošaj zajazi, a u srcu mi se pronevjerena ljubav baca na tu branu, kao kakova silna rieka iz svoga korita silom svrnuta, da ju probije; ali ne da se.

Zamuknu, ja brže dopanem: imaš li to pismo pri sebi.

Izvadi prijatelj pismo i predade mi ga.

Ja ga u sumraku čitah, a on poniknutom glavom uz mene stupaše.

Gospodine!

Valja da ste me barem toliko ljubili, da se spominjete onoga časa, kad Vam imah priliku kazati, da je moja sreća odveć velika uzrasla, da bi joj još dugo obstanka biti moglo. Trebalo je da Vi za moje tolike žrtve, koje Vam vesela donosih, jednu donesete, o kojoj me slutnja ne prevari, da je za Vas prevelika. Vidih da je prevelika, znadoh joj pravedne uzroke, za što je prevelika, i ne bih se žalila, da me nijeste onim Vašim odgovorom, da je za Vas najveća sreća. prevarom doveli, te sam za čas mislila da sam krivo imala, a za tiem opet gorko iskusila da nijesam. Znala sam dobro, da se ovako nesretno djevojče, kćerka u očima svieta tako griešnih roditelja, tako priprosti izvan svieta odgojeni stvor, Vama samo dotle ljubiti može, dok Vam je prosto, da se svietu podičite, kako Vam je pripravna sve žrtvovati, a da će Vas zazebsti, čim dodjete u nepriliku da se za me odlučite. Sretna bih bi bila, kad me to iskustvo ne bi tako sramotne žrtve bilo stalo; medjutim ne znam, nije li po Vas, koji ste muž, još sramotnija. Kad godj Vaše pisamce pročitam uvieke se pitam: nije li smiešno što se u knjigah piše o odlučnosti i iskrenosti muževa prema neodlučivosti i lukavosti ženskoj?

Dakle Vi ste na meni spazili, kao da se kajem s prenagljene odluke svoje? Ha! ha! To je odlučnost, to je iskrenost muževa! Dete primite se za nos i recite, nijeste li svoja čustva meni podmetnuli, ne tražite li, da Vas pomognem i da Vas riešim spona, koji ste preslabi sami riešiti? Evo me! Kad sam Vas već ljubavi premogla, hoću da i u odlučnosti i iskrenosti prema Vam budem jača. Ljubili smo se, kako Vi mene, to sam Vam već rekla, kako ja Vas, to će budućnost kazati. Bila bih znala na čem sam, kad me ne biste bili onako grdno prevarili, i bila bih se zadovoljila, što sam Vas bar ovako razblažila. Prevarom Vašom se za čas cienjah najsretnija pod nebom. Vi dodjoste poslije kako me isprosiste i na licu Vam vidjeh kako se kajete. Kad bi mi bilo do toga stalo, da Vas svakako dobijem, ja bih Vas može biti pričinjenom ljubežljivosti bila sklonula; ali tome bijah preohola. Čim zapazih, da držite sebi nevoljom što me uzimate, meni velikom milosti i srećom, odluka mi bješe stalna, da Vas ne činim nevoljna a sebe poniženu, da mi ljubav Vaša od milostinje potiče. Kad vidjeh, da nemate srca reći što Vam je na srcu, poticah Vas mojom hladnosti na srčanost; a kad Vas još ni to neohrabri, bjeh odlučila, da Vam kažem za uvieke s bogom. U tom mi dodje ovo Vaše pismo i ja Vam velim odrešito s bogom. Bi li Vas zanimalo doznati, što sam nakana učiniti? Zanimalo Vas ili ne, slušajte. Najprije ću Vas razgnieviti. Ja sam Vas gospodine ljubila, ljubila što se igda bolje ljubiti može. Ali već sam prije Vas nekoga ljubila. To Vam je nekakav stari, bradati, sjedi, koštasti čovjek, neizmierno bogat. Taj me je gospodin, Vi znadete da se takovi bogatiri najradje naše bagre djevojaka drže, već prije nekoliko godina prosio, kad sam još jedva udaji dozrjela bila. I ja ne znam, meni se nije pričinio tako gadan, kako drugi ljudi o njem govore. Tako me je blago pozivao u svoje naručje, u kom bih vječan mir i zadovoljstvo uživala — a on ga može i zbilja dati — da bih se mah prvi put bila sklonula za njim poći, kad se ne bi bila osvrtala na mnienje ljudî, kojim je tako oduran. Za njim bijaste Vi moj drugi snubilac i ja se u Vas tako zagledah, da na moga starca i posvema zaboravih, činjaše mi se kao i ostalim oduran. Čim me Vi počeste ostavljati, evo ti — sam bog zna gdje je to doznao — moga starca en plen parade i opeta me snubi. Nije li to vjerna ljubav u toga starca, koji mi toliku sreću može pripraviti; ja ga ostavih i on se mirno ukloni; još ga i ne dozvah, a on se i sam ponudi i ne ljuti se ni najmanje što za Vama kao pabirče dolazi. Nadam se, da se ljutite čitajući moje veselje, al da me tek vidite, kako sam razdragana. Ha! ha, ha.

S bogom moj dragi gospodine Delimire
u V. 3. kolovoza.

Slavica.

Pročitavši svinuh pismo i predah ga prijatelju, hoteći ga utješiti, ali mi i samomu s pronevjerene ljubavi trebovaše utjehe.

Tako idjasmo obalom, Delimir, u kom gnjev već bješe odvrio, mukom, mirnim korakom, desnom u njedrih, lievom izpod ledja podvinutom; ja, u kom istom poče vriti, brundajući i nemirno premićuć noge amo tamo.

Idući tako jedan uz drugoga, nastane već gust mrak.

Kad već izadjosmo iza nekoga gustoga grmlja, da na lievo put V—. podjemo, evo ti nekoliko koračaja pred nami na velikom kamenu lampa i pred njom, njenim doljnim okrajkom pridržano prokvašeno pismo, a iz daljine dolažaše od druma preko polja nekakav čovjek, brzim dugačkim korakom.

Noć je već i sama sobom neprijateljica ljudî, a našemu uzburkanomu srcu bijaše taj prizor u gustu mraku prskajuće lojanice u svetiljki, pod njom okvašeno pismo, mirni šum Drave, kao duboki glas kakova podzemnoga duha, onaj k svjetiljki brzajući čovjek neobična, strašna, zagonetka.

Prispjevši k svjetiljki — bože! kakav nadjosmo grozan, užasan komentar u onom okvašenom pismu k onomu gornjemu, glasilo je ovako. „Sad sam, dragi, u naručju mojega miloga starca, o kojem ti u jučeranjem pismu spominjah. Mislim da se nijesam prevarila, bit će mi u njegovu naručju, kako me uvjeravaše, spokojno i blago. Ako sam ti jučer štogodj besviestna i odveć povriedljiva pisala, oprosti mi; bilo je u strašnom trenutku, kako se odvažih, da tebi a u tebi cielomu svietu moj pošljednji s bogom reknem. Dok sam to još smjerala činjaše mi se lahak posao, ali kad mi je bilo da tu namjeru izvedem, treslo mi se srce i misli; komu da se ne trese u tom trenu! kad sam ga izrekla postala sam mirna, i u tom ti miru velim, da ti posvema praštam. Kako ti ne bih prostila? Moje su okolnosti i samoj meni odviše težke, kako da ne budu drugomu. Medjutim žrtva, koju me moja ljubav prema tebi stajala, stojala me ovoga čina, a bila je odviše velika, da si za nju od tebe ne bih kakovu nagradu izradila. Po što ljubav ne mogoh, odlučih se da te prisilim vječno na me misliti. Mislim, da sam svoju želju postigla. Svomu prijatelju, kojega sam toliko štovala, koliko tebe ljubila (ta tvoj je prijatelj bio) izruči moj pošljednji pozdrav i zahvalnost na njegovoj strpljivosti, koju s menom imaše. Mislila sam, da je krivo činio, što me pošljednje dane, odkako se naša ljubav stala razilaziti, valja da tebi za volju, posvema ostavio, ali vidim da nije, ta tvoj je prijatelj. S bogom

Tvoja Slavica.

Dok mi to pismo pročitasmo nadodje i onaj čovjek, da ga digne, i mi, bijaše nekakav brodar, upadosmo u jedan glas: odkuda to pismo i kamo s njim?

On nas stade homerskom širinom pripoviedanja mučiti ovako:

E vozimo, vidite — pokaza držeći desnom svjetiljku, lievom, u kojoj pismo, na Dravu — na ovoj plavi iz Slavonije jabuke u Kranjsku. Došli smo pod večer amo i privukli plav, da noćimo i da se odmorimo u V—., jer smo danas već prvom zorom bili pošli, a bila je silna žega. Otišli smo malo u grad i vratili se eno u onu oštarijicu. Ja odem da malo prigledam plav, a ona mi nešto naginje na desni kraj i sve se nešto trzma. Odem do desnoga kraja, i bilo šta viditi. Utopljena djevojka bila odielom zapela o splav, i voda ju trgala pa tako se plav trzmala.

A kud ste s djevojkom upadnemo obojica, tresući se od groze.

On nastavi groznim mirom. „E ja, kako vam rekoh, nadjem tu djevojku i poletim odmah u oštarijicu po drugove, da ju izvadimo. Dodjem u sobu i nadjem Franca baš pri vinu, a ostali već tvrdo spavahu, koji na klupi, koji na zemlji.

Ma kud ste s djevojkom zaori Delimir.

E, kako vam rekoh, ja unidjoh u sobu i počnem one iz sna buditi. Teško su se izbudili, znadete nije šala od rana jutra do podvečer u tolikoj žegi veslati.

Ma kud ste s djevojkom, zariče Delimir, spopanuv Kranjca grčevitom rukom za prsa, da mu svjetiljka pala i otišla na hiljadu komada a pušteno se pismo lejinjalo zrakom kao grozna prikaza nepravedno poginule duše pred očima ubojice. Govori kud ste, ne muči nas, tako ti svih muka, koje te čekaju, ako odmah nerekneš.

Ta nijesam po boga ništa zla učinio, eno je tamo u prvoj oštarijici na drumu leži, a ja sam pošao po ovo pismo, koje joj bilo iz džepa ispalo kako je nošasmo i ja ga spravih, da se ne podere.

Još pravo od čuda i straha drkćući Kranjac te izusti pošljednje rieči i mi obojica potekosmo i unidjosmo u onu oštarijicu.

Bože! strahota, koju si dotle u misli stvaramo, stvori se pred oči naše u svoj grozi svojoj. Utopljena Slavica ležaše u odrtoj mokroj odjeći na klupi. Povrh glave prskaše tužno lojanica u tamnoj gustim dimom zastrtoj sobi, a ipak mi bijaše svjetla, kao da je sva u jednom plamenu. A kako da nije bila, kad luč ljepote u njoj ležaše, luč koju ni sama smrt utrnula nije. Munuše mi u misli Šekspirove rieči:

Smrt koja srkà balzam daha tvog
Ljepoti tvojoj naudila ni.
Ne svladanu ljepote resi stieg,
Koj rumen prše s ustna, lica tvog.
Njeg bliedi smrt tu razapela ni.
Slavko ah!
To liepa zašt si još?

Koljena mi se i sama prignuše, padoh joj pred klupu, da ju mrtvu ljubim, ali me grčevita, gvozdena ruka spopanu za rame i izvuče za sobom na drum.

Bila to ruka Delimirova i ne pustila me dok se ne primakosmo gradu, u kojom se rastasmo svaki svojoj kući, ne nazvavši si ni lahke noći.

IX.

Kako bijah kući došao, sruših se obuven i obučen na divan i ležah dvie noći i dan medj njima bez razgovora, bez jela, bez pila, razgovarajuć se tužnim zvukom zvonovâ, koja plakahu sa svih zvonika što im oduzesmo veselje, da sviet vesela u crkvu prizivlju na gledanje pred oltarom klečeća angjela. U plač im se nad izgubljenim veseljem umiešivaše razjaren, strašan tutanj, prizivljući grom i bliesk, da smrvi nepravednike. S njimi se razgovarah a suzama se napajah i hranjah; bilo ih se nakon toliko godina što ne plakah nabralo dosta.

Drugi dan jutrom pošljednji put zatutnješe zvonovi; sprovod se kraj mojih prozora sproveo; zvonovi prestadoše; nema joj više ni tiela na zemlji; primila ga u se, da od njega dobije hranu za ružice, ljubice i ljiljane, oko kojih će joj blagi vjetrici ljuljati dušu, da se opoje nebeskim mirisom.

Dok još mrtvaca znademo na svietu, dok ga još možemo vidjeti, strašnija je bol nego kad ga već zemlja prikrije. Znademo da nam suze ne pomažu, da nam bol ne hasni, ali baš jer ga još vidimo pred sobom, plačemo i bolimo se što nam ga suze i bol ne mogu oživjeti a ipak ga vidimo. Kad ga zemlja prikrije, prikrila nam i taj povod.

Odlahnu mi nešto i dignem se, da se okriepim i k prijatelju podjem.

Nema ga kod kuće, odvezao se nekamo, rekoše mi u izumrloj kući, ljudi, kao živi mrtvaci.

Odem i sprovedem dan ne znam ni sam više kako. Pod večer opet odem k Delimiru.

Idući preko stuba čujem ga u sobi pjevati vesele melodije tužnim glasom, i začudim se i prepanem se nad njegovim pjevanjem u izumrloj kući, jer mi se pričinilo kao labudje pjevanje.

A, brajne, ti si, usklikne i pade mi ljubeći me oko vrata. Već sam zdvajao, da si na me zamrzio, kad te ne vidjeh u tolikoj nevolji u pomoći.

Nijesam na tebe zamrzio, nego na sama sebe, jer sam ju i sam ljubio. Reknem i bacim se u stolicu.

Delimir se stavi pred moju stolicu, uze mi glavu objema rukama i dugo me pronicavim strahom i sažaljenjem razmatraše, pa me na jednom pusti, prošeće se sobom nekoliko puti i počne opet onako pjevati.

Tako bijasmo jedno vrieme u sumraku izumrle kuće, kao u kakovoj groznoj grobnici, kojom se razliegahu Delimirovi tužni glasovi veselih pjesama, kao lelek oživjelih nevidivih duhova. Zvonovi o zdravoj Mariji zatutnješe gradu navještivati, da ju za uvieke zemlja krije.

Groza me obuze stanem se od jeze tresti, da ne znadoh reći nego tresućim glasom dozvah ime „Delimire".

Što je brajne?

Od mene mu nema odgovora.

Pristupi k meni uze me za ruku i spazivši kako se tresem, ode po svieću i užeže ju.

Sjedne mi nasprot u stolicu, prisloni glavu u obje ruke, uprte laktima o koljena i rekne, čuješ ja ću sutra na put.

Prizovem se k sebi i upitam kamo.

„A daleko", odgovori glasom, da mi se stvoriše pred oči predieli smrti u koje kani, te mu odvratim posvema odvažno, „ja ću te pratiti".

On razabra znamen momu glasu i poče se siliti, da me svrati s tih misli.

Ama ne budali brajne, što se vazda strašiš. Pusti te misli. Ne znam volio bih u Italiju, nego u Švajcarsku, ali se strašim vrućine. Kanimo se žalosti, kojom ne ćemo učinjeno prizvati da bude ne učinjeno. Pogriešili smo grozno t. j. ja, ti ne, ti samo žalostno, ali kajem se, uvidjam kako sam pogrješio. Valja da ljudi u tako žalostnih slučajevih čine, kad već ne mogu čin prizvati neučinjen, što je moguće, a da se kane nemogućnosti. Pa šta nam drugo preostaje, nego kajanjem pred bogom i svietom pokazati, da smo proti volji pogriešili, a za uvieke paloj žrtvi u zamjenu ne možemo drugo shodnije učiniti nego ljubav joj svoju vječnu čuvati. Tako Pero — pogladi mi kosu — ja ću baš u Italiju, mislim tamo ću se više rastresti, nego u Švajcarskoj. Švajcarska je negdje divna, ogromna, uzvišena svojim snježnim alpami i zelenimi jezeri, ali momu srcu treba manje ogromnih slika, bolje će mu prijati ljubežljivi, prijazni predieli talijanski, u kojih narav bukti u cvietu izobilja i života svakovrstnih prirodnina. Ti mi dotle možeš ljubav učiniti i poći na moje imanjce i sad u vrieme žetve i berbe prigledati i pripaziti; znaš kako se gospodari, kad nema gospodara. To će ti dobro učiniti u tvojoj žalosti. Ja ću ti još noćas napisati kojekakva pisma, koja će ti trebati i dodji sutra u osam satî. da ti ih predam pa da se oprostimo. A sad hodi idemo na zrak i kamo na večeru.

Odosmo i šetasmo i večerasmo i blagi me prijatelj slatkim razgovorom o svom veselju, koje mu na putu predstoji i o mom blaženstvu, koje ću kao gospodar uživati, umiri i divih mu se kako se u takovoj iskrenoj žalosti, koja mu u očima i glasu stojaše, znao sretno ponieti.

Rastanemo se noću, on me vatreno poljubi i dadem mu rieč, da ću sutra u osam satî doći.

Kad ja tamo, nema ga u kući. Odmah me nešto prozebe, ali se umirim, kad začuh, da nije sam otišao nego s još dvojicom prijatelja.

Unidjem u sobu i razgledjem se po njegovu pisaću stolu. Tu ležaše oveće pismo na mene adresovano i pomislih, to će biti pismo, kojim ću se pred njegovim provizorom na imanju legitimirati, da dolazim kao gospodar na dva mjeseca.

Tako se u žalostnoj i veseloj bezbrižnosti pružim na divan, da ga dočekam.

Jedva ja malo poležah, evo začujem korake. Pridignem se, da mu podjem na susret, vrata se otvore, i grozno kao u onom snu prije godinu dana, visi Delimir rukama oko vrata dvaju prijatelja, probijenim, krvavim prsima.

Položimo ga na divan i nagne očima na mene, umirućim me glasom zapitav: „Jesi li vidio ono pismo na tebe?"

Jesam.

Pruži mi mukom desnicu i nastavi učini mi pošljednju ljubav da ga s mjesta pročitaš i izdahne.

Evo ti pisma, kako sam ti ga dao prepisati, jer ga ne mogu sam više čitati.

Moj jedini brajne Pero!

Moja je nesreća odviše grozna bila da bi ju živ podnositi mogao, odlučih se još u onoj sobi na drumu, u kojoj ležaše, umrieti. Samoubojstvo mi bijaše grozna misao, koja me od toga časa morila, da sam se svaki dan izvažao do šume i kao kakova zvier cijeli dan u njoj ludovao. K tomu me morila strašna misao, da si mi ti moj jedini prijatelju, na mene zamrzio. Obojemu mi bog, videći kako sam proti volji grozno pogriešio, pomogao. Brat me je Slavičin riešio prve groze, pozvav me na častni mejdan; ti si me jučeranjim druge, usrećiv me odkrićem svoje ljubavi prema njoj, što me do neba veseli, jer tako vidim, da će se najvriednije srce ovoga svieta sjećati i mene i nje i naše nesretne ljubavi. Mene zrno pofaliti ne može, kud će tolikoga nesretnika promašiti. Brajne, ne moj povriediti sjenu svoga prijatelja, da pustiš da ti groza s moje smrti srce osvoji i na grozan te čin svede. Razmisli samo trien moj položaj i uvidjet ćeš, da veće nesreće za me od života nema, a veće sreće od smrti, kojoj se, izmiriv se pred bogom jučer u crkvi, povjerih. Žalostan ćeš biti, ali će te u toj pravednoj žalosti najljepše resiti, ako se budeš pričuvao, da nam na svietu uščuvaš našu uspomenu u životu. Uvidjet ćeš zašto sam te tako odvratio da me ne pratiš do polja, na kojem znadoh, da me smrt na svojih kolih s podpregnutimi vilovitimi vranci čeka; bojao sam se da u svojenju ne zapriečiš, što bi po me najveća nesreća bila, kad bi mi zapriečio. Ovo sam ti u privitku dodao moju oporuku, kojom te imenujem baštinikom mojega imetka. Poskrbi se da budem

do Slavice pokopan i dodji s njenom majkom i braćom, koju ti srcu preporučati ne trebam, često na naš grob, na razgovor. S bogom

Tvoj Delimir.

Bogati liepi drug, hrana svoga prijatelja, milko cieloga svieta leži kraj svoje ljube na hranu i milje crvlju. Siromašni, nesretni drug, kivan na cieli sviet, stoji često sa Slavičinom majkom i djecom ove a još češće sam bogat na njihovu grobu. Ah da mu je biti siroče, kakovo je prije bio! *

*** Molim neka si svaki izvoli na str. 589 red. 27 i sl. ovako nadopuniti: Da su me štovali i žalili ujedno, bili bi me ljubili; mu kad im bijah uzrok da me štuju, zaboraviše me žaliti, kada da me žale, zaboraviše me štovati i tako im ostade štovanje hladno, sažaljivanje povriedljivo.**

POUKA.

O spavanju.

Zdravoslovna razpravica. Napisao dr. I. Dežman.

Kakogod svaki mekanički ustroj radeć ne samo što silu gubi, već se i sam troši, tako i ustroji u čovječjem tielu gube djelovanjem i silu i česti se njihove troše, a taj se potrošak, ako ima ustroj dalje raditi, mora naravno nadoknaditi i to se kod čovjeka primjernim hranjenjem obavlja. To pako biva za vrieme, kad ustroj od radnje počiva pomoći krvi, koja kroz njega teče i iz koje se u dotičnom orudju tako zvana hraniva tekućina utaloži i time novu snagu za dalnju radnju orudju podaje. Moglo bi se primjetiti, da ima u našem tielu ustroja, koji neprestano rade i to bi bili oni ustroji, koji pretvaraju jelo i život uzdržavaju, dakle ustroji kojimi se kolanje krvi, disanje i probavljanje obavlja. Nego ta njihova neprestana radnja je samo prividna, jer i kod njih ima počinka, akoprem je isti veoma kratak, al ipak dostatan, da se ono, što se za vrieme djelovanja potroši, odmah nadoknadi. Drugčje je pako sa onim ustrojem, koji tako zvane duševne djelatnosti (mislenje, ćutenje, hotjenje) posreduje, a taj je ustroj mozak. Mozak nema kako prije navedeni ustroji kratke počinke, nego ga uviek ćutila, a osobito oko i uho napinju i zato dodje do toga, da njegova djelatnost malakše i napokon se sasvim obustavi. Stanje, u kojem se iznemogli mozak, trošenjem mozkovnine, uslied sveudiljne djelatnosti njegove za vrieme bdijenja nalazi, zove se s p a v a n j e, i za vrieme spavanja (pomoću krvi, koja kroz mozak teče) nadoknadi se potrošena mozkovnina. Spavaju dakle samo oni stvorovi, koji mozak imaju. Tako n. p. ljudi, živine, ribe, gušteri.

Njekoji naravoslovci upotrebljuju doduše i rieč spavanje kad o bilinah govore. Njihovo obamiranje u zimi i počivanje kad listaju prispodabljaju oni sa snom. Kad biline bdiju, onda razšire svoje lišće i okrenu površinu istoga prema svjetlu, kod toga sisaju ugljičnu kiselinu i izdišu kisik; kad počivaju onda sisaju kisik, a lišće nastoji zauzeti onakvo stanje, kakvo je imalo, kad je još sasvim mlado i ne razvito bilo. Biline probudjuje svjetlo, zato ih možeš i usred noći umjetnim svjetlom n. p. sviećom probuditi. Ima pako i takovih bilina, koje noćju svoje lišće, osobito pako cvieće otvore, kao što ima i živina, koje osobito noćju bdiju.

Mislim da bi i suvišno bilo nabrajati i dokazivati bitne razlike izmed spavanja u čovjeka i počinka u biline, jer ih svaki na prvi mah uviditi može. Netreba nam dakle ni dirati u onu izreku: spavati mogu samo stvorovi, koji mozak imaju.

Kako već gore rekosmo nadoknadjuje se spavanjem potrošena mozkovnina. Bez spavanja nemožeš dakle nikako nadomiestiti potrošak mozkovnine i ako ikojemu ustroju treba shodnoga izmjenjanja radnje i počinka, uz primjerno hranjenje krvi, da uzdrži i jača svoju snagu, to ga sigurno mozku treba, koj predstoji duševnoj djelatnosti i koj poradi savršenije gradje kod čovjeka, istoga daleko nad živinom podiže.

Često biva da mozak i kod spavanja ne počiva sasvim i to onda, kad s a n j a m o. I sanjanjem se troši nješto malo mozkovnine i zato se neće nigda čovjek, koj mnogo i živahno sanja onako snom okriepiti, kao onaj, koj nesanjajuć mirno spava. Predmete sanjam podaje uviek pamet i slike, koje ti se u sanji prikažu, nisu drugo nego one, koje su već jednom tvoja ćutila negdje uhvatila bila i koje su se po tom u mozak utisle, te se sad u sanji poredjene, il neporedjene sastave i tim se više, manje naravne, nenaravne, il zamršene klapnje stvaraju. Zato i neće n. p. onaj, koj se je sliep rodio moći sanjati o gledanju, kao što ni gluhoniem o slušanju.

Samo se kaže da mogu i živine sanjati i to po raznom razvitku njihova mozka.

Prije spavanja bude čovjek obično p o s p a n i to poradi toga, što duhovna, ćutna i mišična djelatnost u njem već malakše, te bude čovjek mlitav, umoran, zieva i proteže se, a pred očima mu se prikazuju nejasne, maglovite slike, radi česa i često oči tare.

Pospanim te čini takodjer jednakost gibanja jednoga predmeta, u koj upreš svoje oči, ili jednakost u duševnoj kakvoj radnji. Tako ćeš pospanim biti, ako motriš dulje vremena n. p. talasanje klasja na polju, okretanje vjetrnice,

il ako slušaš šum, il jednako kapanje vode, šuštenje lišća, jednozvučnu i davno poznatu glasbu. Iz toga uzroka čini te i dugočasnost pospanim.

Kako hotična djelatnost gibanja utrne, zaklope se oči, tielo se pokunji, glava se nakloni, dolnja se vilica spusti, ćutila otupe i neznan te svlada. — Ustroji u čovječjem tielu, na koje čovječja volja nikakva upliva nema, neprestanu, kako već napomenusmo u snu raditi, nu ipak njihova se radnja uspori. Tako će srdce mirnije kucati, disanje bude sporije i dublje, crievo se polaganije miče, te se po tom i probav uspori.

Da ćutila u snu sasvim ne otupe možemo iz toga uviditi, što spavajući bude nemiran, il se probudi, ako ga zovneš, il takneš, il pustiš, da mu svjetlo naglo na lice padne. Mlinar će spavati kod štropotanja mlina, a probuditi će se, čim mu mlin stane. Isto tako će kočijaš na kolih spavajući probuditi se, ako mu konji stanu.

Znakovi zdravoga spavanja jesu: da te san uhvati uslied dužje djelatnosti duha, ćutila i hotičnih kretala; da tielo za vrieme istoga sasvim mirno bude i u nikakvom nenaravnom, prisiljenom položaju ne leži; da bude disanje mirno i jednako; bìlo nješto sporije, koža mehka i ponješto vlažna; da se san neprekine i da ne bude spojen sanjami, il nehotičnimi kretanji; da otupe ćutila, osobito sluh i napokon da se san poslje primjerena trajanja sam od sebe sa čustvom okriepe izgubi.

Ljudi, koji prekomjerno bdiju budu razdražljivi, ćutila im oslabe i po tom nagiblju na krčeve, i na poremećenje duha; nadalje bude kolanje krvi i disanje pospješeno, pretvor se naglije obavlja, često budu takvi ljudi grozničavi i nemogu napokon nikako ni spavati. Uza to im sveobće hranjenje trpi, stanu se sušiti, nagiblju na sušicu i često joj i podlegnu. Takvi ljudi misle, ako svaki dan n. p. dva sata manje spavaju da će tim ona dva sata za radnju dobiti i tako uzmimo u 40 godina 20.000 sati prištediti, dakle razmjerno tri godine više živiti, al se očevidno varaju, jer ih sila, bistrina, zdravlje tim prije izdaju, čim su se više potrebitomu spavanju otimali. Tako je n. p. Chatterton, glasoviti englezki pjesnik, spavao samo njekoliko sati i napokon se otrovao; Mirabeau lego bi često u jedan sat poslie pol noći i naredio, da ga u dva probude, i umro je naglo (za pet dana) uslied prevelikoga duševnoga i tjelesnoga napora; Schiller pjevao je u svojih najboljih godinah većinom u noći i umro od sušice.

Prekomjernim spavanjem uspori se, radi nestadka kretanja i krepčjega disanja, pretvor u tielu, oksidacija krvi biva manja, tim se prenapune krvî osobito splave (Blutleiter) u glavi, probavila se pokvare, krv biva vodenija, nadalje biva čovjek trom, neljubi mu se duševna radnja, ćutila mu otupe, te bude napokon i sam tupoglav. Radi prenapunjenja krvi u glavi nagiblju takvi ljudi na kaplju. Leži pako u naravi samoj, da prekomjerno spavanje neće nigda toliko škoditi, koliko prekomjerno bdijenje.

Čim manja životna snaga, tim je veća potreba spavati, zato se n. p. novorodjenče i ne probudi nego da sisa. Djeca trebati će 10—16 sati na dan da spavaju. Iz toga će uzroka i ženske, stariji i slabiji ljudi više morati spavati. U obće se pako može reći, da je odraslomu zdravomu čovjeku dosta na dan 7—8 sati mirna spavanja. Glasoviti filozof Kant veli: tko više od sedam sati spava, taj čini krevet svoj gnjezdom bolesti. Medjutim će slabokrvni i razdražljivi ljudi dobro učiniti, ako i dulje spavaju.

U svem mora zdrav čovjek paziti na to, da ga na veče težka tromnost uhvati, koja probudjuje pravu želju za počinkom. Tko toga ne poćuti nego bi mogo, da se malo sili i dalje bditi, taj nije kroz dan dostatno radio i neka budućega dana marljiviji bude. Ako se pako čovjek danju odviše duševno il tjelesno napinje onda će mu spavanje biti nemirno i neugodnimi sanjami prekinuto. Isto se tako sbiva onomu, koj kroz dan odviše ljenčari.

Potreba spavanja pokazuje se više puta pod takvimi okolnosti, gdje bi joj se čovjek najmanje nadao, tako n. p. kod zločinaca u noći prije smaknuća, kod vojnika prije bitke itd. Za Napoleona prvoga pako znamo, da je nakon bitke kod Asperna, prve izgubljene bitke iza 17 dobljenih, 36 sati neprekidno spavao.

Nitko zdrav bio mlad, ili star nesmije nikakvih umjetnih sredstva rabiti, da zaspi. Najškodljiva su pako omamljajuća sredstva n. p. opium, ili žestine, jer ne samo što ćeš ih duljim rabljenjem sve više trebati i tim sve više se trovati, nego budeš na posljedku njima razdražen tako, da ćeš sve to manje moći spavati. Isto je tako škodno. ako se duhandžije priuče, prije nego li legnu, lulu, ili smotku izpušiti.

Škodna je i zla navada u krevetu čitati. Upravo ono, čemu se narav protivi, postizava se time: svjetlo, napinjanje oka, probudjivanje pojmova, čustva i fantazije. Nekoji misle čitanjem unaprediti san, pa zato i čitaju, ali umorenje čitanjem u krevetu nije drugo, nego razdraživanje mozka, koje se kasnije izvrne u glavobolju, ćutljivost oka, tupost, sjetu itd.

Kad je najshodnije leći? Njekoji učenjaci vele, da je u noći samo zato bolje spavati, jer se uslied sveobćega mira neprekida tako san i jer sve, što mozak umiruje, san unapredjuje. Većina njih pako traži druge uzroke i veli, da mozak počiva normalno najbolje i okrepljuje se najjače za vrieme, kad se sunce primiče polnoćnoj točki. Time bi čovjek na njekakve zemne (tellurne) zakone bio vezan. Stvor, komu je svjetlo i dan dosudjen i kojega mozak za svoje

životne djelatnosti podraženja sa strane svjetla treba i kojega ustroj svjetla, oko, poznate pojmove većega bića najjasnije i rajraznije shvaća, takvi stvor mora danju bditi, a noćju spavati. Legni zato obično u $10^{1}/_{2}$ sati, da uzmogneš do 11 sati usnuti i u 6 u jutro ustati, jer dvije ure prije i oko polnoći više okriepe, nego li šest sati po danu.

Ne legni u krevet, ako si osobito razdražen i odma iza kako si silno duh svoj i tielo svoje napinjao, jer ćeš nemirno spavati i težko sanjati. Isto tako nesmješ leći odmah iza večere, u obće sa punim želudcem, kad isti počimlje probavljati, jer u kulturnoga čovjeka nije glavna stvar želudac i mišice, već živci i mozak, a živci u takvoga čovjeka su naravno mnogo više podražljivi nego li u naravnika (Naturmensch), pa će u kulturnoga čovjeka i najmanja neprobav ili nadam djelovati na ćutljive živce trbuha, a po njih na hrbtenjaču i mozak, zato nelegni nigda prije nego li je prva probav u želudcu minula, dakle dva sata iza jela. Što narod kaže, da te mora sisa, nije ništa drugo nego upliv jela i probavljanja na san. Pazi za to i na to da na večer malo jedeš i ono šta jedeš, da bude probavljivo. Ne legni pako ni gladan, ni žedan, jer glad i žedja podražuju živce, a po njih i mozak, osobito pako kod podražljivih ljudi.

Kako se u jutro probudiš, odmah skoči iz kreveta. Bditi i ležati u krevetu nije zato dobro, jer krv navaljuje prema glavi i rodilam i jer je to i jedno i drugo u svojih posljedicah zdravlju škodljivo.

Nije pako dosta kako često i kako dugo spavaš, nego i gdje i kako spavaš.

L o ž n i c a budi prostrana, visoka, umjerno topla (+12° R), mirna, daleko od vlažnih i vonjajućih miesta. Žalibože opaža se većinom, da obitelji svoje najljepše sobe prazne drže t. j. rabe ih za doćeke, za družtva, doćim si za spavanje kojekakve sobe, il alkovene izaberu. Ložnica se mora svaki dan čistiti i vjetriti, u njoj nesmije biti nikakva cvieća, jer cvieće izhlapljuje ugljičnu kiselinu, koja je zdravlju škodljiva. Isto tako gledaj, da ti ne bude ložnica živahnom zelenom bojom bojadisana, jer je u toj boji mnogo otrova, naime sičana (arsenika). Dobra ložnica nesmije pako ni sasvim biela, okrečena biti, il svietle tapete na stienah imati. Ložnice bivaju često pretrpane ljudmi, dà i živinom, što nije nikako zdravo. Pravilo je da u prostranoj sobi najviše tri osobe spavaju.

K r e v e t nesmije prekratak, niti zastorî sakrit biti, jer mu se tim bolji zrak otimlje. Postavi u sobi krevet tako, da onaj, koj u njem leži ne gleda na prozor. Radi čistoće imao bi krevet iz željeza biti. Krevet ima zastupati odjelo, po tom dakle sve, što odjelo ostavlja hladno, mora i krevet ne pokrivati. Zato nebi smio krevet odviše grijati glave, vrata ni prsiju. Najbolje je ležati na dušeku od voge (Seegras, Zostera maritima). Imućniji mogu na strunjači (Rosshaarmatratze) ležati, pod koju mogu prazan dušek na poskoke (Springfedermatratze) podmetnuti. Uzglavje budi od konjske strune. Pokrivati se je najbolje pamučnim poplunom. Naravno je, da ćeš radi čistoće strunjaču plahtom, a uzglavje i poplun navlakami pokriti. Na perju spavati veoma je škodljivo jer perje privlaći vodenu paru i njom kojekakve tvari, koje se u zračnoj vlagi nalaze, pa kad se perje tjelesnom vrućinom spavajućega ugrije, obkoliti će ga para, koja je takvimi tvari napunjena, koje su zdravlju veoma škodne. Perje prenosi iz toga uzroka i bolesti od jednoga na drugoga. Mehkoća perja i ugodnost u njem ležati zavedu čovjeka, da i dulje spava i kad se probudi i dalje još u njem leži, što ima phyzičnih i moralnih zlih posljedica.

Ležati ćeš tako u krevetu, da sve hotične mišice počivaju, dakle gledati ćeš, da ti tielo zauzme sliku rimskoga slova S. Bolje je ležati na desnoj strani, da bude srdce prostrije i da jetra ne pritišću želudca. Glava mora nješto višje ležati od ostaloga tiela, a i čitavo tielo moralo bi nagnuto biti za 15—20°.

Ako ikako toplota dopušta drži ruke iznad popluna i gledaj, da ti se već na to i djeca priuče. — Odjeća budi čim jednostavnija: glava gola, noge bose. Škodljivo je i to ako u jednom krevetu dvije osobe spavaju, osobito djeca s roditelji, mladji sa starijimi, jer se stariji jačaju na štetu mladjih, koji budu krozato slabi u živcih i mišicah, bliedi i suhi.

Budi nam dopušteno još koju o s p a v a n j u i z a o b j e d a progovoriti. Spavanje iza objeda uzeli su jedni žestoko braniti, a drugi upravo tako žestoko kuditi. Branitelji njegovi vele: pogledajde živinu, koja, što se probavljanja tiče u istinu nije nerazumnija od čovjeka i koja za zbilja znade, što joj koristi — pogledajte domaću živinu kako mirno ležeć probavlja, a nije li napršče zaspalo odmah, poslje što se mlieka napilo? I sama narav, vele nadalje branitelji, napućuje nas na to, što poslie jela budemo više puta tako tromi i pospani, da se jedva svladati možemo. Branitelji su nadalje na živini i pokuse pravili. Nahranili su oni lovačke pse iste gradje jednakom hranom, pa jedne su pustili mirno probavljati, druge su okolo vodali, a treće su tjerali. Kad su ih zatim sve poklali i njihove želudce ogledali vidili su, da su oni psi, što su spavali liepo već probavili bili, dočim su oni, što su bježali jedva probavljati počeli.

Ja sam već gore iztaknuo razliku izmed kulturnoga čovjeka i naravnika i držim, da ako je čovjek tjelesno, il duševno čitavo jutro radio, onda će mu i koristno biti iza objeda malo prospati, jer će se za oto vrieme mozak okriepiti, tielo opočinuti i moći će tako u drugoj polovici dana opet svoj posao bodar i snažan

nastaviti. Nu većinom je spavanje iza objeda puka navada i udobnost, te mnogi i spavaju iz dugoga časa, il tromosti, jer su odviše se najeli. Takvim će spavanje iza objeda jedva od koristi biti, al će zato biti koristno osobito ćutljivim, koji već za umjerenim jelom slabu probavnu groznicu oćute. U svakom slučaju mora čovjek pol, a najviše jedan sat spavati i to najbolje na divanu. Bilo bi pako mnogo naravnije za dopušteno spavanje o podne, da se prije objeda spava, jer bi takvi san mnogo više okriepio i jer nebi pretrpanjem želudca tako otromio.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

IV.

U čem sastoji zagonetni pojav zviezda-repatica?

K ovomu, što smo do sada zagonetljiva o zviezdah-padalicah kazali, dodati nam je razpravu sasvim drugih zagonetaka, što su nam jih do najnovijega vremena zviezde repatice zadavale.

Pa nije li to prava zagonetka: izgled jim skroz različit od ostalih tjelesa; nagli jim dolazak i izčeznuće; tumaranje u predielih, gdje se inače nebeski putnici nepojavljuju; mienjanje podobe i bacanje repa preko zamašnih dielova nebeskoga prostora! Sve je to prije preporoda znanosti dokazom bilo, da su repatice strane uživačice medju zviezdami-obhodnicami. Bilo je dakle sasvim naravno, zašto su ljudi za dobe vladajućega praznovjerja, gdje su repatice sudbinom ljudskom odlučivati imale, ovim izvanrednim nebeskim gostom prišivale zadaću, kano da imadu takodjer izvanredne dogodjaje navieštati!

Znanost je napokon ovu predsudu odstranila ali razvezati jošte nije mogla čvora, kojim je nutarnja jim narav zavezana bila, dapače broj ovakvih čvorova do najnovijih dana nagomilao se razvojem same ove znanosti. Slušajte, pa sudite sami, nije li tomu tako!

Zviezdoslovcu Halley-u pošlo je prvomu za rukom repaticam proračunati tječaj (pût). Od toga doba pošlo je malo po malo za rukom, te se je moglo napried ukazati, kada će koja repatica nahrupiti, kada li izčeznuti. Od toga doba znade se, da su repatice podvrgnute zakonom tako zvane sveobće teže, i da oko sunca u jednokratnom ili ponavljajućem se obticanju obilaze u stazah, koje su računom pronadjene. Ali razlikosti njihovih udaljenosti i odtuda izvirućega obticanja oko sunca koli je znamenito! Imade jih, koje u tri godine, a opet drugih, koje istom u više od deset tisuća godina jednom oko sunca obidju! Dočim zviezde-obhodnice skoro u jednoj te istoj ravnini oko sunca obtiču, dolaze zviezde-repatice iz svih nebeskih strana presiecajući staze obhodnicam pod svakim mogućim kutom! Dočim se nadalje sve obhodnice u stazah okreću, koje su samo malo od kružnice različite, kreću se repatice u stazah, koje se veoma od kružnice razlikuju te su dosta putî staze jim tako protegnute, da je promjer duljine od promjera širine na tisuće putî veći. Napokon, dočim ukupne obhodnice od zapada k iztoku oko sunca obtiču, obilaze repatice u svih pravcih, dakle i u protivnom, oko sunca. — Sve ovo dovelo je zviezdoslovce dobro davno na sasvim naravnu no svakako dvojbenu misao, kano da su repatice nepozvani gosti u sunčanom sustavu, podvrgnute ravno obćemu zakonu privlačnosti ali nespadajuće u stalan i veoma pravilan red i poredanje sunčanoga sustava.

Uza sve to nije se moglo oteti doista znamenitomu nalazu, po kojem je broj repatica na tisuće puta veći od broja obhodnica, pa se uslied toga do smiešnoga no zaista naravnoga zaključka došlo, da su ti tako imenovani nepozvani gosti stavni članovi u sunčanom sustavu, dočim se pravi članovi t. j. obhodnice samo u neznatnom broju ondje nalaze.

Ali uz ove zagonetke o tječaju i pretežnoj većini zviezda-repatica ostala je na podpuno riešenje zagonetka o njihovoj vanskoj podobi i njihovu nutarnjem t. j. bitnom sustavu.

Dočim su naime pojedine repatice tako sićušne, da jih se prigodom njihova najbližega primaknuća k zemlji niti pomoćju najoštrijih perspektiva opaziti nemože, imade opet drugih, koje su u savezu sa svojim repom preko četrdeset milijuna milja u duljinu otegnute, uslied čega prostor zauzimlju, koji bi izmedju sunca i zemlje u dvoje stao. Rep repatičin izvrgnut je toli nagloj promieni, da se kroz samo nekoliko dana pred očima motritelja promienjuje. Rep se otezava, čim se repatica suncu približava, a skraćiva, čim se ona od sunca udaljiva. Mislilo se, da jih uzdišuća se toplina sunčana raztanjuje, ali se uz to nadalo, da će se mnoga jošte ina zagonetka riešiti dati, kad bi se uzelo, da sunce samo na jezgru repatičnu privlačno djeluje, dočim ostali njezin dio od sebe odbija. Ali g. 1823. pokazala se repatica, kojom su ove predmnieve pale. Ona je imala dva repa, od kojih jedan prema suncu okrenut, drugi od njega odkrenut bijaše. Kasnije bivalo je repatica sa još više repova, protežućih se pružasto na razne strane. Napokon pokazalo je pobližje iztraživanje, da odvraćanje repova od sunca u obće nestoji, nego da tî repovi većinom izmedju ovoga pravca i staze padaju, kojom je repatica netom prošla.

Jošte se više moralo čuditi, kada se opazilo, da su najzamašnije i najkrupnije repatice tako neznatne tvari, da uslied toga niti najmanje privlačnosti na ostala nebeska tjelesa neimadu, mimo kojih prolaze. — Repatica od g. 1770. naime, o kojoj ćemo kasnije više toga čudnovita čuti, prošla je zaista prieko mjesečnih staza obhodnice Jupitrove, pa ipak nije time

ni najmanje promiene u okretanju njezinom proizvela. Poslje toga došla je ista repatica tako u bližinu naše zemlje, da je jedva šest puta od nje tako udaljena bila, kano što se pratilac njezin, naime mjesec, od nje udaljen nalazi. Kad bi napomenuta repatica zbilja kakvu privlačnost ili što je svejedno kakvu tvar poput tvari naše zemlje imala, bila bi ona okretanje zemlje oko sunca na toliko promieniti morala, da bi duljina dana za tri ure narasti imala; pa ipak ta promiena niti za dva časka nije veća ispala, odakle se sa svom sigurnošću doznalo, da ista repatica niti za pettisućni dio toliko tvari neima, koliko jê naša zemlja ima. — Ina opažanja pokazala su nadalje, da je g. 1834. naša zemlja kroz rep neke repatice proći morala, pa uza sve to nije ova na onoj ma kakov upliv proizvela bud što se privlačnosti, plime ili osieke, bud promjene u uzduhu itd. tiče.

Pa ako je sve to zaista čudnovato i zagonetljivo bilo, jošte zagonetljiviji bijaše pojav o podpunoj prozračnosti repatica. Kroz jezgru ili glavu vidi se naime isto tako svaka stajačica u nepromienjenom svjetlu kano i kroz rep, dapače kroz repatice niti se sunčana zraka ne lama, što bi moralo biti, kad bi one barem iz samih prozračnih plinova sastojale. —

Jednom rieči: čim se više tječaj repatica razuzlavao te odposlje Halley-a zakoni njihovih staza točnije poznavali, tim se je o pravom njihovom biću manje znavalo, dà razvojem sáme znanosti postajala je ta zagonetka sve zagonetljivijom.

Prvi povod ovomu dala je opet napomenuta repatica od g. 1770., koja je imala pokazati, na ko li nesigurnom temelju svi doondašnji zakoni o repatičnih stazah stajahu.

Ta repatica naime nahrupi iznenada i prouzroči ne malu smetnju u tadanjem učenom svietu. Polag tobože čvrsto stojećih računa imala je ona za vrieme obticanja svojega oka sunca rok od $5\frac{1}{2}$ god. U ono doba nije se znalo za repatice tako kratkotrajna obticanja pa to već bilo je dovoljno, da u čudo metne tadanje učenjake; ali u tome bijaše jošte veća zagonetka, kako se tâ repatica usljed svoje velike bližine prema zemlji i lagahne svoje vidljivosti, usljed čega ju svatko prije lasno odkriti mogao, ipak nikada prije opaziti nije mogla. Malo je trebalo, te su stali misliti, nebi li taj gost kakvo nebesko novorodjenče bilo, koje se prvi put na putovanje dalo. Ali ipak odlučiše počekati jošte njezin povratak, da se vidi, u koliko računi valjaju. Pošto je pako računanje pokazalo, da se ovaj povratak ima sbiti na najnezgodnijem mjestu, da repatica naime ima zajedno sa suncem izaći i nad obzorom nevidjena ostati: stisnuše opet s pleći, odgodivši svoju znatiželju na sliedeći povratak, koji bi po novom računu noćju nad obzorom pasti te usljed toga svakomu vidljiv biti imao. Ali sve čekanje i računanje bijaše zahman: tražili, računali! ali repatica nedodje! Tada se odlučiše na izjavu, da je netom opaženo novorodjenče opet u vječni grob leglo.

Na ponos znanosti imala se ipak ova zagonetka i to na sjajan način riešiti! Opetovna opažanja pokazahu, da se s ovom repaticom pravo čudo sbijalo. Ona je naime g. 1765. iz daleke nebeske daljine nahrupila, obhodnici Jupitrovoj veoma blizu došla, koja ju u njezinom letu tako uznemirila bješe, da je morala drugim pravcem teći, u kojem je u roku od $5\frac{1}{2}$ god. sunce obići imala. Ali na ovom novom putu dodje ona g. 1776. iznovice skoro na isto mjesto, gdje no ju Jupiter onako liepo bio počastio. No pošto isti Jupiter u 11 god. jednom svoju stazu prevali, pade ona nakon toga vremena i opet u negve silnoga toga gospodara, usljed čega morade i opet na to pristati, te ju je Jupiter njekamo šuknuo, opredieliv joj stazu, kojom iduć neće se moći vidu naših očiju ukazati.

Ali mi velimo samo neće moći! No to valja samo u toliko, u koliko joj se možda i treći put nebude dogodilo, da nedobije novi kakov odstražac, koji će joj novu kakvu stazu namaknuti Za ovaj pako slučaj vojuje nesamo mogućnost, nego, kako ćemo to u članku o uplivu obhodnica na repatice vidjeti, takodjer velika vjerojatnost.

Zagonetka dakle o repatici od g. 1770. za sada je sretno riešena. No riešenje ovo proteže se samo na njezin tječaj. Što se pako nutarnje njezine naravi tiče, postala je zagonetka zagonetljivijom. Radi toga nadaje se pitanje: koja je zadaća repaticam u okupu sunčanoga sustava, kad jim sudbina od zviezda-obhodnica toli očito zavisi?

Na ove zagonetke starije dobe nanizuju se njeke druge, što novije, što najnovije dobe, te smo odlučili i š njimi pred vriedne čitatelje izići.

SITNICE.

— U ovom se listu više puti piše ob uzgoju ženskoga naraštaja, pa se je moglo očekivati, da ćemo drage volje prihvatiti priliku, koju nam dadoše prvi izpiti na višoj djevojačkoj učioni u Zagrebu, da progovorimo o dosadašnjem nastojanju oko više obuke hrvatskih djevojaka. Toga do sada nemogosmo učiniti, jer su nam želje prevelike, a uspjeh onoga nastojanja premalen, pa bi se moglo misliti, da smo nepravedni prama zavodu, koj je istom osnovan. Medjutim se je o tom i s druge

strane rieč povela, pa možebiti i nehotice kazalo, da se u sadašnjih okolnostih uzalud mučimo nekakvom neosnovanom nadom, da će se u nas obuka ženske mladeži primaknuti zahtjevom novoga vremena. Uzalud čitamo prekrasna izviešća o sjajnom uspjehu tudjih zavoda, uzalud željkujemo, da toga bude i u nas: mi kao da smo obsudjeni na glupost. Mjesto razprâva o dosadašnjem rádu i o zadatku za budućnost, čitamo u domaćih listovih prepirku, izpremješanu duhovnim siromaštvom, prostotom i surovošću. Smiluj se Bože narodu, koj je prisiljen kćeri svoje povjeriti učionam, o kojih se smije pisati, kako se piše o naših!

— U Lipskoj izlazi novi časopis pod naslovom „Ungarische Revue“ u kojem ugarski učenjaci hoće da dokažu tudjemu svietu, da se u Ugarskoj znanosti sve to više razvijaju. U prvom svezku toga časopisa ima prirodoslovnih članaka od M. v. Hantken-a, Hazlinskoga, Trivaldskoga, koji su, sudeć ih po imenu, slabi Magjari. Lud. Kubinyi opisuje u ovelikom članku narodno-gospodarsko stanje Ugarske, njezinu štatistiku, narodnosti, ratarstvo i produkciju, duhovnu kulturu i znanstvene zavode. Ova je slika ponajviše tužna i žalostna. Uz plodnu zemlju ima u Ugarskoj dosta siromaštva, jer neima radinih i marljivih obrtnika i trgovaca; plemstvo čini sedmi dio pučanstva, a ono smatra radnju sramotnom; prosvjeta je pučka vrlo slaba; bogato je gotovo samo popovstvo.

— U Gradcu je izašao spis o reformi gimnazija austrijskih od dra. W. Kaulicha, docenta filozofije na gradačkom sveučilištu. Pisac dokazuje obilnimi dokazi, da gimnazijska obuka, kakova je dan danas u austrijskoj monarkiji, nemože zadovoljeti zahtjevom sveučilištnim. Bogoslovni fakulteti tuže se, da abiturienti tako slabo znadu latinski, da nemogu, kako bi valjalo, slušati predavanja bogoslovnih i štilistička vještina da je u njih vrlo slaba, te im se mora najprije predavati teorija štila, a istom onda mogu se uputiti, kako se grade prodike i govori; profesori glavnih bogoslovnih predmeta, dogmatike naime i morala, tuže se napokon, da je filozofička obrazovanost gimnazijalaca gotovo nikakova. Istim načinom tuže se i profesori pravoslovnoga fakulteta; prigovaraju svojim djakom napose, da neimaju filozofičkih pojmova, a latinski da tako slabo umiju, da jedva jedvice prevode pandekte i pojedina mjesta iz „corpus jurisa“. Liečnički fakultet netuži se toliko, koliko drugi, al tim više fakultet filozofički. Profesori filologije moraju otvarati pripravne tečaje, samostalni latinski sastavak nemože se od današnjih abiturienta nikako zahtievati; znanost logike i psihologije spala je izpod nule a profesori matematike moraju dapače elementarnu matematiku predavati, jer se i to zanemaruje na gimnazijah.

— Francezki jezik postaje i nam Hrvatom sve to potrebitijim, a našoj se mladeži često daje prilika, da ga nauči; nu i takova nauka mora da ostane krnjasta bez književne pripomoći i vježbanja. U nas ne samo što neima po izbor francezkih knjiga, već neima ni dovoljnoga znanja o francezkom knjižtvu; zato nam je drago, što možemo preporučiti naukoželjnoj mladeži ovu knjigu: La littérature française depuis la formation de la langue jusqu' à nos jours. Lectures choisies par le lieutenant-colonel Staaff. Tome I, troisième édition. Tome II, deuxième édition. Pariz, librairie académique de Didier et Co. 1869.

Ova knjiga nije pisana za Franceze, a opet je u Francezkoj veliku pozornost probudila, te je ćak nagradom odlikovana i napokon medju školske knjige francezkoga carevića uvrštena.

Iz starije literature, od god. 842 do 1600, priobćuju se 54 primjera. Zatim sliedi doba od god. 1600 do 1715, od postanka klasičkoga knjižtva pa do smrti Ljudevita XIV. Tu ima primiera iz 40 pisaca u prozi i 42 pjesnika. Ovaj prvi dio svršuje se knjižtvom do revolucije; svršetak je najobilniji u tom dielu. U drugom dielu priobćuju se primjeri iz pisaca, koji su pisali iza revolucije, a već ih neima živih. Godinom 1830. razdieljeni su na dvoje; s one strane ih ima 84 pisca u prozi i 66 pjesnika, s ove pako 92 pjesnika i 67 pisaca u prozi. Sam ovaj drugi dio ima do 900 strana.

Odgovori uredničtva.

G. J. B. u K. Na vaše posljednje pismo dobit ćete pismeni odgovor.

Poziv na predplatu.

Ovim se brojem svršuje treća ćetvrt, a početkom listopada nastupa „Viencu“ posljednja četvrt prvoga tečaja i otvara se nova predplata na ovaj jedini hrvatski zabavno-poučni list.

Izlazit će „Vienac“ i nadalje svakoga tjedna u dosadašnjem vidu s odabranim sadržajem i uz dosadašnju cienu

na godinu za domaće 6 for.; za vanjske 7 for.
na pô godine za domaće 3 for.; za vanjske 3 for. 50 nov.
na tri mjeseca za domaće 1 for. 50 nov.; za vanjske 1 for. 75 nov.

Predplata neka se šalje „administraciji Vienca“, knjižari Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 37. U ZAGREBU DNE 2. LISTOPADA 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Branimir.

Pripoviedka. Napisao Ivan Zahar.

II.

— Ako i nemogu probitačnom nazvati smionost vašu, dopustite bar, da vam se divim.

— Vi govorite uviek o smionosti, gdje bi trebalo da istaknete vještinu moju. Na ovu sam više ponosan, nego li na smionost.

— Nebiva to iz principa, nego od slučaja, moj ljubezni Odranski. Ova izjava neka u vas učvrsti uvjerenje o vašoj vrstnoći.

— Hvala vam, grofe.

— Kad vas gledam, gdje dolazite u krugove nam protivne i imate povjerenje, pa tako mi sve saznamo, štogod se tamo radi: onda uvidjam, da su amfibije najspretnije životinjice. Umjeti živit u vodi i na kopnu, kretati se u dva različita kruga: to je boga mi krasno. No razlika je izmedju vas i amfibije . . .

— I velika razlika . . . ja sam dušom i tielom vam privržen, a tamo se zaletavam samo kadkada, i nikad iz privrženosti.

— Ja vam vjerujem.

Ovakov se razgovor vodio u dvorištu prostrane dvorane gornjega grada u Zagrebu. Ovamo bi se sgrtali privrženici jedne stranke, koja . . . No bog joj griehe prostio. Zvala se ta dvorana „magjarski kazino“. Sve dvorište, zapareno omamnom duhom vina i ljutih jelâ, bijaše mnogo nalik onakovoj prostoriji, kakvu je Isukrst u oprieku stavio prema svojoj crkvi. I danas razlieva se tamo vino i rakija po stolovih, za kojimi sjede ljudi, više žedni i gladni, nego li željni razgovora. No krike i vike ima zato dosta; a koji poviest te dvorane poznaju, tvrde, da takve živahnosti, odrješite pouzdanosti nije još ovdje bilo . . . Posred dvorišta šeću dvie osobe i vode razgovor, one su i izrekle već spomenute rieči. Čitaoci upoznavaju u jednoj Josipa Odranskoga, drugi svojim se glasom odaje, jer isti taj glas čuo se u noći, na ulici, i s njim se čuo glas istoga Odranskoga. Grof Padavić — tako se zvala ta druga osoba — dolazio je u ovu dvoranu vrlo često, ovdje bio jedan od prvaka, prednjačio, velikovao . . . mislite li, kako se prednjači duhom, umom, vrlinami? Ne, premda je u grofa bilo dosta izobraženja, uma, duha, on tih svojstva nije iznosio na vidjelo. Pače znao bi — o gorke sudbine! — protivno pokazivati. Dà, on se prilagodjivao mjestu i ljudem . . . ima li veće žrtve? Ipak su se njemu divili i klanjali. Čim li je on prednjačio? Prednjačio je novcem, svojom velikom darežljivosti, svojom brigom, da nikada neponestane ugodna lastovanja. Svoje ime promienio je nedavno u „Pádáfy“, a to mu je neizmjerno podiglo ugled.

Dostojanstvenim korakom šeće grof s Odranskim i slabo sluša viku i kliku gostiju, lupanje čaša i tanjura. Tim većom pozornosti vodi razgovor s Odranskim. Do mala stane sa svojim pratiocem: na desno s jednoga kuta prodire vika glasnija od sve ostale.

— To je norija! Zmislili su nove hrvatske kralje! Krešimir, Zvonimir baš su fina imena! tako je vikao jedan.

— To nesme biti! odazove se drugi.

— Našu veru rado bi zatreti!

— I naše pravice!

— Hrvatski govoriti više neznaju!

— I jezik nam kvare!

— Al smo jim zato naplatili . . . ha, ha, ha!

— Još to nije dosta! . . . Vivat konštitucija!

— Vivat! . . . Pijte, plemenita braća! Ima ga dosta!

S druge strane čula se malo urednija rasprava. Kraj oširoka stola sjede dva bradata čovjeka i glasno raspravljaju.

— Kralj Koloman, govoraše prvi, ipak je najslavniji kralj ugarski.

— Varaš se: njegov otac Atila još je slavniji, jer cieli sviet je drhtao pred njim i zvao ga „bič božji“. Kad se je pokazao u Francuzkoj, pokorno je pred njega došao cesar Ludvik XVI., da mu učini vizitu. Dakle . . .

— Nije tako, susjede: Ludvik je živio nekoliko stotina godina kašnje.

— Da, da, malo kašnje; al zato je Atila bio već star, a Ludvik mlad . . . Za malo prekine govornik i svrne razgovor na drugi predmet.

— Magjari bi rado, govoraše on, da plemenitaši dobiju veće pravice.

— To je ono, za što se oni bore.

— Po drugih zemljah djelaju se telegrafi i željezne ceste: toga Magjari neće, šta je toga treba?

— Da bi se taki po cielom svietu razbubnjalo, što se pri nas radi — zar je to potrebno?

— I zato bog i sveta pravica dati će jim pomoć proti svim tim spletkarijam!

Ovim načinom nastavljao se, vodio i dovršivao razgovor. Živahna klika postajaše sve to veća. Neumorne sile istrošiti se nemogu, kad svaki čas odlaze stari, a dolaze novi gosti. Naravno, da se nije govorilo posve ovim jezikom. No pred vas donositi prave, naravne glasove tih ljudi, tko da se usudi? K tomu ne jezik, no misli glavna su stvar.

A grof Padavić mirno se razgovarao s Odranskim, odieljen od ostalih gostiju. Grof mu pripoviedaše dogodjaje posljednjih dneva, a on bi nestrpljivo grizkao ustnice: bilo mu nešto na srcu, i jedva se doželio svršetka grofova pripoviedanja.

— Kad bih znao, preuzme napokon Odranski, da će se moja želja uslišati tamo, gdje je sile i moći ispuniti ju . . .

— Ako vam ja mogu pomoći, biti će mi drago; da čujem vašu želju.

— Bilo bi u interesu svih nas, jer ja sve svoje sile posvećujem našoj stvari, a ovako živiti nemogu.

— O takoj li se važnosti radi?

— Jest, grofe . . . Čini mi se, da sam vam već spomenuo neku djevojčicu . . . Ona, čini se, gori za ljutoga našega protivnika Branimira.

— Onoga, koji je ranjen i očekuje se konac njegova života?

— Dà, onoga, koji tu prekrasnu dušu samo ucviliti, no usrećiti nemože.

— Zašto se vi nezauzmete?

— Nije mi dosele pravo sreća poslužila, jer mi je na putu stojao Branimir.

— No sada njega ćete se riešiti. Što vam još smeta?

— Jest, donekle imate pravo; no bilo bi još uviek moguće, da prekrasna Melina nehtjedne razumjeti prave sreće. Srce neračuna ni nepita, al zato računa razum. Na razum treba djelovati: to je bilo od uvieke moje načelo.

— Što dakle mislite raditi?

— Vlastelić, otac Meline, znam ja, velik je dužnik vaš. Vi kao baštinik svoga otca nasliedili ste sve obveze, koje su drugi imali prema njemu. Medju ovimi ima i gospodin Vlastelić dobrani dio.

— Upravo nedavno pregledao sam svoje poslove i razabrao, da mi Vlastelić duguje više hiljada forinta. — Zašto vi to spominjete?

— Melina prekomjerno ljubi svoje roditelje, i u ime te ljubavi nebi ona sigurno žalila nikakve žrtve. Kad bi vi uzeli utjeravati dug od Vlastelića, koji naravno neće vam moći isplatiti, i kad bi mu zaprietili, da ćete mu dati prodati svu imovinu: sva bi obitelj uzdrhtala. Onda bih morao doći ja i obećati, da ću gospodina Vlastelića izbaviti, ako mi gospodična Melina dade svoju ruku; a vi, gospodine grofe, trebalo bi da mi tuj pomognete.

— Da mu u to ime oprostim dug? upita Padavić, oštro pogledajuć Odranskoga.

— S neke strane... ako pravo uzmemo... prozbori Odranski, i lisičji pogled zaperi mu se u grofove oči . . . no dosta je samo odgoditi rok plaćanja na dugo vrieme.

— Vrlo krasno! vaša je mreža mudro prepletena, i nedvojim, da će u nju upasti krasna vaša Melina. Evo ja pristajem — i grof mu pruži ruku.

— Velika vam hvala, grofe! klikne zadovoljan Odranski i prihvati mu ruku.

— No za ovu uslugu ja drugu od vas tražim.

— Uviek me nalazite spremna, vršiti vašu volju.

— Spremite se dakle na put, jer ćete mi odnieti dva pisma u Peštu.

— U Peštu, grofe? Kada?

— Još danas morate otići.

— Tako daleko! a neodem li još danas k Vlasteliću, mogu mi se rasplinuti sve osnove u prah i ništa. Smilujte mi se, grofe! No ja vam mogu naći pouzdanu osobu . . .

— Meni je pravo, samo još danas mora krenuti iz Zagreba. A i vi odlazite još danas?

— Evo hrlim na krilih! S bogom!

I Odranski poleti iz dvorišta, viekom šumećega istim žamorom i zaparena istom duhom. Malo zatim grof Padavić pregleda redove stolova, kako vojskovodja pregledava vojsku svoju, naruči nove zaire, i izadje van.

III.

Na čudo liečnika, na radost prijatelja Branimir se počeo oporavljati. Nije ga više napadala vrućica, nije bulaznio, već govorio uredno, razgovarao dosta dugo, prem da još nije prevalio onaj štadij, preko koga oprezni liečnici nemaju više straha — ako u obće u njih straha ima. Omiljele misli, drage osnove iznovice stupe u pročelje duhu Branimirovu, on

jih ponimaše jasno, razvijaše bujno, s velikim žarom, kao prije za svoga mlada vjekovanja.

Brez i sjenke zlobe, taštine il koristoljublja odavao bi se on bratskomu drugovanju. Može li se duša nazvati cvietom, koji od prirode nosi pečat svoje osobitosti boje i mirisa, u Branimira bijaše takov cviet biel bielinom čistoće, mirisav mirisom svake vrline. Pitom i krotak vrlo je ljubio umjetnosti. Bijaše on iz vrsti onih ljudi, koji sami samcati mogu poći u kazalište, u operu i gledati ovaj posebni sviet fantazije ljudske. Drugi toga učiniti nemogu: uza nje treba uviek da bude neki slušalac, komu mogu svakim časom, iza svakoga akorda il arije šaputati „krasno, prekrasno, divno!“ tobož da pokažu svoj oštri smisao za krasotu. U istinu čini se, oni neosjećaju milja umjetnosti. I sam bi znao Branimir baviti se glasbom: umio je svirati gusle. Kol rado slušahu njega, kad bi u užem krugu druževna sastanka mamio iz mrtve žice romorne glasove, mamio onim svojim nebesnim mirom, u kojem uredno i po volji navraćaše struju glasova sad ovim, sad onim pravcem, sada potihano, a sad opet bučno, da jih svojim načinom ulije u dušu slušalaca.

Strukovne vještine u njega žalibože nije bilo. No što zovu obično strukovnu vještinu? Tko se jednom stvari zanima, makar i slabo, al u druge nedira, njega zovu strukovnjakom. Takovim strukovnjakom bijaše Branimir u više stvari, no o takovoj vještini nije ovdje govor, već se razumjeva vještina, kojom netko svoj predmet znade do najtanjih sitnica, o njem je vrstan suditi makar i nova stvar došla na dnevni red, suditi ponimanjem duha, koji se razlieva, gospoduje u dotičnoj znanosti. Proučio je Branimir poviest filozofije; znao bi zanimivo razlagati princip vatre, vode, a vjerovao je u princip vječne harmonije u svemiru. Al obični, praktički život svakim danom na površinu svojih valova iznosi veliki nesklad poštenja i nepoštenja, rieči i djela, rodoljublja i izdajstva . . . Sigurno to ste opazili, pozorni čitaoci! . . . U poviesti, pravu, poeziji Branimir nebijaše zabludjeli putnik; on mogaše čitati djela tih struka, a koli rado jih je čitao! Najviše hvatahu se njegova bića pokretne misli, koje su onda kipile u prsah Europe, i zakucale na zatvorena vrata Hrvatske. U tih mislih Branimir je živio, za nje trpio... Vrata se otvore: no eto, kakva struja danas šumi u toj nevoljnoj sobici!

Rodio se Branimir u nekom selu blizu Zagreba. Roditelji mu obradjivahu svoju djedinsku zemlju; svu privredu upotrebljavahu na odgojenje svoga sina. Umru nedavno, iste godine oba, ostaviv liep dvorac svomu sinu i nešto zemlje. Branimiru ima sada 26 godina. On je svoje imanje dao u zakup i preselio se u Zagreb. Koga od mladjih ljudi u ono doba nije vuklo srce u Zagreb? Ovdje je živio umjereno, prema svomu umjerenomu imetku; čitao, prenosio ideje iz knjiga, iz svoga duha u onaj krug privrženika narodnoga pokreta, koji se rojio oko njega.

A rado bi se oko njega sakupljali. Bijaše u njega osobita kriepost, neprezirati nikoga, ne zabacivati ničijega savjeta; radje ga nadopunjivati, ispravljati, nego li naprečac odbijati. I tako slušajući pozorno svačije mnenje, stekao je pouzdanje svačije. Osoba i mnenje u uzkom su savezu: tko štuje mnenje, osobu štuje. Što znamo, to jesmo; osoba naša jest naše znanje; znanje smo mi.

I danas kod Branimira sastalo se družtvance, u kojem naravno Radovan i Pavao; svi su dobre volje, jer jih raduje, što se zdravlje prijatelja jim na bolje okreće. Snuju, razgovaraju, pravdaju se, od jedne misli skačuć na drugu, kao mlada ptica od grančice na grančicu. No kako ona brez osnove prosjeca zrak slabašnimi krili, tek da si izvježba krila, tako i tu bez stalne, gvozdene osnove prokipljuju misli, nazori, čustva. Sada se čuo glas pojedinca, sada je sva hrpa udarila u živahnu kliku, iz koje najviše prodirao bi glas Pavla. Za jedan trenutak prestane klika, i tiho bijaše kao u grobu: govorio je Branimir.

— Misao nikad neumre, govoraše on, obuzdati se neda, niti uništiti. Kao što sva priroda nije ino van odsjev njezina bića, tako ona u svom životu uviek si stvara tielo, zatvara se unj, pomalja se na vidiku tjelesnih očiju . . . Da, uviek ona ima oružja.

— Neće nikada više nestati narodnih misli! kričaše Pavao. Progonite ju, udarajte, ona će sve dalje ići, kako no sve širim biva gvoždje na nakovalu . . .

— Mnogi ljudi, nastavi Branimir, upiru se, trče gromom u ruci, udaraju — i koliko nevinih uz to trpiti mora! — pa kada misle, sada smo uništili za uviek nepovoljne nam ideje: eto, oni su uništili tielo, no misao ispline na drugom kraju na površinu!

— I ne samo da tako biva s idejami kod jednoga naroda, nego one prelaze i od naroda na drugi narod. Eto vam francezke revolucije, koja je bacila u Europu žarku luč: jednakost pred zakonom. Svi življi svieta sada više neutrnu te luči. Zašto da velikašu drugi sud sudi nego kmetu; zašto da onaj podpada pod druge zakone, a ovaj pod druge? Treba samo znati pojam osobe i priznati ju, i onda sama od sebe dolazi jednakost pred zakonom. Kako da do toga nisu ljudi došli u srednjem vieku?... Meni se tako mili onaj filozof, koji je toli krasno razvio pojam osobe!

— Osobna sloboda i jednakost! tako ja naviek vičem, oglasi se jedan iz družtva.

— A ja neprestajem ponavljati, doda drugi, da je i država jedna osoba, sastavljena od skupa svih svojih članova. Zato treba da bude hr-

vatska kraljevina slobodna i jednaka glede prava drugim, a ne podvržena.

— Hotio sam vam kazati, prihvati Branimir, da se neimamo bojati za budućnost svoje domovine. Ako nas je sada zadesila takova sudbina, i trpiti moramo . . . nebudimo poraženi. Mi smo tielo novoga duha . . .

Za malo prekine, uzdahne: zabolile su ga rane. Zaklopi oči, pane u krevetu. Preko njegova lica, mirna i spokojna, mahne angjeo bielinom svojom: tako se činio svet taj bolestnik. A drugovi njegovi bijahu puni ovoga utiska. Krasne li ugode gledati mučenika! . . .

Nepotraja dugo, Branimir opet otvori oči, sjedne i kao da mu ništa nije bilo nastavi razgovarati.

— Vidim ožaren istok našega neba, reče on, jer gledam, gdje se bistri sviest osobnosti. Kada pojedini ljudi upoznadu, da su udo u tielu naroda, rame, na kojem počiva velika sgrada domovine, neće više biti besvjestno orudje, no živo, samostalno biće s razborom i voljom.

— Pa to već sada biva! klikne veselo jedan iz družtva.

— Nema toga jošte. No duh vremena trga lance sredovječnosti, koji pucaju polagano. Uzmite na primjer običnu rieč seljaka, kada se radi o javnih poslovih: „kako gospoda narede onako će biti“. Takvoga uvjerenja morati će nestati, ili mi nećemo imati svjestnih i revnih državljana.

— Čini mi se, primieti Radovan, da ne bi smjela u javnih poslovih vladati oprieka gospode i seljaka, nego sloga, jedinost državljana.

— Ovu oprieku može izgladiti srednji stališ, koji kod nas nije razvijen, odvrati Branimir. On ponizuje što je previsoko, povisuje što je prenizko . . .

Branimir umukne, zamisli se, i tiho bijaše u sobi. Za kratko vrieme uzme on:

— Samo kad bi u nas aristokracija shvatila svoj položaj prema novomu duhu vremena. No ja se bojim . . .

— Zar nije, uzme Radovan, da kad bi istina bilo, da iz jednoga čovjeka duh prelazi u drugoga, onda bi duh negdašnje hrvatske aristokracije morao se opažati u današnjoj.

— Meni se vrlo ljubi teorija o prelazu duhova, prihvati jedan iz družtva. Jer samo po tom dade se protumačiti, zašto ima u jednoga čovjeka više talenta, u drugoga manje. Čiji duh već duže putuje po svietu i u raznih tjelesih živi, tim više dobije iskustva, pa je darovitiji. A napokon iskustvo najviše vriedi.

I sada se svrne razgovor na „prelaz duhova.“ Tužne li slike naše nesustavnosti! . . . Uzmu se razvijati teorije, započme umovanje, pripoviedanje, a sve se završi opazkom, da je vani „liepo vrieme.“ Drugovi se razidju; kod Branimira ostade jedini Radovan. Dugo su šutila oba iza kako je soba ostala prazna. Branimira zaokupiše misli: vidilo se, da mu je ugodno misliti, i napokon sve se prelilo u neizreciv uzdah.

— Znaš li, da me je osvojila vruća želja? progovori Branimir.

— Za kim? upita ga Radovan.

— Mislim na nju.

— Na Melinu?

— Na nju mislim. Kada mi pred očima nikne slika njezina, zatomiti će svaku zlu misao . . . Bog zna, da li ona već znade . . .

— Ona će se žalostiti.

— Je li otišao Odranski?

— Čini mi se, da jest. No znaš li, što Pavao o njem govori? Veli, da se ti neoprezno u njega uzdaješ.

— Pavao je zloslutan. Odranski je poznat u kući Vlastelića; Melina je veoma skromna, s drugim nebi mogla tako pouzdano razgovarati: zato sam njega umolio, da podje k njoj, da ju utješi.

— Nadajmo se, da ćeš doskora ti ozdraviti i poći k njoj.

— Misliš li doskora? upita Branimir bolnim glasom.

Oj, šetati po ružičnjaku ljubavi, pak postati sapet okovom trudnoga nezdravlja: tko nije požalio ovoga Tantala!

Kada je nadošla večer, oprosti se Radovan sa svojim prijateljem.

(Dalje sliedi.)

Zrinjski.

10.

Ženitba Zrinjskova.

Kaže čudo sviet u Ozlju gradu:
Ima ondje ljepota djevojka,
Tanka vam je kano i šibljika,
Visoka je kano omorika,
U obrazu biela i rumena,
Kano da je do podne uzrasla,
Prema tihom suncu proljetnome;
Kosa joj je kita ibrišima,
Oči su joj dva kamena draga,
Trepavice krila lastavice;
Kad govori, kan da golub guče,
Kad se smije, kan da biser sije,
Kad se njine, od nje sunce sine;
Mamila bi sa neba oblake,
Kamo nebi sa zemlje junake.
Četimice prosci dolazili,
Četimice skrbnik ih odvraća,

Ovako im sladko govoreći:
Još joj nisu prsti za prstenje,
Ni bijelo lice za ljubljenje,
Niti znade na čem žito raste,
Na čem žito, na čem rujno vino,
Niti znade, šta je mužka glava.
Pročulo se po Hrvatskoj zemlji:
Gizdava je liepa Katarina,
Svakom momku znade manu naći.
No da vidiš čuda iznenada,
Jedno jutro, u svetu nedjelju,
Poranio bane Zrinoviću,
I namjera njega namjerila
Na hrvatska dva sokola siva,
Na Oršića i na Draškovića,
I gospoda bana upitala:
Kamo bane tako ti urani?
A gospodi bane odvratio:
Braćo moja, da vam pravo kažem,
Zaputih se danas Ozlju gradu,
Da ja vidim mladu Katarinu,
Je li liepa, koliko ju kažu,
Jel gizdava, koliko ju kude,
Je li za me ljepota djevojka.
Na to njemu Drašković prihvati:
Ljepota je prema tebi bane,
Prema tebi, prema domu tvomu,
A i momi nije za te krivo,
Bez riječi dobit ćeš djevojku,
Nit je prosi, nit jabuke podaj,
Već ti kupi kićene svatove,
Pak ti idi Ozlju po djevojku.
Al će na to Oršić pridodati:
Svietli bane, da ti pravo kažem,
Nješto zuji svijet oko Ozlja,
Da je neda Gusić nijednomu,
Jer je kani sebi odgojiti.
Na to njemu bane odvratio:
Sramota je na putu se vratit,
I kad sreća tako udesila,
Budite mi danas pratioci.
Al mu Oršić na to progovori:
Ti si bane sjajan i ugledan,
Al ti pratnja ružno odgovara,
Skreni za čas momu Slavetiću,
Da se ondje bane opremimo,
Da sramote tebi ne činimo.
Tako oni došli Slavetiću,
Skoči Oršić, skoči Draškoviću,
Da opreme sebe i konjice.
Meće na se junak Draškoviću,
Meće na se tananu košulju,
Do pojasa od čistoga zlata,
Od pojasa od bijele svile,
Po košulji tri tanke dječerme,
Pak dolamu s trideset putaca,
Po dolami toke sakovane,
A na noge crvene čakšire,
A na bedro sablju okovanu,
I svrh svega bielu kabanicu,
Još na glavu kalpak i čelenke,
Pa izvede ata iz potaje,
Skrletom ga do zemlje pokrio,
Suhim zlatom skrlet popunio,
A biserom grivu prepletao,
Šimšir sedlo srebrom okovao,
Na oblučje udri kamen dragi.
I eto ti Oršića viteza,
U kakvom li gospodskom odjelu!
Na plećih mu zelena dolama,
Od kadive, izvezena zlatom,
Na dolami toke suha zlata,
Na vitezu čizme i čakšire,
Čizme su mu srebrom okovane,
A čakšire od plave kadive,
Na junaku kalpak biele svile,
Za kalpakom od srebra čelenka,
O njoj zlatnih trista trepetljika,
Gizdava mu izvedoše vranca,
Vrana konja, brate, bez biljege,
A na njemu čultan do koljena,
Čisti skrlet zlatom izvezeni,
Zlatne kite biju po kopitih,
Zauzdan je uzdom pozlaćenom,
Sedlo mu je i srebro i zlato,
O oblučju gospodsko oružje:
S jedne strane sablja okovana,
S druge strane šestoper pozlaćen.
Posjedoše konje vitezovi,
Njima ide u susrete bane.
Ja kakav je, ljepši bit nemože!
Udri na se dibu i kadivu,
Ponositu čohu sajaliju,
Što od vode čoha crvenija,
A od sunca čoha rumenija,
A na glavu kalpak i čelenku,
U čelenki dva kamena draga,
Oko vrata kolajna od zlata,
I svijetlo pripaso oružje,
Koje malo u junaka naći.
Jaše konja bane od mejdana,
Ja takvoga u svijetu nema!
Na čelu mu jarko sunce sija,
A na grlu sjajna mjesečina,
Na sapima zviezdica Danica,
Kad ga igra zgledati se ne da.
Udje bane med one viteze,
I uzeše Ozlju putovati.
Da je tebi okom pogledati,
Ono troje hrvatskih viteza,
Ciknula bi hrvatska ti duša,
I poraslo srdce od radosti,
Jer kako su sva trojica sjajna,
Ne treba im sunca, ni mjeseca,
Da putuju šumom najtamnijom.
Tako oni Ozlju dojezdiše,
Dodje pred nje Turanski Gusiću,
I stade se svijat i ulibat,
I ovako banu progovori:
Svietli bane od tri kraljevine!
Ljepšeg dana meni još ne svanu,
Što je danas uz pohode tvoje.
Na to njemu bane odvratio:
Oj Gusiću, da ti pravo kažem,

Dodjoh prosit liepu Katarinu.
Protrnulo srdce u Gusića,
Stade bana tako odvraćati:
Još joj nisu prsti za prstenje,
Ni bijelo lice za ljubljenje.
Al se njemu ino ne mogaše,
Već morade poći po djevojku.
Kad djevojku mome opremile,
Pred bana ju Gusiću izvede.
Zasjala se od nje sva odaja,
Ko u sunce da je obučena,
A mjesecom sjajnim opasana,
I zviezdama sitnim zapučena,
A veoma prikladna je dieva,
Kano da ju gora porodila,
I u zelen listak povijala,
I jutrnja rosica dojila,
I lahorac od gore šikao.
Kad ju vidi bane Zrinoviću,
Zakuca mu srdce za prsima,
I nebeskim zasja oko sjajom,
I on dievi tako prožubori:
Oj djevojko, plava peruniko,
Bosiljak se od mirisa daje,
Jabuka se od milosti daje,
A prsten se daje po zakonu.
Što bi rekla liepa Katarino,
Kad bi tvomu ja skrbniku kazo,
Da ti nosim od zlata viticu?
Djevojka je nikom poniknula,
I u crnu zemlju pogledala,
U obraze krvca udarila,
Kan da su se ruže razcvjetale,
Guknu dieva kano golubica:
Šta bi tebi, prvo mi gledanje,
Kad me skrbnik neda nijednomu,
Jer on hoće da za njega podjem,
A ja volim do smrti robovat,
I mučiti muke svakojake,
I družit se s gujam i jakrepî,
Neg li poći za krvnika otog,
Koj se meni nudi i nameće,
A brata mi sirotu Stjepana
U tamnici drži zatvorena,
Da nemože sa mnom se sastati,
Da ga šaljem hrvatskoj gospodi,
Što držahu s mojim otcem bratstvo,
Da me kako oslobodit dodju.
Kad to čuo Turanski Gusiću,
Za život se griešni pobojao,
I uskoči jadan iz odaje.
Za njim skoče dva banova druga,
Osta bane s liepom Katarinom,
I ban njojzi tako prozborio:
Katarino, srdce iz njedara!
Neboj mi se Turanskog Gusića;
Kunem ti se svačim na svijetu,
Ako podješ za me Katarino,
Ja ću tebe iz grada izvesti,
I u banske povesti dvorove,
Da ja dielim s tobom banovinu.
Kad to čula liepa Katarina,
Zatitra joj srdce za njedrima,
Suza joj se na oku ukaza,
Stade majku i tajka pominjat,
I banu će iz tiha zakazat:
Oslobod me bane robovanja,
Tako tebi junačtva tvojega!
Na to bane desnicu joj primi,
I prstenjak njojzi prstenova,
I ovako djevojci zakaza:
Evo dievo, slobodna si sade,
Jer si odsad hrvatska banica.
Dieva njemu na uzdarje dade,
Dade kitu ubrana cvijeća,
I kad bane cvieće razmotrio,
Djevojci je tako prozborio:
Ja kakvoga meni cvieća dade!
Miloduha, da se milujemo,
Ljubičicu, da te svagda ljubim,
Bosioka, da t' ne smećem s oka
I vjera ti moja tvrda dievo,
Ja ću tebe rado poslušati.
I on uze za ručicu dievu,
I izvede mladu iz odaje.
Eto njima u susrete idu
Mladi Stjepko s banovom družinom.
Tjerajući vezana Gusića.
Kad to vidi ljepota djevojka,
Pane bratu oko tanka grla,
Kano svila oko kite smilja,
I kako se s njime izljubila,
Ona banu tako progovori:
Prvu bane, ja te molbu molim,
Ne moj joj se sada ogluhnuti:
Daj Gusiću, da se ja osvetim.
Ban joj molbu otu ne uzkrati,
I djevojka Gusiću pristupi,
I rieši mu spone na rukama,
I ovako njemu progovori:
Gledaj samo dugo da poživiš,
Nebil' boga svetog namolio,
Nebi li ti griehe okajao.
Tade reče bane Zzinoviću:
Družbo moja, evo ti banice,
I evo nam mladoga djevera.
Premi konje crkvi da idemo,
Što je ljubav danas sastavila,
Da bi crkva do vieka složila.

Génij u varošici.

(Pisaò Jean Mace.)

I.

Sišao jednom Génij s neba nakan, da bude ljudem koristan. Došav u neku varošicu, sve ga je uglednije liepo primilo, jer je imao dovolje preporučnica.

Odmah prvoga dana prirediše njemu u slavu sjajnu čast, za koje on bez oklievanja začeo pripoviedati o ljubavi i počitanju, što si ga moraju ljudi uzajamno izkazivati; o njihovoj jednakosti pred bogom, koj svaku družtvenu razliku i nejednakost uništuje — razumieva se, u očiju razumnjâka — nadalje tumačio je strpljivost što ju treba imati s pogrješkami i pokluzicami, ljudem kao prirodjenimi, jer se i najveći krivci nekazne baš uviek jednako; napokon je govorio i o sreći, što će jednom zavladati svietom, kadno se ljudi slože u tom: da su si braća.

Pustili su ga govoriti slobodno i po volji mu, a domaćina bi kadikada glavom poklimavao i podvikivao: „Tako valja, to je dobro!

Kad je ustao od stola, sve ga je sprovadjalo do vrâta uz najjasniji dokaz prijateljstva, a dobričina Génij, sav uzhićen, ode veselo svojim putem.

Nuto, nuto! ovdje ima u istinu dobrih ljudi, prosbori sam sebom. Kako vidim, nije mi upravo tako težak posao, kako mi se prije pričinjalo.

Medjutim se družtvo razgovaralo o tom vanrednom gostu, koj je eno s neba došao.

I sbilja, reći će tanahna i nježna gospodjica, modrih očiju, punih slasti i miline — sbilja, nije moguće ljepše i bolje govoriti. Što sam živa, nisam čula govora, koj bi me bio tako ganuo.

Na to primakne rtašca svojih ružičastih usnîca kristalovu žmuljiću, lieru naličnu, te obuzne kapljicu šampanjskoga vinca.

Taj dobričina Génij — na to će njezin suprug — krupna to i ugojena mužetina sa zlatnima naočalima, — dobričina Génij ima ponešto osebitih svojih misli. Netreba baš sve upravo onako uzeti, kako on veli.

II.

Sav razigran s radosti, što mu je pošlo sve dobro za rukom, uputi se naš Génij sutradan k nekomu odvjetniku, za kojega imadjaše takodjer cielu hrpu preporuka i mahomice nagnuo sboriti o milom si jučerašnjem predmetu. Odvjetnik, sgrabiv mu obadvie ruke, srdačno jih stisne i što najživahnije preuzme mu rieč:

Ta to su ona ista načela, za koja sam se borio čitavoga svoga života, za koja sam žrtvovao časti, položaj svoj i toliko propustio sgoda, u kojih sam mogao zaslužiti novaca, — ne, nisam upravo htjeo —; to je ono, što treba svagdje i vazda propoviedati i u čem svaki pošten otac mora djecu si obučavati, što istinski prijatelji čovječanstva . . .

Ova fraza trajaše cielih još pet minuta, a jer se vazda jedno te isto ponavljalo, zadovoljimo se početkom.

Sbilja, nastavi govornik, čim se bio ponešta odmorio, — jučer vas je bila puna naša varošica. Saznao sam i to, gdje ste objedvali. Da vam baš u brk reknem kano prijatelj: Zlo se namjeriste; s takovimi ljudmi nevalja se družiti.

Ali, uvjeravam vas, reče Génij, činilo mi se, da oni ljudi imaju najplemenitijih namjera.

Zlo jih poznate, odgovori odvjetnik, kiselo se nasmjehnuv. To su vam sami nitkovići, vjerujte mi. Neprestupite nikada praga one kuće, u kojoj se o vas zlo govori.

U to spopade Génij-a za ruku te ga ponosno odvede u veliku, bogato urešenu dvoranu, u kojoj se već po navadi skupljahu najodličniji i najbogatiji stanovnici one varošice. Istom se razabralo da dolazi u taj skup, eto, gdje se mahom uzvrvljelo okò njega. Sav u svetom žaru stade mahom besjediti, — u tom grieše svi veledusi — a svaku mu besjedu prihvatiše najvećim uzhitom.

Vraćajuć se kući, sav sretan već s toga što je doživio, sukobi se s čovjekom, s kojim je jučer blagovao.

Liepa li mi glasa o vas! reče uzvisita osoba, bahato se osovivša. Vi ste simo došli, da se osramotite svom silom, jer se družite s onimi, koj su u cielom mjestu poznati kao največi zanešenjaci. Razmislite samo, što ste učinili i u što se baciste! Bog s vami, vi ste svojom besjedom sve uzbunili. Bit će najbolje po vas, ako se više neukažete ondje, gdje se jučer sastasmo, jer, vjerujte mi, nebi vas tamo najbolje primili.

Ali, za boga, svi oni ljudi, s kojimi sam bio, — uzklikne siromašni Génij — pričiniše mi se, da su poprieko čestiti.

Gdje ima stanovitih idêja, tu prestaje sva čestitost.

U ostalom, kada već sve znate, mnijem, valjda se sjećate i toga, da sam opetovano naglašivao ono, što ste upravo vi tolikim uzhićenjem hvalili.

Imade vam stvari, o kojih nevalja svagdje govoriti. Šutite; jezik za zube! jer će vas inače policija strogo pratiti.

Jao si ga meni! uzdahne Génij sav snuždeu i smućen: prezadobce začeh se radovati.

III.

Ovako izlučenu iz službenoga družtva, nepreosta našemu Géniju nitko do odvjetnika i njegovih prijatelja. Konačno prione i uz ove. To bijahu, kako reče, ljudi posve čestiti, čvrsta

značaja, te spremni vazda što i žrtvovati za svoje osvjedočenje. Nauka Génija prihvaćala se njih dobrahno, a imena: bratimstvo, pravo naroda, jednakost ljudi opetovala se uzljetno svakim časkom.

Nebilo dugo, trebao je Génij cipêlja, te unišav u postolarnicu, sjedne na drveu naslonjač, da si prebere oplòvitu obuću. Jer je podobro dugo trajalo, dok mu je postolar, razkopav si malo ne svu robu u dućanu, našao prilične postole, — valja znati, da Géniji nisu stvoreni poput običnih ljudij — a onda zametne s njim razgovor. Rieč po rieč, a moj ti ga majstor tako se uzhitio s razgovora toli krasna i divna, te se na očigled i sam osjećao biti uzvišenijim i dičnijim stvorom; s toga se usudio umoliti ga, da izvoli s njim objedovati.

U mene neće biti — reče postolar — izabranih jêla, poslastîca i obuzîca; to vam neće biti nikakova sjajna čast, ali pozvat ću vam za volju nekoliko prijatelja si, koji će zaisto sretni biti, uzčuju li, kako umno sborite. Dodjite, molim nas, meni i mojim za volju.

Génij, brineć se po svom običaju vazda više za one, koji su okolo stola, nego za ono, što je na njem, dragovoljno prihvati poziv sav veseo i sretan, što će imati novu vrst slušatelja za svoje propoviedi. Na svršetku objeda stadoše svi gosti s milinja suze roniti a redomice stupahu k njemu, da se s njim rukuju.

Ah! govorahu, da vas tako mogu sva velika gradska gospoda slušati!

Ta čula su me već i gospoda, a malo se htjelo, i osvjedočih ju o svem. Sva su mojega mnienja, svi misle kao i ja.

Molim vas, podvikne živahno postolar — negovorite mi toga; sva su vam ta gospoda sami naprčenci bahatci; tko da jih bolje pozna nego ja, koj dobrahne tri četvrtine obskrbljujem obućom!

Aoh! i vi dakle spadate u to gospodsko društvo!? Da se okladimo: čast i poštenje vašemu krasnomu govoru, neimate toliko duševne snage, da biste se odvažili s nami prošetati varošem.

S tolikoga sumnjičenja — Génij se sav zarudiv, zapožario. Takav, — sukne postolaru, področi se s njim a ostali gosti sve po dvoje krenuše za njimi na javno šetalište, kojim se šetahu najodličniji stanovnici grada.

Pošto bi Génij novoga si prijatelja sve do kuće sproveo bio, vraćajuć se kući, susretne poznatoga nam odvjetnika, koj ga največom ozbiljnošću nagovorio ovako:

Tà za boga, gdje vam je glava, te se cielomu svietu prikazujete u družtvu ovakovih ljudi!?

Vjerujte mi, odgovori Génij, to su vam vrli i čestiti ljudi.

Vrli, čestiti! Budi jim; to je njihova briga. Nu ipak, jošte nisu ono, što mi zovemo čestitimi ljudmi. Oni jošte nisu čest plemenitoga družtva. Mogu li vam šta svjetovati, to bi bilo ovo: okanite se takova družtva.

A moj gospodine! kuda li i kamo vam se podjenula sva ona načela, u kojih se toliko puti podpunoma složismo?

Molim, da mi niste toliko drzovit. — Bilo vam prosto birati si njihovo ili naše družtvo.

Vaše mi je — vjerujte — milo; nu priznajem vam očito, neimam razloga, s kojega bi se mogao razkrstiti s onim.

I vidim, vi ste za to, da pohadjam svoje družtvo a vašega da se okanim.

Na to se obrne od njega odvjetnik pogledav ga upravo prezirnim pogledom.

IV.

Eno vam nebeščana, prinuždenoga, da u toj varošici sidje o koji stupanj i niže. Pravo reći, svim se tim nije ćutio jako poniženim. Naučen motriti ljude s visina, uvjerio se, da je medju odvjetnikom i čizmarom veoma neznatna razlika.

Ali bilo šta mu drago, ipak je uzdahnuo, jer bijaše već prionuo uz prijašnje si drugove, kojih čestita duša koracaše poput njegove a bio jim zahvalan i za to, što jim mogaše naviestiti zakone ljubavi i pravednosti, premda bi kadikada izvršivali iste zakone i protivnim načinom, netaruć si njimi odviše glave.

Ta znao sam već i od prije, rekao je sam sebi, da ljudi nisu savršeni.

S početka izkazivali bi postolar i prijatelji mu Géniju svu moguću čast, jer su ga sbilja najiskrenije obožavali, a u dubljini duše njihove godilo jim — uzprkos onomu preziranju prvoga dana — što se druže s osobom, koja se s prijateljila i kao već udomila u najvišjih krugovih. Koliko puti bi Génij sborio, toliko puti bi se nakvasile radostnimi suzami oči postolaričine.

Pravom nekom nesrećom, šećuć se za gradom, sastane čestita nekoga težaka, vraćajućega se iz susjednoga sela; prikroči k njemu prijatno, a ne onim licem i držanjem, kojim se obično pridržuju ljudi u stanovitoj od nas daljini. Dobričina Génij začeo i ovdje po svom običaju propoviedati, jer je zato i sišao s visina na zemaljsku nizinu. S toga upravo niti je mogao o čem drugom razgovarati. Lasno se pojmi, da je našao vrlo pozornoga slušatelja.

U dobri čas! Tako valja, tako treba govoriti! uzklikne težak, pruživ mu svoju široku, garavu, žuljevitu ruku, koju je Génij srdačno stisnuo. Stisnite mi ju samo čvrsto; tà vi ste muž, kako vidim, upravo od oka, i ako mislite, kako govorite, idite sa mnom objedovat. Upoznat ću vas sa svojimi drugovi.

Génij sklonio se na to mahom, jer mu već odavno sažaljelo srdce, da se upozna pobliže s pukom, o kojem je čuo već toliko govoriti u sjajnih dvoranah. U istinu, tèžak ga odveo u jednu prvih kûća u prigradju; uljegnu u ni-

zahnu, zapušenu sobu, gdje je sjedjela do dvadesetorica muževa u priprostih surkah kod stola čedno prostrta.

S početka primili ga nekako hladno, jer je bio odjeven na gospodsku; nu već iza prvih rieči, što jih o njem prosborio njegov vodja, nestalo jim s lîca svakoga obilježja hladnoće i sumnje; njemu pako samu pričinilo se, kao da mu se grudi nadimlju, jer još nikada nije doživio toli sjajna uspjeha govorom svojim, kao kod ovih neugladjenih si sudrugôva, kojih neugledna lica upravo se, reć bi, sjahu za besjede njegove. Jedino zvonce, što jih je pozvalo na posao, mogaše ga razlučiti od njih. Ustadoše svi a Génij pruživ jim svoju čašu, podviknu u glas: S bogom prijatelji moji; nu prije nego se razstanemo, pijmo ovu čašu rujnoga vinca za bratimstvo čovječanstva!

Čaše se sve do dna izpile, a svi u glas odobriše napitu zdravicu.

Da! — reče i po drugi put neki velik šaljivac, zanatom kovač, podignuv čašu, koju je na dušak iztrusio: dà, za bratimsto čovječanstva! Propali gradjani!

Génij je hotio tomu protisloviti, nu nije bilo kada da mu slušaju razloge. Čitav taj silni vâl ljudi odvuče ga do vrâta, gdje mu, posve ganjenu, podviknuli burno: s bogom! osbiljno se s njim rukujuć.

Génij ode, duboko zamišljen pitajuć se, da li je dobro čuo, a nije niti opazio postolara, koji samo za nekoliko koračaja od njega odaljen, osbiljno i hladno motraše i njega i prijašnji ponešto burni prizor.

Postolar, čim je došao kući, mahom je začeo pripoviedati ženi si sve, šta je vidio i čuo.

Čuješ li me, reći će na to žena, mi smo se malko predaleko upustili s onim vrlim govornikom. Kada bi onu nižu, težačku vrst ljudi pohadjao, to zaista nebi bio za naše družtvo. Pak, zar nisi opazio, da se ona visoka gospoda tako drže, kao da ga niti nepoznaju, kada uz nju prolazi? Šta više, poradi njega mogli bismo liepo izgubiti i ono posla, što nam ga davaju ista ova gospoda. Vjeruj mi, doba je, da se toga čovjeka okanimo.

Već pod večer nadje Génij kod postolara sve nujno i namrgodjeno, a za čas mu puklo u mozgu, da jim je veoma nemilim gostom.

V.

Medjutim se brzo udovoljio sa svojimi prijatelji surinaši, koji ga u istinu obožavahu u toliko više što mu dopustiše da koju i proti njihovu mnienju izreče, kad bi se komu izmakla izreka, nalična onoj, koju bijaše onomadne kovač toli naivno izustio. Nekoliko puti pokušao je naime izustiti ove rieči: lisac, pripuz, aristokrat; nu drugovi ga mahom ušutkaše, jer nije trebalo druge, van samo pogledati Génija, pak je svaki mahom opazio, da je bio uzvišen nad svakom sumnjom, a nebeski plâm, što mu sjaše s očiju, od svakoga zahtievaše nepremožljivo štovanje i počitanje.

U to zazširio se glas o Génijevu novom pouzdanom, prijateljskom poznanstvu po cieloj varošici. U viših krugovih začeše se s toga uznemirivati, a ista ona osoba, koja ga bijaše s početka toli strogo opomenula, uzela si za dužnost obaviestiti ga što najuljudnije, da se o tom radi, kako da se ga oslobode, uztraje li tvrdokorno na svojoj stazi, na kojoj kani sigurno družtvo upropastiti.

Srećom nije bilo potrebno mašiti se toli strogih srêdstva, da se taj pogibeljni vez preruši.

Bio je u istoj varošici i prosjak, biedna sirotica, moljakuć u ime božje krušca od kuće do kuće. U zao čas bijaše k tomu i pijanica, surov i lien, te ga nemogaše nikomu preporučiti; pače čini mi se, da ga i sama redarstvena vlast podobro poznala.

Vraćajuć se nekoga večera Génij kući i snivajuć o svojih ilusijah, strkne se nehotice s istom sirotom, omamljenom od žganice, što si ju bijaše kupio za izprošenu milostinju. Batucao je od zida do zida, neprestano štrmljajuć nekakove nepristojne pjesmice. Tim udarcem srušio se na hrpu smeća, gdje bi mu bilo sudjeno po svoj prilici i prenoćiti noćcu, jer se niti nemicaše. Naš Nebeščanin sagnuo se milosrdno k njemu, te ga pridignuo na noge, posve mu nepouzdane.

Nisi li se možda ozledio, moj prijatelju? zapita ga Génij.

Nuto, nuto! zamumlja na to nesretnjak; evo ti ipak čovjeka, koj me i prijateljem zove. A tko si božji?

Slušajuć naravno svoje milosrdje, odluči Génij odvezti prosjaka kući mu, i primiv ga neoklievajuć za mišice, prodje s njim križem kražem cielim varošem, nebrineć se niti najmanje, gleda li ga tko ili ne, ili šta će na to sviet. Tà barem on nije si trebao o tom glave trti!

Putem je nastojao, da nekoliko dobrih misli utuvi u tu težku glavu i nebogu dušu jadnoga kukavca; nu, razumieva se, da je to zaludo nastojao, jer nesretnjak nebijaše u stanju, da pojmi rieči Génijeve. Jedino, kao kroz maglu uhvati toliko, da se netko zanj brine, pak došav svojoj biednoj kolibici, pruži svomu pratiocu posve mehanično desnicu u znak zahvalnosti. Ovaj mu ju prijazno stisnuv, rekne: Ako bog da, vidimo se opet!

Slučaj htjeo, da je istim časkom uz njih prošao težak, a to onaj isti, koji bijaše Génija uveo u družtvo težâka. S lica mu čitaš, da neopisivo prezire Génija.

Tako li, druže, odsjekne ti osoro! Zar si s uma sišao, te se s takovim družiš?

Svi su ljudi moji prijatelji. Koliko li puti sam vam to opetovao!

To se lasno rekne; nu moram vas obaviestiti, da se neosjećam jednakim s lupežom.

Prosto vam bilo i to prijatelju, kada se nećutite dosta jakim, plašeć se tobož zla primjera: budi na vašu!

Šta to rekoste? razjari se sada tèžak. Mislite valjda, bojim se, da se ne naučim krasti u družtvu tatôva? Neću da se družim s lopovom, zato, što ga prezirem, jer više vriedim i veća mi je ciena, nego njemu.

A kud vam bratimstvo svih ljudi? upita ga Génij tužnim pogledom.

Idimo! Molim vas, nekušajte me zaplesti. Svaki òstani u svom dostojanstvu, pa, kada vas već volja družiti se s takovim nitkovićem, reći mi vam je prosto, da vas ostavljam na cjedilu. Ako ovoga većma cienite — izvolite nam to samo odprto izreći.

Volim, doduše vas, nego njega; nu s toga nedajem vam prvenstva nad pravednošću. Ja se neću nikada obvezati, da čovjeka odbacim i preziram, čovjeku za volju.

Rekoste ju! A sada nastojte, da vas više u svojem krugu nikada nevidimo.

Na to ode tèžak velikimi koraci, kao bojeć se, da se neokalja s onim, koji se bijaše s nevaljalcem rukovao.

I taj je onakov, kakovi su svi ostali, reče na to Génij, uzdahnuv iz dna duše svoje. Cielo svoje srdce dao je onim iskrenim, lojalnim dušam, onim muževom prosta srdca, koji bi bili dragovoljno sve učinili, da ga u dobri čas shvatiše.

VI.

Nepreosta mu dakle u cieloj varošici drugi do prosjaka, s kojim bi se mogao razgovarati. Al ipak nije jošte izgubio volje, ni snage. Ako uzmognem ovomu siromaku bud čim pripomoći, neće mi put biti posve uzaludan.

Nu na skoro opazi ti moj prosjak, da se sve odvraća i ogledava, kudagod bi prolazio sa svojim prijateljem; pače da jih sve prati mrzlim, neprijateljskim pogledom. — A to ti, borme, uvriedi njegovo svojeljubje.

Nuder, blebonjo, rekne nekoga jutra Géniju, ti se samo zato sa mnom družiš, jerbo te već nitko netrpi. Misliš li, da mi tim kakovu čast izkazuješ — ljuto se varaš.

Na to obrne Géniju ledja.

A jadan Génij, kuda će on sada?

Génij —? — Prhne u nebo.

Pohrvatila Marija Fabkovićka.

POUKA.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

V.

Repaticam je obstanak veoma nestalan.

Čudnovato je, da je napomenuto dvokratno mienjanje staze repatice od g. 1770. uplivom najnovijih stečevina o sudbini toli mnogih inih repatica sasvim u zaborav došlo! Možemo naime kazati, da je odposlje nekoliko mjeseci, odkako je radnja Schiaparellieva ruku učenjaka dopala, čitav prevrat u dosadanjem znanstvenom nazoru o repaticah nastao, da se gotovo pod izvjestno uzeti može, da jim je obstanak veoma nestalan postao.

Nu ovaj prevrat nije dakako tako iznenada nastao. Kano svaki imao je i on svojih predtjeća, koji su ovu katastrofu navještali. Ali kano svagda tako i u ovom slučaju doznalo se za njih istom onda, kada je već, što no vele, voda u usta došla. Tada istom stadoše osamljene pojave u jednu hrpu kùpiti i tumačiti jih na jedan način, dočim se prije svaki pojedini na svoju ruku tumačio.

Ove pojedine pojave moramo, u koliko su za nas važni, ovdje redom navesti. Ovaj na oko zalazni put privesti će nas ipak onamo, kamo smo doći nakanili.

Do god. 1818. bile su samo dvie repatice poznate, kojim se na vrieme obticanja na temelju ponovljena povratka znalo. Te dvie repatice bijahu: Halley-eva i Olbers'ova repatica. Staze jim bijahu na daleko razstavljene, dapače one si u tom pogledu stajahu u oprieci. Samo se u toj jednoj točki sticahu, što imadjahu jednako vrieme obticanja — naime 75 godina; ali tko bi na taj slučaj bio tada osobitu važnost položio!

No inače bijaše poslje godine 1818., kada se za Enke-ovu repaticu doznalo. Od toga vremena doznade se, da vrieme obticanja kod repatica može i mnogo kraće biti. Jer osim ove nadjoše deset drugih repatica, kod kojih je vrieme obticanja 3—6 godina trajalo. Sve ove repatice bijahu si u tom srodne, što jim staze od staza tako zvanih malih obhodnica dalje nesizahu, nadalje što se pravcem od zapada prama iztoku kano i ostale obhodnice okretahu i napokon što jim staze naprama stazi naše zemlje ništa više naklonjene nebijahu, nego što su staze pojedinih malih obhodnica.

Ove suglasne okolnosti bijahu povodom, što su jih sve redom u posebnu vrst repatica brojiti stali Pa kad su god. 1846. i 1847. nadošle repatice, kojim se za vrieme obticanja takodjer 75 godina ustanovilo, iznova se osvjedočiše, da je netom napomenuta razdielba sbilja opravdana.

Prije svega uzet ćemo na red repatice „užje hrpe“ t. j. one repatice, kojim je obticanje kratkotrajno, te ćemo kod njih navesti nekoliko pojava, koji su si za čudo slični.

Ponajprije se na prvoj izmedju ovih repatica t. j. Enke-ovoj opazilo i to već iza nekoliko povrataka njezinih, da se kod nje vrieme obticanja pravilno skraćiva. To isto opaziše na drugoj kratko vrieme za tim obretenoj — Fay-evoj — repatici. Za tumačenje ovoga pojava uzeše, da se etar u nebeskom prostoru gibanju, akoprem rahle tvari, protivi, uslied čega privlačnost sunca prevagu dobiva, odakle očevidno dolazi, da se repatica suncu približiti te time razlika u vremenu obticanja nastati morala.

Ali Enke-ova repatica upozorila bijaše na jošte jedan pojav, na koji se do onda slabo pazilo, dok nije u posljednje vrieme profesor d'Arrest u Kodanju pozornost obratio. Repatica naime ova, kano što je to sám Enke jošte g. 1823. bio opazio, biva za čudo tamnija t. j. svjetlost joj se gubi, jer je Enke jošte tada bio kazao „da na skoro od repatice ništa ni preostati neće“.

Druga repatica iste hrpe, tako zvana Bjela-ova, pruža nam jošte veću zagonetku.

Repatica ova bješe po austrijskom častniku „Bjela“ obretena i proračunana. Vrieme obticanja, po njem izračunano, te iznoseće $6^3/_4$ god., podpuno se obistinilo. Od toga vremena pratiše pozorno ovu repaticu za svakoga njezinoga povratka; no do god. 1846. neopazi nitko ništa znamenita. Ali tê godine vidje se čudo, do onda niti vidjeno niti čuveno: repatica ova naime razpade se tako rekuć pred očima njezinih pazitelja u dvie polovice, od kojih svaka svojom posebnom stazom dalje podje. Na njoj se dakle pokaza pojav, za koji nebijaše tumačenja, te koji pojav na ruglo izvrže izkušane do tada temeljne istine, napose istine o privlačnosti tvari, te se radi osamljenosti njegove zagrozi neprotumačenim ostati.

Grožnja ova jošte više povećana bješe god. 1852., kada joj se povratak imao dogoditi. Udaljenost obijuh napomenutih polovina njezinih bijaše prama razstavnosti od g. 1846. kroz to vrieme po osmerostručena, a obje polovice postale bijahu posebnimi samostalnimi repaticami, kano da nikada zajedno nespadahu. Medjutim bijaše svaka od njih jošte dosta velika, da se je moglo na njihov povratak osloniti. Ali povratak ovaj god. 1859. bijaše na žalost znatiželjnih učenjaka u tako nesgodan čas pao, da je svaka njezina polovica prama zemlji tako nesgodno došla bila, da o motrenju govora biti nemogaše. Radi toga obricao je na radost račun, da će za g. 1866. obje polovice prama zemlji veoma sgodno položene biti, te se bjehu tješili nadom, nebi li tada kojom sgodom riešenje najčudnovatijega čvora za rukom pošlo.

Ali g. 1866. pokaza se, da je ta nada — nadom bila. Bjela-ove repatice nebijaše više! Ona bješe izčeznula! Pa pošto računi nikakve pogrieške nepokazivahu, nepreosta drugo nego slutnja, da je onaj isti povod, uslied kojega se napomenuta repatica razdvojila bijaše, morao uzrokom biti, da se je nova razdielba dogoditi te time novi razpad dotičnoga nebeskoga tiela nastati morao! Razpad pako ovaj da je morao tolikostruk biti, da se pojedine njezine čestice oku motriteljevu otimlju.

Odtuda vidimo, kako su dvie najstarije repatice užje hrpe Enke-ova naime i Bjela-ova nekim promjenam izvrgnute, koje joj sasvim ozbiljno o glavi rade. Pa jer se to na njih opazilo, moramo doista takodjer za obstanak ostalih jim sudrugova zabrinuti biti, koji su nam istom tečajem posljednih godina poznati postali, ali o kojih jošte radi toga stalan sud izreći nemožemo, jer jih slabo poznajemo. Ipak na temelju dosada stečenih opažanja, koja su svim repaticam užje hrpe zajednička, došlo se istom u najnovije vrieme do toga, te se može o svih tih nebeskih tjelesih kazati, da jim je dugotrajni obstanak veoma dvojben postao.

Povod ovoj izjavi stoji u tom, što većina repatica stazami idu, uslied kojih će se budi dvie repatice medjusobno, budi repatica sa obhodnicom prije ili kasnije na jednom te istom mjestu nebeskoga prostora sastati morati, a da takov susret po repaticu na dobro izpasti nemože, razumieva se samo po sebi.

O Enkeovoj repatici znalo se odprije, da se jedna točka njezine staze križa u jednoj točki staze Bjela-ove repatice. To dakako ništa nesmeta, dokle obje repatice jednom u isti čas na to mjesto nedodju; a kada se to sbude — a da će jednom biti, o tome dvojbe neima — tada će se obedvie ili spojiti ili razstaviti a možebiti i uništiti.

Osim ove opasne točke prieti jedna pogibelj obstanku ovih dvijuh repatica; ta pako pogibelj dolazi od opasnoga susjedstva, koje jim ako ne već o glavi a ono svakako o preinačenju sadanjih i poprimljenju novih staza râdi. Tako dolazi Enke-ova repatica stazi Merkurove obhodnice. Bjela-ova pako stazi naše zemlje tako blizu, da će se u izviestno vrieme obje repatice sa napomenutimi obhodnicami sukobiti morati. I u istinu sukob ovaj Bjela-ove repatice sa zemljom bio bi se za sigurno g. 1933. sbio, da nije tê repatice, kako već napomenuto, na onako zagonetljiv način nestalo.

No nesamo ovim nego i ostalim repaticam napomenute hrpe predstoji ista sudbina. Ovakove dvie — Brorsen-ova naime i Fay-ova repatica — srću prema stazi obhodnice Jupitrove, pa neće u slučaju sukoba ili barem primaknuća njihova prama ovoj obhodnici budi razsulu, budi težkomu ozledu, a morda samo preinačenju staze izbjeći. Treća repatica — de Vico-ova — u istom odnošaju stoji prema obhodnici Martovoj. Jošte jedna repatica — Tempel-ova br. 1. od g. 1866 — kano što ćemo to jošte kasnije čuti, bijaše već jednom od obhodnice Uranusove nemilo u sviet poslana, radi čega sada stazom putuje, na kojoj u sva-

kih 16$^1/_2$ god. jedanput u stazu zemlje a jedanput u stazu Uranusovu zasegne.

Ako jošte k svemu ovomu dodamo, da se u najnovije vrieme računom doznalo, da se takodjer po tri, dapače po pet repatica u jednoj te istoj točki i jednom te istom momentu u nebeskom prostoru sastati mogu, to ćemo priznati morati, da je repaticam obstanak sbilja veoma dvojben postao. Ako je već dakle njihova podoba i nutarnja narav zagonetljiva, to smo evo vidjeli, da se to isto u nemanjoj mjeri reći može o njihovoj sudbini obzirom na položaj staza.

Možebiti da su uslied ovoga do sada navedenoga domoljubni čitatelji i sami došli na misao, da zagonetljivi pojav zviezda-padalica i zviezdah-repaticah u takovom medjusobnom savezu stoje, gdje je zagonetka jednih odgonetka drugih. I sbilja je tomu tako! Medjusobno ovo srodstvo i čudnovati ovaj odnošaj izmedju padalica i repatica liep je posao bistroumnoga i sretnoga Schiaparellia. — Dakako da se to težje izvesti nego li izreći dalo. Pa prije nego li o tom mile čitatelje osvjedočimo zaronit nam je još u dubljinu njegovih iztraživanja, što smo za sljedeće članke ostavili.

KNJIŽEVNOST.

Biogradska književna pisma.

VII.

20. rujna 1869.

Poslie prilično dugoga priekida, evo se i mi javljamo našim znancem, uzdajući se, da na nas niesu sa sviem zaboravili. Uslied toga je i naše bilježenje prilično zaostalo i naša se bilježnica prilično napunila, makar da se književni život nije Bog zna kako bujno promicao u pošljednja dva mjeseca. S toga bi može biti ljepše bilo da smo se i mi, po običaju političkih listova, potužili na književnu tišinu, ili da smo sad mjesto sedmoga književnoga pisma stali pisati promatranja o tome, kako putuju hrvatski i srbski književnici i na kakve vrste luksusa najviše trate svoje ogromne honorare i stotine koje im u špag tura poštena i dobroćudna publika naša. Ali kako će se publika smijati i sama kad pročita ovu „dobru želju", i kako će uzdahnuvši opaziti, da je sita svačijih a naročito književničkih dobrih želja, to se i ja, ma i preko volje, moram proći svoje žudnje za putničkom ili salonsko-kupeljskom feljetonistikom, pa se po svojoj dobroj sudbini i opet zagnjuriti medju knjižarske police i u bibliografske bilježke.

Prva knjiga o kojoj vas danas mislim izvještavati podpuno zaslužuje svoje prvenstvo. To je „Državopis Srbije (statistique de la Serbie) III svezka", izdan ovo dana „iz statističnoga odieljenja ministerstva financije". To je dobra svezka na četvrtini, koja hvata 123 strane i ima povrh toga još 49 strana „cjenovnih tablica proizvoda i zasluge u Srbiji godine 1864". Osim tih cjenovnih tablica koje su na kraju, u knjizi ovoj može se naći još ovo: 1. Okret spoljašnje trgovine Srbije u godini 1863/4 i 1864/5, 2 Popis ljudstva Srbije u godini 1866. i 3. Izvješće o medjunarodnom statističnom kongresu držanom u godini 1867. u Fiorenci. Posao je ovo načelnika istoga statističnoga odieljenja g. V. Jakšića, koji je nekoliko godina predavao financijske i statistične nauke u našoj velikoj školi, koja se u ono vrieme zvala licej. Ima već nekoliko godina, kako je ostavio katedru i zauzeo položaj načelnika statističnoga odieljenja u ministarstvu. Kao književnik radi već na ovom polju ima skoro 15 godina, i njegove statistične članke nalazimo u starijih svezkah „Glasnika srbskog učenog družtva". On je obećao pažnju i na meteorologijsko skupljanje gradje za izučenje klime naše. Od kako je načelnik u ministarstvu, počeli su izlaziti ovi statistički izvještaji o našoj zemlji, na kojih mu duguje zahvalnost naučni sviet, koji je rad što o Srbiji znati na osnovu vjernih data. Prva svezka ovoga državnoga statističnoga izvješća o Srbiji izašla je 1863, a druga 1865 godine, i obje su isto tako zanimljive kao i ova.

Upoznav tako hrvatsku publiku s našim jedinim statističkim radom, izvadit ću ovdje i nekolike cifre iz ove treće knjige, koja me je na taj razgovor i dovela. Što se tiče trgovine pošljednja zabilježena godina jeste 1865 i u njoj vidimo, da je izvoza iz Srbije na razne strane bilo 1,495.798 dukata, a uvoza s raznih strana 1,597.152 dukata. Provoza nije bilo nikako. Što se tiče stanovništva, po popisu od prošle 1868 godine bilo je svega 1,254.503. U knjizi je ovoj izložen u podpunoj točnosti popis od 1866. godine, koji je sa svimi svojimi rubrikami izložen selo po selo i varoš po varoš. Taj popis od 1866. godine daje cifru stanovništva Srbije na 1,215.576. U posebnom popisu podvojeno je popisivanje mužkih i ženskih, oženjenih i udovieh, onih koji znaju pisati, i onih koji plaćaju gradjanski, harački i momački danak. Pokraj toga je dat broj hrišćana i nehrišćana, kojih pošljednjih 1868 nije izašlo više od 6660; to su Jevreji i Muhamedovci. Popis je u priebroju od 1866. odieljen i po narodnosti, i odatle vidimo, da osim Srba ima u Srbiji 127,326 Vlaha, 25.171 Ciganin i 5539 inače stranaca. Što se tiče Vlaha oni su izmiešani sa srbskim stanovništvom na pola u najmanju ruku, i to samo u kranjskom i crno-

riečkom okrugu, inače su nadmašeni brojem Srba tako, da u požarevačkom okrugu 48.507 Vlaha dolazi na ukupan broj srbskoga i vlaškoga stanovništva od 140.601. Nalazi ih se većim brojem u četiri okruga: u kranjskom, požarevačkom, crnoriečkom i ćuprijskom. Osim tieh okruga ne nalazi ih se ni u kom drugom okrugu više od 30.

Vrlo nas zanima, što smo u ovoj statistici prvi put našli broj onieh u našoj domovini, koji umiju pisati. Tako ih je popis od 1866. našao u 1.215.576 našega stanovništva 50.796. broj veoma žalostan, jer se iz njega vidi da od 1000 duša samo 42 pisati umiju, dakle od stotine 4. Medju tiem mi se uzdamo, da će ovaj broj pognati svakoga u nas, kojemu stoji na duši narodna pismenost, da prione oko ovoga tako zaostaloga posla. Naš pedagogički list „Škola“ donese nam upravo u pošljednjem svom broju cifre o naših osnovnih, pučkih školah u prošastoj 1868/9 školskoj godini. Na kraju te godine bilo je u nas svega 418 škola, u njih 514 učitelja. Upisalo se 21.874 učenika a svršilo je 17.928. Nadamo se, da će ovi brojevi sve više rasti, jer nam je poznato, da se toliko novih škola u pošljednje vrieme otvara, da im je teško sviem učitelje nabaviti.

U posljednje doba, za vrieme našega ćutanja, javilo se nekoliko beletrističkih djela u našoj književnosti, koja su vriedna da im se pažnja pokloni. Medju njimi su tri originalna, a to su: „Čudan sviet, roman Jakova Ignjatovića“, preštampan u posebnu knjigu iz „Danice“ za 1868 i 1869 godinu, to je prostran roman, koji hvata 102 strane na velikoj osmini kao što je „Danica“. U tom se romanu fotografiše život našieh sela po Bačkoj i Banatu, i zaslužio bi ozbiljna prietresa, tiem više, što je g. Ignjatović čovjek, koji će zauzeti znatno mjesto u historiji naše pripoviedke i romana, i koji sâm sobom predstavlja cielu fazu razvitka tieh struka u našoj književnosti. Drugo djelo od beletristike jesu „Putničke crte Vladana Gjorgjevića, knjiga druga“ u kojoj su „Gmundensko jezero“ i „Kragujevac“. Knjiga prva je izašla prie četiri godine i u njoj su „Miramare“, „Studenica“ i „Česko-saska Švajcarska.“ I ako je mlad g. Gjorgjević, dolazi po svom dosadašnjem beletrističnom radu pored g. Ignjatovića. Ima već dosta priča i novela njegovieh poznatih srbskoj publici. Čuven mu je historički roman „Kočina krajina“, štampan prie šest godina u Biogradu, a lane je u podlistku „Srbije“ izašla drama njegova pod naslovom „Narod i velikaši“, u kojoj se dramatski crtaju stranke i borba njihova u Srbiji godine 1858., o slavnoj svetoandrejskoj skupštini. U tom djelu „Narod i Velikaši“ ja mislim da dolazi prvi put u našoj književnosti nacrt pravaca javne radnje i načina mišljenja, fotografija dakle razvitka društvenoga, iznošenje ljudi s njihovimi uvjerenji i misli kojih se u životu drže. To je znatno za beletrističku književnost kao što je naša, u kojoj su karakteri većinom lutke od voska, i u kojoj radnja u priči naliči na igru marioneta. I ovu knjigu „Putničkih crta“ našega mladoga pisca svak će sa zadovoljstvom pročitati. U „Gmundenskom jezeru“ pokupljene su romantične priče o okolnih zamcih i mjestih, te je tu uhvaćena prilika da se nacrta liep i zabavan portret srednje vjekovnoga života i načina mišljenja; opisuje se liepo alpijska priroda i daju crte iz gdjekojih pojava i iz suvremenoga njemačkoga života. Pisanje je lako i nestašno, spravno svuda da zadirkuje i ironiše.

Od Pante Popovića, pomoćnika kod uredništva „Zastave“, izašla je priča „Kakav je ko, onako mu i biva“ s ciljem poučno-pedagogičnim. Može se kazati da je pisac zadovoljio zadatku svomu, i valja mu zahvaliti što se sjetio te zanemarene strane beletristike naše, ali je žaliti što je jezik u knjizi onako bez ikakva reda i inako prepun pogriješaka. Valjalo bi da se pisac toga radi sam na se smiluje.

Pored ovih originalnih djela javila su se u poljednje vrieme i tri dobra prievoda u našoj beletristici. Prvo ćemo pomenuti Iv. S. Turgenjeva „Dim“, koji nam izdade peštanska omladinska družina „Prehodnica“ u prievodu svojega člana g. Ilije Vučetića. Prievod je dobar, i ako jezik nije dovoljno ni lak ni pravilan; a inače nam je književnost mnogo dobila ovim prievodom. Ne bi li se naši pisci pripoviedaka sklonili, da se i ovdje pouče, kako valja pisati beletristiku u današnje vrieme? I. S. Turgenjev se prihvatio težka zadatka, da u romanu pokaže tamniju stranu suvremene ruske obrazovanosti. Njemu pravedno zabavlja ruska kritika, što je suviše skeptički shvatio i ocienio trude i težnje naprednjačke ruske stranke, što je suviše ugazio u kozmopolitizam — ali je njegovo djelo napisano prekrasno i podpuno vještački, njegovi su karakteri ne samo okrugli i plastični, nego živi tako reći. Ko će nama iznieti u literarnih portretih suvremeni način mišljenja i život našega naroda? . . . . Osim „Dima“ izašla je kao prilog uz „Danicu“ ukrainska pripoviedka „Čajčina mogila“, s poljskoga, od čuvenoga mladoga beletriste poljskoga Paulina Stahurskoga. Ukrajinske se pripoviedke veoma rado čitaju u nas, i njih je svagda pozdraviti dobrodošlicom. A jednim je prievodom prirasla i naša poučno-pedagoška književnost. Vriedni učitelj novosadski g. Dimitrija Josić od kojega već imamo dvie tri knjižice za podmladak publike naše, i sad nam je posrbio Hofmanovu priču „Ko grieši, rob je griehu“. Po listovih gotovo nas je sad poplavio I. S. Turgenjev. „Jedinstvo“ donosi jedan znameniti njegov roman „Otce i djecu“ a „Matica“ drugi „Dan pre“ (ruski Nakanunje) „Vidov dan“ je prie donosio „Asju“ a sad donosi „Tri

susreta" koje vi čini mi se oboje imate od J. Miškatovića. A i „Zemunski Glasnik„ imao je neke pripoviedke I. S. Turgenjeva. Samo neznam koliko bi trebalo preporučiti svakomu, da se prievodi iz stranih književnosti ne donose bez dobre literarne napomene, u kojoj bi uviek valjalo poučiti publiku o vriednosti i značenju onoga djela ili pisca u svojoj rodnoj književnosti.

Od Laboulay-eva „Pariza u Americi" izašla je i treća svezka na 16-ni 154 str. Ovu je treću svezku obdario sa 20 dukata književni odbor fonda Il. M. Kolarca. Tako se to čuveno francusko djelo odomaći u nas, i sad se veoma traži i kupuje.

Radi bibliografijske podpunosti bilježim vam da je naštampan u osobitoj knjižici kao oficialno izdanje novi „Ustav knjažestva Srbije, proglašen na Petrov-dan na velikoj narodnoj skupštini držanoj u Kragujevcu o duhovima 1869 godine na 8-ni 51. str. Iz onoga što je o ustavu do sad pisano izašli su i u posebnoj broširi članci koje je donosilo oficiozno „Jedinstvo" pod naslovom „Pogled na novi ustav knjažestva Srbije s obzirom na sjednice ustavotvorne velike narodne skupštine" na 8-ni 36 str.

Od preštampavanih knjiga izašla je knjiga o vrtlarstvu „Baštovan" koju je prie više godina napisao Pavao Bibić. Neće biti na štetu ovoj struci gospodarstva u Srbiji što se ova knjiga raširuje.

Za veću publiku o kojoj se brinu sitničari knjižari s koturicami i torbami naštampao je tu skoro Ilija K. Angjelković „Novu malu pesmaricu" na 16-ni 36 str. u kojoj su pokupljene pjesme koje se po narodu rado pjevaju.

U nadi da se više nećemo ovako na dugo rastajati kao posljednji put, do vidjenja!

Σίγμα.

SITNICE.

— U nedjelju počima u našem narodnom kazalištu zimska saisona. Drago nam je, što iz repertoira za prvi tjedan razabiremo, da kazalištni odbor ozbiljnu dramu nije bacio u nemar. — U nedjelju, 3. listopada, prikazivat će se hrvatski prvi put: „Sin pustoši" od Halma, preveo I. T.; 5. list. „Vicomte Letouriere"; 7. list. „Mentor u škripcu"; 9. list. „Mejrima", u kojoj gdčna. Ružičkova prikazuje Mejrimu, g. Brani Živana, a g. Freudenreich Novaka.

— G. Velimir Gaj razaslao je poziv na predbrojku različnih pjesama pod imenom „Lira".

Sve će ove pjesme na sviet izaći u dvie knjige na maloj osmini, što ukusnije na liepoj, gladkoj i čvrstoj hartiji tiskane, te prema proračunu iznieti do 40 tabaka. Knjiga I. ugledati će svieta još prije izmaka ove godine — nekako oko božića.

Svakoj je knjizi predbrojna ciena, koja se za prvu napred ima namiriti, a za drugu, kad se knjiga I. gotova primi, 50 novč. Obje knjige dakle stoje 1 stot.

Spoljašni predbrojnici neka izvole pošiljati predbrojninu g. V. Gaju ili knjižari Fr. Župana (Albrechta i Fiedlera), ovamo u Zagreb. Domaći predbrajaju u svih ovdješnjih knjižarah i novinarnicah.

Predbrojka se na obje knjige odnosi, pa traje do konca studenoga.

Odgovor g. Vatr. Bertiću mjerniku u Varaždinu.

Kad je Lessingu nekakva zabavica dodijala bila, prošiba ju najprije živo, a onda navede ove rieči: „Doch nun genug dem Narren nach seiner Narrheit geantwortet, damit er sich nicht weise dünke. Denn eben dieser Mund sagt: antworte dem Narren nicht nach seiner Narrheit, damit du ihm nicht gleich werdest! Das ist: antworte ihm nicht so nach seiner Narrheit, dass die Sache selbst darüber vergessen wird, als wodurch du ihm gleich werden würdest".

G. Bertić dao mi je svojimi izpravci u „Nar. Novinah" mnogo povoda, da ga svietu prikažem onakova, kakov u istinu jest, jer sam ga u crticah iz bojnoga odsjeka prikazao onakova, kakov se je meni i drugim ljudem god. 1848. činio biti; nu niti imam ja vremena pisati, niti ovaj list podnosi Bertićeva životopisa; zato ću se držati onoga, što Lessing u drugom dielu svoga citata veli, pa braniti stvar, koju pravednom smatram.

Namjera je mojih crtica jasna, te će mi svatko nepristran dopustiti, da nisam zlobno zanijekao ničijih zasluga, niti ikoga zapleo nepristojnim načinom u svoje pripoviedanje. G. Bertiću kao da se na žao daje čast „tajnika" u bojnom odsjeku. Priznajem drage volje, da nisam nikad čitao dekreta, kojim bi on tajnikom imenovan bio; nu zato tvrdim izriekom, da je njegov zamjenik upravo njegovim posredovanjem kao tajnik došao u bojni odsjek, pa da mu je sam on napisao tajnički dekret. Odtuda sliedi, da g. Bertić negovori istine, da za njegovo vrieme nije bilo tajnika u bojnom odsjeku; da ih je pako i kašnje bilo, moglo bi se dokazati poslovnikom bojnoga odsjeka, u kojem se Fr. B. kao tajnik navodi. Na ovaj su način suvišni i svi ostali izpravci g. Bertića; jer gdje ja priznajem, da nisam podpunoma dokučivao gdjekoj postupak, nije kriv ograničeni nazor, već mladenačka bezazlenost, uz koju se mučno vjeruje u ciničku sebičnost „nekih" rodoljuba.

Uztvrdio sam u crticah, da pokojni T. Gj. nije bio nikada načelnikom bojnoga odsjeka, pa ponavljam sada, da njegove zasluge za „obranu domovine“ nisu bile upravo nikakove. Ja ovoga netvrdim bez razloga, niti mi se može zamjeriti, što me je boljelo, gdje sam vidio, da se s narodnom hrvatskom vladom šala provodi.

O imenovanju načelnîka bojnomu odsjeku pozivljem se na naredbe i odluke banove i banskoga namjestnika, iz kojih se jasno razabire, da je g. Bertiću šala istinu drzovito zanijekati. U crticah je častno spomenut A. Kukuljević, a zasluge su Preradovićeve i Utješenovićeve iztaknute po istini, premda odviše na kratko.

G. Bertić veli, da se u crticah krivo govori, da se radi Preradovića pisalo banu, da on nije služio u banovoj vojsci, već u Italiji. Ja znam vrlo dobro, gdje je Preradović služio, jer sam ne samo čitao, što je o njegovoj smrti po krivih viestih iz Italije napisao Šulek u „Nar. Novinah“, već i žalio za nježnim pjesnikom „Prvenaca“; nu odtuda, što on nije služio u banovoj vojsci, čega ja nisam ni uztvrdio, nesliedi podnipošto, da se radi njega nije pisalo banu, hrvatskomu diktatoru i prvomu poglavaru zemlje.

Da je vriedno, razložio bih g. Bertiću dosta obširno, što znači: „sjećati se čega“, a što opet: „znati štogod“, te bi i on uvidio, da je u mom slučaju „sjećati se čega“ i „znati štogod“ jedno te isto; a ovako velim izriekom, da sam čitao i pismo, koje se iz bojnoga odsjeka pisalo banu i odgovor banov na to pismo. Odkuda Bertiću vlast da prpošno zaniječe, što ja tvrdim da znam? Može li dokazati, da ja nisam mogao znati onoga, o čem pišem; a može li navesti štogod, čim bi se pobila moja vjerodostojnost?

Ovo je dakako samo po sebi malenkost, a ja sam ju naveo i da natuknem dan danas naivnu zanesenost, kojom smo tada smatrali vrline narodnih pjesnika i da pokažem, kako je u banovu logoru već nestalo bilo dobroćudnosti.

Isto tako nije istinito, što g. Bertić veli, da „nestoji stvar ni u pogledu A. Kukuljevića, kako je u crticah opisana“; on da je iz Ugarske došao u Zagreb, pa da je radio u bojnom odsjeku, dok nije stigao odgovor na izviešće glede njega banu podneseno; iz čega bi sliedilo, da on u bojnom odsjeku nije mogao biti ni načelnikom ni podnačelnikom. Ja sam uztvrdio, da je A. Kukuljević bio u bojnom odsjeku zamjenikom Sermage-ovim, da je dakle bio podnačelnikom odsjeka. Po mom kazivanju morao je A. K. biti u Zagrebu, dok je ban još ovdje bio; a po Bertićevu bio bi došao, pošto je ban već prošao u Ugarsku, što je bilo, kako je poznato, 11. rujna 1848. U Novinah dalm. hrv. slav. br. 100 ima naredba Jelačića-bana na sve oblasti od 7. rujna 1848., kojom se imenuju načelnici pojedinim odsjekom i njihovi zamjenici iliti podnačelnici, a tu je naveden i A. K. Iz ovoga se jasno razabire, koliku vjeru zaslužuju izpravci g. Bertića. Da li se je A. K. protukao iz Ugarske u Zagreb, t. j., da li se je oteo Magjarom i njihovim zapovjedim, ili je odpušten od magjarskoga ministarstva: suvišno je iztraživati. Vjerojatno je ovo posljednje; jer su i mnogi drugi carski častnici bježali izpod Magjara. Pišuć u crticah, da je A. Kukuljević bio podnačelnikom bojnoga odsjeka, hotio sam reći, što je svakomu razboritu čovjeku jasno, da u isti čas nije mogao biti podnačelnikom i T. Gjurgjević.

Ovim načinom izpravlja g. Bertić i ostale stvari. Ja sam uztvrdio, da je Herman Bužan bio banskim povjerenikom za popis slobodnjaka; a on veli, da bojni odsjek nije imao posla sa slobodnjaci. A komu je Bužan pošiljao svoja izviešća? Banskomu vieću. A tko ih je u banskom vieću riešavao? Zar odsjek prosvjete?!

Nadalje sam ja uztvrdio, da je u banskom vieću u ono doba bilo dvoje mnienje glede dizanja narodne vojske; stariji ljudi da su bili protivnici urednim i dobro ustrojenim narodnim četam, medju ostalim da se je tomu najžešće protivio Metel Ožegović; a g. Bertić izpravlja to tako, da ob odašiljanju narodnih četa nije s Metelom Ožegovićem u bojnom odsjeku ni razgovora bilo. A zar sam ja kazao, da se je s njim o tom u bojnom odsjeku razpravljalo?

Onoga o Metelu Ožegoviću nisam pripoviedao po svom izkustvu, već po kazivanju ljudi, koji su to znati mogli. A da pokažem, kakvo je ono kazivanje bilo, moram se pozvati opet na Novine dalm. hrv. slavonske. U broju 86. od g. 1848. ima uvodni članak, za koj se g. Bertić možebiti još sjeća, tko ga je pisao; u tom članku ište se, da se narodna vojska diže iz provincijala, te se medju ostalim veli: „Imade ljudi, koji se od toga nenadaju uspjehu, te na sva usta govore, da u provincijalnom narodu toga duha neima. Ja bi očito rekao, da su druge potajne svrhe govoru takovu, te ako podle nisu, sigurno iz nerazumna i nedostojna sumnjičenja proiztiču.“ Pisac onoga članka protumačio mi je obilnije, koje su to potajne svrhe i kakovo sumnjičenje. U broju 103. istih novina ima opet članak ob ustrojenju narodne vojske, koj se pozivlje na uvodni članak u broju 86. Tu se ište na novo, da se ustroji narodna vojska, te se medju ostalim veli: „Ozbiljno vrieme prti nam evo dan na dan veće breme na ledja naša i velikih će jamačno sila trebati za podnieti breme ovo.“ Zatim se pripovieda, da je načelnik odsjeka nutrnjih poslova (Metel Ožegović) izradio neki predlog o rekrutaciji, pa se ište, da se taj predlog, prije nego li bude odobren, preda javnomu sudu za pretres, a medju tim da je pisac odlučio o dizanju vojske pametnu rieč progovoriti, jer da je ovo pitanje prevažno. — Netreba mnogo oštroumlja tomu, da se ova data razumno spoje s mojim pripoviedanjem.

Kad bih hotio ovim načinom pobijati izpravke g. Bertića, otegnuo bi mi se odgovor preko mjere. Gdje on o činih govori i dogodjajih, ili izvraća istinu, ili zanovieta djetinski, il se služi doskočicom. Rekao sam na primjer, da se Halavanja-Radojčić, nadporučnik, javio u bojnom odsjeku, pa

da je imenovan četnikom (majorom) u narodnoj vojsci; a g. Bertić veli: nije bio nadporučnik, dapače nije bio više ni poručnik, jer je već ostavku dao bio. Pa što sliedi odtuda? Iz mojih rieči može svatko razabrati namjeru moga kazivanja: hotio sam reći, da valjao i vješt načelnik znade naći valjalih organa; u ovom slučaju da je čovjek, koj u austrijanskoj vojsci nije bio nego „subaltern" častnik, postao prevriednim četnikom. Čemu je dakle prigovor g. Bertića?

Rekao sam opet drugdje, da smo iz Italije dobili dobrih pušaka u izobilju; g. Bertić pako veli, da nismo dobili nego samo nešto malo njih, i te da nisu ništa valjale. Moguće je, da su moje crtice čitali i gdjekoji bivši častnici narodne vojske, a možebiti i muževi upravljajući tada bojnim odsjekom; pozivljem se dakle na njihovo svjedočanstvo, a g. Bertića pitam: čim je bojni odsjek naoružao onolike tisuće narodnih vojnika, koji su u ono doba na Dravu odpremljeni; a zatim, koji su puškari u Zagrebu popravljali piemontezke puške, budući on veli, da ih je trebalo popravljati? Ovim načinom izpravlja g. Bertić moje rieči i o kapetanu Wegheimeru.

Da je on dobrom namjerom i blagohotno ma koliko prigovarao momu poslu, ili da je moje kazivanje po istini nadopunio deseterostruko: bio bih mu zahvalan, jer bi mi pomogao bio na vidjelo iznieti dogodjaje po našu domovinu prevažne, a meni uspomenom mile i drage; al ovako kako je učinio, nije mi posla olakšao, već ga zamrsio. Da mi ovdje bude protivnikom: to o njegovoj volji visi; al da mi bude učiteljem ili pomoćnikom: proti tomu prosvjedujem.

G. Bertić krivo pripovieda dogodjaje g. 1848., a još gore o njih sudi. I tu ću za primjer samo nešto navesti. Prigovara mi, što onu narodnu vojsku, koja je pod njegovim ravnanjem odpremljena na dravski kordun, nazivljem „čopori seljaka". Je li „krasan materijal" već sam po sebi dobro uredjena vojska? Jesu li one čete dobro razredjene, na koje neprijatelj može iz nebuha nasrnuti, potući ih i nemilo raztjerati? Da u Medjumurju nije propala samo nekolicina ljudi, već da ih je poginula množina, dokazuju sva svjedočanstva onoga vremena: eno novina, neka se čitaju; eno razprava u županijskih odborih, nek se čuju; eno župnika i sudaca iz brdovačkoga i stubičkoga kotara, nek se saslušaju.

Ja sam krivo rekao „poraz medjumurski", imao sam reći: „poraz u Medjumurju." Izgubiti ludo koju stotinu ljudi, to nije poraz; jer nije izgubljen ni pedalj zemlje! Al ni to nije istina. Nemože biti govora o tom, kako tko sada sudi o našem pravu na Medjumurje, već kako se je sudilo za Jelačićevo vrieme. G. Bertić neće valjda uztvrditi, da mi bar u ono doba nismo Medjumurje smatrali svojom zemljom? Ako to, onda je istina, da onim porazom medjumurskim nismo izgubili „pedalj" zemlje. Il možebiti g. Bertić misli, da je ono bila strategička pogrješka, što je narodna vojska pošla u Medjumurje? Ako to, onda je ogriešio dušu, što ju nije natrag krenuo, kad je, neznam čijim nalogom, obilazio njezine predstraže. A nije li imao za to dovoljne vlasti, zašto nije javio toliku pogrješku svomu poglavarstvu? Il je možebiti već sam Jelačić pogrješio, što je prošao preko Drave? Al i u tom slučaju moglo se je biti bez onoga poraza; jer je upravo ratovanjem banovim u Ugarskoj magjarska vojska kod kuće toliko posla imala, da se je na naše granice samo onolikom silom navaljivalo, kolikoj smo mogli odoljeti. Ako je Medjumurje u obće zla strategička pozicija bila za našu narodnu vojsku: zašto se je ona u njem mogla uzdržati kašnje, kad su navale magjarske sve to žešće bivale?

Što g. Bertić o T. Gjurgjeviću pripovieda, opraštam mu, ne njemu za volju već radi pokojnika. O Mirku Lentulaju nemogu sve prešutjeti; jer mi valja izriekom ponoviti, da je nesreća po svaki pokret, koj bi narodu mogao biti na korist, ostanu li na čelu zemlje muževi starih ideja, sami po sebi protivnici nove dobe. Za ovu nauku netražim ja dopuštenja u g. Bertića, niti ga pitam, smije li se izreći sud o muževih, koji su narodom upravljali u odlučno doba. Od mene tomu gospodinu prosto bilo suditi o poviesti i politici, kako mu drago; ja ću vazda pristajati uz one, koji oštrim okom gledaju u budućnost i koji za jasno spoznatom svrhom idu odlučnim korakom. G. Bertiću prosto bilo državnike graditi iz mlitavosti, udobnosti i šaljivosti; ja nisam nikada ni čuo ni čitao, da se je tko odlikovao kao državnik il bez divne sile govorničke, il bez uzvišenih ideja, il bez velikih čina, il bez marljive i sdušne radinosti, kojoj se vazda hoće dovoljnoga znanja i vještine. Izpoviedam, da mi je godilo srcu, što sam u crticah svojih mogao po istini bar natuknuti zasluge nekojih veleumnih muževa, koji su i sposobnošću i dobrom voljom pokazali, što bi se g. 1848. za domovinu našu moglo bilo učiniti, da u nas nije bilo odviše onakovih ljudi, kakovi su g. Bertiću mili i dragi.

Onu historiju o graditeljnom uredu, ili ako je bolje rečeno „o vrhovnom mjerničkom ravnateljstvu za sdružene kraljevine", pokriti ću koprenom zaborava, jer neimam kad iztraživati, što se je g. Bertiću u ono doba u izteresu domovine svidjelo probitačnim da piše u novinah proti vitezu Vauthier-u.

O sebi javljam svomu nekadašnjemu zaštitniku samo to, da sam u bojnom odsjeku služio od listopada g. 1848. sve dotle, dok bansko vieće nije razpušteno, a to se je sbilo istom g. 1850. Tom prilikom padaju mi na um dakako i radikalci, koji su se nekako u srce zasjekli g. Bertiću. Nije ni čudo! Da je u ono doba našim poglavarom bio Julius Caesar, Bertića bio bi izmedju svih nas držao za najgorega urotnika, tako je bio mrk, mršav i zamišljen. *I. P.*

Izdaje: **Matica ilirska**, Urednik: **Gjuro Deželić**. Štamparna **Drag. Albrechta**.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 38. U Zagrebu dne 9. listopada 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Branimir.

Pripoviedka. Napisao Ivan Zahar.

IV.

Kada se razgori ljetna vrućina i žamor gradski nesnosnim postane; kad se zazeleni vani na selu svježi sag poljana, brdina, šume: s nepokojstvom želja nam leti na selo, nazirući u njem raj zemaljski. Krasan li je tu život! Gledati otvoreno nebo dva puta: gori i doli u tihanu potoku il srebrnu jezeru; promatrati žamor, buku mušica, ptica, svake ruke blaga; u trag ulaziti jedinstvenoj misli, koja je niti svoga svemogućtva rasplela u neizbrojne predmete i svaki živi se uzdržaje na toj niti: to je najmiliji način živovanja za svakoga, tko misli i ćuti. Možda se takomu životu ima zahvaliti, što zloba, prevrtljivost, ukočenost, hude misli nisu povukle sviet na svoje temelje. Tko osjeća istinu nesavršenoga opisa ovoga, lasno će se složiti s pjesnikom u naviek mladom uzkliku: „Blaženi seoski životu!"

No gospodin Vlastelić na selu i ljetuje i zimuje. Odkako je svršio škole — a tomu je već davno — nije stanovao u gradu, no s ljubavlju se bavio na svom dvorcu u jednom selu blizu Slatine. Bavio se gospodarstvom, ne dakako u veliko, jer mu od roditelja ostalo samo toliko, da može spokojno živiti od plodova zemlje svoje sam sa svojom malenom obitelji. Kukavna li gospodarstva! kliknuli bi na to veleposjednici slavonski. No ono je dotjecalo za potrebe triju duša: starac Vlastelić, gospodja mu i mladjahna ćerka — eto te obitelji!

Gospodin Vlastelić svršio je nauke u Pećuhu, i na povratku kući namjerila ga sreća doći u Osiek. Tu je upoznao plavokosu Njemicu djevojku, i ostao neko vrieme u gradu. U njem, čovjeku od proze, uzbudi se poezija: počme uzdisati noćju, gledati mjesečinu, pripoviedati njoj osjećaje srca svoga, pjevati ljubovne pjesme o zatravljenom srcu, o nemiru po danu, o nesnu po noći ... Al čemu da duljimo obične stvari: mladi Vlastelić zaljubio se u mladu Njemicu Brigitu: sudbina, koja čini se nikoga na svietu minuti nemože. „Nepodnosljivo je nadalje ovako živiti" — pomisli Vlastelić i odkrije ljubav svomu „angjelu". Niti u Brigite nebijaše mnogo poezije; splete se tiesni odnošaj, i malo potraje vrieme Brigita postane ženom Vlastelićevom. Življahu zadovoljno; Niemkinja bijaše radina, al je za to i trošila više nego bi prema dohodkom svoga supruga trošiti smjela. Znalična doznavaše, kakva li u koje vrieme godišta vlada moda; u svojoj kući davaše koncerte i plesove: brez ovih dangubica život bi joj dosadio do zlo boga. A Vlastelić divio se svojoj ženi. U milju, kojim je obasula njegovo biće, nije mu došlo ni na kraj pameti uzkraćivati joj ma što bilo. I tako mogla je kazati plavokosa Njemica: Ja sam carevala kao djevojka, i carujem kao žena! Zato je i ljubila svoga supruga. Još pod stare dane ostali su u njih čari negdašnje ljubavi; inače u svietu običaj to nije — kako da i bude? Ljubav se u njih podržavala navikom, navika je nju i razplamtila.

Gospodina Vlastelića posula je sieda kosa, može biti ne toliko od godina, koliko od brige. Od roditelja svojih baštinio je nešto pasivnoga imetka, a kašnje ga progonila vjekovita nedaća. Brigita bijaše bogata roda, ne bogata imetkom, već brojem svojih članova. Svakomu je u životu gdješto uztrebalo, pa bi znao doći tastu si Vlasteliću, a ovaj bi na savjet svoje žene sklonuo se davati, pomagati, gdjekad i uzajmljivati sam, pa nadieljivati taste svoje. Dakako da mu ovi nisu više vratili: i tako je sve više izčezavalo Vlastelićevo negdašnje dobrostanje, a gomilao se dug, koga izplatiti nije mogao. Žena mu ni sada nije mogla raskrstiti se s omiljelimi predstavami. Na taj način uza svu mar-

ljivost i poslenost propadaše Vlastelićeva kuća u sve veći nazadak.

Al jedan pogled — i nestalo bi zabrine bar za časak! Spomenusmo već, da u Vlastelića ima kćerka; ime joj je Melina. U ovo vrieme, o kojem radi naša pripoviedka, Melina je procvjetavala. Nije to samo fraza. Da, djevojka se vrlo zgodno može prispodobiti cvietu u svojoj nježnosti, u svojem brzom razvoju i brzom opadanju, napokon u nesamostalnosti sudbine svoje. Najveću slavu postigne cviet, kad ga skromna djevojka ubere i zatakne za grudi svoje, za ures. Ipak velike li nedoličnosti, kada je ženska samo za ures!

Zašto li je nestajalo zabrine u roditelja, kad bi pogledali svoju Melinu? Bijaše ona sbilja milokrvno diete. Ima ustiju, koja su sama za sebe biće bezazlene radosti; ima očiju, obrubljenih trepavicami, koje odavaju vjekoviti smjeh, ne onaj grohotni smieh, no jezero miline sa svojimi angjeli, i neda se proći mimo a neutonuti u tom jezeru. U Meline bijahu takova usta i takove oči... Uza to majka joj shvaćaše posvema njezine prednosti. Koja majka da neponimlje prednosti svoje dorasle kćeri? Polazeći dakle s praktičkoga gledišta, da će joj kćerka ugrabiti „sjajnu partiju“, nadala se i završetku svoga zlostanja, boljoj budućnosti za sebe i za svoga muža. Zato je s ponosom i utjehom uviek pogledala na svoju Melinu. Melini bijaše 17 godina, vrieme, kada se mladenci počimlju klanjati, pozdravljati roditelje liepe gospodične.

Jednoč upita Brigita svoju kćer:

— Je li se ti Melino gdjekada zamisliš?

— O više puti zamislim se, draga majko, kada u vrtu sjedim, i onda nečujem ništa i nevidim ništa.

— Na što u takovu času misliš?

— Toga ni sama neznam.

— Kako ti nebi znala, na što li misliš.

— Meni nije do toga stalo da znam. Dapače ja se i bojim to znati. Padne mi kadšto na um, kako bi mi bilo, da tebe neimam, da se od tebe moram rastati.

— Drago diete, doći će i to vrieme, gdje ćeš me morati ostaviti, i neće ti žao biti. Već sada moraš misliti na to... Ima u svietu viečna knjiga, u kojoj su svi ljudi popisani i svakomu je odredjeno, što će mu se dogoditi, kako će živiti, i s kim će živiti. To je sudbina. Što je tu odsudjeno, tomu se nitko oteti nemože... Pa kada dodje onaj, koji je tebi sudjen, ti ćeš otići s njim.

— Nikada, nikada, jer ja od tebe neidem! klikne djevojka turobno, i pitajući pogled baci na svoju majku.

— Gledaj Melino, i ja sam imala roditelje, kod kojih sam sretna bila kao i ti kod mene. I ja sam želila nikada jih neostaviti. Pa što se dogodilo? Došao je po mene tvoj otac i ja sam otišla s njim, rado i bez suza. Trebam li ti kazati, kako sam srećna?... Napokon za svega života mi jesmo i ostajemo djeca: rado se savijamo u povoje ljubavi, i u tih povojih mi smo srećni. Takva je sudbina žene, da ju usrećuje samo ljubav.

— O i ja tako ljubim tebe, te se nikad od tebe rastati neću.

— Negovori tako djetinski, to nije liepo!

— Kad ti veliš, onda neću više. Tvoja volja moja je zapovjed... Al ne, ja više nisam diete! Vidim to i sama. Kada je prije došao tkogod k nam u pohode i pogladio me po licu, meni je to bilo sve jedno, a sada... no sada mi nije sve jedno, jer bi se stidila i srdila! Na sreću više mi toga nitko neradi.

— Jer si — dorasla rekne Brigita pa onda promrmlja „luda djevojko!“ i dade joj u ruku jedan Dumasov roman.

V.

Takva bijaše Melina, kada je Branimir prvi put došao u kuću njezinih roditelja. Nepitajte, kakvim povodom, kojim razlogom: on je došao. Zar je to mučno u našoj domovini? Dovede te rodjak, dobar prijatelj, il sam zabludiš u kuću — svejedno, dobro si došao. Kao da svi Hrvati sačinjavaju veliku obitelj, i tko prvi put dodje kao da je rodjak, koga još nisu vidjeli. Radovao se stari Vlastelić, Brigita se smješila njemačkom prijaznosti, Melina se bojažljivo zaklonila i otišla tobože po poslu, a u istinu bijaše joj... čudno.

Seoski ljudi uviek se naužiju „gradskoga čovjeka“. Mora pripoviedati, kako ljudi živu, što se govori, šta se dogodilo... no neprestano pripoviedati mora. A Branimir govoraše zanimivo, njegova rieč, jednostavna i priprosta, bijaše puna osvjedočenja, i drugoga je osvjedočavala. Najposlje svrati se govor na javne poslove hrvatske. Vlastelić, premda nije se mnogo brinuo za Hrvatsku, ipak je rado slušao. Što je već prije čuo o pokretu našem, postalo je u njem slika, gotova i ciela; pa kako se zapanjio, kad je od Branimira dočuo misli nečuvene, koje mu poremećuju tu sliku. „Bojim se, govoraše Branimir, da je našemu pokretu razlog filologija, i da će mu rezultat biti filologija. Meni se čini, da bi materijalnije morali shvatiti svoju zadaću i cilj — državu stvarati!“ klikne s većim žarom. Pojmovi staroga Vlastelića nisu dotle sizali, i nije se usudio ni potvrditi Branimirove rieči, kao obično; al jasno se moglo opaziti, što o svom gostu misli. On ga je vrlo štovao.

Sa ženom Vlastelićevom razgovaraše Branimir o modi; ona je sama ovu zadaću pretresati uzela.

— Prigovara se modi, da je diete lepršastih, nestalnih misli, uzme ona; a ja bi prije rekla, da je nastojanje, tražiti ono što je bolje, ugodnije i spretnije.

— Ima osim ovoga još jedan razlog: dosadno je uviek jednu istu stvar nositi.

— I kako dosadno! A kada se zaodjenem novom odjećom, tako mi je veselo izaći van, u pohode . . . dà, kao da sam preporodjena.

— Sviet je u prilog mladosti! klikne Branimir, pa ma koliko se protivnika modi našlo, oni je nezataru.

— Zar nije, da se toliko na nju viče? zapita Brigita vesela, što nalazi jednomišljenika. Ja mislim, da bi bolje učinili, kad bi zamuknuli, videć da jim ništa nekoristi sva vika i prigovori.

— U tom ja nebi bio tako strog, jer dobro je, što se po malo obuzdava pretjeranost, koja nije nigdje dobra, a u ovom slučaju škodi gospodarstvu.

Brigita je ob ovih riečih držala, da su odviš pesimističke, a Vlastelić bi uzdisao i priznavao, da Branimir, premda je još mlad, vrlo dobro shvaća gospodarstvene odnošaje. — Samo Melina nije ništa mislila ob ovih riečih, nego je promatrala Branimira. Ona je vrlo malo govorila. Ima ljudi, u kojih pritomnosti neda se govoriti, jer nam se čini, da oni i misle i govore za nas, da iscrpljuju predmet.

Kada se Branimir oprostio s domaćini, koji su ga uvjeravali, da jim je njegov posjet „vrlo drag", i otišao put Zagreba, zapita Vlastelićka svoju kćer.

— Uman je čovjek, zar nije?

— Čudan je . . . i negovori malo.

— Čini se da mnogo zna.

— I kako gleda! Kad mu se vlasi malo pomrse, i pogleda ispod oka, onda mi se čini kao orao.

— A ti si za sve vrieme šutila . . .

— Bilo me je strah, jedva razumljivim glasom odgovori Melina, pa kao lastavica odleti u drugu sobu, uzme vezilo u ruku, ostane neko vrieme zamišljena, a onda zapjeva svojim tananim, zvonkim glasom . . .

Kad je drugi put Branimir bio u kući Vlastelića — prvi put je zaboravio svoj kišobran, pak putujući onuda svrnuo se po njega — vrlo su ga ljubezno primili gospodin Vlastelić i gospodja mu, a Melina pače nije mogla suzdržati uzklika: „Ah Branimir Ljubović!" Bila je za čudo vrlo brižna i poslena: ništa joj nebijaše na pravu mjestu, sve je pospremala, redila, iz sobe u sobu trčala, kao veverica, a onda sjela na stolac i mirno sjedila dugo, dugo. Kao što bojazljiva tica plaho se ozire prije nego li smije k zrnu, tako je i Melina vrlo se mučno sklonula k razgovoru. Napokon ipak . . . No nije to ni čudo ni prikor.

— Vi tako riedko dolazite na ladanje! pregovori Melina. — Dakako, neima ni družtva ni zabave, a razgovor tako je jednostavan!

— Al iskren i prijazan, odvrati Branimir. A družtvo? Koliki bježe iz njega u seosku zabit, jer im je družtvo uzelo sve, najpače volju živiti u družtvu. Neublažive strasti, ćudljiva volja, spletke i kovarstva, pretvorna ljubav — eto proti čemu se boriti treba!

— I vam je dosadilo živiti u gradu?

— Mene dužnosti vežu . . . osim toga znam si pomoći, kada mi dotuži . . . Zatvorim se u sobu, uzmem čitati dva tri dana marljivo, pa mi je laglje.

— Zar nije . . . samoća je naša, i mi smo svoji?

— Svoji bez zapreke! klikne Branimir, pošuti jedno vrieme, a onda pogleda u bistre oči Meline . . . Svoji za misli visoke, za čistu krasotu; vladari bez protivnika, sviet bez poplave i bure.

— Ja vas nerazumijem sasvim, potiho izlane Melina.

— Govorim iz izkustva, no u vas neima iskustva . . . Jednoč dodjem k dobromu si prijatelju; on je čekao nekoga . . . a ja sam došao. Bijaše smeten: pogleda me, uzmemo razgovarati, a malo za tim izvadi sat. „Već je dvanajst sati!" klikne, a meni postane stidno i bolno. Bio sam mu neprilično, i s toga sam korio sebe. A kašnje pomislim: Ima li čovjeka, komu ma kada nisi neprilično?

— Ima! naglo i s djetinjom nevinosti prozbori Melina. Kako da neima?

A kad je Branimir opet otišao iz ove kolibe tihoga života, i sjedio u kolih po noći, pogledao na zviezde nebesne, neprestano mu pred očima se javljala biela djevojka, i tanki joj i nježni glas: Ima! Od to doba često je bilo vidjeti Branimira, gdje se laškom ulicom vozi iz Zagreba. Bijaše to put u Slavoniju, k Vlastelićevim. Tu mu se činilo da nalazi najmilije ugode. Pa kada se primicao onoj kući, nije ga strah bilo . . . Ta čuo je na slučajno pitanje nehotični odgovor: Ima! Što je onda osjećao, definirati nebi znao Branimir, taj učeni čovjek! Jedno mu je bilo jasno: da rado zalazi u Slavoniju.

Melina postajaše sve ljepša i sve se više priučavaše na ljude. Malo po malo od one naivne Meline postade ljubezna djevojka. U razgovoru s Branimirom dobivala bi uviek nove ideje, i nastojala i sama nešto više znati nego li joj je namienjeno bilo u kući roditelja. Nije se više bojala misliti o budućnosti . . . Ta ona je tako mnogostručna, šarovita i prostrana, da tu ima razmišljati mnogo. Da li je i što je živilo u tajnosti njezina srca za Branimira, tko bi to znao. Srce djevojke je svetilište, u koje ulazi samo veliki svećenik toga srca.

Bijaše pod konac siečnja godine 1845. Branimir dodje u kuću Vlastelićevu. Bijaše se sabralo više gostiju, i mirna inače kuća oživi veselim i bučnim životom. U večer bijaše zabava: igralo se, pjevalo i plesalo. Branimir, kao što smo već jednom spomenuli, bijaše dosta vješt glasbenik, pa je svojom glasbom uzhitio sve slušaoce. Nešto žalobna, kao čeznuće, plivalo je u svakom potezu njegovih gusala, no

ujedno se javljała utjeha. I zato niti je strastnim poletom, niti poraznom žalosti odisalo sviranje ovo. Kada je zadnji val strune odstrujio, polagano tiho, zagrmi pljeskanje po sobi, i Branimir morade ponoviti. U tom ponavljaju vidila se umornost . . . i na svršetku zbilja sjedne on na stranu, a zatim — bog si ga znao kako — nadje se u obližnjoj sobi, sam uz svieću na stolu. Gosti uzmu plesati, i u vrevi i žamoru zaborave na Branimira.

„Što me je dovelo ovamo medju te ljude, koji neznaju za ništa nego za ples i buku“, šapne on za sebe — i požali na svoju pritomnost u ovom družtvu. Nije dugo ostao zamišljen, kraj njega zabjelaska biela oprava. On pogleda i smete se: bijaše Melina.

— Vi ovdje gosp. Ljuboviću! Mislila sam, da nema nikoga. —

— Bilo mi je odviše šumno i bučno. — Al zar vi neplešete? A ipak na vas toliko očiju pogleda, pa bi . . .

— Nije mi povoljno plesati. Čini mi se nekako raskalašeno — neliepo, brzo se ispravi. Meni je tako neveselo! Zaklonila sam se na čas ovamo, no sada vidim, da vi . . .

— O ja ću ovaj čas ukloniti se.

— Ah, nisam tako mislila! brzo klikne Melina, mahne hladiljkom po ruci, a onda pocrljeni kao ruža . . . Zar ne, mi možemo razgovarati? Vi morate pripoviedati nešto.

— Što da vam pripoviedam?

— Recite mi, odkle vam ona čudesna glasba? upita Melina i sjedne za stol naprama Branimiru. Meni je tako bolno bilo, kad sam vas slušala! Znala sam odmah: i vam je bolno.

— Melino! vi od mene tražite, da razvijem pred vami cielu sliku moga vjekovanja! Ja je unapried neznam, ona će se razvijati sama; no na koncu može biti presmjela, griešna; može ozliediti prekrasno vaše srce. Tko će odgovarati za grieh i za ozledu?

— Vi niste voljan na razgovoru, potiho izlane Melina.

— S vami . . . O nema veće ugode do li razgovarati s vami. I kad pristajem na to, da vam kažem razlog moje glasbe, činim to jedino, da izbjegnem tomu prikoru . . . Nisam voljan na razgovoru! No evo slušajte. —

— Govorite, govorite! ponovi ona, primakne se bliže k njemu i složi biele ruke na krilu.

Ja sam veoma nesavršeno biće! uzme Branimir kao za sebe. Ova nesavršenost, čini se, više leži u okolnostih nego u meni . . . al ne, ja sudbine koriti nebudem. Još djetetom progonila me nedaća; trpio sam za ono, što su skrivili drugi, trpio mučeć — bog zna zašto? Malo po malo uzbudi se u meni nepovjerenje. Nepovjerenje u sviet, u svako poduzeće.

Branimir prekine za časak. U sobi postane tiho, Melina se neusudi prekinuti te šutnje.

— Kašnje opet, nastavi on, kada sam raspaljen idejom narodnom potekao u sviet iz svoje sobe, govorio, nastojao; kada sam uviditi počimao, da brez svieta meni djelokruga nema: umru mi i otac i majka nemnogo jedan iza drugoga. I ja ostadoh sam, u društvu ljudskom brez podpore, sam na gospodarstvu. Vraćaš li se na novo, ti nepovjerenje? pomislim u sebi. U istinu, ono se na novo vraćalo.

— Razumijem, prozbori Melina. Za vas nigdje pokoja nema, i vi se bojite tražiti pokoj!

— Mogu li ga tražiti? Smiem li se uzdati, da ću ga naći? brzo prihvati Branimir i bolni pitajući pogled svrne na Melinu . . . Slušajte. — Dobio sam u društvu dva tri prijatelja. Nisam jih tražio — ja jih nikad nebi tražio — no oni su se sami našli. Isti cilj, potreba skupnoga djelovanja, što li, nas je sastavila. No to je razumna ljubav, i traje dok traje cilj i potreba. U nas, u čustvu našem, razloga nema. Drvo bez zelenoga lišća! rekne Branimir gluho, i prekine za čas.

Melina je oborila oči.

— Tražite da vam reknem: odkle meni ona čudesna glasba, ponovi on istim gluhim glasom. Pomislite si biće progonjeno, osamljeno, nevjerujuće, a ipak potrebno — potrebno ljubavi, vjere, druge svoje osobe; pomislite, da sam našao, za čim žedja duša moja, da . . . No dosta je o meni, govorimo o vas!

— Što vi to govorite, Branimire! klikne Melina obuzeta tajnom slutnjom, ustane sa stolca, podje k prozoru, neznajuć ni sama zašto je ustala i k prozoru pošla.

Tišina bijaše u sobi. A ona odgrne zastor s prozora. Vani zabieli snieg. Toplina približajućega se proljeća mamila je kapljice s krova, koje su padale težkim šumom dolje.

— Vidite! Vidite! Snieg se tali, klikne ona; pošuti zatim, spusti opet zastor i pridje k stolu... Nije imala smjelosti, izaći iz sobe!

Branimir nije ustao od stola, nije mario za njezine posljednje rieči, i kad je ona iznovice došla k njemu, uzme on nadovezivati svoje misli:

— Ovakov i nevoljan ja sam zagledao vas! Danas na večer, kad sam uzeo u ruku gusle, vas sam vidio. Oj kakvo je bilo moje čeznuće! No nisam mogao, nisam smio pomisliti, vjerovati, da li ću ikada . . . Evo, odakle ona čudesna glasba! Sada znate sve . . .

Melina ukočen pogled upiraše u njega, kao da neshvaća, a on nastavi naglo:

— Vi ste krasna i duhom i tielom! Krasota i ljubav dvie su rodjene sestre, one zajedno biti moraju, i . . . ja vas ljubim!

Prihvati joj ruku, nije mu branila, a onda ju privine na svoje grudi. Napokon oči joj navru blaženimi suzami . . . Ona je shvatila.

Snieg se u istinu talio i — Melina je ljubila!

(Dalje sliedi.)

Zrinjski.

11.

Bitka kod Konjšćine.

Dvije šume do Konjšćine rasle,
Dielila ih ubava dolina,
Stade njima dolina govorit:
Oj vi šume puste ne ostale!
Vazda ste se dobro pogadjale,
Jedna drugu vazda zaklanjaše
Od sjevera i zlogodna juga,
U proljeću prve prolistaste,
U jeseni zadnje obamreste,
Jedna drugoj u svem suvrst b'jaste,
Nigdje nebi vama porednice,
A sada se, sunca ne vidjele,
Od tri dana ljuto zavadiste,
Te skupljate ubojito gvoždje:
Britke sablje i topove težke,
Jedna drugu valjda da iztraži.
Oj sunca vam, mile sestre moje,
Šta vas težko tako zavadilo?
Na to šume ništa ne vratile,
Veće stade zemlje tutnjavina,
Svaka šuma po vojsku izbaci:
Jedna tursku, a druga kaursku,
Obe vojske na dolinu pale.
Kad se vojske obe zagledaše,
Od čuda se drveniti stale,
Al eto ti bana Zrinovića,
On na čelo svojoj vojsci podje,
I ovako junak se oglasi:
Kud nebraćo danas zamisliste?
Gdje su vama vaše poglavice,
Da izadju meni na biljegu?
Izidje mu ljuti Demirhame,
I ovako banu odvratio:
Ako nisi krvi odviš žedan,
Ti počekaj jedno malo časa,
Da poručim paši Ulamanu,
Neka tebi na biljegu dodje.
I dok dodje naša poglavica,
Ja sam spreman tebe zabavljati
Bijuć mejdan s Stjepkom Šegovićem.
Htio Stjepko namah da izadje,
Al eto ti Ratkaja junaka,
Stade banu tako govoriti:
Ne slušaj mi bane poturice,
Jer će ljuta ujesti nas zmija,
Već udrimo bane bez pričeka.
Ni piličnik uteći nam neće.
Prihvati mu bane Zrinoviću:
To bi brate bilo nejunački,
Odbijati mejdansku ponudu.
Šegoviću, moj sokole dični.
Kad te zovu, ti se odazovi,
Pokaži im hrvatsku desnicu,
Pred Turčinom koja uzmać nezna.
I izidje Stjepko Šegoviću.
S njim izidju druga dva Stjepana:
Stjepan Drčić i Baletić Stjepan,
Traže oni tri turska junaka.
I našla se tri ubojna momka:
Rustan-beže i Karafet-Osman
S poturicom ljutim Demirhamom,
Oni njima mejdan prihvatili.
Obe vojske tada odstupile,
Pristupili ljuti mejdandžije,
I namah se udarat stadoše.
Bože mili na svemu ti hvala!
Milina je svoje oči parit
Po mejdanu i po mejdandžijah,
Kako kreše kremen o kresivu,
I da nećeš ni gledat mejdana,
Ti na vojskah i na licu njinom
Mogao bi lasno razaznati
Tko uzmiče, tko li se pomiče:
Eno gledaj vojsku i Turčina,
Škripa zubmi, stišče pestnicama;
Eto gledaj vojsku i Hrvate,
Kako plešću, kako podvikuju.
Tako sreća dugo kolebala,
Dok na jednom klikoše Hrvati:
Živio nama Stjepko Šegoviću,
Gdje pogubi ljuta Demirhama.
Al eto ti jada iz nenada:
Viču Turci: silni gospodaru!
Ono ti je bane Zrinoviću.
I eto ti pašu Ulamana,
Gdje Hrvate vojskom obkolio,
Da uhvati bana Zrinovića,
I još banu paša podvikuje:
Predaj bane sebe i Hrvate;
Ni krila te nebi iznijela,
Ludo ćeš mi danas poginuti.
Na to skoči bane Zrinoviću,
Okom vojsku u oko pogleda,
Niti cigle rieči joj ne rekav,
Na tursku se naletio četu.
Pristadoše za njime Hrvati,
I stadoše Turke razmicati.
Ak si brate kadgod o sutonu
U nebesa oči upiljio,
Ti ćeš biti dobro zapazio,
Kak' se zviezde množe pred očima.
Tak se Turci brate biljadili,
Iz ništa se, reći bi, stvaraju,
Il iz krvi tek protekle skaču.
Kad to vidi bane Zrinoviću,
K sebi dozva Ratkaja viteza,
I on njemu tako progovori:
Stani Pavle uz lievo mi krilo,
Da krčimo svojoj vojsci stazu.
I stadoše dva junaka silna
Sjeć pred sobom i okolo sebe.
Kano mirnoj u pučini morskoj
Hitra ladja trag za sobom pušta,
Koga nemoš okom dogledati,
Tako brazde pomamni junaci
Po bezbrojnoj onoj Turadiji.
I dva briega brazdi podigoše,

Sve od trupla turskih napadnika,
I kad Zrinjski do Krapine dodje,
Svojoj vojsci tako poviknuo:
Hitro braćo na most preko vode,
Pred očima evo vam Konjšćine,
Evo vama tvrdoga zaklona!
I sva vojska preko vode podje,
Zadnji osta bane Zrinoviću,
I baš pogna na most svog Mrkaša,
Puče puška crnog Arapina,
Sastavi mu sa zemljom Mrkaša.
To je bana vele razljutilo,
Te pograbi težkog buzdovana,
Još ga dobro bane ne podiže,
Već se Turci svuda razpršili,
Al poleće težki buzdovane,
I sustiže trideset junaka,
I trideset zemlji oborio.
Ode bane k vojsci pjevajući,
Ostadoše Turci kukajući.

Muzikantska Liduška.

Pripovieda Vitězslava Halka.

I.

„Toniću, tko će dulje?"

„A što, Liduško?"

„Pogledajmo si u oči; tko će dulje!"

A Tonić gledaše si s Liduškom u oči, tko će dulje.

Mili bože, krasna li oka? gdje je u svietu šar, koj mu se može uzporediti? A da ga i bude u svietu: gdje je ono, što za tim šarom iz oka proviruje? Ni modro nebo nije ljepše od Liduškina oka. Gdje je u nebu toliko sjaja, toliko dobrote, toliko neokaljane čistoće? A plemenita duša, koja kroz sve prozire, — dok te neomami vid, gledajuć sve to zajedno?!

Toniću se pomuti oko, Liduški se podkrade suzica, sitna kano sitan lierov pupoljak; pupoljak taj pučè, razvì se — a suzica kanù niz rumeno lišce.

„Nemogu dulje, Liduško!"

„Pa nemoj! Ja ću dulje!"

I saviše si ruke oko grla.

Tko da se usudi kazati, čij je cjelov bio sladji? Muzika stane udarati, a Tonić mora k muzikantom. Ali kako će svirat? Nevidi ni jedne note; zagledao se tako u Liduškine oči, da jih sveudilj pred sobom, a sebe jednako u njih vidi — dok ga neomami vid. Da sad zasvira, bila bi osobita pjesmica, od prilike takova, da bi svakoga omamio sluh, kao što je njega vid, čim je ugledao Liduškino oko.

Sudrug komnù Tonića.

„Ta sviraj, Toniću, do biesa!"

„Stani, drugu pjesmicu; boli me glava."

„Za čudo! Tako iz nenada."

„Svirajte samo bez mene."

Svirahu bez njega.

Tonić ode po Lidušku i reče joj: „Ti si mi učinila, Liduško. Hajd plesat; svagdje ti vidim oko. Ala da bih ti i ja mogao učiniti."

„Netreba, Toniću. Što bi mi rekao dragi?"

„A tko ti je dragi, Liduško?"

„Pogodi, ali ga znaš."

Tonić nagadja, nu navlaš druge.

Liduška udari u smieh.

„Zorom mi se dobro ogledaj u ogledalo, da ga spoznaš."

Tonić privinu k sebi Lidušku, kano srdce svoje.

Plesahu, da jih je milota bilo pogledati.

Nu Liduškino mu oko doista učinilo, jer ga hvata omaglica, a Tonić na glasu plesač, nemože da se drži u kolu. Sad zape o stol, da su sve čaše na njem zazvečile, sad udari o njekoga, da je mahom odskočio, sad se opet okreće, nu uviek na istom mjestu — dok evo neopade.

„Haha! Tonić je pao", viču i smiju se jedni.

„Prva napovied!" primieti drugi.

„Od boga ti sreća, Toniću, na skoro ćeš slavit svatbu!" smijaše se Vovorkin Ivica, dok se je Tonić sa zemlje dizao. „No kažem ti, momče, nepozoveš li me u svate, nebio drugi, ako ti nepokvarim izpred samih vrata!"

Smiehu ni kraja ni konca, pa i Tonić se sam sebi smijao, Liduška se smijala Toniću, te se opet plesalo kano za oklad.

Ali se i Liduška zagledala u Tonićeve oči, a nevaram li se, ništa neusrdnije i neistinitije, nego li se je Tonić u njezine.

Drugu pjesmicu, što ju je svirao Tonić s ostalimi muzikanti, Liduška nije plesala. Posadila se u kut, te ne smetnula oka s Tonića. Sve je u njoj igralo, a to za to, što je Tonić svirao. — Nikad joj pjesmica nije ugadjala kao tada, a Tonić možda nije ni znao, da joj se u srdce utisla. Te njegove oči — eh da mi se jih sita nagledati? Pa zar to nemože da bude? pomisli u sebi Liduška. Tonić će i onako biti moj, kano što sam ja njegova — u očiju joj planula divlja radost, baš kad ju Tonić prieko nota zagledao.

Njetko ju prosi o ples, Liduška nečuje.

„Čudnovato!" primieti momak i ode k drugoj.

Liduška toga ni čula nije, jer bi svakako skočila bila plesat, kad ju je momak zaprosio.

Ljudi u krčmi koješta pripoviedali, jedni šaptom, drugi na glas; ovi na sva usta kazivali, da se je Liduška uzoholila, da će i ona nagaziti, da još nije svega prekamikala, a da zlo i nevolja nikad nezakasne. To govorili njeki na glas, a oni što su šaptali, možda i gore ogovarali. Nu što do toga.

Do skora plesao je s Liduškom Tonić, za Tonićem drugi, a ogovor je prestao; barem za čas.

Malo za tim dodje k Toniću onaj, koj je prvi Lidušku o ples uprosio i reče: „Čujde, Toniću, tvoja Liduška nek dade bubnjem po selu razbubnjati, da sa svakim ne pleše, već samo na izbor. Nu duše mi, ako mi to još jednom učini, neka se pazi, tko će ju natrag dovesti, kad ju ja jednom iz krčme odvedem.

„Ti iz krčme?“ krikom zakriknu Tonić, skočiv na noge.

„To se i tebi može lako dogoditi! Kad ju nagovaraš, da se s nikim u kolo nehvata, deder ju kod kuće za staklo, da ti ni muha na nju ne sjedne. No misliš li, da je krčma staklena krletka, pokazat ću ti, da to nije tako!“

Tonić nezna za sebe. Rad bi nanj naskočio, da ga nedrže muzikanti.

„Kani se ga, Toniću!“ reče jedan.

„Nemoj, Tone, sjedni!“ reče drugi. „Ta širi se i šepiri, kanda su ga po svietu kazivali. Ludorije!“

„Pravo velite!“ utaži se Tonić. „Ni ruke nije vriedno okaljati. Ali znate što momci, svirajte danas bez mene, ja ću plesat.“

Muzikanti, kao što na sve, i na to rado pristadoše. Nemir se utišao, a Tonić je s Liduškom plesao. Bijaše u krčmi „zlatni mladoženja“.

Tako se naime zvao čovjek, koj je bio i sulud i njekakov zaručnik. Nazivahu ga zlatnim mladoženjom, što je svakoga i svašta zlatio. Tako na primjer kazao bi: zlatni mladoženjo, zlatna nevjestice, zlatna majčice, zlatni babajko itd. Govorili o njem, da to za to kaže, jer da mu nema četvrte daske u glavi: drugi opet, da je proučio sviet, te zna, što komu ugadja. Težko je odkriti istinu. No nije nikad nikoga vriedjao, a ludovao li je, to je bio od poboljih ludjaka. Hodao je na posvetilišta na muzike, na proštenja, a ljudem se tim pridružio, što je svakoga zlatnim nazivao. Kod muzike bi plesao sa svakim i sa svakom. Na ludost mu sve odbijali, a djevojke se kadkad s njim i suviše pošalile.

Tko se prvi odupro Toniću, zvaše se Krejza. Imajuć nješto zemlje, te tobože imućniji od drugih, radio je koješta, što se ni pristojalo nije, jer je mislio, da će mu sve proći. Kazivalo se doduše, da mu se u glavi mozak vrti; nu toga on nije čuo, jer su to ljudi iz prikrajka govorkali.

Zlatni mladoženja dodje k Toniću i Liduški, te ju uprosi o ples.

Liduški nebi ni na kraju pameti ustručavati se, te skoči plesat.

Doplesav zlatni mladoženja, ostavi opet Lidušku pokraj Tonića, a sagnuv se njekoliko puti napred i natrag, kao što je to bio običaj, reče: „Zlatni Toniću, zlatna će ti biti nevjesta. Samo joj pogledaj u zlatne oči, pa da nebi s njom odmah slavio zlatnu svatbu!“ I uštipnu Lidušku za obraz.

Kano što već pripomenuh, njemu je kod djevojaka sve prolazilo.

Tonić udari u smieh.

„A nebi li od Liduške poljubac, zlatni mladoženjo?“ priupita ga.

„Da što! zlatni poljubac od zlatne nevjestice — ala bi cmoknuo!“

„Nu što govoriš, Toniću!“ premizgavaše se Liduška.

„Ta to je šala! — Ali znaš što, zlatni mladoženjo, hoćeš li da te Liduška poljubi, a ti razsrdi Krejzu.

„Ej, lahko za to, zlatni Toniću! i ja imam na Krejzu zlatni zub“, reći će zlatni mladoženja, te okrenuv se, nestade ga.

O tom, što je Tonić ovdje sa zlatnim mladoženjom razgovarao, neznadjaše do njih dvojice nitko ništa. Sviralo se i plesalo kano o svatbi.

Ali evo, gdje se već zlatni mladoženja u krčmu vraća, držeći nješto izpod haljinca. Neopazi toga nitko, nu poziruć zlatni mladoženja jednako za Krejzom, a nanj i vrebajuć, kadgod je k njemu dokolao, tko je samo išta znao, mogao je pomisliti, da to nije uzalud.

Baš se Krejza dokotrlja k njemu, zlatni mladoženja izvadi nješto izpod haljinca, te nebi dlan o dlan, a Krejzi slamen vienac na glavi.

Zlatni mladoženja bježi za njim, kliče, viče, da se muzika nečuje: „Zlatni gospodičiću, zlatni mladoženjo! Čuvaj ga! Drž' ga! Da neizgubiš zlatan vienčić!“

Ljudi prestadoše plesati, muzika prestade svirati, sva krčma u smieh, u grohot, hoće da se poguše. Krejza se jarom razjari.

„Gdje si, gladni skote!“ viče natjeravajuć se za zlatnim mladoženjom, a od gnieva zaboraviv skinuti sa glave slamen vienac.

No to još bolje potakne smieh, te se ljudi nemogu na nogu da drže. A kako i nebi! Napred leti mladoženja, za njim Krejza s izpirkom na glavi.

„Iš, iš!“ viče zlatni mladoženja, bježeć pred Krejzom. „Nisam to ja, zlatni gospodičiću! Gdjekomu to iz glave naraste, ako se je rodio na polju! Krejza kao da nije pri sebi.

Zlatni mladoženja se napokon zaustavi, te ugibajuć se svakomu udarcu s Krejzine strane, skrušeno stade plakati i težko naricati!

> **Umřeš ty nebo já —**
> **neumřem obadva.**
> **Kdo vyhraje, bude pánem,**
> **zazpívá druhému amen,**
> **a pak jej pochová.**

Sad istom pravoga smieha, kanda jim se grla provalila. Što će Krejza s ludjakom? Nehoteć da ga ljudi na jezicih raznašaju, te mu se do vieka smiju, progutat mu je žuč, posadit i gradit se, kao da je sve to šala bila, a on za tu šalu znao.

Ali zlatnoga mladoženju nemogahu djevojke i momci dosta nahvaliti.

Liduška gledaše sveudilj Toniću u oči; ali netom se zamisli, slušajuć, kako ljudi sa zlatnim mladoženjom šalu sbijaju.

„Mili bože“, reče u sebi, „ala je čovjek čudan stvor, kad nije kod prave pameti!“

Kako rekoh, to je samo na časak pomislila, kano kad oblačak sunce preleti, te se opet razvedri. Riedko kad udari iz njega dažd.

Zora je skoro zarudila, kad se Liduška vraćala kući. Tonić ju s čitavom muzikom izpratio.

No Tonić je danas vedar osvanuo, kan da se je u veseloj vodi okupao.

A Liduška?

Ležaše pod perinom, već joj se oči sklapahu, a muzika još jednako pod prozorom, mirnim ju mireć snom. Čitavo selo na nogu, staro i mlado posluškuje pod prozorom. A Liduška liepo razaznaje Tonićeve gusle! Ala ju Tonić ljubi! A te njegove oči! Do smrti nebi ništa poželjela, već svojakati mu oči! krasne, prekrasne li su! Kad jih promatraš — ej, divnu li gledaš okolicu, gdje se Tonić sa svojom Liduškom amo tamo prohadja. — Muzika umukla, Liduška usnula, sniva o njem sanak.

Lahku noć!

II.

Čudni se glasovi razsuli po Zarubih. Iz prva kolahu pojedince, kano prve laste o proljeću; nu evo jih sve to više, lete i dolitaju, a nut sbora i žubora kano u zelenu gaju. Ali nije sve dobro, što se govorka, a neugadja sve srdcu, kano ptičji piev.

Krejza obilazi Stankove. Zlobni ljudi kazivahu, da ide u pohode k staromu Stanku, drugi još zlobniji, da se je zagledao u staru Stankovu, a ona da za njim luduje; ali svikolici na tlapnji toj toliko razabrali, da se Liduška za dugo neće uztezati, te što prije slaviti svatbu.

Neka bude.

Tko nije staroga Sučka znao, skupo bi ga platio; to jest, rekao bi bio o Sučku, u što ni sam vjerovao nije. No Suček bijaše pravi vragoljan. Veselje i šala kan da mu je u krv prešla, a pa i visilo mu sedam križaca na hrbtu, kao što bi sám o sebi rekao, još se je mnogi mrzovoljan mladić unj ugledati mogao, kako ni sit ni gladan pjeva veselu pjesmu.

„A zašto da čovjek tugu spominje“, veljaše on. „I onako je svaki i suviše ima; tà kad bi tugu spominjali, sviet bi bio samostanom, a ne svietom.“

I pravo reče. Spavaše cielu noć mirno i pokojno, i nezaključav vrata. A što da mu zlikovci odnesu? Ženu? Neka jim bude, da znadu što je na svietu križ i pokora.

Na dan posvetilišta sgotavljaše uviek gostbu; nakupio bi korenja i navario umake, da je dvie milje daleko zaudaralo. Svu da je gospodu iz okolice pozvao; ali zaludu, kad su gospoda krenula k župniku i u grad, a njemu se ni' prijavila nisu. Umaka da je prokisnula, te ju dao susjedovoj kozi.

„Gospoda nose glavu na visoko“, veljaše on. „Ali neka, neka! Mnoge sam poznavao, koji si za stare dneve ni onoliko nisu pričuvali, koliko ja: ćud vedru i zadovoljnu.“

Stari Suček zvaše se popisom sirota, jer si je sve u pamet upisivao, koji su gospodarili od petka do subote; a za koga bi rekao, da neće dugo: nebi minula ni godina dana, a on bi već dogospodario. Tad ga je Suček uvrstio u svoju četu (armadu); dobio bi naime gunjac, u ruke motiku, a nije li mogao služiti u Sučkovoj četi, dotjerav do prosjačke torbe, to mu je od milosti poklonio palicu. Stari Suček proučio je sviet, kano pokojni Nestor. Svatko mu se sit nasmijao, ali ga i cienio i štovao. Nu o kom je Suček prorekao, da neće dugo, zanj su već znali, da je propao, te zato jim je bio Suček otajna glava. Više bi se bojali njegova prorokovanja, nego li prosjačke palice; jer se Suček još nikada nije prevario.

Bijaše oko pola dana, Suček vraćajuć se od posla, krenu u krčmu, kao što bi rekao „na pol vjedarca“. Nadje tu crkvenjaka, gdje za sebe mudruje, te misli, da u obćini nema mudrijega od njega.

„Kakvi glasi, Sučku?“ upitat će ga.

„Svakojaki“, odgovori Suček. „Krejza mi se prijavi, da ga uvrstim u svoju četu.

„Kako to!“ uplaši se crkvenjak. Mnogo bo je čuo u posljednje vrieme, da će se Stankova Liduška ipak vienčati, te je već brojio, koliko će mu u prostranu kesu kapnuti.

„Tako je“, doda Suček. „Ali ništa od toga. Momak mora da još njekoliko puti dodje. Nu neuteče mi. Nosi se još na gospodsku, a i žuljeva se boji. Uzteže se kao nevjesta. Ali on će obiknuti. Iz prva mu dam nješto na volju, da se ohrabri — onda će samo ići.“

„No, ovaj ti se put iznevjeri jezik, Sučku“, ustat će crkvenjak, misleći, da je vrlo mudro rekao.

„Ništa za to, striče. Misliš, što poslužuješ gospodina župnika za oltarom, da si mudre glave kao i gospodin župnik? Nisi kume, a s razumom se svaki dan nesastaješ Bluno, radi po krovovih, kao što ja radim, te ćeš čitavo selo pregledati; a tad istom vidjeti, što je u kući i za kućištem. Ali ti misliš, kad ti ljudi dolaze nedjeljom svečana ruha u crkvu, da i kod kuće svetak svetkuju: dugo ćeš još mudrost srkati, dok se je nasrćeš.“

Bijaše očito, da se je stari Suček razjario. Stresav na jedan dušak svoga pol vjedarca, nestade ga.

Čudan li je bio čovjek krčmar. Da mu je najmilija krčma dubkom puna, toga mu nitko nezamjeri. Ali evo, kako je lija izlijala, da mu se krčma napuni. Bijaše li posve prazna, a pokraj krčme ni žive duše: tad uze sam sa so-

bom razgovarati; najprije šaptom, za tim na glas, pak krikom i halabukom, dok napokon neizgrdi i sama sebe i sav sviet. Tako dozva ljude u krčmu, jer je po njegovu umu svaki, koj je mimo prošao, morao pomisliti, da je krčma puna puncata, a da za veliko ide, kad se ljudi toliko riečaju — unidje jedan, a za njim odmah drugi, treći i tako dalje; kad se krčma napunila, krčmar je umuknuo, a gosti se sami med sobom razgovarali.

Znamo već, da se tu našao i crkvenjak. Ali što je krčmaru do crkvenjaka. S njim nebi krčmar ni slova proslovio, da mu nije razgovorom sakupiti goste. Jer što može crkvenjak potrošiti? pomislit će u sebi, a možda i pravo. Al zato zinù:

„Grom udario u sviet! Na vješala s njim!"

„Nu, nu, krčmaru!" prigovori mu crkvenjak. „Što se toliko srdiš!"

„Trista mu jada! Crkvenjače! Zar je sudac sad veći gospodar, nego kad nije bio sudac? Nazvao me nitkovom, ako mu glasno i jasno nedokažem, da nije veći goso, nego li je prije bio. Komu vjeruješ, crkvenjače, meni ili njemu?"

„Tebi krčmaru, tebi?"

„Sreća po tebe! Ali gle, crkvenjače, tako mi glave, nisam nikad nikomu ni čaše piva pripisao — to je moja nesreća!"

Crkvenjak se izbulji na krčmara.

„Haha! Čudiš se, crkvenjače, čudiš! Vjerujem ti! Drago mi je! Vrag može, ali čovjek nemože za svoju narav! Duše mi, crkvenjače, čovjek nemože za svoju narav, pa bio od same slanine ili od biela mramora!"

„Koga biesa! Valjda se nećeš dati razsjeći, krčmaru!"

„Razsjeći! Ta razsjeći! Ja se dati razsjeći! Ha, ha, ha! Ali gle, to je za to, što se više uzdajem u se, nego li u doktora, ma bio najučenija glava, a radio sve polag propisa."

Krčmar sve po malo šutkao, jer mu je prva rieč dobro već urodila.

U krčmu dodje Jarošev Tonić.

„Gle, gle, Tonića!" pozdravi ga crkvenjak. „A kakvi glasi?"

„Baš nikakvi."

„To sam već pomislio!" u rieč mu uleti krčmar. „Ali ja vam mogu najbolje kazati, jer najbolje znadem. Krejza se prijavio staromu Sučku!"

Krčmar naprći ustne, da vidi, kako će se ga viest ova dojmiti i neće li ga uplašiti.

A Tonić, kan da ga tko na svatbu pozvao.

„Zar onaj!" reče. „Već se davno mogao upisati, a nitko ga nebi u selu požalio. Što dobra učini, tim si nitko brade neomasti."

„Tonić pravo veli, krčmaru. Duše mi istinu govori!" primietit će krčmar, nakrenuv čašu.

„Nu, a što je sa svatbom?"

„Kakva svatba?"

„Nu, ja mislim onu ondje."

„Kako to?"

„Ta prodji se, prodji! Evo činiš se nevješt, kan da neumiješ ni beknuti. A zašto ide Krejza za Liduškom?"

Tonić pljuvnu.

Za časak će kao da mu nije ništa: „Kad je i njemu i njoj drago, zašto da tamo neide?"

„Nu mislite, da će od toga brašna biti pogače?" vabio je iz njega rieči crkvenjak.

„Nješto će biti, to vam mogu pismeno dati, a recite mu da je budala, tko mi toga nevjeruje."

„Gle, krčmaru, i Tonić kaže, da će od toga nješto biti: a ludi Suček hotio je, da nam nješto na nos objesi!"

„Ti toga ipak neskinù, crkvenjače!" nasmija se Tonić.

Crkvenjak se i nehotice uhvati za nos, te pogleda u šaku, nije li štogod skinuo. Neopaziv ničega, o čem bi vriedno bilo progovoriti, produlji:

„Ala bi bilo muzike, Toniću, zar ne?"

„Da kako! Muziku nebiste do vieka zaboravio!" doda Tonić, predahnuv tako živo, kao da će nješto sa dna srdca oplahnuti.

Malo za tim unidje u krčmu Krejza. Najviše se tomu čudio krčmar, jer je Krejza jedva nedjeljom čašu piva zvao. I odmah se dosjeti, da nije uzalud, kad Krejza u svakdan nežali čaše piva.

„Neka, neka, momci, bit će svatba!" reče Krejza, još se i neposadiv.

„Svatba? a kakva svatba?" razpitkivaše lukavi krčmar, kao da o tom ništa nezna.

„Kakva! Moja i Liduškina."

Tonić udari u smieh.

„Misliš Toniću, da neće biti?"

„Ta ne. Ja nemislim ništa."

„A što se smiješ?"

„Jer mi se hoće."

I Tonić opet u smieh.

„No tko će koga uzeti, ti Lidušku ili Liduška tebe?" iz nova stade Tonić napastovati Krejzu.

„Liepa mi upita? Ja ću nju uzeti, a ona mene."

„Pa nema tu nikakve sprečice?"

„Kakve?"

„Nu, to samo tako. Pomislih, nije li tu kakva sprečica?"

„Kakva to može biti sprečica? Stari to hoće, otac mi nekrati, a i ja to hoću."

Tonić udari opet u smieh.

„Rad sam znati, Toniću, što mi se smiješ?"

„To je samo tako."

„Govoriš li od šale ili od sbilje?"

„Kako ti drago."

„Ako te što peče, nemoj mene kriviti. Nu napovied mi je skoro u džepu, a tad mi se neka smije sav sviet."

„A, bog ti naspori!"

I Tonić opet u smieh.

To navede Krejzu na svakojake misli. Bješe naime osnovao, kako će tom svatbom razsrditi Tonića, pače može se pod istinu uzeti, da je to najviše ponukalo Krejzu, sbiljski se o Liduški pobrinuti, tek da se osveti Toniću, koj je svemu onomu kod muzike kriv bio. Tonić se Krejzi nasmije, a imao bi se Krejza smijati Toniću. Tomu se Krejza nije nadao. Da bude znao, te se stvar ova neće drugačije kosnuti Tonića: za cielo ju nebi tako daleko bio dotjerao.

„Pa dobro!“ reče u sebi Krejza. „No platit ćeš, Toniću, a i pokajat se. Nije još sve gotovo.“

Svi su znali, a sam crkvenjak nije dokučio, što je na svem tom istine. Iz prva, da će biti svatba, a evo Suček prorokuje, da će Krejza u brzo dogospodarit, sad eto opet Krejze, da će biti svatba, a nut napokon Tonića, koj se svemu tomu smije — toga nebi ni gospodin župnik razabrao. A crkvenjak ipak želi, da svatba čim prije bude.

„A što?“ prihvati crkvenjak. „Kad se ta napovied obavi, valjda će začeti svirka (intrada!)“

„Tà to se i samo kaže! Što bi bez toga bilo?!“ dodat će krčmar.

„Da kako!“ potvrdi Krejza.

A Tonić opet udari u smieh.

Već se isti crkvenjak čudio, kako se Tonić može toliko smijati, gdje mu ipak do smieha nije. Al se poboja dirnuti u Tonića, te poput mačka prežaše bolju sgodu.

„Ala će tu biti gostiju“, znatljivo primieti krčmar.

„Ta kakva bi mi bila svatba bez gostîju!“ ponosito će odgovorit Krejza.

„Pozoveš i zlatnoga mladoženju?“ nenadom priupita Tonić.

Krejza planu kao živa vatra. Oko mu sievom sievaše.

„Zanj se ti postaraj!“ odreče, a sve je u njem kipilo.

Tonić, kao od navade, udari ne u smieh, već u grohot.

Krejza nezna kamo da se okrene.

Tonić podignuv se tiho, kan da se nije ništa dogodilo, a da mu ni do čega nije stalo, što se tu govori, primakne se Krejzi, pokuca ga po ramenu i reče:

„Još nismo od oltara, pamti Krejziću.“

„A mi ćemo i od oltara!“ pohvali se Krejza.

I Tonić ode.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Pohod na grob Zrinsko-Frankopanski u Novom Mjestu polag Beča.

Godine 1871 dne 30. travnja biti će dvije sto godina, što je car Leopold na čudo sve Evrope dao pogubiti bana kraljevine Hrvatske grofa Petra Zrinskoga i šurjaka mu kneza Franju Frankopana, ljude možne i ugledne. Petra Zrinskoga pjevala je sva Njemačka u pjesmah svojih, ime njegovo poznavalo se i slavilo po svoj skoro Evropi, jer je bilo uvezeno i nakićeno slavodobitnimi pobjedami nad Turci: a to je onda zanimalo skoro jednako Poljsku, Njemačku, Francezku i talijanske države. Nije dakle čudo, što je na takovu smrt toga junaka snebio se sviet, te u hiljade i hiljade spisićah opisivao mučeničtvo tih junaka, najprvo na njemačkom onda na francezkom jeziku. I Magjari plaču nad grobom njihovim zovuć ih mučenici magjarskoga naroda. A kako da ne zaplače Hrvat nad grobom, koji je pozobao snagu i individualnost slavne nekada aristokracije hrvatske; nad grobom koji kao krvava točka, čini epoku u poviesti hrvatskoj, te će se narod hrvatski, boreć se za svoju budućnost, još dugo morati bolno sjećati one svoje snage, koja mu je u taj grob zakopana.

I ja sam pošao bio na lice mjesta sjetiti se toga, pa ću vam kazati, što sam vidio.

Znao sam već iz knjigâ, da su obadva slavna Hrvata pogubljena u dvoru, gdje je sada gradska pivara, pak se tamo najprije odputim. Ondje nadjem sbilja ploču i nadpis, koju je dao grad sam postaviti, a znate ju već iz Leptira (III god.) Tu su pogubljena obojica mačem, koji se i danas u viećnici čuva. I taj krvni mač ogledao sam; kako je silan mogle bi njim mahati samo silne dvije ruke. Sav je izpunjen nadpisi, koji svjedoče, da se upravo njim izvelo to krvno djelo.

Na jednoj strani piše (latinski): Ovaj osvetni mač odsjekao je tebi Frankopane i tebi Petre Zrinski buntovničku glavu. Na drugoj strani skoro to isto: Frankopan i Petar Zrinski padoše pod ovim mačem; ovaj je bio grof a onaj knez. Uz to su još na onoj strani kolo a na ovoj vješala urezana.

Krvnik Nikola Moor, što je imao ovim mačem odrubiti glave, nije ni jednomu ni drugomu prvim mahom glave odbio, već je zasjekavši više puti napokon odpilio glavu od trupla; zato bude i na sud pozvan i obtužen: da se je ono jutro u predgradju kod crnoga orla vinom i rakijom opio bio. On se je izgovarao, da je bio uzdrhtao, kad je prvim udarcem Zrinskoga zlo pogodio, a Frankopan da je klečeć glavom klonuo, pak da mu se je pri njem činilo kao da u željezo udara, te mu se i mač sav izvinio.

Mač je zbilja ponješto izvinut, premda neznam, nije li i vrieme tomu što god doprinielo. Taj isti mač dao si je grof Pallfy prerisati, i

uložiti na jedan stol koji i drugač nosi na sebi neke uspomene Zrinskih.

Iz dvorišta, u kom ih pogubiše, budu trupla obojice pogubljenih odnešena u crkvu sv. Mihajla te budu pokopana uz crkvu, gdje se odlični gradjani pokapahu. Sam car Leopold dade im postaviti nadpise, gdje u prvom kaže: „Tako kad sliepac sliepca vodi oba u jamu padnu“, a pod tim ima sudački mač sa dvije mrtve glave u mramor utesan s latinskim distichom: „Učite se umrli našim padom, biti vierni bogu i kraljevom“. Ovaj nadpis najbolje odgovara pismu cara Leopolda svomu rodjaku, kralju španjolskomu, u kom se hvali, kako je neke glave Hrvata malo poškapljao!

Crkva sv. Mihalja bude već koncem prošloga vieka zapuštena, a uz nju stoji novija crkva parokialna. God. 1802 budu iz nje svi mrtvaci iznešeni i na župnom groblju pokopani. I trupla Zrinskoga i Frankopana nemogoše ostaviti na istom mjestu, već se i njih takla ljudska ruka poslje pokoja od poldruga vieka; al' ih nezakopaše na groblje župno, već uz toranj župne crkve, gdje je sad i bližnji prostor njihova pokojišta malo željezom zagradjen. Okostnice njihove nadjene su jedna do druge, obojici glava med noge položena. Što je ruha na njih bilo poharalo je i uništilo sasvim vrieme, samo sreberna puceta na haljinah ostaše ciela razsuta medju kostmi okostnice. Kako se je to razglasilo, da je uz pokojnike bilo i stvari za uspomenu dostojnih, prijavi se umah nekoliko možnih familija ugarskih i českih na cara, da im to ustupi za uspomenu i pozivahu se na rodbinstvo svoje s obimi slavnimi porodicami. Car Franjo im to podieli. Koje su to bile rodbinske familije, nisam mogao doznati. Samo dva puceta ostaviše na uspomenu Novom Mjestu, od svakoga pokojnika po jedno, i ta se čuvaju sada u gradskoj viećnici.

Još nadjoše zlatom izvezeni (sigurno svilni) rubac sa tri pismena P. C. Z. što je: Petrus Comes Zrini. Da si je Zrinski rubcem zamotao oči, svjedoče spisi, što su tiskani već one dobe. I taj rubac pratila je čudna sudbina, najprvo ga nekako pometnuše, onda opet na smetlištu nadjoše, a napokon ga netko ukrade, te ga sada nije više u gradskoj viećnici, premda ga je Štajerac Puff ondje prije nekoliko godina vidio.

U gradskoj viećnici imadu i dvije slike. Jedna predstavlja Zrinskoga i Frankopana gdje se u tamnici mire. Po idei je svakako slika ista s onom što se vidja u hrvatskih kućah, kako je izradjena u najnovije vrieme od nekakva Magjara. Druga slika predstavlja galerije i na njih obćinstvo, a Zrinskoga i Frankopana u dvoru priklonjenimi glavami. Krvnik maše mačem upravo na Zrinskoga.

Koliko je ova slika po sebi nespretna po svem, što spretnosti spada, opet je u meni uzbudila više žalosti, nego što i onaj isti čas, kad sam stajao na grobu obojice slavnih Hrvata. Ondje su me bile misli zaokupile pak mi je pogled u prošlost dao snage, da mislim i na budućnost naroda hrvatskoga.

U viećnici gradskoj pokazuju još i jednu zastavicu sa zlatom i crvenom svilom izvezenu. Tu zastavu, vele, da si je dao načiniti Nadaždi, da s njom kao kralj Ugarske u Požun ujaši, ako li uspije pobuna proti Leopoldu. Tu zastavicu poklonio je car Leopold na uspomenu Novomu Mjestu. Kako se meni čini pripisao bi ju radje Zrinskomu, jer je i drugdje o tom spomen glede njega a ne Nadaždia.

Kako sam izletio iz gradske viećnice, začudim se, kad na piaci nadjoh same Hrvate. Što sam ćutio, kad sam onako raztužen čuo cieli žamor moga materinskoga jezika — kako da Vam opišem?

Ljudi su opravljeni kao i Niemci, a govore čakavski, pak sam umah znao, što su i odkud su. Priskočim k prvoj ženi, koja je tako velika bila, da veće još svega svoga života vidio nisam, i zapitam ju: odkuda je. Ona mi odgovori, da je iz sela ne daleko odanle; pak umah mene zapita: tko sam i odkud sam. Ja odgovorim, da sam iz Hrvatske i to tako udesim, da sam mogao odmah razabrati: da li me razumije. Al na moju žalost poklima malo glavom, pak me zapita: je li to selo daleko? Tako dobih odgovor i pitanje u jedan put, pa htjedoh, da se s njom dalje mučim, a bilo ih se sašlo nekoliko ljubopitljivih slušalaca. U taj čas počme medjutim željeznica fućkati, a ja u bieg. Moji su me dragi Hrvati pratili okom, dokle god se nisam već zaklonio bio u drugu ulicu. Sad znate i Vi dragi čitatelji, što sam čuo i vidio na grobu Zrinsko-Frankopanskom.

T. S.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

VI.

Čvrsta i rahla nebeska tjelesa.

Riešenje toli mnogobrojnih zagonetaka, kojim je Schiaparelli prtinu utro i u glavnoj stvari sbilja jih izveo, neoslanja se možda na kakov novi temeljni nauk o kretanju nebeskih tjelesa, nego se to riešenje oslanja o dosad neuvaženu uplivu privlačne sile, što no ju sgustnuta nebeska tjelesa proizvode na židke, nesgustnute, tako zvane rahle tvari.

Suglasno sa svimi dosadanjimi posljedci znanosti ove uzima takodjer Schiaparelli, da se u nebeskom prostoru tvari u različitom stanju sgustnuća nalaze. Tako uzima on zviezde-stajaćice kano tvari, gdje su se sastojne čestice medjusobne na toliko već privukle, da su dotična tjelesa postala sgustnuta. Druge nebeske tvorine kano maglene zviezde i zviezdovne magle sastoje iz manje sgustnutih tvarih, no koje

su u ovom sgustnuću na toliko već uspjele, da mogu toplinu i svjetlost davati. Ali pokraj ovih tvari postoje po nauku Schiaparellievu u nebeskom prostoru rahle, nesgustnute tvorine od neizmjerno velika objama, kod kojih se sgustnuće veoma neznatno nalazi, kod kojih dakle sastojne čestice kano u nikakvu medjusobnu savezu niti nestoje.

Da ovakve veoma rahle tvorine jednim imenom okrstimo, prozvat ćemo jih po nauku Schiaparellievu „kosmički oblaci", te ćemo za jasnije njihovo poznavanje samo to dodati, da se pod njimi imadu razumievati sve one u golemu hrpu stekle se tvari, gdje se pojedine čestice medjusobno nisu jošte na toliko privukle, da svjetlost dati mogu. Ovakvi kosmički oblaci dolaze u nebeskom prostoru doista u nemanjoj množini, nego i same stajačice, ali su za nas nevidljivi i to dotle, dokle se medjusobno na toliko ne sgustnu, da mogu toplinu radjati i davati svjetlo, koje je u prvom početku veoma slabo, tamno blistajuće, naliko svjetlu, što no u astronomiji od davna pod imenom „zviezdovne magle" dolazi.

U znanosti je dulje od jednoga stoljeća poznato, te se je malo po malo do osvjedočenja došlo, da se stajačice zviezde u nebeskom prostoru pomiču; ali ne samo to, nego ovo pomicanje u nebeskom prostoru posjeduje takodjer naše sunce, te se naša zemlja i sve obhodnice, obtičuće oko sunca, s njime zajedno na tom putovanju nalaze.

Da se takodjer „kosmički oblaci" na takvom putovanju u raznih pravcih nalaze, može se bezdvojbeno uzeti. Ali kakva sudbina čeka takvu rahlu tvar, kad se suncu bolje približi te se uplivu njegove privlačnosti izvrgne?

Odgovor na ovo pitanje glavna je misao Schiaparellieve umne radnje i temeljni kamen njegovu slavnomh odkriću. S ovim odgovorom kanimo sada koliko moguće jasnije i prostije pred domoljubno obćinstvo izići.

Onaj kosmički oblak, koji je odredjen, da se nakon mnogih i mnogih milijuna godina na toliko sgustne, da od njega zviezda-stajačica postane, takov kosmički oblak mora ogromnu množinu tvari imati. Nam je svejedno, uzmemo li, da li mu tvar više ili manje na objamu od našega sunca iznosi, koje je takodjer jednom u svojem djetinstvu takov oblak biti moralo; ali čestice takva oblaka veoma su neznatno jošte spojene, dapače one su medjusobno tako udaljene, da zauzimlju prostor veoma ogromna objama. Uzmemo li, da je objam takva oblaka samo dva puta tolik, kolik je objam sunca, tada će promjer te kruglje tolik, dapače veći biti, nego li je sav sunčani sustav.

Recimo sada, da takov kosmički oblak od tolika objama dodje u blizinu našega sunca, to će privlačnost njegova na pojedine dielove toga oblaka t. j. te ogromne kruglje veoma različita biti. Ona točka oblaka, koja će najbliže suncu stajati, biti će najvećma privlačena, sredina mu slabije, najslabije pako odkrenuti od sunca dio njegov. Buduć pako da čestice oblaka u nikakvu spoju nestoje, to će različita ova privlačnost na pojedine dielove to proizvesti, da će onakov pojav nastati, kakov kod plime opažamo, koja kako je poznato, uplivom našega mjeseca na golemih vodah zemlje nastaje; samo će biti ovaj pojav mnogo zamašniji i od dulje trajnosti.

Već u veoma znatnoj udaljenosti od sunca gubiti će kosmički oblak svoju krugljastu podobu te se pretvoriti u tielo, jajetu slično. Približi li se pako oblak jošte bliže suncu, biti će odtuda nastajući upliv jošte veći. Kruglja će uzeti podobu veoma otegnuta valjka, u kojega će se prednje njegove i prema težištu sunca smjerajuće čestice zašiljiti, dočim će zadnje njegove čestice prvotnu širinu jošte zadržati. Ovaj suncu bliži šiljak biti će jošte više privlačen, te će razlika u ovom privlačenju na pojedine čestice oblaka sve to veća biti. Uzmemo li jošte k tomu na um, da se etar tomu gibanju protivi, da će ovo protivljenje kod povećana gibanja takodjer veće biti: to će se lasno dokučiti, kaže li se, da će se napomenuti vrh tečajem vremena otupiti, zaokružiti, podobu glave dobiti, te time sgustnuti se, t. j. gušću podobu dobiti. Neka sada sunce cieli taj prizor razsvjetli, tada ćemo imati što vidjeti! Glava kano sgustnuta jezgra odsievati će jasnijim svjetlom, ostala pako u povodu iduća tvar javljat će se kano otegnuti razšireni rep i čut će se govoriti: liepe li repatice na nebu!

I u istinu: kosmički oblaci, jezdeći u dalekih — dalekih nebeskih prostorih u slici kruglje nevidjeni, biti će od sunca u repatice pretvoreni, dodju li oni u njegovu blizinu, i to: u repatice zaokružene glave, svjetle jezgre i otegnuta, veoma rahla repa. Ova rahlo-tanka tvar biti će time jošte rahlija i tanja: privlačnost sunca raztanjuje ju sve to većma.

VII.

Što biva dalje s novom repaticom?

Ali tančanje ili širenje ovo, što no ga tvar kosmičkih oblaka uslied privlačnosti sunca dobiva, nije jošte sve, što jim se dogadja. Još jih druga sudbina čeka! Mi smo lakše razumljivosti radi bili uzeli, da takov kosmički oblak nikakva vlastita gibanja imao nije, niti smo bili uzeli, da bi on uslied ovoga gibanja stanovitim pravcem prema suncu išao bio, nego smo rekli, da takov oblak u sunce gotovo srće. Ovakov pako slučaj, da bi dva nebeska tiela upravnim pravcem jedno drugomu u susret išla, takov slučaj spada medju velike riedkosti, dapače može se stalno uzeti, takov slučaj medju nebeskimi tjelesî niti nedolazi. Došav dakle kosmički oblak s koje mu drago strane svieta,

morao je donieti sa sobom svoje vlastito gibanje, koje ravno može po suncu preinaćeno, nipošto pako uništeno biti. Odtuda pako sliedi, da novi ovaj u repaticu pretvoreni gost stazu naznačenu dobije, kojom se oko sunca okretati mora. Kakova pako ta staza biti ima, to visi o prvotnoj njegovoj brzini, o pravcu, kojim se kosmički oblak gibao, i napokon o blizini njegovoj k suncu. Ako su tri ova uvjeta: brzina, pravac gibanja i blizina k suncu poznata, tada može lasno svaki zvjezdoslovac stazu mu na stotine i stotine godina unapried izračunati. Ali za naš zadatak nije to od potrebe znati. Mi imademo sada navesti, što će s novom repaticom biti, koja ju sudbina dalje čeka; te ćemo izmedju svih uzeti najprostiji i najobičniji slučaj, da se ona nekreće niti u elipsi, hiperboli ili paraboli, t. j. u takvih stazah, na kakvih ju samo matematici sliediti mogu, nego da se ona u najobičnijoj od svih naime u kružnici oko sunca okreće.

K tomu ćemo jošte uzeti, da nova ta repatica imade dužinu od kakvih 20 milijuna milja, što u čudo staviti neće nikoga, promisli li, da je to najmanja duljina, koju repatice imati mogu. Dalje ćemo uzeti, da joj se glava ondje nalazi, gdje naša zemlja svoju stazu imade, t. j. da joj je glava od sunca takodjer 20 milijuna milja udaljena; rep ćemo joj pako tako položen misliti, da se ravno naproti suncu, t. j. od sunca odkrenut nalazi, da dakle kraj repu podpunih 40 milijuna milja od sunca udaljen stoji.

U ovom položaju imade dakle nova ta repatica svoj okrugli put oko sunca i to u slici kružnice začeti.

Pa šta će posljedica tomu biti?

Kad bi repatica čvrste tvari bila, u koje dakle pojedine čestice nebi medju sobom nepomične bile, tada bi težište njezino, koje bi si u središtu njezinu smješteno pomisliti mogli, to bi težište njezino sâmo putovalo, dočim bi ostali njezin dio za njim u povodu sliedio. U tom slučaju dalo bi se dokazati, da bi ciela repatica i to u nepromienjenoj podobi sav svoj oblaz na 1 godinu i 300 dana učinila. Ali repatica sastoji, kano što smo čuli, iz veoma rahle tvari. Čestice su joj kano bez ikakva medjusobnoga saveza, a pokraj toga u raznih daljinah od sunca. Zakon pako jedan o gibanju nebeskih tjelesa kaže nam, da svaka čestica, stojeća suncu bliže, mora imati i veće gibanje. Taj zakon, po Keppleru obreten a po Newtonu dokazan, te tolikimi opažanji i računî opravdan, uči nas, da će glava repatičina upravo u jednoj godini jedan oblaz ili oblet učiniti, dočim će zadnji dio repa, stojeći od sunca dva puta tako daleko, za taj put trebati 2 godine i 302 dana. Poslje jedne godine biti će dakle glava na onom mjestu, gdje je na početku gibanja bila, dočim će zadnji kraj repa daleko iza nje zaostati, te jedva jednu trećinu toga puta prevaliti. Ciela repatica, od glave do repa, činiti će dakle krivu srpu naliku crtu, koja će okolo sunca jedan dio zavoja sačinjavati, te za to vrieme na šest puti tolika narasti, kolika je prije jedne godine bila. Pratimo ovo gibanje njezino jošte do konca sliedeće godine i metnimo, da je repatica kroz to vrieme ciela t. j. neprekinuta ostala, to će joj glava opet na isto početno mjesto gibanja nadoći, dočim će ostali njezin dio jedva $^{7}/_{10}$ svoje staze prevaliti moći. Ciela repatica imati će sada podobu pravoga zavoja i to po prilici u duljini od poldrugoga oblaza, te će uz to neizmjerno otegnuta biti.

Razmatranje ovo valjati će dakako samo u tom slučaju, ako se nijedan dio repatičin za to cielo vrieme od ukupne tvari odtrgnuo nije. Ali tomu nije tako! Svakomu pojedinomu dielu njezinu biti će isto onako, kano i samoj repatici, t. j. glavi njezinoj, a pobliže razmatranje pokazuje, da će malo po malo sva staza njezina, sve ako su gornji uvjeti nepromienjeni ostali, te se repatica u okrugu okretala, malo po malo napunjena biti njezinom sada već razišlom se tvari, pa namjesto repatice sada oko sunca vrtjeti golem, širok p r s t e n.

Mi ćemo dolje niže vidjeti, da ta sudbina svaku repaticu čeka, ako se morda ona u hiperboličnom pravcu jednom suncu nepribliži, da se po tom u neizmjernoj daljini izgubi. Ali svaka repatica, koja je odredjena, da se u sunčanom sustavu stalno udomi, mora na to pripravna biti, da se u pravom smislu rieči razdrobi i duž ciele svoje staze razprši. Kreće li se pako repatica u eliptičkoj stazi oko sunca, to će se i ona malo po malo na isti napomenuti način pretvoriti u eliptički prsten, koji će veličinu i podobu prvotne svoje staze zauzeti!

Da takvi prsteni sbilja u nebeskom prostoru obstoje, o tom ćemo se kasnije osvjedočiti!

Naše kazalište.

11.

Dana 3. listopada počela je ovogodišnja saisona Halmovom dramom „Sin pustinje", prevedenom od g. I. T. Predstava bijaše u prvom aktu skoro sasvim nerazumljiva osim igre dvojice trojice glumaca, u obće zanimiva i dostojna, u nekih momentih veoma liepa, a prevod komada ima postati znamenit za našu dramatiku.

Mirona, kovača u trgovačkom gradu Masaliji, zarobili razbojnički Tektosazi. Kći mu Partenija, nemogav od nikud izprositi pomoć za izkup ili spas otčev, otide medj Tektosage, da sama sobom otca izkupi. Tektosazi, sklonuti njezinom ljepotom, pristanu na to a i otac joj pušta, da mu bude kći zamjenom, nadajuć se on, da će vrativ se kući pomoćju prijatelja, izbaviti kćer, a ostavljajuć joj dotle za obranu proti divljoj sili samoubojnički nož. Usried surovih

razbojnika Partenija sve to više zanima vodju im, Ingomara. Njezin ukus, dražest i milota duševna postupice ga sasvim svladaju, tako da se on za njezinu obranu zavadi sa svojimi drugovi, svaki vez s njimi prekida te dajuć robinji Parteniji slobodu sâm ju kući njezinoj prati. Na domaku Masalije imaju se dieliti; al Ingomar ne može bez djevojke nikud, on ju sliedi u grad i spreman je pogrčiti se. Otac Miron prima ga u kuću, pošto se je on odrekao divljačtva i junačtva, te mu hoće služiti kao kovač i ratar. Al Masaliji zapriete ratoborni divljaci. Gradjanstvo se ne može oprieti pogibelji pak zahtieva od Ingomara, da varkom uništi neprijatelja, a zato mu nudi Parteniju; neće li tako, tjera ga od sebe. Ingomar ostavlja grad i u njem sve svoje, svoju Parteniju, jer ne može biti podal, nepošten. Kad se on odpućuje, neće ga ostaviti Partenija, hoće za njim u vatru i vodu, te mu biti ženom i robinjom. Nu sreća im je bolje udesila, nego da bježe u pustoš. Divljaci ostave grad na miru, pošto je Ingomar, njihov prijašnji vodja, očitovao, da nije kao zarobljenik već od svoje volje u grad došao, i pošto je zamučao nanešenu mu uvriedu. A zamučao ju, jer mu grad za nagradu nudi i daje Parteniju. Tako se je taj čvor, koga je zamahnuti već mač hotio presjeći, riešio mirno i blago, „jer ga je razmrsivala ljubav“ (kako pjesnik na kraju veli.)

Konstrukcija te drame tako je u obće pravilna, tehnika joj tako jasna i pregledna, karakteri tako prozirni, da možemo i bez rieči pjesnikovih na kraju drame, kojimi očituje ideju drame, analizom naći tu ideju pak izviditi, kako koj karakter prema njoj stoji, zatim u koliko ju je shodno pjesnik izveo predočenimi karakteri i čini a koliko je valjana sama ideja i po tom koliko s literarne i s glumačke strane taj komad vriedi.

Da vidimo, kako je orisan sviet, u kojem su nikle glavne osobe, Partenija i Ingomar. U kulturnom gradu nikla je djevojka, u surovoj naravnoj sili — junak. Al kakva je to prosvjeta, kakovo varvarstvo? U Masaliji rastvara se već kultura te pada sunovrate; rezultati su joj zaliha, udobnost, ugladjenost izvanjska, a u duši sebičnost i kukavština. Takove su sve osobe, što zastupaju kulturnu stranku u drami: sebična je majka Partenija, kad ju na korist svojoj kući sili da se uda za nečovječnu, staru škrticu; sebičan je kukavica otac Miron, kad svoju slobodu spašava vjerojatnom smrću kćeri a kašnje izbavnika njezina tjera iz kuće, da se rieši pogibelji vlastite; sebični su prijatelji Mironovi, kad neće od svoga bogatstva udieliti ucjenu njegovu; okorjela sebičnost je tvrdica Polidor; sebično je poglavarstvo, zakon i pravo, kad ne daju pomoći nedužno stradajućemu gradjaninu, što bi tobože država za pojedinca imala učiniti žrtvu, ma i neznatnu. Ta država ne štiti pojedinca, ali ni cjelinu svoju, samu sebe, nezna obraniti drugim van podlošću i kukavštinom. Ta je država personificirana sebičnost i protuslovlje. Ona ne štiti pojedinca veleć: cjelina je sve, pojedinac ništa; a ovaj kaže: marim ja za cjelinu, ja sam sebi sve. Tu je došla kultura do krajnosti, zadružnost i država izopačila se u svoj ekstrem: družtvo se razpalo u individua, prosvjeta postala varvarstvom.

Usried takovih ljudi nikla je Partenija, a kakova je? Iz ljubavi prama otcu spremna je poći za odurnu staru škrticu, iz iste ljubavi meće na kocku svoj život, da otcu vrati slobodu. Kašnje iz ljubavi prama Ingomaru izvrgava sebe i kuću svoju rugu finih gradjana grčkih, iz iste ljubavi spremna je ostaviti dom svoj i sliediti Ingomara u daleki sviet. Njezino je biće ljubav, a iz ljubavi smije i najveću žrtvu učiniti: njezinim životom upravlja slobodna volja u pravom smislu, ona je moralno slobodna. Kako je moguća takova Partenija u onakovoj Masaliji? Nije ju sadašnjost takovom odgojila, već plemeniti elementi grčke poezije, što ih se iz djetinstva sjeća: u m j e t n o s t joj bijaše dadiljom i učiteljicom.

Takova plemenita ljubeća duša nemože naći svoje premice te se razviti do podpunosti djelatne u sebičnoj Masaliji, njezina sudbina, ako ima biti pravedna, m o r a ju izvaditi iz rodnoga grada te dovesti u doticaj s drugačijim svietom i to, ako je sva kultura poput masalijske, s divljačkim svietom. I zbilja ju dovodi medju Tektosage k vodji njihovu Ingomaru; al prevodič joj nije sliepi s l u č a j, već njezin značaj; ljubav k otcu, požrtvovanje. Hoće li tu naći svoju d r u g u polovicu?

Tektosazi su razbojnički nomadi. Ciene samo silu tjelesnu i junačtvo, zato su im žene samo roblje, oni ne poznaju obiteljskoga života, dà u njih se roditelji, kad ostare i oslabe, moraju sami ubijati gladom. Bogovi su im okrutni, traže čovječje žrtve: i ljudem i bogovom ljubav je ne poznata. Ne poznajući obitelji mogu još manje znati za državu: pojedince spaja samo zajednica rata i pliena. Čim prestaje zajedničtvo razbojskoga interesa, razpada se njihovo družtvo; svaki ga može ostaviti kad hoće. Jedina tri moralna ćuta osjećaju besvjestice: osvetu povriede il svoje il koga svojega, zadanu vjeru i iskrenost. Varke, izdajstva ne poznaju. Oni su pravi varvari. Kakvi su svi, takav je i Ingomar, samo veći junak i zato vodja im. Dà, on je pravi junak; jer u njem tinja iskra plemenite blagosti i težnja za dobrim, naravju darovana svakomu čovjeku, i divljaku. Duša mu je viša od mužke okrutne i ženske potištene okolice, te može premicu svoju naći samo izvan toga kruga, u svietu prosvećenom.

Dakle ž e n a Partenija iz onakovih kulturnih odnošaja, u kojih je odrasla, zahtieva m u ž a Ingomara, i obratno, ako hoće iz postignutoga sklada obojice sinuti pravi č o v j e k.

Pjesnik je vještim dramatičnim stupnjevanjem taj psihologijski proces razvio, te iz ona dva protivna pa ipak zahtievajuća se elementa, iz surovoga, tvrdoga kremena i izbrušene ocjeli iskresao iskru prave čovječnosti. Da vidimo.

U prvi mah sastanka odbiju se oba ekstrema: Ingomar prezire u djevojci slabu ženskost, ne vidi njezine ljepote, nit može moralnu veličinu njezine žrtve za otca samo i slutiti.; Partenija pako prezire njegovu junačku mužkost, tà ne boji se kod njega i usried njegovih ostati. Al i nema se bojati; sudbina joj je nuždna, da civilizuje junačkoga divljaka, da ga k sebi uzvisi. Ona to čini nehotice i postupice. Najprije probudi u njem osjet vanjske ljepote, vanjske skladnosti, zatim slutnju harmonije nutarnje 'dviju duša, kojoj je još primješena sjetilnost, to jest ljubavi muža i žene; uslied toga plane Ingomar požudom, ali ekstatičnom, nu videći njezinu odlučnost smrću svojom zaprieČiti silu, oćuti osobnost žene, slobodnu odluku u ljubavi, te stidom osjeti da je tjelesno slaba žena, njegova robinja, svojom moralnom slobodom viša i jača od njegove mužke razbojničke slobode, koja se osniva na sili; tako je smrvljen, da sazna za strah i suze, tako svladan, da mu je ta žena postala vriednijom od sama sebe, izgubio je moć nad njom: on priznaje njezinu slobodu i tjelesnu, dopušta joj povratak kući njezinoj. Dà, on joj se podvrgava: sbog nje razkida ratnu zajednicu s drugovi, na putu ju hoće pratiti i čuvati, žrtvuje njezinoj obrani i udobnosti svoj štit i koplje, svjedoke slavi mu junačkoj. Na pogledu rodnoga joj grada, kad bi se imao dieliti od nje, pane on još dublje; ne samo da nema on moći nad njom, ona ima svu moć nad njim. Ingomar osjeća da on muž bez nje žene nije ništa: odluči postati i Grkom, na ruku ju nositi, moralno robovati svojoj prijašnoj tjelesnoj robinji, samo da bude s njom. Još pada niže. Postaje pače i robom otca joj Mirona, predaje mu znakove svoje slobode i junačtva, dugu kosu i mač, postaje radnikom, kovačem mačeva (kolika ironija za junaka!) A sve samo u pustoj nadi, da će Partenija biti njegova. Još nije dosta ponižen. Kukavna država grčka nalaže mu, neka prieteću joj pogibelj odvrati podlom varkom, a zato mu nudi Parteniju i gradjanstvo; neće li, tjera ga iz grada. Već je odviše. Ingomar je podnosio robstvo glede svoga tjelesnoga rada i svoje izvanjštine; hoće li postati moralnim robom, učiniti nedjelo iz koristi i sjetilnosti? Neće, on voli ostaviti Parteniju i vratiti se u divljač: on je muž i to moralno slobodan. Kocka se preokrenula. Partenija ga ne pušta sama otići, ona ostavlja roditelje i dom, dà pogibelji smrtnoj otca izvrgava, jer bez Ingomara nije Partenija ništa. Prije nije on muž bez nje žene ništa bio, a sad ona bez njega; na povodu slobode moralne sinuo je iz harmonije obiju polâ čovjek, pojavilo se pravo ljudsko biće. (Da je to bila namjera pjesnikova, svjedoče rieči Partenije u V. činu u dotičnoj sceni.) Tu je drama na svojem vrhuncu (premda nije tu scenski vršak, koj dakako mora biti i jest na kraju III. čina), tu je iz konflikta postupice nastajući prolom pukao do najvećega jaza. Napeti smo, kako će se pojavivši se čovjek očitovati u činu, zahtievamo čin i to velik, pravi čovječji čin od njega, koj je tu postavljen u sried nečovjeka varvarina i nečovjeka nadriprosvećenika, oba medju sobom u opreci i on s obojicom. Tu mora puknuti borba, onaj jaz mora se preskočiti smjelim skokom. Jest, pjesnik je izveo taj skok, al je to salto mortale akrobatski; ideju svoje drame dovaljao je do vrška al ko Sisifov kamen pustio ju ovdje natrag u bezdno. Tu se je razvalila rakrana te drame, koja se dosad sakrivala. Da ju razvidimo. (Konac sliedi.)

SITNICE.

— Prije nekoga vremena spomenuli smo hrvatskim ženam i djevojkam namienjena predavanja, o kojih se dogovaralo poviše zagrebačkih profesora i književnika; drago nam je, što sada možemo javiti, da ono nije ostala pusta osnova, već da će ta predavanja zbilja početi 15. listopada o. g. u velikoj dvorani „Narodnoga Doma". Držat će se ona svakoga petka o 6. uri poslje podne. To će trajati do božića, a zatim će se opet nastaviti u korizmi. Čitat će se pako prije božića o sliedećih predmetih: G. Ivan Perkovac: o zvanju i rodoljublju žena; g. dr. Dežman: o čovječjih očijuh, o njihovoj ljepoti i njegovanju; zatim: o njegovanju kože; a onda: o njegovanju kose; g. Armin Pavić: o Palmatićevoj drami; g. prof. Žulić: o gorenju (ovo predavanje iz kemije držat će se u zagrebačkoj realci, jer mu treba različitih eksperimenata); g. Franjo Marković dva puta o baladah imenito narodnih slavenskih; g. dr. Makanec o pitanju: Šta ćemo s odpuštenimi kaznenici; g. prof. Erjavec o bilinskih brakovih; g. Vinko Pacel o glasu, naglasu i deklamaciji. — Što još znati treba, oglasit će se na poseb.

— U nedjelju, 10. listopada prikazat će se u narodnom kazalištu: „Marija i Mortimer", vesela igra u jednom činu, a zatim „Savoyardi" opereta od Offenbacha; 12. list. „Magelona", tragedija od Kollára; 14. list. „Skupac", komedija od Moliéra; 16. list. „Branković Gjorgje", (prvi debut g. Gjorgjevića); 18. list. „Moj muž čita" i opereta „Majstor Puff".

— Sbirka umjetnina preuzv. g. biskupa J. J. Strossmajera, odnosno jugoslavenske akademije,

umnoži se ovih dana sa više slika, od kojih navodimo ovdje alegoričke slike našega slavnoga zemljaka Andrije Medulića (1552—82), Medole ili Schiavona. Ove su slike za onu sbirku kupljene u Mletcih, te su već došle u Djakovo. Kano što u svih tako se i u ovih umotvorinah glasovitoga suvremenika i nasljedovatelja Tizianova opazuje krasota kolorita, kojom se naš Medulić osobito odlikuje. Od istoga umjetnika imadu u onoj sbirci od prije dvie slike, naime sv. Nikola i odsuda Salamunova; a vlastnik sbirke dade po slikaru Simonettiu, rodom Riečaninu, snimiti lik Medulićev, koj je on sam učinio a sada je u galeriji u Firenzi. Na dalje je ona sbirka umnožana poprsnim likom slavnoga nam zemljaka Julija Klovija, učinjenim iz kararskoga mramora po mladom vajaru, dalmatinskom Hrvatu, Plančiću, koj je svoje nauke dovršio u mletačkoj akademiji umjetnosti, a sada je u Rimu.

— Narodne zaklade, kojimi upravlja „Srbska matica“ u Novom Sadu, iznosile su po izvještaju pročitanom u glavnoj skupštini, držanoj dne 3. i 4. (15. i 16.) rujna o. g., kako sliedi: Matičina zaklada u književne svrhe 53.425 for. 15 nvč. Tekelijina 195.531 for. 87 nvč. u gotovini; Nakina 16.778 for. 12 nvč. Jovanovićeva 37.621 for. 92 novč. Sve ove zaklade iznose dakle 303.357 for. 6 nvč. u novcu. Osim toga kupila je matica tečajem ove godine u Novom Sadu kuću za 60.000 for., koja joj sada daje 5200 for. najmovine. Za predsjednika je matice opet izabran dr. Jovan Subotić. Glede književne radnje zaključi skupština, da se i na dalje izdavaju njezini organi: „Ljetopis“ po jedan svezak na godinu, i zabavno-poučni list „Matica“. Prilozi se književni nagradjuju: izvorni 15—40 for. pjesme 5—50 for., prievodi 10—20 for. po štampanom tabaku. Zaključeno je na dalje, da se svake godine izdaju dvie svezke „Knjižice za mladež“ po načinu ostalih izobraženih naroda, a nagrade je odredjeno 10 for. po tabak; sada će se štampati „Život Save Tekelije“, koj je on sam sastavio. Nagrade su dopitane ovim djelom: „Djevojački sviet“, knjižica za odrasle Srbkinje, i dvim baladam: „Kobna ljubav“ i „Guslareva smrt“. Radujemo se ovomu napredku srbske matice.

— U listopadu ove godine izaći će iz štamparije L. Somera u Beču prva knjiga pjesama Jovana Grčić-Milenka, razdieljena u šest odjelaka: I. Djevojačke pjesme. — Selo; II. Patrijotske pjesme; III. Tužan ljubavni spomen; IV. Proljeće; V. Plamenovi i VI. Razne pjesme; a odmah za tim ići će u štampu druga knjiga, koja sadrži: „Sriemsku ružu“, pripoviedku iz srbskoga seljačkoga života.

Od odziva čitajućega obćinstva zavisit će i dalje štampanje treće i četvrte knjige, u koje će ući: „Guslareva sreća“, alegorijska tragedija i „Milkina zviezda“, skaska sa sela. Četvrta knjiga doniet će ili drugu svezku pjesama s prevodom „Frićofove skaske“ ili pripoviedke iz srbskoga seljačkoga života: „Krajna kuća u selu“ — „Kad padaju cigani“ — „Ko me štipa?“ — „Al su slatke jagode!“ — „Na raskršću“ — „Da li se kupi na vašaru uviek baš ono, rad čega se ode?“ — „Sve bliže grobu“ — i tri pripoviedke napisane u narodnom duhu: „Stari vodeničar i njegova lasta“, „Zmijina košuljica“ (štampana) i „Nesretni svatovi“.

Prva knjiga prodaje se po 80 nvč., druga po 1 for., a obe zajedno za 1 for. i 40 nvč. Novci neka se pošlju najduže do kraja listopada, i to na adresu: Herrn Georg Miličević, Kaufmann in Wien, Stadt, Lazzenhof.

— Novi rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika, što ga sastavlja Ivan Filipović, Gjuro Deželić i Ljud. Modec, izlazeći Hartmanovom nakladom, dospio je do četvrtoga svezka.

— Dragoljub, kalendar uredjivan Gj. Deželićem izaći će za koj dan.

— Timor hrvatski, zove se album, koj k božiću namjerava izdati g. R. Plohl, slušatelj filozofije u Gradcu. Preplata 40 novč.

— U ruskom kazalištu u Petrogradu oglašene su predbježno ove nove predstave, koje će se ove zime ondje predstavljati: „Zolotaja udočka“, komedija od Černyševa, za tim „Gol, Šmol, Nol i kompanija — bankirskij dom na vzaimnom dovjerij“ od Stebnickoga, kojom se šibaju strastveni igrači na burzi; onda „Boris Godunov“ od A. S. Puškina, napokon „Neron“ drama od Žandra.

— Dne 23. rujna preminu u Varšavi poljska spisateljica Eleonora Ziemięcka. Ona je izdavala pet godina zasebice (1842—46) časopis „Pielgrzym“; zatim je izdala: — Mysli o wychowaniu kobiet (žena) — Zarysy filozofiji katolickej — Studja — Powieści ludove; prevela je Neumanovu pripoviedku „Kalista“ i Maretovu: „O godności rozumu ludzkiego“; napisala je mnogo članaka za poljske časopise i zametnula tečaj viših nauka za djevojke. Kada će se Hrvatice ugledati u ovaj primjer umne rodoljubkinje?

— U Rimu će se dne 1. veljače 1870 otvoriti obća izložba kršćanskih umotvorina, u kojoj će se izložiti slike, kipovi, tkanine, vezenine itd. odnoseće se na kršćansku umjetnost od najstarijih vremena pa sve do naše dobe. Izložba biti će u veličanstvenom samostanu s. Maria degli Angeli, koj je sazidan na mjestu, gdje no bijaše Dioklecijanova kupelj.

— Garnier Pages dogotovio je „Poviest lipanjske revolucije od god. 1848.“

— Vele, da Guizot piše „Poviest Francezke“ za djecu; to će djelo biti od četiri svezka.

— Dana 22. rujna prikazali su u Monakovu Wagnerovu čudnu operu „Rheingold“. Potrošeno je na nju 80.000 for., a imala je samo „succés d' estime“.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 39. U Zagrebu dne 16. listopada 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Srcu si.

Spjevao I. T.

Što li mi te srce biede,
Da je čudna tvoja ćud,
Da ti želje jedva vriede
Zamišljaja mali trud,
Jer za pukim ništavilom
Da naginješ ludom silom?

Zavjetu ti, uzdisaju
Nevjeruje ovaj sviet,
Srca življe nekucaju
Uz besieda tvojih cviet,
Neda sviet ti širit krila
Ni od dobra, ni od mila!

Neda sviet ti u vis teći,
Nit da stečeš slavan glas,
Ni istine neda reći
Pa u roda bilo spas!
Ni ljubiti sviet ti neda
Bez zamjere i uvrieda!

Neušti ti ni dobrinje,
Koju ti je dao Bog!
Zloba na te započinje
Brusit zube, perit rog!
Pak te kude, grde, psuju,
Šutkaju te, zastrašuju!

Al se neboj srce moje,
Srćano mi udilj bij!
Mlitavci se zlobe boje,
Koga možeš, ognjem grij;
Srce bilo, srce budi,
A nemienjaj svoje ćudi.

Sve to življe daj uzdiši,
Nebi li te ćuo Bog,
Ljubav roda zlatom piši,
Piši krvlju bila svog;
Samo, gdje se krvca javi,
Tu poreve uzlet pravi!

Nit se u se nesaori.
Dok nam božje sunce sja,
I pretrpi, i pregori,
Oteti će pravda mah,
Nigda krivo neprosbori,
Nit se biedi nepokori!

Srcuj srce do svog kraja,
Ljubit, stradat, pregnut znaj!
Od nemara i nehaja
Nedolazi jadom kraj!
To od tebe čista dieva,
N a š a v i l a to zahtieva!

Branimir.

Pripoviedka. Napisao Ivan Zahar.

VI.

Čitaoci znadu sav odnošaj Branimira prema kući Vlastelićevoj, imenito prema Melini. A što Odranski? On je dolazio grofu Padaviću, laskao mu, mamio od njega novaca, pokazivao se revnim privrženikom njegovih načela i stranke, pomagao mu u manjih stvarih — dakako ne uzalud. Pače grof bi i gdjekoje privatne poslove preko njega obavljao, a u takovu poslu dodje Odranski jednoč i u kuću Vlastelićevu, gdje se Branimir i upoznao s njim. Bijaše Odranski čovjek spretan i okretan, a uljudnost njegova tako je daleko išla, te je s Branimirom razgovarao posve u smislu njegovih ideja. Pravdao

se nije, već samo onda, ako bi tkogod protuslovio njegovim riečim, pa i tu znao bi se gdjekad lahko nasmješiti, kao da će reći: „Znam ja da imam pravo, no neću se pravdati, jer te štedim iz uljudnosti“. No u istinu bijaše u njega velika duševna pustinja, brez svežega cvieta vrline. U knjizi života nestoji samo dan sa svojim svietlom, nego i noć sa svojimi tamnimi zakutci; zato nemislite, da u Odranskoga nije bilo nikakve vještine. On je umio izvrstno verati se ovimi zakutci: bijaše spletkar i podmukli sebičnjak. Samo što s ovih svojstva nije bio poznat, pa se je i Branimir u njega pouzdavao, kao što smo jednoč već spomenuli.

Poslje onoga razgovora s grofom Padavićem Odranski se namah dao na put iz Zagreba k Vlasteliću. Dobro je snovao: treba raditi dok je zgode i prilike. Došao je pod večer onamo, upravo je zapadalo sunce. Gospodja i gospodična šetahu po vrtu, a Vlastelić nije se još vrnuo od nekud s polja, kamo je išao pregledati. Rekoše Odranskomu, da je domaćica u vrtu. Neoklevajuć otvori on drvena vratašca, stupi u vrt, pregleda jastrebovim okom na okolo i opazi Brigitu i Melinu tam daleko, gdje polagano idu i ogledaju cvieće.

— Da ste zdravo g. Odranski! klikne Brigita, kad je ovaj došao k njim.

— Klanjam se, milostiva gospodjo, i vam, gospodično. Vidite, kako sam veseo, što vas nalazim zdravo i veselo!

— Drago nam je, što vas vidimo, rekne Brigita, a skoro za tim doda: Vi bez dvojbe u kakovu poslu dolazite k nam?

— Ovaj put u nikakovu poslu, nego ... dopustite, milostiva, da po svom običaju iskreno reknem, što mislim ... nego jedino po nagonu svoga srca.

— Ja vas nerazumijem pravo, prihvati Brigita. Al dà, vi ste naš znanac!

— Hvala vam, što me medju svoje znance brojite, samo dodajte još k tomu: neizmjerni štovatelj! Uvjeravam vas, da trudan dolazim k vam, al okriepljen duhom od vas odlazim. (Odranski je znao neke fraze na izust.) Štogod sam prošao svieta, nigdje nisam našao toliko uljudnosti u obćenju, toliko slasti u razgovoru, jezgrovitosti u mislih, koliko ovdje! Vjerujte mi, gospodjo i gospodično, meni je tako milo doći ovamo!

— Vi preveć laskate, odgovori Brigita i obori oči.

— Premalo velim, prihvati Odranski nišuć se na jednoj nogi. Premalo, ponovi on, jer nemogu izreći sve ono, što mislim.

I Brigita povjerova mu, da premalo govori. Da, takva je naša sebičnost: nevjerujemo, kad nas kore, a od sve duše prigrljujemo, kad nas hvale, i još nam se hvalitelj čini vrlo razuman čovjek, a koritelj neznalica.

Tečajem razgovora počeo se već mrak hvatati, a Brigita predloži, nebi li u sobu pošli, što dakako Odranski odobri, i sve troje odu u sobu. Skoro iza njih dodje i g. Vlastelić. Opaziv Odranskoga, malo se uznemiri: pomislio je u prvi mah, da dolazi u poslu grofa Padavića. Al se umiri, saznav, da je Odranski došao „po nagonu srca“. Domaćica je dakako priredila malo bolju večeru. Sjedeć za stolom, Odranski je opet pripoviedao svašta i mnogo. Pripoviedao je o g. Juriši, da ima servitut na Bielićevu šumu, te mu ovaj mora svake godine stanovitu količinu drvâ nasjeći i kući voziti, pa da se sada pravdaju. Vlastelić mu je i dva i tri puta kazao: „servitus in faciendo consistere nequit, amice“. Odranski je povladjivao „da, da i ja tako velim“, al je uza sve to neprestano govorio, da Juriša ima servitut na Bielićevu šumu. Pripoviedaše, kako su ga počastili ovdje il ondje, kako dobiva darove sa svih stranâ. Sve je imalo dokazati njegovu mudrost, znanje i obljubljenost u družtvu. Govor mu je počimao sa: ja, i svršivao sa: ja. Na koncu večere zaključio je svoje junačtvo riečmi: „Ej, da ja hoću ...!“

Odranski je ostao spavati u Vlastelića. Budući sâm u tamnoj sobi, koju je rasvjetljivalo svjetlo jedne svieće, i sjedeć kraj stola, podupre se laktom na stol i uzme premišljavati.

Što da sad učinim? pitao je poluglasno sam sebe. Neznam, koji je to vrag, al u meni nešto živi, nalik na štovanje za toga zanešenjaka Branimira. Nikad mi nije ništa zla učinio, paće više dobra nego li zla. Pomaže svakomu, kad može; a još najviše me smeta to: on se u mene pouzdaje kao u brata svoga. Zato mi je i dao prsten, koji mu je Melina isplesti dala od svoje kose, da joj ga predam ... mislio je, da neće preboljeti rana, pa joj vraća ljubav i vjeru ... Al na stran takve misli! Poznam jednoga, koji je svoga prijatelja poslao snubiti djevojku, a ovaj je snubio za sebe i oženio se s njom, pa su ipak prijatelji ostali. Napokon ima djevojaka više: može uzeti drugu, ako bude hotio ... Samo se pita, kako da izvedem nakanu svoju? Zar da umah uzmem djelovati na razbor? — Ne, prije moram joj olediti srce za Branimira, reći, da je mrtav — a mrtvih i onako nitko neljubi. Poslje ćemo dalje! ... No ako on uspiše njoj list? Rasplesti ću paučinu, da se svaki list u nju uhvati, a nijedan nedodje u njezine ruke. Lako je naći pauka, koji će vrebati na list... Još samo jedno ostaje: ako on ozdravi i sam dodje ovamo? — Ne, on tako brzo neozdravi. Pa napokon, to me ima poticati, da brzo radim. U ostalom mogu mu pisati, da Meline neima ovdje, da je otišla u kupalište, u rod, — svejedno, daleko, daleko, i on se neće truditi ovamo. — I Odranski zaspi bez brige.

Drugi dan zbilja mu se pružila prilika govoriti s Melinom na samu. Bila je obučena vrlo jednostavno; za vlasi je zatakla crvenu ružu. Ozliediti nju ovakvu činio se velik grieh!

— Jeste li već čula, što se dogodilo u Zagrebu? upita Odranski.

— Čula sam, odgovori ona.

— Mislio sam si. Kako i nebi? Takva stvar čuje se na široko i daleko u kratko vrieme. Svega toga nebi bilo, da bude više razbora. Ja sam bio pametniji: meni se nije ništa dogodilo, premda, vjerujte mi, bio sam u strašnoj pogibelji života. (Odranski je 29. srpnja sjedio kod kuće).

— Pripoviedajte mi dakle, kako se je dogadjalo. Al nemojte odveć grozno i strašno: meni bi se razžalilo.

— Vjerujte mi, sve je išlo u najljepšem redu... žalostno je bilo, hoću da reknem. Vojnici na Markovu trgu opale puške, a Branimir...

— Šta Branimir? upane mu u rieč Melina.

— Pao je —

— Zar mrtav?! istim glasom upita ona; probliedi, zadršće, a oči su joj nepomično gledale u pripoviedaoca.

— Žalibože, uzme Odranski žalostnim glasom, kad je opazio nju smetenu i drhćuću, i njega je zahvatilo olovno zrno, al nije mrtav pao nego samo ranjen.

— Ranjen? Ah, zašto mi niste to već prije kazali?

— Jer sam se plašio ovoga trenutka, koji sada gledam. Da, gospodično, vi ste probliedila: dokaz, kakvo je u vas dobro i plemenito srce. Odtuda zaključite, kako sam nesrećan, što upravo ja moram da vam taj glas donesem; što se upravo moje toli mekano srce taliti mora na toj svetoj žalosti. Al što ćemo, kada je tako sudbina odredila.

— Vi, uzme Melina glasom, u kojem je sav svemir tonuo u suzah... vi ste upravo radi toga došli k nam?

— Upravo radi toga. — U malo rieči razjasniti ću vam sve. Ja znam Branimirova čustva prema vam, prekrasna gospodično. O, pred menom neima on nikakve tajne! Ja sam mu jedini prijatelj i uzdanik. Ležeć na samrtnoj postelji, slutio je svoju smrt, pa mi je predao ovaj prsten — i tuj Odranski uzme iz svoje listnice prsten umotan u bieli papir. — Rekao mi je: Čuvaj ga kao svoje oko u glavi! Ako prebolim rane, povratiti ćeš mi ga — i Melina neće ni znati, da sam ranjen bio. Čemu uzalud žalostiti nju?

Melini se otisne s grudi mnogoznačni uzdah. Odranski nastavi:

— Ako li podlegnem ranam, reče dalje Branimir, ti ćeš joj ga odnieti. Ovaj prsten budi joj dokazom, da sam do zadnjega daha mislio na nju. Ovaj prsten neka joj pokaže čovjeka, komu hoću da se izruči: mojemu vjernomu Odranskomu. A ti ćeš, prijatelju, tješiti nju i nadoknaditi, što u meni gubi. — Mene su oblijale suze.

— Vi ste mi taj prsten donieli proti njegovoj volji i nalogu, jer on nije umro! klikne ona i korači za korak napried.

— On je umro! prihvati naglo Odranski. Tko bi hladan i nepristran motrio taj njegov uzklik, znao bi, da je pun zloradosti, a ne žalosti.

— Oprostite, rekne Melina jedva razumljivim glasom: vidim, vi ste nalog ispunili... Ispunili ste svoj nalog! ponovi ona i mahne mu rukom, kao na oproštaj, pa odprhne u drugu sobu, u onu, gdje joj je Branimir očitovao svoju ljubav, i gdje se ona tihim odanjem zavjerila njemu.

Došav u sobu, spusti se na divan, lice si sakrije obim rukama, te je živom fantazijom stvarala si sliku smrti. Krvave lješine, crna strašila, razrovano groblje: sve je to letilo ispred njenih sakritih očiju, izmjenice postajući sve strašnijim i crnjim. Napokon proplače na onom istom mjestu, gdje je nekad ronila blažene suze. Mutne suze! vi ste stvorene s čovjekom, i s njim ćete umrieti!...

Za pol sata izadje Melina van. Bijaše skromnija nego prvo — no kako se umjela svladati, činila se kao mirna i spokojna.

VII.

— Ti si blieda, Melino! govoraše Brigita svojoj kćeri. Što je tebi? Bolestna si, što li? Niti nepjevaš po običaju, niti se veselo nekrećeš!

Melina ni rieči neizlane.

— Ništa mi neodgovaraš? Bojiš se raztužiti mene. No ja sam tužnija, kad neznam, zašto si mi blieda.

— Zlo mi je, draga majčice, tihim glasom odgovori ona i lice prisloni na majčinu ruku, kako običaju male djevojčice, kad se s čega stide.

— Glava te boli?... Što? ti plačeš?

Ona je u istinu ronila suze. Još neko vrieme ostane kraj majčine ruke, a onda naglo, skoro junački stupi nazad.

— Oprosti, majčice, mojoj neiskrenosti! progovori ona. Nisam ti nikada kazala, jer me je bilo strah. Bojala sam se, da bi me možda ukorila... Ah, kako sam ludo mislila! Što ne, ti me koriti nećeš?

— Neću, ćerce. Komu ćeš se povjeriti, ako nećeš meni?

Melina uzdahne, ostane neko vrieme razmišljajuć. Brigita očekivaše odgovor od nje.

— Žalostna sam i nesrećna preko mjere, jer ga preko mjere ljubim! klikne ona iznenada.

— Koga? u čudu zapita Brigita. Iznenadio ju taj uzklik. Koga ljubiš?

— Branimira, potihano odgovori Melina.

— Onoga osobitoga čovjeka! Od svih najnespretniji su za ljubav osobiti ljudi. Svemu zna razlog, a nevjeruje, čemu razloga nezna. On je živi razlog. Smije se kao zimsko sunce. Nera-

zumije ljubavi; ljubav žene mora da bude bezkrajna podložnost. Ne, nemože on usrećiti ženskoga srca!

— Nekori ga, majčice. O mrtvih se samo dobro govori, a on je mrtav!

— Mrtav? Ah, prosti bože! On je od ljudi svoje vrsti ipak bio najbolji. Tako mili pogled, iskrena duša, tako ugodan za društvo! . . . Razumijem: ti za njim plačeš. Nesrećno diete... No brzo se umiriš. Više je smiljenje nego ljubav, što u tebi živi. Ta riedko je kod nas bio, i nezna laskati. Zar nije?

Melina neodgovori ni rieči.

— Tko ti je javio o njegovoj smrti? upita Brigita.

— Odranski, tiho izlane Melina.

— Vidiš li, to je spretniji čovjek. Dade se uputiti, udvoran je, zanimiv . . . Bože sveti? pa ja ništa znala nisam o tom, da Branimir... Jesi li ti ikada mislila, što bi odtuda sliediti moglo? Da li je on sposoban usrećiti tebe? Kakovi su njegovi odnošaji? Nisi? . . . Ne, nije to ljubav, i brzo na sve zaboraviš.

Brigita prekine za čas, pogleda na kćer: ona je oborila oči, uronila u misli, i slabo ju slušala.

— Hodi, diete, sprodji se po vrtu. Zalievaj cvieće: tebe to uviek razveseli. Pa onda u samoći . . . biti će ti lakše. Imam još govoriti s tobom, no kad se umiriš.

Brigita poljubi Melinu, a onda brižno gledaše za njom, kako je polagano išla u vrt.

No Melina nije gledala cvieća, nije ga gledati mogla, jer joj se činilo, da joj se svaki cviet ruga, kao da veli: kakov sam ja vedar prema tebi smrknutoj djevojci! Samo je polagano stupala po krivudastih stazicah, misleć, kako su krivudasti putevi života, i mučno je do zadovoljstva doći. Došav do na kraj vrta, i obrnuv se, da drugom stranom podje nazad, susretne ju Odranski. Došao je iz obližnjega sela, kamo se bio zaputio „po poslu“.

— Bio sam u dvorcu grofa-Padavića, uzme on pripoviedati: posvuda imam poznanstva. Grof mene ljubi neizmjerno, i odlikuje me svagdje. Momu pokojnomu otcu obećao je, da će me učiniti srećna, pa bi on to učinio i proti mojoj volji: tako me rad ima. Hotio je danas, da ostanem kod njega na objedu, al sam se zahvalio. Radi vas, gospodično.

— Radi mene? zapita Melina, a možda ju nije ni zanimalo. Hvala vam, g. Odranski.

— Niti me nepitate, kako ja to razumjevam! A razumjevam evo ovako: Ispunjujem dužnost prema svomu prijatelju, jer sam mu obrekao, da ću vas tješiti.

— On je bio tako dobra duša! rekne ona.

— I vi mi dozvoljavate?

— Ja sam se već umirila.

— Tim bolje po me, jer vam onda mogu kazati brez okolišanja, da ste vi jedina na svietu, koja može zasladiti moj život, i s kojom želim sdružiti se iskrenom ljubavi!

Posljednje rieči izusti Odranski glasom važnim, skoro deklamatorno. Al u istinu osjećao je, što je govorio. Njegove ustne drhtale su strastno. Htjede prihvatiti za ruku Melinu, al ona se izvine i stupi za korak nazad.

— Vi se šalite! rekne ona, i podje kao u kuću.

Odranski stupi pred nju i uzme govoriti:

— Nevjerujete mojoj vrućoj ljubavi! Niste li opazili, kako sam uviek tražio zgode, da mogu govoriti s vami; uviek mi je ova kuća bila najmilije pristanište. Na više strana čekala me sreća: ja sam ju odbio, jer je svaka sreća za mene pusta, ako ju nedielim s vami. Koliko sam noći probdio, i dankâ predanio misleći na vas! Pa kada sam napokon usudio se odkriti vam sve, vi mi odgovarate, da se šalim!

— Što želite od mene g. Odranski? progovori Melina strogim glasom.

— Da me razumijete, da mi uslišate molbu! Mogu li ja bolje ispuniti zadanu rieč, nego ako vas uzmem za pratilicu moga života? Samo tako biti ću vrstan, tješiti vas, ugadjati svakoj vam želji, da mi budete brez tuge, brez oskudice, prekrasna božice, i da vas usrećim, kako mi nalaže iskrena ljubav!

— Ja sam vas dosta slušala. Gdje ste naučili tako deklamirati?

— Rugate se . . . al vi ste premlada, neuvidjate prave sreće. Evo ja sam čovjek dobar, kakvih je malo naći; imam imetka — imam tako moćna i bogata zaštitnika u grofu Padaviću, koji naročito želi naše sjedinjenje, pa bi sve učinio, da budemo srećni. Napokon ako vas sve to nedira, ganuti bi vas morala zadnja želja nezaboravljenoga Branimira. Da, njegova je želja sve to, zašto vas ja ovdje molim . . . Al što ja govorim? Vi niste za njega nikada osjećala ništa!

Nije ga prekidala, nije mu ništa odgovorila, a on nastavi:

— Tko bi to ikada mislio, da njegova želja, tako malo odziva nalazi u njegove Meline! Ah, sada vidim, da sam mu obrekao stvar nemoguću. Krivac nisam ja, i oproštenje sliediti mora. Jer ako on to dozna . . .

— Šta velite? upane mu u rieč Melina.

— Hotio sam kazati, progovori brzo Odranski kašljucajuć, da bi njega tako porazilo, kad bi bio za života doznao, kako mu odbacujete želje! . . . O prekrasna, zorolika carice! uzme govoriti plačućim glasom: dakle je uzalud svaka nada moja? Vi mučite? . . . Ne, nije uzalud!

Ona nije ni rieči kazala. Dok je izgovarao posljednje rieči, odmakla je od njega za nekoliko koračaja.

— Promislite se do sutra! vikne za njom Odranski.

Napokon izčezne ona za zelenim granjem mladih bresaka, i Odranski dočuje samo laki cvil vratâ, koja je za sobom zatvorila Melina. On stane na mjestu, uzme škrljak s glave i bielim rubcem uzme si otirati čelo.

— Malo sam se zažario, prozbori za sebe, postalo mi je vruće. Al mislim, da nije uzalud. Najprije mi se branila, prigovarala, napokon je zašutila tajnim mukom. Je li tim osigurana pobjeda moja? Sasvim nije, no početak je dobar. Treba samo preplašiti cielu obitelj, i to otcu ću govoriti najprije . . . Sada samo da mi od Branimira nikakov glas nestigne: pisati ću mu, da je Melina s majkom otišla u kupke i da je nebude čitav mjesec dana doma . . . Al zašto ja tako gorim za Melinu? Zašto si toliko posla zadajem? Zar nije jedna djevojka kao i druga? . . . Nije, nije, nije!

Odranski sjedne na klupu, da se razhladi.

Kad je Melina izašla iz vrta, opazi Vlastelića, gdje ide prema dvorcu s nekim gospodinom, koga nije poznati mogla. Nemisleć, da bi mogao to kakov osobiti posjet biti, nije se ni trudila razabrati, tko to ide s njenim otcem, i ode u sobu. Nadje majku u sobi.

— Ti se nesrdiš na me? upita Melina majku, prime joj ruku i s djetinjim odanjem pogleda joj u oči.

— Nesrdim se. Zar je tebe bilo toga strah?

— Odsele ti za sve moraš znati, štogod budem mislila i osjećala.

— Moje drago diete! . . . Brigita poljubi svoju kćer.

— Bi li mogla ovakva izaći pred stranjskoga?

— Bi.

U to se vrata otvore i u sobu dodje Vlastelić s jednim nepoznatim, vrlo pristalim gospodinom. No nije se nigdje vidjela težnja na njem, da se iztakne. Na ruci blistalo mu se prstenje s krasnim kamenjem, a o vrat si objesio tanki zlatni lanac. Bijaše lica biela, u kojem je igrala mladenačka svježost. Ovakvi su ljudi vrstni uzbuditi simpatiju.

— Čast mi je predstaviti g. Slavkova, progovori g. Vlastelić, predstavljajuć svojoj ženi i Melini novoga gosta. G. Slavkov je posjednik velikih tvornica u Českoj, i putuje po naših stranah, da prouči naše trgovinske odnošaje, na koliko bi njegovim fabrikatom mogli u prilog biti. Proputovao je Ugarsku, dobar dio Srbije, a sada će se neko vrieme baviti u Slavoniji. (U g. Vlastelića bijaše običaj pripoviedati čitavu genealogiju.)

— Veoma nas veseli! rekne Brigita pružajuć mu ruku, koju on čedno uzme i poljubi, a isto tako i Melini.

— Da mi ga dobro podvoriš! uzme Vlastelić.

— Nastojati ću sve moguće . . . a g. Slavkov neće zamjeriti, ako sile nebudu prema volji.

I Brigita je zbilja sve učinila, što je najviše mogla, da zadovolji svomu gostu. Ima ljudi, koji u prvi mah uzbude veliko štovanje: takov bijaše g. Slavkov. Zato se Brigita neprestano smješila, kad je što odgovarala na njegova pitanja, koja su bila naravna, jasna, brez ikakvih zakutaka. Tečajem cieloga objeda Slavkov se nije iscrpio pripoviedanjem, odgovaranjem i pitanjem. Vlastelić bijaše dobre volje: nalievao je svomu gostu vina, koliko i sebi, premda se Slavkov branio, izgovarajuć se svojimi českimi običaji. Govorio je hrvatski dosta ispravno, samo što je naglasivao prvu slovku po českom načinu. Odranski je na niže spustio žice: nije mnogo govorio, pripoviedao. Bilo ga je strah. Žmirkajući u g. Slavkova, nalikovao je grabežljivoj ptici, kojoj su plien oteli. Melina bijaše mirna, no bojazljivo pogledaše u novoga gosta, a u Odranskoga riedko kada, radje bi oborila oči, kad bi njegov pogled na nju naletio. — Slavkov je hvalio hrvatsko vino, a to je poticalo g. Vlastelića, da u obilnijoj mjeri vrši svoje domaćinsko pravo. I tako do skora zašumi soba glasnijom klikom. Prije nego su poustali od stola, morade Slavkov obećati, da će u toj kući ostati barem osam dana!

(Dalje sliedi.)

Zrinjski.

12.

Zrinjski potuko Turke kod Varaždina.

Jel Varaždin nam se poturčio,
Koj je dosad dično hrvatovo?
Glavice se svuda nakitile
Čadorovî turskih napadnika,
I šumice, gdje hrvatske pjesme
Jedine se odsad razliegale,
Zaorile turskimi glasovi,
I gdje odsad stada plandovala,
Zahrzali konji pod oružjem.
Silni bože, evo nova biča,
Opet mora jadna banovina
Crnom vranu utrobu otvorit,
Da joj kljuje proklet po životu.
Jao bože, koj u vieke gledaš,
Koliko će jošte Hrvat puta
Svoju zemlju odkupiti morat
Skupom krvi najboljih sinova?
Evo opet hoće da se trga
Ova zemlja ljuto raztrgana.
Zrinoviću, od Hrvatske bane!
Ti si svietu svemu se zakleo,

Da ćeš čuvat skupnu banovinu,
Gdje su sada junačke ti prsi,
Da obrane zemlju pred Turčinom?
Prosti bože ovu sumnju griešnu,
Zrinović je Hrvat nad Hrvati,
Zrinović će vjeru održati:
Eno ti ga, gdje ne čmava junak,
Već dotrča gradu Varaždinu,
I dovede odabranu vojsku,
I iz vojske izazva Ungnada,
I ovako njemu naredio:
Podji brate Marčanskoj dolini,
I ondje mi uhvati zasjedu,
Ja ću svojmi ovdje u predgradu,
Kad se Turci niz glavice spuste,
Ja ću njima u prsi udarit,
Ti za ledja kako bolje znadeš,
Pa da iz njih jada učinimo.
Kako bane vojsci naredio,
Tako vojska redom izvršila:
Pade Ungnad po Marčanskom dolu,
I banovci po predgradu padu,
A Zrinović, taj uzletan oro,
Nemož čekat u zasjedi Turke,
Već se digo na glavicu jednu,
I on strielja bistrijem očima,
Hoće li se Turci pomoliti.
I gledeća svoju banovinu,
Trostruke ga suze promaknule,
Te će junak tako uzkliknuti:
Oj Hrvatska, ti junaka majko!
Da si složna, kano što si silna,
I uztrajna, kano što žestoka,
Da si svoja, kako si svaćija,
Pred svietom bi cielim prosinula,
Tvoja bi se vazda poslušala,
Ti bi svietu predhodnicom bila,
I sviet toga požalio nebi. —
Dokle bane tako govorio,
Poviknuo paša Ulamane,
Te Malkoča dozva i Murata,
I tako ih paša zapitao:
Jeste l' željni grada Varaždina,
I njegova zlata i bisera,
I njegova roblja ubavoga?
Evo vam ga braćo pred očima,
Treba samo rukom posegnuti.
Na to njemu Osmanović Malkoč:
Jesmo željni i jesmo ti spremni,
Digni vojsku, da kupimo roblje.
To Ulaman jedva dočekao,
I on krenu vojsku iz okola,
I povede gradu Varaždinu.
Kako bane vojsku zagledao,
Zakuca mu srdce za prsima,
Zadrkta mu ruka do ramena,
Zabrekta mu sablja u koricah,
On pohita svojoj četi hrabroj,
I on četi tako progovori:
Evo nama junačke zabave:
Dohode nam ponosni Bošnjaci,
Valjda traže valjana mejdana,
Treba da im braćo izidjemo.
I na čelo svojoj vojsci stade,
I povede vojsku prot Turčinu.
I kad b'jahu Turci na vidiku,
Tako vojsci Zrinoviću kaza:
Uzmite mi na um vitezovi,
Rad šta u boj mi idemo sada,
Pa pobjeda mora biti naša.
I on hoće s vojskom da udari,
Al kad Turci bana zapazili,
I za njime junačke Hrvate,
Kak jurišom hoće da navale,
Strah je silni u nje uljegao,
Pleći daše i bježati staše.
I bili bi banu umaknuli,
Al evo ti viteza Ungnada,
Gdje izmila junak iz zasjede,
I put njima sabljom zakrčio.
Jao, bože, boja sramotnoga!
Ne biju se turske kukavice
Za poštenje imena svojega,
Već se biju, da umaknu jadni.
Zalud Malkoč, zalud Ulamane,
Da ih hrabre u pogibelj srću.
I gle čuda skoro nečuvena,
Od straha su pamet izgubili,
I junačtva stali počinjati,
Te im sreća sliepa priskočila,
Provukli se kroz hrvatsku vojsku,
Golom dušom bježeć bez obzira.
Tako pola sramotno poginu,
Druga pola sramotno uteče.
Sastade se Zrinjski i Ungnade.
I Ungnadu Zrinjski progovori:
Oj Ungnade, duša mene boli,
Gdje okaljah sablju na izrodu.
Težko nama brate junakovat,
Ak će Turci tako sramotovat,
Ovaj bojak treba osvetiti,
Treba bolje Turke potražiti.

Muzikantska Liduška.

Pripoviedka Vitězslava Halka.

III.

Voda teče, govor se govori, a ljudi se mienjaju.

Krejza je dolazio Stankovim u kuću. Doduše, jedni su kazivali, da prosi djevojku, drugi da već ide kao u svoje, a njeki opet, da je sve njegovo.

Krejza unidje, mati se nasmieši, otac premetne lulu s lieve na desnu ustnu, Krejza namigne sebično, a Liduška svega toga i neopazi.

I nemaknu krasnim modrim okom, da pozdravi mladoženju.

Krejza okrene pripoviedati, kako se kod njega za svatbu spremaju, koliko se pìta kokoši, pilića, pataka, gusaka, ovaca i krmaka; koliko će doći na svatbu striceva, bratučedi, djedaka i babica — bližnjih i dalekih rodjaka; tko će biti iz sela sve pozvan: no Liduška kao da to i nesluša. Da kako da je morala čuti, kad je to Krejza glasno i jasno izbrajao, a Stanek i Stankova se u roditeljskih suzah kvasili. Ali kao da si je u glavu zapilila rieči: „baš neću!“ i ništa nije čula; kao da ju to neide, a stvar Krejzina da nije i njezina! Pa ipak bijaše zaručnicom.

Za čudo.

Krejza, da se izkaže na sve oprezan, sjede napokon do nje i prihvati joj ruku.

„Stante, pada mi kosa“, reče Liduška, izmaknuv ruku poravna si kosu.

Evo vidi se, da je to hotice.

„A kako se vi spremate, Liduško?“ zapitat će Krejza.

„Na što?“

„Ha ha! Na što? A što neznate, da će biti svatba?“

„Tako?“

„Ao bože! Vi se tomu čudite?“

„Čemu?“

„Tà bit će svatba!“

„Čija?“

„Moja i vaša.“

„Kada?“

„Što prije.“

„Tako?“

„Ali znate što, Liduško. *Ti*kajmo, a nevikajmo se više, Liduško, kao da smo tudji, te se još neznamo.

„Čemu to?“

„Tà bit ćemo svoji!“

„Ali tamo po svatbi.“

„To se tako samo veli: po svatbi! No i prije možemo se *ti*kati, a najbolje odmah.“

Liduška ni rieči. Krejza već pomislio, nije li pristala uz njegove rieči.

„Poljubi me, Liduško“, šapnu joj Krejza, prikloniv se k njenim ustnam.

„Usudite se!“

„Nećeš me poljubiti?“

„Neću; tamo po svatbi.“

„A što, da te sâm poljubim?“

„Okanite se toga. Tà vidite, da je tu mati. A što bi rekla mati? I otac je ovdje.“

Otac se i mati sgledali, nasmiešili se, kao da će jedan drugomu reći: Tà mi to već davno znamo. Gizda se nevjesta. Ali nestat će ti gizde.

A Krejza se jednako umiljavaše.

„Nećeš nikako da me poljubiš?“

„Neću.“

„A da te ogrlim?“

„Stante, dok se vratim.“

I Liduška ustade i ode na dvor.

Neznam, dokle je Krejza čekao na Lidušku. Nu znam, da bi mu oči pobielile, dok bi se je bio dočekao.

Liduška ode u komoru i zaključa se.

„Glave si netarite za to, Krejzo“, primietit će otac. „Prkos je to djevojački, a proći će sam sobom. Doduše, tvrdoglava je; nu neće li milom — ja sam joj otac.“

Mati podje tražit Lidušku, nu nenadje je. Neznajuć, kamo je dospjela, okrenu kvaku izbinih vrata, ali nije ni pomislila, da bi bila zaključana, pa kako je pošla, tako se i u sobu vratila.

Već se mrak hvatao.

Za Stankovom sušom prostire se vrt sve do poljane, a tik suše bijaše krošnjast bazgov grm u najljepšem cvietu. Kažu ljudi, da se valja razkriti, prolazeć mimo bazga, jer da je to liek od devedeset i devet bolesti.

Vidjet ćemo, ima li tu istine.

Bazag mirom mirisaše, a njemu na grančici pjenica cvrkutaše večernju pjesmicu. Nije daleko od stanka svoga; baš pod njom se vije mehko gniezdašce, a tu oteže vratiće petero ptića. Ničija jih ruka još nedirnu, a samci i samice nemogahu biti zdravlji, te zato pjenica veselo žubori, kanda se na svatbu sprema.

Nigdje se ništa negiblje, bumbari već podriemali, mušice jednako brnje, netopir još nelêta, a pjenica cvrkuće iz svega grla.

Svakomu je čovjeku svoja zviezda. Zato se i pomaljaju zviezde na nebu, da nemogu ljepše, zato se i sjaju, kao da nije danas u svietu nesreće, zato se jedna drugoj približavaju, kao da na zemlji ničega nema, što bi čovjek još poželio.

Pod bazgovim grmom nješto se pomaknu, a pjenica se prepade. Al opaziv Lidušku, gdje promatra nebo, nebi li zviezdu svoju našla: pjevaše dalje, kao da se ništa nije dogodilo.

Bazgov grm bijaše Liduški najmilije mjestance. Pod njim sjedjela je svaku večer, ondje joj se rojile u glavi čudne one misli, o kojih život ljudski visi, ondje se u srdcu lecala, ondje plakala, ondje pjevala svoje popjevke — a pjenica je znala, da je dobra kao angjelak, da joj nedira u ptiće, pa je zato vesela.

Okolo vrta dolazi Tonić.

Ljubav je tanka uha. Liduška se izpod bazga pridigne, pjenica umukne.

„Pst!“ pozove Liduška.

Tonić se odmah ogledne i opaziv si Lidušku, preskoči plot i evo ga kod nje.

„Dugo li me ovdje čekaš, Liduško?“

„Ta ne dugo. Tebe bih još dulje čekala.“

„A mene si očekivala?“

„Znaš, Toniću, koga drugoga da očekujem.“

„Ala znam ja to, golubice moja. Zar ne, da me ljubiš?“

„Ljubim.“

„Dušice, pogledajmo si u oči.“

Poljubiše se i pogledaše si u oči.

„Ali Liduško, tebi su oči kao zaplakane.“

„Prodji se, to ti se samo čini.“

I Liduška silimice u smieh.

„Vjeruj mi, nevaraju me oči. A nisi li plakala?“

„Ta to bi bilo samo tako.“

„Tko te se prodrznu uvriediti?“

„Nitko. Pade mi nješto na um, a i sam znaš, netreba dugo, da se čovjek razplače.“

„Predobra moja dušice!“

„Naši reć bi da nemaju srdca kao drugi ljudi. Krejzi je slobodno k nam dolaziti, dogovaraju se o svatbi, napovied jim je već kod kuće, a rodjeno diete kao da nevriedi upîta: „možeš li s njim sreću steći?“

Liduška brizne plakati, glasno plakati. Na srdcu Tonićevu reć bi da joj se tuga raztapa; sve što je tako dugo u srdcu tajila, nemogavši si roditeljem ničega povjeriti, kao da se obratilo u suze, kojim ni uzdah nebrani da proteku iz srdca, kako su i postanule u njem, neokaljane, čiste, iz preduboka izvora.

Tonić ju pusti neka se razplače.

„Ni sužnju nemože biti gore“, jecaše Liduška. „I jadnik taj pita diete, što je zavoljelo, a roditelji neznadu, da je i diete čovjekom. Prodavaju diete, kao da su ga sve vrieme samo za prodaju uzgajali, čekajuć kupca, koj će više dati. Ala bože, čovjeku hoće da srdce pukne. Vjeruj mi, Toniću, da nemam tebe, ja toga nepretrpih; ili bih se usmrtila ili poludjela.“

„Smiri se, diete moje; neboj mi se ničega“, utješit će ju Tonić.

Liduški odista odlahnulo, Toniću se od srdca potuživ.

„Vjeruj mi Toniću, često mi na um dodje, da bog nemože u grieh upisati, kad si čovjek život uzme. Dok sa mnom postupaju, kao da nisam njihova, dok mi se molbam i suzam smiju, kao da nisu dostojne, te jih čovjek sluša, kao da rieč djeteta nebi ni vriedna bila, da jim zapne ob uho — Toniću, dok je tako, nemogu biti nesrećnija!“

Tonić joj položi glavu na krilo svoje, utre joj suze s krasnih očiju, izljubi joj lice, pritisne joj glavicu: k srdcu svomu, da sluša, kako za nju u prsiju mu kuca, a gdje se je ona za uviek udomila.

Pjenica utihnu. Ptići otežu vratiće, kao da će prožuboriti, nu doleti k njim samac, prišaptne jim nješto i odmah umuknu.

Nebo se već osulo zviezdami, te po svoj prilici, neće se već ni jedna pomoliti. Eto gdje se jedna prospe, a o njoj sad pogovor.

Čija je to zviezda?

Liduška se razabere.

Oči su joj kao ljubica, kad ju porosi jutrnja rosa. Zagleda se u Tonićeve oći, a bijaše joj, kao da se do vieka nebi mogla od njih odkinuti.

„Zar ne, Toniću, ti o meni nisi nikad ni posumnjao?“

„Tko ti nebi vjerovao!“

„Ni odsada nesumnjaj. Neznam što naši sa mnom misle i kakav su mi usud usudili. No bilo što bilo, poštenja mi djevojaćkoga, ako ti se ikad iznevjerim, pa stajalo me to glave, dao bog, da za uviek nesrećna budem.

Tonić nerekne ni rieči, ali ju žarko poljubi.

Pjenica opet zažubori, kao da se ohrabrila.

„Sad nam se je razstati, Liduško; tvoji bi te mogli svakojako potvoriti.

„Ah meni je, kad kući idem, kao da idem med tudjince. Snivaj o meni, a vjeruj mi, da ću i ja o tebi snivati, kao da sam na vieke tvoja.

„Davno već znam Liduško, da si dosta jaka, svemu odoljeti. Lahku noć.“

A Liduška nemogaše odvratit: „Laku noć!“ Čini joj se, od srdca se svoga mora odkinuti: težka joj bolja osvoji dušu, kao da se za sve vieke s Tonićem razstaje. Savila mu se oko grla, izljubila mu cielo lice, a svega gorkimi suzami orosila. Jedva se jedvice od njega odtrgnu, a nazivaše mu jecajuć: „Laku noć!“

Neode ni u komoru, već ravno u svoju ložnicu. Legne, zaklopi oči, pa misleć na Tonića, nadala se pouzdano, da će o ljubimcu svom sanak snivati.

Vani nješto šušti, kljuka škrkne, vrata se otvore, a u ložnicu dodje Liduškina mati sviećom u ruci.

Liduška se prepade.

„Za milost božju, što je!“ kriknu i posadi se na postelji. Mati ni rieči. Prečinja se, kao da nješto traži, prevrćuć stvari ovamo onamo, sad je ovdje, sad ondje, a na kćer kao da ni pogledati neće.

Napokon postavi svieću na stol, odkašlja se i reče:

„Tà gdje si bila?“

„Za sušom, majko, izpod bazga.“

„Sama?“

Liduška neodgovara.

„Neumiješ govoriti. Bila si sama?“

„Bog najbolje zna, da nisam nikad sama. Pa ako je onaj, na koga svom pameću mislim, uviek sa mnom: ako li se uglavice ondje našao, to nisam ni ondje sama bila.

„Prekrasno. A mladoženja neka sjedi.“

„Ja neznam nikakva mladoženju.“

„Lako bi se i to moglo dogoditi, kad se svakojako vladaš.“

„Uviek jednako. A neću se nikad promieniti.“

„Nemoj. Ali da znaš, drugi je tjedan svatba.“

„Toga nebude, majko!“

„Da kako, baš tebi po volji.“

„Ako vam je druga nevjesta, osim mene, i to može biti. Ali moja svatba nebude, majko, tako mi rieči, a kod boga nemilost stekla.“

„Nesrdi boga. Milost si božju davno izgubila. Nigdje bo pismo nekaže, da se roditelji

povadjaju za djetetom, kako se njemu svidi. Razumieš?"

„Radite, što vam drago. Moja svatba neće biti. Pokop — bi mi mogao biti, ali svatba nikada. Jer to i do moje volje stoji!"

„Gle, gle kćerke! Iz nenada! Ala umije."

„Bogom vas prosim, majko, prestante mi već jednom, inače ću poluditi. Dugo vam neću prigovarati, budite uvjerena. Radite po volji i razumu svom, ali k oltaru me nećete privesti."

„Hoćeš, da te onamo odnesem! Da kako! Nut nam gospodične!"

Liduška već ni rieči neprigovori. Legla pod perinu, a kao da ju neide, što joj mati govorila; utaji se kao da spava.

No mati nastavi.

„Krasna su to djeca, nema jim prigovora. Glave su i te kakove! Vrle su to djevojčice! Roditelji da vas u naručju nose, a vi ćete jim reći: Neću! Dobro je to."

Liduška se opet pridigne.

„Bogom vas prosim, majko, valjda vam nije čovječjega srdca ponestalo. Nećete li, da mi budete majkom, budite barem čovjekom, a nedajte te nedajte, da budem nesrećna."

„Lari fari! Ja sve tebi u volju, a što ćeš ti nam, čestita djevojko, u volju uraditi? Odgovarati umiješ, to je istina, ali me nećeš zabuniti. Svojom mudrolijom neutečeš nam. Stare su to svirale, a znamo jih na tanko."

„Ala radite, majko, što vam je drago. Kad me silite, poći ću. Nego kažem vam iskreno, ni za dlaku neću više učiniti, nego što moram."

Liduška legne opet, a mati, misleć, da je kći privolila, uze svieću i ode iz ložnice. Da bude Liduška pogledala lice materino, opazila bi bila, kako se je zadovoljna srdca nasmijala.

Vrata se zatvore, na mjesto svieće sinula onamo mjesečina, a bliede zrake ljeskale se mirno po tihoj sobici, kao da je tu sve najbolje.

Tvrda odluka duboko se uvrieži u nemirnom srdcu Liduškinom; oči joj se pomaknu, usta joj se nasmieše — snivaše o Toniću.

Ne daleko na bazgu pjenica jednako pjeva, zviezde na nebu trepeću, a u Stankovih sve se utišalo. Valjda je sve dobro bilo.

IV.

Nenadom stvar brzo dospieva, a nenadom i vrieme hitro proleti.

Stari Suček obilazio je danas selo sav nagizdan. Na glavi mu svečani lievak, (tako govoraše klobuku), košulja mu čista i biela, hlače svetačne, rubac mu na šeput, a čizme osvjetlane. Veljaše, danas se je navlaš nakitio, da se Krejza neuplaši njegove čete. Svietu je da kako čudno bilo, zašto to baš danas spominje, kad treba da Krejzova svatba bude. Ali on nedade nikomu ni do rieči, crkvenjaka natovari s njekoliko magaraca, a bijaše ohol svojim popisom iliti svojom četom, kojoj bijaše generalom.

Zlatni mladoženja bježi danas po selu kano biesan, ali nekazuje, da će biti svatba. I u Tonića je bio, al od njega srdit otišao. Bijaše kod Stanka, hoteć govoriti s Liduškom, ali ona ga nije k sebi pustila. Lupiv vratima, krene u krčmu da pije na zlatnu srčbu. Suček pristane k njemu, slože se, zovuć sav sviet teladi i magaradi, a zlatni mladoženja da rieči Sučkove ublaži, pozlatio je svako tele i magare.

Neka jih.

Crkvenjaku su danas u Stanka pune ruke posla. Odabraše ga za staroga svata, a on pouča Lidušku, kako će pristupiti k oltaru, kako se oprostiti s roditelji, kako pokleknuti, kako da roditeljem i mužu poslušna bude, kako joj se dieliti od drugarica, a kako plakati.

Posljednje upute netrebaše: Liduška plakaše i suviše.

A što Tonić?

Mislim, da će bolje biti, ako Tonića ostavimo na posljedak. Medju tim samo toliko, da se hladan kaže, te svietu nevjeruje, a da mu još nije srdca nestalo.

U Stankovih se kupe gosti oda svuda, a iz svih krajeva svieta. Na svatbu se bolje volje ide, nego li od svatbe kući, zato su već gosti u selu klicali, i nedovezav se još do privrata. Stari Stanek danas zadovoljan, kao da je noćas najbolje spavao, a Stankova je mudrija no ikad prije; udaje kćer, a ta mudrost sama od sebe dodje.

Čitava se četa bâba poreda pod prozori, mjereći svakoga od pete do glave, tko unidje i tko izadje. Bez baba nigdje ništa: tko u njih propade, propao je svagdje. A što kad su već nakićene! U Stanka se neštedi ni pivo ni rakija; kanta i čaša zaredjuju med babami, zato jih već i pamet izdaje.

I Suček se ondje u prikrajku našao. Nariče da je kod kuće liepu gostbu sgotovio, umaka da će mu uzkisnuti, jer da danas sve Stankovim grne. Ali ništa za to; Krejza da će se ga spomenuti, dok pomlati oklepine. Danas neka mu još to bude, jer da će sutra i onako k četi, Suček će ga pokucati po ramenu i reći, da je momak od oka.

Babe se razsrde, da Suček grdi Stankove, a one ipak dobivaju od njih jela i pila u izobilju. Nedadoše mu ni gutnuti.

Jedna baba reče:

„Ala je taj Suček poganih ustiju. Gle! Stankovi će mu baš ugoditi, neudavši Liduške! A da kako! Prijavi se samo, bit će ti izpunjena. Ludorije! Ta Liduška je Krejzu zavolila!"

Suček se razjari.

„Otrovna gujo! Da ti grom izbije još i onaj jedan zub! Sjedi na metlu, vračaro, naspi do sebe baruta, zapali ga i odleti nebu pod oblake! Otrovna omrzino, idi kučko mesaru našemu, te se ondje nalaj. A što misliš, gadni

izmete, da je šala kćer upropastiti? Ti stara smrduljo! Da nam je više takovih, kakva si ti, od našega bi sela kaljužina bila, gdje ni bumbari nebi obastali! To si zapamti, grda klepetušo. Kad uztrebaš metlu, dodji k meni, dimnjakom mojim možeš liepo u vis poletiti.“

Jedni se smijali, drugi vikali, baba lajala, nadvikujuć svekolike, a nitko ju nije razumio.

Eno mladoženje.

Tu se gura, govorka, šapće i hvali! Kao da ga nije ni jedna do tada ni vidjela.

Krejza se doveze do vrata. Iz gomile one baš na umet dodje mu zlatni mladoženja. Jašio je na prutu, vičuć, da je zlatni husar, te kod samih vrata prešao Krejzi prieko puta. Svi se smiju, najviše zlatni mladoženja, a najmanje stari Suček. Konji neće k vratam.

Babe šaputale, neznamenuje li to nesreću, nu komale jedna drugu, da se na glas nekazuje — danas je to samo tako.

Svi se sabraše, a svatba je mogla započeti.

Stari svat poče svoju lakrdiju; odčitavaše svakojake oprostnice, nebi li razplakao roditelje i nevjestu, babe i djecu, a najviše nebi li dobio mnogo novaca, jer je to prekrasno bilo. Jezikom se već doista namlatio, dok se svi razplakali.

Sama Liduška neplače.

Liduška nije ni znala, što se s njom dogadja. Stojeći pokraj Krejze, tako je nehajno nanj pogledala, kao da ga nebi poznavala, te joj bio tudj čovjek, a nije znala, zašto ondje stoji.

Stari svat izgovoriv toga i previše, nagovori Lidušku, da poklekne.

„A zašto?“ upitat će Liduška.

„Ta vidiš, da Krejza već kleči“, šaptnu stari svat, sileć ju, da k njemu poklekne.

„Ali čemu?“

„Ta roditelji će vas blagosloviti!“ odgovori stari svat.

„Ah tako!“

A Liduška nekleknu.

Stari svat reć bi trgnu ju k zemlji, da poklekne. Liduška prignu koljena, neznajuć, što i kako. Klečaše dugo. Nedodje joj ni na um, da joj se valja opet ustati, te bi još dulje bila klečala, da ju nebude stari svat opet sa zemlje pridigao.

Diete smatraše blagoslov roditelja dokazom prevelike ljubavi te netrebaše više.

Svietu je doduše vladanje Liduškino čudno i nedokučivo bilo. Stari Suček izdievaše telad i magarad, a zlatni mladoženja zlatnu telad i magarad, ali Stanek i Stankova bijahu danas srećniji od svih ljudi na svietu.

Sve to valja da liepo ide, jedna stvar za drugom. Bez reda nikad ništa, a kako je drugda bivalo, mora da bude i danas.

Dodje muzika, razredi se po dvoru i zasvira slavnu poputnicu.

Bijaše to znak, da valja ići u crkvu.

A i čemu oklievati. Stvar je kraju dotjerati; razmišljavati bilo je kada, a sad valja misliti na druge stvari. U gospodarice pune ruke posla; bolje će biti, da se svatba prije, nego li poslje obavi.

I Tonić stojaše medju muzikanti, a bijaše veseo vidjeti. Zašto da se neveseli? Kao da sve mora proći običnim putem! Kao da čovjek tad istom mora biti žalostan, kad plače, veseo, kad kliče i viče! Zašto da to nebude jednom i obratno?

Kita svatova krenula je iz kuće.

Liduška nebijaše ni crvena ni blieda lica, niti se tresla niti krepko stupala; hodala je običnim korakom.

Izašli u dvor, a Liduška pozirala za Tonićem medju muzikanti. Opazi ga odmah, a i Tonić opazi nju, ali zubmi škrinu. Liduška pogledaše nanj kao da mu hoće nješto da kaže. Da bude umio Tonić čitati s ljudskih očiju, bio bi pogled onaj razumio: nu nije umio čitati, pa ga nije ni razumio.

Liduška se Toniću nasmija, a to ga još bolje pobudi.

Da bude umio čitati s ljudskoga posmjeha, bio bi ga razumio; ali on nije umio čitati, pa ga nije ni razumio.

Sve do zadnjega časa nehtjede vjerovati, da bi Liduška s Krejzom pristupila k oltaru; svakoga je izgrdio, svakomu se smijao, a svakoga pustio neka govori, što ga je volja. Mislio je svoju, a u to tvrdo vjerovao. Za Lidušku bio bi život dao, za nju vjernu bio bi dušu izdahnuo, a sad vidi, da bi se prevario bio.

Da bude samo putem prošla, a da mu nebude u duši neprobudila strahotne misli! Ali ona se i nasmijala, bacila mu milostinju od onoga, što je prije svojim zvao, bacila mu darak, da njim svoj grieh opravda, bacila mu kapljicu na gorući jezik, a duša mu plamtila strašnim plamom.

Dosta!

Prezirom joj vrati ubožku milostinju, pod noge joj baci izdajnički Judin novac, za koj ga je prodala.

Niti kriknu, niti se prenemože, nu čelo mu omrknu, srdce mu otvrdnu, a žuč mu se razli po cielom tielu.

Liduška nije doduše svega toga ni opazila. Oblažaj nesmjede prizjavati, u crkvi se već čekalo: ona se nasmija Toniću, te ode u crkvu s drugaricami i mladenci.

Muzikanti udare svirat poputnicu, nagnu za provodom, a sviet veli, da je to krasno, prekrasno, jer da je muzika.

Da je Tonić muzikantom izmaknuo i kući pobjegao, toga nitko neopazi. Danas su zaručnici poglavite osobe, danas je svagdje veselo: u kuhinji, na ognjištu, u dvorištu, u ustah, u srdcu, u glavi — veselo i preveselo. Gdje je bôlja, da to veselje nadviče, te na se pažnju svrati?

Zaista nije se ni opazilo, da je Tonić umaknuo muzikantom, ni da se iz provoda izgubio.

Kod crkve osoviše zelen, vrpcami nakićen obluk — zaručnikom na slavu. I mužari njekoliko puta zatutnjili, izbacili po koji put iz pušaka, a vike i klike dosta.

Unidju u crkvu.

Bijaše već dubkom puna, jedva se svatovi protiskuju.

Zaručnici pokleknu na klecalo skrletom osebice prostrto, što se nečini svakomu; postave svakomu njih vienac na glavu, a obredi započeše.

Nevjesta bijaše odlučna vidjeti; svaka rieč, koju izusti, glasna je i krepka, te ju svaki može po cieloj crkvi čuti i vjerovati, da od srdca ide.

Pop upita mladoženju:

„Uzimaš li iz ljubavi nevjestu ovu?“

Mladoženja odgovori: „Uzimam.“

Pop upita: „Nisi li se ni kojoj drugoj djevojci obećao, a tim obvezao?“

Mladoženja: „Nisam.“

Bijaše grobna tišina.

Pop podigne štolu, da jim ruke sveže. Još mu je upitati nevjestu.

„Uzimaš li iz ljubavi prisutna mladenca?“

„Neuzimam“, odgovori nevjesta.

Pop misleći, da se je Liduška zarekla, upita još drugi put glasno i jasno:

„Uzimaš li prisutna mladenca iz ljubavi ili pod silu?“

„Pod silu!“ odgovori Liduška glasno i jasno.

Nitko i nedahnu, jer da bude uzdahnuo, bilo bi ga čuti.

Pop zapita: „Pitam te pred bogom treći i posljednji krat, uzimaš li prisutna mladenca iz ljubavi ili pod silu?“

„Pod silu!“ odgovori Liduška odlučno i krepko.

Pop upita dalje: „Jesi li se komu obećala, a tim obvezala?“

„Jesam!“ odgovori Liduška.

Obred je gotov.

Sad nasta medju ljudstvom žamor, čudan i prečudan šapat, nasta halabuka, čudno se očima poziralo, čudne besjede besjedile — sve je kao jato preplašenih ptica, kad se sa zemlje podignu, te letaju prieko gora i dolina.

Pop spustiv štolu, okrene se k oltaru, mladenac i nevjesta ustanu, a svatba je obavljena.

Na koru bjehu poredani muzikanti; htjedoše nakon obreda svoju odigrati, te svaki stojaše već pripravan, da zasvira. Ali iza toga dogodjaja svi ostadoše zapanjeni; liep skup, ali bez volje i života.

Liduška se obrati prema koru, te glasno povikne: „Toniću, jedini moj Toniću, pristupi k oltaru!“

Uzrujanost je medju ljudstvom sve to veća, svaki se okreće prema koru, izgledajuć, da će se štogod dogoditi. Muzikanti se obaziru za Tonićem, ali ga ondje nebijaše.

Liduška očekuje, kao onaj, koj gine od žedje, na kap vode; ali Tonića neima.

„Toniću, pristupi k oltaru!“ poviče još jednom.

Nitko se neodazivlje, nitko ni rieči. Lidušku saleti čudna slutnja.

Prodire kroz ljudstvo, a ovo joj kao zabunjeno desno i lievo ustupa. Bježi na kor, zove Tonića, a njega nije. Potrči niz stube, bježi prieko sela, leti kao ranjena košuta. Sviet se vraćaše iz crkve, muzikanti sidjoše s kora, svieće se na oltaru pogasiše, pop ode iz crkve, a u selu metež nad metežom. Muzikanti krenu u krčmu. Ta kamo će drugamo?

Gosti nehtjedoše više k Stankovim na objed, i oni u krčmu. Stankovi bježe kao ludi u krčmu, zovuć na objed, koj je već gotov bio, a zanj se dugo pripravljali.

Njeki odoše, drugi u krčmi ostadoše. Čudna to bijaše svatba.

Krejza nije znao kamo će, kući ili k Stankovim. Neode ni amo ni tamo, ode tražit Lidušku, nebi li još možda napravio, što se pokvarilo.

Liduška pohiti najprije Toniću u stan, a tu ga nenašav, poleti iz kuće kao van sebe. Trgaše vienac sa glave, trgaše si kosu, a na očiju mogao si joj vidjeti strah i prepast.

U to ju sukobi Krejza.

„Molim te, budi pametna, Liduško!“ reče joj.

„Kukavna svjetino!“ poviče Liduška. „Nisam li pametna, tko je tomu kriv, nego vi svikolici, koji ste se titrali sa srdcem mojim!“

Kao bezumna bježaše u krčmu.

U krčmi svatko je već pripoviedao, kako je umio. Liduška pohiti ravno k muzikantom.

„Gdje je Tonić?“ kriknu i sruši se na zemlju. Jedva se razabere. Tonića ovdje nebijaše.

Jedni su pripoviedali, da je otišao, drugi da je ovuda, njeki da je onuda okrenuo.

Liduška se posadi, oči joj bijahu kao pomućene.

„Svemožni bože, nećeš mi se još smilovati!“

Jedni se prepali, drugi plakali.

„Zaigrajte mi Tonićevu pjesmicu!“ poviče ona. Muzikanti zaigraše.

Liduška uze onoga, koj je do Tonića sjedio, neka s njom pleše.

„Ti si moj Tonić!“ reče i plesaše s njim.

Plesali su sami i nitko drugi.

Liduška sjedne, kao da je obumrla.

Sišla je s uma. Nije ni čudo. Toliko toga doživjeti u jedan jedini dan. Tonić je otišao u bližnje mjesto i upisao se u vojnike.

Čudna li to bijaše svatba!

(Konac sliedi.)

POUKA.

O pušenju.

Zdravoslovna razpravica. Napisao dr. I. Dežman.

Ima tomu trista godina, što se pojavio u Europi nepoznat gost, te bilo iz ljubopitnosti, bilo iz sladkoga uživanja, što ga je svakomu, tko uza njega pristane, obećivao, počeli ljudi hrpimice njemu se klanjati, i za malo vremena podielio taj neznanik, komu se još pravo ni za ime, ni za poriеklo znalo nije, čitavu Europu u dvije velike vojske. Jedna ga uzela proganjati, a druga braniti. Taj neznanik nije ni bog, ni čovjek kakav bio, već prosta bilina, kojoj naši djedovi nadjenuše ime duhan.

Prvi ustade proti njemu englezki kralj Jakov I. (1604) i tako je zamrzio na njega, da ga je ne samo po svojem kraljestvu zabranio, već i proti njemu žestoku knjigu napisao. Za njim eto pape Urbana VIII. (1624), koj je prokleo svakoga katolika, kad bi se usudio pušiti. Sultan Amurad IV. dao je pako svakomu duhandžiji lulu kroz nos provući, a u Ruskoj su svakomu, koga su u cmrkanju (šnofanju) duhana zatekli, nos odrezali. Sva ta prokletstva, sve te zabrane ništa ne pomogoše; pušenje se je tako razširilo, da se sada po čitavom svietu svake godine pet stotina milijuna funta duhana potroši, a poprieko uzev svaki ga Hrvat dvie funte na godinu porabi, te se za duhan mnogo više troši, nego li za kruh.

Odakle taj neznanik k nam? Naš sliepac pjevajuć Kraljevića Marka veli: Lulu pije Kraljeviću Marko. Po tom bi imao već i Marko duhan znati. Nego po narodnoj pjesmi i naši su junaci mnogo prije ubijali dušmane prahom i olovom, nego li se za prah i znalo. To dokazuje samo, da naši sliepci rado pjesme prema sadašnjosti udešavaju, dakako često i nehotice i neznajući.

Vele da su Kinezi prije Amerikanaca i pušili i cmrkali duhan, nego ga u Europu ipak iz Amerike donesoše. Kad je Kolumbus sa svojim drugom otcem Romanom Pane na Cubu prispio, vidio je divljake pušiti. Pušili su oni pako, da se dimom obrane od škodljivih moskita (njeke vrsti muha). Fernandez de Toledo, liečnik Filipa II., donese ga g. 1558 u Spaniju i Portugal, a godinu kašnje dobio je francuzki poslanik u Lizaboni Ivan Nicot njekoliko struka duhana, te ga uzgoji u svojoj bašći i posla sjeme kralju svomu Franu II. Po tom poslaniku okrstiše ga botanici Nicotianom.

Mi razlikujemo tri glavne vrsti duhana: europejsku, azijatsku i amerikansku. Europejski i azijatski slabiji su od amerikanskoga. Europejskoga miešaju većinom s drugimi vrsti. Od azijatskoga spomenut nam je turski duhan, koj je blied, žutkast i slab i većinom ga samo puše. Najbolje njegove vrsti jesu Latakkia, Salonica i Shiraz. Od amerikanskoga, koj je u obće bolji od prije navedenih, ima osobito dobrih sliedećih vrsti: Virginski duhan, osobite jakosti i tamne boje; Varinas i Portorico, od kojih je prvi pjegast. Obadvije su ove vrsti dosta blage; Maryland duhan je žut, blied, slab i dobar za pušenje. Ima ga i koričasto smedja (zimmtbraun) i taj je od svih njegovih vrsti najbolji; Havana (Cabanos) duhan ima ugodan miris poput miska, žutosmedje je boje i osobito je obljubljen, nego bolji od njega je Cuba duhan.

Uzev njekoji lučbenici iztraživati, čega ima u duhanu pronašli su, da ima u njem osim vode, raznih soli, mastilâ, izvadinâ, jabučne i četrunaste kiseline još neka kafrasta tvar nikocijanin i veoma otrovan alkaloid nikotin (duhanovina).

Da prosude djelovanje duhana na tielo i i zdravlje čovječje držali su se lučbenici i liečnici uvjek dosad lučbenih sastavina duhanova lista, ne pomisliv, da nije duhan, koj u tielo dolazi, već dim, koga iz njega vučemo. Da nisu pako sastavine dima i duhana jednake viditi ćemo malo niže.

Misleć na nikocijanin, a osobito na nikotin odvraćaše liečnici žestoko ljude od pušenja. Prema tomu je i Hufeland napisao: Pušenje je najnedokučivija naslada; pušenje kvari zube, suši tielo, slabi oči i pamet, dovlači krv u glavu i pluća, po tom uspješuje bolesti glave i prsiju i može svim onim, koji na to nagiblju, ne samo hrakanje krvi, već i sušicu prouzročiti. Da vam ga izdam, toga Hufelanda, reći ću vam, da je i on veoma rado pušio, te po tom bi čovjek reko, da nije ni sam vjerovao u ono, što je napisao. Meni bi po tom mnogo laglje bilo udariti živo na duhandžije, nego, ne zato što sam osvjedočen, da bi mi posao uzaludan bio, već što sam uvjeren, da nije duhan onako škodljiv, kako ga njegovi najžešći protivnici razvikaše, hoću nepristrano o njem njekoliko rieči progovoriti.

Ponajprije da ogledamo nikotin i nikocijanin. Nikotin je uljasta, tekuća, svietla tekućina, od koje će jedna jedina kap psa otrovati, dočim je nikocijanin mastno eterično ulje, koje je tako ljuto kao nikotin, ali je zato grko i podaje duhanu miris i prouzročuje osobito zamavicu, mučninu i povraćanje. Prema tim otrovom tvrdiše, kako već spomenusmo, stariji liečnici okorno neizmernu škodljivost duhana, akoprem bi im svaki neuk pokazivao stotine ljudij koji pored svega pušenja ipak ostariše. Pogrieška je ležala u tom, što su oni po sastavinah duhanovoga lista zaključivali na djelovanje duhana na duhandžiju, ali je svakdanje opažanje dokazalo, da djelovanje pušenja na

duhandžiju niti iz daleka ne proizvede one pojave, koji bi se po analizi duhanovoga lista očekivati morali. To potaknu engleza Richardsona, te je on stao iztraživati dim i pronašao je, da je dim mnogo sastavljenija tvar, nego li se dosad mislilo i da je on razlik u svojih sastavinah i djelovanju, ako li se ima provlačiti kroz drvene, ili zemljene, kroz kratke, il duge, kroz vlažne, nove, il suhe cievi, ako samo kroz smotku ili i kroz smotkovnjaču, pače razlik ako li se kroz čitavu, il polovinu smotke provlači.

Treba dakle izpitati dim, koj u usta dodje i tvari, koje u luli ostanu, da prosudiš, šta na sustav duhandžije djeluje, a šta opet ne djeluje, šta napokon u luli ostane.

Što je dim? Dim je produkt nesavršenoga izgorenja duhana i djelomične suhe destilacije. U dimu ima vode, čadje, ugljične kiseline, nišadora, nikotina, nikocijanina u obliku zagorjela ulja, i smolovite, grke izvadine.

Od tih česti ne dolaze kod dobrih, dugačkih lula sve u usta duhandžije, osobito ne nikotin, jer taj nije hlapna (flüchtig) tvar. On se doduše u vrućini gorućega duhana pretvori u ljuti, bieli dim, ali se odmah u hladnom ociedištu osobito porculanaste lule i u kamišu obori, te po tom u luli ostane. Voda dolazi u dimu naravno kao para, a čist ugljen (čadja) u veoma malenih česticah, koje u pari plivaju, te podaju dimu plavu boju. Nišador je kao plin sa ugljičnom kiselinom spojen, a nješto promjenjeni nikocijan podaje kao hlapna tvar nišadorove naravi dimu miris; ona gorka izvadina tamne je boje i podaje duhandžiji grki okus.

Kako dakle djeluju te pojedine česti dima na duhandžiju? Para u dimu biti će naravno sasvim neškodljiva, ugljik padne na glenovicu i draži grlo; ugljična kiselina, ako u pluća dospije, djeluje otupljujuće; nišador suši, žari, i povećava trošenje sline, u većoj množini umanjuje izlučivanje žuči i uvjetuje žućenje kože, a kod nevičnih pušenju prouzročuje mučninu i povraćanje; onaj promjenjeni nikocijanin, čini se, da uvjetuje samo miris i okus pušenja, bez dalnjih posliedica, nego se ipak upiju glenovice tim mirisom tako, da podaje on duhandžiji onaj osobit miris njegove duhe. Što se pako nikotina tiče, to neće oprezan i čistoću ljubeći duhandžija, koj iz lule puši nikad u se ga uvući. Samo kod zamazanih lula, kojih su cievi veoma vlažne i gdje moraš većom silom provlačiti dim, a isto tako, ako pušiš smotke bez smotkovnjača, uvući ćeš ga u usta, gdje je naravno škodljiv, prouzročuje on bo hlapat srdca, drhtanje i mlitavost mišica, bliedost lica, studen znoj, ali nikada mučninu, il povraćanje.

Iz toga sliedi, da imaš osobito paziti kako pušiš. Najbolje je pušiti iz dugačkih, uvjek čistih i suhih lula, gdje se mogu nikotin i izvadina dovoljno utaložiti. Kratke, zamazane lulice su prema tomu uvjek škodljive; ako se čovjek i na nje priuči, ipak neće posliedice glede želudca, srdca i živaca izostati. Škodljivije pako od najgorje lule jest pušenje smotaka, ako ih bez smotkovnjače u ustih držiš i do kraja izpušiš, jer se iz onoga diela, koje se je držanjem u zubih nakvasio, ne izvlače samo sastavine duhanova lista, nego i škodljive česti dima. Nepuši dakle nikad smotke do kraja i nikad bez smotkovnjače.

Napomenuti mi je još njekoliko opreznosti kod pušenja. Nemoj kod pušenja sline izpljuvati, jer ako se na to priučiš, to ćeš s vremenom i želudac si pokvariti i sušice se lahko domoći; nemoj zatim prejak duhan pušiti, a osobito ne u jutro na tašte, ili na večer prije spavanja. Isto tako pazi da bude duhan ugodan i suh, i da preveć nepušiš. Gmelin pripovieda za dva slučaja, gdje je u prvom neko 17, a u drugom 18 lula zaporedo izpušio. Obadvoje je naglo poginulo.

Ima duhandžija, koji se hoće time izkazati, što dim gutaju. Toga se, ma bilo i pokusa radi, okani, jer kad dim u želudac dodje, onda će naravno želudac i upiti sve njegove škodljive čestice.

Naravno je pako, da neće duhan onomu, koj se priučio pušiti, toliko škoditi, koliko početniku u pušenju. Pripovieda Marshall Hall, da je doživio, kako je njeki mladić izpušiv samo dvie lule ostao mrtav. Osobito je pako škodljivo pušenje u nerazvita mladića uvjetujuć tim razne bolesti želudca, srdca, pluća i mozka. Isto tako nebi smjeli pušiti ljudi slabih prsiju, a osobito oni ne, koji na sušici boluju, il u kojih je želudac veoma podražljiv.

Ako si se pušenju priučio t. j. ako si proti njegovomu djelovanju do njekoga stepena otupio, onda će ti pušenje po tvrdnji njekojih mladjih vještaka ugodno podraživati mozak, te probudjivati pojmove i olahkotiti misli. Ima zato učenjaka, koji nemogu bez pušenja ozbiljno ni misliti, ni pisati. Nadalje tvrde njekoji, da pušenje ubija čamu, i da je ugodnom zabavom putniku, vojniku i mornaru, a pri svakoj dugočasnoj, jednoličnoj i napornoj zabavi da vedri čovjeka. Oesterlen dodaje k tomu da se pušenjem unapreduje izlučivanje probavnih sokova, te se po njem mnogi odvrati od razkošja i pijanstva.

Pušenje dolikuje pako u svakom obziru samo odraslomu, zdravomu i dosta jakomu mužkarcu. Ima doduše i gospoja, pače i djevojaka, koje misle pušenjem zadovoljiti možebit njekakvim nadrizahtjevom mode, a s druge strane možda svietu i bolje se sviknuti. Neka pomisle radje takve, da se ženske pušenjem odriču onih individualnih prednosti, koje milotu i žensku narav sačinjavaju. Drzovitost i mužka odvažnost pokazuju se i nehote na takvih ljubiteljicah pušenja.

Mogo bi još koju dodati o cmrkanju duhana, a što se tiče žvatanja njegova mislim, da mi

je suvišno na tom mjestu govoriti, jer nema po mom mnienju izobražena čovjeka, koj se tom odurnom zabavom nasladjuje. Onomu, koj nije na to naučan, prouzroči duhan, koga mu u nos uturaš, silno podraženje glenovice, po tom on kiše, dà i suze ga poliju. Duljim cmrkanjem otupi nosna glenovica i živci, osobito zavuhnik (Geruchtsnerve), glas bude mukliji i šunjav, a vjekovitim podraživanjem proizvedeš i huhnjavicu, od koje takvi cmrkači do vieka boluju. Često umakne duhan kroz nosnice u ustnik, te požirakom u želudac i kvari tim naravno probav.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

VIII.

Obhodnica tvori male repatice.

U prediduća dva razmatranja nastojali smo, da koliko moguće jasno milim čitateljem razložimo djelovanje sunca na onaj kosmički oblak, koji je u njegov okoliš došao. Djelovanje ovo bilo je obzirom na kosmičku tvar naravi raztvorne, te osim ovoga djelovanja nismo u naše razmatranje drugo koje djelovanje uzeli. Ali mi znademo, da je sunčani sustav naseljen i zviezdami-obhodnicami, koje bez ikakva upliva na rahlu tvar kosmičkih oblaka biti nemogu, te nam drugo nepreostaje, nego da i o tom uplivu onoliko kažemo, koliko je od potrebe.

U prvi mah mogao bi tkogod pomisliti, da je ovaj upliv obhodnice na kosmički oblak naprama uplivu, koje sunce nanj proizvodi, veoma neznatan, jer n. p. Jupitar, najzamašniji između svih obhodnica imade naprama suncu tisuću puta, naša zemlja skoro tristo pedeset i pet tisuća puta manje tvari itd., te radi toga svatko bi mislio, da se upliv ovaj na kosmički oblak radi neznatnosti svoje posve gubi.

Ali to je velika bludnja!

Mi moramo naime znati i dobro si predočiti, da se kod ovoga gori navedenoga pojava neradi o sili ukupne privlaćnosti, nego se radi o razlici one privlačnosti, koju točka kosmičkoga oblaka, privlaćnomu nebeskomu tielu bliža, poduieti imade naprama onoj točki, koja mu je najdalja. Ovdje pako čine glavnu stvar tako zvani momenti, uslied kojih dosta puta neznatne tvari (mase) silnije djeluju, nego li velike ili znatne.

Liep dokaz tomu neka nam je poznati pojav plime i osjeke na našoj zemlji. Pojav ovaj, kako nam je poznato, nastaje uplivom privlaćnosti, koju mjesec na lahko gibljive čestice golemih naših voda proizvodi; tomu pako sličan pojav proizvodi privlaćnost sunca. Ali pošto je ova privlaćnost sunca na pojedine čvrste i židke čestice naše zemlje sedamnaest tisuća puta veća od privlaćnosti mjeseca, neproizvodi ipak sunce toliku plimu, koliku mjesec, nego mnogo manju.

Pa odkuda dolazi to? To je pitanje, na koje je znanost već odavna odgovorila. Ukupna privlaćnost sunca može biti kolika mu drago, to ona nemože ipak na naših vodah toliku plimu proizvesti i to iz uzroka toga, što je radi odveć velike udaljenosti njegove razlika ove privlačnosti na strani prema njemu okrenutoj i od njega odkrenutoj tako rekuć nikakva. Premjer zemlje iznosi naime jedva 1719 milja; udaljenost pako sunca od zemlje skoro 20 milijuna milja. Prema ovolikoj udaljenosti niti se neopaža, da li je koja točka zemlje za 1719 milja bliža ili dalja. Naproti tomu mjesec je od zemlje samo 50.000 milja udaljen, premjer zemlje jedva je 30 puta manji od ove udaljenosti, te ovdje ipak više nije svejedno, da li je koja točka zemlje prema mjesecu za 1790 milja bliža ili udaljenija; radi toga će razlika privlaćnosti, koju će mjesec na koju prema njemu okrenutu točku imati, dosta već znatna biti prema onoj na protivnu stranu izvadjajuću privlaćnost. — Iz ovoga primjera možemo dakle lasno vidjeti, kako plima nezavisi samo od jakosti ukupne one privlaćnosti i blizine ili udaljenosti, nego glavna stvar proteže se ovdje na premjer, štono ju u pitanju stojeće nebesko tielo imade.

Stavimo dakle slučaj, da je kosmički kakov oblak, imajući veoma rahlu tvar a u njoj čestice bez ikakva medjusobna spoja, ali radi togo znamenita premjera, došao u blizinu kakve obhodnice, to će ova, pa da joj je masa dosta neznatna, na takvu oblaku ipak izvesti znatan pojav plime. Nadimanje ili pravije odpadanje njegovih čestica na strani, obhodnici bližih, biti će tim znatnije, čim je premjer kosmičkomu oblaku veći. Pa ako se ovaj u svem privlaćnosti sunca pokorava i pokoravati mora, to neće ravno takva u blizini njegovoj (oblaka) nalazeća se obhodnica cieli takov kosmički oblak u stazi mu namienjenoj ili već zauzetoj smetati moći, ali će ipak to na onom njegovu djelu proizvesti, koji joj je najbliži. U kratko: obhodnica će učiniti, da se kosmički oblak razdvojiti mora. Veći ili glavni njegov dio jedva da će kakvu promjenu svoje staze oćutiti, ali će zato oddvojeni manji dio dobiti novu stazu, te kano manja repatica užje hrpe u porazmjerno kratkom vremenu oko sunca se okretati.

Uzme li se ovo tumačenje kano valjano, to će se njim mnogi pojavi, koji su dosada radi svoje zagonetljivosti nerieśeni ostali, veoma liepo tumačiti dati.

Mi smo već pozornost milih čitatelja obratili na čudnovati pojav repatice od 1770 god. koju su onako iznenada ugledali, te koja je po tom poslje dvokratnoga oblaza oko sunca opet izginula. Hotjeli smo tumačiti, da je ta repatica uslied privlaćnosti, koju je obhodnica Jupitrova na nju proizvela, pokle je iz dalekih nebeskih prostora stazom od sunca naznačenom ići mo-

rala, da je dakle ta repatica po napomenutoj obhodnici novu stazu poprimiti morala, ali nakon sliedećih jedanaest godina, pošto je uplivu njezinu iznova izvrgnuta bila, da je opet novom stazom poći morala: stvar je po sebi jasna, i jedino moguća; dakako da stalno kazati nemožemo, da li je ta sudbina prvotno cieli kosmički oblak ili jedino jedan njegov dio stigla; ali je veoma vjerojatno, da je Jupiter samo jedan njegov dio odtrgnuo te mu novu stazu oko sunca naznačio. — Ali sa svom sigurnošću možemo sada kazati, da čudo, štono ga je repatica od g. 1770 svietu prikazala, u naravi osamljeno nestoji, mi bo ćemo za kratak čas čuti, da je isto takvo čudo obhodnica Uranus proizvela, pa da se jošte ljepšim prizorom nasladjivati možemo, gledajući, kako i odtrgnuta mala repatica i k njoj pripadajući kosmički oblak jošte dan danas svojimi stazami vidjeni i paženi po svietu hodaju. Ali i ono netom prije napomenuto čudo, da je obhodnica Jupitrova poslje 11 godina repaticu od 1770 g. iznovice zakvačila, te ju novom stazom poći prisilila, to čudo riešit će se evo posve naravnim putem.

Naravi naime same stvari i zakonom o gibanju nebeskih tjelesa veoma je prirodjeno, da se repatice, koje su jednom vanjskim uplivom nove staze zauzeti morale, opet na onu točkù povratit moraju, gdje jih je prva sudbina zatekla. Ako se ovakvi pojavi često sbivaju — a da se sbivaju, neima, kako ćemo vidjeti, nikakve sumnje — to će se takodjer često dogoditi, da će vrieme oblaza novoj repatici jedan dio vremena one obhodnice iznositi, koja je tu preinaku proizvela. U tih okolnostih mora prije ili kasnije ovakva repatica iznovice na dogovor doći i to blizu one točke, gdje je to već jednom bilo. Ovdje će ona opet novu stazu dobiti, te se kasnije i opet istoj sudbini pokoriti, van ako nije repatica kroz to vrieme pjesmu izpjevala, pa se posve raztočila.

Naše kazalište.

(Svršetak br. 11.)

Vierno sliedeći pjesnika u razvijanju značaja i čina došli smo do one točke, gdje je potaknut nevaljalošću ostalih osoba, snovan čustvom estetičnim, silom ljepote, a utvrdjen ljubavju vez medj Ingomarom i Partenijom sasvim tvrdo učvršćen moralnom slobodom obojice: oni su postali nerazdružni, sačinjavaju jedinstvo, ljudsko biće. Sve ostale osobe u drami orisao je pjesnik kao nevaljale; obe protivne sile, izopačenost prosvjetnu i surovost varvarsku crtao je kao obadva zločesta življa, iz trvenja kojih izašlo je dobro na vidik, pojavio se čovjek. Sve ostalo u drami osim dviju glavnih osoba, koje su jedine u jednom i drugom zlom elementu imale klicu dobroga u sebi, služilo je samo kao podloga razvoju njihovu, bilo je samo zemljen kalup za kovno, jasno zvono. Sad se kalup mora razbiti, da izadje zvono. Glavne dvie osobe na svom vršku, do kojeg ih dopratismo, uzvišene su nad svimi ostalimi, uzdignute su iz njihova kruga. Sudbina Ingomara i Partenije ne smije sad o nikom drugom stojati van o njih, pače njih dvoje, kao jedini valjeni elemenat, moraju odrediti sudbinu drugih: oni moraju sami razbiti zemljen kalup. Što je odsudjivano tečajem čitave drame, mora se sad odsuditi, srušiti; zlo se mora kazniti ili poniziti. Nuždna je dakle posljedica, da Partenija i Ingomar prihvate borbu proti obojim zlim življem, koji ih sile na borbu; oni će dakako tjelesno propasti kao individui ali nadvladati će ideja ljudskoga bića, koju oni zastupaju. Svršetak je dakle morao biti tragičan, drama tragedijom. A kako, zašto, i u koliko i zašto krivo je pjesnik svršio?

Ne samo da Partenija i Ingomar na koncu drame ne odlučuju sami svoje sudbine, ne samo da neodlučuju sudbine protivnih si obiju sila, već dapače ove riešavaju sudbinu njihovu: i to riešava ju kukavština grčka, divljačtvo varvarsko a i s l u č a j. Divljaci idući proti drugomu nekomu varvarskomu plemenu s l u č a j n o krenuše pokraj Masalije; s l u č a j n o su to Tektosazi. Oni neće samoj Masaliji ništa, van ako je Ingomar u gradu kao rob il uvriedjen od gradjana. U trećem aktu razkrstio se bio Ingomar od tih divljaka; prema tomu i prema tamošnjoj karakteristici zajednice divljačke čudimo se sad toj brizi Tektosaga za njihova vodju. Dolazak i prietnja Tektosaga je deus ex machina. Nadalje njihova grožnja morala bi se velikomu kulturnomu gradu činiti bezobrazna, odpor nuždan — ali Grci su plašljivice. Oni mitom odkupljuju zamučenje nanešene Ingomaru uvriede: nude i daju mu Parteniju, novac i gradjanstvo. Ingomar oprosti, prime Parteniju iz ruku podlih Grka, te opravdava i priznaje tim moć kukavštine grčke nad sobom i Partenijom, koji su obojica daleko nad njom, sami svoji. A koja ih budućnost čeka u gradu, koju nam pêrspektivu za njih ostavlja pjesnik? Njih dvojica neće popraviti grada već malo po malo pasti u sebičnost i kukavštinu obćenitu, tà ni pravomu obiteljskomu životu nemaju se nadati, kad je i taj u opisanoj nam kući Mironovoj nevaljao. Na koncu drame navladala je dakle nadriprosvjeta, ili varvarstvo prosvjetno, pomoženo slučajem, a ljudsko biće, koje nam je pjesnik malo pred koncem pokazao, izčezlo je.

Zašto nije pjesnik ni htio ni mogao svršiti tragički? Uzrok je duh njegova pravca i škole, njemačke romantike. Proti Schilleru i Götheu u ovom je vieku nastala reakcija s dvaju razloga, jedno što su oni kao uzor sliedili klasike Grke i klasika Skakespearea te su se nekim ovovjekim pjesnikom, kojimi je pokrenuo duh narodnosti, premalo činili N i e m c i, a u savezu s tim i nekim pravcem njemačke filosofije mišljahu novovječni dramatici njemački savr-

šeniji biti, ako će životne konflikte riešiti bez krvi i smrti predstavljenih osoba. Budući da im je Niemstvo na srcu, utekoše se u sjajnu dobu Niemstva, u sriednji viek, gdje su troubadouri razvili poeziju obožavanja žêna, liriku ljubavi i časti. Taj duh sredovječni vodio ih je u Spaniju i to Calderonu, najvećemu romantiku, te su njega mjesto Grka i Shakespeara postavili za uzor. Poput njega (ali ne pored već daleko izpod njega) hoće njemački romantici blagim načinom izmiriti životne i povjestne zamršaje, pak onda dolaze ili na onakove tragedije udesa, kao što je Müllera Schuld, gdje se najgrozniji, slučajem zapleteni zamršaji hoće riešiti utjehom religije i nadom boljega života onkraj groba, ili, ako hoće pjesnik ostati na zemlji te ovdje riešiti sukobe životne, mora ih shvatiti prenisko, preslabo, zato ni čin ni značaji nemaju dovoljne dramatične energije. U ovom drugom smjeru pisao je Halm.

U Halma su uviek iste dvie glavne osobe: raubritter i dvorska dama. On gleda samo te dvie osobe sjajno razsvietliti, zato sve ostale riše kao nizke i slabe, jasnimi konturami, ali bojadiše sve crno. Uslied toga mu je kompozicija prozirna ali pogriešna. U drami, kao što i slici, moraju se oko najviše osobe sve ostale poredati u obliku trokuta ili piramide. Kod Halma dvie su osobe iznad oblaka, sve ostale izpod zemlje; manjka jedinstvo i saveznost duševnoga uzduha. Odatle izvire i nevjerojatnost njegovih značâja. A i glavne osobe nisu mu dramatične već lirične. Ingomar se odviše prelama i to u tri, dà četiri momenta (na koncu II., III., IV. i V. čina); on je nevjerojatan značaj a i nedramatičan, jer nema sviesti ni volje. On je lav, kojim krotilac vlada, bezsvjestni sanjar, koga mjesečina vodi. Partenija bila bi valjan značaj, da je vjerojatna usried onakove Masalije. U obće: Halm nije dramatik već lirik; zato je on uviek jednu te istu dramu, dà ista dva sriedovječnja troubadourska značaja pisao, nazvao on dramu Griseldis, sin pustoši, Wildfeuer ili kako mu drago. — A što romantici pišu drame, a ne tragedije, to su oni prema Schilleru i Götheu natražnjaci. Drama ima u najzanimivljijem obliku, gdje se čin postupice i u savezu uzročnom pred nami razvija, predstaviti skopčani s borbami tečaj i cilj ljudskoga razvitka, to obiteljskoga, to javnoga. Taj je tečaj takav, da pojedinci nestaju, a cjelina napreduje. Pojedinac nije suvišan; on se bori kao zastupnik znamenite ideje, nu on sâm ne dolazi k cilju, kojemu vodi tečaj neizmjeran te koj je nadosežni valjda konac razvoja. Zato mora pojedinac poginuti, i zato je tragedija najviši i pravi oblik drame. Najveći grčki i francezki dramatici pisali su same tragedije, a većinom i Shakespeare, Schiller, Göthe. Riešiti filosofijski problem ljudskoga bića, izmiriti prosvjetu i divljačtvo, milotu i silu, ženu i muža, to bijaše svrha Halmovoj drami, a isto Shakespearovoj Zimskoj priči, Götheovoj Ifigeniji i Tassu. Al ovi riešiše zagonetku tragedijom; kod njih propadaju individui, ako i ne tjelesno, smrću, to duševno, svojom osebnošću. Halm je svršio mirno, nije kaznio ni smiehu izvrgao krivce — (ono prvo nije on po svojih premisah mogao učiniti; jer su osobe prenizke te nesposobne za tragički patos; a ono drugo zato ne, jer bi se tim drama u komediju izvrnula) — al on je zato na koncu ponizio obe glavne osobe, pokvario ideju. Tragici baciše na koncu ocjel i kremen al izkresana iskra pred našom se razmnivom razširuje, da slutimo sjaj budućega čovječtva; Halm ostavlja nam kremen i kresivo izpuhnuv iskru. Posljedak je: ideje romantične njemačke škole izključuju savršen dramatički oblik. — Kušasmo razložiti, da je našemu repertoiru dosta ovaj jedan Halmov komad kao zastupnik romantike njemačke. Tà Niemci ju sami odsudjuju.

Jezik i stih prievoda ima daleko višu vriednost za naše kazalište nego li izvornik. Lirična mjesta dala su priliku pokazati divnu milotu jezika g. I. T., a tim dakako i hrvatskoga jezika. Al i dramatičnu silu našega jezika uz dražest liričku razvio bi g. I. T. kao prevodilac Shakespearea. Na taj posao poziva ga budućnost hrvatske dramatike; mladji književnici ne mogu za njim, a učiti se od njega moći će oni tek kad bude g. I. T. više komada preveo ili bože daj, izvorno napisao. Ovaj njegov prievod zahtieva i jezikom i mjerilom (jambskim) ozbiljnu ocjenu koga književnoga veterana.

Prostor ne dopušta, da se obrazloži pohvala, koja ide nekoje momente predstave, a i spomenu nedostatci. Pogriešne drame imadu umjetnici glumci izpraviti; kod ove drame nije to moguće, inače bi nesnosni konac još nesnosnijim postao. Predstava ove drame ne može nikad i nigdje savršena biti.

Al čemu onakav krasan hrvatski jezik, ako ga glumci često nehrvatski izgovaraju?

U ovom će listu biti posebni članci namienjeni dokazu, da bez valjanoga štokavskoga naglasa i izgovaranja glasôva, bez hrvatske modulacije, i bez škole glasa nemože biti ni umjetne hrvatske deklamacije ni igre u obće, makar si vještak u mimiki; nadalje da igra, imenito proizvadjanje karaktêra bez samostalnoga shvaćanja ne može nikad biti umjetnička; a da ovomu stvaranju značâja treba studija dramatične i dramaturgičke literature, imenito gdje nema umjetničkih uzora. Čujemo, da je odbor stalno odlučio pobrinuti se za napredak naših glumaca u svakom spomenutom pogledu, i tiem pokazati, da njihovu zadaću cieni kao liepu veliku i težku. Izgovor na obćinstvo il pomanjkanje predstavljačkih sila, koje se mogu razviti, u koliko nisu već postigle mogući vršak svoga razvoja, mislimo da ne stoji. *F. M.*

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 40. U Zagrebu dne 23. listopada 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Pomagjaren Slovak.

Crta iz Ugarske. Iz českoga od J. Noska preveo Al. Tomić.

O magjarskoj politici čitamo često obširna izvješća u uvodnih novinskih člancih i dopisih. Posve inače je s narodnim životom. Kao što se značaj pojedinca čovjeka zrcali u njegovu načinu življenja, tako poznajemo i značaj cieloga naroda po njegovih navadah i običajih, a o tom se je kod nas još malo pisalo.

Obično se rieke u toku svom uliene, kad iza proživljele mladosti ostave dom svoj, gorske prediele, u kojih se rodiše, te zatim tokom svojim tihim i mirnim gone dalje po ravninah krotke valove. Ne tako Dunav, junački kralj rieka srednje Europe. Dunav je sačuvao svoju mladjahnu bujnu narav, koja sve to većma raste, čim on silniji biva. Sad se razprostranjuje i širi, sad suzuje i dublji biva, opet se izlieva i plitak postaje, tu hita sobom mahnito o klisuru, tamo tjera vodu k obalam i smiešeć se štrca pjene na pećine i vrhove, koje je prije probio bio, opet vrta svojimi viri duboko do srdca majke zemlje, pak ljutito baca u vis valove, prkoseć, što nenalazi nikakova otvora i izlaza.

Medju junačkim Dunavom i tihom, nježnom, obzirnom, materinskom Tisom razprostire se južna ugarska nizina, obsižuća same pustare. Pa ipak nisu to pustinje, nisu to azijatske stepe, to su prave ugarske puste, kojih nemožeš sravniti s inimi nizinami. One zauzimlju srednje mjesto medju lombardskom nizinom i kirgizkom stepom. U tih krajevih zadržao je magjarski narod svoj prvobitni značaj sve do današnjega dana. Bijaše mi sudjeno poslje godine 1850 duže vremena boraviti medju njimi, te s toga prilažem ovdje kratak opis nekoga osobita običaja, koji sam na svoje oči gledao. Na blagdan Duhova bira se naime u naselbini Kun-Madarašu na godinu dana tako zvani duhovski kralj: pünkösdi-király. Duže nego godinu dana netraje mu vladanje, pa zato znači takodjer pünkösdi-királyság toliko, koliko kratko kraljevanje.

Približili se dakle godine 1860 blagdani duhovski — blagdani ružični. Već u ranu zoru, istom što je prvi put pietao zapjevao, pomoli se na ulici kun-madaraškoj četa crnih opaljenih svirača, a pred njom stupa izvučenom — ljeskovačom obćinski prisežnik, komu je na strahovito dostojanstvenu licu lasno vidjeti, da danas uredjuje, te da još ni kapi rakije okusio nije.

Čestiti prisežnik u podpuno je modru odielu, kao što to i dolikuje mužu dostojanstveniku; okrugao šešir rese mu dva procvala božura (duhovske ružice), u rupici od dolame zataknuta kita karanfila, na svilenu prsluku cakle se srebrena, buclasta puceta; lice mu se crveni, brci strše u vis kao dva oštra bodeža, čizme nakićene ostrugami i rojtami. Hodi važno, ali sitno, kao da bi se šetao medju jaji, ni za cio sviet nebi se na stranu ugnuo, a kamo li osvrnuo na sliedeće ga cigane; samo kad bi prolazili kraj prozora gradskoga viećnika ili kojega izbornika, mahnuo bi u vis podignutom ljeskovačom u znak, da se ide polaglje a svira jače. —

Bučni zvuci svirke probudiše stanovnike po ulicah, okna se otvoriše i mlade djevojke, maramom hitro zaogrnuvši se, pozdravljahu pred vratima gospodina Andraša, želeć mu sretno dobro jutro; ali gospodin Andraš nepoznaje nikoga, jer danas obavlja važnu službu, koja mu nedozvoljava baviti se s kim god.

U to se približi k stanu velečastne gospode; ovdje mu se je ustaviti i unići, jer tu ima osobita posla — tu čeka na njega čašica rakije, a posljedica njezina odmah mu se opazila na licu, čim se je povratio bio.

Pošto je sve kao što treba ovršio, ostade mu još jedan vrlo važan obred: uljudno po-

zdraviti njegovu milost gospodina fõišpana (velikoga župana).

A to bogme nije nikakova malenkost, jer fõišpan čuva u dvoru krotke medvede, koji bi mogli raztrgati i samoga gospodina priseżnika neobziruć se na njegovu čast, ili bi mogao dopasti medju ljute hrtove, koji bi čovjeka poderali. Na sreću stajaše pred vratima hajduk u crvenu odielu, koga Andraš velikom udvornošću pozdravi.

„Je li se već digla njegova mi — milost, gospodin fõ — fõišpan?“

„Aj čovječe, ta ni to njekoliko rieči nemožeš iztisnuti iz sebe. Ta nije još ni spavat otišao.“

Gospodin Andraš odšulja se dalje. Sad je još imao u občinskoj kući sudcu izvješće podnieti, što je gospodin Andraš bez svakoga okolišanja i učinio, rekav:

„Sve sam izvršio!“

„Dobro Andrašu.“

Upoznajmo se sada s važnijimi osobami kunmadaraškimi.

U prastaroj občinskoj dvorani vise po stienah dugi redovi slavnih narodnih muževa; medju njimi jedva da je ostalo mjesta za grbove umrvših pokrovitelja, starešina, kuratora i utemeljitelja, na stolu ležahu velike, strahota debele knjige, a na njih olovne tintarnice, stol sám bješe posvuda tintom zaprljan.

Zvone upravo pozdravljenje a već su tu sakupljeni viećnici kun-madaraški; sjede po redu oko stola poduprtima laktima, predsieda im veliki sudac, debel i dostojanstven gospodin.

Pri vratih stoji hrpa mladića u kratkih nješto preko koljena dosižućih platnenih gaćah; dolama mjedenimi puceti posuta visi im nemarno preko ramena, u rupici od dolame stoje zataknute šarene maramice, čizme su im naoružane ostrugami.

Prvi medju njimi jest lanjski duhovski kralj.

To je visok, vitak momak orlova nosa, dugih, tri puta zafrknutih, crnim voskom kroz na kroz natrvenih brkova; njegova duga napred pognuta šija crni se sve do košulje, a odtuda kao da je drugom kožom pokrivena. Odielo razlikuje mu se od odiela ostalih; mjesto širokih, platnenih gaća nosi uzke gajtani izšivene hlaće, a preko njih čizme dugimi rojtami; sjajna kopča u pasu viri vragoljasto izpod prsluka od zelene svile; iz svakoga džepa sa dolame visi šarena maramica, privezana drugim krajem uz rupicu od puceta, prsti posuti su mu prstenjem, koje se je tako u meso uraslo, da se više neda s njih skinuti.

Nu što još ponajviše u oči pada na mladiću, jest ogroman vienac, koji na glavi nosi. Njega spletoše djevojke iz vrbova pruća i cvieća, tako da duge kite karanfila i ružica vise momku do ramêna kao duge djevojačke vitice — jedino lice prosto mu je od njih.

Vienac taj dobiti će onaj, koji se ponajbolje izkaže.

„No Martine,“ reče mu sudac, „evo opet Duhova.“

„Znam, gospodine, bio sam jučer u crkvi i čuo, kako je to velečastni gospodin naviestio.“

„Želiš li i ljetos ostati duhovskim kraljem?“

„Nastojati ću, gospodine: ta njim sam već šesto ljeto.“

„Nu znaš li, koliko si akova vina za to vrieme izpio, koliko flaša polupao, iz koliko gostba i svatova bačen bio?“

„Toga ja neznam, gospodine, ja sam samo o tom nastojao, da budem svagdje prisutan i mogu reći, da me vino još nikad savladalo nije — a bogme niti tko drugi.“

„Pročitajte mu, gospodine bilježniče, koliko je akova vina i koliko razbijenih glava na njegovo ime upisano.“

Iz zapisnika pokaza se, da je Martinovo šestgodišnje kraljevanje stojalo občinu sedamdeset i dva akova vina, da je radi njega više nego sto zabava pokvareno, da je napokon jednoga krčmara obogatio, razbivši mu svake nedjelje sve čaše, koje je morala občina platiti.

„A jesi li pobrojio, koliko puti su tvoji konji štetu počinili?“

„Za to se nestaram, ja ih nečuvam, nego moji podanici.“

„Koliko si djevojaka zaludio?“

„Čemu to dopušćaju.“

„Tvoje ruke okaljane su tudjim dobrom.“

„Još me nigda nitko ulovio nije.“

„Ali tvoje duhovsko kraljevanje stoji občinu mnogo novaca.“

„Znadem, da občinska blagajna na to ništa netroši, jer je jedan od predja našega fõišpana utemeljio glavnicu u tu svrhu, da se i stari običaj sačuva i paćenje konja unapriedi, zato se svakoga duhovskoga blagdana sadju mladići iz okolice i utrkivaju se na konjih. Znam takodjer, da tko pobiedi, smije u svih krčmah piti na račun te glavnice, da mu konji pasu s občinskimi konji, da ima slobodan pristup k svim gostbam i godovom, pa ako kad koga izbaci, da mu netreba bojati se kazne.“

„Aj, ala bi bio dobar odvjetnik, gdje si samo naučio tako govoriti?“

„Šest godina uzastopce bio sam duhovskim kraljem“ odvrati Martin, „te sam imao sgode učiti se prava.“

„No, no“ karaše ga sudac, „nije probitačno, Martine, u takova šta upušćati se; ti ćeš odviše naviknuti takovu životu, pak će ti kašnje, nestane li ti danas sutra kraljestva, biti težko vratiti se k prvašnjemu redu, da naime vino sam plaćaš a za izgrede i hrvanja kažnjen budeš. — Ta lasno se može dogoditi, da dodje koji čestit momak, pa te nadvlada.“

„Takov se čovjek još nije rodio,“ odvrati oholo Martin.

Mudri otci kun-madaraški uvidiše napokon, da tu nehasni prepirati se. Podjoše dakle pripravljati se k slavnosti.

Četiri akova vina, svaki drúge vrsti, natovariše na jedna, a pecivo na druga kola, a za kola privezaše volove, odredjene na smaknuće i blagovanje.

„Iz toga nebude ništa,“ povika Martin, koji još neodloži svoje kraljevske časti, glasom za šest godišnjega vladanja zapoviedat naviknutim. „Tu treba većega slavja; ta tko je igda vidio, da se volovi, puku namienjeni, za kola vežu — mesari neka ih za rogove vode, na rogove treba im nataknuti limune, a glave cviećem okititi.“

„Aj, kako sve to narediti znade.“

„Na svako akovče neka se posadi djevojka, koja će nam točiti vino u posude sa držali.“

„Izvoljevate li još štogod, gospodine Martine?“

„Dakako da izvolievam. Kad se na put krenemo, imaju mi cigani zasvirati moju obljubljenu pjesmu, a dva hajduka pridržati mi konja, kad budem nanj sjedao.“

I sve se učini, kako bješe zapovjedjeno.

Puk svršiv brzo službu božju pobiraše se u najljepšem redu na pustu izvan mjesta. Napred jahahu dva prisežnika, držeć u ruci fokoše bršljanom okićene; za njimi u kolih svirahu cigani Martinovu pjesmu, koja je svojimi divjimi zvuci do nebesa prodirala. Za njimi idjahu ovjenčani volovi, vodjeni mesarskimi djetići, koje je stari u kolih sjedeći brugoš (violončelista) neprestano molio, da za Boga nepušćaju iz ruku bika, jer bi prvoga njega rad crvenih mu hlaća na rogove nataknuo.

Poslje toga idjahu kola s jelom, a za njimi kola s akovčeti vina, na svakom akovčetu sjedjaše vesela djevojčica.

Na to sliedjaše visoko na konju gospodin Andraš, držeć u ruci veliku zastavu. Na razigranu licu bijaše mu vidjeti, kako si misli, da kad je već Martin duhovskim kraljem, on da je bar duhovskim palatinom.

Napokon pridje kralj duhovski! Konj mu nije baš odviše krasan, ali je zato velik, silan i šestnaest stopa visok; ljepotu mu gledalo se nadoknaditi šarenim nakitom. Griva mu je spletena u vitice, izkićene s dvanaest vrpca, a na sedlu vidjeti je vučju kožu.

Zlo nejaši. Čini se dakako, da malo nemarno u sedlu sjedi, ali to nije nikako posljedica obilna zajutarka, nego gospodskih mušica; premda se vrti brzo sad na ovu, sad na onu stranu, sjedi ipak tako čvrsto na konju, kao da se je s njim srasao.

Njemu po boku jaše dva gradjana golimi sabljami; nastojat im je o tom, da uviek malko otrag zaostanu, jer opazi li Martinov konj, da je jednoga ili drugoga konj za pol glave pred njim, stane ga namah gristi, sve dok nezavrisne. Za njim sliede cieli redovi mladića, koji će se s njim natjecati; na gdjekoga licu sjaji se žarka iskra nade, da će pobiediti. Tko zna, nisu li noge njegovu konju od lane ponarasle, a drugim oslabile.

Povorku ovu završuju gospodske kočije i selska kola; ova mnogo praha podižuća idu za konjanici, te su natrpana veselim ljudstvom, a nakićena granami i šarenimi rubci.

Tako pridjoše na pustu. Na jednoč zagrme mužari u znak, da je najviši pokrovitelj, gospodin föišpan, izišao iz kuće. Ljudstvo se razstavi i poreda po vrtovih, vinogradih i groblju. Jezdioci zauzeše ravnicu, jedan uze razigravati svoga vrla ždriebca, a svikoliki zveketahu ostrugami i kladjahu se — oklade platiti će se vinom.

Zarana najavi oblak praha iza vinogrâda približavajućega se föišpana, silnom krikom spustiše se na briegu stojeći dječaci u dol, jer sad će biti pucanja.

Dva čvrsta mužara zakopaše u zemlju i nabiše drvenimi klipovi; iskusan vojak, bivši honved došulja se potrbuške dugim prutom, na koga kraju bješe učvršćen tinjajući trud i zapali oba naboja; klipovi poletiše u vis, a ljudstvo se razbježa, da ga klipovi nepogode, a čim ovi padoše na zemlju, sgrnu se opet oko njih, da vidi, nisu li se možda gor u zraku promienili.

Čim se pomoliše kočije, zaori u daljini gromoviti „éljen!“, na što nasta namah sveobći smieh.

Gospodin föišpan domislio se naime za tu svečanost osobitoj lakrdiji: dao je svoga husara obući u sjajnu, zlatom izvezenu atilu i posaditi ga u četveropregnu kočiju, sam pako vozio se za njim u selskih kolih; ljudstvo klicaše zlatnoj haljini, nu opaziv, da iz nje viri cigan husar, udari u smieh tim veći — a to je izvanredno veselilo našega föišpana.

S njim pako pridje mnogo gosti: Vojnics Miška iz Bačke, koji je posjedovao pet tisuća lanaca zemlje, te je samo na njekoliko časova došao k svomu susjedu u Kumaniju. Tako n. p. došao je jednoč u ožujku, a doma ostavio zapovjed, da prije nežanju žita niti kose siena, dok se nevrati, a on se vratio istom koncem kolovoza, te tako ostade vas usjev na polju. Drugi bijaše Antunovics Laczi, posjednik najljepše ergele u južnoj Ugarskoj, koji je, nebi li ga tko k sebi na kola uzeo, uviek pješke išao, žao bo bijaše mu krasnih konja. Treći bijaše Berki Antal, najslavniji lovac u čitavoj okolici, koji je znao tako liepih laži pripoviedati, kao da ih je iz rukava vadio. Napokon bijaše tu i Szuszics Lájos, grdna pijanica i svadljivac, koji je vazda svoje čestite drugove pri čaši pošteno izlemati znao; ali je i lokao kao hypopotamus, a nitko ga još nije vidio oljoskana.

Takovi šišmiši sačinjavahu družtvo föišpanovo, koji bi se uviek neizmjerno radovali, kad bi im rekli, da su originalni momci. A da bi

se imena toga što vrednijimi ukazali, izmišljavahu neprestano nove gluposti, medju kojimi bijahu sliedeće još najsolidnije: konjem gostova odrezati repove; njihove kočije razsjeći; zapaliti kuću pri najveselijoj zabavi; u pol biela dana, gdje je najviše ljudstva sakupljeno, izaći na šetnju u odielu, koje se samo u plivaonici upotrebljuje; siliti židova, da jede slaninu i još više sličnih ženijalnih komadića, koje Magjari nazivaju veoma oštroumnimi dosjetkami.

Čim su se gosti sakupili, zasviraše mrki svirači trovrstnu intradu, na to izmjeriše prisežnici prostor za utrkivanje, postaviše Andraša s crvenom zastavom k meti, jezdci se poredaše i sve bješe tako uredjeno, da su odličniji gledaoci mogli dobro vidjeti utrkivanje iz svojih kočija.

Dužina prostora imaše tisuću koračaja.

Fõišpan htjede već štapom zlatnim gumbom urešenim dati znamenje, da se opali treći mužar i trka začme; kad najednom spazi mladića, gdjeno s druge strane goni s puste uzagrabce konja prama sakupljenu ljudstvu; sad se zaustavi, pozdravi šeširom i reče u kratko, da želi takodjer pokušati sreću i utrkivati se. Kad ga prisežnici upitaše za ime, odvrati:

„Nepitajte, tko sam i što sam; budem li nadvladan, otići ću i onako opet; nadvladam li, tada ću ostati tu.“

Nitko nepoznavaše momka. Bijaše mladić od jedno dvadeset i pet godina, krasna crnomanjasta lica, malih kovrčastih brkova; vlasi padahu mu u dugih vitica na ramena, oči bijahu mu crne, vatrene; uzrast malen, ali silan i okretan, odielo narodno i čisto. Na njegovoj bieloj lepršećoj košulji nebijaše ni najmanje muzge, šešir dugim sokolovim perom pristajaše mu tako liepo glavi, kao kavaliru kakvu — samo je magjarštinu malko zanašao, nu to ga baš još milijim učini.

Bio konj, na kojem sjedi, odkuda mu drago, ali je plemenito živinče; to je plahi sedmogradjanin čiste pasmine, duge grive a repa do zemlje dosižuća; niti časa nemože mirno stojati, neprestano džipa i poskakuje.

Napokon pripustiše stranca i on se umieša medju ostale jezdce.

Dok je molio za dozvolu, da se smije nadtjecati s ostalimi promatrahu plemići njegova konja: za jezdca nestaraše se nitko, ali konj probudi sveobću pozornost.

Konačno dade se znamenje; pri prvom hitcu stadoše se konji propinjati, pri drugom opet se umiriše, strižuć pozorno ušima, gdjekoji samo neizvježban poskakivao bi. Napokon zagrmi i treći mužar, i u tom trenu pognaše se jezdci poljanom.

Njih petorica ili šestorica ostaviše namah s početka ostale za sobom; to su ti najvatreniji jezdci, koji namah s početka bodu konja ostrugami, ali zato kašnje zaostaju; medju njimi bijaše takodjer i mladić netom prispjeli.

Dosadašnji kralj jahaše svejednako medju onimi zaostavšimi, te još ni nemaknu bičem svojim.

Pošto su tako tristo koračaja skokom prevalili, sabra Martin naglo konja svoga medju noge, podbode ga ostrugami, zvižne bičem, ciknu i prestiže najednoć cielu hrpu za tri kasa.

Sad tek nasta prasak i puckanje bičeva; svaki jezdac leži konju svom na vratu, šeširi padaju, dolame lepršе u zraku, te u polovini poljane misli svaki, da će ine skokom nadletiti; jedan konj prevali se skupa s jezdcem, a ostali razjareni gone uzagrabce napred.

Sa kočija mogaše se vidjeti, kako duhovski kralj sve druge za sobom ostavlja i kako se pletenice vienca njegova za njim u zraku viju. Od onih, koji su namah s početka druge prestigli, zaostaje sad jedan za drugim, pa kad god bi koji takav zaostao, zazviždnuo bi duhovski kralj bičem i ponosno poviknuo:

„Napred brajno!“

Pri četvrtom dielu puta bješe očevidno, da je kralj sve već prestigao, samo ne stranoga mladića.

Martin nastoji i toga prestići, njegov konj je duži, ali onoga je hitar kao vjetar. — Samo je još dvie stotine koračaja do mete. . . Mladi momak pogledje na svoga takmaca pouzdanim podsmjehom; gospoda sa kočija viču: „nedaj se!“ što se more ticati i jednoga i drugoga; gospodin fõišpan stojeć divi se zanimivu utrkivanju.

„Ali sada će ga doista dostignuti i nadletiti!“ — „Neće, i on je podbo konja ostrugami. Mrska bičem, leti kano striela.“ — „Trista mu! kakva ima konja i kako sjedi u sedlu!“ — „No, Martine, sad je kraj tvomu kraljestvu!“ — Još ima samo sto koračaja do mete. — — Huja, sad ga već nestiže.“

Pa tako je i bilo; strani junak dojaši za dva hipa prije k meti nego li Martin i ustavi se kod zastave. Medjutim pridje i Martin, lati se zastave i povika pobjedonosno tudjincu:

„Nemisli, da si nadvladao, jer je bilo ustanovljeno, da onaj bude kraljem, koji se prvi dočepa zastave, a tu držim ju u ruci.“

„Tako?“ odvrati mirno mladić; „toga nisam znao. No pri drugom utrkivanju bolje ću paziti.“

„Tako?“ reče Martin; „misliš li, da ću te pušćati naprvo? Toga ti neizvede. Pa i ovaj put što si me nadvladao, zahvali jedino tomu, što mi se je konj poplašio tvojih širokih rukava, inače bi daleko ostao za mnom. Kušaj još jednoć, pa ću ti već pokazati, tko će koga nadvladati.“

Medjutim dojahaše amo i ostali jezdci, kojim stade Martin potanko tumačiti i dokazivati, kako bješe moguće, da je strani mladić prije k meti dojašio, nego li on; napokon izadje i to na vidjelo, da je tudjinac samo za vlas prije došao k meti.

Stranac pusti kralja izgovarati se i pogna veseo konja natrag k izhodištu trke. Taj mir, pa njegovo pouzdano vraćanje predobi mu srca svega obćinstva naproti svadljivomu Martinu; stadoše se kladiti, i to po deset forinta na jednu, da će stranac pobiediti u sva tri utrkivanja.

Mužari se opet nabiše, momci opet poredaše i na treći hitac nasta trka konja po ravnici. Oba junaka izskočiše sada skupa iz reda ostalih. Nasred puta odmaknuše od njih za njekoliko hvati te tik jedan uz drugoga tjerahu k zastavi.

Već stigoše skoro meti na kraj, a još ni jedan drugoga neprestiže. Kad bijahu jedva još pipetdeset koraćaja od cilja, zvižne stranac silno bićem, na što poplašeni konj učini tri biesna skoka i prestiže Martinova konja za čitavu glavu i ta razlika ostade jednakom sve do cilja, prem je kralj zapjenjena ždriebca palicom bio.

Strani mladić dojezdi prije k zastavi i iztrže ju gospodinu Andrašu tako silno iz ruke, da se je isti s konja svalio.

Martin udaraše biesno bičem po zastavi i raztrže crveno platno u dvie pole. Uzaludan gnjev. Prisežnici pridjoše, snimiše nadvladanu Martinu vienac s glave i metnuše ga pobjeditelju na glavu.

„Nepotrebujem šešira!“ vikne muklo, kad mu vraćahu šešir. „Steći ću si na novo vienac.“

„Neka se dakle odmore,“ vikahu gospoda s kočija.

„Netreba,“ odvrati osorno Martin; „ja nisam umoran, a nije ni moj konj, mi ćemo bez oduška poći, pa ma nas i života stalo. Zar ne Raro?“ (Ime konjsko).

Konj zagrebe nogom, kao da bi razumio rieči gospodareve i prignu glavu k prsima. Prisežnici odvedoše mladež na prvašnje mjesto.

Mnogi uvidiše, da je uzaludno nadtjecati se s obima jezdcima, te se smjestiše medju gledaoce, tako da ih je jedva šestorica s obima takmacima na mejdan izašlo.

Tim zanimivije postade ovo utrkivanje, jer nebijaše potrebno množinu njih pozornim okom pratiti.

(Dalje sliedi.)

Branimir.

Pripoviedka. Napisao Ivan Zahar.

VIII.

Poznatom nam ulicom zagrebačkom hitrimi koraci stupa Pavao: ide posjetiti Branimira. Glavu je oborio k zemlji, rukama živahno maše: jedno i drugo po svom običaju. Došav do vrata Branimirove sobe, stane, uzme prisluškivati, pa onda naglo stupi unutra. Prijatelj mu još uviek ležaše u postelji, al ovaj put dimila se u njega smotka.

— Je li bio danas kod tebe starac Hipokrat? upita Pavao. (On je tako zvao liečnika).

— Bio je.

— Kakve ti je naloge podielio?

— Sutra smijem ustati, al pod taj uvjet, da neizadjem nikuda iz sobe.

— Živila majka narav! klikne Pavao smješeći se Ona razgradjuje, ona i popravlja; a starac Hipokrat slobodno neka slavu bere!... Al nije mi o tom govoriti. Znaš li što se dogodilo?

— Je li Radovan nakupio oružja?

— Jest, on je zdušno upotriebio tvoje novce, koji bi tebi trebali u bolesti, a ti si jih dao, pa sada oskudicu trpiti moraš.

— Mahni se takovih rieči, Pavle. Neimaš li štogod ugodnijega pripoviedati?

— Imam za cielo. Bana Hallera više u Zagrebu neima! Noćju, kradomice utekao je taj neprijatelj hrvatskoga naroda. Neima ni te utjehe, da će ikada oprati krivinu svoju.

— Šta veliš? Tko je ...

— Sablasti se preplašio. U noći poslje kako se dogodila ona katastrofa na Markovom trgu, došle su pred bansku kuću tri sjene i zapjevale muklim glasom, al koji je daleko zarezao u srce nametnika bana. Zar ti to još nisam pripoviedao?

— Nisi nikada ... Da, da i grozni Makbeth nije zadrhtao pred čovjekom, bila u njem sila kakva mu drago, no štrepio je od sablasti. Kad je neprijateljska sila takva, da ju izmjeriti neumijemo, onda nam je strašna. Kako ćeš izmjeriti silu duha? — Velika je i sila naroda; ona je strašna, kada se u prsijuh gibati počimlje bol mučenika il jad uvriedjenoga. Nevide toga silnici, jer neumiju sav narod shvatiti u jednu sliku, u jedno biće, već svakoga pojedinca gledaju; neboje se njega, jer ga preplašiti mogu. No nadodji neuspjeh makar u maloj stvari il započmi gristi glas savjesti, njihova strahoća propada, pa narod ostane živ i zdrav.

— Velika je za nas korist taj bieg Hallerov, pače odlučni poraz za naše protivnike. Izgubiše podporu sile.

— Prepasti će se s ovoga dogodjaja. Tužno njim, gdje se plaše kad strada tiranstvo!

— Propalo tiranstvo, da živi sloboda! klikne Pavao i razmahujuć rukama podje po sobi brzimi koraci. Radost mu je kao munjevina potresala svaku žilu.

Branimir to opazi i uzme govoriti:

— Više bih se veselio, slušajuć, da slavlje slavi ideja ravnopravnosti. mjesto sredovječne odlike roda. Jer bi tim odpao temelj opoziciji proti našemu nastojanju ... Velika je razlika medju ova dva slučaja: kada jedan čovjek drži

stranku, i kad stranka drži čovjeka. U onom slučaju propane stranka, čim iznikne onaj, koji ju je držao; u ovom pako nepropane stranka, ostane jih koji svoju stvar tjeraju dalje. Žalibože kod nas vlada ovaj drugi slučaj. Ljudi su to, koji pod pravicami naroda razumjevaju svoje povlasti, pa se svaki pojedinac boji izgubiti te povlasti. Drugi opet bez promišljanja, bez razbora ze njimi idu. Sebičnost i neznanje: to su crne krieposti, s kojimi se ima boriti hrvatski moral. I kada budući historik napiše poviest našega naroda, metnuti će naslov onomu poglavju, koje ob ovoj dobi govori: sebičnost i neznanje!

Oba uzdahnu i za kratak čas prestane svaki razgovor.

— Znam ja, gorke su moje rieči, nastavi Branimir; one bole mene više nego ikoga. Pred tudjincem nebih se usudio ovako govoriti od stida, al sám sebi ili tebi priznati moram. Težko nam, što je materializam onaj kvasac današnjega vremena, koji osjećamo u privatnom i javnom životu jednako, pa se čini, kao da je oganj rodoljublja odigrao svoju rolu kod starih naroda, da je za nje bio na svietu, i s njimi propao . . . Al da, Švajcari! Prekrasni narod! Moj prikor njih se netiče. Oni su slobodni, neskrušeni, kao što su neskrušene njihove gore, kojih zrak udišu. Ja moram viditi Švajcu, ovu zemlju slobode i napredka. Šta misliš, Pavle, zar to nije liepa namisao?

— Liepa, brate. Al ti nećeš onamo poći.

— Tko zna da li me nepovuče želja . . . ma za kratko vrieme bilo. Ja bi sa svetim štovanjem gazio po onoj zemlji, ja bi kao davno nevidjena brata pozdravljao svakoga Švajcara, kad nas oba spaja bratinstvo slobode.

— Ipak ti nepodješ u Švajcarsku.

— Zašto? Kako ti dolaziš do te misli?

— Mučno mi je kazati, što već od nekoga vremena na umu imam. Al kako mu drago, ja ti moram reći. Mi svi tebe toliko ljubimo i poštujemo; čini nam se, da si ti rad svojih sposobnosti uma, rad postojane volje čovjek, koga bi ljuto osjetili, da ga izgubimo. No čini mi se, mi ćemo izgubiti tebe.

— Ja te nerazumijem.

— Isprva sam ljuto žalio, što si ti povjerio Odranskomu onu misiju — ti znaš kakvu; jer sam se bojao kakve bilo prevare. Al to me je baš potaklo, da dublje razmišljam o tvojem odnošaju prema kući Vlastelićevoj . . .

— Eto kamo smo došli! prekine mu Branimir i tihi mu posmjeh preleti preko njegova lica. Zar nismo razvijali misli o sreći naroda?

— Jesmo, brate; al kada pojedinci tu sreću stvaraju, onda nije skok u mislih, da se predje govoriti o pojedincu.

— Dopuštam ti taj dokaz, rekne dobroćudno Branimir. Samo nesmiješ preveć takovih razloga nasmoći.

— Danas sam i došao za to, da ti neke stvari spomenem, koje se tiču imenito tebe. Hotio sam te upitati: što si naumio? Ti znaš, Vlastelić je čovjek, u kom nije razvijen nikakov značaj. Što da o njem rekneš? Pristaje li bud uz kakvu stranku u našoj domovini? Nepristaje! Njegova je žena Niemica, koja o narodu našem valjda ništa nezna niti za nj nemari. Živu bezbrižni za poslove, koji se tiču obćenitoga boljka. Njihova je kuća otvorena svakomu, a tko slastnije govori, ljepše se klanja gospodji Vlastelički, taj je u većoj milosti.

— Svagdje je tako, primieti pozornije Branimir.

— Neprekidaj me, molim . . . Uzmi sada, kakva da je kći? Rado ću priznati, da je krasna, da je prava Silfida, da je dobra srca i ćudi, premda ob ovom posljednjem nisam osvjedočen. No nije mi ni treba toga pobijati. Za mene je dosta, što ju je Niemkinja odgojila, što nema ljubavi za svoj narod, što znam, da će se privinuti gdje bude više koristi i omame. Ona nemože, nesmije biti ideal tvoj . . . Uzmi još k tomu rodbinu njezinu. Prosti bože, prosjačka kabanica! sva je otrcana! (Pavao i sam se sgrozi s ove prispodobe). Imat ćeš jih svaki dan na vratu, obletati će te, zadavati brige, smesti, ojaditi život — čuješ li? tebe će tebi oteti!

Ovakova govora nije Branimir očekivao. Bilo mu je pravo čudo, kako njegov dobar prijatelj ujednoč pričimlje ovako govoriti. Isprva se smješio, a kašnje svedj ozbiljnije postajahu mu rieči Pavlove. Poznao mu je narav žestoku, volju sklonu uviek svjetovati; iz jedne skrajnosti prelaziti u drugu, zahtievati svašta — al je ipak očekivao veće opreznosti, i nije slutio, da će ob ovoj najnježnijoj stvari ujednoč povesti rieč, navaliti največom silom. S kojega razloga, s kakova povoda? Da ima neliepi motiv u Pavla, to se neda ni pomisliti. Mora da je zbilja osvjećenje, briga za prijatelja, koja ga potiče bielu mramornu sliku, ah za Branimira sliku prekrasnu, zastirati crninom prikora. Ne ljutina, bol prosjekne Branimirevim srcem.

— Ja te nemogu pojmiti, Pavle. Nepojmim, nagle provale tvoje . . . rieči su ti tako oštar nož! Kaži mi jasno i otvoreno, zašto ti . . .

— Lako je razumjeti, zašto govorim. Po izobraženju, po sposobnostih nema vrstnijega čovjeka služiti domovini. Mi se toliko uzdamo u te! Moja slutnja . . . Spletke se proti tebi snuju, a ti sa svojim srcem gorućim svladati jih nećeš, ako se neukloniš. Mi ćemo izgubiti tebe!

— Nemarim pobijati tvoje slutnje, tvojih prikora odkloniti nehajem. Al reci mi, što ti daje pravo takve misli gojiti o mojoj stalnosti, o mojem značaju? Moja prošlost viče silno proti tvojim riečim. Ovdje sam još i sada — Branimir pokaže rukom na postelju. — Što me smeta, što mene smesti može? Iz svieta

idejâ istrgao sam dvie luči, koje rasvjetljuju tminu mojih prsa, a ove dvie luči jesu sloboda i ljubav!

— Dva gdjekada vrlo protivna pojma! Osobito ljubav, koja je Herkula bacila pod noge prekrasne žene, i orijaške ruke, junačke, pobjednice ruke prele su predju!

— Ti u ljubav nevjeruješ — to je sve!

— Nevjerujem u ljubav žene. Žena je Argus sa sto očiju: dvie oči zaljubljene pogledaju u te, a devedeset i osam gleda na stranu, za drugimi.

— Meni je dosta. A tebi? . . . Ti si danas zle volje i zato je bolje ostaviti taj razgovor za drugi put. Hoćeš li da nastavimo gdje smo prestali?

— Drugi put, ako do toga dodje, odgovori Pavao.

Uzme šešir u ruku.

— Ti odlaziš? upita ga Branimir.

— Odlazim. A ti ostaješ? . . .

— Ostajem.

— S bogom.

I on otvori vrata.

— Pazi na ideal! vikne zatvarajuć vrata.

Još se samo čule stope niz skaline, pa do mala opet postane tiho. „Što je njemu danas? Što sam ja skrivio?“ pomisli Branimir, kada je sam u sobi ostao, i kada više nije čuo korakâ Pavlovih. „Da li će se srditi? . . . Tužno meni! I prijateljstvo je krhka čaša, koja se razbije, kad u nju dahneš . . . Kakvi zahtjevi! Tko ima pravo vriedjati najnježniju žicu moga srca? — Prijateljstvo!“

I Branimir sakrije lice u jastuk.

IX.

Drugi dan Branimir ustane — napokon. Nikad nije bolesti osjetio, tko nije kušao krasnu ugodu takova pomladjenja. Da, pomladila se Branimiru sva soba, sve ga je tol zanimalo, kud je pogledao, u što je rukom dirnuo. I knjige, koje su dugo netaknute ležale, i stolac, na kom je Branimir mnogoput sjedeć smišljavao osnove, i stol gdje je pisao — sve je to pozdravljao vrućim pozdravom kao davno nevidjenu djecu, koja su umiljno sladila njegove časove. Neprestance hodaše po sobi, pregledaše svoje stvari. Od prevelika zadovoljstva nije zadovoljan bio, nije znao čega se latiti, što u ruku uzeti. Kao da se iz tudjine povratio — svaka stvar dovodila ga na uspomene. Napokon otvori prozor, pogleda van, pa onda sjedne na stolac.

„Što je ono bilo, rad šta sam se jučer sneveselio? upita sam sebe. Ak, znam sada!... No što može mene baciti s visine, u koju sam se zaletio idući za svojim idealom. Razlozi! Kakvi su ono razlozi? Svi bi se kao na suncu rastalili, da onamo pogleda odkuda dolaze, moja draga, moja prekrasna! Kako ona ljubi te hrvatske gore, svoj vrt, svoje cvieće — dà, cvieće nju ljubi. Pa kako krasno govori! Gledao sam jednoč sliku — bila je Nimfa, gdje stidna i srameća u vrtu s ružina listka jutrnju rosu pije. Pred ovom slikom pokloniti se moraš; no Pavao nije nje vidio nikada! Pa napokon zar je razlog, o kom živi nutrnjost naša? Zar srce neživi, neima svoje staze i svoj cilj? . . . Obiteljski život je dom, u kom si blažen i srećan. Brez njega — kada izmučen, iznemogao dodješ s vana u kuću svoju, neimaš na što glavu nasloniti, utjehe neimaš hoću da reknem, i suho si drvo!“

Branimir uzme pero u ruku, uzme artije, da napiše list Melini. Al u sobu dodje listonoša, donoseć list.

— Iz Slavonije, rekne listonoša i opet izadje iz sobe.

Branimir prihvati list, pogleda: poznao je pismo Odranskoga. „Što li mi piše“ pomisli trgajući pečat s lista. Otvori ga: Odranski piše, da je gospodja Vlastelićka s Melinom otišla u kupelj, da će se za mjesec dana tek povratiti. Nadalje piše, da prstena nije predao, jer se nada, da je Branimiru lakše i da će skoro ozdraviti; on da ima poslova, rad kojih ostaje u Slavoniji još neko vrieme. Pozdravlja sve prijatelje i želi Branimiru skoro zdravlje.

„Tako li? pomisli Branimir. I ja sada pisati neću, sam ću otići k njim za nekoliko dana i dočekati jih kod kuće, kada dodju . . . Ili ne, ja bi ipak pisao u kupelj. Al gle, Odranski mi nejavlja, u koju? Kad bi znao . . .“

Nezadovoljan metne na stranu list, i zamišljen uzme hodati po sobi. To je prva nezgodica, koja ga je smutila, odkako je ustao. „Strpiti se moram“, pomisli, uzme jednu knjigu u ruku, da čita: bijaše Götheov Faust. Upravo je otvorio mjesto, gdje je razabrao stroge rieči: „Entbehren sollst du, sollst entbehren!“ Nije mu se to ljubilo, i zaklopiv knjigu metne ju na stranu, pa se nasloni na prozor, da gleda na ulicu. Srce mu se malo razvedri, motreći prolazeće ljude. Tam podalje od njegova prozora djeca se igraju; jedan dečak bacio je loptu, potrčao za njom, al eto i drugi trči, pa se uzmu hrvati, tko će ju uzeti. Napokon dodje treći, izmakne izmedju njih loptu, i odtrči.

„Evo, kako je u ovoj igri sakriveno davno potvrdjeno načelo, da treći dobije, za što se otimaju dvojica, pomisli Branimir. — Da su to kraljevi, sada bi se drmale države, narodi se znojili i lievali krv, smješeći se rekne poluglasno i zatvori opet prozor.

(Konac sliedi.)

Z r i n j s k i.

13.

Zrinjski podielio mejdan s Ulamanom.

Da mi rečeš: snježi o Vidovu,
Ili: teče Sava uz bregove,
Ili: sjaje sunce o polnoći,
Ja bi tebi: nije takvo čudo,
Kakvo se je danas dogodilo,
Što je Zrinjskog na mejdan pozvao,
Da bi tkogod, nebi ni žalio,
Van bosanski paša Ulamane;
Da bi zašto, nebi ni pisnuo,
Van što ga je Zrinjski opadnuo,
Što mu nema lica, ni obraza,
Kad on prima zlato za robove,
Zlato prima, a robove neda.
Primi Zrinjski mejdansku ponudu,
Poručuje kralju Ferdinandu:
Svietli kralju od tri kraljevine!
Biraj sebi bana namjestnika,
Jer je meni na mejdan izići
Ulamanu, paši bosanskomu,
Ako moram ondje poginuti,
Da ne bude pusta banovina.
Kad to čuo kralju Ferdinando,
Pozva k sebi viteza Ungnada,
I on njemu naustice kaza:
Vjerna slugo, viteže Ungnade,
Padni konju na lagano sedlo,
I pred banom hitro mi se nadji,
Kuni njega bogom i Nikolom,
Da neide mejdan dijeliti,
Jer se meni tresu kraljevine,
Tko će mi ih onda podupprieti,
Nestane li bana Zrinovića,
Komu paša od davna zasjeda.
Štogod care knezu poručio,
Sve do rieči Ungnade mu kaza,
Ali Zrinjski caru odvratio:
Svietla kruno, kralju Ferdinando!
Ljuto sam se bolan razsrdio
Na onoga pašu Ulamana,
Pa me nećeš s njime izmiriti,
Da me miriš tri godine dana.
Ja te caru poslušat ne mogu,
Kad mi crne lice i poštenje,
A ja stić sam kadar i uteći,
I na strašnu mjestu postojati,
Pa ja moram paši da izadjem.
Kad se caru ino ne mogaše,
Tako banu svomu poručio:
Kad mi bane drugčje bit nemože,
Izidji mi polju gjurgjevačkom,
I povedi vojske tri stotine,
Da se ondje s Turčinom ogledaš.
To je bane jedva dočekao,
Pa napisa list artije biele,
Te ga šalje paši na koljena,
U knjizi mu tako besjedio:
Dodji pašo polju gjurgjevačkom
U subotu, koja prva dodje,
Da se ondje jednom ogledamo,
I povedi vojske tri stotine,
Nek mejdanu vojska djeveruje,
I on pozva svoga slugu Črnka,
I ovako slugi naredio:
Slugo moja, vjero nad sve vjere,
Broji meni dane do subote,
A kad njojzi biela zora svane,
Pohitaj mi vilovnom Prvanu,
Osedlaj ga sedlom od pozlate,
Zauzdaj ga djemom od čelika,
I opaši što mi tvrdje možeš.
Ode sluga i odoše knjige,
Stignu knjige paši Ulamanu,
Kupi paša vojsku po izboru,
Te on kreće ubavu Gjurgjevcu.
Dade mu se planinom projezdit,
Stade paša mislit o mejdanu,
I o silnom Zrinoviću banu,
Prepade se na to Ulamane,
Te od srdca loše uzdahnuo,
I pogleda visokom planinom,
I on vidje planinkinju vilu,
Gdjeno vila igra oblacima.
U to puče miso kukavici,
Da bratimi vilu u nevolji,
Da mu vila u pomoći bude,
I ovako planinom zaori:
Oj planino, divska domovino!
Uviek sladka moja postojbino!
Prokaži mi danas vilu kakvu,
Da bratimim vilu u nevolji,
Jer je meni mejdan dijeliti,
Nije šala s banom Zrinovićem,
Lahko maše, al udara težko,
Gdje udari, melem ne trebuje.
Javi mu se vila iz planine:
Težko tomu ko pameti nema,
Samur kapi na ćelavoj glavi,
Oštroj ćordi u strašivoj ruci,
Težko meni s takvim pobratimom,
Ma kad zoveš mene od nevolje,
Moram tebi prihvatit bratimstvo.
Dade vila tada Ulamanu
Na glavu mu fesa pletenoga,
Oko fesa zamotala čalmu,
A za čalmom perjanice zlatne,
Na pleći mu udari ječermu,
Vrh ječerme toke ubojite,
A svrh toka zelenu dolamu,
Opasa ga mukadem pojasom,
Za pasom mu puške uturila,
Bez nikakva noža, ni handžara,
I svietlo mu pripasa oružje,
I dade mu sablju plamenitu,
I dade mu koplje ubojito,
Na lievu mu štitac nataknula,
A na prsi oklop privezala,
Jelen rogom konja osedlala,

A ljutom ga zmijom zauzdala,
I još ljuću paši je podala,
Te je njemu tako zakazala:
Odjelo ti pako ja obajah,
Da mu sablja britka ne naudi,
Dodje li ti pašo do nevolje,
Ti ošibaj ljutom zmijom konja,
Ni vjetar te dostignuti neće,
A kamo li Prvan Zrinovićev.
Ode paša gorom pjevajući,
Ode ravno banu Zrinoviću.
U to sinu zora i suboti,
Skoči Črnko na noge lagane,
Pa pohita vilovnom Prvanu,
Osedla ga sedlom od pozlate,
Zauzda ga djemom od čelika,
I opaše, što ga tvrdje može.
U to skoči bane Zrinoviću,
Okiti se hrvatski sokole:
Udri svilu na se i kadivu,
I na glavu kalpak i čelenku,
I opasa sablju uzdanicu,
Pa posjede konja od mejdana,
Kan da ala alu pojahala,
I odhita polju gjurgjevačkom
Nemajući nikakve družine,
Osim boga i oružja svoga.
Kada stiže polju gjurgjevačkom,
Oči metnu, pogleda preda se,
I poviknu grlom junačkijem:
Ulamane, trula javorino,
Gdje si noćcu noćas prenoćio,
Da ne dodje meni na biljegu?
Oto čuo paša Ulamane,
Gurnu konja med rebarca tanka,
I iz šume onaj čas izpade,
Turi oči uz polje, niz polje,
I srele se oči sa očima,
Sa očima bana Zrinovića.
Ja kako ga bane pogledao,
Od straha mu duša se pokrenu,
Te on viknu svoju družinicu:
Nadji za mnom sladka se družino,
Bude l' meni kakogod grbavo.
Kad to čuo bane Zrinoviću,
Zagrmio ka grom iz oblaka:
Ne boji se Zrinjski Ulamana,
Da je Bosna za njime čitava.
Pa ijedan sablju povadio,
Kan da striela sinu iz oblaka,
I namaknu konja na Turčina.
To Turčina vele uzbunilo,
Zatrepeta kano trepetljika,
Pusti sablju u zelenu travu,
I dohvati viline se zmije,
Te ošinu konja od mejdana,
I u tamnu šumu ga pokrenu,
I družini svojoj poviknuo:
Bježte braćo, ako boga znate,
Duboko je polje gjurgjevačko,
A daleko moja postojbina.
Njemu bane tako podvikuje:
Da ti jesi juče pobjegao,
Ja bih tebe danas sustigao,
Al ja neću tebe ni tjerati,
Bježi samo svojoj kuli tvrdoj,
Pa mi uzmi divčik i povjesmo,
I vreteno drva šimširova,
Pa mi predi gaće i košulje,
Al ne zovi na mejdan junake,
A najmanje bana Zrinovića;
Na takve se Zrinjski ne lakomi —
I on krenu u svoj grad pitomi.

Muzikantska Liduška.

Priporiedka Vitězslava Halka.

V.

O[illegible]noga doba mnoga je godina uminula. Nasta[illegible] proljeće, a cvieće se razpupa; nastade jesen, [illegible] cvieće povenu. Ljeta lete, a sviet doraste, [illegible]dje smrt, a svemu kraj i konac. Nîti života[illegible]ko su raznovrstno protkane, da to malo tko p[illegible]lje. Majstor jih sliedom sliedi, smrt jih pr[illegible]iže. Svi živimo jedan život, jedan uz drugog[illegible] svaki drugačije. Sto života vidjamo uza se[illegible] obično neznamo što je za tren budućnost[illegible] Najbližemu času nitko se nedosjeti. Nu tko[illegible]i proti vječnim načelom ljudskim, proti za[illegible]om prirode, na tom se i ljudstvo i priroda [illegible]no sveti. Šteta, da osveta ova kadšto i ne[illegible] žrtvu zapada. Ljudske su predsude strahotn[illegible]ehajno motre bratovu krv, a gladne i žedne [illegible] krv vlastite djece.

Ubog[illegible]duška!

Znaj [illegible]eka, znaj prirodu, a sve ćeš razabrati, što ti treba životu ovomu. Tko se od njih odvraća, pogrdjuje jih, grieši proti njim, a svojom rukom grob sebi izkapa.

Što pomaže roditeljem Liduškinim lelekati i ruke lamati? Nesreća se nije dala odbiti, Liduški nisu mogli razuma vratit. Da se sreća djetetu neda silimice usaditi, podpuno se osvjedočiše.

Pa ipak vječni budi jim pokoj. Zemlja jih već krije, a što na ovom svietu učiniše, neka za to na drugom odgovaraju.

Stari Suček jak je još kao kremen. Sveudilj je glavnikom svojoj četi, kojoj i Krejza pripada. Sve je skorim i podpuno na vidik izišlo, a Sučkovo prorokovanje izpunilo se. Krejzin imetak bijaše po oblaku nazidan, htjede se Liduškom zapomoći, a ona to pameću platila.

U Stankovih sve je pusto, prepusto. Sviet se kuće one boji, nitko joj praga nepregazi, a

prosjak, koj bi pokucao na vrata, prodje mimo. Bazag sa sušom poginuo, pjenice živu već u njekoliko naraštaja, ali gniezdo jim na bazgu pusto.

Liduška bi iz prva mnogo, premnogo sjedila pod bazgom, misleć, da će k njoj doći Tonić. Uzalud čekaše: Tonić nedodje, ona tamo više nehoda, ni pjenica nedoletala, ni bazag već nemiriši, pa zato je ondje tužno i pretužno.

Mnoga godina uminula, a mnogo se koješta promienilo. Stariji izumrli, te sa sobom u grob ponieli tajnu Liduškinu; djeca ponarasla, a ona se toga slabo spominjala; znali samo jedino to... da Liduška mahnîta. Svi bijahu prema njoj hladni, kano što u obće biva na svietu, kad nam se sreća okrene. Dječaci vikali za njom po selu, sbijajuć iz nje lakrdiju; ona se branila, a oni ju još više izsmiehavali.

Liduška nebi propustila nijedne muzike u cieloj okolici. Kad je samo začula, da gdjegod muzika igra, pa bilo to njekoliko sati daleka hoda, bez nje nije mogla da bude, a ostajala ondje sve do zore.

Nikad nije plesala. Uviek stojaše u zakutku, gledajuć muzikante. A nagovorio li ju koj muzikant, srećna bijaše i presrećna. Zato joj i govorili „Muzikantska Liduška“.

Da traži medju muzikanti svoga Tonića, o tom dakako nitko od muzikanta već nezna, s toga provadjaju s njom svakojaku šalu, smiju joj se, a kadkad ju i vriedjaju. Liduška doduše toga više nerazumije, a to je po nju sreća. Možda bi čitav tjedan kod muzike ostala, da ova tako dugo potraje. Zaboravila bi jelo i pilo, samo da može slušati muziku.

Riedko se kad nasmije, često zaplače, a to uviek, kad se spomene, da joj nema ondje Tonića. Sviet dakako nemari za njezin plač. Vele, da je mahnita, misleći, da su tim sve izrekli. Lako, da istinu govore.

Tko zna, što je bila odprije, a što sada, gorko bi nad njom proplakao.

Bijaše to ljetos o posvetbi, kadno i k nam dodje „Muzikantska Liduška“, kao što je svake godine u nas.

Bijaše na muzici sve do zore, a zorom me dodje probudit, da pogledam, što je sve uradila. Odoh pogledati i evo sve je u kući pospremila i poredila. Ona se je nad tim od srdca radovala. Pohvalih ju, a s tim stekoh u nje povjeru.

Posadi se za tim na stube te mi se vidjaše kao zamišljena.

„Što razmišljaš, Liduško?“ upitah ju.

„Naši se spremali na svatbu, te zagorili maslo,“ odgovori mi, udarivši u smieh.

„Zar ti je to drago, Liduško?“

„Ta nije. Ali da nebudu pozvali crkvenjaka, bilo bi sve dobro.“

„A koga da su pozvali?“

Liduška se netom žacnu, a na nijedan moj upit ni rieči mi više neodgovori. Zamislila se, a činilo se, kao da nečuje.

Dobra majka pozvavši me na stran, prišaptnu mi, da ju za Tonića priupitam, pak da joj zapjevam kakvu god pjesmicu.

Sjedila jednako na stubah, a kad se k njoj primakoh, opet me se uplaši.

„Liduško, ala nam je kuća danas čista,“ rekoh joj.

„Gle, to sam ja danas pospremila,“ pohvali se opet.

„Zato ti hvala.“

„Nisu li ovdje djeca, da toga nečuju,“ reče i uplašena se obazre oko sebe.

„A što se bojiš djece?“

„Razuzdana su; izsmiehivali bi me.“

„Ta nebi. Radovali bi ti se.“

„Radovali? Gledte, dobro sam pospremila. O, ja bih dobra bila gospodarica!“

„Da te sad Tonić vidi, ala bi se radovao zar ne?“

Liduška skoči na noge.

„Gdje je Tonić?“

„Neznam, Liduško.“

„Gdje ste ga vidjeli?“

„E, on je daleko.“

„Ta znam to, ali ga nemogu naći“ raztuži se Liduška, posadi se opet na stube i zaplače kao diete.

Govor joj bio skladniji, a čovjek bi skoro mogao pomisliti, da će se pameti dozvati.

„Nećete nikomu pripoviedati?“ upita me uplašena.

„Neću, Liduško.“

„Tad znajte, Tonić mi je bio dragi. Vam kažem, ali nitko drugi nesmje to da sazna. Oni bi mi ga opet kratili. Sviet je opak.“

Sjede opet na stube i promatraše me tako, da sam odatle razumio, neka se ponosim, što mi je tajnu povjerila.

Ništa nepazeć, stadoh zviždati pjesmicu, koju muzikanti sviraju.

Liduška nagnu pomnjivo uho.

Tad sam prešao iz jedne pjesmice u drugu, s ove u treću, zviždajuć, što mi je na um palo. Trže Liduška sa sobom. Oko joj se razbistri, lice zasinu, glavom njekoliko puti odmjeriv takt, uze pjevati starinsku polku baš točno i sve po redu. Činilo se, kao da u pjesmi toj žive, po licu joj procvala blaženost, možda i u srdcu. Ma tko ju samo pogledao, rekao bi, da je zadovoljna. Već je izpjevala, začne iz nova, a radost joj sve to veća.

Nepretrgoh je ni riečju ni gibom.

Kad je dopjevala, sjedne opet na stube, te se zamisli. Kad i kad još ustnama pomakla, a iz pojedinih je glasova razabrati, da pjesmu onu za sebe jednako pjeva, te samo još u onom žive, što si je umislila.

Promatraše tad mene, ustade, uzme me za ruku i reče:

„To je Tonićeva pjesmica.“

„Bijaše mu mila?"

„Nju je igrao, a ja sam ju plesala, pak prestao igrati, a plesao sa mnom. O, taj umije plesat."

„A bio krasan?"

„I te kako. Njegovo oko! Krasna-li oka!"

Posadiv se opet na stube, udari u plač.

Da ju svratim na druge misli, uzeh opet zviždati svakojake pjesmice. To joj ugodi. Nebilo za dugo, a ona opet pjeva. „Onu Tonićevu"; za časak bijaše opet srećna.

Vidjeti čovjeka u najvećoj nesreći časak srećna, gdje podpuno misli, da je sbilja srećan; vidjet odmah za koj čas, gdje se na njega sva strahota sprema, koja mu je duševni pokoj porušila — tu ti hoće srdce u tielu da pukne.

Liduška dopjeva, te me opet punim okom pogleda.

„Tonić će doći," reče.

„Doista će doći," odvratih joj.

„A vi to znate?"

I ustade.

„Da kako da znam."

„Dobri moj Toniću! Tad će mi opet dobro biti. Pred njim me nitko ni dirnuti nesmije. Sviet se već sav izopačio. Rugaju mi se, dječaci me izsmiehavaju, po meni piesak siplju, a meni je plakati. Ali čim dodje Tonić, svemu će biti konac. Tonić me neda. Pak ćemo opet pod bazag, eno onamo za sušu, ondje ćemo si kazivati, što je tko pretrpio, a od srdca se ljubiti. Vidjet ćete, da će pjenica opet doletit, čim se Tonić vrati."

U to zasviraše u selu muzikanti, koji posvetilište obilaze selom.

Liduška se uzpravi.

„Čujete-li ga? upita uzam me za ruku.

„Ta koga, Liduško?"

„Tonića! Eno Tonića! Tonić se već vraća!"

A to izrekav, odleti iz dvorišta, te bježi za muzikanti, da pozdravi Tonića.

Okolo muzikanta obilazi zlatni mladoženja, u ruci mu zlatni kolač, te grdi zlatnu dječurliju.

Čim spaze dječaci Lidušku, ostave zlatnoga mladoženju, bježe joj u susret, vičuć joj: „Muzikantska Liduška! Muzikantska Liduška!"

Liduška prodje sve muzikante redom, a nenašav Tonića, sjede nasred sela, te udari u plač. —

A Tonić se još dosele nevrati. Nitko nezna, kud je pristao. Liduška ga jednako očekuje, po svoj prilici uzalud. A da se i vrati — mili bože, kakav bi to bio sastanak?

Za čudo. Zlatni mladoženja, kad god ugleda Lidušku, s njom zaplače. Valjda se razumiju, te se tako jedno s drugim tješi.

On je jedini, koj neveli „Muzikantska Liduška," već samo Liduška.

O „zlatnom mladoženji," uzhtijete-li, pripoviedat ću vam drugi put.

S českoga preveo R. Št—ć.

POUKA.

O zvanju i rodoljublju žena.

Od I. P.

(Iz predavanja namienjenoga ženskomu spolu, štono je čitano 15. listopada u Nar. Domu u Zagrebu.)

Pitanje o ženskom zvanju zanima dan danas sav prosvjećeni sviet: u Franceza, Engleza i Niemaca napisana je o njem već ciela literatura.

Ako u nas gdjetko možebiti još i misli, da su u žena manje duhovne sposobnosti, nego li u mužkaraca: to je ova sumlja drugdje već davno riešena. Kako? netreba gotovo ni kazati. Neki umni pisac ovoga vieka veli o svojoj filozofiji prava, da se nemože nikako dopustiti, da je žena moralno i pravno manje vriedna nego li mužkarac i da zato bude podvrgnuta njegovu gospodstvu. Ovakova vlast muževa htjela se je opravdati tobožnjim duhovnim inferioritetom žena, a neki su fiziologi nastojali dokazati anatomijom, da je žena manje od muža, jer da je ona nekim načinom u fizičnom razvoju zapriečeni mužkarac. Rečeni pisac veli, da je na temelju točnijih fiziologičkih iztraživanja dokazano, da je ovo krivi nauk, pa da je muž i žena u bitnosti jedne te iste duhovne snage, a razlika da je izmedju njih samo u tom, što se ta snaga drugčije očituje u muža, a drugčije u žene. Ovo se mnienje može obćenitim smatrati u današnjem prosvjećenom svietu, premda je već i u prošlom stoljeću bilo filozofa, koji su branili podpunu i savršenu jednakost žena s mužkarci, i to jednakost i duhovnu i pravnu i socijalnu.

Za pravnu jednakost žena s mužkarci bore se odlični učenjaci.

Sám Mittermaier, kojega je ime medju „obrazovanimi" pravnici toliko, da ga nikad nespominju bez dubokoga počitanja, korio je one ustanove zakonske, kojimi se odredjuje, da žena u pravnih poslovih visi sasvim o svom mužu, a naročito je korio ustanove francezkoga zakona, koj je prama ženam vrlo strog dapače i nepravedan. Ob englezkom pako zakonu veli Stuart Mill, da je po njem sudbina žena gora nego li i samih robova u gdjekojih državah, jer da je po englezkom zakonu sve što je ženino i muževo, al da nije sve što je muževo zato i ženino. U Pruskoj je neki sudac pišuć knjigu: „o pravnom stanju žena" naveo sve paragrafe, koji glede njih čine iznimku od zakonskoga

pravila, da su pruski državljani jednaki pred zakonom, a tih da je vrlo mnogo.

U nas to pitanje još nije na dnevnom redu. Dopuštamo, da su kod drugih naroda, gdje ima više bogatstva i gdje je promet već suviše kompliciran, pravedne i prešne tužbe, koje se podižu na korist žena; u nas se sada ponajviše samo seljakinje imadu tužiti proti mužkomu spolu, što preveliku a po svoj prilici i pristranu podporu nalazi u zakonarstvu. Kod drugih stališa našega naroda, čini se, da se takove tužbe nepojavljuju, jer gdje zakon sam po sebi i nedotječe, tu pomaže medjusobni porazumak. U nas još vlada blaženi običaj, da se nepokretni imutak većim dielom i onda na ime obijuh supruga zapisuje, kad u njem neima ništa ženina. Vladajuće u nas nasljedno pravo, po kojem je i vrlo daleka rodbina preča od supruga i supruge, čini se našim ženam dakako vrlo krivo — al toj krivici može se doskočiti prije spomenutom diobom imetka još za života, ženitbenim ugovorom, oporukom.

Nu žensko pitanje nesmatra se samo pitanjem pravnim, već i pitanjem gospodarskim, gdje se o tom radi, kako bi si žene same mogle poštenim načinom kruh služiti i od nevolje braniti; zatim pitanjem pedagogičkim, gdje se prije svega o tom nastoji, da se žene prama svomu zvanju supruga i matera što više naobraze; napokon pitanjem socijalnim — a to se zove emancipacijom. Spomenuti već englezki pisac, Stuart Mill, ustanovio je ovo načelo u svojoj nedavno razglašenoj knjigi: „Žena je osobnost, kojoj je svrha životu ona sama“: zato on i zove svaki zakon nepravednim i barbarskim, koj ženi zabranjuje živjeti po osebnoj joj sposobnosti. Mill brani ne samo obiteljska već i državljanska prava žena, te veli: „Obće je mnienje, da nije pravedno, zabrani li se stanovitim osobam unapried, da se bave ovim ili onim poslom; al kao što se nemože ljudem zapoviediti, da za svega svoga života ostanu onim čim su se rodili, i to samo zato, što su se rodili kao crnci a ne kao bielci, kao gradjani a ne kao plemići: isto tako nemože se zahtievati, da ljudska bića, koje su se po nesreći rodila kao ženska a ne kao mužka djeca, budu za svega svoga života izključena iz svakoga višega mjesta, da budu zapriečena zanimati se ma kojim častnim poslom.“ Praktični Englez ište ovo zato, da se slobodnim razvojem svih ženskih sposobnosti umnoži svaka umna i privredna snaga, pa da se tim načinom poboljšaju odnošaji izmedju muževa i žena: u obće da se olakša ženitba. O sposobnosti žena, da privriede štogod za svoj život, moralo bi se i u nas tim više nastojati, što je ona i kod samih naših mužkaraca dosta slaba i tako jednostrana, da im je sva obitelj izvrgnuta najvećoj nevolji, čim im se zapriečí onaj jedini izvor zaslužbe, kojemu su slučajno priviknuli.

Ovakova sposobnost s mnogih je razloga koristna svakoj djevojci. Djevojka, vrstna sama po sebi živjeti, može napokon i bez muža ostati, ako je potrebno ili ako joj se hoće; uzgojena za koristno zanimanje može lahko na udaju čekati pa ma i neimala nikakova imetka; uda li se po volji i po želji svoga srca, biti će samostalnija duhom i neodvisnija, a po tom i jače štovana od svoga muža: velike potrebe svagdašnjega života i poveće obitelji neće joj smetati mira, niti podrovati muževu dobru volju; u presretnoj pako ženitbi, gdje je svega u izobilju, upravljat će lahko i povećim gospodarstvom. Za ovakovu sposobnost djevojaka hoće se, da budu što više naobražene; posvetile se one ma kojoj znanosti i umjetnosti, uspjeti u njoj neće. nebudu li se za nju podpuno pripravile; a tom pripravom mogu se poslužiti prama različitim zahtjevom svoga zvanja. Uzmimo na primjer, da se djevojka posveti umjetničkomu obrtu, kojemu se ponajviše puti hoće velike vještine u risanju, to ona mora svakako onoliko učiti i izučiti, koliko ma koja druga djevojka. Pa ako i ima nekojih školskih predmeta, bez kojih se ta vještina može postići, kao na primjer bez tudjih jezika, to risarska umjetnost, dotjerana do nekoga savršenstva, ipak i sama po sebi silno podpomaže obćenitu obrazovanost.

S ove strane shvaća se žensko pitanje ponajviše u Njemačkoj, gdje ga zovu „Brot- und Nothfrage“; a s te je strane ono i za nas dosta znamenito i prešno, te se brižljivim materam nemože dosta preporučiti, da zavode za uzgoj ženske mladeži nepropuštaju samoj skrbi muževa, koji si u nas u tom obziru još nisu obraza osvjetlali.

Nu koliko god se mora zagovarati težnja, kojom se na to ide, da žene budu sve to sposobnije obskrbljivati same sebe: to tim ipak još nije do kraja riešeno pitanje o ženskom zvanju.

Zvanje žena nesmije se stegnuti na same svagdašnje skrbi, to jest one se neimaju samo za to brinuti, kako će se prehraniti. Dan danas odmaknulo se je već daleko od starovječnih misli, da je za žene dosta, ako umiju šivati, plesti, presti, vrt obradjivati, kruh peći itd. Ovako shvaćajuć zvanje njihovo zanemarile bi se dvie glavne zadaće, koje im se dan danas ipak već sa svih strana namienjuju, da naime budu valjale supruge i dobre matere. Dakako da ima muževa, koji ili po svom zanimanju ili po ćudi svojoj netraže i nemogu tražiti od žene drugo van da bude dobra gospodarica. Nu ovakov je zahtjev nedostojan muža obrazovana i prosvjećena, koj se knjigom bavi, koga zanimaju budi kakove ideje, koj u obće ikoliko živi duhovnim životom. Kako mogu žene ograničene na sam prosti posao razumjeti uzvišene težnje svojih muževa; kako se mogu zanieti za onim, što njih zanima; kako mogu biti dielnice njihovih radosti i žalosti? Izmedju ovakovih

supruga neima nikakve duševne, nikakve plemenite zajednice i zadruge. U ovakovoj ženitbi neima mužu najsladje utjehe, kojom bi se kriepio proti napastim svieta; u ovakovoj ženitbi stradaju obje strane i zato se ona napokon mora razpasti. Osim toga su žene slabo obrazovane podpunoma nesposobne za uzgoj djece, premda se takova sposobnost smatra njihovom glavnom zadaćom; nesposobna za uzgoj mati grieši svaki dan sto puti proti svojim najsvetijim dužnostim, te je pravo čudo božje, ako joj djeca nepropadnu sasvim.

Prama pojmovom vladajućim u našoj domovini potrebno je prije svega govoriti o tom, da bi zvanje žena odviše stegnuto bilo, kad bi se ograničilo ma i na plemenite zadaće, kojim one zadovoljeti imadu kao supruge i kao matere. Dapaće već se i po ovom samo sobom kaže, da ima za njih dužnôsti i prama domovini. Šta one dobre učine svojoj djeci, to su učinile na diku i korist svemu narodu. Odtuda sliedi, da se nemogu i nesmiju tudjiti od ničega, što se domovine tiče i što je u prilog narodnomu napredku i narodnoj veličini.

Bila bi to smiešna predsuda, kad bi se mislilo, da je rodoljublje preimućtvo mužkaraca; dapače ako tu preimućtva može biti, to je ono na strani žena; njihova bo je ljubav stalnija, vjernija i čišća nego mužka; one ljube bez primisalja, bez sebičnosti, žarko i svom svojom dušom.

Gdje su u narodu mužkarci oduševljeni rodoljubljem, tu žene ni malo nezaostaju za njimi; a njihova se ljubav upravo onda očituje najjače, kad im je domovina pritisnuta najvećim pritiskom. Dokazom su nam za to svi narodi, koji su se ikada borili za svoju slobodu. U Španjolskoj nisu za Napoleonovih vremena Francezi imali većih neprijatelja, nego što su bile vatrene Španjolke; pomagale su one svoje muževe u očajanoj borbi svakim požrtvovanjem i naporom strastnoga srca. Kakove su u tom obziru Talijanke bile još u nedavno doba, poznato nam je kao da se u nas sbivalo; za čestitu Talijanku nije bilo veće sramote nego ljubiti muža, koga je morala smatrati neprijateljem svoje domovine. A neima opet ništa turobnijega nego slušati Poljakinju, kad pripovieda o patnjah svoje otačbine: žalobivim glasom počima govoriti o strahoti rata, kojemu je svjedokom bila; ističe preteżnost neprijatelja a hvali nečuvenu hrabrost svojih zemljaka; nabraja sva mjesta, koja su takovom prilikom u njezinoj okolici poharana; spominje starce i djecu, koja su žrtvom pala okrutnomu pobjeditelju a onda sve većom žestinom udara u samu tugu i žalost, dok se napokon neutješi, da će dobri bog ipak jednom preokrenuti sudbinu njezina naroda i da će joj razkomadanu i ucviljenu domovinu uzkrisiti sjajnu i slobodnu.

U svojoj domovini mi takovih vremena da kako nepamtimo, al to znamo mnogi iz vlastitoga izkustva, da su u onom dielu našega naroda, koj je nekada težko podnosio nezakonite izgrede feudalnoga pritiska, žene vazda vierno prijanjale uz svoje muževe, podupiruć i pomažuć ih svakim mogućim načinom, kad god bi se oni nepravednoj samovolji otimali. Ovo navodimo za dokaz, da i u našem narodu ima ženskoga požrtvovanja, gdje solidarnost izmedju njih i muževa nije poremećena. U onom dielu naroda, o kojem ovdje govorimo, tiče se ta solidarnost samoga života i njegovih najprečih potreba; nu prama razliki striša i obrazovanja prijanjat je ženam uz muževe u svem, što plemenitim i kriepostnim smatrati moraju, dakle u svih poslovih, koji se javne koristi tiču.

Tko bi uztvrdio, da to nadmašuje žensku skromnost, zaniekao bi veliki dio historije, podignuo bi se proti najuzvišenijim ideam čovječanstva, kao da hoće podsjeći krila svakomu uzletu i napredku, a širom vrata otvoriti potištenosti i sebičnosti. Uzmemo li, u kratko govoreć, da je umjetnost ideja o životu: to bi uz rečenu sebičnost moralo nestati i pojma ob umjetnosti, jer što mi ištemo da se, rekli bismo, po malo očituje u današnjem životu žena, to se u umjetnostih prikazuje divnimi uzori. Knjižtvo staroga i novoga vieka obiluje pjesničkimi umotvorinami, gdje žena, dokučujuć podpuno zamašaj velikih dogodjaja, neustrašivom smjelošću prezire strahote smrti, te joj plemenitu dušu u svoj svojoj ljepoti obuzima ideja, da se žrtvuje za narod i za domovinu; ovakova žena nemari ni uz najočevidnije pogibelji u boj posrnuti; a kad je domovina propala, nestraši se ni malo umrieti, držeć smrt blagim spasiteljem od groznih muka i boli.

Bez uzor-žena nebi u obće bilo ni polak umjetnosti, kojim se sada radujemo; bez njih nebi naposeb bilo onih divota slikarskih, koje bi i onda zasvjedočavale božansko nam porieklo, kad bi osim njih nestalo jednim mahom i nas i svega, što je ikad na svietu ljudskoga bilo.

Žene medjutim nisu samo predmetom umjetnosti, one su i same umjetnice. Al kao što im se s neke strane prigovara, da se u znanostih još nigdje nisu odlikovale, tako se i to veli o njih, da su ponajviše samo reproduktivne umjetnice, a riedko kada produktivne, to jest, da ima na primjer glasovitih pjevačica i predstavljačica, al da neima slavnih kompozitorica i dramaturgica. Nemože se tajiti, da je tu nešto i istine, i zato nećemo da bez potrebe ističemo znamenovanje žena za znanosti, premda su ju već iztaknuli odlični učenjaci; nećemo se zatim poslužiti ni primjerom onih žena, koje su o sebi mogle reći: „17 postotaka iz sferičke trigonometrije probavila sam sretno bez indigestije; samo još toliko, pa sam i s tim gotova. Šteta je doista, što profesori s tim predmetom toliku buku prave. Čini se, da se povadjaju za egipatskimi svećenici, samo da zaplaše sviet, kako bi oni mudriji ostali.“ A

onda opet: „Sada čitam bibliju u latinskom prevodu; ovako ju pozornije čitam.“ Na prigovore o neznanstvenosti ženskoj dosta je navesti odgovor samih žena, koje vele: „Velike li dike za mužkarce, što se hvale svojom učenošću, a nas ponizuju; odkad svieta ima, oni su se sami znanostim posvećivali i posvećivati smjeli, mi jedva kada; oni se bave nauci od djetinstva pa sve do starosti, mi jedva koju godinu.“ Ovo isto valja s neke strane i za umjetnosti, a tomu se po istini mora dodati još i to, da je ženska reproduktivnost prama svojkolikoj naravi žena, iz čega medjutim podnipošto nesliedi, ili bar nije sasvim nedvojbeno, da je takova umjetnost manje ciene i vriednosti od produktivne. Osim toga mogu se žene ovdje za svoje opravdanje pozvati na pojedine sjajne primjere. Mužkarci jamačno mnogo drže do svoje štilističke vještine, koja je vriedna koliko ma koja umjetnost, a ono je ipak u naroda, koj se odlikuje množinom glasovitih štilista po svjedočanstvu mužkaračkom žena najveći štilista današnjega vremena.

Pored velike hvale, kojom častimo ženske sposobnosti, nadat nam se je pitanju: Čim dakle da se zanimaju žene, i koje je naposeb njihovo zvanje? Nešto smo na ovo pitanje već odgovorili, a drugo nam je samo u obće izreći i negativno označiti. U Parizu je nedavno madame Françoise de Lacoste izdala knjigu pod naslovom: Renovation de la femme, u kojoj veli: „Zvanje je žena jasno; usried ateizma s jedne strane a vjerozakonskoga mračnjačtva s druge strane, izmedju despotizma i goropadne demokracije složimo se u jednom zajedničkom cilju. Neka se muževi bore i tuku u različitih strankah, žene mogu zato složne biti, nastojeć o tom, da nadvladaju načela bratinstva, slobode i solidarnosti.“ — Premda su ovo obćenite izreke, to im se potanji smisao može ipak dosta lahko pogoditi, te je u istoj toj knjigi pobliže označen. Kako se od države u današnje doba nije nadati, da bi mogla doskočiti nevoljam, koje tište neki dio ženskoga spola: to je jedna od glavnih zadaća samih žena, da se zato pobrinu. Ovakov bi se cilj prekrasno mogao spojiti s naravnijim zvanjem žena, da nastoje ob uzgoju ne samo svoje već po mogućnosti i tudje djece osobito ženske, a to se opet može postići neposrednim obučavanjem i uzgajanjem, zatim pako podporom zavôda, kojim je to zadaća, i sklapanjem zadruga, koje bi na to smjerale.

Može se i dalnje pitanje zametnuti: Na što bi imao smjerati uzgoj djevojaka, koj se označuje zadaćom žena, i koji su napose poslovi za ženski spol najpriličniji? I na ovo smo pitanje ponešto već odgovorili, pa odgovaramo i nadalje, da se djevojke imadu uzgajati obćenitim smjerom svega kolikoga čovječanstva, obziruć se dakako na njihovu posebnu narav, uz koju im nije, kao što na novo velimo, manja duhovna snaga nego li je mužkaračka. Iz ovoga sliedi, da se djevojke mogu pripravljati za svaki i najmanji i najveći posao, koj je prama toj njihovoj naravi. Ima dakako mnogih poslova, kojimi se žene nikada zanimati neće, i to stranom radi svoga tjelesnoga organizma, stranom radi svoje nježne ćudi, a stranom i radi naravi nekih javnih poslova.

Izmedju ostalih — ima osobito jedno polje javne radinosti, koje je ženam obično zagradjeno, a to je politika; ako se one kadšto i prevuku kojom škuljom preko te zagrade: velikoga kvara neće učiniti. Zagovornici posvemašnje emancipacije ženskoga spola ištu, da žene uživaju poput mužkaraca sva državljanska prava bez ikakve iznimke: da su sposobne obnašati sve državne službe, da izvršuju izborno pravo kod biranja i javnih častnika i narodnih zastupnika itd. Kako će se to pitanje negdje u dalekoj budućnosti riešiti: težko je za sada odsjeći. Nu to se može odlučno reći, da je u današnje doba prava sreća, što se žene nepačaju aktivno u politiku, jer je ona ponajviše ljuta, strastna a često i nepoštena borba, gdje se medjusobno pobijaju ili različita i jasna i tamna i prava i kriva mnienja o državnih uredbah, ili se s jedne strane nastoji, ponajviše dakako pod kojekakvom izlikom, ob osobnoj koristi, a s druge se strane odupire takovim sebičnim namjeram, što medjutim neprieči da ti odpornici u sgodnom času nepodju stazom svojih protivnika. Za takovu su borbu žene po svom organizmu, po nježnoj si ćudi, po blagosti i milinju srdca sasvim nesposobne. Nu zato im nije zabranjeno, dapače sveta im je dužnost, ljubiti domovinu, što ikad mogu, i prijanjati uz pravdu, gdje god je tomu prilika.

U svakoga je naroda nekih prava, koja svatko poznati mora i koja je svatko cieniti i braniti dužan; zato ima u svakoga naroda i nekih dužnosti prama domovini, koje se od pradavnih vremena štuju kao sveti zavjeti; u svakoj je političkoj nauci napokon nekih pojmova o kreposti i poštenju, koji su jasni svakomu čovjeku zdrava razuma. Ovakova prava poznavaju i žene, ovakove dužnosti imadu i one, a one shvaćaju i pojmove o poštenju. Zato se od njih punim pravom zahtievati može, da si prama tomu uzgajaju djecu i udešuju ženitbeni život: niti smiju one od svoga muža što iskati, po čem bi morao izdati prava svoga naroda, iznevjeriti se svojim dužnostim i pometnuti poštenje; niti smiju dopustiti, da im se laska na ovakov način stečenim blagom. Svako žensko srdce neka bude osjetno poput trepetljike, koja uzdrhće čim najmanji vjetrić duhne; nujnim žamorom toga glasa neka bûde one sviest svoga poroda i svoje obitelji, kad god domovini pogibelj zaprieti, a istim tim glasom neka i zastrašuju zlobne napastnike.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

IX.

Kako postaju repatice kako jih nestaje?

Uslied prediducega biva jasno, da su sva dosadanja čudesa o repaticah sami nuždni i pravilni pojavi. Astronomičkoj znanosti ovaj su čas pune ruke posla, da one nazore, štono jih je Schiaparelli razvio, putem motrenja i računa utvrdi. Za kratko vrieme došlo se je u tom poslu dotle, da se oda svih strana u obilnoj mjeri iznašaju podatci, koji gori razvijene nazore na toliko potvrdjuju, da ni najmanje neoklievamo, ako i dalje u tom poslu podjemo. Na ovaj nas korak ohrabruje glavni taj povod, koji je najboljim jamstvom, da se nevaramo, što naime obret, tumačeći izprvice samo jedan zagonetljivi pojav, vazda (ako imade biti valjal) izhodištem biva tumačenju cieloj povorci novih obreta, koji zastarjele i prividno u nikakvu savezu stojeće zagonetke jednu za drugom riešavaju, te istinu za istinom odkrivaju.

U tom smislu nemožemo na ino, nego da već sada sliedeće izreknemo!

Repatice tako zvane „užje hrpe" t. j. one repatice, kojim oblaz oko sunca 3—7 godina traje, kojim staze unutar staza Jupitrovih leže a osim toga skoro istu naklonost imadu, koju i staze ostalih obhodnica, repatice, koje kano i ostale obhodnice od desna na lievu t. j. od zapada prema iztoku oko sunca oblaze i tako nesigurnu sudbinu, da nereknemo, sudbinu nestanka i podpunoga razsapa imadu — sve te repatice nisu ništa drugo, nego urivačice, došavše kano kosmički oblaci iz dalekih nebeskih prostora u naš sunčani sustav. Tvorine ove bile su budi u cielu budi u oddvojenih dielovih uplivom obhodnica prisiljene, da u novih stazah oko sunca oblaze, te su jim uslied toga staze medju sobom tako nalike, da se kano srodnici t. j. na jednu te istu hrpu spadajuće smatrati moraju. — Što se onoga urinuća tiče, to si imademo o tom toliko zapamtiti, da se to u raznih vjekovih dogodilo; a što se obhodnica tiče, koje su jim staze opredieljivale, to si takodjer zapamtimo, da su te takodjer razlike bile. Ali u svakom slučaju bivstvovanje jim je kratko. Rahla jim tvar biva od dana na dan redja, razpršenija i to jedno radi upliva, koju privlačnost sunca na njih izvodi, a drugo radi upliva obhodnica, kojimi su jim staze opredieljene bile. Svim tim repaticam predstoji jedna i to ta sudbina, da se malo po malo raztvore u eliptičke prstene, od kojih medjutim već sada velika množina oko sunca obtiče, ali ujedno, od kojih pojedine čestice kano zviezde-padalice našima se začudjenima očima prikazuju, ako su dakako tî prsteni tako položeni, da kroz njih naša zemlja prigodom godišnjega svojega putovanja proći može.

Istovjetnost zviezda-padalica sa repaticami, kakono je to Schiaparelli netom nazreo, te koja se je istovjetnost do sada dovoljno potvrdila, mi ćemo odmah jasnimi dokazi dokazati. No prije nego to učinimo, pokušat nam je, dosadanje zagonetke o repaticah riešiti, da podpuni pregled čitava predmeta pred nami imademo. U tu svrhu najprije ćemo redom pregledati sve repatice užje hrpe.

Enkeova repatica prolazi kroz stazu obhodnice Merkurove. Pa kako je ona postala? — Sva je prilika, da je ta obhodnica negda, bivša blizu one točke, gdjeno se jošte sada staza njezina sa stazom napomenute repatice križa, da je dakle ta obhodnica na tom mjestu na takov kosmički oblak naišla, koji je do toga časa posve svojom stazom oko sunca oblazio. Obhodnica, premda mnogo manje tvari od sunca, mogla je tude jedan dio veoma rahle tvari kosmičkomu oblaku odtrgnuti i poslati ga u sviet kano repaticu posve nove staze. Doba, kada se to odtrgnuće — u obće čudo — dogodilo, neće po mozgajuću astronomiju biti težko opredieliti, čim se za zakone o promieni toga križišta obijuh staza ili za tako zvano „pomicanje uzla" pobližje doznalo bude. Doba to bilo bi dakle postanak ili rodjen-dan Enkeovoj repatici. Premda za to doba radi naravi same stvari znati nemožemo, slutiti se ipak dade, da je ta repatica bliža smrti nego li porodu svojemu. Od dana naime njezina uočenja t. j. od g. 1818 do dana današnjega biva ona sve to tamnija i nevidljivija. Ta čuli smo, da je Enke već tada bio govorio „repatice će malo po malo nestati". Raztvorba i pretvorba njezina u meteorni prsten već je započela. Ako je tomu tako, to će obhodnica Merkurova iza svakih 88 dana, čim na odsudnu onu točku prvotnoga susreta sa repaticom dodje, imati sreću, čitavo sito zviezda-padalica od nje dobiti, te uslied toga uhvatiti množinu sitnih meteora, dakle se, možda poslje mnogih i mnogih viekova, ciela repatica sa obhodnicom ujedno nespoji.

Repatica, koja bi preko staze obhodnice Venusove (danice) prelazila, nije, koliko do sada o tom znademo, poznata; ali ima ipak množina takvih repatica, kojim se ravno za staze jošte točno neznade, te se možemo nadati, da će se ipak za takvo Venusovo gojenče doznati, čim se bez sve sumnje dokaže, da su obhodnice sbilja uzrok repaticam, kratka oblaza idućim preko njihovih staza. Dotle pako moramo tu repaticu na stranu metnuti.

Zato imademo veoma mnogo o materinstvu naše zemlje govoriti i to toliko, da smo za taj razgovor posebni članak namienili. Ali ipak prigodom ovoga obćenitoga pregleda napomenutih obhodnica navesti imademo, da je Bjelaova repatica, pokojne uspomene, po svoj prilici čedo naše zemlje bila. To se pako ima ovako:

repatica ta postala je jednom uplivom naše zemlje na cieli ili oddieljeni dio kosmičkoga oblaka, te je po njoj novu stazu naznačenu dobila. Od to doba prelazila je ona vazda nakon $6\frac{1}{2}$ godina ili pravije nakon 2414 dana stazu naše zemlje, te bi imala bila, kako smo to već napomenuli (čl. V.) dne 26. prosinca 1933 g. iznovice na istom mjestu stazu naše zemlje preći, da se na veliko čudo motritelja g. 1846 ona na dvie repatice razdvojila, te g. 1866 iz broja ostalih vidljivih nebeskih tjelesa nestala nije

Pa što se je Bjela-ovoj repatici dogodilo?

Zagonetka ova, kako ćemo nižje vidjeti, riešena je posve povoljnim načinom. Za ovaj čas budi nam dovoljno to znati, da je toj repatici naša zemlja povodom bila, te da je sva prilika, da će si ona takodjer njezine ostanke malo po malo u slici zviezda-repatica i sitnih meteora jošte prisvojiti.

I nam susjedna obhodnica Mars, akoprem neznatne tvari, može se ponositi, da imade koje svoje gojenče. De Vico-ova repatica, za koju su istom g. 1844 doznali, najmladje je morda dosada čedo u nebeskom prostoru. Barem pokazuju, kako to profesor Bruhus u Lipsiji naznačuje, dotični računi, da je ova repatica dne 1. travnja g. 1817 obhodnici Martovoj veoma blizu bila, te se može skoro za stalno uzeti, da je taj dan takodjer njezin dan rodjenja. Ali ti isti računi takodjer pokazuju, da će ova repatica na 18. listopada 1871 iznovice na istu odsudnu točku prispjeti. Uslied toga vidjeti ćemo za kratko vrieme, neće li se ovoj repatici toga puta i opet o glavi raditi. Za sada budi nam dovoljno znati, da se takodjer obhodnici Martovoj ona ista vještina pripisati može, kojoj smo se kod obhodnice Jupitrove divili. Pojav dakle, štono ga nam je repatica od g. 1770 pokazala, nestoji više osamljen u sunčanom sustavu.

Da se pako obhodnica Jupitrova ponositi može, što je ona po svoj prilici više repatica izvodila, to se već zaključiti dade iz njezine dosta znatne tvari. Mi smo već spomenuli, da Brorseo-ova i Fay-eva repatica njezinu stazu prelaze. Uslied toga možemo tako rekuć pravom izvoditi, da je ta ista obhodnica napomenute repatice izvodila, kako smo to jurve o repatici od god. 1770 naveli. — Ali mi smo takodjer bili napomenuli, da i de Vico-ova repatica obhodnici Jupitrovoj veoma na blizu dolazi. To bijaše n. p. koncem svibnja 1814 i sbiti će se takodjer g. 1880 t. j. u obće nakon svakih 66 godina. S ovom repaticom igraju se dakle obedvie obhodnice, Marsova naime i Jupitrova, a da li će ona tu igru dulje vremena podnositi moći, jedva se može vjerovati.

Iz ovoga razmatranja vidimo, da od šest repatica, spadajućih k užjoj hrpi, jedna i to Enke-ova sve tamnija biva, druga i to Bjela-ova jur se pred 20 godina razdvojila, te od to doba posve izgubila. Obje repatice prigodom obticanja presiecaju staze dvijuh obhodnica i to stazu Merkurovu i naše zemlje. Po više toga pridolazi k tomu još to, da se našla točka, gdje se napomenute repatice medjusobno na svojem putu sastati mogu. Dapače znade se, da izmedju ostalih 4 repatica užje hrpe 3 prieko Jupitrove staze, od ovih pako jedna osim toga i prieko Marsove staze, prelaze. Samo o šestoj repatici užje hrpe — D' Arrest-ovoj — neznademo jošte pouzdano kazati, preko koje obhodnične staze ona prelazi; no ipak možemo kazati, da, što se sa 5 njezinih sudrugova sbija, po svoj prilici i o njoj predpostaviti se može, uslied čega da je jednom jur izrečeno mnienje ovime opravdano t. j. da repatice užje hrpe obhodnicam zahvaliti imadu, što su iz kosmičkih oblaka postale, ali ujedno da jim iste obhodnice raztvorom i konačnim izčeznućem pouzdano groze.

Za nadopunak ovomu pregledu napomenutih pojava možemo jošte sliedeće dodati:

Pravi sjedioci u sunčanom sustavu — sgustle se tvari sunca i ovamo spadajućih obhodnica — nedopuštaju pustoj, nesgustloj se tvari kosmičkih oblaka, došlih iz dalekih nebeskih prostora, da se kano stalni naseljenici medju njimi nastane i simo tamo jih u njihovu mirnom i pravilnom putovanju bûne. Ova ista privlačnost, koja je prave sjedioce sunčanoga sustava izvela, djeluje na urinute tvari, razpršno, razdorno i raztvorno, pretvarajuć jih u sićušne. bezazlene skitalice, koje u slici zamašnih prstena oko sunca oblaze, gdje jih sgodnom prilikom obhodnice u slici zviezda-padalica i meteora hvataju i sebi prisvajaju.

Možebiti da se ti nazori mnogomu čudnovati vide! Mi ćemo radi toga preći na izvedene čine, da ovim nazorom čvrst znanstven temelj udarimo.

SITNICE.

— Jugoslavenska akademija imati će 28. o. m. u 10 sati prije podne svečanu sjednicu, u kojoj će predsjednik govoriti svečanu besjedu, a tajnik čitati glavno izvješće o radnji i stanju akademije za god. 1868/9, najposlje će g. V. Jagić čitati raspravu „O trubadurih i najstarijih hrvatskih trubadurih“. — Dne 20. o .m. čitana je u filogičko-historičkom razredu razprava g. Ivana Berčića, o nekih staroslavenskih i hrvatskih knjigah, što glagolicom pisanih što tiskanih, kojim se iznovice u trag ušlo.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 41. U Zagrebu dne 30. listopada 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Sina vragu zapisao.

Spjevao Ivan Dežman.

„Usahle mi obe ruke,
Kad se god već posla prime,
Sred krvave moje muke,
Glad utolit nemam čime!

Još da hranim bolnu ženu,
Što djetetu mi se nada!
Pomoć hoću zvat paklenu,
Kad ne čuje bog mi jada."

Jerko gladan, Jerko žedan
Skrsti ruke, srdce stisne,
U strahote smrtne biedan
Sjetnu miso on otisne.

Tražeć miso mu milosti
Ćak do crna pakla ode,
I tek ondje nadje — kosti,
Vatru živu mjesto vode.

Jerko plane i na stienu
Jur cakleće upre oči. —
„Tko si? Vidim samo sjenu,
Al s nje srdce mi se koči.

Šta? Ti pomoć? Bliže brate!
Samo brzo pakleniče;
De zapiši, imam za te
Diete, što mi još ne viče.

Liep to novac: sjajan, žuti . . .
Ti mi daješ punu vreću?
Sviet će svisnut, kad će čuti,
Jerko steko liepu sreću.

Piši zato još i mene . . .
Sad se čedo našlo, kažeš?
Idem, idem . . . Ja se žene
Bojim? Lažeš vraže, lažeš!"

Ode Jerko mahnit ženi.
„Jerko, otče reći mi je;
Našo se je sin žudjeni,
Na svietu mi ljepšeg nije."

Ne čù Jerko, već će reći:
„Amo vraže! Šta se bojiš?
Šta se kriješ iza peći?
Nosi, al pre da izbrojiš."

Ženu leden znoj probije.
„Jerko sladki šta to veliš?"
„Ženo! sin taj moj već nije,
Vrag je kupac, znat li želiš?"

Stisnuv diete žena na to:
„Jerko! Diete, diete naše!"
„Ženo! Zlato gledaj, zlato;
Dost već glada u nas bjaše."

„Bože! On je s uma sišo!
Jerko, Jerko dodji k sebi."
„Sina ženo! Da otišo
Još i vrag mi s novcem nebi."

I on skoči da odkine
S njedar' diete. Majka brani,
Al nož oštar tada sine,
Čedo, majku smrtno rani.

„Gdje si vraže? Ti pobježe!
Gdje je čedo, žena mila? —"
Njina krv mu gle izleže
Dva goluba zlatokrila.

I odlete golubice,
Za njima će bjegom ići,
Odmičući guču ptice,
Hoće li ih bože stići!

Pomagjaren Slovak.

Crta iz Ugarske. Iz českoga od J. Noska preveo Al. Tomić.

(Dalje.)

Prije nego što se zače treće utrkivanje, sadje tudjinac s konja i ureza si u plotu kraj groblja vrbov prut, sguli s njega lišće, metnu si savijeni bič oko vrata i sjede opet u sedlo.

Dosad još nijedan put neudari konja svoga. Začuv plemenito živinče fićuk tanana pruta, stade se propinjati; postavi se na obje zadnje noge i poskakivajuć poče biesno grizti uzde. Stadoše se bojati za mladića, ne da bi možda s konja spao, jer o tom nebijaše ni govora, nego što bi tim zakasniti mogao; već je zagrmio i drugi mužar i ostali popustili svoje uzde, spremni posve k utrkivanju, a njegov konj propinjaše se još sveudilj ili kopaše po piesku. Čim izpališe treći hitac, maznu stranac prutom konja i pusti posve uzde.

Leti poput vjetra, mahnito i biesno, šibom taknut konjić leti kao razdražen, poplašen pastuh, koji s jezdcem svojim goni u bezkonačne kraje. Nitko, ali baš nitko mu se nepribliži, ni sam ga Martin nedostiže, nego zaostade nasred polja za mnogo hvati otraga. Divio se sviet odvažnu jezdcu i njegovu biesnu konju; najednoć pade strancu vienac s glave i bje pogažen kopitami za njim trčećih konja. On sam neopazi toga prije, nego što je dospio k cilju, gdje je ponajprije morao krotiti si konja. Cilju se je dovio, ali je krunu izgubio.

„Ovako nemože biti kraljem!“ vikahu njekoji. „Zašto je izgubio krunu?“

„Tko će dakle biti? Krunu nevidje nitko, osta pogažena u prahu.“

„Štogod se naredi pripravan sam izvršiti,“ reče strani junak.

„Počekaj momče,“ hripnu Martin, treseć se od gnjeva, „ima se odlučiti, tko je od nas dvojice hrabriji. Ovdje u polju nadvladao si me, dopušćam; imaš boljega konja, pa to će i svaka budala izvesti, ima li pod sobom brzo zviere; posadite nanj nejako diete, pa će me i ono prestići. Ali daj pokaži, da li ćeš se i ondje održati, gdje čovjek mora sam nješto učiniti. Gle ovdje je mnogo svieta sakupljeno, a za toliko ljudstvo nije više pripravljeno nego dva govedčeta. To će biti malo. Daj, ako si junak, da pribavimo treće govedče. Netreba nam daleko ići; ovdje u močvari sred rogože ima zatjeran bik, koji je tu već dvie nedjelje na užas cieloj okolici: napada ljude, razganja stada, gazi usjeve, prevaljuje kola putnikom, zatjeriva poplašene poslenike s polja u grad. Svi biroši i govedari složiše se, da ga ulove, ali uzalud; podjimo nas dva, pa tko biesna bika amo dotjera, taj neka bude duhovskim kraljem.“

„Pristajem“ reče strani mladić nedomišljajuć se nimalo i pruži ruku svomu takmacu.

Čuvši tu nakanu stade se svjetina uklanjati obima takmacima kao mahnitim, jer su nakanili divjega bika dotjerati medju ljude.

„Netreba se ničesa bojati; čim ga amo dotjeramo, biti će krotak kao janje, ili ćemo oba ondje poginuti.“

Kao brzojavom raznese se viest o toj smjeloj nakani. Bojazljiva čest ljudstva gledaše se sakriti za obkope i nasipe od vrtova, odvažniji momci posjedaše na konje i podjoše za njimi, da vide, što će biti; i gospoda dadoše si privesti konje, samo fõišpan sjede u kočiju. Valjda si je mislio, da će divji bik imati osobit respekt pred njim.

Jedva pol sata od grada začima se ogromna močvara, prostiruća se do Ladanja a gore do Tisafüreda; tu bi dosta mjesta imao ne samo divji bik, nego i sam hypopotamus.

S jedne strane leži silno polje, s druge naznačuje tamno-modra rogoža, dokle se razlieva voda, i samo uzak nasip dieli livade i polja od močvare.

Od pastira po livadah razsutih moglo se lahko saznati, gdje se taj čas zadržaje zloglasni bik.

Upravo tada bio je u guštari vrbova otoka; tamo ga vidješe bježati, ondje je cielu noć rikao, a samo danju šutio.

Prije svega valja znati, kakvo je to živinče: zatjeran bik.

Pridju li dva bika k stadu, il priraste li k prvašnjemu još i drugi: ciele su zime mirni, najviše ako se jedan na drugoga zatrče, sastanu li se slučajno, a i tad se namah razbjegnu, čim se govedar batinom medju nje baci. Ali kad pridje proljeće i sočnije trave uzmnože srčanost preživajućim govedam; kad počme krv vrieti: tada čim se spaze, stanu oba glave u vis dizati, izdaleka rikati a govedari moraju im svaki sukob zapriečiti. Usnu li pako pastiri pod svojimi kožusi, a oba se takmaca za vedra ljetna dana sastanu: tad začme odlučan boj, koji se svršava padom ili biegom jednoga od njih. Uzalud se tad trse pastiri raztjerati borce. Biesno živinče nevidi i nečuti ničesa, napne sve svoje sile, da protivnika svoga obori. Često traje takov boj mnogo ura na malom prostoru, na kojem razbacaju i razgrebu zemlju, kao da ju je tko poorao. Koga sile malaksati stanu, pa uvidi, da mu je takmac silniji, pusti se u mahnit bieg, bludi po pusti, bjega krvavim jezikom, krvju zaljevenima očima po polju, i napokon vrati se k mjestu poraza svoga; ali k čredi nedolazi više i jao svakomu stvoru, s kojim se sukobi. Već iz daleka stane ga proganjati; ima slučajeva, da je takov bik putnika, koji je uskočio na deblo, ciele dane stražio, dok ga nebi

slučajno pastiri našli; što više u najnovije doba napao je takov podivljali bik na solnočkoj željeznici cio vlak, koji ga je sasma smrvio, kad je naperenima rogovima proti lokomotivi gonio.

Po kazivanju pastira nebijaše težko doći mu do ležaja; mogahu se vidjeti medju visokom rogožom dvie staze, koje je utapao. Oba jezdca kasahu svaki po drugoj stazi, da bika napadnu. Ostali znalični jezdci postaviše se na nasip, s kojega se pružao širok vidik.

Istom što je Martin unišao jedno sto koračaja u rogožu, začuje rikanje bikovo. Premišljavaše časak, bi li u pomoć zovnuo mladića na protivnoj strani idućega; ali ponos nadvlada u njem i on odluči sam samcat nadjačati bika. Lativ se hitajućega biča, na koga kraju bijaše kvačica od žice, omota ga oko ramena i odputi se odvažno k mjestu, odkale je rika dolazila.

Tu ležaše silno u močvari do koljêna ugrezlo živinče usried rogože, koju je svud naokolo utapalo, možda s bjesnoće, a možda i s obzirnosti.

Čim je začuo bik približavajući se šušanj, podiže glavu, jedan rog u prvašnjoj borbi ganut, stršio mu napried, a drugi u vis. Na crnu čelu bilo mu vidjeti puno čičaka, a na nosu ranu još nezacieljenu.

Opaziv jezdca podboči se na prednje noge i poče silno rikati.

Martin htjede bika izmamiti na pustu, gdje se je s njim laglje boriti mogao, nego li u nepoznatoj mu močvari, s toga zvižnu bičem u znak, da ga izaziva na boj.

Na taj glas skoči razjareno živinče i baci se na neprijateljskoga jezdca.

Ovaj obrati konja te bježeć iz močvare, uze vabit za sobom divjega bika.

Kad je bik izašao van i opazio na polju stojeće ljudstvo, okrenu se, kao da je slutio, što se s njim namjerava i leže na kraj močvare u travu.

Martin obrati se iznovice k njemu i prasnu bičem.

Bik rikaše, ali se nemicaše s mjesta, nego pognjuri još dublje nos u rogožu; sad mogaše Martin koliko mu drago dugo praskati bičem, nu bik se neodzivaše, nego mahaše samo repom po zraku.

Taj je odpor razljutio Martina; približiv se podivljalu biku udari ga bičem. Kvačasta na kraju žica zabode se u kožu i otrže mu komad mesa; ali bik se ipak neganu. Drugi udarac sgodi ga u vrat i otrže mu komad kože; bik rikaše samo, ali neustade, nego zaturi glavu tako duboko u rogožu, da nebijaše moguće hititi mu zanjčicu preko glave.

Biesan Martin udaraše bika svom silom, a i već se njekoliko konjanika amo odvažilo, da ga krikom poplaše; ali on se nemaknu.

Najednoć sgodi kvačica od biča bika u oko. Hitro kao munja skoči na noge, strese glavom, zatrče se biesno na jezdca i prije nego se je ovaj spasiti mogao, pograbi ga rogovima sa strane i baci ga nemilo skupa s konjem u piesak i tapaše nogama po njem.

Ostali razbježaše se na sve strane. Pogaženi konj nastojaše opet podići se. Uzalud; rog divje zvieri razpara mu bok. Vrli ždriebac neutrkivaše se nigda više; sruši se krvav i pokopa pod sobom jezdca, koji zapevši nogom o stremen, nemogaše se izpod njega izvući.

Razdraženo zviere stajaše na pustari strahovito rićuć, udaraše nogama po zemlji, a iz izbijena oka ljevaše mu se krvca niz crna prsa. Neproganjaše bježećih, ali obrativ se i spaziv konja i konjanika, poče k njim kao koza skakutati, rujuć rogovima zemlju.

Bože budi u pomoći ubogomu kralju!

Napokon podje Martinu za rukom osloboditi se konja. nu kad je bik protivnika svoga osovljena spazio, zatrče se na njega tako biesno i hitro, kao topom izbačeno zrno. Grozan uzklik razlježe se poljanom, mnogi gledaoci odvratiše lice, da negledju smrti Martinove.

U tom trenu, gdje je biesni bik samo još na skok udaljen bio od svoje žrtve, ustavi se naglo i obrati vrat nazad. Stegnuo ga konopac vješto bačene zanjčice, kraj njegov držaše u ruci strani mladić, koji se je upravo iz rogože pomolio. Začuvši bojnu riku, požuri se amo i dodje u sgodan čas. Samo trenutak kašnje i takmac njegov bio bi pao smrti u naručje.

Osjetiv presenećeni bik stežuću ga zanjčicu na vratu, obori se na svoga novoga neprijatelja; nu i ovaj se je već obratio i počeo bježati preko polja držeć konopac na ramenu.

To bijaše istom trka. Nespretno divje živinče morade se nadtjecati s najvještijim jezdcem; trčaše za njim glavom bez obzira, kao sliepo — ta samo da se bježeć nesruši.

Mladić tjeraše upravo na poljanu k trkalištu i skoči naglo s konjem svojim na stranu; bik protrča kraj njega i bjegaše odsada naprvo, a jezdac otraga za njim.

Sad se stranac lati biča i poče bika nemilo odzada udarati, našto ovaj još brže trčaše; dupot konjskih kopita, prasak biča, klicanje ljudstva zbuni ga posve, trčaše poput ljuta zmaja sve dalje i dalje, iz gubice i nosa ljevaše mu se krv, dok se napokon nedohvati polja. Noge mu klecahu, te nemogav se već dalje držati, baci se k nasipu, svali se na travnik i na smrt izmučen prestade živjeti.

Gromovitim „éljenom“ odzva se obćinstvo i sprovadjaše novoga duhovskoga kralja ulicami; ovaj bi se stavio pred kućom svakoga viećnika i sudca i izpio im u zdravlje čašu vina, kojim običajem imalo se pokazati, da duhovski kralj mora biti nesamo najvrliji jezdac nego i najveći pijanac — vlastitost tim nuždnija, što mu je još, kad sve te zdravice dovrše, piti sa svimi gosti u gradu gospodina fõišpana.

Ovdje je vidjeti divju zabavu „vječnoga pehara“, koja se sastoji u sliedećem običaju: u du-

goj dvorani sjede plemići magjarski okolo okrugla stola; u cieloj dvorani nije niti jednoga pokućtva, koje bi se moglo razlupati, samo je vidjeti male okrugle stolice bez naslona, a te je lahko zgrabiti i baciti ih komu o glavu. Na to se daje od ruke do ruke okrugao pehar bez podloge, tako da se nemože staviti na stol; čim ga je hajduk napunio, izpije ga prvi i pruži dalje susjedu. Tako ide pehar neprestano na okolo, pa čim ga tko prinese k ustima, mora ostalo družtvo zapjevati pjesmu.

Posljedica je ove prekrasne zabave, da se sad ovaj, sad onaj iz družtva zanjiše i padne, a hajduci ga odnesu na hasuru kraj stiene; ondje leži do zore, dok se neizspava, a ostali piju dalje. Ta bez prigovora nježna zabava traje tako dugo, dok samo jedan gost pri stolu sjedi.

Po tom, kako je koje vrsti vino toga dana točeno, dade se već unapried reći, kakov će biti kraj zabavi, jer u svakom vinu počiva drugi duh.

Puni li se vječni pehar nesméljskim vinom, postane družtvo živahno i razgovorno; pripoviedaju se frivolne smješice, kojim se pritomni silno smiju. Oboreni spavaju i tiho hrču, a tko posljednji na noguh ostane, taj sve hajduke redom ljubi.

Slavi li se utrkivanje vilanjcem, tad cielo družtvo već pri desetom peharu samo što se nepokolje; svatko biesni, svatko hoće da ubije švabu i vidi u svakom susjedu švabu; tko leži na zemlji reva i uzdiše, a posljednji zaostali pijanac zapodjene svadnju s hajduci, a ti ga moraju svezana na postelju položiti.

Jednom prirediše takovu zabavu s inostranim vinom i tad si cielo družtvo ubilo u glavu, da se nalazi na ladji burom progonjenoj; da bi olakšali ladju, pobacaše kroz prozore stolove i stolice; oni koji ležahu na zemlji, tužahu se, da ih muči morska bolest, a posljednji pijanac htjede sve hajduke baciti u more.

Da uz kolajući pehar postignu i drugu svrhu, uzmu, osobito ako se je mnogo gosti sašlo, karte u ruke. Igrati će se na male novce, rekne se n. p. na desetice Za sat jedva već smaže stotinjarka i hiljadarka, a mnogim se dogodi, premda su odlučili neigrati se visoko i neopiti se, da se napokon ipak sruše pod stol s praznom kesom.

Čim dakle prisežnici privedoše duhovskoga kralja föišpanu, zapovjedi ovaj, da svi van izadju; hoće bo da na samu govori s mladićem.

Föišpan sjedjaše na divanu i držaše noge u hladnoj vodi, žvakajuć uz to njekoliko gorkih mandula. To bijahu priprave k današnjoj pijanki.

„Kako se zoveš, momče?" upita on kralja.

„Maly Miško, na službu, milostivi gospodine."

„No, Maly Miško, ti si valjan junak. Ti si mi s voljom. Ali tvoje ime nije mi s voljom; ti si dakle Slovak, poznajem ti to i po govoru; ali „Tóth nem ember". Od danas zvati ćeš se Kiš Mihály, jesi li razumio? — Sada ćeš dakle biti cielu godinu kraljem, nije li istina? Što ćeš činiti ciele godine?"

Mladić frkaše si brkove i gledaše u svod.

„Toga neznam ni sam; toliko ipak znam, da ću biti većim gospodinom, nego što sam dosad bio."

„Nu ako te na godinu svrgnu?"

„Pak ću se opet vratiti u Nadudvar i biti opet čikošem i Slovakom, kojim sam i dosad bio."

„Imaš li roditelja?"

„Nisam ih nikad poznao."

„No čekaj Miško. Što ćeš reći tomu, učinim li iz tebe još većega gospodina, nego što bi si i pomisliti mogao; uvedem li te u družtvo plemića i dadem li ti novaca, koliko ti treba, da kao gospodin, kao plemić Kiš, kao vlastelin iz Nadudvara s njimi piješ i kartaš se?"

„To je sve liepo; ali neznam kako bi se imao vladati, da me drže za gospodina."

„Čim budeš većim bećarom, tim prije držati ćete za gospodina — seljaka poznati ćeš po skromnosti."

„Netreba li više, to ću pogoditi."

„Svukuda ćeš me pratiti, te ćeš piti, kartati se, ludovati, s mužkimi se biti, a ženske zavadjati, budu li se dale. Kad mine godina i ti prestaneš biti kraljem, odložiti ćeš gospodsku haljinu i stupiti k meni u službu kao hajduk, baciti ćeš preko sebe crveni menten i posluživati gospodu, s kojom si cielu godinu pio i kartao se, a gospodje, s kojimi si o pokladah plesao, dizati ćeš u kočije. To će me veseliti, a možda i tebe. Kako li će se mlada gospoda ljutiti, a gospodje stiditi, kad saznadu, s kim su se cielu godinu družile!"

Mladić razmišljavaše časak, na to poklima glavom i reče:

„Pristajem."

Föišpan pogleda na sat.

„Sada je pol četiri, zapamti si to. Danas godinu dana u pol četiri prestaje tvoje gospodstvo; sve do toga časa gospodin si kao i ostali te ćeš svaki mjesec dobiti od mene sto forinti. Evo ti namah prve stotinjarke. Sada idi, moji će te hajduci preobući; kad budeš gotov sadji dole u blagovalište. Naprama služinčadi budi surov, jer inače opaziti će, da si seljak; gospodu imenovati ćeš krstnimi imeni: Miška, Bandi, Laci, Lenci, Trici. Mene zvati ćeš Janči."

Za pol sata postade Miško kavalirom.

(Konac sliedi.)

Zrinjski.

14.

Zrinjski potuko Turke kod Rinje.

Jeli majka rodila junaka,
Ili seka brata odnjihala,
I mužkijem opasala pasom,
I junačkim dovikala glasom,
Da otide tvrdomu Sigetu,
Da izbavi Stančića nam Marka,
Koga Turci ljuto pritisnuli,
I obsjeli vojskom nebrojenom?
Našo se je jedan strašan junak,
Mrka brka, a krvava oka,
Kud pogleda, okom razsiječe,
Kao munja iz mutna oblaka,
Po imenu Zrinović Nikola,
Slavni bane rodu hrvatskomu.
Skoči bane, kano biesan lave,
Pusti glase svojom banovinom:
Banovino, moja otačbino!
Hraniš li još u sebi junaka,
Kako si ih negda na hiljade,
Komu jesu od vajkada bili
Nož i puška i otac i majka,
Tvrdi kamen mehka uzglavnica,
Komu nije žao poginuti,
Ni junačkog lica izraniti
Za slobodu svoje domovine,
Potištene naše banovine. —
Nije bane, ogrejano sunce,
Hrvatska se jošte izrodila,
Evo tebi Novaković Ive,
Za njim hita Lovro Juraniću,
Stjepan Oršić, Gašo Alapiću,
I za njimi hiljadu viteza,
Sve čuvenih i glavnih junaka,
Svi su spremni za hrvatsku slavu
Svoju dičnu uložiti glavu.
Uze bane tvrdu vjeru vojsci:
Pobjediti, jali poginuti,
I odhiti slobodit Sigeta.
Da je komu stati, pa gledati,
Kak igraju konji pod junaci,
Bi rekao i bi se zakleo,
Da se vojska zemlje ne dodjeva,
Već su pod nju krila podmetnuta.
Najviše se Zeko pomamio,
Što ponese bana Zrinovića,
I dade se banu ugledati
S onkraj Rinje neku sušnu maglu,
Iz magle mu sijevaju svieće,
I on vojsci svojoj prosborio:
Evo braćo ljutog Ali-paše,
I za njime prokletog Budaka,
Treba nama Rinju pregaziti,
Treba Turke danas polomiti,
Nego braćo, hrvatske desnice,
Dajmo Rinju danas premostimo
Turskom vojskom i turskimi konji.

To su momci bana poslušali,
Te se bješe vojska opremila,
I radostno boju uzigrala.
Malo bilo, ništa ne stanulo,
Pa se dvije sile primaknule,
Ne dieli ih, nego voda hladna.
Tad će Zrinjski s vojskom odstupiti,
Misli Ali, žalostna mu majka,
Da se junak njega uplašio,
Te u Rinju vojsku natjerao,
I dade se za njim u potjeru.
Kada vidi bane Zrinoviću,
Da Turčina pola pregazilo,
On povrnu vojsku silnovitu,
I učini juriš sa tri strane,
Ali Turčin kud naprijed nema,
Ni natrag se nema kud vratiti,
Nit je u njeg srdca junačkoga,
Da suzbije hrvatske junake,
Već u hladnu vodu poskakuje.
Vraća vojsku Budače junače,
Vraća vojsku sabljom i govorom,
Povrati se srdce u Turčina,
Stade lomit hrvatske junake.
Lahko brate Hrvatu umirat,
Kad on gine za slobodu zlatnu,
I za milu svoju otačbinu,
I bje bojak ljuti, očajani,
Stade bane sokolit sokole:
Tko će braćo danas poginuti,
Tomu ime nigda umriet neće.
Oto čuo Budače junače,
I ovaku banu prihvatio:
A ti živi bane na vjekove!
I na bana pušku izpucao,
E je bana sreća prekrilila,
Te je zrno Zeku pogodilo,
I živo mu srdce izgorelo.
Kad to vide hrabri Hrvaćani,
Udariše na divljeg Osmana,
Kan da u svakog troja srdca biju,
I troje im desnice izrasle.
Stade Turčin on čas kolebati,
Stade bjegat, u Rinju srtati,
I Rinja se voda premostila
Turskom vojskom i turskimi konji.
Pregazio vodu Zrinoviću,
Za njim vojska vodu pregazila,
Sustigoše nesretna Turčina,
I do noge njega poraziše.
Tu pogibe cvijet turske vojske,
Osim onog preljutog Budaka,
Što uteče dušom na ustima.
Povrate se hrabri Hrvaćani,
Svaki nosi biljeg od Turčina,
Netko sablju, a netko barjaka,
Budakova pako sedlenika,
Jaše pred sve ona svietska dika.

Branimir.

Pripoviedka. Napisao Ivan Zahar.

X.

Mine nekoliko dana. Naš bolestnik već je izlazio van šetati po biskupovoj bašći, u Tuškanec, u Maksimir. Bio se sasvim oporavio. Jedan put je pače otišao na ladanje, da vidi svoju baštinu: svoja polja, vinograd i kuću, gdje se rodio i odhranio. Znanci, s kojimi se sastajao gdjegod na putu, il koje je posjetio, ili su oni posjetili njega, radostno bi ga pozdravljali. Na sve hvale il žalbe, koje bi čuti morao iz ustiju znanaca svojih, Branimir se samo smješio ugodnim posmjehom. Nije jako žalostno ni težko, što smo prepatili.

Jednoč ranim jutrom — upravo si kosu ravnao — pokuca netko na vratih, i na poziv Branimirev bane u sobu — Odranski. Bijaše vrlo smeten, skoro prestrašen. Poslje svega, što je učinio, nije se suztezao doći k onomu, proti komu je snovao spletke.

— Ah dragi Branimire! klikne jačim glasom. Ja sam tebe obmanuo, možeš li mi oprostiti?

— Ja te nerazumijem, u čudu progovori Branimir. Što si mi sakrivio? što da ti oprostim?

— Znam unapried, da mi oprostiti nećeš... Al nije sad o tom razgovora. Treba misliti na nešto drugo, jer sve je propalo!

— Što je propalo? Ponavljam ti, da te nerazumijem, da se čudim tvomu strahu, tvomu ponašanju.

— U malo rieči sve ću ti kazati. Tvoj prsten predao sam Melini s tim dometkom, da si mi ga predao umirući, i da si za tim umro.

— Ti si se našalio, i nije to velika nesreća . . .

— Neznaš ti, nedomišljaš se, prekrši mu rieč Odranski. Sada već nije pomoći. Ona je ozbiljno shvatila moju pripoviedku, plakala je mnogo, a najviše me boli, što sam ja uzrok i povod onim čistim suzam. Bijaše isprva grozna u svom miru, pa nije htjela sa mnom ni da govori, premda sam joj poslje istinu kazao, da si živ, da na nju misliš. Nije mi više vjerovala. Lažcu se samo jedan put vjeruje!

— Pa što? Zar je oboljela? Ja ću se namah spremiti na put, umiriti ću ju, utješiti. O prestati će nemir njezin, znam ja to, rekne Branimir zadovoljno.

— Kako ćeš da ju tješiš? . . . Slušaj me, pa onda učini što znaš. Došao je k Vlasteliću nekakov bogati Čeh Slavkov, koji se s putovanja po Ugarskoj i Srbiji vraćao preko Slavonije kući. Čovjek liep, u razgovoru ugodan, odmah isprva ljubio se Vlastelićki, te ona nekako se s njim nagodi. a Melina pristane na to, da bude njegovom ženom . . .

— Nesmotreni čovječe! Šta učini luda šala, klikne Branimir, i namrači mu se čelo, kao nebo gustimi oblaci . . . Kada je urečen rok ženitbe?

— Na danas, il sutra . . . neznam pravo. U onoj smetnji i zabuni nije mi ostalo u pameti. Što ćeš? gledao sam samo da čim prije k tebi dodjem, javiti ovu nepriličnu viest. Pa što kaniš učiniti sada?

— Što kanim? Najprije tebe ukoriti . . . ili ne, to mogu učiniti putem, jer ja ću ovaj čas u Vlastelićev dvorac, a ti moraš sa mnom.

Odranski se smete, no do brza opet steče svoj prijašnji mir.

— Oprosti, nemogu ovaj čas . . . imam silnih poslova u Zagrebu. U ostalom s kakvim licem došao bi ja onamo? Što bi se više tebi radovali, tim više mene bi prezirno gledali. A ipak moja namjera tako je čista, vjeruj mi, kao staklo.

— Idem dakle sam. Ako zakasnim — ti ćeš to sigurno doznati — onda nastoj, da me više nevidiš. Bilo bi nepriličuo i za me i za te.

— I ti ćeš ovaj čas?

— Ovaj čas.

— Moje želje nisi ispunio . . . Mene je tjeralo nešto . . . nešto je u meni živiti počolo, neznam ni sam što: i ja sam morao doći k tebi. Uvjeravam te još jednoč, moja je namjera čista . . . Došao sam, da mi oprostiš.

Branimir uzme surku, da ju obuče.

— Ti mi ništa neodgovaraš? ponovi Odranski. — Svejedno. S bogom.

— Možda se doskora vidimo! vikne za njim Branimir.

Spremiv nešto stvari, ode iz sobe. Za malo letila su kola laškom ulicom. Neobičnom brzinom ostajahu za njimi kuće. U tih kolih sjedio je Branimir. Ma kako naglo trčali konji, želja njegova i čeznuće naglije poletavaše preko brda i dolina, gdje je boravila njegova draga. Pred crkvom sv. Petra u laškoj ulici netko maše Branimiru rukom. Ovaj to opazi, zapoviedi kočijašu, da ustavi konje. Kad su konji stali, pristupi kolam onaj čovjek, koji je rukom mahao: bijaše Radovan.

— Upravo sam pošao k tebi, progovori Radovan. Tko bi bio mislio, da ćeš ti danas takvom brzinom voziti se ovuda!

— Žao mi je, da te nemogu dočekati kod kuće, odgovori Branimir.

— Važne stvari imam s tobom razgovarati, a poslje razgovora činiti priprave. Nemože se odvlaćiti, znaš i sam.

— Rado ću te slušati drugi put, al sada se moram oprostiti s tobom radi prešnoga posla.

Branimiru činio se taj razgovor predug, on je kao na žeravici sjedio.

— S bogom, rekne i pruži ruku na rastanak.

— Šta? ti nećeš ni da me slušaš? začudi se Radovan. Opetujem, da ti imam priobćiti važnih stvari.

— Za dva tri dana vidimo se opet. A šta bi ti sada koristio ja, ovako uzrujan, u dvojbi i strahu?

— Zašto nebi ti sada mogao ići s menom? upita Radovan. Ima nas više u družtvu, svi čekaju tebe, pa što će mi kazati, ako te nebude?

— Izvini me. Reci, da sam zapriečen.

Radovan namakne šešir bolje nad oči.

— Kazati ću, progovori žestoko, da si se promienio, da Branimira više nemamo, da se izgubio onaj čovjek od 29. srpnja. Kazati ću, da sam se u njem prevario prvi put, i da je ta varka tim veća, što je prva ... Tebe ni to nedira? Ajde dakle kud te volja.

Radovan odstupi od kola, a konji polete iznovice prijašnjim letom.

Ima časova, gdje izpred duševnoga vida izginu svi odnošaji naši, sve želje i nade, a jedno čustvo nas zanima, vlada u nutrnjosti našoj. U takovu času bijaše Branimir. Malo li je mario za rieči Radovana, za njegovo čudjenje i nemilost. Na jedno je samo mislio ... na to: da li će u pravo vrieme stići k Vlasteliću. Nije ga razblaživalo pjevanje ptica po obližnju drveću; nije motrio blagoslov božji po poljih, mimo kojih je prolazio; nije odzdravljao ljudem, koji su ga pozdravljali putem. Sam za sebe bijaše sviet, odieljen od ostaloga svieta. Samo kadkada bi znao zapitati kočijaša, jesu li konji umoreni. „Nisu“ odgovorio bi ovaj — a to ga je tješilo.

Branimir je vjerovao u pravu ljubav, jer se i sam nije igrao sa svojim čustvom kao diete loptom, koje kad izgubije jednu, dobije drugu. Njegova ljubav nebijaše bengalska vatra, koja sjajno i šumno zasvietli, i u čas je nestane, kao što je u čas planula. U njem je gorilo svjetlo vječne lampe, koje nešumi, no uviek gori i grije. On je poznao sebe, on je tako gledao i Melinu, i ... vjerovao u ljubav.

Brinuo se je za to: što li njezinim srcem vlada? Mora da se jako žalostila, i osvojilo ju zdvojenje. Mislio je Branimir, da su roditelji videć dobru partiju nagovorili ju, da uzme onoga gospodina Slavkova, a ona je privolila, jer je preko mjere nesrećna bila, jer su u njoj otupila sva čustva, a budna ostala jedina pokornost prama roditeljem. „Ma zašto se nije dala uputiti, kad joj je Odranski kazao kašnje, da sam živ?“ pitao se Branimir, i nije si znao pametna odgovora naći.

Drugi dan poslje podne dovezao se Branimir do kuće Vlastelićeve. Sadje s kola, da pješke prodje preko dvorišta. Sred dvorišta sretne gospodju Vlastelićku. Kad ga je zapazila, uzme lomiti rukama od velika čuda; jedva je svojim očima vjerovala. Napokon smješeći se pruži mu ruku.

— Zar mrtvi uskrsnuti mogu? uzme ona pitati. Nam je Odranski pripoviedao ...

— Znam, odgovori Branimir, pa onda naglo upita: Gdje je ...

No nedade mu govoriti Brigita, već nastavi svoje misli priobćivati:

— Tako nam je svim žao bilo. Bože, mislim si, tvoj dobar znanac, dobra duša, a mlad kao kapljica, pa tako rano da zaglavi. Svi smo se žalostili, a najviše Melina ... oh što je prepatilo to diete!

— Gospodična Melina jamačno je kod kuće?

— Ah, jutros je otišla u Česku. Udala se moja dobra kćerka. Našla je svoju sreću.

Sav probliedi Branimir.

— Udala se?! izlane tako tiho, da se jedva čulo.

— Jedva smo ju nagovorili ja i otac. Mi sve govori ovo, govori ono, a ona nemože nas ni slušati od plača. Al što da radiš? Djevojka dodje k sebi i uvidi: što je pravo pravo je.

— Pa tako brzo ...

— I sami smo dosta se žalostili. Mlada djevojka, od kuće nikud nikamo za cielu svoju mladost, a sada tako daleko poći mora ... No izvolite u sobu, Vlastelića vrlo će radovati, da vas vidi. Ondje ćemo razgovarati.

Branimir nereče ni rieči. Bijaše poražen. Za malo odkrene se od nje prema cesti.

— Idem, rekne oboriv oči, u kojih je nešto plivalo kao suze.

— Šta? Ni k nam u sobu neidete? ni Vlastelića pozdraviti nećete? upita Brigita. — Vam je žao, znam ja to ... Svemu je Odranski kriv. Lagao je, varao, govorio, da ste njega umolili umirući, da skrbi za djevojku.

— Ni rieči mu o tom nisam govorio, potiho rekne Branimir.

— Najposlje uzeo nam prietiti, i jedva smo se ga riešili. No ja ga ispričajem: mlad čovjek strastno se zaljubio u djevojku, a ljubav je svemu vrstna.

— On? Odranski se zaljubio?

— Dà, s tom ljubavi je i došao ovamo. Al nije mu bilo sudjeno, a vi znate, što nije sudjeno ...

— Nije ni meni sudjeno, promrmlja Branimir, a pogled mu neprestano bijaše k zemlji oboren.

— Izvolite li dakle? upita gospodja.

— Idem ... nije sudjeno.

— Vaša volja, rekne Brigita i pokloni se.

Branimir se njoj nakloni i obrne na odlazak.

— Smiem li u vaše ime pozdraviti gospodju Slavkovicu? vikne za njim Brigita.

No on je već nije slušao, nije ništa odgovorio, već je hrlio k svojim kolam, koja su ga vani čekala. „Zašto mi je samo žalost sudjena?“ promrmlja sjedajuć na kola. Kočijaš ga niemo pogleda, kimne glavom i prime u ruke uzde.

— Tjeraj nazad u Zagreb! vikne mu Branimir.

I kočijaš potjera. Nije možda ni sam znao: vozio je živoga mrtvaca.

XI.

Treba kazati, kako je Odranskoga zla sreća snašla, da su mu sve osnove i nade ostale u zalud, i kako je Melina privoljela poći za Slavkova. Pa i posjet Odranskoga kod Branimira nije mala stvar.

Odranski je živio u nadi. Mislio je, da će ga obljubiti Melina već s toga, što je mislila, da tako hoće Branimir, komu se je odavala svom dušom svojom. A drugo, nadao se je u roditeljih njezinih naći dobre zagovornike. Ni jedno ni drugo nije mu donielo željena ploda. Jer u duši Meline još je neprestano živio Branimir, pa kad je ovu sliku prispodabljala s pojavom Odranskoga, pričini joj se opreka tako velikom i strašnom, da nipošto nije mogla Odranskoga ni gledati. I naravno: onaj skroman i čedan, nikad se nebi sam hvalio, no jasno je bilo, da je svake hvale vriedan — a ovaj brbljav i hvalitelj samoga sebe i tamo, gdje mu je očevidna bila slaboća. Branimir je osjećao duboko, toplo i živo; čustva svojega nije iznosio na vidik, nije njim lepršao po zraku, nego ga pače zatomljivao, dok nije samo provalilo, pa i tu ga je suzprezao, koliko su mu sile smagale. Tako je nekakva svetost okruživala njega. No Odranski je govorio i govorio, činilo se da je na izust naučio svoj govor, pa kad su zamuknula njegova protuslovna usta, jasno je bilo, da neosjeća ništa. Kolika razlika! Kakova oprieka! — Ovakve slike predstavljale su se Melini. K tomu nadodje još i neoprezno očitovanje Odranskoga. U onaj par, kad je ona kinom se kinila, kad je sva u žalosti tonula, nije on umio poštediti tu žalost, nastojati, da rasvietli maglu s Melinine duše, već ju je upotriebiti gledao sebi u prilog. Čista duša mnogomu će kroz prste progledati, sebičnosti oprostiti neće!

Tako je Odranski postao Melini nesnosan. U dobri čas pojavio se u kući g. Slavkov. O njem je ona mislila, da ju umije štediti, k njemu se je uticala, kad god bi ju napastovao Odranski, i u njem je zaštite nalazila. Znala je ona: jedan pogled, pa će g. Slavkov bilo što uzeti pripoviedati, pozornost sviju svratiti na sebe, tako da bi Odranski ostao odzada i morao prekinuti laskanja i vragoljaste poglede. A Slavkov nije znao shvatiti pravo znamenovanje ovakova uticanja, mislio je, da je to ljubav. No nije to ljubav bila, a ipak je u njem se zamitati, razgarati pričimalo čustvo ljubavi.

Medjutim videć Odranski, da s dobra neide, pozove jednoč Vlastelića na saminu, pa mu razloži, da grof Padavić traži, da ga Vlastelić isplati i da će mu inače prodati svu imovinu. Zablenut gledaše Vlastelić u Odranskoga. „Samo jedno može vas spasiti“ dometne ovaj — „grof želi, da Melina postane mojom ženom“. Naravno, da je Vlastelić umah išao posavjetovati se sa svojom gospodjom, i oba se ljuto zabrinu i preplaše. Gotova novca neimaš, uzajmiti nema gdje — što da urade zabrinuti roditelji? Uvjeriv se, da se zbilja grof nešali, naume svoju kćer dati Odranskomu. Al kad su njoj samoj odkrili naum svoj, poteku joj suze niz bielo lice, i sva nagovaranja, da je Odranski pristao čovjek, da ima imetka i da ga zakriljuje bogati grof — sve to ostade uzalud. — Kakva žalost rastati se sa svojom djedovinom, na kojoj je Vlastelić rodio se i odhranio! kakov prikor, doživiti, da ga tjeraju odanle, da mu se smiju susjedi, ruga sav sviet! Ovo su govorili roditelji Melini zaklinjali ju djetinjom poslušnosti, neka usreći sebe i roditelje.

Ovolikoj navali nije moglo odoljeti srce djevojčino. I Melina jednoč, kad je na samu bila s g. Slavkovom, odkrije mu, kakva pogibelj prieti njezinim roditeljem; al mu nereče ništa, kako ju sile na udaju s Odranskim: toga nebi ona mogla od čednosti nikada reći. Slavkov se nasmije, i dobroćudno rekne, da nema zato nikakve pogibelji, pa ponudi svoju pomoć. Bijaše u Slavkova imetka dosta, pa je lako mogao izbaviti Vlastelića. Kolika bijaše radost biedne Meline! Ona mu je hvalila od svega srca, pače od ovoga časa sve više se razgranala u njoj sklonost prema Slavkovu. Napokon — no lako je pojmiti, da je Melina bez izvinjavanja privolila, kad je Slavkov zamolio njezinu ruku. A roditelji bijahu srećni i blaženi.

Odranski bijaše kao gromom ošinut, doznavši, da se Vlastelić njegove prietnje više neboji, i zašto se neboji. Ovoga slučaja nije on predvidio, on mu je došao iznenada, pa zato nije znao što da učini. Al kad je napokon sve doznao i uvjerio se, da mu je sav trud uzalud, doleti s putnom torbom u ruci pred Vlastelića i gospodju mu, pa uzme vikati, da Branimir nije umro, da je ova viest, i snubljenje Meline bila puka — šala! S tim ode van, da se nikad više nepovrati. Sada mu ipak žao postane, što je ovako razorio sreću Branimiru, a sebi nepomogao ništa. Zato je odlučio poći k njemu i sve mu ispripoviedati, a osobito moliti u njega oproštenje. Bijaše jedno i drugo — prekasno.

XII.

Izmine nekoliko godina . . . Što je postalo od negdašnjih nada i sanja, od žarkoga plama i maštanja, od napora i truda? Nade su pale, sanje se u smrt pretvorile; plama je nestalo, mašte su postale sebičnost; napor je uzalud, zahman i trud. Još nije došao red na onaj dio svieta, gdje tuguje moja draga Hrvatska. No priroda nepozna ni slave ni novca, ni varke ni sile . . . . Htjedoh vam ispripoviedati pripoviedku.

Na Jelačićevu trgu eno gdje se sastaju dva čovjeka, oba je posula gusta brada, koju protiskuju biele niti. Tromo, mal ne ironično pogleda svaki po sebi, pa onda jedan drugomu u oči, i udare oba u smieh. Upoznali su se, a to je dosta!

— Branimire! zar ti? začuje se usklik i pitanje prvoga.

— Ja sam, Pavle, odgovori drugi. Daj mi ruku, i daj da se poljubimo.

— Ja već ima tomu pet godina nikoga neljubim. Zadnji put sam poljubio jednoga fratra, s kojim sam na selu svu noć pio, a poslje su me bolila usta . . . No ti si iznimka, tebe ću poljubiti. Hodi simo!

I oba pritisnu usta na usta, da se je dva tri koraka daleko čulo.

— A što ti — literat? progovori Pavao Branimiru. Nosiš li u žepu lovor-vience? Ja nečitam ništa, niti ništa neznam o tvom djelovanju. Što si sve učinio?

— Sigurno ti si postao nekakov savjetnik...

— Samo me dobro pogledaj od pete do glave, pa ćeš umah znati, što sam od prilike. . . . Savjetnik! Nisam ja više onakov, kakov sam nekada bio. Ti imaš dakako razloga tužiti se na me . . .

— Znaš li što? progovori dobroćudno Branimir. Podaj mi ruku na vjekovito izmirenje! Godine su prošle, i godine su izbrisale sve uspomene. Nerugajmo se jedan drugomu. Daj mi ruku!

Pavao mu ruku dade i oba zašute za kratak čas.

— Došao sam ovamo, dragi moj Pavle, započme Branimir; došao, da vidim sadašnji naraštaj . . . ili ne, još neprestano živi isti naraštaj, mi još živimo. Zanimalo me viditi, kakvi su oni ljudi, s kojimi smo zajedno sanjarili . . .

— Neviči tako! opomene ga Pavao. Dan danas treba šutiti il raditi, kako nam s gora zapoviedaju. Što smo nekad govorili, to bi dan danas bilo . . . čekaj malo, da se sjetim. Aha! bilo bi smetanje javnoga mira . . . Ha, ha, vidiš li, ja znam paragrafe!

— Ljudi mene zanimaju, nastavi Branimir — a stvar znam kako stoji. Rado bi nešto naučio . . . Ti se smiješ? U istinu, meni još ni sada nije nestalo volje učiti. Svrhe nema dakako . . . Al ja naviek zalazim ovamo, i onamo: takva je moja metoda. . . . Sve me nešto gonilo, da još jednoč dodjem pogledati u Hrvatsku.

— Stani! vikne Pavao. Još mi nisi kazao, odakle ti dolaziš.

— Iz Švajcarske. Namah iza svoga zadnjega posjeta kod Vlastelića išao sam prodati svoj posjed, pa onda u Švajcarsku . . . Tuj sam živio brez posla, dok mi nije ponestalo novca. A onda sam morao gledati, odkle ću da živim. Dobra sreća mi poslužila, il ako hoćeš nesreća, te sam došao k jednomu grofu za mentora. I dobro sam živio — al za kratko vrieme samo. Zavadim ti se sa starim grofom kod objeda. Ozbiljno je uzeo tvrditi, da u prirodi postoji neko odličje osobe, a ovo odličje da imadu grofovi, baruni itd. Moram ti kazati, taj grof nebijaše Švajcar. Napredak slavi pobjedu, kad dere vaše diplome! doviknem mu brez okolišanja. „Pretjerani Hrvat!“ bijaše mu sav odgovor. Drugi dan u jutro dobijem pismo od providnika — gledaj, stidio se grof pisati mi sam — i iz pisma razaberem, da mladi grof odlazi putovati u Englezku, da mene više netreba, i da mi hvali na nauku . . .

— Gle nesreće, primetne Pavao, premjestiv svoj štap iz jedne ruke u drugu.

— Nije mi žao bilo ni malo; i onako mi je već dosadilo služiti plemenitoj obitelji, ponajpače mladomu grofu. Što ćeš, brate: ja sve govorim i govorim, a on zieva. Poslje nauka zajaše vranca, i prosipa putem sve što se ga uhvatilo.

— Pa kuda si poslje krenuo?

— K jednomu bankiru . . . i opet za mentora. No aristokracija, sve sama aristokracija. I tuj se raskrstim po svojoj metodi. Najposlje dobio sam službu u jednoj tvornici, gdje sam zadovoljan bio, jer sam neprestano vrtio se medju radnici, ovimi „najliberalnijimi“ ljudmi. Nemoguć više suzprezati želju, da vidim svoju Hrvatsku, otišao sam, al ću se vratiti nazad u Švajcarsku. Što će odsele biti, bog si ga znao.

— A slušaj sad mene, rekne Pavao. Ti valjda ni nemisliš, da sam odvjetnički koncipient. Jednoč — slušaj i smij se koliko te volja — vodio sam parnicu za jednoga seljaka, koji je dakako krivo imao. Ja sam proti svomu uvjerenju dokazivao, da taj seljak ima pravo. Dodje do riešenja, i zbilja dosudi mu sud pravo. Nisam znao od veselja što da radim, jer je laž pobjedila istinu! Od onda me vrlo hvale kao vrstna čovjeka. . . . Evo tako ti živim!

Branimir obori glavu, a i Pavao zašuti. U to prodje mimo njih vrlo krasno obučeni gospodin, vodeć ispod ruke visoku suhonjavu žensku. Pavao to opazi pa rukom dirne Branimira.

— Veliki župan, presvietli gospodin . . . Odranski, rekne Pavao.

— On? . . . Ja sam mu davno oprostio, al on toga nezna. — Odranski! Odranski! vikne i korači za njim.

No Odranski lieno obrne glavu, lice mu se malo potrese, pa bliže stisne k sebi gospodju i požuri napried.

— Neće da govori sa mnom . . . bježi! rekne Branimir. Svejedno No reci mi, zar takvi ljudi postaju tol visoki . . .

— Takva je u nas moda.

— Je li to njegova gospodja?

— Njegov Cicero.

— Hvala liepa! . . . Dosta mu je dakle pokore. O pravedna sudbino, ipak ti i osvetnica biti umiješ, i ja se na tebe tužiti neću!

— Bi li rado znao, što je s Radovanom?

— Zbilja, zaboravio sam te pitati. Je li živ? gdje je on?

— Bio je u Ugarskoj, išao proti Magjarom. Kad se dovršio rat, i kada se uvidilo, da će se Hrvatskoj za nagradu oteti sloboda: on je zdvojio. Imajuć nešto polja, vinograda i malenu kućicu na selu, ode na ladanje, i postane seljak, no malo inteligentniji seljak nego li su ostali. Uzeo je kćer nekoga seoskoga učitelja.

— Živi li sretno?

— Sretno.

Branimir uzdahne.

— Vlastelić i gospodja mu — živu li? upita zatim.

— Neživu više, umrli su oba, ima tomu šest godina; ona je njega za pol godine preživila . . . Al vjeruješ mi, da me nešto zebe na srcu, kad o tom govoriti moram? Mislio sam i želio, da ti razgovor nezametneš o Vlasteliću; ni ja ga započimati nisam hotio.

— Zašto se bojiš? smješeći se upita Branimir.

— Zato, što je onda naravan prelaz misli na Melinu, a na nju ja misliti nesmijem. Nesjećaš li se, kako sam tebe učio, da je se okaniti moraš?

—O, vrlo dobro se sjećam, odgovori Branimir, i težki mnogoznačni uzdah otisne se s njegovih prsiju . . . No zaboravimo takve neugodne uspomene. Je si li ju vidio gdjegod skoro?

— Nikad, brate!

— Ja sam srećniji od tebe. Upravo kad sam polazio u Hrvatsku, vidjeh ju u Zidanom mostu. U vagonu drugoga reda, koji ima poći u Trst, sjedi gospodja i gleda van. Na krilu joj se svija djevojčica od 7 godina — njezina kćerka: poznao sam jih po licu. Ja sam šetao mimo vlaka i vidio jih. Mene je nekakva slutnja vukla izbližega pogledati tu gospodju; dodjem bliže . . . O bože! kako mi je na srcu bilo: opazio sam Melinu . . . il ne, sada više nedolikuju meni takvi usklici. I ona je mene opazila i spoznala. Vidio sam, da joj je nešto preletilo licem, nešto kao čudjenje, strah, sladost davne uspomene — što li je to bilo. Ja nisam znao što da učinim, i ostao sam na mjestu kao mramorni kip. Ni ona nije znala; samo je kćerku svoju držala za glavicu i vruće ju cjelivala. Stroj zazviždа, vlak se makne, onda ja škrljak uzmem s glave, a ona mahne rukom, a u to se vlak obrnuo za jednu klisuru — i nje mi nestane iz vida! . . . O moj Pavle! Zašto nam nije onako, kako bi si željeli!

Sa zvonika stolne crkve čulo se zvono.

— Dà, rekne Pavao, zašto nam nije . . . S bogom, dometne namah smješeći se. Vrieme je, da idem u pisarnu.

— Ti odlaziš?

— Da Kada se vidimo?

— Nikad više, jer moja stopa nemože obastati ovdje. Tu bi se rasplakati morao, a tamo — Branimir pokaže rukom na zapad . . . tamo na sve se smijem. S bogom na uviek.

Oba se prijatelja poljube, zagrle — i raziđu: jedan u pisarnu, a drugi u Švajcarsku.

Vrebac.

Po gotovu napjevu spjevao I. T.

Rado vrebac po kvaru se skita,
Što je čije, nikada nepita,
Hrana mu je, što si gdje ukrade,
Ni za kakvu mučicu neznade,
Svakom' kvaru kriv —
Samo viče, da je živ (žìv, žìv, žìv, žìv!)
Pjevat neumije,
Baš ničemu nije; (nije)
Samo žive, da se tudjom mukom hrani,
Da naprasit po tudjem se dobru bani;
Gdje je vrebac, tu je kvar,
A na kvaru ljubi kar!

Po živici dangubiti mari,
Drugim pticam sklad pjesama kvari,
Rado gniezdo osvoji si tudje,
Van se neda, kad u njega udje;
Kano soko siv
Misli da je jak i živ (žìv, žìv, žìv, žìv!)
Vrebac ovijani
U gniezdu se bani, (bani)
Ali brzo lastavice složne pridju,
Luda vrebca u tom gniezdu prizazidju,
Poginuo vrebac lud,
Tako zlobnu ide ćud!

POUKA.

Čovječje oči, njihova ljepota i njihovo njegovanje.

(Drugo predavanje namienjeno ženskomu spolu.)

„Čovjek od oka“ veli naš narod čovjeku, za koga ćeš, čim ga vidiš, reći, da je čestit, plemenit i sa svake ruke izvrstan. Tom je kratkom, ali jezgrovitom poslovicom naš narod dvie velike istine izrekao. Ponajprije da se na izvanjskom tielu zrcali čovječja duša, a onda, da je oko med svimi ustroji u čovječjem tielu u najtiesnijem i najbližjem savezu sa dušom. Posrednikom njihovim prozvao bi ja ono živo i duhovito svjetlo, koje se iz oka sjaji i koje mi pogledom zovemo. Podala je narav pogled i savršenijim sisavcem: psu, konju, lavu, ali ga je jedino u čovjeku usavršila. Ne toliko u liepo zasvodjenom čelu, koliko u mukloj riečitosti očiju leži najglavnija razlika čovječjega i živinskoga obličja. Oči služe živini samo za razpoznavanje predmeta, za traženje krme, a njezin pogled oživljuje samo vatra nizke požude. — Što je glava prema tielu, što je obličje prema glavi, to je lice prema obličju. I ako je obličje ogledalo duše, onda ja tvrdim, da je oko ono živo srebro prilepljeno iza stakla, po kojem upravo staklo ogledalom bude. Pa zavirimo malo u to ogledalo. U nadvedenom nosu Fauna, u širokom, mesnatom nosu Satyra leži dobro izabran karakter poluzvieri; po malenih ustih poznat ćeš po Lavateru čovjeka mirna, vjerna, čedna: po širokih i pomaknutih pako surova i putena; u jamici na obradku sjedi, kako Anakreon tvrdi, Eros; po stršećem pako obradku upoznati ćeš tvrdicu. Ta znamo da starcem, koji po naravi svojoj dobro gospodare (da ne kažemo skupare) obradak izpadanjem zubâ napred se i odzgor pomakne i nosu se približi: le nez et le menton se disputent entre la bouche, kako Voltaire o jednoj staroj liepotici reče. Da ne duljimo dalje toga nabrajanja reći ćemo sa Schillerom: Divan je zakon mudrosti, da sve plemenito i dobrohotno čovječje obličje krasi, dočim ga podlo i mrzko u skotski oblik razvrgne.

Nije li svaki vas odmah zapazio, da u pojedinih čestih obličja leže po physiognomiji samo p o j e d i n e mahne, ili dobrote čovječje, ali u očih izrazuje se čovječja viša organizacija, razbor i moralno znamenovanje; u njih leži najveći čar milote i prijatnosti, ali i neugodna bitnost odbijanja i tudjosti, njima izrazuje nutrnjost čovječja, uzprkos svakomu pretvaranju lica, svoju pravu narav: ljubav i mržnju, vjeru i nevjeru, radost i žalost, plemenitost i taštinu, ćudorednost i pokvarenost, duh i živinost, strast i opačinu, zdravlje i bolest. Kad je Julij Cezar reko: Ja hoću oko sebe imati ljudi puna lica, koji se smiju i noćju spavaju. Taj Cassius ima mršavo lice — preveć misli — taj mi je pogibeljan, onda je sigurno Cezar mislio na upale oči Cassijeve, u kojih driemahu, pače prežahu tajna čustva i misli — iz očiju mu virile štrange, kako naša poslovica kaže.

Mislio sam, da ću ugoditi slušateljem, ako ih upoznam s tim najdjelatnijim ustrojem života, koj se u narodnoj pjesmi i mjesto čitavoga tiela spominje (sjećam vas n. pr. na one vrste: Živa oka uteknulo nije; ili: Ne uteče oka za svjedoka). Razložiti ću danas gradju toga ustroja, protumačiti njegovo djelovanje, orisati njegovu ljepotu i nabrojiti sve obzire, koje bi imali roditelji, učitelji i odrasli ljudi prema njemu imati.

Ako uzmeš šuplju, iznutra pocrnjenu ciev, te joj na jedan kraj postaviš izbočeno (konveksno) staklo, a na protivni nješto prozirnu ploču (tamno brušeno staklo, il obuljen papir), nu tako, da ih možeš primicati i odmicati, onda imaš pred sobom spravu, koju c a m e r a o b s c u r a okrstiše i u kojoj možeš kroz izbočeno staklo napravljene slike i na izvanjskoj strani ploče il obuljenoga papira viditi.

Sprava, koja nam služi za gledanje, nije drugo van, po optičnih zakonih c a m e r e o b s c u r e gradjen ustroj, koga mi očnom jedrkom zovemo. Ta očna jedrka ima oblik kruglje u promjeru jedva jedan palac dugačke. Glavna joj je sastavina bistra polutekućina zaokružena jedrimi, vitkimi kožicami. Te kožice omataju jedna drugu kao ljupina ljupinu na crljencu (luku) i ima ih svega ukupno tri. Očna jedrka, koju šest hotičnih mišica na sve strane kreće, leži salom obložena u samoj kosti, u očnoj jamici, izdubljenoj kao lievak. Pred njom su zaklopice, iz kojih trepavice niču. Jedrka je spojena s mozkom dosta debelim živcem, tako zvanim vidnikom. Taj se živac u samoj jedrci razširi i pretvori u najnutrnju od onih kožica, u mrežastu kožicu, koja hvata sve slike i mozku ih živcem priobćuje. Da pako ono, što pred našim okom stoji, na tu mrežastu kožicu kao umaljena, ali sasvim izražena, jasna sličica pasti može, zato ima pred tom kožicom njekoliko prozirnih i svjetlost prelamajućih tjelesa, medju kojimi je leća ponajglavnije. Orisav u glavnih crtah jedrku budi mi dopušteno nješto se zabaviti oko pojedinih njezinih čestica, da bude po tom stvaranje slike u oku još razumnije.

Pomislite si dakle tri m j e h u r a — ili tri šuplje k r u g l j e — jednu u drugu u l o ž e n u, pa si možete predstaviti one tri kožice očne jedrke. Od tih se trih kožica najgornja zove bjeločica; srednja žilna ili crna kožica, a nutrnja mrežasta kožica. Bjeločicu sastavljaju ponajviše vlakanca, žilnu kožicu žilice, a mrežastu kožicu živci.

Da si podpunu sliku o bjeločici napraviti uzmognete, pomislite si, da je taj mjehur, ili ta šuplja kruglja u svojoj prednjoj strani odsječena tako, da odsječeni komadić čini jednu šestinu čitavoga mjehura. Taj se odrezani komadić zamjenjuje drugom kožicom, kojoj je ime roženica i koja je u bjeločicu tako uložena, kao staklo od ure u svoj obručić. Roženica nije samo tako prozirna kao najbistrija voda, nego je tako gladka, kao najgladje ogledalo. Po njoj ima oko onaj osobit sjaj. Prozirnost, gladkost i zaokruženost roženice bitni su uvjeti da gledamo.

Nutrnja ploha bjeločice obložena je onom srednjom kožicom, koju žilnom kožicom okrstismo, jer ona osobito iz žilica sastoji. I žilnu kožicu kao i bjeločicu probušuje otraga živac vidnik, a ta se kožica napred do okrajka roženice proteže. U njoj ima za jasno gledanje znamenite tvari, naime nekakvo tamnosuro strojilo, koga ima osobito u njezinoj prednjoj polovici, sakupiv se tuj ono u okrug sastojeći po prilici od 70 zraka. Ja ga zato ozrakom okrstih. Sastojeć dakle ta kožica iz žilica, u kojih naravno krv teče i iz toga tamnoga strojila, nedopušta ona nigdje, da bi svjetlo u oko prodiralo. Svjetlo može dakle jedino kroz prozirnu rożenicu unići. Za onaj ozrak, koj se je sa svojim skrajnim rubom izmed bjeločice i roženice usadio, prilјepljena je šarenica u obliku jednoga kotura, a u njezinoj sredini ima okrugla rupa, koju zenicom zovemo. Šarenica stoji prema rožеnici, kao kazalo na uri (Zifferblatt) prema staklu, ona stoji dakle okomno iza rožеnice, a pred lećom, obkoljenom ozrakom. Po boji šarenice razlikuju se oči u modre, sive, sivozelene i smedje. Šarenica dieli prostor izmed leće i rožеnice, stojeći ona med njima, u dva pomanja prostora, koji se očinje izbice zovu. Oboje izbice izpunjene su očinjom vodom i stoje naravno medju sobom u savezu kroz onu rupu u šarenici, koju zenicom prozvasmo i koja ti se, ako kojegod oko promatraš, kao crna točka pričini. Ta crna točka, zenica, nije dakle drugo, nego rupa, koja se može razširiti i stiesniti. Razširuju ju i stiesnuju mišice, koje po tom puštaju više, ili manje svjetla u nutrinu oka.

Nutrnja ploha crne, ili žilne kožice obložena je napokon trećom, zadnjom, i najglavnijom kožicom, mrežastom kožicom. Mrežasta kožica nije drugo, nego, kako gore već spomenuh, produženje živca vidnika, koj, došav iz mozka k očnoj jedrci, probušuje bjeločicu i žilnu kožicu, te se sam takvom kožicom pretvori. Nestojeć oboje oči sa svojimi osovinami (osovina oka jest ona linija, koju si pomisliš da ide sred rožеnice i leće u mrežastu kožicu) nigda sasvim paralelno, a stojeć ulaz vidnika u očinju jamicu nješto nosu primaknut, to si možeš lahko protumačiti, da nije ulaz živca u samoj osovini, nego iznutra nje. U osovini samoj na mrežastoj kožici ima raztanjeno, žutkasto mjesto, koje se zato i zove žutkasta pjega i na toj pjegi se prave najjasnije slike, tom pjegom mi dakle najbolje vidimo.

Mrežasta kožica ne siže tako daleko, kao i žilna kožica, nego ide samo do ozraka. Za taj ozrak prilepljena je sasvim tanka i prozirna čahurica, u kojoj stoji očinja leća. Leća je tako prozirna, kao najbistriji kristal, u starosti biva tvrdja i žutkasta i rado se zaoblači, te takvu bolest mi mrenom zovemo. Čovjek, koj ima mrenu nemože dakle za to vidjeti, jer kroz zaoblačenu leću premalo svjetla k mrežastoj kožici dolazi i jer se na njoj zato nikakva slika napraviti nemože. Tako zaoblačenu leću možemo operacijom izvaditi i onda progledaju bolestnici, nego ako će sasvim jasno vidjeti, moramo im svakako izvadjenu leću nadoknaditi, a to činimo tim, što im umjetnu leću — naočale — pred oči postavimo. — Aparat, koj prelama svjetlo dolazeće u oko i koj izpunjuje onaj prostor, koga očinje kožice zaokružuju, sastoji se iz jur navedene očinje vodice i leće, te iz caklovine. Očinja vodica izpunjuje prednju i stražnju izbicu, s lećom se već upoznasmo, a caklovina je polutekuća, bielanjkasta kroz i kroz prozirna massa, koju mrežasta kožica zaokružuje.

Rožеnica sa očinjom vodicom i lećom prave skupa izbočeno staklo i djeluju tako, da zrake dolazeće od predmeta pred okom stojećih, prošav kroz nje, u stanovitoj se duljini otraga sastanu — te time slike prave.

Nabrojiv sve pojedine sastavine oka treba nam još spomenuti jednu sasvim tanku i osobito prozirnu kožicu, koja pokrivajuć stražnju stranu zaklopica prelazi k očnoj jedrci i tuj prednju njezinu stranu pokriva. Ta se kožica zove spojnica i ona propušta uviek dio one tekućine, koja oko vlažnim uzdrži. Drugi dio te tekućine podaje suzna žliezda, koja odzgo izvanjskoga očinjega kuta iza okrajka očne jamice leži i svoju tekućinu kroz tanahne cievčice k spojnici pušta.

Što se izhlapljenjem na zraku, ili usisanjem suzne tekućine ne potroši, to se suznimi cievčicami i suznim mjehurićem u nos izciedi. Samo kod većega trošenja te tekućine kao n. pr. kod plača, prelije se jedan dio iste preko okrajka zaklopica na lice.

Treba sada, da se upoznamo s onimi okolnosti, pod kojimi se mogu točno orisane slike na mrežastoj kožici, kao prvom uvjetu bistroga gledanja, napraviti.

Točno orisane slike mogu se samo onda praviti, ako se zrake svjetla, koje potiču od jednoga predmeta, koga si nakanio viditi, opet u jednoj točki sakupe, a ta točka mora upravo na prednjoj plohi mrežaste kožice biti. Zrake, koje od toga predmeta potiču, moraju, kako znamo, u oku sliedećim putem proći: ponajprije moraju kroz nakrivljenu rožеnicu, pa kroz očinju vodicu i zenicu na leću, a kroz nju u caklovinu, iza koje mrežasta kožica stoji. Tim se pu-

tem zrăke svjetla tako prelamaju, da u caklovini sve prema jednoj točki idu, koja, ako je oko za jasno gledanje dobro namješteno, na mrežastu kožicu pada. Ako se te zrăke sastanu prije mrežaste kožice, onda mi takve oči kratkovide zovemo, ako pako mrežasta kožica stoji pred onom točkom, u kojoj se zrăke sastati mogu, onda će takve oči dugovide biti.

Znamo, da leća u čahurici leži, a ta čahurica je razapeta drugom kožicom, koju ozračnim listićem prozvah. Leća ima po pruživosti svojoj nagon, da se izboči, t. j. da bude slična krugljí, nego mu to neda onaj ozračni listić, koj čahuricu razapinje. Oko naokolo toga ozračnoga listića savila se pako ozračna mišica, koja u ozraku leži. Kako se ta mišica prikupi, popusti naravno ozračni listić, te se leća onaj čas izbočiti može.

Naše oko može dakle oblik leće promieniti, može ju naime više izbočiti, time po zakonih optičnih svoju običnu točku skupljanja zrăka prikratiti, te će tako slika, koja bi drugčje iza mrežaste kožice pasti morala, na samu tu kožicu pasti. To se pako osobito u mladosti dogadja, gdje je pruživost leće veća, a snaga mišična jača. Uzato se i nutrnja ravna mišica oka prikrati, da se vidne crte obojih očiju u onoj točki, koju hoćemo viditi, križaju.

Slike na mrežastoj kožici imaju pako ne samo točno orisane, nego do nekog stepena i svietle biti. Svaki vas znade, da nemože u tmici čitati, ali znade i to, da se od prevelike svjetlosti sjene oči i bol oćute. Potrebita svjetlost zavisi od množine zrăka, koje kroz zenicu prodju, zatim od daljine svjetlećega se predmeta i napokon od prozirnosti onih čestij, koje u oku svjetlost k mrežastoj kožici propuštaju.

U pogledu srednje razsvietljenih predmeta, može se kao najskranja granica vidivosti uzeti očnji kut od 40 trenutakâ. Dočim dakle nemožeš, ako su zrăke manje intenzivne u oku nikakva utiska osjetiti, kad slika na mrežastoj kožici premalena izpane, to se sa druge strane ne ograničuje podraživanje, koje osobito intenzivno svjetlo na mrežastu kožicu proizvede, samo na onu točku, na koju su zrăke pale, nego se i preko granice iste razširi. Taj pojav zovu irradijacijom. Ona je uzrok zašto kod jednakoga razsvietlenja i kod jednakoga promjera n. pr. ostrižak bieloga papira širiji nam se pričini, nego li ostrižak crnoga papira. Zato se i jasno svietleći se predmet nješto većim pričini, nego li slabo svietleći se. Ta znamo svi, da nam se srp na mjesecu nekoliko dana iza mladja čini, da spada većemu okrugu, nego s njim zajedno vidiv dio nerazsvietlenoga miesečnoga kolotura, koj se u slabom svjetlu prikaže.

Treći uvjet da vidimo jest taj, da mora slika na mrežastoj kožici njeku stanovitu veličinu imati. Ima zato predmeta, koje nemožemo radi njihove sitnoće viditi, nego ima opet predmeta, koji su veliki i dosta svjetli, ali ih zato nemožemo nikako, il nejasno viditi, jer se pod premalim vidnim kutom pokažu t. j. jer su predaleko, jer čim dalje jedan predmet stoji, tim je manji vidni kut t. j. tim je manja slika, koja se o njem na mrežastoj kožici napravi. O tom se možemo svaki čas n. pr. na jednoj aleji osvjedočiti. Čim dalje stabla od nas, tim nam se manji prostor izmed njih pričinjava; ili ako gledaš od tebe leteću pticu, izčeznut će ti na jednom i to zato, jer je očinji kut premalen postao t. j. jer je slika, koja se je o njoj na mrežastoj kožici napravila, premalena. Za jako razsvietljene predmete može i očinji kut manji biti, nego li za slabo razsvietljene, pa ćemo ipak te predmete viditi. Tako vidimo n. pr. zviezde radi njihovoga osobito intenzivnoga svjetla, akoprem nam se očinji kut, pod kojim nam se prikažu tako malenim vidi. Da jasno vidiš treba napokon da nebude utisak svjetla u oku preveć kratkotrajan. Zato nemožemo n. pr. izmetnutu iz puške kuglu viditi. S druge pako strane traje čustvo utiska svjetla još po prilici četvrt trenutka iza kako je prestalo svjetlo samo djelovati. Zato ako krećeš n. pr. gorući ugljen naokolo tako brzo, da se za četvrt trenutka zaokruži, onda nećeš više gorući ugljen, nego gorući okrug viditi. S toga uzroka nam se i munja kao gorući potez pričini. Na tom se oslanjaju i prikazivanja tako zvane thaumatropije. Naslikaj n. pr. na jednoj strani kolotura (iz papira) krletku, a na drugoj pticu i kreći taj kolotur oko svoje osovine brzo, onda će ti se ptica u krletki prikazati.

Svaka slika, koja se na mrežastoj kožici napravi, predstavlja predmet naopako i to zato, jer se zrăke, koje iz predmeta dolaze, u leći križaju, po tom mora naravno vršak predmeta u sliki na mrežastoj kožici njegovo podnožje biti. Nastaje pako pitanje, kako biva, da mi, akoprem se dakle svi predmeti u našem oku naopako prikazuju, ipak iste sasvim upravno stojeće vidimo. Na to su pitanje obično metaphyzičnim načinom odgovarali: ako oko sve, što vidi naopako vidi, onda je svejednako kako predmeti stoje; samosviest će iz njih uzpravne slike napraviti. Taj odgovor nemože već zato zadovoljit nas, jer nema samosviesti, koja bi bila neodvisna od organičke mehanike. Naravnije će biti sliedeće tumačenje: pomislimo si, da slika na mrežastoj kožici nije nikakva točka, već ploha jedna i da djelovanje svjetla ne svršuje na površini mrežaste kožice. S toga će sliediti, da svakoj u ognjištu (focusu) skupljenoj zrăci, sa svimi drugimi na mrežastoj kožici sakupljenimi zrăkami, uprav u slici novo krstište pripada. Djelovanje svjetla nije na mrežastoj kožici naglo presječeno; ono isto talasanje, koje leću pogodi, produlji se i iza ognjišta i jer izolirano djelovanje svjetla svaki elemenat mrežaste kožice u konvergujućem pravcu po-

godi, to može, iza ako se sve zrāke u sliki sakupe, produljeno djelovanje aethera samo u divergujućem pravcu sliediti. Okrenjena slika na mrežastoj kožici bude dakle po drugi put okrenjena i po tom u uzpravnu sliku preobraćena.

Ima još zanimiv pojav, koga moram protumačiti. Kako biva to, da, akoprem mi dva oka imamo, ipak predmet jednostavan, a ne dvostruk vidimo? Mi vidimo dvima očima samo onda jednu sliku, ako su osovine njihove na jedan te isti predmet upravljene, te krozato symetrična mjesta na mrežastoj kožici obojih očiju isti utisak svjetla osjete. Upravljanje očinjih osovina na predmet kakav može visiti naravno samo o djelovanju mišicâ, zato se i dogodi često, ako ti koja od izvanjskih očinjih mišica oboli, il je drugčje kako zapriečena, da nemože osovinu dotičnoga oka na predmet onako upraviti, kako to drugo oko čini, da onda onaj predmet dvostruko vidiš. To se možemo svaki čas osvjedočiti, ako n. pr. pri gledanju kakvoga uzkoga predmeta jedno oko prstom pritisnemo, priečeć krozato, da se oboje očinje osovine na istu točku uprave.

Nebi li možebit zgodno bilo na tom mjestu progovoriti još o ljepoti oka. Oko je onda liepo, ako ima pravi oblik i položaj, ako mu je boja prema tielu udešena, ako mu je kretanje pravilno, i ako iz njega izvire ono živo, ili duševno svjetlo, koje pogledom zovemo. Na takvo je oko mislio narodni pjesnik, kad je reko:

Kad ja vidim svoje ljube oči
Evo umreh, evo duša skoči.

Oblik oka zavisi od jedrke, očnih jamica i od oblika, zareza i držanja zaklopica; položaj zavisi od više, ili manje horizontalne crte razpora, od širine nosnoga korjena i po tom od daljine očiju; boja zavisi od kakvoće šarenice; sjaj od nježnosti i prozirnosti očnih kožica, osobito rožeņice i leće i od vlage očne jedrke. Zato je Anakreon naručujuć slikaru, kako mu ima naslikati dragu, spominjuć njezine oči, reko:

Sada oči u istinu
Baš od žive vatre stvori,
Ko Ateni nek se žare,
Ko Kiteri nek se cakle,
Ljubovnime vlažnim sjajem.

Govoreć o formalnoj ljepoti oka priznati ćemo kao glavni njezin značaj, da bude oko širom otvoreno i horizontalno proparano, da bude dakle slično profilu jake, na obadvije strane izbočene leće i da mu bude obrva liepo zaokružena prema čelnomu obluku. Rafaelove madonne imaju tanke, poluokružne obrve, kao da kistom tanahan obluk povućeš. Zato nećemo liepimi prozvati oči crnca Aethiopca, u koga su oči, radi širokoga nosnoga korjena, preveć razdaleko; ili oči Malajca, koje su jedva proparane, a k tomu i tamne; ili oči Mongolca, koje su koso prema nosu proparane i kojih su obrve slične skoro ravnim crnim crtam. Boja je oka, osobito u Europejca raznolikosti podvržena. U obće je ona na jugu tamnija, na sjeveru svjetlija, kao što i kosa. U nas ima oboje, al crnije daleko preteže. Naše pjesme i jednu i drugu hvale, te dočim jedan mladić gine za plavom djevojkom „plavom perunikom“, hvali drugi djevojku, u koje su crne oči „kao maginja“, te veli:

Neću plavke, ne željeo majke,
Što ću plavki boju kupovati
To ću crnjki toke sakovati.

Boja mora u liepom oku točno izražena biti i mora u skladu sa brsti (teintom) i sa bojom kose stojati. Zato hvaleć onaj mladić svoju morsku trnjinicu (tako on svoju ljubovcu zove) pita:

Jes' vidjeo trnjinice
Onake su oke njene,
Jes' vidjeo pijavice
Onake su obrvice.

Hoće li zato plavokosoj, bieloputnoj djevojci crne oči, a crnomanjastoj svjetle oči povisiti njihovu ljepotu? Usuprot mora se priznati, da ima u boji sklada i opreke, koje često oku osobitu dražest podaju. Tako n. pr. drže u obće za veliku ljepotu plavokosu sa svjetlomodrima očima i crnimi trepavicami. Sive, zelene i šarene oči nemogu se liepimi smatrati, nego što ti je narav u boji prikratila, to možeš popraviti milotom i pogledom. Pogledom možeš i nekrasote oka, što se njegova oblika, boje i položaja tiče prikriti, dà nekako i izjednačiti, i usuprot će oko, koje odgovara sasvim formalnoj ljepoti, bez ugodnoga, ili u obće bez pogleda sve te krasote izgubiti i mnogo više izrazu lica škoditi, nego li po formi neliepo oko. Oko bez pogleda mrtvo je, oko bez liepa pogleda neugodno je. Pogledu treba dvojih faktora: ponajprije one duševnosti, koja iz živca vidnika izvire, zvao ju ti innervacija, živčani fluidum, ili organično-električna struja, koja se pogledom, životom izrazava. Drugi je faktor držanje i kretanje, stepen zapetosti mišica, stanje i izlučivanje vlage. Što se prvoga faktora tiče, to nije on ništa drugo, nego izjavljivanje života jednoga upravo iz sredine mozka iztičućega živca, koj se u oku razširuje. I bez najmanjega kretanja i promjene hotičnih, gibljivih tvari u oku može se taj živčani izliev, koj jest upravo životni pogled i nosilac mislij i čuvstvâ, duhovitim i pouzdanim osobam razumljivim učiniti. Iz nepomično mirnoga oka, bez najmanjega kretanja njegove okoline, pretvori se taj životni izliev pitajućim, prosećim, srditim, ljubovnim, žalostnim pogledom, tu se sàma čovječja duša na svjetlo pomoli, to je onaj pogled, kojim se lavovi krote: to je onaj pogled, kad munje iz oka sievaju, kako narod veli. U običnom životu treba i drugoga faktora, igranja mišica, da priskoče prvomu, da bude pogled razumljiviji i

izrazitiji, jer nije svatko tako ustrojen i duhovno ćutljiv, da će duševni pogled drugoga, sebi tudjega čovjeka, bez pripomoći igranja njegovih mišica, osobito obličnih, njega razumjeti. Zato i dodaju, njekako po instinktu, ljubovnomu pogledu posmjeh, srditomu nabranu, odzgo nosa prikupljenu kožu, čudećemu se raztvorenje razporka očinjega i podizanje obrva. Čim duhovitiji čovjek, tim više govori on i razumieva onim prvim faktorom, duševnim pogledom. U protivnom slučaju treba on uviek više igranja obličnih mišica, dà i ostaloga tiela. Stvar je naravna: čim više duha, tim manje tiela. Zato i vidjamo da djeca sve što očima govore jakim kretanjem i gibanjem lica podpomažu. Pogled bude tim duhovitiji i plemenitiji, čim budu mirnija izvanjska pomagala. Pogled divljega Indijanca praćen je uviek velikom kretnjom; pogled Europejca, koj nad njim vlada bez ikakve je kretnje. Može li biti miran i bez kretnje pogled onoga hajduka, za koga veli narodna pjesma:

Oči su mu dvije kupe vina,
Trepavice, od utine krilo.

S toga sliedi, da se liepo obličje mora čuvati prevelike kretnje izvanjskih očinjih tvorina i obličnih mišica, usuprot pako moraš onim iz zenice sjevajućim pogledom misli i čustva izražavati, i treba li takvi pogled podpore kakve, a ti mu priskoči, duhu najbližje stojećim pomagalom, govorom. Gdje se to zbiva, ondje vid dobiva najglavnije svojstvo svoje ljepote, a to je oko, koje od duše gleda, čega nećeš naći u vidu, gdje osobito sa izvanjskim okom gledaš i njim se izrazuješ.

Da nije samo puki oblik oka, kojim se ljepota njegova pokazuje, mogo bi vam dokazati i sa množinom pjesama, pisanih najvećimi pjesnici, najboljimi poznavaoci naravi. Napomenuti ću ovdje samo one divne vrste, kojimi je Ariosto opisao oči čarobnice Alcine:

Izpod dvih crnih i tanašnih obluka
Ima dvie crne oči, pače dva jarka sunca,
Koja tako milo gledaju i lagano se kreću.
Oko njih čini se, da se Amor šali i obliće
A zatim da izstrieljajuć sav svoj tobolac
Srdašca očito otimlje.

Nadam se, da mi se neće za zlo uzeti, ako iznesem na vidik njekoje tajne griehe, kojimi njekoje ljepotice, misleć valjda na one vrste Ariostove, nastoje izraz, sjaj i ljepotu oka povisiti tim, što rabe kojekakva sredstva za to. Napomenuti ću to samo nakanom, da te ljepotice od velikoga zla odvrnem, jer ako možebit postignu tim momentani uspjeh, ali im se taj krvavo osveti. Prema mojoj nakani zamučat ću dakle neškodljivije grieške i spomenut one oku veoma pogibeljne. Ovamo spada ponajprije crnjenje trepavica. Ljepota oka zahtjeva dugačke, tamne trepavice. Dužina se naravno nemože nadoknaditi, ali zato boja vara o pravoj dužini. U iztoku si ženske ne samo obrve, već i trepavice crne sa raztočnim supornikom (naša narodna pjesma veli: metni meni raztok na obrve). Gizdave su Parizkinje njekako doznale za to sredstvo, te se tamo pod imenom „Kohol“ prodaje. Ako se tim crnilom nespretno, ili duže vremena mažeš, onda će ti osobito žliezdice na zaklopicah oboliti, te napokon trepavice i izpasti. Isto biva i sa obrvami tako, da na posljedku ni nema nikakvih obrva, te ih u istinu crnilo zastupati mora. Drugo je pogibeljno sredstvo, kojim si njekoje ljepotice služe, da podaju oku ljepši sjaj, pun izraza. Sjaj oka bude naime tim povišen, da se zenica razširi, jer taman zadak zenice odbija, kao podloga crnoga ogledala, svjetlost mnogo jače, nego li svietlija šarenica. Ima dakle mast jedna i kapljičak (tinktura), prvim si namažeš kožu naokolo oka, a od drugoga se njekoliko kapljica u oko ukaplje, pa eto za 1—2 sata razširi se zenica višeput tako, da se šarenica kao tanahan rub prikaže. Oko bude po tom naravno tamnije u boji, sjajnije i veće, al u toj masti i u tom kapljićku ima žestok otrov, naime paskvičine (Atropin), kojom se razšire zato zenice, jer mišične vlaknine u šarenici budu klienute. Pomisli si tako razširene zenice na plesu jednom. Nije li naravno, da će kroz veću rupicu u šarenici mnogo više svjetlosti u nutrinu oka ulaziti, nego li oko podnieti može? Ne samo da će vid za ono vrieme nejasniji biti, to bi već mnoge i pregorjele, nego može vremenom veoma lahko upotrebljivanjem tih sredstva i do crne mrene doći. Na stran dakle s takvimi sredstvi, zvala se ona „Onguent“, ili „Baume“ ili teinture pour l'expression des yeux. — Isto se tako nedaj zavarati, da rabiš tebi nepoznata sredstva proti crvenim, ili sljuzećim se očima. Ima med takvimi n. p. jedno: eaux antipsorophthalmique, u kom ima salitrenoga živnoga kisa u vodi razstaljena, kojim si možeš nesmotrenim rabljenjem veoma naškoditi.

Preći nam je sada na obzire, koje bi morali imati roditelji i odgojitelji na oči djece, a odrasli na svoje oči. Neka mi bude na toj stazi provodnicom knjiga učitelja moga, glasovitoga Arlta u Beču.

Od onih nesretnika, koje u obće držimo, da su sliepi se rodili, većina ih je tek poslie poroda osliepila. Lahkoumnost i neznanje onoga, što može očima naškoditi, krivi su većinom tomu zlu. Uzroci, s kojih to biva imadu se tražiti u razsvjeti, čistoći i toploti zraka. Oči novorodjenoga nisu proti jakoj svietlosti tako štićene, kao oči odraslih, jer njihove oči leže plosko, jer su obrve i trepavice kratke, a zaklopice većinom tako tanke, da su prozirne. Nemojte zato novorodjenu djecu, možebit iz znatiželjnosti, da vidite kakve oči imaju, k svieći, ili na sunce nositi, nego priučuvajte novorodjenče polagano većoj svjetlosti i odklonite od njega svaku žestoku svjetlost, kano i naglo prenašanje

iz tmine na svjetlo. Čišćenje očiju takodjer veoma je potrebno. Nesmiješ pako prati očiju takvom spužvom, koju i drugčije rabiš, nego peri je malimi platnenimi krpicami, koje ćeš u mlaku vodu umočiti, te oči njom očistiti. Najbolja je voda tekućica, il daždjevica, jer voda iz zdenca ima u mnogih miestih takvih česti u sebi, koje su nježnomu ustroju, kakvo je oko, škodljive. Nego većinu tih česti možeš odstraniti, ako vodu prije prekipiš.

I nečist zrak može očima novorodjenčeta naškoditi. Više nego li dim i prašina škodi para, koja se u vlažnoj, ili ljudmi pretrpanoj i malo provjetrenoj sobi podiže. Propuh i prehlada (vlažnim, mrzlim rubjem) prouzroče više puti zažeg očiju, od koga mogu oči najviše postradati. Takvi zažeg se pojavi većinom izmed 2 i 5 dana iza poroda, riedko kad kašnje. Upoznat ćeš ga po tom, što će zaklopice pocrveniti i nabreknuti i što će se početi iz očiju ciediti njekakvo žuto, ogusto, sljuzavo tecivo, koga iz početka bude manje, te se zato rado osuši i po tom se zaklopice priliepe. Kako to opaziš, nedaj se od nikoga zadržati, da liečnika ne potražiš, jer u mnogo slučaja može taj zažeg tako naglo mah preoteti, da će oko biti izgubljeno, ako zakasniš jedan dan, paće i njekoliko ura. Izgnjoji se naime rado roženica, te može oko izcuriti, ili pako sama roženica pomutiti se. Dok liečnik priskoči, potamni zastorî (ali ne crvenimi) sobu, gledaj da bude u njoj zrak čist i topal, a osobito odstranjuj od očiju ono gnjojavo tecivo i to svakih 10—15 minuta, u obće, kako vidiš, da se nješto teciva opet sakupilo. Platnenom u vodi umočenom krpicom ukapaj nekoliko kapljica mlake vode u oko, kojega si zaklopicu kažiprstom druge ruke otvorio. Ako su zaklopice veoma nabrekle, ili ako je diete prema svjetlu veoma ćutljivo, onda ćeš uspjeti samo tako, da ti tko drugi kažiprstom jedne ruke podigne gornju zaklopicu a da oka ne pritišće. Da diete ne okreće iz nebuha glave, to ju može ta druga osoba, osobito onimi drugimi prsti mirnu zadržati. S onim sljuzom, što si ga iz oka djetinjega izvadio, moraš jako oprezno postupati, jer ako ti nješto onoga na tvoje oko dodje, onda može i ovo upravo tako oboliti.

Kod napršćeta treba paziti, da ga ne nosiš ležećke tako, da mu sunce na oči pada. Gledajuć pako takva djeca rado na svietleće, sjajne i živahnimi bojami obojene predmete, to im mora držanje tiela takvo biti, da mogu na iste obadvima očima gledati, jer će duljim i opetovanim takvim gledanjem djeca skiljiti. I igračke, koje podaješ takvoj djeci, neka nebudu ni premalene, niti ih oku previše primakni, jer će djeca postati kratkovida i skiljiti će.

U djeteta moraš oči zaslanjati kapom sa zaslonkom, ili šeširom sa širokimi krili. Osobito svjetle predmete nesmije diete dulje promatrati, a kad spava, ili kad se probudi, pazi da mu sunčane zrâke na oči ne padnu. Tučenje takve djece po glavi može takodjer lasno prouzročiti ne samo slaboću vida, već upravo i sliepost.

Još jedno moramo ovdje spomenuti. Nauči diete, ako se zabavlja igračkami, slikami, ili u obće, što god ono promatralo, da na sve česti predmeta pozorno gleda. Ako mu n. p. pokažeš sliku psa, onda ga pitaj za glavu, noge, tielo itd., da se već diete za rana priuči, kadgod ugleda kakvi predmet sa svake ga strane razgledati. Kasnije priučavaj ga veličinu, boju i oblik jednoga predmeta spoznavati i s drugim ga prispodabljati, da nauči okom dobro mjeriti. U obće pako mu nemoj mnogo predmeta zasebice pokazivati, jer će se time priučiti sve površno gledati, a sigurno od načina, kako čovjek očima predmete shvaća, zavisi (velikim djelom) mogućnost duševno se više izobraziti.

Najveće pako obzire moraš imati prema očima djece u školi, jer se ona tek sad podužjemu i sitnijemu gledanju privode i jer se krozato lahko za uvjeke pokvare. Gledaj dakle da diete kod čitanja, a osobito kod pisanja ne drži glavu oborenu. Papir možeš primaknuti za 10—12 palaca, što je za obično zdravo oko dostatno. Ako si opazio, da diete nemože nego iz bližjega slova razaznati, uteci se liečniku, da razvidi uzrok i da ti pomoć pruži. — Žaliboże nalazimo u veoma malo škola, da su klupe prema veličini djece sadjelane. Za manju djecu morale bi klupe manje biti, sve klupe pako u razmjerju sjedala i pisaonika, da nebude diete primorano, glavu bliže daski primaknuti, ili tielo sgrčiti, da uzmogne očima pravu duljinu podati. — Kad uče djeca pisati moraš im ne samo dosta velike pregledalice (Vorschriften) podati, nego gledaj da ih djeca i u istoj veličini prepišu. Ne trpi, da ti diete štedi s papirom te da zbija radi toga slova i redke. Gledaj da ne budu djeca primorana kod nedostatna svjetla čitati i pisati, ili tja risati, jer ništa ne kvari oči koliko takve pogrieške, a opet veoma se rado u tom pogledu grieši, kako bi nam mogli mnogi učitelji posvjedočiti, koji su primorani podučavati djecu u takvih sobah, koje absolutno za to nisu. Najglavnije je pako, da djecu ne obteretiš takvimi poslovi, koji oči osobito napinju. Učitelj, koj na oči djece misli, kazniti će djecu koristnijimi kaznami, nego li tim, da prepišu po redu 20—50 put ono, što nisu znala. Najgore se pako postupa u tom pogledu s djevojkami, koje moraju poslije škole još ženske poslove, koji oči osobito napinju, obavljati. Uzmimo n. p. takvu djevojku, koja jedva što je iz škole došla, već mora po njekoliko ura klavirati, još k tomu i na večer, kod svieće. A ne misle takvi roditelji da jednoličnost i sitnoća muzikalnih nota umore i oslabe i najjaćje oči.

Osobit obzir imali bi uzeti roditelji kod izabiranja zvanja svoje djece, jer koliko put se

dogodi, da se mladić mora radi očiju odreći izabranoga jur zvanja. U koga je normalno, zdravo oko, taj može po volji izabirati, u koga su oči slabe, il je kratkovid, il dugovid, il komu se oči rado upale, taj neka si dobro predstavi dužnosti, koje mu novo zvanje očima nalaže i razne škodljivosti za oči, koje su s onim zvanjem skopčane. Tko je samo kratkovid i tko i najsitnije predmete razabire i dugo ih promatrati može, ako su samo predmeti oku potrebito primaknuti, taj se može odlučiti za poslove, koji zahtievaju točno i napeto gledanje. Opasno je pako kod srednje i veće kratkovidosti, takvomu se poslu podati, gdje moraš sad bližje, sad dalje predmete točno razmatrati. — Tko na slaboći očiju, il dugovidosti boluje, te sitnije predmete, ako ih oku primakne, ili slabo, ili samo pomoći stakala razaznaje, taj neka ne izabere stališ, u kom mora jednostrano oči za drobnije, il sasvim sitne predmete rabiti. U tom se obziru osobito rado grieši, jer obično ljude slaboga vida drže za kratkovide. I oni, koji su samo na jednom oku slabijega vida moraju se okaniti takve radnje, gdje trebaju dužje vremena sitne predmete gledati. — Tko je u svojoj mladosti mnogo na zažegu oka bolovao, ili još boluje, nebi se smio nigda latiti posla, gdje je izvržen prašini, dimu, vatri i vrućini. — Slabašne, bliedobolne, slabokrvne djevojke, ako mnogo šivaju, pletu i tim slične poslove obavljuju, mogu veoma lasno, uslied slabosti vida za takve poslove sasvim nesposobnimi postati.

I odrasli ljudi imaju čuvati svoje oči, koje mogu kojekako postradati. Ponajprije svjetlo i razsvieta mogu očima škoditi, ako im podulje vremena oduzmeš svjetlo, ili ako podulje vremena žestoka svjetlost na nje djeluje, osobito ako se ovo potonje naglo iza tmine zbude, ili ako dulje u takvu svjetlost gledaš. Tako je osobito škodljivo u sunce gledati, ili pomrčanje sunca bez potrebitih za to stakala motriti. Koliki su već tu znatiželju i zdravljem oka i samim vidom platili! Škodljivo je oku nadalje, ako gledaš na cakleću se površinu, koja odbija sunčanu svjetlost. Tako je prof. Jaeger vidio djevojku, koja se u jednom jezeru kupala i na čije su oči sunčane zrāke u vodi obijajuće se, pale. Djevojka je poćutila onaj čas veliku bol, i osliepila je. Tako napominje prof. Arlt 16 godina staru djevojku, na koju bude po njekom objestnom vojniku upravljeno ogledalo, u koje su sunčane zrāke padale. Odbijanjem svietla padnu zrāke na oči djevojčice i ona oboli tako, da joj je vid jedva spašen. I trajnije motrenje mladja slabi oči. Zato tako može ti nauditi gledanje u intenzivnu svjetlost, bengaličnu vatru, zabieljeno gvoždje itd. Osobito se rado grieši tim, što se ne čuvaš u jutro, kad se probudiš, sunčanoga svjetla. Zato il nespavaj u takvoj sobi, koja je prema izhodu, il se obrani od sunca bud zastorî, bud položajem kreveta.

Oni, koji noćnu svietiljku trebaju neka paze, da njezina svjetlost ne pada neposredno na oči tako kod spavanja, kao i kod probudjenja. Isto tako škodi svjetlo, koje odbija od bielih i sasvim gladkih predmeta, kao n. pr. sniega, pustara, svietlih stiena, površja vode, gladkih podora itd. Da se obraniš od toga štiti oči plavimi naočali, plavimi zavjesami, prikrivanjem oka širokimi zaslonci i podužim odmaranjem oka, gledajuć tamnije i zasjenjene predmete. U obće imaj uviek u pameti, da se i najveća svjetlost, ako odozgor dolazi, laglje podnosi, nego li manja, koja odozdo, ili sa strane na oko pada. Zato bi se i moralo, kako se već u većih gradovih često i vidja, zastore (rouleaux) ne odozgo dole spuštati, nego odozdo u vis podizati.

Komu zvanje i posao nalažu, da osobito očima radi, bilo to kod pisanja, čitanja, risanja, šivanja itd., taj mora osobito paziti, da mu predmet radnje bude dostatno razsvietljen i to tim više čim je finija radnja, jer kod slaboga razsvietljenja izgubit će i najzdravije oko prije ili poslije bistrinu i uztrajnost i bude kratkovido, il dugovido. Pogriešno i napregnutomu oku osobito je škodljiva razsvieta, ako je svietlo preslabo, nedostatno; il prejako, sjenovito; il nejednako: sad jačje, sad slabije; ili nejednako podieljeno: pretrgnuto sjenom; ili nečisto u svojoj sastavini, osobito razliko od bieloga dana; ili na posliedku, ako mu je pravac kojim na te pada pogriešan. Jer pako umjetna razsvieta sviećami, svietiljkami ili plinom navedene pogrieške najčešće, njekoje pako nuždno ima, to moraju osobito oni, koji su prisiljeni kod takova svjetla raditi veoma oprezni biti. —

Po Newtonu znamo, da je sunčano svjetlo sastavljeno iz zrāka razne boje. Staklenom prizmom razstavio je on sunčanu zrāku u sedam raznih bojah, kako nam se iste, po vodi daždjevici u zraku prelomljene i razstavljene, u nebeskoj duzi (tomu slavoluku pobjedjujućega svjetla, kako ju Carriere zove) prikažu. Te su boje: crvena, narandžasta, žuta, zelena, modra, čivitna i ljubičasta. Drugimi pokusi bì dokazano, da ove pobojene zrāke, ako ih opet sakupiš, bielo, nepobojeno, ili naravno svjetlo podaju. Možemo iste upravo u tri glavne boje svesti: u crvenu, žutu i modru, a medjuboje mješovitimi smatrati. U običnom svjetlu, po danu, jesu zrāke u sliedećem razmerju pomješane: crvene 5, žute 3, plave 8. Ako se ovo razmerje promjeni kao n. pr. pri umjetnom svjetlu, onda nije svjetlo ni čisto, ni bielo, nego pobojeno. Kod običnoga svjetla svieće, ili svietiljke ima uviek najviše crvenih, ili žutih zrāka, zato je ono više, manje narandžasto, ili žuto. To svojstvo umjetnoga svjetla uzrokom je mnogim znamenitim pojavom. Razne boje (omašćene tvari) prikazuju se pri umjetnom svjetlu sasvim drugčije, nego li pri naravnom: zelena boja bude žutkasta, modra bude zelenkasta (jer

umjetno svjetlo ima u sebi malo modrih zrȁka), narandžasta bude mnogo svjetlija. S toga uzroka nemogu se radnje sa bojami kod umjetnoga svjetla il nikako izvadjati, n. pr. kod slikarstva il veoma tegotno. Zato se i okanite od umjetnoga svjetla šareno vezti, jer takvo je vezenje već i po danu veoma tegotno. Treba dakle paziti, da bude uviek svjetlo zaslonjeno i to takvim zaslonkom, koj nije neproziran, nego koj takodjer nješto svjetla propušta. Kod uljenica budi takvi zaslonac iz sivkastoga, ili plavkastoga stakla; staklene kuglje, koje njekoji radnici n. pr. naši čižmari pred lojenice meću morale bi se plavkastom vodom izpuniti. — Nestalnost umjetnoga svjetla pokazuje se osobito kod obične svieće i otvorene svietiljke, jer je nemoguće da bude dolazak zraka i potrošak goriva uviek jednak, zato moraš takve svietiljke staklenim cilindrom obložiti. Njekoji rade uviek kod dvijuh svieća, čim izbjegnu nejednakosti stenja i dobivaju bolje svjetlo, samo bi morali uviek te svieće jednu do druge postaviti, a ne kako obično biva jednu sa desne, a drugu sa lieve strane, jer se tim sila svjetla umanjuje i kvari jednako razdieljenje njegovo. — Što se čistoće i jednakosti tiče, to su bolje voštene svieće od stearin sviećâ, a ove bolje od lojenih. Najčišće i jednako podieljeno svjetlo podaju dobro sagradjene i dobro zaslonjene Argandove svietiljke, samo se možeš kod njih priučiti prejakoj i škodljivoj svjetlosti kod radnje, a to zato, jer ako iza duljega čitanja, il pisanja slabije vidiš, onda odma pomisliš da svietiljka slabije gori i da moraš prema tomu svjetlost ojačati, a nepomisliš na to, da se oči radnjom umaraju. Kod tih svietiljaka, kao i kod upotrebljivanja zaslonaca mora se nadalje i na to paziti, da nepovriediš oko velikom razlikom izmed svjetla i tmine. — Nezgodan položaj umjetnoga svjetla tako da zrȁke posredno, ili neposredno sa strane, il odozdo u oko padaju, kao što biva osobito kod čitanja u krevetu, uviek je škodljiv oku, zato treba paziti uviek, da bude svjetlo bar njekoliko palaca višje od očiju i ne odviš sa strane, ili tja izmed oka i predmeta.

I kod radnje za dana grieši se više puti jako u pogledu razsvjete. Tako rade njekoji kod prejakoga, da i neposredno kod sunčanoga svjetla, drugi usuprot kod preslaboga, kad se mrači, treći opet kod mješovitoga svjetla (umjetnoga i naravnoga), ako još za dana svieću, ili svietiljku zapale. Škodljivo je vjekovito mienjanje razsvjete (kod čitanja izpod stabla, kod hodanja i vožnje). Obće je pako poznato, da nijedno oko nemože dugo raditi, kad mu svjetlo sa dvih protivnih strana dolazi. — Kako je god škodljivo, kad kod umjetnoga svjetla plamen izmed predmeta i oka postaviš, tako i nesmiješ po danu raditi okrenutimi ledji prema prozoru. Najbolje bude za oko, ako stol postaviš tako, da svjetlo niti upravo od spreda, niti upravo sa strane ne dolazi, nego u srednjem pravcu; kod pisanja pako odozgo, napred i sa lieve strane.

Sile oka su ograničene, kao što i sile ostaloga tiela, zato ne zahtjevajmo od njih preveć i ozirimo se na umornost njihovu. Gdje pako okolnosti zahtievaju podulje napinjanje očiju, ondje nastojmo potražiti promjenu u zabavljanju očiju i nezaboravimo, da oko mnogo više podnosi, ako se predmet njegove zabave u stanovitom vremenu mienja. Ako to nije moguće, onda moraš oku bar svaku uru njekoliko časova počinka dati, za koje ćeš vrieme očima gledati na dalnje, veće i zasienjene predmete. Najbolje se oko opravlja kod šetnje, jer su mu kod gledanja na bližje predmete uviek mišice napete, dočim kod gledanja u daljinu počivaju. U gradovih, gdje se osobito u zimi nemožeš tako na prostom šetati, osobito je dobro biljariti se, ili kazalište polaziti, samo moraš kod ove potonje zabave čuvati se, da ne prenapinješ oko staklî (lorgneti). Upravo tako dobro jest iza podulje radnje oči svježom vodom oprati.

Osim neshodnoga svjetla i krive razsvjete može očima škoditi i nečist zrak, u kom može biti prašine, dima i žestoko udarajućih izparivanja. Tko se takovomu zraku izložiti mora, taj neka si opere zatim oči mrzlom vodom, ali ne dok je još vruće, da se oči prenaglo ne ohlade. Zato i nevalja u jutro, kako si se probudio odmah oči prati, osobito ako si se u snu znojio. I propuh, osobito lagani (n. pr. kroz prozor) rado prouzroči zažeg očiju. — Ako ti je štogod u oko palo, onda nemoj trti očiju, da se toga lišiš, nego il gledaj, da si pred ogledalom sam to izvadiš, ili da ti tko drugi sa krajem platnenoga rubca izvadi. Neuzmogne li ni on to, pošalji po liečnika, a dotle ne tari očiju, već ih mrzlom vodom oblagaj. Ako su ti u oko vapno, pepel, duhan i takve jedke stvari pale, ulij izmed zaklopica ulja, glycerina, i vrhnja, da te predmete omotaš, i ako moguće tim odstraniš, i obloži oko mrzlimi oblozi dok liečnik prispije.

Tuj možemo još dodati sliedeći slučaj, što ga glasoviti Beer pripovieda. Prije njekoliko godina, veli on, pozvali me čovjeku, koj je uviek dobra vida bio, ali je od skora u jednom času posvema osliepio. Bio je naime u prijateljskom družtvu, kad iz nebuha dodje njeki stranac iza njegova ledja, i poklopi mu obojimi dlani oči, da pogodi tobož, tko je on. Neznajuć ga on odma kazati, nastojao je samo, da se stranih ruku oslobodi, ali tim bolje pritiskao je stranac i to tako da, kad ga je napokon izpustio, on više nikad progledao nije.

Jer je oko dio čitavoga tiela, to visi njegovo dobrostanje o stanju istoga. Osobito škodljivi su oku tuga, nevolja i dulje plakanje i sve strasti, koje živčanu silu iztroše. Pušenje (dim) škodi očima u svih slučajevih, gdje su zaklopice, ili bar njihove nutrnje plohe raz-

dražene, il upaljene. — Žestoka pića škode očima onda, ako ih često i toliko piješ, da ti navalu krvi proti glavi prouzroče U obće mogu sve pometnje kolanja krvi osobito u glavi, bilo to tiesnim odjelom, n. pr. tiesnim ovratnikom, il velikom vrućinom očima veoma naškoditi.

Orisav tako sasvim na kratko, kako bi imali svoje oči čuvati, trebao bi govoriti o bolestih očiju i o naočalih. Mislim pako, da će mnogo bolje biti, ako vam dadem iskren savjet, da se, kako oćutite, da vam je oko nješto obolilo, il u vidu oslabilo, ne liečite nikad i ničim sami i ne izabirete svojevoljno naočale, nego da se utečete vještaku, jer pravo veli naš narod: s očima i sa zakonom nije se šaliti.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

X.

Kolovozni prsten i jato mjeseca Studenoga.

Do sada smo se bavili poglavito s repaticami užje ili nutrnje hrpe, pa bismo dosljedno preći morali na repatice širje ili vanjske hrpe ili barem na repatice medju njimi ležeće srednje hrpe; ali treba, da laglje razumljivosti radi malko zaokružimo, uslied čega zamolit nam je mile čitatelje, da za nami u ovom razmatranju podju.

Povratit nam se je sada k zviezdam-padalicam i to k tako zvanim pravilnim ili periodičkim njihovim jatom. Ovim ćemo putem i sami doći k repaticam dugotrajna oblaza.

Već koncem prošloga vieka obratila se pozornost vještaka na pojav, da je u pojedinih godinah i to u stanovitih noćih broj padalicam neizmjerno velik. Stadoše u starih listovih i znanstvenih izvorih tražiti i nadjoše, da se već tisuću godina tomu pojavu u trag ući može. Poglavito spada ovamo jato padalica u noći od 10. kolovoza, o kojem se u starih pismih često govori i pravilnost kojega već se davno primietila. Druga takva noć, obilujuća zviezdami-padalicami, dolazi 13. studena, pa u koliko se ona samo u stanovitih godinah pojavljuje, u toliko je sam pojav mnogo sjajniji.

Ako se od običnih padalica, opažívanih u drugih noćih, misliti moglo, da su one pûki prizori naše athmosfere, to se je slična predstava o padalicah u napomenutih noćih posve zabaciti morala. Pošto se znade, da se zemlja prigodom obticanja svojega oko sunca dnevice na drugom mjestu u zemaljskom prostoru nalazi, pa pošto se pokazalo, da se samo u njekih noćih ciela jata zviezda-padalica vidjaju, to se moralo odatle izvoditi, da se na tih mjestih njeka struja takvih nebeskih sviećica nalaziti mora, koja vidljivom postaje, čim zemlja takov predjel zahvati i krozanj prosûne.

Osim toga došlo se je malo po malo na pravu misao, da takodjer njeka razlika medju jatom od kolovoza i jatom od mjeseca studena biti mora; jer pošto se kolovozno jato skoro posve pravilno svake godine pojavljuje, moralo se izvoditi, da se u nebeskom prostoru cio (podpun) prsten takvih nebeskih tjelešaca oko sunca vrtjeti mora. Prsten ovaj — tako se dalje izvodilo — presieca stazu naše zemlje na onoj točki, gdje bi se ona na 10. kolovoza nalazila, radi čega se taj prizor od godine do godine ponoviti mora Ako bi se koje godine na 10. kol. pomanje takvih padalica pokazalo to se posve naravno odtuda zaključilo, da ovaj prsten na svih svojih mjestih valjda posve jednako takvimi nebeskimi tjelešci posut nije, da u njem punijih i praznijih mjesta, a morda i šupljina doći mora. Koja li pako prstenu podoba? da li krûga ili elipse i to koje? da li se u jednoj ili više godina oko sunca okrene? odakle li postao? ta pitanja ostala su sve do ovih dana u znanosti neriešena i neodgovorena.

O jatu mjeseca studena morali se drugi nazori uzeti. Najjasnije zviezde-padalice vidjaju se 13. studenoga svake 33. godine. Ali i gogodine prije i poslje toga roka viditi jih je u priličnom broju, pa poslje toga vremena nastane stanka od kakvih 30 godina. Da tude o kakvu prstenu govora biti nemože sliedi već odatle, što bi zemlja svake godine morala na svojem godišnjem putovanju krozanj prolaziti te svake godine u to doba isti pojav pokazati. Uslied toga sasvim naravno zaključiše, da se tude veliko jato takvih nebeskih tjelesa nalaziti mora. To jato imademo si tako otegnuto misliti, da mu je u prkos njegovu naglu letenju ipak blizu tri godine od potrebe, da preko one točke zemaljske staze projuri, gdjeno zemlja na dan 13. studena dolazi. Iza ovih trijuh godina moralo je jato nebeski prostor preletjeti, da nakon sliedećih 30 godina isti prizor ponovi, pokle je svoj oblak oko sunca prevalilo. — Za ovo jato našlo se dakle barem iole izviestno vrieme oblaza; ali je ujedno bilo jasno, da to jato otegnutu elipsu oko sunca činiti mora, jer se inače sa zakoni privlačnosti slagalo nebi, da bi tielo, nalazeće se jednom u blizini zemaljske staze, toliko vremena za svoj oblaz trebalo kad to isto tielo nebi u drugih dielovih svoje staze dalje od sunca odmaknuto bilo, nego li je zemlja. Radi toga moglo so računom doznati, da to jato, koje za svoj oblaz 33 godine potrebuje, te se u najbližoj blizini prema suncu kakvih 20 milijuna milja udaljeno nalaziti mora, da to jato dakle u svojoj največoj udaljenosti od sunca takodjer skoro do Uranusove staze dopirati mora, koja se do 19 puta od sunca dalje nalazi, nego li staza naše zemlje.

Akoprem su najbistrije i najdohitnije glave već o početku ovoga vieka pokušavale, da padalicam staze pravo pronadju, ostade ipak taj zadatak neriešen. Istom od kakvih 25 godina

podalo se tomu poslu revnije i nastojalo se oko veće sustavnosti. Ali zapleti i potežkoće bijahu toli ogromne, da se tako brzo na kraj doći nije moglo.

Proračunati stazu novoj kakvoj obhodnici, zviezdoslovcu je veoma lagan posao. Za posljednjih 20 godina našlo se prieko 100 obhodnica, pa ako je i posao oko točna naznačenja njihovih staza težak, to je ipak poprilično naznačenje staze bez mnogoga posla već iza njekoliko ura po učinjenom odkriću njezinu pravilno poznato.

Ali kod repatica posve je drugčije! Ovdje su barem tri i to točna motrenja od potrebe, da se uz mnogobrojne vještine i okoke staza novoj repatici opredieli, a takva motrenja nesmiju, što se vremena tiče, na blizu medjusobno stajati. Radi toga lete, prigodom odkrića kakve repatice, viesti od jedne zviezdarnice k drugoj — današnji dan dakako pomoćju brzojava — s pozivom, da novoga gosta na svaku ruku — dotičnimi mjeraćimi spravami i naoružanim okom — prate. I sbilja: za njom nastane prava potjera! a ta potjera traje dotle, dokle joj se iole trag vidjeti može. Istom zatim saberu se sva ta motrenja, metnu se, što no se veli, pod sito, pa se nastoji, da se izmedju svih ono odabere, koje je najtočnije, pa istom poslje toga vremena, poslje te predradnje, trajuće obično njekoliko mjeseci, podje se na polje računa, ali ujedno i na sravnjivanje sa starijimi repaticami, te se istom na taj način do poznavanja staze njezine dodje.

No biva li i može li taj postupak štogod kod zviezda-padalica pruditi?

One dojure i jedva jih se uočilo. već jih i neima. Ako tko i pokuša, naznačiti jednoj hitro olovkom put, štono je prevalila i zabilježiti trajanje njezina lêta, nahrupe druge dvie, tri u drugih pravcih, na drugih krajevih. Pa što ćeš s njimi? Osim toga! Za jednom veoma svjetlom padalicom, ostavljajućom u oku motriteljevu sigurno jedan časak iza njezina nestanka daljni utisak, sliedi često druga istoga pravca, tako da se misliti može, kano da su obedvie u isti čas vidjene, akoprem zviezdoslovac dobro znade, da je zemlja u ovom jednom časku prostor od 4 milje projurila, te dakle da medju onimi padalicami njeko akoprem neznatno vrieme leži i ne gledajuć na to, da se to vrieme i podvostručiti mora, uzme li se na um vlastita brzina dotičnih padalica. — Dolaze li pako padalice u jatih kano što su Olmsted i Palmer u Americi g. 1833 noćju izmedju 12. i 13. studena padati jih vidjeli kano pahuljice od sniega, te jih kroz vrieme od 9 sati na 24.000 ocienili — tada ni po gotovu govora biti nemože o ustanovljenju staze ni jedne godine. Glavni zadatak, s raznih motrilišta jednu te istu padalicu kano istovjetnu razpoznati, tako je težak, da je uzprkos najboljim pripravam, štono su za dotičnu noć mjeseca studena g. 1866 po berlinskoj zviezdarnici naredjene, ravnatelj njezin, profe sor Förster, izmedju mnogih tisuća padalica, bilježenih u Berlinu, Anklamu, Nauenu i Braniboru, jedva četiri moguće bilo, uzeti za istovjetne. Pa kod tih motrenja, o kojih ćemo radi njihovih velevažnih posljedica prigode imati, kasnije još govoriti, bili su motriteljem na razpolaganju brzojavi, za koje se prije njekoliko desetak godina jošte ništa znalo nije.

Iz ovoga sliedi, da se radi utanačenja ovakve staze posve drugi način uzeti mora, nego li je to kod obhodnica i repatica bilo, i da su ovdje silne predradnje za riešenje toga zadatka od potrebe bile, koje su oštroumlje zviezdoslovaca neizmjerno nategle.

Njekoliko rieči o tih predradnjah popuniti će sliku najnovijim stečevinam u astronomiji.

Naše kazalište.

12.

Iza posljednjega članka vidjesmo u našem kazalištu mnogo zanimiva: i izvrstnih komada, i vriedna gosta iz Novoga sada i naobražena, darovita nova člana glumačkoga. Unapried oglašeni repertoir promienio se dosad dvaput, i to žalibože u prilog operetam. Predstavljani komadi, Vicomte Lestorière, Mentor u škripcu, Mejrima, Skupac, Gjuragj Branković, Magelona, Mljetački trgovac, svjedoće, da je izbor vriednih drama obilat bio. Nadamo se, da se od toga ozbiljnoga pravca nikako neće odstupiti, tim više što je obćinstvo svojim posjetom povladjivalo ozbiljan izbor a za operetu (Suprug pred vrati) tek drugi put ponovljenu slabo marilo. Rečeni repertoir igrao se dobro, izuzam gdjekoje pogrieške u izgovoru i manire u deklamaciji, pretjerivanje gdjekojega glumca ili glumice, a u jednom komadu (Skupcu) veoma smetajuće često zaricanje nekoga predstavljača, komu preveliko brzanje u govoru i kretnji smeta pravu porabu dobra mu organa i dovoljne darovitosti. Ozbiljnu volju pokazaše svi već izkušani i od prije napredni glumci i glumice, a i njeki mladji pokazaše liep napredak.

Ovakovim primjetbam nije svrha učiti ni prigovarati. Kritika nije nikad načinila glumca. To je njegova muka i nauka. Nam je samo potaknuti misao, da je glumcem imenito sada i od sada zadaća štititi i podignuti čast svoju kao družtvo umjetnosti glumačke, od hrvatske zemlje podupirano. Ako će sva četiri faktora, koja imadu raditi oko napredka glumstva, predsjedničtvo, odbor, glumci i obćinstvo, s domorodnom sviesti raditi, to se je za koju godinu nadati liepu razvoju sadanjih sila uz po koju novu.

O štovanom gostu g. Telečkom i novom članu gosp. Gjorgjeviću kazat ćemo koju uz

razglabanje drâma Magelone, Gjurgja Brankovića i Mletačkoga trgovca.

Kod Magelone, tragedije od Čeha I. Kolára, nema kritika ine zadaće nego da ju razumjet nastoji. Sadržaj te drame po sebi će vrlinu njezinu pokazati, pak će trebati još samo koja rieč o tehnici joj i ideji.

Rudolf II, oko svršetka šestnaestoga vieka car rimski, kralj češki i ugarski, odgojen u duhu španjolskoga jezuitstva, površno zanešen tadanjim cvietom umjetnosti u Italiji, a svom dušom sanjareći astrolog i alchimik, bješe u priestolnici zlatnom Pragu naumio podići svemu svietu ognjište krieposti, znanosti i umjetnosti. Po njegovu katoličkom praveu mišljenja, koj se uzvija u visoke tajne, omiliše mu astrolozi, što no iz zviezda čitat mišljahu sudbinu svieta, i alchimici, koji su tražili kamen mudrosti al ne istini za volju već da uzmognu iz svačesa zlato praviti. Gubeć se u takovih sanjarijah, okružen varalicami astrolozi i zlatotvorci, prepuštaše Rudolf državnu vladu španjolskim prilizavim, sebičnim spletkarom i mužkim i ženskim, kojih se sila na dvoru mu pražkom sgrnula, a s njimi sav pozlaćeni i parfimovani smet iz svih krajeva svieta. Nehoteći biti vladar već odgojitelj naroda idjaše krivim putem te prevari sebe i sviet, a sviet prevari njega. Kad mu bijaše bez moralna temelja. Sanjaše usrećiti i dići cio narod a ne oklevaše stotini pojedinaca život pretvoriti paklom. Od mladosti vikao skrnuti svetinju bračnoga života ima on sada kao pedesetgodišnji samoživi starac u svom nezakonitom sinu, Don Cezaru, naći kaznu za to, što je drugim sreću obiteljsku rušio, ima upoznati, da put kojim je on kao čovjek i kralj išao, vodi u najdublju propast. — Prije njekoliko godina bješe Rudolf svojom kraljevskom riečju izposlovao ženitbu medju Otonom s Losa, češkim velikašem i Španjolkom mladom plemkinjom, nadošlom na dvor mu, Evom, više iz pohlepe svoga srca za njom nego li za volju ljubimcu si Otonu, začaranu od gizdave tudjinke. Ohola Eva, silom odkinuta od svoga po srcu zaručnika, odbijaše ljubećega al neljubljenoga muža hladnim, premda zakonski viernim srcem, dok ga ne natjera u naručaj svoje zemljakinje, njekoćnje družice u kloštarskom zavodu madridskom, courtisane Magelone. Tu galantnu ženu, izpovjedajuću razuzdanim al zanešenim jezikom vjerozakon strasti i čustva, gledaše izmedju ostalih i Don Cezar osvojiti. Zašto je njemu, neodoljivu ljubimcu razkošnih dâma, kod takove žene trud ipak uzaludan, uvidja Cezar, kad se Magelona s ponosom i priezorom svietske bruke priznaje majkom dječaku, koga imaše kod sebe, izazvana psovkom Cezarovom nanj, da je kopile; on uvidja još više, kad u neznanu graditelju Vandernotu upoznav ljubovnika njezina a otca djetetu i bludnicom ju nazvav, zaušnicu dobije od majke u ime pogrdjena sinčića. Tako strašno ponižen carev sin odleti s pratnjom, da snuje osvetu i traži put, kako će tu ženu ipak predobiti. Taj put pripravljaju mu odnošaji ljubovnika Magelonina. Ovoga nuka pogibelj životna izjavit sada ljubovci sakrivane joj dotad tajne: da je velikaš češki od roda Losova, da je oženjen, da je pristaša protestantski i krijući se pod stranim imenom buntovnik proti Rudolfu. Magelona mu prašta sve varke, samo ako ju i nadalje ljubio bude, al ne prašta mu država; odkrit i uhvaćen mora na sud pred cara. Tu ga čeka i drugi tužitelj osim države, žena Eva. Sbog nevjere crkvi i vladaru odsudjuje car Otona s Losa na progonstvo iz Češke, a na molbu iznevjerene žene, koja ga tuži s očita ljubkovanja s drugom, premda je ona prisiljena zanj poći, ipak čuvala svetost zakona bračnoga iz ponosa ženskoga, a najpače tuži ga s očita hvastanja, da je otac Magelonину djetetu — na molbu, rekoh, Eve s Losa daje car zapovied, da se to diete Evi ima na odgoj predati. To zahtieva žena više iz osvete nego li iz nakane, da poštenje muža u njegovu djetetu štiti, koje bi u razpojase majke po zlu poći moglo. Ganuta nesrećom muževom počimlje Eva ljubiti Otona: ona bi spremna bila pomirit se s njim te ga pratiti u tudjinu; al on ju odbija, neće se razstaviti od Magelone već s njom u sviet otići. Žensko srce tim je opet u Evi obamrlo; ona se hoće osvetit, razorit ljubav tih dvoje, što no njezinu ljubav satrieše, te ide Mageloni, da joj po zapoviedi carskoj otme sinka.

Magelona, zatečena nenadanim zahtievom, kuša poezijom materinjega čustva ublažit nerazumljivu si ženu a nesklonuvši je pada pred nju na koljena i moli, nek barem uspomenu na majku u djetetu čuva, da se kašnje sin i mati opet naći mogu. Al Eva izčupav iz osvetljiva si srca zadnju klicu ženske ćudi, milost na materinji vapaj, prieti da nikad sin ni saznat neće za majku i s tom bezčovječnom grožnjom otimljuć Mageloni diete baca ju u naručaj očajanja, ludosti. Pošto je griešna al ljubeća Magelona i okrutna al zakonski kriepostna Eva čvor dotle zaplela, zamršuje ga dalje pakostni razbludnik Cezar po savjetu učitelja mu Sendivoja, koj svoje gojenče hotomice na zlo vodi, da se u nezakonitom sinu Rudolfa i preljubnice žene svoje, u Cezaru, osveti Rudolfu, njekočnjemu skvrnitelju bračne sreće svoje. (Tim postaje grieh u ljubavi i ničuća iz njega osvetna izopačenost sriedištem drame, a Rudolf sam ognjištem svega bluda i zla.) Po savjetu Sendovoja upotriebi sad Cezar sbivše se medju Magelonom i Evom sgode u prilog svojoj osveti i pohlepi za Magelonom: pomoćju španjolskih i talijanskih lupeža, pratilaca svojih, ugrabi noćju Evi diete Magelonino a sutra uputi Evu, da ga je otela Magelona s Otonom s Losa, a Magelonu, da je Eva diete po lupežih na izliku oteti a u istinu ubiti dala. Eva, najprije odkinuta od dragoga, kašnje uz svu bračnu kriepost svoju ostavljena od muža, mora sad napokon jadna gle-

dati, kako će muž joj s ljubovcom i djetetom nezakonskim otići u tudjinu i to troje sretno biti: ona očajava i odlučuje osvetit se, uništ t ono troje. Al sdvojnost Magelonina veća je, njezino materinje srce više pozliedjeno, njezina osveta na Evi, prvoj i pravoj otmićarki djeteta, i tim uzročnici njegove smrti, pravednija, preća i brža: ona dolazi k Evi i ubija prividnu ubojicu svoga djeteta a onda ubija samu sebe, da se što prije s djetetom svojim sastane. Sad dolazi spletka na vidjelo.

Baš kad je Don Cezar sa svojimi lupeži otimao diete iz Evine kuće, zadriemao je pred tom kućom bavrljajući doma pijanica pjesnik Lomnicki (Rudolfov poeta laureatus), po glasu svieta i savjesti svoje najpoštenija duša u Pragu, al duša ogorčena zloćom i nevaljalštinom ljudskom, imenito tudjinskom, i ozivajuća se grdobnomu svietu samo ironijom i satirom, te bez čvrsta temelja i višega poleta, padajuća pritiskom glada i žedje (osobito vinske) u obćenitu kalužinu. Našav ga Sendivoj u blizini svoga lupežkoga posla u snu, metne uzanj kabanicu i krinku, i straža doletivša na kriku Evinih sluga sbog tih znakova držala Lomnickoga za krivca, pošto su krivci pobjegli bili, i odvela ga u zatvor. Al u kabanici nadje Lomnicki pismo Sendivojevo, dokaže to caru i tako se sazna, da je Cezar sa Sendivojem kriv i da je u njih diete. Obaviešten poštenjakom satirikom Oto s Losa podje si po sina i donese ga — samoubojici Mageloni umirućoj pokraj svoje žrtve Eve. Istina i pomoć svanula je prekasno, al to prekasno pravedno je i providno: nad ljude, koji su oteli razumu i umu vladu svojih čina, pošilja bog slučaj, da ih kazni, il bolje reći, on neda, da ih slučaj spasi. Grozna sgoda pročula se umah po svem gradu, doprla i do cara; on dolazi da žanje svoj usiev, da vidi dvie žrtve svoje a k tomu da još dvie učini: sina svoga Cezara i učitelja mu Sendivoja predaje krvniku. Smrt Eve i Magelone čini se njegovoj slaboj i plitkoj pameti ko sliep udes; al pjesnik Lomnicki razumije tečaj života, on tu vidi prst božji te izriče u riečih: „strašno je angjeo smrti zamahnuo srp svoj nad usjevom grieha“ — ideju ove tragedije.

Razsudnik neima tu ništa više reći, pjesnik je rekao sve. On je tanahnim i oštrim kistom, povjestnički i psihologički vierno te istinito u svakom najsitnijem potezu, narisao osobe u svih mienah njihovih značaja i čina, te nam u tehnički izvrstnom dramatičnom okviru dao portrait one nesretne dobe českoga naroda, za kojom je morala doći bielogorska bitka. Tu je nasilje tudje, nevaljala vlada izbrisala češki narod s ploće poviesti. Prije dvadesetak godina u zoru preporoda českoga — u Koláru, umjetniku glumcu i umjetniku prevodiocu, (poglavito Götheova Fausta) kao da je uzkrsnuo pjesnik Lomnicki, al velik i jak; ne klasik, jer mu još hora nije, al niti romantik, već realista, koj ruši a ostavlja tek nejasnu perspektivu u bolju budućnost. Zato mu se nesmije prigovoriti, da mu tragedija ne uzdiše dušu; ona je otrov, ali ljekovit. Kolár je morao tako pisati. Lomnicki, pogaženi češki pjesnik, reć bi genij naroda, kroz do dva vieka kukavan harfaš, na novu je snagu stupio te uzev u ruku prnje, što je ostalo od sjajnoga plašta čeških kraljeva i velikih muževa, razderanoga nasiljem tudjim, i zamočiv ga u suze naroda českoga izbrisao je s ploće povjestne, s koje su prije narod češki izbrisali bili, one nakaze čovječje, da mogu na očišćenoj ploči budući naraštaji zlatnimi slovi napisati: Češki narod.

U predstavi nije se opažalo, da se pjesnik posve razumije. Na koncu predstave nikomu se nije mogla, ma i poznao česku poviest, pretvoriti ta slika u slutnju bjelogorske bitke. A ipak je to učinak te tragedije. Vriedni gost g. Telečki zvonkim, punim glasom, pravilnim izgovorom, omjerenom deklamacijom i igrom odmah je ušao svakomu u srce. Najpače je dramatičnu silu razvio proričući sinu Don Cezaru smrt na stratištu. A da nisu svi momenti značaja Rudolfova (koj je dosta mnogostručan), u njegovoj se igri odsievali, a imenito da mu glas punoćom svojom nije dolikovao slomljenomu, mrkomu, samoživomu sanjaru, koj samo kadšto za čas na zlo il dobro plane — to se ima valjda odbiti na kratkoću vremena, što je imao za studij te uloge, a ne na neumiće.

F. M.

Jugoslavenska akademija.

Kako je oglašeno bilo, držana je svečana sjednica jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî u četvrtak 20. o. m. o 10. uri prije podne u velikoj dvorani Narodnoga Doma. Sjednicu otvori predsjednik, prečastni g. dr. Franjo Rački, sliedećim govorom:

Visoko učena gospodo akademici!
Vele cienjeni sučlanovi!

Kada bi naš zavod pred dvie godine svečano otvoren: bijaše on nalik otisnutu u pučinu brodu, imena i stiega malo poznata. Momčad ovoga broda, koliko srdca hrabra, koliko oduševljena visokom cieli svoga zvanja i praćena blagoslovom svoga naroda, nemogav si težkoćâ daleka i opasna puta zatajiti uzkliknu s pjesnikom: „O navis! . . o quid agis? . . non tibi sunt integra lintea; non dî, quos pressa voces malo . . Tu, nisi ventis debes ludibrium, cave“. (Horat. Carm. lib. I, c. 14).

Pa ovaj naš brod, prem je pošao putem prije neutrvenim, dvie već godine sretno plovi. On je umio obaći hridi, imenu si i stiegu takodjer u tudjini steći priznanje, te se već po drugi put vraća k svomu domu i rodu s računom o dosta izdatnom dobitku.

Prijatelji ovoga zavoda i narodne prosvjete razumjet će iz tajnikova izvještaja, što je jugoslavenska akademija uradila tečajem druge svoga života godine, koliko li se primakla svojoj uzvišenoj cieli. Shvaćala se ova radnja s kojega mu drago gledišta, nitko koj na um uzme, da je akademija našla polje nauke s veće česti u nas neobradjeno a sile radnikâ raztresene, dosadanjemu djelovanju njezinu neće uzkratiti priznanja već s toga, što je, bez laskanja se može reći, prva položila čvrst osnov ozbiljnoj nauci i učenu iztraživanju u strukah, koje njeguje; što na dalje obradjuje ove struke po osnovi zrelo promišljenoj, što prokušane sile sakuplja u zajednicu a mladje potiče na ovu zajedničku radnju; i što napokon uzima, koliko može, pod svoje okrilje svako književno poduzeće.

Ovo je nastojanje jugoslavenske akademije podobno dati pravac cieloj književnoj radnji, a tim s ove strane poduprti narodnu nam prosvjetu, ovaj uvjet bolje budućnosti našega naroda. Jer svaki je nas, veleštovana gospodo! tvrdo uvjeren, da si naš narod može samostalan medju drugimi položaj izhoditi i zajamčiti samo onda, ako nauka probije sve njegove slojeve i postane svojinom njegovom. Naš krasan jezik nebudi predmetom samo učenu iztraživanju, nebudi pače samo gostom u sabornici i pisari; već gospoduj u plemićkoj dvorani, pod gradjanskim krovom, i u obrtničkoj radnici. Prošlost domovine budi razastrta pred očima i i posljednjega sina njezina, da uči štovati velike priedje a odvraćati se od nevjernikâ. Poznavanje dužnostî i pravâ slobodna državljana nebudi povlašću samo otmenijih; nego da prodre i seljačke kolibe, te neka nebudu ni ovdje sakrivene borbe za svetinje narodne. Svakako se napokon: vlastelin, trgovac, obrtnik i ratar upoznaj prema svomu zvanju sa zakoni prirode i naravnimi priednostmi one zemlje, koja ga primì u svoje krilo, nebi li joj znanjem i znojem stečeno blago drugim putem stostruko vratio.

Putem prosvjete, kojoj je dà kako vječna istina i pravda vrielo i ravnalo, doviju se narodi do podpune samosviesti; čim prestaju biti igračkom bud slučaja bud ičije strasti. Ovim je putem, kojim su se oni narodi visoko popeli, i našemu narodu koracati; a onaj zavod, kojega je vlastitim požrtvovanjem podigao, uložiti će sve sile svoje, da mu taj put, koliko može, očisti i pokrati.

Sjeme umne radnje, kao što u obće svake pomisli, niče polagano, a plod mu još polaganije dozrieva. Početna je radnja akademije nalik rudarskoj radnji; najprije joj valja iznesti rulje i grude; odanle velikim trudom izvaditi zlato i drugima ga rukama predati. Tako akademija sakuplja tek i iznosi gradju za dublje poznavanje jezika, za razasnjenje crkvene, državne i književne povjesti narodne, i za upoznavanje one zemlje, na kojoj naš narod blizu trinajst stotina godina živi i koja otvorit će mu svoje blago, ako ga umije naći i upotriebiti.

Pored ove glavne radnje, koja se može samo u zajednici i zadrugi uspješno izvesti, akademija već sada prebira onu gradju, ostavljajuć potanju izradbu budućnosti i dojdućim naraštajem, koji će utrvenijom stazom stupati. Medjutim je i dosadanja radnja njezina oko gradje i dojakošnje njezino prebiranje dotlje već dospjelo, da bi ju druge ruke mogle prihvatiti i započeti razobćivanje nauke med narod. Tim bi putem u sve razrede naroda prodrlo ono znanje, do koga se je nauka dovila duljim putem i težkom mukom. Ali bi reć, što mi budi dozvoljeno mimogred napomenuti, da se u nas do sada malo takvih posrednika znanosti našlo, pa se možebit s toga uspjeh akademijske radnje neosjeća onoliko u njekih krugovih, koliko bi njezin doseg zahtievao.

Taj su akademije pravac medjutim odobrili takovi krugovi, do kojih ona mnogo drži; a odobrili ga i iskreni prijatelji naše narodne knjige, kao što svjedoče i pažnjom svojom, kojom prate razvitak našega zavoda, i žrtvami, kojimi ga svakom zgodom sveudilj podupiru. U ovom priznanju i u visokom zadatku jugoslavenske akademije nalaze njezini članovi najplemenitije poticalo za svoju mučnu radnju; te će oni na ovoj stazi nepomično uztrajati, znajuć dobro, da su i oni pozvanì pridružiti trake nauke onoj zori, koja sviće nad Velebitom, Triglavom i Balkanom.

Na kraju nemogu pripustiti a da vam, vriednim i neumornim suradnikom na polju narodne prosvjete, neprijavim srdačne poruke, kojom vas preuzvišeni pokrovitelj akademije iskreno pozdravlja; pa da vas s druge strane nepozovem, da se i kod ove svečane zgode sjetimo ovoga narodnjega dobrotvora, kojega duh najradje prebiva u krugu ovoga učenoga družtva. (Živio!)

Za ovim govorom čitao je tajnik akademije, gosp. Gjuro Daničić, svoj izvještaj, iz kojega prema prostoru ovoga lista vadimo samo nekoje manje poznate stvari. Spomenuv on najprije dobrotvorne i počastne članove akademije, koji su ove godine umrli, izbrojio je razprave i druge članke javno čitane ili predane u razrednih sjednicah akademije, a tu na pose iztaknuo, da je akademiji i svemu našemu narodu na veliku čast, što akademičku radnju podupriješe i dva počastna člana: Maciejovski i Miklošić. Akademičke razprave poznate su obćinstvu iz „Rada“, od kojega su ove godine već tri knjige izašle, a četvrta će se još izdati. — Osim „Rada“ izdaje akademija i „Starine“, i to svake godine po jednu knjigu, u kojoj će se priobćivati omanji spomenici književni. — U izvještaju tom spo-

minju se i tri veća djela, što ih je akademija izdala: i to „Flora hrvatska" od Šlosera i Vukotinovića, zatim „Listine", što ih je pravi član akademije g. Š. Ljubić izpisao iz arkiva mletačkoga i napokon „Stari hrvatski pisci." Od „Listina" štampa se već i druga knjiga; u drugoj pako knjigi starih pisaca biti će pjesme Šiška Menčetića i Gjora Držića; štampa ove knjige već je na toliko napredovala, da će se početkom 1870. moći predati narodu. — Nadalje je akademija odlučila štampati numismatičko djelo gosp. Luke Ilića i geologičko djelo gosp. Ž. Vukasovića. Ilićeva radnja predat će se ovih dana u štampu, a što se još nemože predati i Vukasovićevo, kriva je njegova bolest. — I dva učena inostranca, gg. P. Ašerson iz Berlina i A. Kanic iz Beča, ponudiše akademiji, da izda njihov popis bilja, koje raste po Bosni, Hercegovini i Crnoj gori; ta je ponuda primljena. — Što se tiče sabiranja gradje za rječnik, to i ono napreduje prema tomu, koliko akademija može nanj potrošiti. — I skupljanje gradje za narodno običajno pravo napredovalo je tako, da će se već buduće godine početi uredjivati i prvi svezak za štampu prirediti. Šta se tiče pisanoga prava južnih Slovena, koje je akademija nakanila u posebnom sborniku na sviet izdati, radi se najprije o bibliografiji, a ta bi već izdana bila, da pisac njezin, gosp. dr. V. Bogišić, nije zaželio staviti ju na širi temelj, da bi joj vriednost ostala i onda, kad vas sbornik izadje; al uz svu tu pomljiviju radnju predat će se prva knjiga pisanoga prava južnih Slovena na skoro u štampu.

Osim ove radnje jugoslavenske akademije spominju se u tajničkom izvještaju i ini načini, kojimi ona pomaže razvitak narodne književnosti; medju takove načine spada podpora književnika u njihovih poslovih i upravljanje književne radnje Matice ilirske. Troškom matičinim izdavao se je ove godine „Vienac", a što se tiče drugih zaklada, kojimi Matica upravlja, biti će i one na skoro upotriebljene na korist narodne prosvjete. — Preko sveze koju akademija podržava s mnogimi učenimi družtvi i preko akademičke knjižnice prolazimo s velikom radošću na sbirku slika, koju je pokrovitelj akademije ove godine pomnožao za 25 slika tako, da ih sada ima svega skupa 138, a koje su vriedne najmanje 150.000 fr., jer toliko i stoje. — O novčanom stanju javlja se, da je glavnice akademičke bilo koncem 1868 godine 256.827 for. 50 nvč., te je ona prema god. 1867 porasla za 33.807 for. 50 nvč. Što se napokon dohodka tiče, to je akademija imala za potrošiti g. 1868. svega skupa 13.881 fr. 43½ nč., od toga je preteklo na 1869 godinu 1663 for. 23½ nvč. i tako je akademiji došlo na trošak za 1869 godinu 12.111 fr. 72½ nvč., k čemu treba još dodati, što će se ove godine dobiti od prodanih knjiga.

Poslje tajnikova izvještaja čitao je pravi član akademije g. Jagić svoju razpravu „Trubaduri i najstariji hrvatski lirici". Naznačiv gledište današnjega literarno-historičkoga iztraživanja, izriče čitatelj nadu, da će se i naše literarno-historičko iztraživanje znatno pomaknuti u napred, kad izadju na sviet pjesme dvaju najstarijih lirskih pjesnika, što ih hrv. literatura ima, pjesme Šiška Menčetića i Gj. Držića. Sebi pak odabrao je taj zadatak, da nam poda sliku te njihove lirike. Nacrtav po pripoviedanju dvojice stranaca, Ivana Ravenskoga i Filipa de Diversis, kulturno stanje republike dubrovačke koncem XIV. i XV. vieka, dokazuje da su se upravo u to doba, kad su svi uvjeti izpunjeni bili, pojavili prvi pjesnici, koji su pjevali jezikom narodnim — a to bijahu Šiško Menčetić i Gj. Držić, za koje se navadja i svjedočanstvo najbližega do njih pjesnika liričkoga u Dubrovniku, Dinka Ranjine. Oba ova pjesnika bijahu lirici, a izključiv gotovo predmet njihove lirike ljubav i ljubavna boljezan. Prof. Jagić, iztražujući to pitanje, po čijem uzoru počeše ova dvojica pjevati o ljubavi, odbija najprije upliv suvremene poezije latinske, dokazuje primjerom jedne istodobne narodne pjesme lirske, da nisu pjevali ni po uzoru sbirke narodne — te dolazi napokon na poeziju liričku talijansku. Ali i o toj poeziji, pozivajući se na najnovija iztraživanja, tvrdi, da nije prosta od upliva liričke poezije dubrovačke, tako da komu je stalo do obćega izvora sve sredovječne lirike, toga vodi po njegovu mišljenju najposlije trag historijskoga iztraživanja na poeziju provencalsku. On svraća još i pažnju na dvorsku liriku kastelsko-taljansku, koja polovicom XV. vieka, dakle upravo kad su se oba hrv. lirika pojavila, cvatijaše na dvoru aragonsko-sicilskoga kralja Alfonza V. te misli, da bi mogli bili naši pjesnici i tu liriku poznavati. Prelazeći na sadržaj naše lirike, drži prof. Jagić, da se u njoj zbilja ogledaju u bitnih crtah ona ista svojstva, koja u svih sredovječnih lirika, pače da se mnogo toga u u našoj najstarijoj lirici ne može ni u prvom smislu shvaćati, ako se ne ima uviek njen uski savez s ostalom lirikom pred očima. Akademik izvodi tu svoju misao preko sviju najglavnijih dielova, koji sastavljaju sadržaj naše lirike, počamši od osobe samoga pjesnika kao i one gospodje o kojoj pjeva, sve do ideala njene ljepote i prispodobâ, kojimi se hrv. lirici u svojoj poeziji služe te svuda nalazi velikih reminiscencija, velikih srodnosti, pače istovjetnosti. —

Tim je završena ova svečana sjednica akademije jugoslavenske, kojoj od srdca želimo sve to veći napredak i sjajnu budućnost.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 42. U Zagrebu dne 6. studenoga 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Kud vesela nam ćud?

Po gotovu napjevu spjevao I. T.

Samac.

Oj kažte braćo, sestre sad,
Kud vesela nam ćud?
U koji se je skrila grad,
U koju stisla grud?
Oj kažte kud je kud
Zamakla srećna ćud?
Kud ode stanit stan,
Da vedri crni dan?

Sbor.

Gdje pjesme mio čuješ glas
A grla slažu sklad,
Gdje drži sestru brat za pas,
Tuj zračna ćud je sad!
Tuj vesela nam, mila, ćud
Svim cielim kolom ote mah,
Te spaja srodna srca sva
I grije svaku grud!

Samac.

Al pjesma, kažte, gdje je ta
I gdje je grlâ sklad?
I složno kolo u taj mah,
Oj kažte, gdje je sad?
I dično kolo to
Oj tko ga vodi, tko?
I pjesma šta će ta?
I tko vam za nju zna?

Sbor.

Na domu našem pjesme glas
Udomio se sad,
Gdje kolo igra ovaj čas
Da tutnji cio grad!
O milom domu pjesma glasi ta,
A kolo vodi, tko je mlad
I tko je doma dobru rad,
A zemlja čuje sva!

Starosvjetska vlastela.

Po Nikoli Gogolji.

Vrlo mi je omilio skroman život samotnih gospodara podalekih imanja, što no jih u Maloruskoj obično „starosvjetskimi“ nazivlju, te su jim krhki, kao naslikani dvorci krasni svojom prostotom i posve protivni ugladjenim sgradam, kojim zidove još nije oplahnuo dažd, krovove još nije pokrila zelena mahovina, a izpod odpala sadrena ljepa još nepokazuju crvenih opeka. Preradostan sam kadšto zakrenuti na koj časak u kotar tomu čudno osamljenu životu, gdjeno nikakva želja nepreleti ogradu dvorca, ni plot vrta. Život te skromne vlastele toli je tih i pokojan, da zaboraviv se časak pomisliš, da mu nema ni strasti, ni požude, ni nemirna zloduha, koj sviet uzbunjuje, pa da ga vidiš u sjajnu, dražestnu snu. Eno nizahan dvorac s barsom pocrnjenih kolčića na okolo čitava stana, da za grada i oluje možeš i nepokisnuv zatvoriti kapke prozoru; za njim miloduh brek, redovi nizkih voćaka, zagrnutih skrletom višanja i rubinovim morem šljiva, orošenih srebrnom rosom; krošnjast klen, kojemu u zasjenku prostrt je sag za počinak; izpred stana prostrano dvorište s nizkom živom travicom, s utrvenom stazicom od izbe do kuhinje i od kuhinje do gospodskih soba; dugovrata guska, pijući vodu s mladimi kano pamuk mekanimi guščići; plot obtrpan svežnji sušenih krušaka i jabuka, na vjetar iznesenimi prostirači; voz dinja do žitnice, a pored njega razpregnut, raz-

valjen vol. Sve ovo neizkazana mi je razkoš valjda zato, što toga više negledam, a što nam je sve milo i drago, od česa smo razdruženi. Bilo što bilo, nu čim se moja kola primakla k vratam dvorca, duša mi se čudnom milinom upokojila, konji k ulazu veselo poskakivali, kočijaš zadovoljan s kola silazio i lulu si punio, kanda kući svojoj dolazi, pače i lavež hladnokrvnih samsova, šavaka itd., liepo je mojima ušima ugadjao. Ali nad sve mi omiliše gospodari tim skromnim zakutkom, starci i starice, brižno mi dolazeći u susret. Njihova mi se lica i sad kadšto prikazuju usried bučne svjetine medju novičavimi frakovi, a tad me netom osvoji polusan davne uspomene. Na obrazu jim čitaš prijaznost i dobrodušnost, da se i nehotice, ma za koj čas odričeš svih visokih mislî, te se malo po malo spuštaš s čustvom svojim u nizinu seoskoga živovanja.

Nikako nemogu zaboraviti dvoje staraca minuloga vieka, kojih žalibože u životu više nema, ali duša mi je sjetna i nevesela, a i čustva mi se čudno stežu pomisliv, da ću se jednom na opustjelo njihovo boravište vratiti, te spaziti gomilu razpalih kolibica, zarasao ribnjak, travom pokrivenu jarugu, baš gdje jim je nizki dvorac bio — i ništa više. Tužno! sad mi je već pretužno! Nu kud mi je pripoviest!

Atanasija Ivanović Tovstogub i žena mu Pulkerija Ivanovna, kako no ju okolni seljaci nazivali, bijahu starci, o kojih evo pripoviedam. Da sam slikar te voljan naslikati Filemona i Baukidu, nikad neodabrah drugoga originala do njih!

Atanasiji Ivanoviću bijaše šestdeset, Pulkeriji Ivanovni petdeset i pet godina. Atanasija Ivanović bio ovisoka stasa, nosio uviek janjeći kožuh, kamlotom podstavljen, sjedio poguren, a skoro neprestance se smijao, slušajuć ili pripoviedajuć. Pulkerija Ivanovna bijaše ozbiljnija vidjeti, gotovo se nikad ne smijaše, ali na licu joj se tolika kazivaše dobrota, tolika usrdnost, počastit te svim, što su najboljega imali, da ti se je osmjeh njezin izlišan činio. Male vraske na obrazu joj takovom bjehu zastrte prijatnošću, da bi jih umjetnik za cielo odmah bio snimio na platno. U njih, rekao bih, mogao si joj pročitati sav život: čist, miran, kakav su živjele starinske, prostodušne, a uz to imućne obitelji, razlikujuće se od vieka od onih Malorusa, koji izčeprkav se od kolomaže i cincara napunjuju poput skakavaca urede i kancelarije, izdiruć posljednju kopejku svojim zemljakom i pretrpavajuć Petrograd samimi globarî, a čim steku kakovu glavnicu, prezimenu izlazećemu na *o*, ugledno *v** prilažu. Oni nebijahu podobni tim kukavicam, kao ni sve stare i korjenite obitelji. Nisi jih mogao gledati bez radosti, kako su se liepo pazili, nerekavši si nikad *ti*, već uviek *vi*: „Vi Atanasijo Ivanoviću!“ — „Vi Pulkerijo Ivanovno!“ — „Jeste li vi skršili stolac, Atanasijo Ivanoviću?“ — „Što zato, nesrdite se Pulkerijo Ivanovno, ja sam.“ Djece nisu nikad imali, zato je sva ljubav i naklonost med njima ostajala.

Njekoč mladićem služio je Atanasija Ivanović u satniji, bio za tim podčetnikom; nu to je već davno i predavno prošlo, a ni isti Atanasija Ivanović nikad nebi toga spominjao. Atanasija Ivanović oženi se tridesete godine, kad je još mladovao, noseći izvezen košuljac, pače dosta mudro odvede Pulkeriju Ivanovnu, koju su mu rodjaci kratili; nu i toga se je već slabo sjećao, barem nije o tom nikad ni slovca proslovio. Davni i neobični ti dogodjaji za dugo se već izmienili mirnim osamljenim životom, ili pretvorili u dremljiva i uz to skladna čustva, koja te snalaze, kad sjediš na seoskom shodu prema vrtu, dok prekrasna kišica razkošno rominje, trepćuć lišćem stabala, curkom s njega curkajuć, a uda ti driemom razdriemljujuć; kad se voziš na bričkì, podskakujuć med zelenim grmljem, gdje prepelica sa stepe prepeliće, a miloduha trava obilnim klasjem i milovidnim poljskim cviećem sa strane ti se plete i vije, prijatno te po rukuh i obrazih udarajuć.

Kad bi došli k njim gosti, on jih je jednako i prijatna osmjeha posluškivao, kadšto jih sam razgovarao, nu najviše jih razpitkivao; a nije bio od onih staraca, koji nam dodijavaju neprestanom hvalom starih vremena, a oštrim priekorom novoga vieka; usuprot on ti je željno i brižljivo za sav život pitao, za svu sreću i nesreću tvoju, o čem su obično dobri starci rado znali, premda to zanosi na znaličnost dieteta, koje govoreć s tobom, lančić ti od ure ogleda: nu njemu je tada na licu, mogu reći, dobrota sjajem sjala. Sobe dvorca, gdje su starci prebivali, bijahu tiesne i nizahne, kakove nalaziš obično u starosvjetske vlastele.

U svakoj sobi bijaše golema peć, mal ne trećinu sobe zapremajuć. Te se sobe jako grijale, jer je Atanasiji Ivanoviću i Pulkeriji Ivanovni toplina godila. Peći se ložile s veže, koja je bila uviek sve do tavana natrpana slamom, tim običnim gorivom u Malorusa. Svjetlo i prasak slame razvesele svu vežu, najpače kad se zimskoga večera sakupi mladež, ozebav radi kakove crnooke, a udarajuć zatim dlanom o dlan. Stiene soba bjehu ukrašene svakojakimi slikami i sličicami u starinskih uzahnih okvirih. Uvjeren sam, da su već i sami gospodari zaboravili, što je na njih naslikano bilo, pa da si jim koju i odnio, oni toga neopaziše. Dvie slike vidjahu mi se poveće i uljenim šarom naslikane: jedna prikazivaše njekakva arkijereja, druga Petra III; iz uzkih okvira žmirkaše vojvodkinja La Valliére, muhami sva zaprljana. Okolo prozora i iznad vrata visilo je množtvo malih sličica, koje kao da smo nečistoće radi navadni imati po stienah, nepazeć na nje ni

* Na *o* izlaze najviše Maloruska, na *v* Velikoruska vlastita imena.

malo. Pod je u svih skoro sobah bio zemljan, a tako čist i uredan, kakav nije ni u bogatoj palači, gdje ga driemljiv gospodin sluga nemarno izmeta. Soba Pulkerije Ivanovne bijaše škrinjami, kutijami i kutijicami, te svakojakimi spremkami pregradjena. Po stienah visila je množina uzlića i vrećica s cvietnim, zeljnim i bundevskim sjemenjem. Po zakutcih u škrinjicah i pokraj škrinjica sila bješe uloženih smotaka raznobojne vune, krpa od starinskih haljina, šivenih pred petdeset godina. Pulkerija Ivanovna bijaše dobra gospodarica, te bi sve sabirala, neznajuć kadšto ni sama, čemu što pristaje. Al najvećma u čitavoj kući svraćahu na se pažnju — škripljuća vrata. Čim bi se razdanilo, već se piev taj razliegao po cielom stanu. Nemogu kazati, zašto su tako cvilila: bijaše li tomu kriv, tko je petlju namjestio, ili je mehanik kakvu tajnu u njih pritajio; nu ćudnovato je ipak, da su se svaka vrata svojim glasom glasila: vrata spavaonice pjevahu najtanjim diskantom, vrata blagovališta škripahu basom, a ona, kojimi se išlo u vežu, jadikovahu toli čudno i žalostno, da slušajuć jih pomnjivo mogao si lako razabrati: joj! joj! joj! mraz! Znam, da ih ima, kojim takav glas dodijava, nu meni preliepo ugadja, ter čim slučajno začujem škripu vrata, netom se sjetim zaselka, nizke sobice, obasjane sviećom na starinskom sviećnjaku a onda večere na stolu; zatim mračne svibanjske noći, gdje vire s vrta otvorenim prozorom na stol pliticami natovaren; pa slavulj-ptice, koja umiljnim žuborom razveseljuju vrt i stan sve do daleke rieke, šuškajuć i njišuć se po granju... Ala, bože, kakva mi duga povorka uspomena nadkriljuje sve misli! Stolci u sobah bijahu drveni i čvrsti, kakvimi se davnina odlikuje: svim visoki, ostrugani nasIonci od čista drva bez ikakva šara i laštila, ni preobučeni, a ponješto slični stolicam, na kojih arkijereji još i danas sjede. Po zakutcih stolci tronožci, a četveronožci pred divanom i ogledalom pozlaćena okvira, s izrezkanim lišćem, što su muhe crnimi piknjicami zabilježile; pred divanom sag vezenih ptičica; ptice nalikuju cvieću, a cvieće nalikuje ptičicam — evo to ti je gotovo čitavo pokućtvo prijatna dvorca, gdje su starci moji stanovali. Družinska soba dubkom bijaše puna mladih djevojaka u pisanih suknjah, kojim bi kadšto Pulkerija Ivanovna i malenkost koju sašiti i jagode prebirati dala, nu većinom bježahu po kuhinji ili spavahu. Pulkerija Ivanovna mislila je, da bez tolike družine nemože da bude, te je oštro na nju pazila. Po oknu brnjila množina muha, koje bi sve nadvikao dubok glas bumbarov, popraćen kadšto tankim zukom pčela; nu čim donesoše svieću, čitavo se jato na nočištu svom umiri, a sav strop crnim se oblakom naoblači.

Atanasija Ivanović slabo se brinuo o gospodarstvo, premda bi kadšto koscem i kopačem jašio, i dosta dugo posao jim razgledao: sav teret uprave spadaše na Pulkeriju Ivanovnu. Posao gospodje Pulkerije bio je otvarati i zatvarati izbu, slagati, sušiti, variti nebrojeno množtvo voća i rašća. Kuća joj prilikovaše posvema kemičnu laboratoriju. Pod jabučnjaci gorjela je uviek vatra, a ponajviše se nije ni skidao sa željezna tronoga kotao ili mjedena zdjela s „varenjem“ *, s travami, tjestenicami na medu, na sladoru i bog zna na čem jošte. Pod drugim stablom pekao si kočijaš rakiju u kotlu mjedenjaku od breskvina lišća, od crvene kitice, od višnjevih jezgarica, od brekova cvieća, a pod kraj znamenitoga posla nikad nebi mogao pravo ni jezikom maknuti; blebetao je takove ludorije, da ga gospodja Pulkerija ništa nebi razumjela, te bi se pobrao u kuhinju spavat. Tih svakojakih trica navarilo, nasolilo, nasušilo bi se veliko množtvo, buduć da se Pulkerija Ivanovna uviek osim proračunane potrebe i za zalihu brinula, te bi jih bila čitava kuća prepuna, da nebudu većinu izjele služavke, koje hodajuć u izbu tako bi se nabubale, da su cio dan težko dihale, tužeći se da ih trbuh boli. Poljsko i ostalo gospodarstvo izvan kuće Pulkerija Ivanovna slabo je mogla pripaziti. Prikažčik zajedno s vojtom obkradjivahu jih nemilice. Samo za njeki čas sunu nješto Pulkeriji Ivanovni, da pregleda šume. Toga radi dade upreći drožku s kožnimi kreljutinami, koju, čim trgnu kočijaš uzdami, a konji izsluživši gdjegod u vojsci s mjesta se pomakli, takav je stojao gromot i lomot, kano da su svi bubnji i bubnjići udarali: svaki klinac, svaka sponka cvilila je, da je bilo čuti do vodenice, kako se gospodarica od kuće vozi, premda ima donde dvie verste. Gospodja Pulkerija nemogaše da neopazi grdnu pustoš u šumi i posječene hrastove, koje još od djetinstva stoljetne poznavala. „A kako to, Nikefore“ — progovori okrenuv se k prikažčiku — „da su hrastovi tako uriedjali? pazi dobro, da ti vlasi neuriedjaju!“ — „Kako uriedjali?“ — reče prikažčik — „baš jih je ovdje utamanilo: nješto grom raztreskao, nješto crv protočio, vjerujte gospodjo, ovdje jih utamanilo!“ — Pulkerija Ivanovna, tim odgovorom posve zadovoljna, vrati se kući i zapoviedi, da se straža u vrtu kod španjolskih trešanja i liepih zimskih dûnja podvostruči. Pošteni upravnici, prikažčik i vojt, mišljahu da je suvišno dovažati u gospodsku žitnicu čitavo brašno, te da će gospodi i polovica dostajati, pa napokon i tu polovicu dovažahu pljesnivu i pokvašenu, jer jim je nitko na trgu nije hotio. A koliko su pokrali prikažčik i vojt; što

* Varenje: voće, jagode, maline itd. medom ovarene; u Ruskoj se to obično ponudja s pirožci (kolači), s čajem kao zaslada za objedom. Najpače u južnoj Ruskoj mnogo se toga sgotavlja, te na sjever pošilje; glasovito je Kijevsko.

*

sve nisu izjeli ukućani, počam od ključarice sve do krmaka, koji trebajuć množinu šljiva i jabuka, često su svojimi rili o drvlje udarali, da je voće sve pljuštilo; koliko su izkljuvali vrebci i vrane; što nije družina svojim kumovom u tudjem selu darovala, raznašajuć i staro platno i predivo, a to je sve k obćemu izvoru teklo, t. j. u krčmu; koliko su toga pokrali lieni kočijaši i sluge gostiju! Nu obilata je zemlja svu tu množinu radjala, Atanasija Ivanović i Pulkerija Ivanovna tako su malo trebali, da jim čitave te kradje u gospodarstvu nije ni poznati bilo. Oboje staraca, kao što od starine starosvjetska vlastela, mnogo držahu do jela. Čim bi zora zabielila a vrata pjevati začela, već sjede za stolom pijući kavu. Napiv se kave gospodin Atanasija Ivanović izišao bi u vežu, te mašuć rubcem, rekao: „Hus! hus! uš! na polje guske“. U dvorištu bi se obično sastao s prikažčikom; s njim zamitaše razgovor, razpitujuć ga po tanko za posao i takove mu opomene i zapovjedi nalažuć, da bi se svatko bio prečudio njegovoj vještini u gospodarstvu, a novak nebi se usudio ni pomisliti, da se toli bistrovidu gospodaru išta ukrasti može. Ali prikažčik bijaše ovijana lija: dobro je znao, kako odgovarat, a još bolje kako gospodarit. Za tim se gosp. Atanasija Ivanović vraćaše u sobu, te približiv se Pulkeriji Ivanovni, reče: „A što, Pulkerijo Ivanovno! nije li već čas, da štogod pojedem?“ — „A što vam se tako rači, Atanasijo Ivanoviću, zar omašćeni mlinci ili pirožci s makom, ili razsoljene rujnice gljive?“ — „Kako vam drago ili rujnice ili pirožke,“ odgovori g. Atanasija Ivanović, a evo stolnjak već razprostrt a na njem pirožci i rujnice. Skoro uru pred objedom Atanasija Ivanović izpio bi srebrnu čašicu vodke, zalažuć svakojakih gljiva, sušenih ribica i tako dalje. K objedu sjedavali baš o podne. Osim zdiela i umaka bijaše po stolu množtvo lončića s prilijepljenimi pokrovci, da neizhlapi tečan koj proizvod starinske kuhinje. Za stolom se je razgovor obično vodio o najbližih stvarih k objedu. „Meni se čini, kao da je kaša — rekao bi g. Atanasija Ivanović — malko prismudjena. Nečini se i vam, Pulkerijo Ivanovno?“ — „Ta nije, Atanasijo Ivanoviću, ded nalijte masti više, pa vam neće biti prismudjena, ili evo vam umake s gljivami, te ju začinite!“ — „Pa dobro,“ veljaše g. Atanasija Ivanović, podavajuć pliticu, „da kušam, kakvo je to!“ Za objedom legao bi g. Atanasija Ivanović jednu uru spavati, za tim donese gdja. Pulkerija razsječenu lubenicu, nudeć mu ju: „Kušajte samo, Atanasijo Ivanoviću, krasne li lubenice!“ — „Ta nevjerujte,“ odgovorit će Atanasija Ivanović, hvatajuć dobar kusac — „kad što je liepa i crvena, pa ipak nije dobra.“ Nu lubenice na skoro nestade. G. Atanasija pojeo bi za tim još njekoliko krušaka, te izišao s Pulkerijom Ivanovnom u vrt na prošet. Vrativši se kući, gdja. Pulkerija hvataše se posla, a on posadiv se pred dvorište pod sjenicu gledaše, kako izba svaki čas odkriva i sakriva svoju nutrinju, a djevojke, vrzajuć se jedna za drugom, unašaju i iznašaju gomilu svakojakih trica u drvenih spremkah, rešetih, kopanjah i drugih posudah za voće. Za koj čas Atanasija poručuje po Pulkeriju ili sam k njoj dolazi, veleć: „Što da pojedem Pulkerijo Ivanovno?“ — „A što od prilike?“ govoraše gdja. Pulkerija, „hoćete da vam donesu varenik s jagodami, što sam vam naročito čuvati dala.“ — „I to je dobro!“ odgovori gosp. Atanasija. — „Ili biste voljeli kiseliku?“ „Ni to nije loše!“ odgovorit će g. Atanasija, a udilj mu sve na stolu, i on to u meden kus pojede. Prije večere gosp. Atanasija bi još štogod založio. O polak deset sjedali večerati. Po večeri odmah legoše spavati, te sve umuknu u djedovnom i zadovoljnom tom zakutku. U sobi, gdje je spavao Atanasija Ivanović s Pulkerijom Ivanovnom, tako bijaše toplo, da bi ondje riedko tko njekoliko ura obastao; ali g. je Atanasija još osim toga, da mu toplije bude, pokraj peći spavao, premda bi ga silna vrućina prisililà noćju se i ustajat i po sobi se prohadjat. Kad što šećuć se po sobi Atanasija Ivanović izdihavaše. Tad ga upita Pulkerija Ivanovna: „A što tako izdihavate, Atanasijo Ivanoviću?“ — „Sam bog zna, Pulkerijo Ivanovno, što me u želudcu tišti,“ veljaše g. Atanasija. „Nebiste li štogod pojeli, Atanasijo Ivanoviću?“ — „Neznam, bi li to prudilo, Pulkerijo Ivanovno; a što da i pojedem?“ — „Usirena mljekašca ili redjahne kašice od sušenih krušaka.“ — „Slobodno, tek da okusim,“ rekao bi g. Atanasija. Sanena služavka morala se penjati po spremnjacih, a g. Atanasija izjeo punu pliticu, čemu bi obično dodao: „Sad mi je malko bolje.“

Kad i kad za liepa dana, a sobica bila dobro ugrijana, Atanasija Ivanović veseo znao bi se s Pulkerijom Ivanovnom pošaliti i o koje čem neobičnom progovoriti: „A što, Pulkerijo Ivanovno, da nam nenadom kuća izgori, kamo bi?“ — „Toga nas bog očuvaj!“ odgovori Pulkerija Ivanovna, njekoliko puti se prekrstiv. „Ali recimo, da nam kuća izgori, kamo bi se preselili?“ — „Što za boga govorite, Atanasijo Ivanoviću, ta kako nam može kuća izgorjeti? Bog toga nedopusti.“ — „Nu, a kad bi izgorjela?“ — „Prešli bi u kuhinju, vi biste stanovali donjekle u sobi, gdje je sad ključarica.“ — „A da i kuhinja izgori?“ — „Takove nas nesreće sam bog občuvaj, da nam kuća i kuhinja nenadom izgore. Bivali bi u kućerku, dok nam se nov stan sagradi.“ — „A da nam i kućerak izgori?“ — „Što za boga, govorite! neću ni da slušam! grieh je to govoriti, a za takove rieči bog kazni.“ I Atanasija zadovoljan tim, da se je s gospodjom Pulkerijom pošalio, smijaše se sjedeć na svom stolcu.

Ali najzanimiviji vidjahu mi se starci, kad su u njih bili gosti. Sve je tad u kući drugi

vid zadobilo. Dobre te duše življahu, tako rekuć, samo poradi gostiju. Sve što su najboljega imali, iznieli bi, a neprestance se brinuli počastit te svim, što jim kuća smagala. Nego milo mi nad sve bijaše, što u svoj njihovoj udvornosti ništa nevidjeh prisiljena. Prijaznost i ugodljivost bijahu jim na licih toli ljubko utisnute, tako liepo jim pristajahu, da se je svatko i nehotice pokoravao svemu, što bi oni poželjeli. Bijaše to posljedak dobrih i nepokvarenih jim duša. Takova prijaznost posve je razlika onoj, kojom te počašćuje carski činovnik, dovinuv se po tebi svojoj sreći, a nazivljuć te dobrotnikom i grbajuć ti se pred nogama. Gostu nebi nikad onaj isti dan od sebe dali, hotio nehtio morao u njih prenoćiti. „Ta kako možete u ovo doba i pomisliti na tako dalek put?“ kazivaše gospodja Pulkerija Ivanovna (Gost je obično 3—4 verste od njih stanovao). „Tko zna,“ veljaše Atanasija Ivanović, „što bi vam se moglo dogoditi: navale lupeži ili drugi koj zlikovac.“ — „Občuvaj nas bog lupeža, a čemu takove stvari ob noć spominjati“; „bili nebili lupeži, ali je tamno, nikako nemožete na put. Pa i vaš kočijaš, znam vašega kočijaša, on je slab i štrcljav, te će ga svaka kobila prevaliti, a povrh toga, sad se je već i nakitio, te gdjegod spava.“ A gost je svakako u njih morao ostati; nego zato mu je večera u nizkoj, toploj sobici, liepi i uspavajući razgovori, para na stol donesena, uviek hraniva i vještački sgotovljena jela sve to dobro nagradila. Evo vidim, kano da bi to sada bilo, gdje Atanasija Ivanović poguren sjedi na stolcu, neprestano se smiešeć, te pomno, dà radostno, slušajuć gosta. Često se zametnuo razgovor i o politici. Gost, koj takodjer vrlo riedko izlazi iz svoga sela, ozbiljnim bi pogledom, a otajstvenim licem razlagao svoje misli, pripoviedajuć, da se je Francez s Englezom tajno porazumio, samo da Bonaparte opet na Ruse udari, ili spominjaše skoru vojnu, a tad će Atanasija, kao da i nepazi na Pulkeriju Ivanovnu: „I ja kanim na vojnu, zašto da neidem na vojnu?“ — „Eno već si pošao!“ uleti mu u rieč gospodja Pulkerija. „Nevjerujte mu,“ veljaše obrativ se gostu, „gdje će pod stare dane na vojnu? prvi ga vojnik ustrieli! doista ustrieli; tek što namjeri, ustrieli ga!“ — „Što,“ odvrati Atanasija, „i ja njega ustrielim.“ — „Evo čujte, što govori,“ zakrči mu gospodja Pulkerija — „tà kako će na vojnu?! Pištolje mu već zahrdjale, ležeć u kućerku; da jih samo vidite kakve su! Prije nego li opali, prah mu jih razprsne. I ruke će si raztrgati i lice osakatiti, a do vieka bit će nesrećan.“ — „Što“ primieti g. Atanasija, „kupit ću si novo oružje, uzeti sablju ili kozačko koplje.“ — „Same tlapnje,“ uteče mu u rieč srdita Pulkerija, „znam, da se samo šali, al je takovu šalu neugodno slušati, kadšto slušam te slušam, dok me groza neuhvati.“ A g. Atanasija, zadovoljan tim, da je Pulkeriju Ivanovnu malko uplašio, smijaše se poguren na svojoj stolici.

(Konac sliedi.)

Zrinjski.

15.

Zrinjski zauzeo Korotnu.

Piju vino carski gjenerali
U čadoru, do Kaniže grada,
I kad hoće čaša da zaredi,
Podiže se Ferdinand vojvoda:
Prvu čašu, braćo, da pijemo
Za junačko zdravlje Zrinovića,
I hrvatsku slavnu banovinu,
Jer su sada hrvatski junaci
Ono sjajno svietu ogledalo,
U koga se ogledat imamo:
U vjeri su kano riječ božja,
U osveti kano plam iz pakla,
U ljubavi ka bezkrajni svemir,
U junačtvu sami sebi ravni.
Sladko li je brate Zrinoviću
Banovati takvomu plemenu,
Na zdravlje ti ova kupa vina,
Živila ti tvoja banovina!
  Zaorila slava svim Hrvatom
Iz trideset grla junačkijeh,
Tad ustade bane Zrinoviću,
I ovako vojvodi odzdravi:
Svietli sine kralja čestitoga!
I jest sladko meni banovati,
Nad plemenom junačke mi braće,
Jer svi jedne sada smo ti volje,
Jedna misao svakom pred očima,
Jedno srdce svakom za prsima:
Svoje milo uložit i drago,
Da zatremo nekrst i Turčina,
I branimo svoju djedovinu,
S djedovinom čitavo kršćanstvo;
I ako se tebi vojevodo
Tako mile junački Hrvati,
Odma milost jednu nam podieli:
Nedaj nikom Korotne jurišat
Razma meni s bratom Lenkovićem.
Mi ćemo ti gradske ključe donit,
Pre neg treće počine nam sunce.
  To vojvoda jedva dočekao,
Pa on tako banu prihvatio:
Tko bi brate drugi jurišao,
Ako nebi banski jurišnici?
Podji brate i dobra ti sreća!
I ban skoči med junake svoje,
I on viknu: na noge se braćo;
Korotnu nam jošte Turci drže.
  Momci bana rado poslušaše,
Podigli se kano vijor kakav,

U vijoru dva su gromovnika:
Ban Zrinović i Lenković junak,
I s vijorom vojska pojurila.
Dodje vojska pod Korotnu tvrdu,
Nit će ona počinka potražit,
Nit banove čeka zapovjedi,
Već na juriš odma poletila,
I pred svimi dva viteza silna:
Stjepan Tompa i Patačić Petar,
Razvi Tompa hrvatsku zastavu,
I on kliče hrvatskim junakom:
Evo braćo hrvatskoga znaka,
Tko će njemu puta zakrčiti?
On pučinu morsku prebrodio,
I rijeku svaku pregazio,
I planinu svaku prevalio,
Pokorio čitava plemena,
On i tursko pokorit će pleme,
Kamo l' nebi šaku Koroćana.
Za mnom braćo, Korotna je naša,
Da ju pakô živom vatrom brani.
Tako junak liepu četu krenu,
Druga krenu s Petrom Patačićem,
I on četu tako sokolio:
Braćo moja! Turci i Hrvati
Nikad jedno biti vam nemogu,
Već će uviek biti u opreci,
Kano vatra, što je s hladnom vodom,
Ili danak, što je s noći tavnom,
Ili sreća, što je sa nesrećom.
Nedajte se braćo zastrašiti,
Mi moramo tvrdju pokoriti.
I on četu na juriš povede.
Kako došle čete iz nenada,
Našle ipak Turke na zidinah,
Stali Turci junački se branit,
Jer ih hodže tako sokolili:
Komu nije sudjeno umrieti,
Taj nam neće danas poginuti,
Da sva vojska na njega udari.
Odista se Turci ohrabrili,
Lijepo se oni branijahu,
Al eto ti onih gromovnika,
Reć bi strielom mašu u desnicah,
A govore kano grmljavina,
I dovedu vojsku odabranu.
Stupa vojska uz tutnjavu zemlje,
I uz jeku neba visokoga,
I pred tvrdjom odma se razkrili,
I na zide hoće da poleti,
Al joj Zrinjski prije progovori:
Tko se krstom pred vama prekrsti,
U toga mi braćo ne dirajte.
Juriš braćo, juriš na Turčina,
Nek ga božja snadje tu sudbina!
I bje juriš strašan i drzovit:
S četir kraja, na četvera vrata,
Bezbrojne se lestve prislonile,
Stali momci uz lestve se penjat,
Stali jedan drugoga dizati,
I hvatati rukama se platna,
Noseć sablju u ustah junačkih,
Stali Turci momke odbijati,
I bacati niz zidine strme.
Kad to vidi bane Zrinoviću,
Dade tope težke dopremiti,
Dade gradska obijati vrata,
I vrata se težka oboriše.
Tad poviknu bane Zrinoviću:
Ovamo de moji vitezovi,
Ovuda se u Korotnu ide!
I povede jednu četu malu,
I unidje u Korotnu tvrdu.
Kad to Turci u gradu vidješe,
Svako hoće bana susretati
Krivom sabljom i handjarom ljutim,
I zametnu boj se očajani,
Nemož Turčin banu primaknuti,
Sječe bane sve po pasu Turke,
U to sreća Tompi priskočila,
Doni Tompa stijeg na bedeme,
I za stiegom ponešto momaka,
Pali oni Turkom iza ledja.
Eto bune u čitavom gradu:
Neko viče: umrieti nam valja,
Al predati banu pod nikako,
Drugi skače od straha niz platnó,
Treći bježi tražit zaklonište,
Četvrti se krsti i predaje.
Eno ondje žurnog hodžu jednog,
Gdje vitiljem lagum potražuje,
Evo ovdje Lenković-junaka,
Preko platna gdje se baš izpeo,
I biesnoga hodžu zapazio,
I na njega ončas naskočio,
Utrne mu i vitilj i život,
I što bilo boljeg u Turčina,
Sve to glavu prije izgubilo,
Nego li se banu pokorilo,
Ostalo se na vjeru predalo,
I ključe mu gradske iznijelo.
Tada bane vojsku sakupio,
I tako se njojzi zahvalio:
Hvala vama na toj liepoj slavi,
Hrvatski ste braćo se ponieli!
I on uzè ključe od Korotne,
I odnese Ferdinand-vojvodi,
I ovako njemu progovori:
Evo tebi ključâ od Korotne,
Kraljeva je odsada Korotna.
Na to njemu Ferdinand odvrati:
Tko bi htio tebe nagraditi,
Taj bi sunce s neba skinut moro.
Al će na to Zrinović prihvatit:
Tko bi htio mene podmiriti,
Taj bi imo Turke iztražiti,
I Hrvatsku slavu razširiti
Od sinjega do crnoga mora.

16.

Zrinjski potuko bega Arslana.

Oj javore navrh crne gore
Puštaj grane do zelene trave,

Da se penjem tebi na vrhove,
Da pogledam grozdnom Moslavinom,
Kakva na nju gusta magla pala,
I kakva li u njoj munja igra.
Nije magla oda zla vremena,
Već od pare konjske i junačke,
Igra munja u njoj Arslan-beže
Igrajući konja mahnitoga,
I još beže u sebi govori:
Da bog meni dobru sreću dade,
Da dogradim usred Moslavine
Sebi gnjezdo, a obranu caru,
Prozvat ću ga lijepo Nevratom,
Neka raji samo ime kaže,
Kakovi su moji novi dvori,
Izletat ću jutrom i večerom,
Jutrom hoću po lovu hoditi,
Ni za srnom, niti za jelenom,
Već za rajskom kakvom junačinom,
Večerom ću po otmici hodat,
Da otimljem žensko i lijepo.
Mužko bude nišan mom džilitu,
Žensko bude mom srdcu veselje,
Mužko hoću hranit i pitati.
Ljudskim mesom i junačkom krvi,
Žensko pako medom i šekerom,
Da mi bude sladje ljubovanje.
Još bi beže i dalje snovao,
Al od Drave glasnik ga zateče,
Da se ondje neke čete kupe,
Koje bi mu mogle zabavljati
Oko gradje tvrdoga Nevrata.

Kada glase Arslan razumjeo,
On ostavi raju kod Nevrata
Pa Alilu jošte naručuje:
Oj Alile, vjerna slugo moja,
Imaš roka tri nedjelje dana,
Il ćeš kulu meni poperiti,
Il ćeš glavu svoju izgubiti.
Pa on vojsku svoju pokrenuo,
Odvede ju plahovitoj Dravi.
Vodi beže vojsku stranputicom,
Noćju vodi, a danju počiva.
Misli beže, nitko ga ne vidi,
Al ga vidi sokol iz planine,
Koga bane na jelu digнuo,
Kad mu Turci krilo oštetili,
Te poleti tvrdomu Sigetu,
I javi se banu Zrinoviću:
Ustaj bane rodila te majka,
Ide na te ljuti Arslan beže,
Vodi vojsku sobom izabranu,
Sve po pušci i krvavoj ruci,
Zorni konji, zorni su junaci.

Jedva oto bane razumjeo,
Na noge se odma dočekao,
Pa izbroji tri hiljade vojske,
Sve Hrvata srdca jednolika;
Koji znadu stići i uteći,
I na tiesnu mjestu pričekati,
I na oštru udariti sablju,
Kojim nije žao poginuti,
Kad se ima dušman napadnuti.
Zovnu s njimi Taha i Pernesa,
Tahu dade, što jašilo konje,
A Pernesu Vuku iz Bobovca
Lijevo je krilo namjenio,
Desno pako sebi pričuvao,
I poleti s vojskom iz Sigeta
U susrete begu požežkomu.
Namjera ga brzo namjerila
Na noćište bega požežkoga,
I on kliče grlom junačkijem:
Oj Hrvati, rodila vas majka!
Gdje vam oči, gdje vam posjeklice,
Šta čekate, a ne jurišate?
Juriš djeco, nikom ne praštajte!

Kada čuli bana Zrinovića,
Hrvatska se osililа vojska,
Kao brate tko je zadobio,
A Turska se prepanula vojska,
Kao brate tko je izginuo,
Stadu bježat Turci bez obzira,
Ustavlja ih beže iz Požege:
Šta se braćo danas prepadoste,
Da b' od koga nebi ni žalio,
Van od pusta krda hajdučkoga.
Pa on vraća vojsku na kršćane
Oštrom sabljom i topuzom težkom,
Al se vojska neda povratiti,
Jer se ljuto ona prepanula
Od imena bana Zrinovića,
I pogleda hrvatskih sokola,
Pa ne sluša svoga vojevodu,
Već pobaci sablje i oružje,
Pleći dade i šumi se krade.
Kad se beže vidje u nevolji,
I njemu se ino ne mogaše,
Već umaći u dubravu gustu,
I bez konja i oružja svoga,
I bez topa i čadora svilnih.

Što ostavi beže na bojištu,
To pokupi vojska Zrinovića,
Te odnese tvrdomu Sigetu
Pominjući bana hrvatskoga:
Sretne li nam braćo banovine,
Gdje banuje s nama Zrinoviću.
Bog te živi Zrinoviću bane!
Hoće s tebe Turčin da izdane,
A Hrvatskoj sunce da ograne.

Pomagjaren Slovak.

Crta iz Ugarske. Iz českoga od J. Noska preveo Al. Tomić.

(Konac.)

U blagovalištu bijaše veselo i bez njih, jer ovdje je svaki gost dobro došao, ali na nikoga se nečeka. Domaćin predstavi prihodnika svojim gostom kao gospodina Mihalja plemenitoga Kiša, vlastelina nadudvarskoga, koji se je bio prije u čikoša preobukao, samo da se natječe za duhovsko kraljestvo, koje je i zadobio.

Ovo držahu svi originalnom šalom. Ta poznati mu je i na očima, da je gospodin, a ne seljak. Svaki kretaj njegov, kako sjeda, kako se laktima o stol upira, kako šeširom u kut hita, jednom riečju, njegovo posve bećarsko ponašanje, dovoljno svjedoči, da se je odgojio u boljih kruzih; seljak nebi se tu usudio ni očiju podići, gdje na suprot ovaj svakoga tika.

Sad se je svatko sjećao, da je namah, čim ga je ugledao, spoznao u njem gospodina; njeki sjetiše se i toga, da su ga vidili pri inštilaciji gospodina fõispana. Miško se je takodjer svega sjećao i za kratak čas pio sa svimi u zdravlje i bratinstvo, te se tako s timi plemići upoznao, kao da je uviek s njimi obćio; sám se je tomu divio, kako vješto znade oponašati gospodina.

Vječni pehar poče obilaziti; Miško pjevaše novu još nepoznatu napitnicu, družtvo ju namah prihvatilo i priznalo, da je mnogo ljepša nego li dosadašnje.

Jedan od gospode cjelivaše ga.

Neprodje ni sat, a Miško postade junačinom cieloga družtva; u piću nebijaše mu ravna. Počeše se kartati, on trpaše novce obima rukama u džepove, dobivaše neprestano i neočitovaše nijednim znakom radosti na licu. Sgrnjivaše novce takvom hladnokrvnošću, kao da bi ih doma na mjerove imao, pa je dapače i istomu Triciju uzajmio i tim pokazao, koli malo mu je stalo do novaca, jer Trici nevraćaše nikad.

Svi bijahu već vinom opojeni. Bandi pokazivaše obično u takovu stanju svoju vještinu, koja je u tom sastojala, da je umio izpiti cio pehar vina, a da bi samo jedanput gutnuo — ljevao bi vino u grkljan kao u sud kakov. Tomu dakako treba izvježbano grlo, a osim Bandija bijahu u cielom družtvu samo dvojica vrstna to isto učiniti.

„To sve nije ništa“, reče Miško, pokazav u tom istu vještinu kao i Bandi, „ali pokušajte, da li ćete kao i ja pjevajuć izpiti pehar, a da neprestanete pjevati.“

To bijaše tada još nješto nova i veoma težka, jer je nesamo potrebno, da dihavica bude nepomična, nego da i glas pusti.

Ovo izvede Miško na čudo svih savršenom vještinom i dade pehar dalje, da to isto i drugi za njim pokušaju.

To dakako nepodje nikomu za rukom. Sa svakim peharom sliedio je nov fiasko uz grohotan smieh cieloga družtva, jer svaki morade pri izpijanju odustati od pjevanja.

Kiš Miško pokaza još jednom, kako se to činiti ima.

„Amo s peharom!“ povika napokon Bandi i pokuša takodjer sreću; jedan časak išlo mu za rukom pjevanje, ali najedanput zatrka mu se kapljica vina u tako zvani ciganjski varoš“ — u dihavicu; rigajuć bacaše iz sebe piće, kao što kit izbacuje vodu pomoliv se iz mora ili kameniti morski božić na vodometu.

Taj prizor neda se potanje opisati.

Ljudi veseljaci držahu to razkošnom zabavom i pripoviedahu mi o tom često veoma oduševljeno.

Cielo družtvo podiglo se i malo da nije popucalo od smieha; a pošto mu se bura u grlu ponješto utišila, pokaza rukom na Miška, vičuć: „Ja te ubijem.“ A kad mu je napokon mučica posve prestala, zasuka rukave do ramêna i hripnu:

„Pripravi se, ja te ubijem. Ubijem cielo družtvo.“

Na ove rieči poteče cielo družtvo k vratima; poznavahu bo ga; u takovu trenutku trebalo je spasiti se ili biegom ili pako leći na pod, jer poput medjeda nije vriedjao nikoga na zemlji ležećega. Hajduci iznesoše fõišpana. Tko pako nije mogao hoditi, sakrio se je pod stol.

Samo Kiš Miško neganu se s mjesta.

Bandi bio je neizmjerno jak, mogao je zubi podignuti vreću od tri mjerova žita i baciti ju preko ramena; znao je pregrizti tvrd talir i sam uhvatiti podivljala konja; vlastitosti ove pribaviše mu takov ugled, da se je samo podpuno pijan čovjek mogao usuditi s njim zapodjenuti borbu, a ta bi se odvažnost obično tim svršavala, da je nesgrapni gorostas slabijega protivnika pošteno izperutao.

„Jao ti Miško!“ uzdisahu svikolici, što je razjarenu gorostasu sám na mejdan izišao; Bandi polupa sve stolice i baci se razširenima rukama na Miška, da mu kosti u tielu polomi.

Medjutim poznavaše u kavalira promienjeni čikoš slične bojeve; čim mu se Bandi približio; ugnu se, izmaknu mu izpod ramena i pokaza mu svoju čikošku majstoriju.

Uhvati ga naime jednom rukom za rubac oko vrata i stegnu ga; da mu je sapa stala, pak podmetnuv mu koljeno zgrabi mu drugom rukom nogu; samo nesmije čovjek pri tom mariti za ono njekoliko udaraca po glavi; zato i hode čikoši po suncu gologlavi, da im lubanja otvrdne te uzdrži i udarac fokošem.

U vratih stojeći gledaoci vidješe, kako je Bandi silnim praskom srušio se na zemlju, kako je nepomično ležao pod protivnikom na njem klečećim, koji ga je od glave do pete mlatao, upravo tako, kao što je on činio, kad bi se s kojim pijan hrvao. A i pravo mu je. Svi se tomu radovahu,

da je jedan put i na njega red došao. Kad je Kiš Miško napokon izpustio rubac i ustao, iznesoše Bandija napolje, a Miška uzeše na ruke slaveć ga i uzveličavajuć.

Iza te šale spavaše Bandi u postelji sve do jutra i snivaše, da se je kotrljao s visoka brda i sva si rebra polomio; probudiv se, čudio se nemalo, da posljedice toga sna još neprestano ćuti.

Od toga dana postade Miško ljubimcem föišpanovim i cieloga mužkoga družtva u okolici.

Ovdje je nuždno napomenuti, da u južnoj Ugarskoj, imenito u Banatu, muževi iz družtvena života izključuju žene. Gdje su ženske, ondje se mužki nemogu zabavljati, te namah misle o tom, kako da ih se riešе. To su muževi, kojim i doma manjka usrećujuća nježnija i ćutljivija čovječja polovina, te se izim djevojaka i jeftinih gradskih krasotica, uklanjaju svakomu inomu ženskomu poznanstvu. Ako su oženjeni, ponašaju se prama ženam kao prama djevojkam, a prama djevojkam kao prama ženam svojim. Tamo su prava bećarska sjemeništa. Kad bih bio pjesnikom, nazvao bih takove odnošaje lugom bez cvieća; — nu i tu nebih imao pravo, jer je tu trsov cviet u velikoj cieni.

Godine 1860. promieniše se istina ponešto ovi odnošaji; ovaj postade poslanikom u Pešti, onaj opet županijskim častnikom, pa premda se krasne duše nadjoše opet i u Pešti, to zače ipak drugi duh vladati magjarskim družtvom. Divji Magjari zabavljahu se politikom.

I naš föišpan bješe pozvan na sabor u Peštu i uze sa sobom Miška.

U ostalom njega svagdje brzo obljubiše sbog vesele mu ćudi i krasna stasa. Plemićki magjarski kruzi imaju poseban riečnik: surovost i neotesanost imenuju živahnošću i okretnošću; zločest govor nazivlju originalnošću, naglost muževnim značajem, bezobzirnost važnošću. Tako si je stekao Miško mnogo krasnih vlastitosti, a da je išesa drugoga na sebi promienio do svoje haljine i imena. Bijaše utjelovljenim kavalirom, svaki čudjaše se njegovim muževnim prednostim, njegovu rumenu licu, vitku uzrastu, vatrenima očima, crnima brcima i, što je još najviše vriedilo, njegovu jahanju na konju, — pa baš da nije nigda ni rieči progovorio, bio bi ipak odličan čovjek odličniji nego sto učenjaka, koji su si čameć pri knjigah izkrivili ledja. Sve ako i nije mogao inače, nego mučke udioničtvovati razpravam o javnom i sukromnom pravu magjarskom, to je ipak znao o jednoj stvari govoriti tako, da su ga i otci domovine rado slušali, naime o ženskinjah. I u istinu kolovaše ne jedna pripoviest o njegovih sentimentalnih pustolovinah s ovom ili s onom gospodjom, koja je odlikovala krasnoga pustolova, o kojem se dakako nije znalo, gdje mu leže imanja, nu koji je očevidno mnogo novaca imao.

Föišpan smijao se zlorado, jer su se duhovski svetci približavali i Miško se sa svimi skoro mladjimi kavaliri tikao; ovdje i ondje pročulo se takodjer kako brižne majčice propitkuju za odnošaje toga liepoga mladića; jer rado gledahu da se udvara njihovim kćerkam i povjeriše pouzdanim prijateljicam, da su mu namjere poštene.

Slične tajne brzo saznade cio sviet, a föišpan smijao se tim većma, pomisliv, da će za njekoliko dana slavljeni kavalir postati njegovim hajdukom. Kadkad bi se i noćju u postelji podigao, da se nasmije tomu skoromu presenećenju; što više jednom za saborske sjednice, kad je upravo mnogo gospodja na galeriji bilo i ove na očaline gledale dole stojećega Miška, udari pri čitanju zapisnika o jučerašnjoj sjednici u tako grohotan smieh, da je zato dobio „akciju", parlamentarnu kaznu. Platio je naime „birsagium" (novčanu globu) i to dvostruko, jer se nemogaše uzdržati od smieha.

Napokon dodjoše krasni blagdani duhovski.

Föišpan pozva u gradski vrt mnogo znanaca na gostbu, a imenito one, koji su se spoznali s Miškom.

Kako li će izbuljiti oči, kad jim predstavi slavljenoga junačinu kao svoga hajduka. Za cio jedan salaš nebi bio dao föišpan te šale. Bijaše upravo pol četiri poslje podne.

Bješe naredio, da u to doba ima Miško čekati u predsobju i prije da se nepusti k njemu.

„Kakov je to način," povika Miško, kad ga napokon pustiše u dvoranu i baci se na divan, „odkada moraju ljudi našega stališa čekati u predsobju?"

Föišpan držaše u ustiuh lulu taj čas napunjenu.

„Miško," reče brzo, „ustani, pa mi zapali lulu."

„Ta imate fidibuse pri ruci; zapalite si lulu sami."

Föišpan izvali oči.

Momak je valjda zaboravio, kakov je danas dan. Tim će to zanimivije biti, tim većma biti će presenećen.

„Jesi li zaljubljen čovječe, da si tako raztrešen? Zar neznaš da su danas Duhovi?"

„No, pa što onda?" upita Miško, nedajuć se ni najmanje smesti i hladeć si lice svilenim rubcem.

„Što onda?" povikne föišpan počimajuć se ljutiti. „Od toga časa nisi više nikakov kavalir."

„Nego što sam?"

„Što si? Seljak si, bećar, kukavac, tepac, skitalica, koji bi me imao još za to u ruku poljubiti, primim li te u službu, da neumreš od glada ili na vješalih."

„Dakako! Pogodili ste!" reče Miško frčuć si brkove. „Ja sam Miško plemeniti Kiš, gospodar od Almašfalve, koje imanje, zaostavštinu plemića almašfavlskih, kupio sam prekjučer za dvie sto tisuća forinta i to putem eksekutivne dražbe, koja mi moj imetak podpuno osjegurava."

Föišpan od čuda malo što se nesruši na zemlju.

„Za dvie sto tisuća forinta! Gdje i kad si toliko novaca stekao?"

„Poštenim načinom," odvrati Miško smiešeć se: dobio sam ih jedne večeri na kartah od kavalîra: dakako dobio sam još i više, ali ostalom svotom sazidati ću krasan dvor, da uzmognem ljeti na svom imanju stanovati."

Fõišpanu bješe sada sve jasno; na saboru u Pešti proigravaju se još i veće svote.

Samo jedna stvar neidjaše mu u glavu.

„Kako si mogo kupiti plemićko imanje, a nisi plemić!?"

„Veoma jednostavno. Za te dvie nedjelje, što me nije bilo u Pešti, pohodio sam jednu zadunavsku županiju: tamo sam dao probubnjati, da se tu upravo nalazi jedan član plemenite obitelji Kiša, koji je došao posjetiti svoju rodbinu; zato imaju plemići Kiši, koji se još sjećaju svojih njegda u Sabolču izselivših se rodjaka, te su voljni učiniti ih dionici svoga plemstva, prijaviti mu se, da im uruči tisuću forinta. Za tjedan dana sjetilo se petdeset i devet obitelji Kiša svoga sabolčkoga rodstva, prineslo mi svoje različite diplome, i ja si mogoh odabrati one, kojih mi se grb najbolje ljubio. Na to smo se cjelivali, utanačili rodoslovje, ja platio tisuću forinta, oni me nazvali svojim premilim stričevićem, dali diplomu u županiji proglasiti, i tako sam sada plemićem; evo izvolite pogledati grb moj na prstenu."

Tako postade konjar Miško Maly, rodom Slovak magjarskim plemićem: Kis Mihály de Almásfalva. Tko toga nevjeruje, neka ide sám pogledat u Ugarsku i osvjedočiti će se o istini mojih rieči.

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

(Dalje.)

V. Pjesme o kipovih i slikah.

30. (17).

Naručbina.

Kujući tvrdo srebro
Naćìni Hefeste mi,
Ne pancjer, štit i koplja;
Već kupu mi naćìni,
Što godjer možeš dublju.
Na kupi izreži mi,
Ne zviezde: niti kola,
Nit mrska Oriona
Plejâdi šta će meni?
Zvijezda šta Boota?
Ded izreži mi loze,
Sa kojih grożdje visi,
I beruće Menade.
Naćìni: sok od grożdja
Gdje zlaćeni mi gaze:
Sa liepim Dionizom
Bog Ero i moj Batil.

Takove rezbarije spadahu na toreutičku umjetnost, koja se danas zove cizeliranje. Ta se je umjetnost usavršila istom za dobe Fidijine (444), kojega Plinij prvim grčkim cizelirom zove. To znači, da je njim istom postala pravom umjetnosti. Zato nas ta okolnost ne može smetati, da tu naskroz klasičnu pjesmicu Anakreontu odrečemo. Zviezde, kojih se slike ovdje spominju, to su mrke slike: Orion, ljudina s buzdovanom; plejadi, naši vlašići; Bootes-Arktophylau, ljudina, koji s rukom do repa velikoga medveda siže.

31. (28).

Slika ljubovce.

Nude, izvrstni slikâru,
Slikaj, izvrstni slikaru,
Kralju rodijskog umîća,
Odsutnu, ded kako reknem,
Družicu mi slikaj moju.
Najprije mi slikaj kosu
Svionu a bojom crnu;
Na vosku li ako možeš,
Miris slikaj mirhe na njoj.
Slikaj gore iznad lica,
Ispod tamne svilne kose,
Čelo bielo: kost lefantju.
Čuj de! povije mi, ne moj
Nit smiješat niti rasjeć;
Neka bude, ko što u nje,
Nevidimo skupa sraso
Crn svod iznad trepavica.
Sada oči u istinu
Baš od žive vatre stvori,
Ko Atêni nek se žare,
Ko Kitêri nek se cakle
Ljubovnime vlažnim sjajem.
Nos mi slikaj zatim lica,
Krv pomiešav s bielim mliekom.
Ustne slikaj, ko u Pejte,
Gdje te zovu na cjelove,
Ispod pune dole brade,
Oko mramor biela vrata,
Harite nek kolo druže.
Sve ostâlo nude prikrij
Ružičastim liepim plaštem;
Nu od tiela neka nešto,
Da se vidi, proviruje.
Stani, eto nju ti vidim,
Doskora ćeš, vosku, zborit.

32. (29).

Slika Batilova.

Batila mi, druga moga,
Slikaj tako, kako reknem.

Kosu svjetlu ded načini,
S nutra neka bude tamna,
S polja kano sunce žarko;
Ruda kosa slobodno se,
Poredana u neredu,
Preko vrata neka spušta.
Nježno zatim vedro čelo
Neka rese obrvice
Tamnije od aždaje crne.
Crno oko budi divlje,
Al podjedno umiljato,
Ono ko u Arés boga,
Ovo ko u Afrodite;
Strah da budi a opeta,
Sladke nade da prozivlje.
Lica zatim ružičasta,
Ko jabuka pavuljasta;
Rumen stidnu, što vještije
Bojom znadeš, pridodjeni.
Ustnice ti, veće ne znam,
Kako da mi te načiniš
Meke, pune razbludnosti,
Rieču, neka sam ti vosak
Muče nježno progovara.
Ispod lica neka bude,
Nadvisujuć Adonidov
Vrat od istog sniega bielji.
Prsa zatim ded načini
K tomu ruke ko u Herma,
Stegna ko u Polidejka,
Trbuh ko u Dionisa.
— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —
Navidna ti umjetnost je,
Jer mi pleća kazat nemre.
Oh da može, kojeg krasa!
Što da noge kažem kakve?
Evo plata, koju iska.
Ded Apolla ovog snimi,
Po njem Batila mi slikaj.
Kad na Samos pako dodješ,
Po Batilu slikaj Feba.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Tragičnost socijalnih odnošaja u Bosni.

Gdje su dva razreda pučanstva tolikim jazom rastavljena, kao što je rastavljen silnik Turčin i sirota raja bosanska: tu je široko polje žalostnim sukobom medju krutosti ukorenjenih odnošaja te običaja i žestinom naravna čustvovanja i htienja pojedinaca, tu se brzo razvije borba protivnih nazora, protivnih strasti, iz kojih potiču velike patnje i boli.

U gledaocu tih boli, ako ih može razumjeti, to jest ako su obćenite ljudske naravi, mora da se probudi sažalost; a hoće li ta sažalost pružati estetičnu ugodu te postati tragičnom, to stoji na tom, kakove su naravi uzroci onih patnja i kako se u boli očituje duševna snaga boraca, sukobivših se uslied značajnih, načelnih, socijalnih oprieka.

Budući da nam ugodom samo ono može biti, što je u skladu s čovječjom naravi, a ta je i sjetilna i duševna: to se ugoda sažalosti, u kojoj ćutimo tudju bol kao da je naša, u kojoj dakle naša tjelovnost trpi, može osnivati samo na tom, da se u tudjem afektu boli a našem afektu sažalosti očituje sklad s duhovnom, umnom i ćudorednom stranom čovjeka. Čim veća tjelovna bol, to veća duhovna ugoda, ako je bol posljedica umnih zakona te se u njoj pobjeda duha nad tielom očituje. Kad se tko, ako hoće da izvrši koj moralni zakon, mora uvaliti u bol, nesreću, propast, te to i učini: to ćemo mi, sažaljujući ga, to više i pobjedonosnije uživati umno, što je veća naša i njegova bol sjetilna. Koriolan obsieda kao vodja Vôlska Rim, svoj rodni grad, iz koga je prognan bio, te mu prieti propašću, ali ga, sklonut ljubavju sinovskom i domorodnom, poštedi te zato bude od Volska ubijen. Il kad tko vršeći jedan ćudoredni zakon pozliedi tim nuždno drugi, te ga zato stigne bolno zlo, il kad osobi, koju ljubi, prisiljen umnimi zakoni zadaje bol: i tad je naša sažalost spojena sa slašću. Tako sažaljujemo Antigonu, koja izpunjujuć prečju dužnost ljubavi obiteljske prekršuje naredbu državnu, a zna da će ju zato stići kazan smrtna; ili kralja Aristomena, kad osvjedočen da samo smrću svoje kćeri može spasiti državu, žrtvuje svoju jedinicu, svoje mljezimče, nadvladav dužnost ljubavi otčinske. Ali i onda uživa u sažalosti naša umna narav, kad tko zanesen velikom strašću, izvirućom iz plemenite mu naravi, povriedi moralne zakone, pak se u njegovu duboku nemiru i bolu očituje nepovriednost etičnih ideja, tako da strada i pogine; tako sažaljujemo Makbeta, koj zaveden junačkom slavom, žestinom, vlastoljubljem, ubije svoga kralja pak mu grižnja sviesti dotle otme stalnost i mirnu razboritost, da smrću plati krvlju stečenu krunu; il Stjepana, posljednjega kralja bosanskoga, kad otca, sa slabosti značajne nevriedna da odvrati propast prieteću od Turaka, ubije, da sam zasjedne na priestol te snažnom odlučnosti i junačtvom spasi zemlju, ali smućen i zapleten golemom krivnjom propada; ili Otela, kad zaslieplјen svojom prostodušnosti i supružkom ljubavi ženu si, koju nada sve ljubi, nada sve zamrzi te ju iz ljubomora ubije pak osvjedočiv se o njezinoj ne-

dužnosti sam si smrt zadaje. Nu tko iz nečovječnosti, puke zlobe, podlosti, u obće nizke strasti počini veliko zlo pak s toga sam upada u ponor: toga boli nit jako sažaljujemo, već samo koliko je prema obćenitomu čovjekoljubľju, nit nam ta sućut daje naslade. Tako nesažaljujemo smrt Jagovu, koja ga stiže što je iz zlobe nagnao Otela na ubojstvo žene. Nu ne samo da u nas patnje zlobnih i nizkih značaja ne bûde nasladne sažalosti; pače i sažalost s nesrećom plemenitijih značaja, koji stradaju s tudje zlobe i podlosti, tim je manja i manje slasti pruža, što je veća naša ogorčenost na zlotvora. Pakost Jaga, Franca Moora, zvierska krutost kćerih Learovih smanjuje našu sažalost s nesrećom Otelovom, Karlovom, Learovom. Ali i tad se krnji naša sažalost s nesrećom inače plemenita značaja, ako joj je uzrokom njegova prevelika slabost, lakoumnost, neodlučnost; kano što je kratkovida i djetinjasta razdražljivost Learova kod veoma važnoga predavanja i razdielivanja kraljevske vlasti, ljubezna bezbrižnost i pustopašnost Egmontova, kad bi morao kao vodja naroda više ozbiljnosti i djelatnosti proti neprijatelju pokazati, neodlučnost, prevelika sdušnost a s tim spojena nesmotrena plahost Hamletova.

U obće treba da je u osoba, kojih boli hoće da duboku sažalost te s njom sdruženu ugodu u nas probude, neka visost značaja, duboko razvijen čustven život, neki idealan sadržaj, a da njihova strastvena jednostranost, koja ih zavodi do pogubnih im prekršaja, potiče upravo iz plemenitosti i veličine njihove; treba da je i predmet njihove strastvene borbe vriedan i velik; a da je i protivna im sila, bila to moć običaja, inštitucija, il strastno uzburkana volja drugih, il kakav princip, u obće opreka proti njihovomu čustvovanju, htienju i odlučnomu činjenju takodjer dostojna i visoka: treba da rastuća borba, koja im donosi boli i propast, završi izmirenjem prvobitnih protimba, te ih dovede u sklad.

U sažalosti, što ju ćuti gledalac takovih velikih dostojnih borba te iz njih izvirućih patnja, razvija se neki proces, kojim se početna prividna disharmonija pretvara u konačnu harmoniju. Videći velike boli čovjeka, koje ga stižu, što je iz kakove plemenite jednostranosti nuždom zamršaja pao u pogrješku, lako razumljivu i čovjeku oprostljivu, naziremo, da je njegova nesreća prevelika prema njegovoj krivnji, i što više on trpi zato, što ima čovječju, nesavršenu narav: to više trpi s njim čovječje biće u nas. Ova nerazmjernost medju krivnjom i zlom kobi njegovom zadaje nam duboku bol, bûdi u nas i veliku sažalost s njim i strah za nas, budući slične njemu, te sažalost našu s nesretnikom pretvara u sažalost sa ljudstvom u obće. Ta naša što dublja ganutost i što življe uzbudjena čujnost postala bi nam najvećom mukom, da nas ne udešava razmišljanju; da nas nesnosna bol ne tjera te stresemo sa sebe svu tjelovnost pak se utečemo čistomu umu. Prije smo stojeći na pristranom čovječjem gledištu rado izpričali krivnju, premalenom ju a kazan prevelikom cienili, te tako nazirali nerazmjernost medj jednim i drugim; ali sad, smatrajući s visine vječnih, nepomičnih zakona uma, sudimo pravednošću i bezpristranošću božanskom, nalazimo razmjernost, te iztrgnuti čovječjemu jadu i ograničenosti, ćutimo zanešenom slašću, da se i u patnji i propasti pojedinca očituje uman i ćudoredan poredak svieta.

Samo boli ovakovih osoba, kako ih gore označismo i prije još neke navedesmo, budit će sažalost s takovim procesom; a boli izviruće iz puke zlobe, ili iz slabosti inače dobra značaja neće naći izmirenja i opravdanja u umnih zakonih, neće buditi dosta duboku sažalost, već ogorčenost i nezadovoljstvo. Samo sažalost, u kojoj se razvija naznačen proces od najbolnije disharmonije k najsladjoj, spoznanjem postignutoj harmoniji, jest ćut estetičan te postaje svrhom umjetnosti, koja se tragedijom a zato ona sažalost ko posljedak njezin tragičnom zove. Tragedija kano svaka umjetnost ima stvarati liepost a ta je sumjernost, sklad više česti, stojećih u zamjeničnom odnošaju, jedinstvo u množtvu; množtvo, koje ima sačinjavati jedinstvo, česti koje se imadu osjećati svaka za sebe a ipak biti u odnošaju medjusobnom, da se umu prikažu kao članovi jedne skladne cjeline, jesu tragedijom predočeni iz značaja proizvirući čini pak kobi, koje oboje, čine i kobi, iz prva smatramo svako za sebe te nam se pričini nerazmjerno jedno prema drugomu, dok nam umom promatran cieli razvoj dogodjaja neobjasni uzročni i pravedni savez njihov, razmjernost i sklad. Čini i boli predočenih visokih značaja čine nesklad; ali samo tako dugo, dok se još treći član obstojećega tu odnošaja neuzme u obzir; jer tek čini, patnje *i umni zakoni* sačinjavaju cjelinu, podpuni odnošaj. Ta tri člana dovodi tragedija u sklad te pretvarajuć objektivno, samim razvojem predočene zgode, onaj prividni nesklad u harmoniju, postaje i najmoralnijom i najljepšom umjetnosti, jer pokazuje liepost, harmoniju u ćudorednom bivanju svieta.

Buduć da u tragediji treba da se odsieva uman poredak svieta, to se u njoj zahtieva takav tečaj dogodjaja, koj se naravju predočenih značaja podpuno tumači. Bolna sudbina junaka treba da je nuždna i pravedna posljedica njegovih čina, a ovi njegova značaja; nikakav slučaj, nikakav sliep udes nesmije odlučivati ni čina ni kobi njegovih. Zato ne priznaje sadanji viek suda Aristotelova o Euripidu, da je on najtragičniji dramatik grčki; jer premda on duboko uzrujanu duševnost, energiju volje, buket strasti i strašne konflikte osôba slika plamenom živahnošću: to nema medju sudbinom i čini, čini

i značaji njegovih osoba pravedna i razumna saveza. Neponjatan udes mieša se u čin, slučajna nesreća obara junake, zločini roditelja i djedova odredjuju kob potomaka, bogovi se upliću iz nenada, a kazni, što ih diele, nisu pravedne ni u razumnom odnošaju sa čini junaka. Tu trpimo s ovimi, ali samo trpimo, naša sažalost je tolika, da nas uništuje; neuznosi, nerazblažuje nas spoznanje, da se sa zahtjevi našega srca i uma slaže tečaj svietskih zgoda, da je um i svietom vladajući udes jedno te isto.

Kao što se je moralna, dà psihična nesloboda okrutnim udesom sapetih osoba iz grčkih kraljevskih obitelji, tebanske i mikenske, kojih sgode ponajviše bijahu predmetom grčke tragedije, protivila pravu dramatizovanju te je uzrok nesavršenosti grčke tragike „udesa“: tako se čini, da i narav zamršaja mogućih u Turskoj neće dopuštati ni podpunu dramatičnu formu ni savršenu tragiku.

Kako književna vrela za poznavanje socijalnih odnošaja u Bosni nisu obilata, bojimo se, da se za sada i nemogu dosta vjerno nacrtati. Ma kakove drugdje bile družtvene i državne uredbe, u svih njih ima klica obćenitu napredku, te su često u prilog takovu razvoju narodne snage, da se na bolje pretvaraju i preko volje najžešćih si zatočnika; u svih tih inštitucijah ima življa prosvjetnoga, ima nešto čovječnoga. U Bosni se pako tursko gospodstvo zato izvršuje onolikom bezobzirnošću, što bez razloga obstoji, što mu neima nikakva moralna temelja; ondje bi propalo sve što sadašnju državu sačinjava, kad bi državna vlast turila izpod sebe, ne na izliku već u istinu, jedini osnov svoga obstanka: glupo nasilje; biti će, da korjenite promjene u državnoj upravi bosanskoj nisu moguće bez posvemašne propasti onih, koji državnu vlast izvršuju i bez očevidna pa naprasita poraza gospodujućih stališa. Raji bosanskoj manjka usuprot sve, što bi joj moglo ma samo prvom podporom biti, da se otme nasilju, koje koliko se nesnosno činilo snositi se mora; od svega svieta zanemarenoj, nije ostalo iz samostalne narodne dobe nikakovih političkih ili socijalnih inštitucija, kroz koje bi probijao osebni joj život, u kojih bi taj život nalazio hranu. U drugih turskih pokrajinah ostalo je bar nešto občinske samosvojnosti, koja je oslobodjenju poslužila; u Bosni je turski živalj (dakako poturice) osim toga presilan i posjedom i brojem pučanstva, te se raja nemože ni na toliko oteti pritisku izvršivanu turskom rukom, da bi joj se snaga pojavljivala preko državnih spona, unatoč opaku zakonu; čini se dapače, da su u Bosni čak i crkve kršćansketako slabe, da im inštitucije nisu vrstne narod duševno podignuti.

Ovako dakle samovolja turska visi kao krut, sliep udes nad nesretnom rajom; tu se svi odnošaji sasvim protive umu, od njih gorčinom odvraćamo misao te samo želimo da prestanu; tu je cieli moralni, družtveni, državni uzduh tako ubojit, da konflikti u njem nastajući izključuju konačno izmirenje oprieke u višem obzorju umna poredka svietskoga; nesreća roblja proizviruća iz sukoba sa silnićtvom napunjuje nas zlovoljom: sudbina čovjeka nesliedi iz njegova značaja i čina. U obće su konflikti tu nastajući odviše patologične naravi te neće u gledaocu buditi onu tragičnu sažalost, koja se u najveću umnu ugodu razriešuje.

Ali ne samo da će se tu težko naći konflikti tragični, jer je cielo stanje, iz koga se razviti mogu, nečovječno, nerazumno te jedna od borećih se sila odviše bezzakona, druga odviše potištena; niti dramatični procesi nisu tu lako mogući. Nepomična krutost, duševna tromost Turčina ne dopušta dubljih psihičnih pokreta i miena, stabilnost čustva sakriva se u mûk il prelazi plaho u čin, nečovječni čini izključuju njihovo na čovječjoj naravi osnovano, psihologično razvijanje, dramatičnu motivaciju. A i raja, pritiskom mnogovjekih nevolja otupljena, bez samosviesti i energije idealnijih ćûta, lišena skoro svega, što čovjeka čovjekom čini, izključena od duševnoga života i razvoja, težko će iz svoje sredine duševno slobodnu individualnost iznieti, koja bi velike nutarnje procese u saveznoj gradaciji prolaziti te ih na dostojan i visok način izraziti mogla; tu će se čustva plaho bez prelaza, instinktivno, iznenada pojavljivati; tu će se težko pokazati, kako iz uznjihana čustvovanja postupačno raste odluka i volja protivna drugim, pak iz nje zlokoban čin; a kako opet tudji čini postupice uzrujavaju dušu do silnih afekta, kriepkih odlûka. I u krugu obitelji pojedinac je pritisnut nepromjenjivimi navadami, stegnut je običaji, osim što ga tlači politički položaj. Gdje je duševna sloboda tako stisnuta, tu će lako manjkati veličajno i silno uzbibana nutarnjost, krepčina osjećanja, energija volje, strastna žudnja očitovati činom svoje biće te i tudjim bićem i radom zavladati, u obće manjkat će sve vlastitosti, koje su dramatičnomu značaju potrebne.

Prema ovim mislim nakanili smo progovoriti o Mejrimi, najboljoj tragediji hrvatskoga repertoira, premda nesavršenoj radi toga, što joj predmet nepodnosi čiste dramatičke forme, a neće nam žao biti, ako nas tko pouči i uputi, da nam razlaganje bosanskih odnošaja nije točno, pa ako tim i temelj našemu sudu o Mejrimi izpravi. *F. M.*

Geologija pomoćnica historiji.

U historičkoj nauci prevladjuje u današnje vrieme sve to više historija kulturna. U svezi je s demokratskim duhom našega vremena, da se i život historijski ne shvaća i ne pojima više u

pojedinih odlomcih, u izkidanih pričah o pojedinih granah narodnoga života, nego u svojoj organičkoj cielosti. Velimo, da je to u svezi s demokratskim duhom našega vieka za to, što je uporedo s razvićem toga duha išlo i razvijanje takvoga shvaćanja historije, što je taj duh u svih pravcih poveo duh čovječji na organičko i prirodno pojimanje i shvaćanje. Počinjući od polovine prošastoga vieka ne izgleda li drugčije svaka nauka, nije li se način razradjivanja svake nauke od to doba promienio i udario po stazah, kojimi danas ide, a u kojih je glavna karakteristika njihova prirodnost i organičnost? . . . Ta karakteristika ili je već zavladala u naukah, ili je neprestano rad i borba oko toga da zavlada, kao što će najzad i zavladati.

Radi toga promienjenoga pojimanja historije promienio se u mnogome plan izučuvanja njezina. Javiše se kao pomoćnice historiji nauke, o kojih se prije ni sanjalo nije, da će što moći pomoći historiji. I kako kulturi ljudskoj valjaše iztražiti početke i periode razvijanja, to se naidje na polja sa sviem pusta u izvorih iz kojih se prije crplo. Novu historijsku nauku staše zanimati najvećma ona polja, koja su preko granica bilježaka i ljetopisa, jer izadje na sriedu pitanje: kako su živjeli ljudi prije onoga, razmjerno visokoga stupnja kulture, koji je bio u njih, kad su već umjeli uspomene i misli slovi bilježiti; a uslied toga i drugo pitanje: kakim su putem došli do tolike kulture? . . . .

I tako nauci valjade zagaziti u polje predhistorijsko, u polje kombiniranja i naučnoga uzpostavljanja preminulieh oblika kulture.

S toga pitanju o kulturi čovječanskoj dodje put na pitanje i o početku, naučnom a ne tradicionalnem početku, čovječjega roda na zemlji, i odmah za tiem: na pitanje o postupnom razvijanju današnje i one u historiji najprije poznate kulture čovjećanske. Ovaj pravac pozvao je u pomoć različne nauke u raznih prilikah, i tako u jedan mah potreba nauka o jeziku, da objasni tragovi, što se u jeziku nalaze za prvobitne stupnje kulture; u drugi mah potreba prirodne historije, da objasni mjesto čovjećje medju životinjami i razna stanja i naravne moći njegove; u treći mah geologija, da svojimi izkopinami posvjedoči koliko doista traje perioda usavršivanja roda čovjećanskoga i od kad je čovjek na zemlji, da nam tako posluži arkivom zemaljske kore i njezinimi računi za traženje i razpoznavanje naučnih istina.

U „Viencu" bilo je zanimljivih odlomaka iz historije, medju ostaliem i nekoliko iz glasovitoga djela Ingleza Buckle-a. S drugih je strana bilo prilike upoznati se, kojim načinom nauka o jeziku pomaže kulturnoj historiji, n. pr. iz mnogieh članaka V. Jagića. S toga nam bi u volji, da po jednom poljskom listu priobćimo ovaj komad, iz kojega se može vidjeti, na kakav je način i geologija pomoćnica historiji.

Kao što historiji nije zadatak samo da dogadjaje i djela historijska poreda u kronologijski red, tako isto ni geologija ne može samo izpričati faze, kojimi se razvijaju promjene zemljine, nego ih mora postaviti u uzročni red i objasniti, zbog čega je jedna faza onako nastupala za drugom, kao što znamo da jest.

Već i za to, što je čovjek stvor privezan za zemlju, koji mnogo visi o okolnoj mu prirodi, veže se historija postanja i razvijanja zemljinoga s historijom postanja i razvijanja čovjekova. A budući su pomoćju geologije ljudi našli toliko fakta, kojimi objašnjivaju historiju postanja i razvijanja čovjekova: to je geologija postala nauka, koja je pomogla, da se historijsko doba historije čovječanske znamenito razširi. U odkrića s ove strane idu tako zvane zgrade na kolju (sohah ili panjevih), starinski sudovi, orudja i kosti ljudske, koje se nalaze po pećinah i po talozih geologičnih zajedno s ostatci životinja, kojih danas nema na svietu.

Prva prilika za ovaka odkrića ukazaše se u Švajcarskoj, kad u zimu godine 1853–4 na jezeru züriškom voda veoma opade, te ondašnji gradjani upotrebiše priliku da nasipi otmu jezeru jedan dio zemlje za obradjivanje. Tom prilikom nadju u okolici mjesta Obermajlen različite ostatke starinske naseobine u nanosu jednu i po stope debelom. Ti ostatci bijahu panjevi pozabijani u dno jezera, pocrnjelo kamenje, ugalj, i različni sudovi, što bijaše očevidnim dokazom, da su na tih mjestih nekad stanovali ljudi i to u priličnoj daljini od briega, usried vode jezerske, u stanovih na tih panjevih sgradjenih. Te ostanke ljudskih stanova prvi je profesor züriški Keller proglasio za ostanke od gradjevina na panjevih, i on ih je točno opisao. Od to doba nadjoše se taki ostanci od drvenih gradjevina u velikom broju i po ostalih jezerih u Švajcarskoj, Bavarskoj, Austriji i južnoj Italiji, a u najnovije doba i u Meklenburgu, Pomorju i Poznanjskoj. U samoj Švajcarskoj nadjeno je više od 150 sela na kolju, zalivenieh danas vodom jezerskom, i izkopano je iz nanosa i taloga vodenoga množtvo stvari iz predhistorijskoga doba. Ta sela na sohah bila su sagradjena na panjevih pozabijanih u jezero s toga, što su im se stanovnici tiem branili od napadanja divljih zvieri i neprijateljskih plemena. Takih se sela nalazilo po raznih krajevih i u razno doba. Malajci i Kitajci gradili su take gradjevine sela u Pangkok-u i nad bregovi ostrva Borneo, Papuasi su ih gradili na jugozapadnom pribrežju Nove Guineje, Indijanci južne Amerike po lagunah Marakagla, uslied čega su Španjci, kad pronadjoše tu okolicu i prozvali je Venecuelom, t. j. Malimi Mletci. Herodot opisuje take gradjevine u Peončika, koji su živjeli u Traciji i imali ih u jezeru Pratiasu. U Inglizkoj i Irskoj nalazili su još iz odavna ostanke od takih gradjevina.

Taka sela na kolju u Švajcarskoj bila su sagradjena na hiljadah kolaca, uglastih ili okruglih, koji su bili 4 do 8 palaca debeli.

Vidi se, da je tesanje ovih kolaca orudji kamenimi, kakva su oni imali, moralo biti veoma teretno; zaoštralali su ih često pomoću ognja. Na mjestu jednoga takoga sela blizu Vangena, našli su više od 40.000 kolaca pozabijanih u jezeru. Nekoliko stopa nad površjem jezera bile su povrh tih kolaca ponamještane oblice, i na tome ravnom podu stajale su kolibe od drveta, pletera, slame, trske itd. Preko mostova, tako isto od oblica sastavljenih, i čunova mučno u panjevih izdubljenih bila su ta sela svezana s obalom i s drugim obližnjimi seli. U gdjekome takom selu moglo je biti na 200 do 300 stanova i u njih je moglo stati do 1000 stanovnika. Iz orudja i ostaloga posudja, koje se medju ostanci nalazi možemo sebi predstaviti način življenja, nevolje a u nekoliko i historiju onih ljudi, koji su živjeli po tih selih.

Iz tih se orudja vidi, da su ribolov i obični lov, čuvanje stoke i u nekoliko i radjenje zemlje bili poslovi predhistoričnih stanovnika švajcarskih. Iz njih se vidi još i to, da je bila i nekakva dioba rada, to jest dielili su se ljudi po zanimanju i zanatih, jer se po nekih selih nalaze samo ostanci od oružja, u drugih samo sudovi od ilovače ili orudja od kamena, u trećih ostanci od lana, predje ili žita. Moralo je dakle već onda biti posebnih zanatlija, kao: grnčara, kamenara, poznije i tkača itd.

Koje se stvari nalaze na tamom dnu izkopavanoga nanosa, ono su najstarije; koje su bliže vrhu sve su mladje, i po tom najmladje su one koje se najgornje.

Najstarija orudja, koja se nalaze u ovih gradjevinah na kolju, jesu od kamena, drveta, ilovaće, kosti, roga jelenova; ali metala nigdje nije naći. Izradjena su ta orudja veoma surovo, ali ipak često vrlo praktično. Najčešće se nalazi kameniti klin $1^{1}/_{2}$ pa do 7 palaca dug, kojim su se sigurno služili kao sjekirom ili dlietom. Takimi su klini ciepali drva ili tesali, ali su ih upotrebljavali i kao panjeve. Osim toga ima čekića, noža, pila, svrdlova, sjekira, striela, sve od kamena ili od kosti. Na posljedku nalazi se posudja od ilovače radjena slobodnom rukom i pećena na vatri, iznajprije bez ikakva nakita, za tiem ognjila, kamenja udešena za oranje njivâ, za oštrenje klinova i sjekira, ogrizenih i razlupanih kostiju, iz kojih je moždina izvadjena, i voća.

U slojevih viših, koji su mladji od onieh malo prije ima već orudja od bronze, na kome, kao god i na glinenih sudovih, ima često nakita, a osim toga se nalazi tkanina, dječjih igračaka i ostalih luksusnih stvari. U najviših, i po tom najnovijih slojevih, ima već i željeznih ostanaka.

Ta okolnost, što se u najgornjih, najnovijih slojevih nalazi već stvari ljepše izradjenih i ljepše nakićenih — znak je postupnoga napredovanja i razvijanja ljudi, koji su živjeli po selih na kolju. Prema tomu je doba predhistorično i podieljeno na tri periode, na kamenu, bronzenu i željeznu.

Pazljivo izpitivanje sviju poznatih sela na kolju u Švajcarskoj navodi na to tvrdjenje, da su predhistorični stanovnici švajcarskih jezera napustili najprije istočne pa poslije zapadne stanove svoje. Jer u jezerskih stanovih istočne Švajcarske, n. pr. nad jezerom bodenskim, nema metalnih orudja, već samo kamenih, drvenih, glinenih i koštanih, što pokazuje najniži stupanj čovječanske kulture. U okolinah dalje na zapad ima osim toga u većoj količini i raznolikosti orudja bronzenoga. Još dalje na zapad, n. pr. nad jezerom Neufchatelskiem ima i orudja željeznoga pa i novaca. I tako se iz tieh ostataka može poznati trag seobe narodne, koja zasieca tako duboko u predhistorička vremena.

Ali prvobitni stanovnici švajcarski niesu stanovali samo nad jezeri, jer se nalazilo tragova od stanova i selišta i raznih ostanaka i na suhoj zemlji.

Ali su od većega značenja kamenita orudja i kosti ljudske, koje se nalaze u raznih geologićnih talozih uporedo s kostmi izumrlieh vidova životinja. Prema geologićnim talogom, u kojih je to nadjeno, može se dosta vjerno obilježiti doba, kad su one stvari, koje se po talozih nalaze, u životu bile, što opet vodi k odredjivanju vieka roda ljudskoga na zemlji.

Do najnovijega vremena se držalo, da se čovjek javio na zemlji istom u potonjoj, najnovijoj geologičnoj periodi, tako zvanoj nanosnoj, kojoj Morlot odredjuje starost na 10.000 god.

Gradjevine jezerske u Švajcarskoj jesu zbilja iz te periode. Ali su u posljednje vrieme učinjeni pronalazci po raznih drugih mjestih, kojimi se dokazalo, da se ostanci ljudski nalaze i po geologičnih slojevih daleko starijih, da po tome početak i postanak roda ljudskoga ide mnogo nazad u starinu. Malo niže bit će u ovom članćiću naznačen kratak priegled pronalazaka, koji se tiču ove odluke.

U tresetu danskom, koji se nalazi u dubljinah sjeverne potopne formacije i ima debljine 10 do 40 stopa, u kojega je donji sloj sastavljen iz same tresetne mahovine (sphagnum palustre) a u višem ima i ostaloga rastinja, naročito jelovine, brezovine i ljeskovine, — nalaženo je kamenitih orudja. Osim toga nalaženo je u Danskoj cielih gomila sastavljenih iz školjaka, ostriga i kostiju različite životinje pomiešanih s kojekakvimi orudji od kamena, kosti, drveta, ali ne i od metala. Take gomile nazivlju Danci kubinjskim smetlištem.

U dolini rieke Nila, koja je postala nanosom te rieke, činjena su odkopavanja u godinah 1851. do 1857. pod nadzorom Leonarda Hernera — kopali su jame 24 stope duboke i vrtjeli rupe 60 stopa na niže, da bi se izpitalo, kakvo je zemljište nanosa nilskoga. I tom prilikom su u dubljinah tako velikih nalazili neprestano ostanke ljudske radljivosti, komade od

lonaca, cigalja, nože od mjedi itd. Po računanju inžinira francuzkih Nil nanese za 100 godina samo 5 palaca zemlje. Za bolju pouzdanost uzmimo da taj nanos za sto godina iznese 6 palaca, pa će nam starina onih naloženih u izkopavanju stvari iznieti na 12.000 godina.

U blizini Novoga Orleansa u Americi, kad su namještali cievi za plin, našli su 16 stopa izpod površja zemaljskoga skelet ljudski. Uzevši u obzir debljinu sadašnjega nanosa rieke Misisipi proračunao je dr. Dowler starinu toga skeleta na 50.000 godina.

Na južnoj strani poluotoka Floride imaju široki prudovi od korala. Po današnjem rastenju njihovu proračunao je Agassiz, da im je za postanak trebalo ne manje od 150.000 godina. U vapnenom konglomeratu, iz kojega se jedan dio tih prudova sastoji, našao je Purtales kosti ljudske, a konglomeratu je Agassiz proračunao starinu na 10.000 godina.

Osim toga su nalazili po mnogih mjestih naročito po Francuzkoj kosti čovječje zajedno s kostmi životinja, kojih danas nema na svietu. Tako je Turnal našao u dolini Bizu u južnoj Francuzkoj godine 1828. u potopskoj formaciji (starijoj od nanosne) kosti i zube čovječje i crieplje od posudja, koje su bile u istom onom kemičnom stanju, u kom i kosti pomenute životinje. To znači da su ondje zajedno od početka stajale, a da niesu poznije vodom ili nanosom kakvim u družtvo došle. U pećini Engis nedaleko od Liège-a u Belgiji, koja takodje pripada u formaciju potopsku, našao je jedan doktor kosti trojice ljudi. Čašica je stajala pored zuba mamutova i bila je ciela, ali tako kršna, da se odmah sva razpala, čim su je prihvatili. U dolini Neander blizu Düsseldorfa našli su u pećini ostanke čovječjega skeleta zajedno sa zubom medvjedjim. Čašica je bila veoma velika i debela; ostale kosti od skeleta bile su duge koliko i danas u stanovnika evropskih, ali mnogo deblje nego danas. Po promatranjih Huxley-a više su zglavci toga čovjeka nalik na kosti majmunove nego na čovječanske, ma da i nema nikakve sumnje, da su čovječanske. U nanosu doline Somme u Pikardiji izkopali su na 15 stopa dubljine veliku množinu kamenoga oružja zajedno sa životinjskimi kostmi. Geologične prilike, medju kojimi su te stvari nadjene, svjedoče bez sumnje, da su one čovječanske rukotvorine došle na ono mjesto zajedno sa životinjskimi kostmi.

U dolini Seine oko Pariza i Temse oko Londona nalazi su take iste slučajeve.

Veoma je važan pronalazak u pećini oko mjesta Aurignac u južnoj Francuzkoj, u kojoj nadjoše kosti čovječje i to od sedamnaest ljudi zajedno s noževi od kremena, i spravami sagradjenimi od kosti pećinskoga medvjeda (ursus spelaeus). Jasno je, da je ta pećina služila kao grobnica prvobitnim stanovnikom te doline. Osim toga nalazili su na mnogo mjesta po Evropi i Americi posljedke života ljudskoga koje dolaze iz potopskoga doba. Ali u početku 1868 godine nadjoše u Francuzkoj posudje od kremena u formaciji starijoj od potopske, t. j. u formaciji plioceničnoj, a u jesen iste godine nadje knez Bourgeois blizu Pontlevoy u Francuzkoj orudja i oružje od kremena u formaciji jošte starijoj, a na ime u formaciji mioceničnoj zajedno s kostmi životinja: aurotherium, dinotherium cuvieri, rhinoceros, brahipus, pliopitecus anticpus i drugih. I kostiju i orudja ljudskih u veoma starih formacijah geologičnih nadjeno je u tolikoj kolicini, da i ako se dovoljno odbije na prievaru i pogrješno uzimanje u vrstu orudja čovječjih onoga što tu ne pripada, opet ima dosta što ostaje kao nepobitno svjedočanstvo o kojem ne može biti nikakve sumnje. Valja dakle priznati kao istinu, da je rod čovječanski stanovao na zemlji još onda, kad se fauna sisavaca sastojala i iz vidova davno izumrlieh, i da je čovjek živio još u onih periodah geologičnih, u kojih je na zemlji stanovao mamut, masbodon, pećinski medvjed, pećinska hiena, taksodon, dinotherion, aurotherion itd. Istina još nam ova odkrića niesu u stanju pomoći da označimo, koliko ima vremena, od kad je čovjek na zemlji, ali je već pouzdana stvar, da je to vrieme vrlo mnogo veće nego što se do skora mislilo. U Švajcarskoj su nalazili tragove života ljudskoga u periodu nanosnoj, za koju se računa da joj nema više od 10.000 godina. U Francuzkoj su oko Amiens-a i Abbeville-a našli čovječjih ostanaka iz periode potopske, za koju je proračunao Morlot, da joj ima 10.000 godina. A ponalazci činjeni u Francuzkoj 1868 godine posvjedočiše, da je čovjek živio i u vieku plioceničnom pa i u mioceničnom, što je potislo trajanje roda čovječjega velikim prostorom vremena nazad. Vrlo je mogućno da će budući pronalazci, za kojimi nauka dugo čekati neće, pronaći tragove čovječjega života u periodi eoceničnoj, koja je još starija.

Po tom su promatranja i izkopavanja geologična jasno posvjedočila, da trajenje roda čovječijega na zemlji hvata daleko dublje u prošlost, nego što se to moglo dokučiti iztraživanji historijskimi i narodnimi predanji. Iskopavanja geologička obaviestiše nauku, da viek ljudski valja mjeriti ne tisućami nego stotinami tisuća, ako ne i još kakvom zamašnijom jednicom. Ondje gdje historika napuštaju i narodna predanja i mitske bajke, prilazi mu u pomoć geologija i pribavlja mu gradju, po kojoj može dokučiti najstariju historiju čovječansku ma i u najkrupnijih crtah. I iz toga se u jedno liepo vidi kojim putem i kako i geologija postaje pomoćnica historiji. *St.*

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

XI.

Staza i vrieme oblaza jatu kolovoznomu.

Istini za ljubav moramo ovdje odmah napomenuti, da su poglavito njemački učenjaci bili, koji su se ustanovljenjem staza kod zviezda-padalica marljivo bavili, te da je njihova zasluga, što su dokazali ono, o čem se poglavito radi. Oni su naime dokazali, da se iz samoga lêta padalica, kakono se on na kojem motrilištu opazio, na pravu njihovu stazu zaključiti nedade. Tako bi n. pr. dva ognjena zmaja, stojeća u zenithu (nad glavom) našom jedan tik drugoga, mogla ipak dobre dvie milje medjusobno razdaljena biti. Kad bi ova dva zmaja takodjer u istom t. j. porednom smjeru na zemlju padala, te jedan od njih n. p. u Sesvetah drugi pako u Zagrebu pao, to bi motritelj u Zagrebu za stalno tvrdio, da je jednoga prema iztoku, drugoga pako prema zapadu padati vidio ili što je svejedno, rekao bi, da su se oba zmaja u protivnom pravcu kretala. Onaj pako motritelj, koje je dalje od zenitha, dakle sa strane, napomenute zmajeve padati vidio, okladilo bi se za glavu, da jih je jednom stazom iduće gledao, sve da im je na dolnjem kraju njihove staze razstavan pravac bio. On će to tim više tvrditi, jer će govoriti, da je to svojima očima vidio.

To isto u istinu biva i kod naznačenja staza zviezdam-padalicam. Dvie padalice mogu naime posve poredan lêt imati, ali ipak može jedna od njih pravcem gore, drugo pako ravno k zemlji padati. Dakako da bismo točnije znanje ovih dvajuh lêta imali, kad bi se svaki napose istodobno na raznih i koliko moguće medjusobno udaljenih mjestih motrio i bilježio. Ali o tom nemože ni govora biti Padalice, vidjene u Beču, nisu za Zagreb vidljive, jer ove bludilice postanu tek onda vidljive, kada u našu athmosferu dodju a ova dovoljna visoka nije, da se jedan u njoj razvijajući se prizor na dvajuh medjusobno razstavnih mjestih vidljivim ukazati može. Pa kad bi naša athmosfera i dovoljne visine bila, te dopustila, da se takov prizor istodobno u Beču i Zagrebu vidjeti može, to nam ništa nejamči, da smo dvie iste padalice ovdje i ondje u istinu opazili, tim više, ako osim njih u isto doba više takvih nebom presiecaju.

Postupak i iz daleka naznačiti, kako se padalicam staze opredieljuju, nalazi se izvan granica našega zadatka. Nam se je zadovoljiti s goljnom izjavom, reknemo li, da je prije 30 godina zaslužni zviezdoslovac Olbers prvi posao taj započeo. Poslje njega pokušahu Boguslavski u Vratislavi i Erman u Berlinu da taj zadatak motrenjem i računom rieše; osobito posljednjemu piše se u zaslugu, što do dana današnjega tomu zadatku svu svoju pazljivost žrtvuje. Mi ćemo na koncu naše radnje prigodu imati taknuti u zanimivo pitanje, koje napomenutoga Ermana napose zabavlja, riešenje kojega pitanja možda ovaj čas koncu se domaklo. Ovdje jošte budi to rečeno, da je neumrli Bessel pokušavao pronaći način, kako da se padalicam staze opprediele. Poglavito je kod toga posla marljivi naravoslovac Heis svu gradju sabrao i postupak za riešenje toga pitanja naznačio, koji postupak kasnije bješe osim napomenutoga francezkoga učenjaka Coulvier-Graviera jošte po englezkih zviezdoslovcih Hindu i Aleksandru Heršelu (sinu glasovitoga Johna Heršela a nećaku neumrloga Williama Heršela) usavršen, te izpitivanje sjajnimi uspjesi obogaćeno.

Jezgra svim tim naporom sastoji u tom, ove na sto načina prikazivajuće se staze jatu padalica svesti na jedan te isti postanak. Padalice sbilja dolaze iz dalekih nebeskih prostora, ali nam se istom onda ukazuju, kada našom athmosferom prolaze, kroz koju iduć tarenjem se ugriju, užgu i kano jasna svjetla ukazuju. Doznati točku nebeskoga prostora, od kuda dolaze, iznaći vrelište, s kojega sve one u istinu poredno dojuruju, neobhodna je potreba poznavanju njihove staze. Drugi i mnogo težji posao jest, pronaći brzinu ovim bježećim gostom. Za to je pako od potrebe poznavati visinu njihovu, a to je opet moguće, ako se osvjedočilo, da je jedna te ista padalica na dvajuh različitih mjestih zemlje motrena, diljem njezina lêta mjerena i trajanjem njezine vidljivosti naznačena.

Svimi timi predradnjami poslužio se pako Schiaparelli, te je na tom temelju stazu kolovoznomu jatu napose ovako utvrdio.

Oko sunca oblazi naime prsten od neizmjerno mnogih sićušnih tielesa u podobi veoma otegnute elipse. Dosljedno naravi takve elipse stoji sunce u jednom njezinom ognjištu veoma blizu, dočim je isti prsten na protivnoj strani od njega veoma udaljen. Blizina ova i daljina od ognjišta, što no ju sunce čini, stoji u ovom slučaju ovako, da je suncu najbližji dio toga prstena oko 19,200.000 milja od njega udaljen, dočim je protivni njegov dio od sunca 49 puta toliko ili, što je svejedno, blizu 940 milijuna milja udaljen. Odatle sliedi, da je suncu najbližji dio prstena od njega po prilici onoliko udaljen, koliko i zemlja od sunca, dočim najudaljenija točka prstena jošte za jednu trećinu dalje u prostor nebeski dopire, nego li obhodnica Neptunova.

O podobi ove veoma otegnute elipse moći će si mili čitatelji valjda uslied toga prilično jasan pojam stvoriti. Ali radi veće jasnoće za ukupni ovaj pojav od potrebe je, nacrtati si sliku, kako ova staza padalica u stazu zemlje upada ili pravije, kako se ravnine obijuh ovih staza presiecaju, pod kojim kutom, na kojem mjestu i pod kojim pravcem padalice na našu

zemlju padaju. Sve ovo dade se veoma lasno jezikom i shodnim načinom u znanosti izraziti. Posao taj zove se, opredieliti „počela stazi“. Ako je to pako lagan posao, nije tako lasno, dovoljnu si sliku o tom pribaviti bez tako zvanoga modela; radi čega nam je odmah oštroumnost čitatelja uzbuditi, žele li u ovoj stvari na čist put doći.

U tu svrhu molimo miloga čitatelja, da svoju žepnu uricu preda se na stol metne. Na njoj se nalaze brojevi od 1 do 12; ti brojevi neka nam predstavljaju mjesece godišta. Nadalje dolaze na toj uri u okrugu 60 minuta (časova), koje neka nam 360 stupanja od staze naše zemlje predočuju, gdje će nam dakako svaki takov dielac šest stupanja zamieniti morati. Klinčić u sredini ure, na kojem se kazala utvrdjena nalaze, neka nam je sunce, a jedno od kazala naša majka zemlja.

Urom nam je dakle predstavljeno sunce, staza zemlje i sáma zemlja, te si možemo veoma lasno njezin oblaz i trajanje toga oblaza oko sunca predstaviti. Ali na dvie točke, nestojeće sa samim predmetom u podpunom skladu, moramo čitatelje pozornimi učiniti.

Ponajprije zapamtit nam je, da se zemlja u onom pravcu, u kojem kazalo od 1 do 12 putuje, neokreće, nego u protivnom ili natražnom t. j. kano od 12 prama 11, 10, 9 itd. Ovu razliku možemo si posve lasno u pameti zadržati.

Zatim si imademo čitatelje na sliedeće upozoriti:

Dne 1. siečnja nestoji zemlja na znaku 12 ili na 60 minuti, nego izmedju 8 i 9 i to medju 43 i 42 minutom; zemlja bo si netare glave sa našom koledarskom godinom, a gg. zviezdari započimlju godinu od časa jednakotrajna dana i noći brojiti. Tim načinom dospije zemlja proljetnoga dneva t. j. 21. ožujka dole na broj 6 ure. Dne 21. lipnja eto je na br. 3, dne 21. rujna na br. 12 a na 21. prosinca povratila se je na br. 9. Odatle sliedi, da na dan 10. kolovoza zemlja izmedju 2 i 1 ure po prilici na 7. minuta padne a tu točku zabilježimo si na stakalcu sitnom točkom pomoćju crnila.

Tako bismo pred sobom na stolu imali stazu zemlje, u sredini njezinoj sunce, na okolo pako oblazeću oko njega zemlju, dočim povrh svega toga po onoj zabilježenoj točki znademo ono mjesto, gdje no se zemlja na 10. kolovoza u stazi svojoj nalazi.

Pripravivši tako čitatelja molimo ga, neka izravno na stolici sjedi (okrenuv dakako lice k uri), lievo rame neka dosta dobro uzdigne, poput srpa savije, u obće tako ruku drži, kano da bi uru kakvom zaušnicom počastiti hotio. U tom položaju kad bi on kažiprst uperio prema onoj zabilježenoj točki te sbilja prema njoj rukom segnuo, opisao bi on istim prstom pravac koji bi barem ponešto naznačiti mogao stazu onomu prstenu, punomu zviezda-padalica. Staza ova ulazi u naznačenoj točki u stakalce, po tom u uru, zaokreće se zatim odavde u nizini od jednoga palca, gdjeno je suncu najbliža, te se odatle dosta duboko pod stolom u slici srpa opet onamo povraća, gdjeno je kretanje započelo!

Mali ovaj pokus predstavlja nam akoprem slabu sliku onoga položaja, što no ga napomenuti prsten padalica prema položaju zemaljske staze zauzima.

Uzmemo li, da je premjer našoj urici bio dva palca, to nam u ovom slučaju napomenuti prsten ima duljinu više od četiri stope, za širinu pako 15 palaca. Prsten ovaj upada na ravninu zemaljske staze pod kutom od 66 stupanja. Dočim se zemlja protivno pomicanju kazala od 2 prema 1 pomiće, padaju zviezdepadalice na nju pravcem, koji je tomu pomicanju zemlje skoro sasvim protivan. Prsten ovaj ulazi kod 7. minute i ima po prilici kod 9. minute najmanju svoju udaljenost od sunca. Svako tjelešce toga jata, koje na dan 10. kolovoza, gdjeno se prsten sa zemljom sastaje, kano meteor (zračni kamen) na zemlju nepadne, projuri brzinom od kakvih 30 milja u časku (sekundi) mimo sunca i dospije natrag u stazu. Takvo tjelešce preleti cieli svoj put oko sunca (t. j. cielu elipsu) u 113 do 123 godine dana.

I tako je sretni Schiaparelli u Milanu tomu prstenu izračunao stazu, njezin položaj, blizinu premo suncu, njezin nagib, presiecište i vrieme oblaza i to, kako jur napomenusmo, na temelju predradnja tolikih predšastnika njegovih, kad ga iznenada njeki znamenit slučaj na veoma sjajno odkriće dovede, koje je svu radnju toli znamenitom i plodnom učinilo, da se od dana do dana prava čudesa na svjetlo iznose.

Odkriće ovo i posljedice mu nakanismo u sliedećih člancih priobćiti.

XII.
Kolovozni prsten i repatica od g. 1862. br. 3.

Schiaparellieve liepe kombinacije ostale bi dulje vremena „liepa gradja“ u području znanosti, da ga nisu valjane radnje mladoga bečkoga učenjaka dra. Oppolzera dovele na sjajno odkriće, koje je temelj udarilo gotovu, plodonosnu činu.

Ljeti naime g. 1862. pokaza se repatica, koju su prostim okom vidjeti mogli i koju su radi toga velikom repaticom od god. 1862. prozvali bili; u znanosti dobila je ova repatica ime „repatica od g. 1862. br. 3.“

Kao svagda bijahu zviezdoslovci i ovoga puta istu repaticu svojimi spravami, dokle iole moguće bijaše, pratili i to u svrhu, da joj računom ustanove oblaz oko sunca; motreća bo astronomija u svojem neumornom nastojanju i razvija-

nju bila je i ostaje jedini temelj i izvor svim sjajnim kombinacijam i računom umnih poslanika, akoprem se obćenito slabo što znade za predradnje tih motritelja, koji za to neizmjerna truda, marljivosti i pazljivosti trebaju.

Dr. Oppolzer dakle, kojega ćemo kasnije jošte na jednom mjestu pohvalno spomenuti, podvrže napomenutu repaticu br. 3. od g. 1862. računu, oglasivši tu svoju radnju u listu, izlazećem u Altoni pod imenom „Astronomische Nachrichten" (zviezdarski viestnik), koj ondje već od pol vieka kano glavni organ dotične znanosti izlaze, te se uzeti može, kano da je kakov službeu list o nebu.

Schiaparelli pako, upilivši si jednom već u glavu, da zviezde-padalice ništa drugo nisu, nego razpršena tvar kosmičkih oblaka, iz kojih repatice postaju, podje, jedva s poslom o kolovoznom prstenu gotov, i stazu mu uglaviv, da pokuša, nebi li mu za rukom pošlo, pronaći repaticu, koja bi istomu prstenu otcem bila. Pa gle čuda: uspjeh ovoj radnji bijaše tako sjajan, da se sjajniji misliti nije mogao! **Repatica od g. 1862. br. 3. ništa drugo nije, nego jedini još ostatak repatice, iz koje se prsten od 10. kolovoza razvio.**

Sravnjivao počela obima stazama i računao jih odieljene jednu od druge, te u pomoć uzimao sve dovuda poznate predradnje, pa se o istini gori izrečenoj osvjedočio! Staza toj repatici, koju su njekoliko tjedana motriti mogli, bijaše naime mnogo izviestnija, nego li staze padalica, od kojih se pojedine jedva jedan časak vidjeti mogu, nespominjući, da jim se lêt jedva velikom vještinom kombinovati dade. Uza sve to bijaše suglasje obima stazama toliko, da jim razlike unutar granicâ tako zvanih pogriešaka motrenja ležahu, t. j. takvih granica, štono jih sáma astronomička znanost načinom veoma izpredenim i uz to vazda veoma savjestno naznačuje.

Nam nije do toga, da počela obima stazama u znanstvenom ruhu ovdje poredamo, jer smo osvjedočeni, da će oni čitatelji, koji su za taj posao dorasli, i sámi u izvore pogledati. Ostali pako čitatelji vjerovat će nam na rieč, te neće dvojiti, reknemo li jim, da ona staza, kakvu smo za kolovozni prsten u predidućem članku opisanu našli, po prilici odgovara i stazi repatice od g. 1862. br. 3. Repatica bo ova putuje na njekom stanovitom mjestu prstena i s njim zajedno po svietu. Komu se rači, namjesto prstena kazati rep, taj će si k tomu imati dodati: rep se diljem ciele goleme staze na toliko razširio, da je glava repatičina u rep zagrizla.

Razlika izmedju repatice i njezina u prsten pretvorena repa postoji za nas samo u tom, što repatica, sastojeća inače iz gušće tvori, vazda poslje kakovih 120 godina na toliko suncu se primakne, da ju tada vidjeti možemo, dočim je prsten njezin u svakom svojem položaju nevidljiv, akoprem naša zemlja krozanj godinice svakoga 10. kolovoza prolazi. Samo varnice toga prstena, probijajuće u našu atmosferu i tarenjem se zapaljujuće, ukazuju nam se kano leteće zviezde, pa kada nezgorivi njihov dio na zemlju u slici sitnih meteora padne, imademo sreću, što možemo pravu tvar repatica naći i znanstveno ju izpitivati.

Sada smo dakle u stanju te možemo nješta pobliže o naravi prstena i zametnika mu čuti.

Prvo pitanje, koje nam se odmah nadaje, jest ovo: koliko je od prilike godina, da se kosmički oblak u repaticu, a njezina rahla tvar u prsten razviti mogla?

Na pitanje ovo odgovara nam sám kolov. prsten samo neposredno. U odgovoru ovom morat ćemo se držati prstena od mjeseca Studena, kojemu se na veoma uman način doba doznalo. O samom pako kolovoznom prstenu znademo medjutim samo to, da su ga jur g. 830., 833., 835., 841. našega vremena motrili, da mu dakle punih tisuću godina imade. A i to je liepa starost!

Prispodobimo li ovo dugo trajanje njegova života sa onom hitrinom, kojom repatice kratkotrajna oblaza izčezavaju, tada dolazimo do sasvim vjerojatnoga zaključka, da je po malena nebeska tjelesa puno gorje, nego li po velika. Prvi bo, kružnicom idući jezdioci, bivaju po nutrnjih obhodnicah mnogo jače uznemirivani i razpršivani, nego li oni drugi, koji do najudaljenijih obhodnica dosižu. Naša repatica sa svojim prstenom putuje takodjer stazom, na kojoj ju samo zemlja napastuje; pa premda ova sa svoje strane od godine do godine pojedine čestice onoga prstena na sebe priteže, prolazi ipak repatica sa svojim prstenom, poklè je napastovanje zèmlje prestalo, svim drugim obhodnicam pomno s puta, te bi jedva prigodom uzpinjanja svojega od Saturna i Uranusa kadkada uznemirivana mogla biti. Pa kad je i ta opasna pogibelj minula, netreba si više glavê razbijati, da će joj se tamo gori, prigodom najveće njezine udaljenosti od sunca, štogod neugodna dogoditi, pošto tudje nikakve obhodnice više pod izvjestno neima.

Objam je prsten u istinu neizmjerno velik, iznosi bo blizu 2340 milionah milja. A kolika mu je debljina?

O tom su prije spomenuti Erman i Boguslavski jur prilično radili. Na temelju motrenja treba zemlja na 10. kolovoza blizu 6 ura, dokle iz područja prstena izidje. Budući zemlja u jednom časku nešto manje od 4 milje prevaljuje, to se znade, da je debljina prstenu kakvih 864.000 milja.

Ali kako su nagusto ta tjelešca u prstenu smještena? koja jim veličina? kolika težina svakomu napose?

Na ova pitanja moći ćemo istom kasnije odgovoriti, kada doznademo za liepe radnje Engleza Aleksandra Heršela i profesora Förstera u Berlinu. Čitatelji će se osvjedočiti, da znanost ni najmanje neoklijeva, odgovoriti i na tako smjela pitanja, čim je samo temelj siguran, na kojem se tî odgovori osnivaju.

Za sada nam je o napomenutoj repatici i njezinu kolovoznom prstenu jošte sliedeće dodati.

Repatica ova, nalazeća se u svojem vlastitom u daleki prostor dopirućem prstenu, bila je god. 1862. dva tjedna ranije došla na onu točku, gdjeno se prsten sa zemljom sastaje. To pako neznači drugo, nego da je repatica tada za 52 miliona milja od nas udaljena bila. Da je ona na tom svojem putovanju za 14 dana zaostala, bila bi zemlja mjesto u prsten na sámu repaticu nasrnula, a taj susret nebi niti po repaticu, a po svoj prilici niti po zemlju dobro izpao. A u onolikoj udaljenosti niti je nam što bilo, a morda niti njoj. Dne 22. kolovoza iz jutra nalazila se ona u svojoj najmanjoj udaljenosti od sunca, iznosećoj (kako jur napomenuto) nješto više od 19 miliona milja, imajuća brzinu od 30 milja u časku. — U tom položaju činila je ona sa suncem i zemljom skoro istostraničan trokut. Odtada ostavila nas je ona do nove vidove, samo ta vidova neće se za nás živih više dogoditi. Ali naši pra-praunuci imati će sreću, viditi ju opet, no istom oko konca dojdućega stoljeća, po prilici izmedju 1975—1985.

Za sada puštamo ju u miru na njezinu daleku putovanju i prelazimo na daljna odkrića, koja su na ovu radnju Schiaparellievu sliedom sliedila.

Zabavište.

I.

Nedavno čitali smo u jednih zagrebačkih novinah, da je gospodja Antonija Cvijićka osnovala zavod, kojemu je zadatak zabavljati malenu djecu a zove se njemački Kindergarten*. Pošto znamo, da su ovakovi zavodi u nas prilično nepoznati, držimo da smo dužni protumačiti im u kratko cilj, vriednost i ustroj.

Zabavištu je zadatak djecu za školu još nedoraslu zabavljati sgodnim načinom, da se razviju i naobraze prema svojoj dobi, ćudi i naravi. U zabavište dolaze djeca od 3. do 7. godine, te provode neki dio dana u organiziranoj zajednici, koja ih uzgaja i sama sobom.

Medju pedagogi ima odavna troje mnienje ob uzgoju domaćem i javnom. Jedni htjedoše, da se u djecu osim matere nitko nepača, i zato Pestalozzi veli: „Ja hoću da se obrazovanje naroda povjeri samim materam, ter želim, da se dokine potreba početnih učiona, koje bi se u svem morale zamieniti valjalim domaćim uzgojem.“ Nu bilo je opet i pedagoga, koji rekoše, da svu djecu valja odkinuti od roditelja i predati javnim zavodom; jer da je sviet u obće tako opak, da se djeca moraju pokvariti u domaćem družtvu odraslih ljudi i da su zato samo na poseb obrazovani muževi vrstni uzgajati ih. Uz ova dva diljem protivna mnienja ima i treće, po kojem se uzgoj niti smije materi oteti, niti odkinuti od zajednice veće nego što je obitelj. Ovi pedagogi priznavaju podpunoma, da je brigu materinu ob uzgoju djece težko nadomjestiti, al zato vele i to, da su djeca djeci najpouzdaniji odgojitelji; prema tomu hoće oni, da su uredjena zabavišta.

To ćemo medjutim kašnje razlagati, a sada nam je na to svrnuti pozornost čitateljica, da matere obično nemogu djeci svojoj posvetiti onoliko brige, koliko se valjalu uzgoju hoće. Različiti su tomu uzroci: jedne matere nemogu se djecom vazdan baviti radi posla, a druge radi zabave, kojoj im se kad što neda oteti ni uz najbolju volju. Poznato je, da i onakove matere, o kojih se nemože sumnjati da si porod ljube, imadu u pomoć različitu žensku čeljad, da im na djecu pazi; svagdanje izkustvo uči nas, da ona ista služavka, koja kuhinjsko posudje pere, ide i s djecom na šetnju; treba samo promenadom proći, da vidiš i da se čudiš metodi pestinja, kojim su žalibože često povjerena liepa i gospodska djeca; a tko običaje hodati po nekih samotnijih šetnjah, n. pr. po biskupskom vrtu, opazio je bez sumlje, u kakvom se družtvu nalaze „zamjenice matera“! A svi ti mnogovrstni uplivi djeluju i nehotice na uzgoj djece, na meku im ćud i na živu fantaziju.

Razlaži to i tumači koliko ti drago, propoviedaj i naučaj kako te volja: jedan ćeš vazda dobiti odgovor, da nije drugčije moguće. Ako se dakle i nebi marilo zato, da se djeca samo u družtvu djece mogu uzgojiti: to bi već zato valjalo pobrinuti se za zamjenice materam, što ih na svaki način trebaju i što su obične im služavke za taj posao ne samo nesposobne već upravo nevaljale. Prvi je dakle cilj zabavištu, ne da se dokine briga materina o djeci, već da se po mladjahne duše ubitačni uzgoj ulični na bolje promjeni.

Osim ove jedne svrhe, koja bi sama sobom mogla opravdati potrebu i korist zabavišta, ima ih još i drugih.

Malena djeca nemogu se ni onda u domaćoj samoći uzgojiti kako bi trebalo, kad im roditelji mogu dovoljnu brigu posvetiti. U jednoj samoj obitelji ili ima samo jedno diete ili ih ima više. I tu nam opet izkustvo pokazuje, kako ti gdjekoje dapače mnoge matere ono svoje jedinče, od prevelike želje uzgojit ga izdašno, dotjeruju umjetnim i nenaravnim načinom, te nam je sasvim neugodno slušati govore „premudre djece“, koja čini se mnogo toga znadu, a ipak ničega pravo neumiju. Koliko puti

---

* Ova njemačka rieč prenešenoga je smisla, te se možebiti neda hrvatski iztumačiti po tankovitoj želji gdjekoje čitateljice. Hrvatska rieč „zabavište“ skrojena je prema glagolju: zabaviti, zabavljati, kako ga Kurelac tumači, te znači i aufhalten i beschäftigen i unterhalten. Premda se u zabavištu sve ovo radi, to se samom tom riečju još nedobiva pojam ob onom, što se njemački „Kindergarten“ zove, al je ona zato ipak pravim znamenovanjem točnija, nego li njemačka rieč.

ono „čudo od djeteta“ nezaostaje u starijoj dobi za svom ostalom djecom!

Kao što sve na svietu tako se i djeca moraju razvijati po malo i postupice, a u družtvu samih odraslih ljudi zanose se nehotice i prije vremena u misli i čustva njim po naravi njihovoj tudja. Dokučuju to gdjekoji roditelji, te ih kadšto vidiš, kako bi htjeli djetinjiti — da mogu; ono nekoliko rieči, što ih s djecom na djetinsku progovaraju, smatraju obično velikom žrtvom, te im neprestano zapitkivajuća djeca brzo dodijaju. I smiešno i žalostno je vidjeti, kako su djeca upravo nezasitna, kad se majčica stane s njimi igrati; ona bi ih htjela brže bolje odpraviti, al djeca neprestaju zahtievati: „deder još!“ Gdje se mati otimlje tim tobožnjim „ludorijam“, djeca često misle, da je samo na izliku i od šale, po čem bi igra još zanimivijom postala: al za čas moraju se uvjeriti, da se majčici sbilja neće, a tad ona njezinu zlovolju nagradjuju prkosom ili mrkim dumljenjem. A koli slabo poznadu ćud djetinju matere, koje bi htjele, da im djeca naprasito zamuknu, čim im tko u pohode dodje! Neznadu sirote, da je djeci svaki novi pojav prava razkoš, te bi ga najradje svega razčehala. Pa kakvi su istom otcevi, kad se s djecom bave!

Ima li u jednoj obitelji poviše djece, to su obično dobom razdaleka, a zatim se i medju prilično jednakom djecom vrlo često čuje tužba: „Majčice! Ivica ili Micica neće da se igra sa mnom.“ A to je zato, što svako njih ima „svoje misli.“

Gdjekoji roditelji uzmu svojemu samcu druga za igru u susjedstvu; nu tko da nije primietio, ako se ikoliko djecom bavi, da u takovu družtvu domaće diete igra ponajviše gospodara, a tudje slugu! Prohtije ti se derišćadi da se igraju konja i kučijaša, domaćina biti će jamačno malo ne uviek — kučijaš. Jasno je dakle, da ovakovo nejednako družtvo nije u prilog ni domaćemu ni tudjemu djetetu. Ne samo što su u zabavištu ljepše igre, nego li je ova kučijaš a, već je ondje svaka igra osnovana i na jednakosti svih članova družtva. — Što o toj igri znati treba, i kakovo je družtvo u zabavištu, razlagat ćemo u drugih člancih; ovo je ovdje samo zato navedeno, da se pokaže, kako se u jednoj samoj obitelji obično i nemože sastaviti družtvo, kakvo se djece hoće.

Treći je cilj zabavištu, da se djeca zabavljaju ne samo igrom već i njekim djetinskim poslom. Radinost je naravni nagon djece, kojemu treba zadovoljeti. Kod kuće rade ona premalo, u pravoj učioni previše i to po tom, što im se ovdje duh prerano napinje. U zabavištu prelazi se postupice od igre na djelo, pa tako izpunjuje zabavište prazninu, za koju učiona nemari dovoljno, jer se i samom zornom obukom popinje u abstrakcije. Male je stvari laglje napraviti rukom, nego li dokučiti umom. Ovako je dakle i ta velika korist zabavišta, što djecu pripravlja za učionu, kako ih roditelji pripraviti neznadu, a nepripravljena često su preslaba za nauk.

Zajednica djece u zabavištu uzgaja ih u pravoj i podpunoj slobodi, gdje se i nehotice moraju prilagoditi mučkim propisom zajedinstva; u povećem družtvancu i ona se djeca liepo slažu, koja su kod kuće svadljiva; u družtvu postaje vrlina jednoga djeteta svojinom svih ostalih, a zloća mora da nestane uz valjao nadzor; u djeteta nemogu zloće biti okorjele, te ih je u zabavištu tim laglje izkorjeniti, što najobičnijim načinom postaju bud sa samovanja, bud s nevaljala družtva, bud s prevelike i nenaravne strogosti, bud s pustopašnosti maza materinih.

I zato je napokon jedna od glavnih koristi zabavištu i ta, što se u njih matere poučiti mogu, kako valja djecu zabavljati. Nu o tom drugi put.

KNJIŽEVNOST.

Biogradska književna pisma.

VIII.

16. listopada 1869.

Medju današnjimi novinami, o kojih valja da vas izviestimo, i najnovija je i mislimo kao za prvo mjesto najvrednija nova knjiga „Glasnika srpskoga učenoga društva.“ Ovo je knjiga VIII, ili po starome redu XXV. Velika je 2 l. i 387 str. na 8-ni. Sadržaj je ove knjige ovo: 1. Uredjenje „Srpskoga učenoga društva“ od 3. Januara 1869.; 2. Poslovnik „Srpskoga učenoga društva“; 3. Prilozi k historiji srpske književnosti, gdje je St. Novaković opisao jedan stari svietovni zbornik ćirilovski iz XVII. vieka koji se nalazi u biblioteci „Srpskoga učenoga društva“; 4. Zapisnik iz ovčarskih i kablarskih manastira P. S. Srećkovića; 5. Šturmova teoreoma od Dim. Stojanovića, članak matematički, na koji valja da obrate pažnju svoju ljudi od te struke; 6. Financije srbskoga kraljevstva, političko-ekonomni pogledi od Čed. Mijatovića, kojimi se otvora red članaka veoma interesnih, a u ovom se razmatra novčani sistem srbskoga kraljevstva; 7. O psihološkoj metodi u Inglizkoj, Francuzkoj i Germaniji od A. Vasiljevića; 8. Tri hrisovulje u Hilandaru od Kap. Nevostrujeva; 9. Proskomidija iz zografskoga manastira u Sv. Gori, bugarsko-slovenski prievod patriarha Jevtimija, koji je društvu došao u ruke preko ruku gosp. Hiljferdinga; 10. Pismo sv. Save od 1193. godine ili ugovor

kojim je od Svetogoraca kupio zemlju za vinograd, priepis St. Novakovića; 11. Srpska sablja u kneza Sergije Grigorijevića Golicina od J. Paplonjskoga; 12. Priegled radnje i stanja i, 13. Protokoli radnje „Srpskoga učenoga društva.“ I u ovome „Glasniku“ pretežu materijali i objavljivanja izvora pravi naučni rad koji je u njem, kao što je u svih dosadašnjih Glasnicih. Vidi se, da je sa nedostatka pravih i novih naučnih razprava, kao što je n. pr. u ovom „Glasniku“ razprava Č. Mijatovićeva, našemu društvu težko bilo odvojiti izdavanje gole gradje od razprava, kao što učini „Jugoslavenska akademija“ u Zagrebu. Kakve je vriednosti posao g. Dim. Stojanovića, nov i u Glasniku i u srbskoj književnosti, iz kruga čiste matematike mogla bi precieniti naučna kritika, jer su se, kao što iz protokola vidimo, referenti učenoga društva veoma liepo odazvali poslu mladoga pisca. Inače je najviše bojati se, da „Glasnik“ sa toga nedostatka originalnih razprava ne sidje sa sviem s polja čiste nauke, pa ne potone u polje kompilacije, što nebi želio nijedan prijatelj učenoga društva i književnosti srbske. Bio bi to zao znak po naučnu i književnu snagu, da se ni jedan čisto naučen, samostalno radjen organ održati nebi mogao. Valja se dakle nadati, da će razprave, koje su sad još poriedke, učestati, dokle ih ne bude onoliko, koliko je željeti i koliko bi i društvu i književnosti ovdašnjoj na čast bilo!

Kako smo u početku školske godine, to su se od prošastoga našega pisma javile na sviet već tri školske knjige. Tako je izašla od Stojana Novakovića „Srpska sintaksa u izvodu za drugi razred gimnazija i realka u kn. Srbiji, po Gj. Daničiću, P. Budmanu i dr.“ na 8-ni na 2 l. i 46 str. Profesor latinskoga jezika u biogradskoj gimnaziji Dimitrije Balaitski napisao je sad „Latinsku sintaksu za gimnazije i polugimnazije, po raznim auktorima“ na 8-ni 162 str., koju je pregledala i odobrila školska komisija. Isto je tako odobrila školska komisija i knjigu profesora polugimnazije šabačke gosp. Josipa Dusla, rodom Čeha, „Botaniku za srednje škole“ na 8-ni na 73 strane sa 48 slika na drvetu rezanieh i u tekst uštampanieh. Slike su rezane uz ovdašnju našu državnu štampariju u drvoreznici koja može liepe poslove da izradjuje. Za „Latinsku sintaksu“ imam vam još dodati da je propraćena i sa nešto štiva, tako vidimo tamo život Ciceronov podieljen na komade ili lekcije a na kraju i kratak priegled stare latinske književnosti, što ne bismo dovoljno znali preporučiti uza svaku školsku knjigu o stranih jezicih. Na što davati djetetu u ruke gramatiku stranoga jezika, kad mu odmah nepokazujete i izvore odakle je crpen, i svrhu radi koje i biva vriedno učiti ga?! Knjige pak za naše osnovne (pučke) škole niesu se promienile ima već skoro dvadeset godina! Naše novo preuredjenje škola obustavlja mnogo poslove koji bi se inače na svu priliku življe vršili.

Iz škola do života nije uviek tako daleko, te i nam neće biti suviše da iz škola skočimo u zabavu. I na ovom polju imadosmo u posljednje vrieme dva djela. Najprije ide „Maljuta Skuratov ili trinaestogodišnje carevanje Ivana Vasiljevića Groznoga cara ruskoga — mučenici za slobodu“ u dvie knjige, prva na 157, a druga na 163 strane. Nije se prevodnik podpisao, ali je veoma dobro učinio; omanje mu je sramote, jer je prievod veoma nevješto i upravo rdjavo izradjen. Kako je to čitati zabavno djelo u rdjavu slogu znat će valjda svaki poznavalac zabavnoga štiva. A kakav je slog ovdje, moći će znati svaki vaš čitalac kad mu spomenem da je prievod izlazio najprije u podlistku „Svetovida“, novina koje izlaze pod uredničtvom Aleksandra Andrića, imaoca jedne štamparije u Biogradu, i koje su predstavnik i u jeziku i u štampi i u političkih nazorih onoga što je u nas moglo biti suvremeno prije 40 godina! Takih anahronizama u nas može da bude veoma zabavnih. Dokle je, na priliku ovamo za posljednje dvie godine na sve strane navladao novi Vukov pravopis, Andrić još piše njegove novine starim, na koji već u literaturi nitko i ne misli — i on se još ponosi tim! Što se tiče „Maljute Skuratova“ u njem se crta vrieme zanimljivo i bogato gradjom za roman, a poznato našoj publici još i iz romana grofa A. Tolstoga, koji je liepo preveden u „Danici“ novosadskoj od 1865. godine. Na prievodu pored ostalih zlih preporuka niti ima naznačena ruskoga pisca niti ijedne rieči predgovora, u kome bi nam se naznačilo kakav položaj ima ovaj roman u svojoj rodnoj književnosti, i kako on stoji spram onoga već prevedenoga u književnosti našoj romana. A to je bila dužnost prevodniku.

(Konac sliedi.)

SITNICE.

— Javit nam je za volju čitateljicam, koje nestanuju u Zagrebu, a Zagrebkinje znadu i same, da predavanja namienjena ženskomu spolu napreduju sve to ljepše. Zagrebačke gospodje i gospodične pokazuju odličnim načinom, da ih zanima duševna zabava, da im je hrvaština mila i draga, i da od svega srca prijanjaju uz plemenite težnje za napredkom; gdje dakle književnici nemogu u volju ući krasnim Hrvaticam, njihova je krivnja, a izkustvo zagrebačko može ih poučiti, što i kako im raditi valja.

— Slavni odbor upravljajući narodnim kazali-

štem doskočio je priekoj potrebi, te je pozvao u Zagreb bečkoga skladatelja i glasbenika, g. Ivana Zajca, rodom Hrvata, koj je odborovu ponudu već prihvatio, da ravna glasbom hrvatskoga kazališta. Uz Zajca treba još da dodje u Zagreb i g. Koch iz Osieka, koj se je netom vratio s puta po Krajini, Primorju, Dalmaciji i Hercegovini. Nadamo se pouzdano, da će zagrebački glasbeni zavod učiniti što ikad može, da se silno muzikalno blago, što ga je g. Koch i odprije i sada na novo po narodu sakupio, čim prije na vidjelo iznese i upotriebi; toga dakako neće biti, dok Kocha neima u Zagrebu, al upravo zato bio bi pravi grieh, da glasbeni zavod propusti poslužiti narodnoj umjetnosti, kako do sada nije nikada ni prilike bilo poslužiti joj.

— Zanimive su novosti našega kazališta od ovih dana samo dvie vesele igre: „Neigrajte se ognjem“ od Putlitza i „Valerija“, francezki komad. U „Blebetuši saragoskoj“ pjevao je g. Kašman Sarmienta; obćinstvu se i pjevanje i igra mu vrlo dopala. Uz „Valeriju“ pjevat će danas gospodja Lesićka, g. Grbec i g. Kašman tropjev iz Lucrezie Borgie.

— Ovih je dana izašao svezak VII „Fotografičnih slika iz Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i krajine vojničke“ od Ivana Standla, fotografa u Zagrebu. A prije toga izišao je osim do sada oglašenih svezaka i svezak V. i VI., u kojih se divimo prekrasnim slikam iz plitvičkih jezera, a to su dvie slike, kako Galovac pada u Jezerce, zatim kako Plitvica pada u Koranu i Jezerce u Kozjak. Tekst je tim slikam uzet iz Tkalčevićeva puta na Plitvice. U VII. su svezku dvie slike: grad Susjed i grad Drežnik s opisom od Ivana Kukuljevića. Svjetlopisi su ovi čisti i liepi, kano što i u predjašnjih svezcih; u opisu se pako sve navodi, što se znamenitije znade iz poviesti o tih starih gradinah. Ovaj podhvat preporučamo prijateljem našega naroda i naše liepe zemlje. On stoji g. Ivana Standla mnogo i truda i troška, pa je vriedan podpore, da bude u stanju snimiti ostale gradine, kao što je do sada objelodanio Cetin, Slunj, Ozalj, Samobor, Susjed i Drežnik, i naravne ljepote naše domovine. Gospodin Standl prošao je ovoga ljeta velikim dielom hrvatske Krajine i Primorja, odkuda se je prevezao bio i na otok Krk; vrativ se odanle, obašao je njeki dio varaždinske i križevačke županije, pa je snimio medju ostalim grad Trakošćan i gradinu Kalnik. Njegova sbirka starih gradova i divnih krasota zemlje hrvatske imala bi riesiti svaki stol imućnijega Hrvata, da se nasladjuje milinami, koje bog prosù na njegovu domovinu, i da imade pred sobom slike onih podrtina, koje zauzimaju odlično mjesto u njegovoj prošlosti. Zub vremena ruši sve to više ove svete ostanke hrvatske; neka mu jih dakle novi izum otme i sačuva potomstvu.

— Već od mnogo godina spominje se u našem i u ostalom slovjenskom naučnom svietu njeki napis na kamenu, nalazeći se u crkvi sv. Lucije u Bašćanskoj drazi na otoku Krku — spominje se pako zato, što se je odmah slutilo, čim se je za nj saznalo, da će biti velike starine. Što se je s prva slutilo, sada se već znade. Popu J. Črnčiću, rodom s otoka Krka, bijaše i prilike i vremena, da taj napis prouči, te završiv on svoj posao oko toga, priobći u „Književniku“, što je na tom važnom spomeniku pročitao. Po njegovu čitanju dakle pada postanak toga spomenika, o kojem govorimo, u dobu domaćih naših kraljeva, i na njem dolazi naročito ime kralja Zvonimira; pisan je pako sâm napis glagolskim pismom. Čitanje Črnčićevo smatraju vještaci prilično sjegurnim; nu kako je taj naš spomenik za nas od prevelike ciene, to se je moralo željeti, da njekako dobijemo od njega točan snimak, kako bi mogli vještaci još bolje stvar ogledati i izpitati, tako da nam neostane više nikakove sumnje i da se morda još i ono pročita, što ni Č. nije mogao pročitati. Zato će biti izpitatelji naših starina zahvalni g. Standlu, što je prigodom svoga zadnjega putovanja iz Senja na Krk prešao, te je ondje od našega napisa fotografički snimak uzeo, koji će doskora doći u ruke učenjakom, da se njim u svoje svrhe posluje.

— Izašao je prvi dio Enciklopedije pravo- i državoslovnih znanosti, koju je sastavio dr. Mirko Mikulčić.

— Iz českoga naučnoga slovnika preštampan je napose „životopis biskupa Strossmajera“, koj sastavi prof. F. Kořinek.

— Knjižničar Vladislav Chomentowski izdade u Varšavi: „Dzieje teatru polskiego od najdawniejszych czasów do 1750.“ Pisac upotriebi nepoznate do sada u poljskoj književnosti gradje.

— U obćoj izložbi umjetničkoj, koja se ove godine drži u Monakovu, izložili su sliedeći znamenitiji poljski umjetnici svoje umotvorine: Brandt: pukovnik Strojnowski i sajam u selu kod Krakova — Gierymski: dvoboj Tarle s Poniatovskim i Prelja — A. Swierzewski: okolica jezera Sennera u Tirolu — Malęcki: jedna okolica Poljska — Suchodolski: Prievoz na Berezyni — Piotrovski: Marija Antonietta u zatvoru u Templu — Kurelli: ilustracija balade Mickievićeve Switezianki.

— Kako se i u Rusiji osjeća potreba višjega obrazovanja ženskoga spola, pokazuje nam nov primjer u Moskvi. U tom naime srdcu Rusije zaprosi više gospodja ravnatelja druge gimnazije F. J. Koroleva, da bi se pobrinuo za predavanja ženska u predmetih propisanih u gimnazijah ruskih. Ovomu su zahtjevu ruske oblasti umah zadovoljile, a gospodje medju sobom sakupile nagrade za profesore, koji jim predavaju. Ova su se predavanja, koja se u onoj gimnaziji na večer drže, svečano otvorila dne 17. listopada. Do 1. o. m. upisalo se 20 ženskih za predavanja u nauku vjere, 44 u matematici, 47 u fizici, 40 u obćoj povjesti, 23 u ruskoj povjesti, 10 u zemljopisu, 5 u prirodopisu, a za jezikoslovna predavanja, 39 o ruskom jeziku i književnosti, 27 o latinskom, 8 o

grčkom, 8 o njemačkom, 8 o francezkom, napokon 10 o englezkom jeziku. Predavaju profesori raznih moskovskih učevnih zavoda, a upisanih slušateljica za sve one predmete imade već 289.

— O ženskom pitanju raste knjižtvo upravo na hrpe, te jedva dospjevamo čitateljice svoje izviestiti o znamenitijih spisih. Osim nedavno oglašene Millove knjige napisao je i Wachler knjigu „O pravnom položaju žena", iz koje se one mogu dovoljno poučiti, kakova prava imadu, a kakova bi imati mogle. — Zanimivija od ove je knjiga, koju je napisala Mina Pinov pod naslovom: „Die socialen Reformbestrebungen unserer Frauen. Breslau. Maruschke und Berendt." Iztražuje ona oštroumno, za kojom bi svrhom žene imale ići uz današnje nastojanje oko socijalnih reforma, pa veli: „Ženske zadruge imadu se prije svega zato brinuti, kako da se rieši pitanje o ženskom radu i kojimi načini da se pomnoža njihova privredna snaga. Valja im se dakle pobrinuti, da se razširi polje ženske radinosti, da im se sa svih strana zajamči sloboda obrta i da se utemelje zadruge, koje bi im pomagale i štitile svukoliku radnju. Osim toga imadu ženske zadruge nastojati i oko obće koristnih svrha ljudskoga zajedinstva, a naročito imao bi uzgoj naroda biti glavnim im zadatkom; napokon bi se mogle vrlo koristno posvetiti i zdravničtvu." Spisateljica ova predlaže množinu načina, kojimi da se nastoji oko ovih zadataka; radi toga zove ju „Magazin f. d. Lit. d. Auslandes" ženskim Schulze-Deličem. — Uz ovu znamenitu knjigu moramo još dvie navesti, što su ih takodjer žene napisale; a te su: „Zur Frauenfrage. Von der Verfasserin des Album einer Frau" i „An die denkenden Frauen von Elise v. Asztalos." O valjalu uzgoju žena veli ona prva: „Čim ni kćeri ni matere nebudu morale bojazljivo vrebati na muža, s kojim bi kćerka obskrbljena bila, iztraživat će one pomljivo i strogo sposobnosti, ćud i značaj snuboka. Tada će žene sbilja birati, a birajuć občuvat će si čast i dostojanstvo žensko; rekne li djevojka da privoljuje poći za muža, imat će on to pripisati svojoj mužkaračkoj vriednosti, a ne samoj službi ili bogatstvu."

U Englezkoj je Josefina Butler izdala deset razprava o ženskom pitanju pisanih malo ne samimi mužkarci; od tih razprava navodimo za sada samo naslove: 1. O konačnom zadatku žena. 2. Kako da se obskrbe suvišne žene? 3. Uzgoj mladeži glavni je zadatak žena. 4. Žene bi se mogle zanimati i liečničtvom. 5. Obuka u znanostih (Pisac te knjige predavao je ženam astronomiju, pa je imao do 200 slušateljica.) 6. O nekih historijskih nazorih iz obiteljskoga života. 7. Kako je pravo vlastničtva ograničeno kod udatih žena i druge posljedice ženitbe. 8. Žensko pravo glasovanja. 9. Uzgoj djevojaka. Sadašnjost i budućnost mu. 10. Družtveni položaj žena sadašnjega vieka. — Gospodja Josefina Butler veli o predmetu svoje knjige: Tko god se ozbiljno i dostojnim načinom bavi pitanjem o ženskih interesih, morao se je uvjeriti, da ono u obće duboko zasjeca u čovječanstvo. Htjela bih, da se jednom spozna i prizna, da žene brinuć se na pose za žene, nerade niti sebično niti jednostrano. Najprije smo ljudska bića a onda žene, pa se samo zato brinemo za udes žena, što znamo, da nevolje, koje njih tište, muče svekoliko ljudsko družtvo i upropašćuju sreću obćenitu. Žene nisu takmaci već pomoćnici muževa; ima li dakle iz medju njih antagonizma, mora da je na uštrb obim stranam."

— U Petrogradu je izašao u A. T. Bazunova: „Sistematičeskij katalog ruskim knigam", sastavljen po V. J. Mežovu. U ovoj se bibliografiji na 64 tiskana tabaka navodi 12.100 ruskih knjiga, i 20.000 kritičkih razprava, razsuda i obznana književnih iz sbornika i časopisa od god. 1825 do 1869. Kažu, da se ni jedna evropejska književnost ne može ponositi tako sustavno uredjenim knjigopisom. Ciena je katalogu 2 rublja i 25 kopejka.

— Kijevska duhovna akademija slavila je dne 9. listopada o. g. velikom svečanošću svoju 50-godišnjicu, kod koje je bilo osim mnogih izaslanika ruskih učilišta i učenih družtva više njezinih njekadanjih pitomaca, sada visokih dostojanstvenika, a medj ovimi takodjer Mihajlo, srbski mitropolita. Kod ove svečanosti iztičemo to, da je poznati ruski pisac, episkop litovski Makarij, priposlao 25.000 rubalja, da se odanle dosudjuju nagrade za bogoslovna djela i razprave; a ovaj je on iznos sakupio od svojih učenih djela. Vidi se, kako se u Rusiji naplaćuje ista bogoslovna književnost.

— U Francezkoj uzapćene časopise, kad jih se dosta nagomila, kuhaju u kotlu pod nadzorom kojega žandara, dakako da se ma nijedan listić neizgubi; tu operaciju zovu „la mise au pilon". Dobljenu tako, reći bi, kašu prodaju tvornicam papira, da iz nje naprave, što se da. — Nedavno skuhali su osim 160.000 komada Rochefortove satiričke Lanterne mnogo španjolskih, talijanskih, moskovskih itd. časopisa.

— Chloralhydrat zove se novo omamilo, što no ga je nedavno iznašao dor. Liebreich; dokazalo se pokusi, da on kao chloroform zdravlju neškodi, i da se može rabiti za umirenje biesnih ludjaka. Spodoban chloroformu nije tako težak i nevonja onako žestoko, a od inih omamila luči se time, što se mora uzimati a ne udihavati.

— U Francezkoj ima mnogo gospoja, koje su se dale na dramatička skladanja; što jim kompozicije vriede, neznamo kazati, no često u novinah spominjana Talijanka gospoja Rattazzi sastavila je operu „Byron", kojoj je sama, kažu, i dobar tekst napisala.

— Adelburgova opera „Zrinyi" prikazat će se ove sezone u bečkom dvorskom kazalištu; u peštanskom bila je onomlani dobro primljena.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 43. U Zagrebu dne 13. studenoga 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Iznimke.

Pripovieda B. L.

I.

Anders, als sonst in Menschenköpfen,
Mahlt sich in diesem Kopf die Welt.
Schiller.

Varaždinske toplice pune su gostiju svake ruke. Ima tu Hrvata, al i priličan broj stranaca. Ti se gosti šeću čedno uredjenim parkom, ili ubijaju drugim načinom dosadu. Kod vrela svira nekakva kanižka banda svakakve komade.

Prekrasna je večer mjeseca srpnja. Gosti zdravi i bolešljivi penju se na tjeme parka, odakle pri zapadajućem suncu uživaš prekrasan pogled na okolicu divne ljepote; koji nisu romantične ćudi ili sjede ili stoje u hrpi, razgovarajuć o svačem.

U malenom s jedne strane grmljem zaslonjenom kutiću sjede tri ženske glave. Tko god mimo njih prodje, nemože pregorjeti, da nezaviri u onaj kutić; mužkarci se dapače ogledavaju i po dva i po tri puta. A nije borme ni čudo! Jedna od tih ženski živa je živcata opreka ostalih dvijuh: to je suhonjasta gospodja žutkasta lica; sudeć ju po tom, rekao bi, boluje na slezeni. S jedne i s druge strane do nje smjestile se dvie ženske — u naponu života. Sama ta opreka morala bi probuditi svačiju pozornost, da se one dvie drugarice starije gospodje i neodlikuju onolikom ljepotom. Velike li riedkosti! Plemenita lica pravilnih crta, kojimi probija živo čustvo; vatrene oči i dražestna usta; stas prekrasan; u svem im biću svježost, kakove neima mnogo u današnjem ženskom naraštaju. Velim dakle na novo, da se nije čuditi, što mužkarci prolazeć ovuda jedan za drugim popostaju i u onaj kutić očima šibaju.

Al za čudo je, što one, premda su predmetom znaličnih i žarkih pogleda, sjede sasvim mirno; il su navikle takovu promatranju, il im neda čednost da se ogledavaju, il moraju da slušaju stariju si drugaricu, koja im nešto ozbiljno pripovieda.

— I opet ti velim, draga tetice, prihvati jedna od onih dvijuh mladjih, odievena odielom na polak žalobnim — tko se jednom opeče, taj i na mrzlo puše; ja sam dosta izkusila; stekla sam nauka za cieli život.

— Za cieli život! vikne tetka i srdito i žalostno, lupajuć lepezom po prstih. — Ta istom su ti dvadeset i dvie godine! Velim ti, Jeleno, neuzdaj se previše u samu sebe, ti si još diete.

— Ah, diete! uzdahne Jelena, neznaš pravo, da li od žalosti, da li od rugla.

Mladja joj drugarica digne glavicu, te upre turobno plavo oko u mladoliku udovicu.

Bile su ovo dvie sestre. Starijoj, Jeleni, umrie prije više mjeseci muž, te je sada udovicom; a ona mladja — zove se Olgom — djevojče je od kakovih osamnaest godina; pozna se to na stidljivom i upravo djevičanskom joj kretanju i govoru: odjevena je jednostavno al ukusno; slamnati šešir sa sentimentalnimi ružami prikriva prekrasnu i bujnu plavu kosu; budući bez roditelja povjerena je neudatoj tetki, Karolini Bašićki, s kojom je pošla u varaždinske toplice, da se ovdje sastane sa sestrom si.

— Što god ti rekla nastavi za časak tetka Karolina, diete si, pa bi ti valjalo slušati moj svjet.

— Čini se, tetko, da me slabo poznaš. Ti si dakako starija od mene, al ja ti velju, da za ženu neima izkustva van u ženitbi; tu se pred njom raztvara sasvim novi sviet, o kojem neudata nije ni pojma imala. Tebi se svi mužkarci čine pogibeljni, meni nijedan; tebi su oni prava zagonetka, ja ih poznam priek i priek: po jednom njih možeš ih poznati svih; al taj jedan treba da ti se oda sasvim, da ti odkrije ne samo čustva svoja već i ćud svoju; slušaj

ga, kad govori kako misli; pazi nanj, kad radi što ga je volja.

— Dopuštam, draga Jeleno, da znaš više nego li ja, premda si mladja od mene, ili kakono ti veliš, ja starija od tebe. — Odgovoriv ovako tetka Karolina na poučnu razpravu svoje sestrične, nije mogla odoljeti, da nenaglasi na poseb rieči: „starija od tebe“, premda ju nisu smjele uvriediti, budući je očevidno mnogo starija bila od Jelene. A onda popostane malko, kao da se nečemu domišlja, pa nastavi za časak glasom mudračkim: Valja ti znati, Jeleno, da izkustvo samo po sebi nije dovoljno, da se njim poslužimo na svoju korist; hoće se zato još i razbora pa i neke moralne tvrdoće; toga pako neima u ljudi, koji se odviše uzdaju u same sebe, a nemare za nikakve pogibelji.

Dok je tetka ovo i još koješta drugo govorila, nasloni se Jelena nehajno na klupu, promatrajuć velikim zadovoljstvom čas svoje malene cipele od fina atlasa, čas biele i liepe prstiće.

— Da je moguće, reče napokon tetka Karolina, bilo bi ipak još najbolje, da sam ili ja uza te, ili ti uza me.

— Ako hoćete, tetko, drage volje.

Ovo rekav Jelena, skoči sa klupe i uhvati Olgu za ruku, kao da će ju odvesti.

— Kuda, djeco? — upita tetka, preplašiv se, da neće imati slušateljica.

— Eno gospodje Jajićke, a mi joj idemo u susret — odgovorit će Jelena.

Podju dakle niz brdo, al kako su mlade ženske domišljate, odprave gospodju Jajićku na razgovor s tetkom Karolinom, a same odmaknu na šetnju. Prolazile su neko vrieme ruku o ruku, a onda na samotnu mjestu sustale jedna prema drugoj, kao da se pitaju, koja će prije prekinuti šutnju.

— Šta da ti kažem, drago moje? upitat će Jelena Olgu, uhvativ ju rukom izpod obradka. — Tebi se nešto čudno čini.

— U istinu, draga Jeleno, ja te nerazumijem ni malo, premda nerazumijem ni tetke.

— Vjerujem ti, mila sestrice.

A onda će opet Olga tihanim al zvonkim glasićem: Tetka govori vazda o nekakvih pogibeljih i opreznostih, a hoće uza sve to, da smo svakom prilikom u družtvu, da se zabavljamo, da neodbijamo ničijega pristojna razgovora. Ti usuprot veliš, da neima pogibelji, a i ja bi rekla, da ih neima; al uz to nedokučujem, zašto ti je sav sviet nekako mrzak, premda si obično vesela i razgovorna.

Jelena se na to glasno nasmije, a onda privine k sebi dragu si sestricu.

— Olgice! sjednimo onamo na onu klupu. Oh, zlato moje! koliko bi ja tebi pripoviedati morala, da me uzmogneš podpuno razumjeti! Ti si sbilja onakovo diete, kakovim tetka mene krivo smatra; al zato možeš ipak čuti, što znati želiš, dapače treba da čuješ. Tetke ti dokučiti nećeš, dok god umom nesvrneš na to, da je još — gospodična. Svako ti djevojačko srce čezne, to slabije to jače, to tajnije to glasnije, za nečim, što se obično zove našom srećom. Negovorim o naravnom čustvu ljubavi: ono plane samo sobom bez obzira na sreću ili nesreću; a kad se razgori, neda se ničim više ukrotiti, te mu treba ili neprestane hrane, il će te svega uništiti. Varaju se medjutim, koji misle, da ta ljubav mora u svakoj djevojci planuti; plane kad ima za čim, a onda grije dvoje duša do vieka! Nu često se jedva zametne, a još se pravo ni neosjeća, duhne unj vjetar sebičnosti ili surovosti, pa ga je nestalo za sve vieke.

Al o tom ti i nehtjedoh za sada govoriti. Ima još nešto, što se zove srećom djevojačkom; današnji je sviet takov, a prema tomu smo svietu mi uzgojene, da svaka djevojka želi biti suprugom, da čezne nazivati se gospodjom. To ti je stranom udobno, stranom koristno. Uz tu sreću nestane nam svih briga o životu i svih pogibelji ljubavnih; dakako da uz nju često nestane i ljubavi, al koja nas briga za to.

A napokon ima još nešto, što ti znati valja, ako si hoćeš protumačiti tetkine govore. Kakov je sviet, obično je više do toga stalo, da te poštenim drže, nego li da si sbilja pošten; u to se ime mnogo grieši. Bože sačuvaj! nekudim ja ni malo naše tetke, dapače ja ju podpunoma štujem; al ona je strašiva ženska, pa se boji svieta i ondje, gdje tomu neima nikakva razloga. — Evo ovako ti je protumačeno, zašto ona ženitbu smatra jedinom i najvećom srećom djevojačkom.

Uz te posljednje rieči prislonila se je Olga k svojoj sestri.

— A što ti je Olgice, upitat će ju Jelena sasvim nježno

— Tebi smijem kazati čega nikomu kazala nebi. I ja držim ženitbu za veliku sreću, za blaženstvo, za pravi raj; nu zato niti mislim onako kako teta misli, niti ju dokučujem.

— Vjerujem ti zlato moje! Ti ženitbu nesmatraš zavodom za obskrbljenje djevojaka i za zaštitu proti zlim ljudem. U tebi je, sestrice, počela tinjati ona vatra, o kojoj sam ti malo prije govorila.

Olginim se licem razlije rumen stidljivosti. Opaziv to Jelena uhvati ju za ruku, pa joj rekne nekako prokšeno:

— A zar smo, Olgice, zaljubljeni?

Olga odgovori plaho: Bože sačuvaj!

— Da što li?

— Ništa, draga Jeleno! Ja nemislim na to nikada navlaš; al ti znaš, da svatko rado sniva o budućnosti . . .

— Osobito ako je mlad, kao što si ti — doda Jelena smješeć se prijazno.

Olga nastavi: A onda nam je nekakva potreba . . .

— Slikati si ljepši sviet, nego li sbilja jest — upadne joj u rieč sestra. Dà, dà! Svi su ljudi pjesnici i slikari, al samo srcem, a riedko kada i glavom. Liepo li je pomišljat si supruga, koj će se odazvati svim našim željam i nadam; hoće nam se božanskoga čovjeka, da mu se divimo; hoće nam se muža, koj bi pogodio naše najtajnije slutnje, pomagao ih izgovarati i nastojao da se izpune, a mi bi mu to nagradile svim milinjem svoga srca. Ovako nas fantazija zanosi do zajedinstva nježna i plemenita, iz kojega izvire sama slast i razkoš. Zenesene jednom obaramo u misli sve zaprieke, umijemo prikriti sve što nam se ružno prikaže, a izkititi sve što je u nas i oko nas.

— Oh Jeleno, divno li sboriš!

— Čekaj mala; ovakova ti je ta slika samo s jedne strane, ili samo u misli; al da znaš, kakova je u istinu? — Rekav ovo, pogleda si sestricu sa strane. — Što si oborila glavicu? Neboj se, neću te žalostit, niti raztepat krasnih ti slika; dopusti mi samo, da ti kažem, što je iz mojih sanjarija postalo.

U tvojoj sam se dobi udala; tvojimi slutnjami i tvojim čeznućem nazirala sam u pokojnom Pavlu muža, s kojim ću krasan život provoditi. Premda još diete, poznala si ga i ti, pa si mogla lahko razabrati, da nije bio od onih gladkih i finih gospodičića, koji nam brzo dodijaju, ma koliko nam s početka po volji bili. Kako je bio velik i jak držao se je i vladao u svem vrlo muževno, premda bi se kad što i pošalio i od srca nasmijao; nu sladkih rieči u njega nije bilo. U družtvu je dobro prolazio; budući imućan bio je i ugledan. Ovakov mi je suprug s voljom bio; kad me je Pavao stao snubiti, u mojoj je glavi već bio ideal o mužu, te sam si priličnu sliku nacrtala o budućem životu. Prispodobiv ga sa slikom morala sam dakako koješta izpravljati, al još više mogla sam se nadati, da će se izpraviti samo sobom, buduć da su mi sve izvanjske stvari bile sasvim po ćudi. Uz bogatstvo svoga muža mogla sam si sve po svojoj želji urediti; snovala sam dakle i slikala u mislih, dok je izašla slika, koju nebi s ničim na svietu zamienila bila.

Uza sve to nisam ženitbenomu životu sasvim lahko privikla, al nisam o njem ni razmišljavala, bud što sam živjela u prevelikom izobilju, bud što mi je muž prve godine u svem na volju išao. S vremenom se to ipak preokrene. Nisu minule ni podpune dvie godine, a ja se uvjerila, da nisam žena svomu mužu već prava robinjica. U nekom sam obziru mogla činiti, što sam htjela: voziti se svaki dan u liepoj kučiji, častit se bez prestanka, odievati sasvim gizdavo, dieliti milostinje, zapoviedati družini itd.; nu čustva moja morala su biti na dispoziciju momu mužu. Kad je goste sazvao, ili oni sami k njemu navalili, morala sam vesela biti, ma da mi je inače srce htjelo od žalosti pući. Ta ti znaš, kako nam je Janko ludo postradao; moj ga muž nije ni malo ljubio; kad su oni najžalostniji glasovi o našem siromašnom bratu dolazili, bila je u nas velika čast, a ja morala do zore na noguh ostati. Kad što se je pako bez ikakva vidiva uzroka namrgodio, gdje koj put radi bog zna čega ljutio: tada ili nismo smjeli pisnuti, ili je morala sva kuća drhtati ... Neznaš ti, draga sestrice, što je ovakov muž! Kletve i psovke, kartanje i premnoge bučne časti mogla sam još podnieti; takov je u nas običaj, a taj se neda preko noći dokinuti. Nisu mi dakako s voljom bili ni oni po više puti odviše razuzdani govori naših mužkaraca, al sam ih svomu mužu za volju pregorjela, kao što nisam ni za koješta drugo mnogo marila. Nu ima u takovoj ženitbi, kakova je naša bila, i nešto odurna: a to je ljubav na silu. Kako ćeš prijaznim licem dočekati muža, gdje dolazi k tebi, a na čelu mu čitaš: ja sam tvoj gospodar ... Mnogo tu ima pripoviedati — al čemu? Iz ovoga, što ti do sada izpripoviedah, mogla si se uvjeriti, da su mužkarci drugčiji u našoj misli, a drugčiji u istinu. Toga mi, draga Olgice, nemoj nikada s uma smetnuti, ako hoćeš da sretna budeš. Bolje ti se i neudati, nego li prerano žaliti.

— Pa ja na udaju i nemislim.

Iza toga ušute obje sestre, a u taj čas prodju kraj njih dva mlada gospodina. Došav do njih promatrahu ih dan danas običnom drzovitošću. Popošav nekoliko koraka stanu opet pa se ogledaju, a onda zamaknu na drugu stazu.

Sestre se porumene s tih pogleda te se zamišljene i ozbiljne vrate natrag k tvojoj tetki.

(Dalje sliedi.)

Zrinjski.

17.

Zrinjski uzkratio danak Turkom.

Česte knjige idu za knjigama,
Od koga li? Komu li dolaze?
Od turskoga cara Sulejmana,
A na ruke cara Maksimjana.
Tako Turčin svoje knjige kiti:
Maksimjane od kaura glavo!
Težko nama i čitavom svietu,
Kad smo spremni vjeru pogaziti;
Evo hoće godina da mine,
A ja željno danak tvoj izgledam,
Što bi mi ga imo odaslati,
Kako mi ga Ferdinando slao,
Od koga ti krunu preuzeo,

*

I sa krunom sve tegobe njene.
Veće znadeš caru ti mogući,
Ili kaži: hoću, ili neću.
Ako hoćeš, ti riznice prazni,
Da namiriš mene po uglavi,
Ako nećeš, a ti vojsku kupi,
Da očuvaš svoju carevinu,
Jer sam nakan na nju navaliti,
Da ja po njoj dužni danak kupim.

Kad Maksimjan knjige proučio,
Oko sebe carsko vieće skupi:
Doglavnike, svoje savjetnike,
I ovako njima prozborio:
Doglavnici, moji savjetnici,
Evo meni knjige od Stambola,
U njoj kaže care Sulejmane,
Da ja njemu dužni danak platim,
Il da kupim vojsku na obranu,
Jer je sultan nakan navaliti,
Da ga glavom po mom carstvu bere.
Doglavnici, moji savjetnici!
Bi li caru danak izplatili,
Il bi na njeg vojskom udarili?
Na to caru biskup Beča grada:
Težko mene moja duša boli,
I stidno je po sav rod kršćanski,
Al nam drugčje biti sad nemože,
Van da riječ tvrdu održimo,
Što ju caru otac tvoj založi,
Da će danak u Carigrad plaćat.
Ak carevu riječ pogazimo,
Navalit će divlji Sulejmane,
I sa mora i sa suhe medje,
Bit će nama care svakojako,
Bit će gorje, neg je ikad bilo:
Rušit će nam crkve i oltare,
Harat će nam sela i gradove,
Turčit će nam odvedeno roblje,
Bolje danak da mu namirimo,
Neg da carstvom tvojim se igramo.

Kako biskup, tako i velmože
Ali neće tako Zrinoviću,
Već ovako caru progovori:
Maksimjane, okrunjena glavo!
Sa Turčinom mira bit nemože,
Jer on hoće vjeru da držimo,
A svaki dan krvavo ju gazi,
Pa ja mislim, da je i sramotno,
Da mi s njime u miru živemo;
Sramotno je turski jaram nosit,
Bolje da nas listom sve iztraži,
Da poruši crkve i oltare,
Da pohara sela i gradove,
Da se nezna, da nas igda bilo
Nego da se njemu pokorimo,
Da ga dankom sramotnim mirimo.

Tako care svi Hrvati misle,
I na moja tak govore usta,
Već ti care pusti glas po carstvu,
Nek se diže tko je za oružje,
Dići će se mojom banovinom.
Dići će se kuka i motika,
Priskočit će ostala plemena,
Pripomoć će još i otac sveti,
Pa ti stani pred čitavu vojsku,
Da tad vidiš slave ne vidjene,
Smrvit ćemo onog dindušmana,
I potjerat preko mora crnog,
Iz Stambola Carigrad nam bude,
Iz mečeta crkva Sofijina,
Od raje će ljudi postanuti,
Nad koranom krst će prosinuti.

Kada čuo ote rieči care,
Htio bana svoga poljubiti
Od milinja rieči i govora,
Ali u to riječ prihvatio
Lazar Švendi, carski vojevoda:
Svietli care, nisam ni ja švrća,
Nit sam plaha kakva povukuša,
Nemoj banu svomu se ozvati,
Potratit ćeš zlato iz riznice,
Izgubit ćeš sve po redu vojske,
Al Turčinu nauditi nećeš,
Mi ti care za udarac nismo,
Plaćaj danak, drži mir s Turčinom,
Dok bog dade kakva prijatelja.

Kako Lazar, tako svi vitezi,
Ali skoči u to Zrinoviću,
I on caru tako prihvatio:
Ja te kunem kruno nad sve krune,
Daj pre meni i Hrvatom mojim
Pred Turčinom redom izginuti,
Jer banovat care ja nemogu,
Gdje se plaća danak Carigradu,
Tog Hrvati nikak podnet neće.

Težko caru bana odpraviti,
I uz njega težko ne pristati,
Pa on opet pita doglavnike:
Bil Turčinu danak izplatiti,
Il bi na njeg vojskom udarili?
Svi će caru složno odvratiti:
Plaćaj danak, drži mir s Turčinom.

Od ina se caru ne mogaše,
Već slušati svoje doglavnike,
I on tako Zrinoviću kaza:
Zrinoviću dični moj sokole,
Bog će dati, sve će dobro biti,
Ti ćeš meni skoro poletiti,
Tješi bane svoju banovinu,
Sve će plaćat danak Sulejmanu,
Banovina plaćat harač neće.

Starosvjetska vlastela.

Po Nikoli Gogolji.

(Konac.)

Pulkerija Ivanovna najviše mi je u volji bila, kad je gosta k jelu vodila. „To vam je“, veljaše ona vadeći čep iz staklenke, „pelinova ili kaduljina rakija, kad bole lopatice ili križa, vrlo pomaže; evo ova je od crvene kitice, kad u ušiju zvoni ili se po licu lišaji kažu, nikad bolje stvari; nut vam od breskovih jezgarica, izpijte čašicu, kako liepo zaudara; kad se tko ustajuć s postelje u rog stola ili ormara udari, te mu na čelu kvrga ponaraste, nije boljega lieka, već da se izpije pred objedom čašica, a kan da si odrezao, prodje sve za tren, kao da nije nikad ništa ni bilo“. Za tim uze redom dalje nabrajati staklenke, od kojih je svakoj kakvo ljekovito svojstvo pridavala. Nanudivši gosta tom ljekarijom, vodjaše ga k množini poredanih plitica. „Evo gljive s dušicom, eno s klinčicem i s babci; razsolit jih naučila me je Turkinja, još kad su Turci u nas zasužnjeni bili. Bijaše to čestita Turkinja, a nebi ni prepoznao, da izpovieda tursku vjeru; pa i nosila se na našu, samo što nije svinjetinu jela veleć, da je to u njih kao zakonom zabranjeno. Nut gljive s ribizovim lišćem i s oraškom. A ovo su velike travjanke (vrst gljiva), ljetos sam jih prvi put razsolila, neznam kakve su; saznala sam tu tajnu od otca Jovana: u vjedrici se najprije prostre hrastovo lišće te se pospe paprom i salitrom, a k tomu se još primetne razna cvieća, al petljami gore okrenutimi. A evo pirožci sa sladkim sirom! ovi s urdom*, a oni, što jih Atanasija Ivanović vrlo rado jede, sa zeljem i s heldinom kašom.“ — „Da kako“ doda Atanasija, „ja jih vrlo rado jedem, meki su i kiselkasti.“

U obće gdja. Pulkerija bijaše vedre ćudi, kad su k njim gosti došli. Dobra starica posve se odavala gostom. Ja sam u njih rado boravio, ma se i prejedao grdno, kano svi, koje su oni pogostili; pa ako mi je to i naškodilo, ipak sam k njim zadovoljan išao. Nego mislim, da će biti i podneblje u Maloruskoj takovo, te želudcu probavljati pomaže; jer da ovdje komu na um padne onako se nakresati, neznam nebi mjesto na postelju na nosila legao.

Dobrih li staraca! Ali poviedanje se moje primiče žalostnomu dogodjaju, koj je na vieke promienio život tihomu tomu zakutku. Dogodjaj ovaj bit će tim žalostniji, što je s vrlo neznatna slučaja nastao. Nego po starinskoj odredbi neznatni povodi uviek radjaju velike posljedke. Osvojitelj sakuplja sve sile kraljestva svoga, vojuje nekoliko godina, vodje mu se proslave, a najposlje sve se to dovrši dobitkom kakva god kusca zemlje, gdje nemožeš ni krumpir posaditi; a gdjegod se usuprot dva nitkova iz dvaju mjesta povade radi kakove ludorije, prepir se razširi po svih selih i gradovih, a i po čitavih kraljevinah.

Ali kanimo se toga mudrovanja, jer ovamo nespada, a nije mi ni drago, da ostane pustim mudrovanjem. U gdje. Pulkerije Ivanovne bijaše crna crncata mačica, koja je skoro uviek ležala kod njezinih nogu savita sva u klubko. Pulkerija Ivanovna kadšto ju pogladila i prstom pogolicala oko vrata, da bi ga razmazana mačica protegla što je više mogla. Nemože se reći, da je gdji. Pulkeriji mačica omilila, al joj obikla, te ju rada oko sebe vidjala. Atanasija Ivanović često se posmijavaše toj naklonosti. „Neznam, Pulkerijo Ivanovno, što vam se svidja na toj mačici! čemu je? Da imate psa, to bi nješto drugo bilo; pas se vodi u lov, ali čemu mačka?“ — „Samo šutite, Atanasijo Ivanoviću“, veljaše gdja. Pulkerija, „vi znate odviše govoriti, to je ono; pas je nečist, pas se oneredjuje, pas sve razbije, a mačka je tiho blažče, nečini škode nikomu“. U ostalom Atanasiji Ivanoviću bijaše sve jedno: mačke ili psi; on je to samo za to govorio, da podraži Pulkeriju Ivanovnu.

Za vrtom se prostiraše silna šuma, koje se nije ni prometni prikažčik taknuo, valjda s toga, što bi udarac sjekire bio dopro do ušiju istoj Pulkeriji Ivanovni. Gusta bijaše i zapuštena, stari panjevi bjehu zarasli ljeskovinom, prilikujuć nogama gaćastoga goluba. U toj šumi bilo je divljih mačaka. Tu šumsku divljač nesmiješ zamieniti s onimi junaci, koj po kućnih krovovih bježe; stanujuć po gradovih, ovi su uza svu svoju divljost mnogo ugladjeniji, nego li žitelji šumski, koji su većinom mrka i divlja roda; uviek su mršavi i iztrošeni, mijauču grubim, neskladnim glasom; dokopaju se kadšto podzemnim hodnikom sve do izbe, kradu salo, pojavljuju se i u istoj kuhinji, skočiv kroz otvoreno okno, čim opaze, da je kuhar izišao. U obće neznadu ni za kakvo plemenito čustvo, hrane se lupežtvom, a udušuju u istom gniezdu mlade vrebčiće. Ovi mački vrebahu dugo kroz rupu pod izbom na krotku mačicu gdje. Pulkerije, a najposlje ju i odvabiše, kano što satnija vojnika odvabi ludu seosku djevojku. Spazivši Pulkerija Ivanovna, da joj je nestalo mačke, pošalje ju tražit, al je nigdje nenadjoše. Tri dana prodju, gdja. Pulkerija već ju je prežalila, a za tim ju posve zaboravila. Jednoga dana, pregledavši vrt i vraćajuć se kući sa zelenimi vlastitom rukom za Atanasiju Ivanovića otrganimi krastavci, začuje vrlo žalostno mijukanje. Kao da joj tko reče, zovne: „Mac! Mac!“ pa evo iz trave

---

*** Urda se pravi od lanena sjemenja poput sira.**

izide mačka crnica, suha iztrošena; vidjet joj bijaše, da već nekoliko dana jela ni okusila nije. Pulkerija Ivanovna jednako ju dozivaše, nu mačka stojeć pred njom mijukaše, a nehtjede da se približi; očito, da je za to vrieme podivljala. Pulkerija Ivanovna stupi napred, zovuć jednako mačku, koja je za njom bojazljivo sve do plota išla. Napokon spaziv poznato joj boravište, stupi i u sobu. Pulkerija Ivanovna zapoviedi udilj, da joj se donese mlieka i mesa, te sjedeć kod nje nasladjivaše se, kako je kus po kus mesa gutala i mlieko hlaptom hlaptala. Crna bjegunica odebljala je njoj na očigled te već nije onako pohlepno jela. Pulkerija Ivanovna pruži ruku, da ju pogladi, ali nezahvalnica skoči na okno i nitko je nemogaše uhvatiti. Bila je valjda obikla divljim lupežem, ili si je sabrala romantičke misli, da je siromaštvo u ljubavi nad palačom.

Starica se zamisli. „Evo po mene smrti“, govorila sama za sebe, a ništa ju nije moglo obradovati; čitav dan bijaše sjetna i nevesela. Uzalud Atanasija Ivanović šalu sbijaše hoteć da sazna, zašto se je tako iz nenada ražalostila. Pulkerija Ivanovna neodgovaraše, ili posve drugčije, nego li bi to Atanasiju udovoljilo. Do drugoga dana očito je spala u obrazu: „A što vam je, Pulkerijo Ivanovno, valjda niste bolestni?“ — „Ne, nisam bolestna, Atanasijo Ivanoviću, hoću da vam osobit dogodjaj kažem: Znam, da ću ljetos umrieti, smrt je po mene došla.“ Atanasiji Ivanoviću savrle se ustne kao od boli, al hoteć da bolestno čustvo u duši svojoj prevlada, nasmija se i reče: „Za boga, šta to govorite, Pulkerijo Ivanovno, da niste mjesto uvarka, koj obično pijete, rakije breskovače pripili!“ — „Ne, Atanasijo Ivanoviću, breskovače nisam ni okusila“, odgovorit će gdja. Pulkerija. A Atanasiji dade se na žao, što se tako pošalio, te motreć ju, suza mu na trepavicu kanula. „Molim vas, Atanasijo Ivanoviću izpunite mi želju“, reče Pulkerija Ivanovna, „kad umrem, sahranite me do crkvena zida. Obucite me u pepeljasto odielo, ono sa sitnim cviećem na žutom polju; a u atlasovu halju sa sitnim cviećem nemojte me oblačiti: mrtvac netreba odiela — čemu? a vam ona pristaje, dajte si sašiti od nje svetčanu povlaku, kad vam dodju gosti, da jih možete pristojno dočekati. — „Za boga, šta to govorite, Pulkerijo Ivanovno; gdje je smrt? a vi me tim govorom samo plašite. — „Ne, Atanasijo Ivanoviću, ja već znam, kad će smrt doći. No vi za mnom nenaričite; već sam ostarjela, a dosta sam proživjela, i vi ste već ostarjeli, te ćemo se na onom svietu do skora sastati“. Al Atanasija Ivanović plakaše kao diete. „Grieh je plakati, Atanasijo Ivanoviću, negriešite i nesrdite svojom tugom boga. Meni nije žao, što umirem: jedino žalim (težak joj uzdah rieč na časak pretrgnu), žalim samo, što neznam, komu vas preporučit, tko će vas prigledavat, kad ja umrem. Vi ste kano nejako diete; valja da vas obljubi, tko će vas njegovati“. Kod tih riečî na licu joj se tako duboka, skrušena i svesrdna žalost očitova, da neznam, tko bi ju bio onaj čas ravnodušno pogledao. „Ta kažem ti, Javdoho!“ reče okrenuv se ključarici, po koju je naumice poručila bila, „kad preminem, da mi se pobrineš o gospodinu, da ga čuvaš kano oči svoje, kano rodjeno diete. Pazi, da se u kuhinji pripravlja, što on rado jede; da rublje i odjeću dobije vazda čistu; kad gosti dodju, da ga pristojno zaodjeneš; jer on bi u staroj povlaci pred nje izišao, buduć da i sada kadšto zaboravlja, kad je svetak, kad li svakdan. Očiju mi s njega nesmetni, Javdoho! ja ću se za tebe na onom svietu moliti a bog će ti sve to naplatit; pamti Javdoho, već si postara, nemaš mnogo života, a netrpaj si grieh na dušu. Nebudeš li se zanj starala, sreće na zemlji nećeš imati, u sama ću boga molit, da ti dobra svršetka neda: bit ćeš i ti i djeca tvoja nesrećna, a sav vam porod neće u ničem blagoslova imati!“ Uboga starica, ona tad i nepomisli na znamenit čas, što ju očekivao, ni na dušu, ni na budući si život: mišljaše samo na jadnoga druga, s kojim je viek proživjela, a kojega ostavlja samotna. Brižnija nego li ikada, uredi sve tako, da nebi Atanasija Ivanović nju neprisutnu ni poćutio.

O skoroj smrti bijaše u duši svojoj tvrdo osvjedočena, a na nju tako spremna, da je zbilja za nekoliko vremena u postelju legla, nemogavši ni hrane više podnieti. Atanasija Ivanović nije svrnuo s nje oka, a od postelje joj nije ni odlazio. „Nebiste li štogod pojeli, Pulkerijo Ivanovno“, veljaše on zabrinut, gledajuć joj u oči. Ali gdja. Pulkerija neodgovori ni rieči. Napokon iza podulje šutnje htjede da nešto progovori, maknu ustima — a duša iz nje odleti. — Atanasija Ivanović sav se upropasti, a tako začudi, da ni zaplakao nije: mutnima očima promatraše ju, kanda i nezna, što je to umirati.

Pokojnicu polože na stol, obuku ju u odjeću, što si ju sama odredila, slože joj ruke u nakrst, davši joj na prsa voštanicu. Atanasija Ivanović sve to gleda, al ćutio nije ništa. Množtvo ljudi svakojaka stališa sakupi se u dvorištu, a premnogo gostiju dodje na pogreb; po dvoru budu namješteni dugi stolovi, a ti natrpani svakojakom hranom, kako je običaj takvom prilikom; gosti razgovarahu, plakahu, promatrahu pokojnicu, spominjahu joj svojstva, gledahu na Atanasija Ivanovića, a on to sve nekako čudno smatraše.

Za tim su iznieli pokojnicu, ljudstvo je sve grnulo, i on išao za njom, svećenici bili u najljepšem ruhu, sunce je sjalo, nejačad materam na naručjih plakala, ševe cvrkutale, djeca u košuljicah trkarila, šalu putem provodeć. Napokon polože lies u grob, reku mu, neka

pristupi i posljednji joj dade poljubac: on pristupi, poljubi, a suze mu navru iz očiju, ali kao da nisu od srdca. Spustiše lies, svećenik uzamši lopatu prvi odvali u grob grudu zemlje, djak i dva crkvena službenika odpjevaše pod čistim, vedrim nebom u duboku, razvlačitu koru „vječnaja pamjat“; težaci uhvate lopate, a jama je već zasipana i zemljom poravnana: sad on prodre napred, a svikolici ustupaju i mjesta mu daju znalični, što mu je namjera. On podigne oči, žalostno pogleda i reče: Evo dakle već mi ju pokopaste!..“ zape i nedovrši svoje besjede. Ali kad se vrati kući, te spazi, da je soba pusta, pače da nema stolca, na kojem je Pulkerija Ivanovna sjedavala, — plakaše dugo i neprestance, a suze mu se iz mutnih očiju potokom lievahu.

Pet godina odmaklo je od onoga vremena. Koju tugu da vrieme neublaži? Koja će strast pobjedit nad silnijim boriocem: vremenom? Znao sam čovjeka baš u naponu mladjahna života, pravom plemenitošću i kriepošću ukrašena, znao sam ga zaljubljena nježno, strastno, pomamno; a za mene prisutna skoro pred mojima očima ote mu nezasitna smrt predmet strasti, nesudjenicu preljubku, prekrasnu kao angjelak. Nikad nevidjeh dušu od muke toli uzrujanu, tako pomamnu i pečalnu tugu, tako biesnu očajanost, kao što je osvojila bila nesrećnoga toga ljubovnika. Nikad mi nebi ni na kraju pameti, da si čovjek sâm takav pakao pripraviti može, gdje ni sjenke, ni prilike, u obće ničega nema, što bi ma samo iz daleka podobno bilo nâdi. Pazili su nanj, nesmetnuvši ni oka s njega, a sakrivajuć pred njim svako oružje, kojim bi se mogao usmrtiti. Za dvie nedjelje netom se prevlada, stade se smijati, šaliti, a pustivši ga slobodna odmah si kupi pištolj. Nenadom puče puška, rodjaci mu se preplaše, potrče u sobu i nadju ga gdje leži s raztrieskanom lubanjom. Liečnik našav se ondje slučajno, a na glasu sa svoje vještine, očitova da mu rana nije ubojita — a svim na čudo, on bude izliečen. Sad su još bolje nanj pazili, nedavši mu kod stola ni noža, a nastojeć sve ukloniti, čim bi se mogao oštetiti: al on je do skora uhvatio novu priliku, te se bacio pod kola prolazeće kočije. Slomi si ruku i nogu, al opet se izlieči. Nakon godinu dana vidjeh ga u brojnu družtvu, gdje sjedeć za stolom veselo dodaje: „Petit ouvert!“ — sakriv jednu kartu, a iza njega stojaše mladjahna na stolac mu naslonjena supruga, prebiruć njegove marke.

Nakon pomenutih pet godina po smrti Pulkerije Ivanovne krenuh, boraveć u onom kraju, u zaselak Atanasije Ivanovića, da posjetim starca susjeda, u kojega sam njekoč ugodne dneve provadjao i blagovao preliepo sgotovljena jela prijazne gospodarice. Dovezav se u dvorište, stan mi se vidjaše dva krat stariji, seoske kolibe bjehu se po strani naklonile, bez sumnje kao i gospodari njihovi, plot i ograda dvorištu posve su porušeni, a na svoje sam oči gledao, kako kuharica s plota trga pruće za ogriev, gdje joj nebi ni dva koraka do nagomilane suhadi. Tiesna srdca pristupih k privrati: oni isti samsovi i šavke već sliepi ili prekrštenih nogu lanuše, uzdignuvši rutave repove, na kojih je trnje obješeno bilo. Starac izšeta preda me. Evo ga! s mjesta ga prepoznam, al se o mnogo više sgrbio, nego li je prije bio. Upoznav me i pozdraviv prijaznim posmjehom, unidem za njim u sobu. Na prvi pogled sve mi se pričini kao što je i prije bilo, al skoro opazim čudan nered, što mi je sve osjetice nješto pripominjao: riečju počutih u sebi čudna čustva, koja te osvoje, stupiv prvom u stan udovca, kojega si odprije znao, da je sve do smrti složno živio s drugaricom svojom. Čustva ova prilikuju onim, kad vidiš pred sobom čovjeka bez noge, kojega si prije uviek zdrava i čitava poznavao. U svem bijaše vidjeti, da nema brižne Pulkerije Ivanovne. Na stol dadoše nož bez korica, jela nebijahu onako vještački sgotovljena, za gospodarstvo nehtjedoh ni upitati, pače pobojah se ga i pogledati. — Posadiv se za stol, služavka priveza oko vrata Atanasiji ubrusac, a to učini vrlo dobro, inače bi si bio s umakom svu povlaku pokapao. Htjedoh ga koječim da obradujem, te mu pripoviedah svakojake novosti, a on smiešeć se posluškivaše; nu kadšto mu je pogled bezćutan bio, misli mu se nisu raztrkale, već jih je nestajalo. Gdjekad smo njekoliko časova čekali na jelo. Opaziv to i sam Atanasija Ivanović, reče: „Što tako dugo nenose na stol?“ A ja vidjeh kroz pukotinu vrata, da je sluga, kojemu je bilo donieti jelo, na to posve zaboravio, te nagnuv glavu na klupu sladko spavao. „Evo onoga jela, reče Atanasija Ivanović, došavši na stol rezanci s vrhnjem — „to je ono jelo“ nastavi, a ja opazih, da mu se glas uzeo tresti, a suza kupiti na mutnih mu očijuh — „to je ono jelo, što je po . . pokoj . . . pokojna“ a pri tom ga obliju suze, ruke mu klonu na pliticu, da se odmah preokrene, odleti i razbije: on bezćutan sjedeć bezćutno drži žlicu, a suze mu se potokom i brzim vrutkom lievaju na razastrt ubrusac. — Mili bože! pomislih u sebi gledajuć ga, pet godina pusta vremena, a starac već bezćutan; starac, kojemu život ni jednom nebi uzkoleban silovitim čustvom, koj većinu života presjedio na visokoj stolici, jeduć sušene ribice i kruške, i dobrodušno pripoviedajuć: pa evo mu dugovite, gorke žalosti! Što da nas prije preoblada: strast ili navada? Ili su nam sva silovita čustva, sve žestoke požude i ugrijane strasti — tek posljedak mladjahna porasta, pa zato nam se i čine duboke i zatorne.

Bilo kako mu drago, al za ovaj čas sve mi strasti bijahu djetinskimi prema toli dugovitoj, uztrajnoj, skoro bezćutnoj navadi. Još nekoliko puti htjede da izusti ime pokojnici;

al usried rieči obličje mu se grčevito izkrivi, a djetinji plač prodiraše mi do sama srdca. Ne, to nisu suze, kojimi obično skupare starci, kazujuć nam biedu i nesreću svoju; ni takove, koje oni kod čaše čaja rone; ne, suze to bijahu, koje i nepitajuć same od sebe poteku sakupiv se u ljutoj boli ohladnjela već srdca.

Za tim nije dugo živio. Nedavno mi stiže glas o smrti njegovoj. Za čudo ipak, da mu je konac života u nječem podoban koncu Pulkerije Ivanovne. Atanasija Ivanović izidje jednom u vrt, da se prošeta. Lagano hodajuć stazicom, kao obično bez ikakve misli i brige, čudan mu se pridesi dogodjaj. Nenadom začu, kako da ga netko imenom zove: „Atanasijo Ivanoviću!" On se okrene, ali neopazi ništa; obaziruć se na sve strane, pogleda na krov, — nigdje ni koga! Dan je bio tih, a sunce liepo sjalo. On se časak zamisli, lice mu se kao razvedri, a napokon reče: „To me Pulkerija Ivanovna zove". Lako da je i vas koji slučajno začuo glas, koj ga imenom zvao; prosti puk tako to tumači, da duša njeka žali za čovjekom, na što svakako smrt dodje. Iskreno izpoviedam, i mene je na taj otajstven poziv groza hvatala. Opominjem se, da bi za mladosti češće čuli: na jednom me nješto imenom prozva. Dan bijaše tad obično jasan i sunčan, ni jedan se listak na stabalju neganu, tišina grobna i skakavci umukli, ni žive duše u vrtu; al vjere mi, da me noć uhvati za najveće i najžešće nepogode samotna usried neprohodne šume, toliko se neprepadoh, koliko od grozne tišine čista i vedra dana. U najvećoj stravi sav usopljen bježah iz vrta, a istom se tad primirih, kad mi je tko u susret došao; ugledav ga, oslobodih se puste duševne strahote.

On se posvema pokorio duševnoj si uvjeri, da ga Pulkerija Ivanovna zove; pokorio kao poslušno diete, sahnuo, kašljao, trošio se poput svieće, a kao ona najposlje i ugasnuo, nestavši njezinu plamenu hrane. „Položite me uz Pulkeriju Ivanovnu" — posljednje bijahu mu rieči prije smrti.

Učiniše mu po volji, sahranivši ga tik crkve u grob Pulkerije Ivanovne. Na pogrebu bijaše gostiju manje, ali prosta ljudstva i siročadi jednaka množina. Vlasteoski dvor posve je opustio. Obrtan prikažčik s vojtom odvukoše u kolibe svoje sve staretine i ropotarije, nemogavši jih ključarica sa sobom ponieti. U malo vremena dodje, nezna se odakle, daleki njeki rodjak, baštinik imanja, koj je služio poručnikom u njekom puku, a silni se reformator pokazao. Spaziv grd nered i pusto gospodarstvo, naumi sve što prije iztriebit, popravit i uredit. Kupio je šest prekrasnih inglezkih srpova, dade na svaku kolibu pribiti broj, na posljedku tako se razgospodario, da je imanje sekvestrovano bilo.

Mudri sekvestri — jedan bivši perovodja drugi satnik u izlizanoj odori — izjedoše u malo vremena sve kokoši i sva jaja. Kolibe i onako već položite sruše se posvema, seljaci, podavši se piću, razbjegnu se po svietu. Pa isti posjednik, koj se inače sa sekvestri liepo slagao, pijući s njimi punč, na svoje je imanje riedko kad dolazio, a nije za dugo gospodario. Još sveudilj se voza po svih trgovih u Maloruskoj, brižno pripitkujuć i pogadjajuć se o cienu svega, što se u veliko prodaje, kano brašno, konoplja, med itd., a kupujuć same sitnarije, to jest kremen, čistilicu za lulu — u obće same takove stvari, koje sve ukupno nisu skuplje od rublja.

S ruskoga preveo R. Št—ć.

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

(Dalje.)

33. (35).

Na sliku Europinu.

Bik ovi ovdje, dušo,
Zeus kakav to će biti.
Jer na svih plećih nosi
Sidonsku eno ženu:
Gle širim plovi morem
I sječe glavom vale.
A bik ti drugi ne bi
Odruživ se od čorde
U širom moru plivo,
Do jedinoga njega.

Pod sidonskom ženom razumije se Europa, kći feničkoga kralja Agenora. Sidon jest naime glavni grad Fenicije. Kći Agenoreva Europa bijaše tako liepa, da se i sam bog otac Zeus u nju bješe zaljubio. Da do Europe dodje, pretvori se Zeus u bika i, došav medj stado, koje Europa pasiaše, počne se djevojci primicati a ova ga milovati, dok ju najednom ne prebaci sebi na ledja, pa bjež s njom preko mora ćak u Kretu, gdje se u mladića pretvori i postade s njome otac podzemnih sudaca: Mina, Radamantida i Sarpedona. Smisao pjesmi jest, da je taj plovući bik tako veličanstven, da je na njem božansku narav lahko upaziti. Takovi kipovi o biku Zeusu s Europom bijahu valja da u starini običajni, a zanimljivo je upamtiti, da je i u varaždinskih toplicah, na doljnoj strani ograde toploga vrutka, veoma liep bas relif o tom predmetu.

34. (49).

Afroditina slika na disku.

Ko to more tu izreza,
Koji čari umjetnički
Val na disku prieko vrha
Sinjeg mora izlili su?
Koji um gle, uznesav se
U nebeske svjetle dvore,
Razbludnicu Afroditu,
Majku žića tu prikaza?
Prikaze je, vide, nagu;
Samo što se gledat nesme,
Prikrio je tamnim valom,
Ljuljajuć se iznad njega,
Kao biela alga iznad
Mirne tihe morske vode,
Spremajuć se da zapliva,
Morskih vala šum prosieca.
Iznad ružičastih prsa,
Ispod nježna biela vrata
Prvi morski val ju sieče.
Isried valâ Afrodita,
Kao liljan sried ljubica,
Iz pučine pomalja se.
I na bielom jaše srebru
Na plešućim delfinima
Himero i Ero, ludom
Smijući se ljudskom srcu.

Diskos zvaše se ploča od mjeda, kojom se Grci, vježbajući se u gimnastici, nabacivahu. Na takovu disku, ne možemo si naš relif pomisliti. Diskos se nadalje zovu takovi mjedni tanjuri i napokon zrcala. Ova posljednja vrst diska valja da se tu ima razumievati. Prikazana je Afrodita, boginja ljubavi, kako se iz mora rodila i zaplivala. Slika je ovako imala prikazana biti: božica leži naga na desnoj strani, licem prema gledatelju; rukama je zamahnula vodom, uz što joj se glava i vrat nadigao nad pučinu; val joj se jedan preko vrata rasječen spustio i nad „što se gledat ne sme“ opet nadignuo. Himero (bog požude) i Ero, koji su uz Harite (boginje ugodnosti) i Pejtu (božicu smamljivosti) obično u družtvu Afroditinu, jaše licem prema sebi svaki u jednom kutu na delfinih i kazujući na rice u vodi smiju se ludomu ljudskomu srcu, koje se nesviestno za tjelesnom dražesti mami. Ovakovih slika, koje prikazuju Afroditu, kako se iz mora radja, bijaše mnogo u starini i mnogo ih danas još ima, kao i onih, koje božicu prikazuju kako se sprema da se okupa. Od ovih posljednjih najglasovitija je ona štatua Praksitelova (392 pr. Is.) za hram Afroditin u Knidu, za koju bizantinski kralj Nikomed Knidjanom nudjaše, da će im cieli državni dug isplatiti, i koju iz svih strana ljudi kao kakovo čudo dolažahu gledati (Overbek. Gesch. der griech. Plast. II. 27). Od ovih jest najglasovitija Apelesova (iz dobe Alexandrove) Afrodita „Anadyomene“ (pomaljajuća se iz vode,) koja stajaše naslikana u hramu na otoku Kosu i za koju car August otočanom 100 talenata nameta odpusti. (Brun. Gesch. d. griech. Künstler. II. 204). Od novijih slika ovoga poroda Afrodite, najzanimivljija je ona od Franceza P. Baudry-a, preslikana kod Lützova. Zeitschr. f. bildende Künst. II. 34.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O gorenju.

Od Pav. Ž.

(Iz četvrtoga predavanja namienjena ženskomu spolu.)

Neima tomu sto godina, što si ni učenjaci nisu znali protumačiti pojav gorenja. Mislilo se naime nekada, da se svaka stvar, koja gori, sastoji iz tvari vapnu slične i još neke hipotetične tvari „flogiston“ prozvane. Reklo se je, da će stvar tim duže i tim ljepše gorjeti, čim više u njoj ima flogistona, jer da ovoga uz gorenje nestaje a vapno da zaostaje. Drva, ugljen, ulje bile su dakle stvari, u kojih je imalo biti mnogo flogistona, i u kovinah da ga je bilo, usuprot u živcu ili mramoru itd. ni malo. Sudeć dakle po ovom moralo je onoga, što je iza gorenja ostalo, manje biti, nego li prije bijaše goriva, a to nam se u običnom životu sbilja tako čini.

Ove je nazore porušio Lavoisier svojimi pokusi; on je naime izgorio komad fosfora, pa je dokazao, da izgorina, t. j. ono što iza gorenja ostane, više važe nego li je prije fosfor vagao; ovako je dakle jasno, da od fosfora nije ništa odstupilo, pošto je izgorio bio, već da je nešto pristupilo.

Daljnimi pokusi dokazao je Lavoisier još i to, da ono, što se uz gorenje spoji s gorivom, nije zrak, već samo neka čest zraka, što ju kisikom (oxygenium) zovemo. Kako se iz ovoga vidi, može svaka stvar gorjeti, koja se može s kisikom spojiti; gorjeti će dakle osobito takove stvari, u kojih kisika neima, n. pr. čisti ugljen, zatim ona sastavina vode, što ju vodikom zovemo, nadalje spojina od ugljika i vodika, kao što su osvjetni plin, kameno ulje. Gorjeti će i one stvari, koje ravno već imadu nešto kisika u sebi, al ga mogu još i više prihvatiti; ovamo brojimo n. pr. ulje, stearin, špirit i drva.

Ovakova goriva trošimo u različite svrhe: ili hoćemo da od njih imamo veću toplotu, ili da si razsvietimo sobu ili koju drugu stvar; u prvom slučaju znamo, da je vriednost goriva

onolika, koliko ono kisika potroši; n. pr. jedna funta vodika daje tri puta više toplote nego li jedna funta čistoga ugljena, i osam puti više nego li jedna funta sumpora; jer uz gorenje potroši tri puta i odnosno osam puti onoliko kisika koliko one druge stvari. Ovdje se govori o množini toplote a ne visini: jer može koja stvar izgorjeti, da i neosjetimo veće toplote ni mi sami po sebi ni po toplomjeru. Poznato je, da željezo ohrdjavi, osobito kad je na vlažnom zraku, t. j. ono se spoji s kisikom zraka, ili, kako prije rekosmo, ono izgori. Premda je ovo sve troje jedno te isto, neopažamo ipak, da bi se na takovu željezu toplota povisila bila, dočim je iskrica gorućega željeza, što se od njega odkine uz kresanje, tako vruća, da upali gubu ili pušćani prah.

Hoćemo li dakle da izvedemo visoku toplotu, nije dosta, da se s gorivom uzmogne spojiti mnogo kisika, već se ono takodjer mora spojiti u kratko vrieme; zato i duvaju kovači zrak u vatru, da se na taj način unj prispjelim kisikom ugljen čim brže okisi, pa da se tako dobije za omekšanje željeza potrebita vrućina. S istoga razloga imadu tvornice i talionice visoke dimnjake; jer čim je viši dimnjak, tim je veći propuh, te se zrak oko ognjišta tim brže ponavlja, a gorivo tim prije izgori. Hoćemo li usuprot oganj zadušiti, netreba nego da zapriečimo pristup zraka.

Druga je, kad gorivo palimo razsvjete radi: najvruća vatra nesveti vazda najviše. Kod stvarî, što ih obično za razsvjetu rabimo, opažamo upravo protivno: svjetao naime plamen, kad unj naduvamo više zraka, izgubi obično svoju svjetlost. Da si ovaj pojav protumačimo, valja nam na um uzeti, da se samo krute stvari sviete razžarene; ugljen razžaren medju poli jakih galvaničkih baterija svieti se vrlo jako, isto tako pokazuje sjajno svjetlo komadić vapna razbieljena u plamenu praskavoga plina.

Da ovo uzmognemo razumjeti, valja nam izpitati, iz kojih se čestica sastoji plamen svieće ili osvjetnoga plina. U plamenu tih stvari gori vodik i ugljik. Vodik izgori mnogo brže od ugljika velikom doduše vrućinom ali bez svjetla; ugljiku pako treba duže vremena, da se okisi. On se dakle nalazi neko vrieme kao kruta razbieljena stvar u gorućem vodiku; zato se plamen ovih stvari i svietli samo na toliko, na koliko u njém ima razbieljena ugljika. Ako ovakovu plamenu priduvamo kisika iliti zraka, izgorjeti ća ujedno s vodikom i ugljik, a plamen se neće svietiti. Gorivo pako, koje ima odviše ugljika, kao što je n. p. petroleum, gorjeti će čadjastim plamenom, ako mu nepridamo zraka, što onda biva, kad na svjetiljku nataknemo staklenu ciev; ovaj je plamen zato čadjast, što u gorivu ostaje nešto izlučenoga ugljika neizgorena.

Dosada vidjesmo, da stvarim treba zraka iliti kisika, ako hoćemo da izgore. Al kako ćemo si protumačiti, da neke stvari, n. p. pušćan prah upaljen, izgori jednako u zatvorenom mjestu kao i na zraku? Da na ovo pitanje pobliže odgovorimo, valja nam najprije iztražiti, iz česa se sastoji pušćan prah. U pušćanom prahu ima, kako znamo, ugljena i sumpora, a te stvari gore u kisiku, zatim pako salitre; iz ovoga se vidi, da je u pušćanom prahu salitra ona stvar, koja mu daje za gorenje potrebiti kisik. I sbilja ima u salitri mnogo vezana kisika, koj se već malim povodom prenese na srodnije mu elemente. Gorivo će u vezanom kisiku više puti veoma brzo izgorjeti, ili kakono obično velimo: explodirati, jer je vezani kisik mnogo gušći od prostoga, može dakle i gorenje jače poduprieti.

Vrlo je važno, što gorive stvari, a osobito ugljen, mogu izgorjeti i u vezanom kisiku. Sve naše najkoristnije kovine, kao: željezo, tutija, kositar, mjed, nalaze se u rudah slučene s kisikom; taj im se pako kisik najlaglje oduzme, ako se žare s ugljenom. Ugljen će tu izgorjeti s kisikom, koj je vezan na kovinu, pa ćemo ju tim načinom dobiti čistu.

Ima kovina, koje radi izvrstnih svojstava vrlo mnogo vriede u tehnici, al su žalibože preskupe. Takova je kovina n. p. glin ili aluminij, koj spojen s kisikom čini glinu ili ilovaču; pa premda gline u prirodi imade neizmjerno množtvo, to je kao kovine nerabimo u veliko, jer nemožemo u njoj ugljena izgorjeti, da bi nam kovina čista ostala: možemo dakako drugim načinom kisik izlučiti iz gline, al to mnogo stoji, pa se nenaplaćuje svaki put.

Vriedno je ovdje napose govoriti i o tom, da je vrelo za našu tjelesnu iliti životnu toplinu ono isto koje i za gorenje. Već je i Lavoisier bio spoznao, da naša sapa veoma naliči plinastim proizvodom gorenja, a Liebig je dokazao, da je hrana, što ju primamo, u onom odnošaju, u kojem je gorivo prema zraku. Pluća su organ, koj poput mieha pribavlja za gorenje potrebiti kisik, u želudcu pako priredjuje se hrana, te može prelaziti u krv, da ondje izgori. Nekada su si to tako predstavljali, kao da hrana krvlju dolazi u pluća, pak da tu izgori; pluća imala su biti tako rekuć peć za sve tielo. Sada se pako zna, da se krv u plućah ne samo neugrije, već da se ohladi, a izgori istom dok kôla po svem tielu. Akoprem se malom iznimkom gotovo sva hrana okisi, koja u krv prolazi: to se ipak jedan joj dio, pretvoriv se u organe, veoma polahko okisi, a drugi izgori podpunoma. Prvu vrst hrane zovu fiziolozi hranom plastičnom iliti gradivom; ovamo spada bjelance, sir, ljepivo u brašnu. Druga je pako vrst hrane gorivo u strogom smislu; ovamo spada slador, guma ili teklina, škrob i tuk. Da je ova posljednja vrst hrane posvema nalik običnu gorivu, vidi se iz njezinih sastojina: sastoji se naime kao i drvo iz ugljika, vodika i kisika. Ovako dakle proizvodi gorenja u našem tielu

nemogu drugi biti, nego što su oni, koje dobivamo, kad izgorimo špirit ili drva: ugljična naime kiselina i voda Ove se stvari sapom iz tiela izlučuju. Da u sapi ima vode, o tom se najlaglje možemo osvjedočiti, ako na hladan prozor dahnemo; ona će se tom prilikom u malenih kapljicah oboriti. A da u sapi ima i ugljične kiseline, kaže nam bistra voda vapnenica, ako u nju dunemo; ta će se naime voda tada pomutiti s toga, što se s raztopljenim vapnom spoji ugljična kiselina; vapno stopljeno s ugljičnom kiselinom neda se u vodi više raztopiti. (Vodom vapnenicom zovemo onu bistru vodu, koja stoji nad gašenim vapnom, kad je ondje ima suviše.)

Životna se dakle toplina u ničem nerazlikuje od vanjske topline, buduć da je proizvod istih faktora, kojih i ova; nemogu joj se dakle pripisati nikakva izvanredna ljekovita svojstva. Nutarnja vatra netraje dulje nego li vanjska; zato je obstanak životne luči osjeguran samo trajnim nutarnjim gorenjem. Prirodjena nam toplina traje samo kratko vrieme, a i tu dobivamo hranom materinom; za dalnju toplinu treba nam novoga goriva, a to je gorivo hrana.

Gjuragj Branković.

Madjarska tragedija u V. čina za naše pozorište priredjena S. D-em.

Ova se drama tako protivi i povjesti i umjetnosti, a tako se slaže s poznatom oholosti madjarskom, da bi se čovjek čudio, kako se je mogla ovakva krparija tragične umjetnosti dovući na naše pozorište, kad nebi uzeo na um i neke joj tobožnje efektne prizore trećega čina, i nehajstvo naše, koje se i na tom polju daje vriedjati bezobraznošću tudjom. Toga bi nehajstva moralo nestati, kad bi prošlost naša sadanjemu naraštaju poznatija bila; ta bi tragedija morala izčeznuti iz hrama Talijina, kad bi mi uvidjali, da joj pisac ili nije poznavao poviesti Gjurgja Brankovića i njegova vremena, il da ju je hotimice u prilog madjarskih težnja a na porugu naše poviesti i na uštrb umjetnosti dramatične izopačio. Al u nas nema te povjestne i narodne sviesti; u nas je n. p. moguće Petöfija prevoditi a za Mickievića skoro i neznati, premda je ono mali pjesnik prema ovomu velikanu.

Da vidimo sadržaj ovoj tragediji. Gjuragj Branković, despot srbski, s pomoćju je madjarskom i vlaškom ljuto porazio Turčina te ohrabren tom sjajnom pobjedom kani mačem u propast nagnati Turstvo. Al smrt madjarskoga kralja Alberta i mogući usljed toga razdor medj Madjari sklonu ga, da utvrdi s Muratom II, turskim carem, mir i savez. Premda je istom slavno pobjedio Turčina, premda s one strane Dunaja stoji silna vojska madjarska, premda mu kao vasalu madjarskomu Madjari priete, ako učini savez s Turčinom: despot ipak utvrdjuje taj savez, pače daje Muratu svoja dva sina za taoce. Nije Murat baš njih zahtievao već samo dva ugledna junaka; al Gjuragj hoće biti uzvišenim, hoće pokazati da je više otac narodu nego li otac djeci svojoj. Nije to taostvo i taj savez po volji starijemu sinu despotovu, koj otcu kao podaniku madjarske krune nebi dao nevjere učiniti; al mladji ga brat uputi, da mu je sinovlja dužnost preča od državne. Tako pošalje Gjuragj oba svoja sina za taoce po njihovoj volji i uz zahvalnu privolju naroda. Al volja se toga naroda za čas preokrene; čuvši o novih pobjedah madjarske vojske zahtieva narod, da se i srbska vojska digne na Turčina. Gjuragj se iz straha za svoje sinove opire volji naroda, spreman je i mačem u ruci narodu se protiviti, jak otimati se madjarskim pozivom i nagovorom. Al što Srbi snuju, vidi Ćelebija pouzdanik Muratov na dvoru srbskom, i doglasi to caru. Premda Gjuragj nije htio vjere prekršiti caru, ipak mu car daje osliepiti obadva sina i tako ih vraća otcu. Već je srbski narod htio popustiti despotu i nelaćati se oružja na Turčina; al tu krvoločnost tursku hoće osvetit Gjuragj, on sam sad hoće rat proti Turčinu u zajednici madjarsko-vlaškoj. Dakle rat. Svaki Srbin kipi osvetom proti Turčinu, samo jedna duša, kći Gjurgjeva Mara kadra je iza takovih sgoda ne ogluhnut se zavodljivim riečim Murata, molećega ju za ljubav, priznat mu, da se je njekad zaljubila unj, odat mu se da ga još i sad ljubi. Murat ju odvede i oženi se s njom. Mara ga ljubi više nego sav drugi sviet, on joj je i brat i otac i majka; za rata Muratova s otcem više joj srce prianja uz muža nego li uz otca. Otcu se izprva priklanja bojna sreća, on dopre i do šatora careva, nadje tu svoju kćer, proklinje ju pak čuvši da junačtvo Muratovo srbskoj vojsci pobjedu otet hoće, srće opet u boj. Smrtno ranjena donose ga natrag u šator carev. Na umoru čuje Gjuragj, da su ipak pobjedili, i to dakako Madjari, te preporučiv svoje sinove madjarskoj zaštiti i opaziv Maru — izdahne.

Zaboravimo za čas na povjest i smatrajmo tragediju za sebe kao umjetnički proizvod. Pisac je orisao Gjurgja ne samo kao slaba vladara, koj se koleba kao trstika, već upravo kao glupana, koj se bez nevolje u nevolju baca. Takav Gjuragj nije ni u momentih te svoje slabašne gluposti ni u časovih bienske osvetlivosti — ta je crta nekakav locus communis u madjarskoj knjizi — osoba ni dramatična ni tragična. Njegova smrt nije posljedica krivnje njegove već slučaj bojne sreće: konac tragedije nije dramatički motiviran. A možemo li gledati strašnu nesreću njegovih sinova, kad je njoj kriva glupost otčeva a krvoločnost Muratova? To je odviše grozno, to nespada u dramu, to spada u stariju poviest madjarskih kraljeva. Takve prizore volja rabiti madjarskoj drami, al hrvatska poviest toga ne poznaje, takvi su

prizori za hrvatsko obćinstvo pregrozni. Nije sgodno da se neki prizor iz Shakespearova Leara s ovim III. činom madjarske drame prispodobi i razloži da je Gloster sasvim nešto drugo nego li ova dva Brankovića. Dosta budi reći, da se osliepa u Learu samo uzgredne osobe tiče, a ovdje kod Madjara je ona središte drame.

Kako je pisac drame, za prva tri čina pomagjareni Slovak, komu imena neznam, i njegova prikrpina za 4. i 5. čin, Madjar Egreši, orisao Gjurgja kao glupana, sinove mu ko mutljake: tako nam je i narod srbski predočio kao bene, koje neznadu ništa drugo nego vikati: živili Madjari, a državnike srbske kao lutke, koje znadu samo klimati „da‘ ili „ne!“ A i ljubimci mu, Madjari Sekula i Vladislav, nisu značaji dramatični već figure, koje tek što viču: „Mi smo Madjari, mi smo kršćanstvo spasili od Turstva, ti si naš podanik.“ A zar možemo slušati Murata, kad neizmjernu ljubav očituje Mari i zlatna brda obećaje njoj i njezinomu rodu iza kako joj je braću osliepio!

A kakva mu je tek Mara, da bi ti se srce okrenulo u prsiju! U času, kad Turčin najviše prieti domovini, ona se zaljubi u Murata, oči ju njegove magnetiziraju. Braću joj je osliepio, toliko jada zadao Srbiji, na otca oružje digao, pak mu ipak kaže da joj je on više od otca, braće, majke, domovine. S takvom djevojkom mogu magnetizeuri ljude varati, al za dramu nije. Ta je Mara poruga na idejal Srbkinje, na „kosovku djevojku“, ta je ciela drama pamflet na srbski narod, na ljepotu umjetničku, na istinu povjestnu.

Obazrimo se sad malo na poviest. Za nju nije madjarski pisac ništa mario, al je zato ipak nije zašutkao. Po njezinu glasu kolebao se Gjuragj Branković izmedju Turčina i Magjara, jer mu je i ovaj o glavi radio, dà Madjar mu je bio pogibeljniji; kao što je sebična politika madjarska kašnje turila Bosnu u ždrielo tursko, tako je ona i Srbiju silila na to, da je narodu miliji Turčin bio od Madjara. Poviest dokazuje, da su Madjari bili magnet Turstva često najjača mu podpora, a nekmo li da su bili štit kršćanstva proti Turstvu, kao što se hvasta ova drama. Tako utisnut izmedj Scyle i Charibde Gjuragj moraše griešiti i pasti — a pao je madjarskom zasjednom rukom. Kći mu Mara nije iz ljubavi pošla za Muratu, već ju je Gjuragj nagovoren ženom si Grkinjom Irenom, koju narod srbski proklinje, i prisiljen pogibelju zemlje, sam dao Muratu za ženu, da ga kako ublaži. Tko pročita budi madjarskoga historika Engela budi Majkova budi starije pisce Orbina, Dufresnea itd., osvjedočit će se, da je Gjuragj Branković tragičan karakter i veoma shodan za dramu; tko pogleda narodne pjesme srbske, vidjet će da je tu mnogo više povjestne istine nego li u toj drami; tko napokon pročita spis Emila Čakre o tom Gjurgju Smederevcu, vidjet će da je on veoma znamenit čovjek bio, imenito svojim savezom sa Husiti, celjskimi grofovi i Poljaci.

Madjarski je pisac tom dramom ćusnuo povjestnu istinu. A zašto? Zašto nam nije bar povjestnoga Gjurgja orisao, ako ga nije htio idealnijim načiniti? Zašto je njegov Gjuragj samo blato, što je odpadalo s obuće povjestnoga Gjurgja? Zašto laže, da je Gjuragj pao u turskom ratu a ne kaže po istini, da je pao od zasjednika madjarskoga? Zašto je i skoro u svem drugom izkrivio povjest? Bilo mu je do tendencije, htio je pokazati, da je Srbin ništa, a Madjar sve. Ali zato što je nadutu, lažnu tendenciju na laži povjestnoj osnovao, lagao je i kao umjetnik, drama mu i s te ruke nevalja ni toliko, koliko ma i slabija narodna pjesma.

Nebilo kod nas više ni traga ni spomena takovoj literaturi, daleko joj kuća od nas!

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

XIII.

Jato mjeseca studena i Tempel-ova repatica.

Schiaparelli bijaše koncem g. 1866 svoju radnju dogotovio. Kano što smo već napomenuli, bijaše on glavnu skrb obratio na prizor mjeseca kolovoza. Na kraju pako te svoje radnje napisao je ove rieči:

„Ja sam izvan toga jošte prilično proračunao stazu jatu mjeseća studena, te joj nalazim ova počela.“ I pošto jih je znanstvenim načinom protumačio i razvio, dodaje k tomu: „U popisu repatica nisam ni jedne našao, koja bi ovoj odgovarajuću stazu imala. Mnijem dakle, da napomenuto jato, prije nego li se u struju (potok) bilo obratilo, u svojem krilu kakvu gušću tvar sakrivalo nije, koja bi se kano repatica prikazati mogla. Ili, ako je takva što obstojalo, moralo je povodom kakve pobune i promjene staze za nas neopaženo ostati.“

Vriedni ovaj muž niti nesnivaše, da bi se koji tjedan izza ove dovršene njegove radnje zagonetka o jatu mjeseca studena sjajnim načinom odgonenuti mogla i to podobno onomu načinu, što no ga je on za kolovozni prsten bio upotriebio.

Za motrenje ovoga upitnoga jata bijahu dotična motrilišta dobro upućena i dogovorna. Uslied toga nadodjoše od mnogih strana viesti o napomenutom prizoru u obilnoj mjeri. Jedina zviezdarna u Parizu pod gospodujućim uplivom g. Leverriera nije tomu prizoru dovoljnu pazljivost posvetila. Parižka akademija znanosti, štujuća ravno ugled Leverrierov, ali prigovarajuća njegovim slaboćam, počela već o zanemarenju upitnoga prizora priličnu graju dizati. Ali dne 14. siečnja 1867. izidje isti Leverrier razpravom, kojom bijaše stazu jatu mjeseca

studenoga uglavio, te putem teoretična kombinovanja i matematičnih računa popravio ono, što bijaše tobože motrenjem propustio.

Kod ovoga posla bijaše to znamenito, što se posljedci računa sudarahu sa jur napomenutimi nalazî Schiaparellievimi. Suglasje ovo dvajuh skroz neodvisnih iztraživanja morade dakako pozornost dotičnih strukovnjaka na se privući; ali dvojici mladih njemačkih učenjaka bijaše sudjeno, da su na nešto došli, što je cieloj toj radnji nenadanu čvrstu podlogu pribavilo.

G. dr. Oppolzer, kojega smo jur pohvalno napomenuli, priobći u zviezdarskom viestniku pod 28. siečnjem 1867 trudove svojega nalaza o stazi male repatice, obretene g. 1866 po gosp. Tempelu u Marsilji, dočim je dan zatim t. j. 29. siečnja i. g. gosp. C. F. W. Peters u Altoni (sin veoma zaslužnoga C. H. F. Petersa u Klintonu) izašao s izjavom, da je to repatica jatu mjeseca studenoga!

I u istinu bijaše tomu tako!

Već u prvoj akademičkoj sjednici, koja je zatim sliedila, izviesti napomenuti Leverrier — o kojem se inače nemože kazati, da je nagao u napomeni tudjih hvala — o tom znamenitom dogodjaju:

Dogodjaj ovaj, što su sada za oba jata zviezda-padalica, za koja se dosele toliko glava razbijalo, pripadajuće repatice nadjene bile, dogodjaj ovaj bijaše povodom, te nisu više ni najmanje dvojiti mogli, da bi kakva razlika izmedju repatica i padaličnih jata obstojati mogla, dapače dogodjaj ovaj napregnuo bijaše pozornost dotičnih strukovnjaka na toliko te se od to doba skoro svakoga dana novi nalazi iznose, kojimi se nazori Schiaparellievi do mile volje potvrdjnju.

Mi ćemo ovdje odmah s timi nalazi izići, ali se za sada zadovoljiti moramo samo tim, da se bolje s jatom mjeseca studenoga upoznademo, odkuda ćemo doznati, da je ovo jato u mnogom zanimivije od jata mjeseca kolovoza. Schiaparelli nam je već kazao, kako je ovo posljednje jato nastalo. U neko, za sada jošte dovoljno nepoznato, doba — ležeće pred nami svakako nekoliko tisuća godina — unišao bijaše kosmički njeki oblak iz daleke nebeske daljine u naš sunčani sustav. Najprije bijaše on u repaticu pretvoren, po tom malo po malo bješe se njegova rahla tvar preko njezine ogromne staze na toliko raztočila, da je dobila spodobu eliptičkoga prstena, koji se na onom mjestu, gdjeno zemlja 10. kolovoza prispije, sa stazom njezinom presieca. Prvotna repatica zatim se udilj umaljavala, ali ovo umaljavanje sada je još toliko, da se repatica vidjeti može. Repatica ova današnji dan oblazi za 120 godina oko sunca i bila je, kako jur napomenusmo, g. 1862. prilično jošte velika.

Jato mjeseca studenoga postalo je na isti način, samo je postanak njegov mnogo mladji, te uslied toga razvitak prstena jošte dovoljno niti napredovao.

Leverrier'ovi nalazi uče nas o tom ovo:

G. 126. p. I. t. j. godine 1742, dodje iz dalekih nebeskih krajeva kosmički jedan oblak, prodre u naš sunčani sustav i prispje na ono mjesto, gdjeno se staza obhodnice Uranusove nalazi. U to doba nalazila se ova obhodnica uprav na tom mjestu, te privlačnošću svojom učinila, da je napomenuti oblak drugom, novom stazom poći morao. Nova ova staza upravo je ona ista, koju dan danas ostatak toga oblaka t. j. pronadjena po Tempel'u god. 1866. i po Oppolzeru proračunana repatica posjeduje. Oblak ovaj vodi repaticu u prilično eliptičkom oblazu oko sunca. Najudaljenija mu točka dopire blizu do Uranusove staze, dočim na protivnoj strani najbliža suncu točka njegova stazu naše zemlje dira. — U ovoj novoj stazi, o kojoj ćemo na skoro jošte pobliže govoriti, obišao je kosmički oblak ili što je svejedno — repatica — od napomenute god. 126. do danas 52 puta oko sunca, dočim mi o njem ništa dosada ni znali nismo. Istom prigodom njezina posljednjega oblaza oko sunca zatekosmo ju g. 1866 i, kako vidjesmo, izračunasmo.

XIV.

Koje su sgode bile jatu mjeseca studenoga?

Dalnje kombinacije Leverrier'ove pokazuju, da je od g. 126, kada je kosmički onaj oblak u sunčani sustav prodro, takodjer i razsulo njegovo započelo. Repatica, imajuća iz prvine velik objam, bivala je sve to manjom, dočim se je za njom u povodu idući rep pretvorio u jato rahle kosmičke tvari. Isto ovo veoma je oduljeno i razšireno; ali ipak tako rahlo i riedko, da se vidjeti nemože. Samo kada jato stazom zemaljskom prolazi a zemlja prigodom oblaza svojega oko sunca krozanj ide, dospiju mnoga meteorna tjelesa u našu athmosferu, gdjeno se užgu i kano zviezde-padalice očima ukazuju.

Ne samo repatica nego takodjer ovo iz rahle tvari sastojeće jato ima za svoj oblaz oko sunca 33 godine i 2 mjeseca. Staza joj je tako uredjena, pa njezin najdulji primjer iz- 400 miliuna milja, najkraći pako 180 milijuna milja. Veličina i podoba ove elipse sravnjena sa stazom naše zemlje prilići tako, kano na široko izašli dvogrošnjak kruha prema dvogroški (šestici). Pravac, kojim repatica i š njom suvisli rep u stazi svojoj idu, skoro je protivan pravcu oblaza naše zemlje. Nagib obijuh staza iznosi jedva 15 stupanja. Točka, gdjeno se obje staze presiecaju, leži u 51. stupnju ekliptike. Povratimo li se opet na onaj primjer o žepnoj urici i sjetimo li se, da kazalce, zemlju predstavljajuće, u nazad teče, početak mu pako kod broja 12 mjesto pokazuje, gdjeno zemlja

na 23. rujna stoji, to će presječište obijuh staza pasti izmedju 10. i 11. ure, i to medju 52. i 53. časkom; ovo je pako točka, gdjeno zemlja na 13. rujna dospije.

Izza svake 33. godine pojavljuje se posve naravnim načinom prizor padanju padalica. Padanje ovo skopčano je silnimi promjenami, koje se tanko izpredenimi računi medjutim točnije naznačene nalaze. Nam pako nepreostaje i opet drugo, nego da si naprosto taj prizor predočimo, koji prizor, nevidjen ravno oku čovječjemu, bijaše ipak god. 1866 duševno oko znanosti opazilo.

Neka nam dakle žepna urica i opet predstavlja stazu naše zemlje, to je repatica, iduća u svojoj eliptičkoj stazi, s lieve strane u lûku, nadošla i dne 30. listopada u sámo podne u naznačenoj točki medju 52. i 53. časkom prispjela. Ovdje prodje ona kroz stazu zemlje, pravcem prama urici dosta položenim. U istom momentu nalazila se zemlja u svojem oblazu nešto malo za brojem 11. Pravac, kojim si idjahu zemlja i repatica u susret, bijaše dakle istomjeran; ali pošto je repatica tako mudra bila, te je izpod stakalca od urice već zašla bila, nije joj se nikakva osobita neprilika dogoditi mogla, jer ovo nešto malko udaljenosti iznosi po nebeskoj mjeri kakov milijum milja. Neka mala preinaka u oblazu i time pomaknuće uzlaza budući povratak svakako je repaticu zadesilo i to najvećma dne 7. studenoga, gdjeno je ona i z p o d stakalca projurila, dočim je n a d njom u protivnom smjeru zemlje u svojem oblazu napredovala. No takve napasti podnose lasno repatice a i moraju jih podnašati, jer su tobože na silu u sunčani sustav došle.

Za repaticom idjaše u povodu rep; pa kano prednjak ulažahu sunovratce i zadnjaci mu i to na istom mjestu medju časkom 52. i 53. kad bi taj rep malen bio, nebi zemlja na 13. studenoga, došavša na isto mjesto, od njega više zateći mogla. Ali on je dug, veoma dug. Broj od 1742 godine dana bijaše nanj raztvorno i razsipno djelovao. Zemlja dakle zatekla bijaše jošte jedan dio toga repa i idjaše krozan, akoprem jurve pol milijuna milja od duljine njegove bijaše preko staze zemaljske projurilo. Radi toga moradjaše jedan dio u povodu idućih tjelešaca glavom platiti te na to pristati, da čitavu kišu padajućih zviezda svojima očima gledati mogasmo.

Da pako cieli taj pojav bolje upoznati uzmognemo, veoma je nuždno, da na ove zviezdepadalice na svakoga njihova prikazivanja ne samo o v i h nego i s l i e d e ć i h godina pozornost obratimo.

Neima naime nikakve sumnje, da izmedju jednoga g l a v n o g a p r i z o r a i drugoga vrieme od 33 godine dana proteče; ali pomna motrenja pokazuju, da se sliedećih jošte godina izza glavnoga prizora i to vazda oko 13. studenoga u pojedinih noćih mnoge zviezde-padalice ukazuju. U najnovije doba priobćuje u Poggendorfovih analih mladi Boguslavski u Stetinu (sin napomenutoga ravnatelja zviezdarne u Vratislavi Boguslavskoga, koji si je mnogih zasluga motrenjem zviezda-padalica stekao), da se je od god. 1833 ovamo, odkako je repatica sa svojim glavnim jatom zemaljsku stazu prešla, sve do god. 1846. skoro pravilno godimice što jače, što slabije, ovaj studenni prizor pojavljao. Odkuda sliedi, da je razvitak prstena i u ovoga jata daleko već napredovati morao. Jato ovo izpunjava jurve jednu trećinu od objama ciele elipse, a to neznači drugo, nego da mu je duljina sada svojih 380 milijuna milja, uslied čega i dolazi, da zemlja tečajem više godina izza glavnoga prizora neprestano na onom mjestu spješećih dotičnih putnika nalazi.

Današnji dan imadosmo mnogo više povoda, pozornim okom pratiti povratak ovoga jata u dotičnih noćih mjeseca studenoga. Takov povratak bijaše za godinu 1867 navješten; pa se je i sbilja sjajno obistinio. Ali tê godine nebijaše Europa, kano godine prije, koja se tim prizorom nasladjivala, nego Amerika, gdje se taj prizor u obilnoj mjeri pokazao. Uzrok tomu pomicanju prizora stoji u tom, što zemlja za svoj oblaz oko sunca 365 dana i 6 ura treba. Na ono isto mjesto, kojim su padalice prolazile, bijaše zemlja dne 13. studenoga 1867 takodjer prispjela, ali za 6 ura kasnije nego li g. 1866. Taj čas bijaše pako nad Europom dan, dočim je u Americi bila noć, te se padalice mogoše vidjeti. Prošle godine morao se je taj prizor opet 6 ura dalje prama zapadu, dakle nad tihim oceanom vidjeti, kano što je po svoj prilici bilo.

Ako se tečajem sliedećih godina doznati bude moglo, kako se dugo jurve napomenuto jato oteglo, tad će se jamačno opredieliti moći vrieme za podpuni razvitak prstena. No pošto je, kano što se čini, vrieme od 1742 godine dovoljno bilo, da se je tvar kosmičkoga oblaka prieko jedne trećine od objama ciele elipse razširiti mogla, to će u slučaju nepromienjenih okolnosti jošte 3482 godine dana od potrebe biti, da se prsten dogotovi. Tada će ovo jato jednako biti kolovoznomu jatu, što se samoga prizora tiče. U tom pako slučaju prizor će se s v a k e godine pokazivati, ali zato i mnogo t a m n i j i bivati.

Odtuda bi se dalo možebiti na starinu kolovoznomu jatu slutiti. Ali okolnosti, pod kojimi oba pojava bivaju, toli su različite, da su za takov zaključak drugi, dosele jošte nepoznati uvjeti od potrebe. Jer, kolovozni prsten tako je u nebeskom prostoru položen, da ga izmedju svih obhodnica, ležećih u sunčanom sustavu, jedina z e m l j a uznemiriti, raztanjiti i razsuti može, dočim je naproti stanju mjeseca stude-

noga prema ravninam obhodničnih staza tako neznatno nagnuta, da ju ne samo Jupitrova, nego takodjer i Saturnova obhodnica preinačiti, a možda i uništiti može. Osim toga moguće je, da bi i zemlja, pošto se istom ta struja u prsten pretvori, prigodom svakogodišnjega svojega prolaza mogla kakvu uvalinu u njoj proizvesti, a pokraj toga od veće još neprilike po nju biti obhodnica Uranusova prigodom njezina povratka izza svake 84. godine. Jer ne samo što je tvar Uranusova 18 puta težja od tvari naše zemlje, te po tome i učinak njezin toliko puta pogubniji po obstanak prstena, nego upliv ovaj na svaki pojedini dio prstena ujedno je i trajniji nego li upliv naše zemlje, mimo koje svaki takov dio brzinom od 7 milja u svakom časku prolazi, dočim on mimo obhodnice Uranusove jedva brzinom od 2500 stopa imade. Izvan toga prolîče zemlja kroz prsten brzinom od 4 milje u sekundi, dočim Uranus u istom vremenu jedva jednu milju provali.

Iz svega ovoga razmatranja sliedi, da će studenna struja mnogo manje vremena trebati, da se u prsten pretvori, nego li je to kolovoznomu jatu od potrebe bilo, ali ujedno da će onoga prvoga prstena u mnogo kraćem vremenu nestati, nego li ovoga drugoga. Oba dakle inače nalična pojava veoma su medjusobno različita bud što se vremena tiče, kad su postala, bud dobe, kada će jih nestati.

Osim toga moramo jošte jednu okolnost napomenuti, na koju je kano na bitnu pohvalno jur navedeni dor. Oppolzer upozorio, kada je stazu repatice od g. 1866 proračunao. Repatica ova bijaše prigodom svojega posliednjega oblaza obhodnici Jupitrovoj oko 20 milijuna milja na blizu, a to isto moralo se je takodjer jednomu dielu studenoga jata dogoditi. — U koliko je ova daljina dosta znatna, u toliko mogla je ipak napomenuta obhodnica kakvu promjenu u oblazu istoga jata jur proizvesti, o čem će dakako buduća motrenja istom govoriti moći.

Dočim posliednju rieč tolikim zanimivim pitanjem odgoditi imademo na sretnija vremena, prelazimo jošte na one podatke, koji, budući u sebi stalni, na stečevine sadašnjosti spadaju. Tî podatci toli su znameniti i bogati, da ćemo jim svu pozornost obratit morati.

Zabavište.

II.

Što smo u prvom članku o cilju i svrhi zabavišta naveli, valja o njem ponajviše s obzirom na obiteljski uzgoj male djece; nu osim toga treba iztaknuti i to, da zabavište pomaže u obće valjalu uzgoju.

Gdjekoji pedagogi mislili su nekada, a mnogi roditelji govore još i dan danas, da djecu netreba naumice uzgajati sve dotle, „dok nisu k razumu došla“. Roditelji vele ovo bez razloga, pedagogi pako misle, da se to zato nemože činiti, što se neda točno ustanoviti, u čem bi se imao sastojati ovakov uzgoj i kako bi ga valjalo udesiti u interesu ljudskoga savršenstva.

Nu bilo je pedagoga, a na čelu im Pestalozzi, koji rekoše: uzgoj djeteta valja da počme onaj čas, kad se je rodilo. Kao što tjelesni razvoj djeteta mora da počima negdje i da napreduje: tako valja i duhovni razvoj da počima i da napreduje; pa kao što se nemože diete ni pomisliti samim tielom a bez duha: tako se neda razstaviti ni tjelesni uzgoj od duhovnoga.

Roditelji misle vrlo često, da je sve jedno, kakvo oni diete dadu učitelju; vele obično: on će njega već uklesati, a nemisle da diete mora koješta znati prije, nego li dodje učitelju u ruke. U tom se obziru oni silno zaostali za naukom ob uzgoju. A kako su matere prve odgojiteljice svoje djece, idu im pedagogi, počamši od Pestalozzi-a, jako na ruku, poučajuć ih o zadatku im i zvanju.

Nauka, kojoj je posljedak zabavište, uči matere, da djecu nevalja upućivati samo u znanosti već i u vještinu*. Ovo se izvodi odtuda, što čovjek nemora samo misliti o nečem, znati štogod, već i raditi nešto. Misao i rad treba da su spojeni poput vrela i potoka. Vrelo nemože koristno biti, ako neima kud odticati; a potoka opet nemože biti, ako mu u vrelu neima hrane. Kao što je dakle potrebito, da spoznaju svoju dotjerujemo, tako nam valja usavršivati i vještinu. Zato i veli Pestalozzi: „Djeca treba da se počamši od koljevke vježbaju neprekidnom porabom svoje snage i svojih sposobnosti; treba da u njih oživi promišljena i domišljata radinost; treba napose da im uztrajnost, natega i spretnost u svakdašnjih potrebah zvanja njihova postane drugom naravju.“ A kako da se to postigne, bilo je od vremena Pestalozzievih zadatkom mnogih pedagoga; naročito je o tom mnogo nastojao Fr. Fröbel, utemeljitelj njemačkih zabavišta.

Fröbel veli: „Nevalja nikada zaboraviti, da novorodjeno diete nepostane istom kašnje čovjekom, već da se je čovjek u djetetu rodio sa svimi darovi svoga duha i s ljudskom si naravju.“ Budući je dakle diete članom velikoga ljudskoga zajedinstva, to on hoće, da se počamši od poroda kao takovo spoznaje, njeguje, razvija, uzgaja, obrazuje i dotjeruje. Zato je on i mislio, da se mora uzgoj djece tako udesiti, da nebude jednostran, da se pazi na svekoliko diete, a ne samo na pojedine mu sile; po njegovih mislih valja diete radnjom uzgajati na rad, va-

* Nekoji pisci našega naroda zovu vještinom ono, što je njemački Kunst, u nas je pako vještina njemački Fertigkeit.

lja nastojati da se mišljenje i radnja, spoznaja i činjenje nerazkida nikada.

Po Fröbelovoj ideji djetinska je radnja vrlo znamenit faktor svakoga uzgoja. Zametak svoj ljudskoj radinosti nalazi se i u najmanjem djetetu; ono se igra, gradi i stvara u najnježnijoj si dobi; zato ga treba već u toj dobi oploditi za buduću poslenost, radinost i marljivost. Tko se s djetetom bavi, treba da taj nagon razvija i dotjeruje; bez takvoga nastojanja bilo bi diete nalik sjemenu, koje se baci u zemlju tvrdu i hladnu; bilo bi nalik cvietu, koje raste i cvate u hladu, gdje nemogu do njega doprieti sunčane zrake. Prema toj želji udesio je on svoje zabavište.

KNJIŽEVNOST.

Biogradska književna pisma.

(Konac.)

Druga je novost zabavne književnosti „knjiga za groš", ili ako hoćete „za šestak", mala jedna sveščica na 16-ni 44 str. u kojoj je naštampan, i kako vidite po šestaku, velikoj publici namienjen V. Hugo-a „Siromah Klavdije". Prievod je od poznatoga mladoga književnika Vl. Nikolića, koji je ove godine već poklonio našoj književnosti Ed. Laboulay-a „Pariz u Americi". Šestakom se poglavito hoće da uzbiju ona nedonoščad naše književnosti, koja se kao korov gniezde po narodu kroz nesavjestne i neznalice knjižare, zapriemajući mjesto svakoj boljoj knjizi. O prievodu samoga čuvenoga V. Hugo-a u našu književnost jedva da je od potrebe što progovoriti. Od njegovieh sitnijih djela ima u nas prevedeno još „Na bielom hljebu" u „Danici" novosadskoj od 1866 godine. I u jednoj i drugoj priči V. Hugo se bori protiv smrtne kaštige i za prava humanitarna i vrhu samih zločinaca, skidajući krivicu sa faktičkih krivaca na one ustanove i na onaj društveni red, koji donose da može biti krivice. I mislim, da nije na odmet taki pisac ni nama! Ni naša književnost ne treba da bude lieglo bezlobivih i idiličkih bezposlenih priča, u kojih se samo sladko sanja i pamet se odvodi od mišljenja na griehove suvremenoga društva, nego neka je u njoj bez svake jednostranosti sve više mjesta i ovome pravcu, za koji znamo, da sve življe prevladjuje u ostalome svietu. Ne uzkratimo prava nikomu da bude vidjen i čuven, a Vik. Hugo i pravac kojemu i on služi svuda su u kritici obasipani odzivi često veoma suprotnimi. Glavno je, što njegova djela navode čitaoca, da i sam misli o temi, koju je čitao, a toga nam, čini mi se, veoma treba.

U jednome od predjašnjih pisama spomenuo sam vam kako su ovamo neki mladi ljudi pokrenuli bili književni list „Zoru", koja bi valjalo da je zamienila o novoj godini obustavljenu „Vilu". I preko volje sam se načinio bio u ovih pismih zliem prorokom tomu poduzeću, navedavši vam što su jedne ovdašnje novine još pri oglasu „Zorinu" naviestile. Sad vam imam javiti, da je „Zora" prestala, a izadje od nje samo 16 brojeva, pa i oni od dvie tri redakcije. Kako su na tom listu radile same nejačke mladcke sile, u kojih je malo ne uviek više oduševljenja i volje nego prave spremnosti — tako je sadržaj i izpao odveć mršav. Ako „Zora" bude poslužila barem toliko, da se u nas vidi koliko valja cieniti književničku radnju na upravi jedne makar i malene redakcije — od nje će dosta biti za svoj raison d'être.

Omladina je naša prvieh dana rujna imala i četvrtu svoju skupštinu. Izmedju glavnih stvari, koje su uradjene na ovoj skupštini jeste osnivanje jednoga mjesečnoga časopisa, koji će izlaziti u Novom Sadu u svezcih od 6 tabaka na 8-ni u prvi mah, a ako bude odziv dobar i veći. Skupština je sama sastavila predračun za ovo poduzeće, odlučila je, da se ono osim upisa podpomogne besjedami, dobrovoljnimi prilozi itd., samo da bi se održalo, naredivši svomu godišnjemu odboru, da nadje urednika i da odluku u život uvede. Odbor je već razpisao tražbu za urednika i objavivši prostrao program, pozvao narod na predplatu. Ovo će biti jedna praktična prilika da se vidi, može li što omladina. Ako ona nabavi dovoljnu publiku, što bi trebalo da niko bolje od nje nemože, onda će se stvoriti valjan mjesečni časopis u nas, na priliku ostalih takih časopisa, koje vidjamo u svake razvitije književnosti. Kako već rekoh, takvomu poduzeću treba dosta kupaca — a u nas ako se kupci nenadju ovako putem zauzimanja mnogih ljudi na sve strane — oni se i nemogu naći. Časopis će se zvati „Mlada Srbadija". Počet će izlaziti najdalje o novoj godini.

Još je i u drugo veliko poduzeće ušao odbor omladinski, u izdavanje „Političnoga rječnika" čuvenoga Vladimira Jovanovića. Koliki će biti ovaj rječnik vidi se po tome što će samo slovo A zahvatiti prve dvie svezke ili blizu 14 tabaka na 8-ni. Prva će svezka biti gotova do malo vremena, i tako ćemo, nadamo se, tada imati više prilike progovoriti o ovoj stvari.

Σίγμα.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 44. U ZAGREBU DNE 20. STUDENOGA 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zlobnik umieća.

Spjevao I. T.

Bio nekad neki kralj,
Ko u vignju dobar malj,
Udarao mudro, smjelo,
Dok je grożdje bilo vrelo,
Državu si skovo sglobnu
I moguću i podobnu.

I odrješit, voljom jak
Pročistio kužan zrak,
Bila svuda strašna stega,
Bojao se svatko njega —
I velmoža prećeranac
I zločinac i pijanac.

Krotio si svatko ćud,
Kralj bo znao doći svud,
Nit ti smio tko nahudit
Niti sudac krivo sudit,
Nit poglavar globit puka,
Nit te tlačit silna ruka.

Dobar li je, dobar strah,
Kad ga dragi Bogo da:
Mogao si dost nateći
I bez brige spavat leći,
I po volji, dušo draga,
Užiti se svoga blaga.

Svud zavlado mir i red,
Po ulicah teko med,
Samo jadnim umjetnikom
Poniknuti bilo nîkom,
Umuknuti bilo mûkom;
Zlobio ih kralj pred pukom:

„Umjetnost je luda stvar,
Nije krasan božji dar,
Bezposlica pusta samo,
Kojom vrieme zatrašamo,
Umjetnika nek nestane,
Bit će više kruha, hrane!“

I nastao sbilja muk,
Omrtvio srcem puk,
Nitko cvietka nezadieva,
Nitko pjesme nepopieva,
Ni negudi, ni nesvira,
Nit u oči slikom dira.

I zatekla kralja smrt,
A procvao svaki vrt,
Zaorili pjesmom dvori,
O umieću svatko sbori,
Stoji svirka i gudnjava,
Sve ljepota, sve je slava.

Ali brajko, da mi znaš,
Nitko kralja, nitko baš
Niti pjesmom neproslavi,
Nit mu na grob vienca savi,
Odkad na sviet onaj krenu,
Ime mu se nespomenu.

I u grobu kralja stid,
Što mu kratak bio vid,
Što je išo kad za dikom
Bivši zlobnik umjetnikom,
Što jih nije, draga dušo,
Ni pazio, niti slušo.

Iznimke.

Pripovieda B. L.

II.

„Der Kessel schilt den Ofentopf,
Schwarz sind alle beide.“
Pfeffel.

— Krasnih li lica! Da sam tvojih godina, Janko, ja nebih onako ravnodušno mimo njih izmaknuo. Ti si mlad, pristao čovjek, imadeš liepo dobro, trebaš valjale gospodarice — eto prekrasne sgode! Nije li tako?

Ovako govoraše jedan od one dvojice, o kojih gore rekoh, da su drzovito promatrali obje sestre. Bio je to muž u najljepšoj dobi, od kakovih trideset i pet godina, pravilna inteligentna lica, fina ponašanja.

— Nije tako, odvrati drugi; čovjek mladji godinami, liepa, dobroćudna, ali po nešto iztrošena lica. — Ja sam stariji od tebe; tvoje srce, uzprkos tvojim godinam, osjeća živahno kao kakova dvadesetgodišnjega mladića.

— Bilo, al je prošlo, primieti prvi — zovimo ga Krešimirom. — Nu da govorimo ozbiljno. Čuo sam te ne jedan put, kako si se tužio na čamu, dosadu. Neprija ti čitanje, gospodarstvu nisi osobiti prijatelj. Da se oženiš, sve bi drugačije bilo. Mlada, ljubezna žena odvratila bi te od sadašnjega života, ulijala ti ljubav prama obiteljskomu životu, te ovako tvojoj cieloj budućnosti dala pravac, koji sada nepoznaješ.

— Nećeš prijatelju. Nevelim, što mnogi tvrde, da su naše žene sve više nego li valjale gospodarice, nježne i dobroćudne supruge. Nu obiteljski život nerači mi se nimalo! Hu, zebe me, kad samo pomislim na takve muke. Ja da se ženim? Ne! Eno, vidim ju, tu dobru nježnu žensku, kako se za me brine, te mi kuha „Eibisch-Thee“, omata vrat rubcem, da se neprehladim; kako se stara, je li mi kosa dobro počešljana; kako mi dosadnom nježnošću preporuča, neka dugo neizostanem, a dodjem li uru prekasno, nježno me kori, što sam toliko zakasnio. Obiteljski život prava je mizerija; život izpunjen krikom i cviljenjem djece, zasoljen kojekakvimi prizori neporazumljenja; riečju: život pun dosade, lišen svake poezije, uznešenosti, pače i udobnosti.

— Ali u tebe ima toliko imetka, da možeš lahko sve nepoetično, dosadno i neudobno ukloniti.

— Mani mi se, molim te, dragi Krešimire. Iz mene ti, brate, nikada valjala supruga. A kako da i budem, kad se meni sav taj život čini pukom komedijom. Meni je barma sama misao na ženitbu strašna. Promisli samo, tù ti imade žensko biće, zovu ga zaručnicom, koju mi valja odvesti k svomu domu; toj zaručnici valja nešto pokloniti; ona se tomu ima radovati. Tad dolaze tetke, ujne, strine i strici, pa čestitaju, raduju se i kuju u zviezde našu sreću! A što istom, ako mi se s vremenom naprti presladka jezičava punica, da muči mene i ženu! Ne, prijatelju, ženiti se neću, pa neću nikada.

— Ali promisli, hoće opet Krešimir, tvoj imetak, budeš li ovako živio, nedotiče, da se namire tvoji pretjerani zahtjevi.

— Misliš, da bi bolje bilo uz ženu? Zar dva netroše više od jednoga? Nije li žena neproduktivan faktor u narodnom gospodarstvu? Al pustimo to; ja se ženit nemogu, jer — uvidjam — zahtievam od žena, česa mi pružit nemogu. Moja žena imala bi biti pravom slikom pjesničkom, prosta svake ljage i uzvišena nada sve, a takovih neima. Čini mi se, valjalu gospodaricu, koja svakamo prigleda, nebih mogao ljubiti, a negospodarice netrebam, pače je mrzim. Mene mrzi žena, koja tri ure sjedi pred zrcalom, pa se cifra, a toliko vremena s prozora gleda; nu nebi mi bila povoljna ni takova, koja bi se većinom verala oko lonaca u kuhinji, ili kojoj ruke neprestano premeću pletivo. Ali najdosadnija bi mi ona bila, koja stihove prepisuje, o emancipaciji sniva a pri tom nezna čorbe skuvati ni rubače sašiti. Benaste neću, jer bi se je morao stiditi; umne neću, jer neimam dosta fantazije, da si ju predstavim; ružne neću, jer bi me mrzila; liepe neću, jer te su do zla boga tašte i koketne; dobroćudne su siromašne duhom; one domišljate zlobne su kao mačke; nježna je žena dosadna; hladna tjerala bi me od kuće.

— Ali u onoj, koju bi ljubio, našao bi sva liepa svojstva u punoj mjeri, a takova učinila bi te sretnim.

— Da lasno je to reći, ali mučno izvesti. U ostalom, ja mislim, neima dugočasnijega stališa od ženitbenoga. Molim te, promisli, dan na dan sjediti s jednom te istom osobom, nisu li to gotove Tantalove muke. Što da pripoviedam ja njoj, ili ona meni? Tu mora svaka konverzacija zapeti, svaka zabava prestati. — Pa istom djeca! To se dreči cio dan, a ja da takova malena majmuna nosim na rukuh, da ga gladim, da se divim njegovu brbljanju! Ne, iz te muke neći biti kruha! — Ja žene neizmjerno štujem; meni se svaka liepa djevojka vrlo dopada, ali — ženit se neću niti nemogu.

— Prijatelju, ti si djetinjast, nastavi Krešimir mirno; neshvaćaš, kolike slasti mogu se uživati uz liepu, ljubeznu ženu!

— A boga ti, što ti meni prodičeš o slastih obiteljskoga života, a sam ipak nećeš da jih okusiš?

— E da, kod mene druge su kvačice! Prije svega, ja sam već odmaknuo u godinah, pa bi se malo koja djevojka odlučila svoju budućnost pripojiti momu životu. A da i nema te zapreke, postoji druga, daleko znamenitija. Ti znadeš, kako rado putujem, pa neprekoračio niti gra-

nica hrvatskih, miran nemogu ni mjesec dana kod kuće sjediti. A žene i putovanja nemogu se nikako složiti. Ja mrzim škatulje i kojekakvu nepotrebnu prtljagu, bez koje žena — bila ona liepa ili ružna — nemože na put; uz to one su stvorovi nježni, zabrinuti za svoje zdravlje, svagdje hoće stati; a to bi mi bilo nepovoljno, jer ja putujem, da učim poznavati život naroda, njihove običaje i navade, ne da zavirujem u plesne dvorane.

— Kani me se, molim te, smijuć se reče Janko, to je puka izprika, nimalo neopravdana. Tebi se mili slobodan život upravo tako kao i meni; i to je jedina zapreka, što se nisi oženio niti se nekaniš oženiti.

— Uvjeravam te, prijane, da se golemo varaš. Neimaš pravo mene sravnjivati sa sobom; ti si mlad, najljepše dobe, možeš svakoj u volju ući; ja već pristar, nemogu nijednu djevojku ljubavlju omamiti.

— Evo svetca najnovije vrsti! A bog zna, neuzdiše li koje srdašce upravo sada u potaji za tobom, ti nevjero!

— Krešimir se na to samo nasmjehne, ali neodgovori ni riečce. Oba prijatelja sadju k vrelu, te podju odanle u gostionu.

III.

„Dieu a donnée la langue à l' homme pour cacher ses pensées.

Tallayrand.

Dva mjeseca kašnje sjedjaše tetka Karolina s Olgom u udobno, pače elegantno uredjenom salončiću svoje kuće u Zagrebu. Bijaše to upravo dan poslje svečanoga početka prve hrvatske izložbe g. 1864. Kao što je poznato, navrvilo je tada prilično mnogo svieta u Zagreb, da vidi čim obiluje, što li sve proizvadja liepa naša domovina. Zato je došla i Karolina ovamo, premda inače ljeti nestanuje u Zagrebu.

Danas ju je posjetila njezina prijateljica od mladih godina, gja. Angjelina Zlatarićka sa svojom kćerkom Gabrielom.

Ta gja. Angjelina Zlatarićka bijaše vam dušica milokrvna, puna sučustva, koja je već na ovom svietu preuzela trubiti u trublju sudnjega dana. Živuć u nesretnoj ovoj dolini suza, hranila je sebe i druge ponajviše čevrljanjem. Umjela vam ona govoriti i dosjetljivo i zabavno, svaku tajnu crticu zagrebačkoga života valjalo razsvjetliti, podpuno razbistriti; nijedan čin, ni jedan dogodjaj neizmakne njezinu oštru oko, a svaki bi ona vlastitim načinom običavala protumačiti. Ljubljaše prije svega istinu; kad je ovoj valjalo stazu utrti, tad plemenito njezino srce nehtjede razlikovati prijatelja od neprijatelja. Istina nad sve ino! to bijaše njena lozinka. Poput Bruta nije krzmala prijateljicu, koju je od dragosti na srce privijala, uru kašnje zgoljnoj istini za volju na smrt osuditi, pa tu osudu, ma bila samo in contumaciam izrečena, odlučnom riečju svoga jezika izvesti. — Kćerka joj Gabriela uzela već od mladih lieta sliediti primjer svoje majke, pa je u tom toliko darovitosti i talenta pokazala, da se je nadati, te će svoju učiteljicu — majku za koju godinu i nadkriliti.

Tetka Karolina sjedi dakle na sofi, a uz nju prijateljica Angjelina, pa pripovieda čudnovate pričice o njekih zagrebačkih gospodjah, kako su si tada tek tajno prišaptivale. Oprostit će mi čitateljice, ali ja bome nisam voljan ovdje navoditi, što je vriedna gja. Angjelina tada izpripoviedala.

Dok je ovako jadna Karolina morala slušati grozna izvješća, navriela je Gabriela izpitkivati Olgu ovamo i onamo, n. pr. kako joj se dopalo u varaždinskih toplicah? je li bilo ondje što interesantnih inostranaca; hoće li ići na ples, što će bit priredjen u slavu otvorenja izložbe? Ali Olga odgovara nepodpuno, izmiče, a gdjekoje pitanje sasma prešuti.

Gabriela uze na drugu prebirati. Uvidiv da Olga neima vjere u nju, poče pripoviedati sama svoje sgode. Pohvali se, koliki su već mladići ljubavlju prama njoj planuli, kolike je odbila, pa joj napokon povjeri, kako upravo sada neki veoma izobražen te bogat mladić iz svih sila nastoji steći u nje milost; kako ju svakamo prati, gotovo progoni; a i njeno srce da mu je veoma sklono, al nemila majka neće o tom ni da čuje, pače mu brani i nagovorit ju. Nu kolikogod je Gabriela naprezala svoju rječitost, danas nekako neima sreće kod Olge, ova bo šuti mramorkome, bacajuć kadšto oči na vrata.

— Meni se čini, vi nekoga očekujete! povikne napokon ljutita Gabriela.

Jadna Olga pocrveni se više, nego li joj moglo i milo biti. Razabrav se ponešto odgovori:

— Zaista — očekujem sestru.

— I nikoga drugoga — jedinu sestru? zapita Gabriela zlobnim naglasom. Oprostite, ali čini mi se, niste mi rekla ciele istine. Sestra neočekuje se tolikom nestrpljivošću! Pa onda čemu se zarumeniste na moje pitanje? — Olgo, to nije obična sestra. — I sada započe novo preslušivanje, izpitkivanje toli vješto, da bi se svaki sudac-iztražitelj njim ponositi mogao. Ali okrivljenik tvrde je glave; uzprkos svim zakučastim pitanjem, Gabriela nemogaše više saznati, nego da Olga zbilja očekuje sestru, koja bi imala istoga dana prispjeti u Zagreb.

Štropot u bližnjoj sobi potvrdi Olgine rieči. Jelena odievena vrlo elegantnim svilnim odielom ukaže se na vratih. Opaziv gju. Zlatarićku i njenu kćer zapanji se, a iz očiju joj sjevne zlovolja. Olga poleti pred nju hoteć ju zagrliti. Jelena, raztrešena, pruži joj ruku te progovori naglo:

— Promislite, draga tetice, pridesilo se je tako, te moradoh sama doći.

Gja. Zlatarićka opaziv Jelenu povikne krepkim sve druge ušutkajućim glasom:

— Ta evo nam mlade, dražestne udove! Bravo, već imade bieli šešir; zar je godina žalovanja minula?

— O da, već prije četrnaest dana, odgovori Jelena naglo.

— Odakle vam ta prekrasna kita cvieća? vikne Gabriela.

— Žalovanje za pokojnim suprugom nije vas baš nimalo promienilo! krikne gja. Zlatarićka. Tako valja! — Ta gledji draga Lino, zar Jelena nenalići prekrasnoj ruži? — Al sjednite za Boga kraj nas; pripoviedajte nam, kako vam se godilo u kupeljih. Jeste li se dobro zabavljala? Mnogo štovatelja imala? Al čemu ta pitanja? Ta vaš je spoljašnji izgled upravo takov, kao da imadete u pripravi novoga zaručnika!

Gja. Angjelina privine Jelenu k sebi na divan. Govoriti nemogaše nitko do gje. Zlatarićke i njezine kćeri.

— Al odakle vam ta prekrasna kita cvieća? zapita i opet Gabriela. Ta to je vrlo krasno, a još k tomu neobično cvieće.

— Kupih ga na putu, odgovori Jelena.

— Kupila! nasmija se gja. Zlatarićka. Jelenice, to možete drugomu kazati al ne meni; ja znam, da se takovo cvieće nekupuje.

— Ma odakle bi joj inače došlo? mora da ga je kupila, prihvati tetka vrlo ozbiljno.

— Zlato moje, naivno li je tvoje pitanje! primieti gja. Zlatarićka. Jelenka znat će najbolje, kako je do njega došla. Kažite mi, molim vas, draga mlada udovice — kako se zove taj sretni?

— Neznam, što želite tim reći, odgovori Jelena dosta gnjevno.

Zlatarićka nasmijà se iz svega grla.

— Vrlo dobro, prekrasno! vikne; ali draga, mene nećete obsjeniti. — No dobro, dobro, — neću da dalje pitam — netrebam, pače ja neznam ništa. Al sutra — sutra doći ću opet, vi ćete mi sve potanko pripoviedati, kao što pripovieda griešnik svećeniku svoje griehe. — A sada s Bogom! Čekaju me njeke prijateljice; ali sutra bit ćemo cio dan zajedno.

Jelena okrene se; svatko mogaše na prvi mah opaziti, da se tomu obećanju upravo nimalo neraduje.

Gja. Zlatarićka i kćerka joj odu vičuć sve do kraja stuba.

Njekoliko časaka izza odlazka vriedne majke i čestite kćeri vladaše u sobi tetke Karoline grobna tišina; svako se zadubilo u vlastite misli. Napokon digne se Olga, podje k sestri, položi lagano svoju ruku na njeno rame, pa šapne: „Jeleno!“ A u toj jednoj rieči koliko blaga ukora, al i koliko ljubavi prama sestri!

— Dobra moja Olgice, prihvati Jelena gladeć ručicu sestrinu. Bože! ta Zlatarićka vrlo je neugodna žena!

— Istina, čudnovata, smiešna je to žena; govori vrlo odriešito i slobodnije, nego li ženi dolikuje, prihvati tetka. — Al deder Jelenice, reci mi, kako je to, da si ti morala sama samcata putovati! Nije ti se kakova nesreća dogodila?

— Upravo nikakova, zlata tetice. — Al gle, kako se vi promieniste! Ta odjeća vrlo vam pristaje, jamačno je iz Beča naručena!

— Moram priznati, odvrati tetka samodopadnim posmjehom, život na ladanju ove mi je godine osobito prijao. Pa gle, sada se uvjerih, da nisam tako stara, kako prije mišljah.

— Stara! Bože moj, kako možete što takova samo spomenuti, doda Jelena. Ta neima vam više od četrdeset.

— Trideset i devet, trideset i devet, drago diete! — Doduše to nije upravo cvatuće doba, ali se ipak nemože starošću zvati. Promisli, nedavno čitaše mi Olga njekakovu pripoviest, u kojoj pisac spominje neku ženu, koja je u trideset i devetoj godini imala tri štovatelja, ljubovnika, što li, koji su grozne budalaštine počinili, samo da steku njenu ljubav. — Mužkarci su kadšto vrlo čudnovati. — A kako si ti živila, drago diete? Sudeć po spoljašnosti, dosta liepo.

— Vrlo dobro! — ta pisah vam nekoliko puti, primetne Jelena nesjegurnim glasom.

— Ali tvoja pisma bila su svagda vrlo kratka i nepodpuna. Ono, što si nam slala, niti se nemože pismom zvati, ukori ju Olga ponešto zlovoljno.

— Ja sam živila dosta samotno, odgovori starija sestra. Nu i vaši listovi bijahu prilično suhoparni; iz njih nemogoh gotovo ni razabrati, jeste li zdrave, ili već umirete.

Olga obrne se naglo te sjedne na bližnji stolac.

— Ja ću tu krnjavost naših listova popuniti. Otišav iz varaždinskih toplica krenemo u Zagreb, a odatle na moje dobro. Ti znaš moga susjeda, vlastelina Kristića; on je polazio mene, a ja s Olgom kadšto njega. Osim toga boravio je kod njega prilično dugo neki mu prijatelj, čovjek veoma pristao, fina ponašanja; u takovu družtvu probavismo mnogu sladku uru.

Da je Jelena pri ovih riečih svoje tetke oštrije promatrala Olgu, bila bi morala opaziti veliku uzrujanost te silovitu navalu krvi u lica. Nu Jelena se ovaj put slabo obazirala na sestru, pak ju s toga i minuo onaj pojav. — Tek za neki časak primieti:

— Al i Olgica se promienila, pa — u ovako kratkom vremenu! Čudnovato, sad sam tek to opazila.

Olgu oblije s nova žarko rumenilo. Bože, kako joj se Jelena sada neobičnom čini; neshvaća je nekako, kao da se potudjela, silno je raztrešena. Niti u ovaj trenutak nezna pametnije razgovarati, nego besjedi o ljepoti, o čem govoriti dužnost je mužkih glava.

— A čim ju duže gledam, tim su mi te promjene očevidnije, nastavi Jelena. — Ne samo da joj je kosa porasla, nego i potezi na licu uzeše drugi oblik; oči su veće, sjajnije; izraz u licu je sjeguran, odriešit, pa istom kakov stas! Ta ti ni nisi više prijašnja mala Olgica.

— Šuti, molim te, još ćeš mi to diete pokvariti, prekine joj tetka besjedu. — Dakle živila si samotna? Nije li te dosada mučila?

— Nije, draga tetice. — Kako ćemo dugo ostat u Zagrebu?

— Neznam još izviestno, odgovori tetka premećuć svoj žepni rubac iz jedne ruke u drugu. To visi o različitih okolnostih.

— O kakovih okolnostih?

— Imade jih više. Prije svega, ostat ćemo, dok nam se bude svidjelo; a zatim: gja. Zlatarićka stara je moja prijateljica — doduše starija od mene — nisam je već dugo vidila. Znaš da je sve donekle u Gradcu stanovala.

— Ah, nesretna ta gja. Zlatarićka. Vjeruj mi, voljela bih, da sjedi na Kleku, nego što se ovuda Zagrebom vere.

— I ja! šapne Olga.

— Nu ja sam umorna, veoma umorna, doda Jelena kresećim se okom; nemogu duže ostati; a i vam će dobro doći, podjete li ranije na počinak. Sutra pripoviedat ću vam više.

— Doduše čovjek ti nebi rekao, da si umorna, prihvati tetka Karolina; ali kad hoćeš, neka bude volja tvoja. — Soba ti je uredjena.

Jelena ustane te pruži ruku tetki i sestri, ali u svojoj raztrešenosti niti neopazi, da se je Olga jedva dotaknula.

Jelena potrči iz sobe, a Olga za njom. Na hodniku tik vrata stajao nekakov mlad dječak. Jeleni prolazećoj kraj njega pade biela ruža iz kite cvieća, koju onaj dječak naglo digne te s njom niz stube poleti.

— Jeleno! vikne Olga videć kako sestra neće ni da se obazre.

Jelena se obazre, ali vidilo joj se na licu, da je ljuta.

— Ah, ti si to, Olgice, odgovori pod silu se smiešeć; drago diete, podji spavat. Danas ti nemogu o ničem priepoviedati; a i onako moram još pisati.

Reče, poljubi lagahno sestru u čelo i poleti u svoju sobu.

(Konac sliedi.)

Zrinjski.

18.

Zrinjski potuko Turke kod Segesda.

Podigla se jedna četa mala,
Odkle mi se vazda podizala,
Iz Sigeta, grada na Almašu,
Sve Hrvata, kako vatre žive,
Izabranih banom Zrinovićem,
Sve po pušci i krvavoj ruci.
Veli bane četi na polazku:
Braćo moja i družino moja!
Koji žali junačkoga mesa,
Nek ne ide sa mnom na Turčina;
Treba danas braćo udariti,
Nas hiljada na deset hiljada,
I još treba Turke potjerati,
Da Sigetu nebi pakostili.
Njem odkaza Petar Patačiću:
Treba li se bane zaricati,
Od Turčina bježat da nećemo?
Ta ti uviek bane pominjao:
Hvala bogu na dobroj mi vojsci,
Često mi je vojska izginula,
Al mi nije nigda uzmaknula.
Danas tebe sumnja obuzela,
Bog bi dao, da nam zla nebude.
Veli k tomu Deli Žarkoviću:
Tkogod s tobom na udarac neće,
Proklet bio na obadva svieta,
I sva četa na to odjeknula:
Proklet bio na obadva svieta!

Kada čuo oto Zrinoviću,
On poleti, kano da su krila
Iz tiela mu sokolska izrasla,
Nit govori, niti progovara,
Samo strielja junačkim očima,
Nebi li mu oko gdje zapelo
Il o čalmi, il o svietloj sablji.
I bog dade i oko junačko,
Vidje bane sijevati munje,
Svietle sablje turskih oružnika,
I on reče junačkoj družini:
Eno svietla iz onoga svieta,
Jal' bog zove svoje miljenike,
Jal' svojata nečastivi Turke,
Nu udrimo, braćo Hrvaćani,
Ne žalimo mrijet za poštenje.
I povede na udarac vojsku,
E na durbin Turci ga uhvate,
Poimence paša Dželadine,
I on vojsku svoju pokrenuo,
I poleće deset hiljad vojske,
A pred vojskom nesita aždaja,
Iz zuba joj živa vatra skače,
I naleće na banovu vojsku.

Mili bože nemila sastanka!
Kad se vojske obe udarile,
Zatutnjala zemlja u utrobi,
Zemlja tutnji, a planina ječi,
I voda se hitra upljuskuje,
Momci amo i tamo padaju,
Amo jele, onamo dubovi,
Ne čuje se niti jedne cike
Od stotine ranjenih junaka,
Jer junaci jaoknuti neće,
Pored sebe poplašiti druga.
I ražesti Dželadin se paša,
Ja kakav je, tri ga jada smela,
Nabrao je mrke trepavice,
Divljački je pogled nagodio,

I zaškrinu oštrima zubima,
Gurnu konja, mahnu dimišćijom,
Misli stravu med banovce turit,
E banovci njega dočekali,
Tko na sablji, tko na koplju vitu,
Al on lomi i sablje i koplja,
I na svojoj vadi dimišćiji
Živa srdca iz junačkih grudi,
Al Hrvati jesu tvrdovoljni,
Za glavu mu uzmaknuti neće,
Pače skoči bane Zrinoviću,
I unese sablju u Turčina,
I toj sablji odoljet se nemoš:
Gdje zahvati, duši otvor pravi,
I tjera ju u dno pakla živa,
I sam junak potisnuo Turke,
E ih paša brzo načetio,
I dade im liepo ogledalo:
Onu britku svoju dimišćiju,
I Turci se u nju ugledali,
Svako sječe, kako koji može,
Sjeku naši bolje nego Turci,
I Turci se vidješe na muci,
I htjedoše veće pleća dati,
U to ih je danak ostavio,
A tamna ih noćca prihvatila,
I Dželadin na to poviknuo:
Zrinoviću, jedna mejdandžijo.
Zovem tebe na junački mejdan,
Da mi sreću našu podielimo,
Što je vojske i tvoje i moje,
Neka bude tvoja, ili moja,
Ako jesi, kakva tebe kažu,
Dodji zorom sutra na biljegu.
Njemu vrati na to Zrinoviću:
Ja sam čuo, gdje kazuju ljudi,
Junaka ga nije nastajalo
Od Turčina, paše Dželadina,
Ako jesi ikoliko taki,
Ne odgadjaj do zore mejdana,
Već ga mahom podieliti dodji,
Mrka noćca smetati nam neće,
Dok je nama vatre i dubrave.
Junak bješe paša Dželadine,
Gdje ga riječ banova sustiže,
Ondje stade njemu na biljegu.
Zapališe dvije šume guste,
Jednu Turci, a drugu kauri,
Med vatre se vojske postaviše,
I junaci pred nje izidjoše,
I krnj mjesec na nebo skočio,
Da on gleda mejdan ne vidjeni.
Zasja mjesec, zakrvavi nebo
Od plamena žive jelovine,
I dima se stupovi dizaju,
I praskaju drva od plamena,
Cvili granje, suzi sirovina,
Valjda kobi jednog mejdandžiju.
Djeveri će u to odstupiti
U mrak crni do dubrave guste,
A pristupe ljute mejdandžije
Usred polja, kano usred dana.
Poigraše konje od mejdana,
Igra bane konja plemenita,
Što ga danas u Hrvata nema,
Igra Turčin konja vilovnoga,
Što ga nema čitavom Arapskom.
Kako konje svoje zaigraše,
Odmah koplja bojna odapeše,
E su konji tom mejdanu vični,
Kako zviždnu koplje po nebesih,
Oba konja na koljena paše,
Oba koplja momka preletila,
I u puste šume udarila,
Al digoše oni buzdovane,
I njima se udarat stadoše.
Kad udari paša Dželadine,
Odma Prvan pod banom pokleknu.
Ne makne se bane na stremenu,
Kad udari bane Zrinoviću,
Tonu djogu pod alovnim pašom
U zemljicu noge do koljena,
Na sedlu se paša uzkoleba,
E mu sreća bojna priskočila,
Ostà paša na tvrdome sedlu,
Pa povadi svoju dimišćiju.
Zviždnu sablja po noćnome zraku
Kano ljuta zmija iz procipa,
E je zmija zmiju izmamila:
Dimišćija ljutu posjeklicu,
Usred puta sablje se sastaše,
Ja kako se težko poljubiše,
Dvije pole nebu odskočiše,
Ostaše im krnje polovine,
I njima su bojak nastavili,
I tuj sliepa sreća priskočila,
Te dugoruk paša dohvatio.
I obràni Zrinoviću ruku,
Prsnu krvca iz banove ruke.
Skamene se na to svi banovci,
Smiju Turci i rukama plještu,
Još i mjesec izturi rogove,
E to dugo tako ne ostalo;
Jer junaci sablje izsjekoše,
Pobacíše njine odlomčine,
I mejdanske konje odjahaše,
Te se poljem ravnim ponješe.
Puca zemlja pod nogam junačkim,
A škrguću krsti pod prstima,
I mučno je obrànjenu banu
Sebe branit, kamo l' pašu svladat,
Al je muka njemu dodijala,
Te pokupi svu ostalu snagu,
I dade ju desnici junačkoj,
I otvori prste na pestnici,
Ukopa je u prsi Turčinu,
Omahnu ga amo i onamo,
I obori nesretna Turčina.
Kako ga je jadnog oborio,
Popucaše rebra svakojaka,
Živo srdce iz grudi skočilo,
U srdcu se zmija probudila,
I troglava iz njeg se izmila,
Htjede skočit na junačkog bana.

Al ban šumi ončas potrčao,
I iztrga u plamenu jelu,
I plamenom zmiju pogubio.
  Kad to turska vojska zapazila,
Ne bje njojzi više do pleskanja,
Već joj bjaše sada do bježanja,
Turci viču: Umeti Muhamed!
A Hrvati: Za vjeru krstovu,
I za slavu imena hrvatskog!
I na Turke nagon učiniše,
I nemilo Turke podaviše,
Jedva njima glasnik utekao,
Da kazuje svietu osmanskomu,
Kako bilo njemu pri Segesdu.
  Tu Hrvati više ne gledaše,
Kak se mjesec krije za oblakom,
Niti šume kako dogaraju,
Nit kako im vedra zora sviće,
Već potraže turske čadorove,
Da svak uzme biljeg od Turčina.
I htjedoše banu prinositi
Liepo blago paše Dželadina,
Al im bane na to odvratio:
Dielte blago, kako bolje znate,
Ja već imam biljeg od Turčina,
Taj me biljeg dići i uznosi,
I on vojsku svoju podigao,
I Sigetu gradu povratio.
  Tak Hrvati s banom zadobiše,
I poštenje divno učiniše.

19.

Zrinjski preuzeo obranu Sigeta.

Zove k sebi u Beč na Dunaju
Kralj Maksimjan bana Zrinovića,
I kralj banu tako protužio:
Crne, bane, knjige mi dolaze,
Gdje se diže vojska i Osmani,
I pred njimi care Sulejmane.
Mili bane zemlje plemenite!
Gdje pod starost padiša se diže,
Tu će biti jada svakojaka,
I ako me knjige ne varaju,
Hoće Turci pod Siget da dodju,
Hoće Siget iz temelja krenut,
Jer su ondje one zlatne dveri,
Koje brane zemlju do Budima,
Do Budima i do Beča grada.
Hvala budi bogu velikomu,
Ak imaju Turci Sulejmana,
Ima i krst bana Zrinovića.
Zrinoviću, od Hrvatske krilo,
Tko će meni Siget obraniti,
Ako mi ga ti zakrilit nećeš?
Čuješ bane, vjerni doglavniče,
Eno tebi mojega Sigeta,
Ti ga tvrdi, kako bolje znadeš,
I budi mu glavar bez glavara,
I brani ga kako bolje znadeš,
Dok ti moja ne priskoči vojska.
Na to Zrinjski kralju odgovori:
Svietla kruno, ja ti vjeru dajem,
Da ću Siget branit bez predaje,
Samo meni jednu ti dozvoli,
Da ja metnem u njega junake,
Sve po mojem slobodnom izboru.
Reče na to kralju Maksimjane:
Biraj bane kuda tebi drago,
Biraj bane koga tebi drago,
Prema srcu i desnici tvojoj.
  Poletio na to Zrinoviću
Ka Sigetu, gradu na Almašu,
I pustio glase na sve strane:
Tko je vitez i krstom se krsti,
I tko čuo zveket rajskog gvoždja,
I tko znade, šta će otac reći,
Šta će otac, a šta mila majka,
I šta sladko ime djedovine,
Nek pohita amo ka Sigetu,
Ne nosi mi ničega sa sobom,
Do jedine dobre posjeklice,
I slobodna srdca za prsima,
Koje neće meni zadrktati,
Kad ga u smrt ja povedem častnu.
  Zaječala zemlja od pozova
Junačkoga bana hrvatskoga,
Svak bi reko i nadao bi se,
Da će glasu banskom odazvat se
Boju vično čitavo kršćanstvo.
I već stale čete dolaziti,
Da ih tebi po imenu kažem:
Prvi dodje Gašo Alapiću,
I dovede četu odabranu,
Za njim dodje Papratović Vuče,
Andro Bika, dva Badankovića,
Dodje Kobač, Bošnjak i Sečujac,
I Farkašić i Patačić Petar,
Svako vodeć nekoliko druga.
  Kako u grad oni unidjoše,
Susrete ih bane Zrinoviću,
I ovako njima progovori:
Mila braćo, hvala budi bogu,
Odlanulo sada srdcu momu,
Gdje ja vidim sve gole Hrvate,
Koji prvi u smrt potrčaše
Za istinu i za djedovinu.
  Ali eto druge čete idu,
Na čelu im čuveni junaci:
Juraniću s golemim Stjepanom,
Stjepan Oršić, Novaković Ivo,
I Bastašić, Lukšić i Hrvojić,
Radmanović i Žarković Vide,
I ban četam u susrete podje,
I on njima tako progovori:
Odkuda li, iz koje li zemlje?
Svatko na to banu odvratio:
Iz hrvatske tvoje banovine.
  Kad to čuo bane Zrinoviću,
Zaigra mu srdce od radosti,
On u sebi tako progovori:
Nema danas srdca nad Hrvati,
Oni svijet drže od propasti.

Eto treće čete dojaviše,
Pred njimi su tvrde klisurine;
Junak Srčan s momkom Klisurićem,
S Palikućom Šar i Svilojević,
S Penezićem Radivoj i Grdin,
S Matijašem hrabri Slamenović,
I Blaž Dijak Šaš i Hasanović.
Pogledao ban te vitezove,
I on njima tako progovori:
Sladka braćo ni pitat vas neću,
Odkuda li meni dolazite;
Takve momke niko radjat nezna,
Van Hrvatska moja banovina.
I on stade ljubit vitezove,
I na svoje privijat je grudi.
Kad već nitko niodkle ne dodje,
Skupi bane hrabre prihodnike
Usred grada, pod vedrijem nebom,
I ovako čete pozdravio:
Braćo moja, junačka družino,
Ja vam pozvah čitav rod kršćanski,
Da pošalje svoje vitezove,
U Sigetu svijet da obrane,
I nitko se meni ne odazva,
Do vas braćo junačkih Hrvata;
Zato težka bude nama boja,
Jer je sada za krst nam se biti,
K tom za slavu hrvatskog imena.
Braćo moja, cviete od Hrvatske,
Ide na nas silni Sulejmane,
Vodi vojsku, ni broja joj nezna,
Trebat će nam srdca junačkoga,
Da hrvatske slave ne kaljamo,
Pa ko nije spreman poginuti,
U Sigetu da mi neostane!
Jednim glasom svi mu prihvatili:
Mi smo spremni bane poginuti,
Al Hrvatstva kaljati nećemo!
Tada bane sablju povadio,
I povade sablje vitezovi,
Stade bane zaklinjat se tako:
Sveti bože, koj svijetom igraš,
Koj podaješ život i uzimlješ,
Pod tvojim se nebom ja zaklinjem,
Svjedoči mi tvoje žarko sunce,
Kojim možeš sebe osvetiti,
Ako ti ja kletve ne održim.
Ja sam Siget na vjeru primio,
Od svietloga kralja Maksimjana,
Ja Sigeta predavati neću,
Nit ću vojske svoje ostavljati;
S njom sam spreman živjet i umrieti
Za istinu i za djedovinu!
Tad prihvate banu vitezovi:
Kunemo se bane bogu živom,
Da smo voljni svagda te slušati,
I živjeti s tobom i umrieti
Za istinu i za djedovinu!
Dok se kletve ote govorile,
Sve bi tiho, kano i kameno,
Nit se ptica koja oglasila,
Nit je listak kakvi zatreptio,
I lahorac svaki se sustao,
Van što bilo čuti iz vedrine
Mukle glase žica nebeskijeh,
I med njimi grla angjeoska,
Što milinjem „Amin“ zapjevala.
Tad zašušti vjetar svojmi krili,
Prime kletve na lagana krila,
I odnese na sve mile strane,
A ban vojsku pod zapovjed uze,
I ovako odmah naredio:
Sva mi gradska zatvorite grada,
Da čekamo cara Sulejmana,
Pa kad dodje padiša pod Siget,
Da mi njemu tako poručimo:
Da si nama, care od pol svieta,
I sav svijet ovamo dognao,
Ti Sigeta uzeti nam nećeš,
Van da hoćeš gorući kamenjak,
I po njemu krvave lješine,
Jer uzeli grad Hrvati branit,
A Hrvatom, od vajkad junakom,
Sladko bude svak čas poginuti,
Za istinu i za djedovinu!

POUKA.

O baladah i romancah.

Čitao u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu Fr. Marković.

Ima više razloga, koji nas mogu nukati razmatranju balade. Jedan bi bio taj, da nam nije dosta uživati ljepotu koje balade, dati se do suza ganuti njezinim žalostnim sadržajem il užasom potresti od groznih zgoda, što nam ih ona pripovieda; zatim da nam nije dosta čitati nad ovom pjesmom naslov „balada“, a nad onom „romanca“: mi bi htjeli takodjer znati, što je to u sadržaju i obliku balade, da nas ona baš tako dira; htjeli bi znati, koja je razlika i po sadržaju i po obliku izmedju balade i romance. S toga prvoga gledišta razpravlja o baladi i romanci estetika u smislu užem ili poetika, to jest nauka i teorija o pojedinih vrstih pjesničtva. Poetika ima uputiti čitatelja tako, da on ne samo ćuti pjesmu, nego i razumije; da zna, zašto ova il ona pjesma tako djeluje, zašto ga do suza razblažuje il raztužuje il grozom napunjuje il uznosi i kriepi. Al ima i drugo gledište. Možemo naime pitati, kako je postala balada, gdje i u kakovih okolnostih; a saznavši, da se je balada drugdje a romanca drugdje do najviše ljepote razvila, možemo dalje pitati, zašto se balada baš kod

Škota i Engleza, a romanca baš kod Španjolaca pojavila i usavršila. S ovoga gledišta razmatra se to u književnoj poviesti. Ova nas navodi, da još dalje pitamo, gdje je klica baladi i romanci, da li u prostom puku il u naobraženih krugovih, da li je dakle to narodna ili umjetna vrst pjesničtva. A kad saznademo, gdje su te pjesme nikle, radi bi napokon još i to znati, da li su balade i romance opet klica bile daljnjemu razvoju pjesničtva, imenito da li su one temelj višoj, umjetnoj poeziji, i to kojoj i kakovoj.

Neka mi dopuste vaše milosti, da pokušam s obojega gledišta razložiti baladu i romancu; a poći ću s gledišta književne poviesti te onda, čitajući po koju pjesmu, u kratko se i na poetičku teoriju obazrieti.

Svatko će lahko uvidjeti, da je po naravi pučko ili narodno pjesničtvo moralo prije biti od umjetnoga; buduć da se je ljudstvo iz naravita, jednostavna (što se obično veli) surova i divljega stanja tek malo po malo uzvijalo prosvjeti, ugladjenim, umjetnim odnošajem, to je onda morala i umjetna poezija nastati tek iza narodne, proste. A zašto i kako je pjesničtvo u obće postalo? Zar od zabave i dangube, zar je onaj davni, još divlji i prosti narod pjevao, jer je htio pjevati? Nije. On je morao pjevati i nehotice, narav ga je nukala na to. Pjevanje, poezija tako je karakteristično obilježje čovjeka kao što i govor, jezik. Gdje je čovjek, tu mora biti i govor, al isto tako i piev. Nema naroda na svietu ma i najsurovijega, koj nebi imao poezije, jer nema ga, koj nebi govorio. Postanak govora tako je u najužem savezu s postankom poezije, da ni stvaranje jezika nije ništa drugo nego poezija. Može se nam čudna pričiniti ta misao o postanku i stvaranju jezika, nam, kojim je govor tako obična, lahka, prozaična stvar, koja se sama sobom razumije. Al čovječanstvo u obće bijaše iz prva isto tako diete, kao što je sad pojedinac na početku života; ono je kano diete iz prva samo tepalo, natucalo, a govor obilat, jasan, razuman, koj barem od prilike izriče sve što se sbiva i jest u duši čovjeka i što se sbiva i jest oko njega u svietu, taj govor moralo si je čovječanstvo tek malo po malo osvajati, iznalaziti, stvarati, a to zato, jer se je duša čovječja tek malo po malo razvijala, okolni sviet razumljivala i samu sebe. Zabavimo se čas oko postanka jezika, jer će tim i postanak poezije raztumačen biti.

Razvoj se je čovjeka na dvajuh od naravi mu danih faktorih osnivao: ti su duša i tielo. Oboje čini čovjeka: cjelinu, jedinicu za sebe u svietu. Ta jedinica, taj čovjek nemože s izvanjskim svietom, s okolnom prirodom, inače doći u dodir, nego li kroz tielo svoje. Duša je netvarna pak kako da se tvarnoga svieta dodira a ovaj nje? Al izmedj netvarne duše i tvarne prirode stoji u sriedi tielo čovječje tvarno, dakle u savezu sa svietom, al kroz živce, koji su najnetvarnija tvar, u skoro neposrednom savezu i s dušom. Naše tielo, imenito ćutila naša, vid, sluh, vonj, opip, okus, posrednici su medju izvanjskim svietom i dušom; oni joj javljaju što se sbiva; tê utiske izvanjskih fizičnih promiena i sgoda, talasanja zraka, etera, kemičnoga raztvaranja tjelesa, te utiske tvarnoga svieta primaju neposredno naša ćutila, naši živci, pak ih kao bezbrojne, divno razredjene brzojavne žice javljaju duši. Naša je duša reć bi brzojavni bureau. Znanost dokazuje, da u prirodi samoj ne obstoje različna svjetla, razne boje, ni naravni zvuci ni mirisi. Ti obstoje samo u duši našoj, oni su samo odgovor naše duše na izvanjske utiske, javljene joj ćutilî, živcî. Zato pravo vele, da bez čovjeka i njegove duše sviet bi bio taman i gluh. Kolika divota i mudrost u ustroju našega tiela i duše, da baš duša naša, i sama ona, sviet u tom vidu stvara i predstavlja si, u kakvom to sbilja čini! Naše misli dakle o svietu izvan nas nisu puki odsjev kô u zrcalu, nisu pismena, koja bi vanjski sviet u našoj duši kao voštenoj ploči upisala, već su stvor i proizvod duše, a sviet izvanjski daje nam samo povod, on daje samo bezrednu ilovaču, iz koje duša kao kipar stvara uredne slike, koje imadu oblik jasan i liep; ona stvara modele predmetâ u svietu, daje pečat svietu, oblik bezobličnim utiskom, ona primivši tvarne utiske u sebe, vraća ih iz sebe natrag kao netvarne, oblikom ograničene tvorove, kao misli. U našoj duši sviet se na novo po drugi put radja, al ljepši, razumniji, redniji, nego li je po sebi Al to je već velik i kasan razvoj duše. U početku duša čovječja odgovara na tvarne utiske izvanjske takodjer tvarno. Njezin prvi odgovor svietu jest: rieč, ili pravije reći glas. Uzmimo primjer. Nekakov je stvor u prirodi dao od sebe glas: kuku! Taj zvuk razširi se po talasih zraka, dodje i do uha, dirne slušni živac i priobći ga duši. Po naravi duša svaki utisak izvanjski odvrati, al neposredno nemože, jer je netvarna, već urediv taj utisak u sliku doduše veoma nejasnu djeluje ona na živce natrag, ovi na mišice, i tako kroz iztisak zraka iz grudi, kroz grlo, ustno nebo, jezik, zube, ustnice postane zvuk: kuku! Čovjek iz sebe daje taj glas, on govori, il bolje reći zvuči. Tek kad se više puti taj proces ponovi, te svaki put, kad čovjek čuje taj glas „kuku" i kao vanjski mu uzrok vidi nekakvo krilato biće, učini on taj glas „kuku", ponavljajuć ga, izrazom toga predmeta glas: „kuku" postane rieč, koja znači izvanjski predmet, pticu onu. (Kako je iz „kuku" postao mnogo kašnje oblik „kukavica", netreba ovdje razvijati). U svakom jeziku ima velik dio rieči, koje svojim zvukom oponašuju zvuk izvanjskih predmeta ili pojava, a tim služe za njegov izraz, n. p. šum, huk, grom, žubor, šušanj. Takve se rieči zovu onomatopemi. To je dakle jedna klica jeziku. Slušajmo samo djecu, pak ćemo ih čuti takove onomatopeme stvarati; ovako se u jednom djetetu

vidi isti postanak jezika, koj je bio u čovječanstvu u obće. Ima još druga klica, drugi faktor jezika. Kad djetešce počimlje govoriti počivajuć na majčinu naručju, koja s njim večerom sjedi na kućnom pragu, pak opazi prvi put mjesec, nasmješi se, pruži ručice za mjesecom i têpa: kolač! Diete prispodobi mjesec, koj mu još nije poznat, kolaču i po toj srodnosti nazove ono taj novi predmet. Kao što ovo diete tako je i čovječanstvo u davnoj djetinjoj dobi stvaralo izraze za stvari, stvaralo je jezik. Takovo prispodabljanje drugi je faktor, druga klica jeziku. Svatko čuje, da su rieči: zrieti, zrenje, zora, zraka, zrak iz iste klice postale, da iz sličnih glasova sastoje. A zašto? Budući da su ti pojavi slični, budući da svi znače nješto svjetla, il su kakvo djelovanje svjetla, izrazio ih je čovjek sličnimi glasovi. Il zašto kažemo rujnomu lišcu djevojke, da su to jagodice, ili ruže? Il osobi miloj si, da je naše sunce? — Jer tu obstoje sličnosti. To su dakle prispodobe. Na onih onomatopemih, (šum, žubor, grom,) koji su svojim zvukom simboli stvari i pojava, i na prispodoba osnivao se iz početka, a osniva se i sada većim dielom jezik. A simboličnost rieči i prispodobe glavni su faktori poezije. Ovako je dakle jednakost postanku jezika i poezije jasna; jasno je, da je poezija i jezik nikla nuždno iz iste tjelesno-duševne naravi čovječje, koja sve izvanjske utiske, sav sviet oko sebe hoće izraziti u riečih. Te su rieči tim savršenije, tim spretnije za umjetnost, koja ima ideju ili misao podpuno izraziti u materijalnoj tvari: budi kamenu budi boji, budi rieči, — čim više materijal glasa odgovara slici predmeta, predmetu samu. Slikarija rieči kroz njihove glasove velik je i nuždan faktor u poeziji, n. p. b u r a h u j i, k i š i c a r o m i n j a, t a l a s p l j u s k a, z m i j a s i č e; tê nam izreke zvukom svojim, glasovi svojimi stvaraju sliku tih pojava. A slikovnost, živost najznačajnija je osebnost poezije. To isto su i prispodobe. N. p. Na pogled njezin tuga mi sginu s duše ko mrak sa neba kad sunce sine. To je drugi nuždni i veoma obsežni faktor poezije. Prispodobom nepoznata osobito abstraktna stvar, što je tek pojmovno n. pr. tuga, radost, od koje si dakle nemožemo stvoriti jasnu sliku, dovodi se pred oči pomoćju slične joj poznate, vidljive, osjetne stvari. Slikovnost, jasnoća poezije postaje dakle i tim drugim faktorom: prispodobom. Ovako su jezik i poezija blizanci u isti čas rodjeni i zajedno se razvijajući i do savršenstva dospjevajući. Samo onaj narod došao je do savršene poezije, koj je razvio do savršenstva jezik i obratno.

Rekosmo, da su simbolično oponašanje izvanjskih predmeta, kad se kretnjom glas odaje, i prispodoba — dva faktora jezika. Al isti izvanjski predmet, n. pr. ptica, rieka, neočituje se uviek jednako; ista stvar može na više načina djelovati na ćutila i dušu, dakle za istu stvar mogu razne simbolične onomatopoetične rieči biti. Isto tako daje se ista stvar prispodobiti ne samo s jednom nego s više drugih stvari i sličnost se duši pokazati sad s onom sad s ovom. Dakle za istu stvar može biti više i to raznih prispodoba. Ista rieka jedan put huči, drugi put romoni; govor čovjeka se sad ori gromorno, sad tihano šapće i zuji; mjesec može se djetetu sličan učiniti sad kolaču sad rožiću sad limenoj sjajnoj zdjelici. Odatle sliedi, zašto ima za istu stvar raznih rieči, zašto dakle u veliko ima različnih jezika, zašto ujedno i različnih poezija, dapaće zašto jezik, koj je veoma bogat, n. pr. hrvatski, za istu stvar uz male promjene ima više raznih rieči? Dakle promjenljivost izvanjskih utisaka i raznolikost, mnogostručnost saveza medju stvarmi razlog je raznolikosti rieči za istu stvar. Još je i duša svaka za sebe, a nije sasvim jednaka drugoj, pa buduć da je jezik i tvor njezin, a vanjština samo povod daje, to može sasvim isto djelovanje iste stvari na dvie razne duše razan utisak učiniti te svaka razno odgovoriti, raznu rieč stvoriti za tu stvar. S toga dakle i razni jezici. Napokon u raznih krajevih različna je narav oko čovjeka, dakle razno djeluje nanj, pak uslied toga postaju razne rieči, razan jezik, razna poezija. A zašto onda negovori svaki čovjek drugim jezikom, zašto tisuće i milijoni ljudih govore istim jezikom? To je sad tako; al prenesimo se u djetinstvo čovječanstva. Iz prve ljudske obitelji razlučilo se je više obiteljih. Ta se je svaka dalje umnožala, al pojedinci iste krvi rodbinske, iste duševno-tjelesne naravi, imahu iste rieči, isti jezik. Obitelj je narasla na občinu, občina na pleme, pleme na velik narod. Uz rast i brojnost obitelji raso je i prvobitno malen jezik; čim je više rasla obitelj, tim se je više lučila od ostalih i prostorom obitališta i naravju, dakle i jezikom; al u samoj njoj rasla je obsežnost i istota jezika. I kad je razgranjena obitelj jedinstvom postala, koje su iste misli, ćustva, težnje spajale, kad je postala n a r o d — postao je i narodan jezik, različan od jezika drugoga naroda, postala je narodna poezija. Označimo ju pobliže.

Mislimo si naraslu veću zajednicu ljudi, veliko pleme. Ono ima svoj jezik, koj spaja pojedince. Al kad na dušu pojedinca sviet, što je oko njega, jače dublje djeluje, onda će se duša jače odazvati, jače na živce i mišice djelovati pak iz prsiju i ustiju čovjeka neće izvanjštini odgovoriti rieč obična, već većim, uznešenijim, razigranim naporom tiela proizvedena: rieč povišena, p i e v. Čovjek će pjevati, to jest povišeno govoriti. Jače razigrana utisci vanjskimi duša jače će razigravati živce, ovi jače mišice i posljedak će biti jača, povišena rieč, to jest piev. Slikovnost i onomatopoetska i prispodobna bit će veća nego li u običnom govoru, bit će življa, jer i duša življim utiskom vanjskim življe odgovora: rieči same bit će poetičnije, govor će se usavršiti i bit će pjesma. Tako tekst. A piev, to jest življi

ritam, samo je povišena življa modulacija obična govora. Poezija naravna i prvobitna nigdje se nije bez pieva pojavila. Pjesma se može samo pjevati, zato se tako i zove, a ne pisati po papiru. Ono je prije ovo kašnje.

Ovo je naravna prosta, narodna poezija, a ona koja se piše i smišlja u sobi — to je umjetna. Piev i ritam jest dakle uz simboličnost glasova i slikovnost prispodoba treći elemenat poezije.

Poviest pokazuje, da je ovako poezija svigdje bila najprije pučka i da je pjesma iz prva uviek pjevana, tekst i napjev zajedno stvoren. Tako su kod Grka rapsodi, kod Skandinavaca skaldi, kod Grmana bardi, kod Engleza minstreli, kod nas guslari poeziju stvarali: svi su pjesme pjevali.

Ali nisu svi jednako; različnost stoji o naravi naroda, o geografičnom položaju, o razvoju mu poviestnom. Uzmimo starogrčki narod, mislimo si ga u dobi tisuću godina prije Isusa. Zemlja gdje taj narod obitava krasna je: svi predmeti naravni sačinjavaju sklad, harmoniju i simetriju. Izmienjaju se postupice zelene dolîne, gdje bistre rieke teku, s brežuljci umionimi, gdje grožđje rudi i narandža se zlati, a brežuljci penju se polagano do visoke gore, koja se bieli ili kamenom sjajnim, mramornim, il ledom i sniegom caklećim se na sunčanih zrakah. A u daljini vidi se na zapad i istok puklo jasno more, posijano bezbrojnimi otoci, na kojih se il gradovi biele il šume zelene il mramor svieti. A nad tim bistro, vedro, modro nebo i sjajno sunce. Svigdje mjera i sumjernost. Takova je narav. A čovjek sám, Grk? Krasan li je tielom: tako liepa naroda nije kašnje vidio sviet. Harmonija naravi čini harmoniju čovjeka tielom a i dušom; jer kako da se inače oziva duša izvanjskim utiskom nego li tako, kako joj se oni javljaju? Grčka duša predstavljat će si pojave naravne a i vrhu-naravne, bogove, kao krasne kipove u savršenom ljudskom obliku. Duša, govor, poezija grčka bit će harmonična, plastična, mirna. Zato su Grci u plastici ili kiparstvu tako savršeni postali, da će ih sviet težko kad dostići. A takova im je i najstarija poezija. A kad se je ova razvila? Iza trojanskoga rata, gdje je sav grčki narod radi uvrede jednomu nanešene latio se, jedne duše, jedne misli, oružja i uvriedniku ko slavan se junak osvetio. Taj sklad naroda u junačkih djelih rodio je junačku poeziju, kojoj je obilježje skladnost. Uspomena na onaj rat razigrala je dušu pojedinca, on je s ponosom osjećao slavna djela, koja je čuvao u srcu sav narod, pak je zapjevao, a pjesmu tu razumio je odmah svatko, jer je bila iz srca cieloga naroda. Tu je pojedinac pjesnik istovjetan s cielim narodom; jedan pjeva al u njem sav narod. Takav pjevalac stoji na čvrstu temelju, duša mu je sigurna, mirna, harmonična. On se osjeća u skladu s cjelinom, po tom je jak te na utiske izvanjske, premda jake, jaka duša odgovara. Utisak izvanjski i odpor duše jednako su jaki. Zato je duša u ravnovažju, miru, dakle kontemplativna. U takovom će duševnom razpoložaju postati epska pjesma. Ta pjesma pjeva harmoničnim ritmom junačka djela, pjeva svaki njihov momenat mirno, jasno, u podpunoj plastičnoj živosti, tako da svakomu predmetu, svakoj sgodi odgovora rieč i opis kao kip iz mramora izklesan. Kao što u mramornom kipu sve se crte u neprekidnom savezu nadopunjuju i jedna u drugu prelievaju tako, da postaje obla, zaokružena cjelina: isto tako opisat će epska pjesma bez prekidanja sve momente čina. Tako je postao Homerski epos. Sklad naroda, ofenzivno slavodobiće nad drugim narodom, mirna misao, jasnoća, podpunost: to su elementi epske poezije. Epos nije dakle čustven i muzikalan, već slikarski ili kiparski. U njem se — da govorimo prispodobno — kao u mirnu moru ogleda svaki najmanji predmet od sve okoline: i bieli grad i sitni piesak i nježni cviet, što je na žalu, i ptica i oblak, što proleti, i sunce, što na nebu sja.

Iz pojedinih tih narodnih junačkih pjesama, koje se pjevale po svoj Grčkoj, svaki po jednu, složila se dva velika djela — Homerska Ilijada i Odiseja. Ta dva eposa najsavršenije su epske pjesme, kakvih sviet do danas nije stvorio, jer nikada više tih odnošaja, tih okolnosti nije bilo. U eposu i plastici grčki se je duh savršeno izrazio, al ne u ostalih dviju vrsti pjesničtva. Epos može se dakle roditi samo u onakovom skupu ljudi, kojih pojedince iste misli, čustva, težnje, spajaju — može ga dakle izvesti samo narod i to narod u mirnom sretnom položaju. A takav su narod bili oni Grci, koji su iza trojanskoga rata taj rat opjevali. Dok je rat još trajao, duša uzrujana bila, nije mogao epos nastati; tek iza pobjede kroz dva tri vieka mirna i uljudna života nastao je u mirnih dušah epos homerski.

Uzmimo opreku. To je laplandsko pleme. U najdavnije doba, što se za njih zna, u kukavnoj mračnoj naravi stanujuć bili su i iz toga položaja tudjim oružjem iztisnuti u još gorje krajeve. Nikad pojedince nespajaše jedna misao, nepostadoše nikad narod; nikad neimaše slavnih junaka, kojih bi djela osjećao sav narod, nikad herosa, u kojem bi kao pojedincu ciel narod svoju personifikaciju, svoj ideal vidio. Dakle kakovu moraju i mogu imati poeziju? Nemogu imati epske već moraju drugačiju. Tu je svaki čovjek za sebe, pojedinca duša nije u savezu s drugimi, pojedinac osjeća utiske vanjske dublje, jer ih ćuti sam. Tu je utisak jači nego li djelatnost duše. A još više. Narav je oko Laplandca opora, neprijateljska, protivna mu, mrazna i neplodna: ona ga tišti i pritište. Duša mu još više pati. A i čovjek drugi pritište mu dušu, jer je Laplandac rob. Tu su utisci izvanjski mnogo silniji nego li je tvornost duše. Duša ne ostaje jasna, mirna, već

bude uzrujana, mutna; duša se u sebe uvuče, pak na težke udarce odvraća samo uzdahom, jecanjem. Laplandov razum je ubijen — pa kako da razumije taj sviet? — a samo duša mu čustvuje i to bolno. Zato se javlja pievom samo da svali kamenje sa srca, što ga nanj navaljuje sviet: on zapjeva, a piev mu je kao da kamen po kamen odvaljuje, kao da suzu za suzom otiskuje, uzdah za uzdahom, jauk za jaukom. To je pjesma na najnižem stepenu, ona je piev, pjesma, al skoro neartikulovana, skoro jauk i plać, il grohot i smieh, kako je duša budi bolom stisnuta te si plačem olakšat hoće il umišljenom prostačkom pretjeranom veselošću, budi na prostački materijalni radostni uzrok (n. p. na žestoku rakiju) radošću odazvati Takova skroz samo bolno čustvena poezija lirična je. Njezin je ritam prekinut, neslikaju se plastično vanjske stvari, već čustvo za čustvom prodire iz grudi prekidno, plaho, žestoko, u riečih i ritmu prekinutom, žestokom, u riečih kratkih, praćenih interjekcijami, uzklici — to je golo čustvo, to je lirična poezija. Zato su u njoj uzklični refreni, zato ritam onakav, zato prispodobe kratke, a simboličnost zvuka skoro odviše naravna, skoro neartikulovana. Takova se poezija zove lirična. Lirične pjesme ima svako pleme i najdivljije. A koje ima samo liriku, o tom se može dvojiti, da li će ikad postat narodom, stvorit državu. Piev pticâ liričan je. Nu dakako da je vrebac drugačiji lirik a slavulj drugačiji, tako može i kod ljudi u lirici goleme razlike biti. L i r i k a talijanska uzvišena je, isto tako lirika Pindarova, Götheova.

Mi smo postavili dvie skrajne granice: epos grčki i liriku laplandsku.

U sredini izmedju eposa i lirike stoji balada i romanca. Balada i romanca jest epično-lirična pjesma; ona dovodi u savez ona dva protivna pjesnička življa: epos i liriku, jasan razum i čustvo uzrujano, i tim upravo ukazuje na d r a m u, koja je izmirenje i krozimični savez epske i lirične poezije. Gdje, zašto i kako se je pojavila balada, gdje zašto i kako romanca, i što je iz njih postalo: to ćemo pobliže kazati, razmatrajuć Škote i Engleze s jedne, a Španjolce s druge strane.

Škoti i Englezi sačinjavaju dan danas veliku Britaniju, nekad su im bile posebne države, različna su plemena, al ipak jedne te iste rodbine, to jest grane germanske: oni su Germani, premda je Škotom osnov celtski. Da im dakle označimo temelj razvoju poezije, moramo Germane malo označiti. Germani obitavahu prije Isusa i ona 3. 4 vieka poslje Isusa sredinom Evrope, koju i danas zauzimlju. Bijahu to ljudi još surovi, divlji, al silni, hrabri i razbojnički, a glede jedne točke, ženâ, fina čustva. Žene štovahu jako — klica kasnije liepe lirike. To smjelo pleme bijaše gigantsko — divlje. Zemlja im je maglovita, šume prastare pune divljači, velike rieke poplavne. I bogovi, što su ih si umislili, nisu krasni idealizirani ljudi u savršenom tjelesnom liku ljudskom, kao što grčki, već gigantski: užasno tmasti i magloviti i tajinstveni ko magle i bure, šume i gore i duše germanske. Al to je pleme dušom jako, na užasne, velikanske utiske velikanski se oziva; ne malakše dušom, ne da se sgrčiti. Oko 1. 2. 3. vieka napadahu ih Rimljani, vladari svieta, i tu se dvie velike sile sukobiše; tomu sukobu morao je rezultat biti uzvišen. S početka Germani nesjedinjeni podliegahu Rimu, al se napokon udružiše u veća plemena i kao takova iz domovine izadjoše mačem u ruci, da ruše Rim i Carigrad, da ore po Balkanu, Italiji, Franciji, Španiji, dà i Africi. Te silne mrke ljudesine uz divlji piev, praćen zveketom štitova, udaranih jedan o drugi, uz trublje i rogove prolieću rušeć svu Evropu, te gdješto srušiv ostavljaju, a gdješto na razvalinah stara svieta dižu nove države. Posljedica tih velikanskih razbojničkih junačtva germanskih i gigantske im mitologije jest e p o s germanski: N i e b e l u n g e n l i e d, od homerskoga tim različan i tim kao e p o s niži, što je u njem više liričkih elemenata. Taj epos je obće germanski, on je više liričan ne iz pritisnuta čustva, iz slabosti, već njegovoj je toj lirici uzrok prebujnost sile; tu vri krv, vri duša i pjesma; premda pripovieda čine junaka polak mitologičnih polak povjestnih u njihovu razvoju, opis nije ipak miran, već žestoko čustven, dakle nije toliko plastičan već više muzikalan, neima harmonije, već više melodije. I takove su i rieči: većinom jednoslovčane, oštre i divljezvučne, kao mač i koplje i štitovi. Dakle već tu se pokazuje u prebujnosti sile, fantastičnosti i ogromnosti mašte elemenat čustven i to uzvišen. Tu je duša jača od vanjskih utisaka, ona prekipljuje i gigantsko čustvo kao pečat pritište na izvanjštinu i njezine dogodjaje, na ljudske čine, na narav, na bogove. To je uzvišeno, to je u m, dà kadšto umno i preumno bezumlje. Zato je germansko pleme tolike države stvorilo, dà hoće ih stvarati i preko svojih granica, t. j. hoće germanizirati. Neima skoro zemlje u Evropi, gdje nisu sjedili na prestolu germanski vladari il još nesjede, i neima zemlje, gdje nije germanski duh uplivao bud umno u literaturi, bud u državi. A kako je u tom pogledu, tako je i inače na polju duševnom. Niemac je po svojoj naravi dubac, filosof, a najkarakterističniji izjav toga veleumja jest filosof Fichte. On je, kao što njeki pisac o njem veli, svoj um tako neizmjerno razvio, da je dotadanju misao o bogu prevrnuo, veleć: čovjek je istom zamislio i svojom je mišlju stvorio boga; on je srušio svemirskoga boga s prestola a nanj stavio čovjeka.

Ako to i nije sasvim točna oznaka Fichtove misli, dokazuje ipak s ostalim to: German je gigant, koji se i s Olimpom bori, namećuć mu svoje okove; koji ljude poplesat hoće, zarobljujuć ih; al i oganj krade nebu, da prosvjetu širi: on je i Prometej, a jer nemože dostić cilje svoje, i Tantal. Ovakovi su ljudi vladari Armin Keruščanin, veliki Teodorih, ostgostski kralj, Karlo veliki, njeki Otoni, Fridrik Barbarosa, Fridrik II. Henrik I.

Karlo XII., Gustav Adolf, Hutten, mudraci Fichte i Hegel, Fridrik veliki, glasbenik Betoven, pjesnik Hermann Ling. Gdje se je duh germanski uplivom drugih živalja narodnih ograničio, tu je proizveo najviše umove: Leibnica, u kom je slavenske krvi, Šekspira, u kom je raznih germanskih elemenata.

Uz obće germanski epos Niebelungen spomenut nam je liričku pjesan sjeverogermansku, ili škandinavsku, Edu. Švedi, Danci i Norvežani takodjer su Germani; prebujnost je i u njih, al već blaža, oni su uzvišeni lirici, manje epici, u drami nisu izvorna vrška postigli. Njihovi su u državi glavni reprezentanti: Gustav Adolf velik junak i vladar, fantastični junak Karlo XII. Zemlja skandinavska, poluotok sižući sjevernim krajem u ledeno more a južnim do Danske, ima u sebi dva velika kontrasta; zapadna pola, Norvežka, divlja je, uzvišeno gorostasna, a iztočna pola, Švedska, puna je blage dražestne milote.

Norvežka je zemlja gorska; njezino gorje sasvim je različno od drugih evropskih, nije to kosa gôra, već je visočina (plateau), koju presiecaju bezbrojne drage i klanjci križom kražem; ta visočina prema ledenu moru i sjevernomu strmo se spušta u more, a na jugu polagano i postupice. U tih dragah ima bez broja jezera, hučnih strmo padajućih rieka. Kontrast ravnice i brda golem je i oštar. Letiš na konju ko striela po ravnici, na jednom iznebuha evo jaza duboka pod tobom strmoglavnoga, a nisi ga ni slutio. Isto se tako te obale morske strmo i oštro spuštaju u more. Sve je u toj naravi oštro, oporo, neprijateljsko jedno drugomu; nije u njoj harmonija već kontrast — ta narav je ko sami disharmonski glasovi, ko paklen koncert. Na visočinah tih vječni je snieg, zato na njih stana nemože biti. Na visočini uzpinju se mnoge visoke gore, snježnici i lednici: u maglovitom polu-svjetlu i na jasnom suncu čarobne prikaze, bajne vilinske palače iz kristala. More sa kopnom ko da je u borbi, ko da se more poput tisućglava zmaja sa tisuću i tisuću ždriela ugrizlo u kopno: toliko ima uzkih oštrih usjeka i zatona. Ciela zapadna obala Norvežke izgleda kao pila. Tu je borba medju elementi do krajnosti dotjerana. A koliko jezera, koliko slapova i potoka! Tu sve buči i šumi. Oblaci tmasti i težki skoro se uviek viju nad tom visočinom izlievajuć kišu gustu i težku. Istočna pola Skandinavije, Švedska, ravnica je. Obale joj manje su raztrgane i razsječene: ima prodolica divotnoromantičnih il pitomih, zelenih, iz kojih se ne daleko vidi blistajući lednik; jasnih jezera, krasnih, žurnih rieka, prskavih slapova; dražestna je ta zemlja svigdje, veoma dražestna.

Oba ta kontrasta ima u sebi i poezija skandinavska. — Glavno i najstarije joj je djelo niklo na otoku Islandiji, koj onaj kontrast elemenata do krajnosti tjera; taj otok sried leda ima u sried sebe i usried leda vulkan Heklu. Takav vulkan sried leda je stara skandinavska narodna poezija, koju su pjevali skaldi. Evo za primjer jedne lirične pjesme.

Čar pjesama.

Znam, devet noći visjah ja
Od vjetrova njihan, proražen kopljem,
Na drvu, komu nitko nezna dna.
I trô me glad i trla žedj,
Pun boli spadoh i na rûne
Naidjoh tu; pun boli sruših se
Dublje još.
Al naučih se devet veljih pjesâm,
I pijah sladke medovine,
U kojoj pjesma vri.
Tad postah mudar, tad postah velik,
Tad postah sretan : iz rieči rieč
Iz čina sliedi čin.
I ti ćeš rune nać i črte,
Silne črte, velje črte,
Što ih izumi stari bog,
A bozi načiniše, a Odin zakopà.
I ja zàkopah njeke,
Znaš li kako zakopat ih, znaš li kako ih razriešit,
Znaš li kako izkušat ih, znaš li kako ih izpitat?
Znaš li kako ih odaslat, znaš li kako ih opozvat ?
Jer bolje i neposlat, negoli opozvat višeput.
Pjesama znam, nezna ih nitko,
Ni kralja kći, ni majke koje sin.
Jedna se zove — pomoć: pomoći će ti
U tuzi, jadu, svakom zlu.
I znadem drugu: trebat će ju
Sinovi zemski kano liek.
I znadem treću: skršit vraga
U nevolji težkoj,
Otupit mač mu, otupit hin,
Da nemože ništa.
Znam četvrtu: kad okovi me sputa vrag,
Ja zapjevam, i već sam prost.
Na nogu negve skrše mi se,
Okovi s ruku spadnu mi.
I petu znam: kad vidim gdjeno
Ubojita na me ljeti striela,
U brzu letu zaustavi ju
Pogled moj.
I šestu znam: kad izrani me,
Čarolijom čovjek i njeti mi gniev, —
Zapjevam, pak na njega, ne na mene
Pane zlo.
I sedmu znam: kada vidim
Gdje gori krov, i plamen liže naokol,
Zapjevam pjesmu, i ukrotim plam.
I osmu znam: ta treba ljudem,
Kad izmedju njih mržnja zja;
Ja zapjevam i mah utušim zlo.
I znam devetu: U nevolji si
Na burnom moru sačuvat brod;
Ja otmem vjetru huk i moru bies
I bude mir.
I znam desetu: kad vještice po zraku jašu,
Pogledom ih s puta skrenem, zamrsim let.
Jedanajstu znam: kad drugove stare
Povedem u boj, začaram im koplja,

Tad svaki stupa u boj jak i zdrav,
Iz boja zdrav, i svikud zdrav.
I dvanajstu znam: kad vidim gdjeno
Na drvu mrtvac visi, pišem rune,
I čovjek sidje, i sbori samnom rieč.
Još drugu znam: kad poškropim vodom
Dječarca nježna, tad neće mu ništa
U nikojem boju ni koplje ni mač.
I znam još drugu: Imena narodom
I Alza i Alfa razliku
Znam ti reći: to zna malo tko.
I još znam drugu: tû pjevaše
Tiodrej pred Delinga vrati; srce Alfom,
Sila Alfom, Odinu um.
Još jednu znam: te neću kazat
Ni otcu ni majci, bratu ni sestri.
Tek jedan zna ju. Najviša je pjesma.
Kazat ću ju samo njojzi,
Koja će me vinut
Na djevojačku grud.
Nut izpjevah vam velje rieči
U veljih dvorih.
I silno ih treba zemskim ljudem
(A i netreba ih zemskim ljudem).
Bio zdrav, tko ih izpjeva, zdrav, tko ih zna,
Zdrav, tko ih uči, i tko ih sluša, zdrav!

Sila pjesme shvaća se kao jača od najsilovitije naravi, poezija kao uzvišena, t. j. ne kao harmonička plastična ljepota, već kano nedohvatna sila nad silami. Čustvo uzvišeno nije epsko već lirično, njegov izraz je vrst liričke pjesme, koju zovemo oda. Takva starogermanska, vulkanska oda je ova pjesma.

A evo jedne epske. Ta je pjesma opis bitke, oblikom skroz epska, al je opis kratak, oštar nejezgrovit, precizan i pregnantan, rieči same oštre jednoslovčane ko da u vis štrči gomila koplja.

Oluja.

Na sjeveru, čuh,
Gdje bura ori.
Po šljemih krupan
Zveketće grad.
S tmastih mâgla
Kamenje baca
Junakom u oči
Bure bies.
Sipa grad
Ko debeo orah.
Krv u more,
Krv iz rana
Riekom se toči,
Krvari koplja;
A trupla leže.
Bì ljut to boj.
Al kneževa vojska
Stoji ko klis.
A bura biesna
Oštre striele
Iz ruke vitla
Junakom u obraz
Junaci silni
U ljutoj oluji
U boju stoje
Kano klis.
Napokon ipak
Hrabroga kneza
Izdade snaga,
Srce mu pane.
Brodare viknu
I jadra im biela
Razapet veli.
Zapljuska val,
U nadmena jadra
Duje biesne
Bure huk.

Prodjimo Škotom i Englezom. Ta su dva plemena postala iz raznih u razno doba na taj velikobritanski ostrov doselivših se germanskih četa, koje su, osobito u Škotskoj, izpremiešane Celti. Temeljni im je karakter svakako isti s Germani. Za čudo i zemljište je skoro kakvo i u Skandinaviji. Škotska, sjeverni dio Britanije, odgovara Norvežkoj, samo je ublaženo. Romantična, divlja je Škotska, obale joj razderane, gore strme, oštre, podneblje mrazno, mutno, al ima i dolina krasnih. A Englezka, južni dio Britanije, odgovara Švedskoj, samo nije tako dražestna: većinom je ravna il brežuljasta, ti humci ko talasi mirno se i polako dižu i lagano spuštaju u dolinu, zelenu i šumom i travom, a bistri se potoci vijugaju po njoj. I poviest Škotske i Englezke za čudo nalići poviesti Norvežke i Švedske.

Škotska i Englezka, ko Norvežka sa Švedskom, od davnine, 1000 godina natrag, u neprestanih je krvavih bojevih, a i u Škotskoj samoj ko i u Englezkoj medju sobom se otimlju velike porodice za vlast, biju se i kolju, uviek se ori zveket oružja, uviek teku potoci krvi. Timi bojevi, tim vječnim udarom pojedinca na pojedinca morala se je nešto ograničiti uzvišena lirična prebujnost starogermanska, epski elemenat morao je postati jačim, izjednačiti se s lirikom.

U Ossijanovih pjesmah, koje su po sudu nekih učenjaka ipak više proizvod škotske narodne davnine, nego li tobožnjega il istinitoga im obretnika Macphersona, ponavlja se bujna fantastna lirika skandinavska, samo što se je odveć u maglovitost razplinula, kakove u poznatih škotskih narodnih pjesmah malo ima. To bi opet bio jedan dokaz zato, da Ossijan nije u svem starinski narodan proizvod. Evo primjera iz njega:

Kraj grmlja s jezera tamna
Sive dižu se magle ponad valôva,
Čim se zatvore vrata noći,
Sunce na nebu ko orlovsko oko sine.
Od Lare rieke daleko mrk crnogriv
Vuče se oblak
A mjesec ko blied se miče štit,

Pred oblaci pliva sam na strani.
A dusi davnih vremen medj, oblaci
Huje ko brze sjene usred bure
I s bukom se vuku s magle na maglu.
Na tamnom licu noći,
Vukuć se mrakom ka grobu junáka,
Zavijaju se u magle nebeske ti dusi,
I stánu se mrtvih primiču bliže,
I već sa struna zuji čeznuće grobna pieva.
Zajekne korak iz pustinje šumske,
Fingal ga čuje kralj: U sivu zagrnut maglu
Ide Filan pokraj Lubre rieke modre.
U tuzi sguren sjedi kralj,
U magle bljedoći, i gleda.
Čas miče se k njemu prikaza liepa,
Čas ju laki vjetra ćuh potrese.
Jest, on je, Filan, na polak poniknuta oka,
A prami mu prše u burnoj magli.
Tmina je. Vojska još spi u verigah noći,
Na kraljevu humu ugasnuo oganj,
A kralj na štitu svom leži sam,
Na polak mu vedje svijene.
O junačkih sniva činih.
Al začuje Filanov glas:
„Zar spava Klatin muž?
Zar pokojnikov otac u naručju mira sniva?
A ja zagrnut u oblačni plašt
Zaboravljen samujem u verigah noći!“
„„Šta dolaziš mi usried mojih snôva?
— Odvrati Fingal i diže se brz —
Zar te zaboravit mogu, sinko moj?
I tvoj plameni stupaj na retlanskom polju?
Ne dolaze tako kralju u dušu
Djela junaka silnih u ocjeli bljesku,
Ne sviete mu ona kano bljesak noćni
Koj sinuv još većim mrakom sakrije stazu.
Ja mislim u snu na Filana dragog,
I osvetom mi se nadima grud.“
I koplje sgrabi kralj:
Udri o štit, te izbi zvučan zveket
Iz štita, što visi visoko,
I daje znak na boj.
Po cielom briegu na okô
Na vjetrovih se rasprše mrtvi
I dolinom viju;
Iz dubljine čuju plačni se glasi.
Još jednom udri kralj o štit
A vojska zače snivat o boju:
Bitka se ori široka, i snivajuće
Žar im obuhvaća duše junačke;
Sréu u borbu vojaci štitove modre noseć
I nepriatelj bježi i kruti čini,
U bljesku ocjeli lebde junakom
Pred očima sanenim.
Kad trećom zazveketa štit,
Tad s pećine sori se zvier
Zagrakta zlokobni pustinje ptić,
Na oblaku mu se ozva drugi i treći.
I dižući se Albionci, još nedignuv se,
Još poklečke maša se svaki koplja blistavog —
Al na vojsku vrati se muk.
Razpoznavši Morvenov štit,
Junakom na oči vrati se san;
Dolinu težki pritište mrak.

I sbilja u Škotskoj i Englezkoj razvila se poezija, koja spaja epski i lirički živalj, tako čvrsto, da se epika i lirika skroz proniču. Tako je postala balada škotska i englezka. I nigdje drugdje na svietu nije se pojavila balada takova, to jest nigdje se nije tako savršeno spojio epski i lirički, ili obćeniti i individualni živalj, kao što ovdje. To pokazuje i na državni razvoj. Iz toga naroda, gdje je lirika sasvim ravna epiki, i obje se spojiše u nješto nova, moralo je i takovo državno ustrojstvo nići, gdje je pojedinac sve, i opet država sve t. j. republika. Tu su stvorili Britanci u Americi sjevernoj. Isto tako su balade predteča drame.

Drama je treća vrst poezije, koja je podpun, organičan spoj epike i lirike. Budući da samo Britanija ima takovih balada, mogla je samo ona imati i Šekspira, največega dramatika svieta. Šekspirove drame nisu drugo nego velike savršene balade škotsko-englezke.

Medju škotskimi i englezkimi baladami ima ipak razlike. U škotskih je više lirike nego li epike, u englezkih više epike nego li lirike. Već je narav zemljišta škotskoga i englezkoga tomu kriva. Škotska divlja narav i škotska divlja uzvišena tragična poviest odsieva se u baladi: tu je sve žestoko, kratko, živo, demonsko pak i dubokočustveno. — Demonske strasti u škotskih balada biesne; ima tu fantastičnosti maglovite ko užasna bura na moru; al ima i divno nježne, djetinske naivnosti. I strahota i milota izražena je kratko; ona je izražena, reć bi, udarom oštra mača o mač, štita o štit, a ova ko da se suza mili iz oka. Englezke su balade više epske, slog obilatiji, opisniji, čustvo hrabro, sigurno, jer slavodobitno. Englezi su pobiedili Škote i sa svojom ih državom spojili. Buduć je njihovo junačtvo uspješnije, zato je njihova balada više epska od škotske; buduć su Škoti podlegli, zato je njihova balada liričnija od englezke, zato je malo škotskih balada historičnih, malo ih pjeva ratove, već većina privatne tragične sgode srca. A protivno englezke su većinom historične. U njih zvekeću mačevi, krše se koplja, ranjenici jauču, krvca riekom teče, gavran grakće, pobjednici kliču i vinskimi treskoću čašami. U njih je i živa veselost lova orisana: tu štekću hrtovi, trubi rog, striela siče i jelen stenje, košuta plače a bujni živi, razigrani lovci hahoču. Zato ima u englezkoj baladi mnogo šale, dosjetljivosti: humora.

Kad je velika kraljica Elisabeta spojila Škotsku s Englezkom, postala je nova britanska država silna i jaka. Ta je država skršila Španiju, dotad vladaricu zemlje i mora, kao pomoćnica oslobadjajućih se, okove kršećih naroda; ta je država silne svoje, slobodu, republiku noseće ruke pružila za morem i sva skoro mora

sebi osvojila i učinila ih tržištem svieta. Iz saveza Škotske i Englezke nasta u državnom pogledu veličajna Britanija i kašnje kći joj, sjevero-amerikanska republika. Iz istoga saveza, iz saveza balada škotskih i englezkih nasta drama, nasta Šekspir. U Šekspiru zastupane su škotske balade: demonske strasti, tragičnost, djetinsko, naivno i duboko čustvo. U njem je i englezka balada: junačtvo ratno, državna mudrost, živo osjećanje prirodnih milina, i humor. Prispodabljajuć balade englezke i škotske i sadržajem i formom sa dramami Šekspirskimi, osvjedočit ćemo se, da je to istina. A i izvanjski neki dokaz ima zato, da su balade britanske klice Šekspirovih drama: Šekspir je u najljepših svojih dramah najljepšim osobam svojim u usta metnuo koju baladu. Iz prva je pjevanje balâda bilo dično, jer ih je sam narod pjevao i minstreli kao osobiti pjevači vierno čuvali i širili; nu za vrieme Šekspirovo postalo je to pjevanje sramotom i zanatom „bänkelsängera“: pak je on te balade zato ipak izvadio iz blata, priznao ih za bisere i iz njih nanizao svoje divne umotvore, naučiv se od njih formi drame, te su bo balade, imenito škotske, divne glede svoje podpune liričkoepske, t. j. dramatične forme.

Republika, drama, um, podpun i pronicavi savez čustva i razuma, lirike i epike, ženske i mužke strane — to je vrhunac čovjeka: u Šekspiru leži cielo čovječanstvo, cieli sviet. Na ovom mjestu, govoreći o Šekspiru, sjetit nam se je Humboldtove izreke: Poezija je ognjište svieta. Duša je ljudska kao mala skoro nevidljiva iskra. Izvanjski sviet na nju djeluje i ona se opiruć razpiruje i razširuje ko iskra pod dahom vjetra, i tako sve se više širi na sve strane, uz plamen i dim hvata se svieta na okrug i pruža se sve to dalje, i taj plamen biva sve jasniji, čišći, što u veće daljine siže. Ona mala iskra na sve strane razširena u neizmjernost, dodira se vječnosti. Tamo prestaje čovjek, počimlje bog.

Dopustite da čitam jednu škotsku baladu.

Edvard

S tvog mača kaplje crvena krv?
Edvard, Edvard!
Crvena s tvog mača kaplje krv!
A težak te tišti jad! O!
O jastreba sam ubio svog,
Majko, majko!
O ubio sam jastreba svog,
A takvog nema sviet.

Tvog jastreba nije takva krv.
Eduard, Eduard!
Takova nije tvog jastreba krv.
Moj sinko nelaži — O!
O ja sam vranca ubio svog
Majko, majko!
O ubio sam vranca svog,
A vjeran bjaše i brz- O!

Tvoj konjic bjaše star pak čemu to?
Edvard, Edvard!
Star bjaše konjic tvoj pak čemu to,
Drugi te tišti jad! O!
O ja sam ubio otca svog,
Majko, majko,
O otca svog sam ubio ja
I joj joj srcu mom — O!

A kakovu ćeš pokoru sad?
Edvard, Edvard!
A kakovu ćeš pokoru sad?
Moj sinko kaži sve.
Nek zemlja me više nenosi.
Majko, majko!
Nek više me zemlja nenosi.
Priek mora bježat ću — O!

A dom i dvor tvoj što će tad?
Edvard, Edvard!
A što će tad tvoj dom i dvor,
Sad velik, krasan, čvrst!
O srušio se u prah i drač,
Majko, majko!
U prah te drač se srušio dom —
Ja nikad neću unj! O!

A što će žena, što će ti sin?
Edvard, Edvard!
A žena tvoja i tvoj sin?
Kad ideš na more? — O!
Ta sviet je velik, nek prosjače njim!
Majko, Majko!
Ta velik sviet je, nek prosjače njim,
Ja ne zagledam ih već.

A što ostavljaš majci tvôj?
Edvard, Edvard!
A majci svojoj što ostavljaš?
Moj sinko, kaži to — O!
Ostavljam prokletstvo i paklen kin,
Majko, majko!
Prokletsvo ostavljam i paklen kin,
Jer vi to htjeste, vi!

Prodjimo k Španiji. Budi nam provodićem izvrstni joj poznavalac A. Wolf.

Stara neka poslovica veli: koga bog ljubi, dao mu je u Španiji svoj kruh jesti.

Kad čujemo imena Granade i Sevile, Toleda i Cordove, kako da nesnivamo o šumah paomskih kroz kojih vrške stara priča šušti i zuji. Pod sjenom paome uz cvietnu obalu Vege vidimo vite Andaluskinje, gdje izbijaju melodijne zvuke iz gitare il vatren ples kakušu igraju uz zveket kastanjeta. Vidimo mrke samostane, kruta djela španjolske krvne osvete, divne crkve, ruže, bistre vrutke, biser, starodavne divote i crne oči. Neki pisac veli, da je Španija kita cvieća na grudih Evrope. A španjolska je poslovica: Tko nije vidio Sevile, nije vidio čuda, tko nije Granade, nije vidio ništa.

Kakvo je zemljište, kakvo podnebje? Tu „medj tamnim lišćem zlatne oranže gore, mio vjetrić s modra neba lahori, mirta stoji mirno a lovor visoko.“ Tu će i duša naroda biti žarka ko što je vegetacija, smiona i uzvišena kao što su one gore. Pirenejski poluotok najjužniji je dio Evrope, sa zapada, juga, iztoka i sjev.-zapada more ga okružuje. Na sjev.-iztoku strme se dižu Pireneje, pak po sredini mnoge ju pašu i križaju snježne gore, divlji klanjci, i opet bujne doline. Veličajnost gorskih prediela Španije opisuje se ovako: „Lice Evrope (tako Španjolci zovu svoju zemlju) ozbiljno je i sjetno, mrkogledno, al uviek uzvišeno. Uz obale morske i riečne zemlja je bujna, cvietan perivoj — raj. Al ima i strahotnih prediela. Strme klisure nad oblake se penju, a još nad njimi viju se orlovi i jastrebi; a tamo se ravan stere gola, suncem izgorena, samotna, mrtva; tamo pjeskovite pustare, iz kojih se dižu samo grebeni tvrdi, oštri i goli ko u Norvežkoj. Stanovi ljudski porazdaleko, riedko vidiš liep udoban grad. Visoko na rubu klisure i nad propašću bezdnom visi seoce ko orlovsko gniezdo. Pa ipak je Španija krasna i divna. U toj mrkosti njenoj, prirodnoj tvrdoj goloti ima neka uzvišenost, neizmjernost. Narav zemlje uči nas poznati i narod onaj, njegov plameni ponos, ledenu smjelost, dubok mir, strašnu strastvenost.“ Nije u nijednu zemlju toliko raznih naroda upadalo tekom poviesti koliko u Španiju. Svaki takav narod ostavio je trag svoje naravi. Najprije dodjoše Celti, smješav se sa prastanovnici postaše Celtiberi. Zatim Rimljani. Rim vodjaše duge i strašne ratove sa Španjolci dok ih nesvlada; 600 godina vladaše Rim tom zemljom i uciepi joj svoj jezik i običaje. Tako porimljeni Španjolci davahu rimskoj državi velike careve (Trajana, Hadriana, Mark Aurela, Teodosija.) Al Germani srušiše 5. vieka rimsko ogromno carstvo; germansko pleme, zapadni Goti, osvojiše Španiju i smiešaše se s prijašnjim stanovničtvom. Španjolci su dakle germanskoromanski narod. S Goti dodje u Španiju kršćanstvo i tako se utvrdi, da je vjerozakonsko č u s t v o od onda duboko u srcu naroda usadjeno. Iz juga, iz Afrike zaprieti fantazijom jak, silan i pruživ ko more narod arapski, sljedbenik fantastičnog si proroka Muhameda.

Arapi srušiše gotsko kraljestvo, kao more razlieše se po zemlji. Španjolci utekoše u gore i odatle ko naši hajduci napadahu na silnike i zulumčare. Abderamanova vladarska obitelj upravljaše zemljom 300 god. Tad pade i razdrobi se moć arapska malo po malo pod junačkimi udarci oživljujućih Španjolaca. Dugovjeka borba njihova proti Arapom puna je divnih junaka i sgoda. Narod je iz njih učinio heroje. Tu su ko kod Grkah junačka djela temelj e p s k o j poeziji; al borba je španjolska obrambena, defenzivna, grčka ofenzivna, zato španjolska narodna pjesma nije najčišći epos već ima i liričnih elemenata u sebi.

Vjera, ljubav, junačka slava, to su ona tri č u s t v a, koja pokretahu životom Španjolaca. Lirična čustva: bolna i zanešena ljubav domovine i vjere, zanešeno obožavanje žena, bijahu temelj junačkim činom Španjolaca, zato je i pjesma o tih č i n i h doduše epska. jer pjeva čine — ipak i lirska, jer iz čustva niknuta djela s čustvom pjeva. Ona je epskolirična — a ime joj r o m a n c a.

Da je narodna poezija španjolska epskolirična, tomu je i taj razlog, što su Španjolci postali iz koje epskih koje liričnih narodnih živalja: iz r i m s k o g a, g e r m a n s k o g a, a r a p s k o g a; na razvoj njihova duha djelovahu mnogo skroz lirički Arapi. Glavni h e r o s španjolske romance jest C i d. On je polak historična polag mitična osoba ko naš Kraljević Marko. Budući da je u njegovih izvanrednih, uspješnih junačkih djelih duh španjolski pobjedonosan, to su pjesme, koje Cida pjevaju, više epske nego li lirične. Ciklus tih pjesama najmirnijega, najobjektivnijega je sloga. To je prvi ciklus romanca. Drugi ciklus pjeva vitežku ljubav prema plemenitim ženam, junačke borbe budi u ratu budi u turniru za ženske ideale. Te su romance zato više lirične nego li epske. Još liričniji je treći ciklus, tako zvane maurske romance, koje pjevaju n. p. ljubav medj Španjolcem i Arapkinjom i tim slične predmete. Ove su romance postajale kad je moć arapska skršena bila te Španjolac s Arapom počeo se mirnije družiti, prijateljevati. Kad je Španija, uništiv sasvim Arape, postala država, onda je, ko što u Englezkoj pod Elisabetom tako ovdje pod Karlom V. Filipom II. III. i IV., u ono sjajno doba veličine i slave španjolske, gdje nad tom državom sunce nezalazaše, epskolirična narodna romanca razširila se i usavršila u d r a m i Calderonovoj. Calderon stoji u istom odnošaju prema romancam španjolskim ko što Šekspir prema škotsko-englezkim baladam. Ljubav, vjera, slava junačka to su ideje romance a tako isto i drama Calderonovih. U Calderonu je dramatični vršak romanskoga življa, u Šekspiru germanskoga. Onaj je sjajan, fantastičan, nadzemski, vrhunaravan — ovaj ozbiljan, dubok, stalan, čovječji. Takva je razlika medju pisci, i takova je razlika medju državami, španjolskom i velikobritanskom. Sjajna Španija propala je; Englezka ostala, napredovala, klicu pustila sjevernoj Americi. Calderon je zaboravljen, Šekspir se predstavlja, čita, uči, promatra u svakom kutu svieta. Šekspir je najveći dramatik, kao što je u germanskom življu najveće državničtvo.

O Talijanih kazat ćemo u kratko, da su i po poviesti svojoj i po naravi zemlje više lirični od Spanjolaca; oni su skoro skroz liričan narod. Pučka im je poezija lirična, i romance njihove su lirične, malo je epike u njih. Balada

pučkih imadu veoma malo a i te su tudjim uplivom postale, sjevero-francezkim, t. j. germanskim. U novijoj umjetnoj literaturi imade talijanskih pjesama, koje se zovu balade, al većinom nisu balade, već lirične romance. Divina komedija od Dantea, ta prva pjesan talijanska, jest lirična apoteoza ili transfiguracija liričnoga čustva vjere. Petrarkova Laura jest apoteoza ljubavi, idealizacija žene. Madona Rafaelova jest transfiguracija žene kano majke. Ta je slika po sudu nekoga pisca najveći proizvod talijanskoga uma; pripovieda on, kako je hodio u galeriju draždjansku dan na dan tu sliku gledat i nije joj mogo naći slavljene divote. Al jednom zadubiv se u obraz Madone suze ga obliše te se nije godinu dana mogao priviknuti svakdanjemu životu; godinu dana nije osjećao, da je na zemlji. Kao što u slikarstvu, koje je liričnije od plastike, tako su i u muzici, i to liričnoj, Talijani vrhuncu se dovili. Buduć da su Talijani liričan narod nisu stvorili države, a današnja država im je tek od jučer a morda je samo do sutra. Zato nisu imali Talijani originalne drame, n. p. Alfieri sasvim je liričan dramatik. A i Monti, od novijih najveći dramatik, povadja se za klasicisti francezkimi, osobito Rasinom. I on je više liričan.

Da vidimo Niemce. Rekosmo, da su oni u sriednjem vieku razvili epos Niebelungenlied, rekosmo da je epski elemenat u njem kratak, lakoničan, ko u onoj skandinavskoj epskoj pjesmici, rekosmo da je i lirike u Niebelungenliedu. I osim toga razviše onda Niemci skoro skroz liričnu pjesan Gudrun. Po tom je naravno, da je puk njemački u srednjem vieku pjevao balade, jer je imao u duši i epsku i liričnu žicu. Te su balade kašnje umjetnom poezijom meistersängera iztisnute driemale u zabiti, dok ih nije u prošlom vieku Herder i Göthe uzkrisio.

Göthe je subjektivan pjesnik; on je sav svoj viek pjevao tu temu: oprieka medju razumom i čustvom. To je ideja balade Erlkönig, a ista i drame Tassa. Sentimentalnu omrazu svieta pjeva on u Wertheru (doduše u prozi pisanom), onda u baladi Fischeru i u drami Egmontu. Balada Fischer i drama Egmont jedno su te isto. Al premda je Göthe svoje subjektivne osobne doživljaje i nazore pjevao u tih balada, on ih je odjenuo u skroz objektivan oblik, tako da su sasvim slične njemačkim pučkim baladam. Schiller je pjevao balade više u retoričnom, misaonom, patetičnom slogu. Njegove drame istim patosom pjevaju velike plemenite ideje, imenito borbu za cielo ljudstvo, kao što i njegove drame. Schillerove su drame isto tako samo razširene balade njegove, kao što su to i Göthe-ove. Dopustite da čitam Götheovu baladu „Ribar“.

Uz hladne vode šum i struj
Sjedjaše ribar sam,
Udičajući mirno tuj
Uz mrtva srca čam.
I dočim sjedi, drži štap,
Raztvorio se val
I mokru ženu digu slap,
Zasvietlio se žal.

I pjeva žena, sbori pak:
„Što mamiš niemu stvar,
Izludjujuć ju na taj zrak,
Na smrtni, žarki žar.
Oj da ti srce za slast zna,
Kad riba plovi dnom,
Poronio bi na dno tja,
Oživio bi slašću tom.“

„Nelebdi l' sunce, mjesec sam
Uz morski talas naš,
Neodsieva l' se njihov plam
Lelijan, ljepši dvaš?
Zar nemami te neba cik
Iz sinjeg mokra ckla,
Zar nemami te vlastit lik
Sa vječno rosna tla?“

Uz hladne vode šum i struj
Nad móre nadvi nik,
Nabujao mu srca bûj
Ej kô na dragin klik.
I sbori sbor mu, pjeva oj,
I nešto ona njeg,
A nešto sam se vinu k njoj —
I nevidje ga brieg.

To je pjesma — sasvim prosto rečeno — na utopljenika. Pa kako je krasna, jer joj je oblik savršen! Povod toj baladi bijaše ona omraza, koja je spopala Göthea uslied pustih zabava na vajmarskom dvoru. Srce mu je obamrlo. Rado bi ostavio sviet. A ovako blaziran hvata na udicu ribe. Poezija vode potakne ga na pjesmu, koja je po svom sadržaju i obliku slična na pučku priču i baladu o Loreleji. Tako je i u Erlkönigu upotriebio sjeverogermansku narodnu baladu. Na prevodu tih dviju Götheovih balada imam se zahvaliti g. pukovniku Trnskomu.

Vilenjak kralj.

Tko jezdi kasno u burnu noć?
Sa sinkom otcu je doma poć;
I krepak čedo obhvaća ud,
Uz svoju privi ga toplu grud.

Oj sinko nekrij se, šta te je strah?
Vilenjak kralj nas oblieće dva,
Gle krune, plašta mu glede tam!
Od magle, sinko, to je pram.

„Oj ráno sa mnom podji, de!
I s tobom igre igrat ću sve;
Na briegu cvieća krasan je cvat
I zlatnih svita ima mi mat.“

Oj otče, oj otče, ti nečuješ valj',
Vilenjak što mi prišapnu kralj? —
Oj sinko miruj, mirno mi sni,
Po šušnju vjetric lavori tih. —

„Oj zlato u moj nebi li kraj?
Moje kćeri dvorit će tebe, znaj;
Noćno kolo vodeć svak će ti dan
Unjihat, uplesat, upjevat san.“

Oj otče, oj otče tamo mi gle,
U mraku kraljeve kćeri sve!
Oj sinko, sinko, vidim i znam,
Ta stare se vrbe sive ti tam.

„Al volim ti, tvoj mi krasan mili se stás,
I nećeš li, za tvoj ću sgrabit te pás.“
Joj otče, joj otče, gle scepa mi grud,
Vilenjak nahudi meni hud!

I otac stravi se, jezdi uz boj,
Na grudih diete mu muči se joj!
I prispje dvoru uz muku, kín;
Na grudih mrtav mu dragi sin.

Stazom Götheovom, to jest za narodnom baladom, udari kašnje i Uhland, Geibel, Schwab i mnogo njih. Izmedju tih njemačkih pjesnika, kojim je balada veoma mila i vriedna vrst poezije, osobito se odlikuje Uhland. —

Zar su nam Hrvatom od vriednosti ti tudji pjesnici, kad su iz naroda, koji su našoj zemlji mnogo jada zadali? Čitajući samo Wilhelm Tella Schillerova i rieči u njem: uz dom prioni dragi dušom svom, jer u njem ti je svakom radu korjen — osjećamo i razumijemo, što nam smiju i moraju biti veliki umovi drugih naroda.

Drama Tell, taj slavospiev na junački rat Švicara za slobodu svoju proti okrutnoj Austriji, dovodi nas u današnju Švajcarsku i to k onim nebotičnim snježnikom, s kojih je, reć bi, bezkrajan vidik u sviet, a pod kojimi ori se rieč za bratimstvo i slogu naroda. Sbori ju i V. Hugo, taj velikanski zatočnik svake velike ideje, ponajpače slobode naroda.

Nad Hrvatskom je mnoga oluja proletila i prolieće. U romanu „les miserables“ veli Hugo, da kad prolazi ulicom blagotvorac, siedi biskup Myriel, onda djecica izlieću, kao da idu na sunce. I naš narod izlieće pred sieda Hugona, na njegove rieči: bratimstvo naroda.

Razmotrismo pučku poeziju inih naroda evropejskih, a što će zapjevati Slaveni? Kako će se oni oglasiti u koncertu naroda? Na slavenska plemena sav je sviet udarao, navaljivao, gazio ih i ubijao. A ponajpače na Hrvatsku naskočio je i Turčin i Saracin, i Niemac i Talijan, i Španjolac i Francez i Grk, i Tatarin i Madjar: od svakoga je ona stradala, al duše izdahnula nije.

Takovo žalostno stanje moraše djelovati na razvoj slavenske, a posebice hrvatske poezije. Kakova je ona dakle? U Zagorju priča puk, da se za mirna proljetna dana iz nekakva jezera na gori čuju glasi ko zvona iz dubine. Takova je naša poezija. Neoglušimo se na glasove toga na dno jezera propala zvona. Podignuti taj propali hram i to bajno mu zvono, da svane na vidik i visoko se uzpne te zazvekne svoj: žive zovem, mrtve plačem, gromove razbijam — to stoji do hrvatskoga naroda. Kakovi su glasi toga zvona, kakova je pučka poezija slavenska, imenito hrvatska, to ću dopuštenjem vaših milosti u budućem predavanju razlagati.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

XV.

Što je iz Bjela-ove repatice postalo.

Mi smo jurve više puta spomenuli, da su temeljni nazori Schiaparelli-evi o sudbini repatica unutar sunčanoga sustava revna odziva u znanosti našli i da su izviruća odtuda odkrića u obilnoj mjeri dokazi potvrdjena.

Razvoj ovih najnovijih stečevina kanimo sada redom pred mile čitatelje iznieti.

Prvi broj zviezdarskoga viestnika od god. 1867 (izlazećega, kako smo čuli, u Altoni), donese sastavak jedan od prof. D' Arrest-a, ravnatelja zviezdarne kodanjske i u njem tvrdnju, da je Bjela-ova repatica jurve izčeznula, pokle se je g. 1846 u dva diela razpala. Nazor ovaj, uslied doondašnjih viesti dosta smiešan, oslonio on bijaše na to, što se upitna repatica g. 1866 naći nije mogla. Za dokazati, da niti kakve računarske pogrješke niti nemarnosti u njezinu pomnom traženju po nebu biti nemogaše, tvrdi on: „repatica nam izbjeći nebi mogla, pa da su i sve pomutnje računa odposlje 1852 g. uprav protivno navedene bile. Dapače, da se je repatica kano drugda pokazala, nebi nam tečajem studenoga i prosinca od g. 1866 izbjeći mogla, pa da se je i na protivnom kraju neba ukazala bila.“

K tomu dodaje jošte isti g. D' Arrest, da uz to njegovo mnienje (izčeznuće repatice) i stariji zviezdoslovci pristajahu. O tom izčeznuću repatica govorahu jurve Olbers i Enke više manje izvjestno, napose pako navodi on kano razlog za istinitost te svoje tvrdnje izvrstne crtnje Donati-eve repatice (velike repatice od g. 1858), iz kojih se crtnja vidjeti može, kako je ta repatica na svojoj stazi tvar puštala. — Premda D' Arrest nikakva inoga uzroka za istinitost one svoje tvrdnje nije naveo, nije se ipak preko tih rieči, štono vele, na dnevni red preći smjelo, jer su u njih novu podporu nalazili za nazore Schiaparellieve.

Jedva je navedeni sastavak bieli sviet ugledao bio, donesoše sliedeći brojevi napomenutoga viestnika najprije liepo odkriće g. Peters-a u Altoni, da struja mjeseca studenoga i repatica br. 1. od g. 1866 skroz jednake staze imadu, po tom pako iznese odmah g. prof. C. Bruhns u Lipsiji na vidjelo novo nenadano odkriće.

On tvrdjaše naime, da je već 29. prosinca 1845 Bjela-ova repatica svakako upala u struju mjeseca studenoga i kroz nju prošla. Da se je pako ovo dogoditi moglo, mora se predpostaviti, da je prelaz napomenute struje u prsten jurve dosta napredovati morao. Ovaj njegov nazor da je temeljit, opravdava se u istinu time, što je već Boguslavski pokazao, da se je jošte g. 1846 vidjelo zviezda-padalica, koje su kano zadnjaci na napomenuto jato spadale. Staza ovoga jata sastaje se doista sa stazom Bjela-ove repatice nedaleko od staze zemaljske. Predpostavivši, da je razširenost toga jata znatno velika, veoma je vjerojatno, da je napomenuta repatica krozanj proći mogla, uslied čega se pako lasno dogodilo, da se je njezina rahla tvar razderati i u dva diela razpasti mogla, kano što se je to sbilja g. 1846 opazilo. Kad se već taj razdor bio dogodio, morao je dakako svaki njezin dio posebnim pravcem poći time novu stazu uzeti i jedan dio od drugoga tečajem vremena sve većma razstajati se.

Ako tomu bijaše tako i ako se nadalje uzme, da je pretvorba struje u prsten dalje dospjela, nego li se to dosada mislilo, to je Bjela-ova repatica g. 1859 iznovice krozanj proći i novi razdor pretrpiti morala. Na takov način dalo bi se izčeznuće napomenute repatice naravskim načinom protumačiti. Dapače ta sudbina mogla joj se i g. 1866 dogoditi, ako se uzme, da se napomenuta struja nesamo zada (odtrag), nego i sprieda repatice povlači, što bi se svakako dopustiti moglo, jer se tomu ništa neprotivi.

Istomu profesoru Bruhns-u pripada takodjer ta zasluga, što je on pozornim učinio, da skoro sve repatice kratkotrajna oblaza za čudo obhodnicam u staze zadiruju. Okolnost ova znamenite je važnosti radi toga, što ona na poviest o postanku tih repatica spada. Kako danas dotična znanost stoji, nije nemoguće, te će se jednom dokazati moći, da je Bjela-ova repatica samo jedan dio one velike repatice, koja je povod dala struji mjeseca studenoga, izvrgnuta budući privlačnosti naše zemlje. Za tu predpostavu vojuje i taj slučaj, što je Leverrier razložio, da se Bjela-ova repatica u stazi svojoj na desno okreće, dočim repatica mjeseca studenoga i k njoj pripadajuća struja protivan tomu smjer imadu. Postanak ovoga slučaja moći će se obzirom na dobu onda izračunati, kad se jednom točnije doznalo bude za pomicanje presiecišta obijuh staza.

Drugi mladi učenjak dr. Edmund Weiss u Beču pošao je u tom poslu jošte dalje.

Mi smo jurve jednom sgodom natuknuli, da nepravilne zviezde-padalice po svoj prilici možemo uzeti, da medju pravilne i periodičke spadaju. Tako su već Hind i Aleks. Heršel u Englezkoj opazili, da se padalice i u drugih noćih (osim napomenutih) pravilno pojavljuju, te su uslied toga rekli, da je jedno i drugo jato (kolovozno naime i studenno) samo sjajniji prizor te vrsti. Uz njih pristajahu takodjer Humboldt, Quettelet i Heis i u razrede popisahu sve noći preko godine, u kojih se padalice po nekom pravilu povraćahu. Napomenuti dakle dr. Weiss, poznavajuć Schiaparellieve i Leverrieve radnje, stade na tom temelju za svako padalično jato, presiecajuće stazu zemaljsku, tražiti odgovarajuću mu repaticu i dospje u tom iztraživanju na toliko, da je dne 22. veljače 1867 liepu gradju o tom predmetu izneso.

On bijaše pozornost svoju obratio poglavito na 12 padaličnih razdobja, izmedju kojih samo za dvie noći (dva takva jata) nije mogao naći pripadajućih repatica, dočim je kod ostalih 10 takvih podpuno uspio. Odtuda sliedi, da padalice, opažívane u deset takvih noći, nespadaju više u red nepravilnih, nego u pravilne, imajuće svoje periodične repatice, koje su od svoje raztvorne tvari jurve načinili jata, a morda i prstene, kroz koje zemlja prigodom oblaza svojega oko sunca prolazi i tom prilikom iz njih tjelešca na se priteže, koja se u slici padalica ukazuju. Ovamo broji napomenuti dr. Weiss i Bjela-ovu repaticu, koja je ravno sada prestala biti repaticom, te jedino jošte noćju od 28. studenoga jedan dio raztvorene svoje tvari na zemlji ostavlja.

Iz ove radnje, koju je napomenuti Weiss produžiti obećao, doznajemo, kako nesamo iz doznalih repatica zaključiti možemo na obstanak pripadajućih jim padaličnih jata, nego kako su nam ovakva jata kažiprstom, da jim jošte ravno nepoznate repatice odgovarati moraju.

Sám početak ove radnje napomenutoga Weissa ovlašćuje nas, te možemo tu važnu okolnost napomenuti, da čitave hrpe repatica, koje dosada bez svakoga medjusobnoga saveza držane bijahu, u nebeskom prostoru na stanovita mjesta od vremena do vremena dolaze. Time dobiva cieli nauk o razpršenju kosmičkih oblaka i njihove pretvorbe u meteorne prstene veoma zanimivu novu podlogu.

XVI.

Zviezde-padalice kano članovi u svietovnom sustavu.

Osim jata mjeseca kolovoza i studenoga jošte je tečajem više godina jedno jato prije dvadeset godina pozornost prirodoslovaca na se poteglo, a to je jato, opažívano 5. 6. i 7. prosinca, uslied čega se i ovdje njeki povraćajući se prizor nazrievao. — Napomenuti dor. Weiss, brojeći takodjer ovo jato medju onih dvanaest pravilnih pojava,

mnije, da mu se postanak izvoditi može od repatice pod br. 4 od g. 1819., jer i ovo jato zemaljsku stazu presieca. Medjutim govori prof. d'Arrest u jednom novijem članku napomenutoga viestnika, da bi Bjela-ova repatica tomu jatu izhodnikom mogla biti, držeći, da bi neki znameniti meteor, štono ga je francezki naravoslovac F. Berthou dne 11. prosinca 1836. u Brasiliji našao, mogao na razpršenu tvar iste repatice spadati. Po kazivanju Berthou-ovu bijaše tada velika množina meteora u dubljinu od nekoliko stopa nad prostorom od kakvih deset milja popadala. Premda se polag računa padalice od 5. do 7. prosinca vjerojatnije Bjela-ovoj repatici pripisuju, nesmijemo ipak naprosto prieko izjave Berthouove preći, uslied koje bi meteorni nalazi od 11. prosinca g. 1836. mogli takodjer na napomenutu repaticu spadati. Znademo bo, da je upitna repatica djelomice nestala, te je doista moguće, da je kakov jur prije oddvojeni njezin komad posebnom stazom poći mogao, na kojoj se dne 11. prosinca i. g. sa zemljom sastao.

Zanimivo je jošte jedno pitanje, u koje je istom zgodom profesor d'Arrest dirnuo.

Opažalo se naime često, da je prigodom čestih padaličnih pojava takodjer sjeverna luč (sjeverno svjetlo) sjajnija bivala, a nitko nije mogao tomu saveza naći. Zato se je nametnulo pitanje, nebi li napomenuta sjeverna luč dolaziti mogla od sjaja repatičnih čestica što no do sjevernih prediela daleko dosižu. Podje li jednom znanosti za rukom, na to pitanje ječno odgovoriti, to bi nam magnetične igle, dolazeće prigodom tih sjevero-lučnih pojava u nemirno stanje, mogle novo sredstvo pružati, kojim bi za one padalice doznati mogli, što no danju nebom kresaju, a oko jih naše opaziti ne može.

Iztraživanja dra. Weissa potaknula su takodjer profesora Galle-a u Vratislavi, te je o istom predmetu u zviezdarskom viestniku pisao. On svraća naime našu pozornost na zviezde-padalice noćju od 20. travnja, što no jih je za povraćajuće se našao. I on nadje na njih repaticu (br. 1. od g. 1861.), kano neku izhodnicu njihovu, jer joj staza za čudo nalikuje stazi napomenutih padalica. — Ako se i ova viest obistini, to će se odtuda izvoditi moći, da je i ta repatica veliki razsap svoje rahle tvari jur oćutiti morala, jer se tragovi njezini kano zviezde-padalice jurve kroz tri godine uzastopce na dan 20. travnja pokazivahu, a to bi, kako smo čuli, samo onda moguće bilo, kad bi izhodeće iz nje jato već na toliko oduljeno bilo, da bi više od tri godine trebalo, da se u jednoj točki sa zemaljskom stazom presieče.

To je dakle sadanje stanje stvari u području ove toli silno napredujuće znanosti. Jedva je Schiaparelli prtinu utro i već su najizdašniji umovi oda svih stranâ pritekli, da ju vazda novimi čini i izvodî razšire i izravne. Jedva se počelo, zviezde-padalice strogo mjeriti i izračunavati i odmah se stale pobližje viesti crpiti o repaticah, koje su već od nekoliko stoljeća sve nastojanje dotične znanosti naperivale. Jedva opažene nebeske varnice. samo jedan časak trajuće, čim našom athmosferom zablisnu, viestnici su postali pojavom, sbivajućim se u dalekih nebeskih krajevih, te nas upoznavaju sa onimi svjetovnimi zakoni, koji nam nazirati daju, kakova se stalnost nalazi kod gotovih svjetovnih sustava i kakvu igru u dalekih prostorih i viekovih nestisle se svjetovne tvari provode.

Zviezde-padalice i repatice polag dosadanjih stečevina uma čovječjega nisu zaista ništa drugo nego nesgustle se svjetovne tvari, koje su iz predjela, gdjeno se zviezde stajalice nalaze, u naš ustajali sunčani sustav doprle. Isti onaj zakon privlačnosti, kojim se sunčani sustav u stalnu obitelj obhodnica pretvorio i unj učvrstio, te poveća tjelesa u takove daljine medjusobno poredao, da se po dokazu umnoga Laplace-a svaka pometnja u stanovitom vremenu opet izjednači, ista dakle ta sila proizvodi, da se te — sve prostore prodiruće — rahle tvari njome sdrobe i spršuju i malo po malo uz čvrste tvari obhodnica pristaju. — Odkad se pronašlo, da toplina ništa drugo nije nego sila, koja se uslied svojega stanja i ućinka sada kano svjetlo, sada kano munjina, sada kano mehaničko djelovanje, sada napokon kano gibanje ukazuje, od to doba počelo se je, stalnost sunčanoga sustava u obzir i račun uzimati, te na gubitku topline opredieliti dobu, kada imade svaka sila u sunčanom sustavu i time svaki život (jer i i on je pojav iste sile) prestati. — Sada istom biva nedvojbeno, da vjekom nove tvari iz svietovnoga sustava dopiru i silu suncu povećavaju.

Ono, što se u najnovije doba kazalo, da se oblaz mjeseca od dvie tisuće godina uskoriti morao, znanost je ovako tumačila, jer se oblaz zemlje kroz to vrieme ulaganio: ali se time i na povećanje zemaljske naše tvari uslied paloga meteornoga kamenja pazilo i u račun uzimalo, prije nego li se za savez kakov medju repaticami i istimi meteori znalo bilo

Napokon smo silnim odkrićem spektralne analize, koja nas uči iz kojih dielova stajalice sastoje, te lučbenim iztraživanjem samih meteora doznali, koli velika srodnost postoji medju tvari, što no daleka svietovna tjelesa imadu i onom tvari, koja se u palih na zemlju njihovih ostancih ili meteorih nalazi. U tom imademo nov dokaz, da su mali ovi nahodi jednake naravi sa onom tvari, iz koje toliki, neizmjerni sviet sastoji.

Bude li kratki ovaj opis dokazom, da je njime u dovoljnoj mjeri nanizana povorka stečevina, što no dan za danom u ovom pogledu pridolaze, to će nam se oprostiti, ako ovomu opisu pridademo jošte posebne podatke onih iztraživanja, koja se na narav i djelovanje razpršene svjetovne tvari odnose, za dokaz, da odtuda doznademo, da nam ona leteća nebeska svietla neimadu kakvo čudo predstavljati, nego da imadu biti u znanosti viestnici jasnijega spoznanja.

Kakvo nam je opet kazalište!

Da je tkogod bilježio, mogao je popisati bar desetak programa, proslova i uvoda, kojimi je hrvatsko narodno kazalište u razno doba počimalo različito svoje djelovanje. Tko se nesjeća n. pr. ganjljive deklamacije, kad su nas ono „iza deset tužnih godina težkoga robovanja i strašnoga pritiska tudjinskoga“ ponudili na novo domaćom umjetnošću i obećali nam, da će samo hrvatska vila gospodovati u zagrebačkom hramu Talijinom? Tko se tada nije zavjetovao, da će marljivim polazkom kazališta podupirati narodnu umjetnost; tko nije obećao, da će blagim i prijaznim sudom štititi a zasluženom hvalom bodriti slabe i mlade sile glumačkoga nam družtva? Tko se napokon nije nadao od svega toga velikomu napredku i sjajnomu uspjehu? A koliko smo se puti ipak u takovih nada prevarili; koliko puti počelo se je iz nova raditi, uz nove programe, nova obećanja, i novimi silami?

Čitatelji „Vienca“ biti će opazili, da smo se na početku ljetošnje saisone opet zanieli novimi nadami, da smo malo ne zapleskali dobrim nakanam kazalištnoga odbora i ravnateljstva; al koja korist s liepih osnova, kad se nijedna neizvodi? Šta će nam nove teorije, kad je praksa stara, koju davno odsudismo?

Reći nam je bez okolišanja, da je repertoir nar. kazališta od nekoliko nedjelja takov, da nemože gori biti.

Žao nam je od svega srca, što ovo moramo ovako izjaviti, a drugčije nemožemo; nu čini nam se, da smo držani već sada kazalištnomu odboru i ravnateljstvu u pamet prizvati davnu želju i onih rodoljuba koji su narodno kazalište osnovali, i onih koji ga podupiru i zanj mare: da taj narodni zavod nebude na puku zabavu nekojih zagrebčana, već da bude u prilog narodnoj nam obrazovanosti i prosvjeti.

Na početku ljetošnje saisone bilo se je pročulo za nekoje naredbe kazalištnoga odbora, od kojih smo se nadali bili liepomu uspjehu. Medju ostalim bilo nam je rečeno, da će se smjesa kojekakvih opereta zapustiti, pak po mogućnosti njegovati narodna glasba; u to ime angažirano je više novih pjevača, koji bi vrstni bili medjutim pjevati u povećih i velikih opera, što je mnogim troškom spojeno; zatim je pozvan u Zagreb vrli glasbenik, g. Zajc, da upravlja kazalištnom glasbom; napokon je odlučeno — tako nam se je bar činilo — da opereta neima ni sada zapremati mjesto pravoj dramatičkoj umjetnosti. Ovu nam je davnu želju povladjivao izbor prve nedjelje, po kojem nismo imali nego samo jednu operetu. U obće moglo se je nadati, da će kazalištni izbornik napokon ipak ono biti, što mu ime znači. U tom obziru na daleko su se sterale namjere kazalištnoga odbora; odlučeno je, da se svi dosadašnji komadi pregledaju, da se nevaljali zabace, a bolji da se izprave ili na novo prevedu, na koliko im jezik ili ništa nevalja, ili nije dotjeran, kako bi dan danas mogao biti. Uz to imao se je sudjelovanjem nekojih književnika sastavljati izbornik iz novih takodjer komada, koji bi se prama našim potrebam vadili iz različitih literatura evropejskih.

A osobito liepom idejom smatrali smo onu o dramatičkoj školi, kojoj je zadaća imala biti, da se i dosadašnji glumci obučavaju u svem, čega do sada nisu ni mogli znati a trebalo bi da znadu, i da se uzgoji novi naraštaj glumački. Nauk o hrvatskom glasu i naglasu imao je biti najprešnijim predmetom takove škole; a zatim se mislilo, da bi teorija dramaturgije, tumačena s obzirom na naše okolnosti, bila osobito u prilog umjetničkoj obrazovanosti hrvatskih glumaca, koji su većim dielom samo „plaćeni dobrovoljci“, talentirani i netalentirani samouci.

Što se najprije opereta tiče, tu smo se jako prevarili. Kao što se u obće prevrnuo sav naš tobožnji izbornik, te se je samo po prilici nagadjati moglo, što će se koje nedjelje prikazivati: tako se je i opereta s posljednjega mjesta pomaknula gotovo na prvo. Bilo to s voljom komu mu drago, radilo se ovako ma po čijoj volji i uputi: naše je mnienje stalno i čvrsto, da glasba ovim načinom njegovana nemože poslužiti nikakvoj plemenitoj svrhi.

Čini se, da će ta opereta pobrkati svaku ljepšu osnovu, dok joj u nas bude samo traga. Uz nju je i ove godine sitnarija, šala, lakrdija ostala u našem kazalištu na svom starom mjestu. Osim toga kao da su naši glumci desetak komada samo zato prikazali, da imadu što ponavljati i opetovati; nevalja to za nas, da se ciele nedjelje već drugoga mjeseca čita na cedulji: po drugi put, osobito kad takov komad nije ni prvi put nikomu s voljom bio.

Sdušna kritika mora prosvjedovati proti lakrdijam kakva je ona: „Hoće da vraguje“ i proti pjesmam, koje se takvom prilikom pjevaju, jer se te mogu nedjeljom čuti i u krčmah zagrebačkih. Tko se u tom obziru pozivlje na ukus i na odobravanje obćinstva, neima ni pojma o zadatku **narodnoga kazališta**, a s takovim bi se „estetikom“ uzalud prepiralo.

Koliko god nam se neda, a ono ipak moramo izjaviti uvjerenost svoju, da je uz ovakovu praksu suvišno govoriti o izpravljanju starih komada. Zašto da se obsjenjivamo? Zašto da se nadamo dobru od postupka, koj nam je već davno zazoran i koj nas mrzi? Ne što nam je dopušteno, već što nam je dužnost, očitujemo želju, da kazalištni odbor podje osbiljno novom i boljom stazom od dosadašnjih, a ravnateljstvo da se okani starih doskočica.

Ako se hrvatsko kazalište ima podignuti na čast narodnoga zavoda, hrama umjetnosti itd. — moraju se bez oklievanja izvoditi dosadanje odluke i sve dobre namjere o novom izborniku i o dra-

matičkoj školi. Do sada podnosili smo samo za nevolju kojekakov izgovor i nevaljalo naglašivanje hrvatskoga jezika; znali smo bo, da se pravilnu govoru hoće nauka i vježbanja: odsada pako smatramo taj nauk prvim uvjetom svakomu napredku.

Uz velike priprave za ljetošnju saisonu nebi bili marili dugo vremena čekati na rezultate davno izgledane; al i dosadašnje izkustvo od kakovih šest nedjelja takovo je žalibože, da se s njega snuždíti moramo, a htjeli bi se radovati.

I. P.

Žensko sveučilište i uzgoj u Americi.

U Evropi još se prepiru, da li je pravo, da se i žene znanstveno naobražavaju, a u Americi ima već mnogo sveučilišta, gdje je više ženskih slušatelja nego li mužkih. Već godine 1861. osnovao je Mathieu Vassar u New-Yorku sveučilište za krasni spol. Za uzdarje, što je nanj mnogo potrošio, zahtievaše, da to njegovo sveučilište spoje s velikim gradskim, misleći, da će se istom tim javno priznati ravnopravnost žena s mužkarci u pogledu znanosti. Mathieu Vassar, prost pivar, ali zanesen za svaki uljudan i uman napredak, bio je u malenu gradiću skupio oko sebe neke gradjane i narodne zastupnike, hoteći da oni nadziru taj novi zavod, koj bijaše zamislio. Dajuć im dva i po milijuna dolara u zlatu i papiru, zasvjedoči, koliko je plemenit i obćemu dobru rad. Tim darom mogaše se dakako osnovati zavod sjajan i mnogostručan, komu ni u starom ni u novom svietu para neima. Sve što je odkrila znanost, sve što je umjetnost stvorila, sve je u tom zavodu sakupljeno i tako poredano, da je nauk veoma lahak.

Nedaleko od grada na brežuljku, s kojega je dražestan vidik, diže se ogromna sgrada; u njoj ima svega, što treba svagdašnjemu životu, te četiri sto djevojaka dobiva u njem stan i hranu. U drugom spratu nalaze se učione, laboratoriji za kemiju i fiziku, sbirke rûda, kabineti prirodopisni i geologijski, galerije slika itd. Ima tu takodjer zviezdarna s dragocjenimi spravami za nauk astronomije, knjižnica, gimnastička vježbaonica i jašionica.

U taj zavod primaju se samo takove djevojke, koje dobro razumiju Caesara, Cicerona i Virgila, a učile su i algebru, retoriku i poviest, pak još k tomu očituju, da će tu četiri godine dana učeć se ostati. Po tom se može suditi, kako je obsežan nauk u tom sveučilištu. I najabstraktnije znanosti predavaju se tu, a kao što profesori kažu, djevojke nezaostaju iza mladića. Pače i u filologiji izučile su se neke.

Po amerikanskih gimnazijah ima već gospodja, koje uče grčki jezik, a preko tri sto doktorica žena vrši liečničko zvanje. Osim sveučilišta otvorena su djevojkam i druga viša učilišta, te ih one polaze zajedno s mladići. U Americi nema u obće gotovo ni jedne škole, gdje se nebi djevojke podučavale skupa s dječaci; dà ima i takovih penzionata, gdje mužki i ženski pitomci pod istim krovom stanuju, dakako u raznih i odieljenih spratovih; al se zato ipak malo ne uviek igraju zajedno, a i jedu. Učitelji tvrde, da ta zajednička obuka nikakvih zlih posljedica neima, dapače vele, da tim dječaci postaju pristojniji a djevojke ozbiljnije, pa da se još jedni s drugimi natječu u nauku. Liečnici su opazili, da djevojke ni tjelesnim razvojem nezaostaju iza dječaka, a više puti se je pokazalo, da je tako zvani slabi spol dosta jak odlikovati se u naucih. Djevojke, koje polaze znanstvene škole neumiru više od onih, koje se samo površno uče i ranije u sviet stupaju. Kažu, da je to obiteljskomu životu u prilog, kad brat i sestra zajedno školu polaze; brat privikne od mala štititi si sestru, a ova zahvalnom mu biti za to. Amerikanci nieču, da takove mješovite škole mogu tobože krive biti preranim zarukom; pače oni tvrde, da se obična dražest obćenja medju djevojkami i mladići takovim svagdašnjim zajedničtvom duševnoga rada upravo oplemenjuje.

SITNICE.

— Predavanje namienjeno ženskomu spolu, koje se je jučer imalo držati u zagrebačkom „Narodnom Domu", odgodjeno je na ponedjeljak. Uzrok je tomu, što je kazalištna predstava sa četvrtka premetnuta bila na petak. Čitajućemu u „Narodnomu Domu" družtvu bilo je dakako poznato, da na 19. studenoga pada imendan nj. veličanstva, kraljice Jelisave; al ono je mislilo, da se predstave na slavu takova dana davaju u oči svetkovine a ne poslje nje, zato se i nada, da mu štovane slušateljice neće zamjeriti odgodu izvedenu preko njegove volje.

— Zemaljska je vlada na predlog jugoslavenske akademije a preporuku sabora kupila za narodni zemaljski muzej za 1700 for. bogatu malakoločku zbirku pristava Spire Brusine. Tim se znamenito umnožila zbirka jadranskih prirodnina u ovom našem zavodu.

— U Parizu izadje u c. štamparni: „Grammaire paléoslave, par Alexandre Chodzko, chargé du cours de langues et littératures Slaves au collége impérial de France", u 8-ni, str. 276. Poslje slovnice (str. 1—173) imade „textes paléoslaves" t. j. čitanku, u kojoj su štampani njeki odlomci prvi put, osobito oni iz bolonjskoga saltjera XII. vieka, od koga imade i dva snimka, učinjena vrlo čisto Poljakom A. Pilinskiem. Ovo je, koliko zna-

mo, prva staroslovenska slovnica pisana francezkim jezikom, i služi za učevnu knjigu mladim Francezom na francezkom sveučilištu. Sud o tom djelu ostavljamo našim jezikoslovcem.

— Poznati ruski pisac Nil Popov izdade u Moskvi u dvie knjige obširno djelo: „Rosija i Serbija“, koje razpravlja poviest Srbije za posljednjih 50 godina (1806—56). Pisac je osim štampanih izvora upotriebio i izvješća i dopise ruske vlade odnoseće se na Srbiju. Ovo je djelo odobrilo historijsko-filologijski fakultet moskovskoga sveučilišta, te je piscu priskrbio častan stepen doktora.

— Česko narodno kazalište u Pragu nastoji svake godine to više upoznati svoje obćinstvo ruskom operom i dramom. Misli provesti rusku operu A. I. Sjerova: „Judita i Rognieda“, za koju naumi sam skladatelj doći u Prag. Ondje se na dalje uči drama Ostrovskoga: „Groza“; a ravnateljstvo kazališta dobi putem kneza Engaličeva spise s glasbom ruskih vaudevilla: „Vorona o pavlinjih perjah“, tè „Prostuška i vospitannaja.“ — Kada će hrvatsko kazalište započeti upoznavati svoje obćinstvo s dramatskom književnošću suplemenika Rusa, Poljaka i Čeha?

— Liep nam primjer rodoljubja dao nedavno u Petrogradu umrli pisac ruski Botkin, ostaviv 15.000 rubalja moskovskomu sveučilištu, 30.000 rub. glasbenim konservatorijom u Petrogradu i Moskvi, a 25.000 rub. družtvom umjetnosti u Petrogradu i Moskvi (obščestva ljubitelej hudožestv), obrtničkomu muzeju, gradjanskoj učioni i učilištu za gluho-nieme u Moskvi. Ukupna dakle ostavina u prosvjetne svrhe 70 000 rub. Našao taj primjer nasljednikâ i u našem narodu, kojemu je pomoć osebnikâ još potrebitija!

— Madame Dora d' Istria, spisateljica djela o iztočnih ženah (Les femmes en Orient) izdala je opet u francezkom jeziku djelo o ženah romanskoga i germanskoga svieta: Les femmes par une femme. (Paris, Bruxelles et Leipzig, Lacroix Verboekhoven.)

— Mommsenova „Poviest Rima“ tako je izvrstna i glasovita, da je treći dio odmah razgrabljen, čim je izdan bio. U nekoliko mjeseci izdaje se ovaj svezak već po treći put.

— Viktor Hugo napisao je novu knjigu pod naslovom: „Zločin drugoga prosinca“; ona će izaći najprije u listku „Rappel-ovu“.

Raspis nagrade.

Kako je poznati rodoljub preosvećeni vladika gjakovački g. Gjuragj Josip Štrosmajer srpskom učenom družtvu poslao dar od 100 duk. ćes. na prosvjetne cielji, to je ovo društvo na glavnome skupu svome od 20. Marta ove god. zaključilo, da se ti novci izdadu kao nagrada za kakvo književno djelo i to poimence da se raspiše nagrada za djelo, u kome bi se raspravilo ovo:

1. Kakvo je prema danas poznatim historičkim izvorima bilo stanje političko i društveno u Srba i Hrvata neposredno prije onoga vremena a i u samo ono vrieme, kad počeše njihovi sudari sa Turcima; tu bi se poimence imalo u kratko opisati koliko je po današnjim izvorima i historičkim podatcima moguće ovo: *a)* stanje i ustrojstvo crkveno; *b)* ustav i stroj državni i političko-administrativno uregjenje zemaljsko; *c)* zakonodavstvo i pravosudje; *d)* društveni i ekonomni narodni život po svojim raznim granama, dakle je li i kako je narod podieljen bio po staležima, redovima itd. i kako ovi stojahu medju sobom; gradovi i sela, porodica, zadruga i opština; stanje zemljoradnje, rudarstva i trgovine; karakteristični običaji, naravi narodne i književno-prosvjetno stanje u opšte, uzevši ovamo i umjetnost. Na osnovu svega ovoga da se onda dalje temeljito izvede:

2. Kakov je prosvjetno-historički značaj borbe Srba i Hrvata protiv Turaka uzevši u obzir već opisano prosvjetno i društveno stanje tih naroda i kulturno stanje i ondašnje prilike na zapadu evropskom.

Djelo ovo valja da bude veliko najmanje 10 tabaka, da se pošlje na adresu, „Srpskom učenom društvu“ u Biogradu u zapečaćenom zavoju kakvom poslovicom obilježenom, koja će se poslovica naznačiti i na zapečaćenom pismu, u kome valja da bude napisano ime piščevo s cielom adresom njegovom.

Djelo će pregledati odsjek historički i državnički srpskog učenog društva, i on će dosuditi nagradu, a piscu ostaje pravo svojine na djelo, samo valja da ga najdalje za godinu dana štampa. Ako li bi pisac ustupio društvu, da ono njegovo djelo naštampa, da će mu se u naknadu sto komada knjiga.

Rok pišiljanju djela ostavlja se do kraja Novembra 1870-te godine.

U Biogradu 8. Oktobra 1869.

Sekretar
St. Novaković v. r.

Predsjednik srpskog učenog društva
Dr. F. Šafarik v. r.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 46. U Zagrebu dne 4. prosinca 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Mali sudac veliki grješnik.

Pripovieda I. T.

III.

Tko je navikao obilovati, težko se pokori nevolji, a tko nikad nije mozgao o tom, da imadu tisuće i tisuće ljudi, kojim se je odreći štošta, koji dapače imaju podnositi glad i drugu oskudicu a ipak živu i otimlju se nevolji, onaj se slabo kad ojunači, ako ga kakva bieda snadje, ako osiromaši. Najslabije su i najkukavnije osiromašile gospoje, tuj se kuka i jadikuje, tuj se grieši o Boga i o ljude, kad nestane nekadašnje udobnosti i muka je to pomèsti i urediti si sobu; sramota je to, neimati kuharice te zasukati rukave i svojom rukom i brigom sgotoviti objed sebi i svojim; žalost je to nemoći kúpiti svilene oprave i gizdava šeširića, koga ni kraljica ljepšega nenosi!

Al je mudrije i dostojnije za dobe si štošta skratiti i kad nije druge ovo i ono nježnom ručicom prihvatiti i veselo uraditi, nego li samo kukati i plakati a po staroj navadi trošiti, dok nedoćeraš do najveće sirotinje!

Tako je kukala i plakala i po staroj navadi trošila i udovica Miricka. Ono 25 st. pripomoći nedotjecalo za kuhinju i plaću kuharičinu, a trebalo odiela i obuće, trebalo goriva i kravicam siena, a štošta i netrebalo, pa Miricka ipak na vjeru uzimala, a na kraju mjeseca nemogla platiti.

Sirotica Mirka shvaćala svu težku nevolju i strpljivo slušala svakdašnje jadikovanje majkino, spremala i čistila sobe, prala i gladila ruho, upravljala radnjom u vrtu, sama sijala, a pomagala kuharici saditi i plievsti, nasadjivala i hranila živad, jednom rieči ona držala kuću.

Znajuć, da mati neplaća duga trgovcu, od koga uzimahu mirodije, zamoli Narančicku, nebi li joj izhodila u Zagrebu naručbinu kakova ručna djela; jer je umjela krasno vêzti i čipkati. Narančicka drage volje i za malo dana doniela joj svakojake vune i naručila biele zavjesice za okna, šarena pokrivala za postelje, vunenu obuću, kapice, narukvice, ogrlice, oramice i svakojako drugo nošivo i rešivo. Veselo sirotica plela, vezla i čipkala kadšto do neko doba noći i kriomice pošiljala Narančicki dogotovljene stvari a od nje primala novce, kojimi je plaćala kućne dugove mirodijaru.

Ali majka trebala dragocjenu gizdavu crninu, kanda se tuga ima gizdati, trebala crni šešir i crni suncobran i crnu lepezu, morala se u toj crnini pokazati u priestolnu gradu i ljeti u toplicah, mišljaše, da je jedina ona najnesrećnija na svietu, da nitko drugi nije vrjedniji i dostojniji ljudskoga milosrdja, da bi se imale sve dobre duše na nju obazirati i sav sviet i sam Bog otac na nebesih priznati, da je svim drugim pravo, a samo njoj krivo. Ona mišljaše, da nebi smjela nikad oboljeti, nikakve oskudice i nevolje doživjeti, nikakvih muka mučiti, nikad tuge i žalosti podnositi.

A tako misleći dosudila, da mali sudac Nemarski neima prečega posla, već o njoj se baviti, njezinu kćer uzeti, i sudačkim ugledom i dohodkom upriličiti, ako baš i nebi mogla sáma carevati, da bar kao caričina mati uzmogne bezbrižnom bezposlicom svoje dane proboraviti.

S toga je zamrežila sve puteve Nemarskoga, natovarila mu skrbničtvo, poklonila mu pokojnikove knjige, zvala ga svaki dan na objed i večeru te radila na svaku ruku, da joj se Nemarski neizmakne. Uz to nastojanje imala sirotica Mirka prekužiti najcrnje dane svoga vieka. Kadgodj bi ju mati zatekla samu, umah bi počela drnjkati joj u bolnu dušu, zašto se svomu sudjeniku nikada nenasmieši, zašto se njegovoj miloj pažnji neodziva?

Nemarski bio sbilja kadšto dokolan poput kakva sultana zažagriti očima na siroticu Mirku i carskom joj se milošću nasmiešiti.

Liepa, divna bijaše sirotica Mirka. Plavokosoj i bjeloputoj krasotici dolikovahu one divne sinje oči, a blaga joj duša, bistar joj um i jasan razbor prodirahu i prozirahu kroz vedre zenice, razliegahu se po poširem čelu i po donjem kraju lišca oko rumenih usta, gdje milina stoluje. Težka tuga za pokojnim otcem uzveličavaše joj andjeosku skromnost, a po koji put na liepe oči navrle suzice odbijahu napastnika besjedeći niemo: „Nediraj u me!“ I radina i čuvarna bijaše Mirka, te nije nikakvo čudo, što si je sudac Nemarski poželio sreću, da mu Mirka bude ženom. Ali odkad je Mirić umro, znalo se je, da uz Mirku nije moći dobiti novca. A Nemarski trebao mnogo, mnogo novca. S toga poslije Mirićeve smrti uzpregao svojim udvaranjem i, kako rekoh, samo kadšto bio dokolan i voljan prošaliti se uz povladu gospoje Miričke, koja bezobrazno tvrdiaše, da ga Mirka strastno ljubi, ali da je odviše srameća i preturobna, te da silom uzpreže srcem.

Ali vam vjeru zadajem, da to nije bila istina. Kako bi se mudra Mirka mogla zagledati u strastnika podbulih očiju, u kartaša lahkoumnika, u sudca bezdušnika? Otčevim svjetom i uputom za dobe počela poznavati ljude i ocjenjivati im vrjednost.

Ocjenjujući tako znance i prijatelje svoga otca naišla Mirka, da takva ugodnika na svietu neima, kakov joj je pokojnik bio. Bilo dosta krasnika, bilo dosta drvenih svetaca, ali nebilo u njih poštene duše, sviestne volje, odlučna značaja. Činili joj se polutani, opice, kukavice, lisice, podle sluge, a malo gdje, Mirka nazirala ljudinu.

Čudit će se moji čitaoci preuzetnosti i bahatosti Mirićeve Mirke, koja se je usudila suditi junačkomu spolu. Budite pravedna gospodo! Vi zahtievate, da vam drage budu čedne i poštene duše, mudre i ugodne domaćice, svačemu vješte, vjere tvrdje od stanca kamena, a kud naopako okrenuše naša mlada gospoda? Vi hoćete, da se plemenita loza veselo obavija oko kržljava, na dnu iztrula kôca, a da si loza nepoželi zdrava zelena stabla, uz koje bi i najvećemu vihoru mogla odoljeti. Zar hrvatska krasotica nebi smjela poželjeti, da joj sudjenik nebude gecavi i kržljavi polutan, neslobodna kukavica, previjana lisica, podla sluga bez ikakve sviesti i osvjedočenja?

Samo Janko Narančić činjaše se sirotici Mirci takovo zdravo stablo, uz koje bi se mogla veselo priviti i veselu budućnost izgledati. I pokojni otac rekao joj jednom, da je Narančić najpoštenija duša.

Ali se je pročulo, da je taj Narančić osigurao život pokojnoga joj otca i osvjedočilo se potla da je Narančić sbilja primio četiri tisuće st. od osiguravajućega družtva. Kako mu je mogla duša podnieti, da ide za takovim dobitkom? Kako je mogao računati na brzu smrt njezina otca, ako nije previjani cincar, koji i iz tudje nesreće gleda izvaditi koji grošić? Taj će čovjek, ako i jest poštenjak, imati srce od leda ili od hladna kamena; taj će čovjek biti previjana lija, jer mu iz obraza i pogleda nije nikakva zloća provirivala.

To bar mišljaše Mirka i koliko prije štovaše Narančića i njegovu majku, toliko sad uze zazirati od njega i uklanjati se starici Narančićki, u koju se je više uzdavala, nego li u svoju rodjenu majku. Dogotovljene stvari slala joj po kuharici i tim putem dobivala plaću i nove naručbine; jer je trebalo sve to više raditi, i podmirivati materine vjerovnike. I mali sudac g. Nemarski digao ruglo i sramotu na trgovca Narančića tvrdeći, da ovaj nije smio osigurati Mirićeva života bez njegove dozvolje. Psovao i ozloglašivao ga po svih družtvih a najpotla ga pozvao preda se, da ga izpita, nije li tuj kakov nečist posao. Pače umujući, da tuj mora biti neke prievare, ponudi se Narančiću, da će sve zabašuriti, samo ako podieli š njim dobitak. Ali se namjerila kosa na brus. Narančić se naljuti i reče sudcu, da ga sram bilo njegova napastovanja i njegove ponude. Ali budući ga je ozloglasio, to zahtievaše od njega, da namah piše ravnateljstvu družtva i da zaište i razvidi podnešena svjedočanstva. Zaprieti mu se, da će tužiti, ako se neosvjedoči svojim očima i neopozove klevetanja. Pače mu natuknu, da on zna za neku obveznicu o nekoliko stotinica, koje je nestalo prvi dan, kad je Mirić ležao na odru, i da ima svjedoka, koji je vidio, u čijem je rukavu te obveznice nestalo. Pobliedje Nemarski kao krpa i za osam dana čitalo se po novinah, da je trgovac Narančić uz posve vjerodostojna svjedočanstva Mirićev život osigurao, a da je sam Mirić tomu privoljeo.

Uza sve to Mirka ljuto žalila na Narančića, žalila malne svaki dan; jer je u njezinu domu nevolja svaki dan to više mah otimala. Nestašna joj mati počela uzajmljivati novce na kuću, dapače i prodavati pokućtvo u bezcienje, samo da uzmogne gospodski življeti a medjutim za Nemarskoga kćer si udati. Nije se dakle Mirka mogla nikomu uteći, a mati joj nemarila ni za molbe, ni za silne suze, što ih je ronila zaklinjajući majku, da se okani Nemarskoga i tolika potroška. U takov bi čas izvrnula Mirička kćeri spočitovati, da je nezahvalnica, da bi već mogla sudčevica biti, kad bi samo išto za Nemarskoga marila.

„Al nevidite li, majko“ reče joj jednom Mirka „da za Nemarskoga ni živa duša nemari, da zatire sam sebe i sav svoj rod. Sad se je prihvatio vas, pak će vas i mene upropastiti.“

„Nije istina,“ odvrati joj lahkoumna mati, „u njega su veliki dohodci, jer čij se kopun peče, njegva pravda teče. Mogao bi za godinu dana sve svoje dugove ponaplatiti, samo kad bi ga ljubeća žena prinukala, da radi i da teče. A ti eto nećeš, ti si dakle svoj nevolji kriva.“

„Niesam kriva, što, koliko mogu, obustavljam i odbijam biedu, koja na nas navaljuje. Ali iznemažem i vidim, da je sve uzalud. Nebojte se, neću vas ostaviti, pa makar išla od kuće do kuće prositi, ja ću uztrajati. Ali za Nemarskoga nemogu poći, ja ga prezirem, mrzim.“

„A kad ti nezahvalnice nećeš, uzet ću ga ja sama. Ja ću ti ga osvojiti i postaviti za otca."

Obeznadi se Mirka i tihim, oduljenim, počitljivim glasom zavapi: „Majko!"

A čim se opet sabra, reče joj osbiljno i odrješito: „Čim to majko učinite, onda sam ja prosta i idem — u službu!"

Mirićka se na to sve neosvrtala, a jedva minu godina dana, već sbilja poče vodu na svoj mlin navlačiti.

Nemarski opet trebao novaca, trebao na brzu ruku tisuću st., a nitko drugi nehćede posuditi. Bez ikakva stida, bez ikakve žape dopade pred Mirićku i skoči zahtievati rečenu svotu, te primieti, ako tih novaca nedobije, da nemože uzeti Mirke.

„Al Mirka vas i onako neće, davno mi je rekla, da vas prezire i mrzi."

Zabezeknu se gospodin sudac a za malo odvrati udovici: „Upitomit ću ja to divlje zviere."

„Nećete nikad ni do vieka! Otčeva je uma, što jednom naumi, nemari odumljeti."

„Ali ja trebam novaca — iz oka, iz boka, moram ih za koji dan predati poreznomu uredu. U velikoj sam opasnosti!" reče prešno gospodin sudac.

„Dobro, ja ću opet posuditi i na kuću napisati 1000 st., al gdje mi je sigurnost?" zapita udovica.

„Radite od mene, što hoćete, samo mi dobavite rečenu svotu." Odvrati Nemarski.

„Dobavit ću i dati vam novce, kad mi donesete podpisani ženitbeni ugovor."

„A s kim da ugovaram, kad me Mirka neće?"

„Sa mnom!" — reče porumenjela udovica i nastavi „kad vas neće Mirka, moram vas ja uzeti."

Razvalio Nemarski podbule oči na mahnitastu ženu, koja toli ludo svoju i kćerinu sreću na kocku stavljaše. Čim se opet dozva od čuda zabreknule pameti, nasmieši se bjesomučno i zavapi: „Vaš sam, milostiva gospodjo! Lude moje glave, kad mi nije moglo prvo na um pasti, da vas prosim, a da se ni neobazirem na ono nedoraslo djevojče. Al ajdmo, milostiva gospodjo, sad tekar ugovarati, sad je drugi račun a moja ljubav vragometna i dragokupa."

I odoše perom ustanoviti ugovor, a nitko nije čuo, što i kako dokončaše, samo za nenekoliko dana pukao glas, da Mirićka nudi svoju kuću za 4000 st.

I našao se na brzu ruku trgovac Narančić, prihvatio ponudu, uglavio ugovor, izplatio pred sudom četiri tisuće i napisao kuću na svoje ime. I kad je sve tako već svršeno bilo, pošlje Narančić opet staricu majku, neka javi Mirićki i njezinoj kćeri, da mogu ostati u kući na stanu, dok su žive, a da netrebaju plaćati stanarine.

I udesiv tako sve po svome obećanju, otišao Janko Narančić u Beč po novu robu, jer staru bijaše većim dielom već razpačao. Na odlazku zamolio majku, da za onaj mjesec dana njegova boravljenja u Beču, kadšto obidje udovicu i kćer — „jer" reče „bit će ti za dušu majko, a pokojni Mirić radovat će se na onom svietu, ako mu utješiš siroticu."

Umah drugi ili treći dan poslije Narančićeva odlazka zapovjedila Mirićka kuharici, da sgotovi liepu večeru i dade joj nekoliko stotinjaka na potrošak. Čula i vidla to Mirka a i gospodin Nemarski bijaše došao neobično rano, a za njim donio sudski poslužnik punu košaru bôcâ boljega vina. Nemarski polazeći kući opazi Mirku na oknu i nasmiešiv se zlobno reče joj: „Dosad ste me gospodično prezirali i mržili, a večeras ćete valjda svoga otčuha poljubiti u ruku."

Udarila djevojci krv u obraze, trgla se i odstupila od okna i munulo joj kroz glavu, da će se večeras Nemarski s njezinom majkom zaručiti i stegnulo joj srce, malo nije puklo od težke žalosti i ljuta gnjeva.

IV.

Od prilike u onaj isti čas, kad u stanu gospoje Mirićke na večeri zazveketaše čaše u zdravlje novih zaručnika, pokuca netko na oknu Narančićeve kuće, a starica se oglasi iz sobe pitajući: „Tko je božji?" — „Ja sam" — odgovori žensko grlo s vana „valjda me poznajete po glasu, Mirićeva sam Mirka."

Skoči starica i brže bolje odključav vrata zavika: „Za ime božje, koja se je nesreća dogodila, da dolazite k meni, gdje vas nikad nebi — pa tako kasno!"

„Draga gospodjo, nemojte mi zamjeriti, u vas se jedinu uzdajem, nemojte me kriviti, dok nečujete, zašto sam od kuće pobjegla."

„Nedao Bog, diete, da ogriešim svoju dušu! Ali odložite taj zavežljaj i sjednite, draga Mirko, te mi tiho kažite, kakva se je nesreća dogodila." To govoreći zaključala starica vrata a zatim posadila Mirku uza se, a Mirka počela plačuć pripoviedati, kako ju je mati nagonila, da podje za Nemarskoga, kakvi je to bezdušnik i prokletnik, i pošto ga je zato posve odbila, kako se je mati odkanila, da ona sama podje za njega i kako je njemu za volju prodala kuću i izručila mu novce, da pokrije svoje griehe i namiri potepenu sirotinjsku glavnicu. Mati misli, da će uz Nemarskoga boraviti vesele i srećne dane, ko što je boravila uz pokojnoga otca, a nevjeruje nesrećnica, da će postradati, da će od njegova zla zaputiti od nemila do nedraga! Onoga, koji sve do neki dan nastojaše dobiti mene za ženu, koga prezirem i mrzim, onoga nemogu štovati kao otca, nemogu ga vidjeti na mjestu pokojnoga premila mi i predraga roditelja." Trže sirotica opet plakati i jecati, dožalilo joj se poslije otčeve smrti i

živjeti! Dožalilo joj se, nemogla podnositi rugla i sramote!

„Draga gospodjo!“ nastavi Mirka „znam da vam sina neima kod kuće, zaklinjem vas velikim Bogom, primite me za koji dan u svoju kuću, dok mi nadjete mjesto u koje poštene porodice, volim služiti, negoli gledati nemilak i sramotu, što će ju mati doživljeti. Kad joj rekoh prvi put, da ću ju ostaviti, ako za Nemarskoga podje, vidlo se, da ništa nemari za to, a danas, kad se prečudih, što toliko hiti u svoju nesreću, reče mi, da mogu, kud hoću. „Kad je moja sreća tebi nesreća, a ti hajde za svojom srećom, put ti gore, put ti dolje!“ Tom me je besjedom mati odpravila sa nekadašnje moje otčevine, koju je pokojnik dao na njezino ime napisati onaj isti dan, kad se je š njom vjenčao!“ I opet ju poliše suze.

„Neplačite draga Mirko“ uze ju tješiti Narančićka „sam vas je Bog doveo k meni; da ste u zo čas kamo drugamo dospjeli ili da ste gdje stupili već u službu, bio bi se Janko zlosrdnuo na me, što sam vam dala poći.“

„Zar se gospodin Narančić brine za me?“ Zapita djevojka našla se u čudu.

„To ću vam drugi put kazati, draga Mirko, doba je već, da idemo spavati. U mojoj su sobi, vidite, dvie postelje, tuj je vaše mjesto, a ovdje moje. Čovjek snuje, a Bog boguje! Pomolimo se, diete, milomu Bogu, koji je sve tako ugodio.

I pomoliše se Bogu dvie dobre duše — a savršila starica na glas:

Čuvaj Bože kuću, blago,
I što mi je srcu drago!

Legoše spavati, usnuše, a duh Mirićev lebdio nad njima a prikazao se blažena lica usnulim, dočim u nekadašnjoj Mirićevoj kući gospoda široke volje bučeć slavljahu zaruke. Ali duh Mirićev nelebdio povrh njih, već se bojati bilo, da će striela božja udariti i razpršiti to zlokobno družtvo.

I minule tri pune nedjelje dana, a Mirka još nigdje nestupila u službu, već svejednako boravila kod vriedne starice i bila joj poslušnicom i ugodnicom, da nebi mogla naći bolje na svem širokom svietu. Svakoga se posla prihvaćala, svakoj se potrebi prva domišljala, svaki naum umjela upriličiti a nakon i prešne naručbine i pismene odgovore tako vješto udešavati, da se je Narančićka imala čemu čuditi.

A da čujete, još nešto drage moje čitalice, kazat ću vam, da se Mirka bijaše počela uza svoju nemajku gubiti u licu od težka jada i nevolje, a za ovo tri nedjelje ojedrila i porumenjela opet kao jabuka. Sa blažena mira i sa liepe pažnje milokrvne starice oporavila se dobra djevojka. A još nešto bilo, s čega je Mirka od radosti ponajprvo u plač udarila a zatim se veselo razvedrila te dobru staricu začela veseliti i nečuvenom srećom blažiti. Tako od silne kiše pokunjen i zablaćen ružin populjak, čim se nebo razgali i žarko sunašce sine, veselo procvate i začaruje ljudsko oko i ljudsku dušu.

Nemogla Narančićka premučati, već dobroj Mirci kazala namah drugi dan poslije njezina dolazka, što je pokojni joj otac znajući za svoju blizu smrt privezao Janku za dušu.

„Dobri Janko!“ uzkliknu djevojka „a ja sam ga krivila, da je ledena srca sám nagadjao smrt mila mi roditelja, te da je išao samo za dobitkom. Zazirala sam od njega i tudjila mu se više, nego li ikomu na svietu. Žalila sam na nedužnoga, na predobroga Janka. A on valjda mišljaše, da se oholim i da ga prezirem, što nije bog zna kakvi visoki gospodin, već samo pošteni trgovac. Oj draga gospodjo! pokojni mi je otac odvratio srce od visoka gospodstva i za rana usadio u dušu nauku, da

Više vriedi pošten rad,
Nego l' ikoj carski grad.

A morda me vaš sin mrzi?“

„Nemrzi, dušo; al tvrdo držaše, da nenaumice prevoljeste Nemarskomu.“

„Taj je Nemarski moja nesreća!“ I uze djevojka opet plakati.

„Neplaćite draga Mirko! Otidjite vidjeti u Jankovu sobu, da li vas mrzi?“

I otvori joj starica vrata i obuhvativ ju oko stasa odvede ju u Jankovu sobu i ostavi ju ondje samu.

I tuj Mirka od radosti zaplakala.

Eno ondje pisaćega stola pokojnoga joj otca, što ga je Narančić kupio izpod ruke i one iste obrtaće stolice, na kojoj joj otac najvolio sjediti. I gle eno bielih zavjesica na oknu, što jih ona sama izvêzla, i eno pokrivala na Jankovoj postelji, što ga je ona čipkala, i eno papuča i kape i svih onih stvari, što jih je Mirka ponaradila za prodaju, da plati materine dugove. Sve Janko kupio sebi — valjda nije kupio s toga, što ju mrziaše, već je valjda to učinio s toga, da se ponosi liepimi stvarmi. —

Al se u taj čas povrati Narančićka u sobu i reče zabunjenoj djevojci: „Može li vas onaj mrziti, komu se vaše djelo toliko mili, koji, kad je doma, te kape nesnima, koji u te stvari gledajuć često uzdahne i suzom ih pokvasi?“

„Zar sam mu mila?“ zapita naglo Mirka, oboriv oči nice.

„I koliko dušo!“ reče starica i htjede Mirku zagrliti, a Mirka se spušti na koljena i obuhvativ staricu uzdignutim rukama zavapi: „Tu mi je mjesto majko, tu mi se je srećnoj naplakati.“

Diže ju starica i prihvativ joj liepu glavicu obima rukama i gledajuć joj blaženo u suzne oči reče: „I ja sam srećna, kćeri moja, i bit ću presrećna, ako uzmogneš ljubiti moga Janka, jer on neće druge, van samo tebe!“

„Već ga ljubim, već sam njegova!“ odvrati smiešeći se Mirka „odkad mi s očiju snimiste onu crnu mrenu, kroz koju sam u njem nazirala samo cincarsku dušu, od onda mi je opet ona poštena ljudina, kako mi ga je pokojni otac naslikao, onaj miloliki ubavnik, kako mi se je u prvi mah u radostnom srcu pojavio.“

I stoga vam je Mirka u plač i veselje udarila i dohvatila se sve duševne snage i samosviesti, koju joj je otac narodio i priuzgojio.

I kad je rano ranila, a starica ju korila, što tobože pregoni, znala bi Mirka reći: „Veseli me podraniti, veseli me, što sam čila i jaka zavriediti Janka!“

I kad bi išla pismo pisati Janku na ime tobožnjega pomoćnika, koga je Narančićka neznajući pisati za neko vrieme u službu primila, znala bi se Mirka pošaliti: „Idem ga majko varati i podraživati, idem vam ga otimati.“

I sbilja šalu sbijala pišući Janku u Beč, da se ga boji, jer da će po svoj prilici odagnati novoga pomoćnika, kako se vrati kući. Pisao pomoćnik štošta o poslu i kući, pisao, da su računi pometeni, da je netko ukrao gospodarevu domaću kapu, a da se je tatu u trag ušlo i sud mu pukao, neka nabavi novu kapu. Preporučujuć se štovanomu gospodaru, podpisala se najvjernijim pomoćnikom Draganom Jankovićem.

Dogovorile se dvie dobre duše, da nepišu ništa Janku o dolazku Mirkinom i ob onom, što je medju njima izašlo na vidjelo, pak da Mirka za koji dan prvo nego će Janko doći, ode k nekoj rodjakinji stare Narančićke. Još Mirka koješta po sobi Jankovoj drugačije i ukusnije poredala, na mjesto trošne kapice načipkala novu i stoputa ljepšu, na pisaći stó postavila mu liepu kiticu cvieća, a kad je sve bilo u redu, odveze ju Narančićka svojoj rodjakinji u bližnje selo i ostavi ju ondje, dok ju svatovi neodvedu.

V.

U onom istom trgovištu, gdje je mali sudac Nemarski sudčevao, načetala se gomila ljudi u ulici pred sudčevim stanom baš u oči dana, na koji se je imao Nemarski s Mirićkom vjenčati.

Doveli svezana seljaka u okrvavljenoj košulji, ubio si rodjenoga brata poradi diobe.

„Ej Marko, rekao mu iz gomile kovač Vignjević, gdje ti je duša bila, kad si zamahnuo na rodjena brata?“

„Pitajte onoga tamo, gdje mu je duša?“ a pokaza prstom na Nemarskov stan. „Devet puti mogao nas je već razkrstiti, a već u drugu godinu odgadja nas od jednoga roka do drugoga. Sad nam je sjekira sudila, da Bog da i njemu odsjekla glavu.“

„Eto odgadjanjem upropastio svu zadrugu.“ Reče klimajući glavom krojač Švelić.

„A koliko smo mu donosili, samo da nas brže podieli!“ Zavapi busajuć se u prsi žena ubojičina.

„A zar neznate, da je u njegovih rukuh nestalo svega imetka Banićevih sirota!“ Pridoda neki kolar, koga je boljelo, jer je bio nešto u rodu tim sirotam.

„Odkad je Mirić umro, neima pri našem sudu nikakve nagodbe; Nemarski nemari, pa makar se mi svi poklali, samo da se ima kad gostiti i kartati. Stotine su parnica neriešene.“ Reče neki propali trgovac, koji se je rad pogonio po sudu ali i rad se nagadjao.

„A kakvi su nam putevi, odkad nam taj sudac kraljuje i banuje. Kako zakreneš s druma, možeš se nadati, da ćeš polomiti kola. Gdje nemare gospoda, tamo nemari ni svjetina o obćem boljku nastojati.“ Mudrovaše neki krčmar, koji je mnogo vina sa hrvatskih brjegova svojoj kući dovozio.

„Ni djeca nam nedolaze točno u učionu, tko nemari za našu djecu, nemari bogme ni za nas.“

„Kradja opet otela mah! Nemože se bogme reći o našem sudcu, što je narod nekad govorio da su naša gospoda naša sloboda!“

„A čini mi se, da je i Mirićku ljudski nasadio, kuću joj spiskao a sirotu Mirku na dušu uzeo, te je uboga djevojka morala od velika zla bjegati.“ Natuknula svjetini kovačica Vignjevićka.

A susjeda Švelićka svjedočila joj i ponavljala po više puti: „Niesmo li mi rekle, da je naš mali sudac veliki grješnik.“

Tako svjetina sudila malomu sudcu.

A medju svjetinu dokrao se valjda veliki župan i slušao glas naroda, glas sina božjega; jer sjutradan zaredale od usta do usta vesele novine, da je mali sudac g. Nemarski pod iztragu stavljen i da je s toga u Zagreb odišao. A na mjesto njegovo došao namah drugi mali sudac, koji nije bio veliki grješnik.

U dobri čas se vratio iz Beča Janko Narančić i našao novi ukusniji red u svojoj sobi, i našao novu liepu kapicu namjesto stare i kiticu cvieća na pisaćem si stolu; i doznao od majke, da joj je Mirka Mirićeva bila do juče pomoćnica, koja je sve to njemu namienila, i onaj pomoćnik, koji mu je pisao u Beč okrstiv se Draganom Jankovićem; i doznao od majke, da ga Mirka sbilja ljubi — te pristade srećan na sve ono, što su nezapitav ga mati i Mirka uglavile još prvo njegova dolazka.

A dočuv k jednu za nesreću, koja je postigla gospoju Mirićku odskaka Janko k njoj i tješaše ju ovako: „Draga gospodjo, hvalite bogu, da se je sve tako dogodilo, i da se nevjenčaste s onim prokletnikom, koji vas je već onda okrao, kadno pokojnik još ležaše na odru; nežalite toga izkustva, što ga skupo platiste, već pokažite svietu, da se opametiste, da se majčina ljubav nije ugasila u vašem srcu i da nećete više okaljati poštena imena pokojnikova! Ono 25 st. dobivat ćete i od sele,

a znajte, da vam ih je pokojnik osigurao; i u toj kući možete ostati, dok ste živa, a znajte, da vam ju je Mirić po drugi put kupio, ali da je radi veće sigurnosti na moje ime napisana. Ako mi dopustite, da vas pazim i svjetujem i ako uzmilujete opet svoju vriednu kćer, koja želi za me poći, onda ćemo ja i ona sviestno vršiti djetinsku dužnost. Nemojte se stiditi pokajanja, bit će vam to pokajanje zametkom nove sreće. Ako privoljite, da vašu kćer prstenujem, ja ću sjutra k njoj. Smiem li joj kazati, da joj majčina blagoslova neće uzmanjkati, i da ćete ju za koji dan posietiti?"

„Dragi Narančiću!" reče udovica Mirićka „Mnogo toga oboriste na me, a najviše mi se kosnulo duše, što mi kazaste o pokojniku. Kriva sam, vidim, ali će mi trebati vašega svjeta i vašega milosrdja, da se od grdne sramote oporavim. Prstenujte Mirku, vriedna vas je, a ja ću, čim mi rečete, pohićeti k njoj."

I dala Mirićka desnicu svomu budućemu zetu. I dozvala se opet majčine ljubavi!

Okrilatio Janko i odlećeo prstenovati Mirku. Netrebam vam kazati, kako se Janko i Mirko u seoskom dvorcu nadjoše, kako ruke razširiše, kako jih sastaviše i koliko ih dugo nerazstaviše.

Ta se sreća neda opisati, već se može samo osjećati. Pokušajte same, drage čitalice, ako već nieste udate, takova vojna zavriediti, pokušajte ga zagrliti, ja kriv, ako vam se nepričini pjesnikovo nagadjanje sreće samo slabom sličicom pravoga živoga osjećanja.

Ali dobre, poštene duše imaju biti, koje se zagrle. Srećna onda zagrljaja i srećna im braka, ko što ga Narančićka i Mirićka doživiše medju Jankom i Mirkom. Ja sam im na svatbi kumovao a njihovoj sreći i danas zavidim.

Zrinjski.

20.

Jurišanje Sigeta.

Zatutnjala zemlja do Stambola,
Kan da pakô razprskat se hoće,
Krvav plamen suknu pod oblake,
Mrkim dimom vedro nebo zastre,
Te Carigrad čitav zakrvavi,
A pred gradom silno more puklo,
I ljuto se talasati stalo.
Nije more, već su turske čalme,
Sred njih stoji tvrda klisurina,
Stoji glavom care Sulejmane,
Biele brade, a krvava oka,
I on reče, licem prema ćabi:
Tako meni carstva i života,
I 'tako mi dženeta tvojega,
Ja ću poći svijet prevladati,
I tvojoj ga knjizi pokoriti,
I tko tebe klanjati mi neće,
U zemlju će crnu ugreznuti.
Jedan svijet, jedan bit će zakon,
Što ga nama u koranu pisa.
Pak se care okrenuo vojsci:
Na noge se vojsko nad sve vojske,
Mi idemo svijet pokoriti,
I našemu podvrći ga svetcu.
  Planu u to vojska nebrojena,
Kan da u prah živu iskru baciš:
Na gjaura, viče, na gjaura!
  I diglo se oto more silno,
Da poklopi krvavim' talasi
Divno djelo boga velikoga,
I talase silni vijor diže,
Biesna riječ s grla padišina.
Eto pred njim bujnoga života,
Kitne šume, zelene livade,
Eto traga svud čovječjoj ruci,
Eto same svud prilike božje,
Al gle kuda oto more prošlo,
Svud golota, svud je pustoš mrtva,
Nigdje traga radu čovječjemu,
Nigdje traga, nigdje božjeg bića.
  Valjalo se oto more silno
Preko zemlja i tiela slovinskih,
Dovalja se silom do Almaša,
I tuj udri biesno o krševe,
Da bi bogom svatko se zakleo,
Da se zemlja u dvie pole koli,
Al eto ti grla padišina
Paklenim se uprosom glasećeg:
Zar smo djeco veće kod Sigeta?
Stante samo jedno malo časa,
Nemojte mi grada razkopati,
Ni glavara njegvog raztrgati,
Dok ja njemu jednu rieč ne kažem.
I car tako u grad poručio:
Zrinoviću, luda jogunice,
Donesi mi ključe Siget grada,
I dodji mi papuče poljubit,
Jer tako mi dina i korana,
Ako meni još danas ne dodješ,
Pohvatat ću gradske poglavice,
Gašu hoću na kolac nabiti,
A Bošnjaka živa oderati,
Patačića s konji iztrgati,
Juranića britkom sabljom posjeć,
Novaka ću na vatri spaliti,
Farkašića na kolo vrgnuti,
Tebe hoću, bane, objesiti
O zlu drvu, na carevom drumu,
Pa ću tvoje kosti izlomiti,
A tvoje ću srdce izgoreti,
Kroza te će ogrejati sunce.

Njemu na to bane odvratio:
Ako hoćeš mene objesiti,
Iz Sigeta mene ti izvadi,
Samo nemoj dugo zavlačiti,
Da hvališom tebe ne okrstim.
To je cara za srdce ujelo,
Nit on sluša Mehmeda vezira,
Nit ostale sluša vojskovodje,
Već na juriš vojsku odpravio,
I pred vojskom kršne janjičare,
Bože mili silnoga juriša!
Nit bje vidit zemlje, niti vode,
Nit bje vidit Sigetskih zidova,
Već bi reći jedno carstvo ljudij
U klupko se krvno sgomilalo,
I sve vrvi ka u mravinjaku.
Tak potraja od zore do mraka,
Odpadoše Turci od bedema,
Al Sigeta grada ne oteše.
Kad to vidi care Sulejmane,
Od jada mu ustne izpucaše,
Lije krvca niz bijelu bradu,
I on dozva Mehmeda vezira:
Nu ponesi tope kavalije,
I povezi tope baljemeze,
I kumbare čim gradove primaš,
I lumbarde čim gradove pališ,
Nek se tvoja sada vrši volja,
Da hajdučko gnjezdo razgnjezdimo.
Al mu na to Sokolović kaza:
Svietli care, tvoja će se vršit,
Al ja znadem bana Zrinovića,
Ljutu li tu hrvatsku aždaju,
Pre ćeš vodu svaku zasititi,
Neg njegovo ždrielo nezasitno,
Kanimo se hajdučkog Sigeta,
Žurimo se Beču prestolnomu.
Na to care pristati ne htjede,
Jer sramote podniet ne mogaše,
Pa on uze list biele artije,
I njim tako banu poručio:
Zrinoviću, od Hrvatske bane,
Žao mi je junačkog tvog srdca,
I junačkih tvojih Hrvaćana,
Pa pre neg li na novo udarim,
Nudim tebi život i poštenje:
Ti izadji iz Sigeta grada,
I povedi, koga ti je drago,
I ponesi, što ti godjer drago;
Ja ti puta nikud branit neću.
Njemu bane knjigom odvratio:
Sulejmane, od negda junače!
Star je vojno truhla javorina,
Vjetar duva, javorinu ljulja,
Mlad je vojno ruža napupila,
Vjetar duva, ruža se razvija.
Što ćeš jače care udariti,
To ćeš meni bolje ugoditi.
Hvala tebi na ponudi tvojoj;
Nij' mi sila Sigeta ostavljat,
Ne čuvaj mi mojega junačtva,
Veće sebi carski obraz čuvaj,
Da ti nebi svietal potamnio.
Ljuto tada care zagrmio:
Tko je Turčin i turskog plemena,
Te vjeruje svetca Muhameda,
Nek se diže tući djaurina!
I digla se sva osmanska vojska,
Pred nju stanu silne vojevode:
S desne stade Ferhad i Šems-Ahmed,
S lieve stade Mahmud i Mustafa,
Aliportug med nje i beg Nasuh,
Do biesnila momke podražili,
Te ka divljač kakvu ju povedu,
Da na Siget drugi juriš čine.
I bje drugi juriš goropadan;
Kako stali guditi topovi,
Bilo reći nebo se prolomi,
I iz njega krupan grăd udara,
I po koja med njim zviezda pade,
A iz zemlje gusta šuma nikla,
Gusta šuma sve britkih sabalja,
I med njimi tanahne trstike,
Koje praše i zrnje bacaju.
Gusta tama Siget uhvatila,
Tri ga dana sunce ne pozlati,
Tri ga noći mjesec ne obasja,
Tad se magla vedriti počela,
Gizdav Siget prema suncu sinu,
Sav nakvašen krvi jurišnika,
Sav obkoljen mrtvimi Osmani.
Gleda Siget care Sulejmane,
Te se nad njim tako izjadio:
Oj Sigete, ljuta rano moja,
Po vrhu te oganj opalio,
A po dnu te voda zanijela,
Po srijedi kuga umorila,
Pozoba mi moja janjičare,
Ošteti mi moja krila jaka,
Ja ću za te pola carstva dati,
Al ja moram tebe prevladati,
I car uze sitnu knjigu pisat,
I on banu tako dojavio:
Zrinoviću, moj junački brate,
Koliko si dičan i ugledan,
Kruna bi ti liepo pristojala,
Ja ću tebi krunu sakovati,
Ja ću tebe kraljem učiniti.
Što je godje roda slovinskoga,
Od sinjega do mora crnoga,
Neka sluša kralja Zrinovića.
Ti me pusti Sigetu tvojemu,
Da te danas brate još okrunim.
Kako bane knjigu proučio,
Zakuca mu srdce za prsima,
Hoće srdce banu prišapnuti:
Ujedini tvoju braću bane,
Al mu pamet srdce utišala,
I on caru tako odvratio:
Sulejmane ni slušat te neću,
Pre neg mi se s vojskom ne pokrstiš,
I ti mene više bratit nemoj;
Ja prezirem pogansko ti bratstvo!

Kada care otu knjigu primi,
Tako se je težko razsrdio,
Da ga nikak smirit ne mogoše,
I jedva mu srdce utišaše,
Kad na oči njemu pogubiše
Tri hiljade krštenih robova.
Tad on skupi paše i vezire,
I tako se njima zagrozio:
Čujte dobro paše i veziri,
Sjutra ćemo juriš učiniti
Na hajdučko oto gnjezdo crno,
Ako li ga sjutra ne uzmemo,
Osjeći ću begom zijamete,
I osjeći pašam pašaluke,
Vezire ću u topove zbiti,
Bacat ću se na Siget s veziri.
I odoše paše i veziri,
Da na juriš vojsku osokole.
Čudno li ju junačit stadoše:
Eto Pertav pred vojsku izidje,
I tri roba pred nju izvest dade,
Jednog dade na kolac nabiti,
Drugog dade živa oderati,
Trećeg vojsci na vidiku speče,
I on četi tako se zagrozi:
Amo gledte sinje kukavice,
Takva sreća sve vas sutra čeka,
Ak Sigeta grada ne uzmete.
Mehmed pako svoje čete skupi,
I kaurskim ponudi je pićem:
Mrkim vinom, žeženom rakijom,
Da ih liši ljudstva i razbora,
I on njima tako progovori:
Napijte se živo, braćo draga,
Da vidite, što kauri piju,
Kad za slavu hoće da se biju.
Minu večer, polnoć minu gluha,
Puče zora, viknu car: Na juriš!
I na juriš sva mu vojska ode.
Tuku Siget sa četiri strane:
S jedne strane topovima tuku,
S druge strane bojnim lubardami,
S treće strane lagum podkapaju,
A s četvrte juriš bez prestanka.
Eto Turci, do sad malo ljudi,
Sasvime se biesni odljudili,
Zvierski glede, a paklenski riču,
Te reći bi paklu utekoše,
I hudobe, vječnom ognju vične,
Mrkim zubljam Siget zapališe.
Tako ponos svieta kršćanskoga
U lomaču silnu pretvoriše!
Nesta noći od plamena sjajna,
Nesta noći devet dugih dana,
I nestade varoša novoga,
I nestade varoša staroga,
Al Hrvatom srdca ne uzfali,
Ne biju se ka umrli ljudi,
Već ko da su u vječnosti nikli.
Tako minu i deveti danak,
Odpadoše Turci od Sigeta,
I na zemlju pred carem padoše:
Svietli care, ogrejano sunce!
Dade prorok i sudbina sveta,
Poginu ti silni Aliportug,
I poginu osamdeset paša,
I četiri pašaluka vojske,
Al Sigeta otet ne mogasmo,
Pa smo voljni prije izginuti,
Neg da Siget opet jurišemo.
Planu u to care Sulejmane:
Odoh s vami svijet prevladati,
Sad mi gnjezda otet ne možete!
Ja vam dajem božju vjeru tvrdu,
Tvrda jemca Muhameda svetca,
Svi ćete mi prije izginuti,
Izginut će moja carevina.
Ja sam voljan i sàm poginuti,
Al ja moram Siget porušiti,
I Zrinjskoga bana pogaziti!

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

(Dalje.)

VII. Pjesničke pripovjedčice.

41. (3).

Posjet boga Era.

U ponoćno jednom doba,
Kada medved-zviezda velja
Oko ruke Bota krenu,
I rod ljudski veće u snu
Trudan slatko počivaše,
Tad mi Ero, došav pred prag,
Stade moja vrata biti.
Ko si? rekoh, koj to lupa?
I iz sna me slatka budi?
A Ero mi reče, odpri,
Dječak sam ti, ne boj me se,
Pokiso sam, smiluj de se,
Ne znam puta tamnom noći.
Ja se smilih na te glase,
Te užegav luč potečem,
Odprem i dječaka spazim:
Na ramenu nosi svome
Luk, tobolac i kreluti.
Posadim ga kraj ognjišta
Te mu rukam ruke topim,
A sa kose tarem vlagu.
On, kada ga pusti zima,
Nude, reče, da kušamo
Ovi luk moj, da li mi se
Okvašena skvari struna.
Nape luk svoj i rani me

Usried srca, kano žalcem,
Pa podciknuv stade skakat
I reče mi, raduj mi se,
Neozledjen luk je osto,
Nu bóno je srce tvoje.

Predmet ove prekrasne pjesmice poslužio je glasovitomu plastiku najnovije dobe, Thorwaldsenu, koji od njega načini veoma liep basrelief.

42. (7).

Ne znaš ljubit.

Hiacintskim mene štapom
Ero, silno stupajući,
Siljaše, da uz njeg stupam.
Preko gorskih plahih voda,
Po dubravah, preko jazâ,
Trčući sveg znoj me obli.
Skoro srce na nos skoči,
Skoro dušu da ne pustih.
Ero na to mekim krili
Hladeć znoj mom čelu reče:
Idi, brajne, ne znaš ljubit.

43. (44).

Osobit san.

Snivah jednom da sam trčo,
Noseć krila na ramenih;
A bog Ero, teškim gvoždjem
Oko liepih svojih nogu,
Gonjaše me i dostignu.
Što da l' sanak otaj znači?
Ja bar mislim, da u mnoge
Mreže ljubve zamrsiv se,
Ostalim sam izbjegao,
Dočim jedna ta me sape.

44. (10).

Bog Ero od voska.

Od voska boga Era
Prodavao je mladić;
Ja stupiv k njemu blizu,
Što hoćeš, rekoh, da ti
Za tu tvorìnu dadem?
On odvrati na dorsku:
Daj za nju što te volja.
Al da ti pravo kažem,
Ja nisam voskorezac.
Nu ne ću da prebivam
S nezâsitnim tim bogom.
E daj ga, daj za drahmu,
Tog liepog druga ljudskog.
A ti me bože plamom
Mah svojim daj rasplamti,
Il sam ćeš poć u plamen!

Smisao pjesmici jest: neki neuki priprosti Doranin (što svi prema ugladjenim okretnim Jonjanom bijahu) imadjaše boga ljubavi u svojoj kući te ga se u svojoj priprostosti hotio riešiti, ne hoteći s takovom nezasitnom zadirkavicom nikakova druženja imati. Da ga se rieši, donese ga upravo na trg na prodaju, gdje ga ovaj Jonjanin kupi. U prievodu se gubi u toliko šala, što se ne da dorsko narečje prevesti, koje se uzima da karakteriše špartansku tvrdu ćut. U ostalom ne može pjesmica biti nego iz veoma rane dobe, jer se istom u ovoj kod Grka uobićajilo, da su takove kipove bogova u kućah držali. Nu i ovako je veoma ugodna.

45. (14).

Ah ljubit, ljubiti ću;
Da ljubim bog me Ero
Pozivaše, ja luda
Gle nehtjedoh da slušam.
On namah uzam lučac
I zlaćeni tobolac,
Pozivaše me na boj.
Ja uzam preko pleća,
Ko Akil, gvozden pancjer,
Štit silen i još koplja,
Sa bogom bojak bijah.
Svim ugnuh mu se hitcem.
A kad mu ne sta strielâ,
Zapanjen sama sebe
Sa luka pusti svoga;
I u sredìnu srca
Mog doprje te me svlada.
Što silen štit mi vriedi?
Jer čemu s vana brana,
Kad boj me s nutra ciepa?

46. (30).

Bog Ero u sužanjstvu.

Jednom ti Muze Era,
Svezav ga viencem ruža,
Ljepòti předadoše.
I tako Kiterea
Njeg traži, blago noseć,
Da odkupi si Era,
Nu da ga ko odkupi,
Ne da se, ostat žudi;
Robovat priviko je.

Koliko je ova pjesmica malena, ipak je tako puna sadržaja da ga bog zna kolikom parafrazom ne ćeš izreći; Oko ljubavi se jagmi sve što je liepo, a ona opeta najvoli kod ljepote bivati.

47, (40).

Ero ranjen.

Bog Ero medju ružam
Počivajuću pčelu
Ne zapazi, i ona
U nježni prst ga bocnu.
On bijuć dlane jauka;
Pa trčuć, pršeć krili
Kiteri liepoj dodje,
Ah umroh, majko, vičuć,
Ah umroh, pogiboh ti!
Joj zmija mala s krili,

Težacî pčela zvana,
U prst me, majko bocnu.
A ona: ako žalac
Od pčele tako boli,
Kol' istom, sinko, bole
Sa tvoga luka žalci.

Francez Longepierre veli o ovoj pjesmici: De toutes les odes d' Anacréon voici celle qui m' a toujours le plus touché. La fiction en est toute ingenieuse et toute charmante l' expression délicate et fine — enfin ce n' est que graces et pue beautez. Pa tako se i ostali kritici u tom slažu; ali — sad dolazi nevolja — ima medj Teokritovimi idili jedan (19 koji nije od Teokrita nego valja da od Biona), koji tomu sličan predmet opieva, a kritici ne znadu da li bi ovoj anakreontovoj ili onoj Teokritovoj prvenstvo dosudili. Taj Teokritov idil glasi ovako:

Kraduća nekoč Era pčela nemilo bocnu,
Kadno iz košara med isrkîvaše; na vrh mu ruku
Prstiće izbode ljuto. On se boljâše sišuć
Rane, i nogama zemlju bijûći pokaza majci
Bolne ruke, psujúći, da tako maljušno zviere,
Ko što je pčela, tolìke ljute zadaje rane.
Majka nasmìjav se: zar ti nisi pčelama sličan
Koj si tolìčak, a toliko rane zadaješ ljute.

Ako se radi o prvenstvu po vremenu, mislim, da pravo govore, koji vele, da je Teoritov idil, budući da je jednostavniji i stariji. Obično se u imitiranih pjesmah opaža, da su prema originalu šire i dalje ispredene. Ako se pako radi o prvenstvu po vriednosti, pristao bih uz one koji ga dosudjuju Anakreontu. Jer što oni drugi misle, da je upravni govor Erotov u ovoj pjesmi na uštrb njene krasote, jer je odveć djetinjast, to mi se, kao i onim prvim, upravo čini na njoj liepo. Po što je Teokrit u Aleksandrinsko doba živio (3 stot. pr. Iv.), a svakako se čini, da je ova pjesmica po onom epigramatskom idilu u zbirci njegovih idilâ spjevana, ne može naša pjesma dakako od samoga Anakreonta biti.

48. (45.)

Erove striele.

Hefest, suprug Afrodite,
U ognjanih pećih Lemna
Striele bogu ljubve Eru
Iz željeza tvrda kuje.
Afrodita šiljke striela
Slatkim medom pomazuje,
A bog Ero žuč dodaje.
Are bože jednom s boja,
Silno mašuć koplje, dodje,
Te na strielu namjeri se;
Pusti strielu, reče Ero,
Jer je ljuta, vidjeti ćeš.
Are ipak uze strielu,
A Kiprida nasmija se.
Netom Are bože vrisnuv,
Ljuta j' reče evo ti je,
Sad ju drži, reče Ero.

Hefest, bog vatre i umjetnosti, bijaše po grčkoj mitologiji suprug boginje Afrodite. Čudnovato je kako upravo njega ta sreća zapade, pošto bijaše i šepav i rutav. Naravno je, da liepoj Afroditi takav brak nezadovoljavaše, nego joj se često za kojim snažnijim bogom pohtjelo. Takav hotim bijaše bog rata Ares (Mars), kojemu se Hefest jednom prigodom ljuto osveti. Znajući da će mu Ares doći, da mu krade bračno pravo, načini preko kreveta nevidimu tanku zlatnu mrežu. Are dodje i ulovi se skupa s Afroditom. Svi bogovi s neba sidjoše i smijahu se ulovljenim tičicam, koje razjareni Hefest ne htjede pod nikakovu cienu pustiti, tako da bogovom ne preosta, nego poslaše boga lukavštine Hermesa, koji ih tom svojom moći jedva izbavi. Kano boga vatre mišljahu si Grci Hefesta u svakoj vulkanskoj špilji, da tu bogovom oruže kuje. Od svih takovih vulkanskih špilja, bijaše mu glavno pristanište ona na otoku Lemnu, današnjoj Stalimeni. Priča se, da se jednom Hefest bijaše opro bogu ocu Zeusu, koji ga razjaren za petu zgrabi i tolikom silom s Olimpa baci, da je tri dana i tri noći zrakom letio, dok se nije na Lemnu zaustavio. Spominjani Lefebre drži ovu pjesmicu najkrasnijom. Drugi ju kritici osudjuju, jer da se ne zna, kakovu je strielu Ares ufatio, da je nije mogao više pustiti. Meni se čini ta stvar sasvim jasna. Pod strielama se naprosto razumije ljubav, koja čovjeka nepušta kada ga jednom osvoji, pa tako i ovdje Aresa.

49. (66.)

Ero uhvaćen.

Pletûći jednom vienac
Medj ružam nadjem Era.
Za krila ti ga zgrabiv
U čašu si ga bacim;
I nagnuv popijem ga.
A on me sad u srcu
Sa krili svojim škaklje.

Tu nježnu pjesmicu sastavi, kako rukopis piše, egipćanin Julijan, epigramatista iz 5. ili 6. stolj. poslije Isusa.

(Konac sliedi.)

POUKA.

O ljepoti i njegovanju čovječje kože.

Čitao u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu dr. I. Dežman.

Milostive gospodje! Nemogu danas početi ovo čitanje, nego li pitanjem: Što je ljepota, jer mnogi i mnogi držeć najvećom ljepotom ono, što se najviše približava idealom, koje nam je grčko dljeto ostavilo: mužkarcem belvederskoga Apola, a gospodjam medicejsku Veneru, traže ljepotu u izvanjskoj formi, dà u ljusci čovječjega tiela, o kojoj sam naumio danas govoriti. „Liepo je, što je srdcu drago“ veli naš narod, a jer pojedinomu srdcu pojedine se osobe mile, to bi prema tom ljepota bila relativna (kakono ju shvaća, možebit i nehotice, Kantova filosofija) i visila bi o individualnosti pojedinoga čovjeka. Vidimo i sami svaki dan, da dočim jedan stanovitu osobu obožava i čezne za njom, stotina drugih ostaju pri tom hladni, pače ih ta ista osoba odbija. O to se svakdanje opažanje opiruć htjeli su nekoji uztvrditi, da u svakom čovjeku živi neka osobita slika o ljepoti, koja se pogledom kojegod osobe više ili manje oživotvoruje. Nije se pako sa strane umjetničkoga duha i znanstvenoga razuma nikako moglo dopustiti, da bi ljepota visila o slučajnom sudjelovanju individualnoga ukusa i specijalnoga kakvoga pojava. Nebi li mi onda morali priznati liepimi i djevojke na otocih tihoga mora, koje si ljepote radi tetoviraju bedra, ruke, ramena i vršak jezika; nebi li mi isto tako morali dopustiti da su liepe one siromašne crnkinje, koje si, akoprem jim kratka pregača čitavu toiletu zastupa, ipak ljepote radi probušuju nosnice, il ustnice, da u nje kojekakvi ures meću, te si mažu još lice bielom, crvenom, il modrom bojom, gledajuć se pri tom u vodu, jedinom ogledalu njihovom? Uzprkos svim raznim ukusom, svim raznim pojmovom, ljepota, idealna ljepota, može samo jedna biti i ona mora obstajati, mora imati svoje zakone, svoja absolutna svojstva. Tu su potrebu uvidili svi mudraci svih vremena i naroda. Grčki mudrac i, da tako kažem, otac nauke o ljepoti, izvadja ljepotu i dobrotu iz istoga vriela: po njem je ljepota osobit pojav savršenosti. Ljepota, sama po sebi, veli Plato, jednovrstna jest, nepromienljiva i neprelazna; ti je nećeš u pojedinoj stvari naći, ali sve zovemo na toliko liepo, na koliko se ideji ljepote približava. Ljepotu možemo si samo misliti. Ako pako njoj nješto slična opazimo, onda nam to ugadja. Prema tomu drži Plato ljepotu i ljubav srodnimi pojmovi. Za Platonom nebrojeni su učenjaci kušali točno označiti pojam ljepote. Ja bi svakako, milostive gospodje, zloupotrebio vašu strpljivost, kad bi vam ih stao nabrajati. Nemogu ipak mimoići ona dva filozofička sistema, koja pociepaše sadašnje njemačke mudrace u dvie, ako ne jednako silne, al sigurno jednako umne vojske. Obadvije iztaknuše svoje zastave. Na jednoj je napisano: Ljepota je pojav ideje, božanskoga u ograničenoj formi; na drugoj pako: ljepota je karakteristična slika i prilika savršene, harmonične, korektne, opreke u sebi izjednačujuće praslike.

Iz toga svega možete, milostive gospodje, uviditi, da je laglje reći: tko je liep, nego li što je liepo. U jednom dialogu Goetheovom pita netko: Šta je ljepota? A drugi odgovara: Ja neznam, al ja ti ju hoću pokazati. A neki drugi pisac sjeća čitatelja na onu robkinju, za kojom je, radi njezine izvanredne ljepote, neki knez strastno planuo, obožavajuć u njoj pravi ideal ljepote, ne mogav ipak reći, gdje ona na sebi tu amajliju (taj talisman) ima. Jednom odreže neki zlobni zavidnik liepoj robkinji kosu, te se djevojka končas neliepom, knezu pako upravo odurnom pričini i tek, kad joj je kosa porasla i prijašnju bujnost zadobila, prikaže se ona opet knezu liepa, ali nigda više onako, kako je prije bila, jer joj je ljepota bila r a z g l o b l j e n a, i u njezinih pojedinih najdjelatnijih čestih o d a n a.

Iz toga je taj pisac zaključio, da se u ljepoti nesmije razpoznati pojedinost, kao osobito djelujuće i da se ljepota razglabanjem i uništuje, kano što se uništuje cviet, koga je botanik uzeo razstavljati.

Nije mi bilo do toga, da se upuštam u filozofičko razmatranje ljepote, hotio sam samo, prema svrsi mojega predavanja, uviditi i pokazati, č i m upravo ljepota na motritelja djeluje.

Mislim da se neću prevariti, ako kažem, da je m i l o t a najveći izraz ljepote. Grčki mythos podao je božici ljepote, Veneri, pojas, kojim je dobila snagu milotu podieljivati i ljubav sticati. Venera, božica ljepote, bila je liepa, ali da bude idealno savršena, posudila je od Gracija onaj pojas, koga je ona j e d i n a nosila i drugomu ga podieliti mogla. Doznajemo nadalje, da je jednom božica neba, Junona (kojoj se takodjer ljepota odreći nemože), htijuć očarati Jupitra na gori Idi, posudila od Venere onaj pojas, koj podaje milotu. Vidimo dakle, da se nije Junona nadala svojimi dražesti, već upravo pojasom milote, svladati Jupitrovo srdce.

Iz toga pako, što božica ljepote može posuditi pojas milote drugoj božici, doznajemo, da nije milota i z k l j u č i v o preimućtvo ljepote, nego da može, ako i uviek od ruke ljepote, preći na manje liepo, pače i na neliepo.

I zbilja vidjamo svaki dan, da može biti milote bez prave ljepote; ima gospodja, kojih nitko nedrži upravo za liepe, ali ih svako obožava, jer onaj neizrecivi dah milote oživljuje

svako njihovo djelo i podaje svakomu njihovomu pogledu, pače i najmanjoj kretnji biljeg ideala. Takvoj se gospodji, može i koža nabrati i kosa posjediti, al joj ipak neće milota postradati, jer je ona dugovječan atribut prave ljepote. Isto tako može biti ljepote bez milote, a takve ljepote zove naš narod „drvenimi svetci". Ljepota bez milote kano da je bez duše, to je ona ljepota, koja ocvate, dočim milote nemože ni vrieme ni forma satrti.

Šta je pako milota, koja akoprem se najvoli sa liepim složiti, ali ipak se s njim izključivo ne slaže? koja, akoprem potiče od ljepote, ali ipak njezino djelovanje i na neliepom očituje? bez koje može doduše ljepota obstati, ali jedino kroz nju naklonost probuditi? Milota je po Šilleru pomična ljepota t. j. takva ljepota, koja može na svom subjektu slučajno postati i upravo tako prestati. Ona zastire kao nekakvi čar, sve tielo, ona je više kretanje, nego li mir, više duša, nego li tielo. Narav podaje ljepotu gradje, a duša ljepotu kretanja. Nema ljepote za čovjeka, gdje nebi i duh i tielo u isto oba dionici bili. Najljepša gospodja pričinit će nam se ružnom, ako se njezina ljepota samo na površini pokazuje, a ličila, vrpce i visoke pete na čizmicah nisu prava sredstva, da postignete ljepotu. Lichtenberg veli: Biti ono, što nisi, u većini je slučajeva mnogo težje, nego li postati ono čim se gradiš. Neka zato ženski sviet nastoji radje liepim biti, nego li se liepim pričinjavati.

Milostive gospodje! Držao sam si za dužnost označiti stanovište, iz koga ću suditi ljepotu čovječjega tiela, i po njoj ljepotu kože, i ako sam vas možebit razlaganjem istoga dugočasio, odbite mi to na iskrenu želju, da vam pokažem, kako može svaka od vas postati najvećim umotvorom, što ga tvorčeva ruka stvorila.

Izvanjska površina našega tiela pokrita je zavojem, koga mi izvanjskom kožom zovemo. Ona, ne samo što nam štiti nutrnje česti našega tiela, nego mi njom i pipamo i na njoj nam se i krv čisti. Izvanjska koža prilagodjuje se, uslied njezine pruživosti, svim formam tiela i neprekida se niti ondje, gdje ima na tielu kakva rupa (n. p. na ustih, nosu, očih), nego prelazi u nutrinu tiela, akoprem je na tih miestih tanja i prozirnija tako, da pod njom stojeće krvne žilice crvenom bojom probijaju. Koža je dosta debela i na najnježnijih ručicah mnogo deblja, nego li rukavice, koje ju štite. Ona nije svuda napeta, nego je na više mjestih, obično prema pregibi, sabrana i po tih borah, osobito onih na ruci, htjeli su stariji, kako još i danas ciganke, prorokovati budućnost. Takvi proroci, Chiromanti zvani, krstiše svoju znanost božjom i pozivali su se na sveto pismo, gdje se kaže: i biti će obilježje na ruci tvojoj, kano ti spomenik pred očima tvojima. Chiromanti razlikovali su na ruci pet glavnih, a sedam nuzgrednih crta. Prva takva crta bila je životna crta (linea vitalis), koja je počimala izmed palca i kažiprsta, te zaokružujuć palac, prelazila k ručnoj zglobi. Ako je ta crta sasvim jasno izražena bila, onda bi takvi čovjek, po sudu Chiromanta, imao dugo živiti. Tako je n. p. nuzgredna crta, venerin pojas (cingulum Veneris), izmed kažiprsta i srednjega prsta, ako je jasno izražena bila, pokazivala sreću u ljubavi. Ili opet mliečna stazica (via lactea), pobočna crta životne crte, ako je dugačka i neprekinuta bila, proricala sposobnost za nauke i umjetnosti. Neću duljiti više govora o toj nazoviznanosti, znadem bo, da se nijedna ljepotica takvih bora već neboji, te ću spomenuti radje takve, kojih se većinom svaka gospodja, punim pravom, boji, a to su bore na čelu i licu.

Njeka oštroumna Francuzkinja reče jednom: Kad bi me bog kod stvaranja čovjeka bio upitao, bila bi mu rekla, da sve bore u taban noge utjera, jer je to jedino mjesto, gdje bi ih čovjek mogo imati, da ih drugi ne vidi, il ne oćuti. Razni su uzroci postanku njihovom. Kakogod je mladost vrieme rastenja, tako mora u njoj koža pruživa biti, da popušta punećim se formam tiela, a usuprot u starosti, dobi odnimanja, omlohavi koža, jer biva za obseg tiela preširoka, te se zato u njoj koža nabire. Nadalje, sve što tielo mršavi i njegov obseg umaljuje, sve to mlohavi i nabire kožu. Zato će žalost, briga, duhovni napori nabirati već za mlada kožu. K tomu još i ta nesreća, da se gospodjam radje nabire koža, nego li mužkarcem i to zato, jer je njihova koža nježnija. Tople kupelji i toplo podnebje, mlohaveć kožu pospješuju njezino nabiranje. Zato se Turkinjam i Crnkinjam već za rana čelo nabere, dočim u mrzlijih podnebjih ono dulje gladko ostane. Mrzla voda, za djetinstva već rabljena, biti će najbolji liek proti njima. — Nego da prodjemo sada na sastavine kože. Na koži razlikujemo tri plohe, od kojih je svaka drugčje sastavljena. Najglavnija od njih jest svakako srednja ploha, kojoj je ime usmina. Usmina jest jedra, nešto pruživa i prepletena sa tanjimi i debljimi vlakanci, koja se na svaki mogući način križaju. U njoj ima osobito mnogo krvnih žilica i živaca. U njoj su usadjeni vlasi, žliezde salovnice i potnice. Njezina izvanjska površina posuta je, poput kadive, množinom malenih jezićastih bradavica. Ima dvie vrsti takvih bradavica: u jednih se nalazi ogranak žilice bez ikakva živca, u drugih pako okončak živčanoga vlakanca sa pipaćim tielešcem, kojim upravo pipamo. Napokon se provlače medju bradavicami i zavojite cievi žliezdica potnica, koje se svršuju tako zvanimi proboji na površini kože. Živaca ima u usmini u tolikoj množini, kako nigdje drugdje na tielu, zato i jest ona najćutljiviji ustroj istoga. Usmina težko gnije, a ako ju postrojimo, onda nikako. A dade se ona strojiti kao i sve ostale kože, koje stro-

jimo i bude isto tako jaka i uztrajna kao i ovčja, kozja, il teleća koža. Usmina je, kako znamo, pokrita prvom od onih trih ploha kože, kojoj je ime pousmina. U pousmini nema ni žilica, ni živaca; ona sastoji jedino iz stanica. Pousmina se dieli na dvie plošice, koje su dosta jasno medju sobom odieljene. Od njih se gornja zove rožna plošica, a dolnja glenovna plošica, ili Malpighijeva mrežica. Rožna plošica sastoji iz rožnih pločića, iz kakvih sastoje vlasi, il nokti (a kod živine pandže, papci, rogovi, štitovi, štetinje i pera). Boja kože visi osobito o boji pousmine i to najviše o boji dolnje njezine plošice (Malpighijeve mrežice), gdje se strojilo u stanicah oko jezgre njihove sakuplja. Kod bielih ljudi je rožna plošica prozirna i bezbojna, ili žutkasta, a glenovna plošica bieložuta i smedjasta, na pojedinih miestih i crnkasto-smedja. Kod manjastih ljudi je takodjer samo pousmina omašćena, dočim je usmina ista, kao i kod bielih. Treća ploha kože, koja je dakle pod usminom, zove se landra. Ona je sastavljena iz sasvim ovlašno izprekrižanih vlakanaca, a prostor izmed njih izpunjuju salovne stanice. Landra je većinom 2—4 crte debela, nego može kadgod i jedan palac debela biti, kako je ona kod svih trbušnjaka, kojim ona nije nego veliki teret, jer je sad prošlo ono vrieme, gdje se najdeblji ljudi za kraljeve izabiru, kako su to Gordi činili. Korist landre nije baš najmanja tim, što ona usmini služi kao nekakvi jastučić, te štiti i nju i njezine ustroje od udaraca. S druge strane propušta landra slabo vrućinu čovječjega tiela, te brani tako tielo od zime, a napokon izpunjujuć sve dubine na površini tiela podaje istomu punu, okruglu i liepu formu.

Žliezdica ima u koži, kako mimogred napomenuh, dvije vrsti: žliezdica salovnica, i žliezdica potnica. Salovnice razprosute su po čitavom tielu, a ima ih osobito na zaraštenih (kosmatih) čestih istoga. Mnoge od njih utiču u vlasne mješice. U obće stoje one sasvim blizu vlasnim mješićem, u gornjih čestih usmine. Ako se uslied zime koža stisne, onda podižu te žliezdice kao nekakva zrnca kožu, i takvu kožu zovemo ježom. Salom iz tih žliezdica omaste se vlasi i koža, osobito na onih miestih, gdje je ona često vlagi izložena.

Druga vrst žliezdica jesu žliezde potnice. One se takodjer, skoro po čitavoj koži razširuju, a ima ih najviše na dlanu i pod pazuhom. Na dlanu ih ima na jedan četvorni palac do 2000, a na čitavom tielu do 2 milijuna. Njihovi otvori na površini kože zovu se proboji. Izhlapljivanje čovječjega tiela obavlja se jedino žliezdami potnicami. Moramo primjetiti, da se to izhlapljivanje obavlja u formi pare, a redje u formi vode (pota).

Da vidimo sad, milostive gospodje, koja su svojstva kože. Ona štiti ostalo tielo, ona služi za pipanje, ona izlučuje i prima materijalne tvari. Da možemo kožom pipati ima u njoj sila živaca oćutnika, kano i pipaljica (bradavica) i pipaćih tielesa. Pipanjem spoznajemo oblik, veličinu, težinu, tvrdinu, mehkoću, toplotu i daljinu predmeta. Ta su svojstva samo onda savršena, ako ih živci mozku priobće i ako ih ondje razum dovoljno obradi. Pipanje je na raznih miestih tiela više, ili manje usavršeno. Najbolje je usavršeno na vršiki jezika, na prstih i na ustnicah, a najgorje na ledjih.

Koža nas štiti stranom uslied svoje sastavine, stranom uslied svojih ostalih svojstva. Ponajprije štiti, kako već znamo, pousmina usminu, a po njoj i one bradavice, u kojih su pipaća tielesa. Usmina pako štiti uslied svoje čvrstoće i pruživosti podstojeće sastavine. Proti kemičnomu djelovanju raznih tvari, kano i proti raznim otrovom štiti rožna plošica pousmine tim, što ju ne mogu voda, slabe kiseline i većina soli razstaviti, a nju samu opet štiti mast, koju razprostiru žliezdice salovnice po čitavoj njezinoj površini. Pousmina prieči nadalje u nekom stepenu prelaz zraka, toplote i zime, kano i prenaglo izhlapljivanje tiela. *Chossat* dokazao je pokusi na živini, da umjetno grijanje umanjuje škodljivost gladovanja i da se tim zategne gladinja smrt, dočim ju usuprot prehlada, il zima pospješuju.

Što se izlučivanja kože tiče, to je ono po tom znamenito, što koža izhlapljenjem krv od nekojih nepotrebitih tvari oslobodi. Izhlapljivanje kože pokazuje se na dva načina: ili u formi nevidljiive pare, ili u formi kapljevitoj t. j. u formi pota. Izhlapljivanje u formi pare biva neprestance i po čitavoj koži, dočim se pot samo u stanovitih slučajih (kod tielesnoga napora, duhovnoga razdraživanja, il velike toplote) a i u tih kadgod samo na stanovitih čestih tiela pokazuje. Odrasao čovjek izgubi za 24 sata izhlapljivanjem svoje kože $2^1/_4$ funte vode, koja se naravno iz krvi izlučuje. Što se pota tiče, to je Lemmonier pokušao u najvrućjem vrelu (45° C)u Barèges 8 minuta ostati, te je za oto vrieme izgubio 21 unciju svoje tielesne težine. Ako se uzme, da je za to kratko vrieme mogo disanjem nad površinom vruće vode veoma malo kroz pluća izgubiti, to je on u svakoj minuti 1250 grana (ili $2^1/_2$ uncije) pota izgubio.

Korist, koju imamo tim izhlapljivanjem jest ta, što se ponajprije toplota tiela njim regulira, a zatim što se njim odstranjuju neke škodljive tvari (ugljična kiselina, dušik) iz krvi, te po tom biva krv čišća i za hranjenje tiela sposobnija. Ako bi se to izhlapljenje kože zapriečilo, onda bi čovjek morao poginuti. Bequerel i Breschet obrijali su psa i pomazali su mu kožu pokosti (Firniss), zapriečili su mu dakle izhlapljivanje kože, te je taj pas za nekoliko ura parnuo.

Što se napokon tiče usisanja, koje se na koži zbiva, to nije ono tako znamenito, jer je i težko, iz jur navedenih uzroka, tekućim i

zračnim tvarim kroz pousminu proći. Jedino kroz proboje žliezdica potnica, kano i kroz otvorke žliezdica i vlasnih mješića mogle bi nekoje tvari pritiskanjem, pranjem, mazanjem i tarenjem u nutrinu unići. Pokusi se je i dokazalo, da se kod duljega kupanja voda usiše, te da se tim i žedja ublažuje, ta znamo da si na moru postradavši mornari mokrom odjećom žedju gase.

Koža razne je boje. Ne mislim ja ovdje crnu boju crnca, ili mjedenu Amerikanca, il žutu Mongolca, nego mislim raznolikost europejske kožne boje. Raznolikost boje čini ono, što mi brst (teint) zovemo, akoprem se često pod brsti razumjeva osim boje i manja, ili veća njeżnost njezina.

U Evropi možemo u obće četiri razne brsti razlikovati t. j. bielu, ružičastu, smedju i žutu brst. Mogli bismo ih naravno mnogo više nabrojiti, kad bi sve moguće prelaze iz jedne brsti u drugu napomenuli.

Bielu brst, koju drže obično za najljepšu i kod koje mora uvjek koža nježna biti, imaju najčešće plavi i crvenkosi ljudi, nego kod ovih potonjih je većinom ona sa smedjožutimi piknjicami i pjegami pomješana. Biela brst u svojoj najvećoj čistoći priliči bielomu vosku, nego zanaša često u crvenkastu, il žutkastu boju. Ima je kadkad i kod smedjih, a najredje kod crnokosih. Crnokosu djevojku biele brsti drže za najveću ljepotu, što se svakako ponješto i riedkosti pripisati ima.

Ružičaste brsti su većinom opune i krvnate ženske i ona je tim ljepša, čim je nježnija koža. Brst postaje ružičastom tim, što se u koži i izpod kože nalazi više krvi, koja probija i osobito pri svietlu ružičastom se bojom prikazuje. Ružičaste su brsti većinom tamnokose ljepotice, a ima li ona liepa biti, onda nesmije biti pomješana tamnijimi pjegami, kako to često opažamo kod čvrstih djevojaka na selu.

Smedje brsti su većinom svi oni, koji moraju mnogo na zraku i na sunčanoj pripeci biti. Ako se smedja brst spoji sa liepom kosom i nježnom kožom, onda može i ona se nazvati liepom, osobito ako se približava ružičastoj brsti.

Najmanje ciene žutu brst, akoprem nije uvjek ona posliedica kakve bolesti. Žute brsti jesu većinom nagli, cholerični ljudi, koji se rado srde i koji su podražljive naravi. Svaka od ovih navedenih brsti može ili uslied bolesti, il starosti, il drugih izvanjskih uzroka preći u drugu vrst. Tako prelazi rado biela brst u žutu, ružičasta u smedju. Osobito često vidjamo kod djevojaka, koje su do nedavna najljepšu ružičastu brst imale, na jednom postajati bliede. Ako se k tomu bliedilu i nekakvo vehnuće pridruži, onda možemo za tvrdo s Boileauom reći, da boluju od bolesti, proti kojoj ima toliko liečnika, ta već Ovid pjeva: Bliedo budi sve, što ljubi, jer je blieda boja ljubavi.

Kod većine ljudi, a osobito nižjih klasa, nije nikad brst sasvim čista, nego pomješana tako, da ju je često upravo mučno opisati.

Da se neugodnost brsti pred svietom sakrije pronašli su ličila (šminke). Ličilom zovu onu tvar, koju trebaju, da poljepšaju brst, ili gdje su starost, razkoš, il strasti lice izgrdile, da ju njom poprave, il ako moguće do prijašnje ljepote podignu, nego pravo veli Lafontaine: Nemožeš ličilom izbjeći uništujućemu vremenu; podrtine kuće možeš popraviti, ali nikad podrtine lica. — Čudnovata je stvar u razvoju čovječanstva, da su uzprkos svim modam i običajem rabili ličila i divlji i obrazovani narodi, tom pako razlikom, da se u nas samo gospoje liče, dočim se u divljih i mužkarci liče, naravno samo zato, da budu goropadniji vidjeti. Težko je reći kad su se počele gospodje ličiti. Po proroku Henochu učio ih je već andjel Azaliel još prije potopa. Stari zavjet spominje često ličila Hiob zove jednu od svojih kćeri „kutijom raztoka", jer je malko koketna bila i rado se raztokom ličila, što je u starih židova najmilije ličilo bilo. Jeremija prorok veli kćerim Ziona grada: Ako se i zlatom kitite i lice raztokom ličite, ipak će pobieditelji vašu smrt tražiti; ili u knjizi kraljev: Iza toga Juj dodje u Izrael, a Jezavelja kad ču, namaza lice svoje i nakiti glavu svoju pa gledaše s prozora. Ljepotice syrske, babilonske i arapske sliedovaše taj primjer, koga se nisu ni u kršćanstvu odrekle. Zato se žesti sveti Cyprian na mlade kršćanke i veli: nemojte si mazati očiju raztokom vražjim, nego perite ih božanskom vodom Isukrsta. I u izabiranju boje vladale su u pojedinih naroda razne mode. Stari Bretanjci ličili su se modrom bojom, nekoji crnci crvenom, na otoku Sombrero žutom i zelenom, a u Tunizu može djevojka samo onda biti liepa, ako si indigom namaže obradak i trepavice.

Bielo i crveno ličilo pronašle su već Grkinje, a od njih uzele su ga Rimljanke. Horac i Ovid spominju veoma često ličila. Ovid pače u svojoj knjizi „ars amandi" savjetuje gospodjam, da si nakodnadjuju umjetno boje na licu; da si pako liepe Rimljanke očuvaju kožu na licu od zla upliva mineralnih boja, to je on učio da si kroz noć lice nekakvim testom obloże i kožu krabuljom pokriju. Samo se kaže, da su ga elegantne Rimljanke u svem poslušale.

Ne treba mi ni spominjati, kako je sa ličili u današnje doba. Nemogu pako propustiti, da ne navedem rieči onoga oštroumnoga francuzkoga spisatelja, koj je reko, da se samo one ljepotice liče, kojim je više stalo do nagnuća, nego li do poštovanja ljudih. Prema tomu spominje glasoviti Louis Mercier iz dobe francuzke revolucije sliedeći dialog izmed neke parižke markizice i njezine sobarice Marton. Markizica zapitala sobaricu: Šta nova? a ova odgovori: Milostiva gospodjo, govori se o ustanku, koj

će još danas buknuti. — Jel to moguće? — Jest milostiva gospodjo, govori se o plienjenju rušenju, ženskoj otmici. Ah, čula sam svuda, da će ti neljudi sve ženske ubiti i pripoviedaju, da će sve, koje im se budu liepe vidjele, nevinom žrtvom njihove požude .... upadne joj u rieč markizica: Ja drkćem — Marton — brzo — Marton — ta odjeni me — Marton — moje crvenilo ovamo! Hitro moje crvenilo! Za boga! Kakva sam u licu — blieda — snuždena — prava sam rugoba — ubit će me!...

Ličila su i sa fizične strane škodljiva. Pogledajte lice kojegod glumice (koje su naravno prisiljene ličiti se), pogledajte takvo lice za dana, kad još nije boja na njem! Koža joj je suha, bez masti, oprhla, izpucana, siva i nabrana. Osim toga ima i u većini ličila takvih čestì, koje su sveobćemu zdravlju veoma škodljive, kano ti olovno bielilo, sublimat, zinačko bielilo i rumenica (Zinober), a naravno svejedno jest, je li se te otrovi izvana, il iznutra tielu podaju. Nekoje ljepotice (većina njih i neznajući) jedu i arsenik u malih obrocih radi liepoga teinta. Akoprem nebi smjelo biti u nijednom ličilu olova, to ga veoma često u njem nalazimo i ljepotice najviše od njega stradaju, prouzročuje on bo krčeve, nesviesti, nervozne boli, vrtnje, sušice, ginjenja i klienuti.

Napomenuti mi je još dva ličila, koja ako i nisu toliko škodljiva zdravlju, ali zato ipak ne povisuju ljepotu tiela, kako to misle oni, koji ih rabe. Prvo od njih jest nabockanje, ili tetoviranje kože, a drugo su bêni (mouches, Schönpflästerchen). Tetoviranje sastoji u tom, što si kožu iglami izbocaš, pa izbodine kojekakvimi bojami, il puščanim prahom izpuniš, koji onda za čitav život u koži ostaju. Ta doživotna trajnost tetoviranja jest možebiti jedini uzrok zašto nije tetoviranje lica već u modu ušlo. Nego i u tom učiniše već mali korak. Ima već u Parizu, Beču i drugih svjetskih gradovih ljepotica, koje si ustnice tetoviraju i izbodine rumenilom izpunjuju. Veoma mučan i bolan postupak, ali što nebi čovjek ljepote radi učinio! U našem Primorju i med vojnici nalazimo veoma često tetoviranih ruka. Znadem pako iz izkustva svoga, gdje se je morala odpiliti nekomu mornaru ruka, što si je ponajprije duboko izbockao kožu, a zatim izpunio izbodine otrovnim nekim rumenilom. — Bên nije drugo nego kržljavo diete još kržljavije modne fantazije. Dočim je naše vrieme izmislilo lilionèse, da potjera pjege od lica, pronašlo je zlatno doba bêne, koji su imali svojim crnilom povisiti bjeloću kože. Njihov postanak nije težko pogoditi. Sigurno je bila u Parizu kakva modna kraljica, kojoj su na licu kakva pjega, bradavka il prišt teint pokvarili, te ih je pokrila crnim tafetom. Sviet, kakvi već jest, vidjao je u onom bênu veliku originalnost i za čas proglasio ga je pravim atributom ljepote. Bêni su najprije (dok su još imali koješta sakrivati) okrugli bili, zatim su im davali formu sunca, mjeseca, zviezdica, mušica itd. Nije pako svejedno bilo, gdje bi takvi bên na licu bio, jer po raznom mjestu imao je on i razno znamenovanje. Ako je takvi bên sred čela bio, onda si morao pamtiti, da ta gospodja traži od tebe dužno i bezuvjetno poštovanje. L' enjouèe zvao se je bên humora i bio je u onoj bori, koja se nabere na licu, kad se nasmiješ, dočim je la galante usred lica bila, a la baiseuse u ustnom kutu. Kad si god opazio na ustiju ljepotice takvi bên, onda ti je ona htjela tim reći, da budeš smion, osobito pako, ako te je bodrio drugi bên, la coquette, koga su nad ustnicom prilepljivali.

Odvraćajuć vas, milostive gospodje, od ličenja, neću tim reći da ne njegujte kože i teinta njezinoga, paće mi smo dužni njegovati kožu i to radi zdravlja, radi družtva i radi ljepote. Zdravlje bez njegovanja kože nije moguće; družtvo prezirom bi odbilo svakoga, koj bi zanemario svoju kožu, a zakon ljepote zahtjeva od svakoga izobraženoga čovjeka, da se u najplemenitijem čovječjem liku prikaže. Treba dakle sva liepa svojstva kože čim bolje njegovati. A ta liepa svojstva jesu: čistoća, nevonjanje, bjeloća, mehkoća, gladkost i prozirnost, životna i zdrava boja i napokon čistoća od pjega i osipa.

Ta svojstva uzdržati, ili usavršiti budi vaša najpreča briga, al ne umjetnimi sredstvi prikrivati pojedine mane lica, već naravnim njegovanjem treba ih uzdržavati i kakogod se razlikuje umjetnost od naravi, tako će se umjetno liepo lice razlikovati od naravnoga liepoga lica.

Ljepota lica i kože na njem visiti će ponajprije o ljepoti i njegovanju čitavoga tiela. Dopustite mi zato da razložim u kratko i u glavnih crtah naravno njegovanje ljepote. Glavni uvjeti naravnomu njegovanju ljepote jesu: Zdrav porod, fizično odhranjenje, jednostavnost života i ćudorednost. Veoma su na krivom putu, koji misle, kad se je djevojka već razvila, da je onda dospjelo vrieme ljepotu njezinu razvijati i dražesti njezine usavršivati. Tko je do onda zanemario dužnosti prema ljepoti, taj neće već k cilju doći. Već kod poroda, dà i prije njega treba misliti na to. Zdrava majka, zdrav porod prvi su uvjeti naravnomu njegovanju ljepote. Zatim treba paziti, da se djeca prema naravi njihovoj čim bolje fizično razviju. Najviše će dakako trebati paziti na onu dobu, koja bi se ljepotom rado dičila i u kojoj je ona u naponu svom, a to je doba mladića i djevojke. Tko u toj dobi nenjeguje ljepotu naravnim načinom, taj će brzo ocvasti i vehnuti i badava u kasnijoj dobi nastojati, da to nadoknadi, taj će morati uteći se umjetnim sredstvom, da ocvalo lice svoga tiela pred svietom krije.

Jedan od najglavnijih uvjeta njegovanja ljepote jest nadalje urednost u životu i glede tiela i glede duše. Tko god teži za naravnom

ljepotom treba da pazi na pravilan način hranjenja. Mi znamo svi od kolikoga je upliva hrana na razvitak, oblik i boju cvieća (pomislite na oblik i boju divljega i pitoma cvieća); znamo i za živinu, kako se liepom prikazuje pri urednoj i zgodnoj hrani, pa pogledajmo i na samoga čovjeka. Pogledajte bliedo i suho lice siromašna čovjeka, nabuhlih i izkrivljenih poteza, a s druge strane kod boljih ljudi, izrodjene forme jednoč liepih mladića i djevojaka, koji se pokvariše trpanjem želudca, pićem, razkoši i neradom. Nije li svakoj od vas, milostive gospodje, u oči palo, što ima po gradovih, med nižjim pukom tako malo liepe djece i ako nas iz daleka i zamamljuje ljepota njihova oka, kose, lica, stasa, to vidjamo sasvim iz bliza kako su te crte surove, koža neliepa, boja odurna i dosta takvih pogriešaka, a eno na selu pod najjednostavnijimi životnimi okolnosti i potrebami toliko liepe djece, kojoj, da budu prema gradskomu ukusu liepa, netreba nego li biela, mehka, od sunca ne oparena koža i toileta. Što se tiče vrsti hrane, to tvrde nekoji fiziologi, da surova i pretežno mesnata hrana ne samo tielo, već i dušu i ćud podivljava, a da je usuprot pretežno vegetabilna hrana ljepoti najkoristnija, ublažujuć karakter i podajuć tielu mečji i blažji izraz. Zato i vele isti ti vještaci, da ima u svih narodih, koji se osobito ratarstvom bave, najviše liepih ljudi. Prema hrani treba gledati i na probav. Tko hoće da bude i ostane liep, mora veoma brižljivo nastojati oko svoje probavi, te paziti da ne kvari želudca, jer kod svakoga poremećenja probavljanja pravi se u želudcu mliečne i octene kiseline, koje se rado sakupljaju u izlučujućih ustrojih kože, te tim veoma rado brst pokvare. Tko nagiblje na nečist teint, neka dakle veoma pomno gleda, da ne jede takova jela, koja za vrieme probavi produciraju mnogo mliečne i salovne kiseline, dakle nesmije si pretrpavati želudca, il jesti mnogo sladora, sira, il masti.

Kakogod je nepokvarena probav od velike koristi za ljepotu, tako isto jest i normalno djelovanje kože. Treba u tom pogledu čuvati kožu osobito od čestih prehlada, jer one teint veoma rado kvare.

I bdijenje i spavanje, te prava mjera u jednom i drugom od velikoga su upliva na ljepotu. Komu se je noć danom pretvorila, a dan noći, tko poslie polnoći, iza kasne radnje, il jela legne, te do poldana spava, neka ne zahtjeva, da ostane liep. Naravna ljepota zahtjeva, da rano legnete, i rano ustanete. Čovjek, koj po noći živi, cvate kao cviet, koga, stvorena da ga sunce grije, svietlost svieće, il tmina uzgaja. Dokazano jest, da uslied dugoga spavanja u jutro, osobito ako se iza njega ne pereš mrzlom, već mlakom vodom, koža bude mehka i nabuhla.

Jedan od glavnih uvjeta ljepote jest čistoća, pranje i kupanje. Bez čistoće neima liepa tiela. To su shvatili od svih naroda najbolje Englezi. Englez cieni više tielo, nego li toiletu i on veli: što bliže koži, to čišće i ljepše sve budi, zato i jesu u njega dolnje haljine skupocjenije, od gornjih: zato se oni peru i kupaju tako često. A kako je n. pr. u Francuzkoj? Francuz drži samo do izvanjskoga, u njega mora biti sve, što se vidi sjajno i bogato, za drugo on nepita. A koliko ima i u nas ljudi, koji se samo jednom na dan peru i to samo lice i ruke; samo nedjeljom rubje promjene, samo jednom se ljeti okupaju, ali zato svaki dan, često i više put na dan mienjaju izvanjsku toiletu, koja se može viditi. Što se ne vidi, nije u njih vriedno da se kiti. Čim više je koj narod napredovao u izobraženju, tim više on drži do čistoće. Čistoća je, kako Addison veli, dojilja i hraniteljica naklonosti i ljubavi i najtrajnije svojstvo osobne ugodnosti. Ona je i čuvarica zdravlja i po tom i naravne ljepote. Čistoća se postizava marljivim pranjem, te toplim, a ljeti umjereno mrzlim kupanjem. Kupanje je koristno iz dva uzroka: ono unapredjuje čistoću i jača tielo. To su zakonodavci već u najstarije doba uvidili, te su upravo silili ljude zakonom na kupanje kakono Mojsija i Mohamed. I u Grka i Rimljana bile su svuda javne kupelji za puk. Javna kupališta za puk od najprečje su koristi. To sam ja već negdje iztaknuo, a nemogu ni ovdje toga premućati. Svi, koji nastoje oko dobrostanja i sreće narodne morali bi svuda po naših gradovih, a imenito u Zagrebu, dizati javna kupališta, koja bi mogo upotrebiti puk za malo novca i malim gubitkom vremena. Dakle netreba gradu skupe, ne odaljene od grada kupelji, već u sredini njegovoj podignuto javno kupalište, u koje može za koj novčić, il ako moguće badava, svatko unići. Ugledajte se u primjer Engleza, koji svuda javna kupališta dižu, ma imali vodu iz bog zna kakve daljine dovoditi.

Treba da spomenemo napokon duševne, duhovne i ćudoredne elemente ljepote, koji istoj tek pravi, živi izraz podaju. Ovamo spada ponajprije radnja. Bezposlica i lenjak nemože nigda u pristojnom i ćudorednom svietu ugodnim biti; on može doduše nakićena lutka, glumac u vidu ugodne maske, ali nikako liepa prikaza biti. Muškarca bez koristna posla prispodobio je netko bujećoj bilini na obradjenoj njivi ljudskoga družtva, a ženu bez koristne zabave leptiru, koj se njiše od jednoga cvieta na drugi, taruć o njih svoju sjajnu prašinu od krila, dok se najposlje med klasjem neizgubi. U svakom, tko teži za ljepotom treba da bude takodjer nekakvo ravnovjesje u strasti, jer kako može biti liepo, što nije harmonično? Znamo pak dobro svi, da strasti, kao jednostrane razuzdanosti duševne harmonije, urežu oštrimi crtami obilježja svoje disharmonije u lice, izkrive i nagrde često najveću ljepotu,

Je li igda lice skupca, srditoga, ljubomornoga, razbludnika, il koketnoga stvora liepo bilo? Možebit je bilo pikantno, zamamljivo, osebno, izazivljuće, ali nigda privlačno i plemenitomu ukusu ugodno. K tomu treba još dodati, da tkogod ide za naravnom ljepotom mora da bude i ćudoredan, jer ćudorednost jest ono vrielo, iz koga crpi tielesna ljepota plemenitiji izraz, neporušivi značaj milote; ćudorednost podaje: pogledu nebeski čar, ozbiljnosti i posmjehu ustiju dražest, a čitavomu tielu ono dostojanstvo, koje imponira i surovomu čovjeku. Čovjek razuzdan, ma da mu je narav podala forme Apola, il Venere nije nigda u istinu liep i ostaje uvjek prema moralnom svietu bezuspješan.

To bi u kratko bile glavne crte naravnoga ljepšanja. Iz toga sliedi, da se naravna ljepota osniva na istih temeljih, na kojih i zdravlje i zato je posvema istinita ona izreka: Ljepota bez zdravlja nije moguća. Držeć ovo u pameti, preći mi je, milostive gospodje, na samo njegovanje kože i popuniti još ono, što sam malo prije tek u glavnih crtah spomenuo.

Ponajprije imati će svaka od vas, milostive gospodje, štititi kožu od svakoga upliva, koj bi mogo škoditi svojstvom njezine ljepote. To valja osobito za one česti tiela, koje su vidljive, kano ti lice, vrat, šija, grudi, ramena i ruke. Zato i jesu u svako doba i u svakom izobraženom narodu trebali koprene, lepeze, suncobrane i rukavice. Dozvolite mi, vaše milosti, da se oko ovih štitnika vaše ljepote nešto zabavim. Suncobran i lepeza imaju štititi brst, iliti teint ženskoga lica od upliva svietla, kano što imaju i odbijati blještenje sunčanih zrāka, te hladiti i praviti sjenu. Hladenje izpod većega suncobrana (Entouscas) spojeno je uviek većim propuhom, osobito kod zraka sunčanim svietlom veoma ugrijana. Na tu okolnost treba ponajpače onda paziti, kad je lice ugrijano. Najviše se pako lepeze zloupotrebljuju. Ima takvih ljepotica, koje, bile na koncertu, u kazalištu, il u družtvu nemogu nikako lepezu drugčije držati, nego da si njom lice i grudi neprestano hlade i to obično tako jako, da oni, koji iza njih sjede dosta velik propuh oćute. Vruće, ugrijano lice, koje se često lepezom hladi, nemože nikako dugo svoj teint zadržati, pače često obole takve ljepotice na očih i u grlu. — Koprenu su izumili, da čuvaju teint ženskoga lica, ali neka bude koprena zbilja štitilo i ništa drugo. Smješno je zato nositi tako zvane englezke polukoprene. Svaka gospoja, koja ne nosi samo po suncu, vjetru, il zimi, već svagda koprenu i svaka koja kroz nju gleda, pače i čita, ta može si veoma lahko pokvariti ne samo teint i pogled oka, nego i često oko samo. Čim je crnija koprena, tim redja i prozirnija mora joj tkanina biti poradi očiju. Crna koprena kano i sve boje, koje privlače sunčane zrāke, kvare osobito brst kože. Rukavice nositi veoma je star običaj, već Homer u svojoj Odiseji spominje, kako je Laertes čupajuć drač kožnate rukavice navuko. Dakako, da su ponajprije počeli nositi rukavice, da štite njimi ruke od zime, kašnje pako kao sredstvo obrane od sablje i drugoga oružja. Sada nije rukavica drugo, nego ljepšalo, da čuvaju njom bjeloću i tančinu kože. Radi toga ju nekoje i u noći ne svlače. — Nevalja nikako štićenjem tih prenavedenih predmeta tjerati do skrajnosti, jer ćete onda omehkoputiti, čim nećete naravno ljepote povisiti. Treba pače nastojati, milostive gospodje, da kožu ukriepite. Ukriepiti ćete kožu najprvo kupanjem i pranjem. Po pranju kože mora se ista marljivo trti (frotirati), suhim, **grubim** ručnikom, il još bolje flanerastom rukavicom, il kefom, jer se tim uspješuje periferno kolanje krvi, te bi morale to osobito sve one gospodje činiti, koje mnogo sjede. Takvo se pranje preporuča osobito na večer kratko vremena prije spavanja. Od koristi će takodjer biti, ako se zatim namaže koža na licu, vratu i rukah bademovim, il provencalskim uljem, a još bolje Cold-creamom. Pranjem i čistoćom ukriepljuje se dakle koža, njom se postigne bieloća i prozirnost, mehkoća i zdrava boja i svaki se neugodni miris od nje odstrani. Nadalje nesmije odjeća ni pretopla, ni koža njom preveć omotana biti, jer se tim oduzme koži potrebit zrak, te ona bude po tom mlohava, izgubi boju, svrbi itd. Tuj se mora prigovoriti, da bi trebalo u obće malko više paziti na odjevanje tiela. Tako je n. p. gornje tielo u zimi u gospodje pretoplo odjeveno, a u lietu preslabo, dolnje tielo u zimi pako preslabo Trebalo bi dakle svakako bolje paziti na razmjere i porazdjeljenje u odjevanju. Da se koža ukriepi treba nadalje često mienjati rubje. jer svaka čista, hladna košulja oživljuje kožu. Komu je moguće neka to čini svakoga jutra i večera. Ukriepljenju kože treba takodjer čista i svježa zraka i normalnoga disanja. Može li n. p. gospodja, koja čitav dan u sobi zatvorena proživi, u sobi, gdje je zrak toplotom ugrijen, vonjem, cviećem, parfumi i svietlosti svieće pokvaren, može li takvoj gospodji ostati koža zdrava? Pogledajte, milostive gospodje, ljude, koji su po svojem zvanju prisiljeni u pokvarenom zraku živjeti, kako su bliede i boležljive kože. Kako zrak, tako je i svietlo potrebno sredstvo za naravnu ljepotu kože. Bez svjetla nema boje, nema cvieta! Tko samo iza težkih, polumračnih zastora, il kod svjetla svieće živi, nemože imati životne boje, nemože naravne ljepote kože steći. Treba takodjer paziti, da nebude nikad transpiracija kože zapriećena, pa se zato morate, milostive gospodje, više put hotomice znojiti kretanjem. radnjom il, ako vam drugčije sustav tiela dopušta, parnom kupelji. Treba i paziti, kako već dovoljno i opetovano razložih, na sveobće zdravlje, jer kod bolesti nutrnjih ustroja tiela ne može koža biti nikako liepa. A kako se malo na to pazi! Dopustite da vas samo sjetim, mi-

lostive gospodje, na ono stezanje u pasu. Ima ih, koje misle: čim tanja u pasu, tim ljepša u tielu. Prema tom bi osa najljepša živina bila. Radi te svoje taille trči jedna po dva sata daleko, druga ne jede mesa. treća pije ocat, a sve si stežu tielo utegom, nemisleć na to, da upravo tim stezanjem postignu protivno od onoga, što žele, jer uslied stezanja obole veoma rado jetra, slezena, želudac, bubrezi itd. A može li onda tielo, može li koža liepa biti?

Spomenut mi je tuj još ciepljenje kozica kao najglavnije i najbolje ličilo. Ono ne samo, što otimlje nebrojenu djecu smrti, nego i štiti žensko lice od njezinoga najvećega neprijatelja, od kozica. Nije pako nikako dostatno jedan put u svom životu ciepiti kozice, jer, kako izkustvo uči, ciepljenje kozica štiti najviše 15—20 godina.

Napokon mi je umoliti vas, milostive gospodje, da rabite čim manje moguće kojekakva umjetna sredstva za poljepšanje kože i brsti njezine, jer sva kvare kožu, ako nisu baš osnovana na racijonalnom temelju, čega naravno publikum prosuditi nemože. Zato i nije ovdje mjesto govoriti o njih, kao ni o bolestih kože, jer se bojim da bi upućivanjem liečenja takvih bolestij više škodio, nego li koristio. Tko ne poznaje potanko čovječjega tiela i tko nije često i često motrio početak, razvitak i dalnji postupak bolesti, tko ne poznaje svojstva i djelovanje lieka, taj neka se nikad sam ne lieči, jer neće obično, pomiešav znakove bolesti, ni pogoditi pravu bolest, te si može krozato neizmjerno nauditi. Uzmite n. p. prašenje (pudranje) lica. Najčišće (parfumirano) pirinčeno brašno, škoditi će teintu osobito ćutljivoj koži, ako ga dulje rabite, tim, što će proboje na koži začepiti. Treba dakle i to, u sebi dosta nevino sredstvo, čim manje rabiti, a svakako ga prije spavanja pranjem odstraniti. Što se tiče ličila pripomenut mi je samo, da se svatko, rabljenjem istih, čini već sumnjivim, da, il nije nikad liepe brsti bio, il da ju je izgubio. U koga je liepa brst, dakle u koga je zdrava koža, taj netreba nikakve umjetne pomoći, da ju takvom uzdrži, jer ne samo što je dostatno, nego baš u tom i sastoji pravo njegovanje kože, da rabi sredstva naravnoga ljepšanja, kako ih već prije spomenuh.

Ninon de Lenclos bila je u svoje doba najljepša gospodja u Francuzkoj, te još u 90. godini imala je njeznu, bujnu i mladjahnu kožu. Naravno da su joj mnogi i mnogi bili za to zavidni, te su zbilja i mislili, da ima ona kakvo tajno sredstvo, kojim si teint tako liepim uzdržaje. Kad je već na umoru bila, umolio ju je jedan od njezinih štovatelja, da ne ponese sobom te tajne, već da mu to sredstvo pokaže. I ona ga zbilja usliša. A šta mislite, milostive gospodje, šta je ona svomu štovatelju pokazala? Ništa drugo, van pehar hladne vode i komad flanera. Nego Ninon de Lenclos nije samo u svoje vrieme najljepša, nego i najdosetljivija i najoštroumnija Francuzkinja bila. Ona je svomu štovatelju, pokazav mu vodu s flanerom, odkrila samo polovicu tajne, druga je polovica u snagi i razvitku njezina duha bila. Ninon de Lenclos bila je samo zato najljepša, jer pored njezina liepa tiela, bila je i najoštroumnija medju francuzkimi gospodjami, a ja već rekoh u početku ovoga čitanja, da nema prave ljepote, gdje nebi duh i tielo u isto doba sudjelovali.

Završiti ću ovo čitanje riečmi nekoga pisca, koj veli: Svaka gospodja, svaka djevojka može biti liepom, ako samo hoće i ako ide za tim pravimi sredstvi. Ona ima težiti, da uzčuva i razvije svoju podpunu osobitost — a zatim da joj bude vladanje i izvanjski pojav svestrano naravski. To su ta dva najsigurnija ljepšala, koja vas nigda izdati neće.

Uzčuvati svoju podpunu osobitost nije tako lahka zadaća. Gospodja neće i nesmije odviše iz kruga svojih drugarica izaći, jer padne lahko onda u robsko nasliedovanje, mjesto da je osobnoj potrebi zadovoljila. Neka teži dakle oboje spojiti t. j. uzčuvati svoje mjesto, koje joj u životu pripada, a zato ipak ne potlačiti vrst svojega vlastitoga bića. Tako bi n. p. nježna gospodja, usavršena modernim odhranjenjem, bila komična u odjeći i poslu govedarice, kako no bi bila komična i prosta seljakinja, po modi nakićena, u elegantnom salonu. Tako je upravo djetinski, ako se tek razcvale djevojke vladaju poput starica, ili ako bi kakva „Hekuba u godinah“ još jednom role Gurlitke, ili Mignonke igrati htjela. Tako isto kvari ugodnost pojava, ako vidimo crnu kosu u uvojcih, koji samo plavoj dolikuju.

Svestrano naravski biti — to može lasno svatko, ako hoće. Biti naravski reći će: biti duhovno dobro, a tielesno zdravo. Treba samo u svačem bez računanja i namjere sliediti svoj vlastit nagon, da uzmogneš, vodjen potrebom i nagnućem, obuzdan ćudorednosti i pristojnosti, uviek pravo pogoditi — dočim duhovno izobraženje isto tako povisuje i oplemenjuje cilj, za kojim nagnuće ide; kakono i spaja, jačenjem značaja, potrebitu samosvjest sa onom neodvislosti duha, koje su obadvie potrebne, da ostaneš i unutar granica družtva, ili stališa naravski, i da ne izgubiš svoju vlastitu osobitost.

Svaka gospodja, svaka djevojka, koja ta dva zahtieva spozna i izpuni — koja ih spoji dobrotom srdca, krieposti, čednosti i milotnom jednostavnosti — prikazat će nam se kao uzor prave ženske naravi, a taj je uviek liep.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

XIX.

Razlikosti kosmičkih oblaka.

Naravni razvitak našega predmeta dovodi nas sada na pitanja, koja su jurve i prije obilno i razgranjeno stavljana i pretresivana bila, ali na koja se opet ovaj čas povratiti moramo, pošto smo novimi stečevinami uma i do novih nazora došli.

Nalazi velikoga meteornoga kamenja od zamašna objama već su u davnoj starini dovodili na misao, da je ono iz dalekih nebeskih prostora k nam dohodilo. Kadkada nailazimo na viesti, uslied kojih se padanje meteora u savez dovodi sa prikazom repatice. Tako n. pr. spominje se u kronici parskoj Anaxagorove dobe (464 prije I. n.), kako je kod Aegespotamosa meteor jedan pao i ujedno se velika repatica vidiela bila. Isto tako doznajemo iz sriednjega vieka na takove viesti, premda jedna mongolska priča samo toliko spominje, da je na izvorih žute rieke (u zapadnom Kitaju) 40 stopa duga litica iz neba pala (Sravni Rad knj. VIII. str. 10.)

Više vjere imadu viesti novijega doba, gdje su meteorne mase u veoma različitih veličinah pomno opaživane, nalaživane i iztraživane. Imade takvih tvari prieko 7 stopa u premjeru, težkih od 16 (Torbar: 300) centi do sićušnih prieko čitavih pokrajina razpršenih komadića, dolazećih pod imenom meteorna praška. Jedan put pada takvo kamenje iz crnih, grozovitih oblaka pod trieskom groma, drugi put kano iz vedra neba. Prikazivanja ognjevitih zmajeva (krugalja), razpadajućih se pod trieskom u komade, tragovi tako zvane kamenite kiše u slici svietlih, bježećih zviezda-padalica, te iztraživanja takvih tvari, razlikujućih se doista od sličnih zemaljskih tvorina, sve to predmetom je iztraživanja polag sadašnjega stanja znanosti, da odtuda bitnost kosmičkih oblaka i njihov sukob sa zemljom pobližje doznademo.

Mi ćemo pitanja, na koja znanost odgovoriti imade, ovdje poredati i ujedno odgovore staviti, koji se staviti smiju, ostaviti pako ono, što se polag naravi stvari odgoditi mora.

Koji spoj imadu kosmički oblaci, kojim se na dugo nakažene tvari u daljini kano repatice ukazuju, kojim raširene i prstenasto u prostoru razpršene čestice u slici zviezda-padalica i svietlih krugalja atmosferom proliću i kojim ostanke na zemlji u slici meteorna kamenja nalazimo? — Da li su ove tvorine svietovnoga prostora jošte u plinovitoj (zračnoj) podobi? Jesu li ove jurve primile podobu ognjenih tekućina, kano što je to njekada kod obhodnica bivalo? ili možda sastoje one već iz sitnijega ili krupnijega kamenja i kamenčića, koji jedan do drugoga svojimi stazami teku? — kako li su na gusto ti kamenčići poredani? koliko jih može na jednu četvornu milju po prilici stati? Koja je popriečna težina svakomu? koje promjene oćute prigodom letanja kroz atmosferu, prigodom zažarenja, talenja na površju i prigodom razprsnuća jezgre? — Odkuda to, što mnoge padalice dugo trajuće, svjetle tragove za sobom ostavljaju? druge pako prigodom svojega izčeznuća u lagane, prstenaste oblačiće, poput prstenaka iz dimećih se lula, pretvarati se vidjaju, dočim jošte druge upravo protivnim smjerom odbjegnu, kano da su na kraju svojega puta od nevidljive kakve sile u nazad tjerane?

Dodajemo k tomu jošte jedno pitanje zemaljske naravi: dokle dopire naš zrakokrug i kada nastaje žarenje meteora? pa nismo ravno izcrpili pitanja, no smo jih ipak do one medje dotjerali, gdje no odgovori na dalnja riešenja izgledaju.

Kolikovrstna i pitanja bijahu, tolikovrstni dakako i različiti mogu se odgovori sabrati na temelju prije učinjenih razmišljanja i opažanja. Sada pako, pošto se za pojave z a j e d n i č k i uzrok odkrio, moraju se i odgovori na zajedničko stanovište dovoditi i oko toga nastojati, da se u mnogostručnosti pojava zajedničke i skupne oznake pronadju.

Želimo li si predstaviti, kako kosmički oblaci u bitnosti svojoj izgledaju, tada nesmijemo nipošto zaboraviti, da su i ove nebeske tvorine, prije nego li su u domašaj našega sunca dospjele, svoju poviest i to veoma dugu poviest postanja svojega imati morale. U koliko jim je i savez naprama čvršćim nebeskim tjelesom rahao i slab, to su ti oblaci ipak povodom medjusobne privlačnesti svojih čestica zajedničkom tvorinom postali. To pako predpostavlja, da se je budi jedan, budi više dielova, na različitih mjestih čvršće spojiti t. j. sgustnuti morao, nego li ostala masa. Odtuda pako sliedi, da ovakve česti mnogo starije moraju biti nego li ostale na vanjskom površju uz njih pristale tvari, odkuda pako sliedi, da kosmički oblak rastavljen biti mora iz s t a r i h i n o v i h doba, gdje se pod dobom dakako razumjevati moraju čitava stoljeća.

Kada dakle u jednom te istom kosmičkom oblaku dolaziti moraju različite sastavine različite dobe, tada je jošte izvjestnije, da različiti kosmički oblaci, dospjevši malo po malo u naš sunčani sustav, takodjer veoma različti moraju biti i što se dobe i što se skupnosti sastavina tiče. Odtuda se po najprije i tumači, zašto se uz prkos svoj podobnosti mnogih njihovih osobitosti ipak u jedan ograničeni razred staviti nisu mogle. Kod jednih dolaze jezgre u slici jaka, samostalna svjetla, kod drugih se opet pod izvjestno znade, da nemaju svojega posebnoga svjetla, nego istom uplivom sunca razsvietljene postaju. Misliti se dade, kako su jezgre velike starosti u jednoj repatici sgustnućem tvari na toliko se već ščvrstnule, da toplinu i svjetlo plode, dočim naproti

druge jezgre navijega kova u drugih repaticah jošte do one čvrstoće dospjele nisu, da bi same po sebi svjetlost izvoditi mogle. U razžarenoj jezgri može tvari i u tekućem stanju biti, koje se prigodom ohlade u kamenje stinu, dočim cieli ostali oblak nikada u takvom razžarenom stanju nije bio, nego se u sitnom, rahlom spoju nalazi, te sa jezgrom ništa zajedničkoga neima, do li skupna putovanja. Bude li takov oblak uplivom čvrstih tjelesa sunčanoga sustava prisiljen, da se razpasti mora, to je po sebi jasno, da će se najveći njegov dio u slici meteorna praška svojom prstenastom stazom potezati, i samo jednom zasvietliti, čim u atmosferu koje odhodnice zasegne. Ali isto tako je jasno, kako može razpadnućem svih naokolo jezgre nalazećih se tvari ova t. j. jezgra ohladnjeti, stiniti se i na površje zemlje kao kovni kamen ili ruda pasti.

Da ovo umovanje nije tlapnja, daju nam slutiti liepa iztraživanja, što no jih je francezki učenjak Daubrée o moteorih izveo. Mali obzor tê radnje popuniti će ovu sliku.

XX.
Umjetni meteori i što se u svietovnom prostoru sgadja.

Lučbeno-fizikalna iztaživanja francezkoga učenjaka g. Daubrée-a o meteorih radi toga su za naš predmet toliko važna, jer nam ona odkrivaju, kako kosmički oblak, rekli bismo, u utrobi svojoj izgleda. Vrstni ovaj izpitavalac dokazuje, da su one željezne mase, što no se u meteorih nalaze, jednom raztaljene morale biti; u njih bo dolazeći ledci (kristali) mogoše jedino ohladom raztaljenih tvari postati. Taljenje ovo nije takodjer moglo nastati na kratki onaj čas, kojim se je, jureć kroz atmosferu, meteor razžario; žarenje bo ovo biva samo na površju njegovu i traje za tako kratak čas, da se osobito kod većih komada u nutarnjost njihovu razploditi nemože. Resultat ovoga žarenja sastoji se samo u tom, što se vanjska košuljica ustakli, dočim u nutarnjosti tomu staklenju niti spomena neima. Budući dakle u nutarnjosti i najvećih meteora željezne mase u podobi ledaca dolaze, to se uzeti mora, da su ove mase jur u svietovnom prostoru tako razvrućene bile da su u raztaljenoj podobi doći morale, te su raznim povodom, o kojem žalibože isti Daubrée ništa negovori, ohladnjele i podobu čvrste, ledačke mase primile.

Isti g. Daubrée podje u svojih iztraživanjih jošte dalje, te pokuša najprije da opredieli, koliki je stupanj toplini bio, pod kojom se ono taljenje sbijalo, potom pod kojimi okolnostmi nastati je mogla ohlada i sčvršćenje.

U tu svrhu uze on preda se jednake tvari i načini tako zvane umjetne meteore. Ovamo odnoseći se pokusi pokazahu, da je stupanj topline, pod kojim se željezo u naravskih meteorih stalilo, bitno manji i da neodgovara stupnju topline, pod kojim se željezo u naših talionicah staljiva, zatim pokazahu pokusi, da je ohlada morala veoma spora biti i to uz veoma slabi pripust živika (oxigena).

Komu je poznato, koliku razlikost ledčanja raztaljene mase podnose, kada se taljenje pod visokim ili nizkim stupnjem vrućine sbiva, kada ohlada i sčršćenje naglo ili polagaao biva, te koli različito željezni kis nastaje, kada se živik željezu naglo ili slabo pripusti: taj mora temeljite pokuse Daubrèe-ove veoma cieniti.

Poslje ovih pokusa predje on na one tvari, što no se mimo željeza u prirodnih meteorih nalaze, osobitu pako pozornost obrati on na ona zrnca, koja se u nutarnjosti njihovoj smještena nalaze. Velika većina meteora ima nau sebi poput prosa zrnaca, sličnih kamenitoj tvari, dolazećoj pod imenom Olivina ili Chrysolitha. Na pitanje: „kako dodjoše ova kamenita zrnca usried željeza?“ možemo na temelju Daubrée-ovih iztraživanja samo tako odgovoriti, da su se te različite tvari prvotno moralo smiešati, prije nego li se željezo stalilo ili što je svejedno, prije nego li je vrućina do onoga viška došla bila, koji je za taljenje od potrebe bio. Taljenje dakle nastupilo je istom po dovršenom smiešanju dotičnih tvari, a prigodom ohlade sledila se kamenita tvar unutar željeza i zametnula se unj u svojoj vlastitoj podobi, isto onako, kako to po prilici kod različitih u vodi raztopljenih soli opažámo, koje se po stalnih zakonih u ledce pretvaraju, čim se voda dovoljno ohladi.

Umjetni meteori, što no jih je g. Daubrée iz tvari jednake smjese proizveo, daju nam liepi nauk ob onome, što se tamo u svietovnom prostoru na kosmičkih oblacih sgadja. Oni nam pokazuju, da se malo po malo upravo usried takova oblaka povodom privlačnosti sastavljaju jezgre od raznovrstnih tvari, štono sgustnućem žariti se stanu. To pako pokazuje, da se iz takova oblaka ako samo taj proces dovoljno mira ima, načiniti može taljivo-tekuća kruglja, kano što je njekoč naša zemlja bila, te da takva kruglja, pridodje li samo k tomu dovoljnâ vremena, na površju svojem ohladnjeti i stinuti se t. j. iz nje pravo nebesko tielo čvrste podobe nastati može. Dospje li pako takov kosmički oblak prije, nego li se taj svakako možda više milijuna godina trajući proces svrši, u bližinu našega sunčanoga sustava, to će mu se tvar, u koliko je jošte rahla, razpršiti morati. Iz nje će nastati repatica, kod koje sgustli se dio tvari u slici jezgre, ostala pako rahla tvar u slici meteorna jata prostorom se poteže, te polag okolnosti kano zviezde-padalice u našoj atmosferi planuti može. Ali i jezgra sama može na zemlju pasti, te mi dolazimo u položaj, da se osvjedočiti možemo o naravi one tvari, iz koje se polag okolnosti nova nebeska tjelesa tvore.

Važna su takodjer iztraživanja, štono jih je baron Reichenbach o meteorih činio. Za naš predmet zanimiv je samo onaj dio, u kojem se dokazuje, da se veoma često više kamenčića u prostoru zajedno staliti mogu, u kojem se slučaju njihove medje jasno razaznati mogu po crnih crtah. Ovi kamenčići morali su takodjer jednom na jezgru kosmičkoga oblaka spadati, gdjeno su uplivom vladajuće vrućine u polu-tekućem stanju bili, te time jedan k drugomu lahko priteći mogao. Prigodom razpada i po tom nastala ohladnuća ostadoše oni medjusobno srastli, te zato i pokazuju onom crnom crtom svoju njekadašnju neodvislost. Da se takvi komadići prigodom padanja i razžarenja kroz našu atmosferu razpasti i u prvobitne svoje dielove raztvoriti mogu, samo je po sebi jasno.

Sliku ovu cieloga ovoga procesa dopunjuju jošte ona astronomička iztraživanja, koja su o naravi repatične mase od davna poznata.

Od kada se znade, da su repatice providne (prozračne), te svjetlo onih stajalica, mimo kojih one prolaze, neoslabljeno i nelomljeno kroz njih prolazi, od to doba izvjestno je, da su one iz samih na rahlo stojećih čestica sastavljene. Uslied one okolnosti, da one tudje svjetlo niti nelome niti neodklanjaju, dokazuje se, da se u njih nikakvih plinova nenalazi, barem ne veoma znatno sgustnulih. Ali pošto se ipak u meteorih nalaze kisi, dakle slučenine živika, to po tome u kosmičkom oblaku ovaj posliednji dolaziti mora, sliedi odatle, da se je živik sa odnosnimi kovovi prije već slučiti morao, nego li se sám kosmički oblak u slici repatice oku našemu ukazao, da se je dakle to slučenje u takvoj daljini od zemlje dogoditi moralo, gdjeno se kosmički oblak niti pomoćju najoštrijih teleskopa oku našemu odkriti nije dao.

Sada jošte prelazimo na pitanje: kako težki mogu biti meteorni kamenčići, štono svietovnim prostorom u jatu padaličnom putuju? I time dolazimo k najnovijim iztraživanjem o zviezdah-padalicah, koja su do veoma liepih rezultata došla.

Zabavište.

IV.

Kakva je umna moć djeteta za učionu još nedorasla, takva mu je i zabava kod kuće i u zabavištu, al ovdje se njegova moć spoznaje razvija očevidnim načinom. To pako nebiva nasumce i naukom, već po sgodi i kao igrajuć. Zabavištu rabe sve domaće igračke, i gotovo samo domaće, al tako udešene, da diete ima dovoljne prilike i volje vježbati svoju radinost, a spoznajom lika i oblika, veličine i dalečine, težine, mjesta, šara, broja, dobe itd. razvijati umne si moći.

K takovim igračkam spada medju ostalim: kruglja, valjak, kocke, trupice za gradju, drvene šibke, traci iliti ostrižci iz papira, daščice i kolobarići, vunena žica, grah, ilovača, piesak, pilovina. Ovo je ujedno materijal za djetinju radnju; iz njega djeca slažu, grade, pletu, bockaju, našivavaju, ljepe, nabiraju, izrezavaju različite geometrične i umjetne likove. Osim toga pjevaju i igraju se igre, uz koje valja paziti na rythmička i gymnastička kretanja; napokon zabavljaju se u vrtu, kad je liepo vrieme, sadeć i njegujuć cvieće i bilje. Sgodne pripoviedke i pričice pripoviedaju im se kao za nagradu dobroga ponašanja. Kojim se načinom rabi ova zabava i igra, nemože se ovdje razlagati, jer bi se tomu htjela ciela knjiga; al to se može kazati, čemu ona služi, to jest, koja se svrha njom dokučuje.

Neki je glasoviti pedagog već odavno rekao: „Razum neobrazuje se samo obukom. Valja se dakle u napred čuvati obične predsude, kao da se bez posebne obuke neda ni pomisliti nikakva intelektualna obrazovanost; dapače obuka je u običnom smislu najnespretnije sredstvo pobuditi u malene djece moć spoznaje, te je često uzrokom preranomu razvitku, koj se u kašnjijoj dobi ljuto osvećuje. U drugom smislu može se dakako sve u obuku pretvoriti, al da djeca i neopaze za čim se ide.“ Ovako i u zabavištu djeca niti uče niti se obučavaju u običnom smislu rieči. Zabavištu nije zadaća djeci množinu koristnih zorova prikazati po stanovitoj osnovi i točnom redu, već nenasumce, kao slučajno i aforistično. U učioni dolazi učitelj pred djecu s pripravljenim i unapred priredjenim učivom, u zabavištu čeka se na nagnuće pitomaca i na dobru sgodu; u učioni je učivo u nekom obziru glavna stvar, u zabavištu pako zabava i igra. Zavavište dakle daje mjesto učiva gradju za zabavu i za igru; mjesto gotovih stvari za svestrano pregledavanje i razmatranje znakova njihovih daje materijal za samotvorbu, da djeca vide što je iz njega postalo i kako je postalo. Zabavište neobučava, već navodi i napućuje djecu na ono što im znati treba, a tumači im čega nerazumiju; ono pazi na to, da djeca probave dobivenu duhovnu hranu, a ne da ju trpaju u se bez prestanka.

Gore navedenom zabavom potiče se u djeteta osjet za likove, oblike i veličinu. Tek da mu se gradja dadne u ruke, neće ono biti u smetnji, što da s njom počme, niti će čekati na zadaću odgojiteljevu. A kad diete nebi sbilja već ništa znalo graditi iz svojih trupica, kad nebi umjelo na novo namještati svoje štapiće i daščice, niti plesti i nabirati papirnate ostrižke: neka sjedne predanj nastojnica u zabavištu i neka radi štogod iz onih stvari, pa će se u njem odmah probuditi nagon za oponašanjem. Osjet za težinu vježba se različitom gradjom, koja nije jednake težine. Spoznaji pokreta služi ponajviše lopta, budući je vrlo pokretna stvar. Osjet za šar oštri se opet na samoj šarenoj lopti, na različitom šarenom papiru, a ljeti još i na cvieću. Brojiti uče djeca u zabavištu na premnogih stvarih: igrajući se moraju da broje svoje ovčice, ribice,

pčelice itd., gradeć n. pr. čitiri klupe trebaju za svaku po tri trupice, a pletuć papir valja im pamtiti da se jedan ostrižak meće gore a jedan dole, a onda tri gore četiri dole itd. Osim toga vidi diete u zabavištu premnoge predmete, koji ga svi potiču na promatranje i oponašanje.

Na drugih opet zabavah, kao što su prave i obične djetinske igre, pjevanje pjesama i pripoviedanje pripoviedaka vježbaju djeca osjet za dobu i osjet za prikazivanje. Diete zanima sve, što po taktu biva, zato se u zabavištu po taktu hoda, po taktu pjeva, a ako djeca hoće, po taktu i lopta nabacuje; ona mogu dapače tim načinom i po stolu bubnjati. Gradeć svašta pa igrajuć se različitim načinom priviknu redu i radinosti a uz to i oponašanju. Pjesmami pobudjuje se u njih osjet za piev, a mimogred vježbaju se i u govoru.

Buduć da malena djeca prije počimaju p r i s p o d a b l j a t i nego li r a z l i k o v a t i, to se zabavište više bavi onom djetinjom moći nego li ovom. Odtuda sliedi samo sobom, zašto je u zabavištu zavladala simbolika, kakove neima u nikojem drugom zavodu. Uzme li diete osam trupica pa ih namjesti poput osam vojnika, neće mu se u zabavištu reći, to nisu vojnici, već drvene trupice, kao što bi se u školi moralo učiniti. Ovaj je primjer jasnim dokazom, da se zabavište prilagodjuje razvoju djeteta, pa da ono umije i tim načinom djelovati na spoznaju djetinju. Kad diete počima dozrievati za učionu, može se bez pogibelji vježbati u njem i moć razlikovanja, ali ne kao u učioni na pojedinom samo predmetu, na primjer na broju.

Premda sve ovo i u zabavištu biva po nekom redu, to nebiva ipak po nepromjenljivoj osnovi; i u zabavištu ima uzgojnoga nadzora, ali neima krutih i strogih propisa. Obučavajuć djecu ovim načinom, mora se reći, da se kod nje izpod šeste godine mora osobiti obzir uzeti na igru. Igra je u toj dobi učiona. Uz igru i zabavu s različitimi tjelesnimi predmeti razvije se možebiti u djeci za prvih šest godina više pojmova, nego li kašnje u dvostrukom vremenu; zato je vrlo potrebito, da se djeca u toj dobi što je više moguće podupiru i pomažu. Da se cilj i svrha zabavišta može dokučiti, a da se nedokine sloboda i nezaprieči razvoj djetinji, dokazalo se je mnogo puti valjalim domaćim uzgojem.

U još jednom članku razložit ćemo, kako zabavište djeluje na volju i na čustvo svojih pitomaca.

Francezki glumci.

Onomadne je spomenuto u ovom listu, da se odbor narodnoga kazališta u Zagrebu sprema ustrojiti dramatičku školu, u kojoj bi stariji glumci učili čega neznadu, a mladji se naraštaj napose uzgajao za dramatičnu umjetnost.

Budući smo u isti čas čitali zanimljiv članak o tom, kojim se načinom obrazuju francezki glumci, držimo da neće biti s gorega, ako ga priobćimo za zabavu običnih čitatelja, a za kakvu takvu pouku hrvatskih glumaca.

„Francezi su rodjeni glumci!“ vičeš zaneseno, bio vještak ili nevještak, ako ti je sudjeno u Parizu gledati comédie française, kako se suverenim načinom prikazuje u théâtre français, te se diviti moraš preliepoj harmoniji ensemble-a francezkoga. Kako je tu sve jednostavno, naravno, podpunoma sa situacijom sliveno, lahko, okretno, bez igdje ikakvih zaprieka, bez pomutnje, bez souffleura! — Prekrasno!

Al Francez veli, da svaki talenat mora da je „cultivé!“ Kako biva dakle to sa glumci francezkimi?

Za dramatičku umjetnost o d u š e v l j e n i mladi Francez, odluči li, da će joj se posvetiti, prijavi se u „conservatoire dramatique“, kud ga primaju i uz obćenitu školsku obrazovanost. Učitelji i učiteljice na ovom zavodu jesu obično ponajprvi umjetnici-glumci théâtre français-a, a mladi aspirant može si izmedju njih birati posebnoga učitelja po svojoj volji. Buduć da se i sposobnost i nagnuće mladoga kandidata očituje odličnim štovanjem ovoga ili onoga slavnoga umjetnika, to se već po ovom izboru može pogoditi, na što on smjera i kako da se s njim postupa. Carski zavod daje svakomu učeniku bezplatan nauk u svem, što se hoće podpunu obrazovanju glumačkomu, kao što je na primjer ples, mačevanje, gimnastika, mimika, plastika itd. Premda je učenik predan svomu učitelju za posebno obrazovanje, vlastan je ipak slušati lekcije i ostalih učitelja. Prva mu je pako dužnost, od koje ga ništa osloboditi nemože, da nauči na pamet francezke klasike, a prije svega djela Molière-ova, utemeljitelja francezke škole, kojega je nauk u prikazivanju divnom pobožnošću i svetom tradicijom uzdržan do današnjega dana te se temeljitom obukom sve to dalje širi. Bez ove tradicije neda se ni pomisliti francezki glumac, koj bi radi nje same morao preći ovom školom.

Al da vidimo, kojim načinom biva to obrazovanje francezkih glumaca!

Ima malo kazalište, u kom su razi zemlje lože, a u njih rodjaci i prijatelji učenika; u parteru pako namještene su klupe po duljini, u sredini izmedju njih ima dosta širok put za učitelja; s jedne strane sjede djevojke, a s druge mladići. Učitelja štuju svi kao majstora u umjetnostih. Za čas pozove on po jednoga učenika, da prikaže koj prizor. Dok taj odilazi na pozorište, pita učitelj, tko će izmedju učenika preuzeti role suigrača, što su za taj prizor potrebite. Dragovoljno podigne se množina ruku, a sa svih strana čuje se: „Ja! Ja!“ Učitelj odabere koga hoće. Odabrani otidju na podium i prizor počme. Souffleuru neima ni traga, ni knjige nigdje nikakove, i učitelj i učenici znadu svoje zadaće podpunoma.

Učitelj zabavlja se samo s onim učenikom, što ga je prvoga prozvao: na njem obučava sve ostale, pazeć i izpravljajuć svaku rieč, svaki naglas, svaku kretnju i svaki pogled. Tu se dragocjeni biser prolieva iz ustiju izkusnoga i ljubljenoga majstora, pa ako učenici i nerazumiju svega, pamte ipak dobro svaku rieč. Zaboravio li se štogod il neopazi dovoljno, može naučiti, kad učitelj na klasičnom pozorištu théâtre français-a prikazuje komad, u kom onaj prizor dolazi. Osim toga pomaže silno učenike, što mogu slušati lekcije i drugih umjetnika-učitelja.

Poslje nauka od godine dana na malom pozorištu konzervatorije mora se pitomac podvrgnuti umjetničkomu izpitu, a prodje li sretno, dobiva ime i pravo „pensionaire du conservatoire", te mu je prosto bez ulaznine polaziti sva carska kazališta; osim toga poteže podporu od 500 fran. na godinu.

Sada je mladu umjetniku put prokrčen, samo ako je marljiv i sdušan. Za godinu dana uvede ga sam učitelj u théâtre français, igrajuć izmjenice sa svojimi učenici različite komade, u kojih često upravo nje zapadaju ponajglavnije uloge; ovako zna francezki umjetnik uz lovor-vience umjetničke steći i slavu profesorsku.

Vriedno je na kratko navesti još i to, kako se u Francezkoj pripravljaju prikazivanja. Francezki pisac čita svoj komad najprije glumcem, a njihov odbor ima prosuditi: prima li se, il neprima. Kad je pisac gotov, počima raditi redatelj. Nikakav francezki glumac neuči svoje uloge kod kuće. Najprije slože se pisac, redatelj i glumci, kako će se komad inscenirati. Tu se svaka dekoracija, svaki rekvizit, svaka malenkost zajednički pregledava i iztražuje, pri čem se sasluša svačije mnienje. Posljedak tih dogovora mora inspicient popisati i u tiskarnu dati. Ovakovu poslu hoće se gdjekoj put za samo jedan čin upravo c eli dan. Kad je sve ovo gotovo dobiva svaki glumac svoj tiskani propis, pa može po volji učit i pripravljat se za svoju situaciju.

A zatim počimaju pokusi s ulogom u ruci. Tu se ustanovljuje izgovor pojedinih rieči i odredjuje naglas kao kod kompozicije, dok se napokon nebrojenim kušanjem i mienanjem nenadje, što je najnaravnije, najljepše, najskladnije.

Kušajuć pojedini komad dva tri mjeseca po trideset i četerdeset puta pretvori se on glumcem u krv i mozag. Je li dakle čudo, ako se prva prikaza novoga komada u théâtre français-u zove u samom Parizu velikim dogodjajem? A kako se taj komad u Parizu prikazuje, onako se mora prikazat i po svoj ostaloj Francezkoj. Parižki „Miseen-scène" razpošilja se po svoj zemlji a prikazivanje parižkih umjetnika drži sav narod za pravilo i zakon.

SITNICE.

— Iz pouzdana izvora doznajemo, da se je prof. dr. Emanuel Purkyně obratio na preuzv. biskupa J. J. Strossmajera, nebi li se b o g a t a k n j i ž n i c a njegova pokojnoga otca, s l a v n o g a f i z i o l o g a dra. J a n a P u r k y n ě, mogla nabaviti za jugoslavensku akademiju ili za sveučilište u Zagrebu. U ovoj knjižnici ima 5500 djela, prieko polovine prirodoslovnoga sadržaja. Preuzvišeni biskup djakovački, znajući kako bi se ovom knjižnicom najbolje poslužilo budućemu sveučilištu, preporuči ju zemaljskoj vladi. Ako se ozbiljno misli, da se kod sveučilišta s vremenom zavedu stolice prirodoslovne na filosofičkom fakultetu, pa da se priprave učine i za liečnički fakultet i za primaljski zavod: onda se nebi smjela nikako propustiti ova prilika, kojom bi sveučilištna knjižnica najlaglje došla do sustavne sbirke prirodoslovnih i liečničkih djela. U obće čini nam se, da se u nas premalo pazi na javne knjižnice. Ovo je jedna od naših glavnih potrieba, kojoj se već davno zadovoljeti imalo.

— Često imadosmo priliku u ovom listu spomenuti, kako u Rusiji nastoje i narod i vlada oko višjega odgojenja ženskoga spola. Sada imademo novu priliku navesti nov primjer. Kada se naime god. 1865 slavila u Rigi stogodišnjica neumrloga ruskoga pisca M. B. Lomonosova (rod. 1711 † 1765): zamisliše ruski rodoljubi u Rigi, da neće svomu slavnomu zemljaku ljepšega spomenika podići van ako osnuju ondje gimnaziju za djevojke, koja će se imenom Lomonosovim dičiti. Izabran bijaše dakle odbor, koj je imao priloge kupiti. Do skora se sakupila liepa zaklada; a ruska vlada doznači gimnaziji 3000 rub. na godinu i sagradi joj liepu zgradu za 27.000 rubalja. Koncem prošle god. 1868/9 bijaše, kako „rižki viestnik" piše, na ovoj ruskoj Lomonosovskoj gimnaziji ženskoj 130 učenica. — A naša domovina neima ni valjana višjega odgojilišta ženskoga; pače i dobre djevojačke učione može na prsti pobrojiti!

— Prijatelje narodno-gospodarskoga i socijalnoga knjižtva činimo pozorne na dva djela u poljskom jeziku, koja će se u nas laglje shvatiti i dokučiti nego li razprave njemačke; a to sliedi odtuda, što je naše stanje u mnogočem nalik stanju poljske zemlje. I. Sołdraczyński napisao je: „Nekoliko rieči o našoj zemlji", a Supinski: „Nekoliko opazaka socijalnoga smisla". Oba ova djela smjeraju na to, da se način mišljenja, zabava, radinost, u obće značaj poljskoga naroda na bolje promieni; ima u njih cielih poglavja, koja nam nebi trebalo nego prepisati.

— U Berlinu se kod knjižara Aschera prodaje k n j i ž n i c a „p o l j s k o - s l o v j e n s k a" g r. E.

Grabovskoga. Popis navodi 3.313 knjiga i 34 rukopisa; djela su većinom poljska i česka.

— Kako iz Mletaka pišu „dziennikn polskomu“ prepisao je magjarski akademik Ivan Mircse, koj već dvie godine radi u tamošnjem arkivu na trošak magj. akademije i vlade, spomenike ob odnošajih Poljske naprama Turskoj od g. 1560—1711; za tim ob odnošajih Poljske naprama Mletačkoj od god. 1409 do smrti kralja Sobieskoga, napokon ob odnošajih Poljske naprama Rimu od 1560—1720 g. te naprama Francezkoj od 1560—1711 god. Akademik da je ove prepise već poslao učenomu zavodu u Peštu, koj ih misli na svjetlo izdati. Ovaj podhvat, prijazan Poljakom, da je potaknuo predsjednik akademije, ministar bar. Eötvös.

— U „bibliotecki narodowoj“, koju izdaje lavovski knjižar Richter, izašle su dvie knjige pjesama Teofila Lenartowicza, jednoga najdarovitijih sada živućih pjesnika poljskih.

— U Parizu umrla je Poljakinja Sofija Węgierska, veoma darovita pisateljica poljska, poznata iz „poljskih kronika“ u listku krakovskoga „Czasa“.

— Sa svojih prevoda iz ruskoga i perzijskoga jezika i hrvatskomu obćinstvu poznati njemački pjesnik, Friedrich Bodenstedt, bijaše do nedavno intendantom dvorskoga kazališta u Meiningenu. Prije dvie godine tolika je za njega milost bila na ondješnjem dvoru, da je s mladom i liepom vojvodkinjom cigarete pušio, a sam vojvoda gdjekad vazdan s njim razgovarao i zabavljao se. Nu sva ta milost prevrne se s vremenom u podpunu nemilost: Bodenstedt prestane biti intendantom, a u njegovu se kazalištnu ložu nasele drugi gledaoci.

Bodenstedt bijaše čovjek i pjesnik a ne udvorica. Kao sdušan umjetnik neobavljaše svoga posla poput disciplinirana i ponizna činovnika, koj se na sve strane klanja i svakomu višemu migu zadovoljeti nastoji, već poput iskrena rodoljuba, komu je više stalo do pravice i narodnoga napredka nego li do milosti. Ovakov budući nemogaše odoljeti sitničarskim zadjevicam i spletkam, koje su nevaljale igrače napried turale a izvrstne ljude vriedjale.

I ovo i koješta drugo iz službovanja Bodenstedtova vriedno je, da se i kod nas zna.

Prije svega nastojao je o tom, da kod kazališta bude pristojnosti i poštenja, zato je svakomu čestitu članu kazalištnoga družtva prosto bilo dolaziti u njegovu kuću.

Zatim nije štedio ni truda ni vremena, da premnogimi čitaćimi probami postigne valjao izgovor i naglasak; poznavajući potanko englezke navade i običaje, a proniknuv duboko u duh Shakespearov uputio je svakoga glumca u njegovu rolu i poučio ga ob onom, čega nije razumio. Ovim su načinom oni svoje uloge i umno shvaćali i radostno ih prikazivali, natječuć se medju sobom u najplemenitijem smislu rieči.

Kazalište u Meiningenu moglo se je smatrati umjetničkom školom, na kojoj su se tragedije nebrojenih puti kušale a onda neosakaćene i savršene prikazivale.

— U „Magazinu f. d. Lit. d. Anstandes“ ima članak o njemačkom novinstvu, koj oštro i živo šiba propalost, pokvarenost, ništetnost i podlost novinara na pose i bečkih. Veli se ondje medju ostalim i ovo: „Publicistika je današnjega vremena stvar, kojoj neima gospodara. Do nikojega zanata nemože se tako lahko doći kao do ovoga. Dosta ti je imati volje k tomu; priprava, talenta, znanja i izpita netreba ti nikakovih. Šestoškolac, koj nije sposoban da prodje u sedmi razred, ostavlja učionu i sjeda u areopag evropejski, da sudi narodom. Djaci po tri puta na izpitu propali dokučuju napokon, da nisu pozvani učiti istom koga, tko će možebiti još i posumljati o veleumlju im — veće je njihovo zvanje: oni su tutori svemu svietu. I pisar, u koga je jedva toliko pravopisnoga znanja, da uzmogne prepisati, što se predanj metne, ćuti u sebi neodoljivi nagon, da ljudem odkrije svoje samonikle misli. Nezadovoljni sa svojim zvanjem školnik okrene ledja seoskoj djeci pa se laća pera, udarajuć žestoko na okorjelu sviest zemskih poglavara; itd.“

Zatim dalje: „Mnoga bi se nesreća prepriečila, da većina ljudi, koji novine čitaju, ma išta zna o tom, kako dan danas postaju dopisi premnogih novina, osobito u glavnih novinskih gradovih njemačkih, a to je Berlin, Beč i Frankfurt. U mjesto da se tih dopisa boje i da se radi njih srde, rugali bi im se i smijali. Nije premnogo, rekne li se, da dvie trećine tih dopisa postaju iz lahkoumlja ili ravnodušja. A da je to, osobito u naše doba, od ubitačnih posljedica, netreba ni dokazivati. Nu puno je veća šteta s dopisa, koji se hotomice, sviestno i promišljeno krivo pišu. Takovu se poslu hoće i veća vještina, al je s njega i veća sramota. U jednom od prvih gradova njemačkih dotjerano je ovo falzificiranje do skrajne savršenosti. Tu se više ništa nekrije i ništa netaji, sve je golo i odkriveno. Bezsramnost je ovdje kolika i pohotnost, te je prihvaćeno načelo carskoga Rima, da se za novce sve na svietu može dobiti.

Koli strašno je ovdje moralnost propala, vidi se najjače odtuda, što se odlučujuća većina usudjuje smijati i rugati poštenju. Dalje se već nemože poći, van da se hoće povladjivati prostomu razbojstvu itd.“

Kako smo na domaku posljednjemu mjesecu ove godine, molimo uljudno sve p. n. predbrojnike, koji nam jošte štogod za ovu godinu na „Viencu“ duguju, da izvole dug svoj čim skorije podmiriti.

Administracija „Vienca“.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 47. U ZAGREBU DNE 11. PROSINCA 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Ban Leget.

Spjevao L. Š.

U Sutjesci, u tvrdom gradu,
Boluje stari Stjepan ban;
Jur sinovom si dieli vladu,
Jur vječni mu je blizu san.

Jednômu Zahumlje on daje,
A drugom ravne Zete vlast,
A ovom ratni plien priznaje,
A tomu novu dieli čast.

„Vam, sinci, ostavljam ja zemlju,
Ponosit, hrabar Bosne rod.
Dok ruke vaše ne zadriemlju,
Neotè vam je grieha plod.

S nerazbora mi nekoč luda
Bijaše grješan mislî let;
Ah! Leget plod je mladog bluda, —
Bar on nek život vodi svet.

U Trebinju vam skot taj leži,
Nek svedj ga tvrdi čuva grad,
Dok smrt na njega ne zareži,
Dok ne slomi ga post i glad.

Za krunom on mi jednom segnù,
Za žićem — vražja klica ta!“
I starac okom sivim pregnù,
I starcu bìlo srca stà.

U Trebinju, u bielom dvoru,
Ne kaje Leget otčev blud
U postu i svetom razgovoru —
On grli žarku žensku grud.

A ljubu mu iz noćnog driema
Trgne čudnovat, sladak san:
„Oj dragi, otca tvog već nema
Umro je, a sad ti si ban!“

„„Hej osedlaj mi, dušo, hata,
Koj da je brz ko vihor plah.
Gdje sjaj me čeka žezla zlata,
Da ližem tu s razpela prah?!

Daj konja, što je brži groma,
Gvozden mi, dušo, dodaj bič.
Hej, prieko gôra i prolôma, —
Sad, sad će biti plač i krič!““

I prieko gôra, prieko dôla
Ko munja leti strašni sin.
Što utvora je sad još gola,
Za čas će biti gotov čin.

„Vi nebraćo, vi moja braćo,
Vi bansku dielite si čast?
Što? Ne bi l' ja se žezla laćo?
Najstarija je moja vlast!“

Nad odrom otca mač svoj trže
I brat za bratom poginù.
Na glavu on si krunu vrže
Ko pravu svoju otčinu.

Na krvav priestol Leget sjeda,
Po Bosni zemlji stere rat.
Posvuda požar, pomor, bieda —
Sin otca mori, brata brat. —

U Trebinju, u sjajnom dvoru,
Ne kaje Leget otčev blud
U postu i svetom razgovoru —
Na ljubinu se skriva grud.

A ljuba mu iza sna skoči
Trznu ju strašan, grozan san.
„Bjež, bježi! . . . što mi vide oči!
Noćas te čeka sudnji dan.“

„„Po svoj su zemlji sada noći,
Pod nebom muklo stenje grom —
Nemogu nikud, nikud poći!
Nećuješ neba präsak i lom?““

„Kraj Sutjeskoga tamo dvora
Diže se, gledj, planina Red.
Morda izà tih, dragi, gôra
Nestat će ovih grôza slied.“

„„Jedva se držim još na nogu,
Njušim — okužen sav je zrak.
O skrij me, skrij mi dušu ubogu,
U gust me zaogrni mrak.““

„Kraj Sutjeskoga tamo dvora
Diže se, jao, planìna Red;
A nad njom kao druga gora
Prieteć se diže starac sied.“

„„Ja vidim, čujem, što on kliče,
Vidim: kad bljesak sjevne blied,
Nad vrškom se za njim diže i miče
Umorene mi braće red.

Daj, daj mi, dušo, konja brza —
Daj! . . . Umorene braće red
S planine slazi i simo brza
A kuga njihov sliedi slied.““

„O dragi, osedlaj si groma,
Bjež, bježi, s gromom gledj uteć
Prieko tih gora i proloma.
Za čas još — ili nikad već.

O dragi, osedlaj si hata,
Koga ne stiže niti smrt.
Uzda mu evo krunica zlata,
A bičem mu je mačev rt.“

„„Sliepio mi se pòd uz nogu,
Očinji mi pocrnio vid.
Moli se, moli za me bogu;
Užasan je dvorane zid.

Ne mogu nikud jao, ne mogu,
U dvorani je groze mah,
Ne mogu više maknut nôgu —
Na pragu jurve sjedi strah.““

Na vrata Leget pogled skupi,
U pogledu je strah i led.
„Kugo! preo praga ne stupi!
Ne vodi simo braće red!“

Ko ranjen vuk on u vis djipi
Poleti, srce skočit van —
Na vratih stožer s tiha zaškripi —
Mrtav sruši se Leget ban.

Župnikova sestra.

Pripovieda I. P.

I.

Na brežuljku povrh sela stoji crkva, uz crkvu stara, drvena, ovelika kuća. Kroz male prozore seljačkih kuća svjetluca nešto poput žižka, a na župnikovu dvoru razsvietljena su dva prozora gornjega sprata. To je palača. Tko nepozna tih soba! Uz ogromnu peć, kakova se hoće drvenoj kući, stoji starinski naslonjač; uz jednu stienu koči se velik ormar, kakovih neima više na nijednoj izložbi a uz drugu otrcan divan; sa strane desne i lieve dvie postelje; usried sobe ima dugačak stol, koj je stolci kao obgradjen. Za stolom sjedi mlado djevojče i čitajuć i pletuć; ovo je župnikova sestra Marica. Na naslonjaču smjestila se vremešna žena, odjevena na starinsku, glave rubcem povezane; to je mati župnikova. Što li radi? Tko neće pogoditi! Prede, misli i uzdiše, a za čas i progovara:

— Bog zna, gdje je danas naš Franjo tako dugo?

— A dà! prihvati djevojče. Zatim skoči k prozoru i pogleda van. — Oh kako je ružno vrieme!

— Ta mećava je strašna. Zakasnit će opet, pa će se prehladiti. Bože moj, velike li muke, kad ljudi neće da slušaju. Evo bit će osam sati, a njega još neima. — Čini mi se, da nešto čujem. Deder pogledaj na prozor. Može-biti ide.

Djevojče skoči kao srna, otvori prozor i iztakne glavu na daleko: gledajuć u tminu nasluškuje, nebi li što čula.

— Neima ga!

— Neima ga, neima. Znam ja to! Vatra gori uzalud, večera se prži i cmari bez potrebe, družina dangubi!

— Bit će, da se je u poslu zadržao, reče djevojče umiljatim glasom. Kazao mi je Franjo, prije nego li je polazio, da ga neće skoro biti.

— Po običaju. Nu toga nebi trebalo. Poslovi se prije podne obavljaju. Da se je odmah iza objeda digao, mogao je već odavno kod kuće biti. Ima mu i tu posla. Družina nam je nevaljala do zla Boga, pa neradi upravo ništa. Gdje neima gospodara, tu ide sve naopako.

U to se začuje lavež pasa, a djevojče skoči opet na prozor: Evo, to je Franjo!

Za čas stupi u sobu muž ovisok, suholjast, od kakovih 30 godina, izmučen od hoda, al ipak veseo.

— Hvaljen Isus, mamice!

— Na sve vieke!

— Što mi radite?

— Što bi radile? Pletemo i predemo. Odgovoriv ovako mati župnikova zavrti ljutito kolom od kolovrata.

— Ovdje je baš liepo toplo, a vani ružno, da se Bog smiluj, reći će Franjo prijaznim glasom.

— Pa si opet tako dugo zaostao! Čekamo te odavno s večerom.

— Ta evo me sada, draga mamice. Prije nisam mogao doći; hotio sam svakako biti s predstojnikom, da još danas do kraja uredimo posao radi učione. Nakanio sam sutra pisati u Zagreb, jer sam rad, da se učiona otvori odmah iza nove godine.

— Velike li sile! primieti mati zlovoljno. Franjo, kao da toga nečuje, pristupi k djevojci, koja je za sve to vrieme u knjigu gledala, ako i nije čitala, pa će joj reći: Sekice, jesi li mnogo pročitala?

— Valjda i previše, odgovori mjesto nje mati joj, a zatim popodje k vratam, da izadje u kuhinju.

Na bratov mig poleti djevojče pred nju.

— Idem ja, majčice; idem ja.

— Ostani samo tu; idem sama.

Za čas pošlo se je k večeri; a ta je bila kratka al slastna. Ovo je Franjo drage volje priznavao, jedno da materi ugodi, a drugo što je sbilja gladan bio. Uz ovakovu hvalu omekša se ona ponešto, a to joj sina potaknu na razgovor, koj je sirota mu sestrica jedva dočekala. Franji je valjalo neprestano paziti, da ničim nepovriedi ćud svoje matere, jer premda se je od nje u mnogočem razlikovao, ljubio ju je ipak iskreno i velikom se nježnošću obzirao na svaku joj želju.

Bila je ona doista čudna žena. Pokojni joj muž služio je najprije za dvorskoga, a kašnje ćak za provizora na velikom imanju nekoga hrvatskoga velikaša. Budući dobroćudan veseljak živio je vazda dobro, al imetka nije stekao nikakova, a nije se zanj ni brinuo. Sina si je zapopio, znajući, da će mu po prijazni svoje gospoštine gdje bilo župu naći; kćer se je nadao udati, ako ikoliko poživi. Žena mu, kći gospoštinskoga bačvara, bila je dakako malo ili nimalo obrazovana, nu uz veliku vlast, koju joj muž povjerenjem svoga gospodara izvršivaše nad svimkolikim gospodarstvom, priviknula je i izobilju svakakvu i gospodstvu. S toga je mučno pregorjela ukinuće tlake. Bez kmetova nije mogla imati, koliko joj se htjelo, bezplatnih težaka za svoje domaće poslove. Od to doba zaokupi joj srce mržnja proti seljakom. Na sinovoj župi nije se dakako živjelo kao na velikaškom imanju, al ona bi se i s manjim gospodarstvom zadovoljela bila, da joj sin bude bio manje milostiv prama svojim župljanom i da bude ikoliko gospodariti hotio. Kako joj je kći bila liepa i umna djevojčica, nadala se je sveudilj, da će joj se naći gospodski vjerenik. U to ime brinula se je ponajprije, da joj prigospodari što veći miraz i upravo radi toga srdila se je na darežljivost i milosrdnost sinovu. Nu Franjo je ipak, budući vesele ćudi, rado polazio svoje susjede, a onda ih opet k sebi dozivao; budući zatim umiljat pjevač, rječit govornik, učtiv drug i iskren prijatelj dobro je došao svakomu družtvu. Ovako je dakako često zanemario svoje gospodarske poslove, a povrh toga nije imao ni srca, da od svojih gdješto oskudnih župljana potrebitom strogošću tjera župničke daće; zato se je dakako materi mu koješta na žao davalo. I sada se je bojala, da će učiona, koja se graditi imala, biti samo novi teret njezinu sinu. A kako nije dokučivala potrebu ili korist pučke prosvjete, mrzila ju je sva ta novotarija, uz koju da će seljaci samo još drzovitiji postati nego što su i onako. Da je k tomu trebalo njezine privolje, nesteče ju Franjo nikada! Srećom se je domislio nagoviestat joj o tom, kako će novi učitelj i Maricu u koječem poučavati. Umjela je ona i do sada mnogo toga, a ženskomu ručnomu djelu bila je osobito vješta. Nu to nije dotjecalo za velike želje njezine premda priproste matere; peklo ju je, što joj kćerka nije znala gotovo nijednoga tudjega jezika i što nije umjela poput gospodskih djevojaka u glasovir udarati, jer da bez toga tobože nije mnogo nade udati se za gospodina. Kad se je dakle uz večeru zametnuo razgovor ob učioni i novom učitelju, zapita si ona sina:

— A je li bar čemu taj vaš novi školnik?

Franji nije bilo do inata, zato je pregorio ovaj starovječni naziv, a volio nabrajati vrline svoga učitelja.

— Mamice draga, neima mu para u svoj biskupiji.

Pošto je po želji znalične si sestrice morao najprije kazati, da se novi učitelj zove Marko Stjepanić, nastavi Franjo pripoviedati, kolika je to sreća po njega i po svu župu, što je pomoćju nekoga svoga prijatelja u Zagrebu smogao toliko, da u zabitno selo dodje za učitelja mladić, koj bi na diku bio svakoj uzornoj učioni.

— Vjerujte mi, da sam se i sâm prečudio, kad sam mu vidio svjedočbe. Izučio vam čovjek višu gimnaziju najboljim uspjehom; nu buduć da ga radi nekih možebiti samo nesmotrenih rieči neprimiše u sjemenište, a neimajući čim nastaviti dugotrajne nauke, posveti se učiteljstvu.

— A razumije li se bar u muziku?

— Kako neće; ta morao je i to učiti.

Uz ovaj odgovor pogleda si majka kćerku kao da će joj reći: jesi li čula? Marica prihvati radostnim licem ovu mučku ponudu. A zatim nastavi mati:

— Taj novi učitelj nije valjda glup kao naše staro vrndalo, koje nezna ni beknuti van hrvatski?

Franjo se posmjehne.

— Nemoj se ti ništa smijati. Znaš i sam, koliko sam se puti morala u gradu stiditi,

kad su k meni dolazile djevojke naše milostive gospodje, koje je ona dovodila iz tudjinstva, a govorile su samo njemački i još kojekako drugčije, ja pako neznala im odgovarati van hrvatski.

— Draga mamice, reče Franjo ozbiljno, ono je bilo vazda jedno te isto, vazda njemački, samo što su se jedne one ženske ovako, a druge onako nabrezale.

Osjetiv mati, da je rekla nešto jako nespretna, prešuti svoju najtajniju želju. Htjela je još nešto reći o jeziku, koji je slušala kadšto kod nekadašnje svoje gospoštine govoriti i o kojem je slutila, da je francezki. Smetena stane si izpitkivati sina, hoće li seljaci sami graditi svoju učionu; tko će dati gradju za sgradu; tko li učitelja plaćati?

Franjo je bio dosta mudar, te je odgovorio na sva pitanja, kako mu je materi moglo po volji biti.

Ona zadovoljna, a i ne zadovoljna timi odgovori ustane od stola, pa sjedne uz kolovrat, da bar još štogod uzradi i zavriedi; ovo je i kćerki bila opomena, da se lati pletiva.

Ustane dakle i Franjo, pa donese nešto k stolu i razastre pred sestrom.

— Što je to?

— Osnova nove učione, drago moje!

— Pa ta će učiona puno ljepša biti nego li je naš dvor.

— Hoće dakako.

— Dapače ljepša nego li gdjekoj dvor naših susieda.

— Tako i treba. Ovo je sgrada ciele župe, a ono su kuće pojedinih ljudi.

— A gdje će se graditi?

— Uz crkvu, gdje je sada krčma.

Na ove rieči oglasi se mati iza peći, koja je i predué slušala, što se kod stola razgovaralo.

— A kud ćete s krčmom? zapita si sina, kao da ga je zatekla na bedastoći.

— Dokinut ju, ako obćina nebude htjela graditi za nju nove kuće.

— A gdje ćete uzeti dohodke, koje crkva odtuda ima?

— Mamice, crkva nije glavničar.

— Da borme, kao ni ti. Ovo rekav zavrnči na novo kolovratom.

Franji se to nije na žao dalo, zato nastavi pokazivati si sestri sve svoje gradjevne osnove. Tumačeć ih zanese se u krasnu budućnost, gdje će mu svi župljani pismu vješti biti, a napokon reče: Al početi valja, i to odmah, bez okolievanja. Treba dapače sve tako udesiti, da se u puku probudi osjet ljepote, da se u njem potakne čustvo radosti. Koja korist gonit ga batinom k prosvjeti, kad nas izkustvo uči, da se tim načinom samo odpor i zla volja radja: uz zlu volju nije se pako nikad ništa liepa i dobra stvorilo. Zato ćemo mi svoju učionu sagraditi na najljepšem vidiku, nek se puk ima čemu radovati i čim ponositi. S jedne strane crkve je župni dvor, s druge bit će učiona. Oko crkve nasadit ćemo različita stabla i ponešto cvieća, da nam tu bude perivoj. Pod crkvom bit će vrt kao maleno gospodarsko pokušalište. Kad sve to liepo uzraste i probuja, odmarat ćemo se za ljetne večeri u miloduhom zraku, u pobožnoj tišini, pod hladom svetih nam lipa. Na takovu mjestu radjaju se samo bogumile misli; tu nestaje nenavisti, zlobe, taštine i gorkosti. I grob nam je tu miliji nego li drugdje. Ove posljednje rieči izgovori Franjo i nehotice ganutim glasom, a u očiju Maričinih pomole se dvie sitne suze. Mati mu je već odavna prestala presti, a kad je ustao od stola, vidio je, gdje mu pruža ruku na razstanak. I razidju se na počinak.

II.

Minulo je nekoliko nedjelja dana, odkad se je u župnom dvoru onoliko razgovaralo o novoj učioni, a napokon se je ipak pojavio težko izgledani učitelj.

Bilo je to početkom god. 1858. Župnik je svoga mladoga prijatelja dočekao vrlo prijazno, nastanio ga u svom dvoru i ponudio svakim gostoljubjem, dok si neuredi ikoliko svoga gospodarstva. Mati župnikova pregorjela je taj trošak kćeri za ljubav, jer se je nadala, da će sada ozbiljno početi novi joj nauk: bilo je djevojci već punih 15 godina. A bio je Stjepanić u prvi mah i osim toga po ćudi njezinoj. Miran, šutljiv i čedan vladao se je tako, da se ga jedva osjećalo u kući. Budući sin vrlo siromašnih roditelja potucao se je do sada od kuće do kuće, a neimao nigdje doma svoga. Ovdje ga je prvi put ogrijalo sunce zadružnoga blaženstva. Uz prijaznost župnikovu prozvao mu je majku kao i sva ostala kuća svojom mamicom; Marica pako bijaše mu učenicom.

U ostalom nije bilo lahko proniknuti ćud Stjepanićevu. Kako ga nije nikada milovala gladka ruka, zazirao je od svieta i težko se u ikoga pouzdavao. Nespretan više krivnjom uzgoja nego li po naravi, bio je kadšto očutan, te bi lahko i šalu smatrao porugom. Znajući da mu nigdje ništa nemože pomoći van vlastita snaga, prionuo je živo uz nauke, al je tu obično tražio samo koristne stvari; htjelo mu se je svigdje biti na čistu, jer je mislio, da neima kad zalaziti u maglovitu dalečinu. Ovako si je brzo stvorio i utuvio čvrstu osvjedočenost o najprečih istina. Načela je bio tvrdih. Premda srca nepokvarena i nesebična prianjao je možebiti još više po tih načelih uz puk i pučku prosvjetu i zato nije vjerovao svačijemu naklapanju o narodnoj sreći i napredku, znajući da je to često i drugdje samo izlika za koješta drugo. O iskrenosti župnikovoj uvjerio se medjutim brzo, dà o njoj nije nikada ni posumljao; prionuo je dakle uz njega svom dušom, ako se i nije usudio u svačem očitovati mu svoje privrženosti. Smatrajuć majku župnikovu

po vanjskom joj izgledu, po kućnoj poslenosti i tudjoj neumještini pravom pravcatom Hrvaticom, štovao ju je duboko i ozbiljno.

Biti će, da Stjepanić uz sve svoje oštroumlje nije ni primietio, koliko ona želi kćerku svoju tudjinštinom tobože ugladiti. O udaranju na glasoviru nije mu u prvi mah ništa ni spominjala, jer joj je sin na samu rekao, da za sada o tom nemože biti govora, buduć da će istom za neko vrieme biti pri novcu, da ga nabavi. Nauk pako njemačkoga jezika počeo je s djevojkom teoretičnim načinom, razlažuć joj najprije slovnička pravila. Natucati kojekako, reče više puti, znamo i onako. Mogući je i to, da se nije usudio njemačke razgovore voditi s djevojkom, o kojoj je mogao misliti, da je češće čula liep njemački izgovor. U Stjepanića nije bilo lude pretjeranosti mnogih Hrvata, koji drže, da taj jezik nitko neumije izgovarati kao oni, a u istini ga užasno prelamaju.

Premda Marici te suhoparne lekcije slovničke nisu sasvim po volji bile, to ih, budući poslušno diete, nije ipak zanemarila. Nu tim dragovoljnije slušala je svoga učitelja, kad bi joj uz to još i druge stvari tumačio; ona ga je dapače napastovala premnogimi i različitimi pitanji. Znao je doduše Stjepanić, da se može, poučavajuć djevojku, najlaglje odužiti župniku za veliko mu prijateljstvo, al je još više njoj samoj za volju upotriebio svaku priliku, da zadovolji želji za naukom, koje je u Marice bilo u izobilju.

Po samostalnoj si naravi imao je on o svačem svoje mnienje. Ušlo mu je u običaj svakomu pojavu, koj ga je zanimao, tražiti uzroke a bez razloga ničega nevjerovati. Ovakov budući priviknuo je svašta tumačiti i razlagati. Bi li tko u njega tražio pouke, odazvao mu se je drage volje. Zato mu nije dodijalo ni Maričino kadšto možebiti djetinsko zanovietanje. Vesela joj ćud bila mu je draga, jer je znao, da je posljedica liepe bezazlenosti. I u prostom seljačkom životu nalazio je dovoljna povoda koristnoj za nju pouci.

Bila je Marica dakako još diete, al budući mehke ćudi, nije mogla proći uz sirotinju, niti vidjeti stradanja, da se u njoj nepobudi milostiva ćut i da nepoželi stradajućim u pomoć priskočiti. Brat joj pošalio bi se s njom, pa bi kadšto stao ozbiljnim licem pripoviedati, kakova se je opet nesreća u selu dogodila; a ona bi odmah skočila tražiti nešto, da ju ublaži. A više je puti u istinu trebalo gdjekomu podpore ili bar milosrdja; nu tu su ju obično izdale slabe sile. U ovakovu slučaju bilo joj je velikom utjehom, ako je mogla Stjepanića pitati, kako bi se bar za buduće mogle prepriečiti takove nesgode. Stjepanić bi ju svaki put potanko izpitao, kako se je što dogodilo. Umjela je ona milo pripoviedati, a njemu je drago bilo slušati, gdje se ovakovom prilikom i nehotice kojekako odavala. Gledao je tad kao u zrcalu plemenitu joj dušu. Proćulo se je jednom, da je u selu diete izgorjelo, a onda je opet glas pukao, da je brat brata ubio. Marica nije bila zadovoljna, što se je reklo, kad se o tom govorilo, da su to slučajevi, koji se nedadu zapriečiti. Takova joj se sudbina ljudî činila odviše okrutna. Stjepanić bi ju dakle poučavao, da je tu većinom kriva prevelika nesmotrenost, surovost, a gdješto i siromaštvo; da se u seljačkom životu premalo mari za svete veze obiteljske; da je mati često prisiljena nejače svoje ostaviti kod kuće bez ikakova nadzora, pa poći za poslom, koj bi mjesto nje i domari joj obaviti mogli; da se uz prevelike terete, uz mnoge oskudice, uz borbu za potrebe života ubijaju nježnija ćustva, a razpaljuju strasti. A tim mahnam i nedostatkom da bi se moglo doskočiti valjalim uzgojem, kad bi vlasti marile za pravu sreću naroda i kad se nanj nebi prtilo težko i gotovo nesnosljivo breme, pod kojim jedva da nekako živi.

Govoreć ovako Stjepanić osjetio je nekoga dana, da je malo ne predaleko zamahnuo, zato se je sustavio, pa uzeo izticati, da u hrvatskoga naroda ima mnogih krieposti i velike snage; da se prečesto i u seljačkom puku pojavljuju sjajni znaci plemenite duše. Kao da je Marica ovo jedva dočekala, stane pripoviedati: da u selu Brezju ima seljačka kuća, gdje su dva brata; na jednoga od njih došao je red, da podje u vojnike, a drugomu se to tako na žao dalo, da je hotio prodati svoja četiri vola i dva liepa konja, samo da smogne 800 for. za odkupninu bratu si; al taj da nije mogao pregorjeti štetu, uz koju bi im kuća propala, pa je volio odazvat se nemiloj dužnosti. — Vidjela sam ga, završi Marica, kad je polazio u vojnike; pratila ga je mlada žena s čedom u naručju. Gorko li je sirota plakala, a i ja uz nju. Majka mi reče, da sam ludo diete. — Niste Marice! — povladjivaše joj učitelj.

Ovakovi razgovori sa sestrom župnikovom i osobita spremnost samoga župnika, g. ravnatelja, da se ma i privremena učiona što prije ustroji, osobito su ugadjali srcu Stjepanićevu.

Župnik je u dogovoru sa župljani najmio neku staru zidanu kuću, na polak podrtinu. U ovoj sgradi uredjivala se je usried zime jedna soba za učionu; namjestila se u nju željezna peć, koja se je od Židova kupila za male novce; prozore je sam župnik kojekako izkrpao; krov se je na kući za nevolju pokrpao; a učitelj je pomoćju seljâka sbijao klupe iz starih dasaka, što su se našle na tavanu župnikova dvora. Popis školske djece nije se ovaj put obavio po propisu, već se je samo u crkvi oglasilo, da je učiona gotova, a koga je volja da pošalje u nju svoju djecu. Nagovorom i molbom nakupio se je priličan broj učenika i učenica, i to samo iz obližnjih sela. Metoda župnikova i učiteljeva bila je prekrasna. Prvih dana nije se ništa ra-

dilo, već samo razgovaralo s djecom. Gdjekoji bi se derani ćak pod klupu sakrivali, jer su im kod kuće majke po ludom običaju s popom prietile. Al kad su vidjeli, da im se župnik ljubezno prikučuje, da nikoga nepsuje, nikoga za vlasi nenavlači, već samo za ime pita, a onda po licu gladi, gdjekoga i daruje kojom malenkošću: upitomila su se i najdivljija, ohrabrila i najstrašivija djeca. Kad se je to obavilo, nije se još prošlo na obuku. Župniku se je preče činilo, djecu priučiti na čistoću i red: napućivana su, da se imaju svaki put umiti i počešljati prije nego li u učionu dodju; on je da pače gdjekojega učenika sam svojom rukom ugladio i kosu mu poravnao. Smijali su se kašnje i veleč. g. ravnatelj i g. učitelj, kad su dječarci dolazili od kuće počešljani po kalupu župnikovu. Sve matere školske djece bivale su kod kuće napastovane, da smognu žepni rubac iz oka iz boka Kad je to gotovo bilo, počelo se je najprije pjevati. Učitelj nije bio upravo osobit pjevač, al tim vještije i ljepše je pjevao sam župnik. Znajući on mnoge narodne napjeve, pjevao bi za koje je znao, da su i djeci po ćudi, i tako ih mamio, da mu pripjevaju, a onda se je malo po malo prolazilo i na crkvene, dapače i na laglje narodne umjetne pjesme. Nije minulo ni mjesec dana, orila se pjesma po svih selih, iz kojih su djeca školu polazila. To je pako veliku želju i ljubav za učionom probudilo. Kako je župnik bio domišljat, pobrinuo se je za vremena, te je iz naklade školskih knjiga dobio toliko početnica za siromašnu tobože djecu, da ih nije nikomu trebalo kupovati. Ovako je uz preveliku navalu djece u privremenoj učioni za malo vremena i prostora nestajalo. Nekoji su se župljani ćak i tužiti počeli, što su im djeca iz javne učione tobože izključena, a gdjekoje matere dolazile su k župniku s novci, nudeć ih, da se za njih n j i h o v o j djeci kupe početnice. On ih je dakako tješio, da se potrpe do proljeća, a onda da će se učiona razširiti. U potaji veselio se je svomu uspjehu iz svega srca, a Stjepaniću je kazivao, kako je sve to hotomice tako udesio, da u župljanih probudi želju za učionom. Taj uspjeh bio mu je ujedno pravednom zadovoljštinom proti neprijateljem pučke prosvjete, koji se u nestašici drugih razloga obično pozivlju na nehajstvo puka za učione.

Medju takove protivnike svoje brojila je pučka prosvjeta u onoj okolici i staroga Godinića, vlastelina i crkvenoga zaštitnika, komu je žalibože povladjivala i mati župnikova. Saznavši on, što se je dogodilo u Podvinju — tako se je zvala župa Franjina — nije se znao osvetiti župniku i novu učitelju van porugom. Pripoviedao je seljakom, koji bi k njemu po poslu dolazili, da je i židovska škola onakova kakova je njihova; da im je učitelj tobože izpopica, kojega su iz Zagreba protjerali radi kojekakve nevaljalštine; da im župnik uz učionu zanemaruje župničke dužnosti itd. A kad se nije više ničemu domisliti mogao, rugao bi se odielu, hodu, nosu učiteljevu.

Stjepanić je svomu zvanju za ljubav sve to mirno podnosio, znajući, da učiteljstvo nekojoj našoj gospodi neće još dugo vremena s voljom biti. Župnika je medjutim ta zlobna protivština porugljivoga feudalca ljuto pekla. Gradjevna drva za učionu imala su se nasjeći u gospoštinskih šumah, u kojih su još i seljaci svoj dio imali. To je bilo tako ugodjeno kod kotarskoga ureda, gdje je gospodin Godinić na sve to bez prigovora pristao, dakako pod tim uvjetom, da se za učionu posječena drva seljakom uračunaju, kad im se njihov dio bude izlučivao; dapače dodao je toj privolji tobože velikodušno a u istinu himbeno očitovanje, da će on i sa svoje strane dati priličan broj stabala.

Poznavajući župnik svoga čovjeka sazvao je jedne nedjelje sve kuće gospodare, a s njimi se dogovorio, da se buduće nedjelje otidje u šumu. Starješine imali su odrediti težake, koji će drva sjeći, i narediti potrebite foringe, da se kući dovezu. Sve to javilo se gospoštinskomu šumaru. Nu kad su seljaci u šumu došli, otjeraju ih Godinićevi lugari pod ništetnom izlikom, da je njihov gospodar dužan drva dati samo svojim bivšim kmetovom, a tu da ima nekoliko i takovih seljaka, koji nisu nikada njemu tlaku davali. Ovakov je postupak za učionom zanešene seljake tako uzbunio, da su se spremali drva na juriš posjeći. Ovu su svoju nakanu najprije župniku očitovali, došavši gomilami u njegov dvor. Materi župnikovoj bilo je to povodom zastrašivat si sina goropadnošću seljâka, za koje se on toliko brine, a oni da će ga ljuto zavaditi s dobročiniteljem, kolatorom njegovim, i velike mu neprilike na vrat nakopati, uz koje bi se mogao još i župe lišiti. Franjo je dakako znao, što ima držati do ovoga suda svoje majke, pa se je odmah drugi dan odvezao kotarskomu predstojniku, naloživ medjutim strogo župljanom svojim, da se u ništa nepačaju, dok se on nepovrati.

Al Marica se je jako bojala za svoga brata, a i za seljake, koji bi ovakvom nesgodom mogli postradati. Stjepanić joj je sav taj posao protumačio i utješio ju, da se neima ničega bojati, al ujedno je odčitao svoj nepravednoj vlasteli gorku čitulju. Srećom nije toga čula mati župnikova, jer tko zna, nebi li se inače morao bio prije vremena seliti iz župničkoga dvora.

Za nekoliko dana došla je stroga naredba od kotarskoga predstojnika, čovjeka pravedna i odrješita, da se drva imaju po dogovoru posjeći. Gospodin Godinić morao se je tomu nalogu napokon i pokoriti; a drva su bez daljnjega prigovora posječena i izvežena. Nastajućim proljećem počelo se je i kamen kopati i vapnenicu sastavljati i piesak voziti, a čim je ljeto nastalo, počelo se je graditi.

Uza sav taj posao razširila se i privremena učiona, u kojoj je sada učitelj ponajviše sam radio, jer je župnik gradnjom nove učione odviše zaokupljen bio. Po nesreći navalila je upravo ove godine nerodica na siromašni puk, te je dvostruko obterećen bio. Gdjekoj put morale su seljakinje vazdan gladne na poslu uztrajati. Nekoje su ćak i djecu uz prsa na djelo donosile, ostavljajuć ju ondje u hladu, dok nisu dospjele nadojiti ju. Mehkoćudna sestra župnikova dolazila bi po više puti na dan k tim siroticam, da ih pozabavi i plačljive ušutka. U to ime donosila bi sobom bieloga kruha, a kad što bi od majčice i mlieka izprosila, premda je i njoj uz zla vremena na svačem oskudjevalo. Ljutila se ona često, kad su joj tobože bezobrazne seljakinje oko podana u kuhinju navaljivale. Gledajuć ovo Marica riedko je kada suzam odoljela. U toj nevolji bilo joj je velikom utjehom, što je čula, da učitelj, imajući od župnika i onako bezplatan stan i hranu, za ovu godinu netraži nikakove plaće; a od uzgrednih si pristojba da kupuje kad što još i kruha najsiromašnijim težakom.

Od sada je još radje slušala liepi nauk dobra učitelja, još pozornije pazila na svako mu tumačenje i razlaganje. I Stjepaniću bivala je sve to milija naukoželjna plavooka učenica i blaga prijateljica puka. Navršiv već i šestnaestu godinu dospjevala je do napona djevojačkoga te je materi svojoj sve to više briga zadavala, jer joj obrazovanost tobože još nije dotjerana bila do neke tančine, koju je ona nazirala u maglovitoj i neizvjestnoj dalečini, neznajuć dakako, ni gdje počima ni gdje dospjeva. O glasoviru moralo se je uz oskudnu godinu sasvim šutiti, a nauk tudjih jezika prekinut je prečom poukom o istinah životu potrebitih. Da Stjepanić tim nije stekao milost majčinu, razumieva se samo sobom, al od njezine zle volje štitilo ga je prijateljstvo župnikovo i iskrena privrženost Maričina.

Sliedeće je godine dobri Bog zemlju blagoslovio te je svega u izobilju prirodilo; moglo se je dakle opet pouzdanije raditi i graditi. Učiona je odavno pod krovom bila, a iznutra već sasvim gotova. Na izmaku ljeta pregledavala je Marica nekoga dana pod večer sama samcata učiteljev novi stan. Stojeć uz prozor, a razgledavajuć se liepim vidikom po zelenih brežuljcih, prikaže joj se taj prizor divnim. Preko livada i oranica vijugala se staza do pod vinograde, koji u skutu bujna zelenila sakrivahu plodove svoje, ovo najveće blago hrvatsko, čuvano i paženo iz stotinu malih klieti. Povrh vinograda razastirala se tamna šuma, a povrh šume u dalekom obzorju penjale se nebu pod oblake plavetne gore, potičuće i bojom i veličinom svojom misli o savezu neba i zemlje. A nad svom tom divotnom prirodom vladao je veličanstven mir, uzkoleban samo tihim i mirnim lahorom. Neobična i još nikada nepoćućena čustva zaokupila su ovdje dušu Maričinu. Vrativ se kući bila je šutljiva preko svoga običaja.

III.

Stari Godinić, kao da nije mogao pregorjeti gotove učione u župi svoga imanja, umro je koncem godine 1859. K pokopu došao mu je i sin, s kojim je u zavadi živio. Nasliediv otčevo imanje, ostavio je pravosudnu službu, kojoj se je samo s nevolje posvetio bio, premda ga je otac upravo za to zvanje uzgojio.

Milan Godinić izučio je nauke u Zagrebu i u Beču; bio je pravnik srednje ruke; u politiku se je rado pačao, u ono doba dakako samo medju pouzdanijimi prijatelji. Budući ugladjenih običaja, fina ponašanja i dosta darežljive ruke, ponajviše prema tudjoj služinčadi, bio je svagdje dobro gledan, gospodjam se pako osobito po ćudi činio biti. Liep i okretan čovjek od kakovih 28 godina, milovidan plesač a i glasbi vješt, izvrstan jahač i spretan za svaku gospodsku zabavu, . mogao se je s neke strane pohvaliti mnogovrstnim priznavanjem svojih vrlina a kadšto i nježnim milovanjem. Činovnici izpod njega stojeći ili sasvim skromni drugovi nisu svagda samo na njegovu pohvalu govorili, jer da nije mario, možebiti i bezsvjestice, vriedjati im oćutnosti.

Uzev gospodariti na otčinskom imanju uredio si je ponajprije stan po novovječnom ukusu; a zatim se je spremao na različite gospodarske novotarije; zagovarao je u to ime pučke škole, jer da se samo u njih mogu uzgojiti svakomu poslu vješti težaci, bez kojih da neima umna gospodarstva; to je nazivao demokratskim načelom, uz koje da prianja dušom i tielom.

Odmah poslje sprovoda otčeva posjetio je župnika podvinjskoga, o kom je čuo, da je vrli veseljak. I zbilja mu je naš župnik brzo u volju ušao Mater mu je odlikovao kao svaku odličnu gospodju, čim se je ona puno ponosila, a uz to se obzirao i na kćerku joj, pitajuć ju za zabavu i obećavajuć joj krasnih knjiga i liepoga cvieća. Govorio je nekoliko rieči i s učiteljem, koga je u župničkom dvoru zatekao; ponudio ga je mimogred svojom podporom, ako možebiti neima dovoljnih dohodaka, al toj je ponudio odmah dodao, da su sretni ljudi njegove vrsti, koji mogu malim troškom živjeti. Stjepanić je ovu posljednju izreku bez oklievanja a i mirnom dušom prihvatio, primetnuv, da mu s toga i dotječe plaća, koju od seljâka dobiva. Mati ga je župnikova korila radi te suhoparnosti, veleći mu, da nezna razgovarati s odličnom gospodom, čemu se medjutim nije ni čuditi, buduć da ponajviše medju seljaci živi; a Stjepanić je mario i nemario za taj ukor.

Ova je zima Stjepaniću nešto sporije prolazila nego li prošla, a Marici nešto brže, premda se u župnom dvoru nije nikakva velika pro-

mjena dogodila. Marica je još sveudilj bila učiteljeva pozorna učenica, tek što ga je molila, da bi zajedno ikoliko više njemački čitali nego li do sada; za razgovor njemački nije ni sad marila, premda ju je mati često na to opominjala. U ostalom je živjela po prijašnjoj milokrvnoj si ćudi, blaga i prijazna sa svakim i najmanjim čeljadetom. A na to je Stjepanić više pazio, nego što je ona i slutiti mogla. Sada je on već u novoj učioni stanovao, gdje je i župnik često boravio. Buduć da nije jednom radi mnogih pisarija ciela dva dana prošao preko praga svoje kuće, prečudio se je Maričinoj molbi, kad je opet došao u župni dvor.

— Stjepaniću, reče mu ona, čim je u sobu stupio — hoćete li mi učiniti za volju, što vas budem molila?

— Kad sam vam ja odbio koju molbu?

— Znam da niste, al opet. Ovo nije obična molba. Nemogu vam je kazati, dok mi neobećate, da ćete joj zadovoljeti.

Stjepaniću nije se na žao dala ova ljubežljiva nametnost danas upravo prokšene Marice, al obećati unapried nije ipak ništa hotio.

— Marice! vi me znate. Kad obećam štogod, onda i držim. A kako mogu znati, da ću držati, čega neznam.

— Danas niste, kakvi ste drugčije.

— Na dlaku.

Buduć da je Stjepanić ovako odlučno odgovarao, pobojala se je sirota Marica, da ga nije uvriedila; zato pristupi bliže k njemu, pa ga upita sasvim pouzdanim, upravo sladkim glasom:

— Stjepaniću, vi jamačno znate plesati?

Stjepanić se je riedko kada pocrvenio, ne što se nebi mogao, već što se nije imao rad šta stiditi; al ovaj mu je put od stida sva krv navalila u glavu, i zato reče udušenim glasom:

— Zašto me to pitate?

Marica odvrati sva u čudu:

— Zar neznate zbilja plesati?

— Neznam.

Nije se Marici na žao dalo, što Stjepanić nije umio plesati, već joj je mučno bilo, gdje je mislila, da je svojim pitanjem razcvililа dobroga prijatelja; ohrabri se dakle, pa mu rekne prijazno:

— Ta neznam ni ja. Al majka je našla djevojku, koja me već dva dana uči. Nadam se, da bi brzo naučila, kad bi imala dovoljnih plesača.

Stjepanić se uz ovoliku dobroćudnu i iskrenu prijaznost brzo umirio, pa joj odgovorio gotovo šaljivim glasom:

— Koja vam korist s mene, kad ništa neznam!

— Tim bolje, ako ništa neznate, učit ćemo zajedno, pa ćemo i kadrilu sastaviti, za koju mi moja dvodnevna učiteljica veli, da ju svakako znati moram, ako hoću da u većem družtvu plešem.

Buduć da Stjepanić nije s mjesta odbio ovu prijaznu ponudu, mislila je Marica, da će napokon ipak privoljeti, zato stane na novo nanj navaljivati, pripoviedajuć mu, da se je i brat sklonuo na njezinu molbu, koj bar netreba učiti, jer i onako odviše dobro umije plesati; da je ćak i majka pripravna pomagati im, premda ona opet nezna pravilno ni koracnuti.

Na svu tu molbu odgovori Stjepanić odlučno, da neće.

— Al kažite mi razlog.

— Nemogu, eno! — A zatim izpadne iz sobe.

Vrativ se Marica k materi, kaže joj, što je opravila uz sav svoj napor, a zatim se potužila, što je tako zlo prošla, pa možebiti još i uvriedila učitelja.

— Što još! reći će na to mati. A onda doda prezirno: Tà gdje bi mužetina plesala.

Marica nije htjela materi prigovoriti, al da bude ipak pravedna, rekne sasvim ćedno, da joj je brat kazao, neka učitelja nenapastuje svojim ludim plesom, jer da zna za nekoliko momaka u selu, koji umiju od svih nas bolje plesati, pa da će nje u pomoć pozvati.

— I pravo je — prihvati mati, nemareć od same želje, da joj kći nauči plesati, za seljačko svojstvo svojih plesača-pomoćnika.

Kad su ovo Franji pripoviedali, otišao je s mjesta u učionu, da vidi, što mu učitelj radi; nije li možebiti žalostan s obiesti Maričine. Vratio se je sasvim zadovoljan, jer je učitelj mirno radio.

Ovaj plesni nauk bio je namienjen zabavi kod Milana Godinića, za koju je mati župnikova nekako saznati morala, da će se negledeć žalovanja za starim Godinićem obdržavati ovih poklada. Nauk je odmah poslje podne nastavljen a i završen, jer je Franjo odkrojio sud, da Marici netreba učiti nikakova plesa; dosta joj je, da ga jedan put vidi, pa će se lahko natjecati sa svakom mučno izvježbanom plesačicom. Ob ovom je sudu Marica izviestila učitelja, pitajuć ga, bi li on išao na zabavu k Milanu Godiniću, da ju vidi, kako će ondje plesati. Stjepanić odgovori bez oklievanja, da bi njoj za volju išao, kad bi ga g. Godinić pozvao.

Za nekoliko dana eno opet Milana Godinića u župnom dvoru; pozivlje novoga si prijatelja, s majkom mu i sestricom, da dodju k njemu buduće subote na objed, kojim je nakanio sada prvi put počastiti svoje susjede; pod večer da će se plesati, al radi pristojnosti „na tihom.“ Ovom je prilikom donio za Maricu množinu knjiga i kitu preliepoga cvieća iz postave.

Kad se je i ovaj put pojavio u župnom dvoru učitelj Stjepanić, pristupi Godinić k njemu, metne mu ruku na rame, pa rekne nehajno:

— A propos, prijatelju! Je li vi udarate u fortepiano?

Stjepanić odgovori:

— Da!

— Krasno! Biti će tako dobri, pa ćete doći u subotu k meni, da nam svirate. Nećemo vas odviše mučiti. Jelte?

— Nemogu.

— Kako to?

— Nerazumijem se u takovu svirku.

— Čudno!

Mati se je župnikova snebivala od te učiteljeve odrješitosti, a župnik ga uzme zagovarati, da neima prilike vježbati se u glasbi za ples.

— Ništa zato, ništa — reći će opet nehajno Godinić. Bilo mi je samo, da nemoram iz grada dozivati glasbenika; zamjerili bi mi ljudi. Mislio sam, da bi se ples mogao tako urediti, kako bi se činilo, da nismo nanj ni smjerali. Al kako rekoh, ništa zato; gledat ću, da si bilo kako pomognem.

Za čas se oprosti vrlo učtivo i otidje.

Ovaj put nije mati župnikova ni govoriti htjela s nespretnim učiteljem, a Marici se vrlo na žao dalo, što ga g. Godinić nije pozvao na zabavu, pa ma i neznao svirat mu za plesače. Učitelj je umio pregorjeti.

Zatim se je nekoliko dana spremalo za često spominjanu zabavu, a kad se je župnikov rod odanle vratio, bilo je mnogoga pripoviedanja o ljepoti Godinićeva pokućtva, o milini zabave, o biranoj učtivosti domaćine, o množini gostiju itd. Dakako da je o svem tom najviše govorila mati župnikova, nu i župnik se je hvalio prijateljstvom Milanovim, dapače pripoviedao je, da se je s njim pobratio, a napokon je izticao, da se domovina ima mnogočemu nadati od ovoga vrloga rodoljuba, osobito u sadašnje doba, gdje se pripravljaju velike političke promjene. I Marica je zadovoljna bila sa zabavom, pa kazivala učitelju svoj sud o svem i svačem.

Premda je Stjepanić s tim sudom mogao prilično zadovoljan biti, vratio se je ipak nemiran u svoj stan, kao nikada prije. Svladat se je umio i ovaj put, al mirno pregorjeti nije znao. Tješio se svojim zvanjem i mnogimi poslovi. Valjalo je napregnuti sve sile, da se proljetno i ljetno doba dobro upotriebi. Za mjesec kolovoz bio je urečen prvi svečani izpit; tom prilikom imala se je i posvetiti učiona.

(Dalje sliedi.)

Anakreontove pjesme.

Piše Armin Pavić.

(Konac.)

50. (68.)

Mrtvi Adonis.

Adònida Kitêra
Već mrtva ugledavši,
Sa zamrljanom kosom
I propalijem licem,
Zapovjedi Erôtom,
Da vepra joj dovedu.
I krìlatići s mjesta,
Cijelom trčuć šumom,
Na mrzka vepra došav,
Savêzana ga vode.
Za uže jedan vukuć
Natêzaše ti vepra;
A drugi straga goneć
Sa lukom udaraše.
U strahu zvier stupaše;
Bojeć se Afrodite.
Ah zlosretno ti zviere,
Što izrani mu muža?
A zvier odvrâti vako:
Kitêro kunem ti se,
I tobom i tvim mužem,
I ovim mojim lovcem,
I ovim mojim sponam,
Da tvomu lepom mužu
Smrt nisam zadat htio.
Već kad krasòtu spazih,
Savladala me ljubav,
Te nago stegno njegvo
Poljubiti me vuklo,
I zasjekoh ga zubom.
Daj uzmi dakle zube,
I kazni ih i čupaj:
Jer čemu da ih nosim
Nesviestne ljubovnîke?
To li ti nije dosta,
I ustne ove uzmi,
Što gonjahu me ljubit?
Kitêra mu se smili,
Erôtom lovcem reče,
Da odrieše mu spone.
Gle za njom podje vepar,
A ne u gustu šumu;
I baciv se u vatru,
Bies svoga plama sažga.

Skoro svaki od bogova i svaka od božica grčkih ljubljaše po kojega umrloga mladića ili djevojku, pa tako i Afrodita. Najglavniji od njezinih ljubljenih mladića bijaše Adonis, sin jednoga kralja u maloj Aziji. Nad tom ljubavi postade bog Ares ljubomoran te prigodom jednoga lova nagna divljega vepra na Adonida, koji ga smrtno ujede. Po drugih se sam Are u toga vepra bješe pretvorio. Afrodita izmoli od podzemnih bogova te je Adonis zimi u podzemalju boravio a prolećem dolazio na sviet. Taj dolazak Adonidov u proleću slavljaše se po raznih mjestih, a najpače u Aleksandriji. Teo-

krit (3 stol. pr. Is.) nam u svom idilu „Adoniadsusai“ opisuje to slavlje. Najmladja verzija o smrti Adonidovoj, koja i našoj pjesmici služi, jest ta, da je Adonis tako liep bio, da se je i sam vepar, vidivši ga u lovu, u njega zaljubio, te hoteći ga milovati, tako ga zubom nesretno zakvačio, da je Adonis od rane umro. Vepar, kako se u pjesmi kaže, nije u šumu otišao, nego za Afroditom. Ovoj dakako bijaše najpreči posao da mrtvaca po grčkom običaju spali, a vepar se baci u lomaču, ne mogući pregorjeti, što njegovom krivnjom Adonis poginu.

51. (9).

Golubče.

Oj miljeno golubče,
Nud odkud, reci, letiš;
I kako što od mirhe,
Po plavom zraku pršeć,
Tol ugodno mirišiš?
Ko si? i kud nakani?
Anàkreon me posla
K mladîću svom Bathyllu,
Koj sada srcem sviju
I gospodi i vlada.
Kitêra prodade me
Za malen slavospjevak;
A ja Anakreontu
Tu liepu službu činim.
I sad od njega vidiš,
Po zraku pismo nosim!
On veli, da će namah
Slobòdu mi udielit;
Nu da ju i udieli,
Robòvati ću njemu.
Jer čemu da prolitam
Po poljanah i gorah,
Po drveću da sjedam,
Čim godjer se hranêći.
Sada se hranim hljebom,
Iz ruku ga kljujûći
Anakreonta samog;
A pit mi vina daje,
Okusiv sam ga prije.
Napojiv se lepršem,
Te starca gospodara
Sa kreluti pokrivam;
A kada san me svlada,
Na barbitu mu spavam.
Sve znaš pa me se mani,
Jer brbljati sam stala,
O brajne, kao vrana.

I ovu pjesmicu broje mnogi odlični kritici medju najljepše u ovoj zbirci, akoprem se opet drugim čini odveć otegnuta i nenaravna. Od sama Anakreonta ne može biti, jer golubovi kao listonoše istom u veoma rano doba u Grčkoj dolaze.

52. (63.)

Anakreontov vienac od Basilija.

Anàkreon mi u snu,
On slavni Tejski pjesnik,
Spazîvši, zovnu ime.
Pritrčav, oko vrata
Ljubeć ga padoh njegva.
Star bješe, ali lijep
Liep i ljubezniv k tomu.
Na ustnah vinska rosa;
A hod mu veće drhtav
Bog Ero upiraše.
Sa glave snimiv vienac,
Mirisa svakog punan,
U ruke moje metnu.
Ja luda prihvativ ga
Ovjenčao si glavu
I od tog časa do sad
Viek ljubav mori mene.

53. (8).

San.

Spavajući tamnom noći,
Grimizbojnih na sagovih,
Nauživ se rujna vinca,
Snivah, lakim da korakom
Trčem slatkom u veselju,
S tankostrukim djevojkama.
Rugahu mi se mladići,
Što se družim s krasoticam.
A kad htjedoh da ih ljubim,
Probudiv se nestade ih;
Osamljêni biednik jadni
S nova opet htjedoh snivat.

54. (12).

Na lastavicu.

Ševrdava ti lasto,
Što da ti, reci, činim?
Je l' da ti krila uzmem
I podrežem ih laka?
Il jezik kao Terej
On znani da ti vadim?
Što iz sna mojeg milog
Bathylla svako jutro
Pripievajući budiš?!

55. (2).

Narav dieli darove.

Rog narav dade biku,
A konju nogam podkov,
Brzinu dade zecu,
A lavu strašnu čeljust,
Da mogu plivat ribam,
Da zrakom pršit pticam,
A mužu dade razum.
Za žene nesta dara.
Što sad? njim dade ljepost

U mjesto silnih štita
I željeznieh mača.
Pa nuto vatru, gvoždje
Ljepòtica će svladat.

56. (53).

Kako se ljubovnici poznaju.

Na stegnu svome konji
Znak vatrom žežen nose,
Iz Partije ćeš ljude
Po tiarama poznat.
Ja spaziv ljubovnîka
Mah s mjesta ti ga poznam.
Jer usried duše nosi
Znak nježno urezani.

Parti bijahu narod oko kaspijskoga mora i nošahu kape, koje se tiare zvahu. Ti Parti bijahu za Anakreontova doba Grkom još nepoznati, s toga ova pjesmica ne može biti iz te stare dobe, nego je iz novije, kada Parti bijahu obće poznat narod.

POUKA.

O zakonskoj pravednosti i ćudorednoj pravičnosti.

Čitao u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu dor. Milan Makanec.

Božanstvo stvoriv ljudski rod, postavi mu nebrojene, ogromne, bezkrajne zadaće, koje se tek obćenitim izrazom svestranoga neumornoga napredovanja i usavršivanja označiti mogu. Na riešenje ogromnih tih zadaća pozva ono svakoga pojedinca čovjeka, obdariv ga u tu svrhu duševnimi sposobnostmi i tjelesnimi silami. Nu pojedinac razpolaže samo dospjetnom i ograničenom snagom, te odstupa uslied svoje umrlosti prije ili kašnje posvema s pozorišta ovoga svieta, ostavljajuć potomstvu koristne ili štetne plodove svoga nastojanja, slavu ili prokletstvo svoga imena.

Dan za danom prima zemlja odstupivše radnike svieta u grobni svoj naručaj, dočim zadaće čovječanstva svedjer ostaju neograničene — neumrle. Da se izravna opreka, po kojoj su s jedne strane sile pojedinaca ograničene, a s druge strane zadaće im neograničene, podieli nam božanstvo nagon k družtvovanju, kojemu odoljeti nemožemo.

Svaka zadaća, koja dospjetne sile pojedinca nadilazi, vrelom je družtvovanja, a oblici — forme — družtvovanja različiti su prema razlikosti zadaća, kojim se udružene sile zahtievaju.

Družtvovanje sjedinjuje pojedine sile u potencirane skupne cielosti, te se tako najogromnijim zadaćam privadjaju dostatne sile.

Već u najstarije doba proslavi matematika silu svoje nepogriješivosti izrekom: „Što ja nemogu, to ćemo mi.“ Izreka ova proizvire, rekao bih, iz naravne matematike, a istinitost njezinu dokazuje nam svakdašnji život u svih svojih nuansah. U nas se žalibože ova izreka malo cieni.

Na razlikosti spola osniva se prvobitni oblik družtvovanja, t. j. ženitbena zadruga, a po ženitbenoj zadruzi izčezava umrlost pojedinca čovjeka naprama neumrlosti zadaća ljudskoga roda. Pojedinac čovjek umire, odstupa s pozorišta svieta; ali neumire čovjek po genetičnom svom pojmu. Iz ženitbene zadruge proizlazi obitelj, a pojedine obitelji spoje su medjusobno ženitbenim vezom ad infinitum — u bezkrajnost.

Kano što je dakle neoboriva istina, da nam nema napredka bez družtvenoga života; da je družtvovanje stožerni uvjet, najčvršći temelj svemu razvoju: isto je tako nedvojbeno i to, da se družtvovanjem ukida ograničenost i umrlost pojedinih sila.

Tragova družtvovanju nalazimo ćak u koljevci čovječanstva. Već praroditelji mu osjećahu uzprkos zemskomu raju potrebu i ugodnost družtvenoga života, živjeli su bo u braku, i to u nerazdruživom, dakle u sakramentalnom braku.

Pozitivni oblik bračnoga družtvovanja blage i nesretne uspomene Adama i Eve oprovrgava umstvovanje onih filosofa, koji su poput Grotta, Hobba, Rousseaua dokazati htjeli, da je čovječanstvo izvorno u nekom po njih prozvanom naravnom stanju živjelo, u kom nije družtvenomu životu ni traga bilo.

Poviest dokazuje u suglasju s novom filozofijom, da to tako zvano naravno stanje, na koliko bi absolutno bezdružtvenost označiti imalo, nikada obstajalo nije. Nikad nije pojedinac sám sebi bio izključivo vrelo, izključiva svrha svega života. Dapače ni najasketičniji eremita današnjega vremena nemože se blagodati družtva po svema odreći.

Bilo u prošlosti kako mu drago, dan danas okružava nas družtveni život sa svih strana: on nas hrani, odieva, naobražava, zabavlja, štiti i brani, riečju: nadaruje nas nebrojenimi blagodati, a slava pojedinih velikana, koji nas divnimi rezultati duševne i tjelesne si radnje usrećuju, pripada u velikoj česti družtvenomu životu.

U družtvu nalazi pojedinac neizcrpivo vrelo svoje slasti, svoga savršenstva. Nu zato ipak ni družtveni život nemože zadovoljiti svim uvjetim zemaljskoga raja, pače iz njega proizlaze nebrojeni jadi, griesi i zločini. Sebičnost prihvaća bez oklievanja blagodati družtva; ali se nerado odriče ma i najmanje česti individualne samo-

stalnosti i slobode; sebičnost pretvara uzvišenu bogumilu slobodu u samovolju: samovolja ruši, lomi, uništuje i obara, nepoznaje vlastite već samo tudje dužnosti.

Od samovolje pojedinaca prieti pravoj slobodi ostalih vječita pogibelj.

Obćenita samovolja prouzročila bi na skoro posvemašnji razpad družtvenoga života. Prava sloboda razlikuje se od samovolje kano što se razlikuje ćudoredna ljubav od putene strasti, blagonosna vatra od užasna požara, sila od prava, kriepost od pakosti, razbor od ludosti.

Da se preprieči pogibelj, koja družtvenomu životu prieti sa samovolje pojedinaca, mora svatko svoju slobodu na toliko ograničiti, da uz njega uzmognu i drugi istu mjeru slobode uživati.

Nemogu se ovdje upuštati u razmatranje ob ustrojstvu države, o njezinoj svrsi i o načinu, kojim se državna volja, t. j. zakon stvara; samo ću u kratko napomenuti, da se tekar u državi i po državi družtvenomu životu daje čvrsta podloga; jer se u državi raztvarajući elementi družtvenoga razvoja stranom zaprječuju stranom paralizuju. Država obsiže sve grane pojedinoga i družtvenoga života. Blagostanje i sreća pojedinih visi u znatnoj česti o dobrih zakonih.

Vriednost ili nevriednost državnih zakona prosudjuje se prama tomu, da li se izražajem narodnoga osvjedočenja smatrati mogu, ili ne.

Svaki će narod samo onaj zakon priznati za pravo, koji je stvoren prema njegovim nazorom, mislim, ćudi, osvjedočenju, u obće prema njegovu posebnu narodnu značaju. U svakom narodu živi razbor i običaj kano živo, nepresušivo vrelo prava. Zaniekati narodu njegove običaje, neuvažavati njegova osvjedočenja, znači ubijati život i slobodu naroda. Tudji zakoni, u kojih neodjekuje osvjedočenje naroda, za koj obstoje, prouzročiti će obćenit odpor, bio on makar samo unutarnji. Takovi će zakoni povriediti ideju prava, koja se osniva na težnji: zapriečiti i slučajne sukobe. Samostalno-narodno zakonarstvo osniva se na ćudorednoj ideji prava, koju država bez etičnoga ukora povriediti nesmije.

U značaju i osvjedočenju svakoga naroda počiva njegova mudrost i njegovo pravo; s toga se je njemački narod kroz stoljeća otimao uplivu tudjega, romanskoga prava; s toga se i naš narod neprestano bori za podpuno narodno zakonodavstvo.

Mogućnost faktične samovolje nije niti unutar državnoga života izključena s toga, što u obće zakonsko prisilje nikada zapriečiti neće čine, koji iz nećudorednosti pojedinih proizviru. Država zajamčuje svakomu sjegurnost individualne slobode, poštenja, života, imetka kaznenim zakonom.

Kazneni zakon ustanovljuje potanko, što pojedinac pod kazan činiti ili propustiti ima. Tko neučini, što kazneni zakon nalaže, tko nepropusti što kazneni zakon zabranjuje, podpada kazni. Ujedno ustanovljuje kazneni zakon za svaki kažnjivi čin stanovitu već unapred ustanovljenu kazan.

Zakonska pravednost zahtieva, da se svatko tko je hotomice prekršio kazneni zakon, kazni onako, kako je to već unapried za takove čine opredieljeno, nu zakonska pravednost stoji sa ćudorednom pravednosti često u opreci.

U ime zakonske pravednosti, koju su ljudi često bez svakoga opravdanja nazivali bogomilom pravednosti, tekla je riekami krv nesretnika izpod krvnikova mača na ruglo čovječanstva a na žalost ćudoredne pravičnosti. U ime zakonske pravednosti pretrpio je Galilei grozne muke torture; jerbo je tvrdio, da sunce stoji a zemlja da se kreće; u ime zakonske pravednosti dizala je okrutna sebičnost i bezumna glupost nebrojena vješala i lomače, te je najplemenitije potomstvom oplakivane ljude podvrgla grozovitim mukam, štono jih je obsjenjeni um samo naporom izumiti mogao. Zakonska pravednost razpela je Isusa Spasitelja na križ, te je u mjesto bakalja palila živa tjelesa njegovih sljedbenika; zakonska pravednost progonila je vjeru, čisto rodoljublje, unutarnju slobodu, uzvišenu značajnost, istinu, znanost, riečju: zakonskoj pravednosti pale su nebrojene žrtve, koje potomstvo slavi i spomenike im diže.

Lovorom ovjenčani Bekarija odkrio je prije 100 godina driemajućemu svietu strahote zakonske pravednosti; strahote, koje će biti na ruglo čovječanstvu, dok jim spomeni bude. Nu i danas grieši zakonska pravednost proti ćudorednoj pravičnosti; i danas živi duh Bekarije u duši onih znanstvenika, koji smjelo i odvažno boj biju proti okrutnosti postojeće zakonske pravednosti.

Milostive gospodje! Nije se kazneno zakonarstvo današnjega vieka popelo do idealne ćudoredne pravičnosti; dà, u mnogih pitanjih stoji ono na sredovječnom temelju. Dokaz tomu je kazan smrti. Nitko nevjeruje više na ćudorednu pravičnost smrtne kazni, koja je u Austriji za vrieme cara Josipa II. kroz punih sedam godina posvema ukinuta bila. Odkad je Voltaire u svojoj knjizi „sur la tolerance“ ustao proti smrtnoj kazni, napisala se je o tom predmetu ciela literatura. Slavni spisatelji Bekarija, Sonnenfels, Mittermayer, Berner i drugi dokazali su oštrim perom nepravednost smrtne kazni. Voltaira potaknu proti smrtnoj kazni pravosudno umorstvo sbivše se u Francezkoj tim, što su nekoga Cala-a nevina na smrt osudili, te kazan tu na njem ovršili. Godine 1765 proglasi ga francezki parlamenat nevinim.

Sa ćudorednega gledišta odsudjujemo samoubojice; sa pravnoga i ćudorednoga gledišta smatramo svakoga zločincem, tko drugomu ho-

tomice život uništi. Što za pojedinca valja, to valja i za državu: jer se u državi ćudorednost štititi i unapredjivati ima. Država nebi imala sama činiti ono zlo, koje za najteži zločin proglašuje: nebi smjela opunovlastiti krvnika na bezkažnjivo usmrćenje koje osobe za novčanu nagradu!

Po našem zakonu imao bi se n. p. smrću kazniti, tko bi iz čiste ljubavi prijatelja svoga usmrtio makar s njegovom privoljom, hoteći ga izbaviti krvničke katastrofe.

Smrtna kazan niti je dieliva, niti opoziva, niti potrebna, niti koristna, pače je nećudoredna, jer nepravična i okrutna. Kod političkih zločina prikazuje nam se smrtna kazan kao u nebu vapijući grieh. Pomislimo li pako na kandidate gilutine, koji su bjegom izbjegli užasnoj katastrofi, ili kojim je milost vladareva u dio pala, pa su se uslied promjene političnih okolnosti popeli na vrhunac državne vlasti — to prietnja smrti za političke zločine nije nego gorka ironija.

Smrtna kazan obstoji danas jedino sbog namišljene njezine strašivosti; osniva se na teoriji, koja se služi pojedinim nesretnikom kano pukim sredstvom za ustrašenje drugih. Čim je pako znanost odsudila ovu teoriju; čim je zavladala prosvjeta, koja torturu i okrutne kazni proglašuje za izrode obsjenutoga uma: ruši se podloga i temelj smrtnoj kazni. Nebilo joj traga!

Naprama virtuozitetu gilutine, koja munjevitom brzinom svoje nesretne žrtve života lišava, čini se čovjekoljubivu srcu dosmrtno tamnovanje vele okrutnim kaznenim sredstvom. Dosmrtna tamnica je grob živućih!

Smrtnoj kazni protivi se čovječnost, a ono se je ipak našlo kriminalista, protivnika smrtne kazni, koji su dosmrtnu tamnicu, samu po sebi strašnu, htjeli učiniti upravo užasnom.

Severin zahtieva mjesto smrtne kazni dosmrtnu tamnicu. Tu bi tamničari medju crnimi zidinami imali viek svoj probaviti uz zveketanje okova, u absolutnom samovanju, gladom se mučeć u grobnoj tišini.

Charles Phillip zahtieva osim toga, da se tamnice takovih kažnjenika dalekoga vida radi sagrade na brdu, da se provide crnimi zastavami i nadpisom: „Grob kažnjenika.“

A svi ti zahtjevi osnivaju se na prije spomenutoj teoriji ustrašivanja.

Ljudi nisu kroz stoljeća htjeli saslušati glas čovječnosti, a ima ih, koji još i dan danas misle, da se čovječnost neda složiti s pravednošću. Sliepa je zaista zakonska mudrost, koja nevidi, da u narodnoj sviesti prestaje osvjedočenje o pravednosti kazni, čim ona milosrdje probudjuje za zločinca, i da pravedna kazan samo dotle siže, dok se zdravo čustvo naroda neočituje na korist kažnjenika.

Milostive gospodje! Želim vam dokazati, da ima slučajeva, gdje se po zakonskoj pravednosti i najčestitiji ljudi, bezprikorni u svakom obziru, za zločince proglašuju i u okove kuju. Evo primjera:

Neki §. austr. kazn. zakona ustanovljuje, da se svatko imade kazniti težkom tamnicom od 5—10 godina, tko veleizdajničko poduzeće, za koje sazna, neizda državnoj vlasti.

Djevojka X, čarobne krasote, krotke ćudi, puna krieposti — riečju angjeo na zemlji, pokloni srce svoje mužu, koga vriednim drži djevičanske svoje ljubavi. Ljubovnik njezin dao se je po nesreći nagovoriti na veleizdajničku urotu. Ljubav bez pouzdanja vene kao cviet bez rose: potaknut dakle i prinukan tim pouzdanjem odkrije zlatu svom veleizdajničku nakanu.

Koliko će se krasotica naći, koje bi se u takovu slučaju pokorile nalogu §. 61. austr. k. z.? Koja bi djevojka htjela denuncirati vierna si ljubovnika, da ga tim izruči sjegurnoj smrti ili dosmrtnoj tamnici? Nije li okrutna zakonska pravednost, koja denuncijaciju nalaže kao dužnost; koja ljubeću djevojku, zaručnicu, kazni tamnicom od 5—10 godina, jer nije htjela denuncijacijom pogaziti pouzdanje ljubovnika?

Drugi primjer: Sveta je dužnost značajna rodoljuba, da izvršujuć svoja državljanska prava radi po svom osvjedočenju, i da po njem smjelo i odvažno brani prava naroda svoga. Uvjeri li se ovakov rodoljub, da ma koja postojeća vladavina prieči razvoj duševnoga i materijalnoga života narodnoga, da ga upropašćuje i demoralizuje, da mu ruši slavu dične prošlosti: uzkipit će u njem čustvo pravednosti, pa će iz čista rodoljublja bez bojazni dokazivati pogriješnost nevaljala sustava, a uz to vrlo lahko poskliznuti o §. 65., koj se na široko tumačiti može, a u cielosti se svojoj protivi ne samo duhu današnjega vremena u obće, već i napose osvjedočenju našega naroda. Tomu su §. u domovini našoj pale mnoge žrtve; mnogi je rodoljub postao po njem zločincem, neznajući ni sam kako!

Milostive gospodje! Ovdje nemožete ni Vi biti ravnodušne. Plemenita značajnost, t. j. tvrda volja raditi po svom osvjedočenju i braniti ga na sve strane — tolika je kriepost, da si bez nje nemožete ni pomisliti muža vriedna vaše ljubavi. Tko nije vrstan uztrajati u svom osvjedočenju i tko se žrtva boji u to ime: taj ni nemože ljubiti, jer ljubav nije nego požrtvovanje za ono, što se dobrim, liepim i plemenitim smatra i smatrati mora.

Da treba, mogao bih navesti i više takovih primiera, gdje zakonska pravednost s toga grieši proti osvjedočenju naroda i proti ideji ćudoredne pravičnosti, što kao zločine kazni stanovite čine ili propuste, kojimi se baš nikomu krivo nečini.

Ćudoredna pravičnost zahtieva kazan za zločine samo na toliko, na koliko je počinitelj ono zlo, koje uslied njegova čina nastade, svo-

jim činom prouzročiti hotio: na koliko je dakle uspjeh njegova čina s njegovom voljom u nerazdruživom uzročnom savezu. Zakonska pako pravednost kazni često i ono zlo, koje slučajno nastaje: na koje počinitelj ni mislio nije, dà koje se posvema protivi njegovoj želji.

Na primjer: Stanujem u drugom katu, dodjem kući, na stubah me napastuje bezsramni prosjak; neimajući sitnih novaca kod sebe odpravim ga. Nu on neće da ide, već sve to drzovitiji biva; otisnem ga dakle od sebe, on padne, pa si razbije glavu, a uslied toga umre. — Zakonska pravednost proglašuje me zločincem ubojstva i ja podpadam kazni težke tamnice od 5—10 god.

Po ideji ćudoredne pravičnosti nebi mi se slučajno nastavša smrt prosjaka kao zločin u grieh upisala, jer moja volja kod toga uspjeha sudjelovala nije.

Zakonska pravednost priznaje mogućom nemogućnost, da čovjek vidi preko ugla, budući se po njoj drži, da čovjek hotomično zlo i nehotice počiniti može. Ova absurdnost, ovo čudovište zakonske pravednosti zove se posredna zla nakana.

Zakonska pravednost odsudjuje tata na zatvor, koj je ukrao 24 for. 99 nov.; ako li je ukrao dva novčića više, odsudjuje ga kao zločinca na tamnicu.

Zakonska je dakle pravednost puna protuslovlja, puna ćudoredne nepravde.

Po ideji ćudoredne pravičnosti zahtieva se za svaki konkretni slučaj posve individualna kazan, dočim zakonska pravednost u tom pogledu, bar glede vrsti, nikakve razlike nečini.

Težak vičan svemu zlu neosjeća kazan tamnice kao čovjek, koj je do tamnice plivao u izobilju; neoženjen čovjek neće kazan jednogodišnje tamnice tako težko osjećati kao muž, koj se u tamnicu mora seliti iz kruga mile obitelji, koj ženu i djecu mora ostaviti u biedi i nevolji.

Riečju: objektivna jednakost kazni protivi se ideji ćudoredne pravičnosti, koja se obzire i na to, da različiti ljudi jedno te isto izvanjsko zlo različitim načinom osjećaju.

Nestaje mi vremena nabrojiti sve razlike izmedju zakonske i ćudoredne pravednosti: samo ću u kratko još to napomenuti, da kadšto i prosti zločin postaje sa ćudorednih motiva. Poslušnost, ljubav, domoljublje, pravdoljublje, prijateljstvo, milosrdje bili su više puti povodom zakonskomu zločinu.

Istina je, umorstvo je umorstvo, kradja je kradja; nu umorstvo počinjeno s milosrdja, s ljubavi, s prijateljstva nije jednako umorstvu počinjenu sa slavohleplja, s ljubomornosti, s pohlepe za dobitkom itd. Majka, koja ucviljenim srcem usmrti diete, što ga hraniti nemože, bojeć se tužne mu i oskudne budućnosti: nije toliko kriva, koliko je kriva mati, bogata udovica, koja nezakonito diete usmrti samo zato, da pred svietom zataji svoj grieh. Ako sin neima čim nahraniti siromašnu si i bolestnu mater, pa se dade zavesti, da u to ime štogod ukrade, nije toliko kriv koliko razuzdan mladić, koj krade samo zato, da uzmogne zadovoljiti grieśnim si požudam.

Subjektivna krivnja razlikuje se nadalje i po tom, da li je zločinac počinio zločin hladnokrvno i promišljeno, ili pako u strastvenoj uzbunjenosti ćuti. Ima ih, koji mirne duše neće ubiti ni muhe, a u strasti mogu počiniti umorstvo.

U Englezkoj dogodi se prije nekoliko godina sliedeći slučaj: Neki mladi častnik zaljubi se u kriepostnu, krasnu i bogatu kćercu nekoga vlastelina, koja mu ljubav ljubavju vrati. Otac djevojčin privoli u ženitbu pod tim uvjetom, da vjerenik ostavi vojničtvo i da se vienča s njegovom kćerju izvan Londona u onoj crkvici, gdje se je on sam prije trideset godina viencao sa svojom vjerenicom. Na ove uvjete pristalo se je drage volje. Buduć da je otac obolio, nije mogao presretne vjerenike pratiti k vjenčanju. Nu župnik ih sveže i ovako te im podieli sveti blagoslov. Tko sretniji od našega mladoženje! Dok se je vjenčanje obavljalo, opazi sluga vjerenikov u torbi svoga gospodara samokrese, a pregledavajuć ih uvjeri se, da nisu nabiti; nabije ih dakle, misleći, da to neće s gorega biti, budući se je od crkvice do doma moralo šumom proći. Mladi suprug neznajući, što mu je sluga uradio, uzme na prvoj postaji, gdje se je odmaralo, samokres, pa ga naperi na prsa svoje ženice. „Sad ćeš umrieti! reče u šali — sjećaš li se mûka, što si mi ih zadavala, puštajuć me, da po cićoj zimi stojim i čekam pred tvojim prozorom!" — „Pucaj dragane!" vikne objestna ženica. — Nu jedva ove rieči izusti, padne mrtva na tle. Suprug zapita u strastvenom očajanju slugu: „Jesi li ti nabio samokrese?" — „Jesam!" odgovori sluga. „Umri dakle zlotvore!" i sluga se mrtav sruši.

Dvostruka nesreća strmoglavi nesretna supruga s vrhunca zemaljske sreće i blaženstva u tužnu tamnicu; počinio bo je po englezkom zakonu zločin ubojstva. Po našem zakonu bio bi ovo dapače zločin umorstva.

Nije li u tom slučaju zakonska pravednost upravo okrutna?

Milostive gospodje! Iz ovih primiera mogoste se uvjeriti, da tamnice nisu napunjene samo izrodi čovječanstva, da nisu svi kažnjenici ubojice, razbojnici, tati, a da nije ni svaki ubojica, razbojnik, tat ćudoredna nakaza. Tamnice kriju u sebi mnogo mučenika zakonske pravednosti, za kojimi vierne, tugom razcviljene supruge i jadna djeca prolievaju suze ljubavi i sažaljenja; a na slobodi živu kadšto i zlotvori, koje nemože postignuti ruka sliepe zakonske pravednosti.

Za ovaj put mislio sam da moram Vašim milostim razložiti razliku izmedju te zakonske pravednosti i ćudoredne pravičnosti. Treba nam najprije znati, što se ima, ili bolje rekuć, tko se ima kazniti; istom prema tomu može se govoriti potanje o svrhi kazne, o njezinih posljedicah i o sudbini odpuštenih kažnjenika. Ako mi je ovaj put za rukom pošlo srca Vaša ganuti na milosrdje, da o nesretnih kažnjenicih sudite po zahtjevih ćudoredne pravičnosti — biti ću tako slobodan, pa ću drugom prilikom odgovoriti na pitanje: Šta ćemo s odpuštenimi kažnjenici? koje je prvobitno imalo biti predmetom ove moje razprave.

Najnovije stečevine u astronomiji.

Piše Ignj. Bartulić.

XXI.

Kako se težina tielešcu padaličnomu opredieliti može.

O težini i veličini kamenčića, prolazećih u slici zviezda-padalica našom atmosferom, daje nam liep primjer golemi meteorni kamen, što no je u Sibiriji našast.

Kamen ovaj nazvan je Pallasovo željezo; važe blizu 1600 funti i sastoji skroz iz željeza, koje je u svojoj nutarnjosti po svuda posijano zrncî od Olivina (Chrisolita), imajućega od 2—6 milimetara, dakle po prilici veličinu zrnca gorušična do polovice graška.

Kano što smo u predidućem članku spomenuli, nije nikako moguće, da su ova zrnca u željezo dospjela, a da je ovo jurve raztaljeno, a još manje šćvrstnuto bilo. Dospievanje ovih zrnaca u željezo moralo se puno prije dogoditi i to po prilici onda, kada su jošte željezne čestice u slici kosmičkoga oblaka dolazile. Ovakov željezni oblak morao se susresti sa drugim kosmičkim oblakom, sastojećim iz Olivinskih čestica, u kojega je provalio i za tim se s njim smiešao. Smiesa ova sgustnula se istom kasnije uplivom privlačnosti, te odtuda postavša toplina prisilila željezne čestice, da se stâle. Istom za tim mogao se je takov kosmički oblak, nadošavši u naš sunčani sustav, razpršiti, uslied čega se moralo započeto sgustnjivanje zaustaviti, dočim je staljeni jurve dio hladnjeti i krutiti se poćeo. Nastala tim načinom jezgra, padša na zemlju, doniela je sa sobom sitnih olivinskih zrnaca, koja su nekoč na posebni manji — veći kosmički oblak spadala.

Ovo jedino moguće tumačenje o nalazu napomenutih zrnaca u nutarnjosti Pallasova željeza daje nam dakle veoma jasnu sliku one veličine i one težine, koju pojedine čestice kosmičkoga oblaka imadu. Ovakov meteorni kamen predočiva nam tako rekuć okamenjeni kosmički oblak onako po prilici, kako se često puta u zemlji naći mogu okamenjene životinje i biline ili njihovi odtisci.

Medjutim je zaslužni Aleksander Heršel pošao drugim i puno ljepšim putem, da opredieli veličinu i težinu meteornim tielešcem, što no u slici padalica našom atmosferom prolijeću.

Poznato je naime, da je u najnovije doba u znanosti veoma važan zakon put si prokrčio, naime zakon o uzčuvanju sile. Na temelju pravila ovoga dokazalo se je, da toplina nije, kano što se prije mislilo, tvar, koja se s jednoga predmeta na drugi prenieti dade, nego se na temelju toga pravila uči, da toplina ništa drugo nije, nego neko stanje, u kojem se čestice tiela u njihanju nalaze. Njihanje ovo splodjuje se kano svaka pokretna sila. U takvo njihanje mogu se čestice tiela postaviti uplivom procesa sgaranja, koje no ništa drugo nije nego vrst njihanja lučbene naravì, ali se takodjer čestice tomu njihanju podvrći mogu svakim mogućim pótresom tvari n. p. prigodom kovačkoga kovanja, udaranjem, trenjem, brušenjem itd. u obće mehaničkim djelovanjem, te u svakom takvom slučaju dolaze čestice tiela u njihanje. Ali takodjer prigodom nagloga gibanja ili protivnim načinom, prigodom nagloga ili malo po malo izvedena zaustavljanja ovoga gibanja, negubi se ova pokretna sila, nego se pretvara u neko nutarnje kretanje pojedinih tvarnih čestica, te ovo nutarnje kretanje t. j. njihanje stoji uviek u pravom razmjeru sa zapriečenim pokretnim gibanjem, tako da toplina, odtuda proizvedena, upravo toliku silu predstavlja, koliko je zapriečeno pokretno gibanje predstavljalo.

Na temelju ovoga veoma važnoga zakona može se n. p. točno opredieliti, koliku je silu predstavljao udarac batom, ako je samo dovoljno poznata toplina, što no je ovim udarcem nastala. Odtuda dakle biva jasno, da toplina ništa drugo nije nego pretvorena pokretna sila. Napomenuti pako zakon o uzčuvanju sile uči nas, da nijedne sile nestati nemože: da kad bi se neko tielo uplivom neke nanj djelujuće sile kretalo, pa u svojem pokretnom gibanju vanjskim kojim uplivom zapriečeno bilo, to bi se ona sila pretvoriti morala u neko nutarnje gibanje t. j. u toplinu.

Zakon ovaj, valjajući za sve daljine u svietovnom prostoru isto onako, kano što je valjao za onaj udarac batom ili za tarivo naših šibica (žigica) ili za primitivno tarivo kod divljaka, tarućih jedno drvo o drugo, zakon taj dakle uporavio je napomenuti Al. Heršel punim pravom i na ono trenje, što no ga meteorni kamenčić oćuti, jureć našom atmosferom. Vanjski zrak prieči meteorni ovakov kamenčić u pokretnom gibanju; ali pokretna njegova sila time nepropada, nego u istoj onoj mjeri, kako pokretna ova sila u prostoru pada, raste nutarnja pokretna sila kod čestica t. j. u nutarnjosti nastaje gibanje i njihanje, tielo se unutri

ugrije, razžari, osieva svjetlom, koje takodjer napokon ništa drugo nije, nego plodjenje njihanja, koje do našega oka dopire i u njem na živce pod imenom svjetla se odaje.

Radi toga je napomenuti Heršel pravo ovako umovao: znadem li, kako se jako takov kamenčić onamo gori u zraku prolazeć našom atmosferom njiše, tada ja poznajem i silu, koja ga tjera ili što je sve jedno, kojom se giblje. Jakost pako njegova svjetla za mene je mjerilom njegove topline; toplina pako mjerilom mi je njegove sile, ova pako po zakonih fizikalnih mjerilom je njegove mase t. j. njegove težine. Podje li mi dakle za rukom, jakost njegova svjetla pronaći t. j. mjeriti, tada mi je takodjer za rukom pošlo, da doznadem, koliko takov jedan kamenčić na tezulji teži.

Liep doista i divan zaključak, ali ipak imade svoju škuljicu! Prigodom naime ovoga trenja veliku važnost imade gustoća našega zraka u višjih sferah, a kod odsievanja svjetla nije bez upliva takodjer tvar meteorna kamenčića. Doklegod dakle nebudemo za ovo dvoje doznali, naime za gustoću zraka u onoj sferi, u kojoj meteorni kamenčić stazom svojom teče, te uz to i samu njegovu razžarenu tvar, dotle se može kazati, da je onaj gori navedeni ženijalni zaključak nešto odvažan. Ali to je slavnomu A. Heršelu veoma dobro poznato bilo; punim bo je pravom govorio, da je već mnogih puta znanost takvimi odvažnimi zaključci pobjedu stekla, te da će i ovdje škuljicu onu začepiti, čim se načinom bud kojim do mjerivih rezultata došlo bude.

Po nagovoru Heršelovu bijahu na mnogih mjestih u Englezkoj noćju izmedju 9. i 10. kolovoza g. 1863 zviezde-padalice obzirom na jakost svjetla motrili. U tu svrhu bijaše njihovo svjetlo sravnjivano sa svjetlom obhodnice „Venus“, „Jupiter“, zatim stajalica „Sirius“, „Vega“ itd. Rezultat toga motrenja, odnosno mjerenja, bijaše, da kamenčići imati moraju veoma različitu, u obće neznatnu težinu. Jednako motrenje kod jata mjeseca studenoga g. 1866 pokazà, da je svjetlost dotičnih kamenčića mnogo veća nego li u prije napomenutom jatu; no pošto se obzir morao uzeti na njihovu takodjer veću brzinu, bijaše posljedica, da jim težina jošte manja biti mora. Poprieko uzeto može se kazati, da je težina jednomu takvomu kamenčiću jednaka jednoj trećini grama ili što je svejedno: četrdeset takvih meteornih kamenčića dolazi istom na jedan lot.

Nalaz ovaj sudara se prilično sa težinom olivinskih zrnaca, dolazećih u navedenom Pallasželjezu. Nećemo dakle pogriešiti, reknemo li: kosmički oblak nije ipak u obće tako poguban sa svojih striela; pa i ako kada tada koja mu jezgra težinu od 16 centi ima, nemaju mu ostali naboji jedva sitna špriha u sebi.

Ali i s njom nebi bilo dobro šalu sprovoditi, kad bi zagustila! No i ovu gustoću uzeli su zviezdoslovci berlinski na oko, te su i tude iznieli veoma liepih stvari, koje ćemo još na koncu ove naše radnje ogledati.

SITNICE.

— Ima u nas i obrazovanih ljudi, kojim je prava slast svakoga tjedna nekoliko puti viriti u prostačke listove, kakov je „Kikeriki“ i „Floh“. Ovakove čitatelje poučava „Magazin f. d. Lit. d. Auslandes“, da ti listovi neumiju razlikovati humora od bedastoće, pristojnosti od prostačine; u njih da neima nego gadnih karikatura, škakljivih stihova i sumljivih anekdota, mjesto cvieća koprive i ostaloga korova.

— Knjižar D. E. Kozančikov u Moskvi izdaje: „Sočinenija A. I. Ostrovskoga. Do sada izadje na svjetlo pet knjiga, koje stoje 5 rub. i 50 kop. Ostrovski je osnovatelj narodne ruske komedije. On je stupio na polje dramatsko god. 1850 s veselom igrom: kartina semejnago ščastija (obraz obiteljske sreće), te je bio velikom pohvalom primljen, osobito od stranke tako zvanih Slavjanofila. Svaki novi ptod Ostrovskoga probudi veliku pozornost ruskoga občinstva. Taj plodni dramatik uzima gradju za svoja djela iz družtvenoga života ruskoga, kojega on umije vjerno naslikati i začiniti s humorom i satirom. Odnošaje obiteljske i družtvene sadanje Rusije znade on nacrtati nedostiživom plastičnosti; njegove nas drame uvode u sviet, u kojem se stiču dva življa, bogatstvo i siromaštvo, samovolja državna ili obiteljska i sliepa pokornost, pak akoprem lica i predmeti, koji se u njih navode, imadu boju pobliže rusku, karakter jim je ipak sveobći. U kratko: Ostrovskoga se djela drže uz Turgenjeva, Gončarova i Grigorovića za osnovni stup u sadanjoj književnosti ruskoj. — Ne bi li tko upoznao hrvatsko občinstvo s djeli umnoga ruskoga dramatika? Nebi li se njegove vesele igre udomile u hrvatskom pozorištu?

Isti moskovski knjižar izda na svjetlo „Istoričeskija monografii i izsljedovanija“, čuvenoga ruskoga povjestnika J. N. Kostomarova u 11 knj. (Ciena 20 rub.) Od Kostomarova izlazi djelo: Bogdan Hmelnickij u 3 knjige, koje stoje 5 rub.

— Od velike ruske poviesti: „Istorija Rosijiji s drevnejših vremen“ slavnoga povjestnika S. Solovjeva izadje u Moskvi knjiga XIX.

— U Berlinu je izašlo brzopisno izviešće o dogovorih glede ženskoga pitanja, koji su ondje držani mjeseca studenoga. Kod tih je odgovora medju ostalimi bio Schulze-Delitzsch, Virchow, Holtzendorf.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 49. U Zagrebu dne 25. prosinca 1869. **God. I.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Božićnica

našim krasoticam.

Spjevao I. T.

Krasna gospo, krasna dievo!
Od ponoćke mene evo,
Opojena s divna sluha
Evo mene svetoduha,
Da se prvi pred vas stavim,
Da se prvi pjesmom javim,
Da me po tom ide dika
Božićna vam polaznika,
Da donese pjesma ova
Dielak božjeg blagoslova!

Zaujalo velje ono
Na svetome kralju zvono,
Zapališe trista svieća
Nakićenih kitom cvieća,
Puče očma hram u slavi
Hram taj krasni, veličavi,
Zabieli se biela zora
Sa kipovlja od mramora,
Sa grbovlja velikaša,
Što ih slavi zemlja naša,
Sinu sunce od tog zlata
I od srebra obilata,
Svjetina se sbija, ljulja,
Čujem svečan glas orgulja,
Uz njih pjesma zatutnjela
Iz sveg glasa, iz sveg tiela,
Da Marija, čista dieva
Rodi kralja svih kraljeva.

I u časak onaj tinji
Vaš vam pjesnik podjetinji,
U jaslice um polieće
U djetinske doba sreće,
Sladka čustva obuzmu ga,
Nazire si svagdje draga
Svagdje vjerna pobratima,
Kojih sad već malo ima,
I nazire u toj vjeri
Svud hrvatske prave kćeri,
Pobožna im gleda lica,
A 'nevidi odpadnica,
Uz njih čita kradimice
Hrvatske im molitvice,
Uz njih i on neoklieva,
Iz sveg glasa pjesmu pjeva,
Put neba se uzkriljuje,
Po hrvatski božićuje,
Nezna srećan, što se sbiva,
„Čestit Božić!“ svim naziva,
Tiem do vrata svetog kralja
Dotura se i dovalja.
Kad al eto Hrvatica
Žarka oka, sjajna lica
Poškronu mi preveselo
Svetom vodom vedro čelo
I jabuku pozlaćenu
Dade meni zabunjenu!

Što li sumnjam ponehari?
Koja za me da pomari?
Tko to drugi biti ima,
Do li vila posestrima,
Koja zimskoj u haljini
Gospoja se svietla čini,
Al mi ipak iz njedara
Neuzkrati svoga dara!

A što daje meni vila,
Vam je, drage, namienila!

S toga eto dodjoh prvi
Uzrujane, vrele krvi,
Bojeći se, ko i lani,
Na zelenoj da će grani
Biti dosta tudjeg dara
Od knjižnika i knjižara,
Da će biti puna grana

I nakita odabrana,
Al da neće ni lješnika
Od hrvatskih bit pjesnika!

S toga eto, krasotice,
Hrvatske vam božićnice!

Neodbijte toga dara,
Jer dolazi iz njedara;
Neodbijte našeg „vienca“,
Kog vam mećem na koljenca,
Već ga hrabro žaštićujte,
Veselo mi božićujte!

Župnikova sestra.

Pripovieda I. P.

VI.

Uz novi ustavni život promjenilo se je u Podvinju opet koješta. Kako su županije u stare kotare razdieljene, bilo je sada više sudaca nego li prije kotarskih predstojnika. Novi sudac ove okolice nastanio se u Godinićevu dvoru, gdje je ponajviše boravio i sam Godinić. O tom novom sudcu nije se prije nigdje ništa znalo, al se zato ipak nije od njega nitko dobru nadao. Bio to čovjek neoženjen, od kakovih 35—36 godina, na polak ćelave glave, izbuljenih očiju i nadutih ustnica; odievao se na gizdelinsku po modi one dobe, koju današnji naraštaj već i nepamti sasvim dobro. Svako modno odielo ima neke glavne stvari, bez kojih nemože biti; u ono doba spadale su ovamo uzke hlače, čizme visokih sara s velikimi ostrugami, mali klobučić poput gljive, oštro nafrkani brkovi i velika dugmeta na surki širom nakićenoj. Govorio je taj kotarski sudac, rekao bih, otrcano, kao što običavaju ljudi, koji se i na taj način velikaštvom grade, a u istinu neznaju ni dvie tri izreke čestito složiti, a kamo li budi kojim jezikom govoriti poput obrazovanih ljudi. Pristav sudčev bio je nešto stariji čovjek, koštast, visok, suha drvena lica, svačij sluga. U Godinićev dvor dolazila su sada i neka mlada gospoda, ponajviše vlasteoski sinovi i gradske dangube. Obična im je zabava bila: piti, pušiti, kartati se, lov loviti i po selih obilaziti.

Nekoga dana dojure pred župni dvor četveroprežna kola Godinićeva; na boku sam Godinić, a u kolih kot. sudac s mladolikim vlasteočićem, s pristavom i još nekim gospodinom. Župnik izadje pred njih i odvede ih gore u sobe. Tu se sudac svalio na divan i zievao kao da ga je čama obhrvala, pristav pomagao za čas stol prostirati, a onaj vlasteočić poskakivao po sobi, zijajuć bezobrazno Marici u lice. Kad se ona spremila da ide sa slugom u pivnicu po vino, potrčao je i on za njom. Bilo je to poslje podne, pa pošto se je nauk u učioni već svršio bio, dodje Stjepanić u župni dvor; prošav mimo vrata od pivnice, začuje prepirku, u kojoj je poznao Maričin glas; skoči dakle onamo, a opaziv odmah što je, nerekne nikomu ništa, već pograbi moga gospodičića za šišake, iznese ga na polje. Marica premda i srdita i žalostna morala se je nehotice nasmijati toj kratkoj proceduri, a sluga joj rekne: Zašto ja nisam znao, da je slobodno gospodu ovako poštenja učiti — nebi bili trebali čekati na g. učitelja! Kad je svekoliko družtvo opet u palači bilo, sjelo se je k užini, a ono u pivnici kao da se i nije dogodilo; Marica je prionula uz švelo, a učitelj je novine čitao. Ovaj put nisu se prijatelji Godinićevi dugo kod župnika bavili. Na odlazku je Godinić po običaju pozivao župnika, župnikovu majku i sestru mu, da ga što prije posjete.

Za koj dan iza ovoga pohoda dodje učitelj sa župnikom u župni dvor razgovarajuć s njim vrlo ozbiljno. Župnik kao da je snuždeu bio, a Stjepanić srdit.

— Ne, dragi Stjepaniću, čulo se je župnika govoriti, o Godiniću toga nemogu vjerovati!

— A ja vam velju, gospodine župniče, da je to sve jedna te ista objestna čeljad, koja nepozna dostojanstva ljudskoga, i koju bi seljaci trebali da prvom ovakvom sgodom potuku, gdje god ju zatekli!

Župnik neodgovori ništa, uzdahne i podje naglo gore, a učitelj sustane, jer je vidio, da preko dvorišta dolazi Marica.

— Kud je Franjo otišao tako brzo? upita ga ona.

— Ima valjda posla.

— A što je vam, Stjepaniću?

— Ljut sam kao zmija, možebiti danas prvi put, odkad sam u Podvinju.

— Što vas je snašlo za Boga?

— Mene ništa, ali sirotinju snadje svaki čas bezobraznost gospodska.

— Pa tomu valjda ima lieka?

— Neima, gdje su i poglavari bezdušni.

— Stjepaniću, ja vas nerazumijem.

— A gdje bi vi to razumjeli! Bolje je da nerazumijete.

— Ta i nebi tražila razumjeti, samo da nije zulum, proti kakovu se je malo prije tužila neka seljakinja iz Podborja.

— Iz Podborja?

— Dà, neka žena iz Podborja, naša kuma, došla je moliti majku, da ju zagovara pred Franjom.

— A zašto da ju zagovara; šta ište?

— Neznam vam ništa, samo sam ju vidjela, gdje je ljuto plakala, a zatim sam čula,

kako kroz plač nešto govori o sramoti svoje kćeri.

— A poznate vi tu kćer?

— Poznam; najljepša je djevojka u svoj župi.

— Sirota! uzdahne učitelj i htjedne otići.

Marica mu uhvati obje ruke, pogleda mu milo u oči, moleć ga ovim pogledom, da pomogne, ako može.

— Marice, vi ste dobra djevojka!

Ova se je pohvala živo kosnula srca Maričina.

— Stjepaniću! Hoćete li mi učiniti za volju, što vas budem molila.

— Ovaj put — sve.

— Otidjite u Podborje.

— Nekoristi ništa!

S ove kratke odsude, za koju se je Marici činilo, da na smrt odsudjuje onu sirotu seljačku djevojku, ljuto se je razcvilila, proplakala i glavu nehotice oborila na prsa učiteljeva.

— Marice, neplačte! Tu samo Bog može pomoći.

Uz ovu utjehu podigne ona glavu, jer je počutila na svom licu tople suze, koje je Stjepanić sada možebiti prvi put ronio za svega svoga vieka. Uzkolebana uhvati mu se za ruku i podje s njim uz stube. Učitelj je otišao u sobu župnikovu. Župnik je pisao. Dogotoviv pismo, predao ga je učitelju, da ga što prije odpremi velikomu županu; a on je odmah otišao.

Bilo je već pod večer. Mati župnikova hodala je po poslu, to jest, obilazila je družinu i pitala sad za ovo sad ono; Marica sjedjela je u palači i čitala. Došav k njoj brat, popita ju za majku, a onda rekne, da ide danas spavati bez večere, jer da ga glava boli.

— A gdje je Stjepanić?

— Otišao siromah kući.

Marica pogleda si brata, kao da ga pita: zašto siromak? a on promrmlja možebiti i preko volje: Oh! dobar je to čovjek. Pogladiv si sestru po licu otidje. Marici je dugo zujilo u glavi a u srcu se odzivalo: dobar čovjek!

VII.

Minulo je poviše nedjelja iza onoga dogadjaja u Podborju, radi kojega se je Podvinjski učitelj onoliko srdio. Bila je ondje dakako nekakva komisija, pa se vodila i tobožnja iztraga, al napokon kao da je sve zaspalo, a iztražna pisma nekuda propala. Govorilo se negdje nešto o ludoj šali, koju su suviše ozbiljni ljudi krivo tumačili i za mnogo pretjerali. Stjepanić je zubmi škripao i tužio se razumnijim seljakom, što im se ni uz najbolju volju pomoći nemože, buduć da bez razloga zaziru od tobožnje velike gospode.

Za sve to vrieme niti je Godinića bilo u župnom dvoru, niti je župnik sa svojim rodom bio kod njega. Nekoga jutra dojezdi on u Podvinj. Motao je živa si konja pred dvorom tako dugo, dok Marica nije na prozor pogledala, a onda ju pozdravi vrlo učtivo i zapita: Je li Franjo kod kuće? Kad mu je odgovorila, da jest, unidje u dvorište i odsjedne.

Imao je nešto važna govoriti sa župnikom. Svršiv s njim poslove, pokloni se i majci i sestri mu, ter ih pozove, da izvole sutra, premda je nedjelja, k njemu na objed doći, jer da ih i onako već vrlo davno nije u njega bilo. Majka obrekne, ako Franjo bude mogao od kuće, a zatim je podulje govorila sa kćerju si o Godinićevoj kući.

Stjepanić je vidio gospodina velikoga sudca, kad je dojašio pred župnikov dvor; zato bi bio svakako pod večer onamo pošao, da i nije inače nakanio bio. U posljednje je vrieme on vrlo rado a možebiti odviše marljivo dolazio k župniku. Marica je sada s njim još pouzdanije govorila nego li prije. Priobćila bi mu svaku tajnu svoga dakako nevinoga srca; zato se ni danas nije uztezala popitati ga za mnienje njegovo o gospodinu Godiniću.

— Jelte, Stjepaniću, da ima ipak razlike izmedju gospode, koju vi finom zovete.

— Ima jamačno, kao što je ima izmedju jabuka izvana crvenih a iznutra gnjilih i jabuka sasvim gnjilih.

— To nije nikakva razlika.

— Dapače vrlo velika. Gnjilu jabuku, čim ju uhvatite, bacili ste na smetlište; u onu izvana crvenu možete zagrizti i ružno se prevariti.

— U koje jabuke brojite vi gosp. kotarskoga sudca?

— Zar vam to nije jasno? Medju sasvim gnjile, koje nemožete ni u ruku uzeti, da se nezaprljate.

— A onoga vlasteočića? Sjećate li se? zapita Marica smiešeć se.

— Ono je nezrelo voće, koje ni neće nikada dozrieti.

Na ovo se Marica još jače nasmije, a onda se zamisli. Za čas stane opet pitati.

— A što vi držite do Godinića?

— O njem nemogu suditi.

— Zašto ne?

— Jer o njem nebih suda izrekao samo po razumu . . . već i po srcu.

Kako je uz ove posljednje rieči Stjepanić oči oborio, tako je i Marica nekako zabunjena bludila pogledom po sobi, kao da nešto traži. Potrajalo je neko vrieme, dok si je ovo dvoje moglo opet u oči pogledati. Prva progovori župnikova sestra:

— Stjepaniću, nije moguće, da je Godinić zao čovjek, kad ga moj brat onoliko ljubi.

— Dao Bog, da se nevara.

— Bi li vam žao bilo, da se prevari?

— Bi — radi vas. Ovo rekne Stjepanić glasom, koji je odavao dušu svu uzkolebanu; jedva je još toliko disao, da iztisne te tri rieči tihim muklim šaptom. Marica je osjećala bolno čustvo, koje je sapinjalo grudi dobra učitelja; obu-

*

hvatila mu ruku i nježnim ga glasom umiriti nastojala.

— Stjepaniću, s mene se nikada ucviliti nećete.

— Zar neću? A hoćete li mi nešto obećati?

— Hoću!

— Neidite bar za neko vrieme u Godinićev dvor. Zao vam je ono sviet.

— Doista, zao!

Stjepaniću nebi valjda ništa koristilo bilo ovo obećanje Maričino, da Franjo nebude svojoj majci kazao, da ovaj put nije ni malo sgodno ići Godiniću, jer da će se ondje držati dogovor o izboru narodnoga zastupnika, a takvom prilikom da se za gospoje malo mari. Premda je mati župnikova bila svoje glave, te joj se sama Marica nebi mogla bila nikako oteti niti bolešću niti ikakvim izgovorom; premda je zatim živo željela sutradan poći na gospodsku čast, to se ipak nije usudila prigovorit si sinu. Rekao joj je on svoju odluku mirno al odlučno; osim toga bilo je i njoj do toga stalo, da se onaj dogovor obavi, kako će po Godinića najbolje biti; slutila bo je, da je on opet kandidat njezina sina.

Župnik je učitelja pridržao na večeri; odmah iza večere pošao je s njim u svoju sobu. Ovdje mu je kazao, što ob izboru narodnoga zastupnika misli, a onda ga umolio, da pristane uz njegovo mnienje. Stjepanić je i sada sasvim iskreno očitovao svomu župniku, da na Godinićev izbor nikako pristati nemože. Obrekli su mu seljaci sami po svojoj domisli, da će ga izbornikom izabrati i zamoliti da radi, što ikada može, kako će na saboru naći zagovornika mnogim svojim tužbam i davnim jadom. Ovako dakle da smatra za svoju dužnost ne samo svjetovati ih, već i raditi u njihovo ime.

— Gospodine župniče, reče učitelj sasvim ozbiljno, meni se čini, da je ovo najsdušnija stvar, što je ikada biti može. Sav se sviet nada od sabora dobru. Premnoga i životna pitanja imadu se ondje riešiti. Tomu se pako hoće ne samo velikoga uma i marljive radinosti, već i poštenja, nesebičnosti i ozbiljnosti. Zar nevidite, kud je naš kotar dospio izborom svoga sudca? Zar da i s izborom narodnoga zastupnika tako zlo prodjemo? Gospodine, vi znate, što se je u Podborju dogodilo i kako je prošlo. Tko da štiti puk od takovih zuluma?...

Ovo rekav zašuti malko, neka župnik imade vremena, odgovoriti na to.

— Stjepaniću, nemojte mene koriti s onoga dogodjaja i njegovih posljedica. Vi znate najbolje, što sam sve činio, da se krivci pronadju i kazne. Vi valjda nemislite, da sam hinio sve one boli, što su me tada mučile! Ja sam još i poslje toga, kako je sve svršeno bilo, govorio s velikim županom. Ta zar neznate i sami, zašto se iztraga onako naopako izvrnula? Veliki se je župan okosio na me, kako da zadovolji mojoj tužbi, kad je sviet tako glup i tup, pa niti ima razuma dokučiti, o čem se radi, niti srca kazati po istini, zašto ga pitaju.

Ovdje župnik sustane kao da je umoren žestokim govorom; a učitelj prihvati:

— I ja sam kazao ljudem, da im se nemože pomoći, dok budu zazirali od gospode i njihovih prietnja. Al gospodine župniče, kolika je to ipak bezobraznost od one gospode, kad tobože traže od seljaka, da bude iskren, odriešit, smion, a nedadu mu nikada ni odahnuti, nikad ga nijednom riečju nesjete ljudskoga mu dostojanstva, dapače gnjetu ga i poništavaju, gdje god mogu, samo da tim laglje nad njim vladaju! Na taj se način narod nikada podignuti neće; zato se meni čini, da nam je najpreča dužnost s ove strane pomoći puku da ga riešimo spona, koje mu od davnih vjekova sapinju svu snagu. Izborom Godinićevim mislim da se tomu cilju ni malo prikučili nebi.

Župniku nije lahko bilo odmah odbiti tu žestoku učiteljevu navalu. Promišljavao je časak, onda stao miriti svoga radikalnoga prijatelja, pa upućivati ga na svoju ovim po prilici umovanjem: U političkom životu neda se ništa raditi ni izvesti posebice; tu sve ide u veliko, složnimi silami. Zato i neima politike bez stranaka; a gdje ih neima organiziranih, valja nastojati da ih bude. U našoj županiji ima već sada velika slobodoumna stranka, kojoj spada i Godinić; neka ta stranka održi pobjedu na saboru, morat će se država urediti po načelih liberalnih. Po tih pako načelih nemože narod nikada više stradati. Nebi dakle nikako mudro bilo, da se kojekakvim obzirom za volju radi gdjekoje slučajne okolnosti zanemari kandidat svekolike liberalne stranke. Ovako bi se radilo samo u prilog protivnikom, koji bi se neslogom našom koristili.

Ovo umovanje nije učitelju išlo u glavu, premda ga oprovrgnuti nije umio; zato reče župniku, da on ničega kvariti neće, ali da je ipak držan dogovoriti se sa svojimi ljudmi, pa tko onda uz njihove uvjete pristane, toga će oni birati. Župnik se je tim odgovorom zadovoljio, nadajuć se sutrašnju skupštinu nagovoriti na program, komu se ni Stjepanić neće moći uzprotiviti.

I sbilja se je on sutradan odmah poslje mise odvezao u Godinićev dvor, gdje se je za čas sakupilo veliko družtvo. Dogovor o izboru narodnoga zastupnika bio je za pol ure svršen. Sudac je predložio svoga prijatelja Godinića, a skupština jednoglasno taj predlog prihvatila. Godinić se zahvalio govorom, u kojem je u kratko al i površno razložio svoj politički program.

U nas se je ustavni život dosta čudno razvijao u ono doba. Bilo je u svačem mnogo izpraznosti, a osobito one nekakve, rekao bih, razpuzle dobroćudnosti, koja je čim god zadovoljna. I ovdje je župnik Podvinjski, koj je imao govoriti prvi, govorio posljednji, kad je

već svršen bio posao, radi kojega se drugdje govori. Razložio je program odlučne narodne stranke, koja nije htjela dopustiti, da Hrvatska zanemari svoje historičko ustavno pravo i svoju zemljištnu cjelovitost. Dokinuće vojničkoga sustava u Krajini, sdruženje Dalmacije, državopravna jednakost s Ugarskom, krunisanje kralja u Zagrebu itd. bile su mu glavne točke govora. Osim toga je preporučio kandidatu, neka napose i svimi silami nastoji, da se što prije dokinu nezakoniti i nesnosni tereti, da se tudji zakoni zamiene novimi ustanovami, koje bi vrstne bile podupirati narodni razvitak; ti novi zakoni da se udese po načelu jednakosti, da im neuzmogne nitko izmaći: ni gospodin ni seljak, ni poglavar ni prosti državljanin; neka se napokon pobrine i zato, da se urede urbarski odnošaji, kako neće nikakve prilike biti sukobom izmedju bivših podanika i nekadašnje vlastele.

Sve ove točke primljene su gromovitim „živio!“, a odmah zatim pošlo se je k objedu, koj je po običaju trajao vrlo dugo.

Dok je ovo bivalo kod Godinića, dogovarao se je Stjepanić u Podvinju sa svojimi seoskimi prijatelji. On je svoj program razložio u kratko. — Hrvati smo, reče napokon, a Hrvati hoćemo da ostanemo. Domovina nam je od vajkada bila slobodna i neodvisna, a takova mora da bude i u napredak. Valjao narod treba da sam upravlja svojimi poslovi, a sam da si i zakone kroji. — Ovimi riečmi kao da je probio špilju, u kojoj su po staroj priči vjetrovi zatvoreni bili. Davno pritisnuta čustva, pobudjena silnim zamašajem narodne sviesti, uzbujala su poput morskih valova, prieteć poplaviti ne samo ovu skupštinu i govornika joj, već i sav Podvinj i svu okolicu. Samo težkom mukom umirio je dobri učitelj svoje žestoke slušaoce te je mogao dalje govoriti. Udešavajuć svoja obćenita načela prema posebnim potrebam Podvinjskoga puka stao je nabrajati pučke zahtjeve. Nu ti su zahtjevi dodatci pojedinih seljaka na toliko narasli, da je napokon zaključeno, neka g. učitelj s dvojicom starješina popiše sve tegobe seljačke i sve krivice gospodske, a budućemu zastupniku da se preporuči, neka o njihovu dokinuću nastoji. Tko da bude zastupnikom, o tom se nije ugovorilo ništa. O Godiniću nisu htjeli seljaci ni čuti. Naloženo je dakle izbornikom, da na izbornoj skupštini glasuju za kandidata, koj pristane na njihove zahtjeve.

Svanuo je i taj znameniti dan. Godinić, kako je inače bio dosta lahke krvi, danas je došao medju svoje prijatelje nekako sjetan. Podvinjski ga je župnik preporučio izbornikom za narodnoga zastupnika. Kotarski je pako sudac hotio unapried zapriečiti svaku razpravu, jer da je već sve, kako treba, ugovoreno. Tomu se je učtivim načinom uzprotivio sam Godinić, moleć izbornike, da govore što tko želi i hoće. Podvinjski izbornici stadoše izbrajati sve svoje zahtjeve i tegobe, a kad je to sudcu dodijavati počelo, uzeo je župnik Podvinjski govoriti odrješito u ime svojih župljana. Za ovo mu je napokon zahvalan bio i sam Stjepanić, koj je uz to pregorio, što je župnik ublažio mnogu gorku rieč, koja je ovdje imala hrupiti u sviet. Godinić je, rekao bi, rado pristao na želje njegovim predragim prijateljem očitovane. Ovako je on dakle uzklikom izabran za narodnoga zastupnika, a Podvinjski izbornici smatrali su to svojom pobjedom proti samovolji sudčevoj. Razišla se gospoda, a razišli se i izbornici. Kući se je Stjepanić vozio sa svojim župnikom. Iza ovakova i ovako obavljena posla više se putem šuti nego li govori.

Godinić je odmah poslje izbora otišao na sabor. Samo se sobom kaže, da je prije toga došao ipak još i u Podvinj i tu liepo se oprostio s majkom i sestrom župnikovom, koje su vrlo vesele bile, što je sve tako dobro za rukom pošlo. Kako će se na saboru ponašati, što li raditi, toga nije valjda ni sam znao. Uz neizvjestnost tadašnjega stanja bio je zastupnik poput Godinića pukom igračkom tudjih želja, svrha i strasti. O Godiniću je ovdje odlučio slučaj, premda je sam po sebi naginjao na stranku, koja nije za drugo marila van za korist svoga stališa. Zanoseći rodom i vanjskom ugladjenošću na velikašku, pristao je vrlo brzo u družtva, kojim je hrvatsko pravo, hrvatska narodnost i hrvatska budućnost bila često samo povod za kojekakve neslane šale. Nije doduše nikada bio članom nikakove protunarodne stranke, al se je ipak i govori svojimi i glasovanjem gotovo sasvim iznevjerio programu, uz koj je u svom zavičaju na dva maha pristao. A još jače se je iznevjerio volji svojih birača, kad je izriekom i to proti svomu običaju dosta žestoko pobijao molbu Podvinjskoga puka, da se obustave ovršbe nekojih parnica sve dotle, dok sabor neodluči o nezakonitih urbarskih patentih.

Stjepanić je kod kuće marljivo novine čitao, pa oštro motrio i pazio, što na saboru biva. Nije tražio zadovoljštine u tom, da se obistini mnienje Podvinjskoga puka o Godiniću; više mu je u istinu stalo bilo do toga, da se dokinu nevolje pučke, nego li da se ugodi njegovu srcu. A bilo je to srce ipak čemerno, kad se je prije nekoliko mjeseci vratio bio iz birališta, na kom je i proti svojoj volji pomagao, da mu protivnik pobjedu održi! Vidio je dosta jasno, kojim se pravcem razvijaju dogodjaji zasjecajući i u njegovu sudbinu. Župnik je tolikom privrženošću podupirao svaku želju svoga gospodskoga prijatelja, da se je težko bilo oteti slutnjam, koje je Maričina mati odavna izprela do podpunih osnova, dapače smatrala ih već gotovimi čini. A kamo sreće, da si je mogao umiriti dušu, da je morao pomisliti: Biti će sretni! Uz takovu uvjerenost žrtvuje se plemenito srce, pa nalazi utjehu u samom svom jadu. Nu upravo toga nije mu

se dalo vjerovati. Uza sve to bio bi prešutio, što mu je sdušnost nalagala da kaže svojim vjernim seoskim prijateljem, kad su nedjeljom dolazili pitati ga, kako se ponosi njihov zastupnik; prešutio bi bio možebiti ćak i to, da im je pobijao molbu za obustavu ubitačne ovršbe — kad sâm župnik nebi bio držao da mora župljanom svojim kazati cielu istinu. Dakako da se je dobričina župnik tješio, Milan će, kad se vrati, sam sa svoje volje učiniti sve što treba, da se siromašni puk neupropasti sasvim. Ljuto li se je prevario! Stjepanić je medjutim smišljao, kako da se tomu puku pomogne bez nasilja, bez velike štete i kako je dobro osjećao — bez krvavih glava. Prvo mu je bilo nagovarati starješine, da se za Boga u ničem neuzprotive vlastim, jer ako im je sabor i odbio molbu, nije im zato zabranio na novo tražiti pomoći u redovita suda, koj napokon ipak mora zadovoljeti pravednu zahtjevu, a pravednom je Podvinjski puk smatrao svoju stvar pod sve pute. Tu nadu Stjepanićevu pobudjivala je još i župnikova sestra, koja nije mogla vjerovati, da bi se itko, a kamo li Godinić, hotio pomoći tudjom nesrećom. Sve što je do sada bivalo, smatrala je ona samo slučajnim zamršajem, koj će se napokon sasvim liepo razmrsiti. Što god je Stjepanić o tom razgovarao s ovom krasnom djevojkom — sve mu je to bilo melemom ucviljenu srcu.

VIII.

Za vrieme sabora vratio se je Godinić jedan jedini put iz Zagreba kući; ali tad je došao na svoje imanje u družtvu samih grofova. Pročulo se to unapried. U Podvinju morali su za to tim više znati, što je mati župnikova svašta posudjivala slugam Godinićevim, koji su se u veliko spremali na doček sjajnih gostiju. Župnik se je nadao, da će tom prilikom Milan ili k njemu doći ili pozvati ga u svoj dvor. U to ime nagovorio je svoje župljane, da izaberu deputaciju od tri četiri razborita seljaka, koji bi pošli gospodinu Godiniću, da ga smjerno zamole, neka učini kakve bilo naredbe, da se uzmognu nagoditi i uravnati parnice, s kojih će oni inače ljuto stradati. I u tom je nastojanju Stjepanić opet pomagao svomu župniku, premda je, kako reče, uvjeren bio, da je ovo nedostojno moljakanje uzaludno. A s takvim se je predlogom i kod seljaka samo težkom mukom uspjelo; al napokon su ipak izabrani ljudi, koji su imali odnieti gosp. Godiniću molbu, učiteljem sastavljenu a župnikom u koječem izpravljenu.

Kako se Franjo nije mogao dočekati nikakova glasa od svoga prijatelja, pisao mu je pisamce, da će ga sutradan što ranije posjetiti; župljanom je pako svojim naložio, da ga čekaju u Godinićevu dvoru. Seljaci da nezakasne otišli su onamo po svom običaju još u zoru. Medjutim je župnik dobio cedulju, u kojoj mu prijatelj piše olovkom: Dragi Franjo! Oprosti, ovaj put nemogu s tobom govoriti. Odviše imam posla. Mnogi gosti. Kad se vratim sâm! Tvoj Milan.

Seljaci su dakako vas dan uzalud čekali i svoga župnika i milostivoga gospodina, koj im je napokon pod večer poručio, da neka idu s bogom, jer da neima kada s njimi govoriti. Molbu su predali slugi, a taj se je gnjus još rugao, da im je ipak dodijalo, pa da su se dali na molbu, a inače da bi se bili pravdali do cara.

Ovakov postupak morao je ljuto razcviliti blagoga župnika. U kući se je znalo, o čem on radi; kako se je dugo spremao na put, dolazila bi mu sestra često u sobu, da vidi, ide li skoro. Zanimalo je to nju s više strana. Težko li se je dakle prečudila, kad je brata napokon našla, gdje je oborene glave hodao po sobi amo tamo. Saznala je za čas, kakov je odgovor došao od Milana. Tješila je sirota brata, da to možebiti nije moglo drugačije ni biti, jer da od onolikih i onakovih gostiju, kakvi su sada u Godinića, više puti sbilja neznaš, gdje ti glava stoji. Franjo se gradio, da ovo tobože vjeruje; al se je zato ipak tužio pred majkom na svoga Milana, što sada neće da zna za njega. Kod matere on nije našao utjehe. Tko je to vidio, reče mu ona, dodijavati čovjeku sa seljaci, kad su mu tolika odlična gospoda u pohodih! Ti si vazda više mario za objestnu prnjavoru, nego li za samoga sebe. Da budeš bio sam otišao onamo, bili bi te liepo dočekali; bio bi se upoznao s velikom gospodom, koji bi ti danas sutra mogli pomoći. Al takve smo mi sreće! . . .

Ovakve prigovore podnosio je Franjo materi za volju, pa se zaklonio u svoju sobu. Onamo mu je dolazila i sestra na časove, tražeć mjesto, gdje će plakati, da ju mati nevidi, koja je taj vas dan ljuta bila kao zmija. Pod večer pošao je župnik sa svojom sestrom u šetnju, a tu im se pridružio i učitelj. Putem su susreli seljake iduće od Godinića, pa im se prilika nadala puno toga govoriti o gospodskoj objesti. Stjepanić je presretan bio slušajući, kako Marica sveudilj pristaje uz ugnjetenu sirotinju.

Za nekoliko dana saznali su u župnom dvoru, da je Godinić sa svojimi grofovskimi prijatelji otišao opet natrag u Zagreb. Kući se je vratio istom poslje nove godine, vozeć se medjutim iza razpuštena sabora oko svojih novih znanaca. Došav kući posjetio je odmah župnika, a zatim i češće k njemu dolazio. Bi li se zametnuo razgovor o politici, gradio se je Godinić, kao da nezna ništa o kakvom obećanju, programu ili sličnih stvarih; bi li mu se dodijavalo premnogimi pitanji, pretvarao se je na diplomatičku, da je lahko po zakutcih mudrovati il u tutanj govoriti, al da treba otići onamo, gdje se stvari riešavaju, pa će se vidjeti, da se tu

neda onako naprećac udarati, kako gdjekoji nevješti ljudi misle. — U ostalom koga je volja, znao je više puti reći, neka pokuša sreću, kad se opet sabor sazove, pa nek otidje onamo. Od moje mu strane prosto bilo raditi i govoriti što mu drago; ja mu lje zanovietati neću, kao što u obće nezavidim nikomu — časti narodnoga zastupnika. To je za imućna čovjeka samo teret. Siromak može si tim štogod prištediti na dnevnicah, koje *mi* plaćamo.

Ovakvi su se govori morali na žao dati i blagomu župniku Podvinjskomu; nu jedno što mu je Godinić bio osobni prijatelj; prijazan i na svaku uslugu spreman, a drugo što mu je majka neprestano bajala o tobožnjoj sreći Maričinoj: izpričavao mu je, kako govoraše, sa sabora ponesenu razdražljivost. Jedno je ipak želio od njega postići, a tim je mislio, da će na korist svojih župljana učiniti sve, što se u sadašnjih okolnostih ikada može. Hotio je još i sada, da se parnice sa seljaci tako ugode, da oni ostanu u svom posjedu, a vlastelinu da dadu pravičnu odkupninu. Osobito je zamršena bila parnica o tako zvanoj „Velikoj livadi", gdje je svaka stranka mislila da pravo ima. Godinić je bio tvrdokoran možebiti samo od nužde; seljaci su pako znali, da im je nekadašnja gospoština uzela stare livade, a mjesto njih uz godišnju novčanu daću ustupila drugo za livade sgodno oveliko zemljište. Livada je dakle išla za livadu, a tim je pravo njihovo bilo nesumljivo.

U tom je poslu sav napor župnikov bio uzaludan. Godinić je za svoje livade imao kupca, a trebao je silno novaca, jer je saborovanjem uz velikaše dugove svoje za nekoliko tisuća forinti pomnožao. Jedva je dakle čekao, da se parnice sa seljaci do kraja rieše i ovrše; a medjutim je nastavio ovršbom otimati vinograde, koji su mu već dosudjeni bili. Imao je koješta i na dugu kod seljaka — to se je sve nesmiljenom strogošću utjerivalo.

Ovakov je postupak mati župnikova na veliku žalost svoje kćeri izriekom povladjivala, a Stjepanić očito kudio, svjetujuć seljake, da se za vremena dogovore, koliko treba novaca da sakupe i u samom Zagrebu potraže vješta i sdušna odvjetnika, koj će im spasiti, što se još spasiti može. Nenalazeć za svoje nastojanje dovoljne podpore u župnika, počeo je razmišljavati, da otidje iz Podvinja, nemoguć više gledati toliku nevolju. Ovu svoju nakanu priobćio je najprije župnikovoj sestri, koja ga je ljubezno nagovarala, da se strpi, a zatim ga i tješila, da će dobri Bog dati, da se sve to na bolje okrene.

U to se je nešto dogodilo, što je za neko vrieme odlučilo sudbinom učiteljevom. Jedan od onih seljaka, koje je on ponajviše svjetovao, što im činiti valja, imao je vinograd blizu župnoga dvora, koj mu je sada Godinić oteo i drugomu seljaku predao; taj siromak bio je svagdašnji čovjek u župnom dvoru, a Marica s učiteljem kumovali mu djetetu. Kako je u nas na mnogih mjestih običaj, ovakvom se prilikom čeka na prvi posao, koj se u vinogradu obaviti ima; tko tu prije dodje i pobjedu održi, taj je za onu godinu prilično sjeguran u svom posjedu. Ovoga se je držao i kum Maričin, pa bježi, jedva je snieg okopnio, u vinograd, da ga reže. Saznao je to njegov protivnik, pokupio nešto žestoke družine, naoružao ju kolci, pa udario na takmaca svoga iz nebuha. Izbili siromaka užasno. Al kakov je naš sviet, mukotrpan neizmjerno, otrčao je izprebijen čovjek onoko krvav na župni dvor misleć, da će ondje naći pomoći. Valjalo mu je proći mimo učione. Opazio ga učitelj, a neznajući tko je, pomisli u prvi mah, da su ga izbili Godinićevi ljudi, jer su danas opet nešto ovršbom utjerivali. Poviče dakle onako uzrujan: Ljudi u pomoć! Ubiše vas! Čulo to nekoliko seljaka, pa poviknulo dalje. Za čas se sakupi množtvo ljudi, svim im zuji u ušijuh: Ubiše vas! U pomoć! Poleti svjetinja u toranj, a kad zvono na stranu udaralo, nakupilo se još više svieta sa svih strana. Evo ovako gotove gungule! Župnik izleti pred sviet na dolnju stranu, a majka mu otidje u vrt, da gleda sa strane, što će biti. Učitelj uvidiv medjutim, što je počinio, dodje gornjom stranom u župni dvor, da kaže župniku, kako se je to sbilo. Mjesto župnika nadje Maricu, gdje onomu ranjeniku oblaže glavu mokrimi krpami. Ganut s ovoga prizora do dna srca poviče strastno:

— Marice, tomu sam ja kriv!

— Niste vi, već nesmiljeni Godinić.

— Djevojko! čim da ti nagradim tvoje požrtvovanje?

U taj je mah svjetina već navrvila bila pred župni dvor vičuć iza glasa: Učitelja hoćemo! Učitelj van!

Mati župnikova utekla je iz vrta u kuću, a videć ondje Stjepanića stade nanj vikati što prestrašena što srdita: Van nesnago! Otale buntovniče! Ubit će nas ljudi radi ove ništarije! — A medjutim je nesmiljeno turala na polje ranjenika.

Marica se od užasa onesviestila i pala u naručaj Stjepaniću. Držeć ju ovako šaptaše joj udušenim glasom! Angjelu moj!

Svjetina je ponovila viku: Učitelj van! Vi ste naš vodja!

Župnik je hotio umiriti svoje pobunjene župljane, al mu je glasa nestajalo u urnebesnoj viki, kao što nestaje perca, kad ga vihor zahvati. Potiskivan svjetinom došao je do svoga dvora i tu je nekako uzmaknuo u gornji sprat. Mati mu je ruke lomila, a Stjepanić sveudilj držao u svom naručju Maricu, nemareć za ništa, što oko njega biva. Kad je župnik u sobu stupio, zagledao si sestru i viknuo prodirućim glasom: Marice! sestro moja! — Prenula se ona iza sna i šaptnula tiho: Hvala vam! Stjepanić blažen s ovih rieči izruči osviešćenu dje-

vojku bratu joj, potrči k prozoru, da se javi puku; al kad tamo, nestalo ga je izpred župnoga dvora, jer je opazio, gdje cestom prolaze Godinićeva kola. Srećom su prazna bila, a kučijaš za vremena uskočio. Razderali su sve do posljednje krpe i razlupali sve do posljednjega komada. Učitelj nije imao šta raditi, kad je došao onamo, kuda su ga malo prije onolikom žestinom zvali. Razgaliv si ponešto ugrijana srca dali su se brzo uputiti, da se razidju kući. Prošao je i on kući, a za čas došao k njemu župnik, te su dugo u noć razgovarali ako i ucviljenim srcem a ono ipak ljubezno i prijateljski.

IX.

Pobuna seljačka u Podvinju strašno je uzrujala župnikov rod i poremetila sve odnošaje, u kojih se ondje do sada živjelo.

Majka župnikova zaprietila je svomu sinu, da će otići od njega i preselit se k svojoj sestri, ako učitelju ikada više dopusti, da prekorači prag njihove kuće; zahtievala je dapače, neka se taj „nitkov“ drugamo premjesti ili što bi još bolje bilo otjera sasvim. Kćeri je zabranila s njim govoriti. Po njezinu mnienju on je bio kriv svoj nesreći, koja je snašla ne samo Podvinjski puk već i njihova župnika; s njega da joj je mrk i zlovoljan postao sin, prije veseljak i ugodnik svakomu družtvu; s njega da joj se kći pomamila za prnjavim seljačtvom; radi njega da je Godinić prestao uz njih prianjati.

U jadnoj je pako Marici sada živom vatrom planulo čustvo, koje je prije samo tinjalo u bezazlenu joj srcu. Koliko god je prije rada razgovarala s Godinićem, od posljednjih je dogodjaja zamrzila nanj; jer dočim je on i objestna mu družba živjela u razkalašenom izobilju, morao se je puk krvavih glava otimati za svakdašnji hljeb, a uz to još gorko cviliti s različite nevolje. Motrila je ona dosta pozorno brata svoga, pa je vidjela, da se samo od običaja i rad učtivosti sastaje sa svojim nekadašnjim vrućim prijateljem. Hladna tudjinština, velikaška nehajnost za domaće potrebe, podupiranje narodnih želja s gospodske milosti, preziranje poštenih al siromašnih ljudi — nije mu nikako moglo s voljom biti. U uzrujanoj duši Maričinoj pobudile su se sada samo neugodne uspomene na Godinića. Sjetila se je, kako ono nije hotio na zabavu pozvati Stjepanića, što nije umio svirati njegovim gostom; taknula se pameću i onoga vlasteočića, toga Godinićeva prijatelja, koj ju je bezobrazno vriedjao; zadrhtala je od boli s uspomene na nesreću u Podborju, koja je morala upravo užasna biti, budući nije nikada sasvim ni iznešena na vidjelo; spomenula se bratove žalosti, kad mu je odbio posjet, stideć se valjda pred velikom gospodom svoga pobratima.

Svu noć i za one pobune nije siromašna sestra župnikova ni oko stisnula. Vidjela je neprestano pred sobom krvavu sliku izprebijena kuma, zujila joj je sveudilj u ušijuh strašna vika razdraženih seljaka, drhtala je i sada s mrzkih psovaka materinih, a u svem tom metežu prikazivao joj se dobri učitelj kao plemenit stradalac, koj će nuždno trebati njezine utjehe i komu se ona iznevjeriti nemože. Stradati s njim i radi njega činilo joj se uz sadašnje bolno čustvo da bi za nju bila prava naslada. Srećom joj je brat bio milostiva srca, pa je nekoliko puti u noći došao k njezinoj postelji, da ju vidi. Tu bi ga svaki put pitala, što radi siromašni učitelj. S njegova premila razgovora utješila se je ponešto.

Dobričina župnik bio je žrtvom ovih zamršaja. Mater si nije smio ni za Boga uvriediti, sestru je ljubio iskreno, Godiniću se težko otimao, a učitelja štovao kao poštena, nesebična, dapače i oštroumna čovjeka, puk mu se smilovao radi tereta i nevolja a nije opet smio povladjivati očite mu pobune, u kojoj se po nesreći navalilo na tudj imetak. Kako je svu večer iza pobune sproveo kod učitelja, povjerio mu se ovaj sasvim iskreno, da ljubi Maricu kao zjenicu oko svoga, da bi se presretnim i blaženim smatrao, kad bi ju mogao svojom nazvati, al da zato neće nikada kušati, da djevojku kao stvorenu za gospodstvo učini dionicom svoga siromaštva. Uz ovakovu izpovjed lahko mu je bilo razabrati, što se sprema u duši dvoje mladenaca: strašna bura i oluja, koja ih može oboriti i uništiti. Muku župnikovu s ovakove bojazni povećavala mu je mati, prieteć ružno ne samo učitelju već i kćeri svojoj, ako joj pomrse račune s Godinićem. Koga je imao podupirati, komu li se uzprotiviti? Zar da povladjuje nepravednoj materi, il da zaštićuje sestrinu ljubav proti izričnoj volji majčinoj? ¡ Al da se mjera njegovih muka do kraja popuni, nije se Godinić ni uz posljednje dogodjaje u Podvinju njemu toli pogibeljne okanio župnikove kuće; sada je dapače sve to češće onamo dolazio i s majkom mu duge i pouzdane razgovore vodio, a sestru mu prijaznom učtivošću odlikovao. Činilo se ipak, da mu je glavna namjera bila, Stjepanića bilo kako maknuti iz Podvinja.

Tu je namjeru s neke strane podupro sam učitelj svojim čestitim vladanjem. Odmah prve nedjelje poslje podne iza pobune sakupilo se oko njega množtvo seljaka, da se dogovore, kako će se braniti od Godinićevih napadaja. Stjepanić je u tom poslu sasvim oprezno postupao, nu uza sve to znali su mu neprijatelji ipak nahuditi. Župnikova svjeta, da se za neko vrieme u ništa nepača, nije se mogao držati, jer bi se tim iznevjerio bio svomu načelu, da se za uvjerenost svoju neboji nikoga na svietu; a on je bio uvjeren, da neima svetije dužnosti,

nego što je pomaganje neuke i ugnjetavane sirotinje.

Kad se je dakle sabrala u učioni mnogobrojna skupština, razložio joj je učitelj stanje stvari i kazao sasvim iskreno, da onomadne nije valjalo razbijati Godinićeva kola, pa koji izmedju krivaca budu toga radi obsudjeni, morat će trpjeti za sve ostale, a medjutim treba se pobrinuti za novce, da se naknadi počinjena šteta. Što se pako tiče ostalih parnica s nekadašnjom gospoštinom: te se moraju dieliti u dvoje. Gdje su proti seljakom odsude već pravovaljane, nije koristi prepirati se dulje; puno je probitačnije potražiti odmah novce, da se plati što se platiti mora, i da se izkupi što se još izkupiti dade. Gdje pako još neima pravovaljanih odsuda, kao što ih neima o „Velikoj livadi", tu treba da mu prijatelji potraže, kako ih odavno svjetuje, vješta odvjetnika, koj će ih braniti.

Svjetina je ovo razlaganje mirno saslušala, al su se našli i pojedini seljački govornici, koji su prostom nu strašnom rječitošću navaljivali na krivodušnjaka Godinića. „Zar nas nije — pitaše jedan izmedju njih — dosta gnjeo za svega svoga života pokojni Godinić; zar nas nije pritiskivao poput more? Zar nije od naših kmetskih žuljeva spravio gotovo svekoliko imanje? A znate li g. učitelju, kako nam je hotio uzkratiti drva za učionu? Naša prava drva! Pa kakov otac takov sin. Pitam ja vas, tko je kriv onomu, što se je u Podborju dogodilo? Godinić i njegovi gosti! Poštena bi čovjeka objesili za onakov čin. Da je ono moje diete, ja bi gospodina Godinića ustrielio, pa da ga u crkvi moram potražiti. Tu njega medjutim neima nikad. Smrdi vragu tamjan! Pitam ja vas nadalje, g. učitelju, tko je kriv vašemu kumu, da su ga ono malo ne do mrtva izbili? Tko drugi van Godinić! A takova smo mi čovjeka birali za našega zastupnika na sabor! Zar mu nije gospodin župnik liepo razlagao naše tegobe? A zar on nije obećao pred cielim narodom, da će nas braniti na saboru? Je li to pošteno, da se rieč pogazi? . . ."

Na ovaj način bilo bi se valjda još dugo govorilo i bog zna što zaključilo, da učitelj, čuvši štropot na cesti, nije na prozor pogledao. Prepao se i nehotice. Vidio je dvoja kola s gospodom a uz njih žandare. Znao je odmah, da je to komisija, koja će iztraživati onomadnji izgred. Nastojao je dakle stvari tako udesiti, da seljake razpusti, čim kola zamaknu u župnikovo dvorište.

Drugoga dana začela je iztraga tim, da je učitelj pozvan pred komisiju, gdje mu je rečeno, da je suspendiran od službe, dok više vlasti neodluče o njem. Tom prilikom reče mu kotarski sudac bezobraznim načinom kao da govori kojoj trećoj osobi: Toga ćemo seljačkoga kralja sada malo pristrići; odviše se je razčepurio bio. — A zatim se okrene k župniku: Amice! reci mu, neka se nosi čim prije odavle, jer ću ga inače izpuditi, kako mu neće drago biti.

Stjepanić je potegnuo u se dušu a izašao iz sobe odlučnim korakom. Sirota Marica morala je ovo mirno slušati u drugoj sobi! Sva je protrnula. a prenula se opet, kad su žandari, lupajuć svojim oružjem po podu, seljake vodili pojedince pred komisiju. Da nemora više ničega čuti, potužila se je majci, da ju groznica hvata, pa je legla u postelju i pokrila se preko glave. Dok se je izpit sa seljaci svršio, bila ju je već obhrvala vrućica; mati joj je to držala za posljedicu odviše tople blazine, kojom se je pokrila.

Jadni župnik mučio se težkih muka. Srećom se je komisija žurila svojim izpitom, pa ponajviše samo uz kazivanje kotarskoga sudca okrivljenike predavala žandarom, da ih vode k županijskomu sudbenomu stolu.

Godinić se je istom oko podana dovezo u Podvinj, a čuvši da je Marica opet bolestna, žalio je to, kako reče, od svega srca. Kad se je poslje objeda komisija spremala kući, zvao je Godinić župnika, da se s njim odveze; kad mu se on izpričao, da nemože radi premnogih poslova, molio mu je gospodju majku vrlo učtivo, nebi li htjela biti milostiva pa s njim poći, da ga svjetuje glede nekih gospodarskih poslova, a naročito da mu kao glasovita gospodarica kaže svoj sud o novoj rubenini, koju je iz Zagreba dobio. Tomu se je pozivu ona dakako preradostno odazvala, ostavljajuć kćer na brigi sinovoj.

Putem je Godinić župnikovoj materi vrlo ugadjao svojim razgovorom.

— Velim vam, reče on, čim su se nešto odmakli od Podvinja, velika je to sreća, što smo se riešili ovoga učitelja.

A to je mati župnikova povladjivala psovkami na prijatelja svoga sina.

— Nebih rekao, nastavi Godinić, da je Stjepanić baš zao čovjek, al je pretjeran i surov. To je dan danas tako u modi. Ta i ja sam prijatelj pučke prosvjete; al kud bi mi došli prosvjetom, kakovu je Stjepanić širio po Podvinju! Znajte da je i Franjo nešto kriv tomu krivomu pravcu. — Ovo rekav zagrozi se Godinić prstom, a mati Franjina prihvati uzdišuć:

— Ta koliko puti rekla sam ja to svomu sinu!

— U ostalom, draga gospodjo, Franjo je poštenjak, te mu neima para. Želio bih, da bude sretan prema svojim zaslugam. Al isto tako želim i vašoj gospodičnі kćerki svaku sreću, jer je vriedna što malo koja djevojka njezina stališa.

— Ona je moja jedina muka — uzdahne opet župnikova mati. Da nju mogu obskrbiti, nebih već za ništa marila na tom svietu.

— Pa ja mislim, da to nebi tako težko bilo. Marica je krasna i pristala djevojka a uz

to, čini mi se, dobra gospodarica. Ja dakle nebi bio u brigi, kako ću ju obskrbiti.

Ovo reče i pošuti časak, a onda opet nastavi:

— Na jedno se ipak mora paziti. Gospodična je Marica odviše naučila od svoga učitelja; s toga je sada na dva maha, čini mi se, njezina bolest.

— Šta bi naučila od kukavice!

— A ono mu je bar sviknula. Al ništa zato, rekne Godinić brže bolje, da mu stara neima kad odgovoriti. — Priviknut će ona opet čestitu družtvu. Ja ću od sada više puti k vam doći.

Mati župnikova bila je sva blažena s ove ponude. Medjutim dovezli su se u Godinićev dvor, kud je na skoro po naputku sudćevu i po pozivu gospodarevu dospjela svakolika deputacija, da svu noć sprovede u veseloj halabuci. — Rubeninu razgledat ćemo sutra, reče učtivi domaćina svojoj gospodarskoj savjetnici, pa ju ponudi, da se razpravi i namjesti kao da je kod kuće. Ovu je ponudu ona drage volje prihvatila, jer joj je milo bilo razgledavati sobe i u pameti na novo ih uredjivati, a onda je još i drugoga dana ostala preko podana u gospodskom dvoru, poručiv ranim jutom kući, da ju nečekaju s objedom.

Dok se je ovo kod Godinića ovako sbivalo, svezale se u Podvinju dvie plemenite duše za sav svoj život. Čim su gosti iz župnikova dvora izmakli, poletio je Franjo k svojoj sestrici, da pobliže vidi, kako bavi. Umirila se već ponešto, a to ponajviše s toga, što joj je iz susjedstva nestalo njezinu srcu strašnih glasova. Zamoli dakle brata, da obadje učitelja, pa da vidi, što je s njim.

Premda uzbunjen kao nikad dosada umio se Stjepanić ipak svladati te je spremao svoje stvari, da se odmah sutra dan seli. Dolazak župnikov bio mu je sasvim drag; mogao mu je povjeriti pisamce Marici namienjeno, u kojem nije bilo ljubovnih očitovanja ni strastnih prisega već nauk od srca za premilu mu djevojku.

— A bi li vi, dragi Stjepaniću, htjeli još jednom govoriti s Maricom?

— Bi! odgovori on bez oklievanja.

— Danas je već kasno. Vrućica joj je doduše već popustila; al zato mi se ipak čini, da će bolje biti, ako ju za danas ostavimo u miru. Možete sutra s njom govoriti prije nego što se majka vrati od Godinića.

Stjepanić je s tom odlukom zadovoljan bio, a župnik je ostao još neko doba kod njega, uvjeravajuć ga o svom nepokolebivom prijateljstvu i obećavajuć mu, da će i kod duhovnoga stola i kod velikoga župana nastojati, da se tužba njegovih protivnika nepristrano izpita a onda pravedno rieši.

— Uzdajte se u Boga — završi župnik — da ćemo se opet na skoro vidjeti.

— Da Bog da župniče!... Hotio je još nešto reći, al ga je i vrlo odlučna ovaj put rieč izdala.

Došav kući predao je Franjo svojoj sestri Stjepanićevo pisamce, koje je ona nekoliko puti blaženim licem pročitala, a onda pod uzglavje spremila.

Sutra dan mogla je Marica ustati, pa kako se nije bilo bojati, da će joj se majka na skoro vratiti, dodje Stjepanić u župnikov dvor, da se oprosti sa svim, što mu je na tom svietu najmilije. Nije to bio razstanak, kako se obično razstaju ljubovnici, sebični i strastni, koji ponajviše samo to žale, što im se dokidaju ljubovne slasti! Ovo je bio razstanak, kako se vojnici razstaju, kojim je na različite strane u boj poći, il da pobjede neprijatelja il da poginu junačkom smrti. Posljednji im je cjelov ili najsilnija ratna pobuda il presladka uspomena u smrtnom času.

Stjepanić nije ni malo oklievao već odmah zapitao: Marice! jeste li pročitali moje pisamce?

A ona mu odgovori slabim nu radostnim glasom: Jesam!

— Za mene se neboj, draga djevojko! Dok je u mene daha, svoje se vjere odreći neću; a vjerujuć u svetu neporočnost tvoje plemenite duše, nemogu te zaboraviti, niti mi išta na svietu može život ogorčati.

— Stjepaniću, ti si moj do vieka!

Ove mu rieči potvrdi djevičanski cjelov; prvi cjelov, što ga je za života svoga poćutio na ustah svojih.

A kad je pristupio k njim predragi brat i prijatelj, izruči mu Stjepanić djevojku, da ju štiti i brani, koliko ovakvu djevojku braniti treba. Šapćuć tihu molitvu blagoslovi on sveti im savez.

X.

Kako je Stjepanić iz župnoga dvora kući došao, odmah je poručio u selo po kola, a ta su za čas spremljena bila. Medjutim je još razgovarao sa župnikom, koj je za njim pošao u učionu, da se tu oprosti s prijateljem i drugom svoga plemenitoga nastojanja oko uzgoja Bogom mu povjerene mladeži. Stjepanić nije mogao odoljeti srcu, a da bratu Maričinu nekaže, što je o namjerah Godinićevih već odavno slutio. Župnik je to sada žalibože i sam znao. Stjepanić ga je uvjeravao, da je Marica sjegurna od svih napasti, a branit da ju treba samo od matere, koja će ju u svojoj strašnoj zasljepljenosti svaki dan sve to više tugom i čemerom hraniti i napajati. Od te napasti obećao mu je Franjo da će si braniti sestru koliko ikade bude mogao. A onda su još razgovarali o poslovih i parnicah Podvinjskoga puka. Stjepanić je obećao župniku, da će otići u Zagreb i ondje govoriti s odvjetnikom koga pozna, i moliti ga, da bude neprestrašivim zatočnikom bezdušno ugnjetavane sirotinje; a medjutim je

bratimio svoga prijatelja, da za sada sam brani, koliko ikada može, stradajuće si župljane. Napokon valjalo se oprostiti. Sjedajuć Stjepanić u kola nije u prvi mah ni opazio, kolik se je sviet oko njega sakupio. Glasno jecanje i naricanje muževa, žena i djece skine s njega za časak čudnu zabunjenost samo da ga na novo zabuni. S Bogom učitelju! S Bogom predragi prijatelju! zujilo je oko njega dok nije prevalio granice Podvinjske. Ti se glasovi razliegali do župnikova dvora, a Marici bili najdivnijim pievom, najsladjom muzikom što ju je ikada slušala.

Poslje podne došla je majka župnikova kući, pripoviedajuć silu novih ljepota o Godinićevu dvoru i o njegovoj ljubežljivosti. Marica je opet legla u postelju, jer ju je na novo groznica spopala, a ta se onda u vrućicu pretvorila, pa trajala više dana. Za ovo vrieme dolazio je Godinić svaki dan u Podvinj. Župnik je u to doba obično u učioni boravio, jer je odlučio neuzeti novoga učitelja, dok više vlasti nerieše Stjepanićevu stvar, a medjutim se je dogovorio sa seoskimi starješinami, da sami po sebi i nadalje plaćaju što učitelja ide. Ti su novci uz ljubezno pismo župnikovo i srdačnu molbu Podvinjskoga puka odpremljeni Stjepaniću, da jadan nemora odviše stradati.

Za neko vrieme pridigla se je Marica iz postelje, pa je ruku o ruku sa svojim dragim bratom po liepom proljetnom vremenu obilazila najmilija si mjesta, oporavljajuć se ovako sve po malo. Kad se je već donjekle oporavila bila, mislila joj je mati, da može na nju navaliti Godinićevom porukom. Najprije je htjela kazati to sinu si na samu. Franjo nije se mogao svladati, da nekaže materi izriekom, koje su namjere Godinićeve. A onda reče žešće nego li je obično govorio:

— Da je u Milana poštena nakana uzeti Maricu za ženu, on bi to odavno il vam il meni jasnimi riečmi izjavio. Ako vi majko možete zagovarati tamne i neizvjestne ponude milostivoga gospodina Godinića — potužite se Bogu, što vam je dobro diete dao za kćerku. U ostalom čujte, majko, još i to: Marica je pred menom zaručena za Stjepanića.

— Nebilo ni traga ni glasa toj nesreći! — stade ona na to bjesno vikati. — To li sam morala doživjeti pod svoje stare dane! Djeca me moja izdavaju; ona me sramote! Zar sam ja nevaljala ženska glava, da neznam za poštenje, da nemarim za dobar glas svoje kćeri.

Jadikujuć ovako uze glavom o zid lupati i kosu si čupati. Priskočio Franjo k njoj da ju brani, koliko je moguće, od bjesomučne trapnje. Za čas se ona umori i svali na divan, odkud ju prenesu u postelju.

Na svu sreću morao je Godinić u to vrieme otići od kuće, jer je dobio glas, da bi se parnica s Podvinjskim pukom radi „Velike livade“ naopako po njega mogla riešiti. Osim toga je njegov veliki župan iza razpuštena sabora počeo strože upravljati svojom županijom, pa je naložio svim županijskim sudcem, il da stanuju u svojih kotarih il da se službe odreknu. Valjalo je dakle i Godiniću bud parnicu dobiti bud službe se latiti.

Ova je okolnost sirotu Maricu oprostila mnogih muka. Franjo je naime drugoga dana iza strašnoga prizora s majkom si stao osbiljno al mirno razgovarati o sudbini siromašne si sestre, te sinovljom ju smjernošću moliti, da djevojci ništa negovori, dok se Godinić nepomoli opet kod njih, a tada da će ga on sam pitati iskreno i na pošteno ime, koje su mu namjere s Maricom.

Nu Godinić nije se više mjeseci vratio natrag na svoje imanje; zameo mu se dapače i trag. Nitko nije znao kazati, kud ga je nestalo. Za to vrieme oboljela je Marica na novo, a prizvani liečnik očitovao je bratu njezinu, da joj je bolest vrlo pogibeljna, ako se na prvi mah i nečini tako. Ona je to sama slutila; al je podnosila mukotrpno, što joj je podnositi bilo, moleć brata, da ju kad što povede na zrak, gdje je pod vedrim nebom laglje odisala.

Sjedjela je ona s njim nekoga dana pred crkvom pod sjenatom lipom, kad su im listovi došli s pošte. Upoznav Franjo na jednom tom listu pismo Stjepanićevo otvori ga, da Marica nevidi od koga je. Al eno mu velike radosti, gdje vierni prijatelj piše, da je parnica radi „Velike livade“ riešena na korist seljaka i da se nije bojati, da bi ju nekadašnja gospoština ikada više oteti mogla. O svojoj je stvari javio, da neće još za dugo riešena biti, jer da visi o iztragi, koja je proti buntovnim seljakom povedena. Da je u tom pismu i Maricu spominjao, razumjeva se gotovo samo sobom. Župnik je medjutim već prije iz pouzdana izvora i to saznao, da veliki župan radi u prilog Stjepaniću, obavješćujuć u tom smislu i više vlasti.

S ovih za Podvinjski puk toli radostnih viesti nije se nitko toliko veselio koliko upravo Marica, kazujuć dosta žalobivo bratu si, da bi laglje umirala, kad bi sve to jednom do kraja uredjeno bilo. Žalibože nisu ove njezine slutnje neosnovane bile, jer je svakim danom sve to više propadala, a napokon nije mogla više ni iz sobe izaći; liečnik je spreman bio i gorje stvari čuti, kad je u Podvinj došao, da vidi, što mu bolestnica radi.

Mati Maričina najteže je snosila ovu užasnu neizvjestnost. A kad se je zatim iznenada pročulo, da se je g. Godinić oženio s bogatom tudjinkom, pa da će se za koj dan povratiti na svoje imanje: nije ona u Podvinju više obstanka imala, i zato reče nekoga dana svomu sinu, da će otići k sestri si, čim se Bog Marici smiluje. Na mnoge molbe i prošnje Franjine, da oprosti kćerki, što si je preko njezine volje odabrala zaručnika, i da taj savez blagoslovi, ako Bog Marici zdravlje povrati i ako Stjepanić dodje opet na svoje mjesto: odgovarala bi ona vazda jednim te istim glasom, da nikad i nikad u sve vieke vjekova. Kad je napokon i liečnik

na nju navalio, da bi joj kći možebiti ipak mogla ozdraviti, kad bi ona skinula s nje težko breme, koje joj dušu pritiskuje, iztisnula je jedva ove rieči: U ime božje. Marica je ovu majčinu privolju prihvatila blaženim posmješkom, al koja joj korist s nje, kad je za nekoliko dana iza toga spravljena u crnu zemlju. Brat joj je pripravio grob uz crkvu, gdje je nakanio perivoj nasaditi.

Nekoliko dana poslje sprovoda otišla je mati župnikova sbilja k svojoj sestri, gdje je samo još nekoliko godina živjela.

Nije potrajalo ni dvie nedjelje dana vratio se je Stjepanić na svoje prijašnje mjesto, pomažuć župniku u miloj uspomeni na blaženu mu sestricu podnositi tegobe neradostnoga i pustoga života. Njeguju i uzgajaju još i sada novi sretniji naraštaj, nasadjuju perivoj, pitome voćke, svjetuju i pomažu sirotinju, riečju čine stotinu dobrih djela, i spominju sveudilj pokojnoga svoga angjela, govoreć uz svaki posao: Ovako bi Marica uradila bila! Ovo bi Marici s voljom bilo!

Zrinjski.

23.

Smrt Zrinjskova.

Stani sunce i mjeseče stani,
Prikupite svoja čeda jasna,
Pritulite vijore vjetrove,
Da gledate i da pametite,
I kažete svietu najpotonjem,
Čega nigda jošte ne vidjeste:
Kako umre junak nad junaci,
Kako umre Zrinoviću bane.
Mudri ljudi, štono knjige uče,
I što svijet od iskona znadu,
Tako vele za Hrvatsku našu:
Nigda nebi ljepše zemlje bilo,
Ni sretnije nigda, ni slavnije,
Da ne radja ona izdajice —
Što ih majka mliekom odojila,
To joj oni čemerom vraćaju,
Što ih majka hljebom odhranila,
To joj oni kamenjem vraćaju,
Što ih majka na srdcu nosila,
Oni ruke proti majci dižu,
Da za život smrt joj groznu dadu,
Takav nesin Sokolović b'jaše,
Prokleto mu sjeme i koljeno;
On Osmane pod Siget dovede,
I svjetova cara Sulejmana,
Nek napusti divlje janjičare,
Da posjeku sve hrvatsko pleme,
Da se svijet više ne uznosi
Sa junačtvom roda hrvatskoga.
Što car htjede, to mu bog prikrati;
Utrne mu život pred Sigetom.
Kako umre care Sulejmane,
Podivljala ona poturica,
Stade tući Siget bez prestanka.
Tak tri dana Turci jurišali,
I tri noći zrnjem se bacali,
Kad pred zoru dana četvrtoga,
Naredio biesni Sokolović,
Da se Turci mrvo odpočinu,
Da u jutro novi juriš čine.
Oto vidiv bane Zrinoviću
Htio junak počinuti malko,
U odori leže i oružju,
Al umorna san ga prevario,
Što tri noći zaman ga varaše.
U snu banu tada se pričini,
Da mu veli glas iz neba sveti:
Smiri sinko hrvatsko si srdce,
Hrvatska ti poginuti neće.
I bog njemu bude milostivan,
On ga k sebi u vječnost podignu,
Pokaza mu hrvatsku budućnost.
Gleda bane vrieme, što će doći,
I trgnu se od pogleda grozna,
Gdje hrvatski plemići skočili,
I skovali krunu od željeza,
I u živoj vatri je usjali,
Pa njom glavu kmetu okrunili,
A kmet viče: gledte braćo draga,
Rado ginem za pravice stare.
Opet drugo tada vrieme došlo,
Glednu bane i požali jadan,
Što on ima dvije vidne oči,
Jer mu vrieme sada prikazalo,
Kak mu ide krv od krvi njegve
S onom dikom roda hrvatskoga,
Da im krvnik dične glave sječe.
Kliče bane: bože milostivi,
To li nam je hrvatska budućnost!
I vrieme crnije bivalo,
Nigdje ništa nebi, nego tama,
Ni Hrvata nigdje, ni Hrvatske,
Al na jednom sinu jarko sunce,
Usred tame junak se ukaza,
I on kliče: niči rode, niči,
Što bog dade i sreća junačka!
I Hrvati nicat svuda stali,
I Hrvatska iz nova se stvori,
I kroz maglu vidje Zrinoviću
Kako ona sve bolje uspjeva,
I on vidje, tamo u daljini,
Kako koran pred krstom uzmiče,
I prosinu krst nad Carigradom. —
U to turski zagude topovi,
Probudi se bane Zrinoviću,
I on skoči gradu na bedeme,
I on vidje, gdje Osmani idu,

Da na Siget novi juriš čine,
Al dotrča vitez Juraniću,
I on banu tako progovori:
Eto bane Turci lagum dižu,
Ruše nama bedem za bedemom,
I još vatru u grad pobaciše,
Zapališe banske ti dvorove.
To čù bane i on vojsku skupi,
I tako joj na izskupu reče:
Braćo moja i družino moja!
Ja Sigeta držat već nemogu,
Jer pod nogam mi ga ponestaje,
Pa sam voljan sada poginuti
Za istinu i za djedovinu,
Tko će za mnom, nek se s bogom miri.
I on ode u dvorove svoje,
Odjene se, što je ljepše mogo,
Metnu na se svilenu dječermu,
A preko nje plavetnu dolamu,
Uze kalpak, za njim čaplje pero,
A pred njime biser dragi kamen,
Uze zlaćen oko grla lanac,
A o bedru uzdanicu svoju,
I štit bieli u lijevu ruku,
I on uze k sebi gradske ključe,
Pa dotrča med Hrvate svoje:
Jeste l' spremni braćo umrijeti
Za istinu i za djedovinu?
Za nje bane, sva mu vojska reče,
Nek nam zadnja krvi kap izteče.
Tad Sigetu ban razkrili vrata,
I on kliče: Hrvati, junaci!
Tko će živit, taj nek umre sada!
I u tursku zaleti se vojsku,
I svi za njim pristaše Hrvati.
Kano soko, što med ptiće pade,
Kano vjetar, štono klasje vali,
Kano munja, štono sve obara,
Tako lomi bane Zrinoviću,
I uz njega junački Hrvati.
Kad to vidje Mehmed Sokolović,
Svu na bana vojsku on natjera.
Jedan junak, s njime četa mala,
Odoljeva turskoj carevini!
Nigdje nema ruke, ni mišice,
Nigdje nema oštre posjeklice,
Što bi bana dotaći se smjela,
Al eto ti puške izdajnice,
Iz zasjede zrno poletilo,
I u ruku bana pogodilo.
Al na ranu junak i ne glednu,
Veće sieče sve nadalje Turke,
I poleti drugo, treće zrno,
I kroz prsi banu projurilo,
Al ban rane jedva oćutio.
Te on sjeći Turke neprestaje,
I poleti tad četvrto zrno,
Usred čela bana pogodilo,
I u tursku ban ugreznu krvcu,
Ko Velebit da u more pade.
I s njim vjerna sva izginu vojska,
Al Sigeta Turci ne oteše,
Već oteše gorući kamenjak,
Od plamena zasjala nebesa,
Sav sviet upre u nje oči svoje,
Eto zviezdu, što tek ugasnula,
Sàm nebesnik na novo upali,
I on reče: sjaj mi u vjekove,
Nit ćeš igda ti već utrnuti,
Nit Hrvatska moja poginuti!

24.

Pokop junaka Zrinjskoga.

Dolećela dva vrana gavrana,
Vijaju se i dva i tri sata
Izmed Mure i rijeke Drave,
Krvava im krila do ramena,
I krvavi kljuni do očiju,
Ni na čije dvore ne padoše,
Već na kulu bana Zrinovića,
Kad padoše, oba zagraktaše,
A niz bedem krila odpustiše,
Krvavo im odlijeće perje.
To vidila mlada banovica,
Pa se jadu svomu domislila,
Stade ona ptice razgovarat:
Bogom braćo, dvije ptice vrane,
Na vama su čudna obilježja:
Krvava vam krila do ramena,
I krvavi kljuni do očiju.
Čije ste se krvi napojili,
Odakle ste skoro poletjeli?
Nijeste li od Sigeta grada,
Gdje se tuku dvije silne vojske?
Vidjeste li ondje Zrinovića,
Jel se naša jošte drži vojska,
Je li bane jošte na životu?
Ali ptice njojzi prihvatile:
Mi idemo gospo od Sigeta,
Od razboja bana čestitoga,
Al nemoj nas silit banovice,
Što vidjesmo, da ti povjedamo;
Kula bi ti u zemlju prosjela,
Razlile bi obadvie se rieke,
Planine bi stale bugariti,
Mi ti priče preživili nebi,
Već ak imaš srdca kakovoga,
Ti posjedi konja lastavicu,
Bježi gospo ka Sigetu gradu.
Kad to čula mlada banovica,
Stade vikat svoju djecu dragu,
Al se nitko majci ne odazva,
Do djeteta Janka u koljevci,
Skoči majka nejakom djetetu:
Diete moje, ti siroto sinja,
Kuku nama jutros i do vieka,
Još nas sunce pravo ne obasja,
Već je nama za goricu zašlo.
I smrče se gospi pred očima,
Stade bježat kulom ka pomamna,
I izvede konja lastavicu,
Ona biela, lastavica crna,
Posjede ju i Sigetu krenu.

Bože mili gorke li promjene,
Juče gospa sjajno sunce bila,
Danaske je kano mraz studeni,
Juče od nje cvalo sve i raslo,
A danaske crni sve i gine.
Tako gospa do razboja dodje,
I čim vidi svuda smrti djelo,
Ciknu ona, suze smoć nemogav:
Jao Niko, gdje je krvi toli,
Tu ti živit nikako ne možeš!
Pa će skočit i u krv ugreznut,
Te prevrće po krvi junake,
I gdje nadje hrvatskog viteza,
Iz krvi će svakog izmicati,
Svakoga će u lice gledati,
Jel se duša u njemu još miče.
I izvadi Petra Patačića,
Što je bio uviek vatra živa,
Sad je kamen, sad je plasa leda,
I izvadi Papratović Vuka,
Kano lieto što bi i proljeće,
Te dva vieka lahko poniet mogo
Kano jesen sad je, kano zima,
Viečna zima, što zamjene nema.
Htjede gospa mrtve popratiti
Blagom rieči dvoru nebeskomu,
Pod gomilom ali janjičara
Hrvatska se iztakla desnica,
Skoči gospa, izmakne junaka,
Od krvi ga poznat nemogaše,
I vodicom lice mu umila,
Al od rana znat ga nemogaše,
Tad uzdahnu neznani junače:
Primi sada k sebi bože dušu,
Sad joj Turčin puta već ne krati.
Kliče gospa: Jao Juraniću,
Nado naša i pohvalo naša!
Al joj vrati ranjeni junače:
Gospo moja, ne žali me mlada,
Već mi budi sreći nenavidna:
Ljepše umriet nikada ne mogoh,
Neg li s braćom i sa svietskom dikom
Za istinu i za djedovinu.
To izusti i dušicu pusti.
Al ostade kamena banica,
I bez rieči i bez suze jedne,
Mrtva tiela, duše već zamrle,
Prava slika žalostne Hrvatske.
Vije vjetar njenom bujnom kosom,
I oko nje viju se gavrani,
Svud padaju oni jatomice,
Al jedne se klanjaju gomile,
Gdjeno trupla na stotine leže.
Tamo gospu neka sila tajna,
U još vruću krvcu jur premami. —
Jao bože vriske strahovite,
Do zadnjega tebi dopre neba,
Pade gospa, kano mrtvac padne
Na ledeno lice Zrinovića.
I već htjede duša da izleti
Al bol ljuta oči joj razklopi,
Te proteku dva potoka suza,
Opet duša u srdce ulježe,
Stade gospa suzam umivati,
Stade ljubit lice Zrinovića,
I tražiti drktavicom rukom,
Gdje su bana zrna pogodila.
Eto u to preko polja juri,
Kan da j' zräku sunca pojahao,
Sjetan mladić, lica onosvjetskog,
I jedva ga oko dohvatilo,
Već on stane pred banicu tužnu:
Majko, majko otca mi pokaži,
Ja ga moram dušmanu oteti,
I u zemlju Hrvatsku preneti,
Da prokletstvo na meni ne bude,
Da ja otca u tudjini puštam.
I da mogu oči ti podnieti,
Vidio bi, gdje sa sinom majka
Bez rieči truplo podigoše,
I konju ga na sedlo metnuše,
Te odoše put Hrvatske zemlje.
Braćo moja, bogom vas zaklinjem,
Ak je srdce u vama hrvatsko
Ne pitajte kako putovaše,
Eto odoh vama povjedati,
Te ja lučac preko žica vodih,
Izdale me žice svekolike,
Ne daju mi glasa nikakvoga,
Veće drkćuć i jadovno cvileć
Popucaše redom svekolike,
Na prelomu suze izskočile.
Kuda bana mrtva provodiše,
Jedno ljeto sjetva sva izdala,
Tri godine grmlje ne listalo,
Sedam godin, lipa ne procvala.
U Čakovac bana dopremiše,
U pol dana u grob ga pustiše,
Prva gruda s vedra neba pade,
Pa se sunce iza magle sakri,
I magla se sve više gustila,
Pa se u dažd ona razpustila,
I Hrvatsku plačem orosila,
A Hrvatska u utrobi svojoj,
Kad Zrinjskoga bana oćutila,
Do zadnje se stiene uzdrmala,
Kan da hoće tim se zagroziti:
Ne umire zalud svietska dika,
Kad ja rodih svietu Zrinovića,
Ja ću banu rodit osvetnika!

I. Dežman.

POUKA.

O ljepoti i njegovanju kose.

Čitao u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu dr. Ivan Dežman.

(Konac.)

Al uputimo se jednom pravom stazom, da do prave svrhe današnjega razmatranja dodjemo.

Zdravlje i kosmetika imadu u pogledu kose jedan te isti cilj t. j. uzčuvati do starosti punu, sjajnu, čvrstu kosu i upotrebiti je kao naravan nakit. Ta se svrha može pako samo postići nastojanjem, da kosa ne izpada, a zatim unapredjivanjem rastenja kose. Znajuć pako, da je vlasna klica onaj organ, koj radja i ponavlja vlaś, to ćemo osobito morati paziti, da tu klicu zdravom uzdržimo. Kolikogod je stabljika u vlasa nećutljiva, toliko je opet podražljiva ona mala, vlasna klica na dnu vlasnoga mješića, u kojoj ima toliko žilica i živaca. Čestim dakle trganjem vlasi, ili natezanjem istih mora se podražiti ona vlasna klica, te taj mekanički uzrok kriv je mnogoj gospodji i djevojci, da joj kosa biva redja i da stazice na glavi sve to širje bivaju. Treba se dakle okaniti svakoga mekaničkoga podraživanja vlasne klice natezanjem vlasa, bilo to jakim, čvrstim svezanjem, uplitanjem, namatanjem ili dieljenjem kose, ili žestokim, natežućim češljanjem. Od velike je zato potrebe izabirati uviek ne čvrsto nategnute frizure, a zatim i iste kadkad mienjati, osobito pako mienjati stazice dieljenja, gdje su vlasi najvećemu natezanju izvrženi, na večer pako treba popustiti sve čvrste vrpce i pletenice i što je takodjer od velike koristi, treba kosu pročešljati i prokefati, te ju samo ovlašno svezati i mrežicom ju kakvom uhvatiti. Što pako mekaničko natezanje ne sakrivi, to se zgodi često organičnim uplivom, t. j. takvim uplivom, koj se ima tražiti u mjestnih ili sveobćih prevratih tjelesne djelatnosti. Ako vlasi izpanu te slabo, il nikako ne ponarastu, to je onda tomu krivo il podražljivo, il slabašno, boležljivo stanje vlasne klice. Sveobći zdravoslovni zakon zahtieva dakle: da se čuvate svega, što bi moglo vlasne klice u njihovih funkcijah smetati i svega, odašta bi mogla u obće koža na glavi oboliti. Prema toj teoretičnoj izreci izvolite, milostive gospodje, uvažiti sliedeće praktične savjete, koji vriede za kosu na zdravoj glavi i kojim je svrha uzčuvati i poljepšati kosu.

Prvi i najglavniji uvjet za uzčuvati zdravu kožu na glavi jest čistoća njezina; a ipak se veoma često za nju upravo ništa ne radi, akoprem svatko uvidja, da je koža na glavi više, nego li koža drugoga tiela n. p. lica izvržena nečistoći, ne samo radi vanjskoga upliva n. p. prašine, masti, već i radi izhlapljivanja i izlučivanja svih žliezdica, koje se na glavi nalaze. Tko ne pere glave, ne može kože na njoj zdrave uzčuvati, nemože dakle rastenje kose unaprediti. U obćinstvu vlada proti tom nekakva predsuda, a ja moram nerado izpovjedati, da je tomu i tako zvana stara medicinska škola ponešto kriva, jer je odvraćala obćinstvo od pranja glave, veleć, da se tim lahko radjaju prehlade, rheumatizmi itd. Dopuštam, da može to pranje biti neindiferentno bolestniku, il mekušcu kakvomu, al zdravomu čovjeku ne može to nikako škoditi. Ako se je možebit tko i prehladio iza pranja glave, nije pranje krivo bilo, nego nerazboran način pri tom.

Kada i kako dakle treba glavu prati? Glavu treba bar svake nedjelje jednom prati, a tko ima taj zao običaj preveć pomade kod friziranja trošiti, taj se mora dva puta na nedjelju prati. Najbolje je na večer se prati, kad ne izilazite već iz kuće, jer je od velike potrebe, da ne izvrgnete kožu za pranja jakomu izhlapljivanju običnoga zraka, a opet bi friziranjem i pletenjem kose zapriečilo se posvemašno izsušenje njezino. A kako se mora glava prati? Oprostite mi, vaše milosti, što se u tu potankost upuštam, al prema velikoj koristi nemogu nerazložiti najshodnije postupanje kod pranja kose. Kosa se mora ponajprije sasvim razriešiti i riedkim češljem sa obadvih strana glave razpustiti. Uzmite zatim ne premehku, a opet ne pretvrdu kefu, koju ćete na glavu pritisnuti, pa onda povući njom do najskranjega kraja kose. Iza toga počimlje pravo pranje tim, što ćete prstima uviek odieliti vlasi na onom mjestu, gdje kanite kožu oprati, te istu komadom flanera, umočenim u mlaku vodu daždjevicu i namazanim marseljskim sapunom, ili žutanjkom od jajeta, počmete kožu nježno trti, dok se pojavi slaba pjena. Tako se mora naravno čitava glava obrediti. Kako je osapunanje i opjenjenje gotovo, onda treba glavu nad kakvom zdjelom držati, te izpirati čitavu glavu spužvom, il još bolje komadom flanera sve dotle, dok se sva sapunjača od glave ne odstrani, ili (ako ste žutanjkom prale) dok se vlasi već ne ljepe. Onda treba posvema osušiti ručnikom ponajprije kožu na glavi, pa zatim kosu. Ako nećete, razprosutom kosom leći (što medjutim Englezkinje, koje možebit najbujniju kosu imaju, i čine) onda ju samo kakvom mrežicom umotajte.

Više nego li čistoća poznato je striženje kose kao sredstvo za unapredjivanje njezina rastenja. Strigli su kosu već Rimljani i to od ono doba, kad se je bio luksus u Rim doselio. Neki Ticinus Mena doveo je iz Sicilije prvoga brijača u Rim i na skoro su se pomnožale brijačnice, koje su se veoma ukusno uredjivale i bile su ono što i danas, naime kovačnice gradskih novosti i arkiv gradske kronike. Glavna je zadaća rimskoga brijača bila toileta kose, nego

su oni osim toga gladili i čistili nokte i rezali žuljeve na rukuh, jer kurja oka nisu još onda bila moderna.

Kako unapredjuje pako striženje t. j. prikraćenje kose njezino rastenje? Nikako drugčje, nego samo tako, što bude kosa redja, te može bolje izhlapljivati i što biva pristupnija zraku, čistoći i podraženju češlja i kefe. Ako zrak dovoljno do kože dopire, onda ju draži, te pomnožava izhlapljivanje i unapredjuje izlučivanje. Zato izpada rado kosa, ako se glava pretoplo omata, ili ako je kosa pregusta. Zaduši se, da tako kažem, vlas, kakono ginu i stabla u pregustoj šumi. Zato svi oni, koji su privikli kosu veoma malo pokrivati, imaju obično bujniju kosu, nego li takvi, koji toplo glavu drže n. p. šubarom, koja je kosi veoma škodljiva.

Što se djece tiče, to valja za nje načelo, da nose čim dulje moguće kratku kosu i da im se ista u stanovito doba postriže. Škodljivo je zato bujnosti kose svakako, ako djevojke od 10—12 godine već dugačku kosu nose, ili ju tja umjetno friziraju. Moda i osoban ukus ljube kadkad veoma nejednako striženje kose, dočim se n. p. nekoji mužkarci odstraga sasvim do kože postrižu, a vlase na čelu i sliepom oku puste dugačke. Kod takvih se onda veoma lahko dogodi, da će napokon vlasi na prednjoj glavi izpasti, dočim budu na stražnjoj još sasvim bujni. Herodot pripovieda, da su lubanje Grka, koji nisu kose strigli i one Perzijanaca, koji su ju strigli, u debljini njihovoj tako razlike bile, da su se mogli i po iztruhlih lubanjah na razbojištih jedni od drugih razlučiti. A i učeni holandezki anatom Petar Paaw pripovieda sasvim ozbiljno, da je španjolskim vojnikom, koji su imali jurišati Angolu, bilo naloženo, da ne sieku nigda ostrižene crnce po glavah, jer da bi sablje na njih prelomili. Po tom bi morali i Turci veoma debele lubanje imati, nego ne nadjoh nigdje u narodnoj pjesmi, da bi se naši junaci ustručavali sjeći Turke po glavah.

Treći uvjet njegovanja kose jest češljanje. Češljanje je u obće tako razprostranjeno, da već i najgorji proletarac češalj u džepu nosi. I najprostiju govedaricu zateći ćemo rano u jutro, kako tobož „toiletu“ pravi. Mjesto pomade služi joj doduše pljuvačka, al češalj, bio kakav bio, nefali. Napredak u njegovanju kose zahtieva pako osim češlja i kefu, koji moraju naravno uviek sasvim čisti biti, jer kako može takvo orudje čistiti, ako treba samo čišćenja! Češalj i kefa unapredjuju rastenje kose upravo tako, kao i pranje. Tkogod se često i razborito češlja i kefa, taj će, kod kože drugčje zdrave, uviek imat bujnu, jaku kosu. Ono nježno, mekaničko draženje kefanja i češljanja oživljuje kolanje krvi, izhlapljivanje, djelatnost žliezdica i produciranje same vlasne tvari, a osim toga vjetri i čisti kosu. Većina ljudi neumiju se pako češljati i kefati, te mjesto unapriediti rastenje, unaprieduju izpadanje kose. Svako češljanje, kod gospodje, mora se redjom polovicom češlja kod **vršike** vlasa početi, te sve po malo korjenu se približavati, kad je već pročešljani dio sasvim progladjen. Nesmije se nikakva zapreka silom svladati, te je bolje zauzlane vlasi škarama odrezati, nego silovitim riešavanjem vlasnu klicu natezati. Nije pako svejednako u kakvom se pravcu vlasi na glavi češljaju, ili kefaju, ili u obće frizurom u taj pravac utjeruju, jer nijedan vlas ne izilazi iz kože ravno, kao stablo iz zemlje, nego koso i u tom pravcu dalje raste. Najviši vršak na tjemenu je ono središte, od koga počimlju zavoji kose, koji koso u okrugu radialno iztiču. Taj centrum zove naš narod cvietom. Ima ih, koji dva takva cvieta na glavi imaju i takvi bi po Coiteru imali dugo živiti. Zašto, to ni sam Coiter nezna. Prema tomu pravcu vlasa treba dakle kosu češljati i ono, reko bi, instinktivno dieljenje ženske kose u ona tri repa (dva na stranah a jedan ostraga) odgovara još najviše naravnomu pravcu vlasi. Većina modnih frizura uništuje kosu siljenjem i natezanjem kose u nenaravan položaj i pritiskanjem iste čvrstimi vrbcami, iglami itd. u taj isti pravac. Uslied toga ništenja morala je moda napeti svoju fantaziju, da popravi ponešto od onoga, što je sama uništila, te je zato moda pružila gospodjam krive podloge, jastučiće, krive pletenice, uvojke itd„ da ih u kosu umeću, a gospodje moradoše uzato pristati, jer naravnom kosom mogle bi jedva jednostavnu frizuru izvesti. Ćuteć se moda velikim krivcem bila je tako galantna, te je rekla: svaka gospodja, koja hoće po meni se ravnati, **mora** nešto kriva na svojoj glavi imati. I tim bi spašeno sve. Tim se izpričava najbolje sveobća siromašnost vlasi i izjednačuju se sve gospodje, jer se ne treba brinuti za drugo, nego za dobroga frizeura u blizini, koj može svaki čas u pomoć priskočiti. A gdje i ima na svietu gospodja, il djevojka, koja bi mogla moderni, gorostasni chignon iz vlastite kose napraviti? A upravo taj chignon je tako neliep i nenaravan i nagrdjuje mnoge drugčje veoma plemenite i dražestne glavice — taj chignon prenaša formu glave iz kaukazke u Aethiopsku, a ako se sjećate, milostive gospodje, na uvod današnjega predavanja, uviditi će, da to nije baš napredak. Isto tako ćete iz kaukazkoga obličja napraviti mongolsko, ako pletete kosu duboko u čelu, kako je gdje i običajno, tja do obrva, te pokrivate tim svoje liepo, bielo čelo, koje bi imalo uviek prosto biti.

Govoreć o češljanju i kefanju bilo bi tu mjesto napomenuti i žganje i rudenje kose. Žganjem se rudi kosa, jer se naglo suši, ali krozato, kao i neizbježivim natezanjem kod toga posla, mora kosa izpadati. Zato se sad žganje riedko kad, pri izvanrednih zgodah upotrebljuje. Rudi se kosa pako tim, što se ona ovlaži, a zatim umotana osuši. Ako to nedrži, onda se

uzimlju k tomu umjetna sredstva: sapunjača, pepeljika i glycerin. Razni su načini i methode, kojimi se kosa uzdrži u onom pravcu, kako to frizura propisuje. Ako je pravac i aranžiranje naravno, onda je kefa dovoljna; gdje ona ne doskoči, tu je bolje navlažiti kosu vodom, nego li uljem. Nego ima toliko vrsti frizure, gdje se moraju vlasi ne samo u nekakvi protunaravni pravac usiliti, nego u njem i uzdržati. Za otu svrhu izumila je kosmetika bandoline, fiksatere i pomade. Svakako je svagdanje rabljenje bandolina i fiksatera škodljivo, jer oni natežu kosu u nenaravne pravce, začepljuju proboje i nedadu da zrak ka kosi pristupi. Tko ih je trebao n. p. za ples, neka gleda, da ih onda sapunjačom odstrani. Svakako će biti bolje za ples rabiti crême de Mauve (sastavljen iz glycerina, izvadka od jasmina i nešto anilina), jer će po njem kosa biti mekana, liepo svjetla a ipak se neće raznirsiti.

Tim dolazimo u obće na poglavje mazanja kose. Mazali su kosu već u najstarije doba, ta čitamo u psalmu 132: Kako je liepo i krasno, kad sva braća žive složno! Kako dobro ulje na glavi, koje se stače na bradu, bradu Aronovu, koje se stače na skut od haljine njegove. Po tom se čini, da nije Aron baš skupario sa vlasnim uljem. I o mazanju kose vladaju velike predsude. Većina ljudi misli, da pomade i ulje spadaju friziranju, kano ti sapun pranju, a ipak je nezgodno rabljenje mazanja vlasi upravo tako škodljivo, kakono se ono i protivi kozmetičnim zahtjevom. Dr Reich veli: nemažite si nikako kosu, ili bar sa čistim bademovim il maslinovim uljem, ili sa slaninom, kako to Cigani i Magjari čine, koji se, kako je poznato, liepom bujnom kosom odlikuju. Mi smijemo samo onda kosu mazati, ako je ona bez masti, da tako kažem suha, te se počimlje ciepati. Nego to mazanje je samo od nevolje, jer ako se ne poprave one žliezde, koje podavaju mast vlasu, onda će kosa ipak izpadati. Komu pako kosa ima dovoljne snage u sebi, taj neka ne rabi nigda ni pomade, ni ulja, jer je to škodan suvišak. Samo iza pranja glave, il kadgod radi frizure, da bude kosa čvršća, možemo namazati kosu, ali uviek samo toliko, koliko je potrebno, da kosa dobije naravno laštenje i gibkost. Čim tko češće kosu maže, tim češće morati će glavu prati da odstrani od nje staru mast. U obće se je pako dokazalo, da je bolje tekuće, blago ulje (Behen-ulje, maslinovo, il bademovo ulje), nego li čvrste masti u formi pomade.

Od pomade do prašenja (pudranja) kose nije velik skok. Pudranje kose kano da se hoće u Francezkoj opet uvesti, jer se je opazilo, da podaje naličenomu licu glumice više izraza. Nadajmo se ipak, da neće ono uspjeti. Medjutim je meni ovdje više do toga iztraživati, je li pudranje kosi i koži na glavi škodljivo, ili nije. Ako uzmemo u obzir, da je prašina za kosu veoma često pomješana sa kredom, gypsom, olovinom i vismutnim bielilom, da su nekoji kemici pronašli u njoj tja i sičane kiseline, to ćemo lasno uviditi, da je svagdanje prašenje kose svakako škodljivo, jer i u onih slučajih, gdje nije prašak sa škodljivimi tvari pomješan, škodi ono udisanjem te prašine plućam, oku i uhu. Tako se više puti i dogodi, da takve ljepotice osušenjem i utvrdenjem sluha u uhu, uslied prašenja kose, počimlju slabije čuti. Akoprem prašina za kosu sastoji većinom iz brašna, il u novije doba iz krumpira parfumirana raznimi parfumi, to su ipak nekoje francuzke ljepotice, zavidjajuć valjda kukcem i leptirom njihovu šarenu, sjajnu boju počele se prašiti sa tako zvanim zlatnim prahom (prahom od tuča). Zaboravljaju te ljepotice, da sve što nije naravno, nemože biti ni liepo. Medju tim može takva kovinska prašina oksidiranjem i sastavljanjem s kiselinami vlasne masti dobiti i otrovna svojstva i škoditi ne samo koži na glavi, nego i očima, plućam itd.

Imao bi sad spomenuti izpadanje kose. Kosa može izpadati, kako već dovoljno napomenuh, uslied zanemarenoga, slaboga, il krivoga njegovanja njezina. U tom će slučaju biti veoma lahko pomoći. Trebat će naime, po načelih prije spomenutih, početi ju njegovati. Kosa može nadalje izpadati uslied sveobćega stanja tiela, kano n. p. uslied grozničavih bolesti. Netreba tada takodjer drugo raditi, nego držati kosu čistu. Ako bi sasvim tim rastenje kose veoma sporo napredovalo, to se može djelatnost vlasnih žliezdica poduprieti osobito vodom od ružmarina, ili makar samim čajem od ružmarinova cvieća, kojim se koža ponešto ovlaži, te prokefa. Treba li još jačega pomagala, onda ćemo dodati vodi od ružmarina nešto droždjenice i pepeljike, onda treba uteći se liečniku, da iztraži i odstrani uzroke izpadanja.

Gdje je kosa izpala, te se više ne nadoknadjuje, tuj je kosmetika pripomogla krivom kosom, bilo to u formi paroke, umjetnih uvojaka, pletenica i chignona. Krivu kosu rabe već od vajkada a u prošlom je stoljeću tako bila ona mah preotela, da su krivu kosu ljepšom držali, nego li pravu, te se je svako stidio svoje bujne kose i gledao ju je pod parokom čim bolje sakriti. U donašnje doba, gdje mora frizura veoma puna i umjetna biti, nemože ni biti nijedne gospodje, koja nebi dovezala, uplela, il podmetnula svojoj kosi nešto krive kose. Potrošak krive kose neizmjerno je velik. Po jednoj oficijalnoj francuskoj viesti, izvezlo se je u jednoj godini iz Francuske 96 hiljada funti, a u Englezku došlo je godine 1862 hiljadu i dvie sto centi napravljene, krive kose. Ako uzmete, da jedna glava podaje 10 do 20 lota kose, možete lahko proračunati, koliko treba tu postrići pastirica i govedarica (njihova je kosa najbolja, jer ju ni masti, ni frizeuri ne kvare), dok se ta svota sastavi. Što se tiče krive kose to stoji svakako ono načelo: čim više treba

*

ženska frizura krive kose, tim gorje po naravnu kosu, jer ako prebujna kosa sama sebe uništuje, to će joj umjetna kosa i kojekakve podloge još više škoditi, il nije li istina, da, čim više trebate umjetne kose, tim se više svaki dan s njom služiti morate, nestajuć sve više prave kose?

Napokon mi je spomenuti mašćenje, ili farbanje kose. Nijeste li nigda, milostive gospodje, poznali kakva sjedoglavca, il gizdava starca, il crvenkosu, il kakvu staru namigušu, koji se otimlju svom svojom snagom starosti, te varajuć sebe misle da će i sav sviet prevariti, ako si pocrne kose. Sredstva za mašćenje kose nebrojena su, ta svaki samo nešto poznati frizeur tvrdi i uvjerava nas po svih mogućih novinah, da je u njega najbolje takvo sredstvo, koga je on naravno uslied 20 i višegodišnjega učenja i silnoga troška pronašo, te ga je zato primoran još tajnim zadržati.

Mašćenje (farbanje) kose ne samo što nam otimlje mnogo vremena i što je tako nepristojno, nego treba i pri tom najveće opreznosti tako i glede izbora tvari, kako i glede upotrebljivanja iste, jer u mnogom takvom mastilu ima pogibljenih otrovi n. p. cyankaliuma, te zato nebi smio nitko upotrebiti takva sredstva, dok se o njihovoj neškodljivosti dovoljno ne osvjedoči. Svrha je mašćenja, da se kosa trajno, dakle kemički omasti, te će i kosa zadržati boju, koju smo joj podali, samo što se ta boja kadkad uslied upliva zraka i svietla mienja. Trebat će dakako, čim kosa poraste, onaj neomašćen dio vlasa omastiti. Da pokažem s kolikim gubitkom vremena i s kakvom je pogibelji za vlasi skopčano mašćenje kose, navesti ću kako u Parizu najljepše crnokose gospoje, modi za volju, postaju plavokose. Stupimo u boudoir takve gospodje, kojoj nije žao za onom najljepšom crnom kosom, od koje možda sav Pariz ljepše nema. Eno je, gdje sjedi pred ogledalom, na kom je poredano 3 do 4 i pet kojekakvih bocica, u kojih je ono tajno sredstvo, koje će zadovoljiti gizdi njezinoj. Odčepila prvu bocicu i polila je njom nemilo svoju liepu kosu i tim je već kosa mnogo bliedjom postala. Drugom bocicom postaje kosa crvena, a kad je treću potrošila, onda je crvena kosa već požutila i eto, kod četvrte flašice, največega triumpha umjetnosti: žuta je kosa postala plava i sjaji se kano ti fosfor. Naravno da su morale još pripomoći i kefe i kefice i da se to nije tako brzo obavilo, kako ja izpripoviedah, nego je tuj trebalo ustrpiti se nekoliko dana i što je najviše, trebalo je na kocku postaviti svu svoju kosu, kojoj medjutim ni po dovršenoj metamorphozi nije obstanak osiguran, pače ni isti život dotične gospodje, jer se pripovieda, kako je jednoj umjetnici iza te operacije mozak napokon tako obolio, da je poginula. Kod toga nemožemo nego uzkliknuti s nekim piscem: Slava budi bogu na visini, što nam je stvorio uzor svakoj ljepoti, ženu; ali smiluj se gospodine tvojim stvorovom, što često nasilnim načinom tvoje uzor-djelo oštećuju.

Zabavište.

V.

Završit nam je ove članke kratkim nacrtom, kako zabavište djeluje na volju i čustvo malene djece; a kakvo je s te strane diete zabavištu doraslo, razložismo već prije

Ob uzgoju djeteta s obzirom na volju mu reče već odavna neki glasoviti pedagog: „Čega odraslu čovjeku nevalja činiti, jer se protivi njegovu umu, toga da nečini ni diete, jer uma neima; što pako odrasao čovjek mora činiti, jer mu to um njegov zapovieda, to neka čini i diete, jer mu to nalaže um odrasla čovjeka.“

Ustroj je zabavišta takov, da se ondje diete vrlo rado povodi za odraslimi ljudi, što kod kuće i u učioni nije svakad moguće. Kod kuće neživi se samo djeci za ljubav, radi se dakle koješta, što ona niti mogu niti trebaju oponašati; u učioni je pako toliko obuke i tako malo života zadružnoga, da bi joj se poremetio sav ustroj, kad zadatci učitelja i učenika nebi bili strogo razlučeni. U zabavištu govori, pjeva, radi, djeluje, živi nastojnica samo zato, da djeca imadu pred sobom primjer, za kojim će se povesti; ona ondje živi tako, da se djeca drage volje za njom povadjaju. U zabavištu je sve veselo, sve dobre volje; al se zato ondje neradi ništa, što nebi bilo dobro, liepo i istinito.

Natuknuto je već prije, da djeca hoće vazda da rade ma što, a gdje nemogu ili neumiju raditi štogod liepa, dobra il koristna, laćaju se i nevaljala posla; za njih je dakle bezposlena danguba upravo ubitačna. „Uz zabavu i rad odšuljaju se zloće i nepristojnosti kao tati.“ Ne samo u odraslih ljudi već i kod djece ubija radinost požude; zato se u zabavištu onoliko i radi, gradi, pjeva i igra.

U zabavištu uzpreže se suvišna želja za jelom, kroti se n a g o n z a h r a n o m. Koja djeca ništa nerade, viču vasdan i traže jelo; a koja se djeca zabavljaju, zaborave na hranu.

U djece je mnogo nagona g r a d i t i i s t v a r a t i. Ako im se tu u pomoć nepriskoči, nestane u njih dobre volje, a to nevalja. Zabavište daje djetetu množinu gradje u ruku, da radi s njom što zna, a pomaže ga tek onda, kada bi samo po sebi zapelo te bi mu sav posao mogao omrznuti. U zabavištu netreba djecu suviše pomagati u takovu poslu s toga, što se ondje njih poviše u skupu zabavlja, pa jedno drugo i nehotice pomaže i svojim primjerom upućuje, kako mu raditi valja. Onoga ubitačnoga pomaganja, uz koje u djeteta nestaje samosvojne radinosti, neima u zabavištu ni malo; a tko nije vidio bar po koj put s v o j i m po-

slom zabavljenu majku, kad mu diete dolazi s igračkom, gdje ga ona ni malo neupućuje, što bi s njom raditi imalo, već učini odmah sama?

Kolik je u djece nagon razorivosti, vidi se svakdan na stotini primiera. U zabavištu upravlja se taj nagon samo na dobro. Mogu djeca i ondje množinu stvari razkidati i u malene komade razstavljati, al u onaj isti čas sastavljaju ih na novo. Što diete u običnom životu raztrga, nemože nikada više sastaviti, a tim se u njem nagon razorivosti sve to više potiče; u zabavištu pako privikne ono upravo razstavljajuć gotove stvari sastavljati ih u nove likove.

Poznata su nadalje medju ostalimi još dva nagona, koja silno djeluju na ćud djetinju, a to je nagon za zatajivanjem i za sticanjem. U zabavištu nemože se ništa ni zatajiti ni sakriti; ondje je sve očevidno i sve na vidjelu; množina očiju pazi ondje na svako pojedino diete; pazi osim toga i nastojnica, koja u malom svietu zabavišta zastupa nevidljivu providnost. Ovdje dakle priviknu djeca za rana iskrenosti te obljube istinu, kao sasvim naravnu stvar, od koje opreku gotovo i nepoznadu. — I djetetu je milo da ima svoju stvar. Ovaj nagon niti treba udušiti niti dopustiti mu, da se izvrgne u lakomost i ljubav k tudjemu imutku. U zabavištu ima množina malenkosti, ima stvari koje nevriede ni desetinu pare, a djeci su milija od tvrde škude. Toga se gradiva za igru daje djeci u izobilju, pa im nije sila otimati tudje dobro. Ovako se najlaglje zaprieči lakomost, nenavidnost i škrtost.

Sama prva misao, s koje je postalo zabavište, povladjuje u njem takov pravac i način uzgoja, kojim se njeguje ljubav, dobrohotnost, smilovanje i radost. Ljubezni nadzor dobre pomajke a prijazno i veselo družtvo same djece otimlje pitomce zabavišta taštini, tvrdoglavosti i surovosti. Njegovanjem pobožnoga čustva i estetičnoga osjeta mora da je zabavište u prilog uzgoju domaćemu, koj smjera na dobrotu i ljepotu. A gdje majke neumiju domaći uzgoj udesiti prema tim zahtjevom — tu je zabavište pravi raj siromašnoj djeci.

Ovako je zabavište s naše strane protumačeno za ljubav hrvatskim materam; obilnije razglabanje i tumačenje toga predmeta mora se smatrati zadatkom strukovnih listova, kakova dva imamo. Reći nam je samo još jednu. Zabavište je niklo na njemačkom zemljištu, pa je njemačkim duhom razprostrto gotovo po svemkolikom obrazovanom svietu, a tako je doprlo i do nas. Hoće li ovdje obastati, nevisi o volji hrvatskih književnika, al da se hrvatskim govorom i pjesmom, hrvatskim duhom pretvori u hrvatski zavod — to samo o njih visi. Tko ima srca za ovo naše nagovieštanje, toga možemo obveseliti ubaviešću, da je predstojnica prvoga zabavišta u Hrvatskoj nećakinja neumrloga nam Lisinskoga, a udovica sgoljnoga Hrvata, koj je hrvatski uzgoj svoje djece i u smrtnom času preporučivao ženi svojoj. Bilo bi dakle za dušu hrvatskim književnikom, da podupru nastojanje plemenite ove gospodje.

SITNICE.

— Dne 19. prosinca o. g. bijaše glavna skupština Matice ilirske pod predsjedanjem prvoga podpredsjednika g. M. Mesića. U skupštinu bješe došlo samo 12 članova. U besjedi, kojom predsjednik otvori skupštinu, spominje se u kratko, što je od prošle glavne skupštine, koja bijaše 6. prosinca g. 1868, upravljajući odbor radio na korist družtva i njegovih svrha. — Za tim pročita tajnik izvještaj, u kojem se veli, da se ova glavna skupština poglavito za to sastala, da se u smislu pravila izabere odbor, koji će pregledati račune za god. 1868; jer onaj drugi predmet, kojega radi i bješe odlagana ova skupština, t. j. preinaka pravila Mat. ilirske u smislu sklopljenoga s jugosl. akademijom ugovora, da nije jošter u odboru priugotovljen; ali da je još koncem godine 1868 prema ugovoru, sklopljenom s jugosl. akademijom, zaiskana bila koncesija za beletristički list „Vienac“, koji izlazi nakladom Matice ilirske a svi ga članovi Matičini besplatno dobivaju. — Iza toga predloži blagajnik pregled računa za g. 1868, za koje bi spomenuto, da su već davno sastavljeni, pače u odboru već i pregledani. Za reviziju njihovu u smislu štatuta biše izabrana dva člana, g. Svet. Galac i I. Benković. Poslje dodjoše na red nekoji predmeti administrativne naravi. Napokon predloži g. A. Mažuranić, da se zaključi pozvati iz glavne skupštine jugoslavensku akademiju, neka bi od nove godine prestala o trošku Mat. ilirske izdavati „Vienac“; ali ovaj priedlog ne bi uvažen.

— U sjednici razreda filologičko-historičkoga jugoslavenske akademije 22. o. m. pravi član g. Fr. Kurelac u svojoj raspravi govorio je o imenih latinskih truncus, arbor, dumetum i silva, kako se imaju hrvatski izreći, te je u to ime na rešeto stavio, te pisce i leksikografe prispodabljao. Nabrojio je do 15 rieči koje označuju truncus i arbor, od prilike toliko za dumetum, a 12 za silva. Najvolio je pristati uz dub i dubravu, čim oni drugi izrazi to više to manje klamiću i tvrdi niesu. Na koncu kori zlu volju Hrvata učiti svoj jezik, te silno svoje blago prilagoditi novijim potrebam.

— U raspravi počastnoga člana jugosl. akade-

mije dr. Fr. Miklošića o Mariji kćeri despota srbskoga Stjepana sliepoga i Angjeline, najprije se spominje rod Angjelinin i pobliže pokazuje kraj Arbanije, gdje joj je otac vladao. Po tom se dokazuje, da se kći njezina i Stjepanova, Marija, o kojoj srbski ljetopisi ništa ne znaju nego joj spominju samo dva brata, rodila 1466 godine i u 29. godini svoga vieka umrla. Ona se, kako dalje iz rasprave doznasmo, udade 19. svoje godine za krajiškoga grofa monferatskoga Bonifacija, i to posredovanjem samoga cara Fridrika III. S mužem svojim, komu je bilo oko 60 godina kad ju je uzeo, rodila je dva sina, i živjevši s njim samo osam godina obudovje. Po oporuci svoga muža ona bi skrbnica svojim sinovom, i regentica monferatska; obje je ove dužnosti izvršivala tolikom krepošću kolikom mudrošću, ali samo za dvie godine, jer joj rana smrt prekrati život. Osim pomenutih vrlina hvale je suvremenici i radi ljepote i duševne čistote. Dalje nas rasprava upoznaje s ujakom Marijinim Konstantinom, koji je po smrti njezinoj bio skrbnik njenoj djeci i regenat monferatski. Po što ga Ludovik XII. izagna iz Monferate, služio je papi a u cara Maksimilijana uživao veliko povjerenje, te je u svih tadašnjih svjetskih poslovih imao diela. Kako je skončao, još se nezna. Izvori, ponajviše suvremeni, koji se u raspravi navode, osobito ju osvjetljuju; medju njimi se nahodi i pismo despotice Angjeline pisano njemački iz Beča grofu goričkomu Leonardu.

Poziv na predplatu.

Pozivajući sve prijatelje naše knjige, da se predplate na „Vienac“, koji će i na dalje u istom obliku izilaziti, morali bismo hvaliti raznoliko cvieće, od koga se savijaše ovogodišnji „Vienac“, morali bismo vjeru zadati, da će se i od nove godine što ljepše, što mirisnije cvieće ubirati i dodavati našim krasoticam u biele ruke.

Ali svakoj ljepoti i svakomu umieću hoće se milovanja. Žalostno je, što moramo kazati, da se je naše obćinstvo slabo odazvalo pozivu, da uzdržaje jedini hrvatski beletristički list, u kom je bilo pjesama i izvornih pripoviedaka od Preradovića, Trnskoga, Jurkovića, Vežića, Perkovca, Markovića, Dežmana, Pavića, Šenoe, Lorkovića, a od ovih i akademika A. Vebera, V. Jagića, zatim Bartulića, prijatelja St. N. iz Biograda i drugih učenjaka prievoda i poučnih članaka.

Koliko ima po našoj zemlji vlastele, činovnika i častnika a i domoljubna svećenstva, mogli bismo prema maloj cieni našega lista računati, da će se više od tisuće predbrojnika prijaviti, a kad tamo, neima ni polovice onih prijavnika, kojim smo se tvrdo nadali.

Rodoljubivi sviet imao bi znati, da se „Vienac“ samo zato izdaje velikim troškom, a naši prvaci na beletrističkom polju i odlični učenjaci zato zanj rade i svoj trud ulažu, da našemu liepomu spolu ugode, da mu se nedadu tudjiti i tudjoj knjizi prevoljeti.

Samo uz dovoljnu podporu biti će moguće zadovoljeti još lanjskomu obećanju, de se list poveća.

Buduć da je g. Gjuro Deželić radi službenih posala odstupio od redakcije, povjerismo taj posao od sele g. Ivanu Perkovcu, koji je za to vještinu svoju već davno dokazao. „Vienac“. Stajati će kao i dosad:

U Zagrebu za cielu godinu 6 stot.
Poštom na vanštini ili za domaće uz dostavu 7 stot.
Za pol godine polovicu.
Za četvrt godine četvrtinu te ciene.

Administracija je „Vienca“ u knjižari Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu, kud se i predplatnina pošilja. Komu je naručnije, može i preko drugih knjižarnica predplatu dostaviti rečenoj administraciji.

U Zagrebu na badnji dan 1869.

Odbor Matice ilirske.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Gjuro Deželić.** Štamparna **Drag. Albrechta.**